MATTHAEI VVESEMBECIJ IN PANDECTAS IURIS CIUILIS ET CODICIS...

Matthäus Wesenbeck

Digitized by Google

BIBLIOTECA NAZIONALE VITT. EMANUELE
13
6 B
60

Ex Bibliotheca
majori Coll. Rom.
Societ. Jesu

6.3.H.

Digitized by Google

513

Digitized by Google

Digitized by Google

MATTHÆI VVESEMBECII

IN

Pandectas Iuris Ciuilis

ET

Codicis Iuſtinianei LIBROS

COMMENTARII:

OLIM PARATITLA DICTI:

Nunc ex poſtrema ipſius Authoris, necnon aliorum quorundam Iuriſconſultorum recognitione multò quàm antehac emendatius editi.

CVM INDICE GEMINO.

FRANCOFVRTI

Sumptibus Antonij Hierati, ANNO M. DC. XI.

Cum Priuileg. Cæſareo & Regio.

13.6.B.60

Digitized by Google

ILLVSTRISSIMO PRINCIPI AC DOMINO, COMITI PALATINO AD RHENVM, SACRI ROMANI

Imperij Archidapifero, & Electori, Duci Bauariæ, &c.

QVOD Marcus Craſſus apud Ciceronem, de illa, quam tantopere miratur, benè dicendi facultate, rectiſſimè ſtatuit, nunquam eam non ineptam eſſe, niſi cùm eſt neceſſaria: idem ad totum ſuſceptæ huius ſcriptionis genus, iudicio doctorum, vereque ſapientũ, & ſolet, & certè poteſt accõmodari. Quorũ inter pleroſq; conſtat illud quod verum eſt, in hoc imminẽte rerum humanarum occaſu, circumactaque iam fermè præcipitantis æui periodo, fruſtra tãtum laboris, in hiſce politicis ſtudijs, paulò pòſt deſituris, conſumi: ſcribendiq; accurationem huius argumenti laborioſam magis quàm neceſſariam, præ melioribus cogitationibus atque actionibus, quæ & neceſſariò ſuſcipi debent, & eſſe ſaluti poſſunt, perperam, neq; rectè præuerti. Quocirca dãdam potius eſſe cuiq; operam, vt ab occupatione tranſeuntiũ & caducarũ feriati rerum in pijs veræ religionis & inuocationis aſſiduæ exercitijs, aduentanti Dei Filio, & ad calculũ mortuos iuxta viuoſq; propediem reuocaturo, præſtolemur: ac ita vita ſimus, animoque

conſtituti: vt ipſius munere cōceſſuq́ue, cernere promiſſam cœleſtis vitæ hæreditatem, & ſtabili certaq́; bonorum æternorum poſſeſſione perfrui dein poſſimus.

Ad quam quidem curam & meditationem omnium operum humanorum longè maximam, maximeq́; ſalutarem, etiam aſperitas præſentium temporum, Reipubl. vaſtitas & perturbatio, varijq́; nec non peracerbi tùm communes omnium, tùm priuati ſingulorum caſus, excitare non inertes animos & commouere debebant. Quid enim eſt profectò rebus vſpiam incorporatis & aſpectabilibus, quo prouida mens acquieſcat? aut quid non potius à triſtiſſimo harum ærumnarum conſpectu ſenſuque ad piam cœleſtium bonorum meditationem, ſeuocet intelligentem & abducat? cùm vel vniuerſa mundi natura, ſuis iam feſſa fractaq́ue laboribus, & effœta ſenio, ac hominum flagitijs velut morbis confecta lethalibus, ad eandem ἀπολύτρωσιν, ſi vnquam aliàs, certè nunc in primis cum quadam ἀποκαραδοκίᾳ feratur & anhelet. Accedit miſerrima, quæ præ oculis eſt, Reipub. fortuna, & inenarrabiles ὠδῖνες Eccleſiæ hoc in extremo ſæculorum agone, duriſſimis angoribus, & ſæuiſſimis doloribus laceratæ. Experimur captum eſſe iam impetum iuſtiſſimæ iræ diuinæ, quæ vitijs adultis, humanos finire properat & punire furores. Quàm multiplex & ad horrorem deformis opinionum, cultuum, atque morum confuſio res corruperit publicas priuataſque, nimirum eſt in conſpectu. Quanta verò licentia graſſentur impij ſpiritus, & vltimum hoc tempus ſuum perbacchantes, quid in nos moliantur & laborent:

quam

quam Reipub. noctem, Eccleſiæ peſtem, perniciem ſingulis inuehere conentur: exempla quotidie tragica propemodũ in oculos incurrentia, cuius nõ omnino hebeti, luculẽter exhibent atq; demonſtrãt.

Quę cùm tanta ſint, quanta non modò verbis explicare, ſed etiam cogitatione quoq; complecti difficile ſit: ecquam non piam mentem ab his inaniſſimis, & veri boni expertibus humanæ ſapientiæ doctrinis, ad meliorem rerum accurationem, & ſalutis cùm ſuæ, tum publicæ procurationem, ſeuocare & poterant & debebant? Hæc ipſe mecum ſæpe diſputans, videor interdum peccare mihi, cùm præ illis optimarum & diuinarum cõmentationum ſtudijs, tam operoſo conatu dedo me celebrandæ Iuriſprudentiæ: ſuum quidem in hac mortali vita habenti vſum, ſed qui nec illarum cum occupationum vtilitate comparandus eſt: neq; ad illam ſummam, quæ iure petitur beatitatem, multum cõducere poteſt: & ſubinde fatali communis naturæ ruina, tandem obruatur eſt neceſſe. Sic vt totus hic labor noſter in veteris illius verſiculi reprehenſionem incurrere videatur:

Τὸ μὲν πάρεργον ἔργον ὡς ποιούμεθα,
Τὸ δ᾽ ἔργον ὡς πάρεργον ἐκπονούμεθα.

Ac fieri non aliter poteſt, eiuſmodi quin à cogitationibus retardetur impetus ſuſceptæ contentionis, & alacritas omnis langueſcat. Sed cùm mecum contra reputo, qua in ſtatione locatus, quam perſonam ſuſtineam, quibuſq; actionibus curſus vitæ & vocationis noſtræ ſit deſtinatus: rurſum ad inſtituti carceres animum reuocari ſentio, facileque in eam perducor ſententiam, vt exiſtimem: cùm nec deſi-

derio cœleſtium bonorum, neq; terrenarum moleſtiarum tædio, vitæ mandari laqueum fas ſit: nec abſtineri oporteat aëre, cibo, potu, cęteriſq́; prorogandæ ætatis adminiculis diuinitùs conceſſis : ne illud quidem conſentaneũ eſſe, vt de præmonſtrata cuiq; viuendi ratione atq; via abeatur: & iniuſſu illius, qui ſuũ ſingulis munus aſſignauit, præſidiũ vitæ impoſitũ, priuato aliquo conſilio deſeratur. Ac cùm beati prædicētur à Dei Filio, quos in vniuerſali illo extremoq́; humanarum rerũ Comitio reperturus eſt ſedulò, quod imperatum erat, ſatagentes: ſequens ediuersò eſt, qui vel ſtulta aliqua volũtatis inductione, inaniq́; & ſplendida melioris fortunæ conſectatione, ſtationem alienã ſua deſerta petunt & inuadunt: vel tædio difficultatum, aut formidine periculorũ, in eo quod agendum erat, franguntur & cedunt: eos nec Deo gratam rem facere: nec in aliqua ſempiternæ felicitatis parte pòſt hærere commodum poſſe.

Quæ cùm ita ſe habeant, & in hunc excolendæ Iuriſprudentiæ campum me longo ſecundùm alios emiſſum interuallo ſentiam, facere non aliter poſſum, quin quantum à melioribus illis curis ocij ſupereſt, id omne negocium iſtud ad procurandum conferam: vt quantacunq; hoc in genere noſtra putatur facultas, ea, cùm docendo tum ſcribendo, meliores faciam, & Reip. aliquando gerendæ vtiliores, qui ad omnem virtutis iuſtitiæq́; cũ primis cultum, & ſalutarem ciuilis vitæ, cùm degendæ tum regendę prudentiam, hiſce noſtris doctrinis in ſchola erudiuntur. De quo ſcilicet cuique licebit exiſtimare quod volet: nec enim id eſt magnopere laborandum, cùm Deo, nõ hominibus, haud accurata oratione,

tione, ſed recta & laudabili conſiliorũ ratione, ſumma cunctarum actionum ſit approbata. Mihi certè perquàm videtur iniurium, quando pretorio nullus edicto, ad hęc noſtratia legenda compellatur, intendi nobis litem de publico ſcribendi iure: cuius communem vſum norunt omnes, non minus indoctis quàm eruditis eſſe liberè conceſſum. Atq; hũc quidem libellũ, cur in publico iam apparere paſſus ſim, eſt in prõptu cauſa. Nam cùm res ita tuliſſet, vt pro meo munere tractandis Iuris ſcientiæ elementis, & ad cognitionem auditorum, qui id peterent, trãsferendis, operam meam locarẽ, viſum fuit hoc inſtituto fore nõ alienũ, ſi Iſagogico eiuſmodi prooemio, rudioribus viam muniјſſem, ad intelligẽtiam illius explicationis rectius celeriuſq; comprehendẽdam: quibus quidem hoc inuidere ſubſidij genus, nõ eum profectò decet, qui Eccleſiæ ac Reipub. (vtriq; enim hoc ſtudium ponitur) amicum ſeſe fateatur.

Tuo verò, illuſtriſſ. atque optime Princeps, nomini verè inclyto, hoc quicquid quantumque eſt lucubrationis, dedicandum putaui: quod & maximo T. C. beneficio cuncti harum regionum incolæ nuper admodum effecti ſumus: & ipſe ciuium nomine meorum plurimùm T. me C. debere ſentiam, quos domo partim exulantes, quod maximum eſſe ſcribitur malum, ἔργῳ δ᾽ ἐστὶ μεῖζον ἢ λόγῳ: partim in acie nouaculæ, velut aiunt, alibi periclitantes, cum omnibus illuſtris beneficentiæ & germanæ pietatis officijs complectare: fieri nequit aliter, quin ad me quoque tam excellentem pertinere gratiam aliqua parte gratus interpreter: vt par ſit, non modò gratias, quantas animo concipere poſſumus maximas,

Ex.T.ſcribi: ſed penè diuinas haſce virtutes in tam illuſtri loco, velut in bono lumine collocatas, publicis celebrari ſcriptis atque adeò æternitati, quantum in nobis eſt, conſecrari. Nec verò iam addam, Iſagogicos eiuſmodi libellos, Principum cognitione non eſſe prorſus indignos, quibus propter gubernationem quidem, inſtrumento maximè iuris opus eſt, propter occupationum autem molem, maioribus ſcriptis peruolutandis minimum otij ſupereſt. Sed hæc cum T. C. quam Deus ingenio, ſapientia, iudicio præcellenti, ſuper illuſtre virtutis decus, inſigniter ornauit, certò ſciam eſſe notiſſima, mihi ad commemorandum, hoc potiſſimùm loco atq; tempore, non ſunt neceſſaria. Accipies igitur hunc libellum eo animo, qui tua heroica pietate & illuſtri clementia dignus eſt: meq́ ad eorum numerum, qui T.E. maximè florentem eſſe cupiunt, aggregabis. Deus inclytam T. C. cum tota generoſiſſ. familia, Eccleſiæ & Reip. bono perdiu incolumem ſeruet. Datæ die 25. Octobr. anno Domini 1567. qui dies mihi Antuerpiæ, annis ab hinc 36. nempe Anno 1531. natalis fuit: circiter horam ſextam antemeridianam. Oro autem Dei Filium, vt quicquid ſpacij huic curriculo adijcere voluerit, id ad nominis ſui gloriam, Eccleſiæ, Reipub. plurimorumq; commoditatem velit pertinere.

INDEX TITVLORVM, IN QVO PRIOR NVMERVS LIBRVM, ALTER TITVLVM oſtendit: litera verò C. Codicem denotat.

A

Abigeis.ff.lib.47.tit. 14
acceptilatione 46.4
accuſationibus & inſcriptionibus 48.2
acquirenda vel omittenda hæreditate 29.2
acquirenda vel amittenda poſſeſſione 41.2
acquirendo rerum dominio 41.1
actione rerum amotarum 25.2
actionibus empti & venditi 19.1
actionib. & obligationib. 44.7
ademptione libertatis 41.6
ad exhibendum 10.4.& C.3.42
adimendis legatis,&c. 34.4
ad legem Aquiliam 9.2
ad legem Corn.de falſis 48.10
ad legem Corn.de ſicarijs 48.4
ad legem Falcidiam 35.2
ad legem Flauiam de plagiarijs 48.15
ad legem Iuliam de adulterijs,&c. 48.5
ad legem Iul.de ambitu 48.14
ad legem Iul.de annona 48.12
ad legem Iul.de vi priuata 48.7
ad legem Iul.de vi publica 48.6
ad legem Iul.maieſtatis 48.4
ad legem Iul.peculatus,&c. 48.13
ad legem Iul.repetundarum 48.11
ad legem Pompeiam de parricidijs 48.9
ad legem Rhodiam de iactu 14.2
adminiſtratione & periculo tutorum 26.7
adminiſtratione rerum ad ciuitates pertinentium 50.8
ad municipalem,& de incolis 50.1
adoptionibus & emancipationibus 1.7
ad S.C.Macedonianum 14.6
ad S.C.Syllanianum 29.5
ad S.C.Tertyllianum 38.17
ad S.C.Trebellianum 36.1
ad S.C.Turpillianum 48.16
ad S.C.Velleianum 16.1
aduocatis diuerſorum iudiciorum C.2.7
aduocatis fiſci C.2.9
ædilitio edicto & redhibitoria 21.1
æſtimatoria actione 19.3
agnoſcendis & alendis liberis,&c. 25.3
albo ſcribendo 50.3
alea luſu & aleatoribus 11.5
alienatione iudicij mutandi cauſa facta 4.7.& C.2.55.
alimentis & cibarijs legatis 34.1
annonis & capitat.adminiſtrantium,&c. C.1.50
annuis legatis 33.1
an per alium cauſa appellationis reddi poſſint 49.9
apoſtatis C.1.7
appellationibus & relationibus 49.1
appellationibus recipiendis 49.5
apud eum à quo appellatur, aliam cauſam agere compellendum 49.12
aqua pluuia arcenda: vel aqua & aqua pluuia 39.3
aqua quotidiana & æſtiua 43.19
à quibus appellare non licet 49.2
à quo appellet quis 49.3
arboribus cædendis 43.26
arborum furtim cæſarum 47.7
aſſeſſoribus & domeſticis iudicum C.1.49
aſſignandis libertis 38.4
auro & argento legato 34.2
authoritate & conſenſu tutorum,&c. 26.8

B

Bonorum poſſeſſione contra tabulas 37.4
bonorum poſſeſ. ex teſtamento militis 37.13
bonorum poſſeſ.furioſo,infanti,&c. competente 37.3
bonorum poſſeſ. ſecundùm tabulas 37.11
bonorum poſſeſſionibus 37.1

bonis authoritate iudicis poſſidendis 42.5
bonis damnatorum 48.20
bonis eorum qui ante ſententiam mortem ſibi conſciuerunt 48.21
bonis libertorum 38.2

C

CAdaueribus punitorum 48.24
calumniatoribus 3.6
capitis diminutione, ſeu capite minutis 4.5
captiuis & poſtliminio reuerſis 49.15
Carboniano edicto 37.10
caſtrenſi peculio 49.17
cenſibus 50.15
certi condictione 12.1
ceſſione bonorum 42.3
cloacis 43.22
collatione bonorum 37.6
collatione dotis 37.7
collegijs illicitis 47.22
colluſione detegenda 40.16
commodati, vel contra 13.6
communia prædiorum, &c. 8.4
communia vtriuſq; iudicij C.3.38
communi diuidundo 10.3. & C.3.37
compenſationibus 16.2
concubinis 25.7
concuſſionibus 47.13
condictione cauſa data, cauſa non ſecuta 12.4
condictione ex lege 13.2
condictione furtiua 13.1
condictione indebiti 12.6
condictione ob turpem cauſam 12.5
condictione ſine cauſa 12.7
condictione triticiaria 13.3
conditionibus & demonſtrationibus 35.1
conditionibus inſtitutionum 28.7
confeſſis 42.2
confirmando tutore vel curatore 26.3
coniungendis cum emancipato liberis 37.8
conſortibus eiuſdem litis C.3.40
conſtituta pecunia 13.5
conſtitutionibus principum 1.4
contractibus iudicum, &c. C.1.51
contrahenda emptione & venditione 18.1
contraria & vtili tutelæ actione 27.4
crimine expilatæ hæreditatis 47.19
crimine ſtellionatus 47.20
curatore bonis dando 42.8
curatoribus furioſo vel alijs extra minores dandis 27.10
cuſtodia & exhibitione reorum 48.2

D

DAmno infecto, ſuggrundis & protectionibus 39.2
decretis ab ordine faciendis 50.9
decurionibus 50.2
defenſoribus ciuitatum C.1.55
depoſiti, vel contra 16.3
dilationibus C.3.11
diſtractione pignorum 20.5
diuerſis regulis iuris antiqui 50.17
diuerſis reſcriptis, &c. C.1.23
diuerſis temporalibus præſcriptionibus, &c. 44.3
diuiſione & qualitate rerum 1.8
diuortijs & repudijs 24.2
doli mali & metus exceptione 44.4
dolo malo 4.3. & C.2.21
donationibus 39.5
donationibus cauſa mortis & capionibus 39.6
donationibus inter virum & vxorem 24.1
dote prælegata, ſeu relegata 33.4
dotis collatione 37.7
duobus reis conſtituendis 45.2

E

EDendo 2.13. & C.2.1
effractoribus & expilatoribus 47.18
eo per quem factum erit, quò minus quis in iudicio ſiſtat 2.10
eo qui pro tutore vel curatore negocia geſſit 27.5
eo quod certo loco dari oporteat 13.4
eo quod metus cauſa geſtum erit 4.2
epiſcopali audientia, &c. C.1.4
epiſcopis & clericis, &c. C.1.3
errore aduocatorum, &c. C.2.10
errore calculi C.2.5
etiam per procuratorē cauſam in integrum reſtit. agi poſſe C.2.49
euictionibus & dupla ſtipulatione 21.2
eum qui appellauerit, in prouincia defendi 49.11
exceptione rei iudicatæ 44.2
exceptione rei venditæ & traditæ 21.3
exceptionibus, præſcriptionibus, &c. 44.1. & C.8.36
excuſationibus tutorum, & temporibus earum 27.1
exercitoria actione 14.1
expilatæ hæreditatis 47.19
ex quibus cauſis infamia irrogatur C.2.12
ex quibus cauſis maiores 25. annis in integrum

gruo reſtituantur 4.6
extraordinarijs cognitionibus, & ſi iudex litem ſuam feciſſe dicetur 50.13
extraordinarijs criminib 47.13

F

Familia erciſcundæ 10.2. & C.3.36
ferijs C.3.12
ferijs & dilationibus, &c. 2.12
fideicommiſſaria hæreditatis petitione 5.6
fideicommiſſarijs libertatibus 40.5
fide inſtrumentorū, & amiſſione eorum 22.4
fideiuſſoribus & mandatoribus 46.1
fideiuſſoribus, & nominatoribus, & hæredibus tutorum 27.7
fideiuſſoribus minorum C.2.24
filioſam. minore C.2.23
finium regundorum 10.1. & C.3.39
fluminibus, ne quid in flumine ripave eius fiat, &c. 43.12
fonte 43.21.
formulis & impetrationib. actionum ſublatis C.2.58
fugitiuis 11.4
fundo dotali 23.5
fundo inſtructo, vel inſtrumento legato 33.7
furibus balnearijs 47.17
furti adverſus nautas, caupones, ſtabularios 47.5
furtis 47.2

G

Glande legenda 43.28
gradibus & adfinibus & nominibus eorum 38.10

H

Hæredibus inſtituendis 28.5
hæreditate vel actione vendita 18.4
hæreticis & Manichæis, &c. C.1.5
his quæ in teſtamento delentur, &c. 28.4
his quæ pœnæ nomine relinquuntur 34.6
his quæ pro non ſcriptis habentur 34.8
his quæ vi metuſve cauſa geſta ſunt C.2.20
his quæ vt indignis auferuntur 34.9
his qui ad eccleſias confugiunt, &c. C.1.12
his qui ad ſtatuas confugiunt C.1.25
his qui deiecerunt vel effuderunt 9.3
his qui in eccleſijs manumittuntur C.1.13
his qui notantur infamia 3.2
his qui potentiorum nomine titulos prædijs affigunt C.2.15
his qui ſunt ſui vel alieni iuris 1.6
his qui veniam ætatis impetrauerūt C.2.45

I

Impenſis in rebus dotalibus factis 25.1
incendio, ruina, naufragio, rate expugnata 47.9
in diem addictione 18.2
in integrum reſtitutione minorum 25. annis C.2.22
in integrum reſtitutione poſtulata ne quid noui fiat C.2.50
in integrum reſtitutionibus 4.1
iniurijs & famoſis libellis 47.10
iniuſto, rupto & irrito teſtamento 28.3
in ius vocando 2.4. & C.2.2
in ius vocati vt eant aut ſatiſdent 2.6
in litem iurando 12.3.
inofficioſo teſtamento 5.2. & C.3.28
inofficioſis donationibus C.3.29
inofficioſis dotibus C.3.30
in quibus cauſis in integrum reſtitutio neceſſaria non eſt C.2.41
in quibus cauſis militantes fori præſcriptione vti poſſunt C.3.25
in quibus cauſis pignus vel hypotheca tacite contrahatur 20.2
in rem verſo 15.3
inſpiciendo ventre, cuſtodiendoq; partu 25.4
inſtitoria actione 14.3
inſtructo vel inſtrumento legato 33.7
interdictis & relegatis 48.22
interdictis ſeu extraordinarijs actionibus 43.1
interrogatorijs actionibus, ſeu interrogationib. faciendis 11.1
itinere actuq; priuato 43.18
Iudæis & cælicolis C.1.9
iudicatum ſolui 46.7
iudicio finium regundorum 10.1
iudicijs, &c. 5.1. & C.3.1
iure aureorum annulorum 40.10
iure codicillorum 29.7
iure deliberandi 28.8
iure dotium 23.3
iure fiſci 49.14
iure immunitatis 50.6
iureiurando propter calumniā dando C.2.59
iureiurando, ſiue voluntario, &c. 12.2
iure patronatus 37.14
iuriſdictione omnium iudicum 2.1. & C.3.13
iuris & facti ignorantia 22.6 & C.1.18
iuris formulis & impetrat. act. ſublatis C.2.58
iuſtitia & iure 1.1

L

Legationibus 50.7
legatis & fideicommiſſis liberis I. 30.1
legatis, &c. II. 31.1
legatis, &c. III. 32.1

legatis præſtandis, &c. 37.5
lege Aquilia C.33.5
lege commiſſoria 18.3
legibus & conſtitutionibus principum, &c. C.1.14
legibus, S.C. & longa conſuetudine 1.3
legitimis tutoribus 26.4
libellis dimiſſorijs 49.5
liberali cauſa 40.12
liberatione legata 43.3
liberis agnoſcendis 25.3
liberis & poſthumis hæredibus inſtituendis, &c. 28.2
liberis exhibendis, item ducendis 43.30
libero homine exhibendo 43.29
libertis vniuerſitatum 38.3
litigioſis 44.6
litis conteſtatione C.3.9
locati & conducti 19.2
locis & itineribus publicis 43.7
loco publico fruendo 43.9

M

MAgiſtratibus conueniendis, &c. 27.8
magiſtratibus municipalibus C.1.54
mandatis principum C.1.15
mandati, vel contra 17.1
manumiſſionibus 40.1
manumiſſionib. quæ ſeruis ad vniuerſitatem pertinentibus, &c. 40.3
manumiſſis teſtamento 40.4
manumiſſis vindicta 40.2
migrando 43.32
militari teſtamento 29.1
minoribus 25. annis 4.4
modo mulctæ quæ a iudicibus infiig. C.1.51
mortis cauſa donationibus, &c. 39.6
mortuo inferendo & ſepulchro ædificando 11.8
muneribus & honoribus 50.4

N

NAtalibus reſtituendis 40.11
nautæ, caupones, ſtabularij vt recepta reſtituant 4.9
nautico fœnore 22.2
ne Chriſtianum mancipium hæreticus, &c. C.1.10
ne de ſtatu defunctorũ poſt quinquennium quæratur 40.15
ne fiſcus vel reſpub. procurationem, &c. C.2.18
negotijs geſtis, ſeu negociorum geſtorum 3.5. & C.2.19
ne liceat potentioribus patrocinium litigantibus præſtare, &c. C.2.14
nemini licere ſignum ſaluatoris Chriſti humi, &c. C.1.8
ne quid in flumine publico ripave eius fiat, &c. 43.12
ne quid in loco ſacro fiat 43.6
ne quid in loco vel itinere publico fiat 43.8
ne quis eum qui in ius vocatus eſt, vi eximat 2.7
ne quis in ſua cauſa iudicet, &c. C.3.9
ne rei militaris comitibus lauacra præſtentur C.1.45
ne ſanctum baptiſma iteretur C.1.6
ne vis fiat ei qui in poſſeſſionem miſſus eſt 43.4
nil nouari pendente appellatione, &c. 49.7
nouationibus & delegationibus 46.2
noui operis nunciatione 39.1
noxalibus actionibus 9.4. & C.3.41
nundinis 50.11

O

OBligationibus & actionibus 44.7
obſequijs a liberis & libertis præſtandis 37.15
officio aſſeſſorum 1.22
officio ciuilium iudicum C.1.49
officio comitis Orientis C.1.37
officio comitis rerum priuatarum C.1.39
officio comitis ſacrarum largitionum C.1.32
officio comitis ſacri palatij C.1.34
officio comitis ſacri patrimonij C.1.36
officio conſulis 1.10
officio diuerſorum iudicum C.1.46
officio eius cui mandata eſt iuriſdictio 1.21
officio eius qui vicem alicuius iudicis, &c. C.1.48
officio iuridici Alexandriæ 1.20. & C.1.55
officio magiſtri militum C.1.29
officio magiſtri officiorum C.1.31
officio militarium iudicum C.1.44
officio præfecti Auguſtalis 1.17. & C.1.38
officio præfecti prætorio 1.11
officio præfecti prætorio Africæ, &c. C.1.24
officio præfecti prætoriorum Orientis, &c. C.1.26
officio præfecti vigilum 1.15. & C.1.42
officio præfecti vrbis 1.12. & C.1.28
officio præſidis 1.18
officio prætoris 1.14. & C.1.40
officio proconſulis & legati 1.16. & C.1.35
officio procuratoris Cæſaris 1.19
officio quæſtoris 1.13. & C.1.30
officio rectoris prouinciæ, &c. C.1.41
officio vicarij C.1.39

operibus

operibus publicis 50.10
operis libertorum 38.1
operis ſeruorum 7.7
operis noui nunciatione 39.1
optione vel electione legata 33.5
ordine iudiciorum C.3.8
origine iuris & omniũ magiſtratuũ, &c. 1.2

P

PActis 2.14. & C.2.3
pactis dotalibus 23.4
paganis & ſacrificijs, &c. C.1.11
peculio 15.1
peculio legato 33.8
pedaneis iudicibus C.3.3
penu legata 33.9
periculo & commodo rei venditæ 18.6
petitione hæreditatis 5.3. & C.3.31
pigneratitia actione 13.7
pignoribus & hypothecis 20.1
plus petitionibus C.3.10
pœnis 48.19
pollicitationibus 50.12
popularibus actionibus 47.23
poſſeſſoria hæreditatis petitione 5.5
poſtulando 3.1. & C.2.6
præſcriptis verbis 19.5
prætorijs ſtipulationibus 46.5
præuaricatoribus 47.15
precario 43.26
precibus Imperatori offerendis C.1.19
priuatis delictis 47.1
priuilegijs creditorum 42.6
priuilegijs veteranorum 49.18
probationibus & præſumptionibus 22.3
procuratoribus C.2.13
procuratoribus & defenſoribus 3.3
pro derelicto 41.8
pro donato 41.7
pro dote 41.10
pro emptore 41.5
pro hærede vel poſſeſſore 41.6
pro legato 41.9
pro ſocio 17.2
pro ſoluto 41.4
pro ſuo 41.11
proxeneticis 50.14
publicanis & vectigalibus & cõmiſſis 39.4
publiciana in rem actione 6.2
publicis iudicijs 48.1

Q

QVæ in fraudem creditorum facta ſint, &c. 42.9
quæ res pignori obligari non poſſint 20.3
quæ ſententiæ ſine appellatione reſcindantur 49.8
quæſtionibus 48.18
quando de peculio actio annalis eſt 15.2
quando appellandum ſit, &c. 49.4
quando dies legatorum cedat 36.2
quando dies vſusfructus legati cedit 7.3
quãdo ex facto tutoris vel curatoris &c. 26.9
quando Imperator inter pupillos, &c. C.3.14
quando libellus principi datus litis conteſtationem faciat C.1.20
quando liceat vnicuiq; ſe vindicare C.3.27
quarum rerum actio non datur 44.5
quemadmodum ſeruitutes amittantur 8.6
quemadmodum teſtamenta aperiantur, &c. 29.3
quib. ad libertatẽ proclamare nõ licet 40.13
quibus ex cauſis in poſſeſſionem eatur 42.4
quibus ex cauſis maiores 25. annis, &c. 4.6. & C.2.54
quibus modis pignus vel hypotheca ſoluitur 20.6
quibus modis vſusfructus vel vſus amittatur 7.4
quibus non competat bonorũ poſſeſſio 38.13
quibus rebus ad eundem iudicem eatur 11.2
qui & aduerſus quos in integrũ reſtitui non poſſint C.2.42
qui & à quibus manumiſſi, liberi ne fiant, &c. 40.9
qui legitimam perſonam ſtandi in iudicijs habeant C.3.6
qui petant tutores, vel curatores: & vbi petantur 26.6
qui potiores in pignore habeantur, &c. 20.4
qui pro ſua iuriſdictione iudices dare poſſunt C.3.4
quis à quo appelletur 49.2
qui ſatiſdare cogantur, vel iuratò promittant, &c. 2.8
qui ſine manumiſſione ad libertatem perueniunt 40.8
quis ordo in bonorũ poſſeſſione ſeruetur 38.15
qui teſtamenta facere poſſint, &c. 28.1
quod cuiuſq; vniuerſitatis nomine, vel contra eam agatur 3.4
quod cũ eo qui in aliena poteſtate, &c. 14.5
quod falſo tutore authore geſtum eſſe dicetur 27.6
quod iuſſu 15.4
quod metus cauſa geſtum erit 4.2
quod quiſq; iuris in alium ſtatuerit, &c. 2.2
quod vel quorum legatorum 43.3
quod vi aut clam 43.23
quorum bonorum 43.2

Digitized by Google

R

Rebus authoritate iudicis poſſidendis vel vendundis 42.5
rebus creditis 12.1
rebus dubijs 34.5
rebus eorum qui ſub tutela vel cura ſunt, &c. 27.9
receptatoribus ſeu receptoribus 47.16
receptis arbitris, ſeu qui arbitrium receperunt, &c. 4.8.& C.2.56
regula Catoniana 34.7
regulis iuris 50.17
re iudicata, &c. 42.1
rei vendicatione 6.1.& C.3.32
religioſis & ſumptibus funerum, &c. 11.7. & C.3.43.
re militari 49.16
remiſſionibus 43.24
rem pupilli ſaluam fore 46.6
rem ratam haberi, & de ratihabitione 46.8
reputationibus quæ fiunt in iudicio in integrum reſtitutionis C.2.48
requirendis reis, nec abſentibus damnandis 48.17
rerum amotarum 25.2
rerum diuiſione & qualitate 1.8
rerum permutatione 19.4
reſcindenda venditione, &c. 18.5
reſtitutione in integrum 4.1
reſtitutione militum, &c. C.2.51
ripa munienda 43.15
ritu nuptiarum 23.2
riuis 43.20

S

Sacrificijs paganorum, &c. C.1.11
ſacroſanctis Eccleſijs C.1.2
ſaluiano interdicto 43.32
ſatiſdando C.2. 7
ſenatoribus 1.19
ſenatuſconſultis C.1.16
ſenatuſconſulto Macedoniano 14.6
ſenatuſconſulto Sylaniano, &c. 29.5
ſententiam paſſis & reſtitutis 48.23
ſeparationibus 42.7
ſepulchro violato 47.12
ſeruis exportandis 18.7
ſeruis fugitiuis 11.4
ſeruitute legata 33.3
ſeruitutibus 8.1.& C.3.34
ſeruitutibus ruſticorum prædiorum 8.3
ſeruitutibus vrbanorum prædiorum 8.2
ſeruo corrupto 11.3
ſi aduerſus creditorem reſtitutio poſtuletur C.2.38
ſi aduerſus delictum ſuum, &c. C.2.35
ſi aduerſus donationem, &c. C.2.30
ſi aduerſus dotem, &c. C.2.34
ſi aduerſus fiſcum, &c. C.2.37
ſi aduerſus libertatem, &c. C.2.31
ſi aduerſus rem iudicatam, &c. C.2.27
ſi aduerſus ſolutionem, &c. C.2.33
ſi aduerſus tranſactionem, &c. C.2.32
ſi aduerſus venditionem, &c. C.2.28
ſi aduerſus venditionem pignoris, &c. C.2.29
ſi aduerſus vſucapionem, &c. C.2.36
ſi ager vectigalis vel emphyteuticarius petatur 6.3
ſi è parente quis manumiſſus fuerit 37.12
ſi certum petatur 12.1
ſi cõtra ius vel vtilitatẽ publicã, &c. C.1.22
ſi cui plus quàm per legem Falcidiam licuerit, &c. 35.3
ſi ex noxali cauſa agatur, quemadmodum caueatur 2.9
ſi familia furtum feciſſe dicatur 47.6
ſi in communi cauſa in integrum reſtitutio poſtuletur C.2.26
ſi is qui teſtamento Liber, &c. 47.4
ſi libertus ingenuus eſſe dicatur 40.14
ſi menſor falſum modum dixerit 11.6
ſi minor ab hæreditate abſtineat C.2.39
ſi minor ſe maiorem dixerit, &c. C.2.43
ſi mulier ventris nomine in poſſeſſione calumniæ cauſa, &c. 25.6
ſi pars hæreditatis petatur 5.4
ſi pendente appellat. mors interuenerit 49.13
ſi quadrupes pauperiem feciſſe dicatur 9.1
ſi quid in fraudem patroni factum ſit 38.5
ſi quis aliquem teſtari prohibuerit vel coegerit 29.6
ſi quis cautionibus, &c. 2.11
ſi quis in ius vocatus non ierit, &c. 2.6
ſi quis ius dicenti non obtemperauerit 2.3
ſi quis omiſſa cauſa teſtamenti, ab inteſtato, &c. 29.4
ſi quis teſtamento liber, &c. 47.4
ſi ſæpius in integrum reſtitutio poſtuletur C.2.44
ſi ſeruitus vendicetur 8.5
ſi tabulæ teſtamenti extabunt 37.2
ſi tabulæ teſtamenti nullæ extabunt, vnde liberi 38.6
ſi tutor vel curator interuenerit C.2.25
ſi tutor vel curator, vel magiſtratus creatus appellauerit 49.10
ſi ventris nomine mulier in poſſeſſionem &c. 25.5
ſi vſusfructus petatur 7.6

ſi vt

[illegible] hereditatem acquirat C.2.40
ſolutionibus & liberationibus 46.3
ſoluto matrimonio quemadmodum dos petatur. 24.3
ſponſalibus 23.1
ſportulis & ſumptibus faciendis C.3.2
ſtatu hominum 1.5
ſtatuis & imaginibus C.1.24
ſtatuliberis 40.7
ſtellionatus 47.20
ſtipulatione ſeruorum 45.3
ſucceſſorio edicto 38.9
ſuis & legitimis hæredibus 38.16
ſumma Trinitate, &c. C.1.1
ſupellectile legata 33.10
ſuperficiebus 33.17
ſuſpectis toribus & curatoribus 26.10. & C.5.43

T

TAbulis exhibendis 43.5
temporibus in integrum reſtitutionis C. 2.53
termino moto 47.21
teſtamenta quemadmodum aperiantur 29.3
teſtamentaria tutela 26.2
teſtamentis, & qui teſtamenta facere poſſint 28.1
teſtamento militis 29.1
teſtibus 22.5
tigno iuncto 47.3
tranſactionibus 2.15. & C.2.4
tributoria actione 14.4
tritico, vino, oleo legatis 33.6
tutela & rationib. diſtrahendis, &c. 27.3
tutelis 26.1
tutoribus & curatoribus datis ab his, &c. 27.3

V

VAcatione & excuſatione munerũ 50.5
varijs & extraordinarijs cognitionibus 50.13
vbi cauſæ fiſcales, &c. C.3.26
vbi cauſa ſtatus agi debeat C.3.22
vbi conueniatur qui certo loco, &c. C.3.18
vbi de criminibus agi oportet C.3.15
vbi de hæreditate agatur C.3.20
vbi de poſſeſſione, &c. C.3.16
vbi de ratiocinijs, &c. C.3.21
vbi & apud quem cognitio in integrum reſtit. &c. C.2.47
vbi fideicommiſſum peti oporteat C.3.17
vbi in rem actio, &c. C.3.19
vbi pupillus educari vel morari debeat, &c. 27.2
vbi quis agere vel conueniri debeat 5.1
vbi quis de curiali conditione conueniatur 3.23
vbi ſenatores vel clariſſ. conueniantur C. 3.24
ventre in poſſeſſionem mittendo, &c. 37.8
ventre inſpiciendo 25.4
verborum obligationibus 45.1
verborum & rerum ſignificatione 50.16
veteranis 49.18
veteranorum & militum ſucceſſione 38.12
vetere iure enucleando, &c. C.1.17
via publica & itinere reficiendo, &c. 43.10
vi bonorum raptorum, & de turba 47.8
vi, & vi armata 43.15
vnde cognati 38.8
vnde legitimi 38.7
vnde liberi 38.6
vnde vir & vxor 38.11
vſucapionibus & vſurpationib. 41.3
vſu & habitatione 7.8
vſu & vſufructu legatis, &c. 33.2
vſufructuarius quemadmodum caueat 7.9
vſufructu accreſcendo 7.2
vſufructu earum rerum quæ vſu conſumũtur 7.5
vſufructu, & quemadmodum quis vtatur, &c. 7.1
vſufructu & habitatione, &c. C.3.33
vſuris & fructibus, cauſis, acceſſionibus, mora 22.1
vt ex legibus & S.C. bonorum poſſeſſio detur 38.14
vt in flumine publico nauigare liceat 43.14
vt in poſſeſſione legatorum, &c. 36.4
vti poſſidetis 43.17
vt legatorum ſeu fideicommiſſorum nomine caueatur 36.3
vt lite pendente vel poſt prouocationẽ, &c. C.1.21
vt nemini liceat ſigna, &c. C.2.17
vt nemo inuitus agere cogatur C.3.7
vt nemo priuatus titulos, &c. C.2.16
vt omnes iudices poſt adminiſtrationẽ, &c. C.1.47
vt quæ deſunt aduocatis, &c. C.2.11
vtrubi 43.31
vulgari & pupillari ſubſtitutione 28.6
vxoribus militum, & eorũ qui reipub. cauſa abſunt C.2.52

FINIS.

Typographus Lectori.

COmmentarios celeberrimi I.C. Matthæi Weſembecij in Pandectas Iuris ciuilis & Codicis Iuſtinianei libros, olim Paratitla dictos, qui ex officina Q. Philippi Tinghi & Stephani Michaelis ante aliquot annos prodierunt, hortatibus eorum adductus, quibus opus hoc nunquam ſatis laudatum placuit, rurſum in lucem emitto, ſed forma contractiore, quò facilius circumferri, & minoris emi poſſint. Cæterùm ne quid diſsimulem, ingenuè moneo à prima illa editione, vt nihil detractum, ita ad eandem nihil additum: Ne tamen planè actum egiſſe videar, notas quæ ad oram libri extabant, ſuadentibus ita quibuſdam, textui inſerere malui, & quidem diuerſis Typis, vt facilius agnoſci poſſint. Salue, & hoc noſtrum inſtitutum æqui boniqúe conſule.

MAT-

Digitized by Google

MATTHÆI WESENBECII

COMMENTARIVS IN DIGEST.

LIBER I.

DE IVSTITIA ET IVRE,

Titulus I.

1 *Continuatio tituli.*
2 *Finis Iuriſprudentiæ, & media ad finem ducentia.*
3 *Vnde dicta ſit iuſtitia, & quàm variè accipiatur.*
4 *Triplex iuſtitiæ vniuerſalis definitio.*
5 *Diuiſio, partes & ſpecies.*
6 *Cauſa efficiens.*
7 *Materia in qua & circa quam.*
8 *Forma, finis & effectus.*
9 *Cognata & contraria.*
10 *Differentia iuſtitiæ vniuerſalis & particularis: & quid ſit particularis.*
11 *Diuiſio & ſpecies iuſtitiæ particularis.*
12 *De iuſtitia diſtributiua: quid ſit, quæ eius cauſæ, fines, affinia, contraria.*
13 *De iuſtitia commutatiua: quid ſit, quæ cauſa, eius fines, affinia, contraria.*
14 *Ius vnde dictum ſit: & quid ſit, & quotuplex.*
15 *De iure naturali.*
16 *De iure gentium.*
17 *De iure ciuili.*
18 *De æquitate.*

OMNIS † quæ via & ratione ſuſcipitur de re quapiam inſtitutio, principiò finem quò res eà fertur atque collimat, proſpicere: deinde media ad exitum rectè ducentia veſtigare prudenter, & aperire ſolerter debet. Quemadmodum A enim viatores, qui & certam metam propoſitam, & ſemitam quæ eò recta ferat, probè cognitam habent, minus aberrare poſſunt: ſic in doctrinis artiū B tradendis, cùm initio finis cuiuſq; diſciplinæ proponitur, & apta ſubindè methodo, commodaq; diſcendi facultate, quæcūq; eò ſine errore perducere queant, cōmonſtrātur: fit vt in tota deinceps inſtitutione hallucinari minus & impingere diſcētes poſſint. Eādem viā inſiſtentes noſtri cōpoſitores, primò finem huius doctrinæ oſtendūt: tùm cōpoſitiua ac definitiua methodo à ſummis principiis artis, iuxta ſeriem & naturalem rerum ordinem progredientes, & ex ſimplicibus coniuncta, ex antecedentibus conſequentia extruentes, ad finem quem initiò oſtenderūt, perueniūt: & quaſi manu ducētes, à carcerib. ad metā vſq; huius artis recto itinere ſtudioſos tranſmittunt.

Digitized by Google

lis erga omnes leges,diuinas & humanas,naturales & ciuiles: & opponitur peccato ſeu anomiæ, *1.Ioan.3.Rom.1.& 2.Pſal.119.* quomodo Philoſophis Ariſtides perhibetur iuſtus. Secundò pro iuſtitia particulari, quæ tuetur perſonarũ ordinem,vel efficit æqualitatem in contractib. vt cùm dicimus, iuſtum eſſe, eruditos & idoneos ad gubernacula rerũ promoueri:aut mercatorem eſſe iuſtum, qui nõ defraudet emptores in cõtrahendo, *ſic Geneſ.30.Cras,inquit Iacob,reſpondebit tibi iuſtitia mea.* Diſtinctis ita iuſtitiæ appellationibus,ſeorſim de vtraq; aliquid dicendum eſt.

¶ Iuſtitia vniuerſalis pro triplici hominis (de huius enim iuſtitia quærimus)ordine atque reſpectu trifariam definiri ſolet. *Paul.ad Tit. c.2. verſ.12. Apparuit gratia Dei erudiens nos, vt abnegantes impietatem, viuamus temperanter (erga nos ipſos,& in vita priuata) iuſtè (erga reliquos homines) & piè(erga Deum ſcilicet.)* Primus igitur eſt ordo hominis erga Deum: cui vt conditori & Domino cultum ac obedientiã debet. Qua in parte iuſtitia vniuerſalis ita definiri ſolet,vt ſit obedientia omnium in homine virium,neceſſariò præſtãda Deo conditori,iuxta omnes leges: ab ipſo propterea naturæ humanæ inſitas, vt congruat noſtra natura cum mente & voluntate Dei, & non congruens deſtruatur: & vt in hoc iudicio agnoſcatur,qualis ipſe ſit, & à malis diſcernatur:aut paulò aliter:Iuſtitia eſt vniuerſalis obedientia,Deo debita,cõgruens ad normam totius Decalogi, ſeu legis naturæ,diuinitus inſita mentibus noſtris,vt agnoſcamꝰ,qualis ſit ipſe Deꝰ, & quibus officijs coli velit. Hanc definitionem propriè tradit Eccleſiæ doctrina,quæ hunc ſolum ordinem præcipue intuetur: quia finem actionum humanarum omniũ,ad Deum (vt par eſt)refert. Eſt autem hæc iuſtitia ſpiritualis,& pietas abſoluta nominari poteſt,quæ peracta demum hac mortalitate, in beatis angelis & hominibus, ad omnem æternitatem eſt effulſura. Nam in huius naturæ deprauatione, tantum imputatione & inceptione quadam in pijs inchoatur: ideoque non tam iuſtitia legalis, quàm Euangelica hic quidem debet perhiberi. A

Alter ordo eſt hominis erga ſeipſum: qui in hoc vno maximè laborare debet,vt quoniã ex varijs ac diſſimilibus partib. eſt compoſitus,operã det, quo motus & facultates animi inferiores, expertes iudicij ac rationis,rectę rationi velut τῷ ἡγεμονικῷ obtemperẽt:nè incuſtoditæ,licentiusq; effuſę,turbent vitæ communitatem atq; harmoniã.

B Hunc præcipue ordinem Philoſophica Platonis intuetur ſchola, *lib.4. πολιτικ. Ariſt.li.5.Ethic.c.vlt.*quæ priuatim abſoluere hominem, & virtutis atq; officij ſtudio bonũ ſemper virũ, non æque bonum ſemper ciuem efficere conatur:eoq; ſic iuſtitiam definit vt ſit obedientia omniũ virium in homine,erga rectum iudiciũ rationis, & C ſuauiſſimus quidã omnium facultatũ animæ in homine concentus,quã maximam Muſicam vocant:quod non de ſonis vocum,ſed pro ſubiecta materia de concordia partium omnium animę cum ratione debet accipi. Hoc reſpectu iuſtitia non multũ à virtute,& habitu virium interiorum ordinato differt,ſicuti eſt in verſiculo Theognidis

Iuſtitia in ſeſe virtutes continet omnes:

D niſi quod virtus abſolutè ponitur, iuſtitia relatiue. Quamobrem Ariſt.li.5. Ethic.cap.3.16.hæc non reali,ſed rationis diſtinctione,hoc eſt,non re & ſubiecto,ſed ratione ſecernit : cùm vult virtutem eſſe habitum abſolutum naturæ congruentem, qui hominem in ſe perficiat: iuſtitiam autem habitum relatiuum, qui alijs proſit, & ad alterum referatur.

E Tertius ordo,eſt Politicus, quo homo,vtpote ciuili vitæ natus, ad leges, ad magiſtratus, ad conciues, ad ſuos, ad omnes deniq; reipub. partes, velut ciuis & homo Politicus aptatur : vt harmoniam conſociationis ciuilis,ſuo quaſi concentu & attemperatione iuuet atq; perficiat. Hunc ordinem maxime probant & intuentur politici,leges,magiſtratus, & omnes illi,qui ad F ſocietatis humanæ,& ciuilis vitæ cultum hominem eſſe natũ ducunt,ſummumque bonum in beato reipub.ſtatu poſitum arbitrantur. Hoc fine ſenſuque Ariſtotel. *lib.5. Ethicor. cap.vlt.*

Digitized by Google

& vitia, quatenus de his lege cautum eſt. *Ariſt. Ethic. lib. 5. cap. 16.*

¶ Forma, eſt ipſa obedientia, ſeu actionum omnium cũ legibus ac rationeconuenientia. Forma Ariſtotelicæ iuſtitiæ propria, quod πρὸς νόμον referatur, & ad eius normam obediendo congruat: quod cùm ſit, iuſtitia velut formam & eſſe ſuum adepta exiſtit, *l. Iulian. 9. §. 2. ad exhib.* Communis vero forma omnis iuſtitiæ, quòd (vt diximus) πρὸς ἄλλον referatur.

Fines, vt Deo mos geratur: vt ciuilis hominum ſocietas ſeruetur, & ſit tranquilla: vt euitari pœnæ præſtitutę cõtumacibus, expectari præmia præſentia & æterna poſſint: & denique, vt tranquillitas & lætitia bonæ conſcientiæ, quæ eſt dulcis nutricula ſenectutis, in omni vita conſeruetur.

¶ Etſi porrò virtutes intèr ſe omnes indiuidua copula ſunt cõiugatæ: tamẽ ad iuſtitiam proximè accedunt ſedulitas in agendis neceſſarijs, & vitandis nõ neceſſarijs: reuerentia erga Deum, & Magiſtratũ: *l. 2. h. t.* charitas patriæ, & politici ordinis, modeſtia & ſimiles.

Contraria ſunt, in gubernatoribus præcipuè tyrannis, iniuſtitia, peccata *de quibus glo. & Dd. l. ſi moſa. ſolut. matri.* cõmiſſionis & omiſſionis ac ignorantiæ affectatæ, *Tiraqu. in retrac. prox. §. 35. gl. 1. nu. 27. per l. 1. de act. empt. l. qui contra. verb. errore non affectato. C. de inceſt. nupt. c. cum inhibitio. §. ſi quis verò. verb. affectatores ignorantiæ, de cland. deſpon. ca. 2. verb. affectata ignorantia, de temp. ord. lib. 6.* cuiuſmodi ſunt & committuntur in gubernatione reipub. defenſione bonorum, & pœnis ſceleratorum: Item contraria in ſubiectis potiſſimum, contumacia & contemptus Magiſtratuum ac legum, ſeditio, inſidiæ, iniuriæ, malitioſa iuris interpretatio, & cęterę rerum publicarum peſtes.

10 ¶ Iam progrediamur ad alteram iuſtitiæ ſpeciem, quæ Particularis dicitur: cum quia quodammodo pars eſt illius iuſtitiæ vniuerſalis, *Ariſt. li. 5. c. 3. 4. 5.* quæ totã ciuilem vitam, priuatam & publicam gubernat, omnemq; honeſtarum legum obedientiam atque cultũ, domi iuxtà ac foris, exigit: tum quoniã aliqua dũtaxat ex parte humanas actiones regit, videlicet quatenus in cõmuni vita cũ alio res eſt: nec omniũ legum obedientiã complectitur, ſed earũ duntaxat, quæ de cõmercijs atq; actionibus hominũ, in quib. eſt mutuum συνάλλαγμα & officiũ, aliquid conſtituunt: neq; verò etiã legum præcipuè authoritate, vt illa ſuperior, ſed ipſa magis æqualitate permouetur: nec tã τὸ νόμιμον quàm τὸ ἴσον δίκαιον ſpectat. Eſt igitur iuſtitia particularis (vt ex authoritate Simonidis definiunt noſtri) cõſtans & perpetua voluntas, ius ſuũ cuiq; tribuens. Conſtans & perpetua voluntas: ſignificat habitum, ſeu firmum propoſitũ & (vt Gręci dicũt) ἕξιν προαιρετικήν. nec enim voluntas niſi in habitũ tranſierit, firma & cõſtans eſſe poteſt. Quia vero plurimarũ rerum in homine voluntas & cupiditas eſt, vt ſcientię opũ, gloriæ, immortalitatis: ideo additur differẽtia, ab officio ſumpta, (vt in definitionib. virtutũ quæ alijs differẽtijs proprijs deſtituuntur, fieri ſolet) Ius ſuũ cuiq; tribuẽs: hoc eſt, ſeruãs ęqualitatẽ cũ cæteris hominibus, & debitũ cuiq; reddens: cui tributũ, tributũ: cui vectigal, vectigal: cui timorẽ, timorẽ: cui honorem, honorem: *Rom. 13. 7.* nec cuiuſquam corpori, famæ, bonis iniuriam vllam inferens. Proprium enim iuſtitiæ munus & officium eſt, extra ſe agere, & ſuum cuiq;, hoc eſt, alteri debitum tribuere. Quare Ariſtoteles rectè dixit, cæteras quidẽ virtutes vtentis proprias eſſe, iuſtitiam autem communem & publicam. Addita eſt autem particula, Cuique: diſtinguens iuſtitiam à liberalitate, quæ tribuit debitum ſpeciei: hoc eſt, τῷ ἀνθρωπίνῳ officia præſtans humanitatis, etiã non debita. At iuſtitia cuique, hoc eſt, ſingulis indiuiduis tribuit ſuum: nempe, debitum & conueniens, vel legẽ naturæ, vel iure ciuili.

¶ Species huius iuſtitiæ, duæ ſunt: 11
Diſtributiua & Commutatiua. Quemadmodum enim reliquæ virtutes ſunt mediocritates, ſeu (vt vulgò loquur) medietates duorũ extremorum vitioſorum ſcilicet affectuum, quos intra modum rationis cohibent: ita iuſtitia

particularis, totam ciuilis vitæ ſocietatem, iiſdem ęqualitatis & mediocritatis regulis atq; finibus definit & coercet. A Porrò in ciuili hominū communitate, ſic eſt natura comparatum, vt partim ordinandæ perſonæ ſint, & ſuo quæque loco atq; gradu, quaſi in magno ciuitatis theatro collocandæ: & quia ad agendum natæ ſunt, ſingulis conuenientia munera, officia publica, pœnæ, præmia rectè prauéq; factorum tanquam in ampla domo familiaq; ſint tribuenda: B partim etiam res priuatorum cōmunicandæ inter eoſdem & commutandæ, quia cum in rebus humanis alij aliorum opera & rebus perpetuò, ex ordinatione diuina, vt communitas ſeruetur, indigeant, ſine aſſidua rerum permutatione, nulla ſocietas ciuilis durare perdiu poſſet. C Non autem eſſet aſſiduum atque permanens commercium: quia foret iniuſtum atq; iniurium, niſi æqualitate priuatarum rerū pariq; numero, pondere & menſura conſtaret: cæteroqui cùm in infinitum contractus abeant & porrigantur, alterā tandem partem exhauriri, atq; ita cōmutationis perpetuitatem ac durationem collabi & perire eſſet neceſſe. Ex quo fit, vt alia D æqualitas (in qua ineſt & elucet iuſtitia) in ordinandis perſonis, alia verò in rerum cōmunicatione obſeruetur. In perſonis enim medietas, quo ad nos, ſeu perſonalis, ſimilis proportioni Geometricæ: in rebus, medietas rerum, ſimilis analogiæ Arithmeticæ quæritur, cuius diſcriminis ratio expedita eſt. Illa enim cùm bona tātùm publica diſpenſentur, nō fit alicui in- E iuria, ſi pro cuiuſque dignitate & conuenientia cuiq; priuato, eiuſmodi cōmunicentur. Quin potius ita fieri, reuera iuſtum eſt, & in communi bonū ac vtile. Nam quando inter perſonas magna ſit differentia & inæqualitas, ſiue bona animi ſpectes, ſiue corporis, ſiue externa, ſiue etiam facta ſingulorum & mores: *l. inter. 31. ff. de ſolu. Vide Hippocr. lib. de vet. medicina, in princ.* id- F circo non poſſunt publica illis ſingulis æqualia numero & menſura tribui. Hinc enim omnium rerum confuſio ſequetur, ſi (verbi gratia) eadem munia, officia, præmia & pœnæ peritis iuxtà atq; imperitis, bonis & nocentibus, bene meritis & indignis diſtribuantur. Quemadmodū ergo Geometrica proportio, nō numerorum interualla ſimpliciter conſiderat, ſed ęqualitatem proportionum & rationū inter ſe comparat: ponderans (vt ita dicam) magis quantitates, quàm annumerans: ſic iuſtitia diſtributiua nō indifferenter iuxta numerum perſonarum, functiones diſtribuit, ſed quid cuiq; conueniat perpendit, & conuenientia ſingulis ſuo loco diſpartitur. *Cic. lib. 1. Offic.* Non mulieribus confert officia publica, *l. alien. 18. C. de proc. l. 2. de reg. iur.* ſed viris ſapientibus, eruditis, iuſtis, eloquentibus, & in ſumma idoneis defert magiſtratus, *Nouell. conſtit. 82. de iud.* curam Eccleſiarùm, *c. nullus. c. presbyteri. 24. diſt. c. omnis. 11. de pœn. & rem.* tutelam *l. diuus. 24. de tut. & curat. dat. ab his & tot. tit. de mag. conueniend.* & alia publicę gubernationis officia: peritis & doctis, nec illiberalib. medicis, curationem tuendæ valetudinis mandat, & ſalaria conſtituit: *l. 4. de decr. ab ordi. facien. l. 1. 3. 4. de var. & extr. cog. l. 1. l. archiatr. 9. C. de profeſſ. & med. lib. 10.* magiſtros ſtudiorum doctos, eloquentes, & bene moratos, probatoſque iuuentuti erudiendæ pręficit: *l. magiſtros. 7. C. de profeſſ. & med. lib. 10.* militiā commēdat non ſeruis, *l. pen. & l. fin. C. qui milit. poſſ. lib. 12.* negociatoribus, *l. vn. C. negot. ne milit. lib. 12.* agricolis, *l. 3. C. qui milit. poſſ. lib. 12.* ſed viris fortibus & probatæ virtutis: *l. 1. C. qui milit. tot. tit. C. de re milit. lib. 12.* agriculturam contrà & negociationem non militibus, *l. milites. 31. C. de loc. & conduct. l. nobiliores. 3. C. de commer. & merc.* ſed induſtrijs, idoneiſque hoc in genere hominibus committit. *tot. tit. C. de agric. & cenſi. lib. 11. Nouell. de ſtatu & conſuet. contra Eccleſ. lib. §. agricultores*, præmia & ſalaria bene meritis conſtituit, *lib. 1. h. t. tot. tit. de var. & ext. cognit. l. medicos. 6. in fin. C. de profeſſ. li. 10. l. 1. §. 1. h. tit. c. omnis. diſ. 3. l. vlt. C. de ſtat. & imag.* pœnas nocentibus pro cuiuſque merito irrogat: *tot. t. de pœn.* nec vſquā certius conſpici huius iuſtitiæ actio poteſt, quàm in pœnarum diſtributione. Nā tametſi lex in genere & in abſtracto,

ſtracto, citra aliquē perſonarū & rerū complexum, & ſine προσωποληψία pœnam conſtituit Arithmetica proportione, & ex lege talionis delicto eam commenſurat: *l. reſcriptum. 6. de mu quibus et indig. l. reſpiciendum. 11. de pœn. l. ſancimus. 22. verſ. nec vlterius. C. de pœn. l. 1. C. vbi Senat. vel Clariſſ. Auth. omnes. C. cum de ſucceſſ. l. 1. §. 1. ad l. Corn. de ſicar. l. 1. §. cum patronus. de off. præfecti vrb. cap. 2. de his quæ fiunt à maior. parte capit. Decius in l. quod a quoquam. 46. num. 3. de reg. iur. Hiſpan pract. crimin. §. expedi a. n. 18. & §. opportune. num. 57.* tamen iuſtitia hæc, legis executrix, ſeu magiſtratus, inſtrumētum iuſtitiæ, cùm legem exequitur, & in concreto de pœna perſonæ applicanda diſputat, eam ad proportionem Geometricam reducit: nec tantum quid facto debeatur, ſed quid congruat perſonę tā eius qui deliquit, quam illius in quem commiſſum eſt, expendit & examinat. *l. ſacrilegij. 6. ad l. Iul. pecul. l. aut facta. 16. l. moris. §. fin. de pœn.* Quotieſcunq; enim de aliquo iure publico (quod nunc quęrimus) perſonis attribuendo agitur, toties ad hanc analogiam Geometricam recurratur in adminiſtrādа iuſtitia, neceſſe eſt: propterea quod perſonarum ingenia, voluntates, dignitates, ſtatus, cōſilia, dicta atq; facta inæqualia ſint, vt iis æqualia numero tribui non poſſint. Vnde natum illud quod vulgo dicitur: duo cum idem faciunt, non eſt idem. Hac ratione grauius in eodē delicti genere punitur ſeruus quàm liber, *l. capitalium. 28. §. fin. l. in ſeruorum. 16. de pœn.* famoſus quàm integræ famæ reus, *d. l. capitalium. 28. in fin. de pœn.* plebeius quam egregius, *d. l. in ſeruorum. l. 1. §. fi. l. pen. de ſicar. §. itē l. Iul. Inſt. de pub. iud. l. 3. C. de pœn. cum ſim.* adultus quàm minor. *l. auxiliū. 37. §. in delictis, de minor. l. fere. 108. de reg. iur.* & interdum presbyter quam laicus. *l. presbyteri. 8. in fin. C. de epiſc. & cler.* miles quam paganus. *l. 4. §. adulterij. de re mil. l. quadam. 14. de pœn.* Nam cui plura cōmittuntur, ab eodē plus exigitur, *gloſſ. d. l. presbyteri, in fin. per l. quidem de pœn. §. 1. in auth. vt defun. late Tiraqu. de pœn. cauſ 31. nu. 20.* Sic & in eū acerbius animaduertitur, qui ſæpe cōmiſit eadem, quàm qui ſemel tantùm: *d. l. capital. §. graſſatores. de pœn. l. ſeruos. 8. C. ad l. Iul. de vi pub.* qui conſultò, quam qui ignorāter, *l. in lege l. 7. de ſica. l. reſpiciendum. 11. § fi. de pœn.* aut per laſciuiam: *l. 4. de ſicar. l. aut facta. 16. §. qualitate. de pœn. l. omne. 6. §. fin. de re milit.* aut ebrietatē: *d. l. reſpiciendū. 11. in fi. d. l. omne. 6. l. vn. C. ſi quis imp. vide ꝫ. de pœ.* qui magiſtratum aut patrē violat, quam qui extraneum, *d. l. capitalium. §. omnia. 6. d. l.*

B *aut facta. §. perſona. 2. §. atrox. Inſt. de iniur. Bald. in c. vn. §. inu. de pace tenen. Iaſ. in l. qui iuri, d. 10. in prin. de iuriſd.* Imò in eodem genere vitæ & delicti alij aliter puniuntur pro ratione perſonarū, grauium, anteactæ vitæ: *l. 5. in princ. de re milit.* vt conuenientiſſimè quidam dixerit, hanc iuſtitiā admittere adhibereq; in cōſilium Gratias & ἐπιείκειαν: eam quæ circa contractus verſatur,

C non item. Nam in contractibus non quæritur quid perſonę conueniat, nec vt ei aliquid tribuatur, propoſitum eſt; ſed res priuatorum rebus commutantur, earumq; duntaxat habetur ratio, non perſonarum.

Vt igitur hæc commutatio iuſta ſit, ſicuti iuſta eſſe, quæ duratura ſit, debet: opus eſt, rerum ab vtraq; parte ęqualitatem adeſſe, numero, pondere

D & menſura exæquatā: alioquin alterutei cōtrahentium iniuria afficietur, & damnum facturus eſt, quia non tantumdem accepturus ſit, quantum de ſuo decedit ac decerpitur: atq; ita altera generis humani pars exhauſta, contrahere amplius aut nolit, aut non poterit: vnde malas artes, & ſocietatis humanæ diſtractiones exiſtere tandē

E neceſſe fuerit. Rerū autem æqualitas eadem eſt, & vna Arithmetica proportione definitur. Omnes namq; precio res æſtimantur. *l. 1. de cont. empt.* & quod ad iuſtam ęqualitatem deeſt, id poteſt vel detractione vel adiectione aliqua precij adęquari. *l. 2. & l. 3. C. comm. diuid.* Nec enim in rebus ea eſt diſparitas æſtimationis, quę in perſonis: quo fit, vt proportione Arithmetica in rerū com

F mutatione ſit vtendum. Verbi gratia, in emptione, ſi emptor illuſtri loco ſit portus, venditor plebeius & ruſticus, non ideo ob inęqualitatē perſonarum (quæ hic non conſideratur, quoniam

BIBLIOTECA NAZ. VITTORIO EMANUELE ROMA

Digitized by Google

rerum familiarium & priuatarum, ac patrimonij cuiuſque, cæteriſque contractibus priuatorum ſeruat æqualitatem proportione Arithmetica: ſeu Eſt iuſta commutationis rerum in contractibus ordinatio.

Cauſa efficiēs, Deus: qui genus humanum ad hanc ſocietatem condidit, & vt ea eſſet perpetua, alterum alterius indigere voluit: coniugiaq;, generationem, educationem, gubernationem, contractus atque artes addidit, quibus quaſi vinculis ea vitæ communitas colligaretur. Deinde mens humana, cogitans regulas notitiarum: vt, Dilige proximum, Non furtum facies: item, Quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris. *c. 1. diſtinct. 1.* & voluntas, cor & locomotiua, quæ recto mentis iudicio obſequuntur.

Materia in qua, ſunt facultates animæ præſtantiores, vt ſupra dictum eſt.

Materia circa quam, ſunt bona priuata, & res familiares ac pecuniariæ ſingulorum. *Couar. d. c. peccatũ. § 7. nu. 1. 2. de reg. iur. in 6.* hoc eſt, priuatarum rerum commutatio & æſtimatio, ſiue ea in cõtrahendo, ſiue in alia quauis vitæ parte, ſine reſpectu & complexu aliarum circumſtantiarum, puta perſonarum, fiat: vt ius priuatum, velut materia, huic iuſtitiæ ſubſterni non incommode poſſit.

Forma eſt proportio Arithmetica, res rebus æquali pondere, numero & menſura in commercijs ac permutationibus adæquans & componens: citra quam nec iuſta hæc communicatio, nec diuturna eſſe poteſt.

Finis & effectus. 1. Cultus Dei, & cõmonefactio de æqualitate in Deo. 2. Vtilitas ſocietatis humanę: quia hæc æqualitas pacē alit, & vrbes vrbibus, amicos amicis conſociat: vt ait Euripides. 3. Communis neceſſitas. Nam vt hominibus neceſſaria vitæ ſuppeditentur, mutua communicatione opus eſt: ea autem communicatio tranquilla & diuturna eſſe abſque hac æqualitate non poſſet: quia nec iuſta eſſet. 4. Vt exerceantur officia dilectionis proximi: item, vt vitentur pœnæ, &c.

Cognata: lex talionis, dilectio proximi, liberalitas, veritas. Pugnantia:

A iniuriæ, furta, πλεονεκτήματα, fraudes, vſuræ, rapinæ, iniuſti contractus, monopolia, *l. vnic. C. de monop.* mercedes & ſtipendia iniuſta, ignauia, mendicitas non neceſſaria: deniq; omnia fraudulenta lucra & aucupia quæſtus: itē analogia Geometrica, hoc in cõtractuum argumento: vt cùm Cyrus iniuſtam veſtium permutationem, iuxta proportionem Geometricam facit. *a-*
B *pud. Xenoph. lib. 1.* Cyropæd.

Atq; hæc quidē de iuſtitia: Nunc ad ſecundam huius tituli partem, quę ad fontem & principia iuris digitum intendit, deſcendamus.

¶ Ius, à Iuſſu ſeu iubendo dictũ vi- 14
detur: *Rodol. Agricola de Inuent. li. 1.* nam & Feſtus ait, antiquos iura dixiſſe iuſſa. Cùm autem varia iubeantur, variè quoq; hoc nomen vſurpari conſenta-
C neum eſt, *l. pen. & l. fin. h. t.* Sed in hoc tractatu, iuris nomen trifariam accipitur: primum, pro iure naturali, quod nobiſcū naſcitur: *l. 2. de leg. l. omnes. 9. l. pen. h. t.* ſecundo, pro qualicunq; iure, poſitiuo ſeu ciuili: *l. 1. de leg. d. l. omnes. 9. § 1. Inſt. de iur. nat. gent. & ciuili.* tertio & propriè, pro iure Romano. *§ 2. Inſtit. de iuſtit. & iur. §. ſed ius. inſtit. de iur. natur.*
D *gent. & ciuil.* Vt cum ait Vlpianus: *l. 1. h. tit.* Iuri, hoc eſt, iuriſprudentiæ Romanæ operam daturum, noſſe oportere, vnde nomen Iuris deſcendat. quod ait eſſe à iuſtitia, cuius quædam ars ſit, & doctrina. Sequitur enim: Nam, ius eſt ars boni & æqui. Etenim cùm artē appellet, intelligi facilè poteſt, eũ de doctrina iuris ſiue iuriſprudentia loqui, *l. iuſtit. 10. h. t. in prin. Inſt. eod.* neq; enim
E ius, ſicut in natura poſitũ eſt, ars dici poteſt: cum hæc ex principijs extructa naturalibus, ſtudio paulatim diſcatur: ea verò lux mentis, ſine doctrinæ exercitio, ingenita ſit nobis, & diuinitus indita. Ac paulò poſt, *l. 1. §. 1. h. t.* cũ hoc ipſum ius Studium appellet, apertius oſtendit, ſe de ſtudio & doctrina iuris loqui, non de iure, prout in mente eſt locatum & natum: quod proculdubiò
F prius eſt iuſtitia, ſiue etymologiam vocabuli ſpectes (à iure enim, vt paulò ante oſtendimus, eſt iuſtum: & à iuſto iuſti iuſtitia:) ſiue naturam ipſam rerũ conſideres. Iuſtitia enim eſt voluntatis

Digitized by Google

eſt (quomodo ſunt omnia iura ciuilia) ſed ratione obiecti, & finis, quod ad ſacra, ad ſacerdotes, ad leges, magiſtratus, aliaq; iura publica moderanda refertur & collimat: quod totū non ad normam ęquitatis vel æqualitatis, vt iura priuatorū, ſed ad id quod reipublicæ eſt opportunū, præcipue aptatur. Neq; enim verſatur hoc ius circa æqualitatē inter ciues retinendā; quare nec ad æqualitatis regulā exigitur: ſed pertinet ad tuendū ſtatum reipublicæ, vnde pro reipubl. commodo atq; bono cōditur: nec quicquā aliud præter publicam vtilitatem, in eius cōſtitutione legiſlatores ſequuntur, *Cic. pro l. Manil.* In quo nulli fit iniuria, cū de re nullius priuata tractetur hic quicquā aut diſponatur. Ex quo fit illud, vt quod in vna ciuitate ius publicum eſt, id in alia illicitum ſæpe ac prohibitū inueniatur. Vt enim propter diuerſitatem, omnibus perſonis eadē tribui non poſſunt; ſic omnibus rebuſpublicis, quæ ſingulæ perſonam quandā repræſentant, *l. proponebatur. 76. de iud. l. an vſusfructus. 56. de vſufruct.* interque ſe multis modis differunt, vnum idemq; ius populare præſcribi nequit. Quinetiam ius publicum Romanum vetus, quod ad ſacra, ſacerdotes & magiſtratus pertinebat, tēpore Iuſtiniani magna ex parte partim abrogatum erat, partim obſoletum: facile vt intelligi poſſit, ex immutabilib. principijs naturæ, *§. pen. Inſt. de iure natur. gent. & ciuil.* & rectæ immotęq; rationis norma non fuiſſe deductū. Nam illæ ethnicæ idolomanię non natura cōmonſtratę, ſed leuitate ingeniorum, & præſtigijs diabolorū effictę, vnà cum ſacris & ſacerdotibus ſuis, iam à Conſtantini tēporibus, recepto vero Dei cultu, erant abolitę: & iura magiſtratuū, quæ veteres I.C. libris ſuis cōprehēderant, nullum ferè ætate Iuſtiniani habebant vſum, quippe mutata iā reipublicę forma, translatoq; Roma in Thraciā imperio: & magiſtratuū nominibus atq; officijs variè tranſpoſitis atq; commutatis. Quo factū eſt, vt huius iuris publici, quamuis in diuiſione mentionē, vt par eſt, hic faciat Iuſtinianus: tamē nullā de eo, velut iam antiquato, pe-

A culiarē in Digeſtis inſtituat tractationem. Hæc enim ex I.C. collecta ſunt monumentis: quib. ſolūm ius illud vetus publicum antiquæ Romæ, in qua ſcripſerunt Iuriſperiti, continebatur. vnde nihil ſumere potuit Iuſtinian. præſentib. ac inſequentibus temporibus atq; moribus accommodatū. Itaque ea tractatio ex ſubſecutis Chriſtianorū principum conſtitutionibus, B moribuſque atque inſtitutis nouæ Romæ, quæ eſt Conſtantinopolis, in Codicem eſt relata. *lib. 1. & paſſim. 10. 11. 12.* Satis ergo fuit hic Ius Priuatorum, quod ad omnes reſpubl. omneſq; homines pertineat, de veterū I.C. ſcriptis colligere, componere & exponere, de quo deinceps iam eſt dicendum.

Ius ergo Priuatū eſt, quod ad ſingulorū res pertinet: quod quia in reddē- C do cuiq; quod ſuū eſt, verſatur, eò ad normā æqualitatis & iuſtitię congruat oportet. Niſi enim æquale & iuſtū per omnia ſit, ſuū cuiq; tribuere non poteſt: & proinde nec reciperetur ab omnibus, nec ad diuturnitatē validum eſſet. Norma autē æqualitatis ſiue æquitatis, eoque iuris, triplex eſt: alia enim ex affectione, & quadam στοργῇ, D cōmunis naturæ: alia, ratione & ſenſu hominū cōmuni: alia, præceptis inſtitutiſq; ciuilib. dijudicātur. Nam, verbi gratia, tuendā eſſe vitā, libertatē, cōiugia, cognatū ſanguinē, educandos liberos, & cōſimilia: affectio cuiuſq; & cōmunis naturæ ſenſus, recta eſſe atq; iuſta oſtēdūt: & ad cōſectanda eiuſmodi, veluti quędā iura, oēs animantes incitant ac deuinciunt. Iudas in Can. ca. 1. E 10. quę φυσικῶς ὡς τὰ ἄλογα ζῶα ſciunt, in his corrūpuntur. Cæterùm colere Deū, patriā, magiſtratus, parētes, inire ſocietates, ſeruare pacta, punire delicta, &c. ea ratio humana, cuius reliquę animātes ſunt expertes, & neceſſitates vitæ ciuilis, iuſta eſſe docet. Cętera q̄ ab. naturæ principijs cōmuniq; ſenſu ꝓpter rerū & etiā rerumpublica- F rū varietatē definiri nō poſſunt, ꝓ cuiuſq; ſocietatis ciuilis opportunitate, legibus, inſtitutiſq; populorum ſanciuntur. Hinc ortū triplex ius priuatum: vnum Naturale, alterum Gentiū, ter-

Digitized by Google

umana, quæ ſola rationis, & quidem ectæ rationis, id eſt, iuris, *Cicer. l. lib. 1. e Legib.* eſt particeps. Ac de hoc quoq; era eſt regula: Ius naturæ eſſe immuabile, *§. pen. Inſtit. de iure nat.* ſemper eim hoc bonum & æquum eſt, *l. pen. h.* ſiquidem diuinæ illius & immutabiis iuſtitiæ ſimulacrum exiſtit & imao, luxq; diuina in animis hominum, d diſcernēda ab honeſtis turpia, tuen lamq; in conſociatione vitę ciuilis diciplinā, à Deo architectore quaſi conecrata. Vnde ſine iuſtitia huic deroari nequit: & ſi derogetur, eam tyrāidem ac iniuſtitiam Cyclopicam, vniuſcuiuſq; ſani hominis iudicium, & obriæ mentis ſenſus deteſtabitur ac efutabit.

Ad hoc ius pertinent: religio erga Deum, vt parentibus & patriæ pareanus, *l. 2. h. t. Cic. præall. loc. de Inuent. lib. 1. c. & 12.* honeſtè in hac ſocietate ciuili iuamus, ne lædamus alterum, tribuanus cuique ſuum. *d. l. iuſtitia, §. iuris.* vt lelicta puniantur, *l. 1. in fin. de fur.* neno cum alieno damno locupletetur, *nam & hoc naturæ. 14. de cond. ind.* Inceſtarum nuptiarum prohibitio, *l. vlt. de it. nupt.*

Aliud porro ius gentium non tàm x naturali ratione, h. eſt, ſimplici noitia, quàm ex notitia compoſita, neme, ratiocinatione commodorum vitę efluxit, & ad opportunitates ſocietais humanæ parandas retinendaſque ntroductū eſt. Nam quia ex neceſſitaibus vſuq; vitę apparebat, alios aliorū ope indigere, cùm ad defenſionem, tū d ſuſtentationem: nec in perpetuis ommunionis rerum diſcordijs, *l. cum ater. 77. §. dulciſſimu. de legat. 2. l. fin. cum loſſ. in fin. C. de iur. dom. impetra.* & ſine nercium variarū commutatione (nō nim omnis fert omnia tellus) viui ōmode poſſe: ideò communi hominum cōſenſu & vſurpatione, ædifiia ſunt collata, aduerſus iniurias exernas muniendi ſui cauſa, vtq; alios lij de religione docerent, contiguas ietas iuſſit habere caſas, diſcretæ per inguarū varietatem gentes, dominia iſtincta, agris termini poſiti ad cultū acis, commercia inſtituta ad rerum ommutationem: & vt à violentiorib.

A imbecillitas ac innocentia tuta eſſet, iuſq; ſuum obtinere poſſet, regna condita, bella introducta: quæ captiuitates, ſeruitutes, manumiſſiones ſunt inſecutæ, *l. 4. & 5. h. t.* eaq; omnia ob vtilitatem, pro rato iure inter omnes gentes ſemper habita ſunt atq; vſurpata: quibus quidem propter hominum vitia, illud libertatis, & cōmunionis rerum bonum, incorruptæ naturę ꝓpriè B conueniens, neceſſariò ad conſeruandam ab iniurijs cōtumaciam, ciuilem ſocietatem, aliquatenus imminutum eſt. *Couar. copioſe in c. peccatum parte 2. §. 11. nu. 2. 3. cum multis, de reg. iur. in 6.* Nam ea quæ non in notitijs naturalibus exiſtunt iura, ſed aut bona tātùm ſunt, incorruptæ naturæ congruentia, aut iudicio & vſurpatione hominum: alicuius cauſa vtilitatis introducta, viciſ- C ſitudini ſunt obnoxia, & pro diuerſis rerum publicarum formis, temporum atq; opportunitatum præſentium rationibus, aliter atque aliter habentur, accommodanturq; ad ſummam illam legem: Salus populi, ſuprema lex eſto, *Cic. de Legib. 1.* ad quam & Plato, velut ad vltimum ſcopū, omnes leges refert: ἡμῶν δὲ ἡ τῶν νόμων ὑπόθεσις συντείνει βλέπειν, ὅπως ἔσονται οἱ πολῖται D μάλιστα ἀγαθοὶ, καὶ ἀλλήλοις φίλοι. & eum ſecutus Cic. *lib. 1. de Inuent. c. 11.* cui' argumētatio lectu digniſſima eſt.

Et hæc quidem, quod ad explicationem ſententię I. C. attinet, ſatis: quorū triplex hæc iuris diuiſio, quoniam in Scholis noſtris eſt recepta, per me quidem licet retineamus. Cæterùm id ꝙ E rationi magis conſentaneum videtur, ius arceſſamus naturæ, non ex naturalibus duntaxat inclinationibus, quę in hac naturæ deprauatione vitioſæ res ſunt, ſuprà quàm à noſtris intelligi potuit Iuriſconſul. vt Ethnicis hominib. qui non natura, quam integram & ſanam putarunt, ſed cōſuetudine praua homines peccare, & iniuſtos eſſe arbitrabantur: ſed de principijs etiam pra- F cticis mentis, quæ immotæ ſunt in natura ordinationes diuinitùs ſancitę, & perpetuo recti iudicij vallo honeſta à turpibus diuidunt, & affectiones ac inclinationes naturæ deprauatas, in gy-

Digitized by Google

Ium rationis ducunt, ius naturæ repetamus: atq; illud vel eius ſaltem cauſam, partim in cõmuni rectæ rationis iudicio, partim in inclinationibus naturalibus, quatenus ſcil. cum recta ratione iunguntur ac conueniunt, ſi placet, collocemus. Quod vt exemplis planum fiat, primum defenſiò iuris naturæ eſſe dicitur: quam ſi ad illas duntaxat naturales appetitiões exigas, erit vitioſa: quod inſtinctu communis indolis omnia animantia, & eo magis homo, quo eſt corruptior, nõ tantùm ad defenſionem ſui, ſed etiam in vltionem & vindictam iniuſtam impellitur, iuxta verſiculum:

At vindicta bonum, vita iucundius ipſa.

Item maris & fœminæ mutuus ardor ex affectione naturali quidem incitatur: ſed niſi recta honeſtatis ratione diſcernas hãc atq; temperes, *iuxta Reg. l. ſemper in coniunctionibus. 1 58. de reg. iuri. l. 4. l. ſemper. 42. de rit. nupt.* non modò nullum ius naturæ, ſed horribilem diuinæ & natúralis legis violationem, & fœdam omnis generis turpitudinum libidinumq; cõfuſionem ex eiuſmodi coniunctione ſequi, fuerit neceſſe. Vt multò firmius meliuſque ſit, has inclinationes in gyrum rectę ducere rationis, & in diſputatione iuris, his præficere quaſi ducem atq; moderatorem, τὸ ἡγεμονικὸν, quod minus aberrat ab honeſto, nec tumultib. affectionũ ita perturbatur: & perpetuo ſanoque diſcrimine recta à prauis, licita ab illicitis, honeſta a turpibus diſcernere velut naturali quodam lumine, oculoq; mentis diuinitus indito, dijudicare poteſt. Hoc autem lumen, principia, κοινὰς ἐννοίας, & προλήψεις docti vocant, ac in duo genera diſpartiuntur. Alia ſunt ſpeculabilia principia, alia practica. Speculabilia: vt notitiæ numerorũ, ordinis, ſyllogiſmi: principia Geometrica & Phyſica, aliarumq; artium ſemina. Practica: notitiæ à Deo mentibus inditæ, vt monſtrent obedientiã Deo debitam, & diſcrimen honeſtorum & turpium, & regãt mores. Sed nos hic tantũ de altero hoc notitiarũ genere, nempe de practicis principijs & demõſtrationibus, quæ ex his colliguntur, loquimur: ex quib. ſumi-

A tur vera & erudita definitio legis naturæ: Vt ſit notitia principiorum practicorum, & concluſionũ inde extructarum, de regedis motibus, cõgruens cum æterna & immota norma mentis diuinæ: quę principia cẽrnimus, & amplectimur firmo aſſenſu: quia notitiæ eorum nobiſcum naſcuntur: diuinitùs inſitę humanis mentibus, vt ſint teſtimonia quòd ſit Deus: & qualis ſit: &
B quod iudicaturus ſit: & vt regãt vitam noſtrani atq; mores, quo obedientia noſtra cum voluntate Dei congruat.

Paulus Apoſtolus breuiſſime legem naturæ deſcribit, cum ait: Eam eſſe ius Dei, & opus legis ſcriptum in cordib. quod Deus nobis oſtendit: Rom. 1. & 2 quaſi dicat, Legem naturæ eſſe notitiã & partem legis Diuinę, ſeu mentis Diuinæ radium ac lucem hominis natu-
C ræ inditam: vt Deum agnoſcat, & ei ſe conformet.

Quidam ita malunt: Lex naturæ eſt certa, & diuinitus hominum mentib. impreſſa notitia principiorum cognitionis atq; actionis, & concluſionum ex iſtis principijs demonſtratarũ, proprio hominis fini congruentium: quas ex principijs neceſſaria conſequentia, ad humanæ vitę gubernationem ratio
D extruxit: vt homo ea quę recta ſunt cognoſcat, velit, eligat, agat, viteq; contraria: quorum omnium & teſtis & iudex eſt conſcientia, hominibus diuinitùs attributa. vel breuius hoc modo: Lex naturæ, eſt notitia ſeu ratio naturalis, diſcrimen honeſtorũ & turpium oſtendens, ad regendos hominũ mores, & ad vltimum finem, nempe Deum, referendos, diuinitùs hominũ
E naturæ inſita. Cicero: *De Legib. 1.* Lex, inquit, naturæ, eſt ratio ſumma, inſita in natura: quæ iubet ea quæ facienda ſunt, prohibetq; contraria. Paulus noſter *l. penult. hoc tit.* ſimpliciter, quod æquum & bonum ſemper eſt, & iudicio hominum communi tale eſſe apparet. id ius naturæ appellat.

Huius partes, ſeu ſpecies mauis, ſeu exempla, ſunt vera erga Deum reli-
F gio, *l. 2. hoc tit.* obedientia patriæ & parentibus debita, *l. 2. h. t. l. 2. Cod. de in ius vocand.* iuſta vitę, libertatis, rerum defenſio. *l. 3. h. t. l. 4. ad l. Aquil.* ordinata

maris

[...]aris & fœminæ coniunctio, liberorum generatio, educatio, *l.1.h.t.c. ius naturale. diſtinct.1.* ſucceſſio, *l.nam etſi.15. de inoff. teſtam. l. ſcripto in fin. unde lib.* ius ſanguinis: *l. iura.8. de reg. iur.* nemini facere quod tibi fieri nolis, *c.1. diſtinct.1.* neminem lædere, *§. penult. Inſtit. de iuſt. & iur.* quibus adduntur, communio rerum, *Cicer. lib.1 Offic. l.1. de acquir. rer. dom. §.1. Inſt. de rer diui.* & libertas, *§. ius autem gentium. Inſtit. de iur. nat. gent. l. naturalem. 5. de acquir. rer. dom. l. ſi quod. 64. de condic. indeb.* quæ tamen non tam ius ſunt, quàm bona quædam incorruptæ naturæ accidentia, ideoque pro vtilitate & neceſſitate deprauatæ modò naturæ partim recipiuntur, partim repudiantur.

Cauſa Efficiens, Deus. Vt enim in Deo eſt ſapientia, diſcernens recta à non rectis: ita ab eodem Domino in mentibus noſtris condita eſt lux, quæ diſtinguit honeſta à turpibus: & architecti ſui voluntatem intelligenti naturæ demonſtrat. *Rom.1. oſtendit, opus legis ſcriptum in cordibus.*

Materia In qua, eſt pars cognoſcẽs, cumqua ante lapſum congruebat voluntas & cor. Sed hæc harmonia deprauatione naturæ ſubinde turbata eſt.

Forma, eſt ipſa lux quaſi ocul⁹ mentis, qua iuſta ab iniuſtis diſcernuntur: quæ qualis ſit, in hac naturæ cæcitate penitus non poſſe perſpici, mirandum non eſt: cùm ne quidem cœli lux, & oculorum, cuiuſmodi ſit, exactè poſſit declarari: eſſe tamen aliquam, omnes intelligunt; & experientia conuincit.

Finis, vt hæc lux ſit teſtimonium de Deo, & iudicium conſcientię aduerſus peccatum: & vt de futuro iudicio omnes admoneat. cùm enim multa ſcelera in hac vita non puniantur, quæ tamen conſcientia accuſat: neceſſe eſt aliud reſtare iudicium, alioqui fruſtra hæc notitia eſſet naturę infuſa. poſtremò, vt ea regantur diſciplina & mores.

Effectus pręcipuus, quòd iura naturalia ſint immutabilia: *§. penult. Inſtitut. de iure nat. gent. & l. pen. hoc tit.* videlicet in genere, & ſua natura. Nam incidũt interdum tempora, cùm inter ſe concurrunt & pugnant. Sunt enim quidam quaſi gradus principiorum & cõ-

A cluſionum moralium: in quib. ſi quando vſuuenit, vt ſibi inuicem obſtent, inferior ſuperiori cedat, neceſſe eſt. Verbi gratia: Lex naturalis eſt, Non occides: altera lex naturalis eſt, Defende tuam tuorumque vitam. Si graſſator igitur viatorem prætereuntem inuadat, non valebit prior illa lex, tanquam inferior: ſed cedet huic quæ defenſionem præcipit, & cui illa ipſa lex

B ineſt: eoque impunè occidi aggreſſor poterit. Lex enim quæ præcipit, Non occides: etiam tuam ipſius vitam abs te præcipue vult ſeruari, non modò alienam. Deinde cùm lex defenſionis vniuerſalior & momentoſior ſit (tuetur enim totam ſocietatem) altera illi cedere debet: quæ ſic accipienda eſt, Non occides, ſcil. inſontem aut immerentem: neque priuata vindictæ cupi-

C dita e, ſed legis authoritate. lex autem gladium priuato, in caſu defenſionis tradit: quia in illa neceſſitate, auxiliũ magiſtratus præſto haberi non poteſt: *l.1. C. quan. lic. ſe vind. l.5. C. de iur. fiſc. lib. 10. l.4. 5. & paſſim ad l. Aquil. l.3. vbi Bolog. Sc. ſ. & Dd. h.t.* & alioqui lex diuina & naturæ, ſontes naturas vult deſtrui vt inſontes conſeruentur.

D ¶ Ius Gentium illud nobis eſto, ꝙ 16
non ex notitia Simplici, vt ſuperius, nobiſcum naſcitur: ſed Compoſita, hoc eſt, ex ratiocinatione commodorum vitæ & ſocietatis, à ſapientibus multo rerum vſu, variaque doctrina veſtigatum, excultum & introductum in omnium gentium vſum peruaſit, & propter euidentem vtilitatem ab omnibus perçquè cuſtoditur: *l. omnes. 9. hoc titul.* vt ſunt diſtinctiones dominiorũ:

E *l.1. de acquir. rer. dom.* ædificiorum collationes, communitates vitæ, *l.5. hoc t.* iudicia, bella, captiuitates, ſeruitutes, manumiſſiones, iura contractuum, obligationum, ſucceſſionum, & ſi qua ſunt ſimilia: *l.4. l.5. vbi Dd. hoc titul.* quæ & ipſa fateor, ad ius naturæ poſſe referri: eaque re non abſurdè à quibuſdam duo tantùm genera iuris con-

F ſtitui, videlicet Naturale & Poſitiuum. *Ariſtoteles lib.5. Ethicor. cap.1. & 2. diſtinct.1. Cicer. lib.1. Offic.* Quia tamen propriè non pertinent ad diſcrimen honeſtorum & turpium, ſed ad neceſ-

Digitized by Google

ſitates vtilitateſq; vitæ, ideoq́ue facilius etiam conuerſis vtilitatibus immutantur: cumq́ue à I.C iuri naturæ eorum pleraq; opponantur: *l.1. de acq. rer.dom.§.Ius autem gentium. Inſt.de iur. nat.gent.& ciuil.* docendi gratia, in hac noſtra profeſſione hęc ad ius humanũ ſeu commune gentium, quaſi diſtinctum à naturali referamus. Nam vtcũque, verbi gratia, Ariſtot.& alij, ſeruitutem ex natura ducant: tamen facilè poteſt intelligi, naturæ toto ſuo genere contrariam eſſe.§ *ſed ius gentiũ. verb. iuri nat.contrar.Inſti .de iur. nat.gent. l.4. h.t.l.naturalem,de acq.rer. dom.l.11.12. de accuſat.* & vt congruat naturæ, in his qui iure & legibus compeſci non poſſunt: tamen in perſonis modeſtis & innocentibus, & pręcipuè in natis ex ſeruo ventre infantibus, *l.ſed etſi,de fideicõmiſſ.lib.* nullam naturalis rationis ſpeciem habere, ſed merum ius eſſe gentium, moribus confirmatum, perſpicuum eſt, vt toto ſuo genere, ad ius naturæ, cum quo pugnat, referri nõ poſſit: nec ſine cauſa, hoc diſcrimen iuris naturalis & gentium à I.C. introductũ debeat videri: præſertim cùm, vt antè dictum eſt, non tam ius ipſum, quàm iuris Romani principia, fontes & cauſæ, in hęc tria genera diſtribuantur. Et hæc de principijs iuris dicta nunc ſufficiant. Iam ad tertiam iuris ſpeciem, videlicet Ius ciuile, quod noſtrę explicationis proprium eſt, progrediamur.

17 ¶ Ius ciuile rurſum bifariam capitur, vel pro cuiuſq; ciuitatis iure, quod quiſque populus ſibi conſtituit, quaſi ius proprium ciuium, ſiue cuiuſq; ciuitatis, *d.l.omnes populi. h.t.* vel pro iure populi Rom. ſeu Rom. ciuitatis, vt in libris noſtris, *§.ſed ius quidem,3.Inſt.de iure nat.gent.& ciuil.* Nam cum ſolo gẽtium iure, neq; mores hominũ in hac triſti naturæ deprauatione commodè regi, nec controuerſiæ, & ciuium querelæ omnes exactè ſopiri & dirimi, neque rerumpubl. ſtatus benè beateque teneri poſſet: inuentum eſt à quoque populo, & conditum pro vtilitate & ſtatu reipub. ſuæ Ius ciuile quod vt nõ in totum à iure naturali recedit, cæteroquin iniuria eſſet, *c.erit autem lex. diſtinct.4.Cicer.de Legibus,lib.1.&c.* ita nec

A per omnia ei ſeruit, *l.ius ciuile 6.h.t.* ſed aut addit aliquid interpretando, ratiocinãdo, & ad hypotheſes rerũ pręſentium naturæ theſes accommodando: aut propter bonũ publicum ei detrahit; vt in vſucapionibus. *l.1.de vſucap. &c.* Quare pop. etiam Rom. partim de aliarum benè conſtitutarum rerump. inſtitutis, partim ex ſe ſuorumq́; ingenio & ſapientia prudentũ, pro vſu ſui

B imperij & πολιτεύματος, ius eiuſmodi paulatim ſibi condidit. Cuius in conſtitutione atq; expolitione, tantũ reliquis nationibus, velut & gloria belli, præſtitit: vt ſi omnia omniũ gentium inſtituta, mores, leges, in vnum conferantur, nequaquam ſint cum his Romanorũ legibus & inſtitutis, prudentiâ, æquitate, pondere, vbertate, vllo modo cõparanda. Ex his ergò tri-

C bus generibus tanquam fontibus ius omne Romanum cõſtat & deriuatur: quod prima diuiſione, reſpectu obiecti & finis, in Publicũ diuiditur & Priuatum. Hoc quadã ſubdiuiſione, quoad originem & cauſam, in Naturale, Gentium, & Ciuile ſeu ciuitatis. Nam omne ius Romanũ priuatũ (nõ item publicum, vt paulò antè docui) cau-

D ſam & *τὸ διότι* ſuum aut ex communi natura, aut ex iure gentium, aut ex inſtitutis ciuilibus vel populi Rom. vel aliarum ciuitatum mutuatur & arceſſit. Idem ius Rom quoad formam, in Scriptum & Nõ ſcriptum diſtribuitur.

Hoc enim ius noſtrũ aut Scripto cõſtat, aut ſine Scripto, vt & apud Gręcos *τῶν νόμων οἱ μὲν ἔγγραφοι, οἱ δὲ ἄγρα-*

E *φοι. l.ius ciuile.6.in fi.* Scriptũ ius vel ex Legibus, Plebiſcitis, Senatuſconſultis, decretis Principũ, autoritate Prudentũ venit: vel à Prætore, adiuuãdi, corrigendi, hoc eſt ſupplendi, *§.1.2.Inſt.de bonor.poſ.* iuris ciuilis gratia introductum eſt: quod & Honorariũ ad honorem Prætorũ dicitur: *l.ius autẽ.7.h.t.* Ius nõ Scriptum mores & inſtituta maiorũ, quæ vſus diuturnꝰ approbauit, cõplectitur:

F *l.de quib.31.§.1.ſ.1.3.* de quib. plura paulò poſt *ad tit.de legib.* dicentur. Eſt etiã ius quoddã ciuile vetus, antiquũ, *l 2. §.1.de orig.Iur.l.vnic.Cod.de vet.iure enucleãn.* nouum, quod inueterato vſu necdũ ſtabi-

Digitized by Google

ſtabilitum eſt:*l.pen.C.de legib.* aut iniuſtum eſt:*l.1.infr. Quod quiſq. iur.* com-
18 mentitium:*l.ſi pœna.20.de pæn.*

¶ Eodem refertur à Cicerone in *Topic.* Æquitas, quæ tamẽ potius ad normam naturalem, quàm ad ciuile Ro. ius videtur pertinere: vnde & à I.C. æquitas naturalis, *§.theſauros.§. per traditionem.Inſt.de rer.diuiſ.* ſeu ratio naturalis, *l.1.de pac.* appellatur. Etenim licet etiam ſingulis legibus ſua quædam æquitas conſtet: *l.ſi duo.13.§.pen.de iureiuran.* tamen propriè æquitas pro ęqualitate ſeu recta ratione accipitur non ſcripta, & quę à iure noſtro ſit ſecreta, aut certè nulla expreſſa lege in illud relata, *l.1.C.de legib.l.placuit.6.C.de iudicijs.l.2.de aq.plu.arc.* Sed vt antè poſui, etiam ius naturæ, quo vtimur, pars iuris Rom. eſt. & conſequenter, æquitas quoq; hæc tam ſcripta quàm non ſcripta eodem referri, atque ità pertinere ad ius ἄγραφον poteſt. Cuius vſus elucet in tribus pręcipuè articulis. Primus in legibus ex æquo & bono ad ſanam rationem, & rectam ſententiam accõmodandis & interpretandis, *l.nulla.24.l.in ambigua:19.inſ.de legib.l.ſi ſeruum.91.§.ſequitur.de verb.oblig.* Secundus in legibus ampliandis, & probabili ęquitatis ratione, ad ſimiles ſpecies quæ lege comprehenſæ non ſunt, ex paritate æquitatis extendendis, *l.neque.l.10.cum mult.ſeq.infr.tit.3.l.vlt.Vbi glo.C.de cõſtit.pecun.* Tertius, vt in his quę nec ex verbis, nec de ſententia legis, nec ratiocinationis argumento definiri poſſunt, pro regula iudicij atque iuris valeat. Hic enim quod ęquitas ſuggerit, vt ait I.C. erit ſequendum. *l.2. item Varus.de aq.plu.arcen.c.fin.vbi gl. & Panorm.n.6.7.ext.de tranſact.Euerar.con.78.in fin.*

DE ORIGINE IVRIS ciuilis; & omniũ Magiſtratuum; & ſucceſſione prudentum. Tit.II. C.1.17.

1 *Continuatio.*

2 *De origine iuris.*

3 *De magiſtratibus.*

4 *De Iuriſconſultis.*

1 QVia † nihil in rerũ natura perfectũ A eſt, quod non ex omnibus ſuis partib. conſtat: *l.1.h.t.* cuiuſque autem rei potiſſima pars principium eſt: *l.ſi procuratorem.8.in prin.mand.d.l.1.* ideo facturus legum & iuris Romani interpretationem, viſum fuit neceſſariũ, originem & progreſſum Iuris ciuilis, id eſt, Romani, *l.1.§.1.de rei vend.* omniumq; magiſtratuum, qui νομοφύλακες imò viua lex ſunt, *Cic.lib.3.de Leg.fac.l. nam &* B *ipſum.8.ſupr.tit.1.* & iura ſuſtinent, *l.2.§.poſt orig.de orig.iur.* ac ſucceſſionem Iuriſprudentium, penes quos interpretãdi iuris poteſtas ſemper fuit, exponere: his enim tribus doctrina & vis omnis iuriſprudentiæ cõtinetur & abſoluitur: vt quibus à rudimentis & incrementis ad eam, quam videmus, amplitudinem, ius Romanum adoleuerit, C perſpicuum planumque fiat.

¶ Origo iuris Rom. duplex: alia Naturalis, de qua titulo ſuperiore: cuius 2
tria diximus eſſe capita ſeu fontes: alia Ciuilis, hiſtorica reipub. Roman. propria; de qua hoc in titulo, repetitis ab ipſa condita vrbe Iuriſprudentię huius incunabulis tractatur, ad hunc ferme modum. Initio ciuitatis, cùm omnia manu Regia gubernarẽtur, nul- D læ ſcriptæ fuerunt leges, ſed arbitria Principum pro legib. erant: nonnullæ tamen à Romulo alijſq; regib. præcipuè Seruio, latæ ſunt. *Dionyſ.Halic.li.4.* quæ ꝙ Curiarum, in quas diuiſus erat à Romulo populus, ſententijs & approbatione perferebantur, Curiatæ vocatæ ſunt. *Plutarch. Liuius in Romulo.* Verũ eæ leges neque controuerſijs in tanta multitudine ſufficiebant: præſertim E cùm pleræq; ad Reip. magis ſtatum, quàm ad priuatos pertinerent: & exactis Regib. breui omnes, exceptis paucis, partim lege Tribuni Celerum abrogatæ ſunt, quę ſcilicet ad ſtatũ regni pertinebant: partim odio Regię dominationis, deſuetudine quadam obſoleuerunt: populuſq; Romanus incerto magis iure & cõſuetudine, quàm perlata lege, non ſine motib. & tumultu F deinceps vti cœpit. *Liu.lib.2.& 3.deca.1.* Quod ne diutius fieret, ex lege Terentilia placuit, *Gouea.lib.obſer.1.cap.21.* publica authoritate decem conſtitui viros, qui exploratis aliarum ciuitatum,

Digitized by Google

num, qui perpetuum Edictũ compoſuit, ex quo Adrianus ius poſtea dici iuſſit non annuũ, velut ex annua Prætoris iuriſdictione, vt antea, *Cic. in Verrem, & alibi.* ſed tanquam ex lege ſua perpetuum & immutabile, *ſicut leges perpetuo in viridi ſunt & eſſe debent obſeruantia. l. 4. in fin. C. de hæret. Inſt. de perp. & temp. act.* Habuit eadem ætas, vt eſt apud Capitolinũ in vita Anton. Vindium, Verum, L. Voluſium, Metianũ, Marcellum, Serbidiũ, Scæuolam, quo præcipuè Marcus Antoninus Imperator vſus eſt: & quem Aphricanum eſſe noſtrũ vult Cuiac. in princip. reſpon. huius item aſylum illum iuris, & theſaurum legum, *vt Spartia. in Seuero.* Papinianum, Præfectum prætorio apud Seuerum, *l. lecta. 40. infra ſi cert. pe.* & huius aſſeſſores ac diſcipulos, Iulium Paulum, Vlpianum, Fabium, Sabinũ, Ælium Gordianum, Pomponium, Alphenum, Aphricanum, Florentinum, Martianum, Calliſtratum, Hermogenem, Venuleium, Macrũ, Caium, Triphonium, Melianum, Celſum, Proculum, Modeſtinum, qui filios Maximini erudiſſe dicitur, & alios innumerabiles. *Spar. & Lampr. in vita Maxim.* Hi omnes ſummos honores geſſerunt, & plerique eorum conſilijs adhibiti ſunt Alexandri laudatiſſimi Imperatoris, *Lampr. in eius vita.* cuius etiam tutorem & magiſtrum ſcriniorum fuiſſe Vlpianum perhibent: *Eutrop. li. 8.* quem tantopere dilexerit Alex. vt eius conſilijs plurimùm vteretur: & ob hoc ipſum inuidioſum ad milites, quorũ licentiã & diſſolutos mores ad veterem diſciplinam reuocabat, ab impetu & furore militari, obiectu ſui corporis protexerit. Eſtq́; inſignis laus Vlp. apud Lampridium; qui ſcribit Alexan. in ſummum euaſiſſe Imperatorem, ꝙ huius viri conſilijs præcipuè remp. adminiſtraret. Ab hac ætate, & fœliciſſimo doctiſſimorum hominum prouentu, de quib. Forſterus in ſua I.C. hiſtoria fuſe iterum Iuriſprudentia, & vnà cum indole imperioque Romano, ad interitum dilabi cœpit: donec obſoletam tandem, & in bibliothecas abditã, Iuſtiniani denuò Imperatoris felix receauit induſtria, & in fori lucẽ vſumque reduxit, cuius curæ & laboribus ꝙ ſupereſt Romanæ Iuriſprudentiæ, acceptum ferre meritò debemus. Cæterùm hic eius conatus eſſet felicior, ſi nobis veterum libros reliquiſſet integros, vnde multa reſtitui poſſent: cùm ex tam paucis quæ ſuperſunt, plurima feliciter ab eruditis cùm emendentur, tum illuſtrentur.

A

B

DE LEGIBVS, SENAtuſq́; conſultis. & longa conſuetudine. Tit III. C. 1. 14. 16. 8. 53.

1 *Species & partes Iuris ciuilis.*
2 *Definitio legis, & diuiſio.*
3 *Cauſa efficiens legis.*
4 *Materialis.*
C 5 *Formalis.*
6 *Finalis.*
7 *De effectu legum.*
8 *Interpretatio legum.*
9 *De conſuetudine & iure Non ſcripto: qui ſit, quotuplex, quæ eius cauſæ & effectus.*

D QVæ paulò † antè in genere de Iure ciuili dicta ſunt, ea hoc titulo ſpeciatim explicatur. Species iuris ciuilis Rom. a forma (quæ potiſſimũ conſiderãda, & ſpecialiter, vt præcipua pars exponenda eſt) diductæ ſunt, Ius ſcriptum & Non ſcriptum. Nec enim omnia legibus ſancienda ſunt, ac ne poſſunt quidem: itaq; ſequedi etiam ſunt mores. *Cicer. lib. 1. de Legib.* Iuris ſcripti partes ſunt: Lex, Plebiſcitũ, S.C. Conſtitutiones Principum, Edicta Prætorum, Reſponſa Prudentum. 1

E

¶Lex in hoc Rom. iuris argumento eſt, ꝙ popul⁹ Ro. Senatorio magiſtratu rogãte, veluti Cõſule, cõſtituit. *§. lex eſt. Inſt. de iur. nat.* Hæc in definitione ꝓprie & anguſta ſignificatione lex accipitur: alias cùm ἐν πλάτει capitur, latius patet, omneſq; Iuris ſcripti & Nõ ſcripti ſpecies amplectitur, vt in definitione Papiniani, *l. 1. h. t.* Demoſthenis, *l. 2. in prin. h. t.* & Chryſippi. *d. l. 2. in fin.* & illa Cic. *lib. 2. de Legib.* Lex eſt iuſtorũ iniuſtorũq; diſtinctio ad illã antiquiſſimã 2

F

euenire ſolent, & in commune ſine
complexu perſonarum rerumq; cer-
tarum ſpectant ad omnes. *d.l.iura.l.non*
poſſunt.12.h t. omnium ætatum ſubſe-
quentium ciues. *nam leges ad futura per-*
tinent.d.l.leges.7. C. de legib. Quod qui-
dem de legibus quę publicè rogantur,
ac proponuntur (nam de his Iuriſc.lo-
cuti ſunt) potiſſimùm eſt accipiendũ.
Cæteroqui conſultos ſæpenumero in
rebus ſubtilibus, & particularibus e-
tiam ab vſu remotis verſari, ſicuti &
quædam Cæſarum reſcripta in perſo-
nalibus, perſpicuum eſt: *l.2. C.de legib.l.*
neq.61.cum l.ſeq.C. de decur. lib.10.l.1.de
conſtit.princ. quæ ex ſe pro lege non ha-
bentur, nec valent generaliter, ſed
poſtquã in Corpus iuris redacta ſunt,
exemplo ſententiarum, decretorum,
edictorum, conſuetudinum, reſponſo-
rum, quæ eodem relata habemus, pro
iure omnes obligãt. Ius quod circa res
verſatur, aut in Acquirendo, aut Con-
ſeruando, aut Minuendo cõſiſtit, *l.vlt.*
h.t. neq; verbis Dicis cauſa, ſed Rebus
leges imponũtur, *l.2.C.com.de lega.in fi.*

☞ Forma iuris varia eſt. *Cicer.pro L.*
Flacc.& in Piſo. & lib.2. De Legib. Dio.
App.Plut.paſſim. Hotomann. in commen.
Conna.Comment.lib.1.cap.1.3. nam aliud
ſcripto continetur, idq; pro diuerſita-
te legumlationis varie (alia eſt enim
forma ferendæ legis, alia proponendi
Edicti, alia S.C. &c.) aliud verò abſq;
ſcripto valet. *§.ſine ſcripto.Inſtit.de iur.*
nat.c.priuileg.cum ſeq. diſt.3. Illud com-
mune eſt omnibus legibus: primùm,
vt aut Imperent, aut Vetent, aut Per-
mittant, aut Puniant. *l legis.6.aut iuxta*
illos Cod.7.h.t. quare & Cicer. *lib.1.de Le-*
gib. vocat Legem, rectam imperandi &
prohibendi rationem, & *lib.2.de Inuen.*
Ier.lib.2.c.3. addit maiorem vim ineſſe
prohibentibus legibus, quam permit-
tentibus: deinde vt ad regulam ſum-
mæ illius legis, quam in mente tan-
quam κριτήριον & normã omnis iu-
ris circumferimus. *Cic.lib.2.de Legib.* cõ-
formant & aptentur. *c. erit autem lex.c.ſa*
la.4.diſt. Nam quæ huic ex diametro
aduerſantur, nõ magis legum nomen
attingunt, quàm Medicorum præce-
pta dici poſſunt eorum pręſcripta, qui
pro ſalutaribus mortifera obtrudunt.

A Rectè itaque à noſtris dictum eſt, ani-
mam legis eſſe rationem: *arg.l.ſcire.16.*
h.t.cap.ſcdu.o.38.diſt. idq; demum legis
nomen mereri, quod in æquitate con-
ſiſtit. *c.conſue udo, diſt.* Quamuis ve-
rò non omnium ratio reddi poſſit, *l.*
non omnium.19.h.t. nec ſubtiliter ſit in-
quirẽdum in leges iam latas, *l.& ideo.*
20.h.t. quod & Plato fieri prohibet: ta-
men minime dubium eſt, quin certa
B aliqua & probabili de cauſa magnaq;
deliberatione leges omnes Rom. ſint
rogatæ. Quare ſi nihil ambiguitatis ſit
in verbis ſenſuq; legis, meritò ei pa-
rendum eſt, etiamſi ratio ſit obſcura. *l.*
proſpexit.12.ff. qui & à quib.l.1.§.licet.10.
de exerc.act. Ex quo intelligi poteſt, a-
liud eſſe Sententiam legis, aliud Ra-
tionem. Sentẽtia eſt τὸ ὅτι, ratio διότι,
C & cauſa, quare lex in eam ſententiam
ſcripta ſit: aliud eſt autem res, aliud
cauſa rei. vnde vulgatum: Rationem
dicti non idem eſſe cum ipſo dicto. *l.*
qui interrogatus.12.de pet.hær. Porrò ad
formam legis, ſcripturam quoque Dd.
iam requirũt: quod etſi Connanus im
probet, tamẽ quo ad ius noſtrũ Rom.
verum eſt: quia ſcriptura ſpecifica eſt
differentia, qua hodie, ſublatis illis
D veterum in ſtatuendo iure ſolennita-
tibus, lex à cõſuetudine diſtinguitur:
c.lex eſt diſt.1.l.ius ciuile.ſup.de iuſt.§.cõ-
ſtat.§.ſine ſcripto.Inſtit. de iur. nat.gent &
ciuil. vide Bart.in l.1.nu.3.ad l.Falcid. eaq;
re lex inter partes ſeu ſpecies Iuris ſcri
pti refertur, quanquam non inficior,
in eo quoque etiamnum differẽtiam
eſſe, quod lex expreſſo cõſenſu, & ap-
probatione, atque ſuffragijs, aut certè
E ex principis authoritate vno tempore
& fertur & valet: conſuetudo verò ta-
cito totius Populi tantùm conſenſu,
nec vno tẽporis puncto, ſed longa diu-
turnitate inducitur, & temporis pro-
greſſu vires acquirit: *l.1.§.vlt.ff de aqua*
pluu.l.3.§.duct.aquæ.ff.de aqua quot.& æſt.

☞ Cauſa finalis ll. eſt, vt harũ præ- 6
ſidio tuti ab iniurijs ſimus: *Cic.lib.2.Off.*
emendentur vitia, commendenturq;
F virtutes: quam rerumpub. ancho-
ram firmiſſimam Solon eſſe dixit: &
vt in rebus acquirendis, retinendis, a-
lienandis, omnibuſque contractibus,
pari iure ſummi cũ infimis teneantur.

Digitized by Google

quod concordiæ ciuilis fundamẽtum eſt. Huc reſpiciens Vlpian. *l.fin.ff.h.t.* ait, totum ius aut in Acquirendo, aut in Conſeruando, aut in Minuendo cõſiſtere. Quanquam hoc nõ de vniuerſo iure, ſed illo quod ad res duntaxat pertinet, de quo Vlp. eo loci agit, dictum videri poteſt. In ſumma, huc omnes leges collimant & referuntur, quod etiam ſupra demonſtrauimus: vt quam beatiſſima ſit reſpub. iſq; ſtatus æquabilitate iuris retineatur.

7 ¶ Effectus legum eſt, vt omnes obligent ad ſcientiam, *l.leges. C.de leg.toto tit. de iur. & fact.ignor.* ad obedientiam, *l diuus.7.de iur.patr. Felinus in cap.3.nu.5. de iureiur.* aut ad pœnam, *l.2.h.t.* excepto Principe, qui cum ius rogandi abrogandiq; iuris habeat, legibus ſolutus eſt, *l.princeps.31.h.t.* etiamſi legibus, ſicuti par eſt, viuat. *§.fin.in fin.Inſt.quib. mod.teſtam.infir.*

8 ¶ De interpretatione verò legum, multa hoc titulo proponuntur, & velut regulis quibuſdam apte colligantur: quomodo ſimiles ad caſus ex producendæ ſint, vel ratiocinatione conſultorũ, *l.& ideo.11.l.nã vt ait.13.hoc t.* vel iuriſdictione magiſtratus, *d.l.& ideo. cum ll.ſeqq.* quomodo ἐπιείκεια quadam temperandę, quoad mens & verba legis patiuntur, *l.nominu.6 §.verbum. de verbor.ſignif. Bart.in l.ſed ſciendum.de parricid. l.contra.29.cum l.ſeq.h.t.l.benignius. 18.cum l.ſequent.l. nulla iuris 25.h.t.* niſi aut contra rationem iuris quid receptum contineant, *l.quod verò 14.cum ll. ſeqq.h.t.* aut certam ſemper habuerint interpretationem *l.minimè.23.h.t.* Qua item ratione leges inter ſe conciliandæ, *l.non eſt nouum. 26. cum ll.ſeqq.hoc t. l.vnic.C.de inoffic. dot.* & quemadmodum in leges committatur. *d.l.contra. cum l.ſequente.*

9 ¶ Quod ad ius non ſcriptum attinet, Conſuetudo dicitur ius non ſcriptum, vetuſtate comprobatum, *Cicer. lib.2. de Inuent.c.5.& 12.* vel introductũ moribus, *c.conſuetudo.1.diſt.* tacita quaſi conuentione, *l.de quib. 32.l.ſed & 35. h.tit.* aut ius, longa conſuetudine approbatum, *d.l.ſed &. 35.* ſiue obtentum, *l.quod non ratione.39.h.t.* vſus inueteratus. *l.pen. de pœn.* Iuſtinianus, §. *ex non ſcripto. Inſt.de iur. nat.gent.& ciuil.* hoc modo: Conſuetudo eſt ius, ex non ſcripto veniens, quod vſus approbauit, alij aliter definiunt. *Azo in rubr. C.quæ ſit lon.cõſ.& ibid.Cyn.ac Sal.c. Angel.in d.§.ex non ſcripto. Hoſtienſ.Panor. & Car.in rubr.ext.eod.* ſed ſufficit, rem vtcunque intelligi, vel ex hac qualicunque deſcriptione: Conſuetudo eſt ius ciuile, non pugnans cum lege naturæ, diuturnis vtentium moribus, ſine ſcripto inductum, *§. ex non ſcript.Inſt.de iur.nat.gent. & ciuil. Guid.pap. in proœm. deciſ. Gratiano.* conſenſuq; populari tacito, per vſum longi temporis comprobatum. *l.de quibus.32.h.t.* Vt autem de iure ſcripto, ſic etiam de non ſcripto ſolius pop.Rom. hic agi putemus, *d.l.de quibus.hoc tit.* etiamſi in his multa ſint, alijs quoque populis & rebuſpub. imperium Rom. non recognoſcentibus, communia. Nam & hodie ius hoc propter ſummam æquitatem & prudentiam, ius quaſi Gentium & omnium populorum bene inſtitutorum commune eſt. *c.1.de feud.cog.* Itaq; in genere nonnulla de conſuetudine diſſeremus: præſertim cũ in hac nihil admodũ peculiare, quod reliquis non conueniat, pop.Ro. habeat. Conſuetudo duplex eſt: alia generalis, quæ eſt inſtar legis, *d.l.de quib.h.t.* alia ſpecialis ſeu localis, quæ vim habet ſtatuti ſiue legis municipalis, *l.1.de ſep.viol. l.1.2.C.de ſer.l.1.2.quæ ſit lon. conſ. Fab. in d.§.ex nõ ſcripto. Cyn.& Dd.in d.l.2.C.quæ ſit long. conſ.* Sunt qui in quatuor ſpecies eam partiantur & deducãt, videlicet Vniuerſalem, Generalem, Specialem, Specialiſſimam ſiue Singularem. *Hoſt in rub.extr.de conſuet.*

Conſuetudinem autem introducere poteſt Populus, qui & legem cõdere. *d.l.de quib.32.h.t.* quod in libero populo minus habet dubitationis: *Bart. in d.l.de quibus.num.11.* In eo qui Superiorem recognoſcit, plus quæſtionis eſt: alijs exiſtimantibus ſcientiam & patientiam Superioris opus eſſe, *c.cum non ignores.15.de præben. Cyn. & alij in l.2. C.quæ ſit long. conſue.* alijs verò contrà iudicantibus, ſufficere ſi Princeps ſuperior non contradicat, *Bartol. num.11. Iaſ.num.30.in d.l.de quib. Fab. in l.1.c.de*

ſumma

ſumma trinit. & in §. ex non ſcripto. vbi Angel. Inſt. de iur. nat. gent. & ciuil. Innoc. & Can. in rub. & c. pen. & c. fin. extr. eo. quorum ſententia vſu eſt receptior. Porrò quòd arbitrantur plerique, neceſſum eſſe, vt aut à toto populo, aut maiore eius parte cõſuetudo inducatur: id vt in ſtatutis obtineat, *l. quod maior. 19. ad municip.* certe in conſuetudine admitti non debet, neque etiam poteſt: cũ huius origo plerunq; ignoretur, nec in conſiderationem veniat: ſatiſq; ſit actus ſingulares probare, &, de his oſtendere, eorum vſum in veriſimilem notitiam populi perueniſſe. *Iaſ. in d. l. de quib. nu. 54. Ro. Curt. in repe. c. fin. de conſuet. Cor. conſ. 292. circa volum. 1.* Quòd ſi vel totius populi, vel maioris partis vſurpatio eſſet demonſtranda: profectò aut impoſſibilis, aut difficilis admodum efficeretur conſuetudinis probatio. Quare omnes illæ diſputationes inutiles ſunt: An induci conſuetudo poſſit à muliere, *Bart. in l. 1. h. tit. Panorm. in cap. fin. extr. eo.* minore, *Bart. in l. 2. C. quæ ſit lon. conſ.* familia, *Dd. in d. l. de quib. & d. c. fin. vbi Cur.* etiam ab vno homine. *Alex. & alij in l. ſi non ſpecial. 9. C. de teſta.* Nec enim conſideratur à quo ſit orta conſuetudo, id quod plerunque, vt in vetuſtis, ſciri nõ poteſt, *l. ſi arbiter. 28. ff. de proba.* ſed an in notitiam & vſum popularem tranſierit. *l. ſ. nu. 54. & Dd. d. l. de quib.*

¶ Materia circa quam verſatur conſuetudo, ſunt res poſſibiles atq; honeſtæ. Nam obligatio nulla eſt rerũ impoſſibilium, *l. impoſſibilium. 185. de reg. iur.* & turpium, *l. generaliter. 26. de verb. oblig.* & proinde nec ius vllum, aut conſuetudo. Rei enim non bonæ, conſuetudo peſſima eſt. Quare laudabiliter aiunt noſtri. Conſuetudinem oportere eſſe rationabilem, *cap. fin. vbi gloſſ. ad verb. rationabilis. de conſuet. Menoch. declarans quomodo eſt rationabilis. conſi. 52. nu. 171.* nec præſcribi iuri Diuino, *Bald. in l. 1. C. de vſur. cap. ad audientiam. c. cum venerabilis. cap. fin. vbi Dd. de conſuet. ca. ad noſtram. de proba. Cle. 1. de vſur. Schurff. late conſ. 83. prædicta. num. 11. cent. 3.* aut naturali, *c. fruſtra. c. quæ contra. diſtinct. 8. cap. 1. de conſuet. lib. 6.* vlla quamuis longiſſima vſurpatione. Quænam autem

A ſit rationabilis, id arbitrio iudicantis relinquendum eſt. *Hoſt. Panorm. Bald. in d. cap. fin. ad verb. rationabilis. per c. cum venerabilis. de except.* Id tamen video nonnullis placuiſſe, etiam irrationabilem vſum præſcribi tanto tempore, cuius initij non exiſtat memoria, dum tamen in legem diuinam aut naturalem apertè non incurrat. *Koch. Curt. in rep. d. c. fin. ad verb. rationabilis. verſ. Sexto* B *aduertendum. per Felin. in cap. 2. de maior. & obed.* nam iſtiuſmodi temporis diuturnitas, priuilegij inſtar eſt. *l. 3. §. ductus aquæ. de aqu. quot. & æſt. ca. ſuper quibuſdam. §. præterea de verb. ſign. Iaſon. in l. imperium. 3. num. 22. de iuriſd. Schurff. conſil. 72. pro clariore, num. 27. cent. 1.* An autem cõtra ius Scriptum induci conſuetudo queat, non dubites in populo libero, cui iuris condendi, & expreſſis, C ideoque tacitis etiam ſuffragijs abrogandi poteſtas eſt. *d. l. de quib. 32. hoc tit.* At populis imperio Romano, eiuſdemq; Principi ſubditis ius illius conſuetudine præſcribi, nõ videbatur concedendum: *l. 2. C. quæ ſit long. conſ. ca. fin. de conſuet.* Qua in re arbitror deſuetudine legem poſſe abrogari, ſuperiore ſcilicet obedientiam non exigente: *d. l. de quib. in fin.* conſuetudinem verò D contra legem Principis non aliter induci poſſe, quàm tanto tempore, cuius initij non exiſtat memoria: hac enim ſola vetuſtate, & non minori tempore, iuribus principalibus præſcribitur, *l. competit. 6. vbi Dd. C. de præſcript. 30. annor. d. c. ſuper quibuſdam. §. præterea. de verbor. ſignific. Dd. in d. l. 3. vbi Iaſ. num. 22. de iuriſdict.* Dd. tamen. *Bartol.* E *Iaſ. & alij. in d. l. de quib. Cano. in d. ca. fin. Schurff. conſ. 47. prædicta. numer. 7. cent. 3. Chil. in prac. cap. 47.* indiſtinctè, etiam contra leges conſuetudinem induci ac præſcribi decennio in foro ciuili, 40. vero annis in foro Eccleſiæ arbitrantur. *cap. de quarta de præſcript. cap. cum beneficio. 5. vbi gloſſ. verbor. legitima. de præben. in 6.*

Ad inducendam porrò conſuetudi- F nẽ nec titulo neq; bona fide opus eſt, *Iaſ. in d. l. de quib. num. 49.* ſed primùm actuũ frequentia, *l. 1. C. quæ ſit long. con. l. an. in totum. 3. C. de ædif. priu.* videlicet duorum aut *Bart. num. 12. Iaſ. num. 35. in.*

Digitized by Google

d.l.de quib. Azo in rub.C.quæ ſit long.conſ. in 3. plurium pro arbitrio iudicis. *Bart. Iaſ.præall.loc.Can.in d.c fin. Bald.& Salic. in l.2.C.quæ ſit lon. conſ.* & maximè iudicialium,ſi haberi poſſunt, *l.nam imperat.38.l.cum de conſuetudine.34. h.t.gloſſ.in l.3.in fin.C.de epiſc. aud.* quamuis quoq; extraiudicialibus illa probetur.*d.l.cum de conſuetudine.*&ſine etiam actibus cōſuetudo immemorialis,ſi teſtes deponant ſic ſemper fuiſſe obſeruatū. *Fab. §.ſine ſcripto.Inſtut.de iur.nat.gen. & ciuil. Roch.Curt.in repet.c fin.extr. eod.* Secundò diuturnitate temporis:*d.l.de quibus cum ll.ſeqq.d c.fin.* quod Dd. decenniū eſſe volunt.*Bart.nu.14.Iaſ.nu.43.& 44. in d.l.de quib.* ius Sax.30.& amplius annorū,*Fach.diff.12.Reinh.part. vlt.diff.2.* id quod probabilius, veroq; magis & rationi conſentaneum eſt: cùm conſuetudo ius ſit incorporale, nullis ſoli rebus cohærens: quæ autem ſunt eius generis,tantùm 30.annis præſcribi ſolent.*tot.tit.C.de præſcri. 30.annor.* Hoc autem tempus à primo conſuetudinis actu,qui haberi probariq; poteſt,computandum eſt.*Bart.in l.Labeo.num.10.de ſup.legat. Curt.in d.c.fin.in 2.requiſ.* Tertiò requirit Bart. *in d.l.de quibus,nu.11.* principium rationabile, vt ſcilicet nō errore, ſed certa ſcientia conſuetudo introducta ſit. *l.quod non ratione.39.h.t.* Sed antè dixi,principium conſuetudinis non conſiderari: & alioqui traditum eſt:Actus conſuetudinis in dubio ſemper præſumi animo confirmandæ conſuetudinis factos eſſe, *gloſſ.& Dd. præcipuè Curt.in d.c.fin.in 7.requiſit.* vt huius requiſiti magna non ſit habenda ratio, niſi errore facti populum conſuetudine vſum eſſe,oſtendi poſſet. Præcipuam autem conſuetudinis differentiam ac formam in eo conſiſtere arbitror,vt ſine ſcripto in ſolo populi vſu verſetur. Nam hac potiſſimùm differentia à lege ſecernitur. *§.ex non ſcripto.Inſt.de iur.nat.l.ius ciuile.de iuſt.& iur.* Putant tamen Dd. conſuetudinem in ſcriptis redigi poſſe, facilioris ſcilicet probationis gratia: neque ea propter naturam eius immutari.*Bart.num.8. & 21.Iaſ.nu. 36.in d.l.de quibus. Aldo.dicens eſſe commun.nu.4.in §.ex non ſcripto. Inſt. de Iure nat.gent.& ciuil. Craſſus commun.*

A *opin.lib.1.quæſt.1.* Ex his autem intelligi facilè poteſt, quænam probandæ ſit ratio conſuetudinis. Probari enim eā, non tantùm allegari conuenit, *l.4.de cuſtod.reor.Caſtr.in l.vnic.C.vt quæ deſunt aduoc.fac.l.aſſeueratio.10. C. de non nume. pecu.l.ſiue.16. C. de probat. l. ſi manifeſt.7. C.de ſeruit.* cùm in facto conſiſtat. *Menoch.conſil.37.num.92.conſil.8.num.16.conſil.73.num.60. conſil. 37. num. 96.conſil.54. num.37.*

B Hæc autem ipſa quæ requiri diximus,ſunt probanda ſpecificè. *Menoch.conſil.54. num. 37.* videlicet, frequentia actuum ſeu vſus populi, qui ex frequentia actuum præſumitur, & vt loquuntur, vniformi, *latè Menoch. conſil.37.num.39. & 67.* item temporis diuturnitas.*Ieſon.poſt ali s. in d.l.de quibus.num.88. Fab.in d.§.ex non ſcripto.Curt. poſt alios in d.cap.fin.*

C Et probantur aut ſcripturis,puta libris públicis,atteſtatione ſeu ſcriptura magiſtratuum, exemplis rerum iudicatarum, *c.poſt ceſſionem.7.de prob.Bart.conſil.461. & d. l.de quibus. & in l.9. . quæ ſit long. conſuet.* &c.aut teſtibus,ſaltem duobus, *Bart. Cynus in d.l.2.* qui idoneam ſuæ opinationis cauſam reddant, *Bart.& Dd.in d.l.2. Fabius in d. §. ex non ſcripto. Roch. Curt.in d.cap.fin.qui ait hanc eſſe communem.*

D *vide Alexand. conſil.4 . cura & conſil.131.volum.2.& conſil.46. viſis. volu.2. Corn. conſil. 103. quod ad conſultationem. volum.1.* & de iiſdem actibus deponant, aut ſaltem in genere conſuetudinem ita ſe habere teſtentur: quamuis in redditione cauſæ, & actibus deducendis ſint ſingulares. *Anton. de But.& Roch. Curt. in dict.cap. final.extr. eod.*

E Periti tamen & ſeniores cuiuſque loci, qui ita ſemper obſeruatum eſſe,nec meminiſſe cōtrarium, idemque à maioribus ſe audiuiſſe teſtantur,etiam ſine alia cauſæ redditione, oſtenſioneque actuum probant.*Bart. in l.de quibus.num. 22. Fab.in.§.ſine ſcripto.Inſtit.de iur.nat.* cùm quia de immemoriali conſuetudine deponūt, *Fab. præall. loc.Curt.in d.c.fin.* tum quò

F licet ad inducendam conſuetudinem, actuum frequentia requiratur, nō tamen ad probandam: ſed ſufficit probari,in notitiā populi eam perueniſſe, *vide Roch.Curt.in d.§.fin.* poſtremò quia peritis

peritis etiã ſine cauſæ redditione credi, tralatitium eſt. *Bart. in d.l.de quib.n. 12. Ant. Gab. Rom. lib. 1. de probat. concl. 4.*

Finis conſuetudinis eſt, qui omniũ aliarum legum: de quo ſcitè dicitur: Omnium legum finẽ eſſe extremum: aut neceſſitatem, aut vtilitatem ſubditorum. *c. non debet. reprehẽ. vbi Panor. nu. 3. de conſang. & affinit.* Sicut & Cicero libr. de Legibus 2. ait: Supremam legẽ eſſe oportere ſalutem populi: hoc eſt, legem ἀρχιτεκτονικὴν, quò reliquæ leges, conſuetudines, ſtatuta referẽda ſint, eſſe ſalutem, cõſociationis humanæ & reipub. communem: pro cuius vſu ferri, rogari, abrogari debent. *c. a. erit. diſt. 4. cum ſimil.*

Effectus non minor quàm ipſius legis. *Menoch. conſ. 34. nu. 8.* vtpote cùm iuris ciuilis ſpecies ſit æquè atq; ius ſcri- C ptum, *d. l. de quib. 32. h. t. §. ex non ſcripto. Inſt. de iur. nat. c. conſuet. 1. diſtin. c. cum ſit conſuetudo. extr. eo. Cyn. in l. 2. C. quan. pro. Guid. pap. in præfat. deciſ.* & altera quędã natura: *Menoch. conſil. 12. nu. 22.* itaq; omnes obligat ad ſcientiam cùm aperta & nota eſt, item ad obedientiã, aut ad pœnam in contractibus, *l. ſi fundus. 6. de euict. l. quod ſi. 31. §. quia aſſidua. 18. de ædil. edic. l. fine. 32. al. 33. §. Lucius. de admi. tut.* delictis. *Auth. quæ in prouincia. C. vbi de crimin. l. ſaccularij. 7. de extr. crim. l. aut facta. 16. §. pen. de pœn.* iudicijs. *l. 3. §. final. vbi gloſſ. de teſti. Auth. iubemus. vbi Bald. C. de iudi.* & alijs id genus actionibus humanis, *l. 4. §. fi. de vectig. l. ſi quis donaturus. 28. de vſufruct. l. 4. C. de ædif. priu.* Imò quod magis eſt, conſuetudo non modò optima interpres eſt legis, *l. ſi de interpretatione. 36. h. t.* verumetiã quando illi contraria inuenitur, legi & iuri communi derogat, *l. item. 6. vbi gloſſ. ad verb. vel perpetua quod cuiuſ. vniuerſ. l. vẽditor. 13. § ſi cõſtat com. præ. l. ſemper. 5. §. leg. de iur. im. d. l. de quibus. 32. h. t. Iaſ. l. 2. num. 14. cum ſequ. C. ſi con. ius vel. vtil. publ.* vt nunc quidem moribus vbiuis obſeruatur: ſecundum quos ſtylus etiam ac Cõſuetudo Curiarum pro lege habetur. *l. vlt. in fin. C. de iniur. §. vlt. Inſtit. de ſatiſd. l. generaliter. 12. C. de reb. cred. Guid. pap. in præfat. deciſ. Euerar. in loc. à ſtylo cur.* & quod ſecundum cõſuetudinem fit, dicitur iure fieri: *c. cum veniſſent de eo*

A *qui mitt. in poſſeſſ.* & poteſt ea pro iure allegari, *Card. Zab. in cle. ſæpe. §. & quia in 6. notab. de verb. ſignif. vide Iaſ. & Dd. in l. 2. nu. 14. & 17. C. ſi con. ius vel vtil. pub.* ac pro eo iudici eſſe debet, adeò vt contra conſuetudinem iudicans litem faciat ſuam. *Auth. iubemus. vbi Bald. nu. 2. C. de iud. §. 1. Inſtit. de offic. iud. vide latè Tiraq. de pœn. nu. 7. in præfat.* ac ſententia expreſsè contra conſuetudinem lata, B perinde atq; contra conſtitutiones dicta ſit ipſo iure nulla, *Felin. in c. cauſam. quæſt. 2. in fin. de teſtib. ſed contra Cyn. in l. 2. C. quam prou. vide Guid. pap. in proœm. deciſ. & ibi annotat. marg. Euerar. in lo. à ſtylo. cur. Tiraq. in elegantiſſ. tract. de pœn. in præfat. num. 7. vide etiam Fel. in cap. ex parte. nu. 17. de reſcript.* Sed de hac alibi copioſius dici ſolet. *l. 1. 2. C. quæ ſit long. conſue. c. vlt. vbi latè Curt. extr. de conſuet.*

DE CONSTITVTIONIBVS Principum, Tit. IV. C. 1. 14. 15.

1 *Conſtitutiones Principum.*
2 *Conſtitutionum diuiſio.*

D Conſtitutiones Principum partem eſſe iuris ſcripti diximus. *§. ſed & quod princip. Inſtit. de iure nat.* Quod enim Principi placuit, legis habet vigorem, *l. 1. h. t.* vtpote cum lege regia, quę de eius imperio lata eſt, (tẽpore, quantum ſuſpicor, Auguſti, quem primum legibus fuiſſe ſolutum, poteſtatemq; populi & Senatus ac Tribunorum ad ſe tranſtuliſſe, accepimus, *ex Tacito, lib.* E *1. Dione, lib. 53. S. C. de imperio Veſpaſ. facto, quod adhuc Romæ extat.* cuius exemplũ reliqui deinceps Imperatores ſecuti ſunt) populus ei & in eum (phraſin ipſius legis hæc verba fuiſſe arbitror, qua in eum ipſum populum ſcilicet poteſtatem principi fuiſſe conceſſam, Theoph. in Inſtit. indicat) omne ſuum imperium & poteſtatem contulerit. Quodcunq; igitur Imperator conſti- F tuit, ius eſt: vel per epiſtolam, qua abſens conſultoribus reſpondet, *l. 3. de teſtibus, l. debitoribus. 31. de re iudic.* aut per ſubſcriptionẽ ſtatuit, quando libellis ſupplicantium ſententiam ſuam ſub-

Digitized by Google

ſcribit, *l. non diſtinguemus. 32. al. 37. §. cum quidam. 13. de recept. arb. l. ſed addes. 19. al. 21. §. 9. loca. l. diui. 17. de iur. patro.* vel ipſe cognoſcens de cauſa ſolenniter in iudicio. *l. 3. de his quæ in teſt. delen. l. Æmylius. 39. de minor.* aut de plano extra iudicij locum & citra vſitatum ordinem decreuit, *l. 1. h. t. l. 3. C. eod.* aut edicto publicè vetuit, vel iuſſit: aut oratione, quæ in ſenatu ſuadendæ legis cauſa ſolet à Principe haberi, præcepit. B *l. oratio. 16. de ſponſ. l. 1. de reb. cor.* Hæc enim omnia, legem eſſe conſtat, *l. 1. h. t. l. 3. C. eod.* Et hæ ſunt quas Conſtitutiones appellamus. Plane ex his quædam ſunt perſonales, quæ nec ad exemplum trahuntur. Vt quod princeps ob merita alicui indulſit, aut ſi quam pœnam irrogauit, vel ſi cui ſine exemplo ſubuenit, *vt Nouel. 139.* aut aliter interlocutus inter duos duntaxat eſt, nō animo C faciendæ legis, & vt inter alios quā qui in lite fuerunt valeat: *l. 1. l. 3. in fin. C. de legibus. l. 1. h. t.* id enim perſonam nō egreditur, *l. 1. in fi.* quamuis alioqui beneficia eius latiſſime reſpectu ipſius dantis, non alterius ſint interpretāda. *l. 3. hoc tit. vbi vide Iaſ. & Dd.* Plane quoniam Princeps ſucceſſori præire nequit. *gloſſ. fin. & Dd. in l. digna vox. 4. C. de* D *legib. Bald. in l. 2. nu. 3. C. de legib. Bartol. in l. 2. §. final. de opt. legat. Bald. conſil. 161. proponitur. nu. 2. vol. 1.* (Par enim in parem nō habet imperium, *l. 4. 6. de recep. arb. l. eſt receptum. 14. de iuriſd.*) conſtat Conſtitutiones poſteriores prioribus eſſe potiores, ijſque etiam derogare, *l. final. hoc titul. l. 1. ad leg. Aquil. c. vltim. in fin. de reſcript. lib. 6. Bald. l. 1. hoc tit. c. vltim. vt lite pend. c. 1. vbi Panorm. num. 2. &* E *20. de ſequeſt. poſſ.* Alia contractus eſt ratio, qui à Principe factus, licet vim ciuilis legis habeat, *l. penultim. C. de donat. inter vir.* tamen ex Iure naturæ ſucceſſores etiam obligat, *Bald. Caſtr. d. l. digna vox. Crauet. de antiq. temp. in princ. num. 17. Bald. l. 2. num. 40. C. de ſeruitutib. Felin. & Dd. quæ eccleſiarum. de conſtit. text. in c. 1. de probat. vbi Canoniſ.* quoniā inſtar priuatorū ex contractibus tenentur, *d. c. 1. Bal. in c. 1. de nat. feu.* etiam quādo cū ſubditis contrahunt. *Bald. l. princeps. ſup. tit. 1. eleganter Iacobin. in Inueſt. verb. princeps in prin. n. 4.*

A

DE STATV HOMINUM. Tit. V.

1 *Obiecta iuris, & ordo titulorum, quid ſit ſtatus, ac quotuplex.*
2 *Triplex perſonarum diuiſio.*
3 *De hominum diuiſione naturali.*
4 *De diuiſione hominum ex iure gentium.*
5 *De liberis, & quare partus ventrem ſequatur.*

B

OMne † ius quo vtimur, vel ad Perſonas pertinet quibus ius redditur: vel ad Res, de quibus ius redditur: vel ad Actiones, ſiue iudicia, per quæ ius redditur, *l. 1. & 2. hoc tit. §. vlti.* C *Inſtit. de iure nat. gent.* nam verbo Actionis omnem iudiciorum ordinē, principium, progreſſum atq; exitum comprehendimus. *Inſtit. de act. in princ.* Nulla eſt autem iuris diſputatio, in qua non aut de perſonis, aut de rebus, aut de iudicijs, aut de his ſimul omnibus quæratur. Itaq; quanquam in poſtrema materia explicāda, videlicet quomodi agi, & iudicio res inter litigato- D res peragi, ac ſuum cuique tribui debeat, Pandectæ totæ conſumuntur: tamen vt melius ea ipſa intelligantur, Iſagoge quædam de iure perſonarum, & rerum diuiſione præmittitur. Nam & de his paſſim variæ inſtituuntur diſputationes. neq; enim in omnib. iudicijs, non habetur ratio perſonarum, quæ iudicia ſuſtinent, *c. forus. de verb. ſignific.* & rerum de quibus litigari ſo- E let. *l. 5. de text. cogn.* quæ ſanè percipi ſatis recte nequeunt, niſi præmiſſa quadam & ſtatus hominum, & diuiſionū qualitatiſq; rerum expoſitione. Qua in parte ordinem Perpetui edicti ſecutus eſt Tribonianus, *l. 1. & 2. h. t.* Nam etſi Iulianus I. C. in Edicto perpetuo (quod compoſitum Imperator Adrianus confirmauit, ex eoq; de voluntate Senatus perpetuò ius dici voluit, cùm antea edicta leges tantùm eſſent annuæ, *Cic. in Verr. 3.*) edicta duntaxat Prætorum, quibus iudicia & actiones continebantur, deſcribere & comple-

cta

ƈti voluit: tamen quia in ijs non exactam perſonarum & rerum diuiſionē factam videbat, prudēter de vario hominum ſtatu, deq́; rerum diuiſionib⁹ & qualitate, ante omnia differendum ſibi ratus eſt: quòd his non intellectis, reliqua percipi rectè non poſſe animaduertebat. Primò igitur de ſtatu perſonarum, quarum cauſa ius conſtitutum eſt, *l.2.h.t.* iuxta ordinem Perpetui edicti: aliquid eſt dicendum.

Status hominis aliud eſt, quàm dignitas, *l.qui furere.20.h.t.in princ. Inſtit. de cap.dimin.* nam hæc ad ſplendorem & actiones vitæ, ille ad conditionem in qua quiſque naſcitur, & ab origine quaſi ſtat, pertinet, *l.de ſtatu.15. vbi gl. de teſt.* Huius tria cenſentur eſſe capita: Libertas, Ciuitas, Familia, *l.eius 41. vbi gl.ad verb.ſtatus. ſi cert.pet.* vt apud Terentium, *in Eunucho.* Principio dico eſſe liberam, ciuem Atticam meam ſororē. Quare cùm vnum ex his trib. adimitur, caput hominis minui dicitur. Maxima: Media, Minima capitis diminutione, *vide infr.de c.dim Inſt.eod.* In quæſtione porrò ſtatus, ſumma & prima diuiſio eſt, qua homines in Liberos & Seruos tribuuntur: *l.3.h.t.* hoc enim primum & præcipuum iuris ſtatus caput eſt, quod vitæ mortique comparatur, *l.ſeruitutem.209.al.210.de reg.iur.* Sed quia de diſcrimine ſexuū aliqua hoc in titulo tradūtur, nos docendi gratia diuiſionem perſonarum primam à natura mutuabimur.

2 ¶ Perſonarum ergo triplex eſto diuiſio: vna Naturalis, altera Iuris gentium, tertia Ciuilis.

3 ¶ Natura homines ex anima & corpore compoſuit: quarum illa præſtantior, *l.antepen.17.C.de ſacroſ. Eccleſ.* non ex trāduce, ſed factoris ab ore ſpirituum patre creata, in mares & fœminas tribuit: ex quib. hæ illis deteriore ſunt conditione in multis iuris articulis, *l.in multis.9.h.t. Dec.in l.2. de reg. iur.* Quod ad hermaphroditos attinet, eius ſexus exiſtimandi ſunt, qui in his præualet, *l.quæritur.10.h.t.l.repetundarū, 15.in fin. de teſtib.* In dubio porrò pro maſculis habetur, & feudorum etiam ſunt capaces. *Bald.in l.quoties.12. numer. 10.11.12. C. de ſuis & leg.hæred.* Monſtra autem, quæ contra formam humani generis conuerſo more procreantur, liberi non ſunt, nec ius liberorum in bonis parentum habent, *l.non ſunt liberi.14 h.t.Pau.lib.5. Sen.tit. de inteſt.ſuc.* etiamſi matri ad ius trium liberorum conſequendum proſunt, vt voluit Vlpian. *l.quærere.135.de verb. ſignific.* cuius ſententiam, vt mitiorē, Iuſtin. in Pandectas retulit. quamuis Paulo contrarium placuerit, cuius ideo non integrè reſponſum hic recitatur. *d. lib.5. Sen.* Porrò qui adhuc ſunt in vtero, etſi incertus adhuc eorum eſt ſexus, tamē pro natis vtilitatis cauſa habentur, *l. qui in vtero.7. & 20.h.tit.l. quod dicimus. 231.de verb.ſignifi.* poſtquā nati ſcilicet ſunt. nam in id vſq; tempus omnia iura illis integra reſeruantur. *l.cum quidam.30.§ 1.de acquir. hæred. l.antiqui.3.ſi pars hær.pet.l.vlt.de collat.bon.* Etenim ſi nati non fuerint, aut mortui nati ſint. *l.qui mortui.129.de verb.ſignifi.* aut antequam perfectè naſcantur, h.e. vterum matris egreſſi ſint, extinguantur. *gl.ad verb.reg.in c.1. §. hæc autē de his qui feud. da.poſſ.* perinde atq; ſi in viuis nunquā fuiſſent, habentur. *iurib præall.*

¶ Iure gentiū omnes homines aut Liberi ſunt, aut Serui. Liberi ſunt, penes quos libertas eſt: quæ eſt Naturalis facultas eius quod cuiq; facere libet, niſi quid vi aut iure prohibeatur, *l.4. hoc tit.* Serui, à ſeruando dicuntur, quòd homines bello captos ſeruare, non occidere ſolent: id enim ſemper inhumanum eſt viſum, *Bart.in l.in laqueum.55.de acquir.rer.dom.n.* ſuntq́ue illi, qui iuſtam ſeruitutem ſeruiunt, propriè ſerui. Seruitus autem eſt Conſtitutio iuris gentium, qua quis dominio alieno contra naturam ſubijcitur. *l.5. h. t. l. manumiſſiones. ſup. de Iuſtit. & iure.* Seruorum vna & par omnium eſt conditio: nam tam iure gentium, quā ciuili, nullo loco aut numero habentur. *l.quod attinet.32. al.33.de reg.iur.* Etenim neque perſonam habent, *l.3.ne quis eum qui in ius voc.* nec caput, *l.3.de cap.d.min* & cōſequenter, nec ſtatum, *in princ.de cap.dimin. Inſtit. verſic.ſeruus. l.4.infr.eod.tit.* qui in tribus capitibus (vt dixi) conſiſtit. 4

¶ Liberorum porrò hominum con- 5

A ditio varia eſt. Alij enim ſunt Ingenui, alij Libertini. Ingenui iure naturæ ſunt, qui ex matre libera naſcuntur, *d. l. 5. verſi. ingenui, h. t.* Dico. Iure naturæ, quod in ingenuitate maximè attenditur, *l. 1. & t. t. de nat. reſt.* nam Iure ciuili, liberos ex iuſto matrimonio conceptos ſequi patrem, etiam quo ad ſtatũ attinet, verius eſt: *l. cum legitimæ. 19. h. t.* reliquos verò extra matrimonium cõ-
B ceptos, cùm patrem nullũ iuſtum habeant, quem Iure ciuili ſequãtur, iure naturæ cenſeri conditione matris: *l. lex naturæ. 24. h. t.* quæ ſi libera eſt, liberi naſcuntur ingenui. ſi ſerua, cũ qua non poſſunt contrahi iuſtæ nuptiæ, *l. cum ancilla. 3. C. de inceſt. nupt.* ſerui generantur. *d. l. cum legitima. 19. h. t. l. partum. 7. C. de rei vend. Vide quæ dixi Inſtit. tit. De ingen.* Ingenuorum hominũ rur-
C ſus partim Iuſti ſunt, partim Iniuſti. Iuſti, qui ex iuſtis, id eſt, legitimis & perfectis iure nuptijs procreantur. *l. ſeptimo menſe. 12. l. imperator. 8. h. t. l. 4. 5. 6. infr. tit. 1.* Iniuſti, qui naſcuntur ex iniuſta illegitimaq; coniunctione: vt ex iniuſtis nuptijs, contubernio, concubinatu, promiſcuo damnatove coitu, adulterio, inceſtu, &c. *l. Paulus 11. l. vul-*
D *go. 23. l. lex naturæ. 24. h. t. l. 5. C. de nupt.* inter quos tamen multiplex eſt differentia. *vide C. de nat. liber. Auth. ex complex. C. de inceſt. lib. & quæ dixi Inſtit. de nupt. de cogn. ſucceſſ. & ſenatuſc. Orphit. & Matheſil. ac alios in tracta. de ſucceſſ. ab inteſt.* Libertini vocantur, qui ex iuſta ſeruitute manumiſſi ſunt. *l. libertini. 6. h. t.* Horum ſtatus antea erat tripartitus: alij enim ciues efficiebantur Romani,
E alij Latini, alij Dedititij: de quibus conſulendus eſt Theophilus. *in Inſt. de libert.* Sed poſtea, ſublato hoc diſcrimine, omnibus quocunq; modo manumiſſis plenam libertatem & ciuitatis Romanæ ius Iuſtin. contulit, *l. 1. C. de Lat. lib. tol. l. 1. C. de ded. lib.* quòd ante tãtùm ingenuis Ant. Baſſianus Seueri filius conceſſerat, *l. in orbe. 17. de ſtat. hom.* Sed nôſter pro vſu ſui temporis ſuſtu-
F lit diſcrimina liberarum perſonarum. *l. 1. C. de Lat. lib.* velut & rerum. *tit. de cõſib. de excuſ. tut. Inſt. de excuſ. & de vſucap.* Affinis iuri ſtatus eſt Nobilitas. *Iaſ. in §. præiudiciales. nu. 20. Inſtit. de act. Tiraq. de nobilita. cap. 14. nu. 5.* Dignitas, *l. 3. l. 6. de Senato.* Contrariæ ſunt minutiones, quibus capita ſtatus tolluntur. *Inſt. & infr. de cap. dimin.*

DE HIS QVI SVI vel alieni iuris ſunt. Tit. VI. C. 8. 47.

1 *De tertia hominum diuiſione.*

2 *De Dominica poteſtate.*

3 *De patria poteſtate.*

NVnc videamus † de tertia hominũ diuiſione, nempe de ſtatu & cõditione perſonarum ciuili. Caput quiſq; liber homo iure ciuili duplex habet (nam primũ iuris naturæ & gentium eſſe diximus) videlicet Ciuitatẽ, quæ amittitur media capitis diminutione, *l. 2. l. 7. de cap. dimin. in prin. Inſt. eo.* & Familiã, cuius iura quoq; minima capitis minutione imminuuntur. *l. 6. de c. dimin.* Prius caput ad ius ciuitatis publicum ſpectat: de quo iure cùm nulla peculiaris tractatio ſit in Pandectis inſtituta, huius quoq; capitis expoſitio, velut aliena & impertinens, eſt hîc omiſſa. Poſterius caput ad ius priuatorum refertur: quod cùm omne exponere iuris compoſitores his libris voluerint, *l. 1. §. huius ſtudij. ſup. de iuſt. & iur. vbi dixi.* illius quoque capitis declarationem prætermittere nõ debuerunt. 1

¶ Quod igitur ad ſtatum caputque familiæ attinet, iure ciuili liberi homines, alij Sui iuris cẽſentur, alij verò Alieni. Qui Sui iuris ſint, ex his qui alienæ poteſtati ſubijciuntur, intelligi poteſt. Vlpian. tit. 4. Sui, inquit, iuris ſunt familiarũ ſuarũ principes, id eſt, pater, mater familiæ. In aliena autem poteſtate ſunt, primò Serui: quę quidẽ poteſtas etſi ex Iure gentiũ in Romanam ciuitatem venit, tamen iure ciuili mitior eſt, quàm Iure gentiũ. Nam licet apud omnes peræq; gentes animaduertere poſſumus, dominis in ſeruos vitæ necíſque poteſtatem eſſe: & quodcunq; per ſeruum quæritur, domino acquiri: tamen humanitatis intuitu, nimia dominorum aſperitas Iure ciuili, & Principalibus conſtitutionibus 2

Digitized by Google

ibus eſt coërcita, & intra gyrum ra-
ionis moderatiq; imperij, vinculis
egum conſtricta. *l.1. & 2. h.t. Spar. in vi-*
a Hadriani.

¶ Deinde in poteſtate noſtra ſunt Li-
eri, quos ex iuſtis nuptijs procreaui-
nus, *l.3.4.5. h.t. Vlp. tit.5.* aũt opinione
altem iuſti. *Vlp. tit.7. c.2. c. per latum. 8.*
. peruenit. 11. c. penult. qui fil. ſint leg. l. à di-
vo. 58. de rit. nupt. Quo in numero etiam
ecenſentur Legitimati, aut per ſubſe-
quens matrimonium, *l. cum quibus. 10.*
C. de nat. lib. c. tanta. c. per venerabilem. Qui
fil. ſint legi. §. ſi quibus. in Auth. quib. mod.
nat. eff. ſui. §. quib. 2. Inſt. de hær. quæ ab in-
eſt. vide quæ dixi in. §. fin. Inſtit. de nupt.
aut per oblationem curiæ ciuitatum,
. quib. 2. in verb. curiæ ciuitatum. vbi dixi
Inſt. de hæred. quæ ab inteſt. l. communium.
. C. de nat. lib. in Auth. quib. mod. nat. aut
per ſpeciale diploma Principis, *c.1. §.*
naturales. vbi Dd. de feud. defin. in vſibus.
feud. quod quidem ad hanc ciuilem
poteſtatem attinet. *vide Ang. & alios.*
in Auth. quib. mod. nat. eff. ſui. Bart. & Dd.
in l. ſi is qui pro emptore. de vſucap. Bald. in
eam. 14. C. de fideicommiſſ. Iaſ. in l. cum a-
uiſſimi. 30. C. col. Alex. conſil. 2. viſis. vol.
. Schurff. conſil. 2. veritas. cent. 1. Tiraqu. de
nob. cap. 15. num. 21. 22. item legitimi fa-
cti per adoptionem, *in princ. Inſt. de ad-*
opt. Vlp. tit. 8. de quibus paulò pòſt dice-
tur. Porrò illegitimi, Spurij & Natu-
rales in poteſtate non ſunt: quia cùm
non ex iuſtis nuptijs procreati ſunt,
pro liberis iure ciuili (ex quo eſt pa-
tria poteſtas, *in princ. Inſtit. de patr. po.*)
non agnoſcuntur, *l. Paulus. 11. l. vulgo.*
23. cum l. ſeq. ſupr. tit. 1. Eſt igitur hæc po-
teſtas propria ciuium Romanorum, *l.*
.4.5.6.7.8. hoc tit. Nam etſi reuerentia
& obedientia parentibus Iure naturæ
& gentium debetur, *l.2. de iuſt. & iur.*
tamen longè maior, & proinde alia
eſt Romanorum in liberos poteſtas:
quippe quæ antiquitùs omninò do-
minicæ par eſſet, cùm ius necandi in-
dicta cauſa, & diſtrahendi filium ex L.
Romuli atque etiam Moſaica, *Exod. 21.*
(quæ eſt vetuſtiſſima) parens obtine-
ret, *Dionyſ. li. 2. l. 2. l. in ſuis. 11. de li. & poſth.*
conſequereturque contra ius & vo-
tum naturæ, *l. nam etſi. 15. de inoff. teſt. l.*
ſcripto. 6. vnde lib. l. vlt. de bon. dam. quo

A parentes theſaurizant liberis, non e-
diuerſò, *2. Corint. 12.* omnia quæ filij
quæſiuiſſent. *Inſt. per quas perſ. nobis acq.*
Poſtea tamen, creſcente vnà cum Im-
perio populi humanitate, edocenteq;
paulatim natura & communi parentũ
voto, liberos ingenuos ingenuè libe-
raliterq; eſſe habendos, ac meritis po-
tius & officio quàm minis ad obedien-
tiam prouocandos, *l. ſi quando. 35. §. illud.*
B *C. de inoff. teſtam.* multa emendata & ad
humanitatis rationem reuocata ſunt:
ita vt nec patri quærantur indiſtinctè
nunc omnia, quæ filius ſuo labore &
induſtria parauit: *Inſtitut. per quas perſ.*
nob. acqu. l. fin. C. de bon. quæ lib. nec cru-
deliter ſæuire poſſit generator in libe-
ros, *l.3. C. de pat. poteſt. & tit. de obſ. à lib.*
neque eos occidere. *l.5. de parric. l.1. Cod.*
de his qui par. vel li. occid. diſtrahere, *l.1. C.*
C *de pat. qui fil. diſtrax.* oppignorare, *l. qui*
filios. 6. C. quæ res pig. exhæredare, abdi-
care, *l. abdicatio. 6. C. de patri. poteſt. vide*
inf. de lib. & poſt. & quæ dixi Inſt. de ex-
hær. lib. imò alimenta ijs victumq; quę-
rere cogatur & ſuppeditare, *l. pen. hoc & .*
tot. tit. de li. agn. & C. de alend. lib. Nec ius
Sax. multum ab hoc Iure ciuili rece-
dit: niſi quòd vſumfructum, quem ad
vitam in bonis liberorũ pater habet, *l.*
D *fi. C. de bon. mater. Inſtit. per quas perſ. nob.*
acqu. tantùm vſq; ad nuptias vel emã-
cipationem aut ſeparationem ei relin-
quat. *Land. lib. 1. art. 11. Fach. diff. 19. Reinh.*
diff. 36. Quin & fœminæ hoc iure (nam
ciuili ſecus eſt, *l. viduæ. 18. C. de nupt.* niſi
quoad operas & coniugale obſequiũ,
Ang. Fab. & Dd. Inſtit. ad S.C. Tertyll. vi-
de Tiraq. in legib. connub. in prin. gl. Sax. ar.
31. lib. 1.) in poteſtate maritorum ſunt,
E vt pleriq; arbitrantur, *Land. lib. 1. art. 31.*
Fach. diff. 6. & 8. per art. 45. Land. lib. 3. &
proinde patris in poteſtate ꝑ nuptias
eſſe deſinunt. *Conſt. 10. part. 2.* Nam ſicut
res, ita nec perſona in plurium poteſt
eſſe poteſtate, *l.5. §. vlt. commod.* etſi nõ
deſint qui diſſentiant: *Zobel. ad art. 45.*
lib. 3. & art. 31. lib. 1. marito tamen mor-
tuo, ſui iuris efficiuntur, neq; redeunt
F in poteſtatem patris. *Tiraqu. in ll. connu.*
poſt ll. communes, nu. 66. cum ſeq. nec mo-
dò à poteſtate mariti, viduæ liberan-
tur, ſed omni etiam iure maritali, puta
familiæ, dignitatis, domicilij, *Land. lib.*

Digitized by Google

3.art.45. Fach.diff.67. &c. etiamſi iure ciuili viduæ hæc omnia retineant. *l.ſi ly.22.§. viduæ.ad municip.l.fin.C.de priuil. ſchol.lib.12.*

DE ADOPTIONIBVS, & emancipationibus, & alijs modis, quib. patria poteſtas ſoluitur Tit. VII. C.8.48.49.

1 *Continuatio.*

2 *Quid ſit adoptio.*

3 *Quotuplex.*

4 *Cauſa efficiens: & qui quos adoptare poſſint.*

5 *Cauſa formalis: & de ſolennitatibus adoptionis.*

6 *Effectus adoptionis.*

7 *De emancipatione, & reliquis modis, quibus patria poteſtas ſoluitur.*

1 HActenus dictum † eſt, quinam poteſtati alienæ ſubijciantur: nunc conſequenter, quibus modis ijdem ab ea liberentur, exponamus. Liberantur autem ſerui dominica poteſtate, per Manumiſſionem filij patria, per Adoptionem, Emancipationem, & alios quoſdã modos. Nam per adoptionem tranſit filiusfamil. è ſacris, poteſtateq; ſui patris in familiam alienam. Itaque adoptio eſt modus cum inducendæ, tũ ſoluendæ tranſmutandęq; poteſtatis.

2 ¶ Eſt autem Adoptio, legitima extranei hominis in familiã aſſumptio: *Gell.lib.5.c.19.* ſiue, Actus legis, quo filiumfa. facimus: ſiue, vt habet Theo. *in prin.Inſt.eod.* eſt Actus legitimus naturam imitans, ad eorum qui liberos nõ habent, ſolatium inuentus. Verbũ Legitimus, oſtendit hunc actum Iuris ciuilis eſſe, *l.actus legitimi.77.de reg.iur.* Etſi enim apud alias quoq; gentes vſurpata fuit quædam adoptionis ratio: *Geneſ.48.50. Exod.2.10. Act.7.22. Plut.in vita Theſ. Ioſeph.in antiq.Iud. Demoſt.in orat. πρὸς λεώχαρην* tamen quia peculiarem quandã & ciuilem adoptandi formam Romani habuerũt, meritò ea ad Ius ciuile refertur, *l.actus legitimi. de reg.iur.* ſicuti & teſtamenti factio, *l.3.de teſt.* Ea verba, Ad ſolatiũ eorũ: cauſam finalem introductæ adoptionis oſtendũt, vt videlicet defectum naturæ lex ſuppleat, & ſterilitati aut mortalitati deficientium familiarum medeatur.

¶ Adoptionis autem nomen generale eſt, & in duas tribuitur ſpecies: 3
quarum altera Adoptio ſimiliter dicitur, altera Arrogatio. Adoptantur filijfam. arrogantur, qui Sui ſunt iuris.

¶ Cauſa efficiẽs adoptionis eſt Lex, 4
quæ eam introduxit, & Conſenſus eorum qui hoc actu vtuntur. Oportet enim adoptantem, & eum qui adoptatur, conſentire: *l.5.l.neque abſens.24.h.t. l.nec auus.4.C.de emancip.lib.* hac tamen adhibita diſtinctione, vt ſi quis à patre in adoptionem detur, ſufficiat eum voluntati patris non contradicere, *l.in adoptionib.5.h.t.* in arrogato aũt expreſſus conſenſus deſideretur. *d.l.5.* Ex quo patet, cur adoptari infans, non autem arrogari poſſit. *l.etiam.42.h.t.* Cæterorum autem, inter quos iura agnationis conſequũtur, non eſt neceſſaria approbatio, *l.cum adoptio.7.h.t.* Vt enim inuitis agnaſcuntur fratres & agnati, ita & adoptantur. Præterea ſciendũ eſt, non conſenſum tantũmodo requiri, ſed opus eſſe etiã vt perſonæ ad adoptionẽ ſint idoneæ: quædam .n. adoptare adoptarive prohibẽtur. Adoptare nõ poſſunt Fœminæ, niſi ex indulgẽtia Principis: *§.fœmina.Inſt.eod.l.ſi ſuſpect.29.§.pen.de inoff.teſta.* quorſum enim adoptent, cum liberos nõ habeant in poteſtate? *§.cæteri.Inſt.de hæred.qual.& diff.d.§.fœmina.l.illud.4.§.ad teſta. infr. de bon.poſſ.cont.tab.* licet rectè adoptẽtur, *l.hæc autem.20.l. nam & fœmina.21.h.t.* Item Caſtrati: *l.2.verſ.illud.h.t.* nam cùm generare nequeant, nec adoptare quidẽ poſſunt. Adoptio .n. naturæ imitatrix, tantum in ijs locum habet, in quibus natura habere poteſt. *l.adoptio.16.hoc t.* Itaque ſpadonibus, quibus meatus ſeminis vitio impediti contortiq; ſunt, cùm ſpes ſit, vitio ſublato, eos ad generandum fore idoneos, adoptio minimè eſt inhibenda. *d.verſic.illud.l.arrogato.40.§.fin.h.t.* Eadem ratione minor decem & octo annis adoptare nequit: vix enim per ætatem pater eſſe poteſt: *d.l.ar-*

.l.arrogato. §.non tantùm. vt nec facilè minor ſexaginta annis: quia coniugio operam dare debet, ad replendam liberis ciuitatem: l.1.ſolut.matr. naturæq; quæ vt naſcendi, ita gignendi legem ræ ſcripſit, Valer.lib.2.ca.4. ductum ſequi potius: quàm inſtar curruca alienos pullos quodammodo excludere, atq; habere pro ſuis, l. ſi paterfamilias. 15.§.fin.h.t. Maioribus porrò 60.annis meritò permittitur adoptâdi facultas: l.l.ſi pater.15.§.vlt. h.t. quia potentiam gignendi ad id tempus emarceſcere Phyſici tradunt. Ariſt.lib 1. de gene.ani. cap.18. Gal.de tuend.ſanit.lib.2. vnde nuptiæ poſt eam ætatem, quaſi libidinis magis quàm liberorum cauſa initæ, olim improbabãtur. l.pen.C. de nupt. Suet. in Claudio. Lactan.lib.1.cap.16. Plaut. in Mercat. Præterea videndum eſt, an nô debeat permitti ei, qui vel vnum habebit vel plures liberos, adoptare aliû, ne aut illorum, quos ex iuſtis nuptijs procreauit, diminuatur ſpes, quam vnuſquiſque liberorum obſequio ſibi parat, aut qui adoptat' eſt, minus percipiat, quàm dignum ſit eum côſequi. l.nec ei.17.§.fin.l.ſi paterfamil.15.§.fin.h.t. Adoptari nequit abſens, l.neque.24.h.t. quia per alium nequicquam ea ſolennitas expeditur: l.poſt mortem.25.§.fin. h.t. is qui non decem & octo annis minor ſit eo, cui in adoptionem datur: d. l.ſi paterfamilias.§.fin. cum l.ſeq. ſemel à patre adoptiuo emancipatus, idque odio leuitatis. l.adoptare.37.§.1.l. qui liberatus.12.h.t. Impuberem adoptare conceſſum, d.l.etiam infantem. arrogare niſi ex iuſtiſſimis cauſis prohibitum: l.2.C. eod.§.2.Inſt.eod.l.nec ei.17.§.1.h.t. præſertim ſi tutor, ad euitandam rationum reddendarum neceſſitatem, pupillum arrogare velit. l.nec ei.17.h.t.

¶ Illud ſciendum eſt, adoptionem non ſolùm loco filij rectè fieri, ſed nepotis etiam quaſi ex filio nati, item pronepotis, l.ſi quis nepotem. 10.l.adoptiones.43.l.adoptare.37.l.ſi is qui nepotem.44. l.cum nepos.6.l.ſi paterfamil.15.§.qui duos. h.t. atque ita deinceps: loco autem fratris, quem nemo natura gignit, nequaquam, l.nec apud.7.C.de hæred. Inſtit. In adoptionibus autem variæ olim vſurpabantur ſolennitates, vide Caium

A Inſtit.lib.1.Gell.lib.5.c.19. quas Iuſtin. l. fin.C.eod. abrogauit, vt pleraſq; omnes ipſius ſeculo obſoletas, voluitque conſtare adoptionem, ſi pater filium non contradicentem daret in adoptionem apud magiſtratum, penes quem legis eſſet actio, id eſt, libera & ordinata iuriſdictio: l.1.in prin.C.l.3.l.4.h.t. decreto iudicis, Alex.conſil.126.ad vtr.mq.nu.11. vol.4. & actis publicis ſeu ſcripturis. L.

B emancipationes.11.C.de fide inſtrum. c.quoniam ei. de prob. interuenientibus, § pen. Inſt.quib.mod. ius patr.pot. ſolut. Quod ita interpretantur Dd. vt etiàm extra acta & locum iudicij, adoptionem coram iudice fieri permittant, Angel.in §.præterea.Inſt.quib.mod.ius pat.po.l.t. de offic.conſ. ſicut & emancipationem, l.3. l.fin.C.de emanc.d.§.præterea.C.emancip.l. emancipatione.11.C.de fide inſtrumen. Cæ-

C terùm iure Sax. non modò arrogatio, ſed etiam adoptio apud acta coram iudice fieri debet. Reinhar. diſſ.51 per art. 30.lib.2. Arrogatio quò periculoſior, eò pluribus erat obnoxia ceremonijs & cautionibus, fiebatq; in Comitijs côſenſu populi, Gell.præall.loco. nunc fit authoritate Principis, l.2.h.t. in quem populus ius ſuum tranſtulit, l.1.ſup.de conſtit.Princ. Iure Sax. vt dixi, ſola ma-

D giſtratus municipalis authoritate interpoſita, Reinh.diſſ.51. adhibita tamen cauſæ cognitione: vt, ſi fortè minor ſit arrogandus, diligenter perpendatur, conducibilis ſit illi arrogatio, nec ne. l.nec ei.17.h.t. In pupilli inſuper pupillæve arrogatione id ſeruatur, vt arrogator caueat, ſi impubes decedat, reſtituturum ſe, quæ ex bonis eius

E conſecutus fuerit, illis ad quos eas res peruentura eſſet, ſi arrogatus in ſuo ſtatu permanſiſſet, l.non aliter.18.cum ll. ſeq.h.t. Id etiam annotandum, ad tempus non fieri adoptionem: quia moribus & natura haudquaquam conuenit, temporalem filium habere, l.quæſitum.al.incip. ſi tibi filius. 34. h.t. Si tamen quid ex ſolennibus omiſſum ſit, ſolet à Principe impetrari adoptionis

F confirmatio. l.adoptio.38. hoc tit. niſi in alterius vergat detrimentum. l. nam ita.39.h.t.

¶ Adoptio non ius côfert ſanguinis, nam illud Iure ciuili nec dari nec adi-

Digitized by Google

mi poteſt, *l. iura ſanguinis. 8. de reg. iur. l. ius agnationis. 34. al. 35. de pac. l. non nudis. 14. C. de prob. l. parentes. 22. C. de lib. cauſ.* ſed ius agnationis inducit. *l. qui in adoptionem. 23. h. t.* Et olim quidem adoptati in omnibus iura iuſtorum liberorum obtinebant, *l. onera. 45. l. ex adoptiuo. 27. l. ſi paterfamilias. 15. hoc tit. l. non epiſtolis. 13. Cod. de probat. l. 1. de bon. poſſeſſ. contra tab. §. adoptiui. Inſt. de exhared. lib. §. in plurimis. Inſtit. eod.* quæ quidem etiam nunc B durant, ſi ante emancipationem pater adoptiuus decedat, ceteroquin ciuilis adoptionis actus, contraria emancipationis ſolennitate planè diſſoluitur, *l. cùm in adoptiuis. en. C. eod. l. ſed & nepos. 14. hoc t.* Illud ſanè contra veteris iuris obſeruationem Iuſtin. *d. l. cùm in adoptiuis.* introduxit, vt adoptiuus in poteſtatem adoptantis hodie non tranſeat C niſi cùm aui materni ſacris inſeritur. Arrogationis tamen iura intacta reliquit: *l. penult. in fin. C. de adopt.* vnde etiam hodie arrogatus poteſtati patris cum omnibus bonis ſubijcitur, & omnino eo eſt loco quo filij naturales: *l. 2. in fin. d. l. ſi paterfamilias. d. l. arrogato.* adeò vt & iura Suorum hęredum conſequatur, *d. l. arrogato. §. fin. d. l. qui in adoptionem.* & ne per emancipationem D quidem ſpe ſucceſſionis priuari poſſit. *l. 2. C. eod. §. cùm autem. Inſtit. eod.* Quamobrem vt antiqua adoptioni vis conſtet atque authoritas, ſolent patres in adoptionem hodie liberos daturi, prius eos emancipare, atque ita ſui iuris factos, deinceps tradere arrogandos.

7 ¶ Et hactenus de adoptione: nunc de Emancipatione aliquid dicamus. Emancipatio ab imaginaria alienatione, per quam olim fiebat, dicta eſt: E Emancipare enim nihil aliud eſt quàm ſolemni quodam, ciuiliq; modo alienare & vendere in perpetuum. *vide Cont. lib. 1. Diſput. cap. 12. & quæ dixi ad §. præterea. Inſtit. quib. mod. ius pat. po.* Hinc res mancipi dictæ, & mancipio dare, accipere, &c. Lucret.

Vitaq; mancipio nulli datur, omnib. vſu.

Eſt autem Emancipatio, patriæ poteſtatis per actum iuris ſolennem diſſolutio: qui quidem ſolennibus olim F venditionibus & manumiſſionib. expediebatur: *§. præterea. Inſtit. quib. mod. ius patr. poteſt. ſol. Caius, Theophil. in Inſt.* A hodie ijs antiquatis, nuda apud magiſtratum conteſtatione *l. fin. C. de emancip. liber.* Iure verò Sax. per nuptias, aut domicilij menſæq; ſeparationem aut diuiſionem, vt quibuſdam placet: quanquam tex. ſolennitatem iudicialem requirere videatur, *Land. lib. 2. art. 19. Reinh. part. vlt. diff. 32.* quod verius: ſcilicet vt ſeparatio tãtum iudicialis, qua pater filium ſui iuris eſſe iubet, & a ſe ſeiungit, emancipationem inducat: nõ etiam extraiudicialis, quanquam hoc receptum magis conſtit: 10. par. 2. ſicut & iure ciuili. Quod quidem ad locum attinet, non requiritur ſolennitas iudicij, ſed poteſt quocunq; loco emancipatio coram iudice fieri, *§. præterea. Inſtit. quibus mod. ius patr. po.* ita vt ſcriptura tamen ſeu actorum interpoſitio publica interuenire debeat. *l. emancipatione. 11. vbi Dd. C. de fide inſtrum. c. quoniam contra. de probat. l. 3. C. de emancip. l. ne in arbitriu. Cod. de arb.* Alij modi quib. ius patriæ poteſtatis ſoluitur, poſiti ſunt vel in Caſu: vt cum morte tam naturali quàm ciuili, puta deportatione, ſeruitute, &c. alterutrius, patriæ poteſtatis relatio euaneſcit: *vide Inſt. quib. mod. patr. po. ſol.* vel in Lege, quæ propter dignitatem filij patriam poteſtatem diſſoluit. *l. vltim. C. de conſul. lib. 12. §. filiusfamil. Inſtit. quibus mod. patr. po.*

Illud poſtremò notandum, diſſolutam his modis patriam poteſtatem, tantum volente filio per adoptionem redintegrari, *l. qui liberatus. 12. h. t.* non etiam eo inuito: *l. fin. ſupr. tit. 1.* niſi cùm ingratos liberos lex in poteſtatem reuocat. *l. vnic. Cod. de ingrat. lib.* ſicuti ingratos liberos, in ſeruitutem. *tot. tit. C. de ingrat. lib.* Cæteroquin in omni adoptione, conſenſum vtriuſque partis, paulò antè requiri diximus: quare eũdem requiri & in diſſolutione & redintegratione patriæ poteſtatis eſt cõſentaneum: vt ſcilicet nec inuit⁹ quiſquam emancipare, *l. nec auus. 4. Cod. de emancip. lib.* neque emancipationem accipere, *l. iubemus. 5. Cod. de emancipa. lib. vid. gloſſ. & Dd. in d. l. 4.* neque poteſtatem diſſolutam redintegrare cogatur.

DE

Digitized by Google

DE RERVM DIVIſione, & qualitate. Tit. VIII.

1 *Aliæ res diuini iuris, aliæ humani.*
2 *Res ſacræ religioſæ, ſanctæ.*
3 *Res publicæ, communes & priuatæ: earumque differentiæ.*
4 *Res corporales, incorporales: earũq; qualitates ac diſcrimina.*

ET hactenus quidem de iure Perſonarum ſummatim dictum eſt: nũc ad ſecundum iuris obiectum, videlicet Res, deſcendamus. Rerum autem ſignificatio varia eſt, *vide l. 5. 7. 23. de verb. ſig. Iaſ. in l. 1. n. 43. de verb. ſignif. Alb. in dictio. verb. res.* diuiſio triplex: ac ſumma quidem & prima in duos articulos diducitur, *l. 1. h. t.*

1 ❡ Nam aliæ res ſunt Diuini iuris, aliæ Humani.

2 ❡ Diuini iuris ſunt res Sacræ, Religioſæ & Sanctę, quæ in nullius exiſtũt bonis: *§. nullius Inſt. eo.* Res ſacræ ſunt, quæ publicè, id eſt, publica authoritate, & iuſſu populi, olim à Conſule, Dictatore, Imperatore, aut alioqui ſummo magiſtratu, per ſolẽnia verba præeunte præfanteq; carmen Pontifice ſummo, *l. in tãtum. 6. §. ſacra. 2. h. t. §. ſacra. Inſt. eo.* hodie verò in repub. Chriſtiana ab Antiſtite cuiuſq; loci, Diuino Numini cõſecrantur. *In nouel. de Eccleſ. & tit. vt null. fabr. orat. dom. tot. tit. extr. de conſ. Eccleſ.* Religioſæ res ſunt, quæ priuata alicui⁹ voluntate & facto religioni dicãtur: vt cũ quis mortuũ infert in locũ ſuum. *d. l. in tantum. §. religioſum. 4. §. religioſ. Inſt. eod.* Sanctæ res ſunt, quæ ab iniuria hominum ſanctione aliqua muniuntur: propriè q; ſunt illæ, quæ nec ſacræ, nec prophanę verè dici poſſunt, ſed ſanctione & pœnarũ terrore à violatione defenduntur. *l. ſanctũ. 8. vbi Bud. hoc tit: Mac. lib. 3. c. 3.* In hiſce autẽ rebus numerantur Sanctiones legum, *l. ſanctio. 41. de pœn. l. ſacra. 9. §. propriè. 2. h. t.* Muri & Portæ ciuitatum: quia pœna capitis conſtituta eſt in eos, qui hæc violant: *d. l. ſanctum. d. l. ſacra. l. fin. h. t.*

A ❡ Humani iuris omnes eæ res eſſe putãtur, quæ plerunq; in alicuius ſunt bonis, & ad homines pertinent. *l. 1. in princ.* Hæ autem res quæ humani ſunt iuris, iterum ita diuiduntur, vt aut Publicæ ſint, aut Priuatæ. Publicæ ſunt, quæ vel iure naturali communes ſunt omnium: eoque nullius in bonis eſſe creduntur: vel Iure gentium aut Ciuili publicæ, eoq; Imperij & Populi ſunt B Rom. Priuatæ ſunt, quæ ad ſingulos pertinent. *l. 1. h. t.* Et quidem naturali iure communia ſunt, Aër, Aqua: quocunq; ex loco, ſiue cœlo, ſiue terra, ſiue in flumine, ſiue in riuo, aut ex fonte in publicũ, *vide quæ dixi ad §. 1. Inſt. de rer. diuiſ.* profluens: Mare, & per hoc Littora maris: item Lapilli & Gemmę, ceteraq; quæ in mari aut in littore inueniuntur. *l. 2. & 3. h. tit.* Harum rerum C vſus Iure naturæ omnibus communis eſt, atq; ita communis, vt vtendo quis proprietatem etiam acquirere poſſit: quomodo in mari inuenta noſtra fiũt: *l. item lapilli. 3. h. t.* & ædificio in littore maris poſito, ſoli quoq;, cui ędificium impoſitũ eſt, domini efficimur. *d. l. in tantum. h. t.* Publica ſunt Iure gẽtium, ea quorum vſus publicus & communis eſt, proprietas autẽ nullius pri- D uati, ſed Imperij Rom. de huius enim iure agimus, & eò accommodari diuiſiones putandum eſt: vt Flumina, Portus, Ius piſcandi, Nauigandi, vſus Riparum, *l. nemo l. riparum. 5. h. t. §. flumina. cum duob. ſequen. Inſt. eod.* &c. quæ & proprietate & vſu differunt à communibus. Nam primò Cõmunium proprietas nullius eſt, prout diximus: Publica- E rum rerum proprietas, etſi nullius ſit in bonis & patrimonio, *l. ſed Celſus. 9. l. littora. de contrah. empt.* tamen ad aliquẽ populum (vnde & publicæ quaſi alicuius populi dicuntur, *in princ. Inſtit. de pub. iud.*) pertinet Iure gentium: puta aut occupatione veteri, quã quiſq; populus in diuiſione gentium vacua occupauit: aut occupatione belli ac victoriæ, qua res gentium victoris populi F Romani factę ſunt. *l. 3. Ne quid in loc. pub. l. bona. 15. cum ll. ſeq. de verb. ſigni.* Secundo, rerum Communiũ proprietas acquiri à ſingulis, vt dictum eſt, poteſt; quia nullius eſt in bonis: ſed Publicæ

G

Digitized by Google

acquiri hoc modo per occupationem à ſingulis non poſſunt, quia ſunt factę alicuius Populi, *d.l.3. Ne quid in loc. pu. l. quod in littore.14. de ac. rer. dom.* cui ius ſuũ auferri nequit, *l. vlt. de pa. l. id quod noſtru. de reg. iur. l. vlt. vbi Iaſ. nu.3.4. C. Si cõtra util. publ.* Vacua enim occupatione quærũtur, non etiã iam alteri quæſita, & publicè priuatéve poſſeſſa. *vide quæ dixi in §.1. & § feræ. 1. cum ſeq. Inſt. de rer. diuiſ.* Tertiò, differunt vſu. Nam cõmunium vſus indifferenter omnium eſt hominum, vt apud Poëtam:

Quid prohibetis aquas? vſus communis aquarum eſt. Item:
——Littuſq; rogamus
Innocuum, & cunctis vndamq; aurámque patentem.

At vſus rerum Publicarum non eſt omnib. communis, ſed alicuius tantùm populi, puta Romani, *l 2. & l.3. de fluminib. l. 3. Ne quid in l. pub.* aut cuius res ſunt publicæ: cuius populi duntaxat ciues, ſubditi, & ſocij his rebus vti poſſunt. Iure ciuili publica ſunt, quæ non ad omnes homines, neq; vniuerſum populum regionis, ſed aliquam ciuitatem pertinent, vt Theatra, Stadia, & ſi qua ſunt alia communia ciuitatum. *§. riparum. Inſt. de rer. diuiſ.* quę proculdubio ab vniuerſalibus rebus populi, veluti magis ſpeciales diſtant. Verbi gratia: Theatra vrbis Romę illius ſunt vrbis, & ciuium in illa habitantium, non etiam totius populi Romani per omnes prouincias diffuſi: nec cõtrà publicæ res populi Romani, quæ ad Imperium maieſtatemq; populi pertinent, hodie Regalia dicuntur, *in vſib. feud. tit. quæ ſint regal.* ad illam Romæ vniuerſitatem pertinere exiſtimandæ ſunt: maximè tempore Iuſtiniani, quo imperium & Ius publicum populi ab vrbe Roma erat ſeparatum, & in Thraciam, ſcilicet Conſtantinopolim, quæ ſedes tum Principum fuit, & noua Roma dicta eſt, tranſlatum. Res igitur publicę, & proprietate & vſu, referuntur vniuerſaliter ad populum, longe lateque diffuſum, & præſertim in iure noſtro Rom. ad Imperiũ pop. Rom. Vniuerſitatis verò res, ad ciuitatem, communitatemque certo loco circumſcriptam. Ab his autem multũ diſtant res

A quæ ſunt in publico ciuitatis patrimonio: *vide d.l. ſed Celſus. 9. de cõt. emp. l. quod in littor. 14. de acq. rer. dom.* nam hæ iure priuatorũ poſſidentur & ſunt in dominio reipu. nec vſus earũ ad ſingulos pertinet, ſed in reipub. patrimonium conuertitur, at res Vniuerſitatis, de quib. hìc agimus propriè nullius ſunt in bonis: vſu verò ſingulis patent. Pleraq; verò priuata ſunt, hoc eſt ſingulo-
B rum, quæ varijs ex cauſis, vt traditione, occupatione, vſucapione, cuiq; acquiruntur. *§. ſingulorum. Inſtit. eod. vbi de tota hac materia, vide quæ ſcripſi.*

¶ Tertiò res diuiduntur in Corporales & Incorporales: quarum hæ tantùm intelliguntur, vt ſunt quæ in iure cõſiſtunt, ſeruitutes, obligationes, &c. illæ corporaliter exiſtunt, & ſub aſpectum oculorum ſenſumq; tactus ca-
C dunt: veluti fundus, veſtis, homo, aurum, aliæq; res innumerabiles. *d.l.1.§. quædam.* Tangere enim aut tangi, niſi corpus, nulla poteſt res: vt eſt apud Lucretium. Rerum qualitates vocãt I.C. propria & accidentia, quæ ſunt extra rerum ſubſtantiam: vt quod res corporales tangi, poſſideri, detineri, & conſequenter vſucapi poſſint: *l.3. & l.1. de adq. poſſeſſ.* Incorporales propriè nec
D tradantur, *l. ſeruus. 43. §. incorporales. de acq. rer. dom. l.3. §. ſi iter. de act. empt. l. ſi ego. 11. §.1. de pub. in rem. actio.* neq; poſſideantur. *l. ſequitur. 4. §. ſi viam de vſuca.* nec vſucapiãtur, *d. §. ſi viam. l. ſeruitutes. 14. de ſeruit.* quòd Corporales diuiſionẽ recipiant. *Inſt. de. vſu & hab. in princ.* vel natura vel ſaltem intellectu: *l. Mæuius. 66. §.1. de leg. 2. l. in executione. 85. de verbo.*
E *oblig.* & aut mobiles ſint, aut immobiles, aut mouentes: *l. mouentium. 93. de verbor. ſignific. in princ. Inſt. de vſucap.* Incorporales nec diuidi poſſint, *l.2. §. & harum. vbi Iaſ. nu.2. l. ſtipulationes. 72. vbi Bart. de verb. oblig. l. via. 17. de ſeruitut.* neque ad numerum mobilium immobiliumve aggregari, *l. à diuo Pio. 15. §. in venditione. vbi Iaſ. de re iud. l. quam Tuberonis. 7. vbi Bart. de pecul.* niſi per inter-
F pretationem, cùm pro ſubiecta materia id fieri neceſſe eſt: quo caſu plerũque pro immobilibus habentur. *l.2. C. de ſeruit. vide l. iubemus. 14. vbi Dd. C. de ſacroſ. Eccleſ. & in l.1. C. ſi aduerſ. tranſ. latè*

Tiraqu.

Digitized by Google

Tiraqu. in tract.lig.gloſſ.6. & 7. §.1.vt & mobilia,quæ vel ſolo cohærent, velut molendina,*c.1. in fin.de feu. cognit. Curt. de feud.parte.1. quæſt.6. Iſſ.l. quo minus. num.120.de flumin.ib.*fodinæ: *l.3.§.vlt.de reb.eor. vide Zobell.art.31.lib.1.* vel ad ius Incorporale pertinent,nec per ſe conſiderantur,vt res hæreditariæ, *l.4.vbi Caſtr.C.in qu b.cauſ.ceſſat long. tep.præſcr. & l.2.C.de petit.hær* fundóve,*l.fundi.1. de act. empt. vide tit.de fund.inſtru.*aut caſtro, *c.1.vbi Bald.Cuiac.& al' de ca.qui tur.vend.* vt ibi perpetuò ſint, *d.l fundi. & de fund.inſtruct.*aſſignatæ. Corporales olim diuidebantur in eas, quæ eſſent Italici iuris & Prouinciales. *in prin. Inſt.de vſucap.* & hæ rurſus in Stipendiarias Populi & Tributarias Principis.*l.inter.* [illegible] *pac.* §. *per traditionem. vbi Theo. Inſt. de rer.diuiſ.* Sed hæc diſcrimina Iuſtinianus ſuſtulit, *l.vnic.C. de vſucap.transfor.In princ. Inſt.de vſucap.*

DE SENATORIBUS, Tit. IX. C.
§. 24.

QVod ad tertium iuris obiectum, videlicet Actiones (quo verbo totum iudiciorum ordinem,quæq; in ijs diſceptantur, comprehendimus, *l. pecuniæ.178.§. actionis. 2. de verb.ſignif.* §. *fin.Inſt.de iur.nat.gent.& ciuil.*) attinet, in primis neceſſarium eſt, de Generibus,Officio ac Iuriſdictione magiſtratuum,& eorum qui iudicijs præſunt, exponere. Magiſtratuum Rom. duo ſunt præcipuè genera:alij enim Domi, alij Foris rempub.adminiſtrabant. Ac domi quidem præcipuam reipub. curam Senatus ſuſtinebat: quem ordinē à Romulo inſtitutum memorant, allectis centum numero ciuibus, qui ad gubernacula ciuitatis ſedentes, conſilio & authoritate rempub. temperarent, quoſq; ob reuerentiam Patres, ab ætate Senatores appellauit. *Liu.l.1. dec.1.Dionyſ.li.2.Fene.de magiſt.c.1.Pomp. de magiſt.c.3.* Senatorū triplex erat ordo:alij Patricij,quod centū illis patrib. à Romul. lectis geniti eſſent nominabantur: alij Conſcripti, quia Regum Coſſ. Cenſorū decreto in Senatu adſcripti: alij Pedarij,quibus, nondū in ordinem relatis, ius dicendæ in Senatū ſententiæ non erat: ſed tantùm vt pedibus in aliorum irent ſententiam, eamq; ſuffragio comprobarent, conceſſum.*Fen.præal.loc.* Sed hæc diſcrimina diuturnitate temporis exoleuerunt, omneſque Senatores, & Patres conſcripti appellati. *Dionyſ.li.2.paſſim. Cic. Liu.Salluſt.&c.* Poſtea ſub Auguſtis obtinuit, vt tantùm pro ſenatoribus eſſent Patricij, hoc eſt, Principis conſiliarij, *§.ſed ex noſtra Inſtitut.quib. mod. ius patr pot.ſoluit.l.fin. C. de conſul.* Conſules & illuſtres, horumque liberi, quod his tantùm in ſenatu ſententiæ dictio eſſet, vt teſtatur Vlp. *l.fin. hoc tit.* niſi is locus à Triboniā. eſt interpolatus. *Cuiac. in tab. C. de dig.lib.12.* Ex quo apparet, eius ætate inter Illuſtres & Clariſſ.necdum fuiſſe differentiam, quæ poſtea ſecuta eſt, *Duar.lib. Diſput. 2.ca.1.Iaſ.in l.1. de offic. eius cui mand.eſt iuriſdict.* ſed vtroque nomine ſenatorij ordinis homines fuiſſe deſignatos.*l.ſpecioſas. 100. de verb.ſignif.l.1. C.de ſent.paſſ.*Id conſtat, maximam olim Senatus & dignitatem fuiſſe, quæ liberis vxoribuſque communicabatur,*l.1.5.6.7.8.9.12.hoc t.* & authoritatē: cùm Reges,Dictatores, Coſſ. & initio etiam Auguſti,nihil magni, inconſulto inuitoq; Senatu molirentur. Hinc tot orationes Principum in Senatu habitæ,*l.oratio. 16.de ſponſ.l. ..de donat. inter vir.& vxor.l.cum hi.8. de tranſact.li.1. de tutor.& curat. dat.l.1. de feri.* quibus, quod ſtatui cupiebant, id prius Senatui iuſtum æquumque eſſe, perſuadere conabantur.

DE OFFICIO Conſulis. Tit. X.
C.12.3.

PRæcipuam Romæ fuiſſe Conſularem poteſtatem, quæ ad exemplū Regiæ dominationis fuit inducta,minimè ambigitur. Exactis enim Regibus,duo Coſſ. qui reipubl. conſulerent,creati ſunt:penes quos ſummum imperium atque ius vti eſſet, lege rogatum:*l.2.§.quod ad magiſt.S.ſupr.de orig. iur.* neq; quippiam de Regia poteſta-

te ademptum, præterquam quòd annuum imperium fuit. Poſtea paulatim eneruari ea poteſtas cœpit, primò legibus Valerij Publicolæ: qui ne per omnia Regium imperium ſibi Coſſ. vendicarent, legem tulit, vt ab ijs prouocatio eſſet, neve fas eſſet in caput ciuis Romani iniuſſu populi intra fines vrbis animaduertere. *Liu. libro 2. Dionyſ. lib. 5. Plut. in vita Publ.* Deinde Tribunitijs interceſſionibus, quibus ſæpe conatus Coſſ. retardati, impeditique ſunt. Poſtremò, occupata tãdem ab Imperatoribus repub. cùm illi omne ius atque Imperium ad ſe paulatim traherent, nomen ſine viribus, & ſola fermè inſignia veteris potentiæ Coſſ. ſunt relicta: vt non immeritò Vlpian. *l. vni. hoc tit.* ſecundum rationem ſui temporis, ea quæ ſpontaneæ ſunt iuriſdictionis duntaxat Coſſ. tribuerit: qui antea domi & foris clauũ reipub. tenebant: officium, inquit, conſulis eſt, conſilium præbere manumittere volentibus: id eſt, cogere ac conuocare iudices ad examinandas manumiſſionis cauſas, ſi opus ſit (conſilium enim pro conuentu accipitur, *l. ſi pater. 4. §. fin. l. ſeruus. 6. l. pupillus. 24. de manu. vind. §. eadem lege. Inſtit. ex quibus cauſ. manu. non lic.*) atque ita ſolenniter manumittere.

DE OFFICIO PRAEfecti Prætorio. Tit. XI.

C. 1. 26. 27.

VEteres, vt tradit Aſcon. omnem magiſtratum, cui pareret exercitus, Prætorem appellauerunt, & tabernaculum eius Prætorium: vnde & aula Principis, qui vt plurimum in exercitu degebat ſub pellibus, Prætorium dicta eſt: & qui illi præeſſet, Præfectus prætorio, quem hodie Magiſtrum Curiæ appellamus. *Bud. hic. Alc. ad l. 1. C. de præ. præt. lib. 12.* Hunc magiſtratum vice Magiſtri equitum inſtitutũ fuiſſe traditur. Nam cùm apud veteres Dictatoribus ſumma poteſtas ad tempus crederetur, & Magiſtros equitum ſibi eligerent, qui aſſociati principali curæ, militiæ gratia, ſecũdam poſt eos poteſtatem gererent: regimentis reipub. A ad imperatores perpetuò tranſlatis, ad ſimilitudinem Magiſtrorum equitum, Præfecti prætorio à Principibus electi ſunt, data eis pleniore licentia ad diſciplinæ publicæ emendationẽ. His incunabulis Prætorio præfectorum authoritas initiata, in tantum meruit augeri, vt appellari à Præfectis prætorio non poſſet, nec aduerſus illos peti in integrũ reſtitutio, niſi B ab ipſis: *l. vnic. hoc tit. l. præfecti. 17. de minor. Fene. de magiſt. cap. 22.* vtque præcipuas Imperij partes gubernarent, nempe Orientem, Illyricum, Aphricã. *C. tit. de off. præf. Orient. & Aphri. & de off. præf. Illy.* Ac de horũ poteſtate in hanc ſententiam Caſſiodorus, *lib. 6. Epiſt.* ſcribit: Poteſtati præfecti prætorio nulla dignitas eſt æqualis: vice ſacra, hoc eſt, Imperatoris, iudicat: nullus ei C miles fori authoritate præſcribit, excepto Officiali Magiſtro militum. Curiales etiam verberat, in officio ſuo ius retinet ſingulare: & talibus tantiſque noſcitur iubere, quos etiam prouinciarum non auderent iudices in qualibet parte contemnere.

DE OFFICIO PRAEfecti Vrbi. Tit. XII. D

C. 1. 28.

HVius magiſtratus origo vetuſtiſſima eſt. Nam & primi Reges cùm domo vnà cum præcipuis magiſtratib. proficiſcerentur, ne Vrbs interea ſine imperio eſſet, per id tempus deligebãt aliquem qui ius interim redderet, *l. 2. §. 17. ſup. de orig. iur.* ac ſubditis mederetur. E *Tacit. lib. 6.* Hic Præfectus Vrbi dictus eſt, quòd eius fidei ſumma rerum vrbanarum eſſet commiſſa: *l. 1. verſ. cùm vrbem. hoc tit.* feruntque, *Tacit. lib. 6.* à Romulo D. patrem Romulium, poſt abs Tullio Hoſtilio Numam Marciũ, & à Tarquinio Superbo Spurium Lucretium impoſitos. Mãſit aliquãdiu idem mos creandi Præfectos ſub Coſſ. quoties illi foris Rempub. F adminiſtrabant. Creatis demum Prætoribus, qui ius in vrbe, auocatis bello Coſſ. redderent, *l. 2. §. cumq; Coſſ. 15. ſup. de orig. iur.* deſitum eſt præfectum creari, niſi quòd eius ſimulachrum Latinarum

Digitized by Google

inarum feriarum cauſa durabat. *d.l.s.* }*.capta.17.* Cum enim ex inſtituto Tar- quinij Superbi, *Dionyſ.li.4.* cum popu- ıs Latinis ferias, ludos, nundinas & ſa- rificia in monte Albano Romani ce- ebrarent, & ea de cauſa magiſtratus beſſent, relinquebatur Præfectus juaſi cuſtos vrbis, qui domi interim Conſulare munus, & Iuriſdictionem biret. *Gell.li.4.c.vlt.Tac.p.eall.loc.* Po- tea Auguſtus rerum potitus ad con- irmationem Imperij, nouiq; reipub. tat', præpoſuit more Regio perpetuũ nagiſtratum vrbi, virum conſularem, jui flagitia & motus vrbanos compe- ceret, reſq; adminiſtraret: quod & Iu- ium inceptaſſe Sueton. ſcribit. Itaque 'ræfecti vrbis, & quidem perpetuò reari cœperũt. *Tac. lib.5.* Quanquam utem præcipuè coërcendorum vrba- iorum criminum gratia Pręfecti con- tituti ſunt, tamen progreſſu temporis aulatim poteſtatem ampliauerunt. Iam omnia omnino crimina, nõ tan- ũm ea quæ intra vrbem & centeſimũ apidem admittũtur, verùm ea quoq; quæ extra vrbem intra Italiam fiunt, ræfectura ſibi vindicauit, vt in epi- tola D. Seueri declaratur: *d.l.1.in prin.* quod tamen diſtinctionem recipit. Nã e commiſſis intra centeſimum lapi- em, Præfecti notio eſt, & animaduer- onis ius: *d.l.1.§.1.ver.quicquid & §.fin.* ſi ltra egreſſum eſt, nequaquam: poteſt amen iubere iudicare. *d.l.1.§.1.tunc.l. n.* Deinde ad officium Præfecti perti- et, vt mancipia tueatur aduerſus in- olerabiles dominorũ iniurias, patro- orum ius aduerſus libertos: curetque ti numularij argentarijq; probe ſe ge- ant circa omne negocium ſuum: *d.l.1. prin.§.3.& 4.l.2.* caro & omnis anno- a iuſto precio prębeatur: quies popu- rium & diſciplina ſpectaculorũ con- ſeruetur: *l.1.§.fin.vide C.eod.* tutores ſu- pecti, alijq; qui deliquerunt, punian- ur: *d.l.1.§.2.& fin.l.1.de ſuſp.tut.* Adiri e- am, in ciuilib. & pecuniarijs cauſis, *d. l.1.* vt ex Interdictis, *d.l.1.§.1.verſic.ſed & ex interdictis.* poteſt. Ad Præfectũ etiam rbi rediſſe omnium poteſtatũ appel- ationes, refert in Floriano Vopiſcus. Cum igitur tam ampla ſit Præfecti vr- i poteſtas, non mirũ eſt omnib. dig- nitatibus & magiſtratibus vrbanis eſſe maiorem: vt hęc vberius in epiſtola D. Seueri, cuius quædam capita recenſet hic Vlp. *in l.1.* & aliorũ Principum con- ſtitutionib. exponuntur. *l.1.3.4.C.eod.*

DE OFFICIO QVAE- ſtoris. Tit. XIII.

C. 1. 30.

QVI publicæ quærendæ pecuniæ (quæ eſt neruus, & propemodum αἷμα καὶ ψυχὴ, vt dicitur, ciuitatum) ærarioque præpoſiti erant, ab officio Quæſtores ſunt appellati, *l.vnic. verſic. & a genere.h.t.l.2.§.deinde.12.ſupr. de orig. iur. Feneſt. de magiſt.c.3.* Horũ creando- rũ origo antiquiſſima eſt. Nam & Ro- mulum, cęterosq; Reges, Quęſtoribus vſos ferunt: & exactis Regibus, conſtat creatos eſſe, qui ad rem pecuniariam adminiſtrandã, prædamq; in rationes publicas referẽdam, Imperatores mi- litiæ comitabantur. *Tac. li.11.* Dein gli- ſcentib. negocijs, auctoq; peculio pu- blico, & Vrbani quæſtores lecti ſunt, qui in Vrbe ærariũ curarent, pecunia- rumq; acceptarum & expenſarum ra- tiones conficerent: mox ſtipendiaria facta Italia, & accedentibus prouincia- rum vectigalibus, plures creati: obti- nuitq; vt prouincias ad colligendã pe- cuniam ſortirẽtur, *Cic. in Diuin. in Verr. & Orat.3. Plut. in Cic. & Cat. & aly alibi.* pręter Candidatos Principis: id eſt, qui aliũ longè magiſtratũ obtinebãt, *Suet. in Aug. Lamp. in Alex.* ac libris & epi- ſtolis Principalibus in Senatu legen- dis, reſcriptis conficiendis, omniq; Iu- riſdictioni Principis nomine exercen- dæ, vt nunc qui vocantur Cancellarij, vacabant, *l.1.§.pen.h.t. vide l.1.& 2.1.C.de off.quæſt.l.vlt.C.de diuer.reſc. l.2.C. de pe- tit.bon.li.10.l.34.36.C.de app.* Fuerunt & Quæſtores rerum Capitalium, qui ad- empta Coſſ. lege Valerij iudicandi de capite ciuis Rom. poteſtate, inquiren- dis maleficijs à populo, cùm opus erat, præficiebãtur: etſi poſtmodum perpe- tuæ quæſtiones conſtitutæ ſunt. *Cic. in Brut. Dunr. Diſput.lib.2.c.41.* Hi & Quæ- ſtores Parricidij appellati, quorum & lex 12. Tab. meminit. *d.l.2.§.deinde cum ærarium.* Parricidij .n. vocabulo, omne

homicidium vetuſtas cōplectebatur. A Fuit autem Quæſtura primus grad⁹ ad maiores dignitates, *Cic. in Diuin. ibi Aſcon.* puta Ædilitatem, Pręturam, Conſulatū: vt Vlpian. nō immeritò, ingreſſum eſſe & primordiū gerendorū bonorum, ſententiæq; in Senatu dicendæ, ſcriptum reliquerit. *d. l. vnic. §. fin.*

DE OFFICIO PRAEtorum. Tit. XIV.

C. 1. 39.

CVm Coſſ. auocarentur bellis finitimis, neque eſſet qui in ciuitate ius redderet, quippe exoleſcente Præfectura vrbana factū eſt, vt Prætor crearetur: qui Vrbanus, quòd in vrbe ius diceret, appellatus eſt. *l. 2. §. cumq; Conſ. 15. ſupr. de orig. iur.* Prætor dictus eſt, vel quòd iuriſdictioni præeſſet, vel quia præibat ius populo, quaſi Praitor. *Feneſt. de Magiſt. ca. 19.* Penes hunc magiſtratum fuit omnis Publici priuatique iuris poteſtas, ſic vt cauſas aut cognoſceret omnes, aut ijs cognoſcendis iudices daret: *l. fin. h. t.* formulas agendi, judiciorumque, poſtulantibus litigatoribus pręſcriberet: *in t. C. de for. & imp. Cic. in Verrem & pro Cæcin.* quæ voluntariæ habentur iuriſdictionis, *l. 1. & 2. h. t.* & miſti Imperij, *l. 1. cum ſeq. infra, de iuriſdict.* peræque atq; Conſules exequeretur: item adiuuādi, ſupplendi, emendandi Iuris ciuilis gratia, proponeret Edicta. *Inſtit. de bonor. poſſeſſ.* quæ in honorem Prætoris, ius Honorarium ſunt vocata. *l. ius autem. 7. §. 1. ſupr. de iuſt. & iure.* Atque hæc quidem Edicta initio pro ſuo arbitratu Prætores proponebant: ſed cùm hoc improbis magiſtratibus opportunum nimis videretur ad habendam quæſtui iuriſdictionem, lex eſt à T. Cornelio Tribuno plebis lata, vt ex Edictis Perpetuis Prætores ius dicerent, & ſecūdum edicta initio magiſtratus propoſita perpetuò, hoc eſt, durante magiſtratu iudicarent, poteſtate nouandi corrigendiq; ſublata, *Aſcon. in orat. Cic. pro Cor. Balb.* Verùm ne ſic quidem ſatis nundinationibus cupidorum occurſum fuiſſe apparuit, cùm Edicta vnà cum magiſtratu anni ſpacio expirarent: *Cic. in Verr. Inſtit. de perp. & temp. act.* nec ſucceſſori quis pręire poſſet: quò minus ei ſolutum eſſet, prout vellet, Edicta ambigua, diſtorta, & malitioſis obnoxia interpretationibus proponere: qua in parte inſignem artificē fuiſſe Verrem, inſimulat Cic. *in act. Verr. 3.* Itaque hiſce malis à bonis I.C. medicina quæri cœpta eſt. Ac primò quidem Seruius Sulp. cui⁹ magna laus extat apud Cic. *in Bruto.* duos li-
B bros ad Edictum conſcriptos reliquit, in quos Edicta Prętorum recta iuſtaq; congeſſit, & eſt interpretatus. Eius veſtigijs inſiſtens Aulus Ofilius, eadem ratione diligenter Edictum compoſuit, vt qui vellent Prætores ſua illa induſtria in iure dicendo vterentur, *l. 2. § Seruius. 22. cum ſeq. ſupr. de orig. iur.* Sed quia horum & authoritas nō perinde valebat apud ambitioſos Prætores, &
C fortè libri nō omninò perfecti exiſtimabantur: ideò tandem Saluius Iulianus ſupremam manum operi addidit, Edictumq; Perpetuū ordine pulcherrimo compoſuit atque emendauit: ex quo D. Hadrianus, approbante Senatu poſtea ius dici voluit, non admiſſa amplius nouorum edictorum promulgatione. *Eutrop. in vita Iul. Spart. in Seuer.* Quibus ſane temporibus, inualeſcen-
D te præfectura vrbica, poteſtas Prætorum, vt & reliquorum magiſtratuum, qui ex forma liberæ olim reipub. ſupererant, paulatim eneruata eſt: vt nō immeritò pro ſui ratione temporis voluntariam iuriſdictionem tantummodò his Iuriſconſult. tribuant. *l. 1. & 2. hoc tit.* quanquam & contentioſam obtinuiſſe ſaltem in ciuilibus Iuriſ-
E conſult. ætate palàm eſt: *vt tit. de iuriſdict. de interd. l. 1. §. 1. de ſuſp. tut.* in criminalibus non item: eoque reos atrocium criminum, ad Præfectum vrbi remittere iubentur. *l. 1. §. fi. l. 2. ff. de ſuſp. tutor.*

De numero Prætorum ita memorant: Vnum initiò Prætorem, & principem quidem, Furium Camillū creatum: *Liuius dec. 1. lib. 7. in princip.* pòſt ve-
F rò, cùm multa peregrinorum turba in vrbem cōflueret, non ſufficiente cauſarum multitudini Prætore, alterum electum, qui inter peregrinos ius diceret, vnde & Peregrinum dictum: ca-

ptia

Digitized by Google

ptis deinde prouincijs, totidem Prætores, quot prouinciæ in ditionem venerant, creatos: partim qui vrbanis rebus, partim qui prouincialibus præeſſent: progreſſuque temporis effectum, vt decem interdum & octo Prætores ius in ciuitate dicerent, *d.l.2.§.capta.17. de orig. iur. Feneſt.cap.19.* Omnis autem Prætorum poteſtas, quę modò eſſet in iudicijs, his tribus verbis, authore Feſto, notabatur: D O, D I C O, A D D I C O. Primum, dandi iudicis ſignificabat poteſtatem: *l.1.de iuriſdict.* ſecundum, iuris dicendi, & ſententiæ ferendæ: tertium, iudicati faciendi, maturandæque executionis. Dicere enim, proprie ad dictionem ſententię refertur: Addicere, eſt idem dicere & approbare priorem ſententiam exequendo. Nam Prætor exequens ſuam, vel iudicum à ſe datorum ſententiam, *l.à diuo Pio.15.in prin.de re iudic.* ſecundùm eam velut repetitam dabat addicebatque rem victori. vnde factum eſt, vt Addicere idem quod omni meliore modo alicui tradere, & (vt ita dicam) ſolenniter ac in iure magiſtratus authoritate appropriare ſeu mancipare ſignificet. *de in diem addict.*

DE OFFICIO PRAEFECti vigilum. Tit. XV.

C. 1. 43.

ET ſuprаſcripti quidem magiſtratus interdiu ius dicūt: veſpertinis temporibus & noctu eos in publico eſſe, aut ius dicere inconueniens eſt. *l.2.§. deinde.16.verſ.& quia de orig.iur. §.ſedebunt.Nouell.de iud.c.conſuluit.24.de off.& po.iud.deleg.* Quare eorum vice noctu extra ordinem præerant vrbi, Quinq; olim viri, & Triumuiri nocturni, arcendis incendijs præfecti. Interueniebant nonnunquam & Aediles, Tribunique plebis: quibus familia publica circa portas & muros diſpoſita, & familiæ priuatæ mercede conductæ, ad extinguenda incendia præſtò erant. Sed poſtea pluribus vno die ortis incendijs, Auguſtus, *Suet.in eius vita.c.30.* ſeptem cohortes opportunis locis conſtituit, vt binas vrbis regiones vnaquæque cohors tueretur: præpoſitis

A eis Tribunis, & ſuper omnes Spectabili viro (quem titulum ad Præfectos pertinuiſſe Caſſiod. oſtendit) qui Pręfectus vigilum aut etiam Prætor plebis, *Nouell.13.de prætor.* deinceps appellabatur. Huius officium eſt per totam noctem vigilare, & calceatum armatumq; oberrare, cum hamis & dolabris, inſtrumentiſque ad extinguenda incendia idoneis: atque omnes inqui-
B linos admonere, vt curam adhibeant, ne per negligentiam (vt fieri ſolet, *l.ſi vendita.11.de per.& com.rei vendi. l.ſi ſeruus.27.§.ſi fornacarius.9.ad l.Aquil.*) incendij caſus oriatur. Præterea vt aquā vnuſquiſque in ſuo cœnaculo habeat, iubetur admonere. Et quia in eiuſmodi tumultu furta & effractiones fieri ſolent, *tot.tit.de incend.ruin.naufrag.* per-
C miſſum eſt, vt non modò de incendiarijs, ſed furibus etiam, effractoribus & capſarijs, qui mercede ſeruanda in balneis veſtimenta ſuſcipiunt, *vide Cuiac.Obſeruat.lib.5.cap.8.* Præfectus vigilum cognoſcat, *l.3.& 4.h.t.* poſſitque in eos pro merito animaduertere, vſque ad fuſtem & flagella: nam ſi delictum ſit atrocius, quàm vt eiuſcemodi leui pœna vindicari debeat, puta
D quia dolo malo incendium commiſſum dicitur, ad ordinarium magiſtratum Præfectum vrbi, res erit referenda. *l.ſi.hoc tit. l.vnic. C.eod.* Seruum tamen in facinore deprehenſum, propter vilitatem perſonæ, vltimo ſupplicio afficere Præfecto vigilum conceſſum fuiſſe, apparet. *l.penult.de cond.cauſ.dat.*

E DE OFFICIO PROCONſulis & Legati. Tit. XVI.

C. 1. 35.

HActenus de magiſtratibus Vrbanis: nunc de Prouincialibus agamus. Prouincias, quæ antè in Conſulares & Prætorias erant diuiſæ, *Cicer. Philip.1.* Auguſtus alias Senatui popu-
F loque reliquit gubernandas: alias, & quidem validiores, vt inquit Sueton. ſuæ curæ reſeruauit: *Dion, Strabo, Alij.in l.ſpecioſas.100.de verbor.ſignificat. Sueton.in Aug.cap.47.* illis præficiebant

Digitized by Google

tur à Senatu Procoſſ. cum ſummo Imperio, hoc eſt, Conſulari, quomodo in libera republ. antea vſitatum erat. *l. ſi in aliam. 7. cum ll. ſeqq. h. t.* quare & Legatis more maiorum vtebantur, his ab Imperatorib. Præſides aut Legati Cæſarum proponebantur, non cum tanta poteſtate, quanta erat Procoſſ. ſed mandatis & diplomatis Principū, quibus omnis nimia poteſtas ſuſpecta erat, plerunq; coërcita & tēperata. Procōſul primus T. Quintius, Poſthumio Albo & Sp. Furio Coſſ. bello cōtra Æquos infeliciter geſto, creatus eſt. *Liui. dec. 1. li. 3. Feneſt. de Magiſt. cap. 11.* Propagatis deinde Imperij finibus obſeruari cœptum, vt quo quiq; anno Coſſ. fuiſſent, ſequente Procoſſ. remanerent, & prouincias cum Imperio ſortirentur: in quib. pleniſſimam iuriſdictionem habebant, & omniū partib. qui Romę iuſ dicūt, vt magiſtratus, aut extra ordinem iudicant, fungebantur, ac merū ſummumq; ſecūdum Principem imperium obtinebant. *l. ſi in aliam. 7. cum l. ſeq. h. t.* Nam & Proconſul inde dictus eſt, quod conſulari poteſtate mittatur, vt pro conſule prouinciā adminiſtret. Quare & cætera conſularia inſignia habet, pręterquam quòd ſex duntaxat lictoribus vtatur, *l. penult. h. t. Cic. in Verr. act. 7.* Hanc autem poteſtatem procoſ. extra ſuam prouinciam non habet, *l. 1. h. t.* quamuis voluntariam iuriſdictionem expedire paſſim non ꝓhibeatur, *Feneſt. præ all. loc.* nam manumitti apud eum tam liberi, puta filijfam. per emācipationem, quæ olim manumiſſionis erat ſpecies, *l. vlt. C. de emancip.* quam ſerui, per manumiſſionem & adoptiones fieri poſſunt, ſtatim quàm vrbem eſt egreſſus. *l. 2. h. t.* In ipſa enim vrbe Procoſ. magiſtratu non fungitur, cùm ſit prouincialis: vnde exiens ciuitatem accipit, ingreſſus deponit Imperium. *l. fin. h. t.* Porrò ingreſſus prouinciam, mandare iuriſdictionem legato ſuo de voluntate Senatus adiuncto. *Cuiac. Obſeruat. lib. 7. cap. 21.* debet qui eius vicib⁹, quādo vnus omnia obire nequit, fungatur: *l. 4. §. fin. h. t.* & propriam quandam exerceat iuriſdictionem, *l. 4. in princ. infr. de off. eius. l. legati. 13. verb. niſi (poſtquam ſcilicet) a procoſ. mandata eſt*

A *iuriſdict. hoc t. Cuiac. præall. loc. ex l. 1. Quis & a quo appell.* præter gladij poteſtatem, quę mandata iuriſdictione non transfertur, cùm ea non comprehendatur, ſed ſpecialiter ex lege competat, eoq; ab ipſo Procoſ. eſt exercenda: *l. ſolem. 6. h. t.* qui in officio ſimul & tota gubernationis ratione, moderatè debet & prudenter verſari: *Cic. epiſt. ad Qu. frat. 1.* innocentibus parcere. *d. l. ſolem. in princ.*
B inquirere in malos: *l. congrui. 13. infr. de off. præſid.* non ſummatim, & per ſubſcriptionem libelli cauſas litigatorum haudquaquam ſatis perpenſas definire: ſed pro qualitate rei propoſitæ, ſeria & momentoſa, ſerio atque cogitatè & ſolenniter, proque tribunali examinare, facilia verò leuiaque, & quæ expectationem iudicij non ferunt, ſed ſubito remedio opus habent, expedire
C de de plano etiam extra tribunal & locum editum iudicij, ſtans in plano, ac iter faciens, vbicunque opus eſt: *l. ſcire. 13. al. 15. de excuſat. tut. §. 2. Inſtit. de libert. in verb. vel in tranſitu.* denique in omnibus poſtulationibus modum atque ordinem retinere: *l. nec quicquam. 9. h. t.* muneribus, contractibus, præter ea quæ victus quotidiani cauſa compa-
D rantur, *l. plebiſcito. 18. de off. præſid.* ad euitandam auaritiæ corruptelæque ſuſpicionem, abſtinere, *l. ſolem. 6. hoc tit.* Xenia tamen, obſoniaque, quæ hoſpitibus primùm ingreſſis, beneuolentiæ & hoſpitalitatis ergo dari moris fuit, neque moroſe repudianda, nec ab illo auarè ſunt recipieda: ſed, vt dicitur: οὔτε πάντα, οὔτε πάντοτε, οὔτε παρὰ πάντων, quod in Procoſſ. & alijs
E Præſidibus, qui vice Principis prouincias obtinent, receptum & vſitatum fuit, & adhuc etiam hodie vſurpatur: ſcilicet vt pro felici auſpicio inter gratantium voces, tempore (vt vocant) introitus aliquid xeniolorum ſummis his magiſtratibus publicè offeratur. *l. 1. vbi Dd. C. de aur. coro. 10.* Cæterùm inferioribus magiſtratibus, & præſertim iudicibus, qui publi-
F ca ſalaria habent, non licet à priuatis munuſcula priuata accipere, ne eſculenta quidem aut poculenta. *§. penult. in verb. nihil penitus ab ijs accipientes.*

Digitized by Google

ges. vbi gl. ad verb. auaritiam. & Bart. Angel. in Authen. vt iud. ſine quoq. ſuffr. gl. in l. plebiſcito. 18. de off. praſ. vide l. 1. & 2. & 1. 1. C. de pœn. iud. qui mal. iud. Canon. in c. ſtatutum. 11. §. inſuper de reſcript. in 6. Coraſ. in d. l. plebiſcito. qui dicit hanc eſſe communem. Eodem pertinent precepta diuina. Exod. 23. Deut. 16. Prouer. 17. Eſa. 1. 5. Eccleſ. 20. l. venales. 7. C. quan. pro. non eſt nec. Cic. in Verrem. Omnium rerum turpiſſimũ, maximeque nefarium eſt, ob rem iudicatam pecuniam accipere, precio habere addictam fidem ac religionem.

DE OFFICIO PRAEFECti Auguſtalis. Tit. XVII.

C. 1. 37.

VT Senatus populuſq; ſuis prouincijs præficiebat Procoſ. ita Auguſti in ſuas pari poteſtate Præſidem mittebant: atque is quidem, qui Ægypto præficiebatur, Præfectus Auguſtalis eſt appellatus. Auguſtus enim Imperator Ægyptum, quam primus in formam prouinciæ redegit, à cęteris prouincijs ſegregauit, propriamque ſibi ſeruauit: prohibens Procoſ. aut vllum Senatorem, equitemve illuſtri dignitate functum, eam ſine ſuo permiſſu ingredi: veritus, authore Tac. *lib. 11.* ne fame vrgeret Italiã quiſquis eam prouinciam, clauſtraque terræ ac maris, quamuis leui præſidio aduerſus ingentes exercitus inſediſſet. Lege igitur lata conſtituit, vt ad ſimilitudinem Procoſ. mitteretur ab Auguſto Eques Romanus in Ægyptum, qui nomine Cæſaris prouinciã gubernaret. Hinc Præfect⁹ Auguſtalis peculiari nomine dictus: vel quia Auguſtali, hoc eſt, prętorio in Ægypto præfectus erat. *l. 1. eo. tit.*

DE OFFICIO PRAESIdis. Tit. XIIX.

C. 1. 40.

NOmen Præſidis generale eſt, eo ꝙ & Procoſſ. qui à Senatu in prouincias mittebantur, & Legati Cæſaris, quos Auguſti ſuis prouincijs præficiebant, & omnes denique prouincias regentes (licet Senatores ſint) præſides appellantur, *l. 1. h. t.* Præſes enim à
A præſidendo fit, quod latè patet: at Proconſul dici nequit, niſi qui vice Conſulis amandatur. *d. l. 1. in fin. l. 1. C. de off. praf. prat. Aphr.* Præſes maius Imperiũ vniuerſus poſt Principem in prouincia habet. *l. 3. h. t.* & de omnibus cauſis, de quibus vel præfectus vrbi, vel Prætorio, itemque Coſſ. ac Prætores cæteriq; Romæ cognoſcunt, rectorum & præſidum in prouincia notio eſt, *l.*
B *de omnibus. 10. h. t. cum l. ſeq.* omniumque Romæ magiſtratuum vice & officio funguntur: vnde & Prouincialia Edicta exemplo prætoris conſtat ab ijs ꝓpoſita, ad quæ commentaria I.C. ſcripſerint, *l. 1. de alien. iud. mut. cauſ. l. 4. de iudic.* Minorem tamen aut certè reſtrictiorem fuiſſe præſidum quàm Procoſſ. poteſtatem, paulò ante dictũ eſt. *ad tit. de off. Procoſ.* nam vt alia taceam,
C deportandi ius non habuerunt Præſides, quod Procoſſ. pro ſummi Imperij iure, velut præfecto vrbi permiſſum fuiſſe, conſentaneum eſt. *l. 2. §. fi. de pœn.* item, Legato cognitionem ſuſpecti tutoris mandare Præſes non poterat: *l. 1. §. ſuſpecti. ad S.C. Turpil.* Proconſul velut ſummus & liberior magiſtratus potuit, *l. 1. §. damus. ff. de ſuſp. tut. §. 1. Inſtit. de ſuſp. tutor.* Nam hic Legatum, ex S.C.
D habebat, & ei iuriſdictionem omnem, atq; ideo hanc quoq; ex lege, *Inſtit. de ſuſp. tutor. in prin.* mandare poterat: Præſes Legatum non habebat, *Gouean. in l. 1. de iuriſdict. Nou. 8. in fin.* cùm ipſe Legatus eſſet Cæſaris, itaque nulla hic fit in titulo Legati mentio, vt in ſuperiore, de Off. proconſ. & lega. ſed tantũm iudicis in cauſas ſingulas dandi ius habebat. *l. cum prat. 12. de iud. l. 2. C. de pedan.*
E *iudic.* qua delegatione cùm non transferatur iuriſdictio, multo minùs ſuſpecti cognitio potuit transferri. *vide qua dixi in Inſtit. de ſuſpect. tutor.* Ex quo & ſimilibus multis intelligi licet, Præſidis nomen generale quamuis ſit, tamen propriè accipi hoc in titulo, & alibi pro Legato & vicario Cæſaris in prouinciam miſſo, cuius magiſtrat⁹ &
F officium à Procõſulatu ſit ſeparatum, *l. 1. C. de off. prafec. prat. Aphr. tot. tit. C. de off. rect. pro.* quemadmodum & hic diuerſo titulo ab illo eſt deiunctum. Ac circa ætatem Iuſtin. diminuta indies

magis Præſidum poteſtas, & longè in-
A fra Procõſularem poteſtatem deiecta
fuiſſe videtur:quemadmodum & ipſæ
prouinciæ nouis diuiſionibus plures
quidem,ſed minores factæ ſunt. Deſi-
tum eſt enim recta à Præſidib. ad Im-
peratorẽ iri, interiectis Præfectis præ-
torio Aphricæ,Orientis,Illyrici: quib.
Præſides parere coguntur, *tot.tit. C.de
off.praſec.Aph.l.in offic.4. l.qui ordinariã.
B 7.C.de off.rect.pro.* Officium autem Prę-
ſidis eſt, curare vt pacata ſit & quieta
prouincia, & ab hominibus malis re-
purgetur:*l.3.l.congruit.13.h.t.*neve illici-
tas exactiones prouinciales perpetiã-
tur,præſertim à potentioribus: *l.illici-
tas.6.h.t.* humiliores ab iniurijs defen-
dere:calumnijs obſtruere aures:*d.l.illi-
citas.§.ne potent.2.*licitarum negociatio-
num vſum cuilibet concedere, perni-
C cioſarum nemini: *d.l.6.§.4.eod.* in iure
reddendo ita ſe gerere, vt neq; nimia
in adeundo aſperitate difficilem,neq;
contrà immodica familiaritate con-
temptibilem ſeſe prębeat.Nam ex cõ-
uerſatione æquali contemptio digni-
tatis naſcitur:hinc mandatis adijcitur:
*de quibus in Auth.de mand.princ. & qua
dixi in l.vnic. C.eo.t.* Ne Præſides pro-
uinciarũ in vlteriorem familiaritatem
D prouinciales admittant. *l.obſeruandum.
19.*Sed & in cognoſcendo neq; excan-
deſcere aduerſus eos, quos malos pu-
tat,neq; precibus calumnioſorum il-
lachrymari oportet. Id enim non eſt
conſtantis & recti iudicis morbũ ani-
mi vultu prodere:& in ſumma, ita ius
reddere debet,vt authoritatem digni-
tatis ingenio augeat:*d.l.obſeruãdum.h.t.*
E inque iudicando magis ſpectet quid
fieri debeat,quàm quid ab alijs vſitatũ
ſit.*l.ſed licet.12.h.t.* Non enim exemplis
ſed legibus eſt.*l.nemo.13. C.de ſenten. &
interloc.omn. iud.*iudicandũ. Porrò mu-
nera capere, niſi eſculentum poculen-
túmve, quod intra dies proximos ꝓ-
digatur,*l.plebiſcito.18.h.t.* aut fines pro-
uincię ſuę egredi,ne ea rectore careat,
fas non eſt, *l.illud.15.eo.* De ſuis quoq;
F cauſis ad euitandam ſuſpicionem par-
ciſſimè ius dici ſinet : & hactenus tan-
tùm:vt ſi quid inuito accidat, veluti ſi
iniuriam aut furtum paſſus ſit, litem
cõteſtetur, cauſa poſt depoſitum ma-

A giſtratum examinanda,*l.Senatuſconſul-
to.16.h.t.*vt putatur S.C.cautum:quan-
quam & aliter illud accipi poteſt: ſcili-
cet ne in vrbe,niſi parciſſimè, & quo
ad conſtitutionem,ius dicatur de Prę-
ſidum, & eorum qui hos comitantur,
cauſis : ne videlicet abſentia iuſta, &
reip.cauſa ſuſcepta, præſentib.vel ab-
ſentibus fraudi ſit. Sunt & alia conſti-
tutionib.Principum addita, vt ne con
B trahant,*l.vnic.C.de contract.iud.*& ſimi-
lia:*t.t.C.de omn.iud.*de quibus etiam ſu-
prà ad tit.de off. Proconſ. eſt dictum.
Quæ omnia mandatis & diplomatis
Impp.caueri comprehendique, atque
ita Præſidũ poteſtas magis quàm Pro-
coſſ.adſtringi ſolet : *In Auth. de man.
prin.vide C.de offic.rect.pro. cũ multis. §§.
ſequ.*prout ſuperius eſt expoſitum.

C
DE OFFICIO PROCV-ratoris,Cæſaris,vel ratio-nalis. Tit.XIX.

IN libera Repub.penes Quęſtores e-
rat cura quærendæ,ſeruandæ,atque
expendendę pecunię publicę:ſub Au-
guſtis,vt alia multa,ſic & hoc innoua-
tum,conſtitutiq; Procuratores Cæſa-
ris ſiue Rationales:quorum partim æ-
D rarium populi, quod poſtea Principis
fiſcus fuit, partim patrimonium eius
priuatum curarent. Quamuis autem
ꝓmiſcuè & Procuratores & rationales
appellentur, *l.fi.C.ſi aduerſ.fiſc.l.ad fiſcũ.
C.vbi cauſ.fiſc.*tamen qui fiſco pręſunt,
Gouean.lib.2.de iuriſd. in vrbe, Præfecti
ęrario dicuntur.qui in prouincias mit-
tuntur,propriè dicuntur Procuratores
Cæſaris,*l.ſi procurator.5.l. ne procuratores.
E 30.de iur.fiſc.l.vniuerſi.C.vbi cauſ. fiſc.* vel
reipubl.aut rationales ſummę rei:*l.do-
minicu.7.C.vbi cauſ.fiſc.*qui priuatarum
rerum curam gerunt, Rationales rei
priuatæ,*l.vni.4. C.de fund.rei pri. lib.11.*
aut Rationales tantùm, *l.2. C.de mand.
mul.* aut Comites rerum priuatarum
Sacri palatij,ſacriq; Patrimonij,*tot.t.de
off.com.rer.priu.*aut Palatini,*t.t.C.de offic.
F cum ſacr.pal.* aut Diſpenſatores, Acto-
res,Curatores rerum Cæſaris, *l.2. C.ſi
aduerſ.fiſc.l.fin.h.t.*Alij, *Alex.in d.l.vni-
uerſ.Baro hic ad rubr.*contra malunt,Ra-
tionalem publicis rebus, Procurato-
rem

Digitized by Google

tem priuatis præeſſe: quod ego in mediū relinquo. nam Rationalis nomen commune fuiſſe, tandem apparet ex Capitol. Lamprid. & alijs. Noſtri autē cōſulti, *d. l. ſi procurat. d. l. ne procuratores.* qui caſtius locuti ſunt, eum qui publicum fiſcū curaret, Procuratorem Cæſaris, nuſquam (quod ſciam) Rationalem dixerunt: atque ipſum ſanè rationis nomen magis ad cauſam priuatam pertinet, quàm publicam. Horum poteſtas ſub Claudio vires ſumpſit: qui illos adæquauit legibus, vt quicquid ſtatuiſſent eſſe ratum, perinde atq; ab ipſo foret conſtitutum. *Tac. lib. 12.* quo tamen non exiſtimandum eſt, ijs permiſſum, vt deteriorem rem Cæſaris facere poſſint, *l. 1. h. t.* Præcipuum officium Procuratorum eſt, cogere pecuniam principis, ſiue ex hæreditate, ſiue delicto, ſiue aliunde debitam: ac ſi de eiuſmodi rebus oriatur controuerſia, eorum eſt notio, vt inter Cæſarem & priuatos iudicēt: *tot. tit. vbi cauſ. fiſc.* quæ iuriſdictione à Præſidibus quidem prouinciarum interpellari poteſt, *d. l. nec quicquam. ſup. de offic. proconſ. l. 2. C. de off. com. ſacr. pal.* Etſi autem notionem habent Procuratores, imperij tamen poteſtate deſtituūtur: vnde ius deportādi, pœnæ cōſtituendæ, *l. fin. hoc tit.* mulctæ dicendæ, *l. 2. C. de mod. mulct.* reſtituendi in integrum, *l. 2. C. ſi aduerſ. fiſc.* nullum obtinent.

DE OFFICIO IVRIDICI Alexandriæ. Tit. XX. C. 1. 56.

ETſi in prouinciarum adminiſtratione moris erat à Præſide vel eius legato iudices dari, qui de cauſis ſingulis cognoſcerent: tamen peculiariter Alexandriæ, potentiſſimæ Ægypti ciuitati, & munitionibus [illegible]rtibuſque opportuniſſimę, ab Aug[illegible] iudex peculiaris eſt præfectus, penes quem legis eſſet actio, & ordinarius magiſtratus: adeò vt ea quæ Imperij eſſe videntur, vt dare tutores, exequi poſſet: *l. 1. & 2. hoc tit. l. vnic. C. eod.* ſiue quia indulgere Alexandrinis hāc libertatem voluit, vt ſub iuridico liberius viuerent: nam & poſtea ius Boleutarium, id eſt, creandorum decurionum, à Seuero

A impetrarunt: *Spart. in Seuero:* ſiue, quod veriſimilius eſt, & in quo ſecutum Alexandri conſilia Arrianus author eſt, quia tutum non credidit vnius Præfecti fidei tam munitum regnum, tamq; prępotentem, *Cicero de l. Agrar. fac. quod tradit Suet. in Cæſare, c. 35.* ciuitatem committere. Itaq; præfecto Aegypti velut ſpeculatorem appoſuit Iuridicum: qui etſi minor eſſet, tamen amoueri à Pręfecto non poterat, B *l. penul. C. de offic. præ. Auguſt.* & ad exploranda eius conſilia erat in primis opportunus.

DE OFFICIO EIVS cui mandata eſt iuriſdictio. Tit. XXI. C. 1. 50.

1 *Quid ſit propriè, mandare iuriſdictionem.*

C 2 *Quæ, mandata iuriſdictione, non tranſeant.*

3 *Cur merū imperium non tranſeat.*

4 *Quæ tranſeant.*

5 *Quare, mandatam iuriſdictionem habens, mādare eam nequeat.*

QVia magiſtratus † vel propter occupationes publicas, vel ob cauſarum multitudinem & varietatem, omnibus ſufficere nequeunt, mandare alijs iuriſdictionem ſolēt, *l. ſolet. 16. infr. de iuriſd. om. iud.* vel in vniuerſum, vt Procoſ. Legatis: *l. 4. cum ſeq. ſupr. de off. proconſ. l. 1. §. fin. quis & à quib. appell.* vel etiam vnam aliquā iuriſdictionis ſpeciem. *l. 1. verſ. & ſi à familia. h. t. d. l. ſolet. l. prætor. 17. de iuriſd. &c.* quod Præſidibus E qui Legato deſtituerentur, permiſſum non fuit, etiamſi iudices dare potuerint, *l. cum prætor. 12. de iud. l. 2. 3. 4. C. de ped. iud.* qui diſtāt ab eo cui iuriſdictio mandatur. *Cuiac. & Gouea. in mat. iuriſ. com.* quanquam & his quoq; ex cauſa Vicem gerentes tāquam legati à Principe vel præfectis prætorio adiungebantur, *l. 1. & 2. C. de offi. eius qui vic. rec.* quibus adminiſtratio iuriſdictionis F mandaretur, & ad leuiora diſceptanda ipſi eiuſmodi vniuerſalem iudicem pedaneum eligere potuerunt. *l. vlt. C. de peda. iud. vbi dixi.* Itaque poſt expoſita magiſtratuum genera, cōſequens fuit

Digitized by Google

explicare, quatenus iuriſdictio man-
dari poſſit, & quod ſit eius cui manda-
ta eſt, officium.

¶ Ac de ijs quidem quæ mandata
iuriſdictione non transferuntur, pro-
dita eſt regula. Quæcunq; ſpecialiter
(hoc eſt, nominatim & deſignate, *l.*
aut damn.8.§.3.de pœn.l.neq; mater.Cod.de
iur.dot.l.1.§.inter filiũ.4.& l. D. Claudius.
15.ad l.Corn.de fall.l.quaro.39.de act.empt.
l.ſed et ſi.4.§.quæſitum.ſi quis caut.) lege,
vel S.C. vel conſtitutione Principum
tribuuntur, ea mandata iuriſdictione
(cui non inſunt quæ ſpecialiter à lege
tribuuntur) non transferri. *l.1.in princ.*
h.t. Si enim fines priuatorum manda-
torum diligenter cuſtodiendi ſunt, *l.5.*
mand.l.cum mandati.11.C.eod. & qui hoc
expediendum ſuſcepit, alteri delegare
vices ſuas nequit: *l. 2.ſi menſ.falſ. mod.*
quanto religioſius præſcripto legis,
Principiſve, ex certa cauſa aliquid ſpe-
cialiter mandantis, eſt parendum?

3 ¶ Vnde Merum Imperiũ, & Ius gla-
dij, quod lege dari ſolet, mandata iu-
riſdictione non tranſit, S.C. enim aut
lege iuſſuve populi, magiſtratib. quæ-
ſtiones publicorum iudiciorum exer-
cendæ mandabantur, quanquam po-
ſtea ſub Auguſtis diplomate principa-
li certis magiſtratibus, vt Præfecto vr-
bi, attribui cœperunt. Non igitur man
data iuriſdictione transferuntur: quia
nec hac continentur, ſed ab ea res ſunt
planè ſeparatę ac diuerſæ: quippe quæ
non vi iuriſdictionis, ſed ex ſpeciali
priuilegio competant. *l.1.h.t.l.3.ſupr.de*
iuriſdict. ex ſeparatis autem nulla fit
rectè illatio: *l.Papinianus.20.de minorib.*
4 nec †quod in genere non eſt, manda-
to genere trãſire dicendum eſt. Quin-
etiam ne ſpecialiter quidem delegari,
extra caſum neceſſitatis, *l.1.h.t. l.nemo.*
71.de reg.iur.vide l.2.C.de ped.iud. ius gla-
dij poteſt: *l.ſolent.6.de off.procoſſ. vide infr.*
de iuriſdict. quia iure priuilegij perſo-
nalis competit. quæ autem ſunt eiuſ-
modi, transferri in alterum non poſ-
ſunt, *l.1.de conſtit.Prin. l.ea quæ ad muni-*
cip.Bart.in l.etiam. de iureiur. per l.ex plu-
ribus.42.al.43.de ad.tut.l.cerdonem.42. de
op.lib.l. non ſolum. 67. §.ſi pupilla.de ritu
nupt.Tiraq.de re:ig.§.26.glo.1.nu.58 Quod
& hodie, quamuis ſpecialiter dari ex-

A ercitium publicorum iudiciorum de-
ſitum eſt, obtinere meritò quis dixe-
rit: quia tanti momenti res, quę & ſpe-
ciem ſummi Imperij repræſentat, & in
qua plurimorum ſalus vertitur, non
debet leuiter ab eo transferri, cui pro-
pter induſtriam, virtutiſq; & iuſtitiæ
opinionem eſt commiſſa. quanquam
communiter receptũ ſit hodie, etiam
hanc partem gubernationis delegari
B poſſe: ſcilicet quod non ex ſpeciali pri-
uilegio amplius, ſed vna cum iuriſdi-
ctione detur, (*Gloſſ.& Dd.præſertim Soci.*
in c.quod ſede.10.de off.ordi. Socin.in tract.
cita.art.4.num.7.Dd.hic. Dec.& Cag.in
l.nemo.71.de reg.iuris.) & tranſeat. Eodem
modo cætera, quæ Meri quidem Im-
perij non ſunt, nominatim tamen ma
giſtratui iniunguntur, mandari ne-
queunt, *l.cum hi.8.§.ſi prætor.10. de tranſ-*
C *act.l.1.§.aboritio.4.ad S.C. Turpill.* Vnde
quamuis mandata iuriſdictione, non
tamen poteſt legatus conſilium exer-
cere, *l.2.h.t.* hoc eſt, conuentum iudi-
cum habere: ſiue quia id fieri non ſo-
let, niſi in cauſis ſpecialiter religioni
ordinarij magiſtratus commiſſis. *l.1.de*
reb.cor.l.1.C.de præd.min. ſiue quòd ſpe-
ciem præ ſe ferat ſummi Imperij, *l.v-*
nic.in auth.offic.conſulis.h.t. ſummi magi-
D *ſtratus eſt præbere conſilium. de off. conſ.*
quod penes ſolum Proconſulem reſi-
dere debet. Excipiuntur ab hac regu-
la, quæ lex vel conſtitutio excipit. E-
xempli cauſa: quamuis datio tutoris
mandari nequit, *l.nec mandante.8.de tut.*
& curat.dat ab his. quia eam nemo ha-
bet niſi ex ſpeciali conceſſione. *l.6.§.*
pen.de tut. tamen Legatus ex oratione
E Diui Marci tutorem dare poteſt. *l.1.de*
tut.& curat.l.pen.ſupr.de off.proconſ. item
ex cõſtitutione Seueri & Antonini de
ſuſpecto tutore cognoſcere: *l.4.in prin.*
h.t. idque propter vtilitatem introdu-
ctum eſt, ǒdum Proconſuli non va-
cat cogno e, res pupilli deſerta, peſ-
ſum eat. Conſimilis vtilitas, vel neceſ-
ſitas potius, exercendæ iuriſdictionis
ſuaſit, vt quæ iuriſdictioni cohærent
F imperia, & ſine quibus exerceri ea ne-
quit, mandata iuriſdictione vna tranſ-
ferantur, *l.1.§.fin.hoc tit.* vt eſt modica
coërtio, ſine qua iuriſdictio nulla
eſt, *l.fin.h.t.* Poteſt & ex alia iuſta cau-
ſa ha-

Digitized by Google

ſa harum rerũ delegatio fieri: vt cùm Procoſ. proficiſci habet neceſſe, aut alio iuſto impedimento neceſſitatéve aliqua impeditur, quo min⁹ his rebus operam dare poſſit. *l.1.§.1. vbi Dd. hoc titul. vide omnino l.2. & quæ ibi dixi. Cod. de ped. iudicib.* Neceſſitas enim non habet legem, vt vulgo loquuntur. *l.5.§. ſi quis riuos. de noui oper. nunc.*

Cætera quæ iure magiſtratus competunt veniuntque more maiorum ex natura ipſius officij, ſine vlla ſpeciali lege, aut principis delegatione, mandari poſſunt, *l.1. in princ. hoc tit.* exemplo aliarum rerum quæ nobis iure noſtro competunt: vt iuriſdictio, *l.1. in fin.* quæ vi functionis ordinarij magiſtratus competit: item quę mixti ſunt imperij (quicquid Dd. cõtrà diſputent) & iure magiſtratus ad prętorem prȩſidemve pertinent. *l.4.§. fin.* Et hæc quidem aut mandari, aut non mãdari poſſunt. Qui verò mandatam iuriſdictionem ſuſcepit, cùm proprij nihil habeat, ſed eius qui mandauit iuriſdictione vtatur, *l.1.§. fin.* etiamſi Prætor ſit qui alienam iuriſdictionem exequitur, *l.3. h.t.* mandare eam alteri non poteſt, *l. fin. hoc tit.* eadem ratione qua ſpecialiter à lege mandata transferri non poſſe diximus. Electa eſt enim perſonæ induſtria & fides.

DE OFFICIO ASſeſſorum. Tit. XXII. C. 1.51.

Fuit & illud in more poſitum Romanis, vt Præſides, aliíque magiſtrat⁹ prouinciales, qui velut eſt apud Lampridium, ſibi Iuriſperitos adſciſcerent, quorum conſilijs & operis in exercenda iuriſdictione commodum vterentur: qui cauſas cognoſcerent, A &poſtulationes litigantium audirent, decreta & interlocutiones inter litigantes facerent, epiſtolas Principum exciperent de iure ſcriptas: quorum vicem apud Sax. qui Scabini vocatur, propemodum videntur obtinere. *Land. lib.3. art.21. Reinh. diff.52.* Paulus *l.1. hoc tit.* Omne, inquit, officium Aſſeſſorum (ſic enim vocantur, propterea quòd iudicibus aſſideant) quorum B iuris ſtudioſi partibus funguntur, in his fermè cauſis conſtat: in Cognitionibus, Poſtulationibus, Libellis, Edictis, Decretis, Epiſtolis. Hæc enim cognitionem prudentiamque conſiliariorum conſultorúmque maxime flagitant. Hi ſuo nomine nihil agunt, adeo vt ne libellis quidem ſubſcribere poſſint: *l. 2. C. eod.* tantùm conſilium ſuggerunt iudicanti, vnde Conſiliarij appellan- C tur. *l.5. hoc tit. l.3. C. eod.* quod quidem conſilium, ſi prauum iniquumq; fuerit, conſultori erit peſſimum: nõ enim modò doli, ſed imperitiæ quoque nomine, propter temerè arrogatam ſibi iuris profeſſionem, aſſeſſores tenẽtur. *l.2. in fi. quod quiſ. iur.* Solent etiam his Præſides aliò proficiſcentes, cauſas interdum delegare: *Alc. Par. lib.2. cap.41.* D quod cùm fit, non Aſſeſſorum, ſed Pedaneorum iudicum vice, mandata iuriſdictione funguntur. His in authoramentum laboris & induſtriæ, & quo facilius alienis manus abſtinerent, de publico ſalarium Alexander conſtituit: *l.4. l. fin. hoc tit. Lamprid. in eius vita.* etſi dicere ſolet eos promouendos, qui per ſe Rempub. gerere poſſint, nõ per aſſeſſores. *Lamp. ibid.* quod tamen E nec ipſe fecit, nec alij præſtantiſſimi Duces & Imperatores. Nam quò magis abundarunt ſapientia, eò minus ſibi tribuentes, pluribus conſiliarijs vſi ſunt. *Lamprid. in vita Alexand. Spart. in Adriano.*

Digitized by Google

DIGEST. LIB. II.

DE IVRISDICTIONE.

Titulus I. C.3.13.

1 *Continuatio.*
2 *Quid ſignificet iuriſdictio.*
3 *Quid ſit.*
4 *Propria.*
5 *Species.*
6 *Quid ſit merum imperium : & quot eius gradus.*
7 *Quid mixtum.*
8 *De iuriſdictione, & alijs eius ſpeciebus.*
9 *Cauſa efficiens : qui iuriſdictionẽ dare poſſint.*
10 *Materia in qua, & circa quam.*
11 *Quæ mãdari in iuriſdictione poſſint, vel non.*
12 *Forma exercẽdæ, præſcribendæ, probandæ iuriſdictionis.*
13 *Finis & effectus, de actione huius edicti: cui, contra quem, ad*
14 *Quomodo finiatur. (quid detur.*

1 ABſolutis Iuriſprudẽtiæ prin-
cipijs, & officijs omniũ ma-
giſtratuum vtcunque deli-
neatis: iam ad explicatio-
nem Iudiciorum, in quibus
jus omne verti diximus, veniendum
eſt. In iudicijs autem omnibus primò
quæritur de Iuriſdictione, ſeu de com-
petente iudice: *tot. tit. C. de iuriſd. & for.*
comp. ne ſcilicet ſi incompetens adea-
tur, ad nihilum tota recidat actio. *tot.*
tit. C. ſi à non comp. iud. vide Dd. in l. ſi. Cod.
ne except. & in l. quidam. 57. de re iudicata.
2 ❡ Iuriſdictionis vocabulum, quin à
Iure dicendo ſumptũ ſit, dubium non
habet. Vt autem ius dicere non quili-
bet iudices, ſed maiores tantum magi-
ſtratus, qui pro tribunali ſtatis tempo
ribus more maiorum cognoſcunt, ſi-
gnatè perhibentur: *l. penult. ſup. de iuſt.*
& iure. l. 4. de inter. act. l. vnic. C. ne quis in
ſua cau. ita Iuriſdictio id propriè mu-
nus ſignificat, quod magiſtratus eiuſ-
modi iure ſuę poteſtatis ordinariò ge-
rit & exercet, *Iaſo. hic in rubr. & in l. qui*
iuriſdictioni. num. 10. hoc titul. l. 1. & toto
titulo. l. 4. §. fin. l. ſolent. de off. proconſ. toto
titulo de officio iudicis. Alexand. ἐν πλάτει
tamen etiam pro omnimoda iuriſdi-
ctione, puta pro Mero & Mixto Im-
perio capitur *l. 1. verb. iuriſdictionem mã-*
dant. de off. eius cui mãd. eſt iur. gl. ad verb.

A *iuriſd. in §. oportet. de defenſor. ciui. in Auth.*
itẽ, p iuriſdictiõe Delegata. *l. ſi idẽ. 11. h. t.*
❡ Iuriſdictionẽ ſic definit. *Bar. l. 1. n.* 3
3. h. t. p ſt. gl. vt ſit Poteſtas de iure publi
co introducta cũ neceſſitate iuris di-
cẽdi, & æquitatis ſtatuendæ. *vide de hac*
Claſſ. Olden. & latè Gouea. de iuriſd. Bald.
in c. ad hoc. nu. 4. de allod. l. notionem. 99. de
verb. ſignif. l. 5. l. 57. de iud. ita: Iuriſdictio
B prout eſt in ſua ſubſtãtia, quæ habitus
vocatur, eſt poteſtas plectendi, decer-
nendi, & ius dicendi, iure publico pro-
pter bonũ publicũ, introducta princi-
paliter: ſecundariò verò ob bonũ pri-
uatum: prout aũt ineſt Magiſtratui, eſt
regentis magiſtratus officiũ, quod in
actu habituq; conſiſtit. Mihi non libet
in has deſcriptiones inquirere, quæ fo
ro quidẽ noſtro, rebuſq; præſentibus
C magis quàm ſententiæ Iuriſconſul. &
huius tituli argumento videtur accõ-
modatæ. Itaq; ſic malo: Iuriſdictio eſt
publica cognoſcẽdi de cauſis poteſtas,
ſeu notio & definitio cauſarum, quam
magiſtratus ex ordinario officij ſui iu-
re atq; munere habet, exercet & man-
dat. Porrò *Vlp. in l. 3. h. t.* cùm ait, Iuriſ-
dictionem etiã eſſe iudicis dandi licen
tiã, nõ definire iuriſdictionẽ voluiſſe,
D ſed poteſtatem dandi iudicis, quæ eſt
Mixti cæteroquin Imperij, iuriſdictio-
ni incluſiſſe videtur. *vt in l. cum prætor.*

12 de

12.de iudic.verſ.propter vim imperij. Ac
hæc quidem temporibus Iuriſconſult.
conueniunt, qui proprie ſic iuriſdi-
ctionem ad ius dicentem magiſtra-
tum retulerunt. Sed hodie diſcrimi-
ne illo magiſtratuum ſublato, latiore
ſignificatu, vt antè dictum eſt, hoc no-
men vſurpatur.

4 ❡ Propria iuriſdictionis ſunt, eſſe
Ius incorporale, *Bald.conſil.161.propone-
batur.vol.3.& in c.ad hoc.num.4. de allod.*
Indiuiduum, *gl in c.prudentiam.ad verb.
teneatur.vbi Panorm. num.12. Imol.nume.
7.& 12.de off.iud.delegat.Bart.in l.fin. nu-
mer.3.de rer.diuiſ.& in l.ſi vni. num.8. de
re iud.Bald.in c.1.§.præterea.nu. 3. de proh.
feud.alien.per Feder.* Tranſmiſſibile, *c.per
venerabilem.de elect.Bald.l.1.C.de emanc.
lib.l.mand.C.mand.l.1. C. de oper.lib.Bart.
l.non ambigitur.de legib. Boer.dec.204. in
fin.* Perpetuum. *Bald. in l.1.C.de emanc.
lib.vide Bart. in l. non ambigitur. de legib.*
Iuris publici, *Bald.in d.c.1.§.ad hoc. nu-
mer.2.de allo.per l. 1.§. huius ſtudij. verb.
publicum quod ad magiſtratus. de iuſt. &
iur.l.ſi id quod.7.h.t.* quod inter res ſoli
quadam interpretatione reputetur. *c.
licet 9.de prob.vbi gl.ad verb.vti poſſid.*

5 ❡ Species omnimodę iuriſdictionis
hodie traduntur tres: Imperium Me-
rum, Imperium Mixtum, & Iuriſdictio
Simplex. *vide Dd. in l.3. hoc t.* Sed olim
merum imperium, quod & nomen in-
dicat, res erat ſecreta à iuriſdictione:
Cic.in epiſt.ad Quint.frat. quia non iure
magiſtratus, ſed ex ſpeciali populi
conceſſu, & quodam quaſi priuilegio
dabatur: quare nec mandata iuriſdi-
ctione tranſibat. *leg. 1.& tot.tit. de offic.
eius cui mandat.l.4.& 6.de offic.procõſulis.*

6 ❡ Merum imperium eſt, habere gla-
dij poteſtatem ad animaduertendum
in facinoroſos: quod etiam Poteſtas
appellatur. *l.3.h.t.l.poteſtatis.215.de verb.
ſignif.l.nemo.70.de regul.iur.* Huius im-
perij ſex gradus Dd. *Bart.num.6.Iaſon.
num.24.in d.l.3.* faciunt, quos ſtudioſis
conſiderandos relinquo.

7 ❡ Mixtum imperium eſt, cui etiam
iuriſdictio ineſt: *l.3.h.t.* hoc eſt, quan-
tum arbitror, quod permixtum eſt iu-
riſdictioni, & competit magiſtratui
ordinario. ſeu curuli qui iuriſdictio-
nem habet, *l.4.h.t.* & pro tribunali co-
A gnoſcit: vnde & mandata iuriſdictio-
ne transfertur. *l.vlt.de off.eius cui mand.
eſt iuriſd.* Dicitur autem Imperium po-
tius quàm Iuriſdictio: quia non in iu-
re dicendo, ſed in exequendo, impe-
rando, iubendo verſatur. *l.1.& 4.h.tit.*
Cùm autem magiſtratus non iubeat,
neq; exequatur citra cauſæ cognitio-
nem: *l.ne quicquam.9.§.vbi decretum de
off.procoſ.vbi Bar.& Iaſ.l.nec ei.17.de adop.*
B *l.verum.11.§.ſciendum. de minor. l.à diuo
Pio.15.§.ſi ſuper.de re iud.* ideo & Iuriſdi-
ctionem illi imperio ineſſe rectè dici-
tur, *l.3.h.t.* vt qui habeat Mixtum im-
perium, intelligi debeat & iuriſdictio-
nem habere, & iudicis dandi licentiã:
l.3.h.t. contrà, penes quem eſt ordina-
ria ſuperior, de qua dictum eſt, Iuriſ-
dictio, is etiam Imperium mixtum ha
bere videatur. *l.4.h.t.* quia ſine coer-
C ctione, & imperio ac poteſtate iubẽdi,
mittendi in poſſeſſionem, dandi iudi-
cis, coercendi, &c. explicari iuriſdi-
ctio nequit. *l.2.h.t.iunc.l.vlt. de off.eius
cui mand.eſt iuriſd.Bart. in d.l.3.nu.15.* ad
vſum ſui temporis omnia accõmodãs,
quando veteres illæ magiſtratuũ di-
ſtinctiones atq; ordines vnà cum rep.
Ro.interierunt. Mixtũ imperium ita
D definit: vt ſit Iuriſdictio, quæ officio
iudicis nobili expediatur, priuatam v-
tilitatem reſpiciens.

❡ Et ab hoc Iuriſdictionem ita di-
ſtinguit, vt iuriſdictio ſit, quæ officio
iudicis mercenario, non nobili, velut
Imperium mixtum expediatur, priua-
tam vtilitatem reſpiciens. *Bart.in d.l.5.
nu.23.* Sunt & aliæ iuriſdictionis diui-
ſiones paſſim traditæ: alia enim dici-
E tur eſſe Voluntaria, alia Contentioſa.
*l.1.vbi gl.ad verb.conſilium.de off.conſil.l.1.
vbi gl.de off.prætor.Spec.tit. de fer.§.ſequi-
tur.num.7.Marant.part.iud.4.diſtinct.17.
num.62.* quibus Baldus *in l.1.C.de emanc.
liber.* tertiam ſpeciem, nempe Statuta-
riam adijcit: alia Ordinaria, alia De-
legata, *Spec.de iuriſd. iud. ext. de off. or-
dina.item de off. iud.de.* quæ etiam Da-
ta, *l.2.hoc tit.* ſeu mandata, *l.6.hoc titu.*
F appellatur: alia Conſenſu partiũ pro-
rogata. *l.1.C.de iuriſd.l.1. & 2.de iud.l.ſi
qui ex conſenſu.8.Cod. de epiſ.aud. l. inter.
28.ad municipa.c.1. vbi gloſſ. de off. delega.
vide Dd.in l.ſi conuenerit.h.t.*

Digitized by Google

10 ¶ Quod ad cauſam efficientem attinet, Bart. poſt gloſſ. in l. & quia hoc titul. idem. Innoc. in c. Eccleſiarum. de off. ordin. & not. in c. 2. Ne præla. vices ſuas. Spec. de iuriſdict. &c. ait, omnem iuriſdictionẽ dari vel per Legem, vel per Populum, vel per Conſuetudinẽ. Legis & populi ius, Princeps hodie ad ſe tranſtulit, l. 1. de conſt. Prin. l. 1. cum ſeq. C. de legib. penes quem dicitur eſſe omnis iuriſdictio: & ab eo velut perenni fonte, in reliquos magiſtratus inferiores dimanare. l. 1. & tot. tit. ad l. Iul. de amb. §. interim. in auth. de defenſ. ciuitat. Bald. conſil. 161. proponebatur. vol. 3. Conſuetudine quoque iuriſdictio quæritur, l. more. 5. vbi gl. & Dd. hoc tit. l. viros. 8. C. de diuer. off. lib. 12. l. fin. vbi glo. de aq. pluui. arcen. gl. in l. 2. ad verb. ex lege. quod cuiuſq. vniuerſ. per l. 1. vbi Bal. & l. fin. C. de emancip. Innoc. in c. Eccleſiarum. de off. ord. c. 2. Ne præla. vices ſuas. vide Spec. de iuriſdict. omn. iudic. & præſcriptione: d. l. viros. 8. C. de diuerſ. off. lib. 12. Iaſ. latiſſimè poſt alios, in l. 3. num. 20. 22. h. t. quæ quidem vnà cum territorio præſcribitur annis 10. vel 20. vt res immobilis: Bald. in l. fin. C. de præſcrip. long. temp. Boer. deciſ. 227. num. 9. per c. ex literis. de iur. patro. Mont. in tract. fin. regund. cap. 77. num. 9. citra territoriũ, vt res incorporalis, 30. vel 40. annis: c. auditis. 15. c. cum olim. 18. de præſcrip. vide late Franciſ. Bald. in tract. præſcript. num. 2. part. 5. partis princi. quæſt. 1. 2. 3. exceptis regalibus, quæ non niſi tanti temporis vſu, cuius initij non exiſtat memoria, acquiruntur. l. domini. C. de agric. & cenſ. lib. 11. Bart. in l. ſi publicanus. 4. §. in omnib. de publica. & in l. 1. Cod. de aur. cor. lib. 10. Iaſ. in d. l. 3. nu. 20. hoc tit. Salic. in l. 2. C. nou. veſtig. imp. non poſſ. Alex. conſi. 78. videretur. num. 5. lib. 6. Priuatorum conſenſu non datur Iuriſdictio. l. 3. C. eo. l. pen. de iudic. (quia, vt dixi, iuris publici eſt, quod priuatorum pactis conſtitui mutarique nequit, l. ius publicum. 38. cum ſimil. de pac.) ſed tantummodo prorogatur: l. eſt receptum. 14. l. ſi conuenerit. 18. hoc tit. l. 1. & 2. de iudic. hoc eſt, priuati nullam iuriſdictionem non habenti adijcere poſſunt: ſed in eum qui aliàs ex lege iuriſdictionem habet cõſentire, eiq; ſe ſubijcere poſſunt.

12 ¶ Materia in qua ineſt iuriſdictio, A ſunt perſonæ & territoria: In territorio ineſt iuriſdictio, authore Baldo, paſſiuè & materialiter, velut in re inanimata: in magiſtratus verò perſona, formaliter & actiuè, tanquam in ſubiecto animato. Bald. in l. 1. §. initio. num. 2. de off. præf. vrb. & in §. ad hoc num. 5. & 6. de allod. ſequitur Iaſ. in l. 1. nu. 15. de iuriſd. Boer. deciſ. 227. num. 7. Mont. in tract. fin. reg. cap. 11. num. 15. magis tamen, & certè B in dubio, cohærere iuriſdictio potius territorio, quàm perſonæ intelligitur. Bart. in l. inter. 29. de acq. rer. dom. & conſil. 189. primo quæſitum. nu. 2. per l. 1. §. cum vrbem. de off. præf. vrb. & tit. Cod. vbi & apud quem cognit. l. quicunque. de fun. limit. C. lib. 10. c. 1. vbi Bald. & Dd. de cap. qui cur. ven. in vſib. feud. Materia circa quam verſatur iuriſdictio, ſunt Perſonæ & Res: l. 1. 2. 4. & tot. hoc tit. nemo tamen C ſibi aut ſuis ius reddere debet, l. qui iuriſdict. 10. hoc tit. niſi partium voluntate ſit datus & electus iudex: l. in priuatu. 77. de iudic. neque ſuperiori aut æquali, niſi ſpontè ſe ſubiecerint: l. eſt receptum. 14. hoc tit. l. 4. d. recept. arb. Bart. in l. fin. num. 5. de rer. diuiſ. & in l. vnic. §. 1. num. 7. ſi quis ius dicent. non obt. neque de rebus ad ſuam iuriſdictionem non D pertinentibus, l. ſolet. 16. l. fin. hoc tit. l. ſolemus. 61. §. fi. de iudic. Aliorum enim iuriſdictio ad certas perſonas, l. magiſteria. 6. C. eod. aliorum ad certas cauſas, d. l. ſolemus, l. fin. Cod. eod. d. l. ſolet. quorundam ad certas quantitates, l. ſi idem. 11. cum l. ſeq. l. cum quadam. 19. hoc t. in auth. de appell. & de defenſ. ciuit. gloſ. in d. l. ſolet. nonnullorum ad certa loca eſt adſtricta: tot. titul. de off. iur. Alex. qua in re E commiſſæ mandatæque iuriſdictionis forma eſt ſequenda.

¶ Sed nec omnia mandari poſſunt: 11 vt ius gladij, l. nemo poteſt. 71. de regul. iur. l. vltim. de off. eius cui man. iur. cauſæ ſtatus, l. 2. C. de ped. iud. & quæ nominatim priuilegio aliquo, vel ſpeciali legis diſpoſitione magiſtratui iniungũtur, d. l. 2. l. cum hi. 8. §. ſed nec. de tranſact. l. muto. 6. §. tutoris. de tutel. vel etiam F priuatis ex legis conceſſu mandantur d. l. muto. §. tutoris. l. nec mandante. 8. de tut. & curat. l. 2. de off. eius cui mandan. Cic. Phil. 2. Mixtum autem imperium mandari poſſe, certum eſt: l. fin. l. 1. §. fin. d.

fin. dd

Digitized by Google

fin. de off. eius cui mand quia cum iuriſdictione cohæret, & tranſit *l. 2. 3. hoc t.* Quanquam iure Canonum, *c. quod ſidem. 10. vbi gl. de off. ordin. Socin. tract. cita. art. 4. num* 7. & moribus noſtris, *Alber Dec. in d. l. 1. de off. eius cui mand. Cagnol. in d. l. num. 71. de reg. iur.* omnia fere hæc iure magiſtratus competant, & hodie transferri ac mandari indiſtincte poſſint: vt de his anxie diſputare, non ſit operæ precium.

12 ¶ Forma exercendæ iuriſdictionis aut Solennis eſt in loco æditiore & pro tribunali ſedente magiſtratu, *l. pen. ſupra de iuſt. & iur.* aut de Plano ſtante pedibus (vnde pedanei forte dicti) in plana terra, vel tranſeunte iudice. *l. nec quicquam. 9. §. 1. & 2. de off. procon. §. 2. Inſt. de libert. l. 2. de ſer. cum ſimil.* mandandæ autem iuriſdictionis varia, pro vario mandantis arbitrio: *l. ſi et. 16. h. t.* probandæ quoq; iuriſdictionis forma & ratio multiplex: puta per notorietatem. *Bald. in l. fin. num. 42. C. de edict. diui Adrian. Mon. in tract. fi. regum. cap. 77. cum ſeq.* inſtrumenta, priuilegia, *c. cum cauſam. 13. de prob.* antiqua, *Bald. conſ. 161. proponebatur. n. 3 vol. 3. per l. cenſus. 10 de proba. l. monumentorū. 6. C. de rel. & ſump. fun. Areti. conſ. 42. Mont. tract. fini. reg. c. 61. n. 4.* teſtes qui de actibus exercitæ iuriſdictionis teſtantur. *Iaſ. in d. l. imperium. n. 23. Bald. d. conſil. 161. Mont. tract. fin. reg. c. 52. n. 5. & 6.* puta præceptis, mulctis, executionibus, perceptione commodorum, *Bald præall. conſ. 161.* collectis: *Bald. d. conſil. 161. nu. 3 per l. forma. de cenſ.* item per antiquam formam, & per præſumptionem iuris, qua vnumquodq; præſumitur illius eſſe iuriſdictionis, cuius eſt territorij, *c. 2. de reſtit. ſpol in 6. ca. cum epiſcopi. 7. de off. ord. Panor. in cap. ſi diligenti de praſcript. cap. per venerabilem. Qui fil. ſint legit. Imol. in c. nimis. nu. 3. & 4. de iureiur. Socin. conſ. 87. in cauſa. nu. 6. volum. 1. Montan. in tract. fin. cap. 61. n. 4.* & cum aptitudine totam iuriſdictionem obtinere, qui exercitium certorum actuum præſcripſit: *Soc. conſ. 187. in controuerſia. n. 6. vol. 2. Angel. in l. cum ſuper. 10. C. de rei vend.* vt habet communis opinio, *Spec. de iuriſd. in prin. nu. 35. Innoc. in cap. 2. nu. 3. de cap. monach. Cyn. Salic. & alii in l. 1, C, de eman. lib, Iaſ. in d.*

A *l. imperium. n. 43. Bald. conſ. 161. proponebatur. vol. 3 Alex. conſ. 86. viſo. n. 70. vol. 2.* etiamſi Bart. & alii quidam contra opinentur: *in l. 1. de itin. act. priu. Iacob. in tract. feud. ver. & cum mero. n. 15. Schurf. conſ. 86. cen. 2.* vt tantum ex iuriſdictione ſcilicet intelligatur præſcriptum, quantū inuenitur poſſeſſum. quorum opinio vera eſt, cū alius eſt in generali poſſeſſione iuriſdictionis, *Innoc. in*

B *d. c. 2. de cap. mo. n. 3. Panor. in c. cum olim. n. 6. de praſcript. Iaſ. in l. 3. in prin. nu. 36. de acq. poſſ.* aut quando iuriſdictio præſcripta nō eſt fundata iure communi: *Iaſ. in d. l. 3. numer. 40. text. in c. 1. & 2. de reſt. ſpol. in 6.* aliàs receptius eſt, vno iuriſdictionis actu præſcripto, reliquos etiā, qui eiuſdem generis ſunt, (nam in diuerſis ſecus eſt) præſcriptos videri. *Iaſ. in d. l. 3. n. 23. Panor. & Can. in c. cum dilectum de cap. mon. Schurff d. conſ. 86.*

C ¶ Finis iuriſdictionis eſt, vt religio conſeruetur, *l. 4. C. de ſum. Trin.* & pax, *l. congruit. 13. de off. praſ. l. 2. cum ſeq. C. de ped. iu.* finiantur lites, & reddatur cuique ſuum. Quod ad effectum attinet, iuriſdictio producit actionē Confeſſoriam & Negatoriam, qua defendatur: *Ferr. in for. lib. act. confeſſ. §. planam. n. 7. per not. Innoc. in c. conquerente. 16. de off.* 13

D *ord.* quin etiam hodie pœna fractæ pacis tenetur, qui alienam iuriſdictionem violat. *Vide Henning. in conſ. de terri. to. Sax. lib. 2. art. 71.* Qua de re, ſimul & de tota iuriſdictionis vi atque authoritate, paulo poſt plura dicentur. *ad tit. Si quis ius dicent. non obtemper, cum tit. ſequent. & titul. Si quis in ius vo. cum ſeq.* Nunc quod huic magis loco tituloque congruit, de Edicto cuius ſen-

E tentiæ hic proponitur, *l. ſi quis id quod. 7. cum ll. ſeq. hoc titul.* & quod non minimum iuriſdictionis effectum exhibet, dum actionem pœnalem in eos, qui Album iuriſdictionis corruperint, proponit, aliquid eſt ſubiiciendum. Huius ſententiam his verbis recitat Vlpianus, *d. l. ſi quis id quod. 7. hoc titul.* Si quis, inquit, id quod iuriſdictionis perpetuæ cauſa, nō prout res, (pu-

F ta priuatorum, quorum nomine edicta Commonitoria proponuntur, *l. ad peremptorium 68. cum ll. ſeq. de iudic.*) incidit, in albo, vel in charta, vel alia

Digitized by Google

materia propoſitum erit, dolo malo corruperit, datur in eum quingentorum aureorum iudicium, quod populare eſt. Et Iuſtinianus: *§. pœnales. Inſtit. de act.* Pœnalem ait, actionem Prætor introduxit aduerſus eum, qui quid ex albo eius corrupiſſet. Eſt igitur hæc actio, *d. §. pœnal.* non accuſatio, quia pecuniaria, Prætoria, *d. §. pœnales. d. l. 7.* in factum, *Iaſ. d. § pœnalis. num. 39. Roff. in ſum. hoc tit.* ſtricti iuris, quia pœnalis, *d. § pœnales.* perſonalis, popularis, *d. l. 7.* directa, & nunc quidem plerunque vtilis: *gloſſ. d. l. ſi quis. C. verb. extenſio. Spec. de dol. § reſtat. numer. 3.* quæ datur cuilibet agere volenti aduerſus eum, qui propoſitum iuriſdictionis cauſa, quémadmodum & hodie literæ, edicta mãdata Principum & magiſtratuum proponuntur, corrumpit, tollit, *Bartol. num. 9 & Dd. d. l. 7.* &c. dolo malo, *d. l. 7.* puta in contemptum magiſtratus, *l. ſi familia 9. hoc titul.* vt præſumitur ex facto *l. 1. C. vnde vi. l. ſi non conuicii. C. de iniur. Oldendorp. in Claſſ. hoc titul.* niſi error, ignorantia, ruſticitas, aut alia quæ excuſet cauſa, extet, *d. l. 7.* & probetur: *Bartol. Ang. in l. ſed etſi lege. §. ... de pet. her. Ang. Imol. Raph. l. ex conſenſu. §. ſi. de app. late Tiraq. de pœn. cauſ. 43. numer. 9.* ad pœnam 500. aureorum applicandam petitori. *Hanc communem dicit Iaſ. d. §. pœnalis. numer. 39. 40 per l. 3 de ſepul. viol. quæ tamen in § diuus 5. contra facit, quia pœnam fiſco inferri iubet, poteſt autem ſecundum alias populares intelligi, ſcilicet vt diuidatur pœna inter actorem & fiſcum l. lege. 25. §. vltim. de S.C. Sylan.* (vt volunt) vel potius inter fiſcum & actorem diuidendam: *d. l. lege 25. § vlt. de S. C. Sylan.* aut in ſubſidium. *Iaſ. d. §. pœnales. numer. 42. Bald. l. vlt. de in ius voc.* ad pœnam corporalem: *d. l. 7. § in ſe uet. Iaſ. d. § pœnales. num. 43 44.* vt qui non habet in ære, luat in corpore. *l. penult. l. vlt. inſ. de in ius voc and.* Quanquam & officio iudicis abſque actione eiuſmodi mulctari poſſunt: vt & qui literas, acta publica, cæteraque quæ ſunt iuriſdictionis, abradunt, auferunt, reſignant, denique quouis modo vitiant & abutuntur. *Dd. l. 7. Iaſ. d. §. pœnales. nu. 33. 34. 35. cum ſeq. §. vlt. in ... ab. ... null. ind.* Affinia iuriſdictioni putentur Re-

A galia, *c. vnic. quæ ſint reg. l. 4. C. de præſ. 30. ann. c. ſuper. 24. §. 1. de verb. ſignif.* & quæ ſunt Imperii, *l. 3. hoc titul. Iacob. in tract. feu. vet. & cum more.* ac conſimilia. Cõtraria, quibus iuriſdictio finitur & extinguitur.

¶ Finitur iuriſdictio ordinaria, morte eius cui commiſſa eſt, non morte mandatis: *c. 2. de off. lega. Alexan. in l. B more: hoc titul.* item non vtendo, ac præſcriptione. *c. cum olim. de priuileg. c. cum perſona. eod. tit. in 6. Bald. in tract. præſ. 1. parte 5. partis, conſil. 12. numer. 2.* (ſupremi Principis poteſtate excepta, *c. cum non liceat. vbi Panorm. & Canon. de præſcript. & c. cum inter. de conſ. Bald. præalleg. quæſt. 2. numer. 2*) ſcilicet poſſeſſione per prohibitionem interuerſa, *Iaſ. in l. quominus n. 31. de flum. Corn. Conſ. 268 n. 25 volum. 4.* nam alias iuriſdictio, vt C pote res meræ facultatis, *gl. in l. ſolent. 6. in fin. de off. pro. Panorm. in c. quod tranſlationem. num. 4. de off. deleg. Bald. in l. hac autem via 5. num. 1. de ſer. vrb. præd.* non præſcribitur. *Iaſ. in l. beneficium 3. num. 56. de conſtit. Princ. per l. in fiſcu. 55. C. de decur. lib. 10.* In ſingulis porro cauſis finitur, finita inſtantia vel lite *l. properandum. 11. C. de iudic.* aut iudice recuſato. *vide an ordinarius recuſari poſſit, in l. apertiſſ.* D *14. C. de iudic.* Iuriſdictio delegata finitur morte delegati, *c. penult. de off. deleg.* & delegantis: ſiquidem negocium per citationem *c. gratum. 20. de off. deleg. Iaſ. in d. l. & quia. 6. num. 56. & 57.* necdum ſit inchoatum, & res adhuc exiſtat integra: *l. & quia. 6* Item reuocato mandato, *ca. inſinuante. 25 de off. dele. lega.* & tempore, quod iudicio præſti-E tutum erat, tranſacto: *c. 4. de off. deleg. l. cum prætor. 12. & l. iudicium. 58. de iud.* ſeu (vt nunc loquuntur) elapſo termino commiſſionis: *c. de cauſis. extr. de off. deleg.* item recuſatione, *c. licet. de for. com. ca. ſecundo requiri. in appell.* appellatione, *c. vt de iure. de appell.* finitoq; negocio commiſſo: *l. iudex. 55. de re iudic.* & aliis modis, qui alibi copioſius explicantur. *gloſſ. in c. literis. 9. de off. deleg.* Pro-F rogata iuriſdictio etiam pœnitentia finitur, ſi antequam iudex adeatur, eius conuentionis alterutrum paciſcentium. *l. ſi conuenerit. 18. hoc tit.* pœniteat. Etſi enim is qui forte pœnam hoc

E

14

hoc nomine promiſit, ex ſtipulatione teneri poteſt, ad id quod intereſt iudicem aditum non eſſe: *l. diem. 27. §. fin de recep. arb. Bart. Iaſ. nu 26. in d. l. ſi conuenerit.* tamen ex tali conuentione, coram iudice non ſuo conueniri nequit: cum Pactis priuatorum non detur iuriſdictio, *l. priuatorum 3. C. eod.* nec ius citandi cogendiq; vllum, iudex cuius antea non fuit, neq; dum per litis conteſtationem facta eſt ordinaria iuriſdictio, habeat. *l. fin. hoc tit.*

QVOD QVISQVE IVris in alterum ſtatuerit, vt ipſe eodem iure vtatur.

Tit. II.

1 *Quare de hoc edicto hic agatur.*

2 *Edicti æquitas, verba & explicatio.*

3 *Cauſa.*

1 ET † hæc quidem hactenus de iuriſdictione. Quia vero non modo in ſuſcipiendæ dignitatis auſpiciis perpetua, ſed in ſingulas quoque cauſas ſingularia Edicta magiſtratus, puta prætores ſæpe proponebant, impartiebantur iudicia, dabant actiones, præſcribebantque dato iudici quid ſequi haberet neceſſe: ideo priuſquam in tractationem iudiciorum progrederentur, viſum fuit iuris compoſitoribus, hoc præmiſſo edicto & iudicem & litigatores admonere, ne vel ille concedere, vel hi petere ius iudiciumve aliquod iniquum iniuſtumque audeant: cæteroquin cogendos vt iure quod in alios ſtatuerint, aut obtinuerint, poſtea quandocunque vſus venerit, vtantur quæ eſt iuſtiſſima impetrandorum & conſtituendorum iudiciorum regula atque norma.

2 ¶ Hoc edictum, quod & Ciceronis ætate in vſu fuiſſe videtur, *Cic. ep. ſt. 1. ad Quint. frat.* ſummam habet ſine iuſta cuiuſquam indignatione æquitatem. Quis enim aſpernabitur idem ius ſibi dici, quod ipſe alius dixit, vel dici effecit? *l. 1. hoc tit.* aut quis iuſtiſſimam illam, & à natura profectam *Cicer. de Inuen. lib. 2. c. 5. & 12.* talionis legem, deprecari iuſte poteſt? cũ hæc ἀναλογία retineat ciuitates, *Ariſt. πολιτ. l. 2. & 5. de morib. cap. 5.* & (vt eſt apud Euripidem *in Phœniſſ.*) amicos amicis, vrbes vrbibus, ſummos deniq; cum infimis, ſine cuiuſquam querela pari iure coniungat ſocietaq;. τὸ γὰρ ἴσον πόλεμος ἐν πᾶσι, vt dicitur. Verba edicti hæc ſunt: QVI MAGISTRATVM (in ipſa vrbe) POTESTATEMVE (in prouincia, nam id verbi ad magiſtratus prouinciales potiſſimum refertur, *l. eum qui 13. ſupr. tit. 1.*) HABEBIT, SI QVID IN ALIQVEM NOVI (nouitas enim ſuſpecta eſt, & hic ius iniquũ ſignificat. nam magiſtratus vſitatum ius reddere debet. *l. 4. l. ſi in aliquam. 7. de offic. proconſ. l. 1. C. qua ſit lon. conſ. l. 1. C. de ſeruit. cum ſimil.* Cicer. 3. in Ver. Noua iura, noua decreta, noua iudicia poſtulabantur) IVRIS STATVERIT (quod cum effectu accipitur, & conſummatam, nõ cœptam iniuriam denotat. *l. 1. §. ſi n qui de ext. act.* ius enim id ſignificat, quod vim iubendi habet, & neceſſitatem obediendi imponit, quare cum verba edictorum proprie accipienda ſint, ius ſtatutum illud meritò intelligitur, quod non inceptione aliqua, aut extra ſüprave iuriſdictionem, ſed perfectione, & cum neceſſitate parendi ſtatutum eſt) IPSE QVANDOQVE (ſcilicet cum abierit magiſtratu: natu quoad eum gerit, in ius vocari nõ poteſt, *l. 2. de in ius vocan.*) ADVERSARIO POSTVLANTE (nõ modo illo qui læſus eſt, ſed omni qui quandoque experitur, *l. 3. §. 1. in fin.* cum popularis quodammodo ſit huius pœnæ exactio, vt reliquæ ad tuendam iuriſdictionem proditæ. *l. 7. ſup. de iuriſd.*) EODEM IVRE VTI DEBET. *d. l. 1. §. 1.* Hoc primum eſt edicti caput, quo iudex pati legem cogitur, quam ipſe tulit, quæ etſi per ſe iniqua ſit, tamen in eo eſt æqua, qui illam in altero æquam eſſe iudicauit. Verbi gratia, ſi non admiſſa præſcriptionis exceptione poſſeſſorem aut debitorem condemnauit, eadem illi conuento præſcriptio non debebit opitulari, niſi ſine ipſius fraude per aſſeſſoris imperitiam, ius alter dictum ſit quàm oportuit. *l. 2. hoc titul.* Aſſeſſores enim Iuriſconſul. præſtare ſcientiam debent,

materia propoſitum erit, dolo malo corruperit, datur in eum quingentorum aureorum iudicium, quod populare eſt. Et Iuſtinianus: *§. pœnales, Inſtit. de act.* Pœnalem ait, actionem Prætor introduxit aduerſus eum, qui quid ex albo eius corrupiſſet. Eſt igitur hæc actio, *d. §. pœnal.* non accuſatio, quia pecuniaria, Prætoria, *d. §. pœnales. d. l. 7.* in factum, *Iaſ. d. § pœnales. num. 39. Reff. in ſum. hoc tit.* ſtricti iuris, quia pœnalis, *d. § pœnales.* perſonalis, popularis, *d. l. 7.* directa, & nunc quidem plerunque vtilis: *gloſſ. d. l. ſi quis. C. verb. extenſio. Spec. de dol. § reſtat. numer. 3.* quæ datur cuilibet agere volenti aduerſus eum, qui propoſitum iuriſdictionis cauſa, quemadmodum & hodie literæ, edicta mandata Principum & magiſtratuum proponuntur, corrumpit, tollit, *Bartol. num. 9 & Dd. d. l. 7.* &c. dolo malo, *d. l. 7.* puta in contemptum magiſtratus, *l. ſi familia 9. hoc titul* vt præſumitur ex facto: *l. 1. C. vnde vi. l. ſi non conuicii. C. de in. nor. Oldendorp. in Claſſ. hoc titul.* niſi error, ignorantia, ruſticitas, aut alia quæ excuſet cauſa, extet, *d. l. 7.* & probetur: *Bartol. Ang. in l. ſi l. eiſ lege. §. icire. de pet. har. Ang. Imol. Raph. l. ex conſenſu. §. ſi. de app. late Tiraq. de pœn. cauſ. 43. numer. 9.* ad pœnam 500. aureorum applicandam petitori. *Hanc communem dicit Iaſo. d. §. pœnales. numer. 39. 40 per l. 3 de ſepul. viol. qua tamen in § diuus. 5. contra facit, quia pœnam fiſco inferri iubet, poteſt autem ſecundum alias populares intelligi, ſcilicet vt diuidatur pœna inter actorem & fiſcum l. lege. 25. §. vltim. de S.C. Syllan.* (vt volunt) vel potius inter fiſcum & actorem diuidendam: *d. l. lege 25. § vlt. de S. C. Syllan.* aut in ſubſidium. *Iaſ. d. §. pœnales. numer. 42. Bald. l. vlt. de in ius voc.* ad pœnam corporalem: *d. l. 7 § in ſe nos. Iaſ. d. §. pœnales. num. 43 44.* vt qui non habet in ære, luat in corpore. *l. penult. l. vlt. inſ. de in ius voc. cand.* Quanquam & officio iudicis abſque actione eius modi mulctari poſſunt: vt & qui literas, acta publica, cæteraque quæ ſunt iuriſdictionis, abradunt, auferunt, reſignant, denique quouis modo vitiant & abutuntur. *Dd. l. 7. Iaſ. d. § pœnales. nu. 33. 34. 35. cum ſeq. §. vlt. in Auth. vt null. iud.* Affinia iuriſdictioni putentur Regalia, *c. vnic. quæ ſint reg. l. 4. C. de præſ. 30. ann. c. ſuper. 24. §. 1. de verb. ſignif.* & quæ ſunt Imperii, *l. 3. hoc titul. Iacob. in tract. feu. vit. & cum merc.* ac conſimilia. Contraria, quibus iuriſdictio finitur & extinguitur.

¶ Finitur iuriſdictio ordinaria, morte eius cui commiſſa eſt, non morte mandatis: *c. 2. de off. lega. Alexan. in l. more: hoc titul.* item non vtendo, ac præſcriptione, *c. cum olim. de priuileg. c. cum perſona. eod. tit. in 6. Bald. in tract. præſ. 1. parte 5. partis, conſt. 12. numer. 2.* (ſupremi Principis poteſtate excepta, *c. cum non liceat. vbi Panorm, & Canon. de præſcript. & c. cum inter. de conſ. Bald. præalleg. quæſt. 2. numer. 2*) ſcilicet poſſeſſione per prohibitionem interuerſa, *Iaſ. in l. quo minus n. 31. de flum. Corn. Conſ. 268 n. 25 volum. 4.* nam alias iuriſdictio, vtpote res meræ facultatis, *gl. in l. ſolent. 6. in fin. de off. pro. Panorm. in c. quod tranſlationem. num. 4. de off. delega. Bald. in l. hac autem iura. 5. num. 1. de ſer. vrb. præd.* non præſcribitur. *Iaſ. in l. beneficium 3. num. 56. de conſtit. Princ. per l. in fiſu. 55. C. de decur. lib. 10.* In ſingulis porro cauſis finitur, finita inſtantia vel lite: *l. properandum. 11. C. de iudic.* aut iudice recuſato. *vide an ordinarius recuſari poſſit, in l. apertiſſ. 14. C. de iudic.* Iuriſdictio delegata finitur morte delegati, *c. penult. de off. deleg.* & delegantis: ſiquidem negocium per citationem *c. gratum. 20. de off. deleg. Iaſ. in d. l. & quia. 6. num. 56. & 57.* necdum ſit inchoatum, & res adhuc exiſtat integra: *l. & quia. 6* Item reuocato mandato, *ca. inſinuante. 25 de off. delega.* & tempore, quod iudicio præſtitutum erat, tranſacto: *c. 4. de off. deleg. l. cum prætor. 2. & l. iudicium. 55. de iud.* ſeu (vt nunc loquuntur) elapſo termino commiſſionis: *c. de cauſis. extr. de off. deleg.* item recuſatione, *c. licet. de for. com. ca. ſecundo requiris. de appell.* appellatione, *c. vt de nou. de appell.* finitoq; negocio commiſſo: *l. iudex. 55. de re iudic.* & aliis modis, qui alibi copioſius explicantur. *gloſſ. in c. literis. 9. de off. deleg.* Prorogata iuriſdictio etiam pœnitentia finitur, ſi antequam iudex adeatur, eius conuentionis alterutrum paciſcentium. *l. ſi conuenerit. 18. hoc tit.* pœniteat. Etſi enim is qui forte pœnam hoc

hoc nomine promiſit, ex ſtipulatione teneri poteſt, ad id quod intereſt iudicem aditum non eſſe: *l. diem. 27. §. fin de recep. arb. Bart. Iaſ. nu. 26. in d. l. ſi conuenerit.* tamen ex tali conuentione, coram iudice non ſuo conueniri nequit: cum Pactis priuatorum non detur iuriſdictio, *l. priuatorum 3. C. eod.* nec ius citandi cogendiq; vllum, iudex cuius antea non fuit, neq; dum per litis conteſtationem facta eſt ordinaria iuriſdictio, habeat. *l. fin. hoc tit.*

QVOD QVISQVE IVRIS IN ALTERVM ſtatuerit, vt ipſe eodem iure vtatur.

Tit. II.

1 *Quare de hoc edicto hic agatur.*
2 *Edicti æquitas, verba & explicatio.*
3 *Cauſa.*

1 ET † hæc quidem hactenus de iuriſdictione. Quia vero non modo in ſuſcipiendæ dignitatis auſpiciis perpetua, ſed in ſingulas quoque cauſas ſingularia Edicta magiſtratus, puta prætores ſæpe proponebant, impartiebantur iudicia, dabant actiones, præſcribebantque dato iudici quid ſequi haberet neceſſe: ideo priuſquam in tractationem iudiciorum progrederentur, viſum fuit iuris compoſitoribus, hoc præmiſſo edicto & iudicem & litigatores admonere, ne vel ille concedere, vel hi petere ius iudiciumve aliquod iniquum iniuſtumque audeant: cæteroquin cogendos vt iure quod in alios ſtatuerint, aut obtinuerint, poſtea quandocunque vſus venerit, vtantur quæ eſt iuſtiſſima impetrandorum & conſtituendorum iudiciorum regula atque norma.

2 ¶ Hoc edictum, quod & Ciceronis ætate in vſu fuiſſe videtur, *Cic. epiſt. 1. ad Quint. frat.* ſummam habet ſine iuſta cuiuſquam indignatione æquitatem. Quis enim aſpernabitur idem ius ſibi dici, quod ipſe aliis dixit, vel dici effecit? *l. 1 hoc tit.* aut quis iuſtiſſimam illam, & à natura profectam *Cicer. de Inuen. lib. 2. c. 5. & 12.* talionis legem, deprecari iuſte poteſt? cũ hæc ἀναλογία retineat ciuitates, *Ariſt. πολιτ. l. 2. & 5. de morib. cap. 8.* & (vt eſt apud Euripidem *in Phœniſſis.*) amicos amicis, vrbes vrbibus, ſummos deniq; cum infimis, ſine cuiuſquam querela pari iure coniungat ſocietq;. τὸ γὰρ ἴσον πόλεμον οὐ ποιεῖ, vt dicitur. Verba edicti hæc ſunt: QVI MAGISTRATVM (in ipſa vrbe) POTESTATEMVE (in prouincia, nam id verbi ad magiſtratus prouinciales potiſſimum refertur, *l. eum qui 13. ſupr. tit. 1.*) HABEBIT, SI QVID IN ALIQVEM NOVI (nouitas enim ſuſpecta eſt, & hic ius iniquũ ſignificat. nam magiſtratus vſitatum ius reddere debet. *l. 4. l. ſi in aliquam. 7. de offic. procons. l. 1. C. quæ ſit lon. conſ. l. 1. C. de ſeruit. cum ſimil.* Cicer. 3. in Ver. Noua iura, noua decreta, noua iudicia poſtulabantur) IVRIS STATVERIT (quod cum effectu accipitur, & conſummatam, nõ cœptam iniuriam denotat. *l. 1. §. ſi is qui de ext. act.* ius enim id ſignificat, quod vim iubendi habet, & neceſſitatem obediendi imponit, quare cum verba edictorum proprie accipienda ſint, ius ſtatutum illud meritò intelligitur, quod non inceptione aliqua, aut extra ſupraue iuriſdictionem, ſed perfectione, & cum neceſſitate parendi ſtatutum eſt) IPSE QVANDOQVE (ſcilicet cum abierit magiſtratu: nam quoad eum gerit, in ius vocari nõ poteſt, *l. 2. de in ius vocan.*) ADVERSARIO POSTVLANTE (nõ modo illo qui læſus eſt, ſed omni qui quandoque experitur, *l. 3. §. 1. in fin.* cum popularis quodammodo ſit huius pœnæ exactio, vt reliquæ ad tuendam iuriſdictionem proditæ. *l. 7. ſup. de iuriſd.*) EODEM IVRE VTI DEBET. *d. l. 1. §. 1.* Hoc primum eſt edicti caput, quo iudex pati legem cogitur, quam ipſe tulit, quæ etſi per ſe iniqua ſit, tamen in eo eſt æqua, qui illam in altero æquam eſſe iudicauit. Verbi gratia, ſi non admiſſa præſcriptionis exceptione poſſeſſorem aut debitorem condemnauit, eadem illi conuento præſcriptio non debebit opitulari, niſi ſine ipſius fraude per aſſeſſoris imperitiam, ius aliter dictum ſit quã oportuit. *l. 2. hoc titul.* Aſſeſſores enim Iuriſconſulti præſtare ſcientiam debent,

Digitized by Google

quam profitentur, non præſides prouinciarum: qui plerunque, vt eſt apud Lamprid. in Alex. homines erant militares, nec ob ſcientiam, ſed virtutẽ, dignitatem, fortitudinem, authoritatem, &c. poteſtate ornabantur. Primũ ergo caput coercet dolum aut latam culpam, quæ pro dolo ſit iudicis iniquum decernentis, etiamſi nullus poſtulauerit.

SI QVIS APVD EVM, QVI MAGISTRATVM POTESTATEMQVE HABEBIT, ALIQVID NOVI IVRIS OBTINVERIT, QVANDOQVE POSTEA ADVERSARIO EIVS POSTVLANTE, EODEM IVRE ADVERSVS EVM DECERNETVR: SCILICET VT QVOD IPSE IN ALTERIVS PERSONA ÆQVVM ESSE CREDIDISSET, ID IN IPSIVS QVOQVE PERSONA VALERE PATIATVR, *d. l. 1. ver. ſi quis.* Sciendũ aũt eſt, hoc edictum iniuſtis petitionib. & impetrationib. oppoſitum, & earũ coercẽdarũ cauſa propoſitũ eſſe. Quare etiamſi quis iure iudicioue iniq; impetrato non vtatur, nihilominus huic edicto locus erit: *l. 3. in prin. h. t.* eſt enim delictum conſummatum, quod edictum coercere voluit: videlicet petitio & impetratio, vt quę de delicto imperfecto hic diſputari ſolent, nihil aduerſentur. *vide Bal. Sal. & Dd. in l. ſi quis non dicam rapere. 5. C. de epiſc. & cleric. l. qui falſum. 19. de fal. l. 1. d. extr. cri. l. qui ea. 67 de furt.* Hoc edictum & fideiuſſori nocet: *d. l. 3. § fin.* & eum etiam coercet, qui quod iniq; impetratum eſt mandauit, aut habuit ratum. *d. l. 3 § 1.* Quare ſi is pro quo ſpoſpondiſti, impetrauit purum iudicium à prętore, ne aliquis debitor ipſius aduerſus eum exceptione iuſtá quæ ei competebat, vtatur: deinde tu in negocio in quo ſpoſpondiſti (nam in alia ſeparata cauſa factum alterius tibi nocere non debet) velis exceptione vti: nec te, fideiuſſorem ſcilicet (ne te excipiẽte principalis debitor à pœna huius edicti per te liberetur) nec ipſum principalem debitorem, hoc à magiſtratu oportebit impetrare, vt iudicii formulam ſub exceptione conci-

A piat: ſed dabit is purum ſine exceptione iudicium, vt par pari referatur: etſi interdum patiare iniuriam, hoc eſt damnum, *l. 5 § 1. ad l. Aquil.* ſi ſoluendo debitor non ſit, *l. 3. §. ſi is pro quo 3. hoc tit.* Eius enim inopia, actionem tibi reddit inanem. *l. 6 de dol. mal.* quam ex mãdato vt fideiuſſor, contra principalem hoc nomine habes, *l. 6. § 1. l. 18. manda.* Hæc pœna quanquam non in patrem. B *l. 3. § 4. hoc tit.* in heredes tamen tranſit *l. 3. §. quod autem. 5.* Nam etſi pœnalia iudicia non tranſeunt ſua natura in heredem, niſi lite conteſtata: *l. in honorariis. 35. de act. §. 1. inſtit. de perp. & temp.* tamen ſicuti actiones ciuiles earumque impetrationes in heredes deriuantur, *l. ex depoſito. 12. l. ex contract. ibid. 49. de actio.* & ab his incipiunt *tot. titul. C. vt act. ab hered.* ita & illarum denegationes C in heredes tranſeunt: quod non tam pœna, quã æqualis iuris diſtributio eſſe videtur. Etenim & reliquæ contractuum obligationes atque actiones in heredes tranſeunt, quamuis ex delicto fluant, in contrahendo aliqua commiſſio *d. l. ex depoſit. 12. l. ex contract. ibid. 49. de actio. & obligatio.* atqui quaſi contrahunt in iudiciis, qui vel male decernunt, *in princip. Inſtitut. de obligat. ex qua del.* vel agunt: D *l. 3. § idem 8. de pecul.* vt non mirum ſit, hoc nomine eorum quoque heredes teneri. Nec vero iniquum eſt, cum vtilitas impetrati noui iuris ad heredem manet, in eundem damnum quoque deriuari. Quid quod hæc extorſio non tantum actionis, ſed exceptionis via proponatur? *Bald. Alber. & Dd. l. 3 §. hæc pœna. hoc titul. & Iaſ. eadem l. 3. § quod* E *autem. numer. 10.* quod genus etiam non conteſtata lite in heredes vel ex delicto tranſire ſolet. *Iaſ. ibid. numer. 39. per l. ſi eum, §. qui iniuriarum. Si quis caut.* Procurator in rem ſuam hoc edicto tenetur, in rem alienam non item, *l. 3. §. 1. hoc tit.* quia nihil eius commodo cedit, nec ſibi impetrauit. Tutor & curator tenentur: quia fraus ipſorum ipſis, nõ iis quorum res adminiſtrant, F fraudi eſſe debet, *d. l. 1. §. 1.* Sed nec qui ſtatuit aut vſurpat ius nouum ex hoc edicto pœna tenetur, dum edictum defendere ſtudet. *l. vltim. hoc tit.* Quod enim

Digitized by Google

enim fit lege permittente, pœnam nõ
meretur, *l. 4. C. de adulter.* nec Beneficiũ
prætoris cuipiam damnoſum eſſe de-
bet. *l. 1. h. t.* Neq; vero etiã hoc caſu ius
nouum, hoc eſt, iniquum eſt illius re-
ſpectu, in quem ſtatuitur: quoniam is
idem antea in altero æquum putauit
aut decernendo, aut poſtulãdo. *l. Paul.*
8. de prætor. ſtipul. Sed & qui ſoluit, omiſ-
ſa huius edicti exceptione, quam for-
tè competere ignorauit, ex hac cauſa,
prætextuq; edicti, cuius iure nunc vti
velit, non repetit: *l. 3. §. vlt. h. t.* quia na-
turaliter debitum ſoluit.

3 ❡ Cauſa huius edicti naturalis ex
lege diuina *. in 1. diſt. 1. cap. iuſtum diſt. 9.*
c. cum illorum. de præben. Materia latiſſi-
mè patet. Nam & qui inſtrumẽto vti-
tur, debet pati vt idẽ contra ſe valeat.
l. penul. Auth. ad hæc. C. de fid. inſt. idemq;
in teſtibus, *l. ſi quis teſtib. 13. C. de teſt.* li-
bello, *Panorm. ca. examinata. nu. 3. 4. de*
iudic. præſcriptionibus, *Iaſ. Auth. quas*
actiones. num. 16. C. de ſacr. Eccleſ. & iure
Sax. in ſupellectilem quam geradam
vocãt. *conſtit. 38. parte 3. art. 9. Land lib. 1.*
in gloſſ. Sed præcipuè obtinet in crimi-
nationibus, *Exod. 21. 24.* & pœnis, *l. ſi*
quis. 7. C. de vi pub. l. vlt. C. de calum. l. 1. l.
C. de accuſ. l. 3. verſ. quod fecit expectet. C. de
epiſcop. aud. l. 1. 2. C. quand. lic. vnic. & aliis
innumerabilibus, *cap. in fin. de conſ. rer.*
feud. vbi regula huius edicti pro ratione po-
nitur. l. 2. C. Si nup. ex reſcrip. c. omnes. 6. de
conſti. etiam reſcriptis, *Myſing. obſer. 4.*
centur. 3. cuiuſmodi diligentiæ ſtudio-
ſorum colligenda relinquo.

SI QVIS IVS DICENTI non obtemperauerit. Tit. III.

1 *Continuatio.*
2 *Ad quos magiſtratus hoc edi-*
ctum ſpectet.
3 *Actio hæc vtrũ cõpetat litigatori.*
4 *Ad quid detur hoc iudicium.*
5 *Quis dicatur non obtemperaſſe.*
6 *Quando hæc actio etiam in acto-*
rem detur: & de aliis remediis
tuendæ iuriſdictionis.

1 EST † & hic titulus in veſtibulo iu-
diciorum poſitus, vt in ipſo ingreſ-
ſu litigatores admoneantur, non ridi-
A culam aut eluſoriam exiſtere iudicio-
rum authoritatem, *l. ſi prætor. 71. de iud. l.*
fin. ne quid in loc. publ. ſed omnino mo-
rem iuſſui iudicis gerendum: ſciantq;
† permiſſum omnibus magiſtratibus, 2
ſecundum ius ſuæ poteſtatis defende-
re iuriſdictionẽ ſuam pœnali iudicio,
l. 1. in prin. h. t. duumuiris exceptis: *d. l.*
1. h. t. quia non poſſunt iubere poſſide-
re, abduci, &c. quæ Mixti ſunt impe-
rij. *l. ea quæ 32. ad municipal.* vt contuma-
B cia quam hoc edictum notat, in eorũ
iuriſdictionem non incurrat.

❡ Sunt autem qui putent, hoc iudi- 3
cium ad dictionem mulctæ pertinere,
æſtimationemq; pœnæ, qua contuma-
cia vindicatur, complecti, non vero in
litigatoris rem dari. cui ſi daretur, non
dici poſſet magiſtratus iuriſdictionẽ
ſuam pœnali iudicio defendere, ſed
ipſum litigatorem ſe ab iniuria tueri
dicendum eſſet: quẽ cùm aliis, de qui-
C bus poſtea agetur, remediis aduerſus
cõtumacem aduerſarium defendi vi-
deamus, quorſum pertinuiſſet hoc edi-
ctum proponere, à cæteris quæ de dã-
no litigatoris loquuntur, ſeparatum?
Deinde quæ ratio eſſet, quare apud
duũviros eiuſmodi priuatæ cauſa tra-
ctari, at ab his intentari non poſſit, ſi
ad ius priuatorum, & non ad mulctæ
D dictionem, quæ duumuiris non com-
petit, *l. 3. de mod. mulct. l. fin. C. de defen-*
ſor. ciuitat. l. 2. §. fin. de iud. l. magiſtrat. 12.
de iuriſdict. ſuperiorum. pertineret? Iam
vero nullam habet rationem, læſa iu-
dicis authoritate, litigatori exactio-
nem concedi, qui nulla re læſus ſit. nec
enim in ipſum, ſed in magiſtratũ, con-
tumelia ſpretæ iuriſdictionis, & non
E admiſſæ executionis (quæ contuma-
ciæ ſpecies hoc edicto duntaxat, coer-
cetur) redundat: & vt damnum maxi-
me hoc nomine litigator patiatur: ta-
men ſatis habet, ſi illud aliis remediis
recuperare queat. Cur ergo ei pœna
debeatur, qui iniuria affectus non eſt?

❡ Quid quod hoc iudicium ad id
quod intereſt dari negatur: *l. 1. in fi.* ſed 4
quanti ea res eſt, hoc eſt, quanti æſti-
mata erit à iudice contumacia, con-
F cluditur? Ea enim clauſula, Quanti ea
res eſt, ſignificat rei qua de agitur, æ-
ſtimationem. *l. 4. §. penul. de vi bon. rap.*

Digitized by Google

Cùm igitur hic de cōtumacia agatur,
denotat ea clauſula, contumaciæ æſti-
mationem, hoc eſt pœnam contuma-
3 ciæ debitam. Vnde neq; in hæredem,
neq; poſt annum hæc actio, inquit Vl-
pian. datur. an aũt hæredi detur, nul-
lum verbum: quod tamē omiſſum nō
fore, credibile eſt, ſi hæc actio in rem
litigatoris eſſet. Videtur igitur, hoc iu-
dicium pœnale ab ipſo magiſtratu, cu-
4 ius violata contemptaq; ſit maieſtas,
vel alio quolibet, magiſtratus tamen
nomine, conſtitui aduerſus contuma-
ces ſolitũ: datis iudicibus, qui pro ho-
minum, rerum ac temporum ratione
æſtimarent, quanti ea res, hoc eſt, qua
mulcta eiuſmodi iniuria vindicanda
eſſet: eoq; velut actionem iniuriarum,
l. ſi non conuicij. 5. C. de iniur. pœnalem &
prætoriã. *Inſt. de perp. & temp. act.* anno
circumſcriptam fuiſſe, idque Bald. &
Alexan. hic innuunt: *vide Bald. in § fin.
n. 3* qui ea propter volunt, ob ſpretum
iudicis mandatum, poſt annũ agi non
poſſe (etſi in aliis forte delictis mul-
ctandis ſecus fuerit, cùm pœnæ regu-
lariter viginti tantum annis præſcri-
bantur. *l. querela. 12. C. de falſ.*) aiuntque
hanc eſſe quandam in factum actio-
nem, ad exactionē mulctæ iudicibus
& procuratori fiſci propoſitã. *Caſt. hic
in fin. vide etiã Alex. in l. diuus. de cuſt. reor.*
Etſi autem alioqui magiſtratibus non
licuit de ſuis cauſis cognoſcere, *l. qui
iuriſdictioni. 10. ſup. de iuriſd.* vt ſup dictũ
eſt: tamen cum hoc iudicium ſit quaſi
publicum, pertineatq; ad conſeruan-
dam vindicandamq; à cōtemptu ma-
6 giſtratuum dignitatem, exiſtimo per-
miſſum fuiſſe, ſaltem vt iudices cogni-
turos de contumacia, dare potuerint.
Cur enim id minus liceat, quàm mul-
ctam imponere, aut iubere iudicare
de cauſis ſuſpicionis, *l. fin. in fin. cum ibi
nota. C. de iudic. & ſuſpicionis. 39. de off. deleg.*
vel iniuria ſibi illata? *l. eſt receptum. 14.
ſup. de iuriſdict. Iaſ. & Dd. in d. l. qui iuriſ-
dictioni. 10. hoc tit.* Nec vero dicendum
eſt, hanc cauſam propriè ad magiſtra-
tum pertinere. Nam primo, hoc iu-
dicium quaſi publicum eſt & popula-
re, ſicuti & reliqua quæ ad tuendam
iuriſdictionē pertinent. *l. ſi quis id quod.
7. ſup. tit. 2. de iuriſd.* Deinde eſt iudiciũ

A de mulcta: mulcta autem non applica-
tur parti petenti, aut magiſtratui, ſed
fiſco. *l. 5. C. de mo. mulct. gloſſ. in l. 2. verb.
mulcta. ſi quis in ius voca. non ier.* Nam
etiamſi alias in popularibus, vbi dubi-
tatur cui pœna applicanda ſit, ea parti
petenti debetur: *Bart. in l. 3. de ter. mot.
gloſſ. & Bartol. ad l. ſi quis id quod 7. verb.
quingentorum. ſup. de iuriſdict.* tamē aliud
eſt in iudicio mulctarum, cum lege
B expreſſum ſit, eas fiſco applicari opor-
tere. *d. l. 5. C. de mod. mulct.* Quare non
tam magiſtratus quam fiſci cauſam
hic agi, dicendum eſt. Aliis magis pla-
cet, *Duaren. Diſp. lib. 1. c. 50.* hanc actio-
nem priuatam eſſe more reliquarum,
ſeparatã à mulctæ dictione, cum con-
tineat pœnam. *l. unic. in fin. hoc tit.* quæ
à multa diſtat, l. *aliud. 131. de verbor. ſi-
gnificat.* & quanti ea res eſt quæ petita
C eſt, quæ abduci iuſſa concludatur. *d. l.
vnic. in fin.* Idque probabilius eſt. Sed
quia in non obtemperantes hæc actio
prodita eſt, ſubiungamus quiſnam vi-
deatur non obtemperare. Is videtur,
† inquit Vlpian. iudici non obtempe- 5
raſſe, ſcilicet in huius edicti argumen-
to, qui, quod extremum in iuriſdictio-
ne eſt, non fecit; veluti ſi quis rem mo-
bilem vendicari à ſe paſſus non eſt, ſed
D duci eam, ſcilicet mouentem, vel ferri
nimirum inanimem, *l. mouentium. 93. de
verb. ſignific.* paſſus eſt (ab iis videlicet,
qui decretum iudicis, rem forte liti-
gioſam aut pignus auferri iubentis,
exequuntur) hic vtiq; haudquaquam
videri poteſt nō obtemperaſſe. Quem-
admodum enim lex obligat aut ad o-
bedientiam, aut ad pœnam: ita & iuſ-
ſus magiſtratus, vnde qui pœnam con-
E tumaciæ præſtat, paretque executioni
iudicis, nō obtemperaſſe dici nequit:
*Felin. in cap. 3. in fin. verſicul. quartus caſus.
cum ibi alleg. de iureiur. Iaſ. in l. cum propo-
nas. 21. numer. 8. C. de pactis.* imò pro ab-
ſoluto, & non amplius reo habetur,
qui pœnam ſoluit. *l. diuus. 7. de iur. pa-
tron. Bald. in Authent. ſed nouo. num. 4. C.
de ex. fugit.* Ceterum ſi quod in iuriſ-
dictione extremũ eſt, quo poteſtas iu-
dicis pertingere poteſt, non fecerit,
F quæq; ſequuntur iudicis iuſſum, vt bo-
norum poſſeſſionem decretam, rei ab-
lationem, pignorũ capturam, non ad-
miſerit

Digitized by Google

miſerit, reſtiteritq́; executoribus: quia vltimum, quo iudex progredi poteſt, contempſit, merito ius dicenti nõ obtemperaſſe dicetur:

6 ¶ Quanquam autem hoc edictum in reos ſcriptũ apparet, qui ſubterfugere ac ludificare iudicia ſolent (vnde & fugientes appellant, *l. properandum. 11. §. & ſi quidem. C. de iud.*) & iuſſa magiſtratus ſibi grauia grauate exequi patiuntur: & tamen petitorem aliquando hoc edicto teneri, Labeo ait, *l. vnic. §. non ſolum. h. t.* Etenim ſi peremptoriis edictis citatus, non faciat ſui copiam, quamuis reus abſoluendus eſt, aut contumaci etiam in poſterũ actio deneganda *Auth. qui ſemel. C. quom. & quand. l. contumacia. 53. de re iudic.* tamen quid cauſæ eſt, ſi aut interſit reipubl. nunc agi: aut ſi alia ratio exemplum poſtulet, quin violatæ ſuæ authoritatis ſpretæq́; iuriſdictionis pœnas ab actore, quia mota prius lite turpiter deſtiterit, vocantiſq́; magiſtratus, atque aliquid forte præcipientis, exequentiſque decretũ contemnere ſit auſus, hoc edicto prætor expetere poſſit? aut cur etiam non concedatur l. C. ad caſus ſimiles, vbi eadem inuenitur ratio, edictum prætoris, quamuis pœnale prorogare? *l. & ideo. 11. l. nam vt. 13. de legib. ſenct. l. illud 32. ad l. Aquil.* Exempli gratia, ſi actori vendicãti, qui poſſeſſionem reo interturbat, iudex præcipiat, vt turbatione deſiſtat, & res pignoraque reo forte ex fundo domoue litigioſa ablata reſtituat: atque is detrectet, reſiſtatque magiſtratui pignorum reſtitutionem exequenti: aut ſi tutori agenti, vt à tutela excuſetur aut liberetur, iudex ex iuſta cauſa præcipiat, vt interea negocia pupilli curet: iſque detrectet, & magiſtratui pignoribus captis coercere inſtituenti *l. 1. de adm. tutor. in princ. §. fin. Inſtit. de ſatiſd. tut.* aduerſetur, nec patiatur executionem: certe cum eadem hic ſit contumacia, merito eadem quę in reo, caſtigatio debet obtinerę, ne melioris ſit conditionis actor quam reus. *l. non debet. 41. de reg. iur.* Sed & in mutuis petitionibus ac reconuentionibus cũ actor pro reo ſit, iure coercitioni huius edicti contumacia eius adhærebit. Et hæc

A quidem animaduerſio hoc edicto ad tuendam iuriſdictionẽ eſt propoſita. Sciendum autem eſt & alios complures eſſe tuendæ iuriſdictionis, & exigendæ obedientiæ modos atque vias: vt eſt captura, arreſtatio, incarceratio perſonæ inobedientis: *l. conſentaneum. 8. vbi gl. ad verb. cogendũ. C. quom. & quan. iud. § ſi vero etiam, vbi gl. ad verb. omnimodo. in Auth. de exhib. re. Bart. hic n. 7.* aut ca-
B ptura pignorum, *d. §. fin. Inſt. de ſatiſ. tut. Pach. diff. Sax. 39. Chaſ. in conſuet. Burg. tit. de iuſtit. § 7. verſ. ſimplex nu. 8.* denegatio audictię ſeu iuriſdictionis. *l. ſed et ſi. 26. §. aut prætor. 4. ex qui. cauſ. maio.* miſſio in bonorum poſſeſſionem, *d. l. conſentaneum. C. quom. & quan. iud.* ſequeſtratio poſſeſſionis, *l. 1. §. vbet. de coll. bon. c. 1. de prob. ſeq.* vel fructuum, *c. fin. eod. tit. (l. m. vnic. de ſequeſt.* ablatio alicuius rei do-
C nec pareatur: *Iaſ. in l. quo minus, n. 100. de flum. Chaſſ. in conſ. Burg. titul. de iuſtit. §. 5. nu. 85. Bald. in Auth. omnino. C. ne vxo. pro mar. Cano. in c. ... de apellat.* item mulctam imponere *l. 2. inf. ſi quis in ius vo. Iaſ. hic. §. fin. nu. 39.* damnum aliquod inobedienti dare. *Bald. in l. quemadmo. 29. § magiſtratus ad l. Aquil. Rom. in ſing. per l. ſi cum quo. 20. com. diu.* præcepto vel manu militari iuriſdictionem de-
D fendere, *Iaſ. in d. l. quo minus. Chaſſ. præall. l. c.* arbitrarie & criminaliter violatorẽ iuriſdictionis punire: *Iaſ. in §. pœnal. n. 102. cum ſeq. Inſti. de actio. Bart. hic in l. vnic. §. 1. n. 6. per §. arripiat. in Auth. vt om. obe. iud. Iaſ. in l. 3. §. prætor. n. 12. infr. ne quis eum qui.* & hodie iure Sax. cauſam contumaci abiudicare, quod & iure ciuili olim licuiſſe videtur. *l. ſiuus. 7. de reſt. in int. l. contumacia. 53. de re iud. l. diffa-
E mari. C. de ing. manu. c. l. cet. de probat.* Illud etiam tenendum, iudicem poſſe vno remedio non ſufficiente, ad aliud redire. *Bartol. hic. num. 3. vide de hoc omnino Panorm. in c. 2. num. 12. de dol. & contum. fac. l. 1. §. ſi vero. C. de aſſer. tol. l. 1. §. ſi frater. de coll. bo. Ioan. Andr. in c. licet l. tart. et l. abs. penult. de reg. iur. in 6.*

DE IN IVS VOCANDO.
F Tit. IIII. C. 2. 2.

1 *Quid ſit in ius vocare.*
2 *Forma vocãdi in ius apud veteres.*

3 *Ratio huius edicti.*
4 *Edicti partes tres.*
5 *Prima edicti pars, de iis qui vocari non poſſunt.*
6 *Secunda, de his qui venia prætoris impetrata, vocari debent.*
7 *Tertia, de actione ex hoc edicto.*
8 *Interpretatio edicti, & pœnitentiæ eſſe locum.*
9 *Extenſum edictum, ne quis de domo vocetur, neue puella impubes vocetur.*
10 *Quando dimittendus vocatus.*
11 *Qui non habet in ære, luat in corpore.*
12 *Quid hodie circa vocationem obſeruetur.*
13 *Explicatio methodica de in ius vocãdo: quid ſit citatio, quot eius partes, ſpecies, cauſa, materia, forma, finis, effectus.*

1 NVnc † videamus de in Ius vocando, quod in omni lite primum eſt, *§. fin. Inſt. de pœn. tem. litig.* In ius vocare, nihil aliud eſt, quam iuris experiundi diſceptandique, non alterius rei cauſa vocare, *l. 1. h. t.* ad eum qui ius dicturus eſt, *d. §. fi.* hoc eſt, ad magiſtratum. *Cuia. obſeru. lib. 10. c. 10.*

2 ¶ Ac in vſu Romanis olim fuit, magiſtratu aut eius viatore minime conſcio, aduerſarium in ius vocare, & aut cum illo de die certa, locoq; ſeu foro certo conuenire, *arg. l. de die. 8. in pr. infr. qui ſatiſd. cog.* aut inuitũ reluctantemq; obtorto, quod aiunt, collo in ius, hoc eſt, ad tribunal Prætoris, teſtato tamen *vide Cuiac. obſeru. lib. 7. c. 17.* trahere. hinc illæ phraſes: In ius ducere, rapere, trahere. *vide Plaut. in Pœnulo.* &c. vt apud Horatium, *Sermo. lib. 1. Satyr. 9.*

———caſu venit obuius illi
Aduerſarius: &, Quo tu turpiſſime magna
Exclamat voce &, licet anteſtari? Ego vero
Oppono auriculã, rapit in ius: clamor vtrinq;,
Vndique concurſus.———

3 Neque cuiquam impune licebat ita raptum vi eximere, *tot. t. ne quis eum* A *qui in ius voc.* aut concurſum facere, impedimẽtumq; creare, quo minus quis in ius perduceretur, *l. 4. ad l. Iul. de vi priua.* Qua in re cum vſu interdum veniret, vt indigna paterentur illi, quib. reuerentia iure naturæ & gentiũ deberetur, *l. 1. 2. 3. 4. ac ſeq. l. 1. 2. 3. C. h. t.* aut qui alioqui neceſſariis iuſtiſq; occupationibus ita diſtinerentur, vt vocantem ſequi cõmode haudquaquam poſſent; B viſum fuit prætori faciendum, vt edictum proponeret, quo exciperentur perſonæ, quas in ius ſine ſua venia ducere nõ eſſet permiſſum, pœna in ſecus facientes 50. aureorum, ſiue, vt Iuſtin. *in d. §. fi. Inſt. de pœn. tem. litigan.* interpretatur, ſolidorum cõſtituta. Hoc autem edictum etſi tantum de in Ius, hoc eſt, ad Tribunal Prætoris vel Præſidis, *l. 1. & 2. C. eod. tot. h. t. l. 4. de inter act. tit. C. Ne* C *quis in ſua cau. ius dicat vel iud.* vocatione, non etiam de citatione ad Pedaneum iudicem facta, egiſſe palam eſt; *l. diuus. 7. de in integ reſt. l. & poſt. 73. de iud. l. 2. & 3. ne quis eum. l. ſi vero. 5. qui ſatiſd. cogan.* tamen videtur poſtea ex Conſtitutionibus, *l. vltima C. eodem. §. vlt. Inſtit. de pœn. tem. litigan.* ad quamlibet cuiuſq; iudicis citationem, interpretatione extenſum eſſe *DD. hic paſſim. & C. eod.*

D ¶ Sciendum autem eſt, huius edicti tres eſſe partes: quarum in prima, Prætor quaſdam perſonas vetat omnino in ius vocari: in ſecunda, quaſdam ſine ſuo permiſſu vocari prohibet: In tertia, pœnale iudicium in contra facientes, pollicetur. Prima pars ex Vlpian. *l. 3. & 4. hoc t.* & Calliſtr. *l. 2. hoc tit.* colligi poteſt, quorum hæc ſunt verba, quæ probabile eſt, ex edicto eſſe tranſ- 4
E lata: etiamſi non deſint, qui hanc legis eſſe prohibitionẽ contendant, ex qua non pœna huius edicti, ſed arbitraria conſequatur *gl. l. vltim. verb. autem. hoc t.* *à qua tamen ibi diſſentit Bart. gl. in § pœnales. verb. cum id non impetraſſet quam ſequitur ibi Iaſ. n. 86. Inſtit. de actio.*

IN IVS VOCARI NON 5
OPORTET NEQVE CONSVLEM, NEQVE PRÆFECTVM,
F NEQVE PRÆTOREM, NEQVE PROCONSVLEM, NEQVE CÆTEROS MAGISTRATVS, QVI IMPERIVM

HA-

Digitized by Google

HABENT, QVI COERCERE ALIQVEM POSSVNT, ET IVBERE IN CARCEREM DVCI: NEC PONTIFICEM, DVM SACRA FACIT, NEC EOS QVI PROPTER LOCI RELIGIONEM INDE SE MOVERE NON POSSVNT: SED NEC EVM QVI EQVO PVBLICO IN CAVSA PVBLICA TRANSVEHATVR. PRAETEREA IN IVS VOCARI NON DEBET, QVI VXOREM DVCAT, AVT EA QVÆ NVBAT, NEC IVDICEM OPORTET IN IVS VOCARI, DVM DE RE COGNOSCAT: NEC DVM QVIS APVD PRÆTOREM CAVSAM AGIT: NEQVE FVNVS DVCENTEM FAMILIARE, IVSTA VE MORTVO FACIENTEM: VEL QVI CADAVER PROSEQVVNTVR: QVIQVE LITIGANDI CAVSA NECESSE HABET IN IVRE, VEL CERTO LOCO SISTI: NEC FVRIOSOS, VEL INFANTES.

Hos quidem omnes vocari omnino Prætor, aut, vt alii volunt, Lex prohibet, quod eorum hi quidem, cum judicio careant, idoneam perſonam experiundi in iudicio non habent: *tit. C. qui legit. per.* illi vero ſuperiores, partim iuſtis impedimentis, partim authoritate Imperii & ſplendore dignitatis, ne veniant quaſi coacti ad parẽ minoremve *l. ſed et ſi. 26. §. 1. cum ſeq. ex quibus cauſ. ma. l. 4. inſi de recep. arb. l. eſt receptum 14. de iuriſ. l. ſi reus 12. iud. ſol. l. hos accuſare. 12. de accuſat.* magiſtratum excuſentur.

¶ De perſonis, quas ſcilicet inuitas
6 *l. quamuis. 11 hoc tit.* ſuo duntaxat permiſſu, cauſaq; cognita vocari cõcedit, ita in ſecũdo capite edixit Prætor: *l. 4. hoc t.* PARENTEM, PATRONVM, PATRONAM, LIBEROS, (ſcilicet Patroni: nam proprios abſq; permiſſu vocare licet, etiam iis caſibus, quibus cum his lis eſſe poteſt. ſicut & vxorem (*Cuiac. obſeru lib. 10. cap. 10*) PARENTES PATRONI PATRONÆVE, IN IVS SINE PER-
A MISSV MEO NE QVIS VOCET: Hanc edicti partem conſulti plurib. reſponſis *l. 5 6. 7. 8 9. 10. cum mult. in ſeq.* explicant, quos conſulere licet: in genere vero ſic eã exponit Modeſt. *l. generaliter. 13. h. t.* generaliter, inquit, eas perſonas, quibus reuerentia præſtanda eſt, etiamſi in poteſtate nõ habeãt, *l. 13. C. eod.* ſine iuſſu Prætoris in ius vocare non poſſumus, quare idem hodie
B ad Dominum feudi extenſum eſt, *Spec. de feud. nu. 33 Zaſ. in l. ſi non ſortem. §. libertus. de cond. inde. quod vſu ſeruatur, licet commun. opinio ſit in contrarium glo. & Dd. in c. 1. verb. ſalua reuerentia. de mil vaſ. Iaſ. Fab. in §. pœnales. Inſt. de actio. Iacob. de homag. n. 26. Euerar. in loc. leg. a lib. ad vaſ. in fine.* & ad magiſtratus ſimileſq; perſonas (quę nunc apud ſuperiorem in ius vocari poſſunt, *Iaſ. hic in l. 2. per l. iubemus. C. ad l. Iul. rep. Bar. in l. nec magiſtratibus de iniur.*)
C extendi oportet. *vide Cuiac. lib. obſeru. 10. cap. 10. vbi ad maritum extendit, ex l. alia. Solut. matr. & heredem patroni extraneum, ex l. 1. C eod. l. ſi quis. de acq hered. item vxorem, ſcilicet patroni, l. 2. C. eod. non propriam & ad maritum patronæ, contra Accurſ. hic.*

¶ In vltima parte Prætor edictũ ſuũ pœnali iudicio munit, quæ pars in hęc 7
D fere verba fuit concepta: IN EVM QVI ADVERSVS EA FECERIT, QVINQVAGINTA AVREORVM IVDICIVM DABO: *l. pen.* ei ſcilicet qui contra edictum vocatus eſt, non fiſco, priuata eſt enim iniuria; eoq; nec reſcripto remittitur, *l. 2. C. eod.* vt nec aliud ius ad priuatos pertinens. *l. 1. l. vlt. C. Si contra ius.* At edicti de albo corrupto pœna maior eſt: quia
E maius & publicum fere delictum, vnde actio popularis ad pœnam, ex parte fiſco debitam. Cæterum iſtud delictũ vt priuatum eſt, ita & iudicium quod hoc nomine datur.

¶ Hoc cum ſit pœnale, nec heredi, 8
nec in heredem, nec vltra annum datur. *d. l. penult.* quamuis autem non adiiciat prætor, cauſa cognita ſe daturum: tamen Labeo ait, moderandam
F iuriſdictionem: veluti ſi pœniteat libertum, & actionem remittat: vel ſi patronus vocatus non veniat, aut ſi non inuitus vocatus ſit: *l. quamuis. 11.* quod etſi verba edicti non patiantur.

tamen ratio ſuadet, vt eadem hi ... ſsies utamur, & pœnitentiæ locum demus, ſicuti in cęteris, *l.1.§.1. ſupra q. quiſ. rur.* etiam atrocioribus. *l. qui falſam. 19. de falſ. Bald. & alij in l. ſi quem non dicam. C. de epiſcop. & cler.*

9 ¶ Sciendum autem eſt, hoc edictũ à I. C. ad alios caſus eſſe productum. Nam *l. pleriq. 18.* plerique eorum putauerũt, nullum de domo ſua in ius vocari, hoc eſt obtorto collo rapi (de hac enim ſpecie edictũ agit) debere, quod Domus tutiſſimum cuique receptaculum ſit: eumq; qui inde vocaret, vim inferri videri: (quod non niſi de violenta ſeu perſonali citatione accipi poſſe palam eſt) ac ſatis pœnæ ſubire eum qui domo ſe contineat, ſi nõ defendatur, & latitet. *l. ſat. q. 19* quando hoc caſu actor in bonorum eius poſſeſſionem mittatur. Si tamen aditum ad ſe præſtet, aut ex publico conſpiciatur, recte in ius vocari eum, Iulianus ait: ſicuti & à vinea, balneo, aut theatro. *d. l. ſatr. l. ſed etiam 20.* Neque tamen hoc caſu de domo ſua quis extrahi debet. *l. ſed etſi 20.* Deinde nec impuberes puellas, quæ alieni iuris ſunt, in ius vocari permiſſum, Caius ait, *l. neq. 22.* quod forte morib. introductũ eſt: cum & alias ſciamus, apud Roma. fuiſſe improbatum, rapere in ius mulierem, aut corpus eius tangere. *Valer. lib. 2.*

10 ¶ Sciendum etiam eſt, qui in ius vocatus eſt, eum duobus caſibus dimittendũ eſſe: *d. l. neq.* primo, ſi quis eum defendat: ſecundo, ſi dum in ius itur, de re tranſactum fuerit: quod ſi quis nihilominus ducere trahereve pergat, iniuriarum teneri. *l. 5. §. 1. infra qui ſatiſd. cog. cum tit. 2. infra.*

11 ¶ Illud quoq; non prętermittendũ, eum qui in hoc edictum incidit, ſi inopia digno ſcatur laborare, in corpore, vt loquuntur, luere, quod non habet in ære. *l. fin.* Et hæc quidem iure illo ſunt recepta.

12 ¶ Poſtea inualuit moribus, vt indiſtincte nemo nedum in ius vocari, hoc eſt violenter priuata authoritate rapi, ſed ne citari quidẽ ſine venia iuſſuque iudicis poſſit. *l. fin. C. de exhib. reis.* vtque liceat quemlibet de domo ſua in ius

A vocare: *Panor. in c. vlt. de eo qui in poſſ. mit. vide Tiraq. de retract. lig. §. 6. gl. 2. per totum.* etiamſi inde extrahi non debeat, niſi in criminalibus: vt non magnus huius tituli hodię ſit vſus: niſi dicamus hanc veniam non à quolibet iudice, ſed tãtum à Prætore ac Præſide ſimilibusq; etiam nunc concedi poſſe: *l. 4. & l. 5. l. 1. 2. 3. C. eod.* & ideo etiamnum impetrandam eſſe: quia non omnis actio,

B criminalis puta, aut famoſa, *l. 3. 4. 5. de obſ. a lib. l. 1. §. nec interdictum. de vi & vi arm. l. non debet. 11. de dol. mal. cum ſimil. c. 1. vbi gl. in verb. atonſare. de contro. vaſ. feud. c. 1. vbi gloſſ. verb. perdit. Quæ fuit prim. cauſ. ben. amitt.* contra has perſonas datur, vt ſcilicet initio magiſtratus cognoſcat, an talis proponatur actio ad cuius reſponſionẽ eiuſmodi perſonę ſint

C vocandæ: quanquam eam ob rem non debere edicto locum eſſe pleriq; contendant. *gl. ad verb. ſalua reuerentia. vbi Bald. & Dd. de mil. vaſ. qui cont. vide Cuiac. l. 6. obſer. 10. c. 10. vbi ait, poſtquam manus iniectio deſijt, etiam pœnam huius edicti deſiiſſe.* Quare limatiore huius rei explicatione ad cõmentarios noſtros reiecta, pauca quædã, ad vſum potio-

D ra, de in ius vocando ſubiungamus: vt huius quoque tituli vberior fructus nobis aliquis conſtet.

¶ Quod igitur olim in Ius vocare, id 13
vulgo hodie, ſublato iam iuris & iudicij diſcrimine, *de quo in l. 4. de inter. act. l. 3. Ne quis eum. Rubr. C. ne quis in ſua cauſ. ius dicat vel iudicet, cum alijs ſup. alleg.* Citare dicitur: quo verbo Cicero & Plautus vſi ſunt, *Plaut. in Curcul. Cic. pro*

E *dom. ſua, & A. Clu.* & nos in explicando vtemur. Citationem ergo nuſquam à doctorib. definitam, ita deſcribit Socinus, *in tract. citat. art. 1.* vt ſit Actus vocatiuus alicuius, cuius interſit: qui fit vel iuris diſpoſitione, vel iudicialiter iudicis mandato, aut arbitri commiſſione, ad partis inſtantiam: vel ex officio quandoque per ipſum iudicem, quandoque per nunciũ, aut alium iu-

F dicẽ in ſubſidium: quandoq; per partem, epiſtolam, præconẽ, campanam, ad iudicij, & eorum quæ in iudicio fiunt, fundamentum, validitatẽ, & defenſionem, & ad alios varios effectus iudiciales legitime celebratus. Hæc deſcri-

Digitized by Google

deſcriptio vberior eſt, quam vt definitioni ſatis conueniat. Ego ſic breuius malo: Citatio, eſt actus iudicialis ſeu iudicij præparatorius, quo is, quē coram ſiſti opus eſt, iudicis mandato legitime vocatur, iuris experiūdi cauſa. *l.1.h t.* Partes citationis vſitate conſtituunt tres: *Soc. d. tract. citat. art. 4.* Præceptionem iudicis: *c. 1. §. contrahentes. de for. comp. in 6. c. prudentiam. cum ſeq. de off. deleg. l. contumacia 53. de re iudica. Maran. in Specul. aur. c. de citat. nu. 51.* Verbalem citationem, quā nuncius exequitur, & eiuſdem nuncij Relationem, *Maran. praall. loc. numer. 55. Socin. d. tract. Schurff. conſ. 38. nu. 3. cent. 1.* quæ niſi ex actis appareat, non valet citatio. *Spec. de citat. §. ſequitur. nu 11. Bald. & Salic. in l. fin. C. de fer. Maran. praall. loc. num. 51. Chil. prac. c. 24.* Vtrum autem nuncio hac in re credatur, nec ne, alia quæſtio eſt: in qua communiter placuit, ei vtpote iurato, & de ſuo officio teſtificāti credi, donec contrarium oſtendatur *Bartol. in l. 1. §. cura. de off. praf. vrb. Iaſ. in §. quadrupli. Inſtit. de act. gloſſ. 2. in c. cum a nobis. de teſtib. & c. quoniam. 11. verb. duos. vbi vide Lanfran. de Orta. extr. de proba. Socin. late d. tract. citat. art 12. & 13.*

Species citationum alij ſex ponunt, *Maran. parte 6. cap. de citat. num. 50.* alij plures. *Socin. d. tracta. art. 3.* Communiter dimiditur citatio in Realem & Verbalem. Realis dicitur apprehenſio perſonæ: *c. ſi clericos. de ſenten. excom. lib. 6. Aut. qua in prouincia. C. vbi de cri. ag. op. Iaſ. in l. plerique. num. 33. hoc tit. & in l. penult. num. 7. de iuriſd.* de qua ſola edictum agere, multis argumētis doceri poteſt. *l. 2. l. plerique. 18. hoc tit.* Verbalis, quæ fit verbo. ea aut eſt Priuata, cum quis priuatim ad domum citatur: *Iaſ. d. l. plerique. 18. num. 33.* aut Publica, quæ ſcilicet publice fit, aut affixis citationis literis, *Bar. in extrauag. ad reprimendum. verb. edictum. Felin. in cap. quoniam. §. porro. vt lit. non conteſt. Maran. praall. loc. numero 82* aut per præconem, *Bald. & Dd. in l. fin. §. cum igitur. de iur. delib. & in Authent. ſi omnes. C. ſi minor ſe abſtine. Maran. praall. loc. numer 98.* aut per campanam ſeu tubam. *l. 2. vbi gloſſ. & Dd. C. de dec. ur. lib. 10.* Citatio etiam alia Peremptoria, *l. ad peremptorium. 68. de iu-*

A *dic.* alia Dilatoria eſſe dicitur, *l. conſentaneum. 8. C. quem. & quan. iud.* Origo citationis eſt ex iure naturæ: eſt enim defenſionis ſpecies. *Clemen. paſtoralis. de re iudic. Panorm. in c. cum olim. de re iudic. Schurff. conſil. 9. num. 6. cent. 1. Maran. praalleg. loc. num. 3.* Cauſa Efficiens, eſt præceptum iudicis, ſine quo non procedit citatio: *l. etiam. 29. §. vltim. in verb. ad agendum a praſide euocato, de minoribus. l. neminem. 2. litt. C. de exhibend. reis.* B *vbi Bart. & Dd. l. 2. l. conſentaneum. 8. C. quem. & quand. iud.* Inſtrumentalis eſt executio apparitoris; προκαταρκτική, inſtantia & poſtulatio litigatoris: citra quam iudex neminem citare debet in cauſis priuatis, *c. ſignificaſti. verb. petitionem. de for. comp. l. ad peremptorium. 68. de iudic. l. fin. C. de bon. auth. iud. poſſ. l.* C *4. §. hoc autem. de damn. infec.* ſed tantummodo in publicis *c. qualiter. 2. de accuſat. Socin. de citat. art. 6. nu. 2.* Citare autem Ordinarij iudices poſſunt. de Delegatis dubitatur: *gl. in l. conſentaneum. 8. C. quomodo & quand. iud. per §. ſi vero in Auth. de exh. re. c. ſi clericus. de ſenten. excomm. lib. 6. vide Gouea. in l. 2. ſupr. de iuriſd.* ſed cum abſque citatione mandatam iuriſdictionem exequi nequeant, D conſentaneum eſt, data iuriſdictione etiam ius vocandi conceſſum videri, *l. 2. ſup. de iuriſdict.* cum etiam arbiter citare poſſit. *l. quid tamen. 21. § Papin. 5. de arb. cum ſimil.* In ius autem vocari debent omnes, quorū intereſt, quorumque cauſa agitur, *l. de vnoquoque. 47. de re iudic. l. nam ita. 39. de adopt. l. ſi quando.* E *13. C. de teſtib. Auth. ſi omnes. C. ſi min. ab hare. c. 2. de teſtib. c. fin. de maio. & ob. Iaſ. in l. 1. in fin. C. quan. lib. prin. dat. & l. ſi quis. verb. cauſam. Soc. cert. citat. Maran. in Spec. de citat. num. 2. 3. 4. cum ſequ. contra l. etiam. 29. §. vltim. verb. praſente vel ad agendum euocato. de minor. Schurff. conſil. 9. num. 4. cent. 1.* etiamſi præſentes ſint, vt communis praxis obſeruat: *Bart. Iaſ. & Dd. hic in l. 1. & d. l. de vnoquoque. Fach. diff. 38. Land. lib. 2. art. 38. Soc. art. 5. num. 23. vide contra text. in l. etiam. 30. §. fin. verb. praſente vel ad agendum euocato.* F *de minor. ſed pro hac ſententia text. in l. 2. verb. nec cum, dum quis apud pratorem agit (qui certe praſens eſt.) hoc t. c. 1. 5. quaſt. 3.* & vocari omnes omnino poſſunt,

præter illos quos hoc edicto nominatim excipi, ſupra diximus. In omnibus autem litibus citatio facienda eſt, etiam notoriis: *Iaſ. in l. fin. nu. 13. de iuriſd.* *Bal. & Sal. in l. ea quidem. 7. C. de accuſat.* *Socin. de cita. art. 7. num. 63.* nec modo in ſingulis cauſis, ſed ſingulis etiam cauſarum actibus & partib. expediendis, *c. 2. de cauſ. poſſ. c. cum Eccleſia. de conſtit. ca. inter de maio. & ob. Cle. paſtor. de re iud.* Excipio illa tamen, in quib. cauſæ cognitione nō eſt opus, *l. fin. C. ſi, et vim. l. nec quicquam. 9 §. vbi decretum. de off. procoſ.* & non obſtante partis contradictione poteſt procedi. *Bal. Iaſ. in d. §. vbi decretum. Io. And in c. 2. de oper. no. nun. Alex. in l. recuſare. ad S C. Treb. Soc. in trac. cita. art. 9. num. 35. & 66* Formam edicti peremptorii, hoc eſt, citationis peremptoriæ alibi tradit I. C. *l. ad peremptorium. 68. de iudic.* quæ ante litem cōteſtatam olim obtinebat, non poſt: *Cuiac obſer. libr. 10. c. 10. per l. & tertium. de iudic. l. contra. de re iud.* hodie contra. *l. properandum. 11 § 1. 2 C. de iud. Auth. qui ſemel. C. quomodo & quando iud.* præſertim morib. Sax. *libr. 2. art. 9 lib. 3. art. 5.* Forma communis eſt, vt præcipiat committatq; iudex citationem. *l. nemine. vlt. C. de exh. re.* & exinde nuncius iuxta præſcriptum ſuæ commiſſionis citet: *c. venerabili. de off. deleg. c. cum dilecti. de reſcript.* aut perſonaliter, ſi perſona haberi inueniríque poteſt: *l. 1. §. permittitur. de lib agnoſ. in verb. ad domum, ſi nullius eorum copiam habeat. l. 4. §. prat. vbi Bart. Imol. Caſt. Alex. qui hanc dicit eſſe communem. de dam. infec. l. aut qui aliter 5 § 1. verb. ſi forte non ſit cui denuncietur. quod vi aut clam.* aut ſi non poteſt, ad domum, *d. l. aut qui aliter. l. ſcire 13. § qui autem. de excuſ. tut. l. vim paſſam. 39. § nupt. ff. de adult. l. plerique. 18. h. t.* affixa citationis ſcriptura, *Bald & Ang. in l. vt perfectius. C. de annal excep. Innoc. & Dd. in ca. vltim. de eo qui mitt. in poſſ. vide omnino Tiraq. in retract. lig. §. 6. gl. 2. n. 8. 9. cum ſeq.* quæ (vt volunt Dd.) hæc ſex continere debet. Primo nomē iudicis citantis 2. nomen eius qui vocatur. 3. nomen illius ad cuius petitionem fit citatio 4. cauſam propter quam fiat citatio. 5. locum idoneum. *Bartol. in l. aut qui aliter quod vi aut clam. text. in cap. cum parati. 19. ext. de appell.* in

A quo citatus compareat 6. tempus opportunum & iuſtum, *Panorm. in c. cum dilecti. numer. 20. de dol. & cont. Spec. de citat. § 1. num. 12. & §. nunc de tempore. text. in ca. fin. de d lat. & c. conſuluit. num. 14. de off. deleg.* quo compareat, *vide de hu ree quiſitu Dd. in l. 1. de fer. Socin. de citat. art. 20. Spec. de citat § iam de citatione in princ. Maran. in ſpec. aur. parte 6. num. 63. Tiraq. de retrac. § 8. gl 2.* Quod ad finalem cau-
B ſam attinet, citatio, authore Baldo *in l. cum fratrem. 9. C. de his quib. vt ind g.* fit ad duos fines: videlicet ad effectum comparitionis, & ad effectum præparandæ defenſionis. *Socin. de citat. art. 5. quæſ 16. num. 22. & art. 31. nu. 5. Maran. parte 6. de re iudic.* Quantus porro ſit citationis effectus, ex titulis ſubſequentibus intelligi licet, *infr. Si quis in ius vocat. non obt. mo. cum trib. tit. ſeq.* Certe quia
C initium litis eſt citatio, §. *vlt. Inſtit. de pœn. teme. litigan* ideo operatur præuentionem. *c. propoſuiſti. vbi late Socin. de iudic. c. gratum. de off. deleg. gloſſ. in clem. 1. de iudic. Socin. in tract. citat. art. 31. num. 2. & 4. Iaſ. late in l. ſi domus. 71. §. in pecunia legata. nu. 10. cum ſequent. de legat. 1.* quamuis nō tollat declinatoriam exceptionem: *l. ſi quis. 5. de iud. l. 2. ſi quis in ius vocat.* item perpetuat iuriſdictionem, *d. c.*
D *gratum. 20. c. relatum. de offi. de eg. clem. 2. vt lit. pend glo. in cle. 1. de iudic* & fortaſſis etiam iure præſertim Pontificio actionem, *l. fin. Cod. de præſcript. 30. annor quæ non loquitur de litis conteſtatione, ſed generatim de proceſſu iudiciali ex quo vult actionem perpetuari: at talis proceſſus, iure cum primis Canon. a citatione incipit. cap. gratum, cum ſequentib. de offic. deleg. cle. 1. 2. vt lit. penden. Dd. l. vbi cœptum. de iudic.* inter-
E rumpit longiſſimi temporis præſcriptionem, *Nouell. 119 §. vltra. l. ſicuti. 3. l. cum notiſſimi. 7. C. de praſcript. 30 annor. l. 2. vbi in rem. Socin. de citat. art. 30. num. 31.* & c iure Sax. ſi actor citatus non compareat, abſoluitur ab inſtantia iudicii reus: nec prius auditur deinceps actor, quam ſumptus hoc nomine factos refundat reo *D. Reinhart. 6 ff iud. 17. per art. 8 Landr. li 2 fac. l. ſancimus. 13.*
F *C. de iud. & vid. in Auth. qui ſemel. C. quomodo & quando iud.* mulctam vero pendat iudici: *art 7 libr. 2. gloſſ. art 67. lib 1.* ſin vero reus vocatus emaneat, ſolet

poſt

poſt tertiam denunciationem tanquã confeſſus & conuictus in petitionem actoris condemnari, *Landtrecht lib 3 art. 39. Fach. diff. 39.* quod & apud veteres quandoque obtinuiſſe, non obſcuris veſtigiis deprehendi poteſt. *l. contumacia. 53. de re iudica. l diuus. 7. de in integr. reſtit. l. impuberib. 7. § vltim. ff. de ſuſpec. tuto.* Sed tum poſt litem demum conteſtatam ex peremptoriis edictis obtinuit: *Cuiac. lib. Obſeru. 10 cap. 10.* iure Sax tantum ante locum habet. Nam poſt hæ pœnæ ceſſant: & qui non comparet, vtilitatem ſolum termini ad quem vocatus erat, amittit. Ita mores habent. Cæterum & actor nonnunquam cauſa huic cadit: ſiquidem vocatum oblato libello, in aliud poſt iudicium vocet atque pertrahat. *Cuia. præalleg loc. in fin. ex conſtit. Græca, quæ deſideratur. C. de in ius vocan. & in Baſilicis recitatur.*

SI QVIS IN IVS VOCAtus non ierit: ſiue quis eum vocauerit, quem ex edicto non debuerit. Tit. V.

1 *De quo vocante in ius, hoc edictũ ſit accipiendum: & quando impune non pareat.*

2 *Exceptiones ab edicto.*

3 *Hoc edicto partis actioni nõ præiudicari.*

1 VT autem † vocationi in ius ſua conſtet vis & authoritas, prodita ſunt aliquot à Prætoribus edicta, quibus ſub comminatione mulctæ, neceſſitas parendi vocato imponitur. Eius generis hoc eſt edictum, quo non modo eum, qui iure vocatus eſt, venire prætor iubet: verumetiam qui iniuria: puta ſi citatus ſit is, quem ex edicto vocari non oportuit: *l. 2. h. tit.* quod quidem ego ſic interpretor, ſi ab eo qui ius dicit, hoc eſt, qui pro tribunali ſolenni loco ſtatiſq; temporibus ius dicit, & ſuperiorem magiſtratum gerit, *l. penult. ſupr. de iuſtit. & iure. Duar. L. ſp. ann lib. 1 cap. 1. & 53 ſac. l. 3 tit. ſi quis in ſ. ne quis eum.* vocatus ſit. Eſt enim vocati, non contemnere authoritatem prætoris

A *l. 5 inf. de iud.* niſi maior aut par ſit aut ea conditione, vt venire propter cauſas edicto expreſſas nõ debeat: *l. 2. 4. ſ. tit. 1* quod ſi non à prætore, ſed ab aduerſario temere & contra edictum vocetur, impune licet non venire. *l. quamuis. 11. ſup. tit. 1.* Similiter ſi quis citetur ab inferiorib. iudicibus, quorum iuriſdictio ad certum territorum, certamque pecuniæ quantitatem eſt ad-

B ſtricta, vt dubitari non poſſit, qua de re notionem habeant: his extra territorium, aut ſupra iuriſdictionem ius dicere volentibus, impune non paretur. *l. fin. ſupra de iuriſd.* At cum Prætor, vel alius Ordinarius & Vniuerſalis magiſtratus in ius vocat, quia præſumptio eſt, vnumquemq; in iuriſdictione deprehenſum etiam ſubiectum eſſe, *c. 2. de reſtit. ſpol. in 6. c. cum epiſcopus. 7. de off.*

C *ord. in 6. Panorm num. 1. Imol. num 3. in cap. mmis. de iureiur.* ideo niſi plane euidentiſſimum ſit, nullum citandi ius competere, iri ad vocantem, nec contemni eius authoritatẽ oportet: vt hoc ipſum ſciatur, an iuriſdictio eius ſit, *l. 2. h. t. d. l. ſi quis. 5. de iud.* quod cum coram ipſo exquiri velit I.C. facile apparet, eum de caſu dubio, non etiam notorio atq; induuitato locutum eſſe.

D ¶ Si quis in ius vocatus non ierit, 2 mulcta pro iuriſdictione iudicis damnabitur. Ruſticitati tamen hominis parcendum erit. Nam etſi ruſticitas non excuſat, alias in reuerentia naturali præſtanda, *l. 2. Cod. de in ius vocan.* qualis magiſtratui debetur: *l. 2. ſupr. de iuſtit. & iur.* tamen quia citationis finis, eſt effectus comparitionis, *vide ſupra titul. 1.* ideo eius neglectio proprie ad

E magiſtratus iniuriam non pertinet, ſed ad rem litigatoris, *l. ſi quis id. 7. in prin. in verb. non quod. prout res incidit. vbi gloſſ. de iuriſdict.* quare ruſticitati prætor mulctam remittit, *vide Iaſo. in l 1. §. final. ſi quis ius dicen. non ob.* quæ ſcilicet à dolo abeſt. *d. l. ſi quis id. cum l. ſeq.* Item ſi nihil intereſt actoris, eo tempore in ius aduerſarium veniſſe, remittit prætor pœnam: puta, quia feriatus dies

F fuit *d. l. 2.* quod & ipſum argumento eſt ad pedaneos vel inferiores magiſtratus hoc edictum non pertinere, cum ius dicendæ mulcta, quæ hic cõtumaci

irrogatur, nullum habeant. *l.5. C. de def. ciuit. l.2. §. fi. infr. de iud. l. aliud. 131. §. fin. de verb. ſignif. d. l. vn. ſupr. ſi quis ius dic.*

3 ¶ Sane præter mulctam iudici dandam, ſi quis promiſerit Iudicio ſiſti, & nō ſtiterit, etiam in hoc tenebitur aduerſario: vt ſi nulla pœna certa adiecta fuerit, incerti ad id quod intereſt, cōueniri poſſit, *l. fin.* quod tralatitium eſt in omnibus ſtipulationibus incerti. *in prin. Inſt. de verb. oblig. l. fi. le prat. ſtipul. l. vbi 75. de verb. oblig.* Et hæc de prima huius tituli parte. Altera de eo, qui vocauerit eum quem ex edicto non debuit, huc non quadrat: nec de ea hoc in tit. agitur, ſed in ſuperiore.

IN IVS VOCATI VT eant, aut ſatis vel cautum dent. Tit. VI.

AN igitur Diomedea quadam neceſſitate, in ius vocantem omnino ſequi oportet, nulla audita acceptaq; excuſatione? Et ſane, quia concedendum eſt aliquid occupationib. hominum, atq; ipſi humanitati, ſi is qui vocatur, forte ſit occupatus, vel iuſta prætexat impedimēta, quo minus venire modo poſſit, ſatiſdationemq; Iudicio ſiſti certo aliquo cōmodoq; die, offerat, erit dimittendus: *l. neq. 22. in fin. ſupr. de in ius vocan.* adeo quidem, vt ſi non contentus fideiuſſore locuplete actor, in ius porro trahere pergat, iniuriarum teneatur. *l. 5. 1. infra. qui ſatiſda. cogan.* Locuples autem pro rei, de qua agitur, quantitate, *l. 1. hoc tit.* & ex conueniendi facilitate æſtimandus eſt: *l. 1. ſup. tit. 1.* quod moribus noſtris inde æſtimamus, ſi domicilium in territorio illius iudicii habeat, & bona ibi poſſideat immobilia. *vide infra qui ſatiſd. cogan.* Ab hac tamen regula, ob reuerentiam excipiuntur neceſſariæ perſonæ, pro quibus quauis data venia vocatis (ne obſtet edictum, *ſup. de in ius vocan.*) qualemcunq; fideiuſſorē accipi Prætor iubet, veluti pro parente, vel patrono, *l. 1. 2. cum ſeq. hoc tit. l. 2. §. 2. infra qui ſatiſda. cogan.* &c. cæteroqui pœnæ edicti de in ius vocando, locus erit. *l. pen. . vlt. ſup. de ius vocand.* Puto autem, hunc titulum tum demū obtinuiſſe, quum

A quis priuata olim authoritate in ius rapiebatur. Nam vocante magiſtratu ordinario, equidem ſatiſdando non liberatur vocatus, ſed omnino venire habet neceſſe; *d. l. 2. ſup. tit. 1. l. 5. de iudic.*

NE QVIS EVM, QVI in ius vocabitur, vi eximat. Tit. VII.

B
1 *Ratio edicti.*
2 *Quis dicatur eximere.*
3 *Quæ detur ex hoc edicto actio, & contra quos.*
4 *Qui excipiantur edicto, & contra quos non detur hæc actio.*
5 *Affinia remedia: eorumq; ab hoc edicto differentiæ.*

C HOc edictum † Prætor propoſuit, vt metu pœnæ compeſceret eos, qui in ius vocatos vi eripiunt. Etenim cum populari olim more permitteretur, eum qui in ius vocatus neque ſatiſdaret, nec ire vellet; inuitum rapere: prouiſum eſt hoc pœnali edicto ne ita raptum quis vi eripere, & violare hac exemptione ius populi *l. 4. in verb. D quo minus qu in ius duceretur. ad l. Iul. de vi priua.* auderet. 1

¶ Eximere autem videtur non modo qui vi manibus eripuit, ſed etiam qui quoquo modo moram fecit, quo min' in ius iretur, vt actionis dies exiret, & res tempore amitteretur. *2. h. t.* 2

¶ In eum qui vi exemit, in Factum iudicium datur: quo non id continetur, quod in veritate eſt, quantumque E damni propter exemptionē actor vere paſſus eſt: ſed quanti ea res de qua controuerſia eſt, ab actore iureiurando, vt volunt DD. erit æſtimata: *Bart. & Iaſ. in l. penu. §. 1. hoc tit. arg. ſi l. quamdo. 9. C. vnde vi. c. fi. quod met cauſ.* vt appareat, etiam ſi quis calumniator ſit, calumniandiq; animo litem inſtituerit, tamē poſſe eum hanc pœnam perſequi, & litis, quamuis temere propoF ſitæ, æſtimationem poſtulare. *h. 5. § 1 h. tit.* Non enim ius actoris, ſed factum eximentis contra popularem legem; prætor reſpicit & coe c. t. 3

¶ Vnde

4 ¶ Vnde & ſi plures ſint qui [illegible] e-rint, in ſingulos hoc iudici[illegible], manente nihilominus eo qui [illegible] ptus eſt, obligato. *l.* [illegible] *§. fi. hoc.* [illegible] ſinguli enim ex delicto ſuo in ſolidũ obligãtur: *l. ſi quis. 7. cũ* [illegible] *de* [illegible]. Vnde cum ſoluunt pœnã, non liberant reũ principalem: quia non eius, ſed ſuo nomine nec illius obligationẽ aut debitũ ſed ſuam quiſq; pœnam ex ſuo facto & hoc edicto debitã diſſoluunt. *l. fi. h. t.* Porro mirandum non [illegible], tam graue eximenti imminere moleſtam, qui ius populi temerauit: cum lege etiam Iulia de vi priuata teneatur, ſi cõcurſum & cœtum, quo minus quis in iudicium perduceretur, faciat: [illegible] *5. ad l. Iul. de vi priu.* benigna tamẽ [illegible] interpretatiõe ad eos tantũ caſus, de quib. precipue loquitur, ſeueritas huius edicti reſtricta eſt. Vnde Ofilius [illegible] putauit locũ huic actioni nõ eſſe, ſi perſona quæ in ius vocari nõ poterat exẽpta eſt; vt pater, patronus, &c. Magis enim deliquit qui vocauit quam qui exemit. *l. 1 & 2. h. t.* Eademq; [illegible] ratione, cẽſuerunt idẽ eſſe in eo, qui alio quã quo debuerat, vocatus eſt, & cui ius ſic ibi non conueniri: *d. l.* 2. item in ſeruo, *l. 1. h. t.* quia fruſtra vocatur, quãdo cũ illo agi nequeat: *tot. tit. C.* [illegible] *per ſe. ſta.* etſi accuſari poſſit. [illegible] *de accuſat.* Idem iuris etiam eſt in eo, qui licet exemptus eſſet, nihilomin' perductus in ius eſt: *l. 5. §. decete. h. t.* quoniã verba cum effectu ſunt accipienda. *l.* [illegible] *§. 1. quod quiſq; iu.* [illegible] *l. 5. §.* [illegible] *h. t.* Quin & ſi quis ad pedaneum iudicem vocatum eximat, pœnam huius edicti ceſſare vult Vlpian *l. 3 §.* [illegible] *hoc tit.* quia edictum proprie loquitur de eo, qui in ius vocatus eſt. In ius autem vocari dicitur, qui ad prætorem, vel tribunal eius, qui iuriſdictioni præeſt, vocatur: *l. 4 § fi. de in ius voc.* vnde ad alios iudices minores quorum tanta non eſt dignitas, pœnale hoc iudicium non eſt facile extendendum. Hoc autem iudiciũ hæredibus dabitur, ſi interſit, puta ſi ius eorũ ſit factũ deterius, *l. 4. vers.* [illegible] *actionum. h. t.* tunc enim quia dãnum datũ eſt rei familiari, actio quaſi rei perſecutoria ad hæredem tranſit, quamuis etiam pœnam contineat: *l. 1.*

A *de priuat. del. l. 1. § emancipat. de* [illegible] alias autem non tranſit, quando tantum ad vindictã ſcilicet datur, & pœnam, *l. pen. § 1. h. t.* ſicuti nec reliquæ iniuriarũ actiones [illegible] *§. qui iniuriarum. inſt. ſi quis caut.* cũ nec in bonis ſint, *d. l. 2 §. emancipatus.* lite necdum conteſtata. *l.* [illegible] *vbi vid. C. ex delic. defunct.* Cæterum neq; in hæredem, nec poſt annum dabitur: *l. 5. §. fin.* quia reſpectu rei

B pœnale eſt. Et hoc quidem obtinet in eo qui vocatum aduerſario eximit.

¶ Sunt autem & alia remedia pdita in eos qui iudici eiuſque ſatellitio vel cuſtodiæ quem eximere non verẽtur. nam ad idem obligantur, quod reus principalis, ſi damnatus fuiſſet, dependere cogeretur, tam in cauſis ciuilibus, *l. quoties. 3. C. de exact. trib. lib. 10.* quam criminalibus: *l. 4. C. de cuſto. reo.* 5

C neque modo ciuili iure, verumetiam Saxonice. *Land. lib. 3. art. 9. vbi Zobel. dis ſtinguit* Quod ſi quis etiam capitis dãnatum eximat, aut priuatim interficiat, eum volunt quidam maieſtatis reum eſſe, & capite plecti: *l. 4. vbi Bart ad l. Iul. maieſt. Iaſ. in l. 3. § quod prætor. num. 12. hoc tit. per l. fin. C. de mal. f.* quod alii admittunt, cum ſummi principis violatur maieſtas & iuriſdictio: in re-

D liquis inferioribus pœnam arbitrariã in quocunque modo eximentes ſufficere arbitrantur. *Fab. Iaſo. nu. 102. 107. in §. pœnalem. Inſtit. de act. & in d. §. quod prætor. num. 12. per l. 4. l. 9 de cuſtod. reor. Guid. Pap. quæſt. 579. Socin. de cit. art 34. num 32.* Eſt huic quoque affine edictum, quod paulo poſt ppoſitur notans eum per quem factum erit, quo minus quis in iudicio ſiſtat: *inf. tit. 10.*

E *de eo per quem fac. erit.* Sed hoc coercetur, qui non ſatiſdantem, & ideo ad tribunal protractum, vi eximit manibus ducentis: illo vero, qui fecit, quo minus cõdicto die & tempore ſe ſiſtat, ille qui ſatiſdedit antea, & hac cautione à manus iniectione ſe liberauit. Hoc edicto vis coercetur: illo dolus. Ex hoc agit tantum is, qui in ius vocauit: ex illo non tantũ actor, ſi forte ius

F ei minutũ ſit eo facto, ſed etiam reus, quatenus intereſt eius, pœnam non eſſe commiſſam. Hoc meram pœnam perſequitur actor, illo quod intereſt

hoc ſinguli delinquentes in ſolidum tenentur, illo ſolutio vnius liberat alios. Hoc notat eum qui impedit actorem, quo minus ad iudicium necdum inſtitutum ducat: illud eum qui impedit reum ductum, per cautionem liberatum, quo minus cautioni pareat, iudicioque conuento iam antea & conſtituto ducatur. *vide Cuiac. lib. Obſeru. 10. cap. 10.*

QVI SATISDARE COgantur, vel iurato promittant, vel ſuæ promiſſioni committantur. Tit. VIII.

C. 2. 57.

1 *Ordo & diuiſio tituli.*
2 *Quid ſit ſatisdatio, & quotuplex.*
3 *Cauſa efficiens, quomodo, quos prætor ad ſatisdandum cogat.*
4 *Materia circa quam, & qua ſatisdetur.*
5 *Forma.*
6 *Qualiter hodie caueatur.*
7 *Qualis fideiuſſor dari debeat: & an pignora ſufficiant.*
8 *Finis ſatisdationis.*
9 *Effectus, & ad quid fideiuſſor conueniatur.*
10 *Qui iurato promittant.*
11 *Qui ſua promiſſioni relinquantur.*

1 QVia † diximus eum, qui in ius rapitur, ſi vadari paratus ſit, dimittendum eſſe, & tum æquam conditionem iure repudiari non oportere: & quoniam alias etiam in iudiciorũ ingreſſu ſatisdationes ſunt neceſſariæ & vſitatæ: *Inſtit. & C. 51. de ſatisd.* ideo videamus nunc, Qui & Quomodo ſatisdare cogantur. Nec enim omnes vno modo cauent. Alii enim Satisdare coguntur, alii Iurato tantum promittunt, alii Nudæ ſuæ promiſſioni relinquuntur: vt ex ipſa huius tituli inſcriptione colligi poteſt.

2 ¶ Satisdatio eodem modo appellata eſt, quo ſatisfactio: nam vt Satisfacere dicimur ei, cuius deſiderium implemus: ita ſatisdare aduerſario noſtro, cum pro eo quod à nobis petiit, ita cauemus, vt eum hoc nomine ſecurum faciamus, datis fideiuſſoribus *l. 1. Hyp. rub. de fideiuſſ. num. 16. vide gloſſ. in l. 1. Cod. de fideiuſſ. §. 2. Inſtit. de off. iud.* Porro ſatisdatio reſpectu cauſæ efficientis aut Neceſſaria eſt, quæ à Lege vel Magiſtratu imponitur: aut Voluntaria *l. ſi fideiuſſor. 7. cum l. ſeq. hoc tit. l. interdum. rem rat. hab.* quæ ex conuentione datur. Neceſſaria, vt de Siſtendo, de qua hoc titulo agitur de Se præſentando *l. 1. vbi Iaſ. ſi quis in ius voc. l. 1. vbi Bart. de cuſto. reo.* de Non offendendo, *l. illicitas. 6. §. ne potentiores de off. præſ. Flin. in rubr. de treug.* Dilapidando, *d. l. ſi fideiuſſor. 7. l. in omnibus. 41. de iudic.* de Expenſis, *auth. generaliter. C. de epiſc. & cler. § ad excludendas. in Auth. de litigio.* & ſimiles. *vide infra Rem rat. hab. Iudic. ſol. Vt legat. nom. Rempu. ſal. &c.* Voluntaria: vt quæ ex conuentione contractibus apponitur, *d. l. interdum 10. rem rat. hab.* Deinde ratione formæ alia dicitur ſatisdatio, quæ fit datis fideiuſſoribus aut pignoribus. *l. 1. hoc tit. l. promiſſor. 21. §. fin. de conſtit. pec.* alia cautio Iuratoria, quæ fit per iuſiurandum: *l. fin hoc titul.* alia cautio Simplex, quæ fit nuda promiſſione. *l. ſatisdationis. 61. de verborum ſignific. vide l. 2. Cod. eodem titulo.*

Efficiens cauſa eſt Prætor, qui ſatisdationum ius introduxit, *in pr. Inſtit. de ſatisda. in ver. verba. edict.* & nolentem ſatisdare cogit, aut Miſſione in poſſeſſionem bonorum, aut, ſi de re mobili litigatur, rei ipſius Ablatione, *l. 7. §. fin. hoc titul.* Deinde voluntas litigatoris conuenti, & fideiuſſorum pro eo ex edicto repromittendum. Porro omnes qui conueniuntur, etiam filiifamilias, niſi diſerte à lege vel ſuæ promiſſioni, vel iureiurando relinquantur, ſatisdationem præſtare debent, *l. filiusfamilias. 14. hoc titul.* quæ & ipſa renouanda eſt interdum, ſi forte prior euaneſcat, *l. 8. §. ſi fideiuſſor. hoc titul.* vel medio tempore pro lapſis in inſignem calamitatem fideiuſſoribus, reddatur Inutilis, *l. ſi arbitro. 10. hoc titul.* Actores autem iure ciuili veteri non ſatisdant,

Digitized by Google

ſatiſdant, *in princ. Inſtit. de ſatiſd.* ſed nouo ſatiſdare coguntur, *Auth. generaliter. C. de epiſc. & cler. §. ad excludendas in Auth. de litig. Auth. libellum. Auth. quod fieri. C. de lit. cont. Spec. de ſatiſd. §. 1.* vt & procuratores eorum: *§. ſin autem. Inſt. eod.* de qua ſatiſdatione paulò pòſt cõmodius *ad tit. de procur. & rem rat. hab.* At iure Sax. *vide Chil in prac. c. 46. cum ſequ. Landtrecht. lib. 2. art. 9.* ab hoc duntaxat, non etiam à reo, cautio pro expenſis, & tuitio (quam guarandam vocant) exigitur, *vide Reinhard. diff. iud. 2.* Cauſa ϖροκαταρκτικὴ, eſt petitio partis: niſi enim petita ſit, decerni à iudice ſatiſdatio non debet, *l. Pomponius. 40. §. ratihabitionis, de procur. Hipp. in prac. crimin. §. nunc videndum, num. 3. per l. 4. §. hoc iudicium, de damn. infec. l. ita. 33. C. de procur.* Ea autem petitio ante litem cõteſtatam facienda eſt. Nam cùm ſit dilatoria, poſt litis conteſtationem non auditur, *d. l. Pomponius, 40. §. ratihabitionis, de proc. d. l. ita demum. Zobell. Landtr. lib. 2. art. 9.*

4 ¶ Materia circa quam verſatur ſatiſdatio, eſt dies iudicij ſtatus: de quo antiquitus quoque conueniri ſolere, lex XII. Tab. indicat: SI STATVS DIES CVM HOSTE FVERIT, VENITO. *Cic. lib. 1. Off.* Materia, qua conſtituitur ſatiſdatio, ſunt propriè fideiuſſores, *d. l. 1.* & ex interpretatione, pignora, *gloſſ. & Dd. hic in l. 1. verb. fideiuſſoribus, per l. 1. §. iubet. 7. de collat. bon. & in l. prætoria. 7. de prætor. ſtipul. §. ſin autem. Inſtit. de ſatiſd.* ſicuti etiam hodie vſurpatur. Porrò omnibus in cauſis ſatiſdatio admittitur & præſtatur: an verò etiam in cauſis criminalibus eſt explicatum, *ff. de cuſtod. reor.* & ſatiſdatio ſufficiens eſſe debet, *l. 2. hoc tit.* quæ ſatisfaciat accipienti: vnde τὸ ἱκανὸν λαβόντες. *Actor. 17. 9.*

5 ¶ Forma olim erat, vt de die ponenda, aſſignandáve, qua iudicio ſtetur, inter litigatores conueniat: & ſtipulatione interpoſita Vadimonium, de ſiſtendo ea die cum à litigatore conuento, tum pro ipſo à fideiuſſoribus promittatur. Quod ſi de die ponenda conueniri nequiebat, in poteſtate ſtipulatoris, id eſt, actoris erat, diem aſſignare, ne quà tergiuerſante reo, & alium atque alium diem, minus actori commodum, fraudulenter deligente, ad elabendum feneſtra aperiretur, *l. interdum. 73. de verb. oblig.* moderato tamen ſpacio de hoc à iudice ſtatuendo, *l. de die 8. h. t.*

¶ Nouiſſimo iure, qui à iudice litis cauſa citatur, debet initio ſatiſdare, ſe vſque ad finem in lite permanſurum: 6
B §. *ſed hodie. Inſt. de ſatiſda. Auth. libellum. Auth. quod fieri. C. de lit. conteſtat.* cui effectu conuenit, quòd hodie omiſſa ſatiſdatione pleriſque locis cogantur litigatores domicilium in territorio, vbi agitur, eligere, vnde citari, & niſi reſpondeant pro contumacibus haberi iudicarique poſſint: quæ certè contumacia, in reo quidem apud Saxones tanti eſt, vt abrupta cognitione ſecun-
C dùm actorem pronuncietur: *Chil. in prac. cap. 46.* in actore verò, vt ab inſtãtia iudicij reus abſoluatur. Apud Saxon. tamen hæc ſatiſdatio non tam eſt vſurpata, quàm illa, qua actor duntaxat (non reus) pro expenſis & reconuentione ſatiſdare cogitur, *vide Chil. praall. loco.*

¶ Fideiuſſor autem iudicio ſiſtendi cauſa Locuples dari iubetur, non tan- 7
D tùm facultatibus, vt ſatis & idoneè habeat in bonis, pro magnitudine rei, quam actor poſtulat: *l. quos nos hoſtes. 234. §. 1. de verb. ſignif. l. ſi arbitrio. 10. hoc t.* ſed etiam conueniendi facilitate: *l. 2. in princip. hoc tit.* ne præſcriptione aliqua fori cauſam aduerſario difficiliorem faciat, *l. ſi fideiuſſor. 7. in princ. hoc titulo.* Quamobrem nec mulier rectè adhibetur propter exceptionem Velleiani:
E *l. de die. 8. §. 1. h. t. l. 3. de fideiuſſ. tot. t. ad S. C. Vell.* neque miles, quia ex priuilegio militari fideiuſſione ſoluitur, *d. l. de die. 8. §. 1. h. t. l. milites. 31. C. de loca. & con.* nec minor, propter beneficium reſtitutionis in integrum, *d. l. de die. §. 1. & 2. hoc t.* niſi hæ perſonæ in ſuam rem fideiubeant, atque ita validè & efficaciter obligentur: *d. §. 1. & 2.* neque ſeruus, *d. l. de die. §. 2.* quia perſonam legitimam
F ſtandi in iudicio non habet, *l. 1. C. de pro. imp. off. & tit. C. qui leg. perſ. ſtan.* Qua quidem in parte ne quid fraudis ſtruatur, arbitri ad probandos fideiuſſores idonei conſtitui ſolent: qui ſi in alter-

A vtram partem iniquum iudicium di-
xiſſe videbuntur, querela ad compe-
tentem iudicem deferri per prouoca-
tionem poteſt, *l.ſi ab arbitro.10. l arbitro.*
9.hoc tit. Et hæc quidem in genere vera
ſunt. Cæterum Prætor quaſdam per-
ſonas excipit: vt parentes, patronum,
filium, vxorem, nurum, &c. à quibus
pietatis & coniunctionis intuitu, qua-
lemcunq; fideiuſſorem iudicio ſiſten-
B di cauſa vult accipi, *l.2.§.2.hoc tit.l.1.&*
2.ʃ.tit.2. Sed vtrum plures fideiuſſores
dandi ſunt, an vnus ſufficiat? Sane
quãtumuis pluraliter leges interdum
fideiuſſores exigant, *l.1.l.arbitro 9.cum*
l.ſequ.h.t. tamen verius eſt, vnum ido-
neum & locupletem ſufficere in ciui-
libus: *l.2.3.4.5.§.1.7.h.t.* nam in cauſis
criminalibus, pro qualitate delicti &
perſonarum plures exiguntur. *Maran.*
C *tract. iud.de ſati,d.nu.7.* Illud etiam quæ-
ſtionis eſt, an pignoribus ſatiſdari poſ-
ſit? Quod vtut in contractibus olim li-
cuerit, *l.promiſſor.21.§.fin. de conſt.pecun.*
l.1.§.iubet,de coll.t.bon.l.2.§.penul.quor.le-
gat. tamen in prætorijs ſtipulationibus
huiuſmodi ſatiſdationem non ſuffe-
ciſſe arbitror, *l.prætoria.7.de prætor.ſtipu-*
lat.l.1.verb.datis fideiuſſoribus, h.t. Nam
D prætor non tantùm ſecuritatis cauſa
ſatiſdationem exigebat (prout fit in
contractibus, *in prim.Inſt.de fideiuſ.*) ſed
etiam ob facilitatem conueniendi, *l.2.*
ſi quis in ius voc. facilius autem olim à
fideiuſſoribus exigi debitum poterat,
quoniam ante principalem recte com
pellebantur, *l.3. & tot.tit. C.de fideiuſſ.*
quàm à pignoribus: quæ non ſemper
emptorem inueniunt, & niſi varia cir-
E cumductione non diſtrahuntur, *tot.*
tit.ff.& C.de diſtr.pigno. & C.de iur.dom.
impetr. Sed hodie cùm nec fideiuſſo-
res, niſi principali excuſſo conuenian-
tur, *Auth.præſente. C.de fideiuſſ.* recep-
tum eſt etiam pignoribus, puta depo-
ſitione pecuniæ in iudicio caueri poſ-
ſe: *gloſſ.& Dd.in l.1.h.t.& in d.l.prætoria.*
7.& in § ſin autem.Inſt.de ſatiſd. vbi Fab.
gloſſ.& Bald.in l.ſi a creditore,7.C.de act.io.
F *& obl.per l.4. C.quæ res pign.* quod ad-
mittendum arbitror, ijs actionib. ex-
ceptis, pro quibus rei bona ſunt pig-
nori tacite obligata: vt in iudicio tute-
læ, dotis, *vide ʃ.in quibus cauſ.pign.tac.*

A *contra.* &c. Hic enim ſuis rebus reum
cauere non poſſe certum eſt, cum non
plus ſit in cautione, quam in principa-
li actione.

¶ Finis ſatiſdationis eſt, vt actorem 8
hoc nomine ſecurum faciamus, datis
fideiuſſoribus, *d.l.1.h.t.*

¶ Effectus eſt, quod qui ſatiſdatio- 9
nem offert, non poſſit violenter in ius
pertrahi: *l.ſi vero.5.§.1.hoc tit.* item quod
B procurator qui ſatiſdedit, ſit loco do-
mini: *l.Titius,76.de procu.* quod ſatiſda-
tionem petendo vel præſtando, nemo
videatur in iudicem conſentire, *l.ſed*
etſi,52.§ fin. de iud. Iaſ.in l. ſi conuenerit,
num.22.de iuriſdict. Quantum vero ad fi-
deiuſſorem attinet, Effectus ſatiſdati-
onis hic eſt, vt in fideiuſſorem, qui ali-
quem Iudicio ſiſti promiſit, qui non
ſtitit, tanti quanti ea res eſt, actionem
C Prætor polliceatur: nempe vt in ve-
ram actionis quantitatem, ſiue petitæ
rei æſtimationem teneatur, niſi pro
certa quantitate acceſſerit. alioqui pro
ea quantitate, quæ actione compre-
henſa eſt, ſpopõdiſſe intelligitur: quã-
uis eam deberi necdum appareat. *l.3.*
h.t.l.fin.de eo per quem fac.e.it. nõ tamen
etiam ſe obligaſſe ad totam litis veri-
tatem: & omne illud quod aut per ſen
D tentiam Iudicis, aut per inficiationem
perque moram vel culpam rei accede-
re poteſt, *l.2.§.fin.h.t. l.centum,8.ʃ.de eo*
quod cer. loc. Iam reliquas huius tituli
partes paucis abſoluamus.

¶ Iurato promittunt nonnulli ob 10
Dignitatem, *vide Nouell.12.de exhibend.*
reis.Nouell.112.de litigioſ. vt illuſtres, *l.pe*
nult.C.de dig. lib.12. vbi gloſſ. Senatorij:
E *Harmenop.lib.1.tit.2. de cautione* plerique
propter neceſſitatem, nimirum hi, qui
nec ab onere ſatiſdationis liberantur,
neque tamen fideiuſſores inuenire i-
doneos poſſunt. Ne enim per difficul-
tatem inueniendi differantur iudicia,
& paupertas debitoris obſtet agenti,
quo minus ius ſuum maturè cõſequa-
tur: ideo iureiurando reus relinquitur,
vt illud pro ſatiſdatione præſtet, *l.fin.*
F *hoc tit.l.4.C.de vſufru §.1.inſtit. de ſatiſ.l.*
non cogendum,45. ʃ.de procur. nedum in
ciuilibus, ſed etiam interdum in cri-
minalibus, *§.neceſſarium,in Authen.vt*
null.iudi.Par.de Put.in tract.Synd.in verb.
fideiuſ.

Digitized by Google

fideiuſſores, cap.1. Boſſ.tract.crimi. tit. de carc.fideiuſſ.numer.72. Nam cùm exigitur cautio, talis peti videtur, qualis à reo præſtari poteſt, *gloſſ. in cap.ex parte. 23.ad verb.pro contumacia, de verb.ſignif.* Ad impoſſibile nullus enim obligatur: *l.impoſſibilium, de reg. iuris.* & intereſt actoris, eiuſmodi cautionem recipi, alioqui procedi vlterius in cauſa principali nôn poſſet. Vt autem procedatur nec per has dilatorias cauſationes mora impedimentumq; rebus agendis creetur, magis intereſt actoris, ius ſuum perſequentis, quàm rei, qui fugere ac extrahere litem quantū poteſt, ſolet, *l.properandum, 11.§.2.C.de iudic.* & cuius bono omnis cedit dilatio. Si tamen ſuſpectus de fuga ſit reus aut peregrinus, non facilè cautioni iuratoriæ committi, ſed potius arreſtari debet, vt reuera cautum eſſe poſſit agenti, *l.litteras, vbi Bartol.num.3.C.de agric.lib.11. Alb.in l.ſi fideiuſſor. 7.§.vlt.hoc tit. Curt.in l.unic.numer.56.C.de pro.ſequ. & ibidem Salic.num 10. Innoc.in c. præterea, de except. Myn.ſing.obſeruat.10. Cent.2. fac. Bald.no.in l.vltim. C.de ord. cognit. vide gloſſ.nouam Lant.lib.2.art.5.* Contrà quoque nō recipi quidam putant moribus noſtris, ab actore in criminalibus iuratoriam cautionem, poſt editam conſtit. Imperij 14. quæ fideiuſſores exigit, aut incarcerationem imponit: quanquam id antea fuerit apud Saxones admiſſum, *Chil.in pract.cap.47 num.2. author Diff.diff.40.41.in fine.* nec video cur generali iure hoc ſpeciale abolitum videri debeat: & alioqui pauperes ab inopiam cautionis, deſiſtere accuſationibus, & perſequendis ſuorum iniurijs cogerentur, niſi in defectum aliarum ſatiſdationum hæc ab ijs reciperetur: quam eſſe pluribus ſententijs receptam, & rectè quidem, meminiſſe poſſum. Huius autem iuriſiurandi duo ſunt ex more capita: Primùm, vt litigator iuret ſe fideiuſſores inuenire idoneos, quamuis ſumma adhibita diligentia, nequiuiſſe: deinde, de quibus cauendum erat, vt ea ſanctè ſe facturum, ſtaturumque iudicio repromittat. *Chil.in prac.cap.46.poſt glo.in §.neceſſarium. verb.iudicij.in Auth. vt null.iud.per illum text.* Quod apud Saxon. propter anceps periuriū ita temperatum eſt, vt tantum iuretur de credulitate, ſcilicet, ſe credere, quod etiam adhibita diligentia, per fideiuſſores aut pignora cauere non poſſit, *vide Alexan.d.l.1.num.14.hoc tit. Chilian. cap. 46.* Cui quidem cautioni ſi non ſtent Illuſtres & Senatorij, plectuntur pœnis lege ordinatis: *l.generali. C.de digni-tat.lib.12.* reliqui cauſa cadunt, ex conſtit. quadam Græca, quæ deſideratur, *ad tit.C.de cuſtod.reor. ita Cuiac.in l.2.C. de reb.credit. fin.* Quod apud Saxon. ante litem conteſtatam in omnibus reis contumacibus tralatitium eſt: poſt nōn item: quanquam periurium extra ordinem, *l.vlt.vbi Dd.de crimin.ſtellion.* & vel digitorum quibus iuratum eſt, amputatione, *Ord.Inq.cap.107.108. 199.gloſſ.Sax.art.9.lib.3.* ſoleat etiam puniri.

15 ¶ Sūæ promiſſioni committuntur, qui res immobiles in territorio, *vide Iaſ.in l.7.§.1.num.8.hoc tit.fac.§ ſed hodie. Inſtitut. de ſatiſd.* vbi litigatur, poſſident: *l.ſciendum, 15.hoc tit.* nam cùm pro prædibus prædia ſufficiant, quorum in poſſeſſionem mittatur actor, ſi reus vocationem in ius aſpernetur: *l. hæres abſens, §.1. de iudic. tot.tit. de bon. auth.iud.* meritò alia cautio ab his non eſt requirenda in ciuilibus (nam ſecus interdum in criminalib. *Iaſ. in d.l.ſciendum, 15.num.3.in 10.limit.hoc tit. Salic. in l.denunciamus, nu.2.C.de his qui ad Eccleſ.conf. vide J.de cuſto. reo.)* ſed ſufficit nuda de ſiſtendo promiſſio, interpoſita ſcilicet ſtipulatione, *§.ſi ſcriptum. Inſt.de inutil.ſtipul.* Itaque quod alicubi receptum eſt, vt eiuſmodi poſſeſſor hoc nomine bona ſua omnia pignerare expreſſim cogatur, ſuperuacuum videtur, nec pleriſque Sax.locis ſeruatur: cùm abſque hoc prætorium pignus in his ex contumacia facilè induci poſſit. Poſſeſſorem autem accipimus, qui ſuo iure & irreuocabiliter iure directi vtilis ve dominij poſſidet, non vſufructuarium aut creditorem, *d.l.ſciendum, §.1.* Sed quantum opus eſt poſſideri, vt quis pro idoneo poſſeſſore habeatur? Equidem arbitror ſatis eſſe, ſi iure ciuili pro quantitate & æſtimatione rei petitæ, *gloſſ.in d.l.ſcien-*

dum verb. compelli.& in §.ſed hæ lic. Inſt. de ſatiſd. Iure Sax. quantum vno Vueirgeldio æſtimari poteſt, poſſideatur: *Land.lib.2.art.5.Chil.ca.47.Fach.diff.4. & Reinh.parte vlt.diff.29.* niſi cauſæ magnitudo,& perſonarũ qualitas, maiorem ſummã & æſtimationem exigat, quod arbitrio iudicis examinandum relinqui tutius eſt. Dominũ poſſidere ſufficit, quamuis procurator inops ſit: illius enim, non huius res agitur, & in eius bona fit miſſio & executio. Contrà procuratorem eadem ratione poſſidere non ſufficit: niſi pro domino, qui nihil immobilium ibi poſſideat, ſe vt vadem interponat. Iure noſtro nedum in loco iudicij, ſed etiam propinquo eiuſdem territorij poſſidere ſufficit: moribus Saxon. non item: quia cautio reconueniendi in eodem foro facultatem, alioqui lege patria præcluſam inducit: vt idonea videri nequeat, niſi in eodem foro præſtetur: quod in iudicijs Prouincialibus obtinet, in reliquis ſufficit ſub eodem Principe bona poſſideri, licet non in eodem iudicio, nec opus eſt oppignoratione bonorũ immobilium, vel conſenſu iudicis ſub quo ſita ſunt, *conſtit.5.part.1.* etiamſi hanc cautionem oppigneratio-nis requirat hic Bart.& cõmunis ſchola *Iaſ.nu.6.in d.l.ſciendum.15.h.t.* Imo ꝙ amplius, iuratoriam etiam cautionem ab hoc exigunt: *gl.1.Iaſ.præall. loco poſt Fulgoſ.& alios, in d.l.ſciendum, per l. vlt. vbi gloſſ. verb. adiuratoria. C.de prin.agent. in reb.lib.12.* ſed contraria, Bart. Ang. receptior eſt. *in d l. ſciendum, quam teſtatur Iaſ. ibidem n.6. communem. Chil.d.cap.46. d.conſt.5.part.1.*

SI EX NOXALI CAVſa agatur, quemadmodum caueatur. Tit. IX.

SAtiſdationes, de quibus modò dictũ eſt, in cauſa Noxali præſtitæ, facilè poterant olim eludi: nimirum, ſeruo poſt vadimonium promiſſum fortè in potentiorem, aut eum qui in foro ꝓmiſſoris conueniri non poterat, alienato. Nam cùm Noxa ſequeretur caput, *l.1.h.t.§.omnis.Inſt.de nox.act.* liberabatur prior dominus ſatiſdatione ad

A nihilum recidente. Cui ſubterfugio hoc edictum veluti obicem Prętor oppoſuit: SI QVIS EVM, DE QVO NOXALIS ACTIO EST, IVDICIO SISTI PROMISERIT: IN EADEM CAVSA EVM EXHIBETO, IN QVA TVNC EST, DONEC IVDICIVM ACCIPIATVR: hoc eſt, donec aut ipſe iudicium, tanquam principalis, nomine ſerui ſubeat, litemque conteſte-

B tur (quo facto ſeruum, vtpote iam litigioſum, amplius alienare non poteſt *l.2. C.de litigioſ.*) aut ſeruũ dedat noxæ: quorum vtrumuis facere cogitur.

DE EO PER QVEM FActum erit, quo minus quis in iudicio ſiſtat. Tit. X.

C

1 *Quando, cui, aduerſus quos, ad quid, actio ex hoc edicto detur.*

EFfectus † ſatiſdationum hic eſt, vt 1 ſiue per alium, ſiue culpa promittẽtis, iudicio ſtatum non ſit, pœna conſequatur. In primis igitur, ſi quis impedit aliquem iudicio ſiſti, æquiſſimũ putauit Prætor, dolum eius coercere.

D Feciſſe autem Dolo malo nõ tantùm is putatur, qui ſuis manibus, vel per ſuos retinuit: ſed qui alios quoque rogauit vt eum detinerent, vel abducerent, ne in iudicio ſiſtat: ſiue ſcientes, ſiue ignorantes, quid eſſet quod comminiſceretur. Dolum malum etiam accipimus, ſi quis venienti ad iudiciũ aliquid denunciauerit triſte: vt mortem filij, propter quod is neceſſe ha-

E buerit ad iudicium non venire, *l.1.§.1. hoc tit.* Datur autem hæc actio nõ modò actori, verumetiam reo, ſi non ab actore (nam aduerſus hunc non habet reus actionem ex hoc edicto, cùm cõtentus eſſe poſſit exceptione, ſi ex ſtipulatu conueniatur ad pœnam, quòd ad iudicium non venerit, *l.1.§.ſi reus.3. h.t.*) ſed ab alio fuerit impeditus, *d.§.ſi reus, l.3.ff.tit.1.*

F Hac actione continetur, Quanti interfuit vadimonium obitum eſſe: hoc eſt, quantum eſt iudicio petitum: *l.3.§. fin.* Quamobrem ſi plures dolo fecerint, omnes quidem tenentur: ſed ſi

vnus

Digitized by Google

vnus preſtiterit pœnam, cæteri liberabuntur, cum amplius nihil interſit: *d. l. 4. §. ſi plures.* aliter atque in edicto illo, quo in Vi eximentes vocatũ pœna durior, & quidẽ in ſingulos ſolida eſt cõſtituta, propter præbitã ſeditioni concurſionibuſq; materiam, & ius publicũ violatum, *l. ne quis eũ, qui in ius voc.* Itaq; intereſt inter illud, & edictum præſens. Illud in factum exemptionis conceptũ eſt: hoc in machinationem doloſam. Illud datur contra eum qui citationis ius publicũ impediuit: hoc in eum, qui ſatiſdationẽ priuatã. Illud ad pœnam quæ ex delicto debetur: *l. 4. de priua.* quod cùm omnes in ſolidũ obliget, *l. adeò, 5. de iuriſdict.* non mirum eſt vnius pœna alterum non liberari: at hoc ad vtilitatem & intereſſe actoris datur, *l. pen. §. vlt.* quę actio cùm ſit rei Perſecutoria, merito vnius ſolutio omnes liberat, *l. 2. & 3. de dub. re.* cum bona fides non patiatur, Bis idem exigi. *l. bona. 57. de reg. iur.*

SI QVIS CAVTIONIBUS IN IUDICIO ſiſtẽdi cauſa factis, nõ obtemperauerit. Titulus XI.

1 *Quomodo & ad quid promiſſor & fideiuſſores teneantur, ſi ſtatum iudicio non ſit.*

2 *Quis non videatur ſiſti.*

3 *Quæ cauſæ excuſationem iuſtam pariant.*

1 POrrò † ſi litigator ipſe Cautionibus iudicio ſiſtendi cauſa factis conſulto & de induſtria non obtemperet, neq; vadimonium obeat: committitur ſtipulatio tam aduerſus reũ principalem, quàm eius fideiuſſores. Et quidẽ vbi certa quantitas vice eius, quod actoris intereſſe poteſt, ſtipulatione, vt plerunq; ſit, *l. fin. de prætor. ſtipul.* comprehenſa eſt: ad illam Certi condictione, Ex ſtipulatu agetur: ſin autem ſimpliciter promiſſum ſatiſdatumq; ſit, Incerti condictio in id quod intereſt competet: cuius quidem æſtimatio refertur ad illud tempus, quo ſiſti promiſſor debuit, non ad id quo agitur, quamuis deſierit actoris intereſſe. *l. qui autem. 12. h. t.*

¶ Siſti autem non videtur, non modò is qui vadimonium omnino deſeruit, ſeu etiam qui non in eadem cauſa ſiſtitur, ita vt actori perſecutio deteriore ſit loco futura. *l. ſi quis. 11. hoc tit.* vnde qui nouo fori priuilegio vtitur: non videtur in eadem cauſa ſiſti: *l. qui autem nouo. 12. hoc tit.* quòd actoris conditio præſcriptione fori reddatur in agendo durior, *l. 1. & 3. §. de alien. iud. mut. cauſ. fac.* 2

¶ Et hoc quidem modo deſertum vadimoniũ vindicatur, niſi fortè reus iuſtam probet cauſam, (debet enim probare, *l. in exceptionib. 19. de probat. Cod. gloſſ. lat. Land. lib. 1 art. 38.* ſaltem iuramento, *Bald. in l. 1. num. 3. C. de dila. Iaſo. in §. ſed iſtæ. numer. 43. & 94. Inſtit. de act. & in l. 2. hoc tit. Fach. diſſ. 39.* cùm omnis abſentia & emanſio doloſa & contumax eſſe præſumatur *l. ſancimus. 13. in fin. vbi Caſtr. num. 12. C. de iud. gloſſ. fin. in c. 1. de dol. & cont. in 6.*) quamobrem iudicio non ſtitit, aut actoris nihil omnino interſit. Nam ſi de negocio, propter quod ſatiſdatio obita eſt, tranſactum ſit: an ridiculum non foret, finito negocio, de vadimonio diſputare? *l. 2. hoc tit.* Quid ſi nulla ex parte ius actoris ſit factum deterius, puta quia ipſe non venit, quia iudex operam litigatoribus dare non potuit, quia cauſa eodem eſt in ſtatu? certe æquitas ſuggerit, vt exceptione reus adiuuetur. *d. l. 2. l. 8. vid. gloſſ. & Dd. in cap. 4. de dol. & cont. lib. 6.* Quid ſi publici neceſſarijve muneris cauſa ſine dolo ſuo malo, impeditus, verbi gratia, legatione, *Bart. in l. 1. nu. 2. de diuer. & temp. præſcr.* non ſtitit? *d. l. 2. §. 1.* ſi à ſuo magiſtratu, aut carceribus incluſus, *l. 1. 9. 10. ex quibus cau. maio. gl. & Dd præſertim. Imol. in l. ſi qui reus. 5. de pub. iudic.* aut alioqui retentus? *d. l. 2. §. fin.* ſi reipub. cauſa abfuit? *l. ſi is qui fideiuſſorem. 6. hoc tit. Land lib. 2. art. 7.* ſi prohibitus valetudine, *l. quæſitum. 60. de re iud.* tempeſtate, vi fluminis, *Bart. in l. 1. de diuer. & temp. præſcri. Cano. in c. querelam. de procur. c. cum dilecti. de dol. & cont.* præſentiam ſui facere nequiuit? *l. 2. §. ſi*

Digitized by Google

quis indicio. eum ſequent. l.6.h.t. Quid ſi procuratoris aut conſtituti aduocati mora impedimentóve dies iudicij deferatur, *c.1.vbi gl. ad verb. aduocati.extr. vt lit.non conteſt.* nec ſubitò alium idoneum litigator ad manū habere queat? *de quo l.4.C.de poſtul.* an horum factum nocebit litigatori, cui nihil imputari poteſt? *c.prout.de dol.& cont. Iaſo. in d.l.2.§.ſi quis indicio.nu.11.* In eiuſmodi igitur caſib⁹, excuſationes iuſtæ admitti, pœnæque iudiciali ex æquitate eximi cùm ipſe promiſſor, *l.contumacia.53.de re indica.* tum ne per aliorum latus lædatur, *l.quod dictum.J. de pac.* fideiuſſores eius debent, *l.4.in princ. & §.fin.l.6.7.9.10 §.fin.h.t.* Nam ſi quis dicat impediti eſſe, procuratorem mittere, & proinde nullam excuſationem admittendam: is fateatur ſe momenta rerum & temporum haudquaquam ſatis ponderare: *vid. Dd.hic ad l.2.& in l.1.C.de dilat.Ceno.in cap.1.de dol. & cont. lib.6.Bart.in l. .de diuer. & temp.præſcrip. D.Reinhart iudicia.diff.31.per kr.49.lib.1.* cùm in rebus ſubitis nec præſto ſemper ſit, cui cauſa delegari commodè poſſit: & ea pleraumq; litium ſit natura, vt niſi longa maturaq; cognitione perſpici, & exacte teneri à procuratoribus non queant. Niſi igitur aut præuideri potuit, aut diuturnū ſit impedimentum, conſentaneum eſt nihil eſſe, quare quis alienæ fidei ſuam inuitus cauſam committere debeat, *Dd. in d.l.quæſitum.60.de re iudic.c.p.prout de dol. & cont. Iaſ.in d.l.2.§.ſi quis iud.nu.11.* Illud etiam admonendum, olim poſt 30. à deſerto vadimonio diem, Prætorem miſſionem etiā in bonorum poſſeſſionem, quotieſcunque hoc nomine peteretur, decreuiſſe, *l.2.Quib. ex cauſ.in poſſ.ea.Cic.pro Quint. Cuiac.obſeru. lib.5.cap.30.* quaſi reo latitante, *l.ſatiſq.19.de in ius vocan. vide Cuiac. obſer. lib.10.cap.10.* nec enim peremptoria edicta, pœnæque his annexæ, ante litem conteſtatam obtinebant, *l.& tertium.70.de iudic. l. contra.54 de re indica. Cuiac.d.cap.10.* Quod moribus noſtris contrà ſe haber. Iure namq; Sax.eiuſmodi qui ex edicto non ſiſtunt, iudicl ad mulctam (quanquam nec hæc frequentatur) parti aduerſæ ad intereſ-

A ſe tenentur *art.53.lib.1.* & peremptoria, pœnæq; his annexæ, nempe litis amiſſio, ſolùm ante litis conteſtationem vim habent: poſt non item: nam tum non comparens vtilitate termini duntaxat mulctatur & caret.

DE FERIIS ET DILAtionibus, & diuerſis temporibus. Tit. XII.

B

C. 3. 12, 11.

1 *Continuatio.*

2 *Vnde dictæ ſint feriæ, quid ſint.*

3 *Diuiſio earum.*

4 *Cauſa efficiens: & quis ferias indicere poßit.*

C 5 *Materia circa quam.*

6 *Forma.*

7 *Finis.*

8 *Effectus.*

9 *Quid ſit dilatio, quæ eius propria.*

10 *Species.*

11 *Cauſa efficiens, & quibus detur dilatio.*

D 12 *Materia circa quam.*

13 *Formæ dandæ dilationis.*

14 *Finis & effectus.*

SEd etſi † feriæ inciderint, aut dilati- 1
ones legitimę fuerint cōceſſæ: in ea cauſa promiſſor eſt, vt aduerſus eū ſtipulatio non cōmittatur. de vtriſq; igitur eſt videndū. Feriæ, † à feriendis ho- 2
ſtijs dictæ prohibentur, quod his dieE bus litari ſolet: vnde & ipſæ Hoſtiæ feriæ dicuntur. *Gell.noct.Attic.lib.4.ca.6.* Feriæ ſunt dies feriati, quibus ius non dicitur, nec ſui poteſtatem magiſtratus facit. *l.pridie.5.h.t.* qui olim & Iuſtitium (quòd ius tum ſtaret, nec progrederetur, *Gell.lib.20.c.1.*) & Nefaſti dies dicebantur, Ouidius in Faſt.

Ille nefaſtus erit, per quem tria verba (ſcilicet Prætoriæ iuriſdictionis, quæ
F vniuerſa his expeditur: Do, Dico, Addico) *ſilentur:*

Faſtus erit, per quem lege licebit agi.

¶ Feriæ ſunt aut Publicæ totius Po- 3
puli, aut Priuatæ alicuius Collegij vel Fami-

Digitized by Google

Familiæ, *Macrob. Satur. lib. 1. cap. 16.* Sed hîc de Publicis tantùm agitur, quarum ſpecies quatuor ponit Macrobius: *præall. loc.* videlicet Statiuas, Conceptiuas, Imperatiuas, & Nundinas. Dd. noſtri *vid. Spec. de fer. §. 1. nu. 4. & 5.* communiter tres: ſcilicet Solennes, Indictas & Repentinas. Solenes ſunt, quæ ob cultum Diuinum ſolenniter celebrandum conſtituuntur, *l. 2. 3. 6. 7. 8. 9. 10. l. fin. C. eo. tot. tit. extr. eo.* Indictæ, quæ colligendorum terræ fructuum cauſa indicuntur, *l. 1. & 2. hoc tit. l. 2. l. omnes. 7. C. eod.* Repentinæ, quas Princeps repub. bene aut infeliciter geſta, iuſſu io indicto extra ordinem repentino denunciat, *l. 1. & 4. C. eod. l. ſed etſi. 26. §. ſi feriæ. ex quibus cauſ. ma.* Rectius I.C. *d. §. ſi feriæ l. 3. C. de dila.* in Solennes ſeu Ordinarias tribuunt, & in Repentinas ſeu Extraordinarias. Illæ rurſum aut Sacræ ſunt, diuini cultus cauſa inſtitutæ: *l. 2. 3. 6. 7. 8. vlt. C. eod.* aut Honorariæ, in honorem Principis *l. 7. C. eod.* aut Neceſſariæ, quas ipſa neceſſitas feruoribus æſtiuis mitigandis, & autumnis, *l. 5. d. l. 7. C. eod. l. 4. hoc tit.* hoc eſt autumnalibus fructibus colligendis inuenit & conceſſit. Repentinarum certæ non ſunt ſpecies, ſed ex cauſis varijs varie & arbitratu indicentis diſtinguuntur: *d. l. ſed etſi. 26. §. ſi feriæ. ex quib. cauſ. maio.* puta ob rem publice bene maleve geſtam, aduentum, inaugurationem, nuptias Principis, hoſtilitatem, ſeditionem, luem publicam, *l. 1. 4. C. eod. vide Spec. eod. d. §. ſi feriæ,* &c.

4 ¶ Conſtituebantur autem olim feriæ a Pontificibus *Macrob. præall. loc.* & Magiſtratibus maioribus: puta Dictatore, Conſ. Prætore, Præſide, *d. l. ſed etſi. 26. l. ſi in aliquam. 7. de off. proc. l. 5. & 9. C. eod. l. præſides. 4. hoc tit.* &c. hodie vt volunt, *gloſſ. & Dd. in d. l. 4. d. l. præſides. vbi Bart. & Iaſon.* tantùm a Principe: *arg. l. 4. C. eod.* quanquam ea conſtitutio, *d. leg. 4.* adminiſtratoribus indictionem feriarum adimens, non de magiſtratibus maioribus, ſed de iudicibus duntaxat pedaneis & municipalibus loqui videatur. Illud ſanè eſt in confeſſo, quemlibet iudicem ferias a Principe vel lege iam indictas & definitas, poſſe pro ratione & maturitate fructuum moderari, & aut citius, aut tardius, prout vſus fert, indicere, *gl. & Dd. in d. l. 4. C. eod. & l. præſides. hoc tit. Spec. de fer. §. 1 num. 4.* Etiam hodie magiſtratibus oppidanis vt decreti ſtatutiq́; ſic feriarum conſtituendarum, non quidem generaliũ, de quibus d. l. 4. agit, ſed quæ in ſuo territorio valeant, & (vt ita dicam) localium, eſſe poteſtatem. Quamobrem ſolus Princeps vt leges, ſic ferias ſtatuit generales. Inferiores, vt leges & ſtatuta, ſic ferias non prohibentur in ſua diœceſi condere locales.

¶ Materia circa quam feriæ verſantur, ſunt omnes actus, tàm publici, quàm priuati: *l. actus. 8. C. eod.* ſcilicet contentioſæ iuriſdictionis: nam quæ ſunt voluntariæ, etiam in ferijs rectè expediuntur: *d. l. actus.* vt & opera miſericordiæ, quomodo loquitur *Spec. de fer. §. ſequitur. num. 1.* item quæ expediri, nec differri reipub. intereſt: vt veſtigatio latronum, *l. pen. C. eod.* cuſtodia ac diſciplina militaris, vigiliæ, *l. pen. hoc tit.* & quæ ad ipſarum feriarum tuitionem. *l. 3. hoc tit.* aut annonam publicam, *l. 5. C. eod. l. e. 5. eod.* qua carere nullo die poſſumus, pertinent. In his enim & ſimilibus, feriarum non habetur ratio. 5

¶ Forma, & tempora colendarum feriarum, lege præſcripta ſunt: *l. 2. l. omnes. 7. l. fin. C. eod.* poteſt tamen (vt dixi) pro ratione fructuũ, aut ſerius aut citius iudex ferias indicere: *Iaſ. in d. l. 4. h. t. Spec. de fer. §. 1. nu. 4.* qua in re rationem loci illius in quo agitur, item domicilij actoris aut rei vocati, aliarumque circumſtantiarum habere debet *arg. l. 3. §. fin. de teſtib. vid. diſt. Spec. §. 1. n. 5 de fer.* Porro ſtatuta meſſibus & vindemijs tempora in l. 2. C. eo. nec cum l. 4. h. t. quæ vult ea eſſe arbitraria, neque etiam opportunitatibus & anniuerſariæ maturitati horum quidem locorũ & iſtius Septentrionalis cœli congruunt: ac ſubdititia putatur ea conſtitutio l. 2. non à Romanis Impp. ſed Gotthicis, regibus Tholoſanis & Hiſpanis, (quorum cœlo & caloribus magis conuenit) diu poſt occaſum imperij Rom. inuenta. Certe à noſtris iu- 6

terpretibus nec agnita eſt, neque cõmentarijs atque gloſſis explicata.

7 ¶ Finis ſolennium feriarum eſt, vt multitudo à curis prophanis feriata, cultui diuino det operam : *l. omnes. 7. l. fin. C. eod.* iuxta præceptum Decalogi, Memento vt diem ſabbati ſanctifices : quod etſi non ad ſpeciem ceremoniæ certæ diei ex lege Moſaica, tamen in genere, ad cultum Deo certo tempore præſtandum, omnes ex lege naturæ obligat. Finis neceſſariarũ feriarum eſt, vt agricolæ litibus vacui, colligendis tempeſtiuè fructibus vacare poſſint: *l. 1. 2. hoc titul. l. 3. C. eod.* quanquam non modo agricolis, ſed omnibus in genere feriæ proſint. *Spec. de fer. §. 1. num. 8.* Vt enim diſpoſitiones legum ſunt generales, *l. 3. C. de legib.* ita & beneficia legibus propoſita, generatim omnibus commodant, & ad omnes pertinent. Repentinarum feriarum finis eſt, vt Publicum gaudiũ luctuſve, publico iuſtitio celebretur.

8 ¶ Effectus, quòd in ferijs nec à iudice, *l. 1. h. t.* neq; ab arbitro *l. omnes. 6. in fin. C. eod.* ius dici, *d. l. 1.* aut citatio fieri, aut ſolutio debitorum publicorũ exigi poteſt. *l. omnes. 7. in fin. C. eo.* Quare parte alterutra emanente, actus à iudice tempore feriarum factus, eſt ipſo iure nullus, *d. l. 1. in fin. l. ſi feriatu. 6. h. t. Iaſ. in l. 4. n. 3. h. t.* Dico, Emanente: nam volentibus, aut ſponte comparẽtibus rectè ius dicitur. *d. l. 1. in fi. Spec. de fer. §. fin.* quod verum eſt in ferijs indictis litigatorum cauſa, puta meſſium, vindemiarum, &c. ſecus in ſolennibus, *c. fin. ex. eo.* aut repentinis. *Bald. in l. 1. in fin. C. eo.* Nam his à priuatis renunciari nequit, quia priuatorum cauſa non conſtituuntur. *Spec. de fer. §. fin. gl. Salic. & alij in l. omnes. 7. C. eod.* Sunt tamen, vt ſuprà dictum eſt, de quibus etiam die feriato magiſtratus adiri, & ius dici poteſt: vt quę moram non patiuntur, aut quę expediri ſtatim, vel pium eſt, vel publice vtile: cuius rei exempla complura hoc in titulo proponuntur. *l. 1. & 2. h. t. l. 5. 9. 10. C. eod.* Et tantum de ferijs: quas vtinam ſuperiora tempora non tam intoleranter cumulaſſent contra præceptum diuinum: Sex diebus operaberis : ſeptimũ quemq; pro ſabbato

A ſacroq; habebis. Quę lex nõ Moſaica neque temporalis, cum ante legem in Sina latam viguerit: *Exod. 16. & 25.* ſed Diuina, naturalis, perpetua videtur eſſe. *Exod. 20. 11. ex lege creationis ducta. Gen. 2. 3.* Vbi rerum cõditor ſeptimum diem nõ quidem ocio deſidię, ſed vacationi rerum diuinarum ſanctificãs: eâdem opera reliquos ſex hebdomatim dies laboribus, & communi huius B vitę ſeruituti mancipauit.

¶ At quia nec aduerſus eos, quam- 9 uis abſentes, qui dilationem impetrarunt, ſtipulatio Iudicio ſiſti committitur: ideo de hac quoque re, vtpote altera huius tit. parte, nonnihil eſt ſubijciendum. Differre litem, eſt actum iudicij, certo die expediendum, in alium diem vlteriorem reijcere. *l. quid tamen. 21. §. Papin. l. diem. 27. de recep.* C *arb.* Dilatio propriè noſtris dicitur aſſignatio certæ diei ſeu termini, quo cauſam tractari oportet, cum iuſto temporis interuallo facta. Propria dilationis ſunt, eſſe Continuam, *l. more. 8. hoc tit. l. 3. C. eod. Bald. in l. 1. C. eod. gloſſ. in Rub. de diuerſ. & temp. præſ.* Peremptoriam, *l. fin. vbi Bartol. & Dd. hoc titul. Maran. de dila. num. 2. Schurff. conſil. 29. cent. 1.* Arbitrariam, *Maran. de dilat. nu-* D *mer. 11.* Vtriq; parti communem, *Spec. de dilat. §. in ſumma. text. in l. petenda. C. de temp. in integ. reſtitut. vid. Lanfranc. in c. quoniam. verb. dilationes. de probat.*

¶ Dilationum ſpecies varias Dd. 10 comminiſcuntur: *vid. Spec. de dilat. §. 1. Hoſti. eod. tit. Bart. in l. 2. de re iudic. Panorm. in c. cum ſit. de appell.* in quas inquirere, non eſt operæ precium. Sanè E non inconcinnè aliæ dicuntur eſſe dilationes Peremptoriæ, aliæ Citatoriæ ſeu dilatoriæ, quæ peremptorijs opponũtur: *l. ad peremptorium. 68. cũ ſeq. de iud.* aliæ Iudiciales, aliæ Extraiudiciales: alię Legales, alię Conuentionales.

¶ Quod ad cauſam efficientem at- 11 tinet, dilationes dantur aut à lege, *l. 1. & 4. de re iudica. l. 4. C. de vſur. rei iud. tot. tit. ff. & C. de temp. app.* aut à iudice, *cap.* F *cum ſit Romana. vbi not. de appell. Specul. de dilat. §. ſequitur in fin.* aut conſuetudine ſeu ſtatuto, *Bart. in l. ſi arrogator. de adopt. Tiraq. de ret. lig. §. 1. gloſſ. 10.* aut partium conuentione, *c. paſtoralis. 27.*

§. cum

Digitized by Google

§. cum autem. de off. del. l. de die. 8. qui ſatiſd. cog. Cauſa, προκαταρκτικὴ, eſt petitio partis: *c. cum cauſam. de app.* quanquam interdum etiam proprio motu atq; arbitrio, terminū iudex præſtituat aut proroget: *Spec. de dila. §. 2. n. 6.* item multiplex æquitas dandæ dilationis, quæ ex varijs cauſarum circumſtantijs oriri poteſt. *vide Spec. h. t. §. 1.* nā ex bono & æquo dilationes dantur, *Spec. præall. loc. n. 26. 27.* tàm actori quā reo, *Spec. eo. §. videndū. in prin.* quanquam reo, qui ſe præparare non potuit, plenius conſulatur, *l. fin. h. t.* longioreſque ac crebriores termini concedantur. *gl. in l. ſicuti. §. ſed ſi quæratur. ſi ſer. vēd. Iaſ. in d. l. fi.*

12 ¶ Materia circa quam, ſunt omnes cauſæ, tàm ciuiles, quam criminales, *l. fin. hoc t.* etiamſi crimen ſit notorium, *vide gloſſ. in l. ictus. C. de his qui not. inf. a. l. cum reus. 8. l. fi. C. de pœn. Bald. & Salic. in l. ea quidem. 7. de accuſ. Imol. in l. is qui. 5. de quib. iud. Far. de Put. in tract. Syn. verb. defenſionē.* In pecuniarijs cauſis, vna tantùm dilatio in ſingulos actus datur: in criminalibus, duæ actori, tres reo dantur. *l. fin. h. t.* Nam & olim accuſatori ad agendum duæ, reo tres clepſydræ ad defenſionem infundebantur. Sed & in ciuilibus quandoque ex magna cauſa noua dilatio datur: *Spec. eo. §. non videndum. num. 3.* puta ob legitimum impedimentum, *l. oratione. hoc t. c. paſtoralis. de off. del. Iaſ. & Dd. in d. l. fin. Maran. de dilat. num. 6. 7. 8. 9. cum ſeq.* quod de tempore litis iam conteſtatæ accipe: nam ante eā, reo triplex terminus ex lege eſt conceſſus, *l. ad peremptorium. 68. cum ſeq. de iud.* Illud in genere tenendum materiam dilationum eſſe amputandam, *vid. in Auth. offeratur. C. de lit. conteſt. l. 2. C. de temp. app.* præſertim in cauſis ſummarijs, *Clem. ſæpe. de verb ſignificat.* quia curſim lites expediri, publicè intereſt. *l. properandū 13. C. de iud. l. quidā. ſi cer. pet. Clem. diſpendioſam. de iud.*

13 ¶ Forma dādæ dilationis eſt, vt detur parte citata, *Spec. de dilat. §. 2. num. 1.* & cum quadam ſummaria cauſæ cognitione: *l. à procedente. 4. C. de dilat. Spec. §. vlt. nu. 20. Hoſt. de dilat. nu. 7.* vtq; ſpacium à lege conceſſum, iudex ſequatur aut extendat, non etiam facile minuat. *vid. Dd. in l. 1. C. eo. in c. 1. ex. eo. Pa-*
A *nor. in c. cum ſit Romana. de app. l. 4. §. antep. de re iud. l. ſin. C. eo. Maran. de dilat. n. 15 Spec. §. vlt. n. 13.* In termini etiā aſſignatione, exprimere & ſignificare partib. iudex debet, quid in termino agi oporteat: *Spec. de dilat. §. vlt. in fi.* de qua forma cōſulēdus eſt Speculator. *d. § fi. n. 2.* 14

¶ Cauſa finalis eſt, vt litigatores idoneum habeant ſpaciū, quo ſe ad iudicium præparare & inſtruere poſſint.
B *l. 1. in verb. ſpaciū inſtructionis. C. eo. c. fin. in verb. temporis ſpacium vt potuerit deliberare. ex. eo.* Effectus eſt, quòd dilatio excuſet à pœna & mora. & ea pendente, nihil ſit agendum aut innouandū: *l. 3. C. eo. c. 2. c. præt. ex. eo. Pan. in c. ſignificante. ex. eod. Socin. in fall. regul. 93.* vbi autem dies ſeu terminus eius venit, quòd habeat vim ſententiæ interlocutoriæ, *l. qualem. 27. de rec. arb.* & perimat actum
C qui in aſſignato dilationis termino fieri debuit: adeò vt pars poſtmodum cōparens, ſuper eàdem re amplius, niſi ex magna cauſa, non audiatur. *Spec. §. 2. num. 4. 8. & 9. Schurff. conſil. 29. cent. 1.*

DE EDENDO.
Tit. XIII. C. 2. 1.

D 1 *Continuatio.*
2 *Vnde dictus ſit libellus, et quid ſit.*
3 *Partes libellorum, & ſpecies.*
4 *Proprietates.*
5 *Cauſa efficiens: & cui libellus ſit offerendus.*
6 *Materia: & in quibus libellus offerendus ſit vel non ſit.*
E 7 *Forma libellandi.*
8 *Finis & effectus.*
9 *Edere quid ſit.*
10 *Quotuplex editio.*
11 *Cauſa efficiens.*
12 *Materia: & quæ ſint edenda, vel non.*
F 13 *De forma faciendæ editionis.*
14 *Finis & effectus editionis.*

VOcato † ad iudicium reo, & ſui copiam faciente, proximum eſt, vt 1

actor actionem ſuam libello compre-
henſam offerat, *Auth. offeratur. C. de lit.
conteſt.* atq; edat, *l. 1. h. t. l. 3. C. eod.* vt de-
liberare reus poſſit, cedere (quod de
ceſſione iuris ſolenni Contius inter-
pretatur) an contendere vltra debeat:
& ſi contendendum putet, veniat in-
ſtructus, cognita actione qua conue-
niatur, *l. 1. h. t. in princ.* Recte igitur atq;
ordine ſequitur, vt de edendo diſpicia-
mus. Quia verò potiſſimum, & primo
loco libellus in iudicio editur: *Auth.
offeratur. C. de lit. conteſt. l. 1. h. t.* non alie-
num erit, quædam de materia libello-
rum præmittere.

2 ¶ Libellus, diminutiuũ à libro eſt,
vnde charta olim conficiebatur: ac in
genere, omnem ſcripturã ſignificat: *l.
1. in princ. de tab. exib. l. ſi publi. anni. 4. de
publ. l. minorum. 6. C. in prin. l. min. l. ſeuerriſ-
ſimi. 14. C. de md. l. r. C. quan. lib. prin. & ff.
de lib. dim. ſſ.* figurate, materia pro re q̃
ea continetur, ſumpta. Tropice autem,
hoc in argumento Libellus pro ſcriptu-
ra quæ actionem continet, accipitur: *l.
libellorum. 3. de accuſat. Auth. offeratur. C.
de lit. con. c. fin. ex. de li. oblat.* de cuius de-
finitione, plura apud Dd. videre licet.
*Spec. de lib. con. §. 1. Hoſt. in Rub. eo. nu. 1. Dd.
in c. fin. de lib. obla. Soc. eod. tit. in Rubr. vide
gl. in c. 1. verb. libelli. de lib. oblat. Odofr. in
ſumma. tit. quid ſit libellus.*

3 ¶ Eius partes numerãtur tres: 1. ma-
ior propoſito, quæ iuſtam ex iure pe-
titionis cauſam oſtendit. 2. narratio,
ſeu minor, qua infertur in propoſita
ſpecie facti, eam iuſtã petitionis cau-
ſam ſubeſſe. 3. petitio ſeu concluſio,
quę vtramq; propoſitione coniungit,
& minore maiori includit. *vid. Iaſ. Zaſ.
& alios. in prin. Inſt. de act. Bar. in l. ſi prius,
in princ. de oper. no. nunc.* Eſt igitur libel-
lus, quidam quaſi Syllogiſmus practi-
cus & iudicialis. Speculator *de lib. conc.
§. quid libellus. nu. 3.* paulo aliter eas par-
tes recitat. ponit enim primo loco li-
belli Cauſam, quæ maior eſt: ſecundo
Obligationem, quæ minor eſt: tertio
Actionem, quæ in ſuperiore partitio-
ne eſt concluſio: ipſa enim petitio di-
citur actio: *§. 1. Inſt. de actio. l. actio. 27. ff.
de act. & ob.* in petitione autem conſi-
ſtit concluſio, nõ in verbis narratiuis,
Bald. in l. fin. circa fin. C. de fideicom. liber.

A Et hæc, potiſſima pars libelli eſt, quæ
præcipue attenditur *Bart. in l. Aurelio.
§. Sticho. de lib. leg. Iaſ. in §. omnium. n. 129.
131. 132. Inſtit. de act.* in Ciuilibus: non e-
tiam in Criminalibus, quibus conclu-
ſione non eſt opus. *Bart. in l. quid ergo.
§. pœna. de his qui no. infa. Iaſo. in d. § om-
nium. nu. 137. vid. J. de accuſat.* Species li-
bellorum vſitatæ duæ ponuntur: alter
Conuentionalis ſiue Ciuilis a conue-
B niendo, *c. fin. ex. de lib. obla. gl. in c. 1. eo. tit.*
alter Criminalis, *l. libellorum. 3. de accuſ.
de quo vide Spec. de lib. ob. §. ſpecies. gl. in d.
c. 1. Lanfr. in c. quoniam. ad verb. petitiones.
de proba.*

¶ Propria libelli ſunt, eſſe rotun- 4
dum, dilucidum, concludentem, non
obſcurum, non incertum neq; genera-
lẽ aut alternatiuũ, *vide Spec. de lib. con.
§. vlt. Ferr. in for. lib. contr. opp. lib.* &c.

C ¶ Cauſa efficiens eſt lex, quæ libel- 5
lum offerri diſponit: *Auth. offeratur. C.
de lit. conteſt.* offerri autem iubet princi-
paliter Iudici *c. 1. de li. ob. Spec. §. reſtat. in
prin. eod. tit.* competenti: *Spec. eo. t. §. nunc
videamus in fin.* quia huius officium ſu-
per petione imploratur, *l. 1. C. eodem.*
deinde etiam parti aduerſæ, *d. Auth.
offeratur. l. 1. in prin. hoc tit.*

¶ Quod ad materiam attinet, in o- 6
D mnibus cauſis offerendus eſt libellus,
de quibus conſtituitur iudicium, & in-
ter duos lis eſt: *Spec. de lib. con. §. nunc di-
cendũ per c. licet. de ſim.* tam ciuilib. quã
criminalibus, *d. l. libell. 3. de accuſ.* tam pe-
titorijs, *l. ſi in rem. 6. de rei vend.* quã poſ-
ſeſſorijs: *Spec. præall. loc. nu. 2. §. fin. Inſt. de
interd.* nõ tamen ſemper in cauſis ſum-
marijs, *Clem. ſæpe verb. libellũ non exigat.
E vbi gl. de ver. ſignif.* puta executionibus:
Spec. præall. lo. nu. 17. in his enim qualiſ-
cunq; petitio, etiã ſine ſcriptura ſuffi-
cit: quemadmodum & cùm per modũ
inquiſitionis proceditur, *l. 4. vbi gloſſ.
ad verb. continua. C. de apoſt. c. cum olim de
teſtib. vid. Can. in c. qualiter. 24. de accuſ.*
aut iudicis officium extra ordinẽ im-
ploratur, *Spec. præall. loc. nu. 7.* An autem
in appellationibus *vide Spec. de lib. ob. §.
F nunc dicendum. nu. 37. 38.* & exceptioni-
bus *Spec. de excep. §. viſo. ver. ſed nunquid.*
libellus requiratur, nõ eſt huius nunc
inſtituti diſputare.

¶ Forma libelli etſi maximè iuxta 7
ſtylum

Digitized by Google

ſtylum & conſuetudinem cuiuſq; curiæ eſt concipienda, *Spec. eod. tit. §. nunc dicendum nu. 3. & in §. fin. in princ. per l. 3. l. fin. de teſt. c. conſuetudinis. 11. diſt. Bald. poſt gl. in l. de quib. ad ver. inueterata. de leg.* tamen vbi nulla ſpecialis extat conſuetudo, ſcripto complectēda eſt: *d. l. 1. verb. deſcribatur. h. t. & d. Auth. offeratur.* ea ratione, vt hæc quinq; ſubſequentibus verſiculis comprehenſa contineat:

Quis, quid, coram quo, quo iure petatur, & a quo,
Recte compoſitus quiſq; libellus habet.

vid. Hoſt. de lib. oblat. Præcipua autem libelli forma, in concluſione conſiſtit, *Bal. in l. 2. num. 2. verſ. præterea. C. de proba.* quę cuiuſmodi eſſe, & quomodo formari debeat, alibi pluribus exponit Iaſon: *Iaſo. in §. huic autē. num. 13. inſtit. de actio.* qui de clauſulis quoq; libellorū, varie & copioſe multis in locis diſputat, *in §. omnium. Inſt. de actio. & §. ſic itaq; eod. tit. in l. Diuus. 33. de re iud. in l. petens. 27. nu. C. de pac. vid. Cano. in c. 2. de off. ord.* Atq; hodie tanta habetur concluſionis ratio vt ſufficiat ex eius formā certum actionis genus intelligi, etiamſi nullum eius nomē exprimatur: *c. dilecti. vbi Dd. de iud. Panor. in c. examinata. nu. 1. 2. 3. eod. tit.* quod olim contra fuiſſe videtur: ſaltem iure Cod. *l. 3. C. de eden. l. vlt. C. de interd.* nam Digeſtorum iure non fuiſſe neceſſe actionem libello deſignari, alibi tenet Accurſius. *gloſſ. in l. 1. §. 1. verb. edere. ff. de eden. per illum text. & l. quoties. C. de dignit. lib. 12.*

¶ Finis libelli eſt, vt agētis deſiderium proponat, *l. 1. de poſtul.* iudicem & aduerſarium de ſpecie futuræ litis inſtruat, *l. 3. C. eo. l. 1. h. t.* & ſit fundamentum iudicij. Nam & probationū articuli, ad libelli formam accommodādi ſunt, *l. licet. 9. §. ibidem. de probat. c. ſignificauerunt. de teſtib. Hoſt. in Rub. de probat. n.* & ſententia ſecundū eundem ferenda, *l. fin. c. 4. fideicom. liber. l. vt fundus. 18. com. diuid.* Quare vt recte ordinetur, ac ſuper certa re aliqua [illegible] iudicium, neceſſe eſt ab actore etiam non monito, *Spec. de lib. oblat. §. verum. nu. 4.* vltrō libellum offerri: *Auth. offeratur. C. de lit. conteſta.* eiuſque omiſſio vitiat proceſſum, *Spec. præall. loc. §. nunc dicendum. nu. 14. per not. in c. 1. de lib. obl. & in l. prolatum. C. de ſent. & interl. omn. iud.* Vnde merito libellus ſubſtantialibus iudiciorum annumeratur. *Spec. in d. §. vtrum.* nam libello exiſtente nullo, proceſſus redditur nullus, *c. examinata. vbi Fel. nu. 14. de iud. glo. ad verb. ſecundū. Inſt. de ob c. 1. vbi Canon. ex. de lib. obl.* Quare & iudex ineptum reſpectu iuris, non facti, *Panor. in c. examinata. nu. 21. de iud.* aut contra ſtylum curiæ formatum, *Fel. in c. 2. nu. 5. de lib. ob. Guidon. Pap. in proœ. deciſ. vide etiam Tiraqu. in tract. de pæn. in princ. nu. 7.* ex officio, ne ſententia reddatur retro nulla, *Fel. in d. c. examinata. nu. 14.* reijcere poteſt. Si tamen intentio ſit apta, ſuſcipi libellus debet, etiamſi petitio ſit inepta: *Fel. præall. lo. nu. 11.* nam in dubio & quoad fieri poteſt, ſuſtinendus eſt, *l. ſi quis. 66. de iudic.* vt includat intentionem libellantis. *Anchor. conſ. 148. ad prædicta. nu. 6. per Inno. in c. fin. de lib. ob. Panor. in d. c. examinata. nu. 18. Rom. conſil. 245.* adeo vt ex narratis ſufficiat reſultare ius agendi implicite, vt noſtri loquuntur, & id poſtea in probationibus explicite declarari: *Anchor. d. conſ. 148. nu. 6.* & qualitercunq; poſſit commode interpretari, procedat: *Bald. in l. edita. n. 7. C. de his quibus vt ind. per Imol. in d. c. examinata.* & ſuper parte eius apta totus fundandus ſit proceſſus, etiamſi in reliquis ſit ineptus, *Bal. in c. 1. nu. 4. de mil. vaſ.* Ad effectū libelli illud quoq; pertinet, quòd eo complexa videatur actor conſiteri. *Panor. d. c. examinata. nu. 3. & 4.* Vtrum autem libellus emendari aut mutari poſſit, etſi varie diſputatur: *in l. 3. C. de eden. §. ſi minus. Inſt. de actio. Spec. de cōcep. lib. §. nunc oſtendamus.* tamen communis concluſio eſt, emēdari & declarari ad ſententiam vſq;, *l. 4. §. fin. de nox. act. l. 4. l. ſi quo. 41. de pet. hær.* mutari verò, & ſubſtantiam eius corrigi, duntaxat ad litem vſq; conteſtatam *Dd. in d. l. 3. C. eo. Cau. in c. inter. de fid. inſtr. Iaſ. in §. omnium. nu. 157. Inſtit. de actio. vid. Landt. lib. 3. art. 14. Fach. diff. 42.* poſſe: de quo, quæ noſtra ſit exiſtimatio, alibi docuimus: *§. ſi minus. 35. Inſtit. de actionibus.* & alio forſan loco planius exponemus.

¶ His [illegible] præmiſſis, de Edēdo videamus: quæ prop[illegible] eſt huius tituli tra-

ctatio. Edere, ſignificat aliquid in pu-
blicum proferre, enunciare vel profi-
teri, *l. ſi ſine. 22. §. ſi procura. 4. rem. rat. hab.*
l. 1. de off. conſul. l. ſi quis. 6. § ſi mutuũ. de ed.
In hac porro materia, Edere propriè
eſt copiam deſcribendi aduerſario fa-
cere, ſeu libello quid cõpecti, eumque
dare deſcribẽdum aduerſario, aut di-
ctare, *l. 1. l. 6. §. edi. h. t.* Edere & eum La-
beo ait, qui producto ad album (quo
publice Prætoria edicta, & actiones
qua daturus eſſet magiſtratus, olim
proponebantur, *vide in tit. de alb. ſcrib.*)
aduerſario declarat, quã actionis ſpe-
ciem de propoſito Prætoris Albo atq;
Edicto velit intentare. *d. l. 1. in prin.* Cer-
tiorem enim hoc etiam modo facit
reum, de futura litis ſpecie. *d. l. 3. C. eod.*

10 ¶ Editio alia eſt Iudicialis, alia Ex-
traiudicialis. *Inno. ol. in c. 1. de probat.* Item
alia Libelli, alia Inſtrumentorum, alia
Rationum, alia Actorum. *vide gloſſ. A-*
lexan. Iaſ. & Dd. in Rub. C. eod.

11 ¶ Cauſa efficiens Remota, eſt Edi-
ctum hoc Prætoris, *l. 1. l. 6. §. præt. h. t. l. 3.*
C. eod. quo neceſſitas editionis impo-
ſita & introducta eſt: Propinqua, iuſ-
ſum iudicis, qui editionem fieri opor-
tere decernit: *l. 1. in verb. ad offic. iud. vbi*
gl. & Dd. C. de eden. l. vbi. 8. in verb. decer-
neretur à pratore. h. t. Iaſ. in l. quadã. nu. 4.
h. t. l. 2. in verb. is apud quem agitur iubebit.
C. eo. aut ex officio Mercenario, quan-
do in iudicio propter actionem editio
poſtulatur: *vide gloſſ. in l. 1. & 2. l. non eſt*
nouum. 5. C. eo. aut officio Nobili, quan-
do extra iudicium, vel ſine circumſtã-
tia actionis, ea eſt petita. *l. 1. quem. teſt.*
aperi. an. l. vbi. 8. vbi g. ad ver. iud. off. hoc ti.
Cauſa προκαταρκτική, eſt Petitio par-
tis, ſine qua iudex editionem non de-
cernit. *Iaſ. in l. quadam. num. 4. h. t. per l. ſi*
quis. 6. §. pertinere. hoc tit. Ea verò fit aut
Principaliter & Per ſe, implorato ſcili-
cet iudicis officio nobili, *Inno. in c. 1. n. 3.*
de probat. fac. l. 7. 8. h. t. vel propoſita in
Factum actione, *Bart. in l. 1. §. offic. nu. 3.*
de tut. & ra. diſt. ſi quidem ordinaria de-
ſit, quę interdum ad editionem impe-
trandam competere poteſt: *l. quadam.*
9. h. t. aut Incidenter, *Bart. præal. l.* vt cũ
propoſita actione per modum exce-
ptionis dilatoriæ petitur editio actis:
de quo genere hîc præcipue diſputa-

A tur. Hæc autem petitio, æquitate & iu-
ſta aliqua cauſa niti debet: *l. 1. verb. æ-*
quiſſimũ. l. 4. in verb. ratio æquiſſ. h. t. puta
quod petentis interſit editionem fie-
ri. *l. 6. §. ex hoc edicto. hoc t.* quæ ratio ma-
xime valet in publicis inſtrumentis
edendis, *l. 2. vbi Iaſ. nu. 2. 3. C. eod.* non æ-
que in priuatis: *l. 3. en. ad exhib.* quod a-
lias ſpeciem futuræ litis diſpicere, nec
ſe præparare poſſit, *l. 3. C. eo. l. 1. h. t.* quod
B æquum ſit, inſtrumentum quaſi ſuum,
aut ſaltem commune edi, *l. 4. in prin. l. ſi*
quis. 6. §. ex hoc edicto. h. t. l. 6. C. eo. &c.
¶ Materia, ſunt omnia iura, quibus 12
actor in iudicio viſurus eſt, *l. 1. verſ. eden-*
di. h. t. Libellus, Inſtrumẽta, Rationes,
Iudicia, Articuli, *Paul. lib. 5. Senten. 16. l.*
vnius. de quæ. Iaſ. poſt alios. in l. 2. n. 3. 4. 5.
6. cum ſeq. C. eo. Bart. l. vlt. nu. 8. de quæſt.
&c. Amplius volunt Dd. *Iaſ. in l fin. nu.*
C *2. dicens hanc eſſe communem. C. eo.* omnia
inſtrumenta quæ ad cauſam pertinẽt,
etiamſi actor iis nõ vtatur, petenti reo
edi oportere: *l. 3. h. t.* à reo vero actori
non item, *l. 1. C. eod. tot. tit. de prob. l. nimu.*
C. de teſt. niſi ad replicationẽ eius fun-
dandam: *l. fin. vbi communiter Dd. C. eod.*
quod in rationibus, de quibus leges
huc pertinentes loquuntur, verum eſ-
D ſe poteſt: *l. fin. C. eod.* cùm quia niſi ra-
tiones edantur, non rectè dari & acce-
pti integra cauſa cõſtare poteſt: *l. 4. &*
l. 6. §. rationẽ. h. t. l. 4. & 5. C. eo. tum quod
rationes vtriq; parti quodãmodo vi-
deantur eſſe communes: *l. ſi quis ex arg.*
6. §. pertinere. h. t. l. 6. C. eod. vt ſuum quaſi
inſtrumentum petenti ſit edendũ: *arg.*
d. l. 4. & l. 6. h. t. In reliquis durum eſt, a
regula recedi, *l. 1. C. eod. l. nimu. 6. C. de*
E *teſti. c. 1. de prob.* & reum cogi, vt ipſe ad-
uerſarium ſuis documentis inſtruat: *d.*
l. nimu graue. 6. C. de teſt. l. 1. C. eo. c. 1. de pro.
maximè cùm replicatio inſtar actio-
nis ſit, *l. quæſitũ § fi. de peri.* & Actore nõ
probante reus ſit abſoluẽdus: *l. qui ac-*
cuſare. 4. C. eo. & alioqui Nemo, qui nõ
eſt in officio publico, inſtrumẽta & ra-
tiones ſuas, vt paulo poſt dicemus, ex-
hibere cogatur: *l. pen. ad exhiben.* ceſſet
F etiam hîc æquitas & cauſa, quare e-
ditio ſit introducta. Nec enim vt ad li-
tes minuendas, aut certè rectè conſti-
tuendas pertinet & æquũ eſt, edi reo,
(qui ſe pręparare ignarus quando cõ-
ueniretur

uenixetur non potuit) actionem & documenta actoris: quo deliberare poſſit vtrum contendendum putet an non, & ſi putet, ſe comparare poſſit: *l.1.h.tit.* ſic eadem contrà ratio eſt, vt reus edat actori ad fundandam replicationem. Quin id ad excitãdos in iurgia animos augendaſq; potius lites, quàm ad ſopiendas pertinet: & æquum eſt, vt actor ſe ipſus initio ad iudicium comparet (cùm in ſua poteſtate habeat; quando agere velit: & non niſi probè re meditata, in litem ingredi compellatur, *l.4. l.vlt.de excep.do.h.t.1.C.vt nemo inuitus.*) non verò à reo ſui iuris inſtructionem expectet, *d.c.1.de probat.* Quam ob rem æquius eſt, ad id reum non compelli: niſi fortè in cauſis fauorabilibus, puta Fiſci, Dotis, Alimentorũ, Matrimonij, *l.3.C.eod.l.2.§.1.de iur.fiſc.cle.1.§.cæterùm de vſur.vide Alex.Iaſ.& alios in d.l.fin.C. eo.*&c. Sanè quidem exceptiones, & reliqua quibus reus in iudicio vtitur, actori edenda ſunt, cùm ſint pars actorum. Acta autem omnibus quorũ intereſt, nedum litigantibus ſunt edenda, *l.2.vbi Iaſ.nu.2.C.eo.l.fin.vbi Bart.Bal. C.de re iud.l.2.C.vt lit.pen.* Sed & inſtrumentorum communium editio rectè petitur: *l.quadam,9.h.t.l.procurator.7. C. eo.Iaſ.in l.fin.num.3.C.eo.Ro.conſil.348.* & eadem ratione, rationũ ab Argentario vel Nummulario, qui noſtro nomine aut rogatu eas confecit, *l.4.6.h.t.* Meũ enim quodammodo inſtrumentũ eſt, quod meo rogatu & de re mea à perſona publica eſt confectum, *d.l.6.§.pertin.re,d.l.4.in prim.in verb.meum.* In eadẽ cauſa hodie Notarij ſunt: vt petentib. ijs, quorum nomine contractus conſcripſerunt, Protocolla ſua exhibere cogantur. *Bart.in l.argentarius.10.h.t.* Item Gabellatores quos vocãt, & Rationales: denique omnes qui ex officio publico libros rationum conficiunt, *text.in l.iuſtum.6.C.eo.Bart.in d.l.argentarius,10.& in l.vbi.8.§.fin.h.t.* Quare & illud conſentaneum eſt, ſicuti acta, *l.2. C.eo.* ita quælibet regiſtra, libros, inſtrumenta publica, aut in archiuo publico recondita, ijs, quorum intereſt, cõmunicanda eſſe. *Bal.in rub. C.de fid.inſtrum. nu.5.Iaſ.nu.3.4.cum ſeq.Purpura. Dec.& communiter Dd.in l.2.C.eod.* Priuati verò

A rationes ſuas denudare nõ coguntur *l.2 C. quando & à quib.quar.par.lib.10.l. pen.ad exhib.l.fin.C.de* [illegible] niſi ex æquitate mercatores illi, qui varias negociationes exercent, & ipſis rationib. quaſi publicis vtuntur. *Bart.in l quadã, 9.in prin.h.t.per glo.l.fin. C.de pact.conuen. Alex.Angel.in d.l.argentarius,h.t. Card. in cle.1.§.1.opp.5. de vſur. Felin. in c.1.de probat.* B Æquum enim eſt, Vt quib. rationibus pro ſe cùm vſus eſt vtuntur, *vide Iaſo.& Dd.in l.admonendi,31. de iur. & in l.inſtrumenta.5.cum ll.ſeqq.C.de probat.* eas contra ſe quoq; valere patiantur, *l.ſi quis,13.C.de teſt. tot.tit.quodquiſq. iur.atq.ita & in his terminis videntur accipienda.l.iuſtum,6.& l.vlt.C.eod.*

¶ Quod ad formã attinet, olim qui ab argẽtario petebat rationes edi, iuſiurandum dare cogebatur, ſe non C calumniæ, & vexãdi argentarij cauſa petere: *d.l.6.§.exigitur,l.quadam. 9.§.fi.h.t.* ſed hoc non multum hodie vſurpatur. Certè in iudicijs non vſquequaq; obtinet: cùm alias in his de calumnia iuretur, *tot.tit.C.de iur.prop.calum.* & ex diſpoſitione legis, talis editio facienda ſit: non autem præſumi debeat, calumniæ cauſa petere, qui petit id quod per D lege conceditur, *l.nemo.155.l.nullus,55. de reg.iur.* Id tamen quod intereſt quoties hac in materia probari debet (ſicut probandum eſt, *l.vlt.de prætor.ſtip.l. vnic.C.de eo quod inter.l.2.in fin.de eo quod cert.loc.*) vt factum *l.aſſeueratio.10. C.de non num.pecun.* ſolet per iuramentum (cùm de modico præiudicio agatur) declarari, *l.theſaurus.15.ff.ad exhib.l.6.§. 2.h.t.vide Ang.in l.4.h.t.* Editio autem E inſtrumentorum fit in iudicio ſine die & conſule, quo inſtrumentum cõſcriptũ eſt, *l.1.§.1.h.t.* Nam dies inſtrumenti non ad cauſam editionis, quæ tantùm fit, vt ſciat aduerſarius, quibus inſtrumentis actor vti velit, quod æquè ſcire poteſt, ſiue dies edatur, ſiue ſecus: ſed ad fidem inſtrumenti, & probationem ſpectat. Vt autem probatio ante litem cõteſtatam, ob timorem ſubor- F nationis non publicatur, etiam cùm producta eſt (vt produci ad æternã rei memoriam poteſt. *Auth.ſed etſi quis. C. de teſt.*) ita nec dies inſtrumenti antea eſt proferendus: ne videlicet qd frau-

Digitized by Google

dis,prolato vulgatóque, ſeu vt alij le-
gunt,Prælato die,contra inſtrumentũ
excogitetur:*d.l.1.in prin.§. editiones,ex-
empla vide apud Conſtan.lib.1. epiſt.tit.4.
Cui tc.lib.3.cap.7.l.ſi à debitore,28.ad l.Cor.
de falſ.l.2 §. diem,quem.teſtam.aper.* quo
deinceps in probatione facienda, vbi
producendum eſt,fide careat. Dies au-
tem ſolutionis edendus eſt, quia pars
eſt inſtrumenti & contractus,*d.l.1.§.9.*
ſicuti & dies rationũ: quod aliter data
& accepta intelligi nequeunt, niſi de
tempore conſtet,*l.1.§.rationes,l.6.§.ini-
tium,h.t.* Acta quoq; cum die & anno
edi,receptum eſt, *gl.in l.1.verb.die.h.t.
Bal.& Dd.in l.2.C.eod. Alex.in l.1.§.1.h.t.*
Neque tamẽ & Originalia edi neceſſe
eſt,ſed ſufficit Exemplum, ſeu (vt nũc
loquuntur)Copiam exhiberi,*gl.Bart.
& Dd.in l.2 h.t.Alex.in l.exempla.11.h.t.*
niſi cum aut ad finem probationis e-
ditio fit: tunc enim originalia produci
debent:quia hæc ſola probant.*Auth.ſi
quis in aliquo,C.eod.* aut inſtrumentum
falſum eſſe dicitur, aut alia cauſa iuſta
ſubeſt. *Bar.Bal in l.procur.7.C.eo.* Vtrum
autem totum inſtrumentum vel liber
edendus ſit, an ſufficiat particulam &
articulũ de quo quæritur,edi,quæſtio-
nis eſt, *vide Bart.Bal.in l ſi.C.de pre. imp.
off.& in l.argentarius,10.§.1.h.t.Iaſ.in rub.
de oper.no.nunc.nu.8.Spec.de fid.inſtr.§.17.
verſ.ſed ſi omnia.* Equidem ratio tota,
quatenus ad petentem pertinet,eden-
da eſt,& à capite,vt inquit I.C.*l.argen-
tarius,10.§.1.h.t.* idemq; puto in inſtru-
mentis ſeruari oportere, cum ſolum-
modo I.C.diem confecti inſtrumenti
excipiat,*l.1.§.pen.h.t.* vt Exceptio regu-
lam in caſib. non exceptis confirmare
videatur. *vide Dec.in l.1.de reg.iur.* In li-
bris autem & regiſtris, quorum varia
& diſcrepantia ſunt capita, ſuffecerit
eum articulum edi,qui ad cauſam per-
tinet,& quo quis vſurꝰ eſt:*d.l.1.in verb.
quibus quis vſurus.* cum idem ferè in ra-
tionibus velit ſeruari Iuriſconſ. *l.argen-
tarius,10.§.1.h.t.* Illud quoq; ſciendum
eſt,editionem fieri ſumptibus peten-
tis:*l.4.§.fin.vbi Dd & in l argentarius.v-
bi Bald h.t.* & ſemel tantùm faciendam
eſſe,niſi iuſta eius reiterãdæ cauſa ſub-
ſit,*l.6.§.fin.num.11.ſeq.h.t.*

14 ¶ Finis editionis quæ initio litis fit,

A eſt:Vt aduerſarius inſtrui poſſit de fu-
tura litis ſpecie, *l.1.h.t l.3.C.eod.* ac in-
ſpecto iure actoris, deliberare vtrum
cõtendendum putet an nõ:& ſi putet,
vt veniat inſtructus ad reſpondendũ,
d.l.1. Rationum aũt & inſtrumentorũ
actorumq; editio,quę poſt litem peti-
tur cõteſtatam, magis fit ad inſtruen-
dam probationem: *l quadam,9.§.num-
mularios,in verb.quorum probatio.l.argen-*
B *tarius,10.verb.ad inſtruendum,h.t.* vel fun
dandam intentionem aut exceptionẽ,
l.1.6.l.ſi. C.eod. quàm ad ſpeciem litis
declarandam. Quod ſi porro editio nõ
fiat, poteſt iudex reſtitãtem eo adige-
re ex officio,manu militari,*Bar.in l.ſti-
pulationes,72.num.37.de verb.oblig.* captis
pignoribus,*l.1.in verb.ad officium,vbi gl.
& Dd.C.eod.* &c.aut denegata in poſte-
rum audientia,*gl.fin.in l.1.§ fin.h.t. text.*
C *in l.ſed etſi,26.§.ait prætor,4.ex quib. cauſ.
ma.de alijs remedijs,vide Innoc. in c. perpe-
tuus,12.de fid. inſtrum. Alc.in l.vlt.circa
fin.C.eod. Bal.in l.2.nu.2.C.de teſtam.* quã-
quam & litigatori ad intereſſe detur a-
ctio,quanti ſcilicet eius interfuit, edi-
tionem factam eſſe,*l.6.§.ex hoc edicto,l.
7.8.9.l.argentarius,10.§.2.h.t.*

DE PACTIS. Tit. XIV.

D C. 2. 3.

1 *Continuatio tituli.*

2 *Definitio nominis & rei,quatenus pactũ à Contractu, Tranſactione & conuentione differat, vnde dictum ſit pactũ, & quid ſit,& quã variè ſumatur.*

E 3 *Natura pactorũ, & proprietates.*

4 *Diuiſio & ſpecies pactorum.*

5 *Cauſa efficiens, qui cum quib paciſci poßint vel non poßint.*

6 *Materia, quibus de rebus paciſci liceat vel non liceat.*

7 *Forma,de varijs pactorũ modis.*

8 *De fine pactorum*

F 9 *De effectu:& cur pacta exceptionem tantũ, non etiã actionem producant:& quo iure,quibus caſibus actionem pariant.*

10 De

10 *De interpretatione pactorum: cui proſint vel noceã., & ad quas perſonas vel res, & quàm late extendantur.*

11 *Contraria, & quomodo pacta tollantur.*

1 EDita † actione, omniq́ue iure atque inſtrumentis actoris reo communicatis, ſæpenumero fit, vt priuſquam reſpondeat reus, aut exceptionem Pacti Tranſactioniſq; factæ, qua litis ingreſſus impediatur, *vide Cuiac. Iuſ. & ibidem l. 4. & 5. C. eod. l. nam poſtea. 9. vbi Bar. de iureiur.* obijciat, aut ſi nulla præſto ſit, parandam mox illam ſibi exiſtimet: poſtquam ſcil. cognitio actoris iure, de euentu litis dubitare incipit, *l. ſed etſi, 25. §. ſi ante, 5. de pet. hær. l. nemo, 10. C. de long. temp. præſcr.* mauultq; cum aduerſario quauis ratione paciſci, aut tranſigere, vel etiam in iure cedere, *l. 1. in princ. h. t. quæ de ceſſione iuris intelligit Contius diſſ. lib. 1. c. 12.* quàm litis exitum, qui dubius eſſe dicitur, *l. quod debetur, 51. de pecul. io, gloſſ. in l. Lucius, 78. ad ſenatuſconſ. Trebell.* cum ſuo detrimento diutius præſtolari. Quare recte atq; ordine faciunt iuris compoſitores, vt poſt tractatum de Edendo, prius de Pactis & Tranſactionibus diſputet, quam vlterius in iudiciorum expoſitionem progrediantur.

2 ¶ Pactum differt a Contractu & Tranſactione, ſicut genus à ſpecie: vtroque enim latius patet. Nam Contractus illas tantummodo conuentiones comprehendit, in quibus obligatio ineſt mutua, ſeu vt loquitur I. C. συνάλλαγμα, *l. Labeo. 19. de verb. ſignif. Theoph. in §. fin. Inſt. de oblig.* Tranſactio tantum ad ea conuenta pertinet, quibus res dubiæ terminãtur, & finem accipiunt, *l. tranſact. 229. cum l. ſeq. de verb. ſig.* Pactum autem velut genus, omnes contractus, tranſactiones, & ſi qua ſunt ſimilia, promiſſa & conuenta, complectitur, ſiue συνάλλαγμα contineant, ſiue nõ contineant: ſiue rem tranſigant, ſiue non tranſigant, *l. 1. §. 1. in verb. quicquid contrahendi tranſigendiq; cauſa, &c. h. t.* Ac videtur idem eſſe Pactum, q; Conuentio: *Cuiac. obſ. li. 2. c. 13. Pau. tit. 1. tit. de pac.* quamuis Duarenus & alij quidã, Con-

A uentionem latius patere quàm Pactũ velint, & hoc a Pactione rurſus ita diſtinguant, quaſi Pactum quiddam ſit ſpecialius, quam Pactio: quod non ita eſt. Nam pactum à pactione eſt: vt inquit Vlpian. *in l. 1. in prin.* hoc eſt, exiſtit ex pactione, ſicuti effectus ex cauſa, obligatio ex cõtractu, *l. licet, §. ea. de procur.* Quare aliud alio latius patere, non eſt conſentaneum: præſertim cum de-

B finitio quæ hic pactioni tribuitur, alibi pacto ſubijciatur: *l. 3. de pollicitat.* Sed & cõuentionem & pactum idem eſſe, multa oſtendunt. Nam Cõuenire idẽ dicitur qđ Paciſci, *l. 1. h. t.* & multis paſſim locis, *l. iuriſgentium, 7. §. ſed cum nulla, cum ſeqq. h. t. & in l. ſolent, 15. de præſcrip. verb.* promiſcue I. C. vtuntur vocabulo Pactionis & Conuentionis. Ac Cicero *lib. 2. de Inuent. pro Cæcin. & alibi.* nihil di-

C ſtinguit conuentionem à pacto, ſed alterum per alterũ definit: Pactum, inquit, eſt quod inter aliquos conuenit. Et Vlpian. *in l. 1. h. t.* Pactum, inquit, eſt duorum conſenſus in idem placitum: quem conſenſum mox *in d. l. 1. §. 1.* appellat conuentionem: Conuentionis, inquit, verbum generale eſt, ad omnia pertinens, de quibus negocij contrahendi tranſigendiq; cauſa cõſentiunt,

D qui inter ſe agunt. Ex quibus intelligi vtcunq; poteſt, Conuentionis, Pactionis, Pacti nomina æquè generalia eſſe, & eandem obtinere ſignificationem. Pactum & Pax, ab antiquo verbo Pago eſt: vnde etiã nũc, præteritũ Pepigi in vſu: cuius verbi meminerunt Quintilian *lib. 1. cap. 10.* & author ad Heren. *lib. 2. ca. 4.* Pactũ, inquit, *in lib. 1. h. t.* Vlp.

E à Pactione dicitur: vnde & Pacis nomẽ: quaſi dicat, à Pago eſt verbale Pactio: & hinc ſubſtantiua, Pax & Pactum. Ac fortaſſe, pro Dicitur, ſcripſit Vlp. Dicitur, *vt in l. 1. in prin. vbi dixit ſup. de iuſt. & iur.* A pactione enim vere exiſtit, & dicitur pactũ, ſicuti effectus ex cauſa, aut obligatio ex cõtractu, *l. licet, 42. §. ea obligat. de procurat.* Pactio enim eſt ipſe actus, ſiue factum cõtrahendi, cuius re-

F ſpectu pacta & cõtractus dicuntur eſſe Facti, *l. conſi. 7. § ſi. de curat. furio.* Pactum autem, ꝓpriè eſt ius quod ex pactione exiſtit, ſiue obligatio q̃ ex paciſcẽdi actu naſcitur. Sed vt ſæpenumero cauſa

Digitized by Google

& effectus confunduntur:ſic his vocabulis Paſtionis & Pacti, I.C. promiſcuè ſunt vſi, *l. iuriſgentium.7.§.ſed cum nulla cum ſeq.h.t.* Quàobrem & nos iis abſque diſcrimine vtemur. Pactio igitur, ſiue Pactum in hoc titulo, & paſſim in toto iure bifariam accipitur. Primùm in genere pro omni contractu, tranſactione, & qualicunq; conuentione: vt & apud Cicer. *lib.2.de Inuen. & in Partitio.orator.* cùm pacti nomine comprehendit omnia quæ inter aliquos conueniunt: qua de ſignificatione plura Iaſ. *in Rubr.C.de tranſactio.nu.1.& 2.* Hoc in ſignificatu Vlpianus Pactum ita definit, *in l.1.in prin.* Vt ſit duorum vel plurium, in idem placitū conſenſus. Conſenſus loco generis ponitur, quia latius patet quam pactum: vt, verbi gratia, in conſilijs, in doctrinis Philoſophicis, in alijs deliberationib. & diſputationib. poteſt eſſe plurium in idem placitum conſenſus, qui tamen pactū non efficit: Additur Duorum vel Plurium: tanquam cauſa efficiens. Neque enim ſolus quiſpiam vel ſibijpſi paciſci poteſt, quia nemo ſibi obligatur: *l.1. de ſtipula.ſeruor.l.pen.de arbitr. Bald.Salic. Iaſ.& Dd.in l.debitori.7.C.de pact.* & cum abſentibus Pollicitatio eſſe poteſt: Pactum, niſi præſens quis abſentis nomine acceptet, iniri non poteſt: *vide Dd. in l.tale pact.40.h.t.& quæ ỹ.dicemus.* vt hanc propriam differentiam inter Pactum & Pollicitationem noſtri tradūt. *gloſſ.Bart.& Dd.in l.iuriſgentium.7.§.ſed cum nulla vbi Iaſ.nu.32.h.t.*

Forma ſpecifica quæ facit differentiam, eſt in verbo Placitum: quod venit à Placo, & proprie ſignificat, id qđ poſt multas altercationes tandem à plurib. approbatur, & quo animi ab omni diſſenſione placantur & conueniunt in vnum: quod propriū eſt contractuum & pactionum, in quibus paciſcentes primùm de re aliqua cōtrouertere diſceptareque, ac tandem poſt longam altercationem in vnam ſententiam conuenire ſolent, *l.1.§.1.h.t.l. ſi voluntate.5.C.de reſcin.vend.* Dico, Conuenire. Nam hac in materia ſignificātius eſt verbum Conuentionis, quo vſum in eiuſmodi definitione Ciceronem diximus, quàm Conſenſus, quo

A I.C. vtūtur. quia cōſenſus latius patet, & etiā extra rationem pacti extenditur: conuentio porrò propriè pertinet ad ea, de quib. negocij contrahendi cauſa partes conſentiunt, *l.1.§.1.h.t.* Quare non incōmode hoc quoq; modo definiri pactum ita generaliter acceptum poteſt: Vt ſit duorū vel Plurium, de re ſua, ſeu negocio contrahendo, puta de aliquo dando vel faciendo, honeſta & licita conuentio. In hac definitione,

B præter cauſam efficientem (quæ eſt in verbo Duorū Pluriumve) oſtenditur materia in verbo, de Re ſua. (nam de alienis nō poſſumus paciſci, vt poſtea dicam.) Item cauſa finalis in verb. de Negocio cōtrahendo, ſeu aliquo Dando vel Faciendo. Quibus verbis etiam contraria negatiua implicata eſt, videlicet, Vt aliquid Non detur, Non fiat,

C *gl.& Dd.in l.2 in prin.ad verb.in dando, de verb.oblig.* Ad materiam ſpectant & illa verba: Honeſta & Licita conuentio. Nam pacta quæ aūt contra honeſtatē, hoc eſt, ius naturæ fiūt, aut illicita ſunt hoc eſt, contra leges ciuiles, ſeu contra iuris regulas, vt loquitur I.C. *l.contra. 28.h.t.* ea pacta dici non poſſunt. Deinceps Pactum, propriè & in ſpecialiore ſignificatu, ſumitur pro ea conuentione, quæ ſeparata eſt à contractib. Nominatis & Innominatis: vt ait Iaſ. *in l.*

D *7.§.ſed cum nulla, nu.27.h.t.* Qualia ſunt pacta, quæ nullum συνάλλαγμα continent, & ſola conuentionis æquitate ſubſiſtunt: *d.§ ſed cum nulla.* vnde & Pacta conuenta dicūtur: *d.l.7.§ prætor.h.t.* aut Placita: *l.cùm proponas.21.C.eo.l.tranſactionis.7.C.de tranſact.* aut Nudum pactum, *d.l.iuriſgentium.7.§.ſed cum nulla.l.*

E *in bona fidei.13.C.eod.* quæ vox (Nudum) epitheton pacti eſt, non διαςολὴ, (vt in l.1.de dol.mal. Dolus malus dicitur ad differentiam Boni) quaſi aliquod e regione pactum Veſtitum exiſtat. Dicuntur enim pacta Nuda, non q̄ Veſtitis opponantur, ſed quia nuda pactionis æquitate conſtant: etiā tum, cùm ad agendum ſunt efficacia, & vt noſtri

F loquuntur, Veſtita, *tot.tit.C.de don.per l. iuriſgentium,7.§.ſed cum nulla.§.quinimo. l.ſi vnus.27.§.pactus.h.t.* Semper enim nudum eſt, quo pactū eſt, licet actionē ponat, quatenus in contractum cadit, *l.diui-*

Digitized by Google

l.diuiſionis. de pac.l.vlti.C.de rer.permut.l. 1.C.de pac.conuen. quo ſenſu Voluntas, & alia multa in iure noſtro, Nuda dicũtur, *§.interdũ.Inſt.de rer.diuiſ.§.vl.Inſt. de har.qual. & diff.* Hoc in ſignificatu Pactum ita definiri poteſt: Vt ſit nuda cõuentio, quæ nullum συνάλλαγμα, ſeu mutuã obligationis cauſam contineat, ſuper re certa facta, nullã producens iure ciuili actionẽ, ſed ex edicto Prætoris ad excipiendã accõmodata. Iaſon paulo aliter *in d.l.7.§.ſed cũ nulla. nu.32.h.t.* Pactum, inquit, eſt promiſſio quæ fit nõ præcedente interrogatiõe. Sed hæc definitio vt breuis eſt, ita & in reprehenſionẽ incurrere poteſt. Nec enim ſatis diſtinguit Pactũ à Pollicitatione, quæ & ipſa promiſſio eſt ſine interrogatione, *t.t.de pollicitat.* non etiam conuentio, ſicuti pactũ. Deinde non ſecernit pactum a contractib. Innominatis: ac ne à Nominatis quidẽ pleriſque, in quib. nõ tã ordo interrogationis & promiſſionis, quã συνάλλαγμα rerum, & conſenſus conſiderantur.

3 ¶ Proprium quo pactum à pollicitatione ſecernitur, eſt: Quod pactum tantum fieri poſſit alteri pręſenti & acceptanti, vel ſuo nomine, vel alieno: *l.2.l.tale.40.vbi Dd.h.t.* pollicatio autẽ tàm abſenti quàm præſenti, etiam nõ acceptanti: vt recte diſtinguit Iaſon *in Rubr.de verb.oblig.n.6.& 7.* Propriũ duplex, quo pactum differt a tranſactione, paulo poſt ponit I.C. *in l.1.ʒ.t.t.* Pactũ, inquit, fit ſuper re certa, & gratuito, hoc eſt, animo donandi. Tranſactio aũt fit ob cauſam, & de re incerta, hoc eſt, dubia & litigioſa. nam de re certa non poteſt tranſigi. Etſi aũt pacta etiã fieri poſſunt ob cauſam: tamẽ propria ſua natura, omnia pacta ſunt gratuita, hoc eſt (vt loquuntur Dd.) aptitudine & potentia gratuita ſunt: quamuis non actu, *d.l.1. vbi Dd.ʒ.de tranſa.Bart. hic & Cyn.Rub.de pact.& optimè Andreas ab Exea.in repetit.huius Rubr.nu.3.* Inſpicitur autem magis id quod eſt in aptitudine, quã quod eſt in actu, *l.1.§.quotidiana.de aqua quotid.& æſtiua.gl.in §.his autem ad verb.æſtimaretur. Inſtit.ad l.Aquil.* Proprium etiã pactorum eſt, non in perſonam, ſed in Rem eſſe & dirigi.

A vnde dicitur: Omnia pacta ſua natura eſſe realia, *l.iuris gentium.7.§.pactorum. vbi Bartol..l.& hæred.21.§.pen. hoc titul. Schur.con.40.cen.1.* quod verum eſt, reſpectu tranſmiſſionis, non etiã reſpectu obligationis. nam hactenus pacta ſunt perſonalia, & perſonas obligant, non res, & naturaliter non tranſeunt extra perſonas paciſcentium, *l.ſi vnus. 27 §.ſi ante.h.t.* ſed illo reſpectu realia

B dicuntur, quia non cõmoriuntur cum perſona paciſcente, ſed tranſeunt in ſucceſſore: tam vniuerſalem, vt eſt hæres, *l.epiſtola.12.§.1.h.t.l.ſi pactũ.9. de probat.* quam ſingularẽ, vt eſt emptor, *l.ſi tibi.1.§.pactũ.vbi Bart.h.t.* Pactũ etiam ſua natura Stricti eſt iuris: *gl.in l.pacta. 6.ad verb.nullam C.eod.& in l.7.§. quinimò.ad verb.quinimò.h.t.* ſicuti & reliqui contractus Innominati, extra Permu-

C tationem & Æſtimationis contractũ, *§.actionum.vbi Fab.& Iaſ.nu.12. Inſtit.de act.* niſi cũ contractibus bonæ fidei apponitur, vt emptioni, locationi, &c. Nam contractus acceſſorij, ſemper induunt naturam principalis cõtractus cui accedũt, *l.4. de vſur.Iaſ.in l.1.in prin. de verb.oblig.* Quanquam autem Accurſius *d.l.6.& in d.§.quinimò.* opinetur, etiam hoc caſu pacta ſtricti iuris perma-

D nere: tamen verior eſt, & receptior cõtraria opinio: *Bart.& Iaſ.num.17.in d.§. quinimo, Ang.& Fab.verſ.12.& 32.in d.§. actionũ.* vt videlicet pactum bonæ tum fidei eſſe iudicetur, cum ex pacto emptioni appoſito, veniant fructus à moræ tempore, *l.2.C.de pact.int.emp.& vend.* ſecundum naturam iudiciorum bonæ fidei: *l.mora.32.§.in bonæ.de vſur.* qui ſi

E ſtrictum eſſet hoc pactum, tantum à tempore litis conteſtatæ deberentur, *l.lite cõteſtata.3.§.l.videamus.19. de vſuris. l.cum fundus.31.in princip.ſi cert.pet.*

¶ Diuiſiones aũt pactorum, quæ in 4 hoc titulo paſſim recenſentur, partim referendę ſunt ad pactum, in generali ſignificatu ſumptum: partim ad pactũ vtrouis modo, vel generaliter, vel proprie ſic dictum. Ad pactum in genere

F ſumptum, referri debet diuiſio Vlpiani, *l.5.h.t.* cum ait, omnia pacta aut Publica eſſe, aut Priuata. Publica conuentio eſt, quæ fit per Principem aut Ducem belli reipublicæ cauſa: quæ pro-

I

Digitized by Google

prię non pacta, ſed Fœdera Latinis dicuntur. Hæc autem eadem ratione ſecerni poſſunt à pactis priuatorũ, quia ius publicũ à iure priuato, *l.1.§.huiꝰ autem ſtudij.de iuſt.& iur.* Nam in publicis inſpicitur non tàm quid receptum ſit iure gentium aut legibus, quàm quid neceſſitas & vſus reipublicæ poſtulet. At priuata pacta, quæ de rebus priuatorum fiunt, aut ęquitate naturali, aut ciuili innitantur oportet: alioqui pro iniuſtis & inhoneſtis habebuntur. Æquitatem autem naturalem I.C. vocat Ius gentium *in l.5.& 7.h.t.l.pen. de iuſt. & iur.* Nam æquitas qua contractus nituntur, nõ eſt homini cum reliquis animantibus cõmunis, vt nec ipſum cõtrahere: neq; pertinet ad ius naturale commune, ſed in ſola ratione humana exiſtit. Maluit igitur I.C. ne cõfunderet diſtinctionẽ triplicis iuris (naturalis, gentium, & ciuilis) appellatione iuris gentium vti, ad quòd propriè cõtractus pertinẽt, *l.5.de iuſt.& iur.* quàm iuris naturæ. Priuatam porrò conuentionem Vlpian. duplicem ſtatuit: alteram Iuris gentium, quæ nititur æquitate naturali conuentionis. alteram ciuilem, quæ vires nanciſcitur ex æquitate & diſpoſitione ciuili: hoc eſt, quã non tantùm naturalis ratio, ſed etiam lex talem eſſe iudicat, vt meritò debeat obſeruari. Cum autem priuata cõuentio omnis tranſeat, aut in eã quæ eſt Iuris gentiũ, aut in Legitimã: ideo effectu conſiderato, graduum priuatæ conuentionis omittit, & ait triplicem eſſe conuentionem, videlicet Publicã, Iuris gentium, & Legitimam. Atqui ſecundum Dialecticos, *vt le Cicer.lib.2.de Finib.* primò erant duæ ſpecies ponendæ, pactum Publicum & Priuatũ: tum hoc iterum ſubdiuidendum, in pactũ Iuris gentium, & Legitimum. Sed hæc minuta conſectari deſinamus. Legitima conuentio eſt, quæ aliqua lege cõfirmatur, *l.5.h.t.* Quod cùm fit, aut Naſcitur, inquit I.C. actio ex pacto, aut Tollitur, *d.l.legiti.5.h.t.* Naſcitur actio in his conuentionibus, in quibus de obligando agitur: vt in ſtipulatione, *§.de conſt.1.Inſt.de actio. §.1.Inſt.de verbo. obligat.* donatione, *l.ſi quis.§.1.C.de dona. §.perficiuntur.Inſtit.eod.* literarum obli-

A gatione: *Inſt.t.t.de lite.obl.* quę omnia cũ nullũ συνάλλαγμα contineãt, nõ pariunt iure ciuili obligatione æquitate contractus, ſed diſpoſitione legis. Tollitur autem actio legitimis pactis, videlicet ijs quæ liberatoria ſunt, nõ obligatoria vt acceptilatiõe, nouatione, & ſimilib. *§.1.Inſt.quib.mod.toll.oblig.tot.tit.de accept.* Ideo autem dicit Legitima duntaxat, nõ etiam Iuris gentiũ pacta
B tollere actionem: quia Pacta liberatoria iuris gentium, nõ tollunt ipſo iure actione, ſed tantum ope exceptionis, *l.tale pactum.40.in prin.h.t.§.1.Inſt.eo. de excep.* Quare niſi obijciatur exceptio pacti, tenet actio *d.§.1.vbi Ang.& Fab. l.Neſennius.41.§.fi.vbi gl.de re iud.* Iudex enim non ſupplet exceptiones, quia ſunt facti: *Caſt.in l.vnic.in prin.C. vt quæ deſ. aduocat.* ſed pacta legitima ipſo iure
C tollunt actiones, *l.4.§.de tranſact.* vt agi amplius non poſſit, *l.3.& 4.C de traſactio.l.ſi pupilli.§.videamus. de neg. geſt.* Quia quicquid lex diſponit, hoc ipſo iure operatur, & contraria deſtruit, ſine vllo hominis facto, *l.non dubium.vbi Dd.C.de leg.* Iuris gentium porrò conuentiones non ex lege aliqua ciuili, verùm ex æquitate & vſurpatione gẽtium, hoc eſt, omnium hominum qui
D ratione vtuntur, ortum, vires & effectum habent, *l.iuriſgentium.7.h.t l.5. de iuſtit.& iur.* Hæ rurſus ſubdiuiduntur in Nominatas, & Innominatas. Nominatæ conuentiones ſunt, quæ cùm certam contrahendi ſpeciem habeant, facile certum quoque nomen inuenerunt: ſicut a ſpeciebus ſeu formis certis, nomina imponi certa ſolẽt:
E vnde & illud fit, vt certam obligationem & actionem producant: *d.l.iuriſgentium.7.in princ.* vt emptio, venditio, locatio, conductio, &c. Innominatę cõuẽtiones rurſus duplices ſunt. Quædam enim etſi certã ſpeciem non habent, tamen continent Ciuile negociũ & συνάλλαγμα: vnde ex æquitate ciuili oritur obligatio & actio Præſcriptis verbis. *d.l.7.in princip.hoc titul.l.4.*
F *& tot.tit.de praſcript.verb.* Reliquæ conuentiones Innominatæ nũllum negocium Ciuile, nec συνάλλαγμα permutationis continent: quæ propriè

Pacta

Digitized by Google

Pacta nuda dicuntur, quia conſiſtunt in nuda æquitate conuentionis: *d.l.7. §.ſed cum nulli.l.ſi tibi.27.C.de loca.* quomodo conuentio, *l.non ſolum.33.§.ſi rẽ. ff.de vſucap.* conſenſus, *l.1.de rer.permut. l.4.de ſponſ.* res, *l.1.§.hac autem act.depoſ.* cautio, *l.2.§.ſed vtrum de iudic.* & ſimilia, *d.l.1.§.hanc aũt, depoſ.l.10. de his quib. vt indi.l.19.§.dictũ.de ædil.edic.l.52.de ver. obl.* nominari nuda ſolent. Et hæc dicta ſint de prima diuiſione: quã extra hãc vltimam ſpeciem, ad pactum proprio in ſignificatu, hoc eſt, pro Nudo pacto ſumptum, per omnia accõmodari nõ poſſe, quando omnia contractuum cõplectatur genera, palàm eſt. Deducit enim artificioſe I.C. à prima generali definitione diuiſiones, & diſtribuit tãtiſper, dum à reliquis ſecernat propriũ huius argumenti pactum. Reliquæ diuiſiones a I.C. traditæ, cõmunes ſunt, & tàm ad pactum in genere ſumptũ, quã ad pactum Nudũ referri poſſunt: vt cum pacta diuiduntur, primum à diuerſitate cauſæ efficientis, in Expreſſa & Tacita, *l.2.h.t.* Expreſſa, quæ expreſſo verbis aut literis conſenſu cõſtant: *l.2 & paſſim.h.tit.* Tacita, quæ ex præſumpta contrahentium elicimus voluntate: quorum exempla paſſim extant, *in l.2.3.4.l.ſi vnus.27.§ penult. l.in perſona.30.§.1.l. qui in futurum.57. hoc titul.l.2. C. eodem l.aduerſus.5.C.de vſuris.* Secundò à materia, in Perſonalia & Realia, prout circa rem aut perſonam verſantur, *l.iuriſgentium.7.§.pactorum.l.& hæredi.21.cum l.ſeq.h.t.* Realia, prout diximus, in dubio pacta omnia eſſe intelliguntur, *Bart.nu.1. & Dd. in d.l.7.§.pactorum.Iaſ.in d.l.7.§.prætor.n. 20.* Perſonalia rurſus bifariam accipiuntur. Vno enim modo illud dicitur pactum perſonale, quod perſonam nõ egreditur, nec in alium tranſit, *l.ſi vnus.27.§.pacta.4.in fin.l.idem.25.§.1.h.t.* Altero modo perſonale pactum eſt: quod quidem non tranſit ad hæredes, ſed tamen viuente eo qui pepigit, in alium tranſire poteſt, *l.ſi tibi.16.§.pactũ. vbi ita diſtinguit Bart. quẽ ſequuntur Dd. h.t.* Tertio a forma, in pacta Extraiudicialia, & Iudicialia: quæ effectu differunt: nam illa non pariunt actionẽ; vt poſtea dicemus. Quæ verò fiunt in

A iudicijs, valent & efficacia ſunt etiam ad agendum, quia in iudicijs quaſi contrahitur, *l.3.§.idem ſcribit. de pecul.* *Ita Iaſ.in Rubric.de verb oblig.num.23.per Authen.generaliter.C.de epiſc. & cleric.l. eum pro quo.17.de in ius vocan. Bald.in l. tale pactũ.41.§.qui prouocauit. vbi & Iaſ. hoc t.* Item cùm alia pacta Re conſtare dicuntur, alia Verbis, alia Literis (ſiue inſtrumentis, *l.2.hoc tit.§ fin.Inſt.i nt.de* B *obligat.*) aut quando a fine & effectu, pacta omnia in Obligatoria & Liberatoria, *Iaſ.in d.Rubr. de verborum obligationib.nu.6.& 7.Dd.in d. l.tale pactum. 40.hoc tit.* diſtribuuntur. Quæ eo differunt, quod pacta obligatoria non perficiantur, niſi acceptante altera parte: pacta autem liberatoria valent, facta nedum præſenti, quamuis non acceptet, verum etiam abſenti, dummodo C alius eius nomine acceptet, quoniam in commodis etiam tacens abſenſve præſumitur acceptare, *d.l.tale pactum. in prin.vbi late Iaſ.& communiter Dd.Iaſ. in d.l.7.§.quinimò.nu.32.Decius conſ.45. in cauſa pac.l.qui patitur.ff.mandat.*

¶ Cauſa efficiens propinqua pactorum, eſt Conſenſus contrahentiũ: 5 *l.1.§.3.en.hoc tit.l.an inutilis.5.de accept.l. in venditio.9.de contrah. empt.* remota, D Lex aut gentium, aut ciuilis, aut prætoria, quæ eiuſmodi conſenſum approbat *l.5.6.7.h.tit.* & ad obligandum vult eſſe efficacem. Cauſa προηγουμένη eſt Iuſta cõuentionis cauſa, puta reſpectus compenſationis, aut donationis, aut ſimilis, *l.ſi conuenerit.56.hoc tit.* Quæ cauſa ſi fuerit erronea, hoc eſt, ſi non ſubſit cùm ſubeſſe putaretur, pactum E non valet, *l.ſi cum te.51.h.t.* Qua in parte ſciendum eſt, in genere in omnibus pactis obligatorijs nunquam præſumi cauſam donationis, niſi exprimatur: *l.2.circa. de dol.mal.except.l.cum de indebito.25.§.fin.de probatio.vide Iaſ.in l.3. & l.4.hoc titul. vide Bald l.3.4.cum.ſeq.C. de non num.pecun. & quæ dixi inf. de verborum oblig.num.10.* eoque nulla expreſſa cauſa, pactum nullius rei momentique F eſſe. In pactis verò liberatorijs (cuiuſmodi pleraque ſunt, de quibus hic agimus, *l.1.ƒ.titul.1.*) ſi nulla cauſa extet, non eo minus pactum valere: præſumi enim pro ſubiecta materia &

ſine conuentionis, cauſam donationis ſubeſſe, *l.1.de tranſa.d l.tale pactum.40. vbi poſt alios Iaſ.num.4.& 7.ita diſtinguit h.t.* Paciſci autem omnes poſſunt, qui non prohibentur. Nam paciſci & contrahere, eſt de genere permiſſorum : *l. quod ſi minor 24. §. non ſemper.de minor. Inſt.de leg.Fuſ.Can.toll. & quib. ex cauſ. manu.non lic.l.ſicut.5.C. de actio.l. in commodato.17.§ ſicut.commodati.* Quicunq; igitur non prohibentur paciſci, illis ea facultas debet videri permiſſa, *l.mutus.43.in princ.de proc.* Prohibentur aũt quidam Natura, quidam Lege. Natura, qui conſenſum adhibere non poſſunt: vt amentes, furioſi, *l.1.§.furioſum, de act.* infantes (qui ſunt intra ſeptennium, *d.l.1.§.pen.de actio.*) muti & ſurdi copulatiuè, *d.l.1.§.penult.* quia expreſsè conſentire nõ poſſunt: qui tamen tacitè videntur poſſe paciſci, puta, nutu, ſubſcriptione, &c. *l.4. hoc t. l.in quibuſcunq;.48.de actio.l.vbi non voce.124.de regul.iur.* Lege contrahere prohibentur impuberes. Nam etſi natura conſentire & obligari poſſunt, *l.1.in fin. de nouatio.* (intelligunt enim quod geritur, *l. in negocijs.5.de reg.iur.*) tamen quia eorum conſenſus infirmus eſt, & multis captionib. obnoxius, *l.1.de minor.* ideo lex hanc ætatem alieno arbitrio regi: & pacta eorum imperfecta eſſe, ſicut & ipſe conſenſus eſt, voluit *tot.tit.Inſt. ff. & C.de tutelis.* Quare & indebiti ex pacto ſoluti repetitionẽ habent: quod non eſt in aliorum pactis, *l.quod pupillus.41.de cond.indeb. l.antepenul. de actio.* Idque verum eſt, cùm paciſcendo ſeſe obligant, aut deteriorem conditionẽ ſuam faciunt: nam meliorem etiam ſine authoritate tutorum paciſcendo facere poſſunt: puta per ſtipulationem, pactum liberatorium, *l.contra.28.in fin. princ.hoc tit.vide quæ dixi inf. & Inſtit.de authorit.tutor.&c.* In eadem cauſa ſunt prodigi: *d.l.contra.§.1.l.is cui.6.vbi Dd.de verb.oblig.* item minores qui curatorẽ habent. *l.3.C. de integr. reſtit.min.* Nam minor qui non habet curatorem, pacta extraiudicialia facere poteſt: iudicialia non item, quia ſine curatore legitimam perſonam ſtandi in iudicio non habet: *in princ.Inſt.de curato.gloſſ.& Dd.in d.l.3.* Porro cum authoritate tu-

A toris vel curatoris, minores rectè paciſcũtur, & horum etiam nomine tutores: *d.l.cõtra.28.§.1.* niſi ius minorum liquidum, paciſcendo remittant, *l.imperatores.28.hoc tit.l. pactum curatoru.22. C.eod.l.præſes.12.C.de tranſact.* Hoc enim donare eſt, & perdere, nõ adminiſtrare, *l.filiusfamilias.7.de donatio. l. qui fundum.7.§.ſi tutor.pro empto.* Donare autẽ ne authore quidem tutore vel curatore minor poteſt, *l.ab agnato.12.l.fin.*

B *de curato.furio.l.1. vbi Baldus & Dd. C. ſi aduerſus tranſact. l.fin.§.fin. C.ſi maior fac.rat.habuer.* Filiusfamilias qui eſt in poteſtate patris, lege non prohibetur paciſci, *l.ſiue.18.hoc tit.cũm multis ſeqq.* niſi cùm paciſcitur in detrimentũ patris: *l.filius.23.C.eod.* vt nec ſeruus, extrà quàm ſi domino pactum ſit damnoſum, *l.ſi tibi.17.cum ll ſeqq.h.t.* Sed hæc

C obtinent, quando hæ perſonæ cũ extraneo paciſcũtur. Nam cum his quorum ſunt in poteſtate, aut cum fratribus, vel conſeruis qui in eiuſdem patris dominive ſunt poteſtate, nullam iure ciuili obligationem contrahere poſſunt, *l.2.de contrah.empt.§.item inutilis.Inſt.de inuti i ſtipul. l. 2.de ſtipul.ſeruor. Dd.late in l.frater a fratre.de condict.indeb.*

D ❡ Materia de qua paciſci licet, ſunt Omnes res, quæ in cõmercio exiſtunt: *l.ſi in empt.34.§.omnium. de contrah. emp.* ſiue præſentes ſint, ſiue abſentes, ſiue etiam futuræ, *l.pactum. 40.h.t.l.3.C.de donat.l.interdum.73.de verb.obligat.* dum tamen ſint paciſcentium propriæ, *d.l. pactum.46.in verb.ſui iuris.* Nam licet aliena res vendi poteſt, aut locari: *l.rem alienam.28.de contrah.empt.* tamen non

E putauerim, rectè & vtiliter rem aut ius alienum, in pactum poſſe deduci. Etenim neq; agi poteſt ex pacto nudo, ſi fortè eiuſmodi res pacta aut non præſtetur, aut præſtita euincatur : quoniam ex nudo pacto non oritur actio: neque etiam excipere licet de iure tertij quod in pactum eſt deductum: *l.loci.4.§.competit.vbi Bart.ſi ſeruit.vend. l.ſi quis emptionis. 8.§.1. C. de præſcript.30. annor.Bart.Caſtren.& Dd.communiter in*

F *l.1.& 2.de except.re iud.* & fruſtra de eo quod non poſſidetur, excipiatur, niſi fortè res aliena ex pacto data ſit, quo caſu agenti non ius tertij, ſed ius pactionis

ctionis obijcitur: cui ſtare cogitur, etiamſi res fuerit aliena, cùm ipſe ex iure tertij fundare actionem nequeat, *l. rem alienam. 41. in fin. de pig. act.* Itaque cùm nec ad agendum, neq; facile ad excipiendum tale pactum proficiat: ſequens eſt iure ciuili, illud nullius rei eſſe, niſi cùm res aliena poſſidetur, vt vtilis ſit exceptio. Et hac ratione niti puto quod ait I.C. *l. pen. h. t.* Si paciſcar, ne in tuo ſepelias, aut tuum ne dedices, vel alienes, tali pacto nihil effici. Nam neque mihi tali pacto quippiam remittitur, quod proſit ad excipiendū: & etiamſi contra pactum alienes vel dedices, tamen nō poſſum agere ad id quod intereſt (ſicuti alias agi poteſt *l. ſi ita. 135. §. ea lege, vbi Dd. de verb. oblig. l. 3. vbi Bald. Salic. C. de cond. ob cauſ. dat.*) quia ex nudo pacto nō naſcitur actio. Loquitur enim I.C. de pacto nudo, iuxta titulum. Nam quin pactis nominatis, vnde actio oritur, talia effici poſſint, dubitari non debet, *l. fin. C. de pact. inter empt. & vend. d. l. 3. d. §. ea lege.* Hic enim ſi contra pactum fiat, ex contractu nominato, ad id quod intereſt, agi poteſt, *vt late tradunt Dd. in d. l. ea lege, 3. C. de condict. ob cauſ. dat. l. ſi ita quis, 135. §. ea lege, de ver. oblig. l. filiuſf. §. diui. de leg. 1.* De rebus aut iuribus publicis, niſi ſecundum iura publica, paciſci nō licet. Nam quæ publica ſunt, pactis priuatorum mutari non poſſunt: ſiue pertineant ad ius publicum naturæ, *l. iura ſanguinis, de reg. iur. l. eas. 8. de ca. dimin.* ſiue ſpectent ad ius ciuile, *l. ius public. 38. l. contra. 28. l. ius actionis, 34. h. t.* Quare pacto actiones publicæ, puta de ſicarijs, aut populares remitti non poſſunt, *l. iuris gentium, 7. § ſi paciſcar, cum ſeq. h. t. l. 3. §. ſi. ad l. g. Iul. de vi pub. l. ſi vnus 27. § pacta. 4. h. t.* Moribus tamen obtinuit, vt qui de cæde, aut alio publico crimine paciſcuntur, vel tranſigunt, actionem remittentes, ij nō modo à ciuili actione, ſed etiam a criminali & publica actione excludantur: quamuis per eiuſmodi pacta magiſtratus non impediatur, quo minus vindictam criminis expetere poſſit. *Bart. in l. 1. §. vſque adeo, n. 1. de iniur. per l. qui cætu. 5. qui vacantem, de vi publ. l. iurisgentium, §. ſi paciſcar. pen. h. t. Iaſ. & Dd. num. 3. & 4. in l. tranſigere, C. de*

A *tranſ.* De iniurijs tamen & furtis etiam iure ciuili paciſci licet: *l. ſi vnus, 27. §. illud, 3. h. t.* quia hæc crimina publica non ſunt, ſed priuata: atque etiam de his facta pacta ipſo iure (quod magis mirandum eſt) tollunt actionem, cum tamen reliqua tantum ad excipiendū proſint, & elidant actionem, *d. l. ſi vnus § pactus ne peteret. §. 1. Inſt. de except.* Sed ſciendum eſt de his pactionibus, l. XII.

B Tabularum comprehenſum fuiſſe: qua lege furta & iniuriæ certa pecunia mulctabantur cum expreſſa hac exceptione, Niſi pactum eſſet, *Gell. lib. 20. c. 1. noc. Attic.* Eſt igitur hoc pactum legitimū, quia lege expreſſim comprehenſum. Dictum eſt autem, pacta legitima, hoc eſt, quæ aliqua lege introducta ſunt, ipſo iure operari vel ad Obligandum, vel ad Liberandum: ita vt ipſo quoq;

C iure actiones tollant, *l. legitima. 6. ſ. eod.* Et vt in ſumma concludatur: pacta nō valent, facta de ijs quæ aut Lege prohibita ſunt, aut Natura, *l. pacta. 6. C. eod. d. l. 7. §. præter. h. t.* Lege ciuili, innumera in pactum deduci prohibentur: cuius rei exempla paſſim extant, *in d. l. contra. 28. l. ius agnationis, 34. h. t.* Natura ea prohibentur, quæ in ſe turpitudinem continent: puta vt maleficiū aliquod

D fiat, *l. quod autem, 53. l. nec prætermittendum, 57. pro ſocio. l. generaliter, 26. vbi Dd. de verb. oblig.* ſiue vt non fiat: Quia turpis pactio eſt eius rei, quæ gratis ex officio aut caueri, aut præſtari debet, *l. fi. de condict. ob turp. cauſ. l. ſciendum. 9. de ædilit. edict.* Eſt etiam illa turpis, qua remittitur actio delicti non facti, ſed futuri: puta, ne ob dolum in tutela vel depoſito committēdum agatur. Nam

E ea impunitas illicitū eſt ad delinquendum, *d. l. iuriſgentium, §. ſi paciſcar, d. l. ſi vnus, 27. §. illud.* Eiuſdem etiam generis ſunt pacta de quota litis, *l. . C. de poſtul.* & hæreditate viuentis, *l. pactum, 15. l. licet, 19. l. fin. C. eod.* Et generaliter inquit I.C. pacta, quæ turpem cauſam continent, non eſſe obſeruanda, *l. ſi vnus, 27. §. pacta, 4. h. t.*

F ¶ De forma pacti quod aiunt Dd. Pactum eſſe promiſſionem ſine interrogatione, *Iaſ. in d. l. 7. § ſed cum nulla. nu. 31. & in Rub. de verb. oblig. num. 5. & 6.* id nō ita ſtricte accipiendum eſt, quaſi 7

Digitized by Google

in pactis non vltrò citroque verba, interrogationes & promiſſiones fiant. Nec enim aliter quam in hac mutua collocutionis forma, pacta rectè contrahuntur: vnde & Verba cōcepta nominantur. *Vlp. t. l. 24. Cic pro Roſc. Com.* Neq; tamen ideò in ſtipulationem incidunt. Nam non quælibet, ſed tantūmodo ſolennis interrogatio & reſpōſio facit ſtipulationem, *l. ſtipulat. 5. §. 1. de verb. oblig.* Quamuis autem verborum ſolennitas ſublata eſt ex ſtipulatione, *l. omnes, 10. C. de contra. ſtipulat in prin. Inſtit. de verb. oblig.* tamen ſolennis forma ſublata nō eſt: hoc eſt, vt inter præſentes præcedente interrogatione, & mox ſubſequente reſponſione ad interrogationem formata & apta, ſine vlla actus diuiſione formetur ſtipulatio, *l. 1. §. 1. l. continuum, 137. de verb. oblig.* In pactis talis forma non eſt. Nam poſſunt nedum inter præſentes, ſed etiā per nuncium vel epiſtolā, literis vltro citroq; miſſis pangi, *l. 2. h. t.* Deinde inter præſentes nō attenditur ordo interrogationis aut reſponſionis: & vtrū reſponſis congruat ad interrogata, an non: & ex interuallo tractari & concludi, atq; adeò etiam abſque promiſſione datis manibus pacta confici poſſunt. Sanè ſi talis appareat verborum forma, quæ ſtipulationem inducat, potius ſtipulatio cōtracta videbitur, quàm pactum: quia in dubio firmior præſumitur contractus celebratus, & videtur electa munitior à contrahentibus via, per quam maximè actus ſuſtineatur, *l. 3. de milit. teſt. Bald. in rub. C. de fid. inſtru. nu. 8.* vt cum poſt varia tractata & cōuenta (quod ſæpe fit) inſeritur generalis clauſula inſtrumento vel pactioni: rogauit Titius, ſpopondit Mæuius. Hac enim in ſpecie pacta non manent in ſua forma, ſed tranſeunt in ſtipulationem: *l. iuriſgentium, 7. §. quod ferè, 5. h. t. l. ſcire debemus, 29. de verb. oblig.* niſi ſcilicet probetur, eam formam verborum adiectā eſſe, non animo ſtipulandi, ſed tātùm paciſcendi, *vt tradunt Ang. & Faber. in §. ſi ſcriptum, Inſt. de inutil. ſtip. in l. 1. C. de contrah. ſtipul. & in d. l. 7. §. quod vero.* Hoc igitur in ſumma tenendum, pacta nullo verborum ordine, nulla forma, ſed tantùm æquitate conuentionis conA ſtare. Conuenire, inquit I. C. vel re, vel per epiſtolam, vel per nuncium poſſumus, *l. 2. h. t.* Sed & in præſens, aut ad diem, aut ex die, aut ſine conditione rectè contrahitur pactio, *l. ſi vnus, 27. §. 1. l. intra. 41. l. epiſtola 53. al. 52. §. fi. h. t.* Tale pactum, Profiteor te nō teneri, vult I. C ſubſiſtere, etiamſi altera pars non acceptet, *l. tale pactum, 46. h. t. Bart. & Dd. in l. creditor. 5. C. eod.* ſcil. quia pactum B liberatorium eſt, & cōmodum tacenti. In commodis autem, tacens pro cōſentiente & acceptante habetur, *l. qui patitur, 18. mandati.* Quod verum eſt, parte altera præſente. Nam abſenti talis profeſſio nihil prodeſt niſi notarius aut procurator, abſentis nomine acceptet: *l. fin d. l. tale pactum, n. 2. per d. l. 2. in ver. per nuncium, h. t.* aut niſi abſens, antequam reuocetur huiuſmodi proC miſſio, eam ſe acceptare profiteatur. *Iaſ. in d. l. tale pactum, num. 2. & 3. cum ſeq. Bart. in l. nuda ratio. de donatio.* Cæterum eiuſmodi verba enunciatiua etſi ad liberandum valent, vt iam dictum eſt: tamen nō proficiunt ad obligandum eum qui non expreſſe conſentit, neq; reſpondet, ne in iudicio quidem, *vt rectè inquit Iaſ. in d. l. tale pactum, n. 7. & latius traditur a Sal. ibid. & Dd. in l. poſt quā. D 4. C. eod.* Nam vbi de obligatione agitur, quæ poteſt eſſe detrimentoſa, tacens nunquam habetur pro conſentiente, *l. filiusfam. 5. §. inuitum de procur.*

¶ Cauſa finalis pacti, eſt donatio. *l. 1. & l. cum donationis. 24. C. de tranſact. l. ex conducto. 15. §. Papinian. vt in ex. Floren. alias incipit l. ſi vno. ff. locati.* Eo enim pactum fieri neceſſe eſt, quod quidem aliculus ſit efficacia, vt aliquid remittaE tur. Remittere autem, donare eſt, *l. ſi quis delegauerit, 12. vbi bar. de nouatio. d. 4. C. eod. l. pactum, 22. ibi Dd. C. de pact.* Niſi enim in pacto aliquid remittatur, nihil eſt Pactum iure ciuili: quia tantum prodeſt ad excipiendum, nō etiam ad agendum. Exceptio autem competere non poteſt, niſi illi cui aliquid remiſſum eſt, & cum quo agi poteſt. Nam exceptio, eſt actionis excluſio, *l. 2. C. de F except.* Vt igitur competat exceptio ex pacto, neceſſum eſt aliquid de iure actionis pacto remiſſum eſſe. Etenim ſi nihil remittatur pacto, ſed ius aliquod

Digitized by Google

A quod nouum conſtituatur aut donetur, ea pactio nihil proderit: quia nihil confert ad agendum, petendumque id quod pacto eſt cõſtitutum, cum ſua vi nullam producat actionem. Ita accipiendum arbitror, quod ait I.C. omne pactum donationis gratia fieri, *d.l. 1. ff. de tranſact. cum ſupra alleg.* hoc eſt: in pacto, quod quidem ad exceptionẽ valere debeat, ſemper aliquid remitti

B & condonari. Etſi porrò talis remiſſio fieri poteſt, nõ modo gratuito, ſed etiã ob cauſam: tamen nõ deſinit in pacto eſſe donatio ſeu remiſſio: id quod vult Iuriſconſultus *in d.l. 1.* Nam donatio etiam ob cauſam donatio eſt: nec deſinit eſſe donatio, quamuis à proprietate ſuæ naturæ recedat: *tot. tit. C. de donat. quæ ſub modo. l. 1. vbi Dd. de donation. vbi dixi.* ſicuti mandatum, depoſitum, &

C ſimiles contractus gratuiti, non deſinunt eſſe eiuſmodi contractus, quamuis gratuito non fiant, & (vt inquit I.C.) notiſſimi eorum fines excedantur, *l. Lucius, 24. l. Publia, 26. §. 1. ff. depoſit. l. ſi remunerandi, 6. cum ſimilib. mandati.* Poſſunt enim plures vnius rei fines eſſe, ſeu ſubordinati. itaque etiam in donatione ob cauſam ſemper præcipuè & ἀρχιτεκτονικὴ cauſa, manet

D liberalitas & munificentia, *l. 1. de donat. l. 1. & tot. tit. C. de don. quæ ſub mo.* Cauſa autem ob quam fit remiſſio in pactis, aut Præterita eſt, aut Futura. Si præterita, vt fortaſſe bene merita eius, cui remittitur, gratuita eſt pactio & pura donatio, ſicuti legatum, *l. nec adiecit, 9. ff. pro ſocio.* & ſtipulatio, *§. vlt. Inſt. de verbor. oblig.* Obligatio enim ad antidota, quæ ſubeſt hoc caſu, cum tantum ſit

E naturalis & incerta, *l. ſed etſi, 25. §. conſuluit, de petit. hær.* ad certam nullam debiti ſpeciem aſtringens, in conſiderationem non venit: neque donationis naturam alterat: cum ſit cauſa extra contractum præſentem poſita. Sin autem plens aut futura cauſa eſt remiſſionis, diſtinguendum hoc modo erit: vt ſi de ea tantum in genere ſit cogitatum: velut ſi tibi ius meum remit-

F tam, ſperans fore, vt tu contra aliquid remittas vel præſtes: hoc caſu non deſinat eſſe gratuita pactio: Quia propoſitum compenſationis, in mente rete-

A tum, nullum parit effectum. *Dd. in l. ſi repetendi, 7. per illum text. C. de condict. ob cauſam, text. in l. ſi maiores, 25. l. cum donationis, 34. C. de tranſact.* Sin autem talis cauſa expreſſim in pactum deducatur: puta cum ideo remitto, eaque lege expreſſa, vt cõtra aliquid aut des, aut facias: tum aut eſt impulſiua tãtùm, aut certe non præcipue finalis: quæ, vt dictum eſt, non mutat naturam pacti:

B aut eſt præcipua finalis (quod ex commenſuratione rerum & cõplexu perſonarum, alijſque circumſtantijs eſt ſumendum, *vide vtrum præſumatur impulſiua, an finalis, in l. Aurelius, §. vlt. de lib. legat. Cyn. in l. ſi quis pro redemptione, 36. in princip. C. de donat. Socin. conſil. 165. num. 6. volum. 2.*) & hæc ſanè pactio nõ eſt gratuita, eoque nec proprie pactũ, quia nec proprie donationis cauſa fit.

C Quare & hoc caſu plerunque tranſit res in alium innominatum contractũ, puta in tranſactionem, aut aliud negocium ciuile: *l. 7. in prin. hoc tit.* vnde propter συνάλλαγμα Re ob Cauſam tradita, oritur actio Præſcriptis verbis, quæ ex pacto non datur, *l. 2. in fin. prin. hoc tit. l. 4. de præſcript. verb. l. 1. in fin. de rer. permutat. l. cum mota. C. de tranſact. l. in traditionibus, 48. l. iuriſgentium. 7. in fi.*

D *prin. h. t.*

¶ Porrò de effectu pactorum quòd 2 varia & difficilia diſputantur, quorum pleraq; hodie in vſu eſſe deſierũt: ideò nõ alienum erit, breuiter quidem, ſed diſtincte, præcipua duntaxat ſummæ rei capita exponere, in quatuor quaſi genera, docendi cauſa diſtributa. Primo itaque inueſtigandum, quid

E operetur pactum, quaſve vires habeat iure naturę ſeu gentium. Secũdo, quid Iure ciuili. Tertio, quid iure Prætorio. Quarto, quid iure Pontificio, & moribus noſtris. Quod ad ius naturæ attinet, quod idem in hac materia eſt cum iure gentium (nam iura contractuum, tantum hominibus inter ſe, nõ etiam cæteris animantibus ſunt communia: *l. 5. de iuſt. & iur. l. eas. 3. de cap. diminut. vide Caſt. in l. 1. in prin. h. t.*) ea in parte Dd.

F regulam cõſtituunt: Ex pacto, iure naturali ſeu gentiũ, naſci obligationem naturalem, quæ illo iure ſit efficax, *in l. 1. l. iuriſgentium, 7. §. 1. hoc tit. l. legem. 20.*

l.in bona fidei, 13.C.eod. Quam regulam Connanus *li.5.Comment.*& alij, multis licet argumentis impugneat: tamen iudico veram eſſe, & rationi conſentaneam. Nam primò,cur hæ conuentiones appellantur iuris gentium,ſi eo iure non ſunt efficaces? *d.l.7.& paſſim. tot.hoc t.* Deinde Vlpian.*in l.1.h.tit.*ait, Congruum eſſe humanę fidei,hoc eſt, Iuri gentium ſeu Iuri naturæ (quod ipſum Humanũ Liuio vocatur) pacta ſeruare. Si igitur humano iure pacta ſeruanda ſunt: certè eodem iure efficacia fuerunt,tam ad agendum,quàm ad excipiendum. Hęc enim vis eſt verbi Seruare,cùm ius ſeruari quid iubet, *vt plurib.declarat Panor.nu.2.4. & 5.in c. 1.de pactu.* Tertiò,I.C. *l.in ius.5.§.imperator de ſolutio.* diſertè ait,ex pacto Naturaliter deberi:hoc eſt,Iure gentium *l.cùm amplius,84.de reg.iur.&c.* Quartò, pacta conſenſu & conuentione conſtant, ex qua iure gentium obligatio exiſtit: *l.1.in fin.h.t.l.1.in fin.de contrahen. empt.l.ſi non ſortem,26.§.libertus,l.frater à fratre,de condict.indeb.* & per cõſequens, etiã illo iure actio ſeu petitio, *Panorm. in cap.dilecti.de iudic.* Quintò, ex pacto quod ſoluitur,repeti non poteſt: *l.cùm proponas,21.C.de pact.l.debitor.59. §.fin.ad Trebell.l.inter.26.§.filia.de pact. dotalibus.* ideò neceſſum eſt, hoc naturaliter deberi. Nam vbi naturalis nõ ſubeſt obligatio, ibi datur eius quod ſolutum eſt,repetitio,*l.quod pupillus,41. d.l.ſi non ſortem, §.indebitum,de condict.indeb. d.l. cùm proponas,in fin.C.eo.h.t.* Sexto, Paulus ait, *lib.2.tit.14.* inter ciues Romanos ex nudo pacto actionem non naſci: indicat igitur,Iure gentium & inter eos qui iure Roman.non vtantur, nihil cauſæ eſſe cur hinc agi nequeat. Vltimò, pacta nuda conuentione tollunt obligationem naturalẽ,quę conſenſu conſtat:*l.Stichum,95. §.naturalis, de ſolutio.l.qui exception.40. §.vlt. iuncta l.ſi non ſortem,26.§.libertus, de condict.indeb. gloſſ.mag. & Dd. in l.1. de cond.ind.* quare vt eandem inducãt, neceſſe eſt. Nam eodem modo vnumquodq; tollitur,quo inducitur,& econtrario,*l.nihil.35.de reg.iur.* Verius eſt igitur, Iure naturæ ſeu Gentium ex pactis oriri obligationem & actionẽ. Nec obſtat

A quod Vlpian. *in d.l.iuris gent.7. h.t.*ait, pactum non parere obligationem,ſed tantùm exceptionem. Eũ enim loqui non de obligatione naturali, ſed quæ iure ciuili ſit efficax, verba ipſa oſtendunt:*vt in princ.d.l.7.in verb. naſci ciuilem obligat.* & poſtea *in d.l.7.§.ſed cùm nulla.*obligationem opponit exceptioni. Loquitur igitur de obligatione efficaci,quæ iure ciuili actionem pariat.
B Actioni enim opponitur exceptio, *l.2. de except.*Cùm aũt dico, actionem iure gentium ex pacto naſci: nõ loquor de actione ciuili formata, *de qua in §.1.& tot.tit.Inſt.de actio.& ff.eod.& l.2.§.his legib.ff.de orig.iur.& tot.tit.ff.de edend.* ſed de more agendi, qualis fuit iure gentium vſitatus, ſine vlla ſcilicet forma aut ſolennitate, *Panor.in c.dilecti.de iudic.*ac tantùm hoc volo: Iure gentium
C obligationes ex pacto fuiſſe efficaces, tam ad Exigendum quàm ad Excipiẽdum. Alia eſt autẽ iuris ciuilis Romanorũ ratio Nec enim hoc iure, omnes iuris gentium conuentiones peræquè valent: ſed quædam actiones pariunt, quædam exceptiones,*l.2.7.h.t.* Actiones pariunt,quę non manent in genere conuentionis, ſed tranſeunt in proprium nomen contractus: vt emptio,
D locatio, &c. Hæ enim conuentiones, certam formam & ſpeciem habent,& vt fieri ſolet, à certa ſpecie etiam certum nomen facile inuenerũt,vnde iure ciuili certa formataq; & nominata actio dari poſſet: quam dari eo magis ex his contractibus placuit,quia,ꝑpter συνάλλαγμα & commutationem rerum, vel quo ad dominium, vel quo
E ad vſum,abſque his in communi vita viui non poteſt;puta abſq; mutuo,depoſito,pignore,cõmodato, mandato, ſocietate,emptione,locatione,& ſimilibus,*d.l.iuris gent.7. in prin.* Carere autem illis neceſſe eſſet, ſi certa fides & efficax obligatio ex his contractibus nõ naſceretur: quando nemo initurus ſit ea rerum commercia, quæ vires ad obligandũ non habeãt idoneas, *l.quod*
F *ſi.24.§.1.ff.de minor.*Quare cùm hi contractus ita ſint forma & nomine conſtituti,vt formata & ſpecialis nominataque actio iure ciuili inde dari poſſit: cumq; ob cõmerciorũ vtilitatẽ, reipublica

blica his carere non poſſit: meritò ex iure ciuili, vel potius (quantum arbitror) Romanorum moribus, *l.1.in fin.in verb.recept.eſt de rer.permuta. Paul.lib.2. tit.14* hæ conuentiones, tanquam vtiles reipublicæ, & aptę ad agendũ ap̃batæ ſunt, & per approbationem factę Legitimæ, ac Ciuiles, vt Ciuilis inde & Legitima actio oriatur, *l.6.h.t.* Dicũtur tamen nihilominus contractus non ciuiles, ſed iurisgentium. Nam etſi obligationẽ & actionem iure quoque ciuili producunt, vt dixi: tamen maxima ſui parte ſunt iuris gentium, ſiue originem ſpectes, ſiue nomẽ, ſiue formã, quæ præcipua cuiuſque rei pars eſt, *l. Iulian.9.§.ſi quis rem.ad exhiben.* A præcipua autem parte ſeu principaliore fit denominatio: *Felin.in proœm. decr.ad verb. Gregor.nu.1.& in Rub.de off.deleg. Iaſ.& Dd.l.1.de verb.oblig.l.3.de iuriſdict. Tiraq.de retract.lig.§.1.gl.ſſ.2.*&, Quoties ad eundem actum perficiendum, ius naturæ ſeu gentium, & ius ciuile concurrũt, toties reputatur actus eſſe iuris gentium: quia hoc ius potius eſt, & magis principale: *l.ſi is.23. de lib.& poſthum.d.l.iurisgentium.l.4.& 5.de iuſt.& iur.* niſi totam formam à iure ciuili actus mutuetur *d.l.legit.6.h.t.* quod nõ eſt in his contractibus nominatis. Reliquæ conuentiones præter nominatas, iure ciuili nullam actionem aut obligationem, ne quidem expreſſam exceptionem (alioqui edicto prætorio non fuiſſet opus) producunt, *d.l.iurisgentium.§.ſed cum nulla.* Nec diſtinguo hic inter contractus innominatos, & reliqua pacta nuda: inter quæ nonnihil eſſe diſcriminis, vult poſt alios Iaſ. *Iaſ.in d.§.ſed cum nulla, num.21.cum ſeq.* Nam ne contractus quidem innominati, ex ſua natura inefficaces ſunt ad obligationem iure ciuili producendã, ſed tantùm per accidens: ſcilicet quatenus res interuenit, *d.l.iurisgen.7.in fin. prin.* Vt enim ſine rei interuentu contrahatur obligatio, tãtummodò in his receptum eſt conuentionibus, quæ p̃prium nomẽ & propriam ſpeciem habent, *l.1.in fin.de rer.permut.* Quænã autem hui⁹ rei ſit ratio, varie diſputatur. Doctores hanc ponunt: quia lex ciuilis non aſſiſtit pactis nudis & conuen-

A tionibus innominatis, vnde & nuda dicuntur. Vbi autem lex nõ aſſiſtit obligationi, quantumuis naturali, ibi nõ poteſt naſci obligatio, iure ciuili efficax: hoc eſt, quæ proſit ad agendum. Nam actiones omnes iuris ciuilis ſunt *l.2.§.his legib.de orig.iur.* Ideo in earum definitione, Iuſtinian. *§.1.Inſt.de act.* ait. Ius quid peti ſecũdùm ciuitatis Romanæ iura: hoc eſt, ſecundùm diſpoſi-
B tionem legis, & formam iuris communis. Vbi igitur ius commune in conuentione deficit, ibi ex ea actio ciuilis naſci non poteſt, *Bald.& Dd.in l.ſi vnus, 27 §.pactus ne peteret, h.t.per l.licet, 42.§. ea obligatio.de proc.l.ſi pupilli, 6.§. videamus, de nego.geſt.* Cur autem lex non aſſiſtat his conuentionibus, eo factum volunt, ne quis promiſcuè, & quadam incogitantia ac temere prolatis verbis
C obligetur, vt ſępenumerò plura oſtentandæ beneuolentiæ cauſa pollicẽtur homines, quam ſeriò præſtare velint: ſæpè etiam, dum nos alteri dare volumus, lingua præcurrit mentẽ: ſæpiuſq; ex affectione quadam potius, quàm ἐκ προαιρέσεως ſtudia & officia noſtra deferimus, magis conciliandæ retinẽdæq; beneuolentiæ, quàm obligatio-
D nis inducendæ cauſa, *§.2.verſ. cæterùm ſi, vt plerunq; ſermonis fieri ſolet, dixit, &c. Inſt.de milit.teſt.* vnde promiſcuè obligationem & actionem oriri valdè fuerit iniquum & inciuile, *Bart.in l.1.§.ſi quis ſimpliciter, de verb.oblig. per text.in c. cùm veniſſent, vbi CC. de inſt. Ang.Caſtr. Socin.& Dd.in rub.de verb.obl. Latiſſimè autem omnium Andreas ab Exea.in tract. pactorũ, nu.270.cum mult.ſeq.* Connanus
E libr.5. putat totam hanc rem pendere à ratione συναλλάγματος: vt quib. in contractibus inſit συνάλλαγμα, & rerũ commutatio, in his propter vtilitatem commerciorũ, ciuilis oriatur obligatio: in reliquis quibus deſit συνάλλαγμα nequaquã. Pro qua facit & illa communis Dd.theorica: Quod vbi non eſt mutua cõmutatio in con-
F tractu, aut cauſa obligationis, nunquã ſubeſſe cauſam donationis, ſed potius errore aut fatuitate aliqua promiſſio facta præſumatur: *dixi ſ.& ſ.de verb. obl. n.10.* cui vires addi à lege ciuili, tue-

Digitized by Google

rit periniquum, *gl. Bald. & Dd. in l. 3. C. de non num. pec. Luc. ſ. in d. l. 7. §. ſed cũ nulla. n. 28.* Licet autem hęc ratio mihi quoq; aliquando probabilis viſa eſt: tamen iudico eam nõ ſatis firmã eſſe. Nam primo, quàm multi ſunt cõtractus nominati, in quibus nullũ eſt συνάλλαγμα ſeu mutua obligatio: ſed tãtummodò altera pars obligatur vt, in cõmodato, depoſito, pignore, mutuo, ſtipulatione: item hodie in donatione & ſimilibus: quàm in multis non niſi re conſtat obligatio? *t. t. inſt. quib. mod. re cont. obl.* vt ſi huius reſpectu nominati dicantur, idẽ de innominatis vbi res interuenit, iudicandum ſit: *cont. l. 5. & t. t. de praeſc. ver. l. 7. in prin. h. t.* Deinde quamlibet I.C. *in d. l. 7. in fi. prin.* videatur velle propter συνάλλαγμα ciuile oriri iudicium; tamen nec hoc facit contractum nominatum, aut innominatum, vt iam dictum eſt: & ex eius verbis facile poteſt intelligi, συνάλλαγμα ipſi nõ ſignificare mutuam obligationem, ex qua aliquid vltro citroq; dandum ſit, ſed potius ipſam dationem, & rei interuentu, ſeu mutuam rerum traditionem ac permutationem, *l. 1. in fin. de rer. permut.* id quod ex eo ſciri poteſt, quia contractus innominati, qui mutuam obligationem continent, vt ſcilicet aliquid vltrò citroq; detur aut fiat, non producant ex ſe, vt huiuſmodi cõuentionis mutuę, obligationem aut actionem ciuilem vt contractus nominati, *l. 1. de rer. perm. in fin.* ſed eatenus tantũ, quatenus res interuenit, *in l. ab emptione, § fin. h. t. & in d. l. 1. in fin. princ. de rerum permut. d. l. in ſeq. 7. in prin. h. t. l. 3. 6. 7. de cond. cau. dat.* Quare ratio Doctorũ mihi accuratius iſta expendenti, magis nunc prę iſta arridet: quam & pleroſq; prudentes legiſlatores ponderaſſe animaduerto: ne ſcilicet nimium cõſtringatur libertas oris, & ſæpe imprudentes in laqueos incidãt, ſi ex quouis dicto temere fortaſſis prolato, homines obligẽtur, *Fac. §. 2 & pen. Inſt. de mil. teſt.* Itaq; & Plato in libris de Republ. eadem ratione non vult obligationes ex promiſſis promiſcuè induci, forte in familiari ſermone aut conuiuio tactis: ſed tum demum, cùm in foro, vbi contrahi ſolet, cõtractus ſerio celebrãtur.

A Adde his quòd ipſe quoque I.C. aliam huius diſcriminis rationem, quàm συνάλλαγμα ponant: veluti cùm ait Vlp. *in l. 1. in pri. de rer. permut.* vt quis ex cõuentione mutua etiam, in qua ineſt συνάλλαγμα ſeu commutatio rerum (vt in permutatione) ſola vi conuentionis obligetur, hoc tantummodo receptum eſſe in his quæ nomen à lege ſcilicet & iure ciuili habent. Idemque

B alibi *in l. 7. in prin. h. t.* oſtendit, eas conuentiones demum actionem producere, quæ in aliud nomen tranſeunt. Neceſſum eſt igitur cùm hac in re vim ponant I.C. vtrum ſcilicet certum nomen habeat, an non habeat, aliquam non in ſynallagmate cõuentionis, ſed in hoc diſcrimine ſubeſſe rationem, quare ex cõuentionib. nominatis detur actio, ex innominatis nequaquã.

C Puto vero duplicem eſſe probabilem: alteram quod lex nominando contractum, & certum ei nomen tribuendo, faciat eum pactum legitimum, ex quo oriri actionem ſequens ſit, *l. 6. h. t.* alteram quod actiones iuris ciuilis omnes certæ ſint & nominatæ. Nec poterat olim vlla actio inſtitui, niſi certo & ſpeciali nomine expreſſa, *l. fin. C. de interd.* ſcilicet vt nomen actionis, nomen

D & ſpeciem futurę quoq; litis vnà oſtẽderet, *l. 3. C. de eden.* Quare & in negocijs ciuilibus, quæ nomen nõ habent, neceſſum erat, prætorem ſuccurrere, & dare præſcriptã in factum actionem: *tot. tit. de praeſc. verb.* quia ius ciuile nullã agendi facultatem, vbi certa nominataque deerat actio, faciebat. Hoc igitur poſito, quod iure ciuili nulla inſtitui

E actio poſſit, niſi certa, nominata & ſpecialis: facile eſt peruidere, quare de cõtractibus innominatis, & nudis pactis, nulla iure ciuili fluat actio. Non enim habent certam ſpeciem, quia manent in ſuo genere: videlicet pacti, permutationis, aut donationis, (omnis enim contractus aut pactũ eſt, aut permutatio, aut donatio:) & proinde nec certũ nomen habent, nec à lege nominan-

F tur: vt neq; in legitimum pactũ tranſeant, neque indidem ciuilis certa ac ſpecialis & nominata actio dari poſſit. Nec vero in his actionem Præſcriptis verbis prætor in defectum nominatarum.

Digitized by Google

rum ſuppeditat, quia hæc actio ciuilis eſt, *l.1. de præſ. verb.* Itaq; dari nō poteſt, niſi ex ciuili negocio, *l.4. & t.t. de præſc. ver.* Ciuilia autem negocia tantū duorum ſunt generum: videlicet Contractus nominati, & Conuentiones innominatæ, ex quibus datione rei, alter alterum ciuiliter obligauit, *d.l.7. in fin. prin. vbi I.C. hoc appellat negocium ciuile.* Reliquæ conuentiones, tanquam inutilis turba, apta magis litibus quàm rerum cōmutationibus, à iure ciuili nominatæ receptæq; non ſunt, nec recipi debuerunt. Quare Prætor etiam, qui iuris ciuilis authoritatem in pactis ſequitur, *l.7. §. præt. h.t.* actionem præſcriptis verbis ad horū executionem non ſubminiſtrat: quòd nullum ſcilicet ciuile negocium, ex quo actio dari debeat, iſtic ſubſit. Ex his puto iam ſatis conſtare rationem, cur iure ciuili nudis ex pactis non detur actio. *vt in d.l.7. §. ſed cum nulla. l. iuris. 41. l. diuiſionis. 45. h.t. l. in bonæ fidei, 13. l. cùm proponas. 21. C. eod.* niſi cum aut ſtipulatione munita ſunt, *d.l.7. §. quod fere.* (nam tunc actio non datur ex pacto, ſed ex ſtipulatu: *l. reſc. 10. §. ſi pacto. in verb. ex ſtipulatu actio. h.t. l. petent. vbi Dd. C. eo.*) aut iureiurando (quo caſu ex ipſo pacto iurato velut contractu nominato, *c.2. vbi gloſ. & Dd. de pact. in 6.* naſcitur actio, *l. ſi quis maior. 41. vbi Dd. C. de tranſact. d.c.2. de pact. lib.6. Ia. in d.l.7. §. ſed cum nulla, nu. 21. Socin. in fal. reg. 5. num. 19.*) aut rei traditione impleatur pactum: qua ſimiliter pacta ſic muniuntur, vt proſint ad agendum, *l. in traditionib. 48. h.t.* Cuius rei ratio cùm in obſcuro lateat, paucis inueſtigetur. Sciendum autem eſt, non modo natura æquum eſſe, ne quis locupletetur cum alterius iactura, *l. iure naturæ, 206. de reg. iur. l. nam hoc natura. 14. de condict. indeb.* ſed etiam iure ciuili. nam furti inſtar eſt, velle aliquem defraudare ſuo, nec contra præſtare quod promiſſum eſt. Atque ipſæ quoque leges eum in dolo hærere pronunciant, qui aliquid ob cauſam accipit, neque tamen eandem præſtat, *l. ſi quis, 17. §. fin. de inſtit. actio.* Iure porro ciuili (quo Prætorium quoque complectimur, *l. ius autem ciuile, de iuſtit. & iur.*) etiam furta & dolum, atque omnem fraudationem coërceri & prouideri, ne quis cū aliena iactura locupletetur, dubiū non eſt, *l. bon. inē. 37. ff. mand. l.4. 5. ſi quis cautio. ii. cum ſimilib.* Cùm igitur ex pacto alicui res datur, vt is contrà aliquid ex conuentione præſtet: hic is qui accipit, non modo naturaliter, ſed etiam ciuiliter ad dādum obligatur: ne videlicet dolo, & quaſi per furtū aliena re locupletetur: quam dominus non animo donandi dedit, ſed ſpe aliquid ex cōuentione contrà recipiendi. Subeſt igitur hic ciuile negocium, vt inquit Vlp. *in d.l.7. in fin. prin. l. ſolent. 16. de præſc. ver.* Nec enim vllius benè conſtitutæ ciuitatis iura, tales fraudationes tolerare debent, neq; pati, vt fides contractuum, quibus vltrò citroque res communicantur, ad hunc modū eludatur. Et quia negociū ciuile ſubeſt, eo datur Præſcriptis in factum verbis à Prætore actio: *d. ſolent. 16. de præſcr. ver.* qua conſequimur, vt aut reddatur res, quæ data eſt (reddi enim poteſt ad actionem hanc elidendam, cum propter rem ſolam efficax obligatio conſtet: *l.3. & 5. de cond. cau. dat.*) aut præſtetur cauſa, propter quam data eſt, *l. legem. 10. C. eod. l. diuiſionis. 45. h.t. l. ſi fratres. C. communia vtriuſq; iudi. l. licet. 23. l. ſi ſi... 14. C. fam. herciſcun. cū ſimil.* Nec hæc res multum difficultatis habet, cùm alteruter paciſcentium rem vere, & (vt loquuntur) Realiter accepit, atque ita factus eſt locupletior: quod fit, quādo res ex pacto aliquo ob cauſam datur & traditur. Sed vbi factum eiuſmodi verſatur in obligatione, vnde is, cuius gratia factū eſt, non redditus eſt locupletior: hoc in articulo fuiſſe videntur inter veteres I.C. controuerſiæ non parum. Nam Iuliano viſum eſt, nō ſubeſſe ciuile negocium, quòd is cuius nomine factum eſt, nihil reuera accepiſſet: neque ſequeretur vlla ciuilis rerū permutatio. Marcianus & alij contrà ſtatuerunt: quia factum eſſet quod erat conuentum: quo facto cùm damnum paſſus ſit is qui fecit, meritò illi ſubuenitur, quantūuis alter effectus non ſit locupletior. Iniuriū enim fuerit, cum hoc nomine exceptione habere, poſtquam factū impletumq; eſt quod voluit: ſibiq; imputare debet, non alteri, ſi id

Digitized by Google

voluit, inque pactum deduxit, quod minus erat ei profuturum. Exemplum hoc proponunt I.C. *in d.l.iuriſg.7.in fin. prin.& l.naturalis,5.de praeſcr.verb.* Dedi ex conuentione tibi Stichum, vt Pamphilum manumitteras. Manumiſiſti: euictus eſt tibi Stichus quem dederam: quæſitum eſt, an aliqua tibi actione aduerſum me ſuccurratur? Iulianus *d.l.iuriſ.7.in fin.prin.c. d.l.naturalis,5.§. ac eum.de praeſcr.verb.* putabat, iure ciuili non ſuccurri, quia tu nihil mihi dediſti, ſed tantùm feciſti quid, hoc eſt, manumiſiſti ſeruum, ex quo non ſum factus locupletior. Itaque in defectũ obligationis ciuilis, & proinde quæ inde oritur ciuilis actionis, putabat Extraordinaria actione agendum eſſe: vel de Dolo, ſi dolus interueniſſet, puta ſi ſciens alienum dediſſem: vel actione Subſidiaria, Prætoria in factum, ſi ignorans alienum dediſſem, *l.quoties,21. de praeſc.verb.* Reliquis placuit, etiam hoc caſu ſubeſſe ciuile negocium, quia impletũ eſt id cuius cauſa dari debuit: vt cum tu feceris, hoc eſt, manumiſeris, ſicut conuentum erat, æquum etiã ſit & ciuile, me tibi dare quod ob tale factum promiſſum erat. nam hoc æqualitas συναλλάγματος exigit. Nõ autem videtur dediſſe is, qui dedit ſeruum, qui euictus eſt. Dare enim eſt dominium transferre, *l.fin. de cond.cauſa data cauſa non ſecut. vbi Iaſ. & Dd.* non rem alienam quæ euincitur tradere, *l.Iulianus,131.§.1.de verb.oblig.* Quæ ſententia plana & recta eſt, & a compoſitoribus in Pandectas duobus locis relata: *in d.l.7.in fin.prin.h.t.& l.naturalis, 5. de praeſcript.verb.* qui tamen putantur nõ admodum ſcienter addidiſſe verbis I.C. Pauli, *in d.l.naturalis,5.verſ.ſed ſi dedi.vide Gouea.lib.2.lect.c.27.* particulam Ciuilem. Quod ſicut imperitè & oſcitanter factum eſt, ita doctorum hominum ingenia mirificè torſit, dum ratione & rebus ipſis pugnantia, quouis pacto ſtudent conciliare: quaſi religioni ſit habendum, ſi perhibeamus, in tam difficili & longo Pandectarum opere, iuris compoſitores aliquando dormitaſſe. Atqui Paulus *in d.l.5.* ita Iuliani ſententiam recitat, facile vt appareat, eum non de actione ciuili, ſed

A de extraordinaria locutum eſſe. Nam ait: Si ſciens dedi, ex Iuliani ſententia dandam de Dolo actionem: ſin autem ignorans, in Factum. Conſtat autem, actionem Doli non eſſe ciuilem, ſed extraordinariam, *l.eleganter, 7. de dolo malo.* a Prætore inductam, *Cic.li.3.de offic.* Neceſſe eſt igitur dicere, vt conſtet ἀναλογία inter vtrunq; caſum, quẽ Paulus proponit, etiam actionem in

B Factum, de qua loquitur, eſſe Extraordinariam, *d.l.quoties,21.de praeſc.verb.* & Prætoriam, non Ciuilem. Nam abſurdiſſimum eſſet dicere, ex vno facto, Si ſciens dederim, actionem eſſe Extraordinariam doli: ſin autem Ignorans, dari actionem Ordinariã ciuilem. Etenim ſi ciuile negocium ſubeſt, vtroq; caſu dari ciuilem actionem conſentaneum eſt. Sin aũt ciuile negocium nõ

C ſubeſt: neutro caſu, ſiue ſciẽs dederim, ſiue ignorans, ciuili actioni locũ eſſe. Et hoc quidem voluit Paulus *in d.l.5.* Quod parum conſiderantes Iuris compoſitores, addiderunt explicandi gratia particulam Ciuilem. Quę interpretatio, Iuliani & Pauli ſententiæ videtur contraria. *Cont.diſp.iur.li.1.c.13.* Quanquã non deſunt etiamnum, qui Triboniaaum propugnent, & in vniuerſum, cũ

D dolus in eiuſmodi facto adeſt, dari de Dolo. *d.l.naturalis,§.quòd ſi.l.ſolent.15.eo.tit.* quæ etiam interdum in Factum datur, *l.non debet,11.de do.mal.* quoties abeſt, ciuilem Præſcriptis verbis, *d.l.ſolent,d.l.iuriſgen.* ſuppetere contendant, *Donell.copioſe,d.l.naturalis,§.ſed ſi dedi, cũ §.ſequ.de praeſcript.verb.* Cæterum vt ad inſtitutum reuertamur: pacta etiam

E tum pariunt actione, cum inſunt Bonæ fidei iudicijs, *l.iuriſgentium, 7.§.quinimo,hoc tit.l.in bonae fidei,13. C.eod.* non etiam ſtricti iuris, *l.3. de reſcind. vend.* niſi ex parte (quanquam hoc Contius improbat, *lib.1.diſp.ca.vlt.*) excipientis debitoris & rei, *l.lecta.40. ſi cert.petatur,* inſint (nam & alias ea debenti, cui remiſſum eſt, ſemper & indiſtinctè prodeſſe diximus:) aut cùm ſtipula-

F tione comprehenſa ſunt, *l.petens,27. C.eod.* Ineſſe autem tum videntur, cum adduntur in ingreſſu contractus, vt inquit I.C. hoc eſt, antequam is perfectus ſit & abſolutus, *d.l.7.§. quinimò,* & ſeq.

& §.adeò.h.t. Ideò autē inſunt, quia in- A
telliguntur pars eſſe contractus *l.ſi ſte-*
rilis.21.§ ſi tibi.4.de actio.empt.l.Iulian.75.
de contrah empt.d.l.7.§.quod fere.h.t.l.ſci-
re debemus.29.de verb.oblig.l.1.§.1.de ædi.
l.ſi in emptione.34.in princ. de contr.empt.
Quare vt ex cōtractu, ita & ex hoc pa-
cto agi poteſt. Hoc eſt quod dicitur,
hæc pacta actionē bonæ fidei informa
re. *vide Cont. hæc aliter explicantē lib.1.diſ-*
put.c.vlt. Nam vt legē & formam dant B
pacta contractib. *l.iuriſgentiū.7.§.adeò.*
in verb.quæ legem contractui dant.h.t.l.1.
§.ſi conueniat.depoſ.l.contractus.23. de regul.
iur. quib⁹ inſunt, ita & eorum contra-
ctuū actiones informant atque inno-
uant: vt non iuxta naturā contractus,
ſed ſecundū legem formamq; pactio-
nis inſtituantur. Verbi gratia ſi conuē
tum eſt in emptione, vt de euictione,
fideiuſſoribus caueatur: iuxta hanc con- C
uētionem informabitur empti actio,
quæ alioqui ex ſua natura, ad ſatiſda-
tionem non datur, *l.ſi dictū.56. de euict.*
Pacta autē quæ ex interuallo, poſt ab-
ſolutū ſcilicet contractū interponun-
tur, nec in bonę fidei contractibus, ne-
que in ſtrictis inſunt, nec ad agendūm
proſunt, niſi res poſtmodum inſequā-
tur. Nam ſi poſt pactū à contractu, ex D
interuallo ſecutū, ſequatur & fiat rei
traditio, ab eo cuius in rem cuiuſq; bo
no pactum factum eſt: intelligitur ea
traditio facta non modò contractus,
ſed etiam pacti intuitu & contempla-
tione. Itaq; qui tradit, ipſa re ſibi ac-
cipientem, ſicut antea diximus, obli-
gat, vt ex pacto qualecunq; illud ſit,
teneatur, *l in traditionib.48.h.t.* Quan-
tumuis igitur pacta poſt cōtractū con- E
ſenſu perfectū, & poſtquā ad alia om-
nia contrahentes diſceſſerunt *l hæredes*
palàm.21.§.fi.de teſtam. vide Dd.in l.1.§.1.
l.continuus.de verb.oblig. conuenta, nón
inſint contractui, vi cōuentionis: quia
ſunt conuentiones ſeparatæ: ex ſepa-
ratis autem nihil rectè infertur: *l.Papi-*
nianus exuit.20.de minor. tamen alia res
eſt, cùm traditione inſecuta muniun-
tur: tunc enim efficacia ſunt etiam ad F
agendum: nō quòd inſint contractui,
ſed quia implemento rei, velut ſynal-
lagmate ciuiliter roborātur, *d.l.in tra-*
ditionibus.d.l.7.in princ.h.t.

Quæ autem pacta reformant cōtra-
ctum, hoc eſt, quæ mutant ſubſtātiam
cōtractus, puta precium aut mercem,
eiq; aliam formam inducunt: ea etiam
ex interuallo facta inſunt ex parte a-
gentis, inquit I.C.h.t. proſunt nedum
volenti excipere, ſed etiam illi qui a-
gere vult ex contractu, & producunt
per ſe actionem. Nam talia pacta ſunt
nouus contractus: quia prioris cōtra-
ctus ſubſtantia his immutatur, *d. l.7.§.*
quinimò.l.ab emptione.58.h.t. Quod in iis
contractib⁹ obtinuiſſe puto, qui con-
ſenſu conſtant: de quib. I.C. loquun-
tur, *d.l 7. & l.pacta conuenta. 72. de con-*
trah.emp. In his enim ſicuti mutuo cō-
ſenſu, a toto contractu recedi poteſt,
l.ab emptione.58.hoc tit. l.1.2.3. de reſcin.
vend. ita etiam ab aliqua eius parte: &
intelligitur hæc noua pactio, nouus
quidam nominatus contractus eſſe, *l.*
iuriſgentium.7.§.adeo.h.t.l.pacta.72.verſ.
Paulus notat.de contrah.empt. ex quo agi
poteſt. Hoc autem in contractibus, qui
Re aut Verbis conſtant, obtineri non
poteſt. Sed in his dicendum eſt, pacta,
quæ ex interuallo ſequuntur, tantùm
prodeſſe ad excipiendum, *d.l.ab em-*
ptione.in fin.hoc tit. non etiam ad agen-
dum. cùm ex ſolo conſenſu, in his non
conſtituatur nouus contractus, vnde
agi poſſit. Quin etiam cùm non infor-
matur pacto præcedens cōtractus, ſed
ſolummodo accedens aliqua qualitas,
aut detrahēdo aut adiiciendo immu-
tatur: non putauerim ea pacta ex in-
teruallo appoſita, iure ciuili prodeſſe
ad agendum, niſi quatenus traditione
firmantur: ne videlicet ex pacto detur
actio, *d.l.pacta.72.de contrah.empt.* Pa-
cta etiam tūc iure nouiſſimo proſunt
ad agendum, cùm muniuntur chiro-
grapho, aut ſcriptura: quia trāſeunt in
contractum, qui literis conſtare dici-
tur. *Panorm.in c.1.numer.4. & 5.ext.eod.*
Vnde his temporibus rarò pacta nuda
inueniuntur: quoniam pleraq; ſolent
in ſcriptum redigi, & conſignari vel à
partibus, vel à iudicib⁹, vel à notario.
Socin.reg.9.num.14.in fallent.ex doctrina.
Bart.in l.2. Cod.de cond. ob. cauſ. & in l.ſi
creditori. Cod. de pign. Cag. in l.id quod no-
ſtrum.num.14.de reg.iur. per not. in Rubr.
de verbor.oblig at.pro hoc text.in l.7.§.quod

Digitized by Google

ferè.5.Inſtit.l.non figura.38. de oblig. & act. Proficit etiam pactum ad agendum, cùm fit in iudicio, *l.4.§.fin. de fideiuſſor. tut.l.tale pactũ.40.§ qui prouoc.vbi Bart. Iaſ.in d.l.7.§.ſed cũ nulla.n.19.h.t.* Quod etſi diſputari poteſt, tamen rationem habet: cùm quoniam in iudicijs quaſi contrahitur *l.3.§.idem ſcribit.de pac.* (ex quaſi cõtractibus autem, vt aut nominatis plerunque, aut ciuile negocium continẽtib⁹, oritur obligatio & actio: *l.2.& 4.de actio.tot.tit. Inſt. de oblig.quæ ex q.contr.*) tum quod, quæ in iudicijs fiunt, omnem ſolennitatem contractuum exuperant, *l.iudicati.l.omnium. l.ſancimus.C.de teſta.* & incumbunt officio iudicis, cui credita ſunt: vt is ſuam ad fidem exonerandam, meritò prouidere debeat, quo res ad exitum producatur. *l.ædiles.25.§.item de ædilit.edi.*

His ita expoſitis, tempeſtiuũ eſt vltimo loco exquirere, quæ vis atq; authoritas iure Prætorio, & nouiſſime Pontificijs canonibus, (quos potiſſimùm hodie ſequimur) atq; moribus horum temporũ, pactis ſit attributa.

Cùm ergo ad eum quem dixi modum, pacta nuda iure ciuili deſtituerentur, ſubuenit Prætor edicto ſuo: quod videret compluries incidere, vt pacta ſeruari æquũ eſſet. Quare propoſuit in eam rem hoc edictũ: PACTA CONVENTA, QVÆ NEQVE DOLO MALO, NEQVE ADVERSVS LEGES, PLEBISCITA, SENATVSCONSVLTA, EDICTA PRINCIPVM, NEQVE QVO FRAVS CVI EORVM FIAT, (hoc eſt, Quæ non in Fraudem legis facta ſunt) SERVABO. *d.l.7.§.Prætor.3.h.tit.* Verbum, Seruandi, puto hîc generale eſſe, & quamlibet rationem ſignificare: ſcilicet quæ præſtatur varie, pro re propoſita, proq; varijs circumſtantijs facti, datis aut Actionibus aut Exceptionibus. *l.inter.§.1 fam.hercifc.* Qua in re prætor non recedit à Iure ciuili, ſicut ipſa notant Edicti verba, ſed ſolum Ciuile ius interpretatur: videlicet dando actionẽ Ex pactis, cùm hoc definitio ratiove iuris ciuilis permittunt: vt cùm pactum eſt contractui appoſitum, notaturq; verbis edicti: Pacta conuenta: id enim proprie Conuentum dicitur: *tot.tit.C. de pact.conuen.* aut rei Traditione Implementoque cauſæ, aut alia aliqua Efficacia obligationis ciuili munitum: vt etiam Ex æquitate ciuili actio danda ſit. Alias porro vbi hæc deſunt, non actione ex Pacto dat Prætor, ſed Præſcriptionem: præſcribẽs ſcilicet iudicium Pedaneo iudici, non Purum, ſed cum exceptione: Extra quã ſi quid pactum erit, &c. Neq; vero hac etiam in re, Prætor recedit à iure ciuili: ſed illud magis interpretatur, & data expreſſim exceptione confirmat. *vt Inſt.de bon.poſſ.in prin.* Nam dixi, Etiam legibus ciuilibus, quod ex pacto ſolutum eſt, non poſſe repeti: quia naturaliter debitũ ſolutum eſt, *d.l.debitor.19.§.fin. ad Trebell.l.inter.26.§.ſi ia. de pactis dotalib. l.cũ proponas.21.C. de Pactu.* Poſtquam enim traditio ex pacto facta eſt, pactũ ipſum firmatum eſt traditione, *d.l in traditionibus.48.hoc tit.* & res tota tranſacta ac confecta. Ea autem quæ tranſacta & confecta ſunt, reſuſcitari non debent, minuendarum litium cauſa, *vide inf. hoc tit.* Ex quibus intelligi iam facilè poteſt, nihil iure ciuili alienum facere Prætorem, cùm Ex pactò Nudo exceptionem pollicetur. Nam exceptio, actionis eſt excluſiò, *l.2.de exceptionibus.* Quare qui excipit Ex pacto, vel excẽptionem à Prætore ſibi dari hoc nomine petit: is proculdubio poſſidet àliquid Ex pacto: hoc eſt, aut Accepit, aut Retinuit neſcio quid, quod alióqui ab eo actione aliqua peti poſſit. Cur enim exceptiõne opus ſit, niſi qd peti poſſit, quod per pactum deinceps fuerit remiſſum, & quaſi traditum? *§.1.Inſt.de except.* Nam qui De pacto excipit, effectu dicit, ſibi quaſi traditionem & ſolutionem Ex pacto factam eſſe, quæ priſtina actione condici non debeat: quando eorum, quæ Ex pacto ſoluuntur, nulla ne quidem iure ciuili ſit repetitio. Vt igitur (verbi gratia) cui decem pacta ſunt, & ſoluta, exceptionem etiam iure ciuili habet, contra repetentem: quia pactum traditione conſummatum eſt, & ſolutum naturale debitum: ita & cui remiſſio Pacto Liberatorio facta eſt, eadem exceptio danda eſt: quia poſſidet Ex pacto, tan-

tanquam ſolutum, vel ſibi datum. Remittere enim dare eſt, *l.4.in princ. vbi Bart. de peccul. l. ſi mulier. de cond. ob cauſ. l. ſi quis delegauerit. 12. vbi Bart. de nouat. Dd. in l. pactum. 17. C. de pact.*

Quanquam autem hac de re, plura ſubtiliter diſputari poſſunt, tamē modus aliquis adhibendus eſt: maximè cùm hæ iuris veteris ſubtilitates, hodie non ſint in vſu. Nam primum iure Pontificio, ex quolibet pacto oritur actio *c.1. & 3. vbi Can. ext. eod.* Deinde hodie idem obtinet in omni foro, vbi ex æquo & bono, & ex ſuprema poteſtate iudicatur: vt ſunt Curiæ ſummorum Principum, Arbitratorū, Mercatorū, & ſimilium, *Bar. & Dd. in l.7. §. quinimò. per illum text. h.t. & in l. ſi fideiuſſor. 29. §. quaedam. mandati.* Etſi vero longa eſt diſputatio, an in reliquis Curijs, in quibus ſecūdum ius ciuile pronunciatur, ius Pontificiū obtinere debeat: tamen cōmunis opinio eſt, & ita vſus obſeruat, vt indiſtinctè ex pactis Nudis ſerio & deliberate initis, etiam in foro Ciuili hodie detur actio. *Bald. & Salic. in l. petens. 21. C. eod. & idem Bald. in l. legitim. 6. in prin. h.t. & Iaſ. qui dicit eſſe communem, in d.l.7. §. ſed cum nulla. num.4.* Quod verum puto, & ſequendū. Nam eiuſmodi pacta cùm obligent naturaliter, & ex bono & æquo, *l.1. in prin. h.t. l.1. de conſt. pe.* ſequitur eum, qui pacta non ſeruat, contra naturam, conſcientiam, atq; adeò contra officium boni viri facere, ac peccare, vt volunt Canoniſtæ, mortaliter, *gl. in c.1. de pactis.* Et certè diuus Paulus ad Roman. 1. 31. *ἀσυνθέτους*, hoc eſt, eos qui pacta non ſeruāt, in illis numerat, qui capitaliter delinquunt. Eſt autem definitū inter Doctores Vt quotieſcunque agitur de cauendo peccato, deq; cauſa conſcientiæ, toties etiām in foro ciuili ius Pontificium debeat obſeruari, *c.1. & 2. vbi Dd. de operis no. nun. Caſtrenſ. in Auth. at qui ſemel. nu.3. & 4. C. de probatio cū ſimil.*

Hoc ergo cōſtituto, ſequens eſt exponere, Quęnam actio ex pacto detur. Iaſon. *Iaſ. in l. lecta numer.10. ſi cert. peta. & in d.l.7. §. quinimò. in princ. ex doctrina gloſſ. Bart. & alior. in l. pacta. 6. Cod. eodem.* vult competere actionem Præſcriptis verbis, quæ datur ex reliquis contra-

A ctibus innominatis, *d.l.7. in fin. prin. d.l. naturalis. 5. de præſcript. verb. cum ſimil.* Atqui ſciendum eſt, actionem Præſcriptis verbis, non ex ſola produci Conuentione, ſed tantūmodo Ex ęquitate rei traditę, qua paciſcens alterum ſibi obligauit, *d.l.7. in fin. prin.* Quocirca locū hæc habere poteſt actio cū res interuenit, cuius traditione qui agere vult, alterū ſibi deuinxit, *l. cū mora. 6.*

B *l. ſi profundo. 33. C. de tranſact.* Sed hoc perrarò in pactis poteſt euenire, in quib. plerūq; nō ineſt *συνάλλαγμα*, quia donationis cauſa fiunt, *l.1. ff. de tranſact.* Magis ergo conſentaneum videtur, ex pacto nō actionē Præſcriptis verbis (niſi quando res interuenit) ſed Condictionē ex lege, vel potius ex Canone naſci: ſicut ea dari ſolet ex omnibus cōtractibus, qui noua aliqua lege

C aut canōe vim adipiſcūtur, *d.l. vnic. vbi Bar. C. de cōdi. ex lege.* cuiuſmodi ſunt donatio, *l. ſi quis argentū 35. §. penul. vbi Bal. & Sa. 10. C. de donat.* cōtractus emphyteuticus, feudalis & conſimiles, *Bart. Bald. & communiter Dd. in d.l.1. de cond. ex lege.* Eandem igitur actionem hodie ex pactis dari, verius eſt. *Innoc. Panor. & alij, in d.c.1. de pact. quam ſententiam latè aſſerit Socin. in fall. 9. nu.2.* Quia verò diximus, non ſolùm Actiones, ſed etiam

D Exceptiones ex pactis dari: *l.2. l. creditori. 5. cum ſimil. C. de pact.* ideo non ab re fuerit, & illud vltimo loco exponere, Vtrū hæc exceptio priuilegiata ſit, & impediat litis ingreſſum: an verò tantummodò peremptoria ſit perhibenda: qua de re variè diſputatur: *in l. 4. vbi Iaſ. diſting. & d.l. creditori 5. C. de pactis. in l. nam poſtea. 9. vbi Bart. Iaſ. & alij.*

E *ff. de iureiu. Sem. & Franc. in l.1. de lit. conteſt. in c. olim inter. de lit. conteſt.* alijs exiſtimantibus, exceptionem eſſe priuilegiatam, quoniam Imperator *d.l. creditori. 5. vbi ita Caſtr.* ait: Petitionem per exceptionem repelli: alijs contrà ſtatuentibus, & quidem Communiter, vt hęc exceptio tantùm ſit Peremptoria, non etiam impediat Litis ingreſſum.

F *pro eo text. in §.1. Inſt. de except. in l. ſi vnus 27. §. pactus ne peteret. & §. ſed ſi ſtipulatus. h.t.* Quod & rationem habet. Nam nullæ exceptiones impediunt litis ingreſſum, niſi quæ tollunt ius actio-

Digitized by Google

A nis,ſic vt lis inſtaurari nõ poſſit: velut
eſt exceptio quę datur ex Re iudicata,
Iureiurãdo,Tranſactione,Pręſcriptio-
ne,&c. *Bart.Iaſo. & Dd.in l.nam poſtea.*
de iureiur.gloſſ.in ca.1.de lit.conteſtat.in 6.
His enim modis finita lis amplius in-
ſtaurari nulla ratione poteſt , *l.cauſas.*
16.C.de tranſact.l.nam poſtea.8. in princ.in
verb.petitionem prætor repellit.de iureiur.l.
ſub ſpecie.C.de re iud.l.poſt rem iudicatam.
B *ff.eod.cum ſimilib.*Exceptio verò quę da
tur Ex pactis,nõ eſt iſtius generis.Nec
enim tollit actionem: *d.§.1.Inſtit.de ex-*
cept. quia regulariter non tollit obli-
gationem Ciuilem,*l.ſi vnus.27.§ pactus*
ne peteret.h.t. ſed tantummodo Natu-
ralem , *l. Stichum. §. naturalis.de ſolutio.*
Nam cùm pacto ſolum inſit naturale
vinculum,videlicet Aequitas conuen-
tionis:non poteſt aliud tollere , quàm
C quod eodem vinculo conſtat, *l.ab em-*
ptione.58.h.tit. l.nihil tam naturale. de reg.
*iur.cum ſimil.*Cùm igitur non tollat ci-
uilem obligationẽ,ſequens eſt, vt nec
actionem ciuilem ipſo iure remore-
tur , niſi cùm pactum quoq; legitimũ
eſt &ciuile,*d.l.ſi vnus §.pactus ne peteret.*
l.6.h.t. Interpretes tamen omnes ferè
peremptorias ad impediendũ litis in-
greſſum admittunt,dum incontinen-
D ti probari queant. *vide Philip.Franc.c.1.*
de lit.in 6.Blanc.tract.de compromiſſ. part.
4.de imped.lit.ingreſſ.gl.in l.6.C.eo.& l.7.
§.quinimò.vbi Dd.h.t.

Cęterùm hîc admonendi ſumus,ex
pacto quandoq; ſuppeditari non Ex-
ceptionem pactis, ſed Doli:cùm vide-
licet exceptio conuentionis dari non
poteſt : quoniam res vel perſona,ad
E quam ex æquitate vtilitas pacti porri-
gitur,illo comprehenſa non eſt. Hac
enim in ſpecie cõpetere nequit exce-
ptio pacti:quia conuentio cum ſtricti
iuris ſit,*l.ſi vnus.27.§.ante omnia. cum §.*
ſequ. hoc tit. Bald. in l.approbationem.21.
Cod.de probat. ad alias perſonas vel res,
quæ non ſunt diſertis verbis compre-
henſæ,extendi nequit. Vt igitur de-
ficiente Actione contractus , datur a-
F ctio Doli : *l. & eleganter.7.de dolo ma-*
*lo.in princ.& §.1.*ita multo magis , defi-
ciente Exceptione cõuentionis,com-
petit exceptio doli : *l.1.2. cum ll.ſeqq.de*
*dol.mal.& met.ex.*quotieſcunque ſcili-

A cet ex æquitate aliqua danda eſt,*l.7.§.*
penult.& fin.l. & hæred.27.l.reſcriptum.
*10.§.fi.h.t.*eoq; facilius datur,quod Ex-
ceptio Doli non ſit Extraordinaria,ſi-
cuti actio Doli,quæ eſt Famoſa : neq;
Specialis,ſed Vniuerſalis, vt inqt I.C.
cui toties locus ſit, quoties alia exce-
ptio nominata deficit,*l.1.& 2.& tot.tit.*
de dol.mal.& metus except.vbi vide.

Illud quoq; poſtremo notandum,
B tantam eſſe pacti vim , vt ſi ſoluatur
quod pacto remiſſum eſt , cõpetat In-
debiti condictio : quaſi indebite ſolu-
tum id ſit,quod ob exceptionem pacti
reuera & cum effectu exigi , obſtante
nimirum pacti exceptione, non pote-
rat,*l.creditori.5.in fi. C.eod.l.ſi non ſor. em.*
*26.§.ind.b.de cõdict.indeb.*Atq; hæc qui-
dem de effectu pactorum : nunc ali-
quid de Interpretatione commodum
C ſubijciamus.

¶ Aliquoties iam dictum eſt: Pacta 10
ſtricti iuris eſſe,*d.l.7.§.quinimò. vbi poſt*
gloſſ.magn.Iaſ.numer.12. hoc tit. & idem
Iaſ.num.17.in l.certa.ſi cert.peta. Ex quo
ſequitur,ea ſtrictam recipere interpre
tationem:& in his nihil , niſi quod di-
ſertè verbis cõprehenſum aut expreſ-
ſum eſt,*l.ſi repetendi.C.de condict.ob cau-*
*ſam.*actum intelligi (id quod commu-
D ne eſt omnibus ſtricti iuris cõuentio-
nibus : *vt tradunt Dd. in l.quicquid.99.*
de verb.obligat.) niſi cùm Pacta appo-
nuntur Bonæ fidei contractibus , ſe-
cundum quos ex bono & æquo reci-
piunt interpretationem:*l.iuriſgentium.*
7.§.adeo.l. ab emptione. 59. hoc titul.l.3.de
*reſcin.vend.*ſicuti & ſtipulationes ac iu-
ramenta,*l.vltim.C.de non numerat.pec.l.*
vltim.ff.qui ſatiſd.cog. vide Iaſ.in l.ſi.con-
E *uenerit.num.4.ff.de iuriſd.omn.iud.* cum
iſtiuſmodi contractibus adijciuntur,*l.*
4.de vſur.Iaſo.in l.1.in princ. de verb.obli-
gat. Abſoluta verò pacta (quæ non
referuntur ad alios contractus bonæ
fidei) ita ſtricte interpretamur, vt nec
ad alias perſonas , nec ad alias res ex-
tendãtur,niſi quæ expreſſis verbis pa-
cto comprehenſæ ſunt,*l.ſi vnus.27.§.pa*
F *cta.4.verſ.& in ſumma. hoc titul.* Nam
ijs qui non pepigerunt , pacta neque
nocent neque proſunt,*l.ſi actionem.24.*
Cod. eod. etiam iureiurando firmata,
vt ait Schurff. conſil. 66. numer.19. cent.1

Quod

Digitized by Google

Quod verum eſt, niſi vel ex diſpoſitione iuris, vel ex veriſimili partium conuentione pacta ad alium, quam q. pepigit, deriuentur. Ex diſpoſitione iuris: vt quod ab Imperatoribus reſcriptum eſt, plurium creditorum cõuentionem, cum debitore factam, ad alios quoq; creditores, pauciores numero quamlibet inuitos, pertinere: *d.l.7.§. fin. cum ll. ſequentib. l. reſcriptum.10.h.t.l. ſi non expedierit.6. de bo. author. iud. poſſid.* quod pactũ ſerui aut filij, propter poteſtatem ad dominum & patrem extenditur: ſcilicet vt his proſit, non etiã vt noceat. *l. & hæredi.21.§.1.h.t.l. filius.C. eod.* Quod fauore dotis pacta dotalia, quæ parentes aut extranei faciũt, porrigunt ad mulierem nubentem, *l. Caius.45.in fin. ſolu. matrim. l.4.l. pater.4.C. de pact. conuen. l. vnic.§.1.C. de rei vxor. act.* ex veriſimili partium conuentione: videlicet cùm hoc eius intereſt qui pactum fecit, & veriſimiliter ea de re actum eſt. Nam etſi ſtricti iuris ſunt pacta: tamen quia & tacite conueniri poteſt, *l.2.ho. tit. cum ſeqq.* ideo ea quoque conuenta intelliguntur in pactis, vt & in alijs ſtrictis, *l. T.ſi ſic.124.§.1. & melior tex. in l. ſi ita.126.§. penultim. in verb. ineſſe tempus vel conditionem ex eo quod agi apparebit. l. ſi ſtipulatus.111. de verb. obligat. eleganter Iaſ. in §. actionum, num.4. & 37. Inſtit. de actio. vbi dicit omnes contractus mundi eſſe bonæ fidei, quo ad intentionem.* de quibus veriſimiliter eſt actum. Hoc modo interpretamur, pactum procuratoris pertinere ad dominum: *l. reſcriptum, 10.§. fin. hoc tit.* tutoris, ad pupillum: *l. tutoris.15. hoc tit.* magiſtratus aut magiſtri collegij, ad vniuerſitatem ciuitatis vel collegij. *l. item.14. hoc titul. l. præſes.12.C. de tranſact.* Horum tamen pacta indiſtincte extenduntur, eo modo quo dictum eſt, cùm proſunt, non etiam ſemper quando nocent. Nec enim, verbi gratia, licet tutoribus aut adminiſtratoribus, aliquid pacto donare aut remittere, quod liquidum ſit. *l. contra.20.§.1. hoc tit. l. pactum curatoru. 12.C. eod.* Procuratoris quoq; pactum domino non nocet, ſi certum ius remittat: neque alias paciſci in damnum domini poteſt, etiamſi ius ſit incertum: niſi aut ſpeciale ad hoc habeat

A mandatum, aut conſtitutus ſit cum libera. *l. nam & nocere 12.h.t.l. procurator. de procura. vide ȷ. de procurator.* Eadem ratione pactum venditoris prodeſt etiã emptori: quia hoc paciſcentis intereſt, *l. ſi tibi.17.§. pactum.4. hoc tit.* ne euictionis nomine in poſterũ teneatur. Pactum principalis debitoris, proficit fideiuſſoribus, *l. & hæred.24.§. fin. h.t.l.3. de reſcind. vend.* non etiam nocet, *l. centum*
B *Capuæ de eo quod certo loc. l. fideiuſſores. de fideiuſſ.* Nam facto debitoris, conditio fideiuſſorum deterior reddi non poteſt, *l. ult. h.t. vide ȷ. de fideiuſſ. l. centum Capuæ. de eo quod certo loc.* E diuerſò autem, fideiuſſoris cõuentio nihil reo commodat. Neq; enim intereſt fideiuſſoris paciſcentis, vtrum a debitore exigátur, an nõ; cum is aduerſus eum nullam habeat actionem. At econtra-
C rio, ſi fideiuſſor nomine debitoris exigatur, regreſſum habet is actione Mandati, aduerſus debitorem. Itaque cùm debitoris interſit, non exigi a fideiuſſore, meritò pactum illius De nõ petendo, etiam fideiuſſori prodeſt. In correis vtrum vnius pactum ad alterum extendatur, variè diſputatum eſt *in l. ſi vnus.27. hoc tit.* In quo vera videtur diſtinctio, vt alterius pactum al-
D teri proſit, quando ſcilicet alter regreſſum habet contra alterum non autem noceat: quia in re communi, ſocij conditionem nemo poteſt facere deteriorem. *l. vnus.34. de ſeru. præd. ruſt. l.2. de ſeruitut.* Eoque pactum tantùm illi nocet, qui pepigit. *d.l. ſi vnus. hoc tit. l. in re communi communia prædior. vide ȷ. de duobus reis.* Vt autem ad alias per-
E ſonas pactum non extenditur, extra caſus iam dictos: ita nec ad alias res quæ pacto comprehenſæ non ſunt: puta quæ à re cõuenta ſunt ſeparatæ: *l. qui cum tutoribus. 9.§.1.ȷ. tit.1.l.3.C. de tranſact.* vel ſi ſeparatæ non ſunt, de quibus tamen non eſt veriſimiliter cogitatum *l. tres fratres.35. hoc tit.* Aliud ſeruatur in his de quibus eſt tacitè actum. Nam ſicut ex veriſimili conie-
F ctura mentis contrahentium, pacta ad alias perſonas extendi diximus: ita & ex iiſdem coniecturis, ad res quamuis non expreſſim comprehenſas, porriguntur: vt ſi generalis diuiſio facta ſit

G

Digitized by Google

hæreditatis, aut inter ſocios rationibus vtrinque putatis, & approbatis & tranſactis, liberatio ſubinde mutua de omnibus debitis atque creditis qualibuſcunque confecta. Talia namq; pacta generalia, etiam ad illa pertinent, quæ ſpecialiter cõprehenſa non ſunt, aut quæ ignorabantur: quandoquidẽ apparet, de his quoq; veriſimiliter actum eſſe, & in genere cogitatum: *d. l. qui cũ tutoribus. §. fi. ſ. tit. 1. l. ſub prætext. 1. C. de tranſact. l. emptor. 47. in fin hoc tit. l. qui Romæ. § fin vbi Dd. de verb. obligat.* & verba pacti generalia, ad hæc extendi ſalua recti ſermonis ratione poſſunt. *ita eſt communis concluſio Dd. in l. ſub prætextũ. 10. l. ſi de certa. 31. l. age. 3. C. de tranſact. in d. l. Lucius. §. emptor. h. tit. Alex. conſ. 11. viſo. num. 9. & 15. vol. 2. vide tamen Dd. in l. vnic. C. de erro. cal.* Alias porro pacta & tranſactiones, præſertim ſpeciales, non extenduntur vltra ſpecies de quibus actum eſt. *d. l. ſi vnus. 29. §. ante omnia. hoc titul. & d. l. ſi de certa. cum ſimil. C. de tranſactionib.* Illud poſtremo hoc in capite notetur, pactionem obſcuram, hoc eſt, quę nullo modo poteſt intelligi, vel ambiguam, hoc eſt, quæ duobus vel pluribus modis accipi poteſt, ſemper nocere ei, qui dicere potuit apertius, vt venditori. *l. veteribus. 39. h. tit. l. Labeo. 21. l. cum in. 33. cum l. ſeq. de cont. empt. l. cum quæritur. 26. de reb. dub. Schurff. conſil. 37. numer. 6. cent. 1.* is enim potuit legem qualemcunque rei ſuæ in venditione dicere. *l. vltim. C. de pact. inter empt. & vend. l. non enim. 9. de act. rer. amot. l. legem. 10. C. de pact. l. 1. C. de pact. convent. l. legem. 9. C. de dona.* Eodemque modo in ſtipulationibus interpretatio fit contra ſtipulantem: quia cùm ſtipulatio ab interrogatione incipiat, illi imputandum eſt, cur nõ apertius ſit ſtipulatus. *Schurff. conſ. 58. quæſtionis. num. 2. cent. 1.* in reliquis etiam pactis, arbitror in dubijs interpretationem fieri pro debitore, cui aliquid remiſſum eſt. Nam creditor potuit apertius legem remiſſioni dicere, cum fuerit res in eius poteſtate: & deinde in dubijs interpretatio pro liberatione facienda eſt. *l. Arrianus. 47. de actio. cum ſimil.*

11 ¶ Contraria pactis ſunt error, *l. ſi* A *cum te. 51. h. t.* dolus, *d. l. iuriſgentium. 7. §. ait prætor. h. t.* metus. Sed error, quoniã omnimodo cõſenſum impedit, *l. ſi per errorem. 15. C. de iuriſdict.* planè annihilat conuentionem: dolus & metus non item, quia non prorſus vacant conſenſu. Nam qui decipitur, magis errat in cauſa pacti, quam in ipſo pacto. *Bart. in l. & eleganter. in princ. de dol. malo.* Qui cogitur metu, & hic quoque conſentit B in conuentionem, quamuis inuitus. Nam voluntas coacta, etiam voluntas eſt. *l. ſi mulier. 21. §. penul. ſ. de eo quod met. cauſ.* Quare pacta, dolo aut metu contracta, non ſunt ipſo iure nulla, quod ad ius conuentionis attinet: nam aliqua conuentionis ratione ſuſtentantur: ſed non habent effectum iure ciuili. Etenim ex pactis datur tantùm exceptio, nõ actio. Exceptionem autem C dat Prætor: at illam ſe daturum negat ex pactis, dolo vel metu initis. *d. l. 7. §. prætor.* Ex quo conficitur, iure ciuili nihil iſtiuſmodi pactiones operari, *l. cum poſtquam. 1. C. de pactis.* Nam & in edicto prætor eiuſmodi pacta comparat illis, & æqualia facit, quæ legibus aut Senatuſconſultis aduerſantur: hęc aũt eſſe nulla, certi iuris eſt. *l. pacta. 6. C. eod. l. non dubium. C. de legib.* Contraria D ſimiliter pacto, ſunt vitia quæ in materia hærent: vt cùm aut turpis res, aut illicita publicaue in pactum deducitur, *l. ſi vnus. 27. §. pacta. l. contra iuris. 28. hoc tit. &c.* Quæ pacta ſimpliciter nulla ſunt, *d. §. pact. d. l. 6. C. de pac.* ſicut reliqua quę legibus aduerſantur naturalibus vel ciuilibus. *l. non dubium. 5. C. de leg.* Contrarijs etiam pactis priora tolluntur: E *l. ab emptione. 58. h. t. l. pacta nouiſſima. C. eod.* ſcilicet quatenus conuentione cõſtant. *d. l. ab emptione. in fin. l. Stichum. 95. §. naturalis. de ſolut.* Actiones autem nõ ſola nituntur conuentione: ſed oriuntur ex obligatione ciuili: proinde nec ſimpliciter a pacto perimuntur. Quædam, inquit Paulus, actiones ipſo iure tolluntur pacto, quædam non. *l. ſi tibi. 17. §. 1. h. t.* Ipſo iure tollitur actio Iniuriarum & Furti, quia pacta hæc legi- F tima ſunt: cùm lege XII. Tabul. diſertè ſit expreſſum, vt de his paciſci liceat. *d. l. iuriſgentium. §. ſi paciſcar. verſic. nam de furto lex paciſci permittit.* Reliquæ actiones,

Digitized by Google

ctiones, quæ iure ciuili vel honorario ſunt introductę non tolluntur per pactum, quod ſcilicet nō ſit legitimum, ſed obiecta exceptione eliduntur: *d.l.ſi tibi.§.de pignore.d.l.ſi vnus. §.pact° ne pet. h.t.* facile vt intelligi poſſit. Exceptionem pacti non eſſe litis finitæ: id quod ſuperius eſt diſputatum. Illud etiā obſcurius quia videtur, nobis eſt hîc exponendū, quod I.C. *d.§.pactus.* ait: Si pactus Ne peteret, poſtea cōuenit, vt peteret, prius pactum elidi per poſterius, non ipſo iure, ſicut in ſtipulationibus, ſed per exceptionem. Contrà quippe poterat videri. Nam pactū de Non petendo, conſtat ſola cōuentione. Ergo contraria conuentione de Petendo, videbatur ipſo tolli iure poſſe. *d.l.ſi Stichum.§.naturalis.de ſolutionib. l.ab emptione.de pact.l.nihil tam naturale. 35. de reg. iur.* Sed ſciendum eſt, pactum de non petendo referri ad obligationem efficacem, quæ præcedit, & ex qua agi poteſt: vnde non manet in ſimplicib. terminis conuentionis: ſed quoniā opponitur petitioni efficaci, ideo iure Prætorio producit exceptionem, quæ præſcribat actioni. Hoc ius excipiēdi, cum ſit ex iure Prætorio, quod pars eſt ciuilis iuris, nōn poteſt auferri per nudam conuentionem contrariam de petendo: ſed neceſſum eſt, exceptioni, quæ ex pacto cōuento à prætore impetratur, opponi contrariam exceptionem, à prętore impetratā, aut ex eodē iure Prætorio deſumptam, quæ replicatio dicitur. Hoc eſt quod poſtea ſubdit I.C. in ſtipulationibus Ius verſari, in pactis vero Factum. *d.§.pactus ne peteret.* Nam ſtipulatio cùm contractus ciuilis ſit, & legitimus, *§.de conſtit. Inſtit.de act.* ipſo iure inducit actiones, & tollit acceptilationibus & nouationibus, ſicuti reliqua pacta legitima: *l.6.h.t.l.4.ſ. tit.1.l.3.& 4.C.de tranſact.* pacta verò iuris ciuilis non ſunt, eoq; non operantur hoc iure, ſed adiuuantur à Prætore, data exceptione vel replicatione; quæ eſt exceptio actoris: *l.1.de except.* Quæ licet iuris ſunt, tamen in facto conſiſtunt: Hoc eſt, ex facto conuentionis oriuntur, & facto hominis ſunt opponenda in iudicio: quia niſi ipſo facto exceptio aut replicatio opponatur: nunquam eā iudex ſupplet. *l.1.vbi Caſtren.præter alios.C.vt quæ deſunt aduo. in §.1.cum ſeqq.Inſt.de except.* Ex quo poteſt intelligi, quid velit I.C. cùm ait, In pactis factum verſari: ſcilicet quod ad elidendas actiones aut exceptiones attinet. Non enim potiſſimùm hic agit de facto contractus ſeu conuentionis, ſed de facto quo eliditur actio vel exceptio de non petendo, vt verba planum faciunt.

DE TRANSACTIONIBUS. Tit. XV.

C. 2. 4.

1 *Continuatio.*

2 *Vnde dicta ſit tranſactio, quàm variè ſumatur, quid ſit.*

3 *Quotuplex ſit tranſactio, eius partes & ſpecies.*

4 *Cauſa efficiens: & qui tranſigere poſsint, vel non.*

5 *Materia: de quibus rebus poſsit tranſigi vel non.*

6 *Forma, & de varijs tranſactionum pactis.*

7 *Finis & effectus: quæ actio vel exceptio quādo ex tranſactione detur: & an in ea pænitere liceat.*

8 *Affinia & contraria.*

PActi † ſpecies eſt & Tranſactio, quę 1
potiſſimùm initio ad litem definiendam interponi ſolet: de qua conſequēter aliquid dicendū. Tranſactio † 2
cōpoſitū vocabulū eſt à Trās & actio.

¶ Vt igitur actio alias larga ſignificatione oēs actionū humanarū ſpecies cōprehendit, *§.1. Inſt.de actio.l.actio.24. cum ll.ſeq.de acti.l.pecunia.178. §. actio.de verb.ſig.* alias verò ſtrictius, magiſq; propriè pro petitione accipitur, qua quis in iudicio quid ſibi debitū perſequitur: ita compoſitū eius Trāſactio, bifariam capitur. Vno modo, pro cuiuſq; negocij definitione. *l.tranſactio.229.de verb. ſign.* ſeu compoſitione, *d.l.229.* ſeu quolibet actu quo ab obligatione receditur

tur, *Bart.in l.2.de iureiur.Iaſ.in Rub.hoc t. num.9.& C.eod.in Rub.& in l. 1. & l.ſiue. 28.poſt alios.Dd.* & quaſi tranſitur: *l.1.in verb.contrah.tranſigendi. vbi Iaſ. de p..c.l. 2.vbi Bart.de iureiur.Iaſ.in Rub.ff.eod nu. 15.* vt cùm tranſactionis nomine ſignatur pactum, *l.tres fratres.36.in fin.de pact.* iuſiurandum, *l.1.de iureiu.* res iudicata: *l.tranſacta.229.de verb.ſign.* Altero modo, & quidem proprie, pro ea compoſitione, qua res dubia litigioſa partiū conſenſu componitur: *l.1.h.t.* quo in ſignificatu, tranſactio à pactis, rebus iudicatis & finitis differt. *d.l.1.h.t.* Tranſigere enim proprie hoc modo dicitur actor, *l.vt ſunt.130.de verb ſignific.l.1.§. fin.ad S.C.Tertull.* qui ab actione tranſit, ad aliud quippiam *l.tranſactio.38. C. eod.* pro actione oblatum, *gl.in l.2.verb. tranſigiſſe.C.eod.* & à lite incepta recedit. nā tranſactio tranſitus eſt ſeu tranſitio (vt appellant Dd.) à lite intentata vel intendēda: *Iaſ.in Rub.C.eo.& ff.eo. n.9.Bart.& Dd.in l.ſiue.28.C.eod.* quanq̄ καταχρηστικῶς etiam reus tranſigere dicatur. *Iaſ.in l.2.in fin.C.eod.* rectius tamen paciſci, *l.tranſigere.18.l.vt reſponſum.15.C.eod.* aut redimere, *l.ſub præ.textu.19.l.ſi pro fundo.33.C. eod.* aut decidere, *l.1.hoc t.Conna.lib.5.* litem dici poteſt. Hoc in ſignificatu tranſactio ſic definitur: Vt ſit rei dubiæ, & litis incertæ neque finitæ conuenta deciſio. Verbum Conuenta, diſcernit eā à ſententia, quæ citra conuentionem in inuitos fertur, & negocium decidit. *l.inter.83.§.1.de verb.oblig.* Adiectio rei dubię, diſcriminat à pacto, quod ſuper re liquida & indubitata fieri diximus. *l. 1.h.t.* tranſactio porro & ad hunc modum non incommode definiri poteſt: Vt ſit contractus *l.1.h.t.Iaſ. & Dd. in l. 8.C.eo.* (vel potius à principaliore fine, diſtractus) iuris gentium *Bar.in l.ſi cauſa.32.C.eod.* innominatus, *l.1.§.1.de pact.* ſtricti iuris: *l.ſiue.28.vbi Iaſo.nu.8.& 23.l. cum mota.6.C.eo.idem Iaſ.in Rub.de pact. nu.6.& 7.* quo inter litigatores res dubia, *l.1.h.t.* & litigioſa, *gl.fin.l.ſub prætextu.29.C.eod.Bal.in l.in ſumma.65.in princ. de cond.indeb. vid. Alex.in Rub.C.eod.* aliquo contrà dato aut promiſſo, *l.1.hoc t.* remittitur & finitur: nullam pariens iure ciuili actionem, ſed tātùm ad ex-

A ceptionem proficiens. Dico eſſe Contractum: *tex in l.ſi donationis. 7.l.vit.C.de his quæ vi met. cauſ. l.contractus.16. C.de fid.inſt.* quia propriā contractus attributa, tranſactioni inſunt: nempe mūtuum συνάλλαγμα *l.Labeo.19.de verb. ſign.* & quod quiſq; contrahentium ſui compendij cauſa paciſcatur: *l.actionū. 24.§.1.de actio.l.ſi voluntate 8.C. de reſcind. vend.* Cùm igitur tranſactioni definitio cōtractus cōgruat: *d.l.Labeo.Theop. in § fin.Inſt.de oblig.*

B ſequitur, & definitum eidem conuenire. Quanquam fatendum eſt etiam diuerſo reſpectu diſtractum eſſe, quod priorem obligationem ſeu actionem diſtrahat: hęc tamen ad finem & effectū tantum tranſactionis, non ad formā pertinet, quæ dat eſſe rei, *l.Iulian*.9.§.ſi quis rem.ff.ad exhib.* Quare vt emptio ſecunda, aut

C pactum nouiſſimum, quo prius diſtrahitur ac tollitur, *l.pacta nouiſſima.12.C. de pact.* non diſtractus, ſed alia obligatio, renouatus cōtractus, alia emptio, nouum pactum, &c. dicitur: *l.iuriſgentium.7.§.adeò verb.quaſi renouatus contractus.l.ab emp.59.verb. noua oblig. de pact. l.pacta. 72. in verb. nouam obligat. de contrah.empt.l.ſi vnus.27.§.pactus ne peteret.*

D *de pact.* ita tranſactionem pro contractu potius obligatorio, quàm pro diſtractu liberatorio quis habeat, quod & Bart. & alij nonnulli exiſtimarunt. *Bat.& Iaſ.in d.l ſi cauſa.32.C.eod.* Iure ſanè veteri non ęquè contractus genere comprehendebatur d.l.contractus, de fid.inſtrum. vbi à contractu diſtinguitur, quia vel acceptilatione cōſtabat, quæ diſtrahebat, non obligabat: vel

E pacto, qd nec diſtraheret nec obligaret. At hodie cùm obliget, *ex ca.1.de pactu,* arbitror, tranſactionem dici contractum poſſe, licet non inficiar alio reſpectu diſtractum etiam eſſe: quia litem diſtrahat: qui finis cùm ſit principalis, *l.1.h.t.l.2.C.eod.* ab eo diſtractus cenſeri poteſt. Addo eſſe iuris gentiū, *l.1.§.1.de pact.* exemplo ſcilicet reliquorum qui conſenſu conſtant. *d.l.1.§.fin.*

F *de pact.l.1.in fin.de cont.empt.* præſertim cōtractuum innominatorū, do vt des, do vt facias: in quos tranſactio incidit, *l.cū mota.6.cum ibi no. C. eod.* qui in tot iuris gentium conuentiones referuntur,

Digitized by Google

guntur, *l.iuriſgent.7.in fin.princ.de pact.* Adijcio, Innominatum, vt habet communis opinio, *Bart.Ang.Iaſ.n.8.& l.ſi ue,2..C.eo.& in l.ſi intra.42.de pact. Bald. in Rub.C.de rer.per mutat* etiamſi Coraſius in contrariam partem multa diſputet, *Miſcell.lib.1.c.23.* nam nec in iure ciuili pro contractu eiuſmodi nominatur, neq; nomen ſpeciale, ſed generis retinet, vt permutatio: nec certā formam habet. Aliquando enim dat actor, quandoque reus, nonnunquam vterque: interim aliquid actor remittit, dat reus: interdum vterq; remittit: prorſus varie, *l.ſi ſuper.9. C.eod.* vt certa nominataq; actio dari hinc nō poſſit: vt nec ex permutatione: cum qua magnam habet tranſactio affinitatem, *l. 2.l.ſi pro fundo.33.C.eod.* Addo Stricti eſſe iuris: *vide gl.& Dd. in d.l.ſub prætextu.29. & in Rub.de pact.ff.& C.eod.* quia & reliqua pacta, vt ſuperiore tit.diximus, eiuſdem qualitatis ſunt. nā quod Duarenus putat *ad tit.de in lit.iur.n.12.* &c. iudicia tamen, non etiam contractus ſtricti iuris, vel bonæ fidei dici, apertis textibus refutatur, *l.cum qui.22.de dona. l.in bona.13.C.de pact. l.3.C.com.vtriuſque iud.l.ſi vnus.27.§.pactus. in verb. in bonæ fidei contractib.de pactis.* Reliqua, quæ in definitione ſequuntur, ad formam & differentiam pertinent.

3 ¶ Partes tranſactionis ſunt duæ: Remiſſio litis, & pro remiſſione, alicuius rei Præſtatio, *l.tranſact.38.C.eod.* quanquam Dd. *Iaſ.poſt glo.& alios, in l.1.n.15. h.t.* ad eſſentiam tranſactionis tria requirūt, veluti partes præcipuas, ex quibus conſtet: 1.Rem dubiam: 2.Litem (nec enim ſuffecerit aliunde quam ex lite, dubium oriri) 3.alicuius rei pro litis remiſſione Præſtationem. Species tranſactionis vſitatè ponuntur duæ: videlicet Simplex, & illa quæ Aquiliana ſtipulatione munita eſt, *gloſſ.pen. & Dd. in l.ſi cauſa.32.C.eo.vbi Bart.n.5. Iaſ. nu.10.* Poteſt & tranſactio diſtribui in Generalem, *l.ſub prætextu.29.vbi gloſ.C. eod* & Specialem, *l.3.l.ſi de certa.31.C.eo. l.qui cum 9.h.t.* item in Iuratam & Iniuratam, *l.ſi quis maior.41.l.pen.C.eod.*

4 ¶ Cauſa efficiens tranſactionis, eſt Conſenſus, *l.interpoſitas.23.verſ.conſenſu terminata. l.non minorem.20.l.cum dona-*

A *tianis,34.al.33.C.eo.* [illegible], Dubius litis euentus, *l.quod debetur,51.de pecul.glo.in l.Lucius,78.§.fin.ad S.C.Trebell.* qui vtramq; partem ſollicitam habet. Tranſigere verò cuncti poſſunt, qui paciſci, hoc eſt, qui conſentire poſſunt, & mente ſana ſunt, quamuis corpore ægrotent, *l.ſanum.27.C.eod.* Procuratori ſine ſpeciali mandato tranſigere non licet,

B *c.qui ad agendum, de procur.in 6. l.iuſiurandum.17.§.fi. cum ll.ſeqq. l.iuſiurandum, 34.§.1.de iureiur.* etiamſi liberam habeat agendi poteſtatem, *l. procurat.56. de procur.* quia agendi, non etiam decidendi poteſtas illi facta eſt: *l.tranſaction.7.C.eod.* niſi datus ſit aut cū ſpeciali ad hoc mandato, *l.iuſiurandum, 17.§.fin.cum l.ſeq.l.iuſiurand 34.§.1.de iureiuran.* aut in rem ſuam, *d.l.iuſiurand. 17.§.fin.cum l.ſeq.l.procuratore.55. de procurat.* aut omnium bonorum procura-

C tor. *Hos tres caſus excipit gl.in l.tranſact.7. C.eod.* Nam hic cùm alienare poſſit, poteſt & tranſigere, *l.procurator cui.58.de procur.* Tutores, procuratores, fiſci, vaſalli, & ſimiles, quibus magna ex parte commiſſorū bonorum interdicta eſt alienatio, *l.1. C.de præd.min.extr. de his quæ fiunt a prælat. & de reb.Eccl.non alien. & de prohi feud.alie.in vſib.feud.* quam-

D uis tranſigere poſſunt: *vide gloſ.Bart.& Dd.in l.præſes 13.C.eod.* non tamen cōtra legis prohibitionem, tranſigendo donare, vel alienare poſſunt: *l.4.C. de præd.min.l.1.de off.proc. Caſ.l.nulli.13.h.t. vid.in c.1.§.ſi vaſall.ſi de feud.defun.Curt. in tract.feud.parte 4. qui tres caſus in vaſalli tranſact.diſtinguit.* quod & in patre, bona liberorum adminiſtrante, verius eſſe credidérim:

E *l.pupillorum, §.ſi pater. de reb.eor.eod.m. vide Salic.Iaſ.& alios, in d.l. præſes.C.eod.l.de re.10.h.t.* itemq; in adminiſtratore ciuitatis: qui perinde atque tutor, res ciuitatis immobiles, ſine conſenſu ſuperioris, aut publico omnium vel maioris partis ciuium alienare prohibetur, *l.fin.C.de vend.reb.ciuit.lib.11.vide ſ.de ad.rer.ad ciui.* Quamobrem eiuſmodi adminiſtratores tran-

F ſigere ſuper iure dubio poſſunt: tranſigendo verò alienare, vel donare, aut (quod perinde eſt, *l.ſi quis,14.vbi Bart. de nouat.*) ius liquidum remittere vetātur, *d.l.præſes,13.C.eod.l.pactum,C.de pact.*

pore Diocletiani, *d.l.tranſigere.*(niſi e-
ius conſtitutio à Trib. eſt interpolata,
vide ȷ. *de adult.*) pœna ſanguinis coër-
citum fuiſſe:vt eius rei Conſtantinus,
qui paulo poſt ſecutus eſt, primus au-
thor videri non debeat, *l.quamuis.30.in
fin.C.de adult.* Ratio autem,cur in eo o-
mnis pactio & tranſactio prohibeatur,
ea eſt,quod eiuſmodi conuentio, qua
aliena matrimonia redimuntur, *l.ſer-
uo.23.in fin. C.de adulter.* in lenocinium
incidat, *l.2.l.qui domum.8.l.mariti.29. de
ad.l.I.de crimine,20.eod.* eoque expreſſe
lege Iulia prohibitum fuiſſe conſenta-
neum eſt:vt in rationem legis iam la-
tæ anxie inquirere, ſuperuacuum ſit,
ſufficiatque regula,Quod contra leges
paciſci vel tranſigere non liceat. *Paul.
lib.1.tit.1.l.6.C.de pact.l.iuriſgent.7.in fin.
ȷ.tit.l.1.l.cum ij.ſ.cum ſimil.hoc tit. vide
Cuiac.obſer.lib.6.cap.11.* Equidem extra
cauſam pacti, remitti, ac pro delicto
haberi accuſatio adulterij necdum in-
ſtituta,poteſt: *l.ſi maritus,15.§.ſi negaue-
rint,ff.de adult.l.5.§.fin.ad l.Iul. de vi pub.*
quia nemo inuitus agere, vel accuſare
tenetur: *tot.tit.C.vt nem.ager.vel accu-
ſar.* ſicuti & de ſuſpicionibus adulte-
rij pacta facta non improbantur, *§.fin.
in Authen.vt lic.mat. & auia.* De re-
liquis criminibus, quæ ſanguinis pœ-
nam non irrogant, tranſigere contra
leges abſque infamiæ damno non li-
cet. *d.l.tranſigere.* quia ceſſat hic pericu-
lum capitis & ſanguinis, eoque excu-
ſationem tranſigentes non merentur:
ſed reus corrumpere aduerſarium
precio videtur, *l.fin. de prauar. l.4. de
iur.fiſc.* & actor vendens ac nundinans
iudicium publicum,præuaricari & ca-
lumniari: *d.l.fin.* vt interim taceam,pa-
ctum eiuſmodi à re priuata remotum
eſſe, *l.ſi quidem, 9.C.de cont.ſtipul.l.iuriſ-
gentium.7.§.ſi paciſcar.l.ſi vnus. §.pacta.
de pactis.* Ante tamen cœptum iudi-
cium publicum tranſigi poſſe arbi-
tror: non quidem de publico iudicio,
d.l.ſi quidem,9. C.de cont.ſtipulat, (nam
hoc ad priuatos non pertinet, & con-
cuſſionis ſpecies eſt,intentato pericu-
lo accuſationis pecuniam exprimere:
l.1. §.penult. de calumn.) ſed de iniuria
priuata, factoque eius, qui vel agere
ciuiliter,vel accuſare criminaliter po-
A teſt: *d.l.1.§.penult.l.ipſe.7.C.de falſ.pen.C.
de tranſact.* quam pactionem nihil ad
publicum iudicium pertinere, illud
argumento eſt, quòd ea non obſtan-
te,poſſit accuſatio criminis nihilomi-
nus à quolibet intentari, *ita eleganter
Bart.in l.1.§.ſi ea n.1.de vent.in poſſeſſ.mit
ten.* Nec ſane Imperator *d.l.tranſigere.18
C.eo.* id prohibere videtur:quem de iu-
dicijs & accuſationibus iam inſtitutis
B loqui,exceptio quæ ſequitur, CITRA
FALSI ACCVSATIONEM, oſten-
dit. Exceptio enim debet eſſe de regu-
la,(vt loquuntur) & regulam declarat.
vide Dec.Cag.& alios.in l.1.de reg.iur. Nã
quod dicitur eum,qui de famoſo iudi-
cio paciſcitur,confeſſum videri, *l.quo-
niam,7.cum l.ſeq.de his qui not.infa.* de a-
ctione ſeu iudicio iam cœpto(ante .n.
nominari actio ſeu iudicium, proprie
C non ſolet, *l.amplius,15.rem rat.hab.*) in-
terpretor:maximè cum ante litem cõ-
teſtatam, de crimine famoſo tranſigi
ac paciſci poſſe,citra iacturã exiſtima-
tionis vllam,multa iura conuincant: *l.
poſt deciſionem,13.C.de furt.l.interdum.§.ſi
tut.ff.eo.l.tit.l.ſeruus,14. de his qui not.in-
fam.l.ſi tibi.§.quædam,l.ſi vnus,§.depoſiti.
de pact.vbi vide.* neque .n. pro confeſſo
D conuictoq; haberi poteſt, qui ante &
extra iudicium tranſigit: cùm ne ver-
ba quidem,nedum præſumpta confeſ-
ſio,extra iudicium facta, pro idonea
probatione ſit, quæ ad condemnatio-
nem ſufficiat, *gloſ.pen.in l.4.de inter.act.
vide Dd.in l.admonendi,de iureiur.* Quare
infamia notari non debet is,qui extra
& ante iudicium ſuper famoſa actione
paciſcitur: nam cùm pro conuicto &
damnato non habeatur(neq; enim ad-
E dãnationem confeſſio extraiudicialis,
præſertim præſumpta,qualis ex tranſ-
actione eiuſmodi ſumitur,ſufficit)nec
pro infami habendus eſt:quia infamia
tantum dãnatum ſequitur: *vide ȷ.de his
qui not.infam.* idq; lex innuere videtur,
quæ litis cõteſtationem requirit, *l.ſer-
uus,14.de his qui not.infam.vbi vide.* Sed
cur falſi accuſatio ab hac regula exci-
F pitur,vt ſuper ea tranſigi poſſit? puto
id cauſæ eſſe:quia licet falſo certa pœ-
na, ſcilicet deportationis, præſtituta
ſit: *l.1.§.final.de falſ.* tamen poſterio-
ribus temporibus arbitraria eſſe cœ-

Digitized by Google

ſiquidem ſupereſt: *l.4.l.ſi diuerſa.14.l. ſub prætex.19.l.ſiue,28.C.eo.* qua aut conſequetur, quod in primam actionem deductum erat, aut id quod trãſactione conuentũ eſt, *d.l.ſiue,cum ſimil.* nam vlterius reus vrgeri non poteſt, cum ſemper incolumem habeat trãſactionis exceptionem, *d.l.ſiue,l.ſi maior.36.vbi vide late Iaſ.C.eod.* Eademq; actio cõpetet, ſiquidem impleta ſint promiſſa, ſed dolo aliquo rei ad tranſigendum actor ſit inductus. Nec enim prohibetur primam actionem intentare: quoniam illa (prout dixi) tranſactione nõ tollitur. Et ſi opponatur hoc caſu Tranſactionis exceptio, ea per Doli replicationem elidetur: *l.ſub prætext.19.C.eod.* ſi verò prima actio ſublata ſit, vel per Aquilianam ſtipulationem, *d.l.4.d.l.ſiue.* vel quod eius eſt generis, vt cũ perſona extinguatur, niſi ſit præparata, cuiuſmodi eſt Inofficioſi querela: *l.cum mota.6.C.eod.* quam licet pater ad ſuos hæredes tranſmittit, *l.ſi quis filium,34.C.de inoff.teſt.vide 3.tit. de inoff.teſt.* tamen ſecus erat olim in matre, *d.l.cũ mota.* quæ liberos nõ habet in poteſtate: *§.fœmina.Inſt.de adop.* his caſibus, ſiquidem non impletum ſit quod conuenit, poteſt agi Præſcriptis verbis: *d.l.cum mota.6.l.cum proponas.17.l.ſi pro fundo.33.C.eod.* quæ actio non datur ex iure conuentionis: ſed quia tradit one & præſtatione eius quod a ſua parte conuenerat, agens ſibi alterum obligauit: *l.iuriſg.7.in prin.de pac.l.5.de præſc. verb.* ſicuti vſitatum eſt, Traditionib. pacta veſtiri: *l.in Traditionib.48.de pac. vbi vide 3.tit.1.* Etenim illud perridiculũ eſt dicere, actorem nunquam à ſua parte tranſactionem implere, & proinde nõ habere ciuilem actionem: quia qui hodie non agit, cras agere poteſt. Nam actor qui actionem remittit, vere a ſua parte implet: nec videtur poſſe agere, qui perpetua exceptione ſemper poteſt repelli. *l.Marcellus,66.l.non videtur cœpiſſe.l.nihil intereſt,de reg.iuris.l.debitor.108.de verb.ſignif.* & ea remiſſio, iuris interpretatione pro datione habetur, perinde atque ſi aliquid reo dediſſet: *gloſ.in d.l.ſiue,28.ad verb.certum.C.eod.per l.ſi mulier,de cond.cauſ.da. l.ſi quis,de nouat.* qui velut ex donatione liberatur.

A Quare nec obſtat quod alibi dicitur, Ex contractu, Facio vt Des, non dari Præſcriptis verbis actionem: *l.5.§.quod ſi faciam.de præſc.verb.* nam de mero facto, vnde ad alterũ nihil peruenit quo obligetur I.C. loqui, præcedens manumiſſionis exemplum oſtendit. Sed, inquies, cur in tranſactione non condicetur liberatio, perinde atque in reliquis contractibus innominatis: *l.ſi quis accepto.4.l.3.5.de cond.cauſ.da.* Dd. id tra-

B dunt, fauore minuendarum litium inductum eſſe, *l.fratru,10.l.cauſa.16.C.eod.* Ego potius arbitrer, liberationem quę ciuilis eſt, eodem vtrobiq; modo condici: videlicet non condictione Cauſa data, quæ naturalis eſt, *l.iterum,25.in fin.ff. rer. amot.l.indebiti.15. de cond.indeb.* ſed actione ciuili Præſcriptis verbis, *l.ob eam,9.ff.de præſcrip.verb.* cui con-

C dictio naturalis ineſt: agi enim poteſt, vt aut promiſſa impleantur, aut reſciſſa liberatione reſtituatur obligatio priſtina, *l.1.& l.4.§.fin.C.de rer.permut. d.l.ob eam,9. de præſcr.verb.* Eodem ſenſũ haud abſurde, meo quidem iudicio, perobſcurã illam Principum conſtitutionem, *l.vti 40.C.eo.* interpretabimur: ſi dicamus, ſubſecuta Aquiliana ſtipulatione, tam ab actore quam à reo (vt

D vtraq; in perſona, ea conſtitutio locũ habere intelligatur) aut ſubſecutis & conuentis accommodandum eſſe conſenſum, & promiſſa implenda: aut pœnam (quæ ſcilicet conuenta ſit) vna cũ ijs quæ data ab aduerſario probantur (dat autem non modo reus, ſed etiam quandoq; tranſigendo actor, *l.ſi ſuper.9.C.eo.*) ante cognitionem cauſæ (quæ propoſita Præſcriptis verbis actione

E inducitur) eſſe inferendam: idq; ſi aduerſarius voluerit. Nec enim ipſo iure cõtentus eſſe cogitur pœna, & ijs quæ à ſe data ſunt, reſtitutis. Nam Præſcriptis verbis actioni quanquam condictio (vt diximus) adiungi & ineſſe poteſt alternatiuè, *d.l.ob eam.9. de præſcr.verb.l.4.C.de rer.permut.* & quamuis ab ea liberetur reus refundẽdo quod ac-

F cepit: *d.l.iuriſg.d.l.5.& tot.tit. de præſcrip.verb.d.l.4.C.de rer.per.* tamen quia concluſio actionis Præſcriptis verbis præcipua eſt, vt contractus impleatur, & pure ſic intentari poteſt, *l.fin.C.de rer.*

Digitized by Google

permut. (ſicuti pleræque actiones ciuiles non ad reſcindendum, ſed ad implendum contractum competunt, *l. venditi actio. C. de act. emp.*) ideo inuitus actor non cogitur ab intentione ſuæ actionis, nempe præſcriptis verbis diſcedere, etiamſi redhibitionem & pœnam altera pars offerat. Neq; enim ea oblatio ad implemẽtum, ſed ad reſciſſionem contractus pertinet. Reſciſſio autem & pœnitentia in contractibus Innominatis tantum ei qui dedit, conceditur: non illi qui accepit, & accipiendo ſe ad implendum iam obligauit, *gloſ. in l. ſi pecuniam, 5. verb. ſed cùm liceat, de condic. cauſ. dat.* Quare non obſtante tali oblatione, ad implendam contractus fidem agi poteſt: donec iudex ſcilicet, per ſententiam aliter ſtatuat: atq; ita non ipſo iure, ſed Officio eueniat & cõſequatur, vt redditis quæ accepta erant, Præſcriptis verbis actio tollatur, *d. l. ob eam. 9. verb. iudicis off. de præſcript. verb.* Cum enim officium iudicis non habeat locum ante litis conteſtationem, *l. adiles, 25. ff. de adilit. edic.* non poteſt diminuere aut officere iuri volentis agere: id quod ex officio iudicis poſtea accedere poteſt: nec repellendus eſt actor à limine iudicij, quaſi reo parato ſoluere, qui pœnam & quæ accepta ſunt, offert: *l. ſi debitori. 21. de iud.* Hæc enim proprie non petuntur actione Præſcriptis verbis, ſed impleri contractus fides (vt dixi) poſtulatur. quare nec hac oblatione fatetur intentionem, & offert veram actionis ſolutionem reus: & proinde nec inuitus actor cogitur oblata à reo recipere, nec quaſi reo volente ſatisfacere, *vt in d. l. ſi debitori.* iure iſto agendi videtur priuandus. Eamque puto eſſe cauſam, cur in conſtitutione, *d. l. vbi.* ea verba, SI ADVERSARIVS HOC MALVERIT, ſint addita: ſcil. quod ante litem, ad id niſi volens pertrahi poteſt. Sed de eiuſmodi fortaſſis obicibus opportunius alias commentabimur. Dixi porrò, actionem Præſcriptis verbis dari, quando quod conuentum eſt, non præſtatur. Itaq; hoc ſiquidem impletum ſit, & tamen dolo alterius alter deceptus inueniatur: nõ dabitur Præſcriptis ſane verbis actio (nec enim

A poteſt, impleta promiſſorum fide) ſed tantùm de Dolo intra præſtituta tempora poterit agi; *l. 4. l. ſub prætextu. 19. Cod. eo lem.* Sed hæ diſtinctiones hodie minus videntur obtinere poſſe, cum ex nudo pacto, atque ita etiam ex trãſactione detur actio. *vide ſ. de pact.* Illud quoq; ad effectum tranſactionis pertinet, quod aiunt: In ea pœnitere non licere, *l. quamuis, 39. C. eodem.* velut in reliquis contractibus Innominatis: *l. 5. l.*

B *ſi pecuniam, 5. cum ſim. l. de cond. cauſ. data.* idque ſpecialiter in tranſactione contra horum contractuum naturam, inductum eſſe volunt Dd. vt ſit aliquis litium finis, *l. fin. in fin. C. de fid. inſtr. l. fratru. 10. C. eod.* Ego vero nullum, aut perparuum ſanè diſcrimen hac in parte ſubeſſe reor. Nam quod dicitur: *d. l. quamuis.* Eum qui litem remiſit, quã-

C uis ſtatim pœniteat, inſtaurare litem non poſſe: id tralatitium puto eſſe in omnibus eius generis cõtractibus innominatis: vt ſcilicet quamdiu aduerſarius aut vul: aut poteſt implere quod promiſit, pœnitere nequeat is, qui à ſua parte impleuit, h. eſt, aut remiſit, aut dedit aliquid: *d. l. ſi pecuniam, verſic. cùm per te non ſteterit, poteſt eius repetitionem ceſſare, de cond. cauſ. da.* Nam etſi

D qui dedit, pœnitere & condicere poteſt, quandiu contra nihil accepit quo obligetur: tamen aduerſario parato adimplere, obſtabit illi conuentionis exceptio: *vid. ſ. de pac.* Quod ſi verò reus implere conuenta nolit, aut non poſſit: tunc non modo in reliquis contractibus innominatis, ſed etiam in tranſactionib. ita agi poteſt, vt aut impleantur promiſſa, aut quæ data ſunt,

E reddantur, & res tota perinde atque ſi tranſactum non eſſet, in integrum reſtituatur, *d. l. fine. 25. cum ſimilibus. C. eodem.* Cæterùm vbi ab vtraque parte contractus rebus impletus eſt, nõ modo in tranſactione, ſed & in reliquis contractibus Innominatis excluſa eſt pœnitentia, & volenti repetere, obſtabit contractus exceptio: quæ ſola reo

F datur hoc caſu, non etiam eorum quæ dedit (niſi aduerſario volente, *l. vbi, 40. in fin. C. eo.*) repetitio. *l. cum proponas, 17. C. eod.* Et hæc quidem vis eſt, & effectus tranſactionum ſimplicium. Nam Aqui-

Digitized by Google

Aquiliana(vt dixi) actionem ipſo iure tollit, nec vllum pœnitentiæ locum relinquit,*l.4.h.t.l.ſiue rum ſimilib. C.eod.* In iurata porro tranſactione,etiã hoc amplius eſt, quòd qui contra eam venit,amiſſione iuris ſui,atque adeo exiſtimationis,plectatur,*l.ſi quis maior.41. C.eod.*

1 ¶ Affinia maximè tranſactioni,ſunt Pactum,*l.1.h.t.* Compromiſſum, *gl.in §11.in Auth. vt diff. iud. Iaſ.poſt Bart. in Rubr.h.t.num.13. & 14.& in l ſi cauſa.32. C.eo.*Contractus innominati, *l.ſiue.28. vbi Iaſ.l.6.C.eod.*Diuiſio. *l.tres fratres,36. ff.de pact.l.2.l.cùm proponas,21. C.eod.* Res iudicata,*l.non minorem.20.C.eod.* Cõtraria:Error,*l.ſub prætextu.19.C.eod.* Metus, *l.interpoſitas,13.C.eod.*Dolus,*l.4.l.ſub prætext.19.l.ſiue,28.C.eod.*Falſitas,*l.pen. C.eo.* Error impedit tranſactionẽ,quia conſenſus deeſt: *l.ſi per errorem,15.de iuriſd.* metus retractat per in integrum reſtitutionem, quoniam edictum Reſciſſoriũ eſt,*vide ff. tit.de eo quod met.cauſ.* Prætore nõ habente ratum,quod metu geſtum eſt. Dolus quia quadantenus in contrahendo permittitur, *l.in cauſa.17.§.pen.de minor.* neque conſenſus eſt expers:ideò nõ reſcindit tranſactionem,ſed purgatur aut exceptione, aut replicatione, quando prima actio ſupereſt, *l.ſiue 28.h.t.* aut actione Doli illa extincta:*l.4.d.l.ſub prætextu.19.* niſi dolus in Falſi,*l.pen.C.eod.*aut Calumniæ crimen,*l.in ſumma.65.de cond.indeb.* incidat.His enim caſibus ob maleficium improbè commiſſum,tranſactio quaſi imperfecta, aut per concuſſionem extorta retractari officio iudicis debet, *vid.in l.pen.C.eod.* Sed an ob læſionem immodicam illa reſcindi poſſit, non modo à minoribus,*l.ſi ſuperſtite.5. C.de dol.mal.*ſed etiã maiorib.25.annis,cum vltra dimidiam ſcil.partem iuſtæ æſtimationis,ſeu iuris læſi probantur? *ex l. 2.C.de reſ.vend.* Sanè ſi non tantum ſuper dubio litis, ſed ſuper caſu & dubio

A mortalitatis euentu trãſactum ſit, reſtitutio nõ dabitur:quia nec læſio ſubeſt,*l.de fideicommiſſ.11.C.eo.*quantumcũque enim acceptum ſit,tamen potuiſſet minus accipi,contrario caſu eueniente. *Caſtr.in d.l.de fideicommiſſ.* Verbi gratia: Si fideicommiſſarius, cui poſt mortem hæres rogatus eſt reſtituere, in præſens modico accepto tranſigat. Potuit enim nihil accipere, quia po-
B tuit ante hæredem mori:*vide tit.quand. dies lega.l.vnic.C.de cad.tollen* eoq; læſus non videtur,nec remedium l.2.habet: *hic eſt caſus,l.Lucius.78.§.fin.ad S.C.Trebell.* præſertim ſi poſtmodum cognitis planius hæreditatis viribus,reque tota diligenter explorata ſuper ipſa læſione tranſegerit.Sed cùm de dubio tantum litis euentu tranſactum eſt, an ob læſionem immodicam agi poſſit, variè
C diſputatur. Iaſ. *in l.ſi quis,cùm aliter,de verb.oblig.* qui diligentiſſimè quæſtionem hanc excuſſiſſe viſus eſt, concludit poſt alios quos nominat,in tranſactione id genus remedij ceſſare: eamque affirmat ſententiam eſſe communem *idem deciſio Neapol.220.num.3.* Sed in noſtris Curijs, vſu ſeruatur contraria Bart.ſententia,*in l.ſi quis cùm aliter. 36.nu.5.de verb.oblig.& in l.2.C.de reſcind.*
D *vend.nu.7.* tanquam æquior & humanior:vt ſi quis in certo iure,puta hæreditate diuidenda, probare poſſit, ſe tranſigendo vltra dimidiam partem eius quod cõſequi probabiliter potuit læſum eſſe, ei remedio d.l.2.ſuccurratur.*Dec.conſ.6.viſo.nu.4. & conſ.597.nu. 10.Corn.conſ.27.in prin.lib.4.Schurff.conſ. 50.veritas,num.16.& 17.cent.3.& conſ.16. caſus.num.17.cent.2. & conſ.97.pro magis*
E *clariore,nu.12.cent.3.*Quò rectius damni ſupra dimidiam æſtimatio refertur, quam ſi ad incertum dubiumque litis euentum, quomodo probari nequit, referatur,*l.quod debetur,52.de pecul. gloſſ.d.l.Lucius,§.fin.ad Trebell.*

Digitized by Google

DIGEST. LIB. III.
DE POSTVLANDO.
Tit. I. C. 2. 6.

1 *Continuatio.*
2 *Quid ſit poſtulare : quomodo à procuratione differat.*
3 *Cauſa efficiens: & an ſit munus neceſſarium.*
4 *Qui poſtulare prohibeantur edicto.*
5 *Qui lege vel ſententia iudicis.*
6 *De forma poſtulationis.*
7 *Finis & effectus.*

1 CVM † res neq; pacto, A
nec tranſactione conuenire
poteſt, procedit iudicium, & poſtu-
lationes fiunt, ac reus
contradicit deſiderio
& intentioni agentis: & quidem ſi fie-
ri poteſt, ante omnia proponit excep-
tionem Dilatoriam : qua oſtendat, ius
agendi actori nō competere, vel quia
poſtulare non poteſt, vel quod idoneu B
non habet mandatum, vel quia calu-
mniator eſt, &c. Nam hæc dilatoria
exceptio, initio & ante litem conteſta-
tam eſt proponenda : neque enim po-
ſtea admittitur aut auditur: *l. ita demū,
13. vbi gl. & Dd. C. de proc.* Antequam igi-
tur in ipſa iudicia gradus inferatur, re-
ctè inſtituta eſt de his omnibus diſpu-
tatio: nempe de his qui poſtulare poſ-
ſunt, & de procuratoribus, atq; id ge- C
nus alijs, qui tam ſuo quam alieno no-
mine agere poſſunt vel non poſſunt.
2 ¶ Poſtulare porrò aliud eſt, quàm
Procurare, *§. pen. & §. fin. Inſtit. de except.*
Nam Procurandi verbum, propriè ad
curam alienorū negociorum refertur.
Poſtulare autem quiſq; dicitur in iu-
dicio, ſiue ſuo nomine quid petat, ſiue
alieno, *l. 1. h. t.* Et procurare magis pri-
uatum officium, *vide ff. de procur.* poſtu- D
lare publicum denotat. Nam apparet,
in ſequentibus temporibus verbū Po-
ſtulandi pro Aduocatione vſurpari cę-
ptum, *l. 2. 3. & t. 1. C. de poſtulan. l. 1. §. 2. h. t.*
Poſtulare, inquit I.C. eſt deſiderium
ſuum vel amici ſui, hoc eſt, alterius cu-
ius negocium geritur, in Iure (hoc eſt,

A in iudicio maiore, ſcil. coram Prætore)
vel tribunali, apud eū qui iuriſdictioni
præeſt, hoc eſt (vt nunc loquimur) a-
pud Ordinarium Magiſtratum (non
delegatum) exponere, vel alterius de-
ſiderio cōtradicere, *l. 1 in prin. h. t.* Nam
& qui contradicit vel excipit, poſtulat
aliquid, quia effectu petit ſe à poſtula-
tione aduerſarij abſolui.
¶ Quod ad cauſam efficientem at- 3
B tinet, Prætor ſeu Ordinarius Magiſtra-
tus, dat petentibus litigatoribus pa-
tronos, qui eorum nomine poſtulent,
*l. 1. §. ait prætor. 3. hoc titul. l. fin. C. de poſtu-
lan.* etiam inuitos, *l. prouidendum. 7. C. l.
de poſtulan. gloſſ. in c. 1. §. item ſi delator. ad
verb. perdit. quæ fuit pr. Cauſa benefic. a-
mit. & hic in l. 1. ad verb. non habebunt,
hoc titul.* Nam poſtulare, publicum
quodammodo munus eſt, *l. 2. in verb.*
C *poſtulare, de regul. iuris.* Ad publica ve-
ro munera, etiam inuiti coguntur, *l. 1.
in princ. de adminiſtr. tut. vide de muneri-
bus, tot. tit.* Neque tamen cogit magi-
ſtratus gratis quem poſtulare, ſed ſum-
ptibus petentis, *gloſſ. in d. l. 1. § ait prætor.
ad verb. non habebunt, hoc titul. per l. 1. §. in
honorarijs, de varijs & extraor. cog. pro quo
etiam textus in l. 4. §. fin. in verb. tuis ſum-
ptibus, ff. de eden. & in §. ſi vnum, in Au-*
D *then. vt cum de app. cognoſc. Bart. in l. 1. §.
diuus, ad S.C. Syllanianum.* Quod ſi te-
nuiores ſint litigatores, quam vt ſala-
rium præbere poſtulantibus ſuo no-
mine poſſint: non tamen debent Ma-
giſtratus pati, cauſam eorum relin-
qui deſertam : ſed potius ſumptum
de publico, *gloſſ. & Dd. in d. l. 1. ad verb.*
non.

non habebunt. h.t. aut ſaltem ex ærario
eleemoſynarum cõmuni ſuppeditare.
Paris de Puteo in tract. ſyndicatus. ad ver.
carcer. & carceratus. cap. 4. nu. 2. & 3. per l.
2. & l. iudices. 10. C. de epiſcop. audien. Nam
eſt etiam ſpecies eleemoſynæ, paupe-
ribus præbere patronos. *c. ſilius. & c. de-*
finiuit. 17. quæſt. vltim. Bal. d. in l præſenti.
in fin. C. de his qui ad Eccleſ. confug. Sed
huic rei in pleriſq; hodie curijs aliter
prouideri ſolet: conſtitutis nimirum
aliquot aduocatis publico ſalario, qui
cauſas egenorum agant, & tueantur,
qui Procuratores pauperum, vt ſunt,
ſic appellantur. Et hæc quidem ita in
ciuilibus obtinent. Nam in criminali-
bus, ſi quis aliquo accuſante fuerit cu-
ſtodiæ traditus, & ſibiipſi ſuppeditare
in parãdis aduocatis nequeat, à quibus
eſt, cum ſumptu ad aduerſario, cuius
rogatu incarceratus eſt, præberi: quo-
niam & ad hunc alimentandi reum,
qui ſibiipſi ſufficere nequit, onus re-
dit, *vt eſt gl. communiter approbata in l. ſi.*
ad verb. agnoſcere. C. de eroga. milit. anno.
lib. 12. per d. §. ſi vnum. in Authent. vt cum
de appell. cognoſc. Paris de Puteo in d. tract.
ſyndicatus. præalle. loc. c. 4. per tot.

4 ❡ Poſtulare omnes poſſunt, qui nõ
prohibentur. *l. mutus. 43. de procuratori-*
bus. Prohibetur autem poſtulare qui-
dam Edicto, quidã Lege, quidam Sen-
tentia iudicis. Edicto vetãtur tres ho-
minum ordines. *l. 1. §. 1. hoc tit.* Primus
ordo tàm pro ſe quàm pro alijs poſtu-
lare prohibetur, in quo ſunt minores
17. annis: *d. l. 1. §. initium. hoc ti. ul.* item
ſurdi, qui iuſſum Magiſtratus exaudi-
re non poſſunt. *d. l. 1. §. initiũ.* Secũdo or-
dini tantũ pro alijs poſtulare nõ licet:
ex quo ſequitur, vt ꝓ ſe poſſit: in quo
cẽſentur fœminæ, cæci, & inſigni qua-
dam turpitudine notati. *d. l. 1. §. ſecundo*
loco. Nam qđ ad fœminas attinet, re-
motum eſt a pudore ſexus, eas virilib⁹
officijs fungi. *l. 3. C. quand. mul. tut. off. l.*
alienam. 18. C. de procu. l. 2. de reg. iur. virile
aũt eſt officium alienæ cauſæ præeſſe,
intercedere & patrocinari *l. alien. 18. C.*
de procu. l. 2. de reg. iur. l. non diſtinguemus.
32. §. 1. de arbitris. l. neq. 54. de procur. Spec.
de procur. §. 1. num. 2. & 3. l. 1. in fin. & l. 2.
de inu. §. patitur. Inſtit. e. d. tit. atque ad-
eò ciuile, & quodammodo publicum

A *d. l. 2. in verb. poſtulare. vbi Decius. num. 9.*
de reg. iur. Officia autem publica & ci-
uilia, virorum ſunt, non mulierum. *d.*
l. 2. de reg. iur. d. l. 2. C. quando mul. tut. off.
Vnde & Telemachus apud Poëtã, ar-
cet matrẽ concione, inquiens, oratio-
nẽ viris curæ eſſe oportere. Et D. Pau-
lus 1. Cor. 14. 34. ait, turpe eſſe mulie-
ribus, in virorum cœtu verba facere.
Quare ne pro liberis quidẽ matres in
B iudicio poſtulare poſſunt, *l. liberto. 31. §.*
quanquam. de negot. geſt. etiamſi aliena
negocia, extra iudiciũ rectè exequan-
tur. *d. §. quanquam.* Hodie aũt moribus
noſtris Sax. nedum pro alio, ſed etiam
pro ſe poſtulare mulier ꝓhibetur: nec
habet legitimam perſonã ſtandi in iu-
dicio, ſiue agat, ſiue defendat, vnde il-
li curator ſeu tutor in lite datur. *Chili.*
in pract. c. 2. per art. 44. & 45. cum ſeq. lib.
C *1.* Cæcus quoq; poſtulare ꝓhibetur pro
alijs: quia (vt inquit I.C.) reuereri Ma-
giſtrat⁹ dignitatem nequit. *d. l. 1. §. cæcus.*
iudex tamẽ dari poteſt. *l. cæcus. 6. de iu-*
dicijs. Nam iudicia olim etiam priuatis
à prętore mandabantur. *l. vlt. de off. eius*
cui mand. Itaq; huic nihil obſtat quod
dicitur *in d. l. 1. h. t.* Cæcos magiſtratum
quidem retinere, ſed ad nouũ aſpirare
non poſſe. Nam aliud erat Magiſtra-
D tuum dignitas, aliud iudicandi pote-
ſtas. *l. cum prætor. 12. de iudic.* Excipit etiã
in hoc ordine prætor perſonas quaſ-
dam, inſigni turpitudine deformatas:
vt damnatos de calumnia publico iu-
dicio: *d. l. 1. §. 2. cum ſeq.* dãnatos capita-
li crimine: *d. l. 1. §. remouet. 5.* paſſos mu-
liebria: & eos qui operas ad depugnã-
dum cum beſtijs ſuas elocarunt. Atq;
E hi quidem Senatuſconſulto ꝓhiben-
tur, etiam apud Pedaneos iudices po-
ſtulare *d. l. 1. §. remouet. 5. verſic. itẽ.* Quod
ideo addo, vt intelligatur, hoc edictũ
tãtũ ad poſtulationes, quæ fiunt co-
ram ordinarijs ſuperiorib. Magiſtrati-
bus, qui pro tribunali ius dicunt, & a-
pud quos eſt legis actio, pertinere. *l. 4.*
§. hoc autẽ iudicium. de damn. infect. Nam
ſi edictum pertinuiſſet ad iudices Pe-
F daneos, non opus fuiſſet S.C. Sed cum
hoc S.C. nunc ſit in corpus iuris reda-
ctum, ſequens eſt, prohibitionẽ huius
edicti per æque hodie valere in iudici-
bus Pedaneis & Delegatis, atq; in Or-

Digitized by Google

dinatijs. Eſt tamen æquiſſimũ, ſi tutelam vel curam eiuſmodi perſonæ adminiſtrẽt (ſicuti adminiſtrare poſsũt, cum munus ſit priuatũ *Bart. in l. cui eorum. 3. h. t. vide j. de tut.*) poſtulare eos ꝓ his quorũ curam gerunt. *d. l. 1. §. fin. in fi. d. l. puto. 6. h. t.* Tertius ordo à Prætore comprehẽſus edicto, non in totũ prohibetur pro alijs poſtulare, ſed tam ꝓ ſe quàm pro perſonis duntaxat certis poſtulare poteſt: puta pro parẽte, fratre, ſorore, vxore, ſocero, patrono, patrona, eorumq́; liberis, alijſq;, de quibus ſub titulo, De in ius vocando, dictum eſt: item pro genero, nuru, vitrico, nouerca, priuigno, priuigna, alijſq; coniunctis forte ad quartũ vſque gradum *gl. in l. 4. de teſtib. gloſſ. & Dd. in l. fin. extr. eo. gl. & Bart. in l. ſed & ha. de procur.* item pro perſonis, quarũ tutelam curationemq; gerunt: vtpote pro pupillo, furioſo, fatuo, &c. *d. l. 1. §. fin. cum ll. ſeqq. h. t.* Pro alijs autem perſonis, quæ edicto comprehenſæ non ſunt, poſtulare hic ordo prohibetur. In hoc autẽ ordine prætor poſuit omnes omnino non Singulari, ſed qualibet infamia Iuris notatos: exceptis illis qui ꝓpter inſignem infamiam, in ſecundo ordine ſuprà ſunt locati. *d. l. 1. §. fin.* Ex quo intelligi poteſt, infames tutelam curationemve alienam gerere poſſe, cũ ex edicto ꝓ pupillis minoribuſq; ſuis ad poſtulandũ admittantur. Et hi quidem tres ordines, edicto prætoris a poſtulationib. remouentur, & ita remouentur, vt ne volente quidem aduerſario, contra prohibitionem edicti recte poſtulent. *l. quos prohibet. 7. h. t.* Nam etſi illæ iudiciorum partes, quæ potiſſimum ad litigatorem ſpectant, pactis eorundem immutari poſſunt: *vide Dd. in l. 2. §. ſed quia veremur. C. de iur. ob cal. c. tuu de teſtib. l. ſi conuenerit. 26. de re iudic. cum ſimil. &c.* tamen quæ præcipue ob dignitatem publicam Magiſtratus cõſeruandam, inſtituta ſunt, vt eſt Poſtulationis prohibitio, *l. 2. §. 1. & 4. hoc t. in verb. inſignia magiſtratus videre & reuereri, & c. l. 7. 8. 9. de iuriſ.* ea veluti ius publicum, *l. 1. §. huius ſtudij de iuſtit. & iur. l. ſi quis. 8. cum ll. ſeqq. de iuriſdict.* non poſſunt conuentione litigatorũ conuelli. *l. ius publicum. 38. de pact.*

¶ Lege quoq; quibuſdã poſtulatio 5
pro alijs interdicta eſt: vt Iudicib. atq; Arbitris, in ea cauſa quam iudicaturi ſunt: *l. quiſquis. 6. C. eod.* hæreticis, *l. fin. C. eod.* Clericis, niſi pro ſe aut coniunctis agant: *c. 1. & c. fin. de poſtul.* potentiorib⁹. *l. vnic. C. ne potentiores.* fiſco & ciuitatibus, *l. 3. & tot. tit. C. ne fiſcus vel reſpub.* liberto contra patronum, *l. 2. C. eod.* vaſſallo contra dominum, *c. 1. §. item ſi de a tor. vbi gl. ad verb. perdit. qua fuit pri. cauſ. ben. amit.* & alijs deniq; omnibus, qui legitimam perſonam ſtandi in iudicio non habent. *vide tit. C. qui leg. perſonam ſtan. in iudic.* Sed & Iudicis quandoque ſententia prohibitionem poſtulationis facit: vt cùm aduocatis aut procuratoribus, ob contumaciam, vel delictum, vel aliam cauſam poſtulatione interdicitur, vel ad temp⁹ (puta quinquennium) vel in perpetuum. *l. moris. 9. de pœnis. l. 5. & 6. h. t.* Si tamen tantùm apud ſe Magiſtratus poſtulare prohibuerit, corã ſucceſſore eius nulla obſtabit prohibitio: quod aliter eſt, ſi indefinitè poſtulationib⁹ ſit interdictũ. *l. puto. 6. h. t. l. 1. C. eodem.* Ita tamen prohibiti, nequaquam vetantur conſilio, ſcripturis, aut alijs priuatis actionib⁹, cauſæ litigatorum extra iudicium inſeruire. *Bart. in l. 1. §. 1. num. 1. & 2. hoc tit. Decius in l. 2. num. 9. cum ſeqq. de reg. iur.* Sed & qui ſententia iudicis relegati ſunt, aut alioqui in ciuitate eſſe prohibentur, aut in curia, quin poſtulandi ius nullum habeant, dubitari non poteſt. *l. imperator. 8. hoc t.* In admittendis autem poſtulatoribus, erit iudicis prouidere, ne peritiſſimi quique aduocati ab vna ſtent parte: ſed vt æqualiter vtrinq; diſtribuantur: ne alterutra cauſa ab inopia boni patrocinij damnũ faciat. *l. prouidendũ. 7. C. eod.*

¶ Forma autem proponendę poſtu 6
lationis, certa dari nequit, cũ pro varietate cauſæ ſit varia: quanquam modus exercendæ aduocationis, vtcunq; alibi deſcribatur. *in l. quiſquis. 6. C. eod. & late a Speculatore in tit. de aduoca.*

¶ Finis huius edicti eſt, vt reueren- 7
tia & dignitas Magiſtratus conſeruetur: cui quodãmodò ad circumfluentem turbam ignominioſum eſt, ſi turpes & improbi ſycophantæ atq; Phormiones,

Digitized by Google

mientes, corã eo impudenter altercentur, *l.1.§.ſecundo loco.cũ ſeq.h.t.* Effectus autẽ prohibitionis eſt, quòd, qui cõtra eam poſtulat, non modo repellatur à poſtulãdo, ſed etiã pœna mulctetur arbitraria *l.1.§.aduerſarius.h.t.* Nam quotieſcunq; lex aliquid ꝓhibet, nec adijcit certã pœnam quæ contrauenienti irrogetur: toties pœna arbitrio iudicis commiſſa intelligitur. *gl.& Dd.in l.3.C. de ſacroſan. Eccleſ.* Illud etiã ad effectum pertinet, quod quandiu quis idoneum aduocatũ nõ habet, aut habere poteſt, tamdiu propter contumaciã damnari nequeat. *c.1.vt lite non conteſt. vbi gl.ſſ.ad verb.aduocati.* Non tamẽ hæc exceptio eò prodeſt, vt negotia propter contumaciam ante definita retractentur. Imputet enim ſibi, qui a tali definitione non appellauit. *l.1.l.4.Cod.eod.* Quanquam enim a contumacia non appelletur. *l.1.vbi gl.C.quor.app.* tamẽ ſi quis neget ſe in ea fuiſſe cauſa, vt pro contumacia debuerit condemnari, nõ video cur iuſtas excuſationis ſuæ cauſas per appellationẽ inducere non poſſit. *l.& poſt.73.§.vlt.de iudic.gloſſ.& Dd.d.l.1. Cod.quor.appell.*

DE HIS QVI NOTANTUR infamia. Tit.II.C.2.12.

1 *Quid ſit exiſtimatio, fama, infamia.*

2 *Quotuplex ſit: de infamia iuris & facti, eiuſq; gradibus.*

3 *De cauſa efficiente: & à quibus infamia irrogari poſſit, vel nõ.*

4 *De cauſa [illegible]: et vtrũ quis ex ſolo dolo infametur, an etiam ex culpa.*

5 *Quinam edicto, lege, &c. & ex qua cauſa notentur.*

6 *Forma: & quot modis infamia irrogetur.*

7 *Forma probandi infamiam.*

8 *Effectus: & an infamia ſit perpetua.*

9 *Contraria: & quot modis euitari infamia poſſit.*

A SEd quia diximus, poſtulare eos non poſſe qui Infames ſunt: commodum eſt, De his qui notantur infamia, aliquid ſigillatim exponere.

¶ Exiſtimatio (vt ait Calliſtratus *l. penult.§.1.de var.& ext.cog.*) eſt dignitatis illæſæ ſtatus, legib. & morib' comprobatus, qui authoritate legũ ex delicto aliquo aut cõſumitur, aut minuitur. Cõſumitur per maximam capitis B diminutionem, cùm amiſſa libertate totus ſtatus perit: minuitur verò, quoties durante ſtatu, aliqua labes & macula iuris, exiſtimationi inuritur. Ex noſtris *Bal.& Dd.in l.1.C.eo.* Fama quoque appellatur, ſeu Opinio, quę de cuiuſq; morib. habetur. Porro fama dupliciter accipitur, teſte Baldo *in d.l.1.& in l.1.nu.5.C.de ſum.Trin. & in c.1.n.2. an teſtes remoueri, & c.in vſib.feud.* primùm, C prout eſt hominis in ſeipſo: ſecũdò, ꝓut eſt de homine apud alios, & vt in vulg' ſpargitur. Sed in hoc titul. vtrũq; ſignificatu cõplectimur, & agimus de fama infamiave, tàm ꝓut eſt in vnoquoq;, quã prout ſecundũ ius de vnoquoq; apud alios eſſe debet. A fama aũt compoſitũ eſt cõtrariæ ſignificationis Infamia: quo vocabulo Iuriſconſulti pro Ignominia vtũtur, *l.1.in princ.* D *h.t.l.pen.§.pen.de var.& extraor.cognitio.* Particula enim In, in cõpoſitione ſolet eſſe Priuatiua ſeu Aduerſatiua: vt in dictionib. Indoctus, Infirmus, Infectũ, & ſimilib. *Dd.in l.fin.§.ille caſus.vbi Bar. nu.2.Iaſ.nu.12.cum ſeqq.de liber.& poſthu.* Eoq; vocabulo etiã Cic. cõpluries eſt vſus: vt lib.2. De finib': An eſt aliquid per ſeipſum flagitioſum, etiamſi nulla E comitetur infamia? Infamia itaq; bonæ famæ opponitur: nec aliud ſignificat, quam labẽ, immutationem, notã, & detrimentũ famæ. *gl.in d.l.1.Cod.eod.* Hanc ita definit Bartolus, *in l.1.num.1. h.t.per d.l.penult.§.pen.de var.& extraor. cognit.* Vt ſit læſę dignitatis ſtatus, legibus & moribus improbatus. Breuius Accurſ. Vt ſit famæ imminutio, nota, ſiue priuatio. *in l.1.Cod.eodem.*

F ¶ Infamiam porrò Doctores duplicem faciunt. *glo.& Bart.& Dd in l.1.hoc tit.& in Rubr.C.eod.glo. Land.lib.1.art.51* Aliam enim ponunt Infamiã Iuris, de qua proprie hic agitur; quã videlicet 2

lex ob turpe aliquod commiſſum, no-
centi irrogat: aliam autem Infamiam
Facti, quæ non ipſo iure, & ex legibus
diminutionẽ exiſtimationis affert, ſed
famam ſolùm cuiuſquam apud bonos
& honeſtos viros grauat *l. ob hæc verba. 20. h. tit. l. ex qua. 13. l. verbum. 17. l. interlocutio. 19. Cod. eod. l. 2. de obſeq. à liber. & libert. præſtan.* Porrò infamiam facti, rurſum
triplicem conſtituit Baldus: aliam
quæ ortum à vulgo habet, & incertò
autore: aliam quæ à iudice aut patre,
aut viro quopiam honeſto, per increpationem
aliquam ignominioſam infertur: *d. l. interlocutio. 19. l. verbum. 17. C. eodem.* cuiuſmodi videtur & olim nota
fuiſſe Cenſoria, quæ non rei iudicatę,
ſed præiudicij tantùm vim obtinebat.
Bon. de cenſib. lib. 1. art. 1. num. 5. ex Cicer. in Piſon. tertiam, quæ oritur à ſectæ diuerſitate,
puta propter hæreſin: *Bald. in l. 1. nu. 5. per illum text. C. de ſumma Trini. & in d. c. 1. an teſtes remoueri. in vſib. feudo.*
quanquã hæc iuris potius ignominiã
videtur afferre: Sed & gradꝰ huius infamiæ
diuerſos idem Bald. conſtituit.
Vult enim, & rectè vult, aliã Facti infamiã,
alia eſſe Grauiorẽ aut Leuiorẽ,
prout eſt grauis aut leuis cauſa, ex qua
ortũ habet, *Bald. in d. c. 1.* Quin & in Iuris
infamia gradus eſſe: & aliam alia ꝑ
diuerſitate cauſæ cenſeri grauiorem,
ex ſuperiore edicto, qđ famoſos partim
in ſecundo, partim in tertio ordine
locat, atque alijs compluribus locis,
l. ob carmen. 21. de teſtib. l. ſi cui. 18. §. 1. de teſtamen. intelligi poteſt.

3 ¶ Quod ad cauſam efficientẽ attinet,
ſciendum eſt, infamiam irrogari,
aut Edicto, *l. 1. & 2. h. t.* Legẽ, Senatuſcõſulto,
Plebiſcito, *l. 1. §. ait prætor. 7. h. t. l. ſi quis maior. 41. Cod. de tranſact.* decreto
Principis: *l. 2. hoc tit. d. l. ſi quis maior.* aut
per Sententiam iudicis: *l. furti. 6. l. quid ergo. 13. h. t.* non etiam per ſententiam
Arbitri: *l. quid ergo. 13. §. ex compromiſſo. h. t.* nam famæ cauſa, capitali æquiparatur.
l. iuſta. de manu. vind. Iaſ. l. in actionibus. 6. nu. 24. de in lit. iuran. l. ſi in duab. numer. 105. vbi Dec. & Cag. de reg. iur. Vt
igitur de vita & capite priuatim ſtatui
nequit: *l. liber homo. 13. ad l. Aquil. cum ſimilib. Dd. contra gl. in l. interdum. 5. de fur. in l. pen. C. de cond. ob turp. cauſ. Hypp. in l.*

A *1. nu. 2. & 3. de ſicar. & in prac. crimi. §. expedita. num. 55. & ſingul. 164. nemo debet. Dd. in l. fi. C. de tranſact.* ita nec compromiſſo
(quod eſt priuata quædam conuentio)
exiſtimatio cuiuſquam imminui
poteſt *l. non diſtinguemus. 37. §. Iulianus, vbi Bald. de recept. arbitr.*

¶ Cauſa προκαταρκτικὴ, ꝓpter quã 4
infamia imponitur, eſt Dolus, vel ſimile
crimen quod in dolum incidit: vt
B perfidia, ſtellionatus, impoſtura, periuriũ,
&c. *l. furti § fin. l. quid ergo. 13. §. fin. h. t.* Dolum autem appellamus malitioſam
ſcientiam, qua vel ſimulatur
falſum, vel diſſimulatur verũ, alterius
fraudandi cauſa. *l. genero 5. h. tit. vid. l. 1. de dol. mal. & ȷ. eod. tit.* Vbi igitur dolus
eiuſmodi abeſt, nõ erit locus infamiæ.
vnde delictum ex lata culpa commiſſum,
non lædit exiſtimationem: *§. fin.*
C *Inſtit. de ſuſpec. tutorib. gl. in l fin. C. eod. tit.*
vt nec illud, quod ex ſupina ignorantia
admiſſum eſt, *d. l. genero. 5. h. tit.* aut
craſſo aliquo errore *d. l. furti. 6. § fin. h. t.*
Quælibet enim, etiam iniuſta cauſa
excuſat à dolo. *gloſ. circa fin. in l. vnic. vbi Dd. ſi quis ius d. cen. per l. itaque de liberal. cauſa. cum ſimilibus.* & pœnis doli, &
conſequenter etiam, ab infamia: iuxta
D regulam, Remota cauſa, remouetur
effectus, *c. cum ceſſante. de appell. vide latè Tiraquell. in tract. regul. ceſſante cauſa, &c.*
Diſtinguunt tamen quidam aliter: ſcilicet
vt in his, quæ lex ipſo iure notat,
etiam latam culpã ſequatur infamia,
in alijs nequaquã. *Iaſo. in l. in actionibus. nu. 24. de in lit. iuran. dicens hanc eſſe communem. gl. Ang. & Fab. in §. ſuſpectus. Inſt. de ſuſp. tu. per l. 11. §. notatur. h. t.* Quod mi-
E hi abſq; vera ratione dici videtur: niſi
ſcilicet lex aut ſtatutum diſertis verbis
culpam quoque notet. Porrò quod
ob dolum indiſtinctè damnato maculam
inuri diximus, id ita verum eſt,
quãdo quis ob propriam fraudem dãnatur,
non etiam cum ob alienam: puta
ſi tutorio aut procuratorio nomine
conuentus, de alieno dolo condemnetur.
l. furti. 6. §. 1. cum ſeqq. hoc tit. Nam
F delicta ſuos tenere debent autores: *l. ſancimus. Cod. de pœnis. l. 20. & 26. de pœn.*
quanquam hoc caſu neque reum principalem,
nec procuratorem notari volunt:
non procuratorem, quia alieno

nomine

nomine damnatus eſt: non reum principalem, quia per ſententiam damnatus nō ipſe, ſed procurator eſt. *vide infr. circa finem. Dd. in d.l. furti.6.§.1.* Cauſa inſtrumētalis, qua iudex infamiam irrogare ſolet, varia eſt. Nec enim modò Diſertis verbis infamiam irrogat, ſed quandoq; etiam Facto: puta motione ab ordine, fuſtigatione, turpi aliqua præcluſione (vt cum ſtelliones in publico deridendi, infamiæ cauſa vulgò proponūtur) & modis ſimilib. quæ tamen genera pœnarum non infamant per ſeſe, ſed ex cauſa, propter quam talibus iudex vtēdum putauit. *l. ictus, 22. h.t. l. ad tempus.6. C. eod. l. capitalem.28.§.1. vbi gl. ad verb. ad tempus. ff. de pœnis.*

5 ¶ His ita expeditis, tempus eſt receſſere eos, qui aut Edicto, aut Lege, aut Sententia iudicis notantur. Edicto autem notatur miles, ab exercitu ignominiæ cauſa miſſus. *l.1. & 2. h.t.* Recte autē additur, Ignominiæ cauſa. Nam eſt miſſio quædam Honeſta, ſiue Plena, quæ veteranis conceditur. *l. fin. C. de his non impl. ſtipend. lib.10. l. ſi ſolennib. C. de fid. inſt.* quædam item Cauſaria. *l.2. & l.3. C. de his qui non impl. ſtipend. lib.10.* quæ fit ob cauſam iuſtam, puta valetudinē, &c. *d. l.2. §. ignominiæ. h.t. l. ſem. l. 6. C. de re militari. l.12.* Secūdo loco notat prætor eos, qui in ſcenam aut arenā prōdeunt, quæſtus faciēdi cauſa: quod vitæ ludicræ genus & artificium Græcis & Romanis ſemper pro turpi eſt habitū. *l.2. l.4. h.t. in Auth. vt ſcenicæ mulieres.* Tertio, qui lenocinium faciunt. *d.l.1. & 4.* quid autē ſit lenocinium facere, alibi exponitur. *in l. palam.43. de rit. nupt. vid. Ang. in tract. maleſ. verb. che hai adulterato.* Idemq; ex lege ſiue S.C. hodie dicendum eſt, in omnibus qui corpore ſuo quæſtum faciunt, aut turpem notorie publiceq; degunt vitam. *arg. l. pen. à contr. ſenſu. h.t. l. quæ adulterium.19. in ver. vtilitate. C. ad l. Iul. de adul. vbi Bar. l.3. §. lege de teſt. l. teſt.14. de teſti. Cano. in c. antepe. de teſtib. Bald. in Auth. ſi teſtib. C. de teſtib. & in c.1. an rem. deb. teſt. in vſib. feud.* Diſtinguunt tamē quidam hac in parte inter mares & fœminas: vt fœminæ quidem ipſo Iure turpes ſint, proſtrata pudicitia: *per l. palam. § fin. cum ll. ſeqq. de rit. nupt.* mares non item, niſi ſint dam-

A nati per ſententiam de adulterio, ſtupro, aut ſimilibus probris. *gl. ſing. in l. et ſi crimine.12. C. de adult. & late Romanus in ſing. 525. cum ibi alleg.* Quartò, calumniæ aut præuaricationis nomine in publico iudicio commiſſæ damnatus, edicto notatur: *l.1. l.4. §. calumn. h.t.* idq; ex iuſta talionis lege. nam omnia iudicia publica infamant. *l. infamem. 7. de publ. iud.* Par igitur eſt, vt qui alteri publico

B iudicio infamiam inurere per calumniam voluit, eādem ipſe maculam ſuſtineat. *l. fin. C. de calum.* Quintò, notantur furti, *vide omnino. l. probrum. 42. de verb. ſign.* iniuriarum, vi bonorum raptorū, de dolo malo damnati *d.l.4.§. fi. l. furti.6. h.t.* Nam in omnib. his iudicijs, de dolo quæritur: Doli autem actio ſeu condemnatio infamat. *d.l. in fin. cum ll. ſeqq. infra de dolo malo.* Furti au-

C tem damnatus notatur, ſi ex actione Furti damnetur, non etiam ſi ex Condictione furtiua. Nam in hac non de dolo quæritur, ſed de reſtitutione rei. *vide infra de condi. furt. l. ceſſat.36. de actio.* Ideo condictiones non infamant ipſo Iure, ſed tantùm de Facto. *d.l. ceſſat.36. de actio. l.1. §. item aduerſus patronum. ff. vnde vi. l. furti.8. in fin. C. eod.* Eādem in cauſa eſt damnatus iniuriarū: *l. decuriones. 5. C. eod. l. ſi non conuicij. C. de iniur.* idq; ex

D ſimili talionis lege. Nam iniuria, eſt ignominia, animo contumeliæ alicui appoſita. *l.1. §. iniuriam. de iniurijs.* Æquum igitur eſt, vt qui alteri ignominiam intulit, eandem ipſe incurrat. De Vi quoq; bonorū raptorum damnatus, merito infamis eſt: quia in illo iudicio de dolo quæritur, & eſt actio

E ſimilis furti. *in princ. Inſt. de vi bonor. rapt.* Secus tamen eſt in actione Quod metus cauſa, quæ non infamat: *glo. & Dd. in l. ſi cum except.14. §. eum qui.13. ad verb. teneri. quod metus cauſa. &c. vbi vide.* cū ſit Rei perſecutoria ſua natura: quamuis in quadruplum ex contumacia rei creſcere poſſit. Doli quoque iudicium famoſum eſſe, dubium non eſt, *vide in-*

F *fra ad titul. de dolo malo.* id quod paulò poſt plenius edocebitur. Recte autem additur in edicto, Damnatum, infamē eſſe. Nam pendente iudicio, aut ſuſpenſo per appellationem, *l. qui numer. 14. §. fi. de bon. liber.* infamia nedum lo-

Digitized by Google

cum habet: quia de delicto adhuc certò non conſtat. *d. l. furti. 6. h. t.* Rectè autem additur, Suo nomine. Nam ſi quis Alieno nomine dãnatus fuerit: vt tutor, curator, hæres, &c. huic iniquum eſſet (prout antè dictum fuit) alieni doli dedecus inuri. *d. l. furti. 6. §. 1. l. quid ergo. 13. hoc tit. ex ratione. l. ſancimus. 22. C. de pœn. cum ſimil.* Notatur etiam edicto, qui in delictorum priuatorum actionibus, puta Furti, Vi bonorum raptorum, Iniuriarum, de dolo malo, ſuo nomine, non procuratorio pactus eſt: *d. l. 1. in verb. pactus. l. 4. 5. h. t.* Quia fateri crimen videtur, qui paciſcitur. *l. quoniam. 5. h. t. l. fin. de prauari. l. 4. de iure fiſci.* Confeſſus autem pro iudicato eſt. *l. 1. de confeſſ.* Pactum porrò accipimus, ſi precio pactus ſit: non etiam ſi precib. aut interuentu amicorum reus impetrauerit, vt actione deſiſtatur. *l. non damnatos. 18. C. eod.* Cæteroqui nullus erit veniæ precibuſq; locus, ſi hos infamia notari dicamus. *d. l. furti. §. pactus. 2. l. 1. §. 1. de calumniat.* Etenim qui dato precio paciſcitur, aliquid facit, & quodãmodò emit redemtionem iudicij: idque cum ſuo incommodo, quia dat preciũ. Cùm autem nemo præſumatur iactare ſuum, *l. cum de indebito. 25. §. qui enim. circa fin. de probat.* non præſumitur ſine cauſa, ſed ex conſcientia delicti precium dediſſe. Ad hæc ratio ceſſat, vbi precium non interuenit: quia reus neque dat quidpiam, neque facit, vnde præſumptio confeſſionis eliciatur, ſed tãtùm acceptat remiſſionem litis. Acceptatio autem nulli fraudi eſſe debet: quia beneficijs adiuuari nos, nõ etiam decipi oportet. *l. ſi vt certo. 5. §. fin. commodat.* Et, vt eſt apud Plautum in Pſeudolo: Nullum eſt periculum ſtipulari ſibi, & oblatum ab altero acceptare. Qui iuſſu Prætoris paciſcitur (ſicuti quandoque ob quietem publicam, aut ad euitandum maius malum, transigere litigatores coguntur, *Bart. in d. l. furti. § pactuſq; , verſ. qui iuſſu. nu. 2. & 3 h. t.*) extra probrum eſt. *d. verſ. qui iuſſu.* Nã iuſſum iudicis, quod ſemper iuſtum eſſe præſumitur, *Dyn. in c. quod quis. 23. n. 7. de reg. iur. per l. ſeruo. §. cum prætor. ad Trebell. l. fi. Ne quid in loc. public.* reum in pœnis excuſat. *c. quod quis. 23. de reg. iur. l. non vi-*

A *dentur. 167. §. qui iuſſu. de reg. iur.* nec confiteri videtur, qui parêre habet neceſſe: & proinde nec in dolo eſſe, neq; in opprobrio hærere merito iudicatur. *d. §. qui iuſſu.* Sed & hæres paciſcens extra notam eſt: cùm qui alieno nomine, ſeu ſuper alieno crimine paciſcitur, tum quoniam lis cùm eo non fuit conteſtata. *l. ſeruus. 14. h. t.* Requirit igitur litis conteſtationem I. C. ad hoc, vt

B quis ex pacto notetur: idq; notandum eſt, & ad conciliationem multarum legum ualet. Nam ante litem conteſtatam, de furto & ſimilib. poſſe tranſigi, multa iura oſtendunt. *l. poſt deciſionem. 13. C. de furt. l. interdum. 56. & 58. § pen. de furt. l. ſi tibi. 17. §. 1. de pact.* Nec ratio aliter dici patitur: quia litem ante conteſtatam res non pertinet ad officium iudicis, *l. ædiles. 25. § item, de ædil. edict.* ſed

C eſt planè extraiudicialis. Quare ſi hoc nomine tranſigatur, nõ debet reus haberi pro cõfeſſo: quia ne vera quidem confeſſio extraiudicialis, nedum præſumpta, ad probationem aut damnationem ſufficit. *l. electio. 26. §. pen. de noxal. act. gl. pen. in l. 4. de interroga act. Iaſ. & Dd. in l. admonendi. de iur. & in l. certum. §. antepen. de confeſſ.* Et malè profectò ex hoc

D titulo. *l. 1. l. 4. § fin. cum ll. ſeqq. h. t.* aliud colligitur. Nec enim dicit I C. Super crimine Furti aut Iniuriarum tranſigi non poſſe: nam id alibi, & quidem ex lege XII. Tab. permittitur. *l. ſi vnus. 25 §. ſi depoſiti. cũ ſeq. l. ſi tibi. §. quædam. de pact. vbi dixi.* ſed ait: Super actione Doli aut ſimili, Depectum infamia notari. Atqui actio non eſt nec intelligitur inſtituta, ante litem conteſtatam. *l. amplius. 15. rem. rat. haberi.*

E Non etiam procedit quod dictum eſt, Depectum notari: ſi exprimatur in pactione cauſa aliqua, quę præſumptionem confeſſionis excludat: vt quotidie fit, cùm in tranſigendo declarat reus, Se non conſcientia alicuius delicti, ſed ad Redimendam (ſic enim loquuntur) Vexã, tranſigere & paciſci. *Ba d. in l. non damnatos. 18. C. ex quib. cauſis infa. per l. ſerui. 23. C. de adul. Iaſ. poſt alios, in l. tranſigere. C. de tranſact.*

F Ex quo & illud in foro receptum, vt reus pœnam aut iure debitam, aut actione expreſſam, ante ſententiam offerens, infamiam effugiat: ſiqui-

ſiquidem proteſtetur offerre ſe non cõſcientia intentati criminis, ſed ad moleſtias litis euitandas: vt verbi gratia, cùm in actione iniuriarum, 30. ſolidos ſtatuto Saxonicó debitos reus offert: liberatur enim ab infamia, quamuis ſumpt⁹ litis actori refundere cogatur. *Panor. in c. cum te. circa fin. de ſent. & re iud. Bart. in l. infamem. in fin. de publ. iud. Chil. in pract. c. 51. circa fin nu.* . illud autem ſũperuacuum eſt admonere, cum qui ab his actionibus abſoluitur, ſiue ſententia, ſiue iureiurandó, non notari. *l. non damnatos. 17. C. eod.* His porro iudicijs pœnalibus conſimilia quædam ſunt, ex contractu quidem orta, ſed quæ tamẽ labem damnato inferunt, propterea quod in his de fide rupta agatur: vt ſunt Actio mandati, Pro Socio, Tutelæ, *vide l. prob. 42. de verb ſig. art. 42. Land. lib. 1.* & Depoſiti, *d. l. furti. § fin. l. fin. C. eod. §. pœn. Inſtitut. de pœna temerè litigantium.* Quod de Directis actionibus accipiendum eſt, non de Contrarijs: nam in his non de fide rupta, ſed de Impenſis agitur. *d. l. furti. 5. §. fin.* Cæterùm ſi & in his de perfidia quæratur, damnatum ſequetur infamia, *d. l. furti. 6. § mandati 3. h. t.* eadem ratione: quia ſcilicet de fide rupta actum eſt. *d. l. furti. 6. § fi.* Eſt enim grauius crimen, fidem fallere illi, qui fidẽ amici in contrahendo ſecutus eſt, quàm in ſimplici hærere dolo: vt & Cicero in Oratione pro Roſcio Amerinó diſputat. Non igitur quælibet actio, præſertim ex cõtractu orta, famoſa eſt, quamuis in ea de dolo quæratur: ſed tantum illæ minuunt opinionem, in quibus de fide alteri rupta agitur. Nam èxempli gratia, actio Quod metus cauſa, Legis Aquiliæ, *vide tamẽ de actionibus quæ infìciatione duplãtur, an recipiãt pactũ, Paul. lib. 1. tit. 19. & ibi Cuiac.* Rerum amotarum, Cõdictio furtiua, & ſimiles nõ infamant, quamuis in his ſaltem tacitè & diſſimulanter de dolo quæràtur. *gloſſ. in l. 1. ad verb. qui eam. hoc tit. cum ibi allegatis.* Sic in Empti Locati, alijſque iudicijs ſimilibus, etſi de dolo ſæpè tractetur, non tamen damnatum infamia conſequitur. Quanquam autem ſententia in his iudicijs fidei ruptæ ciuilibus, de quibus dictum eſt, exiſtimationem lædit, tamen non etiã tráſactio, ſicuti in ſuperioribus: *l. fin. C. eod.* Quoniam, vt inquit I.C. *in l. actionibus. 7. h. t.* ex his non tam eſt turpis pactio, quàm ex ſuperioribus. Verior porro ratio eſt quam oſtendit Iuſtinianus, *in §. pen. Inſt. de pæn. temerè litig.* quia in his tranſactio ſuper cõtractu fit principaliter. Atqui de contractibus paciſci licet, & tranſigere impunè: quamuis per conſequentiam delictum remittatur. *l. ſi vnus. 28. §. illud. de pact.* Sed de his ſatis: iam ad alias cauſas, vnde labes ſequitur, progrediamur. Mortuo marito, aut etiam, quantum arbitror, diſſolutis per facinus, puta adulterium mariti, nuptijs. *l. conſenſu. 9. verb. nubendi. post annum. C. de repud. l. 2. C. de ſecun. nup.* vidua intra annum luctus nubens, ſi quidem ſui iuris ſit, & is qui ſcienter cum ea contrahit, quamuis miles ſit, dedecus incurrunt. *l. decreto. 15. C. eod.* Sin autem alieni iuris mulier exiſtat, notatur pater vel auus, cuius iuſſu matrimonium contractum eſt. Nam licet decreto ampliſſ. ordinis, hoc eſt, Senatus, luctus diminutus eſt, & triſtior habitus, cæteraq; hoc genus inſignia (etenim olim qui lugebat, abſtinere à conuiuijs, ornamentis, puta auro, annulis, monilibus, & alba veſte purpuráve, ac aliam veſtem induere debebat, *Paulus Sentent. lib. 1. cap. 21. de ſepul.*) mulieribus remittuntur: tamen intra tempus, quo elugere maritum moris eſt, matrimonium contrahere nõ permittitur: *l. decreto. 15. C eod.* & contra edictum ac S.C. contrahens, notatur ipſo iure citra Sententiã, *l. 1. l. liberorum: 11. hoc titul. d. l. decreto. 15. C. eodem.* quaſi flagitium turpe perpetrarit. quód propter turbationem ſanguinis, inductum eſſe conſtat *d. l. liberorum. 11. hoc titul.* ne ſtirpes & familiæ confundantur, ſi ſtatim à morte primi mariti, ad ſecundas nuptias mulier properet: nató enim intra annum filio, incertum fieret, vtrius eſſet mariti partus, an demortui, an verò ſecundo ſuperinducti. Idque intelligi poteſt ex eo, quód neque maribus hoc tempus præſtitutum eſt, *l. vxores. 9. hoc titul. l. conſenſu. 9. in verb. vxoremq; ſi velit ſtatim ducere. C. de repud.* & mulier quam aut certó conſtat eſſe grauidam ex priore

marito, aut quæ peperit intra annum,
impunè nubit: quodq; mariti hac lege
non teneantur: neq; ſponſi, nec ſpon-
ſæ. *d.l.libererum. cum mul: u ſeqq. l. vxo-
res.,.hoc t.* Et hæc quidem Iure ciuili
obtinent, niſi mulier poteſtatem nu-
bendi à Principe *l. ſolet.10.h.t.* impetra-
rit. Iure verò Canonico, quod hodie
ſequimur hac in parte, mulier impunè
nubit, *Innocentius & Dd. in c.pen. & c.fin.
de ſecund.nupt. quos ſequitur gl. in d l.li-
berorum ad verb. collocare. vbi etiam Bart.
nu.1.h.t.gl. Bald. & alij in l. 1. C. de ſecund.
nupt.* etiam intra annum luctus. Nota-
tur etiam Edicto, qui binas nuptias eo-
dem tempore habet conſtitutas. *l.1.in
fin.h.t.* quanquam & adulterij tenea-
tur. *l.eum qui duas 18.C.de adul.* Eademq;
eſt ſponſaliorum, quod ad hoc Edictũ
attinet, non etiam quo ad pœnam a-
dulterij, *vid. gl. in d. l. eum qui duas ord.
Imp.cap.12. Angel.in tract.mal. che hai a-
dult.nu.15. Alex.conſ. 165. viſis. vol.7. l.ſi
vxor.9.de adult.* cauſa: vt ſcilicet bina
ſponſalia eodem tempore celebrans,
plectatur. Nam ſunt quoddam velut
matrimonium ſponſalia: *l.ſi vxor.13.§.
1.de adul.l.ſi ſponſa. de iur.dot. l.lex Iulia.de
fund.dot.* & fidem frangit priori, qui cũ
altera ſponſalia contrahit. Vbi autem
de fide rupta agitur, ibi ſequitur infa-
mia. *l.furti.6.§.fin.h.t.* Qua in re eadem
eſt cauſa maris & fœminæ: *l.quid ergo.
13.§. .in fin.h t.* itẽ patris, cuius iuſſu bi-
na ſponſalia contrahuntur. *d.l.quid er-
go.13.§.1.* Incurrit & in Edictum mulier,
quæ ventris nomine per calumniam
in poſſeſſionem bonorũ defuncti ma-
riti miſſa eſt. *l.notatur. 15.cum ll.ſeq.h.t.*
Et hi quidem Edicto, exiſtimationis
iacturam patiuntur. Lege porrò & S.
C. notantur expilatores hæreditatum,
l.ſi te.12.C.eod. & ſepulcrorum violato-
res: *l.1.de ſepul. viol.* item exercentes
improbum fœnus, videlicet vſuras cẽ-
teſimas, aut vſuras vſurarum: *l.impro-
bum.20.C.eodem.* periuri, *l.ſi quis maior.
41.vbi Dd.C. de transact. qua de re plura.
Bald.in l.1.n.5. C.de ſumm.Trini.* & in pu-
blico lenocinio, aut ſtupro turpem vi-
tam viuentes: *d.l.palam.34.de rit.nupt.*
aut mulier in adulterio deprehenſa:
d.l.palam.§.fin. quanquam & ſimplici-
ter amiſſa pudicitia, fœminam amit-

A tere exiſtimationem, ac dignitatem
omnẽ, puta nobilitatem, quidam ve-
lint: quod dicere durum eſt, *Bald.in l. cũ
in antiquiorib.8. quæſt. C. de iur.delib.per l.
ſi qua illuſtris.C.ad S.C. Orficia. Dyn. in c.
infantib.de reg.iu.li.6.per.l.Caſſius.de ſenat.
l.imperialis.2 .C.de nupt.* licet & Saxo di-
cat, luxurioſa vita fœminã non quidẽ
bona ſua, ſed honorẽ imminuere *lib.1.
art.5.* item qui appellando conuiciũ iu-
B dici facit, *l.iud.42.de iniur.* temereve ap-
pellat: *l.eos qui.6.§. ne temerè. l.a procoſſ.
19.C.de appel.5.quor.app.* & iudex, qui pœ
nam aut grauiorem aut mitiorẽ ordi-
naria, citra cauſam imponit, *l.ſeruos.in
fin.C.de vi pub. Tiraq. in tract. de pœna.in
pr.n.12.* aut munera ob iudicandũ acci-
pit: *l.iudices.C.de dig. li.12. Bald.in l.ſolent.
§.cum verò.de off. proconſ. & leg.* qui pupil
lam aut adultam cuius curam gerit, v-
C xorem ſibi vel filio ducit: *l.ampliſſimi.
4.l.licet.17.C.de excuſat. tut.* qui inceſtas
prohibitasq; nuptias contrahit: *l.qui
contra.C.de inceſt.nupt. Angel. in §. ſi ad-
uerſus.Inſt. de nupt.* qui contra iuratam
tranſactionẽ venit: *l.ſi quis maior.42.C.
de transa.* qui ſe in curationem vxoris
bonorumq; eius ingerit, neque excu-
ſatione vtitur: *l.licet. 17. C.de excuſat.tu-
D tor.* qui detrectatores publicorum mu-
nerum functionẽ ſubterfugientes oc-
cultant: *l.ex omnib.1.C.de decur.li.10.* itẽ
notarius qui prohibitam alienationẽ,
contractumq; legib. vetitum conſcri-
pſit: *c.1.§.callidis.de prohib.feud. alien. per
Frid.in vſib. Feud.* quæ omnia, *vide alios
caſus in l. vnic.C.de his qui a poten.l. vnic.C.
de ſenatuſ.l.1.C.de ſtat.l. 1. in fin.C.de ſum.
Trinit.l.ſi quenquam.29. C. de epiſc.l.1.C.
E de hær.l.2.C.de legib.l.7.& 8. C. de off.rec.
pro.& c.* perſequi huius nunc non eſt
inſtituti. Ob id tamen ſolum, quod
quis vincula aut carcerem paſſus eſt,
infamiæ detrimentum non patitur. *l.
1.C.eod. vide Alc.in l.morb. 113.de verb.ſig.*
Idemque eſt ſi quis aut torturam, aut
fuſtigationem ſit perpeſſus: non enim
cruciatus, ſed cauſa facit infamem. *d.
l.ictus.22.hoc titul.l.nullam.14. C. eodem.*
F Debitores quoque; qui bonis cedunt,
aut qui creditores effugiunt, probroſi
non ſunt ipſo iure, *l.debitores.11.C.eod.*
Nam bonis cedere, etiam boni calami
tate aliqua circumuenti quandoque
coguntur,

Digitized by Google

coguntur. Quare hæc cauſa nō ſimpliciter turpis eſt. *vid. tamen in d. l. debitores. l. decurionū. C. eod. tit. Land. art. 22. li. 1.* Increpiti à patre, vel à iudice, vel ab alio, qui ius admonendi habet, non notantur infamia, quamuis cōtumelioſis ſint verbis onerati: quia ea res non damnationis, ſed caſtigationis & admonitionis priuatæ ſpeciem habet. *l. ea quæ. 13. l. verbum. 1? l. interlocutio. 9. C. eod.* Teſtes quoque, quorum fides & teſtimonia in iudicio reprobātur, infames non ſunt: *l. Lucius. 21. h. t.* quia ſententia nō in teſtes fertur, ſed ſuper cauſa principali. Neq; verò etiam continuò falſi reus eſt, cuius teſtimoniū reprobatur: poteſt enim ob aliā cauſam reijci: putà quia non iuratus dixit, quòd non idoneam cauſam dicti reddidit, &c. *l. iuriſiuran. 5. l. ſo a. t. vbi Dd. C. de teſtib.* Et hæc quidem de his qui notantur infamia aut Edicto, aut S.C. aut Lege: iam de Forma & Modo irrogandæ probandæq; infamiæ, nonnulla ſubijciamus.

6 ¶ Infamia porrò, vt ex ſuperioribus intelligi poteſt, tribus modis irrogatur: *vt rectè tradit gloſſ. communiter approbata in l. fin. ad verb. conuentus. C. eod. Lanfr. in c. quoniam ad verb. teſtium. n. 47. & 77. de probat.* videlicet aut Ipſo Iure: aut per Sententiam, aut Genere pœnæ. Ipſo Iure: vt cùm lex commiſſum aliquod, ſtatim infamia dignum cenſet, ſententia nō expectata: *gl. in l. 1. ad verb. qui cum h. t.* vt vſu venit in his qui intra tempus luctus, aut alioqui bina ſponſalia, binaſve nuptias contrahunt. *gl. in d. l. 1. §. qui cauſam h. t. per d. l. palam. de rit. nupt. l. quid ergo. 11. §. cum autem. h. tit.* Non tamen quodlibet commiſſum ſtatim famæ nocet: imò ne publica quidem crimina infamē Iuris ignominia *Bald. in l. ſi oleum. §. merito. n. 1. de dol. mal.* faciunt reum, niſi ſententia ſit damnatus, *l. 1. in verb. publico iudicio damnatus. h. t. l. infamem. 7. de publ. iud. in verb. infamem ſententia efficit.* Ipſo igitur Facto tunc infamia incurritur, aut cùm tale quid notoriè commiſſum eſt, quod lex non alia pœna quàm probro dignum iudicat: vt ſunt proſtrata pudicitia, exercitium improbi fœnoris: item habere vno tempore bina ſponſalia, cōtrahere nuptias intra annum luctus, &c.

A aut quando ſtatim lex turpi facto dedecus adhæreſcere ſancit: vt in depreheſa in adulterio muliere, *d. l. palam. §. fin. &c.* In reliquis criminibus contrà eſt: in quibus videlicet lex aut crimen nō ſtatim notat: aut aliam grauiorem pœnam imponit delicto, quam damnum exiſtimationis velut acceſſorium comitetur: vt in Furto, Iniuria, & Publicis iudicijs omnibus: in his enim, vt B locus ſit infamiæ, interpretamur Sententia Iudicis opus eſſe, *d. l. infamem d. l. 1. §. qui in iud. l. furti. 6. h. t. l. iniuriarum. 10. l. ſi furti. l. non damnat. 18. C. eod.* non Interlocutoria, ſed verè Definitiua, *l. verbum. l. interlocutio. 20. C. eo. vid. Hipp. in Rub. de fa. ſ. n. 10. gloſſ. Sax. lib. 1. art. 41.* Tertius modus irrogandæ infamiæ, eſt Genus pœnæ: quæ etiam abſq; ſententia quādoq; imponitur extra ordinem, C officio iudicis nobili aut decreto: quod genus nonnunquam infamat: præſertim cùm ex turpi cauſa pœna imponitur: vt cū quis ignominiæ cauſa exauctoratur militia, *l. 1. §. ignominiæ. h. t.* mouetur ordine. *l. 1. C. eod.* relegatur, *l. capitalium. 28. §. 1. de pœnis.* in metallum damnatur. *l. ad tempus. 6. C. eod.* fuſtibus cæditur. *l. fuſtib. 16. C. eod.*

D ¶ Infamia verò quemadmodū probetur, copioſè alibi à Dd. exponitur: 7 *Speculat. tit. de inquiſit. §. viſo. nu. 8. cum ſequent. Innoc. in c. cum oporteat. de accuſat. Bart. in l. de minore. 10. §. tormenta. num. 5. cum additionib. de quæſtio.* quorum dicta omnia perſequi, huius non eſt inſtituti. In eo tamen ferè cōſonant, infamiam Dilucidè & Plenè, veluti delictum capitale, *l. fin. C. de probat.* probandam E eſſe: nec probationibus priuilegiatis, puta iureiurando ſatis edoceri. *Iaſ. in l. admonendi. de iureiuran.* Deinde teſtem non probare infamiam, niſi ſimul oſtendat Factum & Cauſam, vnde ea orta ſit, *vide Bald. in l. Caſſius. de Senatorib. & in l. 1. in fin. C. de teſtib.* & ſufficientem dicti ſui rationem reddat: *Bald. in l. quid ergo. 6. §. quæſitum. in princ. h. tit.* nec ſatis eſſe, teſtem ab vno aut altero F audiuiſſe, aliquem probris oneratum: ſed oportere vt dicatur à pluribus, ac maiore parte viciniæ, & non in vno tempore neque loco, ſed ſæpius audiuiſſe, eiuſmodi hominem pro impro-

Digitized by Google

bo & ignominioſo reputari. Addunt
tamen non eſſe neceſſum, vt teſtes in
cauſa ſcientiæ concordent, hoc eſt, ab
ijſdem audiuerint: dummodo concor-
dent in principali, dicantque vno ore,
A pluribus inculpatum eſſe. Sed hæc
omnia propius inſpicienti, tantùm in-
famiam facti, non etiam Iuris conuin-
cere & probare, videri poſſunt. Nam
étiamſi probetur, pleroſque malè de a-
liquo ſentire: non tamen inde Iuris in-
famiam demonſtratam eſſe, dicẽdum
eſt: cùm ea irrogetur nõ iudicio priua-
torum hominũ, (vt ſupra dictum eſt)
ſed tantummodò ex iure publico: puta
Lege, S.C. Sententia, &c. Quare ve-
rius eſt, teſtes non aliter notam Iuris
probare, quàm ſi eiuſmodi cauſam ſci-
entiæ afferant, quæ oſtendat aut lege,
aut genere pœnæ, aut ſententia labem
cuiquam irrogatam eſſe.

8 ¶ Quod ad effectũ attinet, infamia
Facti duo potiſſimùm efficit. *gl. & Bart.
in l.1. verb. notatur. h.t. & Bart. in l.3. C. eod.*
nam & hoc modo infamis, à dignita-
tibus publicis excluditur. *l.2. cũ ibi not.
C. de dignitat. lib. 12.* & hæres inſtitutus,
à fratribus præteritis, per querelam In-
officioſi, quaſi turpi perſona inſtituta,
poteſt repelli. *l. fratres. 27. in verb. leuis
nota macula. C. de inoffic. teſtamen.* Addit
Baldus *in l.1. h.t.* tertium effectũ, vide-
licet quod hæc infamia repellat à te-
ſtimonio: de quo tamen alij meritò du
bitant. *Bart. in d.l.3. gl. in l. Caſſius. de ſe-
nato. & in l.1. C. de ſum. Trinit. vbi & ipſe
Bald. nu.5. d ſtig.* Et certè hodie detur-
pati infamia Facti, teſtes eſſe poſſunt:
quamuis eorum teſtimonium non ſit
omni exceptione maius. *Duaren. diſput.
lib.2. c.22.* Cæterùm infamia iuris inu-
ſti communi vſu Inteſtabiles ſunt, nec
eorum teſtimoniũ fidem vllam facit.
vt communiter tradunt gloſſ. *& Dd. in d.l.1.
C. de ſum. Trinit. per l. ob carmen. de teſtib.*
Quare receptum videmus, in Interro-
gatorijs examinatorem rogari, vti ex
teſte examinando ſciſcitetur, num ali-
qua Iuris infamia ſit maculatus. Nam
hæc eneruat omnem fidem. *Bald. d.l.1.
n.1. C. de ſum. Trinit.* atq; adeò omnem
dignitatem & honorem adimit: ita vt
cum integris perſonis, taliter infames
alicuius muneris publici non poſſint

A eſſe participes: *l.2. vbi gl. C. de digni. li.12.
lib.1. C. de infamib. lib.10. l. ne quis. C. de de-
curio. li.10. l. cum prætor. 12. §. cum autem. de
iud. l.1. ad l. Iul. de vi priuat.* puta in poſtu
lando, *gloſſ. in d.l.2.* aſſidendo, *l.2. de of-
fic. aſſeſſ.* iudicando, *d.l. cum prætor.* mili-
tando *l.3. C. de re milit. lib.12. l.2. §. igno-
minia, de his qui notantur infamia.* Quam-
obrẽ & pro capitali periculo, infamiæ
cauſa reputatur. *l. iuſta. 9. de manu vind. l.
B cognitionum. 5. de var. & ext. cog. l. Iulian.
26. Si quis omiſſa cauſ. teſt. l. reprehendenda.
5. C. de inſt. & ſubſtit. Iaſ. in rep. l. admonen-
di. 31. nu. 278. de iureiur. impropriè tamen, vt
per Alciat. de præſumpt. in fin. nu.14. per l. ſi
adulter. cum inceſt. 38. in fin. verb. cuius fa-
mæ, multò magis vitæ parcendum eſt. de ad-
ulter.* Munera tamen non publica, neq;
iudicialia, ſed priuata & extraiudicia-
ria notati ſuſtinere poſſunt: ne videli-
C cet pœna liberet eos ab oneribus, quæ
etiã honeſti ſufferre coguntur: *l.1. §.1.
de mune.* cuiuſmodi ſunt, tutelam gere-
re, *l.1. §. at prætor. 3. l. cui eorum. vbi hoc not.
Bart. ſup. tit. 1. de poſtu.* arbitrum eſſe: *gl. in
d.l.2. C. de dign. li.12. per l. Pedius. 7. de recep.
arbitr.* aut procuratorẽ. *§. fin. inſtit. de ex-
cept. gloſſ. in l.2. C. de dign. lib.12.* Sed & à
notariatu non excludi turpes, pleriſq;
D placuit, dummodo nomine malè geſti
officij non ſint notati. *l. ſi quis aliquem.
C. de ſuſcept. & arc. lib.10. Bart. in l. eadem. §.
1. ad l. Iul. repetunda. Ferr. in forma oppoſit.
inſtrum. ad verb. non fuit. Authent. num. 5.*
Illud quoq; ad effectũ infamiæ perti-
net, quod ea ſemel Iure impoſita per-
petuò durat, *gloſſ. & Dd. in l.3. & 4. C. eod.
per l. palam. 42. de rit. nupt.* Nam (vt ait
Plautus) Hominum immortalis eſt in-
E famia: etiam tum viuit, cùm eam eſſe
credis mortuã. Et Vlpian. Non abole-
tur, inquit, turpitudo, quæ poſtea in-
termiſſa eſt, *l. palam. 42. in prin. de rit.
nupt.* quod tamen aliqua diſtinctione
opus habet. Nam etſi cum pœna per-
petua eſt, aut macula ſine præfinitione
temporis aſperſa, nõ dubium eſt, quin
ea ad omnem vitam duret, niſi ſit à
Principe remiſſa, *vt notatur in l. ſi let. 10.
F h.t. in l. fin. C. de general. abolitio. in l.1. 3. &
4. & l. fin. C. de ſentent. paſſ. & reſtitut.* aut
populo qui non recognoſcat ſuperio-
rem: *Bart. in l.1. §. de qua re. num.1. & 3. de
poſtulan.* tamen cùm quis tantùm ad
certum

certum tempus punitur, puta relegatur, vel ordine mouetur ad quinquennium, an poſt id temporis infamia duret, merito addubites. Nam in hac parte leges contrariæ eſſe videntur: alijs ſtatuentibus, labem non durare vltra tempus ſententia expreſſum: *l.1.& 4. C.eod. l.Imperator.8. de poſtulan.l.ad tempus.6.l.generaliter.3.de decur. l.falſi.13.§.1. ad l.Cornel.de falſ.* alijs verò contrà. *l.ad tempus.6.C.eod.l.ordine.14.ad municip.* Doctores *in d.l.1.& 6.C.eod.* hæc variè conciliant. Ipſe arbitror diſtinguendum, vtrum imponatur infamia ex cauſa, ſeu crimine quod ipſo Iure famoſum eſt, an vero ex cauſa arbitraria. Vbi crimen ipſo iure turpitudinem habet annexam, ibi omnino dicendum eſt, perpetuò dedecus adhærere, etiamſi pœna tãtum temporalis ſit impoſita. Nam legis effectus perpetuus eſt, quæ tantùm conſiderat delictum: de quo, vbi per ſententiam conſtat, ſequitur ex legis ordinatione infamia: quę non reuocatur amplius, vt nec ipſum delictũ cui accedit: cum factum nõ poſſit reddi infectum. *l.in bello. § facta. de cap. & poſtlim.reuerſ.* Nec in conſiderationem venire hoc caſu oportere, vtrum iudex temporalem pœnam adiecerit, an nõ, vel illud argumento eſt: quia ſi eius rei haberetur ratio, iam nunquã iudicium Furti aut Iniuriarum eſſet famoſum, neque ex hoc perpetua ſequeretur infamia, quod contra eſt. In his enim iudicijs, pecuniariter ſolet damnari reus, puta ad duplum, quadruplum, aut certam æſtimationem: quæ ſoluenda eſt intra 4. menſium ſpacium. *l.fin. C.de vſur.rei iudic.* aut vbi grauis pœna eſt, ſolet relegatio temporalis, præſertim in actione Iniuriarum, arbitraria decerni. Hoc igitur tempore elapſo, & ſolutione facta, extinguitur rei iudicatæ oblatio ac condemnatio. *l. diuus. 7.de iure patron.* Et tamen in his durare infamiam, manifeſtum eſt. *l.decuriones. 3.l.iniuriarum.10.C.eod.* Ex quo liquidò ſequitur, vbi lex alicui delicto maculam annectit, ibi pœnam a iudice etiã cum temporis determinatione expreſſam nihil immutare, quo minus infamia ſit perpetua. Nam iuris authoritas, vt inquit I.C. non eſt in poteſtate

A iudicantium, ſicut Facti poteſtas. *l.ordine.14.ad municipal.* Et alibi ait, nõ poſſe iudicem efficere, quin furti damnatum ſequatur infamia. *l.non poterit.61. de fur.* Atqui hoc efficere poſſet, ſi pœna temporali adiecta, poſt lapſum tempus illa non remaneret. Et his in terminis puto accipiendas eas leges, *l.ad tempus.6.C.eod.l.fi.C.de abolit.l.ſi alam.41. de rit.nupt.* quę Perpetuam eſſe infami-

B am decernunt. At vbi delictum eſt punitionis arbitrariæ, cui nõ lex pœnam turpitudinis præſtituit, ſed iudex: tunc arbitror notam vna cum animaduerſione durare & extingui: vt ſi coërctio ſit temporalis, puta quinquennale exilium, infamia quoque eodem tempore duret, ac pòſt cum pœna extinguatur, ne acceſſorium diutius duret, quã

C principale. *l.1.& 4.C.eod.* Idemq; ſtatuendum videtur, quando certam legis vindictam iudex ex probabili cauſa, & in caſu quo poteſt, facit arbitrariam. Nam etſi hoc regulariter non conceditur, *d.l.ordine.14.ad municip.l.non poterit. 61.de furtis.* tamen ex cauſa, in caſu de quo lex principaliter nõ loquitur, permiſſum eſt. *vide infra de pœn.Tiraq.lattiſſime in tract.de pœn.* Qua in ſpecie ſi Du-

D rius plectat, cenſetur diſpenſaſſe cum Infamia: quæ aut Nulla erit, aut ſaltem Temporalis, ſi pœna temporalis fuerit adiecta: *d.l.generaliter.de decurio.l.furti.6. §.pen.h.t.* ſi Leuius, *vt eſt text.in l.3.C.eod. l.falſi.13.§.1.de falſ.l.Imperator.8.ſupr.de poſtul.l.3.de decur.* cum pęnæ tempore dedecus terminabitur: vtroque enim eſt pœna arbitraria. Cuiac. *lib.obſer.7.c.19.* doctiſſ. & de ſtudijs noſtris optimè

E meritus Iuriſc. hæc ita conciliat, vt putet ex Veteri iure & Legibus notã durare Perpetuò: Conſtitutionibus verò Principum poſt expletionem coërctionis Tempore remitti.

¶ Contrariæ porro infamiæ, ſunt eę 9 quæ vocantur Cautelæ, quibus infamia vitari poteſt: quarum hæ ſunt pręcipuæ. Primò, ſi reus per procuratorem in iudicio famoſo ſe defendat, *Harmenop.lib.1.tit.2.de abiurat. Bald. in l. nihil.20.num.6.C. de procur.* id quod licet

F in iudicijs Ciuilibus, puta Mandati, Depoſiti, Tutelæ, Doli, Metus, &c. & in quibuſdam criminalibus priua-

Digitized by Google

tis: vt in actione Iniuriarum, moribus noſtris: quanquam aliàs in criminalibus procurator non admittatur. *l. fin. cum ibi nota. C. de iniur. l. vlt. C. de procur. Harmenop. lib. 1. titul. 2. c. de criminibus. l. 1. vbi gloſſ. an per procur. cauſ. appellat.* Hoc igitur caſu, quo procurator locum habet, Dd. volũt, nec reum principalem, neque procuratorem fieri probroſum. Quæ opinio vt communis, vſu eſt recepta. *vt teſtatur Socinus reg. 179. fallen. 1. & Capell. in tracta. cautel. caute. 12. Panor. in c. cum te. de ſentent. & re iud. text. in l. furti. 6. §. 1. h. t.* Secundus modus eſt: Si pœnam pecuniariam, quæ per ſentẽtiam imponi poteſt, reus antè offerat, quàm ſententia condemnatoria feratur. *l. ſi reus paratus. 73. de procurat.* vt, verbi gratiã, ſi conuentus actione Furti, offerat duplum aut quadruplum, in quod per ſententiam iure Ciuili erat damnandus: aut cõuentus actione Iniuriarum, ante ſententiam paratus ſit præſtare æſtimationem iniuriæ, ab actore petitam, aut pœnam ſtatuto vel conſuetudine iniurijs præſtitutam, quæ morib. Saxonum eſt 30. ſolidorum. *vide infrà de iniur.* Eiuſmodi igitur pœnam Realiter offerens, aut nolente aduerſario recipere, apud Acta deponens, *iux. l. acceptam. 19. C. de vſur. l. obſignatione. 9. C. de ſolutio.* maculam euitat. Nam hæc, vt antè dixi, per ſententiam irrogatur: ſed ſententia ferri non poteſt, vbi reus paratus eſt ſoluere. *d. l. ſi reus paratus. 73. de procu. §. fi. Inſt. de perp. & tempo. act.* Ergo nec infamia hoc caſu locum habere poteſt. Verùm illud hic quæſtionis eſt, Quando oblatio facienda ſit? vtrũ ante litem conteſtatam, an verò etiam poſt offerre liceat, vſque ad ſentẽtiam? Bart. *Bart. in l. ictus. 22. h. t.* ait, offerri oportere ante litem conteſtatam. Nam (inquit) ſi pòſt offerret reus videretur ſoluendo confiteri crimen. *l. quoniam. 5. l. 1.* Cùm autem paria ſint, Aut confeſſum eſſe de crimine, aut damnatum: *l. poſt rem iud. de re iud. l. 1. de confeſſ.* perinde confeſſum ſequeretur labes, atque damnatum. Panormitanus *in c. cum te. extr. de ſent. & re iud.* autem arbitratur, poſſe offerri quouis tempore, dũmodo ante ſententiam: ſufficit enim, de crimine reum nõ eſſe damnatum: nec

A ex ſolutione vera confeſſio ſumi poteſt, ſed tantùm qualis qualis ſuſpicio vel præſumptio: quæ ratio parum firma eſt. Nam hanc præſumptam confeſſionẽ, quæ ex pactione aut ſolutionẽ ſumitur, lex ad hoc ſufficere ſtatuit, vt inter ignominioſos habeatur, qui hoc modo confeſſus eſt. *l. 5. h. t.* Quare Socin. *in reg. 179. fallent. 2.* aliam diſtinctionem facit: vt ſiquidem cauſa talis B ſit, quæ ipſo Iure citra Sententiam cõfeſſi exiſtimationem minuat, tum neceſſe ſit, ante litis conteſtationem offerri. Nam modò dictum eſt, qui paciſcitur aut ſoluit ante litem conteſtatam, eum nõ haberi Pro confeſſo, quia confeſſio extraiudicialis eſt. Quicquid enim fit ante litem conteſtatam, hoc videtur extra iudicium fieri. *l. ædiles. §. item ſciendum. de ædilit. edict.* Confeſſio C autem extraiudicialis, plenè non probat. *vt tradunt Dd. in l. certum. 4. §. penult. de confeſſu. vide infrà illo tit.* Quare nec ſolutio, quæ fit ante litis conteſtationem ad deturpandum nomen efficax eſſe poteſt, cum pro Confeſſo non habeatur. Qui ſoluit poſt litem autem conteſtatam vult ſolutionem in iſtiuſmodi caſibus, nõ excuſare ab infamia, D quia tum ſoluens pro Iudicialiter confeſſo habetur. *d. l. quoniam. 5. h. t. l. ad ſolutionem. 5. C. de re iud.* In quibus vèro iudicatos demum nota ſequitur, vt fit in pleriſque, ait licitam eſſe oblationem vſq; ad ſententiam. Quæ diſtinctio Socini, etſi vero maximè videtur conſentanea: tamen hodie pleræq; Curiæ ſequuntur ſentẽtiam Panormitani, tanquam æquiorem: nec idem in ſolutio- E ne, quod in trãſactione, depectioneve ſtatuendum iudicant, eoque arbitrantur, indiſtinctè offerentem, ante ſententiã periculo nominis liberari. Quin amplius puto: ſolutionem à condemnatione factam, interdum prodeſſe: vt quando ſententia per Leuterationem aut appellationem ſuſpenſa eſt, *bonus text. in l. qui cum maior. 14. §. accuſaſſe. 5. de bon. libert. Bald. in l. 3. nu. 4. C. eod.* Nam ea F pro ſententia nõ habetur: *iuxta l. furti. in prin. h. t.* idque moribus etiam noſtris obtinet. Aliud etiã conſilium dat alibi Angelus: *in d. l. non poterit. 6. de furtis.* vt quãdo dubitatur, vtrum reus offerẽdo infamiam

Digitized by Google

infamiam euitare poſſit, an nō, curet offerri pœnam per tertiam perſonam ſine ſuo mandato. Nam tunc pro confeſſo haberi non poterit, ex alieno facto: & tamen ſolutio recipienda erit: quia à tertio etiam extraneo cuiuſque debitum diſſolui poteſt & id recipere creditor cogitur. *l. ſoluendo. 39. de neg. geſt. l. ſolutionem. de ſolution.* Et hanc tutiſſimam eſſe viam, nonnulli arbitrantur. *Bart. Capoll. in caut. 12. per ea quæ traduntur à Dd. in c. teſtim. extr. de teſtib.* Cæterùm ex conſt. pro. 42. parte 4. reus offerendo mulctam à pœna infamiæ iniuriarum non liberatur. Tertius modus eſt, Si ante ſententiam reus paciſcatur aut tranſigat, authoritate iudicis impetrata: *l. furti. 6. §. qui iuſſu. h. t.* aut citra iuſſum iudicis, adhibita proteſtatione, Se tranſigere, non quòd delictū confiteri intendat, ſed quo à vexatione litis ſeſe redimat. Ea enim proteſtatio excuſat, vt volunt Dd. *Iaſ. in l. tranſigere. 18. nu. . C. de tranſact.* Quartus modus eſt, Si iudex recedat ab ordinaria pœna: quod fieri ex cauſa poſſe, diximus, & aliquam ſeueriorem reo imponat, quam quæ ex lege debeatur. *l. in ſeruorum. 10. §. in perſonis. de pœnis.* Cenſetur enim cum Exiſtimatione diſpenſaſſe, qui duriorem pœnam impoſuit. *d. l. furti. l. quid ergo. §. pen. h. t. l. 3. & 4. C. eo. l. ordine. 15. ad municipal.* Quintus eſt, Si iudex expreſſim in ſententia Exiſtimationem reo conſeruet, addita clauſula: Se illud Ex iuſta cauſa facere. Nā cùm tacitè impoſita duriore pœna famæ conſulere poſſit, vt ſuprà dictum eſt: cur expreſſe idem non poſſit. Ex iuſta cauſa, nulla ratio eſt. *Bart. in d. l. quid ergo. §. pœna. 5. h. t. Bald. & communiter Dd. in l. 3. C. eo.* Sed hoc caſu cauſam in ſententia exprimere aut ſpeciatim, aut in genere debet, etiamſi aliàs ad id nō cogatur. *c. ſicut. vbi Dd. de re & ſent. iud.* Quia citra iuſtam cauſam, iudex damnatum reum ab infamia, contra legis diſpoſitionem, liberare regulariter non poteſt. *d. l. non poterit. de iur. d. l. ordine. 5. ad munic.* Sextus modus eſt, Si condemnatus, à ſententia prouocet: & pendente appellatione, leuteratione, aut alio remedio ſententiā ſuſpendente, det operam interea ne ſubſe-

A quatur altera ſententia, ſed lis pereat per pactum, ſolutionem, aut alio quouis modo. *Bal. in l. 3. nu. . & 4. C. eo. l. qui cum maior. 14. de bon. li.* Septimus & vltimus modus eſt, Si probris affectus, per principe exiſtimationi priſtinæ reſtituatur. *l. ſolet. 10. h. t. Bald. in d. l. nu. 3. & 4. C. eod. & in l. 1. ac ll. ſeqq. C. de ſent. paſſ. & reſtit. Bart. in l. 1. § fin. ſupr. de poſtulat.*

B

DE PROCVRATORIBUS & defenſoribus. Tit. III. C. 2. 13.

1 *Continuatio.*

2 *Vnde dictus procurator: quid ſit, quomodo ab alijs adminiſtratoribus differat.*

C 3 *Diuiſio & genera procuratorum.*

4 *Cauſa efficiens: qui procuratores dare: qui eſſe poſſint, vel non poſſint.*

5 *Materia: ad quas res gerēdas procuratores cōſtitui poſſint, vel non.*

6 *Forma: quomodo, & quam variè conſtituatur procurator, deque*

D *eius ſatiſdatione, & inſtrumēto procuratorio.*

7 *Forma probandi mandatum procuratorium.*

8 *Finis & effectus: & de officio ac poteſtate procuratorū, itē excuſatiōe, et actionib. quæ vtrinque dantur.*

E

9 *De interpretatione procuratorij.*

10 *Affinia.*

11 *Cōtraria: et quomodo reuocetur procurator, quid ei obijci poſſit.*

12 *De defenſoribus, tractatio methodica.*

POſtquā † dictū eſt de his qui poſtu-

F lare nō poſſūt, vel propter Edictum prætoris, vel propter Infamiā, aut aliā cauſā: ſequēs eſt videre de ijs, qui pro alijs recte poſtulāt. Nā in iudicijs prima quæſtio eſt de ꝓcuratorib⁹: vtrū vide-

Digitized by Google

licet is, qui alicui⁹ nomine agit vel defendit, idoneus ſit procurator, an non ſit, *l. li et. 24. C. eod.* Sequitur igitur cõſequenter titulus de Procuratoribus & Defenſoribus, qui cũ defenſores à procuratoribus ipſa inſcriptione ſecernat, par eſt nos idem diſcrimen retinere, & diſtinctè primùm de procuratoribus, tum de defenſoribus dicere.

7 ¶ Procurare, eſt pro alio aliquid curare: & Procurator eodẽ modo dicitur, quo Proconſul, Proprętor, Protutor, & ſi qua ſunt ſimilia, in quibus præpoſitio ſignificat aliquid pro alio ſeu alieno nomine adminiſtrari. Procurator igitur eſt, authore I.C. *l. 1. hoc t. Spec. in Rub. eo. nu. 1.* qui aliena negocia, mãdatu domini adminiſtrat. Qua in definitiõe omiſit genus, breuitatis cauſa, vt ſolẽt I.C. Subintelige autem genus, videlicet eſt Geſtor, ſeu Adminiſtrator, ſeu Curator, &c. Materia oſtẽditur in verbo, Aliena negocia. nã in proprijs negocijs nemo ſibijpſi eſt procurator. *l. licet. 42. §. ii cui h. t.* Vt enim res ſua nemini ſeruire dicitur, *l. in re. 26. de ſer. vrb. prædio. l. vti frui. 5. ſi vſus fru. pet.* ita contra nec quenquam rerum ſuarum procuratorem aut ſeruũ perhibemus. Hæc enim nomina & officia ſunt relatiua, quæ ad alium dominum reſpectũ habent: vt vna perſona, in eodẽ negocio, ſimul procurator, ſeu ſeruus & dominus eſſe non poſſit. Differentia autẽ eſt in verbis, Mandatu Domini. Nam ſpecifica forma, quæ procurator à defenſore, negociorum geſtore, tutore, curatore, adminiſtratore ciuitatis, & ſimilibus ſecernitur, eſt Mandatum domini. Negociorum enim geſtor & defenſor, ſinẽ mandato negociantur: tutor verò & curator, ac ſimiles non domini mandatu, ſed publica authoritate vel teſtatoris, vel legis, vel magiſtratus. At procuratoris eſt, qui mandatu priuati domini adminiſtrat. Verbũ autem Adminiſtrandi, cùm denotat officium procuratoris, tum illud ab officio patronorum diſtinguit: quorũ non eſt priuatim negocia gerere aliena loco domini, ſed pro alterius cauſa publicè dicere, & aduocare, ſeu (vt loquuntur) ius partis pandere, meritaq; cauſarum allegare. *vide in tit. C. de poſtulãdo.*

A *& de aduoc. diuerſ. iud. & in l. rem non nouã: §. patroni cauſarum. C. de Iud.* Diſtinguit idem verbum procuratorem à nuncio. Nã adminiſtrare, propriè ſignificat loco ſeu iure domini negocium gerere. *tit. de adminiſtr. tut. de admin. rer. ciui.* Hoc autem modo procurator adminiſtrat, *l. nulla. 23. C. eod.* nuncius nõ item. Quia nuncius non loco domini aliquid accurat, ſed vt nudus miniſter, penes

B quem non eſt ius adminiſtrandi, ſed ſolummodò nudum factum exequendi: quiq; veluti inſtrumentum ſeu organum aliquod interuenit, *l. ſi pupilli. 6. §. item, vbi glo. de neg. geſt. Dd in l. 1. C. per quas perſon. nob. acquir. & in l. 1. de acqui. poſſeſſ.* & (vt inquit Spec. *Spec. de procurat. §. vlt. nu. 5.*) vice epiſtolæ fungitur.

¶ Procurator autem conſtituitur 8

C aut Vniuerſorum bonorum, *l. mandato. 60. ho. tit.* aut Certæ alicuius rei vel litis, negociive. *l. 1. hoc titul.* Hic Specialis. *l. procurator. 58. verbo generaliter. h. t. c. 5. de procur. in 6.* ille Vniuerſalis procurator dici ſolet, nonnunquam etiam generalis, *d. l. procurator. 58.* aut procurator cum Libera adminiſtrandi poteſtate: *d. l. procurator. 58. hoc tit.* quem Legitimum Cic. pro Cecinna vocat: qui maiorem ac liberiorem tractandæ rei poteſtatem habet, quàm procurator generalis *l. mandato. 60. l. procurator. 63. hoc tit. c. 4. §. fin. eod. lib. 6.* Rurſum procurator alius conſtituitur in rem Alienam, alius verò in rem vtilitatemque Suam: qui quidem alienum negocium (nam proprij, vt dictum fuit, nemo procurator eſt) mandatu domini gerit, ſed ad ſuum tamen emolumen-

E tum: *l. ſeruum. 33. § fin. hoc tit.* vt eſt is cui dominus aut vendidit, aut quoquo modo actiones ceſſit. *l. procuratore. 55. l. ſi quis. 34. hoc tit.* Tertiò, perhibetur alius eſſe procurator Iudicialis, qui lites alienas in iudicio perſequitur: alius verò Extraiudicialis, qui extraiudicialia negocia curat. *l. ſeruum. 33. hoc tit.* Vltimo, quidam dicuntur Veri procuratores, quidam Falſi. *l. licet. 24.*

F *C. eod. l. falſus. 19. C. de furt. l. licet. 56. de iudic.* Falſus rurſum procurator multis modis: vt qui nullum habet mandatũ: aut qui mandatum quidem habet, ſed reuocatum, aut alio quouis modo extinctum.

Digitized by Google

tinctum, puta morte, &c. aut qui mandatum quidem exhibet, ſed ad propoſitum impertinens: verbi gratia, ſi producat generale mandatum, in cauſa, cui opus ſit ſpeciali: *cap. 1. de procur. in 6.* item cuius mandatum eſt inſufficiens, puta ab eo, qui mandare non poteſt, datum: vel qui quidem procurator cōſtitutus eſt, ſed nondum mandatum exercendi officij accepit. *vide poſt. gloſſ. Bart. Bald. & Salic. in l. falſus. 19. C. de furt. & Iaſ. in l. licet. rum. 4. & 5. C. eod.*

¶ Efficiunt autem & conſtituunt procuratorem aut Iuſſum iudicis, qui (vt volunt Dd.) petentibus procuratores ipſe conſtituit. *l. 1. §. 1. vbi gl. & Dd. ſupra de poſtul.* (quanquam edictum illud non de procuratoribus, ſed aduocatis & poſtulatoribus loquatur:) aut Conſenſus priuatorum & ratificatio, quæ pro mandato eſt. *Myrſing. obſeruat. 44. cent. 1. vide glo. & Dd. in l. ſi pecuniam. 9. C. de nego. geſt.* Nam conſtituuntur procuratores, voluntate mutua & conſtituentis, & conſtituti, quaſi per mandatum. *glo. in l. mutus. 41. in prin. ad verb. procedere. hoc tit. alleg. ad hoc. l. 1. ff. manda. l. filiusfam. l. 1. §. inuitus §. fin. l. 2. in verb. quia conſenſus ab ſt. hoc tit.* Ac ſi rem verè putare volumus, hic contractus in mandatum incidit, ex eoque Mandati producitur actio. *l. ſi procurator. 8. ff. mand. l. licet. 42 §. eod. hoc. tit.* Quibuſnam verò procuratores conſtituere permiſſum ſit, facilè ſciri poterit, ijs cognitis, qui procuratores dare prohibentur. nam hoc edictum Prohibitorium eſt. Quocirca qui nō prohibetur dare, huic conſtituendi procuratoris intelligitur facta poteſtas *l. mutus. 43. §. 1. hoc tit.* Procuratorem conſtituere non poteſt Excommunicatus, *ca. fin. ext. eod.* Pupillus, item Minor qui curatorem habet, niſi tutore vel curatore authore. *l. neque. 11. C. eod.* Quòd ſi porro minor curatorem non habeat, ſicut habere non cogitur extra iudicium, *vide Inſtitut. de curat.* tum procuratorem ad extraiudicialia negocia conſtituere poteſt: *l. mutus. 43. §. is qui. 3. hoc tit.* ad iudicia verò, liteſq; perſequendas, non item: quia legitimam ipſe perſonam in iudicio ſtandi ſine curatore non habet: *in princ. Inſtitut. de curat.*

A tantum abeſt vt alium ad id legitimare poſſit: quod & in mulieribus iure Sax. receptum eſt. *Landt. lib. 1. art. 4.* Syndicus quoque Vniuerſitatis, item tutor vel curator procuratorem dare non poſſunt in litem, antequam ea ſit conteſtata, ſed tantùm actorem: *l. nec ciuitatis. 74. hoc tit. l. neque. 11. l. nulla. 23. C. eod.* quia ſyndicus vel tutor non eſt dominus litis, ante conteſtationem. *d. l.* B *neque.* Nullus procuratorem dare poteſt, niſi qui ſit litis ſeu rei dominus. *glo. in d. l. neque.* Ab ea verò conteſtata & hi & ipſi procuratores, quamuis ſubſtituti tantùm, alium dare ac ſubſtituere poſſunt. *d. l. neque. Mynſing. obſeruat. 41. Centur. 1.* Filiusfamilias extra iudicium procuratorem ad negocia rectè ſumit, quoniam & rectè contrahit, quemadmodum & ſeruus: in iudi- C cio verò procuratorem inſtar ſerui cōſtituere nequit ſuo nomine, quia nec agere poteſt: quibuſdam caſibus exceptis, vt actione Iniuriarum, & ſimilibus. *l. filiusfamiliâs. 8. hoc tit. l. non eo. 14. C. eod.* Statuliber qui de ſtatu ſuo litigat, rectè procuratorem dat: neque enim pro ſeruo habendus eſt, quamdiu de ſtatu ſuo litigat. *d. l. ſeruum. 33. hoc tit.* D Ab hoſtibus captus procuratorem facere nequit, ſed tantùm actorem aut curatorem: quia quamdiu in hoſtium eſt poteſtate, ſui iuris non eſt, nec rerum ſuarum dominus. *l. ab hoſtibus. 15. ex quibus cauſis maio.* Mutus & ſurdus eo modo procuratores dāt, quo dare poſſunt, videlicet nutu, vel ſcriptura *l. mutus. 43. h. t.* Plures quoque ſimul agentes aut defendentes, vnum procurato- E rem conſtituere poſſunt: non tamen plures cohæredes, inter ſe Familiæ herciſcundæ iudicio contēdentes. Hic enim propter adiudicationes & condemnationes quæ inuicem fiunt, vnus procurator omnium nomine recipi non poteſt, ne idem eidem ac ſibijpſi condemnetur. *l. licet. 24. §. pen. hoc tot. tit.* Sunt etiam qui inuiti dare procuratores in iudicio cogantur, vt qui per ſe F litigare non poſſunt: cuiuſmodi ſunt perſonæ Illuſtres, *l. penult. cum Auth. ſeq. C. eod.* & iure noſtro Saxonum, mulieres: quæ in iudicio neque agendo, nec defendendo, abſque tutore liti,

Digitized by Google

petentibus authoritate iudicis præfecto, idoneè conſiſtunt. *Chil. in prac. c. 22. per text. li. 1. art. 42.* Quanquam pro coniugatis plerunq; maritus (veluti legitimus iure Sax. curator) præſtita tamen de Rato cautione, admittatur, *l. marit. 20. C. eo.* Nam etſi legitimus ſit rerũ vxoriarũ adminiſtrator, ac morib. quoque patrijs curator: *lib. 1. art. 31. 45.* tamen, quia rem vxoris inuitæ minuere nequit, *vide infr. de fund. dota.* idcirco nõ eſt ſatis conſultũ aduerſæ parti, niſi eiuſmodi de Rato cautionem præſtet. Quinam autem dari procuratores poſſint vel non, eadem regula quam antè poſuimus, diiudicatur. Nam quicunque non prohibetur dari, is id officij rectè ſuſcipit. *d. l. mutus. 43.* Dari autem in iudicio procuratores non poſſunt Minores: quia propter beneficium reſtitutionis quod habent idonei nõ videntur eſſe, *l. exigendi. 2. C. eo. vbi Iaſ. nu. 9. & 20. dicit hanc eſſe communem. & in l. neq. nu. 3. C. eod. tit. Panor. in c. non iniuſtè. 4. ext. eod.* nec habent legitimam perſonã ſtandi in iudicio: *l. 1. & 2. C. qui legit. perſon.* vnde & in proprijs, per curatorẽ litigare coguntur: *in princ. Inſtit. de curat. l. 2. C. de accuſat. l. 4. de his qui accuſ. poſſ.* tantum abeſt, vt alienas lites perſequi rectè queant. *l. fin. C. de leg. tut. §. item maior. 4. Inſti. de excuſat. tutor.* Fœminæ quoq; indiſtinctè in iudicijs procurare vetantur: cùm quia virile officiũ eſt pudore ſexus alienum: *l. alienum. 9. C. eod.* tùm quoniam interceſſio quædã eſt in procuratione iudiciali, quæ alienam rem ſua fide, ſuoque periculo tractandam ſuſcipit. *l. non diſtinguemus. 32. §. 1. de recept. arbit.* Interceſſionibus autẽ mulieres non cenſentur idoneæ, quoniam obligationi per S.C. Velleianum eximuntur. *d. l. non diſtinguemus. §. 1. & tot. t. ff. & C. ad S. C. Velleianum.* Nonnũquam tamen ex decreto cauſa cognita, Iure ciuili quidem admittuntur: vt ſi litem agant ſuam: *l. 4. C. eo. vide Cuiac. ad Paul. lib. 1. tit. 2.* aut pro parentibus liberiſve vel etiam captiuo deſertoque marito. *deciſ. Neapo. 41. Spec. h. t. §. ratione. num. 1. per l. 3. de lib. cauſ. deciſ. Rot. 16. tit. de procura.* intercedant: nec quenquam præſto habeant qui ſe horũ nomine alioquin offerat. *l. fœminas. 41. hoc tit. l. liber-*

A *tos. 11. §. pen. de neg. geſt.* Sed iure Saxonũ ne his quidem caſibus admittuntur. Nam non habentibus tutorem aut interceſſorem, iudex ipſe conſtituit. *glo. Land. 45 lib. 1.* Milites in aliena quoque cauſa, procuratoris officium ſuſcipere, etiam volente aduerſario, vetantur: *l. militem. 7. l. qui ſtipendia. 9. C. eod. l. filiusfam. §. veterani. h. t.* ne uidelicet à publico iure militiæ, per negocia priuatorum auocentur, niſi rem in ſuam, aut

B ſuæ nomine cohortis agant. *d. l. filiusf. §. veterani.* Itẽ & Decuriones, alijſq; digniores (quia vile procuratoris officiũ eſt, *l. ſi quis. 16. l. ſi quis. 34. C. de decu. li. 10.*) Medici & Profeſſores: *Spec. de procur. §. 1. nu. 35* ſeruus, alia ratione, quia perſonam ſtandi in iudicio legitimam non habet: *d. l. ſeruum l. 1. & tot. tit. C. qui legit. perſon. ſtan. in iud. non hab.* quanquam

C extraiudicialibus rectè præficiatur: vt & Minor, Mulier, & ſimiles: *vide infr. de inſtit. act.* item furioſus, quia conſenſu caret, *d. l. 2. hoc tit.* Filius porrò familiâs, dummodo maior 25. annis, indiſtinctè tam in iudicio, quàm extra iudicium, ſiue ad agendum, ſiue ad defendendũ, rectè procurator conſtituitur. *l. ſi iusfam. 8. in princ. hoc tit.* Mutus & ſurdus, ad negocia procuratores dari poſſunt:

D ad litem perſequendam, nequaquam: *l. mutus. 43. h. t.* quia nec poſtulare poſſunt, *l. 1. §. 2. ſupr. de poſt.* Infames autem an idoneè procurent, variè diſputatur. Verius videtur olim nec dare neq; dari procuratores potuiſſe, *Paul. lib. 1. tit. 2.* quod poſtea Iuſtin. *§. vlt Inſtit. de excep.* ſuſtulit. Communis itaque concluſio eſt, Iure ciuili infamem procurare poſ-

E ſe. *§. fin. Inſtit. de except.* quia pro ſe, & alijs quibuſdam rectè poſtulat. *d. l. 1. §. fin. cum ſeqq. ſupr. de poſtul.* Nec obſtat, quòd Infames ab omnibus honoribus & dignitatibus arceantur. *l. 2. C. de dig. lib. 12. l. 1. C. de infam. lib. 11.* Nam procuratoris officium non eſt dignitas, ſed onus: *vt ait glo in l. 2. in fin. C. de dig. lib. 12. & Panorm. in c. Imperatorum. num. 9. in fin. de iuram. calum.* & à pleriſque pro

F vili contemptibiliq; functione habetur. *l. ſi quis procurationem. vbi g oſſ. Bart. Ang. & aly hoc notant. C. de decur. lib. 10. Dyn. in c. infamibus. in fin. de reg. iur. in 6. Panor. in c. poſt ceſſionem. num. 2. de proba.*

Iure

Iure ſanè Pontificio diſtinguitur: vt pro Eccleſiaſticis nempe perſonis procurator ignominioſus nō admittatur, ſed tantùm pro laicis & ſecularibus, *vt poſt multam diſput. concludit Panor. in d. c. imperatorum. nu. 9. de iuram. calum. quod latiſſimè pro ſuo more exequitur Tiraquellus in tract. de nobilitate c. 30. num. 2. cum mult. ſeqq.* Rei quoque cauſæ capitalis, *l. reum. 6. C. eod.* & redemptores alienarum litium. *l. item. 15. C. eod. l. ſi contra. 20. C. mand.* item excommunicati. *c. intelleximus. de iudic. c. prudentiam. §. 6. de off. deleg.* procuratoris officium ſubire nequeunt: vt nec fiſcus, aut vniuerſitas, aut ciuitas, *l. 3. tot. tit. C. ne fiſc. vel priuat.* alia tamen ex cauſa: ne videlicet potentia vel gratia in re priuata cauſam alterutrius partis reddant deteriorem. Vnde quæri ſolet; an Syndicus Vniuerſitatis, priuatorum etiam lites procurare valeat: præſertim cū totam repræſentet Vniuerſitatem? *l. 1. quod cuiuſq. vniuer.* Et puto poſſe: quando non vt Syndicus agit aut defendit, nec totam vniuerſitatem repręſentat, ſed interuenit vt procurator priuati. Extra ſui namque fines officij nihil aliud eſt, quàm perſona priuata: *Dec. in l. factum, 170. de reg. iur. Panor. Dec. in c. ſi quando. de offi. deleg. text. in l. fin. cum ibi not. de iuriſd. Card. in cle. 1. §. fin. de cel. miſſ.* niſi aliunde, gratia eius aut potētia oſtendatur nimis eſſe formidoloſa. *tot. tit. C. Ne liceat potent. cum ſequent.* Nec id nouum eſt; propter diuerſos rerum ac perſonarū reſpectus. *l. tutor. de his quib. vt indignis. Euerhard. in locis legalib. in loco, de Tanquā, ſeu de Reſpectiuis.* Abſens dari procurator poteſt, *l. 1. in fin. h. tit.* quia conſenſu conſtituitur. Quæ autē ſunt illius generis, illa etiam inter abſentes per nūcium aut epiſtolam rectè peraguntur: *l. 2. de pact. §. 1. in fin. de contrah. empt.* dum tamen abſens aut ſciat ſe dari procuratorem, aut conſtitutionem habeat ratam, poſtquā ſcire cœpit: vt ſi mandato, literiſque procurationis acceptis acquieſcat, *fac. l. ſi procuratorem. 65. h. t.* neque de diſſenſu ſuo proteſtetur. *Clement. 1. vbi Zab. de procur. Bart. in l. quo enim. §. fin. ff. rem. rat. hab. Iaſ. in l. qua dotis. numer. 90. ff. ſolut. matrim. Felin. poſt Panor. in c. nonne. nu. 10. de præſumpt.* nam

A inuitus, & qui diſſentit, procurator dari nequit. *l. plus famil. 8. §. 1. h. t.* Inuitus autē is eſt, qui neq; dicto nec facto aliquo præ ſe fert aſſenſum. *l. filius fam. 8. §. 1. vbi gl. h. t. l. inuitus. 17. C. eo. vide Felin. in d. c. nonne. Bart. & Iaſ. in d. l. qua dotis.* Dominus in re ſua procurator dari nequit, quia tollitur relatio inter procuratorem & herum neceſſaria: niſi detur reſpectu iuris, quod tertius in re B ſua habet: vt ſi debitor dominus rei oppignoratæ, à creditore detur procurator in cauſa hypothecaria: aut maritus ab vxore in cauſa dotalitij, quod vxori in bonis mariti proprijs conſtituitur. *l. licet. 42. §. in cui. 1. h. t.* Vnius etiā litis plures eſſe procuratores poſſunt: *l. ſi quis. 31. §. 1. h. t.* ita tamen vt in ſolidū, (quod non præſumitur, *Mynſing. obſer. 47. cent. 1.*) aut ſaltem coniunctim om- C nes dentur. Nam per partes conſtituere procuratores non licet: ne in plures aduerſarios; altera pars cum incommodo diſtrahatur. *l. 3. famil. herciſc.* Verbi gratia, ſi ab aliquo petātur centum, non poteſt reus procuratores plures dare, quorum alius 20. alius 30. alius 50. defendat non deberi. *l. non tamen 38. h. t.* Is etiam qui reip. cauſa abfuturus eſt, aut initurus Magiſtratum, aut D qui perpetuo morbo tenetur, & denique omnis is, qui inuitus iudicium pati non cogitur, idoneus procurator non eſt, & repudiari poteſt. *l. neq. 4. h. t.* Poſtremò ſciendum eſt, coniunctas perſonas pro conſanguineis, item maritum pro vxore, etiam ſine mandato procuratores eſſe poſſe, dum tamen de Rato caueant. *l. Pomponius. 40. § fin. h. t. l. maritus. 21. C. eod.*

E ¶ Quod ad materiam attinet, eadē regula teneatur quæ ſuprà tradita eſt: videlicet omnibus validè cauſis & negocijs adhiberi procuratorem, niſi quid diſertè exceptum ſit, eſt enim hoc edictum Prohibitorium. *l. mutus. 43. h. t.* Quodcunq; igitur non inuenitur prohibitum, id intelligi debet conceſſum: *l. cum prætor. 12. de iud.* Procura- F tor ergo qui velut curator non perſonæ, ſed rebus datur, *l. in copulandis. 8. c. de nupt.* aut omniū bonorum cōſtitui poteſt, aut alicuius partis extra iudicium, *l. 1. hoc. tit.* veluti curator. *in princ. Inſtit.*

Digitized by Google

de curat. In iudicio verò aut omnium litium, aut vnius rectè procurator datur: totius tamen, non partis alicuius. *iuxta d. l. non tamen. 38. h. t. Mynſing. obſeruat. 46. cent. 1.* Ab hac regula excipiuntur ex cauſæ, quæ per procuratorem agitari non poſſunt: vt ſunt Iudicia Publica, in quibus procurator alieno nomine non admittitur, neque ad agendum, neq; ad defendendum: *l. pen. §. fi. de pub. iudic. l. 2. 3. & 5. C. de his qui accuſa. poſſ.* item non Publica quæ tamē Criminalia ſunt, & eiuſmodi, vt pœna ſupra relegationem damnato queat imponi, *l. 1. An per al. cauſæ app. Dd. in d. l. penul. §. ad crimen. latè Marant. in Spec. part. 4. diſt. 1. nu. 35. in pract.* Quod tamen limitant Dd. niſi pro abſente reo non principalis, ſed abſentiæ cauſa defendatur: *l. abſens. 71. h. t. Bart. poſt gloſſ. & Dd. in l. 1. infr. An per al. cauſa app. latè Marant. in Specu. aur. par. 4. diſt. 1. n. 42.* aut niſi quis ſuā ſuorumq; iniuriam perſequatur: *Bart. in d. l. licet. 42. in princ. h. t. Mar. præall. loco. num. 41. de quo tamen vide l. non cogendum. 45. §. 2. h. t. c. tua, de procur.* aut actio criminalis ciuiliter ſit inſtituta, puta ad pœnā pecuniariam: ſicut de criminibus omnibus aut criminaliter aut ciuiliter agi poteſt. *l. vnic. C. quando ciuil. act. præiud. crimin. Bart. in l. 1. & 2. de priua. delict.* Et hæc quidem iure ciuili tralatitia ſunt. Moribus autem noſtris, à parte accuſatoris indiſtinctè procurator admittitur, ſiue agat criminaliter, ſiue ciuiliter: quia lege patria accuſator non item tenetur ad pœnam talionis, velut iuribus noſtris: ſed tantum ſumptus præſtat & mulctam pecuniariam, ſi in accuſando defecerit. *vt tradit Chilian. ca. 47. Fach. diff. 41. Reinhar. diff. 38. pœnal. per art. 68. lib. 1. & artic. 5. lib. 2.* vt nulla cauſa ſit, quamobrē procurator non ſit admittendus. Sed an in iudicijs famoſis procurator iure ciuili recipietur? non enim videtur, quia capitalibus hæc comparantur, *l. iuſta; vbi glo. de manumiſ. vindict. glo. in §. ſuſpectus: ad verb. ob culpam. Inſtit. de ſuſp. tutorib. latiſſ. Iaſ. in repe. l. admonendi. numer. 278. de iureiur.* eoq; I.C. in accuſatione Suſpecti tutoris, quæ famoſa, nimirum ob dolum, eſſe poteſt, *§. ſuſpectus. vbi dixi Inſtit. de ſuſpect. tut.* procuratorem non

A facilè putat admittendū: *l. non ſolum. 39. §. fi. h. t.* & in cauſa Iniuriarum, lex prohibet admitti, niſi perſonæ illuſtres litigent. *l. fi. C. de iniur.* At contra Paulus, *in l. licet. 42. h. t.* Iniuriarum actione, quę ex lege Cornelia deſcendit, procuratorem admittit: & ſuprà *ad tit. de his qui not. infam.* dictum eſt, aliquē alieno nomine de cauſa famoſa poſſe damnari: puta procuratorio, tutorio, &c. *l. furti.* B *6. §. ſi quis alieno. ſup. de his qui not. infam.* Ex quo intelligi licet, in his iudicijs alieno nomine iudicium haud perperā ſuſcipi. Sed hæc, diſtinctione ſuperiore adhibita, ritè conciliantur. Nam vbi certa pœna famoſis actionibus præſtituta eſt, aut certa pœna petitur, quæ minor ſit relegatione, hic procurator recipitur. *in d. l. licet.* Quando autē pœna arbitraria eſt, ſicut cum de ſuſpecto C tutore quæritur; aut cùm agitur actione Iniuriarum Prætoria, & incerta pœna poſtulatur: procurator repudiari debet. *Maran. de iud. part. 4. diſt. 1. num. 25. & 37.* Nam arbitraria coërctio, pro ratione circumſtantiarum augeri poteſt & minui, & etiā vſq; ad pœnam mortis extendi: vt eſt cōmunis cōcluſio. *in l. ſacrilegij. ad l. Iul. pecul. per gloſ. & Dd. in §. in ſumma. verb. extraordinaria. Inſtit. de* D *iniur. l. 1. de extr. crim. vide infr. de acq. rer. domin. 7. in fin. item vide hac de re latiſſimè Maran. in diſput. 3 & in Spe. aur. par. 4. diſt. 1. nu. 53. Bald. in c. 1. §. iniuria. de pact. iur. fir. Bart. in l. fin. vbi pup. educ.* Quare non mirandum eſt, ſi in his procuratori nō ſit locus. Nec verò huic diſtinctioni aduerſatur quod ſupra dictū eſt, cauſam famoſam capitali comparari. Etenim E hoc non ſimpliciter verum eſt: ſed ſecundum quid, puta in dilatione iuramenti, & conſimilibus. In hac certè quæſtione non obtinet: an enim procurator admittendus ſit, nō grauitate & qualitate cauſę æſtimamus, ſed qualitate pœnæ quæ ex cōdemnatione ſequitur, & eſt eiuſmodi, vt procuratori imponi aut poſſit, aut non poſſit. Iure tamē Saxonum, iniuriarum cauſa procuratorem ab vtraq; parte indiſtinctè F recipit: quia lege patria iniuriarū pœna non eſt arbitraria, ſed pecuniaria: & quidem certa, uidelicet 30. ſolidorū. *vide tit. de iniur.* In popularibus cauſis

an

an procurator recipiatur, diſtingui ſo-
let: vt actor quidem eum dare nō poſ-
ſit, quoniam publica, nō ſua cauſa eſt,
niſi ſuam principaliter iniuriam perſe-
quatur: pro reo autē alius rectè inter-
ueniat: quia priuatam cauſam, hoc eſt,
pecuniariam, quæ iſtis actionibus peti
ſolet, tuetur. *l. licet. 42. in prin. l. non cogen-
dum. 45. §. qui ita. 2. h. t. l. 5. de popularibus
act.* In interdicto de Liberis exhiben-
dis, procurator non admittitur ex par-
te agentis: non, quòd actio criminalis
ſit, ſed quia perſonalis. Datur enim ſo-
li patri, quando in id agatur, vt abdu-
cere liberos liceat: quod ius ſolius eſt
patriæ poteſtatis. His igitur cauſis ex-
ceptis, in omnibus reliquis procurator
admittitur ab vtraq; parte, *l. mutus. 43.
h. t.* tam pecuniarijs *l. fin. C. eod.* quàm li-
beralibus: *l. ſeruum. 33. §. cum. l. ſed & hæ.
35. §. 1. h. t.* nec intereſt, vtrū ad litem Fu-
turam, an præſentem & inchoatam: *l.
3. l. qui proprio. 46. h. t. l. nihil. 20. C. eod.* vtrū
in Prima inſtantia, an in Secunda de-
tur. *l. 2. l. inuitus. 17. C. eod.*

6 ¶ Quod ad formam conſtitutionis
attinet, procuratorem conſenſu præfi-
ci, ſuprà dictū eſt. Conſtituitur autem
conſenſu vel expreſſo, vel Tacito. Ex-
preſſo, velut per pactū, *in l. 1. l. ſed hæ. 35.
h. t.* nuncium, litteras, *l. . in fin. cum l. ſeq.
h. t. tunc. l. 2. de pact. & l. . infr. mandati,* ra-
tihabitionem. *l. in cauſa. 27. l. licet. 42. h. t.
Mynſing. obſerua. 44. Cent. 1.* Tacito, vt
cùm dominus præſens alterum pati-
tur ſuam agere cauſam: *l. qui patitur. 18.
infr. mandat.* aut quando mulier permit-
tit marito, ſuorum negotiorum curā:
l. maritus. 21. C. de procurat. aut quoties
procurator datus, mandati iuſſum vel
literas recipit, neque contradicit: *Cle-
men. 1. de procurat. l. ſi procuratorem. 65. h. t.*
vel cùm inſtrumenta cauſæ principa-
lis, hoc eſt, quibus cauſa inſtrui ac pro-
bari poteſt, traduntur. *l. ſi mulier. 11. vbi
Bald. num. 2. C. de pact. conuent. Rom. ſing.
643. incip. per productionem. & conſil. 446.
in fin. Andreas Sicul. latè in cap. coràm. in
princ. de offic. deleg. & Alc. in tractatu præ-
ſumpt. reg. 1. præſumpt. 33. num. 4.* Conſti-
tuitur autem procurator tam Præſens
& coràm, quàm Abſens (vt dictum
eſt) per epiſtolam vel nuncium: *l. 1. &
2. h. 5. & 6. l. ſeruum. 33. hoc tit. l. 1. ff. man-*

A *dat.* item vel In præſens (hoc eſt, vt ſta-
tim gerat officium:) vel in diem, vt
poſt calendas Iunij: vel ad diem, *l. 3.
h. t. Spec. de procurat. §. renun. numer. 13.* vt
vſque ad annum: vel ſub Conditione,
l. 3. h. t. vt ſi Titius litem mouerit. Po-
teſt etiam præfici vel Generaliter ad
omnia negocia, vel Specialiter ad cer-
tam cauſam: *l. mandato. 50. h. t. c. qui ge-
neraliter. 4. in princ. eo. lib. 6.* item cū clau-
B ſula, Cum libera, hoc eſt, adiecta po-
teſtate plena: & libera pro domino a-
gendi, faciendi, adminiſtrandi ea om-
nia, quæcunque in cauſa dominus ipſe
agere facere coràm poſſet. *d. l. manda-
to. 60. l. procurator. 6 . h. t. c. 1. . §. ſi. eod. lib. 6.
Bart. in l. credit. 60. in l. Lucius. ff. mand. l. &
l. procurator. 58. h. t. in l. 3. § ſi ego. de oper. no.
nunc. in l. 2. ad Trebell. glo. in cap. per tuas. &
c. ex part. de arbitr. et text. in c. cum contin-
C git. de tranſact. in ca. cum dilectus. de relig.
domib. & l. 1. de off. procurat Cæſar. Bald. in
l. ſi procurator. C. de procurato. & in c. 1. §. no-
mina. in fin. de pace conſtant. vbi tradunt,
quomodo procurat. cum libera conſtituatur.*
Procurator item vel In iudició, vel Ex-
tra iudicium conſtituitur. In iudicio
quidem ex parte agentis, ſi dominus
mandatum actis inſinuet, hoc eſt, lite-
D ràs mandati offerat iudici, aut mittat,
& ad acta redigi curet: aut ſi ipſe co-
ràm iudice procuratorem eligat, eiuſ-
que perſonam cònfirmet, & ſe ratum
habiturum quicquid ille geſſerit, pol-
liceatur & caueat. *§. ſin autem. Inſtit. de
ſatiſdat.* Nam hæc promiſſió de ratiha-
bitione, in omni mandato & conſtitu-
tione procuratoris eſt neceſſaria, *l. ſi
procuratorem. 65. (vbi Bart. & Dd.) hoc tit.
E Specul. in tit. de procuratore. §. ratione for-
ma. num. 13. & 15.* Extra iudicium ve-
rò conſtituere prócuratorem actor po
teſt, aut coram notario & teſtibus: aut
ſi is haberi nequit, literis, priuato, vel
(quod firmius eſt) publico ſigillo con-
ſignatis. *d. l. ſi procurator. 65. vbi Bart. nu-
mer. 3. Specul. præalleg. loc. num. 8. 9. per l. pe-
nult. §. fin. de pignor.* Et hoc caſu, quan-
do ſic de mandato conſtat, non cogi-
F tur procurator cauere rem ratam do-
minum habiturum. Vbi namq; man-
datum certum eſt, ratihabitio nunquā
eſt neceſſaria, *l. vnic. C. de ſatiſd. l. 1. vbi
Dd. C. eod.* niſi defenſionis fortè nomi-

Digitized by Google

ne.*l.ſeruum.33. §.ait prator. h.t.vide in fin. huius tit.de defenſ.* Quòd ſi porrò nullũ omnino exhibere mandatum poteſt, tunc ne offerens quidem cautionem, inuito aduerſario, niſi pro coniuncta perſona recipitur *l.ſed & hæ.11.h.t.l.exigendi.12.l.maritus.21.C.eod.* Sin autẽ probabiliter dubitetur, vtrum quis mandatum habeat an non, hoc caſu cũ cautione de Rato admittitur, *§.ſi verò in perſonam.Inſtit.de ſatiſd. Cuiac. obſeru. lib. 7.cap.26.*vt ſi proferat in iudicio mandatum aliqua ex parte mutilum, aut inſufficiens. *ita communiter diſtinguunt gl.& Dd.in d.l. .C.eod.& in c. . vbi glo ad verb.portitorib.ext.eod.gloſſ. in l. non ſolum. 39.§.qui alieno.ad verb.debet. h.t. Specul.de procur.§.1.numer.31.per l ſi ante.8.de negoc. geſt.Chil.in pract. 12. num.2.* Moribus tamen patrijs vno caſu indiſtinctè procurator ſatiſdare cogitur, non quidem de Rato, ſed de expenſis & Reconuentione: videlicet ſi principalis actor, bona immobilia in loco iudicij non poſſideat. *vt tradit Chil.in d.pra.cap.47.* Procurator autem rei eodem modo aut in iudicio aut extra iudicium conſtituitur, ſed adhibita ſatiſdatione Iudicatum ſolui: *l.iudicatum.6.ff.iud.ſolui.* eoque nomine hypothecam ſuorum bonorum ſupponere pignori reus debet. *l.qui proprio.46.h.tit.§.ſin autem. Inſtit.de ſatiſd.* Quòd ſi ipſe principalis hanc ſatiſdationem non præſtiterit, ad eam indiſtinctè cõpellitur procurator: nec antè recipitur, quàm caueat de Iudicato ſoluendo, *l.vnic.C.de ſatiſd.* etiamſi apud acta fuerit conſtitutus. *vt rectè Spec.de procur.§.ratione.nu.4.* Nec enim rectè cautum eſſet aduerſario de executione, ſi neque à domino, nec à procuratore eiuſmodi ſatiſdatio præſtaretur. Vnde nata regula, Neminẽ in re aliena defenſorẽ fore iuſtũ, qui non ſatiſdet de Iudicato ſoluendo. *l.qui proprio.46.§.1.h.t. Bart.in d. l.ſi procuratorem. 65.nu.1.vbi addit etiam ſi madatum habeat idoneũ procurator, tamen ad hanc cautionem teneri, niſi dominus ipſe ſatiſdedit, per l.vnic.C.de ſatiſd.* Sed hæc cautio, moribus Saxonum neq; à domino, hoc eſt, reo principali, nec ab eius procuratore peti præſtariq; ſolet. *vt Chil.præall.loco docet.* itaq; ſufficit etiam à parte rei, vel mandatum idoneum exhiberi, vel iuxta diſtinctionem in actoris procuratore ſuprà poſitam, caueri de rato.

¶ Porro quod ad formam inſtrumenti procuratorij attinet, continere illud debet nomen cõſtituentis, & procuratoris conſtituti: item cõtra quem, in qua cauſa, coram quo iudice, & ad quos actus procurator eligatur. *Spec.in d.§.ratione.num.20.per c.accedens.c.conſtitutus.ex.eod.d.l.ſi procuratorẽ.65. h.t.* Solent item præcipui actus exprimi: puta ad agendum, offerẽdum, aut recipiendum libellum, excipiendum, litem cõteſtandum, producendum teſtes, audiendum ſententiam; *Spec.in d.§.ratione num.7.* &c. Et quoniam nonnulla ſunt, quæ ſpeciale mandatum requirunt, nec in generali comprehenduntur: *c.4.in princ.& c.5.de procur.lib.6.* vt iuramentum deferre, referre, præſtare, *l.iuſiurandum.18.§.fin. de iureiur.* tranſigere, paciſci, petere in integrum reſtitutionem, & ſimilia: *d.c.4.§.fin.* ideo qui plenum liberumq; dare vult mandatum, aliqua horũ in inſtrumento vt exprimat, neceſſe eſt: puta, Concedo poteſtatẽ iuriſiurandi deferendi, &c. ac poſtea ſubijcienda generalis clauſula: Et omnia reliqua agendi, quę ipſe dominus pręſens agere facere poſſem. *vt traditur in d.c.4. eod. lib. 6.vide de hac forma Spec.in d.tit.de procur.§.vt autem, per tot.* Illud etiam ſciendum eſt, in omni inſtrumento procuratorio inferẽdam eſſe clauſulam, Ratum haberi quicquid procurator geſſerit: *d.l.procuratorem.65. vbi Bart.hoc. tit.* nec ſufficere ita poni, Quicquid legitimè geſtum fuerit. nam dominus ſemper cauillari poſſet, non legitimè geſtum eſſe. *vt rectè Spec.in d.§. ratione. num.4.* Item annum & diem conſtitutionis inſtrumẽto inſerendum: *Spec.in d.§.ratione.num. 15.per c.fin. de procur. c. poſt ceſſionem. de probat.tot. tit. in Auth. vt nomen Imper.* & aliquo ſigillo publico vel priuato, illud ſignandum: *d.l.ſi procuratorem.* & in ſumma, ſtylum illius curiæ, vbi procurator conſtituitur, ſeruandum eſſe. *l.ſemper.34. l. contractus. 23.de reg. iur.l.ſi fundus.6.de euictio. Spec.præall.loc.* Nihil vero intereſſe, vtrum inſtrumentum procuratoris cõſtituatur in prima perſona:

Digitized by Google

ſona: vt, Ego talem conſtituo, an in tertia: vt, Titius conſtituit, *Spec. in d. §. ratione, num. 15. & in §. vt autem, num. 7. per r. dudum, de conuerſ. coniug.* &c. Item, vtrum verbis præteritis an præſentibus, *Spec. præall. loc. nu. 7.* Quod ad probationem verò procuratorij mandati attinet, probatur illud aut Inſtrumentis, aut Teſtibus, aut Præſumptione. Inſtrumentis, vel Publicis, vel Priuatis: *c. petitio. 9. ex. eod l. ſi procurat. 65. hoc t.* vt cùm per acta publica, aut inſtrumẽtum à notario vel domino confectum de mandato docetur, *§. ſin autem, Inſtit. de ſatiſd. d. l. ſi proc. 65.* Teſtibus, vt quando nũcupatur procurator coram duobus aut pluribus, qui poſtea teſtimonium de mandato perhibent, *Bart. in d. l. ſi proc. 65. num. 3. Spec. de proc. §. ratione, num. 13.* Cum enim mandatum, quo procurator conſtituitur, ſolo contrahatur conſenſu: *Inſtit. de obligat. ex conſ. in princ. ad verb. mand.* & nudis verbis, hoc eſt, abſque ſtipulatione: *Paul. lib. 1. tit. 3. §. proc. Inſtit. de his per quos ager. poſſ.* ſequens eſt, ſicut geri coram teſtibus hic contractus poteſt, ita & poſſe per teſtes probari, *l. cum inſtrumentis, 10. l. non idcirco, 12. C. de fide inſtrum. l. pacta, 17. C. de pact. l. 4. de pig. cum ſimil.* Præſumptione probatur mandatum, ex coniunctione ſanguinis: *l. ſed & hæ. 35. hoc t. l. maritus, 21. C. eod.* item ſi conſtet dominum eſſe præſentem, neq; contradicere procuratori agenti: *l. qui patitur, 18. mand.* ſi proferantur inſtrumenta principalis negotij, quæ nemo ſine mandato alicui ceſſurus præſumitur. *Bald. in l. ſi mulier. 11. num. 2. de pact. conſ. Canon. in c. coram. de offic. del. Roma. ſin. 643. & conſ. 446. Alc. in tract. præſump. reg. 3. præſ. 33. nu. 4.*

8 ¶ Finis procuratorij mandati eſt: vt quia rebus ipſi ſuis interdum domini ſupereſſe vel nolunt, vel nequeunt, eorum negocia per alios ad id idoneos, expediantur, *l. 1. in fin. hoc tit.* Procurator datur aut ad Agendum, aut ad Adminiſtrandum: & vel ad lites Omnes, vel ad Speciem vnam, *l. 1. §. 1. h. t.* Cuius rei vtilitas, & publicè, & priuatim latiſſimè patet. Vnde I.C. inquit, Etiam publice intereſſe, vt abſentes defendantur, *l. ſeruum. 33. §. publicè, hoc*

A *tit. l. 4. §. 1 de act. & §. 1. Inſt. de oblig. quæ ex q. contract.* Effectus autem ſuſcepti mandati procuratorij hic eſt, vt qui ſuſcepit, etiam inuitus abſoluere & exequi mandatum authoritate magiſtratus cogatur. Prætor enim ſe coacturum edicit: *l. filiusfamilias, 8. §. fin. l. ſed & hæ. 35. §. fin. hoc tit.* niſi videlicet iuſtiſſima cauſa excuſare ſe procurator poſſit: puta ob valetudinem, aut neceſſa-

B riam peregrinationem, aut inimicitias quæ poſtea inter dominum & ipſum ſunt exortæ, aut munus publice impoſitum, aut alias occupationes quæ derepentè inciderint, & à quibus procurator non niſi cum ſuo dãno queat abeſſe. Nec enim æquum eſt, procuratorem ad id compelli, vt ſuis neglectis aliena prouidere atque perſequi cogatur: *d. l. filiusfamilias, 8. §. fin. cum tri-*

C *bus. ll. ſeqq. h. t.* ne ſuum ei officium ſit dãnoſum, *l. ſed ſi quis, 7. in princ. ff. quemadmodum teſta. aperian.* Procurator autem, qui vel ſponte vel coactus ſuſcipit negocium demandatum, & tractare incipit, ipſa tractatione, poſtquam res deſijt eſſe integra, fit dominus negocij, tam extra iudicium, *l. eum, §. fin. de conſtit. pec. Bar. in l. 1. num. 5. C. de ſenten. & interloc. per l. ſtipulatio iſta, §. ſi quis in-*

D *ſulam de verbor. obligat. l. 1. de ſtipul. ſeruo.* quam in iudicio. Vnde receptum eſt, procuratorem poſt litis conteſtationem, litis dominum appellari, *l. procuratoribus, 22. l. nulla, 23. C. eod. l. 4. § fin. de appell. c. 1. §. 1. eod. in 6.* Quare litem ante conteſtatam, quamuis procuratorem cõſtituere nequit, quia dominus necdũ eſt, *vt traditur in l. licet. 11. C. eo.* quia

E nec lis eſt: *l. amplius, rem rat. hab.* tamen poſt eam cõteſtatam ſuo arbitrio ſubſtituere poteſt, *d. l. nulla, d. l. 4. §. fin. l. neque, 11. C. eod. Mynſing. obſeru. 43. centur. 1.* & omnia gerere, facere, ex bona tamẽ fide, *l. ſed & hæ. 35. §. 1. l. qui proprie. 46. §. procurator. hoc tit. l. ſi fideiuſſor. 29. mandati* quæ dominus facere poſſet, *c. 1. vt lite non conteſtata.* Nam nec melior nec deterior eſt procuratoris conditio, quàm

F domini, *l. ſed & hæ. 35. §. defendere. l. non ſolum, 39. hoc tit.* in cauſa videlicet ſibi mandata, in qua eius factum domino nocet & prodeſt, *c. 1. & 2. de confeſſ. in 6. l. 2. §. fin. quand. appell.*

Digitized by Google

l.3. vbi Salic. C. eo. non etiam ſi quid extra fines mãdati gerat vel committat: *l. in cauſa. 27. hoc tit. l. ſi procur. 10. C. eod. c. cùm olim, 32. de off. deleg. Iaſ. poſt Bart. in l. vnic. §. ſi procur. num. 7. & 8. ſi quis ius dicen. Panor. Felin. Soci. in c. 1. vt lit. non conteſt.* niſi idem dominus quoque facere teneretur, puta ſe defendere. Nam & hoc procurator actoris facere debet: etiamſi eius rei mandatum non habeat, *l. ſeruum. 33. §. fin. l. mutuũ. 43. §. pen. l. pen. hoc t. l. 3. C. eod.* Amplius procuratoris perſona eadem eſſe cum domini perſona fingitur, *l. ſi procurator, 11. vbi gl. fin. ad verb. admiſit, de doli mali except.* quanquam alienare, vel innouare, vel tranſigere nequeat, niſi ſit procurator cum libera: *l. procuratorem, 16. C. eo. l. procur. 63. l. procur. 58. l. ſed & id. 59. l. mand. 60. hoc t.* multo verò minus (etiam cum libera conſtitutus) donare, *l. pactum, 22. C. de pact. vbi dixi.* Aliquando procuratoris etiã potior habetur ratio quàm domini, ſcilicet quoad lis durat. Nam citationes omnes dirigendæ ſunt ad procuratorem, non ad dominũ, *l. 1. C. de ſent. & interloc.* & omnes actus iudiciarij, ab illo, non à domino ſunt exigendi, *d. c. 1. vt lit. non conteſt. c. 1. & 2. de confeſſ. in 6.* atque ipſa adeò ſententia eſt in procuratorem, (quanquam iudicati actio in quaſi defenſorem nunquam detur, *l. ſi procurator, 28. in fin. hoc t. Cuiac. ad Paul. lib. 1. tit. 2.*) non in dominũ proferenda, *d. l. 1. C. de ſent. vbi hoc gloſſ. Bart. & alij diſputant, l. ſi quis 31. hoc tit. l. liberto. §. fin. de negoc. geſt. Canon. in c. querelam, de electio.* Quod tamen intelligẽdum eſt de his, in quibus executio ſententiæ perinde fieri poteſt in procuratorem, ac in dominum: vt in ciuilibus & pecuniarijs cauſis: ſecus eſt in ijs, in quibus executio fieri nequit in procuratorem: vt in criminalibus, matrimonialibus, & id genus alijs, *l. fin. in fin. vbi gloſſ. C. de iniur. gl. Bald. & Dd. in l. nihil. 10. C. eod. & in l. 1. C. de ſent.* Ad effectum obligationis procuratoriæ pertinent etiam actiones, quæ vltro citroque domino & procuratori dantur. Nam actio, proprius eſt obligationis effectus, *l. licet, 42. §. ea. 2. vbi Dd. hoc notant. hoc tit.* Hæc igitur obligatio, quæ inter dominum & procuratorem conſiſtit,

A Mandati actionem parit: *d. l. licet. §. ea.* quam dominus in procuratorem ex varijs cauſis intentare poteſt: vt ſi procurator ſuſceptum negocium exequi nolit: *l. filiusfamil. 8. §. ſed etſi, hoc titul. l. ſi procuratorem, 8. §. ſed etſi mandat.* ſi in officio aliquid detrimenti per dolũ aut negligentiam intulit: *l. ſi quis, 38. §. ſi quis. 9. de pœnis.* ſi per iniuriam aut colluſionem, aduerſarium abſolui paſſus B ſit: *d. l. ſi procura. 8. §. ſed etſi.* item vt rationem omnium, quæ ex mandato & geſtu conſecutus eſt, ſiue iuſte conſecutus ſit, ſiue iniuſtè, *l. qui proprio. 46. §. procur. 4. h. t.* reddat, quæ ſit alq; cedat actiones, *d. l. ſi procura. 8. §. fin. cum ll. ſeqq. ff. mandat.* Sed an ſine ceſſione de geſtu procuratoris actiones aduerſus tertiũ domino dabuntur? I. C. quidem ait, per procuratorem retineri potiùs a- C ctiones quàm acquiri: *l. per procuratorem, 72. hoc tit.* ſed æquius eſt & verius, Vtiles ſaltem actiones domino cõtra tertium ſuppeditari: quando in rem eius cõtractum ſit, & ipſe quodammodò contraxiſſe videatur, qui per alium contraxit, *l. in cauſa. 27. §. fin. l. ſi procuratorem, 28. l. quod procur. 68. hoc t. l. Iulianus, 14. §. ſi procurat. de actio. empt.* Quare D quod I.C. dicit, retineri, non acquiri actiones per procuratorem: de directis, non etiam de vtilibus videtur intelligendum. Econtrario procuratori datur in dominum ex Mandato actio, non quidem Directa, quia non eſt par eius cauſa cum domino, ſed Contraria: *d. l. licet. 42. §. ea. l. qui proprio, 46. §. idem, hoc tit.* vt ſi quid præſtitit ex mandato, nomine domini id E conſequatur, *l. ſi quis, 31. d. l. qui proprio, §. procurat. & §. penult. hoc tit.* Æquum eſt enim impendia reſtitui, *l. alteru, 30. d. l. qui proprio, §. penultim. l. ſi quis, 31. hoc tit. l. qui mutuam, 56. §. fin. ff. mand.* ſiquidem bona fide expendit: Nam ſi quid profuſè & non neceſſariò conſumpſit, vel à iudice propter delictum mulctatus eſt, eius ſumptus in hoc Contrario iudicio non habetur ratio, F *d. l. qui proprio. 46. §. proc. 4.* Si quid tamen extra mandatum impendat in vtilitatem domini, quod etiam ipſe dominus veriſimiliter impenſurus fuiſſet, poteſt id repetere: non quidem Man-

Digitized by Google

Mandati actione (quoniam eius rei mandatum non habuit) ſed negociorum geſtorum, *l. ſi quis, 41. d. l. qui proprio. §. procur. 4. in fin. hoc tit.* Æquum eſt enim, nuſquam illi officium eſſe damnoſum, *l. ſed ſi quis. 7. quemadmodum teſt. aperia.* Quin & retentione quæſitarum rerum, procurator vti poteſt: nec antè rationes reddere tenetur, quàm illi planè ſit à domino ſatisfactum, *l. quæ omnia, 25. in fin. cum l. ſeq. hoc tit.* Quòd ſi dominus ſoluendo non ſit, licite petit & illud actoris procurator, vt ex re iudicata ſibi ſatisfiat, *l. actoris, 30. hoc tit.* Atque etiam non modò aduerſus dominum, ſed etiam contra ſubſtitutum, item eos quibus cum cōtraxit, rectè quiuis procurator agit, *d. l. ſi procuratorem. 8. §. ſi quis. 2. madat.* Quod autem de impendijs dictum eſt, idem & in ſalario obtinet, ijs videlicet caſibus vbi debetur, *l. ſalarium. 7. cum ll. ſeqq. l. qui mutuam, 56. §. fin. ff. mand. l. ſalarium. 17. C. mand. vide l. ſumptus. 53. de pac. § fin. Inſtit. de mand.*

9 ¶ Iam de interpretatione huius cōſtitutionis, contractuſque procuratorij, regulas quaſdam percenſeamus. Procurator conſtitutus ad proſequendum iudicium Petitorium, videtur etiam conſtitutus ad exercenda iudicia Præparatoria & Poſſeſſoria, etiamſi aliud mandatum non habeat, *text. in l. ad rem. 56. l. ad legatum, 62. hoc tit.* Nam cùm aliquid mandatur, omnia intelliguntur iniungi, ſine quibus commodè ad exitum res mandata perduci nequit, *l. 2. de iuriſdict. omn. iud. l. 2. & l. fin. de offic. eius cui manda. eſt iuriſd.* Sic in Duplicibus iudicijs datus procurator ad agendum, videtur etiam datus ad defendendum, ex horum iudiciorum natura: *l. ſi defunctus. 15. in fin. hoc tit.* in alijs etſi ad defendendum mandatum habere non intelligatur, tamen defendere debet, *l. ſeruum. 33. §. fin. l. penult. hoc tit.* Procurator autem ad agendum datus, intelligitur dari ſine præfinitione temporis: ſcilicet vt pro ſuo arbitratu aut ſtatim agat, aut ex interuallo, cùm erit opportunum, *l. qui procuratorem. 57. hoc tit.* Quare & ad duas res petendas ſuffectus, poteſt vnam ſtatim petere, alteram ex interuallo, *l. fin. hoc tit.* Procurator omnibus cauſis præpoſitus, intelligitur etiam datus futuris, *vt vult Speculat. tot. tit. de procurat. §. ratione formæ, num. 8. & 9. per l. fin. de pignor. l. fin. C. quæ res pig. oblig. poſſ.* non tamen criminalibus, *vt rectè ibidem Speculator. numer. 6.* In nullum namque mandatum, quamlibet generale, criminalia veniunt, multo vero minus ipſum crimen mandatum intelligitur, *l. creditor. 60. §. penultim. mand.* aut facta donandi poteſtas, *l. 4. C. de nouat. Dd. in l. pactum. 22. C. de pact. l. præſes, 12. C. de tranſact.* Cum procuratores plures ſimul dantur, in ſolidum dari non intelliguntur: ſed pro parte tantum, hoc eſt, vt alter ſine altero agere non poſſit, niſi fuerit aliter cautum, *c. ſi duo. 6. ex. de procuratoribus, lib. 6. Mynſing. obſeruat. 47. cent. 1.* Si procurator & mandatum generale & ſpeciale habeat, aut duo diuerſa mandata: ſiquidem diuerſis temporibus ſint data, poſterius derogabit priori: *iuxta reg. l. pacta nouiſſima. C. de pact.* ſin idem ſit tempus in vtroque, id quod ſpecialius eſt, anteferetur generali, *d. c. non iniuſte de procurat. Speculat. d. tit. de procurat. §. ratione formæ, numer. 13.* Illud etiam dubitari poteſt, ſi quid obſcuritatis ſit in mandato, pro vtro facienda ſit interpretatio. Nam quidam exiſtimant, dominum qui mandatum dedit, poſſe pro ſuo commodo atque arbitrio interpretari, *Speculat. in d. §. ratione formæ, numer. 11. per l. fin. C. de ll. l. in prætorijs. 9. de prætor. ſtipulat. cum ſimilibus.* Alij contrà ſtatuunt, interpretationem à procuratore cōtra dominum eſſe faciendam: quia imputandum huic eſt, quod legem inſtrumenti nō dixerit apertius, *iuxta reg. l. veteribus. 39. de pactis, l. Labeo. 21. de contrah. emptio.* id quod verius eſſe videtur.

¶ Affinitatem porrò quandam cum procuratoribus, Aduocati & Patroni cauſarum habere videntur: quod tamen ſecus eſt. Sunt enim horum officia multis modis diſtincta, *vt rectè Bal. in l. cùm oportet. 6. in princip. num. 16. C. de bo. quæ libe.* Id quod vel inde perſpici poteſt, quòd traditum eſt, filiumfamilias, quicquid ex patrocinio quæſit, ſibi quærere, non patri, tanquam 10

Digitized by Google

peculium quaſi caſtrenſe, *l.fin.C.de inoffic.teſt.* Quod autem quęrit ex procuratione, id nō eſſe quaſi peculium caſtrenſe: quia non eſt autoramentum alicuius doctrinæ vel ingenij, ſed ſolummodo quæſtus communis negociationis, &(vt loquitur Bald. *Bal.l.1.in d.l.eum oportet.*) mercantiæ. Quare quo ad vſumfructum, vult hæc patri acquiri. Et ſanè ita ſe res habet, vt procurator tantùm cōmunes operas, in tractanda, ſeu(vt nunc loquuntur) in ſollicitanda cauſa præſtet: patronus autē nauet operam ſingularis doctrinæ, atque honeſtiſſimæ artis in cauſa aliena ex iure defendenda. Procurator velut miniſter adminiſtrat domino, patronus meritis cauſæ. Ille agit nomine litigatoris, quicquid hunc in cauſa facere oportet. Aduocatus ex ſuo officio agit cauſam, & ius eius oſtendit ac defendit, velut antiſtes iuſtitiæ, iuriſque tutor ac vindex. ideò procuratoris officium vt priuatum vilius habetur, ita vt à decurionibus, nobilibus, militibus exerceri non poſſit, *l.ſi quis decurio. 16. l.ſi quis procurat.34.C.de decurio.li.10.* Ad aduocatorum officium publicum eſt, plerunque dignitatis aut militiæ priuilegijs honeſtatum, *l.laudabile cum ſeqq.C.de aduoc.diuerſ.iudic.l. prouidendū, vbi Bald.& alij notant.ad verb.nobiliſſ. C. de poſtul. c.quia epiſcopos, in fin. in verbo, laudabilis artis,5.qu.3. Qua de re plura Dd. in l.quiſquis,vbi gl. ad verb. honori ſuo. & in l.aduocati.C.de poſtul.& in l.1. C.de aduoc.diuerſ.iudic. vbi aduocati inter clariſſimos recenſentur.* Maiorem autem affinitatem cum procuratoribus habēt Notarij: quorum officium eadem ratione vilius cenſetur, vt à decurionibus exerceri non poſſit, *l.1.& 2.C.de tabell.& ſcrib.lib.12.* quanquam notariorum officium magis eſt publicum: *c.quoniam, ex. de prob. Dec.in l.2.de reg.iur.* procuratorum, vt ante dictum eſt, priuatum. Eſt etiam conſimilis procuratori nuncius: vnde & ſæpenumerò promiſcuè nuncij & procuratores appellantur: *c. cauſam,19.in fin.de teſtibus.* maiorem tamen poteſtatem habet procurator, quia cauſæ dominus eſt: nuncius autem nō eſt cauſæ dominus, ſed nudus executor, vicem gerens epiſtolæ, ſeu vocis

A ſiue organi & inſtrumenti, per quod dominus agit, *Speculator in d.tit.de proc. §.vbi num.5.* Maximè autem, & ferè per omnia procuratorib. ſimiles ſunt, imò inter genera procuratorum rectè numerantur Defenſores, *l.Pompon.40. §.2.l.Plautius,61.l.ſi procurat.28.in fin. hoc tit.Cuiac.ad Paul.lib.1.tit.2.* Cognitores, *Paul.libro 1.tit.2. vbi Cuiac.* item qui ſine mandato ad alterius negocium B gerendum accedit: qui extra iudicium Negociorum geſtor, in lite Voluntarius procurator appellatur. *Paul.lib.3. Cicero in Bru. vide Cuiac. lib. obſeru.10. cap.25.* item Vindices, *Boet.in Topic. Cuiac.lib.5. cap.29.* Syndici & Actores: de quibus paulò pòſt opportunius dicetur.

¶ Et hæc hactenus de conſtitutione procuratoris dicta ſufficiant: nunc C contrà quib.modis ea conſtitutio diſſoluatur aut reuocetur, & quid contra eam obijci excipiq́ue poſſit, poſtremò eſt recenſendum. Qua in parte reuocanda in memoriam eſt regula ſæpè tradita: Vnumquodque eodem modo diſſolui quo colligatū eſt, *l.ab emptione, 58.de pac. l. nihil tam naturale. de reg.iur. c.1.ex. eod.* Vt igitur procurator mutuo conſenſu conſtituitur, ita & eo- D dem conſenſu reuocatur, *l. mutari,24. hoc t.* Vnius autem voluntate nō ſemper, nec eodem modo ſolui hæc obligatio poteſt. Quare diſtinctione res eſt explicanda. Dominus igitur ante litem cōteſtatam reuocare, aut mutare procuratorem poteſt: *l.ante litem,16. h.t.* quia res adhuc videtur integra, *l.5. de iuriſd.* Eſt autem in omnib. hoc man- E datis tranſlatitium, vt ante Rei exceptionem dominus, cuius cauſa contractum eſt, reuocare mandatum poſſit, *§.rectè.Inſt. de mand. l.ſi verò,12. §.penult.l.ſi quid.37. §. 1. inf.mand.* Quare quamdiu res eſt integra, tam extra iudicium, quàm in iudicio, procuratori inchoandi negocij poteſtas rectè præuertitur ac adimitur: Poſtquam verò res cœpta eſt, non tam facilè re- F uocatio conceditur: ne videlicet damno mandatarius afficiatur, *d.§.rectè,Inſtit.de mand.* Itaque poſt litem conteſtatam, qua res integra deſijt eſſe, *vide in l. vbi cœptum.30.de iud.in l.5.l.ſi conue-* 11

conuenerit.18. cum l.ſeq. de iuriſ.l.ſi cum. 22 §.eo autem tempore.ff.ſolut.matrim. dominus non niſi ex iuſtis cauſis reuocare mandatum poteſt, *l.poſt litem.17.h.t.* Iuſtæ autem cauſæ ſunt, ætas procuratoris, minus apta negocijs: ite valetudo, occupationes, & reliqua impedimenta, quibus dominus ita diſtringi procuratore animaduertat, vt ſuis negocijs commodè præeſſe nequeat: *d.l. 17. cum multis ll.ſeqq.h.t.* item & ſuſpiciones, propter quas probabiliter opinatur procuratorem ſuis rebus minus vtilem affectumq; eſſe: vt ſunt inimicitiæ, item affinitates aut amicitiæ cũ aduerſario cõtractæ, *l.vel exilio.21. cum multis ll.ſeqq.h.t.* His autem ex cauſis mutatio facile domino permittitur, quia procurator vix honeſte ſe illi opponere poteſt: fit enim eo ipſo ſuſpectus, quod in rem alienã inuito domino ſe ingerere velit: *l.quæ omnia.25.§.1. h.tit.* niſi forte iuſtam habeat eius rei cauſam: vt quia ſumptus fecit, quia in rem ſuam datus eſt, *d.l.quæ omnia.§ fin. cum l.ſeq.l.procuratore.55.h.t.* quia dominus partem ſolummodo negocij *l. in cauſa.27.h.t.* reudeat, &c. E contrariò quoque ex ijſdem cauſis petere poteſt procurator, vt inuito etiam domino hoc onere liberetur: puta ſi inimicitiæ ortæ ſint, ſi valetudo, aut occupationes eiuſmodi, profectioneſve obuenerint, vt procuratori nõ ſit integrum ſuſceptum onus exequi, *l.filiuſfamilias.§ fin. cum multis ll.ſeqq.h.t.* Finitur etiam mandatum, finita inſtantia: videlicet lata ſententia definitiua. Nec enim cogitur procurator in ſecunda inſtantia, hoc eſt, in iudicio appellationis, operam ſuam prębere: *l.inuitus. 17.vbi Dd.C.eod.* cum in paucis ſufficiat, rebus amici conſuluiſſe: *l.tutori 20. C.de negoc.geſt.* nec vlterius grauandus procurator ſit, quam quatenus negocium in ſe ſuſcepit. Suſcepit autem iudicium, id quod per ſententiam ſoluitur, *l.iudex poſteaquam.55.de re iudi.* Solui igitur & eius obligationem, vt & fideiuſſoris, *l.Græce.9.§.1.vbi not.Bart.de fideiuſſ.* eodem tempore, par eſt. Sed & ſi dominus ſoluendo eſſe deſierit, aut bona eius à creditoribus poſſideantur, iuſte illi nuncium mittit procura-

A tor: ne fortè in damnum incidat, cùm domino non ſit ſuperfuturũ, vnde depenſi ſumptus refarciri poſſint, *l.ſed & hæc.35.§.fin.h.t.* Quæ ratio in contrariũ ita valet, vt ex ſola fortunæ procuratoris mutatione ac calamitate, reuocari vel tacite mãdatum intelligatur. *l.cum quis.38. in princ. vbi Bart. l.ſi cum Cornel.82.vbi Bart.nu.1.de ſolutio. Bald.in l.mandatum.nu.19.C.manda. Felin.in c.ex*

B *parte.num.21.de reſcrip.Cyn. & Fab.in l. falſ.C.de furt.* Et his quidem modis inter viuos obligatio procuratoria diſſoluitur: in quo tamen illud tenendũ eſt, mutationem procuratoris in idem recidere cum reuocatione: eademque in mutatione obtinere, quę de reuocatione diximus: *l.ſi quis.§ fin.h.t.* & cum diſceptatio hac de re inter dominum & procuratorem incidit, eſſe iudicis,

C Summarie & de Plano hoc incidens negocium definire, *l.quæ omnia.25.l.in cauſa.27.h.t.* Sed & morte alterutrius quandoq; mandatum ſoluitur. Nam quodcunque voluntate, id etiam plerunq; morte reuocatur: quoniam hac voluntas finitur, *l.4. in fin.locat.* Quocirca re integra, mortuo domino, mandatum reuocatũ intelligitur: nec obligatus eſt hæredibus procurator, *l.ſi de-*

D *functus.15.h.tit.l.inter.26.in prin.l.qui negocia.34.§ fin.ff.mandati.§.recte Inſtit. de mand.l.5.vbi Dd.ſ.de iuriſdictione.& in l. dum functo.de offic.aſſeſſ.* E contrariò quoq; mortuo procuratore obligatio hæc commoritur, etiamſi res deſierit eſſe integra, *l.tam ex contractib.17 de iudic.l.ſi quis.27.§.qui ſuſcepit.infr. mand.* Nec enim ad hæredes tranſit, quòd electa videtur perſonæ induſtria *l.vnic.*

E *§.vbi autem.C.de caduc.toll.* Aduerſantur etiam huic cõſtitutioni Exceptiones, quæ procuratoribus quoniã obijciuntur, a re vocantur Procuratoriæ, *l.itaque.48.l.qui procuratorem.57.h.t.* vel Dilatorię: quia opponuntur, non ſicuti Peremptoriæ poſt litem conteſtatam, ſed vt Dilatoriæ litis ante conteſtationem, *l.ita demum.13.vbi Dd.C.de*

F *proc.* Sumuntur autem iſtiuſmodi exceptiones partim à defectu Cauſæ efficientis, partim à Vitio materiæ, partim a defectu Formæ. Ratione cauſæ perfectricis quæ deficiat, excipitur. ſi

allegetur aut falſum eſſe mandatum, aut dolo, vel errore, vel metu expreſſum: itẽ ſi opponatur aliquid aut perſonæ mandantis, aut mandatarij: vt ſi negetur conſtituens ius habuiſſe: puta quia non dominus, aut quia cauſa ad eum non pertinet, *l. neque. C. eod. cum ſimil.* aut quia excommunicatus, *c. ſi. ex. eo.* filiusfamiliàs, & denique eiuſmodi qui ius dandi nullum habeat. Item ſi obijciatur procuratori cauſam eũ non intelligere, nec commodè tractare poſſe, *c. in pertractandu de iuram. calum. l. ſi actore. 29. h. t. Spec. de proc. §. ratione igitur ſui. nu. 35.* Item quòd procurator eſſe nequeat, quia excommunicatus, *c. poſt ceſſionem 7. de probatio. c. intelleximus. de iud. c. prudentiam. §. 6. de off. deleg.* reus criminis, *l. reum. 6. C. eod.* redemptor litis, *l. litem. 15. C. eod. l. ſi contra. 20. C. mandati. l. ſi munerandi. 6. §. maritus. 7. mandati.* clericus, *l. placet. 17. de epiſc. & cler.* medicus aut alterius profeſſionis artifex, qui ab hac functione meritò ſit arcendus: *vt vult Specul. in d. §. ſui. nu. 35.* denique ex eorum numero, quos ſupra diximus procuratoris officio fungi non poſſe. Qua tamen in parte diſtinguendum eſt, inter eos qui procuratores eſſe nequeunt, ex ea cauſa quòd legitimam perſonam ſtandi in iudicio non habeant: vt eſt minor, *l. 1. & 2. C. qui legit. perſ. l. clarum. 4. C. de author. præſtan.* ſeruus, fœmina: *in d. tit. C. qui leg. perſon ſtandi. l. alienam. C. de procurat. & ſ. dictum eſt. num. 4.* & inter illos, quibus quidem ſtandi in iudicio ius eſt, ſed aliqua præſcriptione, puta militiæ, dignitatis, &c. ab officio procuratorio reijci poſſunt. Nam cõtra hos, ſi nihil fuerit initio exceptum, valet iudicium, nec poſt litem conteſtatam aliquid ijs poteſt obijci, *l. ita demum. 13. C. eod. l. qui procuratorem. 57. h. t.* Illis verò qui legitimam perſonam non habent, etſi nihil opponatur, tamen iudicium nullum redditur, eoq; in quacunque eius parte (etiam poſt ſententiam) vitium oſtendi poteſt: illegitima enim perſona, pro nulla eſt. Paria namque ſunt non eſſe, vel non legitimo modo eſſe, *§. ſciendum. 3. Inſtit. de ſatiſd. tut. l. quoties. 5. qui ſatiſd. cogan.* Quoties autem vna ex tribus iudicij perſonis de-

A ficit, puta actor, iudex, vel reus: toties nullum reddi iudicium neceſſe eſt, *c. forus. de verb. ſignif. l. iudicium ſoluitur. 58. de iudicijs. ita rectè & eleganter diſtinguunt Bartol. Bald. & communiter Dd. in l. filiusfamiliàs. 8. §. veterani. hoc tit. Panorm. & Canon. in c. non iniuſtè. 14. ex. eod.* Ex defectu materiæ ſumuntur exceptiones, ſi vel talis cauſa agatur quæ procuratorem non admittit, vt Crimina-

B lis, Popularis: vel ſi cauſa aliud mandatum quàm quod exhibetur, requirat: vt ſi generale mãdatum exhibeatur in his, in quibus opus eſt ſpeciali: *de quibus in c. qui ad agendum. 6. eod. lib. 6.* puta in cauſa Reſtitutionis, *l. Pomponius. §. fin. l. illud §. ſi talis. de minor. ca. per tuas. c. coràm. de reſtit. in integ. Dd. communiter in l. vni. C. etiam pro procur. cauſ. in inte. reſt. agi poſſe.* Matrimonij & Spon-

C ſaliorum, *c. 1. & 2. de deſponſ. impub. c. veniens. qui cler. vel vouen.* Suſpecti tutoris, *l. non ſolum. 39. §. fin. hoc tit.* Iuriſiurandi, *l. iuſiurandum. 17. § fin. h. t.* Tranſactionis, *c. contingit. de arbit. l. mandato. 60. hoc tit.* & alijs ſimilibus, *vide Speculator. tit. de procurat. §. ratione igitur ſui. num. 4. cum mult. ſeqq.* Ex defectu formæ: ſi mandatum perhibeatur inſufficiens, quod clauſulas nõ habeat vſi-

D tatas: aut quòd habeat inuſitatas, aut quòd fines mandati procurator excedat: *l. ſi procurator. 10. C. eod. l. itaque. 48. hoc tit. c. cum olim. 2. de offic. deleg.* item ſi excipiatur mandatum non ritè, aut plenè, aut nõ ſatis clarè conſcriptum, aut non authenticè ſigillatum, *l. ſi qua. 22. vbi Bald. C. de epiſc. & cleric. c. 1. de pecul. cler. c. 1. ex. eod. c. poſt ceſſionem. de probat. cum ſimil.* aut non debita forma tranſ-

E miſſum ad iudicem vel aduerſarium: *iuxta l. ſi procuratorem. 65. hoc tit. & Spec. in d. §. ratione autem formæ. in prin.* aut reuocatum, vel aliqua in parte mutatum eſſe mutilatumq́; *l. ante. 10. cum ſeqq. hoc tit. c. in noſtra. ex. eod.* Et denique & conſideratione formæ & clauſularum obligationis procuratoriæ, de quibus ſupra dictum eſt, variæ exce-

F ptiones pro re nata ſumi poſſunt: quæ omnia hic iterum repetere, non eſt neceſſe. Nunc ergo ad alteram huius tituli partem, quæ de Defenſoribus inſcribitur, tranſgrediamur.

¶ De

32 ¶ Defendere, eſt iudicium Rei nomine ſuſcipere, & eandē vicem obire, quam reus ſubiturus eſſet, *l. ſed & hae. 35. §. defendere. l. filiusfamilias. 1. in princ. l. minor. 51. hoc t. l. rectè. 63. de iudic.* Latius igitur patet appellatio Procuratoris, quam Defenſoris. Nā procurator tam eſt actoris, quàm rei, & tam in iudicio, quam extra iudicium interuenire dicitur: defenſor autem tātummodò in iudicio appellatur is, qui eſt rei procurator, aut actoris quatenus reus eſt, in reconuentionem: & plerunq; defenſor dici ſolet, qui citra expreſſum mandatum ad defendendū venit. Defenſores autē quidam Neceſſarij ſunt, quidam Spontanei. Nam alij neceſſario coguntur defendere: alij ſponte & vltro, ad propugnandam amici cauſam accedunt, *l. liberto. 31. §. item. 20. de neg. geſt. l. tutori. C. eod. tit.* Neceſſariò defendere coguntur, qui alieno nomine agunt, *l. ſeruum. 33. §. pen. & fin. h. t.* Vt enim principalis dominus agens, non haberet excuſationem reconuentus, quin ſe defendere cogeretur: *l. 2. §. ſed etſi agant. ff. de iudic. l. cum Papinianus. 14. C. de ſenten. tot. tit. ext. de mut. petit.* ita nec procurator habet, qui loco domini eſt, *l. non ſolum. 29. §. 1 hoc tit.* Quare non ſolùm is qui ex mandato agit, ſed & coniuncta perſona ſi agere velit, etiam defendere debebit, *l. ſed & ha. 35. in princ. hoc tit. non ſolum. 29. §. ſi de dote. 3. hoc tit.* Quod tamen non obtinet in eo, qui Populari actione agit etiam alieno nomine: hoc eſt, eius cuius potiſſimum intereſt. hic enim non tam alienum, quam ius ſuum videtur perſequi, *l. mutus. 43. §. in popularib. hoc tit.* Quare & idem dicendum eſt, ſi pater agat nomine filij, aut maritus pro vxore. Iniuriarum actione. videntur enim ſuam potius iniuriam, quàm alienam, proſequi, *d. l. non ſolum. §. ſi pater. 4. h. tit.* Sed & qui ab actione deſiſtit, defendere non cogitur, *l. ſed & ha. 35. §. fi. h. t.* pœna enim non defendentis, hęc ſola eſt, vt denegetur illi actio, *l. mutus. 43. §. pœna. hoc tit.* Sunt & aliæ cauſæ propter quas defenſio detrectari poteſt: *in d. l. mutus. 43. §. fin. cum ll. ſeqq. & in l. ſeruum. 33. in fin. cum ll. ſeqq.* videlicet illæ quæ à procuratore excuſant, de quibus ſupra eſt expoſitum. Sponte verò quilibet ad defendendum admittitur, dummodo perſonam ſtandi in iudicio legitimam habeat. Quanquam enim ſine mandato, nemo procurator eſſe poteſt agentis, niſi coniuncta perſona (vt ſuprà dictum eſt:) tamen in defenſoribus aliud placuit, vt etiam extranei citra mandatum admittantur, quia cauſa defenſionis Priuilegiata eſt: cū publicè interſit, cunctos etiam ignorantes defendi: *d. l. ſeruum. 33. §. publicè. hoc t. l. 1. in fi. ff. tot. tit. r.* ne videlicet ignari damnum faciant, nemine eos defendente, *l. 1. §. fin. quod cuiuſque vniuerſ.* Nam iudicium in inuitum & abſentem, ignorantemque redditur, *l. inter. 83. §. 1. de verbor. obligat.* & bona nō defenſa poſſideri poſſunt, *d. l. 1. §. fin. quod cuiuſque vniuerſ. tot. tit. de bon. auth. iud. poſſ.* Diximus autem, admitti qui legitimam perſonam ſtandi in iudicio habent. Nam reliqui, qui ad agendum non ſunt idonei, hi ne quidem ad defendendum ſeu excipiendū recipi debent, *l. 4. quam ad hoc notant Bart. Bald. & Salic. C. eod.* Cæterùm inuitus qui defendere cogitur, is omniū actionum quę intentantur nomine, ſe ad defenſionem offerre debet: *l. omnium. 37. l. ſed & ha. 35. l. non ſolum. 39. h. t.* non tamen alio loco quàm vbi agit. Iniquum enim eſſet, procuratorem ad aliam iuriſdictionem trahi, quam ipſe agendo non agnouiſſet, *d. l. ſed & ha. 35. §. 1. l. neque. 54. h. t.* Alia porrò eſt cauſa illius, qui vltrò ad defendendum acceſſit: nec enim aliam ſubire cogitur defenſionem, quàm quæ ab illo voluntariè fuit ſuſcepta, *l. qui proprio. 46. §. 1. hoc tit.* Defendere porrò defenſor boni viri arbitratu debet, *l. pen. hoc tit.* nec videtur officio ſatisfacere, qui actorem fruſtrando, efficit ne lis ad exitum perducatur, *l. fin. hoc titul.* Debet autem defenſor & ſatiſdare, *d. l. ſed & ha. 35. §. defendere. hoc tit.* videlicet Iudicatum ſolui: *vt rectè ibid. glo. & Dd.* non enim idoneè rem tuetur alienam, niſi qui eiuſmodi ſatiſdationem præſtare paratus eſt, *l. non videtur. 53. l. qui proprio. 46. §. qui alium. 2. hoc titul.* Interdum etiam & Rem ratam habiturum dominum cauere debet: vt eſt is, qui

ſine mandato agit, nempe coniuncta perſona: item & is, qui non agens, tamen citra mandatum ſe ad defenſionem offert *l. Pomponius. 40. §. 1. h. t.* Nam qui cum mandato agit, cum vix crediderim cōpelli poſſe, vt cautionem de Rato præſtet: cùm mandatum habens ad agendum, tacitè præpoſitus intelligatur & ad defendendum. *l. ad rem mobilem. l. ſeruum. 33. §. ait prætor. vbi Dd. h. t.* Denique defenſor & iudicium ex bona fide ſuſcipere, & omnia quæ dominus in iudicio facturus erat, quæq; diligentem procuratorem facere par eſt, obire debet, *d. l. ſed & hæ. 35. §. defendere. & §. præter. cum ll. ſeqq. h. tit. l. liberto. 31. §. litem de nego. geſt.* de quibus quia ſuprà ſatis eſt dictum, nihil attinet, eadē hic iterum commemorare.

QVOD CVIVSQVE vniuerſitatis nomine, vel contra eam agatur.

Tit. IV.

1 *Continuatio.*

2 *Quid, & quotuplex ſit vniuerſitas: & de collegijs prohibitis.*

3 *Quinam ſint ſyndici, ecdici, actores, &c.*

4 *Cauſa efficiens: qui ſyndicum conſtituere poſſint.*

5 *Qui ſyndici conſtitui poſſint.*

6 *Materia: quibus in cauſis ſyndicus conſtitui poſſit.*

7 *Forma: quomodo ſyndicus conſtituatur.*

8 *Finis & effectus: de officio & poteſtate ſyndici.*

9 *Cōtraria: & quibus modis finiatur ſyndicatus.*

1 QVandoquidem † de Procuratoribus hactenus priuatorum expoſuimus, tempeſtiuum eſt nonnihil ſubijcere de Procuratorib. Vniuerſitatū & Collegiorum, quaſi publicis: qui Syndici, Actores, & Ἔκδικοι noſtris vocantur.

2 ¶ Vniuerſitas dicitur hominum, in ciuili ſocietate viuentium cōmunitas,

A qualis eſt in oppidis & pagis: *Ang. Fab. & alij, in §. vniuerſitatis. Inſt. de rer. diuiſ.* cuius tria genera facit Bartolus. *cōſ. 159. incip. primo quæritur. in prin.* Collegia autem dicta eſſe Varro ſcribit à ſimul Legendo, quia plures in vnū corpus colleguntur. Nec enim vnus conſtituit Collegiū, quāuis retineat: *l. ſicut. 7. §. fi. h. t* ſed plures, & non pauciores quam tres *l. Neratius. 85. de verb. ſign.* Collegiū
B aūt eodem modo diſtat ab Vniuerſitate, quo pars à toto: nam non totius vniuerſitatis, ſed partis eſt, & aliquorū, qui inſtituendo collegium ſingulare, quia videntur ſe à iure & corpore totius vniuerſitatis ſegregare, ac quandā ſeceſſionem à communitate facere, quod multis ſuſpicionibus & odijs, etiam ſumptibus eſt obnoxiū, & laxationem diſciplinę plerunq; propter fre-
C quētes, vt fit, collegarū cōmeſſationes affert: ideo in iure collegia regulariter ſunt prohibita, *tot. tit. ff. de colleg. ill. cit. vbi vide.* vt & priuata conuenticula, *l. cōuenticula. 15. C. de epiſ. & cler.* exceptis iis, quę lex aut Princeps bono publico vel conſtituit, vel patitur & permittit; vt ſunt collegia mercatorum, piſtorum, & aliorum opificum in ſingulis ciui-
D tatibus: quorum opera cōmunitas ciuium carere non poteſt. Hæc aūt collegia probata, formam quandā habēt paruę vniuerſitatis. Nam ſicut vniuerſitas, ita & collegium perpetuo durat: quoad vna perſona ſupereſt, etiamſi aliæ ſubinde perſonę aut intercidant, aut recipiantur: *l. proponebatur. 76. de iud. l. ſicut. 7. §. 2. h. t.* & habent communia iura: vt priuilegia, ſtatuta, item pecuni-
E am, arcas cōmunes, & ſyndicos atque actores, perinde ac quælibet vniuerſitas. *vt in l. 1. h. t. in l. 2. de coll. g. licit.*

¶ Porrò ſyndici, ἔκδικοι & Actores, 3 inter ſe aliquo modo differunt. Syndicus à lite ſeu cauſa appellatur: δίκη enim Græcis id ſignificat. Et ſyndici dicuntur plurali numero: quia nō vnus, ſed plures, & cum minimum duo ad id munus in magnis præſertim commu-
F nitatibus aſſumi ſolent. Eſt igitur Syndicus proprie procurator vniuerſitatis, qui communi mandato cauſas & lites vniuerſitatis in iudicio perſequitur & adminiſtrat: *vt liquet ex l. 1. & tot.*

Digitized by Google

A *tot.h.t.* ἔκδικος autem etſi pro ſyndico paſſim ponitur, tamen propriè ἔκδικοι illi dicũtur, qui cauſas reipublicæ tractant criminales, & exigũt mulctas ac pœnas vniuerſitati debitas: quales nũc ſunt, qui Procuratores Fiſci vulgò nominãtur. ἐκδικεῖν enim Græcis propriè vindictam & mulctã iudicio perſequi ſignificat, *Alcia. ad l.præſes.12.C.de tranſact.* B Actor etſi diſtat à procuratore, vt ſuprà dictũ eſt, quia eſt is qui vice procuratoris, ab eo qui procuratorem dare nõ poteſt (vt à tutore) ſubſtituitur: *l.neq.10, vbi Dd.C.de procu. l.1.C.de actio. à tuto.dan. l.tut.6.C.quãdo ex facto tutoris. l.ſi actor.10.C.de appell.* tamen in hac materia procuratorum publicorum, ſæpe actor pro ſyndico, & ediuersò ponitur, *l.1.§.1.in verb.& actorem ſiue ſyndicum.h.t.l.nec ciuitatis.74.ff.de proc.* C Diſtinguit tamen Accurſius Actorem à Syndico: quòd ſyndicus ſit generalis procurator, datus ad omnes cauſas tractandas, tàm præſentes quam futuras: actor autem procurator ſpecialis, qui ad vnam tantùm cauſam, impedito fortè ſyndico, conſtituitur, *gl. in d.l.1.ad verb.ſyndicum.h.t.per l.litem.§.1.& § quid ſi actor.h.t.* Itaq; vt in procuratorib. priuatorũ, D ita & in his cõmunibus actorem propriè eum dici apparet, qui ſyndico ſubſtituitur ad vnã vel plures cauſas: vt ſicuti actor eſt vice procuratoris in priuatis, ita & ſit vice ſyndici in cõmunibus, *d.l.item.6.§.fin.h.t.* Diſtant autẽ ab his adminiſtratores, & curatores ac ſerui ciuitatum, *l.fin.h.t.* Adminiſtrator vniuerſitatis propriè dicitur, qui præeſt eius pecuniæ, aliaq; negocia eo perti- E nentia tractat *t.t.de adm.rer.ad ciui.pert.* Curator vero, qui alia negocia ciuitatis extraiudicia perſequitur: Subcurator, qui curatori ſubſtituitur, *l.ex fact.30.de neg.geſt.* Seruus autẽ publicus dicitur, qui iudicijs inſeruit: vt ſunt ſcribæ publici: qui actuarij (ab actis) hodie dicuntur, *l.ſi.vbi Dd.h.t.§.cum autem.3.Inſt.de adopt.iunct.l.non aliter.cum ll.ſeqq.ff.eod.de adopt.l.orphanotrophos.C. de epiſc.* F *& cler.& C.de tabula.lib.10.* Cæteri hi liberi ſunt: at ſeruus olim publicus, verè ſeruus erat, niſi quòd factionem teſtamenti haberet. *Vlpian.de teſtam.*

A ¶ Conſtituuntur ſyndici aut à Lege 4 ſiue Cõſuetudine: aut ab Vniuerſitate, vel maiore eius parte: aut ab Ordine, vel ab ijs quibus ordo cõmiſit. A lege vel conſuetudine: vt cũ lex, conſuetudo, ſtatutũ vniuerſitatis, hanc poteſtatẽ concedit: *d.l.1.h.t.* velut ſi iubeat cõſtitui maiorẽ natu, aut peritia potiorem, aut alium ex certo ordine certave familia hominem, &c. *l.3.h.t.* B Vniuerſitas conſtituit ſyndicũ, vbi lex vel conſuetudo deficit: & quidẽ aut tota, aut maior eius pars, cõputatis etiã ijs qui ex vniuerſitate domo abſunt. Nec enim ſatis eſt, duas partes conſentire præſentium: ſed vt conſentiant duæ partes, ſeu maior pars vniuerſitatis, eſt neceſſe, *l.3.h.t.l.quod ſi maior.ad munic.l.2.de decret. ab ordin.facie. l.nominationum.C.de decurio.lib.10.Spec.de ſyndico. in* C *prin.nu.1.& 3.* Quanquã autem maiorẽ partem conſentire ſufficit, tamen omnes citandi ſunt. *vt rectè voluit Bar.in l.nulli.3.nu.5.hoc t.per l.2. C. de decur.lib.10.* Nam quod omnes tangit, ab omnibus approbari debet, *l fin.C.de author.præſt.* aut certè omnes ad hoc citari oportet: cuius citationis effectus ille peculiaris eſt, vt ſi aliqui emaneant, nihilominus præſentes poſſint actum perficere, *Bar.* D *in l.1.nu.3. de albo ſcriben. per Auth.ſi omnes.C ſi minor ſe har.abſtin.* Nec intereſt, qualiſnã ſit vniuerſitas, ſiue nobiliũ, ſiue ciuium, ſiue etiã ruſticorum, ſeu (vt inquit Bar.) ſtudioſorũ, qui in vno collegio cõmorantur, *in l.1.in prin.nu.3.h.t.per l.fin.de colleg.illic.* Illud tantùm intereſt, vt in numeroſa vniuerſitate, qualis eſt ciuium, nõ opus ſit nomina E cõſtituentium exprimi (id enim facilè fieri non poteſt:) niſi vno caſu, cùm videlicet ſyndicus ad alienandũ conſtituitur, *l.fin. C.de vendend.reb.ciuit.lib.11.c.fin.de proc.* In paruis verò vniuerſitatibus, vt pagis atq; villis ruſticorũ, omnium nomina ſint inſtrumẽto ſyndicatus conſignanda. *vt eſt cõmunis diſtinctio.Bar.in l.1.in prin.de alb.ſcrib.Spec.de ſyndico.circ.prin. per text. l.fin.C.de leg.* F *lib.10.idq; ſeruari teſtatur Chili. in pract.c.12.nu.3.* Quod autem diximus omnes ex vniuerſitate conuocari: de his accipiendum eſt, qui ius ſuffragiorum habent, nõ etiam de mulieribus: quæ cũ

ab omnibus publicis munerib' remotæ ſint, *l.2.de reg.iur.* nec ius comitiorũ conuentuumq; publicorum & ſuffragandi habeant, *Gell.lib.5.c.16.* meritò vocari non debent, *Spec.d.tit.de ſynd.n.3.& 4.* Sed an minores vocandi ſint? Et videtur vocari non oportere, cùm nec hi ipſi munerib. publicis rectè adhibeantur: *l.exigen.i.12.vbi Dd.C.de procur.l.ad rempub.8.de muner.& latius tradit Decius in d.l.2.§.1.de reg.iur.* placet tamẽ B Specul. tantùm pupillos & impuberes prætermittendos eſſe, non etiam puberes: quia & hi ſacramentum præſtare vniuerſitati, aut ſuperiori poſſunt & debent, *c.1.§.præt.de prohib.feud.alien.per Freder.ita Spec.d.tit.de ſyndico n.3.vbi id vſu etiam ſeruari teſtatur.* Quod verũ eſt, niſi alia ſpecialis conſuetudo aliud introduxerit, quæ præcipue attendenda eſt, *l.item.6.in princ.h.tit.* Quamobrẽ C & fœminæ, vbi collegium morib. habere poſſunt, vt in monaſterijs, & multis xenodochijs ac orphanotrophijs, & ſimilibus pijs locis, hoc caſu ſyndicum conſtituere non prohibentur, *l.placet.17.C.de epiſc.& cleric.Spec.præal.loco.* Poteſt etiam ordo decurionũ ſyndicum conſtituere, *l.3.& l.item eorum.6.in prin.& §.ſi decuriones.h.t. Bal.in l.ſi ita.C.de ſeruo.reip.* hoc eſt, ordo Magiſtra- D tuum in ſingulis oppidis, *Chil.d.c.19.n.3.* Nam in his, quia haud facilè tota vniuerſitas conuenire & cõſentire poteſt, ideo receptum eſt in pleriſque, vt communitatis nomine, Magiſtratus ius populi exerceat, *l.non ambigitur.9.de ll.l.2.§.cumq; difficulter.de orig.iur.* Nec modò decuriones eligere ſyndicum poſſunt, ſed etiam hi, quibus ea res ab E ordine eſt commiſſa: vt plerunq; trib. aut quinq; committi ſolet, *Bart.& Alex.in d.l.3.hoc t.* Id enim ab ordine fieri dicitur, quod fit ab his, qui authoritatem ab ordine habent, *c.ii cui.vbi gl.de præben.lib.6.Bart.in l.3.§.ſi decurion.in princ.hoc titul.* Illud tamen in genere ſciendum eſt, ſyndicum, à quibuſcunque conſtituatur, publica authoritate, & nomine totius communitatis præfi- F ciendum eſſe, *gl.in l.item.6.§.fin ad verb.de rato.h.t.* Cauſa porrò conſtituendi συνηγτωνπρτικη, eſt neceſſitas, Nã abſque cõſtitutione ſyndici, communitas

A nec agere quicquã, nec cũ ea agi quippiam rectè poteſt, *l.ſicut.7.§.1.h.t.Bart.in l.ſolent.nu.18.de alim.& cibar.lega.per l.4.§.creditoribus.de fideicom.libert.*

¶ Syndicus autem eligi debet, ex 9 corpore & ordine decurionum, ſi quidem idoneus inde deſumi poteſt: *l.plane.4.h.t.vbi gl.& Bart.per l.in Eccleſijs.C.de epiſc.& cler.l.decernimus.13.C.de epiſc.aud.l.vt gradatim.§.ſed etſi.de muneribus.* B cæteroqui ex ipſa vniuerſitate allegandus eſt: quoniã is maiori ſtudio & fide præſumitur, communitatis ſuæ cauſas acturus, quã quiuis extraneus, *c.1.ext.de ſyndic.d.l.plane.4.h.t.* Quod ſi ne ipſa quidem vniuerſitate, quiſquam idoneus reperiatur: quod in oppidis rarius, in pagis non infrequenter vſuuenire ſolet, hic neceſſitas rem eò perducit, vt etiã extraneus in ſyndicũ eliga- C tur, *Spec.in d.tit.de ſyndi.n.20.per c.in pertractãdis.3.de iuram.cal.d.l.in Eccleſ.C.de epiſc.& cler.l.2.§.2.de cura.furio.* Idonei autẽ eſſe putantur literati, & cauſarum rerumq; intelligẽtes ac periti, *vt rectè Bald.& Pan.in d.c.in pertractãdis.in princ.Chil.in prac.d.c.19.num.5.* nam imperiti, velut inhabiles, quantumlibet electi, repelli poſſunt, *l.1.§.fin.vbi glo.verb.aut inhabilis.h.t.* Poteſt etiam ſuperior in D vniuerſitate deligi in ſyndicũ: vt Conſul, Duumuiri, Defenſores, &c. *Bart.in l.nulli.3.h.t.* Poteſt & aliquis ex illorum ſumi numero, quibus poteſtas eligendi data eſt, *l.plane.4.h.t.* Si tamen vni hæc electio commiſſa eſſet, ipſe ſe cõſtituere & nominare non poſſet, *l.præſes.5.de off.præſ. vt rectè vult Accurſ. & Bar.in d.l.4.* quia de eo nõ intelligitur E eſſe actum: *l.qui cum tutorib.9.de tranſact.l.inquiſit.18.C.de ſolut.* nec quiſquam ſibi ius dicere poteſt: *l.qui iuriſd.vbi Doctores de iuriſdiction.* & eo ipſo ſuſpectus eſt, quod ſeſe ſponte ingerit, *l.quæ omnia.25.in princ.ff.de procurat.* Neque ſolùm vnus adoptari poteſt, ſed etiam plures, ac plerunque duo aut très conſtitui ſolent: quia rectius plurium fidei quàm vnius, Reſpub. committun- F tur. Illud tamẽ verum eſt, ſingulos in ſolidum creatos videri, etiam ſi id inſtrumento non exprimatur, *Caſtren.& Alex.in l.1.n.1.hoc tit. Bald.in c.1.§.priuilegia ad verb.finito.de pace cõſtantiæ.* quod

contrà

contrà in procuratoribus priuatis eſſe diximus. In ſumma, qui procuratores eſſe poſſunt, hi & ſyndici. Vnde & filiusfamiliàs, ſicuti procurator eſſe, ſic etiam dari actor & ſyndicus poteſt: *l. item.6.in fin.h.t.* tanto maiore ratione, quãto in his velut publicis, minus attenditur patria poteſtas, *l.ſolet. vbi Bar. nu.1.hoc tit.l.quippe.78.de iud.l. filiusfam.9.3.de his qui ſunt ſui vel ali.* Econtrariò, qui procuratores eſſe prohibētur, multo minus ſyndicatũ exercere poſſunt. Nam abſurdũ fuerit, illis negocia publica credi, qui ne priuatis quidẽ commodè præeſſe queant: cùm publica priuatis ſint potiora, *Auth.res quæ.C. communia de legat.& fideicommiſſ.* Quare nec minor 25.annis, *l.exigendi.12.C. de proc.Iaſ.in l.neq;.nu.2. C.eod.* neq; fœmina, nec milites, & ſimiles quos ſuprà diximus, procuratoris officio arceri, ſyndicos creari par eſt, vt nec illi qui valetudine aut alijs impedimentis diſtringuntur, quo minus negocijs rectè ſuperſint: Intereſt enim Reipublic. aut tales non creari, aut ſi creati ſint, apparente impedimento mandatũ ſtatim reuocari, *l.1.§.fin.h.t.* Hoc tamen differunt, quòd procuratores inuiti non dentur: *l.filiusfa.8.§ inuitus.3. de procu.* ſyndicatus verò, velut publicum munus, etiam nolentibus imponatur, *Spec.de ſyndic.in prin.* Illud poſtremò ſciendum eſt, etſi nemo cauſam vniuerſitatis agere queat præter ſyndicum: tamen defendi vniuerſitatem, à quolibet cautionem de Rato offerẽte poſſe: quia intereſt vniuerſitatis, res eius non relinqui deſertas, ſed à quouis quolibet modo defendi. Nã defenſionis ratio nunquam detrimento eſt, ſæpius autẽ commodo, *l.1.in fin.h.t.* Nec huic obſtat quod dicitur *in l.2.h.t.* Neminem vniuerſitatis nomine experiri poſſe, niſi cui id lex aut vniuerſitas permittat. nam hoc de agente intelligendũ eſt, ſicut verbum Experiri in iure plerunq; ſignificat Agere, non defendere, *l.1.de in ius vocan.cum ſimil.*

6 ¶ Etſi verò procurator à priuato dari nõ poteſt in cauſis criminalibus, vt ſuprà dictum eſt: tamẽ ab vniuerſitate etiam in his (nam vniuerſitas etiã criminaliter teneri & cõueniri poteſt, *vide diſtinctionẽ Bart.in l.aut facta.§. nonnunquam.de pœn.*) ſyndicus rectè conſtituitur, cum mandato tamẽ ſpeciali: *vide Bart.in l.2.§.fin.de accuſat. Salic. in l.3.qui accuſ.non poſ.Bald.in l.Polla.C. de his quibus vt indig.& in §.vaſalli.verb. damna.t.de pac.conſt.* quia ſicut in ciuilibus cauſis, ita & in criminalibus vniuerſitas, niſi per ſyndicum haudquaquam commodè conuenitur vel agit, *Spec.t. de ſyndic.nu.5.& tit.de accuſ.verſ.fin.* Ac poteſt ſyndicus in genere ad omnia negocia, omneſq; cauſas Reipub. *l.fin. ho. tit.Bart.in l.1.de albo ſcrib.per c. fin.de procura.* etiam futuras rectè dari, *l.item.9.§.ſed ſi ita.hoc t.* quamuis actor nõ niſi ad præſentes cauſas conſtituatur: quia (vt ſuprà dictum eſt) tantùm ad iudicialia adhibetur: vbi igitur non eſt præſens iudiciũ, ibi nec actor eſſe poteſt, *d.l.item.6.§.ſed ſi ita. vbi præter alios Caſtr.* Illis quoq; cauſis rectè ſyndicus præficitur, quas vniuerſitas cum ſuperiore, puta Principe, rectore aut alio habet. nec hic propterea culpãdus eſt, quòd vniuerſitati operam præſtat cõtra ſuperiorem, *Spec.in d.tit.de ſyndi. nu.19.per c.cum Eccleſ.de electio. c.cum olim, de cauſa poſſeſſ.& propriet.*

¶ In conſtituendo autem ſyndico potiſſimùm antiqua forma & vſitata conſuetudo attendenda eſt, *l.item.6.in prin.vbi gl.& Bal.h.t.Spec.de ſyndic. nu.3.* 7
Vbi conſuetudo deeſt, forma iuris ſeruanda eſt: nempe vt omnes qui conſtituere debent, conuocentur in locum aliquem publicum, *l.2.C.de decur.lib 10. l.pen.C.de legat.eo.li.2.C.de præd.decur.lib.11.Spec.de ſyndic.n.2.* vno eodemq; tempore, *l.2.C.de decur.lib.10.Bar.in l.nulli.3.nu.8.h.t.Spec.d.tit.de ſyndic.nu.9.* per ſonitum campanæ, aut tubę, aut aliud ſignum vſitatum, *Spec d.tit.de ſyndi.n.16.* Nam omnes vno tempore præſentes eſſe, & in ſuffragium ire debent, *l.pen. C.de legat.lib.10.* Nec poteſt hæc ſuffragatio diuidi, aut per ratihabitionem abſentium ſuppleri: *l.fin.C.de prædijs decur.lib.10.Spec.in d.tit.de ſyndic.num 2.* vt nec reliqua ſolennia: *l.obligari.9.§.fin. de author tut.§.fin.Inſtitut.eod.l.continuus, 137.in prin.de verb.oblig.* quamuis confirmatio ſuperioris, ex interuallo ſubſequi poſſit, *Specul.de ſyndic.num.17.&*

Digitized by Google

7. Electo autem & conſtituto ſyndico, inſtrumentũ ea ſuper re conficiendum eſt: vt tanto facilius ſyndicatus probari poſſit. Quo inſtrumento quatuor præcipuè comprehendenda eſſe, Speculator monet: videlicet, Quis ſyndicum cõſtituat, Ad quas cauſas & lites, Contra quos, item Quomodo & quare conſtitutus ſit, *Spec. in d. tit. n. 21. per l. ſi procuratorem. 65. ff. de procurat.* Eſt tamen & hoc inſtrumento conſignandum, non modo legitime lectum eſſe ſyndicũ, ſed maiorem quoq; partem vniuerſitatis in electione adfuiſſe *Spe. d. l. nu. 10. Bart. in l. 1. vbi & Andr. Siculus ad Bart. annotat. de albo ſcrib.* Qua in re credetur inſtrumento, donec contrarium fuerit probatum, *Spec. de ſyndic. n. 16. vt & ſemper alias. l. optimam. 14. C. de contrah. ſtipul. l. cum precib. 18. C. de probatio. cum ſimilib.* Atq; ita obſeruari, Speculator teſtatur. Neq; tamen nomina omnium cõſtituentium exprimenda ſunt, prout ſuprà oſteſum eſt: niſi cùm ad alienationem faciendam ſyndicus conſtituitur: ſcilicet vt ſciri hoc caſu poſſit, quorum mandatu res vniuerſitatis ſit alienata, *l. fin. C. de prædijs decur. lib. 10. Pano. in c. 1. de bis quæ à maior. parte cap.* Aliàs hanc inſcriptionem Dd. non requirũt, velut omnino neceſſariam, vt nec authoritatẽ ſuperioris, quamuis Speculator & Bartol. dicant, tutius eſſe vtrumque adhiberi, ſi commodè fieri poſſit, *Spec. in d. tit. nu. 9. & 11. per l. 1. de albo ſcriben. Auth. præſides. C. de epiſcop. aud. & l. hac conſultiſſim. in princ. C. qui teſtam. facere poſſ. Bart. in d. l. 1. nu. 2. & 3. de alb. ſcriben. & nouiſſimè Chilian. in pract. c. 19. nu. 2. & 3.* Illud etiam vltimò notandum eſt, ſyndicum ad certum tempus, puta annum, conſtitui poſſe: & quamuis per litis conteſtationem factus fuerit cauſæ dominus, tamen elapſo tempore, hoc dominium vnà cum ipſo ſyndicatu extingui: *Spec. in d. tit. num. 8. per l. 2. & 3. ff. de procurat.* & ita datum, vltra tempus cogi diutius non poſſe, *Iaſ. in l. neq;. 11. C. de procurat. & Dd. in d. l. 3. ff. de procurat.* Eſt & illud non prætermittendum, ſyndicum regulariter ad ſatiſdandum, cautionemque præſtandam non vrgeri, ſiue agat, ſiue defendat: niſi cũ de ſyndicatu & mandato probabiliter dubitari poteſt, *gl. in l. item. 6. §. fin. ad verb. de rato. per illũ text. h. t. in l. actor. nu. 1. & 11. rem. ratam haberi.* Nam cum à tutore priuato nõ exigatur cautio, quod adminiſtrator vniuerſalis ſit publica authoritate datus: *l. tutores. 13. C. de admin. tutor.* certe non conuenit, neq; æquum eſt, ſyndicum velut perſonam publicam aliqua ſatiſdatione onerari: præſertim cum vniuerſitas, cui⁹ cauſas agit, ſemper præſumatur eſſe ſoluendo, *fac. l. 1. vt legat. nom.*

¶ Finis autem quare conſtituatur, eſt neceſſitas & vtilitas, cùm vniuerſitatis, tum etiam eorum quibus lis & negocium cũ vniuerſitate intercedit. 8 Nam ſuprà dictum eſt, vniuerſitatem neq; conueniri, nec agere rectè poſſe, niſi per ſyndicum qui vniuerſitatem repræſentet, *Spec. d. tit. de ſyndic. num. 5.* Deinde & illud verum eſt, res communes plerunq; eſſe neglectui, quaſi alienas, niſi certus his reb. adminiſtrator præficiatur, *l. 2. quando & quib. quarta pars. lib. 10.* qui & agat vniuerſitatis nomine, & eandem aduerſus cunctos etiam ciues defendat, *l. ſicut. 7. §. ſin. & l. pen. h. t.* ne bona communia ob rem non defenſam poſſideantur, *l. 1. in fi. hoc t.* Quod autem ad effectum attinet, ſyndicus parem poteſtatem conſequitur quam procurator *d. l. item. 6. § fin.* Quocirca dominus fit litis, ita vt ei rectè promittatur: *d. § fin.* & omnia agit quæ vniuerſitas agere poteſt: adeo vt etiã iuramentum deferre ac præſtare nomine vniuerſitatis nõ prohibeatur, *gl. in d. l. item. 6. § fin. ad verb. de rato.* Nam ſyndicus intelligitur ſemper cum libera conſtitui poteſtate, etiamſi hoc non ſit expreſſum, *Iaſ. in l. præſes. 12. nu. 7. C. de tranſact. qui licet diſtinguat, tamen Alex. dicit id eſſe verius. conſ. 22. nu. 11. volum. 1.* Tutius tamen videtur, ſpeciale mandatum dari, *vide Bald. in l. tolla. C. de his quib. vt indig. & in §. damna. de pace Conſtan.* in his quę illud requirunt, iuxta formam alibi traditam, *c. quid agendum. 4. in princ. de procur. in 6. vt voluit Alex. in l. 1. in fin. h. t. Ioan. Andr. in c. præſentium 4. de teſtib. li. 6.* Etſi verò ſyndicus, vt dixi, loco domini eſt: tamen ſicut vtilitas cauſæ, ſic eadem ratione damnum omne in vniuerſitatẽ deriuatur

natur: *l. fin. vbi Dd. hoc tit.* Illud vltimò addendum eſt, ſyndicum eadem officia ſuſtinere & exequi, quæ ſuprà procuratori priuatorum incumbere diximus: & illud præterea operam dare oportere, vt non rem priuatam aut ſingulorum, ſed tantummodò communem
9 nem ſibi commiſſam accuret, *l. 2. h. t.*

¶ Poſtremò, quod ad contraria & exceptiones attinet, ſciendum eſt eaſdem ſyndico opponi, quæ ſuprà procuratoribus obſtare diximus. Vt ſi obijciatur vitium effectricis cauſæ: puta duas partes in conſtituendo non adfuiſſe: *Spec. d. tit. de ſyndic. nu. 11. per c. inter monaſterium. de ſent. & re iud.* ſi ineptus & inhabilis dicatur qui cõſtitutus eſt: *l. 1. §. fi. h. t.* aut ſi oſtendatur vitium eſſe in forma ſyndicatus: puta quòd non debito loco aut tempore, aut ſolenni ordine ſyndicus ſit conſtitutus. qua tamen in parte illud notandũ eſt, non vitiari ſyndicatũ, ſi error tantũ ſit in verbis, nõ in re ipſa: puta ſi pro ſyndico nominatus ſit actor vel procurator, aut econtrariò. Vt enim libellum ſuprà ſuſtineri diximus translatis verbis, ita & inſtrumẽtum ſyndicatus, eadem interpretatione adiuuãdum eſt, *vt recte Spec. in d. tit. nu. 11. & Bart. in l. 1. §. quib. nu. 3. h. t. & in Auth. ſed hodie, nu. 3. C. de epiſc. & cler. per c. petitio. de procurat.* Nã verba inſtrumentorum potius improprianda ſunt, quã vt actus rectè geſtus annihiletur, *l. ſi olei. 21. vbi Bart. & Dd. C. de loca. l. ſi vno. in prin. ff. eod.* Illud etiam animaduertendũ, exceptionem ſyndico eodem modo opponendã eſſe, quo procuratori priuato: videlicet in modũ dilatoriæ, ante conteſtationem litis. Nam poſt eam conteſtatam nõ poteſt dilatoria illi opponi, quia dominus litis factus eſt, *ita Spec. d. tit. nu. 11. & 12. per l. ita demum 13. C. de procura. & d. c. inter monaſte. de ſent. & re iud.* Finitur autem ſyndicatus iiſdem propè modis, quib. mandatum procuratorium: nam vniuerſitas iure priuatorum vtitur, *l. eum qui. 16. de verb. ſignif. Spec. de ſynd. nu. 2. per l. fin. h. t.* puta morte ſyndici, non etiam cõſtituentium: quia communitas, cuius nomine fit conſtitutio, ſemper viuere & perdurare intelligitur, *l. ſicut. 7. §. fin. h. t. l. an vſus fructus. 63. de vſufruct. l.*

A *proponebatur. 76. de iud.* item reuocatione, *l. item. 6. in fin. h. t.* An autẽ ſolus præfectus vniuerſitatis ſyndicum ſine cõſenſu totius vniuerſitatis reuocare poſſit, distinctione ſolet explicari: *Bart. in d. l. item. §. quòd ſi actor. h. t. & plenius in l. actor. nu. 9. ff. rem ratam haberi.* vt ſi poteſtas exercendæ actionis ad ſolum præfectum pertineat, non ad totam vniuerſitatem (id quod eſt perrarum:) eo
B duntaxat caſu, & non alio, ius reuocãdi ſyndicum præfecto concedatur: aliàs verò ſicut in conſtitutione, ita & in reuocatione ſyndici, totius vniuerſitatis vel maioris partis ſuffragatione ſit opus, *Bart. præall. loc. per l. ſi per epiſtolam. 50. de acquir. hære. c. præſentium, 2. de teſtib. lib. 6. l. ſi quis mancipijs. 17. §. ſi pupillus de inſtit. actio.* Et hæc quidem de ſyndicis dicta ſufficiant: nam cùm eo-
C rum officium & poteſtas ferè cum procuratorum munere in omnibus conueniat: reliqua quæ huc pertinent, ex ſuperiore titulo deſumi poſſunt.

DE NEGOCIIS GESTIS. Tit. V. C. 2. 19.

1 *Ex qua æquitate detur negociorum geſtorum actio.*
2 *Edictum de negocijs geſtis.*
3 *Quis cuius negocia gerere poſſit.*
4 *Quot modis ad aliquem dicatur negocium pertinere.*
5 *Quibus competat hæc actio.*
6 *Hæreditatis res etiam rectè geri.*
7 *Has actiones eſſe tranſitorias.*
8 *Aduerſus neceſſarium geſtorem non dari directam.*
9 *De directa & vtili nego. geſt. actione.*
10 *Quid veniat in directã actionẽ.*
11 *Quid in contrariam.*

ET hæc † quidem ita ſe habent in ijs 1
qui mandato domini res procurant
F alienas: ſed quia ſæpenumerò fit, vt eorũ qui propter ſubitam feſtinationem nulli demandata rerum ſuarum cura peregrè profecti ſunt, negocia præſentes amici vltro ſuſcipiant: ne aut

Digitized by Google

neglecta pereant, aut abſentis non defenſi bona poſſideantur: placuit vtilitatis gratia, mutuam ex eo geſtu quaſi ex cōtractu obligationem naſci: eoq; nomine actiones conſtituere quæ appellantur Negociorum geſtorum: quibus vltrò citroq; agi poſſit de eo quod alterum alteri prçſtare oporteret. Idq; receptum eſt, quia plerunq; homines eo animo peregrè proficiſcātur, quaſi ſtatim redituri, nec ob id vlli curam ſuarum rationũ mandant: deinde nouis cauſis interuenientibus, dum ex neceſſitate diutius abſunt, huiuſmodi eorum negocia deperire iniquũ eſſet: quæ ſanè deperirent, ſi vel is qui obtuliſſet ſe negocijs gerendis, nullam habiturus eſſet actionem de eo, quod vtiliter de ſuo impendiſſet: vel is cuius negocia geſta eſſent aduerſus eum qui geſſiſſet, nullo iure agere poſſet: *l. ex maleficio, 4. §. ſi quis abſentis, 1. de actio. Inſtit. de obligat. quæ ex quaſi cont. in pr. n. l. 1. &*

2 *& 2. h. t. vide Paul. l. 1. tit. 4.* De † his ergò ita cauit edixitque prætor: SI QVIS NEGOCIA ALTERIVS, SIVE QVIS NEGOCIA, QVÆ CVIVS CVM IS MORITVR FVERINT, GESSERIT: IVDICIVM EO NOMINE DABO: *l. 3. in prin. h. t.*

3 Hæc † verba, SI QVIS, accipienda ſic ſunt, SIVE QVÆ, vt plerunque, *l. 1. de verb. ſignif.* nam & mulieres actione Negociorum geſtorum agere & conueniri, non dubitatur, *d. l. 3. in prin.* quamuis à procuratione iudiciali arceantur, *l. alienam, 18. C. de procur. l. 1. §. 2. ff. de poſtul.* Pupillus ſi negocia geſſit, poſt reſcriptum D. Pij conueniri poteſt in id quo factus eſt locupletior: agendo autem, compenſationem eius quod geſſit, patitur: *d. l. 3. in prin.* ex re enim actio eſt, vnde & pupillus prodiguſq; obligantur, *l. furioſus, 46. de actio.* NEGOCIA.) Negocium ab Ocio, addita negatiua & contraria particula Ne, ductum ac compoſitum videtur: & propriè ſignificat in iure, id quod inter duos actum eſt, *l. ſi in area. 33. de condict. indeb.* ALTERIVS.) Et hoc ad vtrumq; ſexum refer. ABSENTIS.) videlicet & ignorātis. Nam ſi ſciat aut præſens ſit, patiaturque ſuum negocium geri, mādaſſe videtur, *l. ſi remunerandi, 6. §. qui paſſus, l. qui patitur, 18. ff. mand.* eoque tum Mandati naſcitur vtrinque actio, quæ huic antecedit.

4 ¶ Alterius autem negocia multis modis dicuntur: *vide gl. in l. ſi pupilli. 6. §. item quæritur, ad verb. ipſo geſtu. vbi Bart. num. 4. h. t. & in l. ſi pecuniam, 9. C. eod. tit. Cyn. in l. ſi mandatum. 14. in prin. C. eod.* vel quia verè res cuiuſquam eſt, *l. item ſi. 5.* vt cum à debitorib. meis exigis, aut creditoribus ſoluis: *l. quæ vtiliter, 45. §. Titius, 2. l. cùm pecuniam. 43.* vel quia contemplatione mei geſtum eſt: *l. ſi pupilli 6. § ſed ſi ego. 5.* vel quod ratum habui, *d. l. 6. item quæritur, 8.* quæ duo poſtrema obtinent, cùm vere aut in cōſequentiam negocium pertinet ad eum, cuius reſpectu geſtum eſt, aut qui ratum habuit, *d. l. 6. §. 5. cum ſeq.* Nam ſi, cùm me hæredem putares, inſulam fulcieris, Titius verè ſit hæres, cui ipſo geſtu negocium quæritur: nullo modo ad me res pertinebit, etiamſi habuerim ratam, *d. l. 5. & 6.*

5 ¶ Vnde ſatis apparet, hāc actionem ijs competere, quorum negocium eſſe geſtum interfuit, *l. mandaſti, 46.* ſiue principaliter, ſiue in conſequentiam: vt cum nomine tutoris, curatoris, procuratoris, res pupillares minoriſve adminiſtrantur, ne illi negligentiæ nomine iudicijs Tutelæ & Mandati conueniri poſſint, *d. l. 6. d. l. mandaſti.*

6 ¶ His verbis, SIVE QVIS NEGOCIA, QVÆ CVIVS CVM IS MORITVR FVERINT, ſignificatur tempus illud, quo quis poſt mortem alicuius negocia geſſit. De quo fuit neceſſariu edicere: quia neque teſtatoris iam defuncti, neque hæredis qui nondũ adijt hæreditatem, res geſta videtur: *l. 3. §. hæc verb.* Sed quia detrimentoſum erat, inchoata negocia morientium deſeri, quod ne facere quidem debet geſtor: *l. nam & Seruius. 21.* ideo qui hæreditaria curat, videtur ſibi quodammodò hæreditatem, quæ defunctum repræſentat: *l. ſi is qui, 15. de vſuc. l. mortuo, 22. de fideiuſſ.* ſeque ei obligare. Nec refert, an etiam pupillus hæres exiſtat: nam id æs alienum cum cæteris hæreditarijs oneribus ad eum tranſit: *d. l. nam & Seruius §. 1.*

7 Neque † id mirum videri debet, cùm & in hæredes & cōtra

tra hæredes träſeat hæc actio : *l.3.§.hac*
autem actio,l.ſucceſſori.cũ ſeq.l.ſin autem.
*21.*GESSERIT.)Gerere ſignificat om-
nem rem ſine verbis , hoc eſt,abſque
promiſſione atque cõuentione factã :
l.Labe. 19.in fin.de verb.ſignif.l.pro hære-
*de gerit,20.de acquir.hær.*etiamſi nõnun-
quã gerere & facere æquiuocè ſuman-
tur,*l.licet,58. de verb.ſignif.* Quare,qui
citra conuentionem mandati alterius
negocia ſponte adminiſtrat,gerere ꝓ-
prie dicitur,*l.1.2.l.ſi ego,24.h.t.l.ita, 5.§.*
8 *geſſiſſe de adminiſt.tut.*Dico † autẽ,Spõ-
te & nulla neceſſitate cogente. Nam
qui coactus gerit,vt tutor poſthumi: *l.*
*cum pater.29.*hęredes tutoris curatoriſ-
ve,qui inchoata perficere coguntur : *l.*
1.C.de hær.tut.l.furti.6.§.1. de his qui not.
*infam.*vel neceſſitatis ſuſpiciõe: vt qui
falsò exiſtimat ſe mandatum curamve
ſuſcepiſſe,*l.curatoris,17.C.eo.*vel iuſtam
ſeruitutem mandanti ſeruire , *l.atqui*
natura.19.§.ſi libero.h.t. cùm alienũ ne-
gocium gerere nõ videatur, qui ſuum
gerit,ſibique conſulere vult, ex verbis
huius edicti,directò non tenetur. Sed
9 †quia hoc caſu aliç poſſunt deficere a-
ctiones,Vtile, ex interpretatione pru-
dentum, Negociorum geſtorum iudi-
cium etiam tunc datur : *d.l.curatoris,l.*
quicquid.C.arb.tut.d.l.3.l.5.l.ſi liber.36. d.
*l.cum pater.*quod quidem effectu idem
hic eſt cum actione directa,*l.antepen.h.*
*t.*nam & hæc extraordinaria erat,& ſi-
ne ſolenni actionum ciuilium forma
Prætoris ex edicto concipiebatur.
10 *Theoph.Inſtit.de ſucc.ſub.*Vnde † intelli-
gi poteſt , hanc actionem Prætoriam
eſſe,*d.l.3.in prin.vbi gloſſ.ad verb.ait præ-*
tor.hoc tit.l.aduerſus.8.vbi gloſſ.ad verb.ci-
*uiliter.C.eod.*IVDICIVM DABO.) Ita
quidem,vt Directam actionem ei tri-
buat, cuius negocium geſtum eſt , &
ad quem præcipuè tota geſtio perti-
net : qua actione poſtulatur , vt actus
ſui rationem geſtor reddat , *l.2.hoc tit.*
& eo nomine cõdemnetur,in id quod
vel non geſſit,vel non vt oportuit geſ-
ſit:puta dolo. *l.6.§.ſed ſi quis.*aut culpa
quamuis leui, *d.l.6.§. videamus,cum ll.*
*ſeq.l.tutori. 20.C.eo.*nam de caſu & ino-
pinato euentu non tenetur, ſed ſuffi-
cit vtiliter inchoaſſe, *l.ſed an vltrò.10.§.*
*1.*niſi in culpa hæreat,*l.ſi negocia,11.*Sed

A & id in actionem hanc venit , vt ge-
ſtor reſtituat, quicquid ex geſtu quo-
cunque modo eſt acquiſitum , *l.ſi au-*
*tem.8.§.2.*vnà cum vſuris, *d.l. at qui na-*
tura.19.§.fin.l.liberto.31. §.qui aliena 3.l.
litis.37.§.1. & fructibus,*d.l.8.§.1.* Con-
trariam † verò actionem dat Prætor 11
geſtori : quamuis compenſationis et-
iam beneficio conuentus vti poſſit : *l.*
3.§.pupillus l.ſi autem, 8.§.ſi quacunque.2.
B qua quidem actione cõſequetur,quic-
quid impendit vel amiſit , ratione ge-
ſtionis:item vt liberetur ab obligatio-
ne : vt indemnitas rerum adminiſtra-
tarum,& quicquid abeſt,vel eo nomi-
ne abfuturum eſt,præſtetur, *d.l.2.in fi-*
ne,l.at qui.19. §.penultim.cum ll.ſeqq. l.ſi
quis,23.d.l.liberto.32.§ liberto,4.l.quæ vti-
liter,45. hoc tit. Iniquum enim eſſet,
ſuum ipſi officium damnoſum exiſte-
C re,*d.l.quæ vtiliter,§.final.7. quemadmod.*
teſtament. aper. quod de ijs accipien-
dum eſt,quæ ſine culp.*l.ſiue.22.*vtiliter
accurantur , quamuis euentus non
reſpondeat : quam vtilitatem non ex
opinione gerentis,ſed communi quo-
dam hominum iudicio , iuxta rerum,
temporum & perſonarum qualita-
tem expendere,& ex bona fide metiri
conuenit,*l.ſed an vltrò,11.§.1.hoc tit.* Eſt
D etenim hæc bonæ fidei actio, *l.quia,7.*
hoc tit.

DE CALVMNIATORIbus. Tit.VI.C.9.46.

1 *Continuatio tituli.*
2 *Edictum de calumniatoribus, & eius interpretatio,cum ſeq.*
3 *Quis dicatur calumniari, & quis hoc edicto teneatur.*
4 *Cui,aduerſus quem , & ad quid detur hæc actio.*
5 *Aliæ pœnæ & actiones , quæ in calumniatores competunt.*

F POSTEAQVAM † expoſitum eſt, 1
qui ſuo vel alieno nominare poſtu-
lare atque agere poſſint : ſequitur,vt
quæ pœnæ calumniatores maneant,
oſtendamus:vti harum metu,malitiæ-

Digitized by Google

ſi homines à falſis poſtulationibus fabricandiſq; iniurijs deterreantur.

2 ¶ De his ita Prætor eſt elocutus. IN EVM QVI VT CALVMNIÆ CAVSA NEGOCIVM FACERET, VEL NON FACERET, PECVNIAM ACCEPISSE DICETVR, INTRA ANNVM, IN QVADRVPLVM EIVS PECVNIÆ, QVAM ACCEPISSE DICETVR, POST ANNVM SIMPLI IN FACTVM ACTIONEM DABO. *l.1.in princ.h.t.*

3 ¶ Calumniari, in Criminalibus, eſt falſa crimina intentare: *l.1.in princ.ad S.C.Turpil.* in Ciuilibus, per mendaciũ & calumniam agere vel excipere, ad negocium alicui malitioſe faciendũ. *tot.tit.C.de iureiur.prop.calumn.dan. Paulus lib.1.Sent.cap.5.* Sed hac in materia propriè Calumniator perhibetur, qui pecuniam, vt alicui negocium faceret vel non faceret, accepit. *Paul.d.c.5.* Ergo, QVI CALVMNIÆ CAVSA NEGOCIVM FACERET. (agendo videlicet,) AVT NON FACERET. puta, quia maluit reus aliquo dato ſe à calumnijs redimere, potius quàm malitioſa lite diuexari, *l.penult.h.t.* vel quoniam ab alio eius rei gratia pecunia data eſt: *l.ſi quis.7.* nam quocunque modo quis depectus eſt, hoc eſt, non tranſigendo, ſed ſordidis concuſſionibus pecuniam accepit, vt calumnioſa lite abſtineret, hoc edicto comprehenditur, *l.1.§.pen.l.2.l.3.* PECVNIAM.) aut aliud pro pecunia qualecunq; cõpendium, *l.1.§.fin.l.2.l.3.* ACCEPISSE DICETVR) ſiue ante, ſiue poſt cœ-

4 ptum iudicium: *l.1.§.1.* nec † intereſt, vtrum poſt pactionẽ faciat alicui negocium, an deſiſtat, *d.l.3.§.1.* INTRA ANNVM.) ſicuti Prætoriæ & Pœnales dari ſolent, *§.1.Inſtit. de perpet. & temp.act.l.in honorarijs,35.de actio.l.iuſiurandum,34.§.qui iuſiurandum,cum ſeq. in verb de calumnia, de iureiur.* IN QVADRVPLVM.) exemplo actionis Vibonorum raptorum, *l.5.hoc tit.§.quadrupli.Inſtit. de actio.* cui rei perſecutio ineſt: *in prin.Inſt. de vi bonor.rap.* nam ſpecies quædam manifeſti furti & rapinæ eſt, per fraudem & calumniam innocentes expilare. POST ANNVM IN SIMPLVM.) quia rei perſecutoria, A-

A CTIONEM DABO.) non modò ei qui dedit, ſed etiam illi, cuius nomine datum eſt: *d.l.ſi quis.7.* aduerſus eum, qui calumniæ faciendæ aut nõ faciendæ cauſa accepit. Hæredi hæc actio nõ datur, quoniam Pœnalis eſt: eiq; ſufficere debet, quod eam pecuniã, quam defunctus dedit, per Cõdictionem ob turpem cauſam repetere poſſit, *l.4.h.t.* neq; in hæredem competit: quia Pœ-

B nalis, niſi in id quod ad eum peruenit. Conſtitutum enim eſt: Turpia lucra etiã ab hæredibus extorqueri poſſe licet crimina morte extinguãtur, *l.5.h.t.* 5

¶ Præter hanc actionem etiam aliæ ex legib. aduerſus calumniatorem cõpetunt. Nam cum iſta concurrit Condictio ob turpem cauſam: ſi modò ſola accipientis, non etiam dantis turpitudo verſetur. Nam ſi & dantis, melior

C erit conditio poſſidentis, neq; agi condictione poterit: *vide infr.de condict.ob turp. cauſ.* ſi tamen condictum fuerit, tollitur hæc actio, & contrà. nam cum vtriq; inſit rei perſecutio, bona fides non patitur bis idem exigi, *l.5.§.1.h.t.l.bona fides,57.de reg. iur.* Deinde & condictio competit ex conſtitutione Antonini, quæ iudici vel aduerſario pecuniam extra cauſam trãſactionis da-

D ri prohibet, & ex eo litem perire iuſſit, *l.1.§.2.h.t.l.1.C.de pœn.iudic. qui malè iudic.* Super hæc ciuilia iudicia, etiam criminaliter ad vindictam publicam calumniatores rectè poſtulãtur. Nam tenentur pœna Talionis, etiamſi inſcriptiones hodie non vſurpentur: *l.fi. vbi gl. tot.tit.C.de calum.* item lege Iulia repetundarum, *l.1.§.1.h.tit.l.lex Iulia.§. vlt.ad l.Iul. repet.* & iudicio Concuſſio-

E nis: *l.1.& 2.de concuſſ.* nõnunquam etiã lege Iulia de Vi priuata ex S.C. Voluſiano, *l.ex S.C.ad l.Iul. de vi priuat.* & L. Cornelia de Falſis, *l.1.§.1.ad l.Cornel. de fal.l.4.de concuſſ.* ac ſi capitalem fraudẽ cuiquã machinati ſint, de Sicarijs: *l.1.in princ.ad l.Corn.de ſicar.* poſtremò, S.C. Turpiliano, *l.1.& tot tit.ad S.C. Turpil.* atque ita variè pro modo & varietate

F delicti plectuntur, *l.vltim.C. de calumn. l.1.§.calumniatoribus, ad S.C. Turpil.* In quo illud ferè ſeruari videre licet: vt quod periculum calumniator doloſè reo creabat, id quaſi per talionem in ipſius

Digitized by Google

ipſius caput reuertatur. *l.fin. & tot.tit. C.de calum. De pœna calumniatorum, vide etiam Deut.19.& 22.* Olim calumniatus publico in iudicio l. Remmia tenebatur: ex qua frons damnato inuri litera conſueuit : cui integræ frontis teſtis opponitur: *l.quaſitum.13.de teſtib.* ſed eà pœna conſtitutionibus ſublata eſt. *l.ſi quis.17.C.de pœn.* Calumnię verò in priuatis aut extraordinarijs iudicijs dam-

A natum , extra ordinem fuiſſe coercitum, Paulus oſtendit, *l.1.titul.5.fac.l.1. §.1.ad S.C.Turpil. d.l.quaſitum.* quod nunc tralatitium eſt : poſtquam veteribus accuſationum ſolennibus antiquatis , extra ordinem de criminibus cognoſci per conſtitutiones cœpit.

l.ordo.3.de pub.iud.l.lex.7.
§.vltim.ad l.Iul.
repet.

DIGEST. LIB. IV.

DE IN INTEGRVM RESTITVtionibus. Titul. I.

1 *Ex quibus cauſis quis reſtituatur.*
2 *Reſtitui etiam hæredes.*
3 *Quomodo quis in integrum reſtituatur.*
4 *Continuatio ſequentiũ titulorũ.*
5 *Methodica explicatio tituli.*

1 SOlet † etiam interdum, qui in iudicium vocatur, petere olim quidem à Prætore, *tot.hoc tit.l.1. & 2. C. vbi & apud quem.* Iure autẽ nouiſſimo, à quolibet magiſtratu ordinario , *l.fin.C. vbi & apud quem. vbi gloſſ. & Dd.Card. in cle. vnic.de reſt.in integ.Bar.in l.in cauſæ.2.§.nunc videndum de minor. Salic.in l.placet.C. de peda.iud.* in integrum reſtitutionẽ: quod vel metu compulſum, vel dolo aduerſarij, aut ætatis lapſu circumſcriptum, vel abſentia, vel ſtatus mutatione, vel iuſto errore, aut alia de cauſa, quæ excuſationem mereatur , in captionem incidiſſe ſe dicat. Quæ quidem cauſa, ſi adhibita cognitione iuſta eſſe videbitur, *l.3.h.t.* & res maioris ſit momenti (nam propter minimam ſummam audiendus non eſt , qui contra ius ciuile petat In integrum reſtitui, vt maiori rei vel ſummæ præiudicetur , *l.4.h.t.*) æquum eſt Prætorẽ ità læſis ſubuenire, *l.1.& 2.* quamuis ex cõuentione,
2 aut alio iuris vinculo teneantur: nec † modo ipſis, verum etiam eorum hęredibus, *l.6.h.t.* qui perſonam defuncti repræſentant, *Nou.de iureiu.à mor.præſt.*
3 ❡ Reſtitui autem In integrum dicuntur , quoniam Prætor eos in integrum priſtinumque ſtatum & conditionem ; qua fuerat ante captionem, reponit ; *gloſſ.in c.3.circa fin.ex.eod.* per-
D inde atque ſi nullum negocium geſtum eſſet: vt meritò dixerit Paulus : *l.5.h.t.* neminem videri excluſum , quẽ Prætor in integrum reſtituturum ſe pollicetur.

❡ Etſi autem generale eſt , nec ad 4
vnam alligatum cauſam reſtitutionis In integrum beneficium : & quoties æquitas poſcit, toties impetrari ſolet: *l.diuus.7.* tamen certæ quædam, eæque
E frequentiores reſtitutionum cauſæ, edicto ſunt comprehenſæ : in quibus, quia non vno vbiq; modo Pretor reſtituit, ſed pro varietate ſubiectæ rei variè : ideo de ſingulis ſigillatim & diſtinctè in proxime ſequentibus titulis agitur.

❡ Sed antequam eò deſcendamus, 5
pauca in genere ad hunc generalem titulum de reſtitutionibus ſunt anno-
F tanda : Reſtituere eſt aliquid reddere, *l.reſtituere.75.de verbor.ſignifi. l.præterea. 29.l.qui reſtituere.68. de rei vend.* ſeu in priſtinum ſtatum reponere, *l.reſtituere. 75.de verbor.ſignifi.l.2.§.37.ne quid in loc.*

Digitized by Google

publ.gl.in d.c.3. Paulus lib.1. Sentent.c.
7.In integrum reſtitutio, eſt redinte-
grādæ rei vel cauſæ actio.Res redinte-
gratur, hoc eſt, reponitur in integrū,
quæ data aut facta eſt : cauſa,quando
res integra eſt , puta quando nihil da-
tum aut factum, ſed cauſa,hoc eſt,ob-
ligatio ſubeſt,quę per In integrum re-
ſtitutionem venit annihilanda. *Iſido-
rus.li.5.Etymo.*nec enim modo res per-
fecta,ſed imperfecta , & inchoata re-
dintegratur,*l.metum.9.§.ſed quod.ſ.ti.1.*
Sed hæc definitio tā Ordinarijs (qua-
rum hic nulla tractatio inſtituta eſt)
reſtitutionib.*de quibus in l.3.C.ex quibus
cau.ma.l.2.C.de reſcind.vend. l.1. verb. re-
ſtitutoria.de interd.t.t.extr.de reſt. ſpoliat.*
quàm Extraordinarijs , de quibus hac
in parte duntaxat agitur , poteſt accō-
modari. Quare vt definitio ſubiectæ
materiæ congruens, per quā res intel-
ligi poſſit, habeatur:nos hac qualicun
que deſcriptione vtamur licet. Reſti-
tutio,eſt remedium extraordinarium,
quo Prætor deceptos aut læſos , in eā
cauſam,in qua ante deceptionem aut
lęſionem erant,ex iuſta cauſa reponit
ac reducit. Species læſionum plures
ſunt *l.2.& 3.h.t.vide tit.ſeq.* Cauſa effi-
ciens Prætor:*l.1.& t.t.* ἀπὸ ... ἐξουσίας,
petitio & imploratio officij iudicis,*l.
quod ſi minor.24.§.fin.de minor.* Impulſi-
ua,ęquitas cauſę:vnde apparet per in-
iuriam alterius alteri damnum eſſe da
tum *l 1.& 2.hoc t.*Materia,ſunt res ma-
ioris momenti,non friuolæ & leuidē-
ſes,*l.4.& l.penul.hoc tit.* Nam Reſciſſo-
riæ actiones (vt ſunt reſtitutionum)
quia contra ius ciuile dantur, *l.in hono-
rarijs.35.de act.*non temerè , nec ob res
leuiculas dandæ ſunt. *l. 10. & 11.de dol.
mal.* Forma, vt ea petitio intra legiti-
ma tempora proponatur,*l.non ſolum.6.
hoc tit.l.fin.C.de temp.in integr. reſt.* im-
plorato officio iudicis , vel intentata
etiam actione:*Iaſ.in l.1.num.8. de iuriſd.*
atque ita cauſa legitimè, hoc eſt, ple-
nè cognita & probata , *vide Mynſing.
obſ.48.& 49.& 52.cent 1.* citatiſq; par-
tibus,*l.3.& ſin.hoc tit. vide copioſe Specu.
tit.de reſt.in integ.*reſtitutio fiat. Finis
& effectus,vt lapſis ætate , vel errore,
vel alia iuſt a cauſa,ſubueniatur,perin
de atq; ſi lapſi non eſſent:vt ex ſequē-
tibus titulis intelligi poteſt: in quibus
ſex reſtitutionum ſpecies,prout initiò
dictum eſt,ordine ſubiunguntur.

QVOD METVS CAVſa geſtum erit. Tit.II.

C.2.20.

1 *Edictum de metu & vi.*

B 2 *Differentia inter vim et metum.*

3 *Propter quem metum vel violentiam reſtitutio fiat.*

4 *Edictum in rem ſcriptum, cui & aduerſus quos detur.*

5 *Quomodo prætor reſtituat , & quid in hanc actionē veniat.*

6 *Actionem eſſe arbitrariam.*

C 7 *Cui & aduerſus quem non detur.*

8 *De annali & perpetua actione.*

9 *Aſſinia remedia, quæ vim paſſis dantur.*

HOc in titulo de ea ſpecie tractatur,
cùm quis reſtitui in integrū petit,
quia Vi Metúve coactus ſit aliquid fa-
cere. Cùm enim etiam qui vi metúve
cogitur,conſentiat , *l.ſi mulier.21.§.pen.
D h.t.vide Paul.li.1.t.7.*quia eligit ex duo-
bus malis quod minimū eſt,& mauult
contrahere quàm interfici,*Ariſt.lib.3.
Ethic.*vel aliud grauius malū pati:ideo
cōtractus metu factus,iure ciuili quaſi
conſenſu initus valet : nec de eo quic-
quā antiquis legibus cautū erat:vt ex-
traordinario Prætoris auxilio fuerit o-
pus:quod in rebus ciuilib. & politicis
E vſum etiamnum ſuum habet. In ſpiri-
tualibus porrò ea ſubtilitas hodie non
attenditur , ſed ſimpliciter vi metúve
geſta pro nullis habentur, *Auth.ſacra-
mēta puberum. vbi Iaſ.nu.5.& 43.C.ſi ad-
uer.ven.& in l.interpoſitas.n.2. C.de tranſ-
act.Panorm in c.de muliere. & c.cum lo-
cum.num.2.& 6.c. veniens. nu.5.de ſpon-
ſal.Hypp.ſing.347.Guid.pap.ſing.969.*
¶ Edicti verba ſunt : QVOD ME- 1
F TVS CAVSA GESTVM ERIT,RA-
TVM NON HABEBO.Olim ita dice
batur.QVOD VI † METVSVE CAV- 2
SA. Vis eſt maioris rei impetus qui
repelli non poteſt.*l.2.hoc titul.* vt cùm
ineuita-

Digitized by Google

ineuitabili violentia chirographum, pecunia,&c. alicui eripitur. Huius autem fiebat in Edicto mentio, propter neceſſitatem impoſitam, voluntati cõtrariam: quæ multum differt ab his, quæ metu coacta voluntate geruntur. Cùm enim violentia quid extorquetur, principium actionis aliunde & extrinſecus venit: nec magis dici id poteſt voluntate patientis fieri, quàm volente fit natura, quoties tempeſtate ad ſcopulum nauis alliditur. At vbi impendentis violentiæ periculive metu quid fit, puta datur, traditur, conceditur: tum intus in patiente exiſtit actionis origo: quæ à iudicio nequaquam impedito, & voluntate minùs malum eligente proficiſcitur: *l. ſi patre. 22. de rit. nupt. c. ſacris. 5. extr. de reſt. in integr.* Quo caſu verum eſt quod dicitur: Voluntatem coactam eſſe voluntatem, *Ariſt. lib. 3. Ethic.* & rigore iuris obligare. *l. ſi mulier. 21. §. ſi metu. 5. hoc tit. gloſſ. Dec. Cag. in l. velle. 4. de reg. iur.* Quanquam autem hęc ſubtiliter diſtinguũt philoſophi, & re ipſa differunt, tamen Prætor verbo quidem hæc in Edicto ſeiungebat, re ſimul complectebatur. Putauit enim, quodcunque vi atroci committeretur, id metu quoque fieri, voluntate vtrique præſenti violentiæ cedente: & eodem modo ſubuenit, ſiue quis vim paſſus ſit neceſſariã & ineuitabilem, quæ corpori & locomotivæ vim affert: ſiue vim coactionis, quę animum duntaxat inuadit, mentemq; ſuperat: maximè cùm vtrobiq; metus ſit, & populariter cum populo, cui ius redditur, ſit agendum: cuius maxima pars inter vim & coactionem voluntatis ſeu metum, non ſatis peritè diſtinguere nouit. Et ſanè qui vim infert, metum etiam facit. Duplex enim metus eſt: alter quem Fecimus, alter quẽ Patimur, authore Quintil. *lib. 6 cap. 3.* Itaq; Iuriſconſult. qui ſtudent breuitati, *l. ampliorem. 37. §. pen. C. de app.* & (quantũ arbitror) Iulianus Edicti cõpoſitor, detraxit Vis mentionem, vt non neceſſariam, quaſi & VIM clauſula METVS contineat. *l. 3. hoc tit.*

B ¶ Vim autem accipimus, quæ aduerſus bonos mores fit, non eam, quã magiſtratus iure licito infert, *d. l. 3. quemadmodum. 29. §. pen. ad l. Aquil.* Metum verò præſentem, *l. metum. 9. hoc tit.* & qui in hominem conſtantiſſimum à formidine obiectorum cadat: *l. 5. 6. h. t. l. interpoſitas. 13. C. de tranſact.* vt mortis, vinculorum, *l. 7. 8.* ſtupri, *l. 8. in fin.* carcerũ: *l. pen.* videlicet illicitorum & priuatorum, quos habere non licet, *tot. ti. C. de priu. carc. Land. lib. 2. artic. 13.* nam in publicis & licitis magiſtratuum carceribus diſtinguitur: vt ſi quis dignè incarceratus ſit, non reſtituatur ſi quid promittat: quia hunc ipſe ſibi metum fecit: *l. 3. l. ſi mulier. 21. h. t. in princ. text. in l. accuſationis. 10. C. eod.* ſin verò indignè reſtitutioni locus ſit, etiamſi cum iureiurando promiſerit, aut quid fecerit vel dederit. *Bart. in l. qui neq. §. ſolutum. de verb. ſignif. gl. 2. in c. ex tenore. de conceſſ. præb. & c. veniens. qui cler. vel vou. Hyp. ſing. 177. text. in l. ſed etſi quu. §. 1. ſi quis caut. c. ſicut. §. 1. de iureiur. deciſ. Thol. 422. Land. li. 3. art. 41.* Nam vis à magiſtratu iuſtè facta, non habet reſtitutionem, vt ſuprà dictum eſt: ſed tantùm iniuſta, quia in hac magiſtratus pro priuato habetur. *l. nec mag. 32. de iniur. Cle. 1. §. fin. vbi Car. de cel. miſſ. Dec in l. factum. 131. de reg. iur. text. in l. pen. & in l. fin. C. eod.*

D Metus Reuerentialis in hoc Edictum non venit: *l. eum te. 8. l. fin. l. ad inuidiam. 6. C. eod.* etiamſi officio iudicis, reſciſſionem quandoq; actus importet *Bar. in l. 1. §. qua onerande. n. 4. quar. rer. act. per l. pen. de fur.* niſi accedat alia impreſſio, & violentia. *l. fin. l. pen. C. eod.* Neque tamen ſolius potẽtiæ dignitatiſve timor ſuffecerit: *d. l. ad inuid.* aut accuſationis *l. accuſatio. 10. C. eod.* & infamiæ: *l. 4. h. tit.* aut minarũ: *l. metum. 9. C. eod.* niſi capitales ſint, & ab eo qui exequi ſolet, effuſæ. *l. donationu. 7. l. pen. hoc t. gloſſ. & Do. in d. l. metum. vide omninò Spec. de praſu. §. vlt. num. 4.* Metum, inquit Imperator, nõ actionibus vel conteſtationib. ſed atrocitate facti probare conuenit, *d. l. metum. 9.* Quamobrem vbi facto opus eſt, verba non ſufficiunt: *l. 4. in princ. de pecul.* multo verò minus preces etiã potentioris ſuffecerint: *Fab. in l. accuſationis. 10. C. eod. & §. quadrupli. numer. 4. Inſtitut. de act.* quamuis vulgò dicatur, Preces domini eſſe præceptum, *gloſſ. in l. 1. verb. quemadmodum. quod iuſ.* & blan

K 2

ditias Principis, vim continere minarum, *gloſſ. verb. pignora. in l. 1. . ſi rec. pro. Feli. in c. 1. n. 2. & 3. de off. iud. del.* iuxta dictum: Rogando cogit, qui rogat potentior. Sed hęc in hoc Edicto reſciſſorio, & quod atrocitatem facti requirit, nō conſiderantur: *glo. Bart. & Dd. in d. l. metum. 9. C. eod. Bart. in l. de pupillo. §. ſi quis. de op. noui nunc. Dd. in c. ex literis. de deſponſ. impu. Iaſ. in l. Titia, nu. 8. de verb. oblig. Dec. in l. in omnibus. 39. de reg. iur.* præſertim quando contra minas alio remedio vti liceat, ſcilicet Cautionis: quam implorato iudicis officio, datis fideiuſſoribus vel pignoribus. *c. p. 1. vbi Franc. nu. 3. de homicid. in 6. Sali. in l. denunciamus. nu. 2. C. qui ad Eccleſ. confu.* præſtare de non offendendo coguntur; qui minitando terrorē incutiunt. *Bart. & Imol. in l. hæc autem ſatiſdatio. ſi cui plus quàm per l. Falcid. Dd. in l. illicitas. §. ne potentiores. de off. præſ. in l. qui bona. §. ſi quis de damno infect. in l. interpoſit. C. de tranſa. Ang. in tract. maleſ. ad verb. verba iniurioſa. n. 8.* In hoc ergo Edicto tantùm iuſtum eſſe metum intelligimus præſentem, vitæ, *l. 7. 8. 9. h. tit. l. metum. 9. C. eod.* cruciatus corporis, *l. 4. Cod. eodem. cap. penultim. extr. eodem.* & ſtatus, *l. 4. l. iſti. 8. hoc tit.* ſeruitutis, *d. l. iſti.* fortunarum, *Bart. in l. pen. nu. 1. de cond. ob cauſam.* pudoris & infamiæ realis, *l. iſti. 8. §. quòd ſi dederit. h. t. gl. in l. 4. verb. infamia. h. tit.* nō etiam verbalis: *l. 4. vbi gl. 1. h. t.* quia cum verborum atrocitate factum concurrat oportet: *l. 3. in fin. in verb. terrore verbo. extorſit. h. t. d. l. metū. 9. in verb. non iactationib. ſed atrocitate facti. C. eod.* vinculorum & carceris, *l. 7. & 8. h. t.* & ſi qua ſunt ſimilia: *Paul. li. 1. t. 7.* nec intereſt, in ſe quis hæc vereatur, an in coniuge & liberis, *l. iſti. 8. in fin. h. t.* qui pars corporis affectuſq; ſunt, & de quib. nō minus quàm nobiſmet ipſis, ſæpe etiam amplius laboramus. Si tamen conſtaret, quid metu etiā leui & vano factum eſſe (quod quidem nō præſumitur:) crediderim reſtitutioni, ſaltem ex officio iudicis, locum fore: *Bartol. & Bald. in fin. Caſtr. ac Dd. in l. interpoſitas. 14. C. de tranſact. per glo. in l. 1. ver. metum quar. rer. act. Aretin. conſ. 14. in 4. dubio. Aemil. conſ. 2. nu. 7. 9. cum ſeq.* licet non ex edicto, attamen ex edicti

A ratione benignaque interpretatione. Quid enim intereſt, quo metu quis cōpulſus ſit, dum conſtet compulſum eſſe? *Dec. in l. in omnibus. 39. nu. 3. de reg. iur. & in c. fin. ext. eo.* Et notum eſt, alios alijs eſſe timidiores, & natura mulieres, cōmoueri facilius quàm viros: eoque & ex leuiore metu reſtitui: *c. cum loc. vbi gloſſ. de ſponſal. Iaſ. & Dd. in l. interpoſitas. 13. C. de tranſact. Dec. in d. l. in omni*B*bus n. 2. & 3. Roma. ſing. 226.* planè vt neceſſe ſit, metum ex perſonæ cuiuſque qualitate, rerumq; circumſtantijs æſtimari: *Dec. in d. l. in omnib. n. 3. per not. Imol. in c. cum dilectus. quod met. cauſ.* etiamſi in abſtracto verum ſit, non niſi iuſtiſſimum, quiq; in conſtantem virum cadat, metum, huic edicto locum facere: nec alium, quo ad intentionē fundandam, & probationem faciendā, rectè
C allegari poſſe. *Dec. in d. l. in omnib. nu. 3.*

¶ GESTVM ERIT, ait Prætor, nec adijcit A quo geſtum ſit: vnde apparet, in Rem loqui edictum, indifferenter, nō modo cōtra eos qui metū intulerunt *l. metum. 9. §. animaduertendū 1.* ſiue vnū ſiue plures (licet vna ſolutione, quia rei perſecutrio actioni ineſt, omnes liberentur, *l. sie. 14. § fin. cū ll. ſeq.*) ſed aduerſus oēs omnino, qui lucrum
D hinc perceperint, reſtitutionem dari: *d. l. 9. § fin. cum l. ſeq.* adeo vt non quęratur, vtrum is qui conuenitur, an alius metū fecerit. Sufficit enim docere, metum ſibi eſſe illatum: & ex hac re eū, qui cum agitur, etſi crimine caret, lucrū percepiſſe, *d. l. 14. §. in hac actione. 3.* Neq; tamen hęc actio ſic rē ſequitur, ſicuti Rei vendicatio. nā is qui vim in-
E tulit, iubetur reſtituere, etiamſi ad alium res perueniat: quia actio Perſonalis eſt ex delicto nata: is verò ad quem peruenit, quamuis alius metū fecerit. nō tàm ratione poſſeſſionis, quā quòd lucrum ex delicto facit, conuenitur ex æquitate naturali, quæ ex qualicunq; crimine emolumentū ſperare non patitur, *l. 2. ſ. de eo per quem. l. non fraudantur. 134. de regu. iur. l. ſiue. 22. ſ. de neg. geſt.*
F Qua ratione hæc actio in Rem ſcripta dicitur: *d. l. 14. §. Pedius. 5. vide Cuiac. lib. obſer. 5. c. 17.* quia nullā perſonę mentionem facit, ſed in ipſam rem metu geſtam, commodumq; inde perceptum,

digitum

Digitized by Google

digitum intendit: quemadmodum & pacta, *l. iuriſg. 7. §. pact. 3. ſ. de pact.* & interdicta, *l. 1. §. fin. de interd.* in Rem concepta dicuntur, quæ rem ipſam, non perſonam reſpiciũt. Quod cum ita ſit, minus mirandum eſt, hanc actionem hæredibus, cæteriſq; ſucceſſoribus dari etiam in Quadruplũ: præſertim cum contineat rei perſecutionem: *d. l. item. 14. §. 2. l. quod diximus. 16. §. 1. in fin.* cuiuſmodi actiones ſolent transire, *Inſtit. de perp. & temp. act.* In hæredes autem & ſucceſſores cæteros, in id competit, quod ad eos peruenit. Licet enim pœna ad hæredes non tranſit, *l. vnic. vbi Dd. C. ex del. def.* attamen quod turpiter vel ſcelere quæſitum eſt, id (ſicut & ſupra diximus) ad compendium nullius, nedũ hæredis debet pertinere, *l. quod diximus. 16. l. 19. l. 20. h. t.* quin & de conſumptis tenetur: nam ſemel perueniſſe, *l. videamus. 17.* quamuis interitum & caſum non præſtet, *l. ſi ipſa. 18.*

5 ¶ Sed quod Prætor ait, RATVM NON HABEBO quatenus accipiendũ ſit, videamus. Efficiendum eſt, ex hoc Edicto metum paſſo, & Actionem & Exceptionem dari: *d. l. 9. §. ſed quod prætor ait. 3.* vt hac aduerſus peteres, is qui metu geſſit promiſitq; quid, defendatur illa, quod ita geſtum eſt, in integrũ reſtitui officio iudicis petat: vt ſi per vim tradita res ſit, retradatur, & de dolo promittatur, ne forte deterior res facta ſit: ſiu acceptilatione liberatio interuenerit, in priſtinum ſtatum obligatio reſtituatur, *d. l. 9. §. ex hoc edicto. 7. &c.* Sed & partus ancillarum, & fœtus pecorum, & fructus nõ modo percepti, ſed etiã qui percipi potuerunt, & omnem denique cauſam reſtitui oportet: *l. ſed & partus. 12.* quæ quidem omnia (etiam loco conſumptorum æſtimatione ſubrogata, *l. 1. C. de his quæ vi metuſ. c. g. l. in re furtiu. 8. de cond. furt.*) ſimul peti poſſunt, hac conditione: vt niſi arbitrio iudicis reſtituantur, in Quadruplũ reus cõdemnetur, *d. l. item. 14. §. 1.* Cum enim, qui vi rapuit, improbior fur eſſe videatur, *d. l. 14. §. quum in ult. 11.* cur non ad pœnam furti, aut conſimilem alligetur? Imò pro delicto clementer cum illo agit Prætor: primo quod non ſtatim, vt furem, in quadru-

A plum condemnat: ſed reſtituendi concedit facultatem, ſi pœnam euitare velit: deinde quod in quadruplo ſimplũ, & ipſam rei perſecutionem (prout in edicto bonorum raptorũ, *vide j. & Inſtit. de vi bon. rapt.* complexus eſt,) ſecus quam in actione furti, *l. item ſi cum 14. §. ſed & ſi quis. 8. cum ſeq.*

¶ Hęc igitur actio Arbitraria eſt: petitur enim, ex bono & æquo arbitretur 6
B iudex, quod metu geſtum eſt, vt reſtituatur in integrũ: quod ni fiat, in Quadruplũ concipiatur condemnatio. Iuſſus igitur arbitrio iudicis, & interlocutoria ſententia ſeu decreto rem reſtituere, licentiam habebit reus vſq; ad ſententiam definitiuam à iudice dandam reſtitutionem facere: quod ſi nõ fecerit, iure meritoq; quadrupli condemnatione patietur, *d. l. 14. §. hac au-*
C *tem actio. 4.* Vtrum autem hoc iuſſum iudicis ſententia ſit Interlocutoria tantum, an vero Definitiua, noſtri varie diſputant, *gl. & Dd. in l. 4. C. eod. & in l. item 14. § hac autem. h. t.* Ego putauerim interlocutoriã fuiſſe, qua iudex damnum metu factũ arbitrio ſuo, hoc eſt, ex bono & æquo, velut taxaret, & hoc eum qui dediſſet illud, reſarcire actori vim paſſo iuberet. Ac fortaſſe ne tale
D quidem iuſſum ſententiave interponi opus eſt: nec eam Edictum, eiuſve interpretes Iuriſconſulti magnopere exigunt: ſed id tantummodo velle videntur, (exempla enim textus mirifice variant) vt habeat reus facultatem offerendi reſtitutionem vſq; ad ſententiã. *d. l. item. § ſi quis. & §. hac autem.* Atq; ita paratus ſoluere euitet condemnatio-
E nem: *l. ſi debitori. 21. de iud. l. ſi reus paratus 73. de procu. §. fin. Inſt. de perp. & temp. act.* quod ni faciat, & ſententiæ euentum expectet, in Quadruplũ deinceps veluti fur manifeſtus (nam qui vim fecit fur eſt improbior, *in princ. Inſt. de vi bon. rapt.*) vna ſententia, iuxta libelli petitionem, cui ſententia cogruere debet, cõdemnetur. Id quod & tum obtinet, cum tertius poſſeſſor ex aliena vi con-
F uenitur, *d. l. item. §. in hac. 3.* Imputet .n. ſibi, qui delictũ alienum mordicus defendit: ex eoq; poſſeſſionẽ rei per metum ablatæ retinet, ac eiuſmodi ratificatione vim facit ſuam, peræque atq;

Digitized by Google

mulier,21.§.1.h.t.vide quæ dixi Inſt.de perpet.& temp.actionib.in prin. Quod metus cauſa geſtum erit,nullo tempore Prætor ratum habebit , *l.interpoſitas,13.C. de tranſact.* Nam etſi nullo tẽpore Prætor ratum habet quod metu geſtũ eſt, eoq; eiuſmodi actiones olim , vt exceptiones,abſq; vlla temporum præſcriptione perpetuò durabant:tamen ſciendum eſt, actiones omnes tam Iuris ciuilis quàm Prætorij antea perpetuas, nunc ſpacio 30.annorum(vt aliquis ſit litium finis,neque timeantur ſemper controuerſiæ) Principum conſtitutionibus eſſe incluſas,*in prin. Inſt.de perpe. & temp.act.l.3.& 4.cum ſeq. de præſcr.30. vel 40.ann.d.l.in honor.35.de act.*

9 ¶ Sunt autem & alia remedia, quæ vim paſſo dantur. Nam volenti parcere famæ rei, & Vẽdicatio datur in rem per vim ablatam: *d.l.9.§.volenti,4.h.t.* quia res in bonis eius eſſe videtur, qui vim paſſus eſt:*d.l.9.§.licet.6. l.ſi quis 17. de acq.poſſeſſ.* & perſonalis actio , quæ antea competebat,reſciſſa acceptilatione aut liberatione per vim extorta : *d.l.9.§.volenti.* quemadmodum & coacto hæreditatem repudiare vtiles actiones dantur,redacta ad nihilum repudiatione, *d.l.21.§.fin.h.t.* altera tamen actio alteram tollit, *d.l.9.§.licet.* Eſt & locus interdicto VNDE VI in poſſeſſionib.item QVOD VI AVT CLAM: *d.l.9.§.1.*& legi Iuliæ de vi:*d.l.ſed & par. 12.in fin.* & edicto diui Marci , quo ius crediti,qui ſibi ius priuata authoritate dixit per vim,amittit,*d.l.extat.13.* Nõnunquam etiam ſolo iudicis officio ſine vlla pœna, quod metu geſtum eſt, reſtituitur : vt ſi metus non extet,cui vis atrox cauſam dedit:*l.ſi.§.1.& 2.* aut ſi vis ſit à magiſtratu illata,cognitione non habita, *d.l.fin. §.fin.* Deinde cum qui metum fecit , de Dolo teneri certum eſt , quia vis ſine dolo malo non adhibetur: altera tamen actio alteram cõſumit,Exceptione in Factum oppoſita,*d l.item ſi.14.§.eum qui 13.h.t.*At qui dolo deceptus eſt , de vi agere non poteſt,niſi ea ſit illata : nam in hoc Edicto vim probari omninò neceſſe eſt: *d.l.14. §.in hac.3.* dolus autem ſine vi, tecta fraudulentia & machinatione animi cõmittitur,*l.5.ex quib.cauſ. maior.* *l.2.§.doli.4.de vi bon.rapt.l.vl.C.de litigio.* Itaq; Doli tantùm mali actio propter dolũ competit : in qua cuiuſmodi fiat reſtitutio,deinceps videamus.

DE DOLO MALO.
Tit. III. C.2.21.

1 *Dolum olim tribus tantùm caſibus fuiſſe vindicatum.*

2 *Edictum de dolo.*

3 *Ratio edicti.*

4 *Quis ſit dolus malus.*

5 *Edicto nõ eſſe locũ,ſi alia actio ſit.*

6 *Sine iuſta cauſa non dari hanc actionem,& quando ceſſet: ac de actione in factum.*

7 *Qualem actionem, cui,aduerſus quos prætor det,& ad quid.*

8 *Quo tempore finiatur.*

9 *Quatenus tranſeat ad hæredes.*

HOc in titulo de ſecunda reſtitutionis ſpecie agitur , cùm quis Dolo malo aduerſarij circumuẽtus, in fraudem & damnũ incidit. Nam olim iure ciuili tribus tantũ caſibus dolus coërcebatur : primò ex lege duodecim Tabul.quando in tutela commiſſus erat : ſecundò ex lege Lectoria, circumſcriptis adoleſcentibus:tertiò ſine lege,in Iudicijs,quibus ex bona fide addebatur. *Cic.lib.3. Offic.* Vnde apparet, contractus bonæ fidei per dolum contractos:nõ fuiſſe ipſo iure nullos , alioqui nec obligatio, nec actio , neque iudicium conſtitui potuiſſet: *l.licet,§.ea.de procur.l.ſi pupilli.6.§.videamus, ſ. de neg. geſt.* ſed obligationem iure ciuili cõſtitiſſe : quia licebat ſe inuicem, contrahentibus decipere:*l.in cauſa.16.§.pen.de minor.* verùm in iudicio bonæ fidei, quod dolo malo factum eſſet , ſolere purgare aut retractari,*l.ſi dolo.5.C.de reſcind. vend.*. excepto cùm minor contra legem Lectoriam deceptus eſſet: *l. & eleganter, 7.h.t.* talis enim contractus , ne inter maiores quidem valebat,*d.l.in cauſa.16.de min.* vtpote contra legem factus,*l.non dubium. C.de leg. §.ſi aduerſus.Inſtit.de nupt.* & ideò totus

irritus: aut cùm dolus ab vtraq; parte A
interueniebat, *l.3.pro ſoc.l.ſi in empt. 34. de cont.empt.* qui contractum bonæ fidei ſtare non patitur, quando nulla vtrinque bona fides interceſſerit, *l.dominum.17.de cont.empt.* in reliquis porrò, quæ non ſunt bonæ fidei, conuentionibus, qui circumſcripti erant, efficaciter obligabātur. Sed quod iniquum videbatur, non modò dolum eſſe impunitum, *l.in delictu.4.§. cùm dominus.* B
2.de nox.act. verùm etiam cum detrimento alterius quęſtuoſum, *l.ne ex dolo.12.h.t.gloſſ.in l.2.per illum text. de eo per quem fac.* C. Aquilius prætor ætate Ciceronis ęquiſſ. de Dolo Malo coërcendo formulas, veriſſimum euerriculum omnium malitiarum, primus propoſuit: *Cic.lib.1.& 3.Offic.* quarum deinceps ſumma in Edictum Perpetuum ad hunc fermè modum eſt relata. C

2 ¶ QVÆ DOLO MALO FACTA ESSE DICENTVR, SI DE HIS REBVS ALIA ACTIO NON ERIT, ET IVSTA CAVSA ESSE VIDEBITVR, IVDICIVM DABO. *l.1.in prin.h.t.*

3 ¶ Hoc Edicto Prætor aduerſus varios & doloſos, qui alijs obfuerūt calliditate quadam, ſubuenit: ne vel illis malitia ſua ſit lucroſa, *d.l.2.de eo per quē fac.l.5.ſi quis caut.l.non fraudantur.134. in fin.de reg.iur.* vel iſtis ſimplicitas damnoſa: *§ ſed quia. Inſt.de fideicom.hæred.l.4.§.vlt.l.11.& paſſim.de excep.dol.ma.* D

4 ¶ Dolum autem Malum (reiecta Seruij definitione, quam tamen Cic. lib.3.Offic. probat. & alibi Vlp. *l.iuriſgētium 7.§.dolo.4.ſ.de pact.Paul.lib.1.tit.8.*) Labeo ait, *l.1.§.1.vide l.vlt. C.de litigioſ.* eſſe omnem calliditatem, fallaciam, machinationem, ad circumueniendū, E fallendum, decipiendum alterum adhibitam. Cùm machinationem adhibitam definiat, facilè intelligi poteſt, dolum in committendo verſari: qua potiſſimū nota à culpa etiam lata diſcriminatur: nam hæc magis in negligentia vel ignorantia conſiſtit, *l.ſi mora.vbi gloſſ.ſol.mat.l.mag.negl.226. l.lata.223.de verb.ſign.l.3. de iur.ign.* Non fuit F autem contentus Prætor Dolū dicere, ſed adiecit MALVM diſtinctionis cauſa & per diaſtolen: quoniam veteres etiam Bonum dolum dicebant, & pro ſolertia hoc nomen accipiebāt: maximè ſi aduerſus hoſtes aut latrones q̄s machinaretur. Dolus enim an virtus, quis in hoſte requirat? *l.1.§.2.h.t.l.5.in fi.de re milit.c.dominus.23.q.2.Menoch.cōſil.100.num.222.Panorm.c.in noſtra.num.7.de ſepult.vbi duplicem ſtatuit dolum: alium bonum, alium malum.* vt nomen homonymum hac adiectione fuerit diſtinguendum, quo ſciretur, quem dolum Prætor notaret.

5 ¶ Ait Prætor: SI DE HIS ALIA ACTIO NON ERIT. Meritò Prætor ita demum hanc actionem pollicetur, ſi alia actio non ſit. nam eiuſmodi agendi genus, quo perpetua ignominię nota cōdemnatio inuritur, *l.1.verb.d.li de his qui not.infam.* non temerè debuit à Prætore decerni, ſi ſit alia actio, qua quis poſſit experiri, *d.§.2.l.1.h.t.* Itaque non eſt huic Edicto locus, cùm tutore colludēte pupillus à Titio circumſcriptus eſt: *l.5.h.t.* quia ex lege XII. Tab. iudicio Tutelæ, quod ſua intereſt, à tutore conſequitur, niſi is ſoluendo eſſe deſierit: *l.nam is 6.* Item ſi minor circūſcribatur, quoniam in integrū reſtitui poteſt *l.1.§.item.Pon pon 6* aut ſi quis in contractu bonæ fidei ſit circūuentus, omnibus enim bonæ fidei iudicijs exceptio Doli ineſt: *l.huiuſmodi.84. §.qui ſeruum.5.de leg.1.l.ſed etſi.21.ſol. mat.* vt in his qui vel agendo vel excipiendo, machinatione ſe aduerſarij deceptum probat, in integrum ex bono & æquo reſtituatur, arbitrio iudicis: qui vel cōtractum nullū declarabit, ſi dolo quis ad contrahendum inductus fuerit: *l.& eleganter.7.in prin.* vel ſi eum ratum habendum putet, ne quid decepto dolus aduerſarij noceat, pro ſingulorum factorum qualitate & circumſtantijs, pꝛouidebit, *d.l.7.in fin.l.9.h.t.l.ſi dolo.5.l.dolus.10.C.de reſcind.vend.* Denique quocunq; tandem modo quis tutus ſit: ſiue exceptione, ſiue actione, ciuili aut honoraria, ſiue pœnali, vel etiam populari: *d.l.& eleganter.7.in prin.* denegabitur ex hoc Edicto in integrum reſtitutio: *d.l.1.§.ait prætor.3. cum multis ſeq.l.2.3.7.§.1.& 2.§.pen.l.arbitrio.18. §.1. & 2. h.t.* niſi probabiliter, an alia actio competere poſſit, dubitetur: *d.l.7.§.1.* aut niſi alia actio quæ concurrit, æquè famoſa

famoſa

Digitized by Google

moſa ſit:vt Stellionatus, *l.3.de crimin.*
ſtell. vide gl.& Dd.in l.ſub prætextu.19.C.
de tranſact.

6 ❡ Eadem ratione prætor cauſæ co-
gnitionẽ inſeruit: ET IVSTA, inquit,
CAVSA ESSE VIDEBITVR. nec e-
nim tã grauis actio paſſim fuit indul-
genda. *l.ſi quis.9. §.fin.* Quare ſi modi-
ca ſit ſumma, h.eſt, ad duos vſque au-
reos, non debet dari hæc actio, *d.§ fin.*
cum l.ſeq. ſed in Factũ potius, *gl.& Dd.*
in d.§.fin. perinde vt moribus noſtris
actio Furti criminalis nequaquam lo-
cum habet, niſi tres aureos furtum ſu-
peret, *vide gl.& Dd.in §.gallin. Inſtit.de*
rer.diuiſ.& ỹ.tit.de furt. vbi dixi. Sed &
quibuſdam perſonis non dabitur: vt
puta liberis vel libertis, aduerſus parẽ-
tes patronoſve: itẽ humili, vt plebeio,
aduerſus Conſularem: prodigo, aut a-
liàs vili, aduerſus hominem vitę emen-
datioris, cùm parcendum ſit taliũ per-
ſonarum exiſtimationi. Quid ergò erit
in horum perſonis? Dicendum eſt, in
Factum verbis temperandam de dolo
actionem, vt bonæ fidei mentio fiat:
h. eſt. vt addatur clauſula Bonæ fidei,
concepto in ipſum factũ cui dolus in-
eſt, iudicio: atque ita ex bono & æquo
iudex arbitretur, ne contra quã bona
fides exigit, fraus alteriꝰ alteri noceat,
diſſimulata interim doli mentione,
quamuis ex narratione facti poſſit vt-
cunque colligi & apparere.

7 ❡ Ait prætor: IVDICIVM DABO.
at cuiuſmodi? non modò tribuendo
Exceptionem, *l.fin.h.t.* ſed etiã Actio-
nem, vt in ſuperiore Edicto: à quo ta-
men eo diſtat, quod in hoc deſignari
oportet, cuius dolo factũ ſit, quamuis
in Metu non ſit neceſſe: *l.ſed &.§.fin.* qa
hæc triſtis & famoſa actio ne nimium
euagetur, nõ in rem, ſed in perſonam,
quæ dolũ fecit, ſcripta eſt, vnde & cer-
to comprehendi debet, quid dolo ma-
lo factum ſit: vt ſciatur qua in re, à quo
actor ſit circumſcriptus, *l.item.16.* Por-
rò cùm ab ijs, qui dolum commiſerũt,
receſſeris, in alios non competit, niſi
quatenus ad eos peruenit, *l.ſed & 15.§.*
pen.l.ſi plures.17.§.fin. Sane ſi pluriũ do-
lo quid factum dicatur, omnes quidẽ
ex ſuo crimine in ſolidum obligabun-
tur: ſed quod actio eſt Rei perſecuto-

A ria, & bona fides non patitur complu-
ries idem exigi, vno rem, vel quanti ea
res fuit reſtituente, omnes liberabun-
tur, *d.l.ſi plures ex l.bona fides.57. de reg.*
iur. Sed & hæc actio eſt Arbitraria, in
qua reſtitutio fieri arbitrio iudicis iu-
betur: quę ni fiat, ſequitur condemna-
tio Quanti ea res eſt: cuius æſtimatio
iureiurando in litem actoris commit-
titur, *vide tit.ff.& C.de in lit.iur.* Non ta-
B men ſemper in hoc iudicio arbitrium
iudicis dandum eſt. Quid enim ſi ma-
nifeſtũ ſit, rem reſtitui nõ poſſe? veluti
ſi ſeruus dolo malo traditus, ſit defun-
ctus: ideoq; protinus condemnari de-
beat reus in id quod intereſt actoris, *d.*
l.arbitrio.18. Neq; verò hic ad quadru-
plum creſcit in contumacem condem-
natio: quia dolus non eam, quam vis,
cum furto habet affinitatem: decepto
C enim volenti, non inuito, aufertur:
ideoq; furti pœna locũ hic non habet.
Ac viſum fuit ſufficere, ſi refuſis acto-
ri damnis, reus in vindictam doli exi-
ſtimationis iactura plecteretur: *l.1.§.nõ*
fuit.h.tit.l.1.verb.doli.de his qui no.infam.
quæ certe homini ingenuo, prudẽtiq;
omni pecuniæ iactura grauior eſſe: *l.*
iuſta. vbi gl.de manu.vind. debet. *fac.l.li-*
cet.103.de ver.ſig. Sed cur hæc actio per-
D æque non eſt Reſciſſoria, & contractũ
retractat, atq; ſuperior quæ ob Vim da-
tur? Reſpõdeo: Edictum de vi, ita Præ-
tor concepit, vt polliceatur ſe Ratum
non habiturum, atque ita Irritum fa-
cturum quod geſtum eſt. De dolo, nõ
eodem modo edicit. Nam dolus qua-
damtenus permiſſus eſt contrahenti-
bus, ex natura & vſu commerciorum
ac ſolertiæ humanæ: *l.in cauſa.16.§.pen.*
E *de minor.* nec perinde magnum ſcelus
eſt vt metus aut vis: quia hæc in publi-
cum crimen incidit, *ad l. Iul. de vi publ.*
& de vi. priua l.hoc iure.152.de reg.iur. do-
lus non item, *l.3.de crim.ſtell.* Quare vi-
ſum fuit hunc leuius coercere, ſatiſq;
eſſe damnum refundi, ne contractus
hoc prætextu temere reſcindantur.

❡ Hęc autem actio Vtili olim anno, 8
F hodie Continuo biennio, quia grauis
& odioſa eſt, terminatur: *l.fin.C.eod.* a-
deo vt ne litis quidem conteſtatione
perpetuetur: *gl.& Dd.in d.l.f.C.eo. Salic.*
in l.fin.C.de præſc.30.annor. Cæterùm in

Factum actio, quæ datur in quantum factus eſt reus locupletior. Perpetua eſt: *l. itaq́. 28. in fin. hoc t.* cùm quia ceſſat acerbitas ignominiæ, *l. Sabinus 29.* tum quòd nullo tempore lucrũ ex delicto cum alterius damno ſit ſperandum: & hæc actio mere ſit Rei perſecutoria, q̄ genus 30. annis durat: *l. 34. de act. Inſtit. de perp. & temp. act. l. 1. vnde vi. cum ſimilib.* qua ratione etiã Doli exceptio perpetua, *l. purè, 5. §. vlt. de dol. ma. excep.* eſt. Nec enim infamat, quoniam oppoſita exceptione doli non damnatur actor, ſed abſoluitur reus. Nemo autem ex dolo infamis eſt, niſi de dolo damnatus, *l. 1. de his qui not. inf.* Deinde exceptio rem tuetur: eoque vt rei perſecutoria durare in perpetuum debet, *l. ſi pact. 6. C. de excep. l. dui e, in fin. de dol. except. gl. in l. 3. verb. perſecutione, C. de præſcr. 30. annor.* Perpetuitas autem hæc non item vt in actionib. *Inſt. de perp. & temp. act.* ſic hic 30. annis concluditur: *gl. l. 3. verb. perſecutione. C. de præſc. 30. ann. & l. ſi pactum, 6. C. de excep. Panor. Felin. c. ſi autem, de reſcr. Franc. Balb. de præſc. 4. par. 4. partis, q. 37.* Illis enim ob negligentiam ceſſantium iura ſua perſequi, tanto tẽpore præſcribitur, ſi quidem agi poſſit: *l. vnic. §. 1. C. de anna. except.* at exceptione non perinde vt actor actione, *t. t. C. vt nemo inuit. l. 5. §. vlt. de do. excep.* reus arbitratu ſuo poteſt vti, cùm illi ſemper expectandus ſit actor, cuius actionem exceptione præcludat. Nulla igitur cùm poſſit ei imputari negligẽtia, quippe qui excipere non valeat, niſi agatur: meritò nulla quoque currit ei præſcriptio, *l. 5. l. 6. C. de excep.* niſi ijs in exceptionibus, quę per modum etiam actionis proponi poſſint. *Bal. Sal. & communiter Dd. d. l. 5. & 6. per l. quæſitum. §. vl. de pecul. Bal. l. ſicut, nu. 12. & 13. C. de præſc. 30. anno. & l. ſi ex cautio. C. de non. nu. pecu. Felin in cap. ſi cautio. nu. 69. de fid. inſtr.*

9 ¶ Hæredibus porrò hæc actio datur, quia rei perſecutoria. In hæredes autẽ cæteroſque ſucceſſores perpetuò eatenus, quatenus ad eos peruenit: *l. ſi plures, 17. in fin. l. in hæred. 26. cum ll. ſeqq. h. t.* nam iniquum eſſet, vlterius quenquã ex alieno delicto obligari. Quod enim vltra eſt, pœna eſt in perſona hæredũ, cùm ad eos res nõ peruenerit, nec ſint facti locupletiores, quo pœnali genere actionis hæredes conueniri non ſolent, *l. 1. de priu. delic. l. vnic. C. ex del. def.*

DE MINORIBVS VIGINTIQUINQ; annis. Tit. IV. C. 2. 22. vſq; 45.

1 *Edictum.*
2 *Eius ratio.*
3 *Quibus minoribus ad quod vſq; tempus hoc beneficium detur.*
4 *Qui ex perſona minoris reſtituantur, aut non.*
5 *Ex quo geſtu minor reſtituatur.*
6 *Non ſine cauſæ cognitione reſtitutionem fieri, & quid in cauſæ cognitionem veniat.*
7 *Quid in hoc iudicio ſit probandũ.*
8 *Nullam ex hoc edicto proficiſci actionem.*
9 *Effectus reſtitutionis, & vis, & quomodo fiat.*

DE ijs † qui inconſulta quadam iuuenilis ætatis leuitate damnum fecerunt, in integrum reſtituendis, ita 1 Prætor edicit: QVOD CVM MINORE QVAM XXV. ANNIS NATV, GESTVM ESSE DICETVR, VTI QVÆQVE RES ERIT, ANIMADVERTAM, *l. 1. h. t.*

¶ Hoc Edictum Prætor naturalem 2 æquitatem ſecutus propoſuit, quo tutelam minorũ ſuſcepit. Nam cum inter omnes conſtet, fragile eſſe & infirmum huiuſmodi ætatis conſilium, & multis captionibus ſuppoſitum, multorumq; expoſitum inſidijs, ac (vt ait Cicero *pro M. Cælio,*) tempus illud ætatis ſua ſponte infirmum, aliorum libidine etiam eſſe infeſtum: Prætor eis auxilium hoc edicto eſt pollicitus, & aduerſus captiones opem: quam omni minoris ætatis tẽpore petere poſſent. *l. 2. & 3. C. de tem. in integr. reſt.*

¶ Apparet autem minoribus 25. an- 3 nis id auxilij polliceri, non maioribus: nam poſt hoc tempus compleri virilem vigorem conſtat: & ideò hodie in hanc

Digitized by Google

hanc vſq; ætatem adoleſcentes curatorum auxilio reguntur: nec antè rei ſuæ adminiſtratio eis committi temerè debet, quamuis rem ſuam benè gerentibus, *d.l.1.in fin.C.de leg.tut, in princ. Inſtit.de curat.vbi dixi.* Ergo ſi cum minore contractum ſit,& contractus inciderit in tempus quo maior efficitur, reſtitutio ceſſat: niſi totum hoc dolo aduerſarij ſtructum,& eo protractum probetur, vt maiore illo facto, quod geſtum eſſet, ſubſiſteret, *l.3.§ ſi quis.h.t.* Cæterùm de eo quod in minore ætate geſtum eſt, maior iam factus reſtitutionem petere non prohibetur (niſi ratam alienationē habuerit, *t.t.C.ſi ma. fact.*) olim quidem intra annū vtilem, hodie intra quadriennium, *l.fin. C.de temp.in integr.reſt.* ab ingreſſu iuſtæ ætatis computandum. Minorem autem natu accipimus, qui nondum 25. annū perfectè & omnimodò adimpleuit. nā à momento in momentum tempus ſpectamus: adeò vt ſi poſtremo die aut vltima hora, quæ ad complementum 25. anni deeſt, captus ſit, reſtitutioni locus relinquatur, *l.3.§.minorem,3.hoc t.* Iure porro Sax. minorum ætas, 21. ætatis anno terminatur:& exinde tempora quadriennij currere incipiūt, *Fach. diſſ.9.per text. Landtr lib.1.art.42. & Lehen.art.26. Reinh.de tute. diſſ.e.5.* Nihil autem refert, minores ſint patres an filijfa. mares an fœminæ, dummodo ipſorum interſit reſtitui, *l.3.§. ſed vtrum §.ſi quid.7.hoc t.* Serui tamen minores non reſtituuntur: quoniam domini tantū, cui acquiritur, perſona ſpectanda eſt, *l.non minus,31.de hæred.inſtit.l.debitor.82.§.1. de leg.2.* qui ſibi imputare debebit, quòd minori rem commiſerit, *l.3.§.fin.l.4.* Eadem ratione minoribus alieno nomine, vt procuratorio, inſtitorio,&c. negociantibus, non ſuccurretur: cùm eo modo potius maiori cōſuleretur: cuius damno res ſit ceſſura, *l.cum mandato.23.*

4 ¶ Ex ipſius autem minoris perſona reſtitutionem petunt, procurator eius cui nominatim id mandatum eſt, aut qui rem ratam dominum habiturū ſatiſdedit: *l.illud,25.§.1.cum l.ſeq.* item pater, quia eius periculum agitur, cùm de peculio teneatur: *l.patris.27.*& hęres,

A quando non reſpectu ſolius perſonæ hoc beneficium detur, ſed propter damnum & lęſionem, quæ in hęreditate manent,& à minore in hęredem trāſferunt, *l.3.§.pen. l.minor.18.§.fin.cum l.ſeq.* Fideiuſſori non ſuccurritur, quòd iniurium ſit huic in necem creditoris ſubueniri, qui in ſecuritatem obligationis eum accepit: ſed ipſi potius qui vltro ſpopondit, deneganda erit man- B dati actio, *l.in cauſa.13.h.t. in princ.l.1.& 2.C.de fid.min.*

¶ Ait prætor, GESTVM ESSE DICETVR. 5
Geſtum ſic accipitur, qualiter qualiter, ſiue contractus ſit, ſiue quid aliud, vnde damnum minor fecit, *l.ait prætor 7.* Sanè in delictis nulla deprecatio aut reſtitutio eſt: *l.auxilium 37.l.9.h.t.& C.ſi ad. delic.* indigni enim ſunt legis beneficio, qui in legem com- C mittunt: *d.l.auxilium.* quanquam pœna miſeratione ætatis in his mitigari ſolet, *l.fere 108.de reg.iur.d.l.37.* Qua ratione & illud rectè placuit, ſi poſt repudiatam hæreditatem, negocijs ab alio ſucceſſore confectis atque finitis, ad partam laboribus ſubſtituti pecuniam velit minor admitti, *l.quod ſi.24.§. Scæuola 2.hoc tit.* aut ſi ipſe ſe maiorem ſimulando fallaciam alij ſtruxerit, *l.2.C.* D *ſi min.ſe maio.dix.* nequaquam audiendum.

¶ Illa verba, VTI QVÆQVE RES ERIT, cauſæ cognitionem ſignificant. 6
Nec enim ſemper ea, quæ cum minoribus geruntur, reſcindēda ſunt, ſed ad bonum & æquum redigenda: ne magno incommodo afficiantur huius ætatis homines,& nemine cum his propter metum reſtitutionis con- E trahere volente, quodam modo commercium eis interdicatur, *d. l.quod ſi. 24.§.1.* Itaque ea tantùm, in quibus manifeſta eſt circumſcriptio, irrita fient, vtpote ſi circumuenti, ſuaque decepti facilitate, aut quod habuêre amiſerint: aut emolumentum quod erat in manibus, ſiuerint elabi, *d.l.7.cir.fin.h.t.* aut ſe inutilibus negocijs, damnoſiſve F litibus implicuerint, *l.minorib.6.l.ſi minor.34.§.1.l.non omnia.44.h.t.* nam hæc omnia verbo Circumſcriptionis comprehenduntur: *d.l.non omnia,* adeò vt etiam affectionis habeatur ratio: *l.ſi in*

Digitized by Google

7 *emptionem.35.* Non † aliter tamen in his
ſubuenitur minoribus, quam ſi cauſa
cognita, & rem alicuius eſſe momēti.
l.ſciendum.7.de reſt.in integ. Fer.in for. lib.
ſuper pet.reſt.in verb. & minorib. & in ea
ſe ætatis lubrico captos probarint, *l.*
verū.11.§.ſciendum.3.h.t. Neq; enim qui
ſobriè ſua adminiſtrans, occaſione dā-
mni non inconſulto accidentis, ſed fa-
to, velit reſtitui, erit audiendus: cum
non mali euentus, ſed inconſulta fa-
cilitas pariat reſtitutionem: *d. § ſcien-*
dum. Sufficere tamen arbitror, & mi-
norem ætatem oſtendi, & læſionem:
d §.ſciendum, in verbo, capti eſſe probentur.
l.nam poſtea.9.§.ſi minor.de iureiur. Ferr.
praeall.loco.l.1.C.qui & aduer.quos.Schurff.
latè conſil.28 centur.1. quæ non in caſu &
euentu, qui prudentiſſimos fallit, ſed
ipſo hæreat contractus principio, *d.l.*
verum.§.ſi locupleti.4.h.t. l.fin. C.eod. In
cauſæ cognitione etiam hoc verſabi-
tur, num forte aliqua actio contractū
annihilans poſſit competere, citra in
integrum reſtitutionem. Nam ſi com-
muni iure tutus eſt, puta ſi conuentio
ipſo iure nulla ſit, vt conueniri ab alio
nequeat, nec quicquam præſtiterit, ſive
conuenire alterū neceſſe non habeat,
non debet ei extraordinarium auxiliū
tribui: *l.in cauſæ.16 h.t. vide l.vlt. & tot.*
tit.C. ſi tut.vel cur. vbi dixi an actiones a-
liæ cum hac concurrant. quod ſecus fue-
rit, ſi alia ei actio competat: *tot.tit. C. ſi*
tu.vel c . poteſt e .im vtilius eſſe mi-
noribus reſtitui, quam ſumptuoſis a-
ctionibus atque litibus diſtingui: *l.16.*
§.vlt ff.ex qui.cauſ.maior. Deinde vtrū
ſoli ei ſuccurrendum ſit, an etiam ijs
qui pro eo ſunt obligati, an vero po-
tius creditoribus: *d.l.in cauſa.13.h.t.* De-
nique quis, contra quem (nam neque
aduerſus parem, hoc eſt, ætate mino-
rem, *l.verum.11.§ pen.* item libertatem.
l.ſi ex cauſa.9.circa fin. nec ſemper con-
tra bonæ fidei poſſeſſorem reſtitutio
dari ſolet. *l.plane.14.*) ex qua geſtione,
propter quam cauſam, & quatenus *d.*
l.9.l.cum mandatum.23. reſtituendus ſit,
diligenter ex circumſtantijs rerum eſt
perpendendum: *d.l.in cauſa.13.§.1.* quæ
quidem cauſæ cognitio præſentib. ad-
uerſarijs, quos contra reſtitutio impe-
tratur, aut ſaltem legitimè euocatis, &

A per contumaciam abſentibus, eſt fa-
cienda, *d.l.13.§. cauſa. 2.* Addit prætor,
ANIMADVERTAM: videlicet vt cau
ſa cognita prout æquum videbitur, aut
largiar beneficium reſtitutionis, aut
denegem. Cum † autem nullum iudi- 8
cium aut actionem, ſed tantummodo
ſe animaduerſurum polliceatur: intel-
ligi licet, nullam propriam actionem
vel cautionem ex hoc edicto profici-
B ſci: *Iaſ.poſt alios, in l.ea demum.6. nu.4.C.*
de coll. ſed totum id pendēre ex cogni-
tione Prætoris: *l.quod ſi.24.§.fin.huc tit.*
ciuſve magiſtratus, qui prætoria pote-
ſtate fungitur. vt Præfecti vrbi, Præto-
ro, *d. l.in cauſa.16.§.fin.cum l.ſeq.* aut mi-
noris etiā magiſtratus: *l.minor.18.* item
in prouincia Præſidis, *l.præſes.42.* Reſti-
tutione † autem in integrum decreta,
vnuſquiſque ius ſuum integrum reci- 9
C pit, ſumptuſq; in rem facti reſtituun-
tur: *d.l.quod ſi.24.§.pen.d.l.patri.27.circ. a*
fin vna cum fructibus, vſuris, omnique
cauſa tam minori, *l.quod ſi minor.24.§.*
pen.l.patri.27.§.1.h.t. quam ei qui cum
hoc contraxit, *l.minor.40.§.fin.h.t.* red-
denda. Nec enim ita ſubueniendum
eſt minoribus, vt ex alienis incommo-
dis ſua comparent commoda. Quare
& ipſi qui cum eis contraxerunt, in eā
D conditionem, qua ante contractum
fuerant, ſunt reponendi: *l.intra.39.§.ſi.*
quod in omnib. in integrum reſtitu-
tionibus exigente ita æquitate, obſer-
uatur. *l.ergo.22.ff.ex quib.cauſ.maior.l.v-*
nic.C.de reputa.quæ fiunt.

DE CAPITE MINVTIS.
TIT. V.

E
1 *Ratio huius Reſtitutionis.*
2 *Edictum.*
3 *Edicti explicatio, & ad quos con-*
tractus pertineat.
4 *Quid ſit capitis minutio.*
5 *Tria genera minutionis.*
6 *In minima duntaxat edicto lo-*
F *cum eſſe.*
7 *Effectus huius reſtitutionis.*

QVod † ad reſtitutionem, quæ pro-
pter ſtatus mutationem datur, at-
tinet,

tinet, ſciendum eſt, cùm quis per adoptionẽ aut emancipationẽ ſtatum mutat, obligationes priores ſtricto iure perire: quoniam qui emancipabatur olim, aut per adoptionem in alienam tranſibat familiam, is ſolẽni quadam imaginariaq; vẽditione dabatur in ſeruitutem, cui nulla obligatio ciuilis adhæreſcere poteſt, *l.3.§.fi.h.t.* Sed & arrogatus vnà cum omnib. bonis & iuribus in poteſtatem arrogatoris tranſit: vt vel hoc nomine inanis reddatur aduerſus adoptatũ, qui nihil in bonis retinet, actio, *l.6.ſ.de dol.mal.* Cæterùm quod iniquũ erat, hunc ad modũ ludificari, & agendi facultate priuari eos, qui cum talibus bona fide contraxiſſent, Prætor interceſſit, itaque cauit.

2 ¶ QVI QVÆVE, POSTEAQVAM QVID CVM HIS ACTVM CONTRACTVMVE SIT, CAPITE DEMINVTI, DEMINVTÆVE ESSE DICENTVR, IN EOS EASVE, PERINDE QVASI ID FACTVM NON SIT, IVDICIVM DABO, *l.*
3 *2.§.1.hoc tit.* Rectè † inquit, POSTEAQVAM CONTRACTVM, &c. nam ſi quis poſt minutionem capitis cum his contrahat, imputare ſibi debet, cur contraxerit, quantum ad verba huius Edicti attinet, *d.l.2.§.hi qui.2.* ACTVM CONTRACTVMVE) Hoc de ciuilibus contractibus atq; actionibus accipimus: nec enim neceſſe fuit quippiã edicere de criminalib⁹: cùm nemo delictorum pœnis per capitis diminutionem exuatur: *d.l.2.in fin.* ſed eiuſmodi obligationes ſemper cum capite ambulent *l. tutelas.7.verſ.iniuriarũ h t.* Tutelas etiam hîc obligationum nomine comprehendimus: quanquam non amittantur capitis minutione Minima *d.l.tutelas.7.* (de qua hoc Edictum loquitur) niſi illæ quæ ex lege XII. Tab. in iure alieno, h. e. poteſtate patria, *tot.tit. ſ. de his qui ſunt ſui vel alien.iur.* conſtitutis perſonis (nam & filijfam. tutores eſſe poſſunt, vt ſuo loco dicemus) deferuntur: videlicet agnatis, *d. l.tutelas.vid.ſ.de tut.vide Vlp.tit.11. Gene.lib.lect.2.cap.12.* Agnatio namque tollitur, mutata per capitis minutionem familia, non ius ſanguinis, naturæ, vel ciuitatis. Quare quæ tutelæ ex

A teſtamento aut à Magiſtratu nouiſq; legib. deferuntur, minimè pereunt capitis minutione: quoniam ad ius ciuitatis pertinent, quod hac familiari ratione nõ perimitur: ſicut nec illæ, quæ ex lege non agnato, ſed natura proximo deferuntur: quandoquidem adoptio vel emancipatio, ius naturalis ꝓximitatis auferre non poteſt, *d.l.tut. l.1.ad Tertull.cum ſimil.* Deferre autem
B (vt hoc addã) propriè lex tutelã dicitur, teſtator vero vel magiſtrat⁹ Dare.

¶ Ait prætor: CAPITE MINVTI.) 4
Capitis minutio, eſt ſtat⁹ permutatio. *l.1.hoc tit.* Caput enim hic pro ſtatu accipimus: *l.2.de inter. & re.l.capitalium. 28.de pæ.* vt cùm dicimus ciuem eſſe Integri capitis, *Cic.in Piſo.* Nullum caput habere ſeruum, *l.3.in fin.h.t.§.ſeruus.Inſtit.eod.* &c. quod quidem caput, cùm
C immutatur, diminui dicitur: quemadmodum res quæ mutantur, *l.1.verb.diminutum.ſ.tit.1.l.deperditum.2.ſ. de petit. hæred.l.vlt.de legib.* & in alienam poteſtatem tranſeunt, *l.diuus.ſ. de pet.hære.*
Minutionis † autem capitis tria ſunt 5
genera, Maxima, Media, Minima. Tria enim exiſtũt, velut ſtatus capita: quorum quoad potimur, & in quibus donec quaſi ſtamus, ciuilem Rom. ciui-
D tatis ſtatum retinere dicimur: videlicet Libertas, quæ manat à natura: Ciuitas, quæ ex iure ciuili: & Familia, ex iure gentilitio, *l 1.de interd.& relega.* Ea Terent. vno verſiculo complexus eſt: Principio dico eſſe liberam, ciuem Atticam, meam ſororem. Igitur hæc omnia cùm amittimus, libertatem, ciuitatem & familiam, Maximam eſſe ca-
E pitis minutionem conſtat: *l.fin.h.t.§.1. Inſt.eod.* quod accidit his, qui atrocitate ſententiæ ſerui pœnæ efficiuntur: quod hodie fieri non ſolet: *Nouell.cõſt. 22.de nuptijs.§.deportatio. Authent.ſed hodie.C.de donat.int.vir.& vxor.* & libertis ingratitudinis nomine in ſeruitutẽ reuocatis: item his qui ad participandum precium venũdari ſeſe paſſi ſunt, *§.1.Inſt.eod.* Cùm verò amittitur reten-
F ta libertate ciuitas, Minor ſiue Media eſt capitis diminutio: *d.l.fin.h.t.* quam patiuntur aqua & igni interdicti, ſiue, quod in eius pœnæ locum ſucceſſit, *l. 1.ſ.ad l.Iul.peculat.l.2.§.1.de pæn.* deporta-

Digitized by Google

A ti, *§.1.Inſt.eod.l.1.C.de hæred.Inſtit.* Cùm
futem & libertas & ciuitas retinetur,
amilia tantum per adoptionẽ eman-
cipationemve mutata, liquet Minimã
eſſe capitis diminutionẽ: *§.minima.In-*
ſtit.eo.d.l.fi. ad quam ſolam hoc Edictũ
6 pertinet. Nam † ſiue amiſſione ciuita-
tis, ſiue libertatis contingat capitis di-
minutio, loc⁹ Edicto eſſe nequit: quia
ſic minuti penitus non poſſunt côue-
B niri, *l.2.h.t.* quando & actionũ iudicio-
rumq; commercium inter ſolos dun-
taxat ciues conſtet: & nulla ſit reſtitu-
tionis æquitas aduerſus eũ, qui aut du
ram, omniumq; rerum indigã ſeruitu-
tem ſeruit: aut amiſſis bonis, ciuitate
relicta, nudus exulat, vt deportatus, *d.*
l.7.in fin. Dabitur planè actio Vtilis in
eos, ad quos bona eius peruenerunt,
ſiue fiſcum, ſiue dominum. *d.l.2.d.l.7.*
C *§.fin.* Tum igitur demum huic Edicto
locus eſt, cũ ſalua ciuitate, capitis mi-
nutio contingit: quo caſu iudicium ſe
Prætor daturum pollicetur: cuius ta-
men hodie minor eſt vſus: poſtquam
ſublatis mancipationum ſolennibus,
ex hac cauſa minui capita deſierunt,
vide quæ dixi Inſt.de cap.diminut.

7 ¶ PERINDE QVASI ID FA-
D CTVM NON SIT,) Quod ita ac-
cipiendum eſt, non vt totam capitis di
minutionem reſcindere, & ad nihilum
redigere velit: quemadmodum in ſu-
perioribus reſtitutionum ſpecieb. fie-
ri videm⁹: ſed vt actiones priſtinas iu-
ris ſubtilitate extinctas reſtituat, *l.2.in*
fin.verb.reſtituitur in eum actio. l.7.in fin.
in verb.nulli reſtitutioni, &c. iſque qui ca-
pitis minutionem paſſus eſt, & eius
E bona, perinde teneantur, *d.l.7.in fin.in*
verb.in bona, quæ habuit, mitti. atque ſi
nulla omnino emancipatio, nulla a-
doptio, nulla denique minutio capi-
tis interueniſſet. Hoc iudicium Perpe-
tuum eſt, & In hæredes & Hæredibus
datur: *d.l.2.§.fin.* quia Rei perſecuto-
rium eſt, *ex regula.§.1.Inſt. de perp.act.l.*
in honorarijs.35.de act.

EX QVIBVS CAVSIS maiores vigintiquinque annis in integrum reſtituãtur, Tit. VI. C.2.54.

F

1 *Ratio huius reſtitutionis.*
2 *Edictum.*
3 *Eius explicatio.*
4 *Quomodo prætor abſentibus conſulat, & ex qua abſentia.*
5 *An abſentes procuratorem relinquere debeant.*
6 *Quomodo prætor præſentib. contra abſentes ſuccurrat.*
7 *Quis dicatur defendi, aut non.*
8 *Quamdiu duret hoc beneficium.*
9 *De actiõe reſcindẽte et reſciſſoria.*
10 *De generali clauſula, Si qua mihi iuſta, &c.*
11 *Prætorẽ nõ reſtituere cõtra leges.*

C NVnc † de reſtitutione In integrum, 1
quæ propter abſentiã datur, eſt vi-
dendũ: cuius quidẽ Edicti nemo non
iuſtiſſimam cauſam eſſe confitebitur.
Quid enim æquius, quam abſentiã cu
iuſquã, quæ vel negocijs Reipubl. da-
tur, vel quã expreſſit neceſſitas, aut vis
maior, nullius in fraudem atq; iniuriã
redundare: ſed ita quod ea re euenit
reſtitui, vt nec obſit cuipiam, neque
D proſit? *l.videlicet.29.l.ergo.22.h.t.*
¶ Verba Edicti talia ſunt: SI CV- 2
"IVS QVID DE BONIS, CVM IS
"METV AVT SINE DOLO MALO
"REIPVBLICÆ CAVSA ABESSET:
"INVE VINCVLIS, SERVITVTE,
"HOSTIVMQVE POTESTATE ES-
"SET: SIVE CVIVS ACTIONIS
"EORVM, CVI DIES EXISSE DI-
"CETVR: ITEM SI QVIS QVID
E "VSV SVVM FECISSET, AVT
"QVOD NON VTENDO AMISIT
"CONSECVTVS, ACTIONEVE
"QVA SOLVTVS OB ID, QVOD
"DIES EIVS EXIERIT CVM AB-
"SENS NON DEFENDERETVR,
"INVE VINCVLIS ESSET, SE-
"CVMVE AGENDI POTESTATEM
"NON FACERET: AVT CVM EVM
"INVITVM IN IVS VOCARE NON LI-
"CERET, NEQVE DEFENDERETVR:
"CVMVE MAGISTRATVS DE EA RE
"APPELLATVS ESSET, SIVE CVI PER
MAGI-

» MAGISTRATVM SINE DOLO I-
» PSIVS ACTIO EXEMPTA ESSE
» DICETVR : EARVM RERVM A-
» CTIONEM INTRA ANNVM, QVO
» PRIMVM DE EA RE EXPERIVN-
» DI POTESTAS ERIT : ITEM SI
» QVA ALIA MIHI IVSTA CAVSA
» ESSE VIDEBITVR, IN INTE-
» GRVM RESTITVAM: QVOD EIVS
» PER LEGES, PLEBISCITA, SE-
» NATVSCONSVLTA, EDICTA, DE-
» CRETA PRINCIPVM LICEBIT.

l.1.hac tit. Hoc † Edicto Prætorem & conſulere abſentibus ne capiantur, & aduerſus eos ne capiant, minime obſcurum eſt. *d.l. in princ. l. item. 21. in princ. hoc tit.* SI CVIVS.) videlicet Abſentis, vt ſubijcit : primò enim conſulit Abſentibus, pòſt aduerſus eos Præſentibus.

4 DE † BONIS FVERIT QVID DIMINVTVM.) hoc eſt, vſucaptum, præſcriptum, amiſſum. *l. deperditum. 21. de petit. hared.* CVM IS METV.) puta mortis, cruciatus, aut alio iuſto timore correptus abeſſet, cuius rei diſquiſitio eſt penes iudicem. *d.l.2. in fin. l.3. hoc tit.* AVT SINE DOLO MALO REIPVB. CAVSA ABESSET.) Dolum malũ eò pertinere accipimus, vt qui commodi captandi, faciendæve alteri iniuriæ gratia id data opera egerit, vt Reipubl. cauſa abeſſet, vel qui maturius profectus eſt: vel cùm poſſet reuerti, non redijt, ab iſto priuilegio arceatur. *l.4. & 5. h.t.* Nec enim Reip. cauſa eos abeſſe intelligimus, qui non coacti, ſed commodi ſui *l. Reipublicæ. 36. hoc tit.* aut priuati negocij *l. non vere. 42. hoc tit.* gratia, aut finito officio *l. hi qui. 37. l. ſi cui. 38. §. 1.* abſunt. Sed ſi quis ſine dolo malo Reipubl. cauſa ab vrbe profectus ſit (vt Proconſul, Legatus, *exemplum elegans in l. ſenatuſconſulto. 16. de off. præſid. quæ accipienda eſt ſuper iure dicundo in vrbe. de rebus magiſtratuum abſentium.* procurator Principis, Tribuni, milites : aut qui ad aliud Reipubl. expediẽdum negocium amandantur, *l.32.33.34.35.36.38.*) & interea, quòd non defenderetur, damnum paſſus fuerit: cùm ei officium publicum damno eſſe non debeat, *l. ſed etſi. 7. quemadm. teſtam. aper.* in ea cauſa eſt, vt In integrum reſtituatur. SIVE

A IN VINCVLIS.) aut publicis, aut latronum, militum, &c. Quinetiam Vinculorum appellatio latius accipitur. Nam & incluſos lautumijs, vnde lapides cæſi ſunt: aut alijs parietib. cuſtodiave coercitos, itave alligatos, vt vel nullo modo, vel ſine dedecore nõ poſſint in publico apparere, Vinctorũ numero haberi placet. *l.9.19.h.t. vide gloſſ. & Dd. præſertim Imol. in l. is qui reus. 5. de
B publ. iud. & 3. vide quæ dixi ad tit. Si quis caut.* SERVITVTEVE.) quam vel bona fide libenter, vel detentus liber homo ingratis ſeruit. *l. ei quoq. 11. h.t.* Loquitur enim Prætor de liberis hominibus, *l. recte. 13. h.t.* Porro qui de ſtatu litigat, hoc Edicto non continetur. *l. is autem. 13. hoc t.* HOSTIVMQVE POTESTATE ESSET.) hoc eſt, ab hoſtibus captus, vel ibi natus. *l. item. 14. &
C ab hoſtib. 15.* nam trãsfugis nullum credendum eſt beneficium tribui, quibus denegatum eſt poſtliminium, *d.l.14.* Qui igitur ex tam iuſta cauſa abſunt, ſi quid interea de bonis amittant, puta vſucapione, aut quia alicuius actionis alicui eorum competentis dies expiret, vel interea dum abſunt, aut intra modicum tempus quàm redierunt, ita vt nulla imputari eis poſſit negligen-
D tia: *d.l.15. §. fin. l.16. h.t.* cum tam neceſſitate quàm iuſta abſentia, à culpa deſidiæ (in cuius pœnam vſucapionũ præſcriptionũq; iura ſunt inuenta, *l. alienationis. 28. in verb. qui patitur. de verb. ſignif. l.2. C. de annal. excep.*) excuſentur, meritò reſciſſa vſucapione, In integrũ, hoc eſt, eum ſtatũ reponi debent, in quo ante abſentiam conſtiterunt.

E ¶ Neque verò imputari eis debet, 9
quod per procuratorem non ſibi curarint ſubuenire. *l. ſed etſi. 26. §. fin. in verb. ſiue habet procuratorem, ſiue non.* nam neque omnes procuratorem habere poſſunt, vt liberi homines ſtatus ſui ignari, bona fide ſeruitutem ſeruientes: *d.l.15.* nec commodè ſæpenumero fieri etiam poteſt, vt à captiuis fortè vel metu detentis, idoneus pro-
F curator deligatur: & ea ſæpe eſt proficiſcentium ratio, atque etiam feſtinatio, aut alia neceſſitas, vt adminiſtrationem negociorum ſuorũ alicui demandare non veniat in mẽtem. Addo

Digitized by Google

amplius: etiam ſi procuratorem reli-
querit, cuius negligentia res perierit,
adiuuari eum debere, ſi malit reſtitui,
quàm Intereſſe Mandati actione con-
ſequi *d.l.16.§.fin.* cui enim minus ſuc-
curratur diligẽtibus, quàm his qui re-
rum ſuarum curam cuipiam cõmitte-
re neglexerũt? *l.pupillus.24.quæ in fraud.
cred.* aut quamobrem melioris condi-
tionis ſint ſtulti, vt ait Seruius, quàm
periti. *l.Seruius.4.ƒ.quod vi aut clam.*
6 ¶ Et hactenus quidem Prætor, ab-
ſentib ſuccurrit, Ne capiantur: nũc vi-
deamus, quomodo contra prouideat
aduerſus eos, Ne capiant. Qua in par-
te plus Prætor expreſſit, quàm cùm
ipſis ſubuenit. Neq; enim hîc certas ꝑ-
ſonas enumerat, quas aduerſum opi-
tuletur: ſed adiecit clauſulã, qua om-
nes abſentes, Siue ex iuſta, Siue iniu-
ſta cauſa, cõplexus eſt, *l.item.21.§.1.h.t.*
Nec enim ad ius pręſentis intereſt, per
qualem abſentiam aduerſarij, quem
nemo defendit, Iuſtam an Iniuſtam,
facultate conueniendi caruerit. SI
QVIS.) Abſens videlicet: VSV FE-
CISSET SVVM.) ſiue per ſe, ſiue per
ſubiectas perſonas, *l.3.§.ſaltus.7.§.in a-
mittenda.4.l.peregre.44. de acquir.poſſ.l.
item.21.§.hac aute.2.h.t.* ACTIONEVE
QVA SOLVTVS LIBERATVSVE
SIT, OB ID QVOD DIES EIVS
EXIERIT, CVM ABSENS NON
7 DEFENDERETVR.) Merito † hoc ad-
ditum eſt: nam ſi Præſtò fuit procura-
tor, qui defenderet, in integrum vo-
lens reſtitui, non audietur: quia facul-
tatem agendi habuit, *l.is qui.39.h.t.* De-
fendi autem non tantùm is videtur,
cuius ſe defenſor ingerit: ſed & qui
requiſitus ab actore, non eſt defenſio-
ni defuturus: plenaq; defenſio accipi-
tur, ſi & iudicium non detrectetur, &
iudicatũ ſolui ſatiſdetur, *d.l.item.21.§.
fin.hoc t.* Ergo ſciendum eſt, non aliter
hoc Edictum locum habere, quàm ſi
amici abſentis interrogati fuerint, an
defendãt, aut ſi nemo ſit qui interro-
gari poteſt. Ita enim abſens defendi
non videtur, ſi actor vltrò interpellet,
nec quiſquam defenſioni ſe offerat:
quæ poſtquã fuerint teſtatione conſi-
gnata, æquiſſimum erit non negligen
ti ſubueniri. *l.ergo.22.h.t.* Ait prætor:

A SIVE IN VINCVLIS ESSET, SE-
CVMVE AGENDI POTESTATEM
NON FACERET.) Hęc perſona me-
rito adiecta eſt: fieri enim poteſt, vt
quis non Abſens, de quo ſuperiora lo-
quũtur, ſed etiã Pręſens in vinculis ſit,
vel in publica vel in priuata vincula
ductus, quẽ poſſe vſucapere conſtat. *l.
ait prætor.23.h.t.* Eorũ q ſeruitutem vel
bona fide, vel apud hoſtes captiui ſer-
B uiũt, hîc nõ meminit: quia nihil ſibi ꝑ
vſum acquirere, nec etiã cœptã vſuca-
pionẽ implere poſſunt, *d.l.23.§.1.* Planè
ex re peculiari, qui ſunt in horũ pote-
ſtate, vſucapiunt, eoq; caſu ſubuenie-
tur. *d.l.23.§.hi plane.3.h.t.* Deinde adijcit
prætor: SECVMVE AGENDI POTE-
STATEM NON FACERET.) ꝙ ad
eos pertinet, q cõuenti fruſtrantur, &
qualibet tergiuerſatione efficiunt, ne
C cũ ipſis agi poſſit. *l.ſed & 24.h.t.* ꝙ quidẽ
ſimili modo ad eũ quoq; pertinere di-
cimus, qui nõ fruſtrandi gratia id faci-
at, ſed quod multitudine negociorum
diſtringatur: *l.quod quidẽ.25.h.t.* nec e-
nim ius alterius per id auferri debet. I-
taq; huic ad modũ alique impedita agẽ
di facultate, ſi interea per vſum acqui-
ſitio impleatur, vel quid ex ſupradictis
D cõtingat, vt quia actionis dies expiret,
reſtitutio cõcedetur. *d.l.23.§.fin.h.t.* Ait
prætor: AVT CVM EVM INVITVM
IN IVS VOCARI NON LICERET.)
Hæc clauſula ad eos pertinet, quos
More maiorũ ſine fraude in ius voca-
re non licet, vt COSS. Prætorem, cęte-
roſq; Magiſtratus, qui Imperiũ pote-
ſtateq; habent: *l.2.de in ius vocand.* non
aũt ad eos quos Prætor prohibet, ſine
E ſuo permiſſu in ius vocari. nã is aditus
potuit ꝑmittere ac cõſtituere iudiciũ.
d.l.26.§.ait prætor.hoc tit. Deinde adijcit
NEQVE DEFENDERETVR.) quod
ad omnes ſupra ſcriptos, etiã captiuos
pertinet: nam cõtra eum qui defendi-
tur, non eſt locus reſtitutioni. *d.l.26.§.
deinde.3.h.t.* Neq; enim negligentibus
ſubuenitur, ſed neceſſitate rerum im-
peditis: *l.non enim.16.hoc tit.* Ait prætor:
F SIVE CVI PER MAGISTRATVM,
SINE DOLO MALO IPSIVS, ACTIO
EXEMPTA ESSE DICETVR.)
vel quia per dilationes iudicis
(nam

Digitized by Google

(nam ſolennes & ordinariæ, quæ prouideri poſſunt, non excuſant, *d.l.26.§.ſi feria.5.*) effectum ſit vt actio eximatur: hoc eſt, præſcribatur, ne amplius agi poſſit: *d.l.26.§.ait prætor.4.verſ. actio exempt.h.t.* vel quia magiſtratus copiã ſui non fecit, neq; ius dicere maturauit, *d.§.ait prætor.4.h.t.* & adijcitur. SINE DOLO MALO IPSIVS.) Delinquentibus enim Prætor non ſuccurrit, vt ſi, dum vult apud ſequentẽ Prætorem agere, tẽpore fruſtratus eſt: aut quia ob contumaciam vel aliã iuſtam cauſam à iudice nõ auditur *d.§.ait prætor.4.in fi.* EARVM † RERVM ACTIONEM, inquit, INTRA ANNVM DABO.) videlicet Vtilem: vt verba ipſa indicant. Huic enim temporis ſpacio omnes fere ſuas actiones Prætor includere conſueuit. *l.1.de diuerſ.& temp.præſcript.* Hodie tamen exemplo cæterarum, quæ ad reſtitutionem in integrũ proditæ ſunt, Quadriennio hæc durat. *l.vlt.C.de temp.in integ.reſt.* Atque † huius quidem actionis vis & effectus eſt, vt vſucapionem præſcriptionemque reſcindat, remq; In integrum reſtitui petat, vt non iniuria Reſcindens à Dd. appelletur. Itaque reſciſſa per hanc vſucapione, vetus actio, quæ ante completam præſcriptionem competebat, reſtituitur, *d.l.ſed etſi.§.ſi feria.* ſiue ea in Rem, ſiue in Perſonam ſit: in quam etiam id quod intereſt, & fructus veniunt. *l.ait prætor.23.§.1.l.& ſi ne.27.l.nec nõ.28.§.fin.hoc tit.* quæ quia reſciſſa vſucapione datur, Reſciſſoria dicta eſt, *d.l.28.§.penul.* & anno tantum cum longiſſime durat: *d.l.28.§.ſi quis ſæpius.3.d.l.in honorarijs.verſ.ſed cùm reſciſſa.de act.* poteſt enim fieri vt minus duret, cum illud tantum tempus agendi reſtituatur, quo per abſentiam, aut aliam iuſtã cauſam fuit impeditus actor, quo minus ageret. *d.l.26.§.ſi feria.& §.quoties.6.hoc tit.* Verbi gratia: Rem tuam poſſedi vno die minus ſtatuto in vſucapionibus tempore, deinde Reipubl. cauſa abeſſe cœpi: reſtitutio vnius diei aduerſus me facienda eſt; *d.§.quoties.6.* nec enim aliquid reſtitutione adijci actori debet: ſed in eam conditionem, vt dixi, res reponi, in qua ante abſentiam vel aliud agendi impedimentũ

A erat. Porrò exemplo Reſciſſoriæ actionis etiam exceptio ei, qui Reipub. cauſa abfuit, competit: forte ſi res ab eo poſſeſſionem nacto vendicetur, *l.nec non.28.§.fin.hoc tit.* Nam cum damus Actionem, multo magis Exceptionem competere certum eſt, *l.1.ver.nam cui.de ſuperfic.* Quin ita eius poſſeſſionem tuetur Prætor, vt ſi eam amittat, non Temporalem, ſed Perpetuam ad B recuperandam habeat actionem, *l.ſi is cuius.1.hoc tit.* Item inquit prætor: SI QVA ALIA IVSTA MIHI CAVSA VIDEBITVR, IN INTEGRVM RESTITVAM.) Hæc † generalis clauſula 10 Edicto inſerta, valde neceſſaria eſt. Multi enim caſus abſentiæ interuenire poſſunt, propter quos æquũ ſit deferri reſtitutionis auxilium, nec ſingulatim omnes enumerari potuerunt: C *l.1.C.de reſt.integr.* vnde quoties æquitas ſuggerit, ad hac clauſulam erit deſcendendum, *l.ſed etſi.26.§.fin.h.tit.* Quid enim, ſi alia probabilis abſentiæ probetur cauſa, cuiuſmodi eſt ſtudiorum? Quis enim eorum nõ miſereatur, qui amore ſcientiæ exules facti, de diuitibus pauperes, ſemetipſos exinaniunt? & quæ ſequuntur, *Auth.habita.C.ne fil.pro pat.* D Cæterum hanc clauſulam argumento huius Edicti aptam, Accurſ. & Dd. generatim, haud ſcio an recte, de qualibet reſtitutionis æquitate accipiunt & interpretantur: vt ſi quis nõ negligentia, ſed quadam Facti ignorantia, ius ſuum præſcribi ſiuerit, quòd ſibi competere ignorauit. Hic, vt opinantur, æquitas ſuadet, intra quadriennium à tempore ſcientiæ, per beneE ficium In integrum reſtitutionis ſuccurri: non modo aduerſus vſucapionem ſeu præſcriptionem longi temporis, *gl.in l.ſi partem.§.ſi per fundum.& in l.ſi ſic.in verb.vna ſerui.iu.vbi Caſtren.quem.ſeru.amit: gl.vlt.in l.2.vbi Cyn.Bar.Bal.Sanc.C.de iure emph.l.ſicut verb.militia.C.de præſcri.30.anno.vide Tiraquel.in in retract.prox.§.35.glo.4.num.36.* ſed etiam longiſſimi: *gloſſ.in l.ſicut in verb.* F *militia.C.de præſcript.30.anno.Panor.& Felin.in c.vigilanti.de præſcript.Rom.conſ.123.primum & conſil.149.concluſionem.conſil.166.viſo lace.Alex.conſ.7.videretur.lib.1.& conſil.110.perſpectis.lib.5.Schurff.*

Digitized by Google

conſil.33.quod in terminis.num.14.cent.3. A quod quidem minus mihi probatur, & omnia præſcriptionum iura, quę cõtra ignorantem currunt, *l.vlt.C.de long. tempo.præſcript.* prorſus euertit, vt lex verbis non rebus impoſita videri poſſit, *l.2.C.com.de leg.* Et ſi ex qualibet iuſta cauſa maiores reſtituũtur, quid inter hos & minorem ætatem intererit, cum ne huic quidem niſi iuſta ex cauſa dari reſtitutionem paulò antè demonſtratum ſit? B Officio tamen iudicis abſq; reſtitutione fateor illis, ſed aliter, ad 30. ſcilicet annos, nõ intra quadriennium reſtitutionis tantum, de qua l.vlt.C. de temp. reſt. ſubueniri, *l.3.vers gl pen.C.ex quib.cauſ.maior.* Sed de his alias diſſerendi, fortaſſe dabitur aliquando, Deo faciente, locus. Nunc, vt cõcludamus, totum iſtud reſtitutionis beneficiũ hoc epilogo de- C terminat & moderatur Prętor, QVOD EIVS PER LEGES, PLEBISCITA, SENATVSCONSVLTA, DECRETA PRINCIPVM LICEBIT.) Quæ

11 † clauſula non illud pollicetur, Reſtiturum cũ, ſi leges permittant: omnes enim reſtitutiones, non permittente lege, fiunt contra iuris ciuilis aſperitatem: quam Prætor in caſibus, de quib. lex principaliter nõ loquitur, mitigat, D conceſſa reſtitutione propter probabilem cauſam. Nam ſi lex ipſa permitteret, quorſum opus eſſet Extraordinario Prætoris beneficio? *l.in cauſæ.16.ff. de min.* Itaq; hæc clauſula ſic accipienda eſt: Si leges expreſſim non prohibeant, *d.l.25.§.quod eius.3.h.t.* Prętor enim, qui cuſtos eſt iuris ciuilis, id quod lex aperte diſerteq; inhibet, cõcedere nõ E debet. Quamobrem ſi quo caſu lex nominatim reſtitutionem in integrũ vetet fieri, vt aliquando vetare certũ eſt, *l.10.§.fi.ff.de min. l.ſi mater.2.C.ne de ſtat. def.g.in d.§.quod eius.* puta in delictis, *l. auxilium.37.ff.de min.t.t.C ſi aduerſ.delic. t.t.C.de ſent.paſſ.& reſt.* non poterit authoritatem ſuam prætor interponere: ſed hoc poteſtati & indulgentiæ ſummi Principis, qui & ipſe non niſi ma- F gna ex cauſa & raro cõtra leges quid concedere ſolet, eſt reſeruatum, *l.miſ. ri.ff.de min. vide C.Si contra ius vel util.public.l.penult.C.de prec.imper.off.*

DE ALIENATIONE IVdicij mutandi cauſa facta. Tit. VII.C.2.55.

1. *Ratio huius reſtitutionis.*
2. *Ex quibus cauſis detur hæc reſtitutio.*
3. *Ad quid detur.*
4. *Ceſſante intereſſe, ceſſat iſta reſtitutio.*
5. *Hanc reſtitutionem ad futura tantummodò iudicia pertinere, & quare.*
6. *Dolum malum & cauſam mutandi iudicij ſubeſſe oportere, vt fiat reſtitutio: alioqui eam ceſſare, & concurrere hoc remediũ cum rei vendicatione.*
7. *Quamdiu, & an hæredibus hæc actio detur.*
8. *Edicti verba.*
9. *Cur hoc edictum Caius prouinciale appellet.*

VLtima † reſtitutionũ ſpecies ad Alienationẽ iudicij mutãdi cauſa factã pertinet: qua ijs ſubuenitur, qui iuſto errore, hoc eſt, nullo ſuo facto ſed dolo aduerſarij in moleſtias & detrimẽta litiũ pcipitãtur. Cũ enim intelligeret Prætor iudiciorũ exitu interdũ duriorẽ conſtitui, oppoſito alio aduerſario: iniquum aũt eſſe, ex alieno facto cauſam noſtrã fieri deteriorẽ: *l.2. quod vi aut clam.l.nõ debet.75.de reg.iur.* in eã quoq; rem proſpexit: vt ſi quis alienãdo re cuius vendicatio timeretur, aliũ nobis aduerſariũ ſuo loco ſubſtituerit, idq; data opera in fraudem noſtram fecerit: tanti nobis in Factum actione teneatur, quanti noſtra intereſſit, alium nos aduerſarium non habuiſſe, *l.1.h.t.* 1

¶ Itaq; ſi alteri᷒ ꝓuincię & iuriſdictionis homine, cui᷒ forũ ſequẽdũ ſit, *l.3.h.t.l.ſi.C de iuriſ.om.iud.* aut potẽtiore nobis aduerſariũ, cui pares eſſe non poſſum᷒, (priuatũ tñ: nã ſi quis alicui Magiſtratu alia ve poteſtate ciuili publicaq; prędito mancipet, ipſo iure nulla eſt 2

la eſt alienatio, *l. 2. C. ne lic. po.*) aut aliũ improbum Phormionem, qui vexaturus ſit aduerſarium, oppoſuerit, aut quocunq; modo duriorem nobis agẽdi conditionem fecerit: tenebitur hac actione *l. 1. in fin. l. 2. 3. h. t.* ad id quod Intereſt noſtra; *l. ut. 4. §. hac actio. 4.* alium aduerſarium non habuiſſe: fortè ſi quas impenſas fecerim, aut ſi quam aliam incommoditatem paſſus ſim alio aduerſario ſubſtituto *l. 3. §. fin.*

3 ¶ Quid ergo, ſi reus oſtendat, actoris nihil intereſſe: puta quod nullum ius in re habeat: vel quia vſucapta res ſit: vel neutiquam actoris dominio ſubiecta: aut ſine culpa eius qui alienauit, dicatur extincta?

4 ¶ Et rectè dicitur, denegandam ex hoc Edicto actionem, cùm cauſa actionis, videlicet damnum actoris, nõ exiſtat, *d. l. 3. § fi. d. l. 4. §. hac act. 4. l. ex hoc. 8.*

5 ¶ Eadem ratione nõ ad præſentia, ſed futura iudicia, hæc alienatio pertinere creditur. Nam inchoato ſemel iudicio, & re facta litigioſa (quod fit per citationem, libelli oblationem, aut alio modo cauſa mota, in Realib quẽadmodum litis conteſtatione in Perſonalibus, *gl. & Dd. in l. 2. & Auth. litig. C. de litig. Fab. in §. 1. Inſtit. de act.*) alienatio interdicta eſt: & ſi fiat, nullius erit momenti, *l. 2. & fin. C. de litig.* ſaltem Exceptionis ope: *vide Cuiac. hic. & titul. inſ. de litigioſ.* quia pendente iudicio, nihil eſt innouandum: *tot. tit. C. vt lit. pend. & extr. eod. tit.* vnde cùm alienando nihil efficiatur, & idẽ maneat poſſeſſor, non tenetur hoc quidem Edicto, cum actoris nihil interſit: perinde atq; is, qui cùm alienaſſet, ſtatim rem recepit *l. 8. in fin. h. t.*

6 ¶ Pertinet igitur hoc Edictũ ad futura iudicia, cùm quis metu impendẽtis litis alienat rem, vel alienatione duriorem aduerſarij conditionẽ reddit, *l. communu. 24. ff. com. diuid.* Perinde aũt eſt, quoquo modo fiat alienatio, etiam donationis cauſa: *l. pen. h. t.* dummodo vel ex perſona eius in quẽ trãſlata eſt, vel alijs ex circumſtantijs conſtet, & Dolo malo, & Cauſa mutandi iudicij, alienationem factã eſſe: vtrunque enim concurrat neceſſe eſt, *Bar. in l. item. 4. § fin. vbi ponit modum vtriuſque*

A *probandi. h. t.* cùm vtriuſque in Edicto
fiat mentio, *d. l. 4. § ſi quis autem. 3.* vt locum hæc actio habeat, *l. 4. §. 1. h. t.* Quãobrem ſi quis ſine Dolo malo poſſidere deſijt, quantumuis Iudicij mutandi cauſa id faciat, huic Edicto non erit obnoxius, *d. l. 4. §. 1.* Quid enim ſi quis ob valetudinem, aut ætatem, aut occupationes litẽ in alium transferat? Niſi enim hoc admittas, interdictũ erit per
B procuratores litigare, dominio plerũque in eos iuſta ex cauſa translato: quod dicere fuerit perabſurdũ, *l. 4. §. ſi quis. 3.* Quid ſi obligatus ſoluero ſ iſtio eam ipſam rẽ, quam petere intendi? *l. antepen. h. t.* quid ſi venditori redhibeam? *l. 8. in fin. l. 9. hoc t.* certè in neceſſaria alienatione dolum ineſſe dici nequit: *l. 1. de fun. do.* nec fraudem committit, qui ſuo iure vtitur, *l. nullus. 55. de*
C *reg. iur. l. ſi donaturus. 9. in fin. de cond. cauſa. l. 1. §. idem aiunt. 10. verſ. deniq. de aqu. pluu. arc.* Quid ſi ſine dolo malo, eo animo, vt litis moleſtia liberer, rem alienem? equidẽ verecunda cogitatio lites execrantis, non erit vituperanda, qui tanti habui re carere, ne propter eam ſæpius litigarem, *l. 4. § 1. h. t.* Iam verò ſi quis hæredem inſtituendo, vel legãdo alienet, nũ iudex arbitrabitur Mu-
D tandi iudicij cauſa, ac non potius benigna voluntate *l. nec adiectis. 8. pro ſoc.* id eſſe factum? *l. ex hoc. 8. in fin. h. t.* Contrà poteſt aliquis Dolo malo deſinere poſſidere, nec tamen iudicij mutandi cauſa id feciſſe, neq; hoc iudicio teneri. Nec enim alienat, quod ad hoc Edictum attinet, qui duntaxat poſſeſſionem omittit, ſed oportet iudicij mutandi cauſa id fieri, *l. 4. §. 1. h. t.* Mutan-
E di autem iudicij cauſa fieri dicitur; cùm moleſtior aduerſarius ſubijcitur, aut alia ratione agendi conditio durior fit, & deterior, *l. 1. 2. 3. 4. §. 1. h. t.* Ergò ſi ex alienatione nullum detrimentum ſentiat actor, puta quòd in perinde commodum atque expoſitum hominem alienatio ſit facta, ceſſabit ex hoc edicto actio: vt etiam tum, quãdo
F is qui alienauit, paratus eſt vtile, & ex æquitate admiſſum, atq; efficax vendicationis iudicium pati, perinde ac ſi poſſideret, *l. 3. § fin. l. is qui ſe obtulit. de rei vendic.* Neque enim his caſibus in-

Digitized by Google

tereſt agentis, alienationem eſſe factam:& proinde nihil exigere poterit. Ex quo facilè intelligi poteſt, hanc actionem pertinere ad Vindicationes, vel actiones his ſimiles, vt Miſtas & in Rem ſcriptas:*Cuiac.obſeru.lib.10.cap.3.per l.24.§.vlt.comm.diuidun.* & cũ Rei vendicatione concurrere:*gloſſ.Bart.* & *Dd.in l.1.§.final.h.t.* quanquam alij non firmis ſat argumentis contradicant. *Iaſ.Zaſ.& alij in §.1.Inſtit.de actio.*

7 ¶ Porrò cùm hæc actio Reſtitutoria rei perſecutionem contineat arbitrio iudicis, *d.l.8.hoc tit.* hæredi dabitur, *d.l.4 §.fin.* In hæredem aũt vel ſimilem, quatenus ad eum peruenit, *l.quia pertinet.6.h.t.Cuiac.obſeru.13.cap.37.* nec poſt annum dabitur: *l.5.6.7.h.t.* quia licet pertineat ad rei perſecutionẽ, tamen ex parte debitoris ex delicto dari videtur: *l.7.h.t.* naſcitur enim ex dolo, quod delictum eſt: *l.item exigit.16.ff.de dol.mal.* daturq; ſiue factus ſit locupletior reus, ſiue nõ ſit, in id quod Intereſt actoris: vt pœnalis ſit actio qđ ad reum attinet: quod genus actionũ, nequaquam in hæredes debitoris rei, ex regula iuris tranſit, *l.1.de pri.del. §.1. Inſtit.de perp.& tem.act.l.in honorarijs.35.de act.l.5.§.fin.ne quis eum.*

8 ¶ Huius edicti verba ita reſtituit Baro.*Manu.lib.1.*
„ NE QVA ALIENATIO IVDICII MVTANDI CAVSA
„ FIAT, SI QVÆ DOLO MALO CESSIO, QVÆVE ALIENATIO IVDI-
„ CII MVTANDI CAVSA FACTA
„ FVERIT, NEQVE ARBITRIO IVDICIS PRISTINA IVDICII CAV-
„ SA RESTITVATVR EI AD QVEM
„ EA RES PERTINEBIT, IN EVM
„ QVI ID FECISSE DICETVR, QVAN-
„ TI EA RES ERIT, INTRA ANNVM
„ QVO PRIMVM EXPERIVNDI PO-
„ TESTAS ERIT, IVDICIVM DABO.

9 ¶ Cæterùm non modò Perſonalẽ actionem ad id quod intereſt, ſed etiã reſtitutionem In integrum, ex hoc Edicto datam fuiſſe, l.vnic.C.eod.oſtendit: vt non ſit nihil, quod in hoc Baronis albo deſiderare poſſis. Hoc edictũ Paulus *d.l.§.ait prætor, hoc t.* & Vlp. *l.2.4.h.t.l.commu.ni.§.1.ff com.diuid.* ad prętorem referunt, Caius ad proconſulẽ. *l.1.3.§.fin.h.t.* Neq; id nouum eſt: ſcri-

A pſerunt enim Paulus & Vlp. Ad Edictum Vrbicum, Caius ad edictũ Prouinciale: quod prętores alijq;, qui Proconſulari poteſtate in prouincias mittebantur, perinde ac Romæ magiſtratus, quorũ vices ſuſtinebãt, *vid.ſ.ad tit.de off.procon.& de offi.præſ.* in prouincijs Edicta proponebant, ex quib. ius dicerent: *Cic.in Verr.* & *lib.Epiſt.ad Att.5.epiſt.1.* quę cùm eſſent vrbicis cõſimilia,
B ea interpretanda Caius ſuſcepit. ita fit interdũ, vt quod Paulus & Vlp: Prætorẽ edixiſſe ſcribunt, id Caius fere Proconſuli aſcribat, *l.1.de poſtul.l.patri.27.§.1.de mino.l.in hæredem.26.de dol.mal.* Sed & veram reſtitutionẽ, alienatione nimirũ reſciſſa, ex hoc Edicto datã eſſe, argumento eſt, qđ non tãtùm in alienantem, ſed cõtra poſſeſſorem quoq; ex edicto in Rem actio detur: niſi dica
C mus id conſtit. Principum *l.vn.C.de alie.iudic.mutan.cauſ.vbi Dd.* tandẽ inductum, & ea in parte edictũ interpolatũ eſſe: quod nunc quidẽ in mediũ relinquo. Eſt aũt edictum in poſſeſſore & reũ directum, qui quo ad realia iudicia poſſeſſionem aliquando cauſam agentis facere poteſt deteriorem. In perſonalibus non æquè, quòd inuito creditore aliũ vice ſua delegare & in alium
D ius ſuũ transferre non poſſit: *l.1.C.de nouat.* Quo ad agentem tamen huic Edicto, quod generale eſt, & quãuis alienationem, iudicij mutandi cauſa factã arguit, locus erit: *gl.l.non ſolum.§.1.per l.vlt.h.t.* quia cedere, debitore inuito, *d.l.1.* nomen poteſt alteri, & quidem potentiori, aut magis priuilegiato, vnde iudiciũ reo futurum ſit difficilius. po-
E terit igitur ex hoc Edicto petere, vt denegentur ceſſionario actiones: niſi paratus ſit eo iure agere, quo cedens vti debuiſſet, *vide Cuiac.obſ.lib.10.cap.3.*

DE RECEPTIS, QVI arbitrium receperunt vt ſententiam dicant. Tit. VIII. C.2.56.

F 1 *Continuatio tituli, & cauſæ compromiſſorum.*

2 *Edictum de arbitris: & quid ſit arbitrium, & quotuplex.*

3 *Prima*

Digitized by Google

3 *Prima pars edicti, in qua prætor non cogit arbitrium ſuſcipere, ſed ſuſceptum exequi.*

4 *Arbitrium olim nullius efficaciæ, niſi adiecta pœna.*

5 *Hodie ex ſententia arbitri oriri actionem.*

6 *Prætorem ſe non interponere arbitrio nullo, aut inefficaci, aut finito: & quomodo finiatur.*

7 *Secunda pars edicti, qua prætor iubet ſententiæ arbitri ſtare.*

8 *Quæ actio ad pœnam exigendam detur.*

9 *De reductione ad arbitrium boni viri.*

1 INter ea quæ ſunt iudiciorum pręparatoria, vltimo loco Compromiſſa
recenſentur. Nam omnibus alijs ſubterfugijs deficientibus, ſolent litigatores ad iudiciorum moras & ſumptus,
cæteraq; incommoda declinanda, priuato alicui viro bono, *l. 3. §. pen. h. t.* vni
aut pluribus controuerſiam dijudicādam credere: *l. nā diſtinguemus. 32. §. quæſitum. 15. l. quamuis. 37. l. inter. 44. h. t.* in
eumque ita compromittere, vt quicquid ſtatuerit, ratum atque firmum &
pro iudicato habeatur: *l. diem. 27. §. ſtari & §. fin. h. t.* vt non immeritò dixerit Iuriſc. *l. 1. l. quamuis. 37. h. t.* Compromiſſa
ad ſimilitudinem iudiciorum redigi,
& ad finiendas lites pertinere. Quod
cùm eſſet à Prætore animaduerſum:
quem minime fugiebat, quoquo modo inter ciues iurgia conſopiri, magni
ad publicam tranquillitatem conſeruandam intereſſe: hanc quoq; litium
veluti ſecurim minimè neglectam iacere paſſus eſt: ſed Edicto atq; authoritate ſua in hūc ferè modum ad vſum
2 aptauit: QVI † ARBITRIVM PECVNIA COMPROMISSA RECEPERIT, *l. 3. §. ait prætor. 2. h. t.* SENTENTIAM EVM DICERE COGAM: ET
NISI ARBITRIO PAREATVR,
QVA DE RE RECTE COMPROMISSVM ERIT, PECVNIAM COMPROMISSAM SOLVI IVBEBO. Arbitrium ſignificat opinationem & iu-
A dicium Boni viri, *l. in perſonam. 23. §. 1. de reg. iur. l. 1. de lega. 2. l. hac vendit. 8. de cont. emp.* Compromiſſum ab eo dictum, ꝙ
litigatores Cōpromittere, hoc eſt, Simul & Inuicem pœnā Promittere ſoleant, ni ſententiæ arbitri ſtetur. Promittere autem de ſtipulatione accipitur, *§. ſi ſcriptum. Inſt. de inut. ſtip.* Nam ex
nuda quando conuentione pœna exigi nequeat: *vide ſ. de pact.* ideo Prætor
B authoritatē non interponit ſuā, quando citra ſtipulationem, in pactum duntaxat, pœna eſt deducta, *l. litigatores. 11. cum ll. ſeqq. h. t.* Arbitrorū, authore Proculo, *l. ſocietatem. 76. §. 1. cum ll. ſeqq. ff. pro ſoc. vbi vide Bart.* duo ſunt genera: vnū
huiuſmodi, vt ſiue ęquum, ſiue iniquū
dixerint, parere debeamus: quod obſeruatur, cum ex cōpromiſſo ad arbitrū itum eſt: quo de genere hic agitur.
C Alterum eiuſmodi, vt ad boni viri arbitratū redigi pronunciatum debeat:
ad quod hoc Edictum non pertinet.
Huius porro Edicti duæ ſunt partes,
quarū altera eum qui recepit arbitriū,
ſententiam dicere: altera litigatores
dictæ ſentētiæ ſtare, ac morem gerere,
metu pœnæ prætor compellit.

¶ Tametſi enim neminē cogit initio arbitriū recipere (quoniā ſicuti cæ- 3
D teri cōtractus actioneſq; priuatæ liberæ ſunt, *l. nec emere. C. de iur. delib. l. ſicut. C. de act.* ita & arbitrij, quod neq; publicū, neq; ciuile munus eſt, ſuſcipiendi
aut deprecandi libera facultas eſſe debet:) tamē vbi ſemel quis in ſe recepit
arbitrium, i. iudicis partes ſuſcepit, finemq; ſe ſua ſententia controuerſijs
impoſiturū eſt pollicitus, *l. Pompon. 13. §. recepiſſe. 2. h. t.* ad curā & ſolicitudinē
E ſuā hāc rem pertinere Prætor putauit:
non tantum ꝙ ſtudeat hac ratione intra priuatos parietes ſine occupatione
publica Magiſtratus, lites finiri: verum
etiā quia non debent decipi, qui quaſi
virum bonū diſceptatorem inter ſe elegerūt. Finge namq; poſt cauſam iam
ſemel atq; iterū tractatā, poſt nudata
vtriuſque intima, & ſecreta negocij aperta, arbitrū, vel id gratię dantem, vel
F ſordibus corruptum, vel alia ex cauſa,
nolle ſententiā dicere: quiſquamne poteſt negare æquiſſimū fore, Prætorem
interponere ſe, vt officiū quod in ſe re-

cepit, impleat? *l.3.§.pen.h.t.* Itaq; ſi ſub-
terfugere & celare ſe in animum in-
ducat, Prætor eum inueſtigare debet:
& ſi diu non apparuerit, mulcta aduer-
ſus eum dicenda eſt: *l.non diſtinguemus,*
32.§.ſi arbiter,11.h.t. verùm id ita demū
facturum ſe Prætor pollicetur, ſi pecu-
3 nia fuerit loco pœnæ compromiſſa.

¶ Iure quippe veteri nullū erat ar-
bitrij munimentū, nulla vis, niſi pecu-
nia eſſet compromiſſa: *vide l.diem,27.§.*
fin.h.t. quam ſe daturos pollicebantur,
qui compromittebant, ſi quid contra
ſententiam arbitri feciſſent. Quanquā
enim ex ſententia iudicis oriebatur in
Factum actio, qua condemnatus iudica-
tum facere iudicis officio compellebа-
tur: *l.item veniunt,20.§.idem recte,ſ.de pe-*
tit.hered.l.actiori 8. C.de reb.cred. tamen
decreto arbitri non tantā placuit vim
attribui, vt inter publica & priuata iu-
dicia ratum maneret diſcrimen, néve
exæquatis iudiciariæ authoritati pri-
uatorum hominum placitis, ſplendor
& maieſtas illa iudiciorum obſoleſce-
ret: quemadmodum eadem ratione
inter teſtamenta & codicillos videre
licet, differentiam eſſe retentam, *vide*
J.de codic.& Inſt.eod.tit.

4 ¶ Poſt verò etiam ex ſententia ar-
bitri, quæ aut Expreſſim, aut Tacito
quodam decem dierum conſenſu à li-
tigatoribus approbata eſſet, tam Acti-
onem quàm Exceptionem dari, Impe-
ratores voluerunt, *l.4 l.pen.C.eo.ti.* Sed
iure hoc, vt dixi, veteri nemo ex vi ſo-
lius cōuentionis, arbitro parere coge-
batur: neq; Actio aut Exceptio ex Cō-
promiſſo dabatur: *l.2.h.t.* eoq; addeba-
tur pœna nummaria, aut alia res vice
pœnæ: *l.litigatores,11.§.quod ait,2.h.t.* vt
qui contra eius ſententiam quid mo-
litus eſſet, eam pœnā aduerſario pen-
deret. Itaq; pœna nulla ab vtroq; pro-
miſſa, vel ita promiſſa, vt exigi nō poſ-
ſet, vt cùm Nudo pacto erat promiſſa:
cùm nullius efficaciæ futurū eſſet ar-
bitrium, Prætor nō cogebat arbitrum,
d.l.litigatores,cum ll.ſeqq. Nam ſuperua-
cuum atque derediculum fuiſſet, ad id
quem cogi, cuius non vllus eſſet effe-
ctus, *d.l.non diſtinguemus.32.§.ſumma.2.*

6 ¶ Eademq; ratione Prætor ſe non
interponit, ſiue initiò nullum ſit com-
A promiſſum, vel ratione perſonę in quā
compromittitur, *l.1.l.cum lege.41.* vel
propter eos qui cōpromittunt, *d.l.32.§.ſi*
ſeruus, 7.l.ſi pupillus,35. vel rem de qua
cōpromiſſum eſt: *d.l.nō diſtinguemus, 32.*
§ Iulian.5. ſiue valeat quidem initiò, ſed
ſit incertū, an ex eo pœna propter ad-
iectam conditionem exigi poſſit, *l.11.§.*
fin. ſiue poſtea deficiat pęna ſoluto cō-
promiſſo, vel die, *d.l.nō diſtinguemus,32.*
B *§.ſumma.2.* (nam die, intra quē arbiter
definire ex cōpromiſſo debuit, exeun-
te, omne arbitriū expirat, niſi omniū
voluntate dies prorogetur, *l.Labeo.25.*
l.diem.27.) vel morte arbitri, aut vtriuſ-
ve qui cōpromiſit, *d.l.diem.§.1.* vel ac-
ceptilatione, *l.13.in prin.* iudicio, *l.ſi quis*
rem.30. pacto, *d.l.32.§.item 4.*&c. His .n.
modis atq; alijs finito arbitrio, Prætor
ſententiam dicere non cogit, *d.l.32.h.t.*
C Itē ſi iuſta excuſatio ſit, quāobrē arbi-
ter deprecari rectè neceſſitatē iudicādi
poſſit, *l.4.in fi.10.11.l.32.§.ſacerdotiu.3.h.t.*

¶ Atq; hæc quidem in prima parte. 7
In ſecunda prætor inquit: NISI AR-
BITRIO PAREATVR.) id eſt, ſenten
tiæ arbitri ſiue æquæ, ſiue iniquæ, *d.l.*
diem,§ ſtari.2.h.t.l.ſocietatem, 77.§.fin.ff.
pro ſoc. (nec enim appellatio, *l.1.vbi Bal.*
Cod e:d. Dd.in l.arbitro,qui ſenſ d. cogant.
D *Ma an.de appell.nu.259.* reductiove, *Pa-*
nor.& Dd.in c.quintauallu.23. de iureiur.
& in c.2.de arb vide Bart.in l.ſi ſocietatem,
§.arbitror,ff pro ſoc.Maran.in ſpec.aur.par.
6.7.art.2.num.2 & 5.250. ad arbitrium bo-
ni viri, locum in ea habet) dummodò
nō extra metas compromiſſi vagetur,
aut incerta ſit, aut alio modo inualida,
l.ſi vnus,17.cū ll.ſeqq. QVA DE RE RE-
E CTE COMPROMISSVM ERIT.) Nā
vbi compromiſſum non valet, ne ſen-
tentia quidē valere & obligare ad pœ-
nam debet, *d.l.32.§.Julian.5.cum ſeq.*

¶ POENAM COMPROMISSAM 8
SOLVI IVBEBO.) dādo actionem Ex
ſtipulatu, aduerſus eum qui dolo ma-
lo, *l.ita demum.31.* contrauenit: vnde &
doli clauſula ad plenum compromiſ-
ſum faciendum addi ſolet: *d.l.31.*& cer-
F tam quidem, vbi pœna certa adiecta
eſt: incerti verò actionem ad id quod
Intereſt, quoties non expreſſim pœna
eſt addita, ſed ſimpliciter ſentētię ſtari
quis ſtipulatione promiſit, *l.32.§.fi.h.t.*

¶ At

Digitized by Google

9 ¶ At hodie, vt dixi, ex conſtitutio- A
nibus, actio & exceptio ex ſentētia ar-
bitri ſemel approbata datur: *l. pen. C. eo.*
ſcilicet quādo decem ſilentio dierū eſt
homologata: poſt quod tempus non
poteſt peti, *l. pen. C. eod. vbi Bald. Maran.*
præall. loc. nu. 113. Panor. in d. c. quintauell.
de iureiur. reductio ad Arbitrium boni
viri: etiamſi hæc alias 30. annis, in arbi-
tratorum ſcil. definitionibus duret, *ita*
eſt communis cōcluſio Bart. in d. §. arbitror. B
& in d. c. quintauallu. Alex. conſ. 95. vol. 2.
Soc. conſ. 120. vol. 2. Dec. conſ. 39. in fin. Ma-
ran. præallega. loco, num. 112. deciſ. Neap. 135.
Ang. conſil. 314. Si tamen enormis & e-
uidens extaret in arbitrio læſio, etiam
poſt decem dies Exceptio doli, contra
illius iniquitatem, *l. ſi quis cum aliter. 36.*
vbi not. dolum re ipſa in omni læſione ſubeſſe,
de verb. oblig. opponi poſſet, executionē
impeditura: *d. l. nō diſtinguemus 32. §. cùm* C
quidam, h. t. Panor. in c. 2. ext. eod. per c. per
tuas. ext. eo. Maran. præall. loc. num. 155. cui
exceptioni non facile, ne cū Iuramen-
to quidem, *vide Can. in d. c. quintauallis.*
Maran. præall. loco, nu. 115. & 332. Rom. con-
ſil. 27. intelligitur renunciari: vt nec re-
medio l. 2. C. de reſcind. vend. ob læ-
ſionem vltra dimidium iuſtæ debitio-
nis, *vide Caſt. in l. 2. num. 7. cum multis ſeq.* D
C. de reſcind. vend. inducto: quod ipſum
quoque arbitramenta reſcindere re-
ceptum eſt, *vide Mynſ. obſ. 33. cent. 1.*

NAVTAE, CAVPONES, ſtabularij vt recepta reſtituant. Tit. IX.

1 *Continuatio tituli.*
2 *Duo eſſe huius edicti capita.*
3 *Primum caput: & eius ratio atq; expoſitio.*
4 *Qui ex hoc capite teneantur.*
5 *Quando dicatur receptum, vt locus ſit edicto.*
6 *Ex hoc edicto qualisnā actio detur, & cum quibus concurrat.*
7 *Actionem hanc eſſe in ſimplum.*
8 *Secundum huius edicti caput.*
9 *Actionē in duplū ex hoc edicto dari, & cōtra quos, & ex qua cauſa.*
10 *Pœnalem hanc eſſe actionem, nec tranſire ad hæredes, quamuis ſit perpetua.*

GEneralis † eſt tituli ſuperioris inſcri- 1
ptio, DE RECEPTIS: *in Flor. exem-*
plari. vnde cum non modo arbitri ſen-
tentiam ſe dicturos, ſed etiam nautæ,
caupones, ſtabularij, res ſibi creditas
cuſtodiendas recipiant: recte atq; or- B
dine fit, vt poſtquā oſtenſum eſt, quē-
admodum arbitrio ſuſcepto ſatisfacere
arbitrio ex Edicto cogantur, obiter e-
tiam declaremus, quomodo hi ex Re-
cepto obligentur.

¶ Sciendum autem eſt, huius Edicti 2
duo fuiſſe capita, quorum ex vtroque
diuerſas ſeparatim actiones Prætor
pollicebatur. Horum † primum extat, 3
ex Vlpian. *l. 1. in prin.* repetitum: NAV- C "
TÆ, CAVPONES, STABVLARII, "
QVOD CVIVSQVE SALVVM FO- "
RE RECEPERINT, NISI RESTI- "
TVENT, IN EOS IVDICIVM DA-
BO.) Maxima vtilitas eſt huius Edicti,
quo ſimul ſuccurritur viatorib. quos
neceſſe eſt plerunq; horum hoſpitum
fidem ſequi, & quamlibet ignotorum
cuſtodiæ res cōmittere. Simul occur-
ritur fraudibus ex ea fæce hominum, D
quas cum furibus, aduerſus eos quos
recipiunt, ſtruere ſolent, *l. 1. in prin.*

¶ Nautas, caupones, ſtabularios eos 4
accipim⁹, qui nauim, cauponā, ſtabulū
exercēt: *l. 1. §. 1. & 2.* id eſt, ad quos quæ-
ſtus & reditus præcipui perueniunt, *l.*
1. §. exercitor. ē. 7. de exer. act. §. 1. Inſtit. quod
cum eo qui in alien. po. Exercere enim,
eſt quæſtum ex rei alicuius exercitio E
facere, *d. l. 1. & t. t. de exerc. actio.* Quāuis
autem hi non mercedem accipiūt cu-
ſtodiæ gratia: ſed nauta, vt traijciat ve-
ctores cum mercibus: caupo, vt viato-
res manere in caupona patiatur: ſtabu-
larius, vt permittat iumenta apud ſe
ſtabulari: tamen & cuſtodiæ nomine
de omnib. rebus quas receperunt, te-
nentur: quod iniquum videri non de-
bet, cū & fullo ac ſarcinator cuſtodiæ F
nomine ex locato teneantur: quamuis
non pro cuſtodia, ſed pro artificio &
opera mercedem accipiant, *l. 5. h. t.*

¶ Ait Prætor: QVOD CVIVSQVE

Digitized by Google

SALVVM FORE RECEPERINT) videlicet tanquam nautæ, caupones, ſtabularij. nam ſi extra negocium ſuum, vt depoſitum ab amico, rem pignori datam aut commodatam recipiat, hoc quidem iudicio (quando ciuile cuiuſq; pactionis ſufficiat) non tenebuntur: *l. 3. §. 1. verſ. cæterum.* Receptæ autem res eſſe videntur, etſi non expreſſim cuſtodiæ ipſorum aſſignatæ ſint, ſed ſolũ immiſſæ, *l. 1. §. fin. h. t.* Ipſo enim facto, B qui immittit, teſtatur ſe ſuaq; fidei cuſtodiæque exercitoris committere, & in ſilentio ſuo atq; exercitio quaſi profitetur, ſe ſuamq; nauim aut diuerſoriũ idoneum eſſe, cui res tutò credantur. Itaque ex hoc Edicto tenebuntur, niſi prędixerint Exercitores, vt vnuſquiſq; vectorum aut hoſpitũ res ſuas ſeruet, neq; enim ſe damnum velle pręſtare, & vectores prædictioni conſenſerint, C *l. fin. verſ. item ſi prædixerint, h. t.* resq; perierint, aut amiſſæ ſint, non quidem fatali damno aut vi maiore, *l. 3. §. 1. h. t.* ſed negligentia, aut culpa, aut caſu qui præcaueri potuit, vt incendio, *l. ſi vendita 11. de peric. et vend.* furto, *l. cum duobus. 52 §. damn. ff. pro ſoc. vide Bald. in l. 1. in 1. quæſt. C. depoſ. Salic. in l. quæ fortuitis. C. de pign. act. Panor. in c. 1. de commo.* &c. D neq; ſolùm ex ſuo tenentur facto, ſed omnium omnino qui in naui, caupona, ſtabulo ſunt, habitant, vel diuerſantur, *l. 1. §. fin. l. 2. l. 3. in prin. §. 1.*

6 ¶ At quomodo teneantur, videamus. ait enim Prætor: NISI RESTITVENT, IN EOS IVDICIVM DABO. Ex hoc igitur Edicto, niſi reſtitutio fiat, in Factum actio datur Honoraria de Recepto, *l. 3. §. fin.* Nam etſi ciuiles actiones non deſint, vt locati, E ſi merces interuenit: ſi gratis res ſuſceptę ſunt, depoſiti: tamẽ hę actiones nõ niſi ex cõuentione dantur, quę ſæpè nõ intercedit, aut etiã difficulter probari poteſt, vt debet, *l. conſilio, de cura. fur.* Deinde vt in hoc argumento maximè aliquãdo ciuilis aliqua actio concurrere poſſet: nihilo tamẽ minꝰ vt innoteſceret, Prætorẽ curam agere reprimendæ F improbitatis hoc genus hominũ, etiã ex ſuo Edicto iudicium pollicetur: in quo hoc amplius eſt, quod non ſolũ ex dolo ſuo: vt in depoſiti: aut culpa, vt in A locati iudicio, ſed omnimodò qui recepit conueniatur: etiamſi ſine ſua culpa, puta negligentia familię, res perierit, vel damnum datum ſit, *d. l. 3. §. 1.*

¶ Probabile aũt eſt, hanc actionem tantum in Simplum fuiſſe cõceptam: cum quia tanquam ex cõtractu, quaſi conducto vel depoſito cõpetebat, tum quod I.C. ait, Rei tantùm perſecutionem ea contineri, eoq; in hæredem & B Perpetue dari, *l. 3. §. pen. h. t.* 7

¶ Secundũ huius Edicti caput, conſulto dicam, an per negligentiam compilatorum? eſt omiſſum, quod ſic reſtituit Baro: SI FVRTVM FACTVM, DAMNVMVE INIVRIA DATVM, AB IIS QVORVM OPERA ET MINISTERIO NAVTÆ, CAVPONES ET STABVLARII, IN NAVE CAVPONA ET STABVLO VTVNTVR, C ESSE DICETVR: IN FACTVM IN EXERCITORES, CAVPONES ET STABVLARIOS, IN DVPLVM IVDICIVM DABO. 8

¶ Ex hoc edicto actio in Duplum aduerſus exercitorem competit, ex Quaſi delicto: ſi vel ipſe vel aliquis eorum, quibus in exercendo vtitur, furtum fecerit, aut damnum dederit ei qui res ſuas credidit, *l. 6. & 7. h. tit. l. vni. D ff. furt. ad naut. caup. ſtab.* ſicut & habitator nomine ſuæ familiæ, ſi quid deiectum fuerit vel effuſum, tenetur, *ff. de his qui deiecer.* Ex Quaſi autem maleficio hæc actio datur: eſt enim in ſuorũ etiam delictis aliquatenus reus, qui malorum hominum opera vſus eſt, *§. pen. Inſt. de obl. quæ ex quaſi delic. d. l. fin. §. ſi ſeruus. 2. d. l. vnic.* Sane factũ viatorum & hoſpitum, quorum conditionem E probabiliter ignorare potuit, neutiquam hic præſtat exercitor, *l. 3. §. in fact. 2.* 9

¶ Porro cum Pœnalis ſit hæc actio, non tranſit in hæredem: *l. fi. §. hæc iudicia. 4.* perpetuam tamen (quod mirũ) exemplo actionis Furti & legis Aquiliæ, cum quibus quandam habet cognationem, *d. l. vnica.* Prætor eſſe voluit: *d. §. hæc iudicia.* quo viatoribus & F ſecuritati hoſpitum, quorum reſpectu quadantenus Rei eſt perſecutoria, & qui ex mercibus aliquid amiſſum eſſe, ſæpenumerò ſerius deprehendũt, prolixius conſuleretur. 10

DIGE-

DIGESTORVM SEV PANDECTARVM, PARS II. LIB. V.

DE IVDICIIS, ET VBI QVISQVE agere vel conueniri debeat. Tit. I. C. 3. 1.

1 *Continuatio.*
2 *Diuiſio ciuilium iudiciorum.*
3 *Quare primo loco de vendicationibus agatur.*
4 *Diſpoſitio huius partis.*
5 *Quid ſit iudicium.*
6 *Partes iudicij.*
7 *Litis conteſtatio quomodo fiat.*
8 *Species iudiciorum.*
9 *Quæ perſonæ conſtituant iudiciũ.*
10 *De iudice, quis, à quo dari poßit.*
11 *De actore.* 12 *De reo.*
13 *Materia iudiciorum.*
14 *Forma vetus & noua.*
15 *Finis & effectus.*
16 *Vbi quis agere vel conueniri debeat: & quot modis forum ſortiatur.*

1 A IVRIS † prudentię iudiciorumque principijs, in quibus exponendis hactenus commorati ſumus, gradum porro in ipſa deinceps Iudicia faciamus: quæ aut Ciuilia ſunt, aut Criminalia, aut Fiſcalia ſiue Extraordinaria: *l. 1. § pen. de calumn.* ciuilium porro alia Proprie ciuilia, alia verò Prætoria.

2 ❡ In ciuilibus aut ex obligatione in perſonam agitur, quæ Perſonalia iudicia dicuntur: aut propter rem mouemus alicui controuerſiam, qui nullo ex contractu nobis eſt obligatus: *§. 1. Inſt. de act. l. actionum. 25. ff. eod. tit.* quæ Realia, aut ſimpliciter Iudicia appellantur. Sunt enim multifariam varia, neq; ex vlla certa obligatione aut cõtractu dantur: vt certo ſpecialique nomine deſignari nequeant.

❡ De his igitur priore loco in hac ſecunda Digeſtorũ parte tractatio eſt inſtituta: cùm quia potiora ſunt Perſonalibus, *l. plus cautionis. 25. de reg. iur. Iaſ. in Rub. C. de inoff. teſtam. nu. 2.* potiora autem præmittenda ſunt: *§. ſingulorum. in fin. Inſti. de rer. diuiſ. l. 1. de alb. ſcriben.* tum quod propriè iudicia nominẽtur: nec enim ab obligationibus, vt cætera, ſed à mero Iudicis officio dependent. *Alc. in Rub. ſi cert. pet.* Quia verò cum realibus iudicijs magnam ſimilitudinem cognationemque habent actiones illæ perſonales, quæ occaſione rerum citra vllam conuentionem, ex aliquo facto ſeu delicto leuiore, quod criminale iudicium nequaquam conſtituat, ſine tractatu partium enaſcuntur: ſic vt quædam ex his partim in rem directæ exiſtimentur: ideo harum quoque explicatio paſſim, prout connexio rerum poſtulabat, eſt inſerta.

❡ Itaque iudicia, de quibus in hac parte ſumus acturi, trium ſunt omnino generum, quædã Realia, quas Vendicationes vocant, quibus rem noſtrã petimus: quædam Perſonalia, quę non ex contractu aut ſcelere, ſed facto culpáve aliqua gignuntur: quędam ex his Mixta: de quib. ſigillatim diſſeremus, ſi prius generalia quædam præcepta de Iudicijs, & Vbi quis agere vel conueniri debet, expoſuerimus. 4

❡ Iudicium, inquit Aſconius, dicitur res, quæ cauſam litemq; determinat. Itaq; ſic illud definire poſſumus, vt ſit Legitima cõtrouerſiæ apud iudicem tractatio & dijudicatio, *arg. c. forus de verb. ſign.* 5

❡ Partes iudicij præcipuæ ſunt, Litis conteſtatio, & Sententia, *l. 4. C. de* 6

lit.con.l.iudex, 55.de re iudic. iunc. l. am- A
pli... 1c. ſ.rem rat.hab. Nam reliqua
quæ in iudicijs verſantur, aut Præpa-
ratoria ſunt, vt citatio: *d.l.amplius.* aut
Media, vt probationes: aut Poſterio-
ra ſiue conſequentia, vt executio. Alij
tres partes conſtituunt: videlicet Li-
tis conteſtationem, velut principium:
deinde intermedium, videlicet Pro-
bationes: poſtremò finem, nempe
Sententiam. *Auth.ad hac, vbi Iaſ.num.* B
2 C.de iudic.

7 ❡ Litis conteſtatio fiebat olim nō-
nunquam ſponſione. *Cic.pro Pub.Quin.*
Quintil.li.7. interdum ſacramento: *Cic.*
lib.1 de Orat. plerunq; nuda teſtatione
coram teſtibus, vnde & nomen habet.
Hodie lis conteſtari dicitur, quando
res agi diſceptarique cœpta eſt per a-
ctionem propoſitam, & reſponſionem
Rei ſubſecutam, *d.l.1.C.de li.conteſt.c.1.* C
vbi Socin.poſt alios.ext.eo.tit. De ſenten-
tia porro & Re iudicata opportuniùs
ſuo loco diſſeremus, *ad tit.de re iud.*

8 ❡ Iudicia ordinaria (vt dictum eſt)
ſunt aut Ciuilia, aut Prætoria, aut Cri-
minalia. Ciuilia ciuili iure & legibus,
ac officio mercenario: *l.iudex poſteaquā.*
5 c.de re iudic. Prętoria viua magiſtratus
voce & authoritate, ac nobili pluri-
mum officio: Criminalia pœnis & im- D
perio expediuntur. Criminalia rurſus
aut ſunt Priuata, quæ priuatam: aut
Publica, quæ publicam vindictam ex-
petunt & perſequuntur. De his ordi-
ne in Pandectis tractatur, ac primo lo-
co de Ciuilibus: quæ ſunt aut Realia,
aut Perſonalia, aut ex his Mixta: *§.1.*
cum ſeq.§.quadam. Inſt.de act. Realia
rurſum aut Petitoria, aut Poſſeſſoria,
vide Dd.l.naturaliter,§.nihil,de acqu.poſſ. E
& ext.tit.de cauſ.poſſ.& propr. Petitoria,
aut Vniuerſalia, quibus vniuerſum
corpus multorum diuerſorum iurium
petitur: *Bartol. & Dd.in Rubr.ſolut. mat.*
Iaſ,in l.3.num.10.C.de eden. & in Rubrio.
ff.& C.de inoff.teſt gloſſ.in l.1.de eden. Ca-
non.in c.2.de lib.obla.& c.conquerente, de
off.ord. aut Generalia, in quib. de vno
quidem iure, ſed quod multas habeat F
ſpecies, *Spec.de act.ſeu pet.§.ſequitur. Iaſ.*
in d.l.3.Maran.in tract.iud.parte 4.diſt.4.
nu,2 agitur: aut Particularia, quib. vna
tantum ſpecies vindicatur. De his or-

A dine tractari, ſubſequentes tituli o-
ſtendunt.

9 ❡ Conſtituunt iudicium, Iudex, A-
ctor & Reus, *d.c.forus.verb. in omni. de*
verb.ſignif. & perſonæ his adminiculā-
tes: litigatoribus quidem Patroni cau-
ſarum & Procuratores: Iudici, Aſſeſſo-
res, Tabelliones, Scribæ, Actuarij, Ap-
paritores.

10 ❡ Iudex dictus eſt à iure dicendo. Iu-
B dicem autem dare poſſunt, quibus le-
ge vel conſtitutione, vel ſenatuſcon-
ſulto conceditur, *l.cum prat.12.h.t.* Iudi-
ces dari omnes poſſunt, ſiue patres, ſi-
ue filijfamil. *d.l.cum prat.in fin. l. in pri-*
uatu,77.h.t.l.quidam,57.de re iud. qui nō
prohibentur. Prohibentur autem qui-
dam Natura, vt ſurdus, mut⁹, furioſus,
impubes: quia hi animi, illi corporis
vitio impediti, munus iudicandi obire
C nequeunt, quod aliter in cęco eſt, *l.ca-*
cus,6.h.t.Duar.diſp.lib.2.c.21. quidā Le-
ge, vt qui ſenatu motus eſt: quidā Mo-
ribus, vt fœminæ & ſerui, *d.l.cum prat.*

11 ❡ Actor ab agendo dicitur: eſtq; is
qui actionem proponit, & prior ad iu-
dicem prouocat, *l.in tribus,13.l.qui prior*
29.hoc tit. omnes autem agere poſſunt,
quibuſdam exceptis: *l.qui accuſare.8. cū*
k.ſeqq.de accuſ.tot.tit. C.de his qui accuſ.
D præſertim his, qui aut legitimam per-
ſonam ſtandi in iudicio non habent:
C.qui legitim.perſon. aut edicto de po-
ſtulando excluduntur, *ff.de poſtul.*

12 ❡ Reus à re cuius cauſa cōuenitur,
Cic.lib.2.de Orat. & de qua eſt diſcepta-
tio, appellatur: quem etiam fugiētem
vocant, *l.properandum,11.§.1.C.eod.* Poſ-
ſunt autem omnes rei fieri, tàm ciuili-
E bus quàm criminalibus actionibus, ſi
paucas excipias, *l.hos accuſare,12.de accu.*
Illud iure Sax. hac in parte ſingulare,
quòd etſi fœminæ agere & conueniri
poſſint, tamen abſq; tutore litis com-
parere & poſtulare prohibeantur, *art.*
44.46.47.lib.1.vbi Zobel. Chil.in prac.c.
22.D.Reinhar.diff.iudic.40.

13 ❡ Materia iudiciorum, ſunt Cau-
ſæ & Lites, quarum nullus neque fi-
F nis, neque modus eſt his teterrimis
temporibus: quibus refrigerata cha-
ritate abundat iniquitas multorum:
longeque veriſſimum in noſtra iuriſ-
dictione & foro experimur eſſe vetus
illud:

Digitized by Google

illud: δίκη δικλωϊτικῆς, καὶ βλάβη βλαβῆ. Calliſtratus *l.5. de var. & extr. cogn.* ait: Cognitionum numerum ex varijs cauſis deſcendere, nec in genera proinde facilè diuidi poſſe: ad quatuor tamen genera ferè redire: quod aut de Muneribus & honoribus agatur, aut de re pecuniaria, aut de Exiſtimatione (quæ qualibet cauſa pecuniaria grauior eſt, *l. ſi in duab. 104. de reg. iur. l. Iulianus, 26. ſi quis omiſſ. cauſ. teſtam. l. infam. 1. C. de decur. li. 10. vbi notant, grauiorem eſſe famæ quàm oculi amiſſionem.*) aut de Capitali crimine quæratur. Etſi verò Calliſtratus de extraordinarijs cognitionibus, quæ ſpeciali lege cõſtituuntur, agat: tamen etiam Ordinaria iudicia ſubiectum habere pecuniam, vel crimina, vel his affinia, palàm eſt. *Cic. pro Cecinna.* Illud etiam teneatur, neminẽ in ſua cauſa ius dicere vel iudicare, *tot. tit. C. ne quis in ſua cauſ. l. qui iuriſd. 10. de iuriſdict.* In ſuorum cauſa ius dicere nõ poſſe: *d. l. qui iuriſdictioni.* eoq; nec iudicem in Publica ac capitali vel Status cauſa eſſe poſſe, hæc enim iuriſdictiõis ſunt, *l. 1. de officio eius, l. 4. 6. de off. procoſ. l. non diſtinguemus, 32. §. de liberali. 6. de recep. arb.* In priuatis cauſis iudicem eſſe ſuis poſſe, *l. in priuatis 77. h. t.* (quanquã non ſibi) quia cogitur, *l. pen. de vacat. mun.* cùm publicum ſit officium: *l. quippe, 78. h. t.* coacto autem non æque adhæret ſuſpicio, *l. tutori. 20. C. de neg. geſt.* vt ſe ingerenti: *l. quæ omnia 25. de proc.* deniq; quoniã etiã conſentientib. vel petentib. datur, *vide Duar. d. ſp. li. 1. c. 51.*

14 ❡ De impetratione, forma & ordine veterum iudiciorum, nihil attinet dicere, formulis & impetrationibus iam ſublatis. Nam olim quidem, vt omnia ordine & rectè procederent, & ne temere ſineq; cauſa quis ad iurgia & lites conuolaret, impetrandum erat à Prætore iudicium: qui actori poſtulatã à ſe actionem impartiebatur, & formulam agendi diſceptandiq; pedaneo iudici & litigatoribus præſcribebat. Quę poſtea Conſtan. antiquauit, *l. 1. 2. C. de formul.* Hodie hic ferè ordo ſeruatur. Appellato iuridicè reo, offertur libellus, qui acceptis ad deliberandum inducijs velit contendere nec ne: poſtquam contendendum putauit, negan-

A do affirmandove intentionem, exceptionibuſq; propoſitis, litem cõteſtatur: exceptiones actor replicatione diluit, hanc reus duplicando, atque ita deinceps, *l. 2. l. fin. de except. vide Inſtit. de replic.* donec omnibus allegationibus propoſitis, & ijs quæ in facto conſiſtũt probatis cognitiſque, cauſa concluſa, iudicibuſque commiſſa, tandem ſententia definiatur: quã iudex exequendam

B curat legitimo tempore, niſi fuerit appellatum. *Auth. offeratur. C. de lit. cont. d. l. properandum, 13. C. eod. c. quoniam contra. de probat. l. à diuo Pio. 15. de re iud. l. 2. & 3. C. de vſur. rei iud.* Quòd ſi reus ad iudicium peremptorijs edictis vocat⁹, copiam ſui non faciat, iudex in bonorum eius, aut rei litigioſæ poſſeſſionẽ mittere actorem conſueuit: *l. hæres abſens, 19. §. 1. l. de eo. 26. h. t. c. Romana. §. con-*

C *trahentes, de for. comp. in 6. l. 2. C. vbi in rem act.* vt aut reſpondere, aut rerum ſuarum poſſeſſione carere reus cogatur: *l. conſentaneum, 8. ibi Dd. C. quomodo & quan. iud. d. l. 2. l. ſi quis emptionis, 6. C. de praſcr. 30. ann. tot. tit. extr. de eo qui mit. in poſſ. & tit. de dol. & cont.* quanquam etiã alijs modis coërceri poteſt, *Vd. in l. 1. §. ſi quis ius dic. non ob. in l. 5. h. t. in l. 2. ſi quis in ius voc. non ier.* Nam interdum nulla

D habita litigatoris per contumaciã abſentis ratione, de cauſa cognoſcit iudex, & pronunciat: *l. in peremptorio, 71. h. tit. d. l. properandum, §. 1. C. eod.* quod maximè poſt litem iam conteſtatam fieri ſolenne eſt, *not. in l. fin. § illud. C. de temp. app.* nam ſine litis conteſtatione, non facile ad ſententiam eſt perueniendũ, *tot. tit. extr. vt lit. non con. vide Chil. in prac. c. 36.* At iure Sax. contumax reus citra

E diſcrimen pro confeſſo eſt, & actori condemnatur: id quod olim quoque obtinuiſſe ſuprà diximus: *ad tit. de in ius vocan. per totum. de reſt. in integr. cum ſimilib.* contraq; actore contumace, reus ab inſtantia iudicij abſoluitur, *Chilian. præall. loco cap. 35. & 37.*

❡ Finis iudiciorum, vt quiſq; præſidium iuris ſui habeat publicum, *l. 4. C. de his qui ad Eccleſ. confug.* atq; ius ſuum 15

F iudicio conſequatur publico, *§. 1. Inſtit. de act.* non ſuo priuato: *l. nullus, 13. C. de Iudæ.* liteſq; terminentur authoritate magiſtratus, *l. 1. de re iudic. & a. eod. lib. 6.*

Digitized by Google

l.properandum,C.de iud.l.4.C.de his qui ad Eccleſ.confug. l.vnic. C.quand. lic.vnic.l. nullus.13.C de Iuda. quæ priuatim componi nõ poſſunt. Cicero pro Cecinna ait, omnia iudicia aut diſtrahendarũ controuerſiarum, aut puniendorum maleficiorum cauſa reperta eſſe. Effectus, quòd iudicium redditur in inuitum,*l.inter. 83.§.1. de verb.oblig.* perpetuat actiones, *l.vnic.C. ex del.def.* interrumpit præſcriptionem,*l.final. C.de praſcr.30.annor.vide ĵ.de vſucap.* conſtituit in mala fide poſſeſſorem,*l.nemo,C. de acq.poſſ.l.2.l.antepenult.C. de praſc.longi temp.de quo vide ĵ.ad tit.de vſucap.* quaſi ex contractu obligat,*l.3.§. idem ſcribit, de pecul.* nullius ius deterius, ſed firmius efficit, *l.nemo. 87. l.non ſolet.86. de reg.iur. l. aliam.29. de nou.* quatenus ſcilicet ius eſt: nam hoc ſolùm in iudicijs redditur, & contra iniuriam omnem propugnatur,*l.nullus.13.C.de Iuda.* Affinia ſunt arbitria, *l.1.ſ.de recep arb.* Contraria,mutatio iudicis, *l.iudex,46. h.t.* renouatio expreſſa, *l.cum prat.12.in princ.h.t.* tacita,*l.4.5.de iuriſdict. vbi Dd.* ſordes,munera,*l.1.2.& t.t.C de pœn.iud. qui male iud.l.penult.C.ſi cert.pet.§.pen.in Auth.vt iud.ſine quoquo ſuff.* inæqualitas & ſimiles iudiciorum peſtes. Remittit etiam iudicandi neceſſitatem morbus ſonticus,*l.iudex. 46.h.t.* finit iudicium ſententia, *l.iudex poſteaquam, 55.de re iudica.* præſcriptio,*l.properandum.11.C.de iud.l.vlt.C.de praſc.30.annor.*

16 ¶ Quod ad ſecundam huius tituli partem attinet,vbi quiſque agere aut conueniri debeat: ſciendum eſt actorem ſequi forum rei: *l.2.C.de iur.omn. iud.l.fi.C.vbi in rem act.* hunc autem iuriſdictioni obnoxiũ fieri quatuor præcipuè ex cauſis,*c.fin.de for.comp.* domicilio:*l.2.§.legatis.3.§. ſed etſi.6.h.t.* cõtractu,*l.hares.19.§.1.& 2.h.t.* delicto, *l.omnẽ.20.l.argentarium.45.h.t.* (ob quod tamen hodie,remiſſionibus quippe non admodum frequentatis, plerunq; ibi nocentes puniuntur, & ſortiuntur forũ,vbi reperiuntur maximè vagabundi,*vide gloſſ. & Dd.in l.1.C.vbi de crimin. Bart.in l.vlt.de furt. & in l.ſi aiducta.10. C.eod.tit. Lanfr.in cap.quoniam, verb.confeſſiones.nu.21.de probat. Gand. in tract.de fur.pun.num.5.& tit.vbi del.pun. Ferr.in for.inquiſ.*)

A & re qua de agitur (eo enim in territorio defendi debet, in quo res ſita eſt,*l.quod legatur.38.h.t.l.fin. C.vbi in rem act.*) nonnunquam etiam ex alijs:*l.ſi vxor. 42.l.ſi exigere.65.h.t.* vt ſi ſponte ſe alienæ iuriſdictioni litigatores ſubmittant, *l.1.2.51.74.* Quòd ſi quis pluribus locis forum ſortiatur, in electione eſt actoris,vbi velit agere: *d. l.hares,§.fin.l.3.de eo quod cert.loc.* neque B reus declinare poterit, niſi ſit legatus, aut aliam iuſtam habeat recuſandi iudicis cauſam,*l.2.§.legatis cum ſeq.l.5.7.8. 12.24.26.27.36.39.49. h.t.* Exire tamen domo citatus,& in loco contractus, aliòve competente, cauſam dicere non cogitur,niſi citatio eum ibi apprehenderit.*vide Dd.d.l.hares abſens,h.t. per illũ text.* Cæteroqui cùm remiſſioni maximè in contractibus non ſit locus, de C clinare forum, quamuis competens, poteſt:*c.Roma.§ contrahentes,de for.comp. in 6.* vtiq; domicilij priuilegio, *l.plerique, 18.de in ius vocan.* ne inuitus inde ad aliud forum,maximè extra prouinciam extrahatur: *Nouell.53.de exhi.& intro.reis. vide Dd.l.3.de off.praſ.Clem.1.de iud.* maximè cùm ante iudicium & tempore citationis, necdum conſtet plerunque an alibi forum ex contractu, qui tum D nondum apparet, nec probatus eſt, ſortiatur,vt comparere cogatur.

DE INOFFICIOSO TEſtamento. Tit.II.C.3.28.

1 *Continuatio.*

2 *Querelam inoff. & petitionẽ hareditatis, vniuerſalia eſſe iu-*

E *dicia.*

3 *Qua ratione, & ex qua cauſa introducta ſit querela.*

4 *Definitio huius actionis.*

5 *Petitionem hareditatis cum hac cumulari.*

6 *Quibus detur,aut nõ: & quando ceſſet,aut praſcribatur. (la.*

F

7 *An & quãdo hodie loc⁹ ſit quere-*

8 *Querela an & quando in haredes tranſeat.*

9 *Aduer-*

9 *Aduerſus quos detur.*
10 *Forma agendi.*
11 *Effectus querelæ, et quatenus teſtamenta reſcindat.*
12 *Caſus in quo pro parte tantùm teſtamentum reſcinditur.*

1 His ergo † ſummatim præmiſſis, ad vendicationes deueniamus: quæ, ut res ipſæ multiplices ſunt: vt enim aliæ res corporales, aliæ incorporeæ, quædã ſingulares, nonnullæ vniuerſitatis cenſentur: ita varia cõſtituuntur, multiſq; modis diuerſa de his iudicia. Sed quia vniuerſitas potior eſt reb. ſingulis, ſicuti totũ ſuis partibus: primò de iudicijs vniuerſalib. videamus. Ea verò ſunt illa, quæ ad petendã hæreditate proponuntur.
2 Nam † hæreditas, cum plurimas res, partim in corpore, partim in iure poſitas cõplectatur, *l.1. §.1. ff. de rer. diuiſ.* & augmentũ diminutionemq; recipiat, *l. pecunia. 178. §. hæreditas. ff. de verb. ſignif.* meritò nomen vniuerſitatis obtinet, *§. fin. Inſtit. per quas perſo. nob. acqu. vide Iaſ. in l. 3. C. de eden. l. 1. ff. eodem.* De hac, aut per Querelã inofficioſi teſtamenti, aut Petitionẽ hæreditatis, diſputari ferè conſueuit. Querela inofficioſi, cõmiſeratione exhęredatæ iniuſtè familię eſt indulta, & lege Glicia, vt putatur, inducta, *l. 4. h. t. Cuiac. obſ. lib. 2. ca. 21.*
3 Nam † quia parentes interdum ſine iuſta cauſa, nouercalib. fortè delinimentis, alijſq; odijs inſtimulati, liberos ſuos exhæredant, ſanguini ſuo cõtra legem naturæ, quæ ad ſucceſſionẽ liberos vocat, *l. ſcripto. 7. §. fi. ff. vnde lib. l. cum ratio 7. de bo. damn.* iniuriã inferentes: placuit vt de in officioſo teſtamento liberi agere poſſint: qui queruntur, iniquè & cõtra in officium pietatis ſe eſſe exhęredatos. Dico Exhæredatos, eoq; verbo etiam Præteritionem maternã, cæterorumq; cognatorum complector: quia pro exhęredatione habetur, *§. fin. Inſtit. de exh. liber.* Porrò præteritio paterna non eget huius querelæ, cum ipſo iure teſtamẽtum annihilet: quaſi liberis cõtra legis diſpoſitionẽ, & obliuione potius quã conſulto prętermiſſis, *eodem titul. Inſti. de exh. lib. vbi vide alias rationes in noſtris*

A *ſcholijs. & ff. de lib. & poſthum.* Quod aũt nullũ eſt, fruſtra reſcindi petitur, *l. 5. de iniuſt. rupt. teſt. l. decem. 116. de verb. oblig.*

¶ Eſt itaq; Querela, vt ad rem re- 4
deam⁹, imploratio officij iudicis, qua quis accuſat ſcriptum teſtamentum: quia ſe in illo contra officiũ pietatis, & ſine iuſta cauſa exhæredatum dicit, petitque illud, vt iniuſtum, reſcindi, *l. Papinianus. 8. § ſi quis irritum. 12. & §. fin.*
B Propriè enim neque Actio eſt, quia nõ perſequitur ius agẽtis: nec Accuſatio, quia non perſequitur pœnam: ſed eſt querela quædam iudicis officio petẽs teſtamentum reſcindi, vt aditioni hęreditatis ab Inteſtato, reſciſſo teſtamento, aditus pateſiat, *Bart. poſt gl. in l. poſthumus. §. 1. nu. 3. h. t. & in l. 3. §. ſi minor. num. 2. & 3. de iureiur. gloſſ. Iaſ. & alij, in Rubr. C. eod.* Huic † enim actioni ad- 5
C ijci ſolet, & adiungi petitio hæreditatis, hoc modo: vt quis reſciſſo teſtamento, petat ſe hæredem declarari, ſibiq; adiudicari hæreditatem, *l. qui de. 20. vbi gloſſ. & Bart. h. t.* ac puto olim id quoq; vſitatũ fuiſſe: *d. l. 8. §. quoniam. in verb. non totam debeo hæreditatem petere. l. mater. 19. §. 1. l. qui repudiantis. 17. l. cum qui 21. §. idem. hoc tit. l. ſi quis filium. 34. C. eod.* cùm dicat I.C. *d. l. Papinianus. §. fin.*
D *hoc titul.* hæredem fore eum, ſecũdum quem pronunciatum eſt. Neque ſanè hoc nouum eſt, nec ad minuẽdas lites inutile: vt vnà cum actione ſeu imploratione officij Reſciſſoria ſimul detur, eiq; adiungatur actio, quæ poſt reſciſſionem erat cõpetitura. fruſtra enim in plura iudicia diuiditur, quod vno poteſt expediri, *Iaſ. in. §. rurſus. nu. 15. 16.*
E *Inſtitut. de actio. dicens hanc eſſe communem. vide gloſſ. in l. 1. ad verb. neceſſaria. ff. ad exhibend. vbi quoque diximus.* Obſeruatum id tamen eſt, hanc hæreditatis petitionem de inofficioſo, quæ datur contra titulo poſſidentem, differre à ſimplice, cui aduerſus iuſti tituli poſſeſſorem non eſt locus, *Cuiac. ad Paul. lib. 4. tit. 5. Gouea. Lec. lib. tit. 5.*

¶ Omnib⁹ autem vtriuſq; ſexus li- 6
F beris, *l. 1. 5. 6. 8. cum ſi. 25. §. 1. 30.* & parentibus, *l. pater. 14. l. nam etſi. 15.* licet de inofficioſo diſputare: fratribus porro & ſororib⁹ germanis non aliter, quam ſi propudioſæ turpeſq; perſonæ ſint in-

Digitized by Google

ſtitutæ,§ ſiner.Inſtitut.eod.Porrò fratres vterini,cæteriq; vlterius cognati, melius facerent, ſi ſe ſumptibus manibus non vexarent, *l.fratres.27.C.eod.tit.*cùm obtinendi ſpem non habeant, *l.1.h.t.l.fratris.21.C.eod.*Nec enim vult lex in infinitum inſtituendi neceſſitatem propagari,teſtandiq; libertatem reſtringi:*contrà l.1.C.de ſacroſanct. Eccleſ.* præſertim cùm his perſonis collateralib' non perinde debeatur ſucceſſio,atque deſcendentibus & aſcẽdentibus,*l.nam etſi.h.t.l.fin.C.de codicil.in Auth.de hæred. ab inſt.venien.* Ac ne his ipſis quidẽ aliter datur querela, quam ſi ab inteſtato ſint ſucceſſuri: nam alioqui fruſtra agent,atq; adeò etiam obtinebunt, ſi cauſa inteſtati ad alios ſit peruentura, *l.6.§.penul.*& alio modo ius ſuccedendi conſequi nequeant, *l.Papin.8.§ ſi quis impubes.h.tit.§.tam.15.Inſtit.eod.* Quam obrem etiam ſi quis legitimam portionem ſit cõſecutus,non admittetur: *d.l.8.§.ſi quis mortu.6.§.ſi quis impubes.15.* tutoq; teſtari quis poterit, quarta legitimis hæredibus relicta, *l.6.Cod.eod.* quæ hodie tertia eſt. *Auth. nouiſſima. C.eod.* Quin etiam tantus eſt ſuſtinendorum teſtamentorum fauor, vt ſi minus relictum quoquo titulo *d.l.8.§.ſi quis mortu.l.30.30.§.1.l.quoniam.29.l.omni modo.30.C.eod.l.d.Authen.nouiſſima.*ſit, ſaluo teſtamẽto,ad ſupplementũ tantùm agi poſſit: *d.l.omni modo.* niſi quòd nouiſſima conſtitutione Iuſt.inſtitutionis titulo filijs relinqui voluerit,*§.aliud quoq;.Nouell.cõſt.115. vt cum de app.cognoſc.* Præterea nec ei accuſandi poteſtas eſt, qui quoquo modo agnouit ſibi a teſtatore relictũ, *l.10.in fi.l.12.22.h.t.*aut aliter voluntatem eius approbauit,*d.l.8.§.ſi conditioni.10.l.23.§.penult.h.t.*aut querelæ renunciauit,*l.qui repudiantis.17.l.nam etſi.15.§.1.*aut per quinquennium a tempore aditæ hęreditatis conticuit,*l.ſcimus.36.§.fin.l.ſi quis filium 34.in fin.C.eod.l.2.C.in quib.cauſ.in integ.reſt.l.Papinian.8.§.vlt h.t.vbi gl.fi.* quanquam Condictio,qua ad ſupplementũ legitimæ agitur,quinquennio non pręſcribatur,ſed Perpetuo,hoc eſt,30.annis,vt reliquæ actiones perſonales,durat: *ita eſt communis opinio Bald.Iaſo.& aliorum contra Bar. in l.ſi quis filium.34.C.*

A *de inoff.teſt. Guid.Pap.deciſ.81.*neque etiam extinguatur, quamuis quis ſibi relictum acceptauit, *l.ſi quando.35.§.fi.C.eod.vid.Mynſing.obſ.3[illegible].cent.1.* hac enim non impugnatur teſtamentum.

¶ Ac nouiſſimo quidẽ iure vix eſt, vt in recta linea locus ſit accuſationi: nam cùm non modo liberi, ſed etiam (vt volunt,*§.ſancimus. Nouell.conſt.115. vt cùm de app.cog.*) parentes ſint hære-

B des inſtituendi: niſi iuſtis expreſſiſque de cauſis exhæredentur, *Dd.in d.§.ſancimus.*quas hęres probare cogitur,*§.ſiue.eadem.d.Nouell.* in omnem euẽtum, citra querelam videtur ijs ſatis eſſe proſpectum. Nam ſi in legitima ſint inſtituti,nihil eſt quòd defuncti officiũ accuſent: ſin in minore parte,agent ad ſupplementũ: ſin exhæredentur,aut id fit iniuria,& teſtamẽto quod ad in-

C ſtitutionem attinet euacuato,ab inteſtato ſuccedunt, vt querela non ſit opus:aut iure factũ eſt, & merito omni aditu cõſequendæ hæreditatis, qua ſe indignos reddiderunt,atque ita etiam querela inofficioſi excluduntur: *l.quidam.132.verſ.quid ergo.de verb.oblig.*prorſus vt fratribus potiſſimùm opitulari deinceps hæc accuſatio videatur, etiãſi quidam contradicant. *Vigl.in Rubr.*

D *Inſtit.eod.* Vno tamen caſu volunt noſtri vſurpari etiam in aſcendentibus & deſcendentibus querelam inofficioſi, ſcilicet cùm iuſta ex cauſa exhæredatio facta eſt:quæ tamen necdum probata ſit. Hoc enim caſu quia valet teſtamentum, & exhæredatio legitimè, hoc eſt,ex iuſta cauſa expreſſim addita,facta eſt, ideo intra quinquẽnium

E putant inofficioſi querela illud reſcindendum eſſe:*Bald.nu.2. & 22.Iaſ.nu.18. dicens hanc eſſe cõmunem.in Auth.ex cauſa.C.de lib.præter. Bald.conſ.85.proponitur.& conſ.112.Paul.vol.5.* etiamſi exhæredatione ſine cauſa, aut ex nulla cauſa facta, ſit teſtamentum nullum, & duret quæſtio Nullitatis,ſeu ius dicendi nullũ, *Iaſ.in l.ſi filius. nu.14.de lib.poſth. Caſt.& Dd.in d.Auth.ex cauſa.*annis 30.

F *Guid.Pap.dec.597 de lib.& poſth.nu.5.*

¶ Illud vltimo loco addimus, querelam in hæredes tranſire, iiſq; competere:liberis quidem indiſtinctè, *l.ſi quis.34.C.eod.* extraneis vero non aliter

Digitized by Google

ter quàm præparata à defuncto querela, l.10.§.fi.t. eſt enim quædam iniuriæ ſpecies, quod genus ad hæredes tranſire nō ſolet, vide §.de iniur.in prin. Inſt.de perp.& temp.act. Suis tamen hæredib⁹ arbitror cōpetijſſe olim querelam non iure Hæreditario, ſed Suo, quia propter ius Repræſentationis, ipſis iniuria facta videtur: emancipatis autē, & extra poteſtatem conſtitutis non item, quia iure ciuili pro extraneis habebantur: vide Inſt.de hær.qual.§.cæteri. & de hær.quæ ab inteſt.§.emancipati. vt eis actio ciuilis dari non debuerit, cū hoc iure veteri demortuū parentem neutiquam repræſentarēt. Vnde nec mater querelam ad liberos tranſmittebat, l.cum mota.6.Cod.de tranſactio. quoniam non habet eos in poteſtate, eoq; nec ſuos relinquit hæredes, l.nulli.13. de ſuis & legit. Vlpia. Inſt.c.26. vide quæ dixi Inſtit.ad S.C.Tertul.in prin. Sed Iuſtin. qui hoc diſcrimen ſuſtulit, videtur indiſtinctè deſcendentib. querelam conceſſiſſe. d.l.ſi quis.34.C.eod.

9 ¶ Datur autem hæc actio aduerſus hæredem, atq; ita poſt aditionem hæreditatis, ex qua fit hæres, l.Papinianus.8.§.ſi conditio.n.h.t. cuiuſcunq; tandem ſit iſte dignitatis & conditionis: l.8.§.ſi imperator.3.l.pen.§.1.h.t. ſiue ex liberis, ſiue extraneus aut municeps: d.l.penul. quantū quidem ad querelam liberorū aut parentū exhæredatorum attinet: nam in fratrib. diſtingui diximus, turpis an honeſta pſona ſit inſtituta. Sed & aduerſus hos competit, qui locum hæredis obtinent: vt eſt ſucceſſor hæredis, l.ſi pars.10.h.t. fiſcus qui bona occupat, l.ſi hæredem.10.C.eod. fideicōmiſſarius vniuerſalis: l.1.C.eod. nonnunquam etiam in particularem legatarium, qui ſuſpecta colluſione ad defendendum teſtamētum venit, l.ſi ſuſpecta.29. Ita tamen hi conueniri poterunt, niſi priuilegio aliquo, quod relictum eſt, defendātur. Nam conſtat aduerſus teſtamentū militare, d.l.8.§. Papinian.3. quodq; de peculio caſtrenſi fit, vel quaſi, querelā nō dari, l.fi.C eod.

10 ¶ Ipſe porro querelæ modus eſt, vt dicat actor, doceatq; immeretem, atque indigne præteritum ſe, vel exhæredatum, l.3.l.5.h.t. Inofficioſum enim

A teſtamētum dicere, eſt allegare quare exhæredari vel præteriri non debuerit: d.l.5.h.t. quaſiq; non ſanæ mentis fuerit is, qui teſtamentum ordinauit: non quo vere furioſus fuerit, ſic enim teſtamentum ipſo iure corrueret probato furore: l.2.hoc t. ſed rectè quidem compoſq; mentis fecerit teſtamentū, non tamen ex officio pietatis, l.2.c. Vide Val.Max.lib.7.ca.8.l.pen.de cond.inſtit.

B Quod cum ita ſit, petit actor declarari teſtamentū inofficioſum, ac reſcindi: eoq; reſciſſo, ſibi vt hæredi proximo hæreditatem adiudicari l.Papin.8.§.quoniam.in verb. non totam debeo hæreditatem petere.h.t. Quia verò cui datur actio, ei multo magis competere exceptionem dicendum eſt: l.1.ver.ſ.nam cui. de ſuperſ.c.a.qui ad agendū. m. de regul.iur. in 6 poteſt etiam qui exhæredatum iniuſte ſe queritur, ſi eſt in poſſeſſione

C bonorum, in modum Cōtradictionis & excipiendo querelam introducere. d.l.8.§.ſi filius.13. Illud præterea admonendi ſumus, hanc querelam non eſſe perpetuam, ne perpetuò ſuſpenſæ incertæq; pendeant defunctorū voluntates, l.ſi.cō.nū.præd. ſed intra quinquēnium a tempore aditæ hæreditatis eſſe proponendam: l.ſcimus.36.§.fin.C.eo.

D vide Bald.conſ.59.proponitur.vol.1. præſertim cùm ſit Reſciſſoria, & cōtra leges ciuiles impugnans teſtamētum & vltimas voluntates, quarum magnus fauor eſt: l.ſi pars.10.h.t. eoq; velut extraordinaria & odioſa, reliquarū reſciſſoriarum exemplo certis ſpacijs debeat includi, l.in honorarijs.35.de actio. quod etiam moribus Sax. obtinet. nec

E enim præſcriptiones rerum communes illis inductæ, temere producendæ ſunt ad ſingulares actionum præſcriptiones: quæ quando non inueniātur ſublatæ, iure putantur etiamnum durare, l.ſancimus.27.C.de teſtamen.

¶ Effectus autē huius iudicij eſt, vt 11 probata cauſa, declaretur teſtamētum inofficioſum eoq; reſciſſo, legata quoque & libertates inſcriptæ pereant, l.

F Papinia.8.§.penul.l.Titia.13.l.cum mater.71.hoc tit. (quod tamen hodie correctum videri poteſt, cùm Iuſt.voluerit, inſtitutionem tantum vitiari, ſaluis reliquis teſtamenti articulis, d.Nouell.

Digitized by Google

115.vt cùm de app.Authent ex cauſa.C.de A
lib.præt.) & in ea cauſa res cõſtituatur,
perinde atq; ſi nullũ teſtamentũ ſcri-
ptũ,nulla hæreditas adita eſſet: l.cũ.21.
in fi.h.t.vtq; actori victori hęreditas ab
inteſtato reſtituatur,ſi modo docuerit
ſe ab inteſtato hęrede. l.6.§.pen.l.15.in
fin.h.t.Quãuis autẽ hac actione nemo
amplius petere poſſit, quàm eam par-
tẽ quã ab inteſtato habiturus eſſet: d.l.
8.§.quoniã.tamẽ ſententia ſecundũ que- B
relã lata,totũ teſtamentũ corruit,qua-
ſi vitioſum,& à demente factũ: d.l.13.in
fin.d.l.21.d.l.28.adeo vt victor ſolus ob-
tineat hæreditatẽ,neq; illi cõcurrant,
qui alioqui ab inteſtato partẽ facerẽt,
ſi agente deſeruerint, l.filio 16. videtur
enim animo repudiantis accuſationẽ
neglexiſſe: l.qui repudiantis.17.h.t. niſi
culpa ſilẽtij nulla,impeditis forte, im-
putari queat. l.ſi hæres.7.fam.hercis. Sed C
ſi is,qui inſtitutus eſt,etiã ab inteſtato
hæres exiſtit,cùm minimè repudiare
ius ſuũ voluiſſe ipſa aditione & propu-
gnatione teſtamenti contra querelã,
cui ſe oppoſuit,abunde ſit teſtatus,id-
eo reſciſſo per querelã teſtamento, ab
inteſtato cũ victore concurret: vt cùm
contra filiũ inſtitutum alter exhęreda
tus obtinuit, l.mater. 19.l.ſi ponas.23.h.t.
12 Vno † ſane caſu pro parte tantum re- D
ſcinditur teſtamentũ: propterq; rei iu-
dicatæ authoritatem, partim teſtatus,
partim inteſtatus decedit teſtator, cõ-
tra regulas iuris ciuilis: l.ius noſtrum. de
reg.iur.videlicet cum pluribus querela
conuentis diuerſę ſententiæ latę ſunt,
quarũ in altera laudetur,in altera de-
claretur teſtamentũ inofficioſum. Id
quod euenire non difficulter poteſt,
quoties aduerſus extraneum & fratrẽ, E
hæredes inſtitutos,agitur. cõtra hunc
enim,perinde atque contra extraneũ,
querelam obtinere fuerit periniquũ,
d.l.mater.19.l.nam etſi.15.in fin.l.circa.24.
h.t.l.cum duobus.13.C.eod.

DE HAEREDITATIS petitione. Tit. III.

C.3.31.

1 *Continuatio: & affinitas huius actionis cum præcedente.*
2 *Quid ſit petitio, quid ſit hæreditas.*
3 *Diuiſio petitionum.*
4 *Definitio petitionis hæreditatis.*
5 *Quæ eius propria: & explicatio definitionis.*
6 *Cur petitio ſit vniuerſalis,ciuilis, realis,bonæ fidei,&c.*
7 *Species petitionis.*
8 *Cauſa efficiens: & quibus,contra quos,corã quo iudice hæc actio detur: & quomodo,quoq; ordine ſit proponenda.*
9 *Quando ſit proponenda: & cui, quare detur,contra quem.*
10 *Quis pro poſſeſſore vel hærede poſſideat,& cur non detur cõtra ſingulari titulo poſſidentẽ.*
11 *Materia, quid in petitionem veniat: & explicatio S.C.*
12 *Forma: & ratio petendi ac libellandi.*
13 *Finis & effectus.*
14 *Affinia.*
15 *Contraria: & quomodo præſcribi huic actioni poſſit.*

QVerelæ † inofficioſi teſtamenti 1
affinis eſt Petitio hæreditatis.
nam & vniuerſalis eſt,gl & Dd.in Rub.
C.de inoff.teſta.per l.item. 20.§.item.hoc t.
& hæreditatem petit, quomodo illa,
ac (ſicuti antè diximus) illius veluti
pars eſt, aut certè ſequela, aut (vt vo-
lunt Dd.) illa huius præparatoria, gloſ.
hic in Rub.& in Rub.C.de inoff.teſta. & de
pet.hæ. ita vt cumulari vno libello poſ-
ſint vide ſ.tit.1.vbi dixi. Quare poſt ex-
poſitionem querelæ de inofficioſo te-
ſtamento,ordine ſequitur, vt de peti-
tione hæreditatis agamus.

¶ Petitionis verbo, plerunq; actio- 2
nes reales ſignificantur, l.pecuniæ.178.
verſ.petitionis.de verb.ſign. Cùm itaque
hæc actio realis ſit, l.ſed etſi lege.25.§.pe-
F titio.13.h.t. rectius Petitio quam Actio
nominatur. Hæreditas nomẽ iuris eſt,
d.l.pecuniæ.verſ.hæreditas. & etiam ſine
corpore intellectum iuris habet: l.hæ-
reditas.50.hoc tit.hoc eſt, intelligitur ex
iuris

iuris diſciplina hæreditas exiſtere, A quantumuis nullum corpus, ſeu nulla res corporalis, quę ſub ſenſum aſpectumq; cadat, in ea reperiatur: vt cùm aliquis mercator tãtùm nomina & actiones, vel etiam duntaxat æs alienũ, in hæreditate relinquit. Hęreditas Ciceroni, *in Topic.* eſt pecunia (nomine ſcilicet generatim vſurpato, *l. pecu. 178. de verb. ſig.*) quę morte alicuius ad quẽpiam peruenit: nec ea legata teſtamento eſt, aut poſſeſſione retenta. Theophilo, *Inſt. de reb. corp. & incor.* Ius quoddam certis modis conſtitutũ, & intellectu comprehenſum, quod alieni patrimonij vniuerſalẽ dominum iure efficit: Iuliano, *l. hæreditas. 62. de reg. iur. l. nihil. 24. de verb. ſignif.* ſucceſſio in vniuerſum ius q̃d defunctus habuit. qua de re alibi *ad tit. ꝧ. de hær. Inſt.* diximus.

3 ¶ Hæreditas autẽ petitur aut ex iure Ciuili, aut ex iure Prætorio, aut ex S.C. & petitur vel Tota, vel pro Parte: ex quo fit, vt plures numerentur petitionis ſpecies, de quibus ſingulis eſt dicendum: ac primùm de ciuili & Vni-
4 uerſali hæreditatis petitione. Ea † ſic definiri poteſt, Vt ſit actio ciuilis, vniuerſalis, in rem, petitorij iudicij, bonæ fidei: qua quis petit hæredem ſe declarari, hęreditatemq; iure ad ſe pertinẽtem, ab eo qui pro hęrede vel pro poſ-
5 ſeſſore poſſidet, ſibi reſtitui. Dico † eſſe Ciuilem. nam etſi prætor eam proponit in Edicto, *l. 1. in princ. ſi pars hære. petat.* tamen ex iure ciuili, quo hæreditates petuntur, *l. 1. & 2. hoc t. l. lege. 130. de verbor. ſignificat.* eam proponit, vt reliquas iuris ciuilis vendicationes, *l. prætor. 75. ꝧ. tit. 1. vbi vide.* atq; etiam perſonales actiones, *l. 1. in prin. commod.* Dico eſſe Vniuerſalem, *l. 1. in prin. in verb. poſt actiones quæ de vniuerſitate. & c. de rei vend. gloſſ. in l. 1. de edend. Iaſo. poſt alios in Rubr. C. de inoff. teſtamen.* Vt enim Vniuerſale eſt iudicium dotis, *Dd. in Rubr. ſolut. matr. gloſſ. in l. quod dicitur. 5. verb. ſed dotis. de impen. in res dot. fac.* peculij: *l. itẽ. 20. §. non ſolùm. 5. h. t. in gl. in d. l. quod dicitur. Iaſo. in l. 3 nume. 10. C. de eden.* iuriſdictionis, *Iaſ. in d. l. 3.* &c. ita & eſt petitio hęreditatis, petitur enim ea corpus bonorum, hoc eſt, vniuerſitas, *l. 1 de rei vend. gl. in l. 2. verb. ſed dotis. verſ. patrimonij. de impenſ. in res dot. fac.* in qua ſunt varia iura, & diuerſę ſpecies, res corporales, incorporales, mouentes, mobi-
6 les, immobiles, &c. Quare † cùm actiones aſſimilentur rebus quæ his petuntur *gl. & Dd. in l. 1. C. ſi aduerſ. tranſ. & in §. hæc ergo. verb. numeranda. in Auth. de nõ alien. Bald. in l. iubemus. 14. C. de ſacr. Eccleſ.* cumq; iudicetur de actione, vt de re ad quam petendam deſtinata eſt: B *Bart. Iac. de Are. Alc. in l. mouentium. de verb. ſignifi. Caſt. in l. quam Tuberonis. §. fin. de pecul. Alex. in l à diuo Pio. §. in vendi. in in 1. not. de re iu li. latè Tiraq. in retrac. prox. §. 1. gl. 7. num. 17.* ſequens eſt, petitionẽ etiam hæreditatis, quæ ad vniuerſitatem bonorum perſequendam propoſita eſt, vniuerſalẽ eſſe. *d. l. 1. de rei vend.* Nec obſtat, quòd etiam res minima *l. licet. 10. h. t.* & ſingularis, & non modò C tota hæreditas, ſed etiam pars eius peti poſſit, *l. 1. & t. t. ſi pars hær. peta.* nam & qui rem ſingularem petit vt hęreditariam, vniuerſaliter agit. petit enim ſe declarari hæredem, hoc eſt, vniuerſitatis dominum: & ius ſuum metitur, nõ ex eo quod aduerſarius poſſidet, ſed quod ipſe habet *d. l. 1.* &, qui partem petit hęreditatis, vniuerſitatẽ petit. quod enim iuris obtinet in toto, idem & in D qualibet eius parte: *l. quæ de tota. 76. de rei vend.* & vt hæreditas tota eſt vniuerſale corpus bonorum, ita & quota hęreditatis portio, *§. reſtituta. cum ſ. q. Inſt. de fideicomm. hæred. l. non amplius. 26. §. fin. de legat. 1. l. ſi quis ſeruum §. fin. cum l. ſeq. de leg. 2.* Addo, eſſe Realem, *l ſed etſi. 25. §. petitio. 13. hoc t.* ea de cauſa, quòd detur contra poſſidentem, *l. nec vllam. 13.* E *§. fin. cum ll. ſeqq. h. t.* qui nullo ex contractu ad dandum vel faciendum obligatus eſt, ſed ratione eius quod poſſidet, vt id ſcilicet reſtituat, conuenitur. id quod proprium eſt actionũ realium, qua peculiari velut nota, à perſonalibus diſcriminantur, *§. 1. Inſt. de actio. Iaſo. in Rubr. C. de inoffic. teſtament. Bald. in l. ſi certis annis. antepen. C. de pact.* Habet tamen hæc actio præſtationes F aliquot perſonales, *d. l. ſed etſi. §. petitio.* quarum reſpectu, miſtam cauſam obtinere dicitur, *l. hæreditatis. 7. C. eodem §. quædam. Inſt. de act.* Quandoquidem enim vniuerſalis eſt, in eamq; veniunt

omnia quæ ex bona fide (vnde bonæ quoq; fidei exiſtimatur, *l.fin.C.eodem.* §.*actionum. in fin.Inſt.eod.*) præſtari æquum eſt: fit, vt interdum dari etiam quippiam à poſſeſſore petatur: puta precia rerum diſtractarum, aut ęs alienum à debitoribus exactum, *l.item veniunt.20.cum ll.ſeq.hoc tit.* Petere autem vel Dari, proprium eſt perſonalium actionum: in quibus ad dandum vel faciendum agitur, ſicut in realibus ad reſtituendum, §.*1.Inſt.de act.l.actionũ.25.de act. & oblig.* Hoc igitur reſpectu, petitio hæc miſtam obtinere cauſam intelligitur: alioqui ſua natura eſt realis, *d.l.ſed etſi.25.§.petitio.Maran.parte iudic.4.diſt.3.nu.4.vbi dicit hanc eſſe comm. vide Iaſ.in §.ſed iſta.nu.42.& §.item Seruiana.nu.121.Inſt.de act.* eoq; & petitio dicitur, *l.pecunia.178.verſ.petitio.de verb.ſignific.* & Vendicatio, *l.legitimam.8.hoc tit.* & actor in Rem agere, *l.ſi bona.49.h.t.l.3.C.eodem.* ac vendicare, *d.t.legitimam.* perhibetur. Dico, eſſe petitorij iudicij: *Iaſ.in §.actionum.nu.214.Inſt. de actio.* quia actor non modò petit ſibi res hæreditarias reſtitui, quod eſt commune cum poſſeſſorijs: *l.1.verb.reſtitutoria.de interdict.* ſed etiam ius ſuum declarari, & ſe pronunciari hæredem, hoc eſt, dominum, peræquè atq; in rei vendicatione. Hæredem enim dominum veteres appellarunt, tanquam herum. *§.fin.Inſt.de hære.qual.& differen.* Dico eſſe Bonæ fidei: *d.l.fin.C.eod.§.actionum.verb.petitio, &c. Inſt. de act.* Nam cùm ſit vniuerſale iudicium, & augmentum ac decrementum, *d.l.item.30.§.1.h.t.* natura ſua, pro ratione variantium circumſtantiarum & varijs rerum euentis recipiat: ideo certa formula cõcludi, & ſtrictis iudiciorum regulis includi nequit: ſed quo ſuum cuiq; rectè tribuatur, ex bono & æquo vt interpetationem recipiat, neceſſe eſt: idq; & publicè intereſt, vt voluntatibus defunctorum, ad quas pertinet hæc petitio, prolixius cõſulatur, *l.1.C.de ſacroſ.Eccleſ.l.3.de teſtam.* Neq; enim ſolùm ab inteſtato, ſed etiam ex teſtamento hæc actio proponitur, & vtrocunque modo agatur, ſemper ex voluntate defuncti agi intelligitur: qui non facto teſtamento, pręſumitur ſponte ſua

A hæredes ab inteſtato ſibi ſuccedere voluiſſe, *l.3.l.conficiuntur.8.de iure codic.* Addo, Qua quis petit ſe hæredem declarari, & ſibi hæreditatē reſtitui, &c. Sunt enim duę hę actionis partes: *Bar.in l.1.C.quor.bon.* quarum altera Petit ſe actor hæredē ſentētia iudicis declarari, altera Res hęreditarias ſibi reſtitui.

¶ Species huius actionis duæ ſunt 7
præcipuæ. alia enim Directa eſt, quæ
B datur contra eum, qui pro hærede aut pro poſſeſſore poſſidet: alia Vtilis, quæ competit aduerſus eum, qui à poſſeſſore rem habet, *l.nec vllam.13.§.quòd ſi.4.§.ſi quis ſciens 6.& §.item ſi quis.7.§.apud Marcellum.8.hoc tit.* Deinde alia eſt Ciuilis, & hæc aut in Totam hæreditatem, *vt hoc tit.* aut in Partem intenditur: *vt in tit ſeq.* alia Prætoria, quæ ex iuriſdictione magiſtrat⁹, bonorũ poſ-
C ſeſſoribus datur: *j.de poſſ.hær.petit.* alia Fideicommiſſaria, quæ ex S.C. fideicõmiſſarijs vniuerſalibus, *j.de fideico.hæred.petit.* bonorum poſſeſſoribus, *l.2.& 3.de fideicom. hæred. petit.* & alijs qui pro hæredibus ex S.C. habentur, competit: vt nec mere ciuilis ſit, nec prætoria, cùm ab his diſtinguatur: *d.l.2.& 3.* ſed commune quoddã remedium vtile his, qui quidē directò non ſunt hæ-
D redes, ſed quaſi, & pro hæredibus ſiue iure ciuili ſiue prætorio habentur, *l.2.& 3.de fid.hæred.per.*

¶ Cauſa igitur efficiens remota hu- 8
ius actionis, eſt Lex, Prætor, S.C. Cauſa propinqua, Ius hæreditarium, quod agens habere intendit: ſiue ex teſtamento, ſiue ab inteſtato, ſiue ex veteri iure XII. Tabul. ſiue ex nouo: *l.1.2.3.h.tit.* ſiue per ſe illud habeat, ſiue per a-
E lios, *d.l.1.2.3.* Nam & hæres hæredis, pro hærede eſt: *l.ſi hæredem.10.C.eod.l.fin.C.de hæred.inſt.de quo tamen vide Paul lib.1.tit.13.iunc.l.6.§.vltim.de inoffic. teſt.* & indifferenter quicunq; hæredes ſe eſſe intendunt, hac actione agere poſſunt: etiam filius contra patrem, de ſucceſſione materna, *l.fin. hoc titul.* &c. Datur autem eo ordine, vt primũ
F ſcriptis detur hæredibus: *l.legitimam.8.hoc titul l.ſi ſcripti.9.C.eodem. Bart.in l.ſi quis.13.hoc tit.* poſt, cauſa teſtamenti euacuata, illis qui ab inteſtato veniunt, *d.l.legitimam.* quanquam poteſt

quis

quis etiam omnem hæreditarij iuris cauſam in iudicium deducere non expreſſo eo, vtrum ex teſtamento agat, an ab inteſtato, *gloſſ. & Dd. in l. vltim. ad verb. præcluſiſſe. C. de codicill. & in l. ex ſextante. verb. de iure. de excep. rei iudica.* Nam libelli generales & incerti, in his vniuerſalib. iudicijs faciliùs admittuntur: cùm horum iudiciorum natura talis ſit initio, vt propter varietatē rerum certò definiri deſignarique nequeant, ſed poſt per probationes, & officio iudicis dilucidentur, *glo. & Doctores in l. 1. in princip. de eden. l. 2. C. quando ſent. ſine cert. quant. §. curare. Inſtitut. de act. vide omnino Schurff. conſ. 63. cent. 1.* Quare crediderim; & alternatiuè ab his, qui ab inteſtato ſuccedunt, agi rectè hoc modo poſſe. Peto ex teſtamento, ſi quod factum eſt: & vt de hoc conſtet, peto illud exhiberi, & poſſeſſorē ad iuſiurandum cogi, vtrum aliquod in bonis hæreditarijs repererit, an nō: ſin autem nullū omnino factum eſt, peto eandem hæreditatem ab inteſtato, *Pet. Iacob. in ſor. petit. ab inteſt. nume. 3. Iaſ. num. 6. poſt glo. & Bart. in l. controuerſia de tranſac. vide tamen l. vlt. C. de codic.*

9 maximè † ſi aut ex facto aduerſarij, callide celantis teſtamentum, aut aliunde probabilem habeat actor dubitandi cauſam, *per doctrinam Bart. in l. 1. nu. 1. quor. bon. Iaſ. in §. curare. num. 7. Inſt. de actio. Dec. in l. nemo. 43. §. quoties. de regul. iur.* nec enim altera petitio alteram impedit: neq; ſententia in vna lata, parit exceptionem in altera: vt hîc nulla regula, prohibens cumulationē, obſtare poſſit: *l. legitimam. 8. hoc tit. gloſſ. in l. ex ſextante. verb. de iure. de except. rei iudic. & in l. fin. verb. præcluſiſſe. vbi Salic. num. 7. C. de codicill.* Aliàs fateor verum eſſe, ab inteſtato non ante commodum peti, quàm cognitum exploratumq; ſit ex teſtamento hæreditatem peti non poſſe: *§ proximus. Inſtitut. de leg. ag. ſuc. §. cum autem. in verb. eo tempore quo certum eſt aliquem ſine teſtamento deceſſiſſe. inſtitut. de hær. quæ ab inteſta. l. ſcripti. 9. C. eodem. l. ſi qui putat 15. cum & ſeqq. l. ſi quis. 11. cum l. ſeq. l. pater. 93. de acquir. hæred.* quemadmodum nec idonee petitur, priuſquam conſtet hæreditatem eſſe: hoc eſt; eum eſſe defun-

A ctum, de conſequenda cuius hæreditate lis eſt, *Roſſ. in ſumma. de petit. hæred.* Viuentis enim nulla eſt hæreditas, *l. 1. de hær. vel act. vend.* Neceſſaria autem hæredibus iſtiuſmodi eſt actio: quia licet ex l. ipſo iure hæredes fiant, & adita animo hæreditate, *vide infra de acquir. hæred.* ſtatim dominium & omne ius defuncti, ab eius morte cōſequantur, *§. fin. Inſt. de hær. qual. l. omnia. 193. l.* B *omnium. 138. de reg. iur. l. ſi ex re. 28. §. fin. de ſtipul. ſer.* occupare etiam vacantem, neq; ab alio hæreditatem poſſeſſam poſſint: *Baldus in l. fin. numer. 5. vbi etiam Bart. Cyn. Fab. Dec. Iaſ. C. de edic. diui Adria. tollen. Ferra. in for. lib. quo pe. a. hær. ex teſt. ad verb. in inſte. nu. 1. & 4. Innoc. Imol. & alij. in c. cum in officijs. de teſt. vide infra Quor. bono.* tamen vbi alius pro hęrede vel poſſeſſore eam poſſidet, priuata C eum authoritate expellere prohibentur: eoq; legitima hac actione reſtitui vt ſibi petant, neceſſe eſt: cùm tantùm dominium, quod eſt iuris, non etiam poſſeſſio, quæ plurimum facti habet, adita hæreditate ipſo iure transfeat, *l. cum hæredes. 23. de acq. poſſ. vide infr. ad tit. Quor. bono.* Datur ergo hæc actio hæredi isto caſu quando ſcilicet hæres factus eſt adeundo, *vide Roſſ. in ſumma.* & D tamen poſſeſſionem necdum eſt adeptus, nec ſua priuatim authoritate adipiſci poteſt. Nam ea ſemel quæſita & adepta, amplius ad res amiſſas repetendas non datur Hęreditatis petitio *vide late Iaſ. in §. actio. num. 215. Inſtit. de actio.* (deſijt enim eſſe hæreditas) ſed ſupereſt tantum Rei vendicatio. *Dec. in l. hæreditas. 67. nu. 3. & 4. de reg. iur.* Proponi E autem hæc actio vtrouis loco poteſt; vel vbi domicilium poſſeſſor reus habet, *Bart. & Bald. in l. 1. C. vbi de hær. agi:* vel vbi maior hæreditatis pars eſt ſita: *gloſſ. Bartol. & Dd. in l. vnic. C. vbi de hær. agi. Bald. in l. 2. quem. teſtam. ape.* & ſi pluribus locis diſſipata ſit, pluribus etiam locis poterit intentari: *Baldus & Caſtr. d. l. vnic.* ſicut pluribus locis in poſſeſſionem bonorum miſſio peti poteſt: F *Bald. Caſtr. Salic. in d. l. vnic.* electione ſcilicet actori conceſſa, quo potiſſimum in foro agere velit, *l. fin. C. de iuriſdict. l. fin. C. de long. temp. præſc.* Nam etſi actor ſequitur forum rei, *d. l. vlt. C. de iuriſdic.*

Digitized by Google

tamen cùm pluribus hic locis iuriſdictioni obnoxius eſt, tum in arbitrio & poteſtate agentis eſt eligere ex omnibus forum maximè idoneum præſertim in realibus: *gl. Caſtr. & Dd. in l. vlt. C. vbi in rem act.* alioquin reus variando ludificari, & ſubterfugere iudicium poſſet *l. 3. in princ. de eo quod cert. loc.*

¶ Quamuis autē olim hæc actio apud Centumuirale iudicium, ſolita eſt exerceri, *l. fin. C. eo.* tamen de eo hodie, vtpote Centumuiralibus illis iudicijs ſublatis, ſubtilius quæri non eſt neceſſe, proq; explorato illud habendū eſt, coram quouis ordinario fori cōpetentis iudice, hanc inſtitui actionē poſſe. Quæ quidem competit aduerſus eum, qui Pro hærede vel Pro poſſeſſore, ius aut rem hæreditariam, licet minimā, *l. regulariter. 9. cum ll. ſeqq. l. 4. h. t.* poſſidet, *d. l. regulariter. l. hæreditatis. 7. C. eod.* Pro hærede autem poſſidet, qui putat ſe hæredem eſſe eius, de cuius hæreditate agitur, *l. pro hærede. 11. cū ll. ſeqq. h. t.* Nam ſi velut alterius hęreditatē poſſideat, hac actione conueniri nequit, quia titulo ſingulari & extraneo poſſidet: *Bart. & Dd. in d. l. pro hærede. vide Appel. in dialect. c. 1.* vt paulò pòſt dicemus. Nec intereſt, vtrū ſe putet ex iuſta cauſa hæredē, an ex iniuſta, *l. item. 20. § præter. 6. l. ſed etſi. 25. § ſcire. 4. hoc t.* quin etſi verè ſit hæres, dabitur tamen contra eum, vt cohæredem, Hæreditatis petitio, ſi actorem pro cohærede agnoſcere nolit, *l. 1. § item. 4. ſi pars hæred. pet. l. permittendum. 8. eod. tit.* Sed & is qui ſcit ſe hæredem non eſſe, tamen ſi contendat, poteſt pro hærede conueniri: *l. pro hærede. 11. h. t.* nec enim intereſt, vtrum quis bona an mala fide poſſideat. Quod ita accipiendum eſt, nū ſcilicet is qui ita ſcienter poſſidet, aliquam cauſam Pro hærede poſſidendi habet & obtēdit: vt, num emit ab eo hæreditatem, quem ſciuit ius vendendi nō habere. Etſi enim malæ fidei eſt, tamen non continuò prædo eſt, & pro poſſeſſore tantùm poſſidet, qui precium numerauit: *l. nec vllam. 13. § ſi quis ſciens. h. t.* aliàs verò ſi per mendaciū, & ſine vllo probabili prætextu aut cauſa contendat ſe hæredem, qui ſcit hæreditatem ad ſe non pertinere: is non Pro hærede,

A ſed pro poſſeſſore poſſidere intelligetur, *l. qui interrogatus. 12. h. t.* Pro poſſeſſore enim poſſidet prædo, qui interrogatus cur poſſideat, petiturus ſit principium: nec aliud reſponſurus quàm, Quia poſſideo: nec contendit ſe hæredē, aut per mendaciū cōtendit, *l. pro hærede. 11. § fin. cū l. ſeq. h. t. l. ſed etſi. 25. § 1. l. prædonis. 45. h. t.* Hi autē tituli, Pro hærede & Pro poſſeſſore, omnibus titulis B qui ex eodem iure hæreditario conſequuntur & fluunt, cohærent, *l. nec vllam. 13. § 1. h. t.* Pro hærede quidem titulus, omnibus his qui veri & iuſti ſunt. Nam Bonorū poſſeſſores, & reliqui, qui pro hæredibus habentur, *l. item. 20. § licet. 11. hoc tit.* item ſingulares ſucceſſores hæredum, puta qui à putatiuo hærede emerunt, aut ex alia cauſa titulóve quæſiuerunt, pro hæredibus C conueniuntur, *l. ſed etſi. 25. § item. 12. h. t.* ſaltem vtiliter, *l. nec vllā. 13. § quid ſi. 4. hoc tit.* Pro poſſeſſore autem titulus cohæret reliquis omnibus titulis iniuſtis & nullis: vt ſi quis emit nullitèr à furioſo, aut donatum accepit ab eo, qui donare prohibetur, puta à coniuge ſe pro hærede gerente, *d. l. nec vllam. 13. § 1.* &c. Paria enim ſunt: Nullo titulo poſſidere vel D non iuſto neque valido poſſidere *d. l. nec vllam. 13. § 1. § ſciēdum. Inſtitut. de ſatiſd. tut.* Oportet autem poſſeſſorem eſſe qui conueniatur, vt in Rei vendicatione: nec enim implere intentionem huius actionis poteſt, hoc eſt, reſtituere nequit, qui non poſſideat. quare qui reſtituit hęreditatem, aut res alienauit, hac actione teneri nequit, niſi dolo & ſciens fecit, E atq; ita propter dolum pro poſſeſſore teneatur, *d. l. nec vllam. 13. § fin. l. quòd ſi. 16. cum multis ll. ſeqq. hoc titul.* Debitor quoq; hæreditatis, pro poſſeſſore habetur, quia poſſeſſor iuris eſt. Iura porrò hac etiam actione petuntur, vt paulò pòſt dicam: quare & hunc teneri petitione hæreditatis, certum eſt. *d. l. nec vllam. 13. § fin. l. ſed vtrum. 14. cum ll. ſeqq. hoc titul. l. fin. ſi pars hæred. pet. l. fundus. 51. § fin. ff. famil. herciſcund.* F Nam quod ait Vlpianus, *l. ſi debitor. 42. hoc titul.* non teneri debitorem Petitione hæreditatis, qui non ideo nolit ſoluere, quod edicat hæredem, ſed quòd

neget

Digitized by Google

neget aut dubitet, an hæreditas pertineat ad eum qui petit hæreditatem: accipiendum eſt de eo qui ſoluere paratus eſt, dummodò actor ſit is cui ſolui debeat. In quem merito non datur actio: ſed potius, oſtenſo ſummatim actoris iure, indulgebitur ei ſpacium ad ſoluendum, cum competenti cautela, vt alibi dicitur, *l. ſi debitori.21. de iud.* Porrò qui alio titulo quàm qui ex hęreditate fluat, poſſidet, ſiue ſingulari, ſiue vniuerſali: is Petitione hæreditatis nõ tenetur, ſed Rei vendicatione cõueniri debet, *l. hæreditatis,7. C. eo. l. 4. C. in quibus cauſſ. ceſſ. long. temp. præſcrip.* Nam petens hęreditatem, nullum ius dominij in iudicium deducit, ſed iure defuncti vtitur, petitq́; res ab eo poſſeſſas, non modò iure dominij, ſed quouis etiam alio, *l. & non tantum,19. h. t. Bart. & Dd. in l. hæreditas,9. C. eo. Iaſ. in l. non hoc.4. C. vnde leg. Bart. in l. vt iuriſiurandi,7. §. ſi liberi. de oper. lib. Iacob. in tract. feud. verb. & cum pacto quod ipſi, nu.7.* Itaque quando par & æquale ius poſſeſſionis habeat ille, qui alio titulo quàm Pro hærede vel poſſeſſore poſſidet, non poteſt ei ab actore res auferri hac actione: cùm ne à defuncto quidem, quo potius ius habere hæres nequit, vt in cuius locum ſe ſucceſſiſſe prætendat, ſic agendo auferri potuiſſet. In pari quippe cauſa, melior eſt poſſidentis cõditio: *c. in pari. de reg. iur. in 6 §. retinenda, verſ. commodũ. Inſt. de interd. l. fin. C. de rei vendic.* cui (niſi aduersò intentata vẽdicatione probetur dominium) poſſeſſio ſua auferri nequit, *l. vlt. C. de rei vend.* In hac autem actione nõ probatur dominium, ſed tantùm res fuiſſe hęreditarias proponitur, quæ etiam aliena in hæreditate eſſe potuit. conſentaneum igitur eſt, non ſatis eam habere virium, ad poſſeſſionem tertio poſſeſſori, qui ab hæreditate cauſam non habeat, auferendam, *vide late Iaſ. in §. action. nu.195. Inſt. de actio. Caſt. in l. 2. C. eod.*

XI ¶ Porrò in hæreditatis petitionem veniunt vniuerſę res hæreditarię (non etiam feudales, *Iaſ. in §. actionum. n.210. Inſtit. de actio. Socin. conſil.19. a. dſit, num.7. vol.1.* niſi cùm tota ſucceſſio feudalis petitur, *Imol. in l. ſi patroni. verſ. extra. ad S.C. Trebell. Roff. de pet. hær. nu.11.12. per doctrinam gloſſ. & Bart. in l. item videndum. 18. §. fin. ad verb. ſiue iura. h. t. vide late Iaſ. in l. Gallus, §. quidam, n.41. de lib. & poſth. melius Bar. in l. vt iuriſiurandi,7. §. ſi liberi. de oper. lib. Iac. in tract. feud. ad verb. & cum pacto quod ipſi, nu.7.* aut feudum eſt hæreditarium, *Mynſing. obſeru. cent.3. obſeru.67. per Dd. in c.1. an agnat. vel fil.*) ſiue iura, ſiue corpora, *d. l. item.18. §. fin. cum ll. ſeqq. h. t.* ſiue etiam ſingulares, *l. licet.16. h. t.* Non enim metitur actor intentionem ſuam ex eo quod poſſidetur, ſed ex iure ipſo quod habet, *l. 1. §. ſi pars hæred.* Nec tantùm petuntur hæreditaria corpora, ſed quorũ etiam periculum ad hęredem pertinet: vt res depoſitæ, commodatæ defuncto, *l. & non tantum,19. h. t.* &c. (ex quo perſpicuum fit quod antè dictum eſt, nullum dominij ius in hoc iudicium deduci) vnà cum fructibus, precio rerum diſtractarum, & quæ quacunq; ex cauſa ad hæreditatem acceſſerunt, *l. item veniunt.20. cum multis ſeqq. hoc tit.* aut accedere potuerunt, *d. l. item 20. §. redactæ,13.* Nam fructus & reliquę acceſſiones augent hæreditatem, vtpote ius vniuerſitatis: eoque actionis iure, non officio iudicis hic debentur, *d. l. item,20. §.1. l. ſed etſi,25. §. fin. l. ancillarum,27. h. t. l. 2. C. eod.* qua de re tota, extat S.C. tempore Adriani Imperatoris factum: cuius partes & verba conſiderare fuerit, vt opinor, operæ precium. Partes autẽ præcipuè ſunt duæ: quarum in prima, agitur de reſtitutione hæreditatis, quã bonæ fidei poſſeſſor facere debet: in altera, de reſtitutione, quæ à malæ fidei poſſeſſore flagitatur. Bonæ autem fidei poſſeſſor eſt, qui iuſtis ex cauſis exiſtimat ad ſe hæreditatem pertinere, *l. item 20. §. prætor.6. h. t.* Cauſa autem iuſta, etiam error iuris eſt, *l. ſed etſi.25. §. ſcire,4. h. t.* quia quęlibet cauſa, etiam friuola, à dolo & mala fide excuſat, *l. igitur 12. de lib. cau. gloſſ. fin. in fin.* & *Dd. in l. unic. ſi quis ius dicent. non obtemp.* Malæ vero fidei poſſeſſor eſt, qui ſciens hæreditatem ad ſe non pertinere, eam inuaſit, cùm nullam haberet iuſtam poſſidendi cauſam, *l. ſed etſi.25. §.1. h. t.* Poſt petitam autem hęreditatem, quilibet poſſeſſor incipit malæ eſſe fidei, *l. item 20. §. petitam, l. ſi quid,30. §.1. hoc tit.*

quia de ſuo iure dubitare incipit: nec opus eſt litis conteſtatione, ſed ſufficit moueri controuerſiam, *l. ſed etſi. 25. §. ſi ante. 5. hoc tit.* & à quocunq; denunciari, *l. item 20. §. præter. 6. & §. petitam. 9. h. t.* Sed etſi non denuncietur, ſciat autem poſſeſſor ad alium rem pertinere & peti poſſe, malæ fidei poſſeſſor efficitur, *d. l. item. 20. §. petitam. 9. h. tit.* Verba porrò S.C. hæc recitantur, *d. l. item. 20. §. præter. 6. h. t.*

PRIDIE IDVS MARTIAS, QVINTVS IVLIVS BALBVS ET PVBLIVS IVVENTIVS CELSVS, TITVS AVFIDIVS ET OENVS SEVERIANVS COSS. (ſcilicet duo magiſtratum gerentes, duo verò deſignati in futurum annum) VERBA FECERVNT DE HIS QVÆ IMPERATOR CÆSAR, TRAIANI PARTHICI FILIVS (adoptiuus ſcilicet) DIVI NERVAE NEPOS, HADRIANVS AVGVSTVS IMPERATOR MAXIMVSQVE PRINCEPS PROPOSVIT, QVINTO NONAS MARTIAS, QVAE PROXIMAE FVERVNT, LIBELLO COMPLEXVS ESSET QVAE FIERI PLACEAT. (ſolent enim boni Principes in nouo iure conſtituendo, rem proponere oratione Senatui deliberandam, vnde orationes Principum dictæ, *l. oratione, de ſponſa. l. 1. de reb. eorum cum ſimi.*) DE QVA RE ITA CENSVERVNT: CVM ANTEQVAM PARTES CADVCÆ (quæ videlicet deficientibus ſcriptis hæredibus aut legatarijs, iure veteri, ex cõſtitutione Auguſti (vt eſt apud Dionem) ad fiſcum deuoluebantur: vt is, bellis ciuilibus iam planè exhauſtus, ſine cuiuſque iniuria & expilatione ſubditorum, hac ratione locupletaretur: *l. vnic. in prin. C. de cad. ic. tollend.*) EX BONIS RVSTICI FISCO PETERENTVR, HI QVI SE HÆREDES ESSE EXISTIMANT, (atque ita bonæ fidei exiſtunt poſſeſſores, *l. item. 20. §. præter. 6. l. ſed etſi. 25. §. ſcire. 4. h. tit.* De his enim hac in parte agitur.) HÆREDITATEM DISTRAXERINT: PLACERE, REDACTÆ EX PRECIO RERVM VENDITARVM PECVNIÆ VSVRAS NON ESSE EXIGENDAS. (Etſi enim precium & pecunia merito petitur, velut res hæreditaria, quippe redacta ex hæreditate: *l. item 20. §. redactæ. 13. cum ſeqq. hoc tit.* in qua, vtpote iure vniuerſali, precium ſuccedit loco rei: *l. 2. §. 1. vbi gloſſ. & Dd. de hæred. vel act. vend. d. l. item. 20. h. t.* tamen vſuras in hoc bonæ fidei iudicio exigi ab eo, qui neque in mala fide eſſet, neq; moram vllam in reſtituendo faceret, *l. mora. 32. §. in bonæ. pen. ff. de vſur.* eſſet periniquum) IDEMQVE IN SIMILIBVS CAVSIS SERVANDVM. (vt in bonis vacantibus, vel aliunde fiſco acquiſitis: *d. l. item veniunt. 20. §. ait Senatus, 7. l. 1. de iur. fiſc.* item in priuatorum, quibus hæreditates obuenerunt, petitionibus: vt quamuis S.C. dutaxat de bonis fiſco acquiſitis loquatur, tamen eodem quoq; iure, priuati hæreditatem petentes vti debeant, *d. §. ait. Senatus 7.*) ITEM PLACERE A QVIBVS HÆREDITAS PETITA FVISSET, SI ADVERSVS EOS IVDICATVM ESSET, PRECIA QVÆ AD EOS RERVM EX HÆREDITATE VENDITARVM (ante petitionem ſcilicet inſtitutã: nã ea facta amplius quicquã alienari non poteſt, *l. 5. h. tit.*) PERVENISSENT, ETSI EÆ ANTE PETITAM HÆREDITATEM DEPERISSENT, DEMINVTÆVE FVISSENT, (hoc eſt, in rerũ natura eſſe deſijſſent, aut corruptæ vel vſucaptæ eſſent, *l. deperditũ. 21. h. t.*) RESTITVERE DEBERE, quatenus ſcilicet locupletiores facti ſunt, *l. vtrum. 23. h. t.* nam omne lucrum, & quicquid quacunq; occaſione ex hæreditate obuenit, auferendũ eſt, non etiã aliquid amplius, *l. etſi. 25. §. fin. l. ancillarum. 27. l. poſt. 28. h. t.* Iniquum enim eſſet, bonæ fidei poſſeſſores damno affici, & ſupra quàm accepiſſent exigi: de quibus hac in parte S.C. agit. Ad malæ verò fidei poſſeſſores ſubſequentia pertinent. ITEM EOS QVI BONA INVASISSENT, CVM SCIRENT AD SE NON PERTINERE, (hoc eſt, nullam iuſtã poſſidendi cauſam haberent: *d. l. ſed etſi. 25. §. quid autem. 2.*) ETIAMSI ANTE LITEM CONTESTATAM FECERINT, QVO MINVS POSSIDERENT, PERINDE CONDEMNAN-

NANDOS QVASI POSSIDERENT. In toto enim iure, qui dolo deſijt poſſidere, pro poſſeſſore habetur, *l. qui dolo.131. de reg.iur.* & condemnatur, *d.l.ſed etſi,25.§.perinde.6.h.t.l.ſin autem,27.§.ſed & is, de rei vendic.* Dolo ſed enim deſijt poſſidere, qui ſciens ſibi ius in rebus nullum eſſe, eas tamen alienat atque diſtrahit. Quare iſtiuſmodi ita tenentur, vt ſi res extent, quamuis ſint diſtractæ, redimere eas ac præſtare debeant: ſin recuperari nequeant, tanti damnentur, quantum erit in litem ab actore iuratum: ſin autem deperditæ vel diminutæ ſint, verum earum precium debeant, *d.l.item veniunt.20.§.reſtituere, §.vlt.* vnà cum acceſſionibus, incrementis, fructibus, nō modo perceptis, verumetiam qui percipi potuerunt, *d.l.ſed etſi.25.§.quod autem.2.cum §.ſeq.l.cùm hæreditas.56.hoc tit.vide Caſt.& Dd.in l.1.& 2.C.eod.* Nam ad horū quoque præſtationem malæ fidei poſſeſſores vrgeri tralatitium eſt: EOS AVTEM QVI IVSTAS CAVSAS HABVISSENT, *d.l.item.20.§.præter.verſ. eos autem.* QVARE BONA AD SE PERTINERE EXISTIMASSENT, VSQVE EO DVNTAXAT, QVO LOCVPLETIORES EX EA RE FACTI ESSENT. PETITAM AVTEM FISCO HÆREDITATEM EX EO TEMPORE EXISTIMANDVM ESSE, QVO PRIMVM SCIERIT QVISQVE EAM A SE PETI. (nota, ex quo tempore in hoc iudicio quis intelligatur fieri malæ fidei poſſeſſor) ID EST, CVM PRIMVM AVT DENVNCIATVM ESSET EI, AVT LITERIS VEL EDICTO EVOCATVS (hoc eſt, citatus ad experiendum ſuper hæreditate) ESSET, CENSVERVNT. Et hæc quidem de materia hactenus: *vide de ea plura apud Paul.lib.1.tit.13.d.l.& non tantùm cum ſeq.*

22 ¶ Forma porrò Petendi, ex definitione paulò antè tradita colligi poteſt. Diximus enim, duas eſſe huius actionis partes: quarum altera, Se hæredem declarari, aut quod perinde eſt, hæreditatem eſſe ſuam, *l.licet.10.hoc tit.* altera, Sibi hæreditatem reſtitui, petitor intendit. *Bart.in l.1.C.quo.her.* Vſita-

A tè tamen ita libellus concipi ſolet, vt primo ponatur, defunctum eſſe eum, cuius hæreditas petitur, *vide Roff. in ſumma de pet.hær. Bald in l.3.num.72.C.de eden. Alex.conſ.70.nu.10.& conſ.152. nu.3. volum.6.* (viuentis enim nulla eſt, *l.1.de hær.vend.* nullaque adiri, petive poteſt hæreditas, *l.qui ſuperſtit.cùm ſimil.de acquir.hær.*) & huius hæredem eſſe actorem vel ex teſtamento, vel ab inteſta-

B to: *l.1.& 2.h.t.* aut hæreditatem ſaltem hanc ad actorem pertinere, *Bart.in l.1.h.t.* eoque ab illo eſſe animo aditam: niſi enim adierit, petere nequit. Quod licet ita ſit, tamen reum ſine iuſto aliquo titulo atque cauſa, res hæreditarias poſſidere, nec petenti actori reſtituere velle. Quare petere agentem, vt primò declaretur eſſe hæres, *l.licet.10.h.t.l.1.§.1.ff.tit.1.Bart.in l.1.C.quor. bonor.*

C aut declaretur hæreditas ad eum pertinere *Bart.in l.2.h.t.* deinde officio iudicis, ad reſtituendas res hæreditarias, vnà cum fructibus & acceſſionibus poſſeſſor compellatur, *Bart.in d.l.3.& d.l.licet.h.t.* Ex quo percipitur, quam ob rem hæc actio dicatur & ſit Vendicatio, *l.3.C.eod.l.1.ſi pars hæred.petit. l.4. C.in quib.cauſ. ceſſ.long.temp.præſcr.* Eſt enim hic eadem quæ vendicationis a-

D lius formula: quoniam actor intendit ſuam eſſe rem quam petit, hoc eſt, hęreditatem, proindeque ſibi tanquam Domino à poſſeſſore reſtituendam eſſe, *d.l licet,10.hoc tit.* quæ duo ſunt omnium vendicationum capita, *§.1.vbi Dd.Iaſ.& alij.Inſtit.de act.l.ex diuerſo. vbi Bart.ff.de rei vend. vt l. Pompon.§.1.de procur.* Quanquam autem ſpeciali vindicatione corporales tantùm res, non

E etiam incorporales, cuiuſmodi eſt hæreditas, *Inſtit.de reb.corp.in fin.* repetantur: *l.vindicatio.56.ff.de rei vendicat.* conſtat tamen reales actiones ac vendicationes hoc nomine præſto eſſe: *tot.tit. ff.ſi vſuſfruct.peta. & ſi ſer.vindic.* vt in hoc iudicio: vbi poteſt etiam peti de non Alienando, Minuendo, &c. cautio: *l.ſ.d.l.quòd ſi.16. h.t.* & deſcriptio bo-

F norum atque fructuum, *Bald.Bart.& Dd.in l.ſi creditores, de priuil. cred. l.qui fundum.§.qui ſciens.pro empt.l.de bonis, §. vlt.l.quæritur. de Carbo.ed. l.ex libero.§. vltim.de quæſt.Paul.lib.1.tit.11.l. vnic.C.*

Digitized by Google

de prob.ſeq.per l.1.§.penult.de vent.in poſſ. mitten.Bart.in l.defenſionis.C.de iur.fiſc. lib. 10.Iaſ.in l.ſi fideiuſſor §.fin. num.28. qui ſatiſd.cogan. non etiam facile ſequeſtratio, *Ferrar.de for.ſaximen.in prin. vide gl. in l.in omnib.41.de iudic.Iaſ.in l.vinum.ſi cert.petat.per l.1.§.ſi debitorẽ,quæ in fraud. cred.& eundem in §.1.Inſt.de actio.Canon. in tit.de prob.ſequeſt. vide l.1.& 2.de coll. bonor.* Item ad probationem ſubleuandam, petitur à poſſeſſore, vt aut Inuentarium bonorum in hęreditate repertorum, iuſtum atque idoneum exhibeat, aut mediante ſuo corporali iuramento quantitatem eorundem declaret, *l.fin.§.licentia. vbi gloſſ.ad verb.ſacramento illius.C.de iur.delib.l.2. C. quand.& quibus quarta pars,lib.10.* Et procedit ac ſuſtinetur in hoc iudicio vniuerſali, incertus etiam ac generalis libellus: *l.1.§.fin.ſ.tit.1.* quemadmodum & ſententia: *Bart.in Rub.ſ.l.matr.num.22.* ac ſufficit, in ipſa executione fieri declarationem. *Schurff.conſ.63.cent.1.per gloſſ. & Dd.in l.1.de eden.in princ & in l.2. C.de ſenten.quæ ſine cert.quant.* Quocirca neque neceſſe eſt exprimi, vtrum ex Teſtamento an ab Inteſtato, *gloſſ.& Dd. in l fin.C.de codicill. Iaſ.in §.actionum,nu. 191.Inſt. de act.* & quota ex parte, *l.1.§. fin.ſ.tit.1.* petatur: multo vero minus certa rerum deſignatio ac ſpecificatio eſt neceſſaria, *Iaſ.in d.§.actionum,nu.191.* Concluſione tamen opus eſt, vt in reliquis libellis, qua petat actor, Se hæredem declarari, *Iaſ.ibid. nu.214.* Nam cùm ſit iudicium Reale & Petitorium, opus eſt concludi ad declarationem dominij, vel alteri' iuris, quod actor ſe habere intendit, *Iaſ.ibid.per & in §.omnium,eod.tit.* Si tamen non ſit petitum, actorem declarari hęredem, vel ius hæreditarium ad eum pertinere, ſed duntaxat res hæreditarias tanquam hæredi, officio iudicis (nam per hoc fit reſtitutio, *l.licet.10. vbi Bart.h.t.Iaſ.in §.action.num.214.in fin.*) reſtitui: eo ipſo tacite petitum intelligitur, vt actor declaretur per ſententiam hæres, *Bart.in l.& ex diuerſo.de rei vend. vide Iaſ.in d.§. actionum,nu.214.& in §.omnium.Inſtit.de actio.* Ac poteſt etiam iudex, ſi id partis aduerſæ intereſſe animaduerterit, mandare actori, libellum vt ſuum amplius declaret.

A *Bart.in l.2.h.t.* Erant & olim interrogationes in hoc iudicio vſitatæ, *tot.tit.de inter.act.* ad quas cogebatur reus reſpondere, vtrum Pro hærede an Pro poſſeſſore poſſideret, non etiam reliquos ſuæ poſſeſſionis titulos declarare, *l.cogi.11.C.eod. Iaſ.in d.§.actio. nu.189.203.* Quæ etſi hodie quoque ad inſtantiam actoris fieri poſſunt. *Iaſ. præal.loc.* tamen minus frequentantur:
B ꝓpterea ꝙ rei ſit excipere, ſi alio titulo poſſideat: quantũ verò poſſideat, id eiuſdẽ iurijurãdo cõmitti ſolet: quo declarare cogitur, ꝗd quantumq; ex hæreditate ꝑceperit. Itaq; nihil fere hoc in iudicio actor ꝓbare cogitur, quàm Se hæredẽ (hoc enim eſt fundamẽtum intentionis, *l.licet,10.h.t.*) & Res eſſe hæreditarias. *Bar.& Dd.in l.hæreditas, C. eod. Maran.part.iud.4.diſt.3. num.5.* nam
C vtrum reus poſſideat, an non (id quod in caſu inficiationis probandum alioqui eſſet) per eius ſacramentum, vt dixi, ſolet manifeſtari. Et ſi neq; Inuentarium exhibeat, neque Iuſiurandum de bonis poſſeſſis pręſtet. poteſt aduerſus eum in litem iurari, perinde atque cõtra malæ fidei poſſeſſorem, vel eum qui mala fide poſſidere deſijt, *l.item 20. §.reſtituere,16.l.ſed etſi,25.§.hæc verba,7.*
D *h.t.* Sed de tota iudicij huius confirmatione, plura ex interpretũ ſcriptis peti poſſunt, *vide glo. Bart.& Dd.in l.1.de ed. Bart.in l.2.& l.licet.10.h.t.Iaſ.late, ſed remiſſiuè,in §.actionum, nu.214.Inſt. de act.*

¶ Finis & effectus huius actionis, ex libello iam deſcripto intelligi poſſunt. 13
Probata enim intentione, ſententia & executio libello reſpõdeat, *l.vt fundus, 18.com.diuid.c.licet,de ſimon.* & actor hę-
E res declaretur, ac officio iudicis reſtitutio decernatur & fiat, *vide Iaſ.præall. loc.* oportet. Non tamen neceſſe eſt, ferri ſententiam certam reſpectu rerũ ſingularium, quæ in executione poſſunt ſpecificari: ſed ſufficit certam eſſe reſpectu iuris vniuerſi. *Bart.in Rub.ſolu. matrim.num.22.& 23.vide Dd.in l.2. C.de ſenten.quæ ſine cert.quant.*

F ¶ Affinia huic actioni remedia ſunt ex petitorijs quidem familiæ herciſcũdæ iudicium, *l.ſed etſi.25.§.hoc S.C.14. h.t.* & Rei vendicatio, *l.1.§.1.& 2.ſi pars hær. pet.* quæ etiam cum petitione in 14

eodem

Digitized by Google

eodem libello cumulari poſſunt: *vide Iaſ.in d.§.actionum,num.221.Inſtit.de act. Bal.in l.2.C.eod.* item actio Ad exhibendum præparatoria : *l.ſi a domino,36.h.t. vide glo.in l.1.ad exhibend.* porrò ex poſſeſſorijs interdictum Quorum bonorum, *t.t.ff. & C.quor.bon.* & remedium l.vltim.C.de edict.diui Adrian.tollen. *vide de his Ferr.in for.lib.quo. pet a.hared. ex teſtam.in princ.*

85 ❡ Contraria ſunt, Non poſſidere, *l. ne vllam,13.§.fin. cum ll.ſeqq. h.t.* Rem extinctam eſſe, *l.ſi a domino,36.§.ſi prædo. 3.h.t.* Conſumptam aut deperditam, *l. ſed etſi,25.§. conſuluit.8. cum ſeqq. h.t.* Non eſſe hæreditatem, neque eſſe potuiſſe, *l.liber.8. C.eod.l.ſi teſta.6.h.t.* item Reputatio impenſarum & ſumptuum hæreditatis nomine factorum: *l.in reſtituenda.4.cum l.ſeq.C.eod.l.ſed etſi,25.l.ſi quid.31. h.t.* Allegatio iuris proprij, in hęreditate quæ petitur, *l.permittendum, 8. ſi pars hare.pet.* & præcipuè tituli externi ac ſingularis: *l.longi.11.C.eo.* in quo etiam eſt vſucapio: cùm ſcilicet res hęreditariæ ſingularibus titulis, puta Pro emptore, Donato, & ſimilibus, per triennium aut longum tempus præſcribuntur, *vide j. de rei vend. Caſt.in l.2.C. eod.l.4.C.in quib.cauſ. long.temp.* Dico, Singularibus: nam pro hærede, aut ex cauſa hæreditaria qui poſſidet, is petẽti hęreditatem pręſcribere, niſi ex poſſeſſione 30.annorum, non poteſt: *l.hareditatis,7. C.eod.l.4. C.in quib.cauſ.ceſſ. long.temp.praſc.* quia nullam iuſtã poſſidedi cauſam habet, reſpectu eius qui hęreditatem petit: vnde citra titulum, longo tempore res hæreditarias, quæ petitione cõcluduntur, non vſucapit: *l.4.C.de long.temp.praſcr.l. cum notiſſimi. 7.C.de praſcr.30.ann. vide j. de vſuc.* ſed tantùm 30 annis (quibus omnes actiones, tàm perſonales quàm reales terminantur, *l.3.cum ſeq.l.8. C.de praſcr.30. annor.in prin.Inſt.de perp.& temp. actio.*) huic actioni pręſcribitur: *d.l.hareditatis C eo.l.licet, vbi Bald.& Sal.C.de iur.delib. vide gl. Land. art.28. lib.1.* exceptis iure Sax. rebus vtenſilibus & expeditorijs: quæ cùm proprie non ſint res hæreditariæ, neque petitioni hæreditatis includantur, ſed iure ſtatuti ſingulari obueniant: ideò inſtar aliarum rerum

A mobilium, hoc iure per annum vſucapiuntur, *Facl.ſ.diff.11.per art.28.& 29.lib. 1.* Idemque vſus plerorumq; locorum extendit ad res hæreditarias mobiles, ſeu hæreditatem cui mobilia tantum inſunt: quod tex. diſertè de hæreditate (Erbe) loquatur, nec in alia verificari, aut locum habere poſſit. Quod mihi durum, & præter rationem videtur: iuſtaque emendatione, vt alia multa

B huius iuris planè barbara, prorſus habet opus.

SI PARS HAEREDITAtis petatur. Tit. IV.

1 *Continuatio.*

2 *Idem iuris in parte, quod in toto.*

C 3 *Actorem ſuo iure metiri actionem.*

4 *Principaliter petitione in id agi, vt actor hæres declaretur.*

EST † cùm non tota hæreditas, ſed aliquà eius pars petitur: nec enim omnes ex aſſe, ſed alij ex alijs partibus inſtituuntur, aut exiſtunt ab inteſtato 1

D hæredes.

❡ Quę quidem in petitione idem iuris obſeruatur in Parte quo ad partem, quod eſt in toto quo ad totum, *l.quæ de tota.76.de rei vend.* 2

❡ Sciendum autem eſt, eum qui totam hæreditatem vel partem eius petit, ius non ex eo metiri quod poſſeſſor occupauit, ſed ex ſuo iure: & ideò ſiue ex aſſe hæres ſit, totam hæreditatem vendicaturum, licet reus vnam tantùm rem poſſideat: ſiue ex parte, partem, etſi poſſeſſor totam hęreditatem obtineat, *l.1.§.1.hoc t.* 3

E

❡ Ex quo intelligi licet, non principaliter hac actione in hoc agi Vt bona reſtituantur: alioqui non liceret amplius à quoquam petere, quàm poſſideret, & reſtituere poſſet: verùm ad illud, vt actor hæres declaretur, eique vt hæredi & domino bona per conſequentiam & acceſſionis vice reſtituantur. 4

F

DE POSSESSORIA hæreditatis petitione. Tit. V.

1 *Continuatio.*

2 *Qualis ſit hæc actio.*

3 *Cui, aduerſus quem, ad quid detur.*

1 ORdinarium† fuit poſt ciuiles actiones hæredib. propoſitas, rationem habere Prætorem etiam eorum, quos ipſe velut hæredes facit: hoc eſt, quibus Bonorum poſſeſſio data eſt, *l.1.hoc tit.* Bonorum †poſſeſſio nihil aliud eſt,
2 quàm ius (hoc eſt facultas) perſequendi retinendique patrimonij, ſiue rei, quæ cuiuſque cùm moreretur, fuit, à Prætore inductum & conceſſum, *l.3.§.bonorum.2.de bonor.poſſeſſ.*

3 ¶ Bonorum igitur poſſeſſoribus, quos Prætor non minus tuetur quàm ius ciuile hæredes, *vide Inſtit.de bon.poſſ.* datur Poſſeſſoria hæreditatis petitio: per quam tantundem conſequuntur, quantum ſuperioribus ciuilibus actionibus hæres conſequi poteſt, *l.2.hoc tit.* Itaque quæ in iis valere & vſurpari diximus, in hac quoque locum habebunt: vt eadem rurſus repetere, nihil ſit neceſſe.

DE FIDEICOMMISSARIA hæreditatis petitione. Tit. VI.

1 *Continuatio.*

2 *Cui, aduerſus quem, ad quid hæc actio detur.*

A EX ordine † occurrit actio, quæ proponitur his, quibus reſtituta eſt hęreditas. 1
Nam quiſquis ſuſcepit reſtitutam hæreditatem, quoniam ex S.C. hęredis loco eſt, *§.reſtituta. Inſtit.de fideicomm.hær.* & in eum actiones tranſeunt, *l.1.h.t.l.1.§.1. ad S.C.Trebell.* quæ hęredi & in hęredem competunt, ideò Fideicommiſſaria hęreditatis petitione vti poterit: *d.l.1.* quam eadem recipere quæ ſunt in hęreditatis petitione B ciuili, dubium non eſt, *l.2.h.t.* Nec intereſt, verbi cauſa, Mihi quis rogatus fuerit reſtituere, an Cui hæres extiti. *vide 1.de hæred.petit.num.4.* Sed etſi bonorum poſſeſſor ſim eius, cui fideicōmiſſoria hæreditas relicta eſt, vel alius ſucceſſor, hac actione experiri potero. Ex quo patet, eam Prætoriam eſſe, nō Ciuilem, alioqui poſſeſſori non dare- C tur: id quod & Paulus *l.2.h.t.* innuere videtur, cùm eam à ciuili actione diſtinguat: quod olim obtinuit, quo tempore tam fideicommiſſario, quàm in eum, à Prætore vtiles actiones dabantur: *§.reſtituta.Inſt.de fideicomm.hæred.*

¶ Hodie, porrò quando Iuſtiniani 2
lege dentur, *§.ſed quia ſtipul.Inſtit.eo.tit.* ciuiles potius ſunt appellandæ. Sciendum tamen eſt, hanc actionem aduer- D ſus eum qui reſtituit hęreditatem, non competere, *l.2.h.t.* fruſtra namque petitur ab eo hæreditas, qui reſtituit, confeſſuſque ipſa reſtitutione eſt, fideicommiſſarium eſſe hæredem: nihil vt opus ſit hac actione id iterum declarari, ſed ſi quid non integrè reſtitutum ſit, poteſt ex teſtamento actione perſonali aut reali idem peti.

DIGEST.

Digitized by Google

DIGEST. LIB. VI.

DE REI VENDICATIONE. Tit. I. C. 3.32.

1 *Continuatio.*
2 *Vnde dicta ſit vẽdicatio, & quid ſit.*
3 *Cauſa efficiens, & cui detur.*
4 *Aduerſus quos.*
5 *Materia, & quæ res vendicari poſſint.*
6 *Forma inſtituendæ vẽdicationis.*
7 *Quid in eam veniat.*
8 *Finis huius actionis.*
9 *Effectus.*
10 *Contraria.*

1 RECTE † atque ordine, poſt
actiones quæ de vniuerſita-
te propoſitæ ſunt, ſubijcitur
actio ſingularum rerum pe-
titionis: quæ aut pertinet ad
res corporales, tàm mobiles quàm ſo-
li, tàm animatas quàm inanimes, *l.1.in
prin. hoc tit.* & tum appellatur Rei ven-
dicatio: aut ad res incorporales, puta
ſeruitutes: qua in parte Confeſſoriæ
Negatoriæque actionis nomen ſorti-
tur.

2 ¶ Rei vendicatio à vendicando, hoc
eſt, liberando & aſſerendo de manu ac
iure poſſeſſoris, *Cic. pro Mur. & lib.1. de
Orat. Liu. dec. li.3.* dicitur, nam id in hac
actione agi palàm eſt. Rei enim ven-
dicatio eſt actio realis, ſpecialis, *l. hære-
ditatis.7. C. de pet. hær. l.3. C. de præſc. 30. an-
nor.* qua quis petit ſe dominũ rei con-
trouerſæ declarari, *l. & ex diuerſo.35.§.1.
h.t. l. ſicut.8.§. ſed ſi quæritur. ff. ſi ſer. vend.*
& eam officio iudicis à poſſeſſore ſibi
reſtitui, *§.1. Inſtit. de actio. l. qui reſtituere.
68. h.t.*

3 ¶ Cauſa efficiens huius actionis eſt
Ius ciuile, & Lex XII. Tab. à qua eſt
introducta: *Gell. lib.20. c.19.* licet eã præ-
tor, penes quem dandæ actionis erat
poteſtas, ſe daturum polliceatur: *l. præ-
tor.75. h.t.* Qui porro eam in iudicio
proponit atque agitat, eſt is qui vel iu-
re gentium vel ciuili dominiũ acqui-
ſiuit, *l. in rem actio.23. in princ. h. tit. vide
Iaſ. in l. naturaliter, § nihil commune, num.
23. de acq. poſſ.* etiam reuocabiliter: *l. non*

A *ideò.66. h.t.* nulli enim alij quàm domi-
no competere, aut vtilis eſſe poteſt, *l.
fin. C eod.*

¶ Aduerſus eum autem proponi- 4
tur, qui nullo quidem iure nobis ob-
ligatus eſt, ſed rem quam noſtram in-
tendimus, poſſidet, *l. officium. 9. l. is qui
deſtinauit.24. h.t. l. vni. C. de alien. iud. mut.
cauſ. fact.* aut dolo poſſidere deſijt, *l. ſin
autem.27.§.2. h.t.* ſiue ante, ſiue poſt li-
B tem cõteſtatam poſſidere aut detinere
deſierit: vt verior eſt Bartoli opinio:
*Bart. & Dd. in l.2.3. l. quia §. fin. de alien.
iud. mut. per l. ſin autem. §. ſed & is.7. hoc t.
cont. Pan. in c.1. in 2. opp. de alien. iud. mut.
cauſ. Iaſ. & Zaſ. in §.1. Inſtit. de actio.*

¶ Materia de qua hæc actio propo- 5
nitur, ſunt Omnes res corporales, *§.1.
in verb. corporalem, quod ad hoc not. gl. Fab.
nu.26. Iaſ. nu.109. Inſt. de act.* quæ domi-
C nio alicuius contineri poſſideriq; poſ-
ſunt, *l.1.§.1. hoc tit.* tàm mobiles quàm
ſoli: *d. l.1.* nec modò ſingulę res per hãc
actionem vendicantur, ſed etiam quã-
doq; vniuerſitas: vt grex, armentum,
equitium, *d. l.1.§ fin. & in ll. ſeqq.* &c. quę
tamen vniuerſitas iuris non ſit, vt hæ-
reditas, ſed ſpecierum corporalium.
Nã iura incorporalia peti non poſſunt
rei vendicatione: primùm, quoniam
D olim neceſſe erat exhiberi in iudicio,
ac quaſi manu teneri atq; aſſeri, quod
vendicaretur, *tot. tit. ad exhibend.* vt Cic.
pro Murena, Liuius, & alij multis locis
oſtendunt, id quod in rebus incor-
poralibus obtineri nequit, quæ ſub

Digitized by Google

aſpectum ſenſumq; non cadũt. Secundo, quia vendicatio tantùm contra eũ datur, qui poſſidet aut detinet, *l. vnic. C. de alien. iud. mut.* vt ſupra dictum eſt: atqui incorporalia proprie neq; tenẽtur, neq; poſſidentur, *l. ſequitur. 4. §. ſi via de vſucap. l. 3. in prin. vbi gloſ. de acqui. poſſ. l. ſeruus, 43. §. incorpor. de acqu. rerum dom.* eoq; nec vendicationi reuerà patere poſſunt. *Fab. in §. 1. nu. 26. Inſt. de act.* Actionibus tamen realib. effectu vendicantur. *§. ſi ſer. vend. & ſi vſufr. peta. §. aque. Inſt. de act.* vnde triplex vendicatio perhibetur, Proprietatis, Seruitutis, & Pignoris, *l. 3. §. etſi autem. §. Pompon. ad exh. Cuiac. obſer. lib. 5. cap. 29.*

6 ¶ Forma vendicandi olim multiplex fuit, & ſolẽnis. *Cic. pro Muren. Gell. lib. 20. cap. 10. Hopp. lib. 3. ad Pand.* quę cum reliquis formulis & impetrationibus antiquata eſt, *tot. tit. C. de for. ſub.* hodie ita agitur, vt actor in libello proponat ſe eſſe dominum, vel quaſi (nam Publicianam adijci rei vendicationi propter difficultatem probandi dominij, *vide Dd. in l. 4. & l. cùm res, 12. C. de prob.* vſitatum eſt, *c. abbate ſane. c rea fin. de re iud. in 6.*) & aut cauſam ſui iuris exprimat, aut omne ius ſuum, nulla cauſæ ſpecialis dominij mentione facta, in iudicium deducat, prout illi commodum erit: (vtrumlibet enim licet, *d. c. abbate. l. & an eadem, 14. l. ſi mater. 11. §. eandem. 3. de except. rei iud.* etſi aliter in perſonalibus obſeruetur, *Dd. in l. 1. C. de eden. & in l. 2. C. vt nem. priu.*) & quia dominus ſit, ſicuti & declarari cupit, ab aduerſario qui poſſidet, rem ſuam petat ſibi reſtitui, *d. l. qui reſtituere. d. l. vni. vide Ferr. in prac. in for. lib. ac rea. decla.* Poteſt etiã poſtulari cautio, de re quæ vendicatur conſeruanda: quam ſi præſtare poſſeſſor tergiuerſetur, in agentem transfertur poſſeſſio, *l. 1. C. vti poſſide. Paul. lib. 1. tit. 11. vbi Cuiac.*

7 ¶ Reſtituendi verbo totã rem cum ſua cauſa, id eſt, vtilitate, quæ a re cauſatur & prouenit, *l. Iulianus, 17. l. præt. 20. l. ſi nauis, 62. hoc t. l. 5. §. 5. ſi vſufr. peta.* cõplectimur, *d. l. præterea. l. in condemnatione, 137. §. cùm verbum, 1. de regul. iur.* Ideoque ſi dolo culpave poſſeſſoris res perierit, vel deterior poſt litem conteſtatam facta ſit, vel ſi fructus percepti,
A aut aliud emolumentum è re natum ſit, ratio horum omnium officio iudicis in reſtituendo habebitur, *l. fructus, 33. d. l. præter. l. non ſolùm, 13. h. t.* Dico, Officio iudicis horum rationem haberi: quia iudici, ſtatim atque de cauſa cognoſcere incipit, omnium rerum officium incumbit, quæcunque in iudicio verſantur: *l. ædiles, 23. §. item ſciendum, 4. de ædil. edict.* ea vero quæ ante iudicium
B contingunt, non valde ad eum pertinent, niſi fuerint ei nominatim iniuncta. *d. §. item.* quamobrem fructus, non quidem pendentes (nam hi pars fundi ſunt, *l. fructus, 44. hoc tit.* eoq; petitioni fundi inſunt) ſed percepti ante litem conteſtatam nominatim erũt petendi: *l. partum, 10. de vſur. Felin in c. inter nu. 2. de fid. inſtru. Bald. in l. ampliorem, in prin. C. de appell. vide quæ dixi in §. Si quis a non*
C *domino. Inſtit. de rer. diuiſ.* qui quidem à bonæ fidei poſſeſſore præſtantur quatenus extant: *l. certum, 22. C. de rei vend. d. l. fructus, 45. de vſur. l. bona fidei, 48. §. in contrarium, 1. de acq. rer. domin. d. l. fructus, 33. l. ſi nauis, 62. hoc t. l. bona, 136. de reg. iur. vide Inſtit. de rer. diuiſ. d. §. ſi quis à non domino.* nam conſumptos propter bonam fidem lucrari eum æquius eſt: *§.*
D *etſi hæreditas, Inſtit. de off. iud. d. l. certum.* à malę autem fidei poſſeſſore omnes indiſtinctè, non modò qui percepti conſumptique ſunt, ſed etiam qui percipi potuerunt, *l. mala fid. 3. C. de cond. ex. leg. l. ſi fundum, 17. C. de rei vend. d. l. fructus, 33. §. ſi quis à non domino. Inſt. de rer. diuiſ.* Qua de re variè ex complexu perſonarum & rerum, bonus iudex conſtituet: *l. in fundo, 39. hoc tit.* atq; adeò impenſas
E à bonæ fidei emptore factas, deducet, *d. l. in fundo.* iure noſtro, quamuis moribus Saxonum aliud videatur inductum. *Reinhar. diff. 32. part. vlt. per art. 46. Land. lib. 2.* Illud etiam ad formandam rectè hãc actionem omnino opus eſt, vt res quæ vendicatur, finibus, nomine, qualitate, forma, aliiſque accidentibus ita exprimatur & deſignetur, vt qua de re ſit lis & quæſtio, certò con-
F ſtare poſſit, *l. ſi in rem. 6. hoc t. vide Spec. late declarantem, tit. de lib. concep. §. iuxta, nu. 17. cum ſeq. Iaſ. in §. 1. Inſtit. de act. Ferr. in for. lib. act. real.*

¶ Finis huius actionis eſt, vt vero 8
domi-

domino res ſua reſtituatur:& quiſque ſuum teneat: qui neruus eſt publicæ tranquillitatis. A

9 ❡ Effectus eſt, vt impleta approbataq; actoris intentione, *l.fin.C.eod.* reus cõdemnetur ad faciendam reſtitutionem: quæ quidem eo qui ſuprà propoſitus eſt modo, & quidem ſtatim erit facienda (nam vero domino res ſua quàm ociſſimè eſt reſtituenda) niſi ex probabili cauſa dilationem iudex indulgeat: *§.1.Inſt.de off.iud.* quamuis in perſonalib⁹ quatuor menſium ſpaciũ indiſtinctè condemnato detur, *l.2.&3. C.de vſur.rei iud.* Quòd ſi quis non pareat reſtituere iuſſus, manu militari ex officio res erit ei auferenda, *l.qui reſtituere.68.h.t.* Eſt enim iudicis, ſententiã ſuam imperio exequi, *l.à diuo Pio.15.de re iud.tot.tit. Ne vis fiat ei,&c.* B

10 ❡ Contraria,& exceptiones rei vẽdicationi variè obijci poſſunt: *vide Fer. in for.opp.rei.* ſed præcipuæ ſunt, Exceptio dominij, ſi reus contrà ſe dominũ eſſe intendat: *§.1.Inſt.de act.l.circa.de probat.vbi gl.* item Præſcriptionis, quæ bifariam proponitur. Vno modo, cùm reus ſe rem ac ita ſimul actionẽ, *l.hæreditatis.7.in fin.C.de pet.hæred.l.4.in fin. C. In quib.cauſ.ceſſ.long.temp.præſcript.§.vltra.vbi Cuiac.Nou.119.* ſicut in confeſſoria, *l.oen.C.de ſeruit. l.corruptionem.16.C. de vſufruct.* præſcripſiſſe dicit: quo caſu ſufficit decennij vel vicennij præſcriptio: *l.hæreditatis.7.C.de pet.hær.tot.tit.C. de long.temp.or.præſcr.ita accipe.l.3.Cod. de præſcript.30.anno. quæ dum non vult actiones reales diutius durare.30. annis, non negat præſcripta re celerius præſcribi.l.4.C.in quibus cauſ.ceſſ.long.temp. præſcrip.d.l.hæreditatis.7.C.de pet.hæred. quam diſtinctionem probat.§.vltra. Nou.119. l.corruptionẽ. vbi Bald. eius rei rationes affert.C. de vſufruct.* altero, cùm non allegat vſucapionem rei, fortè quia non poteſt: vt ſi mala fide, aut ſine titulo poſſedit: attamen dicit, actioni præſcriptum eſſe. quo caſu non ſufficit longum tempus, ſed 30. annorum poſſeſſio erit obijcienda, *l.ſicut.3. Cod. de præſcript. 30. annor.* Eſt & illa vtilis exceptio, Si reus ſe poſſidere neget, *l.qui petitorio.36. hoc titul.l.ſi à te.9. de except. rei iudica.* C D E F

DE PVBLICIANA IN rem actione. Tit. II.

1 *Continuatio, & vnde dicta Publiciana.*

2 *Quare prætor Publicianam introduxerit.*

3 *Edictum.*

4 *Eius explicatio, et cui detur hæc actio.*

5 *Ad quid detur.*

6 *Contra dominum non dari.*

SEd † rei quidem vendicatio ex legitimis cauſis deſcendit. Aliam autem Prætor ex ſua iuriſdictione in rẽ comparauit, quæ ab authore Publicio, Publiciana eſt appellata. Nã † cùm is cui ex iuſta cauſa res aliqua à nõ domino tradita fuerat, eiuſq; rei ante complètam vſucapionem caſu poſſeſſionem amiſiſſet, nullam haberet in rem directam actionem, ad eam perſequẽdam: quippe ita proditæ erant iure ciuili actiones, vt quis dominium ſuum vendicaret; durũq; videretur eo caſu deficere actionem: inuenta eſt à Publicio Prætore actio, in qua dicit is qui poſſeſſionẽ amiſit, eam rem ſe vſucepiſſe, quã vſu non cepit, &ita vendicat ſuam eſſe, *§.ſed iſta.verſ.namq; ſi cui. Inſti.de actio.vbi dixi.* Viſum enim eſt æquius fore, hunc colorem obtendi potius actioni, quàm pati vt eius defectu poſſeſſor bonæ fidei, amiſſa fortè poſſeſſione, ius omne facultatemq; rei recuperandæ amittat, & iniuſtus poſſeſſor id omne lucretur: cùm bona fides poſſidenti tãtum præſtare ſoleat, quantum veritas, *l.bona fides.136.de reg.iur.* 1 2

❡ Verba porrò edicti hæc ſunt: SI QVIS ID QVOD TRADITVR EX IVSTA CAVSA NON A DOMINO, ET NONDVM VSVCAPTVM, PETET, IVDICIVM DABO. Ex † iuſta cauſa traditum hîc accipimus, ſcilicet Ex iuſto contractu vel titulo, puta emptionis, donationis, dotis, aut alia cauſa: ex qua ſi dominus tradidiſſet, dominium transferretur, *l.1.in fin. cum mult.ſeq.hoc tit.* Nam ex alijs etiam iuſtiſſimis, non datur hoc iudicium, ſi 3 4

Digitized by Google

ea poſſeſſionis cauſa ſit, vt ex illa neq; A dominiũ à vero domino, neq; vſucapiendi conditio à non domino tranſeat: vt eſt in pignoratitia, precario, locatione, *l.2.Cod.de praeſcr.30.ann.* &c. Eo enim animo eiuſmodi acquiritur poſſeſſio, vt is qui eam accipit, credat ſe dominum non eſſe: cui hęc actio vtilis eſſe nequit, vt nec malę fidei poſſeſſori: eoq; opus eſt, hac agere volenti traditionem bona fide factam eſſe. *l.quæcunq.13.h.t.* B Nam qui ſciens alienam rem occupat, Publiciana experiri nequit: quia nec vſucapere poteſt; *l.ſed etſi.7.§.fi.h.t.* Oportet igitur eum qui hac actione agere velit, bona fide ex iuſto & traſlatiuo dominij titulo poſſeſſionem eſſe nactum, *d.l.7.§.prætor.7.* Ait prætor, A non domino. Nam ſi dominus tradidiſſet, ipſa traditione dominium tranſtuliſſet, *l.traditio.20.de acqu.rer.dom.l.clau.b.7.de contra.emptio.* Et C addit, Nondũ vſucaptum: Nam ſi vſucaptum eſſet, haberet ciuilẽ actionem Rei vendicationis, *l.1.h.t.* & fruſtra deſideraret Publicianã. Poſtremo ait, Iudicium dabo: ſcilicet ei qui ita petere rem nondum vſucaptam, & aliquo caſu amiſſam inſtituit.

3 ❡ Iudiciũ porrò Prætor hic ferè dat eodem modo, quo in rei vẽdicatione. D Nam vt in ea approbato actoris dominio iudex rẽ illi officio ſuo reſtitui iubet: ita hic probato iuſto agẽtis titulo, & bona fide ac traditione ſubſecuta, res ei tanquã domino reſtituitur, omniaq; ferè eadẽ ſunt in Publiciana, quę in Rei vendicatione. *d.l.etſi.7.§ ſi petenti.3.§.ſed iſta.vbi vide Iaſo. & alios.Inſt.de actionib.* Huic autẽ actioni vna tantùm exceptio obijci poteſt, nẽpe Dominij. E Æquũ enim eſt, actori bonã tantùm fidem cũ titulo alleganti, præferri verum dominum, præſertim poſſidentem: *l.1.& 2.& paſſim.de cond.ob tur.cauſ. l.in pari.de reg.iur.in 6.l.vlt.C. de rei vendica.* qui etiamſi nõ poſſideret, à quolibet tamen poſſeſſore rem ſuam vendicare poſſet: *l.penult.& l.vlt.h.t.* F

SI AGER VECTIGALIS, id eſt, emphyteuticarius petatur. Tit. III. C. 4. 66.

1 *Ex qua cauſa detur hæc actio.*

2 *Cui, aduerſus quos detur: & methodica tractatio de emphyteuſi.*

AD † exemplum huius Prætoriæ actionis, alia quoque inuenta eſt: qua illis qui nõ quidem directum, ſed vtile (vt nunc loquuntur) dominium habent, conſulitur, *l.ſi cum.66.in princ. de euict.* cuiuſmodi olim in fundis prouincialib⁹, non Italici ſoli; nempe ſtipendiarijs populo Rom. tributarijs Principi, poſſeſſores habebant, *§.per traditionem.vbi Theoph. Inſtit.de rer.diui. in princ.Inſt.de vſucap.l.ſi finita.15.§.ſi de vectigalibus.13.de damn.infect.l.cum ſponſus.12.§.1.de Publician.* quãquam autem hoc dominiorum diſcrimen Iuſtin. ſuſtulit, *l.vnic. Cod. de vſucap.transfor.in princ.Inſt. de vſucap.* manet tamen adhuc fundorum in longum tempus elocandorum vſus, *l.1.de ſuperficiebus.* vel meliorationis cauſa: *l.1.2.h.t.* Solent enim ciuitates etiam nunc, aut alij rerum domini, vel propter ſterilitatem, vel aliã ob cauſam, agros ſuos in perpetuum, aut ad longum tempus colendos meliorandoſque locare: hac lege, vt quandiu pro his vectigal pendatur, tamdiu neque ab ipſis qui conduxerunt, neq; ijs qui in locum eorum ſucceſſerunt, eos auferre liceat. Quia nãque publica negligentius haberi à colonis ſolent, quorum res non vertitur: ideo quò in agris publicis colendis eſſent diligẽtiores, vſitatum fuit; vt ſub certa penſione agri publici ita locarentur, vt ius vtile in colonũ tranſiret: iſq; ſuo bono & malo, ſuaq; fortuna agrum colere haberet neceſſe.

2 ❡ Qui ergo in perpetuum, aut longum tempus, fundum fruendum conduxerunt à municipib⁹: quamuis non efficiantur veri domini, tamen, quia vtile dominium in fundo emphyteuticario habent, placuit competere ijs in Rem actionem aduerſus quemuis poſſeſſorem: ſed & aduerſus ipſos municipes, ita tamen ſi vectigal ſoluant, *d.l.1.& 2.*

Sed quia cõtractus emphyteuticus, moribus non eſt infrequens: erit, vt arbitror,

Digitized by Google

arbitror, operæprecium, de hac re methodicam aliquã ſubijcere tractationẽ, *vide de eadem materia Iaſ. & Dd. in l. 1. 2. 3. C. de iur. emphy. c. potuit. de loca. Lãd. lib. 1. ar. 54.* A Græco verbo φύω vel φυτεύω, quod ſerere aut plantare ſignificat, fit ἐμφυτεύω implanto, inſero: & ἐμφύτευσις implantatio: ἐμφυτεύματα, implantationes, & per metaphorã, meliorationes: quia per cultum & ſationem implantationemq́; agri meliores redduntur. Hinc contractus emphyteuticus dictus: quem hoc modo definire poſſumus: Vt ſit iuris ciuilis, nominatus, ſtricti iuris: in quo dominus vtile dominium ac poſſeſſionem ſui prædij in emphyteutam perpetuò transfert ea lege, vt is prædiũ colendo reddat melius, & in recognitionẽ dominij directi quod dominus retinet, Canonem, hoc eſt, certam penſionem quotãnis præſtet. *vide Panor. ita ferè definientem in c. potuit. de locat.* Dico, eſſe Contractum: quòd hic vltrò citroque oritur obligatio, *l. Labeo. 19. de verb. ſignif.* Addo, Ciuilem: quia formam à iure ciuili habet, *§. adeò. Inſtit. de loc. l. 1. vbi Dd. C. de emphyt. Bart. & Dd. in l. 5. de iuſt. & iur.* etiamſi Coraſius non rectè contrà ſentiat; *lib. 1. Miſcel. ca. 21.* Addo, Nominatũ: quoniam actionem producit, & nomen certum habet: idque cõmuniter eſt traditum, *in d. l. 1. vbi Iaſ. num. 69. C. eod. Bart. in l. vnic. de condict. ex leg.* Addo, Stricti iuris: ex doctrina Doctorum: *Iaſ. in d. l. 1. num. 67. Sal. in l. fin. C. eod.* quamuis non deſint qui probabiliter contradicant. *Connan. lib. 7. cap. 12.* Aio: Perpetuum eſſe: videlicet in rebus prophanis, *Iaſ. in l. 1. num. 6. & in l. 2. n. 160. C. eod. tit.* quoad emphyteutæ poſteritas durat, *Iaſ. in l. 2. nu. 203. Specul. de emphyt. nu. 55.* Secus in Eccleſiaſticis, in quibus tẽporalis eſt emphyteuſis: *Iaſo. in d. l. 1. nu. 21. & in d. l. 2. nu. 20. per §. ſi verò. in Auth. de non alien.* propter quod diſcrimẽ conſtitui duæ ſolent emphyteuſeos ſpecies: altera Eccleſiaſtica, quæ ad res Eccleſię: alterã Ciuilis, quæ pertinet ad res priuatorum, hoc modo cõceſſas. Cauſa efficiens eſt lex, *d. §. adeò. d. l. 1. C. eod. tit. Molin. in conſuet. Pariſ. tit. de cenſib. in prin. num. 30.* & conſenſus

A contrahentiũ: quo ſolo hic contractus ex diſpoſitione legis perficitur, *Spec. de emphyt. nu. 5. ſac. l. 1. de iur. emphyt. §. adeò. Inſt. de loca.* Ex contractu hoc fluit, ſeu per contractum conſtituitur ius & dominium vtile in re, quod emphyteuticum dicitur: accedente ſcilicet domini traditione, vel patientia, quã ſecundũ fidem contractus patitur emphyteutã vti frui re conceſſa. Præſcriptione etiã

B quæritur emphyteuſis, quaſi ex tacito domini & poſſidentis conſenſu, *l. htib. C. de ag. & cenſit. lib. 11. l. fin. C. de fund. pat. lib. 11. l. ſi finita. §. ſi de vectigalibus. de dam. infect. Spec. de emphyt. nu. 69. in fin.* Materiam in qua exiſtit emphyteuſis, communiter Dd. res Soli ſtatuunt, *Iaſ. in l. 1. nu. 100. cum ſeqq. C. eod. glo. in c. potuit. vbi Imol. nu. 5. ext. de loca.* ſicut & in feudalibus, *c. 1. §. ſciẽdum. de feud. cognit.* Nam in

C mobilibus, quæ vſu non meliorantur, ſed aut pereunt vtendo, aut fiunt deteriores, *l. lex quæ. 22. C. de admin. tuto. l. 1. & 2. ff. de vſufr. ear. rer. quæ vſu conſ.* emphyteuſis conſtitui, & vtile dominium alteri concedi facilè non poteſt, *l. 1. vbi Iaſ. num. 11. C. eod.* Formam huic contractui præcipuè dat pactio contrahentium. Specifica verò, ſi nihil aliud conuenit, forma in eo eſt, vt dominium

D directum retineat dominus, emphyteuta vtile conſequatur: ſic tamen, vt in recognitionem directi dominij, certam penſionem quotãnis ſoluat. Contrahitur autem plerunq; in ſcriptis hic contractus, *l. 1. & 2. C. eod.* etiamſi ad ſolennitatem ſcriptura non requiratur: vt communior eſt opinio; *in d. l. 1. vbi Ang. Iaſ. nu. 12. & 61. Spec. de emphyt. nu. 5.* nisi in Eccleſiaſtica emphyteuſi, *l. iu-*

E *bemus. Auth. hoc ius. C. de ſacroſan. Eccleſ. & in Auth. de alien. & emphyt.* Nam alienationes Eccleſiaſticæ omnes in ſcriptis fieri debent, *c. ſiue. 12. qu. 12. vbi vide Reb. c. hoc ius. 10. q. 2. vide Dd. in c. 2. de reb. Eccleſ. non alien.* Finis eſt, vt agri inculti & ſteriles, per culturam meliorentur: quod & nomen ipſum indicat, *l. 3. & 7. Cod. de fund. patri. lib. 11.* Effectus

F idem qui nominatorum cõtractuum. nam nec pœnitere licet, *d. §. adeò d. l. 1. vbi Iaſ. num. 9.* & actio vtrinque oritur, quæ Condictio ex lege eſt, *Salic. poſt Bart. in d. l. 1. in fin. Cod. eod. Bartol. in l.*

Digitized by Google

vnic. de condict. ex lege. ſæpe etiam actio Realis, *Specul. de emphyt. num. 68. & 153. Imol. in d. c. potuit. num. 22. l. 1. in fin. hoc tit.* Sed & omne commodum atque incõmodum rei emphyteuticæ, contractu perfecto in emphyteutam tranſit. *l. 1. vbi Iaſo. num. 29. & 77. Cod. eo l. Specul. de emph. nu. 157. 158. 161.* Finitur porrò emphyteuſis, finita generatione ſeu ſobole eius qui accepit: *Spec. de emphy. nu. 130. cum ſeq.* item præſcriptione, *Salic. in d. l. 2. num. 23. Iaſ. num. 72. 156. C. eod. tit. per l. comperit. C. de præſcr. 30. anno. c. 1. §. ſi quis per 30. annos. ſi de feud. defunct. in vſib. feud.* Sed & Canone per biennium in Eccleſiaſticis, trienniúmve in temporalibus non ſoluto, *l. 2. C. eod. c. potuit. de locat.* aut alienatione, ignorante domino facta, iure ſuo cadit emphyteuta: *l. fin. C. eod. tit.* quemadmodum & quando pactis conuentis ſtare detrectat: *§. cæterùm. §. ſi verò. in Auth. de alien. & emphyt. Iaſ. in l. 1. nu. 11. C. eod.* aut dolo malo interuertere ius ſuum domino conatur: *Iaſ. in d. l. 2. num. 16. C. eod. per c. vaſallus. ſi de feud. cõtro. §. ſi. de l. Corradi.* quãquam ob ſolam inficiationẽ eum non priuari, verius videtur, *Iaſo. præall. loc. in fin. quem vide.* Sed quod de præſcriptione diximus, explicatione quadam opus habet. Sciendum enim eſt, libertatem ab emphyteuta non aliter præſcribi, quàm ſi cauſam poſſeſſionis domino mutet: vt, verbi gratia, quia dominus voluit recognoſci dominiũ: vel ſolui penſionem in eius recognitionem: & emphyteuta ius ei directũ inficiatus eſt, atq; exinde per 30. annos pro ſuo poſſedit: cæteroqui non præſcribit cauſa poſſeſſionis non mu-

A tata, quia alieno nomine poſſidet, etiamſi canonem non ſoluat, *l. 2. l. cum notiſſimi. 7. §. ſi. C. de præſcr. 30. ann.* nam libertatem a canone poterit hoc modò præſcribere 30. annis, *d. l. cum notiſſimi. l. plures. C. de fid. inſtrum.* directum porrò dominium nequaquam, donec mutata ſit poſſeſſionis cauſa, quam ipſus ſibi ſine nouo aliquo facto mutare nequit, *l. 3. §. pen. l. qui bona. 19. §. 1. de acquir. poſſ.*

B Poteſt enim recognoſci dominiũ, etiam ſine penſione: quia eã remittere dominus tacitè vel expreſsè emphyteutę poteſt, iure dominij manente, & durãte nihilominus emphyteuſi: quãuis ea initio, ſine canonis conſtitutione induci non potuiſſet, *Salicetus in d. l. cum notiſſimi. §. fin. fac. l. cum ſatu. 72. C. de agr. & cenſ. lib. 11.* Et hæc quidem iure ciuili obtinent. Iure Sax. quædam in

C emphyteuticis paulò aliter habentur. Nec enim emphyteuta cadit iure ſuo, etiamſi non ſoluat, aut ſi alienet: ſed dominus habet tantùm ius Retractus, aut in caſu nõ factæ ſolutionis, ius Pignoris. Eſt & alia pœna non ſoluentis vſitata, videlicet vt canon duplicatus ſoluatur: quod locum tamen aliter nõ habet, quàm cum initio ita eſt conuentum, *Land. lib. 1. art. 54. cum gloſ. item*

D *gl. 200. Land. lib. 2. art. 58. D. Reinh. diff. 11.* Deinde quamuis iure ciuili cogitur emphyteuta, canonem ſuis ſumptibus ad domum domini portare, ſi ſint eiuſdem fori: *Bart. in l. item illa. de conſt. pecun. Panorm. in cap. ſignificante. de pign.* tamen iure Sax. contrà ſeruatur. *Landt. libro 1. art. 54. vbi Zob.*

DIGEST.

Digitized by Google

DIGEST. LIB. VII.

DE VSVFRVCTV, ET QVEMADMODVM QVIS VTATVR FRVATVR. Tit. I. C.3.33.

1 *Continuatio.*
2 *Cur dicantur fundi ſeruire.*
3 *Diuiſio ſeruitutum.*
4 *Species ſeruitutu perſonalium.*
5 *Quid ſit vſusfructus.*
6 *Quarum rerum vſusfructus habeatur.*
7 *Quid inſit in vſufructu.*
8 *Quid fructus ab vſu differat, & an alterum alteri inſit.*
9 *Quomodo vſufructuarius vti debeat.*
10 *Diſpoſitio titulorum ſequentium.*

1 HACTENVS † de rerum corporalium Vendicatione tractatum eſt, nunc de rebus incorporalib. quæ quidem vendicari poſſunt, agamus. Res autem incorporales quæ in rei vendicationem cadunt, ſunt ſeruitutes, nō quidem hominis,
2 ſed fundi. Vt enim † homo, amiſſa libertate, ſeruitutem ſeruire dicitur: ita res quælibet, quæ alteri quàm ſuo domino ſubeſt, ſeruitutem atque obedientiam quodammodo debet. *l. traditio. 20. de acquir. rerum domin. l. non tantum. 169. de verb. ſignif.*

3 ¶ Harum autem ſeruitutum aliæ Perſonales ſunt, aliæ Reales. Perſonarum ſunt, quæ perſonis debentur, & ſine perſona vtentis eſſe nequeunt. Rerum ſiue prædiales ſeruitutes, vocant onera & iura, quæ inhærent prædio ſeruienti, debentur autem alteri dominanti: ſine quibus duobus correlatiuis ſtare non poſſunt.

4 ¶ In perſonalibus ſeruitutibus numerantur Vſusfructus, Vſus, *l. vſusfructus. de ſtipul. ſeruorum* Habitatio. Sed de vſufructu prius videamus. Conſtituunt autem Dd. vſumfructum alterum Cauſalem, alterum Formalem. *gloſſ. verb. ius. vbi etiam Angel. Fab. & Dd. in princ. Inſtit. eod.* Cauſalem vocant, qui coniunctus eſt cum cauſa rei, hoc eſt, quem dominus habet ex cauſa

A rei. ſeu iure dominij: *l. ſi cum argentum. 21. § pen. de except. rei iud.* dominij enim præcipuus vſus eſt in rei fruitione: vnde vſusfructus, dominij pars eſſe dicitur *l. 4. h. t.* De hoc vſufructu hic proprie non agimus. *l. quod noſtrum. 63. hoc tit.* Loquimur enim de vſufructu hic, prout eſt ſeruitus, & vendicari poteſt ſeparatim: *tot. tit. ſi vſusfru. peta.* non prout pars dominij nam dominus re ſua
B vtitur, non ſeruitutis, ſed dominij. *l. in re mandata. C. mand. vid. Dd. in Rub. de acquir. rer. dom.* iure. Neque talis vſusfructus ſeparatim à re vendicatur, ſed rei vendicationi ineſt: res enim ſua ſeparatim nemini ſeruit. *l. vtifrui. inf. ſi vſusfruct. petat.* Altera itaque ſpecies vſusfructus, de qua hic titulus agit, appellatur à Dd. Formalis: quoniam eſt forma quædam vtendi fru-
C endi, à proprietate ſeparata, *gloſſ. in d. l. ſi cum argentum. §. penult. ad verb. ſuum. de except. rei iud. & in princ. Inſtit. eod. Bald. & Dd. in l. vſusfructu. 57. ff. ſolut. matrim.* quæ ad hunc modum definitur: Vſusfructus, † eſt ius alienis rebus vtendi fruendi, ſalua rerum ſubſtantia. *l. 1. h. t. in prin.* Vſumfructum ergo hic accipimus, non pro dominio, aut eius parte, vt aliquando capi videmus: *l. qui*
D *vſumfructum. 58. de verb. oblig. l. 4. hoc tit.* ſed pro ſeruitute, quæ in iure conſiſtit. Eſt igitur vſusfructus ſeparatum ius à proprietate ſiue dominio rei: &

A *de prob.ſeq.per l.1.§.penult.de vent.in poſſ. mitten.Bart.in l.defenſionis.C.de iur.fiſ. lib. 10.Iaſ.in l.ſi fideiuſſor §.fin. num.28. qui ſatiſd.cogan.* non etiam facile ſequeſtratio, *Ferrar.de for.ſaximen.in prin. vide gl. in l.in omnib.41.de iudic.Iaſ.in l.vinum.ſi cert.petat.per l.1.§.ſi debitorē, quæ in fraud. cred.& eundem in §.1.Inſt.de actio.Canon. in tit.de prob.ſequeſt. vide l.1. & 2.de coll. bonor.* Item ad probationem ſubleuandam, petitur à poſſeſſore, vt aut Inuen- B tarium bonorum in hęreditate repertorum, iuſtum atque idoneum exhibeat, aut mediante ſuo corporali iuramento quantitatem eorundem declaret, *l.fin.§.licentia.vbi gloſſ.ad verb.ſacramento ibius.C.de iur.delib.l.2. C. quand.& quibus quarta pars, lib.10.* Et procedit ac ſuſtinetur in hoc iudicio vniuerſali, incertus etiam ac generalis libellus: C *l.1.§ fin.ƒ.tit.1.* quemadmodum & ſententia: *Bart.in Rub.ſ.l.matr.num.22.* ac ſufficit, in ipſa executione fieri declarationem. *Schurff.conſ.63.cent.1.per gloſſ. & Dd.in l.1.de eden.in princ & in l.2. C.de ſenten.quæ ſine cert.quant.* Quocirca neque neceſſe eſt exprimi, vtrum ex Teſtamento an ab Inteſtato, *gloſſ.& Dd. in l fin.C.de codicill. Iaſ.in §.actionum,nu. 191.Inſt. de act.* & quota ex parte, *l.1.§.* D *fin.ƒ.tit.1.* petatur: multo vero minus certa rerum deſignatio ac ſpecificatio eſt neceſſaria, *Iaſ.in d.§.actionum,nu.191.* Concluſione tamen opus eſt, vt in reliquis libellis, qua petat actor, Se hæredem declarari, *Iaſ.ibid. nu.214.* Nam cùm ſit iudicium Reale & Petitorium, opus eſt concludi ad declarationem dominij, vel alteri⁹ iuris, quod actor ſe habere intendit, *Iaſ.ibid.per & in §.om-* E *nium,eod.tit.* Si tamen non ſit petitum, actorem declarari hęredem, vel ius hæreditarium ad eum pertinere, ſed duntaxat res hæreditarias tanquam hæredi, officio iudicis (nam per hoc fit reſtitutio, *l.licet.10. vbi Bart.h.t.Iaſ.in §.action.num.214.in fin.*) reſtitui: eo ipſo tacite petitum intelligitur, vt actor declaretur per ſententiam hæres, *Bart.in* F *l.& ex diuerſo.de rei vend. vide Iaſ.in d.§. actionum,nu.214.& in §.omnium.Inſtit.de actio.* Ac poteſt etiam iudex, ſi id partis aduerſæ intereſſe animaduerterit, mandare actori, libellum vt ſuum am-

A plius declaret. *Bart.in l.2.h.t.* Erant & olim interrogationes in hoc iudicio vſitatæ, *tot.tit.de inter.act.* ad quas cogebatur reus reſpondere, vtrum Pro hærede an Pro poſſeſſore poſſideret, non etiam reliquos ſuæ poſſeſſionis titulos declarare, *l.cogi.11.C.eod. Iaſ.in d.§.actio. nu.189.203.* Quæ etſi hodie quoque ad inſtantiam actoris fieri poſſunt. *Iaſ. praal.loc.* tamen minus frequentantur: B ꝓpterea ꝙ rei ſit excipere, ſi alio titulo poſſideat: quantū verò poſſideat, id eiuſdē iurijurādo cōmitti ſolet: quo declarare cogitur, q̄d quantumq; ex hæreditate ꝑceperit. Itaq; nihil fere hoc in iudicio actor ꝓbare cogitur, quam Se hæredē (hoc enim eſt fundamētum intentionis, *l.licet,10.h.t.*) & Res eſſe hæreditarias. *Bar.& Dd.in l.hęreditas, C. eod. Maran.part.iud.4.diſt.3. num.5.* nam C vtrum reus poſſideat, an non (id quod in caſu inficiationis probandum alioqui eſſet) per eius ſacramentum, vt dixi, ſolet manifeſtari. Et ſi neq; Inuentarium exhibeat, neque Iuſiurandum de bonis poſſeſſis pręſtet, poteſt aduerſus eum in litem iurari, perinde atque cōtra malæ fidei poſſeſſorem, vel eum qui mala fide poſſidere deſijt, *l.item 20. §.reſtituere,16.l.ſed etſi,25.§.hæc verba,7.* D *h.t.* Sed de tota iudicij huius confirmatione, plura ex interpretū ſcriptis peti poſſunt, *vide glo. Bart.& Dd.in l.1.de ed. Bart.in l.2.& l.licet.10.h.t.Iaſ.late, ſed remiſſiue,in §.actionum, nu.214.Inſt. de act.*

¶ Finis & effectus huius actionis, ex 13
libello iam deſcripto intelligi poſſunt. Probata enim intentione, ſententia & executio libello reſpōdeat, *l.vt fundus, 18.com.diuid.c.licet.de ſimon.* & actor hę- E res declaretur, ac officio iudicis reſtitutio decernatur & fiat, *vide Iaſ.præall. loc.* oportet. Non tamen neceſſe eſt, ferri ſententiam certam reſpectu rerū ſingularium, quæ in executione poſſunt ſpecificari: ſed ſufficit certam eſſe reſpectu iuris vniuerſi. *Bart.in Rub.ſolu. matrim.num.22.& 23.vide Dd.in l.2. C.de ſenten.quæ ſine cert.quant.*

F ¶ Affinia huic actioni remedia ſunt 14
ex petitorijs quidem familiæ herciſcūdæ iudicium, *l.ſed etſi.25.§.hoc S.C.14. h.t.*& Rei vendicatio, *l.1.§.1.& 2.ſi pars hær. pet.* quæ etiam cum petitione in

eodem

eodem libello cumulari poſſunt: *vide Iaſ.in d.§.actionum,num.221.Inſtit.de act. Bal.in l.2.C.eod.* item actio Ad exhibendum præparatoria: *l.ſi a domino,36.h.t. vide glo.in l.1.ad exhibend.* porrò ex poſſeſſorijs interdictum Quorum bonorum, *t.t.ff. & C.quor.bon.* & remedium l.vltim.C.de edict.diui Adrian.tollen. *vide de his Ferr.in for.lib.quo. pet.a.hæred. ex teſtam.in princ.*

85 ¶ Contraria ſunt, Non poſſidere, *l. ne vllam,13.§.fin. cum ll.ſeqq. h.t.* Rem extinctam eſſe, *l.ſi a domino,36.§.ſi prædo. 3. h.t.* Conſumptam aut deperditam, *l. ſed etſi,25.§. conſuluit.8. cum ſeqq. h.t.* Non eſſe hæreditatem, neque eſſe potuiſſe, *l.liber.8. C.eod.l.ſi teſta.6.h.t.* item Reputatio impenſarum & ſumptuum hæreditatis nomine factorum: *l.in reſtituenda.4.cum l.ſeq.C.eod.l.ſed etſi,25.l.ſi quid.31. h.t.* Allegatio iuris proprij, in hæreditate quæ petitur, *l.permittendum, 8. ſi pars hære.pet.* & præcipuè tituli externi ac ſingularis: *l.cog.11.C.eo.* in quo etiam eſt vſucapio: cùm ſcilicet res hæreditariæ ſingularibus titulis, puta Pro emptore, Donato, & ſimilibus, per triennium aut longum tempus præſcribuntur, *vide ÿ de rei vend.Caſt.in l.2.C. eod.l.4.C.in quib.cauſ. long.temp.* Dico, Singularibus: nam pro hærede, aut ex cauſa hæreditaria qui poſſidet, is petenti hæreditatem præſcribere, niſi ex poſſeſſione 30.annorum, non poteſt: *l.hæreditatis,7. C.eod.l.4. C.in quib.cauſ.ceſſ. long.temp.præſc.* quia nullam iuſtā poſſidedi cauſam habet, reſpectu eius qui hæreditatem petit: vnde citra titulum, longo tempore res hæreditarias, quæ petitione cōcluduntur, non vſucapit: *l.4.C.de long.temp.præſcr.l. cum notiſsimi. 7.C.de præſcr.30.ann. vide ÿ. de vſuc.* ſed tantùm 30 annis (quibus omnes actiones, tam perſonales quàm reales terminantur, *l.3.cum ſeq.l.8. C.de præſcr.30. annor.in prin.Inſt.de perp.& temp. actio.*) huic actioni præſcribitur: *d.l.hæreditatis C eo.l.licet, vbi Bald.& Sal.C.de iur.delib. vide gl.Land. art.28. lib.1.* exceptis iure Sax. rebus vtenſilibus & expeditorijs: quæ cùm proprie non ſint res hæreditariæ, neque petitioni hæreditatis includantur, ſed iure ſtatuti ſingulari obueniant: ideò inſtar aliarum rerum

A mobilium, hoc iure per annum vſucapiuntur, *Fact.ſ.diff.11.per art.28.& 29.lib. 1.* Idemque vſus plerorumq; locorum extendit ad res hæreditarias mobiles, ſeu hæreditatem cui mobilia tantum inſunt: quod tex. diſertè de hæreditate (Erbe) loquatur, nec in alia verificari, aut locum habere poſſit. Quod mihi durum, & præter rationem videtur: iuſtaque emendatione, vt alia multa

B huius iuris plane barbara, prorſus habet opus.

SI PARS HAEREDITAtis petatur. Tit. IV.

1 *Continuatio.*

2 *Idem iuris in parte, quod in toto.*

C 3 *Actorem ſuo iure metiri actionem.*

4 *Principaliter petitione in id agi, vt actor hæres declaretur.*

EST † cùm non tota hæreditas, ſed aliquà eius pars petitur: nec enim omnes ex aſſe, ſed alij ex alijs partibus inſtituuntur, aut exiſtunt ab inteſtato
D hæredes. 1

¶ Quæ quidem in petitione idem iuris obſeruatur in Parte quo ad partem, quod eſt in toto quo ad totum, *l.quæ de tota.76.de rei vend.* 2

¶ Sciendum autem eſt, eum qui totam hæreditatem vel partem eius petit, ius non ex eo metiri quod poſſeſſor occupauit, ſed ex ſuo iure: & ideò ſiue ex aſſe hæres ſit, totam hæreditatem
E vendicaturum, licet reus vnam tantùm rem poſſideat: ſiue ex parte, partem, etſi poſſeſſor totam hæreditatem obtineat, *l.1.§.1.hoc t.* 3

¶ Ex quo intelligi licet, non principaliter hac actione in hoc agi Vt bona reſtituantur: alioqui non liceret amplius à quoquam petere, quàm poſſideret, & reſtituere poſſet: verùm ad illud, vt actor hæres declaretur, eique
F vt hæredi & domino bona per conſequentiam & acceſſionis vice reſtituantur. 4

Digitized by Google

DE POSSESSORIA hæreditatis petitione. Tit. V.

1 *Continuatio.*
2 *Qualis ſit hæc actio.*
3 *Cui, aduerſus quem, ad quid detur.*

1 ORdinarium † fuit poſt ciuiles actiones hæredib. propoſitas, rationem habere Prætorem etiam eorum, quos ipſe velut hæredes facit: hoc eſt, quibus Bonorum poſſeſſio data eſt, *l. 1. hoc tit.* Bonorum † poſſeſſio nihil aliud eſt,
2 quàm ius (hoc eſt facultas) perſequendi retinendique patrimonij, ſiue rei, quæ cuiuſque cùm moreretur, fuit, à Prætore inductum & conceſſum, *l. 3. §. bonorum. 2. de bonor. poſſeſſ.*
3 ¶ Bonorum igitur poſſeſſoribus, quos Prætor non minus tuetur quàm ius ciuile hæredes, *vide Inſtit. de bon. poſſ.* datur Poſſeſſoria hæreditatis petitio: per quam tantundem conſequuntur, quantum ſuperioribus ciuilibus actionibus hæres conſequi poteſt, *l. 2. hoc tit.* Itaque quæ in ijs valere & vſurpari diximus, in hac quoque locum habebunt: vt eadem rurſus repetere, nihil ſit neceſſe.

DE FIDEICOMMISSARIA hæreditatis petitione. Tit. VI.

1 *Continuatio.*
2 *Cui, aduerſus quem, ad quid hæc actio detur.*

A EX ordine † occurrit actio, quæ proponitur his, quibus reſtituta eſt hereditas. Nam quiſquis ſuſcepit reſtitutam hæreditatem, quoniam ex S.C. heredis loco eſt, *§. reſtituta. Inſtit. de fideicomm. hær.* & in eum actiones tranſeunt, *l. 1. h. t. l. 1. §. 1. ad S.C. Trebell.* quæ heredi & in heredem competunt, ideò Fideicommiſſaria hereditatis petitione vti poterit: *d. l. 1.* quam eadem recipere quæ ſunt in hereditatis petitione 1
B ciuili, dubium non eſt, *l. 2. h. t.* Nec intereſt, verbi cauſa, Mihi quis rogatus fuerit reſtituere, an Cui hæres extiti. *vide ſ. de hæred. petit. num. 4.* Sed etſi bonorum poſſeſſor ſim eius, cui fideicōmiſſoria hæreditas relicta eſt, vel alius ſucceſſor, hac actione experiri potero. Ex quo patet, eam Prætoriam eſſe, nō Ciuilem, alioqui poſſeſſori non dare-
C tur: id quod & Paulus *l. 2. h. t.* innuere videtur, cùm eam à ciuili actione diſtinguat: quod olim obtinuit, quo tempore tam fideicommiſſario, quàm in eum, à Prætore vtiles actiones dabantur: *§. reſtituta. Inſt. de fideicomm. hæred.*
¶ Hodie, porrò quando Iuſtiniani lege dentur, *§. ſed quia ſtipul. Inſtit. eo. tit.* 2
ciuiles potius ſunt appellandæ. Sciendum tamen eſt, hanc actionem aduer-
D ſus eum qui reſtituit hereditatem, non competere, *l. 2. h. t.* fruſtra namque petitur ab eo hæreditas, qui reſtituit, confeſſuſque ipſa reſtitutione eſt, fideicommiſſarium eſſe hæredem: nihil vt opus ſit hac actione id iterum declarari, ſed ſi quid non integrè reſtitutum ſit, poteſt ex teſtamento actione perſonali aut reali idem peti.

DIGEST. LIB. VI.

DE REI VENDICATIONE. Tit. I. C. 3.32.

1 *Continuatio.*
2 *Vnde dicta ſit vẽdicatio, & quid ſit.*
3 *Cauſa efficiens, & cui detur.*
4 *Aduerſus quos,*
5 *Materia, & quæ res vendicari poßint.*
6 *Forma inſtituendæ vẽdicationis.*
7 *Quid in eam veniat.*
8 *Finis huius actionis.*
9 *Effectus.*
10 *Contraria.*

1 RECTE † atque ordine, poſt A
actiones quæ de vniuerſitate propoſitæ ſunt, ſubijcitur actio ſingularum rerum petitionis: quæ aut pertinet ad res corporales, tàm mobiles quàm ſoli, tàm animatas quàm inanimes, *l.1.in prin.hoc tit.* & tum appellatur Rei vendicatio: aut ad res incorporales, puta ſeruitutes: quã in parte Confeſſoriæ
Negatoriæque actionis nomen ſorti- B
tur.

2 ❡ Rei vendicatio à vendicando hoc eſt, liberando & aſſerendo de manu ac iure poſſeſſoris, *Cic.pro Mur. & lib.1.de Orat. Liu.dec.li.3.* dicitur, nam id in hac actione agi palàm eſt. Rei enim vendicatio eſt actio realis, ſpecialis, *l.hæreditatis.7.C.de pet.hær.l.3.C.de præſc.30.annor.* qua quis petit ſe dominũ rei con-
trouerſæ declarari, *l.& ex diuerſo.35.§.1.* C
h.t.l.ſicut.8.§.ſed ſi quæritur. ff.ſi ſer.vend. & eam officio iudicis à poſſeſſore ſibi reſtitui, *§.1.Inſtit.de actio.l.qui reſtituere.68.h.t.*

3 ❡ Cauſa efficiens huius actionis eſt Ius ciuile, & Lex XII. Tab. à qua eſt introducta *Gell.lib.20.c.19.* licet eã prætor, penes quem dandæ actionis erat poteſtas, ſe daturum polliceatur: *l.præ-*
tor.75. h.t. Qui porrò eam in iudicio D
proponit atque agitat, eſt is qui vel iure gentium vel ciuili dominiũ acquiſiuit, *l.in rem actio.23.in princ.h.tit. vide Iaſ.in l.naturaliter,§ nihil commune, num.23.de acq.poſſ.* etiam reuocabiliter: *l.non ideò.66,h.t.* nulli enim alij quàm domino competere, aut vtilis eſſe poteſt, *l.fin.C eod.*

❡ Aduerſus eum autem proponi- 4
tur, qui nullo quidem iure nobis obligatus eſt, ſed rem quam noſtram intendimus, poſſidet, *l.officium.9.l.is qui deſtinauit.24.h.t.l.vni.C.de alien.iud.mut.cauſ.fact.* aut dolo poſſidere deſijt, *l.ſin autem.27.§.2.h.t.* ſiue ante, ſiue poſt litem cõteſtatam poſſidere aut detinere deſierit: vt verior eſt Bartoli opinio: *Bart.& Dd.in l.2.3.l. quia §.fin.de alien.iud.mut.per l.ſin autem.§.ſed & is.7.hoc t.cont.Pan.in c.1.in 2.opp. de alien.iud. mut.cauſ.Iaſ.& Zaſ.in §.1.Inſtit.de actio.*

❡ Materia de qua hæc actio propo- 5
nitur, ſunt Omnes res corporales, *§.1.in verb.corporalem, quod ad hoc not.gl.Fab.nu.26.Iaſ.nu.109.Inſt.de act.* quæ dominio alicuius contineri poſſideriq; poſſunt, *l.1.§.1.hoc tit.* tàm mobiles quàm ſoli: *d.l.1.* nec modò ſingulę res per hãc actionem vendicantur, ſed etiam quãdoq; vniuerſitas: vt grex, armentum, equitium, *d.l.1.§ fin.et eam ll.ſeqq.* &c. quę tamen vniuerſitas iuris non ſit, vt hæreditas, ſed ſpecierum corporalium. Nã iura incorporalia peti non poſſunt rei vendicatione: primùm, quoniam olim neceſſe erat exhiberi in iudicio, ac quaſi manu teneri atq; aſſeri, quod vendicaretur, *tot.tit.ad exhibend.* vt Cic. pro Murena, Liuius, & alij multis locis oſtendunt, id quod in rebus incorporalibus obtineri nequit, quæ ſub

aſpectum ſenſumq; non cadũt. Secundo, quia vendicatio tantùm contra eũ datur, qui poſſidet aut detinet, *l. vnic. C. de alien. iud. mut.* vt ſuprà dictum eſt: atqui incorporalia propriè neq; tenẽtur, neq; poſſidentur, *l. ſequitur. 4. §. ſi via de vſucap. l. 3. in prin. vbi gloſ. de acqui. poſſ. l. ſeruus, 43. §. incorpor. de acqu. rerum dom.* eoq; nec vendicationi reuerà patere poſſunt. *Fab. in §. 1. nu. 26. Inſt. de act.* Actionibus tamen realib. effectu vendicantur. *§. ſi ſer. vend. & ſi vſuſfr. peta. §. aque. Inſt. de act.* vnde triplex vendicatio perhibetur, Proprietatis, Seruitutis, & Pignoris, *l. 3. §. eſt autem. §. Pompon. ad exh. Cuiac. obſer. lib. 5. cap. 29.*

6 ¶ Forma vendicandi olim multiplex fuit, & ſolẽnis. *Cic. pro Muren. Gell. lib. 20. cap. 12. Hopp. lib. 3. ad Pand.* quę cum reliquis formulis & impetrationibus antiquata eſt, *tot. tit. C. de for. ſub.* hodie ita agitur, vt actor in libello proponat ſe eſſe dominum, vel quaſi (nam Publicianam adijci rei vendicationi propter difficultatem probandi dominij, *vide Dd. in l. 4. & l. cùm res, 12. C. de prob.* vſitatum eſt, *c. abbate ſanè. c rca fin. de re iud. in 6.*) & aut cauſam ſui iuris exprimat, aut omne ius ſuum, nulla cauſæ ſpecialis dominij mentione facta, in iudicium deducat, prout illi commodum erit: (vtrumlibet enim licet, *d. c. abbate. l. & an eadem, 14. l. ſi mater. 11. §. eandem. 3. de except. rei iud.* etſi aliter in perſonalibus obſeruetur, *Dd. in l. 1. ſ. de eden. & in l. 2. C. vt nem. priu.*) & quia dominus ſit, ſicuti & declarari cupit, ab aduerſario qui poſſidet, rem ſuam petat ſibi reſtitui, *d l. qui reſtituere. d. l. vni. vide Ferr. in prac. in for. lib. ac rea. decla.* Poteſt etiã poſtulari cautio, de re quæ vendicatur conſeruanda: quam ſi præſtare poſſeſſor tergiuerſetur, in agentem transfertur poſſeſſio, *l. 1. C. vti poſſi. de. Paul. lib. 1. tit. 11. vbi Cuiac.*

7 ¶ Reſtituendi verbo totã rem cum ſua cauſa, id eſt, vtilitate, quæ à re cauſatur & prouenit, *l. Iulianus, 17. l. præt. 20. l. ſi nauis, 62. hoc t. l. 5. §. 5. ſi vſuſfr. peta.* complectimur, *d. l. prætereà. l. in condemnatione, 137. §. cùm verbum, t. de regul. iur.* Ideoque ſi dolo culpave poſſeſſoris res perierit, vel deterior poſt litem conteſtatam facta ſit, vel ſi fructus percepti,

A aut aliud emolumentum è re natum ſit, ratio horum omnium officio iudicis in reſtituendo habebitur, *l. fructus, 33. d. l. præter. l. non ſolùm, 13. h. t.* Dico, Officio iudicis horum rationem haberi: quia iudici, ſtatim atque de cauſa cognoſcere incipit, omnium rerum officium incumbit, quæcunque in iudicio verſantur: *l. ædiles, 23. §. item ſciendum, 4. de ædil. edict.* ea vero quæ ante iudicium

B contingunt, non valde ad eum pertinent, niſi fuerint ei nominatim iniuncta. *d. §. item,* quamobrem fructus, non quidem pendentes (nam hi pars fundi ſunt, *l. fructus, 44. hoc tit.* eoq; petitioni fundi inſunt) ſed percepti ante litem conteſtatam, nominatim erũt petendi: *l. partum, 10. de vſur. Felin in c. inter nu. 2. de fid. inſtru. Bald. in l. ampliorem, in prin. C. de appell. vide quæ dixi in §. Si quis a non*

C *domino. Inſtit. de rer. diuiſ.* qui quidem à bonæ fidei poſſeſſore præſtantur quatenus extant: *l. certum, 22. C. de rei vend. d. l. fructus, 45. de vſur. l. bona fidei, 41. §. in contrarium, 1. de acq. rer. domin. d. l. fructus, 33. l. ſi nauis, 62. hoc t. l. bona, 136. de reg. iur. vide Inſtit. de rer. diuiſ. d. §. ſi quis à non domino.* nam conſumptos propter bonam fidem lucrari eum æquius eſt: *§. etſi hæreditas, Inſtit. de off. iud. d. l. certum.* à

D malę autem fidei poſſeſſore omnes indiſtinctè, non modò qui percepti conſumptique ſunt, ſed etiam qui percipi potuerunt, *l. mala fid. 3. C. de cond. ex. leg. l. ſi fundum, 17. C. de rei vend. d. l. fructus, 33. §. ſi quis à non domino. Inſt. de rer. diuiſ.* Qua de re variè ex complexu perſonarum & rerum, bonus iudex conſtituet: *l. in fundo, 39. hoc tit.* atq; adeò impenſas

E à bonæ fidei emptore factas, deducet, *d. l. in fundo.* iure noſtro, quamuis moribus Saxonum aliud videatur inductum. *Reinhar. diff. 32. part. vlt. per art. 46. Land. lib. 2.* Illud etiam ad formandam rectè hãc actionem omninò opus eſt, vt res quæ vendicatur, finibus, nomine, qualitate, forma, alijſque accidentibus ita exprimatur & deſignetur, vt qua de re ſit lis & quæſtio, certò con-

F ſtare poſſit, *l. ſi in rem. 6. hoc t. vide Spec. late declarantem, tit. de lib. concep. §. iuxta, nu. 17. cum ſeq. Iaſ. in §. 1. Inſtit. de act. Ferr. in for. lib. act. real.*

¶ Finis huius actionis eſt, vt vero 8 domi-

Digitized by Google

domino res ſua reſtituatur:& quiſque ſuum teneat: qui neruus eſt publicæ tranquillitatis.

☞ Effectus eſt, vt impleta approbataq; actoris intentione, *l.fin.C.eod.* reus cōdemnetur ad faciendam reſtitutionem: quæ quidem eo qui ſuprà propoſitus eſt modo, & quidem ſtatim erit facienda (nam vero domino res ſua quàm ociſſimè eſt reſtituenda) niſi ex probabili cauſa dilationem iudex indulgeat: *§.1.Inſt.de off.iud.* quamuis in perſonalib⁹ quatuor menſium ſpaciū indiſtinctè condemnato detur, *l.2.&3.C.de vſur.rei iud.* Quòd ſi quis non pareat reſtituere iuſſus, manu militari ex officio res erit ei auferenda, *l.qui reſtituere.68.h.t.* Eſt enim iudicis, ſententiā ſuam imperio exequi, *l.a diuo Pio.15.de re iud.tot.tit.Ne vis fiat ei,&c.*

10 ☞ Contraria, & exceptiones rei vēdicationi variè objici poſſunt: *vide Fer. in for.opp.rei.* ſed præcipuæ ſunt, Exceptio dominij, ſi reus contrà ſe dominū eſſe intendat: *§.1.Inſt.de act.l.circa.de probat.vbi gl.* item Præſcriptionis, quæ bifariam proponitur. Vno modo, cùm reus ſe rem ac ita ſimul actionē, *l.hæreditatis.7.in fin.C.de pet.hæred.l.4.in fin. C.In quib.cauſ.ceſſ.long.temp.præſcript.§.vltra.vbi Cuiac.Nou.119.* ſicut in confeſſoria, *l.ven.C.de ſeruit. l.corruptionem.16.C.de vſufruct.* præſcripſiſſe dicit: quo caſu ſufficit decennij vel vicennij præſcriptio: *l.hæreditatis.7.C.de pet.hær.to°.tit.C.de long.tempor.præſcr.ita accipe.l.3.Cod.de præſcript.30.anno.* *qua dum non vult actiones reales diutius durare.30. annis, non negat præſcripta re celerius præſcribi.l.4.C.in quibus cauſ.ceſſ.long.temp.præſcrip.d.l.hæreditatis.7.C.de pet.hæred.quam diſtinctionem probat.§.vltra.Nou.119.l.corruptionē.vbi Bald. eius rei rationes affert.C.de vſufruct.* altero, cùm non allegat vſucapionem rei, fortè quia non poteſt: vt ſi mala fide, aut ſine titulo poſſedit: attamen dicit, actioni præſcriptum eſſe. quo caſu non ſufficit longum tempus, ſed 30. annorum poſſeſſio erit objicienda, *l.ſicut.3.Cod.de præſcript.30.annor.* Eſt & illa vtilis exceptio, Si reus ſe poſſidere neget, *l.qui petitor io.36.hoc titul.l.ſi à te.9.de except.rei iudica.*

A
DE PVBLICIANA IN rem actione. Tit. II.

1 *Continuatio, & vnde dicta Publiciana.*

2 *Quare prætor Publicianam introduxerit.*

3 *Edictum.*

B 4 *Eius explicatio, et cui detur hæc actio.*

5 *Ad quid detur.*

6 *Contra dominum non dari.*

SEd † rei quidem vendicatio ex legi- 1
timis cauſis deſcendit. Aliam autem
Prætor ex ſua iuriſdictione in rē comparauit, quæ ab authore Publicio, Pu-
bliciana eſt appellata. Nā † cùm is cui 2
C ex iuſta cauſa res aliqua à nō domino
tradita fuerat, eiuſq; rei ante complètam vſucapionem caſu poſſeſſionem
amiſiſſet, nullam haberet in rem directam actionem, ad eam perſequēdam:
quippe ita proditæ erant iure ciuili actiones, vt quis dominium ſuum vendicaret; durūq; videretur eo caſu deficere actionem: inuenta eſt à Publicio
D Prætore actio, in qua dicit is qui poſſeſſionē amiſit, eam rem ſe vſucepiſſe,
quā vſu non cepit, & ita vendicat ſuam
eſſe, *§.ſed iſta.verſ.namq; ſi cui. Inſti.de actio.vbi dixi.* Viſum enim eſt æquius fore, hunc colorem obtendi potius actioni, quàm pati vt eius defectu poſſeſſor bonæ fidei, amiſſa fortè poſſeſſione, ius omne facultatemq; rei recuperandæ amittat, & iniuſtus poſſeſſor id
E omne lucretur: cùm bona fides poſſidenti tātum præſtare ſoleat, quantum
veritas, *l.bona fides.136.de reg.iur.*

☞ Verba porrò edicti hæc ſunt: SI 3
QVIS ID QVOD TRADITVR EX
IVSTA CAVSA NON A DOMINO,
ET NONDVM VSVCAPTVM, PE-
TET, IVDICIVM DABO. Ex † iu- 4
ſta cauſa traditum hîc accipimus, ſcilicet Ex iuſto contractu vel titulo, pu-
F ta emptionis, donationis, dotis, aut
alia cauſa: ex qua ſi dominus tradidiſſet, dominium transferretur, *l.1.in fin.
cum mult.ſeq.hoc tit.* Nam ex alijs etiam
iuſtiſſimis, non datur hoc iudicium, ſi

arbitror, operæprecium, de hac re methodicam aliquã ſubijcere tractationẽ, *vide de eadem materia Iaſ. & Dd. in l. 1.2.3. C. de iur. emphy. c. potuit. de loca. Lãd. l. b. 1. ar. 54.* A Græco verbo φύω vel φυτεύω, quod ſerere aut plantare ſignificat, fit ἐμφυτεύω implanto, inſero: & ἐμφύτευσις implantatio: ἐμφυτεύματα, implantationes, & per metaphorã, meliorationes: quia per cultum & ſationem implantationemq; agri meliores redduntur. Hinc contractus emphyteuticus dictus: quem hoc modo definire poſſumus: Vt ſit iuris ciuilis, nominatus, ſtricti iuris: in quo dominus vtile dominium ac poſſeſſionem ſui prædij in emphyteutam perpetuò transfert ea lege, vt is prædiũ colendo reddat melius, & in recognitione dominij directi quod dominus retinet, Canonem, hoc eſt, certam penſionem quotãnis præſtet. *vide Panor. ita ferè definientem in c. potuit. de locat.* Dico, eſſe Contractum: quòd hic vltrò citroque oritur obligatio, *l. Labeo. 19. de verb. ſignif.* Addo, Ciuilem: quia formam à iure ciuili habet, *§. adeò. Inſtit. de loc. l. 1. vbi Dd. C. de emphyt. Bart. & Dd. in l. 5. de iuſt. & iur.* etiamſi Coraſius non rectè contrà ſentiat, *lib. 1. Miſcel. ca. 21.* Addo, Nominatũ: quoniam actionem producit, & nomen certum habet: idque cõmuniter eſt traditum, *in d. l. 1. vbi Iaſ. num. 65. C. eod. Bart. in l. vnic. de condict. ex leg.* Addo, Stricti iuris: ex doctrina Doctorum: *Iaſ. in d. l. 1. num. 67. Sal. in l. fin. C. eod.* quamuis non deſint qui probabiliter contradicant. *Connan. lib. 7. cap. 12.* Aio: Perpetuum eſſe: videlicet in rebus prophanis, *Iaſ. in l. 1. num. 6. & in l. 2. nu. 60. C. eod. tit.* quoad emphyteutæ poſteritas durat, *Iaſ. in l. 2. nu. 203. Specul. de emphyt. nu. 15.* Secus in Eccleſiaſticis, in quibus tẽporalis eſt emphyteuſis: *Iaſo. in d. l. 1. nu. 21. & in d. l. 2. nu. 20. per §. ſi verò. in Auth. de non alien.* propter quod diſcrimẽ conſtitui duæ ſolent emphyteuſeos ſpecies: altera Eccleſiaſtica, quæ ad res Eccleſię: altera Ciuilis, quæ pertinet ad res priuatorum, hoc modo cõceſſas. Cauſa efficiens eſt lex, *d. §. adeò. d. l. 1. C. eod. tit. Molin. in conſuet. Pariſ. tit. de cenſib. in prin. num. 30.* & conſenſus

A contrahentiũ: quo ſolo hic contractus ex diſpoſitione legis perficitur, *Spec. de emphyt. nu. 5. fac. l. 1. de iur. emphyt. §. adeò. Inſt. de loca.* Ex contractu hoc fluit, ſeu per contractum conſtituitur ius & dominium vtile in re, quod emphyteuticum dicitur: accedente ſcilicet domini traditione, vel patientia, quã ſecundũ fidem contractus patitur emphyteutã vti frui re conceſſa. Præſcriptione etiã

B quæritur emphyteuſis, quaſi ex tacito domini & poſſidentis conſenſu, *l. litib. C. de ag. & cenſit. lib. 11. l. fin. C. de fund. pat. lib. 11. l. ſi finita. §. ſi de vectigalibus. de dam. infect. Spec. de emphyt. nu. 69. in fin.* Materiam in qua exiſtit emphyteuſis, communiter Dd. res Soli ſtatuunt, *Iaſ. in l. 1. nu. 100. cum ſeqq. C. eod. glo. in c. potuit. vbi Imol. nu. 5. ext. de loca.* ſicut & in feudalibus, *c. 1. §. ſciẽdum. de feud. cognit.* Nam in

C mobilibus, quæ vſu non meliorantur, ſed aut pereunt vtendo, aut fiunt deteriores, *l. lex quæ. 22. C. de admin. tuto. l. 1. & 2. ff. de vſufr. ear. rer. quæ vſu conſ.* emphyteuſis conſtitui, & vtile dominium alteri concedi facilè non poteſt, *l. 1. vbi Iaſ. num. 11. C. eod.* Formam huic contractui præcipuè dat pactio contrahentium. Specifica verò, ſi nihil aliud conuenit, forma in eo eſt, vt dominium

D directum retineat dominus, emphyteuta vtile conſequatur: ſic tamen, vt in recognitionem directi dominij, certam penſionem quotãnis ſoluat. Contrahitur autem plerunq; in ſcriptis hic contractus, *l. 1. & 2. C. eod.* etiamſi ad ſolennitatem ſcriptura non requiratur: vt communior eſt opinio, *in d. l. 1. vbi Ang. Iaſ. nu. 12. & 61. Spec. de emphyt. nu. 5.*

E niſi in Eccleſiaſtica emphyteuſi, *l. Iubemus. Auth. hoc ius. C. de ſacroſan. Eccleſ. & in Auth. de alien. & emphyt.* Nam alienationes Eccleſiaſticæ omnes in ſcriptis fieri debent, *c. ſiue. 12. qu. 12. vbi vide Reb. c. hoc ius. 10. q. 2. vide Dd. in c. 2. de reb. Eccleſ. non alien.* Finis eſt, vt agri inculti & ſteriles, per culturam meliorentur: quod & nomen ipſum indicat, *l. 3. & 7. Cod. de fund. patri. lib. 11.* Effectus

F idem qui nominatorum cõtractuum. nam nec pœnitere licet, *d. §. adeò d. l. 1. vbi Iaſ. num. 9.* & actio vtrinque oritur, quæ Condictio ex lege eſt, *Salic. poſt Bart. in d. l. 1. in fin. Cod. eod. Bartol. in l.*

DIGEST. LIB. VII. DE VSVFRVCTV, ET QVEMADMODVM QVIS VTATVR FRVATVR. Tit. I. C. 3. 33.

1 *Continuatio.*
2 *Cur dicantur fundi ſeruire.*
3 *Diuiſio ſeruitutum.*
4 *Species ſeruitutũ perſonalium.*
5 *Quid ſit vſusfructus.*
6 *Quarum rerum vſusfructus habeatur.*
7 *Quid inſit in vſufructu.*
8 *Quid fructus ab vſu differat. & an alterum alteri inſit.*
9 *Quomodo vſufructuarius vti debeat.*
10 *Diſpoſitio titulorum ſequentium.*

1 HACTENVS † de rerum corporalium Vendicatione tractatum eſt, nunc de rebus incorporalib. quæ quidem vendicari poſſunt, agamus. Res autem incorporales quæ in rei vendicationem cadunt, ſunt ſeruitutes, nõ quidem hominis,
2 ſed fundi. Vt enim † homo, amiſſa libertate, ſeruitutem ſeruire dicitur: ita res quælibet, quæ alteri quàm ſuo domino ſubeſt, ſeruitutem atque obedientiam quodammodo debet. *l. traditio. 20. de acquir. rerum domin. l. non tantum. 169. de verb. ſignif.*
3 ¶ Harum autem ſeruitutum aliæ Perſonales ſunt, aliæ Reales. Perſonarum ſunt, quæ perſonis debentur, & ſine perſona viventis eſſe nequeunt. Rerum ſiue prædiales ſeruitutes, vocant onera & iura, quæ inhærent prædio ſeruienti, debentur autem alteri dominanti: ſine quibus duobus correlatiuis ſtare non poſſunt.
4 ¶ In perſonalibus ſeruitutibus numerantur Vſusfructus, Vſus, *l. vſusfructus. de ſtipul. ſeruorum.* Habitatio. Sed de vſufructu prius videamus. Conſtituunt autem Dd. vſumfructum alterum Cauſalem, alterum Formalem. *gloſſ. verb. ius. vbi etiam Angel. Fab. & Dd. in princ. Inſtit. eod.* Cauſalem vocant, qui coniunctus eſt cum cauſa rei, hoc eſt, quem dominus habet ex cauſa

A rei, ſeu iure dominij: *l. ſi cum argentum. 21. § pen. de except. rei iud.* dominij enim præcipuus vſus eſt in rei fruitione: vnde vſusfructus, dominij pars eſſe dicitur *l. 4. h. t.* De hoc vſufructu hic proprie non agimus. *l. quod noſtrum. 63. hoc tit.* Loquimur enim de vſufructu hic, prout eſt ſeruitus, & vendicari poteſt ſeparatim: *tot. tit. ſi vſusfru. peta.* non prout pars dominij: nam dominus re ſua
B vtitur, non ſeruitutis, ſed dominij. *l. in re mandata. C. mand. vid. Dd. in Rub. de acquir. rer. dom.* iure. Neque talis vſusfructus ſeparatim à re vendicatur, ſed rei vendicationi ineſt: res enim ſua ſeparatim nemini ſeruit. *l. vti frui. inf. ſi vſusfruct. petat.* Altera itaque ſpecies vſusfructus, de qua hic titulus agit, appellatur à Dd. Formalis: quoniam eſt forma quædam vtendi fru-
C endi, à proprietate ſeparata, *gloſſ. in d. l. ſi cum argentum. § penult. ad verb. ſuum. de except. rei iud. & in princ. Inſtit. eod. Bald. & Dd. in l. vſusfructu. 57. ff. ſolut. matrim.* quæ ad hunc modum definitur: Vſus-
fructus, † eſt ius alienis rebus vtendi fruendi, salua rerum ſubſtantia. *l. 1.* 5
h. t. in prin. Vſumfructum ergo hic accipimus, non pro dominio, aut eius parte, vt aliquando capi videmus: *l. qui*
D *vſumfructum. 58. de verb. oblig. l. 4. hoc tit.* ſed pro ſeruitute, quæ in iure conſiſtit. Eſt igitur vſusfructus ſeparatum ius à proprietate ſiue dominio rei: &

quidem ius, hoc eſt, iure conſtituta fa-
cultas vtendi fruendi Additur in defi-
6 nitione, † ALIENIS REBVS: oportet
enim res alienas eſſe, quarum vſum
fructum habemus. *Inſt. eod. verſ. vſu fru.*
Nam quæ noſtrę ſunt, hæ nobis ſerui-
re non poſſunt: ſed iure dominij, non
ſeruitutis (vt paulo ante dictū eſt) his
vtimur fruimur. *l. vti frui. 5. Inf. ſi vſu fru. pe'atur. l. in re. 26. de ſeruit. vrban. prædior. l ſi cum a·gentum. 21. §. ſi fundum. 3. de ex-*
7 *cept. rei iudic.* Porro verbo † Vtendi fru-
endi, omnes fructus, omniaq; omnino
veniunt emolumenta, quæcunque ex
fundo aut eius occaſione percipiūtur,
non modo naturalia, *l. item ſi fundi. 9.*
ſed etiam ciuilia: vt penſiones, vſuræ,
aliaq; obuentiones ciuiles: *l. vſufru. 7. hoc tit.* quæ videlicet non ex ipſa præci-
puè re naſcuntur, & proinde nec ſunt
in fructu, *d. l. item ſi.* ſed induſtria homi
nis, qui rem vtendo vtilem facit, com-
parantur: item vtilitas fodiendi, cæ-
dendi, paſcendi, *d. l. item. 9 §. ſed ſi. hoc ti. Iaſ. & Dd in § ſi vir l. diuortio. inf. ſolut. ma trim. vide Sax. lib. 1. art. 35. Reinhart. in vlt. part. d ff. 7.* &c.
8 ❡ Apud I C autem Vſus & fructus
hoc differunt, quod vſus no plus ha-
bet quam quantum ſatis eſt quotidia-
nis neceſſitatibus vtentis: *in prin. Inſt. de vſu & habitat* vnde Vſus eſſe, pro O-
pus eſſe, Latinis dicitur: at fructus cō-
prehendit omne omnino cōmodum,
non modo ad neceſſitatem, ſed etiam
ad lucrum & voluptatem pertinens.
Vnde non immerito dixit Vlpianus,
l. per ſeruum 14 §. 1. inf. de vſu & habitat. vide quæ dixi Inſt. de vſufr. & de vſu & hab.
Fructui vſum ineſſe, vſui fructum de-
eſſe poſſe. Frui enim nemo ad lucrum
aut voluptatem re poteſt, niſi prius v-
tatur: id eſt, inde ſumat ea, quibus o-
pus habet. Verum vti poteſt ad vitæ
neceſſitates ſine fructu: id eſt, citra ma-
ius aliquod lucrū, aut perceptionem
ad voluptatem quæſtumq́ue compara-
tam, vltra vſum. Vtcunque ſit, liquet ex
his verbis, ius vtendi fruendi, omnem
omnino vtilitatem, quam quocunq;
modo res afferre poteſt, ad vſufructua-
rium pertinere. Addit poſtremo, SAL-
9 VA RERVM SVBSTANTIA Non †. n.
oportet vſufructuarium deteriorem

A facere rei ſubſtantiam: ſed vti frui de-
bet arbitratu boni viri, & patrisfam.
l. ſed cum 65. h t. ita vt ſecurus ſit domi-
nus de proprietate: *l. ſi cuius 15. in prin. h. t. l. 1. infr. vſufr. quem. ca.* alioqui ab eo
conueniri poteſt ad Intereſſe, ex ſtipu-
latione, quam præſtare vſufructua-
rius cogitur *l. damni infecti ſtipulatio. 18. §. ſi cu·m. 2. de damno infecto. l. inter fructua- rium. 20. de damno inf. l. 1. infr. vſufructi*
B *quem. cau. vid. gl. & Dd. in l. 4. C. eo.* Cau-
ſa remota Lex eſt. Cōſuetudo, vt nunc
in dotalitiis, item Senatuſconſultum.
infr. de vſufruct. ear. rer. propinquior, Pa-
ctio conſtituentium, *§ 1. Inſt. eod.* Præ-
ſcriptio, item Vltima voluntas, quæ v-
ſusfructus relinquitur. *d. §. 1. & t. tit. de vſufruc. ea.* Proxima, Quaſi traditio per
inductionem & patientiam. *l. 3. hoc tit.*
Adiudicatio in duplicibus iudiciis. *l.*
C *vſufr. 6. h. t. in vlt. §. vlt. Inſt. de off. iud.*
&c. Materia in qua cōſtituitur, corpus
aliquod *l. 2 h. t. l. 5 §. 2. quib. mod. vſ. amit.*
mobile, *l. 7 l ſed ſi. 1. §. 3. l. numiſmatum. 28. l ſtatua. 41. hoc t. § 2. Inſt. eod* mouens.
l ſeruus. 21. l. vetus. 68. h. tit. d §. 2. Inſt. eod.
immobile: *§. 2. Inſt. eod l. vti poſſid.* cuius
tamen vſus abſque abuſu eſſe poſſit.
vide infr. de vſufruct. ear. rer. §. 2. Inſtit. eod.
Forma, vt patientia conſtituentis, &
D vſurpat one eius cui conſtitutus eſt,
introducatur: *l 3. hoc tit.* quæ in corpo-
ralibus, cuiuſmodi eſt vſusfructus. *§. 1. Inſtit. de reb. incorp.* pro traditione ha-
betur *l. 1. de act. empt.* Pactio igitur vel
teſtamentum inducit ius Ad rem per-
ſonale, ad petēdum vſumfructum: pa-
tientia & vſus, ius In re, vt loquuntur,
reale. Finis & effectus, vti frui re alie-
na, ad vitam tantum, non vlterius. § 3.
E *Inſtit. eod. & infr. quibus mod. vſusfruct.*
Adiacens, vti boni viri arbitratu. *vide infr. vſufruct. quemadm. caue.* Affinis V-
ſui: de quo paulo poſt. Contraria, illa
quæ vel impediunt vſumfructum con-
ſtitui, vel conſtitutum extinguunt. *vi- de infr. quibus modis vſusfruct. amit. §. 5. Inſtit. eod* Et hæc † quidem generatim
diſta ſufficiant, ad intelligēdum quid 10
ſit vſusfructus: nunc amplius quomo-
F do acquiratur, amittatur, quib. in re-
bus conſtituatur, quæ actiones de v-
ſufructu proditæ ſint, perſcrutemur.

DE

DE VSVFRVCTV accreſcendo. Tit. II.

1 *Quibus modis vſusfructus conſtituatur.*

2 *In coniunctis accreſcendi ius tantum obtinere.*

3 *Quid ſit ius accreſcendi.*

4 *De triplici coniunctione.*

CONſtitui † atque acquiri vſumfru-
1 ctum conuentione, ſtipulationib.
teſtamento, dubium non eſt: *§. 1. Inſt. de*
vſufr §. fin. Inſt. de ſeruit. ruſtic. prædior. nec
id maiori declaratione opus habet.
Moribus tamen noſtris non niſi cū tu
toris ad id dati authoritate, conſtitui
mulieri vſusfructus aut dotalitium in
bonis mariti poteſt: *Sox. lib. 1. articul. 44*
Rebuh. diff. 13. de tutel. Conſtituitur etiā
& acquiritur vſusfructus præſcriptio-
ne lōgi temporis, iure Nouo: *leg. fi. verb.*
vſusfr. C. de præſ. long. temp. quamuis iu-
re Veteri, quo ſeruitutes non præſcri-
bebantur, *l. ſeruit. 14. inſ. de ſer.* contra fue
rit. *l. iuſto. 44 § antep. de vſuc.* nec obſtat
quod vſusfructus cauſam habeat diſ-
continuam, vnde videri poterat, non
niſi tempore immemoriali poſſe præ-
ſcribi. *Dd. in l. foramē. 27. de ſeru. vrb. præd.*
Nā diſcrimen illud Continui & Diſcō
tinui actus, tantum obtinet in ſeruitu
tibus prædialibus, in quibus ideo con
ſideratur Continuitas actuum, quia
prædijs debentur, quæ ſunt inanima,
nec aliter quam per continuationem
actus continuo poſſideri poſſunt. *vide*
contra diſputata inſr. de ſeruit. In perſona-
libus ſecus eſt, quia à perſona hæ ſer-
uitutes animo ſemper continuo poſſi
dentur, etiamſi actus non ſint cōtinui
l. 3. § ſaltus. § in amittenda. l. ſi id quod. 25. §
fin. l. clam 6. § 1. de acquir. poſſ. Vnde pro
continuis indiſtinctè omnes perſona-
les ſeruitutes habentur: debentur e-
nim perſonæ, ſeu homini. At homo
continua voluntate ſemper poſſidet,
& poſſeſſionem animo retinet, etiam-
ſi non ſit in continuo actu poſſidendi.
vide Bar. in l. iuſto. 44. §. non mutat. de v
ſucap. Illud etiam enodemus, ſi vſus-
fructus pluribus coniunctim relictus
ſit, quomodo per Ius accreſcendi in-
A terdum vſusfructus acquiratur: quæ
propria eſt huius tituli materia, *vide*
Paul lib. 3 tit. 6. Cujac ad Vlpia. tit. 24. Go-
mez. de iur. accreſc. & quæ dixi in §. ſi eo-
dem Inſt. de legat.

¶ Sciēdum igitur eſt. Ius accreſcen- 2
di locum non habere, niſi Coniūctim
vſusfructus legatus ſit. Nam ſi Separa-
tim vnicuiq; partis rei vſusfructus re-
linquatur, verbi gratia: Mæuio fundi
B Tuſculani vſumfructum pro dimidia
parte do lego: alteram partem vſus-
fructus Titio lego; ſine dubio ius ac-
creſcendi ceſſabit *l. 1. in princ. hoc tit.* Er-
go in cōiunctis tantum ius accreſcen-
di locum habet.

¶ Eſt aūt Ius accreſcendi, cum duo- 3
bus aut pluribus cōiunctis, altero defi
ciente, alteri pars deficientis adijcitur
& accreſcit. Cuiacio hic eſt Ius retinē-
C dæ vel nanciſcendæ partis eius qui nō
concurrit, vel concurrere deſijt. Porrò
Coniuncti vocantur, quià lege vel ho-
mine ita connectuntur, vt pro vno ha-
beantur. *l. plane. 34 in princ. de leg. 1.*

¶ Triplici autem modo fit hęc con 4
iunctio. Re, Verbis, ac Re & Verbis ſi-
mul, *l. triplici. 142. de verb. ſignif. l. re con-*
iunctis. 89. de legat. 3. Re quidem: vt, Ti-
tio vſumfructum fundi loco, Seio eiuſ
D dem fundi vſumfructū lego, Hic enim
cum vnicuiq; in ſolidum vſusfructus
legetur, nō tam ius accreſcendi, quam
ius non decreſcendi locum habet. Fi-
unt enim partes concurſu vtriuſq; le-
gatarij, ex forma legati. Vtriq; enim
in ſolidum vſusfructus eſt legatus.
Quamobrē altero legatariorum mor-
tuo, aut repudiante legatum, quia cō-
curſus ceſſat, alteri in ſolidum vſus-
E fructus iure non decreſcendi cedet.
Verbis tantum coniunguntur, quib.
æquis pro indiuiſo portionib. vſusfru
ctus relinquitur, hoc modo: Titio &
Męuio vſumfructum ęquis partib. do,
lego. *d. l. re coniunct.* Hi enim Re ſeparati
ti ſunt, quia ęquales partes ſunt reli-
ctę: nō quidem corpore diuiſę, ſed in-
tellectu Nam ſi corpore diuiſę eſſent,
vtique dimidia parte ſeparatim reli-
F cta nulla eſſet coniunctio *d. l. plane. de*
leg. 1. In his igitur propriè locum habet
ius accreſcendi, vt ſi alteruter moria-
tur, aut repudiet legatum, alteri pars

Digitized by Google

eius accreſcat. Re & verbis iunguntur. quibus idem, partibus nullis expreſſis, in eadem oratione coniunctim relinquitur: vt, Titio & Mæuio vſumfructum Tuſculanum do lego. Hic enim Verbalis coniunctio ſola non eſt, cum partes nullæ ſint expreſſæ: nec Realis ſola, cum verbis iungantur legatarij: itaque verbis & Re coniuncti ſunt: ac tam iure non decreſcendi, quod eſt re coniunctorũ, quam accreſcendi, quod B coniunctis verbo proprium eſſe diximus, vtuntur, cæteriſq; ſunt potiores. *d. l. 1. §. idem eſt. 1. hoc tit. d. l. re coniuncti. vbi Dd. præcipuè Iaſ. de legat. 3. d. § ſi eadem. Inſtit. de lega. vbi dixi.* Sed de hac materia difficili & inexplicata, ſatis hoc in inſtituto dici non poteſt. *Vide Cuiac. hic, & paſſim in tit. de legat.*

QVANDO DIES Vſusfructus legati cedat. Tit. III.

C

1 *Vſusfructus diem ab adita hæreditate cedere.*
2 *Ratio eius.*
3 *Quare reliqua legata à morte teſtatoris cedant.*

D

1 Illud † autem notandum eſt, vſufructu legato, diem eius Cedere, id eſt, vſumfructum deberi, *l. cedere diem, 213. de verb. ſignif.* non a morte teſtatoris, vt cætera legata, ſed ab adita hæredi-
2 tate. *l. vnica. hoc tit.* cum † quia vſusfructus intelligi non poteſt, niſi ſit, qui eum conſtituat, quique frui patiatur: *l. 3. ſup. de vſufru.* nempe hæres, qui nullus E exiſtit ante aditam hæreditatem: totum quod ratio, quamobrem cæterorum legatorum dies cedat à morte teſtatoris, hic ceſſat.

3 ¶ In his enim ideo ſtatim cedit, vt legata moriente ante aditam hæreditatem legatario, ad hæredẽ eius tranſmitti poſſint, neque fiant Caduca: *§ ſi coniunctim. Inſtit. de legat. l. vnica. §. cum igitur. in fi. e. & §. in nouiſſimo. C. de Cadu. tollendo.* quod in vſufructu locum ha- F bere non poteſt, cum is ſemper moriente vſufructuario vna extinguatur, vtpote qui perſonæ cohæreat: *l. 2. & 3.*

A *quando dies legat. cedat. l. vnica. §. libertatib. C. de cad. tollend.* vt fruſtra omnino eius dies ante ipſam conſtitutionem, quæ demum poſt aditam fit hæreditatem, ſit ceſſura.

QVIBVS MODIS Vſusfructus, vel vſus amittitur. Tit. IIII.

B

1 *Quare placuerit vſumfructum aliquando extingui.*
2 *Vſusfructus finitur morte.*
3 *Capitis diminutione.*
4 *Interitu vel mutatione rei, non dominij.*
5 *Ceſſione.*
C 6 *Conſolidatione.*
7 *Non vtendo.*
8 *Male vtendo.*
9 *Quaſi morte, & tempore.*

Qvia † diximus morte finiri vſumfructum, *l. 3. § fin. h. t.* videamus & 1 de reliquis modis, quibus vſusfructus vel vſus amittatur. Placuit enim has ſeruitutes certis modis extingui, ne D inutiles eſſent proprietates, ſemper abſcedente vſufructu. *l. 3. l. an vſusfruct. 5. 6. ſupr. de vſufru. §. vſusfru. in fin. Inſt. eod.* Præter † mortem igitur vſufructuarij, 2 etiam capitis ipſius diminutione extinguitur vſusfructus: *l. 1. hoc tit.* quia, quod ad priorem ſtatum attinet, pro mortuo minutus habetur: atq; olim quidem quacunque diminutione: *l. 3. hoc tit. §. fin. Inſt. eod.* nouiſſimo † autem 3 E iure (quo ſublatis mancipationum ſolennib. minima capitis minutio penè obliterata eſt:) maxima & media tantum, non etiam minima. *l. corruptionem. 16 in fin. C. de vſufruct.* Cum autem hoc modo morte aut capitis minutione vſusfructus extinguitur, fructus vltimi anni nõ pertinent ad vſufructuarium aut eius hæredem, niſi quatenus ſunt percepti: *§ in vero. Inſtit. de rer. diuiſ. vbi* F *vid. quæ dixi*: quod tamen iure Sax. in induſtrialibus non obtinet. nam quicquid vſufructuarius cõſeuit, id quamuis nec dum maturũ neq; perceptum.

ad

Digitized by Google

ad ſuum hæredem tranſmittit. *Reinh. diff. vltim. part. diff. 11.*

4 ¶ Amittitur etiam vſusfructus, Interitu ſeu mutatione rei. Cùm enim ius ſit in re, hac ſublata, ipſum extingui neceſſe eſt, modo tota res pereat: nam in parte totus etiam vſusfructus retinetur. *l. ſi cui. 53. ſup. de vſufr.* Oportet igitur totã rem interire, vt ſoluatur vſusfructus, aut certe in aliam formã mutari: veluti vſufructu ædium legato, ſi ædes corruerint, vel exuſtę ſint, corrumpitur vſusfructus, ita vt ne areæ quidẽ vſusfructus debeatur. non enim areæ, ſed ædium vſusfructus legatus eſt: *l. repeti. 5. §. rei mutatione. 2. h. t.* aut ſi ager flumine vel mari inundatus ſit, *l. ſi ager. 23 cum l. ſeq.* vel ab hoſtibus captus fuerit. *l. ſi ager. 23 eod.* His tamen poſterioribus caſibus reſtituta proprietate vſusfructus reſtituitur, niſi forma rei planè ſit immutata. *d. l. ſi ager. 23. & 26.* Dixi vero, Rei ipſius mutatione diſſolui vſumfructum. nam dominii mutatione, vt quando proprietarius fundum alienat, nec vſusfructus, neq; iter actusve deperit. *l. neq. vſusfructus. 19. h. t.*

5 ¶ Item finitur vſusfructus, ſi is Cedatur (id eſt alienetur: nam ceſſio ſpecies eſt alienationis legitimæ, vt tradit Boetius ad Topica Ciceron.) domino proprietatis: quia res ſua domino amplius ſeruire nequit, & vſusfructus cùm proprietate conſolidatur. Cedendo aũt extraneo nihil agitur, vt inquit Iuſtinianus, *§. fin. Inſtit. de vſufru.* cum perſonæ vſusfructus cohæreat: *l. ſi vſusfructus. 4. de nouat.* à qua diuelli non poteſt, niſi legitimis modis iam traditis: quibus aliquando divulſus, ad proprietatem redit: non autem per ſolam ceſſionem, quæ nullius eſt momenti. *arg. c. non præſtat. de reg. iur. l. 2. 3. 4. de op. leg. l. quod pupillæ. 30. quan. di leg. ceda l. hæc conditio de condit. & demonſtr.* Atque ita intelligendus eſt Pomponius, *l. ſi vſusfructus. 66. de iur. dot.* cum ait: Ceſſione extraneo facta, nihil ad eũ tranſire, ſed ad dominum proprietatis reuerti vſumfructum: ſcilicet, legitimo tandem modo extinctum. Iniquum enim eſſet, cum nullum delictum, nulla etiam vis inſit in ceſſione, eo facto quempiam ius ſuum amittere, *c. non*

A *præſtat. de reg. iur. in 6. l. ea quidem. C. ſi mancip. ita fuer. alien. Bald. in l. 2. C. de epiſc. aud. Aluar. in c. 1 Quid iuris, &c.* Iure tamen Sax. mulier dotalitium ſuum, cuius quaſi vſumfructũ quendam habere videtur, è manu ſua transferens atq; cedens iure ſuo priuatur: *Reinhar. part. vlt. diff. 22. per art. 21. & 32. lib. 1. & Lehen. c. 58. 59. 69. Zob. de artic. 21. Vveych. artic. 39 & art. 57*, ac fortaſſe idem olim

B fuit in ceſſione iuris ſolenni, de qua Pomponius loqui videtur. *d. l. ſi vſusfructus. 66. vide quæ dixi in §. vltim. Inſtit. de vſufruct.*

¶ Contraria quoq; Conſolidatione vſusfructus perit: *l. ſi tibi fundus. 17. h. t. §. item finitur. Inſtit. eod. l. idem. 6 de vſufr. accreſ. l. cum in fundo. 78. § vxor. de iur. dot.* ſcilicet quando proprietas aliquo caſu, vſufructuario obvenit. 6

C ¶ Poſtremo, Non vtendo per modum & tempus, *l. placet. 25. h. t.* Nam etiam vel certæ partis, vel pro indiviſo vſusfructus non vtendo amittitur. Atque hoc quidẽ tempus olim exemplo cæterarum vſucapionũ erat bienniũ, *l. corruptionem. 16. verſ. non vtendo autem per annum vel biennium. C. de vſufruct.* vt oſtendit Iulius Paulus lib 3. Sentẽtiarum. Hodie decẽnium inter præſentes 7

D eſt, vicennium inter abſentes. *l. fin. C. de ſeruit. l. corruptionem. 16. C. de vſufruct.*

¶ Male vero vtendo vſufructuarius an amittat? Et eum teneatur ex cautione ad id quod Intereſt, *l. 1 & tot. t. inf. vſufruct. quemadm. caueat.* non videtur ex hac cauſa perdere, niſi res in non vſum incidat: vt quando hyeme vtitur, cum tantum æſtate conceſſus vſusfructus eſſet. *l. ſi commun. 13. quemadm. ſer. amitt.* 8

E Pleriq; tamen etiam male vtendo corrumpendoq; ſubſtantiam rei, vſufructuarium iure ſuo cadere volunt, *Bald. Caſtr. in Auth. qui rem. num. 3. C. de ſacr. Eccl. ſ. per l. hæc amplius. 9. §. fin. de damn. infec. l. cognouimus. C. de mancip. & col. lib. 11. & l. eos. C. de aquæduct. lib. 11. Iaſ. in l. diuortio. 8 § ſi fund. im. ſolut. matrim.* velut colonum, *l. 3. C. de locat. d. l. cognouimus*, emphyteutam, *Auth. qui rem C. de ſa-*

F *croſ. Eccleſ. Iaſ. in l. 2. num. 98. de iur. emphyt.* vaſallum, *c. 1. §. penult. vbi Bald. n. 2. de pac. tenend.* mariti viduam: *Aut. Not. conſil. vlt. num. 11. Aymo Cra. conſil. 300.*

5 *Confeſſoriã nõ dari domino fundi.*
6 *Negatoria cui, ad quid detur.*
7 *Quare in incorporalib. negatoria detur, non in corporalibus.*

1 REſtat † vt exequamur, quæ actiones, quibus, cõtra quos, & ad quid harum perſonalium ſeruitutum nomine cõcedantur. Et cum vſusfructus vel petatur tanquã debitus, vel ad aliquem pertinere negetur quaſi nõ debitus: proditæ ſunt in hanc rem duæ actiones, *l. 1. h. t.* quemadmodum & pro cæteris ſeruitutibus: *§. æque. Inſt. de act.*
2 quarum † altera quis confitetur & aſſerit ſibi vſumfructum deberi, vnde & actio Confeſſoria vocatur. *l. 2. l. 5 § 1. h. t.* Quoniam illa qui agit, ius quod ſibi adeſt confitetur, ad hunc modum: SI PARET VSVMFRVCTVM MEVM ESSE, *Theophilus in d. §. æque* &c. Altera aſſeritur libertas prædii, negaturque vſusfructus, quem quis indebite ſibi vſurpat: vt, SI PARET ADVERSARIVM IVS VTENDI FRVENDI FVNDO MEO NON HABERE. &c. Hinc negatoria dicta eſt hæc actio *d. l. 2. h. t.* Vtraq; vero Realis eſt, quia ratione rei competit. *§. æque. vbi Ted. Inſt. de act. l. 2 com præ. l. 4 l. 6 ſi ſer vet. l.* Confeſſoria vindicatio eſt ſeruitutis. *l. creditori 9. de oper. no. nunciat. l. 4. de ſeruit.* ſeu actio in rẽ ſpecialis, qua ius in re poſtulatur. *l. 3. in prin. C. de præſcr. 30. annor.*
3 ¶ Confeſſoria aũt agit, qui vſumfructum ſibi velut ſuum, vel aliam ſeruitutem aſſerit, *l. et qui. 16. de ſeruit. l. creditori. 9. de oper. nou. nunc. l. 5 & paſſim h. t.* nec tantum aduerſus dominũ qui ſeruitutẽ debet, ſed omnes omnino qui impediunt vſumfructum, quocunque tandem modo id fiat: *l. ſi quis diuturno. 10. §. age inf. ſi ſeruitus vend. l. vti frui. 5. §. vtrum, 1. h. tit.* & ad hoc agi, vt iudex declaret vſumfructum ſibi competere, condemnetq; aduerſarium vt patiatur actorem vti frui, nec in poſterum impediat: eoq; nomine caueat, *l. vn. vbi Bart. C. vti poſſid. c. fin. de reſt. ſpo. l. harum. 7 l. egi. 12 inf. ſi ſer. vend.* præſtetque fructus (ſi forte aliquo tempore poſſedit) perceptos, & id quod intereſſe poteſt actoris, creatum ſibi impedimentum non fuiſſe *d. l. vti frui 5 §. fin.*

A ¶ Ex quibus apparet, aliam eſſe hanc actionem, quam illam Perſonalem, qua ad conſtituendum vſumfructum, ex teſtamento forte, vel contractu contra hæredem, aut eum qui promiſit, agitur. Hæc enim non eſt Confeſſoria. nam non confitetur actor in ea ius quod habet, ſed quod nõ habet petit, tanquam ſibi debitum conſtitui. Vnde Perſonalis eſt actio, non Realis, quia non competit ratione iuris quod rei inſit. Nullum enim ius in re eſſe poteſt, priuſquam ſit illud conſtitutũ. At hæc de qua agimus, realis eſt: petit enim actor declarari, ſibi ius eſſe eiuſmodi iam ante conſtitutum & quæſitum, & in iure antea ſibi conſtituto perfruendo, impediri ſe à reo non oportere contendit. 4

C ¶ Hæc autem actio domino ſeruitutis non autem fundi domino datur: quia qui habet fundum, integrumque dominium, ius utendi fruendi ſeparatum, & ſeruitutẽ non habet: nec enim poteſt alicui ſuus fundus ſeruire. *l. vti frui 5. in prin. h. tit.* Sed ſi impediatur in poſſeſſione ſuæ rei, agere licet illi interdictis, quæ in hoc prodita ſunt, vt ſuæ vnicuique poſſeſſiones ſine impedimento liberæ ſint, atq; ſaluæ, *vide inf. vti poſſ. & vnde vi.* 5

¶ Porro actio Negatoria, velut ſuperiori cõtraria, domino fundi datur: aduerſus eũ qui vſu aliquo ſeruitutis libertatem rei impedit, & ſibi vſurpat: *Bald. in l. quemadmodũ. 29. § 1 ad L. Aquil.* contra quem dominus per hanc actionem libertatem ſui prædii aſtruit: negatq; aduerſario vſumfructum deberi: vnde & Negatoria appellatur. Petit enim vt iudex declaret ſuum prædium eſſe liberum: iubeatq; cauere aduerſarium, ne in poſterum ius ſeruitutis vllum vſurpet, & quanti intereſt præterito tempore non vſurpatum fuiſſe, vt id ſibi rependat. *d. l. vti frui. h. t. leg. 12. ſi ſeruitus vend.* Ex qua ipſa actionis formula patet: cur in incorporalibus negatorie agi permittatur, cum ad petẽdas res corporales id genus actionis proditum non ſit. *§. æque. Inſt. de action. vbi dixi.* 6

¶ Nam in his qui poſſidet, ei actio nulla datur, per quã neget actoris rem 7

Digitized by Google

eſſe: *l.1.§. interdictum inſ. vti poſſidetis.* cũ A quia ei ſufficere debet quod habeat poſſeſſionem: vt non opus ſit ſuperva-caneis actionibus iudicia onerari: tum quod non acturus ſit de iure ſuo, ſed alieno: quod perabſurdum eſt: *d.l.vti frui. l. loct. 4. § competit ſi ſeruit. vend.* quicunq; enim cum aliquo agit, ex eo iure quod ipſe habet *l.1. ſi pars hæred. peta.* cauſam ſuam iudici probare neceſſe habet, vt recte annotavit Theoph. *ad* B *d. § aque. vide Bart. & Caſtr. in l. . 2. de exc. rei vend.* Nam alioqui poſſeſſori, ſi agat de iure alieno, nihil profuturum eſt, declarari aduerſarium nõ eſſe dominum: neq; enim, etiamſi is dominus non ſit, ideo ſequitur, poſſeſſori dominium competere *l. ſed ſi poſſeſſori. 11. de iure iur.* Multo autem minus illi proderit, ſi aſſerat tertium, puta, Titium eſſe dominũ. Nam de iure & re aliena ne- C mo, niſi idoneo mãdato agere poteſt: & vt maxime agat atq; obtineat: non tamen aut ſibi proderit, quia de iure ſuo nihil probauit, nihilq; iudicatum eſt: aut vero domino, quia ſententia & res inter alios dicta, aliis neq; prodeſt neq; nocet. *l. ſæpe 63 de re iud.* At in incorporalibus, qui Negatoriam proponit, etſi verbo negat, tamen reuera Confeſſoria agit, Qui enim inficiatur D alteri ſeruitutem deberi in ſuo fundo, affirmat & confitetur rebus ipſis prædium ſuum eſſe liberum. *l. loct. 4. § pen. & fin. cũ ll. ſeqq. l. ſicuti. 8. inf. ſi ſeruitus vẽdicetur.* iusq; eius libertatis oſtendere intendit. Et hæc quidem de tractatu vſusfructus dicta ſufficiant: ſi illud prius monuerimus, has actiones eodẽ tempore durare, quo rei vendicationem. Quod igitur dicitur, his actioni- E bus decem & viginti annorum ſpacio præſcribi, id ſic intelligo: quando tanto tempore ius ſeruitutis aut extinctũ, aut quæſitum eſt. *l.2 de ſer. vide hoc dicte Iaſ. in § aque. nu. 37. Inſt. de act. pe l. corruptionem. 16. C. de vſufr. l. penul. C. de ſeruit.* nam ſi præſcriptio ob iniuſtitiam tituli, aut interruptionem, aut malam fidem, aliudve impedimentum cõpleta non ſit: haudquaquam putaverim, a- F liter quam 30. annorũ ſpacio his actionibus præſcribi. ſicut & de rei vendicatione ſupra eſt expoſitum. *ad tit. de rei vend. vide Iaſ. quamvis dubitantem in d. § aque. n. 39 l 3. C. de præſcr. 30. ann.* Omitto nunc quæſtionem, an mala fides 1. õ hanc etiam præſcriptionem inhibeat: de qua alibi fortaſſis erit dicendi locus. Certum tamen eſt, iure ciuili non inhiberi, *vide l. 3 4. 6. 7. ... C. de præſc. 30. annor. l 2. l. vlt. C. de annal. ex ep. l mora. vbi Salic. num. 5. C. de rei vend. & in l. vlt. num 25. C. de euic. diui Adria. to Cent. Bart. num. 3. Caſtr. num. 6 & Dd. l. ſequitur. §. viam de vſucap. Caſtr l. hoc autem. num. 4. de ſeruitut. vrb. prædio. Ripa l. nemo poteſt. num 113. de legat. 1. Fel n. Rubr. de præſcrip. num. 18. & in c fin. num. 6 eod. tit. Pariſ. conſ l 101 n. 18. vol. 1. Socin. iun. conſil 45. num 65. vol. 1. Bonius de præſcript. ſta. § 1. num. 12. & 18.* cum abſq; reſpectu poſſidentium, neque conſiderato, vtrum bonæ malæ ve fidei ſint, tantum in odium agere negligentium ſit inducta. *d. l. vt perfect. l. vlt. C. de ann. except. Bart. & Dd. l. cum notiſſimi. C. de præſcr. 30. annor.* vt aliquis eſſet controuerſiarum finis: *l 3. l. 4. cum ſeq tot. tit. C. de præſcr. 30. annor.* nec in incerto manerent dominia, ſi poſt tantum interuallũ res petitionibus cuiuſuis relinquerentur. Cæterum Iure Pont. aliud inductum volunt. *Canon. c. vlt. de præſcript. Bonius de præſcr. ſtat. n. § 1. n 33. 34. Tiraq. de retrac. conuen. § 1 glo. 2. n. 20 & de præſcr. § 1. gl. 2. & hanc magis communem teſtatur Anton. Gab. lib. 5. concluſ. 3. de quo ſcripſi conſil. 5.*

DE OPERIS SERVORUM. Tit. VII.

Eſt autem conſimile vſusfructus, operarum legatum: quando videlicet nõ ipſe vſusfructus: ſed ſerui hominis (cæterarũ enim animantiũ vſus non in operis, ſed in vſufructu eſt, *Go- uea lib. 1. Lec. c. 7.*) operæ legantur vel inter viuos conſtituuntur. Cum enim fructus hominis in operis conſiſtat, & retro in fructu hominis operæ ſint: *l. fructus 4. hoc tit.* conſequens eſt, operis ſeruorum legatis vel conceſſis, & fructum, *d l. 4.* & vſum *l operis. 5. h. t. vbi tamen Gou. d. c. 6 pro vſum legit, vſumfructum.* atque ita etiam vſumfructum effectu conceſſum, intelligi. *d. l. 5.* Verũ hoc differũt, quod nec capitis diminutione,

Digitized by Google

tione, imò ne morte quidem ipſius cui debentur, *l. 2. de vſufruct. lega. cum & ſeq. Bald. & DD. ſup. C. de vſufruct.* neq; non vtendo operæ amittantur. *l. 2. h. t.* cuius ratio eſt, quod operæ in actione hominis cōſiſtant, neq; ſint in rerum natura, priuſquam præſtantur: *l. opera. 9. de operis libertor.* Quod autē non eſt, id neque capitis diminutione, ne morte, aut non vtendo, perire poteſt: *l. 2. h. t. & l. Sempronius. 26. de vſu & vſufr. legat.* Privatio enim præſupponit habitū, vt vulgo loquuntur. *l. dicem. 116. de ver. obl. l. nam etſi. 5. de iniuſt. rup. & irr. teſt.* Adde, quod operæ quandam habeant cum dominio cognationē: *d. l. operæ. de oper. liber.* cui argumēto eſt, quod cum uſusfructus vſucapione proprietatis non amittatur. *l. locū. 17. § proprietarius. 2. ſupr. de vſufru. l. inſto. 44. § non mutat. de vſucap.* operarum tamen legatum, ſeruo vſucapto, pereat. *l. 2. de vſu & vſufru legat.* Vt igitur dominium non extinguitur primo domino moriente, ſed trāſit ad eius hæredes: ita & legatarius, ad ſucceſſores ſuos operarum legatū tranſmittit: quæ operę præſtandæ erunt, donec is a quo ſunt edendæ fuerit ſuperſtes. nam eius morte finiūtur, *arg. l. interdum. 34. de oper. lib. l. vnic. § ne autem. C. de cad. tollend.* Goueanus *lib. 1. cap. 7.* illam affert rationem, quod vſusfructus ſit ius perſonale, operæ non ſint: ſed magis ex re quæ eas debet, ſpectentur.

DE VSV ET HABItatione. Tit. VIII.

1 *Vſum ſimilem eſſe vſusfructus.*
2 *Quid contineat vſus.*
3 *Quando vſusfructus cōtineatur.*
4 *Quare frui pro parte, non vti poſſumus.*
5 *De habitatione.*
6 *Habitationem nō vtendo, aut capitis diminutione non extingui, ſed morte.*
7 *Quid inſit habitationi.*

NVnc † videndum eſt de Vſu & Habitatione, quæ ſeruitutes quoque
1 perſonales ſunt. ſicuti vſusfructus, cuius quædam quaſi pars ſunt: *l. per ſeruū.*

A 14. § 1. *h. t.* vt merito idem ius in parte, quod in toto, ſeruetur. *l. quæ de tota. de rei vend.* Conſtituitur autem vſus ſine Fructu, vt quis vtatur re ad ſuas neceſſitates, non vero fruatur ad vtilitatem: *l. 1. l. per ſeruum. 14. § 1. plenum. 12. h. t.* & iiſdem omnino modis, quibus vſusfructus, conſtitui ac deſinere ſolet. *d. l. 1. in prin. Inſt. eod.*

B ¶ Itaq; cum Vſus non omne omnino emolumentum, quod quoquo modo ex quaq; re percipi poteſt, ſed tantum quantum opus eſt ad victum vtēti, comprehendat, vt ante diximus: *ad tit. de vſufru.* conſequens eſt, cui vſus relictus ſit, eum Vti poſſe ad ſubſidia vitæ, Frui vero non poſſe. *l. 1. h. t.* Vnde vſu ædium legato, habitare cum coniuge & familia parentibusq; & inquilinum quoq; recipere, dum ipſe inhabitat, vſuarius poteſt. *d. l. 2. 3. 4. 5. 6. 7. hoc tit.* Locare vero ſeorſum aut concedere habitationem ſine ſe, aut vſum vendere, permiſſum non eſt: *l. ſed neq. 8. l. ſi habitatio. 10. in fin. h. t.* cum hæc omnia, quantum ad fructus ipſos attinet, vſufructuarius facere queat. *Inſtit. eod. in princ. verſ. nec vlli.* cuius ea eſt ratio, quod ad vſufructuariū omnis rei vtilitas pertineat: vſuario tamen id tantum ſit conceſſum, vt pro conditione ſuæ perſonæ re vtatur. Quod ſi locare alij ſeorſum vel vendere ius ſuum habitandi poſſet, iam vti domo ad neceſſitates ſuas, contra naturam vſus, deſineret. *d. l. plenum. § equitij. 3. & § ſi vſus. 4 in verb. quemadmodum enim concedere alii operas poterit, cum ipſe vti debeat.* Paria in conſtituto cæterarum rerum vſu dicenda ſunt: verbi gratia, ſi vſus fundi relictus ſit, poteſtas habitandi, deambulandi, vtendi etiam fructibus naturalibus, vt pomis, floribus, lignis, fœno, &c. quatenus ad quotidianum victum opus eſt, facta videtur. Domino autem fundi in ſerendo, colendove impedimento eſſe: aut fructus induſtriales, vt vinum, frumentū, &c. eius ſumptu atque facto prouenientes, decerpere, & alienam in meſſem falcem immittere, vſuarius non debet. *d. l. ſi habitatio. § fin. cum l. ſeq. hoc tit.*

¶ Vſus tamen nomine, aliquādo & Fructus continetur quoties ex verbis 3

Digitized by Google

finiatur: & ſæpius cõmittitur, toties videlicet, quoties vtens re abutitur. Sequens vero cõmittitur finito demũ vſufructu *d.l.1.§.vlt.* Recte autem faciẽt hæres & legatarius, ſi Qualis res ſit, cùm frui incipit vſufructuarius, in teſtatum redegerint: vt inde apparere poſſit, an & quatenus peior facta ſit. *d.l.1 §.recte.* 3 Hac ſtipulatione etiã continetur, Dolum malum abeſſe, abfuturumq; eſſe *l.1.h.t.*

B ¶ Nec ſolũ ſatiſdare iubet Prætor, cùm vſusfructus legatus, aut aliter cõſtitutus eſt: ſed etiã cùm vel vſus ſine fructu legatur: *l. vſu.11. h.t.* vt cum de ſolo vſu cautio fiat: vel contra fructus ſine vſu: puta vel quia teſtator ſimpliciter fructũ legavit, nulla uſus mẽtione facta: quod perinde eſt atq; ſi vſum fructum legaſſet: *l. per ſeruũ.14.§.1. ſup. t.1.* vel quod vere fructus non iure ſeruitutis (nam fructus ſine vſu eſſe non poteſt, vt ſit videlicet ſeruitus) ſed legati obtigerint: vt in reditu prædii vi-

C

A dere licet, cum vindemina legatur aut meſſis. Sed etſi habitatio, vel operæ hominis, vel cuius alterius animalis relictæ fuerint, licet per omnia hæc vſum fructum non imitẽtur, nihilominus tamen cogendus erit legatarius cauere, *d.l.5.cum l.ſeq.* aut actiones quib. ad id compellatur, ſuſcipere. *l. ſi vſuſfr. 9.§.1. h.t.* Cautio autem non de Nuda promiſſione intelligatur, *vt in l. 2. C. de ver. ſig. & ſup. qui ſatiſd. cog.* ſed datis Fideiuſ-

B ſoribus, *l. 4. vbi gloſſ. C. de vſufr. l.1. verb. datis fideiuſſoribus. qui ſatiſd. cog.* ſiquidem haberi poſſunt. Si vero nec fideiuſſoribus neq; pignoribus ob inopiam cauere vſufructuarius queat, æquius eſt eum ad Iuratoriam cautionẽ admitti: *Auth. generaliter. C. de epiſc. & cleric. Cyn. Bald. Caſtr. in l. 4. C. de vſufruct. Ang. in princ. Inſtit. de vſufr. gloſſ. &* Dd. *in c. quae*

C *fronte. de appell. Bald. & Iaſ. in Auth. cui relictum. C. de ind. vid. tollen.* etiamſi hoc in diſceptationem à nonnullis, atque dubium vocetur. *gl. & Bart. in d.l.4.*

DIGEST. LIB. VIII.

DE SERVITVTIBVS.

Tit. I. C. 3.34.

1 *Continuatio & diſpoſitio huius materiæ.*

2 *Quid ſit ſeruitus realis.*

3 *Seruitutem ad aliquam vtilitatem referendam.*

4 *Definitio Dd. improbata: & diuiſio ſeruitutum.*

5 *Quomodo cõſtituãtur ſeruitutes. Cauſa efficiens.*

6 *Quibus in rebus Materia.*

7 *Quæ ſit forma conſtituendæ ſeruitutis.*

8 *Quare ea cõſtitutio nec diem neq; conditionem recipiat.*

9 *Regulæ de fine, natura & proprietate ſeruitutum.*

1 SERvitutes † aut Perſonarũ ſunt, vt Vſus, Vſusfructus, Habitatio: aut Rerum, vt ſeruitutes Ruſticorum prædiorum & Vrbanorũ, quæ proprie ſeruitutes dicuntur, vt ex inſcriptione huius tituli

F patet. Ac de illis quidem hactenus. nunc & has exponamus, primo quidẽ generatim, *ad hũc t.* poſt per ſpecies; *ad tit. de ſer. vrb. præ. & de ſer. ruſt. præd. & cõ. de ſeruit.* tum quomodo petantur *ad tit. ſi ſer. vend.* poſtremo, quibus modis amittantur, *ad tit. quem. ſer. amit.*

¶ Porro, vt à definitione ordiamur, 2 SERVITVS EST IVS AGENDI, HABENDIVE ALIQVID IN FVNDO ALIENO AD SVI PRÆDII VTILITATEM QVOD IVRE COMMVNI AGERE, HABERE NON

Digitized by Google

22. de vſu & hab. l. Lucius. 37. de ſer. ruſt. prædio. Cyn. in l. vlt. nu. 3. C. de præſcript. long. temp. Bald. in l. 1. n. 2. & l. vt pomum. h. t. Reales ſeu prædiales, quæ ad vtilitatem prędiorum cōſtituuntur. *l. 2. 3. 4. 5. de ſeru. ruſtic. præd. gl. in l. 1. §. vlt. verb. computanda. eod. titul. Caſt. in l. pecoru. eod. titul. Angel. in §. vlt. Inſtit. eod. dicens, hanc eſſe communem. Capol. de ſer. real. cap. 2. num. 6. & de ſer. ruſtic. præd. cap. 4. & cap. de aquæductu. nu. 5. & 6.* de perſonalibus ſuprà dictum eſt, quas omnes eſſe continuas expoſui. *Bart. in l. iuſte. §. non mutat. de vſucap. Capol. de ſeruit. cap. 19.* In prædialibus contra eſt: quarum nonnullæ ſunt Continuæ, videlicet aut actu, aut potentia: quædam Diſcōtinuæ, quarum ſcilicet vſus per ſolam operam humanam habetur, quæ quando nequeat in continuo & perpetuo eſſe exercitio atq; actu, diſcontinuam efficit ſeruitutis cauſam. *Dd. in l. ſeruitutes. 14. hoc t. & in l. foramen. 27. infr. tit. 1.* Eſt & illa diuiſio à Dd. tradita, alias eſſe ſeruitutes Nominatas, quæ ſcilicet nominatā & certā iuris ſpeciem habent, alias verò Innominatas, quæ ſingularē formam, certumve nomen non habent. *gl. in l. 1. verb. computanda. de ſeruit. ruſt. præd. Bald. Dd. in Rub. C. de vſufruct. Capoll. tract. ſeruit. cap. 19.* item alias Diuiduas haberi, alias Indiuiduas. *l. 1. §. ſi vſusfructus. ad l. Fal. l. ſtipulationes. 72. vbi Dd. de verb. oblig. Capoll. de ſer. cap. 10. Duar. diſp. lib. 1. cap. 59. vid. Iaſ. in l. 2. §. & harū. n. 2. de verb. oblig.*

5 ¶ Conſtitui ſeruitutes Pactionibus inter Viuos, & Vltimis voluntatib. ab his qui ius conſtituendi habent, *l. qui per 16. l. poteſt 15. com. prædio. §. fin. Inſt. eo. & de vſufruct. in prin. Cap. tract. ſer. cap. 19.* dubium non eſt. Conſtituitur etiam & acquiritur hodie (nam olim contra fuit. *l. ſi alienam. 10. § hac iure. de vſucap. vide infr. tit. de vſucap.*) ſeruitus Præſcriptione longi temporis, exēplo rerum immobilium: *l. fin. C. de præſcr. long. temp. l. 2. C. de ſeruit. Dd. in l. ſeruitutes. 14. hoc t.* quando ſcilicet cum titulo poſſidetur: vt quia iure conſtituta ſit à non domino: *Cyn. & Caſtr. in d. l. 2. per l. fin. C. de long. temp. præſcript. Capoll. de ſeru. vrb. cap. 20.* quādo vero ſine titulo ſcientia & patientia domini opus eſt, *d. l. 2. C. de ſeruit.* quæ ſit loco tituli, *l. ſi quis. 10. ſi ſer. vind.* ad vſucapionem longi temporis complendam: nam ad præſcriptionem longiſſimi temporis, ſeu 30. annorum complendam, neutro eſt opus. *Capoll. de ſer. vrb. prædior. cap. 20. per doctrinā Caſtr. in d. l. 2. vide Franc. Balb. tract. præſcript. & l. Celſus. 27. de vſucap.* Et hæc in cōtinuis ſeruitutib. obtinent. Nam diſcontinuę non præſcribuntur, quia præſcriptio continuam poſſeſſionē, quæ hic nulla habetur, exigit: tanto tamen tempore, cuius initij memoria nō ſuperſit: *l. ſeruitutes. 14. vbi Dd. h. t. Capoll. de ſeru. vrb. c. 19.* velut priuilegio quodam has etiam acquiri volunt. Sed & iure Sax. indiſtincte omnes 31. annis acquiruntur. Et hæc quidem ita recepta ſunt: & cōmunib. calculis approbata, in foro quoque frequentantur *Guid. Pap. deciſ. 573.* quæ ſi quis ad veritatem iuris limare ac exigere velit, pfecto reperiet, hanc diſtinctionē neq; iure nec firma ratione vlla probari. Omnes enim ſeruitutes, natura ſua continuam cauſam habere debent: *l. foramen. 27. de ſeruit. vrb. præd.* quæ quidē ſeruitutis natura ſeu potētia quādocunq. libet vtendi, vel ipſis teſtibus Doctorib. *Alex. conſil. 16. in cauſa num. 13. vol. 5.* magis conſideratur quam continuitas actus: ſufficere enim debet Poſſe quem vti, & actū ſeruitutis Semper poſſe exiſtere. *d. l. foramen.* Præterea cū lapides cædere in alieno fundo, ſit actus diſcōtinuus & ſeruitus diſcontinua: tamen eam conſuetudine acquiri definitū eſt: *l. venditor. 13. §. ſi conſtat com. præd.* atqui conſuetudinem longo tempore etiam in ſeruitutib. *l. 1. C. de ſeruit.* induci, ab omnib. eſt traditum *Bart. nu. 14. Iaſ. nu. 43. & & alij in l. de quib. ſup. de legib. p l. 1. & 2. C. quæ ſit long. conſuet. l. ideo 34. de legib.* Quod ſi fateantur cōſuetudinem, quę & ipſa actus habet diſcontinuos, nec con[...]ret pſonis, lōgo tempore, maxime in ſeruitute cædendorum lapidū diſcontinua, præſcribi: cur idē in cæteris id genus ſeruitutibus prædialibus negatur? Nam quod aiunt, cōſuetudinē ut tacito Populi conſenſu fundari, eoq; eſſe continuam: an nō idem obtinet in ſeruitutibus, *d. l. venditor. §. ſi conſtat* quarum vſus patientia & taciturnitate domini firmatur? *l. 2. C. de ſeruit.* Quid vè-

diorum vrbanorũ obſeruatur. l. ſi aliena. 10. §. hoc iure. de vſucap. l. ſeruus. 43. §. incorporales. de acqu. re. dom. non modo reales, ſed nec etiam perſonales, vt vſumfructum, & ſimiles: *l. vſus. 44. §. non mutat. vbi omnino de hac materia vide Cuiac. item Reuard. ad l. Scribon. de vſucap.* idq; propter legem Scriboniam, quæ eiuſmodi vſucapionem certis ex cauſis inhibuit: *l. 4. §. vlt. de vſucapio.* primo fauore libertatis, & odio ſeruitutis. B Vt enim contra libertatẽ perſonarum, ſeruitus nullo tempore præſcribitur, *l. vltim. C. de long. temp. præſcript. quæ pro liber.* ſed bene contra ſeruitutem libertas: *l. 1. & 2. C. eod. tit.* argumento à perſonis ad res ducto, *l. qui furere de ſtat. hom. l. ſi quis inquilinos. 112. §. ſi ita legatum. de lega. 1. l. ſi quis filio. de iniuſt. rupt. teſtament.* viſum fuit æquum, vt prædiorum libertas præſcribi poſſet, ſeruitus non poſſet: C *d. l. 4. §. fin. vbi Cuiac. ad verb. libertatem de vſucap.* quanquam hac in parte ſubtilis fuiſſe videtur apud veteres diſtinctio: hæc videlicet: vt ſeruitutes ruſticæ, velut diſcontinuæ, & quæ propterea non poſſidentur, *d. l. ſeruitutes. 14. in prin. de ſeruitut.* non vtendo amitterentur, *d. l. 4. § ſi viam.* eoq; illarũ libertas præſcribi non poſſet. nec enim D eorũ iurium libertas apud veteres vſucapiebatur, quæ non vtendo amittebantur. *Paul. lib. Sentent. 1. cap. 17. de ſeruit.* In præſcribenda enim libertate, facto opus eſt eius, qui ſeruit: vbi vero ius non vtendo perditur, nullo eiuſmodi facto opus eſt, ſed ſola ceſſatio ſufficit eius, cui ſeruitus debita eſt *vide Cuiac. in l. 4. §. v. t. ad verb. libertatẽ de vſucap.* Ex quo fiebat, cum nõ vtendo ſer- E uitutes diſcontinuæ perirent, puta vſusfructus, *vide ſup. quib. mod. vſusfructus amitt.* & ſeruitutes ruſticorum prædiorum: vt in his præſcriptio libertatis, velut ſuperuacua, nõ fuerit admiſſa: vſucapio enim ſuo genere odioſa eſt: quare cum alia ratione prouideri poſſet, ne incertæ manerent poſſeſſiones, puta cum per ceſſationẽ non vtẽtis ſeruitus amitteretur, vſucapio non F videbatur admittenda. Vrbanæ vero ſeruitutes, vt pote perpetuo actu continuæ, ſua natura non vtendo euaneſcere non poterant, cũ in perpetuo vſu

A atq; actu eſſe intelligãtur: eoq; harum libertas, quãdoquidẽ aliud remedium nõ ſupereſſet, facto eius, q eam ex ſuo prędio deberet, pręſcribebatur, *l. 5. et 6. de ſeruit. vrban. præd. l. ſi quis aliꝰ 18. §. vlt. quemad. ſeruit. amit. l. 4. §. vlt. de vſucapio.* Verbi gratia, ſi tignũ ſemel alienis ædib. iure ſeruitutis iniunctũ fuerit (nec enim pactionib. ſed re ipſa conſtituitur ſeruitutis ius reale) cõtinua eſt ſer- B uitus: eoq; quãuis tignũ eximatur, tamen illa durat, durante ſcilicet foramine in pariete alieno (nam in ſuo habere foramẽ, nihil ad ſeruitutis ius pficit, *l. foramen. de ſeruit. vrban. præd.*) & nõ vtendo nõ extinguitur: ea de cauſa maximè, ꝙ ſemel acquiſita, & continuò poſſeſſa ſit, vt tempus ceſſationis ius illud quæſitum auferre nequeat, cum tempus non ſit modus tollendæ iſtiuſ- C modi continuæ ſeruitutis *l. 4. h. t.* Quare hoc caſu opus eſt præſcriptione libertatis, ex aliquo facto eius q ſeruitutem debet: puta ſi foramẽ in ſuo factũ obſtruat, aut dominũ cui ſeruitur, deinceps ea ſeruitute vti vetet: isq; in eiuſmodi prohibitione facta per legitimũ vſucapionis tẽpus acquieſcat: *Iaſ. in l. quo minus. de fluminib. l. 2. vbi Dd. C. de ſeruit.* Ad ꝙ olim ſufficiebat biẽnium, D quo res immobiles vſucapiebantur; *in princ. Inſtit. de vſucap.* hodie vero opus eſt decẽnio: quod à Iuſtiniano, in reb. ſoli, & quę his cohærent iuribus, velut ſeruitutibus, eſt introductũ. *l. pen. C. de ſeruit.* Iuſtinianus enim, longo demum tempore vſucapi res ſoli voluit: quarũ exemplo & ſeruitutes, velut iura his rebus inhęrentia, ſemper eodemq; tẽpore præſcribuntur. *l. 2. in verb. exemplo* E *rerum immobilium. C. eod.* Altera ratio legis eſſe potuit, quod ſeruitutes nõ per ſe, ſed tantum cum ipſo prædio poſſideantur: *d. l. ſeruitutes. 14. d. l. 4. § ſi viam. de quo Gouean. Lect. lib. 2. cap. 14. ex l. 1. de vſufruct. lega.* eoq; per ſe nec poſſideri, neque in bonis eſſe intelliguntur. *l. 1. de vſufr. lega.* cum autem ſine poſſeſſione non procedat vſucapio, *l. ſine. 25. de vſucap.* non videbatur eſſe conſentaneũ, vt per ſe ſeruitus vſucapi poſſet. F Tertia, quod iura incorporalia olim neque traditionẽ reciperent, nec vſucapionem: *l. ſeruus. 43. §. incorporales. de*

A *acquir. ſer. dom.* vnde & actiones, quæ legibus certis non erant concluſæ, perpetuo dabantur, *in prin. Inſtit. de pe p. & tem. actio. vbi dixi. l. ſi mulier. 21. §. 1. quod me cauſ.* donec ſacris conſtitutionibus ad 30. ann. ſunt redactæ. *l. 3. cum ſeq. C. de præſcrip. 30. ann. in prin. Inſtit. de perp. & tēp. actio.* Cùm itaq; ſeruitutes quoque iura ſint incorporalia. *in princ. Inſtit. de reb. corpor. & incor.* merito iuxta horū naturam atq; regulā *d. l. ſeruus. §. incorporales.* Vſucapioni & illæ eximebantur. Quarta ratio maximè in ſeruitutib. ruſticorum prædiorū valebat: ꝙ ſcilicet vſus earū non eſſet continuus, *d. l. ſeruitutes. 14. h. t. l. cum vſusfruct. 13. de vſu & vſufru. lega.* vt continuo poſſideri quadam iuris ſubtilitate non viderentur; & proinde nec rectè vſucapi poſſent, cum abſq; continua poſſeſſione, nulla vſucapio cōpleatur, *l. 2. l. nemo. 13. C. de præſcriptio. long. temp. c. illud. 8. de præſcript. l. 3. in verb. per continuationem poſſeſſionis. de vſucap.* Sed hanc ſolam rationem non ſatis fuiſſe idoneam, nec per ſe valere oportere, ex eo intelligi poteſt, quod (vt ante dictum eſt) non modò diſcontinuæ, ſed etiam continuæ, maxime vrbanæ ſeruitutes lege Scribonia, deinde omnia & qualiacunq; iura incorporalia, prohiberentur vſucapi. Quāquam autem hæc legis Scriboniæ prohibitio, ætate veterum I.C. h.e. Seueri & Alexandri Seueri temporibus, quibus præcipui I. C. de quorum reſponſis Pandectæ cōfectæ ſunt, floruerant, fuit vſurpata: *l. ſi aliena. 10. §. 1. in verb. hoc iure vtimur, de vſucap. d. l. ſeruitutes. 14. in verb. idemq; obſeruatur. h. t.* nihilominus tamen ſciendum eſt, tempore immemoriali potuiſſe etiam tum iura incorporalia, & in his ſeruitutes acquiri. *l. 3. §. ductus. 4. de aqu. quot. l. 3. de loc. & itin. pub.* non iure præſcriptionis. ſed iure conſtituti: *l. 2. §. ductus aquæ de aq. quot. & æſti.* quod ex vſu tanti temporis præſumatur, initio ſeruitutem pactione, & domini fundi ſeruientis voluntate fuiſſe conſtitutam. Vetuſtas enim vicem legis conſtitutæ conuentæque, quam quisque rei ſuæ dicere poteſt, *l. ob res 20. de pact. dot.* obtinet: *l. 1. §. fin. de aq. pluu. arcen.* & cum ignoretur principium eius vſus, qui tam longiſſimo tempore durauerit, *l. ſi arbuſt. de probat. d. l. 3 de loc. & itiner. pub.* merito præſumitur is bono principio atq; titulo, h.e. conceſſu & voluntate domini, conſtituta pactionib. ſeruitute, inductus eſſe: cui præſumptioni iure ſtatur, cum probari contrariū in re immemoriali non poſſit. Deinde & illud tenendum eſt quibus in rebus iure veteri non currebat vſucapio, vt ſtipendia-

B rijs, tributarijs & c. in ijs poſſeſſoris nihilominus poſſeſſionem longo tēpore continuatam, ſolere præſcriptionibus ſiue exceptionibus, *l. 45. in prin. in verb. præſcriptio longæ poſſeſſionis. item. & occupanti datam exceptionem de vſucap. l. emptor. 9. C. de long. temp. præſcript. vide quæ dixi Inſt. de vſucap.* ac etiam vtilibus actionibus datis defendi, *l. 3. & tot. tit. de diuerſ. tēp. præſcrip. l. 2. C. de præſcript. long. tempo.* atq;

C ita longo tempore ſeruitutes vtiliter quæri *l. 2. 3. C. eod. l. ſi quis 10. ſi ſeru. ven.* ex quo factum eſt, vt etiam apud veteres poſſeſſio. vel potius vſus & conſuetudo. *l. ſeruitutes 19. in verb. habendi cōſuetudine. de ſer. vrb. præd. l. 1. in verb. longi temporis conſuetudinem. C. de ſeruit.* vel quaſi poſſeſſio *l. ſi quis. 10. in prin. ſi ſeruitus vindicetur* ſeruitutis, longo tempore, hoc eſt, decem annis inter præſentes, 20.

D inter abſentes, *Paul. lib. 5 ſentent. tit. 2. l. 2. C. de ſeruitut. Cuiac. ad leg. 4. §. vltimo de vſucap.* vſurpata quamuis non vſucaperetur, tamen propter diuturnam poſſeſſionem defenderetur: *d. l. ſeruitutes. 19. d. l. ſi quis 10. l. 1. §. vltim. de aqua pluu. arcen. d. l. 2 creditor. §. ſi conſtat.* ita vt vtilem ſeruitutis effectū. ea poſſeſſionis vel quaſi conſuetudo obtineret: *l. 1. C. de ſeruit.* adeo vt & Vtiles actio-

E nes hoc nomine & Publiciana *l. cum ſponſus. 14. § in vectigalib. de Public. in rem act.* poſſidenti darentur: *dict. l. ſi quis. 10.* dum tamen non Vi, nec clam, neque Precario ab alio vſus eſſet *d. l. ſi quis. 10* (quibus tribus modis mala fide poſſidetur, *l. Pomp. 13. §. 1. de acquir. poſſ.*) & continuata eſſet per longum tempus poſſeſſio. Quod adeo verum

F erat, vt licet vectigalia prædia & tributaria nō vſucapiantur, quod pleno Quiritum iure non poſſiderētur, præſcriptione tamen iſta defendatur eorum poſſeſſio. *l. ſi finita. 15. § ſi de vectigalibus,*

ctigalibus. de damn. infect. l. cum ſponſus: 13. §. in vectigalib. de public. in rem action. Cuiac. in d.l. 4. §. vlt. dixi Inſt. de vſuca. Ac quamuis alias præſcriptio longæ poſſeſſionis, ad obtinenda loca publica (quia hæc non modo vſucapi, ſed non poſſideri quidem priuatim poſſunt) concedi non ſoleat *l. 45. in princ. de vſuc.* tamen in his aliquod ius (quod in dominio priuato poſſeſſioneq; eſſe poteſt) occupanti, detur Exceptio iſta, Quamdiu ſcilicet occupatum id tenet. *d.l. 45. in verb. occupanti datam exceptio.* vt ſi quis in littore habeat quid ædificatum, aut pluribus annis in diuerticulo fluminis publici, quod priuato acquiri poteſt, *l. 1. & tot. tit. de fluminib.* ſit piſcatus: vtitur. n. exceptione Quãdiu occupat: ſed ædificio diruto, aut poſtquam piſcari deſijt, alterum eodẽ iure vti prohibere nequit: *d.l. vlti.* non enim ex ſola facultate & vſu piſcationis, inducitur poſſeſſio alios excludens, cum res ſit meræ facultatis, vt vno deſinente piſcari (qui in ſua occupatione, quandiu, piſcatio ſcilicet durat, nõ eſt impediendus: cum hic locũ habeat regula, Qui prior eſt tempore, potior ſit iure, *l. 2. C. qui pot. in pign.*) alter quo minus ibidem piſcetur, prohiberi non poſsit: niſi prohibendi ius, & Poſſeſsionem pluribus annis, hoc eſt, lõgo tempore prior poſſeſſor & piſcator continuerit. Atq; ita Martiani reſponſum *l. ſi quiſquam. 7. de diuerſ. temp. præſcript.* accipiendum videtur: quod etſi non faciat mentionem eiuſmodi factæ prohibitionis, tamen eam præſupponi non eſt perabſurdũ: cum quia prohibendi ius concedit, quod in actu meræ facultatis, & in loco publico admitti nequit, niſi eiuſmodi prohibitionis ius per longum tempus ſit continuatum, ac (vt ita dicam) iuſtificatum: tum etiam, quia poſitum eſt illud reſponſum in tit. de diuerſ. & tempor. præſcript. vbi de præſcriptione quæ datur expoſitione vel quaſi longi temporis, quæ abſque eiuſmodi prohibitione non acquiritur, *Iaſ. in l. quo minus. de flumini. Bal. & Dd. in l. 2. C. de ſeruit.* agit certum eſt: *l. 3. & t. tit. de diuerſ. temp. præſcript.* vt iuxta Rubricã, & ſubiectam materiam accipi id reſpõſum,

A ſeu (vt noſtri loquuntur) intelligi Nigrum iuxta Rubrũ, non ſit à recta interpretandi ratione alienũ: quanquã fortaſſe negatiua lectio verior eſt: ALTERVM EODEM IVRE VTI NON PROHIBET: *ita legit Gribal. Mopha.* quę quidẽ omnem difficultatem tollit: ſi tamen affirmatiue legas, eo quo diximus modo, cum Papiniani reſponſo *l. præſcr. 45. de vſuc. vide quæ dixi in §. flumine. Inſt. de rer. diuiſion.*

B cõciliari recte poteſt: ſcilicet vt quãuis inhibeatur publicorum locorũ vſucapio, eoque nec longæ poſſeſſionis præſcriptio ad obtinenda loca iuris gentium publica concedi ſoleat: *d.l. præſcrip*: qui tamen [illegible] bus annis poſſederit certum aliquod fluminis diuerticulũ, prohibere [illegible] at, quãdiu piſcatur, & occupatum [illegible] uerticulum tenet: *d.l. ſi quiſquam [illegible]*

C *præſcript. 45. in verb. occupanti [illegible] exceptio.* non vero prohibere [illegible] occupare deſiſt, & ceteria [illegible] citiumq; piſcationis inter [illegible] & in huius iuris Quaſi poſ [illegible] per prohibitionem longo [illegible], *vid. Bald. & Dd. in l. 2. C. [illegible] in l. quo minus de fluminib. [illegible]* Sed vt ad ſeruitutũ poſ [illegible] tamur, de hac agi [illegible] re-

D ſponſo Antonini *l. [illegible]* (ſi tamen à Iuſtiniano [illegible] eſt) cùm in eo reſcribi [illegible] ſeruitutem, exemplo [illegible] lium: ſcilicet earum, [illegible] idem olim quod in ſeruit [illegible]: cuiuſmodi erãt olim omnes fundi prouinciales, qui Italico iure non cenſerentur: in his enim non obtinebant iura vſucapionum: *in princ. Inſt. de vſu. [illegible]*

E eoq; fiebat. vt longa harum rerum poſſeſſio, exceptionibus & vtilibus actionibus defenderetur: *d.l. 3. de diuerſ. temp. præſcriptio. l. 2. C. de long. tempor. præſcript.* cuius rei exemplo quarũ ſeruitutum quoque ius poſſeſſorium longa poſſeſſione, videtur innuere Antoninus. Non enim de iure proprietatis & dominij ea Conſtitutio accipi poteſt, ſiue de poſſeſſionbus Italici ſoli, ſiue

F de Prouincialibus interpretari velis: cum conſtet, ante Iuſtinianum in vſucapienda rerum immobilium proprietate, non longo tempore, de quo ibi-

O

agitur, ſed tantum biẽnio opus fuiſſe in agris Italicis. *in princ. Inſtu. de vſuc.* in reliquis vero, nullo tempore: *Vlpianus titul. 1. vide quæ dix. Inſtitution. de vſucap. in prin.* dominium vſucapiendo, ſed tuitione Prætoris *l. 1 quibus mod. vſusfruct.* tantum Quaſi dominium ope Exceptionis quæri potuiſſe. *in princip. Inſtit. de vſucap. Theoph. l. §. per traditionem. Inſtit. de rer. diuiſ.* Nec vero obſtat declarationi iam factæ, quod alibi vſu 30. dierũ, ſeruitutis poſſeſſio etiam in diſcontinuis quæri videatur. *l. 1 & toto titulo de itin. actuq. priuat.* Nam in eo interdicto non agitur de iure poſſeſſionis, ad quod acquirendum longo tempore opus eſt: *l. 2. C. de præſcriptio. long. tempor. lege 2. C. de ſeruit.* vt ibidem Vlpianus oſtendit: *l. apparet. 5. verſ. ꝗ. de itin. actuq. priuat.* ſed de ſimplici vſu itineris & viæ ruſticæ, quam ob commoditatem transuehendarum frugum atque fructuum non impediri ei qui triginta diebus vſus eſſet, viſum fuit vtilius, donec ſcilicet de iure poſſeſſionis plenius foret cognitum. nam de proprietate (id ꝙ falſo à noſtris traditur) quæri illo iure, hac in ſpecie non potuit: cum ſeruitutes, pręſertim diſcontinuę puta Iter, Via, &c, etiam iuxta Dd. ſententiam, nullo tempore (prout iam dictum eſt) olim præſcriberentur. Itaq; quia illud ius propter commoditatem viarum, ſingulari ratione fuit inductum: ideo nec ad aquęductus pertinet: *l. 1. §. quod autem de aqu. quot. gloſſ. in l. 1. princip. verb. ruſticu. de itin. actuq. priat.* neque ad ſeruitutes vrbanas: *d. l. 1. §. 1. de itine. actuq. priuat.* & conſequenter nec ad iura poſſeſſionum eſt extendendum, *d. l. apparet. 5. §. penultim.* Hæc igitur ita iure veteri obtinuerunt: nec putandũ eſt parum inter vſucapionem & hanc longi temporis præſcriptionem interfuiſſe. Illa enim iuris eſt, hæc facti. *Cuiacius in l. 2. §. vltim. pro empto.* Illa ex lege 12. hæc contra ſubtilitatem iuris ex ęquitate iuriſdictionis Prętorię: *lege 1. quib. modu vſusfruct.* ideoque illa dominium adiicit. *l. 3. de vſucap. l. traditionibus. C. de pact.* quod lex dare poteſt: *dixi §. 2. Inſtit. de bonor. poſſ* hæc non dominium, ſed exceptionem ſuppeditat: *tot. titul. C. de long. temp. præſcript. & Dd. de diuerſ. temp.*

A *præſcr. Cont. lib. diſput. 1. cap. 12.* quia Prætor dominos non facit. *§. 2. Inſtitutio. de bon. poſſeſſ* nec dominia adiicit, *l. qui vſumfructum. ſi vſusfruct. peta.* ſed poſſeſſiones ſolum tuetur. *d. §. 2. Inſtitut. de bon. poſſeſſ. & paſſim D. eodem.* Illam nec mala fides: *l. bona fidei. 48. de acquir. rerũ dom. vide infra. de vſucapion* & ideo neq; litis conteſtatio interpellat: *l. ſi poſt. de rei vendi. l. 2. pro donat. l. Iulianus. §. quantum. ad exhibend.*

B hanc & mala fides. *l. penult. C. de præſcriptio. long. tempo. l. penul. C. de præſcrip. 30. annor.* & litis cõteſtatio *Cuiac. in d. l. 2.* interrumpit. Vſucapio tantum ſequuta cõdemnatione rumpitur & ideo lite omiſſa procedit: *d. l. ſi poſt. l. ſicut. §. ſed ſi quæratur. ſi ſer. vendice. Theop. Inſtitut. de diuiſio. ſtipulat* Præſcriptio longi temporis ſemel per litem interrupta, etiam hac omiſſa nõ procedit.

C *Cuiac. in d. l. 2.* Sed Iuſtinianus vt omnes iſtas controuerſias & ſubtilitatum nodos, Gordio nodo lõge intricatiores, vno gladio atque ictu diſcinderet & auferret è medio: totum hoc ius vſucapionum mutauit, ſiue (vt ipſe loquitur) transformauit, conſtituitque, vt & res ſoli prouincialis, decem vel viginti annis, ad inſtar rerum Italici ſoli. *tot. titul. C. de. vſucapion. transforma.*

D & eadem ratione ſeruitutes indifferenter omnes longo tempore, hoc eſt, decem annis inter præſentes, 20. inter abſentes vſucaperentur, peræquè atque res ipſæ immobiles. *l. vlt. C. de long. temp. præſcript*, eodemq; tempore voluit, non vtendo omnes indifferenter amitti. *l. penultim. C. de. ſeruit. l. corruptionem. 16. C. de vſufruct.* Nam valde fallũtur, qui Iuſtinianeam conſti-

E tutionem *d. l. vlt.* tantum ſeruitutibus perſonalibus & realibus, quę continuę ſint, intelligunt, cum expreſſe in eâ mentio fiat vſusfructus: quę ſeruitus cauſam habet diſcontinuam, & quamuis perſonalis ſit, tamen non aliter animo poſſidetur, quam quælibet ſeruitus realis, vel iuriſdictio, conſuetudo, ius venandi, & ſimilia iura territorijs cohęrentia: quę tamen pre-

F ſcribuntur longo tempore, vt ante eſt expoſitum. Iam vero non habet rationem vllam, cum Iuſtinianus omnia iura incorporalia, *l. omnes. 4 & tot. titul.*

Digitized by Google

C. de præſcript. 30. annor. etiam fiſcalia, *d. l. omnes. 4.* certis temporum metis, nẽ-
pe 30. & 40. annis indiſtincte, ſiue con
tinui eſſent actus, ſiue diſcontinui, *vi-
de l. cum notiſſimi. 7. d. l. omnes. C. de præſcri.
30. ann. l. plures. 18. C. de fid. inſtrument. l.
fin. C. de fund. patrimon.* incluſerit: dicere
ſolas ſeruitutes diſcontinuas exem-
ptas à regula eſſe, nec vllo præſcri-
ptionis tempore, niſi immemoriali
(quod genus præſcriptio non eſt, ſed
potius priuilegium, & præſumpta cõ-
ceſſio, *a c. ſuper. §. præterea de verb. ſignif.
l. 3 §. ductus aquæ. de aqu. quot. & æſt.*) ac-
quiri: maxime cum nulla dari poſſit
differentiæ ratio, quare propter domi-
niorum ac poſſeſſionũ incertitudinem
non peræque in his atque aliis iuri-
bus, vſucapionum iura debeant obti-
nere. Concludo igitur, totum hoc ius
& diſcrimen præſcribendarum ſerui-
tutum vetus (vt & alia vſucapionũ iu-
ra, *tot. titul. C. de vſucap. transform.*) à Iu-
ſtiniano transformatum, correctumq́;
ad eum quem dixi modum eſſe: reli-
quias tamẽ illius veteris iuris atq; di-
ſcriminis in Pandectas fuiſſe relatas:
ſeu quod ea iuris mutatio, cõpoſitis iã
Digeſtis, hac parte ſaltem primatenus,
*d. l. vnic. C. de vſuc. transf. quæ data eſt poſt
conſulatũ Lampadij, quo tẽpore Digeſta iam
cõponebantur, & tantum non erant abſoluta.*
facta ſit: ſeu errore aliquo atq; incuria
vt alia multa: ſeu, quod abſq; huius ali-
qua cognitione, reliqua iura ſeruitutũ
& vſucapionũ, de libris I. C. conquiſita
& collecta, ſatis commode intelligi
non poſſe viderentur. Et hæc quidem
de conſtitutione præſcriptioneq́; ſer-
uitutis, quaſi de cauſa Effectrice, dicta
ſufficiant: nunc ad reliquas ſeruitu-
tum cauſas progrediamur.

6 ¶ Materia, ſiue ſubiectum in quo e-
xiſtunt ſeruitutes, ſunt Prædia: & ea
quidem (vt diximus) Aliena: quorum
vel in Solo conſiſtunt, vt ſeruitutes ru-
ſticorum prędiorum: vel in Superficie,
id eſt, in eo quod ſolo ſuſtinetur, puta
ædibus, &c. vt pleraq; ſunt vrbanorum
prædiorum, *l. 3. hoc t.* item aut in Toto
fundo, aut Qualibet eius parte. *l. ad cer-
tam. 6. hoc titul. Capoll. de ſeru. vrb. 16. gloſſ.
& D. in l. pro parte. 11. h. t.*

7 ¶ Quod ad Formam conſtituendæ
A ſeruitutis attinet, ſciendũ eſt differre
promiſſionẽ ſeruitutis à Conſtitutio-
ne. Promiſſio perſonam tantum obli-
gat. Conſtituitur vero ſeruitus non ali-
ter quam patientia domini qui fundũ
ſeruiẽtem poſſidet, & vſu eius cui ſer-
uitus eſt cõſtituta: *l. ſi. h. t.* puta ſi ſtipu-
latorem in ſuum prædium ſeruitutis
promiſſor inducat, & patiatur eum ſer
uitute vti. *l. 1. in fin. inf. de ſeru. ruſt. præd. l.*
B *penult. h. t.* Patientia enim pro traditio-
ne habetur in rebus incorporalibus. *l.
3 §. dare. ſup. de vſufr.* quę aliam verã tra-
ditionem non recipiunt. *l. ſeruus. 45. §.
incorporales. 1. de acquir. rer. dom.*

¶ Hinc exiſtimari poteſt, quamob 5
rẽ Papinianus *l. 4. h. tit.* dixerit, Seruitu
tes, ipſo iure neq; ex tempore, neq; ad
tempus, neq; ſub cõditione, neque ad
certã conditionem, verbi gratia, Quã-
C diu volã, poſſe conſtitui. Loquitur e-
nim diſerte de cõſtitutione ſeruitutis,
non vero de promiſſione: quæ cur diẽ
aut conditionem non poſſit recipere,
nil video. *l. exiſtimo 93. de verb. obl. vide
Conna. li. 4. Comment. cap. 8. Gouean. Lect.
li. 1. c. 9.* Nec enim ius In re, ſed Ad rem
tantum inducit, & obligationem merè
Perſonalẽ, quæ eſt illius naturæ, vt
conditionem & diem recipiat. *Cap. de
D ſer. vrb. ca. 22. per l. 4. § 1. hoc tit. l. ſi quis. 29.
de ſer. vrb. præd.* Vbi vero quis conſtituit
ſeruitutem, factum ipſum patientiæ
præſentaneum vt ſit, oportet, quo prę-
dio ſeruitus imponatur: quæ ita im-
poſita, nõ poteſt amplius ipſo iure pa-
ctionibus hominũ alterari, neq; diem
aut conditionem recipit. Habet enim
natura ſua cauſam continuã & perpe-
tuã. Deinde hæc iura nihil aliud ſunt
E quam prædiorum qualitates *l. quid a-
liud de verb. ſign.* ſeu conditiones. *l. vt a.
23. § ſi fundus ſeruiens. de ſer. ruſt. prædio.*
Quanquam autẽ perſonis ſeruitus, vt
vſusfructus, ad diem vel ex die deberi
poſſit: *l. 4. ſup. de vſufr.* tamẽ reb. & præ-
diis qualitas ſub cõditione vel ex die
non imponitur: quia nõ efficitur niſi
ex vſu & cõditione ac poſſeſſione præ-
ſenti: quæ vbi ſemel cõpetere cœpit,
F poſtea ipſo iure per pactum diei vel
temporis, quod extra rem eſt, tolli ne-
quit. Sed tamen quod æquũ eſt condi-
tiones ſeruari, *l. 1. ſup. de pact.* idcirco ſi

hæc adiiciantur, per pacti vel doli exceptionem, ex æquitate iuris Prætorij, aduerſus iuris ciuilis ſubtilitatem occurretur, contra placitum ſeruitutem vendicanti. Modum quoq; adiici poſſe ſeruitutibus conſtat: veluti quo genere vehiculi agatur, vel vt equo duntaxat: vel vt certum pondus vehatur: aut ſtatis anni temporibus, certiſve dieb. vtatur. *l. 4. §. fin. cum l. ſeq. hoc tit.* Nec enim modus facit, quo minus ſeruitus ſit ſimplex, continua & perpetua: ſed vſum tantum ſeruitutis definit, ac certis legibus moderatur: quod minimè contra naturam eſt ſeruitutis.

9 ¶ Ad finem, Effectum, Vim & Naturam ſeruitutum pernoſcendam, vtile fuerit has regulas tenere. I. Seruitutũ non ea natura eſt, vt faciat aliquid quis: velut vt viridaria tollat, aut amœniorem proſpectũ præſtet, aut vt in ſuo pingat, vel (vt alij legunt) pangat: *l. quoties. 15. §. fin. h. t.* hoc enim fieri ab altero, noſtri prædij nihil intereſt: ſed vt patiatur, aut non faciat aliquid, idq; principaliter. Nam in conſequentiam aliquando quid facere cogitur: vel natura ſeruitutis, vel pacto contrahentiũ id poſtulante. *l. etſi forte. 6. §. etiã. 2. l. ſicuti. 8. §. diſtan. 2. infr. ſi ſerui. vindicetur.* cũ id prędio vtile eſſe poteſt. Seruitutes enim aut prædiorũ ſunt, aut hominũ *d. l. quoties. 15. h t.* hoc eſt pertinẽt ad vſum aut hominis, aut prædij. Quæ homini ſeruiunt, Perſonales: *l. plenum. de vſu & hab.* quæ rei. Reales iudicantur. *l. 2. 3. 4. cum ſeq de ſerui. ruſt. prad.* nec vltra cõſtitui poſſunt quam prædio opus ſit: *l. ergo. 5. in ſi. de ſeru. ruſt. prad. Cuia. lib. 3. ca. 28.* quæ neutri ſeruiunt, ſeruitutes non ſunt, quia non ſeruiunt, & vſum cõmoditatemq; alteri præſtant: *d. l. quoties. 15. h. t. Gouea. Lect. lib. 1. cap. 15.* verbi gratia, ne eas per fundum tuum, neve ibi cõſiſtas *d l quoties 15. h. t. & dixi ſupra in definit.* II. Seruitutes natura ſua perpetuæ ſunt, & continuam habent cauſam, *l. foramen. 28. inf. de ſeruit. urban. prædior.* quamuis continuam poſſeſſionem non ſemper habeant. *l. 14. in prin. h. t.* III. Hoc quoq; ſeruitutis proprium eſt quod diuiſionem non recipiat. Vnde pro parte neque legari, nec adimi via poteſt, nec pro parte dominij ac-

A quiritur. *l. pro parte. 11. h. t.* Vt ſi fundum cum aliquo communem habeam, non poſſum illi ſolus, quærere vel imponere ſeruitutem. Nam neq; mihi ſoli pro parte, nec toti fundo quicquam adipiſcor: quia ſocio quærerẽ contra regulam qua traditur, Neminẽ alterius fundo ſeruitutem acquirere poſſe: *d. l. pro parte. l. ſi vnus ex ſocijs. 19. infr. de ſeru. ruſt.* B *prædior.* neq; imponẽdi ſeruitutẽ communi fundo, ius eſt inuito ſocio, quia conditionẽ eius facerem deteriorem: *l. 2 h. t. l. per fundum. 11. l. vnus. 34. infr. de ſeru. ruſt. prædior.* id quod non licet: *l. non debet. 75. de reg. iur. §. religioſum. Inſt. de rer. diuiſ.* &, in re communi melior eſt conditio prohibentis. *l. an vnus. 11 ſi ſer. vendic. l. ſi quis. 6. comm. diuid.* IIII. Seruitus in toto fundo tota eſt, *l. ſi cui. 9. h. t.* & tota in qualibet eius parte. *l. ad cer-* C *tam. 6. hoc tit.* Hinc quod dicitur, Pro parte ſeruitutem retineri, *l. vt pomum, 8. § fin. h. t.* non eam habet ſignificationẽ, quaſi pars ſeruitutis, quæ eſt indiuiſibilis, retineri poſſit: ſed quod in parte fundi tota ſeruitus retineatur. V. Natura ſeruitutum eſt, vt per ſe poſſideri nõ poſſint: ſed intelligatur poſſeſſionem earum habere is, qui prædium poſſidet. *l. ſi ædes mea. 32. §. fin. infra* D *titul. 1.* Et hæc quidem in genere de ſeruitutibus dicta ſufficiant. Nam quę ad ſpecies earum pertinent, hæc ſequentibus titul explicabuntur.

DE SERVITVTIBVS VRbanorum prædiorum.

Tit. II.

E

1 *Prædia vnde dicta, & de vrbanis ac ruſticis.*
2 *De ſeruitutib. vrbanis ac ruſticis.*
3 *De ſeruitute altius tollendi, vel non tollendi.*
4 *De ſeruitutibus luminum.*
5 *De ſeruitute ne proſpectui officiatur.*
F 6 *Stillicidij vel fluminis ſeruitus.*
7 *Tigna immittendi.*
8 *Proiectum habendi.*
9 *Oneris ferendi.*

10 Cloaca.

10 *Cloaca.*
11 *Foraminis.*
12 *Poſitum non habendi.*

1 PRædia † dicta ſunt à præſtando, authore Varrone: quod his pignori datis, publice mancipes fidem præſtẽt: eoque nomine venit rerum immobilium & Solum & ſuperficies: puta fundus, & quicquid in ſuperfice fundi eſt ædificatum: domus, villa ruſtica, horreum, &c. Itaque prædiorum ſignificatio, latius patet quam fundorũ. *Iaſ. in l. ſi pro fundo. 33. C. de tranſact. l. quaſi. l. fundi. l. locus. de verb. ſign.*

2 ¶ Prædia porro alia Vrbana ſunt, alia Ruſtica. Vrbana nominantur, quæ ad habitandum præcipue ſunt ædificata non ſolum in oppidis, ſed etiam in villis & vicis. §. 1. *Inſt. de ſeruit.* Vnde & ſtabula meritoria, recipiendis mercede tã equis quam hoſpitibus idonea. *l. vrbana. 198. de verb. ſignif. l. eod. iure. 4. §. ſtabula. in quibus cauſ. pig.* & prætoria, *l. 2. infr. tit. 1.* quæ ad habitationem voluptatemq; domini villæ, quem Prætorem vocabant, tanquam ſupremum prætorem principemq; ſuæ ruri familiæ, conſtructa, hoc nomine cenſentur. Quia vt inquit Paulus, *l. vrbana prædia. 198. de verb. ſignif. l. 1. infr. com. præ.* prædium vrbanum non locus facit, ſed materia: hoc eſt, ſubiectum, cõmoditas & vſus rei: vt id vrbanum ſit, quocunque tandem loco ſitum, in quo habitandi eſt opportunitas: ruſticum vero, quod fructuum gratia quocunq; loco conſtruitur: *l. ſi prædium. 16. C. de præd. mino.* ſicuti in conſimili exemplo, vrbana familia & ruſtica, non loco, ſed genere diſtinguuntur, *l. vrbana familia. 116. de verbor. ſignif.* Et hæc quidem obtinent quo ad præſentem ſeruitutum materiam: nam alias prætoria & conſimilia ædificia in villis conſtructa, cum ſint pars & acceſſio fundi: *l. fundi. 8. quib. mod. vſuſfruct. l. hæres. in fundo. 12. de vſufruct. legat.* iure principalia cenſeri ſolent: *l. hi qui acceſſionis. 34. de fideiuſ. l. cum princip. 178. de reg. iur.* eoq; proprie ædificata in vrbibus vrbana ſunt, & Ædes appellantur: ruri vero conſtructa Villæ & Ruſtica prædia vocari ſolent. *l. fundi. 211. de verbor. ſignific.* Quia vero ſeruitutes

A hæ in prædiis tantummodo cõſtituuntur (nec enim aut perſonæ aut rei mobili imponi poſſunt, *l. 1. com. præ. l. vt pomum. 8. ſup. de ſeruit.*) eo factum eſt, vt quemadmodũ ipſa prædia, ſic & ſeruitutes ijs inhęrentes, ita diſtinguantur: vt aliæ ſint Vrbanorũ prædiorum: quæ debentur prædio tanquam vrbano, reſpiciuntq; commoditatem ædificij ſiue habitationis, etſi prædiũ ipſum ruB ſticum ſit: alię vero Ruſticorum, quæ ad prædium tantum ruſticum, hoc eſt, ad vtilitatem percipiendorũ fructuum & agri pertinent. Fit tamen interdum, vt ſicut vocabula prædiorum, ſic & ſeruitutum confundantur. Nam vt ædificia habitationum quæ ruri ſunt, ruſtica nõnunquam à ſitu, & quia pars ruris ſunt, perhibentur: ita ſeruitutes etiam vrbanæ, quæ his prędiis inhærẽt, C à ſubiecta quandoq; materia ruſticorum dicuntur prædiorum. *d. l. fundi. 211. de verbor. ſign. l. 2. infr. de ſeru. ruſt. præd. vide Gouea hac aliter interpretant. Lec. li. 1. c. 15.*

¶ Vrbanorum autem prædiorum iura, vt vult I. C. *l. 2. h. t.* talia ſunt: In primis Altius tollendi. §. *aque. Inſtit. de act.* Quanquam enim naturaliter in ſolo cuiq; ſuo ius imponendi eſt in infinitum, *l. cuius. 24. h. t.* & ædificandi vel ad D cœlum vſque, vt aiunt, etiamſi inde vicini ædes obſcurentur: *d. l. cuius. 24. l. cũ eo. h. t. Dd. l. altius. C. eod.* tamen quia legatis, pacto, *l. egi. 26. de except. rei iud.* cõſuetudine, *l. 1. 2. cum ibi not. C. eod.* ſtatuto conſtituto alia forma induci poteſt: ideo eſt etiã huius conſtitutionis vſus. Cui namque vicinus permittit præter vſitatũ ædificandi morem, prioremq; ædium formam altius tollere: *vt, in d. E l. egi.* is ius Altius tollẽdi, hoc eſt, ædificãdi, habere dicitur. *l. 1. h. t. §. aque. 2. Inſt. de act. vbi dixi.* Altius Non extollendi ſeruitus eſt, cum vicino noſtro contra naturalem libertatem imponimus neceſſitatem, ne ædes ſuas vltra præſcriptam aliquam, certamq; & nobis vtilem altitudinem extollat: qui tamẽ Viridaria, quæ nomine ædificij minime veniunt, ſuper eam altitudinem F habere poterit. *l. ædificia. 12. h. t.*

¶ Quod ad lumen attinet, ſeruitus aut immittendorum luminum, aut Ne officiatur luminibus, conſtituitur. Lu- 4

3

Digitized by Google

minum ſeruitute conſtituta, id acquiſitũ videtur, vt vicinus lumina noſtra, hoc eſt, feneſtras quibus lumen cœli hauritur, (lumẽ enim id eſt, vt cœlum videatur, *l. lumen 16. h. tit.*) excipiat *l. luminum. 4. h. t.* Quanquam enim vnuſquiſq; lumina in ſuo facere poteſt: tamen immittere in vicini parietem, aut communem non licet: *l. eor. 40. h. t.* nec etiam prohibere vicinum, quo minus aduerſus illa ædificet, atq; ita obſtruat, niſi quæſita eiuſcemodi ſeruitute. Cum autem ſeruitus imponitur, Ne luminibus officiatur, hoc adepti maxime videmur, ne ius ſit vicino altius ædificare, & luminibus noſtris officere. Differt tamen hæc à iure Altius non tollendi: in quo nihil aliud ineſt quam ne vicinus altius ædificet. Itaq; ſi non ædificando, ſed alio modo, puta viridariis lumina obſtruat, cõtra ſeruitutem facere nõ videbitur. *d. l. ædificia. 12.* At hæc ſeruitute conſtituta, non modo ædificando luminibus officere vicinus qui ſeruitutem debet, non poterit, ſed ne vllum quidem aliud omnino impedimentum inferre: *l. inter ſeruitutes. 15.* adeo vt vel arborẽ ponere quæ luminibus obſit, vel vmbram ei loco cui ſol eſt neceſſarius, facere prohibeatur *l. ſi arborem. 17.* Illud quoque hac ſeruitute continetur, non modo vti ne luminib. quæ Nunc ſunt, obſtruatur, ſed etiam ne Futuris: niſi diſerte ita cautum de præſentibus fuerit, Lumina quæ nunc ſunt, vt ita ſint. *l. ſeruitus. 23.*

5 ❡ Huic affinis eſt ſeruitus Ne proſpectui officiatur: *l 3. h. t.* in qua id amplius eſt, ne quid obiiciatur ad minuendum proſpectũ gratiorem, & quaquaverſus liberum: cum ſuperiore tantum illud contineatur, ne quid ad impediendum cœli aſpectum fiat. Itaque proſpectus etiam ex inferioribus locis eſt, lumen ex inferiore loco eſſe non poteſt. *d. l. lumen. 16.*

6 ❡ Eſt & Stillicidij vel Fluminis, in tectum areamve vicini Auertendi vel Non auertendi (vt quia mihi vtile ſit, aquam pluuiam ex tuo tecto in meum hortũ cadere) ſeruitus. *d. l. 2. h. t § prad. vrban. Inſt. de ſeruit.* Stillicidium autem, eſt caſus ſtillæ: quod diminutiuum, authore Feſto, eſt a ſtiria, id eſt, gutta frigore concreta. Stillicidium igitur eſt, quod ſtillatim ab alto caſitat: Flumen vero, omnis aqua quæ cõtinue fluit: vt cum pluuia perpetuo rigore, cõtinuoque ductu per canales decurrit: *Varro lib. de ling. Lat.* pro qua pluuia aqua hic flumen accipitur. Nam aquæ vel fluminis per agrũ ductus, ruſtica, non vrbana ſeruitus eſt vt infra dicemus. Ergo qui ius auertendi in vicini aream aut tectum ſtillicidii acquiſiuit, ſiue vt in eo cadat, ſiue vt per illud tubis ducatur (neq; enim id ſine ſeruitute licet, *l fin. §. fin. quod vi aut clam.*) is altius tollere ſtillicidiũ poterit: leuior enim fit eo pacto ſeruitus. Nam quod ex alto cadit, leuius cadit, & interdum nec directe peruenit ad locum ſeruientem. Inferius demittere non poteſt, quia fit grauior ſeruitus: futurum eſt enim pro ſtillicidio flumen. Ea de cauſa tecto quoq; duci poteſt ſtillicidium, quia in noſtro magis incipiet cadere. Produci non poteſt, ne alio loco cadat ſtillicidium, quam in quo impoſita eſt ſeruitus. Et omnino ſciẽdum eſt, meliorem vicini conditionem fieri poſſe, deteriorem non poſſe. *l. ſeruitutes quæ. 20. §. pen. h. t.* Ex quo liquet diſcrimen inter ſeruitutem Stillicidii & Fluminis, atq; hanc illa grauiorem eſſe.

❡ Seruitus Tigna (quæ à tegendo dicta ſunt, *l. 1. de tig. iniuncto.*) immittendi in parietẽ vicini, cuiuſmodi ſit, per ſe patet. Nemini enim licet in alienũ parietẽ, ſine eius cõſenſu immittere. *l. hoc quod dictu. 25. h. t.* Nam lex XII. Tabularum, in eum qui conuictus eſt furtim tignũ alienis ædibus iniunxiſſe, in duplum dat actionem. *tot. tit. de tig. iniunct.* Tigni autem appellatione continetur omnis materia, ex qua ædificium conſtat: quanquam proprie pro trabibus quib. domus tegitur, accipiatur, *l. tigni. 62. de verb. ſignifi. l. tigni. 7. ad exhib.* 7

❡ Hoc autem quod dictũ eſt de immiſſis tignis, locum habet vbi ex ædificio alio in aliud tigna trabeſque mittuntur, vt requieſcant. *d. l. hoc quod dictum.* Nam † ſi ſtipuler, vt liceat mihi ſupra aream tuam habere Proiectum, id eſt, longe extenſum protectumve aliquid, vt Meniana & Podia penſilia, partes videlicet domus prominentes, 8

vnde

Digitized by Google

vnde aſpectus eſt in vicos,(quas vernacula lingua arcas, vel potius arceras vocamus:)hæc nō ſeruitus Immittendi,ſed proijciendi eſt.*l. 2. h. t.* Proiectū enim id dicitur, quod ita protenditur, vt nuſquam quieſcat.*l. malum. 241 § inter. 1. de verbor. ſignif.* quemadmodum Protegendi ſeruitus eſt, licere tectum ſuum ſupra alterius aream extendere ad protegēdas ab iniuria pluuiæ ædes. Protegere enim eſt, tectū huius rei gratia proijcere: & eiuſcemodi protecta, id eſt, partes tecti prominentes, quibus ſtillicidia à parietib. arcentur Suggrundæ & ſuggrundia vocantur.*l. 5. §. prætor ait. vbi Budæus de his qui deiec. vel effu. l. penult. C. de ædif. priuatu. tot. tit. de damn. inf. & ſuggrun. & protectis. Alciat in d. l. malum. §. inter, &c.*

9 ❡ Huic vicina eſt ſeruitus Oneris ferendi, vt paries aut columna aliena onus noſtrarum ædium ferat.*l. cum debere 33. h. t.* Ius etiam Immittendæ cloacæ, ſeruitus eſt.*l. ius cloacæ. 7. ſup. tit. 1.*

10 ❡ Eſt autem Cloaca, authore Feſto, à colluendo dicta, quod in eam colluuies immundiciarum & ſordiū recipiatur, ac per eā defluat,*l. 1. §. 1 de cloac.* Hoc cum ad commodum habitatiōis fiat, nihil dubito, quin hæc ſeruitus ſit vrbani prædij: quamuis alij ruſticā eſſe volunt, propterea quod Neratius *l. 2. infra tit. 1.* dicat, ſeruitutes ruſticorū prædiorū etiam eſſe has, licere Altius tollere & Officere prętorio vicini, & Cloacam vel Protectū habere. Sed ex ipſis ſpeciebus, quas I. C. ibi refert, euidenter apparet, ipſum loqui de ſeruitutibus vrbanorum prędiorum, quibus ius cloacæ annumerat: nec aliud voluiſſe dicere, quam has etiam eſſe ruſticorū prædiorum, id eſt, ruſticis prædijs imponi poſſe, vt non modo Neratius nihil contra nos faciat, ſed etiam opinionem hanc adiuuare videatur.

11 ❡ Huic etſi conſimile eſſe videtur Foramen proluendi, hoc eſt, aqua adhibita abluēdi pauimenti cauſa in pariete conclauis, tamen aliud longe eſt. Nam cum Cloaca, quæ conſtituitur proijciturve in parietem communem aut vicini aream, habet perpetuam cauſam, merito ſeruitus eſt: at Foramen in ſuo habere, perpetuam cauſam non habet, Nam neq; immittitur aliquid quod perpetuum ſit, ſed aliquando ſolum per foramē eluuies abluti deterſique pauimenti emittitur: idque olim fiebat non ſcopis, vt nunc, ſed ſpongijs madefactis. *l. quæſitum. 12. §. item. de fund. inſtruc. & inſtru. lega. Martial. lib. 14. Hac tibi ſorte datur tergendis ſpongia menſis.* quod quia in facto hominis conſiſtit, perpetuo fieri nequit. Ex eiuſcemodi igitur foramine ſeruitus, quæ perpetuam ſua natura cauſam habere debet. non conſiſtit Iure ciuili: quia eiuſmodi aqua non de cœlo venit, ſed manu, quoties pauimentum detergitur, operaq; hominis immittitur, quare nec cauſam habet perpetuam: nec ſeruitus eſt, quæ naturalem & potentia, quamuis non actu, *l. cum vſuſfructus. 13. de vſufruc. lega.* perpetuam cauſam habere debet, *l. 1. §. ſtagnum. vt in flum. publ. l. 1. §. caput. de aqu. quot. l. 1. § hoc interdictum: de fonte l. 1. h. t.* eoq; ſi ex eo foramine, quamuis perdiu poſſeſſo, damnum aliquod ſentiat vicinus, in factum ex l. Aquilia agere, *l. ſi fiſtula. 18. h. t.* Damni infecti cautionem poteſt exigere. *l. ſi quid. 29. h. t.* quia ſeruitus non conſiſtit, quod aliter eſt in ſeruitute naturali, quæ lædere ſeruientem fundum poteſt, ſic vt hoc nomine cautio nulla debeatur, niſi quatenus ſeruitutis modus exceditur. *d. l. ſi fiſtula. 18. h. t. l. ſi mihi §. ſeruitus. vſufr. tit. 1.* Eadem ratione non eſt ſeruitus Stillicidij, vel Fluminis, quando tecta canalesq; non aqua naturali pluuiæ, ſed manu hominis affuſa purgantur, eademq; aqua in vicini aream eijcitur. Conſtat tamen hic ſeruitus, quia in tecta canalesq; aqua quoq; pluuia deſcendit. Quamobrem & foramen erit ſeruitus, ſi in eum locum aqua ex cœlo veniat: quæ cum naturaliter cadat, perpetuo cadere poſſe exiſtimatur. *l. foramen. 28. cum l. ſeq. h. t.*

❡ Seruitus Poſitum nō habendi eſt, cum vicino non licet in aliquo loco aliquid ponere, quod quoquo modo nocere meo prædio poſſit. Sed cuiuſmodi fuerit ſeruitus, ruſtici an vrbani prædij, & quis eius vſus, difficile eſt ſuſpicari, cum vno tantum loco in toto iure fiat eius mētio. *l. ſi quando.* 12

Digitized by Google

27.§.1.*ſi ſeruit. vindicetur.* Probabile tamen eſt, fuiſſe vrbani prædij ſeruitutem: cum Alfenus ibi dicat, locū in domo Gaij, ædibus Annij ita ſeruiiſſe, vt in eo loco poſitum habere ius ei non eſſet: & poſitum habere aliquid ex ſua natura magis prædio atq; habitationi, quam agris aut fructuum perceptioni detrimētum afferat. Ac ſicut ſane edicto prohibemur in publico poſitū habere, cuius caſus nocere poſſit: *l.5. inf. de his qui eiec.* ita ob hanc aliamve cauſam, nihil obeſt, cur inter vicinos non idem privatim poſſit convenire, ne quid aliquo ſcilicet ædium loco ponatur, quod ex caſu alove quouis pacto damnum dare vicini ædibus poſſit.

DE SERVITVTIBVS ruſticorum prædiorum Tit. III.

1 *Seruitutes ruſticæ, iter, actus, via, quomodo differant.*
2 *Seruitus aquæ ductus.*
3 *Aquæ hauſtus.*
4 *Ius pecoris appellādi, paſcēdi, &c.*

1 PRædia † ruſtica ſunt, quæ non in continentibus ędificiis, ſed ruri fructuum potiſſimum colligendorum gratia conſtruuntur. *l. eo iure. 4. infra in quib. cauſis pign. vel hyp. &c.* Seruitutes igitur quæ præcipue ad vtilitatem fundi fructusq; colligendos ſunt comparatæ, Ruſticorum prædiorum ſeruitutes appellantur: cuiuſmodi præcipuæ, magiſque neceſſariæ ſunt, Iter, Actus, Via, &c. *l.1.h.t.in princ.Inſt. eod.* quæ vocabula in hac materia, vbi pro ſeruitutibus accipiuntur, diuerſa ſignificant: cum alias promiſcue pro omni itinere vſurpentur. *l. quantum al. paries, 157. de verbor ſignificat.* ITER, quod ab eundo dicitur, authore Vlpiano, *d. l. 1. hoc tit.* EST IVS EVNDI (tranſitionis gratia, idq; non modo pedibus, ſed etiam ſella, aut lectica, aut equo, *l. qui ſella 7. l. inter. 12. hoc tit.*) AMBVLANDI (quod etiam ſanitatis Voluptatisque ergo fieri poteſt) HOMINIS: eius videlicet ad quem fundus, cui ſeruitus conſtituitur, pertinet, ad hunc enim ſolum ius ſeruitutis adhæreſcit, & ita

A quidem, vt nec locare alteri ſeruitutem poſſit. *l. locare. 44. inf. locat.* quamquā per ſeruos, colonos, fructuarios, aliosque qui eius nomine poſſident, ſeruitute vti poſſit. *l. vſu 20. quemadm. ſeruit. amitt. l. ſi mulieri. 22. quibus mod. vſus fruct. amitt. à l. §. is cuius. & §. penult. de itin. act. priu.* Merito autem adiectum eſt, Hominis: vt ſciamus, ſeruitute itineris ius B agendi iumentum vel vehiculum non contineri. ACTVS EST IVS AGENDI VEL IVMENTVM VEL VEHICVLVM. Agere enim propriè ad animalia pertinet. *l. ferri. 235. de verb. ſign. Cuiac. ad Paul. lib. 1. tit. 17.* Inter Actum igitur & Iter nonulla eſt differentia. Iter eſt, quo quis pedes, vel eques commeare poteſt: actus vero, vbi & armenta trahere, & vehiculū ducere licet *l. inter C 12. h. t.* Itaq; qui iter habet, actum non habet: qui actum obtinet, iter habere videtur. *l. 1. h. t.* id eſt, itineris commoditatem: nam in maiori includitur id quod minus eſt, non econtrario Ergo reuera diſtinctæ ſunt hæ ſeruitutes. *l. loci. 4. §. 1. infra ſi ſeruitus vind.* quāuis in actu non poteſt itineris vſus nō ineſſe, *l. qui vſumfruct. 58. de verb. oblig.* quo itinere, vti poterit etiam ſine iumento, D Minor eſt differentia inter Actum & Viam, QVÆ EST IVS EVNDI ET AGENDI ET AMBVLANDI. Nam iter & actum via in ſe continet: *d. l. 1. verſ via, vide omnino quæ dixi Inſt. de ſeru.* cum actus idem omnino, nempe eundi agendiq; ius cōplectatur: etſi igitur effectu non admodum differant, re tamen ipſa ſeparatę ſunt & diuerſę ſeruitutes. *vide quæ dixi Inſt. de ſeruit.* Actus E enim, vt dixi, per ſe non ipſum ius ſiue ſeruitutem eundi comprehendit, ſed tantum per quandam conſequentiā & ex interpretatione, itineris vtilitatem: quemadmodū & ius vehendi nō proprie, ſed in conſequentiam tantum iumentorum trahendorum ius complectitur. Pręciſe itaq; & propriè facultatem ſolum agendi iumentum, actus F cōtinet. At in via ſimpliciter & ex proprietate verbi vtraq; ſeruitus, & Iter & Actus & ius vehēdi, vnde Via quaſi veha dicitur, ineſt. vt fortaſſe ſcripſerit Vlpianus *in d. l. 1. h. t.* VIA EST IVS VEVNDI: vbi noſtra exemplaria habēt Eundi.

fundi. Itaq; qui actum habet, tantummodo agere poteſt: trahere vero lapidem aut lignum, haſtamq; rectam ferre non poteſt: quæ omnia faciendi ius illi eſt, cui viæ ſeruitus debetur. *d.l. qui ſella. 7. h.t.* Quin etiam ſecernuntur hæ ſeruitutes latitudinis modo, qui in itinere actuq; aut conuentione conſtituentium, aut ſi nihil conuenit, per arbitrum determinatur: *l. certo 13. §.1. h.t.* & cum plurimum, authore Varrone, *l. 4. & 6. de ling. Lat.* Iter ad duos pedes, Actus ad quatuor in porrectum, ad octo vero in anfractum. At ſi de via nihil conuenit, legitima latitudo debetur: *d.§.1.* quæ ex lege XII. Tabularũ in porrectum octo pedes habet, in anfractum, id eſt, vbi flexum eſt, ſedecim. *l. via. 8. h.t.* De his Varro ad hunc modũ, *lib. 4. de ling. Lat.* Qua agebant Actus: qua vehebant, Viæ dictæ: quo fructus conuehebant, villæ: qua ibant, abitu Iter appellarunt: qua id anguſte, vt ſemiter dictum. *Et lib. 1. de Re ruſt. cap. 2.* Villicus agri colendi cauſa cõſtitutus, atq; appellatus à villa, quod ab eo in eam conuehuntur fructus, & euehuntur: à quo ruſtici etiam nunc viam Vehã appellant, propter vecturas: & vellam, non villam, quo vehunt. Et hoc quidem modo hæ ſeruitutes à ſe inuicem differunt: quarum aliqua cõſtitutio ita per omnem agrum diffunditur, vt omnes glebæ ſeruiant, *d. l. certo §.1.* & per quamlibet fundi partẽ ire liceat, *l. ſi mihi. 20. h.t.* Quod tamen ciuili modo accipiendum eſt. Non enim per villam ipſam, nec per medias vineas ire ſinendus eſt, qui id æque cõmode per alteram partem facere poſſit, & minore ſeruientis fundi detrimento. *l. ſi cui. 9. ſup. de ſeruit.* Itaq; aut conuenire inter conſtituentes de modo itineris ſolet, aut dato arbitro iter determinari: & quamprimum determinatum eſt, ſeruitus inibi conſiſtit, cæteræ partes agri liberæ ſunt *d. l. certo §.1.* Ac liberæ quidẽ vſu itineris, & effectu, quia per illas amplius ire agere non licet: non tamẽ ipſo iure obligationis, & debitione liberatæ. Nam totus nihilominus fundus ſeruitutem debet, quæ pro parte eſſe non poteſt.

3 ¶ Quarta ſeruitus ruſticorũ prædio-
A rum, eſt AQVÆDVCTVS: quam ita definit Vlpianus, *in d.l.1. h.t.* vt ſit IVS AQVÆ DVCENDÆ PER FVNDVM ALIENVM, quod vel canalibus ac digitis, vel etiam ducta foſſa fieri aſſolet. Ducitur autẽ aqua aut publica, aut priuata. E publica aqua, vt flumine publico, nihil impedit quo minus quiſq; ad ſuum agrum irrigandũ B ducere poſſit: niſi Imperator aut Senatus vetet: ſi modo ea aqua in vſu publico non ſit: *l.2. de flum. l. Imperatores. 17. h.t. l. ſi autem, 10. §. fin. de aqua plu. arc.* Sed ſi aut nauigabile flumen eſt, aut ex eo aliud nauigabile fit, non permittitur id facere. *d.l.2.* ne iter ſtatioq; nauigii, id eſt vſus nauigandi corrumpatur, vel difficilior fiat, aut minor aut rarior, aut in totum auferatur. *l. 1. in princ. & §. nauigii. de flum.* idemque ſeruabitur, ſi ad C alium Reipub. vſum conducat: cuiuſmodi erat aqua, quæ magnis ſumptibus riuis foſſisq; ducebatur in vrbem Romam, caſtellisque recipiebatur: ex quibus ducere fas nõ eſt, ſine permiſſu Principis, ne priuata vtilitas publicis commoditatibus præferatur. *l.1. §. permittitur. de aqua quoti. & æſti.* In priuatæ vero aquæ, ſiue fontis, ſiue fluminis, ſiue cuiuslibet (quæ tamẽ perpetuam D habet cauſam, *d.l. foramen. ſup. 1. tit.*) ducendæ vel etiam quærendæ. *l. Labeo. h.t. vide Gouean. lib. 1. c. 19.* concedendo iure, non tantum eorum quorum in loco aqua oritur, verumetiam illorum ad quos eius aquæ vſus pertinet, id eſt, quibus ſeruitus aquæ debetur, voluntas exquirenda eſt: nec immerito, *l. in concedendo. 8. de aqua plu. arc.* cum eorum ius imminuatur. *ex ratione l. vlt. C. de au-* E *thor. præſt. quod omnes tangit, ab omnibus debet approbari.* In vniuerſum autem illud obſeruãdum eſt, neq; publicã neque priuatã aquam per alienũ agrum, niſi impetrata à domino fundi hac aquæ ductus ſeruitute, duci poſſe: *l. 2. §. de ſeruit. l. quemadm. 28. ad l. Aquil.* & ipſum ductum oportere ad certi vſum fundi pertinere, vt eatenus ducatur, quatenus illi opus eſt: non autem vt F quocunq; ducere, *l. 1. §. præt. 17. de aqua quotid. & æſtiu. l. ergo. 5. in fin. l. pen. hoc tit.* (nam tunc nõ prædii, ſed hominis ius eſt, *d.l.* [illegible] *h.t. d.l.1.* (aut alteri ex noſtro

Digitized by Google

ius nouiſſimi actus tempore omnes ſimul ceſſiſſent. *l. fin. h. t.* Duorum autem prædiorum dominus, alteri quod tradit, ſeruitutem aut imponere aut acquirere poteſt, *l. 3. 5. 6. 7. 8. 9. 11. hoc tit.* v. Nec reb. ſacris aut religioſis, aliiſque iuri humano exemptis, neq; publicis vllæ ſeruitutes priuata lege imponuntur, *l. 4. d. l. vend. tet. hoc tit.* vi. Si per hæreditatis aditionem ſeruitutes confuſæ fuerint, ea hæreditate vendita reſtituuntur: quia id igitur, vt emptor hæres extitiſſe videatur. *l. ſi et. 9. hoc tit.* vii.
4 Conceſſa † qualicunque ſeruitute, intelliguntur & ea conceſſa, ſine quibus ſeruitute uti integrum non eſt. Verbi gratia; Si per tuum fundum ius mihi ſit aquam aut cloacam ducere tignum parieti imponere, &c. tacite hæc iura ſequuntur, vt reficere mihi liceat (nam in omnibus ſeruitutibus refectio ad eum pertinet, qui ſibi ſeruitutem deberi aſſerit, *l. etſi forte 6. §. etiam. inf. tit. 1.* & adire cum fabris per tuum fundum, qua proxime poſſum, ad reficiendum. *l. refectionis. 11. hoc titul.* Vltimo, vni loco plures ſeruitutes poſſunt imponi, ſi prior à poſteriore non impediatur. *l. qui per certum. 15. hoc tit. l. 1. §. fin. l. per quem. 14. ſup. tit. 1. l. Lucio. 4. de aq. quot. & æſt.*

SI SERVITVS VINdicetur, vel ad alium pertinere negetur. Tit. V.

1 *Actiones confeſſoria & negatoria.*
2 *Quibus dentur.*
3 *Aduerſus quos.*
4 *Ad quid dentur.*

1 DE ſeruitutibus † in rem actiones competunt nobis, ad exemplum earum quæ ad vſumfructum pertinēt, tam confeſſoria quam negatoria. Confeſſoria, ius eſt vindicandarum ſeruitutum, *l. 1. §. 1. de remiſſion.* vindicatio ſeruitutis, *l. creditori. 9. de oper. no. nunc.* petitio. *l. ei. 16. l. 4. de ſeruit. iuncta l. actio. 28. de oblig.* Negatoria illi cōtraria. *l. ſitu*

A *ut. 8. in princ. hoc titul.* quæ libertatem prædij à ſeruitute vindicat, hancq; deberi negat. *gloſ. verb. ius. & verb. aliud. in §. aque. Inſtit. de actio.* vtraq; ciuilis. *d. §. aque.* ſpecialis & perpetua. *l. 3. in princ. C. de præſcript. 30. ann.* in rem, *l. 2. comm. prædio. d. l. 3. l. 4. §. competit. verſ. in rem actione. l. 6. §. 2. verſ. hac actio. hoc tit.* petitorii iudicii. *l. etſi. 6. §. 1. ſi ſer. vind.* arbitraria, *l. harum. 7. ſi ſeru. vind.* alia directa, *l. 1. 2.*
B *4. hoc tit.* alia vtilis, *l. ei. 16. ſup. de ſeruit. l. ſeruitutes. 20. §. 1. de ſeru. vrb. præ.* Confeſſoria, competit domino prædii dominantis, qui ſeruitutem eſſe ſuam intendit. *l. 2. §. 1. hoc t. l. ei. 16. ſup. de ſeru.* aut alijs qui ius in re habent, cuius nomine vindicare poſſint. *d. l. ei. 16. l. creditori. 9. de op. no. nunc. l. 1. §. 1. de remiſſ.* negatoria domino prædii ſeruientis, qui deberi ſeruitutem negat, datur. *l. 2. hoc tit. Iaſ. &*
C *Dd. in §. aque. Inſtit. de act. quo loco aliquid annotaui.*

¶ Confeſſoria quamuis ad vſumfructum vendicandum domino fundi nō detur: *l. vti frui. 5. in prin. ſup. vſufr. pet.* tamen ad confitendum petendumque ſeruitutis ius, domino prædii cui ſeruitus aſſeritur, competit: & huic quidem ſoli. Nemo enim vendicare ſerui-
D tutem poteſt, quam qui dominium in fundo vicino habet, cui intendit eam deberi. *d. l. 2.* Sed & negatoria ſoli domino fundi competit: quia omnes, vt inquit I. C. actiones de ſeruitutibus, ſiue ruſticis ſiue vrbanis, eorū ſunt, quorum prædia ſunt. *l. t. l. 6. §. 2. hoc tit.* Perinde autem eſt, ſiue quis in ſolidum, ſiue pro parte dominus ſit. Vnde & ſeruitutem communis prædii vnus ex ſociis aut confiteri aut negare poteſt. *l.*
E *an vnus. 11. l. ſi cum. 14. §. 1. l. ſi de communi. 19. hoc tit.* Vnicuilibet enim ſociorū actio in ſolidum cōpetit, cum ſolida & tota ſeruitus debeatur, & toti fundo, & omnibus eius partibus. *l. 4. §. ſi fundus. 2. hoc tit. l. nam ſatis. 6. §. 1. inf. tit. 1.*

¶ Agitur autem confeſſoria nō tantum cum domino prædii qui ſeruitutem deberi negat, ſed aduerſus omnē omnino qui eam impedit. *l. ſi quis diu*
F *turno. 10. §. 1. hoc tit.* Item negatoria aduerſus quemlibet indebitū ſibi ſeruitutis ius vſurpātem. Vt autem unicuilibet ex ſociis, in ſolidum hanc actio-

eſt via.18. ſup. de ſeruit. ruſt. prædio. vt & ſi ſocius, aut alius quilibet noſtro nomine, quaſi debita ſeruitute vſus fuerit. *l. 5. 6. ſi communem.* 10. *l. vſu.* 20. *cum 4. ll. ſequen. h. tit. l. 1. §. is cuius. 5. l. 3. §. vti viceomus. 4. de itin. actuq; priuato.* Vſus autem dici non poteſt, niſi qui tanquam ſuo iure ſuaque ſeruitute vti ſe credit: *l. ſi. h. t.* non qui pro via publica, aut alieno iure, aut alia quam de qua agitur, ſeruitute vtitur. *d. l. ſi communem. §. 1 l. ſi quis alia. 18. in prin. h. t.* Et hęc in ſeruitutibus obtinent. nam libertas non amittitur non vtendo, niſi fuerit interpellata. *d. l. 18. in fi. h. t. l. ſi præſes. vbi Dd. C. de ſer. Ang. in §. præd. n. 3. Inſt. de ſer. vrb.*

DIGEST. LIB. IX.

SI QVADRVPES PAVPERIEM feciſſe dicatur. Tit. I.

1 *Continuatio tituli.*
2 *De quadrupe actio ex lege 12. Tab.*
3 *Edictum.*
4 *Eius explicatio.*
5 *Cui, aduerſus quem detur hæc actio.*
6 *Ad quid detur.*

1 PRoxima † & plane conſimilia actionibus realibus, quas hactenus expoſuimus, ea ſunt iudicia perſonalia, quæ quando nec ex contractu, neq; maleficio dentur, naturam realium induunt. Ex † his pene vetuſtiſſima eſt, de quadrupede actio. *vide Exod. cap.* 21. eſt enim prodita lege XII. Tabularum, qua aut animal quod noxiam commiſit, dedi: aut æſtimatio noxiæ, id eſt, ipſius delicti ſiue damni, præſtari poſtulatur. *l. 1. in princip. hoc titul.* Cuius quidem veteris iuris confirmandi gratia prætorem in eam rem edictum protuliſſe apparet. *d. l. 1. §. ait prætor. 1.* Neque id mirum, cum & ædiles in hanc curam incubuiſſe videamus. *l. hi enim. 40. cum l. ſeq. de ædil. §. fin. Inſt. eod. tit.*

3 ¶ Verba autem ſiue legis 12. ſiue edicti, aut hæc aut ſimilia fuerunt: SI QVADRVPES PAVPERIEM FECISSE DICETVR, EI CVIVS INTERERIT, IN EVM QVI DOMINVS ERIT QVO TEMPORE DE NOXIA QVÆRETVR, ACTIO ESTO, VT VEL NOXÆ QVADRVPEDEM DEDAT, VEL NOXIÆ ÆSTIMATIONEM PRÆSTET, Et

A ſi de quadrupede tantum lex loquatur, tamen bipes animal ſi damnum dederit, ex mente legis vtilis actio dabitur *l. penult. h. t.*

¶ Pauperies autem, eſt damnum ſine iniuria facientis datum. nec enim poteſt dici animal iniuriam feciſſe, quod ſenſu caret. *l. 3. §. 1. de iniur.* Itaque ex ſententia Seruij, tum hæc actio locum habet, cum commota feritate

B contra naturam eius generis communem nocuit quadrupes. Vt ſi equus calcitroſus calce percuſſerit, *Vide Pan. in c. ſignificaſti. de homic.* aut bos cornu petierit, canis momorderit, &c. Nam ſi genitalis ſit feritas, vt eſt in vrſis, leonibus, &c. ceſſat actio: quia eiuſcemodi fere ſimulatque cuſtodiam euaſerunt, deſinunt in noſtro eſſe domi-

C nio. *d. l. 1 § 1. cum §. ſeq. hoc tit. Inſt. eod. in prin.* Quod ſi vero in cuſtodia negligentius aſſeruatæ, damnum dederint, non hac actione, ſed ex ædilitio edicto dominus conuenitur. *l. hi enim. 40. cum ll. ſeq. ſupr. de ædil. edict.* Hæc autem intelligenda ſunt, cũ citra cuiuſquam culpam, ſua laſciuia, aut feruore, aut feritate animal nocuit. Nam ſi vel culpa alicuius, vel inſtigatu, pauperiem fecit, hac actione ceſſante damni

D

ſites oblig*t,vt diximus *ad l.2.§ deinde cum eſſet.de orig.iur. §.plebiſcitum. Inſtit.de iur.nat.gent.& ciui.& Inſtit.ad.l.Aquil.*

2 ❡ Legis Aquiliæ tria ſunt capita, quorum primo de occiſo alieno homine quadrupedeve, tertio de vulnerato cauetur. Secundum huius legis etiam antiquis in vſu non fuit. *l. ſi ſeruus ſeruum.27.§.huius.4. hoc tit. §. illud.in fin.Inſtit.eod.*

3 Ac † primo quidem capite ita cautum eſt: QVI SERVVM SERVAMVE, ALIENVM ALIENAMVE, QVADRVPEDEM VEL PECVDEM INIVRIA OCCIDERIT, QVANTI ID IN EO ANNO PLVRIMI FVIT TANTVM ÆS DARE DOMINO DAMNAS ESTO. ADVERSVS INFICIANTEM IN DVPLVM ACTIO EST. *l. 2. in princ. hoc tit.* Vt igitur apparet, ſeruis exæquat quadrupedes, quæ ſcilicet pecudum numero ſunt,& gregatim habentur veluti oues,boues, equi, &c. Nam canis inter pecudes non eſt, quamuis domeſticum ſit animal, & multo minus feræ beſtiæ: *d. l 2. in fin.* quia hæc animantia per greges non habentur, neque paſcuntur.*l.3.h.t.*

4 ❡ Merito autem adiicitur, INIVRIA: non enim ſufficit occiſum eſſe, ſed oportet iniuria id eſſe factum. Iniuriam autem hic accipe, non quemadmodum circa iniuriarum actionem contumeliam quandam,ſed generaliter quod non iure factum eſt: *l.1 de iniur.* hoc eſt, ſi contra ius & per culpam quis occiderit. Igitur iniuriam hic accipiemus, damnũ culpa datum, etiam ab eo qui nocere noluit. *l.5.§. iniuriam. 1.hoc tit.* vt ſi quis canem aut aduerſarium ſaxo petens, alium prætereuntem læſerit. *l. ſcientiam.45. §. 1. hoc titul.* cum imperitia medicus, aut obſtetrix, vel ignorantia quis hominem interficit.*l.8.l.9.l.ſi putatur.31.h.t.§.præterea. Inſtit.eod.* Nam ſi dolo malo occidat, non modo ciuiliter lege Aquilia,ſed etiam criminali legis Corneliæ de ſicariis iudicio tenetur.*l.inde Neratius.23.§.ſi dolo.7. h.t.§.liberum. Inſtit.eod.* Quare vbi iniuria deeſt, Aquiliæ locus non erit: vt ſi quis prouocantem ad ſui defenſionem, vel rerum ſuarum tutelam, læſerit,*l.3.4.5.l.ſcientiam.45.§.1.h.t.*nec

A que tamen ſufficit, alterũ cauſam rixæ dediſſe nam quomodocũq; defenſionis modus excedatur, ſemper iniuria damnũ fit:*l.ſciẽtiam.45.§.1 l.ſi ex plagis.52.§.tabernarius.h.t.*& proinde ciuili huic actioni locus eſt: etiamſi in criminalibus iudiciis prouocato,& modum excedẽti parci, pœnaq; mitigari ſoleat. *vide Iaſo.in l.1.ff. de leg. & quæ dixi.infr. ad L. Corn.de ſicar.*

B Quare magiſtratus q non ex lege, neq; iure, aliquẽ damno afficiunt, hac lege tenentur, *l. quemadmodum.29.§.penult.h.t.*& vniuerſitates,*vide Bartol. in l. aut facta. §. nonnunquam. de pœn.*& qui horum illicitis iuſſis parentes, damnũ iniuria inferunt.*vide Bald. in d.l.quemadmodum, §.penult.Dyn. in cap. quod quis.34. in fin. de reg. iur. Dec. in l.non videntur 167.§.qui iuſſu.de reg. iur.* Occi-

C ſum autẽ accipere debemus, ſiue gladio,ſiue fuſte, vel alio telo, vel manib. vel qualiter qualiter.*l.qua actione.7.§.1.*

❡ Ait lex: QVANTI IN EO ANNO PLVRIMI FVIT.) quæ clauſula 5
æſtimationem habet damni, quod datũ eſt.*l.ait lex.21.h.t.*nec ſolum veri dãni dati, ſed etiam aliquãdo longe maioris. Vt ſi quis hominem, qui hodie mancus,aut claudus, debilitatuſve ſit, occiderit, qui in eo anno integer aut

D precioſus fuerat, non tanti tenetur, quanti hodie eſt, ſed quanti in eo anno plurimi fuerit. Item ſi precioſo pictori aut ſcribæ pollex fuerit præciſus. & intra annum quo præcideretur fuerit occiſus, in actione Aquiliæ eo precio æſtimabitur, quãti fuit priuſquam artem cum pollice amiſiſſet. *d.l. 2.l. inde Neratius.§.idem Iulianus.3.* Qua ratione creditum eſt, pœnalem eſſe huius

E legis actionem: quia non ſolum tanti quiſque obligatur, quantum damni dedit,ſed aliquando longe pluris. *§ his autẽ.Inſt.eod.* Ideoq; † conſtat, quamuis 6
hæredi cæteriſq; ſucceſſoribus hæc actio detur, quia ex parte agentis eſt rei perſecutoria, & damnum reſarciri poſtulat: tamen in hæredem nõ tranſire, niſi forte ex damno locupletior ſit factus: quæ proculdubio tranſitura fuiſ-

F ſet, ſi vltra damnum lis nunquam æſtimaretur.*d.l.inde Neratius.§. actionis.h. C.d. §. his autem verbis. Inſtit. eod.* Annus autem retrorſum computatur, ex quo

quis occiſus eſt. Anno autem terminatur æſtimatio pluris : nam actio ipſa damni, velut rei perſecutoria perpetuo durat, vt Cod. eod. tit. diximus, licet damnũ quod petit, ad æſtimationem anni temporisque, quo factum illud eſt, redigatur. Quod ſi mortifere fuerit vulneratus, & poſtea poſt longum interuallũ mortuus ſit, inde annum numerabimus, ſecundum Iulianum, ex quo vulneratus eſt: licet Celſus contra ſcribat. *d. l. ait lex*. Sed vtrum corpus eius ſolum æſtimamus quanti fuerit, an potius quanti interfuit noſtra non eſſe occiſum? Et quamuis verba legis de æſtimatione corporis occiſi tantum loquantur, tamen ex interpretatione placuit, eoq; iure vtimur, vt quicquid præterea perempto corpore damni illatũ fuerit, reſarciatur. puta ſi ſeruus hæres ab aliquo inſtitutus, antequam adire iuſſus ſit, occidatur, nõ ſolum occiſi fiet æſtimatio, ſed etiam hæreditatis. Item ſi ex pari mularum vna, aut ex quadrigis equorum vnus interficiatur, ſupra preciũ interfecti corporis, id quoq; computabitur, quanti depreciati ſint qui ſuperſunt. In ſumma, omne quod vllo modo intereſt æſtimatur. *d. l. ait lex. cum duab. ll. ſequent. §. illud. Inſtit. eod.* Quo verbo nõ modo comprehenditur damnum datum, ſed & quod conſequi potuimus, aut erogare cogimur. *l. ſi ſeruum. 33. d. l. inde Neratius §. in ſumma.* quod ex communi æſtimatione, nõ pro ſingulorum affectione taxatur. *l. ſi ſeruum. 33. h. tit. l. precia. 63. vbi Bart. ad l. Falcid.*

7 ¶ Dat autem lex hanc actionem domino, *l. item Mela. 11. §. legis. 6. hoc tit.* qui ſolus ex verbis legis directam habet: vtilem vere ex interpretatione aliis quoque præſtari, cœptum eſt. Quoties enim deficit actio ex verbis legis directa, toties ex benigna interpretatione vtilis à prætore datur. *l. quoties. 21. de praſcri. verbis.* Exempli gratia: Liber homo dominus membrorum ſuorum nõ videtur. Si igitur illi ſit nocitum, directam actionem non habet, quia non eſt dominus rei læſæ: ſed tantum ex ſententia legis vtilem. *l. liber homo. 13. h. tit.* Quamobrem ſi . occidatur, heredes eius aut legatarii agere vtiliter poterunt,

A *l. ſed ſi ipſe. 14. hoc tit.* cædis nomine, perinde atq; defunctus ob vulnus agere potuiſſet: Quam in actionẽ impendia in medicos facta, & quicquid lucri interuerſum, aut damnum per vulnus ac cædem datum eſt, venit. *l. 1. § hac autem. l. fin. inf. tit. 1.* ipſius autẽ corporis liberi hominis, aut membrorum æſtimatio non item: *d. l. fin. gl. in l. qua*

B *actione. 7. §. fi. in verb. gloria. h. ſt.* quia hæc æſtimationem non recipiunt. In Aquiliam autem actionem, quę damnum ęſtimat, ac reſarciri petit, nihil deducitur niſi Intereſſe, quod æſtimari poteſt. *l. arbitrio. 18. §. fin. de dol. mal.* Quare aliæ actiones hoc nomine intentandæ ſunt: videlicet quibus non æſtimatio aut id quod intereſt, ſed pœna vel crimina-

C lis vel ciuilis, ob interfectum liberum corpus, exigitur. *l. 1. §. 1. inf. t. 1. vide infr. ad l. Corn. de ſicar.* Fructuario quoque vel vſuario corporis perempti vtile iudiciũ datur. *d. l. item Mela.* Datur autem aduerſus omnes, qui ſuo corpore damnũ dederunt. Nam ſi alio modo necauerint, vt ſeruum incluſum vel pecus fame, aut nimia actione, aut alio modo, Vtilis ſiue in Factum actio ex interpretatione legis competit, *§. fin. Inſtit. eod. l. item ſi obſtetrix. 9. §. ſi quis hominem. hoc*

D *tit.* Eadem ratione nec aduerſus mandantem datur: quia corpore ſuo damnum non dedit, niſi ius imperandi habuerit. *l. liber. 37. hoc t. l. is damnum. 169. de reg. iuris.* Porro aduerſus confitentem dirigitur in Simplum: contra negantem, ad vindictã mendacii, in Duplum. *d. l. inde Neratius. 23. §. 1. l. contra negantem. 4. C. eod. tit.* Et hæc quidem de primo huius legis capite in quo de corpore occiſo agitur, ita cauetur.

E ¶ Secundum nuſquam extat, neq; extare opus eſt, cum in deſuetudinem ſua iam ætate abiiſſe I. C. fateantur. *d. l. ſi ſeruus ſeruum. 27. §. huius legis. 4. hoc tit.* 8
Tertio porro capite eadem lex Aquilia ait: CÆTERARVM RERVM PRÆTER HOMINEM ET PECVDEM OCCISOS, SI QVIS ALTERI DAMNVM FAXIT, QVIDVE VSSERIT, FREGERIT, RVPERIT

F INIVRIA, QVANTI EA RES FVIT IN DIEBVS TRIGINTA PROXIMIS, TANTVM ÆS DOMINO

MINO DARE DAMNAS ESTO. *d. §. huius legis.4.* 9 Si † quis igitur non occiderit hominem vel pecudem, ſed Vſſerit, Fregerit, Ruperit, id eſt, quoquo modo deteriorem fecerit, ſine dubio ex his verbis legis agendum erit. *d. l. ſi ſeruus ſeruum § ſi quis.12* tenetur q; vulneris ſeu læſionis nomine qui damnū intulit, ſiue vnus, ſiue plures *gloſſ. in l. ſi rixa.17. ver. vniuſcuiuſq; ad l. Corn. de ſicar. l. item Mela. §.11. ſed ſi plures. hoc tit.* Quod B ſi vero plures vulnerauerint, nec ictus diſcerni poteſt, omnes tenebuntur, etiam tota quandoque vniuerſitas: *vide Bart. latè diſtinguentem in l. aut facta. §. nonnunquam. num. 3.4.5. de pœnis.* niſi ipſi inter ſe certò deſignare eum qui fecit, poſſint. *gloſſ. d. l. ſi in rixa.17. de ſi ar.* Tenentur autem plures ad damni quidem æſtimationem pro virili, quia bonæ fides non patitur idem pecuniariū C debitum in ſolidum à pluribus exigi: ſed ad pœnam ſtatuariam, & mulctam quæ (verbi gratia) Iure Sax pro vulneribus iudici, item parti læſæ, abſq; reſpectu eius quod intereſt debetur, omnes velut ex delicto obligati ſunt in ſolidum: ita tamen, vt in pluribus vulneribus vnius membri maius, vulnus trahat ad ſe minus, ſic vt non ſingula ſeparatim puniantur, ſed pro o D mnib⁹ præſtetur mulcta maximi vulneris, ſcilicet dimidium Vuergeldium. *vide l. ita vulneratus.51. l. illud.32. §.1. hoc tit. Bart. in l. prætor. §. ſi mihi. de iniur. in leg. nunquàm plura. de priuat. delic. & l. 6. Saxo. 2. artic. 16. vide etiam inf. de pœn. Salic. in l. adulter. 5. C. de adult.* In quo tamen & illud notandum eſt, cum plures in rixa ſe mutuò vulnerant, nec conſtat vter E prouocauerit, delicta ſolere mutua cōpenſatione tolli. *l. ſcientiam. § cum ſtramenta. ad l. Aquiliam. glo. in l.1. § cum arietes. ſi quadrup. paup. fec. ſ. dica. vbi Bar. & Dd. latè. Titeq. in tractat. de pœn. cauſ.66* idem iuris in omnibus animalibus quæ pecudes non ſunt, aut læſis, aut occiſis, de quibus primo capite nihil caueri ſupra diximus, ex hoc capite F actio erit: vt de cane, cæteriſq; feris & auibus. *l. quemadmodum.29. § hac actione.* 3. Sed etſi rebus inanimis quid damni inferatur, vt ſi tectum meum exuras, vinum vities, veſtimenta ſcindas

A vel inquines, vineta, ſegetem, &c. corrumpas, ſi tabulas, chirographum, aut alicuius rei inſtrumentum deleas, hac actione mihi teneris: *d. l. ſi ſeruus ſeruum.27 § ſi quis.12. cum ſeq. l. in leg.40. cum ll. ſeqq. hoc tit. §.1. cap.3. Inſt. eodem.* in quam venit non Quanti plurimi toto retrorſum anno, ſed Quanti in triginta diebus proximis res plurimi fuit. *d. l. quemadmodum. § fin.* Nec enim tam B grauiter puniendus eſt qui læſit, quam qui occidit: neque tanti cædes æſtimanda eſt ferarum quadrupedum, quanti hominum vel pecudum, quarum vſus & commoditas maior exiſtit. Illud palàm eſt, ſicut ex primo capite demum quiſq; tenetur, ſi dolo aut culpa eius homo vel quadrupes occiſus occiſave fuerit: ita in hoc de dolo tantum aut culpa quæri *l. qui occidit.30. § fin. h. t.* C Culpa autem eſt, cum quod diligēter prouideri potuerat, nō eſt prouiſum. *l. ſi putator 31.* Nam in lege Aquilia etiam leuiſſima culpa venit. Vt autem ex primo, ita etiam ex iſto capite vtiles actiones de ſententia legis dantur, vt libero homine ſuo nomine. *d. l. liber 37. hoc tit.* vt cum res non corrupta, ſed conſumpta plane eſt: *leg. qui occidit. 30. §.1.* cum quis non ſuo corpore dam D num dedit, ſed occaſiōem damni præſtitit: quæ quidem actio Vtilis in Factum aliquando nominatur. *l. qui ſeruū datum.14. de præſcrip. verb. l. item ſi obſtetrix.9. §.1. l. qua act.7. § proin.3. l. itē Mela. 21. § ſi alius. l. ſi ſeru.27 § ſi quis ſe manu.13 l. quemadmod.29. § pen. cū ſimil. h. t.* Quamquam † propriè illa dicitur in Factum 10 actio ſubſidiaria, quę datur propter dāna lege Aquilia non comprehenſa: *l. ſi* E *ſeruum.33. in fin. h. t.* vt cum neque corpore damnum datum eſt, neq; corpus læſum: quemadmodum ſi ſeruū meū aut animal compeditum ſolueris, vt fugeret *§ fin. Inſtit. eod.* Hic enim cum deficiant & verba & mens legis Aquiliæ, ſupplet Prætor quod legi deeſt, redditq; actionem in ipſum damni dati Factum, legi Aquiliæ accomodatam. F *l. quia actionum.11. de præſc. verbo.* Sed & Iniuriarum dicam cū Aquilia cumulari poſſe receptum eſt. *Mynſing. obſ.13. cent.1. Spec. de iniur. §.1. num.17. per l. item apud. § ſi quis, § ſi ſeruo.35. de iniuriis.*

Digitized by Google

DE HIS QVI DEIECERINT VEL EFFUDERINT.

Tit. III.

1 *Ratio edicti.*
2 *Edicti caput primum.*
3 *De quo loco, quáve deiectione loquatur prætor.*
4 *Cui, aduerſus quos detur hæc actio: & num. 6.*
5 *Quid in hanc veniat.*
6 *An in hæredes tranſeat, & quã do ſit popularis.*
7 *Clauſula de noxa adiecta.*
8 *Alterum caput edicti.*
9 *Cui, aduerſus quem, ad quid ex hoc capite detur actio.*

1 CVm † damna ſæpe deiectione vel effuſione prætergredientibus inferantur, merito Prætor id operam dans, vt per vias & itinera publica tuto & ſine metu periculoq; commeare liceat, de his qui Deiecerunt vel Effuderunt, hoc Edictum propoſuit: VNDE † IN EVM LOCVM, QVO VVL-
2 GO ITER FIET, VEL IN QVO CONSISTETVR DEIECTVM VEL EFFV-
D SVM QVID ERIT, QVANTVM EX EA RE DAMNVM DATVM FACTVM VE ERIT, IN EVM QVI IBI HABITAVERIT, IN DVPLVM IVDICIVM DABO SI EO ICTV HOMO LIBER PERISSE DICETVR L AVREORVM IVDICIVM DABO, SI VIVET, NOCITVMQVE EI ESSE DICETVR, QVANTVM OB EAM REM ÆQVVM
E IVDICI VIDEBITVR, EVM CVM QVO AGETVR CONDEMNARI, TANTI IVDICIVM DABO, SI SERVVS INSCIENTE DOMINO FECISSE DICETVR, IN IVDICIO ADIICIAM, AVT NOXAM DEDERE: *l. 1. in princ. h. t.*

5 ❡ VNDE IN EVM LOCVM, inquit prætor, QVO VVLGO ITER FIET, &c) ſiue is locus publicus ſit, ſiue priuatus, dummodo per eum vulgò iter fiat: quia iter facientibus proſpicitur, non publicis viis ſtudetur Semper enim ea loca, per quæ vulgo iter fieri ſo-
F let, eandem ſecuritatem habere de-

A bent. Cæterum ſi quis in ſecretum & infrequentem locum deiecerit nõ debet hoc Edicto teneri: *d. l. 1. in prin.* vt notum quidem, cum noctu deiicit. Vnde referente Gellio lib. 4. cap. 14. Mancinus ædilis Curulis cum ad populum diem dixiſſet Manuliæ, quod noctu ab ingreſſu ædium prohibitus, & lapide de eius ambulacro ictus eſſet, vulnuſ-
B que oſtentaret, decreuerunt Tribuni, iure ex eo loco Aedilẽ deiectum percuſſumq; videri. Quod tamen intelligendum de iis locis non eſt, vbi iter noctu fieri conſueuit. *l. penult. hoc tit.* DEIECTVM puta corpus ſolidum: vt lapis, regula, &c EFFVSVM de liquore accipe. Quod ſi quid, cum ſuſpenſum eſſet, decidit vel effuſum eſt, perinde Edicto locus erit. *d. l. 1. §. quod cum ſuſ-*
C *pende ... l. 1. h. t.* IN EVM QVI HABITAVIT. Hæc † igitur in Factum actio 4
datur in eũ qui inhabitauit cum quid deiiceretur, ſiue patrem, ſiue filiumfamilias: *d. l. 1. §. ſi filius famil. 5.* non vero in dominum ædium. Culpa enim penes habitatorem eſt: *d. l. 1. §. hæc in factum. 2.* vel quia deiecit, vel quia ne ſui deiicerent, curę non habuit. Suorum enim vnuſquiſq; culpam præſtat. *leg. ſi vero 5.*
D *l. penult. in fi. h. t.* Vnde non tantum hic ex vero maleficio vel culpa, vt in l. Aquilia, ſed etiam ex Quaſi maleficio agitur *§. 1. Inſt. de oblig. quæ ex quaſi delict.* Perinde autem eſt quo modo, quove iure habitetur, ſiue in ſuo ſiue in conducto, ſiue in gratuito: dummodo animo cõmorandi Nam hoſpes qui pauliſper alicubi hoſpitatur, non tenetur, ſed is qui hoſpitium dedit. *d. l. 1 §. hoſpes*
E 7. Huic tamen ex æquitate in verum deiectorem actio dabitur, ſi ob id quod deiectũ dicitur, damnatus eſt, *d. l. 5. §. cum autem 6. h. t.* Si plures in eodẽ cœnaculo habitent, vnde quid deiectum eſt, ita vt difficulter ſciri poſſit quiſnam effuderit, in quemvis dirigi poterit actio & quidem in ſolidum. *d. l. 1. §. fin. cum duob. ll. ſeqq.* Quod ſi cum vno fuerit actum, cæteri non quidem litis conteſtatione, ſed perceptione, id eſt, ſolutione ipſius damni liberabuntur: præſtaturi partem detrimenti Socie-
F tatis iudicio, vel Vtili in factũ actione, ei qui ſoluit. *d. l. 3. & 4.* Ex quaſi e-

nim

nim maleficio cum teneā[illegible], non in ſolidum, ſed pro parte tantum debent exigi, & vnius ſolutione omnes liberantur *l. [illegible] C de con[illegible] ſur [illegible] fin §. ſi. [illegible] ret, ſ. naut. caupon. ſtabular.* Si vero plures diuiſo inter ſe cœnaculo habitent oportebit Prętorem æquitate motum, in eum potius dare actionem, ex cuius exedra vel cubiculo eiectum eſt *d. l 5. in princ. et §. inter [illegible] um. 2.*

5 ¶ Hæc aūt actio ad exemplum legis Aquiliæ introducta eſt: *d. l. 5. §. cum autem. 4.* vt enim ibi, ita & hic culpa punitur. Hoc ſolum differunt, quod hæc ſine adiectione vlla, id eſt, ſemper, in Duplum damni illati datur: illa Simplex, eſt, niſi inficiatione creſcat. *d. l 1. § hac in factum. 2.* Vnde apparet in hanc pœnam eſſe grauiorē, vt eius metu itinera publica reddantur tutiora: quod vt fiat comunis ſalutis & Reipubl maxime intereſt. *d. l 1. ſ. prin.* Atque illud quidem obtinet, vbi res vel corpus læſum eſt quod æſtimari poteſt. Nam ſi liber homo deiectione periit, damni æſtimatio non fit in duplum, quia in homine libero nulla corporis æſtimatio fieri poteſt. *l. 3 ſup. ſi quadrupes paup. fecit dica.* Quod aūt æſtimationem non recipit, & in quo ſimplum cōſtitui nequit, id multo minus duplicari poteſt. Itaq; hoc caſu 50 aureorm iudicium dabitur. *d. l. [illegible] ſed cum lib homo.* Quod ſi viuet, nocitumq; ei, id eſt, eius corpori (nam ſi veſtimenta aut quid aliud ſuprà corruptumve fuerit, in duplum, vt diximus, fit æſtimatio, *d. l 1 § hac aūt verba.*) eſſe dicetur: non quidem in duplum actio erit. (vt enim totum corpus, ita partes quoq; eius & membra, &c. æſtimationem non recipiunt) ſed quanti iudici æquū eſſe videbitur, tanti iudicium erit: *d l. [illegible] §. hac autem. in fin.* quo quidem in iudicio cōputabuntur mercedes medicis præſtitæ, cæteraque impendia quę in curatione facta ſunt: præterea operæ quibus caruit & cariturus eſt, ob id quòd inutilis factus ſit. cicatricum autem & deformitatis nulla fit æſtimatio, quæ in libero corpore nequaquam fieri poteſt *l. fin h. t.* Quod forte ſic intelligendū eſt, vt nulla certa communiter iniri poſſit aut debeat huius rei penſitatio. Quia tamē ex bo-

A no & æquo hæc actio datur, ſanè non iniquum erit rationē quoq; deformationis, quam homini ingenuo multis impédijs longe grauiorē triſtitiem q; eſſe poſſe certū eſt, pro modo circumſtantiarum interdum haberi, maximè ſi culpa & iniuria dan[illegible] num datum ſit. 6

¶ Hęc autem actio quę competit de Effuſis & Deiectis, perpetua eſt, & hæ-

B redi cōpetit, quia rem quę duplo ineſt, perſequitur: in hæredem vero non datur, cum reſpectu eius ſit pœnalis. Quæ autem de eo cōpetit, quod liber homo periiſſe dicitur, anno duntaxat durat: quia non modo pœnalis & Prætoria, ſed etiā Popularis actio eſt eoq; & pœnam inter ficum & actorem diuidi oportet. *l. [illegible] 25 §. vl [illegible] d. [illegible] Syla.*

C Popularia enim eſſe debent, quæ ad communem ciuium ſalutem, vindicandaq; ea quæ ei nocere videntur pertinent. Omnes autem populares actiones ſupra annum non extenduntur *l. fin. ff. de pop. [illegible] actio.* Neq; in hæredem, quia pœnalis: [illegible] datur, tanquam hæredi. Nam ſane abſurdum accideret, vt hæres pretiū quaſi occiſi conſequeretur eius, cui hæres extitit: *l. nam ſicut. 3[illegible]. ſup tit. 1.* ſed vt vni ex populo. Quod ſi liber homo non interfectus, ſed ictus mutilatus ve ſit, ipſi qui-

D dem perpetua [illegible] actio, quæ rem & damnum perſequitur ſi vero alius velit experiri, Annua erit, quia popularis: nec enim hæredib. iure hæreditario competit. Quippe quod in corpore libero damni datur, iure hæreditario tranſire ad ſucceſſores non debet, quaſi ſit damnum pecuniarium, cum pecuniā ęſtimari liberi hominis mem-

E bra nequeant, ſed ex bono & æquo hæc actio oriatur: hoc eſt, non datur ad damnum aut ęſtimationem hoc caſu iſta actio, nam liberum corpus æſtimationem non recipit. Sed quia iniquum fuerit impune liberum hominem deiectione interfici, cum nec Criminalis actio locum habeat, quia dolus abeſt: *l. [illegible] lege 7 [illegible]* nec ſimilis, Aquilia, aut ſimilis ad æſtimationem

F damni, cum vita ſit inæſtimabilis: ideo hæc actio ciuilis non in damnum, ſed ad Pœnam introducta eſt. *l. 1 §. [illegible] 2. hoc tit.* Quæ autem ad pœnam & vin-

Digitized by Google

dictam competunt actiones, non ſunt in bonis, neque nec iure hæreditario tranſeunt in heredem: [illegible] quod ex æquitate dantur hoc caſu heredi quia non tam tranſeunt quam incipiunt in perſona heredis, vtpote quæ demum ex cæde teſtatoris naſcuntur. Poterit igitur tanquam vnus ex populo heres intra annum agere, ad quem huius culpæ tam damnoſæ perſecutio & vindicta, merito piæ reliquis deferetur.

¶ Poſtremo ait Prætor: SI SERVVS NESCIENTE DOMINO FECISSE DICETVR, EI IVDICIO ADIICIAM AVT NOXAM DEDERE. Ex quo ſatis apparet, ſolere prætorem formulas iudiciorum cócipere iisque addere clauſulas negocij circumſtantiis congruentes, quas iudex in definienda cauſa ſequeretur: ſicuti hic, quando ex ſerui facto dominus cóuenitur, non ſimplex iudicium, ſed addita clauſula Vt noxæ dedere liceat, ſe daturū pollicetur. iniquum enim eſſet, ſerui factum vltra ipſius corpus domino dānoſum eſſe. Et hæc quidem ad primam huius edicti partem dicta ſufficiant: in qua de damno deiectione dato agitur. Sed quia expedit periculoſos caſus præuertere, nec expectare donec noceant: meliusq; eſt occurrere in tempore imminentibus periculis: quam poſt exitum & vulnus acceptum medicinam quærere. *l. 1. C. quando liceat vnicuiq;* conſequens etiam fuit, Prætorem in hunc caſum proſpicere. Vt ſi quid in partib. ædium eminentibus periculoſe poſitum eſſet, ne noceret.

8 Itaq; † in ſecūdo huius edicti capite De eo quod poſitum eſt, ita Prætor ait: NE QVIS IN SVGGRVNDA PROTECTOVE, SVPRA EVM LOCVM QVA VVLGO ITER FIET, INVE QVO CONSISTETVR, ID POSITVM HABEAT, CVIVS CASVS NOCERE CVI POSSIT. QVI ADVERSVS EA FECERIT IN EVM SOLIDORVM DECEM IN FACTVM IVDICIVM DABO. SI SERVVS INSCIENTE DOMINO FECISSE DICETVR, AVT ÆSTIMATIONEM DARI, AVT NOXÆ DEDI IVBEBO. *l. pe. vero. 5. §. prætor ait 6. h. t.* Vt igitur in ſuperiore capite, qui Deiecit vel

A effudit, ſic in iſto poſterius, qui poſitum habuit, ſiue nocuit id quod poſitum erat, hoc non nocuit. Datur autem 9 hæc actio non in habitatorem, ſed in eum qui poſuit. *d. l. 5. § ſed ita quod 9.* Sufficit eum ita dari. quia dominus vel habitator etſi ipſe non poſuit, tamen ſi ab eo poſitum petitur, ſiue nomine, perinde atque ſi poſuiſſet tenetur. *d. § ſi ita quod. 9.*

B Loquitur autem edictum de partibus ædificij proiectis & eminentibus, vt ſuggrundis: quemadmodum ex verbis illis, SVPRA EVM LOCVM, &c. ſatis apparet. Quamobrem ſi quis ex reſticulo ſuſpenſum, vel in pergula quid poſitum habeat, quod damnū aut dedit, aut dare poteſt, non quidem ex verbis huius edicti quæ deficiunt, ſed ad exemplū huius actionis, vtilis actio dabitur. *d. l. 5. § fin.* Hæc

C actio etiam popularis eſt: quoniam publicas vias eſſe ſecuras, & ab omni periculo liberas, vniuſcuiuslibet intereſt. *d. § fin.*

DE NOXALIBVS actionibus. Tit. IIII.

C. 3. 41.

D 1 *Quare dentur noxales actiones.*

2 *Noxales in delictis publicis non habent locum.*

3 *Quid veniat in noxalem actionem.*

4 *Noxales eſſe tantum adiectitias qualitates.*

E 5 *Quæ ciuiles, quæ prætoriæ dicantur.*

6 *Quomodo conueniatur is, qui dolo poſſidere deſiit.*

7 *Generale edictum de noxalibus.*

QVemadmodum † habitator ſuorum culpā præſtat, ita dominus, 1
ſi ſeruus deliquerit, eius nomine conueniri poteſt. Cum enim aduerſus ſeruum agi nequeat, ſimul quia perſonā

F ſtandi in iudicio legitimam nō habet, *l. ſeruus. C. de iud. l. vix certis. 53. ſup. eod.* vtpote cum iure ciuili pro mortuo, hoc eſt nullo putetur, neq; caput habeat.

l. quod

l. quod attinet. 32. de reg. iur. vid. ſup. de cap.
dimin. ſimul quod nihil proprii poſſi
deat, ex quo damnum reſarciri poſſit:
l. hos accuſare. 12. §. omnibus. 1. de accuſation.
tib. & iniquum tamen ſit, ei qui infor-
tunium accepit, non conſuli: æquum
viſum fuit, dominum ex noxa, id eſt,
maleficio ſerui, Noxalibus actionibus
obligari: et cui emolumenta & fructus
acquirentur, ad eundem detrimenta,
culpa ſerui contracta pertinerent. B

2 Quod † tamen intelligendum eſt de
priuatis iudiciis, quæ damnum perſe-
quuntur. Nam ad publica maleficia,
quibus & liberi, & ſerui ſontes, ad ex-
emplum & vindictā corporali ſuppli-
cio afficiuntur, Noxalis actio non per-
tinet, *l. 2. C. de accuſat. d. l. hos accuſare. §.*
omnib. l. pen. ſup. ſi ex noxali cauſa agatur.

¶ Dantur igitur ad damnum perſe- C
3 quendum noxales actiones in domi-
num: quarū vis & poteſtas hæc eſt, vt
ſi damnatus fuerit domin⁹, habeat ta-
men (vſq; dum iudicati actione con-
ueniatur, *l. item veniunt. 20. §. idem recte*
ait 5. de petit. hæredita.) deditione ipſius
corporis, facultatē euitandi litis æſti-
mationem: *l. 1. h. t.* ne videlicet nequi-
tia ſerui, vltra corpus eius domino ſit
damnoſa. *l. 2. in prin. h. t. Inſt. eod. in princ.*
Defendere itaq; ſeruum, & damnum D
præſtare dominus cogitur, aut eo care-
re, & noxę dedere. *l. 29. l. 33. h. tit.* Quod
quidem verum eſt, ſi ignorante domi-
no deliquit. Nam ſi eo ſciente, vel non
prohibente, ad integram litis æſtima-
tionem, perinde ac ſi iuſſiſſet, dominus
alligatur *l. 2. cum 3. & ſeqq. h. t.*

4 ¶ Dicuntur aūt Noxales actiones, E
adiectitiæ quædam qualitates, & for-
mulæ ad alias principales appoſitę: vel-
uti noxalis actio Furti, noxalis Aqui-
lia, noxalis Iniuriarū, Doli mali, Me-
tus, &c. Nec hæc qualitas immutat
principalis actionis naturam: *l. penult.*
C. eod. tit. ſed id tantum efficit, vt & cō-
tra dominū detur actio, & is noxę de-
dendo ſeruum, æſtimationem litis ef-
5 fugiat. Itaq; † quod dicitur, Noxales
actiones aut legibus aut Edicto præ- F
toris eſſe conſtitutas, *§. ſunt autem. Inſt.*
eod. ita accipiendum eſt: Quibus actio-
nibus in lege additū eſt caput De no-
xa, vt actioni Furti lege XII. Tabula-

A rum, damni Iniuriæ lege Aquilia, hæ
noxales actiones legitimæ ſunt, cum
vero Prætor de Noxa clauſulam aut
Ciuilibus aut Prætoriis actionibus ad-
iungit, Prætoria dicitur noxalis actio.
Et hæc quidem directō dantur ex ver-
bis vel legis, vel Prætoris *l. eleit. e. 26. §*
1. hoc tit.

¶ Quod ſi dominus ſeruum dolo 6
deſiit poſſidere, quoniā tunc actio ex
B ſupradictis capitulis non ſuppeditat,
ex quibus tantum aduerſus dominum
poſſidentem (quia noxam caput ſequi
voluerunt *§. omnis l. Inſt. eod. l. fin. h. t.*) agi
poteſt: ideo Prætor ad puniendum do-
lum quem non decet eſſe impunitum,
l. 4. § cum dominus. 2. h. t. pollicetur iudi-
cium Prætorium ſiue Vtile, idque ſine
noxæ deditione. *l. ſi ſ[...]orium. 5. l. quoties.*
21. h. t. Itaque † omnibus noxalibus a- 7
C ctionibus hanc quaſi explicationē ge-
nerali Edicto Prætor adiecit: SI IS IN "
CVIVS POTESTATE ESSE DICE- "
TVR, NEGAVIT SE IN SVA PO- "
TESTATE SERVVM HABERE: V- "
TRVM ACTOR VOLET, VEL DE- "
IERARE IVBEBO IN POTESTA- "
TE SVA NON ESSE, NEQVE SE "
DOLO MALO FECISSE QVO "
MINVS ESSET. quo caſu, ſi falſum
D iurat, de periurio tenebitur: poteritq;
ab ipſo, ſi ſeruum iterum defendat, pe-
ti æſtimatio damni in ſolidum. *d. l. quo-*
ties. in fin. VEL IVDICIVM DABO, "
SINE NOXÆ DEDITIONE *d. l. quo-* "
ties. §. prætor ait 1. hoc eſt, permittam, vt
cum domino in ſolidum agi poſſit, ad-
empta illi dedendæ noxę facultate. *d. l.*
quoties. in prin. l. ſi ſeruus. 17 de interro. act.
E *l. 1. §. interdum. ſup. ſi quad. pau. pauper.* SI "
SERVVS PRÆSENS ERIT, NEC "
QVISQVAM SIT QVI EVM DE- "
FENDAT, DVCI IVBEBO: qua du-
ctione illi acquiretur qui abduxit, per-
inde atq; ſi noxæ deditus eſſet. *l. ſi is qui*
in aliena. 32. l. electio. 26. § fin. h. t. Sed ho-
die apud nos Sax. qui miniſtris liberis,
non ſeruis vtimur, huius Edicti non
magnus eſt vſus: cum illorum nomine
F non teneamur, *§. omnis. Inſtitut. de nox.*
tot. tit. Cod. Ne vx. pro mar. cum ſeq. niſi
quatenus eorum merces ſe ex-
tendit *Land. l. b. 2. art. 32.*
vbi glo. lat.

DIGEST. LIB. X.

FINIVM REGVNDORVM.
Tit. I. C. 3. 39.

1 *Continuatio tituli.*
2 *Origo iuris de finibus regendis.*
3 *De quinq; pedum præſcriptione.*
4 *Ad quos fines, quaſq; cauſas, hæc actio pertineat.*
5 *Quibus, contra quos detur.*
6 *Cuiuſmodi ſit iudicium, & quid in illud veniat.*
7 *Quomodo in eo probandum & iudicandum.*
8 *Reliqua iura quibus fines muniuntur.*

1 PRÆter † actiones perfecte reales, aut mere perſonales, quæcam ſunt quæ mixtam cauſam obtinere videntur, de quib. deinceps eſt differendum. In hoc genere primum locum eæ actiones obtinent, quibus aut Fines agrorum petuntur (nam hæ vendicationi cohærent, *l. 3. C. eod. Cuiac. obſer. lib. 5. c. 21*) diſcerni ac regi, aut res Communes diuidi. *§ quædam. l. ſi de alt.* Vt † certi agrorum conſtituantur fines, certiſq; limitibus cōfines fundi diſterminentur, ad pacem ſeruandam, rixaſq; & arma inter vicinos ſopienda, plurimum intereſt. Itaq; & lege diuina prohibitum eſt, terminos transferre Deut. 19. 14 & 27. 17. & ſtatim ab vrbe condita, Numā Pompilium ferunt, conſecrato Deo Termino, iura finium religione quadam muniuiſſe: ne, quod fieri ſolet, quodque eſt pernicioſiſſimum, temeritate cuiuſpiam aut iniuria violarentur. *Dionyſ. lib. 2.* Deinde lege XII. Tab. ad exemplum eius legis quam Solon Athenis tuliſſe dicitur, de finibus quædam præſcripta ſunt. *l. fin. h. t.* idq; inter cætera, (quod huc pertinet) vt inter confines agros quinq; pedum ſpacium velut vnus gradus geometricus, quo ire ſine alterius incommodo colendi gratia, aratrumque circumduci poſſit, relinqueretur. *l. 3. de term. mot. Paul. lib. 1. tit. 15. Aggen. de limit. conſt. in lib. 2. Cuiac. in l. 4. §. vlt. de vſucap.* Id ſpacii & fines conſtituebat, & ex lege XII. Tab. vſucapi, ex conſtit. præſcribi non poterat. *l. quinque pedum. C. eod. Cuiac. in d. l. 4. §. vlt.* vt oſtendit Cicero lib. 1. de Legibus. quanquam hodie 30. annis præſcribi poſſe videatur. *l. vlt. C. eod.*

¶ De his ergo quinq; pedibus, aut aliis finibus (nec enim in diſterminandis hortis aut pratis tantum ſpacii olim relictum, ſed aut lapide, aut ſepimento, aut alio modo, cōfinia diſcerni ſolere multis ex indiciis apparet) orta controuerſia, propter mutatos confuſoſque terminos, aut dolo aduerſarii per exarationē, translationemq;, &c. aut inundatione, vetuſtate, aliove modo, lege Manilia cautum erat, vt arbitri ſiue agrimenſores tres, perinde atque in vendicationibus, earum rerum periti, regendis finibus, id eſt, diſcernendis, & ad certam æquabilemq; regulam dirigendis darentur, *Cuiac. obſ. lib. 5 c. 21.* vt ſupradicto loco Cic. declarat. Quod quidem regendi ius cum ſit, vt oſtenſum eſt, antiquiſſimum, iure primo loco in hac diuiſoriorū iudiciorum expoſitione exponitur *§ ſingulorū. in fin. Inſt. de rer. diuiſ.* 3

¶ Iudicium autem hoc ad prædia ruſtica, eorumq; confinia pertinet: *l. 2. l. 4 §. fin. h. t.* in vrbanorum diſplicuit. *d. §. fin.* Neque enim confinia hæc ſunt, ſed magis vicina, & communibus parietibus plerunq; diſterminantur. Ideoq; etſi in agris ædificia iuncta ſint, tamen huic actioni locus non erit, ſed potius Confeſſoriæ, aut Negatoriæ, aut alicui Interdicto: quemadmodū e contrario in vrbe hortorū latitudo efficit interdum, vt etiam Finiū regundorum 4

agi

agi vtiliter poſſit *d.l.4.§.fin.* Si vero flu-
men vel via publica interuenit, confi-
niũ non intelligitur: quia magis in cõ-
finio meo via publica vel flumen eſt,
quam ager vicini. *d.§.fi.l.5.h.t.* Sed ſi ri-
uus priuatus interfluit, Finium regun-
dorũ agi poteſt: *l. 6.h.t.* quia pars fundi
eſt, ſicut reliqui priuati limites.

5 ¶ Exercitium autẽ iſtius iudicii cõ-
petit dominis prædiorum: quia hac a-
B ctione, quamuis in perſonam ſit, tamẽ
veluti per vendicationem, petit ſibi rẽ
quiſq; ſuam adiudicari. *l.1.h.t.* Datur &
vtilibus dominis, vt Emphyteutæ, Be-
neficiario, &c. Item Fructuario & Cre-
ditori qui iure pignoris poſſidet, *d.l.4.*
§ fin. 9. h.t. propter ius quod in re ha-
bent. Contra eoſdem autem omnes
eadem ratione competit: quia Duplex
hoc eſt iudicium *l. iudicium. 10. h. t. l. in*
C *tribus.13.de iud. vid. gl. & Dd. §. pen. Inſtit.*
de interd. l. 2. ff com. diuid. Inter ſocios
porro, qui communes agros poſſident,
locum habere non poteſt, Vt ſi ego &
tu fundum habeamus communem,
cui vicinum alium ego fundum ha-
beam proprium, nõ cõſtabit inter nos
finium regũdorum controuerſia: quo-
niam adiudicationes, quibus hoc iu-
dicium expeditur, in re Propria fiunt,
D in Cõmuni fieri nullo modo poſſunt.
Quod enim alteri adiudicatur, & tan-
quam ſuum ſententia iudicis attribui-
tur, commune manere non poteſt: aut
ſi manet, inutilem & nullius vſus eſſe
adiudicationem dicendum eſt: quod
fuerit perabſurdum. Itaq; ſi velim te-
cum contendere neceſſe habeo, aut
communi diuidundo fundum cõmu-
E nem tecum diuidere, aut proprium a-
lienare *d. l.4.§. ſi communem.*

6 ¶ Iudicium Finium regundorũ eſt
mixtum. Datur enim partim in perſo-
nam, vt reliqua iudicia, in quib. de di-
uiſione agitur. vel ex maleficio, contra
violantem terminos: vel ex negatione,
aduerſus eum qui alios limites præ-
ſcribit, quam nos eſſe intendimus:
partim in Rem, quandoquidem no-
F ſtrum petimus, vt videlicet domino,
vel potius agris ſuũ adiudicetur *d. l.1.*
d.l.4.§. ſi alter.5. Finis autem & conclu-
ſio (vt ita dicam) huius actionis eſt vt
veteres termini officio iudicis reſtitu-

A antur: vel ſi non apparent, dirigantur
noui: eiuſque quod intereſt, & poſt li-
tem conteſtatam fructuũ ratio habea-
tur. Nam ante percepti nõ omnimodo
in hoc iudicium venient: quandoqui-
dem ſi bona fide percepti ſunt, lucro
eius cedunt qui conſumpſit; ſin mala
fide, cõdicuntur *d.l.4.in prin.h.t.* Duplex
autem hoc iudicium eſt, quia vnuſ-
quiſq; & agentis, & eius qui cum agi-
B tur, partes ſuſtinet: ſiquidem vterque
petit. & ab vtroq; petitur. *d.l.10.h.t.*

¶ Porro quomodo dirigendi ſint fi- 7
nes, & quod ſit iudicis officium, vt in-
telligatur, ſciendum eſt, cũ de finibus
cum quæritur primo (ſicuti in cæteris
realibus iudiciis) de Poſſeſſionis iure
quæri ſolere, *l. ſi qui deſtinauit. 24. de rei*
vend. quo videlicet modo & loco ter-
mini hactenus ſint obſeruati & poſſeſ-
C ſi: *l.3.C.fin.reg.* ad quod vtrinq; probatio
nes ſunt producẽdæ. *c.3.de probat.* In his
enim duplicibus iudiciis vtrinq; docũ
menta exiguntur, quia vterq; petito-
ris perſonam gerit. *l. in tribus 13. de iud. l.*
inter cohæredes. 44. §. qui familiæ. 4. ff. fa. er.
Poſſeſſionem autem iuſtam qui pro-
bauerit, obtinere debebit, ex vulgari
regula: Cum obſcura ſunt vtriuſq; par
tis iura, pro poſſeſſore iudicari ſolet, *c.*
D *in part. de reg. iur. in 6. §. commodum. Inſt.*
de inter. niſi aduerſarius de iure pro-
prietatis, aliiſq; finibus docuerit *l. ex*
libero. ff. de probat. Probantur autem fines
veteribus monumẽtis: vt ſepibus, foſ-
ſa, arboribus, &c. authoritate cenſus,
ante litem inchoatam ordinati: niſi
contra varietate ſucceſſionum, & ar-
bitrio poſſeſſorum, additis vel detra-
E ctis agris, fines eſſe immutatos demõ-
ſtretur, *l. ſi irrupt. ione. 8. l. ſi final. 11. h.t. l. 2.*
C. eod. Qua in re plurimum valent te-
ſtimonia eorum, qui antea eos fundos
poſſederunt: *l. penult. huc tit. l. 1. C. eod.*
fama antiqua, præſumptio iuris & ſi-
milia. *vide Bal. conſ. 161. proponebatur.*
vol. 3. Socin. conſ. 86. num. 2. 4. & 5. incip. in
cauſa. vol. 1. & conſ 166. in 2. parte.
gloſ in cap. cum cauſam. 13. de probat. & in
F *cap. ad audientiam de præſcript. vide Zobel.*
Landr. lib. 2. art. 50. Quod ſi fines aut
in vniuerſum, aut in aliqua parte
non ſatis commode dirimi poſſint,
vel quia obſcura ſunt vtriuſque partis

P

Digitized by Google

rem in poſſeſſione probanda quam in proprietate iuri, vel ob aliam incommoditatem poteſt iudex, quamuis hęc actio non ſit bonæ fidei, vtpote quæ non ex ciuili bonæ fidei conuentione, ſed ex delicto aut facto vnius, aut iure reali, vt vendicatio cui coniæret, oriatur, tamen veteris obſcuritatis amouendæ gratia, nouos fines per aliā regionem, vbi cōmodum fuerit, dirigere, idq; per adiudicationē & condemnationem ex bono & æquo: §. *quędam. er fin. Inſt. de act.* vt cui fundo ſit adiudicatio alicuius portionis terrę porrectæ in alienum agrum terminis, eius dominus, pro eo quod illi adiudicatū eſt, certa pecunia cōdemnetur illi, cuius agro aliquid abiudicatum eſt. *l. 2, 3. 4. § ſi alter ſ. n. r.* Quæ vt omnia recte æquabiliterq; fiant, eſt iudicis, vel ſuis ipſum oculis loca de quorum finibus ambigitur, ſubijcere ac in rem præſentem ire: aut ſi per occupationes nō licet, agrimenſores mittere, per quos iubeat præſentibus litigatoribus aut contumaciter abſentibus, examinari in re præſenti cauſam, & per dimenſionem agrorum terminos declarari: ex qua declarationis relatione, finium regundorū quæſtioni finem imponet. *l. 8. h. t. l. 3. C. eod. l. inter caſtellanum. 44. de recept. arbit.*

2 ¶ Sed ſuper hoc iudiciū etiam alia iuris remedia inuenta ſunt, quibus finium diſtinctio apte munitur. Nam quo minus cuſtodiuntur agrorū limites, quoq; magis patent iniurijs. *Dionyſ. Halic. lib. 2.* eo diligentius legum ſanctionibus defendi eos par eſt. In primis qui poſt delatam finium regūdorum quęſtionem, non expectata iudicis ſententia, partem fundi alieni vſurpare audet, non ſolum quod petebat amittit: ſeu quo magis vnuſquiſq; contentus ſuo rem non expetat alienam, qui irreptor agrorum in lite fuerit ſuperatus, tantum agri modum, quantum adimere tentauit, amittet. *l. 4. C. eod. tit.*

F Deinde Agraria lege, quam Caius Cæſar tulit aduerſus eos, qui terminos ſtatutos extra ſuum agrum finesve dolo malo mouerint, pecuniaria pœna conſtituta eſt. Nam in terminos ſingu-

A los quos eiecerint, locove mouerint, 50 aureos in publicum dare iubentur: & huius actionis petitio eſt, eius qui volet: *l. fin. de termino mote.* Sed & criminali iudicio eos qui peſſimo facto terminos finium cauſa poſitos, protulerunt, reſcriptū D. Adriani perſequitur: quo pœna corporalis, vt relegationis, verberum, operis publici, &c. ex conditione perſonæ, & mente facien-

B tis, irrogatur. *l. 2. de term. vide Th. l. lib. 1. tit. 16. l. 1. C. de accuſat.* Quæ quidem accuſatio ciuile finium iudiciū non tollit, neq; ab eo tollitur: ſed qui finium regundorū egit, accuſare Termini moti reum poteſt, & contra *l. 4. §. ſi du. an. tu. 4. r.* Alterutro tamē iudicio pendente æquum eſt alterū ad finem vſq; prioris differri. *l. 4. de pub. iud. l. vnic. C. quan. do ciuilis actio praiu. crimin.* Illud

C vltimo addo ius Sax. hac in parte non diſcrepare à iure communi: niſi quod aliud ſpacium, nempe trium pedum inter cōfinia velit relinqui t. *Land. lib. 2. art. 51. Reinh. d. ff. 35. parte 2 l.* quam iure communi cautum ſit & definitum. *l. fi. h. t.* & ciuili tantum mulcta puniat eos qui ignoranter fines tranſponunt: *lib. 2. art. 28.* criminaliter vero & arbitrarie, qui dolo malo: *vide glo. Zab. in d. art.*

D *28. Fachſ. diff. 65. Reinh. præal. eg. loc.*

FAMILIAE HERCISCUNDÆ. Tit. II.

C. 3. 36.

1 *Ratio & origo huius iudicii.*
2 *Definitio & quale ſit iudicium.*
3 *Quid hoc iudicio petatur.*
4 *Quibus detur hæc actio.*
E 5 *De quibus rebus, & quid in hoc iudicium veniat.*
6 *Quæ ratio diuiſionis ineunda.*
7 *Quando detur & quamdiu hæc actio.*
8 *De effectu huius iudicii: & de diuiſione*

QVemadmodum † ex veteri legis XII. Tabul. iure hæreditates dantur. *l. 1. ſup. de pet. hæred.* ita indidem actio deſcendit, qua res hæreditaria inter hæredes à communione diſcedere volentes, 1

lentes, diuidi officio iudicis petuntur. l.1.h.t. Cùm enim materia communionis ſoleat excitare diſcordias. l. cum pater.77.§.dulciſſimis.de legat.2.eoq; inuitũ in cõmunione detineri lex vetet: l.fin. C.comm. diuidun. neceſſariũ videbatur, aliquam hæredibus largiri actionem, qua res iure ſucceſſionis cõmunicatas ad diuiſionem reuocare, ad eamq; diuiſionem faciendã cohæredes prouocare poſſent: quæ quidem actio, iudicium Familiæ herciſcũdæ nominatur.

2 Nam † Familia inter alia hæreditatem ſignificat, l.vlt.C.de verb ſign.l. pronunciatio.195.§.fam.1.ff.eo.tit. vt in illis legis XII. Tabularũ verbis: AGNATVS PROXIMVS FAMILIAM HABETO. d.l. pronuntiatio Vlpia. c.26.in princ. Inſtit. de leg.ag.ſucceſſ. vbi dixi. Erciſcere autem antiquum verbum, idem eſt, quod Diuidere. Hinc dictum iudicium Familiæ herciſcundæ, quod eo familia, hoc eſt, hæreditas, erciſci, id eſt, diuidi petatur. EST AVTEM HOC IVDICIVM ciuile, duplex, mixtum, bonæ fidei, vniuerſale, quo ad diuiſionem hæreditatis officio iudicis inter coheredes faciendam agitur. Dico eſſe CIVILE, quia ex lege XII. Tabularum deſcendit d.l.1.h.t. DVPLEX, quoniam vnuſquiſq; hæredum & rei & actoris partes ſuſtinet. l.2.§.in familia.3.l.45.§.qui familia.4.h.t. licet quantum ad ordinẽ iudiciorũ ſeruandũ attinet, qui prior ad diuiſionem prouocat, actoris vice fungatur. l. in tribus.13.ſup. de iud.l.2.in fin inf.3.l.iudiciũ.10.ſup.tit.1. MIXTVM. nam dirigitur tam in Rem quæ diuidi petitur, quam in perſonam reſpectu perſonalium prꝗſtationum, l.item 22.§.familia.pen.h.t. vt accepti commodi vel incommodi, fructuum, expenſarum, l. hu conſequenter.18.cum l.ſeq h.tit. & adiudicationum: quę perſonales ſunt d l. item §.penult. Permittitur enim in his iudiciis diuiſoriis iudici, rem alicui litigatorum, ex bono & ęquo compenſatione precii facta, adiudicare. §.quaedam Inſtit. de act. Quin & ea ratione perſonalis cenſetur, quod ex Quaſi cõtractu ortum habeat, & in perſonam cohæredis tantum detur. §.item ſi inter. Inſtit. de oblig. quæ ex qua. contr. BONÆ FIDEI iudicium eſt, l.9.C.eod.§.actionum. Inſt. de actio. cum quia ex ciuili boneque fidei negocio ortum habet, tum vt latior ſit iudicis in adiudicationibus ex bono & æquo faciẽdis poteſtas. VNIVERSALE dicitur, quoniam vniverſa hæreditas in hoc iudiciũ deducitur, adeo vt in omnium agentium perſonam condemnationes & abſolutiones faciendæ ſint, l.in hoc iud.27.h.tit. ne quippiam debeat iudex relinquere

B indiuiſum. l. hær.25.§.pen.hoc tit.

¶ Peti autem in hoc iudicio, & ad id agi, vt res hęreditariæ officio iudicis diuidantur, certum eſt. l.1.2.3. l.off.26. hoc t. Nam tum demum huc perueniri ſolet, cum neque ex teſtatoris, nec hęredum voluntate hæreditas diuiſa eſt: quemadmodum paulo poſt dicemus, vt quæ priuata conſenſione iniri nequit partitio, ea iudiciali authoritate 3

C explicetur.

¶ Illud porro in aperto eſt, inter eos hæredes dũtaxat. l. cum putarẽ 36. huic iudicio eſſe locum, quocunq; tandem iure hæredes ſint, ſiue ſuo nomine, ſiue iure ſucceſſionis: l. ſi fam. 41 & ſiue poſſideant ſuam portionẽ, ſiue petant: l.1.2.l.hæred.25 §.1. hoc tit quorum vel vnus arbitrium Familiæ herciſcũdæ petere inuitis cæteris poteſt. l. arbitrũ.43.

D hoc tit. Sed nec dubitandum eſt, quin & inter pauciores hæredes ex pluribus hoc iudicium accipi poſſit, l.2.§.dubitãdum.4.h.t. quod tamẽ abſentibus, aut ad diuiſionem non vocatis, nullum creat præiudicium. l. cohæredibus.17.C. eod.tit.l inter.44.§.ſi cohæredes 2.h.t. Et generaliter, qui petere hęreditatem poſſunt, hi & diuiſionem recte petunt. d.l.2. Bonorum vero poſſeſſoribus, fideicommiſſariis, reliquiſque qui verẽ

E hęredes iure Ciuili non ſunt, ſed vicẽ hæredis repræſentant, non quidẽ Directum hoc iudicium, quod cum ciuile ſit, tantum ad veros iure ciuili hæredes pertinet, ſed Vtile ex æquitatis interpretatione ſententiaq; legis cõpetit d l.2.§.ſi quarta 1.l ſed & eius.24.l ſi ex aſſe.40.hoc tit. Porro qui cohęres non eſt, ei nec adiudicari quippiam opor-

F tet, neque aduerſarius eſt condemnandus: deniq; plane aditus huius iudicii eſt pręcluſus: adeo vt is qui poſſidet, ſi neget agentem eſſe ſibi cohære-

Digitized by Google

ſe 16. h. t. vel licitatione admiſſa, & cō- A
penſatione precii facta, alteri rem, al-
teri precium addicat, *d. l. item Labeo §. 1.*
h. t. Quod ſi altera pars diuiſionem de-
trectet, nihilominus poteſt iudex diui
dere, & præſenti ſuam adiudicare par-
tem: abſentis vero partem ſequeſtrare.
Spec. de ſecun. decre. §. & tenetur. nu. 5. Po-
teſt & in dubiis ſorti rem committere.
l. 3. C. com. de leg. Iaſ. in l. 1. n. 39. ſi cert. pet. a. B
& in §. ſi quis. n. 72. Inſt. de actio. diuiſio-
nis autem poteſtatem vni, alteri vero
electionis facere, iure ciuili, niſi per
modum Licitationis, vt dictum eſt, nō
poteſt *Iaſ. præalleg. loc.* quod tamen & à
Canoniſtis, *in c. 1 per illum text. de paroch.*
Schurff. conſi. 71. caſus. nu. 21. cent. 1. & mo-
ribus noſtris eſt receptum, ſcilicet vt
maior natu diuidat, minor eligat. *gl.*
Land lib 3. art. 29. Fach. diff. 31. Reu. h. diff. C
42. Schurff. d. conſ. 71. etiam in diuiſione
feudalium bonorum: ſcilicet ſi inter
duos tantum, nō etiam plures, diuiſio
inſtituatur. Nec exemplo primæ vetu
ſtatis, ea res caret. Sic enim legimus
Abrahamū maiorē natu, patrueli ſuo
Loth optionē in diuiſione reliquiſſe.
Geneſ. 13. Cæterum vbi cōſuetudine vel
ſtatuo hoc inductum nō eſt, *Myns obſ.*
37. cent. 4. tutius fuerit etiā inter duos, D
nedum plures, rem ſorti committere:
nec inter æquales alteri præ altero ali-
quid concedere: prout video commu-
niori calculō probari. *Hanc eſſe commu.*
mul. conſir. Tiraq. de iure primog. quæſt. 60.
per tot. per l. vl. C. comm. de leg. cum ſimil.

7 ¶ Quamuis autem diximus omni-
bus hæredibus huius iudicii exercitiū
competere: tamen illud tenendū eſt,
tum demum id obtinere, cum iam adi
ta eſt hæreditas *l. qui erat. 49. in fin. h. tit.* E
Nam per aditionem hæredib. ius quæ-
ritur, & res inter ipſos cōmunicantur.
Poſt quam autem competere ſemel cœ
pit, exemplo cæterarum perſonaliū a
ctionum, in Perpetuum, id eſt, 30. annis
durat. Semel autem tantum intentari
poteſt, quia vniuerſale eſt, omniumq;
diuiſio rerum in vnum iudicium de- F
duci ac explicari debet: quod ſi non
fiat, & res quæpiam remanſerint indi-
uiſæ, communi diuidundo erit agen-
dum. *d. uſ. ſ l. 20 §. ſane l. 24. h. t.*

8 ¶ De effectu porro huius iudicii ita

A inquit Paulus *l. inter. 44. al. 45. §. 1. h. tit.*
Si familiæ erciſcundæ actum ſit, adiu-
dicationes Prætor tuetur, exceptiones
aut actiones dando: has petētibus, illa
poſſidentibus, idq; exemplo aliarum
rerum iudicatarum, quæ vtroq; reme-
dio defenduntur: *l. actori. C. de reb. credi-*
tu. tot. tit. de except. rei iud. Quare etiamſi
quid in debitum ex hac cauſa ſolutum
B ſit, ceſſat repetitio, *l. cum putarē. 36.* niſi
diuiſio retractetur propter notoriā in-
iuſtitiam: *Schurff. conſ l. 26. in fin. cent. 1.*
vtpote ſi cum hærede putatiuo actum,
& diuiſum ſit, qui poſt non inuenitur
eſſe hæres: *d. l. 36. l. cum qui. C. de iur. &*
fac ign. l. cum ſolus 29. de vſucap. aut læſio
vltra dimidiam iuſtæ portionis partem
interuenit *l. 3. vbi Dd. Comm. vtr. iud.* Nā
etſi remedium illud contra rem iudi-
C catam non obtineat, *Iaſ. in l. ſi quis cum*
aliter. de verb. ſignif. tamen quia non tam
pronunciatur ſuper diuiſione, quam
ex ſententia diuiſio authoritate man-
datuq; iudicis ſuſcipitur: ideo æquius
videtur, hoc auxilii genus enormiter
læſis non denegari. *l. Lucius. 38. in fin. h.*
t. Et hæc quidem in familia per iudi-
cem erciſcunda obtinent: nunc de pri-
uata & extraiudiciali diuiſione ali-
D quid ſubiiciamus. Qua in parte ſcien-
dum eſt, aliud eſſe Diuiſionem, aliud
Diuiſionis placitum: *l. cum proponas. 21.*
C. de pact. ſicut aliud eſt Conuentio de
contrahendo, aliud Contractus. *gl. &*
Dd. in l. in bona. 8. de eo quod cer. loc. Diui-
ſionis placitum, tantum eſt nudū pa-
ctum de diuidendo, vnde nulla oritur
actio. *d. l. cum proponas.* Diuiſio fit re ipſa,
quaſi rebus permutatis: *l. cum pater. 77.*
§. hæred. de leg. 2. gl. & Cyn. in l. 1. C. com. vtr.
E *iud.* vnde obligatio Bonæ fidei, *Cyn. poſt*
gl. in d. l. 1. & actio Præſcriptis verbis
eiuſdem naturæ, tanquam ex permu-
tatione ſeu venditione oritur. *l. ſi fra-*
tres. 7. C. com. vtr. iud. l. licet. 24. l. ſi fam. 14.
C. fam. erciſc. l. hi conſequenter. 18. § idem.
l ſi filia 20. §. ſi pater. h. t. Nam diuiſio, em
ptionis vicē obtinet: *l. 1. C. com. vtr. iud.*
F quæ tamen ſi ſit inæqualiter facta, ad
æquitatem reduci debet; *l. 3. C. com. vtr.*
iud. quod de inæqualitate, dimidiam
iuſtæ æſtimationis partem, ſuperante,
noſtri interpretātur. *Dd. in d. l. 3. Schurff.*
d. conſil. 25. & 28. cent. 1.

Digitized by Google

ita & Præſtationes: vt ſi quis impenſas fecit communi nomine (nam ſi pprio, retentionem tantum habet, *l. in hoc iudicium.14. l. antepen. h.t.*) eas conſequatur, *d.l.4.§.ſi ut. d.l. antepen.* dummodo partem ſuam adminiſtrare ſeparatim non potuit: alioquin ſi potuit, negociorum tantum geſtorum habet actionem, eaq; tenetur. *l. ſi quis putans. 6. §.1. hoc t.* Sed etſi quis ſolus ex re communi fructus perceperit, hi in iudiciũ venient. *d.l.4.cum ſeq.* Item ſi quid ab aliquo ſociorum agi debuit, quod actum non eſt, aut dolo culpave eius damnũ in re communi ſit datum, eius habebitur ratio. *l ſi is cum quo.20.l.3.l.8.§.1.h.t.* Hæc autem omnia vel cumulatim in iudicium veniunt, vel ſeparate. Nam de præſtationibus agi poteſt, etiamſi res non petatur diuidi, vel quod non placet à communione recedi, *d l 14. verſ. quæ cum ita ſint.* vel quia res communis eſſe deſiit, aut extincta eſt *d.l. 6. in prin.* Niſi tamen quid fuerit ex communi conſenſu exceptum nominatim, omnino omnes res quæ actione comprehendi poſſunt, intelliguntur in iudicium eſſe deductæ. *l in iudicium.13.*

5 ¶ Porro in diuiſione hic facienda, omnino eadẽ obſeruandæ erunt, quæ in familiæ erciſcundæ actione. *l. ſi quis putans.6. §. ſin. d.l. arbor.19. in fin, hoc titul.* Nam & hoc iudiciũ perinde eſt bonæ fidei, *d.L.4 §.2. d.l. in hoc iudicium.14. §.1.* duplex. *l.2. in fin h.t.* & mixtum. *d.l.4.§. ſicut.* Vnde iudex omnes res, de quibus quidẽ actũ erit, (nam vltra id quod in iudicium eſt deductum, extendi poteſtas iudicis nequit, *l. vt fundus. 18. d.l. 4. §. hoc iudicium*) diuidere debebit: *d.l. 13.* aut menſura deſignatis vnicuique certis regionibus, *l communi.7. § cum de vſufructu.5 h.tit.* aut temporibus: *d.l. arbor. in fin.* & in his quæ diuiſionem non recipiunt, vt animal &c. totum corpus vni adiudicare: ſcilicet ei qui plus iuris, maioremve partem aut etiam affectionẽ probabilem in re habet: *l ſancimus.34.§.1.2 ibi Bald. C. de donat. id in Bal. in l. fin. C. com. de legat. Iaſo. in §. quadam. nu 59. Inſt. de actionib. l. ad officiũ. 3. C. com. diuid & gloſſ. opt. in l. 2. ad verb in ſortium. C. quand & quib. quar. pars. lib.10.* cuicunque in partem æſtimationis alteri, cui res abiudicata eſt, condemnare: *d.l. 6. §. pen. l 7. l 10. cum ſimil. h.t.* aut vbi omnium iura æqualia ſunt, ſorti rem committere: *l. ſi. vbi Dd. C. com. de leg. l. 2. quando & quib. quar. pars. lib. 10. Iaſ. in §. quadam. Inſt de act.* deniq; alia quacunq; commodiſſima ratione diuiſionem facere: & ſi quid in his rebus communibus damni datum factumve ſit, vel quid eo nomine aut abſit alicui ſociorum, aut ſuperſit, eius rationem habere, *d. l.3* vna cum acceſſionibus & deceſſionibus omnibus: *d.l.6. §. ſi quid poſt acceptum.* & denique in vniuerſum prouidere, vt omne commodum atque incommodum æquabiliter diuidatur, niſi quid dolo, culpa, aut facto ſocij ſit contractum. *d. l. ſi is cum quo. 20. hoc tit.* Eademq; omnia in diuiſionibus quoque rerum feudalium ſeruanda eſſe, cum nihil ſpecialiter inueniatur diſpoſitum, *c.1. de feud. cog. Cur. in prin. tract. feud. 3. & 4. quæſt.* verius eſt. *And. Iſer. & Dd. in c.1. §. præterea ducatus. de proh. feud. alien. Chaſ. in conſuet. Burg. titul. de feud. 6. in fin. num. 20. Tiraq. in tract. de iure primog. quæſt. 4. num. 19.*

AD EXHIBENDVM.
Titulus IIII.
C. 3. 42.

1 *Affinitas huius actionis cũ præcedentibus: & an cumuletur cum petitoriis.*

2 *Quid ſit exhibere, & ad exhibendum actio.*

3 *Cui, ex qua cauſa detur.*

4 *Contra quos detur.*

5 *De quibus rebus.*

6 *De officio iudicis in hac actione.*

7 *Quomodo exhibitio ſit facienda, & quid in hanc actionem veniat: de ſpecificatione, explicata difficultas.*

Finitima † eſt diuiſioni Separatio, 1
qua res vnitæ, per diuiſionẽ quandam disiunguntur à ſe inuicem, & ſegregantur. Itaque cum dictum ſit de iis iudiciis, quibus res diuiduntur: ſequitur vt nunc videamus de actione, qua rerum exhibitio, & in conſequente

Digitized by Google

nitabimur, & captatis verbis ſententiã
eius circũuenicmus? Minime id quidẽ
faciendum eſt. *l. pen. h. t.* Nam nec fa-
cultatũ ſuarum rationes edere, & de-
nudare fortunas, nec inuitus ſuas alij
opes communicare, quiſquã cogẽdus
eſt. *l. fin. C. de alim. pup. praeſt. l. 2. C. quan. & quib. quar. pars. &c. l. b.* 10. Oportet igi-
tur actoris ita intereſſe, vt ius aliquod
habeat in re, & probabilem cauſam a-
ctionis, propter quam exhiberi deſi-
B derct. *d. l. 3 § ſi mecum. 9. h. t. l. ſi qui ex ar-
gentariis. 6. de eden.* Quod ſi vel alia ſuf-
ficiat actio, quã non quidem in Rem
vel ad Poſſeſſionem, ſed ad Exhiben-
dũ recte agatur, nihil cauſæ erit quã-
obrem iſta actio detur. Vnde Pompo-
nius apud Vlpianũ *l. 3. §. ſi quã extra. 6. h. t.* ait: Si quis extra hæredem (nam il-
li hæc datur actio, tanquã domino, *l. 2. 3. ff. quemad. teſt. aper.*) tabulas teſtamen-
C ti, vel codicillos, vel quid aliud ad te-
ſtamentum pertinẽs exhiberi velit: di-
cendum eſt, per hanc actionẽ agendum
non eſſe, cum ſufficiant interdicta in
hanc rem prodita, videlicet de Tabu-
lis exhibendis. *l. locum. 3. § ſolent. §. con-
demnatio. de tabu. exh. b.* Item, ſi liber ho-
mo detineri ab aliquo dicatur, de ex-
hibendo poteſt quis habere interdi-
ctum: *tot. titul. de l. b. hom. exh. b.* ad exhi-
D bendum autem actio in eam rem inu-
tilis videtur, quia hæc actio ei credi-
tur, cuius pecuniariter intereſt. *d. l. ſi li-
ber. 13. h. t.* Pecuniariter autem propter
liberum hominem intereſſe non po-
teſt, quia nullam eius corpus recipit
æſtimationem. *l. liber homo. 13. ſuprà ad l. Aquil.* Illud tamẽ notandum eſt, quod
cum neq; huic actioni neq; vendica-
tioni, neq; alii ordinariæ locus eſt, in-
E terdum æquitatem exhibitionis effi-
cere, vt in Factum agi poſſit. *l. 3. § penul. l. In ſummã. 9. §. Marcellus. 3. h. t.*

4 ¶ Porro aduerſus poſſeſſorem hac
actione agitur, nõ ſolum eum qui Ci-
uiliter, ſed etiam qui Naturaliter tan-
tum incumbit poſſeſſioni. *d. l. 3. § fin.*
Quare & creditorem qui rem pignori
accepit, ad Exhibẽdum teneri placet:
l. ſeruus nomine. 16. de vſucap. & apud quẽ
F res depoſita, vel cui locata eſt, aut cõ-
modata. *l. 3 §. fin. l. 4. h. t.* & omnes qui
facultatem exhibendi habent, *l. 5. in
A prin. l. tigni. 7. hoc t.* cuiuſcunq; tandem
ſint cõditionis, ſiue filiifamilias, ſiue
patresfamilias, *l. de eo 12 h. t.* ſiue vnus,
ſiue plures. *d. l. tigni. 7. § 1.* Sed & hæredi
contra viduam, quæ in domo mariti
remanſit, datur *l. hæres. 31. de neg. geſt.*
Et vſq; adeo poſſeſſio vel detentio rei,
eſt fundamentũ huius actionis à parte
litigatoris cõuenti: vt ſi quis non poſ-
ſideat litis conteſtatæ tempore, poſtea
B autem ante ſententiam poſſidere cœ-
perit, condemnandus ſit, niſi reſtituat:
contra ſi quis, cum iudicii accepti tem-
pore poſſideret, poſtea ſine Dolo ma-
lo poſſidere deſierit, abſoluatur. Nam
quamuis eſt, vt inquit Pomponius. *d. l. tigni. 7. §. ſi quis. 3.* quod illi imputetur,
cur non ſtatim reſtituit, ſed paſſus eſt
litem ſecum conteſtari: tamen quia
res non ab ipſo tanquam aliena peti-
tur, vt dici poſſit in mala fide vere poſ-
C ſeſſor conſtitui, cumq; non de reſtitu-
tione, ſed exhibitione facienda aga-
tur, æquius eſt liberari eum qui citra
ſuam culpam eo redactus eſt, vt exhi-
bere non poſſit. Quinetiam ſi quis poſ-
ſideat, tamen ſi non habet reſtituendi
facultatem, æquitas huius iudicij da-
bit abſolutioni locum. *d. l. 5 §. fin.* Plane
qui Dolo malo poſſidere deſiit, cum
pro poſſeſſore habeatur, ad exhiben-
D dum tenebitur. *d. l. Iulianus. 9. in prin.*

¶ Datur autem hæc actio de omni- 5
bus omnino rebus mobilibus, homine
puta, ſeruo, animali, & re qualibet in-
animata. *l. 3. §. fin. l. 5. 1. 2. 6. cum ſimil. h. t.*
De reb. autem ſoli non datur, *l. ad rem
mobilem 56. de procurat.* cum per ſe pa-
teant, oculiſque ſubiiciantur, ſine ulla
alia exhibitione: neque latere poſſint,
vt alibi dicitur. *l. 2. C. quando quart. pars.
E lib. 10.* Hoc eſt quod ſupra poſuimus,
volenti agere interdicto Vtrobi, hanc
dari actionem: non vero agenti inter-
dicto Vti poſſidetis. Nam hoc ad res
immobiles, *vide inf. ad tit. uti poſ. & vtro-
bi.* illud ad mobiles conſequendas eſt
proditum. Item, nec de Tigno ædibus
iniuncto datur hæc actio, quia lex XII.
Tabular. ſolui vetat, ſed aliam actio-
nem in Duplum de Tigno iniuncto,
F domino indulget. *l. gemma. 6. cum l. ſeq. hoc tit. l. 1. de tig. iniunct. vide quæ dix. in §. cum in ſuo ſolo. Inſt. de rer. diuiſ.*

Digitized by Google

DIGEST. LIB. XI.

DE INTERROGATIONIBVS IN IVRE faciendis, & interrogatorijs actionibus. Tit. I.

1 *Continuatio tituli.*
2 *Quare introducta ſint interrogationes.*
3 *Mos interrogandi.*
4 *Actionem interrogatoriam qualitatem tantùm eſſe adiectitiā, non propriā actionis ſpeciem.*
5 *De interrogationibus ſublatis, & poſitionibus introductis.*

1 QVIA † paulò ante dictū eſt de actione ad Exhibendum, quæ viam munit actionibus in Rem: viſum eſt iuris compoſitoribus ſubnectere titul. de interrogationibus in iure faciendis, quæ & ipſæ præparatoriæ ſunt: nam reliquis realibus actionibus ancillantur: & vt actio ad exhibendum, ita & hę vendicationibus, maxime petitioni hæreditatis potiſſimum aditū patefaciunt: idq; eo magis viſum fuit opportunum, quod non longè à natura mixtorum, aut certè realiu iudiciorum, de quib. iam dictum eſt, abſunt: quia neque ex contractu, nec delicto, ſed ex facto & confeſſione hominis naſcūtur: vt merito in hanc ſecundam Pandectarum partem, in qua de eiuſcemodi iudicijs tractatio eſt inſtituta, ſint relatæ.

2 ¶ Prætor igitur Edictū de Interrogatorijs actionib. propoſuit, quia ſciebat ſæpenumero difficile eſſe probare aliquem hæredē aut poſſeſſorem, qui cùm agi aut rei vendicatione, aut petitione hæreditatis, aut ſimili actione reali, quę in poſſeſſorem tantum directa eſt, *l. vnic. C. de alie. iud. mutan. cau. §. 1. Inſtit. de actio.* rectè poſſet. Voluit igitur aſtringere eum qui conuenitur, ex ſua in iudicio reſponſione, vt vel confitendo vel mentiendo ſeſe oneraret: ſimul & illud erueretur, quo quiſque iure ex teſtamento, an ab inteſtato, & quota ex parte hæres eſſet, *l. 2. 3. 4. h. t.* Qui igitur agere in Rem volebat, vt aduerſarium ſua cōfeſſione conſtrin-

A geret, & ex eius confeſſione certam impetrare efficacemq; poſſet actionē, eiuſcemodi interrogationes, Vtrum poſſideret, & an Pro hęrede poſſideret aduerſarius, atq; alia id genus, ante iudicium cœptum in iure, id eſt, apud magiſtratum populi Romani, *l. 4. ſin. h. t.* proponebat.

¶ Quibus † ſummariè cognitis, ſi ad inſtituendum iudicium eas multum 3
B pertinere Prætor comperiſſet, aduerſariū reſpondere iubebat: *l. ſi ſine interrogatione. 9. §. illud quæritur. 5. hoc tit.* qui quidem ſi cōfitebatur ꝙ erat interrogatum, eamque confeſſionem ius & natura admittebant, quaſi Ex cōfeſſo erat obligatus: *l. de ætate. 11. §. qui interrogatus 8. l. confeſſionib. 13. h. t.* & cōſequēs actio fundabatur. Sin autem aut falsò negabat, aut contumaciter in iure ta-
C cebat, eam mendacij contumaciæve ferebat pœnam, ꝙ in ſolidum conueniebatur condemnabaturq;: *d. l. de ætate, § ſi cùm eſſet. 1. & qui tacuit. 2. cum ſeq.* ex ea actione, cuius reſpectu interrogationes erant factæ: *d. l. confeſſion. ib. 13.* quæ † actio quoniam in interrogatio- 4
nibus, reſponſione ſubſecuta aut contumaciter non ſubſecuta, fundabatur, indidemq; vim ꝓbationis accipiebat,
D vocabatur Interrogatoria actio *Duar. li. Diſp. 1. c. 43.* quanquam aliquando & Confeſſoriam dici, quia ex cōfeſſione rei datur, ſciamus, *l. proinde 25. ad l. aquil.* Nam propter adiectam qualitatem aliud actionib. indi nomen, minime nouum eſt: vt cum Arbitrariam, Noxalē, Reſciſſoriam actionem, &c. dicimus.

¶ Sed quia poſtea animaduerſum

Q

eſt, iniquum eſſe quenquam cogi de ſuo iure ante iudicium reſpondere, *l. cogi. de petit. hære. l. fin. C. de rei vend. c. 1. de prob.* potiuſq; actorem domo adferre intentionem, & inſtructum venire oportere, quàm à reo confeſſionem quaſi gladium exigere: *l. nimis grau. 7. C. de teſt. l. 1. C. de eden.* ideò ætate etiam I.C. minus frequentari cœperunt interrogatoriæ actiones, tandemque in deſuetudinem abierunt: *l. 1. cir. fin. h. t.* quamuis I.C. ordinem Edicti ſecuti, hanc quoq; eius partem ſint interpretati: maximè quod non omnino illo tempore interrogationes deſijſſent, ſed minus frequentarentur. Sanè hodie id obtinet, vt interrogationes, ſiue vt nunc loquũtur, Poſitiones, lite demum cõteſtata fiant: ad quas ſi fuerit iuſſu iudicis reſponſum, reus ex cõfeſſione ſua tenetur: *tot. tit. de confeſſ. c. 1. & 2. eod. tit. lib. 6.* ſin autem contumaciter non fuerit reſpõſum, reus aut pro negante habetur, ſi damnoſa illi eſt negatio: aut pro confeſſo, ſi confeſſio illi damno futura eſt: *Spec. de poſit. §. 9. cum 4. per iura ibi alleg.* vt iam non ad fundandam intentionem, inſtituendumque iudicium, ſed ad probationem tãtummodò ea valeant, quæ ex confeſſione aduerſarij apud iudicem facta eliciuntur, *d. l. 1. in fin.* Et hæc iure cõmuni obtinent. Cæterùm apud nos Sax. non modò interrogationes, ſed etiam hæ ipſæ poſitiones in vſu eſſe deſierũt: *Fachſ. diff. 41. & 49.* nõ etiam confeſſiones, ſiue expreſſim, ſiue tacitè, puta nihil reſpondendo, in iudicio factæ, *vide Iaſ. in l. patre. nu. 21. & 27. de his qui ſunt ſui iur. & 3. de confeſſ.*

DE QVIBVS REBVS AD eundem iudicem eatur. Tit. II.

ILlud quoq; ad ſuperiorum iudiciorũ rationem rectè inſtituendã pertinet, ſciri, ſi inter plures Familiæ herciſcundę iudicio agatur, & inter eoſdem Cõmuni diuidundo, aut Finium regũdorum quæſtio poſtea gliſcat, compendij gratia, & quo temporius omnes lites tranſigantur, faciliuſq; coire cohæredes, aut alij ad quos cauſa pertinet, poſſint, ad eundem omnes iudicem, vtporè iam antea de cauſa inſtructum, eundemq; locũ, vbi omniũ præſentia fiat, eſſe mittendos, *l. 1. & 2. h. t.* Nec .n. continentia cauſæ diuidi debet: *l. nulli. vbi Iaſ. C. de iud.* & Fruſtrà fit per plura, quod fieri poteſt per pauciora, *l. 1. quod met. cauſ. l. ampliorem. 39. §. in refutatorijs, C. de appellat. vide Mynſing. obſ. 4. cent. 1.*

DE SERVO CORRVPTO. Tit. III. C. 6. 2.

VT nihil omninò eorum iudiciorũ, quæ nec ex vero contractu, neque ex delicto vllo inſigni exiſtũt, prætermittatur, rectè iuris compoſitores ad finem vſq; huius libri reliquas quaſdam hoc genus actiones, quæ mixtam quodammodo cauſam obtinent, perſequũtur. Ac primò quidem de actione ſerui corrupti (quæ etiam ad corruptum filiumfam. pertinet, *l. vt non tantũ, h. t.*) Edictũ Prætoris hoc recẽſetur: „QVI SERVVM, SERVAM, ALIENVM, ALIENAM RECEPISSE, PERSVASISSEVE QVID EI DICETVR DOLO MALO, QVO EVM, EAM DETERIOREM FACERET, IN EVM QVANTI EA RES ERIT, IN DVPLVM IVDICIVM DABO, *l. 1. in prin. h. t.* Quæ verba cum per ſe clara ſunt, tùm à I.C. dilucidè hoc tit. explicantur, *l. 2. & tot. h. t. Paul. lib. 2. ſent. 12. & 13. & ibi Cuiac.* Hoc autem edictũ Perpetuum eſſe, & inde dari actionem Ciuilem, cum qua concurrat tamen extraordinaria criminalis, oſtendit l. 5. de extraord. crim.

DE FVGITIVIS. Tit. IV. C. 6. 1.

QVI fugitiuum aut erronem ſeruum apud ſe celat, cùm furti ſe crimine obliget, *l. 1. in prin. h. t. l. non ſtatim, ad l. Flau. de pla.* merito in eum quoque actio ex S.C. eſt prodita. Senatus autem cenſuit, ne fugitiui admittantur in ſaltus, neve protegantur à villicis & procuratoribus poſſeſſorum: ac mulctam 100. ſolidorum in ſecus facientes ſtatuit: de quo S.C. plurima hic apud Vlpia-

Vlpianum *in d.l.1.* Quanquam ſint & A
aliæ actiones, quibus aduerſus eiuſce-
modi receptatores atque occultatores
agatur, *l.3.4 5.ad l.Flau. de plagia. l.qui-
cunque,& tot.tit.C.de ſer.fugiti.*

DE ALEATORIBVS.
Tit. V. C.3.43.

1 *Quare alea prohibita.*
2 *Prima pars edicti.*
3 *Secunda pars.*
4 *Senatuſc. de prohibito aleæ ludo.*

1 CVm † deterrimum ſit prodigalitatis
inſtrumentum alea, qua complures
per inconſultam temeritatem ad ino-
piam redacti, Deo maledicunt, & gra- C
uiora facinora nonnunquam aggre-
diuntur: *l.fin.in prin. C.de relig. & ſumpt.
fune.& alea luſu.* meritò & hoc proui-
dendum fuit, ne ludo tam noxio vl-
la ratione indulgeretur: ſed potius,
quoad eius fieri poſſet, omnis eius v-
ſus procul e finibus bene inſtitutæ ci-
uitatis exterminaretur. Intereſt enim
Reipubl. Ne quis re ſua abutatur; *§.ſed
etiam, Inſt.de his qui ſunt ſui vel al.iur.* Et D
quia receptatores occaſionem adiu-
mentumque præbent eiuſcemodi ne-
quitiæ, rectè Prętor de ijs hoc edictum
propoſuit: de his enim non de aleæ lu-
do, hoc in titulo edicitur. Nam id ge-
nus ludi erat lege aut S.C. prohibitũ,
vt Prætoris interdicto non fuerit op⁹.
Horat.lib.3.Carm.

Seu mauis vetita legibus alea.

Vnde facile intelligi poteſt, inſcriptio- E
nem titul. De aleat.& De aleæ luſu. in
vulgatis exemplaribus mendoſam eſ-
ſe. Ait prętor: † SI QVIS EVM, APVD
QVEM ALEA LVSVM ESSE DI-
CETVR, VERBERAVERIT, DAM-
NVMQVE EI DEDERIT, SIVE
QVID EO TEMPORE DOMO EIVS
SVBTRACTVM EST, IVDICIVM
NON DABO. Prætor igitur in odium F
flagitioſi hoſpitij præbiti, ſuſceptorem
aleatorum verberatum, ac vbicunq;
& quandocunque, occaſione tamen
ludi, infortunio mulctatum nõ vindi-

A cat: adeò vt furtum domi eius eo tem-
pore quo luditur, impune fiat: quod
tamen de actione Pœnali denegata
intelligendum eſt, non quin poſſit ad
Exhibendum condicendumque rem
furto ſublatam agere. Idemq; iure Sa-
xon. pene receptum eſt: quo iure mul-
cta iniuriarum aleatorib. nulla debe-
tur. *Sax.lib.3.art.45.* Sed & grauiorem
pœnam, videlicet Publicationem do-
B mus, Iuſtinian. poſtea in hunc ſtatuit:
d.l.fin.in fin.C.de relig.

¶ De ipſis autem aleatorib. ita Præ- 3
tor cauit: IN EVM QVI ALEÆ LV-
DENDÆ CAVSA VIM INTVLE-
RIT, VTI QVÆQVE RES ERIT, A-
NIMADVERTAM. Hæc clauſula
pertinet ad animaduerſionem eius q
compulit ludere, vt pro ratione facti
aut mulctetur, aut in latomias, id eſt,
C lapidicinas, vel in vincula publica de-
trudatur. Solent enim quidam & ad
luſum cogere, vel ab initio, vel victi,
dum retinent: *l.1.in fi. l.2 h.t.* & hæc
quidem Prætor de aleatoribus. † S.C. 4
autem, quod vim legis obtinet, *l.non
ambigitur de legib.* vetuit omnino in pe-
cuniam ludere, aut ſponſionem eiuſ-
cemodi luſus gratia facere. *Cic.Philip.2.*
D Et ſi quid amiſſum ſolutumque ſit eo
nomine, actionem ad repetendũ præ-
ſtat (quæ tamen condictio iure Saxon.
non datur, *Reink.in v.t.parte, diff.c. per
art.6. lib.1.)* præterquam vbi certatur
haſta, vel pilo, currendo, ſaliendo, lu-
ctando, pugnando, quod virtutis cauſa
fit: quibus ex rebus etiam legib. exer-
cendarum virium gratia, ſponſionem
facere licet, *l.2.in fin.l.3.h.t.* Iuſtiniani
E tamen conſtitutione ad vnũ tantùm
alterúmve vſque ſolidum etiam in his
ludere permiſſum eſt. Quod autem in
conuiuio veſcendi cauſa ponitur, in
eam rem familia rectè ludit, *l.fin.h.tit.*
Illud etiam ſciendum, quod in ludo
venditur, ad eius euictionem non te-
neri venditorem: *Iaſ.in l.iuriſgentium,7.
§.prætor.num.3.de pact.per l.fin.§.1. quar.
rer.non det.act.* & moribus noſtris quod
F inibi creditur, non habere exactionẽ:
eum vero qui pœnam promittit, ſi de-
inceps luſerit, ludendo ad pœnam ob-
ligari, *l.ex ea parte,121.§.mulier.1. vbi hoc
Bart.notat, de verb.oblig.*

Q

SI MENSOR FALSVM modum dixerit.

Tit. VI.

1 *Ratio huius edicti, & quis dicatur menſor.*
2 *Ex qua cauſa hæc actio detur.*
3 *Cui detur.*
4 *Aduerſus quem.*
5 *Ad quid detur.*
6 *Affines actiones.*

1 ADuerſus † menſorem agrorũ, quem finitorem Cic. *d. l. Agrar.* & Plaut. *in Penulo* vocant, Prætor in Factum Actionem propoſuit, à quo falli nos nõ oportet. Nam intereſt noſtra, ne decipiamur in modi renunciatione, ſi fortè vel de finibus contentio ſit, vel emptor ſcire velit, aut venditor, cuiuſmodi agri veneat: quo nomine in duplũ erat olim ex mendacio actio. *Paul. l. 1. tit. 11. & lib. 2. tit. 17.* Ideò autem hanc actionem propoſuit, quia non crediderunt veteres inter tales perſonas locationem & conductionem eſſe, ſed magis operam beneficij loco præberi: & id quod datur ei, ad remunerandum potius quàm vice mercedis, quæ ex locato debetur, dari: vtpote cùm abſque vlla cõuentione & incerta quantitate, aliàs plùs, alias minus dari ſoleat: vnde & Honorarium appellatur: quia honorandi magis cauſa, quàm ex certo vllo cõtractu, aut ad certam mercedis quantitatem datur. Si autem ex locato & conducto fuerit actum, dicendũ erit, non tenere intentionem, *l. 1. in prin. h. t.* Nam actio locati datur ex contractu, in quo de certa mercede cõuenit, *l. 2. loca. l. 1. §. ſi quis ſeruum depoſ.* At hic ſine certæ mercedis conuentione officium menſurandi, cum quadam ſalarij atq; honorarij ſpe præſtatur, vt inde ex locato agi nullo modo poſſit, *§. fin. Inſt. de loca. & condu.*

2 ¶ Hęc actio Dolum malum menſoris exigit: aut latam culpam, quæ dolo malo comparatur, *d. l. 1. §. 1.* Viſum eſt enim abunde coërceri menſorem, ſi dolus tantùm malus puniretur eius hominis, qui nullo ex contractu iure

A ciuili obligatus eſſet: vt quoad eius fieri poteſt, officium liberaliter præſtitũ minime ſit ei damnoſum, *l. ſed ſi quis, ſ. quemadm. teſt. aperi.* Nam & in alijs contractib. vſurpari vidèmus, vt ad quem nulla eius contractus vtilitas redũdat, tãtummodò dolum præſtet: quemadmodum eſt in depoſito, *l. ſi certo, §. nunc videndum. ſ. commo.* Neq; in contrarium vrget, quod ob mercedem aliquando

B menſor operam præbeat. Etſi enim ea ſpe accedere ad menſurandum poteſt: tamen quia ab initio nulla ſit ſuper mercede pactio, intelligitur gratuito præſtari officium: ſicuti & mandatum gratuitum eſt, quamuis poſtea remunerandi gratia honor interueniat, *l. ſi remunerandi. 6. ſ. mand.* Semper enim initium contractus eſt inſpiciendum, *l. ſi procurat. §. in pri. in mand.* Quamobrem

C ſi imperitè aut negligẽter menſor verſatus ſit, ſecurus erit, eique imputabitur qui illum adhibuit, *d. l. 1. h. t.* Datur igitur hęc actio ex falſa renunciatione quæ dolo malo facta eſt: nam renunciatum eſſe oportet Quoquo modo, *l. 1. in fin. l. 2. l. 5. h. t.*

¶ Competit autem ei cuius intereſt falſum modum renũciatum non eſſe: vt emptori, venditori, litigatori, 3

D qui damnum propter falſam menſurę renunciationem paſſus eſt, *l. 3. §. 1. hoc t.* Datur & hæredibus: *d. l. 3. § fin.* quia hęc actio Rem perſequitur, & ex Negocio deſcendit; vnde & Perpetua eſt, *l. 4. hoc titul.*

¶ Aduerſus autem mẽſorem agrorũ intenditur, qui falſum modũ menſuram ve renunciauit, ſiue vnum, ſiue 4

E plures, & quidem in ſolidũ: quia dolus omnes in ſolidum obligat, vna tamen ſolutione actio aduerſus omnes tollitur: *d. l. 3. in prin.* etenim in id quod Intereſt agitur: quod vbi ſemel receptum eſt, bona fides non patitur amplius idem exigi, *l. bona fides, 57. de reg. iur.* Et quamuis de ſolo menſore agrorũ verba Edicti agant, tamen latiꝰ id porrexit Prætor. Nam etſi cuiuſuis alterius rei men

F ſuram falſam renunciaſſe dicetur, hæc actio, & quidem Directa cõpetet: quia hæc interpretatio non aliunde, ſed ex ipſa prætoris authoritate venit: eoque peręque directã pręſtat actionem, atq; ipſum

ipſum edictum. Proinde ſi in ædificijs menſura fefellit, vel frumēti, vel vini, vel cuiuſuis alteri⁹ rei, ſiue de itineris latitudine, ſiue de ſeruitute immittendi proijciendive quęratur, ſiue aream, vel tignū, vel lapidem metiendo mentitus fuerit, tenebitur, *l.5. in fin. l.6.7. h. t.* Sed & Vtilē actione ex edicti interpretatione I.C. (qui cū iuris cōdendi poteſtatē non habeant, directas actiōnes, quas lex aut edictū nō dat, dare nequeunt) præbent *d.l.5. in verſ. ſed nec vti.con, &c.* in eū qui menſor non fuit, fefellit tamen in modo. Vt ſi architectus Dolo malo in lineamentorū ductu, & ordinatione ſtructuræ decepit: aut redemptor, qui opus alteri ſuis cemētis ædificat, *l. redēptores. 39. de rei vendicat.* in modo: aut tabularius, in computatione, *l. fi. h. t.* Nā menſore machinariū, qui machinula formas quadratas aut trigonas deſignans, earūq; latera dimetiens, ſpaciū āreę colligit, *Budæ. hic.* cum ver⁹ ſit menſor, directo iudicio conueniri rectè puto. *d.l. fi. in prin.* Porrò in hæredē ſimileſq; perſonas hanc actione, quæ ex parte rei cōuenti pœnalis eſt, & ex delicto, nempe dolo oritur, denegari Vlpianus ex authoritate Pomponij ſcribit, *d.l.5. §. fin. h. t.*

5 ¶ Venit in hanc, id quod intereſt agentis, falſum modum non eſſe renūciatum. Vnde ſi alia ciuili actione, vt ex empto, quis damnum ſibi factū per falſam renunciationem reſarcire poteſt, cùm nihil eius interſit, ceſſabit hæc actio. Nam generaliter Extraordinaria remedia, vbi ſufficit ordinarium dari nō ſolent, *l. in cauſa in prin. de min.*

6 ¶ Affinis autē huic actioni eſt Querela ſeu imploratio officij iudicis, qua menſorum, aut æſtimatorū, aut aliorum omnium qui ex peritia artis ſuæ iudicant, iudicium, menſura, taxatio, ſententia impugnatur: ſicuti perpetuò impugnari, & demonſtrata imperitia retractari poteſt, quando nunquam tranſeat in rem iudicatam, *Iaſ. poſt Alex. in l. arbitro. num. 10. qui ſatiſd. cogan. Imol. in c. quintauallis. n. 30. de iureiur. Maran. tract. iudic. cap. de appell. nu. 102.* Item actio de Dolo, quæ datur in apparitores Prætoris, qui extra ordinem ſententiam exequentes, rem viliori pretio fraudulenter proiecerunt. *l. ſi pignora. 50. de euict. o.*

DE RELIGIOSIS ET ſumptibus funerum, & vt funus ducere liceat. Tit. VII. C. 3. 44.

1 *Edictum de religioſis.*
2 *De quo loco agat edictū: & quis ſit purus locus, aut religioſus.*
3 *Quid ſit ſepulchrum, quid monumentum.*
4 *Qualis ex edicto detur actio, cui, contra quem, & ad quid.*
5 *Quæ actio detur ei qui prohibitus eſt funus ducere.*
6 *Edictum de ſumptibus funerum: & quæ, cui, aduerſus quem, ad quid actio inde detur.*

HActenus † dictum eſt de vindicatione & actionibus rerum quæ ſunt humani iuris: nunc proponuntur Edicta duo, quæ ad res Religioſas & Diuini iuris tectas ſartaſq; cōſeruandas pertinent: atq; ad eundem mixtarum actionum ordinem meritò redigūtur. 1
De religioſis rebus ita prætor edixit: SIVE HOMO MORTVVS, OSSAVE HOMINIS MORTVI IN LOCVM PVRVM ALTERIVS, AVT IN ID SEPVLCHRVM IN QVO IVS NON FVERIT, ILLATA ESSE DICENTVR: QVI HOC FECERIT, IN FACTVM ACTIONE TENETVR, ET POENAE PECVNIARIAE SVBIICIETVR. *l.2. §. prætor. h. t.* Si homo, inquit, mortuus, oſſave: videlicet præcipua aut principalia membra, vt caput. *l. cùm in diuerſis. 44. h. t.*

¶ Quod dicitur de loco, intelligēdū eſt de eo, q eſt extra pomeriū oppidi. Nā & lege XII. Tabularū, & reſcriptis Principū, phibitū eſt in ciuitatib. ſepeliri, nō obſtāte etiā cōſuetudine municipali. *l.3. §. diuus. de ſepulch. viol.* PVRVS loc⁹ dicitur, q neq; ſacer, neq; ſanct⁹, neq; religioſus eſt, ſed ab omnib. eiuſcemodi nominib. vacat. *l.2. § præt. verſ. pur⁹ h. t.* SEPVLCHRVM † eſt vbi cor- 2 3

pus oſſive hominis condita ſunt. Vt autem Celſus ait, non totus qui ſepulturę deſtinatus eſt, locus religioſus fit, ſed quatenus corpus humatū eſt. A ſepulchro autem MONVMENTVM diſtat: quia quicquid memoriæ ſeruandæ gratia extruitur, monumentum dicitur: *d. § prætor. verſ. monumentum.* in quod ſi corpus inferatur, fiet ſepulchrum: *l. monumentum. 42. h. tit.* quanquam monumentum ſepulchri etiam id dicitur, quod loci, in quo corpus impoſitum eſt, muniendi cauſa fit: *l. ſunt e- r. 37 in fin h. t.* Illa verba: ILLATA ESSE DICENTVR, de ea illatione accipienda ſunt, quę fit ſepulturæ cauſa. *d. §. prætor. verſ. de illa.*

4 ❡ Actio hæc in Factum, perſonalis eſt, quæ datur ex facto eius qui contra ius locum alienum religioſum facere molitur: continetq; illud, Vt aut is qui intulit, tollat quod eſt illatū, Aut loci precium præſtet. *l. is qui intulit. 7. ho. tit.* Vnde cùm actio ſit Rei perſecutoria, perpetua eſt, & hæredi, inq; hæredem competit, *d. l. 7.* Meritò autem actio in eam rem prodita eſt: nam propria authoritate corpus aut oſſa ab alio in ſuum fundum illata, nemo debet propter reuerentiā manium, & quia corpus recte ſepultum non eſt inquietandum, effodere vel tranſportare. *l. oſſa. 8. l. diui. 39. h. t.* quāuis in alijs rebus prophanis id concedatur. *l. quemadmodum. 29. ad l. Aquil.*

5 ❡ Contra autem ei qui prohibitus eſt inferre in eum locum, quo ei ius inferendi eſſet, in Factum actio competit: per quam conſequetur, quanti eius interfuit, prohibitum non eſſe: *d. l. oſſa. in fin. cum ll. ſeqq.* quo reſpiciunt illa vltima verba inſcriptionis huius tituli, ET VT FVNVS DVCERE LICEAT, eoq; pertinet Vlpiani reſponſum, *in l. ne corpora. 38. h. t.* cum ait Officium eſſe præſidis, prouidere ne corpora aut oſſa mortuorū detineantur, neve quis prohibeatur, quo minus via publica cadauer transferre aut ſepelire poſſit. Quare ne quidem ob æs alienum inhiberi ſepulturam, & arreſtari cadauer poſſe, dicendum eſt. *§ hoc autem. Auth. vt cum de app. cognoſ. in Auth. vt. def. ſin corp. cor. l. cum ſit iniuſtum. de* A *ſepulchr. viol. Cenar. var. reſ. lib. 2. c. 3. n. 10.*

6 ❡ De ſecunda aūt huius tituli parte, nempe de Sumptibus funerū, Prætor ita cauit: QVOD FVNERIS CAVSA SVMPTVS FACTVM ERIT, EIVS RECVPERANDI NOMINE IN EVM, AD QVEM EA RES PERTINET, IVDICIVM DABO. *l. ſi quis ſepulchrum 12. §. prætor ait. h. t.* Hoc edictū iuſta ex cauſa propoſitū eſt, vt qui fu-
B nerauerit, cōſequatur id quod impendit. Sic enim fiet, ne inſepulta iaceant corpora, neve quis de alieno funeretur. Deinde qui propter funus aliquid impendit, quoniam cū defuncto contrahere videtur, *l. 1. h. t.* quaſi negociū ei° gerens, *l. & ſi quis. 14. §. etſi quis. verſ. quaſi alienum. & §. idem Labeo.* meritò ab eius hæreditate & hæredib. defunctum repræſentantibus id repetere po-
C terit. Funeris cauſa ſumptus factus videtur is demum, qui ideo fit vt funus ducatur, & ſine quo funus duci nō poteſt, *d. l. & ſi quis. 14. § funeris. l. funeris ſumptus. 37. h. t.* Vnde hæc actio, quæ & Funeraria dicitur, ex bono & æquo oritur, cōtinetq; tantùm impenſa funeris cauſa, non etiam cæteros ſumptus. Æqui autem & boni æſtimatio accipi-
D tur ex dignitate eius qui funeratus eſt, ex cauſa, ex tempore, ex bona fide, vt ne plus imputetur ſumptus nomine, quàm factum eſt: ac interdum ne tantum quidem, quātum factum eſt, ſi forte immodice factum ſit, *d. l. & ſi quis. § hac actio. vide l. 1. §. de impēſa. ad l. Fal. Land. art. 22. 31. lib. 1.* Quanquā Prætor vel Magiſtratus municipalis ſumptum ad funus pro facultatibus & di-
E gnitate defuncti decernere ſolet, *d. l. ſi quis. 12. §. fin. h. t.* Nonnunquam etiam is qui ſumptum fecit in funus, non recipit: veluti ſi pietatis gratia, nō hoc animo quaſi recepturus ſumptum impendit. Oportebit igitur teſtari quemque, quo animo funeret, ne poſtea patiatur quæſtionem, *d. l. & ſi quis. § ſed interdum.* Hæc autem actio cùm ſit Prætoria, ceſſat, quoties quis aliā actionem
F habet de funeris impenſa conſequenda, *d. l. & ſi quis. §. Labeo ait. cum ſeqq.* Datur autem aduerſus eos, ad quos funus pertinet: videlicet hęredes, vel bonorum poſſeſſores, *d. l. & ſi quis. §. fin.*

cum

um & ſeqq. &c. Huius autem actionis tantus eſt fauor ob religionem, vt hęc impeſa ante omne creditum, cùm bona ſoluendo non ſunt, ex hæreditate deducatur. *l. pen. h. t. l. 2. de priuil. credi. l. fi. §. in computatione. C. de iur. delib. Paul. lib 1. tit. 21.* Quod & ad eas expenſas, quæ ob morbũ defuncti, puta in pharmacopolio cõtractæ ſunt, extẽdi cõſueuit. *Iaſ. in d. §. in cõputatione. text. in l. 3. § in reſtituenda. 4. C. de pet. hæred. l. 3. C. de relig. & ſump. funer. Land. ar. 22. ... gl. art. 6. nu. 2. lib. 1. Vueych. ar. 6. vide etiã Spec. de ſepult.*

DE MORTVO INFERENDO, & ſepulchro ædificando. Tit. VIII.

1 *Interdictum de mortuo inferendo, & eius explicatio.*

2 *Quatenus differat ab actione ſuperiore.*

3 *Interdictum de ſepulchro ædificando.*

1 PErtinent † & huc interdicta prohibitoria, de Mortuo inferendo, & vt inferre libere liceat: quibus de rebus ita Prætor interdixit: QVO QVAVE ILLI MORTVVM INFERRE, INVITO TE, EI IVS EST, QVO MINVS ILLI, EO EAVE MORTVVM INFERRE, ET IBI SEPELIRE LICEAT, VIM FIERI VETO. *l. 1. in prin. h. t.* Verba illa, QVO QVAVE, EO EAVE, indicant contra interdictum fieri, ſiue in locum ſepulturæ inferre quis prohibeatur, ſiue in itinere arceatur. Liberum igitur eſt, quacunque ratione prohibito mortuum inferre, aut ſtatim hoc interdicto vti, quo prohibetur ei vis fieri, aut aliò inferre, & poſtea in Factum agere: per quam actionem conſequetur actor, quanti eius interfuerit prohibitum non eſſe. *l. liberum. 9. ĩ. tit. 1.* Vnde † patet diſcrimẽ inter hoc interdictum, & actionem quæ ex ſuperiore edicto datur. 2 Nam hæc quaſi cedens violentiæ, ordinarie agit ad id quod Intereſt, potiuſq; ad Vindicandã quàm Arcendam iniuriam dirigitur. Illud vero ipſi facto obſiſtit, vimque fieri vetat: & non longam cognitionem, ſed paratam habet executionẽ, vtpote in ſimplici verborum conceptione (vt & alia interdicta omnia, *l. vltim. de inter.*) in officio Prætoris conſiſtens: qui interdicit, Ne vis viat mortuum inferenti, donec de iure ſepulturæ ordinarie agatur, ac diligentior fiat cognitio. Ita per Interdictum remouetur impedimentum per actionem ex Edicto, tantùm ad intereſſe agitur, impedimento omiſſo. Sed de differentia Edictorũ, ac Interdictorum, alio loco dicetur opportunius.

¶ De ſepulchro ædificando Prætor ita interdixit: QVO ILLI IVS EST, INVITO TE MORTVVM INFERRE, QVO MINVS ILLI IN EO LOCO SEPVLCHRVM SINE DOLO MALO ÆDIFICARE LICEAT, VIM FIERI VETO. *l. 1. § prætor ait. h. t.* Interdicta hæc propoſita ſunt, quia religionis intereſt, non prohiberi ſepulturam cadauerum, & monumenta extrui atq; exonerari, *d. l. 1. § 1. verſ. interdictũ. hoc t.* Negat tamẽ lex Regia mulierem, quę pręgnans mortua ſit, humari, antequã partus excindatur: qui contrà fecerit, ſpem animantis cum grauida videtur peremiſſe. Non igitur incidit in hoc Edictum, qui vetat eiuſmodi cadauer inferri, priuſquam partus excidatur. *l. 3. h. t.* Affine eſt, quòd prohibitum ſit illatum exhumare etiam ob delictũ, niſi contra Eccleſiæ interdictum ſepultus ſit. *Bald. l. pri. 13. n. 2. C. de lib. cauſ.* 3

DIGEST. PARS TERTIA.

LIBER XII.

DE REBVS CREDITIS, SI CERTVM petatur, & de condictione. Tit. I.

C. 4. I. 2.

1 *Continuatio & generalis diſpoſitio huius tertiæ Partis, & etiã 2.3.4.5.6.7.*
2 *Quare inſcribatur de reb. creditis, & quid ſit credere, & n.8.*
3 *Quot modis in creditum eatur, & num.5.*
4 *Quare de ſtipulationibus hic non agatur.*
5 *Quare dicantur quidam contractus re contrahi.*
6 *Quot modis re contrahatur.*
7 *De inſcriptione tituli: eiuſq; explicatio.*
8 *Mutuum vnde dictum.*
9 *Quid ſit.*
10 *Cauſa efficiens mutui: & an debeat eſſe gratuitum.*
11 *Materia: & quæ res in mutuum cadant, quæ functionem recipere dicantur.*
12 *De forma. ſubſtantialibus & naturalibus mutui: & explicatio. l. vinum. l. ſi ergo. cum ſimil.*
13 *Cauſa finalis.*
14 *De condictione certi & incerti & quæ ex mutuo actio detur.*

1 HActenus † explicata ſunt in ſecunda Pandectarũ parte iudicia, quibus rem noſtram petimus, & his finitima illa, quæ licet ex nullo contractu deſcendant, exẽplo tamen realium iudiciorum, ad rem perſequendã inſtituuntur. Sequitur nunc, quando non modò res noſtras, ſed nobis etiã Debitas præſtari æquum eſt, vt videamus quibus actionibus ea quæ debentur, exigi poſſint. Etſi aũt diuerſę cauſę ſunt, & variæ, ex quibus quid deberi poteſt, vt matrimoniũ, tutela, vltima voluntas, &c. tamen quia præcipuè contrahendo fit, vt quid dari fierive oporteat, meritò ante omnia de contractibus actionibuſque, quę indidem ad res debitas petendas emanant, in hac tertia Pandectarum parte Iuſtin. diſputationem explicationemq; inſtituit, *l. 2. §. igitur prima. C. de vet. iu. enucl.*

2 ¶ Ideoq; hanc partẽ De rebus creditis inſcribere viſum eſt, vt ex ipſo ti-

A tulo ſtatim appareret, de reb. creditis debitisque ex alio contractu hic agi. CREDENDI enim appellatio generalis eſt. nã cuicunq; rei aſſentiamur, alienã fidẽ ſecuti, mox recepturi quid ex hoc cõtractu, credere dicimur. Vnde RES CREDITAE dictæ, q̃ ex eiuſmodi fiduciaria, vt ita dicã, cõuentione debentur: *l. 1. h. tit.* & CREDITOR, cui debetur: *l. creditor. 10. cũ duab. ll. ſeqq.*
B *de verb. ſig.* quanquã ſpeciali propriaq; in ſignificatione CREDITVM ꝓ mutuo accipiatur: *l. 2. §. mutui datio. 1. h. tit.* quia in hoc contractu pręcipuè credit pecuniã, & alienã fidem ſequitur, *l. 1. §. illud. de ſepara. l. tutor. §. cũ haberes. ad Velleia. l. ait prat. 10. §. ſi quid. quæ in frau. cred.* qui mutuò dat. Quare in creditum ire ꝓpriè dicitur, qui mutuum vel quaſi mutuũ cõtrahit. *l. procuratoris. 5. §. ſed ſi*
C *deũi de tribut. act.* REI quoq; verbũ vt generale Prætor elegit: quo nõ modò cõprehendit res fungibiles, quæ ſolæ cadunt in mutuum, ſed alias qualibet ſiue ſpecies, ſiue etiam iura, *l. rei appellatio.*

Digitized by Google

katio.ſ.l.rei appellation.23. de verb. ſignific. Apparet autem hanc inſcriptionem ex Edicto perpetuo, cuius ordinem poſt I.C. Iuſtinianus in hac digeſtione ſequitur, eſſe deſumptam, vt Vlpianus *in d.l.1.in fin.h.t.* nō obſcure ſignificat. Iulianus enim Edicti compoſitor, quę ad varios contractus pertinebant Edicta & Actiones, ſub hoc generali titulo vice Prætoris inſeruit.

3 ¶ Itur autem in creditū duobus ferè cōtrahendi modis: aut cùm Re ipſa contrahitur, vt fit in mutuo, commodato, pignore, depoſito, &c. aut quando potiſſimum Conſenſu vt eſt in emptione, ſocietate, &c.

4 ¶ Nam quę verborū formulis innititur obligatio, cū in ea nihil verè credatur promittenti, magiſq; ſubtilitate iuris conſiſtat, quàm rei interuentu: vtpote quæ συνάλλαγμα nullum habeat, & in qua altera tātùm pars obligetur: meritò in alium locum ad Prætoria iudicia, procul à rebus creditis eſt relata.

5 ¶ Sed quoniam per traditionem rei vere in creditū itur (is enim vere credit, qui alienum nomē ſequitur, *d.l.1. §.ſed ſi. de tributor.act. l.1.§.illud.de ſepar.* & alterius fidei rem tradit & cōmittit, *§.vend.Inſt. de rer.diuiſ.l.qua ratione. 9.§. nihil autem.de acqu.rer.domin.*) primo de contractibus qui rei interuentu perficiuntur, actionibuſq; inde deſcendentibus, eſt videndum. Dicuntur autem Re contrahi, quòd præcipua (à principaliore enim fit denominatio, *l. filio.23.de lib.& poſt.§ ſingulorum.Inſt.de rer.diuiſ.*) horum contractuum cauſa Efficiens Res eſt, ſine cuius præſtatione omnino perfici nequeunt, etiamſi ſecundariò (vt loquuntur) cōſenſum quoq; requirant contrahentiu, citra quem nihil concludi firmarive vnquā poteſt: *l.1.§.vlt.de pact. vide quæ dixi Inſt. ad tit.quib.mod.re.cont.ob.* vt contra alij Conſenſv conſtare dicuntur, non quòd rem creditam nullam complectātur, *l.nec emptio.8.ɔ.de contrah.em.* ſed quia potiſſimùm perficiuntur Cōſenſu, quamuis res in præſenti nulla intercedat.

6 ¶ Rei itvr in creditvm, vel A cùm rem alteri credimus, & damus eo animo, vt non eadem, ſed in eode genere ſimilis nobis reſtituatur: quod fit in rebus quorū alioqui nullus eſt vſus, niſi in abuſu & cōſumptione, cuiuſmodi eſt pecunia, frumentum, &c. Quæ idcirco mutuò dantur, & neceſſario in accipientis dominiū transeūt, vt conſumēdo ijs vti poſſit, qui tamen aliquanto poſtquā abuſus fuerit red- B dere debet, vt ſit mutua in cōtractu cōpenſatio. ſimile in eodem genere ſpeciem: ad quam petendam datur Condictio. vel cùm credimus rem, vt eadē in ſpecie reddatur: quod fit in rebus quarum vſus eſt ſalua ſubſtantia, vnde exiſtunt commodatum, pignus, & ſimiles cōtractus. Natura enim ita cōparatum eſt, quarundam vt rerū vſus ſit, ſalua earum ſubſtantia; vt animan- C tis, ſcyphi, &c. quarundam non aliter quàm in abuſu. *tot.tit.ſup.de vſufr.earū rerū quæ vſu.conſ.* Neceſſium igitur fuit pro diuerſa rerum natura, varios contractuū modos inueniri, quib. vtrīq; res inter homines vtiliter communicarentur. Credimus autem perſonis, vel quas per ſe bonę fidei eſſe putam⁹: vel quæ ex alio pendent, vt ſeruis, inſtitoribus, nautis, propter dominum, D prępōnentem, exercitorem, qui hac ratione Exercitoria, Inſtitoria, de Peculio actionib. obſtringūtur. Sed de ſingulis ſuo loco. Nunc ipſum titul. aggrediamur, qui ita inſcribitur: De rebvs creditis, si certvm petatvr, et de certi condictione.

¶ Verba illa, De rebvs creditis, non modò ad hunc tit. ſed cùm 7 E ſint generalia, ad totam hanc tertiam Digeſtorum partem pertinet, etiamſi alijs aliter videatur. *Cuiac. obſ. lib.7.c.31.* Ac de reb. Creditis, potiùs quàm Debitis: quoniam hic agitur de actionibus, quæ dantur ijs qui crediderunt, non de exceptionib. eorū qui debent. Et primò quidem, Si certvm petatvr. quæ propria eſt inſcriptio huius primi tituli, eoq; etiam ab his ver- F bis communiter allegari nominariq; ſolet. Certvm eſt, cuius ſpecies vel quantitas, quæ in obligatione verſatur, aut nomine ſuo, aut ea demonſtratione quę nominis vice fungitur, qua-

Digitized by Google

lis quantaq; ſit oſtenditur, *l.certum.c.h.t. ... ſtipulatum.14.cum l.ſeq.de verb. obl.* PETITVR aute CERTVM ex mutuo: vnde perinde eſt ac ſi inſcripſiſſet, Si mutuū petatur. Sed quoniā in hoc titulo de Certo quod ex ſtipulatu petitur, nonnulla etiam ſunt interſperſa, maluit anguſtiore Certi vocabulo legiſlator vti. At qua actione petitur Certū? Indicat id altera tituli pars quę ſequitur, DE CONDICTIONE. Cū igitur & de condictione, quæ ad mutuum repetendum competit, hîc agatur, vt ex inſcriptione liquet, de vtroque videamus.

B ❡ MVTVVM reciprocum eſt: & ad illū pertinet, qui aliquid reddit: vt cū dicimus mutuū amorem, vel officium quod pro alio accepto refertur. Itaq; debitor proprie mutuū reddere dicitur. Sed in hoc contractu, quia mutuationi initium facit creditor, is quoque mutuū dare dicitur. Dictum autem eſt Mutuum, quaſi μεῦ τεόν, authore Varrone, & Græcā interpretantur etymologiam Iuriſcon. ab eo, quòd de Meo Tuū fit: *l.2.§.appel.l.2.h.tit.Inſt.quib.mod. re contr.obl.in prin.* non quod ſolum in hoc contractu transferatur dominium in debitorē (nam idem fit in venditione, permutatione, &c.) ſed quia mutuum eſt rerū fungibilium, id eſt earū, quæ mutuis vicib. funguntur, & quarū altera alterius ita locū ſupplet, vt quod meū eſt, in eodē genere, atq; adeo vſu idem cū tuo ſit. Vnde mutuum dictū, quia qualē tibi rem mutuò do, talē in eodē genere recipio: vt mea & tua res ferè vnum ſint, vt ita dicam, & idem Mutuationes fiunt, cum quod nō habes, aliunde ſumis. *Cic.libr.3.de Orat.*

❡ MVTVVM, eſt contractus iuris gentium nominatus, ſtricti iuris, *l.aut ſi mutua.de eo quod cert.loc.* qui re perficitur: in quo damus rem fungibilē eo animo, vt nunc quidē accipientis fiat: aliquando tamen is nō eandem ſpeciē quā dedimus, ſed idem genus reddat. Hæc definitio, ne quis eam temere repudiet, ex verbis cōſultorum eſt ſumpta. Dixi eſſe IVRIS GENTIVM, vt pleræq; ſunt conuentiones, *l.iuris gentium.7.de pact.* Nominatum: quia quū ad parandam pecuniam, ſine qua com-

A mercia conſiſtere nequeunt, *l.1.de contrah.empt.* contractus hic apud omnes gentes frequenti eſſet in vſu, facilè nomen proprium inuenit. Addo, eſſe ſtricti iuris: quia ſtrictā habet ex ſua natura regulam, qua omnia, Arithmetica proportione, ad æqualitatem eorū quæ data ſunt exiguntur, *l.3.hoc tit.* Et hæc quidem ad genus pertinent. Reliqua quæ adduntur, differētiam monſtrant, qua à cæteris cōtractibus, præſertim commodato & permutatione, inter quos hic interiectus eſt, mutuū ſecernitur: à cōmodato quidem, quòd in illo dominiū non transferatur, ſed eadem ſpecies reddi debeat: in hoc res accipientis fiat, qui non eandem ſpeciem, ſed idē genus reſtituit: à permutatione, quod in illa diuerſi res generis communicentur, in mutuo vero ea,
C quę ſunt in eodem genere fungibilia. Sed de his quæ pertinent ad differentiam, id eſt, ſubſtantiā formamq; mutui, paulo pòſt plura dicentur.

❡ Cauſa efficiens mutuū, eſt Conuentio ac Conſenſus contrahentium, 10
vnà cum Traditione rei, quę præcipuè mutuum conciliat. Neque enim ſolo conſenſu, ſed multò magis Re perficitur, *d.l.2.§.creditum.3.verſ.item.in princ.*
D *Inſt.quib.mod.re contr.obl.* Nam vltra id quod datum eſt, non contrahitur mutuū, etiamſi ſit promiſſum: *l.rogaſti.11.§.1.h.t.* vnde apparet, Rem non Conuētionem præcipuè attendi. Licet tamē ſtipulati quid ſupra mutuum, ad legitimum vſurarum modum, *l.cum vltra.9.C.de non num.pec.* aut pactum mutuo adijcere: *Iaſ.poſt Bart. in d.l.rogaſti: & ibi*
E *Bald.Alc.&c.* quod tamen Canon. improbant, qui quicquid ſupra ſortem adijcitur, vſuram eſſe cenſent, & rem illicitam: *c.conſuluit.de vſuris.Panor.& Dd.in c.fin.eo.* adeo vt ne tale quidē pactum in mutuo admittant, vt tantundem contra aliquando mutuo detur. *Corn.conſ.44.in conſultatione. nu.5.vol.2. Henn.God.conſ.de praſcr.nu.88. per doctrinam Panor. in d. c.conſuluit.in fin.& Hoſt.*
F *ibid.num.8.* Porro mutui conuentio, quia res inter homines vtiliter communicat, Iure gentium inuenta eſt: Ciuili porro iure approbata, vt & cæteri omnes contractus, *§.ius autem gentium.*

Inſt.ti.

Digitized by Google

Inſtit. de iu. nat. gent. & ciui. quod ſi minor. A 24. §. non ſemper. 1. de minor.

11 ¶ Cauſa materialis, eſt res quæ Põdere, Numero, Menſura conſtat, quoniam earum rerum datione poſſumus in creditum ire, *d.l.2.§.1.* id eſt, mutuũ contrahere: propterea quòd in genere ſuo functionem recipiunt per ſolutionem, magis quàm ſpecie: hoc eſt, quoniam in his reb. magis reſpicimus quãtitatem, vim ac valorem, quàm corpo B ra: *l. Titio. de leg. 2. l. ſi is cui. de ſolut.* eo fit, vt fungantur aliæ aliarum vice, cùm per ſolutionem vna res pro altera redditur, ita vt vna tantum præſtet quantum altera, non modò ipſa ſubſtantia ac qualitate, ſed etiam vſu: *Conna lib. 1. cap. 1.* vt creditor planè idem recipere videatur quod dedit, non quidem in ſpecie: nã corpora certè diuerſa ſunt, C (ſpeciei enim vocabulum hic I.C. ſuo more indiuiduis corporibus tribuit) ſed per ſolutionem, quæ (vt dixi) planè idem reddit creditori quod dedit. Verbi gratia: Si mihi vinum certi generis & bonitatis, certa menſura mutuò dederis, eoq; conſumpto tibi eadẽ menſura de meo, quod eiuſdem eſt generis, bonitatis ac precij, ſatisfaciam: hic non reſtituo tuam tibi ſpeciẽ quæ D conſumpta eſt, ſed in effectu per ſolutionem idem tibi reddo: quia meũ vinum tui iam cõſumpti vice fungitur: tantumq; tibi præſtat, quantum quod mihi dediſti, præſtare poterat, nõ modò ſubſtantia & qualitate, ſed etiam valore atq; vſu. Diuerſum eſt in cæteris rebus, in quibus ideo in creditum ire non poſſumus, quia functionẽ nõ recipiunt, etiam in eodem genere. Vt E cũ homo aut pecus alicui datur, vt in eodem genere reſtituatur aliud. Hic contractus mutuum non eſt, ſed permutatio. Nec enim hæ res functionẽ recipiunt in genere: quia animal etſi ſimile eſt alijs animantibus in ſuo genere, tamẽ indiuidua ipſa ſpecie, probitate, vſu differunt: vt hîc verum ſit, quod dicitur: Nullum ſimile eſſe idẽ. *Dd. in l. quod Nerua. 32. depoſiti.* Cùm au F tem ea ſit natura mutui, vt idẽ omnino reddi debeat, neque aliud pro alio ſolui inuito creditori poſſit: *l. 2. §. 1. h. t.* apparet, quamobrẽ hæ res in mutuũ non cadant. Sunt qui *Duar. diſp. lib. 1. c. 14.* paulò aliter ea I.C. verba, QVÆ RECIPIVNT FVNCTIONEM, &c. interpretantur. Nam inquiunt, vt fungi officio aut alio munere dicitur, qui facit quod facere debet, & ad quod deſtinatus eſt: *l. in metallum. 22. de pœn. l. prætoria. de præt. ſtip. l. 3. de coll. dotis cũ ſim.* ita I.C. rem quoque fungi aiunt, cùm confertur ad illum vſum, cuius gratia parata eſt: vt cùm datur, ſoluitur, &c. Sed Vlpian. tit. 6. diſertè mõſtrat, eam dici rem fungi, quæ datur & redditur. In rebus igitur quę pondere, numero, menſura conſtant, cõtrahi poteſt mutuum: quia functionem, id eſt, cõmunicationem, dationem, redditionem, vſum, ſatisfactionem recipiunt, id eſt, præſtant, non quidem ſpecie, id eſt, in ipſo indiuiduo: quia inutiliter cõmunicarentur, ſi eadem ſpecies eſſet reddenda, cùm illarum nõ ſit vſus, niſi in abuſu: ſed in genere per ſolutionem, quia ſolutio eiuſdem generis facit, vt eadem res quæ data vſuq; conſumpta eſt, creditori reddi videatur.

¶ Cauſa formalis, eſt ipſa mutui datio: quę fit eo animo, vt de MEO TVVM fiat. Vnde quia nemo dare poteſt, id eſt, rem & dominium transferre, *l. fin. de condict. cauſa data. l. non videntur. 167. de reg. iur.* niſi dominus, *l. nemo plus iuris. 54. de reg. iu. l. mater. C. de rei vend.* fit, vt in mutui datione dominum oporteat eſſe dantẽ, *d. l. 2. §. fin.* Requiritur igitur in mutuo rei Datio, *d. l. 2. §. creditum. 3. l. certi. 9. §. numeraui. 3. h. t.* hoc eſt, dominij translatio, *l. fin. de cond. cau. da.* & conſenſus contrahentium: *l. ſi me & Titium. 32. hoc t.* deficiente verò horum alterutro, deficit, aut pendet, aut ex pòſt facto tantùm cõfirmatur mutuũ: verbi gratia ſi conſenſus deeſt, aut voluntas contrahendi mutuum: vt cùm non eo animo datur, vt ſtatim ex rei præſtatione mutuum cõtrahatur, ſed exiſtente aliqua conditione, aut cũ ex alia cauſa datur: *l. proinde. 8. l. non omniu. 19. h. t.* vel cùm conſenſu caret qui dat, vt furioſus, pupillus: vel cùm error interuenit: quibus caſibus non conſiſtit initiò mutuum, ſed conſumptione rei conciliatur, *l. ſi à furioſo. 12. d. l. non omnium. §. ſi pupillus. 1. d. l. ſi me & Titium. 32.* 12

Digitized by Google

vnde Vtilis condictio competit. *l. 4. C. ſi cert. peta. d. l. ſi me & Titium. Cuiac obſer. lib. 1. c. 29.* Amplius vult Vlp. *l. ſi ego. 18. hoc tit.* errore interueniente, ne nummos quidē accipientis fieri: quod accipiendum eſt irreuocabiliter, & iuris ſubtilitate, quin repeti poſſint. Nam vere tranſire dominium, quando vterque ex titulo tranſlatiuo cōtrahit, alibi oſtenditur: *l. cum in corpus. 36. de acq. rer. dom. & d. x i Inſt. a 1 tt. de rer. diuiſ. § per traditionem 33.* eſt enim hac in ſpecie, conſenſus in dominio transferendo: idque non negat Vlp. *d. l. ſi ego. in fine.* quia poſtea ſubdit: Conſumptis nummis condicenti obſtare exceptionem: condicit autem nemo rem ſuam, ſed tranſlatam: *l. 1. § fin. de condict. trit. & l. fin. vſufr. quem. caue.* Et quanquam loquatur de conſumptis nummis, tamē quin idem obtinere debeat illis extātibus, vt ſcilicet obſtet exceptio, nulla cauſa eſt. Econuerſo ſi res deficit, quāuis conſenſus interueniat, mutuū non exiſtit. vnde Paulus inquit: Qui pecuniam accepturus ſpopondit creditori futuro, in poteſtate habet ne ei accipiendo ſe obſtringat, *l. qui pecuniam. 30. h. t.* Etſi enim verbis credimus, quodā actu ad obligationem comparandā interpoſito, vt ſtipulatione: *d. l. 2. § fin. h. t. l. ſi pœnam. 68. de verb. oblig.* tamen niſi rei præſtatio poſtea accedat, mutuum non perficitur. Si igitur creditori futuro promittit debitor, quia ea ſtipulatio conditionē hāc habet, Si mutuum datum fuerit: ea non exiſtente, quod fieri poteſt ſi debitor pecuniam accipere recuſet, *l. pen. §. quæ res pigno.* ſtipulatio ad nihilum redigitur. Hinc & illud eſt, quod ſi dedero tibi decem vt vndecim debeas, nihil amplius quàm 10. condici poterunt, quia vlterius res nulla interuenit. *l. rogaſti. 11. §. pen. hoc t.* Item, ſi dominus non ſit qui dedit, nummi accipientis non fiunt: ideoq; deficit etiam mutuū: vt ſi ſeruus pecuniam domini mutuo det, *d. l. rogaſti. §. fi. hoc tit.* vel fur rem furto ſublatam, *l. nam etſi fur. 13. h. t.* vel ſocius rem communem, *l. ſi ſocius. 16. hoc tit.* Sed in omnibus his ſi pecunia conſumpta ſit, cū res quæ eſſe deſijt, vendicari nequeat, conſumatur mutuū, vt domino condi-

A ctio dari poſſit: quia æquum & bonum
eſt, pecuniam domini, quæ ad te ſine
ipſius voluntate peruenit, & conſumpta eſt, illi reddi. *d. l. ſi me & Titium.* Sic
ſi depoſitam apud te pecuniam placeat ſubinde eſſe mutuā, mutuum cōtrahitur: *l. ſi certi. 9. §. vlt. h. tit.* ſi rem vēdendam dedero, vt precio vtare, *l. rogaſti. hoc tit.* aut debitorem meum tibi
iuſſi ſoluere, vel quod mihi debes in
B cauſam mutui ſumere, ſtricta quidem
ratione nō contrahitur mutuum, *l. qui negotia. 34. manda.* quia nihil de meo
tuum fit: & non pactis, verum Rebus
illud inducitur: iure tamen ſingulari,
& ex vtilitate commerciorum, etiam
hîc mutuum ſuſtinetur; *l. ſingularia. l. rogaſti. hoc tit.* Illud quoque in forma &
natura mutui eſt, vt eadē omnino res
reddatur, nō modo in genere, ſed etiā
C bonitate & valore: *l. 3. h. tit.* nam Creditori inuito aliud pro alio ſolui nequit. *l. 2. §. 1. h. tit.* Hinc & illud fit, vt
huius contractus actio Stricti ſit iuris,
non Bonæ fidei. *l. an? ſi mutua. 6. de eo quod cer. lo.* Nec enim in ea licet iudici
ex bono & æquo arbitrari, quid quomodo ſit reſtituendū: ſed omnia ſunt
ipſius contractus natura atque regulis
metienda, quę exigunt rerum vltro ci-
D troque æqualitatem, vt cuius generis
ac qualitatis res mutuo data eſt, illiuſmodi omnimodo reddatur. Quanquā
illud video quibuſdam placuiſſe, ſi æſtimationem offerat rei creditæ debitor, nullaque captio ſit creditoris, æquum eſſe hanc ſolutionem admitti, *l. vinum. 22. hoc tit. l. fin. de condict. trit. l. quoties in diem. 59. de verb. obl.* Nec enim
affectionem vllam probabilem his in
E rebus fungibilibus creditor prætendere poteſt, quādo pecunia, quæ viæ
rerum fungitur, *l. 1. de contrah. emp.* facile parentur, & extingui nequeant, *l. in ratione. 30. §. incerta. ad l. Falcidiam.* Ego
tamen magis puto, inuitum creditorem ad recipiendum aliud quā quod
dedit, compelli non poſſe: *l. 2. §. 1. l. 3. hoc tit.* præſertim cum in mutuo verſetur
F obligatio Dandi, non Faciendi: in qua
æſtimatio inuicem rei debitæ ſuccedere non ſolet: *l. vbi. 71. §. fin. l. ſtipulatione. 72. vbi Bartol. & Dd. de verb. oblig.* & tum demum ad æſtimationem
peruenirí.

Digitized by Google

peruenire,& de ea queri arbitror,quã-
do eam oblatam non repudiat actor,
nec quippiam opponit, atq; ita Iulia-
ni reſponſum interpretor & intelligo:
*d.l.vinum,vt in l.6. l.ſi vt.15.l.1. §. quod
autem.ff.vnde vi.vbi dixi.num.13.* in quo
quando nulla extet de oppoſitione
actoris contra æſtimationem mentio,
nec nos illam præſumere aut supplere
debemus.cùm exceptiones & oppoſi-
tiones ſint facti.Facta autem non præ-
ſumantur,ſed probentur, *l.aſſeueratio.
C.de non nu.pec.l.ſine, Co.de probat.vide
Caſtr.in l.vnic.C.vt quæ deſ.adue.* Quan-
quam & illud dici poteſt, non de æſti-
matione rei totali, ſed de particulari
intereſſe, Iulianũ *d.l.vinũ.22.* agere, quod
ſupra vinũ mutuo datum poſtulatur,
& æſtimandũm eſt ex eo quòd ſua die,
vel ſaltem litis conteſtatæ tempore nõ
fuerit reſtitutum, *vt in l.exhibitionis.C.
ad exh.l.3.§.item Iulian. l. quod ſi Epheſi.
de eo quod cer. loc.* Ex eadem ratione &
illud fortè defendi poteſt, pecuniam
mutuo datã,in eadem ſpecie monetæ
reddendam eſſe, *l. Paulus reſpondit, vbi
Bart.limitat,niſi creditoris nihil interſit,ff.
de ſolut.* atq; etiam eodem in valore &
precio,quo data fuit,etiamſi poſtmo-
dum valor auctus ſit, vel decreuerit.
*vide late Molin.in tracta.vſura. quæſt. 92.
num.693.cum multis ſeqq.Curt.ſenior.in l.
cùm quid.h.t.* cæteroqui nec tantundẽ,
neq; idem,ſed pauciores plures'ue nũ-
mi,quàm ſunt accepti,dabuntur,ſi ſe-
cundum præſentem monetæ curſum,
non illũ qui tempore mutui fuit, fiat
ſolutio:id qđ contra naturam eſt mu-
tui,atq; æquitatem:*l.3.h.t.* etiamſi Dd.
in alia omnia diſceſſerint : *Bart.in d.l.
Paulus num.6.& 10. de ſolut. & in l.cùm
quid.vbi Al. ex.Iaſ.& communiter Dd.hoc
tit.& idem Bart.in l.1.l.cùm aurum de aur.
legat. & alij quos cumulat Molin.prææalleg.
loc.* quorum tamen opinio vſu recepta
eſt,maxime illa ex cauſa, quod debi-
tor non plus reddere videatur, quàm
accepit : nam iuxta valorem qui fuit
tempore mutui, etiam ipſe acceptis
numinis proculdubio vtitur,h.e. eodẽ
valore atq; æſtimatione eos exponit.
Nec enim quiſquam accipit mutuo,vt
ocioſam apud ſe pecuniam retineat,
ſed magis vt illa etiam vrgente neceſ-
A ſitate vtatur,vtendoq́; eam expendat.
Vnde ſiue poſtea decreſcat, ſiue au-
geatur precium, nihil vltrà quàm ac-
cepit,reddere videtur. Verbi gratia:
Dedi tibi ante 20. annos mutuo 100.
Ioachimicos, ſingulos pro groſſis 25.
qui nunc tantum 24.valent. Eos illo
ipſo mutuationis tempore,pro 25.ſin-
gulos proculdubio expediſti. Etſi igi-
igitur nunc tantum pro 24. accipere
B cogar,tu tamen nullum damnum pa-
tiere, cum eodem valore expenderis
antea,quo ego illos tibi dedi. Id quo-
que naturæ mutui conſentaneum eſt,
vt periculũ pertineat ad eum,qui mu-
tuo accepit.*§.item is.inſt.quib.mo.re con-
tra.obl.vbi dixi.* cùm quia ipſius gratia
contractus initur,*l.ſi vt certo.5.§. nunc
videndum.ff.commodati.* tum quod do-
minus eſt,cui res perire ſolet:*l.pignus.
C C.de pignor.act.* poſtremò,quoniam res
in genere cõſiſtentes,vt ſunt quæ pon
dere,numero,menſura conſtant,peri-
re nequeunt,neq; debitorem interitu
liberant,*l.incendium.C.ſi cert petat.*

❡ Cauſa finalis mutui eſt, Vt res ad 13
neceſſitatem vitæ opportunæ,quarum
in conſumptione vſus eſt,inter homi-
nes communicentur, alijque aliorum
beneficijs atque auxilio benignè gau-
D deant & fruantur. Illud quoq; ad cau-
ſam mutui finalem pertinet, quod eo
animo datur accipiturq́;, vt aliquan-
diu re credita fruatur debitor:*l.in com-
modato.17.§.ſicut.3.ff.commod.* non enim
debet creditor cum ſacco,vt aiunt,ve-
nire paratus:*l.quod dicimus.105. de ſolut.*
ſed ſpacium aliquod relinquendũ eſt
debitori,intra quod re commode vta-
tur.Deinde vt eo ſpacio elapſo, quod
E aut exprimitur in contractu,aut intel-
ligitur,debitor rem in eadem bonita-
te,eodemq; genere reddat (vt paulò
ante dictum eſt)quàtumuis id expreſ-
ſe non ſit actum,*l.3.h.t.*

❡ Nũc de vltima parte huius tituli, 14
videlicet de Cõdictione,agamus. Con
dictionis generali nomine oẽs actio-
nes Perſonales veniũt : quod iis acturi
F non in ius dùcere aut rapere debitorẽ
ſolent,more iudiciorum olim ſolenni:
vide ſup de in ius vocan. ſed coram teſti-
bus condicere,id eſt, Denunciare die,
ac conuenire cum reo qua die iudicio

Digitized by Google

ſiſteretur, §. *appellamus, Inſt. de actio.* Ex omni autem contractu aut Certũ petitur, aut Incertum, *l. ſtipulationum, 2. de verb. oblig.* Ad incertum petendũ actio Ex ſtipulatu, & aliæ condictiones pro varietate obligationum competũt: de quib. ſuo loco. Illæ verò actiones perſonales, quibus certi quid comprehenſum eſt, quod quale quantumque ſit apparet, vocantur generali nomine Certi condictiones: ex quacunq; tandem cauſa & obligatione deſcendant, ſiue ex certo aliquo, id eſt (quantum arbitror) nominato contractu, vel qui certum continet: ſiue ex incerto & innominato, *l. certi condictio. 9. in prin. h. t.* aut in quo initio certum non fuit, ſed ex poſt facto fit certũ. Propriè tamen & ſpecialiter illa appellatur Certi condictio, quæ vel ex mutuo, vel ex ſtipulatione certæ ſummæ datur, *in prin. Inſtit. de verb. oblig.* Neq; enim certior fieri deſignatio poteſt, quã cum res fungibilis certo pondere, numero, menſura circumſcribitur, quod fit in Actione mutui: vel qualis quantaque ſit, certis obligationis verbis deſignatur, quod fit in Stipulatione. Hinc factum eſt, vt cum cæteræ condictiones in ꝓprium ferè nomen tranſeant, ſolæ hæ actiones nullo alio ſpeciali nomine, quàm Condictionis certi appellentur. Cùm autem hoc in titulo non modò de condictione certi ex mutuo, ſed etiam ex ſtipulatu agatur, propterea ꝙ olim, cum nõ gratuitò darent mutuo, ſed vt plurimum fœnerato, magis verborum obligatione creditores ſibi cauebant, qua ſortem & vſuras ſtipulabantur, *l. 2. § fin. l. lecta, 40. l. penult. h. t. d. l. ſi pœnam, 68. de verb. oblig.* quàm ſolo cõtractu mutui, ex quo nihil amplius deberi poteſt quam datum eſt: *d. l. 2. ga. ſt. . § ſi tibi, h. t.* rectiùs inſcriptio facta eſt De certi condictione, quæ ex vtraque & mutui & ſtipulationis obligatione deſcendit: quam de Mutuo, vel Mutui actione.

DE IVREIVRANDO, SIVE voluntario, ſiue neceſſario, ſiue iudiciali. Tit. II.

C. 4. 1. 2. 59.

A 1 *Continuatio tituli.*
2 *Quid ſit iuſiurandum.*
3 *Quot eius partes.*
4 *Cauſa efficiens.*
5 *Materia: & non eſſe temerè iurandum.*
6 *Forma & finis.*
7 *Species.*
B 8 *De iureiurando voluntario.*
9 *De iudiciali.*
10 *De neceſſario.*
11 *Explicatio l. admonendi.*
12 *Edictum prætoris.*
13 *Effectus iuriſiurandi.*
14 *Adiacentia, affinia, contraria.*

C SÆpenumero † dixi, Pandectas ad formam & vſum forenſem eſſe cõpoſitas: ac continuam titulorũ ſeriem interdum noua aliqua materia interſecari, iudiciorum ordine ac praxi id requirente. Cùm itaque in mutui & rerum creditarum ambiguitatibus decidendis, maximus ſit iuriſiurandi vſus, & ad id deficientibus in hoc genere probationibus perueniri ſoleat, 1
D *Paul. lib. 5. tit. 15. & li. 2. tit. 1.* adeò vt quidam non inuenuſtè dixerit, *Gell. lib. 16. cap. 7.* Emplaſtrũ æris alieni eſſe iuſiurandum: meritò ad materiam mutui & condictionis certi, hic de Iureiurando tractatus, quo condictionum ambiguitates expediri ſolent, adiungitur: quemadmodum & in Codice, vno titulo & Res creditas, & Iuſiurandum pertractari, videre licet.

E ¶ IVSIVRANDVM, eſt aſſumptio nominis Diuini ad confirmandam iurantis fidem: *La d. in Rub. hoc tit.* vel potius eſt Inuocatio Dei, qua petimus vt ſit teſtis noſtræ aſſeuerationis, *Cic. lib. 3. Offic.* & puniat fallentes. 2
Ex † quo liquet, duas eſſe iuriſiurandi partes: alteram Inuocationem Dei, vt ipſe καρδιογνώστης, teſtis ſit nos vera dicere: 3
F altera, Imprecationem noſtri, qua deuouemus nos pœnis & vindictæ Diuinæ, ſi fallamus. De ſpeciebus paulò poſt opportunius dicetur, ſi prius cauſas expoſuerimus.

¶ Cau-

4 ¶ Cauſa efficiens Iuriſiurandi eſt, quod quidem ad hãc materiam, inſtitutumque noſtrum attinet, alias Pactio ipſorum litigatorum, qui deficientib. probationibus, aut vt iureiurando res dirimatur, conueniut, aut inuicem illud in iudicio deferut, vt omnino præſtandum vel referendum ſit: aliàs vero Authoritas iudicis, qui in defectum ſupplementumque probationis, iurandi neceſſitatem alterutri litigatorũ imponit, *l.1.h.t.* Videtur autem conſuetudine quadam in vſum veniſſe, authore Gaio *in d.l.1.* iuriſiurandi religio, in remedium expediendarum litium, vt veritas quæ humano ingenio erui no poteſt, ad Deum omnium rerum conſcium referatur: eoq; teſte atq; iudice obſcura explicentur. Poſtea Prætor ſuo Edicto eiuſcemodi religionem cõfirmauit, & ſanctam eſſe voluit.

5 ¶ Materia Circa quam, ſunt res honeſtæ & licitæ: nec debet eſſe vinculũ iniquitatis, *c.1.eod.lib.6.* neque obligatorium eſt, vt aiunt, contra bonos mores iuramentum, *c.non eſt obligatoriũ, de reg.iur.in 6.c.vbi.c.cũ contingat, de electi.c.2. de reb.Eccleſ.non alienandis, c.quanto, 15.de iureiur.* Ad quatuor autem fere iuſiurandum adhiberi ſolet. Primò ad fidei promiſſionem, vt cum vaſallus domino fidelitatem iureiurando addicit, *tot.tit.de forma fidelitatis, in vſib.feud.* aut magiſtratus Reipub.& alij alijs, *l.de creationib.20.C.de epiſc.audi. l.ſi.C.de curat.furio.tot.tit.de form.fidel.in vſib.feud. cum ſim.* Quo in genere receptũ eſt etiam iuramentũ, vt vocant, Aſſecurationis: *c.nimis, 30. de iureiur.c ſolitæ, de maior.& obed.* quod tam ſubditi quam exempti, vt perſonæ Eccleſiaſticæ, domino territorij in quo prędia poſſident, prędſtare compelluntur, *c.vnic.§.verũ.de ſtat.rel.li.6.c.vnic.vbi Matth.de Afflict. qual.iura.vaſal.c.vnic.§ cõſules.& §. vaſalli, de pace conſt.Iacob.in tract.feud.ad verb. ſed an Princeps, nu.15.16.& verb. qui quidem inueſtiti, nu.9.& de homag.nu.13.& 14.Panor.Imol.& Dd.in d.c.nimis de iureiur.* Secundo ad Obligationem producendã, cùm aliquis iurat ſe quid daturum factturumve: quod iuſiurandum non obligare, *Dd.in l.ſi quis pro eo 56.ff.de fideiuſ.Bart.in l.vt iuriſiurandi, de oper. liber.Iaſ.*

A *in Auth.ſacramenta.nu.7.C.ſi aduer. ven.*
impiè docent, cùm omne iuſiurãdum
rei licitæ ſit ſeruandum, *c.cùm contingat*
de iureiur. c. quamuis, de pact.in 6.l.1.cum
Auth.C.ſi aduerſ.vend.l.ſi quis maior. 41.
C.de tranſ. nec minus iureiurãdo alicui
promitti poſſit quam nudis verbis, *c.*
iuramenti, 22.q.1.c.2.de pact.in 6. Cui non
obſtat d.l.ſi quis pro eo 56. de fideiuſſ.
ex qua generalem regulam extruxe-
B runt, iuſiurandum non eſſe modũ in-
ducendæ obligationis. Loquitur.n. in
caſu ſpeciali, cùm ingenuus homo o-
peras officiales promittit, tanquam li-
bertus. Quod quia ingenuitati planè
contrarium eſt, & LL.improbatum, *l.vt*
iur.iurandi, 7 de oper. liber.l.pen.ſi a paren.
quis ſue.manu. l.1.illum, de eiſq.qui.a libe.
& lib.præſt. ideo non mirum eſt, eo ca-
ſu iuſiurandum iure Romanoru nullã
C producere obligationem, *l.iuris gentiũ,*
7.§.ſi paciſcar, 10.in fin.de pact. l.ſi quis in-
quilinos, 11.§ fin.de leg.1. Tertio adhibe-
tur, ad Contractuũ confirmationem,
d.l.ſi quis maior. 41. C.de tranſ.l.1. Cod.ſi
aduerſ.vend. cum Auth. eod.c.cùm con-
tingat.c.quamuis. Quarto, ad Litis de-
ciſionem, in ſupplementum vel defe-
ctum probationis: de quo iureiurando
hic propriè agitur. De reliquis ſuo lo-
D co dicemus. Sed excepto primo & hoc
vltimo caſu, haud temere ad ineun-
dam confirmandamve obligationem
eſt iurandum. Etenim nec viri boni
eſt, vt dicebat Socrates, Deum ſuorum
negociorum teſtem facile accerſere,
neque ſuperuacua iuramenta aut de-
ferenda ſunt temere aut præſtanda, *c.*
2.de probat.Spec.de teſt.§.1.nu. 41. Et ex-
tat apud Vlpian *l.ſi duo.13.§.5.n.h.t.* di-
E cterium, προπετῶς μὴ ὄμνυε. Quid quod
Sacræ Sacræ literæ & Diuina præcepta
temerariam iurandi facultatem impri-
mis damnant? *c.etſi Chriſtus, de iureiur.*
Matt.c.5. Sed vt ad iuſiurandũ hoc no-
ſtrum Iudiciale reuertamur, illud præ-
ſtari inquit I.C. quacunq; quis actio-
ne conueniatur: ſiue in perſonam, ſiue
in rem, ſiue in factũ, ſiue pœnali actio-
F ne, vel quauis alia, *l.3.§.quacũq. vbi vi-*
de omnino glo.l.ſi duo.13.§.idem h.t. adde, ſi
placet Schurff.conſil.47. quod in præſenti.
circa fin.cent.2. Et in ſumma, ad pecunias
& ad omnes res locũ habet, *l.iuſiuran-*

Digitized by Google

dum.34.h.t. Ad formam iuriſiurãdi requiritur Formalitas, & Specifica verborum expreſſio, vt loquuntur. *Dec.in l.ſemper.35.nu.13.de reg iur.per not.Panor. Ant.Butr.in c.pen.de iureiur.*

6 ¶ Forma vero conceptis verbis iurandi, veteri Romanorũ more duplex fuit. Aut enim teſtis inuocabatur De⁹, vt apud Virgil.12.Æn.

Eſto nunc Sol teſtis, & hæc mihi terra precanti.
Et pater omnipotens: & tu Saturnia Iuno. Item:
Audiat hæc genitor, qui fœdera fulmine ſancit:
Tango aras, mediosq́ ignes, & numina teſtor.

Aut iurans ſibi malè precabatur, ſi fefelliſſet, verbis illis ſolennibus: Si ſciens fallo, ita me Dieſpiter, ſalua vrbe arceq; bonis eijciat, vt ego hunc lapidem. Silicem enim lapidem manu tenens imprecabatur, que poſtea qua poterat vi ꝓijciebat: vt eſt apud Plaut. Cic. Liuiũ, & alios paſſim. vtroq; modo ex animi ſententia, h.e. fide & conſcientia bona iurari pronũciabatur, *l.3.§.eiuſdem.1.de teſtib. Cic.in Aca.& li.3.Offic. Liu.li.22. Gell.li.4.c.vlt. Cuiac. obſ.li 1. c.20.* Sed prior forma, vti plenior & melior (nam & is qui Deũ teſtem inuocat, ſimul ſe pœnæ periurij obſtringit) iure noſtro recepta eſt, neq; aliter quam per Nomen Dei iurari ſolet. *Panor.in c.2.de ſponſalib.* Vnde qui per ſalutem ſuã iurat, aut per caput, licet per Deũ iurare videatur (reſpectu.n. Diuini numinis ita iurat, vt nolit ſaluum ſe ſi fefellerit:) attamen ſi non ita ſpecialiter ei delatũ eſt, vt hoc modo iuraret (iurari.n oportet, vt delatum eſt) *l.3.§.fi.h.t.* minime iuraſſe videtur, *l.qui per ſalutem.33.ſi l.4.& 5.h.t.* Sed de forma iuriſiurandi Voluntarij partes inter ſe conueniunt, omneq; iuſiurandũ licitę nec improbatæ religionis Prætor tuetur, *d.l.5.in prin.& §.ſed & ſi quis,3.h.t.* In iudicio aũt, ſi inter litigatores de qualitate iuramenti fuerit dubitatũ, conceptio eius in arbitrio iudicantis eſt, qui formam illam ſequi ſolet, vt per Deum tantum iuretur, *l.iuſiurandũ.34.§.4.h.tit.* Et ita quidem apud veteres fuit obſeruatum. Poſtea vero quam

A Auguſti Chriſtianam religionem profeſſi ſunt, moribus receptu fuiſſe videtur, vt tactis Sacroſanctis Euangelijs iuſiurandũ daretur, *in Auth.de ſanctiſ. Epiſc.§.rem non nouã,12.§.patron. C.de iud. l.de creationib.20.cum ſimil.C.de epiſ. aud.* Per nomen tamen ſolius veri Dei in noſtra Chriſtiana Repub. iurandũ eſt: ſecundũ præceptũ, in nomine Dei tui iurabis: vt diuinis literis habetur ex-

B preſſum, *Exod.23.Iudic.11. Deut.6. & 10. Ioſue 23 Matt.5.* Cùm enim iuſiurandũ tantùm vni Deo præſtetur, *Anchor. conſil.192.in auxilium,nu.1.* & ſit inuocatio, quæ ſoli Deo καρδιογνώςῃ & omnipotenti debeatur, efficitur, & per hui⁹ quoq; ſolius nomen iurandũ eſſe. Reliquæ per Creaturas iurãdi formæ, etſi praua quadam cõſuetudine inueterauerint: tamen ſunt, vt loquitur Chri-

C ſtus Matt.5.37. ἐκ τοῦ πονηροῦ. Quamlibet ergò promiſſionem per fide; non dico ciuilem, puta Principis, nobilis, boni viri, de qua fides ſimpliciter & abſolutè poſita accipitur, nec vim iuramenti habet: ſed etiã per fide Chriſtianam, religioſam per baptiſmũ, ſalutẽ animæ, &c. factã Papicolæ Canoniſtæ pro iureiurando habeant, extra quam

D vbi lex corporale iuramentũ in forma requirit: nunquã tamen ego ꝓ iureiurando, ſed potius vice piaculi ac ſacrilegij habebo. Et quanquam in iurandi forma multũ valet conſuetudo, ſecundùm quam iuramenta ſunt cõcipienda, tamen hoc ita accipiendũ eſt, dum ne iuri diuino ſint contraria. *Iaſ.in l.fi. nu.2. qui ſatiſd.cogan.* Vnde videmus, ſolennitatem tangendorũ Euangeliorũ,

E quaſi non neceſſariam, *Felin.in c.2.nu. 14 de ſponſ.per c.etſi Chriſtus, de iureiur. Socin.in l.3.§.iurari,v.t.per §.fin.in Auth.vt non luxur.contra nat.* multis locis omitti: & inuocationem hominũ mortuorum, vt impiã, & iure Diuino damnatã in curijs bene inſtitutis repudiari. Nã nulla, quamuis inueteratiſſima cõſuetudine, iuri Diuino præſcribi poteſt. *Bald.in l.2. nu.1.& 2.& 1.cod.27.C.de vſur.*

F *Schurff. conſil.83.prædicta.num.11. cent.3. per not.in c.fin. c.venerabilis, c.ad audientiam, extr.eod.* Illud rectius vſitatum, vt per nomen ſolius Dei, mares erectis duobus digitis primis, fœminæ appo-

ſitis

ſita ad ſiniſtrum pectus dextera, in loco publico coram iudice iurent. Quod vero & hic pro veteri Euangeliorum tactione iam in ordinationes Imperij, moremq; publicum irrepit, vt iuretur hac forma: Ita me Deus iuuet & ſanctum verbum eius: in eodem hæret vitio: niſi de verbo perſonæ, qui eſt ὁ λόγος καὶ θεὸς, non de verbo literæ Euangel. (vt fit) accipiatur. Huic enim gloria ſolius Dei, nempe inuocatio, non eſt humano conſilio tribuenda. Eſt etiam receptū, inter illuſtres præſertim & nobiles perſonas, vt loco iuramēti per fidem Principalem, ſeu generoſitatis ac nobilitatis promittatur: quod pro vero iureiurando haberi tralatitium eſt. *c. ad aures. vbi Panorm. num. 4. & 5. de his quæ vi met. cauſ. Hoſt. de iureiu. nu. 1. glo. in c. querelam. verb. præſtita. ne præla. vic. ſuas. c. peruenit. de fideiuſſ. cap. 1. de ſepul. in 6. Iaſo. in l. 3. §. iurari. nu. 3. de iureiur. c. ad Apoſtolica. vbi Innoc. de re iud. Bald. in c. literas. in fin. de præſum. Land. in tract. de princ. nu. 258. & ſic de notoria conſuetudine & in Camera ſeruari, teſtatur Mynſing. obſeru. 17. cent. 1.* Quod admittunt alij, ſi per fidem Chriſtianam promittatur: ſecus ſi per humanam aut abſolutè per fidem, quia de humana accipitur. *vide Couar. in c. quāuis. de pact. in 6.* Ego verò hęc omnia libens in vitio poſuerim, cùm impia ſit qualiſcunq; iuriſiurandi formula, quæ per aliud quàm viuentem Deum iuratur. impietatis verò nullū vinculum, nulla obligatio eſſe debeat, *c. non eſt. de reg. iur.* etiamſi Pontifex contrà ſtatuat, c. etſi. 25. verſ. & quamuis. de iureiuran. c. conſidera. c. duobus. 22. q. 1. Cauſa finalis iuriſiurandi, de quo nos loquimur, eſt, vt lites expediantur, *l. 1. h. tit.* & probationis defectus ſuppleatur. *l. qui eum. 30. h. t.*

7 ¶ Species huius iuriſiurandi, quod ad remedium expediendarum litium pertinet, quod lites finit, *l. 1. h. tit.* (de hoc enim ſolo hic agimus) ſunt tres, quemadmodum & inſcriptio iſtius tituli indicat: Voluntariū, Iudiciale, & Neceſſarium. Voluntarium Græci interpretes faciunt non id, quod extra iudicium ex conuentione defertur, *l. iuriſiur. 7. in prin. h. t.* (nec enim de tali A genere in hoc cōditionum & iudiciorum argumento tractatur) ſed quod in iudicio alter litigatorum alteri defert. *l. 1. l. qui iuraſſe. 26. §. 1. l. ſed etſi. 25. l. vlt. l. admonendi. 31. in fin. h. t. quam de tali iuramento accipiunt.* Poteſt enim ex multis cauſis recuſare: *l. generaliter. l. 12. C. de reb. cred.* poteſt referre ſemper is cui defertur. *l. iuſiura. 34. §. ait. 5. h. t.* Ergo non niſi ſponte & volūtarius iurat. Eſt ita- B que Voluntariū cùm reſpectu eius qui defert, tùm illius qui præſtat. Neceſſarium ſtatuunt, quod refertur: quia neceſſariò præſtandum eſt. *l. pen. h. tit.* Iudiciale vero, quod iudex defert, *d. l. admonendi. l. 3. C. eod.* Nec enim locus ſolus facit iudiciale (alioqui omne quod in iudicio defertur, & de quo hic agitur, ſic appellaretur) ſed iudex ipſe qui defert: à quo quæ proficiſcuntur, Iu- C dicialia nominantur, *vt tit. de prætor. ſtipul.* quod à mero iudicis officio proficiſcantur, *l. 5. de verb. oblig.* Sed hæc à communi noſtrorū ſchola abhorrent, vbi ſtatuitur Voluntarium ſiue cōuentionale, quod ex cōuentionale ꝑ modum tranſactionis extra iudicium defertur: *l. iuſiurandūm quod. 17. l. ſi quis. 3. hoc tit.* ita appellatū, quod ex voluntate & ſponte ſuſcipiatur. II. Iudiciale, D quod à parte parti in iudicio defertur. III. Neceſſarium, quod inopia probationis à iudice litigatori imponitur. Id enim quia recuſari ſine iuſtiſſima cauſa non poteſt, *l. generaliter. 12. §. ſin autē. C. de reb. cred. c. fin. in princ. extr. eod.* neceſſarium noſtris appellatur, Græcis ἔπακτον. Sunt autem inter has etiam ſpecies quædam noſtris differentiæ. E Iuſiurandum † Voluntarium nemo cogitur initiò ſuſcipere: poſtquā autem ſemel ex conuentione ſuſceptum eſt, 8 præſtari omnino debet, neque referri deferenti poteſt, *d. l. iuſiurandum. 17.* Sicut enim initio libera poteſtas eſt vnicuique habendi vel non habendi contractus: ita renunciare conſtitutæ ſemel obligationi, aduerſario non conſentiente, nemini licet, *l. ſicut. C. de act.* F *l. in cōmodato. 17. §. ſicut. cōmodati.* Quod autem ad vim & effectum attinet, hoc iuſiurandum ſpeciem continet tranſactionis, maioremque habet authoritatem quàm res iudicata, *l. 2. h. ti.*

R

Digitized by Google

& loco ſolutionis cedit, *l. qui iuraſſe. §. fin. cum l. ſeq. hoc t.* adeo quidem, vt negocium iſto iureiurando deciſum, detecto etiam periurio, aut nouis repertis inſtrumentis; non retractetur: *l. 1. C. de reb. cred. l. admonend. 31. in fin. h. t. l. quod ſi deferente. 21. cum l. ſeq. de dol. mal.* quemadmodum nec alia quæuis tranſactio. *l. ſub prætex. 19. & 29. C. de tranſact.*

9 ¶ Porro Iudiciale iuſiurandum deferre actor poteſt, etiamſi nihil præſtiterit aut probarit, vt eſt communis opinio, *l. delat. 9. C. de reb. cred. l. manifeſtæ. vbi Iaſ. h. t. & idem Iaſ. in l. admonendi. h. t.* quod & ius Sax. ſequitur: *Land. 1. 1. art. 6. Fachſ. diff. 52.* quo tamen iure, ante litis conteſtationem delatio ab actore (nam in reo, qui exceptionem lite demum conteſtata proponit, *vide J. de except.* & iuſiurandum defert, contra obſeruandum eſſe arbitror) facienda eſt, nã ea pro mutatione libelli habetur, quæ poſt litem conteſtatam recipi nõ ſolet. *Chilia. c. 66. Fachſ. præall. loc. Reinh. diff. iudic. 1.* Porrò reus ita delatum non præciſe compellitur ſuſcipere: ſed ſi vult, poteſt id parti deferenti referre. *l. iuſiur. 34. ait prætor. h. t.* Alterutrum tamẽ facere cogitur, niſi ſoluere malit: *d. §. ait prætor. l. delata. 9. C. eo.* cum manifeſtæ ſit turpitudinis, nolle iurare, aut non referre. *l. manifeſtæ. 38. hoc. tit.* Quod tamen ita verum eſt, ſi iudex delationem iuſiurandi approbarit: *d. l. generaliter. §. ſed iuramento. C. eo.* aut niſi reus, conſcientiæ religionem teſtibus, & idoneis probationibus ſupplere poſſit. *Chil. præalle. loc. Salic. & alij in l. 2. & l. delata. 9. C. de reb. cred.* Qui autem iuſiurandum hoc defert, prius debet iurare, ſi exigatur, ſed non calumniandi animo iuſiurandum deferre: *d. l. iuſiuran. 34. §. qui iuſiurandum. l. ſi non fuerit. 37. hoc t. d. l. delata. Paul. lib. 2. tit. 1.* & ſi ei referatur, iurare omnino cogetur: aut denegabitur illi actio, cum non debeat ei diſplicere conditio iuriſiurandi, quam primus detulit. *d. l. iuſiur a tem. §. ait prætor.* Sed nec iuſiurandum de calumnia referendi dabitur: quia nõ eſt ferendus actor, ſi conditionis nomine, quam ipſe detulit, de calumnia velit ſibi iurari. *d. §. ait prætor. Chilian. c. 67.* Quomodo enim iuſte inſimulet reum calum-

A niæ, quando non ab illo, ſed ab ipſomet actore neceſſitas iurandi ſit profecta? Hoc autem iuramentum de calumnia, Speciale appellatur: & moribus noſtris ſolum obtinet, reliquis calumniæ iuramentis, quæ ſuper tota lite præſtantur, obſoletis. *Fachſ. diff. 47. Reinh. diff. iud. 7.* Sane ſi parato aduerſario iurare, is qui detulit, remittat iuſiurandum: id eſt, gratiam eius faciat, contentus voluntate ſuſcepti iuriſiurandi, perinde habebitur atq; ſi iuratum eſſet, *l. 4. §. fin. l. ſ. l. nam poſtea. 9. §. 1. h. t. l. actori. 8. C. eod. Paul. lib. 2. tit. 1.* Poteſt tamen iure Ciuili (nam Saxonico pœnitere poſt Guarandã non licet, *Fachſ. diff. 53. per art. 11. lib. 2. Reinh. diff. iudi. 14.*) etiam non remittere, & ante præſtitũ iuſiurandum illud reuocare, atque

C probationes reuerti *l. ſi quis. 11. C. de reb. cred. Bar. in l. non erit. §. fin. h. t.* Eſt & illud quæſtionis An per procuratorem iuſiurandum præſtari poſſit: *Auth. princip. C. de iur. pro calum. vide Bar. in l. qui bona. §. ſi alieno. nu. 15. de dam. infect. vbi concludit poſſe. Land. lib. 1. art. 46. vide Dd. in d. Auth. eod. glo. fin. in l. ad egregias. 15. hoc tit. qua contra concludit. ſed opinio Bartol.* ſeruatur in praxi, pro qua text. in c. 2. de te-

D *ſtibus lib. 6.* item, An per hæredem, ſi forte antequam iuret, reus vel actor decedat: *l. generaliter. 12. C. de reb. cred. Iaſ. in l. admonendi. numer. 313. hoc tit. & in l. pen. & hoc iudicium. numer. 5. & 7. ne quis eum qui in ius voc. Rom. conſ. 290. Land. lib. 3. art. 11. Reinher. diff. iud. 34.* quę in noſtris Commentarijs methodicis prolixius examinabuntur. Quod ad effectum

E attinet, nihil video hoc Iudiciale iuſiurandum differre à ſuperiore: cum ex conuentione quodammodo deſcendat, eiq; ſtare litigatores velint: *l. qui iuraſſe. 26. §. fin. hoc tit.* adeo vt arbitrer, ſententiam poſt eiuſcemodi iuſiurandum ciuili iure non requiri. nam moribus aliter obſeruari ſcio. Actionem enim denegari, poſtquam ita iuratum eſt, imo actionem & exceptio-

F nem ex eiuſcemodi iureiurando oriri, Iuriſconſ. teſtantur, *l. nam poſtea. in prin. & §. 1. hoc tit.* & nihil amplius poſt iuſiurandum quæri aiunt *l. 5. §. dato. hoc ti. l. poſt rem. 56. de re iudic.* Ex quibus omnibus ſatis apparet, poſt datum hoc iuſiurandum

iuſiurandum litigatores,quaſi tranſa-
ctione aut ſolutione facta , *l.iuſiuran-
dum.27.hoc ti* à limine iudicij remoue-
ri : *c.1.de lit.conteſt.lib.6.* præſertim cum
vlteriorem quæſtionem Prætor edi-
cto inhibeat.

10 ❡ Neceſſarium iuſiurandum præſta
re omninò cogitur is cui delatum eſt.
nam parendum eſt voci iudicis, *c.fin.
ext.eod.* qui eiuſcemodi iuſiurandum,
quando ſcilicet à partibus eſt petitum
(nam alioqui iudex officium ſuũ non
impartit, *Iaſ.poſt Bart & Dd. in l.admo-
nendi.nu.316.317. de iureiur. vbi dicit hanc
eſſe communem.*) in defectum vel ſup-
plementum legitimarum probationũ
defert, *l.in bona fidei.C.de rebus cred.t.* vbi
neque nihil, neque plenè probatum
eſt:quanquam indiſtinctè in iudiciali
iureiurando delata conditionè omni-
no aut iurandum,aut referendum eſt,
l.delata.9.C.de reb.cred. vt diximus,& v-
ſu obſeruatur. Cęterum hic nulla pro-
batione facta, reus debet abſolui, e-
tiamsi nihil præſtet : *d.c.fin.l.qui accu-
ſare.C.de eden.* ſi plenè, condemnari, *l.
cum reus.8.C.de pœn.* Cum autem ſuſpi-
cionibus tãtum oneratus eſt reus,de-
ferre illi iuſiurandum poteſt iudex in
defectum probationis, vt ſeſe purget,
d.c.fin.tot.tit.de purga.cano. quod referri nequit, *l.3.§.ſicubi. C. de his qui ad e-
ccleſ.confug.glo.c.vlt. verb.famoſa.de iure-
iur.* Sin actor ſemiplenè probarit per
vnum teſtem , aut priuatam ſcriptu-
ram,aut alijs modis, ita vt iudicis ani-
mus iis bene perſuaſus in cauſam acto
ris propendeat : huic potius in ſup-
plementum probationis, iuſiurandũ
in cauſis ciuilibus (nam in criminali-
bus & alijs grauioribus , cùm proba-
tiones iuſtæ & luce meridiana clario-
res requirantur, *l.fin.C.de probat.* huic
iureiurando locus non eſt; *Dd.in d.l.3.
hoc titu.*)erit deferendum,& commu-
ni conſenſu traditur à Doctoribus:
*Dd.in l.admonendi.31. hoc tit. in l.in bona
fidei.C.eod.in cap.fin.extr.eod.* niſi (vt lo-
quuntur) rei perſona ſit legalior; aut
actor putetur veritatem ignorare. *Iaſ.
in.l.pen.§.hoc iudicium. nu. 6.ne quis cum
quis &c.Bar. in d.l.admonen. Chd.cap.66.*

11 ❡Etſi autem iudices in dubijs cau-
ſis, exacto ita iureiurando, ſecundum
A eum qui iurauit iudicare ſolent (ſen-
tentia enim hîc opus eſt,cùm hoc iuſ-
iurandum fungatur non vice tranſ-
actionis vel ſolutionis,vtpote inuitis
partibus extortum,ſed tantummodò
probationis:*d.l.eum qui 30.*) tamen ad-
monendi ſumus interdum ex integro
cauſam agi,ſi quis noua inſtrumenta
ſe inueniſſe dicat,quibus nunc vſurus
ſit,& probaturus falſum eſſe iuratum.
B Nam quod dicitur, Sententiam quæ
tranſiuit in rem iudicatam,inſtrumẽ-
tis nouè repertis non retractari, *l.ſub
ſpecie.C.de rei iudic.l. imperatores.35.ff.eo.*
non obtinet in ſententia quæ ex pro-
bationibus Priuilegiatis, vt loquũtur,
lata eſt:*l.fin.C.ad l.Iul.de adul.* præſertim
falſis ac doloſis,*l.ſi prætor.75.§. Marcel-
lus.ff.de iudi.* vt conſtitutiones etiã Prin
cipum oſtendunt:*l.1.2.3.C.ſi ex fal.alleg.*
C quarum mentionem facit Caius in d.
l.admonendi. Iuſiurãdum autem ne-
ceſſarium, eſt probatio priuilegiata &
ſingularis, quia iurans ſibijpſi dat te-
ſtimonium, cõtra communes iuris re-
gulas, quibus traditur, Neminem in
propria cauſa idoneum eſſe teſtem : *l.
nullus.de teſtibus.l.omnibus. C.eod.tit.* Si i-
gitur ſententia ſecundum iuſiuran-
dum data ſit, poterit denuò ex nouis
D inſtrumentis agi, & ſacramenti falſi-
tas oſtendi,*l.actione. C.de tranſact.l.1. &
2.C.ſi ex fal.inſtr.l.admonendi. vbi Rom.
Iaſ.dicunt.non opus eſſe reſtitutione.hoc tit.*
Res enim iudicatæ non retractantur,
quæ ordinaria cognitione ac probatio
ne definitæ ſunt: *l.4.C.de re iud.l.Impp.
35.ff.eo.* non quæ inopia probationum
ex religione & fide ipſius partis deci-
E ſæ. Quod non obtinet, ſi inter litiga-
tores iureiurando,ſiue Voluntario,ſi-
ue Iudiciali,tranſactum ſit negocium:
quia Quod ſemel cõuentione mutua
ſopitum tranſactumque eſt, non de-
bet iterum ſub ſpecie inſtrumento-
rum poſt repertorum retractari : præ-
ſertim accedente iuriſiurandi religio-
ne,*l.ſub prætextu. 1. & 2. iunc.l.ſi quis
maior. C. de tranſact. d. l. quod ſi deferente
F cum l.ſeq.ff. de dol.ma.* Et hæc quidem
breuiter dicta ſint de his ſpeciebus iu-
riſiurandi, & effectu vniuſcuiuſque:
Alij porrò alias iuramentorum ſpe-
cies ponunt : *Baldus in c.1.§.item ſacra-*

*menta. nu.2. de pac. ſir.in vſi.feud.Spec.de iura.delat.in prin.*videlicet Aſſertorium iuramentum, quod nunc appellatur De veritate dicenda:& Promiſſorium, quo quid promittitur: id quod rurſus ſubdiuidunt in Abſolutum, quod per ſe datur:& Acceſſorium quod cohęret alij obligationi, eiuſq; naturam & interpretationem induit, *l.fin. C.de non nu. pec.l.ſi.qui ſ.tiſd. cogn. Iaſ.in l.ſi conuenerit.n.4.& 5.de iur.ſd.Schurff. conſ 27. num.9.cent.1.* Alij *Roman. in l.iuſiurandum. 17.h.t.Iaſ.in Auth.ſacrament.nu.9. C.ſi adue.vend.*tres ſtatuunt ſpecies: videlicet Promiſſorium, Confirmatorium, & Deciſorium. Theologi duas: ἔπακτον, quod à magiſtratu imponitur:& Voluntarium, quod ſponte ſuſcipitur, de quibus diſputare, noſtri

12 iam non eſt inſtituti. Quare † nunc ipſum Prætoris Edictum de iureiurando proponamus: ,, EVM A QVO IVS- ,, IVRANDVM PETETVR (ab alterutro nimirum litigatore. nam de iudiciali iureiurando, Prætoris edictum ,, loquitur) SOLVERE AVT IVRARE ,, COGAM *d.l.iuſiurandum.34.§.ait.prætor.* (datur tamen ex humanitate facultas reo, vt ſi malit, referat iuſiurandum) ,, SI IS CVM QVO AGETVR, ,, CONDITIONE DELATA (nã qui nemine deferente iurat, hunc Prætor non tuetur: ſibi enim, non aduerſario iurauit, *l.3.in princ.h.t.*) ,, IVRAVERIT, ,, EIVS REI DE QVA IVSIVRAN- ,, DVM DELATVM FVERIT, NEQVE ,, IN IPSVM, (qui iurauit) NEQVE ,, IN EVM AD QVEM EA RES PER- ,, TINET, (vt ſucceſſorem, aut alium, ad quem aliquod emolumentum ex iureiurando redit: verbum enim Pertinere, latiſſimè patet, *l.verbum illud. 181.de verb.ſignif.l.1.§.in propria.quan.ap- ,, pell ſit,&c.*) ACTIONEM DABO. *l.3. in prin.l.ait prætor.7.h.t.* Hactenꝰ prętor.

13 ¶ Sed & hoc per interpretationem placuit, vt non modo aduerſus iuſiurandum denegetur Actio, ſed ex ipſo iureiurãdo actio in Factũ, & Exceptio detur, *d.l.nã poſtea.§.1.h.t.* perinde atq; ex re iudicata. *l. actori.C.de re.credit.* ꝙ tamen quidã, ſed perperã, in iureiurando duntaxat Deciſorio, non etiã Promiſſorio, volunt obtinere, *Bal.in c.1.§.*

A *ſacramenta. de pac.ſir.Iaſ. in Auth.ſacramen.n.9.C.ſi aduerſ.ven.*Nam cùm apud omnes populos, tum præſertim Romanos, magna ſemper vis, magnus effectus & religio fuit iuriſiurandi, quacũque ratione, vel in iudicio, vel extra iudiciũ præſtiti. Nullũ, inquit Cicero, *in Offi.li.3.* vinculũ ad aſtringendã fidẽ iureiurando maiores arctius eſſe voluerunt. Id indicant leges XII. Tabula-

B rũ, indicant ſacra, indicant fœdera q-bus etiã cũ hoſte deuincitur fides, indicant notiones animaduerſioneſq; cẽſorũ: qui nulla de re diligentius quàm de iureiurando iudicabant. Et meritò quidem: exempla enim teſtantur, veriſſimum eſſe quod dicitur, ἀνδρὸς δ' εὐόρκου γενεὴ μετόπισθεν ἀμείνων: contrà religionem iuriſiurandi contemptam

C Deum habere vltorem, *l.2.C.de rebus credit. Herod.lib.2.* & grauibus pœnis vindicari, vt non iniuria dixerit Heſiodus:

> ὅρκον θ', ὃς δὴ πλεῖστον ἐπιχθονίους
> ἀνθρώπους
> πημαίνει, ὅτε κέν τις ἐπίορκον ὀ-
> μόσσῃ.

D Sed quod dictum eſt, iuſiurandum Deum habere vltorem, ſcilicet quo ad animam & conſcientiã peierantis, nõ eo inferẽdum eſt, periuria Dolo malo dicta etiam legib. nõ puniri. *l ſi duo.§ ſi quis.vbi Iaſ.7.pœnas recitat.h.t.l.nã ſufficit. de do .mal.l.fin.de crim.ſtell. Chaſſ. in conſue.Bur.tit.de retra.§.12. verb. par ſerment.nu.22.cũ ſeq.* maximè quando cũ alterius iniuria vel damno ſunt cõiun-

E cta: *d.l.ſi duo.§.vlt.*etiamſi Imperator nolit quaſi crimen Maieſtatis vindicari, ſi non dolo malo, ſed calore iracundiæ per Principis venerationem fuerit peieratum.*l.2.C.de reb.credit.vide diſtinct. Bal.optimam in l.ſi cum patruo. 6.C.commu.vtriuſ.iud.* Etſi enim tale ꝑiurium non ſit crimen maieſtatis: conſentaneum tamen eſt, ſaltem ſtellionatum eſſe, eiuſque criminis pœna pu-

F niri, *l.fin. de crim.ſtellion. vide tamen doctiſſ.Cuiac.obſeruat. lib.2.ca.19.& lib.7.c. 13.& lib.8.cap.7.* quando alteri doloſè periurio nocitum eſt. Ac fortè olim iuramenta per Principem dicta, pœnas ha-

nas habuerunt ciuiles, periurio patefacto, *d.l.ſi duo.§.vlt.* quaſi ex contemptu venerationis Principalis: ea verò quæ per Deum præſtabantur, diuinæ vltioni ſuère relicta, per quam iuratū eſſet, *d.l.2.Tert.in Apol.* Sed cum apud Chriſtianos tantùm per numen ritè iuretur, etiam in hoc genere periuria conſtitutionibus rectè puniuntur, *l.ſi quis,41.C.de tranſ.l.pen.C.de dig.li.10. Nouell.117.Herm.lib.1.tit.2.* Sunt & alij cōplures Iuriſiurandi effectus: vt quod induat naturam actus cui accedit: *l.vlt.C.de non nu.pec. l. vlt.qui ſatiſd.cogan.* & tamen deſtituto principali, aut annihilato, non pereat velut acceſſorium, *c.2.de pac.in 6.Mynſin.obſer.2.Cent.3.* habet vim caſus expreſſi, *Bald.l.1.nu.4.C.com.* ſupplet præſentiam partis, *Crauet.de antiq.temp.§.3.nu.43.* excipit authoritatem ſuperioris, *c.venientes.19.eod.c.1.de proh.feud.alien.per Fed.glo.c.ſciſcitatus.19.de reſcript.* accipitur ſecundum intentionem eius cui datur, *c.quacunque.22.quaſt.5.* intelligitur de præſentib. non futuris, *c.clericus.35.eod. Mynſing.obſ.7.Cent.2.gloſſ.verb.extorta,in Auth.ſacram.C. ſi ad. vend.* neque de noua cauſa, *c.quemadmodum.25.eod.Boer.deciſ.204.nu.02. cum ſeq.* vt ſi altera pars promiſſis non ſtet, *c.ſicut.29.in fin.eo.* ſi res (vt feudum) adminiſtratur, cuius nomine iuratum eſt; auferatur, pereat, *c.5.eod. c.1.de vaſ.qui con.conſ. Loth.* item accipiendum eſt de licitis, non illicitis, *c.ad noſtram.21.c.quintauallu, 23.eod.* Eccleſiæ, *ca.breui.17.eod.* publicove, *c.intellecto.33.eod.* detrimentoſis: excludit appellationem, *d.c.breui.* & quamuis alias poſterius pactum deroget priori, *l.pacta nouiſſ.C.de pac.* tamen hic contra eſt: *c.veniens.16.c. intellecto.33.eod.* niſi prius ſit illicitum, *c.tua.11.d.c.veniens,eod.* probationem facit plenam: *gloſſ.c.1.verb.non probet.de con.rec.feud* etiam in enūciatiuis, *Cra.de antiq.temp.§.3.numer.47.* ſemper ſeruandum eſt, quando ſine detrimento ſalutis ſeruari poteſt: *cap.cùm contingat.eod. vide 22.q.4.* ſupplet ſolennitates: *Panor.d.c.cùm contingat.* confirmat contractus, *c.2.vbi Dd.n.17.de pact.in 6.Iaſ.Auth.ſacram.num.33.C.ſi adu.vend.* tollit reſtitutionem in integrum. *d.Auth.ſacram.* Addit forum fo-

A 10, *Iaſ.in Auth.ſacram.nu.17.C.ſi ad.ven.*
excludit pœnitentiam, *gloſſ.in l.ſi pecu-*
niam,5.ad verb. neceſſe, de cond.cauſ.dat.
Alex.Imol.& Dd.in l.2.§ ſed etſi.de dona.
præciſe obligat, *Iaſ.in §. item ſi quis po-*
ſtulante,num.12.Inſtit.de act. vim & effe-
ctum ſpecifici conſenſus, *Bald. in l.1.*
nu.4.C.commo Alexand.in l.ſciendum,de
verb.oblig.& conſ.27.viſo.nu.7.vol.1.text.
in ca.ex reſcript. de iureiur. executionis
B paratæ. *Bart.in l.2.in fin.h.t. cuius ſenten-*
tiam dicit ibi communem.Iaſ.nu.20. & in
d.§.item,num.20. clauſulæ derogatoriæ.
Bart.in l.omnes,nu.35.de iuſt.& iur.Iaſ.in
l.ſi mihi,12.§.in legatis,nu.5.de legat.1. rato
manente pacto, *l.ſi quis 41.vbi Dd.C.*
de tranſact. &c. obtinet. De quibus plu-
ra apud Dd. *Iaſ.in d.§.item. Inſtit.de act.*
Dd.in d.l.ſi quis maior. Cano.in c.quinta-
uallu,ext.eod.

C ¶ Adiacent iurijurando boni mo- 14
res, *c.non eſt de reg.iur.in 6.* pietas, chari-
tas, *c.cùm quidam,eod.* veritas, ſimplici-
tas, *c.veritatis,14.eod.* iuſtitia, iudicium,
c.etſi,26.vbi glo.verb. iuſtitia ponit hos co-
mites iuriſiur.eo. per c.animaduert.22.q.2.
Ierem.4.c.iurabunt,22 q.1. libertas, *cap.ſi*
verò,§.c.verum.15.eo. Dd.Auth.ſacram.
C.ſi ad vend. intellectus rei, & ſcientia,
c.quanto.15.eod. Affinia ſunt, promiſſio
D fidei, *c.3.et d.Panor.c.conſtitutus, de tranſ.*
& d.c.ad aures,de his quæ vi.Couar.c.2. de
pac.in 6. aut fides loco iuriſiurandi di-
ſerte data: quam non verum eſſe iura-
mentum, ex eo liquet, quòd non om-
ne ſimile, *Bart.l.quod Nerua.depoſ.* nec
quod alterius loco ponitur, *Euerar. à*
loco,vi ſurrog. in fin. ſit idem, maximè
hoc caſu, vbi non conuenit definitio
iuriſiurandi, quæ eſt Inuocatio numinis
E religioſa, quæ hic abeſt. Cōtraria ſunt:
vis, *c.ſi vero.8.c.verum,15.c. cùm cōtingat,*
28.eo.vbi glo.ad verb.vi.c.abbas.de his quæ
vi met.cauſ.glo.Clem.paſtoral.de iud. do-
lus, *d.c.cùm contingat.Auth.ſacram. C.ſi*
ad vend.vbi Iaſ.nu.29.c.licet,eo.in 6.c.2.de
pac.num.6.Imol.c.quintauallu,nu.45.eod.
error, *c.quanto.18.eod.c.hominis,c.vlt.22.*
q.2. impubes ætas, *c.paruuli,22.quaeſt.pe.*
F *d.Authen.ſacram.* abſolutio: *vide Myn-*
ſing.obſer.57.Cent.2.obſ.99. Cent.3. quam
noſtræ leges, nimirum Ethnicæ, con-
cedunt Imperatoribus: *l.vlt.ad muni-*
cip.Bald.1.C.de iur.aur.ann. ego vix per-

menta. nu.2. de pac. ſir. in vſi. feud. Spec. de iura. delat. in prin. videlicet Aſſertorium iuramentum, quod nunc appellatur De veritate dicenda: & Promiſſorium, quo quid promittitur: id quod rurſus ſubdiuidunt in Abſolutum, quod per ſe datur: & Acceſſorium quod cohæret alij obligationi, eiuſq; naturam & interpretationem induit, *l. fin. C. de non nu. pec. l. ſi. qui ſ ti. ſd. cog n. Iaſ. in l. ſi. conuenerit. n. 4. & 5. de iuriſd. Schurff. conſ 27. num. 9. cent. 1.* Alij *Roman. in l. iuſiurandum. 17. h. t. Iaſ. in Auth. ſacrament. nu. 9. C. ſi adue. vend.* tres ſtatuunt ſpecies: videlicet Promiſſorium, Confirmatorium, & Deciſorium. Theologi duas: ἔπακτον, quod à magiſtratu imponitur: & Voluntarium, quod ſponte ſuſcipitur, de quibus diſputare, noſtri

12 iam non eſt inſtituti. Quare † nunc ipſum Prætoris Edictum de iureiurando proponamus: EVM A QVO IVSIVRANDVM PETETVR (ab alterutro nimirum litigatore. nam de iudiciali iureiurando, Prætoris edictum loquitur) SOLVERE AVT IVRARE COGAM. *d. l. iuſiurandum. 34. §. ait prætor.* (datur tamen ex humanitate facultas reo, vt ſi malit, referat iuſiurandum) SI IS CVM QVO AGETVR, CONDITIONE DELATA (nã qui nemine deferente iurat, hunc Prætor non tuetur: ſibi enim, non aduerſario iurauit, *l. 3. in princ. h. t.*) IVRAVERIT, EIVS REI DE QVA IVSIVRANDVM DELATVM FVERIT, NEQVE IN IPSVM, (qui iurauit) NEQVE IN EVM AD QVEM EA RES PERTINET, (vt ſucceſſorem, aut alium, ad quem aliquod emolumentum ex iureiurando redit: verbum enim Pertinere, latiſſimè patet, *l. verbum illud. 181. de verb. ſignif. l. 1. §. in propria. quan. appell ſit. &c.*) ACTIONEM DABO. *l. 3. in prin. d. ait prætor. 7. h. t.* Hacten⁹ prætor.

13 ¶ Sed & hoc per interpretationem placuit, vt non modo aduerſus iuſiurandum denegetur Actio, ſed ex ipſo iureiurãdo actio in Factũ, & Exceptio detur, *d. l. nã poſtea. §. 1. h. t.* perinde atq; ex re iudicata. *l. actori. C. de re. credit.* quod tamen quidã, ſed perperã, in iureiurando duntaxat Deciſorio, non etiã Promiſſorio, volunt obtinere, *Bal. in c. 1. §.*

A *ſacramenta. de pac. ſir. Iaſ. in Auth. ſacramen. n. 9. C. ſi aduerſ. ven.* Nam cùm apud omnes populos, tum præſertim Romanos, magna ſemper vis, magnus effectus & religio fuit iuriſiurandi, quacũque ratione, vel in iudicio, vel extra iudiciũ præſtiti. Nullũ, inquit Cicero, *in Offi. li. 3.* vinculũ ad aſtringendã fidẽ iureiurando maiores arctius eſſe voluerunt. Id indicant leges XII. Tabula-

B rũ, indicant ſacra, indicant fœdera quibus etiã cũ hoſte deuincitur fides, indicant notiones animaduerſioneſq; cẽſorũ: qui nulla de re diligentius quàm de iureiurando iudicabant. Et meritò quidem: exempla enim teſtantur, veriſſimum eſſe quod dicitur, ἀνδρὸς δὲ ὀρκώσαντι μετόπισθεν ἀμείνων: contrà religionem iuriſiurandi contemptam

C Deum habere vltorem, *l. 2. C. de rebus credit. Herod. lib. 2.* & grauibus pœnis vindicari, Vt non iniuria dixerit Heſiodus:

> ὅρκου θ', ὃς δὴ πλεῖστον ἐπιχθονίους ἀνθρώπους
> πημαίνει, ὅτε κέν τις ἑκὼν ἐπίορκον ὀμόσσῃ.

D Sed quod dictum eſt, iuſiurandum Deum habere vltorem, ſcilicet quo ad animam & conſcientiã peierantis, nõ eo inferẽdum eſt, periuria Dolo malo dicta etiam legib. nõ puniri. *l ſi duo. § ſi quis. vbi Iaſ. 7. pœnas recitat. h. t. l. nã ſufficit. de do. mal. l. fin. de crim. ſtell. Chaſſ. in conſue. Bur. tit. de retra. §. 12. verb. par ſerment. nu. 22. cũ ſeq.* maximè quando cũ alterius iniuria vel damno ſunt cõiun-

E cta: *d. l. ſi duo. §. vlt.* etiamſi Imperator nolit quaſi crimen Maieſtatis vindicari, ſi non dolo malo, ſed calore iracundiæ per Principis venerationem fuerit peieratum. *l. 2. C. de reb. credit. vide diſtinct. Bal. optimam in l. ſi cum patruo. 6. C. commu. vtriuſ. iud.* Etſi enim tale periurium non ſit crimen maieſtatis: conſentaneum tamen eſt, ſaltem ſtellionatum eſſe, ciuſque criminis pœna pu-

F niri, *l. fin. de crim. ſtellion. vide tamen doctiſſ. Cuiac. obſeruat. lib. 2. ca. 19. & lib. 7. c. 13. & lib. 8. cap. 7.* quando alteri doloſè periurio nocitum eſt. Ac fortè olim iuramenta per Principem dicta, pœnas ha-

nas habuerunt ciuiles, periurio pate-
facto, *d.l.ſi duo.§.vlt.* quaſi ex contem-
ptu venerationis Principalis: ea verò
quæ per Deum præſtabantur, diuinæ
vltioni fuêre relicta, per quam iuratū
eſſet, *d.l.2.Tert.in Apol.* Sed cum apud
Chriſtianos tantùm per numen ritè
iuretur, etiam in hoc genere periuria
conſtitutionibus rectè puniuntur, *l.ſi
quis,41.C.de tranſ.l.pen.C.de dig.li.12.No-
uell.117.Herm.lib.1.tit.2.* Sunt & alij cō-
plures Iuriſiurandi effectus: vt quod
induat naturam actus cui accedit, *l.vlt.
C.de non nu.pec. l. vlt.qui ſatiſd.cogan.* &
tamen deſtituto principali, aut anni-
hilato, non pereat velut acceſſorium,
c.2.de pac.in 6.Mynſin.obſer.2.Cent.3. ha-
bet vim caſus expreſſi, *Bald.l.1.nu.4.C.
com.* ſupplet præſentiam partis, *Crauet.
de antiq.temp.§.3.nu.43.* excipit authori-
tatem ſuperioris, *c.venientes.19.eod.c.1.
de proh.feud.alien.per Fed.glo.c.ſi cytatus.
19.de reſcript.* accipitur ſecundum inten
tionem eius cui datur, *c.quacunque.22.
quaſt.5.* intelligitur de præſentib. non
futuris, *c.clericus.35.eod. Myrſing.obſ.7.
Cent.2.gloſſ.verb.extorta,in Auth.ſacram.
C. ſi ad. vend.* neque de noua cauſa, *c.
quemadmodum.25.eod.Boer.deciſ.204.nu.
82. cum ſeq.* vt ſi altera pars promiſſis
non ſtet, *c.ſicut.29.in fin.eo.* ſi res (vt feu
dum) adminiſtratur, cuius nomine iu-
ratum eſt; auferatur, pereat, *c.5.eod. c.1.
de vaſ.qui con.conſ. Loth.* item accipien-
dum eſt de licitis, non illicitis, *c.ad no-
ſtram.21.c.quintaualle, 23.eod.* Eccleſiæ,
ca.breui.17.eod. publicove, *c.intellecto.33.
eod.* detrimentoſis: excludit appellati-
onem, *d.c.breui.* & quamuis alias poſte-
rius pactum derogет priori, *l.pacta no-
uiſſ.C.de pac.* tamen hic contra eſt: *c.ve-
niens.16.c. intellecto.33.eod.* niſi prius ſit
illicitum, *c.tua.11.d.c.veniens,eod.* pro-
bationem facit plenam: *gloſſ.c.1.verb.
non probet.de con.rec.feud* etiam in enū-
ciatiuis, *Cra.de antiq.temp.§.3.numer.47.*
ſemper ſeruandum eſt, quando ſine
detrimento ſalutis ſeruari poteſt: *cap.
cùm contingat.eod. vide 22.q.4.* ſupplet
ſolennitates. *Panor.d.c.cùm contingat.*
confirmat contractus, *c.2.vbi Dd.n.17.
de pact.in 6.Iaſ.Auth.ſacram.num.33.C.ſi
adu.vend.* tollit reſtitutionem in inte-
grum. *d.Auth.ſacram.* Addit forum fo-

A ro, *Iaſ.in Auth.ſacram.nu.17.C.ſi ad.ven.*
excludit pœnitentiam, *gloſſ.in l.ſi pecu-
niam,5.ad verb.neceſſe, de cond.cauſ.dat.
Alex.Imol.& Dd.in l.2.§ ſed etſi.de dona.*
præciſe obligat, *Iaſ.in §. item ſi quis po-
ſtulante,num.12.Inſtit.de act.* vim & effe-
ctum ſpecifici conſenſus, *Bald.in l.1.
nu.4.C.commo Alexand.in l.ſciendum,de
verb.oblig.& conſ.27.viſo.nu.7.vol.1.text.
in ca.ex reſcript. de iureiur.* executionis
B paratæ. *Bart.in l.2.in fin.h.t. cuius ſenten-
tiam dicit ibi communem.Iaſ.nu.20. & in
d.§.item,num.20.* clauſulæ derogatoriæ.
*Bart.in l.omnes,nu.33.de iuſt.& iur.Iaſ.in
l ſi mihi,12.§.in legatis,nu.5.de legat.1.* ra-
to manente pacto, *l.ſi quis 41.vbi Dd.C.
de tranſact.* &c. obtinet. De quibus plu-
ra apud Dd. *Iaſ.in d.§.item. Inſtit.de act.
Dd.in d.l. ſi quis maior. Cano.in c.quinta-
ualle,ext.eod.*

C ¶ Adiacent iurijurando boni mo- 14
res, *c.non eſt de reg.iur.in 6.* pietas, chari-
tas, *c.cùm quidem,eod.* veritas, ſimplici-
tas, *c.veritatis,14.eod.* iuſtitia, iudicium,
*c.etſi,26.vbi glo.verb. iuſtitia ponit hos co-
mites iuriſiur.eo. per c.animaduer.22.q.2.
Ierem.4.c.iurabunt,22 q.1.* libertas, *cap.ſi
verò,8.c.verum,15.eo. Dd.Auth.ſacram.
C.ſi ad vend.* intellectus rei, & ſcientia,
c.quanto.18.eod. Affinia ſunt, promiſſio
D fidei, *c.3.eod.Panor.c.conſtitutus, de tranſ.
& d.c.ad aures,de his quæ vi.Couar.c.2. de
pac.in 6.* aut fides loco iuriſiurandi di-
ſerte data: quam non verum eſſe iura-
mentum, ex eo liquet, quòd non om-
ne ſimile, *Bart.l.quod Nerua.depoſ.* nec
quod alterius loco ponitur, *Euerar. à
loco,vt ſurrog. in fin.* ſit idem, maximè
hoc caſu, vbi non conuenit definitio
iuriſiurandi, quæ eſt Inuocatio numinis
E religioſa, quæ hic abeſt. Cōtraria ſunt:
vis, *c.ſi vero.8.c.verum,15.c. cùm cōtingat,
28.eo.vbi glo.ad verb.vi.c.abbas.de his quæ
vi met.cauſ.glo.Clem.paſtoral.de iud.* do-
lus, *d.c.cùm contingat.Auth.ſacram. C.ſi
ad vend.vbi Iaſ.nu.29.c.licet,eo.in 6.c.2.de
pac.num.6.Imol.c.quintaualle,nu.45.eod.*
error, *c.quanto.18.eod.c.hominis,c.vlt. 22.
q.2.* impubes ætas, *c.paruuli, 22.quaſt.pe.
F d.Authen.ſacram.* abſolutio: *vide Myn-
ſing.obſer.57.Cent.2.obſ.99. Cent.3.* quam
noſtræ leges, nimirum Ethnicæ, con-
cedunt Imperatoribus: *l.vlt.ad muni-
cip.Bald.1.C.de iur.aur.ann.* ego vix per-

miſeſim Eccleſiæ, *c.ſi verò.5.& paſſim, extr.eo.Ieſ.Authen.ſacram.num.83. C.ſi ad ven.l.Pariſ.conſ.96.num.87.vol.1.* cùm remittere nemo iuramentum queat, niſi cui factum ſit, *c.2.de ſponſ.* ſit autem Deo: quare obligationem huic quæſitam, homo relaxare non debet, niſi ex Dei permiſſu, & patefacta in ſcripturis voluntate. At ſacer ille ſermo ſeruari vult iuramentum. *Num.30.Ioſ.9.Pſal.15.24.Ezech.17.Matth.5.* Itaque vix videtur admittenda abſolutio, niſi cùm iuramentum illicitum eſt & improbum, atque ita diuinæ voluntati contrarium: de quo cognoſcere Eccleſia poteſt.

DE IN LITEM IVRANDO. Tit. III. C. 5 53.

1 *Continuatio tituli.*
2 *Quid ſit iuſiurandum in litem.*
3 *Quod à iudice tantùm deferatur.*
4 *Ex qua cauſa deferatur.*
5 *Ratio, quare deferri poſſit.*
6 *Quibus in actionibus deferatur.*
7 *Quomodo iuretur.*
8 *Quis ſit effectus iuramẽti huius.*

1 CVM † in ſuperiore titulo tractatum ſit de tribus ſpeciebus iuriſiurandi, quod ad lites definiendas pertinet: ne quid hac in materia intactum inexplicatumq́ue relinquatur, conſequenter nunc hic exponitur, & alia ſpecies iuriſiurandi neceſſarij: videlicet Iuſiurandum in litem. Eſt † autẽ IVSIVRANDVM IN LITEM: quod ex delatione Iudicis præſtatur, cùm ab aduerſario contumaciter & Dolo malo res vel non exhibetur, vel non reſtituitur, aut dolo eius factum eſt, quo minus exhiberi vel reſtitui poſſit. Quo iurerando permittitur illi æſtimationem ipſius rei, ac eius quod intereſt, etiam in infinitum facere. Dico, † hoc iuſiurandum ex Delatione Iudicis dari, *l.in actionib.5 h.t.* Nam ſi alius deruleris, aut eo non à iudice delato, iuratum ſit, nulla erit religio, nec vllum iuſiurandum, *l.4.§.deferre,2.h.tit.* Sed † non aliter defertur, quam ſi aduerſarius

A contumaciter & Dolo malo ex arbitrio Iudicis exhibere aut reſtituere rem, quã actor ſuam eſſe intendit, aut nolit, aut non poſſit, *l.qui reſtituere,68. de rei vendic.* Nam propter culpam non eſſe hoc iuſiurandum deferendum, conſtat: *vide Iaſ.& Dd.in l.6.§.prat.l.7.l. ergen 10.§.1 de eden.* quia non ſine magna cauſa permittendum eſt actori, vt pro ſuo arbitrio & affectione litem æ-
B ſtimet, ac iudex quodamodo in cauſa propria fiat. Cùm igitur in culpa tantum hæret poſſeſſor, non in dolo, æſtimatio litis minime ab actore iuxta ſuam affectionem, ſed à iudice ex veritate facienda eſt. *l.4.in fin.h.tit.vbi Dd.* Quam etiam ob cauſam contra hæredem contumacis non iuratur in litem quia dolo caret, *l.fin.C.eod.* niſi lis fuerit cum defuncto conteſtata: *l.4.C.eod.*
C quamuis ex parte agentis, indiſtinctè in hæredem hæc facultas, quaſi pars actionis rei perſecutoriæ tranſeat. *Authen.prie. vbi gloſſ.& Dd. C.de iur. propt.cal.Ieſ.in l.pen.§.hoc iudicium, nu.5. ne quis in ius voc.* dum tamen ſcientiam rei aliquam habeat hæres, *Ieſ.praed.loco,num.7.& in d.l.admonendi,num.313.ſ. tit.1.* ſaltem vt de ſcientia ſua & credulitate iurare poſſit. *Ciil.in prac.c.66.vi-*
D *de Reinhar.diff.iud.34. Land.lib.3.art.11.* Pupillis tamen hoc iuramentum non defertur, *l.4.h.t.* vt nec aliud quodlibet, *l.iuſiur.34. §.pupillo.l.qui iuraſſe,26. de iureiur.* ſed bene minoribus, *d.l.4.in fin.vbi glo.ad verb.poteſt. iurare.* Tutores autem nomine pupillorum, hoc affectionis iuramentum ſubire non coguntur: *d.l.4.h.t.* etiamſi in Deciſorio,
E vbi de veritate dicenda agitur, ſecus ſit, *l.cum etiam.5.C.de reb.cred. Batt.numer.2.Iaſ.num.15 in l.4.h.t.* Locum autem tum demum habet hoc iuſiurandum, & deferri ſolet, cùm iuſſus exhibere vel reſtituere rem, quam actor ſuam eſſe intendit, poſſeſſor Contumaciter negligit. Etenim † ratio quã- 6
obrem vſus huius in foro inualuerit, non eſt inopia probationum, vt ſupe-
F rioris iuriſiurandi: ſed locum illi facit à parte quidem rei Contumacia vel dolus, quem puniri oportet: à parte verò actoris cui defertur, Præſumptum dominiũ. Huic enim ſi res ſua à poſ-

Digitized by Google

poſſeſſore contumaci non reſtituatur, aut eius dolo malo reſtitui nequeat, atque ita quaſi neceſſitas vendendi domino imponatur, merito rem æſtimandi ſuam, & precium pro arbitrio ſtatuendi, facultas eſt permittenda, *l. tutor. 5. h. tit. l. ſi cùm dos, §. fin. cum l. ſeq. ff. rerum amotarum.*

6 ¶ Porro cùm actio ad Exhibendum propter vendicationes ſit comparata, *l. 1. ad exhibendum.* & qui exhibere ſuperſedet, impedimentum præſtat, quo minus vendicare, & reſtitutionem rei ſuæ petere quis poſſit, merito & in hac actione in litem iuratur, *l. in actionibus, h. t.* Perinde autem eſt, qualiſcunque ſit actio, dummodo ad rem reſtituendam agatur: ſiue ſit in Rem: *l. qui reſtituere. 68. de rei vendic.* ſiue Perſonalis in rem ſcripta, vt ad exhibendum: ſiue Bonæ fidei, vt depoſiti, commodati, *d. l. in actionibus* &c. In ſtricti autem iudicij actionibus in litem iurari non ſolet (exceptis arbitrarijs, vt eo quod metus cauſa, de dolo, *l. arbitrio. 18. in prin. de dol. mal.* &c) niſi propter difficultatem probationis, re poſt moram extincta: *d. l. in actionibus, cum l. ſeq.* cùm quia his actionibus non ad reſtituendum agitur, ſed petitur Dari aut Fieri: tum quod ſtricta eſt & anguſta in his iudicis poteſtas, quia à formula iudicandi ſibi præſcripta, in qua non inuenitur expreſſum eiuſmodi deferendi iuriſiurandi arbitrium, recedere non poteſt. Extincta autem re, cùm æſtimatio initur, nihil cauſæ eſt, cur etiam in his non liceat pro arbitrio rem ſuam domino per iuſiurandum æſtimare. *l. penult. §. 1. vbi glo. & Dd. ne quis eum qui in ius voc.* permittitur autem actori planè pro ſuo arbitrio æſtimationem facere, ac etiam in infinitum iurare: *l. 4. §. iurare, h. t.*

7 ¶ Ne tamen arrepta hac occaſione in immẽſum iuretur, poteſt iudex modum ſtatuere iurijurando, vt intra certam quantitatem iuretur, *d. §. iurare.*

8 ¶ Quin & poſtquam iuratum fuerit, licebit iudici vel abſoluere, vel minoris condemnare, *d. l. in actionib. l. ſancimus, 13. C. de iudic.* Cum enim ex affectione tantum iuretur, poteſt iudex affectionem iurantis ad æquum bonumque redigere. Sed quia de periurio cuiuſquam facile quęri non debet, etiam cum ex neceſſitate iuratur: *l. fin. hoc tit.* merito non niſi ex magna cauſa, & poſtea repertis probationibus, à iureiurando hoc neceſſario, *l. admonendi, 13. vbi Dd. ff. tit. 1.* ſemel præſtito, eſt recedendum: *d. l. 4. §. fin. h. t.* ac vix etiam ex magna cauſa hodie propter conſtitutionem Iuſtiniani, *§. oportet. Nouell. de iudic. Auth. poſt iuſiurandum, C. de iudic.* Iure porro Saxon. in hoc iureiurando illud diſſimile eſt, quod actor ſine iureiurando æſtimet, & taxationem faciat, in quã reus condemnatur: niſi quatenus eam taxationem iureiurando ſuo minuit. *Fac. ſ. diff. 70. per art. 47. lib. 3. Chil. in pract. c. 136. Reinhar. diff. iudic. 13.*

DE CONDICTIONE cauſa data, cauſa non ſecuta. Tit. IV. C. 4. 6.

1 *Continuatio tituli.*

2 *Cauſa ex qua detur condictio, & num. 3.*

3 *Ratio contractuum nominatorum & innominatorum.*

4 *Quare in his pœnitere liceat, & ratio l. 3. § 1. & l. 5. h. t.*

POſtquam † de Condictione certi dictum eſt, ſequitur vt exponamus cæteras huic ſimiles cõdictiones, quæ non quidem ex mutuo, ſed Quaſi mutuo, oriuntur: *l. 4. §. is quoque. de oblig. §. item is cui. in fin. Inſt. de oblig. quæ ex quaſi contract.* videlicet cùm aliquid Datum eſt, aut Ob rem vel honeſtam vel turpem, aut Ob cauſam, aut Sine cauſa. nam ſi ob rem honeſtam data ſit pecunia, vel alia res fungibilis (in qua ſola mutuum, & ideo etiam hoc quaſi mutuum conſiſtit, *vide Cuiac. obſ. lib. 8. cap. 4.*) puta dotis nomine, vel vt filius emancipetur, vel a lite diſcedatur, cauſa quidem ſecuta, vt ſecutis nuptijs, emancipato filio, &c. repetitio ceſſat, perfecto nimirum & abſoluto contractu, *l. 1. hoc tit.* Sin autem ſecuta non eſt propter quam dedi, quia affinitas forte non contrahitur, a lite

Neque dum receditur, æquiſſimum eſt cõdictionem ad repetendum id quod
2 datum eſt, mihi dari.

¶ Etſi enim negocium hoc in aliũ contractum certum non tranſit, neq; vi ſua parit obligationem, ſubeſt tamẽ Cauſa & Res: ac eleganter Celſo Ariſto reſpondit, eſſe συνάλλαγμα, vnde ciuilis obligatio naſcatur, *l. iuriſgentium, 7. in prin. de pact.* Cùm enim tibi dederim Rem meam propter Cauſam, vt aliquid des vel facias, certè ex æquitate naturali obligat⁹ es, vt aut impleas cauſam, cuius reſpectu tibi dedi: aut ſi nolis, reddas mihi, quod propter cauſam accepiſti, ne re mea iniuſtè, cõtra voluntatem meam, locupletere: quia ex æquitatis obligatione datur mihi Iure Ciuili Condictio cauſa, id eſt, ob cauſam dati, cauſa non ſecuta: *l. 1. 2. 3. 4. 5. & tot. h. t.* ſi videlicet non ſtes cõuentioni, & moram facias, *l. 3. §. 1. h. t.* Nam ſi in nulla mora exiſtas, inhibenda erit repetitio, donec conſtet te ſatisfacere aut nolle, aut non poſſe, *l. quod Seruius, 1. in prin. h. t.* At cur implere cõtractum præciſe non cogitur is qui accepit ob cauſam, cúrve condictio competit ad repetendum quod datum eſt, reſcindendumq; contractum, contra communes regulas quibus traditur, Non ad diſtractum, ſed implementum contractus eſſe agendum? *l. ea conditione, 14. C. de reſcind. vend. l. vendita. 6. C. de actio.*
3 *empt. cum ſimil.* Id † eò fit, quia Iure ciuili certæ tantùm conuentiones iuris gentiũ receptæ roboratæq; ſunt: quibus quoniam vtiliter cõmunicari res inter homines videbãtur, nomen ſpeciale inditum, viſq; attributa eſt obligationis, ex qua poſtquam conuentũ eſſet, agi rectè poſſet, vt conuentionis fides impleretur; *l. 1. in fin. de rer. permut. vide ī. de pact.* Reliquæ conuentiones receptæ non ſunt, neque vlla prodita eſt actio, qua ad earum implementum agatur: cùm ne in immenſum ſeges diſcordiarum ac litium, ad perniciem ciuilis cõſociationis excreſcat: tum quia nulla iuſta ſubeſſe videtur obligationis cauſa, *d. l. iuriſgentium, §. ſed cum nulla ī. de pactis.* Vnde & hi contractus innominati, Do vt facias, & ſimiles, nullo nomine, nulla certa contractus ſpecie

A induti firmatiq; ſunt, & proinde nullam producunt ex vi ſolius conuentionis obligationem aut actionem: ſed cũ iure naturæ, quaten⁹ συνάλλαγμα contractum eſt, & res interuenit, eatenus obligatio ſemper contrahatur, propterea quòd iuſta ſubeſt obligationis cauſa (æquũ enim eſt, neminem locupletari cum alieno damno: nec pecuniam alienã, ob cauſam acceptã,
B nullo contrà præſtito, & ſine cauſa retineri:) merito Ius ciuile, ſecundùm hanc naturæ rationem, etiam hos contractus, quamuis per ſeſe inualidos eatenus valere, ac ciuilem parere obligationem voluit, quatenus res interueniſſet: vt qui ob cauſam quid accepiſſet, accipiendo obligaretur, vel ad implendam cauſam, vel ad reddendũ
C quod accepiſſet. Neq; enim neceſſitatem implendi hi contractus obtinent, cùm non ex conuentione, ſed ſola rei contrectatione, accipiens obligetur: quam ſi reſtituat, iam deficiente contractus æquitate, & obligationis ſubſtantia, cum illo amplius agi non poterit.

¶ Et adeò quidẽ nulla ineſt his con 4
tractibus extra rem obligatio, aut implendi neceſſitas, vt ſi tibi dedero vti
D qd facias, pœnitere & repetere ꝙ dedi poſſim, *l. 3. §. 2. l. 5. in princ. & §. 1. h. t.* Etſi enim tu mihi obligatus es, quia rem meam habes: tamen ego tibi nulla æquitatis ratione ſum obſtrictus, cùm nihil à te mihi ſit præſtitum, quo æquum ſit me tibi obligari. Nulla ergò tibi fit iniuria, ſi rem meam repetam, quæ apud te eſt ſine cauſa, quum nullum inde damnum facias. Quòd ſi tu
E aliquid præſtiteris, non modò facto impleto, ſed etiam affecto aut inchoato: iam quia res non eſt integra, neq; ſine tuo damno pœnitere poſſum, inhibenda erit repetitio: niſi indemnitas tibi præſtetur eius quod impendiſti, *d. l. 5. in prin. & §. 1.*

DE CONDICTIONE OB
F turpem vel iniuſtam cauſam. Tit. V. C. 4. 7.

1 *Quid ſit ob rē vel ob cauſam dare.*

2 In

Digitized by Google

2 *In turpi cauſa quãdo datis eſt turpitudo, ceſſare condictionem.*

3 *Cùm accipientis eſt turpitudo, ſemper condictioni locum eſſe.*

4 *Cùm vtriuſq; eſt turpitudo, ceſſare condictionem.*

1 OMne † quod datur, inquit Paulus, *l.1.h.t.* aut Ob rem datur, aut Ob cauſam. Ob rem dari dicitur, cùm in hoc datur, vt aliquid conſequatur, & accipiens viciſſim rem det, vel quid faciat. Ob cauſam damus, vt plurimùm præteritam: veluti cùm ideo do, quòd aliquid à te ſim conſecutus, vel quòd à te quid factum eſt, *l.damus,52. ǁ. tit.1.* Quanquam poteſt & in futurum ob cauſam dari, vt ſub aliqua conditione. Cùm Ob rem datur, re ſecuta contrahitur *συνάλλαγμα*: cùm Ob cauſam, non ſemper, ſi vel cauſa ſit præterita, vel futura, quæ nõ eſt in poteſtate accipientis, neq; ab ipſo proficiſcitur, vel ſi fuerit falſa. Et hæc quidem inſpecta propria verborum ſignificatione, ita ſe habent: alioquin qui ob rem dat, dare ob cauſam dicitur, vt ex ſuperiore titulo apparet. Datur autem ob rem aut Honeſtam, aut Turpem. Ob rem honeſtam datũ ita repeti poteſt, ſi res propter quam datum eſt, ſecuta non
2 fuerit, vt paulò ante diximus. Ob† turpem ita datur, vt aut dantis ſit turpitudo, non accipientis: aut accipientis dũtaxat, non dantis: aut vtriuſque. Cùm ſolius dantis turpitudo verſatur, repetitio ceſſat, quæ non conceditur ſuam allegãti turpitudinem: *l.mercalem.5. C.eod.t.* vt ſi meretrici quid detur: etenim hìc non vtriuſq;, ſed dantis tantũ
3 turpitudo eminet. Nam† quod ad accipientem attinet: etſi turpiter facit ꝙ ſit meretrix, turpiter tamen non accipit, cùm ſit meretrix, *fac.l.qua adulteriũ 29.C.ad l.Iul.de adult.* Vnde veriꝰ eſt donationem valere *l.affectionis,5. de donat.* & repeti non poſſe, *l.4.verſ. ſed & quod meretrici.h.t.* Quòd ſi turpis cauſa accipientis fuerit, etiamſi res ſecuta ſit, ꝓpter quam datum eſt, repeti poteſt. In quo differt hæc cõdictio à præcedenti, quæ cauſa ſecuta ceſſat. Exempli gratia: Si dedi tibi ne furtũ facias, neve ho-

A minem occidas, vel vt reddas mihi depoſitũ, aut in bona cauſa pro me pronuncies. Cùm.n. turpiter accipias, quũ quod gratuitò virtutis amore & officij legumq; reuerentia adductus præſtare debueras, precio nundinaris, *l.fin.h.tit.* meritò ꝙ datum eſt, condici poterit, *l.2.h.t.l.3.l.4.l.pen.& fin.C.eod.* nemo.n. ex ſua turpitudine ac iniuſtitia lucrũ ſperare & facere debet, *l.miles,11.§.1.ad*
B *l.Iul.de adult.* Quanquam quod ad eum attinet, qui in bona cauſa aliquid iudici dedit, etſi turpiter dare nõ videatur, quoniam dat ob id quod ius faſq; eſt conſequendum: tamen ne venũ proſtent ſententiæ, & ad corruptelam iudicum animi malo munerũ exemplo aſſuefiant, atque adeò quia is qui dat, quantũ in ſe eſt, iudicem corrũpit: ab Imperatore Antonino conſtitutũ eſt,
C vt is litem perdat, qui diffidentia iuſtæ ſentẽtiæ, in pecuniæ corruptela ſpem negocij repoſuerit: *l.1. cum Authen. ſeq C.de pæn.iud.qui ma.iud.d.l.2.h.t.* Vbi † autem & dantis & accipientis turpitudo verſatur, non poſſe repeti dicimus, *l.3.h.t.* vt ſi propter ſtuprum aut lenocinium quid detur, *l.2.l.4.l.mercedem,C.eo.* vel ſi quis deprehenſus in flagitio, ſe mercede ab indicio redimat, 4
D *d.l.4.h.t.* excepto, ſi quid iuſto mortis metu præſtitit, *l.nec timorem,7.in fin. de eo quod met. cauſ.* Cùm enim & dãtis & accipientis turpis ſit cauſa, iuxta communes iuris regulas, In pari re potior debet eſſe accipientis & poſſeſſoris cõditio, *l.pen.h.t.d.l.2.d.l.mercalem, C.eo.§. commodum, Inſt.de inter.l.2.C. de probat.l. l.fin.C.de rei vend. l.fauorabiliores,125. de reg.iur.c.cùm ſunt,ext.eod.l.Arrianus,47*
E *de actio.cum ſimil.* Quod autem de turpi cauſa dictum eſt, idem etiam in omni Iniuſta cauſa obtinet, *gl.in l.perpetuo. 6.h.t.* Quicquid enim iniuſtè datur aut fit, quando iniuſtitia nihil ſit teterius, id turpiter dari aut fieri neceſſe eſt.

DE CONDICTIONE indebiti. Tit. VI.

C.4.5.

F

1 *Ex qua cauſa detur hæc condictio.*

2 *Regula generalis de indebiti condictione.*

3 *Ratio condictionis.*

4 *Quid nam ſit indebitum.*

5 *Intellectus & ratio L. repetitio.*

6 *Condictio nulla eſt debiti naturalis.*

7 *Alij caſus in quibus ceſſat condictio.*

8 *Quando perſona locum faciat condictioni.*

9 *Condictio nō datur ſcienti, quamuis erranti & dubitāti detur.*

10 *Quid ſit condictio: quare, contra quē, ac quid condictio hoc caſu detur, non rei vendicatio.*

1 NVnc † videndum de Indebito ſoluto. Nam qui indebitum ſoluit, quāuis in hoc dare videatur, vt diſtrahat potius negocium quam contrahat: *§. 1. Inſt. de ob. quæ ex quaſi cont. l. ſi quis. 5. §. is quoque, 3. de obl. l. 11. debiti. l. hæc conditio. 66. h. t. l. pen. ad Trebell.* quia tamen qui non debitam pecunia ſoluit, hoc ipſo aliquid contrahit, *l. 2. l. ſi in area. 33. h. t.* ideo Quaſi ex mutuo is qui accipit, ad reddendum aut id q̄ datum eſt, aut ſimile obligatur, & ita Condictione indebiti tenetur: *§. item is cui, Inſt. de oblig. quæ ex contr.* quaſi ex mutuo quidem, ſi res fungibilis, in qua mutuū eſſe poſſit, ſoluta ſit: *d. §. item, d. l. 5. § is quoq.* ex bono verò & æquo, ſi aliam rem non fungibilem ſolui contingat, *d. l. indebiti d. l. hæc condictio. 66. Cuiac. obſ. lib. 5. c. 34.*

2 De † qua quidem condictione generalis hæc ab Vlpian. *in l. 1. h. t.* traditur regula: Si quis indebitum ignorās ſoluit, per hanc actionem condicere poterit. Hæc cōdictio ex bono & æquo introducta eſt, *l. in ſum. 55. §. q ob rem. h. t.*

3 ¶ Æquum enim eſt, quod alterius apud alterum ſine cauſa deprehenditur, vt repeti poſſit, *d. l. hæc cond. 66.* ne quis cum alieno damno locupletetur, *l. nam hoc natura. 14. h. t.* Sine cauſa autem apud eum res eſt, cui indebitum per errorem ſoluitur.

4 ¶ Indebitum porrò eſt, quod omnino non debetur: *d. l. in ſumma, § fin.* vt quod nullo iure, vel ſaltem non iure naturæ aut gentium debetur: *l. indebitā 47. h. t.* vel ſub conditione, aut incerta omnino die debetur, *l. ſub conditione, 16. h. t.* (incertā aūt die accipimus, quæ an extitura ſit, dubiū adhuc eſt. nam hæc conditioni comparatur, vt ſi quis ita promittat, Eo die quo nuptias contrahes, dabo tibi centum, *l. vnica, §. ſin autem, C. de cadu. tollen. l. dies incertus, 75. de cond. & demonſtr.*) vel quod ſupra debitum eſt ſolutū, *l. ſi is qui, 45. h. t.* Sed & q

B alij debetur, alij ſoluitur, indebitū eſt: vel ſi quid non debitum, pro eo quod debitum eſt, ſoluatur, *l. ſi pœna. 19. §. ſi putem, h. t.* Item ſi quod alius debeat, alius quaſi ipſe debeat ſuo nomine ſoluat, *d. l. in ſumma, § fi. l. ſi pœna. §. 1. h. t.* nā & tunc condictio cōpetit, cùm non liberetur verus debitor, *d. § 1. l. ſi quid poſſeſſor. 31. de petit. hæred. l. ſi a patre. C. de condict. indeb.*

C ¶ Quo tamen vltimo caſu interdū condictio ceſſat, ſi videlicet res ſua aut debitum alicui, quamuis a non debitore, debitoris tamen nomine (nam ſi ſuo, ſecus erit, *l. 2. C. de his quæ in frau. credit. l. ſi pœna, 19. §. 1. l. in ſumma. 65. in fi. h. t. l. cum quis, 38. § de peculio, de ſolut. l. 5. C. de cond. indeb. l. ſi quid poſſeſſor, 31. de pet. hæred.*) ſolutum ſit: *l. repetitio. 44. l. quod nomine. 8. l. indebitum, 47. l. frater. 38. §. vlt. l. ſeruus cuiuſdam, 6. in fin. h. t. l. de hær. 5. C. de pet. hæred. Cuiac. lib. 8. c. 9. l. 1. §. vlt. l. 2. de conſt. pec.* cum quia verus debitor ea ſolutione liberatur, nec enim qui accepit, amplius id quod habet, petere poterit. *§. ſic itaq. Inſt. de act. §. ſed ſi rem. Inſt. de leg.* tum quia res ſua domino auferri non poteſt, cui ſi eam amiſſam vendicare a quocunq; licet, certe & retinere quocunq; modo recuperatam permiſſum eſſe dicendū eſt. Nam cui damus actionem, eidem exceptione competere multò magis quis dixerit, *l. 1. verſ. nam cui damus, de ſuperficiebus.* Indebitū illud quoq; accipimus, quod propter aliquam perpetuā exceptionem peti non poteſt, nam & hoc condictionem parit: *l. ſi non ſortem. 26. § indebitum, 3. & F §. adeo, 7. h. t.* quando tamen in odium eius cui debetur, exceptio datur, vt in Macedoniano, perperam ſolutum nō repetitur, *l. qui exceptionem, 40. h. t.*

¶ Plane cùm hæc condictio Naturalis ſit, *l. indebiti. 15. h. t.* & ex æquo & bono 6

bono detur,' ſi quid naturali æquitate
debitũ ſoluatur, repeti nõ poteſt, quã-
uis Iure ciuili non debeatur. Vnde ſi
operas Officiales libertus patrono ſol-
uat, quas non debet niſi ꝓmiſſas, *l. ope-
ru, de operu libert.* cõdicere non poteſt, *l.
ſi nõ ſortem, 26. §. libert. h. t.* q̃a non modò
natura qua obligatur ad αὐτίδωρα, *l.
ſed etſi lege. 25. §. cõſuluit, 8. de pet. hæred.* ſed
etiam Iure gentiũ quo manumiſſionis
beneficiũ inductũ eſt, *l. 4. de iuſt. & iur.*
cuiuſq; obligatio repetitionẽ inhibet,
l. cùm amplius, 84. §. 1. de reg. iur. patrono
omne obſequiũ & officiũ debet. Idem
iuris erit, ſi debitũ cum ſeruo contra-
ctum, manumiſſione ſubſecuta, *l. natu-
raliter, l. 13. l. ſi id quod, 64. h. t.* aut debitũ
inter patrẽ & filiumfam. vel duos fra-
tres in eiuſdem poteſtate conſtitutos,
diſſoluta poteſtate ſoluatur. Ceſſat .n.
repetitio: niſi quatenus naturalis obli-
gatio, vel per aditione hæreditatis pa-
ternę, vel per peculij perceptionẽ fue-
rit extincta, *l. frater a fratre, 38. h. t.* Item ſi
quis pœnæ eius cui debetur cauſa, libe-
ratus ſoluat, *l. ſi pœna, 19. in princ. h. t.* aut
vſuras ſorti naturaliter ex pacto debi-
tas: *d. l. ſi non ſortem, 26. in prin.* aut ſi quis
male abſolutus ſua ſponte ſoluerit, re-
petere nõ poteſt: *l. iudex, 28. h. t.* quia ve-
rum eſt, hũc natura debitorem mane-
7 re, *l. Iulian. 60. h. t.* Sed † & quod pro do-
te datur, ad quã qui dat obligatum ſe
credit, non repetitur, propter pietatis
cauſam, qua dotibus mulierũ fauetur,
l. cùm is, 32. § pen. h. t. Atq; etiam quę per
inficiationem in lite creſcũt, ſi per er-
rorem indebitè ſoluantur, repeti non
poſſunt: *l. ea quæ. C. eo.* quia cauſa trans-
actionis ſolui videntur. Quod autẽ ob
tranſactionem datur, repeti nõ poteſt:
l. in ſumma. in prin. h. t. l. 2. C. eo. vt nec il-
lud quod ex cauſa iudicati præſtatur,
propter rerum iudicatarũ authoritatẽ.
l. 1. C. eo. Sed & quod In diem debetur,
cùm vere debeatur, quamuis nõdum
venerit dies, *l. cedere diē, 213. de verb. ſigni.*
ante diem ſolutum repeti non poteſt,
l. in diem, 10. h. t. etiamſi incerta ſit dies,
l. nam etſi, 17. h. t. non quidẽ an, ſed quã-
do ſit extitura: vt ſi Cùm moriar, dare
promiſero: certũ enim eſt me aliquan-
do moriturum, etſi quando, ſit incer-
8 tũ, *l. 1. de condit. & demonſtr.* Interdum †

A & perſona locum facit repetitioni,
quamuis debitũ ſoluatur: vtputa ſi pu-
pillus vel furioſus, vel is cui bonis in-
terdictum eſt, ſoluerit. nam in his per-
ſonis generaliter repetitioni locũ eſſe
nõ ambigitur. Et ſiquidem extant nũ-
mi, vendicabuntur; pro cõſumptis ve-
rò condictio locũ habebit: *l. interdũ, 29.
h. t.* ſi videlicet vtilius ſit pupillo, aut a-
lijs eiuſcemodi perſonis condici pecu-
B niam, quàm ſolutionem ratificari: vt
cùm ſolutũ eſt naturale debitũ. Quod
ſi nulla ſit captio pupilli, vt quia omni
iure debitũ fuit quod ſolutũ eſt, cùm
fruſtra ſit exacturus, quod ſtatim reſti-
tuere debeat, ratificata ſolutione pu-
pillus liberabitur, *l. quod ſi forte, 14. §. fin.
de ſolut. l. non omne, 29. §. ſi pupillus, 1. ſi cert.
petat.* Additum † eſt in regula. Si quis 9
ignorans. Nam ſi ſciens ſe non debere
C ſoluerit, ceſſat repetitio, *d. l. 1. in fin. h. t.
l. indebitum. C. eod.* etiamſi eo animo de-
dit vt repetat, *l. quod quis, 50. h. t.* quia do-
nare videtur, *l. cuius per errorem, 53. de re-
gul. iur.* Quod ſi errore ſoluit, quia Er-
ror nullum habet conſenſum, *l. ſi per
errorem. de iuriſd. omniũ iud.* perinde eſt
ac ſi ignorans ſoluiſſet, *l. eleganter, 23. in
prin. l. ſed etſi me putem, 22. h. t.* etiamſi in
iure erretur, *l. qui exceptionem, 40. l. ſi fi-
D deiuſſor. 59. h. t.* Error .n. iuris in damno
vitando nocere nõ ſolet. *l. iuris, l. error.
l. regula. d. iur. & fac. igno.* Quod tamen
diſtinctionem recipit; nec .n. per erro-
rem Iuris ſolutũ repeti ſolet, ſi iuſta a-
liqua ſubſit cauſa, quamobrem repeti-
tio inhibeatur. *l. error. C. ad l. Falcid. l. cũ
indebitum, vbi D. l. C. de iur. & fac. ignor.*
Pari ratione cùm is qui dubitat, pro
E ignorante habeatur, *l. ſi. § ſin autem du-
bius, C. de fur. l. 2. ff. quis ordo in bon. poſſeſſ.* ſi
quis incertus an debeat, ſoluerit, repe-
titionem habebit, *l. fin. C. de cõdict. indeb.*
Poſtremò dicitur in regula, Per hãc a-
ctionẽ condicere poterit. At cur datur
Condictio potius quã rei Vendicatio?
Quia † q tollendę obligationis gratia 10
ſoluitur, eo datur & accipitur animo,
vt dominiũ transferatur: nec enim ve-
F ra ſolutio fit, niſi translato dominio; *l.
qui ſibi. 33. de ſolut. l. 2. § ſi quis ſeruũ, de ſta-
tu lib.* Vnde cùm concurrente vtriuſq;
affectu translatum ſit dominium, *l. in
omnibus, de actio.* non poteſt Vendicari

Digitized by Google

quod eſt alienatum : ſed Condici tantùm actione Perſonali, *§.appellamus.Inſtit.de actio.* qua petitur Dari tanquam debitum, quod indebite eſt ſolutum, *l.dominus,53.h.t.* Eſt igitur Condictio indebiti, nihil aliud quam Actio perſonalis, ciuilis, ſtricti iuris : qua actor intendit, ſibi ex æquitate reddi à reo oportere, quod indebitè eſt ſolutum, *d.l.dominus,53.§.appellamus.Inſt. de actio.* Illud porrò notandum eſt his ſolis pecuniam condici, quib. quoquo modo ſoluta eſt, nō quibus proficit, *l.in ſolu,49.h.t.l.non aduerſus.C.ſi cer.pet. l.penult. C.de actio.* Nam cum illis ſolis quibus ſolutum eſt, quaſi contractum intelligitur: eoque tantùm contra eos, velut ex mutuo vel alio contractu perſonalis hæc datur actio: *§.item is cui.Inſtit. de oblig.quæ ex quaſi contr.§.1. Inſt.de actio.* Et quidem condici omni competenti loco, quamuis qui ſoluit certo loco ſe debere exiſtimauit, *l.qui loco.27.h.t.* Ac quia cōdictio naturalis eſt, ideo etiam quod rei ſolutæ acceſſit, alluuione aut alio modo, vel ex ea prouenit, vt fructus, partus, &c. venire in condictionem, *l.indebiti.15. h.t.* deducta tamen impenſa: *l.in ſumma.65.§.ei qui.h.t.* poſtremò, quoniam condictio rei perſecutoria eſt, tranſire eam in hæredem, *l.ſi fundi.12.h.t.*

DE CONDICTIONE SIne cauſa. Tit. VII.

C.4.9.

1 *Latiſſimè patere hanc condictionem: & quibus caſibus detur, per tot.*

2 *Quomodo concurrat cum condictione indebiti.*

3 *Quomodo cum condictione cauſa dati, &c.*

4 *Generalem eſſe hanc condictionē, & plerunq; in ſubſidium dari.*

1 EST † & hæc ſpecies condictionis, ſi quis Sine cauſa promiſerit : quæ quidem cōdictio latiſſimè patet. Nam ſiue quis ſine cauſa promiſerit, ſiue ſoluerit indebitum, rectè condictioni

A Sine cauſa locum eſſe dicemus. Hoc † 2 tamen intereſt, quod vbi indebitū ſolutum repetitur, condici ſoleat quantitas, non hac generali condictione: (cui tamen locus eſſe poteſt, quia ſine cauſa ſolutū eſt) ſed magis ſpeciali indebiti condictione, Quando in toto iure generi per ſpeciem derogetur, *l.in toto,de reg.iur.cum ſimil.* Qui autem ſine cauſa promiſit certam quantitatem,

B quam nondum ſoluit, condicere non poteſt quaſi indebitam: ſed hac incerti cōdictione ſine cauſa ipſam obligationem cōdicit, vt ab illa per acceptilationem liberetur, *l.1.in prin.l.3.h.t.l. ſi quis ī ſit.1.* Sed etſi ob cauſam promiſit quis, cauſa tamen ſecuta non ſit, hac condictione rectè vtetur. Siue enim ab initio ſine cauſa promiſſum eſt, ſiue fuit cauſa promittendi quæ finita eſt, ita

C vt ſequi amplius non poſſit, vel ſecuta nō eſt: dicendum erit, cōdictioni locū fore, *d.l.1.h.t.* Nihil enim refert, inquit I.C. vtrū ab initio ſine cauſa quid detur: an cauſa propter quam datum eſt, ſecuta non ſit, *l.nihil refert,4.h.t.* Vbi † 3 tamen ob cauſam quid datū eſt, ſolet agi condictione Cauſa dati cauſa non ſecuta, de qua antea diximus: cum verò promiſſum tantùm ob cauſam, hac

D generali condictione ſine cauſa rectè vtimur. Deinde conſtat, id quoq; hac actione condici, quod ex cauſa ad aliquem peruenit, ſed quæ pro nulla habetur, *l.fin.h.t.* vel redit ad non iuſtam cauſam, *vt in l.2.h.t.l.2. C.de cond.ex leg.* aut ob impedimentum iuris ſequi nō poteſt: vt cum dotis nomine datur, neque nuptiæ ob prohibitionem iuris

E ſequi nō poſſunt, *l.fin. h.t.l.ſi extraneus. 6.ī.de cond.cauſ.dat.* Cęterùm quod ob turpem aut impoſſibilem cauſam datur, non repetitur: quia talis cauſa pro nō adiecta habetur, & in donationem res incidit: *l.cum donationis,4. vbi Bart. & Iaſ.C.de tranſact.* niſi conditionaliter ſit datum *l.dictam.1.vbi Bart.C.de cond. ob cauſ.* quo caſu impoſſibilis conditio actum ſuſpendit, & quia ſequi non po-

F teſt, eundem annihilat, *l.impoſſibilis,de verb.oblig.in princ.Inſtit. de inutil.ſtip. vide Dd.in d. l.cum donationis, & d.l.dictam.* Ex † quibus omnib. apparet, hanc con- 4 dictionis ſpeciem eſſe Generalem, quę cæte-

cæteras complectatur: & dari ſolere,
vbi nulla ex ſpecialibus competit, vel
quænã danda ſit, dubitari probabili-
ter poteſt *vt in l.1.& tot.tit.ff. de æſtima.
act.& de præſcript.verb.* videlicet cùm a-
liquid tantùm promiſſum eſt ſine cau
ſa, aut ob cauſam quæ ſecuta non eſt:
vel cùm quid datum eſt ob cauſam ve
ram & iuſtam, quæ tamen ad cauſam
nullam reducitur. *l.2.l.vlt.h.t.*

DIGEST. LIB. XIII.

DE CONDICTIONE FVRTIVA. Titulus I. C.4.8.

1 *Ratio huius condictionis.*
2 *Quomodo concurrat cum actionibus rei perſecutorijs.*
3 *Quomodo cum pœnalibus.*
4 *Quare nõ translato dominio detur hæc condictio.*
5 *Quid ſit condictio.*
6 *Cui detur.*
7 *Aduerſus quos.*
8 *Ad quid, & quæ in eam veniant.*

1 ANNVMERATVR † meritò
reliquis condictionibus, de
quibus hactenus actum eſt,
condictio Furtiua, quæ ad
rem furto ſublatam repetẽ-
dam datur. Odio enim furum, quò
pluribus tenerentur actionibus, non
modò Furti actione pœnali, ſed etiam
ad Exhibendum & Rei vendicatione,
& condictione Furtiua cum his agi po
teſt, *l.ſi pro fure.7.§ 1.h.tit.§.ſic itaq. verſ.*
2 *planè.Inſt.de act.* Harum † tamen per-
ſecutoriarum rei actionum, altera al-
teram tollit: *l.ancillæ.C.de furt.l.fin.C.
de noxal.actio.* quia Bona fides non pa-
3 titur bis idem exigi. Pœnalis † autem
furti condictionem non impedit, &
contra: quia ad diuerſa hæ actiones
tendunt. *d.l.7.in prin.h.t.* Sed cùm rei
furtiuæ dominium non amittatur,
quamobrem ad rem perſequendam
datur domino condictio, id eſt, perſo-
nalis actio, qua actor intendat ſibi da-
ri oportere, cùm res quæ ipſius eſt,
amplius eius fieri non poſſit? Reſpon-
det Iuſtinianus, *in d.§.ſic itaque.* odio
furum eſſe factum, vt hac actione etiã
teneantur, ſi apparet eos dare oporte-
4 re. *l.fin.vſufruct.quem cau.* Nam † hæc
actio aliquanto vtilior eſt, quàm Rei
vendicatio; quippe in qua nec domi-
nij probatione oneretur actor, cui ſuf-
ficit oſtendere rem furto eſſe ſublatã:

A *Dd.in l.1.h.t.* & quomodocunq; re ex-
tincta, aut perdita, aut deteriore red-
dita, non liberetur reus: *l.in re furtiua.
8.l.qui furtum.16.l.fin.hoc tit.* quod in
Rei vendicatione non vſquequaque
obſeruatur. *l.item ſi verberatum.15.§.fin.
cum l.ſeq.vbi Dd.de rei vend.*

¶ Eſt igitur Condictio furtiua, actio 5
perſonalis, ciuilis, qua dominus inten
dit à fure, aut eius hærede, rem furto
B ſublatam ſibi dari oportere. Hæc † da- 6
tur ei cuius res fuit cùm ſubtrahere-
tur, nempe domino, *l.1.l.quoniam.l.18.
hoc t.* etiamſi illi ſurrepta non ſit: *l.&
ideo.12.in princ.d.l.quoniam.18.h.tit.* cui
verò poſt furtum factum dominium
rei acquiritur, condictionẽ is non ha-
bet: quia res illi ſubtracta non eſt, nec
initio obligationis, nempe tempore
commiſſi furti, quod eſt inſpiciendũ,
C *l.ſi procuratorem.8.mand.* dominus fuit.
non aũt domino hæc condictio haud-
quaquam datur: *l.ſed nec legatarius.11.h.
tit.* nec enim petere poteſt ſibi dari, cui
nec dominium neque ius dominij cõ-
ſequendi competit. Vnde & creditor,
cui res pignori data eſt, aut cõmoda-
tarius, hanc intentare nequit (etiamſi
iure Sax. aliter obſeruetur, *Reinh.diff.
16.per art.60.li.2.*) Incerti tamen condi-
D ctione Ariſto exiſtimat eum acturũ,
ad poſſeſſionem recuperandã, ſi res il-
li ſurrepta fuerit. *d.l.& ideo.in fi.* quod

Digitized by Google

& in commodatario placuit, *l.fin.§.ſed cum.C.de furt.* Planè cùm hæc actio ſit Rei perſecutoria, hæredibus domini etiam competere conſtat, *d.l.ſed nec.11.*

7 ❡ Datur autem aduerſus verum furem, *l.ex furtiua.5.l.ſiue.10.l.qui furtum.16.hoc tit.* qui videlicet furtum fecit, & rem cõtrectauit, *d.l.1.l.ſi ſeruus.14.§ fin. hoc tit.* Nam qui ope tantùm & cõſilio furtum adiuuat, quãuis furti actione rectè cõueniatur, tamen quia rem nõ contrectauit, cõdictione non tenetur. *l.perinde 6.h.t.* Item datur aduerſus Vi bonorum raptorem: *d.l.ſiue.10.verſ.ei quoque.* nam & hic fur eſt. *Inſtitut. de vi bon.rapt.in princ.vide ∫.eod.titul.* & quoniam eſt actio Rei perſecutoria, aduerſus horum hæredes cæteroſq; ſucceſſores datur: *d.l.5.l.ſi pro fure.7.§.fin.* quia quæſtio pecuniaria eſt: *l.vlt.ad l.Iul.pecula.* non quidem quatenus ſunt locupletiores ex re furtiua, ſed quatenus ſuccedunt; adeò vt qui ex aſſe ſucceſſit, in ſolidum teneatur, etiamſi ad eum res furtiua nõ peruenit, *l.in condictione.9.hoc tit.licet Cuiac.contrà diſputat, obſeru.lib.7.cap.37.* quod eſt in hac condictione, quæ ex delicto deſcendit, *l.ſi ambo.10.§.quoties.de compenſ.l.Græcè.8.§.ſed et ſi ex delicto.de fideiuſſ.* ſpecialiter odio furum introductum: alioquin hæres regulariter ex delicto defuncti nõ tenetur, niſi quatenus ad eum peruenit, *l.1.de priua.delict.l.ſi plures.§.1.l.in hærede.26.de dol.mal.* etiamſi actio ſit Rei perſecutoria, *l.ſi in rem.42.l.ſi in rem.51.cum l.ſeq.de rei vendic.* dum tamẽ ex delicto, non etiam ex contractu agatur, *l.ex cõtractibus.46.l.ex depoſiti.11.de actio.* Quamobrem Cuiacius hanc quoque actionem & ſimiles non aliter in hæredem dari vult, quam in Quantum peruenit, niſi lis fuerit cum defuncto conteſtata, *Cuiac.obſeru lib.13.cap.37.*

8 ❡ In re furtiua condictio ipſorum corporum competit, *l.in re furtiua.8.h.t.* etiamſi in aliam ſpeciem ſint immutata: *l.ex argento.13.h.t.* ſed vtrum tamdiu, quamdiu extant, an verò & ſi deſierint eſſe in rebus humanis, aut alioqui perierint? Et ſiquidem obtulit fur, aut moram alioqui purgauit, nouata obligatione, aut alio modo, ſine dubio, nulla erit condictio; *d.l.in re furti-*

A *ua.l.parui refert.17.h.t.* Si non obtulit, quamuis paratus fuerit excipere condictionem, & per me ſteterit, dum in rebus humanis res fuit condicere, æſtimationis cõdictio nihilominus durat: *d.l.in re furtiua.8.l.fin h.tit.l.fin.C.eod.tit.* quoniam fur ſemper moram facere in re reſtituenda, quam auferre nõ debuit, intelligitur, *d.l.fin.l.ſubtr.act.C.de fur.l.penult.ſſ.de vi & vi arm.* Qui autem in mora eſt, (B) illi⁹ periculo res ſemper perit, *l.quod te.5.ſi cert.pet.l.ſi in Aſia.12.§.fin.∫.depoſ.1.cum res.47.§ fin ∫.de lega.1.* Sed cuius temporis æſtimatio fiat, quæritur? & placet id tempus ſpectari, quo res vnquam plurimi fuit. Nam ſi reſtituta vt oportebat fuiſſet, illud habuiſſet. *l.ſi ſterilis.21.§.cum per venditorem.3.de act.empt.* dominus: nec deteriorem rem dando fur liberatur, (C) quia ſemper moram facere videtur, *d.l.in re furtiua.* Deniq; non modo quanti plurimi, ſed omne id quod intereſt, agentis rem ſurreptam non fuiſſe, & fructus partuſque, ac quicquid ex re quæſtus haberi potuit, in condictionẽ venire certum eſt, *l.3.l.in re.8.§.fin.h.t.*

DE CONDICTIONE ex lege. Tit. II.

D

C.4.9.

1 *Continuatio tituli.*
2 *Quando detur condictio ex lege.*
3 *Contra quem detur.*
4 *Ex quibus obligationibus detur, aut non.*
5 *Vſus et exẽpla huius cõdictionis.*

E

POſt † expoſitas condictiones magis Speciales, ſubijciuntur nunc ad vltimum duæ generales: quarum altera condictio Ex lege, altera Triticiaria nominatur. De † priore ita loquitur Paulus: *l.vn c.hoc t.* SI OBLIGATIO LEGE NOVA INTRODVCTA SIT, NEC CAVTVM SIT EADEM LEGE, QVO GENERE ACTIONIS EXPERIAMVR, EX LEGE AGENDVM EST. (F) Vt igitur detur condictio Ex lege, oportet ſubeſſe obligationẽ. Condictio enim cum ſit Perſonalis actio, *§.ſic itaq.cum §.ſeq.Inſtit.de actio:* non

non poteſt dari niſi aduerſus eum, qui aliquo iure nobis obligatus eſt eſt. §. 1.
3 *Inſt. de actio.* Vnde † ſecũdum noſtros, ſi legis verba non introducant obligationem, ſed diriguntur tantum ad iudicem, ex illis nõ datur condictio, aut vlla actio, ſed ſolùm imploratio officij iudicis: *l. quod ſi minor. 24. §. vlt. de mino. vide gl. in l. ſi ſoror. 8. verb. reſtitui. C. de collat. Iaſ. in l. ea demũ. n. 4. eo. tit.* de quo tamen ob exemplá cõtraria dubitari li-
4 cet. *l. 1. C. de cond. ex lege.* Eiuſmodi † aũt obligatio ſit neceſſe eſt, quæ non ſatis materiæ & virium habeat, vt per ſeſe iure conuentionis ſit efficax, ſed lege ipſa contrahatur: *l. obligamur. 52. §. lege. de actio.* velut Accurſ. eſt exemplum in obligatione donationis. *l. ſi quis argentũ. 35. §. fin. C. de donat. gl. l. vnic. h. t.* Sed ea actio magis eſt ex pacto lege cõfirmato, vt l. 6. de pact. quam ex lege ipſa, velut in l. 1. C. de reb. cred. l. vlt. C. de pet. hær. l. vlt. § 1. C. de iure delib. l. ſi quando. 35. C. de inoff. teſt. l. hæc actio. 65. l. ſi vero. 64. ſol. matri. l. ſi poſtulauerit. 27. §. vlt. cũ l. ſeq. de adult. Theoph. §. ſed ea omnia. Inſtit. de hær. quæ ab inteſt. vnde rectius ſpecies harum cõdictionum deſumi poſſunt. Deinde oportet legem eſſe ciuilem: nam ex iure Prætorio actio in factum oritur, non condictio: *l. quia actionũ. 11. de praſcr. verbis.* & quidem nouam legem, id eſt, poſt leges XII. Tabularum, eaſque quæ ad interpretationem XII. poſtea
5 latæ ſunt, cõſtitutam. Nam † ex illis legibus vetuſtioribus actiones ciuiles & ordinariæ dãtur. *l. 2. §. deinde ex his. ff. de orig. iu.* Exempla autem condictionum ex lege paſſim in iure ſunt obuia, quæ hic gloſſa & Dd. cumulant. *d. l. ſi quis argentum. 35. l. ſi poſtulauerit. 27. §. fin. de adulter. l. extat. 7. de eo quod met. cau. l. 1. C. de ſuffra. l. fin. §. ſin autem. C. de petit. hær. l. fin. §. licentia. C. de iur. delib.* & harum plurimus eſt etiam hodie vſus, cùm ex nouis Principum conſtitutionib. & mandatis agitur. *§. tripli. 20. cum ſeq. vbi condictitia appellatur. Inſt. de actio.*

DE CONDICTIONE triticiaria. Tit. III.

1 *Ex quibus cauſis, ad quas res de-* A *tur hæc condictio.*
2 *Explicatio l. 1. & 3.*

Condictio † Triticiaria à tritico (authore hic Cuiacio) nomen habet, 1 quo verbo omnes fruges vetuſtas appellabat *l. triticũ. 94. vbi Dd. de verb. obli.* per quã condictionem ſicuti pecunia numerata mutuò data cõdictione Certi, B ita præter pecuniã aliæ res omnes, ſiue pondere, ſiue menſura cõſtent, ſiue mobiles ſint, ſiue ſoli, ſiue incorporales, petũtur. *l. 1. h. t.* Neq; verò huius cõdictionis ſuperuacaneus eſt vſus. Nam etſi cõdictio Certi lõgius extra numeratã pecuniã progreſſu tẽporis porrecta eſt ad oẽs res q̃ pondere, numero, menſura cõſtant petẽdas, quæ & verbo pecuniæ cõprehenduntur: *l. 2. cir. fin. C.* C *de conſt. pec.* tamen nõ aliter datur, niſi in obligatione certũ quid ſit & debeatur: neq; vltra res fungibiles in ſuo genere extenditur. Vnde vtilitatis gratia viſum fuit, & hanc condictionẽ dari, qua nõ ſolùm ex mutuo, ſed ex omnibus cõtractibus, *l. 2. h. t.* & nõ modò ad certã, ſed etiã incertã rem qualemcunque, eiuſve æſtimationẽ, excepta tamẽ pecunia numerata (q̃ nequit æſtima- D ri, & ad quã petendam condictio Certi ſufficit) agi poſſit: vt in hac non habeat opus actor euidenti deſignatione circũſcribere rem, & demonſtrare eam eſſe certam ac fungibilem, quod in condictione Certi eſt neceſſarium.

¶ In hac autẽ actione ſi quæratur, 2 res quæ petita eſt, cuius temporis æſtimationẽ recipiat: verius eſt q̃ Seruius E ait, condẽnationis tẽpus ſpectandũm, cùm eouſq; illa creſcere, præſertim circa acceſſiones, poſſit. Si vero deſierit res eſſe in reb. humanis, & æſtimatio ineunda ſit, ac debeatur, vt ſemper debetur in reb. fungibilibꝰ, *l. incẽdium. 11. C. ſi cer. pet.* (in ſpecieb. aũt poſt morã, *l. 5. ſi cert. pet.*) mortis tẽpus conſiderandũ: q̃ non de puncto tẽporis quo extinguitur res, accipiendũ eſt (nã ſic ad exiguũ preciũ reduceretur æſtimatio, cũ in articulo mortis ſeu interitus, res minimo valeãt & æſtimentur) ſed ſecũdũ Celſum *ἐν πλάτει* & latiori quadã æquitatis adhibita interpretatione.

Digitized by Google

Quòd ſi verò poſt moram facta ſit res deterior, ad tempus moræ reducenda erit æſtimatio, *l. penul. h. tit.* Quòd ſi de die aut loco quo dari debuit, eſt conuentum, tanti lis erit æſtimáda, quanti eo die aut loco fuit: *l. ſi calendis. 11. de re iud. l. cum quis. 22. de actio.* ſi nihil conuenit, quanti tunc cùm iudicium accipitur. Nam hoc tempus in ſtricti iuris actionibus regulariter ſpectari ſolet, *l. vinum. 22. ſi cert. pet. l. 3. §. in hac. cõmodati.*

DE EO QVOD CERTO loco dari oportet. Tit. IV. C. 3. 18.

1 *Continuatio.*
2 *Ex qua cauſa inducta ſit actio arbitraria.*
3 *Forma actionis arbitrariæ.*
4 *Quid ſignificet arbitrium.*
5 *Quamobrem dicatur arbitraria, nec eſſe nouam actionis ſpeciẽ: & quàm latè pateat iudicis in hac poteſtas.*
6 *Quomodo in hac intereſſe tàm actoris quàm rei æſtimetur, noua ratio.*
7 *L. centum Capuæ.*
8 *Cur in bonæ fidei iudicijs ceſſet arbitraria.*

1 HActenus † expoſitum eſt, quemadmodum genus rerum creditarum ex mutuo, vel quaſi mutuo, iure ciuili cõdictionibus repetatur. Sed quia interdum crediti ſolutio in certũ locum confertur, fit, vt ratione loci adiecti alteretur natura condictionũ: fiantq; ex ſtricti iuris actionibus arbitrariæ, hoc eſt, arbitrio iudicis diſceptandæ, finiẽdæq; ex bono & æquo relinquantur: quod quomodo fiat priuſquã ad alias ſpecies rerum creditarũ transeamus,
2 paucis eſt exponendũ. Ac † videbatur, cũ in mutuo aut ſtipulatu cõuentum eſſet vt certo loco pecunia daretur, facultatem alio loco agendi non competere: quod actor Plꝰ loco petere intelligatur, qui pura intẽtione alio quã de quo cõuenit loco, pecuniam petit.

A Aufert enim promiſſori vtilitatem, quam haberet, ſi loco cõuento ſolueret, *§. plus autem. verſ. loco. Inſtit. de actio. vbi vide quæ dixi.* Qui autẽ plus quàm debetur quoquo modo petit, is non modo olim agens non audiebatur, verùm etiã cauſa cadebat, *§. ſi quis agens. Inſtit. de actio. Cic. lib. 1. de Orat. & lib. 2. de Inuen. cap. 4. Quint. l. b. 7.* Sed quia iniquum erat, ſi promiſſor vel data ope-
B ra, vel alibi neceſſariò diſtrictus, ad eum locum in quem daturum ſe promiſiſſet, nunquam accederet, non poſſe ſtipulatorem ad ſuũ peruenire; atque ita facto debitoris eludi obligationem, non data poteſtate alibi conueniendi: *l. continuus. 137. § illud. l. inter. 83. §. 1. de verb. obl.* ideo viſum eſt, contra ſubtilitatem ſtricti iuris, ex æquitate vtilem & idoneam actionem in eam
C rem comparare, qua alio loco rectè a-
gi poſſet. *l. 1. h. t.* Quæ † impetratur cõ- 3
crediturq; à Prætore adiecta ea clauſula, Vt ex arbitrio iudex cõdemnet reũ, æſtimetq; Quanti vel actoris vel rei interſit, ſolutionem non loco cõuento, ſed alio vbi videlicet petitur, fieri. Ac hunc modum inſtituta actione, non poteſt actor repelli, tãquam Plus loco petens, cùm non adimat vtilita-
D tem loci reo, neque purè intendat, ſed arbitrio iudicis rem committat ex bono & æquo iudicandam: vt is rationẽ habeat vtilitatis, quæ ad promiſſorem reditura fuiſſet, ſi illo loco ſolueret, quo ſe ſoluturum ſpopondit. Arbitriũ
† enim nihil aliud ſignificat, quàm iu- 4
dicium æquo & bono conſentaneum, quale à viro bono expectari proferri-
E que oporteat. *l. in perſonam. 22. §. generaliter. 5. de reg. iur. l. hac venditio. 7. de contrah. empt. l. 1. de lega. 2.*

¶ Propter hanc autẽ arbitrandi po- 5
teſtatem, q̃ hoc caſu in formula agendi adijciebatur condictioni, alioq; ſtricti iuris formulis obnoxiæ, ita vt cùm purè intẽditur, non liceat iudici à verbis & natura contractus, præſcriptoq; iudicij à Prætore modo in iudicando
F recedere: *l. quicquid. 99. l. ſi ita ſtipulatus fuerim. 126. §. Chryſogonus. in fin. de verb. oblig.* actio hæc, cum alio quam de quo conuentum eſt loco agitur, Arbitraria vocatur: quod arbitrio ſcilicet iudicis, tanquam

Digitized by Google

tanquam boni arbitri, contra naturã ſtrictorum iudiciorum eius dijudicatio ex bono & æquo prætoria formula committeretur: adeo vt quãtitati contractus, iudex ſeruire non cogatur, ſed vel excedere vel minuere quantitatẽ poſſit, pro ratione eius quod intereſt vel actoris vel rei, conuento loco ſolutum fuiſſe. *l. 2. in prin. §. fin. cũ ll. ſeq. 3. h. t.* Quo alludit Seneca li. 3. de Benef. Melior, inquit, videtur conditio cauſæ bonæ, ſi ad iudicem quam ad arbitrũ mittatur: quia illum formula includit, & certos quos non excedat terminos ponit: huius libera & nullis conſtricta vinculis religio eſt. Itẽ lib. 2. de Clem. Clementia liberum arbitrium habet: nec ſub formula, ſed ex æquo & bono iudicat. Quin & ideo Arbitraria dicitur, quod & hoc arbitrio iudicantis permiſſum eſt, vt interdũ reum abſoluat, cautione ab eo exacta, de pecunia ibi ſoluenda, vbi promiſſa eſt: ſi vel oblata ibi pecunia, vel ex facili ſoluenda dicatur. *l. quod ſi Epheſi. 4 §. 1. h. t.* Ex his facile apparet, hanc non eſſe ſpecialẽ aliquam actionem: ſed vſitatas ſtricti iuris condictiones, hoc appellari Arbitrariæ nomine, quando contra ſtricti iudicij naturam additur à prætore clauſula, Vt ex arbitrio iudicare liceat: vt in ſimili exercitoria, inſtitoria, de peculio noxalis, &c actiones dicuntur.

6 ¶ Porro quod diximus, tã id quod intereſt actoris, quàm rei, in hac actione conſiderari, diſtinctionem recipit: Nam rei quidem quod intereſt, indiſtincte & ſemper eius habẽda erit ratio, *quanquam in moroſo debitore Cuiac. aliter ſtatuat. ad Aphricã. leg. cent. h. t.* alioqui ſi actor purè intẽdat, plus loco petere intelligetur. Actoris aũt non ſemper. Quid enim, ſi debitor obtulit loco conuento pecuniam, aut depoſuit, aut alioqui difficultate iuſta (quæ à mora excuſat *l. ſciendum. 21. cum ll. ſequen. de vſur. Vd. in l. quod te. ſup. ſi cert. pet.*) impeditus fuerit, quo minus accederet? abſoluẽdus vtiq; erit. *d. l. quod ſi Epheſ. §. 1.* aut in ſolam contractus quantitatem condemnandus, non in id quod Intereſt actoris: quod cum pœna ſit, *l. vnica, in fin. C. de ſent. quæ pro eo quod intereſt.* exigi ab

A illo qui culpa vacat, fuerit iniurium. *c. ſine culpa. de regul. iur. in 6.* Tũ igitur ſolum ratio eius ¶ Intereſt actoris inibitur, cum culpa aut mora debitoris factũ eſt, vt plerunq; fit (etſi enim debitor impediatur, poteſt tamen per alium ſoluere, *l. continuus. 137. §. cum ita. de verb. oblig.*) quo minus loco cõuento ſolutio explicaretur. *d. leg. 2. §. fin. in verſ. itaq; ibi vel pœna commiſſa morætua. h. t.*

B Cui & illud argumento eſt, quod ne fideiuſſoris quidẽ obligatio augeatur, ſi non per eum, ſed debitorem ſteterit, quo minus ſuo loco ſolueretur. *l. cent. Capuæ. 8. h. t.* niſi in omnem contractus bonæ fidei cauſam ſeſe obligari: *l. qua ro. 54 in prin. ff. locat.* Quod † ſi fideiuſſoris culpa carentis non augetur obligatio, ratione eius quod intereſſe poteſt actoris: ne principalis quidẽ debi- 7

C toris augebitur, ſi nullius moræ argui poteſt. Et hæc quidem ita ſe habent, cum actio ſtricti iuris, puta ex mutuo vel ſtipulatu; atq; etiam teſtamẽto, alio loco proponitur. *l. ſi hær. 6. h. t. l alias 6. vbi Bar. de in lit iur. l. fi. de cond. ob turp. cauſ. vide Iaſ. n. §. ex malef. n. 23. Inſt. de ac.*

8 ¶ Nam ſi bona fidei actione agatur, cum illa ſuapte natura propter clauſulam ex bona fide adijci ſolitam contineat,

D Vt ex bono & æquo arbitretur iudex, quid alterum alteri præſtare cõueniat. *§ in bona fidei Inſtit. de actio. l. ex empto. de actio. emp.* & proinde ſine vlla propriæ naturæ mutatione, aliave externa clauſula, conuenienter alio etiã loco pure proponatur, non induit nomẽ Arbitrariæ actionis: quia eius qualitas non immutatur, etiamſi alio quã de quo pactum eſt loco agatur. *l. in bo-*

E *na fidei. 7 h. t.* Etſi autem hodie formulæ illæ actionum ſublatæ ſunt. *l. 1 2. C. de form. & impetr. ſubl.* ſciendum tamẽ eſt, eandem nihilominus actionibus iſtis durare naturam & iudicij formam, poteſtatemq; iudicis, pro harum varietate, ſecundum ea quæ modo propoſuimus, variare. *vide Inſt. in Iſago. & ad §. præterea. & vorſ. loco quo ſcripſi.*

DE PECVNIA CONSTITVTA. Tit. V. C. 4. 18.

F

1 *Continuatio: vnde, & qualis ſit hæc actio*

S

2 *Quid ſit conſtituere.*
3 *Actionem hanc prætoriam & ſubſidiariam eſſe.*
4 *Cur hoc caſu ex nudo pacto detur actio.*
5 *Edictum de conſtituta pecunia.*
6 *Eius explicatio: & quæ res hac actione petantur.*
7 *De receptitia actione.*
8 *Neceſſum eſt debitum fuiſſe, quod conſtituitur.*
9 *Quomodo debitum accipiatur tam in perſonis quam rebus.*
10 *Forma conſtituendi.*
11 *Quare purè nõ rectè cõſtituatur.*
12 *Explicatio edicti.*
13 *Cuiuſmodi ſit iudicium, & quomodo cum aliis concurrat.*

1 ET his † quidem modis iure ciuili
pecunia ex mutuo vel quaſi mu-
tuo conditur. Sed eſt & iure Præto-
rio introducta actio, quæ vocatur de
Conſtituta pecunia, aut De cõſtituta,
l. cum qui. 5 § 1. h. t. aut Conſtitutoria *l.*
neq; enim 20. h. t. vide Paul. lib. 2. tit. 2. &
lib. 1. tit. 10. vbi Cuiac. quam prætor dat
aduerſus eos qui pecuniam ex priore
aliqua obligatione, ſiue valida iure ci-
uili, ſiue inualida ſoluturos ſe cõſtitue-
2 runt. Conſtituere † aũt inter alia ſigni
ficat, cum ordinare aliquid non ſim-
pliciter, ſed ſtabiliendo ac firmando
quod ante erat per ſe imbecillũ, ſicuti
Latinè dicitur conſtituere Rempubli.
tum de certo aliquo die quo quid fiat,
conuenire vt apud Terentium, Nam
conſtitui cum quodam hoſpite, me il-
lum conuenturum. Hinc conſtituere
pecuniam, eſt denuo paciſci, & ſine ſo-
lennitate ſtatuere ac conuenire, de pe-
cunia certo tempore ſoluenda. quæ an
tea ex aliqua obligatione debebatur.
3 Dico † ſine ſolennitate: nam ſi ſolenni-
tas ſtipulationis fuerit adhibita, non
opus erit Prætoria actione, cum iure ci
uili promiſſor teneatur. *§. de conſtituta.*
Inſtit. de action. Deficiente porro ſolen-
nitate ciuili, cum eo quoq; iure defi-
ciat in nudis pactis obligationis effi-
cacia, ſuccurrit hoc caſu Prætor: ea de
cauſa, quod videbatur graue & cõtra
A naturalẽ æquitatem, geminatam con- 4
tractus fidem fallere, *l. 1. h. t.* Vnde † ſi
ſtatuatur, conueniatq; de pecunia ſol-
uenda, quæ quoquo modo debetur,
hanc conuentionem quaſi fideiuſſo-
riam, & quæ alterius firmandæ cauſa
adhibetur, vt nihil operari nõ debeat,
retrorſum agit, & ad priorem obliga-
tionem adiungit, *l. pacta. 72. de cõtrahen.*
empt. eiuſq; vi atq; robore confirmat:
B *l. item illa. 18. §. 1. in verb. retrorſum, & c. 28*
que ita ex vtraq; conuentione quaſi
ex contractu nominato dat actionem
de Conſtituta pecunia: quemadmodũ
& in fideiuſſorem (cuius obligationi
hæc plane conſimilis eſt) efficax da-
tur actio, quamuis infirmæ obligatio-
ni, puta naturali, acceſſerit. *vide inf. de fi*
deiuſſ. & Inſtit. eodem.
C ¶ Edictum autem Prætoris hoc eſt: 5
QVI PECVNIAM DEBITAM CON-
STITVIT, SI APPAREAT EVM QVI
CONSTITVIT, NEQVE SOLVERE,
NEQVE FECISSE, NEQVE PER A-
CTOREM STETISSE, QVO MINVS
FIERET QVOD CONSTITVTVM
EST. EAMQVE PECVNIAM CVM
CONSTITVEBATVR, DEBITAM FV
ISSE, IVDICIVM DABO *l. 1. §. 1. l. 3. ſi*
duo. 16. §. ait prætor. l. item illa verba. 18. in
D *princip. & §. 1. h. t.* Quis, accipe, vel, Quæ:
nam & mulieres de conſtituto tenen-
tur, ſi non interceſſerint. *l. 1. § 1. h. t.*
¶ Pecuniæ verbum in hoc edicto 6
comprehendit tãtum res, quæ ponde
re, numero, menſura conſtant: non re
liquas ſpecies, quibus applicari actio-
nem de Conſtituta recte non poſſe ve-
teres arbitrabãtur: propterea quod &
ſimilitudinem quandam cum condi-
E ctionibus certi ex mutuo, in quas aliæ
res non cadunt, hęc actio habeat, & in
edicto mentio fiat tantum pecuniæ:
quod verbum ijs rebus propriè non cõ-
uenit, quę neque pondere, nec menſu-
ra, neq; numero conſtant *l. 2. §. eredum.*
vbi gloſſ. & Dd. ſi cert. pet. l. talis ſcript. 30 ff.
de leg. 1. l. 1. in princ. de calu. l. item ſi 7. mun
tut. ad S. C. Maced. Tiraq. de retr. l. g. §. 1. gl. ſ.
14. nu. 42. Itaq; † conſtituta ſpecierum 7
F ſolutione non hanc actionem, ſed re-
ceptitiam quandam (à recipiendo, id
eſt promittendo ſic forte dictam) ſo-
lennibus verbis cõpoſitam dabãt. Sed
hæc

hæc poſtea Iuſtinianus immutauit, voluitq; ad omnem omnino rem conſtitutam perſequendam, dari actionem Conſtitutoriam, *l.2.C.eod.tit* vt verbum pecuniæ in hac materia nunc latiſſime pateat, *vt & in l. pecuniæ. 1. 2. 3. de verb. ſignif. Cic. de Inuent. lib. 2. cap. 5.* ex conſtitutione Iuſtiniani.

8 ¶ Oportet autem quod conſtituitur, eſſe debitum ex priore aliqua obligatione, ad quam conſtitutum referatur: cæteroqui nudum eſſet pactum, ſi non exemplo fideiuſſionis ad præcedentem aliquam obligationem adiungeretur: eoque nec danda eſſet actio. Vnde quod aut ſupra aut extra debitum conſtituitur, exigi hac actione non poteſt *l. hactenus. 11. cum ll. ſeqq. h. tit.*

9 ¶ An igitur aliud conſtitui poſſit, quam quod debetur, quæſitum eſt. Sed cum placuerit, rem pro re poſſe ſolui volenti creditori & hæc tota res magis Prætoris æquitate, quàm iuris ſubtilitate nitatur: nihil prohibet etiã aliud pro debito voluntate creditoris cõſtitui. *d. l.1. § an poteſt.3.* Debitum aũt ex quacunq; cauſa poteſt cõſtitui, id eſt, ex quocunq; contractu, & vel natura debitum ſufficit. Nam Prætor naturalem ſolum æquitatem in hoc edicto attendit. *d.l.1. in prin.* ex qua ſufficit deberi. Sed & qui Honoraria actione, nõ Iure ciuili obligatus eſt, conſtituendo tenetur: *d.l.1.§. fin.* quia totum hoc ius ex iuriſdictione venit. Si quis aũt conſtituat, quod iure duntaxat Ciuili debet, non aũt Prætorio, an conſtituendo teneatur, quæritur? & verius eſt, eũ non teneri, quia debita iuribus (videlicet Naturali & Prætorio) non eſt pecunia, nec habet naturalem in ſe æquitatis obligationẽ, qua conſtitutũ nititur *l. quod ſi maritus. 3. §. 1. h. t.* Perinde autem eſt, ſiue Purum ſit debitum, ſiue ſub Cõditione debeatur, aut étiam In diem: nam propter has potiſſimum pecunias, quæ nondũ peti poſſunt, Conſtituta ſunt introducta. *d. l. quod ſi maritus. in fin.* Quod tamen ſub conditione debetur, ſiue purè, ſiue certo die conſtituatur eandem conditionem nihilominus habet: alioqui non debitum videretur conſtitutum. *l. id quod ſub cõditione. 19. h. t.* Nam acceſſorij contractus induere debent naturam Principalis: *l. 4. de vſur. lat. & ibid. in l. 1. de verb. oblig.* nec poteſt alia forma eſſe principalis obligationis, puta cõditionalis; alia vero acceſſoriæ, puta pura aut in diem *l. Græce. 8. §. illud. l. hi qui ac eſſ. ont. 34. de fideiuſſor.* Quod autem exigimus, vt ſit debitum quod cõſtituitur, in rem exactum eſt: non vtiq; vt is cui conſtituitur, creditor ſit. Nam & ad id quod ego debeo, tu conſtituendo teneberis: & quod tibi debetur, ſi mihi conſtitutum ſit, poterit exigi *l. eum qui. 5. § quod exigimus. 2. l. vbi quis. 28. h. t.*

¶ Conſtituitur autem quibuſcunq; verbis, vt Satisfaciam tibi, & ſimilib. quæ voluntatem conſtituendi indicant, *Auth. ſi quando. C. eodem tit.* & per nuncium, aut per Epiſtolam. *d. l eum qui §. Iulianus. l. qui autem. 14. §. fin. cum l. ſeq. hu. tit.* 10

Sed † & Certo loco & Tempore conſtituere quis poteſt: nec ſolum eo loco petere vbi ei conſtitutum eſt, ſed exemplo Arbitrariæ actionis, vbique vbi debitor forum ſortitur. *l. ſi duo. 16 §. 1. hoc tit.* Certo etiam tempore recte conſtituitur, *d. l. ſi duo. 16. §. 1.* adeo quidem vt ſine illo vix poſſit: *l. promiſſor. 21. § ſi ſine. hoc tit.* quia neq; nomen nec natura conſtituti patitur ſine die conſtitui. Nomen ideo, quia cõſtituere, vt dixi, eſt de certo tempore conuenire. Natura conſtituti non admittit, quoniam ſi pure conſtitutum factum valeat, ſequetur confeſtim agi poſſe aduerſus eum qui ſe ſoluturum promiſit: quod eſſet iniuſtum. *l. quod dicimus. 105. de ſolut.* Vtilitatis tamen gratia placuit, etiam purè conſtitui poſſe. & modicum tempus, non minus tamen dierum decem ſtatui, vt exactio celebretur. *d. l. promiſſor. § ſi ſine.* 11

¶ Addit prætor: SI APPAREAT EVM QVI CONSTITVIT, NEQVE SOLVERE, NEQVE FECISSE QVOD DARE FACEREVE CONSTITVIT, NEQVE PER ACTOREM STETISSE QVO MINVS FIERET QVOD CONSTITVTVM EST. 12 Si enim is mora accipiendi fuerit, vel eo die quo ſolutio facienda erat, vel poſtea, aut etiam caſu aliquo impeditus fuerit, denegat Prætor iudicium. *l. ſi duo. 16. §. fin. cum ll. ſeqq. hoc*

titul. EAMQVE PECVNIAM CVM CONSTITVEBATVR, DEBITAM FVISSE. Oportet enim deberi quod conſtituitur, vt dictum eſt. Sufficit autem tempore cõſtituti, cuius mentionem Prætor facit, debitũ fuiſſe, quantumuis poſtea deſierit deberi. *l. item illa l. 18 § 1. h. t.*
13 IVDICIVM DABO, At † cuiuſmodi? Et magis eſt, vt hæc actio non Pœnam, ſed rei perſecutionẽ contineat *d. l. item illa. § pen.* Agetur igitur in hoc, Vt quod conſtitutum eſt fiat, *d. l. qui autẽ. §. 1. l. promiſſor Stich. 21. §. fin. h. t.* aut In id quod intereſt, promiſſor condemnetur, *d. l. qui autem. §. 1. in verbis, æquum eſt teneri eum qui conſtituit. vel in id quod intereſt, &c.* Hoc autem iudicium non conſumit Ciuilem actionem, ſi qua ex priore obligatione, cui ſubiectum eſt conſtitutum, competebat, nec econtrario. Solutione enim magis vtraque actio tollitur quam litis conteſtatione, cum ex diuerſis cauſis & obligationibus oriantur, *d. l. item illa. §. final.* & velut principalis atq; acceſſoria fideiuſſionis cauſa, recte vna ſubſiſtant.

COMMODATI VEL contra. Tit. VI.

C. 4. 23.

1 *Continuatio.*
2 *Commodatum vnde & quid ſit.*
3 *Cauſa efficiens commodati.*
4 *Materia, & quæ res commodari poſſint.*
5 *Forma & quid ſit dicis cauſa cõmodare.*
6 *Finis.*
7 *Quinque differentia inter commodatum & mutuum.*
8 *Ad quam culpam & cuſtodiam teneatur commodatarius.*
9 *Actio commodati ciuilis oritur, quamuis prætor edictum propoſuit: & quotuplex ſit.*
10 *Cuiuſmodi ſit actio directa: cui, ad quid, aduerſus quem detur.*
11 *Cuiuſmodi ſit actio cõtraria: cui, ad quid detur.*

QVEMADMODVM † Genus creditumq; trãſlato dominio ex mutuo aut quaſi mutuo, per certi aliaſq; cõdictiones repetantur, ſupra dictum eſt: nunc videamus, quibus actionibus Species eædem, quarum vſus tantum, non amiſſo dominio creditus eſt, repeti poſſint. Quo in genere prima occurrit actio Commodati, vel contrà. 1

¶ Commodatum † dictum eſt, quaſi cum modo, id eſt, certa forma præſcriptoq; vtendi modo datum. Commodare enim nihil aliud eſt, quam rem ad aliquem vſum certo modo determinatum vtendam dare, eo animo vt poſtquam vſus fueris eandem bona fide reddas. *fac. l. 1. hoc tit. vide Paul. lib. 2. tit. 4.* 2

¶ Cauſa efficiens commodati eſt primo contrahentium Conſenſus: vnde qui iuſtum cõſenſum præſtare non poſſunt, nequaquam commodati tenentur, niſi quatenus facti ſunt locupletiores, vt pupillus, furioſus, *l. 1. §. fin. l. 2. l. 3. hoc titul.* &c. Secundo, interuentus rei: quo cum præcipue perficiatur, re contrahi commodatum dicitur, *§. item is. Inſtit. quib. mod. re contrah. obligat. vbi dixi. & in Iſagog.* nam & nomen ipſum indicat, Rei donationem requiri. 3

¶ Materia circa quam, ſunt res omnes tam mobiles quam ſoli: quæ in commodatum cadunt, *d. l. 1. §. 1.* etiamſi ſint alienæ: *l. commodare. 15. hoc titul.* exceptis iis quæ vſu conſumuntur, in quibus non commodatum, quod tantum vſum rerum ſalua ſubſtantia communicat, ſed mutuum locum habet: niſi forte quis ad pompam vel ad oſtentationem, exempli cauſa, pecuniam dicis gratia, id eſt, ſimulate ſine voluntate abutendi, accipiat, tantum vt fucum oſtentando faciat, & de eo aliquid, puta locupletem idoneumve eſſe hominem, dicatur. *l. 3. §. fin. l. 4. hoc titul.* 4

¶ Forma commodati eſt, Rem vtendam gratuito tradere, præſcripto fine & modo vſus, per tempus expreſſum, vel tacite intellectum. Cauſa † finalis, 5 6
Vt

Digitized by Google

Vt mutuis officijs alij alios adiuue-
mus, & cōmunicato rerum vſu, com-
munibus vitæ neceſſitatibus in hac ci-
uili ſocietate ſubueniatur. Vt enim res
quarum vſus in abuſu eſt, per mutu-
um: ita quibus ſalua ſubſtantia vti li-
cet, eæ res commodato recte commu-
nicantur Vtroq; autem modo gratui-
tò, *d. §. item is cui. in fin. Inſtit. quib. mod. re cont. oblig.*

7 ¶ Sed inter mutuum & commoda-
tum intereſt. Primo, quod mutuum
tantum in reb. fungibilibus, quæ pon-
dere, numero, menſura conſtant, ver-
titur: commodatum, in ijs quæ vtendo
non conſumuntur. Secundo, quod in
mutuo transferatur dominium: *l. 2. §. appellata. ſupra ſi cert. petatur.* rei vero
commodatæ poſſeſſionem & proprie-
tatem retineamus, *l. res commodata. 8. cum l. ſeq. h. t.* iure Ciuili, nam Sax. poſ-
ſeſſio tranſire videtur, *Faſch. diff. 1. per Land lib. 2. art. 60 Reinh. diff. 16.* Tertio,
rem mutuo damus, vt non eandem,
ſed aliam eiuſdem generis conſequa-
mur: commodato, vt eandam. Quarto,
mutuum ad quemuis vſum in genere
datur: vt, vtare fruare pro tuo arbitrio,
ſicut dominus: *l. in re mandata. 21. C. mandati* commodatum, ad certum præſcri-
D ptumque vſum, *l. in commodato. 17. §. ſicut. 3. h. t.* extra quem qui aliter vtitur,
furtum committit. *l. 5. § quinimo. 6. h. t. §. placuit. Inſtitut. de oblig. quæ ex delicto.*
Quinto, ei qui mutuū accipit, res per-
it, quia dominus eſt. *l. pignus. 9. C. de pigno. act.* nec caſu fortuito liberatur, *l. incendium. 11. C. ſi cert. petat. d. §. 1. item is cui.* Commodatarius vim maiorem,
quam Græci θεοῦ βίαν appellant, *l. ſi merces. 25. § vis maior. locat.* non præſtat,
E nec interitum aut damnum rei caſu
fortuito accidens *l. ſi vt certo §. nunc videndum. 9. verſ. quod vero. l. eum qui. 10. in princ. l. ad eos. 19. l. argentum. 20. l. fin. h. tit.*
8 dummodo non ipſius culpa caſus in-
teruenit. Nam † dolum & culpam, di-
ligentiam & cuſtodiam, qualem à vi-
gilantiſſimo patrefamilias requiri-
mus (quæ leuiſſimæ culpæ opponitur)
commodatarius præſtat. *d. l. ſi vt certo. §. nunc videndum. §. vſque adeo. & §. penult. l. in rebus. 18. in princ. hoc tit.* Vnde ſi
F res culpa eius, vel abuſu aut negligen-
A tia in caſum interitus, aut damni inci-
dat, tenetur. *d. l. ſi vt certo. §. nunc videndum. verſ. quod vero d. l. eum qui. §. fin. cum l. ſeq. d. l. in reb. in princ. hoc tit.* Ideo au-
tem leuiſſima etiam culpa obligatur,
& diligentiam ac cuſtodiam præſtare
debet, cum quod ipſius gratia contra-
ctus initur. *d. l. ſi vt certo. 5 §. nunc videndum. d. l. in reb. hoc tit.* (nam ſi commo-
dantis cauſa, dolū tantum præſtabit,
B *d. l. ſi vt certo. §. interdum. d. l. eum qui. §. 1.*
velut in depoſito: ſi vtriuſque dolum
& culpam, non cuſtodiam, *d. l. in reb. in fin. princ.*) tum quia bona fide res illi
creditur, tanquam diligentiſſimo at-
tentoq; patrifamilias, vt ſalua cuſto-
ditaq; rei ſubſtantia vtatur.

¶ Ex hoc contractu oritur Actio 9
commodati, quæ Ciuilis eſt, vtpote
C ex contractu nominato, & Iure Ciui-
li recepto, originem habens: quam-
uis Prætor tuendi Iuris ciuilis cauſa
etiam edictum propoſuit, quo polli-
cetur ſe actione ex Iure ciuili data, de
commodato ius dicturum. Sic enim
inquit: QVOD QVIS COMMODAS- "
SE DICETVR, DE EO IVDICIVM "
DABO *l. 1. in prin. h. t.* "

¶ Eſt autem actio tam Directa, quā 10
D Contraria. Directa commodanti da-
tur, aduerſus commodatarium & e-
ius hæredem. *l. in commodato. § ſi ex facto. h. t.* qua vſu in quem res data eſt,
finito, commodans agit vti ſibi ea ſal-
ua & integra reſtituatur. Nam ſi de-
terior reddatur, reddi non videtur. *l. 3. §. 1. h. t.* quo caſu in litem iurabitur, vt
in cæteris bonæ fidei iudicijs: *d. l. 3. §. in hac. 2.* nec ſolum petitur res, ſed etiā
omnia Acceſſoria, & quicquid ex re
E Fructus quocunque tempore vtilita-
tiſq; obuenit. *d. l. ſi vt certo. §. vſque adeo.*
Neq; enim rem quæſtui commodata-
rio eſſe oportet, quia eius periculo
non eſt. *l. ſi is qui. §. 1. h. t.*

¶ Contraria actio commodatario 11
datur ad petendum quod ſua Intereſt,
ſi res commodata ante vſum expletū
auferatur. *d. l. in commodato. 17. §. ſicut. in fin. l. rem mihi. 21. in princ. h. t.* aut vicio
rei, quod vitium ſciens celarit com-
F modator, damnum fecerit: *d. l. in rebus. § item qui ſciens.* item ad petendos
ſumptus in rem commodatam factos

extra cibaria & modica impēdia, quæ naturali ratione ad eum qui re vtitur pertinent. *d. l. in reb. §. ro ſunt.* Quod aūt contrariæ iudicio conſequi quiſq; poteſt, id etiam recto iudicio qui conuenitur, poterit ſaluum habere iure compenſationis: *d. l. in reb. verſ. quod autem.* Nam cui damus actionē ei multo magis exceptionem competere dicēdum eſt. *l. 1. verſ. nam cui damus. de ſuperfic.*

DE PIGNORATICIA actione, vel contra. Tit. VII. C. 4. 24.

1 *Vnde dictum pignus, & quare hæc pignoratitia appelletur actio: & quid pignus ab hypotheca diſtet.*

2 *Quid ſit pignus.*

3 *Cauſa efficiens: & quomodo contrahatur.*

4 *Species pignorum cauſis diſtinguuntur.*

5 *Materia, quæ res pignorari poſſunt.*

6 *Forma & finis.*

7 *Directa actio pignoratitia qualis ſit: cui, quando, aduerſus quē, ad quid detur.*

8 *Contraria actio qualis ſit, cui, quando, aduerſus quem, ad quid detur.*

9 *Quare ex quibuſdam contractibus vtrinq; æquales, ex nonnullis directæ & contrariæ actiones naſcantur.*

1 PErtinet † hæc etiam pignoratitia actio, qua pignus repetitur. Pignus à pugno appellatur, quia res quæ pignori dantur, manu traduntur. *l. ſi libe. 238. §. pignus. de verbor. ſignif.* Vnde proprie in mobilibus, & quarum poſſeſſio ad creditorem tranſit, conſiſtit §. *item Seruiana. in fi. Inſtit. de actio. l. ſi rem. 9. hoc tit.* recteque hæc actio Pignoratitia, non Hypothecaria dicitur, cum pro pignore quod creditori traditum eſt, repetendo, ſolum competat, non ad hypothecam petendam, quæ nequaquam tranſit ad creditorē, ſed manet ipſum

A penes debitorem: vt ſoluto debito hac actione nō ſit opus, quando petere nequeat debitor quod apud ſe habet. *c. ſe itaq. Inſtit. de actio.* Quanquam quod ad Hypothecariam actionem attinet, quę creditori datur ad rem ſibi obligatam, tantiſper dum debetur perſequendā, nihil inter pignus & hypothecam intereſt. *l. 5. §. vlt. inf. de pign. §. item Seruiana. verſ. inter pign.* Siue enim res mobi

B lis, ſiue ſoli ſit oppignorata, peræque ius pignoris perſequi poteſt. *vide inf. de pign. Ferra. in for. hyp. act.*

¶ Pignus autem eſt, quod datur in ſecuritatem rei creditæ, vt creditor obligatū illud habeat, donec quod debetur ſit exolutum. Græci Hypothecam vocant, quaſi rem obligationi ſuppoſitam. Cauſa † efficiens pignoris eſt aut Voluntas hominum, aut Lex, aut Ma- 2

C giſtratus. Voluntate conſtituitur pignus, aut Expreſſa, aut Tacita. Expreſſa quidem voluntate, vel Duorū, vt pacto. Nec enim ſolum traditione, ſed etiam nuda conuentione pignus contrahitur: *d. l. 1. in princ. h. tit. l. iuſto. 44. §. non mutat. de vſuc.* quia contractus eſt nominatus, *l. 1. § ſi ſup. de pactu.* quod genus conſenſu nudo obligationem pro

D ducit: *l. 1. in fin. de rer. permut.* vel etiam Vnius, vt teſtamento, cum teſtator alicui prædia ſua obligat. *l. non eſt mirum. 26. h. t. l. fundus. 9. l. Gaius. 12. de annu. lega.* Tacita voluntate ſimiliter vel Pluriū, vt ex pacto tacito & præſumpto, *l. 4. in princ. ſup. de pact.* vel Vnius voluntate teſtatoris, qui res ſua legatariis tacite obligare creditur. *l. 1. C. commun. de leg.*

E *in verb. ex eius voluntate.* Lege introducuntur variis in ſpeciebus pignora, vt dotis cauſa. *l. vnic. §. & vt plenius. C. de rei vxor. actio.* fauore pupilli, *l. pro officio. 20. C. de adminiſt. tuto. l. vlt. inſ. in quib. cau. pignus. &c.* fiſci. *l. ſatis notum. 4. C. in quib. cau. pig.* refectionis. &c *l. 1. inf. in quib. cau pig.* Prętor vel Magiſtratus pignus conſtituit, cum vice cautionis, vt loquitur

F I. C. *l. ſi finita. 15. § ſi quis damni. de dam. inf. vide do bu Cutac obſer. lib. 5. cap. 30.* ex quacunq; cauſa in Bonorum poſſeſſionem aliquem mittit. *l. non eſt mirum. 26. h. t. l. ſi & iure. 10. inf. qui potio. in pign.*

¶ Eſt igitur pignus aut Voluntariū, aut Neceſſarium: illud aut Expreſſum, 4 aut

aut Tacitum: hoc aut Legale, aut Præ-
5 torium. Materia † in qua pignus conſtituitur, ſunt res omnes, tam mobiles quam ſoli, etiam nomina quæ pignori obligari poſſunt, dummodo pertineāt ad obligantem *l. tutor 16. § fin. cum l. ſeq. h. t.* Nam res aliena, niſi volente aut ratum habēte domino, obligari nequit. *l. aliena. 20. h. tit. tot. tit. C. ſi res aliena, &c.* Cauſa formalis, eſt ipſa conuentionis & traditionis forma, vel obligationis teſtamento aut authoritate legis Ma-
6 giſtratusve inductæ modus. Cauſa † finalis, vt creditorem de credito faciamus ſecurum datis pignoribus, quibus tutius eſt incumbere quam perſonæ *l. plus cautionis. 25. de reg. iur.* Hac igitur pignoris obligatione durante, durat actio Seruiana & quaſi Seruiana, id eſt, Hypothecaria, qua creditor pignus ſuum perſequitur. Soluto vero debito ſolutaque pignoris obligatione, competit actio Pignoraticia: debitori Directa, creditori vero Contraria: de quibus duabus actionibus hoc in tit. agitur.

7 ¶ DIRECTA eſt, qua debitor, qui rem pignori oppoſuit, ſoluta pecunia agit aduerſus creditorem, vt rem reddat, & damnum in ea dolo culpave eius datū, reſarciat. Quamuis enim ſublata ſit pignoris obligatio per ſolutionem: tamen re ipſa obligatus eſt creditor ad reſtituendum, quoniam res aliena ſine cauſa apud ipſum inueniretur exoluto debito. *§. fin. Inſt. quib. mod. re contrah. oblig.* Licet enim ſupra diximus conſenſu contrahi, re tamen quam accepit creditor ad reſtituendum obligatur, quæ obligatio ſeparata eſt à pignoris iure. Dico Dari illi qui rem pignori oppoſuit, & quidem etiamſi res ſit aliena, *l. ſi rem. 9. §. pen. h. t.* quæ vel à prædone fuerit oppignorata *l. ſi pignore. 22. §. ſi prædo. h. tit.* Eſt enim perſonalis actio, *Marant. tract. iudic. part. 4. diſt. 3. n. 7. gloſſ. in l. nec creditores. 9. ad verb. long. C. de pign. actio. Bald. in c. 1. in prin. de feud. da. in vic. l. g. con.* quæ datur propter obligationem, inter dantem accipientemq; contractam. Addo, Soluta pecunia quia omnis pecunia exoluta eſſe debet, aut eo nomine voluntati creditoris ſatisfactum, vt naſcatur Pigno-

A raticia actio, *d. l. ſi rem. 9. §. omnib. l. quod ſi l. ſolutū. l. eleganter. 24. §. 1. l. ſi pecuniam. 33. h. t.* aut certe per creditorem ſtetiſſe quo minus pecunia ſoluatur. *l. aliena. 20. §. 1. h. t.* Veruntamē qui ante ſolutionem agit Pignoraticia, licet non recte agat, tamen ſi offerat in iudicio pecuniam, debet & rem pignoratā, & quod ſua intereſt, conſequi. *d. l. ſi rem. § fin.* Sed & necdum ſoluta pecunia agi interdum poteſt, ſi forte re abutatur cre-
B ditor, & dolo debitorē impediat, quo minus iure ſuo vti queat. Quo caſu in Id quod intereſt agetur, *l. fin. in prin. verſ. operam. h. tit.* Agitur autem aduerſus creditorem, qui cum eſt contractum, & qui pignus poſſidet, *l. fideiuſſ. 31. verſ. credit. h. tit.* aut eius hæredem: non au-
C tem aduerſus alium rei poſſeſſorem, *l. potenti. 27. h. tit. l. fin. C. de diſtr. act. pignor.* quanquā iure Pontificio etiam in tertium poſſeſſorem, ex æquitate dari, receptum eſt, *c. cum conſtet. de pigno. vbi Innoc. Bald. in d. c. 1.* Et in hoc agitur, vt res reſtituatur. *l. debitor. 40. § fin. h. t.* vna cū fructibus, quos creditor non lucratur, ſed vel reſtituere volente debitore cogitur, vel imputare in ſortem: *d. l. ſi pignore. §. ſi prædo. l. 1. C. de diſtr. pignor. l. ſi do-*
D *minium. 9. C. de pigno. vide inf. de diſtrac. pign.* & præſtatione damni, quod creditor in re pignorata, dolo vel culpa dedit *l. ſi rem alienam. 9. § vlt. l. ſi ſeruus. 25. h. t. l. pignoris. 10. C. eod.* Dolum enim & Culpam creditor præſtare debet, item Cuſtodiam, propemodū vt in commodato. Nam vt vigilantiſſimi patrisfamilias diligētiam rei commodatæ adhibere commodatarium oportet, quia
E eius gratia contrahitur: ita creditor, cuius potiſſimum cauſa pignus conſtituitur, nempe vti ſecurus ſit, non liberatur, ſi perinde in pignoris verſetur cura atq; in rebus ſuis: ſed ea quæ diligens paterfamilias præſtare ſolet, ab illo exiguntur. *l. ſi cum venderet. 13. §. fin. cum ll. ſeqq. l. ſi pignore. 22. §. fin. l. ſi ſeruus. 25. h. t. vide tx. §. vltim. Inſtit. quib. mod. re contr. obl.* Vim tamen maiorem & Ca-
F ſum non præſtat: cuſtodia enim aduerſus vim parum proficit. *l. ſi cautes 31. inf. de act. empt.* Itaque ad dominum rei periculum pertinebit: *l. quæratio 30. l. fin. § fin. h. t. l. pignus. 8. C. eod.* niſi debitor

culpa creditoris eam periiſſe probare poſſit: *vide gloſ. & Dd. in l. 4. C. eod. Bart. in l. ſi quis ex argentar. 6. §. an vero de eden.* quod tamen iure Sax. paulo aliter obtinet *Sachſ. lib. 3. per art 5 l. 3. Remb. diſſ.* 17. Quin & peti poteſt vt repromittat creditor, rem eius dolo non factā deteriorē, & talem reſtitui, qualis tempore obligationis fuit. *l. creditor. 15. h. t.* Quod ſi venditū ſit pignus, vt vendi ceſſante in ſolutione debitore poteſt, *l. ſi conuenit. 4. h. t.* agitur vt reſiduū precii cum vſuris creditor reſtituat. *l. eleganter. 24. §. ſi vendiderit. in fin. l. creditor. 42. h. t.*

8 ❡CONTRARIA pignoraticia datur creditori, qui in conuentione pignoris deceptus eſt, aut quid damni ſumptusve eius rei gratia fecit. Vt ſi æs pro auro, ab affirmante aurum eſſe, pignori oppoſitum ſit. *l. 1. in fin. l. ſi quis. 36. h. t.* aut res aliena. *l. ſi rem. 9. l. cum debitore. 32. h. t.* aut alio vitio laborans, vt inutile creditori pignus exiſtat: *l. tut. 16. §. 1. h. t.* vel ſi falſa ſolutionis ſpe oſtenſa, pignus debitor recuperarit. *l. 3 h. t.* Si denīq; malitioſe in pignore verſatus ſit, *d. l. ſi rem.* ſi creditor neceſſarias impenſas fecit. *l. ſi neceſſarias. 8 l. ſi ſeruus. 25. h. t.* ac in ſimilib. caſibus: *l. ſi pignore. 22. §. penult. cum ll. ſeqq. h. t.* in quibus æquitas ſuadet indemnē creditorem præſtari. *l. ſi ſerua. 31 h. t.* Vnde & illud placuit, ſi Titio, qui rem meam ignorante me creditori ſuo pignori obligauerat, hæres extitero, ex poſt facto pignus non conualeſcere, & quia non conualeſcit, perſecutionem denegandam eſſe creditori: cui quomodo Hypothecaria detur, non conſiſtente eius obligatione? Nec enim ſufficit ad pignus conſtituendum, eundem nunc eſſe dominum qui etiam pecuniam debet: ſed præterea requiritur, eundem eſſe qui pignus contraxerit: quem creditori agenti vtrum ei eſt improbe reſiſtere, dicendo rem alienam fuiſſe obligatam, cum ex ſuo mendacio, qui rē alienam pro ſuo dedit arguatur. *l. ſi rem alienam. 41. h. t.* quare fraudem alleganti propriam prodeſſe id non oportet. *l. tranſactum. 20. C. de tranſact. l. mercalem. 5. C. de condict. ob turpem cauſam.* Atqui in propoſita facti ſpecie, illa fraus objici non poteſt ei qui rem non obligauit. Perſe-

A cutio igitur pignoris, non datur hoc caſu creditori, quia pignus directo nō conualeſcit *l. rem alienam. 41. h. t.* Vtilis tamē pignoraticia Contraria dabitur, vt in hæredem creditor agat (ſicuti & aduerſus defunctum, qui rem alienam obligaſſet, agere poterat) vt à defuncto obligatam ſibi rem nexu teneri patiatur, cum defuncti facta præſtare & approbare debeat. *l. cum a matre. 14. C. de rei vendicat.* Eoq; modo per indirectum
B conualeſcit pignus. coacto hærede pignoris conſtitutionem à teſtatore factam, ratificare. Atq; ita accipiendum eſt quod dicitur in l. ſi Titio, 22. infra de pignor.

❡Dubitet porro hic aliquis, quare ex hoc & ſuperiore contractu diſpares 9
C oriātur actiones: cum ex reliquis obligationibus, vt empto, vendito, locato, cōducto, æqualis vtrinq; exiſtat actio. Id hac ex regula diiudicari poteſt. Quotieſcunq; par eſt vtriuſq; contrahentis in obligatione cōſtituenda ratio, toties vtrinq; par & æqualis naſcitur actio: quādo vero potior eſt alterutrius cauſa, in quem præcipuus contractus finis reſpiciat, & ad quem maxime totum negocium referatur, hoc
D caſu ſolet huic tanquā principali, præcipua & Directa dari actio, alteri vero Contraria: vt in commodato, pignore, mandato, negociis geſtis, depoſito, tutela. *§. action. quadam. Inſt. de act.* A quo enim depēdet Eſſe rei, vt inquit Bald. ad eundem etiam referri debet præcipua eius vis, modus & effectus. *Bald. in Rubr. C. de fid. inſtr. nu. 7.* Quidam volunt, quando vtriuſq; gratia contrahi-
E tur, tum utriq; directam actionem tribui: cum alterutrius, ei dari directam, cuius gratia contractum eſt, alteri vero contrariam. Id falſo dici hinc intelligi licet, quod in commodato ei, cuius gratia non contrahitur, directa detur: id quod & in depoſito vſuuenire poteſt, & mandato: qui contractus interdum eorum incuntur cauſa, quibus
F contrariæ duntaxat actiones competunt. Quid? quod pignus vtriuſq; gratia contrahatur: *d. §. fin. Inſt. quib. mod. re cont.* in quo tamen diſpares eſſe actiones, & directam debitori competere diximus, cuius tamen ad vtilitatem potiſſi-

Digitized by Google

potiſſimum pignus non conſtituitur. Quid? quod mandatum, depoſitū vtriuſq; reſpectu aliquando contrahuntur. Prior itaq; regula verior eſt. Nam in præſenti materia debitori datur Directa pignoraticia actio, licet creditoris gratia pignus præcipue contrahatur. In hac enim obligatione, qua creditor ad reſtituendam debitori rem debito exoluto tenetur, & ex qua exiſtit hæc actio, præcipua eſt debitoris perſona, & ad eum obligatio principaliter, tanquam dominum rei cuius etiam eſt periculum, ſpectat, *l. pignus. 8. C. de pig. act.*

DIGEST. LIB. XIV.

DE EXERCITORIA ACTIONE.

Tit. I. C. 4. 25.

1 *Continuatio.*
2 *Ratio & cauſa actionis exercitoriæ.*
3 *Quis dicatur magiſter nauis.*
4 *Quis exercitor.*
5 *Cui, aduerſus quos, ad quid detur hæc actio: & quid ſit per auerſionem conducere.*
6 *Quomodo cōſulatur domino aduerſus contrahentes cum magiſtro nauis.*
7 *Exercitoriam non dari ex contractu nautarum.*

1 HActenus † expoſitū eſt, quemadmodum iiſqui bus res creditæ ſunt, ex ſuo contractu conueniri poſſint. Sed quia ſæpenumero etiam per alias perſonas negocia geruntur, vſuq; venit interdum vt cum alio cōtrahamus, alii vero credamus: conſequenter nunc videndum eſt, quibus actionibus aduerſus quos agi poſſit, quādo perſonæ quæ ex aliis pendent, alienaq; fide nituntur, in cōtrahendo interuenerūt. Nam eiuſmodi perſonas in negociis terra marique gerendis verſari, vita quotidiana oſtendit, dum homines periculorū metu, vel laborum tædio, ſibi alios ſub-
2 ſtituunt, quibus cum ſuo nomine contrahatur. Ac de † maritimis quidem negociis actio prodita eſt Exercitoria, quam Prætor vectorum gratia propoſuit. *l. ſi tam. 5. § 1. hoc tit. Paul lib. 2. tit. 6.* Nam cum interdum ignari cuius ſint conditionis, vel quales, cum magiſtris nauis propter nauigandi neceſſitatem contrahamus: æquum fuit, eum qui magiſtrū nauis præpoſuit, teneri, quaſi eius fidem qui cū ignoto fortè nauta contrahit, potiſſimum ſequatur. *l. 1. in prin. hoc tit. l ſi inſtiterem. 29. ſi cert. pet.*
A Quod contra ſubtilitatem Iuris ciuilis à Prætore inductum eſt. Eo namq; iure alter alteri actionem aut obligationē non acquirit, ſed quæcunq; gerimus, ex noſtra perſona initium obligationis capiant oportet. *l. quæcunq. 11. de act.* Verum cum arbitraretur Prætor, eum
B cuius reſpectu potiſſimum eſſet contractum, merito conueniendum: *l. 1. §. idem Pomponius. 10 depoſiti.* viſum illi fuit faciendum, vt vectores, qui cum magiſtro nauis quid egiſſent, ſecuti exercitoris fidem, aduerſus hunc ſuo Edicto adiuuaret.

¶ Magiſtrum autem nauis accipere debemus eum, cui totius nauis ancho 3
ra, id eſt, gubernatio mandata eſt, vel
C ab ipſo exercitore, vel à primo nauis magiſtro. *l. 1. §. magiſtrum. 1. & 3. hoc tit.* Imponuntur autem magiſtri, vel locandis nauibus, vel ad merces emendas vendēdaſue, aut vectoribus conducendis, armamentiſue emendis. *d. l. 1. §. 1. verſ. magiſt.*

¶ Exercitorem autẽ eum dicimus, ad quem obuentiones & reditus omnes perueniunt:ſiue is dominus nauis ſit ſiue à domino per Auerſionem (id eſt,non ad numerum certarũ amphorarum,ſic enim omnes reditus ad eum non peruenirent:ſed integram nauim *ἐν ὁμάδι* & in vniuerſum ſuo periculo vna mercede conduxerit, Auerſo in ſe à locatore omni periculo, lucro & dã- (A) no *l. ſi §. fin. inf. t 1. l. opus quod. 36. inf. loc. l. 4. §. vl. l. ſi quis vina. 4. § ſi auerſio. de peri. & com. rei vend. l. quod ſæpe* 35. §. *in his. de contrah. empt. vide Bar. lib.* 53. *Cuiac. Inſt. de empt. in fin lib. obſer.* 8. c. 15. *Genua. lib. lec* 2. *cap.* 14)conduxit, vel ad tempus,vel in perpetuum *l. 1. § exercitorem. 7 h t.* Parui autem refert, qui exercet,maſculus ſit an mulier, paterfamilias an filiusfamilias, an etiam ſeruus. Pupillus autem ſi nauim exerceat, tutoris exigemus authoritatem *d. § exercitorem.*

6 ¶ Inhunc igitur exercitorem datur actio, ſi quid cum magiſtro nauis contractum ſit: in eam tamen rem, cui præpoſitus eſt, *l. 1. §. non autem. 5. l. fin. hoc tit.* (præpoſitio enim legem dat contrahentibus: extra quam ſi contrahant, æquum eſt exercitorem non teneri: *d. l 1. §. idem.*) idque propter vtilitatem nauigantium, ne facile decipiantur: *d. l. 1 §. magiſtrum. cum ſeqq.* & quidem datur in ſolidũ,adeo vt ſi plures nauim exerceant, cum quolibet eorum in ſolidũ agi poſſit,ne in plures aduerſarios diſtringatur qui cum vno contraxit. *d. l. 1. §. fin. cum l. ſeq.* Hoc autem ſolidum rei perſecutionem continet. Vnde & perpetuo & hæredibus, inque hæredes hæc actio datur. *l. ſi tamen. 4. §. fin. hoc tit.* Eſt tamen nobis electio, vtrum exercitorem an magiſtrum nauis conuenire velimus. Nam vt exercitor Prætoria, ita magiſter ex ſuo contractu Directa ciuili tenetur. *l. 1. § eſt autem. hoc tit.* Si tamen ab altero exactum erit,cum altero agi non poterit, cum ſit actio rei perſecutoria, vnaque ſolutione omnis tollatur obligatio. *l. 1. §. pen. hoc tit.*

6 ¶ Sed econtrario exercenti nauim, aduerſus eos qui cum magiſtro contraxerunt, actionem Prætor non pollicetur: quia non eodem auxilio indiget, cum Ciuilibus actionibus, aut ex Locato,ſi merces interuenit, aut Mandati,ſi non interuenit, *l. 1. in fin. mandati.* aduerſus magiſtrum agere poſſit. Solent tamẽ Præfecti vrbis ad quos cura annonæ pertinet, *l. 1. §. ſi. ſup. de off. præf. vrbi.* poteſtasq; iuriſdictionis Prætoriæ ſub Auguſtis deuoluta eſt, *l 3. C. de off. præf. vrb.* & in prouinciis præſides, (B) propter miniſterium annonæ, quæ potiſſimum mari aduehitur, quo plures in promptu ſint exercitores, eos extra ordinem, ex contractu magiſtrorum, aduerſus contrahentes iuuare, ſi forte magiſter ſoluendo non ſit. *d. l. 1. §. eſt autem. 8.* idq; ad exemplum inſtitoriæ. *l. 1. in fin. inf. de inſtitor. act.*

¶ Et hæc quidem ita ſe habent, ſi quando cum magiſtro nauis contractũ eſt; quod ſi cum aliquo nautarum cõtrahatur, non competit actio in exer- (C) citorem. Etſi enim ex delicto cuiuſuis eorum qui nauis nauigandæ cauſa in naui ſunt, conueniatur exercitor: *l. 1. §. 1. l fin. in fin. ſup. nautæ, caup. ſtabul.* alia tamen eſt contrahendi cauſa, alia delinquendi. Siquidem qui magiſtrũ præponit locandis nauibus, vel emendis mercibus, contrahi cum eo permittit. (D) Qui vero nautas quaſi inſtrumẽta nauis adhibet, non contrahendi cum eis poteſtatẽ facere videtur, ſed culpa & dolo carere eos curare debet: *d. l. 1. § magiſtrum. h. t.* culpæ ſuæ imputaturus, ſi minus idoneos, quaſi vitioſa inſtrumẽta adhibuerit, *d. l fin. in fin. ſup. nau. caup.* 7

DE LEGE RHODIA, DE IACTU. Tit. II.

(E)

1 *Origo & diſpoſitio L. Rhodiæ.*

2 *Exemplum cõtributionis: & quæ in contributionem veniant.*

3 *Qua actione ad contribuendum agatur.*

4 *Ratio ineundæ contributionis: & quemodo res æſtimentur.*

5 *Quando ceſſet contributio.*

(F)

AD maritimam + negociationem pertinet & lex Rhodia, de iactu, quæ 1

quæ à potentib olim in mari Rhodijs (quorum diſciplinam naualem ad ſuã vſque ætatem duraſſe teſtatur Cicero pro L. Manil.) introducta primum, obſeruataq; propter ſummam æquitatẽ ab omnibus nauigãtibus, vſurpari deinceps pro lege maris cœpit, lexque Rhodiorum nautica appellatur. *l. prin. hoc tit.* Qua quidem lege cauetur, vt ſi leuandæ nauis gratia iactus mercium factus ſit, omnium contributione ſarciatur, quod pro omnibus datum iactumq; eſt. *l. 1. h. t.* Aequiſſimum enim eſt, commune detrimentum fieri eorum qui propter amiſſas aliorum res, conſecuti ſunt vt merces ſuas haberẽt ſaluas. *l. 2. in princ. verſ. æquiſſimum. h. tit.*

2 Quod † quo fiat dilucidius, exemplo declaremus. Cum in eandem nauim varia mercium genera cõplures mercatores coegiſſent, prætereaq; multi vectores, ſerui & liberi, nauigarent in ea, tempeſtate graui coorta, neceſſario iactura facta erat. Quæſita deinde ſunt hæc, an omnes iacturam præſtare oporteat: & ſi qui tales merces impoſuiſſent, quibus nauis nõ oneraretur, veluti gemmas aut margaritas: & quæ portio præſtanda eſſet, & an etiam pro liberis capitibus dari oporteat: & qua actione ea res expediri poſſit. Placuit ex interpretatione legis Rhodiæ, omnes quorum quid interfuiſſet merciũ cauſa ſeruatarum iacturam fieri, conferre oportere, quia id tributũ ex lege ob res ſeruatas deberent. Itaq; dominum etiam nauis pro portione, quòd nauim habeat ſaluam, obligatum eſſe. Nam & econtrario, ſi quid ipſe nauis leuandæ cauſa abijciat, vt trabem, &c. contributio locum habet. *l. amiſſæ. §. in fin. hoc tit.* Agitatum etiam eſt, an veſtimentorum cuiuſq; & annulorum æſtimationem fieri oporteat. Et omniũ viſum eſt, niſi ſi qua conſumendi cauſa impoſita forẽt, quo in numero ſunt cibaria. Nec enim hæc vnius, ſed omniũ gratia imponi videntur: eo magis, quod ſi quãdo ea deficiant, quod quiſque habet, in commune conferre debeat. *l. 2. §. cum in eandem. 2. h. t.* Corporũ autem ſeruorũ fit æſtimatio: non etiã liberorum. nam ne poteſt quidem. *l. 4. h. ... 13. ſup. ad legem Aqu. l. ...*

A ¶ Ex conducto igitur (nam in hanc Actionem bonæ fidei venit. Quicquid ex bono & æquo venire oportet) dominĩ rerum amiſſarum cum nauta, id eſt, magiſtro agent, vt cæterorum merces retineat, donec portionem damni præſtent: magiſter deinde cum reliquis, quorum merces ſaluæ ſunt. Et quidẽ etiam ſi merces nõ retineat: agere tamen poteſt ad contributionem. Quid

B enim ſi vectores ſint, qui cum nullas ſarcinas maiores habeant, annulorũ tantum veſtimentorumve nomine cõtribuere debeant. *l. 2. in prin. h. t.*

¶ Portio autem pro æſtimatione ac precio rerum quæ ſaluæ, quæq; amiſſæ ſunt, præſtari ſolet: nec ad rem pertinet, ſi ex quæ amiſſæ ſunt, pluris ve-

C nire poterant: quoniam detrimẽti, nõ lucri ſit præſtatio. *d. l. 2. §. ſi nauis. 4. verſ. portio.* Sed in his rebus, quarum nomine conferendum eſt, æſtimatio debet haberi, non quanti emptæ ſint, ſed quanti venire poſſint. *d. §. ſi nauis verſ. ſed in his* ac pretio rerum præſente, ne nimium grauentur cõtributores. Quid enim ſi aſpergine deteriores factæ ſint, annõ iniquum eſſet, & hoc dam-

D no & collationis onere quaſi reb. integris dominum onerari. *l. 4. § fin. h. tit.* Contributionis autem ita ſubducere rationem poſſumus: Finge me & te ſingulos habuiſſe in naui merces; quæ valerẽt centum: Titium vero, quæ ducẽta Titius coorta tempeſtate, ſuas proiecit, qua exoneratione noſtræ ſeruatæ ſunt. Apparet damnum ducentorum factum, & Titium tantundẽ habuiſſe in naui quantũ nos duos. Tantundem igitur damni ſuſtinebit, nem-

E pe centum: nos illi ſinguli quinquaginta contribuemus. Pone contra. Titius quæ proiecit valuiſſe quinquaginta, nos habere ſingulos ſaluas res in naui ad valorem centũ. In collatione duplum præſtare nos oportere æquitas oſtendit. Conferemus igitur quiſq; viginti. Titius decẽ ſuſtinebit. Eodem modo facile in ſimilibus iniri poteſt contributionis ratio.

¶ Sed hæc tum demum locũ habet,

F cum ſeruandæ nauis cauſa iactum eſt: id eſt, vbi iactus naue ſalua in tributũ venit. *l. 4. in prin. & §. 1. hoc tit.* Nam hu-

Digitized by Google

A ius æquitatem tunc admitti placuit,
cum iactus remedio, cæteris in cõmu-
ni periculo, ſalua naui, conſultum eſt.
d.l.amiſſa. hoc tit. Quod ſi ante iactum
vel in ipſo iactu naufragiũ fiat, quod
quiſq; ex eo ſeruare poteſt, ſibi ſeruat
tanquam ex incendio, nec amiſſæ na-
uis merciumve damnum collationis
conſortio ſarcitur. *l. cum depreſſa. 7. l.a-
miſſa.5 l.4. hoc tit.* Quocirca etiamſi ia-
B ctu nauis leuata, poſtea tamen tempe-
ſtate pereat, nihil contribuendum eſt,
niſi merces perditæ extrahãtur. Con-
tributio enim iniri, niſi ſaluis rebus,
nõ poteſt: quibus perditis, perinde ab
obligatione iactus liberantur vecto-
res, atque debitores interitu ſpeciei.
l.ſi ex legati cauſa. 23. de verb. oblig. Quid
autem ſi antennæ armamentave nauis
deuſta aut corrupta ſint, aliaq; parare
C magiſter nauis cogatur? nihil vtiquę
contribui debet, cum hic ſumptus in-
ſtruendæ nauis magis quam ſeruan-
darum mercium cauſa fiat: vt nec fa-
bro, cui locatum opus eſt, ſi malleum
fregerit: neque aurigæ, cuius currus
conductus eſt, ſi equum currumve
ruperit, quippiam eo nomine debe-
tur. *l.nauis.6.hoc tit.* Illud vltimo notan-
D dum, res iactas domini manere, nec
fieri apprehendentis, quia pro dereli-
cto non habentur. *d. l. 2. §. fin. l.qui le-
uanda.8 hoc tit. vide quæ dixi Inſtit. de rer.
diuiſ. §. pen.* Vnde ſi quæ res iactę appa-
ruerint, reſtituentur domino, & col-
latio exonerabitur. *d. l. 2. in fin. verſ.
ſi res.*

DE INSTITORIA actione. Titul. III.

E C. 4 25.

1 *Quis ſit inſtitor.*
2 *Quæ actio, contra quos ex contra-
ctu inſtitorum detur.*
3 *Ex quibus cõtractibus, & quan-
do detur.*
4 *Quamdiu dominus obligatus ſit
F ex contractu inſtitoris.*
5 *Quaſi inſtitoria actio.*
6 *An cum inſtitore agi poſſit.*
7 *An domino, & quomodo ſuc-
curratur.*
8 *Perpetuas eſſe has actiones & di-
rectas.*

TErreſtres † negociationes per In- 1
ſtitores exerceri ſolẽt, quos nunc
Factores vocãt. Inſtitor autem appel-
latus eſt ex eo, quod negotio gerendo
inſtet: *l.3. hoc tit.* eſtque is, qui tabernæ
locove ad emendum vendendumve
quive ſine loco ad eundem actum
præponitur. *l.inſtitor. 18. h. tit.* Taberna
à tabulis, ſicuti Officina ab officio di-
cta eſt. Proprie tamen inſtitorem eum
dici putant, qui non ad certum genus
negociationis, aut ad certum locum,
ſed vniuerſaliter negociationi quæ-
ſtuariæ præponitur. *Bar. Iaſ. & Dec. in l.
ſi inſtitorem. 29. ff. ſi cert. petat. optime
Bald. in l. mandatum. nu 3. mand. gl. in l.
Iulianus 14 § ſi procuratorem. ad verb. vtil.
inf. de act. empt.* Nec vero mutat cauſam
actionis, locus vendendi emendive: *l.
4 h.t.* neque qui domi merces vendit,
vt vxor, miniſter, propterea inſtitor
perhibendus eſt. *Caſtrenſ. in l.1. §. eſt au-
tem. hoc tit. Fab. in § 1. Inſt. quod cum eo qui
in al. pot.*

¶ Ex inſtitorum contractibus, puta 2
emptione, venditione, permutatione,
mutuo, dantur actiones empti, vendi-
ti, præſcriptis verbis, certi cõdictionis,
&c. quæ vocantur Inſtitoriæ, quod ex
inſtitorum contractu non directo &
Iure ciuili (quo iure conueniri nequit
perſonali actione qui ſe non obliga-
uit, *§ 1. Inſt. de actio.*) ſed ex Edicto Præ-
toris in præponentem, qui cum non
eſt contractum, competant: *l. ſi quis
mancipium. 17. in prin. hoc t. vide Paul. lib.
3. tit. 8.* & quidem in Solidum, *l. 5. in
prin. hoc tit.* etiamſi ſint plures qui præ-
poſuerint. *l. habebat. 13. §. fin. cum l. ſeq.*
quia æquum Prætori viſum eſt, ſicuti
commoda ſentimus ex contractu inſti-
torum, ita etiam obligari nos ex ipſo-
rum contractibus, & conueniri *l. 1. in
prin. h. tit.* etiamſi in rem verſum eſſe
noſtram nihil probetur *l. 1. l. ſup. de ex-
erc. act. D[illegible] 27. ſup. ſi cer. pet. Ti-
raq. in prin. l. [illegible] 13.* Nec enim
contrahentes decipi debent, *l. ſed ſi pu-
pillus. 13. § [illegible] l. [illegible] 3. hoc tit.* qui fidẽ
præponentis ſequi videntur. *l. fin inſ.
pro*

Digitized by Google

pro. à 10. l. ſi inſtitorem. ſup. ſi cert. pet.

3 ¶ Non tamen omne quod cum inſtitore geritur, obligat eum qui præpoſuit ſed ita ſi eius rei gratia cui præpoſitus fuerat contractum eſt *l. cuicunque 5 §. non tamen. 4. l. pen. §. fin. h. t. l. 3. C. eo t.* Conditio enim præpoſitionis ſeruanda eſt, *d. l. ſed ſi pupillus. 11. §. conditio. 3. h. t.* quæ certam legem dat contrahentib. *l. 1. §. igitur. ſup. de exercit. actio.* Vnde ſi cõtractum ſit cum eo, de quo palàm proſcriptum eſt ne contrahatur, aut extra formam præſcriptionis: vt ſi præpoſitus vẽditioni duntaxat mutuo acceperit, dominus cõueniri non poteſt, *d. l. ſed ſi pupillus. 11. §. de quo palàm. 1. d. l. 5. §. non tamen. d. l. habebat. l. ſi cum villico. 16 l. pen §. fin. h. t.* & exceptionem habet aduerſus agentem. *l. ſi quis mancipiu. 17. § fin. hoc tit.*

4 ¶ Tamdiu autem tenetur dominus, quoad præpoſitio durat, quæ morte domini non finitur vt cætera mandata: *§. rectè quoq; Inſt. de mandato. l. inter cauſas. 26. in prin. ... mandati.* ſed propter vtilitatem promiſcui vſus, & periculi cauſa, vt inquit I. C *l. pen. §. dominus. h. t.* durat in hæredem, etiam pupillum, donec inſtitorum mandatum expreſsè reuocetur. *l. ſi quis. 17. §. 1. h. t.*

5 ¶ Datur autem ad ſimilitudinem inſtitoriæ, Vtilis interdum actio, *l. & ideo. 12. l. habebat. 13 in prin. l. in eum. 19. h. t. l. pen. C. eo.* & Quaſi actio inſtitoria, cum ex contractu delictove quaſi inſtitoris agitur. *l. cuicunque. 5. §. item ait h. t. Bald. in l mandatum. 15. num. 3. C. mand.* Porrò vniuerſaliter Quaſi inſtitor rectè dici poteſt, qui non ad negociandum, ſed vni alicui negocio, aut certo facto præpoſitus eſt. *d. l. in eum. vbi not d l. 5. §. idem ait. & in l. Iulianus 14. §. ſi procurator. verb. vtili. ff. de act. empt. Bald. in d. l. manda tum. num. 3. & 4 Bartol. Iaſo. & Dd. in l. ſi inſtitorem 29. ff. ſi cert. petat. Vide Innoc. & præcipue Imol. in princ. & num. 21. 22. in c. pen. extr. de fideiuſſ.*

6 ¶ Quamuis autem ita cum præponente agi poſſit, tamen & inſtitorem rectè quoq; conueniri volunt *Dd Caſt. in l. 1. § e[illegible] ... orem 7. num. 4 de exercit. act. Iaſ in l. ſi inſtitorem 29. num. 2. ff ſi cert. petat. ... l. ſi quis ... C. quod cum eo qui in alie. poteſt.* durante videlicet præpoſitione: *l. fin. vbi not. b. t. Dd in l. 1. §. eſt autem. ſup. de exercit. act.* quemadmodum & cum magiſtro nauis agi poteſt *d. l. 1. §. eſt autem.*

¶ Domino autem qui præpoſuit, aduerſus contrahentes cum inſtitore, nulla prodita eſt iure prætoria actio, *l. 1. h. t.* idq; ad exemplum exercitoris: *l. 1. ſup. de exercit. act. in prin.* quia ſecurus eſt remediis legitimis, quib. inſtitorẽ conuenire poteſt, aut acquiſitis ſibi actionib. ſi inſtitor in eius ſit poteſtate, aut ceſſis, *d. l. 1. h. t.* vt extraordinariis non habeat opus. Plane ſi aliter rem ſeruare nequeat, Marcellus ait, dandã actionem ei qui inſtitorem præpoſuit, in eos qui cum illo contraxerunt. *d. l. 1. in fin. & l. 2. h. tit. vide de hoc conſil. 153.* Tum autem ſeruare nequit, cum inſtitor cedere actiones nõ poteſt, vel quia abſens, vel latitans, vel mortuus ſine hærede ſit. Hoc enim caſu neceſſitas nos eo perducit, vt præponenti Vtiles actiones, perinde atq; ſi ipſe contraxiſſet, concedamus: *l. penult. §. vlt. C. ad Trebell. l. Iulianus. 13. § ſi procurat. 21. de actio. empti,* alioqui etſi ſoluendo non ſit inſtitor, tamen ſi cedere poteſt actiones, ſicuti debet, quib. dominus rectè experiatur, minimè intelligitur rem ſeruare non potuiſſe. *l. 3. §. fi. verſ. & ſane. inf. tit. 1. l. ſi quis alicui 27. §. fin. inf. mãd.* 7

¶ Nouiſſimè autem ſciendum eſt, haſce actiones eſſe Perpetuas, & dari Hæredibus, atque In hæredes: *l. nouiſſime. 13. h. t.* ſunt enim rei perſecutoriæ, illæque ipſæ, quæ ex contractibus directo dantur, puta ex mutuo, empto, conducto, permutatione, &c. vocantur tamen Exercitoriæ, Inſtitoriæ, de Peculio, & aliæ aliter, propter nouam à Prætore qualitatem iis attributam. 8

DE TRIBVTORIA actione. Tit. IIII.

1 *Quare vocetur hæc actio tributoria, & quid in eam veniat.*

2 *Cui, de quibus rebus, aduerſus quos detur.*

3 *Edictum prætoris.*

Eſt cum non alieno nomine tertiæ ... negociationes exercentur, 1

Digitized by Google

9 ❧ Huius edicti ſententia hæc eſt. Filiusfamilias qui in poteſtate conſtitutus contrahit, recte contrahit & obligatur ſuo nomine: *l. filius famil. 39. de act. l. tam ex contractibus. 57. de iud.* ideóque etiam poſt emancipationem aut alio modo poteſtatem ſolutam, obligatus manet & conueniri poteſt ex Edicto. *l. 2. ſi. de cap. dimi.* Sed tamẽ ſi poſt contractum emancipetur, aut exhæredatus fuerit, vel abſtinuerit hæreditate paterna, æquum viſum eſt, eum non in ſolidum conueniri ex ea obligatione, cuius vtilitas alteri, nempe patri, eſſet acquiſita, ſed ſolum in id quod facere poſſit, vt hoc temperamento adhibito & creditores ſuum conſequantur, *l. 1. h. t.* & non nimis grauetur eo contractu filius, vnde nullum emolumentum percepit. Nam cur hoc ei denegetur, cum ſi adhuc viuo patre, cuius in poteſtate eſſet, condẽnatus fuiſſet, in emancipatũ vel exhæredatum poſtea iudicati actio in quantum facere poſſet, tantummodo daretur? *l. 5. in prin. h. t.* Dico, Exhæredatum: nam ſi hæres ſit, aut bonorum poſſeſſor, vice hęredis in ſolidum conuenitur, *d. l. 5. §. 1. l. pen. h. t.* ſaltem quod ad quantitatem paternorum bonorum, quæ hæreditario iure accipiuntur, pertinet. Hoc autem Edicto ſoli filio ſuccurritur, nõ eius hæredi: *l. 4. §. ſoli. hoc tit.* quia beneficium eorum, qui in quantum facere poſſunt, conueniuntur perſonale eſt. *l. ſciendum. 25. de re iud.* In quantum autem facere poſſunt, intelligimus hic, nõ deducto ære alieno, niſi priuilegiatorum creditorum, & eorum qui poſt emancipationẽ contraxerunt, *l. 3. h. t.* ſed deducto ne egeat. *l. in condemnatione. 173. de reg. iur.* Quod beneficium ad euitandam carceris moleſtiam, bonorumve ceſſionem, quam alioqui etiam filiifamilias facere coguntur. *l. cum & filiifam. l. C. qui bon. cedere poſſunt.* prodeſt. *l. 1. vbi Bald. Sal. C. qui bon. ced. poſſ.*

DE SENATVSCONSVLTO Macedoniano. Tit. VI. C. 4. 28.

1 *Origo S.C.*
A 2 *Verba S.C.*
3 *Ratio.*
4 *Quibus S. C. denegetur actio ex mutuo.*
5 *Quis filiusfam. S.C intelligatur.*
6 *In mutuo duntaxat S. C. locum habere.*
7 *Ad quos beneficium S. C. porrigatur.*
B 8 *Quibus caſibus ceſſet S.C.*
9 *Actionem denegari S. C. effectu tantum, videlicet oppoſita perpetua exceptione.*

SEd † quod dictũ eſt, filiosfamilias ex contractu ſuo poſſe conueniri, interdum non obtinet, propter ſenatusconſultum Macedonianum, quod temporibus Veſpaſiani factum creditur: *Suet. in Veſp. cap. 11.* quamuis etiam ante apud Romanos, *Plaut. in Pſeud. vide Paul. lib. 2. tit. 10.* ex lege Solonis eius ſententia in vſu fuiſſe videtur. 1 Verba S.C. hæc ſunt: † Cum inter cæteras ſceleris cauſas Macedo, quas illi natura adminiſtrabat, etiam æs alienum adhibuiſſet, & ſæpe materiam peccandi malis moribus præſtaret, qui pecuniã, ne quid amplius diceretur, incertis nominibus crederet: (id eſt, aſcripto ſolum nomine debitoris in Calendario, neque expreſſa cauſa in quã mutuum datum eſſet, vt hic nihil amplius dici ſcirive poſſit, quam in rem pecunia eſſet mutuo data) placere, ne cui qui filiofamilias mutuam pecuniam dediſſet, etiam poſt mortem parentis eius, cuius in poteſtate fuiſſet, actio petitioque daretur: vt ſcirent qui peſſimo exemplo fœnerarent, nullius poſſe filiifamilias bonum nomen expectata patris morte fieri. *l. 1. h. t.* 2

❧ Huic S.C cauſam dedit, vt ſolent ex malis moribus bonæ oriri leges, improbus fœnerator Macedo (vnde & Macedonianũ appellatum) qui flagitioſe adoleſcentib. filiisfam. pecuniã ad quemuis luxum, incertis nominib. credebat: ſic vt tandem ære alieno obruti in quoduis flagitium, ac mortis etiam paternæ cogitationem impellerentur, qui hæreditatem ipſi egentes creditoribus concedere poſſent. § pen. 3

Inſtit. quod cum eo qui in al. pot. Cui malo
ſalutare remedium hoc S. C. iunctum
eſt. Melius eſt enim coarctari iuueni-
les calores, ne cupidini dediti, triſtem
ſentiant exitum, qui eos poſt diſper-
ſum expectat patrimoniũ. *l. fin. §. ipſis in. verſ. melius. C. de bon. quæ lib.*

4 ¶ Qui igitur mutuam dat filiofam. pecuniam, is ne poſt mortem quidem
patris illum conuenire poteſt, propter
B hoc S.C. cuius verba breuiter explicã
do percurramus. PLACERE NE CVI:
non ſolum ei qui mutuam pecuniam
dediſſet, ſed & ſucceſſorib. eius & ſo-
ciis deneganda eſt actio: *l. item. 7. §. non ſolum. 4. hoc tit.* neq; intereſt, priuatus
an ciuitas crediderit, *l. nihil intereſt. 15. hoc t.* dummodo creditor ſciat aut ſci
re poſſit, *l. qui cum alio. 19. de reg. iur.* fili-
umfam. eſſe cui credebat *l. pen. hoc tit.*
C Nam ſi iuſta ſimplicitate deceptus ſit,
vt quia is ſe patremfamilias affirma-
uit vel ſimulauit *l. 1. C. eo. l. 3. h. t.* aut ęta
tis beneficio excuſetur, vt ſi minori
minor mutuo det, ceſſat S.C. *l. 5. hoc tit. l. 1. 2. C. eo. l. verum. 11. §. fin. de min.* Addi-
5 tur † FILIOFAM vtriuſque videlicet
ſexus, *l. ſed ſi 9. §. hoc S. C. h. t.* cuiuſuis et-
iam dignitatis: *l. 1. §. fin. h. t.* niſi forte
6 Caſtrenſe peculium habeat, in quo †
D S.C. ceſſat, vſq; ad quantitatem pecu-
lii: cum in eo filiifamilias vice patrum-
familias fungantur. *l. 1. §. fin. l. 2. hoc tit.*
Sequitur, MVTVAM PECVNIAM
DEDISSET. Is igitur ſolus S. C. offen-
dit, qui mutuam pecuniam filio dedit,
non qui alias cõtraxit, puta vendidit,
permutauit, &c. Pecuniæ datio enim,
quæ inſtrumentum eſt ad omnem lu-
E xum & nequitiam idoneum, ac vere
(vt dicit) irritamentum malorum, per-
nicioſa parentib. viſa eſt: *l. 3. §. is autem. h. t.* ne ære alieno obruti filij, in eorum
quid necem machinarentur, & ante
diem patrios in annos inquirerent.
Quod non adeo timendum eſt in cæ-
teris contractibus, quibus res cõmu-
tantur, nec altera pars exhauritur: qa
etiam quæſtui ac lucro iſtiuſmodi per-
F mutationes filio eſſe poſſunt. Et ideo
ſi vel creditum abij filiofam. ex cauſa
tamen emptionis, vel alio cõtractu, &
ſtipulatus ſum, licet cœperit eſſe mu-
tua pecunia, tamen quia pecuniæ nu-
A meratio ex mutuo non concurrit, ceſ-
ſat S.C. *d. l. 3. §. is autem.* Origo enim po-
tius obligationis, quam titulus actio-
nis conſiderandus eſt *l. 3. C. eod.* Quod
ita demũ erit verum, ſi non fraus S. C.
ſit cogitata, & qui credere non potuit,
magis ei vendidit, vt ille rei precium
haberet in mutui vicem. *d. l. 3. § pe.* Pro-
uide enim cautũ eſt, ne mens S. C. cir-
cũſcribi poſſet. Vnde quãuis verba ad
B numeratam pecuniam ſolum referan-
tur, tamen ſi fraus quæſita ſit, puta fru-
mento, vino mutuo dato, aut aliis reb.
venditis, vt his deinceps diſtractis vte-
retur pecunia, ſubueniendũ eſt. *d. l. ite. 7 §. mutui. 2 h. t.* Eadem ratione licet fi-
liusfam. ex ſpõſione teneatur, *d. l. item 7. in prin.* tamen ſi color quæſitus ſit, vt
filiusfam. qui pecuniam accepiſſet, fi-
deiuberet alio dato reo, fraus S. C. fa-
C cta noceret, & danda eſt exceptio tam fi-
liofam. quam reo: qui cum nõ accepe-
rit pecuniam, effectu fideiuſſor eſt *l. quæ mul. 8 § ſi cũ eſſem. inſr. ad Vellei anum.*
Fideiuſſori autem filiifamilias etiam 7
ſubuenitur: quod niſi fieret, cum is re-
greſſum contra mandatorem habeat,
facile liceret S. C. circumuenire. *l. ſed ſi paterfam 9. § non ſolum. 3. h. t.* Quin † & 8
patri ſubuenitur. *l. pen. C. eod. d. §. non ſo-*
D *lum.* & hæredi. *d. l. 7. §. quanquam. 7.* Si
tamen filiusfam. aut voluntate patris
contrahat, aut pater ratũ contractum
habeat, aut in eam rem pecuniã filius
accipiat, quæ patris onerib. incumbit,
vel in ſua poteſtate conſtitutus debitũ
agnoſcat, nouãdo aut ſoluendo, ceſſat
S.C *l. 2. 4. l. fi. C eo. d. l. 7. §. interdum. cum ſeqq. d. l. ſed ſi paterfam. l. ſi tantum. 12. cum*
E *ſimil. hoc t.* Vnde ſi filiofamilias ſtudio-
rum vel legationis cauſa alibi degenti
ad neceſſarios ſumptus, quos patris
pietas non recuſaret, pecunia creda-
tur, locum non habet S.C. quia in rem
patris verſa intelligitur. *l. 5. C eo.* Quod
verum eſt, ſi modum in mutuãdo non
exceſſit: id eſt, eam quãtitatem, quam
pater ſubminiſtrare ſolebat. ACTIO † 9
PETITIOQVE DARETVR, in fine
F eſt additum: quod accipiendum eſt de
effectu, *l. pen. C. eod.* Cum enim mutuo
contracta ſit obligatio, *l. quia natura ii, 10 l. creditorem. 18. hoc tit.* certum eſt ori-
ri iure actionem (poſita enim cauſa,
ponitur

ponitur effectus) ſed quæ exceptione S. C. elidatur. *d. l. 7. in prin.* & §. 1. *cum ſeq. l. tamen.* 11. *hoc tit. l. qui exceptionem.* 40. *ſup. de cond. indeb.* Quamobrem ius agendi habere creditor non videtur, qui perpetua exceptione remoueri poteſt. *l. nihil intereſt.* 112. *l. non videtur.* 13. *de reg. iur.* Ac veriſimile eſt, olim Prætores ex S. C. petitiones hoc nomine denegaſſe, quamuis ipſo iure ex obligatione extitiſſent. *l. licet.* 42. §. *ea. de procurat.*

DIGEST. LIB. XV.

DE PECVLIO. Tit. I.

Cap. 4. 26.

1 *Continuatio.*
2 *Tria huius edicti capita.*
3 *Quid ſit peculium, & vnde dictũ.*
4 *In quos, ad quid actio de peculio competat.*
5 *Verba edicti.*

1 ORDINARIVM † Prætor arbitratus eſt prius eos contractus exponere eorum qui alienæ poteſtati ſubiecti ſunt, qui in ſolidum tribuunt actionem: ſic deinde huc peruenire, vbi de peculio datur actio. *l. 1. hoc tit.* Omnia enim agit, vt qui contraxit cum eo qui in aliena poteſtate eſt, etiamſi deficiant ſuperiores actiones, nihilominus tamen in quantum ex æquo & bono res patitur, ſuum conſequatur. *l. 1. ſup. q. cum eo qui in al. poteſt.*

2 ¶ Eſt autem triplex hoc Edictum: aut enim de peculio, aut de In rem verſo, aut Quod iuſſu, hinc oritur actio.

3 Peculium † & pecunia, à pecoribus in quibus ſubſtantia veterũ omnis conſiſtebat, & quorum figura nummi ſignabantur, dicta ſunt. *Plutarch. in vit. Publ.* Pecunia maius patrimonium: peculium, puſillam pecuniam, ſiue puſillum patrimonium filiifam. vel ſerui ſignificat. *l. depoſiti. 5. in fi. h. t.* §. *actiones.* 10. *Inſtit. de actio.* Itaque modicum illud, quod ſerui frugalitate de demenſo comparcentes ſuo parabant, vel officio meruerant ſibi donari, permiſſuq; domini ſeparatum à rationibus dominicis habebant, peculium dicebatur. *l. peculium. 4. d. l. depoſiti. l. peculium.* 40.

A *hoc tit.* Eadem ratio eſt peculij in filiofamilias.
4 Ex † contractu igitur ſerui filiive, quibuſlibet actionibus inde deſcendentibus, dominus paterve de peculio conueniri poteſt, vt quatenus in peculio eſt, eatenus actori ſatisfiat: deducto tamen ſemper eo, quod ipſi qui conuenitur à filio aut ſeruo debetur: quia præueniſſe dominus paterve creditur. *l. ſed ſi 9.* §. *peculium. hoc titul.*
B Nec veriſimile eſt, dominum id concedere ſeruo, in peculio habere quod ſibi debetur: *d. l. ſed ſi. 9.* §. *præterea.* quo deducto, non licet illi per dolum & in fraudem creditorum adimere vel minuere peculium, *d.* §. *præterea.* quamuis ſine fraude poſſet. *d. l. peculium.* 40. *in fin.*
5 Verba edicti talia ſunt: QVOD †
« CVM EO, QVI IN ALTERIVS POTE
« STATE ESSET, NEGOCIVM GE
C « STVM ERIT, DE EO DVNTAXAT
« DE PECVLIO ADVERSVS EVM,
« CVIVS IN POTESTATE ESSE DI-
« CETVR: ET SI QVID DOLO MA
« LO EIVS IN CVIVS POTESTA-
« TE EST, FACTVM ERIT,
« QVO MINVS PECVLIVM
« ESSET, IVDICIVM
« DABO *l. 1.* §. *ver-*
D « *ba. 1. hoc*
« *tit.*

QVANDO DE PECVLIO actio annalis eſt. Tit. II.

ACtio de peculio, quandiu ſeruus vel filius in poteſtate eſt, tamdiu perpetuo durat: poſt mortem vero aut emancipationem filijſam. manumiſſionem vel alinationem ſerui, Annalis eſſe incipit. Cum enim ſoluta & extincta poteſtate extinguatur peculium, ſufficit ad exemplum cæterarum Prætoriarum actionum, ad annum deinceps vtilem obligationem produci.
» Prætor ait: POST MORTEM EIVS
» QVI IN ALTERIVS POTESTATE
» FVERIT, POSTEAVE QVAM IS
» EMANCIPATVS MANVMISSVS,
» ALIENATVS FVERIT DVN-
» TAXAT DE PECVLIO, ET SI QVID
» DOLO MALO EIVS IN CVIVS PO-
» TESTATE EST, FACTVM ERIT,
» QVO MINVS PECVLII ESSET, IN
» ANNO QVO PRIMVM DE EA RE EX
» PERIVNDI POTESTAS ERIT, IVDI-
» CIVM DABO. *l.1. in princip. hoc tit.*

DE IN REM VERSO. Tit. III. C.4.26.

1 *Continuatio.*
2 *Vtilitas huius actionis.*
3 *Perpetuam eſſe hanc actionem.*
4 *Quando dicatur in rem verſum.*

1 SI hi † qui in poteſtate aliena ſunt, nihil in peculio habent, vel habeant quidem, non in ſolidum tamen: tenentur qui eos habent in poteſtate, ſi in Rem eorum quod acceptum eſt, conuerſum ſit, quaſi cum ipſis potius contractum videatur, ad quos vtilitas contractus peruenit. Nec videtur fruſtra de In rem verſo actio promiſſa, quaſi ſufficeret de Peculio. Rectiſſimè
2 † enim Labeo dicit fieri poſſe, vt & In rem verſum ſit, & ceſſet de Peculio actio. Quid enim ſi dominus Peculium ademit ſine dolo malo? quid ſi morte ſerui extinctum eſt peculium, & annus vtilis præterijt? De in † in Rē ver-
3 ſo namque actio perpetua eſt (nec a-
A nim æquum eſt, quenquam vllo tempore cum alterius iactura locupletari) & locum habet, ſiue Peculium ademptum ſit ſine dolo malo, ſiue actio de Peculio anno finita ſit, *l.1. in prin. hoc titul.* In rem † autem domini ver- 4
ſum intelligitur, quicquid neceſſario vtiliterq; (nam voluptatis cauſa quod fit ſine mandato, in rem domini verſum nō videtur, quia nec procurator hoc imputat, *l.3. § ſed ſi mutua. 4. hoc titul.*)
B in rem eius impenderit ſeruus: veluti ſi mutuatus pecuniam creditoribus eius ſoluit, aut ædificia ruentia fulſit, aut familiæ frumentum emit. *§. præterea. verſ. in rem. Inſtit. quod cum eo qui in al. pot l.3. §.1. hoc tit.* Et regulariter dicimus: Toties de in rem verſo actionem eſſe, quoties procurator Mandati, vel qui negotium geſſit, Negociorum geſtorum haberet actionem, quo-
C tieſque aliquid ita conſumpſit ſeruus, vt aut meliorem rem dominus habuerit, aut non deteriorem, *d. l.3. §. proinde 3.* cuius rei probat o agenti incumbit. *§. cæterum. Inſtitut. quod cum eo qui in al. en. poteſt.*

QVOD IVSSV. Tit. IIII. C.4.26.

D SVperioribus actionibus locus eſt, cum vel mandato, vel ſine mandato, ignorante, ſcienteue eo, cuius eſt in poteſtate, ſeruus filiuſve familiâs contraxit. Ex tertia autem huius edicti parte oritur actio. Quod iuſſu, cùm mandatu patris dominive contractum eſt. quia enim quodammodo cum eo contrahitur qui iubet, *l.1. in princip. hoc*
E *tit. vide l. ſi dubitet. 10. § vltim. de fideiuſſor. Cuiac. obſerua. lib.5. cap. 26.* cuius fidē qui contrahit ſequi videtur. *§.1. Inſtitut. quod cum eo qui in al. en. poteſtat.* merito ex iuſſu domini vel patris in Solidum aduerſus eum iudicium datur. Iuſſus autem & ratihabitio comparatur, *d.l.1. §.2. verſ. ſi ratum habuerit.* vt & aliâs *l. ſemper qui non prohibet,*
F *60. de reg. iur. e ratihabitionem. eod. tit. in* 6.

DIGEST.

DIGEST. LIB. XVI.

AD S.C. VELLEIANVM.

Tit. I. C. 4. 24.

1 *Continuatio.*
2 *Ratio huius S.C.*
3 *Verba S.C.*
4 *Deceptis, non decipientibus mulieribus ſubueniri.*
5 *De quibus obligationibus S.C. loquatur.*
6 *Mulieribus in ſuo contractu non ſuccurri.*
7 *Quomodo adiuuetur mulier.*
8 *De actione reſtitutoria.*
9 *An mulier, & quãdo renunciare Velleiano poſſit.*

1 QVANDOQVIDEM † de contractibus ſervorum & filiorumfamilias dictum eſt: videamus nunc quemadmodum Mulieres, quæ & ipſæ more maiorum in manu patris, fratrum, viri ſunt, *Cato apud Liuium Deca. 4. lib. 4. vide infr. de curat.*
2 *fur* ex contractibus teneantur. Et † ſciendum eſt, mulierem ſuo nomine cõtrahentem efficaciter obligari: alieno vero nomine intercedẽtem eximi obligationi actione in priſtinum debitorem reſtituta. Quod ita Senatus cenſuit, ad opem mulieribus ferendam, quę per ſexus imbecillitatem, *l. 2. §. verba. h.t.* maritalibus atq; aliis blanditiis in fraudem, ſuſcipiendumq́; ſponſionis onus, illici facile poſſe videbantur. Nam ſpõdere initio leue videtur, vtpote cum ſolam voluntatem ſpõſio, nullam autem pecuniæ præſtationem requirat, vt non difficulter ad id, velut & ad bonorum oppignorationem, infirmus muliebris animus perduci poſſit: *vide infr. de fund. dot. & Inſt. quibus alien. §. l. c.* 1 ſed tandem, vt eſt in veteri prouerbio, Noxa præſto eſt. Si enim fideiuſſeris, cogita id tibi diſſoluendum eſſe, vt ſapiens *Eccleſiaſt. cap. 8.* monet. Mouit etiam Senatum, *vt dictum l. 2. §. verba 1. h. t.* quod ſicut moribus virilia officia ſunt adempta fœminis, propter imbecillitatem pudoremque ſexus: *l. 2. de reg. iur.* ita multo magis adimendum eis eſſe viſum eſt id officium, quod non modo virile eſſet, (eſt enim

A parum verecundię muliebri conſentaneum, alienas ſuſcipere defenſiones, *l. alienam. 18. C. de procur. §. pattitur Inſtit. de inter.*) & in quo non ſola opera, nuęndumq; miniſterium earum, ſed etiam periculum rei familiaris verſaretur. *l. 1. h. t. vide Paul. lib. 2. tit. 11. & ibi Cuiac.* Et primo quidem temporibus D. Augusti, mox deinde Claudij Edictis eorum interdictum fuit, ne fœminę pro viris
B ſuis intercederent. Poſtea factum eſt S.C. quo pleniſſime in quacunque interceſſione mulieribus ſubuentum eſt, cuius S.C. verba hæc ſunt.

¶ QVOD M. SILLANVS ET VEL- 3
LEIVS TVTOR COSS. VERBA FECERVNT DE OBLIGATIONIBVS FOEMINARVM, QVÆ PRO ALIIS REÆ FIERENT, QVID DE EA
C RE FIERI OPORTET, DE EA RE ITA CONSVLVERVNT, QVOD AD FIDEIVSSIONES ET MVTVI DATIONES PRO ALIIS, QVIBVS INTERCESSERINT FOEMINÆ, PERTINET, TAMETSI ANTE VIDETVR ITA IVS DICTVM ESSE, NE EO NOMINE AB HIS PETITIO, NEVE IN EAS ACTIO DETVR: CVM EAS VIRILIBVS OFFICIIS FVNGI, ET EIVS GENERIS
D OBLIGATIONIBVS OBSTRINGI NON SIT ÆQVVM: ARBITRARI SENATVM, RECTE ATQVE ORDINE FACTVROS: AD QVOS DE EA RE IN IVRE ADITVM ERIT SI DEDERINT OPERAM, VT IN EA RE SENATVS VOLVNTAS SERVETVR. *L. 2. h. tit.*

4 ¶ Mulieribus igitur hoc S.C. ſubuenit, deceptis tamen, non decipientib. *d. l. 2 verſ. ſed ita demum. l. ſi mulier. 23. hoc tit.* (nec enim dolo earũ ampliſſimus ordo opitulatur, *l. ſi decipienti. 30. hoc tit*) ac deinceps harum fideiuſſoribus, mãdatoribus, procuratoribus, & c. *l. ſi fideiuſſores. 6. h. t.* non modo quod regreſſum ſi exigantur, abuerſus mulierẽ habeant, ſed quia totã obligationem Senatus improbat. *l. ſi mulier 16. § fin. h. tit.*

5 Omnis † etiam contractus Senatuſcõſulto cõprehenditur, ſiue verbis, ſiue re, ſiue quocunq; modo interceſſerũt, alienam ſuo periculo ſuſcipientes debitionem. *l. 2. § fin. l. quãuis. 8 § ſi mulier. l. tutor. 19. h. tit.* veluti ſi altero pecuniam accipiente, ipſa ſe principaliter mulier obligarit. *l. vir vxori. 17. leg. Seia. 21. § fin. l. fin. § item ſi mulier. h. t.*

6 ¶ Quod ſi in rem vtilitatemq; ſuam ſeſe obliget vt ſi pro eo ſpondeat cui erat obnoxia, ceſſat Senatuſconſultũ, *l. aliquando. 13. l. ſi mulier 16. h. t.* Aut ſi ipſa ſibi contrahat, puta emat, permutet, mutuum accipiat, ignorante creditore eam alteri velle tradere, perinde locus non erit Senatuſconſulto. Senatus enim obligatæ mulieri ſuccurrere voluit non donanti: cum quia facilius ſe mulier obligat quam donat, *l. 4. 5. l. quamuis. 8. § 1. cum ſequent. h. t.* (eſt enim hic ſexus natura reſtrictus, & pecuniæ tenax, *l. ſi à ſponſo 16. C. de donat. ante nup. l. ſi ſtipulata. 33. § 1. de donat. int. virum & vxor.*) tum quod mulieri adultæ in cõtractibus quos ſuo nomine gerit, non vt minori ſuccurritur. *l. ſi mulier. 32. in prin. h. t.* Et præterea ſi aliter dicemus, nemo cum fœminis contrahet, quia ignorari poteſt quid acturæ ſint: *l. ſi mulier. 11. l. bona fide. 27. in pri. h. t.* ſecus ſi creditor ſciſſet eam intercedere, colorq; quæſitus eſſet obligationis. *l. imo tunc. 12. d. l. quamuis. 8. § ſi cum eſſem. h. t.* Quæcunque enim in fraudem Senatuſconſulti de interceſſionibus excogitata probari poſſunt, rata haberi non oportet. *l. quidam 29. § fin. l. fin. § penult. h. t.*

7 ¶ Ita adiuuatur autem mulier, vt ſi ex interceſſione conueniatur, excipere de Senatuſconſulto poſſit: ſin qd præſtiterit, ſoluerit, delegarit, Condicere *d. l. quamuis. § ſi mulier. 1. & § interdum. 3.* vna cum fructibus. *l. ſi mulier. 32. § 1. h. t.* Neq; enim hæc exceptio, quãuis omiſſa, condictionem Indebiti ſoluti impedit, cum ſit in fauorem mulierum introducta, *l. qui exceptionẽ. 40. ſup. de cond. ind.* & totam obligationẽ S.C. improbet. *l. ſi mulier. 16. in fin. h. t.* Sed ne defraudetur hac ratione creditor, actio in verum debitorem redditur. ſtatim atq; mulier alienam obligationẽ ſuſcepit etiam non expectata eius voluntate. *l. debitrix. 24. § 1. l. aliquãdo. 13 § fin. l. quidam. 29. h. t.*

8 Cum enim † S.C mulierem eximat, quocunque modo per interceſſionem eius verus debitor fuerit liberatus, ſiue nouatione, ſiue delegatione, priſtina cauſa reſtituitur: perindeque agi cum debitore reſtituta obligatione poteſt, atq; ſi nulla interceſſio interueniſſet. Etſi n. ordo hunc ſexum tuetur, tamen nõ impedit quo minus creditor ius ſuũ à vero debitore conſequatur, *d. l. quamuis. § quoties. 5. & § fin. l. ſi mulier. 14. h. t.* Impetrabit igitur is à Prætore actionem quam vocat Reſtitutoriam, ne inanem habeat obligationem: *d. l. quamuis. § 6. verſ. Marcellus.* ſic enim ſuccurrendum eſt fœminis, vt ne tamen alius iniuſto incommoda afficiatur. Atque hæc quidem actio Reſtitutoria, vtpote rei Perſecutoria perpetua eſt, & in heredes heredibuſq; datur. *l. hæ actiones 10. h. t.*

9 ¶ Sed an mulier renunciare Velleiano poteſt, ita vt poſtea etiam inuita ab hoc beneficio excludatur: Et quãuis alii putent poſſe: tamen verius crediderim, *vide glo. & Doc. in l. fin. Cod. eod. l. fin. § vlt. hoc tit. Tiraq. in repet. l. ſi vnquam. in prin. C. de reuocand. donat.* renunciationem extraiudicialem mulieri nõ nocere, cum renunciationis eadem ſit leuitas quæ interceſſionis, *Iaſon l. de his. num. 9. de tranſact. per l. de li. 19. verſ. diuerſum. de nouat.* & non in ſolius mulieris fauorem S.C. factum ſit, ſed etiam ea propter, quod virile videatur alienas ſuſcipere defenſiones. Nec reſponſo Pomponii *l. fin. § fin. hoc ti.* moueor: poteſt enim mulier ſponte exceptionem Velleiani in iudicio omittere, vt quilibet debitor. *vt notatur Cod. vt quæ deſunt aduoc. vbi Caſt. num. 4. l. ſi autem. 8. § fin. de neg. geſt. l. ſi fideiuſſor. 29. mand. l. 1. Cod. de*

iur.

Digitized by Google

tur. & ſæc. 19. bonus text. in l. ſi iudex. 41. de minor. Ac ſi iudiciū ſuſcipere velit hac conditione, vt caueat ſe non vſuiā exceptione, cautio valebit: cum quia in iure quaſi contrahitur: *l. 3. §. item ſcribit. ſup. de pecul.* tum ne iudicia ſint eluſoria, ac decipiatur actor: quemadmodum & tutelæ nomine renunciatio facta valet, ne fraudetur pupillus. *Auth. mat. C. quando mul. tut. off.* Deinde ſi poſt biennium ab interceſſione iterum ſe mulier obſtringat, pignoraq; det, quia non poteſt dici leuitate quadam facta interceſſio, fateor S. C. ceſſare, & renunciationem hoc caſu valere. *l. ſi mu lier. 2. C. eod. tit.* At hi caſus ſpeciales non conuincunt, renunciationem promiſcue & repentino animi motu à muliere extra iudicium factam, omnimodo eſſe ſeruandam. *vide an Nouell. ſublatum ſit Velleianum, apud Cuiac. ad Vlp. tit. 1. in fin. Nouel. 134.*

DE COMPENSATIONIBUS. Tit. II. C 4.31.

1 *Continuatio.*
2 *Quid ſit compenſatio.*
3 *Cauſa efficiens, vnde oriatur.*
4 *In quibus debitis locum habeat.*
5 *In criminibus publicis non habere locum.*
6 *Nec in ſpeciebus, ſed in quantitate & genere.*
7 *Iuſtum & liquidum eſſe debitum oportere, cuius in compenſatione habeatur ratio.*
8 *Forma ineunda compenſationis, & an ipſo iure fiat.*
9 *Finis compenſationum.*
10 *Effectus, affinia, contraria, remiſſiue.*

1 EXpoſitis † contractuum generibus, quibus Re in creditum itur, vel per ſe, vel aliarum perſonarum interceſſione, actionibusq; indidem prodeuntibus ordine propoſitis, commodū nunc ſubijcitur titulus de Compenſationibus, quarum in iſtiuſmodi iudiciis maximus eſt vſus. De actione porro depoſiti, quamuis & illa ortum ha-

A beat ex obligatione quæ re contrahitur, *§. præterea. Inſt. quib. mod. re contrah. oblig.* tamen poſtea agetur commodius: quoniam illi compenſatio obijci nequit. *l. penult. C. depoſiti. l. fin. C. de compenſ.*

¶ Eſt autem Compenſatio (quam locutionem etiam Cic. lib. 2. de Finibus & alijs locis vſurpat) debiti & crediti inter ſe contributio ſiue collatio: 2
l. 1. h. t. qua qui conuenitur creditorem
B ſuum, eundemq; debitorem petentem ſubmouet, paratus compenſare. *l. 2. h. t.* Oritur compenſatio partim ex Naturali æquitate, partim ex Ciuili. Ex naturali † quidem quod interſit noſtra 3
potius non ſoluere, quam ſolutum repetere: *l. 3. h. t.* dolo etiam malo poſtulet, qui petit id quod reſtituere debet: *c. dolo de reg. iur. in 6. cum ibi alleg. concor. l. dolo. de do. ex.* ac cōſentaneum ſit, actorem
C qui ſibi ſatisfieri cupit, contra quod debet præſtare, vt æqualitas ſeruetur. Ex ciuili autem ratione, quia compenſatio ad dirimentas lites pertinet, ne fiat per plura, quod confici poteſt per pauciora. *l. ampliorem. 37 § in refutatoriis. C de appell. l. mult. 10. C. de iud. L. 1. quod met. cauſ.*

¶ Compenſationi locus eſt, ſiue ex 4
D contractu, ſiue ex maleficio agatur, dum tamē Ciuiliter. *l. ſi ambo. 10. in prin. h. t.* vnde vulgatum illud; Dolum † cum 5
dolo, delictum cum delicto compenſari. *l. ſi duo. de dolo malo. l. viro. ff. ſolut. matr. l. apud Celsum. § Marcellus. de except. dol.* Nam in Publicis iudiciis, vbi non priuatorum ius, ſed publica vindicta ad coercenda maleficia ſpectatur, non admittitur compenſatio, ſed vtrumq; ſontem ſuæ pœnæ manent, *l. 1 §. quibus*
E *dict. l. ſi vxor. 13. de adulter.* Item † ſiue 6
perſonali actione, ſiue reali agatur, compenſatio locum habet. *l fin. C. eod.* Quod verum eſt, cum res in ſuo genere fungibiles, vltro citroq; debentur. Nam tum compenſatio debiti ex pari ſpecie, quamuis cauſa diſpari, admittitur: *Paul. lib. 2. cap. 5.* ſecus, quando
F hinc ſpecies, inde vel indiuiduum, vel quantitas obligationi ineſt, in genere ſpecies debeatur, vt homo: *l. ſi debeas. 22. glo. & Dd. in l. 1. h. t. & in d. l. fin. C. eod. & in §. in bona fidei. Inſt. de act.* propterea quod aliud pro alio ſolui inuito

Creditori nequit. *l. 2. §. 1. ſi certum pet.*
Compenſatio autem nihil aliud eſt,
quã ſolutio. *l. vel permutauit. 19 de libe-*
rali cauſa. l. ſi debitor. qui potiores in pig. l.
amplius non peti. rem ratam hab. Vnde
cum indiuidua debentur, aliud pro a-
lio ſolueretur: ſi compenſare ſpeciem
cum ſpecie liceret. quod neutiquam
eſt admittendum, quia cadit in ſpecie-
bus probabilis affectio, neq; vice mu-
tua funguntur. verbi gratia: Tu cum
mihi debeas veſtem, petis à me aliam
ſpeciem tibi debitam, puta ſciphum,
aut quãtitatem, veluti 20. quæ tibi de-
beo. non potero obijcere exceptionẽ
de veſtimento: quia pro pecunia aut
alia ſpecie, inuitus hanc ſpeciem acci-
pere, eamq; quodammodo emere iu-
re cogi non potes: idemq; in conſimi-
libus obtinet. Quantitatis autem ad
quantitatem, ſine cuiuſquã iniuria fit
compenſatio, vel ſpeciei cum ſpecie,
cum idem genus debetur, vt hominis
7 cum homine: *Paul. d. c. 5.* Huic † tamen
ita demum locus eſt, ſi debitum quod
in compenſationẽ deducitur, vere ſub
ſiſtat, vel iure Ciuili & Gentium, Vel
certe æquitate naturali, quamuis ciui-
liter non debeatur. *l. etiam 6. h. t.* Natu-
ralis enim eſt compenſatio, in eamq;
venit, quicquid natura debetur: vnde
econtrario, ſi æquitatem nullam ha-
beat obligatio, & exceptione perimi
poteſt, non venit in compenſationem:
l. quæcunque l. 14. h. t. Deinde neceſſum
eſt, Purum eſſe debitum, non ſuſpen-
ſum Conditione, aut dilatum Die. *l.*
quod in diem. 7. h. t. ac inſuper etiam Li-
quidum. *l. fin. C. eod.* alioqui non ſerua-
retur æqualitas, ſi puro ceſſoq; debi-
to & liquido, permiſſum eſſet obijce-
re & compenſare debitum non liqui-
dum, vel conditionale.

8 ¶ Quanam porro ratione ineunda
ſit compenſatio, controuerſum eſt.
Imp. *in §. in bonæ fidei Inſt. de act.* qui-
dem ait, Iure veteri. *l. cum alter. 11. hoc tit.*
l. 4. & 5. C. eod. l. eum C. de ſolut. l. inter d.
adm. tut. Paul. d. c. 5. ipſo Iure in actioni
bus bonæ fidei fuiſſe compenſatiões,
l. ſi ambo. 2 vers. maxime ſocieta. h. t. in Stri
cti iuris doli mali exceptione (ex con
ſtitutione ſcilicet diui Marci, (*Cuiac. lib.*
8. c. 16.) oppoſita: hodie vero omnibus

A indiſcriminatim iudicijs ipſo iure in-
eſſe. *l. 4. & 5. l. fin. C. eod.* Sed hoc in quæ-
ſtionem cadit, an ſine vlla oppoſitione
compenſationis, factove hominis ipſo
iure & lege fiat contributio, minusq;
debeatur? Et videtur factum hominis
nõ requiri: quid enim aliud ſignificat,
ipſo iure fieri compenſationem? Nam
& I. C. inquit, Minus deberi, *l. 4. verſ.*
minusq; propter compenſationem peti. h. t. l.
B *poſteaquam. 21. h. t.* & Paulus lib. 2. c. 5.
Plus peti. Contra tamen à pleriſq; re-
ſponſum eſt. Neq; aliter ipſo iure fieri
aiunt compenſationem, quam ſi para-
tus ſit reus eam facere. *l. 2. h. t.* & obij-
ciat compenſationem. *d. l. fin. in verb.*
compenſationes obiici. atq; opponat: *d. § in*
bonæ fidei. in verb. opponi. idq; liquere ex
eo quod iudex poſſit reprobare com-
penſationem. *l. quod in diem 6. § 1. h. t. d. l.*
C *fin.* quodq; ea facti ſit, velut exceptio
quælibet, quã iudex ſupplere non con-
ſueuit. *l. vnic. vbi Caſtr. C. vt quæ deſ. ad.*
alijsq; multis argumẽtis comprobari.
l. 1. in fin. quæ ſententia ſine appell. reſc. l. ſi
autem §. fin. de neg. geſt. Quod autem di-
citur Minus deberi. *in d. l. 4.* de effectu
accipiendum eſſe volunt: vt accipi in
iure verba ſolent: verbũ enim ipſo iu-
re ſæpe ſignificare quod ipſa lege fit,
facto tamẽ hominis requiſito: vt cũ di-
D citur, Ipſo iure actiones exceptioneſq;
dari, Ipſo iure ſententiã vel teſtamen-
tũ eſſe nullum. Et apud Iuſt. ea verba
nihil aliud velle, quam quod compen
ſationes, videlicet cum ab homine op-
ponũtur, ita inſint Ipſo iure omnibus
indifferenter iudicijs, vt etiam nulla
inſerta (vt olim) à Prætore iudici, for-
mulis cõpenſationis exceptione atq;
clauſula, poſſit iudex, poſtquam oppo-
E ſitæ ſunt de ijs nihilominus cognoſce-
re. Poteſt etiam id quod dicitur Minus
deberi, ad petitionem referri, vt enim
effectu debitor non eſt, à quo peti ne-
quit. *l. Marcell. 66. de reg. iur.* ita nec de-
betur, quod compenſari poteſt. Nã ob
compenſationis metum olim Minus
petendum erat, ne cauſa caderet plus
petens compenſatione poſtmodũ op-
poſita. *l. 4. h. t. Paul. lib. 2 c. 5.* Id quod vo-
F luit Paulus *d. l. poſteaquam.* cum ait Mi-
nus peti. Neq; tamen inde cõſequitur,
non opus eſſe cõpenſationis obiectio-
ne. Nam

ne. Nam ideo minus petebatur, ne obiecta forte ſubinde compenſatione, litem actor amitteret plus petendo: qua compenſatione omiſſa, tenuiſſe intentionem integrum debitum petentis, conſentaneum eſt.

9 ¶ Finis compenſationum eſt, Vt præcidantur occaſiones litium, vnoq; iudicio negocium, vltro citroq; contributione facta, tranſigatur, quod alioqui pluribus eſſet explicandum: vtque ſeruetur æqualitas, & ea æquitatis ratio, quam ſupra poſuimus. Et hæc Iure ciuili obtinent. Moribus Sax. vero cõpenſationi non eſt locus in iudiciis, *lib. 3. art. 12.* ſicuti nec reconuentioni, *Chil in prac. cap. 60. per d. art. 12 & 78. lib 3. Lehen. cap. 18. Facb. diff. 46. Reinhar. diff. iud. 4. & 5.* cuius quædam eſt ſpecies. *Bald. in l. ſi conſtat. C. de compenſ. Alex. conſ. 119. vol. 2.*

10 ¶ Effectus ſupra indicatus eſt, vbi diximus, per compenſationes ipſo iure minui actiones. *d. §. in bona fidei.* Affines ſunt Mutuæ petitiones ſeu reconuentiones: *l. 2. §. ſed ſi agant. de iudi. l. pen. C. de ſentent. tot. tit. extr. de mut. petit. vbi latiſſime Socin.* diſtant tamen in nonnullis: quia introduci debent, cum illa minuat ipſo iure: *l. poſteaquam. 21. h. tit. l. 4. C. eod.* & introducuntur de re illiquida, dubia, & litigioſa, cum illa ſit iuris liquidi: *l. ult. C. eod.* Contrarij ſunt caſus, in quibus compenſatio non admittitur, qui paſſim alibi notantur. *l. 1. 2. 3. 6. 7. 9. l. pen. l. vlt. C. eod.*

DEPOSITI VEL CONtra. Titulus III.

C. 4. 34.

1 *Continuatio.*
2 *Quid ſit depoſitum.*
3 *Cauſa efficiens.*
4 *Materia, quæ res deponi poſſint.*
5 *Forma, & quomodo depoſitum contrahatur, quasq; pactiones recipiat.*
6 *De ſequeſtratione.*
7 *Cui detur actio depoſiti.*
8 *Aduerſus quem.*
9 *Quatenus in hæredes detur.*
10 *Actionem depoſiti ciuilem eſſe.*
A 11 *Edictum de depoſito.*
12 *De actione in duplum depoſiti.*
13 *De actione in ſimplum, & quid in eam veniat.*
14 *De lata culpa.*
15 *Perpetuum & famoſum eſſe iudicium.*
16 *De contraria actione depoſiti.*

B PEruenimus † ad finem contractuũ, 1 quibus res in Genere aut Specie, ad vſum eius qui accipit, proprie creduntur, ac ipſa Re conſtituitur obligatio, earumq; actionum quæ inde naſcuntur, vim & naturam perſpeximus. Sed quoniam non modo ad vſum, verum etiam ad Cuſtodiam res credi ſolent, cum nemo rerum ſuarum ſemper poſſit eſſe cuſtos, operaq; indigeat interC dum aliena ad defenſionem, quemadmodum rebus alienis ad vſum: ideo priuſquam tranſeamus ad contractus qui conſenſu perficiuntur, pauca de Actione depoſiti, qua res cuſtodiæ & fidei alienæ commendatę repetuntur, ſunt dicenda. Ac prius de ipſo contractu: nulla enim actio intelligi recte poteſt, niſi percepta natura obligatioD nis vnde exiſtit.

¶ Depoſitum eſt, quod cuſtodien- 2 dum alicui datum eſt: dictum ex eo quod ponitur: præpoſitio enim De, auget poſitum, vt oſtendat totum fidei eius eſſe commiſſum, quod ad cuſtodiam rei pertinet. *l. 1. h. t. vide Paul. lib. 1. tit. 12.* Deponimus enim cum fiducia cuſtodiæ, & fidei bonæ depoſitarii. *l. 1. § 1. in fin. l. quod ſeruus. 11. hoc tit.* quam fiE dem fallere grauiſſimum eſt, & propter neceſſitates humanas in Rep. pernicioſum.

¶ Porro cauſa efficiẽs depoſiti, ſunt 3 res & conſenſus contrahentium *§. præterea Inſt. quib. mod. re cont. ob.*

¶ Deponi autem poſſunt apud om- 4 nes, etiam Iudicem, *l. ſenatuſc. §. fin. vbi gl. de off. præſ. l. ſi ſi ieiuſſor. § vlt. qui ſatiſd. cogan. l. ſed et ſi. §. 1 l. ne. ad exhiben. vide Ti*F*raq. in retr. prox. § 4 gl. 7. in princ.* omnes omnino res, quæ ſub factum cuſtodiamque cadunt, tam Propriæ, quam Alienæ: *l. bona fides. 31. hoc tit.* nec enim quicquam ex depoſito transfertur. *l. ..*

cet.17. in fin.h. tit. propriæ tamen apud dominum fruſtra deponuntur, cum ex depoſito nō obligetur *l. qui rem 15.h.t.* quia non eſt ex bona fide, vt rem ſuam dominus cuiquam reſtituere compellatur *d.l.bona fides.in fin.*

5 ❡ Contrahitur depoſitum, Re ipſa cuſtodiæ cauſa tradita, eo fine vt ſeruetur, vtq; eadem ſpecies volēti quandoq; reſtituatur, *l.Lucius.24.l.1.§.eſt autem.5.& §.pen.h.t.* Fit tamē interdum, præſertim in rebus fungibilibus, vti conueniat, vt tantundem quantū creditur, aliquando reddatur, ac inſuper etiam vſuræ repromittantur ratione vſus: quorum etſi vtrunq; notiſſimos depoſiti terminos excedit (nam idem corpus in depoſito reddi, & gratuitus eſſe contractus debet, alioqui incidit in mutuum & locationem: *l 1.§.ſi quis ſeruum.7.h.tit.*) tamen Lex contractus ſeruabitur, *d l 1.actus.27 l.Publia.26 § 1. l.Quintus 28 h.t.* Quoniam ex bona fide, quod geſtum conuentumq; eſt, inſpicitur. *l.1.§.ſi conuenit.5.h.t.* Neque locatio aut mutuum contra intentionem agentium inducitur, niſi mutuū ipſi eſſe voluerint: *l.1 §. ſi pecunia.22.l.7. §.fin.h.t l.non omnis. 19 ſi cert. pet.* præſertim cum bona fide negocium geſtum ſit, quæ in mutuo locum non habet. Dixi autem id agi in depoſito, Vt volenti res ex officio reddantur, ſine vlla mora aut exceptione: *l.penu.C.eod.* nam inuito, neque repoſcenti, non facile contra legem depoſitionis reddi poteſt ab eo qui ſemel officium ſuſcepit, niſi grauiſſima cauſa interueniente. *l. et apud 5.§.fin.h.t.*

6 ❡ Eſt aūt conſimile depoſiti, cum apud Sequeſtrum, id eſt, medium quendam, inter litigatores, *l. ſequeſter.109.de verb.ſignificat. l. 6. h. t. Gellius lib. 20. cap. pen* res litigioſa deponitur *d. l. 5. §.1 & 2 l. 6. hoc tit.* Quiddam tamen intereſt: nam in primis vel vnus poteſt deponere, & id quidem de quo nulla ſit cōtrouerſia: apud Sequeſtrum, non niſi plures deponunt rem litigioſam. *d. l.6. l.licet. 17.h.t.* Quis enim ſolus ſecū ipſe litiget, litiſq; cauſa rem deponat? Deinde apud ſequeſtrum vnuſquiſque in ſolidum videtur deponere, cum rem totam ſuam putet: quod aliter eſt,

A quando id quod commune eſt plures deponunt, qui pro parte tantum ſe norunt eſſe dominos. *d. l licet. l. 1. §.ſed ſi duo. 32. h. t.* Poſtremo rei depoſitæ poſſeſſio non tranſit ad depoſitariū: quin non poſſidendi, ſed cuſtodiendi cauſa rem tenet: ſequeſter autem poſſidet, quoniam ea depoſitione id agitur, vt neutrius litigatoris poſſeſſioni id tempus procedat. *d. l licet. in fi.* niſi expreſſe B contra actum ſit. *l. intereſſe. 39. de acqu. poſſ.* aut niſi non partium voluntate, ſed Iudicis præcepto fiat (ſicut fieri, ex cauſa tamen, *l. vnic. vbi Dd. præſertim Cor. C.de prę.ſequ.c.1.& 2.ex eod. vide Hemming.conſil. de ſequeſtra* poteſt) ſequeſtratio: *clemen.1. de ſequeſtrat. Iaſ. in l ſi fideiuſ. §.ſi ſatiſdatum. n.3. qui ſatiſd. cogan. Tiraq. in ret.prox.§ 4.gl.7.* qui non præſumitur poſſeſſionem litigatorib. auferre velle. C *Bart. in d. l. licet & d. l. intereſſe. Ferra. in for. Sax. quem vide.* His exceptis, vere depoſitum eſt hæc cuſtodia, conueniturque ſequeſtre actione Depoſiti: quæ tamen ad differentiam alterius vocatur Sequeſtraria: *l ſi in Aſia. 12. §. penul. h. t. l ſi quis 9 §. Labeo.2.de dol.mal.* aut quando non partium conſenſu, ſed authoritate iudiciaria facta eſt ſequeſtratio, implorato nobili iudicis D officio. *Bart.l intereſſe.nu.5 de adq.poſſeſſ. per l.poſtquam § imperator.vt legat.no.cau. Rebuff.in l.l.tibus. C. de agr. & cenſ lib.11.l. per hanc.C.de erog.mil. Panor. in c. 2 nu 28. de ſequeſtr. Ang.conſil.107.nu.1. Alex.conſil 6.nu.9.volum.4.*

❡ Is ergo qui depoſuit, poteſt rem 7
ſuam alterius cuſtodiæ traditam repetere, vel ſtatim atq; depoſuit, *l 1. §.eſt autem.16. h. t.* etiamſi de certo tempore E conuenit: *d.l.1.§.penult.* quia cum eius gratia contrahatur, non prohibendus eſt pro arbitrio reuocare contractum, & mutare voluntatem, vt in Mandato: quod niſi res poſcenti reddatur, actionem Depoſiti habet: nec refert cuiuſcunq; ſit conditionis qui depoſuit, pater an filius familias. *l Iulianus 19.h.t.* vnus an plures (quanquam hi pro parte ſolum agunt, niſi aliter initio cōuenit, *d.l.1.§. ſed ſi duo. 32.d.l licet h.t.*) dominus an ſeruus, ex cuius depoſito recte dominus agit, fur, an prædo. *d.l.1. §. ſi prædo. 27.* Quo tamen caſu, ſi dominus

Digitized by Google

dominus veniat rem ſibi ablatã repe-
tens, merito illi depoſitarius reſtitue-
re debet. Etſi enim bonę fidei congruũ
eſt, vt rem recipiat qui dedit: tamẽ to-
tius rei æquitate inſpecta, quæ ex om-
nibus perſonis quæ negotio iſto con-
tingunt, impletur, domino reddenda
ſunt, quæ facto ſceleſtiſſ. fuerunt ei ad
empta. Hanc enim probat cõſultus iu-
ſtitiam, quæ ſuum cuiq; ita tribuit, vt
non diſtrahatur ab vllius perſonæ iu-
ſtiore petitione, *l. bona fide. 31. h. t in fin.*
Hinc & illud, eſt quod licet ex alterius
contractu alteri ius agendi acquiri ra-
tio non patitur, *l. quæcunq. 10. de. act.* ta-
men ſi conuenit in depoſito, vt alicui
tertio reddatur: habeat is Vtilem depo
ſiti actionem, quia ex bona fide res il-
li reſtitui debet. *d. l. Publia. 26. in prin. h. t*
idq; reliquis etiam bonæ fidei contra
ctibus eſt cõſentaneum. *l. Iulianus. 13. §.*
ſi procur. 21 de act. empt. Hæredibus quo-
que hęc actio, cum ſit rei perſecutoria,
cęteriſq; ſucceſſoribus datur. *d. l. 1. § ſi*
apud 14. verſ. hac actio. ſingulis tamẽ pro
portione hæreditaria, vt & reliqua iu-
ra. *l. 2 C. de hæred. actio l. ea quæ 6 C. fam. l.*
erciſc. Quod ſi res ſit indiuidua quæ de-
poſita eſt, vni agenti reſtituenda erit,
ſi ſatiſdet de eo quod ſupra eius par-
tem eſt, moleſtiam depoſitario exhi-
bitum nõ iri: quod niſi fiat, poteſt res
in ædem Sacrã ſicuti olim moris erat,
deponi, eaq; ratione omni actione &
periculo depoſitarius liberari, *l. 1. § ſi*
pecunia. 24. cum § ſeq h. tit.
8 ¶ Aduerſus eum datur hæc actio, a-
pud quem res depoſita eſt *d l. 1. § ſi quis*
ſeruum 7. vel cuius nomine tanquã cu-
ſtodituri depoſita eſt *d. l. 1. § idem Pom-*
ponius 10. Contra tertium autem depo-
ſitarium non niſi ceſſis actionibus agi
poteſt, quia cum illo contractum non
eſt, *l. ſi is apud quem 16. h. t.* Sed & aduer-
ſus pupillũ, ſi doli capax ſit, dolumq;
cõmiſit, & quidẽ in Solidum, datur.
Re enim obligatus eſt, & ex delicto a-
lioqui tenetur. *l. auxilium. 37. de minor. c.*
1. de homic. & extra de del puer. In quantũ
autem locupletior factus eſt, conueni-
tur, etiamſi in dolo non fuerit. *d l. 1. §.*
an in pupillum, 11. hactenus enim re ipſa
eſt obligatus. *vide ſup. de reb. cred.* Item in
filiumfamilias etiam poſt emancipa-

A tionem datur. *l. ſi apud. 21. h. t.* inq; eius
patrem de peculio; *d. l. 1. § filium fam. 39*
& aduerſus dominũ ſerui, ſi apud hūc
ſit depoſitum: *l. Lucius. 27. h. t.* in ſeruũ
etiam poſt manumiſſionem, licet ex
cæteris cauſis præcedentibus actio cõ-
tra manumiſſum non competat. *l. 1. &*
tot. tit. C. an ſeruus pro ſuo facto poſt manu-
miſſ. teneat. Rem enim tenet & reſtitue-
re poteſt, vnde remanet obligatus, *d. l.*
B *ſi apud. 21.* Et hoc Trebatio ex æquitate
placuit: quamuis Marcellus ſubtilita-
tem iuris ſecutus, aliter exiſtimaſſe vi-
deatur. *d. l. 1. §. ſi apud ſeruum. 4.* Item ad
uerſus fideiuſſorem: qui tamen ſi rem
nõ habeat, in Litis æſtimationẽ dam-
nabitur: quo facto, depoſitarium con-
ſtat dominum rei fieri: quia bona fides
non patitur rem iterũ exigi, cuius pre-
cium à fideiuſſore actor conſecutus
eſt. *l. ſi fideiuſſor. 30. h. t.* Sed hodie fideiuſ-
C ſor non niſi excuſſo principali conue-
niri poteſt. *Auth. præſente, C. de fideiuſſor.*
In hæredes † quoq; datur, & quidem 9
in Solidum ex dolo defuncti, *l. ſi homi-*
nem. 7 § 1. h. t. in Simplum tamẽ. nam a-
ctio in Duplum depoſiti, cũ ſit pœna-
lis, non tranſit. *l. de eo quod tumultus. 18.*
h. t. Quanquam autẽ alias ex dolo de-
D functi non ſolemus teneri, niſi pro ea
parte quæ ad nos peruenit. *l. in hær. 26.*
ſup. de dolo malo tamẽ quia hic dolus ex
cõtractu reiq; perſecutione deſcendit,
in ſolidum vnus heres tenetur, plures
vero pro ea portione qua quiſq; hæres
eſt. *l. ex depoſiti. 12. l. ex contractib. 49. de a-*
ctionib. l. hoc iure. 152. §. fi. l. ad ea. 157. §. fi. de
reg. iur. Quod ſi ex ſuo dolo conueniã-
tur hæredes, is qui dolum commiſit, in
Solidum tenebitur. *l. in depoſiti. 9. h. t.* ex
delicto enim quiſq; in ſolidum obli-
E gatur *l. ſi quis id quod 7. in fin. de iuriſd. o-*
mnium iudic. qui dolo caret, nequaquã:
quia depoſitarius dolum tantum præ-
ſtat. *l. nec aduerſus 10. h. t.* Si vero duo aut
plures hęredes dolum commiſerint
circa rem diuiduam, vt pecuniam, & v-
terq; ſoluendo ſit, partim obſtricti tã-
tum ſunt in iudicio depoſiti: cũ quia
F ab initio ex perſona defuncti in partes
ſolum tenẽtur *l. 2. C. de hæred. actio.* tum
quod nihil amplius actoris intereſt, e-
tiãſi in furto aliter ſe res habeat. *Ac-*
curſius in l. ſi duo. 22. hoc tit. per textum in l.

Digitized by Google

vulgaris §.fi. de furtis. Bonus tex in l. rei tus teres.55.de ad.tut l.1.vbi Dd. C.de cond.furt. vid Gād in tract. malef. Dd. in l. ſi familia. de iuriſd. om. iud. Sin autem res diuiſionem non recipiat, verum eſt in ſolidū quenq; teneri: quia totam rem quiſq; interuertiſſe videtur; & eſt obligatus obligatione Rem reſtitui, quæ indiuidua eſt. *Dd. in l. ſtipulationes non diuidunt. 72 l. in executione. 85. de verb. oblig.* Vnde
B non aliter qui conuentus eſt, quam integræ rei præſtatione liberabitur. Verum quoniam res non reſtituitur, ſi ad æſtimationem fuerit peruentum, cum æſtimatio diuiſibilis ſit, & ex depoſiti natura plures hæredes pro parte tantum teneātur, pro portionibus hæreditarijs ex bona fide fiet condemnatio. Atque ita accipiendum eſt Mar. reſponſum. *l. ſi duo.22.h.t.*
C
10 ❡ Actionem depoſiti ciuilē eſſe, dubium non eſt: oritur enim ex negocio ciuili, & cōtractu nominato ac formato. *l. iuriſg.7.in ver. depoſitū. de pact.* Prętor tamen ſupplendi iuris gratia edictum propoſuit: & actionē ex Iure ciuili ſimplicem certis caſibus pœnalem efficit, inq; duplum hiſce verbis conceſſit:

11 ❡ QVOD NEQVE TVMVLTVS,
„ NEQVE INCENDII, NEQVE RVI-
D „ NÆ, NEQVE NAVFRAGII CAVSA
„ DEPOSITVM SIT, IN SIMPLVM:
„ EX EARVM AVTEM RERVM QVÆ
„ SVPRA COMPREHENSÆ SVNT,
„ IN IPSVM IN DVPLVM, IN HÆ-
„ REDEM EIVS QVOD DOLO MA-
„ LO EIVS FACTVM ESSE DICE-
„ TVR, QVI MORTVVS SIT, IN SIM-
„ PLVM, QVOD IPSIVS, IN DVPLVM
„ IVDICIVM DABO *l.1.§ 1.h.t. vide §.om*
E
12 *nes. Inſt. de actio.* Merito † autem Prætor has cauſas deponendi ſeparauit, quæ continent fortuitā cauſam depoſitionis, non ex voluntate, ſed neceſſitate deſcendentem. Hæc enim cauſarū ſeparatio iuſtam rationem habet. Quippe cum quis fidē elegit alicuius ſponte, nec depoſitum redditur, contentus eſſe ſimplo debet: ac ſibi imputet, qui
F non diligentiori cōmiſerit. Fuit enim in eius poteſtate non credere *§.pen. Inſtit. quib. mod. re contr. obl.* Cum vero neceſſitate incendii irruente, aut alia ſubita vi, quis deponit: quia res moram

A non patitur, facile euenit, vt perturbato animi iudicio, minus idoneo res commendetur, nihil vt voluntati eius imputari poſſit, qui electionis libertatem integram non habuit. Creſcit etiā perfidiæ crimē, ſi quis in eiuſmodi cauſa circumuento neceſſitatibus amico, depoſitum inficietur. Quamobrē maiore odio pœnaq; dignus eſt. *l.1. & tot.*
B *tit. de incēdio, ruina, naufrag.* quemadmodum etiam ab Ariſtotele in Problematis eſt relatum *Sectio.29.q.2.&14.* Datur igitur Prætoria depoſiti actio in Duplum aduerſus inficiantem, depoſitum, ex iſtis cauſis. *§ in duplū. Inſt. de act.* In hæredem autem eius, amota pœna in Simplum, etiam cū agitur intra annum, niſi & ipſius inficiatione creſcat actio, *l. de eo quod tumultus 18 h.t.*
C ❡ Extra has cauſas eſt ciuilis in ſimplum hæc actio, qua res (quæ in libello deſignanda eſt, *l.1.§ qui argentū. 28. h. t.*) petitur reſtitui cum fructibus & omni cauſa. *d.l.1.§.1 & 2. & §. hanc actionē. 17.* Vſuræ autem non præſtantur niſi poſt moram: vt in cæteris bonæ fidei iudiciis. *l. Lucius. 24. h.t l 2. & 4. C. eod.* Eſt etiam, cum peruenitur aut ad æſtimationem, ſi videlicet is qui cum agi-
D mus, rem præſtare nequeat, *d. l. ſi fideiuſſor. 30. hoc tit.* aut ad iuramentum in litem. *d.l.1 §. hanc actio. 17.* Super hæc & in id quod Intereſt agitur, ſi forte dānum dolo depoſitarii datum ſit. *d.l.1.§. ſi quis tabul. 26. & §. apud 25. l. ſi duo. 22 hoc tit.* Nam † de dolo tenetur depoſita- 14
E rius, & vt Nerua voluit, latæ etiam culpæ nomine: *l. quod Nerua. 32. h.t.* quæ intelligitur interuenire, ſi non tantam rebus receptis cuſtodiendis diligentiā adhibet quantā ſuis, ſaltem quod ad hunc tractatum attinet, *d. l. quod Nerua.* Nam diſſoluta hæc negligentia prope dolū eſt: *l. ſi fideiuſſor. 51. inf. t.t.* cuius alia nulla cauſa fingi poteſt, pręter quandā malitiam. Ac niſi talem diligentiā, qualem ſuis adhibet, præſtare voluit depoſitarius: cur nō indicauit, cur de-
F precatus nō eſt? alii enim credi potuiſſet: ac debuit talem cauſam potius nō ſuſcipere, quam decipere, vt inquit Vlpianus. *in l. ſi hominem. 7. in prin. h.t.* Diuerſum eſt, ſi quis tanquā in re ſua cauſam gerēdi habeat, vt ſocius, maritus, hęres

Digitized by Google

hæres. &c. Cum enim ipſis noceat ea A
negligentia, non poſſunt videri dolo-
ſe ad ſeipſos decipiendos in re verſari.
§.fin. Inſtit. de ſocietate.

¶ Eſt autem hæc actio bonæ fidei *l. 1. §. hanc actio. 17. l. quæritur. 28. h. t.* Rei perſecutoria, *d. l. ſi hominem 6.* Perpetua, *d. l. de eo quod tamen l. vlt. 18. hoc tit.* & quæ propter perfidiam infamat *l. qui depoſitum. 10. C. eod. l. 1. verb. dedictus de his qui not. infam.* B Vertitur enim dolus, ac quidem improbiſſimus, in hoc iudicio: quo comperto, non iniuria exiſtimatione mulctatur depoſitarius. qui fidē amico feſellit. *Ariſt. præallegat. ſectio. prob. le. quæſt. 2. & 6. Cic. in Orat. pro. S. Roſc.*

A ¶ Vt autem hac actione ei qui depoſuit, ſuccurritur: ita Contraria depoſitario competit, qua impendia in rei depoſitæ cuſtodiam facta repetuntur. *l. et apud. 5. in prin. l. actione. 23. hoc tit.* Nec enim hæc depoſitarius præſtare debet, *d. l. ſi in Aſia. in prin. h. tit.* ne officium illi ſuum exiſtat damnoſum. *l. ſed ſi quis. 7. quemadmodum teſtamenta aperiantur.* B In hac tamen in litem non iuratur: quia non de fide rupta dolove agitur, ſed de refundendis impenſis: *d. l. 5. in princ.* quare nec famam notat. *Bartolus in d. l. 5. in princip. hoc titul. dixi ſupra ad tit. de his qui notant. infam.*

DIGEST. LIB. XVII.

MANDATI, VEL CONTRA, Tit. I. C. 4. 35.

1 *Continuatio tituli: & qui cōtractus, quare conſenſu conſtare dicantur.*
2 *Vnde dictum mandatum, & quid ſit.*
3 *Partes, & ſpecies mandati.*
4 *Cauſa efficiens.*
5 *Materia, & quæ mandari poſſint.*
6 *Forma, & quomodo contrahatur.*
7 *Finis, & an tua gratia recte mandem.*
8 *Effectus.*
9 *Quomodo diſſoluatur mandatū.*
10 *De directa actione mandati: cui aduerſus quem ad quid detur.*
11 *De contraria actione.*
12 *An ſalarium in mandato, & quādo interuenire atque exigi poſſit.*

1 POſt † expoſitos contractus qui Rei interuentu perficiuntur, nunc tranſeamus ad illos quos Cōſenſu conſtare diximus: in quibus non proprie res creditur, vt in ſuperioribus: quia de eadem re in genere aut in ſpecie reddenda non agitur. Ideoq; rei interuentum hæ conuentiones nō deſiderāt, ſed ſolo Conſenſu & Bona fide propter vtilitatem ciuilis negociationis conſummantur. His autem contractib. vel induſtriam operamq; hominum ad vſum vtilitatesq; noſtras adiūgimus, vel res ipſas: operam quidem, Mandato & Socie- E tate: res vero, Emptione, Venditione, Locatione, Conductione: de quibus ſingulis eſt videndum.

¶ Mandare, quod à manu danda (vt 2 in contractib. fideiq; promiſſione fieri ſolet, *Virg. fallere dextras: pro fallere fidē.*) dictum videtur, ſignificat gerendū aliquid expediendumq; alteri committere. Mandatum igitur nihil aliud eſt, quam cōtractus iuris gentium nominatus, F *l. iuriſgentiū. 7. de pac. l. 1. h. t. iunc. l. 1. in fin. de cont. empt. & l. 1. in fin. de rer. permut.* in quo conſenſu. *l. 1. h. t. vide Paul. l. b. 2. tit. 15.* & bona fide, alter negocium aliquod honeſtū cōmitti alteri gerendū efficiendumve, alter vero ſuſcipit,

3 ¶ Partes mandati ſunt, Hinc credere rem expediendam, Illinc ſuſcipere mandatum, & rem exequi. Species ſumuntur, vel à cauſa Efficiente: aliud enim eſt Voluntarium mandatum, vt cum ſponte ab aliquo ſuſcipitur, idq; proprie mandatum eſt de quo agimus: aliud autem Coactum ſiue neceſſariũ, vt cum magiſtratui mandanti parere cogimur. *l. non videntur. 167. §. qui iuſſu de regul. iur. c. quod quis. eod. lib. 6. gl. in l. furti. 6. § qui iuſſu. de his qui nota. infam. Dec. in l. velle. 4. num. 12. de reg. iur.* vel a Forma. Aliud enim eſt Gratuitum, quod proprie mandatum eſt: *l. 1. l. ita vt omnes. 36. in prin. h. t.* (officia enim amicitiæ & fidei gratis præſtanda ſunt, *d. l. 1. in fin.*) aliud vero Mercenarium, cum remunerandi gratia honor interuenit *l. ſi remunerandi 6. in prin. h. t.* aut ſalarium extra ordinem promiſſum eſt in genere *l. ſalarium 7. h. t.* Nam ſi de certa mercede initio conueniat, locatio & conductio operæ eſt, nõ mandatum: quod debet, vt dixi, eſſe gratuitum.

4 ¶ Cauſa efficiens mandati, eſt Conſenſus & voluntas. *l. 1. h. t. Cic. pro Roſ. Amerin.* (quæ ab amicitia & fide proficiſcitur) hinc quidem mandantis, illinc mandatum ſuſcipientis. *d. l. 6. §. 1. h. t.*

5 ¶ Materia mandati ſunt res omnes futuræ: nam factas & præteritas fruſtra fieri mandes, *l. ſi vero. 12. §. ſi poſt. h. t.* eæq; honeſtę & licitæ. Turpis enim rei mandatum nullum eſt: *d. l. ſi remunerandi. 6. §. 2. in fin.* vt ſi pro adoleſcente luxurioſo apud meretricem mandatu eius fideiubeas, *d. l. ſi vero. 12. § ſi adoleſcẽt. 7.* vel alterius interficiendi negocium ſuſcipias. *l. ſi mandauero. 22. §. qui aedem. 6. h. t.* nam generaliter Nulla rerum turpium eſt obligatio: *l. generaliter. de verb. obl.* nec mandata huiuſmodi exequenda ſunt: & qui exequitur, pœna potius quam auxilio legis dignus eſt. *l. auxilium. de minor. vide Dec. & Dd. in l. conſil. 47. de reg. iur.* Vnde nec in generali mãdato vnquam dolus aut flagitium incluſum intelligitur. *l. creditor. 60 §. Lucius. hoc tit.*

6 ¶ Forma mandati, eſt Nuda voluntate & Gratuito impoſitum mandatũ ſuſcipere. De quo ſufficit quocunque modo conſtare, ſiue Teſtato, ſiue per

A Epiſtolam, per Nuncium, vel alio modo, *d. l. 1. l. ſi quis. 27. in prin. h. t.* vel etiamſi tacite ſolummodo conſenſum intelligatur: *d. l. 6. § 2. l. qui patitur. 18. h. t.* dummodo voluntas tamẽ obligandi extet & appareat. Nam ſi quis ſolum cõmendet, cum commẽdatio vim obligandi non habeat, ſed potius rogandi. *l. fideicommiſſa. 11. §. 1 de lega. 3.* non cõtrahitur
B mandatum. *d. l. ſi vero 12. §. cum quidam. 8.* Rurſus ſi quis non animo procuratoris interuenit, ſed ſtudii ſolum cauſa deferat officium, mandati nõ tenetur, *l. idemq. 10. h. t.* Poteſt etiam mandatum vel Pure, vel In diem, vel ſub Conditione cõtrahi, *d. l. 1.* Illud poſtremo tenendum, quod etſi mandati forma diligenter tenenda, ſit, *l. diligenter. 5. h. tit.* tamen poſſe illud per æquipollens ad-
C impleri. *l. fin. §. fi. vbi glo. h. t.* Nec enim quicquam mandantis intereſt, quomodocunque id quod confectum voluit, conficiatur *l. ſi vero 12. §. ſi filiuſfam. 3 h. t.* quin etiam omnia mãdata intelligun tur, ſine quibus negocium commode explicari nequit *l. ad rem 56. l. ad legatũ. 62. de proc.* Licet igitur à fine mandati deflectere non oportet: *l. cum mandati. 12. C. eod.* tamen media ad finem recte
D ducentia, pro viu negocii eligere mandatarius poteſt: *Roman. conſil. 94. viſis. nu. 8 & 9.* quaſi ex bona fide hæc mandato inſint, & ſimul commiſſa videantur, ſine quibus mandatum recte ad exitum non queat perduci. *l. 2. de iuriſd. l. fin. de off. eius.*

¶ Finis mandati eſt, authore Cicerone, vt quib. in rebus ipſi intereſſe nõ 7 poſſumus, in his operæ noſtræ vicaria fides amicorum ſupponatur: atque ita
E commune commodum mutuis officiis gubernetur. Neq; tantum mea ſolius gratia recte mãdare poſſum, verum etiam aliena, vel mea & tua vel mea & aliena. *l. 2. l. ſi remunerandi. 6. §. ſi tibi. cum fa mil. h. t. §. 1. Inſt. de mand. vbi vide quæ dixi.* Tua vero ſolius gratia fruſtra tibi mãdẽ: puta, ut pecunias in emptiones præ
F diorum colloces potius, quã fœneres. *d. l. 2. in fin.* Nã neq; ego ex conſilio non fraudulento obligor. *l. conſilii. 47. de reg. iur. c. nullus. eod. tit. in 6.* & tibi liberum eſt explorare, an id expediat. *d. l. 2. in fi.* Plane niſi mandaſſem ſi facturus non

eras,

Digitized by Google

eras, dabitur tibi Contraria mandati
actio *d.l.6.§ ſi tibi.4.in fin.*
8 ¶ Effectus mandati eſt, vt alterum
alteri ſtatim obliget. Mandatariũ qui-
dem, vt mandatũ perficiat, *l. ſi manda-*
uero.22.§ fi.h.t. forma præſcripta, *l.3.4.*
5.in prin.h.t. ac quicquid inde conſecu-
tus ſit præſtet *l.ſi procuratorem.8.§.fin.l.*
idemq.10.§ fin h.t. mandatorem autem,
vt indemnem ſeruet mandatarium, ne
damno afficiatur ex ſuo officio. *l. hære-*
dem.14 l.ſi mandaſſem.15. hoc tit. Sed hoc
verum eſt tamdiu, quoad mandatũ du
rat, neq; eſt reuocatum ſolutumve.
9 ¶ Diſſoluitur autem voluntate, ſic-
uti contrahitur: & quidẽ ſolius man-
dãtis: *l.ſi vero 12.§ pen.l.ſi quid.27.§.1 h.t.*
cuius enim eſt, mandati legem dare, e-
ius & reuocare: *l. quod iuſſit. de re iud. l.*
cum prætor. de iud. & cuius in fauorem
contrahitur, is ſuo fauori renunciare
poteſt *l. penult. C. de pactis.* vt in depoſi-
to, precario, & ſimilibus. Sed & eius
morte quæ voluntatem finit, *l.4.inf. loc-*
cati. reuocatur, *l.inter.26.in prin.l. qui ne-*
gocia.34.§.fin.h.t. vide Paul.lib.2.tit.15. &
Inſt t.eod. Quod tamen verum eſt, re ad-
huc integra, *§.recte, Inſtit. eo. l. & quia. de*
iuriſdict. omn. iud. l. ante. 16. de procurator.
Quid enim ſi per ignorantiam manda-
tum impleatur, aut res ſit affecta *l. ſi*
mandaſſem.15.h.t. d.l.inter.26. in princ. at-
que inchoata? Sed nec in mandato
neceſſario obtinet, vt mortuo manda-
tore liberum ſit mandatario illud de-
ſerere: vt apparet in iudicib. pedaneis.
l. venditor. l. iudicium. ſup. de iud. Contra à
mandatario quoq; renunciari manda-
to poteſt, dummodo integrũ ius man-
datori reſeruetur, vel per ſe, vel per a-
lium, rem commode explicandi. *d. l. ſi*
mandauero.22.§.fin. Actio enim hęc cum
tantum ad intereſſe detur, *d. l. ſi procu-*
ratorem.§.mandati h.t. ei non competit,
cuius nihil referat mãdatum impleri,
aut qui per alium exequi poteſt. Quod
ſi mandatoris interſit non deſeri offi-
cium, ad id tenebitur mandatarius, *l. ſi*
quis.27 §.qui mandatũ ſuſcepit. niſi iuſtas
cauſas habeat, quare vel implere quod
ſuſcepit, vel renunciare non potuerit.
d.§.qui mandatũ ſuſcepit. d.l. ſi mandauero.
§.fin.cum ll ſeqq. Morte quoq; eius cui
mandatum eſt, ſi quis integro adhuc

A mandato deceſſerit, cõtractus hic ſol-
uitur. *d.l.ſi quis § pen.* Nam electa intel-
ligitur eius induſtria, quæ perſonæ co-
hæret: *l.vn. §. ne autem. C. de cad. tollend.*
cum inter artifices, vt aiunt. & ingenia
hominum magnum ſit diſcrimen. *l. in-*
ter.31. de ſolutio. Vnde ſi hæres impleat,
non habet Mandati actionẽ, *d.l. ſi quis.*
§.pen. ſed Negociorũ geſtorum: *l. nam*
& Seruius.21.§ ſi vino. de nego. geſt. niſi rẽ
B à defuncto incœptã, neq; iam amplius
integram exequatur. *l.hæredem.14.h.t.*
¶ Ex hoc aũt contractu duplex o- 10
ritur actio, Directa & Contraria. *l. ſi ſer-*
uus.19.h. tit. Directa datur mandatori,
& eius hæredibus, *§.item ſi adhuc. Inſtit.*
eo.d.l.ſi quis.§.morte. ad id quod intereſt:
l.ad comparandas.16. C. eod. puta ſi man-
datum nõ ſit impletum, *d.l.ſi quis.§.qui*
mandatum ſuſcepit. vel perperam, aut
extra fines præſcriptos geſtum: *l.5.§.fin.*
C *h.t.* vel ſi quid dolo, culpa, negligen-
tia admiſſum ſit: nã omnia hæc in mã-
dati iudicium veniunt. *l ſi procuratorem.*
8.§ fin.h.t.l. à procurat. C. eod.l contractus.
de regul. iur. Bonam enim fidem agno-
ſcere, & pro boni viri arbitratu verſari,
l.ſi fundum.35.hoc tit. ac diligenter fines
mandati ſeruare, mandatarius debet:
d. l. 5. h. t. quod & promittere ab initio
D videtur. Quid enim recipis mandatũ,
inquit Cicero, *pro S. Roſcio,* ſi aut negle-
cturus, aut ad tuum cõmodum cõuer-
ſurus es? cur mihi te offers, ac meis
cõmodis officio ſimulato officis & ob-
ſtas? recede de medio, per aliũ tranſi-
gam, &c. Deniq, in hoc agitur, vt præ-
ſtet mandatarius quicquid ex manda-
to aut eius occaſione ad illum perue-
nit, *d l ſi procuratorem.8.§.fi.l. idemq.10.§.*
E *ſi mandauero. h.t.* vna cum fructibus &
vſuris: *d.l.idemq. in prin. & §.1.* quia bo-
næ fidei congruit, ne ex alieno man-
datarius lucrũ ſentiat. *d.l. itemq. §. pro-*
curat. Vnde & actiones cedere debet.
d l.ſi procuratorem.8 §.ſi liber. & §. fi.l.qui
mandatum 43.h.t. & in ſumma præſta-
re, quicquid ex bono & æquo præſtan-
dum venit. *l. ſi fundum. 35.l.ita vt omnes.*
F *36.h.tit.* Qui autem ex hac actione con-
demnatur, infamiam ſubit, non modo
ſi de dolo conuictus ſit, ſed etiam ſi
propterea conuentus fuerit, quod re-
ſtituere nolit. Dolo enim facere vide-

Digitized by Google

ſur, qui quod poteſt reſtituere, non reſtituit. *d. l. ſi procuratorem 8 §. fin.* Mandati, inquit Cicero pro S. Roſcio, non minus turpe eſt iudicium, quam furti. & addit rationem: Idcirco turpis hæc culpa eſt, quod duas res ſanctiſſimas violat, amicitiam & fidem. Nam neq; mandat quiſquã fere, niſi amico: neq; credit, niſi ei quem fidelem putat. Perditiſſimi eſt ergo hominis, ſimul & amicitiam diſſoluere, & fallere eum qui læſus non eſſet, niſi credidiſſet.

11 ¶ Contrario iudicio experiuntur q mandatum ſuſceperunt, *l. ſi vero. 12. §. ſi filiusfam l. 2. h. t.* ad repetendũ quicquid ſumptus in exequendo mandato factũ eſt. *d. l. idemq; 10. §. idem Labeo. 3. d. l. inter cauſas. 26. §. fi. d. l. ſi quis. 27. §. pen. l. ſi mandato. 45. §. ſi fideiuſſ. r. 5 h. t.* Et quicquid omnino intereſſe mandatarij vllo modo poteſt. *d. l. ſi vero. 12. § ſi mihi. l. ſi quis mihi. 16. l ſi mãdauero. 22. §. interdum. hoc t.* etiam ſi negociũ implere caſu aliquo nequiuerit: *l. qui mutuam. 56 in fin. hoc tit. l. etiamſi C. eod.* imo antequam exequatur, agere poteſt, vt ſumptus neceſſarij præſtentur. *d. l. ſi vero 12. § fin.* Quorum omnium hæc eſt ratio, vt ſeruetur indemnis mandatarius, ne damno afficiatur, qui officium fidei amico poſtulanti præſtitit, *l. ſi mandaſſem. 15 h. t. l. ſed ſi quis ex ſignat. 7. inf. quemadmo. tũ teſtam. aperiant. Paul. lib 4. tit. 2 l. 1. ad S. C. Trebel.* & apud quem nihil ex mandato remanet *l. ex mandato. 20 h. t.*

12 Sed hic quæri poteſt, an ſalarium ꝑ executione mandati recte petatur. In quo ſciendum eſt, mandatũ ſua natura eſſe Gratuitũ, cum pendeat ex officio atque amicitia, cui contraria eſt Merces. *d. l. 1. in fin. hoc tit. l. ſi tibi de præſcript. verb.* Mercede igitur interueniente; ſine qua facturus nõ erat mandatarius, locatio eſt, ex eaq; agetur. *§. fin. Inſtit. eod.* Sed ſi vltro & remunerandi gratia, mandatario extra conuentionẽ quid offeratur, honeſte id accipitur, neque impedit mandati actionem. *l. ſi remunerandi 6 in prin. hoc t. l ſi tibi 22. de præſcript. verb.* Sin conuentum promiſſumq; ſalarium, ſine certa tamen mercede, ſuper facto quod locari non ſolet, non actione mandati petetur (eſt enim hoc mandato contrarium) ſed aut Ex ſtipu-

A latu, ſi ſtipulatio interuenit, aut ex alio cõtractu, aliaq; actione, puta Præſcriptis verbis, vel extra ordinem exigetur. *l. 1. C. eod. l ſalarium. 7. h. t.* Quod ſi in genere & incerta pollicitatione de ſalario ſit conuentum: verbi gratia, Si feceris, experire apud non ingratum te poſuiſſe operam: vel omnino conuentũ non ſit, verius eſt in hoc ſcilicet gratuiti mandati tractatu ſimilibusq;

B nihil peti poſſe: *l. ſalarium. 17. C. mandati. l. qui mutuam. 56. § ſalariũ. in fi. h. t* niſi extra ordinẽ ab iis q accipere alioqui ſolent, vt ſunt Aduocati & Procuratores ad litem. *d. l. ſalariũ. 7. d. l. 1. in fi. C. eo. l. 1. C. de ſuffrag. l. 1 §. in honorariis. cũ ſeq. de variis & extraord. cognit.* Aut niſi alicui mandata res ſit quæ locari ſolet: vt ſi ſarcinatori veſtimenta ſarcienda tradantur, ſine mercede conuenta, eo tamen animo, vt poſtea merces exoluatur.

C nam actio Præſcriptis verbis competet. *in prin. Inſt. de loca. & conduc l. ſi tibi, 22. de præſcript.* qua de re Saxones etiam nõnihil cõmentantur. *art. 22. li. 1. vbi gl.*

PRO SOCIO. Tit. II.

C. 4. 37.

1 *Differentia ſocietatis & communionis: & de variis ſocietatum*

D *generibus.*

2 *Quid ſit ſocietas de qua hic agitur.*

3 *Species.*

4 *Cauſa efficiens, quomodo conſiſt.*

5 *Materia, de quib. reb. iniri poſſit.*

6 *Forma incundæ ſocietatis, & quæ Pacta recipiat.*

7 *De partib. ſocietatis cõſtituendis.*

E 8 *Finis & effectus ſocietatis.*

9 *Quæ diuidẽda ſint, aut nõn ſint.*

10 *Contraria ſocitati.*

11 *Quomodo ſocietas ſoluatur.*

12 *De actione pro ſocio: cui, aduerſus quos, & ad quid detur.*

AD perſonas etiam pertinet Societas, quippe quę ius quoddam fraternitatis complectatur *l. verum. 63. in princ. h. t.* Nam quæ res ſine affectu ſocietatis, & tractatu perſonarum communes ſunt, earum non dicitur eſſe ſo- 1

F

cietas

cietas,ſed Communio. *l. quib.34. l. pro ſocio 38. h.t.tot.ſup.cōmuni diuidundo.* Porro etſi ſocietas quędem vtilis inter homines natura conſtituta eſt, *in l.3.ſup.de iuſti. & iur.Cic.lib.1. Offi cior.* tamen præter illã, cum aliæ conſociationes multo arctiores, neceſſitatib. vitæ ſic exigentibus, initæ ſunt, tum propter negociationis vſum à mercatorib. quædam cõmunicatio inuenta eſt, vt plurimorũ operis facultatibusq́; in vnum collatis, rectius copioſiusq́; mercatu-
2 ra exerceretur. Quæ † quidem Societas ita definitur: vt ſit contractus iurisgentium nominatus,in quo bona fide contrahentes ſocietatem de rebus honeſtis ineãt eo animo, vt res operæve, earumq; rerum lucra & damna inter ipſos cõmunicentur. Socij, inquit Cicero, *act.5.in Verrem* putandi ſunt,quos inter res eſt communicata: videlicet animo contrahendæ ſocietatis.

3 ¶ Species ſocietatis à materia ſumuntur. Alia eſt enim Vniuerſalis,id eſt,omnium bonorum. *l. 1. in fin. cum l. ſeq.* quæ ſemper contrahi intelligitur, niſi de particularibus negociis actum ſit *l. coire 7. cum ſeq. h. tit.* Alia Particularis alicuius negociationis, vel rei. *l. 5. h.t.* Deinde alia eſt ſocietas quæ ſit De rebus publicis, vt de vectigalibus. alia vero De priuatis.

4 ¶ Cauſa efficiens, eſt Conſenſus & animus contrahendæ ſocietatis, *l. qui admittitur.19. l. vt ſic.31. cum l. ſeq. l. plane. 37. l. ſi margaritam. 44. h. tit.* ſiue expreſſus, ſiue etiam Tacitus. *l. ſi id quod. 58 §. fin. h. t.* Omnis enim communio, conſenſu contrahitur. *§ ſi duorum. 20. Inſtit. de rer. diuiſ.*

¶ Materia de qua contrahitur ſo-
5 cietas, ſunt res & operæ honeſtæ omnes, *l 5. h.t.* quæ quidẽ in commercium cadunt *l. verum. 63. § fin. h.t.* Rerum autem turpium nulla eſt ſocietas. *l. quod autem. 53 l. nec prætermittendum. 57 h. tit. l. quod ſæpe. 35. §. 1. de contr. emp.* vt monopolii. Vnde nec quæ delicto, vt furto, latrociniis, iniuriis, &c. parta, vel ob pœnam amiſſa præſtitaque, inter ſocios iure communicantur. *l. cum duob. 52. §. ibid. ait. 15. alias l. ſi fratres. 53. § fin. cũ l. ſeq. h t. Paul. lib. 2. tit. 16.*

6 ¶ Formam ex iure ciuili nullam ſingularẽ ſocietas habet, vtpote quæ Iuregentiũ conſenſu perficiatur, tractatu habito, *l. nam cum. 32. h.t.* ſiue Verbis, *l. 4. h.t.* ſiue Scriptura, *l. duo. 71. h t.* vel per Nunciũ, aut Epiſtolam. *d. l. 4.* Contrahitur aũt Pure, vel Ex tempore, vel Ad tempus, vel In perpetuum: hoc eſt, quoad ſocij viuunt, *d. l. 1. h.t.* (nã nulla ſocietatis in æternum coitio eſt, *l nulla. 70. h.t.*) vel ſub Conditione. *d. l. 1. d. l. 3. §. fin.* Item partibus ſocietatis aut Expreſſis, aut nõ Expreſſis: quo caſu ſunt æquales lucri & damni partes, etiamſi quæ conferuntur, inæqualia exiſtant. *l. 5. l. ſi non fuerint. 29 h.t.* Nam cum ſocietas ſit ius fraternitatis, *d. l. verum. in prin.* iniquũ eſſet aliũ plus, aliũ minus conſequi. *d. l. verum. § ſi cum res.* Et imputet ſibi, qui legem contractus nõ dixit apertius. *l. veteribus de pact. cum ſimilibus.* Portius in *§. 1. Inſt. eod.* tamen putat, partibus non expreſſis, ſi contentio oriatur, à iudice qui partibus boni viri fungitur, *l. continuus. 137. §. cum ita. de verb. oblig. Bart. in l. ſi ſocietatem. §. 1. n. 4. h.t.* analogia Geometrica pro cuiuſq; ſorte & opera, partes ſocietatis eſſe ſtatuendas, nam alioqui erit vere inæqualitas, niſi exigantur partes non ad Arithmeticam, ſed ad Geometricã proportionem pro vniuſcuiuſq; operis atque opibus, quas in ſocietatem confert: *l. ſi ſocietatem. 6. h.t.* idq́; bonæ fidei congruum eſſe videtur. Recte etiã contrahitur ſocietas, vel Vna tantum parte expreſſa, puta lucri, quo caſu idem ſeruabitur in altera, videlicet parte damni. *§. illud. Inſtit. eod.* quia contrariorum eadẽ eſt ratio & diſciplina. *l. penultim §. fin. qui ſatiſda. cog. l. 1. de his qui ſunt ſui vel alien. iuris.* Neque
† tamen refert, æquales ſint partes, an 7
inæquales. Poteſt enim conueniri, vt alter vnam, alter duas lucri damnive partes ſuſtineat, vel vt nullam damni, aliquam lucri partem conſequatur: quæ inæqualitas ita demum recepta eſt, ſi tanti opera ſocii eſt, quanti veriſimiliter damnum eſſe queat: *d. l. ſi non fuerint.* plerunque enim plus eſt in manus *l. mulieris. 13. de verb. ſignif. l. 5. hoc tit.* precio, quam in re, & vt vulgo dicitur, Hoſtimentum eſt opera p pecunia. Verum in hoc aduertendũ eſt,

t, at in ſocietate vectigalium nihilominus manet ſocietas poſt mortem ſocij cum eius hæredibus, *d. l. adeo 59. hoc titulo*, ſaltem effectu, vt omnia damna & lucra communicentur, *d. l. verum. 63. § in hæredem. 6* quod propter negotij magnitudinem, & varios tractatus, ac ne diſſoluta ſocietate locatio publica damnum faciat, receptum eſt *d. l. actio. 65 §. penultim.* Re ſiquoq; quæ non amplius exiſtit, vel commercio exempta B eſt, ſocietas nulla durare poteſt. *d. l. verum. §. fin.* vt ſi finis negotio ſit impoſitus, cuius gratia cõtractum erat. *§. pen. Inſtitut. eod.* eadem ratione perit ſocietas, ſi publicata ſint, aut à creditoribus diſtracta ſocii bona, vel facta ceſſio, *d. l. actione in princ. & § morte. & d. lege 4. in verb. egeſtate §. item ſi quis. Inſtit. eodem.* Voluntate etiam diſtrahitur ſocietas, C videlicet cum ſocietati non fraudulenter renunciatur, vel Expreſſe, *l. ſi cõuenerit. 14. cum l. ſequen.* vel Tacite: vt cum ſeparatim ſocij agere cœperint, & vnusquiſque eorum ſibi negociatur: *leg. itaque. 64.* ſine fraude renunciationem fieri intelligimus, cum res fraude caret: *vt in lege ſi quis cum aliter. 36. de verbor. oblig. l. 3. C. comm. vt. iud.* hoc eſt, ſocietatis nihil intereſt eam fieri: D alioqui ſi interſit, ad id tenetur qui renunciat iure ſocietatis. quod ex conſenſu tantum durat, nihilominus propter contrariam voluntatem diſſenſumq; diſſoluto. *d. l. actione §. manet. Inſtitut. eodem.* Actione diſtrahitur ſocietas, aut Stipulatione interpoſita animo nouandi, qua alter alteri partem ſe daturum promittit: aut Iudicio, qui E agitur in id vt ea diſtrahatur: quia mutata eſt cauſa ſocietatis, & per Noua-

A tionem, & per Mutationem voluntatis. *d. l. action. in princip.*

¶ Ex hoc igitur contractu oritur vl- 12
trò citroque Directa pro ſocio actio, quæ Generalis eſt. *l. pro ſocio. 36. h. t.* Rei perſecutoria, *l. ſed actio. 50.* Bona fidei, *l. vnde. 79. l. res communes. 45. hoc titul.* daturque vt plurimum abſoluta ſocietate, nonnullis etiam in caſibus ea durante: *l. actione. 65. § penult.* in hoc, vt cõ- B moda, lucra, omnesq; ſocietatis res diuidantur, *d. l. res communes. d. l. actione. §. penultim.* & pactiones ſocietatis ſeruentur: *l. cum duobus 52. § item 5. l. cum ſocietas. 69.* id quod intereſt præſtetur, *lege ſed ſi ex cauſa. 47. d. l. actione.* ſi vel intempeſtiue renunciatum ſit ſocietati, *d. l. ſi conuenerit. 14.* vel dolo, culpa, negligentia ſocij damnum datum: *l. ſed nec domini. 48. cum l. ſeq.* Petuntur etiam hoc C iudicio impenſæ in cauſam ſocietatis factæ, *l. pro ſocio 38. d. l. cum duobus. 52. §. ſi quis. 13.* & vt in cæteris bonæ fidei iudicijs, fructus. *d. l. pro ſocio.* atque vſuræ. *d. l. cum duobus. § idem reſpondit. d. l. ſocium. 60. hoc titul.* Datur autem actio hæc ſingulis ſocijs, contra ſingulos, cum par ſit omnium conditio & cauſa; item horum hæredibus, & in hæredes: vt D ſocietatis iam diſſolutæ & lucra ante percepta communicentur, *d. l. verum. 63. §. in hæredem. d. leg. actione. §. morte.* vtque hæres præſtet ſi quid dolo aut culpa perperam geſſit. *l. nemo. 35. cum lege ſeq. hoc tit.* Etſi enim morte diſſoluatur ſocietas: tamen inchoata negocia hæres abſoluere vtilitatis cauſa debet, *l. hæres ſocij. 40 hoc tit.* vt & hæredes tu- E tori, ac negociorum geſtoris. *l. 1. leg. quis hæredes. C. de hæred. tuto. leg. nam & Seruius 21. §. ſi viuo. 2. de negot. geſt.*

V

Digitized by Google

DIGEST. LIBER XVIII.

DE CONTRAHENDA EMPTIONE, ET de pactis inter emptorem & venditorem compoſitis: & quæ res vænire non poſſunt. Tit. I. C. 4. 38. 40.

1 *Frequentia emptionum & venditionum.*
2 *Quid ſit emptio.*
3 *Origo emptionis.*
4 *Partes & ſpecies.*
5 *Cauſa efficiens.*
6 *Conciliatio L. quid tamen & L. cum ab eo.*
7 *Materia, & quæ res diſtrahi poſſint aut non poſſint.*
8 *Quid intelligatur venditum,*
9 *Forma, quomodo contrahatur.*
10 *Quomodo perficiatur: & de guſtu ac menſura explicata difficultas: & de pactis emptionum.*
11 *Finis.*
12 *Effectus: & an venditor tráſferre teneatur dominium.*
13 *Quando traditione transferatur dominium, habita fide de precio.*
14 *Differentia inter venditionem & locationem.*
15 *Pugnantia cum hoc contractu.*

1 RES † inter homines maxime cõmunicantur Emptione & Venditione, neque quicquam hoc contractu in commerciis humanis frequentius eſt, atq; etiã æquabilius; vt non immerito olim eum Romani tanquã iuſtiſſimum, omnib fere ſolennibus familiarium mutationib. translationibus, alienationibus. *vide Cont. lib. 1. diſput. c a. 16.* vt adoptionibus, emancipationib. teſtamentis, adhibere ſint ſoliti, Quod cum ita ſit, erit, vt opinor, operæ precium, ſi paulo diutius. ſicuti & ipſos iuris compilatores feciſſe liquet, in tam vberrimæ materiæ enodatione commoremur.

2 ¶ Emptio eſt contractus *l. 3. h. t. vide Paul. lib. 2. tit. 17.* iuriſgentium *l. 2. in fin. h. t. l. iuriſgent. 7. de pact.* nominatus, *d. l. iuriſgent. 7. l 3. 5. 6. 7 h. t.* bonæ fidei, *l. 1. & 3. h. t.* in quo per conſenſum res precio commutantur ea ratione, vt venditor obligetur ad tradendam rem eiuſque aut transferendum dominium, aut præſtandam euictionem: emptor contra ad dandum vẽditori precium, Dixi, eſſe Contractum iuriſgentium,
A & Conſenſu conſtare. *l. 1. in fi. h. t.* Deinde, in illo commutari res precio: qua differentia ſecernitur emptio à permutatione, quę ſpecies ſpecieb. cõmutat.

¶ Ac olim quidem, vſu nummi nõdum inuento, nullũ erat inter hos cõtractus diſcrimẽ: nec aliud merx, aliud precium vocabatur, ſed vnuſquiſq; ſecundum neceſſitatem temporũ ac rerum, vtilib, inutilia permutabat. Ve- 3
B rum quia nec ſemper, nec facile cõcurrebat, hoc eſt, vſuueniebat, vt cum tu haberes quod ego deſiderarẽ, mihi inuicem præſto eſſet quod tu accipere velles. neq; res hincinde extarent æqualis precii & proportionis, ſine qua æqualitate rerum permutatio cõſtitui nequit: neceſſum fuit inueniri medium quod vice rerum eſſet, & quædã quaſi menſura ac ponderatio, quæ pro re-
C rũ varietate & poſſet augeri & minui. *Ariſtot. lib. 1. Politicor.* Electa eſt igitur materia, cuius publica ac perpetua æſtimatio, vt inquit Paulus, *Paul in d. l. 1.* difficultatibus permutationum æqualitate quãtitatis ſubueniret, eaq; materia forma publica (ne quis priuatim adulterare poſſet) percuſſa, vſum de

men-

minimumq; non tàm ex ſubſtantia, id eſt materia, *l. in venditionib. 9. h. tit. l. Iulian. §. ſi quis rem ad exhiben. l. 4. vbi Cuiac. ad verb. ſubſtantiam. de vſuc.* præberet, quã ex quantitate, hoc eſt, æſtimatione quantitatis & forma, *Duar. ann. diſput. lib. 1. cap. 6.* nec vltrà merx vtrunquè, ſed alterum precium vocaretur.

4 ❡ Partes emptionis & venditionis ſunt Res, pecunia, & Conſenſus, quo illa permutantur: niſi enim hęc omnia interueniant, erit contractus imperfectus: *l. 1. & 2. l. in vend. 9. l. cũ in vend. 36. cum l. ſeq. l. domum. 57. h. t.* Vnum porro eſt commune genus emptionum, niſi quis velit à forma diſtinguere eas quæ Sola voluntate ſine ſcriptura fiunt, ab his quæ In ſcriptis perficiuntur. *l. contractus. C. de fide inſtrument.*

5 ❡ Emptio & venditio conſenſu peragitur *d. l. contractus in fin.* ſine quo conſiſtere nequit *l. in vendi. 9. h. t.* vnde ſi vel in precio, vel in re contrahentes diſſenſiant, imperfectus erit contractus:

6 puta, Si error ſit, vel in Corpore: vt ſi ego me fundum Cornelianum emere putem, tu Tuſculanum te vendere: vel in Subſtantia & materia, vt ſi acetum quod vinum fuit, pro vino, æs pro auro væneat. In quo diſtinxiſſe videntur admodum ſubtiliter conſulti, vt ſi non in totum erretur in materia rei quę venit, valeat venditio: verbi gratia, ſi æs quod eiuſdẽ pene eſt cum auro materiæ, mixtũ auro vel inauratum pro auro vendatur. *l. quid tamen 14. h. t.* Sin autem plane alia materia ſit, quã de quã dictum eſt, non valeat: puta, Si menſa argento cooperta pro ſolida væneat. Nihil enim habet commune æs vel lignũ menſæ cum argento, nec eadẽ eſt horum *οὐσία*, neq; operimentum pars eſt materiæ (vt nec veſtimentum corporis) hoc eſt menſæ, quã argenteam præſtari conuenit. *l. cum ab eo 41. § fi. hoc tot. vide Cuiac. lib. obſer. 2. cap. 4.*

7 ❡ Circa omnes autem res verſatur venditio & emptio, ſiue corporales, ſiue incorporales, *l. cũ manu. 80. § 1.* quas quidẽ habere vel poſſidere poſſumus. *l. ſi in emptione. 34. §. omnium.* nam quæ extra commercium ſunt, vt res ſacræ, Publicæ, liber homo, &c. earum nulla venditio eſt. *l. 6. l. qui offi. vj. 26. l. liberi.*

A 70 niſi ab ignorante emantur: quo caſu in hoc duntaxat valet, vt habeat actionẽ deceptus emptor. *l. 4. & 5. d. l. liberi. d. l. qui offi. vj.* Sed etſi res in cõmercium cadant, tamẽ nonnunquã earum impeditur venditio: nam principio in his quę extincta ſunt nec pręſtari poſſunt, vt ſunt domus exuſta, equus mortuus, &c. non valet emptio, quia ſine Re fieri nequit: *l. nec emp. 8. l. domum. 57.*

B *h. t.* quamuis quæ futura probabiliter ſperãtur, vt fructus futuri, captura piſcationis, & ſimilia, recte emantur. *d. l. nec empt. l. ſi iactũ. 13. inf. de actionib. empti.* Deinde domos negociãdi cauſa vt deſtruantur, vendi interdictũ eſt: ne ruinis deformetur aſpectus ciuitatis. *l. ſenatus. § 2. h. t. l. cætera. 41. cum ll. ſeqq. de leg. 1. vide quæ dixi in § cum in ſuo Inſt. de rer. diuiſ.* Sane vt reficiantur atq; inſtau-

C rentur, recte væneunt, & deſtruuntur. *l. 1. & 2. C. de ædificiis priua.* Prohibitum etiam eſt, vendi venena, niſi adiectione alterius materia fieri poſſint ſalutaria: *l. quod ſæpe. 35. § venenum.* Sed nec res litigioſæ in venditionem cadunt, *l. fi. C. de litig.* nec ipſæ lites, niſi iuxta præſcriptam formam *in l. per diuerſas. cum ll. ſeq.*

D *C. mand.* Res autẽ alienę recte venduntur, ... venditorem pro cuictione ... *l. rem alienam. 28. h. t.* quo tamẽ nihil ... domino auferetur. *l. nemo. 6. C. de reb. alien. l. inter. 9. C. de rei vind.* Rem vero propriam fruſtra emit emptor. *l. etſi. 15. in prin. cum l. ſeq. h. t. l. et. 21. de vſucap.* quia Quod eius eſt, amplius illius fieri nequit. *§ ſi rem. Inſt. de leg. § ſic itaq. Inſt. de act.* niſi cum poſ-

E ſeſſio aut ius aliquod, quod alteri cõpetit, emitur, *l. ſi in empt. 34. §. penult. h. t. l. ſi aliquam. 28. de ac. p...* aut ſub conditione. *l. exiſtimo. 61.* Et hæc quidem de rebus quæ in venditionem veniunt, aut non veniunt.

❡ Cum autẽ quæritur, Quid, Quantumq; in contractum ven... ...um eſt, quicquid cohæret rei vend... venditum intelligi, *l. ædes. 73.* q... ...

F dem tempore contractus ... *l. 69. l. in lege 77.* Vnde fundo vend..., fructus & inſtrumenta adhęrẽtia, quaſi pars fundi vendita intelliguntur. *l. qui fundum. 40. §. qui agrum. & § pen. l. ſi aquaductus. 47. cum ll. ſequent. l.*

Y g

Digitized by Google

fiſtulas.78.hoc tit. Paul.lib.2. tnul.17. & ibi
Cuiac. & domum diſtractam ſequun-
tur, quæ terra quaq; opere ſtructili te-
ctoriove continentur, & conſequen-
ter etiam cenſus, ac penſitationes: ſine
quibus, quamuis prçteritis & iam ceſ-
ſis. *l.2 vbi Sal. C. ſine cenſ. vel rel.* fundi ac
prædia comparari non poſſunt. *tot titul.*
C. ſine cenſ. vel rel. Ruta autem & cæſa,
id eſt eruta & cæſa à terra, vt arena, la-
pides ligna, ſtatuæ, &c. non veneunt.
quamuis olim, vt oſtendit Cic. *l. 2 de*
Orat. declarationis gratia nominatim
excipiebantur. *l in vendendo.66.hoc titul.*
l fundi.17.§.ſi ruta.ce. ſtio.emp. An autem
vendito prædio. piſces, ligna, *l. Iulian.*
13 § fin. cum ll ſeq. de act.empt. & ibi Bart.
& Alexand Guid. Pap. deciſ.91. Tiraq. de
retr prox.§.1.gloſſ.7.num.116. Molin in conſ.
Par.§.1. l 8.nu.17.18.19 animalia & co-
lumbaria, *Molt. praall. g loc.* molendi-
na, *Iaſ. in l. quo minus. num.120. de fl omni-*
nibus munitiones, *Bal. in c.1. § ſi quis de*
manſo.num.4. de cont. inueſt iuriſdictio-
nes, *Bar.in l.inter. de acqu. rer. dom. Bald.*
& feud. in c.1. de cap. qui cur. vend & Dd.
in l. beneficium. de conſt. Trin. in l.1. de iu-
riſdict. theſauri: *Iſer.in c.1. quæ ſint regal.*
Chaſſ. in conſuet. Burg. tit. de iuſtit. § 1. verb.
eſpaues. num 15. an vendito equo, ſella
& frenum vendita cenſeantur: *Iaſ. in l.*
de quib. nu 86. de legib. non eſt huius in-
ſtituti inquirere diligentius.

9 ¶ Nunc de forma, & quomodo cō-
trahatur emptio, agamus. Ea recte fit,
etiam inter Abſentes, per Nunciū aut
Literas: *l 1 in fin. h.t.* neq; enim requiri-
tur neceſſario, aut Scriptura *l.2.h.titul.*
niſi in ſcriptis cōtrahentes perfici con-
tractum velint: *l. contract. C. de fide inſtr. in*
princ. Inſtit. de empt. & vend. aut Præſen-
tia: ſed ſufficit quoquo modo contra-
hentes conſentire. Deinde cōtrahitur
emptio interim Sine arrha, interim in
argumentum contractus, Arrha inter-
ueniente. *l. quod ſæpe.35.in princ.* Quan-
quam autem alias à perfecta conſens
ſit emptione abiri fas non eſt, ne Prin-
cipis quidem reſcripto: *l.3. l. ratas. C. de*
reſcind. vend. tamen cum arrha interue-
nit, qui eam amittere, aut duplicatam
quam accepit reddere vult, impune à
contractu recedere poteſt: *d. l. contract.*
Inſt. eo. in princ. l. 2. C. quand liceat ab emp.
A *reced.* propterea quod arrhabo, vt &
ipſum nomen indicat, dari videtur in
pignus & ſecuritatem contractus, vnde
ſi quis ea carere velit, ſatisfacere vi-
detur voluntati aduerſæ partis, quæ
conqueri non poteſt, cum hoc contra-
ctus pignore antea fuerit cōtenta. *arg.*
l.3.§.fin. de fideiuſſ. l. à diuo Pio.§. ſi pignora.
de re iud. Mihi tamen placet, idq; proba
bilius videtur, vt quod de arrhæ amiſ-
B ſione dicitur, de contractu necdū per-
fecto intelligamus: de qua ſpecie lo-
quitur Imperator *d. l. contractus. C de fi-*
de inſtr. nec abſurdum eſt, eodē modo
Iuſtin. *in prin. Inſt. eod.* interpretari, præ-
ſertim cū diſerte addat hæc verba. IS
QVI RECVSAT ADIMPLERE CON-
TRACTVM. vnde intelligi poteſt, eum
de contractu necdum implero loqui:
C quod & precedētia cōuincunt. Donec
enim, inquit, aliquid deeſt ex his, &
pœnitentiç locus eſt (quod eſt contra-
ctus imperfecti) & poteſt emptor vel
venditor ſine pœna recedere ab em-
ptione & venditione: ita tamen, niſi
iam arrharum nomine aliquid fuerit
datum, &c. Ergo re adhuc imperfecta,
puta ſi vinum væneat vt deguſtetur,
aut ſi de re conuenit, nondum etiam
D de precio, *vt in l. etſi 15. h. t.* ſiquidem ar-
rhæ datæ fuerint, vt eſſent pignus per-
ficiendi in poſterum contractus, pœni-
tentiæ locus erit, vtpote in contractu
adhuc imperfecto. Arrharum tamē da-
tio, quaſi contractus quidam per ſe e-
xiſtens. *l 3. C. de ſponſ. & arrh.* hoc opera-
bitur, vt qui adimplere tergiuerſatur,
perdat quod dedit: venditor autē pœ-
nitens, qui arrhas accipit, duplum red-
E dere cōpellatur. At contractu per con-
ſenſum omnibus partib. abſoluto, pœ-
nitere omnino non erit integrum: *Inſt.*
eod. in princ. in verb. argumentum eſt empt.
contracta. l. ſicut. C. de actio. cum ſimil. &
arrhæ nomine datum, in partem pre-
cii imputabitur. *l. de lege. l vltim. de lege*
commiſſor. Secus tamen eſſet, ſi arrha
non in Argumentum aut ſecuritatem
daretur, ſed vt Pars precii conuenti:
tunc enim Arrha dici nequit; ſed po-
F tius Precium, neq; emptionem, vtpote
perfectam, infringet. *d. l. 2. Cod quando*
liceat, &c. Idque hodie fieri atque ob-
ſeruari videmus.

¶ Perſi-

Digitized by Google

10 ❡ Perficitur autem emptio, ſtatim
A atque de precio conuenit, & res certa
eſt. Quod ſi de rei qualitate aut quan-
titate nondum cõſtet, imperfectus eſt
contractus. Verbi gratia: Si vinum cer-
to precio, ad certam quantitatem ema-
tur non prius erit emptum, quam fue-
rit guſtatum & admenſum. Idemq; de
reliquis rebus quæ numero, pondere
menſura conſtant, iudicandum eſt, vt
non aliter quam ſi adpenſa, admenſa,
B adnumerata ſint, perfecta ſit vendi-
tio *l. quod ſæpe. 35. §. in his quæ pondere.* In
quibus omnibus cõſuetudo regionis
erit attendenda. *l. Impp. 71. h. t.* Alia ta-
men eſt cauſa guſtandi, quam metien-
di. Guſtus enim, puta vini, ad hoc pro-
ficit, vt improbare liceat: vnde non fa-
cit venditionem. Menſura vero eo fit,
vt appareat quantum ſit emptum: quo
circa argumentum eſt venditionis cõ
C tractæ, à qua recedi non poteſt, quam
uis ante menſuram in eo perfecta non
habeatur venditio, vt periculum em-
ptor ſuſtineat, *l. ſi in emptione. 34. §. pe-
nultim. hoc tit. l. 1. inf. de periculo & commod.
rei vend.* Sed hæc vera ſunt, cum pure
eſt contractum: alioqui lex cõtractus
ſeruanda erit, ſi forte, vt fieri poteſt,
venditio facta ſit ſub Conditione *l. hac
D venditio. 7.* etiam Tacita *l. ſi quis fun-
dum. 37. l. ſi debitor. 39. h. tit.* (non tamen
legibus improbata, *d. l. ſi in emptione.
34. §. 1.*) aut in diem. *l. cum ab eo. 41.* vel
Ad diem. *l. cum manu. 80. §. vlt.* aut Ex
die *l. fin. h. t.* quæ dies non ſuſpendit
obligationem, ſed traditionem, & im-
plementum contractus. *§. 1. Inſt. de verbor.
oblig. l. cedere diem. 213. de verb. ſignifi-
cat.* niſi habeat admixtam conditio-
E nem *d. l. fin.* Conditio autem contra-
ctum ſuſpendit, donec exiſtat: *d. l. hac
venditio. 7.* ea porro exiſtente venditio
ad tempus contractus retro trahitur *l.
necessario. de peric. & commod. rei vend.*
Plane quamuis in arbitriũ tertij poſſit
conferri precij æſtimatio aut imple-
mentum contractus. *l. fin. C. eod. d. l. hac
venditio. h. tit.* tamen ſi in voluntatem
aut arbitrium alterutrius ex contra-
F hentibus venditio conferatur, vt, Ven-
do tibi, Si volueris, Quanti æquum
putaueris, &c. non contrahitur em-
ptio: quia nulla neceſſitate aſtringun-
A tur contrahentes. *l. in vendentis. 13. C. eo-
dem. d. l. hæc venditio. l. quod ſæpe. 35. § 1. h. t.*
& quia nullum certũ precium rei con-
ſtitutum eſt. vt pars contractus defi-
ciat. Vbi autem certa res venditur, &
precium definitur, & de eo dando ad
certum tempus deliberatio cogitan-
diq; ſpacium emptori permittitur: in-
choatur venditio ſub conditione con-
tracta, & venditor illi ſtare cogitur,
conſenſum declarante intra condictũ
B ſpacium emptore. *§. fin. Inſtit. de empt.
& vend. vbi dixi.* perinde atque cum vi-
num certo precio ad guſtum empto-
ris venditur.

❡ Finis emptionis eſt, Vt neceſſariæ 11
res inter homines communicentur, &
vt inquit conſultus, Perpetua pecu-
niæ æſtimatione difficultatibus per-
mutationum ſubueniatur.

❡ Effectus eſt, Quod à cõtractu per- 12
C fecto recedere non liceat, *c. l. 3. l. ratas.
C. de reſc. vend.* ſed emptor precium da-
re cogatur venditori: hoc eſt; domi-
nium eius in eum transferre *l. vlt. de
condict. cauſ. dat.* cumq; pecuniæ domi-
num facere. *l. 1. verbor. nummos ſi fecerit ac-
cipientis. de rer. permut. l. ſi ſeruus. 7. C. de
act. empt.* hic contra rem tradere em-
ptori, non ſimpliciter, ſed ſic vt trans-
D ferat ipſa traditione dominium. nam
tale ius tradere debet, quale vendit,
Vendit autem dominium, non tamen
præciſe rem emptoris facere tenetur,
l. ſi ita 25. §. fin. h. t. cum ne propter in-
certitudinem & difficultatem proba-
tionis dominiorum, *Dd. in l. cum res. C.
de probat.* impediatur hic contractus, v-
ſibus quotidianis maxime neceſſari-
us: tum quia per euictionis præſtatio-
E nem indemnis ſeruatur emptor, per-
inde ac ſi dominium nactus eſſet. *l. in
vendendo. 66. h. t. l. 2. l. ex empt. 11. de action.
empt.* Id tamen agi neceſſe eſt in em-
ptione, vt dominium traditione tranſ-
feratur: nam ſi alia ſit contrahentium
intentio, non poteſt videri res vendi-
ta. *l. cum manu ſata 80. § fin. h. t.* Tradi-
tio † autem non aliter transfert do- 13
miniũ rei venditæ, quam ſi vacua poſ-
F ſeſſio, vt fieri debet, *l. 2. leg. 3. inf. de act.
empt. l. ſi pater 8. C. de act. empt.* tradatur.
Contr. diſput. lib. 1. cap 8. item ſi contra
precium ſolutum ſit, aut fides, de eo

habita: *l. quod vendidi. 19 l. vt res 53 h. t.* §. A *p. … additionem §. vendita. Inſt. de rerum diuiſ.* cætero qu… non videtur voluiſſe rei dominium an… ere venditor, qui ſpe præſentis … ationis, quæ ſecuta non eſt, tradidit. *l. 3. de … gener. action.* Quod ſi hanc præſenti… precii fiduciá … e ſe non ſecrat venditor, ſed ſimpliciter tradit, videtur eo ipſo traditionis … de precio habere, niſi aliud ex circumſtantiis appareat. *l. procuratoris. §. pen. … ibi gl. ſſ.* & Dd. *de tributoria actio. ita recepta eſt ſententia in §. vendita. Inſtit. de rer. diuiſ. vbi contra diſputant.*

14 ¶ Et hæc quidem in genere de venditione ſatis, ſi paucis quæ huic contractui maxime ſunt Affinia, quæ Aduerſaria, attigerimus. Tanta eſt inter emptionem & venditionem locationem & conductionem cognatio, vt ſæpe dubites ad vtrum contractuum ſpecies conuentionis ſit referenda, *Inſtit. de loca. & conduct. in prin. l. 2. §. 1. inf. locati.* quod tamen hac regula dijudicari ſolet: QVOTIESCVNQVE ID AGITVR, VT AB EO QVI REM PRÆSTAT, DOMINIVM IN EVM QVI DAT PECVNIAM TRANSFERATVR, EMPTIO EST: QVANDO VERO NVLLA FIT DOMINII TRANSLATIO, LOCATIONIS GENVS EST. Verbi gratia: Dedi victori ligna, aut aurifabro argentum, vt mihi vas faceret: locatio erit, aut contractus innominatus. At ſi conueniat, vt ex ſuis lignis, ſuove argento vas mihi fabricet: emptio eſt, nam rei dominiũ transfertur. *l. Sabinus. 20. l. conuenit. 65. hoc tit.* Illud tamen ſciendum, vbi precium & res … intercedit, ibi in dubio ſemper potius emptionem, quam locationem aut oppignorationem cõtractam præſumi … *l. … cum. 23. C. de iur. emph. Capoll. … tract. de ſimula. contr.* Eſt & Adfinis venditioni Permutatio, de qua commodius ad tit. de rerum permutatione paulo poſt dicemus.

15 ¶ Pugnant cum venditione Dolus malus. *l. ſi dolo. C. de reſcind. vend.* qui cum ab … parte interuenit, vt ſi vterq; … nullam aut vitioſam eſſe, … contractus: *l. ſi in emptione … 34. … ſi emptor … l. 57.* *h. tit.* ſin ab alterutra, & dolus cauſam contractui dederit, annullatur eo volente qui deceptus eſt. *l. … & eleganter in prin. de dolo malo. gloſſ. & Dd. in d. l. ſi dolo.* Incidens dolus per actionem contractus purgatur. *d. l. ſi dolo. l. dolus. cum l. ſeq. C. de reſcind. vend.* Contrarius eſt & Error, vt diximus, emptioni, quæ conſenſu conſtat: cui nihil tam eſſe contrarium dicitur, quam error *l. nihil. 116.* B *de reg. iur.* Item Pactum de non transferendo dominio, *l. cum manu ſata. 80. §. fin.* & Donationis cauſa facta traditio, ſub ſpecie emptionis: *l. cum in venditione 36. hoc tit. vide Cuiac. in l. vltim. inf. pro donat.* imaginaria enim venditio nulla eſt. *l. nuda. 55 h. t.* Et plus valet quod agitur, quam quod ſimulate cõcipitur. *tot. tit. C. plus valere.* nec venditio ſine precio fieri vlla poteſt, ſicut dictum eſt. C Plane ſi donationis cauſa minoris res vendatur, *de quo B… & Caſtr. & Dd. l. 2. C. de reſcin. vend.* valet venditio. *l. ſi quis donationis. 38. in princ. h. t.*

DE IN DIEM ADDIctione. Tit. II.

1 *Continuatio: & quid ſit addictio.*
2 *Quomodo contrahatur in diem addictio.* D
3 *Vis & effectus huius conuentionis.*
4 *Quando dicatur melior conditio adferri.*
5 *Quid ſit addicere, vnde hac conuentio nomen habet.*

ET hæc † quidem in genere de Emptione & Venditione: nunc quædam ſpecialius exequamur. Ac quia E pactis hunc contractum variari paulo ante indicatum eſt, ideo videamus de duabus pactionibus, quæ frequenter addi ſolent; videlicet de In diem addictione, & Lege commiſſoria. Addicere, ſecundum Feſtum, eſt idem dicere; vt prætor exequendo & approbando, ac eandem quaſi quam iudex datus F ante tulerat ſententiam dicendo, rem addicit ei ſecundum quem fuit pronunciatum. Hoc verbum poſt translatum eſt ad Auctiones publicas, vbi pluri-

pluribus ementibus, non ſtatim perficitur venditio, ſed poſt certum tempus, puta 30. dierum, addicitur illi qui plus licitatus eſt. *l.4. & tot. tit. C. de fid. inſtr. & iure haſt. fiscal. lib.*10. Nam licitatores ex ſua oblatione ſinguli obligantur, niſi alius quiſpiam poſt meliorem conditionem attulerit. *Bart. in l. locatio 9. num. 4. de publican.* Ea res poſtea à publicis haſtis ad venditiones priuatas traducta eſt, cum ita res venditur, vt non ſtatim addicatur, ſed ſeruetur futuris licitatoribus certum tēpus, vt meliorem conditionem offerre poſſint. Ita venditio quidē ſtatim contrahitur, ſed addictio fit in diem: hoc eſt, differtur ad certum tempus rei datio, ni interea meliorem conditionem alius offerat. Addicere enim etiā Dare ſignificat. *Cuiac. lib. obſ. 4. c. 15.*

2 ¶ In diem addictio ita fit: Ille fundus eſto tibi centum emptus, niſi quis intra Calendas Ian. proximas meliorem conditionem fecerit, id eſt, attulerit, quo res à domino, videlicet emptore abeat. *l. 1. h. t.*

3 ¶ Hæc venditio pura eſt, niſi aliud ſit actum, quę reſoluitur ſub conditione, Vbi melior in diem conditio allata eſt. Vnde omne periculum, lucrum & damnum interea temporis ad emptorem, vtpote dominum. *L. 1. verb. res a domino abeat, hoc tit.* pertinet. *l. 2. & 3. hoc tit.* vna cum fructibus, ſiquidem pura fuerit venditio *l. 2. & 4. h. tit.* quod toties verum eſt, quoties non offertur melior conditio, nam ea oblata, reſcinditur prior vēditio, eoq; & fructus venditori refundendi ſunt, *l. item 6. l. emptor. 26. h. tit.* tanquam, reſciſſo contractu. *l. illud, 29. §. 2. de edil. edict.* etiam nunc cum emptor meliorem allatam conditionem ipſe acceptat & implet, excluſo offerente. Intelligitur enim à prima emptione receſſum, & contracta noua, *l. ab emptione de pact.* cum precium aliud, nempe Oblatum maius interueniat: *l. iuriſgent. 7. §. adeo. de pac.* vnde fructus ex priore emptione, quæ nulla eſt, deberi & retineri ab emptore non poſſunt. *d. l. item 6* Vt nec pecunia eiusq; fructus à venditore. *gl. in d. l. 6. verb. venditori.*

4 ¶ Melior autem conditio afferri videtur, ſi vel precio ſit additum, vel ſolutio facilior aut maturior, vel quid vtilius venditori afferatur. *l. 4. § fi. cum ll. ſeqq. h. t.* Licet autem venditori, meliore allata conditione, addicere poſteriori, niſi paratus ſit plus adijcere prior: hoc eſt, plus quam ante obtulit, nempe tantundem quantum nunc ab alio offertur: quod vt facere poſſit, neceſſe habebit venditor priorem emptorem facere certiorem, vt ſi quid alijs adiecit, ipſe quoq; adijcere, & licitando vincere poſſit. *l. item §. fin. cum 2. ll. ſeqq. h. t.* Idq; † obtinet, cum reuera offertur melior conditio, non quando per ſimulationem emptor ſubijcitur. *l. vbi autem. 4. §. cum igitur. h. t. Iaſ. in l. quis Roma. §. coharedes nu 27. de verb. obligat. & in l. fin. nu. 22. C. de iur. emphyt.* 5

DE LEGE COMMISſoria. Tit. III.

SED & lege Commiſſoria venditiones celebrari ſolent: hoc eſt, vt niſi intra certum diem precium exoluatur, inempta res fiat, *l. 4. h. t. Paul. lib. 2. tit. 13. vbi Cuiac. l. ſi hominem. 19. de vſucap.* quod pactum vocatur Lex, nam pacta leges ſunt contractuum, *l. 1. §. ſi conueniat depoſiti. l. contractus. 23. de regul. iur. l. iuriſgent. 7 § adeo de pact.* & quidem Cōmiſſoria: quia niſi ſolutio ad diem fiat, propter moram & commiſſum res habetur pro inempta. Cum igitur lege commiſſoria venditur, magis eſt vt ſub conditione Reſolui contractus, quam ſub conditione Contrahi videatur. *l. 1. h. t.* Committitur autem, ſi emptor, quamuis non interpellatus, precium ſua die non afferat. *l. 4. § fin. h. tit.* Dies enim interpellat pro homine. *l. magnam. C. de contrah. ſtipul.* niſi emptor iuſtas cauſas probare poſſit, quibus impeditus ſit in explicanda ad diem ſolutione. Porro commiſſa pactione, eſt in poteſtate venditoris, vtrum legem Commiſſoriam exercere, an precium petere velit. *d. l. 4. §. eleganter.* nam in eius commodum & fauorem hæc pactio additur. *l. 2 & 3 h tit.* cui renunciare non poteſt. *l. pen. de pact.* Altera tamen via electa, amplius variare nequit: *d. § eleganter. & l. penultim. hoc titul.*

quia electione ius quæritur emptori. A quod variatione venditoris interuerti illi nequit *l. apud Aufidium de optio. lega.* Commiſſoria autem electa, emptor reſtituere fundum, vtpote iam inemptum cogitur: amittitq; quod arrhæ aut alio nomine, puta precii, dedit: *l. ſed etſi.25. in princ. de petit. hæred.* idque in pœnam moræ, & propter veriſimilem contrahentium voluntatem, niſi aliud actum appareat. *l. lege.5. in princ. d. l.4. §. ſed quod. hoc tit.* Quod iniquum videri non debet, cum econtrario emptor fructus interea perceptos hoc caſu lucretur: *d. l.4 §.* alias non lucraturus vtpote reſoluta emptione, vt ſupra dictum eſt. *adtit. præced.* Nam quando emptor non amittit precii partem, tunc nunquam lucratur fructus, reſciſſa ob non ſolutum integre precium venditione, *Bald. in l. ſi fundum. 4. hoc tit.*

DE HÆREDITATE vel actione vendita, Titul. IV. C. 4. 39.

1 *Continuatio.*

2 *Singulare in hac venditione primum, quod neceſſum ſit mortuum, eſſe de cuius rebus hæreditariis agitur.*

3 *Singulare ſecundum, quod venditor non teneatur de euictione.*

4 *Tertium, quod emptor vice hæredis ſit, & actiones vtiles habeat.*

5 *Venditionem eiuſmodi nō mutare cauſam debitorum.*

6 *De nominum & actionum venditione.*

1 SVpra † dictum eſt, iura quoque Incorporalia, vt ſunt Hæreditas & actiones vendi poſſe; ſed quia in harum rerum venditione quædam ſunt Sin-
2 gularia, de illis eſt dicendum. Atque in primis, ſi hæreditas væneat, neceſſum eſt mortuū eſſe eum de cuius hæreditate agitur, alioqui nulla erit venditio: quia in rerū natura non ſit, quod væniērit. *l.1. h. tit.* Hæreditas enim viuentis nulla eſt. *Gloſſ. in d. l.1.* Oportet itaq; vere ſubſiſtere hæreditatem: nec enim alea emitur, vt in venatione. *l. cū hæred. atem. 7. h. t.* nam Pacta de hæreditate viuentis inita improbantur. *l. fi. C. de pact. l. donar. 20. in princ. quidam. §. fin. de donat.* Deinde † venditor hæredita- 3
tis, non ſicuti reliqui venditores, tenetur de Euictione rerum Singularium: quia nō tanquam dominus, ſed vt hæ-B res vendit. Sufficit igitur hæreditatem præſtari, qualem adiit, non etiam rerū particularium dominium. *l.1. C. de euiction. l.2. in princ. h. tit.* Tertio, † inter em- 4
ptorem & venditorem hæreditatis id agi intelligitur, vt neq; Plus neq; Minus iuris habeat emptor, quam apud hæredem futurū eſſet. *d. l.2 in pr.* Itaq; omne emolumentum, omneq; periculum rerum perfecta venditione ad emC ptorē pertinet. *d. l. ſicuti. 8.* Vicem enim hæredis obtinet, *d. l.2 § fin.* & contra quicquid ex hæreditate peruenit, perueuturumq; eſt, & actiones earum rerum, quæ nondum peruenerunt, præſtare illi venditor debet: *d. l.2 § peruenisſe 3.* quanquā & ſuo nomine intentare Vtiles etiam ſine ceſſione emptor 5
poſſit. *l. emptor. C. e. t.* Sed † quod dixi, Vicem hæredis obtinere emptorē, reD ſpectu venditoris intelligendum eſt. Nam quod ad creditores attinet & legatarios, eorum ius contrahendo debitor hæres tollere aut mutare nō poteſt, *l. debitorū. 25. cum l. ſeq. C. de pact. l.3. ſup. fam. hercisc. cum ſimilib.* nec in aliam perſonam transferre obligationem, quā adita hæreditate ſponte ſuſcepit, *§. hæres. Inſt. de obli. quæ ex quaſ. cont.* quaſi contrahendo. *d. §. hæres* Vnde recte à E creditoribus conuenitur, etiā poſt factam venditionem: emptor vero inuitus nequaquam, quia nullum negocium cum creditoribus geſſit. *l.2. C. eod.* In hæreditate vendita, vtrum ea quantitas ſpectetur, quæ fuit mortis tempore: an quæ cum adiretur hæreditas: an ea quæ fuit cum hæreditas venundaretur videndum eſt. Et verius eſt, hoc F eſſe ſeruandum, inquit Vlp *l.2. §.1. h. tit.* quod actum eſt. Plerunq; autem hoc agi videtur, vt quod ex hæreditate peruenit, in id tempus quo venditio fit, id videatur væniſſe. Hęc verba ſecus

Digitized by Google

us accipiuntur à D.d. *Gloſſ. in d. l. 2. § 1. ad verb. venire.* quam accipi debeant, eaq; interpretatio magnis tenebris rē inuoluit. Non igitur hoc vult I. C. (vt rem in pauca côferam) intelligi quantitatem venditam qualis eſt tempore contractus, ſicut fit in cæteris emptionib⁹: *l. Rutilia. 69. l. in lege. 77. ſup. de cont. empt.* ſed omne id venditum videri, quod ex hæreditate ad venditorem, à morte defuncti cui ſucceditur, peruenit, in id tempus: hoc eſt, vſque ad illud tempus, quo fit venditio. Non enim bona qualia nunc ſunt væneunt, ſed venditur hæreditas: hoc eſt, ius quod defunctus dereliquit. *l. hæreditas. 62. de regul. iur.* Quicquid igitur ex hoc iure peruenit ad venditorem, à morte teſtatoris vſq; in tempus venditionis, omne id intelligitur venditum, & eſt præſtandum. Et hoc eſt quod poſtea inquit Vlp. *l. 2. § perueniſſe. h. t.* Rerū venditarum ante venditam hæreditatem precia deberi quamuis ea conſumpſerit venditor: itemque earum quæ ſunt donatæ. Sicut econtrario ſumptus etiā ante hæreditatē venditam factos, non venditor, ſed emptor ſuſtinet, ad quē & emolumenta pertinent. *d. l. 2. § ſi quid publici.* Et hæc quidem de hæreditate vendita: in qua ſtipulationes ac cautiones emptæ venditęq; hæreditatis, olim ſolebant frequentari: quarū hodie non magnus eſt vſus. *l. in illa. 50. de verb. oblig. l. 2. l. ſi ex plurib. 18. h. t. l. liber. § 1. de ſtip. ſeruo. §. ſed quia hæredes. in fin. Inſt. de fideicomm. hær. de quib. vide Cuiac. lib. 2. obſer. cap. 50.*

6 ¶ Nomina quoque, hoc eſt, debita vendi poſſunt, etiam inuito debitore, *l. nominis. C. eod. l. 1. C. de nouat. & d. leg.* ſiue pure, ſiue in diem, ſiue ſub conditione debeat. *l. nomina. 17. h. tit.* Quare in venditione non oportere præſtari Locupletem debitorem, ſed duntaxat debitorem eſſe, certum eſt. *l. 4. hoc tit.* Idem de actionibus tam Perſonalibus quam Realibus iudicandum. *l. fin. C. eod.* Perinde enim eſt, vtrum quis nomina an actiones vendat, quæ ſunt nominum exactiones. *l. 3. C. eod. l. venditor. 23. h. t.* Hæ tamen non aliter quam ante litem conteſtatam recte venduntur: litigioſas enim res diſtrahi, & trāſ-

A ferre hac ratione iudicium in alium
eſt interdictum. *tot. tit. C. de litigioſis. & ſup. de alien. iud. mutand. cauſa.* Sed & ante cœptum iudicium actiones cū venduntur, vſq; ad concurrentem ſolum precii quo venditæ ſunt, quantitatem exerceri à redemptore poſſunt: quod ad cohibendam ſycophantarum & calumniatorum inſolentiam, qui paruo precio alienas lites, quamlibet iniu-
B ſtas, redimere ſolent, vt quo iure, quaue iniuria quid extorqueant, ſalutariter eſt prouiſum. *in l. per diuerſas. 22. cum l. ſeq. C. mandati.*

DE RESCINDENDA venditione, & quando licet ab emptione diſcedere. Tit. v. C. 4. 44. 45.

C 1 *Continuatio.*
2 *Quomodo reſcindatur venditio.*
3 *Quomodo accipiendum, quod dicitur Mutuo conſenſu diſſolui venditionem.*
4 *Quatenus liceat in contractu decipere.*
D 5 *Re non integra, non diſſolui mutuo conſenſu venditionem.*
6 *Quomodo ob dolum, læſionem, metum, &c. retractetur venditio.*

QVia † diximus, quomodo contra- 1
hatur emptio: videndum eſt, qua
E etiam ratione Diſſoluatur. Cum † au- 2
tem quo quidq; modo ligatum eſt, eo
diſſoluatur, *l. nihil tam naturale. 35. de reg. iur.* ſequitur quemadmodum emptio mutuo conſenſu contrahitur, ita contrario conſenſu, dum res eſt integra, eam diſtrahi. *§ fin. Inſtit. quib. mod. toll. oblig.* ſi vel ſimpliciter à venditione recedatur, vel acceptum inuicem fe-
F ratur, vel noua alterius precii venditio fiat, dum tamen perinde valida ſit atq; prior. *l. 2. 3. & 5. hoc tit. § fin. Inſtit. quib. mod. toll. oblig.* Nam ſi quod pure emi, ſub conditione rurſus emam, imperfecta hac venditione nō tolli priorem conſtat. *l. ſi id quod. 7. hoc titul.* Dixī

Digitized by Google

† Mutuo diſſolui conſenſu, non vnius. nam alterutra parte inuita abiri emptione non poteſt: quia vt ab vna parte non perficitur, ita nec reſcinditur, *l. 1. in fin. hoc tit. l. 3. 4. l. ratas C. eo.* ne reſcripto quidem principis: *l. 3. C. eod.* etiamſi duplum quis reddere paratus ſit, *l. non eſt C. eodem.* vel altera pars in implendo contractu moram faciat, *l. ea conditione. 14. C. eodem. l. inciuile. 12. C. de res vend. l. 8. l. 9. C. de contr. empt.* aut inæquali iniuſtoq; precio res venierit. *l. 4. l. ſi voluntate l. quiſque. C. eod.* Licet † enim contrahentibus inuicem naturaliter, id eſt, iure gentium quadatenus (nam vltra dimidiam partem iuſti precii captio propter nimiam inæqualitatem reuocatur, *l. 2. C. eod.*) decipere: *l. in cauſa. 17. §. penult. de minorib.* non quidem dolo malo (is enim contractum vitiat, ſicut antea dictum eſt, *l. & eleganter. ff. de dolo malo.*) ſed hactenus reipſa, *l. ſi quis cum aliter. 36. de ve b. oblig.* vt minoris pluriſve iuſte res vendi poſſit: alioqui quotuſquiſque contractus non eſſet calumniæ proximus, ſi ob minimam inæqualitatem in dubium & cōtrouerſiam reuocari queat? Dixi † vltimo, Re integra mutuo conſenſu diſſolui emptionem. Nam non poterimus eadem ratione vti poſt; precium ſolutum, aut rem traditam, emptione repetita vel diſſoluta: quia ſoluto precio & traditione facta, ſolo conſenſu recedi à contractu nequit, qui non ſola voluntate, ſed etiam implemento ac traditione rei eſt corroboratus. itaque opus eſt, retro rem tradi ac redhiberi, & precium reſtitui: *l. 2. hoc tit. l. ab emptione. vbi DD. ſup. de pacto.* neq; enim ſola conuentio ad id ſufficit, cum ſit nudum hoc caſu pactum, nec actionem producere poſſit ad redhibitionem impetrandam. *l. ab emptione. in fin. de pact.* Eſt † & cum ob dolum, aut metum, aut læſionem reſcinditur venditio. Dolus autem aut ineſt propoſito, aut reipſa *§. item ſi quis in fraudem. Inſt. de act. l. ſi quis cum aliter. 36 de verb. oblig.* Cum ineſt propoſito, quomodo retractetur venditio, ſupra eſt expoſitum *ad tit. de dol. mal.* Porro quando re ineſt ipſa, non ſtatim retractatur contractus: quia licet contrahentibus

A ſe inuicem decipere. *l. in cauſa. 17. §. pen. de minor. l. ratas. l. ſi voluntate. C. eod. tit.* Quare vbi maior pars aut dimidia æqualitatem habet precii & mercis, nō eſt locus reſciſſioni, ne Vtile per inutile vitietur. Sin autem læſio dimidiam iuſtæ æſtimationis partem excedat, iam quia maior inæqualitas eſt in cōtractu quam æqualitas, ideo bona fi-

B des iure exigit, vt aut ad æqualitatem contractus reducatur, aut eo abeatur. *l. 2. C. de reſcin vend l. 3. C. comm. vtr. iud.* Metu facta emptio etſi valet, quoniam coacta voluntas, voluntas eſt: *l. ſi mulier 21. §. penult. quod met. cauſ.* tamē quia res mali exempli eſt, reſcinditur: *l. 1. C. de reſcind. vend.* Ob errorem etiam venditionem annihilari, ſupra oſtenſum eſt. *ad tit. de contr. empt. per l. 8. 9. cum ſeq. eodem tit.* Interitu quoque rei, qui

C perfectionem venditionis præcedit, *l. etſi 15. l. domum 57. de contr. empt.* (nam ea perfecta emptori res perit, *§. cum autem Inſt. de empt. tot. tit. ſeq. & C. eod.*) Item moribus retractu proximitatis vel vicinitatis quandoque reſcinditur venditio: *vide Tiraqu. de retract. Chaſſ. in conſ. Burg. eodem tit. Matth. de Afflic. de iure protim. ſ. Land. lib. 1. art. 9.*

D *Rebuh. diſ.* 10. vt & retractu conuentionali. *l. 2. C. de pac. int. empt. & vend.* quo caſu, fructus perceptos non reſtituit emptor. *Tiraq. de retr. l. 2 § 15 glo. 2.* vt nec alius quiuis, qui iure Dominii, vel Quaſi, bona fide eos percepit. *Panorm. in c. at ſi cl. rici. de iud. & in cap. 1. de feud. vide late Chaſſ. in conſ. Burg. Rub. 3. de feud §. 2. in prin. nu. 28. Tiraqu. in rep. l. ſi vnquam. ad verb. reuertatur C. de reuocan. donat.*

E Hoc intereſt quod petitio retractus proximitatis, anno & die præſcribitur: *c. Titius. ſi de feud. fue. contr. c. 1. §. porro. qual. olim feud. pot. alien. Bald. in cap 1. §. hoc quoque de ſu. feud. Iaſ. in l. praeter nit. § 1. de op. no. nunc. vide late Tiraqu. in retrac. lig. §. 1 gl. 10. num 3. 4. 5.* petitio retractus ex contractu, non item, ſed durat (vt aliqui *Bald. in l. quod ſi nel l. §. ſi quid. de adil. edic. Al. in l. petens. C. de pac. & in Rub. de praeſcr. num 64. Caſſ. in*

F *conſ. Burg. t. des rentes. § 1. gloſſ. 1. vide quos cumulat Tiraqu. in retr. conuen. §. 1. gloſſ. 2. num. 15. & Mynſing. in obſ. Camer. obſ. 16. cent. 1.* volunt) in perpetuum: quia iuri offerens

offerendi, quaſi meræ facultati, non præſcribitur: *l. viam public. de via publ. l. ſi ſeruus quoque. §. vltim. de hæred. inſt. l. vlt. C. de cond. inſer.* vide inf. de vſucap. vt vero communius putatum eſt, 30. annis. *Ang. conſ. 55. ex pacto. per l. ſi quis. §. 1. C. de praeſcript. 30. annor. l. 1. C. de ann. ex Alex. conſ. 228. ponderat in. lib. 6. Franc. Balb. in tract. praeſcr. in 3. quaeſt. 4. partis 5. partis prim. Zaſ conſ. 12 nobiles. num. 75. Schurff. conſ. 41. cent. 1. & conſ. 90. cent. 3. vide latiſſime Tiraq. qui dicit hanc eſſe communem, & ſic in Parlamento fuiſſe iudicatum, in retrac. conuen. §. 1. gloſ. 2. nu. 1. 2. vide etiam Myſing. obſ. 16. cent. 1. Cuiac. in l. ſi pignori. 13. de vſuca. 3. 4. 5. 6. 7. cum multis ſeq. l. et contra ſtatutum conſt. pro parte 2. qua de re dixi copioſius conſil. 2. & con. 8.* reliquarum exemplo præſcriptionum. *l. 3. cum ſeq. C. de praeſcrip. 30. anno. in prin. Inſtit. de perpet. & temp. act.* nam & hæc petitio eſt ex contractu, non magis meræ exiſtens facultatis quam qualibet actio, qua vnicuique liberum eſt, aut agere aut non agere. *l. 2 inf. C. vt nemo accuſ. vel ag.* Cum ergo reliquis actionibus præſcribatur tanto ſpacio, conſentaneum eſt, vt euitetur infinitas, etiam huic præſcribi. Eſt enim re vera actio Perſonalis, non res meræ facultatis: quæ neutiquam in abſoluta facti facultate, ſed obligationis iure conſiſtit: & eſt ius ab altero debitum, ac reſpectum ad alium habet, vt exemplo reliquarum actionum merito præſcribatur: ne poſſeſſores ſemper metuere repetitionem rei cogantur, & incerta reddantur rerum dominia. *l. 1 de vſucap.* Quare cum hic ratio præſcriptionum obtineat, merito obtinet & diſpoſitio: niſi præſcriptioni 30. annorum fuerit renunciatum, vt renunciari poteſt *Bart. & Dd. communiter in l. nemo pot. ff. de legat. 1. vide Fran. Balb. & Tiraq. praealleg. loc. nu 13. 14.* quo caſu immemoriali demũ tempore tale ius offerendi præſcribetur. *Bald. & Ang. in l. 1. C. ne rei domi. & in l. 1. omnes. C. de praeſcrip. 30. ann. & in l. 1. C. de ann. exc. vide Tiraq. praealleg. loc. nu. 23.* Porro quod dicitur, Ea quæ meræ ſunt facultatis, nunquam præſcribi: *Bart. & Dd. in l. viam. de via publ. & in l. cum notiſſ. C. de praeſcrip. 30. anno. Panor. in c. quoniam. §.*

A *vlt. nu. 44. vt lit. non conteſt. Franc. Balb. praealleg. loc.* de his quæ ſunt abſolute talia, non relatiue, eſt accipiendum. Nam ſeruitutes, & ſimilia ab aliis debita quamuis meræ ſunt facultatis, tamen per non vſum præſcribuntur. *l. penult. C. de ſeruitut.* At quæ abſolutæ ſunt facultatis, & iure dominii competunt, nec ab alio debentur, ſed in ſuis propriis dominiis: hæc non præ- B ſcribuntur, ſed vna cum dominio poſſidentur ab animo domini & voluntate: eoque nec eo trahitur vſucapionum ratio: quia poſita ſunt in cuiuſque iure abſoluto & facultate: vt quãuis nunquam præſcribantur, tamen non reddantur propterea incerta dominia rerum, ſed magis confirmẽtur. Quare cum in his ratio præſcriptionum ceſſet, ceſſare debet & diſpoſitio. Atqui aliter ſe rem habere in iure of- C ferendi, ſeruitutis, & ſimili ab aliis debito, ex prædictis intelligi poteſt.

DE PERICVLO ET commodo rei venditæ. Titulus VI.

C. 4. 48.

1. *Perfecta venditione periculũ pertinere ad emptorem.* D
2. *Quando intelligatur perfici venditio.*
3. *Explicata difficultas de guſtatione vini, & menſuratione.*
4. *Cuius periculum ſit in conditionali emptione.* E
5. *Quid in contractu auerſionis.*
6. *Quid in emptione in diem.*
7. *Venditorem cuſtodiam & culpam praeſtare, non caſum.*
8. *Quid ſi in mora ſit accipiendi emptor.*

PErfecta † venditione periculum rei [1] F ad emptorem pertinet, *l. neceſſario. 8. h. tit.* vt & commodum. *l. id quod. 7. hoc tit.* Itaq; ſi vinum venditum acuerit, vel quid aliud vitii ſuſtinuerit, emptoris erit damnum. *l. 1. in prin. hoc tit.* cum enim venditor ſit debitor ſpeciei, merito eius ſpeciei periculum ad emp-

Digitized by Google

ptorem cui debetur pertinet, *l. ſi ex le-*
gati cauſa.23. vbi Dd. de verb. oblig. niſi in
mora venditor fuerit. *l. illud.17. hoc tit. l.*
quod te.5. ſi cert. pet.

2 ¶ Neceſſario igitur ſciendum eſt,
quando perfecta ſit emptio: tunc enim
intelligimus, cuius periculum ſit. Per-
fecta autem intelligitur, cum de pre-
cio conuenit, & id quod vænit apparet,
Quid, Quale, Quantumq; ſit, ac pure
3 vænit, *d. l. neceſſario.* Nec † enim priuſquã
vinum guſtatum fuerit, vænisse dicen-
dum eſt: quia difficile eſt, vt quiſquam
ſic emat, vt non deguſtet, *l. 4. §. fin. ve ſ.*
difficile. h. t. niſi aliud actum ſit *l. ſi vina.*
15. h. t. & proinde venditoris erit peri-
culum donec guſtetur: poſt guſtationẽ
autem emptor periculum ſuſtinet, qui
vinum probauit, quia conſenſum eſt
in corpore & qualitate: niſi forte ad
certam menſuram emerit, ita vt in ſin-
gulas amphoras certum precium ſit
ſtatutũ. Hæc enim emptio generis eſſe
videtur (cuius interitus non liberat
debitorem, *l. incendium. C. ſi cert. petat.*)
non ſpeciei, & hanc habet conditionẽ.
Vt quantum admenſum fuerit, tantũ
ſit emptum. Itaq; vſque ad menſura-
tionem ad venditorem periculum per-
tinet, non quidem qualitatis, puta a-
coris aut mucoris (nam illud poſt gu-
ſtationem emptori impendet, cui am-
plius improbare non eſt integrum, *l. ſi*
in emptione. 34. §. alia ſup. de contrah. emp.)
ſed ſubſtantiæ, vt ſi vinum pereat, non
emptori, cui nihil eſt admenſum, ſed
venditori pereat. Ita intelligenda con-
ciliandaque ſunt iura, quæ hac de re
varie loquuntur. *d. § alia. l. quod ſæpe 35.*
§ fin. ſup. de contrah. emp. l. 1. l. 4. § fin. l. 5. l.
ſi vina. 15. hoc tit.

4 ¶ Porro ſi ſub conditione vænit, ſi-
quidem deficit conditio, nulla emptio
eſt: quod ſi extiterit, retrotrahitur ad
tempus cõtractus. vnde emptoris eſſe
periculum deteriorationis hoc caſu
conſtat, non vero interitus: nam ſi pẽ-
dente conditione res intereat, perimi-
tur emptio: cuius exiſtere conditio nõ
poteſt. Quia vt rei non exiſtentis ne-
quit fieri, ita nec confirmari aut con-
ualeſcere emptio. Quare perit vendi-
tori res, non emptori. [illegible] *h. tit.*
qui needum erat dominus, vtpote imper-

A fecta adhuc venditione. *l. cedere diem.*
213. de verb. ſignific. Sane in conditionali
emptione ſi conueniat, Vt res empto-
ris periculo ſeruetur; puto pactum va-
lere: *l. ſi in venditione. 10. h. t.* quemadmo-
dum & contra valet, ſi perfecta vendi-
tione ſe periculo venditor obſtringat.
l. 1. in princ. h. t. Quamobrem † ſi Auer- 5
ſione vinum vænit, hoc eſt, vt quale-
B cunq; & quantumcunq; eſſet ſine vlla
deguſtatione aut menſura ſit vendi-
tum, omne periculum in emptorẽ re-
dundat, qui ad ſe eiuſmodi emptione
illud auertit. *d. l. 4. §. fin. d. l. ſi vina. hoc tit.*
vide ſup. de exerc. act. & inf. locat.

¶ Sed quid in emptione in diem ſer- 6
uabimus? Et ſane ſi traditioni tantum
dies adiecta ſit, cum perfecta & pura
ſit venditio, *§. 1. Inſtit. de verb. oblig.* em-
C ptoris erit periculum: *d. l. 1.* ſin ipſi ven-
ditioni, vt ſi dies deguſtationi præſti-
tuatur, venditoris: quia ſub conditio-
ne contractum eſſe videtur.

¶ Etſi autem periculum nõ ſuſtinet 7
vẽditor, ſicuti diximus, emptione per-
fecta: tamen cuſtodiam vſq; ad tradi-
tionem præſtare debet: *d. l. 1. in princ. &*
l. 2. in fin. non qualem ſuis rebus adhi-
D bet, ſed penè quam ij quibus res com-
modata eſt, aut qui alioqui verſantur
in re aliena. *d. l. 2. 3. & 4.* Fatale tamen
damnum aut caſum nõ præſtat, ne in-
cendium quidem, vel furtũ: quamuis
difficile eſt alterutrũ ſine culpa & ne-
gligentia admitti, dummodo quã de-
bent homines frugi & diligẽtes cuſto-
diam, ipſe præſtiterit. Non enim ſi ſer-
E uorum negligentia quid commiſſum
eſt continuo dominus in culpa erit. *l. ſi*
vendita. 11. h. t. l. quod ſæpe. 35. § ſi res vendi-
ta. ſup. de contrah. empt. Quod ſi probetur
ipſius culpa merito ex bona fide tene-
bitur. vt ſi cũ ſciret vinũ non eſſe dura-
turum, emptori nihil renunciauerit vt
tolleret: *d. l. ſi vina. 15.* aut ſi in mora tra-
dendi fuerit. *d. l. 4. in prin. d. l. illud. 17.*

F ¶ Quid ergo ſi emptor in mora ac- 8
cipiendi ſit, vtputa ſi per eum ſtet, quo
minus vinum mẽſuretur aut tollatur,
an [illegible] cuſtodiam præſtare vẽdi-
tor debet? Et ſiquidẽ dies præſtitutus
ſit, poſt illum denunciabit emptori, vt
tollat: quod ni faciat, licet illi etiam
vinum effundere, ſi vaſis forte ſuis
habeat

Digitized by Google

habeat opus. idemque iuris arbitror, ſi quamuis nulla die præſtituta, tantum tempus effluxerit, quo tolli commode vinum potuit. Denunciabitur enim emptori vt tollat: quod ſi ceſſet liberatur omni periculo, etiam cuſtodiæ, vẽditor: ac ſi velit, vel per corbes quibus olim menſurabatur, effundere vinum, aut quod humanius eſt, quanti ſua Intereſt, vinum tolli, poſtulare poteſt. *l.1. circa finem. l.4. §. fin. h.t.*

DE SERVIS EXPORTANDIS: vel ſi ita mancipium venierit, vt manumittatur, vel è contra. Tit. VII.

C. 4. 55. 57.

1 *Continuatio.*

2 *Quæ pacta venditionibus ſeruorum ſoleant apponi.*

3 *Vis horum pactorum.*

4 *Cuiuſmodi pacta in hoc genere non valuerint.*

1 QVIA † nihil olim erat frequentius (vt & hodie apud Turcas) venditionibus ſeruorum: earumque venditionum pactis: ideo tractatus de his hoc loco peculiaris eſt inſtitutus.
2 Solent † autem cum his pactionibus conditionibusque mancipia diſtrahi. Ne quo loco morentur, vbi venditori nocere poſſint. Vt in alias terras exportentur. Vt manumittantur poſt tempus, aut contra. Vt ne proſtituantur, &c. ac ni pactis ſtetur, vt certa pendatur pœna, vel ſit manus iniectio: id

A eſt, liceat priori domino in tanquã ſuum mancipium *l.1. & t.t. C. ſi mancipium ita ven. t.t. C. ſi ſeruus exportandus veneat. T. tit. 9. cum ſeq. h.t.* Id † genus pactorum non 3
erat improbatum, ex iiſque agi poterat, quod emptionis aut precii pars eſſent: *l. ſi venditor. 6 §. fi. h.t. l. fundi partem. 79. ſup. de cõtrah. empt. l. ſi ſterilis. 22 § pen. inf. tit. 1.* adeo vt ceſſantis vẽditoris vice fiſcus fungeretur, *l. 1. 2. 3. C. ſi ſeruus ex-*
B *portand. veneat.* At ſi de manumittendo erat conuentum, tantopere libertati leges fauebant, vt niſi ex pacto emptor manumitteret, ſeruus Conſtitutionib. ipſo iure libertatem nanciſceretur. *l. 3. h.t. l. 1. & tot. titul. C. ſi mancipium ita fuerit alien. vt manumittatur. l. diuus. 5. de iure patronatus.* † Planè illis pacta, in quibus 4
ſola turpitudo aut crudelitas ineſſet, crediderim non valuiſſe, vt ſi qs man-
C cipium hac conditione venderet, vt proſtitueretur, Aut obiiceretur beſtiis, Aut crudeliter ſine cauſa tractaretur. *d. l. ſi venditor. in fin.* Nec enim eſt malitiis hominum indulgendum. *l. in fundo. 38. ſup. de rei vend.* Et cum beneficio homines, non iniuriis affici ab hominibus oporteat, *l. ſeruus h. t.* conſentaneum non eſt, eiuſmodi pactionum, à
D quibus humanitas & honeſti ratio abhorrent, vllam fuiſſe vim aut obligationem: *l. generaliter. 26. de verb. oblig.* In eo tamen valuiſſe arbitror, vt licuerit petere, Quanti minoris eo nomine mancipium vẽditum fuiſſet, tanquam intereſſe pecuniarium, idque velle videtur I.C. *in d. l. ſi venditor. in fin.*

DIGEST. LIB. XIX.

DE ACTIONIBVS EMPTI ET venditi. Tit. I. C. 4. 49.

1 *Actiones empti & venditi quales ſint, quotuplices, directa ſcilicet, & vtilis: & quibus dentur, contra quos.*
2 *Quando vtilis detur.*
3 *Quid veniat in has actiones: & de materia vtriuſq;.*
4 *Ad quid ex natura contractus teneatur emptori venditor: & an praciſè tradere cogatur.*
5 *Quatenus de rerum vitiis & ex commendatione teneatur.*
6 *Quando emptor agere poſſit: quando venditor.*
7 *Ad quid emptor teneatur venditori.*
8 *Forma agendi.*

1 EX Empto † & Vendito oritur actio Empti & Venditi: quarum illa emptori, hæc venditori competit. Eſt autem vtraque ciuilis, *l. proinde. 33. de adil. edict. in verb. ex iure ciuili act. eſt.* bonæ fidei, *l. ex empto. 11. h. t. §. actionũ. Inſt. de act.* perpetua. *Dd. in l. 2. C. de pact. int. empt. l. 2. C. de reſcind. vend. l. 3. C. de præſcr. 30. anno.* tranſitoria & directa, quia contractus hinc inde æqualis eſt: vtpote qui gratia vtriuſq; ineatur, vt non debeat melior eſſe alterutrius conditio: vtilis tamen ad diſtrahendam emptionem, *l. ex empto. 11.*
2 *hoc tit.* & ex † contractu procuratoris domino competit, *l. Iulianus. 13. §. ſi procurator. 21. hoc tit.* non directa, quæ alij non datur quam qui contraxit, *l. cum per tot. C. ſi quis alteri vel ſibi.* aut hæredibus eius: *l. non eſt nouum. 10. l. Lucius. 47. hoc tit.* & ſucceſſoribus vniuerſalibus, *l. 2. C. de pact. int. empt. l. 3. Cod. de reb. alien. l. cum à matre. C. de rei vendicat. l. ex depoſito. 12. l. ex contractibus. 49. de act. & oblig. l. 1. & 2. C. de hær. actio. vide late Tiraq. de retract. conuent. §. 1. gl. 3. per totum. Schurff. conſil. 13 Senatus. num. 5. cent. 1.* non etiam ſingularibus, *Schurff. d. conſil 13. cent. 1. per l. 1. & 2 C. de hared. act. & tot. tit. Cod. de act. ab hared.* quemadmodum nec contra directa venditi vel empti actio datur, niſi aduerſus eum qui contraxit, aut eius heredem, *l. 2. de pact. in empt. l. 3. C. de rebus alien.* non

A etiam in ſingularẽ poſſeſſorẽ: *Schurff. d. conſil. 13. numero 5. cent. 1. per l. fin. §. fin. de contrah. empt. l. 1. § ſi heres. ad Trebell. l. fin. Cod. de hared. act.* nec aduerſus dominum ex contractu procuratoris, niſi vtiliter *d. l. Iulianus. 13. §. ſi procurat. 21 hoc titul.*

3 ¶ Venit autem in has actiones, quicquid inter contrahentes actum eſt: quod ſi nihil ſpecialiter conuenit,
B quicquid naturaliter ineſt huius iudicij poteſtati: *l. ex empto. 11. hoc tit.* Inſunt
4 † autem naturaliter hæc, vt venditor neceſſe habeat rem tradere vna cum fructibus & reliquis acceſſionibus, a tempore venditionis, vt noſtri volunt indiſtincte: vt vero Paulus interpretatur, ſi ex illo tempore precium fuerit numeratum *l. 3. § 1. hoc tit. l. ex empto.*
C *11. § ſi quis. 10. hoc tit. l. penultim. C. eod. vide Paul. lib. 2. tit. 17.* Nam neceſſitatem tradendi in ſe contractus habet: *§ 1. Inſtitut. de donationib. Iaſ. in l. quoties. num. 34. C. de rei vend. & in l. ſtipulationes. 72. num. 35 de verb. obligat. Paul. lib. 1. titul. 13.* quod & Varro lib. 2. de Re ruſtica docet, quamuis etiam emptor in id quod Intereſt, agere poſſit. *l. 1. in prin. vbi Dd. l. ſi tacitum. 12. hoc tit.* Nam non ſimplex factum eſt in obligatione, ſed etiam
D Dare, & effectu dominium transferre tenetur venditor, quia obligatus eſt pro euictione. Quare vt in reliquis dandi obligationibus poteſt agi Vt res detur; *l. vbi. § fin. l. ſtipulationes. 72. vbi Dd. de verb.*

de verb. oblig. Paul. lib. 1. tit. 13. ita & in venditione, Vt cum cauſa dominij tractatur. Sed & agi poteſt ad intereſſe ideo, quia traditio ad quam principaliter obligatus eſt venditor, plurimum facti habet l. ſi rem. 26. de verb. oblig. quo in genere ſuccedit obligatio ad id quod intereſt, præſertim poſt moram l. ſi quis. 13. §. fin. de re iud. Cum tamen merum factum eſt in emptione, vt quando iactus retis eſt emptus, præciſe ad factum iaciendi cogi venditor non poteſt: quia merum factum eſt in obligatione, & proinde vt in reliquis facti obligationibus, d. l. ſi quis. §. fin. d. l. ſtipulationes. 72. vbi Dd. de verbor. obligat. ad æſtimationem peruenitur. l. ſi iactum 12. hoc tit. Neque tamen (vt dictum eſt) iure noſtro Ciuili ſimpliciter tradere venditor, ſed vacuam eſſe poſſeſſionem præſtare debet, l. 2. §. 1. d. l. ex empto. 11. §. idem Neratius. 7. hoc tit. in eaq; potiorem facere emptorem, d. §. idem Neratius. 7. ac dominium etiam transferre, ſi habet, vel eius loco præſtare vſucapiendi conditionem, vna cum euictionis cautione ad quam precii ſolutione obligatur, Paul. l. b. 2. tit. 17. & quæ loco dominii ſecurũ facit emptorem, d. l. ex empt. in princ. vnaque cum fructibus, & omni cauſa, à tempore contractus percepta. l. 3. §. 1. hoc tit. l. fructus. 13. l. pen. C. eod.

¶ Quod ſi res vitioſa tradatur, ſiquidem de vitio certior factus emptor non fuiſſet empturus, agit ad redhibendũ etiã empti iudicio: d. l. ex empto. §. redhibitionem. 1. ſin alias emiſſet, & vterque rei vitium ignorarit, quanto minoris emiſſet, vitio rei cognito, petet. quod ſi ſciens venditor vitium aſtutè celauit, quicquid dãni eius fraude accidit, præſtare cogetur. d. l. Iulianus. 13. in prin. h. tit. Quod ſi res non vitioſa, ſed falſa commendatione pluris iuſto vendita ſit, in id agetur, vt Quanto pluris res empta eſt, reddatur. d. l. Iulianus. §. ſi venditor. 3. Nam ea quæ commendandi cauſa in venditionibus dicuntur, venditorem obligant, niſi palàm ſint: vt ſi dicat, ſeruum ſpecioſum, aut domum bene ædificatam, at ſi dixerit hominẽ literatum, vel artificem, præſtare debet: nam hoc ipſo pluris

A vendidit. l. ea quæ. 43. ſup. de contrah. empt. gloſſ. in l. nec ſupina. in princ. de iur. & fact. ignor. denique quicquid dolo vel culpa venditoris abeſt, quidquid præſtare æquum eſt, quicquid pactis cõprehenſum, in hoc iudicium venit. l. tenetur. 6. §. 1. d. l. ex empt. in prin. h. t. l. pacta. 72. ſup. de contrah. empt.

¶ Verum illud ſciendũ eſt, non ante ad hanc agendi facultatem admitti B emptorẽ, quam ex ſua parte cõtractum impleuerit & precium ſoluerit, aut certè obtulerit d. l. Iulianus. § offerri 7. cũ enim ab illo incipiat contractus, ab eo primum impleri debet: l. quod vendidi. 19. ſupra de contrah. empt. & inique petat ab alio vt conuentionẽ impleat, qui ipſe necdum ſatisfecit. l. ſi ſoluturus. 39. de ſolution. l. cum proponas. 2. cum ibi nota. C. de pactis. itaque in pari cauſa erit potior ven- C ditoris conuenti cõditio, qui rem venditã quaſi pignus donec ſoluatur, retinere poteſt d. l. Iulianus. §. offerri. 7. nam & ecõtrario, ſi vẽditor ad preciũ prior agat, obſtabit illi exceptio rei venditæ, & nõ traditæ, donec plenè rem trãdat l. qui pendentem. 25. h. t. Sed nec illud prætermittendum eſt, ſoluere ſtipulationes duplæ venditionibus interponi, ex quibus ſi ſuum conſecutus ſit D emptor, amplius agi nequit. l. ex empto. 11. §. Caſſius 8. l. prædia. 28. h. t. quia contra bonam fidem eſt, bis idem exigi. l. bona fides. 57. de reg. iuris.

¶ Econtrario actione Venditi agit venditor, vt ſoluatur ei precium vna cum vſuris, à tempore rei traditæ, d. l. Iulianus. § ex vendito. 17. l. curabit. 5. Cod. eod. l. euictis. 18. §. fin. de vſuris. aut alioqui E à tempore moræ, l. fructus. 13. C. eod. Traditio enim rei conſtituit in mora emptorem: cum qui poſſidet emptor, ex ipſa fructuum perceptione commonefacere ſe debeat de precio ſoluendo, nec enim æquum fuerit, ipſum fructu rei perfrui, venditorem autem neque pecuniam, nec eius fructum conſequi. l. 5. C. eo. iunct. l. quod te. 5. ſi cert. petat. Vbi autem nec traditio facta eſt, neque F mora interuenit, verum nõ eſt, vſuras à tempore contractus venditori deberi. l. initio. 5. Cod. de pact. int. empt. & vend. l. fructus. 13. C. eod. tit. l. euictis. 18. §. fin. de vſur. Nec enim hic eadem eſt ratio

Digitized by Google

quę in emptore. Is enim fructus à tempore cótractus perfecti lucratur, quanquam & hoc controuerſum eſſe diximus, niſi preciũ ſit ſolutum) quia ſcilicet eius periculo & incommodo res eſt: *§. cum autem. Inſt de empt. l. ſecundum. de reg. iur.* at periculo venditoris non eſt precium, quia eſt generis obligatio, quæ non perit interitu ſpeciei *l. incendium. ſi cert. pet.* Cum igitur periculum ad eum nõ pertineat, nec fructus viuræ pertinere debet: ſed iuxta regulam, viura demũ ex mora debebitur *l. mora. 32. §. in bonæ de vſur.* Porro precium venditoris facere emptor debet. Et ſi enim venditor, ſicut dictum eſt, præciſe non obligatur, vt emptorem faciat rei dominum, ne vſus & facultas contractus impediatur (quotuſquiſque enim in promptu dominium rei quam vendit probare poſſit?) liberaturque obligatione euictionis, & libera rei traditione quę ſuper dominio emptorem faciunt ſecurum: tamen emptor nummos facere venditoris debet: *d. l. ex empto. 11. in prin.* cum in genere conſiſtant, nec vſum habeant vllum, niſi in abuſu, qui ſoli domino conceſſus eſt. Præterea agit, vt res emptas aut emptor tollat, aut id quod intereſt pſtet. *l. 1. §. licet. ſup. de peric. & com rei vend.* itẽ vt fiat id ꝙ pacto nominatim eſt conuentum. *l. qui fundũ. de contrah. empt. d. l. tenetur. 6. §. 1. d. l. Iulianus* Ex † quibus omnib. facile iam intelligi poteſt, qua ratione & forma vtraque hæc actio ſit proponẽda. Nam empti quidem actio duobus temporib. intentatur, vel ante traditionem, vel traditione iam facta. Ante traditionem ea forma ppo-nitur, vt primo dicat emptor ſiue actor, emptionem iure ac legitime, certo precio, deq; re certa, quæ omnibus notis quibus poteſt, eſt deſignanda, *l. ſi rem. 6. de res vend.* fuiſſe aliquo tempore (quanquam huius expreſſio non eſt omnino neceſſaria, *Ferra. in for. lib. vend. ad verb. de anno per doctrinam Innocent. in c. fin de re iudic. Bart. in l. 1. in prin. de eden. & in l. 1. §. hoc interdictum. ff. vti poſſidetis.*) factam, & conſenſu perfectam, hæc enim contractus, vt loquuntur, ſubſtantialia, merx ſcilicet, precium, & conſenſus omnino ſunt exprimenda, *Ferra. in d. lib. vend. in princ. l. 1. 3. 8. de contrahen. empt.* vt fundamentum intentionis quæ ex contractu fluit: quo non ſubſiſtente, ipſa actio quæ hinc oritur, ſubſiſtere nequit, *l. licet §. ea obligatio. de procura.* Deinde ſubiiciat, ex eo ſe contractu precium ſoluiſſe aut obtuliſſe, vel etiamnũ offerre, aut ad diem condictã ſoluere paratum eſſe, *l. Iulianus 13. §. offerri. h. t.* (nã qui ſibi contractum cupit impleri, is vt illi ſua à parte ante omnia ſatisfaciat, vel ſatisfacere paratus ſit, oportet: *l. cum proponas. 21. C. de pac. l ſiue. 28 C. de tranſact. vide tot. titul. de except. rei vend.*) neque tamen venditorem hactenus fruſtra interpellatum, velle ſecundum contractus fidẽ rem tradere, ſed aliam ex alia moram nectere, & aperte emptorẽ agentem fruſtrari ac ludificare. Quod cum ita ſit, petere vt iudex per ſententiam ſuam venditorem condemnet, & legitimis remediis compellat, ad rem venditam emptori agẽti tradendam, *§ perficiuntur. Inſtit. de dona.* vnà cum omni cauſa, vacuaque poſſeſſione *l. 2. §. 1. l ex empto. 11 hoc titul.* & fructibus *l. 3. §. 1. hoc tit.* à tempore venditionis perceptis, *l. fructus 13. Cod. eod. vide tamen diſtinctionem Ferra. in d. lib. venditionis. ad verb. fructus. Aretinum conſil. 160.* ac reliquis acceſſionibus, *l. penult. C. eod.* eoque quod intereſt agentis, traditionẽ debito tempore factam non eſſe, *l 1. in prin. vbi Dd. l. Lucius. 47. cum l. ſeq. hoc tit.* & cum iuſta euictionis cautione *l. quod ſi nolit. §. quia aſſidua. de ædil. edict. l. indubitati. C. de euict.* Quod ſi emptori non ſederit ad rem agere, forte quia nunc illam habere non expedit, occaſione benè vtendi amiſſa: aut quod illa extincta poſt moram (nam ante moram periret emptori) aut corrupta ſit: vt ſi vino, bobus, aut carnibus emptis nunc commode vti non poſſit: *l. cum venditorem. 10. l ſiout. 12. C. eod.* liberum ei eſt, ad id quod in totum intereſt, agere: *l. 1. hoc tit. l. 4. 10. 12. & paſſim. C. eod.* quod interdum precium ipſum excedit, ſi pluris referat, rem traditam ſuo tempore fuiſſe, quam illa valet. *l. 1 l. Lucius. 47. l. ſi ſterilis. 21 §. quamuis. hoc titul.* In ſuperiore igitur agendi formula tãtum ſingulare intereſſe venit: in hac porro

porrò & ipſius rei æſtimatio, & quicquid præterea intereſt emptoris, rem traditam fuiſſe. *vide Bar. & Dd. in l.1.h.t.* In venditione animalium, quæ facilè occultis vitijs ſunt obnoxia, hoc amplius peti poteſt, vt præſtetur abſq; vitijs ea eſſe. *l. ex empto.11. §. redhibitionem. h.t. l. ea qua.43. §. fin. l. ſi cum fundum. 68. de cont. empt.* Et hoc quidem modo ante traditionem hac actione agi, tralatitiũ eſt: poſt vero eam factam, interdũ etiam vtiliter ꝓponitur: vt ſi res vitioſa vendita ſit & tradita; poteſt agere emptor vel ad omne intereſſe, ſiquidẽ ſcienter aut per latam culpã talis vendita eſt: *d. l. Iulianus in prin. d. l. ſi ſterilis. §. quamuis. h.t.* vel ad redhibendum, ſi re potius carere expedit: *d. l. ex empto.11. §. redhibitionem. h. tit. t.t. de adil. edic.* vel quanti minoris, cùm ſcilicet nulla vẽditoris culpa argui poteſt, vt refundatur de precio tantum, quãto minoris res prolato foràs vitio emi potuiſſet. *d. l. Iulianus.* Item cùm petantur fines & iura rei venditę declarari, & inſtrumẽta huc pertinentia reſtitui: *l. creditor. 52. h.t.* aut quando ob inſecutam euictionem, & venditori prius denunciatam, *§. fin. ext. de empt.* ad totale intereſſe agitur. *vide infr. de euictio. & C. eo. tit.* Eadem eſt agendi Ex vendito ratio: ſcilicet vt intendat venditor, rem venditã & traditã eſſe (ne ſcilicet obſtet rei non traditæ exceptio, *tot. tit. infr. de except. rei vend.*) eoq; ad precium ſibi dandũ petat emptorem compelli, vnà cum vſuris à tempore moræ, *l. initio. 5. C. de pact. int. empt. l. fructus. 13. C. eo. l. euictis. 11. §. fin. de vſur.* vel quod perinde eſt, *l. Iulianus. 13. §. ex vend. in verb. item vſura precij poſt diem traditionis, nam cùm re emptor fruatur æquiſſimum eſt eum vſuras precij pendere. h.t.* traditæ rei *l. curabit. 5. C. eo. d. l. euictis. §. fin. de vſur.* computandis (quæ in locũ intereſſe, quod in pecunia haberi poteſt, ſuccedunt, *l. fin. ſupr. de peric. & com. rei vend. l. nummu. 3. de in lit. iurand.*) vnaque cum ſumptib. in re vẽdita poſt venditionem factis, *d. l. Iulianus. §. præterea ex vend.* & quanti pluris vendere potuiſſet, niſi ab emptore decept⁹ venditor eſſet: *d. l. Iul. §. per contrarium.* Item vt merces tollat, & intereſſe, hoc nomine præſtet, *l. ſi fundus. h.t. l. licet. de per.*

A *& comm. rei vend l. ſi lapides. h.t.* & quicquid aut ex natura cõtractus debetur, aut dictum cõuentumq; fuit expleat, *l.1. l. tenetur. 6. d. l. Iul. 13 §.1. § ſi vend. §. ex vend. h.t. l. ſed & Cel. l. pacta. 72. de contr. emp.* quo caſu poteſt interdũ ad retractãdam quoq; venditionẽm agi, ſi videlicet pacti intuitu res vẽdita ſit: *l. cũ te. C. de in diem addi.* ſicut & cũ ex lege commiſſoria, aut addictione in diem
B res repetitur, *l. ſi fund. & t. t. de leg. com. & de in diem addic. l.3. & 4. C. de pac. int. emp.* Nam etſi ex natura contractus, ãctio vtrinq; detur, non ad reſcindendum, ſed ad implendũ duntaxat contractum: *l. vend. 6. l.1. C. eo. l. incivile. C. de rei vend. l. non idci co C. de contr. emp.* tamẽ vtilis etiam eſt ad eundem diſtrahendum, cum id ſcilicet inter partes ãctũ eſt & conuentũ: *d. l. ex empt. §. is qui vina. h.t. l. ſi fund. 4 de le. com. l. ſed Celſ. §. ſi ſ. in d. l hac ven l. §. fin. de contr. emp. l. cum
C te. C. de pact. int. emp.* quarum cõuentio lex eſt cõtractus. *l.1. §. ſi conueniat. depoſ. l. ex em .11. h.t. l. contractus. 24. de reg. iur.* Eſt etiam cum vtriuis vltra dimidiam iuſti precij æſtimationem decepto, licet alternatiue agere, vt aut præſtetur iuſtum precium, ſiue reddatur, aut iniquo contractu abeatur, *l. 2. C. de reſcind.
D vend.* quæ actio à noſtris condictio ex lege ſolet appellari. *Salic. & Dd. in d. l. 2.* datur enim magis ex beneficio legis, quàm ex natura contractus, ſecundum quam licet cõtrahentibus ſe inuicem decipere. *l. in cauſa. 17. §. pe. de min. l. 4. l. ſi voluntate. 8. C. de reſc. vend.* Sed hæc vltra dimidiã læſio ex cõmuni æſtimatione, nõ pro ſingulari agentis affectione ꝓ-
E banda eſt: *gloſſ. in l. nõ eſt. 6. C. de reſc. vend. per l. precia. ad l. Fal. cũ alijs ibi all.* alioqui quamuis duplũ offeratur, non tamen ad reſciſſionem contractus feneſtra aperiri debet. *l. non eſt. 6. C. de reſc. vend.*

LOCATI ET CONDUCTI. TIT. II. C. 4. 65.

F
1 *Continuatio tituli, à vicinitate contractuum.*
2 *Quid ſit locare, locator, cõductor.*
3 *Quid ſit locatio.*
4 *Cauſa efficiens, conſenſus.*

Digitized by Google

5 *Materia, quæ res locari poſſint.*

6 *Forma.*

7 *An merces in pecunia conſiſtere debeat.*

8 *De temporibus locationis.*

9 *Finis.*

10 *Adiuncta & adfinia.*

11 *Differentia inter venditionem & locationem.*

12 *De contractu emphyteutico.*

13 *Quæ actiones ex hoc contractu dentur.*

14 *Quid veniat in actionem locati.*

15 *Quando dolum, culpã, cuſtodiam præſtet conductor.*

16 *Quid in actionem cõducti veniat.*

1 POſt † explicatum emptionũ & venditionum tractatũ, conſequens eſt, vt de actionibus locati & conducti videamus. Locatio enim proxima eſt emptioni, *l. 1. & 2. h. t.* & quaſi quædam vſus rei emptio, adeo vt dubitari in quibuſdam ſoleat, emptio an locatio
2 ſit contracta, *d. l. 2. §. 1.* Locare † autem ꝓpriè eſt, in aliquo loco ponere. Hinc locare dicuntur, qui in agro fundove conſtituunt aliquem, ad vtendum vel habitandum: & generaliter vſu obtinuit, vt locare dicerentur, qui rém alteri fruendam non gratis, ſed ob aliqd concedunt. Hinc locare, conducere nummos, apud Horatium: hoc eſt fœnori dare & accipere. Locator itaque eſt, qui pro rei vſu mercedem accipit: conductor, cuius ductum res ſequitur, & à quo præſtita mercede detinetur: quod in locatione operis faciendi cõtra ſe habet. Is enim qui operas pręſtat dicitur opus conduxiſſe: quia eius ductu tota conſtructio peragitur: qui dat mercedẽ, locaſſe, *l. 2. C. eod. l. qui inſulam. 30. §. pen. l. ea. 51. §. fin. h. t. & de ſignificatione horũ vocabulorum vide plura in ti. ad l. Rhod. de æſtimat. act. de præſcr. verb. & in hoc paſſim. Cuiac. obſeru. lib. 2. c. 28. & lib. 4. c. 26. & Inſt. de loca. in prin.* Nam in vniuerſum qui dat vtendum vel faciendũ aliquid certa mercede, locator eſt: qui accipit, cõductor: *vide Cuiac. obſ. li. 2. c. 28.*

3 ¶ Locatio eſt contractus nominatus, A in quo perſonarum vel rerũ vſus pro certa aliqua mercede conceditur: aut locatio eſt perſonæ vel rei ad vſum facta conceſſio pro certa mercede. Verbum vſus excludit abuſum. Nam ſi res cõſumatur, vt ſi locetur pecunia, mutuum eſt, non locatio.

¶ Contrahitur locatio cõſenſu, ſicuti emptio & venditio: quoniam naturalis eſt, & omnium gentium, *l. 1. h. t.* 4
B eoque non ſolùm expreſſo, ſed etiam tacito: vt ſi quis poſt elapſum locationis tempus, patiatur inquilinũ in domo manere. *l. item quæritur. 13. in fin. cum l. ſeq. h. t.* Requiritur autem conſenſus in duobus ad implendũ contractũ: videlicet vt primo conueniat de re quæ fruenda pręſtetur, *l. ex conducto. 15. §. 1. in fin. h. t.* deinde vt de certa mercede. *d. l. 2. in prin. h. t. l. 1. §. ſi quis ſeruum. ſupr. depoſ.*

C ¶ Res omnis locari poteſt, ſiue mobilis, ſiue immobilis: nec intereſt, propria ſit an aliena: *l. ſi tibi alien. 7. h. t.* quia dominium transferri neceſſe non eſt, *l. non ſolet. 39. h. t.* corporalis ſiue incorporalis, vt vſusfructus: *l. in prin. Inſt. de vſu & hab. l. 7. de vſufr. l. ſi quis domum. 9. §. 1.* prædiales tamen ſeruitutes, quę fundo debentur, locari per ſe nõ poſſunt, niſi cum ipſo fundo. *l. locare. 44. hoc tit.* 5
D Rem propriam conducere nemo poteſt, *l. ſi quis. 9. §. fin. h. t. l. neq. pignus. 45. de reg. iur. l. qui rem propriam. C. eod.* Cùm. n. proprium ſit dominij poſſe re ſua vti, iniquum eſſet eius vſus nomine cuiquam à domino mercedem præſtari.

¶ Locatio & conductio cõtrahi intelligitur, ſi de mercede conueniat: *d. l. 2. in prin.* ſed vtrũ ea in pecunia numerata cõſiſtere debeat, an vero ſufficiat 6
E alias res fungibiles loco mercedis dari, non leui de cauſa addubites. Pluribus † placuit nummos requiri: *gl. & Dd. in l. 1. §. ſi quis ſeruum. ſupr. depoſiti. & in §. 1. Inſt. eod* propterea quod I. C. dicat, niſi pecunia interueniat, actionẽ præſcriptis verbis dari, *d. §. ſi quis ſeruum. l. naturalis 5. §. at cum do. infr. de præſcript. verb.* 7
F Sed ſciendũ eſt; ibi pecuniam ſpeciem quidem excludere, complecti tamen res, quæ põdere, numero, menſura cõſtant, vt plerunq; ſolet. *l. fin. C. de conſt. pec. l. 2. §. creditum. vbi Dd. ſupr. ſi cert. pet. vide ſupra ad ti. de conſtit. pecun.* Itaq; verius

rius eſt, locationis mercedem cōſtitui
poſſe vel in nummis, vel pecunia, vel
partibus. Nummis, vt fit plerunque:
pecunia, vt ſi quis certū frumenti aut
olei numerū polliceatur loco merce-
dis: *text. in l. ſi ol. 1. C. eod.* partibus, cum
colonus in vicem mercedis, partē fru-
ctuum tertiam aut dimidiam forte ꝑ-
mittit, qui colonus partiarius appella-
tur, quod tamen genus conuentionis
volunt Dd in contractum Innomina-
tum incidere, *in l. ſi paſcenda. C. de pactis.*

8 ❡ Poteſt autem locatio fieri vel in
Perpetuum, vel ad Tempus, *l. 1. & 2. ſi
ager. vectig.* ſed vbi vltra decennium,
vel (vt quidam volunt) quinquenniū,
fit locatio, tranſire ſolet in aliud con-
tractus nomen, *Cuiac. Inſt. de locat. per
Nouell. 120. qua tamen tantùm de Eccle a-
ſticis rebus, nec de locatione, ſed de emphy-
teuſi agit.* vt Emphyteuſin, libellū, cen-
ſum, &c. *Dd. in c. 1. de rebus Eccleſia non
alienan. & in l. codicillis. de annuis leg. facit.
d. l. 1. ſi ager. vectig. & c. 1. §. donare, qualiter
olim feudum alienari poterat, in vſib. feud.
vide Iaſ. in l. 2. C. de iu. emph. Ferr. in for.
lib. ad verb. inueſtitu. ad ſect. praſtat.* Nam
de communi noſtrorum ſententia, ex
locatione decennali aut lōgiore, ſem-
per vtile dominium transfertur: *gl. in l.
fin. ſi ager vect. per l. 1. §. quod autem, de ſu-
perf. Ferr. in for. li. ad ſect. praſt.* quod Con-
nanus improbat, *lib. 6. cap. 12.* cùm loca-
tionis ea natura ſit, vt nihil iuris de
dominio transferatur, *l. 2. C. de praſc. 30.
ann.* quare ſecundum hanc contractus
naturam contractum intelligi debet:
*l. ſi vno. al. l. ex conducto. 15. §. Papinianus,
h. t. l. 4. de vſur. Iac. in tract. feud. in verb.
ita quod etiam ipſi. n. 3. l. ex empt. 11. de act.
empt. Iaſ. in l. vlt. num. 29. C. de iur. emph.
Cor. conſ. 390. ſiu sci. in princ. part. 3. Soc. n.
conſ. 29. nu. 6. vol. 1.* niſi fuerit aliud con-
uentum: vt emphyteuſi, *d. Nouell. 120.
de aliena. & emph.* & publicis locationi-
bus conuenire ſolet, *d. l. fin. ſi ag. vect. l.
3. de loc. pub. fruen.* item cum ſuperficies
locatur ad inædificandum, *d. l. 1. de ſu-
perf.* nam ædificatio non rectè fit &
commode, niſi a domino, *§. cùm autem.
Inſt. de rer. diuiſ.* quare cui ædificādi ius
conceditur, vtendæ pro arbitrio areæ
jus, atque ita vtile dominium concedi
videtur. In aliis autē locationib. etiam

A longis, contra eſſe ex eo intelligitur,
quod cōductoribus etiam longiſſimæ
poſſeſſionis adimatur præſcribendi
ius tanquam alienæ rei poſſeſſoribus,
l. 2. C. de praſc. 30. ann. item quod prætor
ex his longi temporis conductionibus
non indiſtinctè dat realem actionem:
ſed cauſa cognita, *d. l. 1. §. quod autem, de
ſuperf.* Poteſt etiam fieri, quoad is qui
locauit, voluerit: quę locatio mutatio-
B ne voluntatis, aut quod perinde eſt,
morte finitur, *l. 4. h. t.* Quod ſi nullum
tempus expreſſum ſit, quamdiu dura-
re locationem dicemus? & putauerim
hoc caſu in ruſticis prædijs in annum
factam locationem videri, vt percipi
fructus locationis queant, qui ſemel
tantum quotannis in agris naſcuntur:
in vrbanis tam diu, quoad alteruter
contractui renunciet: *l. item quaritur. 13.
C §. fi. h. t.* quod tamen cum aliquo inter-
uallo & temperatione erit faciendum,
vt vſus rei conſtare conductori poſſit,
neq; ſubitò migrare cogatur, *l. in com-
modato. 17. §. ſicut. ſupr. commodati.*

❡ Finis locationis eſt idem qui om- 9
nium contractuū. Vt rerū vſus ſine al-
terutrius partis incommodo inter ho-
mines cōmunicetur. Effectus ex actio-
nibus, de quibus paulo poſt dicemus,
D intelligi poteſt. Adiuncta eſt huic con
tractui Pignoris obligatio. Inuecta † n. 10
& illata in vrbanis prædijs, tacite pro
mercede oppignorantur in ruſticis, fru-
ctus qui ex prædio percipiuntur, *l. ſi in
leg. 27. §. 1. h. t.* qua de re dicemus inf. ad
tit. in quib. cauſis pigno. vel hypo. taci-
tè contrah. Cognata huic contractui
eſt emptio & venditio, *l. 1. & 2. h. t.* etiā-
E ſi quibuſdam differat. Nam † primo in 11
emptione trāsfertur dominium rei in
perpetuum: in locatione, vſus tantùm:
idq; ad tempus dominio non mutato,
*l. conuenit. 65. ſupr. de contrah. empt. d. l. non
ſolet. 39. h. t.* imo ne poſſeſſione quidem.
*l. cum in plures. 60. in pr. principij. h. t. l. 2.
C. de praſc. 30. ann.* Deinde periculum
rei pertinet ad emptorem, non vero
ad conductorem, *l. ſi quis domum, 9. §. ſi
F colonus. 3. cum ſeq. l. ex conductor. 15. §. 1. l. ſi
merces. 25. §. vis maio 5. h. t.* Tertio, em-
ptio precium in nummis requirit: lo-
catio, mercede pecuniæ contenta eſt.
Quarto, quædam vendi poſſunt, non

Digitized by Google

locari, vt ius ſeruitutis: quędam locari, non vendi, vt res alienari prohibitæ. Reliquas differẽtias videre licet apud
12 Dd. in princ. Inſt. eod. Eſt † etiam omninò conſimilis huic contractus emphyteuticus & libellarius. Differũt tamen in paucis, vt notatur à Iaſ. & alijs. *in l. 1. & 2. C. de iur. emphyt.* Pugnat cum hoc nimia inæqualitas mercedis, vt ſi vno nummo fiat locatio, *l. ſi quis. 46. h. tit.* aut vltra dimidiũ iuſti pretij ſit deceptio: *Dd. in l. 2. C. de reſcind. vend.* quanquam alioqui pluris minoriſve locare aut conducere licet, vt & emere: *l. item ſi precio. 22. §. fi. cũ l. ſeq. h. t.* item error in re & mercede, *l. ſi decem. 52. h. t.* & dolus malus: *l. cum in plures. 60. §. mandaui. 4.* quæ omnia cõuentionem hãc vitiant.
13 ¶ Oritur autem duplex hinc actio, locati & conducti: quarum illa locatori, hæc conductori competit. vtraque bonæ fidei eſt: *l. quæro. 54. h. t.* & in hæredem tranſitoria. *l. ſed addes. 19. §. ex conducto. pen. h. t. l. viam. C. eõd.* (quamuis iure Sax. non tamen vſitato, locatio hæredem nihil obliget: *Fachſ. diff. 2. Rhein. diff. 12. per art. 77. lib. 3.*) non etiam in ſingularem ſucceſſorem. *leg. qui fund.*
14 *32. h. t.* In † actionem locati venit perſecutio mercedis. etſi enim inquilinus in ſolutione ceſſans poſt biennium, etiamſi aliter pactum ſit, licitè expellitur, *d. l. quæro. 54. §. inter. 1. l. cum domini. 56. l. pen. h. t.* nihilo tamen minus poteſt mercedem ſuo tempore locator exigere: *l. legem. C. eo.* ſed quo tẽpore, quęſtionis eſt. Et quidem ſi non in annos ſingulos, ſed certo tempore res certa locata eſt, finito locationis tempore: quia dies ſemper pro debitore eſt: *l. qui hoc anno. 41. de verb. oblig. §. omnis. Inſtit. eod.* ſin in annos ſingulos, exacto anno, *tex. in l. 1. §. ſi penſio. in verbis, nondum debeatur infr. de migrando.* idque ſeruatur conſuetudine, quæ attendenda eſt. *l. circa. C. eo.* Qui verò opus cõduxit faciendum, ſi pro toto opere pecuniam ſtipulatus eſt, non niſi operè perfecto & probato petere mercedem poteſt. Secus ſi ad mẽſuram vel in dies penſio promiſſa ſit: *l. qui inſulam. 30. §. pen. h. t.* qua de re plura Dd. diſputant *in l. 3. C. eod.* Petitur autem merces vnà cum vſuris poſt moram. *d. l. quæro. l. præſes. C.*

A *eod.* Deinde & dãna hoc iudicio petuntur, quæ culpa conductoris contracta ſunt, *l. ſi vulnerauerit. 43. h. t. Paul. li. 2. tit.*
18. Vt † ſi fortè res facta ſit deterior, *l. videamus. 11. §. 1.* aut incendio non fortuito corrupta. *d. l. ſi quis. 9. §. ſi colonus. 3.* vti enim re ſicut bonus paterfamilias, *l. ſi merces. 25. §. conductor. 3.* & dolum atque culpam præſtare debet, *d. l. ſi quis. §. 3.* etiam eorum quos induxit, ſi in
B inducendis culpam admiſit: *d. l. videamus l. qui inſulam. 30. §. fin.* atque adeò inimicorum ſuorũ, ſi eius odio rem fecerint deteriorem. *d. l. ſi merces. §. culpa. 4.* In hoc iudicium & illud venit, quod contra legem locationis factũ eſt: quia culpa eſt contra pacta venire. *d. l. videamus. §. fin.* Imperitia quoq; artificis, culpæ adnumeratur. *d. l. ſi quis. 9. §. pen. l. item quæritur. 13. §. ſi gemma. 5. l. ea lege. 51. §. locaui.*
C *1.* Cuſtodia etiam & leuiſſ. culpa non ex natura locationis, ſed ratione circũſtantiarum aut pactionum interdum præſtanda eſt, vt ab ijs qui pro cuſtodia mercedem accipiunt, *l. qui mercedem 40. cum l. ſeq. h. t.* vel ſi res natura ſua exactiſſimam diligentiam requirat, *d. l. ſi merces. 25. §. pen.* Item à ſarcinatore & fullone, & cæteris, qui tãquam artifices locant operas, & rebus reci-
D piendis, cuſtodiendis, reficiendiſve quæſtum faciunt. *d. l. item quæritur. §. ſi fullo. 6. d. l. ſi merces. §. pen. & fi.* Agitur etiã ad id quod intereſt, ſi ante finitum locationis tempus ſine cauſa rem cõductor deſerat. *l. ſi in leg. 24. §. ſi domus. 3. l. dominus. 55. §. fin.* Item in hoc vt exacto locationis tẽpore res reddatur. *l. ſi quis cognitionis. C. eod. d. l. videamus. §. pen.* Quo
E caſu contra non reſtituentem iuratur in litem, *l. ſi cui. 48. h. t.* Nonnunquam etiam ante finitũ tempus, ſi videlicet dominus noua neceſſitate coactus, re ſua opus habeat, vel inquilinus ea abutatur. *d. l. quæro. §. inter. l. 3. C. eod.*

¶ Conductor agit in hoc, vt ſibi li- 16
ceat re locata vti, aut ſoluatur id quod intereſt: *l. 7. 8. 9. h. t.* vt reficiat locator domum, aut mercedem pro rata tem-
F poris, quo vti nequit, remittat: *l. ex conducto. 15. l. habitatores. 27.* vt præſtet dãna vitio rei locatæ contracta, ſi facilè ſciri vitium potuit, & ad certum vſum res quaſi ab artifice locata eſt: vt ſi vas vitioſum

Digitized by Google

tioſum à vietore locetur, ſec⁹ ſi lateat vitium, ita vt prudentiſſ. fallat: nec in ea locanda artificium ſuum, quaſi rei bonæ & integræ, locator profiteatur. vt ſi ager conductus herbas noxias ferat. *l. ſed addes. 19. §. ſi quis dolia. 1. h. t.* item in hoc agit, vt propter interitũ rei, aut ſterilitate fructuũ labe aliqua contractã, vel incendiũ, aut aliud impedimẽtũ vſus rei merces remittatur pro rata tẽporis, quo vſus conductor non eſt. *d. l. ſi qu. u. 9. §. Imperator. d. l. ex conducto. §. ſi vu. & §. vt v unq. d. l. ſi merces. §. vu maior.* Cum enim ob vſum rei illa præſtetur, æquum eſt vt qui vti ea nequit, illi pẽſionis fiat remiſſio.

DE AESTIMATORIA. Titul. III.

1 *Continuatio tituli.*

2 *Ex duplicibus contractibus dari actionem præſcriptis verbis.*

3 *Ex qua cauſa detur æſtimatoria.*

4 *Actionem hanc eſſe ciuilem & bonæ fidei.*

5 *Cum ſit in hoc contractu periculum.*

1 ET hęc † quidẽ de contractibus Nominatis, & quę inde prodeunt iudi-
2 cijs ordinarijs. Sed † quia natura cõparatũ eſt, vt plura ſint negocia quã rerũ vocabula, hoc eſt, agendi formulæ: *l. 4. de præſc. ver.* euenit nonnunquã, vt ceſſantibus proditis ac vulgarib. iudicijs, deſcendendum ſit ad ea quę ſunt in factum generalibus verbis præſcripta, prout cuiuſq; facti natura exigit: *l. 1. infr. de præſc. verb.* quod fit, vel cum negociũ tam ambiguũ & multiplex eſt, vt neſcias ad quã contractus ſpeciẽ ſit referendũ, *vt in l. 1. infr. de præſc. verb.* vel cum patet quidẽ & apparet quale ſit, ſed redigi ad ordinẽ contractuũ nominatorũ nequit. *l. 5. infr. de præſc. verb.* Prioris generis eſt, cùm res Æſtimata vẽdẽda datur. Hic enim probabiliter dubitari poteſt: vtrum ex vẽdito ſit actio propter æſtimationẽ, quæ loco precij eſt, & venditionem inducit: *l. plerunq. 10. §. ſi tamẽ. l. quoties. 16. infr. de iure dotiũ. l. quoties. C. eo. Paul. lib. 2. tit. 4.* an ex locato, quaſi rem vendendã locaſſe videatur: an verò mandati, non interueniente mercede. Itaq; † tollẽdæ dubitationis gratia, & ne ineptam proponendo actionem periclitaretur actor, æſtimatoriam pręſcriptis verbis actionẽ dare viſum eſt, quæ præſcriptis aptè verbis ad quodlibet negociũ accommodaretur. Ea † ciuilis eſt, quia negociũ ciuile 4 vnde datur geſtum eſt, & quidẽ bona fide: quare omnia hîc locũ habebunt, quæ in bonæ fidei iudicijs. *l. 1. h. t.* Hæc actio Vtilis eſt, etiãſi merces interuenit *l. 1. h. t.* nam etſi merces pro opera cõſtituta ſoleat locationẽ inducere: *l. 1. ſupr. mãdati. l. rogaſti. 19. in fin. infr. de præſc. verb.* tamen quia hîc æſtimatio rei, quę venditionem facit. *l. plerunq. 10. cum ll. ſeqq. de iur. dot. l. 2. §. vlt. infr. pro empto.* adiuncta eſt, viſum fuit potius eſſe, vt æſtimatoria actio proponatur. Nam † 5 hãc ſpeciem à locatione recedere, vel inde apparet, quòd ęſtimatio periculũ faciat eius qui ſuſcepit: perinde atque re vendita. *l. æſtimata. 51. ſol. matr. l. quòd ſi per eam. d. l. plerunque. infr. de iur. dotium.* quod non eſt in locato & conducto. Si tamen res æſtimata daretur vendẽda, ita vt aut illa, aut precium (non certũ, ſed iuſtum, quod nomine precij abſolutè poſito ſignificatur, *l. nõ dubium. 34. de legat. 3.*) redderetur: hoc caſu, quia nullo certo definito precio, venditio per incertam ęſtimationem nõ potuit perfici, neq; periculum tranſire quaſi in emptorem, adhibenda erit alia diſtinctio. *l. ſi gratuitam. 17. §. ſi margaritas. 1. infr. de præſc. verb.*

DE RERVM PERMVTAtione. Tit. IV. C. 4. 64.

1 *Permutatio quare contractus innominatus.*

2 *Affinitas huius contractus cum venditione.*

3 *Differentia 1. inter hos contractus, à forma.*

4 *Differentia 2. ab effectu & præſtationibus.*

5 *Explicatio L. 1. quæ illas differẽtias tradit.*

6 *Ex permutatione propriè oriri actionem præſcriptis verbis.*
7 *Quando detur condictio.*
8 *differentia tertia, à cauſa efficiente: & quomodo contrahatur permutatio.*
9 *Explicatio verſ. vltimi L. 1.*
10 *Methodica ſumma, de rerū permutatione.*

1 HVius † generis eſt etiam Permuta-
tio, qui contractus iuriſgentiū per-
hibetur vetuſtiſſimus, innominatus
tamē, vtpote generalis, & omnia in ſe
commercia includens. Res enim reb.
permutare, omnibus conuentionibus
tam nominatis quàm innominatis eſt
commune, vt permutatio nequeat ad
certā ſpeciē nomenque contractus re-
duci: quanquā fuit apud veteres dubi-
tatum, an hoc placitū idem cū empti-
one eſſet. *l. 1. §. 1. ſum. de contrah. empt. §. 1.*
2 *Inſt. eod.* Videtur † enim venditio eſſe,
l. 1. C. de rerū permut. quia pro precio res
datur, & id agitur vt dominium hinc
inde trāsferatur, aut paretur vſucapi-
endi cōditio: *hſequitur. §. ſed etſi. de vſu-
cap. inſt.* & vtrinq; debetur euictio, *l. 1.
C. de rerum permut.* ac bonę inde fidei a-
ctio exiſtit: *§. actionū Inſt. de actionib.* quę
omnia ſunt emptioni & venditioni
conſentanea. Et huius ſententiæ Sabi-
num & Caſſium fuiſſe accepimus. ſed
Nerua & Proculus aliud eſſe permuta-
tionē, aliud emptionē exiſtimauerūt:
quia multis modis hos cōtractus inter
3 ſe differre palam eſt. Nam † primo dif-
ferūnt forma: in venditione enim ali-
ud eſt vendere, aliud emere: alius em-
ptor, alius venditor: aliud preciū, aliud
merx. At hanc formā non habet per-
mutatio: in qua diſcernere nequeas,
quis ſit emptor, quis venditor, quid
precium, quid merx. *l. 1. §. pen. ſ. pr. de cō-
4 tra. empt. l. 1. in prin. h. t.* Secūdò † effectu
& præſtationibus. Emptor enim cogi-
tur facere nummos accipientis: vēdi-
tor rem dare nō cogitur, ſed ſatisfacit
tradendo rem cum euictionis cautio-
ne. Itaq; ſi res euicta non ſit, nihil de-
bet. In permutatione verò, ſi ponas v-
tramq; rem haberi pro precio, vterq;

A emptoris inſtar erit: vnde ſequetur, rē
fieri accipientis vtrinque oportere: ſin
pro merce, quia vterque perſonā ven-
ditoris repræſentabit, neutrius fieri rē
neceſſe fuerit: quod quidē longè ab-
horret à natura huius cōtractus: itaq;
neutrum horum eſt in permutatione.
Nam † cùm precium ſit quo aliud æſti- 5
matur, merx verò res ipſa æſtimata, nō
poteſt in permutatione inueniri, quid
B pro merce, quid loco precij ſit haben-
dum. Abſurdum autem foret, vtramq;
rem eſſe aut mercem, aut preciū: cùm
natura rerum non patiatur, vt vna res
& væneat, & precium ſit emptionis.
Quod † cùm ita ſit, non hîc obtinent 6
præſtationes, in venditione receptæ:
ſed ſi ea res quam acceperim, poſtea
euincatur, in factum agere debeo ad
id quod intereſt: quæ propria eſt per-
C mutationis actio, daturq; ex cōtractu,
quē ego & à mea parte perfici, & per-
fectum eſſe volo: nec poteſt obijcere
aduerſarius, quaſi cōtractus ſit imper-
fectus, cum in ipſo abſolutam vim &
obligationē acceperit, in quem domi-
nium rei meæ tranſtuli. *l. 1. l. rebus. l. fin.
C. eod.* Itaq; quod ad ipſum attinet, cō-
ſummatus eſt contractus, cùm ei de-
derim quod erat conuentum. Planè
D † quia in me perfecta non eſt permu- 7
tatio (ea enim rei datione completur)
cum euicta mihi res ſit tradita, poſſum
iure meo vti, & rem meam repetere,
quaſi cauſa non ſecuta, propter quam
data eſt: *l. 1. in fi. h. t. l. 4. l. penu. C. eod.* quia
tibi eam relinquere non ſum obliga-
tus, cùm nullius rei datione contractā
à tua parte impleueris, neq; me obli-
E garis. *l. 3. C. eod.* Nam † etſi emptio nu- 8
da conſentientium voluntate contra-
hitur, tamē permutatio ex re tantùm
tradita dataq; initiū obligationi præ-
bet: alioqui ſi res tradita non ſit, nudo
conſenſu conſtitui obligationem dice-
mus: quod in his duntaxat receptum
eſt, quæ nomē ſuum habent, vt in em-
ptione, cōductione, mandato, &c. Per-
mutatio autem iſtiuſmodi nomine &
F forma ſpeciali aut ciuili caret, & in ge-
nerali contractuum nomine conſiſtit,
ideoq; non conſenſu, ſed rei datione
perficitur: eaq; tertia eſt à cauſa effici-
ente deſumpta horū cōtractuum dif-
ferentia,

Digitized by Google

ferentia Quare † rectè Pędius ait, alienā rem dantē, nullam contrahere permutationē, in hoc vt ſibi alterū oliget. Igitur ſi ego alienā rē tibi tradidero, & tu cōtra rem mihi tradere nolis, nō vtiq; in hoc agā, quod intereſt mea illā rem accepiſſe, de qua cōuenit. Nec enim donatione rei, quæ requirit dominij translatione, *l. fin. vbi Iaſ. de cōd. cauſ. dat.* te mihi obligaui, vt ex permutatione actio dari poſſit, cū rem non fecerim tuā: *d. l. 3. C. eod.* ſed vt res tradita cōtrà nobis reddatur, cōdictiōi loc⁹ erit, quaſi re nō ſecuta. *d. l. 1. in fin.* Quod cū ita ſit, liquet, ex hoc cōtractu, q nullū habet certū nomē, nullā oriri certā actionē, vt ex empto, locato, &c. Sed recurrendum eſſe, aut ad iudicium præſcriptis verbis, contractu à tua parte impleto, aut ad condictionem cauſa data, cauſa non ſecuta, ſi rei datione needum alterum tibi obligaſti.

10 ¶ Eſt igitur, vt de explicatione legū hui⁹ tituli modo facta intelligi poteſt permutatio cōmerciū, *l. 1. de iuſt. & iur. Cuiac. ad Vlp. tit. 19.* cōtractus, *l. 1. h. t.* ſeu (vt Impp. appellant) placitū *l. 3. 4. C. eo.* vel conuentio *l. fin. C. eod.* iuriſgentiū *l. 1. de contr. emp. l. 1. h. t.* innominata, *l. 1. h. t. & traditur in l. iuriſgen. 7. de pact.* ſimilis emptioni, *l. 2. C. eo. l. 1. de cōtra. empt.* eoq; bonæ fidei, *d. l. 2. C. eod.* qua ſpecies rerū certæ cū ſpecieb. cōmutantur. *l. 1. h. t. l. empt. 7. l. 1. 2. 3. 4. & 1. C. eod.* Dico ſpecies: nā ſi genus cū genere, aut cū ſpecie cōmutetur, nō eſt ꝓpriè permutatio, ſed magis cōtractus innominatus, do vt des: *l. 1. vbi gl. & Dd. h. t. Iaſ. in l. 2. in prin. n. 7. ſi cert. petat. vide gl. opt. in l. 1. C. eod.* qui à permutatiōe diſtat, quia ex hac actio bonæ fidei oritur, ex illo nequaquam. *Iaſ. in d. l. 2. n. 8. & in l. 5. n. 10. h. t.* Vt enim in emptione merx & preciū certū eſſe debet, *vide ſupr. de cōtr. empt.* ita & in permutatione quæ huic cōparatur, certæ res indiuiduæ. Partes huius cōtractus, poſſunt dici ſpecies rerū, conſenſus & traditio, ac nonnunquā ſtipulatio. *l. 3. C. eod.* Genera varia, vt diuiſio, transactio, do vt des: deniq; oēs contractus, ἐν πλάτει commercio permutationis cōprehendūtur: ſed in ſpecie vna tātū eſt permutatio, ſcilicet cùm certa res pro re certa cōmutatur, *vide gl. in l. 1. C.*

A *eod.* Cauſa efficiens, eſt ius gentiū, conſenſus, & rerū traditio. Permutare aūt poſſunt, qui aliàs cōtrahere. Materia, ſunt certæ rerū ſpecies, nō genus, neq; preciū. Forma, vt aut traditione aut ſtipulatione fiat. *l. cū pater. 77. §. hæreditat. de lege 2.* Finis, vt cū tu habeas quod ego deſiderē, viciſſim ego habeā ꝗ tu accipere velis, fiat vtrinq; cōmutatio rerū, ac quod cuiq; vtile & opportunū

B eſt, quæratur. *l. 1. in prin. de pact.* Effectus idem fere qui emptionis, *l. 2. vbi gloſſ. C. eo. l. 2. h. t.* nā ex permutatione peręquè atq; ex vēditione, paratur vſucapiēdi cōditio, *l. 4. § de illa de rer. permut.* præſtatur euictio, *d. l. 1. C. eod.* & animantiū ſanitas: *l. 2. h. t.* ac fit ob vitia redhibitio. *l. ſciendum. §. pen. de ædil. edic. gl. in d. l. 2.* Itē oritur ex cōtractu permutatiōis, actio bonæ fidei, *§. action Inſti. de actio. Iaſ. in l. 2. in prin. n. 8. ſi cert. pet.*

C præſcriptis verbis: *l. 4. l. fi. l. reb. 6. C. eod.* qua ad exēplu actionis empti, *l. 1. C. eod.* agi poteſt, aut vt impleatur ꝗ promiſſum eſt, *l. 4. l. vlt. C. eod.* aut id quod intereſt præſtetur: *l. 1. C. eod.* quo reſpectu incerti actio dicitur: *Cuia. obſ. li. 4. c. 7.* quanquā & cōdici res quæ data eſt, quaſi re nō ſecuta, *l. 1. 4. 5. 7. C. eo.* & adiecta ſtipulatione, vt fere fit, ex ſtuplatu agi poteſt. *l. 3. 4. 7. C. eo.*

D Nā aut ex ſtipulatione, aut à traditione, non etiā de conſenſu, vim omnē & effectū hic contractus trahit & mutuatur, vt paulo ante eſt expoſitum.

DE PRAESCRIPTIS verbis, & in factum actionibus. Tit. V. C. 4. 64.

1 **1** ***Continuatio, & quare hi contractus ſint innominati.***

2 ***Genera 4. contractuum innominatorum.***

3 ***Do vt des.***

4 ***Do vt facias.***

5 ***Facio vt des.***

6 ***Facio vt facias.***

F **7** ***Qualis ſit hæc actio.***

8 ***Actionē in factū ab hac longè abeſſe.***

SEcundo † loco dixi, *ſup. actio. de æſtimat.* actionem præſcriptis verbis 2

dari, quoties cōtractus exiſtunt, quorum appellationes nullæ iure ciuili ſunt proditæ. *l.3.h.t.* Hi enim, quamuis nomen & formam ſpecialem non habent: tamen quia nuda pacta nō ſunt, quæ nullius mutuæ obligationis vinculo colligantur, ſed habent in ſe *συνάλλαγμα*, & negocium aliquod ciuile, nempe rerum cōmercium, ciuilem etiam actionem producāt neceſſe eſt. *l.iuriſgen.7.in prin ſup.de pactis.* Quę quia non poteſt ad certā aliquam formam accommodari, cùm ipſa negocia vnde oritur varia ſint & incerta, præſcriptis
2 in factum quodlibet verbis à prætore informatur. Solent † autem iſtiuſmodi contractus ad quattuor ferè genera redigi: aut enim do vt des, aut do, vt facias, aut facio vt des, aut facio vt faci-
3 as. Si do † tibi rem, vt contrà rem accipiam, cùm non placeat permutationem rerum emptionem eſſe, naſcitur ciuilis obligatio innominata: indeq; actio pręſcriptis verbis oritur, qua agitur non in id, vt reddas quod accepiſti (condictio enim non datur ex contractu, ad cōtractum reſcindendum) ſed vt damneris mihi, quanti intereſt mea illud de quo conuenit accipere. Sanè ex alio capite, quòd antequā dederis, tibi obligatus non ſum: ſi meum recipere velim, condicere poſſum, quaſi re non ſecuta: itaque periculum eius rei quā dare debes, ad me pertinet, quod quidem ad actionē præſcriptis verbis attinet: *l.naturalis.5.§.1.verſ.ſed ſi ſcyphos.h.t.* Quia cùm ſis debitor ſpeciei, interitu eius liberarere. *l.ſi ex legati cauſa.23.de verb.oblig.* Sed quoniam pœnitere poſſum antequam vllius rei datione me tibi obligaſti, nihilominus condicām meam rem quaſi ob cauſam datam, cauſa non ſecuta. *l.ſi ſupr.de cōdict. cauſa da.cauſa non ſec.*
4 At † cùm do vt facias, ſi tale ſit factum quod locari ſolet, puta vt tabulas pingas, pecunia data locatio erit: ſi res ſit quæ mercedis loco datur, nō erit locatio, ſed naſcetur vel ciuilis actio in id quod mea intereſt, vel ad repetendum cōdictio, ſicut in ſuperiore caſu, idemque iuris eſt, etiam pecunia data: ſi tale eſt factū quod locari non poteſt: quia vſum fruitionis nō recipiat: puta vt ſeruum

A manumittas. Sed ſi ſeruum tibi dedi, vt tuū manumitteres, & manumiſiſti, & is quē dedi euictus ſit: ſi ſciens dedi, de dolo teneor propter fraudem, vt Iulianus voluit: nō enim videbatur ciuile eſſe negocium, quod fraudulenter geſtum eſſet. Sin ignorans præſcriptis in factum verbis, ciuilē putat I.C. dandam: quia manumittēdo, me ciuiliter ad dandū obligaſti. *d.l.natural.§.at cum*
B *da.* Quòd ſi dubitetur ſciens, an ignorans dederim, exiſtimabat hoc caſu Iulianus, non poſſe ciuili actione agi, q dubitaretur quænam danda eſſet, vtrum pręſcriptis verbis, an verò de dolo prætoria: itaq; in factum actionem ſubſidiariam à prętore concedendam. in quo meritò reprehenſus eſt à Martiano, cū & hoc caſu ſufficiat præſcriptis verbis ex ciuili obligatione actio.
C Humanius eſt enim, in dubio pręſumi ciuiliter, & bona fide potius quam dolo malo negociū eſſe geſtum. *in l.iuriſgen.in fi.prin.ſupr.de pactis.* Atq; hęc quidem interpretatio quibuſdā placet: de qua alio loco quia diximus, non eſt opus hîc eadem inculcare. *vide ſupr.in ti. de pact.* Explicatus eſt articulus, do vt facias. Quòd ſi faciā † vt des, & poſtquā 5
D feci, ceſſes dare, nulla erit ciuilis actio: *d.l.natur.§.quòd ſi faciam.h.t.* quia nulla ſubeſt obligatio, quæ formā ciuilis cōtractus habeat: & ideo de dolo ſubſidiaria dabitur. Nec enim negociū hoc congruit emptioni, vt in do vt des: nec locationi, vt in do vt facias: nec alij cuipiā ciuili cōtractui ſimile eſt, ad cuius formā actio præſcriptis verbis accōmodetur, *d.§.quod ſi faciam.* Deinde
E ex facto non perinde mihi obligaris, atq; ex datione: quia fieri poteſt, vt ex facto meo nihil ad te perueniat: verbi gratia, ſi ſeruū meum manumittam vt mihi des decem, hîc cōſtat nihil ad te commodi ex libertatis datione redire, quo mihi ciuiliter obligeris: de qua ſpecie loqui I.C. exēplū manumiſſionis paulo antè poſitum oſtēdit. Quòd cùm ita ſit, ad euitādas has decipulas,
F & in omnē euentū placuit hoc caſu de dolo actionē dari. Etenim in dolo es, qui ceſſas fraudulēter in dando, poſtquā ego feci. *l.dolus.§.mandati.* Nec hoc pugnat cū edicto de dolo, *l.1.§.1.2.3. de dolo*

Digitized by Google

dol.mal. quoniam in dubijs caſib. dantur ad præcidendas lites ſubſidiariæ actiones, quæ in certis non darentur: *vt l.1. de aſt.m.act.* idq; de actione doli traditur. *l. & eleganter.7. §. non ſolum.1. de dol.mal.* Donellus nullam actionē hic interpretatur de condictione, de qua tamen nō vltimo loco egerat Paulus, ſed de præſcriptis verbis actione. Deinde actio de dolo non datur, quoties alia quauis actione etiā ab alio res ſeruari poteſt. *l.1.§. vlt.l.3.l.4. de dol. mal.* Sed hæc maioris ſunt diſputationis,
6 quàm hîc plurib. perſequitur Donellus, vnde ſtudioſi petant. Quòd † ſi Facio vt facias, quia vtrinq; æqualia præſtantur, nempe facta formā res habet ciuilis negocij, cum propter æqualitatem, quæ iuris ciuilis propria eſt, tum quia ſimile eſt negociū mandato: vt, verbi gratia, ſi conuenit, vt ego à tuo debitore Carthagine, tu à meo Romæ exigas: itaque actio oritur præſcriptis verbis mandati conſimilis. *l. naturalis. 5.§. ſed ſi f. cio. hoc tit.* Et ad hæc quidem quatuor genera ferè reduci cōtractus innominati omnes poſſunt. Sed tamē quia plura ſunt negocia quàm rerum vocabula, *d.l.4.h.t.* fit vt exiſtant interdum cōtractus, qui nec in hæc qui-

A dem genera cadant: & tamen habeant cauſam obligationis ciuilem propter
συνάλλαγμα. Cuiuſmodi † ſpecies in 7
hoc titulo plurimas inuenire licet, quibus ex omnibus præſcriptis verbis eſt agendum: *l.1.h.t.* quæ actio, vtpote ex ciuili obligatione manans, ciuilis eſt, & ſimilis ordinariarum, præterquā quòd non certis formulis cōcepta eſt, ſed tanquam Lesbia regula ad qualibet facta accommodatur: eaq; ſic agitur, vt nullum certum actionis genus
B aut nomen in libello exprimatur. Ab 8
hac † autem longè diſtat actio in factum Prætoria, quæ deficiente obligatione, & cauſa ciuili, aut verbis legis, ex æquitate à prætore datur, *l. quia actionum. 11. l. quoties. 21. h. t.* nā hæc planè ſubſidiaria eſt, vt alijs ciuilibus extantib. nequaquam detur: *d.l. quoties.*
C cuiuſmodi ſunt ferè omnia prætorum remedia. *l. & eleganter.7.§. nō ſolùm. cum ſeqq. ſup. de dol. mal. l. in cauſa. 16. ſup. de minoribus.* Præſcriptis autē verbis actio cū ſit ciuilis, etiam ciuili ordinariæ actioni adiungi, & cum ea concurrere poteſt, vt multis ll. apertiſſimè comprobatur. *l. Labeo. ſupr. de contrah. empt. l. ſi conuenerit. ſupr. comm. diuidundo. l. ſi cōuenerit. ſupr. de reſcin. vendit.*

DIGEST. PARS IIII.

LIBER XX.

DE PIGNORIBVS ET HYPOTHEcis, & qualiter ea contrahantur, & de pactis eorum. Tit. I. C.8.14.35.

1 *Continuatio tituli.*
2 *Diuiſio materiæ de pignoribus.*
3 *Quid inter pignus & hypothecā interſit, et quid ſint, & ſpecies.*
4 *Quomodo contrahatur.*
5 *De pactis pignorū & antichreſi.*

1 EXpoſitis † contractuum omnium quib. in creditū itur, generibus, & actionibus quæ inde proficiſcuntur, abſolutis: videndum nunc eſt de his quæ contractibus accedere adiungiq; ſolent. Ea autem
D pertinent aut ad ſecuritatem contractus, vt pignora: aut ad implemētum, vt Ædilitium edictum, euictio, vſuræ: aut ad probationem, vt teſtes & inſtrumenta: de quibus ſingulis reſtat vt diſpiciamus. De † pignoribus hoc iuſto 2
ordine iſto lib. tractantur: Quomodo

contrahantur: *h. t. & ſeqq.* Quibus de rebus: *tit. 3.* Quem habeant effectum: *tit. 4. & 5.* Quomodo ſoluantur. *tit. 6.*

3 ¶ Inter pignus & hypothecã, quod ad vſum attinet, tantum nominis ſonus differt: *l. 5. in fin. h. t.* alterum enim Græcum, alterum Latinum vocabulũ eſt. Quare ſtatutum quod de pignore loquitur, etiam in hypotheca obtinebit, & cõtrario. *Neguzan. in tract. pign. part. 1. nu. 8. & 9. contra Bart. in l. ſi rem. §. proprie. de pign. act.* Sed ſi proprietates verborum exactè limare volumus, pignus a pugno Latinis dicitur, quod traditur quaſi de manu in manu creditori: hypotheca verò, quicquid ſupponitur obligationi, manẽte apud debitorem poſſeſſione. *§. item Seruiana in fin. Inſt. de actio. l. ſi rem. §. 1. de pign. actio. l. plebs eſt. 238. §. fin. de verb. ſign.* Pignus autem dicitur tam ipſa res quæ pignori obligata eſt, *tot. t. de diſtrah. pig.* quàm ius quod creditor in pignore habet. *tot. t. quæ res pig. obl. & qui pot. in pig. hab.* Proprie tamen pignus eſt ius reale, quo creditor nomine eius quod ſibi debetur, rem obligatam tenet: quanquam & ipſe contractus, quo res creditori obligatur, pignus etiam dici poſſit. *l. 1. §. fin. verb. in pignus de pact.* Pignoris autem tres vulgo ponũtur ſpecies. Eſt enim quoddam pignus prętoriũ. *tot. tit. Cod. de præt. pign.* quod prætor decreta miſſione poſſeſſioneq; bonorũ inducit: quoddam iudiciale, captis à iudice pro re iudicata pignoribus; *l. à diuo Pio. 15. de re iud. t. t. C. de bon. auth. iud. poſ.* quod tamẽ ſuperiori rectè includi poteſt: *Cuiac. in l. pe. pro empt. & libr. obſ. 5. c. 30. vt ſe: i. ſup. de pig. act.* quoddam conuentionale, quod conſenſu & conuẽtione conſtituitur. *l. 1. de pign. act. vide Iaſ. in §. item Seruiana. in prin. Inſt. de act. Neguzan. in tract. pig. ar. 3.* Eſt etiã quædam hypotheca generalis, videlicet omnium bonorum: quędam ſpecialis, videlicet vnius rei: item quædam expreſſa, quædam tacita. *l. 2. 3. 4. de pact.* Loquimur autem hic de pignore conuentionali & expreſſo, quod contractibus accedit, nec modo rei traditione, verumetiam conſenſu & nuda voluntate contrahitur: *l. 1. ſup. de pig. actio.* quanquam iure Sax. in hypotheca re-

A rum immobilium cõſtituenda authoritas iudicis requiri videatur. *Rein. diff. 23. per art. 30. li. 2.*
Neq; † ad rem pertinet quibus verbis fiat, ſicuti tralatitium eſt in his obligationib. quæ conſenſu contrahuntur: & ideo etiam ſine ſcriptura, ſi probari poteſt conueniſſe, vt hypotheca ſit, res erit obligata: *l. 4. h. t.* pactiones etiam, diemq; ac conditionem, hic contractus recipit: *l. ſi con-* 4
B *uenerit. 4. ſupr. de pignor. actio.* vt † cùm 5
cõuenit, vti creditor fruct⁹ (quos alioqui non lucratur, ſed ſorti imputat, *l. 1. C. de diſtract. pign. l. 1. & 2. C. de pign. act. l. ſi dominium. 9. C. de pig.*) aut aliud quid ſupra ſortẽ, pro vſu pecuniæ quã debitori promittit, percipiat. *l. 1. §. pacto. h. titul. l. ſi ea lege. C. de vſuris.* Quæ ſpecies ἀντίχρησις vocatur: *l. ſi is. 11. §. 1. h. t. l. ſi pecunia. 33. ſupr. de pig. actio. vide Cuiac. li.*
C *3. c. 3.* neq; ſemper & indiſtinctè vſuraria eſt. *d. l. ſi ea lege. 17. C. de vſur. vide Molin. in trac. vſur. qu. 32. Cuia. l. 8. c. 17. nu. 5. Land. lib. 1. art. 54. Neguz. in tra. pign. in 2. memb. 5. par. n. 10. cũ ſeqq.* Sanè pactũ legis cõmiſſoriæ in pignorib. improbatur: tale ſcilicet, vt niſi certa die pecunia ſoluatur, res oppignorata in cõmiſſum cadat, addicaturq; creditori. Cũ enim
D id oneris egentibus & neceſſitate circũuentis debitoribus multò grauius ac pernicioſi⁹ accidat quã vlla vſura, merito ac iure fit, vt hinc procul amoueatur & exterminetur. *l. fin. C. de pact. pig.*

IN QVIBVS CAVSIS pignus vel hypotheca tacitè contrahitur. Tit. II.

C. 8. 15.

E 1 *Tacitum pignus contrahitur in mutuo refectionis.*

2 *In inuectis & illatis in prædium vrbanum, non ruſticum.*

3 *In renouata locatione.*

4 *Ratione perſonæ creditoris, vt pupilli, fiſci, &c.*

F 5 *Ciuitates & inferiores principes non habere ius fiſci.*

6 *Differentia inter expreſſam hypothecam & tacitam.*

Quia

Digitized by Google

1 QVia † verò tacito quoque conſenſu conuentiones fiunt, *l.2.& 3. ſupr. de pactu.* fit vt non modò expreſſa voluntate, ſed in quibuſdã etiam cauſis tacitè pignus cõtrahatur. Nam in primis quo plures eſſent, qui ad refectionem ædium, quas refici publicè intereſt, mutuò darent, S.C. pignus inſulæ, ei qui ad eam ędificandam credidiſſet datum eſt. *l.1.h.tit.l.ſi vētri.1.§.1. de priu. creditor.al.l.24.de reb.auct.iud. poſſ.l.cre-*
2 *ditor.25.ſupr.ſi certum petatur.* Sed † & inuecta & illata in prædium vrbanũ, pro penſione clàm obligantur: quod primò moris fuit, poſtea ius factum eſt. *l. 1.cum multis ſeqq.hoc t.l.4.ſupr.de pactis.l. vlt.C.eod.* In ruſticis prædijs contrà ſeruatur: *l.4.h.t.* quia ſufficit in ijs fructus teneri: *l.in prædijs.7.h.t.* niſi voluntate, hoc eſt, ex cõuentione aliqua iure pignoris inferãtur, *t.t.de Sal.interd.* quod alibi voluit Imperator. *l. certi iuris.C.*
3 *de loca.& cond.* Sed † & tacitè locationi cohæret pignoris renouatio. *l.item 13. §.qui impleto.10.ſupr.locat.* Item & rei oppignoratæ fructus extantes, quamuis id apertè non ſit expreſſum, pactione tamen ſubintellecta pignori credũtur ineſſe. *l.3.Cod.eod.* Fauor inſuper creditoris facit nonnunquam locum pi-
4 gnori legali. Sed † pupillus hypothecam habet in bonis tutoris, *l.pen.C.eod. l.pro officio.20.C. de admin.tutor.* Vxor in mariti, *l. vnica.§.1.Cod.de rei vxoria actio.* ſponſa in ſponſi, *Ang.in §.paſtur.nu.3. Inſtit.de iniur.* adulti ſcilicet ætate, non minoris, *gloſſ.in l.penult.verbo, teneri. C. de leg.tut.Bart.in l.ſi conſtante. ſolut.matr.* (huius enim bona, dotis nomine non obligari, plerique contendunt:) quæ hypotheca non modò pro dote intelligitur contracta, *Dd. in l. vlt in princ. Cod.de iur.dot.l ſi eum dotem. §. ſin autem in ſauiſſimo.vbi glo. & Dd. ff.ſolut. matr. vide l.aſſiduis.§.fin.Cod.qui pot.in pign Iaſ. latè poſt Angel. in §. fuerat. numer.41.& 42.Inſtit.de act.item Iaſ. in l. maritus.21. nu.14.Cod.de procur. per glo.ſingularem in l.ſi ego.§.totiu.verb. condici de iur. dot.* ſed etiam nomine alimentorum, ac bonorum paraphernalium, quamuis reliqua priuilegia dotis, in his locum nõ habeant. *Iaſ.in d.l.maritus.21.num.14. C. de procur.* In bonis tamen mariti, dun-

A taxat allodialibus, ea mulieri hypotheca datur non etiam in feudalibus. *Bald.in c.imperialem.de prohib.feud. alien. per Feder.& in l.1.C.quæ res pig.ob.Spec.de pig.§.1.nu.30.latè in terminu.Bald.in tract. de dot.part.3.quæſt.187.* Eandem hypothecam tacitam habet & pupillus in bonis protutoris, *glo.in l.pro officio.20.C. de ad.tut.* minor in patrimonio curatoris, *d.l.pro officio.in verb.curatoris,* fiſcus
B in bonis adminiſtratorum ſuorum, *l.1. C.de priui.fiſc.* vel debitorum: *l.1.& 2.C. de priu.fiſc.* filius reſpectu maternorum bonorum & hæreditatis, in re patris qui illa adminiſtrat. *l. ſi quis priorii.C.de ſec.nupt.Schurff.conſ.56.cẽt.1.vide Neguz. in tract.pig.2.part.4.memb.numer.13. cum ſeqq.* Ciuitates † non habent, niſi bonis ſuorum adminiſtratorum, *Alex.in l.1.§.ſi hæres.ad Trebell. per l.1.C.quo quiſ. ord.conuen.lib.11. Neguz.in tract.pig.part.* 5
C *2.memb.2.nu.119.* aut ex priuilegio Principis: *l.ſimile.10.ad municip.* quia loco priuatorum ſunt: *l.cum.qui.16.de verb. ſign.* vnde arguunt quidã, Duces, Marchiones, & Comites Imperatori ſubiectos priuilegia Fiſci imperatorij nõ habere, niſi præſcripſerint, aut à Cæſare impetrarint. Plerique tamen aiunt, non modò hos, ſed etiã ciuitates quaſ-
D que, quæ merum imperium habent, moribus ius fiſci vſurpare, *c.ſuper.26.§. 1.de verbor.ſignific.l.competit. vbi Dd.Cod. de præſcr.30.anno.* quamuis ſuperiorem recognoſcant, *Fachſ.diff.35. Reinh. diff. 34.* Eſt autem differentia taciti pignoris & expreſſi. Res † ex conuentione 6
expreſſim obligatæ alienari nequeũt, niſi cum ſuo onere, *l.ſi debitor. C.de diſt.*
E *pig.* Quæ verò ſecreto nexu tenentur, liberè alienari poſſunt antequam precludantur, hoc eſt, vt vulgò nunc dicunt, arreſtantur: *l.pen.h.t.* tacitum enim pignus generale eſt, & omnia cõplectitur bona. Generalis autem pignoris obligatio alienationẽ non impedit. *l.cum tabernam.34 ſupr.tit.1.* Illud vltimo ſciendũ, per expreſſum pignus non tolli tacitum, aut contrà. *vide Iaſ.*
F *in §.item Seruiana.nume.70.vbi dicit hanc eſſe communem. Inſtit. de act. Dd.in l.vlt. Cod.de pact.conuent. Neguz.in trac.pig.1 pat.4.memb. num.80.*

QVAE RES PIGNORI vel hypothecę datæ obligari non poſſunt. Tit. III.

C. 8. 17.

1 *Quicquid non prohibetur, poteſt oppignorari.*

2 *Res quæ ſua natura non poſſunt oppignorari.*

3 *Quæ perſonæ oppignorare nequeant.*

4 *Quando non idoneè res oppignoretur.*

1 SEcundò † videamus quæ oppignorari non poſſint: eo enim cognito, facilè apparebit, quæ nam rectè & vtiliter nectantur. *Inſt. de his qui ſunt ſui vel al. iu. in prin.* Res pignorari nequeũt, vel quia ſua natura nexũ non recipiunt, vel quod à non idoneis, aut nõ idoneè 2 nectuntur. Res † ſua natura oppignorationem reſpuunt, quę ſunt extra cõmercium, quia nec emi poſſunt: *l. 1. §. eam rem. h. t.* vt res ſacræ, religioſæ, publicæ: *l. 3. C. eod.* liber homo, quamuis filiusfamiliàs. *l. qui filios. 6. C. eo. l. fin. h. tit.* Qui tamen ab hoſtib. redimitur, loco pignoris eſt apud redemptorẽ, donec preciũ reddat. *l. ſi patre. 15. de capt. & poſtl. reuerſ. l. 2. C. eod. tit. l. Senatus. 43. §. vlt. de leg. 1.* Item quæ lege prohibentur alienari, vt res litigioſæ, *l. 1. §. fin. h. t.* minorũ, fund⁹ dotalis, &c. Nã oppignoratio quędã alienatio eſt. *l. vlt. C. de reb. alie. nõ alienand.* Vnde nec feudalia, quorũ alienatio inuito domino, aut agnatis non conſentientibus interdicta eſt, *c. imperialẽ in princ. vbi Dd. de proh. feud. alien. per Fed. vide latè Curt. in tract. feud. par. 4. nu. 95.* rectè ſubijciuntur hypothecæ: quãtis fructus feudi poſſe pignori eſſe receptũ ſit. *Spec. de pigno. §. 1. Cur. præall. loc. nu. 91.* Deinde † fit, vt res non idoneè 3 nectantur, vel quia poteſtatẽ nectẽdi, qui dedit, non habet vt ſi res aliena pignori detur, *tot. tit. C. ſi res alienã.* aut pupillus ſine voluntate tutoris & decreto, ſeruus ſine domini, fili⁹ ſine patris, de his quidem rebus quæ patri quæruntur. oppignoret: *l. 1. in prin. & §. 1. h. t.*

A vel † quòd de rei obligatione actũ nõ 4 videatur, vt cùm ſecundus creditor in prioris locum ſuccedit, nõ intelligitur pign⁹ renouari, niſi expreſſe cõueniat. *l. Ariſt. 3. cũ ll. ſeqq. h. t.* Sic & in generali obligatione nõ veniunt, quę credibile nõ ſit quępiã ſpecialiter obligaturum. *l. 1. C. eo. l. obligat. 6. cũ ll. ſeqq. ſup. de pignor.*

B QVI POTIORES IN pignore vel hypotheca habeantur, & de his qui in priorum creditorum locum ſuccedunt. Tit. IIII.

C. 8. 18. 19.

1 *Effect⁹ pignoris, vt creditor habeat ius perſequendi & diſtrahendi.*

C 2 *Regula, Qui prior eſt tempore, potior eſt iure.*

3 *Fallit in pupillo & muliere.*

4 *In eo qui credidit in pignoris conſeruationem.*

5 *In redemptore captiui ſerui.*

6 *In eo qui parat⁹ eſt priori ſoluere.*

D 7 *In eo qui in locum primi creditoris ſuccedit.*

8 *Quomodo priuilegiati concurrentes alij alijs præferantur.*

TErtiò † de effectu pignoris eſt dicẽdũ. Ex obligatione aũt pignoris cõſequitur creditor poteſtatem, & perſequẽdi pignoris, *l. pignor. 17. ſup. de pign.* & niſi ſolutio principalis debiti fiat, diſtrahẽdi. *infr. tit. 1.* Sed quia eadẽ res plu- E rib. nonnunquã obligatur, fit vt diſceptari in perſecutiõe diſtractioneq; pignoris ſoleat, vter alteri ſit præferẽd⁹. In quo regula generalis tenẽda eſt, potiorẽ eſſe in iure pignoris, cui prius eſt res obligata. *l. ſi pignus. 8. l. ſi & iure. 10 h. t. l. 3. l. 2. l. licet. C. eo. l. 4. C. ad Macedonianũ.* Nec † enim vſpiã, verius eſt quod vul- 2 go vſurpatur: Qui prior eſt tẽpore, potior eſt iure. *l. 2. C. eodem. c. qui prior. de regul. iur. in 6. l. qui balneum. 9. l. potior. 11. hoc tit. vide de hac regul. cum ſuis limitat. latè Neguzan. in trac. pig. 2. mẽb. 5. partis. n. 1. 2. & per totum.* Neque verò intereſt, pignus,

gnus conuentionale ſit an prętorium, (de quo tamen nonnulli dubitant, *Cuiac.lib.5.cap.30.per l.12.de reb.aut.iud.poſ.*) an iudiciale: *l.5.C.eod.Neguz.an. praalleg. loc.num.6.* res ſpecialiter obligetur, an generaliter, *l.2.3.§.1.h.t.d.l.2. C.eod.* an etiam tacitè, *l.vnica.C.rem alienam ger. d.l.ſi pignus.8.vbi Dd.h.t.Dynus in d.c.qui prior.num.12.Neguz.in trac.pig.in 6.parte, memb.2.num.9.* Si tamen ex alijs bonis poſſit creditum redigere, cui generaliter bona ſunt obligata, nō debet interim ſecundo creditori ſuum ſpeciale pignus auferre. *l.2.C.de pignoribus.* Nihil etiam intereſt, priuati ſint creditores omnes, an cum his concurrant priuilegiati: puta pupillus, mulier, ciuitas, fiſcus, princeps, *d.l.ſi pignus.l.fin.§.fin.h.t.* Nam regulariter primus ſecundo, ſecundus tertio, atque ita deinceps potior eſt, *l.creditor.12.§.ſi ſimpliciter.7.h.t.*
3 Quanquam † enim pupillus, quamuis poſterior, propter fauorem interdum perſonæ, vt rem ſaluam habeat, præfertur prioribus, *l.idemq;.7.l.fin.h.t.* & mulier fauore dotis, *l.aſſiduis cum Authen.ſeq.C.eod.* idem fiſcus in debitis, nō in pœnis: *l.ſi is qui 23.vbi Bart.de iur.fiſc. l.1.C.de pæn.fiſc.lib.10.l.1.C.de iur.fiſc.vide Neguz.in tract.pign.par.2.memb.4.& par.5.memb.2.* tamen ne hi quidem expreſſam hypothecam habentibus priorib. regulariter præferuntur, *in d.l.aſſiduis. gl.& Dd.adde Schurff.conſi.22.cent.1.* ſed tantùm ijs qui obtinent tacitam. nam in expreſſis, præſertim ſpecialibus, teneri volunt regulam, vt qui prior eſt tempore, potior ſit iure: quod tamen ita accipiendū eſt, niſi lex diſertè prioritatem eiuſmodi indulgeat: *§.hu conſequent.in Auth. de æqualitate dotis. Auth. quo iure.C.eod.h.t.* ſicut quandoq; indulget: nam (verbi gratia) pupill⁹, mulier, miles, fiſcus, & ſimiles, etſi (prout dictū eſt) prioribus non præferūtur, expreſſam hypothecam habentibus: quòd iniquum ſit, ius primo alicui quæſitū, alterius inſequente facto auferri: tamen interdum his, & maximè tantùm generalem obtinentibus, ſolent anteponi, *vide in Auth.de æqual.dotis. latiſſime autem omnium Neguz.in tract.pig.in 5. par.memb.2. vbi ampliationes & fallentias ponit plurimas.* Sic qui in morbū, funus, exequias crediderunt, alijs etiam expreſſam habentibus ſolent præferri: *Iaſ.& Dd.in l.fin.§.in computatione. C.de iu.delib.l.4.C.de petit.hær. vide ſupr.de relig.& ſumpt.fun.* & iure Sax. mercedes ſeruorum ac mercenariorū ante omnia detrahi. *gl.lat.art.22.lib.1.* 4 Ac † iure etiam ciuili, qui credidit in rei ipſius oppignoratæ conſeruationem, puta vt domus hypothecata fulciatur, eum æquū viſum eſt anteire priorem, cuius pecunia ſaluam fecit totius pignoris cauſam. *l.5.& 6.h.t.* 5 Item † qui ſeruū ab hoſtibus redemit, omnibus omninò creditoribus, quamuis prioribus, in pignore meritò præfertur, *l.in bello.12.§.ſi pignori.de captiuis & poſtlim.reuerſ.* 6 Pręterea † ſi paratus ſit poſterior priori creditori ſoluere (habet enim ius offerendi, *l.mulier.19.cum ll.ſeqq.h.t.*) meritò denegāda eſt huic pignoraticia actio: cùm per eum ſtet quo minus ei pecunia ſoluatur: *l.potior.11.§ fin.l.quærebatur.20.h.t.* 7 Idem † iuris erit, ſi voluntate prioris ſecundo res ſit oblata: qui ſi recuſet accipere, intelligitur pignus ſponte remiſiſſe, *l.3.§.pen.h.t.* 8 Sed † & qui ſuccedit in locum primi creditoris, cui recepto hypothecæ iure ſoluit, meritò præfertur ſecundo. *l.cred.12.§. à Titio 8. cum l.ſeq.h.t.* Quomodo autem priuilegiati hi, ſi concurrant: alij alijs præferantur, longum nunc eſſet diſputare, & alibi tractant glo.& Dd. *in d.l.aſſiduis.ad verb. licet anterioris. cum Authen. ſeqq.& in d.l.ſi pignus.& in tit.de priu.cred. Dyn.in c.qui prior.de reg.iur.in 6. Neguz. in tract. pign. in 5.par. vide etiam inſt.de priu.cred.*

DE DISTRACTIONE pignorum & hypothecarum. Tit.V.C.8.28.

1 *Effectus pignoris præcipuus, quòd poſſit diſtrahi pignus, & eius ratio.*

2 *Quomodo diſtrahatur, ſi pactum de diſtrahendo ſit appoſitum.*

3 *Quid ſi pactum nullum interuenit?*

4 *Quid ſi pactum de non diſtrahendo interuenit?*

Digitized by Google

5 *Quid ſi pactum ſit, ne debitor diſtrahat?*

6 *Creditorem non obſtante denunciatione rectè diſtrahere.*

7 *Quid creditor iuris diſtrahendo transferat.*

8 *Creditorē de euictione nō teneri.*

9 *Quomodo creditori ſuccurratur, ſi debitor hypothecam teneat.*

1 PRæcipuus † pignoris effectus in duobus vertitur. Primò namq; debitore non ſoluente aut ſuſpecto, *l. quæſitū. 9. h.t.* permiſſum eſt ex contractu pignoris creditori, actione Hypothecaria pignus perſequi, & poſſeſſionem eius conſequi: *vide de hac actione, §. item Seruiana. vbi optime Iaſ. Inſt. de act. Ferrar. in for. lib. hyp.* ſecundò, poſtquam illā fuerit conſecutus, ſi nihilominus fruſtretur debitor, & ſolutionē extrahat. hoc caſu (nam antè nequit, *l. 4. h.t.*) pignus vendere, & ſibi de precio ſatisfacere. Nec enim magna eſſet huius obligationis vtilitas, ſi creditor perpetuò ſeruare debitori, quamuis moroſo, inutile pignus (nam fructus non lucratur, *l. 1. & 2. C. de pign. act. l. ſi dominium. 9. C. de pign. ... de diuer. pig. l. 3. C. de pac. pig.*) teneretur. Ac ſciendum eſt, ſolene olim fuiſſe, vt pactū De diſtrahendo pignore opponeretur: *l. 3. C. de pign. actio.* quod ita poſtea in mores abijt, vt quamuis non ſit appoſitū, pro conuento tamen habeatur: eoq; iure vtimur: *l. ſi conuenit. 4. ſupr. de pignor. actio. l. creditoris. 8. h.t. l. ſi mandat. 59. §. creditor. ſupr. mandati.* Itaq; 2 † ſi pactio ſit adiecta, poteſt creditor ex conuentione tanquam ex volūtate debitoris diſtrahere: *§. contra autem. Inſt. quib. alien. licet. vbi dixi. l. fin. §. 1. C. de iure dom. impetrando.* quod tamen ex bona fide facere ſolenniter, commonefacto prius debitore, vt poſſit offerre preciū, debet: alioqui Pignoraticia tenetur, *l. 4. l. qua ſpecialiter. 9. C. eo. & tot. t. C. ſi vendito pig. aga.* 3 Si † nullum pactum interuenit, denunciabit creditor Teſtato, *l. 4. C. eod.* idque ter, *Paul. lib. 2. tit. 5.* debitori ſe velle diſtrahere, ni fiat ſolutio: Poſt quam denūciationem expectandum eſt ex lege Iuſtiniani biennium, antequam vendi poſſit, *d. l. fi. §. fin autē.* Quod † ſi pactum De non diſtrahendo 4 interuenerit, quæſtionis eſt quid ſeruari oporteat? & ſanè diſtinguendum videtur, creditori an debitori alienationis adempta ſit facultas. Si cōuenit ne creditor diſtrahere poſſit, furti videtur obligari, ſi vendat: quia inuito domino, & contrà quam pactum eſt, rem contrectat alienam, *l. ſi is qui pignori. 66. de furtis.* Sed quia hæc pactio tacitam habet conditionem, Si debitor interpellatus ſoluat: *l. quæro. 10. §. inter. ſupr. loca. c. 3. de iureiur.* idcirco hoc non ſoluente, poſt ternam denunciationē, & elapſo, vt volunt Dd. biennio, æquū eſt, vt creditori venditio permittatur: *d. l. 4. de pignor. act.* neque teneatur debitori conuentionibus ſtare, qui ipſius promiſſa non impleat, *l. cùm proponas. 21. C. de pactis.* Quod † ſi contra pactū ſit, 5 Ne liceat debitori vendere: quæritur an alienandi poteſtas illi ſit adempta? Et quamuis improbatū eſt legibus, ſine cauſa offerre domino poteſtatem rei ſuæ alienandæ: *l. ſ. enult. ſupr. de pactis. l. filiusfamil. 114. §. diuid. 11. de legatis. 1.* tamen quoniam multum intereſt creditoris, non alium ſibi ſubſtitui duriorem aduerſarium, reſponſum eſt, nullam fore venditionem, vt pactioni ſtetur, *l. ſi creditor. 7. §. fin. h.t.* Pacto enim quod iuſtam habet cauſam, rectè domino interdici poteſt rei ſuæ alienatio, *l. ſi. C. de pactis inter emptorem, &c. d. l. filiusfamil. §. diui. Dd. in l. 3. C. de condictio. ob cauſam. & in l. ſi ita quis. 13. §. ea lege. de verbo. obligat.* Porro † creditorem pign° 6 publica, vt fieri decet, *l. edicto. C. ſi aduerſ. l. ſi fundum. de rei vend. l. ord. vbi Dd. C. de exc. rei iud. de iure Sax. vide Lan. lib. 1. art. 20. Vueich. ar. 61.* auctione vendentem fruſtra denunciationib. impedit debitor (qui tamen ad id citari debet, niſi aliter ſit conuentum, *l. creditor hypothecas. 4. vbi Bald. C. de diſt. pign. & in l. vlt. C. de iur. do. Bart. in l. 1 titio. §. Titius, ad municipal.*) aut ſecundus creditor, niſi quod debetur offerat: *l. 1. & 2. C. debitorem venditio. pig. imped. non poſſe.* in quo ſciendum eſt, referre vendat creditor ius ſuum, videlicet ius pignoris, an vero rem ipſam. Vtrumlibet † enim licet: 7 illud

Digitized by Google

illud etiam ante moram, hoc non niſi
debitore fruſtrante, prout oſtenſum
eſt. Ac priore quidem caſu tãtundem
transfert, quantum ipſe habet, nempe
Ius pignoris : quod poſtea ſolutione
diſſolui poteſt: in ſecundo autẽ tranſ-
fert ius, quale habuit debitor, qui pig-
nori dedit, aut dominij, aut Quaſi Do-
minij, ſic vt auocari amplius ab em-
ptore res per debitorem, aliumve qui
ab eo cauſam habeat, non poſſit, *l.2.h.
t.l.qui a creditore.18.C eod.l.4.ſupr.de pign.
actio.l.1.2.3.C.ſi antiquior creditor.* Quod
8 † ſi tertius aliquis iure dominij rem e-
uincat, creditor qui vendidit, de eui-
ctione non tenetur: vtpote cùm non
ſua, ſed aliena, id eſt, debitoris fide di-
ſtraxerit: debitor tamen ne ex aliena
iactura locupletetur, Vtili actione con
ueniri poterit ad precium, aut iure po-
ſtulabit emptor cedi ſibi pignoratitiã
contrariam a creditore actionem: qua
in id quod intereſt, debitorem cõue-
niet, qui rem alienam contra bonam
fidem obligarit, *l.reſcriptum.12.§.1.h.t.l.
ſi pignora.50.l.ſi plus.74.infr.de euictionib.l.*
9 *ſi ob cauſ.13.C eo.de euict.* Illud † vltimò
ſciendum eſt, nemine pignus emente,
creditorẽ ius dominij à Principe (præ-
tor enim dominum nõ facit) impetra-
re poſſe: iuxta formam à Iuſtiniano a-
libi traditam, *in l.fi.C.de iur.dom.imp.* Et
10 hæc † quidem obtinent, cùm creditor
eſt in poſſeſſione pignoris: quod ſi ipſe
debitor hypothecam teneat, & ſolue-
re ceſſet, poteſt & debet (vt antè dictũ
eſt) agere creditor ad poſſeſſionem
hypothecæ conſequendam, auferen-
damque debitori: vt deinceps ſuo iure
de quo iam dictum eſt, vtatur, *l.ſi cum
venditor.66.in prin.de euict.l.fundus.§.cre-
ditor.de pign. Papien.in for.lib. in actio. hy-
poth.* Neque enim debet ſibi ius dicere,
& poſſeſſionem hypothecę priuata au-
thoritate inuadere, *l.in poſſeſſionem.5. C.
ad l.Iul.de vi.l.extat.quod met.cauſ.* ne e-
tiam tum quidem, cùm illud conuen-
tionis iure fuit permiſſum. Quamlibet
enim vim hoc caſu facere non videa-
tur, ſi legem conuentam exerceat: ta-
men nihilominus authoritate magi-
ſtratus poſſeſſionem adipiſci conue-
nit: *l.creditores.3.C.de pign.l.pen.C.de pig.
act.l.cum creditor.55.de fur.l. cum debito-*

A *tu.7.C.de iud.* quanquam hic nõ actio-
ne ordinaria, ſed tantummodo implo-
ratione officij iudicis, & ſummaria co-
gnitione, decretoque opus eſſe, & in
hoc prodeſſe pactum, ſit receptum. *vi-
de gl. & Dd. in d.l.creditores.3.C.de pign.*

QVIBVS MODIS PIGNUS, vel hypotheca ſoluitur. Tit. VI. C. 8. 26. 31.

B

1 *Solutione eius quod debetur pignus ſoluitur vera vel ficta.*
2 *Voluntate creditoris.*
3 *Rei interitu.*
4 *Tempore.*
C 5 *Mutatione perſonæ debitoris.*
6 *Sententia vel iureiurando.*

PIgnoris nexus varijs modis diſſolui-
tur. Primò, † ſolutione eius quod 1
debetur: *l.1.in princ.l.5.§.2.hoc tit.* & Ob-
latione, *l.item liberatur, 6.§.1. hoc t.* ac
Depoſitione, *l.acceptam, 19. Cod.de vſur.
l.obſignatione, 9. Cod.de ſolut. Iaſon & Do-
ctores in l.2. Cod.de iur. emphyt.* Solutio-
D neque quantumuis ficta: vt ſi creditor
quod debetur, donet debitori: *d.l.1.§.1.*
aut paciſcatur, ne petat : *d.l.5. in prin-
cip.* aut obligationem nouet: *l.nouatio-
ne, 18.de nouationibus, l.ſolutum, 31. de pi-
gnor.actio.* aut debiti nomine ſatisfieri
ſibi permittat: *l.idem 6.in princip. & §.1.
hoc t.* vnde ſi conuenerit, vt fideiuſſor
pro hypotheca detur, ſatisfactum in-
E telligitur, & obligatio pignoris eua-
neſcet, niſi ſit aliud actum : *d.l.5.§.1.l.
penultim.hoc t.l.ſi rem.9.§.omnis. de pigno.
actio.* aut niſi pro certa pecunia, non
pro omni debito ſatisfiat : *d. l.item.in
fi.* Secundo, † Voluntate creditoris 2
pignus ſoluitur : vel Expreſſa, vt per
pactionem qua conuenit, vt ab hy-
potheca diſcedatur: *d.l.5.* vel Tacita, vt
ſi creditor conſentiat venditioni pig-
F noris: h.e. omni alienationi, *l.4.§.1.l.
ſicut. 8.§ ſi voluntate, 4. & ſeqq. h.t.* aut
nouæ obligationi pignoris, *l.Paulus, 12.
h.t.* nam & hæc verbo alienationis ve-
nit, *l.fin. C. de rebus alienis non alienand.*

Digitized by Google

Si tamen eò cõſentit, vt ſalua maneat pignoris cauſa, vel vt ſibi de precio vẽditionis ſatisfiat: non ſecuta ſolutione ius ſuum retinet. *d.l.ſicut.§.illud.6.* Non autem videtur conſenſiſſe creditor, etiamſi ſciat rem diſtrahi, niſi cùm agitur de libertate, *l.1. C. de remiſſion.pign.* aut re fiſci, *l.antepen.C.eod.* aut alijs cauſis priuilegiatis. *Neguzan.in trac.de pign. par.6.memb.3.* Sed neceſſe eſt, alicundè apparere eius conſenſum: puta ex verbis, aut ex ſubſcriptione cõtractus, *d.l. ſicut.§.non videtur.10.* aut ſi reddat chirographum, quo pignus erat obligatũ. *l.creditricem.Cod.de remiſſ.pignor.*
3 Tertiò † finitur Rei interitu, nõ modò ſi corporalis ſit res, ſed etiam incorporalis, vt ſi vſusfructus obligatus extinguatur. *d.l.ſicut in princ.vel aliud ius quod debitor in re habuit.l.3.h.t.* Sed hoc accipiẽdum eſt de interitu, quo Tota res abſumitur, non aliqua Pars eius. Nam ſi, verbi gratia, domus oppignorata comburatur, area nihilominus manebit obligata, & quicquid illi deinceps inædificatur: *l.domo.21.de pign.actio.l.Paulus.29.§.domus.l.ſi.de pign.* nam cùm mutatur tantùm rei qualitas, dubium nõ eſt, hypothecam durare. *l.ſi fundus.16.§.*
4 *ſi res de pign.* Quartò † Tempore: *d.l.item*
A *liberatur.6.h.t.* vt ſi de tempore conuenit, quo vel principalis obligatio duraret, vel hypothecaria. Quanquam enim non placet, Tempus modum eſſe finiendæ obligationis: tamen finito tempore cõuento debitor exceptione rectè vtetur, *l.obligationum fere.44.§.placet.1.de actionib.* Item ſi præſcriptio poteſt obijci. Quamuis enim vſucapio proprietatis non extinguit pignus,
B *l. vſucapio.7. C.de pign.* quia aliud eſt ius pignoris, aliud dominij quod vſucapitur: lõgo tamen tempore, qui rem bona fide poſſedit, etiam Hypothecariæ actioni, propter diuturnum creditoris ſilentium præſcribit: *l.creditor.12.de diuerſis & tempor.præſcript.* Præterquam ſi debitor, aut eius hæres poſſideat; quos patientia creditoris abuti fuerit iniquiſſimũ, *l.1.& 2.*
C *C.ſi aduerſus cred.præſcript.* Sed hoc tempus poſtea prorogatum eſt, in extraneo quidem poſſeſſore ad 30.annos: *l.3.C de præſcrip.30.vel 40.an.* in debitore & eius ſucceſſorib.
ad 40. *l.ſicut.§.1.C.eod.tit.* Quintò † Mutatione perſonæ debitoris. *l.1.§.fin.h.t.* 5
Sextò † Sententia, vel iureiurando, ſi iudicatum iuratumve ſit nihil deberi, aut pignus non eſſe obligatum, *l.ſoluitur.5.§.fin.l.ſi deferente.13.h.t.* 6

DIGEST. LIB. XXI.

DE AEDILITIO EDICTO, ET REDhibitione, & Quanti minoris. Tit. I. C. 4. 58.

1 *Continuatio.*
2 *Summa & finis edicti.*
3 *Prima pars edicti.*
4 *Secunda.*
5 *Tertia.*
6 *Explicatio primæ partis.*
7 *Quid ſit redhibitio, & quid in eam veniat.*
8 *Explicatio ſecundæ partis.*
9 *De actione redhibitoria, & quãti minoris.*
10 *Differentia inter hanc actionem, & eam quæ ex empto datur.*
11 *Vltimæ partis explicatio.*

1 AD implendos bonę fidei cõtractꝰ ſpectat Edictũ Ædiliũ
2 Curuliũ, de Redhibitione & Quanti minoris actione. Ædiles † enim, penes quos eſtat, nõ modò ludorũ, ædiũ & viarũ, ſed etiã annonæ, *Cic.lib.3.de leg.* & propter annonã contractuũ cura edictũ ꝓpoſuerunt: ꝙ partim ad extirpãdas fraudes, coërcendaſq; venditorũ fallacias perti-

perti-

pertinet, *l. 1. §. cauſa. 1. h. t.* partim liberũ A viarum cõmeatum tuetur. *l. hi enim. 40. cũ ll. ſeqq. h. t.* Ex quo Edicto ius poſtea dici agiq; cœptum eſt. Quod quidem ius pars appellatur iuris Prætorij : *§. prætoriũ. Inſt. de iur. nat. gent. & ciui.* quia non ex lege ſcripta, ſed ex iuriſdictio-
3 ne magiſtratus venit. Eius † pluribus locis fit mentio. *l. paciſc. 31. ſupr. de pact. Plaut. in Moſtell. Cic. li. 3. Off. Gell. li. 4. c. 2.*

Aiunt Ædiles: Qui mancipia ven- B dunt, certiores faciant emptores, quid morbi vitiive cuiq; ſit: quis fugitiuus errove ſit, noxave ſolutus non ſit: eademq; omnia, cùm ea mancipia venibunt, palàm recte pronũciando. Quod ſi mancipium aduerſus ea veniſſet, ſiue aduerſus quod dictu promiſſumve fuerit cùm veneri, fuiſſet: quod eius præſtari oportere dicetur, emptori, omnibuſq; ad quos ea res pertinet, iudi- C cium dabimus, vt id mãcipium redhibeatur. Si quid aũt poſt venditionem traditionemq; deterius emptoris opera, familiæ, procuratoriſve eius factũ erit, ſiue quid ex eo poſt venditionem natum adquiſitum fuerit: & ſiquid aliud in venditione ei acceſſerit, ſiue quid ex ea re fruct' peruenerit ad emptorem, vt ea omnia reſtituat. Item, ſi D quas acceſſiones ipſe præſtiterit, vt recipiat. Item, ſi quod mancipiũ capitalem fraudem admiſerit, mortis conſciſcendæ ſibi cauſa quid fecerit, inve arenam depugnandi cauſa ad beſtias intromiſſus fuerit, ea omnia in vẽditione pronũcianto: ex his enim cauſis iudicium dabimus. Hoc amplius, ſi quis aduerſus ea ſciens Dolo malo vendidiſſe dicetur, iudicium dabimus *l. 1. h. t.* E

4 Deinde Ædiles aiunt: Qui iumẽta vendunt, palàm recte dicunto, quid in quoq; eorum morbi vitijq; ſit: vtique optime ornata vẽdendi cauſa fuerint, ita emptoribus tradantur: Si quid ita factum non erit de ornamentis reſtituendis, iumentiſve ornamentorũ nomine redhibendis, in diebus ſexaginta: morbi aũt, vitijve cauſa inẽptis faciendis, in ſex menſibus: vel quo mi- F noris cum venirent, fuerint, in anno iudicium dabimus. Si iumẽta paria ſimul venierint, & alterum in ea cauſa fuerit, vt redhibeeri debeat, iudiciũ dabimus, quo vtrunque redhibeatur *l. ædiles. 38.*

Poſtremò aiunt Ædiles: Ne quis 5
canem, verrem, vel minorem aprum, lupum, vrſum, pantheram, leonem, aliudve quod noceret animal, ſiue ſoluta ſint, ſiue alligata, vt contineri vinculis quo minus damnũ inferant, non poſſint, qua vulgo iter fiet, ita habuiſſe velit, vt cuiquã nocere damnumve dare poſſit, ſi aduerſus ea factum erit, & homo liber ex ea re perierit, ſolidi ducenti: ſi nocitũ homini libero eſſe dicetur, quanti bonũ ęquum iudici videbitur, cõdemnetur, cæterarum rerum, quantum damnum datum factumve ſit, dupli: *l. hi enim. 40. cum ll. ſeqq.*

Huius Edicti tria ſunt capita, aut 6
certè ſunt numero tria Edicta. In primo agitur de ſeruis: vt ſi ſeru' morbo, vitiove, aut noxæ obnoxius, aut fugitiuus, vel erro, venditus ſit, quod vitiũ clam emptore venditor habuerit, redhibere liceat. *l. 1. & 2. h. t.* Bonæ enim fidei eſſet contrarium, ſi emptor cogerẽtur retinere rem vitio affectã, de quo ſi fuiſſet factus certior, nũquam emiſſet. De corporalibus vitijs loquuntur Ædiles: nam propter animi vitia non redhibetur ſeru', vt ſi iracũdus ſit, aut vinarius, aut mendax, aut auarus. Nã hęc vſum ſerui non impediunt. *l. 4. h. t.* Et ſane vitia animi, quę multis ſimulationum inuolucris plerunq; contegũtur, præſtare venditorem iniquiſſimũ eſſet. Itaq; hoc caſu, ceſſante redhibitione, Ex empto, Quanti minoris erit agendũ. *d. l. 1. in fin.* Excipitur fugæ erroriſque vitium. Etſi enim hęc vitia animi ſunt, tamẽ quia corpus quoq; domino reddunt inutile, & ſubtrahunt, *l. 1. C. de ſer. fugit.* Edicto diſerte cõprehenduntur. *d. l. 1. §. ſi. cum ll. ſeqq. l. 4. cum ſeqq. h. t.* Fugitiuus eſt, qui fugæ cauſa, & ea mẽte diſcedit, ne ad dominũ redeat: *l. quid ſit 17. h. t.* Erronẽ ſic definimus, qui nunquã fugit, ſed frequenter ſine cauſa vagatur, & temporibus in res nugatorias conſumptis, ſerius domum redit, *d. l. quid ſit. §. erronem, 13.*

Redhibere eſt, facere vt rurſus ha- 7
beat venditor, quod habuerat: & quia reddendo id fiebat, idcirco redhibitio eſt appellata, quaſi redditio: *l. redhibe-*

bere.21.h.t. quod tum propriè fit, authore Feſto, cùm redditur quod improbatum eſt, & qui dedit, idem rurſus habere cogitur, quod ante habuit. Redhibitio igitur eſt venditionis reſolutio, *l. Pomp. 12. §. præterea. de acquir. poſſ.* qua omnia in integrum reſtituuntur, perinde ac ſi neq; emptio, neq; vēditio interceſſiſſet. *l. facta. 60 h. t. l. ſi hominem. 19. de vſucap. Paul. l. 2. tit. 17.* Itaq; & emptori reſtituere debet vēditor precium vnà cum vſuris, & quod intereſt precio nō caruiſſe: *l. debet autem, 27. l. illud ſciendū. 29. h. t.* & contra huic emptor rem, cum omnibus acceſſionibus & emolumētis, præſtationeq; damni, ſi quod culpa emptoris accidit, redhibere cogitur. Nam ſi quid caſu damni factū ſit, emptori nō nocet: vnde & extinctum corpus poteſt redhibere. *l. ædiles. 38. l. ſi hominem. 47. in fin. h. t.* Illud quoq; ſciēdum eſt, ſi falſo affirmauit quid venditor, & equum non eſſe calcitroſum, cū eſſet, ad hunc quoque caſum redhibitionem pertinere, ex primo huius Edicti capite, quo tenetur. Qui aduerſus dictum promiſſumve vēdidit. *d. l. §. 1.*

8 ❡ In ſecunda edicti parte agunt Ædiles de Iumentis redhibendis, vel ornamentorum detractorū cauſa in 60. diebus, vel ob vitiū corporis intra ſemeſtre: quo ſpacio omnes Æditiciæ actiones finiuntur, *l. ſciendum. 19. §. fin. l. cum ſex menſes. 55. h. t.* niſi aliud ſit actū. *l. quòd ſi nolit. 31. l. ſi quid ita. 20. h. t.* Quòd ſi redhibere nolit emptor, vtpote aliàs etiam empturus; actionem, quāto minoris res cum veniret fuerit, illi pollicentur. *d. l. ædiles. 38. in princip.* Cauſa huius edicti eadem eſt, quæ & mancipiorum redhibendorum: & fere eadem ſunt in his rebus, quæ in mancipijs. Quicquid igitur illic diximus, huc erit transferendum: *d. l. ædiles. §. cauſa.* quæ autem de iumentis hic edicuntur, in omni pecude obtinent, *d. l. Ædiles. §. iumentorum.* & deniq; ex benigna interpretatione ad omnem rem tam ſoli, quàm mobilem producta ſunt: ſi forte ſint eiuſmodi res, quas propter vitiū habere emptas, nō expediat. Etſi enim in illis corporis animive vitium intelligi aut diſtingui nequit: tamen cū eadem ratio extet, merito etiam idem in

A his ius obſeruabitur. *l. 1. in princ. l. etiam in fundo. 49. h. t. l. ſi prædium. 1. eod.*

9 ❡ Ex prioribus his Edicti partibus duæ oriuntur actiones: altera Redhibitoria, qua agit emptor aduerſus venditorem, in hoc, vt rem vitio affectā, aut non talem, qualem venditor eſſe affirmarit, recipiat reſtituto precio. Quod ſi vitium needum appareat, ſed ſuſpicio ſit ſubeſſe, ad hoc agi poteſt, vt vel

B caueat de vitio, vel redhiberi patiatur. *l. ſi venierit. 28. d. l. quòd ſi nolit. 31. §. qui mancipia. 19. h. t.* Econtrario datur venditori in emptorem hæc actio, vt præter rē, fructus & acceſſiones reſtituat, *d. l. quod ſi nolit. §. reſtitui. 17. & §. vlt. l. proinde. 33. h. t.* & quicquid facto emptoris vel ſuorum damni in re datum eſt, reſarciat: *l. cum aūt. 23. in pr. d. l. ædiles etiam. §. 1. d. l. redhibere. §. 1 d. l. quod ſi. § mancip.*

C *10.* quanquam & Ex vendito his caſib. agi poſſit. *d. l. cum autem. l. Iul. ſupr. de action. empt.* Illud in vniuerſum ſciendū eſt, redhibitoriæ locu non eſſe, niſi tale ſit vitiū, quod vſum rei impediat. *d. l. 5. h. t.* Altera actione quæ ex hoc Edicto deſcendit, vocaturq; Quanti minoris, petit emptor Non reſcindi contractu, ſed ſibi reſtitui de precio, quanti minoris res valuit, cum emeretur.

D ❡ Quorſum autē, inquies, opus erat hac actione, cùm Eadem Ex empto cōpetat? *d. l. Iulian. in princ.* Reſpondeo, ad 10

Ædiles cùm cura contractuum pertineat, non mirum eſſe, eos ex Edictis ſuis ſpeciales actiones proponere. *l. 3. Supra nautæ, caupo. ſtab.* Deinde ab actione Empti hæc Quanti minoris, in non paucis differt, vt nullo modo debeat videri ſuperuacanea. Nam illa Ci-

E uilis, hæc Prætorij iuris eſt: illa petit Quanto minoris res empta ab agente eſſet, qui etiam admonitus, potuit pluris emere quā res reuera valebat: hæc Quanto minoris fuerit, vnde & Æſtimatoria, vocatur actio, quia rē ipſam æſtimat: *l. ſi quid. 18. l. iuſtiſſime. 44. hoc t.* illa in Simplum rei perſecutoria, hæc ex contumacia nonnunquam in Du-

F plum condemnationem facit: *l. redhibitoria. 45.* illa Perpetua eſt, hæc Annalis: *d. l. ſciendum. §. fin. d. l. ædiles. 38.* interdum etiam duorum menſiū, ſiue dierum ſexaginta. *l. ſi vend. 28. d. l. ædiles.*

Vltimò

❡ Vltimò edicunt Æ.diles : Ne quis vllum, quod poſſet animal, ſolutum li- gatumve, qua vulgò iter fit, habeat, ita vt damnum dare poſſit : *l.hi enim. 40.cum ll.ſeqq.h.t.§.fin:Inſtitut.ſi quadru. paup.fe.di.* ſi aduerſus ea factum erit, & homo liber ex ea re perierit, ſolidi 200.præſtabuntur : ſi nocitum libero homini eſſe dicetur, quanti bonum æquum iudici eſſe videbitur, reus extra ordinem *Paul.li.1.tit.15.* condemnetur: cęterarum rerum, quantum damnum datum factumve ſit, dupli. Et in id actione in Factũ ex hoc edicto agetur. *l.qua vulgò.42.h.t.* Huc etiã pertinent edicta de pauperie, *d.§.fi.Inſt.ſi qua.pau.* & de ijs qui Deiecerunt vel effuderũt, à Prætore præpoſita: de quibus ſuo loco diximus.

DE EVICTIONIBVS, & duplæ ſtipulatione. Tit. II.

C. 8. 45.46.

1 *Quid ſit euictio.*
2 *Quomodo caueatur de euictione.*
3 *De ſtipulatione ſimplæ.*
4 *De ſtipulatione duplæ.*
5 *Quando committatur ſtipulatio.*
6 *Triplex de euictione actio.*
7 *Duo capita euictionis in actione ſimplæ.*
8 *De actione duplæ.*
9 *Actio ex ſtipulatu quando competat.*
10 *Contraria euictioni.*

1 EVictio † eſt rei noſtræ, quã aduerſarius legitimo titulo acquiſierat, per iudicem recuperatio. *l.non tamen.*
2 *24.h.t.* De hac † euictione præſtanda, quamuis ex natura contractus teneatur venditor, *l.non dubitatur.6. C.de euictio.l.ex empto.11.ſupr.de actio.empt.* etiãſi nihil ſuper ea conuenerit. *d.l.6.* quia vacuam bonorũ poſſeſſionem tradere, *l.2.& paſſim.de act.empt.* & indemnẽ ſeruare emptorem debet; *Bald.l.ſi tibi. 22.nu.2.C.eod.* ac precij acceptione, cuius fit dominus, *l.1.verb. nummos fecerit accipientis. de rer.permuta. l.ſi ſeruos.7.de act.emp.* ad dominiũ contra rei, vel euictionem hoc nomine præſtandam, ex ratione ſynallagmatis ſe deuincit. *l.Iulian.13.§.offerri.7.de act.empt. Paul.lib.2. Sentent.tit.7.* tamen plerunq; per ſtipulationem, ſine tamen ſatiſdatione, *l.ſi dictum.56.h.tit.* caueri hoc nomine ſolebat:idque dupliciter, vel promiſſione Simplæ, vel Duplæ.

❡ In ſtipulatione ſimplę promittebat venditor, Si res emptori euicta eſ- 3
ſet, ſimplum reſtituere *l.euicta.16.h.tit.* hoc eſt, ſimplũ precium, & ex natura actionis ex empto quod emptoris intereſſet. *l.ſi in vend.60. l.euicta.70.h.tit.* Quæ ſtipulatio cùm cõgrua ſit naturæ venditionis (ad hoc enim ex ipſo contractu tenetur venditor, *d.l.ex empt.de actio.emp.*) ſemper ineſt effectu cõtractui, niſi aliud ſit actum. *d.l.ſi in vend.*

❡ Duplæ ſtipulatio continet, Vt re 4
euicta venditor duplũ, nõ quidẽ bonitatis rei, ſed precij cõuenti *l.ſi fundo.53. l.cum fundus.48.h.t.* pręſtet, *l.vendi.ante.17.h.t.* Duplũ venditor inuitus repromittere cogitur, duntaxat in mãcipiorum venditione, ex conſuetudine, & Edicto Ædilium, *l.quòd ſi nolit.31.§.quia aſſidua.18.ſupra tit.1.vide Paul.lib.2.tit.17. & ibi Cuiac.* (ſcilicet à precio ſoluto. *Paul.d.tit.7.*) & cũ res aliqua non contemptibilis venit. *l.emptori.37.l.2.h.tit.*

❡ Committuntur hæ ſtipulationes, 5
cùm aut res euincenti iudicio reſtituta eſt, aut æſtimationem præſtare coactus emptor, aut poſſeſſor ab emptore conuentus abſolutus eſt: *l.euicta.16. §.1.l.ſi ſeruus.21.l.ſi mancipium.34.§.1.h.t.* in quo neceſſe eſt, vt maturè, *vide diſtinctionẽ Bart.l.qui concubinã.29.§.ſi hæres.de legat.3.& in Auth.& conſequenter C.de ſentent.& interl. Mynſing. obſer.24. cent.3.Maran.in ſpec. aur.* venditori denuncietur dictatũ eſſe iudiciũ, *vide Cano.in c.fin.de emp.* cuiuſmodi illud ſit: alioqui non habet regreſſum aduerſus eũ emptor, *l.ſi rem quam.29.§.2.l.emptori.37.l.ſi fund.53.l.ſi ideo.55.l.Herennium.63.h.t.l.emptor fundi.8.C.eod.cap.vlt. vbi Dd.de empt.& vend.* niſi notoriè iniuſta venditoris cauſa fuerit : ſic vt fruſtranea futura ſit denunciatio : *l.empt.8.vbi Bald.numer.4.C.eod.Crauet.in conſ.83.num.6.conſ.179.numer.6.* neq; enim

illa momentum affert, ſi vel non nè-
ceſſaria, vt quoties vel nulla debetur
euictio, *Cranet.conſ.211.num.4.* vel nulla
ſupereſt contra euictionem defenſio.
6 ¶ His autē obſeruatis, ſi euictio ſe-
quatur (nã ſecus ſi obtineat emptor.
l.ſi ſtatus.15.vbi Bald.C.eod.) aduerſus vē-
ditorem triplex datur de euictione a-
ctio: vel Ex empto, vel Ex ſtipulatione
ſimplæ, vel Ex ſtipulatione duplæ, ſi
hæc interuenit *l.hoc iure.27.h.t.* Etſi aūt
liberum eſt actori, quam velit actio-
nem proponere: *l.ſed etſi.25.h.t.* tamen
7 aliquid inter eas intereſt. Actio † Ex
empto, vel Ex ſtipulatiōe ſimplę (quæ
naturalis eſt, & propria de euictione
actio) duo habet capita: *l.ex empto.11.§.
fin.l.Titius.43.in fin. de actio. empt.l.ſi in
vend.60. l.euicta.70.l.ſi plus.74.h.tit. vid.
Molin.in tract. de eo quod inter.* quorum
primo cōtinetur & petitur Totale in-
tereſſe, hoc eſt, æſtimatio rei, ſiue pre-
cium, quo res æſtimata eſt *Dd. in l.1.de
actio. emp. d.l.ſi in vend. d.l.euicta. d.l.ſi
plus.* Itaq; merito in hoc capite refer-
tur æſtimatio ad tempus quo res em-
pta eſt. *l.1.l.bo statu.13.h.t.* Altero peti-
tur Intereſſe particulare, id eſt, quanti
intereſt rem euictam non eſſe: *d.l.ſi in
vend.* quod recipit augmentum & di-
minutionem, prout quãdoq; plus mi-
nuſve interfuit: *d.l.Titius.de act.empt.l.
vendit.hominem.l.ſed ſi quid.15. l.euicta.
16.in p in.& §.fin.d.l.ſi in vend* & horum
capitum diſtinctio ad multarum ll.
quæ pugnare videntur, intelligen-
tiam diligenter retinenda eſt. *vid. Mo-
lin.in tract.de eo quod intereſt.*
8 ¶ Actio Duplæ non recipit augmē-
tum aut diminutionem: quippe in illa
non conſideratur intereſſe neq; To-
tale, nec Particulare, ſed vtriuſq; loco
Duplicatum pręcium ex ſtipulatione
exigitur. *l.ex mille.64.§.ſi totus.h.t.l.cum
& forte.44.de actio.emp.facit l.fin. de præ-
tor.ſtipul §.fin Inſtit.de verb. oblig.vide de
hac materia Molin.in tract. de eo quod in-
ter.Cuiac.lib.obſeru.5.cap.25. & in l.eum
qui ædes.de vſucap.*
9 ¶ Actio ex ſtipulatu demū compe-
tit, cùm res euincitur aut tota, aut pro
parte, quę totius nomen retineat, *l.1.l.
naue.36.h.tit.* & cùm ſpecie vendicatio-
nis euincitur: *l.ſtipulatio.8.§.ſi quis fa-*

A *cto.2.de verb.oblig. Cuiac.obſeru.li.5.ca.25*
cæterùm ſi alia pars euicta ſit, *l.naue.
36.l.ſi dictum 56.§.in ſtipulatione.2.h.t.* aut
alia actione quam vendicationis a-
ctum, *Cuia præalleg.loc.* actio Ex empto
ſolum ſupereſt: *l.eum qui ædes.vbi Cuia.
de vſucap. l. vend.l. ſi prægnans.h.t.* vt &
tum, quoties res non quidem euinci-
tur, aliquid tamen emptori abeſt con-
tra fidē conuentionis, *l.ſi ii t. 22.vbi Bal.*
B *n.2.C.eod.* aut ante euictionem conſtat
rem alienam eſſe, aut dolum vendito-
rem feciſſe. *Bal.l.libera.n.4.C.de fideiuſſ.*
Contraria † euictioni ſunt, Si ſciens 10
emptor rem alienam emerit, *l.ſi fund.
C.eod.c.1.de inueſt.de re alien.fac.* niſi pa-
cto euictionis expreſſo ſibi proſpexe-
rit, *d.l.ſi fund.d.c.1.Crane. conſ.64.in con-
tractu.n.5.* Si ſponte cum agente pepi-
git, tranſegit, compromiſit. *l ſi dictum.*
C *56.§.1.l.Herennius.63.h.t. Lanfr.c.quoniã.
verb.recuſationes.n. 4. de probat.* Si iuſtis
defenſionib. *l.ſi rem.29.§.1.gl.l.ſed etſi.18.
h.t.l.quod quis.203.de reg.iur.* & appella-
tionibus non ſit vſus: *Bal.l.emptor.C.eo.
l.ſi cum vend.66.h.t.* Si per iniuriam res
ei auferatur, *l.ſi per imprudentiam 51.h.t.
Mynſing. obſer.54.56.cent.1.* aut ex facto
culpave ſua, *l.hoc iure.27.* vel negligen-
D tia: *l.ſi ideo.55.l.ſi cū vend.66.h.t.* Si præ-
ſcriptio a tempore venditionis cucur-
rit: *l.qui alien.54.h.t.* Si non aliquo tem
pore litis denūciatum ſit vēditori, vel
prope ipſam denuncietur condemna-
tionem, *l.ſi rem.29.in fin.h.tit.* & docere
queat venditor, ſi ſibi denunciatū op-
portunè fuiſſet, ſe modum defenden-
di fuiſſe habiturum: *Crauet.conſ.81.n.6.
conſ.179.n.6.* Si non contra formam cō-
E uentionis, *Crauet.conſ.211.nu.1.* aut ſi ex
natura ſua. *glo. Bart. & Dd.l.ſi familia.C.
fam.erciſc.Alex.conſ.21.lib.1. Aret.conſ.1.
Dec.conſ.411.n.3. 4. Crauet.conſ.24.nobil.
n.1.* vel facto authorū ipſius emptoris,
res euincatur. *Bar.l.qui Romæ. §. duo fra-
tres.q.1.de verb.oblig.Crauet.d.conſ.24.n.1.*

DE EXCEPTIONE REI
F ## venditæ & traditæ. Tit. III.

1 *Quibus contra quos detur hæc ex-
ceptio.*
2 *Quę de euictione tenet actio, &c.*

3 *Heres*

3 *Hæres eodem iure vtitur quo defunctus.*

1 ACcidit † interdum, vt non tertius aliquis, ſed ipſe venditor, aut eius ſucceſſor Euictionem inteniet. Cum autem is eiuſq; hæres teneantur de euictione, ſicuti dictum eſt: merito, ſi euincere rem venditam velint, obſtabit exceptio rei venditæ & traditæ.

2 ❡ Quem enim de euictione tenet Actio, eundem multò magis agentem repellit exceptio: *d.l. vendicantem. 17. vbi gloſ. ſupr. tit. 1. l. exceptione. 11. C. de euict. Dd. in l. cum à matre. C. de rei vend.* quæ eſt litis finitæ, *l. 6. C. de ſid. inſtr. & iure haſt. lib. 12. Franc. c. 1 fall. 29. de lit. conteſt. in 6. Socin. c. 1. quæſt. 7. except. 26. eod. tit. Blanc. de comp. ro. qu. 4.* Itaque ſi fundum A alienum vendideris, & tuum poſtea factum petas, exceptione repelleris, *l. 1. ...* 1. Idemq; iuris eſt in omnib. ſucceſſoribus ab vtraq; parte: vnde & venditoris hæredi aut ſucceſſori cuicunque exceptio obſtabit, & ſecundus emptor eandē exceptionē habebit. *l. fin. iſto tit.*

❡ Nam hæredes ſucceſſoreſque eadem omnino ſunt cōditione, qua perſonæ principales, *l. ſi ac poſſeſſio. 14. l. cùm* B *ſucceſſores. 23. C. de euictio.* Quare ſi domū filij mater vendiderit, ac tradiderit, vendicanti poſtea filio, qui ei succeſſit, obſtabit hæc rei venditæ & traditæ exceptio: *d. l. cum à matre. C. de rei vend.* ſcilicet pro ea hæreditaria portione, qua hæres exiſtit, *d. l. cùm à matre. gloſſ. in l. fin. §. in computatione. ad verb. computantur. C. de iur. deliber.* 3

DIGEST. LIB. XXII.

DE VSVRIS, ET FRVCTIBVS, ET cauſis, & omnibus acceſſionibus, & mora. Titul. I. C. 4. 32.

1 *Quid ſignificet vſura.*
2 *Vſuram largè ſumptam pro omni acceſſione capi, & quatenus acceſſione debeatur.*
3 *Mora quomodo fiat.*
4 *Vſura ſtrictè accepta quid ſit.*
5 *Species vſuræ.*
6 *Vſuræ lucratoriæ quare illicitæ & turpes.*
7 *Vſura compenſatoria permiſſa.*
8 *Ratio quare vſuræ quadantenus tolerentur.*
9 *Punitoriæ vſuræ licitæ.*
10 *Taxatio vſurarum.*
11 *Vſuræ Saxonicæ.*
12 *Vſuræ centeſimæ.*
13 *Differentia inter vſuram & intereſſe.*
14 *Differētia inter vſurā & reditus.*
15 *De emptionibus vſurarijs.*
15 *De fructibus, cauſa, & alijs acceſſionibus.*

1 VIdeamus † nūc de Vſuris & Fructibus, alijſq; quæ accedere implemēto cōtractus ſolent. Vſura nihil aliud Latinis propriè ſignificat, quàm vſum: vt cum vſuram vitæ Cicero dicit, & Plautus vſuram corporis, vxoremq; vſurariam, quę ſui corporis vſum prębet. Poſt accipi cępit pro Vſus precio vel mercede vſura, ſecundùm Feſtum. In hac ſignificatione C rurſus bifariam capitur. Interdum pro omni rei debitæ acceſſione & augmēto, ex quacunq; cauſa, vt pro fructib. *l. Iulianus. 13. §. ex venditio. de actionib. empt. l. curabit. 5. l. fructus. 13. C. eod. tit. l. 2. C. de vſuris. l. cum poſt. 69. §. vſuras. & §. in domū. de iur. dot. l. qui ſolidū. 78. §. etiam. de legat. 2. l. mora. 32. h. t. c. ſalubriter. extra eod. &c.*

❡ Quæ quidem acceſſiones quādo, & ex quo tempore pręſtandæ ſint, elegāter exponit I. C. *in l. videamus. 33. h. t.* 2

cuius in ſumma hæc eſt ſententia: In bonæ fidei iudicia, quæque his ſunt ſimilia, *tot. tit. C. de vſur. & fruct. lega. l. cum ſeruus. 29. §. fructus de legat. 1. l. Titia. 87. §. vſuras. de legat. 2. l. ſi hæres. 1. vbi Dd. de eo quod cert. loc.* fructus & omnem acceſſionem à tempore moræ venire: *l. mora. 32. §. 1. l. 3. in princ. h. t.* in his & vſuras locū fructuum obtinere: *l. vſura. 34. h. t.*

3 ¶ moram autem fieri nō Ex re, hoc eſt, eius rei quę debetur dilata ſolutione, ſed Ex perſona: ſi videlicet interpellatus debitor, cùm exigi poſſet, *l. ſi pupillus. 127. de verb. oblig.* opportuno loco & tempore non ſoluat, *d. l. mora. in princ.* In ſtricti verò iuris actionibus à tempore litis conteſtatæ, duntaxat acceſſiones omnes deberi. *l. 3. §. in his quoque. l. lite. 35. h. t. l. cum fundus. 31. in princ. ſi cert. peta.* ſi quis tamen quod ſuum eſt, petat ſibi reſtitui, huic indiſtinctè omnem cauſam reſtituendam eſſe, *d. l. videamus. 38. h. t. l. certum. 22. C. de rei vend.*

4 ¶ Crebrius & propriè vſura capitur pro eo quod accedit ſorti in mutuo: vt toto hoc titulo: *l. ſi tibi decem. 18. in prin. de pact. l. rogaſti. 11. §. ſi tibi. de reb. creditis.* quod ſic definitur: Vt ſit lucrum, ſu-

5 pra ſortem ex mutuo exactū. Huius † tres ſunt ſpecies: Lucratoria, Cōpenſatoria & Punitoria. *vide Molin. in tract. vſurar.* Lucratoria eſt, quę ex mero mutuationis officio contra naturam contractus lucrū facit. Compēſatoria, quæ præſtatur, vt cōpenſet iuſtū intereſſe, ꝙ habet creditor, eo ꝙ pecunia caret. Punitoria eſt, quæ nō propter lucrum petentium, ſed ꝓpter moram non ſoluentiū, pro pœna, aut à lege, aut ab homine infligitur, *l. cū quidā. 17. §. ſi pupillo. h. t.*

6 ¶ Prioris generis vſuræ ſuo genere improbæ illicitæq; ſunt: *l improbum. C. ex quibus cauſ. infam. vide Plutar. in lib. de non fænerando.* primùm, quia prohibitæ præcepto Diuino, quo Deus voluntatem ſuam & odium aduerſus has exactiones declarauit, *Leuit. 25. Exod. 23. Pſal. 15. Ezech. 18. Luca 6.* Secundò, quoniam eſt contra officium, pro eo quod gratis erat præſtandum, exigere mercedem, *l. fin. de cond. ob turp. cauſ.* Tertiò, quia fœnus non eſt legitimus modus, Iure gentium aut Ciuili approbatus, acquirendi dominij, ſed planè impro-

A batum conſenſione omnium populorum artificium: *l. improbum. 20. C. ex quibus cauſ. infam. irrog.* ſicuti & lenociniū: *in Authen. de lenonibus. Nouell. 4.* quia eſt lucrum de alieno ſine iuſta cauſa factum. Quartò, quoniam pugnat cum natura mutui, quod debet eſſe gratuitum, & paria paribus reddere, *d. l. ſi tibi. d. l rogaſti.* Quintò, nam vſuræ aduerſantur naturæ promiſcui vſus nummi,

B qui inuentus eſt ad ſubleuandas permutationum difficultates, *l. 1. de contra. empt.* non vt fructum faciat, aut mercede locetur. *Ariſt. Pol. lib. 1.* Vltimò, quia quærendum nō eſt lucrum ex ea re, cuius damnum aut periculum ad nos non ſpectat, *l. ſi vnus. 67. §. 1. l. ſi igitur. 55. ſupr. pro ſocio.* Pecuniæ autem credita periculum pertinet ad debitorē, *l. incendium. C. ſi cert. peta. & Inſt. quib. mod. re contrah. oblig.*

C Huic igitur, vt domino, debet adferre fructum, nō creditori: quem velut ignauum fucum alieno periculo & labore parta deuorare eſt iniuſtiſſimum.

¶ Vſuram Compenſatoriam interdictam in vniuerſum, aut turpem eſſe, 7
dici non poteſt: quia non eſt lucrum ſupra ſortē exactum propter officium mutuationis, ſed precium vel æſtima-

D tio vſus ſortis conſumptę cum damno creditoris. Neq; verò officio contrariū eſt, ſic aliū iuuare, vt te ſerues indemnem, *l. ſed ſi quis ex ſignatoribus. quemad. teſtam. aperian. l ſancimus. 25. C. de admin. tuto.* Itaque † ſi quęſtum certum facere 8
potuiſti pecunia, quā mutuo das, aut eapropter damnum incurris, non eſt iniquū eius rationem haberi: cùm ne-

E mo alteri ſuo cum detrimēto benignè facere cogatur, *l. 1. §. de opere. §. idem aiunt cum ſeqq. de aqu. plu. arc. vide glo. Sax. lib. 1. art. 54.* Ne ipſe quidem Apoſtolus *2. Cor. 8. 13.* vult ſic nos alijs commodare, vt nobis ſit afflictio. Atq; hæc quidem cauſa potiſſimū vſuras ſuſtinet. Nam quia vnuſquiſq; intelligitur ſua pecunia, aut in emptiones agrorum vel redituum permiſſiorum, aut in negocia-

F tionem collocata lucrum facere poſſe: *l. tutor. 7. § ſi poſt. de admin. tuto.* eo factū eſt, vt vel ocioſam pecuniam ad aliquem mediocrem ac tolerabilem modum fœnerato dare, etiā Chriſtianorum

Digitized by Google

ſum Imperatorum cõſtitutionibus ſit permiſſum, *l. qui ſemiſſes. 13. §. quæſit. h. t. l. ſi fundus legatus. 44. de leg. 3. l. præſidu. 34. ſupr. ſi cert. pet. l. eos. 26. C. de vſuris.* Quod quidem ius partim neceſſitas expreſſit, vt iſtis auariſſimis temporib. & in hac naturæ deprauatione inueniãtur, qui illecti lucello egentibus mutuò dent: partim ſuaſit vtilitas negotiationum, quas ſine argentariarum menſarum vſu conſiſtere non poſſe, res ipſa docet, *l. quod priuilegium. 8. ſupr. depoſiti.* Sed ne hac licentia in immenſum ꝓpagetur effrenata habendi cupiditas, & vſurarum tabes Rempubl. ac ciuium, præſertim egenorum, facultates ad viuum depaſcat: certus modus legibus definitus eſt, intra quem fœnerari dũtaxat liceret, *d. l. eos. §. 1. C. eod.* Neq; tamen minus, cùm lex Ciuilis non approbet, ſed propter cõmunem neceſſitatem permittat quadãtenus vſuras, qui fœnebrem exercẽt, & quæſtũ hũc ſolu norunt, in re turpi & odioſa verſantur. quos meritò Cato *lib. 1. de re ruſtica.* homicidis cõparat, & pœna quadrupli; atq; etiam exiſtimationis, *l. improbũ. 20. C. ex quib. cauſ. infam.* multãdos iudicauit antiquitas. Itaq; vero verius eſt, toto ſuo genere has vſuras, improbas turpeſq; eſſe, niſi de indubitato & propinquo creditoris dãno, vel lucro propter mutationẽ ceſſante appareat. Quod quidẽ quo min' cõpenſetur nulla ratio prohibet, *l. vni. C. de ſent. quæ pro eo quod inter. l. 2. in fin. ff. de eo quod cert. loc.*

9 ❡ Multò autem minus punitoriæ vſuræ improbari poſſunt. Duæ enim cauſæ has ſuſtinent, à parte creditoris præſumptũ damnum (Intereſſe vulgò nominant) quod facit, quia ſua die pecunia non ſoluitur: à parte debitoris Mora, quæ cùm delictum, *l. dolus. 44. vbi gl. fin. ſupr. mand.* ſit, meritò punitur. Itaq; vel creditor in eũ caſum ſibi pœnali aut vſurarũ ſtipulatione licitè ꝓſpicit, *vide l. ſtipula. 10. §. alteri. de verb. oblig. §. omnium. Inſt. de verb. oblig. §. alteri. de inutil. ſtipul. & ibi Dd.* quæ ſuccedit loco eius ꝙ Intereſt: *l. fin. infr. de prætorijs ſtip.* vel ipſa lex ſuccurrit, quæ à tempore moræ legitimas, hoc eſt, ſemiſſes vſuras iubet præſtari, *d. l. eos. 26. C. eod.* iuxta cuiuſq; cõtractus naturã. Ex quo Pau-

A lus inquit: Vſuras non propter lucrum petentiũ, ſed propter moram non ſoluentium infligi, *l. cùm quidam. 17. §. ſi pupillo. h. t.* Et hęc in genere de vſuris dicta ſint: in quo id præcipuè aduertendum eſt, leges admittere quadantenus vſuras, quia præſumunt tanti creditoris intereſſe, quòd pecunia careat: nam ſi mutuò non dediſſet, aut conſtituto tempore pecunia reddita fuiſſet, aliter
B ea lucrari potuiſſet. Itaq; cùm in certis coniectura locũ non habeat, *l. cõtinuus. 137. §. cùm ita. de verb. oblig.* quotieſcunq; creditoris nihil intereſt, ſciat toties ſe contra officium facere, & abuti indulgentia legũ, ſi ex officio mutuationis, vel ante vel poſt etiam moram, lucrũ aucupetur.

❡ Cuiuſmodi autem legum ſit taxatio & moderatio circa vſuras, tempus 10
C eſt, vt paucis exponamus. Varietas hac in re apud veteres fuit mirifica pro varietate temporum & rerũ neceſſitate. Nam & centeſimis fœnerari potuiſſe, non incertis veſtigijs deprehenditur, *l. ſi pro mutua. C. ſi cer. pet. l. lecta. ff. eod. Cuiac. ad Paul. lib. 2. tit. 14.* Verùm Iuſtin. *in l. eos. C. de vſur.* rem ad æquiſſimam proportionem tãdem reduxit: permiſitq; nobilioribus & illuſtribus perſo-
D nis duntaxat trientales vſuras exercere, id eſt, tertiam centeſimæ, quę quolibet menſe trecenteſimam partẽ ſortis repræſentat: eamq; tercentũ menſibus æquat, pariens annua quatuor in centum, vt nũc rationem ſubducimus. Cùm enim his negociatiões ſint interdictæ, *l. nobiliores. C. de commer. & mer.* multo magis fœnus prohiberi par
E erat: quod vtinam ſic moribus vſurparetur. Mercatorib. autem, qui alioqui quæſtum pecuniæ facere ſolent, neq; vſu fœnoris & argentariarum menſarum carere poſſunt, duplicatæ concedũtur, videlicet beſſales: quę ſunt duæ trientales centeſimę partes, centeſimã quinquageſimam portionem ſortis ſingulis menſibus efficientes, & centum quinquaginta menſib. ſiue duo-
F decim annis & ſemeſtri, æquãtes ſortem. ac quolibet anno octo in centum producũt. Cęteris hominib. ſemiſſem, hoc eſt, dimidiam tantùmodò centeſimę vſurarũ nomine ſtipulari permiſſũ

Digitized by Google

eſt,puta ducenteſimam partem ſortis in ſingulos mēſes:quæ vſuræ quolibet anno ſex in cētū reddunt, æquantq; ſortem annis x.& vj.& octo menſib.

11 ¶ His ferè æquatæ ſunt vſitatę harū regionum vſurę & reditus:quanquam exiſtant paulo leuiores. Solent enim annuatim nomine vſurarum aut redituum,pendi quinque in centum, quæ quincunces ſunt vſuræ, & ſorti æquātur annis viginti: quibus licite omnes vtuntur,cùm leues ſint, & interuſuriū ſiue iuſtum intereſſe, quod quis probabiliter habet,nō excedant. Dubium enim non eſt, quin tantundem lucri ex emptione redituum vel agrorum quis conſequi facillime poſſit.

12 ¶ Centeſimæ autem vſuræ, quæ quolibet mēſe centeſimam ſortis,anno duodecim in centum reddunt, nō niſi in traiectitijs contractibus,de quibus in titulo ſequente agitur,ſunt permiſſæ. Neque enim iniuria habentur pro grauiſſimis, quòd octo annis ac quatuor menſibus ſortem æquant.

13 ¶ Sciendum autem eſt,intereſſe inter Vſuram, & id quod Intereſt: illa ſimpliciter lucrum eſt,& proinde non aliter, quam ex ſtipulatione debetur, ſine reſpectu eius quod Intereſt: hoc lucrum ceſſans,aut damnū emergens, propter moram debitoris, & vt inquit I.C.quantum mihi abeſt, quantumq; lucrari potui,*l.ſi commiſſa. 13.rem ratam hab.* Itaque non opus eſt ſtipulatione, ſed debetur ex æquitate officio iudicis:*l.centum Capua de eo quod cert.loc.l.4. C.depoſiti.* quia iniquum foret, moram debitoris damno eſſe creditori.

14 ¶ Longius diſtant Emptiones redituum ab vſuris. Nam vſura ſoluitur ſupra ſortem, & vnà cum ſorte reddēda eſt. At in venditione reditus neq; ſors redditur. Eſt enim vera venditio, & precium tranſit perpetuò in venditorem,vt emptor illud repetere nequeat:neque quid ſupra ſortem ſoluitur ſed aliud pro ſorte,nempe reditus, qui eſt merx in hoc contractu. Hos igitur reditus emere aut vendere, nihil prohibet,*c.1.& 2.de empt.& vend.* etiam cū pactò de retrouendendo, dummodo

15 moderatio legum ſeruetur. Nam † ſciendum eſt, interdum etiam emptio-

A nes eſſe vſurarias & damnatas,vt cùm terminos moderationis & æqualitatis nimis excedunt:puta,ſi quis centū aureis,viginti aureos annui redit⁹ emat: aut cùm ꝓpter tēporis ſolutioni præſtituti dilationem arctationemve, vel enormiter intenduntur, vel minuuntur precia,*c.in ciuitate. & c.fin.de vſu.c. ad noſtram,de empt.& vend. Bald.in Rub. C.eod.Hoſtien.extra eo.* Et hæc de vſuris.

B ¶ Quoniam autem de fructibus & 16 cauſa ſimul in hoc tit.tractatur,paucis & hęc definiamus.FRVCTVS cùm à ferendo,authore Varrone,dictus ſit; omne id quod fertur, dummodò renaſciturum,proprie ſignificat:*l.fructus, 7.§.ſi vir.10.ſolut. matr.* hic fructus arborum ſunt poma,fundi,fruges,&c.*l.1.de glan.leg.l.item.de vſufr.* ἐν πλάτει tamē nomine fructus quęlibet rei fruitio &

C vtilitas venit: *l.fructus.72.de reg.iur.l.ſi quis 24.l.agri.18.l.arboribus.12. de vſufr.l. vſura.34.l.prædiorum,26.h.t. vide quæ de hac materia ſatis copioſe dixi in §. ſi quis a non domino.Inſt.de rer.diuiſ.* Fructus autem ſunt,aut Naturales, qui ſine hominis facto ex ipſo rei corpore natura producuntur,vt fœnum,pomum: *l.fructus.45.in fin.h.t.l.ſi nauis.62.verſ.nam et ſi de rei vend.* aut Induſtriales, qui indu-

D ſtriam & factum hominis requirunt, vt fruges:*d.l.fructus.l.qui ſcit.25.§ in alieno.h.t.* aut Ciuiles,qui non ex ipſo corpore naſcuntur, ſed ratione rei percipiuntur Iure ciuili.ac proinde propriè fructus non ſunt, ſed eorum loco habentur,vt vſura,penſio,&c. *d.l.ſi nauis. l.vſura pecuniæ.121.de verb.ſignif. l. vſura. 34.h.t.* Cauſa capitur pro omni acceſ-

E ſione,quæ cauſatur & proficiſcitur vel ex ipſa re,vel eius Vſu: & generaliter quicquid actor habiturus eſſet,ſi tempore debito res ſoluta fuiſſet, hoc verbo comprehēditur,*l.reſtituere,35.de verb. ſignif.l.Iulianus.17.§.1.l.præterea,20. d.l.ſi nauis,de rei vend. d.l. cùm fundus ſi cer. pet.l.videamus.38.§.ſi actionem. h.t. vide Fel.in c.inter dilectos.n.2.de fid.inſtr.*

F
DE NAVTICO FOENORE.
Tit. II.C.4.33.

1. *Quare ex nudo pacto vſuræ non debeantur.*

2 De

2 *De pecunia traiectitia.*

3 *Quare vſura ex pacto in traiectitia debeatur quamuis grauiſſima.*

VSuræ cùm ſint odioſæ, non niſi ex ſolennibus ſtipulationibus deben-
1 tur, *l.3.C.de vſu.* Itaque † nudo pacto fruſtrà de ijs conuenit: *l.Titius.ſup. de praſcr.verb.* eo magis, quod actionem hoc caſu pactum producere nequeat, cum in vſurarũ conuentione nullũ ſit *συνάλλαγμα*, quod obligationem iuſtam ac Ciuilem efficere poſſit, *d.l.ſi tibi.in princ.de pact.* In quibuſdam tamen contractibus etiam ex ſola conuentione vſuræ debentur, quemadmodum per ſtipulationem: *l.in quibuſdam. hoc t.* vt in Pecunia traiectitia. Traiectitia
2 † autem dicitur, quæ trans mare peri-
3 culo creditoris vehitur, *l.1.h.t.* Quæ † quidem periculi ſuſceptio facit, vt creditor paciſci poſſit vſuras ſortis, ſi ea ſalua peruenerit, nõ modo legitimas, ſed etiam centeſimas, *l.7. l.fin.C.eod.tit. d.l.eos.§ in traiectitijs C.de vſur.* atq; adeo infinitas. *Paul.lib.2.tit.14. vide Cuiac.obſ. lib.3.c.31.* Quæ vſura vocatur Fœnus nauticum: quia ratione nauigationis & periculorum maris permittitur. Vnde etiam ex nudo pacto debetur, cùm habeat in ſe *συνάλλαγμα*. Non enim pro nudo mutuationis officio vſura creditori permittitur, ſed propterea quod periculum in ſe ſortis ſuſcipit; ita vt naue ſubmerſa, amiſſaque pecunia, nihil omnino debeatur. Qua etiam ratione fit, vt hoc caſu centeſimæ vſuræ ſint permiſſæ: quia, vt inquit I.C. ſunt precium periculi, *l.periculi.h.t.* quod contra naturam mutui creditor ſuſcipit, *§.item is cui.Inſtit.quibus mod.re. contrah.oblig.*

DE PROBATIONIBVS & præſumptionib. Tit. III. C.4.19.

1 *Continuatio.*

2 *Vnde dicta: & quid ſit probatio.*

3 *Propria.*

4 *Diuiſio & ſpecies.*

5 *Cauſa efficiens: & à quo imponantur.*

6 *Qui probare debeat, aut non debeat.*

7 *Materia: quæ probanda ſint, vel non ſint.*

8 *Forma probandi.*

9 *Circumſtantiæ: quando, quo loco probatio facienda ſit.*

10 *Finis & effectus.*

11 *Affinia.*

12 *Interpretatio.*

13 *Contraria, & exceptiones, quæ probationi obijci poſſunt.*

14 *De præſumptione: quid ſit, & quotuplex præſumptio.*

15 *Cauſæ, & effectus præſumptionũ: affinia, & contraria.*

REſtat, † vt vltimo loco videamus 1
de contractuum Probationib. parum eſt enim ſcire quomodo contrahatur, niſi & illud conſtet, quemadmodum res, vt eſt geſta, probari poſſit. Nam quæ probari oſtendique nequeunt, ea pro non geſtis, neq; exiſtẽtibus habentur, *l.in lege 77.de contrahen. empt. l.17.in fin.de in diem.ad l.30. de teſt. tut. l.10.de reb. dub.*

¶ Probare duplicem ſignificationẽ 2
habet apud Latinos. Reſpectu noſtri, probamus ea quæ nobis placent, vel accepta habemus: quomodo probatũ vel approbatum opus dicitur, quod ædificatum eſt ex ſententia locatoris, eoq; approbante. Cic. Probatio futura tua eſt, qui locas. Reſpectu aliorum, probare ſignificat fidem alicui aliqua de re facere: quomodo Cicero dicit, probare cauſam, valetudinem, fidem, crimen, & ſimilia. Hoc in ſignificatu hic accipitur: probare enim in hoc tractatu, Eſt probam cauſam facere ſeu approbare iudici, *l.quingenta. 12. h.t. l.3. de teſt.* vel de ea plenam fidem in iudicio facere. Dico Plenam: quia in iure noſtro, probationis appellatio tantum de perfecta plenaque accipitur, *gl. in cle. conſtitutionem. per illum tex. de elect. Bald. in l.peremptorias. C.ſent.reſ. non poſſ.* Probatio, vt vult Azo, *in Rub.C.eod.* eſt

rei dubiæ per argumenta oſtenſio. Hanc Azonis definitionẽ alij probãt, *gl. Bart. ibidem.* alij & quidem pleriq́ue improbãt: *Bal. ibid. Panorm. Hoſt. & Cano. ex. eo. in Rub.* cùm quia non tantùm argumentis, ſed etiam teſtib. ſit fides: *inf. tit. 1.* tum q̃ non modò rei dubiæ, ſed etiam claræ oſtenſio, ſit probatio, *l. ſi irruptione. 5. §. 1 ſi. ve gund Bal. in l. contra. 4. & 7. C. ad l. Aquil.* Sed his reſponderi poteſt, argumentorum appellatione ἐν πλάτει teſtes & inſtrumenta contineri. *Bar. in Rub. C. eod.* Nam ſi argumentum eſt ratio, rei dubiæ faciens fidem, vt vult Cicero: certe teſtimoniũ & inſtrumentũ, quæ fidem rei dubiæ per rationem & iuſtã ſcientiæ cauſam aſtruunt, pro argumentis ſaltem min⁹ artificialibus haberi debent. Quòd autem ad rei certę demonſtrationem attinet, non eſſe hanc proprie probationem, ſed potius probationis excluſionem notum eſt, ſicuti dicitur, Notoria non indigere probatione. *c. euidentia. 9. de accuſ. vide Salic. & Bal. in l. ei quidem. 7. C. de accuſ.* Et cùm ipſe Cicero in definitione argumenti eius materiã ponat in Re dubia: certè nulla cauſa eſt, cur non & probationes ad res dubias referamus. Poteſt & hoc modo probatio definiri, vt ſit actus iudicialis & ſolennis, quo per inſtrumenta aut teſtes, aut idonea argumenta, de re controuerſa iudici ſit fides.

¶ Propria probationis ſunt, vt ſit Conformis libello, *Hoſt. in Rub. eod. nu. 9. per c. ſignificaute nut. c. de teſtib. extra de teſtib. cap. licet. §. idem. de probat. c. cum contingit. de off. deleg. l. ad probationem. 21. vbi Dd. C. eod.* Concludens, *l. ad probationem. 21. C. eod. c. cùm contingat. de off. deleg.* hoc eſt, quæ neceſſario id quod intendit inferat, non Impertinens, *l. matrem. 17. vbi Bald. C. eod. l. pen. in fin. hoc tit.* (dicitur autem impertinens, quæ nec per ſe, nec vna cum alijs adminiculis ad cauſæ fidem facit, *Bald. in l. ad probationem. 21. C. eod.*) non Dubia, *c. in præſentia. vbi Cano. de probat. l. neque natales. 10. C. eo. l. non hoc. 4. C. vnde legit.* neque Incerta, *Bald. in l. pen. C. de ſent. quæ ſine cert. quant. & in l. 1. §. de furt. Cor. conſi. 254. præſenti par. 4.* nec Superflua, *Schurff. conſil. 5. cent. 1. per l. ad probationem. C. eod.* Probationes autem ſua natura ſunt Arbitrariæ: *Caſt. in l. admo. nei d. nur. 39. de iureiuran.* hoc eſt, pendent ab arbitrio iudicis, qui quantum illis fidei ſit tribuendum, poteſt arbitrari, *l. 3. §. tu magis ſcire. de teſtib. Caſt. in l. admonend. num. 34. de iureiuran.* quod tamen arbitrium ad legũ diſpoſitionem, & commune boni viri iudicium. *l. in perſonam. 22. §. generaliter. de reg. iur. l. 1. de legat. 2.* conformatum

B eſſe debet: *Bald. in l. certi. C. de iud. & in l. fin. C. de pæn. iud. qui mal. iud.* nec enim licet iudici, verbi gratia, duorum aut plurium teſtium, omni exceptione maiorum, dictis fidem non adhibere. *l. vbi. 12. de teſtib.* ſed iudicium eius cõgruere debet cum regula: In ore duorum aut trium ſtabit omne verbum. *c. 4. ext. de teſtib.*

C ¶ Quod ad diuiſionem attinet, omnium calculum meruit, teſte Quintiliano, diuiſio probationis ab Ariſtotele facta, qui eam diſtribuit in Artificialem, quæ ex ipſa cauſa argumentis & iudicijs trahitur, *de quibus Ariſtoteles & Cic. in Top.* & Inartificialem, quæ extra cauſam accipitur à Teſtib. Tabulis, Confeſſione, Iuramento. *Dd. in l. admonen. 31. de iureiur. l. in bonæ fidei. C. de*

D *reb. cre.* noſtri, qui effectum tantum probationis, & vim quam in iudicijs habet, conſiderant hinc alienam diuiſionem ſumpſerunt: partiunturq́ue probationem omnem, in Plenam & Semiplenam. Plenam illam eſſe volunt, quæ plenam fidem iudici de re aliqua facit, cuius ſpecies effingunt plures, puta Duos teſtes, Inſtrumenta publica (nam teſtes & inſtrumenta probationes indubitatæ appellantur, *l. emancipatione. 11. C. de fide inſtrum.*) &

E etiam interdum Priuata, Confeſſionem, Iuris præſumptionem, Demonſtrationem ocularem, Iuramenta, & cõſimilia quædam. *Spec. tit. de probat. §. videndũ. Bal. & Hipp. late in Rub. C. de probat.* Horum tamen pleraq; magis à probationis onere releuant, quàm probant: vt iuſiurandum, præſumptio, confeſſio:

F *l. cum qui de iureiur. l. ſiue. 16. C. de probat.* quæ autem eiuſmodi ſunt, probationes dici proprie non poſſunt. *Alciat. in tract. præſumpt. in prin. part. 3. n. 2. per not. à Bar. Salic. & alijs in Rub. C. de prob. & à Bart.*

Digitized by Google

Bart.in l.1.C.de fid.inſtr.lib.10. Semiplenam,quæ etiã Imperfecta dici poteſt, eam nominant,quę non plenam fidẽ, ſed opinionem quãdam inducit. Eam rurſus diſtinguunt gradibus,vt alia ſit maior ſemiplena, *vide Cano.in c.fin.de iureiur.Dd.in d.l.admonendi,& in l.1.C.de reb.cred.*nec tamen plena aut perfecta: alia Semiplena,vtque fit per vnum teſtem omni exceptione maiorem: alia Minor ſemiplena, quæ tantùm leuem & modicam præſumptionem inducit. Exempla verò ſeu ſpecies huius probationis, ponunt Teſtes vnicos ſeu ſingulares,Opinionem,Famam, Literas priuatas,Rationes, Confeſſionem extraiudicialem, Præſumptiones modicas,*vide Dd.in c.fin.ext.de iureiu. & in l.admonendi.vbi præcipuè Iaſ.de iureiur.in l.ſolam.l.iuſiurandi.C.de teſtib.*&c. Poteſt & alia probatio dici iudicialis:hoc eſt, quæ fit in iudicio poſt litem conteſtatam : alia Extraiudicialis,quæ producitur extra litem, vt quæ fit ad æternã rei memoriam. *Auth. ſed etſi quis.C.de teſtib.c.fin.§.1.ext.vt lit.non conteſt.* Dicitur etiam alia probatio Viuæ vocis, vt quę fit per teſtes,iuſiurandum:alia vocis mortuæ, vt quæ fit per ſcripturas, *gl.in Rub.C.de fide inſtru.*

5 ¶ Cauſa inducens probationem,eſt Sententia interlocutoria iudicis, qui eam decernit, & alterutri parti imponit,*c.licet.9.in verb. interloquendo decreuimus.ext.de probat.vide l.a præcedente & ibi Bart.ac Bald.C.de dilat.* Nam ſi à iudice cui probatio facienda eſt, *l.quingenta.12.h.t.l.3.verſic.tu magis ſcire. de teſtib.* per ſententiam decreta & impoſita ſit probatio fieri non debet: *Spec.de prob. in prin.Chil.in prac.c.69 nu.2.* ac meritò ſtultitiæ damnãdus eſſet,qui tam graue onus ac ſumptuoſum, nemine imponente neq; cogente,in ſe reciperet.

6 ¶ Imponitur autem ei qui allegat, dicit,agit aliquid in iudicio : *l.2.l.ab ea parte.5.l.quidem.15.l.eum qui.22.l.veriùs.21.h.t.*non verò ei qui negat: quia Negantis per rerum naturã nulla eſt probatio,*l.actor.23. C.de probat.* (niſi iuris negationem alleget, *l.ab ea part. 5.h.t.*) cùm naturaliter id quod negatur, probari nequeat:*vnde Bal.Sal.& Dd.in d.l. actor.* Non enim entis, vt loquuntur,

A nulla ſunt genera & propria, nullæ qualitates aut differentiæ, *l.eius qui.ſi cert.petat.* à quibus ſicuti definitiones, ita etiam probationes ſumendæ ſunt: quia probatio nihil aliud eſt, quàm vera facti alicuius definitio & demonſtratio. Alleganti igitur incumbit probatio,hoc eſt,ſe fundanti in aliquo facto, quod aduerſarius negat : vt alleganti fugam ſerui,*l.4.7.hoc tit.*ſtatum, B familiam, *l.1.h.t.l.6.C de de fide inſtrum.* mutatam voluntatem,*l.3.22.h.t.*pactũ, *l.1.8.h.tit.*ſolennitatem, *l.5.h.tit.l.quæcunque.15.§.fin.de Public.in rem actio.Dd. in l.ſcire debemus.29.de verb oblig at.* qualitatem,*l.9.l.11.l.25.h.t.l.3.C.eod.*vitium, *l.ſi ſcriptum.11.C.eod.*ætatem, *l.11.13.h.t. l.9 C.eod.*libertatem,*l.8.h.t.* emancipationem,*d.l.8.*ſcientiam, *l.21.h.t.* C tempus,*l. 7.h.tit.*caſum, *l. teſtium.14.in fin. C.de teſtib.l.5.C.de f.de inſtru.l.4.& 5. vbi DD.C.de pig.actio.& in l.6.§.fin. de eden.* indebitum,*l.cum indebito.25. hoc tit.* & ſi qua ſunt ſimilia.Et in genere,quicũque ſe fundat in aliqua qualitate, puta diuitijs,paupertate,morte,vita probare illud ſuũ intentionis fundamentum debet,*gloſ.ad verb.dubitatur. in l.ſi verò.5.§.qui pro rei.vbi Iaſ.num.14.& 15.* D *qui ſatiſdar.cog.* niſi ſit in poſſeſſione eius iuris in quo ſe fundat, *l.2.l.14.C.eo. l.14.15.h.t.* Ac quoniam actor plerumque non poſſidet,ſed petit, & aliquid ad ſuæ petitionis fundamentum allegat:ideò actori,*l.quoties.18.l.ante omnia. 23.hoc tit.l.1.l.actor.23.C.eod.l.qui de eden.* non etiam reo,*l.fruſtra.8. C.eod.l.nimis. 6.C.de teſtibus.* regulariter incumbit probatio,*l.1.de exceptionib.* niſi in exceptionibus,in quibus cùm reus aliquid ad E ſui defenſione dicat & aſſeueret,actoris partibus fungitur:*l.9.12.18. §.1.19.25. h.tit.l.1.C.eod.*eoq; exceptionem ſuam meritò probare debet, *l.exceptionibus. 19.h.tit.*

¶ Materia probationis ſunt facta, *l. ſiue.16.C.eod.* 7 (nam quæ iuris ſunt,non opus habent probatione,*vide Bald. in addit.ad Spec.de teſtib.§. nunc videndum.* F cùm per ſe iudici pateant & nota ſint, *vide Caſt.Dd.in l.vnic. C. vt quæ deſ.aduoca.*niſi cùm ius negatur,*l.5. hoc tit.*) & facta quidem, non ea quæ probationem nullam recipiunt,*l.actor.23.C.eo.*

ſed quæ probari poſſunt aut Directò, aut ſaltem Per coniecturas: *l.dolum.C. de dol.mal.gloſſ.l.1.ff.eod.* vt ſunt quæ ſui natura occultò & clàm arbitris fieri ſolent, in quibus probationes per coniecturas aut iuſiurandum recipiuntur, *l.non omnis.6.§.a barbaris.de re militar.glo. in l ſi cui.7.§.1.verb. deceatq́. de accuſat. Pan.in c.præſentium.nu.3.de teſtib.Iaſ.in l. admonendi.nu.109.de iureiurando.& l. pen. num.17.de iuriſd.Bald in l.quicunq́. C.de ſeru.fugitiuis.Euerar. in loc.leg. in proœm.* Item facta incerta, & de quibus dubitatur: nam notoria non egent probatione, *c.3.de teſtibus cogen.c.euidentia. vbi gloſſ.c.qualiter.2. vbi Dd. de accuſ. vide Bald.Salic.l.te in l.ea quidem.7.C.de accuſat.ad idem, vide gloſſ.in l.1. C. qui aduer. quos.Angel.& Imol.in l.2.de feriys. Dd. in l.non videtur rogaſſ.de reg.iur.* vt nec illa quæ antè deciſa & definita ſunt, *l.ſub prætextu.1.& 2.C.de tranſac. l.admonendi, de iureiurando*, aut per ſententiam, aut tranſactionem, aut alio modo: *l.ſi duo. 13.§.idem Iulianus, de iureiur. Alex.in l. qui iuraſſe.20.§.ſi pater.eod.tit.* nam hæc etiam pro certis & indubitatis habentur, *l.eleganter.23.§.1.vbi gl.de cond. indeb. l.& poſt.de tranſac.l ſi cauſa.34.vbi Iaſ.& Dd.C.de tranſact.*

Facta autem illa probari debēt quæ allegantur, itaque ſe habere, prout allegatum eſt, dicuntur. Negatiua porrò facti probari nec poteſt, nec debet, *l.actor.23.C.eod.* niſi cum aut confeſſione aduerſarij, aut per circumſcriptionem temporis & loci demonſtrari poteſt, *l.optimam.C.de contr.ſtipul. Lanfr. in cap. quoniam.in prin.num.3.de probat.* Loquor autem de Negatiua, quam allegat is qui ſe in ea fundat: nam negata ab aduerſario, illa ſunt hæc ipſa quæ probari debent; quando in confeſſis rebus, aut certè non negatis (nam hoc ipſum in iudicijs pro confeſſione eſt, *Spec.de poſit.num.4.vide ſup. de inter.action.*) non opus eſt alijs documentis, cùm Aduerſarij confeſſio ſit loco probationis, *tot.tit.de confeſſionib.*

Ea autem facta probanda ſunt, quæ ad cauſam pertinent, & in quibus quis ſe fundat, *l.doce. C.de rei vend.l.matrem. C.eodem.l.2.& paſſim.hoc t. Iaſ.in l.ſi ſi-*

A *diuiſſ.§ qui pro rei.num. 16. qui ſatiſdare*
cogantur. & quæ probata profutura
ſunt probanti, *Spec.tit.de probat.§. nunc*
dicendum in princ.per l.vt ſi proponis. Cod.
eodem. nam impertinentium probatio
vtpotè inutilis, nè quidem recipienda
eſt, *l.ad probationem.21.vbi Bald.2. no-*
tab. C.eod.c. cùm contingat.36. de off. &
po.iud.delegat.Spec.de teſte.§.qualiter. nu.
1.& 2.& § nunc vidend.num.4. nedum
B decernenda: *Chilia. in pract.cap.69.per*
cap.dilecti.de except.cap.fraternitatis. vbi
Io.an.Ardi. & Socin. de teſt.c.pio. de ex-
cept. lib.6. eademque ratione Articuli
ſuper ipſius aduerſarij vel tertij alicuius
iure fundati, velut impertinentes,
non admittuntur. *Bald.in l.vti frui.*
per illum text.ſi vſusfr.pet. Spec. tit.de te-
ſte.§.nunc vidend.verſ.item agens. & num.
6.per l.loci.corpus.§.competit.ſi ſeruit.vend.
C *cap.cum eccleſia.de cauſ.poſſ. & prop.c.poſt*
electionem.de conceſſ.præbend. vide Spec.de
poſition. §.7. Illa quoque facti qualitas
demonſtranda eſt, quam in libello
poſuit actor, quamuis non omninò
ad cauſæ victoriam ſit neceſſaria,
niſi per clauſulam De ſe non adſtringendo
ad ſuperfluas probationes,
hanc decipulam euitarit. *Iaſon in l.*
D *penultim.§.in eum,num.6. cum ſequent.*
ne quis eum,&c. vide Bartol.in l.habebat.
de inſtit.acti.Iaſon & Dd.in l.diuus. de re
iudicata.

¶ Forma productionis ad libelli 8
ſpeciem eſt accommodanda, *Hoſt. in*
Rubr.eod.num.5.per c.ſignificauerunt. cap.
de teſtibus.ext.de teſtib. l. argentarius. vbi
gloſſ.§.cùm autem de eden. & ita concipienda,
vt neceſſario ad cauſam con-
E cludat: *l.penult. § fin. ne quis eum qui in*
ius vocat.l.matrem.17.vbi Bald. C. eodem.
impertinentes enim Articuli, vt dixi,
meritò reijciuntur, *Spec.in tit.de teſte.*
§.nunc videndum. num. 4. & de poſition.
§.ſeptimo. ne inanes ſumptus litigatores
faciant, *l. non hoc. C. vnde cogna.l.*
neque.10.C.eod. c.in præſentia. eo. Euerar.
in top.legalibus.in præamb. verſ. nono ſtu-
dioſus. Probatio autem non eſt in
F tranſcurſu facienda, *Spec.de probat.§.1.*
in fin. ſed citata ad eius expeditionem
diuerſa parte, & termino iuſto ad id
præſtituto. *Authent. ſed etſi quis. C.*
de te-

Digitized by Google

de teſtibus. Hoſt. in Rubr. de probat. nume. 7.
Terminus autem qui præſtituitur,
plerumq; eſt ſeptimanarum ſex: quan
quã eundem ex cauſa, puta ob diſtan-
tiam & interualla locorum, vnde pro-
bationes petuntur, ampliari poſſe con
ſtet. *Spec. de prob. in princ.* Datur autem
vnus & idem terminus Actori & Reo,
ſcilicet quando contraria allegant, *l. 1.*
vbi Bald. & Dd. C. de dilat. Chil. in prac.
cap. 71. idq; ue propter timorem ſubor-
nationis, aliàs (vt cùm reus non dire-
ctè negat intẽtionem, ſed excipit, *Inſt.*
de except. vide Specul. de probat. §. 1. nu. 17.
cũ addit. Bald.) primò datur actori ter-
minus ad probandũ intentionem: de-
inde ea probatione completa, *vide de*
his Specul. de teſte. §. qualiter. num. 2. alter
reo ad fundandam exceptionem. *l. fin.*
de fer. l. ſiquidem. C. de except. l. exceptionẽ.
19. C. de probat. poteſt tamen & ſine ter-
mino probatio in iudicijs recipi & fie-
ri, ſiquidem nullus de certo termino,
intra quem facienda ſit, opponat. *Ma-*
ran. in Specul. iud. tit. de dilat. num. 13. Per-
inde autem eſt, vtrum fiat teſtibus, an
inſtrumentis, *l. 4. 5. de fid. inſtrum. l. 1. 5.*
6. 7. 9. 10. 11. 12. l. in exercendis. C. eod. tit. an
alio quouis modo ad id idoneo. *l. 1. C.*
de teſtibus. l. fin. C. eodem.
9 ¶ Eſt autem poſt litem demum cõ-
teſtatam facienda. *to. tit. ext. vt lit. non*
conteſt. Nam antè ignoratur, vtrũ reus
negaturus an confeſſurus ſit, quod in-
tenditur (id enim fit per litis conte-
ſtationem. *l. 1. C. de litis conteſtation.*)

Quare & quid demonſtrandum ſit,
ſciri antea nequit: cùm tantùm nega-
ta documentis habeant opus. Quod
verum eſt in probatione, quę verſatur
in iudicio: ſecus in ea quæ extra litem
fit: nam vbi nulla lis eſt, ibi nulla eius
conteſtatio expectari poteſt: quod vſu
venit in examinationibus quæ fiunt ad
æternam rei memoriam, *Authent. ſed*
etſi quis. C. de teſtib. c. fin. §. 1. ext. vt lit. non
conteſt. Ferra. in for. recept. teſt. ad ater. &
per modum ſeu viam ſimplicis inqui-
ſitionis. *c. quondam. 5. §. ſunt & alij. ext. vt*
lit. non conteſt. Sic vbi ex conuentione
citra ſolẽnem ordinẽ litigatores pro-
cedunt, *l. quoties. C. de priuileg. ſchol. lib. 11.*
l. final. in fine. C. de temp. app. Auth. gene-
raliter. Cod. de epiſcop. & cler. poteſt etiam

A ante libellum probatio admitti: *Bald.*
in l. diffamari. num. 9. Cod. de ingen. manu.
ſicuti quandoque iudex volentibus
partibus decernit, vt præter vſitatam
iuriſdictionis rationem vtraque pars
ius ſuum intra certum terminum de-
ducat & oſtendat. *Specul. in §. nunc di-*
cendum. num. 14. de lib. oblat. Bald. in ad-
dit. ad Specul. de inſtit. §. nunc videndum. Id
quod potiſſimum in poſſeſſorijs, *vide*
B *Specul. de petito. & poſſ. §. 1. num. 38. de lib.*
concept. § nunc dicendum. nu. 14. vbi Bald.
& de ſequeſt. num. 1. ac ſummarijs iudi-
cijs, *Maran. in Specul. aur. part. 6. all. 4.*
num. 4. per Oldra. conſil. 244. in princ. v-
ſurpatur. *vide Specul. præall. loc. per cap. 2.*
de ord. cogn. & de petit. & poſſ. nu. 35.

Poſt quartam autem productionem
aut poſt publicata teſtimonia, non eſt
probatio admittenda, *Auth. atqui ſe-*
C *mel. C. de probat.* vt nec poſt concluſio-
nem in cauſa, *Iaſ. in l. admonendi. numer.*
50. 51. 60. cum ſequent. de iureiur. Specul. in
tit. de renunc. & concluſ. in cau. glo. in Clem.
ſæpe. verb. concluſionem de verb. ſignif. Chi-
lian. in prac. cap. 100. niſi in criminalibus
ad probandam defenſionem ſeu rei
innocentiam. Nam ea Priuilegiata
eſt, nec modò poſt concluſionem in
cauſa, ſed etiam poſt ſententiam &
D rem iudicatam eſt recipienda. *Hipp. in*
prac. §. occurrunt. num. 3. & §. ſeq. num. 8. &
9. & in l. vnius. 18. §. cognit. num. 36. 47. cum
ſequent. infra de quæſt.

Poteſt autem fieri probatio, tam in
loco Iudicij, quam Extra iudicium, v-
bicunque iudex ſederit, qui examina-
tioni præeſt: quin etiam ad egregias
perſonas & fœminas domum mittere
E notarium debet, qui inibi eas exami-
net, *l. ad perſonas. 15. vbi Dd. de iureiurand.*
in ſecreto tamen eſt facienda & re-
motis partibus: *Bart. in l. nullum. Cod. de*
teſtibus. Chilian. in pract. cap. 74. in fin.
examinatio, etiamſi iuſiurandum co-
ram partibus à teſtibus exigatur. *vide*
infra de teſtibus. Eſt etiam probatio in-
tra terminum ad id conſtitutum, de
quo ſuprà diximus, *ex l. 1. C. de dila. Chil.*
F *in prac. cap. 71.* facienda, & abſoluenda.
c. ſignificauerunt de teſtib. Goden. conſil. 5. de
prob. num. 2. 3. 4. Manſer. in pract. vide quæ
allegat Chili. pract. cap. 71. num. 4. quod
tamen non vſque quaq; ſeruatur, ſed

Digitized by Google

ſatis eſt litigatorem articulos exhibuiſſe ac obtuliſſe, & nominaſſe teſtes ad iuramentum & examen. Reliqua non ſunt in eius manu: quare neque illi imputandum eſt, ſed iudici potius, ſi eius negligentia aut impedimentis in præſtituto termino non abſoluantur. *Panorm. in c. licet, & ibi Felin. num. 10. cum ſeq. de prob. Rom. conſil. 443. Chil. in prac. cap. 67. nu. 6. in fin. vide etiam Bart. Iaſon & Dd. in l. fin. de fer. in l. 1. C. de dilat.*

10 ¶ Finis probationis eſt, Fidem facere iudici. *l. quinquaginta. 12. hoc t.* Effectus eſt, Quod ſecundum probata iudex ſententiam ferre debet *l. 2. l. domum. 5. l. dote. 9. C. de rei vend. l. argentarius. 10. §. fi. de eden.* alioqui vt litem faciens ſuam, in id quod litigatoris intereſt, condemnabitur. *d. l. argentarius. 10. § fin. vbi gloſſ. Bart. & Dd. de eden. d. l. 3. vbi Bald. C. ſi cont. ius vel vtil. public.* Etſi enim probationes dicuntur eſſe arbitrariæ, *Caſtren. in l. admonendi. num. 39 de iureiur.* & pendere ab arbitrio iudicis: *l. 3. §. tu magis ſcire de teſtib.* tamen iudex eas, quæ lege pro integris & planis habentur, ipſe quoq; ſequi & pro integris habere debet, ne ius cõmune partibus inuertat. *l. argentarius. 10. §. fin. in verb. de iudice queri. vbi gloſſ. Bart. & Dd. de edend. Bald. Caſtr. & Dd. in l. probatam. C. de ſenten.* Secundum enim probata iudicare debet, non ſecundum conſcientiam. *l. illicitas. §. veritas. de off. præſ. vbi Dd. vide Iaſo. in §. ſi minus. numer. 15. Inſtit. de actio. Cataldin. in tract. ſynd. num. 160.*

11 ¶ Affinia probationi ſunt, Iuſiurandum, *l. eum qui de iureiuran.* Confeſſio, *tit. de confeſſ. & tit. de interr. actio.* ſeu libere ſiue in tormentis facta, *l. cum probatio. 7. hoc tit.* In rem præſentem adductio, *l. ſi irruptione fin. regund. Bald. in l. 4. num. 7. C. ad leg. Aquil.* Euidentia facti, ſeu notorium, *Dd. in l. admonendi de iureiur. Bald. Salic. in l. ea. 7. C. de accuſat.* Præſumptio iuris, de qua paulò poſt dicetur, & ſimilia, quæ non tam ſpecies ſunt, quàm res effectu pares atq; ſimiles, quia pro probatione habetur. *Alc. in tract. præſump. in princ. part. 3. nu. 2. per nota. Cano. in Rub. de proba. ext. & Bart. in l. 3. alias. 1. C. de fid. inſtrum. lib. 10.*

12 ¶ In omni autem documeto ea ſu- A metur interpretatio, vt actus valeat, nõ pereat. Quare quoad eius fieri poteſt, iudex etiam diſſidentes in ſpeciẽ probationes conciliare & in vnam redigere harmoniam debet. *c. cum tu. 16. c. in noſtra. 32. vbi gloſſ. magna ext. de teſtib. vid. Iaſo. in l. 1. num. 9. ne quis eum, qui in ius voca. & Dd. in l. ſcripturæ. C. de fide inſtrum.* Quod verum eſt in concludentibus, & quæ ad rem pertinet. Nã quæ B dubiæ ſunt, aut impertinentes, contra eum interpretandę ſunt, qui illas produxit, *c. in præſentia extra de probat. Bart. in l. inter. 83. §. Stichum de verb. oblig. Soci. conſil. 274. in cauſ. volum. 2. Alex. conſil. 182. lectio. num. 5. volum. 2.* Vnde nata regula, Interpretationem ſemper faciendam eſſe contra producentem. *Bart. in l. 3. de teſtibus. c. in præſentia. de probat. gloſſ. in c. cùm clamor. 53. de teſtib.* Sed & in du- C bio talis ſumenda eſt, quæ proſit fauorabilibus perſonis vel rebus: puta ætati minorũ, ſtatui, libertati, pijs cauſis. *l. cùm de ætate. 13. h. t.* Quare & in pari argumento rei tanquam fauorabilioris probatio præponderare debet, niſi aliud fauor cauſæ agentis exigat. *cap. 3. extr. de probat. vide poſt alios Iaſ. in l. de die. num. 2. & 3. qui ſatiſd. cog.*

¶ Contraria probationi ſunt, pugnantia ſeu contrarietas, quæ conciliari nullo pacto ob contradictionem D poteſt. Ea enim omnem documentis fidem derogat. *l. ſcripturæ. 14. Cod. de fide inſtrum. l. vbi pugnant. 188. vbi Dd. ff. de regul. iur.* Quod tamen magis obtinet in inſtrumentis quàm in teſtibus. Nam in contrarietate teſtium plerunq; maiori & digniori parti creditur *cap. licet cauſam. de probat. gl. magna in c. noſtra. 32. de teſtibus.* E Poſſunt & alia multa probationi opponi, vt ſi dicatur, non facta coram competente iudice, aut non ab eo qui probare debuit, aut non de rebus in cõtrouerſia poſitis, aut non ſolenniter ac debito modo, aut non concludenter neq; ſatis idonee: qua de re ad ſubſequẽtes titulos plura dicemus. 13

¶ Et hæc quidem hactenus de probationibus: 14 F nunc alteram tituli partem, quæ de Præſumptionibus inſcribitur, paucis pro inſtituti noſtri ratione exequamur. Par eſt enim probationi præſumptio, quod quidem ad effe-

ctum

Digitized by Google

ctum attinet, quia pro probatione habetur. *l. licet Imperator. 74. de legat. 1. l. ſiue. 16. C. de probat. l. fin. vbi gl. ad verb. præſumptioni de eo quod met. cauſ. c. literas. & tot. tit. ex. de præſumpt.* Præſumere eſt aliquid ante coniectando ſumere vel capere, vel credere, aut opinari, quam aliter de rei certitudine ac veritate cōſtet. Hinc præſumptio dicitur legis opinio, qua lex aliquid pro vero præſumit & ante capit, quam probetur. *Cano. tex. in rub. de præſump.* Sed quia etiam hominis eſt præſumptio aliqua, non tantum legis, ideò indefinite, neq; incommode tamen hoc modo eam Alc. *tract. de præſumpt. in princ. part. 1. incip. venimus. num. 1.* definit: Vt ſit probabilis cöiectura ex certo ſigno proueniens, quę alio non adducto pro veritate habetur. Bal. *in Rub. C. de prob. & in l. ea quidem. in princ. C. de accuſat.* breuius ita: Præſumptio eſt ratiocinatio de re veri ſimili. Præſumptio alia dicitur eſſe Iuris ſeu rationis, *gl. ad verb. præſumptioni. in l. fin. in princ. de eo quod met. cauſa.* alia Hominis, alia Naturæ, alia Facti ſeu præcedentis, ſeu ſubſequentis *vide glo. in d. verb. præſumptioni. Euerar. in loco legal. loc. à veriſimili.* Sed quia ex præſumptione hominis, naturæ vel facti, ius aliquid præſumit pro vero, donec probetur contrarium, eoque hæ præſumptiones nihil aliud ſunt, quam Iuris præſumptio: ideo non incommodum eſt viitatam diuiſionem retinere, qua triplex ſtatuitur præſumptio.

Prima & quidē firmiſſima eſt præſumptio Iuris & de iure: iuris quidem, quia iure introducta eſt: & de iure, quia vt inquit Alc. ſuper tali præſumptione lex inducit firmum ius, & habet eam pro veritate, ita vt non admittat probationem in contrarium, *l. antiqua. C. ad S. C. Vell. l. fin. C. ad S. C. Maced. l. fin. C. arb. tut.* Hanc ſic definit Alc. *in prin. tract. de præſumpt. part. 2. incip. videndum. num. 3. per c. is qui fidem. cum ibi not. de ſponſal. glo. in l. ſiue poſſidetis. Cod. de probat. Panor. & Felin. in c. quanto. ext. de præſumpt.* Vt ſit diſpoſitio legis aliquid præſumentis, & ſuper præſumpto tanquam ſibi comperto ſtatuentis. Exempla paſſim in iure ſunt obuia. *cap. 1. c. is qui fidem. de ſponſ. l. antiqua. C. ad S. C. Vell.*

A *l. fin. in fin. C. ad Macedonian. l. fin. C. arbit. tutel. l. à diuo Pio. §. ſi pign. de re iud. l. ſi qui. 34. C. de adult. l. cum auus. vbi Socin. nu. 73. & 74. de cond. & demonſt. & conſ. 2. circa num. 1. volum. 1.* Hanc quandam iuris eſſe fictionem Accurſius ait. *gloſſ. in l. final. ad verbor. præſumpt. de eo quod met. cauſ.*

Secūda præſumptio Iuris eſt, quam ſuprà definiuim*, quæ non eſt res præiudicata, reſpuens probationē in B contrarium, vt illa ſuperior, neq; propriè cenſetur probatio, *l. Lucius. 72. vbi Bart. de cond. & demonſtr.* ſed ab onere probādi releuat, *l. ſiue poſſidetis. 16. C. de prob. Bart. in l. in illa in fin. de verb. oblig. per l. ab ea. hoc tit. l. bona fides. de depoſ. l. cum de indebito. h. t. Capo. conſil. 33. multæ poſ. ſent. Hipp. ſing. 451. decrevi.* eoq; conſiderato effectu dicitur liquidiſſima probatio, C *glo. in l. ſi tutor. C. de peric. tut. l. licet Imperator. 74. vbi Alex. & Iaſ. de legat. 1.* ſcilicet, quamdiu contrariū non apparet. Nam vt probatio, ita & hæc præſumptio, quæ probationis loco eſt, contrarijs documentis poteſt dilui & euerti: *l. cum de indebito. circa fin. h. t. l. ſiue. 16. vbi Dd. C. de probat.* iuxta regulam, In certis non eſt locus coniecturis. *l. continuus. §. 1. de verb. obligat.* De hac ſpecie propriè D hoc in titulo agitur, proprieq; pręſumptio dici ea poteſt & debet. *vide extr. Rubr. de præſumpt.*

Tertia præſumptio appellatur Modica, quam verius dixeris Opinionem hominis quàm præſumptionē legis. Eſt enim veriſimilis aliqua coniectura, ſed quæ ſine alijs adminiculis fidē ſolide non facit. *l. inſtrumenta l. rationes. E C. eod. l. iudicia. C. de rei vend. l. abſentem de pœn. cum ſimil.* Sufficit tamen quandoque ad iuriſiurandi delationem vel in ſupplementū probationis, *Bald. in Rub. C. de fide inſtrum. numer. 7. l. in bon. fin. vbi Dd. de reb. cred.* vel ad ſuſpicionis purgationem. *extr. t. tit. de purga. cano. l. non omnes. § fin. de re mil.*

¶ Cauſa efficiens præſumptionis 15 eſt lex, vnde & præſumptio iuris dici- F tur. *Alc. in tract. præſumpt. in princ. part. 2. num. 3. vide Iaſo. in l. ſi extraneus. de cond. ob cauſ. Hipp. in l. 1. in princ. num. 31. & §. ad quæſtionem. num. 17. & 18. de quæſtio. & in Rubr. de probatio. num. 118.* Cauſa

Digitized by Google

[illegible], qua lex mouetur, eſt certum ſignũ, & argumentũ probabilis cõiecturæ ex circũſtantijs ſumptũ, de quo niſi liquido conſtet, nulla fit præſumptio: *c. ſicut. 1. de ſimon.* vt, exẽpli cauſa, præſumitur pater diligere filiũ. *l. iſti. 8. in fin. vbi gloſſ. de eo quod met. cauſ.* Sed hoc ipſum, nempe patrem & filiũ eſſe, conſtare probariq; debet. *Alciat. tract. præſumpt. in prin. part. 3. in fin.* Signa aũt ſunt aut Neceſſaria, Græci vocant τεκμήρια, quæ aliter ſe habere non poſſunt: vt non eſſe virginem quæ peperit: aut Non neceſſaria, ſed veriſimilia, quę σημεῖα dicuntur: vt nõ eſſe pudicam, quæ cum viris alienis clam vagatur. *c. 3. loco de præſumptionibus.* Ea autẽ ſunt, vt ait Fabius, *lib. Inſtit. 5. c. 9.* innumerabilia. *vide Bart. in l. fin. in fin. princ. de eo quod met. cauſ. & in l. admonendi. nu. 21. de iureiurando.*

Materia præſumptionum ſunt conſilia, affectus, actiones, facta, *Alciat. tract. præſumption. in princ. part. 3. numer. 5.* qualitates, ſolennitates, & accidentia, intrinſeca & externa. Nam quæ iuris ſunt, præſumuntur, *l. cum quidam. 30. §. ſuum. de acquir. hæred.* quia ius ſemper eſt certum. *l. 2. de iur. & facti ign.* Regulariter autem, etſi actiones & ſolennitates maximè extrinſecæ, *l. quæcunque. §. fin. de Public. in rem actio. Dd. in l. ſciendum. 30. de verb. oblig. Spec. de teſte. §. 1. num. 92. 93. 94. cum ſeq.* item facta non pręſumuntur niſi probentur: *l. aſſeueratio. 10. C. de non nume. pecul. ſiue poſſideris. 16. C. de probationibus. vide Specul. de teſte. §. 1. num. 95.* tamen aliter ſe res habet cum ſunt veriſimilia, *c. quia veriſimile de præſumptionibus. Bald. in l. fin. in vlt. not. & 20. opp. C. de hæredibus inſtit. l. 2. vbi Bald. C. ad l. Corneliam de ſicarijs. Iaſon in l. ſi extraneus. de cond. cauſ. dat.* hoc eſt, quando rato, & naturali curſu atque ordine ita ſe habere ſolent: ſicut ex qualitatibus & circumſtantijs præſumitur: ſeu, vt inquit Bald. quando verificantur ſecundum cõmunem hominum intellectum, *l. ſi ita quis. 31. de teſtam. c. quia veriſimile. de præſumpt.* & concordant cum rebus cauſatis ac veriſimilibus. *l. milites. §. oportet. C. de quæſt.* nam eiuſmodi facta, affectus, inclina-

A tiones & actiones à iure præſumuntur, tam in perſonis quàm in rebus. Sic qualitas quæ naturaliter ineſt homini, ſemper adeſſe præſumitur, *gloſ. in cap. ſi forte de elect. in 6. glo. & Dd. in cap. is qui fidem. de ſponſ. Angel. in repet. l. ſciendum. 30. in fin. de verb. obligat. Alc. tract. præſumpt. reg. 1.* Verbi gratia, pater ex communi naturę affectione præſumitur amare liberos, *l. iſti. §. fin. quod met. B cauſ. l. ſi pupillorum. §. ſi pater. de reb. cor. l. nec ei. de adopt. §. fin. Inſtit. de noxal. action. c. afferte. 2. vbi Felin. de præſumptionibus.* iiſque optime conſulere. *l. 3. §. 1. de admin. tut. l. nec in ea. 22. ad l. Iul. de adult. l. vlt. Cod. de cur. fur.* In minore præſumitur inconſulta ignorantia, *l. ſi quis patrem. ſ. ad Maced. l. 1. & tot. tit. de minor.* in ſenibus prudentia: *l. ſemper. de iur. im. § ſi verò. in Auth. de quæſt. c. de quib. 20. C diſtinct.* in mulieribus imbecillitas, *l. 2. ad S. C. Vell. l. 4. C. de nupt.* timiditas, *per illum textum. Dd. in l. 1. de quæſtion. Albert. de Gandino. tract. mal. rub. de quæſt.* auaritia, *§. maior. vbi gl. in Auth. de nupt. c. forus. de verb. ſignif. l. ſtipulat. 33. de donat. int. vir. & vx. l. cum veterum. C. de donat. ante nupt. gloſſ. in l. Neſennius. 34. ad verb. contrario. de negot. geſtor.* in quolibet homine ſenſus communis, *l. non D codicillum. 14. C. de teſtam. l. 2. C. qui teſta. fac. c. fin. de hæred. qua ab inteſt.* religio, *l. fin. C. ad l. Iul. repet.* potentia generandi, *c. quia diſ. inct. 50. Innocent. & Dd. in cap. 1. de frigi. & mal. Bart. in l. filium. de his qui ſunt ſui vel alie. iur.* diligentia curandi res proprias, *l. qui ſeruandarum. 14. de præſcript. verb. c. qui vult. diſtinct.* & conſeruandi, *l. cum de indebito. 25. hoc tit.* vita centum annorum E *l. fin. de ſacr. Eccleſ. l. an vſufr. C. de vſufru.* Eadem ratione præſumitur quodlibet accidens in eodem, in quo ſemel fuit, ſtatu perſiſtere, niſi contrà probetur mutatio: *l. cum. 22. de probat. l. in finalib. 11. ff. fin. reg. l. ſi prius vbi Dd. de oper. no. nunc. gloſſ. in l. ſi vero. §. qui pro rei qualitate qui ſatiſd. cogan. Alciatus reg. 2.* vt coniectura probabilis eſt, durare patriam poteſtatem, *l. ſi filius. 8. hoc titul.* F malitiam, *cap. ſemel. de regul. iur. in 6.* bonitatem, *cap. 3. c. mandata. extr. de præſumpt.* diuitias, fortunam, *§. ſin autem. in Authentic. de æqual. do. Angel. conſil. 271. cum*

871. cùm faciat. vide Iaſ. in l. ſi verò. §. qui pro rei qualitate. ff. qui ſatiſd. coga. prout cuiuſque antea fuit: itaque ita in ſimilibus, exceptis his, quæ naturaliter ex curſu temporis mutantur: vt eſt ætas: *l. ſpadonem. §. qui abſolutus de excuſ. tut. l. cum te. C. de prob. l. ſi minorem. C. de in integr. reſtit.* Sic præſumitur ſemper in partem benigniorem, in quam ipſa naturæ ratio atque affectio nos ducit, *c. eſtote. de reg. iur. l. quoti. 20. l. ſemper. 56. de reg. iur.* vt viam ab aliquid agentibus electam eſſe licitam, *l. non ſolum. § ſed vt probari. de oper. no. nunc.* & per quam actus ſuſtineatur, *l. 3. de mil. teſt. Bald. in Rub. C. de fide inſtrum. num. 8.* vnumquemque eſſe bonum, *c. dudum. de præſumpt. gloſſ. in cap. 1. de ſeruit. l. fin. C. ad l. Iul. repet.* idoneum, *d. c. dudum, c. ſicut. l.* innocentem, *l. abſentem, de pæn. l. qui accuſare, 4. C. de ede.* bonæ fidei; *l. penult. C. de euict. gloſſ. & Dd. c. ſi diligenti. de præſcript.* in officio ſuo iuſtum, *l. 2. C. de off. ciuil. iud. l. ſi quis Decurio. 21. C. de falſ. c. ad audientiam. de præſcript. c. cum parat. de appell. l. 2. C. de execut. & exact. li. 12. l. 1. C. de ſuſcept. li. 10.* & diligentem, *Felin. in c. ſi autem, de præſcript. per c. paſtoralis, de except. Lanfr. in c. quoniam, verb. talium, circa finem, de probat. Felin. in c. quod quis, 23. num. 7. de regul. iuris, vbi dicit, præſumi pro iudicis decre. vel mandato quòd ſit iuſt.* donec contrarium probetur. Pari ratione ex notitijs, voluntatibus, actionibus, factis, quæ communiter ita ſe inter homines habent, ſumitur opinio, quòd ſcilicet eiuſmodi ſint, qualia communiter eſſe conſueuerũt: ſuſpicio eſt, inter nudum & nudam ſimul repertos interueniſſe copulam, *c. literas. ext. de præſumpt.* quodlibet illicitum factum malo deluſorioq; animo perpetratum eſſe, *cap. 1. de præſumpt. l. 1. C. de ſicar. l. ſi non conuicij. C. de iniur.* etiamſi aliàs delictum non præſumatur niſi probetur, *l. merito. 51. ff. pro ſoc. l. fin. quod met. cauſ.* ſed his caſibus præſumptio iſta generalis tollitur per præſumptiones ſpeciales in contrarium vrgentes, *l. in toto. 80. de regul. iuri. l. non omnes. 5. §. à barbaris, de re milit.* Sic qui dilationibus varijs fruſtratur iudicia, creditur iniuſtam fouere cauſam! *c. nullus. 4. extr. eod.* qui vicinus eſt, *vide*

A *Lanfr. in c. quoniam. verb. teſtium. num. 18. de probat. Socin. conſil. 187. in controuerſia, volum. 2.* conditionem, facta & ſtatum vicini noſſe, *c. quoſdam. 7. ext. eod. l. ſi vicinis. 9. C. de nupt.* nemo vires patrimonij ſui, *l. quiſquis. 15. C. de reſcin. vend.* vel coniugis ignorare; *Corni. conſil. 165. circa num. 34. volum. 2.* & ſi qua ſunt ſimilia. Forma & modus præſumendi pro varietate obiectorum ſignorum

B varius eſt: aliàs enim Lex tam certò præſumit, vt probationem in contrarium audire nolit: aliàs præſumit quidem, ſed inficiationem admittit: aliàs tantùm aliquid coniectura aut ſuſpicione colligit, cui tamen non aſſentitur firmiter, niſi alia documenta concurrant, prout ſuprà dictum eſt. Finis & effectus hic eſt. Præſumptio Iuris & De Iure indubitatam fidem fa-

C cit, nec admittit argumentationem contrariam, *c. is qui fidem, de ſponſ. l. antiqua. 23. C. ad Vell. l. fin. C. arb. tutel.* niſi per confeſſionem partis, *Alciat. tract. præſump. in princ. part. 2. num. 6. poſt Felin. in c. quoniam, in prin. de probat.* notorium, *vide Felin. c. quanto. de præſumpt. Rom. conſil. 350. in caſu num. 19. Hip. in l. 1. §. ſi ſeruus. 6. numer. 5. de quæſtion.* reſtitutionem in integrum, *Bartol. & Dd.*

D *in l. inter. §. 1. de verbor. oblig.* &c. Præſumptio Iuris pro documento idoneo eſt, *l. ſiue, C. de probat. l. 1. C. de apoch. public. li. 10. Hipp. in l. 1. §. ſi quis, numer. 16. de quæſt.* vnde liquidiſſima probatio perhibetur, *l. licet Imperator. 74. de leg. 1. gloſſ. in l. ſi tutor. C. de pericul. tutor. Hipp. in Rub. C. de probat. numer. 189.* & actus a iure præſumptus eo ipſo probari, quòd non

E probetur contrarium: *l. 2. C. de error. calcul. vbi gloſſ. & in l. ſi creditor. C. de pign. act. & in l. in teſtamento. C. de milit. teſtamento.* & eum à cuius partibus ſtat præſumptio, lex ab onere probandi releuat, illudq́ue in partẽ aduerſam transfert: *l. ab ea. de probat. l. ſiue. C. de probat. Bart. in l. in illa, in fin. de verb. obligat.* admittit tamen probationem in contrarium, *l. cum de indebito. in fin. de probat. l.*

F *fin. de eo quod met. cauſ. c. quia. 10. extra de præſumptio.* Quare tamdiu ſtatur præſumptioni, donec ſcilicet diuerſum euidenter fuerit probatum, *l. fin. in principio de eo quod metus cauſ. vbi gloſſ.*

& Dd.ad verb.præſumptioni.in gloſſ.3.in l. natura. de iure dot. Præſumptio modica non plenam fidem facit, ſed ſemiplenam, aut aliquam inducit cõiecturam vel ſuſpicionem, quæ aliquando indicium facit ad torturam, *vide ỹ.de quæſt.*in Criminalibus: aliquando indicium ad deferendum iuſiurandum in Ciuilibus, *tot.tit.de purgat.cano. Bald. in Rub. C.de fide inſtrum. num.7.* Affinis pręſumptioni eſt fictio, *glo.ad verb.præſumpt.in l.fin.in prin. de eo quod met.cauſ.* quæ eſt legis aduerſus veritatem in re poſſibili ex iuſta cauſa diſpoſitio. *Alc. de præſumpt.in prin.nu.1.vide Bald.& Dd. in l.ſi is qui pro emptore,de vſucap* differũt tamen hæc duo, primò materia, quòd fictio ſit aduerſus veritatem, præſumptio in veritate aut veriſimili fundata eſt: lex falſum & certum fingit, verũm aut veriſimile & incertum præſumit, *glo.in l.vnic.§.accedit.C.de rei vox.act. Alex.conſ.138.nu.9. vol.2. Alciat.præall.loc. nu.3.* Secundò, forma, quia fictio eſt legis diſpoſitio; præſumptio eſt tantùm legis opinio. Tertiò, effectu: illa valet vt legis definitio, ideò aduerſum probare non licet. Hæc tantùm vt probatio, ideò cõtra eam probari poteſt, excepta Iuris & De iure præſumptione, quæ penè in fictionem cadit, *glo.in d.l. fin.ad verb. præſumptioni. de eo quod met. cauſ.* niſi quòd ea fit contra veritatem, pręſumptio verò Iuris & De iure ſecũdùm id quod verum eſt aut veriſimile: prout paulò antè eſt oſtenſum. Cõtraria autem præſumptioni ſunt Probatio veritatis in contrarium. *l. continuus.137.§.1.de verb.oblig.* Impoſſibilitas rei, & Abſurditas, *c.quia 10.ext.de præſumpt.l.fin.de eo quod met.cauſ. vide Euer. in loc.lega.loc.ab abſurdo.* Nam huiuſmodi vix fingi quidem, multò minus pręſumi ſolent, *gloſſ.in l.talis ſcriptura.§.fi.de legat.1.gloſſ.& Dd.in l.Gallus,§. ſi eius,de lib.& poſth.per l.qui ad certum,ff.loc.Alc. tract.præſumpt.in prin.nu.4.*

DE FIDE INSTRVMENTORUM & amiſſione eorum.

Tit.IV C.4.21.

1 *Vnde dicta ſint inſtrumenta: & quid ſint.*

A 2 *Quàm variæ eius ſpecies.*

3 *De cauſa efficiente: & quinam rectè inſtrumenta conficiant.*

4 *De materia, quibus de rebus inſtrumenta conficiantur.*

5 *De forma tam cõficiendorum inſtrumentorum, quàm producendorum.*

B 6 *De fine & effectu: & quam fidem quæq; inſtrumenta faciant.*

7 *De interpretatione inſtrumentorum.*

8 *De contrarijs & exceptionibus, quibus inſtrumenta oppugnari poſſunt.*

C INſtrumenta † ab Inſtruendo dicta 1 ſunt, *l.1.h.t.l.notioni.99. §.inſtrumentorum, de verb. ſignif.* ſicut inſtrumenta domus & fundi dicuntur ea, quibus domus aut fundus inſtruitur, *tot.tit de fund. inſtr.leg.* In hac autem probationum materia inſtrumenta intelligimus, quibus cauſa inſtruitur, & fides fit iudici. Verba enim ſecundum ſubD iectam materiã ſunt accipienda. Porrò hoc in ſignificatu, bifariam rurſum nomen inſtrumenti capitur. Primò latiore ſignificatione, pro omni eo qđ inſtruere cauſam poteſt, ſiue ſint teſtes, ſiue literæ, ſiue confeſſio, ſeu alia quęuis probatio, *d.l.1.h.t.* Altero modo & propriè quidem capitur inſtrumentum pro qualibet ſcriptura, quę fidem rei facit, & cauſam inſtruit, *Bart.in l. La-* E *beo.de ſupell.leg.Felin.Ant.de Butr.& multi alij in Rub.ext.eod. Lanfr.in c.quoniam, ad verb.inſtrumentorum, in princ. de prob. Ferr.in pract.de form.inſtru.ad verb. exhiberi.* Quare cùm in ſtatutis verba ſint proprie accipienda, *l.1.§.ſi is qui.de exer. act.l.3.vbi glo.Bald.& Salic. C. de nox.actio.& c.porrò de priuil. Bart.in l.quicquid adſtringenda,99.num.6.& ibi Dd.de verb. obli.* in his nomen inſtrumenti poſitũ F tantùm de literis interpretandum & accipiendũ erit, *Bart.in d.l. notio.99.§. inſt.verb.de ſignif.Lanfr.in d.c.quoniam, ad verb.inſtrum nu.1.& 2.* Proprijſſimè autem publicas literas, quæ plenam fidem

Digitized by Google

dem faciunt, deſignat. *l.1. vbi hoc nota. C.de iureiur. propter calum.* Hęc enim quę publica ſunt, propriè cauſas inſtruunt & fidem faciunt, non etiam ſcripturæ priuatæ, vt paulò pòſt dicemus. Vnde nec temere à I.C. inſtrumentorum nomine appellantur, *l. Imperatores. 29. vbi I.C. inter epiſtolas priuatorum & inſtrumēta diſtinguit. ff. de probat.* ſed aut ſcripturæ priuatæ, aut priuatę annotationes, aut ſimpliciter literæ, vel ſcriptura, vel chartæ, *vt in toto h.t. ff. & C. l. Publia. depoſ. l. ſcripturas. 11. C. qui potior. in pig. hab. c.1. in Auth. de inſtru. caut. & fide.* Inſtrumentum autem ita à Dd. definitur, Vt ſit ſcriptura à publica perſona confecta, quæ ſine alio adminiculo fidem in iudicio facit. *Innoc. in c.2. de fide inſtru. in prin. Lanfr. in d.c. quoniam, ad verb. inſtru. num. 2. Ferr. in for. productionis inſtrumentorum ad verb. exhibens, nu. 5.* Qua ex definitione facile intelligitur, non modo iuriſconſultos, ſed etiam noſtros interpretes, inſtrumentum propriiſſime accipere de publicis ſcripturis, non de priuatis.

a ¶ Inſtrumenta porrò in vniuerſum, aut Publica ſunt, aut Priuata, *l. rationes. 6. l. inſtrumenta. 5. vbi nota. C. de probat. Lanfr. in d.c. quoniam, verbo inſtrumentorum, num. 2. Ferr. in form. productionis inſtrum. ad verb. exhibens. num. 5.* Publica quæ à publicis perſonis conficiuntur, *§. ſed etſi. in Auth. de inſtrument. caut. & fide.* Horum etiam plura ſunt genera, *Ferr. in d. loc.* ac communiter quinque numero recenſeri ſolent. Primum inſtrumentum manu notarij confectū, ſiue in iudicio, ſiue extra iudicium, *l. geſta. C. de re iudica.* Secundum, ſcriptura ſigillo aliquo publico ſignata, etiamſi ſit à priuato ſcripta: *c. ſcriptura. extr. de fide inſtru. c. tertio loco, de probat.* puta ſigillo Principis, *c. poſt ceſſionem, de prob. Schurff. conſil. 7. & conſil. 29. cent. 1.* vel etiam ciuitatis, vniuerſitatis, aut alicuius collegij, *Bald. & Salic. & Dd. in Auth. ſi qua. per illum text. C. de epiſc. audien.* Tertium genus ſunt omnes ſcripturæ qualeſcunque (etiam priuatæ) quæ publicantur authoritate magiſtratus interueniente: vt cùm teſtamenta vel codicilli, vel aliæ tabulæ, authore iudice aperiuntur, *l. publicati, C. de teſta. vbi Dd. l. fina. C. de re iudic. cap. G perpetuus, extr. de fide inſtr.* Quartum genus, ſunt ſcripturæ qualeſcunque, quæ extrahuntur de archiuo publico, *l. in fraud. §. quoties. de iur. fiſ. Auth. ad hæc. C. eod. c. ad audientiam. vbi Fel. nu. 13. 14. de praeſcr.* aut quę fiunt apud acta publica. *l. 1. 2. C. de his qui in Eccleſ. ma. l. 2. vbi Dd. C. de eden. l. omnium, C. de teſt. Bal. in Rub. C. de fide inſtr. n. 4. & 6.* Quintum genus eſt ſcriptura, quę habet ſubſcriptionē ſcribentis & teſtium, *l. ſcripturas. 11. C. qui potiores in pignor. cap. 2. ext. eod. l. contractus, C. eod.* Sed hæc ſcriptura proprie publica non eſt, verùm à Dd. reſpectu effectus publica dicitur, quia fidem in iudicio facit. *Innoc. in d.c. 1. de fide inſtru. Lanfr. in d.c. quoniam, ad verb. inſtru. nu. 2. Ferr. in form. product. inſtru. ad verb. exhibens, nu. 5.* Rectius tamen eſt hæc à publicis ſegregare, niſi ſint publica manu confecta. Poſſunt & publica diſtribui in Iudicialia, quæ videlicet fiunt apud acta & in iudicio, authore iudice, quę Bald. appellat Inſtrumenta iudicum: *in Rub. C. eod. nu. 4. & 5.* & Extraiudicialia, quæ fiunt a notario ſuper contractibus, vnde Scripturæ contractuum nominantur. *Bald. in Rub. C. eod. nu. 4. & 6.* Scripturam porrò notarij in duo noſtri partiūtur genera: quorum primum appellatur Protocollum, ſiue imbreuiatura, *§ fin. in Authent. de tabel.* quæ eſt ſummaria quædam geſti actus annotatio, memoriæ cauſa facta: vnde poſtea inſtrumentum in forma ſolenni conficitur, *Vigli. in §. nihil, num. 5. & 6. Inſt. de teſtam.* Alterum genus vocatur Tranſumptum, videlicet inſtrumentum authenticum & originale, quod ex protocollo ſolenni forma, hoc eſt, cum præfationibus & clauſulis ſolennibus ſumitur, non ſummarie, ſed plenè rem geſtam exponens, *Bal. n. 20. in Rub. C. eod.* Scripturarum autem priuatarum varię quoq; ſunt ſpecies: vt Rationes, *l. rationes. 5. C. de proba.* Inuentaria priuata ſeu regiſtra, *l. fin. C. de iur. delib. l. fin. C. de adminiſt. tut. l. tutor qui repert. iam, ff. de admin. tutor. vide Iaſ. & Dd. in l. admonendi, de iureiur.* ἀποχαὶ ἀντάποχαι *l. plures. 18. C. eod.* Item literæ priuatæ, quales ſcribunt amici amicis, ſocij ſocijs, *l. Pu-*

blia.§.fin.ff.depoſ. de quibus plura Bald. C. eo.in Rub.num.22.cum ſeqq. & Iaſ.in l.admonendi.nu.120.cum ſeqq.de iureiur. Hæc autem priuata inſtrumẽta diuidi poſſunt in Priuata,&quaſi publica,vt priuata ea ſint, quæ plenam fidem non faciunt:quaſi verò publica, quæ ad inſtar publicorum inſtrumẽtorum plenè probant. Diuiduntur etiam inſtrumenta in Originalia ſeu authentica,& in Exempla. *Auth.ſi quis in aliquo. C.de eden.& gloſſ.in l.quicunq; de fide instrum.* Originalia ſiue authentica vocantur prima & principalia de aliqua re confecta.Exempla verò dicuntur illa quæ ex originali inſtrumento deſcribuntur,ſiue id fiat manu publica, ſiue priuata. *Bald.in l.publicati.2.in fin.C.de teſta. Lanfr.in d.c.quoniam ad verb. instrumentorum,num.7.cum ſeqq.ext.de probat.Bar. nu.3.4.Caſt.& cõmuniter Dd.in d.Auth. ſi quis in aliquo.Fel.in d.c.ad audientiam, nu.14.de praſc.*

3 ¶ Quod ad cauſam efficientem attinet,inſtrumẽta regulariter ſunt Voluntatis,vt ait Bald.hoc eſt,voluntate contrahentium conficiuntur, *l.4. de pignor.l.contractus,16.C.eod.cum ſimil.* Interdum autem ſunt Neceſſitatis,videlicet cùm lex aut iudex mandat ſcripturam fieri, *vt in cap.1. de cenſib.li.6.c. quoniam,de probat.l.generaliter,13.Cod. de non num. pec.* Conficiuntur autem inſtrumenta non modò à notarijs, ſed etiã ab alijs perſonis publicis, vt cùm magiſtratus de archiuo publico ſcripturam tranſumit atque conficit. *Bal. in Rub.C.eod.num.1.per Auth. ad hæc.C. eod.Bart.in Auth.ſi quis.C.qui potior.in pignor.habean. Felin.in d.c. ad audientiam. gloſſ.in c.cùm cauſam.13.de probationibus. Lanfr.in d.c.quoniam ad verb. instrument. num.2.Molin.de feud.§.5.num.27.* Quandoque etiam à priuatis:vt quando priuatus aliquid apud acta conſcribit,aut ſubſcribit,aut recognoſcit, *l.4.vbi Bal. num.2.C.de recep.arb. Lanfr.præall. loc.l.omnium,cum ibi nota.C.de teſtam.l.1.C. de his qui in Eccleſ.manu.* Communiter tamen publicis ſcripturis conficiendis præfici ſolet publica perſona, quæ ſicuti iudex habet ordinariam iudicandi poteſtatem, ita publicam poteſtatem ſcribendi obtinet, ita vt illi fides ple-

A na adhibeatur. *Bald.in d.Rub.C.eodem, num.2.per l.in fraudem. §.quoties.in verb. manu commentarienſis.ff. de iur fiſc.* Neque tamen hac electione ſcriba fit notarius. *Innocen.in c. cum P.tabellio. extrà & d.Bald.in d. Rub.num.1.& 3. C.eod.tit.* Nec enim notarium creare quiuis iudex poteſt, ſed ea res pertinet ad officium ſummi Principis, vel comitum Palatinorum,quibus hanc poteſtatem

B notarios creandi, Princeps indulſit. *Bald.in c.1.num.1.quis di.a. Dux, Comes, Marchio.Spec.de procura.§.ratione,num.1. per §.ſi verò ignoti.in Auth.de teſtib.l. generali. C.de tabul.li.10.* Nam eſt actus ſummi imperij, quod genus magiſtratibus municipalibus non eſt conceſſum, *l.magiſtratib.11.de iuriſdict.vbi dixi. vide tit.C.de mod.mult. & de defenſ.ciuit. l.vnic.ſi quis ius dicen.non obtemp.l.2. §.fi. de iudic.ſup.*

C Poteſt autem ad id ſcribendi munus etiam inuitus quis compelli: *Bald.Rub. C.eod. num.3.* quia hoc publicum munus eſt, ad quod nolentes cogi, certi iuris eſt, *l.æſtimationem. 16.de muneribus & honoribus. l.9. de vacatio.muner.l.1.de admin. tutor.* Cauſa προκαταρκτικὴ, quare notarius inſtrumentum conficiat,aut eſt mandatum iudicis, *Bald.in l.1.num.2.C.de eden.*

D aut rogatio partium,ſine qua rogatione conficere inſtrumentum inter priuatos non poteſt, *§.vt ergo.in Auth.de tabelli. Bald.C.eod.in Rub.num.6.* Ac rogari debet ab vtraq; parte, in his quæ vtriuſq; partis conſenſum deſiderant, vt ſunt contractus: ſin autem actus ab vnius voluntate dependeat, ſufficit vnius rogatio, vt in appellationibus,

E proteſtationibus,teſtamentis,&c. *Bal. in d.Rub.C.num.7.& 18.per §.nos autem.in Auth.de tabellio.*

¶ Inſtrumentum autem cõfici poteſt in qualibet materia, ſicuti teſtamentum: *§.nihil intereſt.Inſtit.de teſtam. l.1.de bon poſſeſ.ſecundùm tab.* potius tamen notarius in pergamento, vt vocant,actum conſcribere debet, quàm in papyro,idque propter durationem. 4

F *Spec.in tit.de inſtrum.editio.§. inſtrumentum,num.21. per c.cum dilecta. de confir. vtili vel inutili.* Conficiuntur autem inſtrumenta de omnibus actibus,tàm Contentioſæ iuriſdictionis, *d.c.quoniã.*

&c.

Digitized by Google

l.2.C.de edend.l.geſta.C.de re iud.Auth.niſi.& tot.tit.C. de ſent. ex breui. recitan. quàm Voluntariæ. *Bald.in Rubr.C.eod.nu.1.per l.2. de off.proconſ.l.3.§.ſi cauſa. de bon.poſſeſſ.l.emancipatione.C.eod.l.actus.5.C.de ſeruis.* Item de reliquis quæ dependent ab hominum voluntate. *d.l.contractus.10.C.eod.d.l.4.de pignor. cum ſim.* Quæ verò ab ordine & rato curſu naturæ manant, de his fruſtra fit inſtrumentum, fruſtraq; rogatur notarius, niſi cauſa à iudice cognita, & decreto eius intercedente. exempli gratia: ſuper ſtatu, morte, conſanguinitate, *c.ſerict.vbi Inno nu.1.Panor.nu.3.Felin.num.3.& 4.de teſtib.* natiuitate alicuius, perperam fit inſtrumentum, quia nullam fidem facit, cùm harũ rerum fides nõ de ſcripturis, ſed ex naturali facto ſit ſumenda: niſi tale inſtrumentum cauſa plene cognita, compertaq; veritate, & mandante iudice ſit confectum. *l.inſtar.vbi Dd.C.de iure fiſci.lib.10.Bal.in Rubr.nu.7.C.eod.tit.* Sunt etiã nonnulla, de quibus ſpecialiter à lege prohibetur fieri per notarios inſtrumentũ: vt de contractibus lege ſtatutóve prohibitis, *l.iubemus.14.§.his tabellionib.C.de ſacroſ.Eccleſ.c.1.§.callidis. de proh. feud. alien.per Fed.l.iubemus.29.in fin.C.de teſtamen.* de delicto aliquo, puta homicidio, vi metuve, vulnere, aut iniuria alicui facta, de defenſione neceſſaria: niſi interueniat iudicis cognitio & ſententia: *Bald.in d.Rubr.nu.17.* quia in eiuſmodi non eſt teſtimonijs ſcripturarum credẽdum, ſed potius teſtibus. *l.3.§.idem diuus.de teſtibus. vbi Bart.* His autem exceptis, de omnibus quæ non ſunt contra iuris diſpoſitionem, licitè inſtrumenta conficiuntur. *vt recte ibid. Bald.num.17.*

5 ¶ Ad formam porrò inſtrumenti, quod notarius conficit, Bald. quatuor requirit. *in Rubr.h.t.C.eod.nu.15.* Primò Facti commiſſionem, hoc eſt, vt à partibus rogetur notarius ſuper inſtrumento conficiendo, *§.nos autẽ.in Auth.de tab.Bart.num.8 & 9.Iaſ.num.2.& Dd.in Auth.ſi quis in aliquo. vbi glo.in princ.C.de edon.* idque in ſcripto exprimatur. Secundo Rei cognitionem, vt videlicet notarius intelligat, quid agatur. *d.§.nos autem in Authen.de tabel.facit.l.1.*
A *in fin.de autho.tut.* Tertiò Iuris permiſ-
ſionem, vt ſcilicet fiat inſtrumentum
ſuper re licita. Quartò, Teſtium ſaltem
trium præſentiam & rogationem. *§.vt*
ergo.in Auth.de tabel. §.oportet.in Auth.
de inſtrum.caut.& fide. An autem Sub-
ſcriptio ſeu Subſignatio tàm contra-
hentium quàm teſtium neceſſaria ſit,
etſi à quibuſdam controuertitur, ta-
men communis diſtinctio eſt, quæ &
B vſu ſeruatur: In Publicis inſtrumentis
ad muniendam eorum fidẽ hanc ſub-
ſcriptionem non requiri, quia ſufficit
publicæ perſonæ, puta notarij, ſubſcri-
ptio & ſubſignatio. *Salic.poſt alios in l.*
contractus.16.nu.3.C.eod. niſi cùm lex ex-
preſsè requirit ſubſcriptionem. *vt in l.*
in donationib.C.de donatio.l.hac conſultiſſi-
ma.C.de teſtam. in Priuatis verò inſtru-
mentis omnino ſubſcriptione & ſigil-
C lo partium & teſtium opus eſſe, quia
hoc ſolo munimento ad fidem facien-
dam. *ita Panor.poſt Innoc.in ca.1.nu.4.de*
his quæ fiunt a prælat. ſine conſenſ. capit.
proficiunt. Porrò ad ſolennitatem in-
ſtrumentorum, quæ à iudice fiunt, ſeu
apud acta, ne dum ſubſcriptio teſtiũ,
ſed ne ipſi quidem teſtes requiruntur:
l.ſcriptura.5.C.qui potio.in pign. Bald.in
Rub.C.eod.nu.29. cùm omnem ſolenni-
D tatem ſuperet, id quod apud acta con-
ficitur. *l.ſancimus.27. in verb.per idoneos*
teſtes, vel inter acta publica. l.omnium.19.
vbi Dd.in princ.C.de teſtam. Sunt & ſo-
lennes clauſulæ, quæ communiter in-
ſtrumentis adhiberi ſolent, puta ini-
tio, Præfatio In nomine Domini, *Bal.*
in cap.9.extr.de voc.& voti.redempt. no-
men Principis regnantis, *in Auth.vt*
E *præponatur nomen imperatoris.in fine.gloſſ.*
in l.3.C.de tab.lib.10. Annus, dies, locus
celebrati contractus, *glo.in l.generali.3.*
C.de tabul.lib.10.vide l.cum tabernam.pe-
nult.§.1.de pig.l.3.C.de diuerſ.reſ.& ibi Dd.
Bart.in l.1.§.item Labeo.num.2.de aqu.plu.
arcend. & in calce ſignum notarij, *Spec.*
in tit.de inſtr.editio.Bart.in proœm.ff. & a-
lia quam plura, quæ alibi à Dd. cumu-
lantur. *Ang.in Auth. de tabellio. Spec.de*
F *editio.inſtru.§.breuiter.Lanfr.in c.quoniam*
ad verb.inſtrum.num.5.6.cum ſeqq.Alex.
conſ.64.vol.4. in quo tenenda eſt re-
gula, Vſitatas clauſulas eſſe inſeren-
das, prætermittendas verò inuſitatas.

aut non neceſſarias. *Bald. in l. vltim. de vſufruct. earum rerum quæ vſu conſum. Bart. in l. ſi prius. 17. numer. 1. de aqua pluu. arcend. & in l. ex ea parte. 121. de verbor. obligat. De form. inſtrumentorum veteri vide Paul. lib. 5. tit. 25.* Quod autem ad formam producendi attinet, inſtrumenta in iudicio producũtur exemplo reliquarum probationum, videlicet poſt litem conteſtatam: *Spec. in titul. de inſtrum. editio. §. nunc dicamus. num. 2. Ferr. in for. product. inſtrum. in princ.* exceptis inſtrumentis, quorum in libello fit mentio. Ea enim vnà cum actione petenti aduerſario ſunt edenda. *l. 1. §. 1. & §. fin. de eden.* Productio inſtrumentorum cum reliquis probationibus etiam in eo conuenit, quòd ſolenniter & in iudicio facienda ſit, *Caſtr. in l. 1. §. editiones. poſt glo. ff. de eden.* & parte aduerſa ad id citata: *Bald. in l. ſancimus. pen. C. de iudic. & in l. iudices. C. eod. Iaſo. in l. 2. in fin. C. quan. lib. prin. dat.* in hoc autem differt, quòd non eſt alligata ad terminum, intra quem teſtes examinari debent, ſed etiam poſtea vſque ad concluſionem in cauſa, inſtrumenta exhiberi poſſint, *c. cum dilectus. 9. de fide inſtru. latè Marant. in aureo ſpec. indic. part. 6. num. 5. numer. 26. cum multis ſeqq.* niſi disertè iudex præſtituerit certum tempus, intra quod omnia inſtrumenta ſint producenda. *Spec. lat. per text. in d. cap. cum dilectus. in titul. de inſtruct. editio. §. nunc dicamus. in princip. & Lanfran. dict. cap. quoniam. verbor. inſtrumentorum num. 24.*

6 ¶ Inſtrumenta autem fiunt ad duplicem finem, vt ait Baldus *in Rubric. Cod. eodem. num. 1.* vel Ad ſolennitatem actus perficiendam, quando ſcilicet ſcriptura neceſſaria eſt: *c. 1. vbi gloſſ. de cenſibus. lib. 6.* vel, & quidem frequentius, Ad cautionem probationis, videlicet vt in promptu ſemper habeatur probatio. *c. Alberic. de teſtibus. l. 4. de pignor. cum ſimil. l. cum inſtrumentis. cum l. ſeq. C. eod.* Nam inſtrumentum præſertim publicum eſt Probata probatio, vt Dd. loquũtur, & Non probanda. *Bald. in l. quoties. nu. 6. in fin. C. de iud. & in l. 2. in princ. C. quando fiſcus vel priu. latè Hipp. in l. ſi quis. nu. 140. de quæſtio. Socin. conſ. 12. incip. quoniam. in fin. volu. 1. & Dec. conſ.*

A 118. incip. viſo. in princ. Ac ex inſtrumento duæ præcipuè oriuntur præſumptiones, altera veritatis, quòd verum ſit inſtrumentum: altera Solennitatis, quòd ſit ſolenne. *Bald. in l. 1. in princ. C. de teſt. latiſſ. Socin. conſil. 213. nu. 7. volum. 2. & probatur in l. optimam. 14. C. de contrah. & commit. ſtip. in l. cum precib. 18. C. de probat. in l. ſi poſt diuiſionem. C. de iur. & fact. ignor.* Alij tres inde præſumptiones du-

B cunt. Primùm, quod inſtrumentum ſit verum. Secundò, quòd ſolenne. Tertiò, quòd omnia quę in eo ſcripta, acta, & inter partes conuenta perhibentur, ea vere ſic ſint geſta. Sed hæc vltima coniectura in primam incidit, vt reuera duæ tantùm, quemadmodũ paulò antè dixi, ex inſtrumento præſumptiones exiſtant: *latè Bald. in c. 1. §. ſi inſtrumen o. de notis feudor. Hipp. in l. ſi*

C *quis. n. 139. de quæſt. Alc. in tract. præſumpt. reg. 3. præſumpt. 13.* quæ quidem tanti ponderis ſunt, vt plenam fidem faciant in iudicio, & credatur inſtrumento, perinde atq; duobus vel tribus integris teſtibus. *l. in exercendis. 15. C. eod. in Auth. de inſtrum. caut. & fide.* Imò publica inſtrumenta, quæ a magiſtratu ſcilicet fiunt, vel ſigillo publico ſunt confirmata, teſtibus præponderant, *l. Cel-*

D *ſus. 10. de prob. l. in donationib. 31. C. de donationibus. c. poſt ceſſionem. 7. vbi Card. de prob. l. ſi qua. 22. vbi Bald. C. de epiſc. & cler.* nec contra inſtrumenta interrogari teſtes poſſunt, niſi cum tabularum fides arguitur: *Paul. lib. 5. tit. 15.* non tamen definiunt negocium inſtrumenta, cuiuſcunque illa ſint generis, ſed tantùm probant: *Bald. conſ. 233. vol. 1.* neq; enim obtinent vim ſententię, ſed probatio-

E nis: vnde nec executionem paratam habent velut ſententia, niſi vbi illud aut pactione conuentum eſt, aut ſtatuto, conſuetudineve obtentum: *l. minor. 40. de minor. l. vltim. depoſ. Alex. & Ang. in l. ait prætor. §. ſi iudex de re iud. & in l. ſi cum dotem. §. eo autem tempore. ſolut. matr. Ang. in l. in omnib. de iud. Bald. in l. 1. & 2. C. de except. rei iud.* quæ inſtru-

F menta Guarentigionata appellantur. *vide Bart. & Dd. in l. 2. in fin de iur. & in l. ſi quis pecunias. C. depoſ. Bald. in l. 1. C. de exec. rei indic. & Dd. præalleg. loc.* Quod autem dixi plenam fidem facere inſtrumen-

Digitized by Google

ſtrumentum , accipi oportet de his A
quæ diſpoſitiue in inſtrumento poſita
ſunt , non de illis quæ enunciatiuè
narrantur & incidenter. *Innoc. in cap.
cum in iure.numer.7. de offic. & pot. iud.
deleg.* Item intelligenda ſunt in ipſis
originalibus inſtrumentis locum ha-
bere,non etiam in exemplis, *l.2.l.vlt.
hoc tit. Auth.ſi quis.C.de eden.glo.ad verb.
monumenta.17 Auth. vt frat.ſ.l.* & vt lo-
quuntur,extractis.*de his vide Felin.in c.* B
*ad audientiam.num.14. de præſcript. Lart.
nu.3.Laſtr.nu.4.Bald.nu.2.& 12. in Auth.
ſi quis in aliquo.C. de eden. Molin. in conſ.
Pariſ.tit.1.de feud.§.1. num.27.* nam ex-
empla regulariter fidem non faciunt,
ſed tantum coniecturam inducunt,&
ſuſpicionem,vix dilationi iuriſiuran-
di ſufficientem : *gloſſ.in l.ſicut.1.ad verb.
facile.C.eod.Dd.in d. Auth. ſi quis in ali-
quo.Cod.de edend. Ang in §.1.Inſtit.de leg.* C
patr.tut. Et hæc quidem in publicis ob-
tinent:in priuatis inſtrumentis quan-
tam hæc fidem mereantur, certa non
poteſt tradi regula. Olim quidem li-
bri argentariorum & rationes viden-
tur fidem feciſſe, quia publicum quo-
dammodo eorũ erat officium, *l.ſi quis.
6.l.4.l.argentarius.10.§.1.& §.fin.ae c.eo.
Bald.C.eod. in Rub. num. 21.* Sed hodie
iſtiuſmodi libris & rationibus , puta D
ciuitatum, monaſteriorum aut colle-
giorum in rebus quidem alienis cre-
ditur, *l.cenſus.de probat.* in iuribus vero
ipſius vniuerſitatis probandis plene
non creditur , niſi cum in archiuũ pu-
blicum ſunt redactæ , *Iaſ.in rep.l.admo-
nendi.nu.137.de iur.Bald. & Salic. in l.ex-
emplo.7.C.de probat.* aut quando agitur
de factis admodum antiquis, quæ ho- E
minum memoriam excidant, *Schurff.
in conſ.19.in fin.cent.1.* multò minus cre-
ditur ſcripturis & rationib. quas mer-
catores faciunt,aut rei alienę admini-
ſtratores, *Bald.in Rub.C.eod.num.33.* niſi
quando contra ſcribẽtem ipſum pro-
ducuntur:*l.Publia.26.§.fi.depoſ. vide Iaſ.
in repe.l.admonendi.nume.114. cum ſeq.de
iur.* verbi gratia , repertorijs tutorum
aut aliorum adminiſtratorum & pro- F
curatorum negocia aliena gerentium,
contra illos qui ea confecerunt , cre-
ditur,*l.vlt.in princ.C.arb.tut.* non verò
pro ipſis.*vide Dd.in l.5. & 6. C.de prob.*

*Panor.in c.2.nu.9. de fide inſtrum. Schurff.
conſ.28.cent 1.Iaſ.& Dd.in d l. admonendi.*
Si tamen in rationibus expenſarum
cauſæ , item tempus & dies inueniàn-
tur appoſita , hoc caſu eatenus credi-
tur,vt in ſupplementum probationis
quandoq; iuſiurandũ deferatur. *Bald.
in d.Rubr.C.n.34.per l.ſi quis.20.C. de don.*
Literæ vero priuatæ extra rationes
multo minorem fidem faciunt,*v.de la-
tè Bart.in l.admonendi.num.34. cum mult.
ſeq.de iur.* niſi contra ſcribentem pro-
ducantur. *d.l.Publia.§.fin.depoſ. Auth.ſi
quis.C.qui potiores.in pign.* aut contra eũ
qui eas acceptauit , *Bald.in d.Rubr.nu.3.
Lanfr.in c.quoniam.ad verb.inſtru.n.50.de
probat.per l.ſi filius.ad Maced. C.e.1.de pro-
cur.* aut niſi roboratæ ſint ſubſcriptio-
ne teſtium vel contrahentium,vel ve-
tuſtate temporis,vel iudiciaria cogni-
tione,aut ſimilibus modis , de quibus
plura Baldus *in d.Rub. num. 44. & 45.
C.eod tit.*

¶ Quod ad interpretationem atti- 7
net, in vniuerſum ſciendum eſt , in
ſtrumenta ſtricti iuris eſſe,*Socin.conſ.
73.circa.numer.4.volum.1.* nec recipere
extraneam interpretationẽ , ſed eam
ex verbis deſumi , & quod illis non
continetur , hoc pro omiſſo haberi.
*l.ad probationem.21. vbi Bald. C. de probat.
& item Bald.in l.lecta. 40. in ſecunda op-
poſit.ſi cert. petatur.* Vnde recte dici-
tur , non adiuuari cum ſcriptura qui
illa non continetur. *Bald.in d.l.ad prob.
21.in princip.* & verba literarum pon-
deranda, *Bald. in d. l.lecta. ſi certum pe-
tatur.* nec illis quicquam addendum
eſſe,*l.fin. vbi Bald. Cod. de fal.cauſ.adie-
cta.* item quod inſtrumentum non di-
cit , nec nos dicere atque inferre de-
bere. *Bald. in l.intereſt.21.num.2. C. de
ſolut.& in cap.per venerabilem.de elect. &
conſ.297.lib.1. & conſ.180. volum.2.* Ac-
quod magis eſt,extendi illud non ſo-
let extra ea , de quibus notarius roga-
tus eſt,& quibus ipſe interfuit , neque
de reliquis quæ ſuper hac ſcriptura
continentur, vllam facit fidem. *l.præ-
dia.48. vbi Bart.de acq.poſſ.* Vt autem in-
ſtrumentũ tantùm prodeſt ijs qui no-
minantur,non alijs : *Bald. in d.l.ad pro-
bationem.Bart.in l.admonendi.numer.32.de
iureiuran.* ita nec alijs obeſſe , neque

Digitized by Google

çontra alios probare, *Socin.conſ.39.viſis.num.10.vol.1.per doctrinam Canon. in c. illud.de præſumpt.Bald. in Auth. ſi quis in aliquo.C. de eden.* nec in præiudiciũ tertij iniqua interpretatione extendi debet, *l.ſi conſtiterit.8.vbi Bal.in prin.C.de fide inſtru.* quanquam illud verum ſit, literarũ monumenta ad ſucceſſores vel iuris, vel rei etiam ſingulares extendi, & contra hos vel pro his peræquè fidẽ facere, atque contra authorem cuius iure vtuntur. *Bald.nu.1.Caſtren.num.2.in l.ad probationem 21.C.de proba.*

2 ❡ Contraria autem & exceptiones variæ inſtrumento opponi poſſunt, quæ partim à cauſarum, partim à productionis vitio ſumuntur: vt quod nõ ſit ab idoneo notario factum, *l.ſed ſi quis.quemadm.teſtam.aperian. l.ſi quis decur.C.de fal.Spec.de inſtrum. edit.§.inſtru. num.1.* quod aliquid ex ſolennibus omiſſum, *l.diuus. de in in eg. re it. l.cum hi.8.§.ſi prætor.de tranſ.* quod non debito modo ſignatum, quod cãcellatum, raſum, innouatum, *l.ſi chirographum. 24.hoc tit.Spec.de inſtrum.editio.§. repet. in princ. Schurff. conſ. 56. cent.1.* quod ſibi ipſi contrarium, *l ſcriptura.14.Cod.eod.* quod aliqua in parte falſum, *l.2.&3. C.eod.l.penult.C. de prob.c inter dilectos. de fide inſtrum.* quod non rite productum aut publicatũ, & alia multa: quæ nunc omnia perſequi non eſt noſtri inſtituti, præſertim cum ab alijs ſint copioſè tradita, *Spec.de inſtrum.edit.§.inſtrum. & §.oſtenſo.Ferrar.in for.opp. contra inſtru. per totum.Lanfr. in c.quoniam. ad verb.inſtru.circa finem.de probat.* atq; explicata.

DE TESTIBVS.

Tit. V. C. 4.20.

1 *Vnde dicti teſtes, & quinam ſint.*

2 *Diuiſio: genera teſtium.*

3 *Cauſa efficiens quomodo cogantur, qui teſtes eſſe prohibeantur vel non, quinam cogi poſſint vel non.*

4 *Materia, qua de re teſtes interrogari & teſtari conueniat.*

5 *Forma examinandi, & de circumſtãtijs loci, temporis, &c.*

A 6 *Finis & effectus: & quantam fidem quique faciant.*

7 *Contraria: & de exceptionibus quæ teſtibus opponi poſſunt.*

IN probatione † facienda teſtibus æquè creditur atque inſtrumentis. *l.in exercendis.15.C.de fide inſtrum.& Nouell.de inſtru.caut.& fide.* Teſtari vtrumque ſignificat, cùm aliquid aſſerere atque confirmare ſuis verbis, vt Cic. in Bruto. Sępe hoc teſtandum, hoc eſt, dicendum, confirmandum eſt: tum aliorum fidem conſcientiamq; ad alicuius rei confirmationem inuocare: vt Cicer.pro Cluentio, etiam deos de ſuo ſcelere teſtatur, hoc eſt, teſtes inuocat: eoque ſenſu capitur in iure teſtari, *l.curent.22. de teſtibus.* & aliquid teſtatò, hoc eſt, adhibitis teſtibus facere. *l.qui Romæ.122 in princ. & §. 3.de verbor.oblig. l.deteſtatio.40. de verbor. ſignif.* Cum autem in teſtibus vtrumq; concurrat, vt & eorum fides ad alicuius rei dubiæ confirmationem inuocetur. *cap.1 de teſtib. cogen.* & ipſi de eadem re teſtimonio ſuo aſſeuerent, eo obtinuit teſtes illos appellari, qui ad fidem alicuius rei faciendam arceſſuntur, quos olim ſuperſtites & antiſtites vocatos eſſe quidam volunt. *cap.forus.10.de verbor. ſignificat. Alc. lib. Par.2.cap.2.* 1

❡ Teſtes porrò alij dicuntur locupletes, qui olim vocabantur antiquo verbo legis 12. aſſidui, *Gell. lib. 10.cap.10.* vel claſſici, *vide de his Feſtum.* hoc eſt, vt nunc loquimur integri, idonei, & omni exceptione maiores, *l.optimam.14.in fin.C. de contr. & comm. ſtipul. cap.1.ex. eod.* alij verò ſuſpecti, neque omni exceptione maiores: illi propriè, hi impropriè teſtes nominantur. *gloſſ.ſingul.in l.2.§. idem Labeo.5.ad verbor. audierint. de aqua pluu. arcend.* Ex his rurſum alij dicuntur viles, *ca.2. ex.eod.* redempti; *l.teſtium. 14. C. eod.* corrupti, *l. diuus.33. de re iudic. l ſi quis. 13.Cod.eodem.* mercenarij, *l. reſpiciendum.11.§.penultim. de pœn.* falſi, *tot.titul. Cod. ſi ex fal. allegat. l. qui falſ. 16. hoc titul.* iniurati, *notat. in l.ſolam. & l.iuriſ.* 2

(Margin letters B, C, D, E, F in the gutter beside the right column.)

*l.iuriſiurandi.C.eod.*ſingulares, *c.licet.9. de probat.c.bona.de elec. c.cum dilectus.de accuſ.*domeſtici,*l.2. C. eod. §. in teſtibus. Inſtit.de teſtam.* varij, contrarij, vacillantes,*l.1,2.3,l.ob carmen.21.§.fin, h.t.d.c. licet.* inteſtabiles,&c. *l.ob carmen.21.in prin.h.t.l.lex Cornelia.§ ſi quis.de iniur.* de quibus ſuo loco opportunius agetur. Quia verò teſtes ad veritatē eruēdam adhibentur, *c.1.de teſtib. cogen.* ex cuius occultatione nulli ius ſuum interuerti publicè vtile eſt; *c.fin.de teſtib.cogen. l.curent.22.h.ti.* ideo teſtimonij dictio quodammodò iuris publici eſt, *d.l.curent.tot.tit.ex.de teſt.cog.* & pro publico ac neceſſario munere habetur teſtimonium dicere, *Spec.t.de teſtib.§.pen.nu.6.* perinde atq; tutelam gerere.*Spec.prall.loc.§.fin.Inſtit.de ſatiſd.tuto.* Quare ſicuti inuiti tutores coguntur ad ſubeundam tutelam, *l.1.in princ.de adm.tut.d.§.fin.Inſtit.de ſatiſd.tut.* dummodò tutores eſſe poſſint,neq; excuſationē iuſtam,*Inſtit.ff.& C.de excuſa. tuto.* habeant:ita & teſtes etiam aduenæ & peregrini,*Panor.in c. quoniam. in prin.n.19. vt lit.non conſt.* à iudice ad dicendū teſtimonium vocati parére habent neceſſe, *tot.tit ext.de teſtib.cog.* & captis pignoribus,vel per indictionem mulctæ,eò compellūtur.*Spec.de teſte.§.pen.nu.6.Ferra.in for.iura teſt. ad verb. citati. nu.1 per l.3.§.exhibere.de tab.exh.l. curent. 22.h.t.l.vnic. ſi quis ius dicent.text. bonus in c.2.de teſtib.cog.* Ac quidem ſatius eſt eò compelli teſtes velut inuitos,quàm illos vltro & ſponte ſeſe offerre:ſuſpecti enim hoc ipſo ſunt quod ſe ingerunt.*l.quæ omnia.25.§.1.de proc.Bald.in l. alia.nu.8.C.de his quib. vt indig. vide Ferr. in for.iura.teſt.verb.citati,num.1.per l.3.§. exhibere,de tab.ex.*

3 ¶ Cauſa igitur efficiens eſt citatio & compulſio iudicis: *l.iud.17.C.de fide inſtru.c.1.& 2.& t.t.de teſt.cog.l.3.§.exhibere.de tab. exh.* cauſa προκαταρκτικὴ, eſt petitio litigatoris, teſtium examinationem ad cauſam ſuam inſtruendam poſtulantis. *d.l.iud. c.2.c.fin.de teſtib.cog.*niſi enim petitum fuerit, non debet iudex officium in examinando ſuum impartiri.*l.4.§.hoc iud.de dam.infec.vbi Bart.vide Ferr.in for.iur.teſt. verb. citati.nu.2.* Non tamen omnes aut teſtari aut cogi ad dicēdum teſtimoniū poſſunt. Teſtimoniū enim dicere lege prohibentur impuberes,*l.3.§.pen.l.inuitus.19.§ fi.h.t,*ob lubricum conſilium: *d.l.3.§.lege,h.t.l.1.de minor* & quia ætas illa ad mentiendum eſt facilis, *l.ex liberto.15.de quaſt.*eoq; nec iuſiurandū(ſine quo teſti nō creditur,*l.iuriſiurandi 9. C. eo.*)præſtare poteſt.*l.qui iuraſſe.16.de iur. Spec.de teſt.§.1.n.35.*Itē furioſi, muti,ſurdi,cæci.*Spec.de teſte.§.1.num.88.& §.nunc tractandum.nu.16.17.18. vide tamen de his Bart in l.ad teſtium.22. de teſt. Ang. & Io. de Pla.in §.teſtes,Inſtit.de teſtam.* Item in criminalibus quibuſdam cauſis minores 20.annis: *l.in teſtim.20.h.t.* damnati publico iudicio:*d.l.3.§.pen.* qui in vinculis cuſtodiave publica detinentur: *d.l.3.§.pen.*qui cum beſtijs vt depugnaret,ſe locauerit: quæ palam quæſtum corpore fecerit: qui ob teſtimoniū dicendum vel non dicendum pecuniam accepiſſe iudicatus vel conuictus erit. *d l.3.§.penult.* Sed hi lege Iulia de vi in reū publici iudicij dicere teſtimoniū prohibentur:*d.l.3.§.pen.*ex quo non rectè infertur, omnes hos ſimpliciter in alijs cauſis à teſtimonio arceri. Nam in publicis iudicijs ſicuti probationes euidentiores,*l.vlt.C.de probat.* ita & teſtes magis idonei atque integri,quàm in cauſis pecuniarijs,requiruntur.*c.teſtimonium. 54. ex.eod.Bart. in trac.teſt.§. teſtes.in prin.* Vnde & reus publici iudicij citari in teſtem ab accuſatore prohibetur, *l.in teſtim.20.h.t.c. non debet.56. eod.*cui aliàs non inuenitur teſtimoniū interdictum.Lege etiam prohibentur teſtari damnati repetundarum,*l. repetundarum.15.h.t.* aut ob carmen famoſum,*l.ob carmen.21.h.t.*aut calumniam, *l.quæſitū.13. h.t.*aut adulterium,*l.ex.eod. 18.h.t.*item ob vitę turpitudinem ſenatu moti;*l.2.de ſenat.* quæ & ipſa tamen prohibitio ad iudicia tantùm publica *l.quæſitum.13.h.t.in verb. in publicis iudic.* pertinuiſſe videtur. Sed quia Iuſtinianus hæc in Pandectas ita retulit, vt prohibitionem abſq; diſtinctione fecerit generale,ideo generaliter illa valere hodie oportere rectè quis dixerit, etiamſi leges Iuliæ & harum interpretes Iuriſc. diſtinctè hac de re ſint elocuti. Prohibentur etiam teſtimonium

Digitized by Google

dicere liberti in patronum eiuſque liberos, *l.3.§.pen.& §.fi.h.t.* ſerui in dominos, *l. ſeruos.7.C.eo.l.hos quod.C. de quaſt.* liberi in parentes, aut contrà, *l. parentes.5.C.eo.l.t ſtu.9.h.t.* mulier in teſtamento, *l.qui teſtamento.§. mulier de teſta.* & cauſis feudalibus, *c.1.qui teſt.ſint neceſſ.* Nam in alijs teſtis eſſe poteſt, *l. ex eo.18.h.t.* etiam criminalibus, *Alex.conſil.11.nu.11.vol.1.& conſ.11 .num.4.vol.4.* argumẽto eſt, quia lex Iulia à teſtimonio vis publicæ (quod ſcel' certè publicum & criminale eſt, *to.tit.ff. & C.ad l.Iul.de vi pub.l.1.ff.de publ.iudic.*) duntaxat eam remouet quę quæſtum corpore fecit: *d.l.3.§.pen.* item in iudicio adulterij tãtùm damnatam eodem crimine repudiat: *l.ex.eo.17.h.t.* ex quo facilè intelligi poteſt, mulieres ab his flagitijs alienas etiam in criminalib. idoneè teſtari *d.l.ex.eo.18.h.t.* Præterea nec in ſua quiſq; cauſa teſtimonium dicere permittitur: *l.nullus.10.h.t.omnib.9. C.eod.* vt actor, reus, ſocius, debitor, vẽditor ad quem periculũ euictionis redit, & ſimiles: *D.d.in d.l.omnib.C.eo.Spec. de teſte.§.1.num.8.9.Ferr. in for.opp.teſt.ad verb.in falſo propr.* patronus, executor, *l.fin.h.t.* procurator, *gloſſ.& Dd.in d.l.fin. Spec.de teſtes.§.1.nu.74.vide Cyn.in l.quoniam.C.eod.* iudex: *Spec.de teſt.§.1.nu. 74. 75.76.* item qui in poteſtate ſunt producentis, aut quibus imperari poteſt, *l.idonei.6.h.tit.* aut qui ſunt eius domeſtici, *l.2.C.eod.* quod ne interrogari quidem, præcipuè in criminalibus placuit: *l.penult.h.t.* huiuſmodi ſunt vxor, maritus, colonus, mercenarius, *Spec.de teſte.§.1.nu.11.& 12.* niſi vtrique parti æquè ſint domeſtici. *Spec.d.§.1.nu.22.* vnde inferunt quidam, neque vaſallum nec ſubditum pro domino vel contra eum, nec ciuem in cauſa vniuerſitatis teſtari poſſe. *vide Ferrar. in for.lib.oppoſ. com. teſt. Lanfran.in c.quoniam. verb. teſtium. vide Iaſ.in l.ſerui.5.§. Labeo.n.11.de legat.1.in l.ſed ſi hac.§. qui manumittitur. de in ius voc.* quod nõ eſt recipiendum, *Cyn.in l.eos.C.eod.Spec.d.§.1.nu.18. Alex. conſ.58.quoniam.nu.8.& conſ.99. viſis.nu. 6.8.volu.5.Mont.tract.fin.reg.c.58.num.2.* niſi aut iureiurãdo adhuc teneantur, *Spec.d.§.1.nu.19.& 20.* aut de proprio ipſorum teſtium agatur cõmodo, *Bald.*

A *in addit.ad Spec.§.fin. tit. de teſte.Capol.in tract.de ſeruit.ruſt.præd.c.9.de iure paſcendi.nu.9.10.11.* Sunt etiam qui non lege prohibẽtur teſtificari, ſed officio iudicis, *Bar.in tract.teſt.§.circa.* ſeu vt loquitur Papinianus, religione iudicantis, *l.quæſit.13.h.t.* vt de calumnia dãnatus. *d.l.quæſitũ.* quanquam non tam de repellendo teſte, quàm de fide nõ adhibenda, I.C.ibidem agat. Hodie tamen

B hoc latè patet. Nam infamem infamia iuris, *c.teſtim.54.ex.eod. Spec.de teſte.§.1. nu.24.* damnatum de crimine famoſo, *Spec.§.1.nu.89.* hæretentem in manifeſtis flagitijs, *c.ſuper.13.ex.eo. Bar.in d.l.3.§.lege.Spec.de teſte.§.1.nu.32.& 34.Cano. in d. c.teſtimonium. 54. Bald.in Auth. ſi teſtis pro iuſtus dicatur.C.eod.vide latè Lanfr. in c.quoniam.verb.teſtium.nu.77.cum ſeq.de prob.* periurum, *c.ſicut.9.ex eod.* excõmu-

C nicatum, *Spec.d.§.1.n.23.per c.veniens.2. ex.eod.* hæreticum, *Spec.§.1.nu.59.Bald.in c.1.an nemo.teſt.in vſib.feud.* infamem infamia facti in cauſa criminali, *d.c.teſtimoniũ.* iudex ſtatim ex officio repellere poteſt, dummodò per cõfeſſionem teſtis aut aliud documentum, eius rei probatio confeſtim haberi poſſit. *Bart. in tract.teſt.§.dic ſi teſtes,in prin.Spec. d.§. 1.nu.91.* Porrò ſi res dubia ſit, non pro-

D pterea examinatio differenda eſt, ſed potius illa exceptio in tempus diſputationum reijcienda, *Spec.§.1.n.91.Bar. in trac.teſt.§.dic.ſi teſtes.nu.1.& 2.per l.3.§. ibid.ad exhib.l.ille a quo.ad S.C.Trebell. c. veniens.2.de teſtib.c.literas.de reſt.ſpol.* Vbi autem de eiuſmodi crimine aut impedimento, quod omnem teſtis fidem eleuet, ſtatim cõſtare poteſt, erit iudicis

E in ipſo examinis aditu teſtẽ repellere: *c.ſuper.22.in verb.teſtimoniũ eius videtur ſuſpectũ, & ideo nõ eſſe aliquatenus admittendum.ext.de teſtib.* ne & ipſe ſuperfluo examine, & producẽs litigator ſupervacaneis ſumptibus, & pars aduerſa non neceſſaria exceptione oneretur: tum quod caput eſt, ne teſti iuſiurandum, quod pręſtare alioqui debet, *l.iuriſiurandi.C.eod.c.de teſtib.29.ex.eo.* abſq;

F neceſſitate imponatur: *Bart.in d. tract. teſt.§.dic ſi teſtes.num.1.* ſuperfluo enim iuramento nemo eſt onerandus. *c.2.de probat.Spec.de teſte.§.1.nu.41.* Superuacanee porrò ad ſacramẽtum & teſtimonium

nium adigitur, cuius dictũ nullam facturum eſſe fidem in ipſo examinationis exorſu palàm fit. Sed de circũſtantijs quæ authoritatem teſtib. vel in totum, vel aliqua tantùm ex parte abrogant, prudentis eſt iudicis exiſtimare, *l.2. & l.3. verſ. tu magis ſcire. h.t.* & ſicubi nõ extat expreſſa legis prohibitio, neque planè conſtat teſte omni fide indignum eſſe, ſatius erit eũ admitti, & exceptiones quæ illi objici poſſunt, in tempus diſputationum reſeruari. *Spec. §.1. nu. 41. & §. ſæpe. num. 5.* Nam & illud verum eſt, omnes quibus non ſpecialiter interdicitur teſtimoniũ, neq; qui vlla lege à dicendo teſtimonio excuſantur, admittendos eſſe. *l.1. in fin. prin. ff. eo. Spec. de teſte. §.1. nu. 96.* Excuſatur autem lege Iulia (quę etſi de publicis iudicijs loquitur, tamẽ eam generaliter noſtri interpretes intelligunt, *gloſſ. in l. 4. in prin. h.t.* quia Iuſtinianus generaliter hæc reſponſa in Pandectas relata valere voluit) quiſq; ne inuitus teſtimonium dicat in ſocerum, generum, (etiamſi ſponſalia tãtùm ſint celebrata, *l. in legib. 5. h.t.*) vitricũ, priuignum, ſobrinũ, ſobrinam, & horũ filios, aut qui propiore his neceſſitudinis loco iunguntur. *l.4. h.t.* Ex quo intelligi poteſt, ad ſextum ſeptimumq; gradũ excuſatione eſſe, *gl. in l. pen. C. ad S.C. Turp. Bart. in l. qui teſtamẽto. 20. §. per contrariũ. de teſtam. Lanfr. in c. quoniam. verb. teſt. n. 60. de prob.* tantũ enim ſobrini horumq; filij diſtant: *§. ſexto. Inſt. de grad. cog. l.3. l. vlt. de grad. & affi.* niſi ſcilicet vtrique parti æqualiter teſtes ſint coniũcti. *Spec. §.1. nu. 10. & 23. Bart. in tract. reprobat. teſt. verb. conſanguineus.* item in patronũ, libertum, virũ, vxorem, horumq; liberos, *l.4. h.t.* ſcilicet ijs caſibus, quibus alioqui teſtimonium dicere poſſunt. *l. libertorum. 11. C. eod.* Nam quando prohibentur, nõ opus eſt excuſatione, cùm ne volẽtes quidem admittantur; *§. item maior. Inſt. de excuſa. tut.* vt parentes & liberi in infinitum; *l. parentes. 5. C. eod. Lanfr. in d. verb. teſtium. nu. 61.* item in propria quiſq; cauſa, *l. omnib. 9. C. eo.* & ſimilib. caſibus. in tranſuerſalibus verò excuſatio neceſſaria eſt: nam volentes admittuntur etiam intra tertiũ gradum, *Io. Andr. in c. nonnulli. de reſcript. Hipp. ſing. 133. affinitas. Ang. conſ. 193. viſis. Lanfr. d. c. quoniam. verb. teſtium. num. 60. cum addit. de prob.* etſi nonnulli diſſentiant, maximè in cauſa criminali: *Bart. in tract. teſt. ver. conſanguineo. & c. an frater, &c. vide in l. parentes. C. eod. gl. in c. 1. 3. qu. 5. Spec. de teſte. §. 1. nu. 9.* in quo tamen illud aduertendum, quoties recipiuntur, neceſſe eſſe toties in actis poni volentes eſſe examinatos, vt impugnatio euitetur. *Bald. in l. presbyteros. C. de epiſc. & cleric.* Eadem ergo ratione credimus excuſari vaſallum, etiã ne contra dominũ dicat, aut econtrariò, etiã tunc cùm hi iure pro teſtibus admitti poſſunt: *Spec. de teſte. §. 1. nu. 21. Schurff. conſ. 60. cent. 1.* Inuiti quoq; teſtimonium dicere non coguntur ſenes, maiores 70. annis. *l. 1. C. qui ætat. ſe excuſ. lib. 10. l. 3. de iur. immun.* valetudinarij, milites, vel illi qui cum magiſtratu Reipublic. cauſa abſunt, vel quibus venire non licet, *l. inuiti. 8. h.t.* vt in carcere aut alio impedimento iuſto, publico vel priuato detentis, *gl. in d. l. inuiti. per l. in eadem. in fin. ex quib. cauſ. ma. fac. l. 3. §. lege Iulia. hoc tit.* item publicani, & qui non detrectandi teſtimonij cauſa domo abſunt, quiq; quid exercitui prębendum tranſportandumq; conduxerunt. *l. inuiti. 19. h.t.* Sciendum tamen eſt, pleroſque horum omnes præſertim ex iure Pontificio cõpelli poſſe, cùm alia probatio ad veritatem eruendam haberi non poteſt, *ca. peruenit. 2. c. fin. de teſt. cogen. Spec. de teſte. § qualiter. nu. 18. §. pen. num. 1. Schurff. d. conſ. 60. cent. 5.* (id quod & in ſeruis admittendis receptum eſt, *l. ſerui. 7 hoc tit.*) facilius tamen cogi in cauſis ciuilibus, in quibus turpe eſt celare veritatem, quàm in criminalibus, quo in genere occultare alterius dedecus non eſt reprehendendum: *Spec. §. qualiter. num. 18. per c. 1. c. peruenit. de teſtibus cog. c. 1. de crim. falſ.* nemo enim legibus tenetur cuiuſquam crimen denudare. *Iaſ. in l. 1. §. ſi tibi. de cond. ob turp. cauſ. vide l. qui furem. 49. §. 1. de fur. gloſſ. in l. vtrum. 6. ad l. Pompei. de parricid.* Non tamen idcirco cogendus quiſpiam in propria cauſa cõtra ſe teſtari, aut maritus in vxorem, parẽtes in liberos, vel ediuersò: hę enim omnes perſonæ pro vna eademque habentur. *l. fin. C. de no-*

pub.ſub.quare aduerſum ſe vt ferant teſtimoniū, ne in defectum quidē probationis, *l.nimis graue.6.C.de teſtib.* ſunt compellendi, *Spec.§.pen.n.2.* cùm nimis graue ſit deſtitutam actoris probationem in reum deriuare velle. *d.l.nimis.6.C.de teſt. ca.1.ex.de prob.l.ſicut.C.de fide inſtrum.vbi Caſt.* Ex quo illud quæſitū eſt, an qui ſunt ex vniuerſitate, pro aut cōtra vniuerſitatem cogantur teſtificari. Non enim videntur cogi poſſe, quia eorū eſt cauſa quodammodo propria, maxime ſi ex illa commodum incommodumve ſingulis accedere poteſt, *l.1.§.propria.quando appell.ſit.Dd.in l.omnib.C.eod.* vt in iure paſcedi, in cenſibus, onerib.& ſeruitutibus, atq; alijs id genus. Sed quia cauſa vniuerſitatis alia eſt, alia ſingulorū, *l.1.quod cuiuſq; vni.vid.Bar.in l.aut facta.§.nonnūquam.de pœn.* obtinuit, cogi poſſe, niſi res ad ſingulorum pertineat vtilitate, *Cyn.in l.parentes.Caſt.in l.omnib.nu.2.& alij Dd.C.de teſtib.Capoll.in ſuo trac.de ſeruit.ruſt.præd.c.9.nu.25. v.de Iaſ.in d.l.ſerui.5.§.Labeo.num.11.de lega.1.& in l.ſed ſi hac.10.§.qui manumittitur cum ampl.ac limitat.ff.de in ius vocan.* aut detrimentū. quo tamen ipſo caſu non deſunt qui putent poſſe compelli, cum aliter veritas haberi nequit, resq; tantummodo hominibus vniuerſitatis optime cognita eſt & explorata. *Lanfr.in c.quoniam. verb. teſtium.nu.76.& 77.de probat.*

4 ¶ Materia circa quā, ſunt facta, ad quæ ſe teſtes referre debent, *Anchar.conſ.241.ad præd.n.6.per l.ſtipul.§.hi quoque.de verb.obl.* (nec enim ius quod certum eſt, *l.2.de iur.& fac.ign.* opus habet teſtium approbatione, *Bald.in addit.ad Spec.§.nunc videndum.in prin.* niſi quando cum facto aliquo eſt coniunctum, vt in conſuetudine probanda, *vide ſup.de legib.& conſ.tot.tit.C.vt quæ deſ.aduo.vbi Caſt.*) cauſarū tam criminaliū quā ciuilium. *l.1.in princ.h.t.c.de teſtib.29.c.teſtim.54.de teſtib.c.2.eod.lib.6.* in cauſis tamen criminalibus magis idonei requiruntur quam in pecuniarijs. *d.c.teſtimonium.54.Bart.in tract.teſt.§.teſtes.in prin.* Eſt & extra iudicium teſtimoniorum vſus, puta in probanda natiuitate, ſtatu, *l.ſtatum.6.C.de fide inſtrum.* moribus cuiuſq;. *Innoc.in c.1.n.10.de fide in-*

A *ſtrum.Spec.de probat.§.1.Pau.in c.poſt ceſſionem.de probat.* Porrò teſtificari debet teſtes ſuper articulis duntaxat propoſitis. *gl.in l.ſi quis libertatem.7.de petit.hæred.l.ſi duo.§.idem Iulianus.de iur.vbi Dd.Bart.in trac.teſtium.§.qualiter.nu.3.* Nam cùm ſuper his tantum iurent, eo non creditur ijs velut iniuratis, ſi de alia re quam quæ articulis comprehenſa eſt, teſtentur, *c.2.de teſtib.29.ex.eod.vide Dd.*
B *præall.l.c.* Quia tamen teſtis ad omnia quæ ad cauſam quomodocunque faciunt, induci videtur: *Spec.§.1.n.64.per l.cum ſi tmus.C.de agric.& cenſ.li.11.* ideo etiam rectè ſuper interrogatorijs aduerſæ partis, *c.2.eod.lib.6.* item connexis, *Bar.in tract.teſt.§.qualiter.n.3. Arch.in c.2.ex.eod.lib.6.*& circumſtantijs loci, temporis, *l.optimam.14.antepenul.C.de cōtr.ſti.l. aut qui.5.§.1.quod vi aut clam.*
C *c.cum Ioan.de fid.inſtrum. vide diſt.Spec.tit.de teſt.c.de inter.nu.10.11.& 12.* atque id genus alijs examinatur. Et ſanè quoniam interrogari & reſpōdere pro vtraq; parte debet, *Auth.ſed iudex.C.de epiſc.& cler.* ideo melius eſt petēte parte aduerſa, & iuſiurandum præſtari, *d.c.de teſtib.ex.eo.Spec.§.1.nu.63.*& examinationem fieri ſuper tota cauſa: *Spec.§.1.nu.63.64.65.& in §.ſequitur.nu.2.&*
D *3.per d.c.de teſtib.ex.eod.c.cum dilectus.de cenſ.c.t.Ferr.in ſor.iuramēti teſtium.verb.ſuper tota cauſa.Alex.conſ.25.volu.2.& conſ.5.vol.1.vide Bart.nu.8.& 9.in l.ſi duo patroni.§.idem Iulianus.vbi Iaſ.& Caſt.de iur.* in qua tamen teſtis interrogetur nō de re ignota. *Spec.§.1.nu.8.* aut facto alieno, *Spec.de interrog.nu.20.per l.Marcellus.§.1.ser.amo.l.fin.C.de accuſ.* neq; ve-
E roſimili, *l.ob carmen.20.h.t.c.præterea.ex.eod.* ſed de proprio facto: hoc eſt, de eo quod per aliquē ſenſum corporis rectè & verè percepit, & percipere atq; cognoſcere potuit. *l.teſtium.14.C.eod.l.qui teſtamento in fin.de teſtam. Bart.in l.3.§.eius.nu.2.h.t.* Nam ex certa ſcientia, non vero ſuper credulitate, *c.relatum.ex.eod.Spec.§.1.num.58.* aut auditus, *gloſſ.in l.2.§.pen.de aqu.pluu.arcen.Spec.§.nunc*
F *tractandum.num.18.h.t.* ſeu vt loquuntur, de auditu alieno, *gloſſ.in §.ſi vero.ad probat.& vidiſſe.in Authent.de hæred.& falc.per l.teſtium.vbi gloſ.& Dd.C.de teſtibus.* teſtimonium perhibēdum eſt, *d.l.teſtium.*

Digitized by Google

teſtium.14.C.eod.c.licet.ex eod. Spec.§.1. num.1.num.53.54. Ferr.in for.opp.teſt. ad verb.de auditu.& verb.ſuper credulitate.

3 ¶ Quod autem ad circumſtantias & formam examinationis attinet, ſciendum eſt teſtes demũ poſt litem conteſtatam producendos eſſe, *c.1.c.2.c. quoniã, vt lit.non conteſt. Spec.§.2.in prin.* niſi cùm ad æternam rei memoriam examinantur, *d.c.quoniã.* aut alia iuſta cauſa, puta valetudinis, ſenij, peregrinationis, accelerationem examinis vrget, *d.c.quoniã.* Aliàs verò iudex lite demũ negatiuè cõteſtata, probationem imponit ac fieri decernit: *l.à procedente. vbi Bart.C.de dilat. vide ſup. de probat.* idque ſumptibus ipſius producentis, *l.quoniã. 10.C.eod.Spec.§.qualiter.num.12.Bar.trac. teſt.§.& in primis. Ferr.in for.iuram.teſt. verb.citati.nu.1.* qui facto eiuſmodi decreto teſtes nominare, vt & examinẽtur poſtulare, *l.iudices.17.C.de fide inſtru. l.4.§.hoc iudicium. vbi Bart. de dam.inf. Ferr.in for.iuram.teſt.verb.citati.nu.2.* ac articulos de quibus interrogentur cõgruentes libello, *Spec.§.nunc videndum. nu.1.3.4.* in ſcriptis, *Spec.præall.loc. nu.1. & 2.* offerre debet: quo facto iudex per ſe, *Spec.§.de examinat.nu.2.per l.3.§. item diuus.h.t.* aut ſi teſtes longè remoti ſint per ſubſidium iuris implorato loci illius iudice, *l.iudices.17. Auth. apud eloquentiſſ.C.de fide inſtru.Spec.§.1. num. 45. clem.iudices.de off.deleg.c.1.de teſtibus cog. Ferr.in for.iura.vera falſitate,num.6* aut ſi perſonæ egregiæ ſint vel debiles, miſſo ad eas notario, *l.ad perſonas.15.de iureiur.c.1.c.cùm olim c.ſi quis teſtium.ex.eod.* examinationem ita inſtituet, vt & teſtes citet, *l.3.§.fin.h.t.* iiſdemque ſi neceſſe fuerit, ſecuritatem præſtet, *Spec. §.qualiter.num.13.* & aduerſæ parti examinationem denunciet, *c.2.ex.eod.tit. Auth.ſed & ſi.C.eod.Spec.§.qualiter. num. 12.c.2.ex.eod.Chilia.in pract. cap.76. nu.4.* eaque præſente vel contumaciter abſente, *Spec.præall.loc. & §.ſequitur, nu.9.* teſtes recipiat, & ab iiſdem iuſiurandũ de veritate citra affectionẽ ad totam cauſam, *Bart.num.8.9. Caſtr.Iaſ. in l.ſi duo patroni.8.in § idem Iulian.de iur. Spec.§.1. num.65.& §.ſequitur.nu.1.2.3.per c. de teſtib.ex.eod.* (quomodo ſuprà eſt expoſitum) dicenda exigat, *l.iuriſiurandi. 8.C.*

A *eod.c.fraternitatis.c.2.ex.eo.l.iudices 16. C. de fide inſt·u.§.ſancimus.in Auth.eo. vide Bart.in l.ſi duo.§.idem,de iur. Spec. h. t.§. ſequitur.c.fraternitatis.vbi gl.& Dd.ex. eo. Chilian.in pract.c.76.* idque intra terminum productioni præſtitutum; ſicuti terminus præſtitui certus, puta ſex ſeptimanarum, tam actori quàm reo ſolet, *l.1.C.de dilat. vide diſtin.ſup. de probat. tradita.* Quem intra terminum teſtes B produci, & ad ſacramentum adigi neceſſe eſt, ne producenti præſcribatur: quanquam poſt terminum examinari rectè poſſint. *Spec.§.qualiter, nu.13.per l. penult.C.eo. Panor.in c.licet,num.19.ex.de probat. Maran.in pract par.6.act.3.num.19. deciſ.Rot.13.de probat.deciſ.2.de ſequeſt. Ro. conſi .443.Chilian.in pract.c.76.* Articulos etiã probatorios aduerſę parti communicet, vt tam ſuper qualitate teſtiũ C quàm circumſtãtijs negocij principalis interrogatoria (quæ tamen producenti communicanda non ſunt, *Spec. §.iam.de interrogatorijs per c.per tuas ex.eo. Bald.in l.2.C.vt lit.pend Iaſ.in l.2. nu.5.C. de eden.g .in c.2.verb.Interrogatoria. de teſtib.in 6.Innocent.in c.per tuas. de teſtibus. Rom.ſing.266.purp.nu.90.cum ſeq.& A ij in d.l.2.C.de eden.Duennas in reg.5. cum fall. Maran. tract.iud.par.6. act.4. num.19.*) D concipere atq; exhibere. *c.2.eod. li.6. Spec.de teſte. §. iam de interrogatorijs, in prin.* & proteſtationem de excipiendo contra teſtes facere, *Spec.§.1.n. 41.Ferr. in for.iura.teſt.verb.proteſtante.* (ſicut omninò ea facienda eſt, *c. præſentium.31. ex.eo.Spec.§.1.nu.41.Ferr.in for. iuram.teſtium.verb.proteſtante,n.2. per c.2.eo.li.6.*) pe o portunè queat: quibus perfectis, E iudex ſecretò & clam partibus, *Spec.§. nunc tractandum,nu.1.c.venerabili.52. vbi gloſſ.h.t.c.quia.42.vbi gloſſ.ad verb.ſecretè. de elect.l.nullum.12.C.eod.* adhibito tantùm notario qui dicta conſignet, *Spec. d.§.nunc tractandum, num.1. & 2.per c. cùm cauſam,de app.* ſigillatim, non verò ſimul omnes teſtes, *Spe.in d.§.nũc tract. in prin.per §.quia verò,in Auth.eod.* examinet; & reducto in memoriam iureiurando, F religiosè ſuper omnib.articulis atq; interrogatorijs & cauſa ſcientiæ. *c.cùm cauſam,37.ex.eod.Dd.in l.ſolam.C.de teſtib.Spec. §.1. num.60. Bart.in tract.teſtiũ.§.2.Lanfr.in c. quoniam.verb.*

Digitized by Google

teſtiū,nu.18.de probat.gl.in l.2.§. idem Labeo.de aqua pluu. Alex.conſil 76. viſa, nu. 12. vol.1. & quomodo olim teſtes deponere ſint ſoliti, vide apud Cuiac.obſer.li.3.cap.26. interroget, *l.ſi quis libertatem. in fin. vbi gl.Bart. & alij de petit.hæred. Caſt. poſt Bar.in l.ſi duo §.idem Iulian.de iur.* Quanquam his nō ita alligatum eſt eius arbitrium, vt ſi videat articulos aut interrogatoria parū rectè concepta eſſe, quin poſſit ex officio ſuper tota cauſa, (dummodo ſuper tota ſit iuratum, *c.de teſtib.29. ex.eod.*) teſtem examinare, & impertinentium articulorū vel interrogatoriorū nullam habere rationem. *Spec.de interrog. §.1.in princ.Ioan.And.in c.præſentium.eod.li.6.* Eademq; ſunt obſeruanda in reproductione, quę vel ad reaſſumēdos (ſi fortè obſcure vel nulliter examinati ſint, *Bart.in l.produci.23. h.t.per c.cùm clamor.c.2.ex.eod. Spec. §.1. nu.72.§.ſatis,nu.5.*) vel ad reprobandos, vel alios inducendos iterum atq; tertiò (nam quarta productio non niſi ex iuſtiſſima cauſa conceditur, *c.vltra.52. ex.eod. Authent.atqui ſemel. Cod.de prob. Spec.§.qualiter.nu.8.*) non modò in eodem, *Spec.§.qualiter,nu.7.per c.in cauſis, c.ſignificauit, ex.eo.l.1. C.de dilat.l.fi.ff.de fer.* ſed etiam altero atque tertio ad id termino dato, *Bart.in tract. teſt.§.& in primis,nu.2.qui dicit ita ſeruari,* fieri poteſt. Atq; ita examinatione tam actoris quàm rei integrè peracta, & diligēter per notarium conſignata, operam dare debet, vt partes vlteriori productioni renuncient: *Spec.§.ſatis.in princ. & §.vlt.per c.cùm veniſſent.ex.eod.* & coram illis ad id citatis atteſtationes aperiantur atq; publicentur, *Spec. d.§. ſatis.per d.c.cùm veniſſent,c.in nomine.ex. eod.c.cum l.& A.de re iudic.* & copia atteſtationum litigatorib. communicetur, *Spec.§.ſæpè,nu.3.in fi.* quo contrà excipere, aut pro illis dicere alternis poſſint: de qua re vtile eſt partes in ipſa quoq; publicatione proteſtari & mentionem inferre, *Spec.in §.ſatis,nu.1.& §. ſæpè,in prin.per c.præſentium.31.ex.eod.*

6 ¶ Porrò teſtimoniorū vſus frequens ac neceſſarius eſt, *in l.1.h.t.* ad eruendam veritatem, *vide Ferr.in for.iur.teſt. verb.dicere veritatem.* introductus. ideò enim adhibentur teſtes, vt veritati teſtimonium perhibeant, *l.eos.4.C.eod.* ꝓ vtraq; parte, *c.non ſine.14.quæſt.5. Ferr. in for.iur.teſt.verb.dicere veritatem.* & ꝓbatio rerum geſtarū ſalua ſit teſtibus adhibitis: *l.curent.22.h.t.* quorum dicta (ſiquidem illi ſint omni exceptione maiores) æquè magnam fidem faciūt, atq; inſtrumentū publicum: *l.in exercendis, C.de fide inſtrum.* ſcilicet quando duo vel tres cùm minimū, idem aſſeuerant, *l. vbi, num.12.h.t.* (nam in ore duorū aut trium ſtat omne verbum, *c.4.c.licet.13.ex.eo.*) cumq; idoneam reddūt teſtimonij & ſcientiæ ſuæ cauſam atq; rationem. Qui enim eam nō reddunt interrogati, hi ne præſumptionē quidem vllam faciunt, *l.ſolam. vbi Dd. C.eod. Spec.§.1.nu. 60.61.c.præterea.c.cum cauſam.c.teſtimonium,ex.eo.vide c.1.cum ſequ.4.quæſt.4.ver.ſolam.* Sin autem de ea interrogati non ſint, in his quę ſenſibus quidem ſunt expoſita, fide merentur: in illis verò quæ tantùm intellectu comprehendūtur, nequaquam. *Bart.in tract.teſt.§.2.& §. conuenticulam. Cyn.Bald.Salic.& Dd.in d.l.ſolam.gl.in l. 2 §.idem de aq.pluu.Alex.conſi.76.viſa.n. 12.vol.1.* Sed & tum demum fidem faciunt, quando in teſtimonijs ſuis conſentiunt, & de eadem re affirmant. Nam & vni affirmanti plus creditur, quam decem negantib. *gl.in l.diem.27. § ſi plures,ad verb.conſenſerunt, de recept. arbitr.Bald.in l.1.C.de teſtam.& in l.actor. 23.C.de prob.Soc.in fall.reg.426.* Et ſi ſeparata dicant ac diuerſa, ita vt eorum dicta coniungi nequeant: *Bald.in l.teſtiū. 14.& l.iuriſiurandi.8.num.12. C.eod. & in l.1.C.ſi vnus ex plur.app. gl.in c.dudum, ad verb.ſubſtantia.de conuerſ. coniug. & in c. cum Eccleſ.ad verb. vacillaſſe, de cauſ.poſſeſſ.Alex.conſi.53.in caſu,vol.2. Ciuilian.in prac.cap.81.* tunc veluti ſingulares, etiā ſi plures ſint, integre non ꝓbant, *c.licet 23.c.licet,47.ex.eod.c.cùm dilectus. 32. de elect.Hipp.ſing.11.c.licet de probat.* habentur enim ſinguli pro teſte vnico, vox aūt vnius, vox nullius eſt, *l. iuriſiurandi. in fi.C.eod.* & vnus teſtis, vt dicitur, proficit (ſcilicet ad cumulandam probationem, vel iuramenti delationem, in ſupplementū probationis impetrandam, *c.fin.de iur.gl.& Dd.in l.in bonæ fidei. C.de reb.cred.& in l.admonēdi.de iur.Spec.*

de teſte

de teſte.§.reſtat.nu.11.) ſed non ſufficit: *Spec.in d.§.reſtat.nu.11.* imò teſtes ſingulares, quia in eodem facto plerunque diſcrepant, ideò velut cõtrarij ſibi inuicem fidem compluries derogare reperiuntur, *l.2.vbi gl.h.t.c.in noſtra.ex eo.c.licet.de prob.Spec.§.poſtquam.in prin.vide in l.ſcriptura,14.C.de fide inſtr.* Cæterũ in vniuerſum hæc tota res pendet à iudicis arbitrio: cuius eſt, prudenter æſtimare, quantum fidei teſtibus adhibere debeat, *l.3.§.1.l.ob carmen,21.§.fin.h.t.* quod ex fide, dignitate, moribus, fortuna, conſtãtia, religione teſtium, *l.1.§.fi.l.3.in princ.§.tu magis ſcire. d.l.ob carmen,§.fin.h.t.vbi Bar.l.4.l.teſtium,14.C.eod.* non tantum ex teſtimoniorum veriſimilitudine & congruentia, *l.3.§.1.d.l.ob carmen,§.fi.h.t.* eſt ponderandũ. vnde rectè dicitur, teſtibus, non teſtimonijs credi oportere, *l.3.§.idem, h.t.* Eſt & illud prudentis prouidiq; iudicis examinatorum dicta, quoad eius fieri poteſt, conciliare, vt valeant potius quam pereant, *c.in noſtra,32.c.cum tu.16 ex.eod.c.inter dilect.de fide inſtrum.c.abbate,de verb.ſignif. Spec.de interrog. num.11. Ferr.in for.oppoſ.teſt.verb.varietas, nu.4.* & in benigniorem partem, *c.ex literis, 1 c.in præſentia,de proba.c.ex literis.c.inter dilec.ex.de fid.inſtru.l. Arrianus,de actio.l.fauorabiliores,de reg.iur.Spec.§.1.num.51.* ac maximè pro reo, niſi cauſæ fauor diuerſum poſtulet, *c.cum tu.ex.eod.* interpretari: *c.fin.de re iud. l. in ambigua. de reg.iur.l.inter.§.1.de oblig.l.ſi part. de inoff. teſtam.Spec.de teſtam.§.1.num.51.* ac vbi aperta eſt contrarietas, potioribus atque pluribus potiorem quoque fidem adhibere. *vide Spec.in §.poſtquam, nu.2.3.4.5.6.7.Bart.in tract.teſtium.cap.de contrarietate,incip.cum teſt.Ferrar. in for.oppoſ.lib.ver.contrarij.* in quo vt iudex rectè atq; ſolidè inſtruatur, vſitatum eſt poſt publicatas atteſtationes, etiã poſt terminum probationis elapſum, *c.cum cauſam,13.de probat.c.3.de teſtibus. Spec.§.qualem,num.25.* exceptiones & diſputationes contra perſonas & dicta teſtium admittere: de quo tamen vtile eſt partem initiò proteſtari, *c.præſentiũ, 31. ex.eod.* ne ſilentio ſuo perſonas teſtium approbaſſe videatur, *Ferra.in for.iuram.teſt. verb.proteſtan. num.2. per c.præſentium,eodem.* & ſemel approbatas poſtmodum reprobare non poſſit, *l.ſi quis,13.C.de teſtib.*

7 ¶ Sunt autem plurima quę teſtibus validè opponuntur: quorum alia ſumuntur à circumſtantijs perſonæ, alia à qualitate dictorum, alia à forma examinationis. A perſona ſumuntur exceptiones: vt ſi allegetur, teſtes eſſe inimicos eius in quem dixerunt: *Authent.ſi dicetur. Authent.ſi teſtis,C.eod.c.teſtium,c.quoties,ex.eodem,* aut amicos, *l.magis puto.in princ.de rebus eor. Spec.l.§.1.in princip.per c.quoties,ex.eodem, vide Lanfr.in c.quoniam,verb. teſtium. de prob.* domeſticos, *l.2.C.eodem* compatres: *vide Bald.in l.parentes,5. Cod.eod. & in l.generaliter,de in ius vocan. Alexand. conſil. 143.quoniam.num.7. volum.2.* conſanguineos & affines eius pro quo dixerunt: *Spec.§.1.num.9.& 10. Lanfr.præall.num.60.* criminoſos, & in notorijs delictis hærentes, *c.teſtimonium,54. ex.eod.Bart.in l.3.§.lege Iulia.hoc tit. Specul.§.1.nu.82.Lanfr.præall.loc.num.77.* falſos, *l.qui falſo.16.h.t.* redemptos, *l.teſtium,14.C.eod* corruptos, *l.ſi quis,13.C.eo. l.diuus, de re iud.c.licet,de probat.* viles, *d.l.teſtium,* pauperes, *l.3.in pr.h.t.c.ſi qui.ex.eo. Spec.§.1.nu.61.in Auth.de teſtib.* leuis opinionis, *c.licet,ex eo.Spec.§.1.nu.28.* ignotos, obſcuros, *Spec.§.1.num.69.* indiſcretos, *Spec.§.1.nu.88.* rerum ignaros, *Spec.§.1.num.81.* ſuſpectos, *l.de accuſ.Spec.§.1.nu.81.* ſocios, *l.quoniam, 10.Cod.eod.l.3.de fide inſtrum.c.veniens,ex.eod.l.fin. C. de accuſat.Spec.§.1.num.11.13.* ſimilem habentes cauſam, *c.perſonas.ex.eo.c.cauſam, de iud.l.quoniam,4.eod.Spec.§.1.nu.73.* reos alicuius criminis, *c.fin.ex.eo.Spec.§.1.nu.89.* hæreticos, *Spec.§.1.nu.84.86.* & quomodolibet ab amore, odio, gratia, falſitate ſuſpectos, *c.quoties,ex. eod.c. cum contra.9.& c.ſeq.de teſtibus cogen. l.3.h.t.l.quoniam,l.teſtium.C.eo.Spec.§.1.num.82.* Contra dicta & teſtimonia excipitur, dicta eſſe obſcura, *c.cum clamor. ex.eod.* aut varia, *c.3.§. qui falſo.4.q.2.l.ob carmen,§.fin.h.t.vbi Bart.c. cum Eccleſia, de cauſa poſſ.c.ſuper.de pœn.* ambigua, vacillantia, *l.qui falſo.16.d.l.ob carmen, §.fin.h.t.Spec.§.1.num.69.70.* contraria, *Spec.§.1.nu.70.c.veniens,2.ex.eod. c.ſolicitudinem, de app.vide Ferr.in for.opp. teſt.verb.*

contrarij.item verb.varij. negatiua. *Spec. §.1.num.61. per c. cum Eccleſia. de cauſ. poſſ.& propriet.* non congruentia, neq; veriſimilia, *l.ob carmen.§.fi.h.t. c.prætereo.ex.eod.Ferr.§.1.num.67.l.qui falſo.16.h.tit.* falſa, *c.licet.de probat.Spec.§ 1. nu.44. c.in noſtra.c.teſtimonium.ex.eo.l.diuus. de re iud.* præmeditata & compoſita. *Bart. in l.3.§.ideò.num.5.h.tit.Spec.§.1.num.81.* extra articulos & interrogata, *l.ſi quis libertatem,§.fin.vbi gl.& Caſt. de pet.hæred.l ſi duo patroni,§.Iulianus.vbi gl.Bart. Caſtr.Iaſon de iureiur.c.de teſtibus.ex eod. c.prætereà, de teſtibus.cog.c.7.de prob.Spec. §.1.nu.62.* abſque idonea ſcientiæ cauſa, *l.ſolam.3.Cod.eo.l.c.cùm cauſam. ex.eo. Spec.§ 2. num.51* &c. Contra formam excipi poteſt, teſtem examinatum eſſe iniuratum, *l.iuſiu*[illegible] *C.eod.* aut ſuper eo de quo non iurau[illegible] *c. nuper.c. tuis. ex.eo.Spec.§.1.num.1.§.ſequitur. num.1.3.6.* non ieiunum, *c.1.ex.eod.* (quanquam hoc magis iam honeſtatis eſt [illegible] neceſſitatis, *Spec.§.1.num.86.*) n[illegible]gatum, *Spec.§.1.nu.90.* neque citatum, aut parte aduerſa non citata: *c.1.ex. eo.* aut ante litem conteſtatam, *Spec.§.1. num.80.* vel poſt publicationem, aut renunciationem, aut ſufficientem ꝓductionem receptum: *Spec.§.1.num.80.* non ſecretò, *Spec.§.1.num.82.* neque ſigillatim, *Spec.§.1.num.81.* nec ad omnia interrogatoria, *Spec.de interrog. num.21. Bart.in tract.de teſtib.§.qualiter.nu.5. per c.cùm cauſam.ex.eod. & Bart. conſil.188. ſtatuto caſtri.* diligenter interrogatum eſſe, quæ perſequi omnia penè fuerit infinitum, & certè ab hoc noſtro inſtituto longè alienum. *vide Spec.de teſte.§.1.Bart.in trac.de teſt.Lanfr.in c.quoniam.verb.teſtium.ex.de probat.*

DE IVRIS ET FACTI ignorantia. Tit. VI.

C.1.18.

1 *Continuatio: & ignorantiam præſumi.*

2 *De duplici ignorantia, iuris & facti.*

3 *Ignorantia facti quid ſit, & quotuplex: & quando, quos excuſet, vel non excuſet.*

A 4 *Ignorantia iuris quid ſit, & quotuplex: & quos, quando excuſet, aut non excuſet.*

EST † etiam vice probationis, præſumptio ignorantiæ: quia ab onere probandi releuat, *l.verius.21. de probat.* donec cõtrarium probetur, *l.ſuper ſeruis.5.vbi Bart.C.qui milit.poſſ.li.12.l.ſi cui. 7.§.1.ff.de accuſ.* allegatio enim & poſi- 1
B tio ignorantię, eſt negatiua: *Bart.in l.ab eo.in fi.C.quomodo & quando iud. Alex.in l.ſi cui.7.§ iiſdem.de accuſa.* negantis autem per rerum naturam nulla eſt probatio: *l.actor.23.C.de probat.l.2.ff.eod.*

¶ Eſt autem ignorantia duplex: alia iuris, alia facti: vt inſcriptio huius 2
tituli oſtendit. De facto primùm quæritur, pòſt eo cognito, de iure quod ex
C facto exiſtit, *Spec.de teſte.§.nunc videndum,nu.4.l.duo ſunt Titij.de teſtam.tut.l. vt reſponſum* [illegible] *C.de tranſact. dixi ſup.de pact.in princ.*

¶ Ignorantia facti eſt, quando quod in caſu vel natura cõtingenter poſitũ 3
eſt, accidiſſe ignoratur: vt ſi neſciam, mortuum eſſe illum, cuius mihi lege obuenit hęreditas, *l.1.in princ.l.3.hoc tit.* aut teſtamentum ab eo cõditum eſſe,
D *l.4.in fin. h.tit.* Hæc autem ignorantia verſatur aut circa factum proprium, *l.quanquam.7.ad S.C.Velleian.* aut circa alienum, *l.fin.ff.pro ſuo.l.3.h.tit.* In facto proprio non eſt tolerabilis ignorãtia, *gloſſ.in d.l.fin.text in d.l. quanquam.7.ad Velleian.* nec licet cuiquam illius errorem prætẽdere, *d.l.quanquã.l.item quæritur.§ ſi fullo.l.ſed addes,§.1. locat. l.cum falſum.46.de acquir.hæred.l.in furti. 50. §.*
E *rectè.de fur.* Neſcire enim ꝙ ipſe geſſeris, nõ eſt ignorantis hominis, ſed planè ſtulti & deperditi, ac pene furioſi. ſtulta aũt & ſupina ignorantia excuſationem nõ habet, *l.3.l.nec ſupina.6.h.t. l.etſi.15.de contr.empt.* Non igitur præſumitur nec excuſat ignorantia facti ꝓprij, *d.l.quanquam.* niſi agatur non de lucro captando, *l.inter.46.§.fin. vbi Alex.de fur.* ſed de vitando damno: vt ſi
F quis indebitum repetat, quod ſupino aliquo rerum ſuarum errore vel incogitantia ſoluit: *l.ſed etſi.25. in princ. vbi gloſ.ad verb.proprio. l.cum is.38. in princ. vbi gloſſ.ad verb.repetere. & Dd.ibid. de condict.*

condict. indeb. ad idem Bart. in l. cum. de indebito. de probat. aut niſi quæſtio ſit de geſtu admodum antiquo, *l. peregre. 44. vbi Dd. de acq. poſſ. Bart. in l. ſi quis de egauerit de nouat.* vel intricato: *Iaſ. poſt Bart. in l. quod iuſſit. nu. 52. de re iud. per l. cum fideicommiſſum. de confeſſ.* aut ea negociorum varietate is qui allegat ignorantiam ſit implicatus, facilè vt alicuius obliuio obrepere in tanta multitudine potuerit, *Iaſ. in d. l. quod iuſſit. nu. 51. per c. cum o im de re iud. Alex. conſ. 214. vol. 2.* Idemq; dicendum in diuite, qui varias habet facultates & diſperſas, ita vt minutiſſima quæq; recordari nõ poſſit, *Bald. in l. 2. quæst. 7. C. de reſc. vend. Bar. & Dd. in l. quiſquis. eo tit. & in Auth. ſed cum teſtator. C. ad l. Falcid.* Has tamen circumſtantias hactenus prodeſſe exiſtimo, vt imminuant iuris præſumptionem, quæ obſtat ſua acta neſcienti, & probationem facilem in contrarium admittant, veluti in ignorantia veriſimili: non etiam vt onus probandi transferant in aduerſarium. ac fortaſſe eo proſunt, vt probatio per iuſiurandum admittatur: vt in alijs quæ veriſimiliter putantur latere, *cap. 2. de teſt. lib. 6. gloſ. Bart. Alex. & Dd. in l. ſi cui. 7. §. iſ item. ad verb. doceatq; de accuſ. Pano. in c. præſentium. nu. 3. de teſt. Iaſo. latè in §. ſed iſta. nu. 89. Inſt. de actio.* quod genus probationis, veluti priuilegiatum, nullo alioqui modo in facti proprij ignoratione eſt admittendum: vtpote quæ non ſit veriſimilis, *c. vt circa de elec. li. 6. c. nulli. verb. veriſimiliter. eod. tit. c. paſtoralis. de except. c. præſentium. de teſtib. glo. in c. innotuit. de elec. Bart. in l. atqui. §. cum me abſente. de neg. geſt.* & cui iuris præſumptio aduerſetur: *Alexan. in l. inter. 47. §. rectè. per illum text. de fur. & conſ. 71. vol. 1. Felin. in c. quoſdam. 7. de præſumptio. Iaſ. in d. §. ſed iſta. num. 89. Corn. conſ. 165. in hac. vol. 3. Cuiac. obſ. lib. 5. c. 39.* præſertim ſi factum fuerit notatione & animaduerſione dignum, *c. cum illorum. de ſent. excom. Ant. de But. in cap. ab excommun. de reſcript. Alexa. in l. peregrè. 44. de acq. poſſ.* aut per quod quis alteri obligetur: *Alex. d. l. peregre. & in l. 1. vbi etiam Bald. C. de confeſſ. gl. in l. magna. 12. C. de contrah. ſtipul.* harum enim rerum nemo ſanus facilè ſolet obliuiſci. In re porro aliena

A probabilis eſt ignorantia: *l. fin. ff. pro ſuo.* cùm etiam prudentiſſimum interpretatio alieni facti ſæpius decipiat. *l. 2. h. t.* Quare excuſationem meretur, neq; nocet cuiquam in delictis, *Bald. in c. 1. §. ſi vaſallus. 5. de feud. def. & l. error. C. de iur. & fac. ig. Bart. in l. fin. ff. ſi quis teſta. lib. & in l. inter omnes. §. 1. ff. de fur. in l. genero. de his qui not. infam.* (niſi quis det operam rei, quam ſcit, vel ſcire debet,

B eſſe illicitam, *Bart. in l. cum qui. §. pen. de iniur. fac. l. 2. C. de in ius vocan.*) in mora, *Alex. in l. quod te. ſi cert. peta.* in præſcriptionibus, *l. pen. vbi Bald. C. qui admit.* vſucapionib. *l. 4. h. t.* tranſactionibus, *l. ſi non. 6. C. eod.* diuiſionibus, contractib. *l. non idcirco. 9. C. eod.* ſolutionibus, *l. pen. §. pen. & §. fin. h. t. l. cum quis. l. eod.* conditionibus, *d. l. cum quis. 10. C. eod. l. error. C. ad l. Falc. d. l. 1. vbi Dd. ff. de cond. indeb.*

C *l. cuius. 53. de reg. iur.* iudicijs, *h. t. l. cum fideicomm. de confeſſ. cum putarem. ff. fam. herc.* tam in commodis deniq; adipiſcẽdis, quam damnis vitandis: *l. error. 8. l. pen. h. t. l. error. 7. C. eo.* & alijs omnib. humanæ vitæ actionib. quas longum eſſet percenſere. quod verum eſt, antequam negocium ſit planè finitum, *d. l. error. 7. C. eo.* Nam vbi cauſa ignorantiæ

D quaſi tranſacta eſt. *l. vnic. vbi Sal. Iaſ. & Dd. C. de error. cal.* per rem iudicatam, *l. ſub prætextu. C. de re iud.* tranſactionem, *l. ſub prætextu. 1. & 2. C. de tranſac.* præſcriptionem, *l. fi. & t. t. C. de præſcr. long. temp. c. 1. de lit. conteſt. in 6.* aut ſimilem modũ, negocium ſemel finitum ac ſopitum, iſtiuſmodi prætextu non inſtauratur, *l. error. 7. C. eod.* Verum item eſt, in ignoratione iuſta, quæ etiam prudentem

E implicare poteſt: ſecus eſt in inſcitia negligentiæ ſupinę, iniuſtæ, & non ferendæ, *l. 3. l. 6. h. t.* Scientia enim ita exiſtimanda eſt, vt neque ſcrupuloſa inquiſitio & curioſitas exigatur, neque contrà ſupina negligentia excuſetur. *l. 6. l. pen. h. t.* Facti ignorantia, inquit Paulus, *l. pen. h. t.* ita demum cuiq; non nocet; ſi non ei ſumma negligentia obijciatur. Quid enim ſi omnes in ci-

F uitate, aut in tota vicinia *c. quoſdam. 7. c. quanto. de præſumpt. c. cum in tua, qui matr. accuſ. poſſ.* ſciant, quod ille ſolus ignoret, *c. 1. de poſtu. præl. c. fin. qui matr. accuſ. gl. in c. nulli. de elec. in 6.* (niſi fortè

valetudinarius ſit, *Bart. in l. is poteſt. de*
acqu. hær. aut abſens, *Bart. in d. l. is poteſt.*
Bal. in §. conuenticula. de pac. iur. fir.) aut
affectatam, ſuoq; vitio accerſitam ob-
tendat ignorantiam: *Card. in cle. 1. nu. 5.*
qu. de conſang. aut ſupinam, *Fel. in c. vi-*
gilanti. de præſc. 3. h. tit. iniuſtam', *l. ſi quis*
infic. depoſ. Alex. in l. quod te. ſi cert. pet. &
homine mediocriter ſolerte indignã,
cumq; aliqua ſuæ ignauiæ culpa con-
iunctam: *Bart. in l. genero. de his qui nota.*
infa. Bal. in l. quandiu. C. qui admit. ad bon.
aut ſi id prętendat ſe neſcire, quod ſci-
re, *l. quod te. ſi cert. pet. l. 1. C. de fal. mo.*
Bal. in l. 1. in pri. C de caduc. toll. & in l. 1. ad
Macedon. vel diligenter inquirere de-
bebat? *Bal. in l. 1. ad S. C. Maced. glo. in c.*
innotuit. de elec. Hac tamen in parte i-
gnoſcitur plerunq; minoribus 25. an-
nis, fœminis, militibus, ruſticis: quibus
non modò facta, ſed etiam iura parũ
noſſe, multis caſibus eſt permiſſum, *l.*
pen. in pri. h. t. l. 1. l. fi. C. eo. Probatur por-
rò ignorantia regulariter eo ipſo, quod
non probetur cõtrarium: *l. ſuper ſeruis.*
6. vbi Bart. C. de mili. non poſſ. lib. 12. Bart.
in l. ſi cui. 7. §. 1. de accuſ. quia, vt ſuprà di-
ctum eſt, ſemper præſumitur alieni fa-
cti ignoratio, donec probetur ſciẽtia,
l. verius. 5. de prob. c. præſumitur. de reg. iur.
in 6. Eſt tamen, vbi ignorantia proban
da eſt: ſcilicet quando præſumptio iu-
ris illi aduerſatur. quo caſu probari
poteſt vel per coniecturas, *c. vt circa de*
elect. lib. 6. c. ſi quis 1. q. 1. Alex. in d. l. ſi cui.
7. §. 1. de accuſ. vel etiam quandoq; per
iuramentum, *c. præſentium. de teſtib. li. 6.*
glo. in d. l. ſi cui. §. 1. ad verb. doceatq́. de ac-
cuſ. pendet enim ab animo, qui haud
facilè aliter quàm per iuſiurãdum de-
claratur, *Bar. Alex. & Dd. in d. l. ſi cui. de*
accuſ. §. 1. Pan. in c. præſentium. nu. 3. de teſt.
Iaſ. in l. admonendi. num. 309. de iureiur. &
in §. ſed iſtæ. num. 80. Inſtit. de actio. & in l.
pen. nu. 13 de iuriſd. om. iud.

4 ¶ Et hæc quidem dę facti ignoran-
tia: nunc de altera tituli parte, videli-
cet de iuris inſcitia, aliquid ſubijcia-
mus. Ea eſt ius ſuum ignorare: *l. 3. h. t.*
vt ſi quis neſciat, fratrem ſuum deceſ-
ſiſſe, ignorantia facti eſt: ſi vero ſciat
defunctum eſſe, opinetur vero illius
vxorem in ſucceſſione ſibi præferri,
iuris eſt ignorantia, *l. 1. h. t.* Eſt aũt alia

A ignorantia iuris naturalis, ſeu diuini:
alia iuris poſitiui *glo. in l. reg. 9. ad verb.*
reg. h. t. illa indiſtinctè obeſt, neq; ex-
cuſationem meretur, *l. 2. C. de in ius voc.*
§. 1. Inſt. de ob. quæ ex delic. l. ſi adulterium.
38. §. nonnunquam. de adul. Card. cle. 1. qu.
6. de conſang. ne in mulierib. quidem, *d.*
l. ſi adult. 38. in prim. de adult. aut militib.
l. 2. C. de in ius voc. l. 1. de obſeq. à lib. præſta.
aut ruſticis, *Iaſo. in l. ſi quis. 7. nu. 32. de iu-*
B *riſd. per ibi alleg.* hęc vero etſi in cõpen-
dijs quærendis, & faciendo lucro no-
cet, hoc eſt, nihil prodeſt, *l. 4. l. iuris 7.*
cum ll. ſeqq. h. t. Cuiac. obſer. lib. 5. c. 39. &
in l. nunquam. 31. de vſuc. nec excuſatio-
nem habet: *l. 2. ff. de confeſſ. l. cum quis.*
10. C. eod. l. pen. §. pen. & §. fin. h. t. l. error. C.
ad l. Falc. tamen petentibus ſuum, hoc
eſt, rem propriam, non incommodat:
l. iuris. 7. h. t. iuris enim errorem in dam
C nis amittendæ rei ſuæ, nemini obeſſe
traditum eſt, *l. error. 8. h. t.* Atq; hæc qui
dem in ciuilibus obtinent. in pœnali-
bus verò, error iuris non excuſat à pœ
nis latæ culpæ, *liberorum. 11. §. fin. de his*
qui not. infam. ſcilicet cùm ea tendit in
alterius iniuriam: *Bart in l. ſi adult. 38. n.*
14. de adul. per l. reſpiciendum. §. delinquũt.
de pœn. l. 2. §. hac actione. de vi bo. rap. quia
D hoc ipſum eſt lata culpa, ius cõmune
ignorare: *gl. in d. l. liberorum. §. notatur. ad*
verb. non iuris. Bart. in l. non fatetur. num. 6.
& 12. de confeſſ. excuſat aũt à pœnis do-
li: *Bald. & Ang. in l. ſicut. C. de præſcr. 30.*
annor. Alex. in l. quod Nerua. ff. depoſ. &
in l. non fatetur. de confeſ. Corn. conſ. 177. in
hac. vol. 2. quia error iuris à præſumpto
dolo excuſat, & conſequenter ab eius
pœna: *gl. & Doctor. in l. vnic. §. vlt. ſi quis*
E *ius dicent. l. igitur. de li. cauſ. l. 2. ſi quis teſt.*
lib. Alex. in l. ſi quis. 7. de iuriſd. in l. 2. quod
quiſ. iur. Caſtr. late conſ. 412. nu. 3. vol. 2. per
l. ſed. etſi. §. ſcitè. de pet. hær. Eſt tamẽ prę-
ſumptio contra eum, qui iuris ignorã-
tiam allegat: *Alex. in l. 1. ſi quis teſt. lib.*
Caſtr. conſ. 159. l. quemadmod. C. de agric. &
cenſ. li. 11. c. qui contra. de reg. iur. in 6. quia
quiſq; ius quod ſcire debet (ſcire autẽ
omnes iura debent, *l. leges. C. de legib.*)
F non neſcire præſumitur: *Bart. & Ang.*
in l. ſed etſi lege. § ſcire. de pet. hær. per d. l.
quemad. c. ſi diligenti. de for. comp. cum ſi-
milib. & in l. quod. te. 5. ſi cert. peta. exce-
ptis minoribus 25. annis, *l. pen. in princ.*
hoc t.

A *hoc tit. l. 2. C. eod.* militibus, *l. 1. C. eod.* item quandoq; fœminis, *l. fin. C. eod. l. pen. in prin. hoc titul.* atque ruſticis : *l. ſi quis 7. vbi gloſſ. ad verb. ruſticitatem. ff. de iuriſd.* ſcilicet in caſibus iure expreſſis, *d. l. fin. C. eod. gl. in d. l. ſi quis. vide Neguzan. in tract. pig. part. 5. memb. 2.* & quando peritiores conſulere non potuerunt *d. l. pen. §. 1. h. t. l. iuris. 6. vbi Alex. & Bal. C. qui admit.* Aliàs verò error iuris non modo allegandus eſt (ſicuti omnino al- B legari debet, *Bart. in l. ſi adulterium. 38. n. 14. de adult. c. noſcitur. de his quæ fiunt à maio parte. gl. in cle. appellant. ver. notoriè. de appell.*) ſed etiam alicunde probandus : vt ſi doceatur palàm atq; apertè aliquid contra ius ab ignorante factũ eſſe, ſed cum poſtea de iure admonitum deſtitiſſe, *Bartol. in d. l. ſi in adulterium. nu. 13. & in l. 2. de confeſſ.* Item ſi ius demonſtretur minus eſſe frequentatum, *Ioan. And. in c. ignorantia. de reg. iur. in 6. Alex. in l. non fatetur. de confeſſ.* vel dubium, *Fel. in c. 1, de re iud. Corn. conſil. 131. viſa, parte 3.* aut ex alia iuſta cauſa ignoratum, *c. 2. de conſt. Card. in cle. 1. qu. 19. de priu. vid. Ang. in l. ſi quis. 7. de iuriſd. & in l. ſicut. C. de præſcript. 30. annor. Alex. in l. 1. ſi quis teſtam. lib.* Vt autem iuriiurando allegantis probatio eiuſmodi committatur, non eſt admittendum, cùm iuris præſumptio illi aduerſetur: *Iaſ. in §. ſed iſtæ. num. 89. Inſt. de actio. Alex. in l. inter. §. rectè. de fur. & conſ. 71. vol. 1. Fel. in c. quoſdã. de præſump. Cor. conſ. 165. in hac. vol. 3.* eis autem contra quos iuris ſtat præſumptio, non debeat ſacramentum deferri, *Dd. præall. loc. & in l. admonendi. de iureiur. vbi præcipuè num. 300. cum ſeqq. Iaſo. & in l. in bona. C. de reb. cred. gloſſ. ſing. in l. fin. ad verb. præſumptio. de eo quod met. cauſ.*

DIGEST. LIB. XXIII.

DE SPONSALIBVS. Tit. I. C. 5. 1.

1 *Continuatio.*
2 *Sponſalia vnde dicta, quid ſint.*
3 *Species.*
4 *Cauſa efficiens : qui cum quibus contrahere ſponſalia poſſint, vel non poſſint.*
5 *Materia: & de arrhis.*
6 *Forma contrahendi ſponſalia.*
7 *Finis & effectus.*

1 POSTQVAM † expoſuimus, C quomodo ex contractibus rerum, obligationes actioneſque oriantur : ſequens eſt, vt ad contractus perſonarum transgrediamur: cuiuſmodi ſunt ſponſalia, nuptiæ, pacta dotalia, & quæ his accedunt, *gloſſ. in Rubr. C. de ſponſ. gloſſ. in Rubr. C. de ſer. fugi. vbi Dd.* item tutelæ, quæ quaſi contractus eſſe perhibentur: *§. tutor. Inſt. de obligat. quæ* D *ex quaſi contract.* neque profectò ſecundum res creditas, plures aliunde quàm ex coniugijs, & tutelarum adminiſtrationibus, inter viuos exiſtunt actiones. *vide Paul. libr. 2. ſit. 20. in Authent. de nupt. gloſſ. lat. art. 21. li. 1.*

2 ¶ Sponſalia porro nuptias præcedunt, & à ſpõdendo dicta, vnde ſponſi ſponſæque appellatio, *l. 2. & 3. h. tit.* Spondere a ſponte venit : vt ſpondeo ſit, quaſi ſpõte do vel promitto. *Varr. de ling. Lat. lib. 4.* Hinc omnis ſtipulatio promiſſioque, ſponſio appellatur, *l. ſponſio. 7. de verbor. ſignific.* Fuit autem in more poſitum veteribus Romanis, vt ſibi futuram vxorem ſtipularentur: eamq; ſponderet is cuius in poteſtate illa eſſet : *l. 4. C. de ſponſal.* vt in Aulularia Plauti, Megadorus ſibi ſtipulatur filiam Euclionis dari : pater deſpondet : ex quo ſponſi ſponſæque

A appellatio,& ſponſalia dicta, *Gell.li.4.ca.4.* Sponſalia ſunt mutua repromiſſio (ſic enim rectiùs legit Hotomanus *in Commen.iuris.* quàm prout habet vulgaria exemplaria, mentio & repromiſſio) futurarum nuptiarum, ritè inter
3 eos, quibus iure licet, facta, *l.1.h.t.*

¶ Sponſalia porrò alia dicuntur de futuro, alia de præſenti, *c.penult.ex.eod.* Sponſalia de futuro, ſunt tractatus de
B futuris in poſterum nuptijs (cuiuſmodi olim omnia erãt) ac veluti pactum & conuentio futuri contractus, *l.ſi.pœnam.de verb.oblig.gloſſ.in l.in bonæ.7.de eo quod cert.loc.* vt cùm parentes de ſubſecuturis liberorum nuptijs aliquod cõſtituunt, *c.1.de ſponſ.duo. c.pen.de ſponſ.* aut impuberes inter ſe contrahunt, *l. quæſitum.9.h.t.c.ſin.de ſponſ. impub. c. vnic.§.idem.eod.in 6* aut arrhæ tantum-
C modò dantur, *l.3.C.eod.* aut verba alioqui in futurum tempus vel ſub conditione concipiuntur. Sponſalia de præſenti, ſunt promiſſio coniugij præſentis: ſeu, vt loquuntur, tractatus diſpoſitiuus ſuper matrimonio præſenti, qui vim coniugij habet: *l.pen.de ſponſ.* quod ex verbis quæ in præſens tẽpus ſonãt, intelligi poteſt: vt, Accipio te in coniu-
D gem, *de his verb.præſentis tẽporis & futuri, vide Ang.& Fab.in §. alien.in princ.Inſt. de don.Dd.in l.tale.40.de pact.*&c. Porrò cùm verba ſunt ambigua, ita vt tàm ad præſens quàm ad futurum tempus accommodari poſſint, æquius eſt pro matrimonio fieri interpretationem, & haberi ſponſalia pro præſentibus, *c. tua.26.de ſponſ.cap.licet.2.de teſtibus.c.ſin. de re iudic.c.cõtinebatur. de deſponſ.impub.*
E vt in verbis, Volo te tenere vel accipere in vxorem; *Panorm.in c.quemad modum.per illum text.ex.de iureiuran.* & ſimilibus. Nam in actibus qui pendent à mera voluntate & diſpoſitione loquentis, iſtiuſmodi verba pro præſentibus accipiuntur: *Panorm.præalleg.loc. per doctrinam Bart. in l.ſi ii qui pro emptore.15.de vſucap.& in l.ſi maritus.§.1.ad l. Iuliam de adult.* ſitq; interpretatio con-
F tra eum qui legem contractus dicere potuit apertius: *l.veteribus.de pact.* cæteroquin multis decipulis, & malitioſis ludificationibus, cõiugiorum promiſſa implicarentur. Neque tamen ex

A ſola verborum cauillatione hæc res ponderãda eſt: ſed prouidi prudentiſſque erit iudicis, æſtimare ex circumſtantijs perſonarum & rerum, quid inter partes veriſimiliter fuerit actum. Deinceps alia dicuntur eſſe ſponſalia iurata, alia non iurata: *cap.2.c.requiſiuit.de ſponſ.* quædam pura, quædã conditionalia, *ext.de condit.appoſit.*

¶ Cauſa efficiens ſponſaliorum, o- 4
B lim fuit ſtipulatio & repromiſſio mutua (prout ante dictum eſt: nam promiſſio ad ſolennem ſtipulationem refertur, *§.ſi ſcriptis. Inſt.de inutil.ſtipulat.*) hodie vero ſicuti nuptias efficit cõſenſus, *l.nupt.de reg.iur.vid.3.tit.1.* ita ſponſalia etiam abſq; verborum ſolennitate contrahuntur, ſolo conſenſu, *l.4. l.in ſponſalib.7.l.ſponſalia.11.h.t.* tam eorum qui coniunguntur, *l.ſponſalia.11.l.*
C *ſi puella.6.l.filioſa.13.h.t.* quam quorum ſunt in poteſtate: *l.ſi in ſponſalib.7.l.ſponſalia.11.cum ll.ſeqq.h.t.* filia tamen conſentire videtur, quæ non euidenter à patre diſſentit: *d.l.in ſponſalibus.7.l.ſed ea.12.hoc tit.* quod & in filio obtinere vult Accurſ. *d.l.in ſponſalibus.7.* Tunc autem diſſentiendi poteſtas eſt, cùm indignum moribus ſponſum pater filiæ elegit: *d.l.ſed ea.* alias iure ciuili, diſ-
D ſentiendo iuſtam ingratitudinis atque exhæredationis prębet cauſam: *§. ſi alicui in Authent. vt cum de appell. cog. vide latè Dec.in l.nuptias.30. num.9. & 10. de reg.iur.* quod tamen neq; iure Pontificio, nec moribus noſtris obtinet: *c.1. vbi Dd.de deſponſ.1. impub.* cũ omnino libera eſſe matrimonia debeant, *c.cum locum.14.c.gemma.39.de ſponſ.* Poſſunt autem ſponſalia contrahere, qui & nu-
E ptias. nam vbi nuptiæ interdictę ſunt, ibi ſponſalibus, quæ ſunt aditus nuptiarum, locus eſſe non poteſt: *l.oratione.16.h.t.c.cum quis de reg.iur.in 6.* quanquam impuberes etiã non recte coniungantur, *in princ. Inſtit.de nupt.l.quæſitum.9.hoc tit.* tamen ſponſalia, dilatis ad pubertatem nuptijs, recte contrahunt: dummodo id fieri ab vtraque
F parte intelligatur, id eſt, ſi nõ ſint minores quàm ſeptem annorum, *l.in ſponſalibus.14.h.t.*

¶ Materia circa quæ verſantur ſpõ- 5
ſalia, ſunt futuræ nuptiæ: de quib. vltrò

trò citroq; datis arrhis, ſolet in ijs tractari & conueniri: arrhæ autem cuius ſint materiæ, nō multum intereſt: plerunq; tamen annulos, *c. ſi quis vxorem. 27.q.2.* [illegible] *& Dd. in c. 1. de ſponſ. duo.* aut catenas, nummosve cùm aureos, tum argenteos, *l. fi. C. eo.* arrharum loco dari vſitatum eſt. Eaq; conſuetudo iam inde à priſcis patribus ortū habet. Nam & miniſter Abrahę in ſponſalib. Iſaac, [illegible] aurea & argentea, arrharum

6 loco diſtribuiſſe legitur, *Geneſ. 24.*

¶ Forma ſponſaliorum olim conſiſtebat in ſtipulationibus, teſtationib. & cautionibus, de præſtanda certa pœna, quæ in ſtipulationem deducebatur, ni ſtatum ſponſalib. eſſet: *l. in ſponſ. 7. h. t.* [illegible] *in fin. C. eod.* item interueniente contrahentium oſculo, nonnunquam ſponſalia conſtituebantur, *l. ſi à ſponſo 16. C. de donat. ante nupt.* Hodie qualiſcunque promiſſio, etiam ſine ſtipulatione, ſcriptura, *d. l. in ſponſalib.* aut etiam arrha ſufficit. Nam vt coniugium ſine dote eſſe poteſt, *l. fi. C. de donat. ante nupt.* ita ſponſalia citra arrham: *c. tuæ. 25 ext. eod.* quanquam arrhabo plerunq; interuenire ſolet, *l. 3. l. fin. C. eod. l. ſi legib. 16 C. de epiſc. op. audien.* adeo vt ſæpe etiā ſolis pignoribus vltrò citroq; datis, ſine alia ſtipulatione vel promiſſione ſponſalia contrahantur, *gl. Panorm.* & *Dd. in c. tuæ. 25. ext. eo. & in c. fi. de deſponſ. impub.* vt ſi iuuenis fidei coniugalis nomine puellæ munus offerat, idque illa tacens accipiat: etenim videtur in eandem cauſam accipere, in quam oblatū eſt: *vide* ꝭ *de ſolut.* Quia vero ſponſalia ſolo hodie conſenſu conſtant, ideo nō modo inter præſentes, ſed etiam abſentes, per nuncium, literas, procuratorem rectè ineuntur, *l. 4. l. fi. h. t. l. quid ergo. 13. §. 3. de his qui not. infam.* Sed & in præſens aut in futurum purè, in diem, ſub conditione, & ſimilibus modis cōcipi poſſunt, *tot. tit. de condit. appoſ. ex c. pen. cum ſimil. de ſponſ.* ſicuti & reliqui contractus qui conſenſu celebrantur. *vide* ꝭ. *de emp. & vend. & de pact. &c.*

7 ¶ Finis ſponſaliorum eſt, vt coniugium contrahatur. Effectus eorum qui de futuro ſunt, vt ſpem certam & ius matrimonij futuri inducant, *l. ſi vxor. 13. §. diuus, de adulter.* quod iſtiuſmodi

A vt ſponſus mariti, ſponſa vxoris loco habeatur: *l. ſi ſponſalib. 58. de iur. dot. l. lex Iulia. de fund. dot. l. item apud 15. §. ſponſ. de iniur. l. ſi vxor. de adult. l. non ſine. C. de bon. quæ lib. l. aſſiduus. C. qui pot. in pign. l. 2. §. ſi ſponſa.* ꝭ *de priuil. cred. l. al. l. 17. de reb. auct. iud. poſſ.* Nam cingendus habetur pro cincto, *l. pen. de teſt. milit.* vt loquuntur: & deſtinata ad aliquem finem, eo loco interpretatione iuris ſunt, atque ſi

B ſuum adepta finem eſſent: *l. à diuo Pio. 15. §. fin. vbi Raph. Fulgoſ. de re iud. l. cætera 41. §. ſed ſi parauit, vbi hoc diſputant Dd. de leg. 1. §.* & *quia parum, in Auth. de nupt.* ac quod de proximo futurum eſt, id vtique pro iam facto habetur: *Bart. Bald. & alij in l. pen. de milit. teſt. & idem Bald. in l. ſi impuberi. de tut. & cura. da.* quod ἐν πλάτει, & lata quadam interpreta-

C tione, in fauorem matrimonij, atq; in cauſis fauorabilibus, *gloſſ. Land. lib. 1. ar. 45.* item quoad honeſtatem affinitatis publicam contrahendam, *l. pen. C. de inceſt. nupt. vide* ꝭ *tit. 1. & tot. tit. ex. de eo qui co. conſang. vx.* receptum eſt, in ſtrictis aliud ſeruatur: *l. 2. & l. 4. ff. ad l. Pomp. de parricid.* quia non propriè, ſed per interpretationem tantùm ſponſa vxoris loco eſt, *l. oratio. vbi Bald. h. t.* Quare ne-

D que in pœnalibus, *l. ſolet de his qui not. infam. glo. in cle. 1. verb. contrahen. de conſang. & aff. Panor. in c. 1. circa fin. de poſtul. prælat. Iaſ. in l. ſum quidam, de lib. & poſth.* nec in ſtatutis, *text. in l. ſi à ſponſo. 16. C. de don. ant. nupt.* quę verbi gratia poſt mortem mariti certam (vt fit) bonorū partem ſuperſtiti viduæ decernunt, *Auth. præterea. C. vnde vir & vxor.* ſponſa vxoris loco ducetur. *Bald. in l. vlt. C. vnde legit.*

E *idem Bald. Salic. Caſtr. in l. 1. C. vnde vir & vxor. tale Salic. & Cyn. in l. cùm in te. C. de don. ante nup. Bald. in l. Deo. C. de epiſco. & cleric. Bart. in l. nihil rer. amot. l. cùm fuerit, de condit. & demonſtr. vide latè Tiraq. in ll. connub. poſt ll. num. 22. vid. glo. Land. lib. 1. art. 31. & 46. lib. 3. Dec. conſil. 540. n. 3. Boer. deciſ. 12. nu. 58. Matheſ. ſing. 74.* quod forte in ſponſalibus de futuro verum eſt: nam in ijs quæ ſunt de præſenti, con-

F trarium iure communi ſtatui æquius erit, cum pro vero coniugio habeantur; *vide Schurff. conſil. 9. vt in præſenti, cent. 3. glo. in c. quemadmodum. 24. verb. teneatur, de iureiuran.* quanquam Saxo-

Digitized by Google

nicum ius ingreſſum thori maritalis A indiſtinctè requirat, *vide Zob.gl.lat.li.1. art.31.gl.lib.3.art.45.n.6.& ar.77. per illos textus.* Illud quoque ad effectum pertinet, quòd licet olim pœnitere alterutri perſonæ aut eius patri in ſponſalib. licuit, *l.1.C.eod.l.in poteſtate,10. h.t.* adeò vt ne quidem pœna promiſſa deberetur, *l.Titia,134. de verb.oblig. c.gemma,29.ex.eod.* (etiamſi vetuſtiſſimo iure ex ſpōſo agi potuerit: *Gell.lib.4.c.4.*) B tamen nouiſſimo ciuili iure qui pœnitet, arrhas quas dedit, amittat, aut acceptas reddere teneatur duplicatas: *l.fin.C.eod.* iure Pontificio ne pœnitere quidem licet, *c.ex literis,ex eod.* niſi mutuo conſenſu ſponſalia diſſoluantur, *c.2.ex.eod. vbi Panorm.& Felin.dicunt eam communem opinionem,* aut ex iuſtiſſima aliqua cauſa, puta ſubſecutæ deformitatis, *c.vlt.de coniug.lep.* deſertionis, *c.de illo de ſponſal.l.pen.h.t.l.2.de diuor.* diuerſæ fidei, *l.ſi legib.16.C.de epiſc.audien.* C ſtupri ſubſecuti, *d.c.quemadmodum.* (nam ex præcedente non diſtrahuntur, *d.c. quemadmodum, vide ℑ.de nupt.in fin.*) etiam violenti & coacti. *Panorm. & Imol. in c.quemadmodum, poſt gl.ibid.ad verb. oculos, de iureiur.* &c. quæ obtinent in ſponſalibus de futuro. Hæc enim non conſtituunt matrimonium & ius ſpirituale, ſed tantùm ſunt pacta & con- D uentiones de re futura: quare ſicut reliqui contractus, ita & iſta mutuo conſenſu, alijſque modis legitimis diſſolui poſſunt: *Felin n.13.in d.c.2.per illum text ex.eod.* Quæ vero de præſenti ſunt, ne mutua quidem voluntate, iuſtave aliqua ex cauſa (niſi quæ coniugium reſcindat, *gl.ad verb.teneatur. Panorm.& Imol.in d.c.quemad. & ita videntur velle Dd.in d.c.2.de ſponſ.quia illud accipiunt de ſponſal.de futuro.Hoſtien tit.de matr. circa fin.*) diſſoluuntur: quia in matrimoniũ E tranſeunt, *c.prin.ex.eo.c.1.c.3.de ſponſ.duo.* vt & illa quæ concubitus ſubſequitur, *c.is qui fidem, c.penult.ex.eod.c.1.de ſponſ. duo. Schurff.cōſ.57.cent.1.Spec. de præſum. § vlt.nu.5. vide ℑ.tit.1.* Quapropter hæc ob ſecutum ſtuprum violentũ, *l.ſi vxor 11.§.ſi quis, verſ.cæterùm quæ vim patitur, de adult. Panorm.c.quemadmodum, nu.11. & 12.de iureiur.* vel aliam ſuperuenientem deformitatem, non diſtrahũtur. F *vide Panorm.& Imol.in d.c.quemadmodũ nu.11.& 12.vbi glo.optima. ad verb.teneatur,per c.ex publico,de conuer.coniug.*

DE RITV NVPTIARVM.

Tit.II. C.5.4.vſq; 10.

1 *Vnde dictæ ſint nuptiæ, & quid ſint.*

2 *Diuiſio, & genera nuptiarum.*

3 *Cauſa efficiens & origo: & quorum conſenſus requiratur: & de conſenſu parentum.*

4 *Qui nuptias contrahere poſsint, vel non.*

5 *Forma: & quomodo contrahantur nuptiæ.*

6 *Finis & effectus.*

7 *Affinia.*

8 *Contraria: & quæ coniugium vel impediant, vel diſſoluant.*

SPonſalia † conſequuntur nuptiæ: 1 quas à nuptu, id eſt, opertione & velamento dictas eſſe author eſt Varro: quem ſequitur D. Ambroſius docens de exemplo Rebeccæ, ad conſpectum D ſponſi Iſaac ſe obnubentis atq; velantis, hunc obnubendi ritum fuiſſe antiquiſſimum, *cap.nec illud,30.quæſt.5. Geneſ.24.* Et certè apud Romanos, mulier olim nupta & obuoluta, tectaque velamine lutei coloris, vt eſt apud Plinium, in domum mariti deducebatur. Vnde liquet, nuptias nomen ciuile eſſe, & potius ſolemnitatem celebritatemque contractus coniugalis, quàm E ipſum coniugium denotare. Quare nō raro nuptiæ & matrimoniũ, vt diuerſa ponuntur: *§.ſi aduerſus 11.in verbis,neo nuptiæ neq; matrimonium.Inſt.de nupt. vide quæ ibi dixi.& Cuiac. obſ.lib.6.c.32.* & hic titulus de ritu, hoc eſt, ſolennitate nuptiarũ inſcriptus eſt. Hodie tamen ritibus illis pontificijs nuptiarum antiquatis, nuptiæ, cōiugia & matrimonia promiſcue dicuntur: *in prin.Inſt.de* F *pat.pot.in verb. nuptiæ ſeu matrimonium. vbi ſcripſi.* quanquam etiam hæ appellationes omnes ciuiles ſunt, ſicuti & nomen matrisfamilias, *Cic.in Top.* vnde ma-

de matrimonia dicta. Quare non om-
nis maris & fœminæ coniunctio, quæ
naturalis eſt, *l.1.§.fi.de iuſt.& iur.* dicitur
matrimoniũ aut nuptiæ (vt contuber-
nium ſeruorũ: *l.cum ancillu,C.de inceſt.
nupt.gl.in prin.Inſt.de nup.ad verb.ciues Ro
mani.*) ſed nuptiæ ſunt, quas ciues Ro-
mani ſecundum præcepta legum con-
trahũt.*I.i.ſt.de nup.in prin.* Eas ita definit
Modeſtinus, vt ſit coniunctio maris &
B fœminæ, conſortiũ omnis vitæ, diuini
& humani iuris communicatio, *l.1.h.t.*
Iuſtinianus *in prin.Inſt.de pat.poteſt.* pau
lò aliter. Eſt, inquit, viri & mulieris cõ-
iunctio, indiuiduã vitæ cõſuetudinem
continens. In Eccleſijs & ſcholis porrò
Chriſtianis, ita piè definitur: vt ſit le-
gitima & indiſſolubilis copula vni9 ma
ris & vnius fœminæ, inſtituta diuini-
tùs, vt agnoſcemus Deũ eſſe mentem
C caſtam, & ei in caſtitate ſeruiemus: &
hoc modo propagetur gen9 humanũ,
& Eccleſia æterno Deo colligatur.
2 ¶ Coniugia verò aut publica ſunt,
quę publice coram Eccleſia aut multis
teſtibus, benedicente ſacerdote, con-
trahũtur: aut clandeſtina, quæ etſi Ca-
nones, *vide c.1.cum ſeq.30.q.5.* improbant,
*tot.tit.de cland.deſponſ. c.nec illud 30. q.5.
Schurff.conſ.1.n.4.& 1.cent.1.* tamẽ poſt-
D quam contracta ſunt, diſſolui amplius
non poſſunt, *c.fin.35.quæſt.1.c.nec illud,
§.ſed obijcitur,30.q.5. Schurff.conſ.1.nu.4.
cent.1.* nec liberi inde nati pro iniuſtis
habentur, *c.quod nobis,de clandeſt deſponſ.*
Canonibus quoq; aliud cõiugium le-
gitimũ dicitur, & non ratũ: aliud ratũ,
& non legitimum: aliud legitimum &
ratũ. Legitimum dicitur, & nõ ratum,
E quod inter Iudęos & infideles contra-
hitur, iuxta leges Moſaicas, ciuiles &
forenſes cuiuſq; loci, quę inter infide-
les diuortium ex multis cauſis aut ſine
cauſa concedunt. Sicuti lex Moſi, dato
repudij libello, citra cauſam iuſtam di-
uortiũ permittit, *c.non ſatis,34.q.2.* Con
iugium ratũ & non legitimũ, eſt quod
Chriſtiani & fideles citra ſolennitates
Canonicas, puta parentũ conſenſum,
F publicam benedictionem, &c. contra-
hũt. Non legitimum, quia deſtituitur
ſolenitate legum: ratum ideo dicitur,
quia diſſolui inſtar Ethnicarũ nuptia-
rum, dato repudij libello, non poteſt.

A Cõiugium porrò ratum & legitimum
eſt, quod fideles, ſeruatis legum & ca-
nonum ſolennitatibus, celebrant, *c.fi.
28.q.1.c.quanto.de diuor.* Deinde alia dicũ
tur vera, quæ verè exiſtunt, & probari
poſſunt: alia præſumpta, quæ tantùm
ex coniecturis eſſe pręſumũtur: *c.illud,
de præſum.l.9.& 13.C.eod.Spec.de præſum.
§.vlt.nu.5.* alia initiata, videlicet con-
ſummata, ſcil. carnali copula, *c.2.de con-
B uer.coniu.c.ſtatutum,cum ſeq.27.quæſt.2.*
Nam per eam, quidam conſummari
demum matrimoniũ volunt: nec antè
putant maritum vel vxorem eſſe par-
ticipes eorum lucrorũ, quæ alterutro
moriente, ex ſtatuto ſuperſtiti deben-
tur: *Pan.in c.ex publico,n.7.de conuer.coniug.
Selic.in l.cum in te C.de don.ante nupt.* quod
tamen durum eſt, & meritò ab alijs re-
probatum. *Bald.Caſt.Alex.in l.1.C.vn-
C de vir & vxor.Ang.tract.mal.verb.adul-
terauit,num.16.fac.l.nuptias,de reg.iur.d.c.
ex publico.c.commiſſum, vbi Panorm.n.3.
de ſponſ.vide Tiraq.de legib.connub, leg.15.
num.12.* quanquam videre licet, in ple-
riſq; id genus ſtatutis hanc clauſulam
ferè addi: Poſtquam aſcenderint thorum
nuptialem, &c. *gl.noua.Landt.lib.3.
art.46.& dictum eſt 1.tit.1.*
D ¶ Quod ad cauſam efficientem at- 3
tinet, coniunctio voluntatum, affe-
ctuum, *l.ſi quis,26.C.eod.* corporum ma-
ris & fœminæ, eſt ex communi naturę
iure: *l.1.§.fin. de iuſt.& iur.* conſenſus,
quo propriè matrimonium, hoc eſt,
indiſſolubilis vitæ ſocietas, cuiuſmodi
non eſt in coniunctione iuris naturæ
communis, contrahitur, *l.nuptias,31 de
reg.iur.* eſt ex iure gentium, *l.1.§.fin.de
E pac.l.1 .in fin.de cont.empt.* ſicuti & cæte-
ri contractus: *l.5. de inſtit. & iure.* in-
ſtitutio eſt iuris diuini: *Geneſ.2.* ſolen-
nitas & forma, iuris Pontificij & Ci-
uilis, *cap.tua.26.de ſponſal.* ex quo & bo-
næ fidei contractus, matrimonium
eſſe iudicatur. *vide Iaſ.poſt Fab.in §.fu-
erat,numer.12.& 13.Inſt.de actio.* Eſt igi-
tur coniugium origine & affectione,
iuris naturæ: nam eadem inclinatione
F naturali, reliquæ quoque animantes
coniunguntur (ex quo Cicer.libr.4.de
Finibus ait, coniugia virorum & vxo-
rum, natura coniuncta eſſe) inſtitu-
tione iuris diuini, conſenſu iuris gen-

tium, forma & ſolennitate iuris ciuilis. Cùm autem contra inſtitutionem iuris diuini, nulla currat præſcriptio, *Bald. in l. 2. C. de vſur. c. ad audientiam, c. cùm venerabilis, c. fin. vbi Dd. de conſuet. c. ad noſtram, de probat. c. cæterùm, de iureiur. cle. 1. de vſur. Schurff. conſ. 83. prædicta, nu. 11. cent. 3.* facile intelligi poteſt, cohabitatione & præſcriptione aliqua ius cõiugij induci non poſſe: *l. qui in prouincia 57. § diuus, de rit. nupt. Bald. in rep. l. 1. nu. 4. C. de eman. lib. Socin. conſil. 39. nu. 3. & 5. vol. 1.* ſed ſolùm ex ordinatione diuina, præceptiſque iuris gentium & ciuilibus conſtitui illud ſolo conſenſu, *l. non cogitur, 21. h. t. l. nuptias, 31. vbi Dec. de reg. iur. l. 2. h. t. in prin. Inſt. eod.* & voluntate eorum qui coniungũtur, quorumque ſunt in poteſtate, *in princ. Inſt. eod. l. 2. h. t.* vt patris, aui, &c. Horum enim conſenſus adeò iure ciuili eſt neceſſarius, *l. 2. l. ſi pater. l. ſi nepos, h. t. l. vnic. §. oportet. C. de rap. virg. l. nec filium. l. ſi vt proponis, C. de nupt.* vt velut authoritas atq; iuſſum præcedere debeat: *in princ. Inſt. eod.* cæteroquin iniuſtæ reputantur nuptiæ, iniuſtique ex his ſuſcepti liberi *l. Paulus, 11. de ſta. hom.* Conſentire tamen pater præſumitur, fauore matrimonij, qui ſciens contrahi, non contradicit, *l. 5. C. eod. l. in ſponſ. 7. §. 1. de ſponſ.* Matris, curatorum, & propinquorum, quibus poteſtas patria in contrahentes non eſt, *§. fœmina, Inſt. de adopt.* conſenſus non eodem modo videtur neceſſarius, *l. 1. l. in copulandis, 8. vbi gl. C. eo. & de qua dixi in prin. Inſtit. de nupt.* Nam nec approbatione patris filio filiæve emãcipatæ, iure ciuili ad eſſentiam nuptiarum erat opus: *l. filii, 25. vbi gl. h. t.* niſi ſcilicet ætate adhuc minores eſſent: quo caſu lex, patris aſſenſum, *l. in coniunct. 20. C. de nup. gl. in d. l. filius, 25.* etiam in vidua, *l. vidua, 18. C. eod.* propter infirmitatem ſcil. ætatis requirebat. Qua ratione arbitror in minoribus patre orbatis, matris quoque ac tutorũ conſenſum fore etiam hodie neceſſarium *l. 1. l. in coniunctione, 20. C. eod.* aut illis diſſidẽtibus, iudicis authoritatem interponendam eſſe, *d. l. 1. d. l. in coniunct. in fin. vbi Bald. & Salic.* De iure porrò diuino, & ex præcepto Decalogi, idem debetur honor matri qui patri: ideo Canones recentiores (nam veteres ius ciuile magis ſecutos, in primitiua Eccleſia apparet, *c. aliter, 30. q. 5.*) vtrorumq; parentum conſenſum indiſtinctè requirunt; *c. ſufficiat, 27. q. 2. c. 1. de deſponſ. imp. c. cùm cauſa. de rapt.* magis tamẽ ex honeſtate quam neceſſitate: nam ob diſſenſum parentum, nõ pronunciant iniuſtas eſſe nuptias (etiamſi minus legitimas eſſe, veteres canones fateantur, nomine tamen magis quàm re vera, *c. fi. 28. q. 1. c. aliter, 30. q. 5.*) neq; iniuſtos liberos inde natos: *c. cum cauſa. de raptor. vid. c. 1. de deſp. imp.* cùm tamen noſtro olim iure, etſi nuptiæ non diſſoluebantur iam contractæ parentibus, quorum in poteſtate contrahentes erant, diſſentientib. *Paul. lib. Sent. 2. c. 20.* tamen iniuſtæ nuptiæ, iniuſti liberi haberentur, *d. l. Paul.* quod ad ius ciuile, puta familiæ, patriæ poteſtatis, ſucceſſionis attinebat: *Cicer. & Boet. in Top.* etiamſi quò ad ius naturæ, gentium, & peregrinorum, coniugiũ eiuſmodi ratum, & liberi inde nati pro veris ac naturalib. filijs eſſent, *l. quidam, de pœn. l. ſi vxor. 13. §. plane, de adult.* Moribus autem noſtris vtrorumq; parentum ſuffragiũ in liberorũ, præſertim minorũ 25. annis, vt ſupra dictum eſt, nuptijs cõtrahendis neceſſarium eſt, nec abſque eo contrahi poſſunt: contractæ tamen ob parentũ diſſenſum non diſſoluuntur, *fac. l. patre. 8. in fi. de his qui ſunt ſui vel alie. iur.* ſi quidẽ cõſummatæ ſint copula, quia res integra eſſe deſijt: ſin initiatæ tantum, non niſi ex iuſtiſſima cauſa retractari poſſunt: qua de re paulopòſt plura erũt dicẽda. Cõſenſus porro cõtrahentiũ, aut expreſſe interuenit, *c. licet. de ſponſ. duor.* aut tacite, *c. cũ apud, 14. de ſponſ. c. vnic. de deſpon. impub. li. 6.* ſicuti & parentũ, *l. 5. C. eod. d. l. in ſponſ. 7. §. tit. 1.*

4 ¶ Conſentire autem in matrimonium, & contrahere poſſunt illi omnes, qui nõ aut natura aut lege prohibentur, *d. c. cum apud, 14. de ſponſ.* Prohibentur natura furioſi, *l. patre. 8. de his qui ſunt ſui vel alien. iur. c. dilectus, 24. ext. eod.* impotentes, *l. 1. ir cauſis, 10. C. de repud. t. t. ex. de frigid. & maleſic.* impuberes: *in prin. Inſt. eod. l. quæſitum, 9. l. in ſponſ. 14. §. tit. 1.* niſi malitia ætatem ſuppleat, *c. de illis, 9. c. vlt. de deſpon. impub.* Lege diuina, *Gen. 2.*

Gen.2. Leuit.20.1.Cor.5. & naturali,atq; adeò omnium gentium, prohibentur nuptiæ inter parentes & deſcendentes,in infinitum *l.nuptiæ.53.l.fin. hoc tit. l.nemini,17.C.de nup.vide C.de inceſt.nup. per tot.*& inter collaterales, primo gradu:*l libertinus,8.h.§.item. Inſtit.eod.l.nemini.17.C.eod.* item inter plures quàm duos,vno eodemque tempore,*l.2.C.de inceſt.nupt.l.eum qui duas, C.de adulter.l.1.de his qui not.infa.§.affinitatis,cum ſeqq. Inſtit.de nupt.*iuxta præceptum,*Geneſ.3. Mat.22.* Erunt duo in carnem vnam. quanquam hæc prohibitio non omnium temporum neq; gentium fuit: videmus enim non modò apud ethnicas quaſdam gentes, ſed etiam in populo Dei,πολυγαμίαν quandoque receptam fuiſſe.*Gen.4. exemplum Abrahæ,Iacob,Dauid,&c.*Lege ciuili contrahere nuptias vetantur ſerui, *l.cum ancillis.3.C.de inceſt.nupt.*& peregrini, *Cic. in Top.*&c. Iuſtas,inquit Imperator, *in princ.Inſt.eod.* nuptias contrahunt ciues Romani: mares quidem puberes,fœminæ viri potentes,hoc eſt: Iure Romano nuptias iuſtas & ciuiles conſtituere nequeunt, niſi qui ciues Romani ac huius iuris participes ſunt. Atqui ciuitatis ius penes ſeruos &peregrinos nequaquam eſſe,palam eſt.non igitur iure ciuili, cum ſeruo ſeruáve conſtat matrimonium. maximè cùm ex ſeruo ventre,ingenui familiæ hæredes naſci non queant. Iure tamen gentium & naturæ, prohibitionem iſtiuſmodi nõ eſſe,exemplum Abrahæ docet: cui cũ ancilla Agar verè cõiugium fuit. Item nec licite iure poſitiuo coniunguntur tutor,curator,aut horum filius, cum pupilla vel minore,cuius cura, tuteláve geritur: *tot.tit.C.de interd. matri.l.libertum,37.hoc tit.l.qui pupillam,7.ad l.Iul. de adult.l.vltim.de legat.1.*nec coniuncti ſibi inuicem ex latere, quarto gradu conſanguinitatis, *vide C.de inceſt.nupt. & Inſt. de nupt.c.pen. & c.fin. de conſan.* aut etiam affinitatis, *d.c.pen. vbi gloſſ. & Dd.de conſang.l.penultim. C. de inceſt. nupt. vide gloſ.in §.ſi vxor. & ibi Ang.Inſtit.de nupt. & in l.4.de gradib.affi.* quæ quo ad prohibitionem matrimonij, ſolo conſenſu, *l.penult.C.de inceſt.nupt. gloſſ. Ang.&Dd. in §.ſi vxor. Inſtit.de nupt.& in l.4 de grad.aff.c.de illo. de cond. app.c.vnic.de deſponſ.imp.lib.6.*aut illicita conſuetudine,*l.4.de nupt.vide de his tot. tit.extr. de his qui cog.conſang. vxo. ſua.* contrahitur:quanquam iure ciuili nouo (nam apud veteres aliter fuiſſe apparet,*Vlp.t.5.& 16.*) hac in prohibitione nulli certi gradus definiti ſunt:*vide Inſt.de nupt. & quæ ibi dixi.* vt nec iure gentium, quo tantùm primus in collateralibus gradus pro inceſtu habetur,*l.fin.hoc tit.vide ꝭ.de adulter.* Sed iure Pontificio vſque ad quartum gradum incluſiuè,coniugia prohibentur: moribus autem noſtris, vſq; ad quartum excluſiuè. nam qui in quarto vel affinitatis vel conſanguinitatis gradu conſtituti ſunt, non prohibentur in noſtris curijs coniungi: vt nec illi(etiã iure Canonum)qui in ſecundo vel tertio affinitatis genere, quamuis propiore gradu exiſtunt:primum .n. duntaxat genus affinitatis prohibitionem habet,non ſecundum vel tertium,*cap. non debet,de conſang.& aff. Gemin.in c.vnic.§.quare.nu.3.de ſponſ.lib.6.* Sed & ob præſumptionem violentiæ atque metus,ſaltem reuerentialis, raptor cum rapta, *in Auth.de rapt.mul. l.vnic. C.de rap.vir.*magiſtratus,vt præſes, cũ prouinciali: *l.ſi quis offic.38. l. qui in prouincia.57.hoc t.tot.t.C.ſi quac.prad.poteſt.*ob inæqualitatem, ampliſſimus cum humili,*l.humilem.C.de inceſt.nupt.* Senatorius cũ libertina aut vili muliere, *l.leg. 44.cum ll.ſeqq.h.t.l oratio.16.ꝭ.tit.1.* patrona,eiuſq; filiæ cum liberto, *l.3.C.de nupt.*contrahere legibus prohibentur. Sed hæ prohibitiones ciuiles,iure Nouellarum. *Auth. ſed nouo iure.C.de nup.* & Pontificio, quod in hac cauſa ſpirituali attendimus,*iuxta doctrinam Cano. in c.1.& 2.de oper.no nunc. Coſt in Auth. at qui ſemel.C.de prob.* non conſiderantur,*c.penult.de rap.cap.pen.vbi Hoſt.de ſecun.nup.c.rapt.28.q.2.& 36.q.1.per tot.Panorm.& Dd.in Rub.de cog. lega.* Hoc tamen iure cum infidelibus, *c.caue.28. q.1.c.de infidelib. de conſang.& affi.c.quanto. de diuer.Pan.in c.fin.nu.3.de tranſact.vide cap.Iudai & ſeqq.28.q.1.Nolite iugum ducere cum impijs.* & nõnunquam cum ea quę per adulterium ante fuit cognita, *tot.tit.ext.de eo qui dux.in matr.quam per*

adult. poſt. quod & prohibitionem ciuilem continere videtur. §. ſi quis verò accuſ. in Auth. vt null. iud. nuptias contrahi eſt interdictum. Sed & cognatione ſpirituali eas Pontifices impediunt: tot. t. de cog. ſpir. l. ſi quis 26. in fin. C. eod. quod etſi ex legibus, l. ſi quis alũnam, 26. C. de nupt. ortum habet, tamen moribus noſtris, facta eiuſmodi cognatio nullum creat impedimentum: alioqui eadem ratione inter omnes qui Chriſto initiati B ſunt, ac nomen dederunt, obicem prohibitionis ponere liceat, cùm vniuerſi ſibi inuicè fratris ac ſororis loco, imò eiuſdem corporis membra ſpiritualiter exiſtant. Sed ſicuti Chriſtus inquit regnũ ſuum non eſſe de hoc mundo, ita tota illa ſpiritualis fraternitas & cognatio à politicis huius vitæ ordinationibus eſt ſeparata.

5 ❡ Forma contrahendarum nuptia- C rum, olim multiplex & varia fuit. vide Cic. in Top. & Boet. Vlp. tit. 9. 11. 25. 26. Tac. lib. 4. Gell. lib. 18. cap. 6. Ariſt. lib. 1. οἰκονο. Cuiac. ad Vlp. tit. 11. & obſer. lib. 6. c. 16. & 20. Catull. Plin. Plutarc. Lactant. Feſtum, Pomp. Alex. ab Alex. lib. Genial. dier. Tribus enim modis habebatur vxor: vide Boet. præall. loco, latè Cont. lib. 1. diſp. cap. 13. aut farre, quod erat Pontificum: Vlp. D tit. 9. aut vſu & conſuetudine, quod erat vulgare & tralatitium: aut coemptione ac conuentione in manum viri, per quam vxor efficiebatur materfam. tranſibatque in familiam mariti: vide de his Tiraq. in ll. conn. in 4. lege, n. 4. & alter alteri ſuus efficiebatur hæres. Vlp. cap. 9. 11. 16. 22. & 29. Boet. in Top. Gell. lib. 3. cap. 2. & lib. 18. c. 6. dixi. Inſtit. de ſenatuſ. Tertyll. Sed & mulier ſolenni pom- E pa in viri domum deducebatur: l. 5. h. t. quæ omnia temporib. antiquata ſunt, l. pen. de donat. int. vir. & vxor. l. ſi donationum. 22. C. de nupt. Hodie verò contrahuntur rectè nuptiæ, ſine vlla etiam pompa, d. l. 22. C. de nupt. verbis vel ſignis, conſenſum exprimentibus, c. tua, 25. cum c. ſeqq. vbi gl. de ſponſ. etiamſi ſcriptura vel inſtrumentum nuptiale nõ interueniat, l. neq; 13. C. eod. gl. ad verb. in- F ſtrumentu, vbi etiam Ang. num. 6. in § fin. Inſtit. de nupt. per §. nuptias, in Authen. de nupt. c. tanta. vbi Can. ex. qui fil. ſint legit. Quare & per procuratorem ritè ineũtur: l. deniq; 6. l. generali. 34. hoc t. l. fin. de procur. in 6. publicè tamẽ, & coram Eccleſia: c. 1. 30. quæſt. 1. c. 2. & 3. de cland. deſpon. aut in cœtu aliquot fidelium, Eccleſiã repræſentante, c. fin. de clan. deſp. Schurff. conſ. 1. n. 8. cent. 1. benedicenteq; nubentibus Eccleſiæ miniſtro, c. fin. 15. q. 1. c. aliter. 30. quæſt. 5. ſunt celebrandæ. Nam clandeſtinas nuptias facere, iure improbatur: tot. t. de clan. deſp. quanquã ſi conſtet contractas (quod licet iure ciuili, l. in libera. 24. h. t. l. ſi vicinis, 9. C. eo. tamen Pontificio, quo in terris Imperij hactenus vtimur, non præſumitur, c. 1. 35. quæſt. 1. gl. & Dd. in c. 2. de clan. deſp. gl. in c. illud. ver. vxorem, vbi Dd. de præſump. Fel. in c. per tuas, de proba. Socin. conſ. 39. viſis, num. 5. vol. 1. vbi dicit eſſe communem: quòd etiam in foro ciuili hodie ita præſumatur.) retractari nequeant: c. 1. 2. de clan. deſpon. c. nec illud. §. ſed obijciunt, 30. quæſt. 5. Schurff. conſ. 1. num. 4. cent. 1. neque filij inde nati, pro illegitimis habeantur, c. quod nobis. de clan. deſp. Quod ad formam probandi attinet, matrimonium plenè probari debet: gloſſ. in l. 1. §. ſi ea. verb. vxo. de vent. in poſſ. mit. puta per teſtes, c. illud, 11. de præſum. c. super. 22. c. licet 43. de teſtib. non ſuſpectos, c. ſuper. 22. ext. de teſtib. Lanf. in c. quoniam, ver. teſtium, de proba. ſed omni exceptione maiores, c. 1. vbi Ant. de But. de conſan. & affin. Alex. conſ. 143. quoniam, nu. 6. vol. 2. per doctr. Panor. in c. ſuper. eo. de teſtib. Heſt. in tit. de teſte, §. 2. vide omninò Imol. conſ. 1. 130. in cauſa. vide conſ. matr. 48. nu. 18. conſ. 49. nu. 90. conſ. 70. nu. 4. conſ. 72. nu. 5. conſ. 74. num. 10. conſil. 75. num. 3. conſil. 82. num. 81. conſ. 86. num. 4. vol. 1. etiamſi aliæ probationes deficiãt: cùm matrimonium ſit eiuſmodi, vt teſtes adhiberi debeãt, vt per eos probari poſſit. Alex. conſ. 64. in fine, vol. 5. Alex. de præſumpt. reg. 1. præſump. 47. num. 5. conſil. matr. 86. num. 44. vol. 1. vbi reſpondetur ad c. veniens, 2. de teſtib. l. conſenſu. C. de repud. quòd tantùm in his procedant, vbi veriſimiliter alij teſtes intercedere non poſſunt, nec ſolent. qui teſtentur de publico ſolenniq; contractu, aut qui audiuerint verba matrimonium inducentia, Alexand. d. conſil. 143. num. 2. 3. aut affirment de ſponſalibus & traductione in domum inſecuta. Bald. in l. cùm in te. 6. numer. 1. C. de

dotr.

don.ante nupt.gl.& Bar.in l.cùm fuerit,15.de cond.& demonſt. nominatione, *vide Bart.in l.filium.de his qui ſunt ſui iur. Socin.d.conſ.39.nu.5.vol.1. Dd.in l.neq;.5.C.de teſtam.in l.cum teſtament.8.C.de iur.& fac.ig.l.fin.de prob.l.non epiſtolu,13.C.eod.per illos text.Innoc.c.ex part.de reſt.ſpoliat.* coniugali, *d.c.illud de præſumpt.l.ſi vicinu.C.de nupt.§.quia verò,in Auth.vt lic.mat.& auia.§.illud.quibus mod.na.Socin.conſil.39.viſis,vol.1.* & tractatione. *Bart.in l.ſi vxor.§.ſed ſi ea.num.1.de adulter.d.c.illud,d.l.ſi vicinu.* ad matrimonium apta atque ordinata, *Socin.d.conſ.39.viſis,num.5.6.7.vol.1.* cohabitatione, *d.c.illud,d.l.ſi vicinu,vbi Salic.* ſeſquiannali, *Specul.de præſumpt.§.ſpecies,num.5.per c.ad id quod c.iuuenis,de ſponſa.* maxime verò longi temporis, hoc eſt, decennali, *Socin.d.conſ.39.nu.5.* exiſtimatione & ſcientia vicinorum, *d.l.ſi vicinu,C.de nupt.* fama publica, *Cano.in d.c.illud.de præſumpt. Spec.de not.crim.§.4.verſ.fama. Alex.d.conſ.145.n.3.Socin.optime d.conſ.39.n.4.vol.1.* Item per inſtrumenta, ſuper ipſa matrimonij ſolennitate confecta *d.c.illud.Bal.in l.neque,13.C.de nup.* non tantum ſuper dote, aut tractatib. ſimilibus, quæ abeſſe vel adeſſe coniugio poſſunt: *d.l.neque,13.Imo in d.l.illud. Bal.in c.1.§.naturales ſi.de feud.com. Soc.d.conſ.34.nu.1.* eoq; non plene, ſatiſque per ſe probant, niſi alijs adminiculis roborentur. *Soc.d.conſ.39.nu.5.* Denique per præſumptionem: *d.c.illud,de præſ.d.l.cùm fuerit,15.de cond.& dem.l.in libera.L.e..d.l.donationes,3.de donat.* quę ſumitur ab æqualitate perſonarum, *d.l.3.de donat.* affectione maritali, *d.l.donationes,31.§.quoniam,in Auth.quib.mod.nat.l.cùm quis,10.cum ll.ſeqq.C.de na.lib.* cohabitatione, *d.l.donationes,d.l.in libera,d.l.ſi vicinu.* quæ tamen nedum hodie iure canonico: *d.c.illud.* ſed etiam ciuili. *Soc.d.conſ.39.vbi dicit eſſe communem,per §.quoniam in Auth.quib mod.nat.effic.legit.Bald.l.non epiſtolu,13.num.9.C.de prob.* ſola non ſufficit, ſed coniuncta cum tractatione maritali, & reputatione, præſumptionem facit, ita vt contrariũ aſſerenti probatio incumbat: *Soc.d.cõſ.39.nu.5.per doctrinam Bart.in d.l.ſi vxor.§.ſed ſi ea de adul.in l.filium,de his qui ſunt ſui vel alie.iur.* poteſt enim ſemper pro-

A bari contrarium, quia matrimonium nullo tempore præſcribitur. *Innoc.in d.c.illud.Bald.in l.1.Cod.de emanc.lib.Soc.d.conſ.39.nu.5.* Probatur etiam ex copula carnali: quæ omnem priorem diſſenſum, metum, aut aliud quoduis impedimentũ, præſumptione iuris, & de iure contrariã probationem excludente tollit, purgat & aufert: *Spec.de præſump.§.ſpecies,n.4.& 5.per c.de illis,de deſp.imp.*
B *c.per tuas,de cond.app.c.ſuper,de eo qui cog.conſ.vxor.gl.in c.veniens ad nos,de ſponſa.c.ſignificauit,de eo qui dux.in matr.quam per adult.c.inſuper.qui matr.accuſar.Cap.caute.22.* item deductione & pompa in Eccleſiam vel domum ſolenni. *Spec.de præſumpt.§.ſpecies,nu.5.per c.ad id quod.c.iuuenis,de ſponſ.* ac reputatione publica. *Alex.in d.l.ſi vx.§.ſed ſi ea,de adult.Ang.in §.illud,in Auth.quibus mod.nat.effic.legit.Sal.in d.l.ſi vicinu.C.eod.*
C Præterea & per confeſſionem coniugum, mutuò ſe recipientium, & pro coniugibus agnoſcentium, *c.ſuper.de eo qui cog.conſ.vxor.c.atteſtationes de deſp.imp.Bald.in l.pen.C.de fideiuſſor.& l.eam quam.C.de fideic.* etiàm cum deprehenſi, ad euitandam ſtupri pœnã, fidem & promiſſionem coniugalem allegãt: *Ang in prac.*
D *crim.ad verb.che hai adulterato.nu.58.per doctrinam gl.Bal & Dd.in l.pen.C.de fideiuſſ.& in l.1.C.de confeſſ.Spec.de cõfeſſ.§.ſequitur.* quæ tamen allegatio, ad euitandam aliorum delictorum pœnam, nequaquam ſufficeret, neq; attenderetur, *l.commiſſum,27.C.de adul.not.in l.ſeruos,8,C.ad l.Iul.de vi pu.Maſſ.in pract.tit.de pœ.per d.l.cõmiſſ.C.de adult.l.ſi ex cauſa.§.vlt.de minor.l.1.§.vlt.de quæſt.Cheſſ.in*
E *cõſ.Burg.Rub.1.§.5 verſ.il n'a grace.Tiraq.in trac.de pœ.cauſa.56.* Poſtremò etiam per iuramentũ iudiciale, *c.mulieri.34.de iureiur.gl.& Dd.in l.3.in prin.ff.eõ.l.in bona.C.eod.Schurff.conſ.45.in fi.cent.2.* atq; adeò neceſſarium, quod in cauſa matrimoniali, quamuis criminali comparetur, *Iaſ.in rep.l.admonendi,nu.77.de iureiur.*(cùm in ea de ſtatu & libertate perſonæ ſit quæſtio, *gloſſ.in c.mulieri.ad*
F *ver.abſoluto.de iureiur.* vt hinc delationi locus nõ dandus videri poſſit, *gl.in d.c.mulier.Iaſ.in d.l.admonẽdi.vide conſ.mat.81.per totum.pẽ.75.249.& paſſim. Schurff.d.conſ.47.quod in præſenti.in fin.cent.*

Digitized by Google

2.)Interdum, hoc eſt, cùm plus quàm ſemiplene probatum eſt, pro matrimonio, non contra illud, eſt deferendum. *Iaſ. in l. 3. in prin. num 25. & 26. de iureiur. vide conſ. mat. 34. nu. 5. conſ. 72. nu. 29. 34. conſ. 35. num. 31. conſ. 56. nu. 3. conſ. 75. num. 41. conſ. 82. num. 1. conſ. 83. num. 4. & paſſim. Panor. in d. c. mulieri. 39. de iureiur.* Nonnunquam etiam iuſiurandū purgationis, *c. atteſtationes, 10. de deſponſ. impub.* cùm infirmior eſt probatio, teſteſque inducti minus idonei, vt parentes *cap. ſuper. 22. de teſtib. vide conſ. mat. vol. 1.* propinqui, *conſ. mat. 86. & conſ. 59. num. 35. nu. 93. vol. 1. Alex. conſ. 64. nu. 15. vol. 5.* domeſtici, *conſ. mat. 57. nu. 3.* proxenetę, *vide j. de proxenet.* &c. quos maxime exiſtimauerim admitti pro matrimonio, *vide Panor. & Dd. præall. loc. c. ſuper. 22. de teſtib. c. videtur, qui mat. accuſ.* & regulam ſuprà traditam de teſtibus omni exceptione maioribus, accipiendā, cùm contra matrimonium producuntur, ad probandum impedimentum, diſſenſum. *De tali caſu loquitur c. 3. de conſang. c. ſuper. de teſtibus, cum ſimil. quæ pro illa regula allegantur. vide etiam tract. de proxenet.* &c.

6 ¶ Fines coniugij varij ſunt. I. Vt propagetur ad poſteritatem Deo Eccleſia: quo ſenſu Propheta ait, filios & filias Deo generari. *Ezech. 16. 20. & cap. 23. 37.* Et Plato lib. 6. de Leg. ideo præcipit operam coniugio dandam, vt alios Deo pro nobis cultores relinquamus. II. Vt ſuſcipiantur liberi, reip. & generis humani propagandi cauſā, *l. liberorum. 220. de verb. ſign. l. 1. l. ſi cùm dotem, 22. §. ſi maritus, verb. procreandæ ſobolis, ſol. matr. l. fin. C. de ind. vid. tollen.* ſicuti in prima coniugij inſtitutione ordinatum eſt: Creſcite & multiplicamini. *Gen. 2. Tob. 8.* Et in legib. noſtris, *l. 1. § ſi ea. vbi Bart. de vent. in poſſeſſ. mitten.* dicitur, liberos Reipub. magis quàm parētibus naſci. III. Vt vitentur ſtupra & adulteria, *1. Cor. 7. Propter fornicationem, &c.* IV. Vt gignendis alendiſque liberis vicem mutuam reddamus. *1. Timot. 5. Diſcant domum educare, & vicem rependere parentibus.* parentibus, quibus alioqui par gratia reponi nequit. Natura enim quemadmodum naſcendi, ita & gignendi legem præſcripſit: parenteſque alendo, nepotum enutriendorum debito nos alligarunt. *Valerius Max. li. 2. cap. 4.* V. Vt homo omniū ſtudiorum ac laborū ſociam habeat, quæ vitæ ærumnas leniet, & laboranti opem pręſtet, iuxta dictūm: Non eſt bonum homini eſſe ſolum: faciamus ei adiutorium, quod ſit coram eo. VI. Vt ſit teſtimonio, Deum coniugij authorem, mentem eſſe caſtam, amantem puræ ſocietatis, & vagarum libidinum inimicum: ſchola atque officina multarum pulcherrimarum virtutum, inuocationis, fidei, charitatis, patientiæ, &c. Poſtremo, vt ſit imago & typus fœderis ſancti, perpetui, ſpiritualis, inter Chriſtum & Eccleſiam, *Epheſ. 5.* Quod ad effectum attinet, per matrimoniū inducitur perpetua vitæ conſuetudo, conſortium diuini & humani iuris, *l. 1. & l. 1. Inſt. de pat. pot. in prin. Land. lib. 1. art. 31 gl. art. 45. lib. 1.* (quanquam alter pro altero conueniri propterea nequeat: *tot. tit. C. ne vxor pro marit.*) maritus efficitur rerum dotalium dominus: *l. doce. C. de rei vend. l. in reb. C. de iur. dot.* vxorque in eius poteſtatem etſi non tranſit iure ciuili, *l. 1. cum ll. ſeqq. de lib. exhib. l. 2. §. quod ſi l. quoties ſolu. matr. l. 1. §. 1. de lib. ag. l. 1. §. vlt. l. eū qui. §. nupta. de inin. l. ſi vxorem, vbi gl. & Dd. C. de cond. inſer.* tamen iure diuino, *Num. 30.* canonico, *Bald. in c. 1. an marit. ſucced. vxor. in vſibus feud. Alb. in l. ſi vxorem, C. de con. inſer. Tiraq. in ll. connub. in prin. num. 21.* conſuetudinario, *Tiraq. in ll. connub. in prin.* & Saxonico, *Fach. diff. 6. & 7. per art. 31. & 45. vbi gl. lib. 1.* in eius eſt quaſi poteſtate & cura. Lucratur item maritus fructus dotales, & quicquid conſtante matrimonio acquiritur, *Bald. in l. 2. num. 3. & 4. C. ne vxor pro mar. gloſſ. Land. art. 45. lib. 1. Mynſing. obſ. 26. cent. 1.* ſicut & eius induſtria quæſitum præſumitur: *Bald. d. l. 2. C. ne vx. pro mar. Alcia. tract. præſumpt. reg. 3. præſumpt. 26.* quāquam de eo, quoad ius Sax. dubitari poteſt, cum iſto omnia ſint coniugum communia, eoq; communia quoq; lucra videri debeāt: *art. 31. lib. 1.* quod ſane nunquam mihi placuit, quoniam & iure communi eadem eſt inter coniuges ſocietas, *l. 1. hoc tit. l. ſi cùm dotem. 11. §. ſi maritus, 7. ſolut. matr.* neque tamen minus omnia conſtante

ſtante matrimonio quæſita, mariti lucro pro oneribus coniugij quę marito incumbunt, *l. pro oneribus. 20. Cod. de iure dot.* cedere debent: maximè cùm ei operas debeat mulier, *Vide Tiraq. in prin. de legib. connub.* eoq; vel huius quoque operis cōparatum illi acquirere oporteat, *§. pen. Inſt. per quas perſo. nobis acqui.* Eſt etiam vir ex euentu coniugij, legitimus defenſor vxoris, *l. 1. §. fin. l. 2. de iniur. §. patitur. Inſt. eod. tit.* tum bonorum eius adminiſtrator, *vide gloſſ. & Dd. in l. maritus. 21. C. de procurat. glo. lat. Land. lib. 1. art. 3. & 45.* Contrà vxor fit particeps domicilij & fori, *l. exigere. 65. de iudic. l. cum quædam. 19. de iuriſd.* dignitatis & familiæ maritalis: *l. mulieres. 13. C. de dig. lib. 12. l. fœmina. 8. cum ſeqq. de ſenat. l. fin. C. de nupt.* quæ iura etiam viduis Iure ciuili *l. filij. 22. §. vidua. ad municipal. l. fin. C. de priuileg. ſcholar. lib. 12.* (quamuis nō conſuetudine Saxonica *Landr. lib. 5. artic. 41. Fachſ. diff. 27.*) perdurant. Item acquirit ſingulare dominium in donatione propter nuptias, *Bald. in Auth. ſiue. C. ad S. C. Vell.* & vniuerſalem hypothecam in omnibus mariti bonis *l. aſſiduis. C. qui pot. in pigno.* & ſecundum nouellam conſtitutionem, ac ſtatuta plerorumque locorum, præter alimēta, *l. ſi cum dotem. 22. §. ſi autem. ſolut. matr. Dd. poſt gloſſ. in l. ſi ab hoſtibus. 11. §. fin. eod. tit.* & defenſionem, *§. patitur. Inſtit. de iniur. l. 1. §. fin. cum ll. ſeqq. eod. tit.* quæ illi à marito debentur, certam quoq; bonorum maritalium, ab eius morte (vt & ediuerſo maritus) portionem lucratur: *Bart. Bald. & Dd. in l. 1. & Auth. præterea. C. vnde vir & vx. Salic. in l. cum in te. C. de do. ante nupt. Panor. in c. ex publ. de conuer. coniug. gloſſ. num. 4. Land. lib. 1. art. 31.* quæ omnia perſequi, noſtri non eſt iam inſtituti.

7 ❡ Affinia aliquo modo ſunt nuptijs ea coniugia, quæ dicuntur in iure vulgaria, *l. ſi vxor. 13. de adult.* & iniuſta, *l. Paulus. 11. de ſtat. hominum.* item ſeruorum contubernia, *l. 3. C. de inceſt. nupt. to. tit. ext. de cler. coniuga.* & concubinatus *tot. tit. de concubin. l. diui. 5. cum ll. ſeqq. C. de natur. lib. l. in libera. 24. h. t.* qui & ipſe contubernium appellatur, *d. l. diui. 5. l. nuper. 11. C. de natur. lib.*

8 ❡ Contraria matrimonio ſunt quàm plurima, quæ vel impediunt illud contrahi, vel contractū diſſoluunt: in quibus præcipue eminet diſſenſus. Cùm enim conſenſu nuptiæ contrahantur, *L. nuptias. de reg. iur.* ſequitur ex natura contrariorū, nihil tàm contrariū eſſe nuptijs quàm diſſenſum: & abſq; conuentione nuptias conſtitui & conſtare non poſſe. Eam autem multa impediunt, vt diſſenſus apertus, error, metus, dolus, ebrietas, furor. Nam principio quando de diſſenſu liquidò conſtat, coniugium contrahi nequit: neq; in apertis eſt locus coniecturis, *l. continuus. 137. §. cum ita. de verb. obli.* quę aliàs ſumi poſſunt pro matrimonio, *l. in libera. 24. h. t. l. ſi vicinus. 9. C. de nupt.* quaſi tacentes videantur in illud conſenſiſſe, tam contrahentes, *l. in ſponſa. 7. l. ſed quæ. 12. de ſponſal.* quàm ipſorum parentes, *l. ſi vt prop. pater. 5. C. de nupt.* Si igitur alteruter contrahentiū, diſſenſum declaret & proteſtetur, non poteſt coire matrimoniū: nec inuitis liberis obtrudere parentes, *c. 1. de deſpon. imp. vbi glo. l. non cogitur. 21. h. tit. l. nec filium. C. eo. l. ſi filiofam. de ſponſ.* aut Magiſtratus, *l. 1. l. in copuland. 8. C. de nupt. c. cum locum. 4. extr. eodem.* diſplicentes nuptias debent. De parentum diſſenſu maior eſt dubitatio: præſertim matris, & eorū qui materna lineà attingunt. Cùm enim non ſint in horum poteſtate liberi, non videtur eorū voluntas ad ſubſtantiam eſſe neceſſaria: *l. 2. de rit. nup. in prin. Inſtit. de nupt. in verb. quorum ſunt in poteſtate. l. 5. C. de nupt.* vt nec curatorum, *l. in copulandis. 8. C. de nupt.* De tutorū ſuffragatione, iure ciuili non quæritur: cùm qui ſunt in tutela, videlicet impuberes, contrahere nuptias legibus prohibeantur. Iure porrò canonū, quod maxime in his ſpiritualib. ſequimur, *vide in cap. 1. & 2. de deſpon. impub. c. fin. de tranſact. Iaſ. & Dd. in l. admonendi. de iureiur. Caſt. in Auth. at qui ſemel. C. de prob.* quoniā impuberes, in quibus malitia (vt loquuntur) ſeu potius vigor naturæ, ſupplet ætatē, *c. de illis. 9. ca. fin. de deſponſ. impub.* rectè cōiungantur: *c. 2. c. de illis. 9. c. fin. de deſponſ. imp.* ideo hodie de tutorū etiam conſenſu quæſtio incidere poteſt. Quare tota res diſtinctione eſt explicanda. Pater igitur, ſeu

ãuus, cuius eſt cõtrahens in poteſtate, initio poteſt impedire ſuo diſſenſu, ne coeant nuptiæ: *vide King. In tract. matr. de conſen. paren. per not. in §. ſi aduerſ. Inſt. de nupt.* cõtractas diſſoluere iure ciuili poteſt, ante copulam. poſt, non item: *Paul. lib. Sent. 2. c. 20. l. patre. de his qui ſunt ſui iur. l. 1. in fi. cũ ll. ſeqq. de lib. exhib.* etiamſi nuptiç, quãdiu pater diſſentit, iniuſtæ remaneant, quoad iura ciuilia, puta ciuitatis & familiæ: *l. Paul. 11. de ſtat. hom.* Iure vero Pontificio indiſtinctè tenet cõiugium, nec licet patri illud reſcindere, *c. cum. de ſpon. c. ſufficiat. 27. q. 1.* Cęterùm ius Diuinum per Moſen traditum, filiam in domo ſacriſq; paternis conſtitutã, voto liberat, patre diſſentiente. *Nu. 30. 6.* vt etiam hoc iure (quod non tam politicum, quam morale & naturale *l. 2. de iuſt. & iur.* eſſe videtur) liberorũ de ſe promiſſio, abſq; patris cõſenſu nõ videatur ſubſtitiſſe. At noſtrę Curiæ mediam quãdam viã inſiſtunt. Etenim à parentib. impediri initio coniugia permittunt. contracta verò de præſenti, diſſolui antequã conſummentur (nam poſt copulam nulla reſciſſio admittenda eſt: *c. fin. 28. q. 1. vide in exam. Theol. c. de conſen. parent.* quia res deſijt eſſe integra, & parentum authoritas iam violata eſt: nec quæſtio eſt de futuro coniugio, ſed de facto: ac manifeſta fieret iniuria mulieri, ſi cũ virginitate maritũ amitteret, ac tum permitteretur diuortiũ: & deniq; per copulam omne vitium, omniſq; conditio ſublata eſt, & perpurgata, *ſpec. de præſumpt. §. 2. n. 5. vide quæ paulo antè dixi, de form. probat.*) niſi ex iuſtiſſima cauſa non ſinunt. Nec ſufficit, ſi hunc ſolum diſſenſus prætextum, quòd abſq; eorum voluntate contractum ſit, obtendant. Idẽq; morib. obſeruatur in matre ac parentibus, quorum nõ ſunt in poteſtate liberi: quia ſcilicet naturali ac Diuino iure, par ijs obediẽtia ac reuerẽtia præſtanda eſt: *l. 2. de iuſt. & iur. l. 1. & c. de obſeq. a lib. præſtan. l. 2. C. de in ius vocan.* quanquam iure Ciuili, horum diſſenſus non fuerit coniugijs impedimento, *l. 1. C. de nupt.* vt nec curatorum *l. in copulandis. 8. C. eod.* qui ne hodie quidem, moribus noſtris, multum attenditur. De tutorum ſuffragio magis du-

A bitari poteſt. Etſi enim in horum poteſtate propriè nõ ſint impuberes, vtpote cum ſui iuris hominibus tutores dẽtur: *in prin. Inſt. de patr. poteſt.* tamen in quaſi poteſtate exiſtunt, quãdo tutor perſonæ magis detur, quàm bonis, *d. l. in copulandis.* Quare vt patris, ita etiam tutoris conſenſus, iure Ciuili videtur fuiſſe neceſſarius in ſponſalib. *l. 1. C. de nupt. Bal. & melius Salic. in d. l. in copulan-*

B *dis. C. eod. tit.* Nam nuptias ij, quibus tutores præſunt, id eſt, impuberes cõtrahere nequeunt; vt nequicquam hic de tutoris conſenſu diſputetur. Cæterum hodie, cum ſublatum ſit propemodũ omne tutelæ & curationis diſcrimen, & tutores ijdem maneant qui curatores, ſcilicet ad adultam vſq; minorum ętatem, ideo idem in his quod in curatorum approbatione videtur nũc eſſe

C ſeruandum. *de quo Manſerus ad Rubr. C. de nup.* Quod ad Errorem attinet, error in perſona, coniugiũ & impedit & retractat: puta ſi Titiæ pro Sempronia fides ſit data, *c. 1. 29. q. 1. c. tua. 26. de ſponſ.* Idem olim fuit in errore cõditionis: vt ſi quis liberã putans, ancillam duxiſſet: *c. 2. de coniug. ſeru.* cum quia iure Ciuili non poterat eſſe cum ſerua cõnubium: *l. 3. C. de inceſt. nupt.* tum, quod ex

D illa iuſti liberi (quorũ ſpe atq; amore coniugia ineuntur, *l. liberorum. 220. de verb. ſign. l. fi. C. de iud. vid. l. ſi cũ dotem. 22. § ſi maritus. ff ſolu. mat. l. 1. §. ſi ea. de vent. in poſſ. mit.* vt ſuprà dictũ eſt) ſuſcipi nequiebant, vtpote cùm ex ſeruo ventre etiam ſerui homines, quamuis libero patre geniti, naſcantur. *l. partum. 7. l. doc. 9. C. de rei vend. vid. Inſtit. & ff. de ſtat. hominum.* Errorem aũt Qualitatis, pu-

E ta ſi quis ignobilem pro nobili, pauperem pro diuite, errans ducat, nõ vitiare coniugium, deciſum eſt: *d. c. 1. 29. q. 1. Dd. in c. quemadmodũ. de iureiur.* & rectè quidẽ. Cum enim hæc facilè ſciri poſſint, nec pertineant ad ſubſtantiã matrimonij, neq; ſit eius cauſa finalis, ſed magis impulſiua (nõ enim ob dotem aut nobilitatem contrahuntur præci-

F pue matrimonia: ideoq; hæc abſq; illis adminiculis rectè conſiſtunt. *l. fi. C. de don. ant. nu.*) ideo imputare ſibi debet, qui contraxit cum ea, cuius conditione exactius explorare debuit, *l. qui cum*

cum alio.19.de reg.iur. Ac nota eſt regula: Deficiente quamuis cauſa impulſiua, non tamē deficere, neq; ad nihilū redigi actū ſeu contractū, *gl. in l.1.verb. cauſam.de poſtul.late Tiraq. in tract. reg. Ceſſante cauſa,&c.* Ex quo & illud in diſquiſitionē ſæpe venit: an qui compreſſam ab alio & vitiatam ducit, vel cū corrupta ignorans ſponſalia de præſenti cōtrahit, poſtmodū re comperta B ſtare promiſſis cogatur, & ad conſummandū matrimonium deinceps vrgeri inuitus poſſit? Equidem canon *cap.1. 29.q.1.in fin.c.quemadmodū.de iureiur.vbi Dd.Hoſt.de mat.n.26.* ꝓnunciat, eiuſmodi errorem matrimoniū non vitiare: ne ſcilicet occulta delicta denudētur, & quieta coniugia diſtrahantur: *l.conſtante.36.ff.de adult.* & ſæpe innocentibus perſonis, à leuib. ſatiatiſq; mariC tis, periculum ficto eiuſmodi crimine cieretur: id quod Curiæ quoq; noſtræ ſæpius in pronunciando ſequuntur. Quanquam Theologi, *Phil.in loc.de coniu.in coniug.* huius ætatis doctiſſimi, etſi monent dandā eſſe operam, quo eiuſmodi coniugia concilientur: tamē deſperata reconciliatione, diuortiū hoc caſu admittendum arbitrentur: pro quibus facit lex Diuina. *Deut.22.* non moD do hoc caſu diuortiū permittens, ſed quod ſeuerius eſt, corruptam capitali ſupplicio iubens affici. Quanquā autem leges Moſi forēſes, ad noſtras politias nihil attinent: tamen cū diuinitus latæ ſint, in ijs oſtenditur ꝙ Deus approbet. Deinde in Euangelica hiſtoria, *Matth.1* Ioſeph à iuſtitia commendatur, quòd cū Maria coniuge, quam ex alio prægnantem ſuſpicatur, diuorE tium ſecretò facere inſtituit. Præterea iure Ciuili, etſi emptio mulieris corruptæ, cū putatur eſſe virgo, ſtricto iure nihilominus valet: *l.alioquin.11.de contrah.emp.* tamen ob iuſtiſſimū errorem agi poteſt ad reſoluendam emptionē, vt precio reſtituto, mulier velut inempta reddatur, *l.ex empt.11.§.ſi quis virginem.de act.emp.* Id ſi in emptione vilis F ancillæ, æquum & legitimū viſum eſt: quanto magis in contractu matrimonij, ꝙ perpetuam vitæ communitatē inducit, valere debet? Quid, quod deficiente aliqua conditione matrimoA nij generaliter ſubintellecta, deficit coniugij promiſſio? *c.quemadmodū.vbi gl.ad verb.conditio.& Panor.nu.10.de iureiur.* Subintelligi autem & illa conditio meritò iudicatur, ſi res in illo duret ſtatu, quo nunc exiſtit, *d.c.quemadmodū.vbi gl.& Dd.* Quòd ſi porrò vlla in iure conditio, in ꝓmiſſione fidei coniugalis eſt ſubintelligenda: rectè hanc virginitatis conditionem antè capi, & B hui⁹ reſpectu atq; intuitu fidem caſti coniugij dari, omnes ſanæ mentis iudicare debēt, *c.cane.23.q.1.c.fœmina.32. quæſt.5.* Quid, quòd etiam dolus, quo alterutri parti imponitur, non modo contractus bonæ fidei annihilat, *l.& eleganter. vbi Bart.de dol.mal.* ſed etiam matrimonia? *c.tua.20.in fin.de ſponſ.* Eſt autē manifeſtus dol⁹ improbæ mulieC ris, quæ ſciens ſe ab altero corruptam, adiungere tamen ſe pro virgine ignoranti ſponſo non veretur. Quid, quod ſæpe triſtes conſequantur exitus, vbi maritus cum polluta, quā peius cane & angue oderit, viuere & cohabitare cogitur? Sed hæc etſi grauiter & piè diſſeruntur, tamen in caſu dubio, quò ad eius fieri poteſt, ꝓ matrimonio videtur ꝓnunciandū, *c.fin.de re iudi.* Nec D enim modo id lex ſuadet, *d.c.1.29.q.1.* & præſcripſit iam confirmata multis ſeculis conſuetudo: ſed etiā ratio, non vna nec inerudita ꝑmittit. Nam primùm, cū ex hac cauſa amiſſi pudoris, ſponſum repudiare ſponſa non poſſit: cur non idem in vxore iuris admittat maritus, ꝙ in ſe putabit æquū? *tot.tit. quod quiſq.iur.* Deinde non minores ſunt labes animi vitiati, quàm corpoE ris: atqui maritus, ſi male frugi coniugem hæreticam, infidelem, atheā, perditè ꝓdigam, aliove animi morbo quē ignorabat, laborantem cōperiat, repudiare tamen eam idcirco non poteſt: *l. vltim.vbi glo ad verb.abolito.C.de repud. cū ibi allegat.c.2.de diuort.* quare nec ob hoc corporis vitiū, vt diuortium fiat, eſt admittendū. Et cùm D.Paulus *1.Corinth.7.* iubeat, his caſibus manere cōF iugium, donec infidelis diſcedat: facile poteſt intelligi, quid ſequendum præſcribat. Quid, quòd ipſi Theologi reijciant hanc conditionem. Duco te, ſi inuenero virginem: tanquam

turpem & illicitã, & ea reiecta ꝓ matrimonio pronuncient? *Philip. in exam. Theologic. cap. de condi.* Igitur ſi ne quidẽ expreſſa, diſertiſq; verbis adiecta hæc conditio, matrimoniũ efficit cõditionale: multò minus tacitè ſubintellecta, id perficere queat. Abſurdiſſimũ enim eſſet, Tacita præualere, pluſque operari expreſſis. *l. 3. vbi Dd. ſi cert. petat.* Præterea cùm contractus ex errore conditionis vel qualitatis perſonæ, qua cum contrahitur, non reſcindantur: quoniam qui cum alio contrahit, vel ſcit, vel (quod perinde eſt, *l. quod te. ſ. ſi cert. petat. l. magnam. C. de cont. ſtipula.*) ſcire debet conditionem eius: *l. qui cum alio. 19. de reg. iur.* certè idem in matrimonio multo magis dicendũ eſt: ſibiq; imputare potius debet, qui non diligẽtius antè ſibi cauit atq; proſpexit, quàm vt malis exemplis coniugia rectè conſummata retractentur: maximè cùm per copulam omnes conditiones coniugiorũ purificentur, *c. ſuper eo. de eo qui con. vx. ſuæ. glo. in c. veniens ad nos de ſponſ.* & his valere iuſſis, purè contraxiſſe conuenientes intelligantur. Nam etſi promiſſio coniugij ſub conditione fieri poteſt, non tamẽ copula: quæ vt ſit ab omni ſtupro & criminis ſuſpicione libera omnino puris animis, & coniugij voluntate ineatur, neceſſe eſt: vt ne poſterum retractari, neve copula nõ pro coniugio, ſed pro ſtupro, aut illicita conſuetudine haberi poſſit. Quare etiamſi ſubtilis aliqua ratio in contrariũ eſſet: tamen tutius eſt, contractas nuptias ob eiuſmodi caſum non reſcindi: quemadmodum in ſpecie ſimili dicitur: Magiſtratum, aut honorem, errore & ignorantia conditionis illi delatum, q Magiſtratum gerere non poſſit, vt ſeruo: tamen ob bonum publicũ, & ex humanitate ratum eſſe ac valere, nec Errorem in conditione gerentis, id quod actũ eſt, vitiare, *l. 3. ff. de off. prætor. vbi Dd.* Quod enim bene geſtũ eſt, vt ibi ait Accurſ. nõ debet ex alio euentu retractari, *gl. in d. l. 3. in ver. reprobari per l. ſancimus. C. de ad. tut. cum alijs in alleg.* Adde his, qđ Vlpian. *l. ſi vxor. 13. §. fi. ff. de adulte.* ait, ſtupri accuſari eam mulierem non poſſe, quæ poſt illud ducta eſt: Sero enim, inquit,

A accuſat mores mulieris, quos ducẽdo ꝓbauerit. Cùm aũt non diſtinguat inter ignorantem & ſcientẽ, ſed loquatur generaliter: nec nos diſtinctionẽ facere debemus. *l. de precio. de Public. in rem act.* Nam ꝙ ad legem Moſi attinet, fuit ea ſeueritas etiam apud Ethnicos vſitata: neq; tamen inde firmũ ad pias conſcientias duci argumentũ poteſt. Quanquã enim morte lex puniri cor-
B ruptam voluit, non tamen conſequitur, vbi mors nõ imponitur, ex eo delicto diuortiũ eſſe concedendum: ſic enim homicidia, & alia delicta plurima, morte lex mulctat: quo ſupplicio ſolui coniugium neceſſe eſt: neq; tamen inde ſequitur, vbi aut à lege, aut Principe, aut conſuetudine, ob circunſtantias pœna mitigatur, propterea diuortium concedendũ eſſe *§. deportatio*
C *in Auth. de nupt. l. ſed ſi. 5. de bon. dam.* Sed nec exemplũ Ioſeph præiudicium ad hanc cauſam magnum afferre poteſt: non enim exemplis, ſed legibus eſt iudicandũ: *l. nemo. 13. C. de ſent.* nec de facto, ſed de iure quæritur: quanquã ibi nullum factum propoſitũ eſt, ſed tantùm cogitatio viri pij & iuſti, quæ ad nullum actum proceſſit: & deniq; illo tempore valuit etiam lex, & ſtetit
D πολιτεία Moſi. vt eius iure rectè vti, & quãdam illi ἐπιείκειαν adhibere moderatus homo poterit. Quod autẽ de emptione corruptæ mulieris, quæ pro virgine venundatur, dictũ eſt, id magis pro hac ſententia quàm cõtrà eam facit. Conſtat enim hunc errorem nõ impedire, quo minꝰ cõtractus valeat: nec redhibitioni propterea locũ eſſe,
E *d. l. ex empto. 11. §. ſi quis virginem. de act. empt.* cùm huic nullum vitia locum faciant, niſi quæ rei vſum impediant, *ad tit. de ædi. edict.* Etſi verò propter illum errorem in venditionibus datur actio ad pactionem reſcindendam: non tamẽ ſequitur in matrimonijs idem admitti, cùm horum eadem quę libertatis, *l. liberos. C. de li. cauſ. tot. tit. C. ſi ad liber.* iuriſiurandi, ac reliquarum rerum
F ſpiritualium ſit conditio: ſcilicet vt poſtquam ſemel perfecta ſunt, & ipſo iure valent, nõ poſſint per redhibitiones aut reſtitutiones, *Auth. ſacramenta. C. ſi ad. vend. vide Specul. tit. de reſt. in* integ.

Digitized by Google

integ. aut alio prętextu reſcindi: *c. quanto. 7. de diuort.* ſed maneat in his immota regula: Quod Deus coniunxit, homo non ſeparet. Iam quod de conditionibus intellectis dicitur, futurum tempus, non præteritum reſpicit. Conditio enim hæc ſubintelligitur, Si maneat in futurum perſona, qualis nunc eſt: *d. c. quemadmodum, de iureiur.* non etiam illa, ſi ſit aut fuit talis, qualis eſſe putatur: *d. c. quemad.* hæc enim potius præſumptio quædam eſt, quàm conditio, & propoſitum in mente retentum, quod nullum parit effectum, *l. ſi repetendi, 6. C. de condict. ob cauſ. dat. l. ſi maiores, 25. C. de tranſact.* Nec verum eſt, hanc eſſe cauſam finalem coniugij: alij enim ſunt huius fines, vt paulò ante eſt expoſitum: ſed potius quædam eſt προκαταρκτικὴ, & impulſiua, in qua etſi ſit error, tamen non debet vitiari matrimoniū: cùm ex errore eiuſcemodi cauſæ, ne legatum quidem minuatur, *vide ℐ. de cond. & demonſt. glo. in l. 1. verb. cauſam. de poſtuland.* Iam qđ de Dolo dictum eſt, primùm hic non ſubeſt dolus, qui det cauſam contractui, ſed eſt tantùm incidens, quod genus non vitiat. *Dd. in d. l. eleganter, de dol. mal. & in l. ſi dolo. 5. vbi gloſſ. C. de reſcind. vend.* Deinde in Spiritualib. puta matrimonijs, & conſimilibus, Dolus non annihilat conuentionem: *gloſſ. in c. tua. 26. ext. eod. per illum tex. & c. ex literis, 7. ext. eod. c. quod interrogaſti, 7. diſt. 27. c. ſicut 30. quæſt. 1.* niſi cùm res nec ſubſtantiam, hoc eſt, conſenſum perſonarum contrahentium, nec formã vllam coniugij habet, *d. c. tua. 26. in fin. de ſponſal.* Iam quod de euentibus calamitoſis dictum eſt, huic rectè reſpondetur, nõ ex euentu, ſed ex iure cauſas decidendas eſſe. Et ſi ob triſtiũ euentuum timorem matrimonia ſoluerentur, magnus profectò aditus ad diuortia pateficeret: nec inuiti vnquam compelli poſſent, quod promiſiſſent adimplere, cum coacta, vt dicitur, coniugia difficiles plerunq; habeant exitus: *c. præterea, 11. c. cùm locum, 14. cap. requiſiuit, 17. de ſponſ.* quanquam hoc in caſu allegare atque oſtendere in contrarium euentum bonos, facilè eſt. Multa enim eiuſmodi coniugia & coaluerunt feli-

A citer, & diuina benedictione, quæ fauet charitati, delicta operienti tegentique fuerũt ſæpius cumulata. Ex quibus intelligi poteſt, nihil admodũ firmi, in quo pia mens acquieſcere poſſit, contra canonum ſententiam adduci: & in dubio pronunciari ſecundùm opinionem quæ fauet matrimonio, rectius eſt, *Menoch. conſil. 4. ambigitur, nu. 29. Siguo. conſ. 37. factum, n. 6. per cõ-*
B *munem doctr. Dd. in l 1. ſolut. matr.* Caput autem eſt, vt quiſq; in animũ inducat, à Deo coniugium ordinari: eoq; illud ſecundari ſibi, ardentibus votis poſtulet: ac eidem fideli patri & domino, euentus qualeſcunq; ſint commendet: qui quidem ſi nõ omnes ad voluntatem fluant, patienter quod à Deo impoſitum eſt, in hoc ærumnoſo & breui vitæ curriculo perpetiendum ferenC dumque ſciat.

Dictum hactenus eſt de errore & dolo: nunc reliqua quę conſenſui ſunt contraria, perſequamur, in quibus eſt & Furor, qui & impedit, & diſtrahit matrimonium, *c. dilectus, 24. de ſponſal.* quando ſcil. in ipſo contractu interuenit, non etiam ſi præceſſerit cõiugium per dilucida interualla contractum, *c. dilectus, vbi gloſſ. Panorm. & Cano. de*
D *ſponſal.* aut ſubſequatur, *l. furor. 8. de ſponſal. l. oratione, 16. §. fin. h. t.* nam ſicut ſuperueniens calamitas vel pœna non ſoluit matrimonium, *l. ſed ſi. 5. de bon. dam. §. deportatio. in Authen. de nupt.* ita nec furor, *l. patre, de his qui ſunt ſui iur. vid. tamen diſtin. l. iuſto. 44. §. cum, 6. de vſucap. l. ſi cùm dotem, 23. §. ſi maritus, ſol. mat.* Eſt autem ſpecies furoris, Ebrie-
E tas: cùm ſcilicet tãta eſt, vt totam mentis rationem, & iudicandi facultatem omnem ſepeliat atque adimat. In hac enim cùm nullus ſit conſenſus, dicendum eſt, fidem in eiuſmodi vinolentia datam, non obligare, *c. vnuſquiſque, 22. q. 4. c. ſanè. 15. q. 1. glo. Bald. Sal. in l. dolum, C. de dol. & Dec. conſil. 112. in præſenti. Tiraqu. latè in tract. de pœn. cau. 6. num. 8.* Eadem eſt ratio Violentiæ, ſeu iuſti
F metus illati. Nam quamuis aliàs per vim metúmve geſta, ſtricto iure valet: *l. ſi mulier. 21. §. pen. de eo quod met. cauſ. l. 1. C. de reſc. vend. l. interpoſitas, 13. vbi Iaſ. in 1. notab. C. de tranſact.* tamen quia ma-

Digitized by Google

trimonia debent eſſe liberrima, *l. vlt.* A
fin. C. de ſpon. l. Titia. 134. in prin. de verb.
oblig. l. Titio. 71. §. 1. de condit. & dem. c. re-
quiſiuit, 17. c. gemma. 19. de ſpon. ideo coa-
cta per vim metúmve, iudicantur ipſo
eſſe iure nulla, *c. dilectus, de his qua vi me-*
tuſve cauſ. c. mulierę. 6. c. veniens. 13. c. cum
locū. 14. de ſponſ. gl. in l. ſi mulier. 21. §. ſi dos,
ad verb. nullam eſſe, ff. de eo quod met. cauſa.
vide Philipp. in exam. Eccl. cap. de cōſenſu.
niſi conſenſus poſtea à metu perpur- B
getur, *c. ad id. 21. c. veniens. 15. de ſponſ. c.*
de illis 9. de deſpon. imp. Metum aūt etiam
per vnum teſtem in matrimonialibus
probari volunt. *Bald. in l. obſeruare, §. pro-*
ficiſci, 12. q. de off. procon. & legat. que etſi
regulariter ita definim⁹, vt ſit eiuſmo-
di qui in conſtantem virum cadat: *c. de*
muliere. 6. c. veniens. 15. c. conſultationi. 25. de
ſponſ. tamen non tantum in muliere,
quantum in viro requirimus: ſed ſuffi- C
cit metus, qui in conſtantem mulierē
cadere poſſit. *Dd. in l. interpoſitas, 13. vbi*
Iaſ. n. 4. C. de tranſact. Dec. in l. in omnib. 39
n. 3. de reg. iur. gl. in c. cum locū 14. ad verb.
metus eſt. de ſponſ. Dd. in c. veniens, c. con-
ſultat. eo. tt. Rom. ſing. 129. Decr. deciſ. 100.
pra[illegible] n. [illegible] Hug. conſ. 117. num. 2.
etiam reuerentialis, *c. ex litteris, 11. de de-*
ſponſa. imp. c. accedens, 17. de conuerſ. coniug.
Contraria præterea matrimonio ſunt, D
Adulterium ſubſequens, *vide ſ. de di-*
uor. l. conſenſu. 8. C. de repud. (ſpōtaneum
ſcil. non coactum *gl. ordin. c. quemadm.*
verb. tenetur, de iureiur. l. ſi vxor. 13. § pen.
de adult.) quę eſt iuſtiſſima diſſoluendi
matrimonij cauſa. *vide ſ. de diuor.* item
inſidiæ & veneficia, vitæ ſtructa: *l. con-*
ſenſu. 8. C. de repud. deſertio, *c. de illo, ext.*
de ſponſ. l. pen. h. t. l. 2. de diuor. ligamen E
prioris coniugij, quo durante ſecundū
contractum non valet, *c. gaudemus. de*
diuor. c. nuptiæ, 32. q. 1 §. affinitatis. Inſt. de
nupt. l. eum qui duas, C. de adult. l. 2. C. de in-
ceſt. nupt. impotentia naturalis, *l. in con-*
ſenſu, 10. C. de repud. l. 1. ex. de frigid. & maleſic.
Hæc enim omnia & impediunt matri-
monium, & contractum diſſimunt, vt
& conſanguinitas atq; affinitas, *c. 1. de*
conſang. & affin. de qua ante dictum eſt: F
quāli ab infidelibus ante conuerſionem
in gradib. prohibitis fuerit contractū:
c. 4. de conſang. c. pen. & c. fin. de diuor. quo
caſu non diſſimitur cōtractum: vt nec

A in noſtris Curijs poſt copulam, & poſt-
quam res deſijt eſſe integra, inter eos
qui tantùm iure Poſitiuo (non etiam
Diuino) ob conſanguinitatem vel af-
finitatem cōtrahere prohibentur. Cū
his enim diſpenſari, in honorem ma-
trimonij ſolet, etiamſi iure Cano. ſim-
pliciter eiuſmodi coniugia irrita pro-
nuncientur, *c. ſuper. 32. vbi gl. vl. de ſpon.*
c. 1. c. quod ſuper his, de conſang. Aduerſa-
B tur etiam coniugio infidelitas, hęreſis,
& in religione diſparitas: quas ob cau-
ſas & prohibetur iure tam Ciuili, *l. ſi le-*
gib. 16. C. de epiſc. aud. l. ne quis Chriſtianā.
C. de Iud. & cælic. quam Canonico, cū
infideli vel Iudæo matrimonium, *c. ca-*
ue. cum c. ſeqq. 28. q. 1. & contractum ſal-
tem quo ad cohabitationem diſſolui-
tur: vbi ſcilicet abſq; fidei & conſcien-
tiæ periculo diutius viri viui nequit:
C *c. 2. c. ſi illa. 5. c. quanto. 7. cum c. ſeqq. de*
diuor. vid. 28. q. 1 per tot. vide c. vlt. de con-
con. in quo tamen Canones inter con-
iugia in infidelitate cōtracta, & ea quę
à fidelib. contrahuntur, non ſatis ſci-
enter diſtinguunt, *d. c. quanto.* eiuſq; di-
ſtinctionis cauſa tracta videri poteſt
ex legib. Moſaicis: quæ cum alienige-
nis coniugari prohibent, *Exo. 34. Deut.*
D *7. Non ſociabis cum eis coniugia.* & ex qui-
bus eiuſmodi coniugia aliquando me-
morantur apud Iudæos fuiſſe diſſolu-
ta, *1. Eſd. 9. 10.* Sed eiuſmodi leges Moſi
politicæ, Chriſtianos nō obligant: nec
video (etiamſi fatear, conſultius eſſe
initio eiuſmodi nuptijs abſtineri, & v-
bi res eſt integra, ſequendam potiùs
regulam; Nolite iugum ducere cū im-
pijs) cur tamen minus conſtet coniu-
E gium cum infideli iam conſummatū,
ita vt deliberationi non ſit locus, re v-
tique amplius non exiſtente integra:
quam cū Epicureo (quod ſępe incidit)
aut palam atheo. Et exempla in primi-
tiua Eccleſia extāt diſſimilia, *vide Phil.*
in exam. Theol. in q. An liceat Chriſtian.
&c. vt mater Timothei Iudæa Græco,
D. Auguſtini, ethnico viro, & quidem
difficili ac moroſo cohabitauit. Itaque
F tutius eſt ad pias cōſcientias ſequi re-
gulam ab Apoſtolo, *1. Cor. 7.* traditam:
ac dicere, eiuſmodi coniugium, etiam
cum Ethnico aut Iudæo contractum,
ſanctū eſſe & ratū. Sanctificatur enim,
inquit,

inquit, vir infidelis per mulierem, & ſanctificatus mulier infidelis per virũ. Nec excipit caſum quemquam diuortij, niſi cùm infidelis diſcedit, ac prim' deſertionem ipſe facit: ac quo maiorem his dictis circumdet, authoritatẽ addidit, ſe non à ſe, ſed à Domino præcipi. Quare quod in conſtitutione t l. ne quis, 6. C. de Iud. dicitur, eiuſmodi coniugium vicem adulterij obtinere, dubium eſt, ne dicam nuptiũ, nec vſu obſeruandum: et ſi vel ſi verum ſit, hæc coniugia omni iure & Ciuili & Canonico prohiberi & ex lege Moſi, hanc prohibitionem Diuinæ quoq; volũtati eſſe conſentaneam, intelligi facile poſſit. Atqui multa in Spiritualib. & præſertim coniugijs initio prohibentur, quæ contracta tamen & perfecta temere diſſolui non debeant.

DE IVRE DOTIVM.
Tit. III. C. 5. 12. 11.

1 *Continuatio: & dotes nuptias ſequi, & ſine his non eſſe,*

2 *Quid ſit dos, & vnde dicta: quæ eius ſpecies.*

3 *Cauſa: à quibus rectè detur, & in qua materia.*

4 *Forma: quomodo conſtituatur, & an nudo pacto.*

5 *An ſine certa quantitate cõſtitui poſſit.*

6 *Finis & effectus: & quæ acti (tur.*

7 *Maritum dominum eſſe dotis, conſtante matrimonio.*

8 *Sed eo ſoluto ad reſtitutionem compelli.*

9 *Differentia inter res æſtimatas, & non æſtimatas.*

10 *Caſus, quo conſtante matrimonio dos exigi poteſt.*

11 *Affinia: & de reliquis mulierum bonis.*

1 MAtrimonij † cauſam ſequuntur Iura dotium, quę ad ſuſtinenda coniugij onera dari maritis ſolent, *l. ſi filia 20.*

A *vbi Dd. ſ. fam. erciſ. l. pro oneribus, 20. C. eo l. l. dotis fructum, 7. h. t.* Etſi enim nuptiæ ſine dotib. eſſe poſſunt: *l. fi. C. de don. ant. nup. l. fin. C. de repud.* tamen conſtat, dotis cauſam ita matrimonijs eſſe cõiunctam, vt nulla dos ſine coniugio intelligatur: *l. 3. h. t. d. l. fin. C. de donat. ante nup.* vnde & Varro ita dotem definit: Dos 2
eſt † pecunia nuptiarum cauſa data. & Acron Horatij interpres: Dos eſt donũ
B puellarum nubentium: qui & etymologiam verbi indicare videtur. verſimile enim eſt, dotem a dando, ſicut & donum, eſſe dictam, Bar *in Rub. ſol. mat. n. 21.* paulò aliter, reprobata Azonis definitione: Dos, inquit, eſt ius quoddam vniuerſale, in ſe continens quod à muliere, vel eius nomine traditur marito, eiuſve patri, ad onera matrimonij ſuſtinenda: *vide Bal. in tract. dot. par. 2. per tot.*
C *vbi hanc definitionem examinat & impugnat.* Vlp. *l. 3. § ſed vtrum. 4. in fin. de min.* ſimpliciter propriũ mulieris patrimonium appellat: quod verum potiſſimũ coniugio ſoluto: nam eo durante, viri potius eſt quàm mulieris, *l. in reb. 30. C. eo.* cum ſit pecunia, quæ marito vxoris nomine donatur. *Cuiac. obſ. lib. 5. c. 4.* Quanquã & tum etiam reſpectu huius euent' rectè perhibetur eſſe in domi-
D nio mulieris, *l. in reb. 30. C. de iur. dot.* Quamuis. n. ſit in bonis viri, *l. quamuis, 75. de iure dot. l. Luc. 21. § idem reſpondit. ad municip.* quoad emolumentũ, *d. l. quamuis.* tamen illud min' eſt quã eſſe in dominio, *l. 3. & 8. 1. de bon. poſſ. § 2. Inſt. eo. tit.* & nihilomin' manet in iure ſcil. agendi mulieris, ſeu in iure actionis, qua ſoluto matrimonio repetere poteſt, *l. 1. ſol. mat.* vt vel hactenus rem habere, et-
E iamnũ videatur, quæ actionem ad repetendũ habeat. *l. id apud ſe. 14. de verb. ſignif.* Dos aũt diuiditur in Verã, de qua propriè hoc nomen accipitur: *l. fin. & ibi Bal. C. de fal. cauſ. ad l.* & in Putatiuã, quę putatur eſſe dos, cũ reuera nõ ſit, quãdo ſcil. non valet matrimonium (ſine quo dotem eſſe nõ poſſe, iam ante dictum eſt, cuius cauſa dos data eſt, *gl. in*
F *l. dotal. 1. ad verb. præſtabatur, de fund. dot. l. fi. de cond. cauſ. dat. l. ſi cùm dotem, 23. § fi. ff. ſolut. matr.* Hæc tamen prærogatiuas & priuilegia eadem habet quę dos vera, *d. l. ſi cum dotem, § fin. l. 2. in fin. de pri-*

uil.cred. Dicitur & variè dos, Promiſſa, *l.1.C.de dot.pro.* Cauta, Numerata, *t.t.C. de dot.caut.non nu.* Data, *paſsim in ti.ſolut. matr.* Dicta, *Vlp.tit.6.vbi Cuiac.* Confeſſata, *l.1.vbi Bart.C.de dot. caut.l.pen.§.ſi vir.vbi Bar.ff.ſolut.matr.Bal. & Dd in l.aſsiduis. C.qui potior.in pignor.* Relegata, *tot.tit.de dote releg.* & (vt poſt dicemus) quædam Profectitia, *l.5.h.t.* quædam Aduentitia, *l.3.h.t.* Subtilius etiam quidam *Bald.in l.1.ſ.lut.matr. & in tract.dot. parte 3.nu.6.& 12.* dotem in Naturalem & Ciuilem diuidunt: quæ hic perſequi non eſt noſtri inſtituti. Origo dotis eſt ex Iure gentium : *l.eas,8.de cap.dimin. Bar.in Rub.ſol.mat.num.24.vbi Dd.Bald. Nou.de dote,part.3.* & conſtituitur ſolo conſenſu, *l.ad exaction.l.1. vbi Bal. C.de dot.pro.Bald.in tract. de dot.parte 3.* cauſa coniugij, *l.3.h.t.* ad onera ſcilicet huius toleranda, *l.pro oneribus,C.eod.*

3 ¶ Perinde autem eſt , ſiue mulier dotem det , ſiue quis alius eius nomine: vt pater, cuius officium eſt (non etiam matris, *l.neq. 14.C.eod.* fratrum, *vid. gl.in l.1.C.de alend.lib.Bart.in l.ſi quis à liberis,5.§.virũ.de agnoſc.lib.Schurff. conſ.8. nu.2.& conſ.24.cent.1.* aut propinquorũ) dotare filiam, *l.qui liberos,19.ff.tit.1.* quæ dos Profectitia appellatur; *l.profectitia. 5.iſto tit.l.auia.6.C.eod.* aut etiam extraneus, *d.l.auia.6.l.vnic.§.extraneus, C.de rei vxor.act.l.fin. C.eod.* à quo profecta dos, non Profectitia , ſed Aduentitia dici poteſt, *l.3.cum ll.ſeqq.h.t.* nam promittendo dotem, omnes cuiuſcunque ſexus aut conditionis, obligantur, *l.promittendo.42. hoc tit.* Quare nihil intereſt, à quo dos aut promittatur, aut detur. Nec illud etiam refert, quacunque in materia dos conſtituatur, quęque res in dotem dentur : ſiue Mobiles, vt quæ pondere, numero, menſura conſtant, velut pecunia, &c. Siue res Soli, vt domus, lapidicinæ, *l.res,43. cum ll.ſeqq.hoc tit.l. vnic.§.cùm autem, C. de rei vxo.act.l.ſi ante 6. cum ll. ſeqq.ſolut. matr.l.in rebus,30.C.eod.* &c. ſiue etiam iura incorporalia, puta nomina , *l.2.C. de actio.* ſeruitutes, actiones, iuriſdictiones, feuda : *cap.1.de eo qui ſibi & hæred. cap.1.de inueſtit.vide Dd.in cap.1.§. donare,qual.olim feud.Curt.in tract.feud.1.parte 4.num.93.* ſiue Proprietas, ſiue Vſuſ-

A fructus: *l.res,17. cum ll.ſeqq.C.eod.* ſiue Omnia bona, quæ tamen ſine cõuentione non cenſentur doti data , ſiue Pars eorum: *l.nulla,4.C.eod.* Æſtimatæ res, ſiue Inæſtimatæ, *l.5. l.pen. C.eodem.* quanquam commodius eſt viro , non æſtimatas accipere , ne earum periculum ſubeat, *l.plerunq.11. cum ll. ſeqq. h.t.*

¶ Conſtituitur autem dos , aut Sti- 4
B pulatione, aut etiam ſolo Pacto: quod hoc caſu actionem contractis nuptijs, quaſi inſecuta traditione, *l.in traditionibus,49 de pact.* parit: quia nudum nõ eſt, ſed habet in ſe συνάλλαγμα , *l.ad exactionem,6.C.de dotu promiſſ.* nempe ipſas nuptias, quarum gratia conuentio fit.

¶ Nec refert , Certa dos promitta- 5
tur , an Quantum quis arbitratus fue-
C rit, *l.3.C.de dotu promiſsione.* nam tunc in arbitrium boni viri collata dotis conſtitutio videtur, *l.in perſonam,23.§.generaliter,de reg.iur.l.1.de leg.2.* Quod ſi ſine mentione arbitrij ſimpliciter promittatur , patrem quidem ea promiſſio obſtringit, quia pro modo facultatum ſuarum , ad quantitatem legitimæ & congruæ alimentationis , *Salic.& Fe-*
D *lin.in Authen.res quæ. C.commu. de lega. Ang.conſ.357.dominus. Alex.conſ.7.vol.2.conſ.83 vol.4.Bal.in tract.de dote,parte 6. Caſtr.conſ.108.dubitatio.n.1.& 2. volum.2. Æmi .conſ.1.nu.12.* proque mariti dignitate dotare filiam debet : *l.cum poſt. 69.§. gener.4. h.t.* reliquos non item, quando incerta ſit promiſſio, & minimum, puta nummum dando , debitor liberetur, *l.1.C.de dotis pro.*

¶ Finis dotis eſt, & ideò dos datur, 6
E Vt ſubleuetur maritus in onerib. matrimonij perferendis, *d.l.pro onerib.2.C. eod.* & apud illum maneat coniugij cauſa, *l.ſi pater.79.h.t.l.fi.C.de donat.ante nupt.l.3.h.t.l.fin.de cond.cauſ. dat.l.ſi donaturus,9.cum ll.ſeq.eod.tit.* Effectus eſt, quod ex promiſſione dotis oriatur actio Bonæ fidei, *gl.fin.in l.de diuiſione, 5. vbi Bar.& Dd.ff.ſolu.matr.Iaſ.poſt Fabr.*
F *in §.fuerat,num.14.Inſt.de act.* annexum habens ius tacitæ hypothecæ, *Iaſ.in d. §.fuerat,nu.31.per text.in l.vnic. §.1. verb. ab vtraq. parte.C.de rei vxor.act.* qua maritus dotem ab eo qui ꝓmiſit , exigere

poteſt:

poteſt: item quòd habeat eundem qui promiſit, & eius bona, nomine Euictionis obligata, ſi fortè res in dotem datas euinci contingat, *Bart. & Dd. in l. vnic. §. 1. C. de rei vxo. act. latiſſimè Bal. in l. 1. poſt gl. C. de iur. dot. Iaſ. in §. fuerat. n. 31. Inſt. de act.* Amplius volūt quidā, etiam domo exigi à marito vxorem poſſe, ſi dos promiſſa non exoluatur: *Bart. in l. ſi donaturus. in prin. de cond. ob cauſ. Iaſ. in §. fuerat. num. 98. Inſtit. de actio.* quod mihi neutiquam admittendū videtur: non enim matrimonium à Dote depēdet, ſed contrà: *l. fin. C. de donat. ante nupt.* neq; propter conditionem dotis non impletam, ius matrimonij poſſe immi nui, antea dictum eſt, *ad tit. de ritu. nup.*

7 ❡ Porrò dotis iam conſtitutæ & traditæ, dominus iuris interpretatione fit maritus: propter vtilitatem, quo liberius & commodius vti frui ea poſſit. *l. in rebus. 30. C. de iure dotium. l. doce ancillam. 9. C. de rei vend.* nam fructus eius lucratur, & arbitrio ſuo ea Vti frui poteſt: *l. pro oneri. C. eod. l. dotis. 7. hoc tit.* quod verum eſt, conſtante matrimonio, *l. Lucius. 21. ad municipalem.*

8 ❡ Nam eo ſoluto, dos quę ſine cauſa apud maritum aut eius hæredem eſt, repeti iure quidem nouo poteſt: *tot. tit. ſ. ſolut. matr. vbi dixi. & in §. fue-*

9 *rat. Inſtit. de actio.* qua † in parte refert, Æſtimatæ res in dotem datæ ſint, an non: nam inæſtimatæ reſtituuntur, quatenus pręſtari per rerum naturam poſſunt. Neque enim periculum, & interitus fortuitus maritum debitorem obligat, ſed res domino & creditori perit, *l. pignus. C. de pig. act. §. cum autem Inſtit. de empt. l. ſi ex legati cauſa, 23. de verbor. obligat.*

10 ❡ At rerum Æſtimatarū etiam quę interierunt, precium reddendum eſt, quia venditæ quodammodo videtur, *l. plerunque. 11. cum ll. ſeqq. hoc tit. l. ex conuentione. C. de pactis.* Eſt etiam, quando conſtante matrimonio dos repeti poteſt: cùm videlicet vergente ad inopiam marito, periculum eſt ne mulieri ad dotem ſoluto matrimonio petendam, inanis relinquatur actio, *l. vbi adhuc. 29. C. de iur. do.* Sed & prouentus earum rerum quæ nunquā renaſcuntur, vt fodinarum & metallorum, non putantur cedere marito, ſed doti: quāquam vſum & fructum horum prouētuum, pecuniæq; quæ inde redigitur, habeat: à morte verò vxoris hęc vt mobilia, pleno iure maritus lucretur.

❡ Affinia doti ſunt, Donatio quam ſponſus ſponſæ facit: *de hac vide in §. eſt & aliud. 3. Inſt. de donat.* quæ impropriè donatio Propter nuptias dici poteſt: *in Auth. vt ſponſ. larg. gloſſ. in Auth. eò decurſum. C. de don. propter nupt.* item Donatio propter nuptias, propriè ſic dicta, quā Gręci ἀντίφερναν appellant: quæ etiam conſtante matrimonio fieri poteſt, *l. ſi conſtante. 19. l. cum multa, 20. cum ll. ſeqq. C. de donat. ante nupt.* & potiſſimùm fit in ſecuritatē dotis, ad inducendam inter coniuges æqualitatē: *tot. 1. in Auth. de æqual. dot. Bald. in Auth. dos data. nu. 3. C. de dona. propter nupt.* cuius dominium cōſequitur ſtatim mulier iure ſingulari, hypothecam iure communi: fructus tamen nō lucratur, qui marito pro oneribus cedunt, *Bald. in Auth. ſiue. C. ad S. C. Velle. & in Auth. permiſſa. & Auth. dos data. C. de donat. ante nupt. vide gloſſ. Land. art. 21. li. 1. VVeych. art. 22. gloſſ. art. 76. lib. 3. art. 44. lib. 1.* Diſtat igitur hæc donatio à donatione Ante nuptias. Nam hęc rem verè facit vxoris, ita vt cōſtante matrimonio ea fruatur, ſiquidem ſuis vſibus illam retinuerit (aliàs enim eſt in vſu & fructu mariti, *l. ſi ego. 10. in fin. h. t.*) & eo diſſoluto, repeti à muliere aut eius hæredibus donata nequeāt. At donatio Propter nuptias tātùm iuris fictione rem facit vxoris, non reipſa. nam neq; fructus hinc lucratur mulier, neque proprietatē: ſed ſoluto matrimonio, poſtquam ſibi de dote ſatisfactum eſt, reſtituere debet quicquid hoc nomine datum eſt: vt potius hypotheca quædam ſit, quàm vera donatio, *l. fin. cum Auth. ſeqq. C. de donat. ante nupt. Nouell. 61. vt immob. ante nupt. don. vide quæ dixi inſtit. de dona. §. penult.* Huius autē donationis ſpecies eſt & Dotalitiū, *c. ex parte. de for. comp. c. plerunque. de dona. int. vir. & vxor.* pars bonorum mariti aſſignāta ex conſuetudine vel conuentione mulieri, vt pro dote eam habeat obligatam, & poſt mortem lucretur (niſi ſe per adulteriū aut iniuſtam ſepara-

Digitized by Google

tionem, aut turpitudinem vitæ, aliiſq; modis etiam poſt mortem mariti, illa fecerit indignam, *Bart. Bald. Sal. l. fo. in l. ſideicomm. 27. C. de fideic. Chaſſ. in conſuet. Burg. tit. de iur. mar. §. 6. ver. eſt douée, n. 1. per doctrin. Bald. in l. quod in vxorem. C. de neg. geſt. gloſſ. in l. ab hoſtibus. §. ſi vir. vbi Caſt. Iaſo. & communiter Dd. ff. ſol. mat. Aret. conſil. 130. Franc. Curt. Iun. conſil. 6. feud.)* aut proprietatem eorũdem, aut vſumfructum: *vide Guid. Pap. deciſ. 166. Chaſſ. conſ. Burg. tit. de iure mar. §. 4. nu. 6. & §. 6. verſ. eſt douée, num. 2. 3. vide Feud. in c. 1. §. hoc quoque. de ſuc. feud. §. præterea quibus mod. feud. amitta. gloſſ. Land. lib. 1. art. 21. Paul. de cit. in pr. ſt. iur. patr.* quanquã etiam caſu quo tantum vſumfructum ad vitam habet, ipſam dominij, non vſusfructus iure vti, plerique contendant, *vide latiſſ. Euerhard. conſ. 217. præſuppoſito per totum. per Auth. permiſſa. C. de donat. ante nupt. & Auth. donationem. vbi gl. Cyn. & alij. C. de iur. dot. Bar. in l. libertu. de alimen. leg. at. Iaſ. in l. cum hi. §. ſi vni de tranſact. vide Zeb. qui habet pro vſufructu, lib. 1. art. 21.* Aſſinia etiam doti ſunt bona mulieris Paraphernа, hoc eſt, extra cauſam dotis conſtituta, quæ proprium ſunt mulieris peculium, *l. ſi ego. 9. §. dotis. hoc tit. l. fin. C. de donat. ante nupt. gl. in Rubr. C. de pac. conuen. Iaſo. in §. fuerat. num. 40. 41. Inſt. de actio.* tunc ipſi relinqui ſolitũ, cùm maritus tenuior eſt, quam vt pro omnibus mulieris bonis dotalitium ei conſtituere aut velit aut poſſit. Ea bona cum marito traduntur vtenda fruenda, dici ſolet Paraphernа: cum ab ipſa vxore poſſidentur & ſeruantur, proprium eius peculium, *d. l. ſi ego. 9. §. dotis. Bart. in l. maritus. 21. nu. 3. C. de procur.* Iure tamen Sax. hęc quoq; ſunt in vſufructu mariti, quando hoc iure vxorem cum omnibus bonis in tutelam & poteſtatẽ quandam vir recipiat, *Land. lib. 1. art. 31. & 45.* nec quippiam habeant inter ſe coniuges non commune. *Land. lib. 1. art. 31.* Puto tamen & hoc iure dotem tantùm trãſire in bona mariti, *l. quamuis. 7. & l. Lucius. 21. §. 1. ad munici.* reliqua manere coniugis, ſicut iure Ciuili, ſecundùm quod ſtatutum eſt interpretandum. *l. 2. C. de noxal. act.* Vtilius autem eſt eius manere propria, quàm alienari in ma-

A ritum, cùm ſatius ſit Dominium habere & ius In re, quam Actionẽ & ius Ad rem. Itaq; hæc bona, licet tradita marito, nõ fiunt dotalia, niſi ſit hoc actũ: etiamſi fructus eorum ſuos maritus faciat. Habet igitur mulier multiplex patrimonium: *vid. gl. Bart. Bald. & Dd. in l. maritus. 21. C. de procur.* cui iure Sax. accedit *(Morgengabe,)* gerada ſiue ſupellex, & ſi qua ſunt ſimilia: *vide iur. Sax. lib. 1.*
B *art. 30. gl. ſſ. lib. 1. art. 31. & lib. 3. art. 71. & 7.* q aut ex donatione mariti habet, aut ſi ſit nobilis, generali lege patria, vel etiam ignobilis, vigore ſtatuti particularis aliquando ex eius bonis, poſt morte capit. *art. 20. 21. cum ſeqq. lib. 1.* Aſſinia etiã doti ſunt legitima & alimenta quorũ in locum illa ſuccedere putatur, maximè cum ſtatuto vel pacto (vt ſit inter nobiles) mulier accepta dote
C à ſucceſſione parentum excluditur, *l. quoniam. 29. C. de inoff. teſtam. Caſt. in l. Titia. §. Titio. de cond. & demonſtr. & conſ. 168. n. 2. vol. 2. Alex. conſ. 79. vol. 5. Gem. Franc. & Dd. in c. 2. de pact. in 6. Aemil. laic. conſ. 1. nu. 18.*

DE PACTIS DOTALIBUS. Titul. IV.

D C. 5. 14.

1 *Pacta dotalia ſeruanda.*

2 *Quæ pacta non valeant.*

3 *Aequalitatem iure nouiſſimo requiri.*

4 *De forma & effectu,*

ET hæc † quidem ita ſe habent, niſi 1
E aliter Pactionibus fuerit conuentum: quæ in hac materia valent, & ſeruandæ ſunt: *l. in traditionib. 49. cum ibi notat. de pactis. l. legem. C. eod. tit. l. 1. C. de pact. conuen. l. pen. C. de dot. promiſſ.* dum † 2 ne aut repugnent legibus, aut bonis moribus, aut occaſionem delictis præbeant. *l. 5. l. Pompon. 6. h. t. l. hæreditas. 5. C. de pactis conuen.* aut indotatas reddant mulieres adhuc ſuperſtites, *l. 2. & 4.*
F *h. t.* (nam vt poſt mortem earum dotem maritus lucretur, quod olim communis erat, conuenire poteſt, *l. 2. h. t.*) vel conditionem dotis faciant deteriorem, *d. l. Pomponius. l. de dic. 14. cum ſeq.*

ſeqq.

3.*ſeqq.in.1.* Quin † & nouiſſimum ius in huiuſmodi pactis æqualitatem requirit, vt dotis & donationis nuptialis partes vtrinque ſint conditiones. *Auth. æqualitas. C. de pact. conuen.*

4 ¶ Ad formam harum conuentionũ nõ arbitror ſcripturam opus eſſe, quamuis § *fin. vbi gloſſa* [illegible] *num. 3. & 4. inſt. de* [illegible] dotalium ſæpius inſtrumentorum nat in iure mentio: *l. hæreditas. 5. C. de pact.* [illegible] *de dot. caut.* [illegible] *C. de pact.* cum hæc ad ſolennitatem neque in pactis, *l. pactum. 17. C.* [illegible] neque in dote, *l. fin. § 1. de pact.* [illegible] *in Auth.* [illegible] *C. de donat. ante nupt.* vel etiam matrimonio, *vide ſup. de rit. nupt. gl.* [illegible] requirantur. Quinque tamen teſtium præſentiam eſſe neceſſariam iudico, ſi (quod plerunque fit) in his de futura ſucceſſione mariti &c coniugis agatur, *l. fin. in fin. C. de codicill. l. fin. C. de donat. cauſ. mort.* nam pacta eiuſmodi de futura ſucceſſione, ſapiunt, *Iaſ. in l. nemo. 55. num. 22. de legat. 1.* donationem cauſa mortis, & vltimam voluntatem, *l. ſtipulatio. 40. §. vltim.* [illegible] *de pact.* præterim ſi non retractentur teſtamento, *l. fin. vbi Iaſ. nu. 12. C. de pact.* [illegible] *l. ab inteſtato 10. l. conficiuntur. 8. de iur. codicill.* In omni autem voluntate vltima, quinque teſtium præſentiam exigi, notiſſimum eſt: *l. fin. C. de eod. l. vlt. C. de do. cauſ. mort.* atque ita memini iudicatum. An autẽ inſinuatione opus habeant, ſi quidẽ ſummam quingentis aureis maiorem complectantur? Sane in perſona mulieris, opus habere non videntur: *l. minoribus. 17. Auth. eo decurſum. C. de donat. ante nupt. l. fin. § 1. C. de donat. int. vir. l. pen. §. 1. vbi gl. C. de donat.* reſpectu autem viri, inſinuatione egent, *d. l. fin.* [illegible] *l. pen.* [illegible] *in d. Auth. eo decurſum.* niſi pacta ſint de Futura ſucceſſione, aut donationes Cauſa morte factæ: tunc enim velut vltima voluntas, hanc ſolennitate non requirit, dummodo quinque teſtium præſentia comprobetur. *vide Dd. in l. data. C. de donat. in l. fin. C. de donat. int. vir. & vxor. Schurff. conſil. 6. cent. 1. per totum.* Eſt & illud quæſtionis, an dotalibus pactis conuentu, poſſit poſtmodum alterutrius aut vtriuſque coniugum voluntate mutari, & ius quæ-

A ſitũ ex pacto alterutri auferri? Et puto poſſe, *l. pactum. 16. C. de pact.* [illegible] *exemplo vltimæ voluntatis, vide ſ. de adimen. legat.* & donationis cauſa mortis, *vide inf. de dona. cauſ. mort.* in quã incidit: *l. licet. 19. vbi Cyn. & glo. 1. C. de pact.* etiamſi quæ ex lege vel ſtatuto debentur, auferri æque nequeant, *Bald. in l. ſi quando. C. de inoff. teſtam. Boer. deciſ. 244. Crem. ſing. 154. vide* [illegible] *& Dd. in Auth.*
B *præterea. C. vnde vir. et* nec ea quæ in fauorem dotis ſunt conſtituta, [illegible] *14. cum ſeqq.* [illegible] *C. de* [illegible] *Cuiac. lib. 7. c. 26.* An etiã ab inteſtato hæc pacta valeant, iure dubitatur. Et communiter reſpondetur, ne quidẽ ab inteſtato valere, *l. hæreditas.* [illegible] *C. de pa. conuen. Salic. & Dd.* [illegible] *l. pactũ. 15.* [illegible] *de pac. Iaſ. in l. ſi* [illegible] *nu. 10.* [illegible] *nu. 13 de verb. oblig. Alex. conſ.* [illegible] *num. 3. & 4.*
C *vol. 3. per* [illegible] *l. licet. 19. C. de pact.* [illegible] *C. de* [illegible] niſi inter liberos. *d. l. pactũ 15. C. de pact.* aut futuros alioqui hæredes, *l. vlt. C. de pac.* Quod in ſimplici pacto, *d. l. pactũ d. l. vlt.* ne cum hæreditas ita relinquitur, obtinere poteſt: *d. l. licet. C. de pact. d. l. hæreditas.* iure verò Donationis cauſa mortis quin valere poſſit, nihil cauſæ eſt: quãuis etiã ſi iure Ciuili dubium eſſet. *d. l. licet. in verb. nec donationem quidem*
D *cauſa mortis. C. de pac. gl. pen. d. l. hæreditas. C. de pact. conuen.* tamen moribus paſſim vſurpatur: dum tamen quinque teſtes interueniant, ſicut in donatione mortis cauſa, *l. vlt. C. de donat. cauſ. mort.*

DE FVNDO DOTALI. Tit. V. C. 5. 23.

E 1 *Maritum quamuis dominũ. nõ tamẽ poſſe res dotales alienare.*

2 *Sententia legis Iuliæ.*

3 *De quibus rebus L. Iulia loquatur.*

4 *Fundũ Italicum & dotalem dumtaxat L. Iulia prohibeat: & quis ſit dotalis.*

F 5 *De qua alienatione L. loquatur: & quid hoc verbo veniat.*

6 *An conſentire mulier alienationi validè poſſit.*

A & Saxones ſequuntur. *Land.lib.1.art. 31. 45. vide J.de don.Fach.diff.6.&7.Reinhar.diff.8.* Cæterùm ego crediderim, quandoquidem hoc caſu cum marito mulier cõtrahit, aut ſaltem ad eius vtilitatem, eum in propria velut cauſa *l.1.quand.& intra qua temp.appell.vbi propria cauſa dicitur, cuius vtilitas ad aliquẽ ſpectat.* authorem eſſe non poſſe, *l.1.l.5. J.de author.tut.§.vltim. Inſtit. eod.* ſed alium tunc mulieri curatorem eſſe adiungendum, *arg.art.43.lib.1. Faſch.diff. 7.* Cum tamen maritus & vxor ſimul alienant, non mulier ſed ille totum contractũ facere, & ſolus alienare intelligitur, vt quidam volunt: *Chaſſ.in conſuet.Burgun.tit.de iur. mar.§.4.in fin. nu.6.* quod verum eſt, cùm de re ſua, aut in matrimonio quęſita, maritus & vxor aliquid diſponunt. *Salic.in l.ſi liqueat.pen.C.de inoff.teſtam.* In hac verò materia, quando res mulieris alienantur, cõtrà quis opinetur, videri potius fœminã cuius de re agitur, quàm coniugem qui Verbo tantùm conſentit, totam alienationem facere: *Salic.in d. l.ſi liqueat.in fin.per illum text. & l.2.C.ſi aduer.donatio.* niſi precium bono mariti cedat, & in rẽ eius, vt veriſimile ſit, conuertatur, *arg.l.ſi nõ ſinguli.5.C.ſi cer.peta.l.vir vxori.17.§.vlt. vbi gloſſ.ad S.C. Velleian.* Sed hæc in reliquis eius bonis obtinent, in dotalibus non itẽ: in quibus prohibitionem huius legis etiamnum durare, verius eſt, *vide Bal.in l.fin. de fund.dot. Dd. in l.vn.§.cumq́.C.de rei vxor.act. in l.æſtimatis. 50. ſolut. matrim. Bal.in Authent.ſi qua.C.ad S.C.Velleian.* (vtcunq; Saxones inter ſe diſſentiant, *D.Reinhard.diff.7.Faſch.diff. 6. & 7.gloſſ Landtr.art.30.nu.11.lib.3.art.45.Zob.lib.1. art.20.21.& 31.& lib.3.art.75.*) nec conſenſu mulieris alienari res dotales, abſque interuentu iuriſiurandi poſſe: quando & aliàs publicè intersit, contractus dotibus detrimentoſos annihilari: *l.5.cum ll.ſeqq.de pact.dotal.* & nedum dotem, ſed ne dotalitiũ quidem mulieris alienari aut repudiari poſſe,

B ſit receptius: *vide Bald.Salic.& Doctores in Authent.ſiue à me. & Authent.contra. C.ad Senatuſconſultum Velleianum. Ferr. in for.act. hyp.verb.exceptionem. num.25. Chaſſ.in conſuet. Burg. Rubr.4.§.4. in fin. Land lib.1.art.21.vbi gloſ.lat.litera b.* quaſi in prohibitam coniugum donationem, aut ſaltem legis Iuliæ prohibitionem ea res incidat. Etiam textus iuris Sax.lib.1.art.31.& 45. qui dum vetant

C bona mulieris ſine conſenſu mariti tanquam curatoris alienari, à contrario ſenſu ex vtriuſque voluntate alienationem eorum admittunt; diſertè loquuntur de fœminę bonis: (*Ihr eigen Gut.*) At dotalia non ſunt vxoris propriè, ſed viri: *l.doce.C.de rei vend.* vt illud ſtatutum & ad hæc extendi non debeat cum totius huius Iuris correctione.

D Hæc omnia videntur accipienda, cùm repetitioni dotis eſt locus, *l.1.C. eo.* hoc eſt ſoluto matrimonio, quoties actione dotis repetitur, *l.7.h.t.* ad quẽ caſum pertinuit lex hæc Iulia de adulterio lata. Conſtante matrimonio videtur alienatio & obligatio valere, ex iure mariti: quo ſoluto cùm ſoluatur ius datoris, reſoluitur etiam ius accipientis, *l.lex.de pignorib.*

Digitized by Google

DIGEST. LIB. XXIV.

DE DONATIONIBVS INTER VIrum & vxorem. Titulus I.

C.5.16.

1 *Quare prohibitæ inter coniuges donationes.*
2 *Oratio Antonini.*
3 *Ad quas donationes hæc prohibitio non ſpectet.*
4 *Quatenus reuocētur donationes.*
5 *De confirmatione tacita & expreſſa.*

QVAMVIS in dotem ma- A
trimonio dari,cōſtante quoque matrimonio, *dixi in §.penult. inſt. de donat.*
poteſt,ſicut hacten⁹ dictum eſt: quia ea donatio non ob nullā fit cauſam (quod genus non prohibetur, *l.inter.l.quod autē.*
§.ſi vir.h.t.l.1.ad l.Iul.rep. Bar.in l.ſi vo ūtate.C.de do.pro. per gl. & ibi Bald.in l.2.§.
fi.ſi cert.pet Imol.in Rubr.ſolut.matr.Pan. B
in c.vlt.ext.h.t.Cuiac.obſeru.lib.6.cap.18.)
ſed ad tolerāda coniugij onera:*l.pro oneribus.C.de iur.dot.vide ſ.de iur.dot.* tamē
reliquæ donationes,quas ſine cauſa faciunt inter ſe coniuges, cōtractis iam
1 nuptijs,prohibitæ ſunt.Quod† primò
moribus ita inductū receptumq; fuit,
l.1.h.t.vide Paul.lib.2.tit.23. Vlpian.tit.7.
quia indignum videbatur cōcordiam C
maritalem precio,ſicuti adulteria,conciliari, & ſe inuicem nimia largitatis
profuſione ſpoliare cōiuges. Vnde &
illud mali ſequebatur, vt melior liberaliorque in paupertatem decideret,
deterior locupletaretur. Itaque vt appareret, amorem coniugale ſine precio ſtare,& omnia inter virum & vxorem iure indiuiduę ſocietatis citra peculiarem liberalitatem eſſe commu- D
nia, deſitum eſt moribus facere in matrimonio donationes:*l.1.2.3.h.t.*vt pulchre Plutarchus *in Proble.*explicat. Qua
2 † ex vſurpatione ius poſtea ortum eſt:
eaq; de re nouiſſimè orationem Antoninus in ſenatu habuit. cuius duo
ſunt capitá : alterū de Donationis inter coniuges prohibitione, *l.3.in princ.*
*h.tit.*alterum de eius Confirmatione.
3 *l.cum hic ſtatus.32.h.t.*Prohibitio † autē
A hæc ad ſponſos non pertinet, *l.ſi ſponſus.5.l.inter eos.27. h.t.l.ſi a ſponſo.14.C.*
de donat.ante nuptias. neq; ad illas donationes, quas parentes & propinqui
die nuptiarum faciunt ſpōſo ſpoſæve:
quæ vtrilibet cui donator ſanguine
coniunctus eſt,acquiruntur: *Bart.in l,*
ſed etſi plures.§.in arrogato.n.4.de vulg.&
pupill.ſubſ.Iaſ.in l.vt liberis.17.nu.17.C.de
collationibus. ob enim propinquitatem
B videntur dari:ab extraneis vero donata eiuſmodi ſunt communia: *Bart. &*
*Iaſ.præall.loc.*ſicut & iure Sax.eiuſmodi
indiſtinctè omnia. *Landt. lib.1.art. 1.*
Sed† nec ad illas donationes referuntur, 4
quæ neq; donantem pauperiorē reddūt,*l.ſi fructus.8.C.eod.c.nuper.ext.eod.gl.*
*lib.1.art.31.*vt ſi res aliena detur:*l.ſed etſi*
*conſtante.25.*neq; accipientem locupletiorem:puta ſi vxori detur ad mundū,
C vel ſepulturam,vel eleemoſynam,aut
manumiſſionem,aut emptionem pro
neceſſitate rei familiaris faciendam,
&c.*d.l.ſi ſponſus.5.§.conceſſa.l. quod autē.*
7.§.ſi maritus.cū ſimilib. h.t aut ad perfruendas rei vtilitates,percipiendoſq;
fructus.*l.de fructibus.17. hoc tit.l.fructus.*
3.de vſur. l.ſi fructus.8.l.de ijs.17.C.de donat.inter.vir.& vxor.vide quæ dixi Inſt.ad
D *§.ſi quis à non domino.de rer.diuiſ.* Nam &
catenus tantum hæc donatio reuocatur, quatenus inuenitur accipiens factus locupletior: *d.l.quod autem.7.§.ſi*
maritus.d.l.de ijs.17.C.eod. ſed nec ad illas prohibitio pertinet, quæ referuntur in tempus ſoluti coniugij, puta in
caſum diuortij vel mortis,*l.ſi eum.9.§.*
fin.cum l.ſequen.l.ſed interim.11.§ fin.l.vitricus.60.l.inter.43.cum ſimil.h.t.vide Vlpian.tit.7. Qua † ratione etiam tacitè 5
confir-

Digitized by Google

confirmatur inter coniuges facta donatio ſi ea nondum reuocata donator deceſſerit, *d.l. cum hic ſtatus. 32. h.t.* Quæ tamen quingentos aureos excedit, nõ aliter in eo quod excedit confirmatio nẽ meretur, quàm ſi expreſſa morientis conteſtatione, vel facta in actis inſinuatione ſit ſtabilita. *l. donationes. 25. C. eod.* Ex quo & illud Doctores inferũt, quod licet donatio Reciproca inter coniuges viuentes non valeat, *Iaſ. in l. ſtipul. 41. de verb. oblig. Panorm. conſil. 48. lib. 2. gl add. ar. 44 Land. lib. 1. vide tamen Schurff. conſil. 46. nu. 5 cent. 1.* (quanquam valere confirmet Tiraqu. *in l. ſi vnquam verb. donationes. nu. 94. C. de reuo can. don. t.*) tamẽ quando confertur in caſum mortis, vt videlicet alter ex cõiugibus ſuperſtes alteri ſuccedat, eam donationem velut vltimam voluntatem valere, *Cyn. Bal. Salic. Caſt. Iaſ. in l. ſi pater. C. de inoffic. teſtam. Boer. in conſuet. Biturig. titul. de conſt. concer. mar. § 1. colum. 6. vide Soc. in fal. reg. 104. Lu. Rom. in Cyn. per l. quod antẽ. 7 § ſi vir. l. quæ iam nupta. 41. hoc t.* Quo tamen caſu, quinque teſtium præſentiam, velut in vltima quauis voluntate, *l. fin. C. de codic. l. fin. C. de don. cauſ. mor. gloſſ. & Cyn. in l. licet. C. de pac.* requiri arbitror. Addunt & illud Dd. non modo morte, ſed inter viuos etiam iureiurando, quamlibet inter coniuges donationem cõfirmari, *c. cum contingat. de iureiur. c. 1. 2. eod. in 6. Decius conſil. 202. per tot. Panorm. in cap. fin. de iureiur. Imol in c. quintauallis. eo. tit. Bald in Auth. ſiue à me. C. ad S. C. Velleian. Schurff. conſ. 46 num. 3. cent. 1. Boer. in conſuet. Biturig. de conſ. conc. mar. § 1. in prin.* Hoc etiam nouiſſimè adijciendũ, donationem rerum Mobilium iure Sax. inter coniuges ſuſtineri & ratam eſſe: Immobilium vero, niſi reliquis ſolennitatibus deſtituatur, *l. donationes quæ. C. de donat. ante nupt. l. pen. de donat.* morte confirmari. *vide gl. Zob. lib. 1. art. 21. & lib. 3. art. 75.* Ego malim indiſtinctè nec hoc iure talem donationẽ recipi: cùm ſtandum ſit iuri communi, niſi quid diſertè ſtatuto contrà reperiatur cautum, *d. l. ſi extraneus. 6. de condic. cauſ. dat. l. 3. vbi Bald. C. de inſtit.* quod hic abeſt: & alioqui receptum ſit, quæ ſunt Geradæ (hæc autem ſunt mobilia vel muliebria, *art. 19. art. 24. lib. 1. cũ ſimil.*) non poſſe à muliere donari marito, nec inter viuos, ob prohibitã inter coniuges hac lege donationẽ; nec cauſa mortis, quia hoc pacto cognatæ proximæ, cui tepore mortis acquiritur, ius interuerti non poteſt, *Landr. lib. 1. art. 31. Rheinb. diff. 9.*

DE DIVORTIIS ET repudijs. Titulus II. C. 5. 17. 24.

1 *Continuatio.*
2 *Matrimonium ſoluitur morte.*
3 *Captiuitate, et diuturna abſentia.*
4 *Seruitute.*
5 *Diuortio.*
6 *Quid ſit diuortiũ, quid repudiũ.*
7 *Quomodo fiat diuortium.*
8 *Diuortium hodie non concedi.*
9 *Niſi ex cauſa adulterij, inſidiarũ, deſertionis.*
10 *Pœna iniuſtè diuertentis.*
11 *Diſputatio de thori ſeparatione, iure Pontificio inducta.*

HActenus † quomodo contrahantur, nunc qua ratione Diſſoluantur coniugia, videamus. Dirimitur, inquit Paulus, *l. 1. hoc. tit.* matrimonium, Morte, Captiuitate, vel alia Contingente ſeruitute alterutrius eorum, vel Diuortio. Ac † dubium quidem non eſt, quin morte dirimatur coniugium, permittaturq; ſuperſtiti perſonæ nouam conditionem quærere: *c. fin. 1. q. 1.* ſi quod mulier intra annum luctus nubere prohibetur, *l. liber. rũ. de his qui not. inf. vbi dixi ĩ. l. 1. C. de ſecund. nupt.* quod poſtea Pontifices antiquarunt, *c. vlt. de ſecund. nupt.* 1 2

¶ Captiuitate ſoluitur, ſi alteruter in hoſtium poteſtatẽ venerit *l. non vt. à patre 8. l. in bello. 12. §. medio. de capt. & poſtlim. reuer. l. ſi quis ſic ſtipuletur. 56. ĩ. tit. 1.* hæc enim ſeruitus mors Ciuilis eſt: *l. 4. cum ibi notat. ĩ. qui ſatiſda. cog. gl. in l. vn. §. ſin autem. ad verb. ſuperſtite. C. de cad. toll.* et tamen qui remanſit, ſecũdis nuptijs, altero viuente, interdicitur, 3

conſtet captiuũ viuere. Quod ſi incertum ſit, exacto quinquennio facultas nubendi redit perſonæ relictæ, *l. vxor. h. t. §. ſed etiam. in Auth. de nuptijs* etiamſi Iuſtinianus *Authent. hodie. C. de repud.* & Pontifices nũcium mortis certum requirant. *c. in præſentia. de ſponſ.* Is verò qui in militiam profectus eſt, & vtrum captus, an mortuus, aut vbi ſit ignoratur, quandiu expectare debeat, etſi variatum eſt cõſtitutionibus: *l. vxor. 7. C. de repud. §. nouimus. in Auth. de nupt.* tandẽ tamen Iuſtiniano placuit, operiendum abſentẽ eſſe, quoad de eius morte aut captiuitate conſtaret, *§. quod autem nobis. Nouel. vt lic. ma. & auia. Auth. hodie. C. de repudijs.* Sed ſciẽdum eſt, illa dici de legitima & neceſſaria militia, quam ſubire olim Romana iuuentus cogebatur: nihil ad errones noſtri temporis, qui deſertioni iniuſtæ prætextũ militię non neceſſariæ obducunt, pertinere: in quibus ſolent pij Magiſtratus ſequi illud, vt poſt quinquennium aut quadriennium, citato literis publicè ad templa affixis deſertore, perſonæ deſertæ noua vota permittant, *d. l. vxor. 7. C. de repudijs. d. §. nouim⁹. in Auth. de nuptijs.* Quin etſi intra illud tempus non continuerit, tamen pœna adulterij mitigari ſolet, *l. miles. 11. §. pe. in verb. vindicari debet pro admiſſi criminis qualitate. de adult.* nec facile cõcedi redeunti marito, vt propterea vxorem repudiare poſſit: quando ille cauſam eius lapſus præbuerit, eoq; delictum cum delicto ſit compenſandũ, *l. viro. 39. ſ. t. 1. l. vxor. 13. §. iudex. ff. de adult. vide Tiraq. de pœnis. cauſ. 62.*

4 ❡ Seruitute ſoluitur: vt ſi quis ob ingratitudinem redigatur in ſeruitutẽ. *§. ſi verò decretum. in Auth. de nuptijs.* aut propter crimen ſeruus fiat pœnæ, *l. res vxoris. 24. C. de donat. inter vir. & vxor.* quod hodie correctũ eſt: Pœna enim coniugia *§. quod autem. in Auth. de nupt.* diſtrahere non debet.

5 ❡ Poſtremò dirimitur Diuortio, &
6 Repudijs. Diuortium † à diuerſitate mentium dictum vult Caius: vel quia in diuerſas partes eunt, qui diſtrahunt matrimonium. Rectius Cicer. lib. 3. de Orat. Diuortium, inquit, in vxore neceſſitas coegit ſumere, cùm non eſſet

A proprium. Repudium verò à pudore authore Feſto, appellatũ eſt: quòd ſine aliqua pudoris reiectione ſiue iactura, tam arcta honeſtaq; inter coniuges coniunctio diſſolui nequeat. Inter hęc verba autem hoc intereſt, quòd Repudiari futurũ etiam matrimoniũ poſſit, ſponſa autem non rectè Diuertiſſe dicitur, *l. inter diuortium. 10. de verb. ſignif.*

❡ Diuortium fit aut Mutua voluntate, 7
B aut Alterutrius. Mutua voluntate & cõſenſu apud veteres ex lege XII. Tabul. diſſolui poterat cõiugium: *Cic. Philip. 2. l. pen. de adult. l. ſi conſtante. 9. C. eod.* quia ſecundum naturam putabãt, vt quo quid colligatum eſſet, eodem modo ſolueretur, *l. ab emptione. 58. de pac. l. nihil. 35. de regul. iur.* Contrahitur autem matrimonium conſenſu: ergo contrario conſenſu rectè ſolui poſſe
C ratiocinabantur.

❡ Sed hoc Iuſtinianus tantũ ex cauſa 8
caſtitatis, & amore cœlibus vitæ cõceſſit: *§. quia verò ex conſenſu. in auth. vt liceat matri & auiæ, &c. Authent. quod hodie. C. de repud.* Canones indiſtinctè ſuſtulerunt, *c. fin. cum ibi not. de transf.* & meritò quidem; vt maneat immota & æterna regula: Quod Deus cõiunxit,
D homo ne ſeparet, *c. quos Deus. 33. q. 2.*

❡ Alterutrius voluntate diuortium 9
fit, non ſolo quidem animi impetu, *l. 3. h. t.* ſed certa forma adhibita, *l. 2. l. nullum. 9 i. ſi pœnituit. 7. Cuiac. obſ. lib. 8. c. 26.* & hodie ex cognitione magiſtratus, propter certas dũtaxat cauſas iure expreſſas: *l. conſenſu. 8. l. in cauſis. 10. l. vltim. C. eod.* quarum præcipuæ ſunt, Adulterium, Inſidiæ & Inimicitiæ capitales,
E ſæuitia intolerabilis, idq; vt maius euitetur malum: *d. l. conſenſu. C. eodem. Schurff. conſ. 42. cent. 1.* ſicuti & Moſes propter σκληροκαρδίαν Iudæorũ, conniuente Deo, ex certis cauſis diuortiũ ijs conceſſit *Matth. 19. Marc. 10. Deu. 24.* Item Deſertio, de qua Paulus *1. Corinth. 7. 15.* Si incredulus, inquit, diſcedit, diſcedat, non eſt ſeruituti ſubiectus frater, aut ſoror eiuſmodi, *d. l. vxor. d. §.*
F *nouimus.*

❡ Cæterùm qui ſine cauſa (nã aliàs 10
ſecus eſt) diuertit, dotẽ donationemve amittit: *d. l. conſenſu. c. 2. 3. de don. in vir. Land. lib. 1. art. 21.* qui aliud etiam matrimo-

Digitized by Google

matrimonium contrahit, vel ex Chri-
ſti ſententia, *Luc.16. Matth.19.* reus
adulterij eſt *Auth.hodie.C.de repud.*

11 ❡ Porrò Canones ob Hæreſeos, *c.2.
c.quanto,7.de diuor. c.ſi infidelis.28. q.2.c.
de illa.de diuor.* vel duntaxat Adulterij
cauſam, *c.4.& 5. de diuor.* permittunt
diuortium; nõ vinculi, ſed tantummo-
do quoad ſeparationẽ thori, *c.2.de con-
iu.lepreſ.c.vlt.de con.coniug.Bart. in l.re-
rum,nu.1.§.rer.amota.c.dixit domin.32. q.
1.c.ſi vxor.32.q.5.c.1.32.q.7.* contra quos
aliqui diſputant: quia Deus, nõ homo,
per manum Magiſtratus ſeparat, quã-
do iuſtas & legitimas ob cauſas publi-
co iudicio ſoluitur coniugium: *d.c.quos
Deus.vide Orig.in Matth. homil.7. Tert.
lib.4.in Mar.Amb.in 1.Cor.7.Theod.Bez.
in confeſſ.c.5.diſt.39.* Neque verò Cano-
nib. ſuffragatur illud dictum Chriſti:
Matth.5.19.Luc.16 Quicunq; repudia-
uerit vxorem, niſi propter fornicatio-
nem, &c. Non .n. ijs verbis prohiben-
tur in caſu veri diuortij nouæ nuptiæ,
imo permittuntur potius innocenti
perſonæ, ob adulterium alterius. neq;
enim diuortium verè eſt, vbi perſona
innocens manet obligata. Sed nec ex-
cludit Dominus delicta adulterio gra-
uiora aut paria, quæ ſcil. ſubſtantiam
coniugij euertunt. Nam & nomen
πορνείας, quo vſus eſt, lati⁹ patet; præ-
ſertim apud Hebræos, qui omne cri-
men quo abalienamus nos ab eo, cui
obedientia debetur, verbo *πορνείας*,
ſiue fornicationis comprehendunt: vt
cùm Deut.31.16. populus dicitur for-
nicari poſt deos alienos: & Iudic.19.2.
fornicata aduerſus maritum vxor, quę
ab illo diuertit ſine adulterio. Nec a-
liter acceptũ fuiſſe illud Chriſti dictũ
in veteri Eccleſia, cùm ex Origine, *in
Matth.c.7.& 19.& 1.Cor.7.vide Philip.in
exam.Theol.de coniug.c.de diuort.vide Be-
zam præall.loc.* Auguſtino, Hieronymo,
Iuſtino martyre, Ambroſio, alijſq; per
ſpicuum faciũt: tum conſtitutionibus
Chriſtianorum Imperatorum, præſer-
tim Iuſtiniani, *in tit.C. de repud.l.vxor.
7.cum Auth.ſeq.l.conſenſu 8.in verb. nec
intra quinquennium nubendi cum ſeq.& in
Auth.de nupt.* declarant. nam quod ad
locum Pauli, *1.Cor.7.11.* quo Canoniſtę

A nituntur, attinet: Quòd ſi diſceſſerit,
maneat innupta, &c. volunt eum non
de legitimis diuortijs, ſed de diſceſſio-
ne iniuſta, quam Corinthi homines a-
lioqui leues & luxurioſi, ſine legitima
cauſa pro more illis temporib. vſitato,
ob diſſidia, ſimultates, odia &c. temerè
faciebant, eſſe accipiendum. Cui ſepa-
rationi iure hęc lex pręſcribitur, vt qui
ob odium, aut ſimultatem, aut faſti-
B dium, etiam ob furorem, morbũ, &c.
diſcedit, aut reconcilietur perſonæ, à
qua diſceſſit, aut viuat abſque alterius
ſpe coniugij, quoad prius adhuc du-
rat, neque dum ſolutum eſt ex iuſta
cauſa, de qua nemo ſibijpſi ius dicere,
l.vnic.C.ne quis in ſua cauſa iud. ſed Ma-
giſtratus legitimè cognoſcere debet,
l.nullus.13.C.de Iudæ. Cæterum ad legi-
timam diuortij cauſam id dictum tra-
C hendum non eſſe. Nam cùm ipſe Do-
minus in caſu adulterij; diſerte per-
mittat innocenti perſonæ aliam vxo-
rem ducere; *Matth.19.* cumque diſſolu-
tio, quam authoritate Diuina ex iuſtis
cauſis Magiſtratus facit, vera eſſe de-
beat, nec innocenti perſonæ captioſa:
*l.meminerint.C.vnde vi.l. Paul. 8.de præ-
tor.ſtipul,* meritò huic in eiuſmodi caſu,
alterius voti poteſtatem eſſe faciendã:
D ita vt damnata adulterij vxore, mari-
tus, ſi continere nequeat, ſtatim, & da-
mnato contrà viro, mulier perinde at-
que eo mortuo, poſt annum ſaltem
luctus, liberam habeat nouas ſequen-
di nuptias facultatem, *l.conſenſu.8.verb.
nubendi poſt annum. & verb. ſtatim duce-
re. C.de repud.* In caſu porrò Deſertio-
nis, vſitata tempora, de quibus paulò
ante diximus, obſeruentur: *l.vxor.7.*
E *cum Auth.ſeq.C.de repud.l.2.C.de ſec.nup.*
Vtuntur exemplis etiam vetuſtatis. Vt
quod Euſeb.lib.4. narrat, matronam
Chriſtianam ab adultero marito di-
uertiſſe: & D.Hieronym. Fabiolam de-
fendit, quòd à coniuge polluto ſepa-
rata, alteri nupſiſſet. De perſona porrò
nocente, an ei noua vota permittenda
ſint, magis ſolet dubitari. Et ſane cùm
F relegetur, etiam quando leuiſſima pę-
na pręſtituitur, non videbatur prohi-
beri, iam interuallo locorum ſegrega-
ta, vt iure noui coniugij, cùm priore
quod aiunt, non teneatur, *Hemmingius*

in Enchiri.claſſ.4.tit.de coniu & obligata A legi ſit Diuinæ: quæ non vult hominem eſſe ſolum, ſed vnumquemque iungi compari ad euitandam ſcortationem, & ob alios fines ſuprà expoſitos. Ac quando matrimonium ſit mutuum vinculum & mutua relatio, non poſſe alteram, perſonam liberam declarari & ſolutam, alteram vero teneri amplius. ne claudicet diſtractus: *l. Iulianus, 13. §. ſi quis, vbi gl ad verb. obligatus* B *de act. empt. l. de tutela. 7. Cod. de in integr. reſt.* & altera ex parte efficax ſit, ex altera non item, quod dicere fuerit perabſurdum: *l. iure noſtrum, de reg. iur.* maximè cùm iura ſpiritualia coniugiorũ, &c. ſint indiuidua, *in prin. Inſtit. de patr. poteſt. verb. indiuiduam.* Præterea Matt. 5.32. Qui dimiſſam à priore marito vxorem ducit, dicitur adulterare, excepta adulterij cauſa. Ergò poſtquam ob C cauſam hanc dimiſſa eſt, & a primo marito liberata, non committit, aiũt, adulterium qui eam ducit: & conſequenter etiam nocenti perſonæ putari dum hoc caſu liberum eſſe coniugij alterius vſum. Huiuſmodi quidem diſputari poſſunt copioſius, dijudicari ab Eccleſia debent, cui iudicium iſtud relinquimus, *c. 5. qui fil. ſint leg. l. 6. C. de ſacroſ. Eccle. Bald. l. 45. C. de nupt. c. 3. de* D *ord. cognit* Certè momentoſa eſt regula diuinitus tradita: Quod Deus coniunxit, homo ne ſeparet, & Iuſtinianus noluit ob vllum delictum coniugia diſſolui, *§. deportati. in auth. de nupt.* Et in dubio pro coniugio tutius eſt pronunciari. *Menoc. conſil. 4. num. 29.* Itaq; Canones rationem excogitarunt, qua nec delicta relinquerentur impunita, E neque facile ſolueretur coniugium: & ſpes reconciliationis velut ex quadam neceſſitate maior remaneret. Atque hæc de iuſtis diuortij cauſis. Quando porro ob diſſenſum, metum, dolum, affinitatem, propinquitatem, impotentiam, coniugia ſeparentur, ſuprà ad tit. de ritu nupt. eſt expoſitum, quanquam ex his cauſis non tam diſſoluuntur, quàm pronunciantur eſſe F nulla, nec vnquam fuiſſe contracta, *vt in l. ſicut. §. ſed ſi. ſi ſer. vend.*

SOLVTO MATRIMONIO dos quemadmodum petatur. Tit. III.

C. 5.18.13.

1 *Continuatio.*

2 *Dominium rei dotalis ad mulierem redire ipſo iure, non poſſeſſionem.*

3 *Cui aduerſus quos detur actio repetendæ dotis nomine.*

4 *Quid veniat in hanc actionem.*

5 *Quæ cauſæ exactionem dotis impediant.*

6 *Quo die res dotales ſint reſtituendæ.*

POſtquam † dictum eſt, quomodo diſſoluatur matrimonium: videamus nunc eo diſſoluto, quemadmodũ Dos repetatur. Etſi † enim dominium rei dotalis ipſo iure ad mulierem redit, ſoluto matrimonio: non tamen poſſeſſio quæ facti eſt, transfertur *l. cũ heredes, 23. de acqu. poſſ.* eoque iure & legibus repetenda eſt, nõ violenter auferenda, *l. dotis. 9. C. eod.* Siue † itaq; morte, ſiue diuortio dirimatur coniugium (neque enim intereſt, *l. cum quærebatur, 240. de verbor. ſignif.*) competit ſtatim actio mulieri, & eius patri cuius in poteſtate eſt, *l. 2. 3. 4. l. ſi ab hoſtibus, 10. h. t. l. vnica, §. videamus. & §. ex hoc, C. de rei vxor. act.* nonnunquam etiam extraneo, ſi dotem quam dedit ubi reddi ſtipulatus eſt, *d. l. vnica, §. accedit, l. ante. Cod. de iur. do. 1.* aduerſus maritum aut eius hæredem, *l. 2. l. maritima. 12. cum l. ſequen. l. etiam 16. h. t.* vel patrem mariti, ſi dotem accepit, *l. rei iudicatæ, 15. §. fin. h. t.* 1 2 3

¶ Hæc actio eſt Ex ſtipulatu Bonæ fidei, quam Iuſtinianus ſubſtituit actioni Rei vxoriæ, *in l. vnica, in prin. C. de rei vxoriæ actio. §. fuerat. Inſtit. de act.* quæ olim tantum vxori eiuſque patri, non etiam reliquis mulieris hæredibus dabatur. nam ex cauſa matrimonij maritus dotem (vt nunc iure Saxon. mobilia. *Sax. lib. 1. art. 31. vbi gloſſ. numer. 4.*) 4

lucra-

[illegible]tabatur, coniuge eiuſque patre demortuis: *Vlpianus tit. 6 de dotibus, l. 2. in fin. princ. de dot. præl. l. 4. C. de pact. conuent. l. 1. 2. Cod. Theod. de inoff. dot.* niſi initio per ſtipulationē De dote alijs reddenda cautum fuiſſet, *d. l. 4. iunct. l. ſi pactum, 9. de probat.* Sed quia Iuſtiniano viſum eſt iniquum, dotem vt propriū fœminarum patrimonium abſq; cauſa, ſoluto quippe coniugio, apud virum remanere: ideo voluit ſemper intelligi ac fingi ſtipulationem De reddenda dote interueniſſe, atque ita indiſtincte hæredibus (non etiam extraneis, in quibus tacita ſtipulationis fictio ceſſat, *l. vnic. § accedit, Cod. de rei vx. act.*) actionem dari: *d. l. vnic. in prin. & §. maneat, § 22. cum ſeq.* Qua petitur dos reſtitui, vna cum fructibus, pro proportione anni, quo diuortium factum eſt, *l. 2. l. fructus, 7. l. ſi alienam, 11. l. ſi mariti, 31. § ſ. h. t.* & reparatione damni, ſi quod dolo, culpa, negligentia mariti rebus dotalibus accidit, *l. pen. l. fin. h. t.*

§. Huic autem actioni ſolidè ſatiſfaciendum eſt, *l. 2. in prin. h. t.* niſi maritus ex aliqua cauſa dotem retinere iure queat, vel propter liberos ſuſceptos ex muliere quæ dotem attulit, vt volunt Dd. *in d. l. dos a patr. C. ſolut. matrim.* quorum opinio recepta eſt iure Saxonum: *art. 31. & 37. lib. 1. gl. art. 21. num. 2. lib. 1.* vel propter adulterium, deſertionem, aut aliud mulieris delictum, qd diuortio cauſam dedit, *l. Lucius, 38. l. cū mulier. 47. h. t. d. l. conſenſu. l. fin. C. de repub. Chaſſ. in conſil. Burg. titul. de iur. mar. § 6. verb. eſt don. her. num. 3. per doctrinam Bal. in l. quod in vxorem, C. de negot. geſt. Iaſ. in l. ſi ab hoſtibus, 10. §. ſi vir. ſolu. matrim. vbi etiam Caſtr. Aret. conſil. 130. Franc. Curt. iun. conſil. 6. feud. Bald. in tract. de dot. part. 7. priuileg. 11. num. 8. gl. Land. lib. 1. art. 21.* vel ratione pacti, *l. ſi dotali. 48. h. tit. l. ſi pater. 12. de pactis dotalibus.* vel quia maritus ſoluendo non eſt, *l. maritum. 12. cum multis ſeq. h. t.* ita vt reddita dote egeſtatem ſit paſſurus: *l. in condemnatione, 173. de reg. iur.* vel quia ſine culpa mariti aut poſt moram mulieris res dotales perierunt, *l. ſi mei mora. 2. l. Mania. 4. h. t.* Exceptis his atque alijs retentionum, *vide Vlp. tit. 6.* caſibus, dos reddi debet: *d. l. 2.* & quidem res immobi-

A les ſtatim. *Vlpian. tit. 6. d. l. vn. §. exactio.* Mobiles † verò, præcipue fungibiles, quæ difficilius conquiri colligiq; ſubito poſſunt, olim quidem annua, bima, trima die, hoc eſt, tribus penſionibus annuis, *Vlp. tit. 6 d. l. vn. §. cumq; iunct. l. 3. ſ. de ann. legat. l. 1. à ſi ſgentium, 7. §. 1 puta, l. ſi vnus, § pactus, de pactis.* hodie intra annum. *d. l. vn. §. autem. C. de rei vxor. actio.* quo tēporis interuallo mulier ab

B hæredib. mariti alenda eſt, ſi aliunde exhibere ſe nequeat, *vide Iaſ. in d. §. fuerat, numer. 23. & 24. Inſtit. de act. Bald. in tract. de dot. parte 2. q. 16. num. 1.* ac poteſt interea manere in domo & bonis mariti, pignoriq; incumbere ſuo, donec ei dos integre perſoluatur. *Bald. in l. penult. num. 2. C. de pign. act. Ba d. in tract. de dot. parte 8. q. 6. num. 21. Moder. in l. fructus eos, 7. §. ob donationes, ff. ſolut. matrim. vide*

C *Land. lib. 1. art. 22. & gloſſ. art. 45. eo. lib.* Iure porrò Saxon. maritus dotem quę in in pecunia conſiſtit, lucratur ſoluto matrimonio: nec tenetur reddere, niſi liberis pro Rata legitimæ, *art. 31. lib. 3. Dec. conſil. 19. parte 1. Reinhar. diff. 35.* aut niſi ſe dote indignum fecerit, puta qd vxorem deſeruit, aut in morbo neceſſaria alimenta non ſuppeditauit. *gl. in l. ſi ab hoſtib. 10. verb. lucri facere, vbi Dd. h.*

D *t gl. Land. lib. 1. art. 21.* &c. Eſt & quo ad fructus, differentia, nam fructus vltimi anni, quo matrimonium diſſolutū eſt, iure communi inter maritum & vxorem, aut eorum hæredes diuiduntur, pro rata temporis quo matrimonium durauit, *d. l. fructus, 7. §. 1. h. t.* Morib. autem Sax. fructus induſtriales, quorum ſemina iacta vltimo anno fuêre, omnes marit⁹ lucratur, velut vſufructua-

E rius, *lib. 2. art. 58.* & eius hæres, ſicut & hæres Vaſalli, aperto Feudo vel ad agnatos reuertente, quanquam in terris Imperij alibi hoc caſu, nempe feudis domino apertis, feudalis diſtinctio ſeruetur: *§. his conſequenter hic finit. ex. 2. feud. 28.* vbi vero ad agnatos ea redeūt, pro rata fructus vltimi anni, ſecundum tempus, quo vaſallus vixit, inter hæredes Vaſalli Allodiales & Feudales di-

F uidantur. *Alex. in l. diuortio. h. t. & vide addit. ad Bald. in d. §. his conſequen. & ita iudicatum eſt ſæpius.*

Digitized by Google

DIGEST. LIB. XXV.

DE IMPENSIS IN RES DOTALES factis. Titul. I.

1 Cuiuſmodi impẽſæ dotem minuãt.
2 De neceſſarijs impenſis.
3 De vtilibus.
4 De voluptuarijs.

1 QVIN † & impenſæ non A in fructus, aut culturam agri (tales enim cum fructibus compenſantur, *l.3.l.neque,13.l.fin.h.t. l.fructus.7.§.fin.ſ.tit.1.l.ſi à domino.36.§.fin.de pet.hær.* & de his deducuntur) ſed ad perpetuam rei dotalis vtilitatem factę actionem dotis aut tollunt, aut minuunt, *l.1.l.5.l.quod dicitur.15.h.t.vide Vlp. tit.7.* Earum autem B tres ſunt ſpecies: nam quædam ſunt Neceſſariæ, quædam Vtiles, quædam Voluptuariæ, *l.1.h.t.*

2 ¶ Neceſſariæ hæ dicuntur, quæ in ſe habent neceſſitatem impendendi: quibus non factis dos minuitur, & deterior futura eſt: vt ſunt refectiones inſtaurationeſque rerum propagationes vitium: item quæ curandæ valetudini, & ad conſequendas res dotales C litibus impenduntur, *l.1.2.3.4.vbi Bart. l.impenſæ.14.h.t.* Hæ impenſæ ipſo iure dotem minuunt, adeò vt dote integra ſoluta, Condictio indebiti concedatur, *l.5.in prin.& §.fin.h.t.* vel act.o Mandati, aut negociorum geſtorum, *l.fructus.7.§.fin.ſ.tit.1.*

3 ¶ Vtiles ſunt, quas maritus vtiliter facit, quibuſque non factis deterior D quidem dos non fieret, factis autem fructuoſior effecta eſt: veluti ſi nouellettum fecerit, aut tabernam ædibus adiecerit, *l.5.in fin.l.impenſa,14. §. vtiles, vide exempla in l.vtiles, 39. de pet. hæred.* Harum autem nomine fit deductio, ſi voluntate mulieris factę ſint, & aliunde ſolutio explicari poſſit. Nam iniquum eſſet, eam compelli rem vendere, vt impenſas in rem factas ſoluat, *l. vtilium, 8.h.t.* Quanquam Iuſtinianus E fauore dotis, ne ea mulier diutius carere cogatur, ob has impenſas retineri

A aut imminui dotem prohibuit: ſed ea reſtituta marito actionem Mandati (ſi voluntate vxoris factæ ſint) aut Negociorum geſtorum, vbi mandatum deficit, ad eas repetendas conceſſit, *l. vnica,§.taceat,in fin.C.de rei vxoriæ act.*

¶ Voluptuariæ ſunt, quibus neque omiſſis deterior fieret, neq; factis fructuoſior res effecta eſt: quæ ſpeciem quidem ornant, fructum autem non B augent, *l.impenſæ,79.de verb.ſignif.* Cuiuſmodi ſunt balnea non neceſſaria, *l. impenſa,14.h.t.* picturæ, *l. vtiles,39. verſ. videamus,de petit.hæred.* tectorium, incruſtationes, pauimenta, *l.hactenus,de vſufruct.* viridaria, aquæ ſalientes in hortis, &c. *d.l.impenſæ,de verbor.ſignif.* Pro his niſi parata ſit mulier pati maritum tollentem, patitur Exactionem compenſationis, *de compenſationib. quæ* C *fiunt ex cauſa dotis, vide l.fructus, 7.§.ob donationes,4.l.ſi conſtante.24.§.ſi vxor. 6. l.penultim.§.1.ſ.tit.1.Cuiac.ad Vlp. tit.6.* exceptione oppoſita. Nam ſi vult habere rem mulier, æquum eſt vt reddat quæ impenſa ſunt à marito: aut ſi non vult, pati debet tollentem: ſi modò recipiant ſeparationem. Cæterùm ſi non recipiant, relinquenda ſunt, *l.vtiles,39.de petit.hæred.* Ita enim permit- D tendum eſt marito auferre ornamentum, ſi profuturum eſt ei quod abſtulerit, *l.pro voluptuarijs,9.h.t.d.l.vnic.§.3. in fi.* neque enim ſic eſt malitijs hominum indulgendum, vt cuiquam ſine ſuo commodo alijs officere liceat: puta tectoria inducere, picturas corradere, conſcindere viridaria, nullo fructu, &c. *l.in fundo, 38. de rei vendicat.* E Quod ſi dos integre ſoluta ſit, non habita harum impenſarum ratione, condici non poſſunt: *d.l.vtiles,verſ.videamus,de pet.hæred.* quia nullo obligatio-

nis

Digitized by Google

nis iure debentur, etiamſi voluntate mulieris factæ ſint. *l. in voluptuarijs. 11. h.tit.d.l.vnica.§.taceat. in fin. l.ſi non ſortem.26. vbi Dd. de condi.ind.* Itaq; principali extincta per ſolutionem obligatione vna intereunt.*l.4.C.depo.l.centum.l.fin.de eo quod cert.loc.*

DE ACTIONE RERVM amotarum. Tit.II. C.5.21.

1 *Continuatio.*
2 *Res amotæ quæ dicantur.*
3 *Quando locus ſit huic actioni.*
4 *Eius ratio & cauſa: & quibus contra quos detur.*
5 *Quid in hanc actionem veniat.*
6 *Effectus.*

1 OBijci† actioni dotis & Exceptio Rerum amotarum ſolet: quanquam eo nomine etiam actio competit tam marito, quàm vxori. *l.contra.6.§. item cum l.mulier.7.l.Marcellus.11.hoc ti. Vlpi.*
2 *tit.7.* Amotæ † res dicuntur celatæ,abſconditæ,aſportatæ, conſumptæ dolo malo:*l.3.§.pen.l.ſi concubina.17.§ 2.& 3. hoc tit.* hoc eſt, cogitatione diuortij, quod poſtea ſecutum eſt, interuerſæ. *l.rerum quidem.25.h.t.Vlp.tit.7.de iur.dot.*
3 Sed † etſi ſpe mortis ſurreptum quid eſt,vtiliter agi poteſt. *l.ſi mulier. 21.hoc tit.* Atque etiam Hæreditatis petitionem ſimul & Ad exhibendum actionem hoc nomine hæres habet. *l.ſi propter.22. §.fi.h.t.* Vt autem huic Rerum amotarum actioni locus ſit, neceſſe eſt conſtante matrimonio amotas res eſſe: nam eo ſoluto ſi quid ſubtrahatur,Furti non actione quidem, *l.pen. de crim.exp.hære.l.l.4.C.eod.tit.* ſed condictione contrectans tenetur,*d.l.3.d.l. ſi concubina.17.vide inf.de crim.expi. hær. gl.& Bar.in l.3.l.ſi mulier. l.ob res amotas.*
4 *h.t.*Eſt † enim hoc iudicium ſingulare introductum aduerſus eam quæ vxor fuit:quia non placuit cum ea furti agi poſſe, quibuſdam exiſtimantibus,ne furtum quidem ea facere, quod vitæ ſocietas quodammodo dominam eam faciat:alijs,furtum quid: eam facere,

A ſicuti filia patri facit.*l.ſerui.de furt. §. his qui. Inſtit.de oblig. quæ ex delict.* ſed non eſſe Turpem furti actionem in honorem matrimonij aduerſus vxorem. *l. 1.& 2. h.t.* vt nec econtrario aduerſus maritum, *d.l.contra.6.§.item.h.t.* aut ſocerum,*l.nihil.15. §.fin.* itaque ignominioſa actione ceſſante, ab his perſonis res ablatæ aut vendicantur, *l. ob res amotas.24.*aut condicuntur hac actione
B ex iure gentium,& æquitate naturali, *l.rerum.25.h.t.*nam & hæc nemine vult cum alterius damno locupletari. *l.nam hoc natura 14.de cond.indeb.* & iure gentium(quo diſtincta ſancitaq; ſunt dominia) furto ac malis artibus aliena aucupari fas non eſt. *l.1.in fin. de furt.* Quamobrem ſicuti reliquæ cōdictiones ex naturali æquitate manant, *l.indebiti.15.de condict.indeb.* ita hoc quoq;
C caſu cùm naturalis ratio,tùm Ius gentium actionē domino ſuppeditat perſonalem, quæ ex delicto furti oritur: quod etſi diſſimulatur, tamē diſſimulanter oſtenditur, propoſita rerum amotarum petitione (nam in hac & allegari & probari debet, res dolo malo amotas eſſe)quæ nihil aliud eſt quam condictio rei perſecutoria: *l.rerum.26. h.t.*eoque & in hæredes tranſit *d.l.con-*
D *tra.§.fin.* Non † enim venit in hoc iudicium vlla pœna, ſed id duntaxat,vt res reſtituantur: quanquam reſpectu rei pœna eſſe poteſt. Tenetur enim etiam de ijs quæ ad ipſum nō peruenerunt,*l.ſed etſi.19.h.t.*neque in veram æſtimationem,ſed Quati in litem actor iurauit,interdum condemnatur. *l. ſi cum dos.8.§.fin.cum l.ſeq.hoc ti.* Etſi † au- 5
E tem hæc actio, quæ delictum non arguit,notam infamiæ nō inurit, vt nec cæteræ condictiones:*l.i.ceſſat. de actionib.*tamen quia ex delicto oritur,quod excuſationem nō habet, & ſolide obligat,*l.ſi quis.7.cum ſequ. de iuriſd.omn. iud.*in ſolidum datur. etiamſi alias hæ perſonæ tātum In id quod facere poſſint,conueniantur. *l.ſi mulier.§.fin. hoc tit.* Admonendi poſtremo & illud ſumus, etiamſi actiones pœnales his in
F perſonis ceſſent,iudicem tamē ex officio,vt alia delicta,*l.cōgruit. de offi. præſ. l.illud ad l. Aquil.* ita & hoc vindicare poſſe,*Bart.in l.1.num.4.hoc tit.* 6

Digitized by Google

DE AGNOSCENDIS ET alendis liberis, vel parentibus, vel patronis, vel libertis. Titulus III. C.5.25.

1 *Continuatio.*

2 *Senatuſconſulta de liberis agnoſcendis.*

3 *Partum ſubijcientem de falſo teneri.*

4 *Patrem intelligi, quem nuptiæ demonſtrant.*

1 HActenus † de matrimonijs, & iure dotium: nunc videamus de Liberis qui fructus ſunt coniugij. De his autem tractari ſolet, vel iam natis, vel adhuc in vtero exiſtentibus. De natis agitur, vt agnoſcantur & alantur: de non natis, vt in poſſeſſioně miſſi nutriantur. De agnoſcendis liberis duo
2 Senatuſconſulta ſunt facta. Primo † Plautianum, quod duas factorum diuerſas ſpecies definit. In prima cauetur, Debere mulierem, facto diuortio, intra triginta dies nunciare marito, ſe eſſe prægnantem: maritum autem cuſtodes ad ventrem ſeruandũ mittere, aut renũciare, quod ex ſe non ſit prægnans: alioqui partum cogitur agnoſcere & alere. *l.1.h.t. Paul. lib.2. tit.24.*

3 ¶ In ſecunda parte, de Ijs qui falſum partum ſubijciũt, agitur: quod Senatuſconſulti caput non extat: conſtat tamen has pœna falſi teneri. *l. qui falſam. 19. §.1. l. lege. 30. ad l. Corneliam. de falſis. l. cum ſuppoſiti. 10. C. eod. tit. de falſ.* Alterum Senatuſconſultum quod tẽporibus Adriani factum eſt, pertinet ad partum qui conſtante matrimonio æditur, vt is agnoſcatur. *l.3. §.1. hoc titul. Vlpian. tit.16.*

4 ¶ Sciendum autem eſt, patrem intelligi, quem nuptiæ demonſtrant, *l.5. de in ius vocan.* cogique & vt agnoſcat partum, niſi euidentiſſimis rationibus oſtendat ex ſe procreatum non eſſe: *l. filium. 6. de his qui ſunt ſui vel alien. iur.* & vt etiã alat. Naturalis enim ratio ſuadet, vt pater educet liberos pro modo facultatum, *l. ſi quis. 5. h. t. l. penult. &*

A *fin. C. de alen. lib. vide glo. Land. art. 21. lib. 1. num. 3.* præſertim triennio maiores. *l. nec filium. C. de patria poteſt.* Imo necare videtur qui non alit. *l. necare. 4. h. t. c. paſce. 86. diſt.* Alimentorum autẽ nomine non modo victus, ſed cætera quoq; onera, omneſq; vitæ neceſſitates comprehenduntur. *d. l. 5. §. nõ tantum. 6. l. verbum victus. 43. de verb. ſignific. l. legatum. in fin. de alim. leg.* Quod ſi pater ipſe egeat,
B neceſſitas facit, vt mater & reliqui parentes idonei alimẽta præſtare cogantur: *d. l. 5. hoc tit.* ſicut econtrariò liberi parẽtibus ἀντιπελαργίαν, iiſq; egenis alimẽta, *d. l. 5. l. 1. & 2. C. de al. lib. l. 21. ſupr. de ſer. & dilat.* non etiam æs eorum alienum diſſoluere debent. *d. l. 5. §. ſi mater. 7. tot. tit. C. ne filius pro patre.* Hoc nutricationis onus in hæredes in ſubſidium tranſit: *d. l. 5. §. item reſcriptum eſt.*
C *8.* & cum deſcendat ex iure naturæ. *l. 1. in fin. de iuſtitia & iure.* charitateq; ſanguinis, *d. l. 5. §. 1. verſ. & cum ex æquitate.* nullo pacto aut ſtatuto tolli poteſt. *Decius in l. iura ſanguinis. 8. in princ. de reg. iuris.* At qui illud detrectat & refugit, etiam pignoribus captis, aut alio modo, per officium iudicis cogitur: *d. l. 5. §. ſi vel parens. l. nec filium. vbi gloſſ. C. de*
D *patria poteſtate.* niſi qui alimenta petit, ſuis ſe operis ac induſtria adhibita alere poſſit *d. l. 5. §. denique. 2.* Pigris enim & negligentibus iura non ſubueniũt: *l. non enim. 16. ex quibus cauſ. ma. l. pupillus. 24. quæ in frau. cred.* aut niſi iuſta exhæredationis cauſa extet. qui enim exhęredare, etiam alimenta denegare poteſt. *d. l. 5. §. ſi vel parens.*

E DE INSPICIENDO ventre cuſtodiendoq; partu. Tit. IV.

1 *Edictum de ventre inſpiciendo, cuſtodiendoq; partu.*

2 *Reſcriptum eadem de re.*

DE liberis † adhuc in vtero exiſten- 1
F tibus, deque ventre inſpiciendo, & cuſtodiendo partu, ita ait Prætor: *l. 1. §. de inſpiciendo. 4. hoc tit.* "Si mulier mortuo marito prægnantem ſe eſſe dicet, "his ad quos ea res pertinebit, procu- "ratori-

ratoríve eorum bis in menſe denun-
ciandũ curet, vt mittant, ſi velint, quæ
ventrem inſpiciant. Mittantur autem
mulieres liberæ duntaxat quinque:
hæq; ſimul omnes inſpiciant; dum ne
qua earum dum inſpicit, inuita mulie-
re ventrem tangat. Mulier in domo
honeſtiſſimæ fœminę pariat, quã ego
conſtituam. Mulier ante dies triginta,
quam parituram ſe putat, denũciet his
ad quos ea res pertinet, procuratori-
búſve eorum, vt mittant, ſi velint, qui
ventrem cuſtodiant. In quo conclaui
mulier paritura erit, ibi ne plures adit*
ſint quam vnus: ſi erunt ex vtraq; par-
te, tabulis præfigantur. Ante hoſtium
eius conclauis, liberi tres, & tres libe-
ræ, cum binis comitibus cuſtodiant.
Quotieſcunq; ea mulier in id concla-
ue, aliudve quod, ſiue in balneũ ibit,
cuſtodes ſi volent id ante proſpiciant,
& eos qui introierint, excutiant. Cu-
ſtodes qui ante conclaue poſiti erunt,
ſi volunt omnes qui conclaue aut do-
mũ introierint, excutiant. Mulier cùm
parturire incipiat, his ad quos ea res
pertinet, procuratoribúſve eorum de-
nunciet, vt mittant, quib. præſentibus
pariat. Mittantur mulieres liberę dun-
taxat quinque: ita vt præter obſtetri-
ces duas, in eo conclaui ne plures mu-
lieres liberæ ſint: quàm decem, ancillæ
quàm ſex. Hæ quæ intus futurę erunt,
excutiantur omnes, in eo conclaui ne
qua prægnans ſit. Tria lumina ne mi-
nus ibi ſint, ſcilicet quia tenebræ ad
ſubijciendum aptiores ſunt. Quod na-
tum erit, his ad quos ea res pertinet,
procuratoribuſve eorum, ſi inſpicere
volent, oſtendatur. Apud eum educa-
tur, apud quem parens iuſſerit; ſi autẽ
nihil parens iuſſerit, aut is apud quem
voluerit educari, curam non recipiet,
apud quẽ educętur, cauſa cognita con-
ſtituam. Is apud quem educabitur, q;
natum erit, quoad trium menſium ſit,
bis in mẽſe: ex eo tempore, quoad ſex
menſiũ ſit, ſemel in menſe: a ſex men-
ſibus, quoad anniculus fiat, alternis
menſib. ab anniculo quoad fari poſſit,
ſemel in ſex menſibus, vbi volet oſtẽ-
dat. Si cui vẽtrem inſpici cuſtodirive,
adeſſe partui licitũ non erit, factúmve
quid erit, quo minus ea ita fiant, vti

A ſuprà comprehenſum eſt: ei quód na-
tum erit, poſſeſſionẽ cauſa cognita nõ
dabo. Siue quod natum erit, vt ſupra
cautũ eſt, inſpici non licuerit: quas v-
tiq; actiones me daturũ polliceor his,
quibus ex edicto meo Bonorũ poſſeſ-
ſio data ſit: eas ſi mihi iuſta cauſa vide-
bitur eſſe, ei non dabo. Hoc edictum
cùm ſit manifeſtiſſimum, interpreta-
tione non indiget: *l. 1. §. quamuis. ſ h. tit.*
B quam ſi quis requirat, conſulere Iuriſ-
conſultos poteſt. *d. l. 1. 2. 3. 4. hoc tit.*

¶ Quia verò tantum de mulieribus
quæ aſſerũt ſe prægnantes, Prætor lo-
quitur, in iiſq; Senatuſconſulta de li-
beris agnoſcendis duntaxat locum ha-
bent, *d. l. 1. §. ex hoc reſcripto. 1.* vt paulò
antè eſt oſtenſum: ideò temporib. Di-
uorum fratrum, cùm hoc incidiſſet, vt
maritus quidẽ prægnantem mulierem
C diceret, vxor negaret; conſulti, Valerio,
Priſciano, Prætori vrbano reſcripſerũt
in hæc verba: Nouam rem deſiderare
Rutilius Seuerus videtur, vt vxori quę
ab eo diuerterat, & ſe nõ eſſe prægnã-
tem profiteatur, cuſtodem apponat: &
ideò nemo mirabitur, ſi nos quoq; no-
uum conſilium & remedium ſuggera-
mus. Igitur ſi perſtat in eadẽ poſtula-
D tiõe, commodiſſimũ eſt eligi honeſtiſſi-
mæ fœminæ domum, in qua Domitia
veniat: & ibi tres obſtetrices probatæ
& artis & fidei, quæ à te aſſumptæ fue-
rint, eam inſpiciant, & ſi quidem vel
omnes, vel duæ renunciauerint præg-
nantem videri, tunc perſuadendum
mulieri erit, vt perinde cuſtodem ad-
mittat, atque ſi ipſa hoc deſideraſſet.
Quòd ſi enixa nõ fuerit, ſciat maritus
E ad inuidiam exiſtimationemq; ſuam
pertinere, vt non immeritò poſſit vi-
deri captaſſe hoc ad aliquam mulieris
iniuriam. Si autem vel omnes, vel plu-
res, non eſſe grauidam renũciauerint,
nulla cauſa cuſtodiandi erit.

SI VENTRIS NOMINE MVliere in poſſeſſionem miſſa, F eadem poſſeſſio dolo malo ad alium tranſlata eſſe ſe dicatur. Tit. V.

1 *Ratio huius edicti.*

Digitized by Google

2 *Cui, in quem, ad quid ex hoc edicto detur actio.*

3 *Quomodo prætor edicto parere cogat.*

1 Hoc † edicto rectiſſimè Prætor proſpexit, ne dum in fauorem partus poſſeſſionē facilè pollicetur, alijs prædæ occaſionem prębeat. Idcircò † con-
2 ſtituit actionem in Factum in mulierem, quæ in alium hanc poſſeſſionem dolo malo trāſtulit: qua petitur, Quāti intereſt eius qui experitur, forte cohæredis aut ſubſtituti, poſſeſſionem non eſſe translatam. Deinde neceſſariò Prætor adiecit. Vt qui per dolū venit in poſſeſſionem, cogatur decedere.
3 Coget † autem eum non Prætoria poteſtate, vel manu miniſtorum: ſed melius & ciuilius faciet, ſi eum per interdictum (forte Quorum bonorum, aut actionem in Factum ex hoc edicto) ad ius ordinarium remiſerit. *l.1.§.1.h.t.*

SI MVLIER VENTRIS nomine in poſſeſſione calumniæ cauſa eſſe dicatur. Tit. VI.

1 *Ratio edicti.*

2 *Quis per calumniam dicatur in poſſeſſione fuiſſe.*

3 *Cui, aduerſus quem, ad quid ex hoc edicto actio detur.*

1 Qvemadmodum † Prætor facilis eſt circa Bonorum poſſeſſionem mulieri dandam Ventris nomine: Ita Calumniam eius impunitam relinquere non debet.

¶ Per calumniam in poſſeſſione fu-
2 iſſe videtur, quæ ſciens prudenſque ſe prægnantem non eſſe, voluit in poſſeſſionem venire. *l.1.§ 1.hoc tit.* Aduer-
3 ſus † hanc actio datur illis, quorum interfuit miſſionem nōn decerni: vt cohæredibus, ſubſtitutis proximis ab inteſtato, legatarijs, &c. & ad id quod Intereſt: cuius in æſtimationem etiam alimenta, in ventrem erogata, veniūt. *d.l.1.§. competit. cum ſeq.* Et mulier ex hac cauſa damnata, notatur ignomi-

A nia. *l. notatur. 15. cum l. ſeq. de his qui not. infa.* Debet enim coerceri, quæ Prætorem decepit. *l. debuit. 16. eod. tit.*

DE CONCVBINIS. Tit. VII. C.5.26.

1 *Continuatio tituli.*

2 *Quid ſit concubina, concubinatus, & quare permiſſus.*

B

3 *Quam in concubinatu habere liceat, vel non.*

Et hæc † quidem de Legitimis nu- 1
ptijs: nam coniunctio quæ extra nuptias fit, plerunq; in Concubinatū
incidit. Concubina † eſt, quæ cùm v- 2
xor non ſit, cum aliquo tamen viuit, & vxoris loco in domo eſt, ac corpus
C miſcet. *l. libr. 44. de verb. ſignif. vide Cuiac. lib. 5. cap. 6.* Concubinatus autem ex ſola animi deſtinatione æſtimatur: *l. 4. h.t.* videlicet cùm quis mulierem voluptatis & cōcubitus (vnde & nomē) cauſa in contubernio, & conſuetudine diuturna habet, quod iure Ciuili extra pœnam & infamiam. *Bald. in l.3. C. de con. l. inſer. l. vnic. C. de concubin.* eſt: *l. 3. in fin. hoc tit.* ijs ſcilicet qui vxores nō
D habent. *l. vnic. C. de concubin. l. vlt. de diuor. Paul. lib. 2. tit. 20.* permiſſum, ad euitanda maiora adulterij & conſtuprationum mala: & quia obſiſti hominum nequitiæ non omni ex parte poteſt.

¶ In concubinatu poteſt eſſe non 3
modò liberta, ſed & ingenua, ſi obſcuro loco nata ſit, vel pudorem vulgarit:
E alioqui ſi honeſtæ vitæ lociq; ingenuā quis in concubinatu habere maluerit, id ſine cōteſtatione ea de re apud Ædiles facta, ſicut ex Tacito conijcitur. *Conna. lib. 8. cap. 13.* fieri nequit: ſed neceſſe eſt, vel vxorem eam habere, vel hoc recuſantem cum ea ſtuprum committere, *l.3.h.t. in fi. l. in libera. 24. de ritu nupt. glo. in l.1. verb. ſtuprum. h.t.* Concubinas tamen habere plures, impro-
F batum eſt: *in Auth. quib. mod. natur. eff. ſui. circa fin. Nouell. 74. §. conſiderauimus. in Auth. de trien. & ſemiſſ. gloſſ. in l. vnic. C. de concub.* vt & illud, conſuetudine eius vti, quæ patris aut filij fuit in concubi-

Digitized by Google

cubinatu: *l.1.in fin.h.t.* quia propriè nefaria eſt huiuſmodi cõiunctio, & quædam naturalis honeſtatis violatio: quæ nemini concedenda eſt, *l.2.C.de in ius vocan.* nec concedi poteſt, vtpote cum affinitas per cõſuetudinem eiuſmodi ſit cõtracta: *vide ext.1.tit.de eo qui conſang.vx.ſua.& ſupr.de rit.nupt.gloſſ.17. l.1.verb.prohibet dum.h.t.* quare eiuſmodi ſcelus prohibendum, *l..in fin.h.t.* & quantum exiſtimo arbitrariè puniendum eſt. *ex doctrina glo.in l.3. C. de ſacr. Eccleſ.* Et hæc iure Ciuili ita ſe habent. Iure autem Diuino & Canonico concubinatus in totum eſt damnatus. *extrà de cohabita.cle. & muli.1.Cor.7.cum ſimil.gloſſ.& Bart.in l.1.h.t.* ſicuti & à Philoſophis. *Ariſtot.lib.7.Politico.c.17.* Eademq; in dãnatione ſunt lupanaria, ac meretricum conſuetudo, *ca.nemo.c. meretrices.32.qu.4.Panorm. & Dd.in c.inter opera de Sponſal.* quamuis iure Ciuili extra lenocinium *Nouell. de lenon.* permiſſa, *l.qua adulterium.29. C. de adult.l.2. C.de donat. int. vir.& vxor.l.ſi ea.22.C.de adulter.l.ſi vxor.13.§.1.ff ad l.Iul. de adult. l.ait.& Alexan. in l.ſi adulterium. de adult.gloſſ.& Doctores in l. quid ergo. §. pœna grauior.de his qui not.inf.Alexan.conſ.157. in fin.vol.5.*

DIGEST. LIB. XXVI.

DE TVTELIS. Titul. I.

1 *Continuatio.*
2 *Diſpoſitio ſequentium titulorum.*
3 *Quid ſit tutela.*
4 *Explicatio definitionis.*
5 *Diuiſio & cauſæ.*
6 *Finis & effectus.*
7 *Affinia & contraria: & de cura, nonnulla.*

NOn † modò alendi ſunt qui ex matrimonio procreantur liberi, ſed etiã continẽdi authoritate, & conſilio gubernandi, cùm ſe per ætatẽ regere necdum queant. Itaq; viuentis quidẽ patris ſunt in poteſtate & manu, qui eos honeſte & pudicè educare debeat. *tot.tit.de lib.agen.ſupr. & tit.C.de alen. lib.* Quòd ſi is moriatur, ſuccedit alter quaſi parens, Lex & authoritas Magiſtratuũ, qui fidei & curæ idoneorũ hominũ imbecillam ætatẽ gubernãdam committunt: quæ gubernatio Tutela & Cura appellatur, a tuendo & curando. *vide Vlp.tit.11.* Quod cùm ita ſit, reliquũ eſt, vt poſtquam de coniugijs, & alendis liberis eſt dictum: de Tutelis deinceps, ſicuti erat propoſitum, videamus.
2 Qua † in parte ordine exponendum eſt: Quid ſit tutela, & quotuplex, Quomodo & quando conſtituatur: tum de Officio & adminiſtratione tutorum: deinceps de Fine ac abdicatione tutelæ, ac de Excuſationibus tutorum: poſtremo de Actionibus, quæ finita tutela, vltrò citroq; competunt.

¶ Tutela eſt, vt Seruius definit, ius & poteſtas in caput liberum, cõſtituta ad tuendum eum, qui per ætatem ſua ſponte ſe defendere nequit, iure ciuili data & permiſſa. *l.1.h.t.vide quæ dixi Inſtit.eo.in prin.* 3
Eſt † enim ius Publicum authoritate, *l.filiusfamilias.9.verb.tut.de his qui ſunt ſui vel alien.iur.* quod inuito in inuitum datur: *Inſt.de excuſ. tut.in pr. l.2.h.tit.* vtilitate Priuatum. *l. pupillus. 239.§.munus. de verb.ſignif.l. athleta.1.§. tutela.infr. de excuſ.tut.* In caput liberũ, pupilli, qui ſui iuris eſt, & caput prorſus liberum habet. nam ijs qui ſunt alieni iuris, tutores nõ dantur. Cõſtituta ad tuendum eum qui per ætatẽ ſua ſponte ſe defendere nequit. Differẽtia à fine, effectu & officio tutelæ ſumpta, qua hoc ius a patris & curatoris poteſtate ſecernitur. Nã tutelæ vis omnis, in Tuendo perſonam & bona pupilli vertitur & conſiſtit. *l. qui fundum.7.§.ſi* 4

Digitized by Google

tutor.pro emptore.l.tutor.33. de furt.l.tutor. 28.de adm.tut. Patris verò poteſtas, iſta maior eſt, atq; amplior. Maius enim tuitione ius habet pater, tàm in caput liberorum (nam olim ius vitæ & necis habuit, *l.in ſuis. de liberis & poſthum.* & punire etiam hodie poteſt, *vide l.2.& tot.tit.C.de pat.pot.*) quàm in bonis, cùm eorum fiat dominus, aut quo ad proprietatẽ, aut quo ad vſumfructũ. *Inſt. per quas perſon.nob.acq.§.fin.& tot.tit.C.de bon.ma.eu.* ita vt non modo tueri, ſed etiam abſumere poſſit. Curatorũ autem poteſtas minor eſt quàm tutorũ. Curator enim Bonis curandis tatùm præficitur. *l.in copulandis.8.C.de nupt.* vel in totũ, vel in aliqua parte, aut etiam re certa. *Inſtit.de curat. in princ.* Tutor porrò principaliter tuendæ (vt dictum eſt) Perſonæ datur, non Rei: *l.quia.14. infr.tit.1.§.ad certum. Inſt. qui teſta.tut.da.poſſ.* ſecundario autem ad vniuerſum perſonæ patrimonium adminiſtrandum datus eſſe creditur: *§.datus.Inſtit. de excuſ.tutor.* nec certæ rei dari poteſt. *d.§.ad certum.l.certarum.12.infr.tit.1.* Nã vt perſona non recipit diuiſionem, ita nec tutela quæ perſonæ datur. & ſicut partitionem reſpuit in principali, ita & in adminiſtratione bonorum acceſſoria, quæ ex natura principalis debet æſtimari. *l.cum principalis.139.de reg. iur.* Additur, Iure ciuili data & permiſſa, quæ particula cauſam efficientem denotat, videlicet legem XII. Tabul. & alias: quæ partim dant tutelam, ſcilicet Legitimam: partim dari à teſtatore & Magiſtratu permittunt, videlicet Teſtamentariam & Datiuam. Propria tutelæ ſunt, eſſe officium, ſeu onus, *l. tria onera.de excuſ.tut. §. item tria onera. Inſtit. de excuſ.tutor.* ſiue munus *in prin. Inſt.de excuſ.tut.l.pupillus.239.§.munus. de verb.ſignif.l.1.§.illud.de mun.* neceſſariũ. *l.fin.in princip.vbi Bartol.C. de adm.tut.in princ.Inſt.de excuſ.tut.* virile, *l.tutela.vbi Bart.h.t.l.1.C.quan. mul. tut.* perſonale, *l.1.§.æquè.de mun.* publicum. *§.1.Inſti.de excuſ.tut.* authoritate, & ciuile, *l.athleta.8.in prin.de excuſ. tut.l.2.de reg.iur.* ſed vtilitate priuatum: *glo. in d.l.athleta.per illum text.in pr.ne.1a.tit.de excuſ.tut.Siceul.de appell.§.2.* item (vt reliqua munera ciuilia) ſua natura gratuitum, quia

A

non honor eſt, ſed onus: *Bald.in l.meminimus.in fin.C.de legit.her. & in l.cum quidam in 2.op.C.de verb.ſignif. tex.in d. l.tria onera.de excuſ.tut.* eoq; tutela lucroſa eſſe potius pupillo quàm tutori debet. *l.qui negotiationem.51. de adm.tut.* quanquã ex iuſta cauſa, puta propter inopiam, peregrinationes litiũ cauſa ſubeundas, &c. ſalarium tutori conſtitui authoritate decretoq; Iudicis poſſit.

B

Bart.in l.in eos.de tut.per l.1.§. ſi pupill. de tut.& rat.diſt.& l.à tutorib.33.§. fin.de adm.tut. Bald.in l.cum oportet.6. in princ. n.16.C.de bon.quæ liber. Iaſo.tex.in l.idemq. 10.§.idem Labeo.ff.mand. Tutela quoq; ſua natura Generalis eſt. vnde & Generale iudicium naſcitur, *vide ſupr.de tut.glo.in l.1.de ezon.*& Bonæ fidei, *§.act. vbi gloſſ.ad verb.tutela, Inſt.de act.*

C

¶ Tutela alia Teſtamentaria eſt, quæ teſtamento: alia Legitimã, quæ à lege: alia Datiua, quæ dante & decernete Magiſtratu, qui ſummus quaſi tutor eſt, *gloſſ.lib.1.Landr.art.41. per l.ſi infanti.§.fi.C.de iur.del.l.honorum. C.qui admit.* defertur: vt in ſequentibus exponetur. *l.fin.in fi.C.de auth.præſtan.l.generaliter.40.C.de epiſcopis & clericis.vide tit. ſeq. & Inſt.eod.* Dicitur & alius tutor Adminiſtrãs, ſeu verus: alius Honorarius, teſtamẽto ſcilicet datus (nam lex aut iudex eiuſmodi non dat) cui nulla incumbit adminiſtratio, ſed tantùm honoris cauſa interponitur: velut perſona dignior & honoratior, quam pupillus præ reliquis timeat & revereatur, & qui ſit velut inſpector ac obſeruator totius adminiſtrationis: *l.iure. 26.§.1.de teſt.tut.l.3.de adm.tutor.* vulgò Supremũ tutorẽ nominant.

D

E

Sunt etiã qui Protutores & Falſi tutores nominentur: de quib. ſuo loco opportuni⁹. *infr.de eo qui pro tuto.& quod fal.tut.auth.* Eſt etiã iure Saxon. tutor Iudiciarius, qui ad iudicia, ſimileſq; ſolennitates mulieri datur, *art.47.li.1.* velut & olim. *Vlpian.tit.11.20.Boet.in Top. Cuiac.obſeru. lib.7.c.11.* Cauſa efficiens tutelam, eſt Lex (non ius Prætorium, *Bart.in l.iure. 26.§.honoris.de teſta.tut.*) videlicet Lex XII. Tabul. quæ partim per ſe defert tutelas proximis agnatis: *Inſt.ff.& C.de leg.tut.* partim parentibus, vt in teſtamento liberis quos in poteſtate habent,

F

Digitized by Google

bent, dent tutores, permittit: *l.1.de teſt. tut.* mater autem, quæ in poteſtate nõ habet liberos, *§.fin.Inſt. de adoptio. vide de his qui ſunt ſui vel alien.iur.* nunquam aliter, quàm ſi eos hæredes inſtituerit, tutores ijs dare ex Conſtitutionib. hodie poteſt. *l.4.de teſtam.tut.* His porrò tutelis deficientibus, ex alijs legibus olim Magiſtratus, ad quos cura pupillorum meritò refertur, dabãt tutores: *Inſt.de Attil.tut.in princ.* hodie ex Conſtitutionibus Principum, *§.ſed ex his legib.Inſt.de Attil.tut.* & præſertim Iuſtiniani. *§.nos aũt. Inſt.de Attil. tut.* Cauſa igitur efficiens remota, eſt Lex: propinqua, Teſtator & Magiſtratus. Cauſa προηγουμένη Indigentia pupilli, *§.fi. Inſt.de Attil.tut.* & Ius naturæ: quo vnumquodq; quod ad ſe gubernandũ ſuapte vi non ſufficit, id præſtantioris alicuius ductu regitur, *Ariſt.lib.1.* πολιτικῶν *§.pen.Inſt.de Attil.tut.* & gubernatur: ſpectata denique tutoris fides, probitas, *in princ.Inſtit. de ſatiſda.tut.in verb. fides & diligentia.* atq; rerũ notitia, *l.quæro.3. §.1.de teſt.tut.* Poſſunt autem omnes fungi tutela, qui nõ prohibentur: imò etiam inuiti ad id oneris ſubeundum, captis pignorib. à Magiſtratu competente coguntur, *art.47. cum gla. Land lib.1.l.5.C.qui dare tut.* quando publicum & ciuile munus. *l.1.de adm.tut.* Prohibentur aũt tutelam gerere, qui pupillo id præſtare nequeunt; cuius cauſa tutela eſt inducta, videlicet Defenſionẽ & Tuitionẽ. vt ſurdi & muti, *l.1.§.fin.l.pen.§.1.* minores, *§.item maior. Inſt.de excuſ.tut.§.fin.Inſt.de fid.tut.§.furioſus.Inſt.qui teſta.tut.l.fi.C.de leg.t. tut.* furioſi, *d.§.furioſ.* omneſq; alij qui ipſimet cura indigent aliena. *l.fin.C.de legi. tut.d.§.furioſ.Inſt.qui teſt.tut.§.item maior.Inſt.de excuſ.tut.l.2.C.quan. mul.tut. off.Spec.de tut.§.fin.in prin.* Mulieres regulariter tutelæ munere, quod virile eſt, fungi non poſſunt, *l.1.C.quan.mul. tut.off.l.iure noſtro.de teſt.tut.* niſi ex Principis indulgentia, *l.fin.ff.de tut.gla.in d. l.1 C.quan.mul. vide Vlp.tit.11.* matribus & auijs exceptis: quæ amiſſis viris, nedum legitimorum, *l.2.cum Auth.ſeq.C. quan.mul.tut.off.* ſed etiam naturalium ſuorum liberorum. *l.fi.C.quan.mul.tut. off.Auth.adi.ex.in fi.ead.tit.* legitimę præ-

A reliquis agnatis ſunt tutrices, etiamſi creditrices aut debitrices liberorum ſint: *Auth.ad hæc C.quan.mul.tut.off.* qui moribus Saxon. etiã iure paterno adminiſtrant, & fructus lucrantur donec liberi adoleſcant, & ab ijs ſeparentur. *art.11.lib.1.* Nam in his affectionis ratio ſuſpicionem remouet: *l.non ſolùm.67.§. de vno ff.de rit.nupt.* ſcilicet quamdiu in caſta viduitate permanent. contractis

B enim fęcũdis nuptijs, vel pudore proſtrato, *gloſſ. in Auth.ſacrament.ad verb. contractu. C. quan.mul. tut.off.per §.fin. Authent.de reſti. & §. ſi autem. in Authent.de nupt.* deſinunt eſſe ipſo iure tutrices: *Authent.ſacramentum. C.quand. muli.vide latè Bartol.in l. ſi quis ſub.de teſtam.tut.* & ſuccedit tutela Datiua, *gloſſ. in d. Authent. ſacramentum. per l.ſi quis*

C *ſub conditione.de teſta. tutel. Bart. in d.l.ſi quis ſub conditione.nu.3.* Exceptis autem iſtis & conſimilibus perſonis, in queis ſuſpicionem tollit propinquitas, non poteſt debitor vel creditor ſui creditoris debitoriſve tutor eſſe, *in Auth.vt hi qui ob ſe hab.perhib.res mino. Spec.de tut.§. fin.nu.12.* niſi ſit teſtamento datus. *vide Bald.& Dd.in l. creditor.8.C.qui dar.tut. vel cura.Bart.in l. quoties. §.ſicut.de adm.*

D *tut.Bart.in l.pater filio.de procur.Caſtr. in l. cũ in eo de pac.Bal.in tract.de pace.in princ.* Eademq; in cauſa eſt is qui cũ pupillo litigat, *d.Auth. vt hi qui obli.ſe hab.perib. Spec.de tut.§.fin.nu.12.text.in l.idem.27.§. cum autem.de teſta.tut.vbi.Bart.l.ſi vt allegas.16.C.de excuſ.tut.Bart.in Auth. minoris.num.1. & 2.per illum text.C.qui dar. tut.poſſ.* quia bona eius poſſidet, *Bart. in d.Auth.minoris.n.7.C.qui dare tut.poſſ.*

E qui illi cohæres eſt, aut multorum bonorum ſocius, reſve cum pupillo communes obtinet, *vide diſt.Bart.in d.Authen.minoris.* (quanquam hoc olim excuſationem non habebat, ſed dato curatore inter tutorem & pupillum, hæreditas aut alia res communis diuidebatur, *l.quod res.21.C. de excuſ. tut.*) qui iuriſdictioni ſubiectus non eſt, cui pupillus ſubeſt, *l.etiam municipi.vbi Bart.*

F *de tut. Landt.art.47.cum gloſſ.lib.1.* qui vitricus ſit pupillo, ducta eius matre vidua. *gloſſ.in l.1.ad verb.vitricum. C.vbi pup.edu.l.3.vbi Bald & Dd. C. de contra. iud.tutel.Bald.in l.omnem. C. ad S.C.Tert.*

tul. vide Bart. in l. nonnunquam. de adopt. Hi enim tutores eſſe non poſſunt, nec à Magiſtratu ad id eligi, præterquam ſi teſtamẽto fuerint dati. Dd. præall. loc. Nam teſtamento etiam huiuſmodi dari poſſunt, quia ſuſpicio fraudis purgatur per approbationem & iudiciũ defuncti patris, qui præſumitur optimè liberis ſuis prouidere voluiſſe. l. nec in ea. 22. de adult. l. fin. in princ. C. de curat. furioſi. Bald. in l. 3. C. de patr. poteſt. Bald. in l. precib. 8. n. 40. C. de impub. ſubſt. vide Alc. tract. præſumpt. Eademq; eſt cauſa ſeruorum, ſcilicet vt cum libertate in teſtamento, non etiam a Præſide, tutores dari poſſint. l. in ſeruili. 7. C. qui dare tu. §. 1. Inſt. qui teſt. tut. dar. Qui etiam in dignitate aliqua, aut priuilegio ſunt, vt miles, l. 4. C. qui dar. tut. colonus Principis, l. fin. C. eod. tit. exempti iuriſdictione, l. neque. 5. C. eod. tit. & denique ſimiles, quibus adiunctis pupilli conditio deterior futura eſt, quia pares potentioribus eſſe non poſſumus: l. 3. in princ. de alie. iud. mut. cauſ. fac. his tutela delegari prohibetur: vt & marito cura vxoris l. 2. C. qui dat. tut. l. virũ. de cur. fur. Quod tamen iure Sax. non obtinet. Land. lib. 1. art. 1. Fach. diff. 7. & 8. Extra hos autem qui vel ob ætatem, vel ſexum, vel ſuſpicionem tutela arcentur, omnes gerere tutelam poſſunt, atque etiam vel inuiti debent. l. 3. C. de ſuſp. tut. l. 1. in princ. de adm. tut. §. pen. Inſtit. de ſatiſd. tut. l. ſi quis. de mu. & hon. ſiue paterfamilias, ſiue filiusfam. in princ. Inſtit. de ijs qui tuto. teſtam. dari poſſ. l. antepenul. de his qui ſunt ſui vel alie. iur. qui in publicis munerib. pro patrefamil. habetur. l. nam quod 14. ad S. C. Trebell. l. quippe. 7. de iud. ſiue locuples, ſiue pauper, §. fin. Inſt. de ſuſpec. tut. l. paupertas. de excuſat. ſiue bonæ famæ, ſiue infamis, l. cui eorum. vbi Bart. de poſtul. ſiue nobilis, ſiue plebeius, l. decreto. vbi Bart. qui pet. tut. l. vbi. de tut. dat. ab his. etiam Rex aut Princeps: Bart. in l. iure. §. ... num. 1. de teſtam. tut. & in l. quod ſi forte. §. ſunt quidam. quæſ. 1. de ſolut. atque adeo & ex locis vicinis (non tamen vltra centeſimum miliare, §. penul. Inſti. de excuſ. tut. l. non ſolum 10. ff. eod. tit. l. 1. C. eod. titul.) quando idoneus in loco pupilli non poteſt haberi, aſſumi debet. l. diuus. de

A tut. dat. ab his. Materia circa quam tutela verſatur, eſt præcipuè Caput liberum (nam ijs qui ſunt in alieno iure & familia, tutor non datur) pupilli, l. 1. h. t. (neq; enim tutor principaliter rebus, ſed etiã perſonæ & moribus pupilli l. cum plures. 12. §. fin. de admin. tutor. præponitur) hoc eſt, eius qui cùm ſit impubes, deſijt tamẽ eſſe in poteſtate patris, vel per eius mortem, vel per e-

B mancipationem l. pupillus. 239. de verb. ſignif. item qui alium tutorem non habet: nam habenti tutorem, tutor dari nequit. l. ſi quis ſub conditione. 11. §. 1. de teſta. tut. l. ſi furioſo. C. qui dat. tut. §. ſi. Inſt. de cur. Nec intereſt, cuius ſit fortunæ aut dignitatis pupillus. Nam & Regi, Illuſtribuſq; perſonis tutores dantur, l. 1. C. de tut. illuſt. perſon. & contra naturalibus ac ſpurijs: vide gloſſ. & Bart. in l. 1.

C de teſtam. tutel. & in l. fin. C. de confir. tuto. non tamen filijs bannitorũ aut captiuorum ab hoſtibus: his enim nõ tutor, ſed curator ſolet præfici. l. muto. 6. §. & cuius. de tutel. Bald. in l. 1. n. 14. C. de hæred. inſtit. Cæterum & pluribus vnus tutor dari poteſt. §. item. 3. verſi. item tria. Inſti. de excuſat. tutor. & plurium liberorum qui in vna ſunt familia, tutela nõ pro pluribus, ſed pro vna reputatur. l. 3. l. ſi

D quis. 31. §. final. de excuſat. tutor. l. accipientis. 15. l. inter. 20. de auth. tuto. l. 2. verb. liberis. C. quand. mul. tut. off. Alterum, & velut ſecundarium obiectum circa quod tutela verſatur, ſunt Vniuerſa pupilli bona. Nec enim partem vnam facultatum, ſed totum corpus tutela reſpicit. §. ad certum. verſicu. certæ rei. Inſtitut. qui teſtam. tutor. da. §. datus. Inſtit. de excu-

E ſat. tut. l. propter litem. 21. de excuſat. tutor. Forma ſuis locis explicabitur, nempe tutelæ Petendæ, qui pet. tutor. vel curat. ff. & Cod. Decernendæ, de tut. dat. ab his. t. 1. de adm. tut. Adminiſtrandæ, de adm. tutor. ff. & Cod. Id tamen in genere ſciendum eſt, tutorẽ ſiue legitimum, ſiue datum, non aliter poſſe tutelam gerere, quam ſi decreto Magiſtratus ei adminiſtratio ſit commiſſa: l. 3. §. fin. de

F admin. tut. l. cui eorum. de poſtul. l. legitimos. 5. §. penult. de legat. tutor. quæ non ante decernitur, quam tutor Inuentarium conficiat, & Iuſiurandum Cautionemque præſtet, Rem pupilli ex bona

Digitized by Google

bona fide defenſum iri, *l.fin.§.penult.C. de adm.tutor.Bart.in d.l.legitimos. Angel. Inſt.de leg.tut.num.6. Alexand.conſil.29. ponderatu,numer.3.vol.1.Matheſ.ſing.107. nota caſum,per tot.Zobel.art.21. Land.lib. 1.Kling.Inſt.t.de leg.ag.tut.* ſubiecta bonorum ſuorum omnium hypotheca. *Spec.de tutor.§.fin.nu.1.per l.de creationib. C.de epiſc.aud.l.fi.§.in prouincia.C.de cur. fur.* vt illa vetus ſatiſdationum diſtinctio de non exigenda cautione a teſtamentario tutore, vel ex inquiſitione dato, *vide Inſt.de ſatiſ.tut.in prin.* hodie non multum, niſi in dandis fideiuſſoribus, attendatur.

6 ¶ Finis eſt, Vt impubes ætas paterno conſilio & præſidio deſtituta, tutelæ beneficio regatur & defendatur. Impuberes, inquit Imperator, *§.penul.Inſt. de Attilia.tut.l.quod ſi forte.14. in fin. de ſolut.l.4.in fin.ff.rem.pup.ſal.fore.* in tutela eſſe, naturali iuri conueniens eſt, vt is qui perfectæ ætatis non eſt, alterius curatione regatur. Effectus, Quod ſimulatq; tutor datus eſt, poteſtatem gerendi liberam habeat, *gl.fin.in l.mandato.60.de pro.ur.l.tutor.55.in princ.de iureiur.not.in l.præſes.12.C. de tranſ.Iaſ.in l.1.§.item acquirimus.de acq poſſ.gl.lib.1.ar. 47.Land.* atq; ad adminiſtrandum ſtatim obligetur, & ſuo periculo ceſſet: *l.1.in prin. de admin.tut.* & de Dolo Lata ac Leui etiam culpa teneatur, *l.quic. quid.7.C.arbit.tut.* itaq; ſtatim conficere inuentarium, & vt ſibi decernatur a Magiſtratu adminiſtratio, petere debet: non neglectis etiam interim iis quæ moram non patiuntur, & tempore detrimentum capere poſſunt. *Ang. Inſt.de legit.agnat.tut.nu.8. & 9. per l.fin. C.de tut.qui ſatu non ded. l.quidam decedens.ad.l.ita autem.5.§.vſq; adeo.de adm. tut.* Nam quoties periculum ex mora extimeſcendum eſt, receditur a communibus iuris regulis. *Iaſ.in l.naturaliter.§.nihil.num.174.de acq.poſſ.per l.5.§.ſi quis ſuos.de oper.no nũc.tex.etia in l.2.& 3.de fer.in l.vnic.C.quan.lic.vnic.ſine iud. ſe vin.* Obligat etiã tutela & tutorẽ ad reddendam tutelæ geſtæ rationẽ, ſuſcipiendasq; actiones quæ ex tutela oriuntur: *vide infr.de tut.& rat.diſt.* & cõtrà pupillum Contrario iudicio tutelæ. *de cond.ind.tut.* eidemq; ſuæ rei admini-

A ſtrandę poteſtatẽ aufert, nihil vt deinceps abſq; tutoris authoritate gerere poſſit. *vide infr.de auth.tut.* Nam tutela, quaſi dominum rerum pupillariũ tutorem facit: *l.interdum.58.§.pen.de furt.* in adminiſtrando ſcilicet (non in delapidando, *l.qui fundum.7.§.ſi tutor.ff.pro empto.*) ſeu quantum ad prouidentiam pupillarem attinet. *l.tutor.28. de adm.tut.* Nam vt in definitione dictum
B eſt, tutela eſt Ius tuendi, non conſumendi: ad Tuendum pupillum conſtituta, non ad Deglubendum.

¶ Affinis tutelæ, eſt Cura. Nam quę 7
de tutoribus conſtituta ſunt, eadem & in curatoribus, qui adultis dantur, *vide Inſt.de curat.* obtinent. *l.1.de adm tut. l.ſi tutoris.23.C.eod.tit. de adm.tuto.l.4.C. de peric.tut.l.1.C.arb.tut.* In quibuſdam tamen differunt. Nam tutores dantur
C impuberibus: curatores puberibus. *in prin.Inſt.de curat.* Illi inuitis, hi extra litem tantum volentibus: *§.1.Inſt.eo.ti. de curat.vbi dixi.Land.lib.1.art.42.* Illi perſonæ præficiuntur, hi bonis, *l.in copulandis.8.C.de nupt.quod quomodo accipiendum ſit, Inſt.de curat.dictum eſt.* etiamſi perſonam, cui bona ancillantur, neglectui habere non debeant. *l.conſ.7.de curat.fur.* Illi ad vniuerſum patrimo-
D nium, *§.fin.Inſt.de excuſ.tut.* hi ad ſingula etiam negocia, ſingulaſq; cauſas. *l.non tantum.7.de tut.& cura.§.1.Inſtit.eod.* Illi tutorem habenti nõ dantur, hi dari poſſunt. *§.interdum.3.Inſt.de cura.* Sed vt diſcrimen hoc melius intelligatur, definitionem ac diuiſionẽ curæ ſubiiciamus. Eſt igitur Cura ſeu curatio, *§.furioſi.verb.in curatione.Inſt.eo.* vis & poteſtas, ad curanda bona minorum, vel
E eorum qui ſuis rebus præeſſe non poſſunt, iure Ciuili conſtituta. Atq; hæc quidem in duas ſpecies diſtribui poteſt, quarum altera ſit Legitima: nam ex lege XII. Tab. furioſi & prodigi in legitima ſunt agnatorum cura: *§.furioſi.Inſtit.eodem.l.ſi furioſi.25.C. de nupt. in Auth.vt qui ſe obligat.hac.perhib.* altera vero Datiua, quæ minorib 25.annis
F præficitur, authoritate magiſtratus. *in prin.Inſt.de curat.* Teſtamentaria verò cura nulla eſt, velut tutela: cum teſtamento curator non detur, ſed datus a Prætore confirmetur. *in princ.Inſtit.de*

Digitized by Google

curat. vbi huius rationē ſupr. vide. Ex quibus intelligi poteſt, quantum à tutela officium curatorum diſtet. Affine eſt tutelæ, & officium orphanotrophorum, ac ſimilium, qui pia loca, eorumque reditus & bona procurant. *l. orphanotrophos. vbi Bart. Bald. cum ſimil. C. de epiſc. & cler. vide ele.s. de relig. domib.* Item actorum, qui ad lites peragendas à tutoribus ſurrogari ſolent: De quibus alibi agitur, *§. fin. Inſti. de curat. vide ſupr. de proc. & quod cuiuſq; vniuerſ. l. neq;. 11. C. de proc.* & ſuo loco dictum eſt copioſius. *ad tit. ſupr. quod cuiuſq; vniuerſ.* Contraria tutelæ, ſunt excuſationes quibus ea euitatur: *tot. tit. infr. de excuſ. tut.* dolus malus, ob quem tutores, vt ſuſpecti, à tutela quæ bonæ fidei eſt, *§. actionū. vbi gl. ad verb. tutelæ, Inſt. de actio.* remouentur: *de ſuſpec. tut. ff Inſt. C.* item pubertas, *in princ. Inſtit. quib. mod. tutel.* minutio capitis, *§. 1. & 2. inſt. quib. mod. tut. fin.* & ſimiles modi quib. tutela finitur. *vide Inſt. quib. mod. tutel. fin.* Eſt etiam cum legitima transfertur ab agnato remotiore, in proximiorē qui adoleuit. Verbi gratia: ſi fratribus omnibus exiſtentibus minoribus, patruus proximior tutelam ex lege adminiſtret, & interea maior fratrum ad ætatem perueniat virilem, certè à patruo in hu[illegible] aliquorum tutela deferetur, *l. ſi tutor. §. ſi duobus. vbi gl. & Bar. de tutel. & rat. diſtrah. per l. non ſolùm. §. pen. de excuſ. tutor.*

DE TESTAMENTARIA TUTELA. TIT. II. C. 5. 28.

1 *Teſtamentaria tutela quid ſit, & vnde originem habeat.*

2 *Qui teſtamēto tutores dari poſſint.*

3 *Præcipuam eſſe hanc tutelam.*

1 TVtela † triplex eſt: Teſtamentaria, Legitima, ac Datiua. *l. generaliter. 40. C. de epiſc. & cler.* Teſtamentaria eſt, quæ in teſtamento conſtituitur, nā lege XII. Tab. permiſſum eſt parentibus vt liberis ſuis, non etiā extraneis, ſiue maſculini ſiue fœminini ſexus, quos

A quidem in poteſtate habēt tutores dare poſſint. *l. 1. in princ. hoc tit. vide Cuiac. obſ. lib. 7. cap. 11.* Verba legis ita ſe habent: Vti quiſque legaſſet ſuper pecunia, tutelave rei ſuæ, ita ius eſto. *in princip. Inſtit. de leg. Falc. l. verbis. 129. de verb. ſig.*

¶ Teſtamento tutores dari poſſunt ii, quibus cum eſt teſtamenti factio: *l. teſtamento. 21. hoc tit.* hoc eſt, qui ex te- 2
B ſtamento capere poſſunt. Horum † tutorum cauſa prima eſt (quia quamdiu teſtamentaria ſperatur, legitima tutela ceſſat. *in princ. Inſt. de legit. agnat. tutel.*) & ſatiſdare non coguntur, quòd iudicio teſtatoris probati videantur. *in princ. Inſt. de ſatiſd. tuto. vbi dixi.* 3

DE CONFIRMANDO tutore vel curatore. Tit. III. C. 5. 29.

C

1 *Cauſæ ex quibus confirmatio fiat.*

2 *A patre datos confirmari ſine inquiſitione aut ſatiſdatione.*

3 *A matre datos, per inquiſitionem confirmari.*

D 4 *Ab extraneo datos, inquiſitioni & ſatiſdationi eſſe obnoxios.*

NOnnunquam † euenit, vt tutor quamuis teſtamento datus, authoritate tamen Magiſtratus ſit cōfirmandus: vel quia datus, quib. nō oportet, vt ei qui nō eſt in poteſtate, aut puberi: vel nō quomodo oportet, vt ſi non 1
E perſonæ, ſed rebus ſit datus: quin nec maritus vxori tutorē, niſi optione relicta, *Cic. pro Mur. Cuiac. obſ. lib. 7. cap. 11.* nec pater curatorem filio certè relinquit, quia inuito nō datur. His igitur caſib. opus eſt Cōfirmatione magiſtratus, vt quę deſunt teſtamēto, ſuppleat. *l. adopt. 38. de adopt.* quod quidē fit, non vno modo. Nam † qui à patre minus 2
legitime dati ſunt, citra vllā Inquiſitionē aut ſatiſdationē cōfirmantur: *l. 1. l. ſi filio. l. fin. hoc tit. l. pater. infr. tit. 1.* qui † à 3
F matre, ex inquiſitiōe, citra tame ſatiſdationē: *l. 2. hoc t.* vt & hi qui à patrono. *l. 4. hoc tit. l. qui tutelam. 28. §. fin. hoc tit.*

Quos

4 Quos † autem extranei dant, & ex in-
quiſitione confirmari debent, & ſatiſ-
dare, Rem pupilli ſaluam fore: nec ali-
ter admittuntur, quàm ſi is impubes
cui dantur, in teſtamento ſit hæres in-
ſtitutus *l. 4. & 5. hoc tit.*

DE LEGITIMIS TVtoribus. Tit. IV. C. 5. 30.

1 *Vnde deſcendat hæc tutela, quare introducta, quibus detur.*
2 *Cognatis etiam hodie tutelam deferri.*
3 *De ſucceßione in tutela legitima.*
4 *De fiduciaria tutela.*
5 *De legitima patronorum tutela.*

1 INteſtato † parente mortuo, vel ſi te-
ſtamento tutor datus non eſt, agna-
tis defertur tutela, lege Tabul. XII. *l.*
inteſtato. 6. l. legit mos. 5. hoc tit. & qui-
dem proximis, ſiue vni, ſiue pluribus
pariter qui in eodem gradu ſunt: *l. ſi re-*
liquero 8. l. ſi plures. 9. hoc tit. §. fin. Inſtit. de
cap. dim. l. 2. C. eod. quamuis iure Saxon.
art. 23. lib. 1. Reinh. de tutel. diff. 12. maior
natu præferatur. Sunt autem Agnati,
qui per virilis ſexus perſonas cogna-
tione iuncti ſunt: *l. ſunt autem. 7. hoc tit.*
Et hoc quidem ſumma prouidentia
conſtitutum eſt, vt qui ſperarent ha-
bere ſucceſſionem, ijdem tuerentur
bona, ne peſſum irent, *l. 1. hoc tit.* Qua
2 † ratione cum hodie eadem ſit cum a-
gnatis in ſucceſſione cognatorũ cau-
ſa, dicemus iure nouo, ad hos quoque
Legitimã tutelam pertinere. *§. ex his.*
in Auth. de hæred. ab inteſta. non tamen
in cauſis & negocijs Feudalibus: in
quib. dominus feudi, tutor eſt ſui va-
ſalli, moribus Saxon. *Reinh. diff. 11. tutel.*
per Lehenr. c. 26. cum glo. & in art. 58. lib. 1.
Landr. Iure communi proximus agna-
tus, qui in feudo ſucceſſurus eſt, *Kling.*
Inſt. de tutel. & de legit. agnat. tut. per ca. 1.
§. filia, de feud. ſucceſ. neque etiam eo-
dem Sax. ſtatuto, in allodialibus & hę-
reditarijs. nam licet non in ſucceſſio-

A ne, attamen in tutela agnatos cogna-
tis Saxones indiſtincte præferunt.
Land. lib. 1. art. 23. Reinhart. de tutel. diff. 1.
¶ Eſt autem † in tutela legitima lo- 3
cus ſucceſſioni, vt ſi proximior mor-
tem aut capitis diminutionem patia-
tur, qui poſt eum eſt, ſuccedat in tute-
læ adminiſtratione. *l. 3. § fin. hoc t.* Qua-
re defuncto parente, qui filij emanci-
pati tutor eſt, non quidem legitimus
B (quia non habebat olim diſſoluta a-
gnatione ſpem ſucceſſionis, niſi eam
ſolennibus pactionib. reſeruaſſet, *tot.*
tit. ſi quis a par. l. fi. C. de emanc.) ſed quaſi
legitimus: *vide Inſt. de leg. paren. tutel.* ſi
liberi qui in poteſtate patris ad mor-
tem vſq; fuerunt, perfectæ ætatis exi-
ſtant, Fiduciarij tutores fratris eman-
cipati, vel ſororis efficiuntur. *l. 3. §. fin.*
l. 4. hoc tit. Quæ † tutela Fiduciaria di- 4
C cta eſt, non ob ius ſucceſſionis, aut a-
gnationem, quæ emancipatione erat
ſublata: ſed vt Dd. interpretãtur, pro-
pter fiduciam diligentiæ & fidei fra-
ternæ introducta eſt, *arg. l. liberto. 31. §.*
pen. de negoc. geſt vel potius ob fiduciam
in emancipatione, & ſolenni huius a-
ctus ritu contractam. *vide quæ dixi Inſt.*
de fiduc. tutel.
¶ Patronis quoque lege XII. liber- 5
D torum tutela mandari videtur, non
quidem ſpecialiter, ſed ex ſententia
legis per ſe conſequentias hæredita-
tum. *Inſtit. de legit. patro. tut.* Hoc inter-
eſt, quod agnatos ſine diſtinctione
lex ſatiſdare iubet: patronos nõ item,
niſi cauſa cognita: *l. legitimos. hoc titul.*
Hodie vero quia patroni libertis, pa-
rentes etiam matres, *l. omnem. C. ad*
E *Tertull. Bart. in Authen. matr. num. 9. C.*
quan. mul. tut. off. liberis, fratres fratri-
bus emancipatis, ex Cõſtitutionibus,
atque ita ex legibus nouis *l. 1. cum*
ſeq. de pet. hær. ſuccedunt: *vide Inſtitut.*
de hæred. quæ ab inteſt. ideo [illegible] omnes
tutelæ indiſcriminatim legitimæ ho-
die vocantur & ſunt, *l. 4. C. de leg.*
tut. §. ex his. in Authen. de hæred. ab in-
teſt. vt iam legitimarum tutela-
F rum quinq; genera nume-
rentur. *Bar. in d. l. 4.*
Ang. Inſti. de leg.
ag. tuto. n. 2.

Digitized by Google

DE TVTORIBVS ET curatoribus datis ab his qui ius dandi habent,& qui, & in quibus cauſis ſpecialiter dari poſſunt. Tit. V. C. 5. 34. 36.

A

1 *Quando magiſtratus tutores, & quibus dare debeat.*

2 *Quibus det curatores.*

3 *Quomodo hi dentur.*

1 TVtelis, † Teſtamentaria & Legitima, deficientibus vel excuſatis, Magiſtratuum eſt, impuberibus etiam inuitis tutores curare : *l. 2. l. 3. l. necnon. 6. l. in omnem. 15. hoc tit.* puberibus verò C
dare curatores, non tamen inuitis. *vide rationē differentiæ, Inſt. de curat. in princ. vbi dixi.* niſi ad litem, *l. 1. C. qui petat. tut.*
2 *&c.* Item † mulieribus, *l. non tantùm. 7. hoc tit.* & prodigis, ac furioſis, quamuis maioribus. *l. his qui. 12. hoc tit.* Interdum tamen impuberi quoque datur curator, vt cùm tutor rebus ſupereſſe non poteſt. *l. ſolet. ſuprà de tutelis.* Tum enim additur ei curator, quia Tutorem D
habenti tutor alius haud facilè adiungitur. *§. interdum. Inſtitut. de cur. vbi dixi.* Hi autem omnes dantur etiam inuiti ex Inquiſitione. *l. in dando. 18. hoc*
3 *titul.* Quòd † ſi citra inquiſitionem dati ſint, ſatiſdare coguntur. *l. fin. C. de authent. præſtan. l. impuberi. 9. hoc titul. Inſtit. de ſatiſd. tuto. in princ.* Ex inquiſitione dati non ſatiſdant, quia idonei electi ſunt. *in princ. Inſtitut. de ſatiſd. tut. l.* E
3. C. qui tut. non ſatiſd. l. bonorum. 8. de curat. fur. Iure porrò Sax. indiſtinctè omnes ſatiſdant : exceptis legitimis, qui pupillo morienti hæredes ſint futuri. *Reinhard. diff. de tutel. 2. per art. 23. Land. lib. 1.*

QVI PETANT TVtores vel curatores, & vbi petantur. Titul. VI. C. 5. 31. 32.

F

1 *Quinam tutores neceſſariò petere debeant.*

2 *Qui pro arbitrio petant.*

3 *Curatores non neceſſariò peti.*

4 *Quando petendi ſunt tutores.*

5 *Quo loco.*

QVia verò Magiſtratus non ſolet officium ſuum impertiri in dandis
B tutoribus, niſi poſtuletur : *l. 4. §. hoc autē. vbi Cuia. de dam. inf.* rectè & illud cautum ordinatumq; eſt, Quinā tutores petere debeant. Sunt † autem quidam 1
quibus Neceſſe eſt petere: alioqui aut lucro priuantur, aut puniuntur: quidā ex Voluntate, & pro arbitrio petunt. Neceſſe habet petere mater, *l. 1. hoc tit.* cæteroqui in hæreditate ſe indignam facit; *l. 2. 3. l. fin. hoc tit.* item liberti im-
C puberis, qui ceſſantes etiam pœnas luunt. *d. l. 2. in fin.* Reliqui † cognati pro 2
arbitrio & voluntate petunt, *d. l. 1.*

¶ Curatores ſibi ipſi minores cùm 3
poſtulare poſſint, nemo ijs neceſſe habet petere. *d. l. 3. §. fin.* Statim † autem 4
atque opus eſt, puta deficientibus, aut reiectis, aut excuſatis prioribus tutoribus, & copia haberi Magiſtratus poteſt, ſcilicet Ordinarij, qui omnimo-
D dam in pupillum & tutorem iuriſdictionem habeat, *Per. in §. ſed hoc iure. Inſtit. de Attilia. tut. gloſſ. no. Land. lib. 1. art. 21. 45. 47. l. 5. C. qui da. tut.* petitio eſt facienda. *d. l. 2. 3.* & quidem † eo loco, vn- 5
de originem ducit pupillus, vel vbi maior eſt facultatum pars. *l. pupillo. 27. ſupr. tit. 1. l. vnica. C. vbi pet. tut. vide Land. gl. art. 45. & 47. lib. 1.*

E

DE ADMINISTRAtione & periculo tutorum & curatorum, qui geſſerint vel non: & de agentibus vel conueniendis vno vel pluribus. Titul. VII. C. 5. 37. 38. 52.

1 *Continuatio tituli.*

2 *Tutorem ſtatim gerere neceſſariò oportere.*

3 *Cui adminiſtratio inter plures ſit credenda.*

Digitized by Google

credenda.

4 *Quomodo tutor adminiſtrare debeat, & ad quid teneatur.*

5 *Quo ordine tutores, fideiuſſores, & magiſtratus conueniātur.*

6 *Quatuor remedia, quibus tutoribus ſubueniatur.*

7 *De beneficio diuiſionis.*

8 *De beneficio ordinis.*

9 *De beneficio cedendarum.*

10 *De beneficio actionis vtilis: & quare fideiuſſori non detur.*

1 NVnc † videamus de officio & Periculo tutorum vel curatorum. Nam quæ de tutoribus hic dicuntur, eadem fere omnia etiam in curatoribus obtinent. Tutorum officiū partim in Adminiſtratione, partim in Authoritate præſtanda conſiſtit.

2 Adminiſtrare tutor, & quidem cum libera poteſtate, ac velut dominus poteſt, *gl. vlt. in l. mandato 6. de procur. Dd. in l. præſes. 12. C. de tranſ. cū ſimil. vide ſuprà de tutel. l. tutor. 35. de iureiur. l. 4. de in lit. iuran. l. interdum. 56. §. pen. de fur.* & verò ſtatim ex quo ſcit ſe tutorem datum, debet: nam exinde periculo ſuo ceſſat atq; etiam Extra ordinem pignoribus raptis compellitur. *l. 1. h. t. l. 4. C. de ſuſp. tu. § pen. Inſt. de ſatiſd. tuto.* Quanquam hodie antequam adminiſtret, Iuſiurādum dare, Inuentariū conficere, Cautionem hypothecamq; facere, & à iudice decernendam bonorum adminiſtrationem petere debet, vt ad tit. de tut. paulo antè eſt dictum.

3 ¶ Quod ſi plures dati ſint, curæ erit magiſtratui, vt vnus tantum gerat: quia facilius actiones & excipere & exercere, aliaq; negotia explicare poterit, quàm ſi per multos tutela ſpargatur. Quod enim multorū commune eſt, id nemini curæ eſſe ſolet: vt ait Ariſt. lib. 2. Politic. Eligendus autem eſt, quem teſtator gerere voluit, aut cui maior pars tutelam decernit, aut qui Prætori maximè probatur. Planè ſi nō conſentiant tutores Prętori, ſed velint omnes gerere, quia fidem non habent electo, nec velint ſuccedanei eſſe alie-

A ni periculi, aut ſi diuidi inter ſe tutelā petant partibus vel regionib. *vide l. 2. & tot. tit. Cod. de diuiden. tutel.* audiendi ſunt. *l. 3. cum l. ſeq. h. t.*

¶ Is autem qui adminiſtrationem ſuſcipit, primo quoq; tempore Repertoriu facere omniū bonorum pupilli, eiq; poſtea etiā quæſita inſcribere debet: alioqui in dolo malo eſſe præſumitur, & tenetur in id quod Intereſt, 4
B quod iureiurando in litem æſtimatur: quin & remoueri, vt ſuſpectus, poteſt. *l. tutor qui repertorium. 7. h. t. l. 3. §. pen. infr. de ſuſpect. tuto. l. tutores. C. eod. l. fin. §. fin. C arbitrium tutel.* Fieri autem inuentariū debet publicè, *d. l. fin. §. fin.* id eſt, in præſentia perſonæ publicæ, puta tabellionis, *d. l. tutores. 24. C. eod. l. orphanotrophos. C. de epiſcopis & cleric. vide Dd. in l. vlt. Cod. de iure delib. §. vlt. Inſtit. de hær. qual. vbi*
C *dixi.* & teſtium. Pupillum autem debet ipſe ex facultatū fructib alere. *l. 3. §. tutor. h. t.* eiuſq; patrimoniū tueri, augere, æris alieni habere rationem, actiones exercere, ſuſcipere, tanquam bonus & diligens paterfamilias. *l. generaliter. 10. l. à tutorib. 33. h. t. l. cōſil. infr. de curator. furioſ.* Pecuniam etiam pupillarem, ſi ſuppeditet, in emptiones prædiorum collo-
D care. Tutius .n. eſt aduerſus omnē fortunę iniuriam & amiſſionem, facultates pupilli in ſolo conſiſtere. Itaque ſi ceſſet in emendo, & pecuniā relinquat ocioſam, ad vſuras tenetur. *d. l. tutor qui repertorium. §. ſi poſt depoſitionem. h. t.* Et in ſumma, quicquid dolo, culpa, negligētia tutorum (nam caſum non pręſtant. *l. ſi res. l. tutoribus. C. de peric. tuto.*) damni factū eſt, ſiue pupillo abeſt, ad id finita
E tutela tenentur: *d. l. tutor qui repertorium. § competit. h. tit. tot. tit. Cod. arbitri. tutel.* Et † primò quidem ij qui geſſerunt, ſinguli in Solidū. *l. tres tutores. 55. h. tit.* Deinde ijs non ſufficientibus, fideiuſſores pòſt Magiſtratus, qui idoneè caueri non curarūt, *l. 1. §. vſqueadeò. infr. de tutel. & ratio.* & poſtremò tutores Honorarij. *l. tutores qui poſt. 39. §. in eum. 11. hoc t.* 5
F Nam cùm ſint dati tanquam obſeruatores adminiſtrationis, & cuſtodes, imputabitur eis, cur ſi male tutorem gerere videbant, ſuſpectū non fecerint. *d. l. 3. §. 1. hoc tit.*

¶ Etſi autem tutores ſinguli in ſo- 6

lidum teneantur, tamen quatuor remedijs ſuccurri ijs ſolet: nempe Diuiſionis, Ordinis, Cedendarum, & Actionis vtilis: de quibus Dd. alibi fuſius diſputant *in l. 1. C. de tranſactionibus.*

7 ❡ Diuiſionis beneficium competit pluribus tutoribus, qui non diuiſam tutelam ſimul adminiſtrarunt, dũmodò ſoluendo omnes ſint. Petunt enim vt diuidatur inter eos obligatio, & pro portionibus virilibus exigantur, *l. 1. §. nunc tractemus. de tutel. & ratio. diſt. l. 1. C. de diuid. tute.* Dico: Non diuiſam tutelam: nam ſi à teſtatore vel lege (ipſi enim tutores diuidere alioqui pro arbitrio nequeunt) diſtributa in partes ſit tutela, ipſo iure tuti ſunt, ne vltra ſuã portionem conueniantur: *l. 2. C. de diuiden. tutel.* quemadmodum & fideiuſſores, qui in partes ſpoponderunt, *l. inter eos. 51. in princ. de fideiuſſ.* Addo, Si omnes ſoluendo ſint, aut fideiuſſores habeant idoneos: nam alicuius inopia, non pupilli, ſed contutorum periculo eſt, *d. l. 1. §. nunc tractemus. de tut. & rat. diſt.* exemplo fideiuſſorum. *§. ſi plures. Inſtit. de fideiuſſ. l. fin. C. de conſt. pecu. l. fideiuſſor. C. de fideiuſſ.*

8 ❡ Secũdum eſt beneficium † Ordinis: quod locum habet, cùm alter geſſit tutelam, alter non geſſit, neque geri mandauit: nam Mandans perinde habetur, ac ſi geſſiſſet, *l. 1. §. geſſiſſe. de admi. tuto.* Ordo autem eſt, vt (ſicut dictum eſt) prius excutiantur bona, fideiuſſoreſque eius qui geſſit: ac tum demum quatenus non inuenitur ſoluendo, magiſtratus qui parum idoneè dedit, tutoreſque honorarij teneantur, *d. l. 1. §. nunc tractemus. & §. vſq; adeò. de tut. & rat. diſt.*

9 ❡ Tertium eſt Cedendarum beneficium. Tutor enim qui in ſolidũ pro collega exigitur, poteſt à pupillo petere, Cedi ſibi actiones aduerſus contutorem, quibus contra eum experiatur, ſi forte is ad meliorem fortunam perueniat, *d. l. 1. §. nunc tractemus. & §. planè. vide Bart. & Dd. in l. Modeſtinus. circa fin. de ſolutio.*

10 ❡ Quartum eſt, Vtilis actionis negociorum geſtorum: qua, omiſſa ceſſionis petitione, collegam, is qui ſoluit, conuenire poteſt, *d. l. 1. §. nũc tractemus. l. ex facto. 30. de neg. geſt.* etiamſi hęc actio fideiuſſoribus denegetur: *l. vt fideiuſſor. 39. de fideiuſſor. l. Stichum. §. pen. de ſolutio.* quia fideiuſſor ſoluens, pro reò principali ſoluit, non pro confideiuſſore, cuius nullum negocium geritur: vt mirum non ſit: ſi hoc nomine cõfideiuſſores neutiquã habeat obligatos.

A

DE AVTHORITATE ET conſenſu tutorum & curatorum. Tit. VIII.

B

C. 5. 59.

1 *Quid ſit authoritatem præſtare.*

2 *An pupillus naturaliter ſine authoritate tutoris obligetur.*

3 *Cauſa efficiens: qui, quibus authores eſſe poſſint.*

C

4 *Materia: quibus in cauſis authoratio neceſſaria, vel non.*

5 *Forma & ſolennitas authorandi, & differentia inter authoritatem & conſenſum.*

6 *Finis & effectus.*

D

AVthoritatem † præſtare tutor dicitur, cùm probat id quod agitur: *l. 3. hoc tit.* ſi modo quale eſſet quod ageretur intellexerit: *l. non multum. 14. hoc tit.* 1

Neceſſe † eſt autem in omnibus pupilli obligationibus tutorem intercedere, & ſuo conſenſu obligationẽ approbare: alioqui pupillus non obligatur, *l. 5. §. 1. h. t. in prin. Inſt. eod.* ne naturaliter quidem, hoc eſt, Iure gentium, ſic vt nec exigi poſſit pupillus, & ſi exactum ſoluerit, habeat repetitionem: 2

E

l. quod pupillus. 41. de condictio. indeb. l. pupillus. 59. iuncta l. naturales. 10. de actio. vide qua dixi Inſt. de inutil. ſtipulat. & quib. mod. toll. obligat. etiamſi naturaliter obligetur, quod ad conſenſum naturalẽ attinet, *l. 1. in fi. de nouatio.* & quatenus factus eſt alieno dãno locupletior. qua ex cauſa etiã Ciuilis actio datur, *l. 1. §. an in pupillũ. 11. ff. depoſiti.* Et hæc quidẽ fauore

F

pupillorũ, ne imbecillis & improuida ætas facilè capiatur, introducta ſunt. Itaq; poteſt meliorẽ quidẽ conditionem ſuã pupillus facere, vt ſtipulari, & alterum ſibi obligare, *in prin. Inſtit. eod.*

Nullum

Nullum enim periculum eſt, vt inquit Plautus, ſtipulariter. Deteriorem verò non aliter, quàm cum tutoris authoritate: qui ſi authoritatem præſtando res pupillares diminuat, extra damnũ eſt pupillus: cùm quia tutor rem illi ſaluam præſtare debet. *tot. tit. rem pup. ſal. for. l. pupilli rum. 21. l. ſi tutorum. 23. Cod de adm. tut. l. 1. & 3. Cod. ſi tut. vel cur. inter.* Tum quod in integrum reſtitui poteſt. *l. 2. & 1. 2. C. ſi tut. vel cur. inter.*

3 ¶ Eſt autem hæc poteſtas authorãdi à lege introducta, ſicut & ipſa tutela, *l. 1. in verb. regula iuris ciuilis. h. t.* Sufficitq; etiam vnius tutoris interuenire authoritatẽ, quamuis plures dati ſint, *l. 4. hoc t. l. fin. C. eod.* & licet de plurium pupillorum re tractetur: *l. inter. 20. h. t.* niſi cum de communi tutelę negotio, quod omnes tangit, agitur: *l. fin. C. eod.* aut niſi tutela diuiſa ſit, tunc enim quiſque in ſua adminiſtratione author fieri debet: *l. fin. C. eod.* in parte autem adminiſtrationis, quæ collegæ incumbit, pro extraneo eſt, *l. ſi duo. 51. de adm. tutor. l. ſi. C. ſi ex plur. tut.* qui author fieri nequit: quoniam adminiſtratio illi decreta non eſt. *l. tutor es. 6. h. t.* Quare neque pater, cuius in poteſtate eſt pupillus, *l. vlt. §. 1. de verb. obl.* nec honorarius tutor, author recte fit: *l. 4. h. t.* quia pro extraneo habetur: *d. l. tutores. 6.* Illi autem ſolummodò authoritatẽ ritè interponunt, quibus adminiſtratio commiſſa eſt, *l. eiuſd. tit. l. 3. C. ſi ex plur. ib. tut.* quiq; volentes & ſponte iis quæ gerũtur, præſunt: nam inuiti, ne decreto quidem Magiſtratus cogi poſſunt. Damnũm enim & res ipſorum vertitur: *l. ſi tutor. 17. h. t.* quia iudicio tutelæ tenentur, ſi rei inutilis ſint authores. ex quo liquet, Magiſtratum vicem tutoris ſupplére, & authorẽ fieri non poſſe. *Cuiac. obſ. lib. 7. c. 13. vide Landr. lib. 1. ar. 41. 44. 45. 46.*

4 ¶ Materia, ſunt omnes contractus & obligationes: in quib. pupillus quia obligatur, rem ſuam facere deteriorem poteſt: *l. pupillus. 5. l. obligari. 9. hoc t.* vt emptio, locatio, hæreditatis aditio, *§. 1. & 2. Inſt. eod. l. pupillus. 9. de acqu. hære.* tranſactio, *l. 1. & 2. C. eod.* iudicia, *l. 4. C. eod.* nam & in his quaſi contrahitur, *l. 3. §. idem ſcribit. de pecul.* Item diſtractus,

A qui detrimento eſſe pupillo poſſunt: vt ſolutio, liberatio, acceptilatio. *l. obligari. 9. h. t.* Quod enim obtinet in contractibus, idem etiam ſeruari debet in diſtractibus, à paritate contrariorum. *l. item veniũt. 20. §. 1. de pet. hæred. c. de illu. de deſp. imp. c. 1. §. idem. eod. lib. 6. vide glo. in l. 3. §. contrarium. de cont. tut. act. Euerar. in loc. a. contr. ad diſtrac.* In contractibus tamen illis aut diſtractibus, qui effectu

B Meræ ſunt donationes, per quos non adminiſtrantur, ſed dilapidantur pupillorũ bona. *vide quæ dixi ad tit. de pact. Dd. in l. pactum curatoris. C. de pac. Bald. in l. 1. C. ſi ad donat.* tutor author fieri pupillo non poteſt. *l. obligari. 9. h. t. l. ab agnato. 12. de curat. fur. pro dan. vide in l. pactum. 22. C. de pact. l. præſes. 12. C. de tranſ. l. item. 14. cum l. ſeq. vbi gloſſ. l. contra. 28. de pact. Dd. in l. ciuitas. 27. ſi cert. petat.* Non

C enim niſi rerum vtilium author eſſe debet. *in prin. Inſtit. de auth. tutor. Vlp. tit. 11.* Eadem ferè obtinent in minore, eiuſq; curatore, *l. pactum. 22. C. de pact. l. præſes. 12. C. de tranſ. & vtrobiq. DD. l. ab agnato. 12. de cur. fur.* Nam minori curatorem habenti, in bonorum adminiſtratione conſenſu eius perinde opus eſt, atque pupillo authoritate tutoris: *l. ſi curatorem habens. C. de integ. reſt. minor.*

D in obligatione perſonæ, cui curator non datur, non item: *l. puberes. 101. l. vlt. §. 1. de verb. obligat. vide quæ dixi Inſtit. de curat.* vt nec in factione teſtamenti. *l. Aurelio. 20. §. vltim. de lib. leg. Bald in l. ſi. nam. 12. C. de cond. ob cauſ. Tiraq. in ll. conn. ub. verb. contr. gl. 1. num. 93.* Quod ſi curatione deſtituatur, extra quidem iudicium per ſe ſua curare, non tamen

E libere & abſque authoritate alienare poterit: *vide Cuiac. in l. 1. & 2. de mino. & quæ dixi. Inſtit. de curat. in princ. per text. in d. l. 2. ff. de minor.* in iudicio verò vt omninò ſibi curatorem adiungat, opus eſt, *l. 3. §. pen. de tutel. l. 4. Cod. de auth. præſtan. in prin. Inſtit. de curator.* In ſua cauſa tutor curatórve fieri author non poteſt, puta dum ipſe cum pupillo contrahit, *l. 1. in princ. l. 5. hoc tit. §. fin Inſtit.*

F *eod.* ſed palam & bona fide, alioq; tutore authore contrahere cum pupillo, ſicubi vſus eſt, debet. *l. 5. C. de cont. empt. l. 5. h. t.* Nam ipſum ſibi authorem fieri, ac quaſi ius dicere, ſuſpicioſum fue-

Digitized by Google

rit. *l. qui iuriſdictioni. de iuriſdict. tot. tit. ne quis in ſua cauſa.* Vnde nec moribus noſtris Sax. maritus qui vxoris tutor eſt, poteſt illi author eſſe in donatione, vel emptione, vel vltima voluntate, quam in commodum & rem mariti facit: ſed ad hoc vt alius à Iudice tutor detur, opus eſt. *vide Fach. diff. 7. & 8.*

5 ¶ Quod ad formam attinet, oportet tutorem in ipſo negotio authorem fieri: alioqui poſtea conſentiens, nihil agit. *l. obligari. 9. §. tutor. hoc tit. §. pen. Inſt. eod.* Nam quę ſunt ſolennitatis, in ipſo actu interueniant neceſſe eſt. *c. auditis. c. quia propter. de elect.* Authoritas autẽ pars ſolennitatis eſt. *l. quicunque. §. fin. vbi glo. & Bar. de Public. in rem act.* Non enim commodo tutoris, ſed ad integrandam pupilli perſonam interponitur: *l. 3. C. de in integr. reſtit.* ideò intelligitur pars eſſe actus, & in ipſo contractu interueniat neceſſe eſt. *c. edoceri. vbi Cano. poſt gl. ad verb. ſequi poteſt de reſcript. & in c. cum conſuetudinis. de conſue. l. ſi quis mihi. 25. §. iuſſum. vbi Bart. de acquir. hæred.* Nam actus non poteſt celebrari, niſi perſonę ſint habiles & integratæ. Integratur autem perſona pupilli, per authoritatem: alioqui (vt ſupra dictum eſt) Ne naturaliter quidem obligari poteſt. *l. 5. §. 1. hoc t. in prin. Inſt. eod. l. quod pupillus. 41. de cond. indeb. l. pupillus. 58. de actio.* Authoritatem igitur partem eſſe actus ſeu ſolennitatis, quæ ab actu diuidi nequeat, *l. cùm authoritas. C. de teſtament. l. hæredes. ff. eod. l. furioſum. vbi Bart. C. qui teſtam. fac. Bald. in cap. 1. de alie. feu. pa.* ſequens eſt. Aliud ſeruatur in conſenſu. Hic enim quia non ad Integrandam cõtrahentis perſonam, ſed ad Confirmationem actus interponitur, qui etiam ex interuallo per ratihabitionem cõfirmari poteſt, *l. ſemper. 60. de reg. iur. c. ratihabitionem. eod. tit. lib. 6.* ideò poſt rem geſtam ſequi poteſt: *l. fin. ad S. C. Maced. l. 1. §. prodeſt. quor. leg. c. cum nos. de his quæ fiunt à præl. c. ſuggeſtum. de iur. patr.* ſicuti & ipſa authoritas, quando tantùm pro confirmatione actus requiritur, *Bald. in l. 1. C. qui admit. & in l. vlt. C. de ſer. reipub. manu. per l. fin. C. arb. tut. Bald. Imol. Alex. & alij in d. l. ſi quis. 25. §. iuſſum. de acq. hær. Ro. conſil. 54. idem.* aut ad commodum eius

A confirmat: *l. 1. §. ſed ſi filius. de legat. 1. l. filio præterito. de iniuſt. rupt. & irrit. teſtam. l. ſi impubes. de Carbo. edict. Caſtr. in l. ſi cum dotem. §. eo autem. ſol. matr. Felin. d. c. edoceri. de reſcript. vid. Tiraqu. de ll. connub. in fin. verb. conſentiente. gl. 4. in princ.* vt eſt conſenſus domini, in alienatione rerum feudalium, quam vaſallus facit: *Andr. Iſer. Aluar. in c. 1. de prob. feud. alien. per Fed. Iacob. in tract. feud. ad verb. &*

B *cum pacto. num. 19.* mariti in contractu vxoris. *Tiraqu. præalleg. loc. num. 37. cum ſeqq.* Quid igitur de conſenſu, quem curator minori præſtat, dicendum: vtrum ijs velut authoritas in ipſo actu interponi debeat, an vero vt conſenſus ſequi poſſit? Et communiter eſt traditum, quoties ſuffragatio alicuius requiritur non ad Suum ipſius commodum, ſed Vt perſonæ contrahenti

C adſit, citra ſuam vtilitatem: tunc videri, eum conſenſum ad integrandam contrahentis perſonam requiri. *Bart. & Dd. in d. l. ſi quis. 25. §. iuſſum. de acquir. hæred. per l. quid ergo. in princ. de his qui notan. infam. Bald. in l. 1. C. qui admit. & in l. ſi vxorem. Cod. de condit. inſert. late Tiraq. præall. loc. num. 7. cum ſeqq. & communiter Dd. in l. tranſactionem. Cod. de tranſact.*

D Apparet tamen, non ſine cauſa I.C. diſtinxiſſe Authoritatẽ tutoris à Conſenſu curatoris: *in Rubr. hic de auth. & conſen. tut. l. cum quadam. 26. ver. authoritatem vel conſenſum. C. de ad. tut.* & minor certè habet perſonam integram ad contrahendum: quia licet non alienare bona, quorum curatio ad curatorem pertinet, attamen perſonam ſuam (cui non datur curator) obligare

E poteſt, *l. puberes. 101. de verb. oblig. vide quæ dixi Inſtit. de curat. & de auth. tut.* & inuitus extra litẽ ſubdere ſe curæ non cogitur, vt videatur tantummodo cõſenſu curatoris opus eſſe, eumque ex interuallo poſſe ſubſequi: *vide Bart. in l. obligari. 9. §. tutor. hoc tit.* quod tamen nunc in medium relinquo vt multa alia, quæ in Commentarijs noſtris Deo ſecundante accuratius limabuntur. Il-

F lud etiam ad formam pertinet, quod authoritas diſertis verbis exprimenda ſit, conteſtante tutore, Sibi placere quod geritur: quamuis vt per ſtipulationem interrogetur, non ſit opus. *l.*

etiam

*etiam. 3. hoc tit. vid. Ang. in §. tutor. num.
2. cum ſeqq. Inſt. eod.*

6 ¶ Finis authoritatis eſt, Ne pupil-
lus minorve damnum faciat. *Inſtit. eod.
in princ. in ver. ne damnum habeant.* Effe-
ctus, Quod autoritate conſenſuque in-
teruenιente, contractus valeat: (quã-
uis reſtitutione in integrum ob læſio-
nem interdum reſcindatur, *tot. tit. C. ſi
tut. vel cur. inter. l. impuberes. 13. hoc tit.*)
nõ interueniente, ſit nullus. *l. 3. C. de in
integ. reſt* nec interueniſſe præſumatur
authoritas, niſi probetur. *l. quacunque.
13. §. fin. de Pub. in rem actione l. ſciendum.
30. ubi Dd. de verbor. obliga.* Tutor etiam
vel curator authoritatem conſenſumue
interponens, tantum de re pupilli
minoriſve agere, non etiam ſuum
ius remittere aut imminuere velle in-
telligatur. *l. cum quadam. 26. C. de admi-
niſtrat. tutor.*

QVANDO EX FACTO tutoris vel curatoris minores agere, vel conveniri poſſunt, Titul. IX. C.

5. 39.

1 *Quando pupillo ex facto tutoris
detur actio.*

2 *Quando contra pupillum detur.*

3 *Finita tutela, finiri moleſtias &
onera tutela.*

1 SCiendum † autem eſt, Ex geſtu tu-
toris nonnunquam agere & conve-
niri pupillum poſſe, de eo quod non
ipſe tutore authore, ſed ſolus tutor
geſſit: ſicuti gerere libere poteſt: *l. tut.
15. l. contra. 28. de pac. l. tutor. 35. de iureiur.
l. 4. de in lit. iuran. gloſſ. in l. mandato. 60. de
procur. Vlpia. tit. 11. vid. Dd. in l. ſi infanti.
18. C. de iur. delib. l. vlt. C. de cur. furio. l. pu-
pillus. 9. de acq. hær.* etiamſi ex contractu
alterius, alteri actio regulariter non
detur *l. quo tutela 73. § fin. de reg. iur.* Nam
2 † ſi tutor, vel in rebus pupillaribus,
vel nomine pupilli vtiliter contraxerit,
ex eo Vtilis datur pupillo actio: *leg. 2.
hoc titul. l. pen. C. eod.* ſicuti etiam cum pe
cunia pupillari quid emit, licet non
3 pupillari nomine. Contra, † ſi quid
ob dolum malum, vel Culpam tuto-

A ris acquiſiuit, & factus eſt locuple-
tior, merito in id conueniri poteſt:
quia æquum eſt, Dolum tutoris pupil-
lo neque nocere, neque prodeſſe.
l. 1. 3. hoc titulo. Idemque erit, ſi in rem
impuberis contraxit: vt ſi mutuam
pecuniam in eius vtilitatem conver-
tit: *l 3. C. eodem.* Natura enim æquum
eſt, ne hunc quidẽ cum alterius dam-
B no locupletari. *d. l. 1. § an pupillum. ff. de-
poſiti.* Eodem modo ſi mandato tuto-
ris, negocia pupilli adminiſtrata ſint,
inter hunc & geſtorem Directa & Cõ-
traria dabitur negociorum geſtorum
actio. *l. 4. C. de neg. geſt.* Sed † etſi tutor 4
vel curator, pupilli minoriſve nomine
condemnatus ſit, cõſentaneum erit,
finito officio moleſtias ac pericula fi-
niri. *l fin. C. de peric. tut.* & actionem in
ipſum minorẽ, cuius res geſta, eſt, da-
C ri: *l. penult. h. tit. l. 1. C. eod. l. 4. § 1. de re iud.*
vt contra impuberi quæritur actio, ſi
ſecundum tutorem aut eius actorem
res ſit iudicata. *l. tutor 6. hoc tit.* An au-
tem & quando ex facto delictove tu-
toris pupillus teneatur & conueniri
poſſit, & An cedendo actionibus libe-
retur, alibi à Dd. diſputatur: quos con-
ſulere ſtudioſi poſſunt *vide Bart. in l. 1.
§. hoc edicto. ff. ne vis fiat ei. glo. in l. ne quis
D interdicto. de reg. iur, Dd. in l. Tolla. C. de his
quibus vt indig.*

DE SVSPECTIS TVtoribus & curatoribus. Titulus X. C.

5. 43.

E 1 *Continuatio.*

2 *Quis dicatur ſuſpectus.*

3 *Quare & qua lege inducta ſit
ſuſpecti accuſatio.*

4 *Quis de ſuſpecto cognoſcat.*

5 *Qui à quibus accuſari de ſuſpe-
cto poſſint.*

6 *Quando iudex ſine accuſatione
remouere ſuſpectum queat.*

F 7 *Cauſa iuſta propter quas quis
redditur ſuſpectus, & amo-
ueri poteſt.*

8 *Effectus huius accuſationis.*

Digitized by Google

1 REſtat † vt videamus quemadmo-
dum tutela finiatur: quod fit dua-
bus potiſſimum ex cauſis: vel cum a-
mouentur tutores, vt ſuſpecti: vel cum
excuſatione iuſta onus deprecantur.
2 Suſpectus † is dicitur, quem ſuſpicio
eſt fraudulenter, aut perperam, & non
bona fide, in tutela gerenda verſari. §.
*ſuſpectus.3.Inſt.eod.tit. vide methodum hu-
ius accuſationis informatam, ſup. Inſtit.eod.*
Suſpecti crimen ex XII. Tab. deſcen-
3 dit *l.1.in prin. hoc tit.* Viſum † enim fuit,
etiamſi tutor ſatisdediſſet, tamen ex-
pedire rem ſaluam eſſe pupillo magis,
quam tabulas cautionis habere, *l. ſu-
ſpectus.5.h.t.*
4 ¶ Et huius criminis cognitio perti-
net ad Prætorem in vrbe, ad Præſidem
in prouincia: *l.1.§.1.hoc tit.* item ad Pro-
coſ. & eius legatum, *l.1.§.1 hoc t.Inſt eod.
in prin.* Ex quo liquet, maiorem fuiſſe
Procoſ. quam Præſidum poteſtatem,
nam Præſidem ſolum, vt qui legato ca-
reret potuiſſe, & vero debuiſſe pro tri-
bunali de ſuſpecto cognoſcere, palam
eſt, *l.1.§.ſuſpecti. ad S. C. Turpil. vide quæ
dixi §.1. Inſt.eod.*
5 ¶ Accuſari autem poſſunt omnes,
vt ſuſpecti, cuiuſcunq; etiam ſint ge-
neris aut cõditionis tutores, *l.1.§.oſten-
dimus.h.t.in prin.Inſt.eod.* ab omnibus o-
mnino, quib. videbitur: eſt enim Popu-
laris & quaſi Publica actio, etiam mu-
lieribus, quæ pietate neceſſitudinis
ductæ ad hoc procedunt, conceſſa *l.1.
§ pen.& fin.h.t.§.2.Inſtit.eod.* Impuberib.
autem non permittitur ſuſpectos tu-
tores facere: etiamſi adoleſcentes de
conſilio neceſſariorum ad accuſandũ
admittantur. *l.impuberibus. h.t.l.pietatis.*
6 *C.eod.§.impuberes: Inſt.eod.* Sed † & ſine ac-
cuſatione quandoq; ex Officio remo-
uet Magiſtratus, ſi apertiſſimis rerum
argumentis liqueat eſſe ſuſpectum: *l.3.
§.præterea. l fin hoc tit.* quin & inciden-
ter de ſuſpecto quæri poteſt. *d.l.3.§.præ-
terea.d.l.impuberib.7.hoc tit.l.3.C.eod. vide
Bart.in d.l.3.*
7 ¶ Cauſæ aũt ſuſpicionis iuſtæ ſunt:
dolus in tutela commiſſus: *d.l.3.§.nunc
videamus.& §. Seuerus.* vel lata culpa, *d.
l. impuberibus.§* 1. aut quandoq; etiam
leuis: *l fin.vbi gl.C.eod.l.3.§.fin.h.t.* inimi-
citiæ cum pupillo vel eius parentibus

A ſuſceptæ: *d.l.3.§.ſi tutor.* denegatio ali-
mentorum: *d.l.3 §.tutor qui ad alim* item
ſi tutor repertorium non faciat, *d.l.3.§.
pen.* ſi nimis magnos ſumptus inſumat,
aut res pupilli ſine iuſta cauſa alienet.
Bart. in l. eos. de tut. Eſt & cum propter
ſegnitiam, ruſticitatem, inertiam, ſim-
plicitatem vel ineptiam tutor remoue-
tur. *d.l.3.§.fin.* Item ſi cum collega ra-
tiones adminiſtrationis non commu-
B nicet, *l.actus.19.vbi Bart. de adm.tu.& in
l.1.eo.ti.* ſi admonitus non adminiſtret,
l.3 C.eod. ſi male conuerſetur, *l.3.§.con-
ſtat.cum § ſeqq. de adm.tut.* ſi citatus ad ſe
purgandum non compareat: *l. impube-
ribus.7.§.vlt.h.t. Land lib.1.art.41. vbi glo.*
& deniq; ſi qua alia cauſa iudicem iu-
ſta ad ſuſpicandum commoueat. *l.3.§.
ſi tutor.ff.eo.Vid.Paul.lib.3.ti.6.gl.d.art.41.
lib.1.* Suſpectũ etiam tutorem, eſſe pu-
C tamus, qui moribus talis eſt, vt ſuſpe-
ctus ſit. Enimuero quamuis pauper tu-
tor ſuſpectus non eſt: *l. ſuſpectum 8 h.t.*
adiũgi tamen curator ex cauſa ei po-
teſt. *d l.pietatis.C.eod.*
¶ Effectus autẽ huius accuſationis
eſt, Vt probata ſuſpicionis cauſa (ſicuti
ab accuſatore probanda eſt, *l. quoties.§.
qui dolo. de probationibus.d.l pietatis.*) remo-
ueatur tutor, etiamſi cautionem offe-
D rat. *d.l.ſuſpectum. cum ll.ſeqq. h. tit.§ pen.
Inſt.eod.* & ſiquidem ob Dolũm amotus
ſit, ſubit ignominiam: ſin ob Culpam
etiam latam, negligentiam, aut aliam
cauſam, non æque, *§ ſuſpectus.Inſtit.eod.
vbi dixi.d.l.3.§.fin.* Itaq; ſi tutor aliquo
neceſſitudinis vinculo ſit pupillo iun-
ctus, humanius erit, curatorem ei po-
tius adiungi, quam eundem cum nota
fidei & exiſtimationis amoueri: *l.ſi tut.
E h.t.* niſi tamen melius ſit pupillo, eum
motum eſſe: *l.pietatis.6.C.eod.* quo caſu
in Factum, diſſimulato nomine tenus
crimine, eſt agendum, vt exiſtimationi
eorum quibus charitas & reuerentia
debita eſt, parcatur, *l.1.§. oſtendimus. hoc
tit.* vnde apparet, quinque modis *de his
omnibus vide Bart. in l.1.& 3.hoc tit.& in l.
2.nu 6.l.accuſatore.12.§ ad crimen.num.3.
4.de pub.iud.* poſſe de ſuſpecto quæri, 1.
F per Accuſationem, 2. per Actionem
ciuilem, 3. per Actionem in factum,
4. per Viam inquiſitionis, 5. Inciden-
ter.

DI-

Digitized by Google

DIGEST. LIB. XXVII.

DE EXCVSATIONIBVS.

Tit. 1. C. 5. 62. vſq; 69.

1 *Excuſatio quid ſit, & quotuplex.*
2 *Cauſa efficiens.*
3 *Quæ cauſæ iuſtam pariant excuſationem.*
4 *De materia & forma proponendæ excuſationis.*
5 *De fine & effectu.*
6 *Quibus modis tutela finiatur.*

1 EXCVSATIO † eſt alicuius iuſtæ cauſæ allegatio, *l. 1. & tot. tit. C. ſi tut. vel curat. ex falſ. alleg.* vel profeſſio, *l. quinquag. 6 C. eo tit.* ſeu conteſtatio, *l. ſcire. 13. §. oportet. eo tit.* propter quam quis tutelam deprecatur, & eius onere ſe liberari petit: *vid. Alb. in Rub. de munerib. nu. 14.* qua omnino opus eſt, poſtquam alicui iure ea eſt decreta. *d. l. ſcire. 13. §. fi. eo tit.* Conſtat enim neceſſarium eſſe tutelæ munus, *l. nullus. C. de decur. lib. 10. Inſt. eod. in prin.* adeò, vt ſuo periculo ceſſet tutor, poſtquam datus eſt, niſi excuſetur. *l. 1. ſi tut. vel cur. app.* Excuſatio autem alia dicitur Propria, alia Impropria, *gl. in §. item propter. & §. minores. Inſt. eod.* Propria eſt, qua niſi tutor vtatur, neceſſario adminiſtrare & obire iniunctam prouinciam debet. *l. teſtamento. 11. C. eod. l. 2. C. ſi tut. vel curat. ex falſ. alleg.* Impropria eſt, cuius allegatio non eſt neceſſaria, ſed propter quam ipſo iure tutor ab onere liberatus eſt, adeo vt ne volens quidē admitti poſſit: cuiuſmodi eſt excuſatio Minoris ætatis. *d. §. minores.* Militiæ, *§. idem & in milite. Inſt. eo.* &c. Poteſt & in Veram, *de qua hæc in tit.* Friuolam, *de qua in l. 1. 7. 8. 9 13. C. eo. c. e. 1. de ſent. exc.* ac Falſam, *de qua in tit. C. ſi tut. vel cur. ex falſ. alleg.* diuidi.

2 ¶ Cauſa efficiens excuſationum, eſt lex: *πραγματικὴ*, æquitas, *l. 1. de vac. mun.*

3 ¶ Porro multiplices cauſæ excuſationem à tutela iuſtam pariunt, vt Ætas, liberorum & tutelarum Numerus, Profeſſio, Dignitas, Inimicitia, Fortuna, Abſentia, Valetudo, Priuilegium, & Lis.

A Aetas, quæ vel infra 25. aut ſupra 70. annum eſt. *l. 3. de iure immunita. § item maior. vbi dixi Inſt. eod. l. 2. de excuſ. tut. l. vnic. C. qui ætat. ſe exc.*

Numerus trium liberorum Romæ, in Italia quatuor, in Prouincia quinq;. *in pr. Inſt. eo. l. 2. de vacatione mune. t. t. C. de his qui num. liber. lib. 10.*

Numerus trium tutelarum, aut curarum *§. item tria. Inſt. eo. l. diximus. 4. cum*
B *ll. ſeqq. h. t.*

Profeſſio Philoſophiæ Grammaticæ, Rhetorices, Dialecticæ, Medicinæ; etiam Iuris, aliarumque artium in ſcholis approbatis: *l. ſi duas. 6. §. fin. l. iuriſperitos 30. hoc titul. §. item Romæ. Inſtitut. eodem l. fin. C. eod.* quamuis extra eiuſmodi profeſſionem Iuriſprudentia fauore pupillorum non excuſet. *vid. §. item Romæ vbi Fab. & Ang. Inſt. eo.*
C *tit. Boer. in conſue. Bitu. tt. de ſtat. perſ. §. 13. in prin.*

Dignitas, vt præfecturæ, conſiliariatus, magiſtratus cum imperio, legatio: *l. adminiſtrantes. 41. d. l. iuriſperitos. h. t. §. & qui. Inſt. eod.* &c.

Inimicitiæ cum patre pupilli exercitæ: *§. item ſi propter. Inſtitut. eod. d. l. ſi duas. 6. in fin. hoc titulo*, aut tutela, inimicitiæ cauſa impoſita. *d. l. ſi duas. 6. h. tit. §.*
D *item ſi propter. Inſtit. eod. l. vnic. C. ſi propter inimic. li. 10.*

Fortuna, vt ruſticitas, & interdum paupertas *d. l. ſi duas. 6. §. fin. l. paupertas. 7. h. t. §. propter. Inſt. eod.* tutoris non pupilli: *l. tutores. 18. Cod. eod.* vt ſi fideiuſſores ſatisdationis ob paupertatem inuenire non poſſit. *l. ſi quis 18. in pr. h. t. Cap. in trac. caut. caut. 16.*

E Abſentia, non modo iuſta, vt militiæ, ſed etiam iniuſta, vt deportationis,

Digitized by Google

exilij, deſertionis, & c. *l. ſed & milites. 8. cum ll. ſeqq. l. plané. 29. l. propter. 23. hoc tit.*

Valetudo, vt ſi quis furore, aut ſontico morbo ita adfectus ſit, vel ea imperitia ſocordiaq; animi laboret, vti ſuis rebus ſupereſſe vix poſſit. §. *ité propter aduerſam Inſtit. eo. l. non ſolum* 10. *in fin.*

Priuilegium, vt militum veteranorum, *d. l. ſed & milites. 8.* athletarum, qui in ſacris certamnibus coronati ſunt: *l. athleta in prin. h. t.* qui tamen aduerſus filios eorum qui eiuſdem ſunt ordinis excuſationem non hadent: *d. l. ſed & milites. 8. h. t. vid. Boer. praallega loc.* piſtorum, menſorum, frumentariorũ: quia quotidiana horum opera, propter annonam Reſp. carere non poteſt, *l. non tantum. 17. §. non omnia. l. menſores. 26. l. qui in Collegio 46. h. t.* Item Ilienſium, quibus tanquam parentibus Romani pleniſſimam immunitatem conceſſerunt, *d. l. non tantum. §. 1.*

Lis, vt ſi de hereditate, vel vniuerſis bonis inter tutorem & pupillũ controuerſia oriatur *d. l. propter h. t. §. item propter litem. Inſt. eod. l. ſi vt allegas 16. C. eo tit.*

Et hæc etiam in curatorib. obſeruãtur: qui inſuper alia etiã ratione à cura excuſari poſſunt, vt maritus aut ſpõſus iuſte recuſat curã vxoris ſponſæve, *l. maritus. C. qui dari tut. § pen. vbi dixi. Inſt. eod* imò eam curationem iure ſubire prohibetur: quamvis iure Sax. ipſo cõiugio tutor vxoris legitimus ſiuè curator fiat *v. ſup. de ritu nupt. & inf. de cur. fur.* Item excuſare ſe quis poteſt, ne vltra centeſimum lapidem tutelam gerat: *§ pen. Inſt. eod. l. non ſolum. 10. ff. eo.* & qui tutor fuit, non eſt temere curatoris onere grauandus. *§. qui tut. Inſt. eod.*

¶ Materia circa quam verſatur hæc excuſatio, eſt tutela vel cura Delata, ſed nõdum Inchoata: nam ab inchoatis & inceptis excuſatio non datur. *l. 2. vbi Bart. ſi tut. vel curat. ex falſ. alleg.* Forma eſt, vt à creatione tutelæ tutor non appellet, vt fit in aliis munerum publicorum excuſationibus: *l. 2. C. de decur. lib. 10. l. 4. 7. 11 C. de appell. cuius rationem vide apud Io. de Plat. in Rub. C. quem ad. ciuil. mun. ind & in d. l. 2. C. de decur. lib. 10.* ſed intra quinquageſimum diem, à tempore ſcientiæ computandum, *l. quinquaginta. 6. C. eod. §. qui autem. 4. inſt.*

A *eod. d. l. ſcire. 13. §. 2 h t.* (nam hoc tempore elapſo, excuſationi præſcribitur. *l. teſta. 11. C. de excuſ. tut.*) apud iudicem ordinarium pro tribunali ſedentem, *l. 2. C. eo. d. l. ſcire. §. oportet.* ipſe tutor, vel idoneus procurator eius nomine, *l. excuſare. 25. vbi gl. & Bart. h t per l. 3. § geſſiſſe. de adminiſt. tut.* excuſationem proponat, *l. tutores. 18. C. eod. l. ſcire. 13. h. t.* aut viua voce, aut in ſcriptis & oblato libel-
B lo, *d. l. ſcire. §. oportet,* in modum actionis, non etiam libello ſupplice: nam per hunc excuſare ſe nemo poteſt: *l. excuſare. 25. h. t.* cum Excuſatio opus habeat cauſæ cognitione, eoq; per ſupplicem libellum expediri non poſſit. *l. ne quicquam. §. vbi decretum. de off. procons.* Ex quo facile apparet, impropriè à Dd. excuſationem vocari exceptionem. *Bart. in d. l. ſcire §. oportet h. t.* cũ potius ſit quæ-
C dam officii iudicis Imploratio, & Proteſtatio in modum actionis propoſita. Quia vero cauſæ cognitionem requirit, ideo ad audiendã impugnandamque excuſationem, citandus eſt pupillus, eiuſq; propinqui: *Ang. in §. qui aut. n. 2. Inſt. h. t. text. in l. 1. C. ſi tut. vel curat. ex falſ. alleg. gl l. 1. C. de appell.* vel quod potius eſt atq; tutius, dandus pupillo ad hanc litem eſt curator: *§. fi. Inſt. de author.*
D *tut. §. fin. Inſt. de curat. l. 1 ſi tut. vel curat. ex falſ. alleg.* ne ſi minor parum idoneè defenſus, tota cognitio euertatur. *Ang. praallegat. loc. Matheſ. ſing. 135. incip. nota practica. per l. acta. 45. §. fin. l. contra. 54. de re iud.* Hoc autem iudicium intra quatuor menſes fauore pupillorum eſt finiendũ, *l. quinquag. 38. ff. eod. l. quinquag. 6. C. eo.* e(tiamſi aliæ lites diutius durare poſſunt.) quo in *l. properand. C. de iud.*
E iudicio ſi contra excuſantem pronuncietur, tum demum poterit appellari. *l. tutores. 18. C. eod d. l. ſcire. 3. h. t.*

¶ Finis excuſationis eſt, vt tutor liberetur. Effectus: Vt aut approbetur excuſatio, atq; ita liberetur excuſans, Aut reiiciatur, atq; ita munus impoſitum obire cogatur: quo caſu periculum ceſſationis ſuſtinet. *l. ſi tut. vel cura. app.*

F ¶ Et his quidem duobus modis potiſſimum tutela finitur: de reliquis alibi tractatur. *Inſtit. quib. mod. tut. fi. vbi eſt dictum.* qui cum nihil dubitationis habeant

Digitized by Google

beant (cui enim dubium eſſe poteſt, quin puberi ætate, morte, capitis diminutione tutela expiret?) non fuit viſum operæ precium iuris compoſitoribus, ſingularem de ijs inſtituere tractatum.

VBI PVPILLVS EDVcari vel morari debeat, & de alimentis ei præſtandis. Tit. I I. C. 5.49.50.

1 *Continuatio.*

2 *Vbi, & apud quem pupillus ſit educandus.*

3 *Quomodo alimenta pupillo ſint decernenda.*

1 ANtequam † ad actiones tutelarum perueniamus, obiter exponere non eſt alienum, vbi pupillus educari vel morari debeat, & quæ illi præſtanda ſint alimenta, interea forte, dum de ſuſpecto tutore aut excuſationibus litigatur.

2 ¶ Sciendum autem eſt, pupillum qui iam patre orbatus ſit *l. pupill 239 de verbor. ſignif.* potiſſimum eſſe educandũ apud matrem, niſi vitricum ſuperinduxerit. *l. 1 C. eod.* aut alium neceſſariũ maximè idoneum, minimeque obnoxium ſuſpicionibus: quod ex perſona, conditione, tempore, ex ſucceſſionis etiam ſpe magiſtratus ſtatuit, & nonnunquam à voluntate patris recedit. Id enim agere magiſtratum oportet, vt ſine vlla maligna ſuſpicione pupillus educetur. *l 1. h t. l. 2. C. eod.*

3 ¶ Alimenta quoque pro modo facultatum pupilli, à Prætore aut iudice ſunt decernenda. *l. 2. h. tit.* quæ quidem ſic ſtatuentur, vt non vniuerſum reditum patrimonij exhauriant, ſed vt aliquid ex reditu ſuperſit. Ad inſtitutionem quoque ſumptus decernendi ſunt. *l. 3. h. t.* Solent tamen interdum ſuo arbitratu pupillum tutores alere, ſi fortè expediat, ſecreta patrimonij non diuulgari eoſque ſumptus pro arbitrio Boni viri reputabunt. *l 1. hoc tit.* l. *vlt. de alimen. pupil. præ.* Sanè ſi egenus ſit pupillus, de ſuo eum alere tutores non compelluntur. *d. l. 3. §. fin.*

A

DE TVTELAE ET RAtionibus diſtrahendis, & vtili curationis cauſa actione. Tit. I I I. C. 5.51.

1 *Duplicem actionẽ pupillo in tutorem dari.*

2 *Quid ſit actio tutelæ.*

3 *Quando detur.*

B 4 *Cui, aduerſus quem detur.*

5 *Quid in eam veniat.*

6 *Actio de rationibus diſtrahendis.*

7 *Quæ actiones minori contra curatores dentur.*

NVnc † videamus de Actionibus tutelæ. Et ſciendum eſt, duplicem dari pupillo aduerſus tutores actionem, quarum altera Tutelæ actio, alteraDe diſtrahendis rationibus vocatur. 1

C ¶ Eſt autem tutelæ actio perſonalis, quæ finita tutela pupillo datur aduerſus tutorem, vt actus ſui & adminiſtrationis rationes reddat. *l. 1. in prin. & §. officio. h. t.* Finita † demum tutela datur: nam abſurdum eſſet, rationem adminiſtrationis repoſci ab eo, qui etiamnum in ea perſeueraret. *l ſi tutor. 9 § abſurdum. & §. vlt. cum ll. ſeqq. hoc tit.* 2 3

D Cęteri tamen adminiſtratores, ſingulis annis rationem reddere tenentur *clem 2. §. 1. vbi gl. ad verb. ſingulis annis. de rel. domib.* quod ius Sax in tutoribus etiam ſequitur: qui ſi pupillo ipſi non exiſtant proximi hæredes, coguntur proximioribus ſucceſſoribus hoc iure quotannis calculum adminiſtrationis ponere. *Land. li. 1 art. 23. 41. 44 45. Vuchſ. diſſ. 17. Remb diſſ. de tut. 2. 7. & 8.*

E ¶ Datur autem hæc actio pupillo, & eius hæredi, aduerſus tutorẽ, eiusq; ſucceſſores, *d. l. 1. §. planè in fin. l. tutela. C. arbitrium tute l. ex depoſito. 12. l. ex contractib 49 de actio.* 4

¶ Veniunt in hanc actionem hæc fere: rationum confectio, & exhibitio: *d. l. 1. §. officio* res minoris necdum reſtitutæ, & reliqua. *l. tutor 9. l. ſi curator. 3. C. arbitrium tutel. l. Lucius 46. inſ. de admini. tuto.* item quicquid dolo, culpa, negligentia tutoris, vel abeſt commodi, vel adeſt damni. *l. 1. hoc tit l. cum interdicta.* 5

F

Digitized by Google

6.l.quicquid.7 C.arbitrium tutel. Eſt au-
tem hæc actio Bonæ fidei, *d. l.1.§ 1.* &
famoſa, ſi quis condemnetur ob do-
lum: *l. 1. de his qui not. infam. §. ſuſpectus.*
Inſt.de ſuſpect.tuto. in qua etiam in litem
contra tutorem iuratur, *l.1. C.de in lit.*
iuran.gl.in l.1.§.officio.ad verb. tenetur. h.t.
Bart.conſi.150.cum prædicta num.5. Socin.
conſi.213.cum præſente.nu.3. & 4. vol.3. ſi
forte rationes minus idoneę exhibeat:
neq; enim eius ſacramento creditur
in ratione dati & accepti, niſi in modi
cis expenſis, *Iaſ. in rep.l admonendi. num.*
126.de iureiur. Bart.in l.1.§.officio.num.2.h.
t.Caſtr.in l.antepen.de cond. & demon. item
quando res caſu eſt amiſſa, vt ſe dun-
taxat hac in ſpecie per iuſiurandum à
negligentia purget: *argu.l.fin. Cod de fide*
inst.vide gl.& Dd in l.ſi quis.6.§ fi.de eden.
i.. quod & Saxones ſequuntur. *gloſ.lat.*
..pu art.2; lib.1.

6 ❡ Altera actio ex l 12.Tab. *l.tres tutor.*
55.de ad.tut.l.1.hoc tit.Pau.lib.2.tit.30. De
rationibus diſtrahendis, hoc eſt, iam
diſtractis, conturbatis, finitis, *Cuiac. ad*
Paul.lib.2 tit.30. datur aduerſus tutorē,
de iis rebus quas ex bonis pupilli, du-
rante tutela, abſtulit. *d l.1.§.pen l.2.§.fi.*
h.t.l.2. infra tit.1. Daturq; propter furti
nec manifeſti ſpeciem, quam factum
habet, *l.tutor.33.de furt.l.1.§.fi.l.2.h.t.vide*
Dd.in l.etiā.8.& l ſi ſeruum.16.C.de furt.
in Duplum: *d.l.1 § pen. d.l.2 §.fin.* vnde
quia Pœnalis eſt, in heredes non tran-
ſit. *d.l.1.§.fin.* Tum autem datur, cum &
actio tutelæ, finito ſcilicet officio: nam
cum ea concurrit, licet altera tollat al-
teram. *d.l.1.§.pen & fin.*

❡ Vtraque autem hæc actio Vtilis,
7 datur minori aduerſus curatorem, *l. ſi*
curator.3.C.arbi.tut.l.3.l.alterius.20.hoc t.
etiam durante, vt videtur, administra-
tione. *l.cum curatore.26.de admin.tut. vide*
gl. varie ſe implicantem in l. 2. & ibi Dd. C.
de administra.tut. quanquam & vtili Ne-
gociorum geſtorum recte experiatur.
d.l.quicquid.7.C.arb.tut. l. curatoru.17. C.
de neg.ge.. Super hęc, & Cōdictione fur-
tiua & Furti tenētur adminiſtratores,
iis de rebus, quas dolo malo in officio
interuertiſſe probantur, *l.1.§.pen.& fin.*
cum ll ſeqq.l etiam furti.8.cum ibi notat.l. ſi
ſeruum.16 C.de furt.l.tutor.33. ff. eod. Ord.
Imp.cap.170.vide Iaſ.in l.eius.§.quæ actio-
A *nes.& ibi Zaſ.ſi cert.petat.Chaſ.in conſ.Burg.*
de iuſtit.Rubr.1.gl.5.n.6.

DE CONTRARIA TVtelæ & vtili actione. Titul.IV. C.5.58.

1 *Qualis ſit hæc actio, vnde oria-*
tur.
B 2 *Quibus detur.*
3 *Quis ſit protutor.*
4 *Aduerſus quos, & ad quid hæc*
actio detur.

Contrariam † tutelæ actionem Prę- 1
tor propoſuit, induxitque in vſum
vt facilius tutores ad adminiſtratio-
nem accederent, ſcientes pupillum
C quoque ſibi obligatum fore ex ſua ad-
miniſtratione. Quanquam enim ſine
tutoris authoritate pupillus nōn obli-
gatur, nec in rem ſuam tutor deuince-
rę ſibi impuberem poteſt: attamen re-
ceptum eſt, vt tutori ſuo pupillus ſine
alia hactenus authoritate ciuiliter ob-
ligetur: vt promptius de ſuo tutores
impendant aliquid pro pupillis, dum
ſciūt ſe recepturos quod impēdiſſent:
D *l.1.in prin.hoc t.*

❡ Hæc actio non ſolum tutori, ſed 2
etiam Vtiliter Protutori, & curatori-
bus datur, *d.l.1 §.hæc actio.* Protutorem
† dicimus, qui cum non ſit tutor, quaſi 3
tutor negocia gerit: ſicuti Proconſulē,
Proprætorem, &c.

❡ Datur autem hæc actio, finito tu- 4
toris officio, *d.l.1.§.finito. l. 4 hoc tit.* ad-
uerſus pupillum vel adoleſcentem, ad
E ea conſequenda, quæ propter tutelam
abſunt: dummodo ex officio, & bo-
na fide ſumptus facti obligationeſ-
que ſuſceptæ ſint, *l.1.§ pen.l.3.in princ.*
& §.1.cum ſequentib.l fin.hoc titul. quam-
uis contrarium exitum habuerint: vt
ſi bona fide litem mouit, & ſumptus
fecit, ac ſuccubuit: *Bart.in l.3.§.ſufficit.*
hoc tit. eſt enim actio Bonæ fidei, *Bart.*
in l.1.in princ.hoc tit.l.ſancimus.28.Cod.de
F *admin.tutor.l ſi bonam.11.C.eod.tit.* in qua
bona fides agnoſcenda eſt. Quare &
eorum quæ tutor pupillaribus nego-
ciis impeditus lucrari non potuit, me-
rito

Digitized by Google

rito habebitur ratio: non enim contra ſuam vtilitatem tenetur pupillo prouidere. *gloſ. pen. & Cyn. ac Dd. in l. quicquid. 7. C. arbitr. tut. per l. videamus. §. ſed nec tutorem. de in lit. iuran. l. Lucius. 46. §. Sempron. ij. de admin. tutor.* Quod ſi iniuſtam litem moueat, *l. non eſt ignotum 6. C. de admin. tutor.* aut mala fide ſumptus impendat: vt ſi eques cum comitatu in cauſa pupillari iter ingrediatur, quo in propria ſolus & pedes ire eſt ſolitus, certe huiuſmodi non reputabuntur: *Bartol. in l. 1. §. ſi pupillus. de tutel. & rat. diſtrah.* vt nec illud in quo perſequendo plus ſit detrimenti, quam in obtinendo futurum emolumenti, *l. mediterranea. 8. C. de anno. & trib. lib. 10.* Hanc actionem, cum ſit rei Perſecutoria, perpetuam eſſe & heredibus contra heredes dari, palam eſt. *d. l. 3. §. fin. l. pen. hoc tit.*

DE EO QVI PRO TVTORE vel curatore negocia geſſit. Titulus V. C. 5. 45.

1 *Quare hæc actio ſit introducta.*
2 *Cui, aduerſus quos, ad quid detur.*

1 PRotutelæ † actionem de Negotiis geſtis neceſſario Prætor propoſuit. Nam cum plerunq; incertũ ſit, vtrum quis tutor, an vero Quaſi tutor pro tutore adminiſtrauerit tutelam, idcirco in vtrunq; caſum actionem ſcripſit, vt ſiue tutor ſit, ſiue non ſit qui geſſit, actione tamen teneatur. Pro † tutore
2 autem negocia gerit, qui munere tutoris abſq; illius mandato *l. 4. C. de neg. geſt.* fungitur, in re impuberis, ſiue ſe putat tutorem, ſiue ſcit non eſſe, fingit tamẽ. Cum hoc etiam ante pubertatem agi poteſt, quia vere tutor non eſt, *l. 1. in prin. et § 1. h. t.* licet aliud in actione tutelæ obſeruetur: à qua hæc multum differt, cum ſit Negociorũ geſtorum actio, *l. 4. C. qui dar. tuto. Paul. l. 1. t. 4. l. 1 § ſi quis. h. t. l. pen. de tut. & rat. diſtra.* quæ pro tutore, curatore, ex re ipſa & complexu perſonarum atq; rerum vocatur, vt Noxalis, Inſtitoria, Exercitoria, &c. Hanc in actionem venit, quicquid geſtum eſt, & quod non eſt geſtũ dummodo alius geſturus erat. *d. l. 1. §. fi.* Nam eandem fidem & diligentiã præſtabit quã tutor, qui pro tutore negociagerit: *l. pen. h. t.* eoq; & bona eius, nomine tutelæ ſunt pupillo obligata. *gl. & Bal. in l. pro officio. 20. C. de adm. tut. per l. dabimus. §. 1. de priuil. cre. l. Soc. conſ. 55. viſo. vol. 1. Neguz. tract. pig. 2. part. 4. memb. n. 7.* Contrarium etiam, exemplo tutoris, huius iudicium de impenſis competit. *l. fin. hoc tit.*

QVOD FALSO TVTORE authore geſtum eſſe dicetur. Titul. VI.

1 *Ratio huius edicti.*
2 *Edictum.*
3 *Ex primo edicti capite dari reſtitutionem.*
4 *Ex ſecundo actionẽ, & cui, aduerſus quos, ad quid ea detur.*

DE eo † quod falſo tutore authore 1
geſtum eſt, actionem pollicetur Prætor: ne contrahentes cum pupillo facile decipiantur, dum falſus tutor per dolum adhibetur. Falſus tutor à protutore differt. Nam Protutor is dicitur, qui plerunq; bona fide, & aut putans ſe tutorẽ, aut vt amicus impedito forte vel abſente tutore adminiſtrat: falſus autem tutor dicitur, qui falſo & dolo malo adminiſtrat, quemadmodũ & falſus procurator: *l. falſus. C. de furt. vide ſupra de procur.* de quo proprie hoc Edictum agit, in dolum vtiq; malum conceptum.

¶ Verba autem huius edicti ita ſe 2
habent: QVOD EO AVTHORE QVI TVTOR NON FVERIT, GESTVM ERIT, SI ID ACTOR IGNORAVIT, DABO IN INTEGRVM RESTITVTIONEM: IN EVM, QVI CVM TVTOR NON ESSET, DOLO MALO AVTHOR FACTVS ESSE DICETVR, IVDICIVM DABO, VT QVANTI EA RES ERIT, IN TANTAM PECVNIAM CONDEMNETVR. *l. 1. §. 1. & §. fin. l. nouiſsime. 7 in pr. hoc titulo.*

Digitized by Google

3 ¶ Ex priore igitur huius Edicti ca-
pite, Prætor dat in integrum reſtitu-
tionem ei qui ignorauit ſe cùm falſo
4 tutore rem gerere. Scienti † enim non
ſubuenit. quia ſeipſe decepit *d.l.1.§.fi.*
niſi minori. *l. 4. hoc tit.* In ſecundo A-
ctionem porrigit aduerſus falſum tu-
torem, qui in dolo malo fuit, ad Id
quod intereſt deceptum non eſſe. *d.l.*
nouiſſime. in quam etiam venient ſu-
ptus quos facturus eſt actor Reſtitu-
toria agendo, hoc eſt, petendo in inte-
grum reſtitutionem. *d.l. nouiſſime in fin.*
Si plures ſint qui authores fuerunt,
omnes quidem in ſolidum, propter
dolum tenentur: ſed perceptione, id
eſt, ſolutione quam percepit creditor,
ab vno facta, cæteri liberantur, non e-
lectione. *d.l. nouiſſime § fin cum ll ſequent.*
Hæc actio datur hæredibus, non etiam
in hæredes: quia ex delicto eſt. *l. huius.*
9. hoc titul. Porro iſtius actionis exem-
plo, hoc eſt, ex interpretatione Edicti,
datur actio aduerſus doloſum, etiam
ipſi authori, qui inſcius alterius dolo
inductus eſt ad authorandum, *d. l. hu-*
ius. item ipſi minori, vel pupillo, ſi
quid ex geſtione falſi tutoris damni
accepit. *l. penult. & fin. hoc tit.*

DE FIDEIVSSORIBVS & nominatoribus, & hæredibus tutorum & curatorum. Tit. VII.

C. 5. 57. 54.

1 *Continuatio.*
2 *Fideiuſſores quãdo & quomodo conueniantur.*
3 *Qui pro fideiuſſoribus habeantur.*
4 *Quomodo hæredes tutorum conueniantur.*

1 ET hoc † quidem modo conueni-
untur, qui tutelã aut curam geſſe-
runt: nunc videamus, quemadmo-
dum perſonæ, Quæ his accedunt, ſuc-
ceduntve, in ſubſidium exigantur.
2 Et † quia diximus, datis fideiuſſori-
bus ſatisdari à tutoribus ſolere, Rem
pupilli ſaluam fore: *l. 5. & 7. h. t l. 1. §.*
exigere. Inſ. ti. 5. ſciendum eſt, factis non
A ſoluendo tutoribus, eorum fideiuſſo-
res teneri, ac conveniri eodem modo,
quo tutores: *d.l. 5* hoc etiam deterio-
re loco conſtituti, quod beneficium Di-
uiſionis pupillo obijiere nequeant. *l.*
fin. ff. rem pupil. ſal. fore. niſi ex perſona
& cauſa tutorum, pro quibus fideiuſ-
ſerunt. *l. 6. & 7. h. t* Fideiuſſores † au- 3
tem non illi tantum exiſtimandi ſunt,
qui promiſerunt, *l. blanditus 12. C. de fi-*
B *deiuſſor.* ſed qui præſentes fuerunt, &
non contradixerunt, nominaq; ſua re-
ferri in acta publica paſſi ſunt *l. 4. § fin.*
hoc tit. Eadem cauſa videtur Adfirma-
torum, qui cùm idoneos eſſe tutores
adfirmauerint, fideiuſſorum vicem ſu-
ſtinent *d. l. 4. § final.* item Poſtulan-
tium, Nominantiumque aliquem in
tutorem: videntur enim idoneum præ-
ſtare velle. *l. 2. h. tit. vide Paul. lib. 2. tit. 28.*
C *& 29. l 1. C. de per. ad mun. nom. l. ad ſub-*
eunda. 45. C. de decur. lib. 10. l. honores. 7. ff.
eod. Hæredes † etiam tutorum actio- 4
ne Tutelæ tenentur, & defuncti tuto-
ris nomine, & etiam ſuo, ſi fortè ne-
gocia inchoata à defuncto, vt debent,
abſoluerint, vel res pupillares poſſi-
deant. *l. 1. 4. & ſi. hoc tit.*

D DE MAGISTRATIBVS conueniendis, & eorum hæredibus. Tit. IIX.

C. 5. 57.

1 *Quo ordine conueniantur magiſtratus.*
2 *Ex quibus cauſis.*
3 *Quatenus ſinguli teneantur.*
4 *Quatenus hæredes & fideiuſſores eorum teneantur.*

E

EXcuſſis † tutorum, curatorum & 1
fideiuſſorum facultatibus, ſi ne ſic
quidem pupillo ſatisfactum reperia-
tur: Vtilis ſubſidiaria actio in Magi-
ſtratum dari ſolet, non in totum ordi-
nem, ſed eos qui dederunt. *l. 1. in prin.*
hoc tit. Quod † ita verum eſt, ſi dolus 2
vel culpa ijs imputari poteſt: vel quia
F dederunt aut nominarunt minus i-
doneos: vel quod cautionem non ex-
egerunt, *l. 1. §. ſi præſes. cum mult. ſeqq. §.*
ſciendum. Inſtit. de ſatiſdatio. tut. Quod ſi
in his

in his magiſtratui nihil imputari poteſt, non debet caſus futuros & fortunam pupillo præſtare. *d. l. 1. §. quod ſi.*

[illegible] ¶ Probatio autem, dolum & culpā abeſſe, non pupillo, ſed magiſtratui incumbit. *d. l. 1. §. probatio* Tenentur autē ſinguli in ſolidum: *l. pen. hoc tit.* ſed ſi omnes ſoluendo ſint, nec dolus eorum arguatur, æquius erit in viriles portiones exigi. *l. in magiſtratus. 7. hoc tit.*

[illegible] ¶ Hæredes porro eorum eatenus cōueniūtur, quatenus dolus aut lata culpa arguitur. *l. 4. l. 6. hoc tit.* Fideiuſſores Magiſtratuum non tenentur, qui Rēp. non pupilli ſaluam fore promiſerunt. In partem tamen de peculio actio datur *d. l. 1. §. fin.* aduerſus Prætorem, aut alium cui ius dandi tutoris eſt, hac actione agi nequit, propter dignitatem: & quoniam non ſuo arbitrio, ſed ex relatu Magiſtratuum municipalium plerumque conſtituere tutores ſolent. *d. l. 1. §. ſi præſes.*

DE REBVS EORVM qui ſub tutela vel cura ſunt, ſine decreto, non alienandis vel ſupponendis Tit. IX.

C. 5. 71. vſque 74.

1 *Continuatio.*
2 *Oratio Seueri, de non alienandis minorum rebus.*
3 *Extenſio orationis ad res mobiles.*
4 *Quæ ſint neceſſaria in alienatione rerum minorum.*
5 *Quæ actiones hoc nomine minori competant.*

1 ET hæ † quidem actiones, ex tutelæ curæve adminiſtratione, vltrò citroque naſcuntur Sed quia interdum ne ſic quidē res ſalua pupillo eſt propter inopiam debitorum. *l. nam ſi nullam. 6. de dol mal.* reſtat, vt aduerſus eos, in quos res pupillares alienatæ dicuntur, vltimo loco eatur. Nam ſciendum eſt, oratione D. Seueri, quæ in Senatu, Tertyllo & Clemente Coſſ. recitata eſt, prohibitos eſſe tutores & curatores, prædia ruſtica vel ſuburbana diſ-

A trahere, ſine decreto Prætoris & euidenti neceſſitate.

¶ Verba orationis hæc ſunt: PRAETEREA PATRES CONSCRIPTI, INTERDICAM TVTORIBVS ET CVRATORIBVS, NE PRAEDIA RVSTICA VEL SVBVRBANA DISTRAHANT, NISI VT ID FIERET, PARENTES TESTAMENTO VEL CODICILLIS CAVERINT. 2

B QVOD SI FORTE AES ALIENVM TANTVM ERIT, VT EX REBVS CAETERIS NON POSSIT EXOLVI, TVNC PRAETOR VRBANVS VIR CLARISSIMVS ADEATVR, QVI PRO SVA RELIGIONE AESTIMET, QVAE POSSVNT ALIENARI, OBLIGARIVE DEBEANT: MANENTE PVPILLO ACTIONE, SI POSTEA POTVERIT PROBARI OBREPTVM ESSE PRÆTORI.

C SI COMMVNIS RES ERIT ET SOCIVS AD DIVISIONEM PROVOCET, AVT SI CREDITOR, QVI PIGNORI AGRVM A PARENTE PVPILLI ACCEPERIT, IVS EXEQVETVR, NIHIL NOVANDVM CENSEO. *l. 1. hoc tit.*

¶ Hanc orationem, quæ de rebus duntaxat Soli loquitur, *l. 1, C. ſi ad donat.* 3
D *l. 1. C. Gregor. ſi aduerſ don.* Iuſtinianus poſtea ad omnes omnino res pupillorum extendit: exceptis ijs Quæ ſeruando ſeruari non poſſunt: cuiuſmodi ſunt animalia ſuperuacanea, veſtes, fructus, &c. *l. lex quæ. 22. l. vlt. §. fin. C. de adm. tut.* Præter † hæc, nihil ex rebus 4
minorum etiam emphyteuticis, *l. 3. §. ſi ius h. t. l. etiam 13. C. de præd. minor.* alienari irreuocabiliter poteſt, *l. 1. C. de fun-*
E *do. l. fin. C. de reb. alien. non alienan.* niſi tribus concurrentibus: videlicet Ære pupilli alieno, quod diſſolui ſit neceſſe, nec aliunde ſolui poteſt: *l. ob æs. 12. C. de præd. min.* aut Alia neceſſitate iuſta, quæ euitari non poteſt, puta ſi diuidere cum maiore prouocante habeat neceſſe; Aut aliunde, niſi reb. diſtractis, ali pupillus non poſſit: *l. 1. § ſi communis. l. ſi pupillorum. 7. h. t. l. penult. C. eod.* deinde
F Decreto magiſtratus, qui cognoſcit iuſtane ſubſit diſtrahendi neceſſitas an non: *l. ſi quidem. 11. C. eod. tit.* tertiò Authoritate veri tutoris; *l. vltim. §. ſi aut*

Digitized by Google

eum. Cod. ſi propter publicas penſitation. non falſi, nec protutoris, *l. qui neque. 8. vbi*
2 *Bart. Bald. Alber. Cuman. de rebus cor. l.2. de eo qui pro tut. l.3. C. de tut. qui ſatud.* Ho-
3 rum † aliquo deficiente, nulla eſt alienatio *l.5. C. de præd. min.* & habet minor non modo Perſonalem tutelæ actionem, *l.3. l. cum interdictæ. 6. C. arbit. tut.* ſed Rei quoq; vendicationem ad res ſuas à quocunq; poſſeſſore abſq; precii reſtitutione, *l.4. l. prædiorum. 10. C. de præd. min.* reuocandas, *l. magis puto. 5. §. ſi ar. & §. manet. l. quamuis. 9. h. t.* Nam ſi obceptum per falſam cauſam probetur Prætori, vel ſine neceſſitate Prætor decernit, nullum eſt decretum, *d. l. 1. in pr. h. t. l. 5. C. eod.* Eodemq; modo irrita eſt alienatio, quamuis cum decreto facta, ſi tutoris authoritas non interceſſerit, *Bald. in l. 3. num. 5. C. de reſt. mino. l. ſi tutor. 27. l. 1. § fin. de author. tutor. l. 5. C. eod. vide Bart. in l. ſi curatorem, num. 6. C. de in integ. reſt. Bald. in l. quæcunq. in princ. C. de bo. quæ lib. Bart. in l. 3. C. de in integ. reſt. Ioan. And. ad Spec. de inſtr. edit. §. porro. ver. donatio. vide text cum gloſ. Land. lib. 1. art. 44. 46. 47.* aut quod perinde eſt, *l. 2. de author. tut. C. ſi prop. pub. penſ.* ſi non debite interceſſerit puta quia tutor deceptus vel coactus eſt: *d. l. 1. § fin. de Auth. tut.* quia vere tutor nõ fuit, qui authoritatem interpoſuit, *l. fin. §. de illa. C. arb. tut. Spec. tit. de tutor. §. fin. num. 6. per l. parui. al. Ted. in. de recept. arb. l. fin. §. illo. C. arb. tut.* &c. niſi vitium Principis confirmatio ſuppleuerit, *l. 2. C. quan. decret. non eſt opus. Albe. nu. 3. Cuman. nu. 6. & 7. in l. 1. § penult. ſup. de eo qui pro tutor. l. 2. vbi Alber. nu. 3. h. tit. Alb. in l. magis puto, §. non paſſim. n. 2. hoc t. Alex. conſ. 79. circa nu. 20. volu. 1.* quæ ex interuallo ſequi poteſt, *Alber. in d. l. magis. §. non paſſim. n. 2* Quod vt omnia hæc recte intercedant, tamen ſi appareat poſtea læſum eſſe minorem, in Integrum reſtitutionem poſtulare poteſt: *l. ſi quidem. 11. C. de præd. minor.* niſi videlicet aut expreſſe alienationem ratam habuerit iam maior factus, *tot. tit. Cod. ſi ma. fac. & tit. ſi maior fac. alien.* aut ſaltem tacite. Tacite autem ratificatur alienatio à tempore adultę ætatis, quo ad excludendum Extraordinarium reſtitutionis quidem beneficium, intra Quadriennium *l. fin. C. de temp. in integr. reſtit.*

A quo ad excludendam Rei vendicationem, quæ extraordinariis diutius durare debet, per Quinquennium: *l. fin. C. ſi maior fac. alien. ſine dec. fac. rat. hab. vide iure Saxon. Reinhar. de tutel. differ. 5.* in onerosis: per Decennium in lucratiuis, *d. l. vlt.*

DE CVRATORIBVS furioſo & aliis extra minores dandis. Tit. X.

B C. 5. 70.

1 *Continuatio.*
2 *Furioſo curatorem, non tutorem dari proximum agnatum.*
3 *Idem in prodigo: & quis ſit prodigus.*
C 4 *Quibus præterea curator detur.*
5 *An detur mulieribus.*
6 *Qualis hæc ſit cura.*
7 *De officio horum curatorum.*
8 *Quando hæc cura finiatur.*

Diſſeruimus † hactenus de tutorib. 1
& curatoribus, qui minori ætati dantur: nunc, ne quid omittatur, quibus extra minores iidem præfici ſo-
D leant, breuiter admoneamus. Ac † ſci- 2
endum eſt, furioſo ipſo Iure interdici bonis, *l. 1. hoc tit. vide Vlpian tit. 11. Paul. lib. 3. tit. 4* & ex Magiſtratus cognitione curatorem (bonorum enim præcipue habetur ratio, ne diſſipentur, quamuis interim & perſonæ curatio non eſt negligẽda: *l. conſilio. 7. in fi. hoc t.* eoq; curator qui bonis datur, *l. in copulandis. 8. Cod. de nup.* non tutor adhibetur) illi dari pro-
E ximum agnatum maxime idoneum: puta patrem, filium, *§. furioſi. Inſt. de cura. l. 1. h. t. l. vlt. C. eo.* &c. Idem † iuris eſt 3
in prodigo: qui nec tempus, neq; finẽ expenſarum habens furioſum facit, quod ad bona attinet, exitum. *l. is qui. §. fi. ſup. de tut. & cur. da. ab his. d. l. 1. hoc t.* Cui quidem eodem modo lex XII. Tab. bonorum adminiſtrationẽ, ipſo Iure interdicebat. Sed quia ignorari probabili-
F ter poteſt, quando quis pro prodigo haberi debeat, merito obtinuit, vt inquiſitione à Magiſtratu facta, prodigus declaretur, & in agnatorum curam trada-

Digitized by Google

tradatur. *d. l. 1. d. l. ii qui. l. ii cui bonis. 6. vbi*
Dd. de verb. obl. ʒ.
4 ❡ Sed & aliis dabit Proconſul cura-
tores, ſi qui rebus ſuis supereſſe non
poſſunt: vt mente captis, ſurdis & mu-
tis, & qui perpetuo morbo laborant *l.*
2 h. tit. §. ſed & mente captis. Inſtit. de curat.
l. 2. de poſtulat. Item ſexagenariis iure
Sax. ſi petant. *Land lib. 1. art. 44* Mulie-
5 ribus † etiā olim indiſcriminatim tu-
tores dati fuere: præſertim in ſolenni-
bus coniugiorum, teſtamento cōden-
do, alienationibus bonorū faciendis.
Cicer. pro L. Flacco, & pro Mur. Cato apud
Liu. decad. 4. lib. Vlpian. tit 11. 20. 26. Cuiac.
lib. obſ. 7. c. 11. & ad Vlp. tit. 11. Boet. in Top.
Cicer. Quod etſi poſtea obſoleuiſſe ap
paret: *l. virum. 14. & mulieri. 15. h. t.* tamē
moribus Saxonicis paſſim inſtauratū
videmus; vt mulier, quamuis adulta,
ſit contra iuris ciuilis diſpoſitionem, *l.*
2. C. qui dar. tutor. poſſ. d. l. virum. h. t. in tu-
tela & cura mariti; *Saxon. libr. 3. cap. 31.*
Fachſ. differ. 8. per art. 45. lib. 3. nō tamen
in poteſtate, *Fab. Ang. Port. Inſt. ad S. C.*
Tert. Alex. conſil. 133. nu. 3. vol. 4 Zobel. d.
art. 45. lib. 3. cum teſtamentum conde-
re poſſit: *vide de ea materia Tiraqu. in legi-*
bus connub. verb. contracter gl. 3. num. 93.
quæ vero ſui iuris eſt, tutores eligat: in
litibus certe, & alienationibus maio-
ribus, omnino habere cogatur. *eod. lib.*
art. 46. cum ſimilib. Sed quod de curato-
A ribus dandis dictum eſt, obtinet in iis
qui ſui ſunt iuris. Nam in poteſtate cō-
ſtitutis paterna, nihil attinet curatorē
dari. *l. vlt. C. eod.*
6 ❡ Hæc cura conſimilis eſt ei quæ in
7 minoribus locum habet. Itaq; † & ſa-
tisdare curator debet, Rem ſaluam fu-
rioſi fore, niſi prædia idonea habeat
pro prædibus, *d. l. vlt. §. & inuentarium.*
cum ſeqq. C. eod. & inuentarium facere,
B ac fortunas omnes bona fide admini-
ſtrare, *d. l. vltim. §. & inuentarium.* nihil
etiam alienare ſine decreto iudicis, *l.*
pignus. l. ab agnato. l. curator furioſi. h. t. l. 2.
C. eodem. & ex Iuſtiniani conſtitutione
iuſiurandum de officio fideliter exe-
quendo dare. *d. l. final. §. ſed cum antiqui-*
tas.
8 ❡ Finitur autem Ipſo iure, cum fu-
rioſus ſanam mentem, prodigus ſanos
C mores recipit, vel alia cauſa curationis
ceſſat. *d. l. 1. verſ. & tamdiu, h. t.* Solenne
eſt etiam, vt à creditoribus curator de-
tur hereditati iacenti, aut bonis debi-
toris minus idonei. qua de re alio loco
commodius ſermo inſtituetur. *infra de*
cur. bon. dan. Affinis huic curationi eſt,
Coadiutor, qui Principibus, Epiſcopis
& aliis gubernatoribus, ſi quando ſuf-
D ficere imperio non poſſunt, adiungi
moribus conſueuit. *Spec. de feud. §. 1. nu.*
74. per c. grandi. de ſupplen. neg. prælat. lib. 6.
c. boni. 96. diſtinct.

DIGEST. PARS V. LIBER XXIIX.

DE TESTAMENTIS. QVI TESTAmenta facere poſſunt: & quemadmodum teſtamenta fiant. Tit. I. C. 6. 23. 22.

Prior inſcriptionis pars in Florentino exemplari deeſt.

1 *Continuatio.*
2 *Diſpoſitio ſequentium titulorū, ac huius V. Partis.*
3 *Teſtamentum vnde dictum.*
4 *Quid ſit.*
5 *Quotuplex. Tria teſtamentorum antiquorum genera: 1. Calatis comitiis. 2. in procinctu. 3. per as & libram.*
6 *Teſtamentum prætorium.*

7 *Duo hodie teſtamentorum genera: in ſcriptis vnum: alterum nuncupatiuum.*
8 *Cauſa efficiens.*
9 *Materia, in qua & de qua teſtamenta fiant.*
10 *Forma vtriuſq; teſtamenti, & de tertia Rubricæ parte.*
11 *Qui teſtes in teſtamento eſſe nequeant.*
12 *Finis & effectus.*
13 *De ſecunda Rubr. parte: qui teſtamentum facere non poſſint.*

1 POSTQVAM † expoſuiſ- A
mus, quemadmodum &
quibus actionib. petan-
tur res vel noſtræ, vel no-
bis debitę, aut ex contra-
ctibus, aut reliquis viuentium actioni-
bus, tempus eſt pergere ad ea quæ Mo-
rientes gerimus, & quomodo ex ijs res
debeantur, exiſtantq; iudicia & actio-
nes, conſequenter explicare. Nam o-
B mnia iudicia deſcẽdũt vel ex cauſis in-
ter viuos contractis, quæ aut Rerum
ſunt, aut contractuũ, aut Perſonarũ, de
quibus eſt dictum: vel ex Vltimis mo-
rientium voluntatibus, & ſucceſſiõib:
quas reſtat, vt deinceps exponamus.
2 ¶ Succeſſio contingit aut ex Vltima
voluntate, aut Ab inteſtato: Ex vltima
voluntate ſucceditur vel Iure ciuil, vel
iure Prætorio. Primò autem tractãdũ
C eſt de ſucceſſione Ciuili, velut anti-
quiore & digniore: quæ aut eſt Vniuer
ſitatis, aut rerum Singularium. Vni-
uerſitates bonorum aut Teſtamento
dantur, aut Codicillis.
3 ¶ Teſtamentum ex eo appellatum
vult Iuſtinianus, quòd ſit teſtatio men-
tis. *in prin. Inſt. eod. vbi dixi.* Verbum Men-
tis, hic adiectum eſt explicandæ rei gra-
tia, & ad differentiam aliarum teſta-
D tionum. Teſtamentũ enim à Teſtatio-
ne duntaxat dicitur *Gellius lib 6 cap* 12.
Sed quia variæ & multiplices ſunt te-
ſtationes, quæ ex diuerſis oriũtur cau-
ſis: adiectum eſt Mentis, id eſt, vltimæ
voluntatis, eſſe teſtationem, Idq; & a-
libi in definiẽdis verbis obſeruaſſe Iu-
riſconſultos animaduertere licet. *l. 1. de
donationib. l. ſenat 35 §. 1. de donat. cau. mort.*
4 ¶ Teſtamentum eſt, authore Vlpia.
E *l. 1. hoc tit. vide Cuiac. li. obſerua. 4. c. 16.* Vo-
luntatis noſtræ iuſta ſententia, de eo
quodquis poſt mortem ſuam fieri ve-
lit: aut, vt in Enchiridio ſuo idem de-
finit: Teſtamentum eſt mentis noſtræ
iuſta conteſtatio, in id ſolenniter fa-
A cta vt poſt mortem noſtram valeat.
¶ Teſtamentorum olim tria erant 5
genera. Vnũ quod Calatis comitijs co-
ram populo fiebat, vt pleræque omnes
ſolennes actiones. *Gellius li. 15. c. 27.* Al-
terum minus ſolenne, quod faciebant
in Procinctu, hoc eſt exituri iam in præ-
lium, ac iuxta Feſtum expediti præcin-
ctiq; togis, more veterum, vnde & Pro-
cinctum teſtamentum dictum, quod
B nunc vocant Militare: cuius etiam me-
minerunt Plutarchus, *in vita Coriolani,*
& Cicero *lib. 1. de Orat.* Acceſſit tertium
genus teſtamentorum, quod per Æs &
Libram dicebatur. Nam cũ ſæpe extra
tempus comitiorum, quæ tantũ bis in
anno, authore Theophilo, *in prin. Inſtit.
eod.* indicebantur, homines obire con-
tingeret inuentum eſt genus teſtamẽ-
ti, quod per mancipationem, id eſt, i-
C maginariam venditionem (mancipare
enim vendere & alienare ſignificat) cõ-
debatur, coram quinque teſtibus ciui-
bus Rõ. puberibus, qui vniuerſum re-
præſentabant, & libripende, id eſt, põ-
deratore, *l. 2. & tot. tit. C. de ponderatoribus.
lib.* 10. atq; eo qui familiæ, id eſt, hære-
ditatis emptor dicebatur. Nam hæc
imaginariæ venditionis ſolennitas o-
mnibus ferè familiarum tranſlationi-
D bus, mutationibus rerumque maioris
momenti mancipationibus adhibeba-
tur: *l. fin, C. de emancipat. lib. l. fin C. de ado-
ptio.* quòd nullam iuſtiorẽ eſſe aliena-
tionem, quam quæ per venditionem
fieret, veteres arbitrarẽtur Aliud † au- 6
tem deinceps teſtamenti genus ad cui
tandas has iuris antiqui ſubtilitates,
Prætor per ſubſcriptionem teſtium in-
uenit: vt ſi quis teſtamentum ſeptem
E teſtium ſignis conſignari curaſſet, per-
fectum eſſet iure Honorario teſtamen-
tum. *Inſtit. eod. in prin. vbi poſt Teoph. vi-
de qua ſcripſi.* Sed hæc genera omnia
iam pridem exoleuerunt, niſi quòd ſo-
lennitatum veſtigia manent. Nam † ex 7
iis

Digitized by Google

iis alia duo defluxerunt, quæ Conſtitutionibus Principum confirmata hodie ſunt in vſu: alterum fit in Scriptis, alterũ citra ſcripturam Voce viua nominato herede nuncupatur: *Plin. li. 14. cap. 22* vnde & Nuncupatiuum dicitur, *l. hac conſultiſſima. 21. per nuncupationem. l. in teſtamentis. 26. l. iubemus. 29. Cod. eod. §. vlt. Inſtit. eod.* Aliter etiam à forma teſtamenta diuiduntur: namq; alia appellantur Solennia, quæ formam ciuilem perfectamque habent: alia quibus ea forma deeſt, Minus ſolennia, iniuſta, imperfecta, &c. vt eſt teſtamentum militis. de quo paulo poſt dicemus, & teſtamentũ inter liberos, ac ad pias cauſas. *d. l. hac conſultiſſima. 21. §. ex imperfecto. C. eod. l. 1. & t. ti. infra de iniuſt. teſta.*

8 ¶ Cauſa efficiens teſtamenti eſt voluntas teſtatoris, (nec enim ab alieno pendere arbitrio, imo ne quidẽ ad alterius interrogationem & inſtantiam fieri *vide Iaſ. l. iubemus. C. de teſtam. Caſt. l. hac conſultiſſima. 8. Cod qui teſtam. fac. late Molin. conſ. 31. 32. cum ſeqq. & qua dixi Inſt. de teſtam. ordinand. §. vlt.* poteſt, *l. illa inſtitutio. de hære. inſtit. Tiraq. priuil. pia cauſ. 21. 78 Mar. Man. ſing 68. vide tamen in c. cum tibi. de teſtam.*) moribus primum atque vſurpatione hominũ, deinceps legib. ac iure Ciuili confirmata. *l. 1. C. de ſacroſ. Eccleſ.* Apud omnes enim gentes ſemper in vſu fuit teſtamenti factio, volũtateſq; morientiũ ratæ habitæ, etiamſi formæ teſtandi paſſim fuerint diſpares: *Cic. lib 3. de Fin. vt* recte Theophilus teſtamenti factionem ad ius gentiũ retulerit, *in §. 1. Inſt. de iu. nat. gen. & ciui.* licet formã & ſolennitatẽ ac ciuilem factionem à iure ciuili habeat. *vide de ro Iaſo. in l. nemo poteſt. in 1 lect. nu. 65. de leg. 1.*

9 ¶ Materia in qua ſcribitur teſtamẽtum, nihil refert cuiuſmodi ſit. *§. nihil. Inſt. eod.* De omnibus autem ſuis rebus teſtari quis poteſt: legare etiam res nõ modo ſuas, ſed etiã heredis, aut prorſus alienas, *§. non ſolum. Inſtit. de legatis. l. cum alienam. 10. C. eod. tit.* Attamen teſtari, hoc eſt, heredem inſtituere in re aliena nequit, *Tiraqu. in priuil. pia cauſ. 30.* Nam cum hereditas ius ſit, non poteſt teſtator plus iuris in alium, videlicet heredem inſtitutum transferre, quam ipſe habet. *l. nemo. 55. de regul. iur.*

A Nihil autem iuris habet in re aliena: relinquitur ergo, in ea nec inſtitui heredem poſſe. *Bald. in c. 1. num. 3. de ſucceſ. feud. per c. filius. de teſtam. gl. fi. in Auth. ingreſſi. C. de ſacroſ. Eccleſ. per l. conficiuntur. §. ſi poſt. de iure codicil. tex. in l. cum pater. 79. §. mando. in verb. de pecunia ſua teſtari. de lega. 2.* Ac ſi inſtituere poſſet: videretur alii, nempe domino, teſtamentum condere poſſe. Atqui nemo alteri teſta-

B mentum recte facit, præterquã pater filio ſuo impuberi. *vide infra de vulg. & pup. & infra tit. de hered. inſtit.*

¶ Forma de hac *vide Cuiac. in l. qui teſtamento. h. t. Vlp. titul. 25. Paul. lib. 3. tit. 4.* teſtamenti quod in ſcriptis fit, hæc eſt. Vt ſcriptum integris literis, *l. hac conſultiſ. 21. §. ex imperfecto. C. eod. in Auth. de imperf. teſta. Cuiac. lib. 3. c. 3.* teſtamentum in quo fit heredis inſtitutio, quæ totius

C actus fundamentũ eſt, *§. ante. Inſt. de lega. l. 1. infra de hered. inſt.* ſubſcribatur & cõſignetur à teſtatore, vel ab alio eius nomine, præſente *d. l. hac conſultiſſima. 21. l. iubemus. 29. C. eo.* tamẽ teſtatore (nã in eius abſentia, per procuratorẽ condi teſtamentum nõ poteſt, quanquam donatio Cauſa mortis fieri poſſit, *vide infra. de don. cauſ. mort.*) coram ſeptẽ teſtibus, ad id propter ſolennitatẽ rogatis:

D quos neceſſe non eſt ſcriptioni adeſſe, ſi forte teſtator ſciri voluntatem ſuam nolit; ſed ſubſcribere aut conſignare, & audire à teſtatore, hanc eſſe eius voluntatem, ſufficit *§. ſed cũ paulatim. cum ſeqq. Inſt. eod. d. l. hac conſultiſ. l. cum antiquitas. 28. l. iubemus. 29. C. eod.* Nuncupatiuum fit ſine ſolennitate ſcripturæ, etſi in ſcriptis redigi poteſt, *Imol. in c. cum eſſes. nu. 5. de teſtam.* hoc modo: Vt teſtator

E coram ſeptem teſtibus rogatis *l. heredes. 21. §. pen. h. t. d. l. hac conſultiſſima. 21. C. eod.* heredem nuncupet, & vltimam ſuam voluntatem aperiat. *d. l. hac conſultiſ. §. per nuncupationem. §. vlt. Inſt. eod.* Vtrumq; aũt teſtamenti genus vno actu & contextu abſolui debet. *l. heredes. 21 §. vlt. h. tit. d. l. cum antiquitas. 28. C. eod. vide Tiraq. priuil. pia cauſ. 6. Socin. conſ. 142. vol. 1. & qua dixi §. vlt. Inſt. eo.* Ea eſt enim ſolen-

F niũ natura, vt diuidi nequeant. *l. continuus. 137. in prin. cum ibi not. de verb. oblig.* Et ſi aũt regulariter in omni teſtamẽto ſeptem teſtes, præter & ſupra nota-

rium, *Bald in Rubr. C. de fid. inſtru. num. 19. per d. l. hac conſultiſſ. 21. C. de teſtam. & an notarius ſit pro teſte, dixi Inſtit. eod. de teſtam.* ſunt neceſſarii: tamen ſufficiunt interdum pauciores: vt in teſtamento inter liberos, *d. l. hac conſultiſſ. §. ex imperfecto. late Tiraq. priu. l. pia cauſ. 1. 2.* ad pias cauſas, *c. cum eſſes. ext. eo. Tiraqu. in priuil. pia cau. praall. lo.* ruſtici, *l. vlt. C. eo.* & eo quod fit tempore peſtis aut belli, *Ang. & Bauer. nu. 23. in §. ſed hac quidem. Inſt. de teſta. Fulg. in l. conſiciuntur. §. codicill. de iure codicill. Alex. conſ. 70. & 177. vol. 2. Iaſ. nu. 3. & Dd. in l. vlt. C. eod.* & quod Principi aut magiſtratui oblatum eſt, & actis inſinuatum. *l. omnium. 19. C. eod.* Apud acta autem factum intelligi debet, nō modo quod fit in iudicio, ſed etiam quod domi ab ægroto, cōuocato ab hoc Magiſtratu, & actuario publico: iiſq; rogatis, vt eiuſmodi teſtamentum in publica acta referri curent. *Schurff. conſil. 71. honeſta. nu. 1. centur. 2 Salic. in l. pacta nouiſſima. nu. 2. & 7. C. de pact.* Apud acta enim dicuntur fieri, quæ geruntur corā iudice, etiam extra locum iudicii, *Iaſ. in l. 2. nu. 4. C. de edon. Bald. in l. illud. nu. 3. C. de ſacroſ. Eccl. text. in l. 3 C. de eman. lib. fac. l. 1. C. de his qui in Eccle. manu.* maxime in his quæ ſunt Voluntariæ iuriſdictionis: *§. præterea. Inſtit. quib. mod pat. pot ſolu. l. 3. C. de emanc. l. 1 C. de off. conſil. l. actus. C. de ſer.* vt eſt factio teſtamenti: nam in illis quæ ſunt iuriſdictionis Contentioſæ, & cauſæ cognitionem requirunt, verius eſt locum publicum ſolennem ſeruandum eſſe: *l. pen. de iuſtitia & iure.* & apud acta fieri intelligi, quæ in loco publico fiunt, ac fieri debent. *gl. in l. 2. C. de edon. l. 6. C. de fin.* de quibus hic non agitur, ſed tantum de factione teſtamenti quæ eſt (vt dixi) iuriſdictionis voluntariæ: eoque vbiuis perfici eam poſſe, eſt exiſtimandū: Et ſane lex non poſtulat, teſtamentū apud acta publica, publicoq; loco fieri, ſed tantū vult offerri, & quamuis priuatum abſolutū inſinuari: *d. l. omnium. l. 2. l. conſulta l. teſtam. C. eod.* idq; dicere eſt æquius, propter infirmos, qui plerunq; teſtantur, nec cōparere in publico poſſunt: maxime cū curare magiſtratus oporteat, vt tam ipſi quam teſtes præſto ſint teſtari volentibus. *l. cunctos, 22, de teſtib.*

¶ Sciendum aūt eſt, quaſdam perſonas ius teſtimonii ferendi in teſtamento non habere. Cuiuſmodi ſunt mulieres, quæ neque ius comitiorum, vnde teſtamenta oriuntur, habēt: *Gellius lib 5. c. 16.* nec ſolennib. iuris publici recte adhibentur: *l. qui teſtamen. 20. §. mulier. 6. h. t. l. alienam. 18. C. de procurat. l. 2. cum ibi no de reg. iur.* item impubes, *§. teſtes. Inſt. eo.* ſeruus, *d. l. qui teſtamento. §. mulier. verſ ſeruus.* mutus, ſurdus. *d. §. teſtes.* furioſus, *d. l. qui teſtamento. §. ne furioſus. 4* prodigus, *l. u cui. 18. h. t. d. §. teſtes.* heres, quia eius negociū geritur, *§. ſed neq; heres Inſt. eo. l. qui teſta. h. t.* in proprio autē negocio nemo teſtis eſt idoneus: *l. omnibus. 9. C. de teſtibus.* Eademq; ratione, qui eſt in poteſtate teſtatoris: *§. pater. Inſt. eod.* quia cum pater & filius pro vna perſona reputentur, *l. fin. C. de imp. ſubſtit.* non poteſt quodammodo ſibi ipſi & in ſua cauſa teſtis eſſe. *l. parentes. 5. l. omnibus. 9. C. de teſt b.* Item qui non habet teſtamenti factionem paſſiue: vt improbi, & inteſtabiles: *d. l. u cui. § fin. l. cum lege. 6. h t d. §. teſtes.* qui ſunt domeſtici teſtatoris: *§. in teſtib. Inſt. eod.* vt maritus, vxor, colonus, miniſter, *gloſſ. Fab. Ang. Bauer. & alij in d. §. in teſtib.* pater, frater, & ſimiles. *d. §. in teſtib. vbi præter alios late Bauer.* Legatarius, *§. legatarius. Inſt. eod.* & executor *Bauer. poſt Ang. in d. §. legatarius, n. 5.* teſtes eſſe poſſunt, quia non principaliter eorum cauſa vertitur, ſed heredis. An eodem modo in codicillis, fideicommiſſarius, aut donatarius, in donatione cauſa mortis? & cum hic non heredis (quippe hereditas hoc modo dari nequit, *vide infra de codicill. & Inſt. eod. tit.*) ſed horum præcipue negociū agatur: non putauerim eos velut in propria cauſa teſtes eſſe idoneos. *l. nullus. 10 C. de teſt.* Illud ſciendum, ſi teſtes idonei adhibeantur: teſtamentū nullū reddi: nec ex eo adiri hereditatē poſſe, etiamſi vel vnus tantum ſit inhabilis, *l. ſcio 14. cum ll. ſeqq. de teſtib. l. ſi vnus. C. de teſta.* niſi clauſula ſit adiecta codicillaris. *vide infr. de iure codi.* 11

¶ Finis & effectus teſtamenti eſt, vt quod teſtator poſt mortem de bonis ſuis fieri velit, certo conſtet: eaq; voluntas tanquam lex aliqua conſeruetur: *§. diſponat. in Auth. de nuptiis*: quos circa 12

circa & iuxta legem ac ius commune recipit interpretationem, *l. 2. vbi Bald. C. de cond. inſer. & in l. quanquam Cod. de teſta. milit. Dec. in l. ius noſtrum. nu 7. de reg. iur.* ita vt verba omnia præſumantur Legaliter ac Recte ſcripta: *Socin. in conſil. 98. alias nu. 13. vol. 3.* & executionem etiam habet, inſtar legum, Paratam: *Iaſ. in l. pactum. 47. num. 7. de pact.* & prohibitio teſtatoris, ſimilis eſt prohibitioni legis: *l. fi. C. de reb. alien. non alien. Iaſ in l nemo poteſt. in 2. lect. nu. 14. de legat. 1.* quæ vera ſunt, quando legi non aduerſatur. Nemo enim poteſt facere, quin lex in ſuo teſtamento locum habeat: *l. nemo poteſt. 58. de legat. 1.* qua re teſtator in teſtamẽtõ non poteſt derogare iuri publico, *Iaſ. ibidem, in d. l. nemo. nu. 1. in 1. lect. & nu. 2. in 2. lect.* aut iuriſdictioni. *Iaſon præall. loc.* ſolennitatibus. *Iaſ. in d. l. nemo. nu. 13. in 1. lect. & num. 15. in 2. lect.* ſtatutis, *Iaſon ibid. nu. 28. & in 2. lect. nu. 42* nec auferre alicui ius ex ſtatuto debitum, vt legitimam liberis, *vide Dec. in l. iura ſanguinis. de regul. iur.* dotalitium, aut quotam hereditariam vxori, *Bald. in l. ſi quando. in prin. Cod. de inoff. teſtamen. Boer. deciſ. 144. Cremo ſing. 154. vide Salic. in l. cum te C. de donat. ante nup. Bald. in l. 1. C. de ſuis & leg. & in l. 2. C. de hered. act.* ſtatutis municipalibus aut lege *Iaſ. in Auth. præterea. C. vnde vir & vx.* aſſignatam, niſi diſerte tantum ab inteſtato, *vt in Auth. præterea. C. vnde leg.* & nõ ſimpliciter tributa eſſet: cauſa enim inteſtati ceſſat, neq; admittitur condito teſtamento, *vide Inſt. de hered. quæ ab inteſt. in pr.* Et hæc quidẽ de teſtamentis.

43 ¶ Nunc pauca de ſecunda huius tit. parte, & Qui teſtamentum facere non poſſint, exponamus. Nam iis cognitis, planum erit, quibus ſit teſtamenti factio. Teſtamentum facere non poſſunt quidam, Quia ſunt in aliena poteſtate, nec liberam habent bonorum adminiſtrationem: vt filiifamilias, *l. qui in poteſtate. 6. l. filiusfam. 16 h. t. l. penult. C. qui teſtamenta facere poſſunt,* ſerui, *l. filiusfam. 19. d. l. ſi filiusfam hoc tit.* captiui ab hoſtibus, *§. fin. Inſtitut. eadem.* obſides, *l. obſides. 11. hoc tit.* item qui de ſtatu ſuo dubitant, *l. de ſtatu. 15. hoc tit.* Quidam propter iudicii carentiam: vt impuberes, *§. præterea Inſtitut. eod. l. à qua ætate. 5. hoc tit.* furioſi: *d. §. præterea. l. 2 hoc tit. l. 2. l. furioſum. C. qui teſta. facere poſſunt.* nonnulli Ob morbum animi, vt cui bonis interdictũ eſt: *d. l. is cui. 18. §. itẽ prodigi. Inſt. eod.* aut corporis, vt ſurdi & muti: *l. qui in poteſtate. §. 1. l. ſi mutus. 7. hoc tit.* qui tamen ex certis cauſis, iuxta formam à Iuſtiniano traditam teſtari poſſunt: *l. diſcretis. 10. l. hac conſultiſſima. 8. Cod. eod. qui teſt. §. item ſurdus. Inſtit. eod.* (reliquos autem mentis compotes, quamuis ægrotos, vt ſenes, cæcos, valetudinarios, teſtari poſſe, certi iuris eſt: *l. ſenium C. qui teſta. fac.*) nonnulli propter pœnam: vt ad mortem damnati, atq; ita ſerui pœnæ effecti, niſi appellatione damnationem ſuſpenderint: *l. qui à latronib. 13. §. 1. h. t.* paſſi maximam & mediam capitis diminutionem, quæ adimit ius ciuitatis, in quo ineſt ius teſtandi, *l. eius. 8. h. t. vide omnino Ferrar. in for. inquiſit. n. 3.* Nec modo ſic damnati, *l. eius qui. 8. §. ſi cui. vbi Bart. h. t. & in l. certa forma. C. de iur. fiſc. libr. 10 Bald. in l. & in priuatorum. num.* [illegible] *vbi hanc dicit eſſe cõmunẽ. vide Ferra. in for. inquiſit. in fin. nu. 3.* teſtamentum facere non poſſunt, ſed etiam ſi quod ante fecerunt, id Ipſo iure ad nihilum recidit & irritatur, *l. eius. 8. §. 1. hoc tit. l. ſi quis. & §. irritũ. de iniuſt. rup. teſt. Bart. in Auth. ſed hodie. Cod. de donat. inter vir. & vxor. Ang. in §. 1. num. 1. Inſtitut. de cap. dimin.* quoniã tempore mortis ſerui ſunt. Quod tamen moribus fere obſoleuit (*Iaſon de teſta. quæſt. 29. Tiraquell. de priuileg. piæ cauſ. priui. 79. Imol. in cap. quia num. 30. de teſta. Natta conſi. 178. nu. 4* iis in locis, vbi publicatio bonorum damnationi non adhæret, ne per pœnam liberis adimitur libertas. Quorum vtrũq; cum nouo iure Iuſtin. noſter induxerit, ſcilicet vt damnato neq; bona, *Authen. bona. Cod. de bon. damna.* nec libertas *Nou. conſt. 22. de nupt. §. deportati. Authen. ſed hodie. C. de dona. inter vir. & vxor.* auferantur, videtur eorum *Sal. num. 2. & alij in d. Auth. ſed hodie. vide Chir. præall. loc.* ſententia probabilis, qui putant ex hoc iure eiuſmodi reis permiſſam teſtandi facultatem nõ ſolum ante, ſed & poſt ſententiam mortis. Quod ego quoque Saxonibus obſeruandum puto, cum circa damnatos ius illud Iuſtinianeũ ſequantur. Item lege inteſtabiles, vt

damnati ob carmen famoſum, *l. cum lege. 26. d. l. n cui. §. ſi quis. h. t.* & hæretici. *l. 4. C. de hæreticis.* Relegati tamen condere teſtamentum poſſunt, *l. eius qui. 8. §. 1 h. t.* quia ius ciuitatis, & bona retinent *l. 2. de pub. iud.* Poſſunt etiam plures in eodem teſtamento ſimul teſtari, vt pater & filius *l. e. 2. cum ll. ſeqq. de vulg. & pup* maritus & vxor: *vide Boer. in conſuet Bitur. de conſ. conc. mar. §. 1. Bald. num. 1. Iaſ. num. 3. & Dd præcipuè Alciat. ad verb. huiuſmodi. in. l. licet. 19 C. de pact. per l. eo quod ſi cert. pet. Raph. Commen. in lege captatorias. de hæred. inſt t. vid. Nouell. 1. Valent. Cuia ad l. vnum. h. t.* & quot ſunt perſonæ, tot eſſe teſtamenta intelliguntur, *l. patri & filio. de vulg. & pupil. vbi Dd. l. ſcire. de ver. oblig.* Ex quo & illud ſciri poteſt, moribus noſtris vxorem, quamvis ſit in cura tutelaque viri, tamen non eſſe in poteſtate; cæteroquin teſtamenti factionem non haberet. *l. qui in poteſtate. 6. h. t. vid. Cuiac. obſer. lib. 7 cap. 11. Vlpia. tit. 11.* Habere autem exiſtimo, cum & donare cauſa mortis poſſit: *vide inf. de don cauſ. mortis.* nec obſtat, quod citra mariti conſenſum alienare vel contrahere nequeat: *Land. libro 1. art. 31. 45.* eiuſmodi enim ſtatuta non extenduntur ad vltimam voluntatem: *l. verba contraxerunt. 20. vbi Bart. de verb. ſignific. l. teſtamentum. vbi gloſſ. verb. contractus. & Bald. Cod. de teſtament. per l. pater filium. de lega. 3. vide latè Tiraquell. de legi. connub. in fin. gloſſ. 3. verb. contract. num 86.* nam nec minor curatorem habens, alienare abſque eius conſenſu poteſt, non eo tamen teſtamentum condere prohibetur: *l. Aurelio. 21. §. fin. de libe. legat. Bald. in l. ea lege. num. 3. C. de condic. ob cauſ §. ſi. Inſtitut. quib. ex cauſ. manu. non lic. §. fin. Inſtitut. de leg. Ael. Sent. l. qua ætate. h. t.* imo ſi extenderentur eo ſtatuta, ipſo iure non valerent, quia auferrent liberam teſtandi facultatem: vt plerique volunt *vide Caſtren. in l. ex facto. de vulg. & pup. Zaſ. in l. ſtipulatio. 41 num. 5. & 6. de verb. oblig. Bald. in l. ſi quando. C. de inoffic. teſtament. Salic. in l. cum te. Cod. de donatione ante nuptias.*

DE LIBERIS ET Poſthumis hæredib. inſtituendis, vel exhæredandis, vel præ-
A teritis. Titulus II. C. 6. 28. 29.

1 *Continuatio tituli,*
2 *Qui ſint poſthumi, qui liberorũ appellatione veniant.*
3 *Quare præteritio teſtamentum vitiet.*
4 *Quid hodie veterum ſublatis dif-*
B *ferentiis circa inſtitutionem liberorum obſeruetur.*
5 *De cauſis exhæredationis.*

NOn † tamen, vt omnino valeat te- 1
ſtamentum, ſufficit hæc obſerua-
tio, quam ſupra poſuimus: ſed liberi
etiam, & poſthumi hæredes ſunt inſti-
tuendi. Nam inter cætera, quæ ad or-
dinanda teſtamenta neceſſariò deſi-
C derantur principale ius eſt De liberis
hæredibus inſtituendis. *l. inter 30 h. tit.*
Liberorum appellatione filii, nepotes,
cæteriq; qui ex his deſcendunt, conti-
nentur. *l. liberorũ. 220. de verb. ſignificatio:*
Poſthumos † hic accipimus, qui poſt 2
teſtamentum factum, aut mortem pa-
tris Sui hæredes agnaſcuntur. Hi† igi- 3
tur omnes, ſi gradu proximi ſint, aut
inſtituendi ſũt, aut exhæredandi. Nã
D ſi prætereantur, non conſultò, ſed qua-
dam obliuione omiſſi præſumuntur: *§.
poſthumi. in verb. ne per obliuionem præter-
iti viderentur. Inſtitut. de exhæred. liberis.*
quia veriſimile non eſt, quempiam li-
beris ſuis, quos etiam natura ad ſuc-
ceſſionem vocat. *l. ſcripto in fine inf. vnde
libe.* extraneos velle præferre: & niſi in-
ſtituti ſint, vel expreſſe exhæredati, ex
lege Sui atque Neceſſarii hæredes exi-
E ſtunt. *vide quæ dixi in princip. Inſtit. de ex-
hær. lib. Bart Iaſ. & Dd. in l ſi filius. 7. leg. in
ſuis. 11. h. t.* Itaque teſtamentum in quo
nec inſtituti, nec Nominatim exhære-
dati inueniuntur liberi, ipſo iure cor-
ruit. Nominatim autem exhæredare
eſt, expreſſo Nomine, aut deſignatio-
ne certa & diſerte *l. nominatim. 24. de
manu. teſtam.* exhæredare. *l. 1. & 2 h. t. §
nominatim Inſtit. eodem.*

F ¶ Eſt autem olim differẽtia hac in 4
parte varia & multiplex extitit, inter
Maſculos & Fœminas, Suos & Eman-
cipatos; *vide per tot. hoc tit. & Inſt de exæ
hære. lib.*

Digitized by Google

hæred.lib.vbi dixi. tamen in vniuerſum ſciēdum eſt, hodie nominatim omnes indiſtinctè liberos, aut inſtituēdos etiam in teſtamento inter liberos, *Bal. n.1.& 2.in l.hac conſultiſſ.§.ex imperfecto. C.de teſta.* idq; titulo Inſtitutionis *gloſſ. mag.& Dd in Aut.nouiſſima.C.de inoffic. teſt.per §.aliud in Auth. vt cum de appel. vide Iaſ.n.8.& 9.Socin.& Dd.in l.inter cætera.10.h.tit.* eſſe, aut exhæredandos. *§. antepen.Inſt.eod.* ac ne exhæredari quidem poſſe (quòd debita ſit hæreditas, *l.& qui.4.10.pro ſocio.* nec auferri idcirco ſine iuſta cauſa debeat) niſi ex certis & iure expreſſis cauſis. *§.aliud quoq;. in Auth.vt cum de appell.cog.* (quæ tamen tantùm in teſtamento, non etiam ab inteſtato momentum ad exhæredationem habent; *Iaſ. in l.in arenam.n.1.C. de inoff.teſt.*) quas quatuor & decem numero Iuſtinianus Nouellis ſuis, *d.§.aliud,* & his verſiculis, quos paulū emendauimus, ſuperior ætas cōprehendit:

Bis ſeptem ex cauſis exhæres filius eſto:
Si patrem feriat, vel maledicat ei:
Carcere detruſum ſi negligat, aut furioſum:
Criminis accuſet, vel paret inſidias:
Si dederit damnum graue: ſi nec ab hoſte redemit:
Teſtarive vetet: ſe ſociétve malis:
Si mimos ſequitur: vitiétve cubile paternū:
Non orthodoxus: filia ſi meretrix.

5 Hæc † tamen vltima cauſa, quę ob turpem filię vitam exhęredationi defert, iure Sax. non obtinet: *Land. lib.1.art.5. vbi gl.* quo iure ſcorta exiſtimatione, non etiam hęreditate priuantur. Illud ſanè ſępe etiam quæſitum memini, an ſi quis liberorum contra parentis voluntatem nuptias cōtrahat, ab eo exhæredari poſſit? & Communis eſt concluſio, Non poſſe: *Iaſ. poſt alios in Auth. non licet.C.de lib.præter. Inn.in c.accedens. de procur. Dec.in l.nuptias.30.n.16.de regu. iur.* quam Saxones ſequuntur. *d.art.5. lib.1.* Alijs tamen contrà placuit: *Caſt. in l.ſi filiū.C.de inoff.teſt. vide Dec.præall. loc. Chaſſ.in cōſ.Burg.tit.de ſucceſ.§ 2.verb. ſi non.nu.2.* quorum opinionem Carolus V. Imp. ſecutus eſt, facta ea de rē in ſuis hæreditarijs terris conſtitutione. Sed an præter illas quatuordecim cauſas iure expreſſas, nulla recipietur, etiamſi æquè momentoſa ſit? Et quamuis Iuſtinianus taxatiuè loquatur, *in Authent.vt cum de app.* tamen cōmunius placuit, ex ſimilibus aut maioribus cauſis exhæreditationē fieri poſſe. *Iaſ.in d. Auth.non licet. Felin.in ca.paſtoralis.de reſcript. Aluar. & Dd. in c.1.§. prædictis.& § porrò.quæ fuit prin.cauſ.ben. amitt. Alex.conſ.203.ſuper volu. 2. Hypp. ſing.78.Chaſſ.in conſ. Burg. de ſucceſſ. §. 2. verb.ſi non.nu.2.* Has tamen veras eſſe, probare hęres inſtitutus cogitur. *§.ſiue igitur.in Auth.cum de appell.cog.* cæteroqui teſtamentum reſpectu inſtitutionis annihilatur, *Auth ex cauſa.C.de lib. præter.* In quo communiter ita diſtinguitur; vt ſi filium pater prætereat, ſiue expreſſa cauſa, ſiue non expreſſa, ſit teſtamentum indiſtinctè ipſo iure nullum, *vide Bart. in C.conſl & Dd.in d. Auth.ex cauſa.l.7.h.t.& ibi Socin.ac Dd.* quo ad inſtitutionē (nam reliqua relicta ex communi ſententia ſuſtentantur, *Dd.in d. Auth.ex cauſa.vide quæ dixi Inſt.de exh.lib.& de inoff.teſta.*) & ad 30. annos propoſita nullitatis quæſtionē (quæ tamdiu durat, *Bart.in l.ſi expreſſim.19.num.12.de appell. Ferr.in for.appell. verb.eſſe nullam.n.4.*) impugnari poſſit. *Guidon.Pap.quæſt.597.* Sin autem exhęredet, diſtinguendum ſit vtrum cauſa Inſerta ſit, an Non ſit. Cauſa Nulla inſerta, aut Inidonea inſerta, teſtamentum eodem modo irritum fiat. Inſerta autem cauſa ſufficiente & legitima, valeat indiſtinctè, ita vt ſi probetur, vera conſtet exhæredatio: ſin Falſam inſimulet exhæredatus, ex eo reſcindere teſtamentum Querela inofficioſi intra quinquennium debeat, teſtamento alioqui valituro. Idemque in Præteritione materna, quæ pro exhæredatione eſt, & emancipatis liberis ſit obſeruandum. *hæc ſunt communes concl.in Auth.non licet. Auth.ex cauſa.C. de lib.præt. Salic.in l.ſi mater.C.de inoff.teſt. Iaſ.in d.l.ſi filius. Bal.conſ.98.& 1.2.vol.5.*

DE INIVSTO, RVPTO, & irrito facto teſtamento.

Tit. III.

1 *Continuatio.*

2 *Teſtamentum iniuſtum.*

Ee

3 *Nullius momenti.*
4 *Ruptum.*
5 *Irritum, Deſtitutum.*
6 *Teſtamento rupto omnia corruere.*
7 *Quomodo reconualeſcat teſtamẽtum ruptum.*

1 QVandoquidem † Cõtraria iuxta ſe poſita, magis (vt dicitur) eluceſcunt, ideo poſtquam diximus qua forma teſtamenta ordinentur, vidẽdum iam eſt, Quemadmodum infirmentur & corruant: ac de Iniuſto, Rupto & Irrito teſtamento nõnihil differendum.
2 ¶ Teſtamẽtum iniuſtum, ſiue non iure factum, quod impropriè teſtamẽtũ nominatur, *l. 2. §. 1. quem. teſt. aperia.* eſt cuius ſolẽnia iuris deſunt. *l. 1. in prin.*
3 *h. t.* Nullius † momenti eſt id, in quo filius præteritur, *d. l. 1. verſ. 1.* quod etiam Iniuſtum dici poteſt. *l. 3. §. 2. verſ. il-*
4 *li iniuſtum. h. t.* Ruptum † quod poſteriore teſtamento perfecto, vel agnatione Sui hæredis, qui non inuenitur inſtitutus, rumpitur. *d. l. 1. d. l. 3. h. t.* Irri-
5 tum † teſtamentum conſtituitur qualibet capitis diminutione, quæ teſtatori accidit. *§. alio. Inſt. quibus mod. teſt. infir. vbi dixi.* vel non adita ex teſtamẽto hęreditate. *d. l. 1.* Deſtitutum autem, ſiue Deſertum, ex quo nemo hęreditatem adit: quod ob non factam ab hærede aditionem, aut quia non voluit aut non potuit, viribus & effectu deſtituitur. *§. cum autem. 7. in verb. deſtitutum & deſertum. &, aut quia voluit, &c. vbi Theoph. Inſt. de hæred. quæ ab inteſtat. vbi dictum eſt. l. quantitas. Inſt. de leg. Falcid. l. filium. 2 o. de bon. poſſeſſ. contra tab.*
6 ¶ Quocunque autem modo teſtamentum infirmetur, totum corruit: nec legata debentur, ſed ab inteſtato ſucceditur, perinde ac ſi nullum factum eſſet: *l. filio. 17. hoc t. in princ. Inſtit. de hæred. quæ ab inteſt.* quia teſtandi actus eſt indiuiduus, nec pro parte valere poteſt *l. ius noſtrum. vbi Dec. de reg. iur. l. furioſum. vb. Cyn. C. qui teſt. fac.* Hodie tamen quibuſdam caſibus legata, & reliqua vltimæ voluntatis capita, quamuis annihilata inſtitutione, valent, ac effectũ habent: qua de re ali-
A bi fuſius tractatur, *in Auth. ex cauſa C. de li. præter. in Auth. hoc amplius, de fideicomm.* Adde † etiam, quod licet natiuitate liberorum rumpatur teſtamentum, tamen illis ante patrem teſtatorem diſcedentibus, teſtamentum reconualeſcat ac redintegretur, ita vt ex eo ſuccedatur: *l. poſthumus. 12. hoc tit. vide gloſſ. & Ang. in §. poſthumi. Inſtitut. de exhæred. lib. quo loco expoſui in §. 1. gloſſ.* 7
B *in l. ſi à prim. vbi Ang. & Imol. de liberis & poſthum. Iaſ. in l. poſthumo. in 2. not. C. de bon. poſſeſſ. contr. tabul. late Tiraquell. in repet. l. ſi vnquam. verb. ſuſceperit. numer. 137. C. de reuoc. donat.* quia neq; verè ruptum fuit, nec vires aut effectũ habuit ante mortem teſtatoris, vt ſatis ſit illo tempore neminẽ extare qui rumpat.

C DE HIS QVAE IN TEſtamento delentur, inducuntur, vel inſcribuntur. Tit. IIII.

1 *Deleta quando ſeruentur, quando ſecus.*
2 *Quatenus.*
D 3 *Inducere: quid ſit.*

EVaneſcit † etiam teſtamentum, ſi illud teſtator conſcindat, rumpat, cancellet, deleat, &c. *l. 2. 3. hoc titul.* nam quæ conſulto & ſciente teſtatore delentur, effectum iuris non habent: quæ verò eius iniuſſu, valent, & pro nihilo eſt deletio, *l. 1. hoc titul.* dummodo legi, aut ſane intelligi vt- 1
E cunque ſcriptura poſſit. *d. l. 1.* Sanè Eatenus, † quod conſulto deletur, pro nihilo eſt, Quatenus eſt deletum. 2
Cætera ſalua manent, etiamſi inſtitutio ſit deleta: quod ex æquitate placuit, niſi appareat teſtatorem eo animo induxiſſe, vt totum teſtamentum corruat. *l. 2. 3. 4. hoc titul.* Inducere † autem propriè eſt, ducto per 3
ceras, in quibus olim ſcribebatur,
F ſtylo, memoriam ſcripti interlinire ac obliterare: & idem eſt, quod delere, *l. 1. in princip. hoc titul.* ſeu cancellare *l. inductum. 22. C. de ſolut.*

DE

Digitized by Google

DE HAEREDIBVS INſtituendis. Tit. V.

C. 6. 25. 27.

1 *Continuatio.*
2 *Vnde dictus: quid ſit hæres, hæreditas, hæredem inſtituere.*
3 *Diuiſio, differentia hæredũ, ſpecies inſtitutionum.*
4 *Cauſa efficiens: qui quos inſtituere poſſit, vel non.*
5 *Materia: quibus in rebus.*
6 *Forma: & quomodo fiat inſtitutio.*
7 *Finis & effectus.*
8 *Hæreditatis diuiſio.*

1 QVoniam † expoſitũ eſt, quomodo teſtamẽta fiant & infirmentur: vltimo nunc loco de præcipua teſtamenti parte, nempe de Hæredibus inſtitüendis, agamus. nam hæredis inſtitutio fundamentum eſt totius teſtamenti, vnde vires accipit, *l. quod per manus. 10. de iure codicillo.* & quo collabẽte, cætera corruunt. *l. 1. in princ. h. t. §. ante. vbi Doctores & ibidem dixi. Inſt. de legat. l. Papinian. 8. §. fin. de inoff. teſt. vide Doctores in Auth. ex cauſa. C. de lib. præter.* vnde & olim ab hac veluti baſi, teſtamentum erat inchoandum. *d. §. ante, Inſt. de legat. l. 1. h. t.*

2 ¶ Hæres, vt quidam opinantur, ab Herus venit; *Cuiac. in l. de hæred. qua. & obſ. lib. 5. cap. 10.* veteres enim hæredem dominum vocabant. *§. fin. Inſtit. de hær. qual. & diff. Plautus in Menæch. Feſtus.* alij, ab Ære ſeu pecunia in quam ſuccedit (Hæreditas enim, authore Cicerone, *in Topicis*, pecunia eſt à defuncto relicta, hoc eſt, eius patrimonium, *l. nam quod. 14. ad Treb. l. pecunia. 222. l. 4. l. pecunia. 178. de verb. ſignif.*) dictum volunt: tertij ab Hærendo, quia hæres defuncto adhæret & adiungitur, deducunt. *vide Hotoman. in comment. iur. in verb. hæres.* Vtcunque ſit, conſtat antiquiſſimam eſſe appellationem hanc: quando & Varro author eſt, agros à Romulo primùm viritim diuiſos, Hæredium eſſe dictos, quod hæredem ſe-

A querentur, cuius etiam Plinius, Columella & Feſtus meminerũt. Hęrés eſt, qui ſuo nomine, ſiue per ſe, ſiue per alium, hæreditatem eſt adeptus. *l. 2. 3. de pet. hæred. l. fi. C. de hær. inſt.* Hæreditas Ciceroni in Topicis eſt pecunia, quæ morte alicuius ad quempiã peruenit iure, nec ea aut legata teſtamento, aut poſſeſſione retenta. Iulian. *l. hære. 62. de reg. iur.* Hæreditas nihil aliud eſt, quàm
B ciuilis ſucceſſio in vniuerſũ ius quod defunctus habuit. *l. nihil. 24. de verb. ſignif.* Succeſſio generis loco ponitur. Latius enim patet quàm vocabulum hęreditatis, cùm etiam Bonorũ poſſeſſio ſit ſucceſſio *l. 3. §. bonorum. vbi Bar. de bon. poſſ. Dec. in d. l. hæreditas. in princ.* Succeſſionis autem nomẽ Paſſiue accipiendum eſt. *gl. in d. l. hæred.* vt ſit ſucceſ-
C ſio, Ius in quo ſuccedatur: Appellus, qui id Actiuè interpretatur, poſt Alc. *in d. l. nihil.* ait, I.C. potius hæreditatis aditionẽ quàm hęreditatẽ definiuiſſe: cùm hæc propriè ſit vniuerſitas bonorum quam defunctus reliquit. Atqui aditio non ius eſt, ſed Factum: quare rectius eſt exiſtimare, I. C. hæreditatẽ definiuiſſe, vtpote ſubiecti loco poſitã, quam aditionem, cuius nulla ibi fit
D mentio, quęq; in facto, nõ in iure verſatur. Ac vt etiam actiuã ſignificationem huic nomini ſucceſſionis tribuamus, non tamen incommoda erit definitio: quippe cùm hæreditas ſtatim à morte defuncti ſit actiuè Succeſſio, etiam abſq; hęreditatis aditione, ſtatim enim ſuccedit in locum defuncti Per ſe, & fictione iuris eiuſdẽ perſonã repræſentat, ac loco domini habetur. *l.*
E *hæreditas. 34. de acquiren. rer. domin. l. mortuo. 22. de fideiuſſ. vide Inſtitut. de fit. ul. ſer. Bart. in Rubric. nu. 1. de acquiren. hæred. l. cũ hæreditas. vbi Bald. C. de poſ.* Meritò additur in definitione, Defuncti: nam viuentis nulla eſt hæreditas. *l. 1. de hæred. vend.* Addo autem particulã, Ciuilem, differentiæ gratia: vt hanc ſucceſſionẽ à Prætoria bonorum poſſeſſione ſecer
F nam, cui alioqui hæc definitio accommodari poſſit. Subijcitur, in vniuerſũ ius, &c. ad excluſionem ſcilicet titulorum Singularium, puta legati, fideicommiſſi, donationis, &c. quibus aliqua in parte & titulo ſpeciali defuncto

Digitized by Google

ſucceditur. Theophilus *Inſt. de reb. corpor.* ita definire maluit: Hæreditas eſt ius quoddam, certis modis conſtitutum, intellectu comprehenſum, quod alieni patrimonij vniuerſalem dominum iure efficit. Hæredem porrò Inſtituere, nihil aliud eſt quàm certum ſibi ſucceſſorem nominare, qui poſt mortem in vniuerſum ius ſuccedat *l. 1. §. 1. l. quoties. 9. §. hæred. 3. h. t.* & verbum Inſtitutionis, Directū eſt, non Obliquum, ſonans in teſtamentum, non in codicillos, vt Dd. loquuntur. *Bal. in l. extraneum. C. de hær. inſt. & in l. non codicillum. C. de teſt. per illum text.* Eſt igitur Inſtitutio nihil aliud quàm hæredis futuri in teſtamento facta nominatio.

¶ Hæredū differentia hæc eſt, quod alij ſint Neceſſarij, vt teſtatoris ſerui hæredes inſtituti. *§. 1. Inſt. de hæred. qual. & diff.* alij Sui, hoc eſt, proprij & domeſtici: *§. fin. Inſt. de hæred. qual. & diff. l. in ſuis. 11. de liberis & poſthum.* ſic enim loquebatur antiquitas. Plautus in Mercatore: Iubet ſaluere Suus vir vxorem Suam. Idem in Sticho: Rex Suus reginæ placet. Et: Quib. ipſis nulla res eſt quam procurent Sua. Cicer. lib. 2. de Inuent. cap. 3. Hunc pater Suus, &c. Et cap. 11. Alexandrum vxor Sua interemit. Huiuſmodi aũt ſui hæredes, ſunt liberi qui in poteſtate morientis fuerunt. Hi enim tam iure Naturali quàm Ciuili, *l. ſcripta. §. fin. vnde lib. l. fin. de bon. damn.* item ex communi parētum voto, *l. nam etſi. 15. in princ. de inoffic. teſtam.* proprij & domeſtici hęredes exiſtunt, quia ſunt ex domo & familia paterna. & quia cū patre ob poteſtatis nexum, vna perſona eſſe finguntur. *l. fin. C. de impub. ſubſtit.* & etiam viuente patre domini rerum paternarū exiſtunt: *l. in ſuis. 14. de liberis & poſthum.* ideo Sui, hoc eſt, quodammodò ſibijpſis ſunt & fiunt hæredes. Cæteri omnes hęredes, qui nō ſunt in poteſtate & familia defuncti, vocantur Extranei, *Inſt. de hær. qual. & diff. vbi dixi.* Hæreditas porrò aut eſt Legitima, quæ ex lege ab inteſtato defertur: aut Teſtamentaria, quę ex teſtamēto. *l. legitima. 10. de petit. hær.* item alia dicitur Directa, alia Fideicommiſſaria: *titu. de fideicom. hæred. petit.* impropriè tamen nam fideicommiſſa

A etiam vniuerſalia, non veniunt propria appellatione hæreditatis. *l. ſi Titius. 90. de leg. 3. Bart. in l. liberto. §. filium. n. 5. de ann. legat. & in l. Marcellus. §. quidam. ad S.C. Treb. l. cum virum. C. de fideicom. Corn. conſ. 9. 4. conſuluit. nu. 6. vol. 4.* Quædam etiam hæreditas Delata Dicitur, ſcilicet quæ adiri poteſt: *l. delata. 151. de verb. ſignif. Bald. in l. totius. 5. quæſt. 7. C. de iur. lib.* quædam Iacens, nempe quoad

B ſpes eſt adeundi: *Bart. in l. ſi quis. 23. de hær. inſtit.* quædam Vacans, in qua deficit ſpes adeundi, nullo ſe ad ſucceſſionem offerente. *l. 1. §. a bonæ. de iur. fiſ. l. poſtquam. vbi Bart. vt lega. no. caue.* Hæreditas porrò adita ampliùs propriè non eſt neq; dicitur hæreditas, ſed Hæredis patrimonium, *Bartol. in l. Titius in princ. ad S.C. Treb. & in l. ſi quis ſeruum. §. 1. de leg. 2. Iaſ. late in Rubr. de acquir. hær. &*

C *in l. 1. §. veteres. de acquir. poſſ. Dec. in l. hæreditas. 77. n. 4. & 5. de reg. iur. Corn. cōſil. 206. viſo. vol. 3.* Inſtitutio hæredis aut eſt Vniuerſalis, ſcilicet in tota hæreditate, aut quota eius parte; aut eſt In re certa: *l. quoties. 13. C. de hæred. inſti.* item aut Pura, aut Conditionalis: *tot. tit. de cond. inſt.* aut Directa, aut Obliqua, quæ in codicillis, vel per fideicommiſſum relinquitur. *l. 2. § fin. vbi gloſſ. & Dd. de iur.*

D *codic. & l. 2. C. eod. §. fin. Inſt. eod.* Eſt & quędam inſtitutio Captatoria, ſcilicet cuius conditio confertur ad ſecretū alienæ voluntatis, vt definit Papinianus: *l. captatorias. 70. de hæred. inſti. l. captatorias. de legat. 1. l. captatorias. C. de milit. teſtamen. l. mulier. §. fi. de condi. inſti. vid. Anton. Auguſt. emen. lib. 4. c. 15.* vel, vt interpretantur Dd. quæ non fit gratuito, ſed ſpe

E alicuius lucri. *vide poſt alios Iaſon. in l. licet num. 10. C. de pact.*

¶ Cauſa efficiens inſtitutionis, eſt Voluntas teſtantis: *l. interdùm. 13. hoc t.* nec enim poteſt ortum habere, & dependere ex voluntate aliena: *d. l. captatorias. 70. l. illa inſtitutio. 32. vbi Bart. hoc tit. & dixi ſup. tit. de teſta.* [illegible], teſtatoris erga hæredem Affectio: 4

F [illegible], Meritum aliquod hęredis, *l. nec adiecit. 6. l. idemq; §. fin. manda.* vel neceſſitudo: *l. Titius. 25. vbi Iaſ. nu. 9. de lib. & poſthum. facit l. ſi ſeruus. 37. de donat. inter vir. & vxor.* Inſtrumentalis, Teſtamen-

ſtamentum *l.non codicillum.14. de teſta.* A
Poſſunt autem omnes hæredes inſtituere, qui habent teſtamenti factionem. *Vlp.tit.22.* inſtitui omnes, qui ex teſtamento capere poſſunt, tàm liberi quàm ſerui: *Inſt.eod.in princ.& §.1.* non tamẽ deportatus, quia peregrinus eſt: *l.1.C.de hæred.inſt.* nec damnatus in metallum, *l.ſi in metallum. de his quæ pro non ſcri.ha.* eadem ratione: neque hæretici, *l.Manichaeos.4. Auth credentes.cum ſimil.* B
C.de hæret. liberi inceſtuoſi, *§.fin.in Authent.quib.mod.nat.eff.ſui.* collegia illicita; *l.collegium.§.C.eod.* *vide Vlp.tit.22. & 14.* neque incerta perſona, *Vlp.tit.22.* quoniam certum eſſe cõſilium teſtantis, *l.quoties.9. §.fin.h.t.* & certus hæres deſignari debet; *d.l.quoties.§ fin.l.in tempus.26.§.quoties. l.nemo.58.h.t.* quod tamen poſtmodum ex æquitate Iuſtin. C
temperauit. *§.incertis.cum §.§.ſeq. Inſtit. de legat.*

¶ Poteſt autem inſtitutio fieri de Omnibus bonis teſtatoris, *l.teſtandi.13. in verb. de pecunia ſua. C.de teſtam.* tàm mobilibus quàm immobilibus (quorum tamen expreſſione non comprehenduntur nomina, *Bart.in l.quam Tuberonis.§.in peculio.de pecul.*) etiam emphyteuticis, *vide Iaſ.in l.fin.num.55. cum ſeqq.& 76.C.de iur.emphyteut.* nõ tamen D
feudalibus, *c.1.de ſucceſſ.feud.c.1.in princ. de conſuet.reo.feud.c.1.in fi. de feud.cognit.* neq; de alienis. *l.cum pater. 79.§.mando. in verb.de pecunia ſua teſtari.de lega.1.Bal. in c.1.nu.3.de ſucceſſ.feud.per c.fil. de teſta.* Nam etſi alienæ res legari *vide infr.de legat.1. cum rem. C.de legat.§.non ſolum. Inſt.eod.tit.* poſſunt, tamen titulo inſtitutionis relinqui non poſſunt: *gloſſ fin.* E
& Dd.in Auth.ingreſſi. C.de ſacroſ.Eccleſ. per l.conficiuntur.§.ſi veſt.de iur.c.dic. quia inſtitutione tribuitur hæreditas, quæ debet eſſe ius defuncti, non alienum: *l.nihil.24.de verb.ſignif.l.hæreditas. 67.de reg.iur.* vnde hæredes etiam Iuris ſucceſſores vocantur: *l.quoties.9.§.fi.h.t.* nemo autem plus iuris in alium trãſmittere poteſt, quàm ipſe habet. *l.nemo. 55. de reg.iur.* Item poteſt inſtitutio fieri F
vel de Tota hæreditate, vel Quota eius parte, *§.hæreditas.cum ſeqq.Inſt.eo.* vel etiam de Re certa, *l.quoties.13. C.de hæred. inſt.* atq; adeo in minimo quoq; nummo: *§.cæterum.§.aliud. vbi gloſſ.in Auth. vt cum de app.cognoſ.gloſſ.in l.2.§.ſed vtrũ. de minor.l.antequam.vbi Bald.in fi.C.com. de ſucceſſ.* dum tamen in teſtamento fiat nam in codicillis fieri directò nequit. *l.non codicillis.14.C.de teſta.l.ea quæ.de cond.inſt.l.ſi quis. Si quis omiſſ.cauſ.teſta. l.vnic.§.ſin autem.C.de cad.toll.l. vt hæredib.de legat.2.l.ei cui.de donat.l.cum pater. 77.§.à te peto.32.de lega.2.Gemca.in tit.ſubſtit.in princ.nu.3.§.vlt. vbi vide quæ dixi. Inſt.de codic.* Semper autem tota hæreditas in inſtitutionem venit, ſiue ex partibus plures ſint inſtituti, ſiue vnus tantùm, ſiue de quota tantùm, vel re etiam ſingulari ſit diſpoſitum. Nam ſi alij hęredes non concurrant ei qui inſtitutus eſt in aliqua parte, reliquæ de quibus nihil actum eſt, accreſcunt: *d.l. quoties.C.de hæred. inſt.* quia Nemo poteſt pro parte teſtatus decedere, pro parte inteſtatus. *l.ius noſtr.7.de reg.iur.*

¶ Inſtitutio autem fieri poteſt Quibuſcunq; hodie *l. quoniam.C.de teſtam.* verbis, non modo Directis ſeu recto iure; vt, Hæres eſto, hæredem te inſtituo: *l.1.§.3.& 4.h.t.l.non codicillum.14. C. de teſtam.vbi Bald.Caius Inſt. lib.1.tit.16.* ſed etiam Communibus atque Obliquis: vt, Hæredem te facio, hæreditatem tibi relinquo, *l.quoniam.15. C.de teſtam.Dd.in l.his verbis.vbi gloſſ.& Bart.in princ.48.hoc tit. & in l.hæreditatem. & l. humanitatis.C.de impub. & alijs ſubſt. & in l.quoties.13. C.de hæred.inſt.* ſucceſſionem meam hoc atque illo modo inter liberos meos diuido, *l. quoties.10. vbi Bald.C.famil.erciſc.gloſſ.in Auth. ſi qua. ad verb.diuidere.C.de ſacroſan.Eccleſ.* Directa verba ſunt, quæ ſui natura hoc important, vt ille, cui relinquitur, ſua authoritate à teſtatore Immediatè accipiat, nec ad alterius factum trahatur, vt ait Bart. *Bartol.in l.centurio.num.42.de vulg.& pupill.per l.eam quam.vbi gl.ſuper verbor.directis.C.de fideicom. & in l.omne verbum.C.communia de legat.* vt: Hæres eſto, hęredem te inſtituo, &c. Obliqua verba ſunt, per quę diſponitur, vt alieno facto ſucceſſio ad aliquem perueniat Mediatè: & quæ ſonant in id, vt quis de manu alterius accipiat. *Bart.in d.l.centurio.n.45.de vulg.& pup.* vt: Rogo vt à Titio hæreditatem meam accipias.

plas rogo te fili, vt Seium hæredem facias: *l. pater filium.* §. *fin. l. Lucius.* §. *fin. de legat.* 3. *Bart. in d. l. centurio. num.* 44. 45. volo vt tibi hæreditas reſtituatur. *l. cohæred.* §. *cum filia. de vulg. & pup. ſubſt.* detur, *l. fundi Trebatiani. de vſufr. legat.* reddatur. *l. cùm quidam. de legat.* 2. *l. verbum reddendi.* 94. *de verb. ſign. Bart. in d. l. centurio. nu.* 46. Communia dicuntur, quæ vtramq; ſignificationem habere poſſunt, ſcilicet vt quis Per ſe vel per aliũ capiat: vt eſt verbum Subſtituere, *de hoc vide Goue. de ſubſt. in princ. num.* 5. *& ad l. iam hoc iure. eod. tit.* Peruenire, Pertinere, Habere, Remanere, Succedere, Reuerti, Deuolui, & ſi qua ſunt ſimilia. *vide gloſſ. & Bart. nu.* 47. 48. 49. *cum ſeqq. de vulg. & pup. cùm ibi per eum alleg.* Verbis tamen idoneis facienda inſtitutio eſt, *l. quoniam.* 15. *vbi Dd. C. de teſta.* (nam ſolo nutu vel ſignis, hęreditates non rectè relinquuntur, *l. iubemus. vbi Dd. C. de teſta. & in l. nutu. de legat.* 3. *Alex. in l. diſcretus. C. qui teſtam. fac. poſſ. & in l. fraudem.* §. 1. *vbi Ang. etiam & alij. de teſtam. milit.*) & quidem Affirmatiuis, nõ etiam Negatiuis vel Priuatiuis. Nam exempli gratia, ſi quis filium exhæredet: Si intra annum non redierit: haud ea propter videtur inſtituiſſe, illo intra definitum tempus reuertẽte; cùm Ex diſpoſitionibus priuatiuis non reſultet habitus, nec Ex negatiua induci poſſit affirmatiua, vt ait Bald. *Bal. l. in l.* 2. *per illum text. C. de cond. inſer. & per l. ex facto. h. t.* An autem in contractu fieri poſſit inſtitutio, alibi diſputatur. *Bart. Bald. Caſt. in l. tale pactum.* 41. §. *fin. de pact.* quanquam exiſtimem fieri non poſſe directo, cùm ne in codicillis quidem rectè fiat: *d. l. non codicillum.* 14. *C. de teſta. Bald. & Caſt. in d.* §. *fin. contra Bart. l. hæreditas. C. de pact. conuen. l. licet. vbi dixi. C. de pact.* ſed tantùm per modum fideicommiſſi, legati, vel donationis cauſa mortis: vt fit in pactis dotalibus, quibus diſponitur quid poſt mortem inuicem expectare coniuges, & quomodo ſuccedere debeant: *d. l. licet. vbi Dd. C. de pact. d. l. hæreditas. C. de pact. conuen.* Hęres autem & Purè, & Sub conditione rectè inſtituitur, & In diem incertũ: vt, cùm Titius morietur: vel, Cùm capere poterit: *l. in temp.* 62. *l. qui filio.* 38.

A *h. t. l. extraneum. C. eod. l. hæres meus. de cond. & dem. l. ſi mater. de vulg. & pup. Cuiac. obſer. lib.* 3. *c.* 34. quia Dies incertus pro conditione habetur, *l.* 1. *l. dies incertus de cond. & demon. dixi. Inſt. eod. & de legat.* Ex certo tempore, vel ad certum tempus inſtitutio fieri non poteſt: §. *hæres. Inſt. eo. vbi vide. l. hæreditas.* 34. *h. t.* ſed vitio temporis ſublato, pura manet inſtitutio. *d. l. hæreditas.* Non ex certo tempore: quia Ius noſtrum non patitur, alio tempore aliquem eſſe teſtatum, alio inteſtatum: *l. ius noſtrum.* 7. *de reg. iur.* non Ad certum tempus: quia Qui ſemel hæres factus eſt adeundo, non poteſt deſinere eſſe hæres: *l. etſi.* 8. §. *ſed quod. de minor.* §. *tet; it. cum ſeq. Inſt. de fideicom. hæred. vbi dixi.* nec hæreditas ex teſtamento adita, ad cauſam inteſtati redire. *d. l. ius noſtrum.* quæ ratio ceſſat in conditione adiecta. Nam ſiue ea extiterit ſiue defecerit, ſemper ad tempus mortis res hæreditaria retrotrahitur: *l. hæres.* 54. *de acq. hære. l. quod dicitur.* 39. *de mil. teſtam. l. neceſſario.* 8. *de peric. & com. rei vend.* ne diuerſis ſcilicet temporibus, in cauſam teſtati atq; inteſtati diuidatur. Poteſt autẽ teſtator vel Vnũ vel Plures hæredes inſtituere. §. *& vnum.* §. *ſi plures. Inſtit. de hæred. inſt.* & intelligitur, eos æqualibus partibus inſtituiſſe, niſi diuerſas & inæquales expreſſerit: *d.* §. *ſi plures. l. interdum.* 13. *l. quoties.* 9. §. *hæredes. h. t.* etiam caſu quo ſucceſſuri ab inteſtato inſtituuntur, vt verbi gratia: Frater & alterius fratris liberi, qui ab inteſtato tantùm partem patris per ſucceſſionem in ſtirpes, nouiſſimo iure Ciuili caperẽt, *vide Auth. poſt fratres. C. de leg. hæred. & in Auth. de hær. ab inteſt. Inſt. de leg. ag. ſucc.* inſtituti in teſtamento vnà cum fratre teſtatoris, in capita, *l. interdum.* 13. *in princ. h. t. Bald. in d. l. Gallus.* §. *quidam rectè de lib. & poſthum. Ang. conſil.* 28. *Alex. conſil.* 13. *& ſeq. &* 24. *attentu. per tot. volum.* 3. non in ſtirpes ſuccedunt: *c. Raynutius. vbi Ant. de But. de teſtam. Iaſ. poſt alios, in l. Gallus.* §. *quidam. nu.* 24. *de lib. & poſthum.* quod tamẽ non obtinet, ſi pater filios vnà cum eorum nepotibus inſtituat: intelligitur enim voluiſſe, vt iuxta naturæ ordinem, & communẽ parentũ affectum, ſucceſſiuo ordine admittantur.

Digitized by Google

tur. *Bart. & Dd. in d. §. quidam rectè. Bald. in l. fin. C. de impub. ſubſtit.*

7 ¶ Finis inſtitutionis eſt, vt hæres hoc digniore titulo, *vide gloſſ. & Dd. in Auth. nouiſſ. C. de inoff. teſta.* honoratus in ius teſtatoris, excluſis hæredib. ab inteſtato ſuccedat. *l. filium. 5. §. ſed ſi port. de legat. præſt. l. hæreditas. 62. de regul. iur.* Teſtator enim honorare non grauare hæredem velle præſumitur. *l. vnum. 69. §. ſi rem de legat. 2.* Effect⁹ eſt, Quod hæres ſtatim à morte teſtatoris adire etiã animo hęreditatem. *vide infr. de acq. hæred.* eaq; aditione in ius defuncti vniuerſum ſuccedere poſſit. *d. l. hæreditas. de reg. iur.*

8 ¶ Hęreditas plerunq; (nam teſtator ſuo arbitrio plures paucioreſve partes rectè conſtituit. *§. hæreditas. Inſt. eod. vbi dixi.*) in 12. vncias diuiditur, quæ Aſſis appellatione cõtinentur. *l. ſeruũ. 50. §. fi. h. t.* Habent autem hæ partes propria nomina ab vncia vſq; ad aſſem, vt puta hęc: Vncia, Sextans, duę vncię, quaſi ſexta pars aſſis: Quadrans, tres vnciæ, quaſi quarta pars aſſis: Triens, quatuor vnciæ, quod ſit tertia pars aſſis. Quincunx, quaſi quinq; vnciæ: Semis, quaſi ſemi as, dimidia pars aſſis: Septunx, ſeptem vnciæ: Bes, octo, quaſi bis triens: Dodrans nouem vnciæ, quaſi dempto quadrante as: Dextans, decem vnciæ, quaſi dempto ſextante as: Deunx, vndecim vnciæ, velut as dempta vncia: As, qui omnes partes, hoc eſt 12. vncias complectitur. *d. §. hæreditas. d. l. ſeruũ. §. fi.*

DE VVLGARI ET PVPILLARI ſubſtitutione. Tit. VI.

C. 6. 26.

1 *Continuatio.*
2 *Quid ſit ſubſtitutio.*
3 *Species, & num. 8.*
4 *De vulgari.*
5 *De pupillari.*
6 *De obliqua.*
7 *De compendioſa ſeu militari.*
8 *De exemplari.*
9 *Diuiſio ſubſtitutionum Duareni.*

Expoſito † primo inſtitutionis gradu, videamus de ſecundo, tertio, & conſeq. Poteſt enim plures inſtitutionis gradus teſtator facere, ſed omnes poſt primum vocantur Subſtitutiones. *l. poteſt. quis. 36. h. t.*

¶ Subſtitutio itaque nihil aliud eſt, quàm ſecundo gradu, vt deinceps hæredis in locum præcedentis inſtitutio. 2 Subſtitutio, inquit Caius, *Inſt. lib. 2. c. 4. Paul. lib. 3. tit. 4. & l. ex facto. §. Lucius. h. t. Vlp. tit. 23.* eſt quæ poſt inſtitutionem à teſtatore fieri ſolet, id eſt, ſecundi hæredis appellatio.

¶ Huius aũt ſubſtitutionis, quę quidem verbis ciuilib. cõcipitur, duæ præcipuè ponuntur ſpecies: *Caius in d. lib. Inſt. tit. de vulg. ſubſt. & tit. de pup. ſubſt. vbi dixi. vide Gouean. in prin. de ſubſt. nu. 11. & Lect. lib. 1. c. 28.* quarũ † altera ſimplex 3 eſt, quæ Vulgaris appellatur, quia vulgo ex lege & directis verbis (quanquã 4 interdum tacitè etiam ſubintelligitur, *l. 4. h. t. l. ſi Titius de hær. inſt. Gouean. 7. d. l. 4. nu. 15. & 16.*) fieri ſolet: & quidem omnibus cuiuſcunq; ætatis vel ordinis hæredib. poteſt, cùm videlicet puberi hæredi inſtituto, ſubſtituitur: aut Simpliciter, hoc modo, Si Lucius Titius hæres non erit, Caius Seius hęres eſto: aut Reciprocè, vt cùm plures hæredes ſibi inuicem ſubſtituuntur, *§. & plures. Inſt. eod.* quæ Reciproca ſubſtitutio appellari ſolet. *l. iam hoc iure. 4. h. t.* vulgaris tamen eſt & ſimplex, quia vnũ tantùm caſum non aditę hęeditatis complectitur. Altera † duplex eſt, quæ Pupillaris dicitur: qua liberis in poteſtate 5 conſtitutis impuberibus, & poſt mortem teſtatoris futuris pupillis, prouidemus de hærede, ſi fortè intra pubertatem moriantur, antequam ipſi ſibi hæredes aut facere teſtamento, aut habere natura poſſint: interdicta enim eſt vſq; ad pubertatem, & teſtamenti, & nuptiarum conficiendarum poteſtas. Ea hoc fit modo: Filius mihi hæres eſto, ſi hæres non erit, ſiue hæres erit, & intra pubertatem deceſſerit, Seius hęres eſto, quæ ſubſtituendi forma, cùm duos caſus complectatur, & non aditæ hæreditatis, & aditæ meritò duplex appellatur: *l. 1. h. t. in princ. Inſt. eod.* Planè cum ex pubertate expiret, quãuis teſtator vlterius ſubſtitutionẽ protulerit. *§. maſculo Inſt. de pupill. ſubſt.* quia

non poteſt filio liberam teſtandi facultatem, quam à pubertate cõſequitur, auferre, in vtroq; obtrudere hæredem *tot.tit.ſi quis aliq.teſt.proh.*
6 eo † ſolenne eſt, vt oblique per fideicommiſſum vlterius quodammodo ſubſtitutio fiat, hoc modo, Rogo te hæres, vt ſi ante 25. annũ deceſſeris, vel poſt mortem tuam, reſtituas hæreditatẽ meam Lucio Titio, *l.cohæredi.41.§.cum filia. h.t.§.fin.Inſt.de pupillari, tot.tit. ff. & C.ad S.C.Trebell.Inſt. de fideicom.hæred.* Sed hæc propriè ſubſtitutio non eſt: quia fideicommiſſarius non eſt hæres, nec eiuſmodi fideicommiſſum hæredis inſtitutio. *§.1.eſt.tuta.cum ibi not.Inſt. de fideicom.hær.*

7 ¶ Militem tamen directò ſubſtituere poſſe, vltra pubertatem, priuilegio militari, receptum eſt: *l.centurio.15.h.t.l.prec.h.C.de impub.ſubſtit.l.miles ita.inſt.de militar.teſtam.* quam Compendioſam vocant DD. ex corrupto textu: *d.l.precibus.* cùm rectius militaris ſubſtitutio dici poſſit, ſicuti teſtamentum militare. *Duaren.lib.Diſput.2.c.7.*

8 ¶ Ad exemplũ pupillaris hoc quoque introductum eſt, primùm ſingulari principũ beneficio, *l.ex facto.43.h.t.* poſtea generali Iuſtiniani conſtitutione, vt parentes ſubſtituere queant furioſis, mente captis, prodigis liberis, qui neq; teſtamentũ: nec hæredes facere ſibi poſſunt, ſi in eo alienatæ mẽtis ſtatu decedere eos contingat. *l.humanitatis.C.de impub.& al.ſubſt.§.1. Inſt.de pupill.ſubſt.vt dixi.* Quam Exemplarem, vt exemplo pupillaris inductam, vocant, cùm rectius Quaſi pupillaris poſſit appellari: quomodo eadem ratione quaſi caſtrenſe peculium dicitur, quod ad caſtrenſis peculij exemplum eſt inuentum. *l.fin.C. de inoff.teſt.Inſt.per quas perſon.nob.acqui.*

9 ¶ Itaque non diſplicet Duareni diuiſio, vt quatuor ponamus ſubſtitutionum ſpecies: Vulgarem, Pupillarem, Quaſi pupillarem & Militarem. Nam reciproca quin eadem ſit cum vulgari, dubium non eſt. *d.§.1.Inſt.eod.* Duæ tamen priores propriæ ſunt ſubſtitutionem ſpecies: quia directò & ciuilibus verbis fiunt. Tertia, conſtitutionibus Principum, contra ſubtilitatem iuris,

A & humanitatis, vt inquit Imp. *l.humanitatis.C.de impub.ſubſtit.* intuitu introducta eſt. Quarta, ad ius duntaxat militare pertinet. Et hæc quidem, quod ad præſens inſtitutum attinet, de ſubſtitutionib. dicta ſufficiant: cùm quia eodem hic obſeruantur, quæ in inſtitutione, de qua paulò antè ſatis eſt dictum: tum quod tanta eſt huius materiæ ſubtilitas & altitudo, vt compen-
B diaria interpretatione exhauriri non poſſit. *vide quæ dixi Inſt.de vulg.& tit.de pup.ſub.* ea deſuetudo & inſolentia, vt pigeat in re ab vſu noſtrorum iudiciorum remotiſſima, multum operæ collocare. Turpe eſt enim, vt inquit Catullus, difficiles habere nugas, & ſtultus labor eſt ineptiarum.

C DE CONDITIONIBVS Inſtitutionum. Tit. VII.

1 *De conditione impoſsibili.*
2 *De poſsibili, & eius generibus.*
3 *Extraneum ſub omni conditione rectè inſtitui.*
4 *Quibus ſub conditionib. poſsit inſtitui ſuus.*

D ET hæc quidem † de inſtitutione pura: quia verò etiam ſub conditione, vt dictum eſt, inſtitui poteſt, de Conditionibus inſtitutionum videamus. 1
Conditiones Inſtitutionum aut ſunt Poſſibiles aut Impoſſibiles: vel Iure, quia turpes aut contra leges, quæ tamen magis nullius momenti & pro non ſcriptis ſunt, quàm Impoſſibiles:
E vel Natura, quia eas hæc non admittit. *Paul.lib.3.tot.tit.4.* Quocunque autem modo impoſſibilis ſit conditio, pro nõ ſcripta habetur, *l.1.l.conditiones.14.l.conditiones.9.l.ſi ius.15.l.quidam.27.l.mulier.20.h.t.l.reprehendenda. C.de inſtit. & ſub.§.impoſſibilis. Inſt.de hæred.Inſt.* Cui ſimilis eſt illa, quæ neceſſitatem iurãdi hæredi imponit: vt, Eſto hæres, ſi iuraueris te Titio daturum centum. Ne
F enim temerè quis iuraret, aut timidè iuſiurandum fugeret: voluit Prætor, amoto iureiurãdo, dari aut fieri quod teſtator cenſuiſſet, dummodo fieri poſſet. *l.quæ ſub conditione.8.h.t.*

¶ Poſſi-

Digitized by Google

2 ❡ Poſſibilis conditio aut confertur in Poteſtatem hæredis, vt, Si Titio decem dederis, hæres eſto: aut in Caſum, vt, Si nauis ex Aſia redierit: aut in Vtrumque, quæ Mixta conditio dicitur, cùm videlicet partim ab animo pēdet hæredis, partim ab euentu fortunæ: vt, Filius hæres eſto, ſi in patriam redierit, *l. 1. ſi pater. C. de inſt. & ſub. l. ſuus. 4. §. pen. ſupr. de hæred. inſt.* Eſt igitur omnis conditio aut poteſtatiua, aut Caſualis, aut Mixta, *l. vnica. §. ſin autem. C. de cad. toll. l. vlt. C. de neceſſ. hæ. inſtit.*

3 ❡ Sub omnibus his extraneus rectè inſtituitur: & deficiente conditione, deficit inſtitutio, exiſtente, exiſtit. Exiſtere autem poteſtatiua etiam tum videtur, cùm non ſtat per heredem, quo minus impleatur, *l. 3. C. de inſt. & ſubſt. d. l. quæ ſub conditione. §. pen. h. tit. l. ſororem. C. de his quibus vt indig. l. 1. ad Trebellia.*
4 Filius † autem aut alius ſuus hæres, nō niſi ſub conditione poteſtatiua inſtitui poteſt. *l. filius. 15. l. fin. hoc tit. l. ſuus. 4. ſupr. de hær. inſtit.* Nam ſi inſtituatur in incertum caſum, non exiſtente conditione, quod euenire poteſt, inuenietur contra legem præteritus. Itaq; nō expectato euentu, ſtatim pro præterito habetur: quippe cùm nec certò inueniatur hæres inſtitutus: nec expreſſim, ſicut opus eſt, *§. eadem. Inſtit. de hær. quæ ab inteſt. & dixi. Inſtit. de exhære. lib. in prin.* exhæredatus. Cùm autem ſub impoſſibili conditione inſtituitur, poteſt quidē ſicuti extraneus dicere conditionem nullam: ſed quia ſatius eſt illum ab inteſtato ſine legatorum onere ſuccedere, hoc habet præcipuum, vt teſtamentum nullū dicere poſſit. *not. in d. l. ſuus. & in d. l. fin.*

DE IVRE DELIBERANDI. Tit. IIX. C. 6. 30.

1 *De conditione cretionum.*
2 *Qualis fuerit olim ius deliberādi.*
3 *Edictum.*
4 *Quæ res pendente deliberatione alienari poſſunt.*
5 *Ius deliberandi nouum.*
A 6 *Beneficium L. final. C. de iur. deliberand.*

INter † alias inſtitutionum formas erat olim frequens Cretionum conditio: *vide Vlp. tit. 22.* qua certorum dierum ſpacium inſtituto hæredi à teſtatore præſtituebatur ad deliberandum, vellet adire hæreditatem, an non. vt, verbi gratia: Titius hæres eſto, cernitoq; B in diebus centum proximis: niſi ita creueris, exhæres eſto. *Vlp. tit. 22. & 17.* Sed hoc cretionum ius poſtea eſt abolitum. *l. cretionum. C. eod.* Et † ſiue teſtator ius deliberandi dediſſet, ſiue non, cępit Prætor authoritatem ſuam interponere, & heredibus tam ſcriptis quàm ab inteſtato petentibus concedere certum temporis ſpacium, ne actiones ſcilicet creditorum nimis diu C differantur: *§. pen. Inſt. de bon. poſſeſſ.* intra quod tempus perpenſis exactè rebus hæreditatis, inſpectiſq; rationibus atque inſtrumentis (quæ illis communicanda ſunt) deliberarēt, adirene vellent, an repudiare: *l. 1. iuncta l. 5. h. t.* pauciores autem quàm centum dies non ſunt dandi. *l. 2. hoc tit.* Iterumque peti tempus poteſt, ſi probetur prius non D ſuffeciſſe. *3. & 4. h. t.* ne videlicet præcipitata deliberatione, cuius comes ſolet eſſe pœnitentia, temerè quis adeundo hæreditatem damno adficiatur, emergēte poſtea ære alieno. Nam ante Iuſtinianum, hæredes in ſolidum creditoribus & legatarijs adeundo obligabantur. *l. quæ dotis. 34. ſoluto matr. §. extraneis. Inſt. de hære. qua. & diff. vbi dixi. & §. hæres. Inſt. de obligatio. quæ ex q. con. l.* E *fin. C. eod.* 1 2

3 ❡ Edictum autem Prætoris hac de re ad hunc ferè modum fuit conceptum. Si tempus ad deliberandū petet, dabo. *l. 1. circa fin. h. t.* Si pupilli, pupillæve nomine poſtulabitur tēpus ad deliberandum, an expediat eum hæreditatem retinere, & hoc ei datum ſit: ſi iuſta cauſa eſſe videbitur, bona interea diminui, niſi cauſa cognita, boni F viri arbitratu, vetabo. *l. ait prætor. 7. l. Ariſto. 5. in fin. l. igitur. 6. l. filius. 9. hoc tit.*

4 ❡ Hæc altera pars edicti etſi præcipuè ad pupillos pertinet, vt miſeratione ætatis iuſtis de cauſis diminui & a-

lienari, pendẽte deliberatione, ex bo-
nis hæreditarijs ad vtilitatem pupilli
poſſit: *d.l.ait prætor.* tamen in maiori-
bus etiam locum quandoq; habet: vt
cũ in hæreditate inueniuntur res ſum-
ptuoſæ, aut tempore perituræ. has e-
nim duntaxat alienari Prætor permit-
tit, *d.l.5.* reliquas non item. *l.ſi ſcient.26.*
de cont.emp. Sciendum † autem eſt, de-
ſitum eſſe peti, à Magiſtratu deliberã-
di ſpacium, poſtquam Iuſtinianus ip-
ſo iure deliberandi ius ad annuum ſpa
cium indulſit, idque etiam tranſmitti
voluit, *l.cùm in antiquioribus.C.eo.* Qui †
tandem ſalutari conſtitutione aliter
quoque prouidit, vt hoc deliberandi
beneficio hodie hæres ne opus quidẽ
habeat, ſed intra triceſimum ab adita
hæreditate diem conficere poſſit in-

A uentarium, *gloſſ.in Auth. ſed cum teſta-*
tor.C.ad l.Fal.Gloſſ.lat.ar.22.lib.1. eoque
confecto, non vltra vires hæredita-
tis creditoribus & legatarijs obligari;
l.fin. C.eodem. & ſua iura atque actio-
nes contra defunctum integras ſerua-
re, *l.fin.§.in computatione.vbi gloſſ.mag.&*
Dd.C.de iur.delib.vide quæ dixi.§.fin. In-
ſtit.de hæred. qual. quod apud nos Sa-
xon. vel non confecto inuentario ho-
B die obtinet: *Land.lib.1.ar.6.gloſſ.lat.lib.1.*
art.22.Reinhar.diff.38.Henn. Goed.conſil.15.
de ſucceſſ.feud. quorum etiam moribus
intra trigeſimum à morte teſtatoris
diem nulla exactio, petitio, diuiſio hæ-
reditatis nomine, nec familiæ eius
mutatio aut ablegatio fieri poteſt.
Land.lib.1.art.22.vbi gloſſ.num.3. & ar.28.
lib.1.

DIGEST. LIB. XXIX.

DE TESTAMENTO MILITIS.
Titulus I. C. 6. 21.

1 *Continuatio.*
2 *Ratio & forma militaris teſtam.*
C 3 *Quatenus Iuſtin. priuilegiũ mili-*
tare reſtrinxerit.

1 ET hæc † quidem in ſo-
lennibus paganorum te-
ſtamentis ſeruanda ſunt.
2 Militibus † autem cùm
propter occupationes pu
blicas, iuriſq; ignorantiam, tum fauo-
D re militiæ, omiſſa hac ſolennitate te-
ſtamentum aliter condere, ex conſti-
tutionib. eſt permiſſum: nempe quo-
modo velint, quomodo poſſint, nuda
ſemper teſtatoris voluntate ſufficien-
te: *l.1.hoc t.vide quæ dixi Inſtit.eod.* quod
priuilegium ex antiquo illo in procin-
ctu teſtandi iure: *§.1. Inſtit.de teſtam. v-*
bi dixi. defluxit. Nec intereſt factionẽ
nec ne teſtamenti habeat miles, *l.3.l.*
E *ex militari.11.§.ſi miles.h.t.§.vlt.Inſt. eod.*
(dum tamen mentis ſit compos: *l.ſi.C.*
eod. incapaci relinquat, an non) quam-
quam id exceptionis recipiat: *l.milites*
ita.41.§.mulier.1.h.t.) purè, an in diem,
an ex die, an in diem, an ſub conditio-
ne inſtituat: quia pro parte teſtatus,
pro parte inteſtatus decedere poteſt.
l.ſi miles.6.§.1.& l.miles ita.h.t. Quod † 3
cùm antea paſſim omnibus militibus
ſine diſcrimine eſſet indultum, Iuſti-
nianus reſtrinxit ad eos qui in expe-
ditione eſſent: cæteros in hybernis
aut alijs locis, vel ſuis in ædibus de-
gentes, voluit quidem priuilegium te-
ſtandi de caſtrenſi peculio habere, ſed
ita, vt iure communi teſtamentum
condere habeant neceſſe: *l.penul. C.eod.*
in prin.& §.1.Inſt. eod. ſecundùm quod
ius etiam in dubio teſtari præſumun-
tur. Dec.in *l.ius noſtrum.infr.num.8.de reg.*
iur.vide plura Inſt.eod.

DE

DE ACQVIRENDA vel amittenda hæreditate. Tit. II. C. 6. 30.

1 *Continuatio & diſpoſitio titulorũ ſequentium.*
2 *Quid ſit immiſcere, adire, &c.*
3 *Quid ſit adire.*
4 *Cauſa efficiens aditionis, quomodo adeatur.*
5 *Forma & ſolennitates aditionis.*
6 *Finis & effectus aditionis.*
7 *Aditionem eſſe perpetuam, & retrotrahi.*
8 *De amittenda hæreditate.*

1 POſteaquam † ea quæ ad teſtamentorum conditionem pertinere videbantur, abſoluimus: deinceps exequamur, quomodo poſt mortem teſtatoris, ad finem ea & exitum perducantur, quod in eo vertitur, vt adeatur hæreditas, aperiantur tabulæ teſtamenti, præſtentur ea quæ relicta ſunt, niſi indignos ſe beneficio fecerint hi quibus relictum eſt: de quibus ordine
2 dicendum.

¶ In tractatu adeundæ hæreditatis, obſeruanda phraſis eſt conſultis vſitata. Nam hæredem Suum (qui ipſo iure hæres eſt, §. *ſui. 4. Inſt. de hær. quæ ab inteſt.* quamuis non poſſeſſor, *vide infr. ad tit. quor. bonor. & ſupr. de hær. quæ ab inteſt. §. ſui. 4.*) ſe Immiſcere hæreditati cùm ſuccedit, Abſtinere cum repudiat: extraneum aũt Adire, aut Repudiare dicimus. §. *extran. 6. Inſt. de hær. qual. & diff.*

3 ¶ Adire hæreditatẽ nihil hodie (nam olim inter aditionem ſolẽnem verbis conſtantem, & pro hærede geſtionem, quæ facti eſſet, nonnulla fuit differentia. *l. cum qui. 51. l. ſi quis mihi. 25. §. ſed quid. 4. hoc t. Vlp. tit. 22. Genean. lib. 1. loc. cap. 25. Cuiac. obſ. lib. 7. c. 18. & quæ dixi Inſtit. de hæred. qual. in fin. & ad Cod. hoc tit.*) aliud eſt, quam illam capeſſere, & ſe Pro hærede, id eſt, domino gerere, *l. pro hærede. 20. l. gerit. 88. hoc t. §. antepen. & pen.*
4 *Inſt. de hære. qual. & diff.* Id † fit ſolo animo, quo & acquiritur hæreditas & amittitur. §. *fin. Inſtit. de hæred. qual.* ſiue
A is verbis explicetur, ſiue aliquo facto (hoc enim non minus quàm verbis voluntas declaratur. *l. Paulus. 5. rem rat. hab. l. de quibus. 32. de legib. l. recuſari. 95. h. t.*) quod tanquam ab hærede geritur: *d. l. pro hær. 20. §. Papinianus. & §. quid tamen. d. l. gerit. d. §. fin.* niſi quis proteſtetur, ſe non animo adeundi facere, ſed pietatis fortè gratia, aut aliam ob cauſam. Cæteroquin qui gerit nego-
B cium hæreditatis, ipſe hæres inſtitutus, vel ab inteſtato proximus, præſumitur animo adeundi feciſſe, *d. l. pro hæred. l. ſi quis extraneus. 21. §. interdum. hoc tit.* Forma † igitur adeundi eſt, vt 5
liberè minimeque coacta voluntate adeatur. *l. nec temere. C. de iur. deliber.* Nam ne ſuus quidem hæres cogitur: *l. quæſitum. 40. cum ll. ſeq. hoc tit. §. 2. in fin. Inſtit. de hæred. qual.* aut ſeruus, qui ſi
C metu compellatur, non tenet aditio, *l. 6. §. vlt. l. ſi metus cauſa. 85. hoc tit. l. nec temere. C. de iur. de.* niſi cùm domino hæres neceſſarius exiſtit. *l. ſi ſeruus. 66. cum ſeq. hoc tit.* Cùm autem voluntas nequeat eſſe certa, niſi de re certò conſtet: *l. fin. C. de cond. indeb.* ideò dubitantibus aut ignorantibus hæreditas non acquiritur, niſi Suis: §. *ſui. 4. Inſt. de hæred. quæ ab inteſt. l. furioſus. 63. de acquir.*
D *hæred. l. fin. §. 1. C. de cura. fur.* nec aditio neque repudiatio rectè fit, niſi certò conſtet, vtrum ex teſtamento, an ab inteſtato, & quota ex parte delata ſit hæreditas. *l. is qui putat. 15. cum ll. ſeqq. l. ſi quis. 21. §. fin. cum ll. ſeqq. l. pater. 93. hoc tit.* Id quoque ad formam pertinet, vt Purè adeatur hæreditas, ſine Die aut Conditione: *l. cum qui. 51. §. fin. hoc tit. l.*
E *actus. 78. de regul. iur.* & quidem in Solidum. Pro parte enim adiri, & hæreditas ſcindi nequit: *l. 1. & 2. hoc t. l. ius noſtrum. 7. de reg. iur.* Vnde & inuitis deficientium portiones accreſcunt. *l. ſi quis 35. hoc tit.*

¶ Finis & effectus aditæ hæreditatis 6
eſt, Vt omne ius quod habuit defunctus, hæres acquirat, & in eum omnes actiones tranſeant, quæ defuncto aut
F in defunctũ competebãt: vtq; omnia hæreditatis onera ſubire, creditoribus & legatarijs ſatisfacere cogatur: *l. fin. C. de iur. deliber. §. extraneis. Inſtit. de hæred. qua. & diff. §. 1. de oblig. quæ ex q. cont. §.*

A *reſtituta. Inſtit. de fideicom. hæred.* niſi cum
beneficio inuentarij adierit: vt ſupr. ad
7 tit. de iure deliber. dictum eſt. Illud †
etiam admonendi ſumus, Hæreditatis
aditionem perpetuã eſſe, ſicuti & pe-
titionem: *l. hæreditatis. 7. C. de petit. hæred.*
hoc eſt, poſſe & peti, & adiri hæredita-
tem intra 30. annos: etiamſi creditores
& legatarij petere poſſint, vt ſtatim,
vel intra annum ſaltem adeatur, *l. v-*
B *nus. & tot. tit. quib. ex cauſſ. in poſſ. eat. 1. cũ*
antiquioribus. 19. l. fin. C. de iur. deliber. vide
rationem in §. penult. Inſtit. de bonor. poſſ.
quæ petitio poſt nonum à morte de-
functi diem, primùm facienda eſt iure
Ciuili: *Auth. ſed neque. C. de ſe, ulc. viola.*
iure Sax. poſt dies triginta. *Land. lib. 1.*
art. 22. lib. 3. ar. 15. Reinhard. diff. 43. dixi
ſupr. de iur. delib. in fin. Pertinet & hoc ad
effectum, quòd aditio non modo effi-
C cax ſit in futurum, ſed etiam retrotra-
hatur ad tempus mortis defuncti. *l. om-*
nia 154. l. omnis. 181. de reg. iur. l. ſi ex re. 34.
§. fin. de ſtipul. ſeruo. Et hæc quidem de
acquirenda hæreditate.

8 ¶ Vt autem acquiritur, ita & amit-
titur ſolo animo, puta repudiatione: *l.*
recuſari. 95. hoc t. facta ſcilicet ab ĳs qui
& adire poſſunt: *l. 4. l. is qui. 13. l. is poteſt.*
D *18. hoc tit.* & ſuper hæreditate quæ adiri
poteſt, ſcilicet defuncti, non ſuperſti-
tis, *l. qui ſuperſtitis. 94. hoc tit.* (nam viuẽ-
tis nulla eſt hæreditas. *l. 1. de hæred. vẽd.*)
& eadem forma qua aditur: ſcilicet vt
in totum, non pro parte repudietur
hæreditas. *l. 2. h. t. vide quæ ſcripſi in §. vlt.*
& tot. tit. de hære. qual. & diff. cuius repu-
diationis effectus eſt, vt hæreditas ſe-
mel renunciata, amplius adiri nõ poſ-
E ſit: *l. 4. C. de repud. hæred.* ſicut econtra-
rio, ſemel adita amplius repudiari ne-
quit. *§. fin. Inſt. de hær. qual. vbi vide nota-*
ta. & in l. vlt. C. de repud. vel abſt. hæred.

TESTAMENTA QVEMadmodum aperiantur, inſpiciantur, & deſcribantur.

Tit. III. C. 6. 32.

1. *Summa edicti.*
2. *Ratio.*
3. *Quibus exhibendæ ſint tabulæ.*
4. *Solennitas aperitionis.*
5. *Effectus.*

DE aperiendis † teſtamentis Caius 1
ſic ait: *in l. 1. hoc tit.* Omnib. quicun-
que deſiderant tabulas teſtamenti in-
ſpicere, vel etiam deſcribere, inſpiciẽ-
di deſcribendiq́; poteſtatem facturũ
ſe Prætor pollicetur: quod vel ſuo vel
alieno nomine deſideranti tribuere
eum, manifeſtum eſt. Ratio † autem 2
huius edicti eſt euidens: neq; enim de
ĳs controuerſĳs, quæ ex teſtamentis
proficiſcuntur, tranſigi aliter poteſt,
quàm inſpectis cognitiſque verbis te-
ſtamenti. *l. de his. 6. de trãſaction. l. 1. 2. h. t.*
Deinde tabularum teſtamenti inſtru-
mentum non eſt vnius hominis, hoc
eſt, hæredis, ſed vniuerſorũ, quibus qd
illic aſcriptum eſt: quin potius publicũ
eſt inſtrumentum. *l. 2. in princ. h. t. vide*
infr. de tab. exh. Itaq; † omnibus exhibẽ- 3
dæ ſunt tabulæ: & niſi patiatur inſpici
& deſcribi, penes quem eæ ſunt, omni
modo ad hoc officio magiſtratus com-
pellitur: *d. l. 2. §. fin.* quanquam hæredi
ad vendicandas tabulas etiam ad Ex-
hibendum, & In rem actio compe[…]t:
l. 3. h. t. & ſi quis neget ſe tabulas habe-
re, interdicto de Tabulis exhibẽdis re-
cte conueniatur. *d. l. 2. §. fi. l. 1. §. 1. & tot.* 4
tit. de tab. exhi. vbi vide. Cùm † autem a-
periendæ ſunt tabulæ, quod iure com-
muni intra tertiũ aut 5. à morte diem
fieri debet, *Land. lib. 4. tit. 6.* iure Sax. in-
tra triceſimũ, vt dictũ eſt, peti nequit:
Prætoris aut alterius Magiſtratus offi-
cium eſt, vt cogat ſignatores conueni-
re, *l. teſtam. C. de teſtam. l. in hac. 30. C. de*
donat. & ſigilla ſua recognoſcere vel ne-
gare ſe ſignaſſe. *l. 4. & 5. h. t.* Publicè .n.
expedit, ſuprema hominum iudicia e-
xitum habere: *d. l. 5.* vt mirandum non
ſit, ſi Magiſtratus authoritatem ſuam
interponat. Si quis ſe neget ſigillum
ſuũ agnoſcere, non eo minus aperien-
tur tabulæ, *d. l. 1. §. fin.* quemadmodum
& cùm aliquis abeſt: *l. 6. l. 7. h. t.* ſuſpe-
ctæ tamen hac ratione tabulæ fiunt. *d.*
F *l. 1. in fin. vbi glo. & Dd. latius.* Publicatio-
nis † autem tabularum effectus eſt, vt 5
deinceps earum publica & rata con-
ſtet fides atque authoritas, *l. publicati. 2.*
C. de teſtam. vide ſupr. de fide inſtrum. &

Digitized by Google

de relictis tranſigi poſſit: *l.1.hoc tit.l.de* A
his.6. de tranſactio. & quamuis tabulæ
intercidant, nihilominus relicta va-
leant & debeantur. *d.l.publicati.2.C.de*
teſtam.l.vnic.infr.ſi tab.teſt.ext.gloſſ.& Dd.
in l.cum inſtrumentis.10.cum l.ſeq.C. de fi-
de inſtrum.vide de forma & vi publicatio-
nis plura apud Paul.lib.4.tit.6.

SI QVIS OMISSA cauſa teſtamenti ab inteſtato vel alio modo poſſideat hæreditatem Tit. IV. C.6.39.

B

1 *Ratio huius edicti.*
2 *In quem, ad quid actio ex hoc e-*
dicto detur.

1 VT autem † inſpectis cognitiſque
verbis teſtamenti præſtentur ea
quæ relicta ſunt, recte facit Prætor,
cum voluntates defunctorum tuetur,
& eorũ calliditati occurrit, qui omiſ-
ſa cauſa teſtamenti, ab inteſtato hæ-
reditatem totam partemve eius poſſi-
dent, in hoc, vt eos circũueniant, qui-
bus quid ex iudicio defuncti deberi D
potuit, ſi non ab inteſtato poſſidere-
2 tur hæreditas. Et † in eos actionem
Vtilem pollicetur, perinde ac ſi hære-
ditas ex teſtamento adita eſſet: *l.1.h.t.*
vt quæ relicta ſunt, præſtentur. *l.de li-*
bertatib.12.§.vlt.h.t. nam alioquin iure
ſcripto, quæ in teſtamẽto relicta ſunt,
ab inteſtato nequaquam debẽtur, ne-
que peti poſſunt. *l. eam quam. vbi Dd.*
de fideicomm. Cæterùm vbi teſtamento E
clauſula codicillaris eſt adiecta, vel a-
lioqui nulla fraus ſubeſt, permiſſa eſt
omiſſo teſtati iure ab inteſtato aditio.
l.vlt.C.de codicill.Bart in l.licet.num.2. &
l.vlt.nu.2.h.t.l.controuerſia.de tranſact.

DE S.C. SILLANIANO & Claudiano, quorum teſtamenta ne aperiantur. Tit. V. C.6.35.

F

1 *Continuatio tituli.*
2 *Ratio S.C.*
3 *Summa S.C.*
4 *Qui S.C. comprehendantur.*

SEd non † omnibus indiſcrimina- 1
tim, quæ relicta ſunt, præſtabuntur:
quidam enim ſe indignos relictis fa-
ciunt, vt qui in S.C. Sillanianum &
Claudianum *de hoc vide Paul.lib.3 tit.5.*
Tac.lib.13.& 14.l in cognitione.l. Senatuſc.
B *h.t.l pen.C.de his quibus vt indi.Cuiac. lib.*
obſ.1.cap.18. committunt, de quibus ſic
ait I.C. Cùm nulla † domus tuta eſſe 2
poſſit, niſi periculo capitis ſui domi-
nis cuſtodiam, tam à domeſticis quàm
extraneis præſtare ſerui cogãtur: ideo
S.C. introducta ſunt, de publica quæ-
ſtione à familia necatorum habenda.
l.1.in prin.h.t. Itaque † ſi quid ad cau- 3
ſam teſtamenti pertinens relictum e-
C rit ab eo qui occiſus eſſe dicetur, id ne
quis ſciens dolo malo aperiendum, re-
citandum, deſcribendúmve curet, edi-
cto Pretoiis cauetur, priuſquam de fa-
milia eius quæſtio ex S.C. habita, ſup-
pliciumq́; de noxijs ſumptum fuerit.
l.3.§.quod ad cauſam.11.h.t. Paul.lib.tit.5.
Noxij † autem ſunt, ſiue ipſi occidiſſe, 4
ſiue auxilium non tuliſſe conuincan-
tur. *l.cum dominus.19.h.t. Tacitus lib.14.*
D Quòd ſi hæres legatariúſve contra E-
dictum ante quæſtionem ſciens teſta-
mentum publicarit, aut adierit: aufer-
tur illi quod relictum eſt, & in fiſcum
redigitur. *l.neceſſarios.5.§.1.h.t.* Sin alius
cui nihil relictum eſt id fecerit, in cen-
tum aureos cõdemnatur. *l.lege.25.§.ex*
hoc dicto.h.tit. ſed & alioquin hæredi,
qui ſciens qualicunque tandem mo-
do cæſum teſtatorem, neglecta cædis
E vindicandæ cura adijt, hæreditas à fi-
ſco aufertur: *l.cum fiſco.9.l. ſi ſequens.15.*
h.t.l.ſi ea.l.cum fratrem. C. de his quib.vt
indig. At moribus noſtris hæc vindi-
candæ necis defuncti cura, ad ſolos
mares hæredes pertinet, eoque fœmi-
næ hoc S.C. non tenentur: *Fachſ.differ.*
63.per Land.lib.1.art.42.& 40. vt nec cõ-
tra patrem lucri capiunt ex trãſactio-
ne, non vindicandæ cædis nomine ab
F agnatis aliquo accepto facta. *Fachſ.*
praall. loc. Reinhar. diff.46.Henn.
Gød.conſil.de homi-
cid.

Digitized by Google

SI QVIS ALIQVEM A teſtari prohibuerit, vel coegerit. Titul. VI. C. 6. 34.

1 *Qui teneantur hoc edicto.*
2 *Quare fiſco locus fiat.*
3 *Limitatio edicti.*

B
1 EOdem † modo, qui dum legitimã
captat hæreditatem (quæ & ipſa
ab alienô arbitrio pendere nequit, §.
at hi. 10. Inſtit. de hær. quæ ab int.) prohi-
bet, vel impedimento dolo malo eſt,
quo minus teſtamentũ fiat, aut mute-
tur, aut cõtrà qui teſtatorẽ cogit teſta-
mentũ facere: meritò D. Adrianus cõ-
ſtituit denegari ei debere actiones,
denegatiſq; actionibus fiſco locũ fo- C
re, *l. 1. in prin. h. t.* in parte videlicet delin
quentis. Nam ſi alij cum illo ſuccedãt,
eius factum cæteris inſontibus noce-
re non debet. *l. 2. h. t. l. vlt. ſupr. tit. 1.* Re-
motiores † autẽ agnatos fiſcus exclu-
2 dit, ne pœna vnius ſit alterius præmi-
um. *l. ſi ſequens, 15. ſupr. tit. 1. l. item ſi cum. 14. §. aliquando. in fin. quod met. cauſ.* Cùm
enim ius publicum violet, *l. 3. de teſta.*
qui aufert morienti liberam teſtandi D
voluntatem, merito pœna quoq; eius
publica eſſe debet: & delinquentis o-
mne ius, non in priuatorum agnatorũ
vtilitatem, ſed in publicum conuerti.
3 Sanè † virum qui non per vim nec do
lum, quo minus vxor contra eum mu-
tata volũtate codicillos faceret, inter-
ceſſerat, ſed vt fieri aſſolet, offenſam
ægrę mulieris maritali ſermone placa-
uerat, in crimen non incidiſſe reſpon- E
ſum eſt: nec ei quod teſtamẽto fuerat
datum, auferendum. *l. 3. hoc tit.*

DE IVRE CODICILlorum. Titul. VII. C. 5. 36.

1 *Continuatio.*
2 *Quid ſit codicillus, vnde dictus.*
3 *De codicillo nuncupatiuo: & an in ſcriptis fieri debeat.*
4 *Forma codicillorum.*
5 *Quare hæres aut hæreditas in his relinqui nequeat.*
6 *Cauſæ codicillorum.*
7 *Quare ab inteſtato relinqui poſſit.*
8 *Effectus codicillorum.*
9 *Quomodo codicilli & teſtamenta reuocentur.*

B
ET hactenus† quidem de teſtamen- 1
tis. Quoniam autem vniuerſitas bo
norũ etiam Codicillis dari poteſt, non
quidem vt hęreditas, ſed tanquã fidei-
commiſſum: §. *pen. Inſt. eod. l. 2. § fin. hoc t.*
ſequitur, vt De iure codicillorum, qui
lata teſtamenti ſignificatione cõpre-
henduntur, *l. 1. §. hoc interdictum. & tot. tit. de tab. exh. Paul. lib. 4. tit. 7.* tractemus.
C *vide hac de re methodum poſitam ſupr. Inſt. de codicill.*

¶ Codex ſiue caudex dicitur craſſi- 2
or arboris pars, quæ à radice ſupra ter-
ram aſſurgit, ex qua tabulas antiqui fa
ciebãt, ſcriptioni illeta cęra aptas: hinc
codices & codicilli dicti pro omni ſcri-
ptura, *l. adminiſtrantes. de excuſat. tut. §. filiusfamilias. Inſt. quib. mod. ius pa. poteſt. vide quæ dixi in Oecono. Cod. in prin. inf. & In-*
D *ſtit. eod. de codicill.* ſicut liber & libellus,
à cortice arborum. Hoc autem in tra-
ctatu codicillus accipitur ꝓ ſcriptura,
qua moriens leuiter ac ſine vlla teſta-
menti ſolennitate, aut hęredis inſtitu-
tione, teſtatur de eo quod poſt mortẽ
ſuam fieri velit. Dico † eſſe Scripturã,
vt & nomen ipſum indicat. Nam co- 3
dicillus qui fit ſine ſcriptis (vt fieri po
teſt, *l. ſi. C. de bonis libert. l. ſi. in fin. verb. ſiue*
E *in ſcriptis, ſiue ſine ſcriptis. C. eod l. generaliter. C. de ſacroſ. Eccleſ.*) abuſiue tantum
codicillus dicitur, vt recte adnotauit
Azo *ad tit. C. eod. nu. 4.* Addo, Sine ſolẽ-
nitate teſtamenti, & hæredis inſtituti-
one: quibus duab. differentijs codicill⁹
à teſtamẽto ſecernitur. Nã† illæ teſtã-
menti ſolennitates, & ſeptem teſtium 4
numerus, & rogatio, item ſubſcriptio,
& ſubſignatio, hic non requiruntur, *l.*
F *diuus. 6. §. 1. h. t.* vnde ait Iuſtinian. §. *fin. Inſt. eod.* codicillos nullã ſolennitatem
ordinationis deſiderare: ſed ſufficit
quinque teſtes etiam non rogatos, ad
proba-

Digitized by Google

Probationis duntaxat fidem adhiberi. *l.fin.C.eod.vide de hoc Inſtitut.de fideicom. hæred.* quæ tamen probatio paucioribus quàm quinque teſtibus, ne facilè committatur falſum, impleri non poteſt. *l.fi.C.de fideicom.* vt appareat, hunc numerum ad ſolennitatem ſaltē probationis pertinere: *d.l.fin.in verb.teſtiū ſolennitatem. C. de fideicom. l.ſi veritus.23. in verb. ſolennitas iuris,eod.tit.* cùm ſcilicet probationi teſtium, codicilli committuntur, non etiam quando hęredis conſcientiæ & iuramentô, quod pro idonea quoque probatione hîc repu-
6 tatur. *d.l.fin.vide quæ dixi in §. vltim. Inſtit. de fideicomm. hæred.* Deinde † nec dari nec adimi hæreditas, & proinde nemo hæres inſtitui codicillis poteſt, ne confundantur iura teſtamentorū & codicillorum *l.2. C.eod.§.penult.Inſti. eod.* vnde qui hæredem inſtituit, codicillos velle facere non videtur: & ſi deſit teſtamenti ſolennitas, ne iure quidem codicillorum ea teſtatio valebit, *l.non codicillum. C.de teſtam.* niſi adiecta ſit vulgaris clauſula, Si non valet iure teſtamenti, valeat iure codicillorum. *d.l.fin. vbi Dd.C.eodem.l.conficiuntur.8.in princ.hoc tit.* quæ inſtitutionis ius ad cauſam fideicōmiſſi trahit. *Cor. conſil.62.vol.2.& dixi Inſtit. eodem.* Planè ſi quis nuncupet hęredem, vt in teſtamento nuncupatiuo, & poſtea legata in tabulas conferat, codicilli potius quàm teſtamentū hæ tabulæ exiſtimandæ ſunt, in quibus hęres nullus ſcriptus eſt. *l.fin.hoc tit.*

¶ Originem codicillorum tradit alibi Iuſtinianus. *Inſt. eod.in prin.* Cauſa efficiens & materialis, excepta tamen hæreditate, eadem eſt quę in teſtamēto. De forma ſuprà dictū eſt, ad quam etiam pertinet quod ait Paulus: *in d.l. 8.h.t.* Conficiuntur codicilli 4. modis: aut enim in Futurum cōfirmantur teſtamento, aut in præteritum (quam hodie neutro caſu ſpeciali confirmatione opus eſt, §. 1. *Inſtit. eod. l.ſiue ab initio. C.eod.*) aut Per fideicommiſſum, teſtamento non iure facto, vt ſi non valet iure teſtamenti, &c. aut Si-
ne teſtemēto ab inteſtato. Nam † ideo 7
fideicommiſſa dari poſſunt ab inteſtato ſuccedentibus, codicillique valent, ſine alia confirmatione: quoniam creditur paterfamiliàs ſponte ſua his hæredibus relinquere legitimam hęreditatem. *d.l.8.* Quocirca grauare eos poteſt, quos hæreditate ſponte relicta honorauit. *l.cum filiusfamilias.11. vbi Dd. infr. tit.1.l.ſi fuerit 5.& l.ſed et ſi ſic.6.infr.de le.3.*

¶ Effectus codicillorum eſt, quòd 8
toties valeant & perducantur ad exitum ſicuti teſtamentum, quoties quis teſtamentum quoq; facere potuit. *d.l. conficiuntur.8.§.1.h.t.vide Inſtit.eod.* Re-
uocantur † autem aut per Subſequens 9
teſtamentum, aut Codicillos contrarios. Nam ſi diuerſi tantùm ſint, vtriq; ſuſtinentur, ſicuti diuerſa legata. *l.3. C. eod.§.fin.Inſtit.eod.* etiamſi poſterius teſtamentum omni caſu ſemper rumpat prius, §.*poſteriore.Inſtit.quib.mod. teſtam. infirm. vid. Dd.in l.pacta nouiſſima. Cod.de pact.vbi dixi.* quia plenam de omnibus rebus, & vltimam continet voluntatem, quæ vna tantùm eſſe poteſt: eoq; derogat reliquis præcedentibus, veluti à quibus teſtator ipſe receſſerit. Clauſula quoque codicillaris frequētiſſimè teſtamentis apponitur, quę facit teſtamentum valere, etiam iure codicilli, ſi teſtamenti ſolennibus deſtituatur: ſiue ea clauſula ſpecialiter ſit adiecta *l.eam.14.C.de fideic.* ſiue generatim, *l.ex ea ſcriptura.§.1.de teſtam. Molin.conſ.35.viſis.nu.8.* ſiue etiam tacitè, deq; præſumpta teſtatoris voluntate, aliiſque circumſtantiis intelligatur adiecta. *Iaſ.d. l.eam quam.*

DIGEST. LIB. XXX.

DE LEGATIS ET FIDEICOM.

Lib. I. Tit. I. C. 6.37.42.43.

1 *Continuatio.*
2 *Quid ſit legare.*
3 *Quid ſit legatum.*
4 *Genera legatorum.*
5 *Cauſa efficiens.*
6 *Materia: & quæ res legari poſſint.*
7 *Forma.*
8 *Finis.*
9 *Effectus.*
10 *De fideicommiſſis, tam particularibus quàm vniuerſalibus & quatenus à legatis diſcrepent.*

1 POSTQVAM † de teſtamētorum & codicillorum iure, quo vniuerſitates bonorum transferuntur, actum eſt: nūc ordine ita exigente, de rebus ſingulis per legatum aut fideicōmiſ-
2 ſum relictis, eſt diſſerendum. Legare † idem ſignificat quod mandare aut decernere: vnde legatio, & legati dicti. Itaque illa legis XII. Tabularum verba, Vti quiſque legaſſit ſuæ rei, ita ius eſto: *l. verbis. 120. de verb. ſign. in princ. Inſt. de l. Falcid. vide de hac materia quæ ſcripſi ad tit. Inſt. eod.* latè patent in vltimis voluntatibus, & quamlibet poteſtatem hæredis inſtituendi, aut libertates legatáve dandi, aut tutelas conſtituendi, complectūtur. *d. l. verbis. 120. de verb. ſignif.* Strictim autē, & propriè, vt hîc, legare dicitur, qui res particulares directis verbis in teſtamento relinquit. Legatum porrò & legare, à legendo deducta videntur, ſicuti lex. qui enim legat, delibat *l. legatum. 116. h. t.* aliquid, ſeu deligit ex tota hæreditate, quod mauult ad legatarium quàm ad hæredem pertinere. *Vlpian. tit. 4.*

3 ¶ Legatum, inquit Iuſtinianus, *§. 1. Inſtit. eo. quæ definitio ex Mod. ſumpta eſt. l. legatum. 37. infr. tit. 1.* eſt donatio quædā à defuncto relicta, ab hærede præſtanda. *de hac clauſula vide quæ dixi Inſt. eo.* Florentinus paulo aliter deſcribit: *in d. l. legatum. 116. h. t.* Legatū eſt delibatio hæreditatis, qua teſtator, ex eo quod

A vniuerſum hæredis foret, alicui quid collatū velit. Sed hæ definitiones non ſatis diſtinguunt legata à fideicōmiſſis. Rectius itaque Vlpianus: *in Enchiridio. t. 24.* Legatum eſt, quod legis modo, id eſt, inſtar legis imperatiue, & directis verbis teſtamento relinquitur: vt Do, lego, &c. Etenim ea quæ verbis precarijs relinquuntur: vt Rogo, peto, &c. fideicommiſſa ex re appellantur:
B Nec hæc differentia hodie ſublata eſt, altera abrogata. Nam olim, vt indicat Vlp. tantùm teſtamento poterant legata relinqui, hodie velut fideicōmiſſā qualibet voluntate rectè dātur. *§. pen. verb. cum legata niſi ex teſtam. non valeāt. Inſtitut. de fideicommiſſ. hæred. vbi dixi. & Inſtit. & ad Cod. hoc tit.*

¶ Genera legatorum olim erant 4
C quatuor: per Vendicationem, vt cum his verbis relinquebatur: Do, lego, capito, ſumito, habeto, &c. vnde naſcebatur Rei vendicatio, cùm ex reliquis legatorum formis tantùm Perſonales actiones darentur. Alterum per Damnationem; vt hoc modo relictum: Hæres meus damnas eſto dare, dato, facito, hæredem meum dare iubeo, &c. Tertium Sinendi modo;
D cùm hac videlicet forma legatur: Hæres meus damnas eſto ſinere Titium ſumere illam rem ſibique habere. Quartum per Præceptionem, quomodo ſolis hæredibus rectè prælegatur: vt Lucius Titius illam rem præcipito, id eſt,

Digitized by Google

id eſt, habeto præcipuam, § *ſed olim. Inſtit. eod. vbi expoſui.* Quid autem inter hæc legatorum genera fuerit olim diſcriminis, cōſulti alibi oſtendunt. *Theo. §. 1. Inſt. eod. Caius Inſt. eod. Vlp. tit. 24.* Sed hodie quibuſcunq; verbis cum indifferenter legari poſſit, § *noſtra. Inſtit. eod.* horum generum diſcrimina ſublata ſunt, quod quidem ad effectum attinet, *l. 1. C. communia de leg.* Vnus igitur eſt legandi nunc quidem modus: nam fideicommiſſum & mortis cauſa donatio, legati appellatione tantum improprie veniunt. *l. & fideicōmiſſum. 87. de leg. 3. l. fin. C. de donat. cauſa mort.*

5 ❡ Cauſa efficiens προηγουμένη legatorum, eſt benigna voluntas teſtatoris *d. l. 1. C. communia de leg.* προκαταρκτικὴ in coniunctis ipſa propinquitas, *l. Titius. 25. vbi Iaſ. num. 9. de lib. & poſth. & in l. cittera. 8. §. ſi quis. num. 9. l. ſi domus. §. ſi fundus. nu. 22. l. qui filiab. nu. 26. de legat. 1. fac. l. ſi ſeruus communis. 37. de donat. inter vir. & vxor.* in extraneis meritum aliquod legatarii. *l. nec adiecit 9. ſup. pro ſocio.* Materia † in qua, olim erat teſtamentum:

6 *d. §. pen. Inſt. de fideicommiſſ. her. Vlp. cap. 22.* materia circa quam legata verſantur, ſunt omnes res quæ in commerciis hominum exiſtunt, ſiue ex ſint teſtatoris, ſiue heredis, ſiue alienæ: nam has legatas redimere heres cogitur, aut æſtimationem ſoluere. *§. non ſolum. vbi dixi. Inſt. eod. l. vnum. ex fam. 69. § ſi rem. inf. tit. 1. l. cum alienam. C. eod.*

7 ❡ Forma legatorum certa & ſolēnis hodie quidem, *l. in legatis. 21. C. eod. l. 1. & 2. C. com. de leg.* nulla eſt: nam & Nutu relinqui poſſunt *l. nutu 21. inf. tit. 2.* dummodo quinq; teſtes relictum probent, *l. & in epiſtola. 22. Cod. de fideic. vide Bar. & Dd. in d. l. nutu. 21. de leg. 3.* qui in omni vltima voluntate, quamuis non ſolenni requiruntur. *l. fin. C. de codicill.* Et Pure, & In diem, & Sub conditione recte legatur. *l. fin. C. eod. tit. tot. t. C. de cond. inſer.*

8 ❡. Cauſa finalis, quæ in legatis præcipue attenditur, *l. cum pater. 77. § dulciſſimis. 20. vbi gloſſ. ad verb. diſcordiis. de leg. 2. per l. illu libertis. de cond. & demon.* eſt vt benigne fiat legatario. *d. l. nec adiecit. 9. pro ſocio.* eſt enim legatum titulus lucratiuus, *l. legatum. 36. inf. tit. 1. l. ſi hereditatem. 32. ſupr. mand.* vnde & donatio appellatur, *§. 1. in verb. donatio. Inſt. de leg. &. l. legata. 36. inf. tit. 1.*

❡ Effectus legati eſt, Quod ſtatim à morte teſtatoris dominium iuris fictione tranſeat in legatarium, *l. a Titio. 66. de furtis.* & ad legatum conſequendum tres competant actiones. Rei vendicatio Hypothecaria, & Perſonalis, *l. 1. & 2. C. comm. de legat.* vt videlicet laxior ſit agendi facultas. *l. cum filius. 76. §. variis. infra titul. 1.* Legatum, ait Papinianus, ita dominium rei legatarii facit, vt hereditas heredis res ſingulas, *l. legatum. 80. inf. tit. 1.* Fideicommiſſorum eadem eſt ratio: ſunt enim exæquata legatis. *l. 1. hoc titul. §. ſed non. Inſtit. eod.* Quanquam ea † regula plu- 9

10 res olim exceptiones habuit, vt videre licet apud Dd. *in d. l. 1. dixi §. 1. Inſtit. eodem.* Hodie non item, poſtquam hæc Iuſtinianus prorſus exæquauit. *l. 2. C. comm. de legat. §. ſed non Inſt. eod.* Sane fideicommiſſa vniuerſalia etiam hodie diſtant à legatis. Nam fideicommiſſarius, cui heres rogatus eſt reſtituere hereditatem, loco heredis (nam is heres eſſe ſemel factus non deſinit, *l. ait prætor. §. ſed quod de minor.*) eſt, omneſq; actiones ſuſcipit, *l. 1. ad Treb.* adeo vt etiam heredem inuitum adeundum cogere poſſit: *l. 4. ad S.C. Trebell.* quod legatario nequaquam eſt permiſſum, *l. 3. in prin. ad S.C. Trebell. §. ergo. in fin. Inſt. de fideicomm. her.* niſi in caſu ſpeciali ex Conſtitutione, *Auth. hoc amplius. C. de fideicom.* Singularia autem fideicommiſſa, ſicuti dixi, non effectu, ſed verbis à legatis diſtinguuntur. Nam hæc directis, illa precatiuis verbis: hæc immediate, illa mediate à teſtatore relinquuntur. Vnde & fideicommiſſa dicta, quod fidei & pudori heredis rogando committantur: de quorum origine videre licet Iuſtinianum. *in princ. Inſt. de ſing. reb. per fid. vel. quo loco nonnulla adieci.* Ad effectum autem & illud pertinet, quod res legato vel fideicommiſſo etiam ſub conditione ſubiectæ, non poſſunt valide alienari. *l. vl. §. antequam. & §. ſeq. & Auth. res quæ. C. commun. de legat.*

DIGEST. LIB. XXXI.

DE LEGATIS ET FIDEICOM.

Titul. II. C.6.48.

1 *Continuatio.*
2 *Diſpoſitio trium horum librorum.*
3 *Quibus legari poſſit.*
4 *Quare domino ſua res non recte legetur.*

1 QVIA latiſſimo patet ma-
teria legatorum ideo tri-
bus Pandectarum libris
in genere de iis differi-
2 tur: quorum in † primo
præcipue agi quidam volunt, de rebus
quæ legari poſſunt, aut non: in ſecun-
do, de perſonis, quæ quibus vtiliter le-
gent: in tertio, de verborum & rerum,
quæ quidem ad legata pertinent, ſigni
3 ficatione. Quod † ad perſonas attinet,
ſciendum eſt, iis duntaxat recte legari
poſſe, cum quib. eſt teſtamenti factio:
A hoc eſt, qui ex teſtamento capere poſ-
ſunt, §. *legari. Inſt. de legat.* ſiue vni lege-
tur, ſiue pluribus, qui coniuncti re, aut
verbis, aut etiam diſiuncti dicuntur, §.
§. *ſi eodem. Inſt. eodem. vbi expoſui. l. re con-
iuncti inf. tit 1. l. plane. ſupr. tit 1.* Heredis
autem ſeruo pure inutiliter legatur;
quia heres ſibi ipſi (cui ſeruus acqui-
rit) ſoluere nequit. §. *an ſeruo. Inſt. eod.*
Qua † ratione, nec domino ſua res, niſi 4
B ſub cõditione, recte legatur: quia quod
proprium eſt ipſius, amplius eius fieri
nequit, §. *ſed ſi rem. Inſt. eod.*

DIGEST. LIB. XXXII.

DE LEGATIS ET FIDEICOM.

Tit. III. C.6.38.

1 *Qua de re hoc in libro tractetur.*
2 *Eius explicatio in aliud tempus reiecta.*

1 HOc in † libro potiſſimum
tractatur de ſignificatio-
ne verborum & rerũ, quæ
ad legata pertinent: cui
ſimilis extat & in Codice
ſuccinctus & elegans titulus, de ver-
borum & rerum ſignificatione. Ha-
rum rerum cognitio magnum habet
vſum in interpretandis inſtrumento-
C rum omnium clauſulis atque verbis.
Sed † quoniam ad certas regulas redi- 2
gi, pro inſtituto noſtro omnia neque-
unt: malo nihil de his: quã pauca hoc
quidem tempore dicere, copioſiorem
eorum omnium explicationem
in Commentariis fa-
cturus.

Digitized by Google

DIGEST. LIB. XXXIII.

DE ANNVIS ET MENSTRVIS LEgatis & fideicomm. Tit. I.

1 *Continuatio.*
2 *Natura annui legati.*
3 *Quare non tranſeat ad heredem.*
4 *Quando præſtãdum, & n 2. ar. 5.*
5 *Quatenus ſimile ſit vſuifructui, quatenus diſſimile.*

P Oſtquam † de legatis ge- A
1 neratim tribus libris eſt
expoſitum: nunc quædam
legatorum genera ſpecia-
lius ſunt attingenda: ac
de annuis legatis primo loco, & men-
ſtruis, quomodo alimenta plurimum
2 relinqui ſolent. Si † in ſingulos annos
aliquid alimentorum ſcilicet nomine
legatum ſit, Sabinus, cuius ſententia
vera eſt, plura legata eſſe ait, & primi B
anni purũ, quia initio anni ſtatim de-
betur: ſequentium, conditionale. Vi-
deri enim hanc ineſſe conditionem,
Si viuat: quandoquidem in plures
præſtationes, ad alendum legatarium
diuiſiſſe legatum, teſtator præſumi-
tur, *l. ſi cum præfinitione. 20. infra quando*
dies lega. ced. & ipſi legatario, non etiam
ipſius heredibus voluiſſe conſulere; C
cum legata propter benemerita relin-
quantur, *l. nec adiectis. 5. pro ſocio.* ideoque
3 † mortuo legatario ad heredem lega-
tum, veluti alimentum defuncti non
tranſire: *l. 4. l. cum in annos. 11. h. tit. l. 10. 11.*
20. 23. 26. inf. quando dies lega. vel fid. ced. et-
iamſi in contractibus in quibus quiſ-
que heredibus ſuis intelligitur conſu-
lere, *l. veterem. C. de contrah. ſtip. & l ſi pactum.* D
ſup. de probat. alia fiat interpretatio,
4 *l. ſi Stichum. 16. §. 1. de verb. oblig.* Si † lega-
tum ſit annua, bima, trima die, trigin-
ta ſ tré: per ſingulos annos, decem
præſtandi ſunt, æquis penſionibus. *l. 3.*
5 *h. t. Vlp. t. 6.* In † ſingulos annos relictũ
perſonæ nimirum alendæ legatum ſi-
mile eſt vſuifructui, cum morte finia-
tur, niſi quod capitis diminutione nõ E
extinguitur, etiamſi hoc modo vſuſ-
fructus pereat. *l. corruptionem C. de vſufr.*
Nam cum diuerſa ſint cuiuſq; anni le-
gata, initio anni per ſingula legata

A ius capiendi inſpicitur, vt interueniẽs
capitis diminutio nihil obſit *l. cum in*
annos. 11. h. t. vide Paul. lib. 3. t. 6. Illud etiã
amplius eſt in hoc legato: quod in in-
greſſu cuiuslibet anni, ſi deceſſerit le-
gatarius, eius anni legatum heredi ſuo
relinquit. Quod in vſufructu non ita
eſt, cum vſufructuarius, etiamſi matu-
ris fructibus nondum tamẽ perceptis,
deceſſerit, heredi ſuo ad eos fructus
B actionem non relinquat: *l in ſingulos. 8.*
hoc tit. quamuis aliter moribus Saxonũ
obſeruetur *vide ſup. de vſufr.* Sed & vſui-
fructui præſcribitur, *l. corruptionem. C. de*
vſufr. annuis iſtiuſmodi præſtationibus
ſcilicet quæ ex vltima voluntate de-
bentur, *ſecundum communem diſtinctio.*
in l. cum notiſſimi. §. in iu. C. de præſcr 30. ann.
Boer dec. 336 Mynſ. 13. obſ. Cent. 3. (nam ſe-
C cus ſi ex contractib. *c. olim. de cenſib. c. de*
quarta. de præſcr. Dd. in l. cum notiſſimi. &
hanc cõmunem dicit Schurff. conſ. 10. cent. 1.
Bald. de præſcr. 4. qu. 4. part. princ.) non i-
tem. *d. l. cum notiſſ. in §. in iu. Guid. Pap. q.*
406. 407. 408. niſi tẽpore immemoria-
li: *Boer. d. deciſ. 336. Crauet de antiq. temp.*
parte 4. materia. mihi fol. 204. conſtitutiõ
tamen prouincialis hæc exæquat. *conſt.*
D *2. part. 2. ſi. ut & l. cum notiſſimi. 7. §. & l.*
4. C. de præſcr. 30. ann. ac fortaſſis vbiuis,
quando eſt vera obligatio, currit præ-
ſcriptio: in his conditionalib. (*gl. J. &*
Dd. l. 4 h. t.) nõ item: cum ne poſſit qui-
dem præſcribi quod nõ eſt, ſed incerta
conditione ſuſpenſum hæret: vt dixi
conſ. 2. & 8 Nec vero omne annuũ reli-
ctum ita ſuſpenditur, *l. nec ſemel. 12. l. ſi*
E *cum præfinitione 20. l. Firmio. 26. quando*
dies leg. ced. ſed tum demum, cum in a-
limenta relinquitur: *l. in ſingulos. 8. h. tit.*
quod in dubio præſumetur, *d. l. in ſingu-*
los. l. Caius. 12. l. ſi cui. 14. & paſſim, hoc tit.

Digitized by Google

ex communi vſu: vt in l. quod ſi nolit. 31. § qui aſſidua. 78. de æd. edic. Alimenta aliter relinqui poſſunt quam hac forma, vt inf. de aliment. leg. & in annuo, menſtruo legato aliud contineri poteſt quam alimentum, vt dixi, vt hic titulus iure diſcernatur à titul. inf. de alimen. leg.

DE VSV ET VSVFRVctu, & reditu, & habitatione, & operis per legatum vel fideicomm. datis. Tit. II.

1 *Continuatio.*
2 *Forma legandi vſumfructum multiplex.*
3 *De legato reditus.*
4 *De legata habitatione.*
5 *De operis ſerui legatis.*

1 ANnuo † legato ſimile eſt legatum
vſusfructus, *Paul. lib. 3. tt. 6.* ſicuti di-
ctum eſt. Non enim ſolum pactionib.
ſed etiam teſtamento vſusfructus re-
cte conſtituitur & legatur *§. conſtituitur.*
2 *Inſt. de vſufr.* Itaq; † poteſt vel vſusfru-
ctus ſolus, vel ſola proprietas legari,
aut alteri proprietas, alteri vſusfru-
ctus: ſed ſi vſufructu legato, fundum
leget teſtator, quia hoc verbum etiam
vſumfructum comprehēdit, *l. locus. 66. l.
quæſtio. 115. de verb. ſign.* is inter duos le-
gatarios communicabitur. *l. ſi alii. 19. h.
t. l. 4. §. non ſolum. de vſufr. accreſ.* Cum ita
legatur, Fructus annuos fundi Corne-
liani do lego: perinde putat accipien-
dum Labeo, ac ſi vſusfructus fundi le-
gatus eſſet: quod hæc mens fuiſſe teſta
toris videatur. *l. cum ita legatum. 41. h. tit.*
in fructu autem id eſſe intelligitur,
quod ad vſum hominis inductum eſt.
l. in fructu. 42. hoc tit. Conſimile etiam
eſt vſusfructus legato, ſi quis reditum
fundi annuū leget. *l. patrimonii. 21. l. le-
gatum ciuitati 16. l. quidam. 17. hoc tit.* Vn-
3 de † ſi bonorum meorum reditum om
nibus annis vxori meæ dari volo, Ari
ſto reſpondit, ad heredem vxoris le-
gatum non tranſire: quando aut vſu-
fructui ſimile eſſet. aut legato in annos
ſingulos *d. l. patrimonii.*

A ❡ Habitationis legatum in ſingulos 4
annos ab initio anni deberi conſtat. *l.
habitationis. 11. hoc t.* Tale legatum, Dam-
nas eſto hæres, Titium ſinere in illa
domo habitare, quoad viuet, vnum le-
gatum eſt. *l. damnas eſto. 15. hoc tit.*

❡ Hominis etiam operæ, tam ſerui, 5
quam liberi, legari poſſunt. *l. 2. & 3. h. tt.*
Quod legatum ab aliis diſtat: quoniā
hic legatarius pro fructuario non eſt:
B ideoque nec capitis diminutione, vel
non vtendo, nec morte legatarii lega-
tum extinguitur. *d. l. 2. vide ſup. de oper. ſer.*
Quia cum operæ in rerum natura non
ſint priuſquam præſtentur, *l. operæ de
oper. lib.* non poſſunt capitis diminutio-
ne, aut morte legatarii amitti. Priuatio
enim præſupponit habitum, vt loquū-
tur. *l. decem 116 de verb. obl. ig. vbi Dd. vide*
C *ſup. tit. de oper. ſeruo.* Omnium bonorum
vſusfructus legari poteſt, *l. 1. l. ſ C. de vſu-
fruct.* nec id impedit quominus heres
adeat *l. vſufru. 19. Cod. eo. tt. de vſufr. de quo
diſputant Ang. §. hæres. n. 4. Inſt. de hered. inſt. Alex. Salic. l. extraneum. C. de hær. inſt.*

DE SERVITVTE legata. Tit. III.

1 *Continuatio.*
2 *Dupliciter legari ſeruitutes.*
3 *Qui, quibus legare ſeruitutem poſſint.*
4 *Quare vſus ſeruitutis non recte legetur.*

SIcuti † perſonales ſeruitutes, ita 1
quoque reales vltimis voluntati-
bus recte conſtituuntur. *l. 1. 2. 3. & tot.*
E *hoc tit.* Dupliciter † autem legatur ſer- 2
uitus: aut principaliter, vt, Viam per
fundum meum tibi lego. *l. 2. h. t.* aut in
conſequentiam. *l. 1. h. t.* Legant † recte 3
ſeruitutem, qui inter viuos conſtitue-
re eam poſſunt: & iis vtiliter legatur,
quibus inter viuos vtiliter conſtitui-
tur, puta prædiorum dominis. Porro
† vſus ſeruitutis vel vſusfructus non 4
recte legatur, quia ſeruitus ſeruitu
F tis eſſe nulla poteſt. Itaque incerti
cum herede erit agendum, vt lega-
tario quoad viuet (videtur enim per-
ſonalis quidam vſus relictus, qui cum
perſona

perſona extinguitur, *vide ſup. de vſufr. & de vſu & hab.*) facultatem ſeruitutis præſtet. *l. 1. ſup. tit. 1.*

DE DOTE PRAELEGATA. Tit. IV.

1 *Quid amplius in legato ſit, quam actione dotis.*

2 *Quomodo dos legetur.*

1 SI vxori † maritus dotē leget, quamuis ea domina ſit dotis, mortuo marito: tamē valet legatum, quia plenius eſt quam de dote actio. *§. ſed ſi vxori. Inſtit. de lega. vbi dixi.* Primo propter commodum repræſentationis. Nam licet immobilia ſtatim, tamen mobilia iure veteri annua, bima, trima die, hoc eſt, tribus annuis penſionibus. *l. 3. ſup. de ann. legat.* hodie poſt annum demum actione dotis exiguntur. *l. unica. §. ex actio. C. de rei vxor. actio. vide Vl. tit. 6.* At legatum ſtatim peti poteſt. *§ ſi quis debitori. verſ. econtrario. Institut. de legat. vbi dixi.* & quidem pluribus actionibus. *l. 1. & 2. C. com. de legat.* Quare recte prælegari dos, antequam ſolui ſcilicet debeat, perhibetur. *Cuiac. obſeru. lib. 4. c. 23.* Deinde in quantum facere poteſt debitor, condemnatio fit in iudicio dotis, etiam aduerſus hæredem: *l. etiam. ſolut. matri.* at actio ex teſtamento ſolidum legatum perſequitur, niſi Falcidia quid detrahat. *l. cum dote. inf. ad l. Falc. l. 2. § idem quaritur. & §. idem Iulian. h. t.* Poſtremo pacta quæ dotibus adiici ſolent, in legatis non obtinent. *l. 1. hoc t.* vt non parum commoditatis in eiuſmodi legato inſit.

2 ¶ Legatur autem dos, aut expreſſa quantitate, aut non expreſſa. Si expreſſim legetur, vt, Cētum aureos dotis nomine, vel quos in dotem dediſti, tibi vxor do lego: etiamſi nihil in dotem datum ſit, nihilominus legatum debetur. *l. cum ſcriptum. 6. l. vir vxori. 8. cum ſimilib. hoc tit. l. 1. 2. 3. C. de falſa cauſa adiect.* quia falſa demonſtratio illud non vitiat. *l. demonſtratio. 17. l. falſa. 33. inf. de cond. & demonſtr.* Sin autem legatum ſit non expreſſā quantitate, ſed ſimpliciter, vt, Dotem lego: nihil amplius, quod quidem ad quantitatem attinet, ineſt legato quam actioni dotis. *l. 1. l. 2. l. 5. h. t.* itaq; ſi nihil reperiatur in dote, inutile erit legatum. *d. l. 1. §. ſed ſi vxori, Inſt. de legat. vbi vide poſitam diſtinctionem.* Si mille legentur ſupra vel vltra dotem, etiam ipſa dos legata videri debet, ob dictionem implicatiuam. *Bar. in l. qui ita. 4. n. 2. h. t.*

DE OPTIONE VEL Electione legata. Titulus V.

1 *Quare in legato optionis electionem habeat legatarius.*

2 *Quando optio facienda.*

3 *In optione quare nō ſit locus pœnitentia.*

4 *Optionis legatum eſſe tranſitorium.*

EST & cum teſtator legat optionem, ſiue electionem ſeruorum, aut aliarum rerum. *l. 1. 2. 4. 6. & tot. hoc titul.* Optio † olim ſolenniter fiebat, *l. 5. l. Iulianus. 10. de legat. 1. l. ſi cui. 25. de lib. cauſ.* & actus erat legitimus, *l. actus. 77. verb. ſerui optio. de reg. iur.* nec per procuratorem ideo fieri poterat. *l. nemo. 123. de reg. iur.* electio vero facultatis erat arbitrariæ. *l. ſi ſtipulatus. 76. vbi omnes Dd. de verb. oblig. l. vlt. C. com. de legat.* itaque hic in inſcriptione, tanquam diuerſa proponuntur. Cæterum hodie quando ſublatis ſolennitatibus *l. 1. 2. C. com. de legat.* ſint exæquata, *l. vlt. C. eod. tit.* de vtroque promiſcue agamus. Quo in legato electio defertur legatario, *d. l. 2. §. ſi generalem. Inſtit. eod. cum ibi nota.* vt is eligat quam rem volet, etiam optimam quod inductū eſt, partim, fauore vltimarum voluntatum, quas interpretamur plenius: *l. in teſtamentis. 12. de regul. iur.* partim quia teſtator verba ad legatarium dirigens, videtur hanc illi facultatē concedere: partim quod, vt inquit Aphricanus, *l. ſi ſeruus. 108. §. cum homo 2. ſup. de legat. 1.* merito electio eius eſſe debeat, cui poteſtas ſit, qua actione vti velit. Nam actio in rem quæ datur legatario, ne intelligi quidem explicariq; poteſt, non demonſtrato corpore quod petatur. *l. ſi in rem. 6. de rei vendic.* Si igitur rei [illegible]

Digitized by Google

actionem in rem, certe vt largiamur ei A
electionem rei in quam actionem di-
rigat, neceſſe eſt. Sed hæc in vltimis
duntaxat voluntatibus obtinent. Nam
quia hæ rationes ceſſant in contracti-
bus, merito in obligatione generis aut
alternatiua debitoris eſt electio. *l. pleruṅque. in fin. de iur. dot. c. in alternatiuis. de regul. iur. in 6. not. in l. ſi vnus. 27. §. 5. de pact.*

2 ¶ Optio porro ante aditam hæredi B
tatem fruſtra fit: *l. optione: 16. h. t.* adita
autem hereditate, ſi ceſſet legatarius
eligere, prætor decernit tempus, intra
quod optandum ſit: ne hæres, dum
diutius in incerto habet. quid ſuum,
quid legatarii ſit, incommodo aliquo
adficiatur *l. mancipiorum. 6. hoc tit.* Se-
3 mel † autem optione facta, mutare vo-
luntatē legatarius nequit: quia omne
ius legati prima teſtatione conſumi
tur. *L. vnd Aufidium. 20. h. t.* ſtatim enim C
atque legatarius elegit, iuris fictione
transfertur in illum dominium. *l. à Ti-*
4 *tio de fur.* Optionis † legatum etſi con-
ditionem perſonæ adhærentem conti-
neat, nec videatur per alium poſſe im-
pleri: *qui heredi. 44. inf. de condit. & de-
monſt.* tamen fauore vltimarum volun-
tatum tranſire illud ad hæredem le-
gatarii voluit Iuſtinianus. *§. optionis. D
Inſtit. eod. ex ſententia Pauli, in l. illud aut illud. 19. h. t.*

DE TRITICO, VINO, vel oleo legato. Titulus VI.

1 *Quid vini legato contineatur.* E
2 *Quid tritici & olei legato.*

1 VIno † legato omne continetur
quod ex vinea natum eſt, & defun-
ctus reliquit, etiam acetum ex vino
factum, & quicquid teſtator vini nu-
mero habuit. *l. 1. l. ſi quis vinum. 9. h. tit.*
Item vaſa, *l. 3. §. 1. h. t.* in quæ diffuſum
eſt; cuiuſmodi ſunt, amphoræ & cadi.
cum enim hæc vaſa non magnæ ſint F
amplitudinis, ac vna cum vino vendi
ſoleant, videntur etiam largiore inter-
pretatione ſimul legari. Secus eſt in
doliis maiorib. quæ ad perpetuū vſum
ſeruantur, neque loco aut cellis mo-
ueri, nec diſtrahi cū vino ſolent. *d. l. 3.*
A *l. cui vinum. 6. l. vino. 14 cum l. ſeq. h. t. l. ſi quis. 10. de aur. & arg. leg.* Certe zythum,
quam ceruiſiam hodie vocant, in hoc
legatum no venit. *l. ſi quis vinum. 9. h. t.*
nec enim de genere vini eſt: cum vi-
num natura naſcatur, & vnius ſit ſub-
ſtantiæ: ceruiſia vero potus ſit ex plu-
ribus ſpeciebus puta aqua, hordeo, lu-
pulo, &c factus & commixtus.

¶ Si quis tritici modios centum, qui 2
B ſinguli pondo centum ponderent, le-
get, nihili legatum erit: quia eiuſmodi
triticum in rerum natura non eſt. *l. qui-
dam. 7. in fin. h. tit.* Cum autem certa
menſura tritici, aut certum pondus o-
lei, non adiecta qualitate legatur, li-
berum eſt hæredi, cuius generis velit
frumentum aut oleum legatario ſolue
re. *l. 4. h. t.* Qua de re extat alibi diſtin-
ctio. *in l. legato: 37. ſup. de leg. 1* Cum quis
damnat hæredem, vxori vinum, oleū,
C frumentum dare, recepta eſt Tubero-
nis ſententia, vt non quantum hæres
vellet, ſed quantum teſtator reliquit,
legatum putetur. *d. l. quidam. 7. hoc tit.*
Porro moribus Sax. etiam abſq; lega-
to, mulier nobilis dimidiam annonæ
partem (comeſtibilia vocant) accipit.
Land. lib. 1. art 24. cum ſimil.

D
DE INSTRVCTO VEL inſtrumento legato. Tit. VII.

1 *Quid ſit inſtrumentum.*
2 *Quomodo inſtrumenta legentur, & quid eo legato comprehendatur.*
E 3 *Dotes prædiorum non comprehendi.*
4 *Inſtrumentorum varia genera.*
5 *Regula de interpretatione horum legatorum.*

INſtrumentum † fundi eſt apparatus 1
rerum diutius manſurarū, ſine qui-
bus exerceri poſſeſſio nequit: *l. quæſi-
tum 12. in prin. hoc tit.* hoc eſt, quæ aut
F quærendi fructus, aut cogendi, aut
conſeruandi gratia parantur. *l. inſtru-
menta 8. in principio, cum §. ſequent. hoc
titul. d. l. quæſitum.* Nihil † autem in- 2
tereſt, ſiue quis fundum cum inſtru-
mento, ſiue inſtructum fundum, ſiue
fundum

fundum & inſtrumentum leget. tan-
tundem enim effectu in vno eſt, quan-
tum in alio. *l. 1. l. 5. hoc tit. vide quæ ſcri-
pſi Inſt. de legat. §. idem eſt ſi fundus.* Quid
autē, & cuiuſmodi in hoc legatum ve-
niant longum eſt enumerare: & apud
I.C. tractatum *in l. penult. d. l. quæſitum.
12. l. fundi inſtrumento. 25. l. d l a. 26. §. fin.
l. cum de lanionis, 18. §. cum de villico. hoc tit.*
3 *& in l. 2. vbi Vd. C. de verb. ſignif.* Illud
† conſtat, ſi ſimpliciter fundus legetur,
dotes prædiorum, id eſt, eas fundi ac-
ceſſiones & emolumenta, quæ ad cul-
turā eius ex alio fundo paterfamilias
ſumere ſolet, *l. 9. §. 1. de vſuf.* non veni-
re. *l. 2. § fin. l. cum fundus, 21. d. l. dolia. hoc*
4 *tit.* Eſt † autem aliud inſtrumentum
villæ, *l. villa. 16. in princip. l. ſi mancipia.
19. § penultim. hoc tit.* aliud domus. *d. l.
quæſitum. §. ſi duobus. cum ſeq l. ſi ita 15. §.
domo. l. Seia. 20. §. penul. h. t.* aliud taber-
næ aut cauponæ, *d. l. ſi ita. h. tit.* aliud vi-
neæ. *d. l. villa. §. vinea. hoc t.* Sunt & inſtru-
menta hominum, vt patrisfamilias. *d.
l. quæſitum. § ſed ſi fundum.* pictoris, *l. item
pictoris. 17. hoc t.* piſtoris, *d. l. cum de lanio-
nis. 18. §. 1.* lanionis, *d. l. cum de lanionis.
in prin.* medici, *d. l. cum de lanionis. §. medi-
ci.* balneatoris, piſcatoris, *l. taberna. 19.
5 §. fin. d. l. item. § 1. hoc tit.* &c. In † omni-
bus autem iſtiuſmodi legatis, opti-
mum eſſe Prædius ait, non propriam
verborum ſignificationem ſeruari, ſed
in primis quid teſtator demonſtrare
voluerit: deinde in qua præſumptione
& conſuetudine ſint, qui in quaque re-
gione commorantur. *d. l. cum de lanionis,
18. §. aſinam. 2.*

DE PECVLIO LEGATO. Tit. IIX.

QVid ſit peculium, diximus ſup. de
pecul. Quoniam autem ſeruo
ſimpliciter legato, aut libertate data,
non etiam intelligitur legatum pecu-
lium, niſi exprimatur: *l. antepen. hoc tit.
l. vnic. C. de pecul. eius qui lib. mer. §. pecu-
lium. Inſtit. eod. vbi vide.* fit vt peculium
expreſſe legari ſoleat. de quo tamen
deducit hæres, quod teſtatori, & eius
liberis, ac ſibi debetur. id enim non
eſt in peculio: *l ſi peculium. 6. l ſi Sticho.
21. l. dominus. cum ſimil. hoc titul.* Peculii

A legatum acceſſionis vicem obtinet,
itaque extincto ſeruo, ſimul extingui-
tur. *l. 1. & 2. hoc tit.*

DE PENV LEGATA. Titulus IX.

1 *Quid proprie penus.*
B 2 *Quid in legatum penoris veniat.*

QVi † penum legat, quid legato 1
complectatur, videamus. Et quā-
uis proprie penus ſunt ea eſculenta &
poculenta, quæ non in dies ſingulos
cœnæ cauſa apparantur, ſed quę con-
trahuntur longę vſionis gratia, & re-
conduntur: ex eo quod non in prom-
ptu ſint, ſed intus & penitus recondi-
C ta habeantur, penus dicta: *Gellius lib.
4. cap. 1.* tamen † in vltimis volunta- 2
tibus, in quibus benignior fit inter-
pretatio, recte Mutius ſcripſit, penu
legata contineri, quę eſui potuique
ſunt. Quin & ea quę non eſſe, ſed
per quæ eſſe ſolemus, vt oleum, garū,
muriam, & ſimilia, legato contineri
Proculus opinatur: niſi contraria
D mens teſtatoris appareat. *l. 3. hoc tit.*
Vaſa quoque penuaria quin contine-
antur, nulla dubitatio eſt. *d. l. 3. §. final.
l. 4. hoc tit.* Quod ſi aliquid penoris da-
re iuſſus, & ni dediſſet pecuniam ſol-
uere, hęres damnatus eſt, penus erit in
præſtatione, pecunia vero in petitio-
ne, poſtquam hęres eſt in mora dandi.
l. 1. h. t. l. cum ſine. l. ſi penum quan. di. lega.
E *l. ita. 115. de verb. obligat.* Transfunditur
enim legatum penoris, in obligatio-
nem pecuniæ poſt moram: cum quia
voluntates defunctorum non debent
in ſuſpenſo manere, *l. fin. comm. præd.*
tum quod illa eſt penoris natura, vt
facile corrumpatur. Ne igitur ex mo-
ra hæredis fiat deterior legati cauſa,
merito pro penore poſt moram pecu-
F nia debetur. Moribus Sax. vt ante di-
ctum eſt, abſq; legato penus intra tri-
geſimū à morte diem à vidua ac fami-
lia defuncti in neceſſarios vſus conſu-
mitur: *art. 22. lib. 1.* quod supereſt, hære-
dem ſequitur, aut ſi de nobilis ſuc-
ceſſione agatur, inter hæredes & vi-
duam ita diuiditur, vt illis ſemis, alte-

Digitized by Google

ra pars comeſtibilium dimidia viduæ cedat. *d. art. 22. 24. lib. 1.*

DE SVPELLECTILE legata. Tit. X.

1 *Supellex quid, & quas res contineat.*
2 *Vnde dicta.*
3 *Tuberonis definitio.*
4 *De gerada Saxonum.*

1 SVpellex † Pomponio eſt domeſticum patrisfamilias inſtrumẽtum, quod nec argento aurove facto (nam olim ſeuerioribus moribus aurum argentumq; in quotidiano vſu nõ erat, *l. 3. hoc tit.*) nec veſti adnumeratur *l. 1. hoc tit.* Et in rebus non in animalibus
C conſiſtit. *l. 2. hoc tit.* Alphenus ſupellectilis eas eſſe res putat, quæ ad vſum communem patrisfamilias paratæ eſſent, neque nomen ſui generis ſeparatum haberent *l. ſupellectilis 6. h. tit.* Hu-
2 ius † originem vocabuli Labeo ab eo ducit, quod olim iis qui in legationem proficiſcerentur, locari ſolerent, quæ ſub pellibus vſui ad quotidianam vitæ
D neceſſitatem forent. Hinc ſupellex
3 dicta. Tubero † autem hoc modo demonſtrare ſupellectilem tentat: inſtrumentum quoddam patrisfamilias rerum ad quotidianum vſum paratarum, quod in aliam ſpeciem, aliamve appellationem non caderet: *d. l. Labeo, 7. hoc tit.* vt verbi gratia, in penum, argentum, veſtem, ornamenta, inſtru-
E menta agri aut domus, &c. Sed quæ legato ſupellectilis in vniverſum contineantur, intelligi aliunde licet. *ex l. 3. 4. 5. hoc tit.* Id tenendum, ſpeciem
A potius rerum quam materiam intuendam: & in iis de quibus dubitari poteſt, ſupellectilis potius, an argenti, an veſtis ſint, eius ſententiam qui legauit inſpiciendam, & quomodo is ſit vſus. Ea vero de quibus non dubitatur quin in alio genere ſint, legato non contineri. Non enim ex opinionibus ſingulorum, ſed ex communi vſu nomina exaudiri debent. *d. l. La-*
B *beo hoc tit.*

¶ Iure Sax. introducta eſt & alia ſu- 4
pellectilis ſpecies, gerada aut vtenſilia vulgo dicta: quæ omnem mundum, veſtimenta, ornamenta, & quicquid mulieres in vſu atque poſſeſſione habent, complectitur: *Land. lib. 1. art. 19. 24. 27.* proximæque cognatæ ex linea materna (filiabus nimirũ, quarum hic prima cauſa eſt, non extantibus)
C inter nobiles debetur: *vide Fachſ. diff. 21.* quemadmodum contra maribus heredibus, arma, quas res expeditorias appellant. *art. 21. 27. 28. lib. 1.* Habet & vxor nobilis in bonis mariti geradam paulo copioſiorem, vt & alia quædam. Cæterum quæ ſunt geradæ ſeu ſupellectilis, alienare inter viuos, eoque, oppignorare etiam in
D præiudicium proximæ, quæ lucre tenetur, non hæres, donare quoque (marito excepto) coram duobus ſaltem teſtibus traditione ſtatim facta (quanquam vſum ſibi ad vitam retinere queat) mulier non prohibetur. Per vltimam voluntatem, vel donationem cauſa mortis, non idem ei licet: quoniam hæc tantum valere in-
E cipiunt tempore mortis, quo eiuſmodi ſunt iam aliena, nempe proximæ cognatæ.

DIGEST.

DIGEST. LIB XXXIV.

DE ALIMENTIS VEL CIBARIIS legatis. Tit. I.

1 *Quid legato alimentorum contineatur.*

2 *De diariis legatis.*

3 *De pecunia in alimentum legata.*

4 *De prædio in alimentum legato.*

1 LEgatis † alimentis, cibaria & veſtitus & habitatio debebitur. *l. ver. 43. cũ l. ſeq. l. quos nos heſt. 233. de verb. ſign.* quia ſine his ali corpus non poteſt. Cætera quæ ad diſciplinam pertinent, legato non continentur; niſi aliud ſenſiſſe teſtatorem probetur. *l. legatis. 6. cum l. ſeq. hoc tit.* A

2 Diariis, † id eſt, quotidiano victu, vel cibariis relictis, neque habitationem, neq; veſtiarium, neq; calcearium deberi, palam eſt; quando de cibo tantum teſtator ſenſit, *l. diariis. 21. hoc tit.* Si certa pecunia relinquatur in alimenta, ea eſt præſtanda. *l. Lucius. l. cum vnus. §. fin. h. tit.* B

3 Si † non adiecta quantitate, inſpiciendum eſt, quid defunctus præſtare ſit ſolitus: deinde qd cæteris eiuſdem ordinis reliquerit. quod ſi neutrũ apparet, tunc ex facultatib. defuncti, & charitate eius cui fideicommiſſum datum eſt, modus ſtatui debet, *l. penul. in prin. hoc t.* Neq; enim hic incertitudo legatum vitiat, cum facile declarari poſſit. *Iaſ & alii. in l. ſi Stichum. 16. §. 1. de verb. obligat. glo. 7. l. ſi cui. 14. de ann. leg. ſu.* Legatum hoc morte legatarii finitur: niſi aliud defunctus voluerit. *l. Mela. in prin. l. Stichum. §. Titia. l. Caio. §. fin. cum ſimilibus. h. t.* Ex certo prædio alimentis relictis, à quolibet poſſeſſore ea præſtanda ſunt: quia prædium eſt obligatum. *l. 2. l. Lucius. hoc tit.* C

4 ❡ Prædio legato, vt inde legatarius alatur; proprietas, vel certe vſusfructus prædii ad vitam, magis quam alimenta legata videntur. *l. ſolent. §. quæro. l. cum alimenta. §. fin. hoc tit.* Cibariorum quoq; nomine apud Sax. venit muſtheil hoc eſt, dimidia pars eſculentorum & poculẽtorum, quæ poſt 30. à morte nobilis viri diem in eius domo ſuperſunt, viduæque debentur: ſcilicet quæ in domo tempore obitus fuerunt, non quæ intra 30. diem collecta, & in ædes allata ſunt. Tempus enim mortis conſideratur: quo quidem cum fuerint pars fundi fructus pendentes, vna cum fundo hæreditatem ſequuntur, nec mulieri participantur. D

DE AVRO, ARGENTO, mundo, ornamentis, vnguentis, veſte vel veſtimentis & ſtatuis legatis. Tit. II.

1 *Quid auro legato veniat.*

2 *Quid mundo legato.*

3 *Quid ornamentis.*

4 *Quid inter ornamenta & mundum interſit.*

5 *De veſtimentis.*

6 *De vnguentis legatis.*

7 *De ſtatuis & picturis.*

CVm † aurum vel argentum legatur, quicquid auri argentique relictum eſt, legato cõtinetur, ſiue factũ, ſiue infectum ſit. 1 Pecuniam autem ſignatam placet eo legato nõ contineri; quia tranſit in aliam appellationis ſpeciem. *l. cum aurum. 19. h. t. vide Cuiac. obſeru. lib. 6. c. 31.* Quod ſi certum pondus auri ſit legatum vel argenti, magis quantitas legata videbitur, nec ex vaſis tangetur. *d. l. cum aurum. l. 1. §. fin. l. cum certum. 10 hoc tit.* E Mundus † muliebris eſt, quo mulier fit mundior. 2 Itaque omnia quæ ad mundum pertinẽt,

vt ſpecula, vnguenta, lauatio, riſcus, A
&c. legato mundo continentur; exce-
ptis his, quæ valetudinis cauſà paran-
tur. *l. argument. 25. § ſi. & §. mundus. l. pe-
duculu. 34. § pe. l. ſi uxori mundus. 39. h. t.*
3 Ornamenta † muliebria ſunt, quibus
mulier ornatur: veluti inaures, armil-
læ, viriolæ, annuli præter ſignatorios,
& omnia quæ ad aliam rem nullā pa-
rantur, niſi corporis ornandi cauſa. *d. l.
argumento § ornamenta. §. ornamentorum.* B
Veſtes autem muliebres appellatione
ornamentorum non continentur. *l. or-
namentorum. 37. h. t.* quia non ornandi,
ſed tegendi corporis cauſa comparatæ
4 ſunt. *l. quamuis. 26. h. t.* Inter † mundum
autem & ornamenta intereſt. Poteſt
enim mulier eſſe munda, non tamen
ornata: vt ſolet contingere in ijs quæ
ſe emundarunt in balneo lotæ, neq; ſe
ornarunt: & contra eſſe aliquas ex ſom- C
no ſtatim ornata, nō tamen emūdata.
d. l. argumento. § pen. Itaque legata etiam
mundi & ornatus inter ſe differunt: &
5 alia hoc, alia illo continentur. Veſtis †
an veſtimenta legentur, nihil refert.
Veſtimentorum ſunt lanea omnia, li-
neaq;, vel ſerica, vel bombicina; quæ
induendi, præcingendi, amiciendi, in-
ſternendi, iniiciendi, incubandive cau
ſa parata ſunt: & quæ his acceſſionis D
vice cedunt, vt ſunt inſitæ picturæ, cla-
uique, qui veſtib. inſuuntur. *l. veſtis. 23.
l. veſtimentum. 22. l. cum & 24. cum l. ſeq.
h. t.* Veſtimenta omnia aut virilia ſunt,
aut muliebria, aut communia, aut fa-
miliaria: in quibus & cœnatoria, quo-
rū in cœnis vſus olim erat. Martialis,

Pugnorum reus ebriaque noctis.
Cœnatoria mittat aduocato.

de quibus videre licet I.C. *in d. l. veſtis.* E
& l. 1. l. inter veſtem. 33. d. l. ornamentorum.
6 *hoc tit.* Vnguentis † legatis non tantum
ea legata videntur, quibus vngimur
voluptatis cauſa, ſed & valetudini. *l.
7 in argento. 21. § 1.* Si † ſtatuam legato, &
poſtea ex alia ſtatua brachium ei adie-
cero, omnino ſtatua à legatario vendi-
cari poteſt. *l. ſi ſtatuam. 14. hoc titul.* Si F
imaginem legauit, & hæres tabulam
ſoluit; poteſt dici actionem ex teſta-
mēto durare: quia imaginis legatum,
non tabulæ fuit. *l. ſi imaginem. 12. hoc
titul.*

DE LIBERATIONE legata. Tit. IIII.

1 *Quare debitori res ſua recte lege-
tur.*
2 *Pignore legato non videri ius cre-
diti remiſſum*
3 *Varii modi liberationis leganda.*
4 *Remedia, quib. vt liberationi le-
gata ſatisfiat, vti cōceſſum eſt.*

OMnibus † debitoribus etiam ex 1
res quæ debentur, recte legantur,
licet domini earum ſint: *l. 1. 3. h. t. § ſi
quis debitori. Inſt. de legat. vbi dixi.* cum
enim debeantur, videntur non eſſe do
mini. *l. non videtur. 52. de reg. iur. l. id apud.* 2
143. de verb. ſig. Itaq; † res ſua oppigno-
rata debitori legari poteſt: quo caſu
ius pignoris quod habebat teſtator, re
miſſum non liberatio debiti legata vi
detur, niſi alia fuerit teſtantis volūtas.
*d. l. 1. l. quod in rerū. §. 1. ſup. de leg. 1. l. 2. & 3.
de pactis.* Varijs † autem modis libera- 3
tio legatur: vt ſi vel liberatio nominis
expreſſæ, vel chirographum legetur,
vel damnetur hæres ne agat. *d. l. 3. h. t.*
Liberatione † legata, non modo exce- 4
ptione tutus eſt debitor, ſed poteſt a-
gere aduerſus hæredem, vt ſe accepti-
latione liberet. *l. 3. §. nunc de effectu. 2. vbi
Bart. h. t.* Addit Bartol. *in d. §. nunc de effe-
ctu.* tertium remedium, quo nunc vti-
mur: vt imploretur iudicis officium in
hoc, vti is pronunciet nihil deberi, &
ſilentiū perpetuum hæredi imponat.

DE ADIMENDIS VEL transferēdis legatis vel fidei-commiſſis. Tit IV.

1 *Diſpoſitio titulorū ſequentium,
& continuatio.*
2 *Quomodo & quare permittatur
legatorum ademptio.*
3 *De ademptione expreſſa,*
4 *De tacita.*
5 *De translatione legatorum.*

POſtquam † expoſitū eſt, quemad- 1
modum legata relinquatur: reſtat
vt dicamus quomodo amittantur, di-
minuantur, & acquirantur. Amittun-
tur legata ademptione, translatione,
dubio

dubio ſcripturę, adiectione pœnæ, per
regulã Canonianam: ſi quid pro non
ſcripto habeatur, ſi legatarius indignũ
ſe reddat legato: ſi conditio, vel cauſa
legati deficiat: de quibus omnibus eſt
2 exponendum Ademptio † legatorum
ſit aut expreſſe, aut tacite: quę teſtato-
ri permiſſa merito eſt, etiamſi dixerit
ſe reuocare nolle *l. ſi quis. 22 de legat. 3.
l. dmi. § licet. d. tit. codicill.* quando ſu-
premi ſententia iudicij ambulatoria ſit
vſque ad mortem: *l. 4. hoc tit.* poſſitque
adimere is, qui & dare; *l. 3. de re iud. l. 3.
de regul. iur.* præſertim cum voluntas
vltima nullam obligationem inducat
ante mortem, qua ſola confirmatur.
quamuis inter viuos ſecus ſit, vbi do
natio ſtatim à conſenſu vires accipit, *l.
ſi quis argentum. C. de don. § perficiuntur. In-
ſtit. de don.* nec pœnitentia reuocatur, *l.
3 2. C. de reuoc. donat.* Fit † autem ademp-
tio expreſſe, cum diſertis verbis adi-
mitur aut contrarijs. vt, Non do, non
lego: aut aliis quibuſcunque. *l. 2 3. h. t.
Inſtit. eod. in princ.* Aut ſi inducat quod
ſcriptum eſt; *l. nihil intereſt. 16. ho. titul.*
neque refert, vtrum in teſtamento an
codicillis fiat ademptio: *Inſtitut. eod. in
princ.* in ſcriptis aut ſine ſcriptura, co-
ram tamen teſtibus *l. fideicommiſſum. 27.
vbi Bart. Caſtr. Salic. C. de fideicom.* ſaltem
duobus *Bart. Caſtr. Salic. in d. l. fideicom-
miſſum. C. de fideicomm. l. ſi tutor. 18. de leg.
1.* Tacite † adimitur, cum inimicitiæ
4 capitales inter teſtatorem & legata-
rium ortæ ſunt: *l. 3. § vltim. l. ex parte. 22.
hoc titul.* nec enim inimico benefacere
quis velle præſumitur; & legata pro-
pter benemerita ac beneuolentiã dari
ſolent *l. nec adiecit. pro ſoc.* Item, cum te-
ſtator viuus alij rem legatam donauit,
l. rem legatam, 18. hoc titul. Quod ſi alio
ex contractu alienet, diſtinguendum
erit, vtrum voluntate fecerit, an coa-
ctus neceſſitate. vt hoc caſu legatum
debeatur, illo nequaquam, *l. ſi ſeruo. h.
titul. l. fideicommiſſa. § ſi rem. de leg. 3. § ſi
rem. Inſtit. de leg.* Sed & moriente ante
teſtatorem legatario, legatum extin-
guitur. *§ ſi eo tanclum. Inſtitut. de legat. l.
vnica. § cum & tri; licet. C. de cad. toll.* dies
enim primo cedit à morte teſtatoris.
vide infra quand. dies legat. ced. Quod au-
tem ceſſum non eſt, neque dum debe-

A tur *l. cedere diem. de verbor. ſignif.* ea vero
quæ non debentur, nemo ad ſuos hæ-
redes tranſmittere poteſt. *vid. inf. quan.
di. leg. l. vnic. C. de cad. toll. & tit. C. de his
qui ant. aper. tabul. l. 1. inf. de cond. & de-
monſtrat.*

¶ Sicut adimi legatum poteſt, ita & 5
ad alium transferri: velati hoc modo:
Quod Titio legaui, id Seio do lego:
quæ res in perſona Titii tacitã adem-
B ptionem continet. *l. ſicut. 5 h. t.* Trans-
latio legati fit quatuor modis, aut e-
nim à perſona legatarii, in perſonam
transfertur, ſicuti dictum eſt: aut ab eo
qui dare iuſſus eſt, transfertur, vt alius
det: aut cum res pro re datur, vt pro
fundo decem aurei; aut quod pure da-
tum eſt, transfertur ſub conditione. *l.
translatio. 6. h. t.* Quod ſi alii legetur ſub
conditione quod alii pure legatũ eſt,
C non plane neceſſum videbitur à pri-
mo ſed ita demum ſi conditio ſequen-
tis extiterit. *l. quod ſi. 7. hoc tit.*

DE REBVS DVBIIS.
Tit. V. C. 6 38.

1 *De dubio & ambiguo ſcriptura.*
2 *De incertitudine perſona cui le-
gatum eſt.*

D Dubium † etiam ſcripturæ annihi- 1
lat legatũ. Quæ enim in teſtamẽ-
to ſcripta ſunt, neq; intelligũtur quid
ſignificent, ea perinde ſunt, ac ſi ſcri-
pta non eſſent. *l. 2. infra de his quæ pro
non ſcript. hab.* Sed & in ambiguo ſer-
mone non vtrunque dicimus, verum
id duntaxat quod volumus. Itaq; qui
aliud dicit quam vult, neque id dicit
quod vox ſignificat, quia non vult: ne-
E que id quod vult, quia id nõ loquitur.
l. 3. h. t. Quare etiamſi vtcunq; conſtet
de voluntate, tamen ſi ad eam verba
accommodari nequeant, voluntas vt-
plurimum deficit; *l. Labeo. de ſupellect.
legat. l. ſi alii. de vſu & vſufr. lega.* ſecus ſi
verba quamuis improprie eo poſſint
extendi *l. non aliter. de legat. 3. ille aut
ille. § vltim. inf. de condit. & dem. l. vbi l. quo
ties. h. t.* Sic † ſi circa perſonam legata- 2
F rii ſit ambiguitas vt neſciatur cui reli-
ctũ ſit, infirmabitur legatũ: puta, ſi in-
certę omnino pſonę legetur. *§ incertis.*

Inſt. de legat. vel ſi legetur maximo na- A tu filio, & duo pari ætate ſint; vel Sempronio amico, & duo inueniantur pari charitate coniuncti. *l. ſi ita 11. l. ſi quis de plurib. 26. h. t. l. apud Iulianum. §. Seio. de legat. 1.* Nam & inſtitutionem hæc incertitudo vitiat, nedum legatum. *l. in tempus ſup. de hær. inſtit. fac. l. duo. de teſtatut.* Perinde itaque habetur, atque ſi nullum nomen adſcriptum eſſet: *l. 5. h. t.* quoniam paria ſunt nõ eſſe, & non apparere. *l. in lege. 77. de contrah. empt.*

DE HIS QVAE POEnæ cauſa relinquuntur. Tit. VI.

C. 6. 41.

Ex Antonini Pij conſtitutione, ſicut eſt apud Capitolinum, etiam pœnę nomine legata relicta deficiebant, adeo vt ne à patre quidem, aut domino legatæ pœnæ nomine relicta, hærede filio aut ſeruo inſtituto, valerent: *l. 1. h. t.* Pœnæ nomine relinquitur hoc modo: Hæres meus, ſi filiam Titio in matrimoniũ collocarit, vel nõ collocarit, Seio decem dare damnas eſto. Hæc legata ideo non valuiſſe veriſimile eſt: primo, quod penderēt à voluntate hęredis, cuius in poteſtate eſſet, legati conditionē implere, aut non. Eiuſmodi autem legata obligationem nõ habent, cum ea ad defuncti, non hæredis voluntatem referri, indidemque vim accipere debeant *l. 1. cum ibi notat. ſup. de legat. 3.* Deinde, quia non ex pœna hæredis ſed beneuolētia & amore legatarii proficiſci legata oportet. *l. nec adiectio. 9. ſ. pro ſocio.* Poſtremo, quod nõ ad pœnam irrogandam, ſed ad vltimam voluntatem conteſtandam, teſtamentorum iura inuenta ſunt. Verum Iuſtinianus etiam hæc legata valere voluit, niſi conditionibus probroſis & illicitis ſint adiecta: *§. ſi. Inſt. de leg.* quem caſum etiam Africanus hic *in l. 1. hoc titul.* excepit.

DE REGVLA CATOniana. Tit. VII.

1 *Sũma & ratio regulæ Catonianæ.*
2 *Explicatio l. 1.*
3 *Quare regula non pertineat ad legata conditionalia.*
4 *In inſtitutionibus etiam regulæ eſſe locum.*

Catoniana † regula pertinet ad ius antiquum, quo dies legatorum à 1 morte teſtatoris cedit. *Cuiac. l. 6. obſer. 4. cap. 4. & l. 3. h. tit.* Ea ſic definit: Quod ſi teſtamenti facti tempore deceſſiſſet B teſtator, inutile foret, id legatũ quandocunq; deceſſerit, non valere. *l. 1. h. t.* Quia quod ab initio nullum eſt, tractu temporis non conualeſcit: *l. quod ab initio. 30. de reg. iur.* & tempus teſtamenti in legatis eſt inſpiciendum; *§ in extraneis. Inſtit. de hæred. qual. & diff.* vt ſi rem tuam tibi lego, non valet legatum, etiamſi eam poſtea alienaueris: quia ab C initio non valet. *§. ſed ſi rem. Inſtitut. de leg. l. cætera. 41. §. 1. de leg. 1.* Nec † obſtat 2 quod hic Celſus: *in l. 1. in fin.* Si tibi legatus eſt, inquit, fundus, qui ſcribendi teſtamenti tempore tuus eſt; ſi eum viuo teſtatore alienaueris, legatum debetur. Nam loquitur Celſus, vt ex pręcedentibus verbis liquet, nõ de puro, ſed de conditionali legato: ſi videlicet D res legatarij ipſi legata ſit ſub hac cõditione, ſi viuo teſtatore alienauerit. Ad † cõditionalia enim legata, regula 3 Catoniana non pertinet: *d. l. 1. l. 3. h. t. l. cætera. 41. §. 1. de legat. 1. Cuiac. obſer. lib. 4. c. 4.* nam conditionale legatum, etiam ſi ſtatim teſtator decedat, non redditur inutile, ſed pendet ex tempore cõditionis exiſtentis aut deficientis, quod inſpicitur: cedit enim eius dies non à E morte teſtatoris, quo pertinere hanc regulam diximus, ſed conditione demum exiſtente. *l. qua legata. de regul. iur. l. cedere diem. de verbor. ſignif. l. 2. §. id quoque. de collat. bonor.* Eademque ratione regula Catoniana non pertinet ad hæreditates aut legata, quæ non à tempore mortis, ſed poſt aditam hæreditatem cedunt. Quoniam etſi teſtator ſtatim decedat, non tamen ius vllum leF gati exiſtit aut oritur, priuſquam adita ſit hęreditas: *l. 3. h. t.* cuiuſmodi legata ſunt libertatis & vſusfructus. quia fruſtra ante dies cederet, cũ non tranſeant hæc ad hæredes. *l. vnica. §. in nouiſſimo. C. de cad. tollen.* In † puris inſtitu- 4 tionibus

tionibus perinde vt in legatis, regulam Catonianam locum habere, non ſimilitudo tantum rationis docet, ſed etiam legibus probari poteſt *l. penult. de reg. iur. l. ſi a primo. 8. de lib. & poſthumis. l. 4. hoc tit. §. in extremo. Inſtit. de hare. qual. & diff.* Ad hereditates porro conditionales, *l. penult. hoc tit.* aut quarum dies tempore mortis non cedit, *l. 3. h.* t. ... pertinet: vnde nec ad nouas leges, puta Papiam & Iuliam porrigi ... *l. vltim. hoc tit.* quia ex his dies poſt apertas demum tabulas cedit. *Cuiac. lib. ... 4. c. 4.*

DE HIS QVÆ PRO non ſcriptis habentur. Tit. VIII.

PRo non ſcriptis habentur, quæ iis adſcripta ſunt, qui in rebus humanis eſſe deſierunt, *l. pen. h. tit.* aut ſeruis pœnæ. *l. 3. hoc tit.* item quæ intelligi nequeunt *l. 2. hoc tit.* Sed & quod ſibi quis adſcribit in teſtamẽto alieno, pro non ſcripto eſt, propter falſi ſuſpicionem. *l. 1. & fin. hoc tot. tit. Cod. de iis qui ſibi adſcri. in teſt.* Quæ incapacibus expreſſim relinquuntur, ea pro non ſcriptis apud heredem manent: *Cuiac. obſ. lib. 7. cap. 21.* quæ tacite in fraudem, fiſco vendicantur. *l. 1. de iur. fiſc. l. 3 C. ad l. Falcid.*

DE HIS QVÆ VT INdignis auferuntur. Tit. IX. C. 6. 35.

1 *Differentia inter hunc titulum & ſuperiorem.*

2 *Quibus auferantur relicta, & num. 4.*

3 *Tutori excuſanti ſe, quare auferatur relictũ, nec tamen quæratur fiſco.*

1 EST † cum relicta neutiquã pro non ſcriptis habentur, ſed rata ita ſunt, vt auferantur quibuſdam ſucceſſoribus eorumq; heredibus, *Schurff. conſil.*
2 *41. cent. 1.* tanquam † indignis; & applicentur fiſco, *l. Papin. §. meminiſſe. de inoff. teſtam. l. quidam. 30. §. fin. cum l. ſeqq.*

A *de dona. l. 1. de iure fiſc.* non ciuitatibus, quæ tale ius non habent: *Bald. in l. 4. num 9. C. eod. per l. 1. C. de bon. vac. lib. 10.* vt ſi quid relictum ſit ei qui defunctum occiderit; qui non modo defuncti, ſed omnium eius deſcendentium etiã ſucceſſione excluditur: *l. Lucius Titius. de iur. fiſc. l. cum ratio §. fin. de bon. dam. Bald. & Dd. in l. eam. 14. Cod. de fideicomm. & l. 4. C. eod. Schurff. conſ. 43. cent. 1.* aut qui cauB ſam mortis culpa, vel negligẽtia præbuit. *l. 3 h. t. vide gl. 4. Iaſ. & Dd. in l. ſi ab hoſtib. 10. § 1 ſolu. matr. gloſſ. art. 31. lib. 1.* nihil enim intereſt, occidat quis, an cauſam mortis præbeat. *l. nihil. 15. ad l. Corn. de ſicar.* Qui necem teſtatoris intra terminum a iudice dãdum, & antequam ad alios præueniatur. *l. 1. l ſororem. o. vbi Bald. C. eod. deci. Tholoſ. 41.* vlciſci ſuperſedit; *l. heredem. 17. l. ei qui mortem. 20. hoc*
C *tit l. 1. & 3. C. eod.* niſi cædis authores reperiri nequeant. *l. cum fratrem. 9. Cod eod.* Qui teſtamentum tanquam inofficioſum aut falſum, *l. 5. in princ & §. ſi pater & §. fin. l. heredi. 15. h. tit. d. l. Papinian. §. meminiſſe.* aut alio probroſo nomine *l cum tabulis. 16. h. t.* accuſat: niſi quis iure factum eſſe neget. *l. ſi teſtamentum 24 hoc tit.* Qui defunctum grauis delicti reum facit, aut ſtatus controuerſiam *l. 1. l. ſi in-*
D *imicitia. 9. hoc tit.* ei mouet. Qui contra tabulas bonorum poſſeſſionem petiit. *l. 2. h. t.* Qui vxorem contra leges duxit, puta damnatã adulterii: ei enim quaſi indigno aufertur illius mulieris ſucceſſio: *l. 2 in fin. l. Claudius. 13. cum ſeqq. h. tit.* vt & meretrici relicta à milite, in cuius contubernio fuit. *l. mulierem. 14. h. t.* Qui † ſe à tutela teſtamentaria ex- 3
cuſat, ei relictum veluti ob onus tuteE læ, non debetur: quanquam hoc caſu ad fiſcum nihil transfertur, cum non delinquat, qui iure excuſationis conceſſo vtitur. *l. poſt legatum. 5. §. amittere. hoc tit.* Auferuntur etiam legata ei qui inimicitias cum teſtatore capitales exercuit, aut illi male dixit, *d. l. ſi inimicitia.* aut vxorem eius corrupit. *gloſſ. in l. fideicommiſſum. 27. in fin. vbi Dd. Cod. de*
F *fideicomm. Guliel. de Lodo ſing. 90. num. 1. gl. in l. ſororem. & ibi Dd. C. eod.* Qui in fraudem iuris promittit ſe reſtituturũ perſonæ, quam capere fas non eſt. *l. in fraudem. 10. l. hares, 11. l. cum qui. 18. hoc titul.*

Digitized by Google

Item qui hereditatem cõpilauit, quatenus tamen compilauit: *l. reſcriptum. 6. hoc tit.* nec enim pœna debet egredi delictum *l. ſcimus. § illo. Cod. de iure delib.* Qui de hereditate viuentis improba pacta fecerunt *l. quidam. 30 §. fin. cum ll. ſeqq. de donat.* Et hi quidem ſunt, quibus vt indignis à fiſco auferuntur relicta: quod verum eſt, ſi in dolo hæreant, *Bald. in l. alia. num. 8. Cod. eod.* & niſi ante teſtatorem moriantur: *Bald. in l. eam. num 9. Cod. de fideicomm.* item quatenus apud eum remanſit, aut remanere debet. Nam illius delictum nec ſubſtituto, neque quibus ex fideicommiſſo reſtituendum eſt, nocere oportet, *l. Papin. 8 § meminiſſe. & §. 4. de inoff. teſt. Paul. lib. 4. titul 5.*

DIGEST. LIB. XXXV.

DE CONDITIONIBVS ET DEMONSTRAtionibus, & cauſis, & modis eorum quæ in teſtamento ſcribuntur. Tit. I.

C. 6. 46. 45. 44.

1 *Legata pura eſſe, niſi dies aut conditio tacite vel expreſſe ſit adiecta.*
2 *Legatũ in diem quare ante diem ſolui poſſit.*
3 *Natura legati in diem incertum.*
4 *Natura legati ſub tacita conditione.*
5 *Natura legati ſub expreſſa conditione.*
A
6 *De cautione Mutiana.*
7 *Differentia inter conditionem & demonſtrationem.*
8 *Differentia inter cauſam & modum.*
9 *Cauſa falſa, vel modus, quare non vitiat legatum.*
10 *Differentia inter modum & conditionem.*

1 DEficiunt † etiam legata deficiente conditione, ſub qua relicta ſunt. Nam ſciendum eſt, legatis diẽ aut certum aut incertum, aut conditionem adſcribi: aut ſi nihil horum factum ſit, pura eſſe, niſi ipſa re tacite conditio inſit; *l. 1. hoc tit. §. omnis. Inſtitut. de verb. obligat.* Quibus
2 † dies certus adſcriptus eſt, ea ſolui ante diem poſſunt: quia certum eſt, debitum iri, *l. 1. h. tit.* & dies gratia debitoris heredis adiicitur: *l. cum qui calendis. 41. in fin. de verb. oblig.* vt nulla cauſa ſit quare is renunciare ſuo fauori, & citius ſoluere nequeat. *l. quod in diem.*
3 *de ſol. l. quod quis. 50. de act.* Dies † autem incertus eſt, cum ita ſcribitur: Hæres meus cum morietur, dato. Nam diem incertum habet mors heredis, reſpectu legatarii, *d. l. 1.* qui ante heredẽ mori poteſt. Eaq; conditio tali legato inB eſt. *l. dies incertus. hoc tit.* Etſi legatarius ante heredem deceſſerit, ad ſuos nihil tranſmittit: quia non ceſſit dies legati; viuo eo. *d. l. 1. §. dies, §. ſi coniunctim: l. ſi it. de legat.* Ineſt † conditio tacite le- 4
gatis, veluti cum legamus fructus qui ex eo fundo naſcentur: *d. l. 1. in fin.* ſi enim nihil natum fuerit, nihil debebitur *l. interdum. 77. vbi Dd. de verb. oblig.*
C Hoc tamen legatum: quod ad tranſmiſſionem attinet, conditionale non eſt quia extrinſecus, non ex teſtamento, conditio accedit *l. conditiones. 98. hoc tit.* Cum † expreſſa eſt conditio, eam 5
impleri neceſſe eſt, alioqui deficit legatum *l. Titio centum. 70. §. ante nuptias. l. quib. diebus. 40. l. in teſtamento. 27. h. t.* niſi impoſſibilis aut turpis adiecta ſit conditio *l. 3. non dubitamus. h. t.* aut ſtet per
D heredem, vel cuius intereſt, impleri, quo minus impleatur: *l. iure ciuili. 24. l. quaſitum. 56. h. t.* aut per eum, in cuius
perſona

perſona poſita eſt conditio. *d.l. Titio §. fin. d.l. in teſtamento. l. filio 28. h. tit.* Illud ſciendum eſt, ſi tempus conditioni præfinitum non fuerit, liberum eſſe legatario, quandocunque velit imple-
6 re. *l. hac conditio 10. h. tit.* Quod † ſi in non faciendo conditio poſita ſit, puta Lego decem, ſi in Italiam non ieris, nõ aliter ſoluetur legatum, quam ſi cautionem præſtiterit legatarius, ſe legatum reſtituturũ, ſi contra fecerit. Quæ cautio ab authore Mutio I.C. Mutiana vocatur, *l. Mutian. 7. h. t.*

7 ¶ Eſt & cum demonſtratio, aut cauſa, aut modus legato adiicitur. Quæ omnia cum à conditione, tum inter ſe multum diſtant. Conditio in liberam legatarii voluntatem, aut in euentum rei futuræ incertum cõfertur: vt. Si hoc feceris, ſi nauis ex Aſia venerit, &c. Demonſtratio autem factã rem oſtendit, non quemadmodum conditio futuram, vt, Fũdum Tuſculanum, quem Seius mihi dedit, do lego. *l. Stichum. 6. ſup. de legat. 1. Cuiac. obſ. lib. 8. c. 31.*

8 ¶ Cauſa eſt, quam Dialect. *προηγουμένην* vocant, quæ animum teſtatoris ad legandũ commouet, ſiue antecedat, ſiue ſequatur: vt, Titius, quia negocia mea curauit, vel curabit, ei centum do lego: quanquam particula quia, alias in contractibus cauſam oſtendat finalem. *Bald. in l. 1. num. 3. C. de ser. per l. ſi is qui animo. de acqu. poſſ. l. ita autem. de adminiſt. tut.*

9 ¶ Modus eſt pars ordinationis, & ideo pro cauſa habetur finali: vt, Titio lego centũ, vt mihi monumentum extruat. *l. demonſtratio. 17. in fin. h. t.* Neque demonſtratio falſa legatum vitiat, *§. huic proxima. Inſtit. de legat. l. falſa demonſtratio. 33. h. t. d. l. demonſtratio. 17. h. tit.* nec falſa cauſa: *d. l. demonſtratio. §. 1. § longe, Inſtit. de legatis. l. 2. C. de falſa cauſ. adiect.* quia, vt inquit I.C. ratio legandi legato non cohæret, vt ea ceſſante legatum ceſſare debeat. *l. cum tale. 72. §. falſam. 4. hoc tit.* præſertim cum hæc cauſa, ſicuti dixi, impulſiua magis ſit, quam finalis: cuiuſmodi etſi ceſſet, non ſolet effectum rei impedire. *l. ſi mulier. 25. C. de iur. dot. l. 1. §. ſecundo loco. vbi gl. ad verbum cauſam ſup. de poſtul.* Modum implere legatarius neceſſe habet, vt conditionẽ:

A quia modus aſſcriptus pro conditione obſeruatur: *l. 1. & 2. C. de his quæ ſub mod.* & vtrumq; ad formam pertinet: *l. Maximum. l. qui heredi 44. hoc tit. Blanch. de comp. quæſt. 1. num. 9. Dec. conſil. 11. quoniam. nu. 9. & 16. Tiraquel. de retract. prox. §. 3. gl. 3. nu. 2.* etiam modus, vt dixi, eſt cauſa finalis legati: qua ceſſante, merito ceſſare debet diſpoſitio, *l. generaliter. 40. vbi gl. ad verb. derelictis. C. de epiſc. & cler. &*
B *in l. 1. §. 2. verb. cauſam. de poſtul. c. cum ceſſante. de appell. Euerar. in loc. legal. à virtute fin. Tiraqu. in tract. reg. ceſſante cauſa.* ac relictis legatarius carere: *vide gloſ. in l. 1. C. de his quæ ſub mod. & in l. 1. C. de don. quæ ſub. mod.* Si tamen per eum non ſtat quo minus impleatur, erit excuſandus. *d. l. 1. C. de his quæ ſub.* Illud † in- 10
ter conditionem & modum intereſt, quod legatũ ſub modo ſtatim peti poteſt, præſtita cautione de modo im-
C plendo, quoniam pura eſt obligatio, *l. libertus. §. hac ſcriptura. de manu. teſtam.* reſpectu conditionalis: *Tiraquel. de retract. prox. §. 1. gl. 2. n. 32.* & actionem ſtatim ſuppeditat: *l. liberto. § Lucius. de ann. leg. l. ſi tibi legatum. de legat. 3. l. quibus dieb. §. vlt. vbi Bart. l. cum. h. t. l. cum in teſtamento de fideicom. lib.* conditionale non item, quia nihil pendente conditione debe-
D tur. *d. l. 2. C. de his quæ ſub. mod. l. qui heredi. 44. §. vlt. hoc tit. l. 1. § ſin autem. C. de caducis tollend. late Tiraqu. de retract. prox. §. 1. gl. 2. num. 21. 22. 23. 24. 32.*

AD LEGEM FALCIdiam. Titulus II.

C. 6. 49.

E 1 *Continuatio.*
2 *A quo Falcidia lata.*
3 *Ex qua cauſa lata.*
4 *Duo capita legis Falcidiæ.*
5 *Ratio l. in quartã: quare in Treb. imputentur legata, in Falcid. non item.*
6 *Etiam ab inteſtato Falc. habere*
F *locum: & an in donationib. cauſa mortis.*
7 *Quare non detur legatariis hoc beneficium Falcidiæ.*

8 *Quib. caſib. heredi non detur.*
9 *Quomodo ineunda legis Falcidiæ ratio.*

1 VIdeamus † ſecundo loco, quemadmodum legata minuantur : quod fit aut per l. Falcid aut per S.C. Trebellianum : hoc ad fideicommiſſa, illa ad legata pertinet; cum lata ſit iis temporibus quibus fideicommiſſorum nullum adhuc eſſet ius, quod iam potito rerum Auguſto, demum celebrari cœpit. *Inſt. de reb. per fid. & de codicill.* Cæte-
2 rum † lex Falcidia à P. Falcidio tribuno plebis, ſub triumuiratum Auguſti, & ita multo ante, quam de fideicommiſſis vlla eſſet ſuſpicio, & ante tribunitiam poteſtatem in Auguſtum translatam, lata eſt, *c. quadam. 2. diſt. Dion. in Auguſto. Appian. vide Inſt. eod* hac occa-
3 ſione: Cum † lege XII. Tab. libera eſſet teſtandi legandæque rei ſuæ facultas, ita vt liceret vel totum patrimonium erogare: ſæpenumero fiebat, vt recuſantibus hæredibus pro nullo aut minimo lucro hæreditatem adire, inteſtati morerentur qui plurimum legaſ-
4 ſent. Itaq; † ipſorum teſtatorum gratia, ne ex hac cauſa teſtamenta collaberentur, poſt alia nequidquã inuenta remedia, *Theophil. in tit. Inſt. eod. vbi dixi, & Vlpian. tit. 1.* lege tandem Falcidia prouiſum eſt, ne plus legare liceat, quam dodrantẽ bonorum: id eſt, vt quarta pars apud heredem heredeſve remaneat. *in prin. Inſt. eod. Vlp. eleganter, tit. 24.* Huius legis etſi quatuor articulos Duaren. *lib. 1. Diſput. c. 38.* faciat: tamen nullam probabilem rationem inuenio, quare recedere debeamus à Paulo, qui *in l. 1. h. t.* duo tantum eius capita conſtituit: quorum verba cũ in vulgatis codicib. ſatis corrupte legantur, non erit inutile paulo emẽdatius referre. Primum ergo ita ſe habet: QVI CIVES (pertinet igitur hoc plebiſcitũ ad omnes) ROMANI SVNT) nec enim alii ius teſtandi ciuile habent. *§. fin. Inſt. quib. non eſt permiſ. vid. ſup. de teſt.*) QVI EORVM POST HANC LEGEM ROGATAM TESTAMENTVM (nã hoc ſolo olim poterant relinqui legata, *§. pen. Inſtit. de fid. her.*) FACERE VOLET, VT QVAM PECVNIAM, (hereditariam ſcilicet)

A QVASQVE RES etiam extra hereditatem poſitas, *l. rei. 5. de verbor. ſignificat.*) QVIBVSQVE DARE (per modum vindicationis) LEGARE (aliis legandi formis) VOLET, IVS POTESTASQVE ESTO, VT HAC LEGE SEQVENTI LICEBIT. Hoc priore capite confirmatur (ne putetur abrogatũ) ius XII. Tab. ita tamen, vt ſequenti capite determinetur, cuius in priore
B fit mentio: & tollitur lex Voconia, quę eum qui cenſus eſſet, plus cuiquam legare vetabat quam heredi relinqueret. *vide Inſt. de leg. Falcid. & ibi Theoph. ac quæ ibid. dixi.* Secundo capite modum legatorum conſtituit lex his verbis.

QVICVNQVE CIVIS ROMANVS POST HANC LEGEM ROGATAM TESTAMENT. FACIET, IS QVAN-
C TAM CVIQVE CIVI ROMANO PECVNIAM IVRE PVBLICO (teſtamenti ſcilicet, *l 3. de teſtam.* quo ſolo legari poterat) DARE LEGARE VOLET, IVS POTESTASQVE ESTO : DVM ITA DETVR LEGATVM, NE MINVS QVAM PARTEM QVARTAM HEREDITATIS EO TESTAMENTO HEREDES CAPIANT. (hoc eſt, lucrentur, *l. 8. l. 12. de donat. cauſ. mort.* &
D habeant liberam, *l. 1. l. 6. l. vltim. C. ad l. Falc. vide quæ dixi Inſt. de fideicomm. hered. §. ſed quia. Vlp. titul. 24.*) EIS QVIBVS QVID ITA DATVM LEGATVMVE ERIT, EAM PECVNIAM SINE FRAVDE SVA (hoc eſt, ſine pœna quadrupli ex lege Furia, aut dodrantis diminutione ex l. Voconia, *vide Goueа. in l. 1. hoc tit. Cuiac. obſer. libr. 7. cap. 35.* CAPERE LICETO : ISQVE HERES
E QVI EAM PECVNIAM DARE IVSSVS, DAMNATVS ERIT, EAM PECVNIAM DEBETO DARE, QVAM DAMNATVS EST. Ex his † verbis le- 5
gis apparet ſubobſcura & à multis quęſita varie ratio, quare in quartam legis Falcidiæ tantũmodo res quæ hereditario iure capiuntur, debeant imputari, non etiam illæ quas iure legati, vel fideicõmiſſi heres capit, cum aliter in Trebellianica obſeruetur: *l. in quartam. 91. hoc tit.* Nam lex Falcidia vetat vltra
F dodrantem legari: vultq; quartam partem hereditatis apud heredem manere, *Vlp. tit. 24.* Prudenter ergo Iuriſconſulti,

Digitized by Google

ſulti, ne impingerent in verba antiquę ſam legis, & ſic vſu roboratæ, vt de eius ratione diſputandum non fuerit. *l. non omnium. de legibus.* ita eam ex ipſis verbis ſunt interpretati, vt nihil quod non eſſet hereditarium, poſſit in Falcidiam imputari. Succeſſit longo poſt tempore ſub Nerone S. C. Trebellianum: *§. reſtituta. Inſt. de fideicomm. hered.* ætate Veſpaſiani S.C. Pegaſianum: *§. ſed quia. Inſt. de fideicomm. hered.* quibus ſimpliciter cautum fuit, vt quartam partem retinere de fideicommiſſis heredi liceret, *d. §. ſed quia. cum ſeqq. vbi Theophilus.* Quibus ex verbis cum appareat, non prohiberi S. C. ne vltra dodrantem fidei committatur, ſed id ſolummodo caueri, vt de excedentibus dodrantem fideicōmiſſis, retineri quarta poſſit: recte putauerunt Iuriſconſulti, ſi quid fideicommiſſi, aut legati nomine acciperet heres, id ei in Trebellianicam eſſe imputandum perinde atq; deductum de fideicōmiſſis: præſertim cum hęc interpretatio benignior ſit ad conſeruandam defuncti in fideicommiſſis voluntatem. Hęc de ratione obſcuræ legis, *l. in quartam. 91. Alc. lib. 6. ca. 4. & Duar. lib. Diſput. 2. c. 10.* diſputant: quanquam non deſint, qui hæc aliter interpretentur, *Gomez & alii, in dict. l. in quartam. 91. Cuiac. obſ. lib. 8 ca. 4* putentque diſpungenda verba in d. l. in quartam. 91. hæc: Sed & quod conditionis implendæ, &c. eoq; in vtramque quartam imputari pariformiter, quicquid iure hereditario percipitur, quod iure legati non item. *Cuiac. præall. loc. Cont. diſput. lib. 1. c. 3. per l. qui non militabat. 78. de hered. inſt.*

6 ¶ Etſi autem teſtantium gratia introducta eſt Falcidia, tamen & ab inteſtato locum habet, *l. filiusfamil. as. 18. hoc titul. & Raynutius, &c. Reinaldus de teſt. l. 3. 5. C. eod.* vt in fideicommiſſis (nam legata ab inteſtato relinqui non poterant, *§ pen. Inſt. de fid. her.*) quæ per codicillos, aut alio modo ab inteſtato relinquuntur. An etiam in donationibus cauſa mortis? Puto & his detrahi Falcidiam, *l. ſi mortis 5. C. ad l. Falcid. l. 1. §. ſi quis quer. bon.* quando (vt ait Imperator, *l. in donationibus, 12. C. eod.*) fideicommiſſi partibus fungantur: de quib.

A Falcidiam detrahi, etiam cum tota hereditatis vniuerſitas relicta eſt, cōſtat. *d. 2 §. fin. de iur. codic. §. pen. Inſt. eod.* Nec obſtat quod de donationibus inter viuos nihil decernatur per Falcidiam. *gl. in d. l. in donationibus. per l. ſi ſponſus. 5. §. conceſſo. de donat. int. vir. & vx. l. ſi vſusfr. 80. h.* . nam illæ non pertinent ad cauſam ſucceſſionis: at donationes cauſa mortis, pro B vltimis voluntatibus habentur. *l. fin. C. de don. cauſ. mort.* Vltima voluntate porro, nulla extra teſtamentum poteſt hereditas relinqui. *vide ſup. de her. inſt. & de iur. codic.* Ex quo ſequitur, donationes & fideicommiſſa, quibus tota vniuerſitas hereditatis donatur (vt fit inter coniuges quandoq;) ab inteſtato relinqui, & per conſequens, ab heredib. ab inteſtato: quibus tantum teſtamen C to, & non alia voluntate vltima, hereditas auferri, & exheredatio fieri potuit, *§ fin. Inſt. de codic.* Falcidiam detrahi poſſe. *vide infr. de don. cauſ. mort.*

Heredibus autem, ſiue vni, ſiue plu- 7
ribus, *l. 3. C. eod.* illorumq; heredibus *l. quanquam. 10. C. eodem.* & in ſua duntaxat parte, *l. in ſingulis 77. h. t. §. & cum quæſitum. Inſt. eod.* ſolutum datur hoc beneficium, non etiam grauatis legatariis: D *l. lex Fal. 47. in fin. h. tit.* Nam etiamſi illi repudient legatum, valet nihilominus teſtamentum: vt ceſſante ratione legis, non neceſſe ſit contra teſtatoris voluntatem his ſuccurri. Fideicōmiſ-
ſario † tamē vniuerſali competit, quia 8
loco heredis eſt, *l. 1. § ſi is qui quadraginta. l. 4. & t. t. ff. ad S. C. Treb. nota in l. 4. C. od. eod. vide infr. ad S. C. Treb. in fin.* Sed ne heredibus quidem hodie datur duob. ca-
E ſibus: videlicet in piis legatis, *in auth. de Eccleſ. tit. § ſi autem hered.* & cum teſtator expreſſe prohibet Falcidiam detrahi: *auth. ſed cum teſtator. C. ad l. Falcid.* quamuis iure veteri aliter obſeruabatur. *l. quod de bonis. 15. § 1. h. t.*

¶ In ponenda autem ineundaq; l. 9
Falcidiæ ratione, bona conſideranda ſunt, ſicuti fuerunt tempore mortis *§. quantitas. Inſt. eod.* Et prius omne æs alienum, dos: *l. ſi vſusfruct. 80. h. t. l. ſi prædiorum. 15. C. eod.* funeris impenſa, precia F ſeruorū manumittendorum, & quicquid heredibus debetur, eſt deducendum *l. qui fundum. 87. §. ſi quis l. heredem. 1.*

Gg

Digitized by Google

h.t.l.irritum.8.C.eod.§.ſin autem. Inſt.eod. vbi dixi. ac tum demum æſtimatione reſiduorum bonorum facta, de ſingulis legatis pro rata cuiuſq;, quarta Falcidiæ detrahetur: *l.2.l.pen. C.eo.l.in quantitate.73.h.tit.* olim iure tantum retentionis, *l.cæter.14. l.quod de bonis.15.l.accepta.93.h.t. Nou.1 § ſed quia. Inſt.de fid. her.* hodie etiam vindicationis. *l.pen.C.eod.*

SI CVI PLVS QVAM per l. Falcid. licuerit, legatum eſſe dicetur Tit. III.

SI cui plus quam licuerit, legetur, & dubitari iuſte poſſit, vtrum lex A Falcidia locum habitura ſit, necne: ſubuenit Prætor heredi, vt ei legatarius ſatiſdet, vt ſi apparuerit, eum amplius legatorum nomine cepiſſe, quã ex l. Falcidia capere licebit, quanti ea res erit, tantam pecuniam det, doluſque malus ab eo abfuturus ſit: *l.1.h.t.* quod ideo inuentum eſt remedium, quia ſi ſine cautione heres legata ſoluat, videbitur agnouiſſe iudicium de- B functi: nec Falcidiæ beneficiũ, *l.error. C.ad l.Falc.§.ſi vero expreſſe.in Authent.de her.& Falcid* poterit amplius implorare, *vide l.heres.ad Treb.l.1.§ ſi legatarius.ad l.Falc.Cuiac.lib.8.cap.2.& 5.*

DIGEST. LIB. XXXVI.

AD S.C. TREBELLIANVM ET PEGAſianum. Titul. I. C.6.48.

1 *Continuatio.*
2 *Quando ſit factum.*
3 *Verba S.C.*
4 *Summa & ratio S.C. Trebelliani.*
5 *Summa & ratio S.C.Pegaſiani.*
6 *Trebelliano ſoli omnem vim alterius S.C. attributam eſſe.*
7 *Heredem ex ſua quarta, legata non præſtare, ſi portio fideicommiſſarii ad ea ſufficiat.*
8 *Heredem cogi ad adeundum.*

1 EXPLICATO † tractatu qui ad legata ſingularum rerum pertinet, tranſeamus nunc ad interpretationem S.C Trebelliani.
2 Factum † eſt enim S.C. temporibus Neronis, VIII. Calendar. Septembr. Annæo Seneca & Trebellio Maximo (vnde Trebellianum dictum) conſulibus. Cuius verba hæc ſunt, *l.1.in princip.huc tital.*
3 CVM † ESSET ÆQVISSIMVM, IN OMNIBVS FIDEICOMMISSARIIS HÆREDITATIBVS, SI QVA DE HIS BONIS IVDICIA PENDERENT, EX HIS EOS SVBIRE, IN QVOS IVS FRVCTVSQVE TRANSFERRENTVR POTIVS QVAM CVIQVE PERICVLOSVM ESSE FIDEM SVAM: PLACET, VT ACTIONES QVÆ IN HERE- C DEM HEREDIBVSQVE DARI SOLENT, EAS NEQVE IN EOS, NEQVE HIS DARI QVI FIDEI SVÆ COMMISSVM, SICVTI ROGATI ESSENT, RESTITVISSENT: SED HIS ET IN EOS QVIBVS EX TESTAMENTO FIDEICOMMISSVM RESTITVTVM FVISSET: QVO MAGIS IN RE RELIQVVM CONFIRMENTVR SVPREMÆ DE- D FVNCTORVM VOLVNTATES
4 Hoc igitur † S.C. cautum eſt, vt actiones quæ in heredes heredibuſve dari ſolent, poſt reſtitutam ex fideicommiſſo hereditatem eis & in eos darentur, quibus ex teſtamento fideicommiſſum reſtitutum eſſet, viſum enim fuit, eos onera & lites hereditatis obire oportere, in quos ius fructuſque E eius transferrentur. *l.ſecundum.10. l.eum*

Digitized by Google

qua.191.de reg.iur. Quo S. C. ſublata eſt eorum dubitatio, qui adire heredita tem recuſabant, ſeu metu litium, ſeu alio prætextu *d.l.* . § 1. 3 Sed † quia ne ſic quidem heredes ſcripti ad adeundum induci poterant, cum aut totam hereditatem, aut pene totam reſtituere plerunque rogarentur, atque ob id extinguebantur fideicommiſſa: ideo Veſpaſiani temporibus, Pegaſo & Puſione Conſulibus, Senatus cenſuit, vt ei qui rogatus eſſet hereditatem reſtituere, perinde liceret quartam partem retinere, atque ex lege Falcidia in legatis retinetur. *de hoc vide quæ dixi in Inſtit. §. eſtituto.cum ſeqq. de fideicom. hær.* Ex ſingulis quoq; rebus quæ per fideicommiſſum relinquuntur, eadem retentio permiſſa eſt. *§. ſed quia.5. Inſt. de fideicomm. hered. vbi dixi* Poſt quod S.C. heres onera hereditaria ſuſtinebat, fideicommiſſarius autem legatarii partiarii, hoc eſt, cui pars bonorum legata eſſet, *vt in l. non amplius. 26. §. fin. ſup. de legat.* 1. loco habebatur: niſi quod onera hereditaria pro rata ſolennibus ſtipulationibus in ſe recipiebat § *ergo. vbi ſcripſi Inſtit. de fideicom. hered. l. 2. Cod. ad Trebell.* 6 Sed † poſtea, cum ſtipulationes vſitatæ inter heredem & fideicommiſſarium, de oneribus pro rata ſuſtinendis diſplicerent, vis omnis huius S. C. in Trebellianum translata eſt: ſic vt ex eo quartam nunc retinere liceat, actionibus nihilominus pro rata portione tam heredi, quam fideicommiſſario, & in eos competentibus. *d. §. ſed quia.* 7 Quod † in actionibus creditorum duntaxat verum eſt. *Vide quæ dixi in §. ſed quia. 5. ſup. Inſt. de fideicom. hered.* Nam hæres nihil vltra quartam habeat, & fideicommiſſarii portio legatis ſuffi ciat, præſtare is ea ſolus cogetur: & hæres quartam ſine onere habebit (vt plerique putant, *in d. § ſed quia. 5. & §. ſi quis. 8. ſup Inſt. de fideicom. hæred. quo loco excuſſus*) niſi aliud teſtator voluerit. *l. 1. § ſi is qui quadraginta. 9. & §. fin. l. 3 h. t. l. fin. Cod. eod.* Si enim legata hæres de quarta ſoluere teneretur, quartam non retineret, & fraus fieret S. C. ac rurſus in antiquum ſtatum res rediret, & vltimæ voluntates intercidèrent, nullo adire volente. 8 Sed † & illud S. C. ineſt, vt ſi hæres nolit adire, poſſit eum officio iudicis implorato fideicommiſſarius vniuerſalis cogere ad adeundam & reſtituendam hereditatem. *l. ille à quo. 13. § tempeſtiuū. l. nam quod 14 l. imperator. 50. h. t.* Quo caſu hæres quartam detrahere nequit: *d. l. nam quod. § qui compulſus. 2.* ſed eius loco detrahit fideicommiſſarius, alias non detracturus *d. l. 1. § inde Neratius. l. ex aſſe. 28 l. facta. 63 § ſi cum ſuſpectam. h. t.* Nam plane loco heredis hoc caſu eſt, omneſque actiones integre in eum tranſeunt *l. quamuis hoc tit.* ita vt hæres adire coactus, omnino & habeat exceptionem, ſi conueniatur; & repellatur exceptione, ſi actiones hereditarias intentare velit. *d. l. 1. § quando.*

QVANDO DIES LEGAtorum vel fideicommiſſorum cedat. Tit. II. C. 6. 52.

1 *Continuatio.*
2 *Cedere diem quid ſit.*
3 *Quando cedat legatorum dies.*
4 *Quare conditionale legatum non cedat à morte teſtatoris.*
5 *Item vſusfructus, legatum etiam libertatis.*
6 *Quare hereditatum dies non cedat, ſicuti in legatis.*

Abſolutis † iis quæ ad amiſſionem diminutionemq; legatorum pertinent: reſtat vt exequamur, quomodo legata acquirantur, quæ in ademptionem vel diminutionem non cadunt. 1 Acquiruntur autem iuris interpretatione, cum dies eorum cedit Cedere † enim diem nihil aliud eſt, quam incipere deberi. *l. cedere diem 213. de verbor. ſignific.* 2

¶ Cedit autem legati dies à tempore mortis teſtatoris, *l. 1. § in nouiſſimo C. de cad. tollen.* quia ante nihil debetur, *l. qui duos. de manu. teſt.* cum voluntas ſit eouſque ambulatoria & incerta, ſiue pure, ſiue in diem relictum ſit: quamuis in diem relictum antequam ea veniat, peti non poſſit *d. l. cedere.* Itaque ab illo primum tempore moriens legatarius ius ſuū vt debitū tranſmittit ad herede. *l. 5. h. t. §. ſi coniunctim. Inſt. de legat.* 3

Secus † eſt in legato conditionali, aut A
4 in diem incertam relicto: *l. 4. & 5. l. ſi dies 21. h. t.* quia eius dies non cedit ante euentum conditionis. *l. vnica. §. ſin autem. C. de cad. toll. d. l. cedere.*

5 ¶ Porro nec vſusfructus, aut alterius perſonalis ſeruitutis aut libertatis legatū, cedit à tempore mortis: ſed adita demum hereditate: fruſtra enim ante cederet, cum ad heredes non tráſmittatur *l. 2. & 3. h. t. d. l. vnic. § libertatibus.* B In annuo legato ſic obſeruatur, vt primi anni legatum quod purum eſt, tráſmittatur, & eius dies cedat à morte teſtatoris: ſequentium vero nequaquam, ſed ſingulis duntaxat annis, cū ſit conditionale. *l. cum in annos ſingulos. 23 h. t.* Et hæc quidē in legatis obtinēt.

6 ¶ Hereditates autem non aditæ regulariter (quidam enim caſus excepti *l. vnic. C. de his qui ante aper. tab.* ſunt) non C tranſmittuntur, neque ante quam adeantur, earum dies cedit. *Bal. conſ. 364. ad euidentiam n. 1. vol. 5.* quippe cum heredi ſolutum ſit, ſtatim à morte hereditatem cernere. *d. l. vnic. C. de his qui ante aper. tab.* Ius tamen deliberandi hodie indiſtincte tranſmitti, Iuſt. voluit. *l. cum in antiquioribus 19. C. de iur. delib.* Legatarius porro etſi à morte teſtatoris, actione iuris dominus rei legatæ fiat, *l. à Titio. de furt.* eoq; & rei vendicationem D intentare poſſit: *l. 1. & 2. C. com. de leg.* tamen hoc verum eſſe incipit, poſtquam heres adiit: qua aditione demum ius legatarii confirmatur & retrotrahitur nam herede non adeunte, pendēt & deficiunt legata, *l. cum. 14. l. ex teſtamento. 29. C. de fideicom. l. Papinian. 8. § ſi. de inoff. teſtam.* Cum igitur capere petereve E ante hereditatem aditam nequeat legatarius, *t. t. quor. legat.* merito prouiſum eſt, ne per moram heredis deliberantis extinguatur legatum: ſcilicet moriente ante aditionem legatario, vt dies legati ſtatim à morte teſtatoris cedat, quo tranſmitti poſſit, *l. vni. §. 1 & 2 C. de cad. tollen. vide Paul. lib. 3. tit. 6. & ibi Cuiac.*

VT LEGATORVM SEV fideicommiſſorum ſeruandorum cauſa caueatur. Tit. III. C. 6. 53.

1 *Quare ſatiſdationes inductæ, & quid contineant.*
2 *Quomodo & à quo ſatiſdationes exigantur.*
3 *Qui ſatiſdare non cogantur.*
4 *Qui præter heredes ſatiſdare cogantur.*
5 *Quibus ſatiſdandum ſit.*
6 *Quando ceſſet, & in Quibus caſibus, ſatiſdatio.*
7 *An in puris legatis caueri oporteat.*

QVoniam † propter adiectam conditionem aut diem mora nonnūquam inijcitur, quominus legata confeſtim ſoluantur, legatorū nomine ſatiſdari oportere prætor putauit: quo tutiore loco res legatariis eſſent; vt quib. teſtator dari fieri voluit, his diebus & detur & fiat: dolumque malum abfuturum ſtipulentur: *l. 1. l. hac ſtipulatio. 14. h. t. vide Cuiac. obſer. li. 4. c. 39.* quam in ſtipulationem venit res legata, & quicquid in actione ex teſtamento ineſt. *d. l. 1. §. vel fine. §. item ſi quis. §. item quæritur.* Nam cum hoc in bonæ fidei iudiciis receptum videamus, *l. in omnib. 41. de iud.* vt à debitore pro debitis tam præſentib. quam in diem, atq; adeo conditionalibus, exigi ſatiſdatio ob ſecuritatem poſſit: *Bart. in d. l. in omnib. per l. grege. §. ſi ſub conditione de pignorib.* quanto magis in hereditaria cauſa admittendum fuit, quæ bonæ fidei iudiciis affinis eſt? *l. in minorum. cum gloſſ. C. in quibus cauſis in integr. reſt. non eſt nec. l. cum res. in prin. l. huiuſmodi § ſi hæres. de leg. 1.* 1

¶ Semper autem ſatiſdare heres cogitur, datis fideiuſſorib. *d. l. 1. l. prætoria. inf. de prætor. ſtipulatio.* cuiuſcunque ſit dignitatis, vel † quarumcunq; facultatum. *d. l. 1. circa prin.* excepto fiſco, *d. l. 1. § ſi ad fiſcum.* qui perpetuo idoneus eſt, & ſoluendo: *l. 2. de fund. dot. l. 3. §. item ſciendum. ſi cui plus quam per l. Falcid.* & ciuitatibus; hactenus tamen vt non quidē ſatiſdare, ſed cauere tamē cogantur, *l. ſi quando. 6. §. 1. h. t.* F Nec † modo hæres ſatiſdat, ſed etiam ſubſtitutus, fideicommiſſarius, quamuis ſingularis: & denique quicunque ſit à quo relictum eſt, & horum omnium heredes. *d. l. 1. §. 7. & §. non ſolum.* 2 3 4 5

¶ Omni

Digitized by Google

5 ¶ Omni etiam legatario ſiue fidei-commiſſario, horumq; ſucceſſoribus ſatiſdandum eſt. *d. l. hac ſtipulatio. d. l. 1. in prin. & §. 1.*

6 ¶ Ceſſat autẽ hæc cautio, ſi eam teſtator exigi nolit: *l. licet. 12. h. t.* ſi manifeſtum eſt, non valere legatum: *d. l. hac ſtipulatio. §. diuus.* vel in continenti probare paratus eſt hæres, nihil deberi: *l. ſi à quo. inf. tit. 1.* quia ante de legato quam de ſatiſdatione conſtare poteſt.

7 Qua † ratione placuit, in puris legatis ſatiſdatione opus nõ eſſe: *Azo in Rub. hic. n. 2.* cum ipſum legatum ſtatim exigi queat, niſi hæres dare tergiuerſetur. Tum enim propter moras iudicii, locus erit ſatiſdationi, *l. iti. m. 15. h. t.*

VT IN POSSESSIONE legatorum vel fideicommiſſorum ſeruandorum cauſa eſſe liceat. Tit. IV.

C. 6, 53.

1 *Continuatio.*

2 *Quid hic ſignificet bonorum poſſeſſio.*

3 *Quando locum habeat, & quatenus extendatur.*

1 NOn † ſine ratione prætori hoc viſum eſt, vt ſicuti heres incumbit poſſeſſioni bonorum, ita quoq; legatarii carere non debeant bonis defuncti. nam vt vere dixit Æſchines: nullius momenti eſſe ciuitatem, quæ non A habeat neruos executionis in contumaces: ita ridicula & nullius momenti fuerint prætoris edicta, quibus ius legatorum tuetur, ſi nõ munita ſint executione, & pœnis, quibus ad obedientiam refractarii compellantur. Quocirca recte prætor aut ſatiſdari legatariis, aut ſi ſatis non detur, in poſſeſſionem bonorũ iri voluit. *l. 1. in prin. ſup. t. 1.*

¶ Bonorum hic appellatio continet 2
B omnes res, quarum proprietas pertinet ad hæredem ex hereditate. *l. si cui. 5. §. qui in poſſeſſionem. 5. cum § ſeqq. hoc tit.* Itaque † quamuis minima res legata 3 ſit, vel per fideicommiſſum relicta, tamen ſi non ſoluatur ab herede vel eo nomine caueatur, cum caueri oportet: de quo ſummatim cognoſcitur, *l. 1. C.*
C *eod.* in poſſeſſionem omnium bonorũ quæ ex ea hereditate ſint, legatarium ſiue fideicommiſſarium prætor legatorum ſeruandorum cauſa mittit: *l. quamuis. 11. h. t.* quod tamen hodie Iuſt. in nouel. 53. cap. 4. § 1. de exhibendis reis, correxit, & pro quantitate legati, miſſionem fieri voluit. Porro miſſione decreta; vel inuito herede per viatorem, aut officialem præfecti, aut ex interdicto, ne vis fiat ei, &c. legatarius
D introducendus eſt in poſſeſſionem, *d. l. si cui. §. in poſſeſſionem. 20.* vt cuſtodiæ cauſa ſimul cum hærede poſſideat: donec is tædio perpetuæ cuſtodiæ affectus, cautionem præſtet, aut legatũ ſoluat. *d. l. si cui. in prin. & § qui legatorum, 16. cum ſimilibus.*

DIGEST. PARS VI.

LIBER XXXVIII.

DE BONORVM POSSESSIONIbus. Titul. I.

1 *Continuatio ex diſpoſitione integra Pandectarum.*

2 *Quare bonorum poſſeſſion. introducta.*

3 *Definitio.*

4 *Quid ſignificet hic bonorum appellatio.*

5 *Quid poſſeſſio.*

6 *Quid ius.*

7 *Quomodo petatur bonorum poſſ.*

8 *Quomodo hæc poſſ. ab aliis differat.*

9 *Diuiſio poſſeſſionum.*

10 *Cauſſa efficiens & materialis.*

Gg 3

Digitized by Google

11 *Forma decernenda & petenda poſſ. bon. & edictalis ac decretalis bonorum poſſ.*

12 *Finis & effectus.*

1 CRedo † vos meminiſſe initio huius operi, iudicia, in quorum omnium ordine, partibus, progreſſu atq; effectibus explicandis, Pandectæ conſumuntur, ita fuiſſe diſtributa; vt alia ſint ordinaria, A alia extraordinaria. ordinariorum autem, partim ciuilia, partim criminalia. ciuilium rurſus alia proprie ciuilia, alia Prætoria. De ciuilibus hactenus videmur abunde pro inſtituto noſtro tractaſſe. Transeamus ergo ad iudicia Prætoria: eo quidem commodiore loco atq; ordine; quod, poſtquam tradidimus quemadmodum ex teſtamentis iure ciuili ſuccedatur, tempus ſit demonſtrare, quibus modis Prætor tam ex vltima voluntate, quam ab inteſtato ſucceſſiones deferat; quæ quidem omnes generali nomine appellantur Bonorum poſſeſſiones; ſicuti quę iuris ciuilis ſunt hereditates. Nam † ſciendum eſt, à prætore neminem effici 2 heredem, §. *quos autem. Inſt. eod.* ne derogetur aperte iuri ciuili, quod alios heredes conſtituit: nec dari dominiũ aut familiam, quæ in heredem tranſit; §. *vlt. Inſt. de hær. qual.* §. *2. Inſt. eod.* quod ſolius eſt legis: §. *1. Inſt. eod. vbi dixi* ſed per indirectum, & quadam circumductione nonnullos ad ſucceſſionem vocari, data bonorũ poſſeſſione: in quam prætor mittere vice dominii, occurrente aliqua æquitate ſolet: *tot. tit. quibus ex cauſ. in bon. poſſeſſ. & paſſim de damn. inf. &c.* de quã primum in genere, poſt ſigillatim erit diſſerendum.

3 ¶ Bonorum igitur poſſeſſionem, quod quidem ad pręſens argumẽtum attinet, ita recte definiemus: ius perſequendi retinendique patrimonii, ſiue rei quæ cuiuſq; cum moritur, fuit. *l. 3. §. 6. nu. 2. h. tit.* Bonorum † appellatio 4 non hic capitur deducto ære alieno, vt alias ſemper: *l. ſubſignatum. 39. §. 1. de verb. ſignifi. & l. non poſſunt. de iure fiſc. l. fin. de vſufr. legat. l. cum emancipati. §. 1. de collat. bon.* ſed comprehendit omnia commoda & incommoda hereditaria; dominiumq; rerum quæ in his bonis ſunt, A ſaltem prætorium, ſi nõ ciuile tribuit; non minus quam iure ciuili hæreditatis aditio. *l. 1. h. tit.* Poſſeſſionem † hic 5 intelligimus, non nudam rei detentionem, ſed ius & vtile dominium rerum quę in hereditate ſunt. *d. l. 1. 2. 3. h. t. §. 1. Inſtit. eod.* In omnibus enim vice heredum, bonorum poſſeſſores habentur. *d. l. 2.* Ius, intellige Prætorium: neque enim eſt vlla iſtius generis poſſeſſio, quæ non à Prętore detur. §. *ſeptima. Inſt. eod.* Eſt † igitur ius, id eſt, facultas à prętore conceſſa perſequendi: in hoc ha- 6 B bes differentiam, qua bonorum poſſeſſio ab hereditate ſecernitur. Hæc † 7 enim petitur actione ciuili, illam vero perſequimur officio iudicis extra ordinem, quod verbum perſequendi denotat. *l. omnia. 178. §. perſecut. vbi Alciat. l. actionis, 34. cum ibi notat. de verb. ſignificat.* In † verbo retinendi, altera 8 latet differentia qua à reliquis poſſeſ- C ſionibus, de quibus alibi *in tit. de acqu. poſſ.* prolixe agitur, iſta poſſeſſio ſeparatur. Illæ enim plurimum facti habent, & ipſum duntaxat detinendi ius denotant: *l. denique. 19. ex quib. cauſis maior. l. 1. §. 1. quod legat. l. ſi is qui teſt. lib. eſſe iuſſ.* hæc vero vim obtinendæ retinendæque pro- D prietatis, iure ſucceſſionis complectitur. Itaq; & qui corporaliter poſſidet, nihilominus petet à prętore bonorum poſſeſſionem, hoc eſt, ius ſucceſſionis: & cui à prætore bonorum poſſeſſio decreta eſt, is eo non ius corporale detinendi, ſed ius ſucceſſionis & vtile do- E minium rerum quæ ſunt in hereditate, conſequitur: ac proinde in corporalem poſſeſſionem adhuc erit mittendus. *d. l. 1. 2. 3. §. 1. h. t.*

¶ Bonorum poſſeſſiones etſi iuris 9 ciuilis reſpectu omnes extra ordinem dentur, tamen ex iure prætorio, vnde fluunt, aliæ ſunt ordinariæ, quæ partim ſecundum aut contra tabulas, partim ab inteſtato dantur; aliæ extraor- F dinariæ, quæ nulla certa edicti parte, vel ad teſtamentum vel ad cauſam inteſtati adiunguntur, ſed ex nouis legibus, prout quæq; res incidit, extra ordinem dãtur. §. *ſunt alii. iuncto §. ſeptimo. Inſt.*

Digitized by Google

Inſt. eod. De quibus ſingulis ſpeciebus poſt videbimus. Perhibentur & aliæ cum re, aliæ ſine re eſſe; Cuiac. Inſt. quib. mod. teſt. infirm. & obſ. lib. 4. c. 24. quod
10 nunc in medium relinquo.

¶ Cauſa efficiens huius poſſeſſionis, eſt Prætor qui eam defert: l. 1. l. 3. cum ſimil. de iuriſdict. & voluntas eius cui defertur: nulli enim inuito bonorum poſſeſſio acquiritur. l. 3. §. bonor 2. in fin. h. tit. Materia in qua decernitur poſſeſſio, ſunt omnes res, omnia commoda & incommoda hereditaria, d. l. 1.

11 ¶ Forma qua prætor bonorum poſſeſsionem generaliter defert, extat in edictis: vnde & edictalis poſſeſsio bonorum appellatur. Ea vero qua prætor poſſeſsionem ex edicto petenti particulariter decernebat, quæ poſſeſsio decretalis appellabatur, antiquata hodie eſt: ſufficitque qualicunque teſtatione apud iudicem bonorum poſſeſsionem agnoſcere: l. fin. C. qui admitti ad bonor. poſſeſ. ſicuti in ciuilibus quacunque animi & voluntatis indicatione poteſt adiri hereditas, l. pro hæred. cum ſim. ſup. de acquir. hæred. Hæc tamen conteſtatio agnoſcentis poſſ. intra legitimum tempus facienda eſt: quod in liberis & parentibus, annuum, in reliquis agnatis & cognatis, centum eſt dierum. §. cum igitur. Inſt. eod. d. l. fin.

12 ¶ Finis eſt, vt is qui iure ciuili contra æquitatem naturalem hereditate excludebatur, benignitate iuris Prætorij ſucceſſionem ſibi debitam acquirat. Vis & effectus in eo vertitur, quod is qui bonorum poſſ. agnouit, ſit vice heredis, omniaque iura hæreditaria, perinde vt heres conſequatur. d. l. 2. 3. cum ſimil.

SI TABVLAE TESTAMENTI EXTABVNT. Tit. II.

1 *Continuatio.*

2 *Quare prætor deletis vel non extantibus tabulis, bon. poſſ. non decernat.*

ET hæc † in genere de bonorũ poſſeſſionibus dicta ſufficiant: nunc quædam ſigillatim attingamus. Ac cũ
2 † petitur bonorum poſſ. in primis videndum erit, an tabulæ teſtamenti extent. Nam ſi non appareant, aut appareant quidem, ſed in iis ita deletum ſit, quamuis inconſulto, nomen heredis, vt penitus legi non poſſit: bonorũ poſſ. ex teſtamento non dabitur, cum prætor iuſtam dubitandi cauſam habeat, vtrũ qui petit poſſeſſionem, heres ſcriptus ſit, an non. Sed ſi prolatis ſemel publicatisq; integre (vt moris eſt) tabulis d. l. publicati. C. de teſta. de volũtate teſtatoris conſtiterit, etiamſi hæ poſtea intereant, competet bonorum poſſeſſ. quia verum eſt tabulas extitiſſe. l. vnica. h. t. vide in l. 2. C. ſi to teſtam.

DE BONORVM POSſeſsione furioſo, infanti, muto, ſurdo, cæco, competenti. Titul. III.

1 *Intra quod tempus bonorum poſſeſſio petenda.*

2 *Quare hoc tempus furioſis & infantibus non currat.*

BOnorum † poſſ. à liberis intra annum vtilem, à reliquis agnatis intra centum dies vtiles ex quo res comperta fuit, petẽda eſt. Eo tempore elapſo, ius petitionis deperit: neq; quiſquam ignorantia iuris excuſatur, l. ſi plures. 9. l. in bonor. 10. ſup. de bon. poſſ. l. iuris. l. fin. C. qui admit. §. liberis. Inſtit. de bonor. poſſ. Habent † tamen excuſationem quædam perſonæ, quibus tempora nõ cedunt: cuiuſmodi ſunt furioſi, l. 1. h. t. l. non eſt ambigendum. ſup. tit. 2. infantes, l. ſi vno. ſup. de bon. poſſ. etiamſi horum tutores vel curatores petere potuerint, quod eam habet rationem, qua ſpatium illud ſcientibus, non ignorantib. præfinitum eſt. Scire autem neq; furioſi, neq; infantes poſſunt. l. 1 h. t. Muti, ſurdi, cæci, dummodo quid agatur intelligant nihil cauſæ eſt, quare iure communi vti non debeant.

DE BONORVM POSſeſsione contra tabulas. Tit. IV. C. 6. 12. 13.

1 *Continuatio.*

2 *Tam ſuis quam emancipatis hãc bon. poſſ. dari.*

Digitized by Google

3 *Quare non detur exhæredatis.*

1 BOnorum † poſſ. ex vltima voluntate dupliciter datur: aut contra tabulas, aut ſecundum tabulas. Contra
2 † tabulas teſtamenti dat Prætor poſſeſſionem liberis præteritis, *l. 1. h. t.* non ſolum emãcipatis, qui iure ciuili præteriri poterant. vt prætor eis merito hac bonorũ poſſeſſione ſuccurrat, verum etiam ſuis. Etſi enim hi iure ciuili teſtamentũ dicere nullum poſſunt: *in prin. Inſt. de exhæred. lib. vbi expoſ.* tamen ſi maluint verecundius cum paterno iudicio agere: dat eis prætor bonorũ poſſeſſionem contra tabulas, eodẽ omnino iure atq; ordine, quo vocantur ad ſucceſſionẽ iure ciuili. *d. l. 1. l. 2. C. eod.* Liberis † exhæredatis hæc poſſeſſio
3 non datur. *d. l. 1.* Quia non temere voluit prętor reſcindi tabulas teſtamẽti, cum iuſta exheredationis cauſa eſſe poſſit: itaq; iis recurrendum erit ad querelam inofficioſi teſtamenti. Idem obtinet, cum prętenitio pro exheredatione habetur, vt eſt materna. *l. 4. §. ad teſta. h. tit. §. vlt. vbi dixi. Inſt. de exhar. lib.*

DE LEGATIS PRAEſtandis contra tabulas bonorum poſſeſſione petita. Titul. V.

BOnorum poſſeſſione contra tabulas petita, ſciendum eſt, reſcindi totum teſtamentum & inſtitutiones, libertates, legata & fideicõmiſſa omnia corruere: quemadmodum fit, cum per querelam inofficioſi rumpitur. *l. Papinianus. 8 §. fi. de inoff. teſta.* Placuit tamen ex æquitate prætori, vt qui iudicium patris reſcindunt per contra tabulas bonorum poſſeſſionem ex voluntate eius, quibuſdam perſonis legata &, fideicommiſſa præſtarent: hoc eſt, liberis & parentibus vtriuſq: ſexus in infinitum, & vxori nuruiq; dotis nomine legatum, *l. 1. 2. 3. l. viriliu. 8. §. vlt. l. ſi qui. 5. § pen. hoc tit.* Hodie euacuato quacunque ex cauſa præteritionis teſtamento, legata omnia deberi, recte Azo *in t. t. C. de bon. poſſ. contra tab in fin.* adnotauit. *Authent. ex cauſa. C. de lib. præter.* etiamſi quidam putent, Iuſtin. conſtitutionem in bonorum poſſ. non obtinere.

DE COLLATIONE BOnorum. Tit. VI. C. 6. 20.

1 *Quare emancipati ſuis conferre debeant.*
2 *Vnde ortæ collationes: quid ſint, quæ cauſa efficiens.*
3 *Varia collationum iura.*
4 *Tantum inter deſcendentes collationi eſſe locum.*
5 *Materia: quænam conferantur.*
6 *Forma quomodo fiat collatio.*
7 *Finis & effectus.*

CVm † prætor ad bonorũ poſſ. contra tab. emancipatos admittat, par- 1
ticipesque faciat cum his qui ſunt in poteſtate, bonorum paternorũ conſequens eſſe credidit, vt ſua quoque bona in medium conferant, quia appetunt paterna: *l. 1. in prin. h. t. vide de hac materia Cuiac. obſ. lib. 3. c. 29. & 30.* Conferre eſt aliquid in medium ferre & contribuere *l. 1. tot. tit. ad l. Rhod. de iact. ver. contributione, & tit. de trib. actio.* Collatio, authore Baldo, *in l. ſi emancipati. 9. nu. 11. C. de collat.* eſt rei proprię in commune illatio, vt hereditati cõmuni permixta, inter omnes coheredes ęqualiter diuidatur. *vide gloſ. & Dd. hic in Rub. & Iaſ. C. eod. nu. 1. & Dd. in l. ſi emancipati.* Hęc autem collationis ratio manifeſtã habet ęquitatem, & ęqualitatem facit inter liberos, quę mater eſt concordiæ, vt dicitur, τὸ ἴσον πόλεμον οὐ ποιεῖ. Nam cum filii qui manent in poteſtate, omnia adquirant patri, eaque re paternam augeant hęreditatem: ęquum eſt, vt emancipati quę ſibi acquiſiuerunt, in communem hereditatem cõferant, atque ita omnia ęqualiter pro virilibus portionibus diuidantur. Et † 2
ab hac quidem cauſa initio profecta eſt contributionis æquitas, quæ poſtea propter æqualitatis rationem, latius eſt extenſa. Sed † quoniam hac in ma- 3
teria, multa temporibus variata innouataque ſunt, vt omnia breui comprehendi nequeant: quid iure nouiſsimo cautum ſit & obſeruetur, attendamus.

¶ Et

4 ¶ Et ſciendũ eſt, in ſucceſſione deſcendẽtium tantummodo eſſe locum collationi, non in aſcendentibus, aut collateralibus: in quibus communicationis ratio ceſſat, quia nullus horum defuncto, de cuius hæreditate agitur, ſed ſibi acquiſiuit, vt alibi Dd. explicant. *Iaſ. in l. ſi emancipati. nu. 26. C. de collatio. gl. in l. 1. C. de legit. hær.* Moribus tamen Sax. mater marito ſuccedens cũ propriis liberis, dotem illis & reliqua bona cõferre cogitur: dum tamen tantum ſit in hæreditate, vt ex diuiſione tota illi dos obuenire queat. *Fachſ. diff. 20. vid. inf. vnde vir & vxor.* Quod putauerim obtinere, quando ex ſtatuto Saxonico ſuccedit, & tertiam accipit bonorum à marito relictorũ partẽ. Nam ſi iure veniet communi, *ex auth. præterea C. vnde vir & vxor.* quartam, aut pluribus liberis extantib. portionem capiẽs filialem: æquius forte fuerit, eam collatione non grauari, quã ius non imponit: quanquam fateor, legem tantum inopes ad ſucceſſionem vocare mulieres: vt hoc beneficio vti non poſſe videantur ditiores, quæ ſua velint habere præcipua, niſi ex ſtatuto conferant. Sed verius videtur, vbi ex lege ſuccedirur, ius collationis lege nõ expreſſum, & quod alioqui ſtricti iuris ac reſtringendũ eſt, induci interpretatione nõ oportere: cæterum quoniam tantum de indotatis cõſtitutio loquitur, ideo dotatas mulieres quę illo beneficio vti velint, dotem in quartam, vt & reliqua prælegata, imputare debere, *Caſt. n. 6 Bald. in fi. in d. Auth. præterea.*

5 ¶ Porro deſcendentes omnes, hoc eſt, liberi, eorumq; hæredes (nam collationis beneficiũ in hæredes tranſit, *l. ſi maritus 14. C. eod. vbi Iaſ.*) ſine vlla emancipationis aut ſuitatis diſtinctione ſibi inuicem conferunt, duntaxat quæ ſunt profectitia, quæ quidẽ facta eſſent hęreditaria, niſi data fuiſſent: cuiuſmodi ſunt, dotes, donationes propter nuptias, &c. Idque tam ex teſtamento quam ab inteſtato; niſi teſtator collationem ſuſtulerit. *Auth. ex teſtamẽto. l. ſi emancipati. 9. l. vt liberis. 17. l. fi. C. eod. in Auth. de trien. & ſemiſ. §. illud. l. ſi, ba. C. fam. ercif. l. filius. C. de inoff. teſta.*

6 ¶ Fit autem collatio aut re ipſa, hoc

A eſt, ipſo facto inita collationis ratione: aut cautione, datis fideiuſſoribus vel pignoribus de conferendo. *l. 1. §. inbet. 7. h. t.* quæ quidem cautio ſiue ſtipulatio committitur, cum interpellatus poſt aliquod ſpacium, quo potuit conferre, non fecit: & condemnationem quanti ea res erit, continet, *l. ſi quis. 5. §. vlt. h. t.* Quod ſi quis neq; conferre nec

B cauere velit, denegantur ei actiones hæreditariæ puta hæreditatis petitio; donec conſilium mutet, *d. l. 1. §. ſi frater. 8. §. ſed ſi tut. 10. l. nonnunquam. h. t.* Sed & implorato officio iudicis eo poteſt cõpelli: quid enim ſi non opus illi ſit actionibus, vtpote poſſidenti, & cõferre ſuperſedeat? *l. ſi frater. 8. C. eod. l. 1. inf. tit. 1. Dd. in l. emancipati.* Agenti quoq; obiicĩ poteſt exceptio, niſi conferat: quæ im-

C pedit litis ingreſſum, *Iaſ. in l. poſthumo. n. 3. C. eo.* quod etiamſi ſine exceptionis obiectu admiſſus ſit agens, & diuiſio cum ipſo facta, poterit nihilo tamen minus poſt officio iudicis implorato. *l. ſi frater. 8. C. eod. l. [illegible] in l. ea demum. nu. 7. C. eod. tit.* collatio peti. Moribus etiam noſtris, conferens iuſiurandum dare debet, non plus ſe habere reuera quam

D conferat. *D. Reuſhar. diff. 6.*

¶ Finis collationis eſt, vt ſeruetur æqualitas. *l. illud. 20. vbi Bart. C. eod.* effectus, vt collata communiter diuidantur. *l. illam. 19. §. fin. C. eod.*

DE COLLATIONE dotis. Tit. VII.

1 *Quare dos conferatur.*

E 2 *Donationes ſimplices nõ cõferri.*

3 *Impenſas ſtudiorum, & ſimilia, non conferri,*

CVm † pater ex neceſſitate pro modo ſuarũ facultatum teneatur, dotare filiam. *l. qui liberos. de ritu nupt. l. cum poſt. § gener. de iur. dot. l. fin. Cod. de dot. promiſſ.* & in neceſſitatib. nemo liberalis exiſtat, nec donare videatur: *l. rem legatam. 18. de adimen. lega.* merito placuit, 1

F non videri patrem voluiſſe dotẽ filiæ eſſe præcipuam; & propterea eam, ſicuti reliqua bona & donationes, in cõmune eſſe cõferendã: *l. Pomponius. ſup. fam. erciſcun. l. filia. l. illam. C. de collatio.*

¶ Sed an vera ſimplexq; donatio, ſu 2

Digitized by Google

cta filiæ aut filio à parente, erit conferenda; Placentinus *in tit. C. de collat. pro quo. l. ſi donat. one. 13. C. eo t.* iudicat, conferri oportere: quod Azoni, Accurſio & reliquis Dd. merito diſplicuit *in Authen. ex teſtam. C. eod. vbi l. eſ. & in l. ſi donatione, eod. tit. & in Auth. vnde ſi parens. C. de inoff. teſtam.* Qui putant, vt legata *l. ſi ita. 2. l. filiam. C. de collat. vide Cuiac. lib. 3. cap. 30.* ita nec donationes ſimplices; quæ quidem inofficioſæ non ſint, in collationem venire: quia pater voluiſſe videtur, vt eas præcipuas haberent: B quibus eſſent factæ; *§ illud. in Auth. de trien. & ſemiſſ.* exceptis aliquot caſibus, qui alibi numerantur. *in d. Auth. ex teſtam. & in l. pen. C. de coll.*

3 ¶ Atq; hæc quidem ſententia vt cõmunior eſt, ita vſu quoque præualuit. Sed an quæ ſtudiis filiorum pater impendit, ſunt conferenda? & cum alere & inſtituere pater liberos cogatur, vt ſupra *ad tit. de agnoſcen. lib.* dictum eſt, cumq; hæc impenſa ſit quodammodo æs alienum, ac filiis debeatur; æquius eſt, conferri non oportere *l. quæ pater. 51. ſup. fam. erciſc. Iaſ. in Aut. h. quod locũ. n. 3. & 4. C. eod.* Qua etiam ratione placuit, veſtimenta, libros, arma, equos, ſumptus doctorales, *Rouenn. de teſtam in fi. gl. Lat. lib. 1. art. 13.* & ſi quæ ſunt ſimilia, filios non communicare *vide Land. lib. 1. art. 10. & 15.* neque filiam mundum, veſtes, ornamenta à patre accepta, ſumptus nuptiarũ, & ſimilia, quæ ſuo quodam iure à patre ei debentur, & à patre ſunt præſtanda, velut quædam alimentorũ acceſſio. *Bal. in l. filia. nu. 14. C. fam. erciſ.* Illud vltimo notandum, ius quidẽ collationis pacto tolli non poſſe. *l. pactum. 15. C. de pact.* teſtamento paterno poſſe, *l. ſi quis. 5. §. fi. h. t. l. 1. cum Authen. ſeqq. vbi la. num. 1. & 2. l. filia. l. filiam. C. eodem.*

DE CONIVNGENDIS cum emancipato liberis eius. Tit. IIX.

EMancipato filio, nepotes in poteſtate retẽti, iure ciuili patris locum occupant: fiuntque auo ſui & proximi heredes, excluſo patre. *§. fin. Inſt. de hered. qua. & diff.* Quoniam autem emancipatus iure prætorio per bonorũ poſſeſſionem vocatur, neq; æquum eſt emancipatum venire ſolum, & excludere nepotes, ſuos heredes, aut nepotes cõtra iure ſuitatis obijci patri ſuo, qui iure naturæ prior eſt gradu: Prætor ita rem temperat, vt emancipato bonorum poſſ. eius partis det, quæ ad eum pertineret, ſi in poteſtate permanſiſſet: ſed ita, vt ex ea parte dimidiam ipſe, reliquã liberi eius habeant, iisq; bona ſua conferat. *l. 1 h. t.* Hoc edictum hodie locum non habet, ſublata ſuitatis & emancipationis differentia. Itaque pater, quamuis emancipatus, præfertur ſuis liberis tãquam gradu proximior. *§. 1. in Auth. de hared. ab inteſta.*

DE VENTRE IN POSSESS. mittendo, & curatore eius. Tit. IX.

1 *Continuatio.*

2 *Quibus, quando hæc poſſeſſio decernatur.*

3 *Ius nouum.*

SIcuti † liberorum eorum qui iam in rebus exiſtunt humanis curam prætor habuit: ita etiam eos qui nondũ nati ſunt, propter ſpem naſcendi non neglexit. Nam † ex hac parte edicti eos tuitus eſt, dum ventrem mittit in poſſeſſionem vice contra tabulas bonorũ poſſeſſionis, vt de bonis defuncti alatur. *l. 1. in prin. & §. ſed et ſi. h. t.* Prægnantem autẽ eſſe mulierem oportet omnimodo, nec dicere ſe prægnantem ſufficit. Quare nec tenet datio bonorum poſſeſ. niſi vere prægnãs fuerit, & mortis tempore & eo quo ſe mitti in poſſ. petit. ac ſi abortum fecerit [illegible]itur miſſio, quaſi prægnans non fuerit. *l. 1. §. fin. h. t. l. 2. C. de poſth. hær. Paul. l. 4. t. 9.* Toties autem mittitur venter in poſſ. ſi nõ eſt exheredatus, & id quod in vtero eſt, inter ſuos heredes futurum erit. *l. 1. §. 1. h. t.* Quod iure † nouo locum non habet: nam nec exhæredari poteſt venter, vtpote quem impoſſibile ſit aliquam ingratitudinis præbuiſſe cauſam, quamobrem ſit exheredandus: *l. ſi quis. 33. §. 1. C. de inoff. teſtam.* & iura ſuitatis ac emancipationis ſunt ſublata. *vide*

Digitized by Google

ia. vide quæ dixi Inſtit. ad Tit. de her. qual. & exhared. l. 6. & de hered. quæ ab inteſt. vt perinde emancipatorum, ac ſuorum habenda ſit ratio.

DE CARBONIANO edicto. Titul. X. C. 6. 17.

IMpuberibus, quorum ætas iniuriis B
inſidiiſq; obnoxia eſt, *l. 1. de min.* bonorum patris poſſeſſionem petentibus, edicto Carboniano conſulitur, vt ſi cui impuberi quæſtio ſtatus moueatur, an inter liberos ſit, cauſa ſummatim cognita, perinde poſſeſſio detur, ac ſi nulla eadem re controuerſia eſſet, & iudicium in tempus pubertatis differatur. *L. 1. l. 3. §. ſummatim. h. t. C. eod.*

DE BONORVM POSſeſsione ſecundum tabulas Titul. XI. C. 6. 11.

TRanſeamus ad bonorum poſſeſſionem ſecundum tabulas, cui locus ſit, cum contra tabulatio ceſſat. *l. 1. §. æquiſsimum. h. t. l. illud. ſup. de bonor. poſſ. contra tab. l. n qui in poteſtate. 15 § ſed ſi ſcriptus ſup. de lega. praſtand.* Hanc prætor introduxit, cōfirmandi iuris ciuilis gratia: quo plures viæ conſequandæ hereditatis poterent, *in prin. Inſtit. de bonor. poſſ. l. ſuum heredem. C. de iur. delib* & interim ſtius poſſidere videretur. qui authore prætore poſſideret. *l. Inſt. de acquir. poſſ.* Datur hęc poſſeſſio ſcriptis heredibus quibuſcunque. *§. ſunt autem. Inſtit. de bon poſſ. l. 1. §. defertur. & §. primo gradu. l. bis demum. l. cum tabula. h. t.*

SI A PARENTE quis manumiſſus ſit. Tit. XII.

1 *Continuatio.*
2 *Ratio quare pater admittatur.*
3 *Quare pacto pater poſſit excludi.*

1 VT filius † pręteritus poteſt contra tabulas Patris bonorum poſſ. pe-
A tere: ita pater aut auus paternus prætèritus, contra tabulas filii ad exemplum patroni in bonis libertorum, admittitur: quod æquiſſimum prætori
viſum eſt: quia † à parente beneficium 2
habuit acquirendorum bonorum, emancipatione facta. Quippe ſi filiusfamilias eſſet, quodcunq; ſibi acquireret, eius emolumentum patri quæreret, caſtrenſi, vel quaſi peculio excepto. Et ideo itum eſt in hoc vt pater exemplo patroni ad contra tabulas bonorum poſſ. admittatur: *l. 1. & 2. hoc tit.* niſi accepit pecuniam vt emanciparet, vel poſtea viuus in eum filius, quantum ſatis eſt, contulit, ne iudicia eius
inquietaret. Nam † tunc exceptio 3
doli mali obſtabit *d. l. 1. ſi parens.* Iſtiuſmodi enim pacta valent, cum non ſint
C de futura ſucceſſione repudianda: *ſicut in l. ſi quando. §. illud C. de inoff. teſt. & in l. pactum. C. de collatio.* ſed remittatur tantum in iis id quod patri non iure ſucceſſionis, ſed in remunerationem & authoramentum emancipationis debebatur: *l. cum oportet. §. cum autem. C. de bonis quæ lib.* id quod relinqui pactis, repudiariq; poteſt. *l. fin. C. de emancip.*
D *pat. lib.*

DE BONORVM POSſeſſione ex teſtamento militis. Tit. XIII.

ET ita quidem ſe bonorū poſſeſſiones in paganorum teſtamētis ha-
E bent: in vltimis autem militum volūtatibus id ſingulare eſt, quod ſecundū tabulas, non etiam contra, detur bonorum poſſ. ratæ enim debent eſſe eorum voluntates, quomodocunque factæ. *l. 1. & tot. titul. de teſtament. milita.* Quod non ſolum in militibus, ſed omnibus omnino obtinet, qui in hoſticolo ſeu hoſtico. id eſt, hoſtili agro de-
F cedunt. & ſuprema iudicia ſua quoquo modo ordinarunt, etiāſi iure militari teſtari nequeant: vt pręſes, legatus, &c. Quoniā in hoſtico verſantes eum paria cum militibus pericula experiantur, iura quoque eadem merito ſibi vendicant.

Digitized by Google

DE IVRE PATRONATUS. Tit. XIV.

C. 6. 4.

POſtquam expoſitum eſt, quomodo liberi & parentes bonorum poſſ. petant: videamus qua ratione patronis conſulatur; eo magis, quod ad exemplum patroni, parentes petere bonorũ poſſeſſionem diximus. Itaq; ſciendum eſt, in authoramentum datæ libertatis, patronum ſuccedere ab inteſtato, duntaxat liberto, ſi ſui hęredes nõ exiſtant: idq; ex lege x i i. Tab. *in prin. Inſt. de ſucceſſio. libert.* Quis enim hoc illi inuideat, cum ſi nõ manumiſiſſet, omnia iure dominicæ poteſtatis ſibi quæreret? Qua ratione moti prætores, etiam contra teſtamentum bonorum poſſeſſionem decreuerunt, ſi liberi nõ eſſent inſtituti. Qua quidem bonorum poſſ. olim dimidia, hodie ex conſtitutione Iuſtiniani, tertia hæreditatis pars inſtitutis heredibus aufertur dummodo libertus vltra centum aureos in bonis habeat. *§. ſed noſtra. Inſt. de ſucceſſ. liberto.*

DE OBSEQVIIS PArentibus & patronis præſtandis. Tit. XV.

C. 6. 6.

PRæter ſucceſſionem, obſequium etiam parentibus & patronis debetur, A *l. generaliter. ſup. de in ius vocand.* Nam liberto & filio, ſemper honeſta & ſancta perſona patris ac patroni videri debet, *l. antepen. h. t.* Quandoquidem ab altero vita naturalis, ab altero ciuilis, nempe libertas (ſerui enim pro mortuis habentur, *l. quod attinet. de reg. iur.*) accipitur. Et quoniã hoc ius in natura conſiſtit, *l. 2. de ſeruit. rust. & in l. ſi non ſortem. §.* B *libertus. de condict. ind.* etiam militibus & ruſticis pietatis ratio conſtare debet: *l. 1. h. t. l. 2. C. de in ius vocand.* Natura enim omnibus communis eſt. *l. hos accuſare. §. omnib. de accu. l. 5. de in ius voc.* ſi contra faciant, delictum ad publicã pietatem pertinẽs, pro modo eius vindicabitur. *d. l. 1. h. t. l. unica. ſup. de off. præf. vrb.* Ex quo apparet, hanc pœnam arbitrariam eſſe: *l. 3. & 4. C. de patr. poteſt. gloſſ. l. 3. C. d. ſac. Eccleſ.* C etiamſi lege Moſi, contumaciam eiuſmodi Dominus capitis pœna ſanciuerit Deuter. 21. Quin etiam libertus ingratitudinis cõuictus, in ſeruitutem retrahitur; *l. 4. h. t. tot. t. C. de libert. & eorum lib. in Auth. vt liberti de cætero.* vt filius emancipatus in poteſtatem *l. vnic. C. de ingrat. Lib.* Præter obſequia, honori parentum ac patronorum illud etiam tribuendum eſt, ne in ius ſine venia vocentur, *d. l. 2. C. de in* D *ius voc. l. 3. cum ſeqq. ff. eod.* neve qua famoſa actio aut exceptio in illos detur, *l. 2. 5. 6. 7. h. t. l. apud Celſum. §. aduerſum. de dol. mal. except. l. non debet. de dol. mal.*

DIGEST. LIB XXXIIX.

DE OPERIS LIBERTORVM.

Titul. I. C. 6. 3.

1 *Quare opera à libertis, non à liberis exigantur.*
2 *Differentia inter obſequia & operas.*
3 *De officialib. & fabrilibus operis.*
4 *Quando operas libertus debeat.*
5 *Quomodo finiatur operarum obligatio.*

OBSEquia † non modo liberti, ſed & liberi debẽt; operas non item *l. penult. ſupr. titul. 1.* quia ingenuis imponi nequeunt, cum habeant ſpeciem ſeruitutis. *vid. inf. ad tit. de fideiuſſ. ex l. ſi quis. 57. illo tit. tot. tit. de oper. ſeruor.* Multum † autem inter hæc intereſt. 2
Nam obſequia in exhibitione honoris, & pietate conſiſtunt: *l. 1. 2. l. parens. ſup. tit. 1.* ideoque præceptis omnia includi nequeunt.

e. l. quia

3 *c.1.quibus mod.feud. amitta* Operæ † autem ſunt diurnum officium: quia luce & per diem explicantur. *l.1.hoc tit.l.2.de annu.lega.l.ſi quis pro eod. de fideiuſſor. vide de hu Zaſ.in intelle. fine.* Hæ diuiduntur in officiales, & artificiales ſiue fabriles. *l.ſi non ſortem.26.§.libertus.de cond. indeb.* Officiales ſunt, quæ in officio perſonæ conſiſtunt, & ad perſonam patroni referuntur: vt adeſſe, comitari, *l. opera.19.l.quod niſi,20.l.hæ demum.38. h.t.* curare menſam, domum, &c. *l.legatis.63.§.1.de lega.3.d.l.hæ demum.* Fabriles ſiue artificiales ſunt, quæ ex artificio aliquo præſtantur: vt pingere, ſcribere, architectari. *d.l.legatis. d.l.ſi non ſortem.§. libertus.* Operæ fabriles in præſtatione pecuniæ conſiſtunt: officiales nulla pecunia redimi poſſunt, quia ſunt perſonales. *l.fabriles.6.h.tit.* Sed † operas li-
4 bertus patrono nõ debet, niſi promiſſas: ſolent autem promitti tempore manumiſſionis, vel iureiurando, vel ſtipulatione *l.vt iuriſiurandi.7.h.tit.l.2.l.*
5 *de libera.cau.* Soluuntur † & deſinunt operæ ex lege Iulia de maritandis ordinibus, ſi libertus duos filios, vel vnũ quinquennem in poteſtate habeat: *l. qui libertinus.37.h.t.* item infirmitate vel ſenio liberti, *l.liberti.15.l.nec audiendus.17.l.interdum.24.l.liberta.35.hoc tit.* & voluntate patroni. *l.liberta.46.hoc tit. l liberta.Cod.eod.*

DE BONIS LIBERTORVM. Titulus II.

C.6.4.

CVm ſoliti eſſent à libertis duriſſimas res patroni exigere, ſcilicet ad remunerandum tam grande libertatis beneficium, *l. libertas. de reg. iur.* quando ex ſeruitute ad ciuitatem Romanam perducuntur: propoſitum eſt edictum à prætoribus, de bonis libertorum, honoris qui patronis debetur, moderandi gratia. Cuius edicti ſumma fuit, vt non alia daretur patrono aduerſus libertum actio, quam alimẽtorum, operarum, & ſocietatis bonorum: videlicet ſi hoc pepigiſſet, vt niſi obſequium licitum & permiſſum *aliqui contra eſſet l 1.§ qua oneranda inſ.qua. rer. actio non det.* præſtaret libertus, in ſocietatem patronus admitteretur: itẽ

A bonorum poſſeſſionis, quæ à poſterioribus prætoribus, exemplo illius ſocietatis inducta eſt, vt qđ viuus libertus ſocietatis nomine præſtare ſolebat, id poſt mortem etiam data bonorum poſſeſſione patrono præſtaretur. *l.1.h.t.* Sed hoc ius bonorum poſſ. varie eſt à Iuſtiniano, vt ſupra diximus, temperatum, redactumque ad æquitatem
B naturalem. *Inſt.t. de ſucceſſ. libert.* Illud etiam ſciendum eſt, competere patrono, eiuſq; liberis, actionem in libertos eorumq; bona, alimentorum nomine, quæ egentibus debentur. *l.1.ce ſer. gl.in l.5.C.de obſeq.*

DE LIBERTIS MVNICIPUM & aliarum vniuerſitatum. Tit. III.

C ID ius quod patrono priuato debetur, etiam defertur municipibus, quamuis dubitari poterat, an poſſint petere bonorum poſſ. cum conſentire facile nequeant. Sed quemadmodum S.C. hereditates & fideicommiſſa conſequũtur, ita & bonorum poſſeſſionẽ petere poſſe dicendum eſt. *l. vnic. h.t.*

D

DE ASSIGNANDIS libertis. Tit. IIII.

ASſignare libertos dicitur patronus, cũ alicui ex filiis, vnum vel plures libertos aſſignat, vt is tãtummodo ſolus, quod quidem ad ſucceſſionem, de qua hic agitur, attinet, ius patronatus, quod in liberos alioqui æqualiter trãſit, conſequatur. Quod hactenus fieri
E poſſe S. C. Claudii temporib. cautum eſt: *l.1.& t.h.t.* vt explicat alibi Iuſtinianus latius *in tit.Inſt.eo.* Verba S. C. ita ſe habent: SI QVI DVOS PLVRESVE LIBEROS IVSTIS NVPTIIS QVÆSITOS, IN POTESTATE HABERET, DE LIBERTO LIBERTAVE SVA SIGNIFICASSET, CVIVS EX LIBERIS SVIS EVM LIBERTVM EAMVE LIBERTAM ESSE VELLET: IS EAVE, QVANDOQVE IS QVI EVM
F EAMVE MANVMISIT INTER VIVOS VEL TESTAMENTO, FACTO IN CIVITATE ESSE DESISSET, SO

Digitized by Google

„ LVS EI PATRONVS, SOLAVE PA- A
„ TRONA ESSET, PERINDE ATQVE
„ SI AB EO EAVE LIBERTATEM
„ CONSECVTVS CONSECVTAVE
„ EST: VTQVE SI EX LIBERIS (iis
„ videlicet quibus aſſignatio facta eſt)
„ QVIS IN CIVITATE ESSE DESIS-
„ SET, NEQVE EI LIBERI VLLI
„ ESSENT, CÆTERIS EIVS LIBE-
„ RIS QVI MANVMISIT, PERINDE
„ OMNIA IVRA SERVENTVR, AC SI B
„ NIHIL DE EO LIBERTO, EAVE
„ LIBERTA IS PARENS SIGNIFI-
CASSET. *l.1.hoc tit.*

SI QVID IN FRAVDEM patroni factum ſit. Tit. V. C. 6. 5.

1 *Quomodo reuocentur alienata.*
2 *Ex qua cauſa.*
3 *Quare in mortis cauſa donatione non requiratur dolus.*
4 *Legitimæ portiones ſunt æs alienum.*
5 *Quæ, cui, aduerſus quem, ad quid ex hoc edicto detur actio.*

1 SI quid dolo † malo liberti factum eſſe diceretur, ſiue teſtamento facto, ſiue inteſtatus is deceſſerit, quo minus quam pars debita bonorum ad patronum perueniret, cognoſcit prætor, & operam dat, ne ea res patrono fraudi
2 ſit: idq; ad hunc modum. Si † alienatio dolo malo, ad diminuendam videlicet patroni portionem facta ſit, non quærimus vtrũ mortis cauſa facta ſit, an non ſit: omni enim modo reuocatur. Si vero non ſit dolo malo facta, ſed alias: puta, ſi vendidit, donauit alia ex cauſa: tunc actori probandum eſt, mortis cauſa factam alienationem.
3 Si † enim proponas mortis cauſa eam factam, nihil intereſt vtrum dolo facta ſit, an non ſit, ſicuti in legatis. *l.1. hoc tit.* Hæc enim non debentur, niſi prius deducto ære alieno. *l.1.§. pen. ad Treb. l. fin. §. licentia. C. de iure delib.* Quod
4 † autem patrono debetur, eſt æs alienum, ſicuti legitima quælibet. *l. ſi patronus. de donat. l. Papin. §. ſi quis, de inoff.* A *teſtam.* Merito igitur de legatis & donationibus id eſt deducendum. In alienatione autem inter viuos facta, neceſſum eſt fraudem patrono factam doceri. Patronus † igitur qui intendit, 5
vel in fraudem ſuam, vel quod perinde eſt, mortis cauſa alienationem a liberto factam, vt ipſe portione debita fraudaretur, agit actione Fabiana, à Fabio ſiue Caluiſiana, à Caluiſio prætore dicta, *l. 3. § ſi inteſtatus. cum ſeqq. l. 4. & 5. hoc tit.* B aduerſus bonæ malæue fidei poſſeſſores, earum rerum nomine quæ in fraudem alienatæ dicuntur: *d. l.1 §. dolum. §. ſi libertus. § ſi pluribus.* vt eas res patrono reſtituant, vna cum fructibus, *d. l. 1. § quamuis & §. vlt. cum ll. ſeq.* Quod exemplo creditorum inductum eſt, qui Pauliana actione repetunt ea quæ in eorum fraudem à debitore ſunt alienata *l. 1. t. quæ in fraud. credit. infr. vbi dicemus.* C Hæc actio in perpetuum datur: quia continet rei perſecutionem, *d. l. 1. §. 1.*

SI TABVLÆ TESTAMENTI nullæ extabunt, vnde liberi. Tit. VI. C. 6. 14.

D 1 *Continuatio.*
2 *Quando locus ſit bonorum poſſeſſionibus ab inteſtato.*
3 *Gradus ſucceſſionis ab inteſtato.*
4 *Primum gradum eſſe liberorum.*
5 *Quid plus ſit in hoc edicto quam in ſucceſſione iuris ciuilis.*

POſteaquam † prætor locutus eſt de 1
E bonorum poſſeſſione eius qui teſtatus eſt, recte tranſitum fecit ad inteſtatos: eum ordinem ſecutus qui in l. XII. Tab extat. Fuit enim ordinarium ante de iudiciis teſtantium, ac ſi deinde de ſucceſſione ab inteſtato loqui. Nam † quamdiu ſecundum aut contra tabulas exiſtere poſſeſſio poteſt, ab 2
inteſtato non ſuccedit. *l. 1. h. t.* Sed † 3
F ſucceſſione ab inteſtato in plures partes diuiſit fecitque gradus varios: primum liberorum, ſecundum legitimorum, tertium cognatorum deinde viri

& vxoris. Recte autem prætor a li-
4 beris † initium fecit. Vt enim iure ciui
li prima cauſa in ſucceſſione eſt libe-
rorum: ita & hos prætor non modo ex
teſtamento, ſed etiam ab inteſtato ad
bonorum poſſ. primo loco vocat, quos
naturæ ſimul & parentum commune
votum ad bona admittit. *l. ſcripto. 7. §. fi.*
5 *h. t.* Sed in hac poſſeſſione id amplius
ineſt, quod ius vetus ciuile emancipa-
tos non agnoſcat, prætor vero hos per-
inde vt ſuos in iure ſucceſſionis, data
hac bonorum poſſeſſione, tueatur. *l. 1.
& 2. h. tit.*

VNDE LEGITIMI.
Titul. VII. C.
6. 15.

1 *Qui legitimi & agnati.*
2 *Quid conſanguinitas & qui con-
ſanguinei.*
3 *Quando & quomodo ſuccedant.*
4 *Parentes & patronos etiam legi-
timo iure ſuccedere.*

1 SEcundo loco † atque ordine vocat
prætor legitimos, hoc eſt, agnatos. §.
*1. Inſt. de leg. agn. ſucceſſ. in princ. Inſtu. de leg.
agn. tut. l. vltim. §. 1. de grad. l. 2. de ſuis &
leg.* per virilem ſexum deſcendentes §.
*2. in verb. legitimas perſonas per virilem ſexū
deſcendentes. Inſt. de leg. agn ſucceſſ. l. 5. hoc t.*
Nam hi lege XII. Tab. ad ſucceſſionem
poſt ſuos vocabantur: vnde & legitimi
ſunt dicti, *§. 1. & 2. Inſtit. de leg. agn. ſuc-
ceſſ. tot. tit. de ſuis & leg. & tit. C. de leg. hered.*
qui alias etiam conſanguinei ſolent
2 appellari. *§. 1. Inſt. de leg. ag. ſucceſſ.* † Nam
etſi proprie conſanguinitas eſt vincu-
lum perſonarum, quæ propterea, quod
ex eodem ſtipite ortæ ſunt, ſanguinis
& naturę ſocietate propius iunguntur
& conſanguinei ii, qui ſanguinis iure,
nexi ſunt: *l. 1. §. poſt ſuos. de ſuis & leg. §. 1.
in verb. improprie conſanguineos. vbi dixi. In-
ſtit. de leg. agn. ſucceſſ. l. ſi is qui. 44. de adopt.*
tamen vſitatum eſt, eos duntaxat con-
ſanguineos appellari, qui ob ius pro-
pinquitatis & agnationis, ex lege ad
ſucceſſionem vocantur: *d. §. 1. & l. 1. vide
quæ dixi Inſtit. de leg. agn. ſucceſſ.* vnde &
conſanguinitas ſpecies agnationis eſ-

A ſe iudicatur, *§. pen. Inſt. de ſucceſſ. cognat.*
& adoptiui conſanguinei perhiben-
tur, ſcilicet quod legitimi ſint here-
des. *l. 7. §. ſi ſit. 13. l. ſi quis. 7. ad S. C. Tertyll.*
Propriiſſime tamen conſanguinei iu-
re veteri dicebantur fratres & ſorores
(nam vltra ſororem, quæ ſuæ familiæ
finis eſt. *l. pronunciatio 195. in fin. de verb.
ſignif.* conſanguinitas non porrigeba-
tur. *Vlp. inſt. cap 26. Paulus lib. Sent. 4. cap.
B 8. §. 2. vbi dixi. Inſt. de leg. agn. ſucceſſ.*) qui
legitimos ideo excludere feruntur. *l. 1.
§. poſt ſuos. l. 2. §. 1. de ſuis & legit. §. 1. & 2.
Inſtit. de leg. ag. ſucceſſ.* iure autem nouo,
fratres & ſorores ex eodem patre, non
eadem matre nati, hoc nomine con-
ſanguinei appellantur, *§. 1. § hoc etiam. 3.
Inſt. de leg. agn. ſucceſſ. Amb. itaq; C. comm.
de ſucceſſ.* Sed de appellatione ſatis: nūc
de iure ſucceſſionis, quod his defer-
C tur, agamus.

¶ Hi ergo conſanguinei & legitimi, 3
ſecundo ordine atque loco ad ſucceſ-
ſionem vocantur, videlicet poſt ſuos:
nam quamdiu ſui ſperantur, puta præ-
gnante defuncti vxore, locus non eſt
agnatorum ordini. *l. pen. h. tit. l. 1. & 2 de
ſuis & legit.* Cum igitur fratres & ſoro-
res, à latere nemo præcedat: in ordi-
D ne legitimorum primo vocabantur, et-
iam ante parentes, *l. ſcripto. 7. vnde lib.
l. 2. Cod ad S. C. Tertyll. vide in § fin. Inſtit. de
leg. agn ſucceſſ.* reliquis omnibus remo-
tioribus excluſis. *l. 1 §. poſt ſuos. de ſuis. &
leg.* Nam quamdiu conſanguinei, vt in-
quit I. C. hoc eſt, fratres ſuperſunt, re-
liquis legitimis non defertur heredi-
tas, *l. 2. §. 1. de ſuis & legit.* quod ita acci-
piendum eſt, vt iis etiam adire nolen-
E tib non deferatur. Lex enim XII. Tab.
quæ ad hereditatem legitimos vocat,
nullum ſucceſſorii ordinis ius agno-
ſcit: ideo priore gradu extāte, reliquis
aditū præcludebat, etiamſi poſtea prior
gradus deficeret. *§ placebat. 6. Inſtit. de
leg. agn. ſucceſſ. vbi expoſui.* Sed hoc in le-
gitimis hereditatibus obtinuit. Præ-
tor autem ex bono & æquo, *§. 1. in fin.
Inſtit. de bonor. poſſ.* in ſuis bonorum poſ-
ſeſſionibus, ſucceſſorio edicto gradum
F gradui, & perſonæ deficienti ſubſe-
quentem perſonam ſubſtituit, *infr. tit.
de ſucceſſ. edict. d. §. placebat.* ac ſubiecit:
id quod & Iuſtinianus poſtea eſt ſecu-

Digitized by Google

tus, vt iam iuris ciuilis ea ſit ſucceſſio. *§ placebat. Inſt. de leg. ag. ſucceſſ. vide infr. tit. de ſucceſſ. edict.* Poſt conſanguineos autem, legitimi reliqui, etſi longiſſimo gradu ſint, admittuntur, ſcilicet, vbi nullus in gradu propiore præcedit: §. 2. *& 3. Inſt. de leg. ag. ſucceſſ.* etiamſi id nonnulli ad decimum gradum conſtringant. *in §. fi. Inſt. de ſucceſſ. cog.* Inter † legitimos aũt in hoc edicto recenſentur & illi, qui licet non vt agnati, tamen alia ex cauſa, lege vel S. C. ad ſucceſſionem vocantur: *l. 2. §. vlt. cum ll. ſeqq. h. tit.* vt patroni, *Inſtit. de leg. pat. tut. & de bon. lib.* parentes. *§. fin. Inſt. de leg. ag. ſucceſſ. & de S. C. Tertull. &c.*

VNDE COGNATI. Tit. IIX. C. 6. 15.

1 *Summa edicti.*

2 *Quinam ſint cognati: & quam varie hoc nomen accipiatur.*

3 *Diſcrimen inter agnatos & cognatos.*

4 *De ſucceſſione cognatorum.*

1 HÆc † bonorum poſſeſſio nudam habet prętoris indulgentiã, neque ex iure ciuili oritur. Nam eos inuitat ad bonorum poſſeſſionem, qui iure ciuili ad ſucceſſionem admitti non poſ-
2 ſunt, id eſt, cognatos. Cognati † autem appellati ſunt, quaſi ex vno nati, &, vt ait Labeo, quaſi commune naſcendi initium habuerint, *l. 1. h. t.* ac ab eodem orti ſint, *l. 4. §. 1. de grad.* ac quos Græci συγγενεῖς nos cognatos appellamus, *l. vlt. § 1. de grad.* quaſi ſimul, cum, natos. Itaq; proprie cognati ſunt, qui ſibi inuicem viuentes agnaſcuntur: *l. item. 8. & l. Titius. de ſuis & legit.* nec qui mortuo eo cuius de hereditate agitur, animal mondum fuit, illius ſucceſſionem tanquam cognatus conſequi poteſt. *l 1. §. penult. h. tit. vide quæ dixi in §. cum autem. Inſt. de her. quæ ab inteſt. & in tit. de leg. agn. ſucceſſ.* Cognatos ergo proprie in hac materia intelligimus, qui ſibi viuentes cõnaſcuntur, *d. l. 1. d. l. item. 8.* Hi autem rurſum dupliciter ſumuntur. Vno modo ἐν πλάτει, pro omnibus natura & ſanguine coniunctis: *l. 1. l. vlt. §. 1. & tot. tit. de grad. & aff. & Inſtit. de grad. cog.*

A altero modo ſpeciatim, pro iis qui per lineam duntaxat femineam coniunguntur. *vt hoc in tit & Inſt. de ſucceſſ. cog. & l. vlt. §. 1. de grad. & aff.* Nam agnatio à patre eſt, cognatio à matre *§. vulgo. Inſt. de cog. ſucceſſ.* Vnde & ſpurii inter cognatos numerantur, ſcilicet, quia per matrem cognati ſunt. *l. ſi ſpurius. 4. hoc tit. §. vulgo quæſitos. Inſt. de ſucceſſ. cog. vide D.*
B *Reinhard diſſ. 20. Land. lib. 1. art. 28.* In hac tamen ſucceſſionum materia, etiam agnati, hoc eſt, per lineam maſculinã iuncti, iure cognatorum admittuntur.
3 Nam † agnatus qui non poteſt vt agnatus ſuccedere, admittitur vt cognatus, *§. placebat. 6. Inſt. de leg. ag. ſucceſſ. l. 1 Inſt. de ſucceſſ. edict.* Vnde dicitur, inter agnatos & cognatos hoc intereſſe, quod inter genus & ſpeciem. Nam quo ad ius
C ſucceſſionis, qui agnatus eſt, vtique & cognatus eſt: non autem qui cognatus eſt, contra agnatus eſt. *l. vlt. §. 1. de grad. & affin.* Et ita accipiendum eſt quod dicitur, *l penul. ſ. pr. tit. 1.* in agnatis cognatos (hoc eſt, cognatorum ius) contineri, in cognatis non vtiq; agnatos.

4 ¶ Cognatorum porro ordo tertius
D eſt: admittuntur enim demũ poſt ſuos & legitimos: admittuntur autem gradu proximi, *l. 1. & tot. h. titul. & tit. de ſucceſſ. edict.* ordine ſucceſſiuo. *inf. de ſucceſſ. edict.* Vnde & agnati ex hoc edicto, ordine ſucceſſiuo, vocantur vt cognati; qui vt agnati non recipiuntur. *l. 1 de ſucceſſ. edict. §. placebat. Inſtit. de leg. agn. ſucceſſ.* Admittuntur autem in hoc ordine cognati, ad ſextum vſq; gradum communiter, *§. vlt Inſtit. de ſucceſſ. cog.* interdum
E ad ſeptimum vſq; *d. §. vlt.* (quod hodie in feudalibus ſequimur, *cap. 1. §. 1. de ſucceſſ. feud. c. 1. §. 1. de iis quis feud. dar. vide glo. & Dd. in c. 1. de nat. ſucceſſ. feu. Bald. in c. 1. de feud Marchi. & in l. 1. Cod. quand. non pet. part. Dec. conſ. 85. D. Reinhard. diſſ. 40.* non etiam octauum. *l. octauus. penult. hoc titul.* gradum: quanquam agnati in infinitum, veluti & deſcendentes ſuccedere videantur. *§ 2. & 3. Inſt. tit. de leg. agn.*
F *ſucceſſ.* Sed hodie, ſublato agnationis & cognationis emancipationis & ſuitatis diſcrimine, *§. nullam. in Auth. de her. ab inteſt.* omnes indifferenter ad decimum vſq; gradũ, ex cõmuni ſententia admit-

admittuntur: *gl. & Dd. in §. vlt. Inſtit. de ſucceſſ. cog. vbi plura de hac ſucceſſione vide.* & quidem in capita, non in ſtirpes *l. 2. C. de ſuis & leg. l. 2. §. 1. ff. eod.* quia omnes ex paritate gradus, & ſuo iure veniunt. Diuerſum eſt in deſcendentibus (præter filios) qui non in capita, ſed ſtirpes capiunt maiorum ſucceſſionem: *§ cum filius. 6. vbi vide quæ dixi Inſtit. de her. qual. & diff.* non modo quia iure ſuitatis: *l. ſcripto. 7. vnde lib.* (ſi enim hæc ſola eſſet ratio, in emancipatis, vel ex emancipato natis, non obſeruaretur hic ſuccedendi modus: id quod aliter ſe, ſaltem iure nouiſſimo, & præſertim ab inteſtato habet. *in Auth. vt cum de ap. pell. § nullam. de her. ab inteſt. & vt lic. emat. & aua. § ſed ea. 13 §. fin. Inſt. de her. quæ ab inteſt. Vd. in l. Gallus. §. & quid ſi tantum. vbi Iaſ. nu. 54. de lib. & poſth. & in l. emancipata. (qui admitt.)* ſed etiam quia iure repræſentationis, ex natura ſumpto, nepotes neptesve, item pronepotes proneptesve, in parentis ſui, vnde nati ſunt, locum ſuccedunt: *d. §. cum filius. in verb. quia placuit nepotes, &c. in parentis ſui locum ſuccedere.* vt etiamſi plures ex vno propagati ſunt, non aliam aut vberiorem, quam pater eorum partem eſſet adeptus, accipere debeant. Ideo autem iure repræſentationis, in locum patris ſuccedunt: quia filii ſtatim atque in familia paterna, vt ſemper, (loquimur enim de his qui ex iuſtis naſcuntur liberis) naſcuntur, vna reputantur eſſe perſona, *l. fin. C. de imp. ſubſtit.* cum patre: & proinde domini fiunt rerum paternarum, & ius habent iam quæſitum, *l. in ſuis. de lib. & poſthum.* quaſi in bonis propriis: *l. 1. §. largius. de ſucceſſ. edict.* eoque poſt mortem non habent opus aditione hereditatis, ſed continuatur in eos dominium: *Inſtit. de her. qualit. & differ.* quare cum moriuntur ante patrem, hoc ipſum ius in ſuos liberos tranſmittunt. *tot. tit. C. de his qui ant. aper. tabul.* Cum autem nemo plus iuris tranſmittere poſſit quam ipſe *l. traditio. de acquir. rer. dom.* habet: ſequitur, liberos in locum patris ſuccedentes, in ſtirpem partemque patris, non pro numero ſuorum capitum ſuccedere. Id quod & in emancipatis ſeruatur, vt dictum eſt.

A

B

C

D

E

F

DE SVCCESORIO edicto. Titul. IX.

C. 6. 16.

1 *Ratio edicti.*
2 *Summa edicti.*
3 *Quare dictum ſucceſſorium.*

CVM † plures ſpecies ſucceſſionum prætor introduxerit, & in vnaquaque ſpecie ſucceſſionis ſæpe plures extent diſpari gradu perſonæ: ne alio alium expectante, actiones creditorum differentur, ſed haberent quos conuenirent: ideo petendæ bonorum poſſeſſioni certum tempus præfiniuit, liberis quidem & parentibus anni ſpacium, cæteris centum dierum. † Quod ſi intra hoc tempus aliquis bonorum poſſ. non petat vel moriatur, eiuſdem gradus perſonis petentibus eius pars accreſcit: vel ſi nullus in eo gradu amplius ſit, deinceps cæteris in proximo gradu exiſtentibus bonorum poſſ. ex hoc edicto pollicetur: quod † ſucceſſorium vocatur, quia ordinem ordini, gradum gradui, perſonam perſonæ, quaſi per ſucceſſionem ſubſtituit. *tot. tit. Inſt. & C. eod.* Qua ſubſtitutione omnino fuit opus, cum lege XII. Tabul. à ſucceſſionis ordine, legitimorum ſucceſſio omnis fuerit excluſa, *l. 2. 4. ſuis & leg. Vlp. tit. 26. Paul Sent. lib. 3. § placebat. 6. Inſtit. de leg. agn. ſucceſſ. l. ſi ex plurib. de ſuis & leg. her.*

1

2

3

DE GRADIBVS ET AFfinibus, & nominibus eorum. Tit. X.

1 *Continuatio.*
2 *Gradus vnde dicti.*
3 *Definitio graduum.*
4 *Diuiſio.*
Regula ad dignoſcendum quoto quiſque ſit gradu. 3. & 6.
5 *Superiorem & inferiorem lineam accipere à primo gradu.*
6 *De ſecundo gradu.*
7 *De tertio, & deinceps.*

Hh

8 *De tranſuerſali linea.*
9 *De computatione canonum.*
10 *Regula can. in linea æquali.*
11 *Ratio differentiæ inter ius ciuile & canon.*
12 *Regula can. in linea inæquali.*
13 *De ordine ſucceſſionum.*
14 *De ſucceſſione deſcendentium.*
15 *De ſucceſſione aſcendentium.*
16 *De ſucceſſione collateralium.*
17 *De affinitate, explicatio methodica.*

1 SEd † quia cognatorum & varia eſt ratio, & ad proximum gradum tam hereditates, *l. 2. de ſuis & l. 1. § 2. cum ſeq. Inſt. de leg. agnat. ſucceſſ.* quam tutelæ redeunt: *vide Inſt. de leg. ag. tut.* gradus cognationum noſſe oportet, vt quis cui præferatur & proximior ſit, intelligi
2 poſſit. *l. fin. in prin. h. t.* Gradus † autem, de quorum notis diſtantiiſque cognationes dignoſcuntur, dicti ſunt ad ſimilitudinem ſcalarum, locorũve procliuium: quos ita ingredimur, vt à proximo in proximum, id eſt, in eum qui quaſi ex illo naſcitur tranſeamus, *d. l.*
3 *fin. § gradus.* Eſt † igitur gradus, de proximo in proximum cognatum tranſitus: ſiue, eſt interuallum quo cognoſcitur, quæ perſona ſtipiti propior ſit: & quot ſunt tranſitus in remotiorem, tot ſunt gradus.

4 ¶ Horum aũt alii ſuperioris ordinis ſunt, alii inferioris, alii ex tranſuerſo, ſiue à latere. Superioris ordinis exiſtunt parẽtes; inferioris liberi, ex tranſuerſo fratres & ſorores, horumq; liberi, *l. 1. h. t.* Hi ordines, lineæ etiã vocantur, quæ cognationes ſeparant, & quaſi diſtinguunt, in ſuperiorem inferioremq;, quę ambę directę ſunt, & tranſuerſam, *l. ſtemmata. 9. h. t. Paul. lib. 4. tit. 11*

5 Superior & † inferior cognatio à primo gradu incipit: *d. l. 1* quia pater, ſuperioris cognationis, filius, inferioris initium facit. Neceſſum igitur eſt hos primum conſtituere gradũ, cum primus tranſitus quaquauerſum de patre fiat in filiũ, & ecõtrario. *d. l. fi. § primo gradu.*

6 ¶ In ſecũdo gradu, ſupra ſunt auus, auia: infra nepos, neptis ex vtroq; pa-

A rente, & ita deinceps. Nam in his ſeruatur regula, vt quot ſunt perſonæ generationis remotioris, tot ſint gradus, dempto ſtipite: id eſt, ea perſona, de cuius cognatione quæritur. Sic † ſupra 7
in tertio gradu, proauus proauia: infra, pronepos proneptis: in quarto, abauus abauia, abnepos abneptis. quinto, atauus atauia, atnepos atneptis. ſexto, tritauus tritauia, trinepos trineptis: ac deinceps ordine reliqui, qui
B quoniam ſpeciale nomen nõ habent, maiores illi, hi poſteriores appellantur, *d. l. fin § parentes.*

¶ Ex tranſuerſo, ſiue à latere, nullus eſt iure ciuili primus gradus, & ideo incipit à ſecundo: *l. 1. § 1. h. tit.* nam cum pater & filius omnium ordinum primum conſtituant gradum & tranſitum, neceſſum eſt, vt quaquauerſum te vertas, vlterius tranſeas: atque ita 8
C ſecundum facias gradum. Itaq; frater & ſoror ſunt in ſecundo gradu: & conuenienter patruus, amita, auunculus, matertera, fratris filius filia in tertio, & hi conſobrini, ſibi inuicem in quarto, atque ita deinceps. *d. l. fin. tot. tit. Inſt. eod.* Nam & hic quot ſunt generationes remotiores, tot ſunt gradus, ſtipite dempto.

¶ Canoniſtæ, qui propter matrimonia, ne inter prohibitas perſonas contrahantur, gradus computant, *c. ad ſedem. 35 q. 5.* cum ea ſine duorum copula conſtare nequeant; duas vno gradu perſonas in linea tranſuerſali complectuntur: eamque conſtituunt in linea 9
D æquali regulam: Quoto † gradu vtraque perſona diſtat à ſtipite, eodem gradu diſtant inter ſe, verbi gratia: Frater diſtat à ſtipite, id eſt, patre communi, 10
E gradu vno: ergo eodem diſtat à ſorore, atq; ita conſequenter: vt fratrum filii diſtant à communi ſtipite ſecundo, ergo & eodem inter ſe diſtant. At iure ciuili, quoto gradu collaterales ſecernũtur à communi ſtipite, eo gradu duplicato inter ſe diſtant: quia quęlibet perſona ab vtroq; latere facit gradum in tranſitu. Ius † enim ciuile ſingulas perſonas numerat, 11
F quia ſingulæ hereditatem cernere poſſunt: cuius rei gratiã, gradus hoc iure conſtituti ſunt. In † linea porro inæquali, hac regula Cano- 12
niſtæ

niſtæ vtuntur: Quoto gradu remotior diſtat à communi ſtipite, eodem tranſuerſi inæquales inter ſe diſtant, vt, verbi gratia: Frater meus ex parte communi diſtat ab eo primo gradu, eius filius ſecundo, neptis tertio: ergo & a me tertio hæc gradu diſtabit. nam a perſona neptis remotiore, vſque ad ſtipitem fit computatio: vt hæc latius explicat Ioa. Andr. in arbore conſanguinit. Sed nos relictis canonibus, quorum tamen rationem paſſim obtinere & ſeruari videmus, pro inſtituto noſtro ad ius ciuile reuertamur: quod præcipue hereditatum cauſa gradus conſiderat.

13 ❡ Qua in re admonendi ſumus, ſi quando de hereditate, vel bonorum poſſ. quæſtio incidat, non ſemper eos, qui eiuſdem gradus ſunt, concurrere. nam qui eſt in proximiore ordine, quãuis quarto gradu ſit, cæteris præfertur, licet in primo aut ſecundo gradu exiſtant.

14 ❡ Primus autem ordo in ſuccedendo eſt deſcendentium: qui omnibus tam aſcendentibus quam tranſuerſis, quamuis propinquioribus, præferuntur. *in Authen de hered. ab inteſtat. in princ.* Itaq; pronepos, quantumuis in tertio ſit gradu, præfertur patri & fratribus, in primo ſecundoq; gradu exiſtentib. Sed nec inter ſe deſcendentes, ſemper vtuntur gradus prærogatiua, propter ius repræſentationis. *§. cum filius. Inſt. de hered. quæ ab inteſt.* quod tamen plerique vltra pronepotes non extendi volunt. *Angel. Bart. & Dd. in §. cum filius, Inſtit. de hered. quæ ab inteſt. Bartol in l. 1. § ſi quis. de ſuis & leg.* Nam filius quamuis in primo ſit gradu, nepos ex altero filio in ſecundo, nihilominus hic patris ſui perſonam repræſentans, cum patruo hereditatem cernit. *l. Papinian. §. quantam in fin de inoffic. teſt.* Quamobrem ſine graduum reſpectu deſcendentes, in gradib. non modo inæqualibus, verumetiam æquis conſtituti, in ſtirpes, non in capita ſuccedunt: id eſt, tantum nepos vnus vel plures, aut horum liberi capiunt, quantum ipſorum parens in diuiſione accepiſſet. *in Auth. de hered. ab inteſt. d. §. cum filius. vbi dixi.*

15 ❡ Deficientibus porro deſcendentibus, iure nouo (nam in veteri ſecus fuit, *l. ſcripto. 7. unde li. l. fin. Cod. com. de ſucceſſ.*) locus ſit ſecundo ordini, nempe aſcendentibus, ſecundum gradus prærogatiuam. Nec enim hic repræſentatio locum habet: cum contra naturam ſit, vt auus repræſentet patrem ſuum filium, tanquam ab illo genitus. Qui autem in eodem ſunt gradu, ex æquo diuidunt hereditatem: ita tamen, vt dimidiam accipiant à patre aſcendẽtes, alteram à matre, etiamſi ſint diſpares numero, atq; ita diuiſio fiat in ſtirpes, non in capita, *§. 1. in Auth. de hered. ab inteſt.* Aſcendentes aũt excludunt hodie (nam olim a fratribus excludebantur, *l. ſcripto. 7. unde lib. §. fin. Inſtit de leg. agnat. ſucceſſ.*) omnes collaterales, exceptis fratribus & ſororibus ex vtroq; latere (etenim vno tantum latere coniuncti, nedum ab aſcendentibus, ſed etiam à fratribus vtrinque coniunctis excluduntur in allodialibus: quamuis ſecus in feudalibus ſeruetur, *Auth. ii-q C. com. de ſucceſſ. Fachſ diff. 26. Land. lib. 2. art. 20. Aluar. & Dd. in c. 1. de ſucceſſ. frat. Bald in c. 1. de ſucc. feud. & l. 1. C. de legit. her. Ang. conſ. 108. Schurf. conſ. 8. in fin. cent. 1. Iacob. in tract. feud. verb. præſente. nu. 11. vide Sax. lib. 2. art. 20. Lehenrecht. cap. 32. Fachſ. diff. 20. 25. 29. Reinh. diff. 30. Curt. trac. feud. part. 3. n. 56. Zaſ. in fin. partis 8.*) & horum liberis: quamuis iure Saxonum omnibus, etiã his, collateralib. aſcendentes præferantur. *Land. lib 1. art. 17. Fachſ. diff. 24.* Porro cum fratribus & ſororib. proximior aſcendens, ſiue pater, ſiue auus; atq; ita conſequenter; vt recte volunt Dd. *in Auth. defuncto. C. ad Tertyllian.* diuidit in capita hereditatem: liberi autẽ fratris ſororiſve, in ſtirpem ſuccedunt: hoc eſt, eam accipiunt partem, quamuis plures, quam parens eorum eſſet conſecutus. *§. 1. in Auth. ven. vt filii fra. d. Auth. defuncto.* Iure tamen Saxonũ hi plane a patruis excluduntur: cum eo iure in collateralibus repræſentatio locum non habeat, *Fachſ. in diff. 25. per tex. Landr. lib. 1. art. 3. in fin. eod. art. 17.*

❡ Deficientibus autem ordinib. ſurſum deorſumve verſus rectis, & nõ extantibus fratribus aut eorum liberis, proximiores ex latere admittuntur. obtinetque hic regula: Qui propior eſt gradu, propior eſt iure ſucceſſionis 16

Quod ſi plures in eodẽ gradu exiſtant, in capita, non in ſtirpes ſuccedunt ſecundũ perſonarum numerum. *§ ſi vero in Auth. de hered. ab inteſt.* Quod & in liberis duorum fratrum obtinere verius eſt, vt, ſi inter ſe ſuccedant, æqualiter, non aũt in ſtirpes, capiant hereditatẽ: vt ex opinione Zaſii *ſingula. reſpon. lib.* 1. *ca.* 7. Carolus V. in Comitiis conſtituit, & iure Saxonum ita etiam obſeruatur *Fachſ. in diff.* 28 Quanquam ſunt alia quædam hoc in iure ſingularia: vt, alia graduũ cõputatio. *Land li,* 1. *art.* 3. *Fachſ. diff.* 30. *Chil. in pract. de diff. grad* itẽ quod frater ex vno latere coniunctus, cum fratris filiis ex vtroq; latere coniuncti admittãtur. *Fachſ diff.* 26. *per art.* 20. *lib.* 3. *Reinh. art.* 30. quamuis iure ciuili hi illũ excludant: *Auth. ceſſante. Cod. de legit. her.* item quod patruo defuncti, filii fratris, quamuis in eodem gradu exiſtentes, *Fachſ. diff.* 25. item frater defuncti ex vno tantum latere cõiunctus, *Fachſ. diff.* 26 *Reinh. diff* 33. puta cõſanguineus vel vterinus, præferantur: quod tamen more magis quam certa ratione inductum eſt, eoque in quibuſdam Curiis repudiatur. Et hæc dicta ſufficiant de gradibus cognationum, quæ in ſucceſſione conſiderantur: nunc aliquid de affinitate iuxta huius tituli inſcriptionem, ſubiiciamus.

17 ¶ Affinia dicuntur quæ coniuncta ſunt: *l. cos.* 12. *fi. regund.* vnde affinitas pro qualibet coniunctione neceſſitudineque poni ſolet. *l. quod Seruius.* 8 *de cond. cauſ. dat. l. non ideo.* 5. *Cod. de hered. inſt.* Affines tamen in iure proprie dicuntur viri & vxoris cognati, dicti ab eo quod duæ cognationes, quæ diuerſæ inter ſe ſunt, per nuptias copulantur, & altera ad alterius cognationis finem accedit *l.* 4. *§.* 3 *h. t.* Eſt igitur affinitas, ius quoddam inter vnum coniugem & alterius cognatos inſtitutum: ſeu, vt Theophilus *§. affinitatis. Inſtit. de nupt.* vult, propria quædam perſonarũ qualitas, quæ citra cognationem nobis ex nuptiis coniunguntur. Poteſt & hoc modo definiri, vt ſit propinquitas perſonarum ex nuptiis, non ex ſanguinis cõiunctione orta, Numerantur autem tria genera affinitatis, à Canoniſtis: *gloſſ. Panor. num.* 6. *& alii in c. non debet pen.*

A *de conſ. & affin.* primum, quod per perſonam adiunctam carnis copula contrahitur: ſecundum, quod per perſonam primo generi additam: tertium, quod per perſonam ſecundo additam. Verbi gratia: vxoris meæ cognati, ſunt mihi in primo genere affinitatis: ea mortua, ſi alteram duxero, prioris cognati erunt huic ſecundo genere affinitatis coniuncti, ſi me mortuo illa Titio

B nupſerit erunt prioris cognati, Titio affinitatis tertio genere coniuncti. Item: vxoris meæ frater mihi primo eſt affinitatis genere coniunctus, illius vxor ſecundo quod prohibitionem non habet, vt quidam volunt: *Berengar. in arbore. Geminian in c. vnic. §. quare. num.* 3 *de conſ. lib.* 6 quia affinitas non extenditur ad affines perſonæ coniunctæ, *d. ca.*

C *non debet. ex. eod.* ſicuti nec ad cognatos viri & mulieris inter ſe, *§ mariti. vbi glo. ad verbum. poſtea. Inſt. de nupt. c. p. n. c. quod ſuper. ex. de conſang.* Gradus autem affinitatis nulli ſunt, iure ciuili: *l.* 4. *verſic. grad. h. t.* ſed iure Canonico, eodem modo computantur, quo gradus conſanguinitatis *c. vn. & fin. ex. eo.* Cauſa efficiens, iure ciuili ſunt legitimæ nuptiæ, *l.* 4. *§. affines. & §. ſecundum h. tit.* (vnde vir

D & vxor dicuntur principium affinitatis. *glo. in d. l.* 4. *h. t. Bald. in l. affinitatis. Cod. com. de ſucceſſ. fac. l.* 1. *vbi glo. & Dd. C. vnde vir & vxor. l. non ideo. Cod. de hered. inſtit. Bart. & Dd. in d. l. affinitatis.*) vel legitima ſponſalia: quibus etſi proprie affinitas non conciliatur, tamen quoad prohibitionem matrimonii, illam inducunt. *l. fin. C. de inceſt. nupt. gloſſ. in l.* 4. *verb. per nupt. h. t. per l & n. h l. de rit. nupt. c. diſcretionis. de eo qui conſang. vx. glo. in l.*

E *quod Seruius. de cond. cauſ. dat. & in § ſi vxor. vbi Dd. Inſt. de nupt.* dummodo pura ſint, non conditionalia, *c. de illis. de cond. appo c. vnic. §. fin. de deſponſ. impuber. lib.* 6. Etſi autem iure ciuili affinitas nõ contrahitur, vbi nuptiæ ſunt interdictæ: *l.* 4. *§. ſecundum. hoc titul* tamen iure Pontificio, ex quauis etiam illicita cõiunctione quædam affinitatis verecundia exiſtit, coniugium impediens. *c.*

F *diſcretionis. vbi gloſſ. ad verb. nec affinitas. & Panorm de eo qui cogn. conſang. vx. c. ex litteris. eod. titul. c. vnic. vbi gloſſ. verb. affinitatis. de ſponſ. in* 6. *Dd. communiter in d.*

in d.c. non debet. ex eod. vide late Muhae. de Mile. conſ. matri. 18. nu. 1. vol. 1. Effectus huius coniunctionis eſt, quod impedit matrimonium, *§. affinitatis. Inſtitut. de nupt.* ad quartum vſque gradum iure Pontificio: *c. penult. & fin. ex eo. Bald. in l. affinitatis. C. com. de ſucceſſ.* ſcilicet in primo genere, nam ſecundum & tertium, prohibitionem non habet: *vide glo. & Dd. in d. c. penult. & fin.* quod quidem impedimẽtum etiam ſoluto matrimonio durat. *l. auunculo. ff. de cond. ſine cauſ. l. 2. §. affinitatis. vbi Bart. de poſtul. & in l. affinitatis. C. com. de ſucceſſ.* Item reddit ſuſpectum teſtimonium, *Dd. in l. parentes. C. de teſtib. Bartol. in l. aut affinitatum. de procur. Bald. in l. qui teſtamento. §. qua autem. in fin. de teſtam. & c. in literis. de teſtib. glo. & Dd. in c. accedens. 2. vt lit. non conteſt.* & iudicium, *d. c. accedens. vbi glo. vt lit. non conteſt.* in cauſa affinis. nam ex hac neceſſitudine inter coniunctos, præſumitur naſci affectio: *gloſſ. in l. 1. C. de fiuer.* non tamen defert affinitas ſucceſſionem, ſicut conſanguinitas. *l. affinitatis. vbi Bart. & Bald. C. com. de ſucceſſ.*

VNDE VIR ET VXOR. Tit. XI. C. 6. 18.

1 *Quando vocentur vir & vxor.*
2 *Hodie melius coniugibus prouideri.*
3 *Quomodo iure Sax. coniuges ſuccedant.*

1 Poſt agnatos & cognatos ad decimum vſque gradum, *§. fin. Inſt. de ſucceſſ. cogna. vbi glo. & in Auth. in ſucceſſione. C. de ſuis & legit. hered.* prætor, excluſo fiſco, ad bonorum ſucceſſionem virum & vxorem vocat, qui quæve mortis tempore in iuſto matrimonio fuerit. *l. vnic. hoc tit. § aliam. Inſt. de bono. poſſ.*
2 Sed † his perſonis hodie prolixius conſuli videmus, cum iure communi, *Auth. præterea. C. vn. vir & vxor. in Auth. vt lic. mat. & aua.* tum etiam paſſim municipalibus.
3 Sic † iure noſtro Saxon maritus omnia bona mobilia vxoris lucratur, *Landt. lib. 1. art. 31. & li. 3. art. 76. Fachſ. diff. 34. & diff. 18. & 20.* etiã extantibus liberis, quibus tamen le-

A gitimam de iis ſupplere cogitur: mulieri vero tertia pars bonorum mariti, cum plurimum ex conſuetudine locorum cedit: vbi ea deficit, quarta. Quo tamen caſu bona ſua propria, cum liberis ſuccedens, & tertiam partem accipiens, conferre cogitur, etiam inuita, ſi tamen tantum in tertia parte acceptura eſt, vt ei de ſuis bonis ſatisfieri poſſit: cæteroqui ſi nihil aut parum
B maritus reliquit, æquius videtur vt poſſit ſua retinere, & illius ſucceſſione abſtinere. *vide Fachſ. diff. 20.* Vbi vero illa conſuetudo de tertia deficit, communi, & etiam iure (quantum arbitror. nam ſunt qui tertiæ ſemper locum relinquãt apud Sax. niſi de quarta ſpecialiter ſtatutũ reperiatur) Sax. abſque onere collationis. *vide ſup. de collat. bonor.* (quanquã in eam iure ciui-
C li dotem, & reliqua quæ de marito lucratur, ac vt relicta accipit, imputare cogatur, *Caſtr. num. 6. Bald. in fin. in d. Auth. præterea. & ibid. 1 ſ. num. 20. cum ſeq. qui dicit eſſe communem. C. vnde vir & vxor.*) debetur mulieri pars hæreditatis quarta. Ita, ſi duo tresve duntaxat extent liberi: quod ſi plures, tantum portionem filialem, quantam ſcilicet quiſq; liberorum, accipit, *d. Auth. præ-*
D *terea.* Illud vltimo ſciendum, hoc ius quod coniuges ex ſtatuto in alterius bonis habent, non poſſe illis per teſtamentum auferri, cum ſit velut legitima pars debita. *vide Bald. in l. ſi quando. in prin. C. de inoff. teſt. & in l. 1. num. 5. C. de legit. hæred. Boer. deciſ. 244. Cremon ſingu. 154. Chaſ. in conſuet. Burg. tit. des droits appartenant. §. 4. in fin. Boer. in conſ. Bitur. eod. tit. §. 1 & 4.* quod admittendum puto,
E cum certa pars ex ſtatuto defertur, nõ etiam cum omnia bona, non extantibus ſcilicet liberis. eiuſmodi enim ſtatutum tantum ab inteſtato poteſt obtinere, nec ad cauſam teſtamenti eſt trahendum, ne libera anferatur teſtandi facultas. Si enim omnia bona ex ſtatuto indiſtincte ſuperſtiti relinquenda eſſent, ſequens eſſet de nulla re coniugem teſtari poſſe, cum
F omnia debeantur: quod admittere vere fuerit perabſurdum. *vide Bald. in d. l. ſi quando. C. de inoff. teſtam. l. pactum. 15. vbi dixi C. de pact. vide Tiraq. in ll. connub.*

ve b.contr & quæ dixi.ſuſ.de don.cauſ.mor. A
Quare & cum expreſſum eſt ſtatuto, deferri certam partem tantum ab inteſtato, eam teſtamento auferri poſſe certum eſt; quemadmodum & partem iure ciuili ab inteſtato (legitima excepta) aſsignatam *vide in Auth. de hær. & Fal. & de hære. ab inteſt. Dd. in d. Auth. præterea. C. vnde vir & vxor.* Nam ex cauſa inteſtati, vbi teſtamentum factum eſt, nihil peti aut deberi poteſt, *ar prin. cum §. ſeq Inſtit. de hære. quæ ab inteſt* B Quartam tamen ex conſtitutione debitam, ne quidem iure ciuili per teſtamentum coniugibus auferri poſſe, communiter receptum eſt, *Iaſon & communiter Dd. in d. Auth præterea, vbi Iaſ. num. 17. dicit hanc eſſe communem.* Quamobrem nec lucra coniugum, quæ moribus Sax conſequuntur, auferri per vltimam voluntatem poterunt, ſed tantum per ſtatutum: quod vt ſpeciale, derogat iuri Sax. generali. *l. in toto. de regul. iur. Iaſon l. placuit. in fin. Codic. de iud.* C

DE VETERANORVM & militum ſucceſsione. Tit. XII.

1 *Continuatio.*
2 *Duo ſingularia in ſucceſſione militum.*

1 ATque † ita quidem petuntur poſſ. bonorum quæ pagani relinquunt: 2 In militum hæreditatibus duo ſunt ſingularia: nam ſi inteſtati decedant, agnati cognatique ad finem quinti duntaxat gradus fiſcum excludunt. *l. 1. hoc tit.* Deinde ſi ex delicto militari capite puniri meruerunt, non modo teſtamentum facere poſſunt. ſed etiam ab inteſtato, bona ad cognatos pertinent: *l. 1 h. t.* quod non eſt in paganis. *tit. de bonis damna. inf.*

QVIBVS NON COMPETIT bonorum poſſeſsio. Tit. XIII. C. 6. 9.

QVibuſdam tamen non competit petitio bonorum poſſeſſ. vt ei qui renunciauit, qui tempore excluſus eſt, qui ſe indignum hereditate reddidit: vt pater aut dominus, qui dolo fecit, ne teſtamentum mutaretur, in quo ſeruus aut filius eius hæres erat inſtitutus. *l. vnica. h. t.*

VT EX LEGIBVS SENATVSVE conſultis bonorum poſſeſsio detur. Titul. XIV.

1 *Quare detur hæc poſſeſſio.*
2 *Cur dicatur extraordinaria.*
3 *Edicti verba.*

QVemadmodum † conditiones 1 ex lege dantur, ſi quid noua lege introducatur: *tot. tit. ff. & C. de condict. ex lege.* ita prætor nouiſsime extraordinariam bonorum poſſeſsionem iis pollicetur, quibus vt detur, lege, vel S. C. vel conſtitutione comprehenſum eſt. Dicitur † autem extraordinaria 2, non quod ius non tribuat, ſed quia neque bonorum poſſeſsionibus quæ ab inteſtato veniunt, neque iis quæ ex teſtamento ſunt connumeratur. *§. ſeptima. Inſtitut. de bonor. poſſeſ.* Ait † prætor: VTI ME QVAQVE 3 LEGE, SENATVS CONSVLTO BONORVM POSSESSIONEM DARE OPORTEBIT, ITA DABO. *l. 1. hoc tit.* D

QVIS ORDO IN BONORVM poſſeſſione ſeruetur. Titul. XV.

E ORdo in petenda bonorum poſſeſsione hic ſeruatur, vt primum ab inteſtato vocentur ſui, ſecundo legitimi, tertio proximi cognati, deinde vir & vxor. Tempus petendi bonorum poſſeſsionem vtile eſt, ſcilicet vt non alii dies computentur, niſi quibus quis ſciuit poſſeſsionem ſibi delatam, & F agere potuit. *l. 2. hoc tit.*

DE

DE SVIS ET LEGITIMIS hæredibus. Titul. XVI. C. 6. 54. 57. A

1 *Continuatio.*

2 *Ordo ſucceſſionum iuris ciuilis.*

3 *Quando opus aditione, quando non.*

1 QVo † ordine prætor ad bonorum poſſ. vocat, eodem fere ius ciuile heredes facit ab inteſtato. Nam † pri- B
2 mo vocat ſuos, id eſt, liberos in poteſtate conſtitutos: *l. 1. & l. 1. § 1. cum ſeq. Inſtit. de hær. quæ ab inteſt.* deinde conſanguineos, qui ſanguine defuncto connexi ſunt, puta parentes & fratres, *d. l. 1. in fin.* tum agnatos proximos *l. 1. & 2. hoc tit.* In † ſuis heredibus aditio non
3 eſt neceſſaria, ſed ipſo iure heredes exiſtunt: quod non eſt in reliquis, qui C
adire hæreditatem, & petere bonorum poſſeſſionem compelluntur, vt latius alibi traditur. *in l. in ſuis. 11. ſup. de lib. & poſth. & in tit. Inſtitut. de hær. qua. & diff. & ſupr. tit. de acqu. hæred. vide ſup. ad tit vnde cognati. vbi de ratione ſucceſſionis latius diximus.*

AD S. C. TERTVLLIANUM & Orficianum. Titul. XVII. C. 6. 55. 56. D

1 *Cur matrem l. XII. Tabul. non vocet.*

2 *Ius prætorium & S. C. de ſucceſſione matrum & liberorum.*

3 *Conſtitutio Iuſtin. de eadem re.*

4 *De S.C. Orficiano.*

LEx XII. Tabularum † nullum ius 1
vltro citroque capiendæ hereditatis matri & liberis dedit; quia nulla agnatione ſibi inuicem iungũtur. Sed
† prætor eos ſubinde per edictum, vnde liberi, vocabat. Poſtea ætate Adria- 2
B ni etiam S. C. hæc aſperitas iuris ciuilis mitigata eſt. Itaque S. C. Tertulliano cautum eſt de liberorum ſucceſſione, matri, non etiam auiæ deferenda, vt mater ingenua trium liberorum ius habens, libertina quatuor, ad inteſta-
torum bona admitteretur. Sed † Iuſti- 3
niani conſtitutione, mater & parentes indiſtincte ſuccedunt. *§. ſed nos. Inſtitut. eod. vbi vide quæ dixi § 1. in Auth. de hæred. ab inteſt.*

C ¶ E contrario ex Orficiano S. C. li- 4
beri ad matris ſucceſſionem admittuntur: quod ad auiam & ad liberos vulgo quæſitos productum eſt *in titul. Inſtit. de S. C. Orficia. vbi expoſui. vide Faciniſ. diff. 27. §. fin. Inſtit. de S. C. Tertull. §. vulgo quæſitos. Inſtitut. de ſucceſſ. cognat.*
D quanquam iure Sax. filia ſpuria non poſſit vtenſilia matris petere, velut legitima. *D. Reinhar. diff. 49. per art. 51. lib. 1* Inter ſpurios autem & vulgo quæſitos non ſunt numerandi inceſtuoſi, & ex adulterio concepti. hi enim nullum ſuccedendi, ſed tantum petendi alimenta, ius habent. *c. cum haberet. de eo qui dux. in matrim. D. Rein. diff. 50.*

DIGEST. LIB. XXXIX.

DE OPERIS NOVI NVNCIATIONE.

Titul. I. C. 8. 11.

1 *Continuatio.*
2 *Diſpoſitio titulorum ſequentiũ.*
3 *Summa edicti de op. no. nunc. propoſiti.*
4 *Duo interdicta quæ ex hoc edicto dantur.*
5 *Primum interdictum.*
6 *Quid ſit nouum opus, quid nunciare, nunciatio.*
7 *Cauſſa efficiẽs nũciationis: & qui quib. nũciare poſſint remiſſiue.*
8 *Materia circa quam, & in qua fit nunciatio.*
9 *Forma nunciandi triplex.*
10 *Finis nunciationis.*
11 *Effectus.*
12 *Secundum interdictum de nunciatione.*

1 EXpoſitis † iudiciis prætoriis, quæ ad ſucceſſionem A
pertinent: nunc reliqua
deinceps edicta atque
interdicta, quæ partim
ex variis cauſarum figuris, partim ad
conſeruanda poſſeſſionum iura præ-
2 tor propoſuit, exequamur. In † qui-
bus primum locum ea merito obti-
nent (ſunt enim quotidiana) quæ ad B
ſarcienda damna, coercendaſq; iniu-
rias, aut ex priuata cauſa, aut publica
illatas pertinent. Ex priuata cauſa,
cum vel iniuria facta, damnumve da-
tum eſt, vel timetur fieri per ædifica-
tiones: nam ſi verbo aut verberibus
fiat, iniuriarum, legiſq; Aquiliæ actio
præſto eſt, nec extraordinario præto- C
ris remedio erit opus. Ex publica, cum
ſupra bonum & æquum publicani illi-
3 cita vectigalia extorquent. Ac † in
primis de iniuria priuata per nouum
opus facta videamus. Solent enim vi-
cini ædificando vicinis iniuriam non
raro facere vel auaritia, vel errore, vel
temeritate quadam impulſi, cui malo
prætor hoc edicto occurrit: *de oper. no.
nunciat.* quo expreſſit, vt ſiue iure, ſiue
iniuria opus fieret, per nunciationem
inhibeatur: donec vel nunciatio miſſa D
fiat, vel vice nunciationis miſſæ ſa-
tiſdatio de opere reſtituendo fuerit
interpoſita. *l. 1. in princ. l. prætor. 20. §. 1.
hoc tit.*

¶ Ex hoc edicto prætor pro more 4
ſuo duo interdicta reddit, quibus agi-
tur ad ius edicti conſeruandum. Prio-
re conſulitur iis, quorum cum damno
& iniuria aduerſus prohibitionem o-
pus factum eſt. Alterum ædificatori-
bus ſuccurrit, quibus ſatiſdare para-
tis, ſine iuſta cauſa impedimentum
præſtatur, quo minus ædificare poſ-
ſint. Prius † ita habet: QVEM IN 5
LOCVM NVNCIATVM EST, NE
QVID OPERIS NOVI FIERET,
QVA DE RE AGITVR, QVOD IN
EO LOCO, ANTEQVAM NVNCIA-
TIO MISSA FIERET, AVT IN EA
CAVSA ESSET, VT REMITTI DE-
BERET, FACTVM EST, ID RE-
STITVAS. *d. l. prætor. in prin.*
¶ Nunciare ſignificat hic prohibe- 6
re: *gloſſ. in l. ſi procurator. 17. hoc titul.* &
nunciat nouum opus, qui denunciat
vicino ne ædificet. Nouum autem o-
pus facit, qui priſtinam operis faciem
mutat. *l. 1. §. opus nouum. 11. l. ſi prolatio. 21.
§. opus nouum. 3. h. t.* Nunciatio igitur no-
ui operis, eſt ſolennis prohibitio vici-
no facta, ne in opere nouo exædifican-
do pergat, donec de iure ædificationis
conſtiterit, aut præſtita ſit eo nomine
ſatiſdatio.
¶ Cauſa huius efficiens Prætor eſt, 7
qui nunciandi ius introduxit, *d. l. 1. d. l.
prætor.* & voluntas eorum qui eo iure
vtuntur: qui autem vti, & aduerſus
quos

Digitized by Google

quos poſſint, eleganter & ordine Iuriſconſulti ipſi exponunt. *in l. 1. §. fin. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. & 14. h. t.*

8 ¶ Materia circa quã verſatur nunciatio, ſunt ſtructuræ, & res ſoli, non etiam mobiles: *l. 1. hoc autem edictum. 6. hoc tit.* res prophanæ, non religioſæ; & opera futura, non etiam facta. Nam hæc ad interdictum Quod vi aut clam pertinent, *d. l. 1. §. 1 h. t.* Materia in qua fit nunciatio, eſt opus quod ædificatur, in re enim præſenti fieri nunciationem oportet. *l. de pupillo. 5. § nunciationem. 2. hoc tit.*

9 ¶ Forma nunciandi triplex eſt: nam fit vel authoritate magiſtratus per perſonam publicam; vel per iactum lapilli: quibus quidem modis nunciamus cum in noſtro ædificatur, nec poſſeſſionem amittere volumus, quæ alioqui per verbalem nunciationem amittitur: *d. l. 1. § in eo enim 3. d. l. de pupillo. §. meminiſſe. 10. h. t.* vel per verbalem nunciationem, cum in ſuo quidem ædificat vicinus, ſed contra ius ſeruitutis. *d. l. 1. §. nunciatio. 2. d. l. de pupillo. §. meminiſſe.* Nunciatio autem aut noſtro, aut alieno nomine fieri poteſt, & omnib. diebus: & aduerſus abſentes etiam atque inuitos procedit: *d. l. 1. §. nunciatio. 2.*

10 ¶ Finem nunciationis tradit Vlpianus *in d. l. 1. §. 10.* Nunciatio, inquit, fit aut iuris noſtri conſeruandi cauſa, aut damni depellendi, aut publici iuris tuendi gratia.

11 ¶ Effectus nunciationis extat in ipſo interdicto. Nam poſt eam factã, ceſſare ædificator debet ab opere, & cum nunciante committere ſe prætoriæ iuriſdictioni, vt ius ædificationis examinetur: *d. l. 1 §. ex quo. 4.* alioqui ſi in ædificando pergat, quicquid operis fecerit, antequam miſſa facta ſit nunciatio, aut in ea cauſa exiſtat vt mitti debeat, videlicet ſatiſdatione oblata; demoliri & auferre iuſſu magiſtratus compellitur, nulla facta cognitione, ius ædificandi nec ne ædificator habeat: quia ſemper contra edictum & ius nunciationis fecit *d. l. prætor. §. 1. h. t.*

12 ¶ Sed quoniam iniquum eſt, impediri in ædificando eum qui ſatiſdare paratus eſt de opere demoliendo, ſi contra ius ædificatum conſiterit, ideo A prætor alterum interdictum ad hunc modum protulit: QVEM IN LOCVM NVNCIATVM EST, NE QVID OPERIS NOVI FIERET; QVA DE RE AGITVR, SI DE EA RE SATISDATVM EST, QVOD EIVS CAVTVM SIT, AVT PER TE STES, QVO MINVS SATISDETVR; QVO MINVS ILLI IN EO B LOCO OPVS FACERE LICEAT, VIM FIERI VETO. *d. l. prætor. §. deinde. 7.* Hoc interdictum tam luculẽter I. C. interpretantur *in d. l. prætor. & ll. ſeqq.* vt noſtra expoſitione minime opus habere videatur.

DE DAMNO INFECTO, & de ſuggrundis, & proiectionibus. Tit. II.

C

1 *Quid ſit damnum infectum, ſuggrunda, proiectiones.*

2 *Ex qua cauſa, & quando prætor iubeat caueri.*

3 *Quomodo ad cautionem cogat.*

4 *De primo & ſecundo decreto.*

5 *Quæ actio in contumacem detur.*

6 *Verba edicti: & de primo & ſecundo decreto, explicatio methodica.* D

Damnum † infectum, eſt damnum 1 nondum factum, ſed quod futurũ veremur. *l. 2. h. tit. Paul. lib. 5 tit. 10.* ſuggrunda ſiue ſuggrundæ, ſunt eminentes tecti partes, ad auertẽdum ſtillicidium. Proiectiones ſunt proiecta, quibus tectum & parietes defenduntur. E *vide in l. malum. 242 §. inter. de verb ſignif. l. ſi vero, § prat. vbi Tud. de his qui deiecer. vel effud.* Qui † igitur damnum ex ruinoſis vicini ædib. aut tecto timet, huic 2 ſi iuret, ſe non calumniæ cauſa petere, iubet prætor dominum aut poſſeſſorẽ earum ædium, vnde damnũ timetur, cauere: ſuo quidem nomine per ſtipulationẽ, alieno vero per ſatiſdationẽ, F de damno ſarciendo, ſi quod datum erit *l. damni infecti 18. l. 5. l. prætor. 7. h. tit.* Cui † ita non cauebitur, eum prætor 3 mittit primo decreto in poſſeſſionem eius rei, cuius nomine vt caueatur, po-

ſtulatum fuit, ita vt pignoris loco rem detineat. *l. 4. §. 1. l. ſi finita. 15. §. ex hoc edicto. 4. h. t.* Cuius † cauſa iuſta eſſe videbitur, eum etiam poſſidere, & fructus lucrari prætor ſecundo decreto iubet: ſcilicet cauſa cognita, cum æquū eſſe videbitur, & ex temporis diuturnitate, puta anni ſpacio, quod poſt primum decretum elapſum eſt, *c. penult. de eo qui mitt. in poſſ. Spec. de ſecund. dec. §. ſexta. nu. 2. per l. ſi quis. § fin. C. de præſcr. 30. annor* & contumacia eius, qui rem pro derelicto habet, *d. l. ſi finita. § non autem. 10. cum ſeq. h. t.* In † eum qui neq; cauerit, neque in poſſeſſione eſſe poſſidereve paſſus eſt, iudicium datur, vt tantum præſtet, quantum præſtare eum oporteret, ſi de ea re ex decreto magiſtratus cautum fuiſſet: vt planum fit ex edicto, quod in hæc verba extat, *in l. prætor. hoc tit.* Prætor † ait: DAMNI INFECTI SVO NOMINE PROMITTI, ALIENO SATISDARI IVBEBO EI QVI IVRAVERIT, NON CALVMNIÆ CAVSA ID SE POSTVLARE, EVMVE, CVIVS NOMINE AGET, POSTVLATVRVM FVISSE, IN EAM DIEM QVAM CAVSA COGNITA STATVERO. SI CONTROVERSIA ERIT, DOMINVS SIT NECNE. QVI CAVEBIT: SVB EXCEPTIONE SATISDARI IVBEBO. DE EO OPERE, QVOD IN FLVMINE PVBLICO RIPAVE EIVS FIET, IN ANNOS DECEM SATISDARI IVBEBO. EVM CVI ITA NON CAVEBITVR, IN POSSESSIONEM EIVS REI, CVIVS NOMINE VT CAVEATVR POSTVLABITVR, IRE, ET CVM IVSTA CAVSA ESSE VIDEBITVR, ETIAM POSSIDERE IVBEBO. IN EVM QVI NEQVE CAVERIT, NEQVE IN POSSESSIONE ESSE, NEQVE POSSIDERE PASSVS ERIT, IVDICIVM DABO, VT TANTVM PRÆSTET, QVANTVM PRÆSTARE EVM OPORTERET, SI DE EA RE EX DECRETO MEO, EIVSVE CVIVS DE EA RE IVRISDICTIO FVIT, QVÆ MEA EST, CAVTVM FVISSET. EIVS REI NOMINE, IN CVIVS POSSESSIONEM MISERO, SI AB EO QVI IN POSSESSIONE ERIT, DAMNI INFECTI NOMINE NON SATISDABITVR, EVM CVI NON SATISDABITVR, SIMVL IN POSSESSIONE ESSE IVBEBO. Hoc edictum copioſe ab ipſis I C. explicatur, vt nos in eo interpretādo diutius hærere non debeamus. Potius igitur aliquid quod vſum habeat potiorē, de primo & ſecūdo decreto ſubiiciendum videtur.

4 A

B Primum decretum ita definit Spec. *in tit. de primo decret. §. 1.* vt ſit iuſſum iudicis, quo mandat bona alicuius propter eius cōtumaciam poſſideri. Paulo aliter Bart. *in l. ſi finita. 15. § Iulianus. nu. 2 h. t.* Mihi placet eſſe decretum iudicis, quo ob cōtumaciam rei actor in poſſeſſionem bonorū, cuſtodiæ cauſa mittitur, vt ea pignoris vice detineat, donec reus venit reſponſurus. Cauſa efficiens, eſt iudex qui habet mixtum & merum imperium, *Spec. de ſecund. decret. §. reſtat. nu. 2. vide Pan. in c. ſi quis de for. comp. & in c. contingit. nu. 22. de dol. & cont. Innoc. in c. dilecto. de verb. ſignific.* Cauſa [illegible] à parte agentis, petitio: *Bartolus in d. §. Iulianus. nu. 2. & 3. per l. 4. § hoc autem. h. t.* petere autem poſſunt omnes creditores, quibus vel pure, vel in diem, vel ſub conditione aliquid debetur: *Spec. tit. de prim. dec. § ſequitur. num. 11.* à parte rei contumacia. *l. ſi finita. 15. §. ex hoc. §. ſi forte. hoc tit. c. quoniam. vt l. t. non cont. l. cum proponas. 9. C. de bon. auth. iud. poſſ. Bart. in d. §. Iulian. nu. 18.* Materia circa quam, ſunt actiones, tam perſonales, *d. l. cum proponas. 9. & l. fin. C. de bon. auth. iud. poſſ.* quam reales. *l. 2. C. vbi in rem act. c. 2. & 3. de eo qui mitt. in poſſ. Bart. poſt glo. in d. §. Iulianus. nu. 40. Spec. de prim. decre. § reſtat. num. 20. cum ſequen.* Materia in qua decretū ſit, ſunt bona contumacis qualiacunque, etiam feudalia & emphyteutica, *Bald. in l. ſi finita. §. ſi de vectigalibus. nu. 5. 6. h. t.* atque adeo ſpiritualia. *c. contingit. vbi Panorm. nu. 11. de dol. & cont.* Ita tamen in his miſſio, eoq; ordine decerni debet, vt primo fiat in poſſeſſionem bonorū mobilium: poſt, ſi illa non ſufficiant, immobilium: *c. quoniam §. fin. vt lit. non conteſt.* tertio, in rerum incorporalium, atque nominum. *Specul. §. reſtat. num. 1. de prim. decre.* nam & in iuribus incorporalibus

C

D

E

F

5

6

poræ

poralibus decretum primum & ſecundum interponi poteſt: *Bald. in d. l. ſi ſinita §. ſi de vectigalibus. num. 31.* prout in executione rei iudicatæ ſolet obſeruari *l. a diuo Pio. 15. de re iud.* In nominũ tamen poſſeſſionem proprie non fit vera miſſio: ſed iudex conuocat debitores, eisq; interdicit, ne ſoluant creditori: & vt reſpondeant agenti, iubet. *Spec. præall. loc. nu. 2.* Neque vero intereſt, quod & ante dixi, vtrum pleno iure reus earum rerum dominus ſit, an tantum vtilis, vel vſufructuarius etiam, *Specul. d. § reſtat numer. 7. 8. 9. cum ſeq.* In alienis autem rebus quas detinet contumax, non recte fit miſſio. *l. 1. § ſi quis inſr. ne vis fiat ei qui in poſſ. Specul. d. § reſtat. num. 7.* Forma & modus quo ad primum decretum peruenitur, hic fere eſt. Offerendus eſt ab agente petitionis libellus *Bartolus in d. § Iulianus. numer. 6* huic vt reſpondeat, citandus eſt reus abſens, tribus edictis, aut peremptorio vno. *Bart. in d. § Iulianus. num. 3 & 4. Specul. de prim. decret. §. ſequitur. in princ.* eo non comparente, ſi actor contumaciam abſentis accuſarit (iudex enim non impertit officium niſi poſtulatum. *l. 4. §. hac autem hoc titul.*) contumacem eſſe declarabit iudex. *Specul. præall. loc.* Nam niſi præcedente contumacia, non valet decretum, *Bartolus in d. §. Iulianus. numer. 18.* & poſt ad petitionem agentis (quam tamen libello comprehendi non eſt neceſſe, *Bartolus d. § Iulianus. numer. 20.*) poſſeſſionem ei decernet. *l. conſentaneum. 8. C. quomodo & quan. iud. cap. 4. de dolo & contumacia. Spec. d. §. reſtat. in prin.* abſque alia vlla cauſæ cognitione, *vt videtur velle Spe. in d. §. ſequitur. numer. 8. quamuis obſtat Auth. & qui iurat. C. de bon. auth. iud. poſſ.* in realibus: *Panorm. in cap. quoniam. §. vltim. numer. 31. vt lit. non conteſt.* cum ſummaria vero, in perſonalib. *d. Authent. & qui iurat. Bart. Rebuff. & Dd. in l. litibus. C. de agric. & cenſ. lib. 11. l. per hanc. C. de erog. mil. anno. lib. 12. Panorm. in d. cap. quoniam §. vltim. numer. 3. & in cap. 2. numer. 28. de probib. ſequeſtr. Alexand. conſil. 6. numer. 9. & 10. volum. 4. Angel. conſil. 107. numer. 1. Ancharan. conſil. 248. numer. 1. & 2.* in eamque mittet aut per executorem, nunciumve publicum, aut facta agenti ingrediendi poteſtate: *Bartolus in d. §. Iulianus. nu. 21. cum ſequen.* & mittet quidem non in omnia bona, ſed ordine ſeruato, de quo paulo ante dixi, vt primo apprehendantur mobilia, poſt immobilia, vltimo iura, *vide Panorm. in d. c. quoniam. §. vlt. num. 7. & 34. vt lit. non conteſta.* Idque pro menſura debiti ſeu quantitatis petitæ: *cap. quoniam. §. frequenter. vt lit. non conteſt. Auth. & qui iurat. C. de bon. Author. iud. poſſ. Bartolus in d. § Iulianus. num. 7.* licet olim in omnibus indiſtincte bonis fieri ſit ſolita miſſio *gl. in l. cum proponas. 9. C. de bon. auth. per l. 1. quibus ex cauſ. in poſſeſſ.* In realibus eodem modo, ſi tota res petatur, in totius rei poſſeſſionem miſſio facienda eſt: ſi pars, in partem petitam. *d. c. quoniam. cap. 2. in verb. in poſſeſſionem rei petita. de eo qui mitt. in poſſeſſ. l. ſi finita. 15. §. ſi plures. h. t.* Abſurdum enim eſſet, quenquam in plus mitti, plusq; ei adiudicari, quam petat. *Spec. de ſecund. decret. §. videndum. num. 5.* Finis decreti duplex eſt. Primum, vt creditor ſeu actor rem ſuam, hoc eſt ſibi debitam ſeruet, & conſequi poſſit: *l. 3. in verb. fideicommiſſi ſeruandi cauſa inſr. ne vis fiat ei qui in poſſeſſ. tot. titul. extra. de eo qui mitt. in poſſeſſ. cauſ. rei ſeruand. l. 13. §. final. de bon. auth. iud. poſſid.* alter, vt tædio affectus reus, veniat ad reſpondendum. *l. ii cui. vt in poſſeſſ. leg.* Quod ad effectum attinet, vnius miſſio quandoque alteri prodeſt: *l. final. C. de bon. auth. iud. poſſ.* & miſſio quæ fit ex primo decreto, non priuat dominum poſſeſſione, *d. l. ſi finita. §. ſi quis. d. l. ii cui. Spec. §. iã de effectu num. 6. Panorm. cap. contingit. 9. per illum text. num. 13. vbi dicit hanc eſſe communem. de dol. & contum. licet Legiſtæ contra diſputent vt Iaſ. in l. 3. §. final. num. 20 de acquir. poſſeſſ. vide Soc. in c. quoniam. §. final. numer. 95. vt lit. non conteſt. vbi indiſtincte dicit hanc eſſe communem.* ſed infert ius pignoris, *l. non eſt mirum. de pign. act. l. 2. C. qui poſ. in pign. hab. l. ſi poſt. C. vt in poſſeſſ. lega. l. final. C. de præt. pign. Specul. d. §. iam de effectu. in prin.* efficitque ſimul, vt cum domino miſſus rem detineat, cuſtodiat, ſeruet, nihil vt in ea ſine ipſo geri poſſit. *d. l. ſi finita. §. ſi quis autem. hoc titul. l. ii cui. ſup. vt in poſſ. leg. l. 3. §. final. de acq. poſſ. l. ſi dam.*

creditores.inf.vti poßid. gloſſ.in d.l.ſi finita. §.ſi plures.ad verb.prim, cum ſi. Spec.de ſecund decreto § nunc dicam.7.num.11. Si tamen metus ſit, ne in ea communione perueniatur ad arma: poteſt iudex cōſtituere, quis ſolus poſſidere debeat; Spec.de prim.decret.§.iā de eff.ctu.n. 6. aut poſſeſſionem ſequeſtrare.c.1.vbi Pano.nu.13.et ſequ. c. 2. vbi Pan.nu 12.13.de dol. & contum. Spec.de ſecund decret. §. iam de effectu.verſ.ſed vtrum. Fructus porro nō lucratur, neq; participat in bona miſſus creditor: cum tantū cuſtos rerum ſit, non etiam poſſeſſor.d.l ſi finita. §. nō autem.d.l.ii cui.ſup. vt in poſſ.leg.Bart. poſt gloſſ.in d.§. Iulianus.nu.50. quanquam in realibus actionibus videri poſſit, ſtatim eum poſſeſſionem conſequi, ſed non incommutabiliter, quin ſcilicet reus eam recuperare intrā annum poſſit. l. 2.in fin. vbi gl C. vbi in rem act. d.l.ſi quis emptionis. §. penult. c. paſtoralis. de off. ord.c. 1. de eo qui mitt. in poſſ Spec.d.§.iam de effectu.nu 9. Neque tamen fructus, etiam in realibus, neq; ius vſucapiendi, Panorm.in c.quoniam.§ vltim.num. 33. vt lit. non conteſt (vtpote cum cuſtodiæ cauſa, non vt dominus poſſideat) ante annū elapſum acquirit: Specul. praall. loc. Bart.poſt gloſ in d.§. Iulianus.nu.51. licet percipere fructus interea tēporis, & cuſtodire, aut eoſdem vendere, cum ſeruando ſeruari nequeunt, non prohibeatur. d. l.ii cui. Spec.praall.loc.nu. 13. vide Bart.in l.vlt.in princ. vt in poſſ legat. & in d. l. ſi finita §. Iulianus. Angel.in §. quia vero. in Authent.de exh.reu. Cur autem aliud in perſonalibus, aliud in realibus obtineat, pulchre exponit Spec. Specul.praall.loc.n 12. Quod ſi porro in poſſeſſionem a iudice decretam non admittatur miſſus, habet in factū actionem, quanti ſua intereſt, impeditum non fuiſſe. d.l.ſi finita.§ fin. vbi gl. l.4.§.in eum, & l fin.§.prator. ne vi fiat ei. quanquam & introduci per manum militarē poteſt.l.ii cui & miſſæ.vt in poſſ. lega. Tollitur autem primum decretū, ſi intra annum veniat reus & iudicio ſe offerat, cautionemq; iudicio ſiſti, ac damna ob id paſſa actori præſtet. d. l. ſi quis. 8 §.ſin.C. de præſcrip.30.annor. Auth. & qui iurat. C.de bon. auth. iud. poſſ. Quod maxime obtinet in realibus petitioni-

A bus. nam ibi ſecundo decreto opus nō eſt, ſed tantum expectatur annus: Socin.in d.c.quoniam.§.fin.num.45. vt lit.non conteſt.vbi dicit hanc communem eſſe Legiſt. & Canoniſt. quo exacto, verus poſſeſſor, qui miſſus eſt, efficitur.c.1. de eo qui mitt.in poſſ. In perſonalibus non videtur ea res ad anni ſpaciū alligata: ſed poſt interuallum aliquod ad arbitriū iudicis moderandum, ſi ceſſet reus ad B iudicium venire, & cauſam perſequi, poteſt peti & decerni ſecūdum decretum. Bart.in d §. Iulianus.nu.39 text.in d. l ſi finita.§.non autem.12.§.ſi plures. vbi glo. ad verb.princ.l 3. §. fin. verb.longo tempore. de acquir.poſſ.d. Auth. & qui iurat. Doctores tamen communius, & hic annuū ſpacium putant attendendum: Spec. de ſecund.decr.§.iuxta.nu. 2. Innocent.in c. dilecto. de verb. ſignif. Inſtit. in tit. de eo qui C mitt.in poſſ.Bart.d §.Iulianus.num 39. vt in hoc tantum maneat differentia, quod in perſonalibus interpoſitione ſecundi decreti ſit opus. d.l ſi finita.§.Iulianus. in realibus nequaquā, ſed ſolus anni curſus pro decreto ſufficiat. gloſ.in d.l.ſi finita.§.ſi plures.ad verb prim. vbi præſentis differentiæ rationes exponit. & optime Spec. D de ſecund.decret.§.videndū. nu. 2.per c. cum contingit.de dol. & contum. c. paſtoralis.de offic.ordinar.cum alijs ibi præallegat.

Secundum decretum, eſt alterum prætoris ſeu magiſtratus iuſſum, quo ob contumaciam & morā abſentis debitoris, eum qui ad rem detinendam in poſſeſſionē miſſus fuerat, cauſa cognita verum poſſeſſorem decernit, aut etiam dominum eſſe iubet.c.1.de eo qui E mitt.in poſſeſſ.l prætoris.5.l.prætor.7.§.1.h.t. Cauſa efficiens eſt (vt in præcedente decreto) magiſtratus, qui imperiū ſaltem mixtum habet. l. 1. & 4. de iuriſd. nam qui primum decretū interponere poteſt, poteſt & ſecundum Specul. praal loc. Cauſa quoque προκαταρκτικὴ eadem eſt, nempe petitio ex primo decreto poſſidentis, & nimia cōtumacia F non reſpondentis l. Fulcinius. 7 §.final. quib ex cauſ. in poſſeſſ. eat. Specul. titul. de prim.decr.§.[illegible] num. 14. & de ſecund. decr.§.iuxta.n. 9 10 Materia circa quam, ſunt omnes actiones perſonales, Bart. poſt glo. in d § Iulianus. num. 42. per l.cum propenas. C.de bon.auth.iud.poſſid. d l. Fulcinius

Digitized by Google

cinius.§.1 l.properandum.§.ſin autem.Cod.de iudic Spec.de ſecun.decre §.videndum n.16. non etiam reales. *Bart.poſt gl.in d.§.Iulianus.nu.41.& 43.* nam in realibus (vt ante dictũ eſt) ſecundum decretum nõ decernitur, quoniam per hoc poſſeſſio vel dominium poſſidenti adiudicatur. At qui dominium ſe eſſe profeſſus eſt, & rem vendicat: is poſtquam ex primo decreto poſſidere cœperit, fruſtra dominium petat ſibi adiudicari quod habere intendit: fruſtra item poſtulet, ſibi poteſtatem diſtrahendę rei ſecundo decreto fieri. Nam ſi dominus eſt, vt præ ſe fert hanc, poteſtatem ſuo iure habet *l.in re mandata.Cod.mand tot.tit.Inſtit. quib.alie.* Præterea lex in realibus tantum poſſeſſionem contumaci aufert, ſalua ad longum tempus proprietatis quæſtione: *l 2.in fin.vbi glo.C. vbi in rem act.d.l.ſi quis emptionis §.pen.c.7. verb. ſaluo iure.de eo qui mitt.in poſſeſſ.c.quoniam. §.quod ſi. vt lit. non conteſt cap.prout.de dol.& contum* quod illi ius per ſecundum decretum auferri. perquam fuerit iniquum: ac etiamſi non rei vendicatione, ſed alia quauis reali actione ſit actum; tamen ratio ſemper erit, cur ſecundum decretũ interponi non ſit neceſſe. Qui enim, verbi gratia, hypothecaria egit: etſi ſe non eſſe dominum profeſſus ſit: tamen quia ex iure pignoris quod prætendit, diſtrahendi *tit.ff.& C. de diſt.pign.* aut dominii impetrandi *tot. tit. C. de iur. dom. impet.* facultatem habet; ideo alio ei decreto non eſt opus. Etſi autem hæc ita ſe habeant, poteſt tamen qui reali egit, ſi de dominio cõtrouerſiam in futurum probabiliter vereatur, petere à iudice, vt certum terminum ſtatuat, intra quem veniat ius ſuũ deducturus reus, aut alius quiuis qui dominium prætendit: quo elapſo, nemo deinceps audiatur. *l.vlt. C. de iur. dom.impet. Authent.hoc niſi.C. de ſolut. vide gloſſ. Bart. & Dd. in l ſi finita. § ſi plures. ad verb. prius hoc tit. Specul. de ſecund. decret.§.videndum.num. 20. 21. Panorm.d.c. quoniam.§ final.num.12.* Sed de hoc perſonalium & realium actionũ diſcrimine, plura Accurſ. *in d. l. ſi finita. §. ſi plures. verb.prius.* & Specul. *in d. tit. de ſecund. decret.§.videndum.num.20.& 21* ad quos breuitatis cauſa ſtudioſos remitto.

A Forma perueniendi in perſonalibus ad ſecundum decretum hæc eſt. *vide omnino Panorm. in c. quoniam. §.fin. num. 34. 41. 46. vt lit. non conteſt. & ibid Socin.* Poſt elapſum annum, *Bart in d.§. Iulianus.num. 39.* (de quo paulo ante dixi) petit actor ſe ex ſecundo decreto verum poſſeſſorem aut dominum declarari & conſtitui. Ad eam petitionem contumacem reum iudex citat. nam B citatio hic neceſſaria eſt, *Specul. de ſecund.decr.§. nunc dicamus.num.1.* quia cauſæ cognitione, & præſentia partium eſt opus. vbicunque autem requiritur cauſæ cognitio, ibi neceſſaria eſt citatio; *l. nam ita diuus. de adopt.l.de vnoquoque.vbi Alexand.de re iudic.Socin.in tracta. citat.act.7.num* 6. & quidem terna, vel peremptoria vna pro tribus, *c. quoniam §.final.vt lit.non conteſt. Bartol. in d.§.* C *Iulianus.num.27.* opus eſt. Citatione porro facta, ſi reus non compareat, neque ſe ad iudicium cum debita cautione, & refuſione ſumptuum offerat, *l. ſi quis. 8.§.penult.C.de præſcript.30.annor.Authen. et qui iurat. Cod.de bonor. author.iudic.poſſ.l. prætor. §. quod ait prætor.de bon. auth. iudic. poſſ.c.paſtoralis.de off.ordin. cap.1. cum coniungit. de dol. & cont.tot. titul. ex. de eo qui mitt.in poſſeſſ.cauſ.rei ſer. Spec. de prim.* D *decret.§.tam de effectu.nu.22.* quod & ipſum pro contumacia habetur (paria enim ſunt, non comparere, vel non debito modo: *l.1.§.fin.vbi gloſſ. ad verb. inhabilis. quod cuiuſque vniuerſ.nom.& l.1.§.penult. quor.legat.*) iam quia eius contumacia pro præſentia eſt, *c. veritatis. 8.de dol.& contum.l contumacia. 53. de re iudic. Specul. hoc tit.§.1.num.1.* de cauſa iudex cognoſcet. In cauſæ autem cognitione E verſatur, num reus ſit Reipublic cauſa abſens, num pupillus, num alio impedimento iuſto detentus: nec enim ad ſecundum decretum eſt properandum: *Specul.prædi §.1.num.1.* alioqui dabitur reſtitutio. *dicta l.ſi finit. 2.ſi forte. §.poſtea. l.eorum.19.hoc tit. Bart.in dicto §. Iulianus. num.36.* Quod ſi nihil obſtet, ſatiſque de contumacia abſentis conſtare F iudici videbitur; tum ex officio ſuo nobili, *Bart.d.§. Iulianus.num. 40. Panorm.in c. quoniam. §. vltim. num. 46. vt lit.non conteſt.* ſecundum decretum interponet, & actorem in vera deinceps poſſeſſio-

Digitized by Google

ne eſſe, eaq; frui, fructuſque ſuos facere iubebit. Ex quo intelligi poteſt, aliud eſſe mittere in poſſeſſionẽ, aliud iubere poſſidere: illud cuſtodiam tribuit ex primo decreto, hoc poſſeſſionem non nudam, ſed cum cauſa bonorum ac dominii ex ſecundo decreto; quemadmodum in iuriſdictione prætoris, bonorũm poſſeſſio ius dominii complecti ſolet. *l.3. de bon. poſſ.* Finis eſt, vt & contumacia nimia latitantis ac fugientis debitoris puniatur, & conſulatur agenti creditori, cui fruſtrator alioqui reus copiam agendi, hoc eſt, ius ſuum iudicio perſequendi, nullam facit. Effectus, quod iure veteri prætor non faciebat poſſeſſorem dominum. *l. qui vſumfructum. ſi vſuſfruct. petat.* vt nec heredem, *§.1. Inſt. de bon. poſſ.* ſed rem in bonis eius eſſe iubebat, vt velut dominus iure Prætorio fructus lucraretur; & quia iuſta erat poſſeſſio, etiam legitimo tempore vſucapere, atque ita iure ciuili effici dominus poſſet. *Vlp. tit. 1. d. l. ſi finita. §. Iulianus.* Sed hodie ſecundum decretum non tantum poſſeſſorẽ facit eum qui mittitur in poſſeſſionẽ, ita vt fructus lucretur. *Specul. de ſecund. decret. § 1. nu. 13.* deiecto & excluſo vero domino. *d. l. ſi finita, 15 §. vbi autem.* ſed etiam dominum, *Dd. in d. l. ſi finita, 15. §. Iulianus. & §. poſtea quam. & in d. c. quoniam. fac. l. 1. de fund. dota. l. ſed ſi res. comm. diuid.* ſi videlicet dominium fuit penes debitorem: *l. 1. de fund. dotal. vide Cont. Diſput. lib. 1. cap. 8.* alias præſtat vſucapiendi conditionem. *d. l. ſi finita. §. Iulianus. l. prætor. u. l. dies. l. hi qui pignori. 12. ti. tit.* vt quiuis titulus dominii translatiuus, *tot. tit. de Publ. in rem act. §. ſed iſte. Inſt. de actio.* perinde atque cum res in ſolutum creditori datur. *tot. tit. de in dom. imp. l. a diuo Pio. 15. §. ſi pignora. de re iudi.* Sed in ſolutum tum demum dari res ſolent, cum emptorem non inueniunt. *d. §. ſi pignora.* At ſecundum decretum quandoque ita interponitur, vt etiam ſine venditione ſtatim fiat iure prætorio dominus qui poſſidet. Quod potiſſimum in materia damni infecti puto vſitatum fuiſſe: quia non expediebat, per dilationes emptionum, in ruinoſis ædibus (quæ haud facile etiã emptorem, propter ædificationũ ſumptus & moleſtias inueniunt) ſpacium ad ruinas prorogari: & ſatius erat, vicinum fieri dominum qui de damno infecto egiſſet, ob vicinitatem periculi, quã alium quemuis emptorem, cuius nihil intereſſet. qua ratione videmus hodie multis locis, iure retractus conſuetudinis emptori vicinum præferri. *Bald. in l. ... priat. pro... vocal. pen. verſ. ſed pone ... de aff. eod. tractat. verb. ſerto plum. Tir. ... de iur. retract. ligna § 22. gl. 2. num. 2. & 16. num. 36.* In aliis præſertim perſonalibus, crebrius decernebatur venditio. *Fulcnius. 7. in princ. quibus ex cauſ. in poſſ. eat. l. cum prætor. l. pro debito C. de bon. auth. iud. poſſ. Spec. §. 1. nu. 14. hi. tit.* (cuius forma alia eſt iure Saxon. *Landr. lib. 1 art. 70. Reinhar. diff. iudi. 29.* quam iure ciuili) & in eius demum defectum *l. pro debito. 6. Cod. de bon. auth. iud. poſſ.* in ſolutum datio. *tot. titul. Cod. de iur. dom. imp. d. l. a diuo Pio. §. ſi pignora. Auth. hoc niſi. C. de ſolut.* Nonnunquam tamen & alio modo fit decretum. nam interdum præfigitur terminus, intra quem veniat qui dominiũ prætendere velit, poſt non audiendus. *Bart. in d. §. Iulianus. n. 52. 53.* Interdum etiam ſolum poſſeſſorem conſtituit agẽtem iudex, reſeruato etiam poſt annum reo repetendæ rei ſuæ iure integro: *d. c. quoniam. in fin. vt lit. non conteſt. vbi gloſſ. fin. & Dd.* præſertim cum non multi ſunt creditores, & aliqua qualis qualis cauſa defenſionis, qua contumacia excuſari poteſt, ſubeſſe videtur. Nam pro varietate circumſtantiarum, varie interponit iudex ſecundum decretum, aut non interponit. *Bart. in d. § Iulianus. numer. 53.* Atque hæc quidem iure communi in primo ſecundoq; decreto obtinent. Iure Saxon. neutri locus eſt: ſed contumax reus multatur damno litis, & condemnatur in petitionem aduerſario: contumace vero actore exiſtente, reus ab inſtantia iudicii relaxatur. *Reinhar. diff. iudicial. 8. per art. 9. lib. 2. artic. 5. lib. 3.*

DE AQVA, ET AQVÆ pluuiæ arcendę. Tit. III.

C. 3. 34.

1 *Continuatio.*

2. *Aqua*

2 *Aqua pluuia quæ ſit: & quando hoc nomine detur actio.*
3 *Qualis actio detur.*
4 *Quibus, aduerſus quos, & ad quid.*

1 EOdem † modo, ſi cui aqua pluuia
damnum dabit, aquę pluuię arcen-
dæ actione auertetur aqua: quã actio-
nem, ex ipſa titulorum ſerie intelligi
2 licet, eſſe prętoriam. Aquam † pluuiam
dicimus, quæ de cœlo cadit, ſiue per
ſe, ſiue cum alia mista noceat. Hæc au-
tem actio conſimiliter locum habet in
damno nondum facto (nam de facto
agendum eſt interdicto quod vi aut
clam, *l. Atteius. 14. §. in hoc iudicium. 2. l. ſi
tertius. 6. §. officium. 4. hoc tit.*) opere ta-
men iam facto, ex quo damnum iure
timetur: totieſque locum habet quo-
ties manu facto opere nocitura agro
aqua eſt: id eſt, cum quis manu fece-
rit, quo aliter flueret quam natura ſo-
lebat, *l. 1. in prin. & §. 1. h. t.*
3 ¶ Hæc actio in perſonam eſt, quia
ex facto hominis oritur: in rem tamen
ſcripta, quandoquidem in opus fa-
ctum dirigitur. *d. l. ſi tertius. §. 3. ver. aqua.
l. emptor. 12. l. poſt venditionem 16. h. t.* Da-
4 tur autem † domino prędii cui ex ope-
re damnum timetur: *d. l. 1. §. item. 11. d. l.
ſi tertius §. ſi quis. 3. h. t.* & etiam vtilis v-
ſufructuario, *l. ſi vſuſfructus. 22. l. apud
Trebatium. 5. h. tit.* aliiſque vtile domi-
nium habentibus, *l. quod Princeps. 23. §.
1. hoc tit.* Porro datur aduerſus domi-
num eius loci in quo opus factum eſt,
quia is ſolus reſtituere poteſt. *l. 4. quan-
quam. 4. §. vlt. cum l. ſequent.* in hoc, vt o-
pus reſtituat, id eſt, tollat & rem in pri-
ſtinum ſtatum formamque reponat:
ſuis quidem impenſis, ſi opus fecit,
aut facere curauit: impenſis vero acto-
ris, ſi in nulla ſit culpa, *l. ſupra iter. 11. §.
apud ferocem. 2. & §. fi. l. emptor. 12. h. t.* vna
cum damno & intereſſe, quod ea occa
ſione poſt litem conteſtatam accidit. *d.
l. Atteius. §. in hoc iudicium. 2.*

DE PVBLICANIS ET VEctigalibus & commiſſis. Titul. IV.

C. 4. 61. 62. 10. 19.

A 1 *Continuatio: & qui dicantur publicani.*
2 *Vectigal quid ſit, & quantum.*
3 *Quomodo diſſet à tributo.*
4 *Quare vectigal ſoluatur: & quæ pœna eius non ſoluti.*
5 *Edictum de publicanis, eiuſq; ratio: & quomodo cum iniuſtis*
B *publicanis eorumq; heredibus agatur.*

AD damna † quæ ex publica cauſa 1
dentur, reſarcienda, propoſitũ eſt
edictum de publicanis, vectigalibus &
commiſſis. Publicani ſunt, qui publico
fruuntur (nam inde nomen habent, q
publicum, h. e. vectigal redimant) ſiue
fiſco vectigal pẽdant, ſiue etiam tribu-
tum conſequantur. *l. 1. in pr. l. quanta. 12.*
C *in fin. h. t. l. eum qui. 16. de verb. ſign.* Et † o- 2
mnes qui quid à fiſco cõducunt, recte
appellantur publicani. Vectigal à ve-
ctura dicitur: & eſt id quod præſtatur
ex his reb. quæ inuehũtur, aut euehun
tur. Præſtari autem ſolet octaua pars,
l. ex præſtatione. 7 C. de vectigal. olim quin
quageſima tantum, aut etiam centeſi-
ma, *Cuiac. obſer. lib. 6. c. 28.* Diſtat † vecti 3
D gal à tributo: nam tributũ eſt annona
vel publica functio, ſeu penſitatio, quę
ratione ſoli & bonorum immobilium
penditur à poſſidentibus: *l. 1. & tot. tit.
C. ſine cenſu &c.* ac potiſſimum capitur
pro pecunia, quę ab imperatoribus at-
que præſidibus in ſtipendia militũ &
ſumptus belli à prouincialibus impe-
ratur, *l. ager. 27. de verb. ſig. Tacitus lib. 2.*
cuius tres fines conſtituit Cicero pro
E lege Manilia, vt ſint ornamenta pacis,
ſubſidia belli, nerui reipublicæ. Tri-
butum † ergo vt ſtipendium eſt onus 4
fructuum. *l. 7. de vſufr. l. reg. 13. de impenſ.
in res dotal. Cuiac. lib. 7. cap. 3. & 4.* & con-
fertur ob poſſeſſiones priuati ſoli: ve-
ctigal vero penditur propter vſum viæ
publicæ. *l. ſi quis. 21. de don. inter vir. & v-
xor.* per quam res vehuntur: quam cum
magna cura & ſumptu Principes pla-
nam & tutam pręſtare commeantibus
F debeant, *l. congruit. 13. de off. præſ.* (cæte-
ro qui de damno dato tenentur, *l. ſpell.
tract. de ter. & de aqu. n. 91.*) non mirum eſt,
aliquid in autoramentũ & compenſa-
tionem eorũ ſumptuũ à viatoribus re-

Digitized by Google

tribui. Eius vectigalis non ſoluti pœna eſt, vt res committantur vendicenturque fiſco, vnde & commiſſæ res dicuntur, *l. commiſſa. i fin. §. ſi quis. h. t. gl. in l. 1. C. de vect. & lib.*

5 ¶ Sed quia ſæpenumero ſupra ſtatutum vectigal, vi aut dolo malo publicani eorumque familiæ exigere ſolent, aut per concuſſionem iniecto terrore extorquere, nonnunquam etiam ex mercibus quid ſurripere: ideo prætor edicto ita cauit: *l. 1. in princ.* QVOD
,, PVBLICANVS SEV ALIVS PVBLI-
,, CANI NOMINE VI ADEMERIT,
,, QVODVE FAMILIA PVBLICANO-
,, RVM: SI ID RESTITVTVM NON
,, ERIT, IN DVPLVM, AVT SI POST
,, ANNVM AGETVR, IN SIMPLVM
,, IVDICIVM DABO. ITEM, SI DAM-
,, NVM INIVRIA, FVRTVMVE FA-
,, CTVM ESSE DICETVR, IVDICIVM
,, DABO. SI II AD QVOS EA RES PER-
,, TINEBIT, NON EXHIBEBVNTVR,
,, IN DOMINOS SINE NOXÆ DEDI-
,, TIONE, IVDICIVM DABO. Hæc actio heredibus etiam datur: *ſed in l. 13. in fin. h. t.* in heredes autem, quatenus locupletati ſunt, *l. 4. in prin. h. t.* Amplius etiam

6 extra ordinem publicani ad vigorem publicæ diſciplinæ, hoc nomine plectuntur, *l. locatio. 9. §. quod illicite. h. t.*

DE DONATIONIBVS.
Tit. V. C. 8. 54. 55. 56.

1 *Cõtinuatio: & quod donationes recte ad ius prætorium referantur.*
2 *Donatio vnde dicta: & quid ſit.*
3 *Diuiſio: & quid ſit donatio ſimplex, ſub modo, cauſa, aut conditione.*
4 *Cauſa efficiens, & quis cui donet.*
5 *Materia.*
6 *Forma: & quomodo firmentur, contrahantur donationes: & quare quædam inſinuatione indigeant.*
7 *De fine, natura, effectu & reuocatione donationum.*

1 Donationes † quoq; ad ius Prætorium merito referũtur. Nam cum

A magis ad beneficii cauſam quam negocii cõtracti ſpeciem pertineant, nulla eo nomine iure ciuili eſt actio, quam lex ex conuentionibus duntaxat, quæ cauſam obligationis ac συνάλλαγμα continent, præbere ſolet, vt ſupra dictũ eſt: *ad l. iuris gentium. 7. in prin. de pact.* Sicuti igitur precarium, quod ex liberalitate deſcendit, Prætor tuetur: *l. interdictum. de precario.*

B ita conſentaneum eſt, reliquas quoq; donationes, poſtquam perfectæ eſſent, iure Prætorio, velut iuſtum acquirendi modũ, *Inſt. eod. vbi donatio inter acquirẽdi modos refertur. l. 3. de obl. & act.* confirmatas eſſe, & de iis ius fuiſſe dictũ: vnde & inter iudicia Prætoria hic tractatus merito collocatur.

¶ Donatio dicta eſt à donãdo, quaſi doni datio. *l. ſenatus. 35. § 1. infr. tit. 11.* Eſt 2

C autẽ liberalitas, quæ nullo iure cogente, ex ſola animi benignitate alteri fit & conceditur. *l. donari. 29. h. tit. l. donari. 82. de reg. iur.* Dat, inquit I C. *in l. 1. hoc tit. 2.* ſi quis ea mente, vt ſtatim velit accipientis fieri, nec vllo caſu ad ſe reuerti: & propter nullam aliam cauſam facit, quam vt liberalitatem & munificentiam exerceat. Hæc proprie donatio appellatur, quæ ita definiri po-

D teſt, vt ſit contractus iuris gentium nominatus *l. pen. § fi. C. eod. Iaſ. in l. cum mota. n. 25. C. de tranſ. & in l. qui Romæ. §. Flauius. nu. 12 de verb. oblig.* (iure ſcilicet nouiſſimo, *§. perficiuntur Inſt. de donat. d. l. penul. §. fin.*) ſtricti iuris, *l. hereditatem. 28. l. eum. 22. h. t. Bart. in l. in adib. 0. §. 1. h. t. Ferra. in for. lib. donat.* conſenſu conſtans, *d. § perficiuntur. gloſſ. & Dd. in l. ab emptione. de pact.* per quem quis alteri gratuito

E & in præſentiarum aliquid donat vel remittit. nam & remiſſio certi alicuius iuris, donatio eſt. *l. ſi quis. 12. de nouat. l. hoc iure. §. 1. h. t. l. ſi quis donatione. de regul. iur. l. 4. C. de nouat. c. 2. de don. text. optimus in l. ſi donationis. 18. Cod. eod.* Et neceſſe eſt, donationem verbis præſentibus fieri, vel æquipollentibus: *Angel. & Fab. poſt gl. in §. alia. Inſt. de donat. Bald. & Salicet. in l. ſi quis argentum. §. fin. C. eod.* alioqui non donatio eſſet, ſed pactũ futuræ dona-

F tionis. *Salic. in l. 2. num. 4. & 5 C. de condit. ob cauſ. per leg. in bonæ fidei. de eo quod cert. loc. l. Titius. de pig. act. Fab. in d. §. alia. num. 1. per l. ſi ſterilis. §. fin. de act. empt. l. qui pecuniam*

Digitized by Google

ſumm.ſi cert.pet.Heſt.de don.in fin.
3 ¶ Donatio autem aut eſt ſimplex,
aut ob cauſam,aut ſub modo, aut con
ditionalis. Donatio ſimplex propriè
eſt donatio,quam ſuprà definiuimus.
Donatio ob cauſam , & ſub modo eſt,
cùm datur vel vt aliquid fiat , vel vt
non fiat,vel cum certo modo certaq;
lege donatur : *l.1.§.1.h.t.tot.tit.C.de do-
nat.quæ ſub mod.* cuius finis ſubordina-
tus & medius eſt remuneratio , extre-
mus liberalitas,*l.hoc iure.19.§.1.& §.vlt.
hoc t.* Donatio cōditionalis eſt,vel cùm
quis ita dat,vt tunc demū accipientis
rē fieri velit, cùm aliquid ſecutū erit:
vel vt ſtatim quidem accipientis fiat,
ſi tamē aliquid aut factum fuerit , aut
nō fuerit,velit eam ad ſe reuerti: qua-
lis eſt donatio cauſa mortis.

4 ¶ Cauſa efficiens eſt benefica vo-
luntas donantis:quę tamen non præ-
ſumitur , niſi probetur, aut niſi certa
ſcientia probetur. *l.cuius de reg.iur.l.er-
ror.C.ad l.Falc.* cæteroqui error potius,
& ignorantia,*l.verius.de probat.*eoq; fa
tua,ac nulla potius cauſa præſumitur.
quam donatio, *Bal.l.3.5.l.generaliter.C.
de non nu.pec.l.2.§.circa. de do.except.Iaſ.
l.3.de pac. & hanc dicit communem contra
Bart.Alex.conſil.19.in his.nu.3.4.5.vol.4.*
Cauſa correlatiua ſeu mutua, eſt con-
ſenſus,ſeu λη-ψεδωοία accipientis,*l.2.
de Ætio.§.alia.Inſt.de donat. l.ſi quis.35.§.
fin C.eod.* Vt enim inuitus non donat,
l.rem legatam.1?.de adimen.leg. ita nec
inuito donatur;*l.inuito.69.l.inuitus.156.
§.4.& vlt.de reg.iur.d.l.hoc iure.19.§. non
poteſt.2.h.t.* Cauſa προηγουμένη ſunt
benemerita donatarij, *l.nec adieci.9.§.
proficis.* Poſſunt autem omnes dona-
re,qui & contrahere:nec ſenectus aut
morbus donationi obſtat:*l.ſenectus.16.
C.de don.* non tamen pater filio in pote
ſtate cōſtituto,*l.cum de bonis.11.C.de do-
nat.*niſi ob benemerita, aut aliam iu-
ſtam cauſam:*Iaſ.poſt alios,in l.ſi donat.C.
de coll.Bald.in l.cum oportet.§.fin.C.de bon.
quæ lib.*nec maritus coniugi, aut con-
tra. *tot.tit.de donat. inter virum & vxo-
rem.*Mulier iure ciuili res paraphernа-
les alienare poteſt,& donare : *l.velles.
6.C.de reuoc.don.l.hac lege.8.C.de pact.con
uent.* dotales nequaquam , *l.conſtante.*

A *21.C.de dona.vide ſ.de fund.dotal.*ne con-
ſentiente quidem marito , propter le-
gis Iuliæ de fundo dotali prohibitio-
nem.Moribus Gallorum *vide Tiraq.de
legib.connub.in fin.verb.contract.n.58.* in-
diſtinctè ſine marito , in cuius tutela
eſt , nihil donare aut alienare poteſt:
quod & Saxon.ſequuntur, *Land.lib.1.
art.31.45.Fachſ.diff.7.Reinhar.diff.7.& 8.*
quorum tamen iure virgines & viduę
B authore tutore,ſi quem habeant; aut
abſq; eo,ſi nullum habeant,per ſe *art.
45.lib.1.*rectè donant *Reinh.de tutel.diff.
3.*& alienant mobilia, res ſoli non itē
ſine curatore,vel per teſtamentū: *cōſt.
15.parte 2.* & parentes liberis etiā rectè
Land.lib.1.art.10.Reinh.diff.6. donant,
niſi mauis id ſecundum iuris commu-
nis *l.2.C.de repu.act.*accipere diſtinctio-
nem.*l.2.C.de inoff.donat.*Mulier marito
C non aliter, niſi aliò tutore interueni-
ente:quæ tamen donatio vt inter con
iuges prohibita,ne ſic quidem perfici-
tur,niſi morte confirmetur. Rei capi-
talis criminis ; ante ſententiam dona-
re poſſunt,poſtea non item , *l.poſt con-
tractum.15.h.t.*

¶ Materia ſunt omnes res quæ in 5
commercium cadunt: quicquid enim
alienari, id & donari poteſt : non ta-
men omnia bona,pręſentia & futura,
ne auferatur libera teſtandi facultas.
*vide Bart.& Dd.in l.fin.C.de pact. & in l.
D ſtipulatio,41.de verbor.obli.l.licet. vbi Iaſ.
num.15.C.de pact.*

¶ Forma eſt , vt alter det, alter ac- 6
cipiat (à datione enim vim olim ha-
buit donatio) nec aliter quam tradi-
tione,*l.3.de oblig.& act.in princ.Inſt. eod.
vbi dixi.§.per traditionē. Inſt. de rer. diuiſ.
l.ſi quis.35.§.pen.verb.cōfirmetur traditio-
ne.C.eod. l. qui ſaxum.6.h.t.*aut ſtipula-
E tionis vinculo , *l.2.C.de euict.ο.l.2.l.qui
ex donat.12.l.ſi in ſtipulatum.17. l.hoc iu-
re.19.l.ſi patronus,20.l.vt mihi, 21.cū l.ſeq.
l.fideiuſſ.24.l.qui id 33. & paſſim toto h.tit.
ac ſequ.*firmabatur: ſed hodie etiā nu-
do pacto *vide gl.in §.alia ad verb.vo lun-
tatem. Inſt.de donat.vbi dixi.* efficaciter
F animo donandi promittitur,*§.1.Inſt.de
donat.l.ſi quis argentum, 35.§.fin. C. eod.*
nunquā tamē ea præſumitur , vbi alia
rei geſtæ cauſa aliqua , quāuis iniuſta
etiam,& fatua apparere & haberi po-

Digitized by Google

teſt, *l. cum de indeb. in fin. de prob. vide eleganter Bald. in l. 2. nu. 2. C. de iur. dot. & in l. generaliter 14. nu. 5. C. de non nu. pec. Iaſ. & Dd. in l. 3. ff. de pact.* Donatio fieri poteſt vel purè, vel ex tempore, vel ad tempus, vel ſub conditione: *l. 2. & 1. C. de donat. quæ ſub mod.* item in ſcriptis, *l. ſi aliquid. 13. l. vice. 20. l. donatio. 25. C. eod.* aut ſine ſcriptura, *l. in extraneos. 29. C. eo.* etiã inter abſentes aut ignotos, per procuratorem, nuncium aut epiſtolam: *l. 4. l. abſenti. 10. h. t. l. nec ambig. 6. l. in extraneos. 29. C. eod.* niſi cùm excedit donatio 500. aureos. Nam ne prodigaliter quis liberalitatem exerceret (expedit enim Reip. neminem re ſua abuti, *l. 2. de his qui ſunt ſui vel al. iur.*) aut facile fraus ſtrueretur inductis falſo donationib. voluit lex tam impenſas donationes in acta publica redigi, & notioni magiſtratus inſinuari, *l. in donatio. 31. C. eod. §. 1. Inſt. eod.* nec aliter ratas eſſe, quàm ſi publica ſcriptura interueniret: *gl. in cap. 1. de cenſib. lib. 6. per l. ſi quis argentum. in fine. C. eod.* vnde nec morte eiuſmodi inualidæ donationes confirmantur, *l. donatio. 25. C. de donat. inter vir. & vxorem.* niſi quatenus ſunt infra ſummã 500. aureorum, *l. per. in fin. C. de donat.* (quorum æſtimationẽ nunc ad Hungaricos aureos redigimus) quatenuſve expreſſa donantis conteſtatione ſunt confirmatæ, *d. l. donatio. 25. C. de donat. int. vir.* Ea enim conteſtatio, loco eſt vltimæ voluntatis ſeu donationis cauſâ mortis, quæ eiuſmodi inſinuationem non deſiderat. *Schurff. conſ. 6. & 46. centur. 1. per l. fin. vbi Dd. C. de donat. cauſ. mort.* Hac tamen ſpecie excepta; aliæ largitiones, quæ nõ ratione formæ, ſed reſpectu perſonarum infirmæ ſunt, ſola morte, quaſi tacita vltimæ voluntatis ſignificatione, *vide Iaſ. in l. fin. C. de pac.* confirmantur: vt donatio mariti & cõiugis, *d. l. donatio. 25. C. de donat. int. vir. & vxor.* patris & filij: *vide in l. 2. C. de inoff. don. text. in l. donatio. 25. in prin. in verbo, quas parentes in liberos. C. de donat. int. vir. & vx.* & quantum arbitror, omniũ bonorum, ſaltem vt in vim fideicommiſſi, quatenus quingentos aureos nõ excedit, valeat, *gloſſ. fin. in c. fin. de ſuc. ab int. ſac. l. generalitas. dict. l. donationes. in verb. vel alia perſona, &c. & quæ tradit*

A *Bart. in l. fin. num. 11. C. de pact. vide Zo. in Land. lib. 1. art. 31.* nam hæc vltima non ratione tantùm perſonarum, ſed etiã ob defectum ſolennitatis eſt inualida: ſcilicet cùm excedit 500. aureos, nec actis eſt inſinuata; qui defectus, vt dictum eſt, morte non ſuppletur: eoque tantùm ad 500. aureos ea donatio confirmatur. Eſt autem hæc inſinuatio tã neceſſaria, vt donatio ſupra 500. au-
B reos etiam quando fit inter propinquos, in actis ſit redigenda, *l. lata. 27. C. eod.* (& quidem coram iudice competente, *l. ſecundum. 32. C. eod.*) niſi facta ſit ad pias cauſas, *l. ſi quis. 36. C. eod.* legibus expreſſas. nam in alijs quoq; inſinuationem requiri, verius eſſe videtur, *l. illud. C. de ſacr. Eccleſ. vbi Dd. et late Tiraq. in priuil. piæ cauſ. priui. 124.* Sed an teſtibus habeat opus? Equidem hæc quę
C ad acta fit, teſtimonio non indiget, *l. in donationibus. 31. C. eod.* ſed & reliquæ donationes abſque teſtibus fieri poſſunt, *d. l. in donationibus.* dummodo alia ratione, puta epiſtola, *l. ſi aliquid. 13. C. eod.* ſubſcriptione, *l. vice. 20. C. eo.* donantis, aut alijs modis *l. in extraneos. 29. C. eo.* probari poſſint. Porrò de forma donationis, prȩſertim eius quę fit in ſcri-
D ptis, alibi plura traduntur, *l. donatio. 25. cum ll. ſeqq. C. eod.* Illud vltimo notandum, liberalitates omnis gęneris pacta recipere, quę quidem per ſe valida ſint. nam ſi inualida iure ſint, (vt pactum de ſuccedendo) ijs reiectis pura ſubſiſtit donatio, *d. l. donatio. 25. C. eod. l. cum donationis. 34. C. eod.* Adijcio & hoc; iure noſtro Saxon. donationem rerum immobilium, quæ quidem ſint auitæ
E paternæq; (de his enim ſolum textus loquitur, & haud ſcio an rectè ab alijs ad quæſita bona porrigitur) non aliter fieri poſſe, quam coram iudice vbi ea bona ſita ſunt: *Saxon. lib. 1. art. 21. Vueych. artic. 20. gloſſ. art. 34. lib. 1.* & quidẽ patrimonialiũ ſeu auitorũ non niſi conſentiente proximo, ex deſcendentibus ſcilicet, hærede, *Landr. lib. 1. artic. 52. 31. & 34. Vueych. art. 20. & 65.*
F *Fachſ. diff. 4. & 5. Reinhar. diff. 1. 3. 4.* quod de donatione propriè ita dicta, nõ de ea quæ fit cauſâ mortis, & alijs improprijs, quidã intelligi volũt, *Reinh. d. diff. 1. 3. 4.* Et hęc de forma dicta ſufficiant.

Finis

Digitized by Google

7 ¶ Finis donationum eſt, authore I. C. *l.1.h.t.l.munus.214.§.donat. de verb.ſignific.* vt liberalitas & munificentia exerceatur. Effectus olim non alius erat, quam nudorum pactorum, cùm nullum in ſe cōtiniant συνάλλαγμα, aut mutuam rerum cōmutationem. Itaque neceſſum erat, aut traditionē intercedere, qua ſubſecuta dominium transferebatur, *iuxta l.traditionib.20.C. de pactis.l.non idcirco.12. C. de fid.instrum.* & aduerſus repetētem dabatur à prætore exceptio: aut ſtipulationem, quæ iuris ciuilis vinculum eſt, *§.de conſtituta.Inſt.de actionibus.* adhiberi, *l.2.hoc tit. cum alijs ſup.nu. 6. adductis.* Hodie perficiuntur donationes, exemplo venditionum, ſtatim atque conuenit: & pœnitentia excluſa, *l.fin.C.de vſucap.pro donat.l.3.C de reuocan.donat.* habent in ſe neceſſitatem traditionis, vt cæteri cōtractus nominati: *§.perficiuntur.Inſt.eo. l.fin.C.de reuoc.donatio.* ex ijſque datur actio, quæ condictio ex lege appellatur, quoniam competit ex noua conſtitutione: *l.ſi quis argentum.25.§.fin.C. eo.* interdum etiam rei vendicatio, inſtrumentis ſcilicet rei donatæ traditis. *l.1.C.de donat.* Illud ſciendum eſt, donatorē non teneri de euictione, niſi quatenus dolo malo fecit: ne videlicet liberalitas ei ſua ſit damnoſa: *l.Ariſto.18.§.fin.hoc.tit.* idque indiſtinctè iure Saxonum, *vt notant ad articul.4.lib.3.vide gloſſ lat.in fin.lib.1.articul.12.* etiamſi in iure ciuili variè à Doctoribus diſtinguatur, *gloſſ.& Doctores in d.l.Ariſto.& in l.2.C.de euiction. vide Paul.lib. 5. Sent. tit.11.& ibi Cuiacium.* Ex quo ſequitur, res alienas, quamuis rectè vendantur propter obligationem euictionis, tamen inefficaciter donari, cùm donator de euictione non teneatur: Ad effectum etiam pertinet, quòd quę elargita ſemel ſunt, non reuocentur amiſſione inſtrumentorum, *l.2.C.de reuoc. donat.* alienatione quam donans poſtea facit, *l.3.C.de reuoc.don.* allegatione doli, *l.4.C.eo.illo titul.* reſcripto Principis, *l.5.C.de reuoc. donat.* prætextu abſentiæ eius, cuius conſenſus neceſſario & ex iuris ſolennitate non eſt requiſitus, *l.velles.6.cum l ſeq.C.de reuoc. donat.* Reuocatur tamen, ſi conditio,

A modus, aliave pacta adiecta non ſeruentur, *l.1.l.3.& tot.tit. C.de donat. quę ſub mod.l.fin.C.de reuoc. donat.* ſiquidem ea iure ſubſiſtant. nam inualida reijciuntur, & donatio rata manet, vt dixi: ne videlicet vtile per inutile vitietur, *l.donat.25.C. de donat.* Retractantur itidem propter ingratitudinē, ex cauſis iure expreſſis: *l.1.l.penult.l.fi.Auth. quod mater.C.de reuoc.donat.* puta ob in-

B iurias atroces, donatori à donatario factas: item ꝓpter verbera illata, ob periculū vitę creatū, ob damnū ingens bonis datum *d.l.fin. d.Authen.quod mater.* Præterea, ſi quis filios nō habens, bona omnia vel partē maiorē aliquā donatione largitus ſit, & poſtea liberos ſuſceperit: totū quicquid largitus eſt reuocatur, *l.ſi vnquā.8.quam Tiraq. copioſiſſimè interpretatus eſt.C.de reuoc.do-*

C *nat.* & ſi qui donationē mandauit, antè rebus humanis ſit exemptus, quam donatio perficeretur, ſequēs eſt extincto per mortem mandato, munificentiam necdum peractam interire, nec impleri amplius poſſe, *l.ſi quidem.8.C. de actio.& oblig.* Poſt contractum quoq; capitale crimen, donationes factæ nō valent: id eſt, reuocantur, ſi cōdemnatio ſecuta ſit, *l.poſt contractum.15.hoc tit.* donationes cauſa mortis etiam antè factæ; exemplo vltimæ voluntatis, cui comparantur, *l.vlt.C.de dona.cauſ.mort.*

D & quæ ſententia capitis ad nihilum redigitur, *l.6.§.irritum.de iniuſt.rupt.teſtam.vide quæ dixi ſ.de teſtam.* quod videri poteſt iure nouo correctum, *Sali. & Dd. Authent.ſed hodie.C.de donat. inter virum & vxor.* ex quo nec bona, *Auth. bona.C.de bon.damn.* neq; libertas, *§.deportati.in Authent.de nupt.* damnatis auferuntur: eoque ſalua ſit ius contrahē-

E di, atque ita quoque donandi ex iure gentium *l.5.de iuſtitia & iur.l.iuris gent.7.de pact.* facultas.

DE MORTIS CAVSA donationibus. Tit. VI.

C. 8. 58.

F

1 *Donatio cauſa mortis quæ ſit.*

2 *Tres huius ſpecies.*

3 *Quid ſit capio.*

4 *Cauſa efficiens, & qui quibus donare poſſint.*

5 *Materia: quæ donari poſſint.*

6 *Forma: et quot teſtes requirãtur.*

7 *Finis & effectus: & quomodo reſoluatur reuoceturq; hæc donatio, & an in ea locum habeat pœnitentia.*

1 INter † conditionales donationes eſt mortis cauſa donatio, cum quis habere ſe mauult, quam eum cui donat, magiſq; eum quam hęredem ſuũ *l. 1. h. t. in prin. Inſt. eod.*
2 Tres † huius donationis ſunt ſpecies *l. 2. h. t.* vna, cũ quis nullo præſentis periculi metu cõterritus, ſed ſola mortalitatis cogitatione donat: quod quidẽ exprimẽdũ eſt; alioqui pura erit etiã à moriente facta donatio, *l. Seia. 42. l. vbi ita. 27. h. t. gl. & Dd. in l. quæ dotis. 34. ſolut. matri. Al. x. cõſ. 14. & 51. vol. 1. & conſil. 59. vol. 4. gloſſ. in l. 4. §. 1. verb. ſpopondiſſet. de dol. mal. Ieſ. in l. licet. C. de pact. Schurff. conſ. 6. cent. 1. n. 10.* ſiquidẽ nulla expreſse facta ſit mortis mentio: nam vbi eius mentio fit, & hac memoria atque cogitatione datur, ibi in dubio cauſa mortis donatum intelligitur, *l. Seia. §. fin. de dot. præleg. d. l. Seia. §. vlt. h. t. Salic. in l. vlt. C. eo. ti. Bald. conſ. 107. quod iſta. n. 1. & 2. vol. 2. & eundem eleganter diſtinguentẽ in l. 2. nu. 2. C. de iur. dot. Alex. conſ. 14. circa. nu. 1. vol. 1. Socin. conſ. 53. in præſenti nu. 3. & 5. vol. 1. Schurff. cõſ. 69. Ioan. nu. 5. cent. 2.* Altera, cùm quis imminente periculo cõmotus ita donat, vt ſtatim res fiat accipientis. Tertium genus eſt, ſi quis periculo mortis non ſic det, vt ſtatim faciat accipientis, ſed tum demũ cũ mors fuerit ſecuta. Quæ donatio ſub conditione pendet: ſuperior ſtatim quidẽ perfecta eſt, ſed ſub conditione reſoluitur, *l. ſenatus. 35. §. mortis. 2. l. ſi alienam. 13. §. Marcellus. h. t.*

3 ❡ Diſtat ab hac donatione, mortis cauſa capio, vt vocant. Nam quicquid propter alicuius morte obuenit lucri, ſiue ex donatione, ſiue alia occaſione, id generaliter mortis cauſa capi, & capio ex cauſa lucratiua acquiſitio dicitur, *l. qui precio. 8. l. ſi mulier. 12. l. mortis. 18. l. eum qui. 21. h. t.*

A ❡ Mortis cauſa donare poteſt, cui teſtamenti factio eſt, licet teſtamentũ non faciat, *l. tam is. 2. in prin. h. t.* Filius tamen familias quamuis teſtamentũ ne permittente quidem patre, facere poteſt, quia ius illud publicum immutari priuata parentum authoritate nequit. *l. 3. de teſta. tut. & l. ius publicum. 39. de pact.* tamen permiſſu patris, cauſa mortis donare poteſt, non minus quam reliquos priuatorum cõtractus B eo volente inire, *d. l. tam is. §. 1. l. vbi autem. 27. l. ſi mortis. 2. cum l. ſeq. hoc t. Paulus lib. 3. ſent. c. p. 10. Inſt. de donat. in princ. verb. permiſſet.* Pupillus donare cauſa mortis nequit, ne authoritate quidẽ tutoris: quia nec teſtari, *l. 1. de tutel. & rat.* Minor teſtari poteſt ſine curatore: *l. 4. C. qui teſt. fac. poſſ.* videtur ergo & mortis cauſa pariter, & abſq; curatoC ris conſenſu donare poſſe, *vide late Tiraq. de leg. connub. verb. contrahet.* quod multi non probant: quia effectu tantum, & quo ad inſinuationis ac teſtiũ ſolennitatem donatio hæc pro vltima voluntate eſt: *l. vlt. C. de don. cauſ. mort.* perſonarum vero reſpectu, origine ac forma contractus ſpeciem habet: & proinde huius iure regulatur. *Tiraq. præall. loc. Dd. l. 2. de legat. 1.* Ex quo infeD rendum eſſet, nec mulierem coniugatam, quæ iure Sax. abſq; curatore donare nequit, per ſe cauſa mortis rectè valideque donare, licet teſtamentum condere queat, *Hanc communem ſtatuit Ripa in d. l. 2. de legat. 1. Chaſſ. in conſuet. Burgund.* Sed hęc perſequi, noſtri nunc non eſt inſtituti. Donari porrò cauſa mortis, etiam per procuratorem poteſt, *l. 2. vbi not. C. de don. cauſ. mort. l. 4. ẽ. tit.* E Omnibus autem mortis cauſa capere permittitur, qui ſcilicet legata accipere poſſunt, *l. omnibus. 9. d. l. ſenatus. hoc tit.*

❡ Materia huius donationis, eadem eſt quę puræ & ſimplicis. nam quę inter viuos donari poſſunt, multo magis in vltima voluntate: *Inſt. de lege Fuſ. Canin. tollen.* excepta gerada Saxonica, F vt paulo poſt ſubiungam. Illud tamen recte quęritur, an omnia bona donari mortis cauſa poſſint? ac pręſentia quidem hoc modo recte donantur, cũ & inter viuos dari poſſint, *l. ſi vnquã. 8. in verb.* 5

Digitized by Google

verb. omnia, C. de reuoc. dona. Bart. & Dd. in l. fin. C. de pact. l. omnes, §. Lucius, quæ in fraud. cre lit. l. iubemus nulli. C. de ſacroſan. Eccleſ. l. ſi quis argentum, §. ſed etſi quis. C. de don. vide Zaſ. in l. ſtipulatio. 41. nu. 52. de verb. obligat. Sed an etiam futura, vel (quod perinde eſt, *vide Bart. in l. licet, nu. 3. & l. fin. n. 14. C. de pact.*) an hæreditas donari cauſa mortis poſſit, eſt cp ambigas, alijs aliter ſentientibus, *vide Iaſ. recitantem opiniones in d. l. ſtipula. n. 13. & in l. licet, num. 13. C. de pact.* Communis tamen concluſio eſt, *Bart. Bald. Caſt. Ang. Iaſ. nu. 15. in l. licet, C. de pact. Schurff. conſi. 69. Ioan. nu. 2. cum ſeq. cent. 2.* bona omnia poſt mortem, tanquam hereditatem non poſſe relinqui donatione cauſa mortis, ſicut nec codicillis: *l. nec codicillum. C. de teſt. vide Inſtit. de codicill.* quia pactis non datur hæreditas, *l. hæreditas, C. de pact. conuent.* Quamuis autem vniuerſitas bonorum, codicillis vel donatione cauſa mortis relinqui poſſit, *l. Scæuola. ad S. C. Trebell.* ſicuti & fideicommitti, aut legari: *l. mulier, §. fin. eod.* ut tamen donatariũ non fieri propterea hæredem, ſed legatarij loco eſſe: *l. mi et ad ſororem, de legat. 2.* eoque etiam hæredem ſcriptum, vel ab inteſtato legitimum deducere quartam, *l. 2. §. fin. de iur. codicill.* Falcidiam, *l. in donationib. C. ad l. Falcid. l. 2. C. de donat. cauſ. mort. l. 1. §. quod mortis, ff. quor. leg.* perinde atque de legato vel fideicommiſſo deduceret, *l. ſi mortis, C. ad l. Falcid. vide Iaſon. in l. eam quam, C. de fideicomm. vide gl. fin. in c. ſi. e ſucceſſ. ab inteſt.* quam ne donator quidem prohibere in donatione poſſit. *Bal. l. conſ. 474. vol. 2. Alciat. in d. l. licet. ad verb. donationis. C. de pact.* Illud hac in parte vltimò addo, iure Sax. mulierem geradam, ſeu vtenſilia ſua, mortis cauſa donare (nam inter viuos coram teſtib. & notario, ac præſertim iudice poſſet: cùm nondum gerada ſit, vt nec viuentis hæreditas) in proximæ cognatæ detrimentũ non poſſe. *Land. lib. 1. art. 31. Reinh. diff. 9.* vnde fortaſſis ne ad piã quidem cauſam donare poterit, cum prohibita largitate, etiam hæc ſpecies prohibita debeat videri, *cap. 1. §. donare, de prohib. feud. alie. per Fed. Rom. in Auth. res quæ, C. de fideicom. vide Tiraq. in priuil. piæ cauſæ, priu. 130.*

¶ De forma & fine huius relicti, ſupra dictum eſt, *in prin. huius tit.* Illud ſanè etiam ad formã eius pertinet, quod neceſſium eſt hãc donationem coram quinque teſtibus fieri, *l. final. C. eod. Soc. conſ. 137. vol. 1.* ſicuti quamlibet vltimã voluntatem: *l. fin. C. de codicill.* niſi apud acta fiat: *Schurff. d. conſ. 69. num. 5. & conſ. 71. cent. 2.* quo caſu teſtibus opus non habet: *l. in donationib. 31. C. de donat.* vtrobiuis autem fiat, neque inſinuatione indiget, neque ſcriptura, etiamſi 500. aureos excedat: *l. fin. C. eo. Schurff conſil. 6. & 45. cent. 1. Ferr. in for. lib. donat.* etſi enim habet rationem contractus, cum in eſſe producitur: tamen effectu & quando in eſſe producta eſt, habet rationem vltimæ voluntatis; *Schurff. d. conſ. 6. per d. l. fi. C. eo. vbi gloſſ. Guid. Pap. deciſ. 25. poteſt. num. 5.* in qua de quantacunque ſumma, citra inſinuationis ſolennitatem diſponi poteſt. Quod indubitatum eſt in donatione cauſa mortis vera; non etiam cùm in donationem inter viuos ex aliqua circumſtantia tranſit: vt ſi adiecta ſit clauſula de non reuocando, *l. ſi alienam. 13. vbi gloſſ. pen. l. vbi 27. h. t. l. 1. & 2. C. eod.* aut mentio hæredum, in quos contractus tranſeat, facta. *Bald. num. 2. 3. cum ſequ. & Salicet. in l. 2. C. de iur. dot. Angel. conſil. 14. circa. Aret. conſil. 14. diligenter.* Tunc enim donatum inter viuos putatur: cui generi inſinuatione opus eſſe diximus.

¶ Effectus huius donationis eſt, vt 7
morte inſecuta rata maneat donatio, vtpote impleta donationis conditione: non autem inſecuta morte, reſolvatur, *gloſſ. in l. 4. §. 1. verb. ſpopondiſſet, de dol. mal. except. l. ſi filiofamilias, 19. d. l. donatus, §. 1. hoc t.* Quod & tum fit, cùm mutata voluntate reſtitui ſibi donator res donatas voluerit, *d. l. ſenatus, §. mortis, in fin. l. qui mortis, 30. l. ſi alienam, 13. §. 1. vbi Bar. hoc tit.* quanquam Accurſius *in præall. iur.* contrà exiſtimet. Sed verius eſt, pœnitentiam in hac donatione concedi, vt volunt Azo, Placentinus, & alij: *in Rubric. C. eodem.* quoniam legatis comparatur, *l. Marcellus. 15. hoc tit. l. fin. Cod. ad l. Falcidiam.* quæ ſemper reuocari, etiamſi aliter cautum inueniatur, *l. diui. §. licet, de iur. codicill. l. fi.*

quis,22.de legat.3. poſſunt, vt dictum eſt, *ad tit.de adimen.legat. & Inſtit. de donat. §.1. per illum text.* Sed & ſi prius decedat donatarius, quàm donator; deficit ac ſoluitur donatio, *l.ſi filiusfamil.23.l.ſi. h.t.* exemplo legatorum, *l.vnic.C.de cad-*

A *toll. vide ſ. quand. dies leg. ced.* Reſoluta ergò ad hunc modum donatione, condictio perſonalis, vel vtilis in rem actio, prout erit cõmodum, ad res repetendas datur, *d.l.qui mortis, d.l.ſi filiofam. d.l.ſenatus.§.1.l.ſi mortis.29.h.t.*

DIGEST. LIBER XL.

DE MANVMISSIONIBVS. Titul. I.

1 ***Continuatio.***

2 ***Quid ſit manumißio.***

1 QVONIAM † manumiſſiones & iura libertatũ, iuriſdictione, ac viua magiſtratus voce regebantur: *tot titul. ſ. de off.conſ. & de off.prætor.* ea propter meritò inter iudicia prætoria harum quoq; rerũ tractatus eſt relat⁹, in quo eo erimus breuiores, quòd totũ hoc ius ab vſu noſtro receſſit. Manumiſſio
2 † eſt de manu, id eſt, poteſtate, miſſio, *l.4.de iuſt.& iure.* Nam & in manumittendo olim dominus tenebat caput ſerui, aut aliud membrum: ac præfatus,
3 Hominem † liberum eſſe volo, cum manu verſum, infracta etiam manu ſeu impacto colapho, poteſtate ſua emittebat: vt latiùs alibi, *ad tit. Inſtitut. de libertinis, vbi dixi l.vlt. Inſtit.de emanc. lib. Cuiac.obſ.lib.5.cap.13.* traditur.

DE MANVMISSIS VINdicta. Titulus II.

C.7.1.

1 ***Continuatio.***

2 ***Præcipuus manumittendi modus per vindictam.***

3 ***Quid vindicta, & qualis forma manumittendi.***

1 MVltis † autem modis manumiſſio procedit, vt oſtendit Cicero, *in Topicis.* & paſſim Tacitus: inter quos vel præcipuus erat, cum quis vindicta ma-

3 *Forma manumittendi.*

B numittebatur. Sic † enim manumiſ- 2
ſus ius ciuitatis acquirebat. Erat † au- 3
te vindicta, virgula, qua lictor Prætoris præmiſſis ſolennibus verbis ſeruuũ tangebat, mox dominus apprehenſum manu vertebat, atq; ita libertatẽ & ciuitatem cõſequebatur: vt ex Perſio liquet. ---*quibus vna Quiritem Vertigo facit*--. idem. *Verterit hunc dominus, momento temporis exit,*

C *Marcus Dama*--.

DE MANVMISSIONIbus, quæ ſeruis ad vniuerſitatem pertinentibus imponuntur. Tit. III.

C.7.9.

NEc modo priuati ſic rectè manu-
D mittunt, ſed etiam vniuerſitatibus omnibus & collegijs, quibus coeundi ius eſt, quæq; propria habere poſſunt, hãc manumittendi poteſtatem Diuus Marcus dedit, *l.1.h.t.* etiamſi nullius videatur eſſe ſeruus, & per cõſequens, non poſſe à quoquam manumitti, qui toti vniuerſitati ſeruit. nam manumiſſio, quæ nomine totius vniuerſitatis vel ab vno fit, ab ipſa vniuerſitate
E facta videtur.

DE MANVMISSIS TEſtamento. Tit. IV.

C.7.2.

CVm cætera quæ inter viuos rectè aguntur, etiam in teſtamento fieri queant,

queant : ſequitur, in qualibet vltima voluntate manumitti poſſe, §.1. *Inſt. de libertinis, & de l. Fuſ. Canin. toll. in fin.* Datur autem teſtamento libertas dupliciter. Aliquando directò, cùm teſtator breui manu & directis verbis libertatem ſeruo tribuit, hoc modo : Stichus liber eſto, quo caſu Orcinus dicitur libertus, id eſt, ipſius defuncti: nec hæres iura patronatus conſequitur, §. *fin. Inſt. de ſing. reb. per fideicomm. rel.*

DE FIDEICOMMISSArijs libertatibus. Tit. V. C.7.4.

INterdum datur libertas per fideicõmiſſum hoc modo. Rogo hæres, vt Stichum manumittas. Hoc caſu cùm hæredis factum interueniat, is in auctoramentum manumiſſionis iura patroni conſequitur: *t.h.t.d.§.fin.*

DE ADEMPTIONE LIbertatis. Tit. VI.

VT datur, ita & adimi poteſt teſtamento libertas; ſicut & cætera legata, *tot. t. de adim. vel leg.* Adimitur autem vel expreſſa voluntate, vt cùm teſtator diſertè libertatem reuocat : vel tacita, vt ſi ſeruum, cui libertas relicta eſt, poſtea vendit, *l. fideicommiſſaria, 42. ff. tit. 1. l. teſtam. 11. §. 1. ff. de manumiſſ. teſta.* Nec ſolùm à teſtatore, ſed etiam lege interdum adimitur libertas teſtamento data; *l. vn. h. t.* puta, ſi data ſit in fraudem creditorum, aut fiſci : *l. quæſitum, 15. ff. qui & à quibus.* vel ob aliam etiam cauſam: §. *ſeruum. Inſt. de hær. inſtituend. l. cùm ſi. iur. 75. §. ſeruum, de legat. 2. l. qui pœna. 8. ff. de manumiſſ.*

DE STATVLIBERIS. Tit. VII.

QVoniam autem nõ modò pure, ſed etiam in tempus, aut ſub conditione libertates, ſicuti cætera legata relinqui poſſunt: fit vt quibus hoc modo libertas data eſt, interea dum dies vel cõditio expectatur, ſtatuliberi appellentur : qui ſtatutam, vt inquit Paulus, & deſtinatam in tempus vel conditionem, habent libertatem, *l. 1. h. t. vide Vlp. tit. 2.*

A QVI SINE MANVMISſione ad libertatem perueniunt. Tit. IIX.

SCiendum tamen eſt, ſtatuliberos libertatem ipſo iure nonnunquam cõſequi, citra vllam manumiſſionem : veluti ſi dies præſtitutæ manumiſſionis elapſus ſit, vel conditio extiterit, B aut per hæredem ſtet, quo minus impleatur, *l. 3. ff. tit. 1.* Eodemque modo, ſi ſeruus venditus ſit ea lege, vt intra certum tempus manumittatur: cùm dies præſtandæ libertatis venit, ex conſtitutione Marci libertatem conſequetur: *l. 1. & tot. hoc tit.* vt & tum, quando in aduerſa valetudine eiectus, *l. vnic. §. ſi ſeruus, C. de Lat. lib. toll.* aut infans expoſitus eſt, *l. 1. & 2. C. de infan. ex. l. nemi-* C *ni. C. de epiſ. aud.*

QVI ET A QVIBVS manumiſſi liberi non fiunt, ad L. Aeliam Sentiam. Tit. IX. C.7.11.

1 *De lege Aelia Sentia.*

D 2 *Donationem libertatis in fraudem creditorum non valere.*

3 *Alterum caput legis Aeliæ Sentiæ.*

NOn † tamen cuicunque volenti, 1
manumittere licet. Nam lex Aelia Sentia à priſcis illis Aelijs, *vide l. 2. de origine iuris.* lata, manumittendi ius E quibuſdam licet dominis, ademit, inprimis debitoribus qui ſoluendo non ſunt : *l. 7. 8. 10. 11. hoc titulo.* vt enim reliqua quæ in fraudem creditorum alienata ſunt, actione Pauliana reuocantur, *tit. de his quæ in fraudem credit. ff. vbi dicemus.* ita libertas in fraudem creditorum data, inutiliter datur. Nam † 2
etſi reliquarum rerum alienatio valet, & reuocanda eſt per actionem: F tamen datio libertatis fraudulenta ipſo iure irrita eſt. Nam ſi ſemel competeret libertas, amplius reuocari in ſeruitutem ſeruus non poſſet, *l. 2. ff. quib.*

Digitized by Google

ad lib.pro.non licet,l.ſi ex cauſa.10. §.fin. de minor. In fraudem autem creditorũ manumittere videtur, qui vel iam tẽpore,quo manumittit, ſoluendo non eſt; vel qui datis libertatibus,deſiturus eſt eſſe ſoluendo,*§.in fraudem.Inſt.quib.*
3 *ex cauſis manu.non licet.* Eadem † lege Ælia Sentia domino minori 20.annis, non niſi ex iuſta cauſa manumittere licet,*l.ſi quis,7.§.fin.h.t.* Sed Iuſtinianus poſt cõpletum 17.annum, manumittendi poteſtatem tribuit : *§.pen.& fin. Inſtit.quib.ex cauſ. manum.* Sunt & alij qui manumiſſi liberi nõ fiunt, de quibus videre licet I.C.*l.2.3.4.9.& h.tot.t.*

DE IVRE AVREORVM annulorum. Tit. X. C.6.8.

1 *Continuatio.*

2 *Quomodo manumiſſi conſequantur dignitatem.*

3 *Quod ius fuerit aureorum annulorum.*

4 *Ex qua cauſa tribui id ius conſueuerit.*

1 SCiendum † eſt , manumiſſos non modo libertatem ac ius ciuitatis, ſed quandoque ingenuitatem ac no-
2 bilitatem cõſequi. Nobilitatem,† hoc eſt, equeſtrem dignitatem cõſequuntur hi,qui ius aureorum annulorum à
3 Principe impetrarunt.Nam † cum hos geſtare nulli, quam equeſtris ordinis hominibus,fas olim eſſet: meritò conceſſa annulorum aureorũ vſurpatione ipſam quoq; ordinis dignitatem Prin-
4 ceps conceſſiſſe videbatur. Quod † olim virtuti,præſertim militari , tribui ſolitum teſtatur Cicero;*in Verrem li.5.* vt & iura imaginum.*Cic.in Verr.7.* Vnde forte inſignium & armorum noſtri tempus vſus ortum habet : de quibus extat Bartoli tractatus. Ius aureorum annulorum minus olim fuit natalium reſtitutione,*l.2.C.de iure aur.ann.* vnde hic à ſequente tit. diſtinguitur. Tribuebat enim tãtùm imaginem libertatis ad vitam , non merum ius ingenuitatis,*l.2.C.eod.l.vnic.Cod.ad l. Viſcell.* quia ſaluũ manebat patrono ius ſuc-

A ceſſionis,*l.5.6.h.tit. vbi verb.habetur,& intelligitur,denotant improprietatem.* Natalium autem reſtitutio ingenuitatem reſtituebat:*l.2.§.tit.1.*vt hoc diſcrimen clarè proponitur,*l.2.C.eo.tit.* Hæc quõdam obtinuerunt:cæterùm Iuſtinian. *Nouell. 78.* quod olim priuilegij loco dabatur,*l.1.2.C.eod.* id generali conſtitutione omnibus libertis , quemadmodum & ius Quiritum, *tot.titul.C.de*
B *Lat.lib.tollen. Inſtit.de libertin.* indulſit. *vide Cuiac.obſ.lib.7.c.1.*

DE NATALIBVS REſtituendis. Tit.XI. C.6.8.

INgenuitatem cõſequitur manumiſſus,qui ex ingenua natum ſe docet: *l.1.h.t.*aut qui à Principe natalibus re-
C ſtituitur , in quibus omnes homines initio fuerunt : videlicet ingenuitatis, non in quibus ipſe ſeruus naſcebatur : *l.2.& 3.h.t.*in quam ingenuitatem omnes manumiſſos reſtituiſſe tandem, remittente præſertim ius ſuum manumiſſore,*Nouell.78.Cuiac.lib.4.c.5.* Iuſtinianus videtur,ſcilicet vt potius ingenuis quam libertinis reſpublica repleretur,*l.3.C.de bon.quæ lib.* Pro reſtituti-
D one natalium noſtris eſt legitimatio, *Bald.l.1.C.de nata.reſtit.*, quæ fit per ſubſequens matrimonium, *§.vlt. Inſt.de nupt.*aut oblationem olim curiæ factã, *§.2.Inſtit.de her.quæ ab inteſt.* moribus ſolius Principis indulto.*Bald.& Dd.d.l.1.C.de nat.reſt.*

DE LIBERALI CAVSA. Tit.XII. C.7.16.

E ET his quidem modis ad libertatem, nobilitatem, & ingenuitatem peruenitur. Sed quia ſæpe fit,vt hinc exiſtant controuerſiæ, altero adfirmante ſe liberum aut ingenuum , altero in ſeruitutem retrahente, ideo ad expediendas has lites prætor conſtituere iudicia ſolet, quæ vocantur liberalia,
F ſiue cauſæ liberales, quod in ijs de libertate agatur.Actiones autem quib. agitur,appellantur præiudiciales:*§.præiudiciales.Inſt.de action.vide Paul.lib.5.tit.1.& C.eod.de lib.cauſ.*

QVI-

Digitized by Google

QVIBVS AD LIBERTATEM proclamare non licet. Tit. XIII. C. 7. 18.

AGere autem poſſunt de liberali cauſa, quicunque non prohibentur. Prohibentur porro hi, quibus ad libertatem proclamare non licet: vt eſt maior 20. annis, qui ad participandum precium venire ſe paſſus eſt: *l. 1. 3. 4. 5. hoc tit.* item ſeruus per vim alteri ereptus, & teſtamento liber eſſe iuſſus, *l. 2. h. t.*

SI INGENVVS ESSE dicatur. Tit. XIV.

EOdem modo ad ingenuitatem repetendam agere poteſt libertus, ſi intra quinquennium à tempore manumiſſionis docere velit, ingenuum ſe eſſe natum, *l. 2. 3. 4. 5. 6. hoc tit.* Qua in cauſa ſciendum eſt, rem inter alios actam, alijs non obeſſe, *l. 1. h. t.*

NE DE STATV DEFVNctorum poſt quinquennium quæratur. Tit. XV. C. 7. 21.

A ILlud autem annotandum eſt, liberalia iudicia non ſemper eſſe perpetua: nam de ſtatu defunctorum poſt quinquennium quærere non licet, *l. 1. in princip. l. 2. l. fin. h. t.* ſiquidem deteriorem conditionem defuncti facturus ſit qui retractat, vt ſi dicat ſeruum fuiſſe: non ſi meliorem, veluti ſi pro ſeruo libertus, pro liberto ingenuus eſſe dicatur: *l. 1. §. fin. l. 3. hoc tit.* An idem &

B de criminibus dicemus, in quæ poſt mortem inquirere licet: *vt l. 4. C. de hæret.*

DE COLLVSIONE DEtegenda. Tit. XVI. C. 7. 20.

C SEd ne quorundam dominorum nimia indulgentia inquinaret ampliſſ. ordinem (ingenuis enim, non libertinis patebat in Senatum aditus) eo quòd paterentur ſeruos ſuos in ingenuitatem proclamare, liberoſque iudicari: S. C. factum eſt Domitiani temporibus, quo cautum eſt, vt ſi quis probaſſet per colluſionem quidquam factum, hoc eſt, proditam conſpiratione litigatorum cauſam: ſi iſte homo

D ſeruus ſit, fieret eius ſeruus qui colluſionem detexiſſet, *l. 1. & 2. hoc tit.*

DIGEST. LIB. XLI.

DE ACQVIRENDO RERVM DOminio. Titulus I.

1 *Continuatio & ſeries ſequentium titulorum.*
2 *Dominium vnde dictum.*
3 *Quid ſit.*
4 *Diuiſio, partes & ſpecies.*
5 *Cauſa efficiens & formalis.*
6 *Quomodo iure gentium dominiũ acquiratur.*
7 *De iure venandi, methodica explicatio.*
8 *De varijs modis acquirendi ex iure gentium, maximè de ſpecificatione.*
9 *De confuſione & mixtura.*
10 *Quomodo iure ciuili quæratur.*
11 *De materia & fine.*
12 *De effectu dominiorum.*
13 *De cognatis & contrarijs.*

1 EXPOSITVM † hactenus eſt, quomodo res noſtræ, vel nobis debitæ, iudicijs aut ciuilibus aut prætorijs petantur. Sed q[...] non tantùm rerum dominia peti ſolent, verùm etiam de poſſeſſione earum controuerſiæ exiſtũt (omnium enim rerum vſus, aut in dominio, aut in poſſeſſione vertitur) commodùm nunc iudicia poſſeſſoria exequamur: eo quidẽ conuenientiore loco, q̃ hæc ferè omnia iuris prætorij ſint, & authoritate magiſtratus explicentur. Sed antequam poſſeſſionũ iura ordiamur, prius eſt, vt ad muniendum cognitioni aditum, de dominijs rerum nõnulla proponamus. nam ex his poſſeſſiones vim omnem mutuantur. Res enim noſtras, aut in quibus ius habemus dominij conſimile, iuſtè recteq; poſſidemus, alienas non item, *l. ſi quis, 17. l. iuſtè 11. ff. 1. 1. l. 3. ff. vti poſſidet. vbi vide.*

2 ❡ Dominium à domo dictum apparet, vt & dominus: ſiue quòd olim dominia eatenus tantùm porrigerentur, quatenus domeſtici fines: ſiue quòd propria & noſtra, vſitatè à domo appellentur domeſtica, vt & apud Græcos, *οἰκεῖα, § fin. Inſt. de hær. qua.*

3 ❡ Dominium eſt ius, quo res noſtra eſt; eſt ius proprietatis, *l. ſeruo. 13. C. de pœn. vbi ſic dicitur, quod alibi dominium,* A *l. poteſtatis, de ver. ſignif.* Doctores ſic definire malunt, vt dominium ius ſit de re corporea liberè diſponendi, *Bar. nu. 4. in l. ſi quis vi. 17. § differentia. ff. de acqu. poſſeſſ. vide latè Schurff. qui hanc definitionem propugnat, conſil. 50. viſis. nu. 1. cent. 1.* niſi quatenus lege prohibetur: hic enim effectus dominij proprius eſt, *l. fœmina. § illud vbi Bald. C. de ſecund. nupt.* B vt quis re ſua vti vel frui ad arbitrium poſſit, *l. in re mandata. C. mandati.* Cic. Epi. lib. 7. epi. 131. Id cuiuſq; proprium eſt, quo quiſq; fruitur atq; vtitur. Dicitur autem eſſe ius, quoniam dominium in iure, poſſeſſio in facto eſt. Additur, de re corporea: quòd rerum incorporalium nullum proprie dominium eſt, *l. rectè dicimus. 25. de ver. ſignif.* vt nec poſſeſſio, *l. ſeruus. 43. § 1. h. t.* niſi C quadam iuris interpretatione, *l. qui vſumfructum. 3. ff. ſi vſusfruct. petat.* D. Philippus ita definire maluit: vt ſit facultas, ordinata lege diuina vel humana, qua rem tenet dominus, & de ea diſponit ſuo arbitrio, niſi quantum lego aut pacto prohibetur. Eſt autem dominium verum, etiam cum eſt aliqua ſub conditione aut facultate reuocabile, *l. non ideo. 66. de rei vend.*

D ❡ Partes dominij, ſunt proprietas, & poſſeſſio rei: quæ concreta dominium conſtituunt, ſeparata nihil inter ſe habent commune, *l. naturaliter. 12. § 1. ff. tit. 1.* 4

tu.1. Dominij ſpecies etſi plures ſunt, tamen vſitate ita diuidimus, vt aliud ſit plenum & abſolutum, aliud minus plenum: *Schurff. conſ. 18. cent. 1. per l. fœminæ. §. aliud. C. de ſecund. nupt.* atque hoc aliud directum, aliud vtile. Nam cum vtilitas dominij in fructu rei ſit, qui hunc percipit iure ſuo, plenum habere dominium dicitur: qui eo caret, cùm ſpe tamen aliquando adipiſcendi ex iure ſuo, directum: cuiuſmodi eſt penes dominum feudi & emphyteuſeos. Cui verò vtilitates rei obueniunt, nō omnino iure proprio, ſed quod aliunde dependeat; huius vtile dominium eſſe dicimus: cuiuſmodi habent vaſallus, emphyteuta, ſuperficiarius, *vide Bart. in d. l. ſi quis, 17. §. differentiæ, nu. 5. & 6. de acq. poſſ. per l. poſſeſſores. C. de fun. patr. li. 10. l. 1. de aqu. pluu. arc. c. 1. de in ueſt. de re alie. fac. &c.* Dicitur & aliud dominium naturale, aliud ciuile ſiue ſingulare, *l. in rebus, vbi Dd. C. de iur. dot. & d. in Auth. ſi ſine, C. ad Velleia.* De reliquis autem dominij ſpeciebus: vt quod habet filius in bonis patris, eo viuente. *l. in ſuis, de lib. & poſthum.* Princeps in bonis ſubditorum. *l. bene. C. de quad. præſcript. vbi Bal. & Dd. Guid. Pap. deciſ. 551.* vxor in bonis mariti, *vide ſ. de iur. dot.* vel ſuis, &c. videre licet Alciat. *lib. 2. Parergon, cap. 15.*

5 ¶ Cauſæ efficientes & formales acquirendi dominij ſunt duplices. Nam quarundam rerum dominium nanciſcimur iure gentium, quod naturali ratione inter omnes homines peræque ſeruatur: quarundam iure ciuili, id eſt, iure proprio noſtræ ciuitatis, *l. 1. hoc tit.*

6 ¶ Iure gentium acquiruntur res, primùm occupatione: quod enim nullius eſt, id ratione naturali conceditur occupanti, *l. 3. hoc tit.* Cic. lib. 1. Offic. Sunt, inquit, priuata nulla natura: ſed aut veteri occupatione, vt qui quondam in vacua venerunt; aut victoria, vt qui bello potiti ſunt. Omnia igitur animalia, quæ terra, mari, cœloque capiuntur, id eſt, feræ beſtiæ, volucres, & piſces capientium fiunt, *l. 1. in fin. hoc t. t.* Qui quidem acquirendi modus, cū iura venationum noſtri temporis cōplectatur, quibus nihil eſt popularius, neque frequentius: non alienum erit, quantum arbitror, in hunc campum venationum excurrere aliquantum, & euagari oratione noſtra, vt qui hoc exercitationis genere delectantur, ijs etiam illius ius atq; modum vtcunq; planum faciamus & apertum.

¶ Principio ergò ſciendum eſt, venationem, piſcationem, & aucupium, in hoc tractatu pro vno eodemq; iure poni, *l. 2. & 3. hoc tit. §. feræ. Inſt. eod.* etiāſi nonnihil inter hæc reuera interſit. Nam venari in alieno licet, piſcari nō item, *l. iniuriarum, 13. §. fin. in fin. de iniur.* Deinde etſi aucupium venationi comparatur, *l. diuus, de ſeruit. ruſt. præd. c. 2. de cler. venat.* tamen piſcatio ab his ſeparari ſolet, tanquam ius magis licitum, & ſpectaculum minus cruentum. Eoq; piſcatio Eccleſiaſticis perſonis indiſtincte permiſſa eſt, venatio non item, *c. 1. & 2. de cler. venat. c. 1. ne cler. vel monac. c. 1. & 2. 34. diſt.* Nam quo cruentius eſt ius venationis, eo videtur magis ab humanitate eſſe alienū, *l. cruenta ſpectacula. C. de gladiat. li. 11. Xenoph. in Cyri pædi.* minuſq; Eccleſiaſticis conuenire perſonis, *c. Eſau. 86. diſt.* Venationum autem etſi plures ſunt ſpecies: *gl. & Dd. in c. 1. de cler. venat. & in c. qui venatorib. diſt. 86.* tamen hîc tātum de venatione ferarum agimus, quæ fit in ſaltibus cum canibus, vt loquuntur & clamore: vnde venationem ſaltuoſam & clamoroſam noſtri appellant: quam etſi quidam pro turpi & illicito exercitio habent, propterea quòd Auguſtinus nequiſſimam eam artem appellet: *in c. qui venatorib. diſt. 86.* tamen verior eſt Panor. & aliorum ſententia *in c. 1. de cler. venator.* ſcilicet vt abuſus venationis, non vſus in turpibus ſit habendus. Vſum porro definiunt, quatenus ſeruit neceſſitati (victus ſcilicet & amictus) & valetudini: abuſum vero in eo, ſi quis ita ſe dedat venationibus, vt neceſſaria vocationis negocia omittat, *text. in c. an putatis, 86. diſt. & in l. venatorib. 7. C. de excuſ. mun. lib. 11.* Nam lex non prohibet venationem velut illicitā, *d. l. venatorib. 7. C. de excuſ. mun.* ſed tantum hoc addit, venatores non habere muneris neceſſorij excuſationē: facile vt intelligi poſſit, venationē

legibus non damnari, ſed propter eam neceſſaria Reipub. munera deſerenda negligendaque non eſſe. Et cùm alibi venatores numerentur inter artifices Reipub. vtiles, & ſeruientes annonæ ac commeatui, ita vt propterea grauioribus muneribus onerari non debeãt: *l. vlt. in verb. venatores, ff. de iur. immun.* facile intelligi poteſt, hoc exercitium non eſſe legibus improbatum. Itaq; ea diſputatio definiẽda eſt regula, quam alibi tradit Auguſt. *in c. quiſquu, diſt. 41.* In omnibus, inquit, rebus iſtiuſmodi, non ex earum rerũ natura, quibus vtimur, ſed ex cauſa vtendi & modo (id eſt, temperamento: nam immodica in vitio hærent) vel probandũ eſt, vel improbandum quod facimus. Multo vero minus venatio in illis improbanda eſt, qui hoc artificio ſe ſuſtentant, neq; alium quæſtum norũt, *gl. in d. c. qui venatorib. diſt. 86.* Nam quod ex Auguſtino adductum eſt, venationem artem eſſe nequiſſimam: id non de hac ſpecie, ſed de arenaria venatione eſt accipiendũ: quæ ſcilicet hiſtrionico more, à conductis hominibus, in publicis ſpectaculis depugnando cum beſtijs exercetur. Etenim in vniuerſum, iure noſtro, artificium ſcenicũ, & tota ars hiſtrionica, quaſi ad nullam Reip. vtilitatem, ſed tantùm ad inanẽ voluptatem cõparata, pro turpi & infami vitæ genere habetur, *l. 1. & 2. de his qui not. infam. tot. tit. in Auth. ſcenicas non ſolùm ſi fideiuſſ. &c. & tot. tit. de ſpectac. ſcen. C. li. 11.* Alia aũt eſt venatio de qua hic agimus: quę non ſeruit ſpectaculis publicis, ſed ſanitati & valetudini, deinde etiã neceſſitati ad vſum victus & veſtitus. Nam ferarum carnibus veſcimur, pellibus contegimur: *Geneſ. 1.* quę peræque adiungi ad noſtras, rectè vtilitates poſſe putandum eſt, atque ius dominiorũ diuinitus cõceſſum. Nam vſum animalium, eadem ordinatione diuina ſancitum, *Geneſ. 9. 1. Timoth. 4. Creauit ad vtendum, &c.* eſſe, palam eſt, adeò vt D. Paulus *1. Timoth. 4.* doctrinã dæmoniorum iudicet, prohibere animantium cibum, ad vtendum veſcendumq; à Deo ordinatum & creatum. Ex quo ſeques eſt, etiam venationem capturamq; ferarum permiſſam eſſe.

A Nam in omni cõceſſione, videntur omnia conceſſa, ſine quibus id ꝙ indultum eſt, quæri aut teneri nequit, *l. ad rem. 56. l. ad legat. 62. de procurator. l. 2. de iuriſd. cum ſimil.* Quare & Eccleſiaſticis perſonis idem ius patere, communius placuit. *Pan. & Dd. in c. 1. & 2. de cler. venat.* Concludimus igitur, venationis vſum non abuſum eſſe conceſſum, iure diuino & humano, hoc eſt, iure naturę B & gentium, *§. feræ. Inſt. de rer. diuiſ. l. 2. & 3. h. t.* atq; etiam ciuili: *l. vn. C. de venatio fer. li. 11.* nec quenquam prohiberi poſſe quo minus venetur, aucupetur, piſcetur in publico, cæteroqui n iniuriarum actionem habiturum prohibitũ: *l. 2. §. ſi quis. 6. ne quid in loc. publ. l. iniuriarum. 13. in fin. vbi Ang. de iniur. vide Dec. conſ. 192. in caſu, n. 2. & Sax. li. 2. art. 61.* imò nec Principem illud ius auferre poſſe C & prohibere, vt plerique contendunt: *Hoſtien. Ant. de But. & alij in c. non eſt. ex. de decim. Schurff. conſ. 1. n. 12. cent. 3. ex doctrina Bar. & Dd. in l. vlt. C. ſi cõtra ius vel vtil. vide I. ibi. Coua. c. peccatũ. §. 8. de reg. iur. in 6. Iac. in tract. verb. & cum venationib. (iu. Ben. c. Raynucius n. 863. de teſt. Tho. Gram deciſ. 67. n. 9. Tiraq. de nobil. c 37. nu. 150.* eoq; facere iniuriam & violentiam ſubditis, ſi abſq; eorum conſenſu, ediD ctis ſuis venationes prohibeat: *vt tradit Anton. de But. in d. c. non eſt, per d. l. iniuriarum, 13. §. vlt. in verbo. piſcari & aucup. de iniur. Schurff. conſ. 1. num. 12. Chaſſan conſuet. Burg. t. 13. §. 7. n. 3. & 4.* Dico, in publico. Nam in in priuato alieno prohiberi quis poteſt ne venetur aut aucupetur, *l. diuus, 16. de ſeruit. ruſti. prædio.* piſcari autem in alieno, nullo modo licet *d. l. iniuriarum, 13. §. vlt. in fin.* Cuius difE ferentiæ ratio hæc eſt, quòd piſces qui concluduntur alterius aqua, non ſunt res nullius in bonis exiſtentes, ſed planè priuatæ, vt & ipſa aqua, cuius pars eſſe intelliguntur, *l. funes. vbi gl. ad verb. piſces, de actio. emp. l. fructus, de rei vend. Guid. Pap. deciſ. 91. Tiraq. de retract. lig. §. 1. gl. 7. n. 113. Molin. in cõſue. Pariſ. §. 1. gl. 8. n. 17.* Vt igitur non licet fructus alieni aF gri demetere, aut poma alienæ arboris decerpere, abſq; crimine furti: *vt traditur in tit. arbo. furt. cæſar.* ita non eſt permiſſum, in aliena aqua piſces capere, ceu fructus aquę priuatę peculiares. In

feris

feris animantibus alia ratio eſt. Nam etſi ſolo ſuſtinentur, tamen non vt piſces aqua continentur, neque ſolo alicuius cohærent: vt nec cæteræ res mobiles, vel ſeſe mouentes, quæ hac proprietate & nota a rebus ſoli diſcernuntur, *l. C. ius. vbi Bar. de legat. 2. l. 3. ff. pro ſocio. l. mercatores. Cod. de commer. cum ſimil. Iaſ. in l. a diuo Pio. §. in venditione. de re iud. & in §. item Seruiana. Inſtit. de actio. Bald. Salic. & Dd. in l. 1. C. de ſacroſan. Eccleſ. vbi quærunt, an ſtatuta loci obtineant in Reb. mobilibus: & decidunt quòd non, quia res mobiles locu nõ cohærent, &c.* Ac feræ beſtiæ, quæ nullo certo loco concluduntur, nec in alicuius venerunt poteſtatem ac dominiũ, ſed libere vagantur, potius in aere viuere, ac illo cotineri, quàm certa aliqua ſoli parte, ſunt exiſtimãdæ, *gl. vlt. in l. fin. in verb. quaſi vento, hoc eſt, aere vixerit. C. de alimen pup. præſtan.* Aëris aũt vſus cõmunis eſt, tam in ſuo quàm in alieno, *§. 1. Inſt. de rer. diuiſ. l. 1. in fin. h. t.* Quare ſicuti aucupari, ita & venari in alieno licet: prohibere tamen aditum dominus poteſt: quia etſi non poteſt vſu aeris ꝓhibere, qui communis eſt: tamen iure dominij, ab ingreſſu ſui fundi arcere extraneos poteſt, *d. l. diuus. d. l. iniuriarum. §. vlt.* Et hęc nunc præcipue ratio principaliũ venationũ iura ſuſtinet, quæ in vniuerſum Principes contrario quodam publico gentiũ iure ad ſe tranſtulerunt, & ademerunt ſubditis, maximè ruſticis & agricolis, *cap. 1. §. ſi quis ruſticus. verſ. nemo retia. vbi Aluar. de pac. tenen. in vſib. feud.* Quia enim ſaltus & nemora, in quib⁹ feræ libere vagantur, ſunt loca publica: ideo recepto quodã iure ſuperioritatis, vt reliqua iura publica, ita etiam loca publica ad ſe Principes tranſtulerunt, *l. littora. 3. ne quid in loc. publ. l. deprecatio. 9. ad l. Rhod. l. 2. vbi Bald. C. de quad. præſ.* Vnde vſurpatũ, vt liceat Principi in publicis locis aut concedere ius aliquod ſeruitutis, aut adimere, *l. ſeruitutes. 14. §. publico. de ſeruit. l. 2. §. meritò. & t. t. ne quid in pub.* aut vetare priuatis vſurpationem loci publici, *l. 3. in vers. niſi Imperator vetet. de flum.* peræque atq; priuatus vſum ſui fundi alijs interdicere poteſt, *d. l. diuus.* Quare cũ hoc dominiũ locorũ publicorũ Principes habeant iam quæſitum, & ſibi attributũ non modo diſpoſitione legum, ſed etiam longa cõſuetudine & vſurpatione cõſentaneum videtur, vt peræquè in publicis locis, tanquã in ſuis, ius venandi ſubditis ſuis ꝓhibere potuerint & poſſint quemadmodum quiſq; priuatus vetare in ſuo fundo poteſt, *d. l. diuus. de ſeruit. ruſt. prædior.* Neque enim Princeps deteriore loco eſſe debet q̃ priuatus, nec cauſa eſt quo minus iure priuatorũ recte vtatur, *vt traditur in l. item veniunt. §. in priu. tetũ. de pet. hære. in l. 1. & 2. C. de priuileg. fiſc.* Quanquã ſunt aliæ quoq; rationes, ꝓpter quas illud æquũ & in cõmune bonum fuerit viſum. Primò, cura ſeruandarũ ſpecierũ in animantibus. Nam quia feræ animantes in ſuo genere ſunt rariores q̃ cicures, prouidente nimirum ita Deo, ne multitudine ferarũ aut cõmunitas vitæ humanę, aut agricolatio infeſtaretur, & damnum faceret: ideo facilè deuaſtari tota ſpecies poſſet, ſaltem in aliqua regione, ſi indifferens & permiſſa cuilibet eſſet venatio. Secundò, hæc ipſa permiſſio eſſet quoddã auocamentum ab agricultura, & tota vita ruſtica: a qua agricolas & ruſticos nõ abduci, publice vtile eſt: *Auth. agricultores. C. quæ res pig. l. 2. ff. de ferijs.* & hanc rationem videtur innuere textus, *in d. §. ſi quis ruſticus.* qui diſertè in prohibitione, ruſticorũ mentionem facit. Tertio, quia venatio ferarũ, præcipuè maiorũ, ſine armis & tormentis exerceri non poteſt: vſus autem armorũ quotidianus multis ex cauſis interdict⁹ eſt, præſertim agricolis: *tot. tit. in Auth. vt armor. vſus. & d. c. 1. §. ſi quis ruſticus, &c.* qui tamen cùm ſyluas & rura inhabitent & incolant, ad venationem maximè ſunt opportuni. Quartò, quia ad pacem & tranquillitatem tuendã, publice intereſt, non eſſe omnib⁹ cõmune ius venationis. Nam vt reliquarum rerũ cõmunio parit diſcordias, *l. cum pater. 79. §. omnia. de legat. 2.* ita res procul dubio multis litibus & certaminibus atq; etiam cædib. occaſionem daret, ſi promiſcue venari eſſet conceſſum. Etenim videre licet, fratres quandoq; & agnatos, de iure venationũ cõmuni acerbiſſime inter ſe contendere & di-

Digitized by Google

gladiari: quid futurum putamus, ſi omnibus hominibus, maxime ruſticis, eius iuris liber ſit vſus? & cum pluribus venantibus, non perſequentis, aut etiam vulnerantis feram, ſed occupantis potior ſit cauſa §. illud. l. 9. Inſtit. de rer. diuiſ. l. 5. §. 1. h. t. facile prouideri poteſt, quanta ex hoc ipſo certamina ſint exoritura, ſi cõmunis & publicus venationum vſus permittatur. Quando autem etiam priuatis ſuum auferri poſſit, ob bonum publicũ ſeu publicam pacem: l. 1. de vſucap. l. aequiſſ. de vſufr. vbi Bart. l. 2. C. de quadr. praeſcrip. certe multò magis in publico quid priuatis prohiberi & auferri, eius rei gratia, poteſt. His ego de cauſis exiſtimo Frideric. Imperatorem commotũ, cur cum iure ciuili hæc venationum iura fuerint communia, ea putauerit ſubditis, præſertim ruſticis, adimenda: d. §. ſi quis ruſticus. verſ. nemo retia. id quod poſtea cõſuetudine receptum: & longa ſubditorum patientia quoniam eſt approbatum, vel ex hac ipſa patientia Principes iſtiuſmodi iura præſcripſerunt, vt facultatem ſeſe opponendi, & de iniuria quiritandi amplius ſubditi non habeant. Nam hæc præſcriptio, vtpote immemorialis, & aliquot iam ſeculorum decurſu atq; vſu roborata, ex l. 1. & 2. l. per agrum. 11. C. de ſeru. & aqua. inſtar eſt priuilegij, l. 3. §. ductus aquae. de aqua quotid. & aeſtiu. & peræque munit ius Principum, atque lex ſeu conſuetudo, c. ſuper quibuſdam. §. praeterea. de verbor. ſignific. Quare quod traditur à Dd: iniuriam fieri ſubditis ꝓhibitione venationis, id ſecundum ius gentium & ciuile vetus recte dicitur; ſecundum verò ius nouum, & conſuetudinem. & reſpectu præſcriptionis, non rectè. Nam etiamſi ceſſaret præſcriptio, tamen in locis publicis prohibendi ius Principes haberent, præſertim ex iuſta cauſa: d. l. 3. de flum. d. l. ſeruitutes. 14. §. publico de ſeruit. cum ſimil. neque poſſent videri iniuriam facere, qui iure ſibi conceſſo à ll. vterentur. l. nullus 55. de reg. iur. l. iuriurandum. §. 3. de iureiuran. l. 3. §. ſi non de lib. hom. exhib. At ſi in priuatis prædijs Principes eiuſmodi prohibitionem facerent, aut ius venandi, alteri priuilegio, vſucapione, aut alio

A iuſto titulo acquiſitum auferrent, hic fateor valituram eam Dd. theoricam: quia Princeps hoc caſu, non ius, loco publico priuatis interdiceret, ſed ius priuatum illis bono titulo quæſitum auferret: id quod fieri non debet, neque poteſt: l. 2. C. de precibus. Imperat. offer. vbi Dd. & in l. 2. l. vltim. C. ſi contra ius vel vtil. pub. l. 2. §. ſi quis à Principe. ne quid in loc. pub. l. meminerint. C. vnde vi. clem. B paſtoralis. de re iud. & tradunt Dd. in l. digna Cod. de ll. niſi in eiuſmodi prohibitione priuati acquieſcant, atque ita per præſcriptionem etiam in priuatis prædijs ius venandi præſcribatur, cap. vnic. in verb. reditus piſcationum. quae ſint regal. in vſibus feu. d. c. ſuper. §. praeterea. de verbor. ſignific. et. Schurff. conſil 69. cent. 1. Priuati vero contra Priuatos præſcribere iſtiuſmodi ius in publico non C poſſunt, l. vltim. de vſucap. niſi longo tempore, non tantum vtendo (nam ſolo vſu nulla in his põſſeſſio acquiritur) ſed etiam alios prohibendo, ſibi quaſi poſſeſſionem acquiſiuerint, l. ſi quiſquam de diuerſ. & tempor. praeſcript. Schurff. conſil. 1. cent. 3. In priuato autem vſucapi iſtiuſmodi iura poſſunt, non tamẽ in proprio. nam in eo quiſque tale ius vi dominij habet, d. l. iniu-D riarum. §. vltim. l. item. 13. l. vſufructuarium. 52. de vſufruct. niſi fuerit ab alio præſcriptum, non ſimpliciter, ſed cum domini prohibitione: atque ita idem ius domino ſit ademptum, per ea quae traduntur in l. praeſes. Cod. de ſerui. & aqua. Schurff. conſil. 86. cent. 1. & conſil. 69. praeſer. num. 20. cent. 1. In alieno autem vti iure venandi licet, niſi dominus prohi-E beat; d. l. diuus. quanquam contra tàlem prohibitionem præſcribi per longum tempus iſtiuſmodi ius vtendo poſſit. iuxta l. 2. l. per agrum. 11. de ſeruit. & aq. Schurff. de conſil. 1. cent. 3. & conſil. 69. cent. 1. Materia venationis, ſunt omnes feræ animantes, quæ in tria genera diſtingui ſolent, ſicuti tribus diuerſis elementis ſuſtinentur: videlicet in feras, quæ in terra: in volucres, F quæ in aëre: in piſces, qui in mari & fluminibus libere vagantur. vt in d. §. ferae. Inſtitut. de rer. diuiſ. & in l. 3. hoc titul. Feræ rurſum in duo genera diſtinguendæ ſunt. Nam vnum eſt genus

earum,

earum, quas ob diritatem & perniciem occidi publicè vtile eſt; vt ſunt lupi, vrſi, ſerpentes, &c. quarum venatio tanquam publicè vtilis, omnibus eſt permittenda, *l. 1. Cod. de venatio. fer. lib. 11. d. cap. 1. §. ſi quis ruſticus. verſ. nemo retia. de pace tenen.* Alterum porrò genus non eſt æquè noxium, & ſeruit publicæ annonæ ac voluptati Principum: quarum ferarum venatio (vt antè dictum eſt) ſubditis, præſertim ruſticis, eſt adempta, & recreationi voluptatique Principum reſeruata. Venationes porrò fiunt in loco aut publico, aut priuato. In publico iure ciuili venari licet: *l. 2. 3. hoc tit. d. §. feræ. Inſtitut. eod.* in priuato ſuo, multò magis: *l. quemadmodum. 29. l. ſi putator. 31. ad l. Aquil. l. iniuriarum. 13. §. fin. de iniur.* in alieno item, niſi dominus prohibeat, *d. § feræ. d. l. diuus. de ſer. ruſt. præd.* ſicut poteſt: *d. l. diuus.* res enim nondum quæſita eſt. ideo in pari cauſa melior eſt prohibentis, præſertim domini, conditio, *l. an eius. 11. ſi ſer. vendice.* qui aditu ſui fundi arcere ingredientem poteſt, cùm rei ſuæ moderator ſit & arbiter: at in rebus iam alteri quæſitis & alienis, præcludere aditum ad inquirendum non debet, cum diſpar ſit cauſa & ratio: alioqui quamuis ei prohibenti vis fieri nequeat in ſuo, quod cuique tutiſſimum eſt refugium: *l. plerique. 18. de in ius voc.* tamen actione ad exhibendum, & rei vendicatione, ac iniuriarum, *l. qui pendentem. 25. de act. empt. gieſſ. in l. quamuis ſaxum. 6. de donat.* & ſi contrectet, furti etiam conueniri poterit, *l. theſaurus. 15. ad exhibē. l. hoc amplius. 9. §. Alphenus. de dam. infec. l. idem. 5 §. de arbore. de rei vendi.* Etſi autem venari in alieno permiſſum eſt, vt dixi, domino conniuente: laqueos tamen & decipulas ponere, aut foueas fodere venandi cauſa, inibi non licet: *l. quemadmodum. 29. in prin. & §. 1. ad l. Aquil. d. §. nemo retia. de pace tenen.* quemadmodum nec poſitum habere, abſque ſeruitutis iure. *d. l. quemadmodū. §. 1. l. ſi quando. 17. §. 1. ſi ſer. ven.* Sed, vt dixi, Principes & domini terrarum, omne venandi ius ad ſe tranſtulerunt, priuatiſque illud etiam in prædijs proprijs ademerunt: quod

A etſi initio fuit fortè iniurium, *d. l. iniuriarum. §. fin. Schurff. conſil. 1. num. 12. cent. 3. Chaſſ. in conſu. Burg. Rub. 13. §. 7. numero 2. & 4.* vt ſi Princeps theſauros in proprio inuentos priuatis adimere vellet: *§. fin. Inſtitut. de rer. diuiſ.* tamen cùm in hac prohibitione priuati fundorum domini acquieuerint, vel ſola iam præſcriptione, ab eiuſmodi iure etiam in fundis proprijs excluduntur.

B Nam etiamſi regulariter præſcribens ius in alieno, non tamen facultatem vſus domino interuertere videatur: *l. præſes. Cod. de ſeruit.* tamen ſi dominus vſu ſit prohibitus, atque ita poſſeſſione ei interuerſa per longum tempus prohibitioni acquieuerit, etiam huic ipſi facultati præſcriptum eſſe intelligetur, *Iaſon in l. quo minus. de flumin. Dd. in d. l. præſes. vbi Salic. Schurff. d. conſil. 1.*

C *cent. 3. & conſil. 69. num. 20. cent. 1.* Aucupium non æquè interdictum eſt priuatis, atque venatio, quia fit ſine armis, minoreque cum tumultu atque turba: quãquam ne vaſtentur ſpecies, certis temporibus aucupia & piſcationes interdici à ſuperiore poſſunt. *Chaſſan. in d. Rubr. 13. §. 7.* Piſcatio quoque libera eſt, tàm in ſuo, *d. l. iniuriarum. §.*

D *fin.* quàm in publico, *d. §. feræ. §. 1. Inſtit. de rer. diuiſ.* non etiam in alieno, *d. l. iniuriarum. in fin.* quia piſces cùm aqua priuata contineantur, ex eaque & in ea naſcantur, in fructu aquę ſunt & habentur, *l. item. 10. §. aucupiorum. l. vſufructuarium. 69. de vſufruct.* ac proinde ſunt in aliquo vniuerſitatis dominio & poſſeſſione, *l. 3 §. item feras. de acquir. poſſ.* quamuis non in ſingulari &

E propria, dominoq; vt reliqui fructus cedunt, *l. bona. 48. hoc tit.* Quanquam autem etiam venationes & aucupia in fructu numerantur, *d. l. item. d. l. vſufructuarium.* tamen hoc accipiendum eſt reſpectu ſubiectæ materiæ, & iuxta Rub. *de vſufruct.* ſcilicet vt eiuſmodi ius, quaſi ad fructum pertinens, vſufructuario potius quàm proprietario permittatur, non etiam vt pro

F fructu priuato cuiuſque fundi & prædij ſit habendum: huic enim feræ non cohærent, nec illo continentur, nec ex eo naſcuntur. Forma venandi varia eſt: alia fit tacitè, alia cum cornu

Digitized by Google

& clamore, alia canibus, alia laqueis, alia foueis, alia armis & tormentis, atque alijs id genus modis, *l. qui foueas, 28. ad l. Aquil. d. §. nemo retia. de pace tenē.* Cùm armis & tormētis, niſi ad noxias beſtias tollendas, venari ruſticis nō licet: *d. §. nemo. vbi Iſer. & Alua.* vt nec foueas in alieno aut publico facere, & laqueos tendere propter periculū, *d. §. nemo. d. l. qui foueas. cum ll. ſeqq.* Modus venandi eſt, vt abſq; cuiuſquā priuato incōmodo & detrimento fiat, *l. quoſdā. C. de metal. lib. 12. l. 2. §. meritò. cum ſeqq. ne quid in loc. pub.* & ne vſque ad deuaſtationē ſpecierū, *Chaſſ. de Rub. 13. §. 2.* neu cúm publici & neceſſarij muneris neglectione atq; intermiſſione; *d. l. venatores. C. de excuſ. mun. lib. 10.* in quo vtinā nunquam peccaretur. Finis, eſt acquiſitio dominij: vſus ferarum ad victum & veſtitū: item valetudinis exercitatio ac confirmatio, & relaxatio animi honeſta. Effectus, quòd capta fiant capiētium, etiam in alieno ſolo, *d. §. fera. d. l. 3. h. t.* quamuis domino quoq; ꝓhibente ſint capta, *ita eſt cōmunis concluſio in d. l. diuus. vbi gl. de ſer. ruſt. præd. Angel. & Fab. in d. §. fera. Chaſſ. præall. loc. Rub. 13. §. 2. Schurff. d. conſil. 1. cent. 3.* Ad effectū etiam pertinent pœnę, quibus Principes in eos animaduertere modò ſolēt, qui contra prohibitionē ſuam venantur. Sed multi dubitant, an tales prohibitiones, præſertim pœnales, valeant, *Ang. l. ſi quis in metallum. C. de pœnis. Maran. de ord. iud. part. 4. diſtinct. 2. num. 8. & in terminis Dec. conſil. 197. in caſu. nu. 2. Card. & alij, c. non eſt. de dec. Iaſ. conſil. 19. lib. 4. Corn. conſil. 211. lib. 4. Tiraq. de nobil. cap. 37. num. 150. ratiocinatione. l. 2. nu. 192. C. de pact. int. empt. & de iure venan.* Et ſanè cum feræ in ſyluis, piſces in aquis publicis propriè non ſint in corū poſſeſſione & dominio, *l. 3. §. item feras. de acquir. poſſ.* & in pœnalibus verba ſint propriè capienda, liquet eiuſmodi animantiū furtum non fieri, *l. teſtamento. §. Scæuola. ſi quis teſta. lib. eſſe iuſſus.* At iniuriarum tenetur qui contra prohibitionem ingreſſus eſt: *l. 2. §. planè de acquir. rer. dom. l. diuus. de ſeru. ruſt. præd. l. iniuriarum. 15. de iniur. Capoll. de ſeruit. ruſt. cap. 21.* cuius pœna eſt arbitraria: *§. in ſumma. Inſt. de iniur. vnde Guid. Pap. deciſ. 218. dicit in Delphinatu arbitrariã, & quidē capitis pœna venationes prohibitas.* quæ extendi ad mortem poteſt, *Maran. de ord. iud. part. 4. diſt. 1. num. 45. & Diſpu. 3. nu. 17.* præſertim vbi in principem delinquuntur. *Bald. Rom. Alex. & Dd. c. ex literis. vbi Dec. de conſti.* Audio ſuſurros dominis abblandientium: ſed vt hæc demus, quæ hoc in argumento valde dubia ſunt, *vide Dd. præalleg. loc. maximè iure Sax. quod prohibet ob venationem ferarum in corpore aliquem puniri, art. 61. lib. 2.* tamen iniuriæ pœna tanta eſſe nō debet: *Felin. c. ex literis. num. 21. de conſtit. per l. vltim. de iniur. Mynſing. obſer. 46. cent. 2. Maran. præalleg. loc.* præſertim cùm hic in Principem, vt Principem; & ad violandam eius perſonam maieſtatemq; non delinquatur, *vide Bal. l. §. iniuria. de pace iur. firman. Iaſ. l. qui iuriſdic. de iuriſd. Carer. in pract. crim. §. circa. num. 18. Petr. à Pla. delict. lib. 1. cap. 6. nu. 15.* neque venationes ad regalia pertineant, *Tiraq. de nobil. cap. 37. nu. 150. Dec. conſil. 197.* nec arbitraria ad mortem extēdatur, niſi in delictis morte dignis: *Maran præalleg. loc. Fel. Dec. Der. d. c. ex literis. Cag. l. vnic. num. 7. ſi quis ius dicen. ſac. l. hodie. l. reſpiciendū. de pœn. c. is qui de ſent. excom.* nulla verò ſit analogia, propter feram capite punire hominem, *Zoan. d. l. 2. num. 192. C. de pact. int. empt.* Et hæc de venatione hactenus: nunc ex ſyluis & ſaltibus, ad inſtitutum redeat oratio.

¶ Primus igitur modus acquirendi iure naturæ dominij, eſt captiuitas ferarum animantium, de qua hactenus dictum. nam captiuitas hominum, nō eodem ex iure, ſed poſtea iure gentiū ſecundario eſt introducta: de qua paulò pòſt ſuo loco dicetur, *vide paulò j. in 4. modo. & tit. de capt. & poſtlim. reuer.* Secundo, inuentione earū rerum quę certum dominum nō habent, vt ſunt theſauri, *l. nonnunquam. 31. §. 1. hoc tit. §. theſauros. Inſt. de rer. diuiſ.* Tertiò adiectione; vel concreta, vt per alluuionē, *l. adeò. 7. §. 1. hoc tit.* aut alueo à flumine relicto: *d. l. 7. §. 1. t. t. C. de alluuio.* vel diſcreta, vt partu animalium noſtrorū: cuius enim eſt venter, eius eſt partus: *l. partum. 7. Cod. de rei vend. l. idem Pomponius. 5. § idem ſcribit. 3. de rei vend.* item ſi inſula in flumine vicino naſcatur, *d. l. 7. §. in*

7. §. *inſula. h. t.* Quartò, captiuitate, cum hoſtes iuſto bello deprædamur. §. *item ea. Inſt. de rer. diuiſ. l. poſtliminium. in princ. & l. 1. inf. de capti. & poſtlim. reuer.* Quinto, artificio & induſtria ſpecificationis. Nam cum quis ex aliena materia ſibi nouam ſpeciem bona fide extruit, quę reduci ad priſtinā materiam nequeat, ſibi acquirit: quia forma quæ dat eſſe rei, *l. Iulian. 9. § ſi quis. ad exhib.* præſtantior eſt materia, eamq; ad ſe trahit: vt & alias ſemper, quod dignius eſt trahit ad ſe minus dignū: *cap. quod in dubiis. de conſec. Eccleſ. ca. 1. eo. lib. 6. c. ſi duo. ex tribus. vbi Dom. in 3. notab. de off. de leg. in 6.* puta, ſi ex alieno hordeo coquat cereuiſiam, aut ex alieno ligno ſtatuā faciat. *d. l. 7. §. cum quis. h. t. §. quum ex aliena. Inſt. de rer. diuiſ. vbi omnino vide.* Dixi, ſi bona quis fide extruat. Nam ſi ſciat alienam materiam eſſe, merito amittit & operas & ſpeciem, *l. de eo. 12. §. ſi quis ad exhib.* cum nemo ex ſuo delicto, aut dolo, & propemodum furto lucrū ſperare debeat. *l. ſi duo. 5. ſup. ſi quis cautio. nib. l. 2. de eo per quem fac. erit.* Huc etiam pertinent picturæ in aliena tabula factæ, quarum cum magnus eſſet apud veteres honos, placuit vt iis tabulæ cederent: quamuis alioqui literæ etiam aureæ chartis membraniſve cedant, *l. qua ratione. 9. §. 1. h. t. §. literæ. §. ſi quis in aliena. Inſt. de rer. diuiſ.* vt reliqua omnia quæ in aliena materia & re cum ſoli tum mobili inſeruntur. §. *cum in ſuo. cū §. § ſeqq. Inſt. de rer. diu. vbi expreſſus.* Sexto, b † confuſione ſpecierum, & mixtura: quæ cum ita ſit, vt mutet ſpeciem rerū confuſarum, vt cum ex vino & melle fit mulſum, dicitur confuſio: cum ſpecies priſtina remanet, cōmixtio. Confuſione rerum voluntate dominorum facta, id quod ex confuſione natum eſt, dominis fit commune, habentq; actionem communi diuidundo: non vt materiam quiſque ſuam repetat, ſed iſtius ſpeciei portionem conſequatur. *d. l. idem Pomponius. §. 1. de rei vendica.* Sin citra dominorum volūtatem bona fide ab aliquo fiat confuſio, iure ſpecificationis illi acquiritur, iuxta diſtinctionem ſupra traditā. Commixtę autem res, quæ in nouā ſpeciem non abeunt, vt frumenta, metalla, &c. cum facile

A ſeparari queant, non mutant dominium. *d. l. 7. §. voluntas. d. l. idem Pompon.* Septimo, iure ſoli. Quicquid enim in ſolo alieno plantatur, ſeritur, ædificatur, ſolo cedit, *d. l. 7. §. cum in ſuo ſolo.* Octauo, iure poſſeſſionis. Bonæ enim fidei poſſeſſor fructus perceptos lucratur. *l. certum. 22. C. de rei vend. §. ſi quis à nō domino. Inſt. de rer. diui.* Nono, traditione. B *l. traditio 20. hoc titul. §. per traditio. Inſtit. de rer. diuiſ. l. traditionib. C. de pac.* Et his quidem præcipuè modis iure gentium acquiritur dominium: de quibus hoc in titulo, & Inſt. *de rer. diui. vbi pro mediocritate mea vtcunq; expreſſus* agitur.

¶ Iure ciuili proprietates acquiruntur aut per vniuerſitatem, vt hæreditate, bonorum poſſeſſione, arrogatione aut titulis ſingularib. vt vſucapione, donatione, legatis, C §. *vlt. Inſtit. per quas perſonas, &c.* de quibus ſuo loco eſt dictum. *vide quæ dixi in Inſtit. ad hoc titul.* Illud autem ſciendum eſt, iiſdem omnino modis dominia amitti, quibus acquiruntur, vt traditione, vſucapione, *l. 1. pro derelicto.* 10

¶ Materia in qua conſiſtunt dominia, ſunt res omnes humani iuris, quæ in commercium cadunt, & propriè res D corporales, vt ſuprà dictum eſt. Forma acquirendi ex cauſis prædictis intelligi poteſt: acquirimus autem plerunq; dominium animo & corpore, *l. 3. in pr. inf. tit. 1.* vt in pleriſq; modis iuris gētium: interdū ſolo animo, *l. 1 § pen. de acq. poſſ.* vt in modis ciuilibus, puta aditione hæreditatis, *vide ſup. de acqu. hær.* itē per procuratorem aut alium quemlibet volentibus nobis poſſidere; *l. ea quæ. 53. h. t. l. 1 §. pen. infr. tit. 1.* aliquando E abſq; animo & corpore, vt per ſeruos, inuitis nobis: *l. etiam. 32. h. t.* corpore ſolo abſq; animo vix eſt vt acquiri quippiam poſſit. *l. 1. §. 1. § per ſeruū. 8. inf. tit. 1.* Forma tenendi, eſt ipſe modus habendæ perfruendæq; rei. Forma probandi dominium, difficilis eſſe aſſeritur. *Dd. in l. cum res. C. de proba.* Probatur autem tàm inſtrumentis, *l. 4. C. de probat. Areti.* F *in l. doce ancillam. C. de rei vend. l. in tacita. 19. eod. tit.* puta inueſtituræ. *Spec. de probat. §. 1. n. 32.* emphyteuſeos, *Bald. in l. 1. in fin. C. de fideicomm. & in l. 1. in 1. opp. C. de iur. emphyt.* aut alterius tituli, *d. l. 4.*

Kk

l. cum res. de probat. ex quo traditio facta A ſit. *d. l. cum res.* (nam ſolus titulus dominium non probat, *Dd. in d. l. cum res. Alex. conſil.* 21. *par.* 2 *& conſil.* 10. *&* 11. *parte* 4.) quam teſtibus, *gl. in l.* 4 *ad verb legitimo. C. de probat. Angel in d. l. de o* cauſam tamen ſcientiæ idoneam afferentibus. *Bal. Sali & Dd in l. ſolam. C. de teſti.* Item per præſcriptionem *Auth niſi. vbi Bald C. de bon mater.* & poſſeſſionem, *l.* 2. *vbi gl. & Dd. C. de probat* maxime tan- B ti temporis vnde præſcriptio reſultet: *Bart. in l pen. de cont. vſ.* n. 4 *&* 3. *l. traditionib. C. de pact* & per famam antiquam & publicam, *glo in l* 4. *C. de probat. Bart. in l. pen. de cond. inſt* aliaq; indicia & argumenta varia, *indicia.* 18. *vbi Bald. C. de rei vind. l* 4. *C. de probat. et* 11 *cauſ ym.* 13 *c. licet.* 9 *de proba.* de quib. plura Dd. *in d. l. cum res. C. de probat Firman. latein reper verb. dominium probatur.* Finis dominiorum C eſt, vt conſtituta rerum proprietate, ſcaturigines litium & contentionum obſtruantur Nam eorum incertitudo & rerum communio parit diſcordias. *l. cum pater.* 79 *§. omnia. de legat* 2. *l* 1. *cum ibi nota. inſ. de vſucapion. bus.* Deinde, vt quod ſuo quiſque iure poſſidet, id tuto quoque ac ſecure poſſidere, eoque pro arbitrio vti frui poſſit.

12 ❡ Effectus dominiorum multiplex D eſt, ſed in duobus præcipue conſpicitur: quorum primum eſt, quod dominus habet liberam re ſua vtendi fruendi facultatem, quatenus iura permittunt. *l. in re mandata* 21. *C. mandat. l.* 2. *de his qui ſunt ſui vel al. iur* alterum quod amiſſa poſſeſſione detur domino rei vendicatio, aduerſus quoslibet poſſeſſores, ad res recuperandas. *l. in* 13 *rem.* 24. *de rei vend.* E

❡ Cognata ſunt, quaſi dominium: quod habet, qui rem bona fide & iuſto titulo poſſidet: *l. bona.* 179. *de reg. iur. l.* 2. *C de proba. §. namque Inſt. de act. t. t. ſu. de publ & in. ſi ager vect.* aut qui ex iniuſta cauſa, puta per metum, dolum, violentiam, rem amiſit, eamque aliqua actione vel petere vel repetere poteſt: *gloſſ. in l* 3 *C. de his qua vi met cauſ. l. idapud. de verb ſignific. l. non videtur. de acqu.* F *poſſ.* & ius in re, cuiuſmodi eſt penes creditorem; cui pignori res eſt data. *l. pignus.* 8. *C. de pign. actio. vid. ſup. de pig. act. & de pign.* vſufructuarium, & ſimiles. Contraria ſunt, rapina, furtum, tyrannis, inuaſio alieni, & ſi qua ſunt ſimilia. Item vniuerſalis rerum communio quam admiſſam, certum eſt in hac corrupta natura, & diſparibus acquirendi conſumendiq; cauſis, perpetuos ſeditionum fomites eſſe excitaturam, vt inſcite Gratianus rerum cõmunionem ad ius naturæ retulerit, *in c. ius naturale.* 1. *diſt.* Nihil enim ea fingi poteſt huic hominum naturæ, alioqui litigioſæ, & ad omne malum præcipiti, magis contrarium, & ad labefactanda conſociationis ciuilis & commerciorum iura, pernicioſius: niſi quis forte Gratianũ de iure naturæ ante lapſum incorruptæ, aut de iure quod omnium animalium eſt commune, loqui interpretetur.

DE ACQVIRENDA vel amittenda poſſeſſione. Titul. II. C. 7. 32.

1 *Continuatio & diſpoſitio ſequentium titulorum.*

2 *Definitio nominis & rei: vnde dicta poſſeſſio, & quid ſit.*

3 *Diuiſio: & de poſſeſſione naturali ac ciuili.*

4 *Cauſa efficiens.*

5 *Materia.*

6 *Forma: & quãdo animus, quando corpus in acquirenda, retinenda, amittenda poſſeſſione requiratur.*

7 *Finis, effectus, & vſus poſſeſſionũ.*

8 *Affinia, & contraria: ac quomodo amittatur poſſeſſio.*

PRæcognitis † acquirendi dominij modis, iam de poſſeſſione videamus. Ac primum de eius natura, tum de effectu, poſtremo quomodo de ea in iudicio diſceptetur. Ad naturã poſſeſſionis intelligendã, operæ precium eſt ſcire, quid ſit poſſeſſio, quotuplex, quæ eius cauſæ, qui effectus, quæ adiacentia & cognata. 1

❡ Poſſeſſio

Digitized by Google

2 ¶ Poſſeſſionis nomen bifariam Latinis accipitur: aliquando pro ipſa rerum proprietate: *l. Imperat. 17. de ſeruit. ruſt. præd. l. interdum. 78. de verb. ſig. l. medi. de varia & extraord. cogn. l. 2. C. de probat. l. 3. C. ſi quis ign. rem. min.* frequentius aũt ac proprie *l. naturaliter. 11. §. nihil. h. t.* pro iure quo res abſque dominii iure detinetur. Poſſeſſio a ſedibus appellatur, quaſi ſedis poſitio, quod in re poſſeſſa ſedem ponamus. *l. 1. t. h.* Poſſeſſionem ita communiter definiunt, vt ſit ius retinendi inſiſtendiq; rei. Nos retineamus Theophili *Inſt. de interdict.* definitionem: Poſſeſſio eſt rei corporalis detentio. cui definitioni explicationis gratia & ad oſtendendã differentiam, addamus licet hæc verba, quæ alibi *§. idem. Inſt. per quas perſon. vide Cont. li. 1. Diſput. ca. 9.* Theoph. non omiſit: cum affectione ſeu animo poſſidendi. Detentio loco generis eſt, quod verbum late patet: *l. poſſeſſio quoque 49. h. t.* additur, rei corporalis; quia incorporalia proprie non poſſidentur *l. ſeruum. 42. §. incorporalia. ſup. tit. 1. l. 3. in pr. h. t.* Tangere enim & tangi, niſi corpus, nulla poteſt res: vt inquit Lucretius. Adiecimus differentiæ gratia, Cum affectione poſſidendi. Non enim ſufficit ad iuſtã poſſeſſionem conſtituendam rem tenere, ſed oportet vt quis ſuo nomine ac iure, cum animo & affectione poſſidendi detineat. *l. ſi quis ante 10. h. t. Theoph. Inſtit. tit. per quas perſo. nobis acq.* Vnum eſt genus poſſeſſionis ex ſententia Pauli. *in l. 3. §. fi. h. t.* quod corpore ſcilicet & animo quæritur, animo autem ſolo retinetur. Itaque partim facti eſt quatenus in facto poſſeſſionis corporalis conſiſtit: partim iuris, quatenus eſt in animo. *l. poſſeſſio. 49. h. t.* vnde duplicem poſſeſſionis rationem ſtatuit Impera. *l. nemo. 10. C. eod.* aliam quæ iure, aliã quæ corpore conſiſtat: illa dignitate, hæc natura prior, nam vt alia ſic poſſeſſionis iura ex facto oriuntur, nec quiſquam ante poſſidet animo, quam facto corporali rem occupauit.

¶ Species tamen poſſidendi, inſpectis cauſis ex quibus poſſidetur, variæ fingi poſſunt: alius enim pro emptore, alius pro donato, alius pro legato poſſidet, &c. Sed hæ quamuis diuerſę poſ-

A ſeſſionum cauſæ, non conſtituunt diuerſas ſpecies. nam cauſę ac tituli poſſeſſionũ, ſunt res ab his ſeparata: quẽadmodum & alias cauſę efficientes ab effectis diſtant, & qualitates accidentales, vt loquũtur, ſpecies nõ mutant. *§. fi. Inſt. de tut. per glo. in l. fi. §. quo. ad verb. anno. de publ. & vectig.* Poſſumus tamen docendi gratia ſic poſſeſſiones diſtinguere, vt alia ſit iuſta, alia iniuſta: ſiue,

B vt loquitur Paulus, *in d. l. 3. §. fi. h. t.* alia bonæ fidei, alia malæ fidei: quod alibi ſecundum quid dicitur. *l. 1. §. deiicitur. in f. de vi & vi arma. tunc. l. 1. § ſi vir h. t.* aut naturaliter aut ciuiliter poſſidere. Quiſquam & is naturaliter, inſpecto naturali poſſeſſionis vſu, poſſidere videtur, qui vtilitates rei percipit. *l. naturaliter 12. h. t.* Nihil enim aliud natura ad conſtitutionem poſſeſſionis requirit, quã

C occupationem fruitionemque rei: id eſt, ipſam ſedis poſitionem ac factum poſſeſſionis. Quocunq; igitur quis modo rem adipiſcatur, etiamſi alium vi deiecerit, eo animo vt rem poſſideat, hic quodãmodo naturaliter poſſidet, *l. clam poſſidere. 6. §. fi. h. t. l. 1. §. pe. & §. poſſidere. inf. de vi & vi arm.* quia rem tenet, ſed ciuiliter nõ poſſidet, quoniam ius ciuile eiuſmodi vim improbat, & poſ-

D ſeſſionem auferri violento, ac reſtitui ſpoliato iubet: vt iuris interpretatione poſſidere non videatur, *l. non videtur. 22. l. ſi quis vi. 17. h. t. c. tit.* ſed penes deiectum poſſeſſio eſſe intelligatur, *d. l. ſi quis vi. l. id apud ſe. 145. de verb. ſignif.* qui ad eam conſequendam interdictum habet. Et hæc poſſeſſio vere ciuilis dici poteſt, quoad animo retineri

E poteſt. *Bal. l. in l. fin. num. 11. C. de his qui a non dom. manu. Bar. in l. 1. §. cum igitur. n. 1. inf. vnde vi. Chaſſ. in conſuet. Burg. de iuſti. §. 5. verb. ſ' ils agraces. n. 82.* Quã igitur, vt breui concludam admittit natura poſſeſſionem, ea naturalis eſt proprieque ac vere poſſeſſio dici poteſt: quæ porro lege & iure ciuili probatur, ea ciuilis eſt, ſicuti eodem ſignificatu obligationem naturalem & ciuilem dici-

F mus. Porro ciuilis poſſeſſio in iure, naturalis vero in facto detentionis vertitur: *l. poſſeſſionem. 20. h. t. l. nemo. 10. C. eod.* vtraque in vera & iuſta poſſeſſione concurrit, quę ideo partim in iu-

re, partim in facto conſiſtere dicitur. *d.l. poſſeſsionem* 29. Dicitur & alio ſenſu poſſeſſio naturalis, ſcilicet quæ non animo dominij habetur, ſed alio iure proprio tamen, puta vſusfructus, pignoris, &c. poſſeſſio vero ciuilis quæ animo dominij tenetur. *l. naturaliter. 12. hoc tit. l. 2. ff. vti hær. vid. Cuia. in l. ſere aut. 16 de vſu. cap. & lib. 4. obſer. c. 3.* Et ſunt aliæ harum poſſeſſionum cum diſtinctiones, tum definitiones apud Contium. *l. 6. D ſpu. 1. c. 9.* quo digitum intendiſſe nunc ſatis ſit.

4 ¶ Poſſeſſionem efficit iuſta apprehenſio & detentio rei, eo animo facta, vt poſſidere velis, animo enim & corpore poſſeſſionem acquirimus, *l. quemadm. 8. d. l. 3. in princ. hoc tit. l. ſere. 196. de reg. iur.*

5 ¶ Materia in qua conſiſtunt poſſeſſiones, ſunt res omnes corporales. Nã incorporalia, quia teneri nequeunt, proprie non poſſidentur, ſed quadam tantum iuris interpretatione, *d. l. 3. in princ. vbi gl. l. ſequitur. 4. §. ſi viam infr. t. t.* Quæ tamen extra commercium ſunt, vt ſacra & religioſa, quamvis tangi poſſunt, poſſidere contra leges non poſſumus, ſed duntaxat detinere, *l. qui vniverſas. 30. §. 1. h. t. l. longa. vbi gloſſ. ſup. de mortuo inferendo.*

6 ¶ Forma in eo eſt, quod corpore & animo poſſideamus: vtrunq; enim requiritur in acquirendo, *l. qui vniverſas. 30. §. pen. h. t.* & animus poſſidendi, *l. ſi id quod. 25. §. fin. h. t. l. 1. §. ſi quis vi. de vi & vi ar.* & corpus, videlicet corporalis apprehenſio. *l. qui iure 41. l. 3. in princ. & §. in amit. h. t. Paul. lib. 5. tit. 2.* nõ enim quę ſpe & animo deuoramus, cõtinuo poſſidemus. *l. 1. § per procuratorem. & §. item acquirimus hoc tit. vide tamen d. l. 1. § penul. Cuiac. obſer. lib. 4. c. 3.* Et hęc quidem forma acquirẽdæ poſſeſſionis eſt. In ea autem retinenda ſolus animus ſufficit, ne per ſingula horarum momenta rebus noſtris inſiſtere neceſſe habeamus: *d. l. 3. § ſal. uo. & § in amittenda. d. l. ſi id quod. § fin. d. l. clam poſſidere. § 1* ſicut & in amittenda *d. §. in amittenda.* quatenus tamen poſſeſſio iuris eſt, & in animo conſiſtit. Nam quatenus in facto & detentione vertitur, neceſſum eſt contrarium factum interuenire, & cor-

A pore eam amitti, *l. quemadm. 8. hoc t. d. l. ſere. de reg. iur. vide aliam harum l. g. conciliationem apud Cont. lib. 1. D ſpu. cap. 9.* Poſſidemus autem vel pro ſuo, ſiue noſtro. *l. 1. § per procuratorem. h. tit. t. t. inf. pro ſuo* ex varijs titulis, ad transferendum dominium idoneis, *l. pignori. 13. § fin. de vſucap.* quæ ciuilis & iuſta ac propria eſt poſſeſſio *l. 2. pro her.* vel pro alieno, quomodo creditor, colonus, emphyteuta, vſufructuarius naturaliter poſ-

B ſident: *d. l. naturaliter. 12. h. t. ſi ab eo. 12. l. pignori. 13. in fin. de vſuc. d. l. 1. §. per procura. h. t. l. 2. C. de præſc. 30. ann.* vel pro poſſeſſore, vt prædo & alius quilibet malæ fidei poſſeſſor. *l. nec vllam. §. 1. de pet. here. l. vlt. C. vnde vi.* Forma probandæ poſſeſſionis varia eſt, puta ex perceptione

C fructuum, *l. Titia vbi Bart. de ſolu. l. lib. C de agr. & cenſ. l. b. 11. l. Celſ. vbi Bart. n. 20. de vſuc.* penſionũ, *Bart. in l. quamvis. §. ſi conductor. de acq. poſſ. Ang. in l. quadam. de rei vend. vide Lanfr. in c. quoniam verb. teſti. nu. 96. de probatio. Socin. conſ. 131. in præſenti. n. 2. 3. 4. vol. 1. l. 2. de acquir. poſſ. Bart. in l. qui vniverſas. § quod per colonum. n. 1. & 2. hoc tit. Bal. l. vl. l. fin. C fin. reg. & in l. 1. in fin. C. de ſer. fug. in c. 1. in princ. de cont. inueſt. Baldus conſil 161. propõebatur. n 3. vol 3.* aliorumque poſſeſſionis actuum demonſtra-

D tione, *Bald in c. 1. § ſi vero. n. 1. quid ſit inueſt.* cenſuum & collectarum ſolutione, *vide Bart. & Bald. in l. ſi pater. 8. C. de actio empt. vid. Bart. in l. Celſ. n. 23. de vſuc. t. 1. C ſi a cenſ. vel r. l. q.* præceptis & actib^9 iuris poſſeſſorii in re factis, *Baldus in l. libertis. nu 3. C. de oper lib. in l. 2 nu. 54. C. de ſeruis* viciniç ſcientia, locatione, *Barto. in l. 2. C. de acq. poſſ. Bal. in l. 1. in fin. C. de ſer.*

E *fug.* ſatione & plantatione, *Bal. l. & Ud. poſt gloſ. in l. 3. C. fin. regun. Bart. in d. l. 2* ſignatura ſeu conſignatione & clauſione rei velut traditæ, *l. quod ſi neque. de pet. rei ve. a. Bart. & Alexan. in l. qua dotis. ff ſol. matr.* receptione clauium *l. clauibus. de cont. empt. Socin. in l. poſſideri. num. 24. h. t. & cõſil. 131. in præſenti num. 3. & 8. vol 1.* item præſumptiue ex titulo *gl. &*

F *Dd. in l. quadam in fin. de rei vend. l. 2. vbi Bart. de acq. poſſ. & in l. Celſ. nu. 16. de vſuc. l. eum § fin. de Publici.* & inueſtitura. *in d. c. quoniam verb. teſt. nu. 96. de probatio. Ang. in l. quiquis, C. de donat. Bal. in l. empt. C. plus valere.* contra inueſtientem

tem, non contra tertium. Lanfr. praall. loc. poſſeſſione totius, vnde præſumitur poſſeſſio partis. l. ſi qui. 20. quib. mod. vſu fr. amit. c. ad decimas. de reſt. ſpol. lib. 6. Innoc. in c. 2. nu. 3. & 9. de cap. mona. Iaſ. in l. 3. in prin. nu. 34 de acqu. poſſ. & contentorum in toto: Soc. d. conſ. 131. nu. 2. per l. clausis. de cont. empt. l. ſi ego. 9. §. dotis. de iu. do. Ang. in l. qui vniuerſas in princ. de acq. poſſ. fama: cap. cum cauſam. 12. de probat. Bartol. in l. 1. in fin. C. quo leg. Mont. tract. fin. reg. c. 55 56 teſtibus qui deponunt, vidiſſe poſſideri. l. ſtipulatio iſta. §. hæc quoque vbi gl. ad verb. referente & Dd. de verb. obl. Panor. in d. c. cum cauſam etiam ſingularibus. gl. in l. ob carmen. §. fin. de teſtib. Bald. in l. fin. opp. 16. C. de edict. diui Adr. toll. Lanfr. in c. quoniam. verb. teſtium. de probat. non ſimpliciter inſtrumentis, l. pradia. 48. vbi Bart. h. tit. licet ſuper traditione factis: Spec. de prob. §. 1. num 32. Bart. Bald. & Dd. in d. l. prædia. per illum tex. Lanfr. in d. c. quoniam. verb. teſtium. num. 97. Nam his intelligitur tantummodo facta apprehendendi poteſtas. Dd. in d. l. prædia. Lanfr. præalleg. loc nec æſtimo rei publicæ. Bart. Bald. & Dd. in l. ſi pater. 8. C. de act. empt. Lanfr. præalleg. loc nu. 96. &c. qua de re plura a Dd. Dd. in l. Celſus vbi Bart. num. 23. de vſucap. glo. fin. in l. 3. C. fin. reg. Bald. in l. fin. in 15. oppoſ. C. de edict. diui Adrian. tollen. & in leg. iudicia C. de rei vend. & conſ. 161. proponebatur. vol. 3. Lanfr. in c. quoniam. verb. teſtium. num. 95. Alex. conſ. 58. quoniam. & conſ. 99. viſis. nu. 6. vol. 5. Socin. d. conſ. 131. in præſent. per tot. vol. 1 Monta. in tract. fi. reg. c. 52. 55. 66 cum ſeqq. ſtudioſi petant.

7 ¶ Finis & effectus poſſeſſionis eſt, vt reb. poſſeſſis vtamur fruamur. Sed ſunt & alij poſſeſſionum effectus atq; vtilitates. Nã bonæ fidei poſſeſſor fructus lucratur. l. certum. 22. C. de rei vendic. & eſt quaſi dominus, l. bona fides. 48. ſup. tit. 1. l. bona. 178. de re iud. proq; domino habetur tam diu, quoad liquido contrarium non demonſtratur. l. fin. C. de rei vendic. quare & probationis onere in iudicijs leuatur, l. 2. C. de probat. §. commodum. Inſt. de interd. præſumitur enim eſſe dominus l. ſicuti §. ſed etſi. ſi ſer. vẽdic. l. 1. ſup. fam. erciſ. Dd in d. l. 2 & iuſte, atque ex titulo contractuque iuſto poſſidere. Bart. in l. pen. nu. 3. & 4. de

A condit. inſtit. gl. final. in l. quadam 76. de rei vendi. Lanfr. in c. quoniam. verb. teſtium. num. 96. de probat. Deinde poſſidendo rerum etiam dominium tempore nanciſcimur, vt non immerito ex poſſeſſionibus cœpiſſe dominia I.C. hic in l. 1. teſtetur: de quo plura ſuo loco dicemus. ad tit ſeqq. Affert etiam poſſeſſio ius reſiſtendi propria authoritate, con-

B tra omnes qui poſſeſſioni impedimentum aliquod creant. l. quemadmodum. 29. §. 1. ad l. Aqu. l. Bart. poſt gl. in l. 1. §. interdictum n. 3. de interd. per l. 1. §. vim vi. l. 3. l. cum igitur de vi & vi arm.

¶ Affinis eſt poſſeſſioni detentio. 8
Sed quia alius poſſidere poteſt, alius detinere alieno nomine atq; iure, vt colonus l. 2. C. de præſcr. 30. anno. l. 3. §. itẽ cum ſeqq. multis h. t. ſequitur aliud de-

C tentionem eſſe, aliud poſſeſſionem. l. poſſeſſ. 49. h. t. item proprietas; cum videlicet vna cum poſſeſſione in dominio concurrit: nã quando per ſe in abſtracto conſideratur, tum nihil habet commune poſſeſſio cum proprietate, l. naturaliter. 91. h. t. l. 1. §. huius. inſ. uti poſſidetis. Cõtraria vero poſſeſſioni, ſunt amiſſio eius & interruptio. De interruptione, ad titulum ſubſequentem opportunius dicemus. Amiſſio aũt poſ-

D ſeſſionis, variis modis contingit: vt ſi cui poſſeſſio rei ſoli per vim auferatur, mobilis per furtum fraudemque ſubtrahatur l. naturaliter. 5. de vſucap. aut per inundationem occupetur res. l. 3. §. Labeo. h. t. vel fiat ſacra aut religioſa. l. qui vniuerſas. 30. h. t. vel in aliam ſpeciem mutetur, d. l. qui vniuerſas. 30 §. 1. (ſpeciem dico: nam qualitas accidens non mutat poſſeſſionem: vt ſi res fiat

E dotalis l. ſi fundum de fund. dotal. Bald in tract. præſcr. 3. parte 6. partis prin. q. 1. n. 5.) item ſi prætor eam auferat, vel in eam aliũ mittat. d. l. qui vniuerſas. § 1. vide ſup. de dam. infect. item ſi quis alieno nomine poſſidere ſe cõſtituat l. ſi in al quam. 28 l. quamuis §. 1. l. quod meo l. interdum. h. t. vide latiſſime Tiraq de conſeſ. poſſeſſi. & denique, vt ait I. C ex varijs cauſis poſſeſſionem amittere poſſumus. d. l.

F qui vniuerſas §. 1 Nam quæ ſunt cauſæ eam acquirendi (ſunt autem multiplices) eaſdem & amittendi eſſe conſentaneum eſt, l. 3. in princip. l. quem-

admodum. 8. hoc titul. l. ſere. de regul. iur. cum ſimil.

DE VSVRPATIONIbus & vſucapionibus. Titul. III. C. 7. 3. 33.

1 *Continuatio.*
2 *Vnde dicta ſit vſucapio.*
3 *Quid ſit.*
4 *An dominium directum ex voluntate domini adijciatur.*
5 *De continuatione poſſeſſionis, interruptione & vſurpatione.*
6 *Cuiuſmodi poſſeſſio ad vſucapionem requiratur.*
7 *Species vſucapionum à diuerſitate temporũ, & de iure Sax.*
8 *De præſcriptionibus.*
9 *Cauſa efficiens, & ratio vſucapionum.*
10 *Materia, & quæ res vſucapi poſſint, aut non.*
11 *Forma: & quis titulus, quæ bona fides qualis continuata poſſeſſio, & quanti temporis requiratur.*
12 *De acceſſionibus temporum.*
13 *De cauſa finali.*
14 *De effectu.*
15 *De interruptione.*

1 SEd † vim & effectum poſſeſſionis in vſucapionibus præcipue perſpicere licet, quæ per longam poſſeſſionem iure ciuili dominium poſſeſſori E apponunt. 2 Vſucapio † dicta eſt, quod vſu res per eam capitur, id eſt, ſine precio & gratis acquiritur. nã capionem pro gratuita acquiſitione poni, dubium non eſt. *vt in l. qui precio 8. l. ſi mulier 12. l. mortis 18. l. eum qui 21. ſup. tit. de dona. cauſa mortis.* Vſurpare ſignificat vſu retinere, atque ita alterius vſucapionem poſſeſſionemq; interrumpe- F re. *l. 2. hoc tit. vbi Cuiac. & in l. 4. §. vltim. hoc tit.*

3 ¶ Vſucapio eſt, dominii rerum per vſum continuum poſſeſſionemq; definiti temporis acquiſitio: vel ſecundum Modeſtinum, eſt adiectio domi- A nii per continuationem poſſeſſionis, temporis lege definiti. *l. 3. h. tit.* Eſt igitur adiectio dominii potius, quam acquiſitio. Nec † enim acquiritur per eã 4 à domino tradente, & ſuum ius transferente, ſed adijcitur poſſeſſori a lege: quæ propter bonum publicum præſumit, dominum tanto tempore tacentem, rerumq; ſuarum negligentem, in alienationem conſentire. *l. alienum. 28.* B *de verb ſignif.* Quam præſumptionẽ lex ideo inducit, vt ſit iuſtior vſucapionis cauſa, quaſi permiſſu domini transferens dominiũ, cuius conſenſus ex diuturna patientia præſumitur: quod & alias fieri ſolet. *l. qui aliena. 6. in princ. vbi Dd. de acq. hæred. l. ſi filius fam. 10. C. de pet hæred.* Quare eſſe adiectionem dominii non vtilis modo, ſed etiam directi dicendum eſt *l. 1. l. fin. Cod. de vſucap.* C *transformand. l. 20. C. de pact. l. 1. C. de præſcript. long. temp.* quanquam alii pro adiectione legunt adeptionem, *Cuiac. in l. 3. h. tit. ex Vlp. tit. 19. & Iſidor lib. 5. vide quæ dixi Inſt. eod. in princ.* vt vſucapio ſit dominii adeptio potius quam adiectio: id quod Contio *Diſput. lib. 1. c. 10. 12.* non placet, vſitatam lectionem retinenti. Additur, Per continuationem D poſſeſſionis, oportet enim eam eſſe cõtinuam *d. l. 3. l. nunquam. 31. §. 1. l. poſſeſſio. 20. h. t.* Nam † ſi interrupta ſit, puta per 5 ablationẽ poſſeſſionis, quæ naturalis dicitur interruptio: *l. naturaliter 5. hoc t.* aut per litem motam, quæ ciuilis: *l. 2. omnes 10. C. de acq. poſſeſſ. l. mora C. de rei vend. l. fin. C. de præſcr. 30. anno.* ad effectum perduci nequit. *d. l. nemo. cum aliis ſup. alleg.* E Et hæc interruptio appellari ſolet vſurpatio: cuius hic in rubrica mentionem fieri videmus nam oratores vſurpationem pro frequenti vſu accipiunt. *d. l. 2. hoc tit.* Dominus itaq; retinens frequenti vſu rei poſſeſſionem, ne ab altero vſucapi poſſit, vſurpare eam, atq; ita vſurpando alterius poſſeſſionem interrumpere dicitur. Verbum † autem 6 F poſſeſſionis debet cum effectu, & vt fieri ſolet in definitionibus, proprie accipi, videlicet de iuſta, plena & perfecta poſſeſſione, quæ & titulum habeat: hoc eſt, legitimã poſſidendi cauſam, ſufficientem ad acquirendum dominium. *l. 3. §. vlt. in verb. iuſta acquirend. cauſa.*

Digitized by Google

cauſa eius quod noſtrum non ſit. h. t. quid ſit titul. vide Bald in Lancell. 12. n. 1. C. de fur. glo & Card. in l. 1. in prin. de cenſib. & bonam fidem, vt qui poſſidet, credat ſe ſuo iure tãquam dominum poſſidere. Neque ſufficit vnius diei poſſeſſio, ſed tempus requiritur lege definitũ: quod cuiuſmodi ſit, mox oſtendemus.

7 ¶ Species vſucapionum diuerſæ, à diuerſitate definiti tẽporis ſumuntur. Nam quædam eſt triennalis, in rebus B videlicet mobilibus, quã proprie hoc nomine appellari volunt; *in Rub. h tit. & Inſt & C. eod.* quædam eſt quadriennii, vt cum à fiſco res emuntur. *l. 1. & tot. tit. C. de quadrien. præſc. §. fin. Inſtit. eod.* quædam decem annorum videlicet in rebus immobilibus inter præſentes: quædam viginti, inter abſentes: *tot. tit. C. de long. temp. præſcr. §. 1. Inſt. eod.* quædã triginta annorum, cum quis ſine titu- C lo longiſſima poſſeſſione rem adipiſcitur *l ſi quis emptionis 8. & tot. tit. C. de præſ. 30. anno.* quædam *l fin. C. de præſc. 30. anno.* 40. vt in rebus Eccleſiæ præſcribendis: *Auth. quas actiones C. de ſacroſan. Ecc leſ.* quædam 100. annorum, aut tanti temporis, vt de eius initio non extet memoria, vt in rebus ciuitatum. *l. fin. C. de ſacroſan. Eccleſ.* Et Principis: *l. competit. 6 C. de præſcr. 30. anno.* item in ſer- D uitutibus, ſecundum traditionem noſtrorum (quam ſupra de ſer. refutaui) quæ cauſam non habent continuam. *l. 1 § ductus. de aqu. quotid. & æſt. l. diuturna. C. de aquaduct. lib. 11. Dd. in l. foramen. 27. de ſer. vrb. præd. vide tamen quæ contra dixi, tit. de ſeruitut.* &c. Saxones duas tantum ſpecies præſcriptionum agnoſcunt, *vide Schurff. conſil. 32. nu. 14 cent. 1.* quarum altera annalis eſt, & aliquot E dierum, quæ titulum & bonam fidem requirit, videlicet in rebus mobilibus, *Schurff. lib. 11. artic. 44. vbi gloſſ. & lib. 1. art. 28. & 29. vbi vide glo. nu. 3.* item vtenſilibus & expeditoriis: *Fachſ diff. 11.* altera vero, quæ ad res immobiles & incorporales, etiam hæreditarias, *Fachſ. d. diff 11. vid. ſup. de pet. hæred. per l 4. Cod. in quib. cauſſ ceſ. præſcrip. l. hæreditatis. ff. de* F *pet. hær.* pertinet. 30. & vno annis atq; aliquot diebus, hoc eſt, ſeptimanis, etiam abſque iuſto titulo & bona, vt volunt (quod vix admittendum vi- A detur, vt dixi conſil. 2. & 8.) fide completur: *Land. lib. 1. ar. 29. vbi gloſſ. Fachſ. diff 11.* quæ tamen non pertinere exiſtimanda eſt ad actiones temporarias: puta iniuriarum, doli, ſtatus, adulterii, & ſi quæ ſunt ſimiles. quæ certis temporum ſpaciis anguſtioribus ſunt circumſcripta: *gl ſſ. ſ. art. 28 lib. 1 & art. 37. lib. 2* de quo tamen probabiliter poſſet diſputari, vt paulo poſt dicemus. Et B hæ quidem vſucapiones proprie dici poſſunt, quoniam iis dominium plerunque vſucapitur.

¶ Præter has autem quædam ſunt 8 præſcriptiones, quæ dominii quidem ius non tribuunt, ſed exceptione muniunt poſſeſſorem, atque ita ſunt non dominii, ſed vſus per diuturnam poſſeſſionis continuationem acquiſitio: vt olim fuit in longi temporis poſſeſ- C ſione, de qua tit. de ſeruit. actum eſt; item ex conſtitutionibus, cum quis rem 30. annis poſſedit, quam vſucapere non licet, puta furtiuam: vel cum mala fide & ſine titulo poſſidetur. Etsi enim dominium continuatione poſſeſſionis hic quæri nequit. tamen quia ſpacio 30 annorum præſcribitur omnibus actionibus, ita vt exceptione elidantur, *l ſicut. 3. l. omnes. 4 l. ſi quis. 8.* D *Cod. de præſcrip. 30. anno. notat. Inſtitut. de perp. & temp. actio.* poſſeſſor ope præſcriptionis tutus eſt *d. l ſi quis. 8 § 1. Cod. de præſcr. 30. ann. vide Cuiac. in l. 4. §. 1 l'a hoc tit. & Inſtitut. eod.* Quanquam ſunt quædam actiones, quę 40. tantum annis præſcribantur; *d. l. 4. l cum notiſſim. 7. l fin. C. de præſcr. 30. anno.* vt econtrario nonnullæ vno anno, ſicuti iniuriarum E actio: *l. ſi non conuicii. 5. C. de iniuriis.* quædam biennio, vt actio doli: *l. fin. Cod. de dol. mal.* nonnullæ quinquennio vt inofficioſi querela, *l ſi quis filium. 34. C. de inoff. teſt. l. Papin. 8. §. fin. vbi gloſſ. & Dd. ſup. de inoff. teſtam.* accuſatio adulterii *l. iure mariti. 5. C. de adul. l mariti §. hoc quinquennium: ff. eod. tit.* item controuerſiæ ſtatus defuncti: *tot. tit. C. ne de ſtatu defunct.* pleræq; criminales, vicennio. F *l. querela. 1 . C. de falſis.* Aliæ aliis temporibus: de quibus videre licet Hoſtienſem & Piacenti ad tit. de præſcriptionibus. Qua in parte illud merito dubitari poſſit, an ſtatuta, quæ ad

30 annos omnes præſcriptiones redu- cunt, vtius Saxon. ſicut ante dixi, & mores Burgun[illegible]orum, *Chaſſ. in conſue. Burg. de fo c. 9. §. 8. per te.* etiam has temporales includant, & ad ſe trahant. id quod videtur: quia & præſcriptionem 30. annorum, & longiſſimi te immemorialis temporis comprehendunt. *vide Chaſſ. prædicto loc nu 5. quod & moribus Sax. ſeruatur. vide tamen gloſſ. contrariam, lib. 1. art. 29 [illegible]* Moribus tamen Saxon. vt ante dixi. hæ temporales, præſertim annuæ, non includuntur *gl. vlt. art 28 l. b. 2. & art. 3 7. l. 2.* Illud etiam hic ſciendum, *Dd. vide in l fin. C. de ann. exc. l. omnes. l. ſicut. l. cum notiſſimi. C. de praſcr. 30 ann. l. mora. C. de rei vend.* alias præſcriptiones facere odioſas, alias fauorabiles, alias mixtas.

9 ¶ Cauſa vſucapionis efficiens, eſt lex ciuilis XII. Tab. primum conſtituta, *in prin. Inſtit. eod. Cic. in Top.* & deinceps variis Principum conſtitutionibus emendata, *tot. tit. Cod. de long. temp. præſcrip.* quæ bono publico introduxit vſucapiones: ne ſcilicet rerum dominia ſemper ſint in incerto, *l. 1. hoc tit.* atque hac ratione excitentur perpetuæ de poſſeſſionibus lites, quas quidem prohiberi & conſopiri publice intereſt. *in l qui ſcit. 21 ſup. ſi cert. pet.* vt nõ mirum ſit, ſi huic publicæ vtilitati cedat lex inferior, quæ vetat cuiquam inuito dominium auferre. *l. 4. C. de rei vend. l non debet. 75. de regul. iur. vid. l 2. & ibi Dd. C. de quad. præſcript. & in l æquiſſime. de vſufruct. Iaſ & Dd. in l. 2. C. ſi cont. ius vel vtil. pub. & in eandem ſententiam ſup. diſputata. tit. de acquir. rer. dom.* Omnium porro legum ſumma & ſuprema eſt, quæ ſalutem & vtilitatem publicam tuetur, vt oſtendunt Plato & Cicero *in lib. de Leg.* Salus populi, inquit Cicer. *libro 3. de Leg.* ſuprema lex eſto.

10 ¶ Materia, ſunt omnes res *vid Vlp. tit. 19. vbi vſucapionem ad res mancipi & nec mancipi producit.* quæ poſſideri poſſunt: nam hæ recte vſucapiuntur, paucis exceptis: *vide Vlp. tit. 19. & Inſtit. eod. in princ. vb. tunc.* vt ſunt res propriæ, *l. 4. § [illegible]. l. in bello. 12. §. 1. de captiu.* pupillares, *l. bona fide. 41. ſup. de acqu. do. l. ſi communem. quemad. ſer. Cuia. l. 4. verb. ſi* A *pupilli. hoc tit.* furtiuæ, & vi poſſeſſæ, *§. furtiua. Inſtit. eodem. vide de iure Sax. glo. art. 28. lib. 1. & artic. 20. eod. lib.* & quæ ex iis rebus naſcuntur: *l ſequitur 4. §. de dolo. l. iuſto 44 §. etſi poſſeſſ. hoc t. l. ancilla. 12. C. de furt.* quæ vero poſſideri nequeunt, hæ non recte vſucapiuntur: vt res ſacræ, ſanctæ, religioſæ, diuinæ, *l. vſucapionem. 4. h. t.* (vnde & contra ius diuinum non currit vllo tempore præſcriptio: B *Panor. in cap. ſtatuimus. 2. num. 7. de tranſact. per c. fin. extra eod. Schurff. conſil. 85. prædicto, nu. 11. cent. 3. per c. ad audientiam, c. cum venerabilis. de præſcr.*) item quæ ad fiſcum pertinent. *§. [illegible]. eod.* & iure gentium publica ſunt. *d. l. 9. l. præſcriptio. 45 hoc tit.* aut meræ facultatis, *l viam. de via pub. reſ. vbi Bart. & in l. cum notiſſimi. C. de præſcr. 30. anno. Panor. in c. quoniam. §. vlt. nu 4 5 vt lit non conteſt.* C *Cuiac l ſi pignus. 13. h. t. Mynſing obſer. 16. cent. 1. latiſſime Franc. Bal[illegible] in tract. præſcript in 4. parte 5. part. princ. nu. 1. 2 & per totum. Tiraq. de retract. conuen. § 1 gloſ. 2. num. 21. 22 cum multis ſequent.* liber item homo. *l. 2. C. de præſcrip. quæ vel lib.* & ſi qua ſunt ſimilia, quæ non poſſidentur: quia commercio & vſibus humanis ſunt exempta. Etſi autem res D incorporales, vt ſeruitutes, iuriſdictio, &c. proprie non poſſidentur, eoque olim lege Scribonia vſucapi non poterant: tamen obtinuit & has inſtar rerum immobilium poſſe longo tempore capi, *l. 2. C. de ſeruit l. corruptionem. 16 C. de vſufr. vide l 4. §. ſi viam. h. t. vb. Cuia.* nam in immobilibus numerãtur. *gloſſ. in l fin. C. in quibus cauſ. in integ. reſt. arg. l.* E *aut prætor. §. 1. de iur. dot. gl. in c. 2. ad verb. terra. 1. de rebus Eccleſ. non alien. per l. fin. ea. de lon. temp. pſſ.*

¶ Quod ad formam vſucapiendi attinet, ſciendum eſt, perficiendæ vſucapioni opus eſſe poſſeſſione, ſine qua nulla vſucapio procedit *l. ſine. 25. h. t. c. ſine poſſeſſ. de reg. iur. in 6.* Vnde dicitur, tantum videri & intelligi in præ- 11 F ſcriptione, quantum inuenitur poſſeſſum: *l. 1. §. ſi quis. vbi gloſſ. & Bart. de itin. act. priua.* & poſſeſſionem ſtrictiſſimi eſſe iuris, quæ nuſquam vltra & extra poſſeſſionis terminos extendatur. *vide late Schurff. conſil. 86. num. 3. cont. 2. Iaſ. conſ. 16. nu. 53. vol. 2.* Requiritur aũt poſſeſſio

Digitized by Google

ſeſſio eiuſmodi, quam poſſeſſor ſciat ſe ſuo nomine proprio habere. Nam ſi alieno nomine poſſideat, nō vſucapit: *l.2. C. de praeſcr. 30. annor. Cuiac. in l. fine. 25. hoc tit.* vt nec per alium poſſideat, velut per procuratorem, niſi ſe poſſidere habeat compertū: quia vt ignorantes vſucapiamus, in peculiaribus reb. tantum receptum eſt. *l. 2. inf. pro ſolato. l. Labeo. 9. h. tit. l. 2 §. Celſus. l. qui fundum. §. vltim. inf. pro empt.* Sed & ſine vitio acquiſitam eſſe poſſeſſionem oportet; quare opus eſt iuſto titulo; *l. Celſus. 27. h. tit.* hoc eſt, iuſta cauſa, & translatiua poſſeſſionis, & habili ad transferendū dominium, per quam indicetur legitimum poſſeſſionis initium, cuiuſmodi eſt emptio, donatio, &c. Denique & bona fides neceſſaria eſt, vt videlicet credat poſſeſſor, eum à quo habet titulum, fuiſſe dominum, & habuiſſe ius diſtrahendi aut alienandi: *l. bona fidei. 110 de verb. ſignif.* aut ſaltem credat ſe vſucapere poſſe. *l. ſi fur. 32. §. 1 h. t.* Quæ bona fides præſumitur, niſi probetur mala, *l. pen. C. de praeſcr. longi temp. l. verius. 21. de probat. Dyn. in c. qui contra. 82. in fin. de regul. iur. in 6.* puta ex denunciatione, *l. ſi fundum. 17. C. de rei ven. l. item 22. §. petitam de pe. har.* aut ex interdicto legis, quæ vetet eiuſmodi rem quæ poſſidetur, alienari. *l. quemadmodum. 7. C. de agric. & cenſit. lib. 11. d. c. qui contra.* & per conſequens vſucapi, *l. fin. C. de reb. alien. non. alie. l. alienationis. 28. de verb ſignificat.* etiamſi id poſſeſſor ignoret. nam iuris ignorantia non inducit bonam fidem: *l. nunquam. 26. h. tit. l. 2. §. ſi à pupillo inf. pro empt.* iura enim omnes ſcire debent: *l. leg. C. de leg.* paria autem ſunt, ſcire, aut ſcire oportere. *l. 5. vbi Dd. ſup. ſi cer. pet. l. qui fundū. 7. §. ſeruus. 2. inf. pro emp.* aut deniq; niſi alio modo de mala fide conſtet. *d. l. qui fund. 7 §. qui ſciens. l. ſi quis. 8. inf. pro emp. vide quæ dixi in §. ſi quis à non domino Inſt. de rer. diuiſ.* Sufficit autē initio interueniſſe bonam fidem, videlicet traditionis tempore: *l. pen. inf. pro ſoluto. l. 2. in pr. inf. pro empt.* quamuis superueniat poſtea alienę rei ſcientia. *l. vnica. C. de vſuc. transfor. l. cum hæres. inf. de diuerſ. & temp. praeſc. §. diutina. Inſt. eo.* Quod iure Pontificio nō obtinet, quo neceſſe eſt poſſeſſorem nullo tempore rei alienæ conſcientiam habere, *c. fin. vbi Dd. de praeſcr.* At cōtra vſus Saxon. bonæ fidei nullam rationem in longi vſucapione temporis habet, ſed ſolum conſiderat poſſeſſionē temporis continui: cuiuſmodi ſpacium (quanquam nō æque longum, vt dictū eſt) etiam legib. requiritur. Non enim ſufficit, poſſeſſionem iuſto titulo & bona fide munitā eſſe, ſed ſuper hæc neceſſarium eſt, per tempus lege definitū eam continuari. Lege autem XII. Tab. olim definitum erat ſpacium, in mobilib. quidē annus, in immobilibus vero bienniū, duntaxat in Italico ſolo. *l. vnic. C. de vſucap. transfor. Inſt. de vſuc. in prin.* Nam prouincialia prædia ſicuti nō erant mancipi, nec in pleno poſſidentium dominio. *Theoph. §. per traditionē. Inſt. de rer. diuiſ.* ita nec vſucapi poterant. Cur autem tam breui tempore vetuſtas vſucapiones concluſerit, indicat rationem Varro, cum ait; Boni patrisfam. eſſe rerū immobilium quotannis inire rationem, & ſecūdo anno, quod deſideratur quęrere; rerum mobiliū ſingulis ſemeſtribus. Sed Iuſtinianus, auctis iā paſſim ita diuitiis, vt locupletes in iſtis tēporum anguſtiis non omnes circumſpicere poſſeſſionum & facultatum ſuarum partes commode poſſent, ne domini maturius quam par eſſet, reb. ſuis defraudarentur, ita vſucapiones trāsformauit: vt res quidem mobiles per triennium, immobiles vero in omnib. indiſtincte terris (nam vetus illa Italici & Prouincialis, ſola differentia, tēporibus Iuſtiniani erat obſoleta) per longi temporis poſſeſſionem, id eſt inter præſentes decennio, inter abſentes 20. annis, nunc vſucapiantur. *l. fin. C. de vſucap. tranſ. Inſt. eod. in prin. vbi dixi.* Per tanti igitur temporis ſpacium neceſſe eſt continuari poſſeſſionem, & non interrumpi. *c. illud. 8. ex. de praeſcr.* aut naturaliter, vt quia poſſidere poſſeſſor deſiit, vel quia aliquid ex ſubſtantialibus vſucapionū ei interuertitur; *Franc. Balb. tract. praeſcr. 3. parte 6. par. in prin. nu. 38.* aut ciuiliter, vel per litis conteſtationē. *l. mora. C. de rei vend. l. nemo. 10. C. de acqu. poſſ. l. antepen. C. de praeſcr. long. temp.* Sciendum † tamen eſt, non- 12
nunquā poſſeſſiones & tēpora diuer-

ſarum perſonarum cõiungi, quæ videlicet poſſeſſionis cauſam inuicem immediate dant & accipiunt, *l. poſſeſſio. 20. h. t. cum ſim. l.* Sic continuatur tempus teſtatoris in hæreditatem, & hæredem, *l. hæres. 12. l. nunquam 31. § vacuum. l. iuſto. 44. § nondum. n. t.* hæredis in legatariũ, venditoris in emptorem, donatoris in donatarium, *§ inter Inſt. eo. vbi vid. quæ ſcripſi. l. 2. § ſi eam rem inf. pro empt. vide inf. de diuerſ. & temp. præſcr.* &c.

13 ¶ Quod ad cauſam finalem attinet, vſucapiones bono publico (inquit Caius) introductæ ſunt, *l. 1. h. t.* ne rerũ dominia ſint incerta, & vt aliquis reperiatur litium finis: *l. ſi inf. pro ſuo* quas minui & ſopiri, publice intereſt *l. cont. mouſt. 28. § ſeaul. de reſ. r. l. diſp. aduerſam de iud.* Itaq; quamuis videri poſſit iniurium, alicui inuito rem ſuam auferri (vnde præſcriptio iniquum eſſe præſidium perhibetur, *in Auth. vt Eccleſ. Rõ. Zaſ. conſ. 16. orta. n. 51. vol. 2.*) tamen quia maior ratio habenda eſt publicæ tranquillitatis & conſtitutionis dominiorũ, quam priuatæ ſingulorũ vtilitatis: merito etiam cum aliquo priuatorum incommodo negligentium res ſuas, & quodãmodo pro derelicto habẽtium, vſucapiones introductæ ſunt: *ex ratione l. 2. C. de quadr. præſc. Auth. res quæ C. com. de leg. l. vlt. vbi Iaſ. & Dd. C. ſi con. tut. & in l. 2. C. de precib.* vt aliquo ſaltem tempore certo vnicuiq; conſtare poſſit, quid ſuum, quid alienum eſſet, neq; perpetuo lites timere poſſeſſor cogeretur. quas innumeras oriri neceſſe eſſet, præſertim in tanta probandi dominii difficultate, *not. in l. cum ieτ. 12. C. de prob.* niſi lex certo tempore proprietatẽ poſſidenti acquiri vellet: vnde Cic. vſucapionem finẽ ſolicitudinis & periculi litium vocat. Saluti igitur publicæ & tranquillitati (quæ ſuprema lex eſt) prouidendum fuit, etiam cum ſingulorum non maximo detrimẽto, & vt ſupra oſtenſum eſt: maxime cum iuſte cõqueri non poſſit dominus, cuius quaſi permiſſu & voluntate vſucapio intelligitur compleri: *l. alienatum. 28. de verb. ſignif.* ex diuturna enim eius patientia atq; ſilentio, conſenſus tacitus præſumitur, *l. quoqu ol en 6. § 1. vbi Dd de acqu. her.* præſumptione iuris & de iure, cõ-

A tra quam non admittitur probatio. Ita enim ob bonum publicum lex ſtatuit, tum fauore præſcribentis bona fide, tum in odium negligẽtis ius ſuum tẽpeſtiue proſe qui. *c. præſcript. 16. quæſt. 3. Bart. in l. 1. h. t. & in l. nemo poteſt. de lega. 1. Dyn. in c. poſſeſ. de r. g. iur. in 6. Tiraq. in tract. præſcr. § 1. gl. 7. § fin.*

¶ Effectus vſucapionis eſt præci- 14
B puus quod dominium poſſeſſori adiiciat, *l. traditionib. C. de pact.* ſicuti dictum eſt: adeo vt is & aduerſus agẽtes munitus ſit exceptione præſcriptionis, quæ eſt litis finitæ, impeditq; *Socin. late in c. olim. nu. 19. de l. c. conteſt. Guid. Pap. deciſ. 416. nu. 15.* conteſtationẽ. *c. 1. de lit. cont. in 6. Dd in l. fin. inſ. pro ſuo* & ipſam rem vẽdicare etiã ab antiquo domino poſſit: *d. l. ſi quis emptionis. 8. in prin. C. de præſcr.*
C *30. anno.* quamuis Publiciana cõtra dominium nõ detur. *l. pen. & l. fin. de Publ.* Neq; id ſolum in vſucapione triennali verum putetur, ſed etiam in decennali, & 20. annorum: ſcilicet vt ex conſtitutione Iuſtiniani nõ tantum vtile dominium, verumetiam directũ hoc modo acquiratur. *Cont. Diſput. lib. 1. c. 1. qui vtilem in rem ante Iuſtin. etiam competiſſe hinc probat, ex l. ſi quis. 8. C. de præſcr. 30. an-*
D *no.* Inducit etiam vſucapio iuſtum titulum, *c. de quarta. de præſcript. c. 1. eod. in 6. Imol. in c. fraternitatem. de teſtib.* & eſt ſimilis ſolutioni: *Bald in l. tam mandatori. C. de non num. pec. Bald. in tract. præſcrip. 1. part prin quæſt. 6. nu. 4. l. ſi pupilli. § vltim. de ſolut. glo. Land. lib. 1 art. 29.* non quidẽ per omnia, ſed ſecundum quid. *Bart. in l. item § quod adiicitur. de conſt. pec.* Tollit enim ciuilem obligationem, & elidit
E naturalem. *Bart. in l. ſi § 1 ff. rem rat. hab.* Contraria vſucapioni ſunt iniuſtitia, ſeu nullitas tituli, mala fides, & reliqua quæ in formã vſucapionis incurrunt de quibus ſupra eſt expoſitum. item pactum vel ſtatutum, quo præſcriptio inhibetur, qua de re variæ ſunt Doctorũ diſputationes: quod tamẽ ad ſtatutum attinet, pleriq; aſſentiuntur, eo præſcriptionem tolli poſſe, quem-
F admodum & lege: *Ang. in l. 1. C. ne rei dom. vel temp. Bald. in Auth. quas actiones. C. de ſacroſan. Eccleſ. Chaſ. in conſuet. Burg. § 11. de mainſmor. ad verb. per quelque laps. num. 10.* etiamſi illam Princeps inhibere

bibere nequeat, niſi addita clauſula, Non obſtante, *Bald in d. Auth quas actiones. per illum text (h. ciſſ. praall. loc.* &c. De pacto variant ſententiæ: aliis exiſtimantibus, *vide hac de re Boer. deciſ 182. nu. 8. & 9. parte* 1. per conuentionem derogari præſcriptioni poſſe: *Dyn. Bald. Imol in l. nemo poteſt. de leg. 1. Bald. in l. vnica. C. de ſent. qua po co quod inter. & in l. 1. vbi etiam Angel. C. re rei dom. Anton. de Butr. in c. cum non liceat. de præſcr. Schurff. conſil. 14. nu. 6. cent. 1 quam communem eſſe dicit Tiraq. de retr. con §. 1. gloſſ. 2. num. 14.* aliis id plane negantibus, *vide latiſſime Tiraq in tract. retract conuent §. 1. glo. 2. nu. 13. & 14.* quod bono publico vſucapiones ſint introductæ. *Iaſ. poſt Bart. in d. l nemo. num. 80. de lega. 1 Oldra. Cyn. Bald. in l. centurio. de vulg. & pup. Tan & Fel n. num. 11. in Rubr. de præſcr. Ang. conſ. 55 Gulielmus.* adeo vt etiamſi partes pactum appoſuerint, ne iure offerendi ex contractu vllo tempore præſcribi poſſit, nihilominus currat præſcriptio: *Ang. d. conſ 55. Schurff conſ. 14 n. 3. cent 1* quod periniquum videri poſſet, niſi bonum publicū, quo vſucapiones introductæ ſunt, priuatorum pactis atq; commodis eſſet anteferendum. *Auth. res quæ. C. commu. de legat. & fideicomm.* Sane (vt rem in pauca conferam) cōmunis concluditur, vt & in camera Imperii ſeruatur, tali pacto tolli præſcriptionem 30. & 40 annorum, cui renunciari poſſit, non immemorialem: abſq; vero tali pacto, iuri offerendi, luendi, & aliis quæ ſunt meræ facultatis, ne quidem 30. annis præſcribi etiamſi plures contra diſputent. *vide lat ſſ. Tiraq. omnia ab vtraq; parte allegantem, de retract. conuen. §. 1 glo 2. Dd. in d. l. cum notiſſimi. C. de præſcript. 30. ann. Cuiac. in l pignor. 13. hoc titul. Myn ſing. obſer. 16. cent. 1. Fran. Bald. de præſcript. 4. parte 5. partis princ. per totum Tiraq. tamen praall. loc. putat contrariam eſſe communem, ſecundum quam etiam in Parlamento dicit iudicatum num. 22. & 26. vide etiam ſup. ad tit. de reſci. vend.* Sed hæc in Commentariis noſtris limatius exponentur. Summas enim hic duntaxat rerum, non et integras diſputationes tradere inſtituimus. Contraria quoq; eſt vſucapioni, ætas pupillaris: contra quam nec incipere poteſt præſcriptio,

A nec ante cōtra defunctū forte incepta continuari; ſed durante ea ætate, omnis præſcriptio dormit atq; ceſſat: *l. bona. 41. de acqui. do. l. ſi communem. quem. ſer. amit. Cuiac. l. 4. ver. ſi pupilli. hoc titul. l. fin. vbi gloſſ. & Dd. C. in quibus cauſ. reſt. & in l. 1. C. ſi aduerſ vſucap. & in l. ſicut. ad verb. ſeruanda. C. de præſcript. 30. ann. Fran. Bal. in tract. præſcr. 1. parte 6. partis prin. nu. 34 Schurff. conſil. 28 ſuper. nu. 10. & in conſi.*

B *65. quod in præſenti. num. 2. cent. 1.* item minor ætas ſupra pubertatē, cōtra quam tantum præſcriptio 30. annorum currit, *l. ſicut. C. de præſcr. 30 annor.* non etiam alia minor 3. 10. vel 20. annorum: *l. fin. C. in quibus cauſ. in integr. reſtit.* quanquam contra alium inchoata, erga minorem continuetur. *Bald. nu. 1. & 2. Dd. in l fin. Cod. in quib. cauſ. Bart. in l. etiam. de minor. vide omnino Franc. Bald. præall. loc. num. 35.*

C *Cano. in c. conſtitutus. de in integ. reſtit.* Eadem ratione & hoſtilitas, peſtis, vel ſimilis caſus impediens agendi facultatem, præſcriptionem impedit. nam impedimento eiuſmodi durante, dormit ſimiliter vſucapio: *c. ex tranſmiſſa. vbi Innocen. & Panorm. de præſcrip Bart. in l. naturaliter. num. 22 h. t. Panor. conſil 98. vol. 2.*

D quod verum eſt actione iam nata: nam antequam naſcatur, ſi impedimentum incurrat, haud quidem dormit præſcriptio, ſed non incipit currere, iuxta regulam quæ iſtis in terminis valet & accipienda eſt: Non valenti agere non currit præſcriptio. *l. 1. §. vltim. C. de annal. except. Cuiac. in l. pignori. 13. h. t.* Aduerſatur etiam vſucapioni, in integrum reſtitutio, per quam reſcinditur. Reſtitu-

E tio autem tam minori datur, *l. vnic. Cod. ſi aduer. vſuc. c. conſtitutus. vbi Innoc. de in integ. reſtit. Tiraqu. in tract. præſcr. ad verb. minores.* quam ei qui agere quacunque ex cauſa non potuit. *l. 1. ex quib. cauſ. maio. c. ex tranſmiſſa. de præſcript.* Nam quod ſupra poſitum eſt, ceſſare ac dormire præſcriptionem ob impedimentū hoſtilitatis, mortalitatis, aut ſimilis rei impedientis facultatem agendi, ſic

F accipiendum id eſt, quando facultas agendi ita plane impedita eſt, vt ob eiuſmodi caſum ius non reddatur: ſecus autem eſt, ſi ius nihilominus redditur. nam tunc currit etiam tempore belli vel peſtis, præſcriptio: quanquam

Digitized by Google

non valenti agere, detur in integrum reſtitutio; *ita diſtinguit Panorm. in d. c. ex tráſmiſſa. Bart. in d. l. naturaliter. nu. 21. h. t. Bald. in l. cum notiſſimi §. imo. C. de praſcr. 30. anno.* vt & illi qui ius perſequendi quod ad rem habebat, ignorauit. Nam quamuis præſcriptio contra ignorantē currat, perinde atq; aduerſus eum qui agere non potuit: *l. final. C. de long. temp praſcr.* tamen etiam ex cauſa ignorantię, datur in integrũ reſtitutio contra vſucapionem & præſcriptionē tam longi *gloſſ. in l. ſi partem. 19. § ſi per fundũ. verb. non vtendo. quem ſer. amittat. & in l. ſi ſic. 7. verb. vna ſeruitus. vbi Caſt. eod. titul. & in l. 2. in gloſſ vltim. vbi Cyn. Bart. Bald S. l. Iaſ. C de iur. emphy. & in l. cum filius famil. 49. §. in hac ſtipulatione. ad verb. & ignoret. de verb. oblig. vide late Tiraq. in retract. pro. ximit. §. 35. glo. 4. nu 25. Schurff. conſil 33. quod in terminis. num. 14. centu. 3.* quam longiſſimi temporis: vt habet communis opinio: *glo in l. ſicut. 3. verb. militia. C. de praſcr. 30. annor. Imol. in rep. c. fin. de praſcr. Panor. & Felin. in c. vigilanti eod. tit. Rom. conſ. 123. primum. & conſ. 149. conclu ſionem & conſil 166. viſo. late Alexand conſil. 7. videretur. lib. 1. & conſil. 84. in cauſa eod. lib. & conſil. 116. perſpectu. lib. 5. vbi dicit hanc eſſe communem. latiſſime Tiraq. in retract. prox. §. 34. gloſſ. 4. nu. 36.* idq; intra quadriennium, non poſt completam vſucapionem, vt quidam opinati ſunt, *ex l. fin. C. de temp. in integr. reſt. cap. 1. eod. tit. lib. 6.* ſed à primo ſcientiæ tempore computandum. *Bal. in l. falſam. C. ſi ex fal. alleg. Caſt. in l. vlt. C. de del. mal. Pan. in c. 1. in fin. de praſcr. Bald. conſ. 235. Bar. lib. 1. Panor. conſil. 32. caſus. h. t. Tiraq. de retract prox. § 35. gl 4.*

65 ¶ Sed cumprimis contraria eſt vſucapioni interruptio: de qua reſtat vt vltimo loco nonnihil diſſeramus, ſi prius illud præmiſerimus, aliud eſſe interrumpi, aliud dormire præſcriptionē. Cum dormit, prius inchoata vſucapio, non eſt nullius momenti, ſed ſublato impedimento, puta impuberi ætate, hoſtilitate, &c. continuatur & tempus prius cum ſequente coniungitur. *Bald. in l. cum notiſſimi. 7 § imo. nu. 7. C. de praſcr. 30. annor.* Vbi vero interrumpitur præſcriptio, inchoata vſucapio ad nihilum recidit, & rurſus de integro eſt ordienda præſcriptio, priore nihil commodante *vid. Innoc. Pano. Fel. Imol. in c. ex tranſmiſſa. de praſcr.* Interruptio eſt actus quo cœptæ vſucapionis continuatio interpellatur, *l. nemo 10 C. de acquir. poſſeſſ.* eſt interruptio tēporis *l. 2. in fin. C. de ann. ex Harm. [illegible] lib. 1. tit. 3.* Ea porro noſtris aut eſt naturalis, aut ciuilis. *Bart. in l naturaliter. 5. nu. 4. h. t. gloſ. in l. cum notiſſimi. 7. §. pen. verb. [illegible], C. de praſcr 30. anno. Felin. & [illegible] in c. illud. de praſcr.* Interruptio naturalis eſt, qua poſſeſſio (cuius continuationem complendæ vſucapioni neceſſariã eſſe diximus) naturaliter, hoc aliquo naturali facto, & reipſa, nõ fictione interrumpitur: *vide modos interrupt. in l. qui vniuerſas §. 1. de acqu. poſſ. l. vlt. C de acqu. poſſ. Bart. in d. l. naturaliter. eod. tit. Fel. poſt Pan. in c. illud, de praſcr.* vt cum poſſeſſori res ab alio mobilis aufertur, immobilis occupatur: *l. naturaliter. 5. h. t.* cum is qui noſtro nomine poſſidet, puta colonus, rem in alterum alienat. *l. non ſolũ. 33 §. qui pignori. 9. h. t. l. 3. § quod ſeruus, ſup. t. 1.* Ciuilis eſt ficta quædam interruptio, quæ fit per actum ciuilem. puta litis conteſtationem. Litis tamen conteſtatio olim vſucapionem, quæ tantũ naturali facto ſcinditur, *l. vlt. pro empt.* non interrumpebat: *l 2 §. fin. pro empt. l. ſi poſt acceptum 18. de rei vend. l. Iulianus 9. §. pen. ad exhib. l. ſicut. 8. §. plane ſi ſer. vend.* quia ſufficiebat, bono titulo, bonaque fide rem quæſitam eſſe: nec mala fides ſuperueniens, ius vſucapionis publicum. *l. [illegible] h. tit.* ſemel recte inchoatum reſcindebat: *l. bona fides. 48. de acqu. rer. dom. l 4 §. de illo. hoc tit. l. 2. §. ſi ſeruum. pro emptore. l. vnic. C. de vſucap. transfor. Cuiac. in d. l. 2 §. vlt. pro empt.* quare etſi litis cõteſtatio in mala fide conſtituit poſſeſſorem, *l. ſed etſi 28. § etiam de pet. her.* cõdemnatione ſcilicet ſecuta *l 1. C. de pet. her. [illegible] 20 § [illegible] 7. cum ſeq. eod tit.* tamen quia non aufert poſſeſſionem; *l. nemo. 10. C. de acquir. poſſ.* (quod fit demum in executione. *l. qui reſtituere. de rei vend.*) ideo non interrumpebat vſucapionem: cæterum præſcriptionem longi temporis ſeu diuturnam poſſeſſionem *l. pen. pro empt.* eliđebat: *d. l nemo. 10. C. de acquir. poſſ. l 1 l. 2. l antepen. C. de praſcrip. long. temp. Paulus lib. Sent. 5. cap.*

a quia hęc non erat ius legale ante Iuſtinianū, quod inſtar vſucapionis dominium adiiceret; ſed tantū quædam exceptio, quæ ex æquitate dabatur bonæ fidei poſſeſſori, qui iam decem annis inter præſentes, viginti inter abſentes *Paul. lib. 5 tit. 2.* poſſediſſet rem quæ non eſſet Italici ſoli, & in qua vſucapionum iura nō obtinerent *l. 3. & tot. tit. de diuerſ. & temp. præſcrip. l. 2. Cod. de præſcript. long. temp. d. l. nemo. 10. Cod. de acquirend. poſſeſſ. l. bona 48. ſupra de adqu. rerum dom.* Vbi igitur ante cōpletum decēnium lis mouebatur bonæ fidei poſſeſſori, ita vt in mala fide quouis modo conſtitueretur, euaneſcebat æquitas exceptionis, ꝙ tempus completum non eſſet. *l. mora. C. de rei vend. d. l. nemo. d. l. 2. l. 1. l. antepenult. l. penult. Cod. de long. temp. præſcript.* Extraiudicialis tamen denunciatio (nam in iudiciali ſecus fuiſſe videtur, *l. 2. C. vbi in rem act.*) aut litis præparatio, hanc præſcriptionem non interrūpebat: *l. alienam. 13. pro empt.* nam etſi dubiam curam affert, *l. item. 22 §. petitam. de petit. hæred.* nō tamen reueracoſtituit in mala fide. *Iaſon in l. 1. nu. 16. de cond. indeb. per gloſ. in c. ſi diligenti. verb. bona fides. de præſcript.* Et hæc quidem ante Iuſtinianum obtinebant. Iuſtinianus porro ſublata Italici ſoli & Prouincialis differentia, voluit omnes res ſoli 10 vel 20. annis non præſcribi tantum vtiliter veteri more, ſed etiam iure Quiritū, & ex ſua lege pleno iure vſucapi: vt ſupra eſt dictum. *l. vnic. C. de vſucap. transfor. in princip. Inſtit. de vſucap.* Quare ſecundū ἀναλογίαν veterem, ne has quidem præſcriptiones nunc litis conteſtatione interrumpi oportebat. Sed Iuſtinianus ſicuti veterem vſucapionum rationem transformauit. *l. vnica. Cod. de vſucap. transfor.* ſic interruptionis quoq; ciuilis diſcrimina forte ſuſtulit: voluitq; denunciatione & citatione iudiciali, aut ſi ea haberi nequeat, extraiudiciali teſtato facta, quamlibet præſcriptionem interrumpi non modo longiſſimi temporis, *l. 3. l. cum notiſſimi 7. C. de præſcript. 30. ann.* vt volunt Doctores: ſed etiam longi temporis, atq; adeo triennalem quoque: *l. 2. C. de ann. except. Nou. 119 §. vltra. Auth. mala. C. de long. temp. præſcript.* vt nihil

A neceſſe fuerit Dd. *vide Bart. in d. l. cum notiſſimi. Cyn. & Bald. in d. l. mora. C. de rei vend.* ad cōciliandas ἀντινομίας, de diſcrimine vſucapionum fauorabilium & odioſarum, θαύματα ῥημάτων cōminiſci: quando palam ſit, & vnam eſſe omnium vſucapionum naturam, videlicet ſtrictam. *vide, vt dixi, Schurff. conſil. 86. num. 3. centur. 2.* & Iuſtinianum ius vetus hac quoque in parte B interpolaſſe. cuius emendationem etiam Canones ſequuntur *gloſ. & Dd. in c. fin. de præſcrip. & in c. 2. de reg. iur. in 6. vide Bal. in l. 2. num. 7. C. de ſeruit. Franc. Bald. in tract. præſcript. 3. part. 6. partis. princ. nu. 37. & 40.* Excipitur à noſtris ab hac interrruptionis regula caſus ille, cū abſque titulo ex ſola aduerſarij patientia ius incorporale præſcribitur, vt ſeruitus. *l. 2. C. de ſeruit.* Ad eam enim præ C ſcriptionem interrumpendam, non opus eſſe volunt ſolenni denūciatione aut citatione, ſed ſufficere factum aliquod, quod diſpatientiam (vt vocant) domini declaret: vt eſt proteſtatio, pignoris captio, impedimentum vſus, *gl. Cyn. Bald. Caſtr. Salic. & Doctores. in d. l. 2. Bartolus in l. naturaliter. num. 27. h. t. Baldus in l. quemadmodum. 21. §. 1. & §. magiſtratus. ad l. Aquil. cap. auditis. vbi Innocent.* D *de præſcript.* &c. Et hæc quidem in interrumpēda rerum vſucapione. Actionum porro præſcriptionem ſola libelli oblatione aut citatione contendunt interrumpi: *Bartolus in d. l. naturaliter. in fin. per l. mariti. §. quinquennium de adulter.* quamuis non niſi per litis conteſtationem, actiones perpetuentur ad 40. annos: *l. fi. C. de præſcript. 30. an.* ideoq; à denunciatione ſeu oblatione E libelli noua præſcriptione opus eſſe: *Iaſ. in §. pœnales. nu. 11. Inſt. de action.* interruptionem etiam, quia facti eſt, nō tantum allegandā ſed etiam probandam eſſe: *l. aſſeueratio. C. de non nu. pec.* probari autem non modo per duos pluresve teſtes conſentientes, ſed etiam per ſingulares. *Fel. in d. cap. illud. n. 12. de præſcr. Bald. in tract. præſcr. 3. part. 6. & vlt. par. quæſt. 3. num. 54.* Verum in his multa F ſunt non ſatis explicata, quæ paucis, quoniam exponi nequeunt, opportuniore poſt tempore locoque ſiquidem erit otium, examinabuntur.

Digitized by Google

PRO SOLVTO.
Titulus IIII.

Hic titulus non eſt à ſuperiore in exemplari Floren. ſeparatus.

1 *Continuatio.*
2 *Quam late pateat hic titulus.*
3 *An titulus erroneus ſufficiat.*
4 *Explicatio l.3.*

1 QVia † vero diximus, ſine titulo vſucapiones non procedere: ſpecialius quædam de iuſtis earundē cauſis attingamus. Conſtat autem vſucapio primum ex cauſa debiti, ſicut reliquæ obligationes.
2 Itaque † qui rem debitam accipit, ꝓ ſoluto vſucapit, & non tantū quod debetur, ſed & quodlibet pro debito ſolutum hoc titulo vſucapi poteſt. *l. 1. h. t. vide Cuiac. in l. non*
3 *ſolum. §. ſi mihi. ſup. tit. 1.* Sed † ſi exiſtimās me debere, tibi tradam, ita demum vſucapio ſequetur, ſi & tu putes debitū eſſe. Etſi enim ex illo titulo vſucapere nequeo, qui non præceſſit: *l. quod vulgo. 11. inf. tit. 1. l. poteſt. 26. ſup. t. 1.* tamē aliud eſt, quando iuſtum credendi errorem poſſeſſor habet, *l. 3. h. t.* & ex iuſto quaſi titulo res tradita eſt nam abſq; traditione error nō ſufficeret. *§. [illegible] Inſt. de vſuc. l. 2. ff. pro legat. l. Celſus. 27. l. pen. ſup. de vſucap.* Quamobrem ſi ex aliqua cauſa, puta ſtipulatu, putemus deberi, & eo nomine ſoluas, rectè pro ſoluto
4 vſucapiā *l. 9. ff pro ſuo.* Aliud † eſt, ſi putem me ex cauſa vēditi teneri, & ideo tradā. Hic enim niſi emptio præcedat, nec pro emptore, nec pro ſoluto vſucapio locum habet. Diuerſitatis ratio in illo eſt, quod in cæteris cauſis ſolutionis tempus inſpicitur, neque intereſt, cum ſtipulor, ſciam alienum eſſe necne: ſufficit enim me putare tuum eſſe cum ſoluis. In emptione autem, & contractus tempus inſpicitur, & illud quod ſoluitur. Nam improbe facit, & quaſi furtum cōmittit, qui ſciens rem emit alienam *l. ſi in emptione. 34 § item, cum [illegible] de contrah. empt.* Quæ fraus opinione erroris, tempore traditionis interueniente non diluitur. Quamobrem ꝓ emptore vſucapere non poteſt, qui non emit, cum bonam fidem tempore contractus habuiſſe nequeat, qui

A nullum contractum fecit: nec pro ſoluto, ſicut in cæteris contractib. Nam hoc nomine vſucapi nequit, ſi ex cauſa propter quam ſolutum eſt, vſucapio non procedit: ex empto autē non poteſt procedere, niſi ea vere interuenerit. Atque ita accipiendum eſt reſponſum Pauli ſatis obſcurum. *l. 3. h. t.*

PRO EMPTORE.
B Tit. V. C. 7. 26.

1 *Quis pro emptore vſucapiat.*
2 *Errorem hic non ſufficere, quamuis iuſtum.*
3 *Explicatio l. 2.*
4 *Quæ requirantur ad hanc vſucapionem: & in quibus emptionibus habeat locum.*
C 5 *Quando iuſtus error excuſet.*
6 *Explicatio l. 8.*
7 *Offerentem litis æſtimationem haberi pro emptore.*

PRO † emptore poſſidet & vſucapit, 1
qui reuera emit: quia emptio trāſfert dominium aut vſucapiendi conditionem. *l. clauſ. 74. ſup. de contrah. empt.*
D Nec † ſufficit tantum, in ea opinione eſſe, vt quis putet ſe pro emptore poſſidere, ſed etiam vere debet ſubeſſe emptio: quamuis ſi ex alia cauſa exiſtimans me debere tibi ignoranti tradam, vſucapies. 2
Quare † ergo ſi, cum putem me vendidiſſe, tradam, non capies vſu? 3
Quia ſcilicet in cæteris contractibus ſufficit traditionis ſeu poſſeſſionis adeptæ (quæ eſt proxima vſucapionis cauſa.
E *l. præſcriptio. 45. § fin. de vſucap.*) tempus; *l. iuſto. 44. § 2. l. ſi alienā. l. ſi is qui pro. de vſucap.* ſic denique ſi ſtipuler, ſciens rem alienam; ſiquidem nunc cum tradita eſt, exiſtimem illius eſſe qui tradidit, vſucapiam. Nā etſi tempore ſtipulationis conſcientiam rei alienæ habui: tamen non improbe facio, qui oblata liberalitate vtor, ſperans eius rei quam promiſiſti, dominium te aliquando recuperaturum, vt ſtare promiſſis poſſis: Eadem
F ratio in quauis donatione & permutatione, & mutuo obtinet, maxime cū in his ſolum traditionis tempus inſpiciatur.

Digitized by Google

ciatur: nam ea ſola vim omnem & efficaciam his contractib. adfert: *l. 1. in fin. de rer. permut. leg. Ariſto. 18. de don. cum ſimil. vide tamen l. 2. C. ead. iun. l. 1. C. comm. vtriuſ. iud. l. 1. C. de rer. permut.* At in emptione illud quoq; tempus inſpicitur, quo contrahitur: quia improbe facit, qui dato pretio rē alienam inuito domino in ſe transferre per venditoris fraudem ſtudet: nec poteſt in mala nō hęrere cupiditate, qui rem ab eo nundinatur, quē ſcit non eſſe dominum, nec ius alienādi habere: *d. l. ſi in emptione. 24. §. item de contrah. empt. l. el anum. 6. l. ſi ſeruum. 26. l. eos. 14. C. de ſur.* vt interim taceam aſſiduum & quotidianum huius contractus vſum, requirere exactionem bonam fidem, ne facile & furta fiant, & res furtiuæ atque alienæ diſtrahantur, & aliquo iuris prætextu doloſus emptor ſe excuſet, veroq; domino res ſuas per fraudulentam vſucapionem interuertere moliatur. *l. iuſto 44. ſup. de vſuc.*

5 Igitur † & bona fide emiſſe debet (vnde efficitur, vere emptionem interuenire oportere: alioqui enim quomodo intelligi poterit bonam fidem extitiſſe tempore contractus, ſi nullus contractus ſit initus?) & poſſeſſionem bona fide adeptus eſſe. *l. 1 h. t.* Neceſſe eſt etiam, puram eſſe emptionem, non conditionalem. *d. l. 2. §. 2.* Nam hęc vt nec dominium, ita nec vſucapiendi conditionem transfert, *l. neceſſario. 8. §. quod ſi pendente. de per. & comm. rei vend.* Reſolui autem ſub conditione contractum, nihil vſucapioni obſtat. *d. l. 2. §. Sabinus cum ſeq.* Illud etiā neceſſarium eſt, eam rē tradi quæ empta eſt: alia enim pro alia vſucapi nequit, titulo emptionis: cum neceſſe ſit, ex empto rem eſſe traditam quæ vſucapiatur, *d. l. 2. §. cum Stichum.* quia emptionis tempus inſpici diximus: *l. Celſus. vbi Cuiac. de vſucap.* quod nullum intelligi poteſt in re non empta, ſed pro empta in ſolutum data. Sed & de precio ſatisfactum volunt eſſe Doctores, *Azo ad tit. C. de vſuc pro empt. circa fin.* vt iuſta conſtituatur vſucapio.

2 ¶ Quod autem traditur, eum qui exiſtimat ſe quid emiſſe, nec emerit, non poſſe vſucapere: hactenus verum eſt, ſi non iuſtiſſimā eius erroris habeat cauſam.

A Quid enim ſi procurator cui mandatū erat, tradat rē quaſi emptam, an iuſta credendi cauſa non eſt, emptionem præceſſiſſe? *l. quod vulgo. 11. h. t.* Si filius ex hereditate patris rē emptam ad ſe perueniſſe credat. *l. iuſto. 44. §. ſi. lius familias de vſuc.* ſi à pupillo, quem puberem eſſe putem; a furioſo qui in

B adumbrata quiete ſanæ mentis videbatur, emam: certe his caſibus iuſtiſſima erroris cauſa poſſidenti patrocinatur. *d. l. 2. §. ſi a pupillo cum §. ſeq.*

¶ Sane licet is qui ab eo emit, quem ſcit ſtatim conſumpturum, bona fidei emptor eſt, quia nemo legem alteri dicere ſuper rei ſuæ vſu abuſuve poteſt. 6
l. ſi quis. 8. h. t. tamen qui a luxurioſo, & ſcortis protinus daturo ſciens emit, nō

C vſucapit. quia emptori probabilē dubitandi de iure vēditionis cauſam ſubiicere potuit, vendentis prodigalitas. *in l. ſi quis cum ſciret. 8. hoc tit. vide Angel. Aug. obſeru. lib. 4. cap. 11.*

¶ Id ſciendum nouiſſime eſt, litis æſtimationem ſimilem eſſe emptioni: 7
l. 3. h. t. eoq; poſſeſſorem qui litis æſtimationem obtulit, incipere poſſidere

D pro emptore, *l. 1. h. t.* & continuari vſucapionem huius, quamuis litis conteſtatione interruptam. *d. l. 2. § fin. h. t.*

PRO HÆREDE ET PRO poſſeſſore. Titul. VI.

C. 7. 29.

1 *Continuatio.*
2 *Defuncti, non etiam heredis bonam malamve fidem inſpici.*
E 3 *Qui h. tit vſucapere nequeant.*
4 *Errorē probabilem hic ſufficere.*
5 *Quænam res pro herede vſucapiantur, quæ non.*
6 *De tit. & vſucap pro poſſeſſore.*

EX cauſa † etiam ſucceſſionis conſtituitur vſucapio. nam ſi defunctus res alienas bona fide poſſeſſas in 1

F hereditate relinquit, vel etiam extra hereditatem: dum tamen heres, vel qui vt heres probabiliter poſſidet bona fide, *l. pro hered. de pet. her. leg. non ſolum. § quod vulgo de vſucap.* in hereditate putet eſſe, poterit pro herede continuato defuncti temporis hu-

res vſucapere, ſiue bonæ fidei ſit, ſiue malæ, *l. penult. hoc t.* Nam defuncti tan-
2 tum fides inſpicitur. Quod † ſi is malæ fidei fuerit, ignorantia hæredi ad vſucapiendum non proderit: quia ſuccedit in vitium defuncti, *l. cum hære. 11. inf. de diuerſ. præſ. l. 1. C. de fruc. & lit. expen.* adeo vt etiam citra acceſſionem temporis defuncti, non poſſit ipſe inchoando per ſe ab initio vſucapionẽ longo tempore acquirere. *Gloſſ. & Duarenus in l. 1. cum Authen. ſeq. C. de præſcript. long. temporis. l. fin. & l. 2. C. de vſucap. pro hæred. & in l. fin. C. communia de vſucapio.*

3 ¶ Pro hærede autem non vſucapit ſuus hæres, hoc eſt, qui eſt in poteſtate: quia cum poſſideat viuente etiam adhuc patre, *l. in ſuis. 11. de lib. & poſth. hom.* nō poteſt ſibi cauſam poſſeſſionis mutare, *l. 2. § quod vulgo. h. t. l. 1. inf. tit. 1.* & res quodammodo proprias vſucapere, ac quod antea alio titulo cum patre poſſideat, id nunc pro hærede vſucapere: *d. l. 2. §. fin. l. nihil pro hære. C. de vſuc. pro hæred.* quod maxime in rebus à patre donatis procedit. nam alias recte eum pro hærede vſucapere; non etiam alterum poſſeſſorem, ſuo exiſtente, quidam volunt. Etenim cum in eum ius paternum cōtinuetur, videtur quamuis mortuo patre nihilominus res eſſe viuentis vbi ſuus hæres exiſtit, & proinde hoc titulo vſucapi neq̃, *l. 2. C. eod. vide Cuiac. in l. 2. h. t.* Itaque nec is qui viuentis adhuc hereditatem poſſidet, vſucapit hoc titulo *l. 1. h. t.* quia ſuperſtitis nec hęres nec hæreditas eſſe aut intelligi poteſt *l. 1. ſup. de hæred. vel act. vend. l. qui ſuperſtitis 93. de acqu. hæred.* Sed nec is qui factionem teſtamenti nō habet.
4 *l. fi. h. t. vbi gloſ.* Oportet † enim eum qui pro hærede vſucapit, vel vere hæredem eſſe, vel probabili facti, nō iuris, *l. nunquam 16. de vſucap.* errore credere, ſe p̃ hærede poſſidere: vt recte Azo & Hoſtienſis ad hunc tit. annotarunt.

5 ¶ Pro hærede aūt vſucapiuntur res ſingulæ, non ipſa vniuerſitas ſeu ius hæreditarium. Hoc enim non vſucapitur, cum ſit ius incorporale, nulli rei immobili cohærens, vt ſeruitus (quæ propterea vſucapitur, *l. 2. Cod. de ſeruit.*) ſed tam mobilia quam immobilia in ſe complectens. Quæ contra eos qui

A titulo ſingulari res hæreditatis ſingulares vendicare poſſunt, procedit pro hærede vſucapio: reſpectu vero petitionis hæreditatis nihil eſt q̃ in hæreditate vſucapiatur, ſed ea actio 30. demum annis præſcribitur. *l. 3. vbi Cuſ. C. in quib. cauſ. ceſſ. long. temp. præſcr. & in l. 2. C. de pet. hæred.*

6 B ¶ Pro poſſeſſore titulus, illi qui pro hærede eſt, par eſſe videtur; ſicuti bonorum poſſeſſio prætoria hæreditati ſimilis eſt: *tot. titul. de poſſ. hær. pet. l. 3. de bon. poſſeſſ.* quo titulo qui poſſidet pro poſſeſſore bona fide, res prætoriæ bonorum poſſeſſionis vſucapit, peræquè atque hæres pro hærede hæreditarias. Et ita poſſeſſorem hic accipimus, non pro eo qui abſque titulo, & bona fide pro poſſeſſore nudo velut prædo poſſi-
C det: *l. 10. 11. 12. 13. de petit. hæred.*

PRO DONATO.
Titulus VII.
C. 7. 27.

1 *Quomodo aliena res donari poſſit.*
2 *Quando ex titulo vſucapio procedat.*

D IAM quomodo cauſa liberalitatis occaſionem præbeat vſucapioni, videamus. Et † in primis etſi donari non poteſt quod non eſt eius qui donat. *l. in ædibus. 9. §. vlt. inf. de donat.* ſaltem in detrimentum veri domini: *l. 4. Cod. de rei vindic.* quoniam nemo plus iuris in alium transferre poteſt quam ipſe habet: *l. nemo. 54. de regul. iur. l. traditio. 20. de acquirend. rer. dom.* tamen pro doato
E recte is vſucapit, cui donationis, vel quod perinde eſt, imaginariæ vēditionis *l. fin. h. t.* cauſa res tradita eſt. Neque † tamen ſufficit opinari, ſed & donatū eſſe oportet, *l. 1. cum ſeq. not. h. tit.* niſi iuſtus error interueniat: *l. fin. vbi gl. C. eod. de vſuc. pro donat.* Quare ſi donatio iure non valeat, vt inter patrem & filium, maritum & vxorem rei propriæ (nam in alienis ſecus, *l. 3. h. tit.*) ceſſat vſucapio: *l. 1. § 1. & 2. l. 3. & 4. h. t.* quantumuis
F putent contrahentes donationem valere. Nec enim error iuris iuſtus eſt, neq; in vſucapionib. prodeſt, *l. nunquam 26. ſup. de vſuc.* cū pro ſcientia habeatur.

PRO

Digitized by Google

PRO DERELICTO.
Titul. VIII.

1 *Derelictum idem eſſe quod donationem: & continuatio.*
2 *Quis videatur pro derelicto habere.*
3 *Quis hoc titulo vſucapiat: & an error ſufficiat.*

1 EX cauſa † derelicti perinde vſucapitur, vt ex donato. Res enim pro derelicto habita, donari videtur. *l. quod ſeruum. 36. de ſtip. ſer.* ideoq; continuo fit occupantis, *l. 5. h. t. §. pen. Inſt. de rer. diuiſ.*
2 Pro † derelicto autem haberi res dicitur, quam dominus ea mente abiicit, vt in numero rerum ſuarum diutius eſſe nolit, *d. § pen.* Itaque ſi res pro derelicto habita ſit, ſtatim noſtra eſſe deſi-
3 nit, & fit occupantis, *l. 1. h. t.* Sin † autem noſtra non fuit, poteſt is qui occupat eam vſucapere ex hac cauſa derelicti, ſiue ſciat à quo pro derelicto ſit habita, ſiue ignoret, *l. 4. h. t.* Vere autem pro derelicto habitum eſſe oportet, quod hoc titulo vſucapiatur, *l. 6. & 7. hoc titul.* Nec enim ſufficiat falſa opinio *l. 6. h. t.* niſi ex iuſtiſſimo errore oriatur, *gloſſ. in d. l. 6. Hoſtienſ. in tit. pro legato. Capella in tit. pro derel. nu. 4. Cuiac. l. pen. de vſucap.* Eſt, inquit, error iuris, facti, falſæ cauſæ. Iuris error vſucapionem impedit, facti vſucapionem parit, falſæ cauſæ vſucapionem non parit, niſi quis ex ea cauſa traditum acceperit, *d. l. pen. vide l. nunquam. §. Celſus. de vſuc.*

PRO LEGATO.
Titul. IX.

1 *Continuatio.*
2 *Qui pro legato vſucapere poſſit.*

1 EOdem † modo, ſi teſtator alienas res legarit, pro legato, quæ & ipſa donationis ſpecies eſt, *§. 1. Inſt. de legatis.* vſucapi poteſt ab eo cui legatum eſt: dummodo vere legatum ſit, vel ex iuſtiſſimo errore legatum putetur, *l. 1. 2. 3. 4. hoc tit. late Capell. in tractat pro lega.*
2 *num. 6.* Nec † impedit, ſi non iure legatum ſit, *l fin. hoc titul.* aut teſtator adhuc

A viuat: dummodo is cui res legati nomine tradita eſt, probabiliter exiſtimet eſſe mortuum, ac legatum valere, *l. 4. 5. 6. hoc titul.* habeatque teſtamenti factionem, *l. nemo. 7. hoc titul.* Quare is cui ignoranti rem aliter ſe habere, indebitum legatum, vel quod nunquam legatum eſt, vt legatum ſoluitur, pro legato aut ſaltem pro ſoluto poſſidet
B & vſucapit: *l. Celſus. de vſucap.* is vero pro poſſeſſore poſſidet, nec vſucapit, *l. nec vllam. 13. §. 1. de pet. hered.*

PRO DOTE. Tit. X,
C. 7. 28.

1 *Quare pro dote vſucapi poſſit.*
C 2 *Ante matrimonium datum quo modo vſucapiatur.*
3 *Cur æſtimatæ res ante nuptias hoc tit. non vſucapiantur.*

EST † & titulus vſucapionis, & quidem iuſtiſſimus, vtpote cum transſ- 1
ferat dominium, *l. dote ancillam. 9. C. de rei vend. l. in reb. 30. C. de iur. dot.* ac per cõ-
D ſequens vſucapiendi conditionem, *d. l. clauſibus. de contrah. empt.* qui appellatur pro dote: vt qui in dotem rem accepit, vſucapere poſſit ſpacio ſolenni, quo ſolet pro emptore vſucapi, *l. 1. hoc titul.* Itaque † cui res alienæ bona fide in do- 2
tem dantur, is à tempore traditionis incipit vſucapere: ante quidem matrimonium pro ſuo, illo vero ſubſecuto, pro dote; cuius titulus *d. l. 1. h. t.* nullus eſſe poteſt ante contractus nuptias, *l.*
E *fin. C. de dotis promiſſ.* Sed ſi æſtimato res in dotem dentur, neq; pro dote, neque pro ſuo ante matrimonium contractũ vſucapio in his procedet, *l 2. h. tit.* nam æſtimatio facit emptionem, *l. plerunq. 11. de iure dot. l. 3. C. de iur. dot.* Vt † igitur 3
conditionalis venditio non admittit vſucapionem antequam conditio exiſtat, *l. 2. § ſi ſub conditione. ſupr. pro empto.* ita nec iſta æſtimatio, quæ in ſe habet
F conditionem, ſi matrimonium fuerit ſubſecutum, *d. l. plerunq. §. 1 ante.* ſicuti omnis dotis datio, *l. 6. 7. 8. de cond. cauſ. dat.* quæ conditio non ita ſubeſt, nec domini translationem impedit, quã-

Digitized by Google

6 *Materia.*
7 *Forma iudicandi.*
8 *De fine & effectu ſententiarum.*
9 *De tempore & modo executionis.*
10 *Quomodo ſententia retractetur.*

1 ATQVE † hæc quidem in genere de poſſeſſionibus earumque effectu dixiſſe ſufficiat. Quoniam autẽ omne ius ad iudicia refertur, præſertim in Pandectis; videndum iam conſequenter eſt, quemadmodum controuerſiæ poſſeſſionum authoritate iudiciali explicentur. Agi-
2 tur † autem de poſſeſſione, aut cũm ex iure ordinarie, creditores in bonorum debitoris poſſeſſionem mitti petunt aut extra ordinem, ex interdictis. Creditores mittuntur in poſſeſſionem, vel cum æs alienum declaratum eſt ſentẽtia, confeſſioneve debitoris: vel quando debitor bonis cedere paratus eſt. Quibus de rebus prius eſt dicendum, quam quomodo ex his poſſeſſio decernenda ſit exponatur.

3 ¶ Sententiæ nomen pro opinione aut ſenſus ſignificatione accipi ſolet. *l. hac conſultiſſima. 8. § at cum humana. Cod. qui teſt. fac. l. ſi adibus. 32. de dam. infect. l. qualem. 22. de recept. arbit.* Hoc autem in tractatu capitur pro arbitrio iudicis, quo controuerſiam diiudicat, extremumq; ei finem imponit. *gloſſ. in c. cum clem. de teſtib. Panorm in c. ultim. num. 10. de ſequeſtra. per l. decore. in princ. de arb. Alexan. conſ. 50. lib. 2.* Modeſt. *in l. 1 h. t.* Res, inquit, iudicata dicitur, quæ finem controuerſiarum pronunciatione iudicis accepit: quod vel condemnatione vel abſolutione contingit. Itaq; ſententia finit controuerſiam. Res iudicata dicitur, quæ finita eſt per ſententiã. Sed quia ſententiæ appellationib. interdum ſuſpenduntur: *l. furti. 6. de his qui not. infam.* ideo tum demum dicuntur tranſire in rem iudicatam, cum elapſum eſt tempus prouocationis, ita vt amplius ius ſententiæ controuerti non poſſit. *t. t. C. de re iudicata.*

4 ¶ Duæ ſpecies ſententiarum numerantur: *vide Iaſ. in l. nequicquam. §. vbi decretum. de offi. proconſ. gloſſ. in clem. 1. verb. definit. de ſequeſt. poſſ.* quarum altera appellatur interlocutoria, quam interim iudex fert de incidente aliquo articulo, dum principale adhuc negocium pendet, & examinatur: *l. quod iuſſit. 14. hoc titul. gloſſ. in §. ad excludendas. in Authent. de litigioſis. c. ad noſt. in ca. ut ſignificantibus. 38. de offic. delegati & c. ſignificauerunt. 36. ext. de teſt.* altera definitiua, quæ principalem cauſam definit ac terminat, de qua hic præcipue titulus agit, *in l. 1. 4 l. iudex 55. l. vnic. 28. l. Paulus. 42. cum ſimil. hoc titul. cap. 2 extra, eodem.* vt inſcriptio indicat, De re iudicata, &c. Decretum, ſpecies ſententiæ proprie non eſt: quia non in iudicio poſt plenam cauſæ cognitionem, ſed extra iudicium cauſa ſummarie cognita, non officio iudicis mercenario, vel ut ſententia, *l. iudex. 55. hoc titul.* ſed nobili interponitur *l. fi. § fi. quod met. cauſ. l. 8. de eden. tot. titul. ad exhib. & de bon. auth. iud. poſſ. vide ſup. de damn. inf. Iaſ. in d. l. nequicquam. §. vbi decretum. de off. proconſ. l. 1. C. vt in poſſ. leg.*

¶ Cauſa efficiens ſententiæ, eſt iudex competens. 5 *l. unic. 28. hoc titul.* Is enim eam proferre debet, *l. 1. & 2. Cod. de ſentent. ex breuicul. recitand. l. diem. de recept. arbitr.* & ſolus quidem poteſt, *l. 3. hoc titul.* Nam qui iuriſdictionem non habent, aut incompetentes ſunt, fruſtra pronunciant *l. 1 l. priuatorum. 3. Cod. de iuriſdict. omnium iudic. l. fin. ſup. eod. titul.* Vnde nec arbitrorum placita, ſententiæ nomen merentur. *Duaren. hic in l. 1. C. de recept. arbitr.* Si plures ſint conſtituti iudices, omnes pronunciare coram oportet, nec vno abſente valeat reliquorum ſententia. *l. duo ex tribus. 39. h. t.*

¶ Materia de qua pronunciatur, 6 ſunt omnes res, quæ in diſceptationem iudicialem cadunt.

¶ Forma iudicandi præſcripta legi- 7 bus diligenter ſeruanda eſt, alioqui nulla erit ſententia. *l. prolatam. Cod. de ſent. omnium iudic.* Forma autem hæc eſt, vt lite demum conteſtata, probationibuſq; receptis, & cauſa plene cognita, *l. fin. §. quod met. cauſ. clem. paſtoralis. de ſent. & re iudic.* poſtquam iam concluſum fuerit in cauſa, pronuncietur.

Digitized by Google

c. nullum. c. iudicantem. 30. q. 5. c. 1. extra, vt
lite non conteſta. de ſcripto, l. 2 & 3. Cod. de
ſent. ex breuic. recitand. ab ipſo iudice, d.
l. 2. in loco conſueto, l. cum ſentent. 6. Cod.
de ſent. ex breu. recit. l. pen. de iuſt. & iur. l. 5.
C. quomodo & quando iudex. interdiu, not.
Dd. in l. non minorem. 20. C. de tranſa. per §.
ſedebunt. in Auth. de iudic. pro tribunali
ſedente: d. §. ſedebunt. citatis ad hoc li-
tigatoribus. l. ſi vt proponis. 6. Cod. quom. &
quand. l. 1. §. pen. quæ ſent. ſine app. reſc. l. ad
peremptorium. 68. de iud. cap. 1. de cauſ. poſſ.
& prop. vel tribus edictis, vel vno per-
emptorio: quod tamen trium edictorũ
tempus in ſe, integrumq; ſpacium cõ-
prehendat, Spec. de ſent. §. iuxta. nume. 21.
Lanfr. in c. quoniam. verb. citationes. num. 7.
de probat. per l. conſentaneum. Cod. quom. &
quand. iud. ca. cum olim. de teſtib. oportet.
Quæ quidem iudicis pronunciatio cer-
ta eſſe debet, t. tit. C. de ſent. quæ ſine cert.
quant. (quanquam certam ſententiæ
cauſam exprimi, non eſt neceſſe, c. ſicut
de re iud. Bartol. in l. qui teſtam. de ex. uſ. tu-
tor.) & abſolutionem aut condemna-
tionem, aut vtrumq; in diuerſis articu-
lis c. 1. ibi Panorm. nu. 4. Imol. nu. 1. de ſeq.
poſſ. continere, l. 1. hoc t. l. 3. C. eod. confor-
mis eſſe libello, Anchar. conſil. 249. in q.
nu. 2. & actis l. fin. C. de fideicom. libertat. l.
vt fundus. 18. ſup. commu. diuid. atq; proba-
tionibus, Bal. in l. 1. nu. 2. C. de quæſt. non
iniuſta, c. inter cæteras. 9. ext. eod. neque
pugnans cum legibus aut conſtitutio-
nibus. l. cum prolatis. 32. hoc t. aut conſue-
tudine vel ſtylo. Cyn. in l. 2. C. quãd. pro. non
eſt neceſ. Gui. Pap. in proœm. decis. circa fin.

8 ¶ Finis eſt, vt lites ſopiantur, cap. 2.
ext. eod. Quod ad effectum attinet, ſen-
tentia poſt decem dies tranſit in rem
iudicatam. § 1. & tot. tit. in Auth. de appel.
& intra quæ tempora. nec poteſt ob in-
ſtrumenta recenter inuenta, aliaſve
probationes retractari: l. ſub ſpecie. l. 4.
C. de re iud. l. ſi patronus. 12. in verb. reb. iudi-
catis ſ. arduum eſt. de bon. libert. niſi lata ſit
ex præſumptionibus, l. ſi quis. 34. vbi glo.
Bart. & Dd. C. de adult. aut ex opinione
peritorum in aliqua arte, puta medi-
ca obſtetricia, Iaſ. & Alexan. in l. arbitrio.
qui ſatiſd. cog. Imol. in c. Quintauallis. nu. 30.
de iureiur. &c. aut in cauſa matrimonii,
aliiſque caſibus exceptis. vide gloſſ. in c. lator.
de re iud. Maran. in Spec. aureo, cap. de

A ſentent. Etſi igitur iniuſta eſt ſententia,
non tamen eſt nulla, veluti decretum:
Iaſ. poſt Bar. in l. filiusfam. 117. §. diui. n. 132.
de leg. 1. ſed tranſit in rem iudicatam, ni-
ſi intra 10. dies appelletur: & ſemper
pro ſententia, maxime ſi ſit antiqua,
Bald. in c. 1. num. 11. de mil. Vaſ. qui cont. eſt.
Innoc. & Hoſt. in ca. in præſentia. de renunc.
præſumitur quod ſi iuſta, quod legi-
B time ſit proceſſum, c. ſicut. in fin. de re iu-
dicat. & ex aliis cauſis iudex animum
informarit. c. cum ad ſedem. 15. de reſt. ſpol.
Dec. in l. quod quis. 24. num. 7. de reg. iur. & o.
fin. in c. quoniam. vbi Lanfr. in princ. num. 22.
de prob. Sententia quoq; ius facit l. inge-
nuum. 25. de ſtat. hom. t. t. C. de re iudi. & in ſ.
tit. de excep. rei iud. inter litigatores. Nam
regulariter aliis, contra quos non eſt
formatus proceſſus, Bald. in l. 2. in fin. C.
C de ſeruit. Iacob. in tractat. feud. verb. & cum
adhærentib. nu. 14. non præiudicat: l. ſæpe
63. hoc t. vnde ſtricti iuris eſſe putatur.
Bart. in l. 2. §. item num. 5. ſi quis in ius voc.
Alex. conſi. 48. viſis nu. 9. vol. 6 per not. in l.
1. C. ſi plur. vna ſent. Et ex ea non modo
is qui obtinuit, exceptionem habet li-
tis finitæ, ſi conueniatur de re iudica-
ta; c. 1. de litis conteſt. in 6 tot. tit. inf. de exc. ex-
rei iud. ſed etiam actionem (quæ olim
D in duplum per inficiationẽ creſcebat.
Paul. lib. 1. tit. 19. & lib. 5. tit. 5.) vt ſatisfiat
ſententiæ. l. miles. 6. § ſi h. t. l. actori. 8. C. de
reb. cred. Quanquam † poteſt etiam ſi-
ne longiore mora officium iudicis im-
plorari, vt is ſententiam exequatur: ex
continenti quidem in iudicio reali, ſi
res ſtatim reſtitui poteſt; §. 1. Inſt. de offic.
iud. D. Reinhard. diff. iud. 9 poſt quatuor
aũt menſes à tempore latæ ſententiæ
in perſonalibus, ex nouiſſima Iuſti-
E niani conſtitutione. l. fin. C. de vſu rei iud.
Nam antea debitoribus condemnatis
indulgebantur ſolũ 30. dies, lege XII.
Tabul. vt tradit Gellius: lib. 20. ca. 1. iure
veteri ex conſtitutionibus duo tantũ-
modo menſes. l. 2. C. Theod. de vſu. rei iu-
dica. Cuiac. lib. 3. cap. 39. l. 2. & l. debitoribus
31. cum ibi not. h. t. Sed hoc tempus iure
Saxonum ad ſex ſeptimanas eſt reda-
ctum. Fachs. diff. 56. Reinha. diff. 9 iudicia.
F Quomodo autem facienda ſit exe-
cutio, vide Fachſ. diff. 57. & de exec. forma
hodierna, Guid. Pap. dec. 281. & 329. Imbert.
Inſt. li. 1. c. 54. pulcherrime Vlpianus ex-
plicat.

Digitized by Google

plicat *in l. à diuo. Pio 15. hoc t. Schurff. conſ.* A
19. cent. 1. Pertinet & hoc ad vim ſenten-
tiæ, quod iudex ſemel dictam reuoca-
re nequit: quia officio functus eſt, *l.*
Paulus. 42. l. iudex. 55. h. t. tot. tit. C. ſent. re-
10 *ſcin. non poſſe.* Sed † cum durat adhuc
officium, retractari ſententia poteſt,
vt in interlocutoria: *d. l. quod iuſſit. hoc t.*
itē cum ſententia eſt ipſo iure nulla. *l.*
1. C. de ſent. ex breuic. recit. l. ſi vt propon. l. iu- B
dex. C. quom. & quand. iudex l. ſi præſes. C.
de accuſ. gloſſ. in l. 1. C. ſentent. reſcind. non
poſſ. tot. tit. inſ. quæ ſent. ſine app. & l. 1. C.
quan. prouoc. non eſt neceſ. Nam nullitas
impedit executionem, quando eſt no-
toria: *l. ſi ſeruatu. 6. vbi Iaſ. num. 2. de fer.* &
vſq; ad 30. annos, etiam ab ipſo iudice
qui eam dixit, nobili officio ſententiā
nullam declarari, peti poteſt. *Bart. in l.* C
ſi expreſſim. n. 12. de app. Innocent. in c. fin. de
offic. iud. Ferr. in for. lib. appel ad verb. ſuiſſ. n.
4. vid. & Bald in l. 1. nu. 3. de fer. Ne tamen
iniquo aliquo iudicio per imperitiam,
aut etiam malitiam iudicis, ius ſuum
cuiquam per iniuriā eripiatur: inuen-
tum eſt appellationis beneficium, quo
ad ſuperiorem magiſtratum cauſa ite-
rum cognoſcenda intra decē dies de-
fertur. *tot. tit. ff. & C. de appell.* Sed & per
reſtitutionem in integrum quandoq; D
ſententia reſcinditur: *tot. tit. C. ſi aduer-*
ſus ſent. c. auditis de in integ. reſti. item per
querelam falſi, *l. diuus. 33. h. t. l. querela. 12*
C. de falſis. tot. tit. C. ſi ex falſis inſt. vide Spec.
tit. de ſent. §. iuxta. & §. quoniam. Ferra. in
for. lib. ad reſc. ſent. Paul. lib. 5. tit. 5. & ſup-
plicationem *l. 1. C. de ſent. præf. præt.* Leu-
teratione etiam iure Saxonum ſenten-
tiæ declarari intra decem dies petun- E
tur: cuius ſub prætextu declarationis
interdum reformantur, ſi appareat eas
eſſe iniuſtas. Hanc autem declarandi
poteſtatē an iure ciuili habeat iudex,
late diſputatur. *in l. 4. inſr. de appell.* Ex
quib. aūt cauſis ſententia annulletur,
diſcendum ex l. prolatam. vbi Bald. C.
de ſent. tot. tit. C. ſi à non comp iud.
cum tit. ſeq. l. 1. & tot. tit, quæ ſent. ſine
app & C. quando pro. non eſt neceſ. Sa-
ne licet cauſam inſeri ſententiæ non F
eſt neceſſe, *c. ſicut. de re iudic.* tamen ſi fal-
ſa ineptaq; ſit expreſſa, vitium ſenten-
tiæ infert *Innocen. c. in præſentia. de renunc.*
Dec. l. quæ dubitatio. 81. n. 5. de reg. iur.

DE CONFESSIS.

Tit. II. C. 7. 59.

1 *Continuatio.*
2 *Duplicem eſſe confeſſionem, iudicialem & extraiudicialem.*
3 *Cauſſa efficiens: & quorū confeſſiones operentur aliquid.*
4 *Materia: & quibus de rebus confeſſio facta valeat.*
5 *Forma: & quomodo confeſſiones faciendæ.*
6 *Verſiculi ex Hoſtienſi, de confeſſionibus validis.*
7 *Finis & effectus confeſſionis.*
8 *An poſt confeſſionem ferenda ſententia.*
9 *Confeſſio cui noceat.*
10 *De effectu confeſſionis extraiudicialis.*

Secundo, † ex confeſſione debitoris creditum non abnegantis, procedit in poſſeſſionem miſſio. Cōfeſſus enim pro iudicato eſt: quia quodam modo 1
ſua ſentētia damnatur. *l. 1. h. t. vid. Paul*
lib. 5. tit. 5. Confeſſio † aūt duplex eſt: 2
aut iudicialis, quæ fit in iure: *l. certū. 6.*
h. t. aut extraiudicialis *l. tale pactū. 40. in*
prin. de pactis. gl. in l. 4. de interrog. act.

¶ Cauſſa efficiens, eſt debitoris vo- 3
luntas, vel euidentia rei atq; veritate
conuicta, *l. qui ſententiam 46. C. de pœn. c.*
tua. de cohabitat. cleric. & mul er. vel aliis
obiectis cōmota & impulſa ad confi-
tendum. Neq; tamen cuiuslibet con-
feſſio ſtatim ius facit, ſed neceſſe eſt,
vt fiat à maiore 25. annis. nā confeſſio
quidem pupilli non valet ſine autho-
ritate tutoris facta: *d. l. certum. 6. §. in pu-*
pillo. h. t. quia eius ætas quicquid videt
ignorat, *l. 1. C. de falſa moneta.* nec ſine tu-
tore obligari poteſt, *tot. titul. de auth. tut.*
Minor aūt contra confeſſionem in in-
tegrū reſtituitur. *d. l. certum §. minorem.*
Deinde opus eſt, vt is qui confitetur,
dominus ſit cauſę: confeſſio enim pro-
curatoris *vide tamē de hoc ſup. ad t. de pro-*
curat. Iaſ. & Dd. in l. vnica. § ſi procur. ſup.
ſi quis ius dicen. non obtem. c. 2. de confeſſ. in
6 vbi gloſſ. ad verb. procurator. vide optime
Lanfr. in cap. quoniam. verb. confeſſiones,
n. 16. de probat. domino abſenti non ne-

Digitized by Google

cet, *d. l. certum. §. ſed an. h. t.* ſed ipſi tantũ procuratori. *l. cremato. 125. §. 1. ad l. Aquil.* Poſtremo vt non ſit errore inductus *l. 2. h. t. l. error. C. de iur. & fact. igno.* aut compulſus violentia vel tormentis ad confitendum *l. 1. §. cum. & § ſi quis vltro. inf. de quaſtio.* Confeſſio autem de omni re litigioſa valet, dummodo ea non aduerſaretur iuri, *c. vlt. de pact.* vel naturæ. *l. confeſſionib. 1. 4. ſup. de interrog. act.*

4 ¶ Exiſtere autem id oportet, quod in confeſſionem venit. verbi gratia: interfectum eſſe hominem neceſſe eſt, cuius ſe cædem feciſſe quis confiteatur. *l. 4. l. 1. vid. Arelat. de heret. notab. 2.* Itẽ rem eſſe in rerum natura, quam quis ſe debere dicit. *l. penul. l. fin. h. t.* Si tamen ſciat non eſſe; æſtimationem deberi confeſſus videtur. *l. 3. l. 5. h. tit.* Quare & certum confeſſus, pro iudicato erit: incertum non erit. *l. certum. 6. h. t.* Si quis tamen incertum ſit cõfeſſus, quod declarari poteſt, puta ſe pecuniam debere, vrgendus eſt, vt certam quantitatẽ confiteatur *d. l. 6. in prin.*

5 ¶ Forma confeſſionis eſt, vt fiat ſpõte *can. 2. 15. q. 6.* & libere abſq; tormentis & metu. *gloſſ. in l. qui in carcerem. de eo quod met. cauſ. Hy. in prac. crim. §. expedita. n. 11.* in iudicio, *c. 2. extr. eod. c. praterea. 10. de tranſact. l. vnica. in verb. in iure. Cod. eod.* coram ſuo iudice, *l. interrogatam. 24. C. de liberali cauſa. c. at ſi clerici. de iud.* (nam quæ fit coram incompetente, non habetur pro iudiciali, *Iaſ. in l. magiſtratibus. nu. 3. & 4. de iuriſdict.*) præſente aduerſario, *d. l. certum. §. ſi quis abſente.* verbis minime ambiguis, *l. de ætate. 12. §. nihil de interrogatio. actio.* & expreſſa idonea cõfeſſionis ratione atque cauſa. *Lanfr. in c. quoniam. verb. confeſſiones num. 18. & 25. de probat.* Sed & paciſcendo quis confiteri videtur *l. quoniam 8. de his qui not. inf. & l. de crimine. 11. C. de adult.* & contumacia; *c. 4. de præſumpt.* item fuga; *l. ſi libertum. de oper. lib. l. impuberibus. 7. §. praterea. de ſuſ. tut. Nou. 53. vide Cuiac. lib. 7. c. 22.* interdum etiam ſola taciturnitate: *l. 1. §. hoc autem. 3. de tributo actio.* vt ſi quis in iure contumaciter taceat, & reſpondere interroganti iudici nolit, aut quod perinde eſt, obſcure, neq; πρὸς τὸ ἐρώτημα reſpondeat; *d. l. de ætate. §. ſi cum §. ſi tamen. §. qui placuit. & §. nihil inter-*

A *rog. de inter. act.* vel ſi quæ ab aduerſa parte allegantur, non eat inficias. Tacite enim confiteri videtur: idq; moribus vſurpatur. *vide Iaſ. in l. patre. n. 21. 25. per c. 2. de accuſ. in 6. ſup. de teſtib. cle. 1. de proc. c. 1. & 2. de confeſſ. in 6. c. vlt. de iur. cal. eo lib. c. nonne. de præſum. c. is qui tacet. 44. de reg. iur. in 6.* Poſtremo † ad diiudicandum, quæ confeſſio valeat, quæ non valeat, vtile eſt hos Hoſtienſis verſiculos in numerato habere: 6

B *Maior, ſponte, ſciens, dominus, pars, ius, ſed & in ſe*
Confeſſus, certum, compos, pro iudice, iure
Damnatur: niſi lex, fauor, aut natura repugnet.

¶ Finis confeſſionis idem eſt, qui & aliarum probationum, vt videlicet veritas ſine longiorib. ambagibus eruatur, *c. 1. vbi gloſſ. & Dd. de confeſſ. in 6.* Effectus autem ingens eſt, nam confeſſus pro iudicato habetur. *l. 1. h. t.* Vnde 7

C nec reuocari cõfeſſio poteſt, ſicuti nec ſententia, præterquam ex continenti. *c. praterea 7. de teſtib. cogend.* Nam cõfeſſiones repentinæ calore iracundiæ putà effuſæ, non obligant: & ſtatim reuocari poſſunt, *Pan. in c. cum venerabilis. nu. 12. de except.* Aut niſi errore quis lapſus

D ſit, eunque ante ſententiam probet. *l. vlt. C. de error. aduocat. l. error. Cod. de iur. & fact. igno. l. 2. h. t. cap. fin. extra, eod.* quod verum eſt in confeſſione iudicio iam cœpto facta: nam ante litem conteſtatam cõfeſſio vim probationis plenam non inducit, vtpote extraiudicialis: *gl. pen. in l. 4. de int. act.* eoque impune reuocatur, *l. electio. 26. § penult. de nox. actio. l. is qui 25. cum l. ſequ. de rei vend. vide Lanfran. in d. c. quoniam. verb. confeſſiones. n. 32.*

E niſi ſit in ſcriptis facta, *Iaſon in l. error. nu. 29. C. de iur. & fact. ign.* Huc pertinet quod ait Vlp. *l. poſt rem. ſup. t. 1.* poſt rem confeſſam perinde atq; iudicatam nihil amplius quæri. Quod † dictum occaſionem dedit illi diſputationi, an in confeſſum ferenda ſit ſententia. Qua in re in hanc ſententiam communiter itum eſt, vt ſi de plano & ſine forma iudicii cognoſcat iudex, ſententia poſt confeſſionem opus non ſit: ſed iudex 8

F præcipere poſſit, vt intra legitima tempora, quod confeſſum eſt, præſtetur. *d. l. poſt rem. vbi Dd. d. l. certum. §. vlt. l. fin.*

Digitized by Google

l. fin. quod met. cauſ. l. proinde. 25. §. fin. ad l. Aquil. vbi gloſſ. l. vbicunque. & tot. tit. de inter. action. Bald. in l. 1. in fin. C. de edend. Sin aũt ordine iudiciario procedatur, quoniam præcipuus ordo iudicii præcipuumque momentum in ſententia vertitur, vt tunc pro more pronunciare ſuper confeſſione debeat. *l. 3. l. 4. l. qui Stichum. §. 6. l. l. vlt. C. de executio. rei iud.* vnde cum in criminalibus exacte iudiciorum ratio obſeruanda ſit, *l. ſiue ſortũ 3. inf. de accuſ. cum ſimil.* conſtat, in ijs definitiuam eſſe neceſſariam, *l. ſi confeſſ. de cuſtod. & exhib. re.* Hodie tamẽ receptius eſt, vt vim potius probationis obtineat confeſſio quam ſententiæ, eoque ſententia ſemper opus ſit: *Alex. conſ. 127. viſa. nu. 2. vel. 4 per l. proinde. 25. §. notat dñ. ad l. Aquil. c. Tiſanis. de reſt. ſpol. Bart. in l. ſi confeſſus. de cuſt. reo.* quod & moribus noſtris ſeruatur.

9 ¶ Id etiam ſciendum eſt, confeſſionem nocere ei qui confeſſus eſt, non etiam aliis, *l. 1. C. de accuſat. cap. 1 ext. eod.* prodeſſe autem ne ille quidẽ qui confitetur, quia nulli in ſua cauſa pro ſe creditur, ſed cõtra ſe. *l. de ætate. 11. §. 1. de interreg. actio. l. Publia. 26. §. Titius de poſ.*

10 ¶ Quæ omnia vera ſunt in confeſſione iudiciali: nam quæ extra iudiciũ fit, nõ eaſdem habet vires, *Iaſ. in l. ſiue. n. 2. C. de tranſ. & in rep. l. admonendi n. 192. de iureiur.* niſi quod cum ſit ex aliqua certa cauſa, coram aduerſario & teſtibus ſoleat vim pacti obtinere *l. tale pactum. 41. vbi Dd. de pact. l. generaliter. 13. C. de non nu. pecun. Dd. in l. 1. & in l. de ætate. §. interrogatus. de inter action. & l. cum de indebito § fin. de probat. Canoniſt. in cap. per tuas. extr. de probat. in c. ſi cautio. ext. de fide inſtru. Hoſtienſ. extr. eod. de confeſſ. nu. 8.*
E Confeſsio tamen in articulo mortis facta, etiam pro confitente, eiusq; heredibus, præſumptionem inducit: quod nemo eo tempore præſumatur mendacium dicere, *l. 1. §. præterea. vbi Hip. n. 7. de quaſt. & idem Hip. in Rubr. C. de probat. n. 80. & Rub. de fideiuſſ. nu. 4. & in prac. crim. §. reſtat. n. 1. & 2.* In criminalibus vero confeſsio extraiudicialis
F indiciũ facit ad torturam contra confitentem; *Bar. & gl. in l. c. 25 in prin. de adul. Iaſ. in l. magiſtrati. 12. nu. 3. & 4. de iuriſdi. Hipp. in l. de minore. nu. 59. & 30. de quaſt.*

A *& in prac. cri. §. quoniam. nu. 19.* non aduerſus alium, *l. eiſi. 12. C. de adult. l. fin. C. de accuſ.* niſi in tortura dixerit. *l. qui ſententiam. 15. C. de pœn. Hipp. in prac. crim. §. diligenter. n. 60. Boer. deciſ 319. parte 2.* Sed ne ſic quidem contra alium indicium ſufficiens facit ad torturam, *d. l. etſi. d. l. final.* imo vix ſufficit ad purgationem inducendam *Hoſtienſ. Panorm. & Canoniſt in cap. 1. de confeſſ. gloſſ. & Panorm. in c. ſignificaſti. de adulter. & in c. qualiter. 2. de accuſ.* Iudicialis vero etiam in crimi-
B nalibus nedum ciuilibus, *Panorm. c. ex l*[illegible] *nu. 3. de* [illegible] plene probat, ſcilicet cum aliter de delicto cõſtat. *Caſt. & Dd. l. vlt. C. de probat. late Clarus lib. 5 §. vlt quaſt. 55. nu. 10.* quo caſu (non alias. *Clarus ibid Boer deciſ. 439. n. 3. Iaſ 7. 22. 23.* idonea putatur ad condemnationem. *l. 1. h tit l. proinde. 25 §. fi. ad l. Aquil l. qui ſententiam 15. C. de pœn. gloſſ. in l ſi confeſſus. 5. de cuſt. reo & in l. vnic. Cod. de confeſſ. Hipp. in l repeti. nu. 22 cum ſeq de quaſt. ex-*
C *emplum inſigne Ieſ. c 7. 22. 23. cum ſeq.* niſi facta ſit metu, *gloſſ. in l. qui in carcer. de eo quod met cauſ. l. 1. §. diuus. de quaſt. Hipp. in d. l. 1. in princ. nu. 25.* aut ſpe gratiæ à iudice promiſſæ. *l. ſi quis obrepſer. t. vbi Hipp. nu. 10. ad l. Corn. de falſ. idem Hipp. in l. 1. §. quæſtion. n. 12. de quaſt. & in Rub. C. de probat. num. 115. Clarus lib. 5. q. 55. § fin.* aut ob aliã eiuſmodi cauſam [illegible] *vide de eo, Hipp. in d. l. repeti. nu. 27. de quaſt.*
D Ad effectum etiam pertinet quod ait *Iaſ. in l. ſi domus. §. in pecunia. nu. 10. de legat. 1.* confeſsionem tria poſt oblatum libellum operari, videlicet litis conteſtationem, probationẽ & ſententiam: vt ipſe pluribus exponit.

DE CESSIONE BONORUM. Tit. III. C. 7. 71.

1 *Continuatio.*

2 *Quid ſit bonis cedere.*

3 *Cauſa efficiens: quare ceſſiones inducta, & qui bonis cedere poſſint: & an hodie ceſſio admittatur.*

4 *Materia: & quid quantum ſit cedendum.*

5 *Forma ceſſionis.*

6 *De fine & effectu ceſſionum.*

Digitized by Google

1 NVlla † iuſtior cauſa mittendi in bonorum poſſeſſionem fingi poteſt: quam cum debitor bonis cedit; id eſt, bona ſua ſponte dimittit, & conce-
2 dit creditoribus. Tunc † enim voluntate domini per traditionem poſſeſſio transfertur.

3 ❡ Cauſa efficiens, eſt voluntas debitoris, *l. in omni. C. eod.* æs alienum confitentis, *l. penul. n. 1.* eligentisq; e duob. malis id quod minus eſt: *l. ſi patre 22. de rit. nupt. c. ſacris. ext. de reſ. in int.* qui mauult bonis cedere, quam grauius quid pati. Nam hoc beneficium lege Iulia debitoribus indultum eſt, vt cedendo bonis vinculorum, ſeruitutis carentisq; iniurias ſubterfugere poſſint: *l. 4. iuncta. l. 1. & 7. C. eod.* quibus iniuriis olim præter æquum & bonum grauabantur, vt author eſt Gellius. *lib. 20. c. 1. de quo Cuiac. lib. 3. c. 39. Quint. lib. 3. c. 8. & lib. 7. c. 4.* Sed eæ ab imperatorib postmodum prohibitæ ſunt: *l. ob æs alienum. C. de action. §. quia vero. in Auth. vt nulli iudicum, &c.* quando iniquum ſit, propter æs alienum, aduerſamq; fortunam, corpus debitoris, non ex delictis (nã in his non eſt indulgenda ceſſio. *Iaſ. in l. ſi quis id quod de iuriſd.* ſed qui non habet in ære, merito luit in corpore, *l. fin. de in ius vocando.*) ſed ex ciuili cauſa obſtringi, quod ipſe alioquin cõuentionibus obligare nequeat: *l. ſi à reo 71. §. fin. de fideiuſſ. l. liber homo. 13. cum ibi not. ad l. Aquiliam. Panor. in Rubr. de fide instr.* & vltra quam in ære habeat, aut ſoluere poſſit: quempiam teneri, *l. itaque 12. de furt. l. nam is nullum. 6. de dolo malo. c. olim. de reſtit. ſpoliat. c. l. stor. de pignorib.* Sed propter debitorũ improbitatem & perfidiam, qui fiducia ceſſionis temere æs alienum contrahunt & dilapidant, reditum nunc eſt moribus ad ius antiquum. Alibi enim carceribus includuntur decoctores, alibi excõmunicantur, alibi aliter puniũtur. (Nemo tamen priuata vincula, aut ſupplicia verberaq; noxiorum propter debitum etiam fiſcale extimeſcere debet. *l. nemo carcerem. C. de exact. tribut. lib. 10.* Quod Saxones non vſquequaq; obſeruant: qui nõ modo carcerem, ſed etiam addictionem illam veterũ, cuius meminerunt Gellius & Quintilian. *præalleg.*

A *locis.* atq; etiam vincula priuata, in corpus debitoris, excluſo ceſſionis beneficio admittunt: *Faschſ. diff. 10. Land. lib. 3 art. 29.* quæ cum vice ſolutionis vſurpentur, ac in illam imputentur: nõ puto hoc caſu, ſatisfactione per carceres vel ſeruitutem à debitore facta, illum amplius teneri, exigiq; poſſe, etiamſi ad pinguiorem fortunam peruenerit, ſolutione enim omnis ſublata eſt hoc
B caſu obligatio. *in princ. Inſt. quib. mod. toll. obl.* Poteſt aũt ceſſio fieri ab omni debitore, tam à patre quã filiofamilias, *l. cum & filii. 7. C. eod.* tã à fœmina quam à maribus *d. l. 7.* etiamſi nihil in bonis habeant: habere enim aliquando poſſunt. *d. l. 7.* Sed & fœminæ iure nouo, quamuis bonis nõ cedant, includi carcerib prohibentur, *Auth. ſed hodie. C. de offic. diuerſ. iud. Auth. hodie. C. de cuſto. reo.*
C

❡ Materia quæ in ceſſionem cadit. 4
ſunt omnes res bonaque debitoris: omnia enim cedenda ſunt, excuſſo vſq; ad vltimũ quadrantem debitore. *l. 4. vbi Azon. 5. C. eod.*

❡ Ceſſio autem poteſt fieri vel in iure, vel extra ius, inter præſentes aut ab- 5
ſentes. per epiſtolam & nuncios: *l. vlt.*
D *hoc tit.* ſufficit enim ſola voluntatis profeſſio. *l. in omni. 6. C. eod.* Cauere tamen debet is qui cedit, ſi ad meliorem fortunam peruenerit, ſe ſatisfacturum quatenus facere poterit. *c. Odoardus. de ſolut. l. 4. h. t.* Quod autem pleriſq; locis iam receptum eſt, authore Hoſtienſe, *ext. eod.* vt nudatus ignominiose debitor publico in ſaxo aſſidẽs, proclamet palam ſe bonis cedere: id à iuris ſcri-
E pti humanitate abhorret.

❡ Finis eſt, vt & creditoribus, quo- 6
ad eius fieri poteſt, ſatisfiat; & debitor ab importunitate & moleſtiis quas creare attenti creditores ſolẽt, liberetur. Ex quo apparet duplicem eſſe ceſſionis bonorum vtilitatem: quarũ altera creditores, altera debitores reſpicit. Nam in primis creditoribus ſatisfit, quatenus facultates debitoris pa-
F tiuntur, neq; tamẽ ſtatim domini fiũt per ceſsionem, *l. 3. h. t. l. 4. Cod. eod.* vt ex ceſſione iuris ſolenni, *Cont. lib. 1. Diſput. c. 12.* nam & debitor poteſt poſtea ſoluendo res ſuas à creditoribus recuperare. *l. legis Iuliæ. 4. Cod. eodem.* & antequam

quam venditio fiat, ſe defendere, *d.l.3. hoc titul.* Debitor autem cedendo libe-
ratur à perpetua flagitatione æris alie-
ni, metuq; carceris & addictionis; ita
vt vrgeri amplius non poſſit. *d.l.legis Iu-
liæ.6.C.eod.* Non tamen obligatione li-
beratur, quæ ſola ſolutione extingui
tur: *Inſtitut. quib. mod. tollit. oblig. per tot.*
eoque ſi poſtea ad locupletionem for-
tunam perueniat, rurſus conueniri po
teſt, neque tamen ſine beneficio: nam
in quantum facere poteſt, duntaxat
hoc caſu exigetur. *l. 4. 6. 7. hoc tit. l. ſunt
qui.16. ſup. de re iudic. §.fin. Inſtitut. de actio.
vbi dixi.* Ceſſio inſuper exiſtimationẽ
non notat. *l. debitores. 11. C. ex qui. cauſ.
inſa.* iure ciuili; morib. tamen, vt qui-
dam volunt, *glo. Landt. art. 52. lib. 1.* ma-
xime cum publice fit ad eum, qui ſu-
pra iudicatus eſt, modum ſatis igno-
minioſum. *Cyn. in d. l. debitores. Hoſtien.
ext. eod.* Et certe etiam iure noſtro in-
famia ſaltem facti cedentem manet:
Nouell.3.4.135. vnde beneficium Nou.
quo in ſolutum prædia dantur, pro
ceſsione poſt inductum eſt: ne ſcilicet
cum aliqua exiſtimationis imminu-
tione, qui bonis ſatis facere poteſt, ce-
dere cogatur. *Nouell.135 vbi Cuiac. & No-
uell.4. in fin.*

QVIBVS EX CAVSIS in poſſeſsionem eatur. Tit. IV.

1 *Continuatio & diſpoſitio ſequentium titulorum.*
2 *Cauſæ ex quibus miſſio decernitur.*
3 *Miſſionem iure nouo ſecundum debita fieri.*
4 *Edictum de primo decreto.*
5 *Cauſa efficiens miſſionis.*
6 *Materia,*
7 *Forma.*
8 *Finis & effectus.*
9 *De ſecundo decreto.*

1 IAm † videamus de miſsione in bo-
norũ poſſeſsionem. Et primo, quib.
ex cauſis in poſſeſsionẽ eatur, ſecun-
A do de effectu miſsionis, tertio de ordi-
ne & modo. Tres † præcipue cauſæ 2
ſunt, ex quibus in poſſeſsionem mitti
ſolet. videlicet cauſa rei ſeruandæ, id
eſt, debiti: item legatorum ſeruando-
rum gratia; & ventris nomine. Damni
enim infecti, ſi nõ caueatur, fit miſsio
quidem, ſed non in omnia bona: verũ
in eam duntaxat rem, ex qua damnum
timetur. *l.1. hoc tit. vide Cuiac. obſeru. lib.5.
B cap.30.* Cuius † exemplo inductus po- 3
ſtea Iuſtinianus, ſtatuit creditores &
legatarios, non niſi pro modo & por-
tione eorum quæ debentur, in poſſeſ-
ſionem bonorum debitoris eſſe mit-
tendos, *§. ſi vero. de exhib. reis in Auth.*

De miſsione, eiuſmodi extat Præ-
toris edictum: IN BONA EIVS QVI 4
IVDICIO SISTENDI CAVSA FI- "
DEIVSSOREM DEDIT, SI NEQVE "
C POTESTATEM SVI FACIET, NE- "
QVE DEFENDETVR, IRI IVBE- "
BO. *l.2. in prin. hoc tit.* Poteſtatem ſui nõ
facit, qui id agit, ne aduerſarius eius
copiam ſui habeat: *d.l.2.§ 1.* neq; vel à
ſe, vel ab alio quocunque defenditur,
l.5 §. fin hoc tit.

¶ Itaq; cauſa efficiens miſsionis, eſt 5
magiſtratus (nec enim creditor priua-
ta authoritate, occupare bona debito-
D ris poteſt, *l. extat. 13. de eo quod met. cau.*)
etiã municipalis *l.4.§. qui duas. de dam.
inf.* Ordinarium tamen oportet eſſe,
hoc eſt, eum qui ius mittendi habe-
at. Habet autem ſolus is mittendi
ius, cuius in territorio bona ſunt ſita.
*l. cum vnus. 12. §. pen. inf. tit. 1. Hoſtienſ. in §.
ex quib. cauſis. extra, de foro compet.* Cauſa
προκαταρκτικὴ qua mouetur iudex, eſt
cum petitio creditorum, (nec enim of
E ficium ſuum iudex nõ petentibus im-
pertit, *l.4.§. hoc autẽ. ſup. de da. inf.*) tũ cõ-
tumacia debitoris ſe nõ defendentis.

¶ Materia, ſunt bona debitoris, quo 6
rum in vniuerſorum poſſeſsionẽ olim
indiſcriminatim creditores mitteban-
tur: hodie autem ſecundum quantita-
tem & portiones æris alieni. *d. §. ſi ve-
ro. de exhib. reis in Auth.*

¶ Forma eſt, vt iudex cauſam ſum- 7
F matim cognoſcat, videlicet quidnam
debeatur, & cuiuſmodi ſit debitoris
fruſtratio: ac poſtea ſolenni decreto
decernat poſſeſsionem, in eamq; cre-

Digitized by Google

ditores introduci per apparitores mā- A
det: vt latius alibi exponitur. *in d. §. ſi vero.*

2 ❡ Finis eſt, vt tædio affectus debitor veniat tandem ad reſpondendum. *l. u cui. 5. ut in poſſ. legator.* Effectus eſt, quod creditores in poſſeſſionem miſſi detineant rem, non etiam poſſideant. *l. 3. § ult. de acqu. r. poſſ. c. contingit. extr. de dolo & contum. a. tot. tit. ex qua, de eo qui mittitur in poſſeſſ.* Itaque quamuis hac miſſione non deturbetur poſſeſſione debitor: *l. ſi finita. 15. § ſi quis autem de dam. inſe.* tamen miſſi creditores, cum eo, in fundo & bonis cōmorantur; ne videlicet peſſum eant fructus, & vt ſciri poſſit quid colligatur. *d. l. u cui. §. qui legato ſup. ut in poſſ. legator.* Quod ſi culturam debitor negligat, ipſi creditores colunt, percipiuntque fructus, non tamen lucrantur, *l. 1. & 2. C. de pign. act. l. ſi dominium. 9. C. de pignor. l. 2. C. de pact. pignor.* aut inde aluntur: *l. Fulcinius. in pri. 7. hoc tit.* ſed vel cuſtodiunt. vel vendunt precio ſeruato; *d. §. qui legato. 6.* de quo ſumptus quos fecerunt, *l. prætor. inf. tit. 1.* deducunt.

9 ❡ Et hac quidem ratione magiſtratus initio non ſe defendentem debitorem coercet, quoad veniat reſponſurus qui ſi omnino contumaciter negligere magiſtratus miſſionē pergat, probeturq; fraudandorum creditorū cauſa latitare: grauioribus remediis Prætor vtitur, & ſecundo decreto facto *vide de eo quæ dicta ſunt ſup. ad tit. de dam. inſe.* poſſideri, aut venire bona iubet: ne videlicet euidens debitoris dolus & impunitus relinquatur, & creditoribus noceat quæ de re ſic edicit: QVI FRAVDATIONIS CAVSA
" LATITAVIT, SI BONI VIRI AR-
" BITRATV NON DEFENDETVR,
" EIVS BONA POSSIDERI VENDIQVE IVBEO. *d. l. Fulcinius. 7. hoc tit.*

DE REBVS AVTHORItate iudicis poſſidendis ſeu vendundis. Tit. V. C. 7. 72.

1 *Continuatio: quomodo quis mittatur in poſſeſſionem.*
2 *Quomodo veniatur ad ſecundum decretū & poſſeſſionem.*
3 *Effectus decreta poſſeſſionis, & quando in realibus obtineat.*
4 *Quando ad diſtractionem perueniatur.*
5 *Edictum Prætoris.*

Eſt † itaq; effectus decretæ miſſionis præcipuus, quod debitor in poſ- 1
B ſeſſionem rerum ſuarum admittere creditores cogatur; adhibita etiam ſi reſtiterit, manu militari: *l. ſi quis miſſum. inf. ne vis fiat. 1.* niſi creditor non admiſſus malit in id quod intereſt, agere, *l. 1. ne vis fiat ei.* Quod † ſi his incom- 2
modis non commouetur debitor, ſed fraudulenter latitet: ne creditores diutius cogantur ſuo carere, & cuſtodire res debitoris ſine fructu, decernit Prætor ſecundo decreto poſſeſſionem bo- C
norum: cauſa tamen contumaciæ diligenter cognita, *l. 4. §. in prædicto. d. l. ſi finita. §. ſi forte. de damn. infecto.* an videlicet ſæpius citatus non comparuerit, *l. contumacia. 53. §. contumax. ſup. de re iudic.* an legitimis temporū interuallis citationes fuerint diſtinctæ, *Dd. in d. l. ſi finita. §. non autem. & c.* Quo † decreto ve- 3
ri poſſeſſores conſtituuntur, fructusq; eiecto debitore creditores lucrifaciut
D *d. l. ſi finita. §. ubi autem. c. quia. § ult. ut lite non conteſtata.* nec debitor poſtea auditur, niſi oblato debito, & ſumptib. refuſis. *l. ſi prius. C. de diſtract. pign. Auth. et qui iurat C. de bonis auth. iudic. poſſid.* Et hæc quidem in perſonalib actionibus dubium non habent. in realibus, à prima miſſione, ſi intra annum non veniat reſponſurus debitor, volunt Dd. ſine alio decreto, creditorem ex diſpoſitione iuris poſſeſſorem effici. *l. ſi quis*
E *emptionis. 8. §. penul. C. de præſcrip. 30. anne. l. à quo 45. de damn. infect.* Sed † quia ne 4
ſic quidem interdum mouentur debitores, vt præſentiā ſui publice faciant; ne creditores diutius fruſtrētur, neve communis inter ipſos poſſeſsio pariat diſcordias *iuxta l. cum pater. 79. §. omnia de legat. 2.* ſolet Prætor addere & defi-
F nire certum tempus, intra quod niſi compareat debitor, poteſtas diſtrahēdi fiat creditoribus, vt precium diſtractionis pro rata æris cuiuſque alieni æquali-

Digitized by Google

æqualiter inter creditores diſtribua- A
tur *l. pro debito. l. fin. C. eod.* Sane poſt pri-
mum decretum interpoſitum, ſi co-
piam ſui faciat debitor, paratusque
ſit vel ſoluere vel ſe defendere; refu-
ſis ſumptibus, æquum eſt poſſeſſio-
nem illi reſtitui vna cum fructibus,
vide quæ dixi ſupr. ad titul. de damn. infe.
5 Quo † nomine actionem quoque Præ-
tor ei pollicetur: SI QVIS, inquit, B
CVM IN POSSESSIONE BONO-
RVM ESSET, QVOD EO NOMI-
NE FRVCTVS CEPERIT EI AD
QVEM EA RES PERTINET, NON
RESTITVAT: SIVE QVOD IM-
PENSÆ SINE DOLO MALO FE-
CERIT, EI NON PRÆSTABI-
TVR: SIVE DOLO MALO EIVS
DETERIOR CAVSA POSSESSIO- C
NIS FACTA ESSE DICETVR: DE
EA RE IVDICIVM IN FACTVM
DABO. *l. 9 in prin. h. t.* Hęc in feudalibus
non obtinere, quidam arbitrantur;
quod feudorum fructus tantum cre-
ditoribus cedāt, ipſa vero feuda nequa-
quā: quaſi vt oppignorari, ita nec in ſo-
lutum dari inuito domino, & in præiu-
dicium agnatorum poſſint; *Chaſſ. in cō-
ſuet. Burg. in princ. verb comes Flandriæ. in* D
fin. & in tit. de feud §. 8 *nu.* 42. niſi ad vitā
vaſalli, & non vlterius. *vide Bald. num.*
10. & 11. *Aluar. num. 16. in c. imperialem.*
*in prin. de prohib. feud. alien. per Feder. Bar-
tol. in l. ſi finita. §. ſi de vectigalib. num. 3. &
4. de damn. infect. Cur. in tract. feud. parte*
4. *num.* 102. Vidi tamen ſæpius, decer-
nente feudi domino, propter æs va-
ſalli alienum pro ſolutione creditori- E
bus feudum concedi aut diſtrahi in
perpetuum, omni ſpe ſucceſſionis a-
gnati præciſa. idque rationi & æqui-
tati maxime eſt accommodatum: ne
agnati hæredes cum damno credito-
rum ſucceſſionem lucrentur, quorum
cauſa debet eſſe potior. *l. ſubſignatum.*
39. §. *bona. de verb. ſignif. l. vlt. §. licentia. C.
de iur. delib.* F

DE PRIVILEGIIS creditorum. Tit. VI.

Hic tit in Flor. exemplari cohæ-
ret ſuperiori, nec eſt
ſeparatus.

1 *Continuatio.*
2 *Regula, hypothecarios creditores perſonalibus præferri.*
3 *Qui cui hypothecariorum præferatur.*
4 *Qui, cui chirographariorū præferantur.*
5 *An ciuitas priuilegium perſonale habeat: & qui ſint priuilegiati.*
6 *Priuilegiati an ſibi inuicem præferantur.*
7 *Quomodo creditores diuidere debeant.*
8 *Ab eo qui ſibi vigilauit, nihil repeti.*
9 *De arreſtatione iuris Sax.*
10 *Edictum de eo qui conſcius fraudulenti conſilii, cum debitore contraxit.*

PОrro † in venditione bonorum ſer- 1
uandus eſt ordo, vt de precio primū
illis ſatisfiat, quorum ius potius eſt.
In † quo regula teneatur; In vniuer- 2
ſum eos, quibus ſupra debitum res et-
iam obligatæ nexæque pignori ſunt,
potiores iis eſſe, qui tantum perſona-
lem actionem habent. *l. eos. C. qui potior.
in pign.* Fortius enim, vt loquūtur, duo
vincula ligant, quam vnum: *l. ut itaque.
C. communia de ſucceſſ.* & plus cautionis
eſt in iure reali, quam perſonali. *l. plus
cautionis. 25. de reg. iur. l. pro debito. 6. C. de
bon. author. iud. poſſid.* Inter † ipſos au- 3
tem creditores hypothecarios, quis
cui præferatur, ſupra dictum eſt, *ad tit.
qui pot. in pign.* cum generalem regulam
conſtitueremus; Qui prior eſt tempo-
re, potior eſt iure: quæ tamen ſuas ha-
bet exceptiones.

¶ Porro inter eos creditores, quib. 4
perſonale tantum ius eſt (quod ſepara-
tum eſſe à reali, alibi oſtenditur, *l. re-
ſcriptum. 10. de pac.*) quos chirographa-
rios à chirographo ſiue ſyngrapha Cō-
ſulti appellant, *l. penult. in fin. hoc titul. l.
pro debito. 6. C. de bon. auth. iud. poſſ.* quis
præire debeat, magis ex cauſſa quam
tempore eſt metiendum. Nō enim qui
prior eſt tempore, hoc eſt, qui prius

Digitized by Google

contraxit, ſed cuius cauſa priuilegiata eſt, præfertur *l. priuilegia 16. h. t.* Habent autem priuilegium, hoc eſt, prærogatiuam, ex iure ſingulari præ reliquis creditoribus, quibus ius tacitæ hypothecæ, aut illius ſimile datur: *l. aſſiduu. 12. in princ. C. qui potior. in pign.* vt pupilli, minores, prodigi; in bonis tutorum, curatorum, *l. & mulieri. 15. de cur. fur. dand.* protutoris vel negociorum geſtoris; *l. 4. § fin. l. 5. 6. 7. h. t.* ſicuti & tacitam hypothecam habēt: *l. pro officio. 20. C. de adminiſtr. tutor.* item fiſcus, *l. quod quis. 18. hoc tit. l. fin. 28. l. auſertur. 46. §. ſi, cus. de iur. fiſc. l. 1. C. eod. tit. lib. 10.* & reſpublica creditrix *l. pen. in fin. hoc tit.* Quod † tamen intelligunt Dd. de republica Romana, aut quæ non recognoſcit ſuperiorem, vel quæ à ſuperiore regalia & priuilegium tale habet. *Bart. in d. l. pen. glo. in l. ſimile. 10. ad municipalem. l. 3. C. de diſtract. pignor.* *Neguzant. in tract. pig. ſecunda parte. memb. 4. nu. 114. vide Cuiac. obſeru. lib. 2. c. 24.* Mihi probabilius videtur, omnes reſpublicas creditrices priuilegium (de quo hic agitur) perſonale habere. *l. 2. C. de iur. reip. lib. 11. l. Antiochenſium. ſup. t. 1.* & præferri reliquis creditoribus chirographariis, hoc eſt, qui pignus non habent, vt vult Paulus: *in d. l. penult.* etiamſi iure communi, ius reale, exemplo fiſci, & tacitam hypothecam non habeant, *d. l. ſimile. ad municipalem. l. cum qui 16. de verb. ſignific. vide qua dixi ad tit. in quib. cauſ. hyp. tac. con. l. ſcire. ubi gloſſ. ad municip. Dd. in l. 2. C. in quib. cauſ. pign. per illum text.* *Neguz. in trac. pign. part. 2. memb. 4. numer 119.* qua in ſententia etiam fuiſſe Accurſium apparet. *in d. l. penult.* Præterea priuilegio fruuntur, mulier in cauſa dotis, *d. l. aſſiduu. C. qui potiores in pignor.* datæ tamen, non tantum confeſſatæ, *d. l. aſſiduu. vbi glo. ad verb. data. C. qui pot. in pig. & Bald. ibid. num. 1. vide late Angel. num. 18. Iaſ. nu. 74. in § fuerat. Inſtit. de actiont.* (id quod mulieri eſt probandum, *l. ſi quis. 9. in princ. vbi glo. C. de bon. proſcript.*) & ſponſa in dotis repetitione, nuptiis non ſecutis: *l. 2. § fin. cum ll. ſeqq. hoc tit.* item is cui depoſitum, maxime publicæ perſonę, puta argentario creditum, debetur: *l. ſi ventri. 8. §. in bonis. hoc tit. l. ſi hominem. 7. §. fi. ff. depoſ. qua ll. ſibi inuicem*

A *videntur aduerſari.* qui in rei refectionē credidit; *l. creditor. 25. ſi certum petat. l. interdum. qui potiores in pignor. l. ſi ventri. 8. §. 2. hoc tit.* aut in nauim fabricandam, inſtruendamve; *l. qui in nauim. 10. l. quod quis. 18. hoc tit.* aut in funus & exequias, morbum & valetudinem. *Iaſ. in l. fin. §. in computatione. C. de iur. del.* debitoris: *l. 2. hoc tit. l. penult. de relig. & ſumpt. funer.* itē, cuius pecunia ad creditores
B priuilegiarios peruenit: *d. l. ſi ventri. §. peruenisse.* & iure Saxon. mercedes mercenariorum ſeu miniſtrorum (Liedtlohn vulgo) idem priuilegium perſonale habent. *artic. 15. li. 1. & art. 22. eo. lib. vbi gl. num. 4. dicit iuramento poſſe probari.* atq; hos quidē reliquis chirographariis creditoribus præferri certum eſt. Quid enim mirum, cum horū pleroſq; etiam in rem iure tacitæ hypo-
C thecæ agere poſſe? Et ſane ſi vim & effectum attendas, non multum hoc priuilegiū perſonale à tacita hypotheca reali diſtare inuenias: *l. ſi præcedente. 58. §. 1. mandat.* præterquam quod more in primis Saxon. hypothecarii iſtis perſonalibus, quamuis tempore prioribus, antefetantur. Sed cum iſti ipſi inter ſe concurrunt, quis cui præferatur, non
D eſt vſquequaq; expeditū. Veram † tamen arbitror Azonis *Rubr. C. de bonis auth. iud. poſſid.* regulam, qui ſtatuit; omnes æquale ius habere, & ſimul concurrere ac diuidere ęqualiter: niſi quis aut tempore prior ſit, *l. 2. C. de priuil. fiſc.* aut ſpeciali lege de aliquo eorum probetur, quod ſit præferēdus, vt in muliere *l. aſſiduis. 12. C. qui pot. in pign.* & fiſco *l. ſi is. qui 28. de iur. fiſc. vbi Bart. l. 1. C. de pœn.*
E *fiſc. & l. 1. C. de iur. fiſc. lib. 10.* conſtitutum videtur; ſcilicet cum fiſcus debitum, non etiam quando pœnam aut mulctas perſequitur, *glo. & Dd. in l. reſcripto. 11. ad verb. hypothecam. de pact. d. l. 1. C. de pœn. fiſc.* *Neguzan. in 2. part. 4. membr. nu. 115.* item in eo qui duplici priuilegio munitus eſt, puta tutelæ & depoſiti, *l. fin. qui pot. in pignor.* *Neguzan. in tractat. pign. parte 5. in 2. memb. num. 42. &c.* item
F vt in dubio mulier præferatur fiſco, *vide late Neguzan. in d. tract. 2. part. membr. 4. num. 108. per l. non puto. de iur. fiſc. Bald. in l. dotis. C. de iur. dot. Socin. Iaſ. & Dd. in l. 1. ff. ſolut. matrim. Bald. in tract. de do-*

ce,

te, part. 9. priuil. 2. vide etiam l. 1. Cod. de pri- A
uil. fiſc. fiſcus priuato, *ita videtur eſſe com-*
munis opinio Iaſ. & aliorum. in l. 1. ff. ſolut.
matrim. & dicit magis veram & commu-
nem Neguzan. in d. tract. pign. 2. part. mébr.
4. nu. 118. &c. In aliis porro regulariter
priuilegiatus contra priuilegiatum vti
priuilegio non debet: *d. l. aſsiduis. C. qui*
potior. in pignor. His autẽ exceptis, quo-
rum priuilegium ad extraneum ſucceſ
ſorem non tranſit; *Bartol. in l. 1. num. 8.* B
ff. ſolut. matrim. reliqui creditores æ-
qualiter concurrunt, non attento con-
tractus tempore: nam licet alicui con-
trahendo, adiiciẽdoq; ſibi creditores,
creditoris ſui prioris conditionem fa-
cere deteriorem. *l. 1 §. ex contrario. infr.*
7 *tit. 1.* Sed † hæc æqualitas ad Geome-
tricam proportionem redigenda eſt,
vt videlicet æqualiter diuidant, non
æqualibus analogia Arithmetica por- C
tionibus, ſed pro rata debiti quantita-
te: *l. pro debito. 6. Cod. de bon. author. iudic.*
poſſ. cæteroquin eueniret, vt in debitis
non æqualibus alteri integrum, alteri
vix dimidium exolueretur quod eſſet
plane iniquiſſimum. Accipient igitur
æquales pro debita cuique quantita-
te portiones: puta quadrantes, aut ſe-
miſſes, aut dodrantes ſui quiſque de-
biti: prout ſuppeditare bona debitoris D
poſſunt. Sane ſi quis antequam ea
poſſideantur, ſibi vigilauerit, & ſuum
ſit cõſecutus, nihil ab eo repeti poteſt:
l. pupillus. 24. infra quæ in fraud. cred. quod
8 † ſi omnes porro creditores ſimul in-
ſtiterint; vel bona ſint poſſeſſa; omniũ
ius æquale eſt, neque gratificationis
locus relinquitur. *d. l. pupillus. l. qui au-*
tem. 6. §. ſciendum. infra de his quæ in fraud. E
credit. l. ſi non expedierit. 6. §. 1. ſup. de bon. au-
thor. iud. poſſ.
9 ¶ Cæterum iure Saxonum *vide Rein-*
har. diff. iud. 57. illud ſpecialiter inua-
luiſſe videmus, vt ſi quis præ reliquis
creditoribus curarit ſibi à magiſtratu
in bonis debitoris arreſtum decerni,
idque continuo in iuridicis tribus 14.
dierum terminis proſequatur; & in
tertio termino actionem ex qua peti- F
tur immiſſio, proponat: is non modo
priuilegium perſonale, ſed ius etiam
pignoris quaſi prætorii, præ cæteris
conſequatur. Dico, quaſi, nam verius

A videtur, tantum ipſa immiſſione hoc
pignus proprie conſtitui, eoque arre-
ſtationem ſolum prodeſſe, vt chiro-
graphariis nudis potior ſit. Quocirca
& vſus ſic obſeruat, vt hypothecarii
primo loco ſint, atque ordine, quibus
etiam ante omnia ſit ſatisfaciendum:
altero perſonales, hoc eſt, qui priuile-
gium habent perſonale: de quibus hic
tractatur: poſt hos tertia in claſſe arre-
B ſtantes ante immiſſionem (nam hæc
ad primum ordinem pertinet:) quarta
ac poſtrema chirographarii, ad quos
in tali concurſu aliquid reſidui raro
peruenire ſolet. Quare plus cautionis
eſt in rem, quam in perſonam. *l. plus cau-*
tio. nu. 25. de reg. iur.

¶ Poſtremo tenendũ eſt, qui ſcien- 10
ter contrahit cum debitore poſt ſuſce
ptum fraudationis conſilium, eum nu
C mero creditorum eximi, excludique
prętoris edicto, quod ita habet: QVOD
POSTEA CONTRACTVM ERIT,
QVAM IS CVIVS BONA VENIE-
RINT, CONSILIVM RECEPERIT
FRAVDANDI, SCIENTE EO QVI
CONTRAXERIT, NE ACTIO EO
NOMINE DETVR *l. ait prætor. 6. hoc t.*
Quamobrem nec confeſſioni, nec chi-
rographo, nec (vt arbitror) iuramento
D debitoris poſt facto credetur: neque
putauerim ei iuramẽtum a quoquam
recte deferri, cum hoc ad aliorum cre-
ditorum incommodum pertinere poſ-
ſit: nec contra debitorem qui bonis
exuitur, ſed in necem creditorum dũ-
taxat ſit valiturum.

DE SEPARATIONI-
bus. Tit. VII.

1 *Continuatio.*
2 *Ex quib. cauſis petatur ſeparatio.*
3 *Qui petere poſſint.*
4 *Quando ceſſet.*
5 *An heredi detur.*
6 *Cuius hac de re ſit notio.*

SCiendum † autem eſt, in poſſeſſio- 1
nibus diſtractioneq; bonorum de-
bitoris ſeparationem ſolere impetra-
ri. Solet † autem ſeparatio permitti ex 2

Digitized by Google

his cauſis: puta, debitorem quis Seium
habuit, is deceſſit; hæres ei extitit Ti-
tius, hic non eſt ſoluendo, & patitur
bonorum venditionem: creditores Seii
dicunt, bona Seii ſufficere ſibi, & cre-
ditores Titii contentos eſſe debere Ti-
tii bonis. Etſi enim hæres Titius ad-
eundo ſe obligauit creditoribus Seii
defuncti, §. *hæres. Inſtit. de obligat. quæ ex*
quaſi contract. ſuaſque obligationes cũ
illius bonis permiſcuit: tamen quia
iniquũ eſſet, creditorum conditionem
fieri deteriorem facto heredis, *l. debi-*
torum. 25 cum ibi nota. Cod. de pactis. iunct. l.
2 § ex his. inf. de verb. oblig. l. 2. §. incertam.
de præt. ſtip. qui forte pluribus credito-
ribus eſt obligatus; indulſit ſeparatio-
nem bonorum prætor. *l. 1 in prin. h. t.* Pe-
3 tere † igitur poſſunt ſeparationem cre
ditores: & poſt hos, legatarii; nam illis
prius eſt ſatisfaciendum *l. fin. §. etſi præ*
fatam. & §. licentia danda. Cod. de iure deli-
4 *berandi.* Hoc † autem tamdiu licet,
quoad res adhuc eſt integra, id eſt, an-
te quam hereditas diſtrahatur, vel cre-
ditores de integro cum herede animo
nouandi contrahant, vel res heredi-
tariæ ita cum heredis bonis confun-
dantur, vt ſeparari amplius nõ poſſint.
d. l. 1 §. illud cum multis ſeq. l. 2. h. tit. Quod
ſi alii petant ſeparationem, alii non:
qui non petunt, cum creditoribus he-
redis connumerantur. *l. 1. §. quæſitum. hoc*
5 *tit.* Heredi † autem non datur ſepara-
tionis beneficium, quia ſponte ſe cre-
ditoribus defuncti adeundo obliga-
uit; *d. §. hæres. l. nec emere. C. de iure del.* nec
eius etiam creditoribus; quia licuit he-
redi adiiciẽdo ſibi creditores, ſuorum
creditorum conditionem facere dete-
6 riorem *d. l. 1. §. 2. & § quæſitum.* Qui † ta-
men coacti adeunt hereditatem, nec
bona attingunt, hi ſeparationem po-
ſtulare poſſunt, *d. l. 1. §. ſed ſi qui. & §. fin.*
de quibus omnibus an admittenda ſit
ſeparatio, necne, prætoris erit vel præ-
ſidis notio, & nullius alterius. *d. l. 1. §. de*
his. hoc titul.

DE CVRATORE BONIS dando. Tit. VIII.

1 *Quis ſit curator aut magiſter.*
2 *Quomodo & à quib. conſtituatur.*
A 3 *Qui conſtitui poſſint, & de eorum*
officio.

Solet † etiam curator bonis debito- 1
ris extra ordinem præfici (vice eius,
qui olim ordinario iure deligebatur,
magiſtri) qui bona tueatur & diſtra-
hat, & ex redacto creditoribus ſatiſ-
faciat.

¶ Conſtituitur autem curator, vel 2
B priuata creditorum voluntate, *l. fin. hoc*
tit. quorum in poteſtate eſt aut per ſe,
aut per procuratorem agere: *l. cum. 9. de*
cura. fur. vel authoritate magiſtratus, ſi
conuenire non poſſint, aut nemo id o-
nus ſubire velit.

¶ Nec enim inuitus quiſpiam ad id 3
eſt cogendus, *l. 2. h. t.* neque vero om-
nino creditorem eſſe oportet qui cu-
rator conſtituitur: ſed poſſunt etiam
non creditores, vnus pluresve ex con-
C ſenſu maioris partis creditorum eligi,
d. l. 2. in prin. Hi autem de adminiſtra-
tione propemodum vt reliqui curato-
res ac procuratores tenentur. *l. 2 §. fin.*
cum ibi no. l. 3. h. tit. non modo credito-
ribus, ſed ipſi etiam debitori: *gloſſ. in d. l.*
2. §. vlt. ad verb. veteorem. cuius melior eſt
conditio, cum à curatore bona diſtra-
huntur, quod ſit ſine infamia, quia cu-
D ratoris, non debitoris nomine diſtra-
huntur: *l. curator. 5. de cura. fur.* quam
quoties à creditoribus: à quo nota nõ
abeſt; *l. obſerua. 6. l. cum. 9. de curato. fur.*
dixi. Inſt. de ſucceſſ. bonor. ſub. & qui ex quib.
cauſ. quia nomen debitoris venum ex-
ponunt quod tamen deſuetudine nũc
obſoleuit. *l. debitores. 11. Cod. ex quibus*
cauſ. inf.

QVÆ IN FRAVDEM creditorum facta ſunt, vt reſtituantur. Tit. IX.

C. 7. 75.

1 *Continuatio, & impulſiua cauſa*
edicti.
2 *Duplex eſſe nomen huius actionis,*
& quare.
3 *Primum edictum.*
4 *Secundum.*
5 *Quid inter vtrumque interſit.*
6 *Cuiuſmodi hæc ſit actio, ex qua*
cauſa.

Digitized by Google

cauſa & cōtra quem titulum detur.

7 *De actione in factum.*

8 *Quando ceſſet hoc edictum.*

9 *Quibus detur actio.*

10 *Aduerſus quos.*

11 *Ad quid.*

12 *Intra quod tempus.*

1 QVia † vero debitores poſſeſſionem & diſtractionem bonorum metuentes, mature ſolēt res ſuas in fraudem creditorum alienare & interuertere: huic quoque rei prouiſum eſt actione a prætore propoſita, qua res alienatæ reuocantur: quæ Pauliana dicitur à Paulo prætore, aliquando Caluiſiana à Caluiſio, qui & ipſe prætor hac de re edictum fecit, *l. 2. ſup ſi quid in fraudem, at. oni §. item ſi quis. Inſtit. de actio. l. videamus. 38. §. in Pauliana ſup. de vſuris.* C

2 Vtriuſque † autem actionis eadem vis eſt, natura & effectus: vt quamuis nominibus diſtinguatur: pro vna tamen eademque actione merito haberi debeant. Suſpicor autem diuerſas, aut ſaltem diuerſis nominibus actiones in hanc rem eſſe proditas, quod diuerſa extarent edicta: quorum tamen eadem eſt ſententia, vt ex electione intelligi licet. Primū enim, quod eſt actionis Paulianæ, ita habet: D

3 QVÆ FRAVDATIONIS CAVSA GESTA ERVNT CVM EO QVI FRAVDEM NON IGNORAVERIT, DE HIS CVRATORI BONORVM, VEL ET CVI DE EA RE ACTIONEM DARE OPORTEBIT, INTRA ANNVM QVO EXPERIVNDI POTESTAS FVERIT, ACTIONEM DABO: IDQVE ETIAM ADVERSVS IPSVM QVI FRAVDEM FECIT, SERVABO, *l. in prin. h. t.* E

4 Alterum in fraudatores conceptū *vide Cuiac. lib. 5. cap. 17.* extat apud Vlpianum in hanc ſententiam: QVÆ L. TITIVS FRAVDANDI CAVSA, SCIENTE TE, IN BONIS QVIBVS DE EA RE AGITVR, FECIT: EA ILLIS, SI EO NOMINE QVO DE AGITVR, ACTIONEM EX EDICTO MEO COMPETERE, ESSEVE OPORTET: EI SI NON PLVS QVAM F A ANNVS EST, CVM DE EA RE, QVA DE AGITVR, EXPERIVNDI POTESTAS EST, RESTITVAS: INTERDVM CAVSA COGNITA, ET SI SCIENTIA NON SIT, IN FACTVM ACTIONEM PERMITTAM. *l. ait prætor. 10 hoc tit.*

Cum igitur vtrunque edictum in idem recidat, mirum non eſt, vtramque actionem quæ inde oritur, eandem vim obtinere. 5 B Illud ſane amplius in ſecundo edicto eſt, quod interdum in factum actionem daturum ſe prætor hic pollicetur, detracta fraudationis mentione. *vt in caſu l. qui autem. 6. §. ſimili. & l. hac in factum. 14. hoc titul.*

Eſt ergo hæc actio iuris prætorii, 6 & quidem perſonalis, *l. 2. cum ibi not. C. eod.* C Datur enim ex dolo & fraudatione tam debitoris alienantis quam accipientis, *l. 1. §. hac actio. ſup. ſi quid in fraud. patr. l. quia a debitore. 9. hoc t.* Nam vt locus ſit huic actioni, neceſſe eſt & debitorem in fraudem creditorum alienaſſe, vel vere, *l. ait prætor. 10. §. ita demum. hoc tit. l. patronus. 6. de probat.* vel ſaltem præſumptiue, *l. omnes. 17. §. Lucius, hoc t.* & enim qui accipit, non fuiſſe fraudulenti conſilii ignarum, *d. l. qui autem. 6.* D *§ hoc edictum. hoc tit. l. penult. C. eod.* Quod verum eſt, quando titulo oneroſo accipit, ex venditione forte, aut permutatione: ſecus vero ſi lucratiuo: puta ex donatione, aut legato. Tum enim indiſtincte is qui accepit, ad reſtitutionem tenetur: quando ſemper iniquum ſit, cum iactura creditorū eum locupletari, *d. l. 6. §. pen. & fin. l. 5. Cod. eod.*

Et † hoc caſu locum habet in factum 7 E actio, quam prætor in fine ſecundi edicti ſe daturum pollicetur: quæ ideo in factum appellatur quod nō in fraudem debitoris, aut accipientis contra edictum: ſed in ſolum nudumque factum alienationis, detracta fraudis mentione, ſit directa.

Sane qui ſuum recipit, nullam vi- 8 detur fraudem facere; quamuis ſciat debitorem non omnib. eſſe ſoluendo. F Sibi enim vigilauit, recepitq; ſuum, ad quod ſoluendum debitor authoritate magiſtratus cogi poterat, *d. l. 6. §. apud Labeonem. l. illud. 13. h. t.* niſi id factum ſit

Digitized by Google

poſt bona iam à creditorib. poſſeſſa, *d.* A
l.6. §.ſciendum. hoc tit. aut ab eo factum,
qui poſt abſtinendo, vel reſtitutionem
impetrando, ſoluere vni non debuit,
l.ſi non expedierit. 6. §.fin.de bon. auth. iudic.
poſſ. 1.l.qui autem.6.§.fin.hoc tit. Cum au-
tem alienationem tantum lex reuo-
cet, perſpici poteſt, huic edicto locum
non eſſe in iis, quæ debitor cum poſſet
acquirere noluit, *l.1.§.1.l.2.3.4.5.6.h.t.*
quod in bonis fiſco acquirendis aliter B
ſe habet, *l.in fraudem. 45. l. cum quidam.*
26.de iur. fiſc.

9 ❡ Datur autem hæc actio creditori-
bus, fraudatis re & propoſito: nam
qui duntaxat re fraudantur, nõ ἐκ ἀπὸ
κρίσεως, hi iſtam actionem non ha-
bent, *d.l.ait prætor.§.1.cum ſeq.hoc tit.* quia
edictum in fraudem directum eſt, &
conceptum: vt nec illi qui conſenſe- C
runt alienationi, cum nemo videatur
ſcientes fraudare, *d.l. qui autem. §.præ-*
terea. Hæc actio & ſucceſſoribus com-
petit, vtpote rei perſecutoria, *dict.l.ait*
10 *prætor.§.vltim.cum l.ſeq.* Aduerſus † eum
autem datur, qui ſciens debitorem nõ
eſſe ſoluendo, ab eo aliquid aufert
quocunque contractu: puta venditio-
ne, aut oppignoratione, *d.l.qui autem.§.*
apud.d.l.ait prætor.§.ſi cum. aut dotis do- D
natione, *l.2. C. eod.* aut acceptilatione,
aliove quolibet pacto, *l.1. §.ait ergo. l. 2.*
& l.3.hoc t.l.1 C.eo. nam contra ignarum
fraudis agi nequit, niſi quatenus lo-
cupletior eſt. *d.l.qui autem.§.pen.* multo
minus aduerſus tertiũ bonæ fidei poſ-
ſeſſorem, *l.qui à debitore.9 h.t.* Sed & in
ipſum fraudatorem hæc actio datur,
vt quidam volunt, eo fine, vt debitor
incarceretur, *l.fin, §.fin. hoc t.* cum alio-

A qui bonis iam poſſeſſis aut diſtractis
inanem faciat actionem eius pauper-
tas, *l nem u.6.de dolo malo.* Quod dicere
durum eſt, quando diſerte Imperato-
res ſtatuant, hanc actionem dari in de-
bitorem oportere, cum hoc tempera-
mento, in quantum facere poſſit, *l.fin.*
C eod.tit. In heredes autem datur, qua-
tenus ad eos peruenit, *d. l. ait prætor. §.*
fin.cum l.ſeq.

B ❡ Venit autem in hãc actionem rei 11
reſtitutio; quæ omnimodo reſtituen-
da eſt in eum ſtatum, in quo fuit ante
alienationem, *d.l.vltim.§.ſi à ſocio* reuo-
cato nimirum dominio, omnique iu-
re, quod in alium eſt translatum, *l.ſi*
ſciens. 26. de contrah. empt. §. item ſi quis.
Inſt.de action. l.hac in factum. 14. l.ait præ-
tor.10. §.pactum.h.t. Veniunt & fructus.
C *d.l.ait prætor.§ per hanc.l.videamus.38.§.in*
Fauiana.de vſur. qui videlicet tempore
alienationis terræ cohæſerunt, & qui
poſt inchoatum iudicium percipiun-
tur. Nam medio tempore perceptos,
in reſtitutionem nõ venire verius eſt:
d.l.fin. §.non ſolum. propterea quod hos
poſſeſſor ratione tituli & dominii ꝙ
habuit, merito lucretur, quantũuis re-
liqua cõmoda medii temporis in hac
actione repetẽtur, *d.l.ait prætor §.pactu.*
D ❡ Competit autem hæc actio ex die 12
factæ alienationis, *d. l qui autem. §. vlt.*
d.l.ait prætor.in princ. hoc titul. & quidem
intra annum vtilem indiſtincte, etiam
aduerſus eum qui particeps doli non
fuit; poſt annum in fraudulentos tan-
tum in id quod ad eos peruenit,
aut peruenire potuit, *d.l.*
ait prætor. §.hac
actio.

DIGEST.

Digitized by Google

DIGEST. LIB. XLIII.

DE INTERDICTIS SIVE EXTRAORDInarijs actionibus, quæ pro his competunt. Titul. I. C.8.1.

1 *Continuatio.*

2 *De interdictis et extraordinarijs actionibus.*

3 *Vnde dicta ſint interdicta: & quid ſint.*

4 *Diuiſio, & ſpecies interdictorũ.*

5 *Cauſa efficiens.*

6 *Materia.*

7 *Forma & differentia edictorum ac interdictorum.*

8 *Finis.*

1 EXPOSITIS † ordinarijs poſſeſſionum iudicijs, ſequitur vt de extraordinarijs diſſeramus: *l.1.de migran.l.pen.l. vlt. C. eod.* quæ ſunt interdicta, ſeu extraordinariæ actiones, quas interdictis posteri-
2 or ætas ſubſtituit. Nam † olim quidem interdicta reddebantur à prætoribus; ſed poſtea formulis & imperrationib. ſublatis, *tot.t.C.de formu.ſub.* ex cauſa interdictorũ extraordinarijs actionibus ſine vlla ſolennitate agi eſt cœptum. *§.fin.Inſt.eo.vid. Paul.li.5.t.6.Cuia. obſ.lib.1.cap.17.* vt veriſimile ſit, illa inſcriptionis huius tituli verba, Siue extraordinarijs actionibus, à compoſitoribus iuris, aut alio quopiam (deſunt enim in indice Floren.) adiecta, neq; accepta eſſe aut ex perpetuo edicto, aut commentarijs Iuriſconſultorũ ad edictum ſcriptis: cùm horũ ætate prętores adhuc interdicta redderent.

3 ¶ Interdicta ab interdicendo, hoc eſt, vetando dicta ſunt; vt tradit Donatus in Hecyra Terentij. Interdicere enim prohibere eſt: vt cùm dicimus alicui interdici bonis. *l.u cui bonis 6.de ver.obl.l.1.de curat.fur.* aqua & igni, *l.qui dolo.§.fi.ad l.Iul. de vi publica, &c.* Quam etymologiam ſequi videtur & innuere Plautus in Aſinaria: Nequeo, inquit, ego te interdictis facere manſuetam meis; & Cicero, *in 7. Verrina.* cùm edictum Verris, quo ꝓhibet ne pater gratis filium captiuũ inuiſere poſſit,

A tyrãnicum interdictum vocat. Quare verius eſt, interdicta ab interdicendo dicta. Prætor enim vt plurimũ interdictis prohibere quid ſolet: ac ſi quando iubet, eæ ipſæ iuſſiones vim prohibitionis habent. Alijs placet interdicta appellari, quòd inter duos aut interim dicantur, dum plenius de toto negocio cognoſcatur. *§.1.verſic.ſunt tamen.Inſt.eod. Alcia.lib.3.παρέργων, c.5.*
B Interdicta olim erant formæ & conceptiones verborum, quibus prætor aut iubebat aliquid fieri, aut fieri prohibebat: quod tunc maximè fiebat, cùm de poſſeſſione aut quaſi poſſeſſione inter aliquos contendebatur. *In princ. Inſt.eod.l.Cic.pro A.Cæcin.Quintil.li.7.c.6* Aliquãto ſignificantius Theophilus: *in prin.Inſt.eod.* Interdictum, inquit, eſt
C enunciatum prætoris inter duos, qui de poſſeſſione contendunt, emiſſum: facti quidem ſpeciem cauſamq; non planè definiens, ſed quomodo de ea iudicandum ſit, iudicem informans. Actiones extraordinarias, quæ ſublatis formulis & impetrationib. loco interdictorum introductæ ſunt, nihil aliud eſſe dicendum eſt, quàm agendi formam, citra ſolennitatem ſubtilitate-
D mque verborum, & iuris ciuilis, ex cauſa interdicti ſimpliciter in rem cõceptam, qua de poſſeſſione inter aliquos diſceptatur *l.1.§.pen.h.t.d.§.fin.vbi Theoph.Inſt.eod.*

¶ Diuiſio interdictorum partim ſu- 4
mitur à materia. Alia enim pertinen-

ad res diuini iuris, alia ad ea quæ ſunt hominum; & horum quædam reſpiciunt illa quę nullius numerãtur in bonis; quędam ea quæ ſunt alicuius *l.1.in prin.l.2.§.1.h.t.* partim à forma interlocutionis. *§.1.Inſt.eod.* Nam quædã ſunt prohibitoria, quibus prætor prohibet: quædã reſtitutoria, quib. iubet reſtitui; idq; dupliciter: interdũ enim mandat reſtitui poſſeſſionem rei: *t.t.vnde vi.cum ſimil.* interdum verò factum ipſum reſtitui, id eſt, reponi reducique in antiquũ ſtatum & formã, ſublatis ijs per quæ res erat immutata. *l.prætor. 2.§.prætor ait.ne quid in loc.publ.l.1.in pri. quod vi aut clàm.* quædam verò exhibitoria, quib. iubet exhiberi. *l.1.§.interdictorum.h.t.§.1.Inſt.eod.* Deinde interdictorum alia in præteritũ, alia in præſens, alia in futurum referuntur. *l.1.§.pen.h.t.* Item quædã ſimplicia ſunt, vt pleraq; nonnulla duplicia, in quib. vterq; litigator duplicem perſonam ſuſtinet, & actoris & rei *l.2.in prin.h.tit.* Quædam annalia ſunt, quædã perpetua, *l.1.in prin.de vi & vi armã.l.in honorarijs.34.de act.& obl. vide quæ dicam ſ. ad tit.vti poſſ.& de vi armat.* partim à fine. Nam quędã publicæ vtilitatis cauſa, *l.1.§ fi.h.t.* quædam iuris ſui tuendi, quædã officij gratia ſunt comparata. *l.2.§.hominum.h.t.* Item pleraq; interdicta poſſeſſionis controuerſiam, nonnulla proprietatis cauſam continent. *d.l.1.§.quædã.* Poſtremò interdicta aut adipiſcendæ ſunt poſſeſſionis, aut retinendæ, aut recuperandæ. *d.l.2.§.fin.*

5 ¶ Ad finiendas poſſeſſionum controuerſias, prætor interdicta protulit. nam oborta de poſſeſſionibus contentione, ne intereà dum litigabatur, ad vim & arma res deuenire, vtroq; litigatorum in poſſeſſionis vtilitatẽ imminente, prætor ſtatim aliquid inter eos interdicebat: puta vetando vim fieri, donec cauſa ordinario iudicio plenius diſceptaretur.

6 ¶ Materia de qua interdici ſolet, ſunt res tam diuini quam humani iuris *l.1.in prin.hoc tit.*

7 ¶ Forma verò optimè intelligi poteſt ex diſcrimine, quo interdictu ab edicto diſiungitur. Hæc enim differũt tanquam cauſa & effectus. vt enim ex

A legibus actiones ſiue condictiones, *l. vnica.ſ.de condict.ex lege.* ita ex edictis oriuntur interdicta. *l.1.§.1.§.de oper.noui nuncia.* Solent aũt prætores inituri magiſtratum, ne quid dare viderentur cuiuſquam odio aut gratiæ, edicta generalia proponere, ſine vllis perſonarum ac rerum circũſtantijs: vt inde ſciri poſſet, qua deinceps ratione de reb. futuris, durante officio, ius dicturi eſſent: vt oſtendit *Cic.lib.3. in Verrem.* vnde

B & edicta, authore Theophilo, ſunt appellata. *§.ſed & quod prin. & §.prætorũ.Inſt.de iur.nat.gent.& ciuil.* E dicere enim prædicere eſt, vt apud Cicer. in libello de Amicitia: Alius finis amicitię cõſtituendus eſt, ſi prius quod Scipio reprehendere ſolitus ſit, edixero. & ad Q. fratrem Comitia edicta ſunt ad 11. calend. Febr. ac propriè ad magiſtra-

C tus, aliquid præmonentes de iure, refertur. vt apud eundem li.2.de Finib. Cùm magiſtratum inieris, & in cõcionem aſcenderis, eſt tibi edicendũ, quę obſeruaturus ſis in iure dicẽdo. At interdicta, ſicuti actiones, ex edictis, flagrante iam cõtentione, litigatoribus à prætore reddebantur: nõ vt inter omnes, ſed inter litigantes ius facerẽt, donec plenius in petitorio iudicio res

D tota examinaretur. & hoc eſt quod voluit Vlpian. *in d.l.1.in fi.* cùm ait Interdicta omnia licet in rem videantur cõcepta, vi tamẽ ipſa perſonalia eſſe. hoc eſt: quamuis videantur generaliter de re & poſſeſſionibus loqui, vi tamen, id eſt, poteſtate & effectu, ad certas perſonas pertinere. Quod enim prætor inter litigantes interdicit, nõ cõtinuò

E inter omnes ius facit, vt nec res inter alios actæ iudicatæ de. *l.ſæpe.63.ſ.de re iud.t.t.C.res inter alios acta.* Hodie tamẽ poſtquã interdicta in Pandectas ſunt relata, ea certum ius, ſicuti aliæ leges inter omnes faciunt: quanquam illud adhuc verum ſit, poſſeſſorium iudiciũ inter alios conſtitutũ, alijs nec obeſſe, neq; prodeſſe. Inter litigatores aũt olim interdictum valebat, neq; prętoris iuſſum detrectare fas erat. *l.fin ſ.ne*

F *quid in loco publico.* Verùm vſu ſæpe venire neceſſe fuit, vt interdicto rixa nõ ſopiretur, altero litigatorum aſſeuerante, ſe nihil contra interdictum feciſſe

Digitized by Google

ciſſe aut facere; quod alter negaret. exempli cauſa: Prætor ita interdicit: Vti poſſidetis, nec vi, nec clàm, nec precario alter ab altero, ita poſſideatis. Hoc interdictum nõ ſemper finiebat controuerſiã, cùm forte alter intẽderet, aduerſarium nõ poſſidere, aut certè vi poſſidere: alter contrarium tueretur: Hoc ergo caſu prætor cùm interdicti formula litigatores ad iudicem pedaneum ablegabat, coram quo cauſa ſummatim & extraordinariè, id eſt, citra ſcrupuloſam iudicij ſolennitatem, iuxta formã interdicti examinabatur, *Theoph. in prin. Inſt. eod.* Itaq; prout caſus ferebat, aut ſtatim cum interdicto formulam iudicij petentibus litigatoribus, ad pedaneum iudicem referendã prætor dabat: aut ſi videbantur acquieturi, neq; quid vltrà poſtularent, interdicebat duntaxat, & iudicium, ni paritum eſſet, in futurũ pollicebatur. Qua ratione factum eſt, vt quædã interdicta ita concepta ſint, vt iudicium in futurum polliceantur: *l. 1. de vi & vi arma. l. 1. ne vis fiat ei. & cum ſimil.* quędã autem præſens, vt poſtea videbimus. Sed ne quis temere falſòve cauſam ſuam interdicto congruere apud prætorẽ teſtaretur, eoq; litẽ calumnioſè excitare auderet: olim vſitatum erat, vt ſpõſiones depoſitis pecunijs litigatores facerent, ni interdicto cauſa cõgrueret, aut nihil cõtra illud eſſet factum. Quæ pecunia poſtea victori cedebat: vt intelligi licet ex oratione Cic. pro A. Cæcin. & Quint. *li. 7. c. 6.* Poſtea ſublatis per conſtitutiones impetrationib. & formulis, agi cœptum eſt ex cauſa interdictorum extraordinarijs, hoc eſt, minus ſolennibus actionibus, tãquam ſi interdictum redditum eſſet: *§ fi. Inſt. eo. vid. Cuia. lib. obſ. 5. ca. 17. l. 3. & 4. C. vnde vi. l. vlt. C. de lib. exh. l. vlt. C. eod.* perinde atq; ex perpetuis edictis perpetuæ actiones competere cœperũt, poſtquam deſitum eſt ea quotannis a prætorib. proponi. Nam & interdicta in edictum perpetuum à Iuliano fuiſſe relata, indicio ſunt Conſultorum reſponſa, in his titulis congeſta: quæ ex commentarijs ad edictum perpetuũ conſcriptis hauſta eſſe, ipſa inſcriptio docet. Ex his vtcunq; appa-

A ret, antiqua interdictorũ ratio cuiuſmodi fuerit, quãtumq; ab edictis diſtet. Edicta enim generalia ſunt: at interdicta, velut actiones, perſonis & rebus præſentibus accommodata. Et vt vno verbo complectar, edicta formam & vim legum, interdicta actionum habent.

¶ Finis interdictorum eſt, vt poſſeſſionum iura defendantur. 1 B *Quin. præal. leg. loco.* Nam etſi quædã rei perſecutionem, hoc eſt, proprietatis cauſam continent; *l. 1. §. quadam. h. t.* tamen id magis fit per conſequentiam, ex qualitate rei qua de agitur, quæ iudicium petitorium poſt ſe nõ admittit, quàm ex natura aut forma interdicti. Omnia enim interdicta de vſu & iure poſſeſſionũ loqui, poſtea deprehẽdetur. Deinde pertinent interdicta ad ordi- C nationem iudiciorũ, quibus res vendicãtur. Nã hæc rectè inſtitui nequeunt, niſi prius expeditum fuerit, vter litigatorum petitor, vter poſſeſſor ſit: ad quam cognitionem aditum hę poſſeſſorij iudicij actiones patefaciunt. *l. inter litigantes. 62. vbi Dd. de iudicijs.*

QVORVM BONORVM. D Titul. II.

C. 8. 2.

1. *Diſpoſitio titulorum ſequentiũ.*
2. *Continuatio huius tituli.*
3. *Verba interdicti.*
4. *Cur dicatur reſtitutorium.*
5. *Ratio interdicti.*
6. *Differentia inter hoc interdictũ & petitionem hæreditatis.*
7. E *Cui aduerſum quẽ ex hoc edicto detur actio.*
8. *Cuiuſmodi detur actio, & quid in eam veniat.*

Diximus, † interdicta aut de rebus diuinis, aut de humanis proponi: De diuinis, vt de locis ſacris vel reli- F gioſis: de reb. hominũ interdicta redduntur, aut de ijs quæ ſunt nullius in bonis, puta de homine exhibendo, aut quæ ſunt alicuius. Hæc porrò ſunt vel publica vel ſingulorum. Quæ

Digitized by Google

ſingulorũ ſunt, aut vniuerſitatem rerum complectuntur, aut res ſingulas.

2 ❡ Cùm autem vniuerſalia particularib. amplitudine præſtent, prius de his interdictis quæ ad vniuerſitatem rerũ pertinent, videamus. Quo in genere primũ eſt interdictum, Quorũ bonorum. quod licet etiam ad res particulares competat, *l. hoc amplius. 19. de furt. Bart. in l. 1. §. hoc interdict. h. t.* ſicuti petitio hæreditatis: *l. licet minimã. 10. de pet. hær.* tamen ſua natura vniuerſale eſt. Huius aũt interdicti verba hæc ſunt.

3 ❡ QVORVM BONORVM EX EDI-
,, CTO MEO ILLI POSSESSIO DA-
,, TA EST, QVOD DE HIS BONIS
,, PRO HÆREDE AVT PRO POSSES-
,, SORE POSSIDES, POSSIDERESVE
,, SI NIHIL VSVCAPTVM ESSET;
,, QVOD QVIDEM DOLO MALO FE-
,, CISTI, VTI DESINERES POSSIDE-
,, RE, ID ILLI RESTITVAS. *l. 1. in pri. hoc tit.*

4 ❡ Hoc interdictum adipiſcẽdæ poſſeſſiõis eſt. *d. l. 1. in fi.* & reſtitutoriũ abuſiuè dicitur; quia prætor iubet poſſeſſionẽ reſtitui, quã bonorũ poſſeſſor nũquã habuit. *§. adipiſcẽ la. verſic. ideo. Inſt. eo.* Quo in ſignificatu nõnunquã verſium Reddendi accipitur: *l. verbũ reddendi. 94. de verb. ſig. l. cum quidam. 24. de lega. 2.* vt cũ dicimus, redditas nobis literas, quas antea nũquã habuimus.

5 ❡ Fuit autem neceſſarium interdictum hoc ad poſſeſſionem cõſequendam. Nam etſi per decretum prætoris bonorum poſſeſſor, ius & dominium hæreditatis tanquam hæres adipiſcatur: *l. 1. de bonor. poſſ. l. fin. C. qui admit. ad bon. poſſ. vide tamen l. cum miles. ex quib. cauſ. ma. gl. lat. in fin. art. 2 c. lib. 1.* tamen poſſeſſionẽ corporalem, ſi forte eam alius teneat, quæ facti *l. poſſeſſio. 49. de acquir. poſſeſſ.* eſt, nõ habet ex decreto prætoris, ſed à poſſeſſore ea eſt petenda: *l. 3. § 1. de bonor. poſſ. l. cũ hæredes. 23. de acquir. hæred.* qui ad traditionem faciendam interdicto fuit compellendus.

6 ❡ Quanquam autem petitio etiam hæreditatis hoc caſu competat: tamen vtiliꝰ eſt agere ex hoc interdicto, quã ordinaria hæreditatis petitione. In hoc enim non tam exactæ probationes, vt in ordinarijs iudicijs, requiruntur, *Bart. hîc, & in l. 1. C. eod.* Deniq; non poteſt hîc obijci exceptio dominij: *l. fi. C. eo.* nec à ſententia poſſeſſionis appellatur. *Bart. in l. 1. C. eod. per l. vnic. C. ſi de moment. poſ. c. querelam. de elect.*

❡ Datur actio ex hoc interdicto, directa quidẽ bonorum poſſeſſori, cui ſpecialiter prætor prouidit, vt decretam à ſe poſſeſſionem tueretur: vtilis autem ex interpretatione, cuilibet hæredi, *d. l. 1. C. eod.* etiam ſuo; nam nec in hunc cõtinuari defuncti poſſeſſionẽ, verius eſt: *Bart. Bald. Alb. & Dd. in l. cum miles. ex quibus cauſ. ma. & in d. leg. cum hæred. 33. de acqu. poſſ. & in l. ſuu. 11. cõtra gl. ibi de lib. & poſth. vide latè Tiraq. in tract. l. mort. 3. decl. l. præfa. num. 5. & 6.* aduerſus eum qui pro hærede eius cuius de hæreditate agitur, vel pro poſſeſſore poſſidet. Nam contra titulo iuſto poſſidentes, cùm ne quidem petitio hæreditatis detur, multo minus interdictum competere dicendum eſt: quod in pari cauſa & titulo poſſeſſor obtinere debeat. *c. in pari. de reg. iur. in 6. §. commodum. Inſt. de interdic.* Qua de re alibi plura traduntur. *Bart. & Docto. in d. l. licet. de pet. hæredit. & in l. 1. hoc t. in l. fi. C. de edic. diui Adria. tollend. & J. l. 1. C. eod.* Datur itaq; contra poſſeſſores rerum hæreditariarum, nõ etiam in debitores defuncti; quibuſcum perſonalibus actionibus eſt agendum, cùm nullum in rebus debitis neq; dũ traditis, defunctus ius habuerit. vnde exemplo defũcto cui ſucceſſit, perſonalibus cõdictionibus hæres exigere eiuſmodi debet. *l. 2. h. t.* quãquam petitio hæreditatis, quæ non poſſeſſionem facti, ſeu ius hæreditarium perſequitur, quod certe etiam apud debitorẽ eſt, merito aduerſus hunc detur. *l. etiam. 15. §. fin. de pet. hæred.* 7

❡ Eſt autem hoc iudicium vniuerſale, ſicut & ipſa bonorũ poſſeſſio ſiue hæreditas. *l. hæreditas. 63. de reg. iur.* Quo iudicio petitur poſſeſſio reſtitui, hoc eſt, tradi omnium rerum hæreditariarum maxime corporalium, *vide Ferra. in for. lib. quo pet. hæredit. ex teſtament. in p in. num. 2.* etiam feudalium, vt pleriſque placet: *Dec. conſil. 424. quæritur cap. 1. §. inter. vbi Dd. ſi de feud. def. Alexan. & Iaſ. in d. leg. fin. C. de edict. diui Adrian.* 8

Adrian. tollend. nec modò earum quæ poſſidentur, ſed etiam quæ dolo culpave poſſeſſoris abſunt. verbi gratia: quia paſſus eſt vſucapi, vel fraudulenter alienauit, vt verba interdicti oſtẽdunt: POSSIDERESVE SI NIHIL VSVCAPTVM ESSET: QVOD QVIDEM DOLO MALO FECISTI, VT DESINERES POSSIDERE. Nam iſtiuſmodi fraudatores pro poſſeſſoribus habẽtur. *c. pro poſſeſſor. de reg. iu. in 6.* quia pro poſſeſſore dolus eſt *l. qui dolo. 17. de reg. iur.* Affine autem huic interdicto eſt remedium poſſeſſorium, à Iuſtiniano introductum: *l. fi. C. de edict. diui Adria. tollend.* quanquam in quibuſdam differat. *vide Ferr. præalleg. loc. Roffred. in li. de remedio. l. fin. C. de edict. diui Adria. tollend.* Hæc autem remedia hæredi neceſſaria ſunt, alio (vt dixi) in poſſeſſione exiſtente. Nam ſi nullus hæreditatem poſſideat, non opus eſt hæredi aliqua actione: cùm eam vacantem & iacentem ipſe pro arbitrio & authoritate ſua occupare poſſit: *Bald. in l. fin. nume. 3. vbi etiam Bart. Cyn. Fab. Dec. Iaſ. Cod. de edict. diui Adria. toll. Ferra. in for. lib. quo pet. hæred. ex teſta. ad verb. iniuſte. num. 1. & 4. Innoc. Imol. Anto. de Butr. in cap. cum in officijs. de teſtam. Bart. in l. 2. C. quand. & quib. quart. pars lib. 10. Bald. conſ. 452. quia lib. 4. Soci. conſ. 74. quæritur. lib. 1. vide latè Tiraq. in tract. le mort ſaiſit le vif. in 1. declarat. præfat. nu. 1.* quemadmodum & iure Sax. intrare ad viduam defuncti poſſidẽtem, atque ita rei ſeruandæ cauſa cum illa poſſidere nõ prohibetur. *ar. 22. & 25. li. 1. vbi gl. per l. ſi diu. qui. ex cauſ. in poſſ. eat.*

QVOD LEGATORVM. Titulus III. C. 8. 3.

1 *Continuatio.*
2 *Cuiuſmodi ſit hoc interdictum, & quid contineat.*
3 *Ratio interdicti.*
4 *Regulam, dolo facis, qui petis quod reſtituere debes, hic locum non habere.*
5 *Primum caput interdicti.*
6 *Cui, aduerſus quem hæc actio detur.*
7 *Ad quid.*
8 *Secundum caput.*

[1] HVic † affine eſt interdictum, Quod legatorum. Vt enim ſuperius ad totam hæreditatem ſpectat, ita hoc ad partem quæ ex hæreditate debetur: nempe ad legata, quæ nonnunquam vniuerſitatem bonorum comprehendunt. *l. qui quartam. 15. l. non amplius 29. de legat. 1.* [2] Eſt † autem adipiſcendæ poſſeſſionis interdictum, & continet hãc cauſam, vt quod quiſque legatorum nomine non ex voluntate hæredis, ſed propria authoritate occuparit, id reſtituat. [3] Etenim † æquiſſimum prætori viſum eſt, vnumquemq; non ſibi ipſi ius dicere, occupatis legatis, ſed hæc ab hærede petere. *l. 1. in prin. hoc ti. vide Camm. li. 1. tit. 13. vbi excipit legatum vindicationis, quod compoſitores omiſerunt, diſtinctionib. qui per legatorum, & l. generibus iam ſublatis.* Nam etſi lex ciuile quoddam dominium à morte teſtatoris transfert in legatarium. *l. à Titio. 66. de fur.* vnde & rei vendicationẽ habet, *l. 1. & 2. C. communia de leg.* quę Domino tantùm datur: *l. in rem. 24. de rei vend.* tamen illud traditione ex iure naturæ confirmari, resque ab alio poſſeſſa non occupari, ſed legitimè peti debet. *l. ſi ex ſtipulatione. 5. 3. de acqu. poſſ. l. 1. §. & parui. 3. quod vi aut clam. l. miles. 6. §. qui iudicat ſup. de re iudic. l. dotis actione. 9. Cod. ſol. matr.* Periculoſum enim eſt, & peſſimi exempli, quemque ſibi ius dicere. *l. vnica. Cod. ne quis in ſua cauſa.*

[4] ¶ Rediguntur igitur ad hæredem per hoc interdictum ea quæ legatorum nomine poſſidentur, ſic tamẽ, vt legatarijs ſit integrũ, hoc nomine hæredes denuò conuenire: *d. l. 1. in prine.* neque dolo poteſt videri facere hæres, qui petit id quod reſtituere debet; nam ea regula in petitorijs duntaxat locum habet, *l. d. l. 8. §. 3. de doli mali excep.* non in iudicijs poſſeſſorijs, vt ſunt interdicta: in quibus ſpoliatus ante omnia eſt reſtituendus. *c. 1. 6. 7. & tot. ti. de reſti. ſpoliat.* Deinde vſuuenire poteſt, vt neceſſe non ſit, integram reſti-

tutionem ab hærede fieri, neq; integra legata ſolui debeant: vel propter Falcidiam, quam ex ijs retinere hæres poteſt: *l.1.§.ſi quis.h.t. vide l.1.C.eod l.pen. C.ad l.Falc.l.pater filiam.14.§.1.l.quod de bonis.15.§.1.l.filio.93.ad l.Fal. Nouel.1. Cuiac.li.8.c.2.* vel quia hæreditas ære alieno grauata eſt. Creditorum enim potior eſt, quã legatorũ cauſa. *l.ſi.§.licent. Cod.de iure deliberand.* Duo autem ſunt huius interdicti capita: quorum primo quod huc pertinet, ita cauetur.

5 ¶ „QVOD LEGATORVM NOMINE NON EX VOLVNTATE EIVS AD QVEM EA RES PERTINET, (VIDELICET HAEREDIS AVT BONORVM POSSESSORIS,) QVIS OCCVPAVIT, AVT DOLO DESIIT POSSIDERE, ID ILLI RESTITVAS. *d.l.1.in prin.& §. quod ait prætor. 1.& 2.*

6 ¶ Ex hoc capite actio datur hęredi, bonorumve poſſeſſori, horumque hęredibus: *l.1.in prin.verſ.hoc interdictum.* aduerſus legatarios, aut eorum hæredes; *d.l.1.§.legato.* non autem in donatarios cauſa mortis: *d.l.1.§.ſi quis mortis.* nam hi ex voluntate defuncti poſſident, vt hæredi meritò præferantur: neque intereſt hæredis reſtitutionem ab his fieri, cùm Falcidiam ipſo iure ſaluam habeat: *in prin.Inſtit.de donat.l.1.de don.cauſ.mort.* propterea quòd non ex ſua, ſed teſtatoris voluntate poſſeſſio translata ſit, etiamſi de legatis quæ ſcienter ab hærede ſoluuntur, nihil detrahi poſſit. *l.error. C.ad l.Fal.*

7 ¶ Datur autem hæc actio in hoc, vt vel res propria authoritate occupatas, conuentus reſtituat; vel in id quod intereſt condemnetur: *l.2.§.ex hoc interdicto.hoc.tit.* quod obtinet, cùm legatarius res legatas ante hæreditatem ab hærede poſſeſſam inuadit. mitiꝰ enim cum eo agendum fuit, qui rem iuris interpretatione *l.à Titio.de furt.l.1.& 2. C.commu.de legat.* ſuam, à nemine poſſeſſam occupaſſet. Quòd ſi iam ab hærede poſſeſſam violenter ſubtrahat, aut vi extorqueat, iure legati cadit; *l. non eſt dubium.5. C.de legat.* exemplo aliorum violentorum creditorum. *l.extat.13.quod met.cauſ.l.ſi quis.7. vnde vi.*

8 ¶ Secundo capite prætor legatarijs A aduerſus hęredes conſulit, qui cautionem facere detrectant. Nam hæc quęſtio præcedenti coniungi permiſcerique ſolet: NISI, inquit, SATISDATVM SIT LEGATORVM NOMINE, IN POSSESSIONEM MITTAM. *l.1.§.pen.& fin.l.2.§.1.h.t.* Qua de re plura alibi diximus. *ſ.ad tit.vt leg.nomine caueatur.*

B

NE VIS FIAT EI QVI in poſſeſſionem miſſus erit. Tit. IV.

1. *Continuatio.*
2. *Summa edicti.*
3. *Verba.*
4. *Duo interdicta hinc dari.*
5. *Ad quid.* C
6. *An pœnale hoc ſit iudicium, vt in hæredes tranſeat.*

AD † vniuerſalia interdicta pertinet 1 & illud, quod redditur ex generali edicto, ne vis fiat ei qui in poſſeſſionem miſſus eſt: quo † prætor omnes 2 omnium poſſeſſiones à ſe decretas tuetur, promiſſo interdicto, ſiue iudicio, aut actione: D ſi edicto non paritum eſſe dicatur.

¶ Verba eius ita habent: SI QVIS 3 DOLO MALO FECERIT, QVO MINVS QVIS PERMISSV MEO, EIVSVE CVIVS DE EA RE IVRISDICTIO FVIT, IN POSSESSIONE BONORVM SIT; IN EVM IN FACTVM IVDICIVM, QVANTI EA RES FVIT OB QVAM IN E POSSESSIONEM MISSVS ERIT, DABO. *l.1. in prin.hoc tit.*

¶ Hinc interdictum redditur partim prohibitorium, partim reſtitutorium. 4 *l.3.§.pen.h.t.* Nam in edicto diſerte vis fieri prohibebatur, vt ex inſcriptione huius tituli intelligi licet: interdictorum enim inſcriptiones, à primis cuiuſq; interdicti verbis deſumi, F palàm eſt: plane vt probabile ſit, non integrum hic edictum in Pandectas à compoſitoribus eſſe relatum; ſed eam tantùm partem, quæ potiſſimum ad interdictum & actionis ſpeciem pertineret.

Digitized by Google

neret. Ergo & prohibitorium interdictum fuit, ex forma edicti, & etiam reſtitutorium; quia eiuſmodi iudicium prætor pollicetur, iubet enim poſſeſſionem reſtitui; aut niſi factum erit, damnari reum, quanti ea poſſeſſio eſt. *l.1.§.hac verba.l.2.l.fin.h.t.*

5 ¶ Hanc actionem excepta legatorum miſſione, intra annum competere, & non poſtea, ſciendum eſt, cùm
6 ſit pœnalis. Non† enim datur in quãtum ea miſſio eſt, quæ cuſtodiam potius quàm vtilitatem miſſo creditori adfert: ſed quanti ea res eſt, ob quam in poſſeſſionẽ quis mittitur. *l.1.in prin. & §. hac verba.* Quæ cùm poſſeſſione longè ſit impenſior, meritò hæc actio pœnalis dicitur: neq; enim damnum quod quis ob impeditam facto alterius, ereptamq; poſſeſſionem habet; ſed omne illud continet, cuius gratia poſſeſſio decreta fuit. Quare cùm ſupra id quod intereſt, ſupráque vtilitatem interuerſæ poſſeſſionis damnetur reus, meritò pœnalis cenſetur actio: eaq; ratione nec in hæredes, ſimileſq; perſonas dabitur, niſi in id quod ad eos peruenit; quãuis hæredibus alijſq; ſucceſſoribus non denegetur: *l.1.in fin. h.tit.* quia à parte agentis, id quod intereſt, & rei perſecutionem continet. Quòd ſi porrò malit poſſidere creditor, quàm hoc interdicto ſuum intereſſe perſequi, melius erit prætorẽ extra ordinem iure ſuæ poteſtatis & nobilis officij decretum exequi, & manu etiam militari creditorem in poſſeſſionem mittere. *l.3. h.t.l. qui reſtituere. 61.de rei vendica.*

DE TABVLIS EXHIBENDIS. Tit. VI. C.8.7.

1 *Continuatio.*
2 *Verba interdicti.*
3 *Ad quas tabulas pertineat.*
4 *Conciliatio antinomia.*
5 *Cui detur hæc actio.*
6 *Aduerſus quem, & quando, ea ceſſante, officio prætoris tabulæ exhibeantur.*
7 *Ad quid detur.*
8 *Quandiu duret, & an in hæredes tranſeat.*

A D†cauſam etiam vniuerſitatis, nẽpe hæreditatis, refertur interdictũ de tabulis teſtamenti exhibendis. Nã ijs nõ viſis, nihil de hæreditate agi poteſt. *l.de his.6.de tranſact.l.1. quemadmod. teſtam.aperta.* Prætor ait: QVAS TABVLAS LVCIVS TITIVS AD CAVSAM TESTAMENTI SVI PERTINENTES RELIQVISSE DICETVR, SI HAE PENES TE SVNT, AVT DOLO MALO TVO FACTVM EST, VT DESINERENT ESSE, ITA EAS ILLI EXHIBEAS. ITEM SI LIBELLVS, ALIVDVE QVID RELICTVM ESSE DICETVR, DECRETO COMPREHENDAM. *l.1.in prin.& §.hoc interdictũ.h.tit.* 1 2

¶ Hoc interdictum tabulas duntaxat teſtamenti, hoc eſt, cuiuslibet vltimæ voluntatis; *l.1.§.hoc interdictum.h.t. Paul.lib.4.tit.7.* non etiam reliquarum actionum inſtrumenta cõcernit, quorum copia actione ad exhibendum petenda eſt: *l.1.ſ.ad exhibendum.* nec ad viuentis teſtamẽtum pertinet, ſed defuncti, *l.1.§.fin.l.3.§.1. h.t.* Neq; tamen ſolùm in perfecto teſtamento, ſed etiã in falſo aut imperfecto locum habet. Non† enim de iure ſcripturæ, ſed de ea exhibẽda quæritur, vt poſtmodum de valore eius cognoſcatur. *d.l.1.§.ſiue.* Quod ſi & falſum ſit, & imperfectum teſtamentum, idque euidenter appareat, vel apparere incontinenti poſſit: ſanè cauſa nõ erit, quare interdictum hoc detur, cùm agentis intereſſe nequeat talem ſcripturam exhiberi: atq; ita accipiendum arbitror Aphricani reſponſum *l.ſi quis legatum.3.ad leg.Con. de falſis.* 3 4

5 ¶ Ex hoc interdicto datur actio omnibus, quibus aliquid in teſtamento, vel libello, ſiue codicillo adſcriptum eſt, quorumque intereſt exhiberi, *l.3. §.interdictum.verſi.ſolum.h.t.* (nam horum cenſentur eſſe tabulæ, *l.1.quemad. teſtam.aper.*) dummodò iurent, quòd ſua intereſſe credãt. *l.eius quod.C.quemadmod.teſtam.aper.*

6 ¶ Datur autẽ aduerſus poſſeſſorem vel tabularum detentorem, *l.3.§.1.h.ti.*

qui negat ſe tabulas poſſidere, vel exhibere ob certam probabilemve cauſam oportere. *l.1.§.1.hoc ti.* Nam ſi quis confiteatur ſe poſſidere, nec vllam iuſtam cauſam prætendat, quare exhibere non debeat, in hunc prætor interdictum nō reddit. Quorſum enim in re aperta & euidenti, cui vlteriore cognitione non ſit opus? ſed ipſe ſtatim ex officio cogere eum debet ad exhibendum. *d.l.1.§.1.l.2.§.fi.ſ. quemadmod.teſtam.aperia.*

¶ Qui ergo negat ſe habere tabu-
7 las, aut exhibere oportere, rectè conuenitur hoc interdicto in id vt eas exhibeat, id eſt, apprehendendarum copiam apud magiſtratū faciat. *l.3.§.hoc interdictum. hoc tit.* Quod niſi factum erit, condemnabitur quanti actoris intereſt. *d.l.3.§.fin.*

C ¶ Interdictum hoc & poſt annum,
8 & hæredi cæteriſq; ſucceſſoribus datur: *d.l.3.in fin.* non competit autem in hæredes, niſi detineant, aut in dolo malo ſint. Nam hoc interdictum rem perſequitur, & in vnumquemq; poſſeſſorem ſuo nomine competit, vel quia poſſidet, vel quia dolo fecit, quo minus poſſideat: vt non opus ſit hic quærere, an in hæredem hæc actio detur: idque exemplo actionis ad exhibendum, *l.de eod.12.§.fini ad exhibendum ſupr.* cui hoc interdictum valde eſt affine, ab eaque tantummodò obiectis & materia differt.

NE QVID IN LOCO ſacro fiat. Tit. VI.

1 *Continuatio.*
2 *Edictum.*
3 *Quid appellatione ſacrorum veniat.*
4 *Alterum edictum reſtitutoriū.*
5 *Actionum hanc eſſe popularem.*

1 ET † hæc de interdictis quæ vniuerſitatem rerum continet. Porrò ſingularia interdicta pertinent aut ad res
2 publ aut ad priuatas. Publicæ † res vel diuini iuris vel humani cenſentur. *l.1.de rer. diuiſ.* De diuinis rebus generale propoſitum eſt interdictum, hoc

A modo: IN LOCO SACRO FACERE, (non ad ornamentum videlicet, ſed detrimentum, *Bartol.hic in l.1.*) IN VE EVM IMMITTERE QVID, VETO. *l.1.hoc tit.*

¶ Appellatione ſacrorū etiam ſancta loca veniunt, quæ violari aut habitari ſine permiſſu Principis nō poſſunt. *l.1.& 3.hoc tit.* Porrò de religioſis locis alibi, *in tit.de mortuo infer. & de relig. & ſumpt. funer.* eſt expoſitum. Et hoc quidem interdictum prohibitorium eſt. Sed † & reſtitutorium de locis ſacris extitiſſe, author eſt Vlpian. *in l.2.§.locorum. ff. ne quid in loco publ.* IN LOCO, inquit, SACRO NON SOLVM FACERE VETAMVR, SED ET FACTVM RESTITVERE IVBEMVR, PROPTER RELIGIONEM. 3 B 4

¶ Ex hoc interdicto cuilibet de populo datur actio: *l.ſi quis in hoc.10.Cod.de epiſc.& cler.* quia publicè intereſt, publica loca ſarta tectaq; ſeruari. *l.2.§.1.ne quid in loco publico.* 5

DE LOCIS ET ITINEribus publicis. Tit. VII.

1 *Continuatio.*
2 *Summa huius interdicti.*

D DE † publicis rebus quæ ſunt humani iuris, primo edictum generale propoſitum eſt, de locis & itineribus publicis: quo † vetat prætor quid fieri, ad impediendum loci publici vſum; & quolibet poſtulante, ſe ad tuendam rempublicam interdicturum pollicetur. *l.1.& tot.h.t.* Interdicit autem iis ferè modis, qui ſequuntur. 1 2

E

NE QVID IN LOCO publico vel itinere fiat. Tit. VIII.

1 *Quæ ſint loca publica.*
2 *Verba interdicti primi.*
3 *Verbum faciendi quomodo accipiatur.*
F
4 *Quare in factis ceſſet interdictum.*
5 *Cui, aduerſus quem, ad quid detur actio.*

6 Cur

6 *Cur ſpecialiter de vijs publicis interdicatur.*

7 *Interdictum de vijs prohibitoriũ.*

8 *Reſtitutorium.*

9 *De non impediendo viæ vſu.*

1 DE † publicis locis omnibus.i.ijs quæ vtilitatibus publicis & ſingulorum ſeruiunt, nullius tamẽ priuati in bonis exiſtunt, ſed proprietate ad vniuerſitatẽ pertinẽt, *l.2.§.1.& 2.h.t.* prętor ini-
2 tio generaliter interdicit: NE † QVID IN LOCO PVBLICO FACIAS, INVE EVM IMMITTAS, QVA EX RE QVID ILLI DAMNI DETVR, PRAETERQVAM QVOD LEGE, SENATVSCONSVLTO, EDICTO, DECRETOVE PRINCIPVM TIBI CONCESSVM EST. DE EO QVOD FACTVM ERIT, INTERDICTVM NON DABO. *l.2.in princ.h.tit.*

3 ¶ Verbũ faciẽdi latè patet, & quoquomodo factum comprehẽdit. *d.l.2. §.cum quidam & §.ſi quis.* Ergo ſi nihil fiat ad loci detrimentum, ſed perſona tantùm vſu publicæ rei prohibeatur, puta piſcari, ceſſabit hæc actio, & iniuriarum erit agendum. *d.l.2.§.ſi quis.*

4 ¶ De eo quod factum erit, prætor negat ſe iudicium daturum, ne videlicet ruinis vrbs facilè deformetur: & quia prohibitorium eſt, non reſtitutorium interdictum, *d.l.2.§.ſi quis nemine.* Nam de reſtituẽdo ſpecialiter poſtea interdicit. Quod ita verum eſt, niſi facilè tolli id quod factum eſt, poſſit. *d.l. 2.§.cum quidam cum §.ſeq.*

5 ¶ Rectè autem additur, Qua ex re quid damni detur. Nã ſi nihil noceatur, ceſſat interdictum: quia nemo publico vti prohibẽdus eſt. *d.l.2.§.1.* Hoc interdictum populare eſt. Datur enim ex eo cuilibet de populo actio, *d.l.2.§. hoc interdictum perpetuum.21.* (nam omnium & ſingulorum, loca publica defendi, intereſt, *d.l.2.§.1.*) & quidem actio perpetua, *d.l.2.§.hoc interdictum.21.* contra naturam actionum populariũ. *l.fi.de popul.actio.* Non enim facilè debuit præſcribi, quę publicam vtilitatẽ, eamque pecuniariam continet: nam publica non pręſcribuntur. *l.2.ff.de via publ.l.competit.C.de praeſcr.30.ann.§.res fiſci.Inſt. de vſucap.* Datur autem aduerſus quemuis in publico quid molientem, in hoc vt caueat non fieri. *d.l.2.§. ſi quis nemine.h.t.* Ac ita quidem in genere de locis publicis interdicitur.

¶ Quia verò vias publicas (quas li- 6
bera Republica, prætorias vel cõſulares; poſt eam ab Auguſtis occupatam, baſilicas & regias appellarunt) nullo modo impeditas eſſe, multò maximè propter hominũ & rerum commeatũ Reipubl. intereſt: de his ſpecialiter prętor interdixit. Et in primis quidem prohibendo ad hunc modũ: IN † VIA 7
PVBLICA ITINEREVE PVBLICO FACERE, IMMITTERE QVID, QVO EA VIA, IDVE ITER DETERIVS SIT, FIAT, VETO, *d.l.2.§.ait prætor, in via, &c.* Secundò reſtituẽdo: QVOD † 8
IN VIA, inquit, PVBLICA ITINEREVE PVBLICO FACTVM, IMMISSVM HABES, QVO EA VIA IDVE ITER DETERIVS SIT, FIAT, RESTITVAS. *d.l.2.§.prætor ait.22.* Reſtituere eſt, in priſtinum ſtatum reducere, *d.l.2.§.reſtituas.27.* Tertiò † ſingulariter 9
de non impediendo viæ vſu: QVO MINVS, inquit, ILLI VIA PVBLICA ITINEREVE PVBLICO IRE AGERE LICEAT, VIM FIERI VETO. *d.l.2.§.fin.*

DE LOCO PVBLICO fruendo. Tit. IX.

1 *Continuatio.*

2 *Interdictum.*

3 *Duo ſingularia in hoc interdicto.*

VT † ſuperiorib.interdictis poſſeſſio- 1
nes & vſum locorũ prætor tuetur: ita hoc interdicto detẽtionẽ ſiue fruitionẽ publicæ rei q̃ alicui eſt cõceſſa:

QVO † MINVS, inquit, LOCO PV- 2
BLICO, QVEM IS CVI LOCANDI IVS FVERIT, FRVENDVM ALICVI LOCAVIT; EI QVI CONDVXERIT, SOCIOVE EIVS E LEGE LOCATIONIS FRVI LICEAT, VIM FIERI VETO. *l.1. h.tit.*

¶ Hæc actio publicæ vtilitatis gra- 3
tia ad conſeruanda vectigalia, conductoribus publicorum locorum aduer-

ſus inquietatores conceſſa eſt: *d.l.1.§.1.* qua ſuam quaſi poſſeſſionem tueantur, cùm nullam iure ciuili habeant. *l. ſi merces.28.§.1. l.cum in plures.62.§. meſſem.locati.l.2.C.de praſcrip.30.annor.* Sed & ſocio publicani datur: quod & ipsũ ſingulare eſt: nam aliàs ex contractu ſocij non poteſt ſocius niſi ceſſa actione vti.*l.3.in prin.cum ibi not.ſ. pro ſocio.l. loci.§.ſi fundus.ſi ſeruitus vendicetur.* A

DE VIA PVBLICA, ET ſi quid in ea factum eſſe dicatur. Titul. X.

SEd quia parum eſt, vſum viarum liberum eſſe, niſi etiam purgentur eę, & reficiantur, vt vſibus pateant: *l.1.§. vtilitas, ſ. de itinere actuq. priuato.* huic quoq; rei prouiſum eſt. Vrbanis quidem vijs, edicto ædilium Curulium: penes quos harum cura eſt, qui vetãt aliquid immittere, facere, proijcere in viam publicam, quod prætereuntibus aut impedimẽto aut noxæ eſſe poſſit: iubentque vnumquemque iuxta propriam domum viam publicam reficere & purgare, *l. vnica.h.t.* Huc pertinet quod Paulus *lib.1.t.14.* ait: Qui viam publicam exarauerit, ad munitionem eius ſolus compellitur.

DE VIA PVBLICA, ET itinere publico reficiendo. Titul. XI.

1 *Continuatio.*

2 *Interdictum.*

3 *Cui, contra quem detur hæc actio.*

4 *Quare non vtendo via non amittatur.*

5 *Intellect. l final.*

1 POrrò † vijs ruſticis purgandis, quarũ curam ſuſtinere magiſtratus vrbicus nequit, prætor in ſubſidium hoc interdicto conſulit:

2 ¶ QVO MINVS, inqt, ILLI VIAM « PVBLICAM, ITERVE PVBLICVM « APERIRE, REFICERE LICEAT, « DVM NE EA VIA IDVE ITER « DETERIVS FIAT, VIM FIERI VETO. *l.1.in prin.h.t. vide Paul.lib.1.tit.14.*

A ¶ Si quis ſpecie refectionis viã faciat deteriorem, hoc eſt, immutet, impunè vim à quouis patiatur. *d.l.1.§.penult.* Hoc interdictum omnibus, & in omnes, ac perpetuò datur. *d.l.1.§.fin.* 3

Nam † quamuis reliquæ ſeruitutes negligentia præſcribantur: tamen populus non vtendo viam publicam amittere nequit. *l.2.h.t.* Etenim publica vt nec alienari, ita nec præſcribi poſſunt, B exemplo rerum fiſcalium, *§.res fiſci.Inſtitu.de vſuc.* vel potius regalium, quæ nunquam præſcribuntur. *l.competit.C. de praſcr.30. annor.* Quanquam & illud dici poteſt, commeatum per viam publicam meræ eſſe facultatis: quæ autẽ ſunt eiuſmodi, in pręſcriptionem non cadunt. *gl.fin. in l.ſolent.in fin.de off. procons.Bar.in l. cum de in rem verſo. de vſu. l ſi certu.28 C.de pact.Bar. in l. pig.de vſu-* C *fruct.text.in l.ſuus quoq. §.fi. de hær.inſtit. & l.fi.C.de cond.Inſtit. vide Fran. Balb. in tract.praſcrip.in 4.parte.5. par.princ.nu.1. 2.cum ſeq.Tiraq.de retract. conuention.§.1. gloſſ.2.num.21.22. cum ſeqq.* 4

¶ Sanè, ſi quis reficiendo, viam publicam, hoc eſt, lutum viæ, in agrum vicini reiecerit: actio viæ reiectæ quãti eius intereſt, cuius fundo iniuria irrogata dicitur, competit. *l.fin.h.t.* D Inſtauratio enim ſine cuiuſque iniuria aut damno facienda eſt. 5

DE FLVMINIBVS, NE quid in flumine ripave eius fiat, quò peius nauigetur. Tit. XII.

1 *Continuatio.*

E 2 *Interdictum prohibitorium.*

3 *Interdictum reſtitutorium.*

1 FLumina † cùm publica ſint, *§.flumina.Inſtit. de rerum diuiſio.* de ijs quoque interdicta propoſita hic enumerantur. Ac primùm generalia, quorũ F alterum eſt prohibitoriũ: NE † QVID 2 IN FLVMINE PVBLICO RIPAVE « EIVS FACIAS; NE QVID IN « FLVMINE PVBLICO, NEVE IN « RIPA EIVS IMMITTAS, QVO « STATIO ITERVE NAVIGII DE- « TERIVS SIT, FIAT. *l.1. in princi. hoc titul.* Alterum † reſtitutorium: QVOD IN

" IN FLVMINE PVBLICO, RIPAVE
" EIVS FIAT, SIVE QVID IN ID
" FLVMEN RIPAMVE EIVS FAC-
" TVM VEL IMMISSVM HABEAS,
" QVO STATIO ITERVE NAVIGIO
" DETERIOR SIT, FIAT, RESTI-
" TVAS. *d.l.1.§.deinde ait prætor.* Flumen publicum noſtri ita definiunt; vt ſit illud quod in publico oritur, & perpetuo fluit: *gloſſ.in d.l.1.§.fluminum verb. publicum. Bartol. in l. quo minus.n.2.& 22. h.t.& in l.nemo.verb.flumina de rer. diuiſ. Bald.in Rub.num.5.& l.item.num.2. & 5. eod.tit.& c.1.§.ſi quis de manſ. de cont. inueſt. Bart.in tract.Tyberi.ad ver. flumen.in prin.* ſed verius videtur, cùm etiam priuata eiuſmodi eſſe poſſint, maximè priuilegio vel cõſuetudine acquiſita; *Capoll.de aqueduct.n.28.* ea habenda publica, quæ ſunt de regalibus, *c.1.verb. flumin.quæ ſunt regal. Iacob. in tract.feud. verb.flumina.nu.1.& 2.* vt plerunq; nauigabilia, & quæ nauigabile aliud faciunt, *l.1,cum ſeqq.h.t.* ac ad Principem iure ſuperioritatis pertinent; *Bart.in l. quo minus.num.4.h.t.Lac. præalle.loc.dixi in §.flumina.Inſtit.de rer.diuiſ.* vſu verò ſingulorum patent commodis & vſui. *d §.flumina.l.2.4. de rer.diuiſ.ꝟ.vt in flum.* non etiam commercio, *d.§.flumina.vbi Fab.& Dd.§.vlt.Inſti. de emp.l. ſed Celſus.6.l.ſi in emptione.34.§.omnium. l.littora.de con.emp.gloſſ.in l.2.de rer.diuiſ.* hoc eſt, iuri emendi, acquirendi, alienandi, *Vlp.tit.19.* &c.

NE QVID IN FLVMINE publico fiat, quò aliter aqua fluat, atque vti priore æſtate fluxit. Tit. XIII.

1 *Continuatio: & ratio interdicti.*
2 *Interdictum prohibitorium.*
3 *Eius explicatio.*
4 *Interdictum reſtitutorium.*

1 Porrò † quia de flumine non nauigabili, aqua duci poteſt; *l.quo minus.ꝟ.tit.s.l.1.§. quod autem.h.t.l.3. in prin.& §. fin.ꝟ.de aqua quotidia. & æſtiua.* eapropter ne deriuationibus, conſtructione molarum, alijſque eiuſcemodi operi-
A bus flumina exareſcãt, aut curſus eorũ mutetur, aut depreſſior vel altior fiat aqua, in detrimentum vel publicum vel accolentium: de ea quoq; re dupliciter prętor interdicit: primùm prohibendo. IN FLVMINE, inquit, PVB- 2
LICO INVE RIPA EIVS FACERE, "
AVT IN ID FLVMEN RIPAMVE "
EIVS IMMITTERE, QVO ALITER "
B AQVA FLVAT QVAM PRIORE "
AESTATE FLVXIT, VETO. "
l.in prin. h.tit.

¶ Hoc interdictum etiam ad deriuationes inconceſſas, vt quæ fiunt ex flumine nauigabili, pertinet: itaq; nihil refert, quod ad hoc interdictũ attinet, nauigari flumen poſſit an non. *d.l.1.§.1.* Idcircò aiunt, prętorem ęſtatẽ comprehendiſſe: quia ſemper certior C eſt propter hybernas eluuiones, naturalis fluminum curſus æſtate quàm hyeme. *d.l.1.§.is autem.* 3

¶ Secundò interdicit reſtituendo; 4
QVOD, inquit, IN FLVMINE PV- "
BLICO, RIPAVE EIVS FACTVM, "
SIVE QVID IN FLVMEN RIPAM- "
VE EIVS IMMISSVM HABES: SI "
OB ID ALITER AQVA FLVIT, AT- "
D QVE PRIORE AESTATE FLVXIT, "
RESTITVAS. *d.l.vnica.§.pen.* Hæc interdicta, vt & ſuperiora, popularia atq; perpetua ſunt, *d.l.vnica §. hoc interdict.* & in hæredes competunt. *d.l.1.§.pen.*

VT IN FLVMINE PVblico nauigare liceat. Tit. XIV.

E 1 *Continuatio.*
2 *Interdicta duo.*
3 *Eorum explicatio.*

VT † ſuprà prohibuit vim fieri prætor, quò minus quis via publica vtatur; ita hic vetat vſum nauigationis fluminisve publici impediri: 1

QVO † MINVS, inquit, ILLI 2
F IN FLVMINE PVBLICO NA- "
VEM RATEM AGERE: QVOVE "
MINVS PER RIPAM ONERA- "
RE, EXONERARE LICEAT; VIM "
FIERI VETO. ITEM VT PER "

LACVM, FOSSAM, STAGNVM PVBLICVM NAVIGARE LICEAT, INTERDICAM. *l.vnica. in prin. h.tit.* Item ne cui vis fiat, quo minus pecus ad flumen publicum ripamve fluminis publici appellat. *d.l.vnica.in fin.* A

8 ¶ Quæ locum habent in fluminib. & ripis publicis: nam ſecus eſt in priuatis *d.l.vnic §.1.* Priuata enim Flumina nihil differunt à cæteris bonis. *l.1.§.4.ff.de flum.* Illud etiam ſciẽdũ; ſi quis B ſtagnum vel lacum publicum conduxit; ſi piſcari prohibeatur, cum vtile interdictũ ob vectigalis fauorem habere: *d.l.vnic.§.pen.* ſicuti & conductores locorum publicorum. *tot. tit. ff. de loco pub.fruen.* Quanquam & iniuriarũ actio ijs detur, qui piſcari prohibẽtur, *l.2.§.ſi quis.ff. ne quid in loco publ. l. iniuriarum.13.§ fin.de iniurijs.*

DE RIPA MVNIENDA. Tit. XV.

1 *Continuatio, & ratio.*
2 *Interdictum.*

1 QVemadmodum † de via publica reficienda interdictum propoſitũ eſt: ſic etiam de ripa fluminis munienda prætor interdicit. Ripas enim fluminum publicorum refici & muniri, vtiliſſimum eſt, ne damnum agris D excurſu aquarum detur.

2 QVO MINVS, inquit, ILLI IN « FLVMINE PVBLICO, RIPAVE EIVS « OPVS FACERE, RIPAE AGRIVE « QVI CIRCA RIPAM EST, TVENDI CAVSA, LICEAT; DVM NE OB « ID NAVIGATIO DETERIOR FIAT: SI TIBI DAMNI INFECTI IN E « ANNOS DECEM VIRI BONI ARBITRATV VEL CAVTVM VEL SA« TISDATVM EST, AVT PER ILLVM « NON STAT, QVO MINVS VIRI « BONI ARBITRATV CAVEATVR « VEL SATISDATVR; VIM FIERI « VETO. *l.vnic.in prin.h.t.*

DE VI, ET DE VI armata. Tit. XVI.

C.8.4.5.

1 *Continuatio.*
2 *Diſpoſitio ſequentium titulorum.*
3 *Quare primò de vi interdicatur.*
4 *Duplex fuiſſe interdictum olim, & vim duplicem.*
5 *Interdictum de vi priuata.*
6 *Interdictum de vi publica.*
7 *Quare vnum tãtùm interdictum in Pand. relatum.*
8 *Interdicti verba.*
9 *Eorum explicatio.*
10 *Quamdiu duret hæc actio.*
11 *Cui, & aduerſus quem detur.*
12 *An in ſingularem ſucceſſorem.*
13 *Ad quid detur: & de alijs remedijs recuperandæ poſſeſſionis.*

C ET † hæc quidem tuẽdis Rebuſpubl. interdicta prodita ſunt: nunc de ijs quæ ad res ſingulorum pertinent agamus. Cuiuſmodi † interdicta omnia 2 aut rei familiaris tuendæ cauſa, aut iuris conſeruandi, aut officij gratia proponũtur. *l.2.§.1.ff. de interdict.* Rei † familiaris 3 tuendæ cauſa interdicit prætor primo loco de vi: quia non modò priuatim, ſed etiam publicè intereſt, vim coerceri. Cui argumẽto eſt, quòd D huius criminis rei etiam publico l. Iuliæ iudicio, de vi publica aut priuata conueniantur. *l.1.§.1.h.tit.tot.ti.ff.& C. ad leg. Iul.de vi pub.& vi priu.* Sciendũ † 4 autem eſt, olim duplex ea de re extitiſſe interdictum, vt & duplex iudiciũ criminale. *d.tit.infr. ad l. Iul.de vi publ.& tit.ad l. Iul.de vi priuat.* Nam & ipſa vis bifariam infertur, & duplex eſt: quẽadmodũ inſcriptio huius tituli oſtendit, De vi & vi armata. Altera ſimpliciter vis, nullo addito; aut vis priuata, ſiue quotidiana dicitur. *Cicer. pro Cæcin.* Hæc fit ſine armis: & quia leuior eſt, de ea prætor cum exceptione vitioſæ poſſeſſionis olim interdicebat, ad hunc ferè modum:

¶ VNDE TV, VEL FAMILIA 5 F TVA, VEL PROCVRATOR TVVS « ILLVM VI DEIECIT, CVM NEC « VI, NEC CLAM, NEC PRECARIO, A TE POSSIDERET, EO « RESTITVTAS. *Cic.pro Cæcin. & Paul. lib.5. Sententia.tit.6.§.vi aut clàm.* Cuius inter-

interdicti veſtigia nõ obſcura etiamnum in reſponſis Iuriſconſult. deprehẽdere licet. *l.1.§. vi poſſidere §. qui a me vi. §. eum qui. l. ſed ſi vi armata. 14. l. cum fundũ. 18. h. t.* Itaq; qui vitioſè olim poſſidebat abs aduerſario, ab eodem etiã vim impunè patiebatur. *Paul. lib. 5. ti. 6.*

6 ¶ Altera vis atrox, ſiue publica, ſiue armata nominatur: quoniam fit adhibitis armis. *§. ſed ex conſtitutionib. Inſti. de interdict. §. item lex Iulia. Inſtitu. de publ. iudicijs.* Ideo autẽ publica eſt, quia qui armis violenter graſſatur, & ciues Romanos pulſat, aut bona eorum inuadit, ius ciuium publicum & pacẽ violare communem, accendereque ſeditionis faces videtur. Deinde & contra publicas conſtitutiones facit, qui armis ad alium vſum abutitur, quàm q conceſſus eſt. *Nouell. conſtit. de armis. l. 1. ad leg. Iuliam de vi pub: tot. tit. C. vt armo. vſus. lib. 11.* Meritò igitur hoc crimẽ publicum eſt: quia ad Rempub. pertinet: *l. 3. h. t. l. 3. l. lege Iulia. l. qui dolo. §. fi. ad leg. Iuliam de vi public.* Et proinde prætor propter atrocitatem facinoris, vt ait Vlpian. *d. l. 1. §. interdictum.* in hoc ſine exceptione vitioſæ poſſeſſionis interdicebat, iubebatque ante omnia ſpoliatum reſtitui. *Cicer. in dict. oratio. pro Cæcin. l. 1. in prin. h. t. l. ſi quis ad ſe. Cod. ad leg. Iul. de vi publ.*

7 ¶ Poſtea cùm priuatæ etiam violentiæ in tanta morũ deprauatione, quæ indies ſub Auguſtis creuit, inualeſcerent: placuit tandẽ quacunq; violentia ſpoliatum ante omnia reſtitui; nullo ad id habito reſpectu, fueritne eius poſſeſſio iuſta, an non. *l. ſi quis emptionis. §. in hac. C. de præſcrip. 30. ann. cũ ſimilib. tot. tit. ex. de reſtit. ſpoliat.* Quare factũ eſt, vt abolito priore interdicto, quod exceptionem vitioſæ poſſeſſionis cõplectebatur, vnum tantùm ſine exceptione interdictũ in Pandectas ſit relatum, cuius etiam ſolius in Inſtitu. *§. recuperandæ. Inſtit. de interdictis.* fit men-

8 tio. Verba † huius hęc ſunt: VNDE TV ILLVM VI DEIECISTI, AVT FAMILIA TVA DEIECIT; DE EO, QVODQVE ILLE TVNC IBI HABVIT, TANTVMMODO INTRA ANNVM: POST ANNVM DE EO QVOD AD EVM QVI VI DEIECIT, PERVENERIT, IVDICIVM DABO. *l. 1. in prin. h. t. Cic. pro Cæcin.*

Vnde) de loco: ſolo coherente acci 9
pe. *d. l. 1. §. hoc interdictum.* Nam † ad res mobiles, puta nauem ex qua quis deijcitur, hoc interdictum non pertinet: *l. 3. §. pen. h. t. Anchor. cõſil. 148 ad prædicta. nu. 3.* cùm in his ſufficiant actio & condictio furti: *d. l. 1. § illud.* niſi cum fundo reſtituto, nihilo tamen minus illæ abſunt: *l. 1. §. ſi fundus. Bart. in l. qui poſſeſſionem. nu. 4. h. t.* ſed ſolummodò ad immobiles, & vtiliter etiã ad iura incorporalia, *Bart. in l. 1. §. vnde vi. h. t.* quę pro immobilibus habentur, *gl. in l. fin. C. in quib. cauſ. in integ. reſtit. non eſt. l. ait prætor. §. 1. de iur. dot. gl. in c. 2. in verr. iura. de rebus Eccleſ. non alien. lib. 6. per l. fina. C. de long. temp. præſcr.* vt eſt iuriſdictio, *c. querelam. de electio. Bart. in l. fin. ff. quorum bonorum. Papin. in for. lib. in cauſ. ſpol. poſſeſſ. nu. 11.* ſeruitus, &c. extenditur. *n. 11.* Deiecisti.) aut etiam prohibuiſti accedere. *d. l. 1. §. ſi quis tamẽ. & §. quod ſeruius. l. 3. §. 1. in fi. h. t. l. peregrè. §. fin. ff. de acquir. poſſeſſ.* Aut familia tua.) Sed etiam deieciſſe is videtur, qua mandauit, vel iuſſit, vt aliquis deijceretur: *d. l. 1. § deieciſſe.* dummodò factum fuerit ſubſecutum. Facti enim atrocitas requiritur, *l. 1. §. interdictum. h. tit. metum. 9 Cod. de his quæ vi.* nec verba ſufficiunt: *l. ſi quis vxorem. §. neque. de fur. Anchor. conſil. 148. num. 2.* quanquam denegatio iuris aut reſtitutionis, aut ſequeſtratio, vim ſpoliationis habẽt, quia facti magis ſunt. *l. ſi quis conductionis. C. de loca. l. colonus. l. vim facit. hoc tit. c. Piſanis. de reſt. ſpo. Innocent. in c. querelam. de elect. Dyn. in c. qui ad agendum. de reg. iur. in 6. Anch. d. conſi. 148. ad prædicta. nu. 2. 3. 4.*

¶ Quod autem additur, de eo quod 10
ad ſpoliatorem non peruenit, ſcilicet qui non poſſidet (nam in poſſeſſorẽ videtur etiam olim perpetua fuiſſe actio, *Cuiac. lib. obſ. 5. cap. 20. l. ſi mulier. 21. in prin. quod met. cau.*) annalem tantùm eſſe actionẽ, quia pœnam ſcilicet continet: *l. in honorarijs. 34. de oblig. & act. l. vlt. de eden. in prin. Inſt. de per. & temp. act.* neque iure Pontificio, neque vſu noſtro obtinet, cùm perpetuò de vi indiſtinctè agi poſſit. *c. redintegranda. 3. q. 1.*

¶ Ex hoc interdicto actio competit 11

A cuicunq; q deiectus eſt,& qualicunq; poſſeſſori,ſiue animo,ſiue corpore,ſiue naturaliter, ſiue ciuiliter poſſedit. *d.l.1.§.deyicitur.§.interdictũ.& §.ſi quis tamen.* Sed & ei qui ſuo nomine (nam ſecus ſi alieno, *Panor.in c.2.c.contingit.de dol.& cont.& in c.1.de ſequeſtr.*) detinet,vt vſufructuario,datur, *l.3.§.vnde vi h.t.*& horũ omniũ ſucceſſorib⁹ *d.l.1.§.interdictum.verſ.hoc interdicto.* Interdicitur autem B aduerſus eum qui deiecit,ſiue poſſideat,ſiue non:*l.ſi vi me.15 d.l.1.§.quod autem.h.t.* ſiue iuſtã poſſeſſionis cauſam habeat,puta quia antea deiectus,vel dominus eſt:ſiue non habeat.*l.3.§.cum igitur.l.qui poſſeſſ.17.h.t.§ recuperandæ.Inſtit.de interdictis.* In hęredes duntaxat,in factum, quatenus ad eos peruenit.*l.1.§.vl.cum ll.ſeqq.h.t.l.in honorarijs.de oblig.& act.l.2.Cod.vnde vi. quanquam gl.magna l.vnic.Cod.ex delict.* C *defunct. exiſtimet aliam eſſe in factum actionẽ.perperam omnino.vt l.prætor.§.non-*
12 *nulli.de no.op.nunci.* In † ſingularem autem ſucceſſorem, puta emptorem,donatorem,legatarium,&c. non tranſit iure ciuili:quia perſonale eſt interdictum,& ſoli vim facienti,vt verba indicant,intentatur. Iuris verò Pontificij remedia in hanc rem prodita,quę- D cunque poſſeſſorem perſequuntur,*c.ſæpe.de reſtit.ſpoliat.d.c.redintegranda.*
13 ¶ In id autem competit,vt poſſeſſio reſtituatur cum omni cauſa,quam habuiſſet ſpoliatus,ſi deiectus non eſſet. *d.l.1.§.cum qui.§.non ſolùm.h t.l.qui reſtituere.de rei vend.* Vnde & earum rerum quæ amiſſę ſunt,æſtimatio debetur:*d.l.1.§.quod autem.l.penul.h.t.* quam actor iureiurãdo ſuo facere poteſt;*l.ſi quan-* E *do.C.vnde vi.* etiamſi paulò aliter iure Saxonum obſeruetur,*lib.3.art.47.* Sed & volente actore, aut ſi reddi poſſeſſio nequit,condemnatio tota in æſtimationem concipitur. *l.in interdicto.6.l.ſi vi me deieceris.15.l.1.§.quod autẽ.verſ.fin.h.t.vt in l.vinum.ſi cert.pet.* Et ſi autem de vi in hoc iudicio quæritur: tamen quia rei perſecutorium eſt,exiſtimationem non lædit.*l.neq;.13.h.t.* ipſo F iure. quamuis de facto grauet: vnde contra patronum, *l.1.§.antepen.h.t.l.2.l.licet.7.de obſeq.à li.præſtan.* aut dominũ feudi, *Bald.in c.1.§.fin.nu.15.de prob.feu d* A *alien.per Feder.Feudiſta in c.1.§.ſi verò.de mil.vaſ.qui conteſt.Panorm.& Felin.in c.cæterùm.de iud.* non datur. Minus tamẽ hodie hoc interdictum frequentatur, cùm alia locupletiora remedia poſtmodum ſint inuenta:*Spec.in tit.de reſt.ſpol.Iaſ.in l.ſi quando. C. vnde vi.* vt primò,imploratio officij iudicis, vt fiat reſtitutio:*l.Aquilius.27.de donat.c.cum ad ſedem.15.de reſt.ſpol.c.quia.11. de iud.c.* B *bona.de appell.gl.in l.& non tantùm.de petit.hær.Spec.de reſt.ſpol.§.1.Coraſ.in l.naturaliter.§.nihil commune.num.40.de acqu.poſſ.Ripa in c.ſæpe.num.9.de reſt.ſpol.* quæ nõ modò intra annum poſſeſſoribus conceditur, vt interdictum vnde vi, ſed etiam nudis detentoribus,*gl.in d.l.Aquilius.Caſt.in l.rem quæ nobis.de acqu.poſſ.* vt colonis,commodatarijs, *Panor.in c.cum contingat.num.18.19.20.de dol.&* C *cont.& c.1.nu.15.de ſequeſtr.*&c. & quidẽ perpetuò,*l.ſicut.vbi gl.ad verb.proſecutione.& Bart. num.1.C.de præſcript.30.ann.* nec exceptione proprietatis aut reconuentionis *Bald.in l.incerti.nu.17.Cod.de interd.* elidi poteſt,*c.in literis.5.de reſt.ſpol.c.porrò.de diuor. c. ad decimas de reſt.ſpol.in 6.Oldr.conſil.199.* ſecundò,remedium canonis:quod in ſingularem D ſucceſſorem datur: *c.ſæpe.de reſtit.ſpol.* tertiò,ampliſſimum remedium canonis Redintegranda; *c.redintegranda.3.quæſt.1.* quod indiſtinctè omnib⁹ vim paſſis,*Bart.& Dd.præcipuè Socin.in l.rem quæ nobis.de acquir.poſſ.* de re etiam mobili,& quouis modo ablata, *d.c.redintegranda.vbi Arch.* ſine vlla temporis præfinitione, *d.c.redintegranda.Pap.in for.lib.turba.poſſ.in prin.num.9.* aduerſus E quemlibet etiam bonæ fidei poſſeſſorem datur:*c.cum Eccleſiæ.3.quæſt.2. Innoc.in c.querelam.de elect. Cano.in c.cum ad ſedẽ.& c.ſæpe.de reſt.ſpol. Bart.in l.rem quæ nobis.de acqui.poſſ.* quartò,quatuor cõdictiones nouis Impp. conſtitutionib⁹ introductę.*ex l.ſi quis in tantam.C.vnde vi.ex l.extat.de eo quod met.cauſ.& l.creditores.de vi priua.ex l.fi.C. vnde vi.ex l.ſi coloni.14.C.de agri.& cenſ.li.11.* Af- F finis huic interdicto eſt etiã condictio incerti,& interdictum reſtitutoriũ de clandeſtina poſſeſſione: *l.1.§.reſtituat.ff tit.1.l.vlt.C.de act. empt.l.ſi pignore.de pig.act.l.communi.7.§.Iulianus.com. diuid.*

quæ

quæ apud Cuiac. virum doctiſſ. videre licet explicata. *in l.4. ver. quand. interdi. de vſuc. Cuiac. obſer. lib.5. cap.17. & 20.*

VTI POSSIDETIS.
Titulus XVII.
C. 8. 6.

1 *Continuatio.*
2 *Interd ctum.*
3 *Quare de rebus mobilibus propo ſitum ſit interdictũ Vtrobi.*
4 *Quid ſit quod nec vi, nec clàm, nec precariò ab aduerſario poſ ſidere oporteat.*
5 *Cui, aduerſus quem, ad quid ex hoc edicto detur actio.*
6 *Affinia & contraria.*

1 POſt † iudicium poſſeſſorium recuperandę, in quo publica etiam vertitur cauſa; ſequitur interdictum retinendæ poſſeſſionis, quod omnino rem familiarem, id eſt, ius quod eſt in bonis & acquiſitæ iam poſſeſſionis,
2 tuetur. Ait prętor: VTI † EAS ÆDES
» QVIBVS DE AGITVR, NEC VI,
» NEC CLAM, NEC PRECARIO
» ALTER AB ALTERO POSSIDETIS, QVO MINVS ITA POSSIDEATIS, VIM FIERI VETO. DE CLOACIS HOC INTERDICTVM NON DABO; NEQVE PLVRIS QVAM QVANTI EA RES ERIT, INTRA ANNVM, QVO PRIMVM EXPERIVNDI POTESTAS FVERIT, AGERE PERMITTAM, *l.1. in prin. h.t.* Loquitur prætor de ædibus,
3 h.e. de rebus ſoli. Nam † ad res mobiles pertinet interdictũ Vtrobi: quod neceſſarium hic fuit, etiamſi non interdicto ſuperiore: cùm deficiãt actiones ordinariæ: quarum ſupra *tit.1. n.9.* facta eſt mentio, & quæ pro vi ablatiua dantur: nõ enim hic de ablata, ſed de turbata tantùm poſſeſſione agitur: quo nomine nec condictio furti, nec vi bonorum raptorũ, nec actio ad exhibendum intentari poteſt, vt cum vi res ſunt ablatæ. Eſt tamen hoc interdictum, Vti poſſidetis, etiam in reti-

A nenda rerũ incorporaliũ (quæ immobilibus annumerãtur. *l. iubemus. 14. C. de ſacroſan. Eccleſ. vide ꝟ. de rerum diuiſ.*) poſſeſſione non inutile, *l. fin. h.t. c. licet. de probat. l. ſicut 8. §. Ariſto. ſi ſerui. vend.* Nec vi, nec clàm, nec precariò, id eſt; ſine aliquo vllo vitio. Nã † his trib. mõ 4
dis vitioſè ſeu mala fide poſſidetur, *l. Pomponius. §.1. de acquir. poſſ. & ſup. tit.1. Cuiac. ad l.4. §. vlt. de vſuc.* Itaq; ſi quis
B vi ab aduerſario poſſideat, in hoc interdicto ſuccũbit; quia iuris interpretatione poſſidere nõ videtur: *l. non videtur. 22. ꝟ. de acquirend. poſſeſſ.* & eius aduerſarius, qui ciuilem adhuc poſſeſſionem habet, id eſt, iure ciuili pro poſſeſſore habetur, *l. ſi quis vi. 17. de acquir. poſſeſſ.* meritò in hoc iudicio obtinet, *l.1. §. final. l.2. l.3. h.t.* Vnde quamuis Iuſti. requirat ad victoriã, vt litis cõteſtatæ
C tempore poſſideatur. *§. quorum. Inſti. de interd.* tamen quoniã pinguiora iuris Pontificij remedia his poſſeſſorijs iudicijs permiſcẽtur, eò iã vſu obtinuit, vt ſufficiat probare antiquiorem poſſeſſionem: ex eo enim præſumitur alterius violenta, niſi contrariũ probetur, *c. licèt. extra de probat. Bald. in l. penul. C. ſi à non compet. iud. Fran. Balb. in rep. l. Celſus. in prin. & nu. 48. de vſucap. Alex.*
D *conſi. 6. circa proceſſum. vol.3. & conſi. 103. ſuper. num.1. volum.7. Matth. de Aff. deciſ. Neap. 327. fuit bene. num.2. Item Goden. 17 mat feud. conſil.13. quidam. num.7. & 8. Corn. conſi. 35. circa. nu.17. vol.1. & conſi.18. vid. nu.3. eod. lib.* De cloacis prætor hoc interdictum non dat: quia de ijs ſpecialiter edixit: *ꝟ. tit. de cloacis.* neque pluris quàm ea res eſt, hoc eſt, quantũ
E intereſt turbationem & vim factam non eſſe. Additur, intra annum: quod ſcilicet tẽpus determinatum eſt, quãdo ad intereſſe agitur pro turbata antea poſſeſſione. Viſum eſt enim hoc ſufficere, cùm neque vis magna ſit ſicuti ablatiua. *de hac & quinque ſpeciebus violentiæ vide glo. in l.1. verb. perſecutione. vbi Dd. C. de his quæ vi met. &c.* & reſpectu rei ad quem nihil peruenit (non
F enim de re amota recipere agitur) pœnalis ſit actio, quę meritò anni ſpacio finitur *Inſt. de perp. & tẽp. act. per tot. l. in honorarijs. 34. de action.* Cæterum de turbatione continua & durante, ſem-

per poteſt agi, quia perpetuò præſens
eſt turbatio; *Bart. hic in prin. nu. 11.* vt &
de illo quod ad turbatorem peruenit.
Bart. in l. 1. in prin. nu. 10. & 11. h. t. per l pen.
ſ. de interdict. l. ſi mulier. 21. §. 1. verb. nullo
tempore ratum habet. quod met cauſ. Cuia.
obſeru. lib. 5. cap. 20.

5 ❡ Ex hoc edicto datur actio ei qui
ſuo nomine poſſidet, nō qui alieno: *l.*
3. §. creditores & §. cum inquilinus. h. t. qui
enim alterius vice detinet, verè poſ-
ſeſſor non eſt, *l. 1. §. antepen. de acqu. poſſ.*
l. 2. C. de præſcr. 30. annor. Nec intereſt, ci-
uiliter quis an naturaliter poſſideat;
an iuſtā habeat poſſidendi cauſam, vt
qui antiquiorē poſſeſſionē allegat. *c.*
licet. 9. de probat. Iuris enim interpreta-
tione is ꝓ poſſeſſore eſt. *l. ſi quis. l. 7. de*
acquir. poſſ. nō ille qui iniuſtè occupa-
uit: *c. ad decimas. vbi Gemin. n. 13. de reſti.*
ſpol. in 6. quē adeò interdictū non adiu
uat, vt etiā diſertè excipiat, in verbis,
non vi, non clàm, neq; precariò. Nam
in eo vehementer falluntur Dd. quòd
hoc remediū ei qui deiectus eſt poſ-
ſeſſione, neutiquā dari arbitrētur, ſed
ſolūmodo ſuperius illud de vi. Atqui
cùm illud etiam ei qui in poſſeſſione
turbatur, cōpetat: *l. vim facit. 11. ſ. tit. 1.*
cur non ediuersò etiam hoc detur per
vim deiecto? qđ ipſa exceptio inter-
dicti oſtendit, dum docet eum hic ſuc
cūbere, qui vi ab alio poſſidet: *l. 1. & l.*
3. h. t. §. quorū. Inſt. de interd. atqui nō poſ
ſidet vi, qui turbat tantùm alium, ſed
qui deijcit. *l. 1. §. vi poſſidere. ſ. ti. 1. l. clam*
poſſidere. 6. §. fina. de acqui. poſſ. l. ſi id quod.
§. final. eo. tit. Si vi à me poſſides, inquit
Paulus, *l. 3. in prin. h. t.* ſuperior ſum in
hoc interdicto: quod de eo qui vi ex-
pulſus eſt, interpretatur Iuſtinianus.
in §. quorū Inſt. de interd. Quare vt rem
vno verbo expediam, vi deiecto ſupe
rius datur interdictū, cùm cedit aduer
ſario poſſeſſionē, & ſe eam amiſiſſe fa-
tetur: hoc vero, cum illā animò reti-
net, & ſe ꝓ poſſeſſore gerit. Etſi enim
naturaliter amittit poſſeſſionē is qui
deiectus reuerti timet, *l. 3. §. ſi quis. cum*
§. ſeq. l. ſed ſi nolit. 7. l. ſi id quod. 25. §.
fin. de acqu. poſſ. quoniā & corpore ami-
ſit: tamen ciuiliter, h. e. ciuili interpre-
tatione, & quo ad ius agēdi, niſi velit,
non amittit, *vid. Cuia. cōtrà tenentem in*

A *l. 4. verb. vacuam. de vſuc.* quia ſpem cer
tā habet, ſe à magiſtratu in poſſeſſio-
nem, qua iniuſtè deiectus eſt, reſtitu-
tū iri. *d. l. ſi quis. 17. de acqu. poſſ. idq́; etiam*
ſenſiſſe videtur Innoc. in c. veniens. de præſcr.
c. ad decimas. vbi Geminia. nu. 13. de reſtit.
ſpol. in 6. Huic igitur certè dandum eſt
hoc interdictū. *fac. l. vnic. in verb. traſ-*
ferenda poſſeſſ. C. eod. tit. cùm antiquiori
poſſeſſori, qui etiam multo tempore
B non poſſedit, hāc actionem cōpetere,
eumq; in hoc iudicio obtinere, apud
Dd. in confeſſo ſit, *c. licet. ext. de probat.*
Bart. in l. 3. nu. 4. h. t. Ferra. in for. lib. turb.
poſſ. verb. ad ceſſandum. nu. 3. & 4. h. t. vide
quæ ſ. de eadem re ſunt allegata. Inter fru
ctuarios quoq; hoc interdictū reddi-
tur, *l. final. h. t.* quamuis hi detineant
verius quàm poſſideant: *glo. & Dd. in l.*
naturaliter. 12. in prin. de acquir. poſſ. poſſi-
C dent tamen naturaliter, *l. 3. h. t. l. ſi plu-*
res. 9. §. deiectū. cum ll ſeqq. ſup. tit. 1. l. At-
tilius. de donat. l. naturaliter. de ac. poſſ. &
ſuo iure. Ex quo ſequitur, etiam detē-
toribus, nedum poſſeſſoribus hoc in-
terdictū vtile eſſe, dum tamen ſuo iu-
re teneant, non etiam ſi alieno, vt co-
lonus, & ſimiles. *l. 3. §. creditores. h. t. l. 1. §.*
deijcitur. de vi & vi arm. Fab. in §. retinen-
da. nu. 7. Inſt. de interdict. Seruitutū reli-
D quarū nomine, vt quæ per ſe poſſideā
tur *vid. Cuia. ad l. 4. verb. ſi viam. de vſu.*
non hoc interdictū, ſed alia dātur. *vi-*
de i fr. de itin. ac pri. de acqu. quo. de riuu. de
fonte, de cloac. l. quoties. de ſer. l. vlt. quem.
ſer. amit. l. 2. §. vlt. de ſuperficiebus. Cauſa
autē προηγουμένη, quare hæc actio
poſſeſſori detur, eſt vis ſeu turbatio:
nec intereſt quomodo ea fiat, vi, an
E clam, an alio quouis modo. *l. 3. in prin.*
& §. 1. h. t. neceſſe eſt tamē turbationē
fieri in ea poſſeſſione, quā ſuā eſſe a-
ctor allegat, *l. 3. §. ite videamus. h. t. l. fin.*
quod vi aut clam. Nā ſi aliud poſſideat
actor, in alio fiat turbatio, ceſſàbit hoc
interdictum. *d. l. 3. §. Labeo. & §. item vi-*
deamus. Ex ſeparatis enim nihil rectè
infertur. *l. Papinianus. 20. de minoribus.*
Datur autē hæc actio aduerſus quouis
F modo turbantē, & impedientem quo
minus quis vti poſſeſſione poſſit: *d. l. 1.*
§. huius. l. 3. §. cū inquilinus. h. t. vt ſi quis
fruct⁹ agri colligat, colonos paſtoreſ-
ve expellat, damnū det, depopuletur
fructus,

Digitized by Google

fructus, vel decerpat, *l. 3. §. item. h. t. Ferra. in for. lib. turb. poſſeſſ. ad verb. ac præſentias liter turbat. &c.* dum tamen re ipſa turbet, non tantum verbis *Fab. in §. retinendæ. num. 11. Inſt. de inter d.* Nam facti atrocitas requiritur *l. 1. §. interdict. ſup. tit. 1. Ancil. conſ. 148. ad præd. n. 2.* vbi autem facto opus eſt, verba non ſufficiunt, *l. Iulianus. §. offerri. de act. empt. l. pecul. 1. §. fin. de pecul. l. 1. §. iuſſiſſe. de S. C. Syllan.* Quare ſi quis minitetur ſe turbaturum, iniuriarum potius quàm hac actione tenetur, *cap. querelam 24. de elect. l. qui pendentem. §. fin. de act. empt. l. iniuriarum. §. vlt. de iniur.* niſi ſit is qui facile minas exequi poſſit, vt formidine eius poſſeſſor minus rectè colere, aut idoneos colonos paſtoreſve inuenire poſſit. *Bart. in l. 1. §. hoc interdictum. nu. 3. h. t. Fab. in §. retinendæ. num. 17. Inſt. de interdict.* Eo tamen ipſo quod quis ſe huic interdicto opponit, quaſi ius habens in poſſeſſione litigioſa, turbare videtur, & tenet eum hæc actio. *Fab. in d. §. retinenda. num. 24. Spec. de act. §. ſin. er. verſ. 1. per l. 3. §. illud quod vi aut clam. l. ſi quis ſe obtulit. 26. cum ll. ſeqq. de rei vend.* Quinetiam non modo contra turbatem, ſed etiam aduerſus eum cuius iuſſu mandatove turbatio facta eſt, vtiliter hoc interdicto experimur, *l. ſi quis. 11. §. ſi tutorem. vbi gl. & Bart. l. aut qui aliter. §. hac verb. quod vi aut clam. Ferrar. in for. lib. turb. poſſ. verb. animo. nu. 2* & quidem ad intereſſe, cautionemq; præſtãdam, pro turbatione præterita: *l. 1. in prin. vbi Bart. h. t.* pro præſente vero in id agitur, vt aduerſarius à turbatione deſiſtat, & cautionem, *de hac cautione vide Bartol. & Dd. in l. vnic. ver. ſatis dationis. C. eod. & Bart. in l. ſi duo. § fin. num. 1. h. t. ... in verb. ſufficientis cautione. de reſtit. ſp. l. l. harum 7. l. ege. 12. ſi ſerv. vend.* de non amplius in poſterum turbando, vna cum intereſſe præſtet, *l. vnic. C. eod. Bart. in l. 1. num. 10. hoc t. l. 3. §. in hoc interdicto. vbi gl. de itin. act. priuat. l. penul. de aqu. quotid. Vd. Bart. in l. vnic. num. 7. C. eod. Ferrar. in for. lib. pro turb. poſſ.* itaq; quatuor hac actione peti cenſeat: 1. vt ceſſet aduerſarius à turbatione. 2. vt ne in futurum turbet. 3. vt hoc nomine ſatiſdet 4. vt illata damna & perceptos fructus reſtituat. Ex quo intelligi poteſt, hoc interdictum reuera rei perſecutorium eſſe, non perſonale. Quia porro duplex eſt, ita vt vterq; litigator, tam *l. 3. in prin. verſ. hoc interdictum. h. t. l. 2. in prin. vbi gloſſ. ſuor. de interdict. §. tertia. Inſt. eod.* actoris quam rei perſonam ſuſtineat (in materia ... litis & probatione, omnibuſq; quæ ad definitionem rei, & merita cauſæ ſpectant, *Iaſ. in l. duo iudices. de re iudicat.* etiamſi quo ad ordinationem iudicij, pro actore ſit is qui prior prouocat, *l. qui prior. 29. l. in tria. 13. de iud. vbi gl. Bart. & Dd.*) ea propter in hoc iudicio vtriq; litigatori probatio incumbit. Probari autem duo neceſſe eſt, *vide Ferrar. in for. lib. turba. poſſ.* poſſeſſionem videlicet à parte producentis (quæ quomodo demonſtranda ſit, ſupr. ad tit. de acqu. poſſ. eſt expoſitum) turbationem vero eſt parte aduerſarij, quod tamẽ poſtremum non vſquequaque neceſſarium eſt: eo enim ipſo quod ſe reus opponit, tanquam ius habens, (ſecus enim, ſi ſe opponat inficiando turbationem) turbare videtur, *Spec. de act. ſeu petit. §. ſus petit. nu. 6. per l. ſi quis ſe obtulit. de rei vendic. l. fin. ſi vſuſfruct. pet.* vt paulo ante eſt dictum. Poſſediſſe autem litis conteſtatæ tempore actorem, in hoc edicto ex conſt. Iuſtinian. (nam olim ad tempus redditi interdicti id referebatur) probandum eſt *§. ſed interdicto. verſ. quorum. Inſt. de interdict.* hodie tamen, quando ex locupletioribus remediis recuperandæ agatur, id non eſt neceſſe: cum qui antiquiorem poſſeſſionem edocet, victoria potiatur, velut iuſtiorem habens poſſeſſionis cauſam, *cap. licet. de probat. Bart. in l. 1. § quod ait prætor n. 14. & 18. hoc t. Ferrar. in for. lib. turba. poſſ. ad verb. hodie tenet. nu. 2. 3. 4. Iaſon in l. ... hoc. ... C. vnde legit. Dec. in conſ. 57. vide quæ ſupr. allegaui.* Qua ratione etiam qui dominium probat, aut præſcriptionem, aut iuſtiorem alioqui proprietatis titulum, in hoc iudicio obtinet, *Iaſon in l. ... alter. § nihil. nu. 37. de acquir. poſſ. Dd. in l. ſi de vi. de iud. & in l. 2. C. vti poſſ. d. Ferrar. in d. foro libell. turb. poſſ. verb. ad ceſſandum. num. 2. & 4. Bart. in l. 3. n. 4. h. t.* Quod ſi neuter petitorii cauſam, aut antiquiorem poſſeſſionem oſtenderit, erit iudicis ſequi aut probationes firmiores, *c. 3. e. l. ... de probat.* (quod iure ciuili ex varijs circumſtantiis colligitur, *l. 3. §. 1. ... car*

Nn

Digitized by Google

men.21.§.fin de teſti.c.in noſtra.32. vbi glo. ex.de teſtib. iure Saxonum, *D. Reinh. diff. iudic.54* & moribus noſtris, ex teſtium pluralitate, *pro quo facit gloſſ. in d. c. in noſtra.* quæ præualet dignitati; *l. etiam 8. in fin. de pact.* aut ſi omnia paria ſunt, pro præſente poſſeſſore iudicare, *§.commodum.Inſtit. de interdict.* vel etiam poſſeſſionem contentioſam inter litigantes diuidere, *Bartol. in l.3. num.4. hoc tit. Ferrar.in for. lib. pro turb. poſſ.ad ver.ad ceſſandum.n.4. D.Reinh.diff.iudic.52. per art. 21.lib.3.*

6 ¶ Affinia remedia huic interdicto, ſunt interdictum vtrubi, quod vi aut clam, de itinere actuque priuato; *vide Ferrar. præall.loco.ad verb. ac præſentialiter.* de quibus ſuo loco exponemus. item actio iniuriarum, *l.iniuriarum.13.§.fin.de iniur.l. qui pendentem.26.in fin.de act.emp. Bart.in l. item apud Lab. §.ſi quis.de iniur.* legis Aquiliæ, *Ferrar. in præalleg. loco.* ad exhibendum, *vide Cuiacium Obſ. lib.5. c. 22.23.* confeſſoria & negatoria vtilis. *Bart.in l.1 § huius.num.3.hoc tit.Specul. de pet.ſeu act.§.ſuccr.in princ.* Sed & in continenti expelli poteſt qui alienam poſſeſſionem turbat, *l.3.§. cum igitur ſupra tit.1.l.quemadmodum.§.1.vbi Bald.num.3. & 4.ad l.Aquil.* & morib. noſtris (quãuis non iure ciuili, *l quamuis.4.ad l.Aquil.Bart.in l.hoc amplius.§.de hu. num 3. de dãn.infect.*) etiam pignorari. *Landt. lib.2.art. 47.& 48.Fachſ differ.69.Reinh. diff. pœna.17.* In continenti autem interpretamur, quamdiu durat turbatio quare ſi ea eſt continua, ſemper turbari turbator, ac ei de facto reſiſti poterit. *Bart:poſt gl.in l.1 §.interdictum nu. 3. h.t.Bar.n.1.2.3.Bal.n.26.&31.in l.1.C.vnde vi.Bar.in l.1.§.hoc interdictum.n.4. de itiner. act. priuat. c. cum Vintonienſis vbi Panorm. n.14.de elect.c.elim. 1. vbi Panorm.n.4 & 10.de reſtit ſpol.c.ex parte.de verb ſignific.c. delecto.de ſenten. excom. lib.6.* quod maxime procedit in magiſtratibus, & dominis terrarum, qui non facile timent expelli: eoque nec poſſeſſionem iuriſdictionis aut territorii ab alio occupatam facile amittere & abdicare intelliguntur. vnde ex longo etiam interuallo turbatorem turbare ac eiicere poſſunt. *Bal.in l. fin. n. 1. C.de his qui à non dom.manu. Bar.in l.1.§.cum igitur. num.1. ſupr. vnde vi. vide etiam Chaſſ. in conſuetud. Burgund.de iuſtit § 5. verb.ſ'il n'a grace. n. 82.* Quin & criminaliter turbationis nomine recte, vt quibuſdam *vide Bar. in l.iniuriarum.§. ſi quis.de iniur & in l.fin. de priuat.delict. Boſſ. in pract. crimin. tit. de plur. violent. num. 48.* Placet, agitur, etiamſi non deſint qui contradicant. *Alex.in d.l.iniuriarum.* Contraria & exceptiones quæ huic opponi actioni poſſunt, ſunt multiplices: vt exceptio præſcriptionis annalis ex hoc interdicto, & alias exceptio 30 annorum: *l. 3. cum l ſequen.C.de præſcrip.30 ann.* item quod agens vi, clam, precario poſſideat, quæ exceptio non dilatoria eſt, neque priuilegiata ſed peremptoria, eoque poſt litem demum conteſtatam eſt proponenda: *Bart.in l.fin num.4 h t.* item notorii iuris, puta dominii exceptio: *c.2. de reſt.ſp l. in 6.* quæ cum opponi poſſit in poſſeſſorio recuperandæ, *d c 2.Dec. conſ.449 num 20.Lute Iaſ. in l.naturaliter. §.nihil.num. 44. de acq. poſſ.* certe nihil cauſæ eſt, quare & huic retinendæ non recte obiiciatur: *Iaſ. in l. naturaliter. §. nihil commune.num.44.de acqu. poſſeſſ. vbi hanc dicit eſſe communem. gloſſ. Bart. Caſtr. in l. ſi de eod.§. fin.de acqu. poſſ. Angel. in §. quadruplum.nu.30.Inſt. de actio.* etiamſi ſint qui perperam diſſentiant. *vide Dyn. & apoſtillas eiuſdem in c.qui ad agendum.71.de regul.iur.in 6.Arela.de bar.not.1.*

DE SVPERFICIEBVS.
Titulus XVIII.

1 *Continuatio.*
2 *Quid ſit ſuperficies.*
3 *Summa interdicti.*
4 *Verba interdicti.*

Affine † eſt huic interdictum de ſuperficiebus Nam quæcunq; in ſuperiore ſeruantur, etiam in iſto locum habent, *l.1.h t.* Superficies † autem hic ſignificat id quod ſolo inædificatũ eſt, vt apud Cic.pro Domo ſua. Itaque † ſi quis in alieno ſolo cõducto ædificarit, vt eius ædificii nomine actionẽ in rem vtilẽ habeat ad apiſcendam poſſeſſionem, ſi modo perpetuo aut in longum tem-

tempus facta ſit locatio *ſup. tit. tit ſi ag. vectig. vel emphyt.* & id appareat actum, *vide quæ dixi ſup. ad titul. ſi ager vectig. vel emph. & ad tit. locat. & cond. gloſſ. & Dd. in l. 3. de ſeruit. Capol. in tractat. ſer. urb. præd. c. 14. num. 4.* ita quoq; in retinenda poſſeſſione, interdicto hoc quaſi dominus 4 defenditur. VTI † EX LEGE, inquit prætor LOCATIONIS SIVE CONDVCTIONIS, SVPERFICIE QVA DE AGITVR, NEC VI, NEC CLAM, NEC PRECARIO ALTER AB ALTERO FRVIMINI: QVO MINVS FRVAMINI, VIM FIERI VETO. SI QVA ALIA ACTIO DE SVPERFICIE POSTVLABITVR, CAVSA COGNITA DABO. *l. 1. in prin. h. t.*

DE ITINERE ACTVque priuato. Titulus XIX.

1 *Continuatio.*
2 *Primum interdictum.*
3 *Secundum.*
4 *Quomodo hoc à ſuperiore diſtet.*

1 EXemplo † rerum corporalium, etiam de iuribus quę ſunt incorporalia, puta ſeruitutibus, interdicitur. nã & hæ quaſi poſſidentur. *l. ſeruitu. 43. §. incorporales. de acquir. rer. do. l. natural. ter. 12. de acquir. poſſ.* 2 De † ſeruitute igitur itineris actuſque priuati dupliciter prætor interdicit, primum de vſu eius, QVO ITINERE ACTVQVE PRIVATO, QVO DE AGITVR, VEL VIA, HOC ANNO, NEC VI, NEC CLAM, NEC PRECARIO AB ILLO VSVS ES, QVO MINVS ITA VTARIS, VIM FIERI VETO *l. 1. in prin. h. t.* Deinde de itineris refectione ita ait: QVO † ITINERE ACTVQVE HOC ANNO NON VI, NON CLAM, NON PRECARIO AB ILLO VSVS ES, QVO MINVS ITER ACTVMQVE VT TIBI IVS EST REFICIAS, VIM FIERI VETO. *l. 3. §. ait prætor. h. t.* 4 In † hoc interdicto probatio iuris exigitur: *d. l. 3. §. hoc autẽ.* in priore nequaquam, ſed pro iure ſufficit vſus. *d. l. 1. §. 1.*

A

DE AQVA QVOTIDIAna & æſtiua. Titulus XX.

1 *Continuatio.*
2 *Vnde dicantur aquæ.*
3 *Quotuplex ſit aqua.*
4 *Tria interdicta de aquarum ductibus.*

B

1 EOdem † modo & de aquis priuatis, ſcilicet quæ aut ortu, *l. aquam. l. præſes Cod. de ſeruit. l. ex meo. l. via § ſi locus: de ſer. ruſt. præd. l. ſi quis diutur. §. ſi ſer. vendi. Iaſo. in l. quominus. num 37. de flumin. Bar. in tractat. Tyb. de inſul. verb. prorupit. per l. ſed ſi ripam. fin. reg. l. 1 §. 1. de fluminib. Roffrè. in for. lib. eo Capol. tracta. de ſer. tit. de pri flumin. nu. 1. & de aquæduct. nu. 28* aut conC ſuetudine, *l. 1 §. denique §. vlt. cum l. ſeq. de aq. pluu. l. 2. § ductus. h. t. l. 2 C. de ſeruit.* aut priuilegio *l. 2. ne quid in lo. pub. l. penul. & vlt. de flum. Capol præall. loc. l. 1. §. permittit, h. t. & C. de aqua duct. lib. 11* in dominio & iure priuatorum ſunt, interdicta proponuntur: ac primo de earum ductib. 2 Aquæ autem † ducuntur aut ex capite, id eſt, fonte: aut ex flumine: aut ex D caſtellis, id eſt, receptaculis aquarum 3 publicis. *l. 1. §. hæc interdicta h. t.* Quæ † ex capite aut flumine ducitur aqua; aut ex quotidiana, quæ quotidie duci poteſt; aut æſtiua, quæ æſtate tantum ad irrogãdos ſitientes agros ducitur. *vide Paul. lib. 5. tit. 6.* De illa non impedienda interdicit ad hunc modum prætor, *in l. 1. in princ. h. t.* 4 VTI † HOC ANNO AQVAM, QVA DE AGITVR, NON VI, NON CLAM, NON PRECARIO AB E ILLO DVXISTI; QVO MINVS ITA DVCAS, VIM FIERI VETO. De æſtiua in hanc ſententiam: *in d. l. 1. §. deinde ait prætor.* VTI PRIORE ÆSTATE AQVAM, QVA DE AGITVR, NEC VI, NEC CLAM, NEC PRECARIO AB ILLO DVXISTI; QVO MINVS ITA DVCAS, VIM FIERI VETO. De aqua, quæ ex caſtellis ducitur: QVO EX CASTELLO, inquit prætor, *in d. l. 1. §. ait prætor, qui ex caſtello illi.* F ILLI AQVAM DVCERE AB EO CVI EIVS REI IVS FVIT PERMISSVM EST; QVO MI

NVS ITA VTI PERMISSVM EST DV- A CAT, VIM FIERI VETO, QVANDOQVE DE OPERE FACIENDO INTERDICTVM ERIT, DAMNI INFECTI CAVERI IVBEBO. Quo in interdicto recte addit prætor, permiſſum eſt. Nam etſi ex fonte & flumine publico non nauigabili licet aquam ducere. *l. 3 hoc tit. l. Imperator. de ſeru. ruſt. prædior.* B tamen ex caſtellis, niſi permiſſu Principis, non licet, ne per priuatorum deriuationes diminuatur aqua publica. *l. 1. §. permittitur. h. t. l. 4. & tot. titul. C. de aquaduct. lib. 11.*

DE RIVIS.
Tit. XXI.

1 *Continuatio.* C
2 *Verbum reſiciendi quatenus pateat.*
3 *Interdictum.*

1 POſtquam † de aquæ ductibus non impediendis dictum eſt, cõſequenter de iiſdem reficiendis interdicitur. *l. 1. in princ. h. tit.* nam ſine refectione vſus D ſeruitutis diu conſeruari nequit. *l. 3. §. vtilitas ſup. de itinere actuq. priuato. l. 1. § 1.*
2 *h. t.* Verbũ † reficiendi late patet, & omnem omnino inſtaurationem cõplectitur. *d. l. 1. § deinde.* Prætor † ait: *l. 1. in*
3 *princ. h. tit.* RIVOS, *quid ſint riui, ſpecus, & c. vide hic in tot. tit. & apud Capoll. in tractat. de ſer. tit. de Riuis. cum ſequen.* SPECVS SEPTA REFICERE, PVRGARE, AQVÆ DVCENDÆ CAVSA, QVO MINVS LICEAT ILLI: DVM NE A- E LITER AQVAM DVCAT QVAM VTI PRIORE ÆSTATE, NON VI, NON CLAM, NON PRECARIO A TE DVXIT; VIM FIERI VETO.

DE FONTE.
Tit. XXII.

1 *Continuatio.*
2 *Primum Interdictum.*
3 *Secundum.*

1 VT † de ductibus aquæ, ita & de vſu fontis ſiue hauſtu prætor interdicit dupliciter; primum de vſu non A impediendo *l. vnica. in princ. hoc titul.* ad hunc modum: VTI † DE EO FONTE, 2
QVO DE AGITVR, HOC ANNO AQVAM, NEC VI, NEC CLAM, NEC PRECARIO AB ILLO VSVS ES; QVO MINVS ITA VTARIS, VIM FIERI VETO. DE LACV, PVTEO, PISCINA ITEM INTERDICAM: Secundo † de refectione prætor ait: *d. l. vnica. §.* 3
B *deinde ait prætor.* QVO MINVS FONTEM, QVO DE AGITVR, PVRGES, REFICIAS, VT AQVAM COERCERE, VTIQVE EA POSSIS: DVM NE ALITER VTARIS, ATQVE VTI HOC ANNO NON VI, NON CLAM, NON PRECARIO AB ILLO VSVS ES; VIM FIERI VETO.

C DE CLOACIS.
Tit. XXIII.

1 *Continuatio: & quid ſit cloaca.*
2 *Interdictum de purgandis cloacis: & eius explicatio.*
3 *Interdictum reſtitutorium.*

D COnſimiliter † de cloacis, id eſt, lo- 1
cis concauis, per quæ colluuies fluit, vt ſunt tubi, fiſtulæ, canales, *l. 1. §. cloacæ. h. t.* duplex interdictum editur: alterum prohibitorium, alterum reſtitutorium. De † non impedienda cloa- 2
rum purgatione prætor ait: *in l. 1. in princip. hoc titul.* QVO MINVS ILLI CLOACAM, QVÆ EX ÆDIBVS EIVS IN TVAS PERTINET, QVA DE AGITVR, PVRGARE, REFICERE LI- E CEAT; VIM FIERI VETO DAMNI INFECTI, QVOD OPERIS VITIO FACTVM SIT, CAVERI IVBEBO. Qua in parte, quia cloacarũ purgatio ad publicam vtilitatem pertinet, ne ſordium immundicie & fœtore aër corrumpatur; ſine exceptione prætor permittit cloacam purgari, ſiue quis iuſte ſiue iniuſte eam habeat. *l. 1. §. quia autẽ. h. tit.* Eandemque ob cauſam prohibet F cloacam facienti vim fieri, etiamſi in publico exitum habeat. *l. 1. §. idem Labeo. l. 2. h. tit. v. de Capoll. in tractat. vrb. ſeru. cap. de cloa. numer. 7.* Quod tamen ſine damno vicinarum ędiũ faciendum eſt: *d. l. 1.*

Digitized by Google

d.l.1.§.pen. eoque iure Saxon. ædificans A
cloacam, ad ſuperficiem vſque terræ
eam munire. *Rhein. in vltim part diff. 32.*
per art. 51. lib. 2. & à vicini ædificio trium
pedũ ſpacio eam arcere cogitur. *idem*
præalleg. loc. diff. 34. Quanquam de eiuſ-
modi cloacis hoc interdictum non a-
git, ſed de fiſtulis & canalibus, per
quos ſordes culinariæ, & conſimiles
eluuntur & emittuntur in publicum
In reſtitutorio ait prætor: QVOD IN B
CLOACA PVBLICA FACTVM, SI-
VE EA IMMISSVM HABES, QVO
VSVS EIVS DETERIOR SIT, FI-
AT: RESTITVAS. Item :. NE
QVID FIAT IMMITTATVRVE,
INTERDICAM. *d.l.1.§ fin.*

QVOD VI, AVT CLAM. Tit. XX'. C

1 *Continuatio.*
2 *Interdictum.*
3 *Cui, aduerſus quem hæc actio detur:*
4 *Quis vi, quis clã feciſſe videatur.*
5 *Ad quid competat.*
6 *Quamdiu duret; & an tranſeat in heredes.* D

1 SEd † quia de ſingulis poſſeſſionum
cauſis & controuerſiis interdici pe-
2 culiariter, propter infinitam litiũ va-
rietatem nequit: generale † interdi-
ctum propoſuit prætor, quo quicquid
vi aut clam factum eſt, iubet reſtitui,
tueturque poſſeſſiones. QVOD VI
AVT CLAM FACTVM EST, QVA
DE RE AGITVR, ID CVM EX-
PERIVNDI POTESTAS EST, RE- E
STITVAS. *l.1. in princ. h. tit.* Competit
3 hoc † interdictum non modo domi-
nis, ſed omnibus quorum intereſt: *l.*
competit, 16. l. quanquam, 12. h. tit. aduerſus
eum qui aut vi aut clam quid fecit aut
fieri iuſſit: *l. 5. § hæc verba. cum §. ſeq. l. ſi*
ego. 6. l. denique. 13 § fin. h. t.

4 ¶ Vim facit, qui per vim aut contra
denunciationem facit. *d. l. 1. §. quid ſit. l.*
vim fact. 9 hoc tit. Clam facere vide- F
tur, qui celauit aduerſarium opus, ne-
que ei denunciauit, ſi modo timuit e-
ius controuerſiam, aut timere debuit,
ne melioris cõditionis ſint ſtulti quã
periti *l. 3. §. fin. cum ll. ſeqq. quomodo &*
quando quid dicatur clam fieri. vide apud
Iaſon. in l. clam poſſidere. in princ. num. 6. de
acquir. poſſeſſ. Bart. in l. 2. num. 1. C. de his
qui ex pub. rat. lib. 10. vbi gloſſ. ad verb. oc-
culte. Bart. in l. 1. C. de præd. decur. lib. 10. Iaſ.
in §. item ſi quis. nu. 45. Inſt. de actio, Bald
in l. 2. num. 1. C. de repud. hær. & l. cum ipſe.
num. 13.4. C. de contra. empt. Bart. in l. pu-
pillus. §. item ipſe. nu. 4. de author. tut. Dec.
in l. quo tutela. §. clam. num. 2. & 5. & ibi.
Cagn. de reg. iur.

¶ In hoc autem competit, vt ſi poſ- 5
ſideat reus quod factum eſt, ſuis ſum-
ptibus reſtituat: id eſt, reponat in anti-
quum ſtatum, deſtructo opere, quod
vi clamve fecit: ſi non poſſideat reſti-
tui curet à poſſeſſore, refuſo etiam eo
quod intereſt, & fructibus reſtitutis,
d. l. 1. qui § quod ait prætor. d. l. ſemper. 15. §.
in hoc int. edicto. & §. fin. d. l. competit. 16. §.
fin. Heredibus hæc actio datur. In † 6
heredes vero duntaxat, quatenus ad
eos peruenit. *d. l. ſemper. §. hoc interdictũ.*
Et eſt annalis; exemplo reliquarum,
quæ ex iuriſdictione prætoris proficiſ-
cuntur. *d. l. ſemper. § hoc interdict.*

DE REMISSIONIBVS. Tit. XXV.

1 *Continuatio.*
2 *Quãdo remiſſa dicatur nũnciatio.*
3 *Verba interdicti.*

QVod † dictum eſt, vim facere eum 1
qui contra nunciationem facit,
diſtinctionẽ recipit. Nam ſi quis nun-
ciet ibi, vbi ius non habet, nunciatio
nequaquam tenet. Sin † iure nun- 2
ciet, tamdiu tenet renunciatio, quo-
ad remiſſa eſt voluntate nunciantis:
aut in ea cauſa eſt, vt remitti debeat:
puta cautione de demoliendo nouo
opere, ſi iniuſte ædificatum apperue-
rit, præſtita aut oblata. *l. 5. §. ſi ni cui de*
oper. nou. nunc. Qua de re † prætor quo- 3
que interdixit, ad hunc modũ: QVOD
IVS SIT ILLI PROHIBERE NE SE
INVITO FIAT, IN EO NVNCIA-
TIO VENEAT CAETERVM NVN-
CIATIONEM MISSAM FACIO. *L.*
vnica. in princip. hoc titul. vide Cuiac. lib.

obſer. 1. cap. 16. *Duaren. ad t.t. de ope. no. nunciat.* hoc eſt, alioqui, ſi non habeat ius nunciandi, miſſam facio, & non admitto nunciationem.

DE PRECARIO.
Tit. XXVI. C. 8. 9.

1 *Continuatio.*
2 *Precarium quid ſit.*
3 *Quomodo diſtet à donatione.*
4 *Quomodo à commodato.*
5 *Interdictum.*
6 *Cui, aduerſus quem, ad quid hoc ex interdicto detur actio.*

1 TRibus † modis vitioſe & mala fide poſſidetur, vi, clam, precario: *l. Pomponius. § 1. de acquir. poſſeſſ. vt actum in l. 4. §. vlt. de vſucap. & ſeq. l. 1. §. cap.* 20. de duobus prioribus, & quemadmodum aduerſus ea poſſeſſiones defendantur, hactenus eſt dictum; ſequitur vt de tertio nempe precario, & interdictis hoc nomine competentibus agamus.

2 ¶ Precarium dicitur, quod precibus vtendum petenti conceditur. *Paulus lib. 5. tit. 6. Cuiacius obſe u. l. b. 4. cap.* 7. tamdiu quoad is qui conceſſit patitur. Quod genus liberalitatis ex iure gentium, ſicuti & cæteri contractus, *l. ex hoc iure 5. de iuſtitia & iure* deſcendit. *l. 1.*

3 *h. tit.* Quanquam † à donatione diſtat: nam donatio dominium transfert, & ſemel traditione perfecta, repeti reuocarique nequit. *l. 1. ſupra de donation. l. ſi repetendi. Cod. de condictione ob cauſam tot. tit. C. de reuoc. donat.* At precarium non dominium, ſed vſum transfert, & ſic datur, vt qui dedit, repetere ſemper poſſit. magis itaque affine eſt commodato: *l. 1. h. t.* quanquam commodatum ciuiliter obliget, & ad certum vſum certumque tempus, vel expreſſum vel tacitum detur. *l. in commodato. § ſicut. ſupra commodati.* Precarium

4 † autem neque ad certum vſum, neq; ad certum tempus præſtatur: vnde & quotieſcunque libitum erit, repeti poteſt. *vide limitationes apud Capoll. tract. de ſer. vrb. cap. 79. num. 6. cum ſeq.* & habitatio precario concedi non dicitur, quia ad certum ſemper vſum datur. *l. & habet. 15 §. hoſpites. hoc tit.* Deinde in commodatum dolus & culpa ac cuſtodia venit: *l. ſi vt certo. 5. §. nunc videndum. ſup. commodati.* idque ex ſtatis ciuilium contractuum regulis: quia commodatarii ſolius gratia contrahitur. *l. contractus. 24. cum ibi not. de regul. iur. & d. §. nunc videndum.* Qui precario vero accipit, tantum de dolo & lata culpa tenetur; quia cum iuris Ciuilis regulis hic contractus non ſit alligatus, benignius cum eo agendum prætor putauit cui is qui dedit benigne facere voluit. *l. quæſitum. 8. §. cum quis. quæ h. t.*

¶ Prætor ait: QVOD PRECARIO AB ILLO HABES, AVT DOLO MALO FECISTI VT DESINERES HABERE, QVA DE RE AGITVR, ID ILLI RESTITVAS. *l. 2. h. tit.* Hæc 5

actio, † quæ eſt ex bono & æquo, *d. l. 2.* datur in perpetuum *d. l. quæſitum. §. interdictum. Cuiac. lib. 5. obſeru. ca. 20.* ei qui precario conceſſit, ſiue domino, ſiue non domino, *d. l. quæſitum in princip. l. certe. § fin. hoc t.* eiuſque hæredibus; *l. cum precario 22. hoc tit.* aduerſus eum qui precarium habet, id eſt, precario detinet, *l. 4. l. vltim. §. ſi pupillo hoc titul.* eiuſque heredes: quia actio eſt rei perſecutoria, *d. l. quæſitum. §. 1. & l. 2. Cod. eod.* in id vt res reſtituatur, aut ſi res reſtitui nequit, fiat condemnatio in tantum, quanti actoris intereſt rem restitui cum omni cauſa, poſt interdictum editum; id eſt, vt hodie interpretamur, poſt litem conteſtatam *d. l. quæſitum §. ex hoc interdict. & §. fin.* Datur hoc nomine & incerti condictio, hoc eſt, præſcriptis verbis. *l. 2. l. duo. § fin. l. interdictum. l. & habet. §. cum quis. hoc titul. l. cum qui. §. is qui de fur. Cuiac. lib. obſer. 4. cap. 7.* Diſtant autem ab hoc precario, precariæ Pontificiæ, *cap. 1. & tot. tit. ex. de precar.* quam τὰς χρονικὰς δόσεις Iuſtin. *Nouell. 7. & 120* appellare videtur: cum videlicet is qui prædia ſua Eccleſiæ cōcedit, recta mercede precarium eius vſum ſibi ad vitam reſtipulatur; quod quidem ſingulis luſtris ſolet redintegrari, quia vltra quinquennium extēdi ex decretis conciliorum non debet. *Cuiac. lib. 4. cap. 7. obſeru.*

DE

Digitized by Google

DE ARBORIBVS CÆDENDIS. Tit. XXVII.

1 *Interdictum de vrbanis arboribus.*

2 *Alterum de ruſticis.*

1 SEd † & de arborib. interdicit prætor, de his quidem, quæ in vrbano ſunt prædio: QVÆ ARBOR, inquit, EX ÆDIBVS TVIS (id eſt, vrbano prædio, horto, vel area) IN ÆDES ILLIVS IMPENDET, SI PER TE STAT, QVO MINVS EAM ADIMAS, TVNC QVO MINVS ILLI EAM ARBOREM ADIMERE (à ſtirpe ſcilicet, *l. 1. §. 1. h. t.*) SIBIQVE HABERE LICEAT, VIM FIERI VETO *d. l. in prin.*

2 ¶ De iis quæ in agro ſunt, hoc modo interdicit: QVÆ ARBOR EX AGRO TVO IN AGRVM ILLIVS IMPENDET, SI PER TE STAT, QVO MINVS PEDES QVINDECIM A TERRA EAM ALTIVS COERCEAS; TVNC QVO MINVS ILLI ITA COERCERE, LIGNAQVE SIBI HABERE LICEAT, VIM FIERI VETO. *d. l. 1. §. penul.* Eodem pertinet actio arborum furtim cæſarum, quæ eſt eiuſdem poteſtatis, non ordinis: *inf. arb. fur. cæſa. Cuiac. obſ. lib. 5 c. 17.* & remedia Sax. iuris, in eandem quidem rem, aliam tamen pœnam concepta *Land. lib. 2. art. 28. vbi glo. vide Bart. hic in l. 1.*

DE GLANDE LEGENDA. Tit. XXIIX.

1 *Quid glandis nomine veniat:*

2 *Interdictum.*

3 *De iure Sax.*

1 HVic † ſimile eſt interdictum de glande legenda: Glandis autem nomine omnes fructus continentur, *l. vnic. hoc t. l. qui venenum 236. §. glandis. de verb. ſig.* GLANDEM, inquit prætor,
2 QVÆ † EX ILLIVS AGRO IN TVVM CADAT, QVO MINVS ILLI TERTIO QVOQVE DIE (ab eo ſcilicet tempore, quo cecidit) LEGERE, AVFERRE LICEAT; VIM FIE-

A RI VETO *l. vnica. h. t.* Etſi enim in alienum fundum inuito domino ingredi, regulariter non licet; *l. diuus de ſer. ruſt. prædio. §. feræ. Inſt. de rer. diuiſ. l. iniuriarũ. §. fin. de iniur.* tamen quærendæ ſuæ rei cauſa licet. *l. theſaurus. 15. ad exhibend.* Quia vero fructus in terram prolapſi facile putreſcunt, ideo viſum eſt ſufficere, ſi domino ad colligẽdas res ſuas

B triduum cõcederetur: poſt illud vero, velut pro derelicto habitos, vicino vt cedant æquum eſſe. Hoc interdictum † iure Saxonum nõ obtinet, qui fructus in alienum fundum pendentes aut cadentes, poſſeſſori eius fundi indiſtincte concedunt. *Saxo. lib. 2. art. 52. Fach. diff. vlt. par. 1.* 3

C DE HOMINE LIBERO exhibendo. Tit. XXIX.

C. 8 8.

1 *Continuatio.*

2 *Interdictum, & eius explicatio.*

3 *Cui, aduerſus quem, ad quid detur hæc actio.*

4 *De criminalib. iudiciis quæ contra eoſdem competunt.*

D OFficii † cauſa propoſitum eſt interdictum de libero homine exhibendo: nam communis humanitatis officium, & cauſa libertatis publice exigunt, vt ne quis alium iniuſte detineri inuitum patiatur. Ait prætor † QVEM LIBERVM HOMINEM DOLO MALO RETINES, EXHIBEAS. 1 2

E *l. 1. in princ. h. t. vide Paul. lib. 5. tit. 6.* Dolũ malum requirit prætor: nã ſi quis ſuo iure retineat, ceſſat interdictũ, *l. 3. §. is tamen. & §. ſi eum. l. ſi fil. h. t.* vt & cũ volentem retinet. *d. 3. § ſi quis volentem.*

¶ Hoc interdictum omnibus agere volentibus cõmunis fauore libertatis competit. *d. l. 3. §. hoc interdictum.* Et quidem perpetuo: *d. l. 3.* quia libertati nunquam præſcribitur. *l. fin. cum ibi not. C in quib. cauſis præſc. long. temp. ceſſet.* Datur 3

F autem aduerſus detinentem dolo malo, in id vt hominem exhibeat, id eſt, in publicum producat. *d. l. 3. §. ait prætor.* Quod † ni fiat, quanti ea res erit, reus condemnabitur: *d. l. 3. §. ſi tu-* 4

mentem. & quidem ſæpius, donec hominem liberarit. *l. 4. §. ſi tamen.* Poteſt tamen & criminaliter conueniri ex l. Fab. de plagiariis, & aliis iudiciis, qui hominem inuitum detinet, aut priuatis carceribus includit, *l. vnic. C. de priuat. carc. l. 3. in prin. h. t. l. penult. §. fin. ad l. Fab. de plag. Paulus lib. 5. tit. 6.*

DE LIBERIS EXHIBENDIS, item ducendis. Titulus XXX. C. 8. 8.

1 *Continuatio.*
2 *Interdictum de exhibēdis liberis.*
3 *Interdictum de deducendis.*
4 *Quomodo hac diſtent inter ſe.*
5 *Cui, contra quem, ad quid hac detur actio.*

1 IVris † ſui tuendi cauſa interdictum datur de liberis exhibendis vel ducendis: nam permiſſum eſt parentibus patriæ iure poteſtatis, liberos ven-
2 dicare. De † exhibendis liberis interdictum ita habet: *l. 1. in prin. hoc tit. vide Paulum lib. 5. tit. 6.* QVI QVÆVE IN POTESTATE LVCII TITII EST, SI IS EAVE APVD TE EST, DOLOVE MALO TVO FACTVM EST, QVO MINVS APVD TE ESSET: ITA EVM EAMVE EXHIBEAS. De
3 † ducendis prætor ait: *in l. 3. in prin. h. t.* SI LVCIVS TITIVS IN POTESTATE LVCII TITII EST; QVO MINVS EVM LVCIO TITIO DVCERE LICEAT, VIM FIERI VETO.
4 ¶ Huius præparatorium eſt ſuperius interdictū *l. 5. § 1. h. t.* Nam vt duci homo poſſit, ante exhibendus eſt: quemadmodum & res, antequā vendicari poſſit. *tot. tit. ſup. ad exhibend.*
5 ¶ Datur ex vtroq; interdicto actio, ei qui habet in poteſtate, *l 1. § 1. hoc tit. l 2. C. eod.* aduerſus eum qui interdicto defendit: *d. l. 3. §. hoc autem.* non autem aduerſus ipſum filium *l fin. l 3 §. hoc autem huius tit. l 1 §. 1 de rei vend.* nam lis inter patrem & filium in poteſtate conſiſtere non poteſt. *l. in nulla. 4. ſ. eo. tit.* Qua in actione ſolum quæritur, an in poteſtate filius ſit: aliam

A enim cauſam, quo minus pater filium ducere poſſit, non admittit prætor *l. 1. §. in hoc interdictum. 2. h. t.* Huius actionis exemplo, datur & marito ius agendi, de exhibenda & deducenda vxore, etiam aduerſus ſocerum. *l. 2. h. t. l. fin. C. eod. Paul. lib. 5. tit. 6.*

VTRVBI. Tit. XXXI.

B 1 *Continuatio.*
2 *Interdictum.*
3 *Idem hic ſeruari, quod in interdicto Vti poſſidetis.*

SEd † quia de interdictis quæ iuris ſui, quod quis in hominibus habet, tuendi gratia competunt, dici cœptum eſt reliqua quæ eodem pertinent, iam abſoluamus. Quæ licet proprie de iure C dun taxat in homines competente loquantur, vnde merito in hunc poſtremum ordinem ſunt relata: tamen ſciendum eſt, ex interpretatione prudentum ad reliquas quoq; res mobiles ea omnia pertinere. *l. 1. §. 1. h. t.* cuiuſmodi in primis eſt, quod prætor ad tuendam rei mobilis poſſeſſionem proponit. 1

¶ VTRVBI ſeu VTROBI, *Cuiac. obſ. lib. 5. c. 22.* inquit, HIC HOMO (ſeruus 2
D videlicet, aut ſeruitutem bona fide ſeruiens) QVO DE AGITVR, MAIORE PARTE HVIVSCE ANNI FVIT; QVO MINVS IS EVM DVCAT, VIM FIERI VETO. *l. 1. h. t.* Huius † 3
interdicti vis hodie exæquata eſt interdicto Vti poſſidetis: nam in vtroq; obtinet, non qui maiore parte anni, vt interdictum hoc habet, ſed qui litis conteſtatæ tempore (quod ne ipſum
E quidem nunc neceſſarium eſſe, ſed ſufficere antiquiorem oſtendi poſſeſſionem, ſupra dictū eſt, *ad tit. vti poſſidet.*) ab aduerſario iuſte poſſedit. Illud intereſt, quod hoc de mobilibus, illud de rebus ſoli loquatur. *§. quorum. Inſt. de interdict. l. 1. § 1. h. tit.*

DE MIGRANDO Tit. XXXII.

F 1 *Continuatio.*
2 *Interdictum.*
3 *Quando, cui, & ad quid detur hinc actio.*

Inter-

1 INterdictum † quoque, quod inquilinis migrare volentibus datur, ne impedimentum erectur, quo minus res ſuas importata ſ aſportent & euchant, huc pertinet: id quod prætor in hanc propoſuit ſententiam *l.1. in prin. hoc titul.*

2 SI IS HOMO QVO DE AGITVR,
» NON EST EX HIS REBVS DE
» QVIBVS INTER TE ET ACTOREM
» CONVENIT, VT QVÆ IN EAM
» HABITATIONEM QVA DE AGI-
» TVR INTRODVCTA, IMPORTA-
» TA, IBI NATA, FACTAVE ESSENT,
» EA PIGNORI TIBI PRO MER-
» CEDE EIVS HABITATIONIS ES-
» SENT: SIVE EX HIS REBVS ES-
» SET EA MERCES TIBI SOLVTA,
» EOVE NOMINE SATISFACTVM
» EST, AVT PER TE STAT QVO
» MINVS SOLVATVR: ITA QVO
» MINVS EI QVI EVM PIGNORIS
» NOMINE INDVXIT, INDE ABDV-
» CERE LICEAT VIM FIERI VE-
3 TO. Ex † quo intelligi licet, duobus caſibus ex hoc interdicto actionē dari: vel cum res de qua agitur, non eſt expreſſe aut tacite pignori obligata: vel cum quidem obligata nomine penſionis fuit, ſed ea aut ſoluta eſt, aut eo nomine ſatisfactum, aut per locatorem ſtat, quo minus ſatisfiat. Etſi autem de homine inducto edictum loquatur, tamen idem obtinet in qualibet re importata, quæ aut pignori nexa non eſt, aut eo nexu liberata. Sæpe autem fit, vt nexu taciti pignoris non teneatur res; puta ſi fuerit aliena, commodata, depoſita, *l. fin. h. tit.* & ſi non eo animo, vt ibi perpetuo eſſet inducta: *l. debitore. 32. d. pign.* [illegible] certæ res expreſſim ſint obligatæ: videtur enim velle interdictū, vt hoc caſu ceſſet tacita hypotheca; atq; ita prouiſio hominis tollat prouiſionem legis: *l. fin. C. de pact.* [illegible]. quod tamen aliis diſplicet. *vide Iaſ. in §. item Seruiana. num. 70. Inſt. d. actio.* Hoc interdictum colono non datur. *l. 1. §. 1. h. tit.* quia illi aliter extra ordinem officio iudicis nobili celeriter ſubuenitur: tum quod conſtet, horum res pignore non teneri iure communi: *vide ſupr. in qu. h. [illegible] pign.* tum quia publice intereſt, neq; agricolas litibus diſtineri, nec eorum res

A & inſtrumenta diutius detineri. *Auth. agricultores. C. quæ res pign.* Hoc interdictum perpetuum eſt, & datur in ſucceſſores & ſucceſſoribus *l. §. 51. fin. hoc tit.* non modo de rebus propriis, ſed etiā alienis, dummodo importatis, *l. 1. §. illud. l. 2. h. t.*

B
DE SALVIANO INterdicto. Tit. XXXIII. C. 8. 9.

1 *Continuatio.*
2 *Quomodo diſtet hoc interdictum à Seruiano.*
3 *Quare dicatur Saluianum: & cui aduerſus quem ex eo actio detur.*

C

SAluianum † quoque interdictum, quod de pignoribus repetendis, 1
vide Cuiac. lib. obſeru. 5. c. 24. & Paul. lib. 5. Sent. titul. de interdict. quæ è prædio conducto ablata aut alienata perhibentur, huc merito refertur: quippe in quo de homine, in fundum, pignoris nomine (nam ſine nominata conuen-
D tione inducta in prædium ruſticum, non ſunt pignori nexa. *l. 4. in quib. cauſ. pign.*) inducto, locutum prætorem apparet. *ex l. 1. in prin. hoc tit.* Etſi † autem 2
Seruiana actione quoque pignus perſequi poſſumus: *§. item Seruiana. Inſtit. de actio.* tamen quia petitorii eſt iudicii, & grauat hoc probandi onere agentem, vt cogatur oſtendere, rem in
E bonis debitoris fuiſſe. *l. & quæ nondum. 15. §. quod dicitur de pignor. l. ante omnia. de prob. Iaſ. & Dd. in §. item Seruiana. Inſt. de act. Bart. Bald. Salic. in l. cum res. C. ſi res alie. pigno.* viſum fuit interdicto ei conſulere, *Azon. Rubr. C. de precar. num. 14.* vt pignus ſuum compendiaria via perſequi poſſit, eo videlicet tantum probato, quod pignoris nomine res ſint inductæ. *l. 1. in prin. h. t.*

¶ Huius autem interdicti cum nec 3
certus author, nec verba in edictum
F perpetuum videātur fuiſſe relata: veriſimile eſt à Saluio Iuliano edicti perpetui compoſitore & interprete, Saluianum eſſe appellatū. Datur autem

Digitized by Google

hinc actio ei cui penſionis nomine res obligata fuit aduerſus quemlibet poſſeſſorem, idq; exemplo Seruianæ. *l. 1. in princ. & §. 1. hoc tit.* & directa quidem datur locatori ruſtici prædii aduerſus colonum, quia de his nominatim interdictum loquitur: vtilis autem ex interpretatione datur locatori vrbani prædii contra inquilinum. Sed & cuilibet creditori datur nō modo aduerſus debitorem qui oppignorauit. ſed quemlibet etiam poſſeſſorem. *Bart. in l. 1. hoc tit. per l. 1. C. de pre. ar. & Sal. c. Cyn. in l. certi. C. de loc. & cond.* contra quem tamen probatio amplior facienda eſt, videlicet rem in bonis fuiſſe debitoris oppignorandis. *l. cum res. 5. C. ſi alie. res pign. Iaſ. in §. item Seruiana. nu. 89. Inſt.*

A *de actio.* Cæterum quando contra debitorem agitur, id probari non eſt neceſſe, quia is de vitio nexus excipere nequit: ſuam enim ipſius allegaret turpitudinem & fraudem, ſi rem alienam fuiſſe diceret. *vide Iaſ. in d. § item Seruiana. nu. 92. & 93. & ſup. de pign. act. l. rem alienam. vbi Dd. eod. tit.* Datur autem hoc interdictum etiam hæredibus, & in hæredes, quia eſt rei perſecutorium; B *l. 2. C. d. preca. & Sal. interdic.* petitur enim poſſeſſio rei oppignoratæ. *Roff. in tract. lib. de inter. Sal. num. 3. & 4. Iaſ. in d. §. item Seruiana. Azo in Rubr. C. de preca. & Sal. interd. n. 15.* vnde & interdictum adipiſcendæ poſſeſſionis eſſe cenſetur. *Azo praalleg. loc.*

DIGEST. LIB. XLIV.

DE EXCEPTIONIBVS, PRÆSCRIptionibus & præiudiciis. Titulus I. C. 8. 36.

1 *Continuatio.*
2 *Excipere quid ſignificet: & quæ hoc nomine veniant.*
3 *Quid ſit exceptio.*
4 *Quid præſcriptio.*
5 *Quid præiudicium.*
6 *Explicatio l. fundum.*
7 *Diuiſiones, & ſpecies exceptionū.*
8 *Cauſa efficiens & materialis.*
9 *Forma proponendæ exceptionis.*
10 *Quando proponi exceptiones debeant.*
11 *Finis & effectus: & an per obiectionem exceptionis lis videatur conteſtata.*
12 *Contraria.*

1 DEFENDuntur† poſſeſſiones non modo interdictis, ſed obiectis etiam à poſſeſſore exceptionibus, quæ cum prætoriæ ſint, quod dari à prætore omnes ſolent; *Cicero lib. 2. de Inuentione c. 4.* merito hic inter iudicia prętoria, de quibus in 6. & 7. Pandectarum parte agi diximus, collocantur. Excipere † inter a-
2 lia ſignificat excludere vel eximere aliquid de numero; *l. 1. vbi Dec. de reg.*

C *iur. l. 4. §. fin. de pen. leg.* hinc defenſiones reorum, quæ excludunt intentionem agentis; & a regula ac ratione qua nititur actio, excipiunt caſum de quo agitur, ita vt æquum nō ſit, in eo regulam obtinere, exceptiones ſunt appellatæ. Proprie igitur fateamur eas dici exceptiones, quæ non eunt inficias, actionem iure ſubſiſtere; ſed eſſe iniquam aduerſus D eum qui cum agitur, demonſtrant: de quibus titulū de Exceptio. in Inſtit. accipiendum eſſe, e-

xempla

Digitized by Google

xempla quæ ibi proponuntur, coarguunt. Vnde qui ſimpliciter negat factum quod proponit actor, non dicitur excipere: *Bal. Pan. Felin & Can. in Rub. ext. ne except. Bal. in l. 1. n. 6. C. de sur. ut facti igno. & in l. peremptorias. C. de sent. rescin. non poss.* & ſtatutum auferens omnem exceptionem, nunquam tollit hanc negationem, aut implorationem officii iudicis, aut aliam eiuſmodi iuſtam defenſionem. *Fel. praall. loc. Bart. in l. plane. in fin. de petitio. hered. & in l. 1. §. & parum. n. 3. sup. quod vi aut Cam. late Lanf. in c. quoniam. ad verb. except. in prin. de probatio. nibus.* Vſu tamen obtinuit, vt defenſiones omnis generis, exceptionum nomine ἐν πλάτει comprehendantur, etiã quæ ius actionis funditus tollant: vt ſi quis neget factum, aut ſe ſoluiſſe dicat: quas proprie exceptiones intẽtionis vulgo appellant *Azo, in Rubr. C. eo. Pan. in tit. ext. eod. vide Ias. in l. qui ſe debere. n. 6. de cond. cauſ. da. See hic in l. 3. & 2. Ias. in l. att. 2. n. 11. & 15. de iureiur.*

3 ¶ Exceptio dicta eſt, quaſi quædam excluſio, quæ interponi actioni cuiuſque rei ſolet, ad excludẽdum id quod in intentionem condemnationemve (id eſt, libelli concluſionem) deductũ eſt: *l. 2. h. t.* vel, authore Paulo, *l. antepen. h. t.* eſt conditio (conditionaliter enim olim in formula concipiebatur) quæ modo eximit reum à damnatione, modo minuit damnationem. Theophilus in Inſtit. eod. tit, ita definit: Exceptio eſt quædam iudicialis allegatio, reo competens, aduerſus actionem, quæ iure quidem ciuili efficax ſit, ſed natura iniquas vires habeat. Exceptio itaque actorẽ excludit, replicatio reum: quæ eſt contraria exceptioni, & quaſi exceptionis exceptio. *d. l. antepen.* Sed contra replicationem dari ſolet duplicatio, & contra triplicationem rurſus quadruplicatio: & deinceps multiplicãtur nomina, dum aut reus aut actor obiicit. *l. 2. in fin. h. tit. tot. tit. Inſtit. de replicatio. l. 3. C. de except.*

4 ¶ Præſcriptio, quam Rhetores trãſlationem nominant, *Cic. lib. 1. ad Heren. cap. 5. de Inuen. lib. 1. cap. 3. & lib. 2. cap. 4.* proprie eſt, qua modus, tempus, locus aliæque circumſtantiæ actionis determinantur, & quaſi circumſcribuntur: vt cum reus oſtendit, coram alio iudice, aut ab alio actore, aut cũ alio, aut non hoc loco vel tempore eſſe agendum. *l. fin. l. pen. C. de except. cap. 2. & dilecti. extra eod. Quintil. lib. 7. cap. 6. & lib. 3. c. 8.* Promiſcue tamen pro exceptionibus præſcriptiones vſurpantur: *l. qui agnatu. 11. Paulus. 23. hoc tit. l. 12. C. de praescr. Imp. offeren. l. contra. C. de inoff. testam. l. ita demum. C. de procurator. cum ſimilib.* Vnde & exceptio poſſeſſionis, qua ſe aduerſus dominum poſſeſſor tuetur, præſcriptio longi temporis appellatur *tot. tit. C. de praescript. long. temp.* Illud tamen ſciendum eſt, quas I. C. præſcriptiones proprie appellant, eas exceptiones declinatorias & dilatorias ab interpretibus vocari *in l. fin. C. eod. in l. fin. ſupra de dilatio. Specul. in titul. de exception.*

5 ¶ Præiudicium interdum detrimẽtum ſignificat, *l. 4. §. pen. inf. de cenſib.* interim iudicis interlocutionẽ, quæ ſententiam antecedit, vt annotauit Duaren *l. b. Diſputationum. 2. cap. 2.* Sed crebrius in iure accipitur pro certo actionum genere, quæ præiudiciales appellantur; *§ praeiudiciales. Inſt. de actio. vbi d. xi. l. actionum verb. 36. inf. de oblig. & act. l. 1. §. 1. de rei vend. l. Imperator 14. de probat. tractator.* cum videlicet ante quid petitur iudicari, quam ad principale negocium perueniatur, quod tamen ipſum ex hoc iudicio veniat declarandum. Quo in ſenſu etiam Cicero accipit in Orat pro C. Planco; vt ſi patronus intendens petere à liberto operas, prius poſtulet declarari eſſe libertum: aut filius petiturus alimenta à patre, petat initio dijudicari, an ſit filius *l. 1. §. per hanc. de rei vend. l. 3. de lib. ag.* vel ſi de libertate agatur, vtrum qui ſeruus an liber ſit: *d. §. praeiudiciales. Inſtit. de act. l. ea. C. de lib. cauſ. l. 10. 13. 14. 15. 17. 20. 22. C. de probat.* Harum ad actionum ſimilitudinem exceptiones etiam quædam præiudiciales ſiue præiudicia dicuntur, quibus nimirum reus ita excludit age ... , vt dicat, præiudicium, per nouum aliquod iudiciũ quod aduerſarius moliatur, principaliori actioni fieri non oportere. *l. 1. ſup. famil. hercisc.* verbi gratia: Fundum † Ti- 6

tianum poſſides, de cuius proprietate inter me & te controuerſia eſt: & dico præterea, ſeruitutem illi fundo deberi ab alio tuo prædio non controuerſo, huic ſecundo iudicio ſeruitutis, rectè opponitur præiudicialis exceptio; ꝙ præiudicium prædio, id eſt principali iudicio vendicationique rei non fiat. fieret autem præiudicium, ſi hæc confeſſoria actio de ſeruitute admitteretur. Nam cum ea non detur, niſi domino fundi. *l. 2. in prin. ſup. ſi ſeruitus vendi.* ego dominus fundi, cõtrouerſi, eoipſo declararer, ſi mihi poteſtas fieret hanc actionem proponẽdi. At hoc iniquum eſſet, priuſquam probatio dominii in principali vendicationis iudicio à me ſit facta: quæ merito exigitur, cum tu poſſideas. *l. 2. C. de probatio. l. fin. C. de rei vendicatio. § retinendæ. ve. ſ. commodum. Inſt. de interdictis* & hæc eſt ſpecies illa intricata, & à Caſtrenſe rectè explicata, quam proponit Africanus *in l. fundum. 16. l. fundi. 18. h. t.* quo nihil pertinere adiunctũ Pauli reſponſum, quod non de præiudicio, ſed de rei iudicatæ exceptione loquitur rectè Cuiacius animaduertit, *obſer. lib. 5. c. 37.*

7 ¶ Exceptiones aliæ ſunt dilatoriæ. quæ actionem differunt in aliud tempus; aliæ ſunt peremptoriæ, quæ eam perimũt & extinguunt. vt rei iudicatæ, ſolutionis, præſcriptionis, pacti, &c. *l. 2. § fin. l. 3. h. t.* Dilatoriarum aliæ vocantur declinatoriæ, quæ iudicium & forum in quo agitur; declinant; *l. fin. C. eod.* aliæ proprie dilatoriæ, quæ ex alia cauſa litem differunt, vt exceptio procuratoria; item de cautione & Guarãda, vt loquuntur, quæ apud Saxones in vſu eſt, præſtanda: de quibus omnibus latius Speculator *in tit. de exceptio. Lanfr. in c. quoniam. verb. recuſationes & exceptiones. extra de probat. & Chris. in praxi, c. 43. cum ſeq.* Hæ autem omnes ante litem conteſtatam proponendæ ſunt. poſtea enim non admittuntur. *l. ita demum. C. de procuratorib. Doctores in l. fin. C. eod.* Sed peremptoriæ poſt litem demum conteſtatam opponuntur, *l. ſiquidem. 9. Cod. eod.* quibuſdam exceptis: quæ ideo priuilegiatæ dicuntur, quod litis conteſtationem impediant. *c. 1. de litis conteſt. in 6. vbi Philipp. Fran. amplius 40. excep. priuileg. numerat.* Ex quarum ſcilicet obiectu apparet, aut actionem non competere, aut ſublatum eſſe ſolutione, tranſactione, re iudicata, præſcriptione, & ſimilibus modis. *Iaſ. nu. 15. & 16. poſt Caſtren. in l. nam poſtea. 8. de iureiurand. Bald. in l. 4. circa fin. C. de pact. Alex. in l. vir bonus & l. cum quærebatur. iudic. ſol.* Impediunt autem litis conteſtationem, cum & in ingreſſu litis opponuntur, non ad merita cauſæ, ſed ad impediendum litis ingreſſum: *Iaſ. poſt Bart. in d. l. nam poſtea, num. 16. & 17. de iureiur. Bart. in l. cum quærebatur. iud. ſol.* & in continenti etiam probari poſſunt. *Bart. in l. fin. num. 3. ff. pro ſuo. Bald. & Dd. in l. edicto, C. de edict. diui Adrian. tollen. vid Gemin. Philip. Franc. nu. 8. & alios in c. 1 de lit. conteſtat. in 6.* Item aliæ ſunt temporales, quæ durant ad tẽpus præſtiturum aut à lege, *l. ſi intra. 8. & in l. in contractibus. 14. C. de non numera. pec. tot. t. C. de dote caut. non num.* aut ab homine: *l. 3. § temporales h. t.* cuiuſmodi omnes ſunt dilatoriæ. *d. l. 3.* aliæ perpetuæ. quales ſunt omnes peremtoriæ: *§. appellantur Inſt. eod.* neq; enim vllo tempore præſcribuntur. *l. pure, § vlt. inf. de dol. mali & met. except. l. ſi pactum. C. eod.* Poſtremo pleræq; exceptiones in rem competunt: nonnullæ ſunt perſonales nec tranſeunt de perſona in perſonã, vt exceptio pacti perſonalis & ne quis, niſi quatenus facere poteſt, conueniatur, *l. exceptiones. 7. h. t.*

8 ¶ Exceptiones ex æquitate naturali proficiſcuntur: *Inſt. de excep. in prin. l. 1. inſ. de doli mali & metus exceptio. l. 1. inſ. de vacatione & excuſatt. muner. Azo. in Rub. C. eod. in fin.* vnde & iuris gentium eſſe dicuntur *Doctores hic in Rub. & in tit. ext. eo.* nam etſi prætor pleraſque induxit, vnde & hic tractatus inter prætoria iudicia eſt collocatus: tamen ex æquitate naturali, aut iure gentium eas deſumpſit, atque in foro valere voluit. Materia circa quam exceptiones verſantur, ſunt actiones & iudicia, Materia ex qua exiſtunt, eſt ius cuiuſque proprium. nam ex iure tertii nulla cuiquam oritur exceptio. *l. loc. §. competit. ſi ſer. ven. l. ſi quis. 8. §. 1 C. de præſcript. 30. annor. Bart. Caſtr. & alii in l. 1. de re iud. & in d. § competit.*

¶ Quod

9 ¶ Quod ad formam attinet, ſciendũ eſt, exceptiones olim à prætore dari ſolere, perinde atq; actiones: qui aut purum præſcribebat iudiciũ, non admiſſa rei exceptione, vt, Si paret ꝓmiſiſſe, condemnato: aut ſub conditione, vt cũ exceptionem admiſſam formulæ inſerebat: Si paret promiſiſſe Titium Seio decem, condemnato, extra quam ſi qd dolo malo, metuve geſtum ſit. *l. ſicut. 8. §. quod ſi quib. mod. pign. l. creditor. 12. qui pot. in pign. l. 1. §. Labeo de flum. l. 1. § ſunt qui ſup. ne quid in flum. pub. l. ſi vitam. quod vi aut clam. vid. Duar. in tit. de pact. Cuiac. lib obſer. 5. cap 37. & 34.* Conditionaliter enim per particulam, ſi, niſi, extra quam, &c. exceptiones adiiciebantur: *l. 1. fam. hercisſcund. l. 2 §. 1. verſ. ſi in ea. l. apud Celſum. 4. §. item. 8. verſ. ita eſſe excipiendum, ſe inter me, &c. & §. Labeo. 14. §. ſi a Titio. 28. §. in tut. 29. inf. de dol. except. l. ſi a te. 9. in fin. h. t. Cuiac. obſeru. lib. 5. cap. 34.* vnde & Paulus in d. l. antepenult. conditiones appellat. Sed hodie exceptiones formam nullam habẽt, imo quibuſcunque verbis, ſcripto vel abſq; ſcripto, viua voce *Bart. in l. ſcire. §. oportet. num. 5. per illum text. de excuſ. tutor.* proponi poſſunt, adeo vt ſufficiat vel nuda facti narratione ius exceptionis patefieri. *Doctores hic, præſertim Socin. in l. 1. per l. itaque. 48. de procurator. & l. qui pendentem. 62. ſup. de act. empt.* Eſt tamen aliquo modo patefaciendũ, alioqui iudex factum exceptionis non ſupplet, ſi vel ignorantia, vel inſcitia; vel aliã ob cauſam litigator exceptiones omittat: vt latius alibi tradunt Doctores, præſertim Caſtren. *Caſtr. nu. 4. in l. vnica. C. vt quæ deſunt aduoc. iudex ſuppl. gl. in l. ſi vnus 28. § pactus. ad verb. in pact. ſup. de pac.*

10 ¶ Quanquam autem plurib. vti exceptionibus, & vna omiſſa vel non ꝓbata ad aliã redire nemo prohibetur: *l. nemo. 8. l. is qui dicit. 5. hoc tit.* tamen non vno omnes tempore proponi debent. Nam dilatoriæ pleræq; ante litem conteſtatam, vt dixi, ſunt proponendæ & probandæ; vt declinatoria fori, *l. fin. Cod. eod.* procuratoria, & ſimiles: *l. licet. l. ita demum. Cod. de procuratoribus.* niſi reus ignonarit eas ſibi competere. *l. fin. C. ſi à non competent. iudice.* Cæteroqui poſt litem conteſtatam, aut etiam poſt ſtatu-A tum, vt fieri ſolet, à iudice terminum non recipiuntur. *c. paſtor: lis. C. de except.* præterquam ſi recens fuerint ortæ. *glo. in c. exceptionem. extra, eo. per c. in ſignificante de offic. delegat. Iaſo. in l. naturaliter. 12 §. nihil commune. nu. 137. de acquir. poſſ. l. eleganter. § ſi quis. nu. 4. de cond. ind.* Quod de dilatoriis iudicii intelligendũ eſt, non de dilatoriis actionis & cauſæ de qua B agitur, vt eſt exceptio pacti de non petendo intra certum tempus, &c. Nam hæc proponitur lite demũ conteſtata, ſicuti & reliquæ peremptoriæ. *l. exceptionem. vbi Doctores. Cod. de probatio. vide Mynſing. obſer. Cam. 24 cent. 1.* probanda autem eſt probata agentis intentione: *l. ſi quis. em. Cod. de except. c. auditis. de præſcript. c. de teſtib. extr. de teſtib. c. cum venerabilis. extr. de except.* exceptis illis priuiC legiatis, videlicet rei iudicatæ, tranſactionis, iuriſiurandi, & præſcriptionis, & ſimilibus: quando videlicet ante litem conteſtatam inſtar dilatoriarum proponuntur; ad impediendum litis ingreſſum: nam tum in continenti ꝓbari debent, *Bart. d. l. fin. nu. 3. ſup. pro ſuo. Phil. Franc. nu. 8. in c. 1. vbi Doctores. de litis conteſt. in 6.* Poſtquam autem concluſum eſt in cauſa, exceptiones non auD diuntur, *c. cum dilectus. 9. de fide inſtru.* vt nec poſt ſententiã quę tranſiuit in rem iudicatam, neque appellatione eſt ſuſpenſa. *l. 2. C. ſententiam reſc. non poſſ. l. ſub ſpecie. C. de re iudic.* demptis iis quæ ſententiã non impugnant, ſed temperant modũ executionis. *l. Neſennius. 41. §. fi. ſup. de re iud. l. ex diuerſo. 18. § fi. ſup. ſol. mat.*

¶ Finis eſt, vt inflexibilis actionum rigor ab exceptionum ἐπιεικείᾳ tempe- 11
E retur, & quem iniquũ eſſet ex æquitate naturali condemnari, is vt obiecto quaſi exceptionũ clypeo, tela ciuilium actionum aſpera præduraque euitare poſſit, velut latius tradit Theoph. Inſt. eodem. Exceptionum dilatoriarũ effectus eſt, vt aut differant aut transferant iudicium: peremptoriarum, vt intentionem excludant aut minuant. *l. exceptiones. 22. cum l. ſeq. h. t.* Illarum obiectione litem non conteſtari, certum F eſt. *gloſſ. & Doctores in l. 1. C. de litis conteſt. c. exhibita. de iudiciis.* De his dubitari ſolet, ac Baldus quidem inquit, *in d. l. 1. Cod. de lit. conteſt.* communem eſſe Lega

ſtarum opinionem peremptoriæ obiectu litem conteſtari. Quod Canoniſtæ negant, *per c. 2. de lit. conteſt. l. lib. 6. in cap. 1. vbi latiſſime Socin. de lit. conteſt.* niſi vlterius reus progrediatur intentionẽ negando, vel diſertis verbis conteſtando litem: *c. prout. de dolo & contumac. cap. cum cauſam de appell. c. cum venerabilis. de except.* id quod propemodum vbique obſeruatur. *vide Ch. l. a. in pract. c. 6. nu. 2.* Illud etiam admonendi ſumus, eum qui excipit, nõ fateri agentis intentionem eſſe veram *l. non vtique. 9. h. tit. c. exceptionem. de reg. iur. in 6. ca. cum venerabilis. ext. eod.* Quare vſu obtinuit, vt etiam ſi reus exceptiones obiiciat, cogatur nihilominus aut affirmatiue aut negatiue reſpondere, atq; ita litem conteſtari.

12 ¶ Contraria exceptioni eſt replicatio quæ licet ſit quædam exceptio, tamen eam oppugnat & excludit: *l. 2. hoc tit.* quemadmodum replicationem rurſus duplicatio, & hanc triplicatio, & iſtam quadruplicatio: atque ita conſequenter. *d. l. 2 in fin.* An etiam contraria eſt exceptioni præſcriptio? vt ſicuti actiones, ita & exceptiones, ſaltem ſpacio 30. annorum tollantur? Supra diximus eas eſſe perpetuas: quod ita interpretantur, vt nullo tempore, ne quidem 30 aut 100. annis præſcribantur. *gl. in l. 3. verb. perſecution. C. de praeſcr. 30. ann. & in l. ſi pactum. C. de except. Bald. in tract. præſcrip. 4. part. 4 partis princ. quæſt. 37.* Nam præſcriptiones, præſertim longiſſimi temporis, in odium negligentium, neque ius ſuum perſequentium, ſunt inductæ, *l. 1 § fin. Cod. de annal. excep. Bart. in l. ſicut. num. 2. & in l. cum notiſſimi. in princ. Cod. de præſcr. 30. ann.* at negligẽtia ſicuti non poteſt imputari non valenti agere, *d. l. 1. C. de ann. excep. in fi.* ita nec valenti excipere. Excipi autem nequit, quoad proponatur ex aduerſo actio, quam exceptio excludat. Relinquitur ergo, quamdiu non agatur, nullã exceptioni currere præſcriptionem *l. pure. §. fin. inf. de except. d. l. vbi vide.* Quod in meris exceptionibus verum eſt: ſecus in illis quæ non modo per modum excipiendi, ſed etiam per formam agendi, vel per implorationem officii iudicis proponi poſſunt. Hic enim quia imputari negligentia poteſt, eo exceptioni præſcribitur 30. annis, peræque atque actionibus, *l. 3. 4. cum ſeq. l. 8. C. de præſcr. 30. ann. in prin. Inſtit. de perp. & temp. actio.* & officio iudicis. *gloſſ. in l. ſicut. ad verb. perſecutione. vbi Dd. C. de præſcr. 30. ann. Bart. in l. prætor. §. fin. numer. 1. de oper. non. nunc. Caſtr. & Dd. in l. 2. Cod. de reſc. vend. Bald. in tract. præſcr. 4. part. 4. partis pri. quæſt. 3.* vt eſt communiter traditum: *Cyn. Bald. & Salic. in l. licet. Cod. de except. Bal. in l. ſicut. num. 12. & 13. Cod. de præſcrip. 30. ann. per l. quæſitum. §. fin. de pe. ul.* velut in exceptione non numeratæ pecuniæ. *Cyn. Bald. Salic. & Dd. in l. ſi ex cautione. C. de non num. pec. Felin. in c. ſi cautio de fid. inſtru.* quam tamen Canoniſtæ ad mille etiam annos ex æquitate proponi poſſe, non recte, contraque omnia præſcriptionum iura contendunt. *Dyn. in c. locupletari. in fin. de reg. iur. in 6. Bald. in l. ſi ex cautione. n. 12. Fab. in l. in contractib. num. 8. C. de non nu. pec. Pan. Imol. & Can. in c. fin. de ſol. & in c. ſi cautio. vbi late Fel. num. 60. 61. 62. de fid. inſtru. Iaſ. in l. ciuitas. nu. 7. & 8 ſi cert. pet.* Obſtat etiam exceptioni ſtatutum, compromiſſum, pactum quo exceptiones excluduntur: qua ratione vtrum tantum friuolis, *Bart. in l. 1 §. 1. nu. 3. quod vi aut clam Specu. de renunc. per tot. & de oblig. & ſol. §. 1. vbi Bald. Cyn. in l. ita pudor. C. de adult. Hip. ſing. 96. renuncians. Ant. Corſ. ſing. verb. except. 1. num. 1.* an aliis etiam, præſertim poſtea natis aditus præcludatur à Dd. eſt diſcendum. *Iaſ. in l. ſed etſi quis. §. quæſitum. nu. 6. & 7 ſup. ſi quis caut. & in l. penult. num. 17. 18. C. de pact. & in l. 1. nu. 6. de cond. indeb. Man. ſing. 1. nu. 1. Alex. conſ. 1. nu. 8. volum. 6. & conſ. 208. nu. 6. vol. 6.*

DE EXCEPTIONE REI iudicatæ. Tit. II.

1 *Continuatio.*
2 *Ratio quare detur hæc exceptio.*
9 *Quando obſtet rei iudicatæ exceptio.*

POſt † generalem de exceptionibus titulum, quædam nunc ſpeciatim de præcipuis exceptionum ſpeciebus: (nec enim omnes exequi, huius eſt loci 1

ci

ei aut inſtituti) conſequenter proponuntur. Eſt autem inter præcipua exceptio rei iudicatæ, cum obiicitur actori: Actum ne agas, quæ etiam litis ingreſſum impedit. *d. c. 1. de lite conteſt.*
2 *in 6.* Quod † probabili ratione placuit, ne aliter modus litium multiplicatus ſummam atque inexplicabilem faciat difficultatem, maxime ſi diuerſa pronuncientur, parere ergo exceptionem rei iudicatæ frequens eſt: *l. ſingulis. 6. h. tit. l. 3. & 4. Cod. de re iudicata.* nam cum actionem res iudicata pariat, *Paul. lib. 1. t. 19. & lib. 5. titul. 5. l. ſi actor. C. de reb. creditum.* multo magis exceptionem producere dicendum eſt. *l. 1. §. nam cui damus. de ſuperficiebus.* ac Cicero in Orat. pro L. Flacco oſtendit, olim præſides de rebus iudicatis denegare actiones conſueuiſſe, & pro A. Cluentio inquit, extremæ impudentiæ eſſe, iudicata labefactare conari. Amplius in Oratione de Lege agraria ad populum dicta, rerum iudicatarum infirmationes, ait ciuitatum afflictarum perditis iam rebus extremos exitiorum ſolere eſſe exitus.

3 ¶ Sed illud Iulianus recte reſpondit, exceptionem rei iudicatæ tum demum obſtare, quoties eadem res ſiue quæſtio inter eaſdem perſonas reuocatur. *l. 3. hoc tit.* nec enim ſententia inter alios dicta, aliis debet nocere: *l. ſæpe. de re iud. l. 1. hoc tit.* neque de vna re dicta, ad alias res, quæ in ſuperius iudicium deductæ nō ſunt, trahi. *l. ſi cum teſtamento. 21. in prin. l. ſi in iudicio. 23. l. & an eadem. 14. hoc tit.* Separatorum enim ſeparata eſt cauſa & ratio, *l. cum. 18. de negociis geſt. l. ſi maritus. C. de donation. inter vir. & vxor. l. de ſeruo. de calumniatoribus.* Eadem autem quæſtio eſt, cum vel res eadē iterum petitur, quamuis aucta aut diminuta, aut pro parte tantum petatur; *l. ſi quis cum totum. 7. cum l. ſeq. d. l. & an eadem. 14. in prin. & §. 1. h. t.* vel eadem eſt cauſa petendi. *l. ſi mater. §. eandem. d. l. & an eadem. h. tit.* Eadem perſonæ dicuntur non modo principales, ſed etiam quæ in earum locum ſuccedunt, *l. 4. l. ſi a te hereditatem 9. § fi. d. l. ſi mater. in prin. & §. Iulianus. & § fin. hoc tit.* quæque ab his mandatum habent *d. l. ſi mater. §. hoc tit.*

A

DE DIVERSIS TEMPORALIBUS præſcriptionibus, & de acceſſionibus poſſeſſionum. Tit. III. C. 7. 33. vſque 40.

1 *Cuiuſmodi ſint temporales præſcriptiones.*

B 2 *De acceſſionibus temporum.*

3 *Quanto tempore actionibus præſcribatur.*

PRæſcriptiones † quoque temporales variæ & diuerſę ſunt, quę excludunt agentem, quia debito tempore non egit: vt cum dicitur annalem actionem (cuiuſmodi pleręque prętoriç ſunt) intra annum vtilem, qui ex 1
C diebus vtilibus, quibus agi potuit, cōſtat. *l. ſi cum exceptione § poſt annum, de eo quod met. cauſ. §. rurſus. Inſtit. de actio. l. vltim. C. de temp. in integ. reſt. l. ſi non conueniat. C. de iniur. l. interdū. l. auxilium. de minor. tunc. l. iure mariti. C. de adulter. l. ſi maritus. ff. eo. l. 1. de his quæ in fraud. cre.* nō eſſe intentatam. *l. 1. h. t.* item cum vendicāti rem præſcriptio triēnalis obiicitur, aut decennii, vel vicennii, *l. 3. h. t. §. 1 Inſt. de*
D *vſuc.* aut etiam trigenta vel quadraginta annorum. *tot. tit. C. de præſcript. 30. ann.* qua in parte ſciendum eſt, acceſſionū tempora in poſſeſſoribus conſiderari: Nam continuatur defuncti tēpus quo poſſedit, cum tempore heredis, *l. cum heres. 11. h. t.* & eius qui ab herede emit. *l. pen. §. fin. h. t.* item emptoris & venditoris, etiam tertii, quartive. *l. 5. 6. 14. 15.*
E *h. t.* Sed † de acceſſionibus poſſeſſionū 2
nihil in perpetuum neque generaliter definere poſſumus: *vide Cuiac. in l. in tempus. 14. l. ſerui. 16. de vſucap.* conſiſtunt enim in ſola æquitate. Plane tribuuntur iis, qui in locum aliorū ſuccedunt, ſiue ex contractu, ſiue ex vltima voluntate *l. de acceſſionibus. 14. h. t.*

¶ Eiuſmodi quoq; temporalis præ- 3
ſcriptio fiſco obſtat: nam à bonis va-
F cantib. (licet iure Sax. cōtra videatur, *art. 28. & 29. lib. 1.*) quadriennii curriculo excluditur, *l. intra 10 h. t. l. 1. & tot. tit. C. de quad. præſcri.* à cōmiſsis quinquennio, *l. 2. C. de vect.* in reliquis præſcri-

Digitized by Google

ptione vicennii: *l. in omnibus. 13. h. t. l. 1 §. præſcriptio. de iur. fiſc.* quod poſterioribus conſtitutionibus, nõ eſt ſublatum, ſed confirmatum: *l. omnes. 4. C. de praſcr. 30. annor.* eoque tempore & aliis omnibus publicis & criminalibus iudiciis præſcribitur, *l. querelam. C. ad l. Cor. de falſ. l. 2. de requir. reu.* ciuiles vero actiones 30 annorum præſcriptione eliduntur, *l. ſicut. l. omnes. 4. C. de praſcr. 30 ann. in prin. Inſt. de perpet. & temp. act.* niſi breuioribus ſpaciis ſpecialiter ſint circumſcriptæ, vt actio doli, *l. fin. C. de dolo malo.* iniuriarum *l. ſi non conuicii C. de iniuri.* cum ſimilibus. adulterii, *vide inſr. de adult.* Reliquæ oẽs quæ hæc tempora effugiunt, tam publicæ & eccleſiaſticæ, quã priuatę, 40. annorum decurſu præſcribuntur, *d. l. 4. C. de praſcr. 30. an. vide ext. de praſcr.* Quod quidem tempus continuum eſt, *l. nunquam. §. in vſuc. ſup. de vſuc.* curritq; non modo contra ſcientem, ſed etiã aduerſus ignorantem & abſentem, *l. fin. C. de long. tempor. praſcr. l. ſi. ut. 3. C. de praſcrip. 30. ann.* quamuis ignorantibus ius ſuum, reſtitutio in integrum ex clauſula generali, ſi qua mihi iuſta cauſa, &c *in l. 1. ex quib. cauſ. maior. &c.* detur, *tot. t. C. quib. non obiici long. temp. praſcrip. Bart. in l. 1 §. ſi quis autem. ſup. de itiner. actuq. priua. Panor. in c. vigilanti. de praſcr. late Bald. in tractat. praſcript. 4. part. 4. partis princ. qu. 29. vide ſup. ad tit. de vſuc. in fin.*

DE DOLI MALI ET METUS EXCEPTIONE. TIT. IV.

1 *Diſpoſitio huius tituli: & quam late pateat hæc exceptio.*
2 *Quare detur.*
3 *Quomodo dolo quid factum dicatur.*
4 *Quando huic exceptioni locus ſit.*
5 *Quibus obiici poſſit, vel non.*
6 *Quamdiu.*
7 *De metus exceptione.*

1 LAtiſſime † patet exceptio doli, vnde & generalis dicitur, *l. apud Celſ. 4. §. fin. hoc tit.* quippe quæ ex omnibus in factum exceptionib. oriatur, quia dolo facit, quicunque id quod qualibet

A exceptione excludi poteſt, petit, *l. 2. §. & generaliter. l. qui aequitate. 12. hoc t.* Quo autem dilucidius intelligi poſſet hæc exceptio ordinem I. C. *in l. 1. 2.* ſecuti, prius de cauſa videamus, quare propoſita ſit: deinde quemadmodum dolo fiat: tum quando & quibus caſibus obſtet: deinde aduerſus quas perſonas locum habeat: nouiſſime intra quæ tempora hæc exceptio competat.

B ¶ Ideo autem eam propoſuit prætor, ne cui dolus ſuus per occaſionem iuris ciuilis contra naturalem æquitatem prodeſſet, *l. 1. §. 1. ad. § Labeo. 13. h. t.* quod fore ei ne minime ... *l. 2. de eo per quem factum erit.* Quare ne replicatione quidem doli hæc exceptio elidetur ne ex eo quod perfide geſtum eſt actor quippiam conſequatur. ... *4. § Mar. ... hoc tit.* aut ne dolus noceat 2

C quam illi qui eum admiſit *l. ſi procurator. 11. h. t.* An dolo quid commiſſum ſit, ex qualitate facti intelligitur *d. l. 1. in fin. ... l. ... de reſc. vend.* Sed † & is 3 dolo facit, qui petit quod qualibet exceptione excludi poteſt: *d. l. 2. & generaliter.* vel quod ſ... non oportere ſolui, *d. l. 2. §. circa* aut ſi ſoluatur, eſſe reſtituendum *l. dolo fact. ... hoc tit.*

D ¶ Huic autem exceptioni locus eſt, 4 cum fraus actoris coarguitur. Ex eadem enim proponitur cauſa ex qua actio doli, *dil. l. 1. 2. in princ.* videlicet cum machinatio fraudulenta in negocio latet, cuiuſmodi multas ſpecies *I. C. in l. 2. & ſeq hoc t.* proponit.

¶ Obſtat hæc exceptio ei qui decepit, nõ aliis, *d. l. ſi procurator. 11.* nec enim 5 ſufficit dolo factum eſſe, ſed oportet actoris malitiam coargui, *d. l. 2. §. 1.* aut

E eius procuratoris, *d. l. 4. §. quaſitum.* Nã ſicuti actio doli, ita & exceptio, quam ex eadem cauſa dari diximus, in perſonam directa eſt, *l. item 17. de dol. mal.* Aduerſus parentes, aliaſque perſonas quibus reuerentia debetur, neq; doli exceptio, nec alia quæ exiſtimationem apud bonos ſuggillet, cõpetere poteſt: in factum itaq; erit excipiendum, *d. l. 4.*

F *§. aduerſus. & § fin.*

¶ Non autẽ ſicut de dolo actio, quæ 6 famam violat, certo ſpacio finitur, ita etiam exceptio eodem tempore dãda eſt. Nam hæc perpetuo competit: cum actor

Digitized by Google

actor quidem in ſua poteſtate habeat, A
quando vtatur iure ſuo; is autem cũ
quo agitur, non habeat quando con-
ueniatur. *l. pure. 5 § fin h.t. ſi l. pactum C. de except.* Itaq; ea ratione ceſſante, cum
in modum actionis quæſtio doli pro-
poni poteſt, perinde vt actio termina-
tur. *l. ſi quis libertatem: de petit. hæredita. l. quæſitum §. fin. de peculio.*

7 ¶ In metus exceptione eadem om-
nino obtinent. Itaq; Caſsius eam omi- B
ſit, contentus doli exceptione, quæ
generalis eſt. Sed vtilius viſum eſt etiã
de metu opponere exceptionem: nam
diſtat quadantenus à doli exceptionẽ
quia eſt in rem ſcriptá; ſicuti ipſa a-
ctio: vt non inſpiciamus, an is qui a-
git, metus cauſa fecerit, ſed an omni-
no metus cauſa factum ſit. Et quam
uis de dolo authoris exceptio doli nõ
obijciatur: tamen hoc iure vtimur, vt C
de metu non tantum ab authore, ve-
rum à quocunque adhibito, obijci ex-
ceptio poſsit *d. l. 4 § fin.*

QVARVM RERVM actio non datur. Tit. V.

1 *De exceptione iuriſiurandi.*
2 *De his quæ onerandæ libertatis cauſa promittuntur.* D
3 *De dolo qui cauſã dat cõtractui.*

1 SCiendum † autem eſt exceptione
quandoque non eſſe opus vt ijs in
rebus quarum rerum actio à prætore,
qui actiones olim cõcedebat, & à quo
erant impetrandæ, non datur. Quod v-
ſuuenit, cum quis aduerſarium ſuum
delato iureiurando, iudicem de cauſa
facit. *l. 1. in prin. h. t.* Iuſiurandum enim E
vicem rei iudicatæ obtinet. *d. l. 1. l. 2. de iureiur.* Itaq; poſt rem iureiurando de-
ciſam, non dat actionem prætor, *l. ait prætor. 7. de iureiur.* ne de periurio quæ-
ratur. *l. fin. de in litem iuran. l. nam poſtea. 9. §. 1. de iureiur. l. nam ſufficit de dolo ma-
lo. §. æque Inſt. de excep.* Quare † & hodie
2 hæc exceptio litis conteſtationem im
pedit *de c. 1. de litis conteſt. in 6.* Item in F
ijs, quæ onerandæ libertatis cauſa pa-
tronus à liberto ſtipulatur. Quia vi-
ſum eſt aduerſarium liberatis ac vio-
lentiæ plenum, perpetuo vexationis
metu libertum patrono ſucijci, pro-
pter quem metum quiduis ſuſtineat
patrono exigente. *a l 1 § quæ onerandæ.*
Quo tamen caſu exceptione opus eſt:
quia ſtipulatio, quantũuis dolo ma-
lo metuve ſit inita, ipſo iure valet.
l. 5 C. de inut l ſtipul. Sed † quando res 8
incidit in contractum bonæ fidei, tum
etiam non oppóſita exceptione dene-
gat actionem prætor: vt ſi ſocietatem
onerandæ libertatis cauſa patronus
cum liberto iniuerit. *l Lab. 0 de bon. lib.*
Nam cum videatur metu inita *d. l. 1. ad § quæ onerandæ.* cui dolus ineſt, *l. ſi in uno exceptione. 14 § cum de eo. quod metus cauſa* ipſo iure ad nihilum recidit, nec ex
ea actionẽ dat prætor: *d. l. 1. §. ſi libertatu.* cum neutiquam ſit conſentaneum
actionem bonæ fidei, cui dolus maxi-
me aduerſarius eſt, dari ex eo quod
fraudulenter inuenitur geſtũ, *in l & eleganter. in prin. de dol. mal. vbi vide quæ dixi l. 3. ſup. pro ſoc l. in cauſa 17. in prin. de mino.* idq; præſertim in ſocietate ob-
tinere æquum eſt: quæ cum ius frater-
nitatis complectatur, & plane libera
eſſe debeat, merito nullius momenti
eſſe cenſetur, ſi ad eam libertus, cau-
ſa libertatis conſequendæ quaſi adi-
gatur. *l Lates. 36. de oper. lib. vide l. 1. de bon. lib.*

DE LITIGIOSIS. Tit. VI. C 8. 37.

1 *Cuiuſmodi ſit hæc exceptio.*
2 *Quæ res dicatur litigioſa.*
3 *De pœnis alienantiũ res litigioſas.*

EST † & exceptio de litigioſis rebus 1
propoſita: nam ſi quis ſciens rem
emat litigioſam, huic petenti poſſeſ-
ſionem vel nondum acquiſitam, vel
amiſſam, obſtat exceptio litigioſæ rei,
l. 1. hoc tit. quam emere non debuit. *tot. tit. C. de. litigioſis.* Litigioſa † autem res 2
dicitur, non de qua controuertitur ex-
tra judicium, per denunciationem for-
te *l 1. hoc tit. l 1 C. eod.* ſed de qua lis mo-
ta eſt, quod fieri in his realibus (nam
in perſonalibus litis conteſtatio re-
quiritur. *l. 2. vbi gl & Do. C. de litig.*) in-
telligitur aduerſario citato, & propo-
ſita petitione, *Auth. litigioſa. vbi Doctor*

res. C. eod. vide gloſſ. in c. 1. verb. litigantibus. vt lit. pendent. lib. 6. cle. 2. eod. titul. atque hoc quidem in emente rem litigioſam obtinet. 5 Quod † ſi vero ipſe litigator illiuſmodi rem dedicet ſacris, quia non modo aduerſarium afficit iniuria, cuius duriores reddit partes, ſed etiam contumelioſus eſt in Deum, quem falſa religionis ſpecie colit: merito dupli pœnam patitur. *l. fin. hoc tit.* Sed eiuſmodi pœnæ hodie latius vagantur, & ad omnem rerum litigioſarum nundinationem extenſæ ſunt. *l. fin. cum Auth. ſeq. C. eodem.*

DE OBLIGATIONIBVS & actionibus. Tit. VII.

C. 4. 10.

1 *Quomodo ſtipulationes dicantur prætoriæ.*
2 *Quare inter iudicia prætoria referantur.*
3 *Quare hic de obligationibus & actionibus agatur.*
4 *Quid ſit obligatio.*
5 *Quotuplex.*
6 *Quæ propriè dicatur obligatio.*
7 *Cauſa efficiens: qui quomodo obligationem cõtrahere poſſint, aut non.*
8 *Materia, forma, finis, & effectus obligationum.*
9 *Quomodo extinguatur obligatio.*
10 *Quid ſit actio, & quàm late id nomen pateat.*
11 *Partes & ſpecies actionum: & quomodo rectè proponantur.*
12 *Cauſa & effectus.*

1 POST † expoſita poſſeſſionum iura, ad ſtipulationes progrediamur, quæ etiam ad iudicia prætoria, tam petitoria quàm poſſeſſoria pertinent, vnde pleræque prætoriæ ac iudiciales appellantur. *tot. tit. inf. de præ. ſtip.* Nã cum multis rerum humanarum actionib. tum præcipue iudiciis prætor ſponſiones adhibuit: vt ex Cicerone, Quintiliano, & noſtris etiam legibus intel- A ligi licet. Itaq; quamuis etiam iure ciuili, ſtipulationes valent: *§. & conſtitut. Inſt. de actio.* tamen in iudiciis verſantur magis ex authoritate & iuriſdictione prætoris, qui harum vinculis forenſes altercationes corroborat, & litigãtium tum cõſulit ſecuritati, tum temeritatem coercet, quam vlla iuris ciuilis introductione. Quod † ſi quis au- 2
B tem forte quærat, quamobrem non ad contractuum genera hic tractatus ſit relatus, ſicuti factum in Inſtitutionib. videmus: nihil eſt quod tam facile expedire queamus. Nam contractus de quibus ſupra dictum eſt, ex iure gentium oriuntur, & præcipue conſenſu conſtant; cumq; non à prætore, ſed iure ciuili vim habeãt, merito ad iudicia
C ciuilia rerumq; tractatum referuntur. At ſtipulationes ꝑ iuriſdictione prætoris vſum & vim præcipuam mutuãtur, & ex ſubtili quadam iuris ratione verbis obligationem gignunt, formulisq; iudiciorum à prætore interponi atque adhiberi ſolent: vt non immerito iudiciis prætoriis, quorum hoc loco tractatio eſt inſtituta, annumerentur. Sed † 3 quia hæc materia late patet, multaq; habet cum reliquis obligationib. communia, vt nihil prætermittatur: primo
D in genere de obligationibus & actionibus videamus; vt quæ deinceps de verborum obligationibus dicturi ſumus, facilius intelligantur.

¶ Obligatio ab obligando vinciendoque dicta eſt: nam in eo vis eius, & 4 (vt loquitur Paulus) ſubſtantia conſiſtit *l. 3. h. t.* Etenim eſt iuris vinculum, quo quis neceſſitate adſtringitur alicuius rei ſoluendæ, ſecundum noſtræ ciuitatis iura. *in prin. Inſt. eod.*
E ¶ Obligatio autem eſt aut natura- 5 lis, aut ciuilis. naturalis, quæ ex naturali ratione cauſam habet, *l. 1. §. ſi id quod. hoc titul.* & (vt alibi dicitur) ſolo æquitatis vinculo nititur. *l. Stichum 59. §. naturalis. de ſolutio.* Ea rurſum duplex eſt, ſicut ipſum ius ciuile. Alia enim cum reliquo iure naturali, exiſtit ex quadam naturæ affectio-
F ne: vt eſt obligatio naturalis ad antidora, *l. ſed etſi 25. §. conſuluit. de petit. hæred.* quæ neque ad certum quid obligat, nec impedit ſoluti indebiti repetitio-

Digitized by Google

petitionem: *gl. mag. & Dd. in l. 5. de iuſt. & iur. & in l. cum quis. C. de iur. & fac. ignor.* quamuis Zaſius refragetur *ſing. reſponſ. lib. 1. cap. 3. num. 21. & 22.* Alia eſt obligatio iuris gentium, orta ex conuentione & iure humano, quod conuentiones ſeruari præcipit, *l. 1. in princ. de pact.* Is natura debet, inquit I. C. quem iure gẽtium dare oportet. *l. cum amplius. 84 §. 1. de reg. iur.* De hac naturali obligatione potiſſimum agunt I. C. cùm aiunt aliquem naturaliter obligari *l. frater. 38. l. ſi quod. 64. de cond. ind. l. 1. vbi dixi, inſ. de nouat. l. Stichum §. naturalis. de ſolut. vide de hac Gouea lib. 2. c. 26. & in l. 1. §. id quod natura. ad l. Falcid.* Porro ciuilis obligatio eſt, quæ oritur ex iure ciuili. *vide gloſſ. & Dd. in l. 5. de iuſtit. & iur.* quam rurſus diuidimus in ciuilem proprie ſic dictam, quæ lege introducitur: & prætoriam, quæ ex edicto aliquo prætoris deſcendit. *l. obligamur. 52. §. lege hoc tit. l. 1. § fin. de conſt. pecu.*

6 ¶ Proprie autem obligatio dicitur, quæ vtramque, & ciuilem & naturalem continet. Hæc enim demum efficax eſt, & vinculum illud iuris habet, cuius in definitione fit mentio *gloſſ. & Dd. in princ. Inſtit. de oblig. & in l. iuris gentium. §. ſed cum nulla de pactis. in l. frater à fratre. 28. de condictio. indebiti, l. 1. de nouatio.*

7 ¶ Obligatio cõtrahitur aut conſenſu. *d. l. obligamur. 52. hoc titul.* tam vero, qui cum facto, tum verbo, tum etiam nutu declarari poteſt: *d. l. obligamur. in fin. vbi Doctor.* quam præſumpto, cuius vſus eſt in quaſi contractibus: *l. ſi quis. 5. §. 1. hoc tit. tot. tit. Inſtit. de obligat. quæ ex quaſi contractu.* aut re, aut verbis, aut ſcriptura, prout quiq; contractus horum aliquid ad perfectionem ſui præcipue requirunt: *l. 1. hoc tit. §. fin. Inſtit. de oblig. & quib. mod. re cont. vbi dixi.* quanquam in omnib. conſenſus etiam deſideretur. *l. 1. §. 1. de pactis.* Item contrahitur obligatio lege, cum videlicet ſecundum aut cõtra leges quid facimus, vnde teneamur. *d. l. obligamur. § lege. hoc tit.* item facto & neceſſitate: *d. l. obligamur. circa fin.* denique ex variis cauſarum figuris *l. 1. in pr. h. t.* Cum autem cõſenſus requiratur in omni obligatione, ſicut diximus, aut principaliA ter. aut συνεργῶς; nec enim inuitus quiſpiam obligatur: *l. nec emere C. de iure deliberan. l. ſicut. C. de actio. l. cum poſtulaſſem. de damno infec. l. Imperator. de contra empt. cum ſimil.* ſequitur voluntatem eius requiri qui cõſentire poteſt; puta puberis & mente compotis, tam patrisfamil. *l. obligari. 43. ho. tit.* quam filiifamilias *l. filiusfamil. 39. hoc tit.* nam

B furioſi & impuberes non obligantur, *l. 1. in fin. h. tit.* ne naturaliter quidem, quin ſolutum repetere poſſint: *l. pupillus. 59. h. tit.* niſi in iis, in quibus re ipſa citra voluntatem naſcitur obligatio, & quatenus facti ſunt locupletiores. *l. ſi à furioſo 24. l. furioſus 46. hoc tit.* Sed & impuberẽ, qui intelligat quid agatur, naturaliter obligari, quod ad conſenſum attinet, conſentaneum eſt *l. 1.*

C *de nouat. vide quæ dixi Inſtit. de inutil. ſtip. & quib. mod. toll. obl.* Seruus etſi conſentire poteſt: tamen quia iure ciuili pro mortuo habetur, *l. quod attinet. de reg. iur.* naturaliter tantum, non etiam ciuiliter obligatur, *l. ſeruus. 14. l. obligari 43. h. tit.* niſi in delictis, quorum nemo impunitatem ſperare debet. *d. l. ſeruus.* Mutus & ſurdus conſenſu & factis, verbo vero obligari non poſſunt, *l. 1. in fin. l. in*

D *quibuſcunq; 47. h. tit.* Cæterum & cauſam ex qua obligatio conſtet, exprimi ſemper oportere receptum eſt: alioqui non conſtabit obligatio, *l. cum de indebito. de probat. Dd. l. 2. §. circa de dol. mal. except. Bart. l. qui ſine. nu. 2. de condi. ſine cauſ. Iaſ. l. quo minus. nu. 166. de flumin.* niſi (vt quidam volunt) inter mercatores nec enim cauſa donationis præſumitur. *l. Campanus. de oper. lib. l. ſi cum aurum de ſo-*

E *lut. l. cum de indebito. de prob.* niſi exprimatur. *vt communiter contra Bart. concluaunt Angel. & Dd. l. 2. §. circa de dol. except. l. à Titio. de verb. oblig. Iaſ. Alex. Bald. Ang. Caſt. & alij l. iurisgentium. § ſed cum nulla ff. de pactis late Tiraq. de retract. conuen. in fine, num. 105.*

¶ Materia ex qua exiſtunt obligationes, ſunt facta: materia circa quam, res licitæ & poſſibiles. Neq; enim vlla eſt rerum turpium obligatio, *l. generaliter. 26. inſ. tit. 1.* vt nec impoſſibiliũ *l. 1. §.* 8

F *ſi id quod cum ſiqu. l. non ſolum 31. h. tit. l. impoſſibilium. 185. de reg. iur.* Forma obligationum varia eſt, pro voluntate

Digitized by Google

contrahentium: alias enim verbis, alias conuentione & pactis, alias ſcriptura, alias aliter formatur obligatio. *l. contrahitur. 4. de pignorib. l. contract. 16. C. de fide instr. cum simil. b.* Recte autem cōtrahitur obligatio, aut proprio nomine, aut alieno: *d. l. 1 §. sed aut proprio.* dum tamen initium & ſubſtantia obligationis in perſona propria contrahentis conſiſtat *l. quæcunq. 11 h. t.* Ad formam etiam pertinet, quod obligationes, præcipue dandi, neq; induci poſſunt tempore, nec finiri: *l. oblig. 44. §. 1. h. tit.* qui tamē contra pactum tempus agit, exceptionis æquitate repellitur. *d. l. obligat.* Quare quod ad effectum attinet, obligationes diem recipiunt, *§. os omnis. Inst. de verb. oblig. l. eum qui. vbi Dd. inf. tit. 1.* vt & conditionem, *l. u cui. 24. h. tit.* non tamen poteſtatiuam: *l. sub hac. 8. h. t. d. l. oblig.* item modum, acceſſionē; *d. l. obligationum §. modus. & §. accessio.* &c. Cauſa finalis eſt, vt ex obligatione aliquid detur aut fiat. Effectus, non vt nobis aliquid obligatio ipſo iure acquirat, ſed ad dandum faciendumve aliquem obliget, *l. 3 h. t. l. traditionib. C. de pactis.* actionemq; ad id exigendum producat. *l. licet. 42. §. ea obligatio. de procuratoribus.*

9 ¶ Aduerſantur obligationi diſſenſus, *l. in venditionib. 9. de contrah. empt.* error, *l. in omnibus. 55. h. t.* ſimulatio. *l. contractus 54 h. tit.* Et hæc quidem impediunt ortum obligationis. Ortam autem iam & natam rurſus extinguunt & diſſoluunt mutuus conſenſus, *l. ab empt. de pactis* ſolutio, & quicquid ſolutionis vim habet, *t. t. Inst. quib. mod. toll. oblig.* interitus rei ante moram debitę: *l. si qui. 45. h. t.* item tempus, ſaltem per exceptionem, *d. l. obligat. §. placuit.* vel per preſcriptionem, *l. sicut. 3. l. omnes. 4. C. de præscr. 30. ann.* Nam quod dicitur, tempus non eſſe modum inducendæ aut tollendæ obligationis, de cauſa ſolius temporis accipiendum eſt, non etiam quando cum tempore conſenſus partium, aut legis diſpoſitio, aut alia efficax cauſa concurrit. *l. obligationum. 44. § placuit. vbi dixi hoc tit. vide Salic. in l. sicut. de præscr. 30 annor.*

10 ¶ Quod ad actiones attinet, ſciendum eſt hoc nomine proprie cenſeri A actiones perſonales, *l. actio. 25. hoc tit.* etiamſi ἐν πλάτει etiam reales & extraordinariæ comprehendantur; *l. actionis verbo. 37. h. t.* nec modo ciuiles, ſed etiā criminales *l. 1. & 2. inf. de crimine stellio. l. pen fin. si ex noxali causa agatur. t. t. C. quando ciuilis actio præiu. crim. l. (aius. inf. de crim. expila. hær.* Quo ſenſu hoc in titulo accipi, vel ex eo liquet, quod de quibuslibet formis actionum generatim hic B diſſeratur. Actio autem nihil aliud eſt, quam ius perſequēdi in iudicio, quod ſibi debetur, *l. nihil aliud. 51. h. tit. in princ. Inst. eod.* Genus eſt ius perſequendi, id eſt, facultas agendi vel conueniendi. *l. 1. de eo quod certo loco. l. si pupilli. 6. §. videamus. de negoc. gest. l. pure. §. fin. sup. de doli mali except.* Differentia eſt in verbis, perſequendi in iudicio. Nam hoc ſecer-C nuntur actiones à poſtulationibus extraiudicialibus, & extraordinaria citraq; ſolennitatem iudicii facta officij iudicis imploratione.

¶ Actionis partes ſunt tres, proœmium, narratio, concluſio: vel (vt volunt Doctores) propoſitio maior, propoſitio minor, & concluſio. *Bart. in l. si prius. de oper. noui nuncia. inf. Ias. in §. omnium. n. 115. Inst. de actio.* Maior eſt ipſa fa-D cti narratio, quæ aperte & breuiter eſt inſtituenda, vt voluit Iaſ. præalleg loco: vel potius aliqua iuris regula maior eſt. Deinde narratio ſpecialis facti de quo agitur, minoris locum obtinet: quod ſic deduci debet, vt ex eo appareat medium concludendi. *Bar. in l. certi condictio n. 2 si certum peta. & in l. 2. C. de petit. hær. gl. magna in l. 1. de edendo & l. 2. §. circa de dol. except.* quam Cauſam appellant Iuriſconſulti, *l. & an eadem. 14 sup. de except. rei iud.* Quod ſi hæc cauſa con-E cludendi fuerit inepta, libellus erit ipſo iure nullus. *Bart. in l. edita. n. 1. C. de eden. per d. l. 2. § circa Ias. præall. loc. n. 116. & 117.* Vltima pars eſt concluſio, quam conſtat omnino eſſe neceſſariam, *l. fin. C. de fideicommiss. libert. Bart. in d. l. edita.* (iudex enim non interponit officium, niſi quatenus petitum eſt, *l. 4. § hoc autem. de damno infect.*) cuiuſque forma F totam actionem ampliat, reſtringit & moderatur. *Bart. in l. Aurelius. §. Stichus. de lib. ratio. legata. Innoc. in cap. super literis. de rescriptis. Iason post Angel. in d. §. omnium.*

Digitized by Google

omnium. num. 117. præcipue actionũ diuiſiones ſumuntur primùm à materia circa quam. aut enim ſunt in rem, aut in perſonam directæ. *l. actionum.* 25. *h. t.* §. 1. *Inſt. eo. vbi dixi.* Secundo à cauſa efficiente: nam aliæ ciuiles, aliæ prætoriæ dicuntur. *d. l. actionum. l. in honorariis.* 35. *h. t.* §. *ſed iſtæ. Inſt. eodẽ.* Tertio, à fine: quædam enim pœnam perſequũtur, quædam rem familiarem, nõnullæ vtrumque. §. *ſequens. Inſtit. eod. d. l. in* B *honorariis. l. pen. h. t.* Quarto, à forma & modo petitionis: aliæ enim in ſimplum, aliæ in duplum, aliæ in triplum, aliæ in quadruplum, nec vlterius concipiuntur. §. *omnes act. Inſt. eod.* Quinto, à ſui qualitate & natura: pleræque enim ſunt bonæ fidei, quædam ſtricti iuris. § *actionum. Inſt. eod.* Sexto, ab effectu: nam aliæ ſolidum, aliç minus cõſequuntur. §. *ſunt præterea. Inſtit. eodem.* C Et has ſex actionum diuiſiones Imperator in Inſtit. ordine exponit. Poſſunt autem & aliæ tradi. Sunt enim quædam ciuiles, quædam criminales: earumq́; aliæ ordinariæ, aliæ extraordinariæ, aliæ directæ, aliæ contrariæ: & alio ſenſu, quædam directæ, quædam vtiles, *de hu Gouea. lib. 1. cap. 40. l ſi menſor. ſi men. fal. mod. l. antepen. de negoc. geſt.* quædam in factum: *de hu l. 1. C. de reuoc.* D *hu quæ in frau l. cum mota. C. de tranſ. Gouea lib. 2. c. 27.* pleræque perpetuæ, nonnullæ temporales: quædam in hæredes tranſitoriç, quædam non: nonnullæ vniuerſales, plerçque particulares: quædam præparatoriæ, aliæ principales: aliç natiuæ: aliæ datiuç, vt volunt Dd. *Dd. in l. iuris gentium. 7. §. quinimo de pact. Iaſ in §. rurſus. num. 78. & in §. item. num.* 106 *Inſtit. de act. vide Monta. in tract.* E *fin. regund. cap* 38. *num.* 17. *vide quæ dixi ad titul. de pact.*

10 ¶ Obligationes cum ſint iuris gentium, *l. 5. de iuſt. & iur.* agendi modum etiam ex eo iure naſci, *Pan. in c. d. lict. de iud. Bart. in l. rerum nu. 2. 3. & 4. ſu. rer. amota.* dubium non eſt. Quia tamen actiones Ro. de quib. agimus, formam à iure ciuili accipiunt, quę (vt loquuntur) dat eſſe rei, *l. Iulianus. 9. §. ſi quis rem. ad exhib. ẽd.* merito, iuris ciuilis eſſe perhibentur. *l. 2. §. deinde ex his. de origine iuris.* Materia ex qua, ſunt facta & obligationes, materia circa quam, perſonæ & res. *d. §. 1. Inſt. eod.* Forma actionũ olim in impetratione & compoſitione, certisq́; verborum formulis conſiſtebat, vnde & formulæ ipſæ actiones vocantur. *Vlp. tit. 25. Paul. lib. 3. t. 3. tot. t. C. de for. & imp. ſubl.* quæ omnia poſtea antiquata ſunt, *l. 1. & 2. C. de formul. & impe. ſubl.* ſufficitq́; hodie, congruentem & aptã negocio proponere actionem, etiam nullo certo nomine expreſſo. *c. d. l. Ĉt. de iudiciis. vide quæ dixi ſup. de edend.* Finis eſt, vt quis ius ſuum legitime conſequatur: quod quidem ad ſalutem Reipub. hominumq́; ſocietatẽ inter ipſos retinendã omnino eſt neceſſarium. Effectus actionis multiplex eſt: nam ad eam cogitur pars aduerſa reſpondere *Auth. offeratur. C. de litis conteſtat.* iudex ſecundum eam, ſi probari poteſt, pronunciare, alioqui litem facturus ſuam. *l. ſi C. de fideicommiſſ. libert. Bald. & Dd. in l. prolatam. C. de ſententiis. vide gl. & Dd. in l. argentarius. 10. de edend.* item ea propoſita interrumpit præſcriptionem. *l. fin. C. de præſcrip. 30. annor. l. mora. ubi Dd. C. de rei vend.* Denique, vt vno verbo concludam, veriſſimum eſt quod dicitur: Neminem perſequendo deteriorem cauſam ſuam facere, ſed meliorem.

l. nemo. 88. de reg. iur.

DIGEST. PARS VII.

LIBER XLV.

DE VERBORVM OBLIGATIONIBUS. Titulus I.

1 *Continuatio & diſpoſitio huius tractatus.*
2 *Vnde dicta ſit ſtipulatio.*
3 *Quid ſit: & definition. explicatio.*
4 *Qui imperſonaliter promittit, an obligetur.*
5 *Partes ſtipulationis.*
6 *Diuiſio 1. de prætoriis & iudicialibus ſtipulat.*
7 *Diuiſio 2. de ſtipulationibus dandi & faciendi, diuiduis & indiuiduis.*
8 *Diuiſio 3. de ſtipul. certi & incerti.*
9 *Diuiſio 4. de ſtipul. puris & conditional b.*
10 *Cauſa efficiens.*
11 *Materia: & quæ ſtipulari poſſimus, aut non.*
12 *Forma cõtrahendæ ſtipulationis.*
13 *Finis.*
14 *Effectus: & de condictione certi & actione ex ſtipulatu.*
15 *Contraria ſtipulationi.*

1 DIcturi † de ſtipulationibus, materia varia, multiplici & obſcura, eundem retineamus in explicãdo ordinem, quem in aliis multo ad intellectum facilioribus docendi gratia ſecuti ſumus: vt videlicet primo loco in genere exponamus, quid ſit, & quomodo recte cõtrahatur ſtipulatio, & a quibus, tum quemadmodum confirmetur, vltimo quibus modis ſoluatur. Iis enim expoſitis, facilius deinceps percipi poterunt, quæ de ſpeciebus ſtipulationum prætoriarum ſubiiciuntur. Vt igitur quid ſit, & qua forma recte contrahatur ſtipulatio, intelligi poſſit, totam hanc materiam pro more noſtro per methodum breuiter ducamus.

2 ¶ Varro lib 4. de lingua Latina ſtipulationem à ſtipe, id eſt, pecunia quã ſtipulari ſolemus, deducere videtur. Sed quoniam præter pecuniam numeratam alia etiam res in ſtipulationem veniunt nec ſolent contractus à rebus circa quas verſantur, quę multiplices plerunq; & variæ ſunt, ſed à ſua forma cauſis & effectu denominari, vt mutuum, commodatum, permutatio, &c. ideo maluit Iuſtinianus *in prin. Inſt. eod. tit.* à ſtipulo hoc nomen deriuare: Stipulum enim veteribus firmum ſignificabat, fortaſſis à ſtipite, cui firmiter quid alligatur, ſicuti robur ab arborum robore. A ſtipulo igitur, id eſt, ab eo quod firmum eſt, dictam eſſe ſtipulationem conſentaneum eſt: ſicuti & Theoph. in Inſt. interpretatur, & Paul. lib 5. receptarum ſententiarum, tit. 7. de obligationibus. Quia hæc vna obligatio, citra rationem iuris gentiũ, iure ciuili ex ſolis verbis firma eſt: §. *de conſtituta I. ſt. de actio.* vnde & verborum obligatio appellata, quod magis verborum ſolennitate, quam æquitate conuentionis conſtituatur at hic quidem contractus iam perfectus ſtipulatio dicitur. *l. 5 §. ſtipulatio. h. tit.* Quare ad totum contractum nomen ſtipulationis pertinet: etiamſi obtinuit, vt ſtipulari dicatur is qui interrogat ſibique vult promitti; promittere, qui ſpondet & pollicetur *tot. tit. Inſtit. de verb. oblig. & de duobus reis.*

3 ¶ Stipulatio eſt verborum conceptio, quibus is qui interrogatur, daturum facturumve ſe quod interrogatus eſt, reſpondet. *l. 5 §. ſtipulatio. h. tit. vide Paul.*

Digitized by Google

Paul. lib. 2. tit. 3. verborũ conceptio loco generis ponitur. Alij enim contractus tantum ſunt cõuentiones. *l. 1. §. 1. l. iur. gentium 7. in princip. de pactis.* quia in ijs ſufficit cõſenſum interuenire ſine verbis. *l. ſi ſtipulator. 35. §. vlt. h. t.* Sed ſtipulatio verborum conceptio dicitur, id eſt, certa & formata verborum complexio, quæ interrogatione & reſponſione conſtat, vt hæc verba ſequentia indicant. Is qui interrogatur, reſpõdet, &c. in quibus eſt differentia, qua ſtipulatio à reliquis conuentionibus & pollicitationibus diſtinguitur. Ideo autem verborũ conceptio dicitur, quia à verbis vim omnẽ mutuatur, neq; contrahi poteſt niſi vtroq; loquente, & altero alterum intelligente. *l. 1. §. fin. h. tit.* Nec tamen qualiacunq; verba ſufficiunt: *§. præterea. Inſt. de inutilib. ſtipulat.* ſed idonea requiruntur: quæ interrogationi reſponſionem congrue copulẽt: *l. 1. §. verbis. l. obligamur. 52. §. verbis. ſup tit. 1. d. §. præterea.* Additur in definitione: Daturũ facturumve. Vt enim aliorum omniũ contractuum finis eſt, vt quid detur aut fiat: ita & ſtipulatio aut in dando aut in faciendo cõſiſtit. *l. 2. in prin. h. t.* ſic tamen vt verbo dandi negatiua, videlicet non dari, faciendi, non facere contineatur. *l. continuus. 37. § penul. h. t.* Addita autem eſt per emphaſin particula Se. Nam ſi quis alium daturum facturumve promittat, inutilis eſt ſtipulatio. *l. ſtipulatio iſta. 38. §. 1. h. t. § ſi quis alium. Inſtit. de inutil. ſtipulat.*

4 Hinc † controuerſum videmus: an qui indefinite promiſit, & imperſonaliter, puta, Dabitur: obligatus intelligatur? Et quamuis in dubijs interpretatio facienda eſt, vt actus valeat. *l. quoties 80. h. t. l. quoties. 13. cum ſimil. de rebus dubijs* & videatur hæc reſponſio ad interrogationem cõmode applicari poſſe, quaſi ita ſit reſponſum, A me dabitur: tamẽ quia ſtipulationes ex verbis metimur, verius eſt, inprimis videndũ eſſe, quid ſit actum, *l. ſemper. 35. de reg. iur.* Id ſi non appareat, magis eſt vt contra ſtipulatorem fiat interpretatio: *l. quidquid. 90 d. l. ſtipulatio. §. in ſtipulationib. h. t.* & non valeat ſtipulatio, in qua promittentis perſona non inuenitur expreſſè obligata; cum nec conſtitutum hoc modo

A recte contrahatur. *Auth. ſi quando. C. de conſtituta pecunia.*

¶ Stipulatio duas habet partes: interrogationem eius qui ſibi acquirere vult, & congruam reſponſionem illius qui ſpondet ac promittit. *l. obligamur. 52. §. verbis. ſup. tit. 1. l. 1. §. fin. h. t.* 5

¶ Diuiſio autem ſtipulationũ multiplex eſt. 6 Nam primo diuiduntur à cauſa efficiente. Aliæ enim ſtipulationes B ſunt iudiciales, quas exigit iudex pedaneus, qui de cauſa cognoſcit: aliæ prætoriæ, quæ prætoris authoritate conſtituuntur; aliæ conuentionales, quæ ex conuentione reorum, id eſt, partium fiunt. aliæ communes, quæ neque ex mero prætoris, nec ex mero iudicis officio proficiſcuntur, ſed modo à prætore, modo à iudice decerni ſolent. *l. 5. hoc tit.* Porro prætoriæ ſub- C diuiduntur in iudiciales, cautionales & communes: de quibus poſtea ſuo loco dicetur. *ad tit. inf. de prætorijs ſtipulatio. & Inſt. de diuiſ. ſtipulat.* Deinde † diuiduntur ſtipulationes à materia. 7 Aliæ enim conſiſtunt in dando, aliæ in faciendo. *l. 2. in prin. h. t.* & quoniam facta pleraque ſunt indiuidua, fit vt quædã ſtipulationes partium præſtationẽ recipiant, quædam non recipiant. *l. 2. §. 1.* D *l. 4 l. ſtipulationes. 72 h. t.* Hinc aliæ diuiduæ, aliæ indiuiduæ ſunt appellatæ. Quia vero res non ſolum corpore, ſed etiam intellectu diuiduntur. *l. Mæuius 66. §. duorum. de legat 2.* bifariam diuidui verbum accipiendum eſt. Alia enim obligatio præſtationem partium, numero & re ipſa recipit, vt ſtipulatio earum rerum quæ numero, pondere E & menſura conſtant, puta pecuniæ. Pecunia enim vel integra vel per partes ſolui natura poteſt. Sed iure, inuitus creditor particularem ſolutionem, quæ magnam ſæpe incommoditatem adfert, *l. plane ſup. famil. herciſcund.* admittere non cogitur, niſi in caſibus exceptis. *l. obſignatione. Cod. de ſolutio. l. tutor. § Lucius de vſuris l. cum hæres § penult. de ſtatu lib vide Dd. in l. 2.* F *hoc titul.* Alia autem diuidua dicitur, non quod reuera præſtationem partium recipiat: ſed quia diuiditur ratione: vt obligatio ſpeciei, puta Stichi. Nam etſi Stichus diuidi nequit ſine

Digitized by Google

eius corruptione, vnde apud Dialecticos indiuiduũ vocatur, etiamſi Iuriſconſulti ſpeciei nomen vſurpent; tamen intellectu partes recipit, ac ſolui per partes poteſt: puta pro dimidia. *l. ſi ſtipulatus 9. de ſolution.* &c. Plures enim poſſunt eſſe vnius Stichi domini, & in eo partes habere. *l. 5. ſup. de ſtipula. ſer vor.* Sunt etiam ſtipulationes, quæ partis quidem præſtationem recipiunt, ſed niſi res tota debita ſoluatur, non ſatisfit obligationi: vt eſt obligatio generis, cum hominẽ generaliter ſtipulor, aut lancem: Etſi enim partes intellectu recipit hæc obligatio, tamẽ niſi totus homo, puta Stichus, ſoluatur, nulla ex parte tollitur obligatio: alioquin in diuerſis hominibus (omnes enim ſpecies ſolui poſſunt) recte partes ſoluerentur, quod non eſt admittendum: quia ſtipulator aliud conſequeretur quam ſtipulatus eſt. nempe partes diuerſorum hominũ pro vno certo homine, aut alio indiuiduo, quod in ſtipulationem erat deductum. *l. in executione. 85. §. pro parte h. t.* Aliud autem pro alio inuito creditore ſolui iniurium eſt. *l. 2. §. 1. ſup. de rebus credit.* Eadem eſt cauſa obligationis alternatiuæ, quæ illi comparatur: *Dd. in l. ſi vnus. 28. § ſed ſi ſtipulat. de pact.* vt ſi promiſeris hominem, aut decem. Nam ſi hic per partes admittatur ſolutio: partem in decem, partem in homine, inuitus creditor, contra quàm ſtipulatum eſt, accipere cogetur. Quare in his obligationibus parte ſoluta non liberatur partim debitor, ſicuti in ſuperioribus ſpeciebus, cum ſpecies debetur, nam tunc præſtatione partis pro parte tollitur obligatio: quia nihil aliud ſolui poſtea poteſt, quam reliqua pars debitæ ſpeciei: quod non eſt in iſtis generis & alternatiuis obligationibus. Pendet ergo ab euentu hic ſolutio, donec altera pars ſoluatur: vnde & ſtatim quod ſolutum eſt, repeti poteſt, & alia ſpecies dari. *d. l 2 § 1. h. t. l. ſi non ſortem. 29. § ſi decem de condi. indeb. tt. d. l. ſi ſtipulatus. 9. §. ſi decem. de ſolutio.* Indiuiduæ ſtipulationes ſunt earum rerum, quæ natura diuiſionem non admittunt, cuiuſmodi ſunt ſeruitutes. *l. via. 17. de ſeruitutib.* & facta. *d. l. ſtipulationes. 72. h. t.* Id aũt ſciendum eſt, naturam harum ſtipulationum etiam in perſonis hæredum non immutari. *l. 2. §. incertam. inf. de prætoriis ſtipulationib.* Quare ſi defunctus non potuit p partes ſoluere, ne hæredes quidẽ poterunt, ideoq; in indiuiduis in ſolidum ſinguli tenentur. *d. l. 2. §. 2. h. t. l. ea quæ in parte. 153. de re. iud.* Nam ſi pro partibus hæreditarijs obligarentur, vt ſemper alias, *l. 2. C. de hæredit. action. l. ea quæ 6. C. famil. hercisc.* ad nihilum recideret obligatio, propter impoſſibilitatem ſolutionis: quia nec peti, nec ſolui per partes indiuidua poſſunt. Et hæc ſufficiant ad qualemcunque interpretationem Pauli *in l. 2. & 4. h. t. vbi vide Molin. Cuiac. & alios.* nam plura de difficili & intricata materia dicere, noſtrum hoc inſtitutũ non patitur. A natura † rerum quæ in ſtipulationes du- 8
cuntur, ſumitur & alia diuiſio. Nam quoniam res quę in dando conſiſtunt, certo deprehẽdi & deſignari poſſunt, vt quæ quales, quantæq; ſint appareat: quæ vero in facto verſantur, haudquaquam circumſcribi & certò notari, certaque quantitate æſtimari. *l. ult. de prætor. ſtipula. l. ſi quis. §. vlt. de re. iud.* poſſunt: fit, vt ſtipulationes dandi appellentur, certi, ſtipulationes vero facti, plerunq; incerti. *l. ſtipulationũ. 74. cum l. ſequent. h. tit. in prin. Inſt. eod.* Poſſunt † 9
etiam à forma ſtipulatiões diuidi: aliæ enim dicuntur puræ, alię in diem, alię conditionales. Puræ aũt intelliguntur omnes, niſi dies aut conditio ſit adiecta. *§. omnis. Inſt. eod.* Item à loci circumſtantia aliæ dicuntur iudiciales, aliæ extraiudiciales, *Inſt. de diuiſ ſtipul. gl & Dd. in l. ſi homo mortuus. h. t. Iaſ. poſt alios in l ſi deceſſerit. circa finẽ qui ſatiſd. cogan.*

¶ Cauſa efficiens ſtipulationũ ſunt 10
verba contrahentium, idoneę ſignificantia voluntatem, *l. 1. §. ſi quis h. t.* ſine qua nec cæteræ conuentiones. *l. 1. §. 1. de pactis l. in venditionib. 9. de contrahend. emptio. l. nec emere. 16. C. de iure deliberandi. cum ſimilib.* nec ſtipulatio conſiſtit, *§. ſi alia. Inſtit. de inutil. ſtipul. l. iuris gentium 7. §. quod fere de pact.* Verbis autem contrahi poſſe firmam obligationem, ius ciuile ſtatuit. Vnde & ſtipulatio iuris ciuilis dicitur *§. de conſtit. Inſt. de actio.* Ideo autem ſtatuit, vt etiam citra

Digitized by Google

citra vllum rei, quæ ſemper contrahẽtibus non eſt præſtò, interuentum, ſit aliqua certa & fixa ratio contrahendę ex promiſſione validę obligationis, cuius pœnitere nõ liceat. Quod omnino in Repub. & cõmercijs eſt neceſſariũ, ne temere eludere contractus, & fruſtrati promiſſa ſit ſolitũ. Nam fundamẽtum iuſtitiæ, authore Cicerone, eſt fides: dicta ex eo, quia fiat quod dictũ eſt. Quare haud abſurdum eſt quod aiunt Doctores, ſtipulationem neceſſitatis cauſa eſſe inuentam, *Doctores hic in l. 1. Bald. & Cano. in c. 1 extra de pactis. l. ſtipulatio § ſtipulatio. h. t. in prin. Inſtit. eod. vbi vide quæ dixi.* etiamſi nõ deſint qui contradicant. *vide Caium lib. 2. Inſt. titul. de oblig. Gouean. lib. 1. c. 34.* An ergo nulla apparente ſtipulationis cauſa alia, donationis præſumatur, variè noſtri diſputant. Communius cõtra Bart. concluditur, non prçſumi: *l. 2. § circa. de dol. except. l. ſi ita ſtipulatus. de fideiuſſ. l. cum de indebito. § fin. de prob. c. ſi cautio. de fid. inſtrum* niſi cum de animo donandi, aut certa ſcientia, vnde is præſumitur, cõſtet. *l. hoc iure. de donat. l. Campan. de oper. lib. ita reſpondet Alex. conſ. 19. in his. nu. 4. & 5. vol. 4.* cæteroqui ignorantiam potius quam ſcientiam, *l. verius. de proba.* eoq; fatuam magis cauſam quam donationem prçſumi. *l. generaliter. vbi Bal. C. de non nu. pecun. Iaſ. l. 3. de pact.* atq; ita ſtipulationẽ ſine cauſa factam ad nihilum redire, *d. l. 2. § circa. de do. except. latè Alex. d. conſ. 19. n. 3. 4 5. vol. 4.* vt & reliquos cõtractus obligatorios, quamuis in liberatorijs contrà ſeruetur, *dixi ſup. de pact. num. 5.*

11 ¶ Materia circa quam, ſunt omnes res quæ in dando faciendove conſiſtunt, & dari fierive poſſunt *d. l. 2. l. ſicere debemus. 29 h. t. § fin. Inſt. eod.* Nam quæ dari fierive nequeunt, fruſtra & inutiliter ſtipulamur, cum impoſſibilium nulla ſit obligatio: *l. impoſſibilium. 145. de reg. iur.* ſiue natura dari nequeunt, vt res quæ nec ſunt, neq; erũt in rerũ natura, *Inſtit. de inutilib. ſtipulatio. in princ.* (fructus enim qui ſperãtur futuri, rectè ſtipulamur: *l. interdum. 73. h. t.*) ſiue lege, vt res ſacræ & extra commerciũ poſitæ: *l. inter. 83. § ſacram. l. liber homo. 118. h. t.* item turpes & illicitæ, vt pro-

A miſſio faciendę cædis, *l. generaliter. 26. l. Titia. 133. h. t.* &c. Sed & ſi extra cõmercium ſolius ſtipulatoris res ſint, ſtipulatio nullius erit momenti, *l. multũ. 34. h. t.* Illud etiam tenendum eſt, circa omnes fere contractus ſtipulationẽ verſari, adhibereq; omnibus iuris gentiũ conuentionibus ſolere. quo caſu naturam earũ ſequitur: *l. 4. de vſuris. l. damni. 43. de dam. infect.* quod late in vtram- B que partẽ diſputat hic Iaſon *in Rubr. num. 11 cum ſeq.*

¶ Forma ſtipulationis in eo eſt, vt perficiatur vtroq; loquẽte & præſente. Ideo neq; inter abſentes contrahitur. *d. l. 1. in prin. h. t. § item. Inſt. de inutil. ſtipula.* neq; ſolo nutu: *d. l. 1. § ſi quis ita.* ſed neceſſe eſt, vt ſtipulator ſibi (nam alteri nequit. *l. ſtipulatio 38. § alteri. h. t. § ſi quis alium & § alteri. Inſt. de inutil. ſtip. l.*) C ſtipuletur dari vel fieri. alter vero id ipſum promittat. nam ex his duab. partibus conſtat verborũ obligatio *l. obligamur. § verb. ſup. t. 1.* Promiſſio enim ſine ſtipulatione tantum nudum eſt pactũ vel pollicitatio: *l. nuda. 5. C. de contrah. & committ. ſtipul. tot. t. inſ. de pollicitatio.* contrà ſtipulatio ſine promiſſione, nulli rei, quia vbi nulla eſt promiſſio, nulla D eſt obligatio: *d. l. 1. § qui præſens h. t.* Interrogatio etiam præcedat promiſſionem neceſſe eſt, alioqui mutato ordine vitiabitur obligatio. *l. 1. C. de vſuris. Gloſſ. in l. iure gentium. § ſed cum nulla. ad verb. igitur. de pactis. Iaſ. poſt alios in l. 1. in prin. num. 19. h. t.* Promiſſio autẽ verbis futuri tẽporis facienda eſt: *Inſtit. eod. in princ. vbi Doctores. Azo in Rubr. C. eod. nu. 2.* & certis quidẽ atq; idoneis, quæ vo- E luntatem ſignificent, & ad interrogata congruant: *d. l. 1. § ſi quis. & § fin. l. quæ extrinſecus. 65. h. t.* ac ſolennibus olim, hoc eſt iiſdem: vt, Dabis, dabo: Spondes, ſpondeo: hodie quibuſcunque, id eſt, ęquipollentibus, *d. l. 1. § ſi quis ita. h. t. § in hac. Inſt. eod. l. omnes. 10. C. de contr. & com. ſtip.* etiamſi diuerſis linguis contrahentes vtantur, dummodo res intelligatur, *d. l. 1 § vlt. h. t. § vtrum autem.* F *Inſt. eod.* In continenti tamen reſponſio ſtipulationem ſequi debet: *d. l. 1. § qui præſens. l. continuus. 137. in prin. h. t. l. duo. 6. § vlt. de duobus reis.* nam quæ ſunt ſubſtantialia actus, & ad formam perti- 12

Digitized by Google

ment, ea vt partes rerum, non poſſunt A interuallis temporum & locorum ab actu diuidi. *l. hæredes. §. vlt. de teſtamentis.* Plane quia non minus valet quod ſcriptura, quam quod lingua nũcupatur, ideo non tantum viua voce, ſed etiam ſcripta oratione inter præſentes ſtipulatio recte concipitur, *l. non figura. 37. de oblig. l. inſigentiũ. §. 7. quod ſere de pact.* Et hæc quidem omnia ſapienter excogitata ſunt: vt videlicet appareret ex B præſentia partium, item verbis ſeriis ac idoneis, & ordine interrogationis ac reſponſionis continuato, contrahẽtes ſerio & re deliberata ad faciendã obligationem acceſſiſſe, præciſa omni in poſterum calumniandi auſa, quaſi minus ex animo fuerit contractũ. Stipulatio contrahitur aut pure; ac tum ſtatim debetur, licet præſens obligationis dies arbitrio ſoluentis cedat: §. C *omnis. Inſt. de verb. obl.* aut in diem certũ, vt ad calendas Auguſti, &c. *l. eum. 41. h. tit.* vel incertum: cum tempore, vt, Cum moriar: §. *poſt mortem. Inſt. de inutil. ſtipulatio.* tum re, vt, fructus quando naſcentur, dabo: *d. l. interdum. 73 hoc tit.* tum loco, vt, Romę dabo. Tacite enim ineſt tempus indefinitum, quo Romã peruenirì poteſt: *d. l. interdum. d. l. continuus. §. 1.* aut ad diem, vt certo tempore D duret obligatio; qua in ſpecie, tempore elapſo, non quidem ipſo iure tollitur obligatio, ſed ęquitate exceptionis: *§. at ſi ita. Inſt. eod. l. obligat. 44. §. placet. ſup. tit. 1.* aut ſub cõditione, non quidem præteriti temporis, ſed futuri; *§. conditiones, Inſt. eod.* & qualicunq; quidem quæ tamen in caſu ſit poſita. *§ ſub conditione. cum ſeq. Inſt. eod. l. quoties 59 l. ſi ita. 63. h. t.* non etiam poteſtatiua. *l. centeſimus. 46. §. vlt. l. ſi quis ſtipulatus. 112. h. t. l. ſub hac, 7. ſup. tit. 1.* E

13 ❡ Finis ſtipulationis eſt, vt verborũ vinculo & nexu promiſſor obligetur, etiam nulla re interueniente. Propter hanc enim neceſſitatem inuentæ ſunt iure ciuili ſtipulationes: vt quia vtile erat in Republ. contractum aliquem exiſtere, qui ſine aliis adminiculis promittentem obligaret quod res contrahentib. pręmanibus ſemper non ſit, F certa quædam verborum forma conſtitueretur, ex qua iure ciuili efficax exiſteret obligatio; & cui promiſſor ſatisfacere teneretur. Nam eiuſmodi contractus nullus iure gentium eſt introductus, vt prouiſione iuris Ciuilis hac in parte planè fuerit opus itaque firmandarum obligationum cauſa inuentas eſſe ſtipulationes Paulus ait *l. 1. 5. t. 7. fac. l. ſtipulat. 5. §. conuentional. h. t.*

❡ Effectus ſtipulationis eſt, quod ad exigendum duplicem producat actionem, nempe condictionem certi, & actionem ex ſtipulatu. *in prin. Inſtit. eod.* Certi condictio datur cum ex aliis cõtractibus omnib. qui certum continẽt; *l. certi condict. 9 ſup. ſi certum petatur.* tũ ex ſtipulatione, quoties apparet, quid, quale, quantũq; ſit, quod promiſſum eſt. *l. ſtipulationum. 74. l. vbi autem. 57 hoc tit.* Eſt autem actio perſonalis. manat enim ex contractu: ac propterea & in hæredes trãſit. & perpetua eſt. *d. l. 2. §. 1. l. in executione. 85. §. 1. hoc tit. §. ex conditionali. Inſt. eod.* Sed actio ex ſtipulatu oritur, quando incertum in ſtipulationẽ eſt deductũ. Incertum autem appellamus non quod genere ſuo toto ita in certũ eſt, vt definiri nequeat (nam eius generis ſtipulationes nullius rei ſunt, *l. ita ſtipulatus. 115. h. t. l. triticum. 93. vbi Iaſ. late h. t.*) ſed quod ſpecie tantum incertum eſt: & quamuis quid, quale, quantumve ſit, ſtatim non appareat, declarari tamẽ poteſt: vt cum quis vini boni Rhenani amphoras 100. ſtipuletur. bono enim & melius & deterius inueniri poteſt: *d. l. vbi autem.* aut fructum certi fundi (nam incertus eſt fructuum prouentus. *d. l. vbi autẽ. §. fundi.*) aut aliquid quod in faciendo conſiſtat, *1. l. vbi d. l. quoties. d. l. ſtipulatio iſta.* Hæc enim omnia incerta ſpecie ſunt, quia non ſtatim atq; petuntur, apparet quid, quale, & quantũ eorũ quidque ſit, ſed tamen declarari poſſunt. Itaq; in his, aut præſtet promiſſor cõ[illegible] neceſſarium eſt, aut condemnationem, quod quod actoris intereſt, patiatur, ad quod in incertis deueniri ſolet: *l. [illegible] 72. hoc tit. l. ſi quis ab alio. 13. §. [illegible] de re iudicata.* niſi eius quod intereſt loco, pœna conuentione ſit comprehenſa: tum enim illa peti debet *§ alteri. & §. fin. Inſt. de inutil. ſtipulat. l. fin. inſ. rem ratam haberi.* Differt autem 14

tem hęc actio à ſuperiore, non alia re, quam materia petitionis, & cõdemnationis forma. Nam hac incertum, illa certum petitur: in hac plurimum in id quod intereſt, fit condemnatio: in illa ipſa res præſtanda eſt *d.l.vni. § fin.* Quomodo autem hæc actio, quæ incertum petit & indiuidua eſt, tranſeat in hæredes, pulcherrima diſtinctione explicat alibi Paulus *in d. l. in execut. 85. h. t.*

15 ¶ Aduerſantur ſtipulationi vitia, aut in cauſa efficiẽte, ut error, diſſenſus, &c. *§. ſi de alia. Inſt. de inut. ſtip. vbi per tot. tit. vide* aut in materia, vt ſi promiſſum ſit ſcelus vel aliqua turpitudo: *d.l.generaliter. l.4. C. de inutil. ſtipul.* aut in forma ſtipulandi *l. 1. h. tit. cum ſimil.* Quæ ſingula ipſo iure ſtipulationem vitiant. Sunt alia, quæ quidem aduerſantur, & tamen non annihilant ipſo iure cõtractum, ſed ope tantum exceptionis: vt dolus, *l. ſi quis cum aliter. 36. hoc tit. l. 5. C. de inutil. ſtipul.* item falſa ſiue iniuſta ſtipulationis cauſa. *l. 2. §. circa. de doli excep.* &c.

DE DVOBVS REIS conſtituendis. Tit. II.

C. 8. 40.

1 *Continuatio.*
2 *Rei vnde dicti, & qui ſint.*
3 *Cauſa efficiẽs huius obligationis.*
4 *Materia.*
5 *Forma: & quomodo duo rei conſtituantur.*
6 *Finis.*
7 *Effectus: & quomodo in ſolidum petant vel conueniantur.*
8 *An vnius pactum vel factum alteri noceat, explicata antinomia.*
9 *An vnus, inuito altero, nouare delegareve poſſit.*

1 STipulantur † porro aut liberi, aut ſerui. *tot. tit. Inſtit. de ſtipul. ſeruor.* Liberorum autem non modo vnus, ſed duo pluresve & ſuſcipere, & ſibi quærere verborum obligationem poſſunt: quorum hi rei ſtipulandi, illi rei pro-
2 mittendi dicuntur. *l.1. hoc tit.* † Rei enim, autore Cicerone *lib. 2. de Orat. c. ſerui. §. reus. de verb. ſignif.* à re dicti ſunt

A omnes, quorum res agitur: vt & apud Vergilium, *Conſtituam ante aras voti reus.* -- id eſt, promiſſor, *l. fideiuſſoris. 24: cum l. ſequ. de pactis.* Duo igitur rei ſtipulandi appellãtur duo vel plures qui eandem rem ſtipulantur; rei promittendi, qui eiuſdem debiti ſe reos vna promiſſione conſtituunt, quos & cõſponſores Cicero ad Atticum vocat. Nomine enim duorum tres etiam plu-
B resve debent intelligi. *Inſt. eod. in prin. & §. duo.*

¶ Conſtituũtur autem duo pluresve rei, non tantum verbis in ſtipulationibus, ſed & conſenſu ac rebus ipſis in cæteris iuris gentium cõuentionibus: veluti in emptione, depoſito, locatione, commodato, teſtamento, &c. *l. eandem. 9. h. t.* etiamſi nomina ſtipulationis & promiſſionis proprie ad hunc con-
C tractum verborum pertineant. *§ ſi ſcriptum. Inſtit. de inutil. ſtipul.* 3

¶ Earum autem rerum conſtitui rei poſſunt, quæ in obligationem cadunt, quarumque contrahentibus eſt commercium. *d. l. multum. ſup. tit. 1.* 4

¶ Porro rei ſtipulandi ita conſtituuntur, ſi poſt omnium interrogationẽ promiſſor reſpõdeat, Spondeo: vel cũ
D duobus ſeparatim ſtipulantibus promiſſor reſpondet, Vtriq; veſtrum ſpondeo. Nam ſi prius Titio ſpoponderit, deinde alio interrogante promittat, alia atq; alia erit obligatio, nec credentur duo rei ſtipulandi. *in princ. Inſtitut. eod.* Duo pluresve rei promittendi ita fiunt: Mæui decem aureos dare ſpondes, & Sei eoſdẽ 10. aureos dare ſpondes? ſi reſpondeant ſinguli ſeparatim,
E Spondeo *§. 1. Inſt. eod.* aut ſimul reſpondeant, Spondemus. *l. 4. h. t.* Ex ipſa enim verborum forma quæ attenditur, apparet, eandem ſummam, & quidem ſolidam ab vnoquoq; eſſe promiſſam. Diuerſum eſt, ſi coniunctim ab illis ſtipulatus ſis aureos 10. aut ſcriptum inueniatur, illos aureos 10. ſpopondiſſe: tum enim quia particula copulatiua in viriles obligationem diuidit, *l. 2. §.*
F *ſi quis ita. ſupra de eo quod certo loco. l. ſi mihi. 110 ſup. t. 1.* intelligitur quiſq; viriles partes promiſiſſe: nec erunt rei promittendi, cum ſeparatim ſuam vnuſquiſq; obligationem ſuſtineat. *L. reus.* 5

Digitized by Google

Et verius eſt, non cogi, niſi ſint ſocij, vel ita conuentum ſit, vel natura obligationis & rei hoc ferat. *l. reu. 11. vbi late Bart num 9. h. t. per l. in l. ge Fal. 62. ad leg. Falcid. & l. qui hominem. §. 1. de ſolutio.* Nam cum diuerſæ ſint obligationes, *l. reu 13 h. t.* conſequens eſt, factum vnius alteri neq. prodeſſe, nec nocere.

2 ¶ Quin & correi inuicem fideiubere videntur, *d. l. reu. 11.* Itaq; vt factum pactúve fideiuſſoris non prodeſt aut nocet reo vel confideiuſſori: *l. fideiuſſoris. 24. de pac.* ita ſi quid correus aut ſtipulandi aut promittendi faciat vel agat, puta paciſcatur, exigat, &c. nihil ea res ad reliquos pertinebit: *l. ſi vnus. 27. in prin. de pact. l. ſi duo. 34. de recept. arbit l. ſi duo. 1. h. t.* quare & mora vnius alteri non nocebit: *l. mora. 32. § penult. de vſur.* iniquum enim eſſet, quamuis in coniunctis obligationibus, vnius dolum alteri nocere: vt latius alibi traditur *in l. cent'um ſup. de eo quod certo loco.* Et hæc quidem vera ſunt in perſonalibus: ſecus autē eſt in iis quæ ad ipſam obligationem pertinent, quorumque poteſtas ex lege obligationis ad ſingulos correos pertinet. In his enim verum eſt quod dicitur, *in l. pen. h. t.* alterius factum alteri nocere: cuiuſmodi ſunt ſolutio, & quæ loco ſolutionis cedunt, vt iuſiurandum, *l. iuſiurandum. 26. cum l. ſeq. de iureiurād.* delegatio, nouatio, acceptilatio. *l. 2. h. t.* item præſcriptionis interruptio, & conſimilia. *l. fin. C. eod.* Sed hæc obſcuriora videri cuiquam poſſunt, niſi exemplis fuſius declarentur. Ponamus ergo Seium & Mæuium correos eſſe ſtipulandi, & ex his Seium debitori pactum feciſſe de non petendo: hoc certe pacto ſublata non eſt obligatio, ſed facultas agendi paciſcenti præcluditur. Quare non magis id nocebit ſocio, quam cum alter correus obligationi eximitur, vel cum agere aut non vult, aut non potest: *l. ex duobus. 18. d. l. ex duobus. 16. l. ſi ex duobus. 12. § 1. l. fi. h. t.* Idemque obtinet in duobus reis debendi, vt alterius pactum alteri neque proſit, neque noceat: cum vtriuſque voluntate conſtitutam obligationem alterutrius conuentio altero inuito mutare nequeat. *l. ſi vnus. 27. de pact.* Sed ſi ſocij ſint

A obligationis, eatenus alteri nocebit proderitque pactum, quatenus res ad paciſcentem pertinet. nam etſi ſocius ius ſocij paciſcendo imminuere aut alienare non poteſt: *l. nemo 69. ſup. pro ſocio.* tamen ſibi præiudicare, & ſuo iuri renunciare poteſt. *l. pen. C. de pact.* Etſi igitur ſocio nihil de ſuo iure pacto ſocii detrahatur: tamen obſtabit illi ſolidum peteri exceptio in ea parte, quæ

B ad paciſcentem erat peruentura. Socios autem hic accipimus, quorum obligatio ita cōmunis eſt, vt partem inde quiſque cum ferre debeat: non ſunt ſocij, cum ad vnum tota obligationis vtilitas refertur, vel ex natura rei, vel quia ita eſt conuentum, vt ſi Titius & Mæuius ſtipulati ſint centum reddi, quæ ſolus Mæuius numerauit, non e-

C runt ſocij: quia ad ſolū Mæuium ſumma obligationis redire debet. ſin vterque pecuniam dedit, aut id actum eſt, vt iure ſocietatis vel cōuentionis ſingulis pars quæreretur, ſocios eos eſſe dicemus. Item ſi Caius & Sempronius centum acceperint mutuo, quæ ad ſolum Caium peruenerint: non erunt ſocii, quamuis vt correi promiſerint: *l. 5. C. ſi certum petatur.* ſed Sempronius pro Caio interceſſiſſe videbitur: *l. reos. 11. hoc tit.* correi enim eatenus intelligun-

D tur fideiubere, quatenus non ad eos, ſed ad correum res peruenit. hactenus enim intercedunt & obligant ſe pro re aliena tanquam fideiuſſores. *l. vir vxori. 17. § fin. ſupra ad S. C. Velle.* Sed ſi in vtriuſque rem redacta eſt pecunia, ſocij ſunt: quia ex mutuo quod ſinguli acceperunt, reddere tenentur. *l. ſi in rem. 12. C ſi cert. pet.* Atque ita ſocios ob-

E ligationis hic accipiendos eſſe, multa prudentum reſponſa conuincunt. *l. Veranius. 75. inf. de fideiuſſor. l. 1. inf. rem ratam haberi. l. 4. § penult ſup. de liberat. legat vide latius D. Conna. lib. 6. cap. 5.* Quare vt ad rem reuertamur, ſi Titius & Mæuius correi ſtipulandi, ſocij ſint eiuſdem obligationis. Mæuiuſque pactum fecerit de non petendo, nihil id quidem per ſe nocet Titio: ſed ſi Titius ſoli-

F dum petat, obſtabit ei exceptio, quatenus res ad Mæuium pertinet, qui pactum de non petendo fecit. Nam hactenus nomine Mæuii egere videtur:

A & dolo facit, qui petit partem quam Mæuio reſtituturus eſt, cui propter pactum nihil debetur. Quare ſi tota vtilitas ad Mæuium pertineat, in totum: ſi pro parte, pro ea parte obſtabit exceptio. Diuerſum erit, ſi non ſint ſocii: tunc enim Titio, ad quem obligationis vtilitas peruenire debet, non erit impedimento Mæuii conuentio, quo minus quod ſibi debetur exigere poſſit. Eâdem ratione ſi ex duobus reis debendi Caius pactum fecerit de non petendo a ſe, hoc quidem non prodeſſet correo Sempronio, ſi ſocii non ſint: ſed ſi ſocii exiſtant, & ab vtroque pecunia præſtanda ſit, iam quia Sempronius ſolidum exactus, à Caio dimidiū repetiturus eſt, *d. l. ſi in rem. 2. C. ſi certū peta. l. 2. C. de duobus reis.* obſtabit pro ea parte exceptio. Pacta enim omnibus proſunt, quorum obligationem diſſolutam eſſe paciſcentis intereſt, *l. & hæredi. 22. §. fin. de Pactis.* Atque ex his vtcunque intelligi poteſt quod tradit Paulus, *in d. l. ſi vnus. de pactis.* pactum correi alteri non nocere: quodque alibi dicitur, *l. ſi duo. 34. de recept. arb.* ſi eiuſmodi pacti intuitu correus, qui cum creditore compromiſerat, ab arbitrio abſolutus ſit, vetitumque ſub pœna ab eo peti: ſi a ſocio obligationis petatur, pœnam cōmitti. quia ab ipſo peti videtur per latus ſocii: qui ſi ſoluere cōpellatur, regreſſum habiturus eſt aduerſus eum, à quo ex compromiſſo nihil peti poteſt, *l. liberationem. 3. §. ien. de libera. lega.* Diuerſum erit, ſi nulla interſcedat ſocietas: quia tunc mea non intereſt, à correo debēdi peti: qui etiamſi exigatur, nihil à me poterit repetere. Idem obtinet in duobus reis credendi: vt ſi vnus compromiſerit, vetitusque ſit agere altero petente, committatur pœna, ſi ſocii ſint: non committatur, ſi ſocii non ſint, vt hæc tradit Paulus *in d. l. ſi duo. 34. de recept. arbitru.* Neque vero is ſibi parum conſtare videri debet, quod idem ait, *in d. l. ſi vnus.* vnius correi ſocii pactum alteri non nocere. Nam hoc verum eſt, quatenus res ad ſocium pertinet, qui non eſt pactus. Illi enim ius ſuū auferri non poteſt: quare nec in propoſita ſpecie nocet ſ[illegible] petenti pactum, vnde & ei quod debetur ex obligatione, ſoluendum eſt: ſed ei qui compromiſit, dummodo ratam habeat ſocii petitionem, damnoſa eſt hæc petitio: quia certum eſt, contra compromiſſum fieri, cum pro parte quę ad ipſum peruentura eſt ex ſocietate, eius nomine agatur. Sufficit autem pro parte c[illegible]a compromiſſum peti, vt pœna [illegible]e debeatur. *l. 2. §. fin. ſup. de verb. obl. [illegible]* B enim in ea quæritur, an & quatenus interſit eius cui pœna debetur, ſed an contra placita ſit factum, vt pœna committatur. *l. cum pœna. 43. de recept. arbit. l. ſtipulatio. 38. §. alteri. ſup. de verb. obliga. l. fin. infra de præt ſtipul.*

¶ An vero nouare correus poſſit, 9 non iniuria dubites, præterea quod hoc Venuleius *in l ſi rem. 3[illegible]. §. fin. inf. de noua.* affirmare Paulus *in [illegible] l ſi vnus.* negare videatur. C Verius videtur quod communiter receptum eſt, vt ſocii nouare non poſſint: *d. l ſi vnus.* iam enim ante diximus, ſocium ius ſuum auferre ſocio non poſſe. Atqui acceptilatione auferre poteſt. *d. l. nemo. 69. pro ſocio.* Recte: quia id in ipſa ſtipulatione actum eſt, vt alteri altero inuito ſolui poſſit. Integrum enim vnicuique promiſſum eſt: quare & integrum vni ſolui poteſt. D At acceptilatio nihil aliud eſt, quam ficta ſolutio, quæ iure ciuili pro vera habetur, & obligationem tollit. *§. item. Inſtit. quib. mod. toll. oblig. tot. tit. inf. de acceptil* Sed nouatio non extinguit obligationem, verum ſolummodo mutat Quare cum per eam non liberetur debitor, vt nec per delegationem, neque obligationi ſatisfiat: æquius eſt, correo ius ſuū aduerſus debitorem adhuc obligatū, durare, E præſertim cum in ſtipulatione permiſſum non inueniatur correo, vt mutare obligationem, ſed ſolum vt ſolutionem acceptare poſſit. Contra eſt, ſi nouatio fiat ab eo qui ſocius non eſt, neq; vllam contractus vtilitatē cum alio participat: ſed eam ipſe totam conſequitur, vt qui pecuniam mutuā ſolus dedit. Sane hic nulla cauſa eſt, quare nouare is non poſſit, & alteri cui nihil F effectu debetur, quique tantum fideiuſſor eſt, poteſtatem agendi per nouationē auferre. *d. l. ſi rem. 31. §. 1 duo. inf. de no-*

Digitized by Google

de nouatio Reliqua correorum facta, quæ obligationem aut extinguunt, vt ſolutio, acceptilatio, iuſiurandum: aut extinguendam præſcriptione retinēt, vt interruptio quam facit creditor, debitor admittit: quin correis noceant atque proſint, & in his vera ſit Pom-
2 ponij *in l. pen.* regula, minus habet dubitationis. Quare cum pro inſtituto noſtro ſatis diu hic hæſiſſe videamur, ad reliqua transeamus. *vide Cuiac in d. l. ſi vnus. & alibi paſſim, de pact.*

DE STIPVLATIONE ſeruorum. Tit. III.

1 *Continuatio.*
2 *Ratio dubitandi & decidendi.*
3 *Quibus ſeruus ſtipulando acquirat.*

1 NOn † modo liberæ perſonæ, ſed etiam ſerui ſtipulari poſſunt. Et ſi
2 † enim in iis quæ ad ius ciuile pertinent, nulla eorū habetur ratio, *l. quod attinet. 33. de reg. iur.* neque perſonam ſu-
A ſtinere aliquam videntur: *§. ſeruus. Inſtit. de cap. diminut.* tamen quia reſpectu domini, caput habent, recte ſtipulari poſſunt. Nam dominus cui acquiritur, quadam iuris interpretatione, per manum ſerui, tanquam inſtrumentum, contrahere fingitur. Itaq; nihil intereſt, ſibi, an domino, an ſine adiectione ſeruus ſtipuletur. *l. 1. in prin. h. t.* Quod ſi plurium ſeruus ſit communis, pro
B dominicis portionibus ſingulis quæritur: niſi iuſſu vnius, aut nominatim alicui ſtipulatus ſit. *§. fin. Inſt. eod. l. 1. §. ſi ſeruus. & §. communis. l. 5. cum ſimil. h. tit.*
Sane † ſi factū ſtipuletur ſeruus, quod 3
ſuam perſonam reſpiciat: vt ſibi licere agere, ire, &c. perſona tantum ſtipulantis continebitur: *§. pen. Inſtit. eod.* quia perſonalia facta ad alios transferre non poſſunt. *l. vnic. §. ne autem. de cad. toll.*
C Porro cum hæreditas perſonam defuncti ſuſtineat, *l. hæreditas 34. de acquir. re. do.* hæreditarius etiam ſeruus ſtipulari poterit: *in princ. Inſtit. eod.* exceptis iis rebus quæ ſine vera perſona eſſe nequeunt, vt eſt vſusfructus. *l. vſusfructus. 26. h. t.*

DIGEST. LIB. XLVI.

DE FIDEIVSSORIBVS & mandatoribus. Tit. I.

1 *Continuatio.*
2 *Fideiuſſor quis, vnde dictus: quis expromiſſor, & mandator.*
3 *Cauſa efficiens: qui fideiubere poſſint, vel non.*
4 *Materia: & an naturali, ciuili, criminali obligationi fideiuſſor accedere poſſit: & multarum antinomiarum conciliatio.*
5 *Forma: quomodo fideiuſſio contrahitur, & an in duriorē cauſam accipi poſſit.*
6 *Finis & effectus: & quomodo fideiuſſores conueniantur.*

1 STIPVLATIONES, † facimus aut noſtro nomine, aut alieno. Qui autē alieno nomine obligatur, fideiuſſor dicitur: & plerunque ab eo quem proprio nomine obligamus, alios accipimus, qui eadem obligatione teneantur: dum curamus, vt quod in obligationem deduximus, tutius nobis debeatur. *l. 1. §. ſed aut proprio. ſupr. de oblig. & actio.*

¶ Fideiuſſor larga ſignificatione omni is dicitur, q alterius obligationē 2

Digitized by Google

ſuſcipit. & fide ſua eſſe iubet: vnde & fideiuſſor dictus. *l. quamuis* 8 *§. ſi mulier* 2. *ſup. ad S. C. Velleia.* ſiue ſit fideiuſſor, ſiue mandator, ſiue conſtituens, ſiue expromiſſor, *d. l. quamuis. §. ſi conuenerit,* hoc eſt, qui principalē ſe debitorem cōſtituit pro alterius obligatione *l. & el. gāter. §. ſeruus. ſup. de dolo malo l. 3. 4. ſup de condict. cauſa data.* Proprie autem fideiuſſor accipitur pro eo, qui per ſtipulationem ſe pro principali debitore obligat *l. 1. Cod. de conſtit. pecun.* quem ſponſorem aut appromiſſorem Cicero & veteres I. C. appellant, *l. 5. §. ſatiſaccep tio de verb oblig. l. in omnibus. 43. infr. de ſolutio.* Quo ſenſu & hic accipi, inſcriptio tituli docet, quæ fideiuſſorem diſcernit à mandatore. Mandator autem præcedit obligationem, & is dicitur, cuius mandatu cōtrahitur, vel qui mandat alicui credi aut cum aliquo contrahi, atque ita fide ſua eſſe iubet, vel ſe ſoluturum conſtituit. *l. ſi vero. 12. §. ſi poſt creditam. ſup. mandati. gl. 1. & Doctores in Auth. de fideiuſſor in prin.* Fideiuſſor autem plerumq; ſequitur obligationem, quanquā & præcedere poteſt. *§ fideiuſſor. Inſt. de fideiuſſ.* nec mandatu eius principalis obligatio conſtituitur, ſed alterius rogatu accedit ad principalem obligationem, eamq; fide ſua munit, vnde & mandati actionem habet. *l. hæredem. 14. l. ſi mandatu meo. 22. l. ſi. fideiuſſor. 29. l. rogatus. 33. l. ſi quis. 46. l. ſi is qui 50. cum ſim. ſup. mandati.*

3 ¶ Cauſa efficiens fideiuſſionis, eſt voluntas perſonæ idoneæ fideiubentis, disertis verbis explicata. Dico Idoneæ perſonæ. Nam etſi regulariter omnes fideiubere poſſūt, qui obligari, *Azo in prin. C. eod.* tam patres quam filij familiâs: *l. 3. § ſed ſi filius de peculio. l. filius familias. S. C. eod.* tamen quia fideiuſſionis contractus damno duntaxat eſt ſpondenti, ſicuti dicitur, Sponde, præſto noxa eſt. ideo quædā perſonæ excipiuntur, quarum vtilitati adempta intercedendi poteſtate leges conſuluntur: vt ſunt mulieres. *tot. t. ſup. ad S. C. Velleia.* milites. *l. milites. 31 C. de locato & conduct.* ſeruus extra rem peculiarem fideiubens. *l. ſeruus 20. h. t.* Pupilli tamē & minores authoritate tutorū ac curatorum recte fideiubeant, quamuis in

A integrum reſtitui poſſint. *l. ſi Titius. 49. h. t. l. aut prætor. 7. § non ſo um. de minor.* eoque ꝓ idoneis fideiuſſoribus non habeantur. *l. de die. § 1. ſup. qui ſatiſd. cog.* Etſi autē fideiuſſio videatur quædam eſſe donatio ac dilapidatio, *l. in perſona. 30. § 1. vb. Bal. ſ. de pact.* quæ ne cum authoritate quidem tutorum his permiſſa eſt, *l. fin. § fin. C. ſi maior factus a ien. ratam habu. l. ab agnato. 22. l. fin ſup. de cur. at. fu*

B *rioſ.* (quia donare eſt perdere. *l filius fas milias. 7. in prin. ſu. de don. l. cōtra. 29. § ſi ſup. de pact. Bal. & Doctores in l 1. C. ſi aduerſus don.*) tamen aliud receptum eſt, vt & in reliquis contractibus, quos infantiam egreſſi recte tutore authore ineunt. *tot. tit ff. & C. de au horita. tutor.* Et certe fideiuſſio non eſt donatio, cum ſi quid præſtet fideiuſſor, actione mandati repetere poſſit, vt ſupra dictum eſt. Sine horum porro authoritate minores ex

C communi ſententiā (nam contra diſputari poſſet, *ex l. puberes. 120. de verb. oblig. & qua dixi Inſtit. de aut. tutor.*) fideiubendo non obligantur *l. ſi curatorem. 3. C. de in integ. reſtitu.* niſi minor quando curatorem non habet, *l puberes. 120. ſup. de verb. oblig. quam ita intelligunt Dd. ſed Cuiac. ibi contra. dixi ſup. de aut. tutor.* aut dolo decepit aduerſarium tanquā

D maior vel curatorem non habens: *tot. tit. C ſi minor ſe maiorem dixerit.* quod ſi dolus ceſſet, imputandum ei eſt qui cū eo cōtrahit, cuius conditionem ignorat. *l. qui cum alio. 20. vb. gl 1. Doct. & alii. de reg. iur.* Porro clerici & monachi an fideiubere poſſint, alibi latius diſputatur *in Auth. de ſanctiſſ. Epiſcop. & ab Hoſtienſ. in Rub. ext. eod. nu. 3.*

¶ Materia circa quam, & cui fide- 4

E iuſſor accedere poteſt, ſunt omnes omnino obligationes. *l. 1. h. t.* ex quibuſcunq; ortæ cōtractibꝰ, *§. 1. Inſt. eod.* non modo principales, ſed etiam acceſſoriæ *l ſ. veres. 18. §. vlt. h. t.* nec tantum vtroque iure, tam ciuili quam naturali firmę, ſed etiam alterutro, nam ꝓ naturali tantum obligatione recte fideiubetur. *l. quod enim. 18. l. fideiuſſor. 17. § fi*

F *deiuſſor. l. Marcellus. 26. h. t.* Eoque ſi debitor naturaliter obligatus maneat, dicendum eſt, & fideiuſſorem obligatū manere: *l. vbicunque. 61. hoc tit.* vt ſi minor, *vide Dd. in l. Marcellus. h. t.* aut mulier,

Digitized by Google

lier. *vide l. ſi mulier. 16. §. 1. ad Velleian. l. ſi*
verò 12. §. hoc amplius. mand. Tiraq. in leg.
con. verb. pen. gl. 1. num. 14. aut alius prin-
cipalis debitor reſtitutione in integrũ
à ciuili obligatione liberetur. *tot. t. C.*
de fideiuſſor. minor. Ideò autem huic ob-
ligationi accedere poteſt fideiuſſor,
nec intelligitur in duriorem cauſam
quàm principalis obligari: quia & ipſe
debitor natura debet, ac ſi ſoluat, re-
petere nequit: nã de eiuſmodi obliga-
tione naturali loquimur. *d. l. quod enim*
d. l. fideiuſſor. §. fideiuſſ. Itaque fideiuſſio,
quæ quædã eſt ſolutio, aut certè ſolu-
tionis ſecuritas, eodẽ modo ex obliga-
tione naturali conſtabit, quo ſolutio.
Econtrariò rectè ciuili obligationi ac-
cedit fideiuſſor, *d. §. 1. Inſt. eod.* quę tamẽ
eandem vim habeat; videlicet vt aut
actionem producere, aut ſoluti impe-
dire repetitionem poſſit. *vt in l. 4. §. ſi*
ex conuent. ﬀ. de re iud. l. Gracè. 9. §. & poſt
litem. h. t. l. pen. C. de non nu. pec. Nam quæ
obligationes nullo iure tantam vim
habent, vt condictionem indebiti im-
pediant, ijs haudquaquam rectè acce-
dere fideiuſſores dicẽdum eſt: vt cùm
quis præſcriptione temporis ab obli-
gatione liberatur. *l. ſi quis poſtquam. 38.*
hoc titul. Solutum enim ex hac cauſa
repeti poteſt. *l. indebiti. 15. §. 1. de condict.*
indeb. l. ſi quis. 8. C. de praſcript. 30. annor.
optim. tex. cum gloſſ. in l. fin. § final. ﬀ. rem
ratam haberi. De quo caſu loqui Pau-
lum, *in l. ſi poſteaquam. 38. h. t.* manifeſtũ
eſt. Requirit enim fideiuſſio, cũ ſit ac-
ceſſoria, *l. hi qui. 35. h. t.* principalem ob-
ligationem cui adhæreat. *l. qui contra.*
12. hoc tit. l. 1. §. debitum. l. cum qui Epheſi.
5. ﬀ. de conſt. pecu. nam acceſſorium ſine
principali non conſiſtit: *l. 4. C. depoſ. l.*
cùm principalis. 139. de reg. iur. & iniquiſ-
ſimum eſſet, ad ſolutionem eius rei
cogere fideiuſſorem, quam principa-
lis debitor adeò nõ debeat, vt etiamſi
ſoluerit, repetere nihilominus poſ-
ſit. Quare nec tunc tenebit fideiuſſio,
cùm pro non obligato, *vt in d. l. qui*
contra. aut turpi, improbatoque legi-
bus contractu interceditur: *l. cùm lex.*
47. h. tit. vt quando pro eo fideiuſſum
eſt, qui cùm libertus non eſſet, operas
promiſit; *l. ſi quis pro eodem. 57. hoc titul.*
quas ab ingenuis exigi quoquo pacto;

A legibus eſt vetitum, *l. pen. ſuprà ſi à pa-*
rente quis fuerit manumiſ. l. pen. ﬀ. de obſeq.
praſtand. Iaſon. in l. ſi non ſortem. §. liber-
tus. de cond. indeb. idq; tuendæ libertatis
cauſa; *l. Titio. 71. §. Titio. 2. de condition. &*
demonſtr. quæ cùm iuris ſit naturalis,
conſequens eſt, promiſſionem in eius
fraudem factam, ex iure naturæ nul-
lam vim obtinere: aut cùm quis pro
ſeipſo fideiubet: *l. hæres. 22. hoc tit.* aut
B pro eodem eidem. *d. l. ſi quis pro eod. 57.*
§. 1. hoc tit. Sed an in criminalibus cau-
ſis fideiuſſio locum habeat, quæſtio-
nis eſt. Et verius videtur locum habe-
re: *d. l. ſi quis. 57. §. fi. h. t. l. 1. l. diuus. 3. infr.*
de cuſtodia reor. Auth. hodie. C. eod. c. ſi cle-
ric. 15. § fin. de ſent. excom. lib. 6. vid. etiam
c. cum homo. cum gl. 23 quaſt. 5. hactenus
tamen, vt fideiuſſores ſe ad pœnã pe-
cuniariam obligent, *l. ſi quis. 4. de cuſto.*
C *reor.* non etiam ad corporalem. *Dd. in l.*
ſi à reo. 71. § fin. h. t. Nam cùm nemo ſit
Dominus membrorum ſuorum, *l. lib*
13. ad leg. Aquil. c. ſi non licet. 23. qu. 5. non
poteſt ſe vllo quis cõtractu ad pęnam
corporalem, *Bart. in d. l. ſi quis. circa prin.*
Baldus in l. 1. C. ne fideiuſſores dotium den-
tur. & in leg. quoties. de noxal. actio. Cyn.
in l. ad commentarienſem. C. de cuſt. reor.
Panor. Imol. & commu. Canoniſt. in Rub. de
D *fideiuſſ.* aut carceres; *Bart. in l. alias. 15. n.*
10. & Dd. ﬀ. ſolu. matrim. & in l. ob as. vbi
Bal. Sal. C. de act. & obl. Hyp. ſing. 164. ob-
ligare (nam & hi pœnam continent, *l.*
3. de cuſtod. reor. l. 2. C. eod. t.) ſicuti nec ad
torturam. *Doctores contra gloſſ. in l. inter-*
dum. 56. §. qui furem. infr. de furtis. Hyp. in
pract. §. expedita. n. 55. Paris de Put. in tract.
Syndi. in verb. tot. iura. Quare non valet
E fideiuſſio de ſiſtendo aliquem ſub pę-
na corporali. *Bartol. in l. 4. de cuſt. reor.*
Ang. in tract. malefic. ad verb. pro quib. fi-
deiuſſ. in prin. Et qui ſimpliciter pro ſon
te fideiuſſit, etiamſi is aufugiat, pœna
tamẽ ſolummodo pecuniaria mulcta-
ri debet. *d. l. ſi quis. de cuſto. reor.* ad arbi-
trium iudicis: niſi certam ipſe (vt fieri
ſolet) promiſerit, aut ſubire pro reo iu-
F dicium ſit paratus, *l. ſancimus. C. eodem:*
l. 4. vbi Bartol. C. de cuſt. reor. aut niſi do-
lo malo non exhibeat, aut eius dolo
malo fiat, quo min⁹ reus exhibeatur:
tunc enim extra ordinem tenetur. *l. ſi*
Verſatorem. 13. vbi Dd. C. eod. d. l. ſi quis. vbi

Digitized by Google

Bart. & Dd. gl. in l. ex cum homo. 13. q. 5. Panorm. in d. Rub. de fideiuſſ. Iure porrò Saxon. Vuerigeldio tātū mulctari poſſit videtur. *Land. li. 1. ar. 65. D. Reinh. diff. 21.*

6 ¶ Forma fideiuſſionis in ſtipulatione conſiſtit: *l. blanditus. 12. C. eo.* quæ ſemper interueniſſe præſumitur, ſi ſcriptū ſit fideiuſſum eſſe. *§ fin. Inſt. eod.* Sicuti autem reus principalis, niſi de ſe promittat, non obligatur: *l. ſtipulat. 38. §. 1. ff. de verb. obliga.* ita fideiuſſores non aliter tenentur, quàm ſi quid daturos vel facturos ſe promittant. *l. ſicut. 66. h. tit.* & quidem eidem creditori cui debitor debet; *d. l. fideiuſſ. 17. in prin. l. ſi mihi. 24. h. tit.* atque id ipſum quod in principali obligatione comprehēſum eſt. Nam ad aliud durius cauſa, re, tempore, loco obligari non poſſunt: *d. l. Græce §. illud. cum 9. §. ſeq. v. de Bart. diſt. in d. l. hi qui. h. t.* etſi in cauſam leuiorem poſſint, *§. fideiuſſor. Inſt. eod. d. l. hi qui acceſſionis. 34. d. l. Græcè §. illud.* puta in partē pecuniæ, aut ſub conditione, &c. *l. fideiuſſor. 16. h. t.* Etenim cùm leuius obligentur, ſubeſt certè obligatio cui accedant: cùm durius, non item, ſaltem in eo quod plus eſt in fideiuſſione, quàm in principali. Deinde & illud abſurdū eſſet, maius accedere minori, & in acceſſoria obligatione plus eſſe quàm in principali. *d. l. hi qui acceſſionis. l. vnica. vbi Doctor. C. de ſent. quæ pro eo quod inter. profer. l. Titius. 43. in fin. cum ll. ſeqq. ff. de act. empt.* Qua ratione placuit fideiuſſorem in cauſam duriorē acceptum, ne ad id quidem obligari, quod principalis debet. Cùm enim plus promiſerit, diuerſum à principali promiſiſſe videtur, & alia eſt obligatio: ac proinde omnimodò non tenebitur. *l. Græce §. illud.* Quod verum puto, cùm reuera alia eſt obligatio. vt cū debitor ſub cōditione, fideiuſſor purè promittit. *d. §. illud.* aut debitor obligatione dādi tenetur, fideiuſſor factum, *gl. in l. cum filiusfam. 49. §. 1. ad verb. neuter. de ver. obligat.* promittit: hic enim alia atque alia obligatio eſt, argumento eſt, quòd & ſtipulatio vitiatur, in qua pura eſt ſtipulatio, promiſſio conditionalis, vel contrà, *l. 1. §. ſi quis de verb. oblig.* At cùm non alia eſt obligatio, ſed maior ſumma promittitur, hic videtur valere fi-

A deiuſſio, ſaltem in eam quantitatem cui obnoxius eſt principalis debitor. In maiore enim ſumma ineſt minor, *l. 1. §. ſi ſtipulant. de verb. obli. l. ſi vnus 27. §. ſi cū decem. 5. ff. de pact.* quæ & ipſa promiſſa videtur: *d. l. 1. §. 4. de verbo. oblig. dixi in §. præterea. Inſt. de inutil. ſtipul.* quare & promiſſio maioris ſummæ quàm quæ ſtipulatione concepta erat, non omnino nulla eſt, tanquam diuerſa,

B ſed obligat in quantitatem ſtipulatione comprehenſam. *d. l. 1. §. ſi ſtipulanti.* Quamuis autem hæc ita ſe habent: tamen poteſt efficacius quàm debitor ad eandem fideiuſſor. *d. l. quod enim. d. l. fideiuſſ. d. l. Marcell. h. t. cum alijs ſup alleg.* cauſam obſtringi: puta inſtrumento quod executionem habeat paratam. *Bartol in d. l. hi qui. n. 11. h. t. Bald. in l. ſi pro ea. num. 6. C. mandat.* aut adiectione ali-

C cuius pœnæ vel facti: *gloſſ. ſing. in l. ſicut. 66. in fin. quam ſequuntur Ang. & Imol. h. t. Bart. in l. centum. nu. 6. de eo quod cert. loc. quamuis contrarium ſentiat in d. l. hi qui. num. 17.* ex quo vſitata hodie inter Germanos nobiles fideiuſſio, qua niſi principalis debitor ad diem cōſtitutam ſoluat, ad certum ſe venturos locum, neque inde diſceſſuros donec

D ſolutio fiat, fideiuſſores promittūt. *vide de hoc Ord. imper. quæ hoc nomine extra imperium fideiuſſores euocari vetat. ergo à contrario ſenſu, in imperio promittit. l. cum prætor. 12. de iud.* Cuiuſmodi tamen obligationem pleræq; curiæ Principum, maioris vitādi mali cauſa improbant, nec ſuper ijs ius dici, aut executionem fieri permittunt. Nihil etiam impedit, quo minus fideiuſſio nō modo ſequi,

E ſed etiam præcedere principalem obligationem poſſit, *§. fideiuſſor. Inſtit. de fideiuſſo.* atque ita in futurum concipi: *l. non quemadmodum. 35. ff. de iudi. ijs.* ſic tamen vt prius fideiuſſor conueniri nequeat, quàm principalis. *l. fideiuſſor. 37. l. fideiuſſor. 16. §. 1. hoc titul.* Habet enim eius obligatio tacitam conditionem ex promiſſione principali, & ad id tempus trahitur, quo illius, nempe

F principalis dies eſt ventura. *l. ſi teſtamento. §. fin. l. ſi fideiuſſor. 32. h. tit.* Quare quod ad effectum attinet, ſemper ſequitur obligationem principalem. Fideiuſſor etiam vel purè, vel ſub conditione,

Digitized by Google

tione, vel ad tempus, vel ex tempore dari & accipi poteſt: *l. Lucius. 38. ff. man. l. ſi pro ea. 10. C. eod. tit.* quo caſu poſt lapſum temporis non tenetur, etiamſi principalis vlterius ſe obligauerit. *l. ſi cũ Hermes. C. loca. Iaſ. in l. 1. n. 18. C. de iud.*

6 ¶Finis fideiuſſionis eſt, vt creditori caueatur. *in prin. Inſt. eod. §. fi. Inſt. de replicatio.* Effectus, quod fideiuſſor peræquè tenetur atque principalis debitor, videlicet ad id quod tẽpore fideiuſſionis erat in obligatione, ſiue ſors fuerit, ſiue vſura, *l. fideiuſſores. § 1. h. tit. l. initio. 5. C. de pact. inter emp. l. ſi mandator. 8. C. quod cum eo qui in alie. poteſt.* non etiam quod ex mora aut delicto debitoris accedere poteſt; *l. centum. de eo quod certo loco. l. cum quis. 22. de act.* quia fideiuſſio eſt ſtricti iuris. *Dec. conſ. 107. nu. 8. cum ibi alleg.* niſi in omnem cauſam fideiuſſerit. *l. quaero. 56. ff. locati.* Deinde fideiuſſores ſinguli in ſolidum obligantur & conueniri poſſunt, ſi plures ſint: niſi creditor petitionem ipſe diuidat: *l. reos. 23. l. liberum. 16. C. eod. tit.* ſinguli enim obligationem principalẽ fide eſſe ſua iubent, *l. 3. C. eod. ti.* Ex epiſt. tamẽ D. Adriani beneficium diuiſionis habent: *vide Paulum lib. 1. tit. 20.* & à ſingulis qui tempore litis conteſtatæ ſoluẽdo ſunt, viriles exigi debent. *§. ſi plures. Inſt. eod.* Dico, qui ſoluendo ſunt: nam inopis aut obligatione exempti portionem reliqui ſuſtinent. *l. ſi Titi. 49. l. ſi plures. 28. hoc tit. l. 3. C. eod.* Id autem ſciendum eſt, iure nouo (nam apud veteres contrà fuit, *l. 5. C. eod. Paul. libr. 2. tit. 17.*) nõ aliter quàm in ſubſidium, hoc eſt, abſente debitore; vel quia ob potentiam facile conueniri nequit; *Iaſ. in §. item ſi quis. numer. 68. Inſtit. de act. vide ibidem Ang. & Hypp. in Rubr. de fideiuſſor. vbi multas tradit exceptiones ad d. Auth. præſente C. eod.* aut excuſſis principalis debitoris bonis; fideiuſſorem aut eius pignora. *§. 1. vbi gl. ad verb. hypothecarijs. in Auth. de fideiuſſ. Auth. hoc ita ſi debito. vbi Salic. num. 3. & 4. C. de pign.* poſſe cõueniri; *Auth. præſente. C. eo.* quod ita verum eſt, ſi de hoc legis beneficio ante litis conteſtationem excipiat. *Ang. & Iaſ. in §. item ſi quis in fraude. Inſt. de actio. Hypp. in Rub. de fideiuſſ. Euerar. in loc. lega. loco ab ordine pag. 1.* Quin & de bonis principalis fideiuſſorem, ſi ita videatur, ſatisfacere poſſe. *Bart. in Authen. ſi captiui. num. 3. C. de epiſc. & cle. per l. ſi procurator. §. ſi ignoranter. ff. mandat.* Item ſi vnus fideiuſſorum conuentus ſoluat, reliquos liberari: poſſe tamen eum petere à creditore ceſſionem actionum, quibus aduerſus fideiuſſores, qui quidem ſoluendo ſint, agat, vt viriles præſtent. *l. ſi fideiuſſor. 41. §. idem reſpondit. l. fideiuſſoribus. 18. l. cum is. 37. hoc tit. vide Bart. in l. Modeſtinus. num. 9 & 10. infra de ſolut. Euerar. conſ. 1. per tot.* Quod ante ſolutionem, vel in ipſa petendum eſt, ne ſublata per ſolutionem omni obligatione atque actione, nihil ſuperſit poſtea quod cedi poſſit. *d. l. cum is. l. Modeſtinus. 76. ff. de ſolutionibus.* Poſtremò & hoc teneatur, ex fideiuſſione non dari actionem fideiuſſori contra principalem, antequam exoluat; niſi aliter conuentum ſit, aut debitor dilapidare cœperit, aut ipſe fideiuſſor cõdemnatus ſit, *l. ſi pro ea. 10. C. mand.* aut diu in obligatione ſteterit. *l. Lucius. 38. ff. man.* (quod arbitrio iudicis eſt æſtimãdum, *Bald. in d. l. ſi pro ea. num. 12.*) aut in fideiuſſores parata ſit ex inſtrumẽto guarentigiato executio. *Bald. præalleg. loc.* Solutione autem facta, aut poteſtate agendi ex iam dictis cauſis cõceſſa, fideiuſſor exigere poteſt nõ modo principale debitum quod ſoluit, ſed quicquid fideiuſſionis nomine, damni iniuriæve paſſus eſt: *Bald. in d. l. ſi pro ea. nu. 15. C. manda.* idq; contraria mandati actione, à principali debitore eiuſq; hæredibus; ceſſa verò, à confideiuſſorib. vt dictum eſt. Contraria fideiuſſioni, quibus tollitur, ſunt ſolutio, *d. l. cum is. l. Modeſti. de ſolu.* item nouatio, *l. 4. C. eo.* prorogatio termini, *vide tamen. Iaſ. in l. 1. in fin. C. de iudic. & tit. ſequen.* abſq; nouo fideiuſſoris conſenſu facta, ſententia definitiua. *Caſt. & Iaſ. nu. 19. de iureiur. Tira. in l. boues. 19. §. hoc ſermone n. 48. de verbor. ſign.* obligationis diuturnitas, *vide in l. ſi pro ea. C. mand. Ferrar. in for. ſequen. ſeu Sax. in fin.* repræſentatio principalis rei ſemel facta, niſi totius iudicij fideiuſſor acceptus ſit; *Hypp. in Rubr. de fideiuſſ. num. 96. Iaſ. & Tiraqu. præalleg. loc.* & alia multa, quæ ex præmiſſis ſumi poſſunt.

Digitized by Google

DE NOVATIONIBVS & delegationibus. Tit. II.

C. 8. 42.

1 *Continuatio.*
2 *Nouatio, vnde dicta, quid ſit.*
3 *Species nouationum.*
4 *Cauſa efficiens.*
5 *Materia & num. 2.*
6 *Forma, quomodo contrahatur.*
7 *Finis & effectus.*
8 *De delegationib. 2. tituli parte.*
9 *Quomodo contrahantur.*

1 QVandoquidem † executi ſumus,
quomodo contrahantur confir-
menturq́; ſtipulationes : reſtat, vt qua
ratione iterum diſſoluantur, excutia-
C mus. Soluuntur autem nouatione, de-
legatione, ſolutione eius quod debe-
tur, & acceptilatione: *Inſtit. quibus mod.
tollit. obligat.* de quibus ordine eſt expo-
nendum.

2 ❡ Nouatio à nouo ſeu nouãdo no-
men habet. Eſt enim prioris debiti in
aliam nouam obligationem, vel ciui-
lem vel naturalem, transfuſio atque
D translatio: hoc eſt, cùm ex præceden-
te cauſa ita noua conſtituitur, vt prior
obligatio perimatur. *l. 1. ſi pupillus. 9.
h. t.* Nec intereſt, qualis obligatio præ-
ceſſerit, vtrum naturalis, an ciuilis, an
honoraria, vtrum verbis, an re, ac cõ-
ſenſu conſtituta, modò vt obligatio
fuerit. Nam quæ non eſt, vt conditio-
nalis, tolli non poteſt, priuſquam cõ-
ditio extiterit. *l. ſi Stichum. 8. §. 1. h. tit. l.
E quod in diem. 12. infrà de acceptilatio.* Dico
autem, Prioris debiti. Nam ſi aliud de-
bitum in obligationem deducatur, nõ
erit nouatio, ſed alia ſeparata obliga-
tio, *l. ſi non ſortem. 26. §. ſi centum. de cond.
indeb.* niſi id actum ſit inter partes. ver-
bi gratia: ſi pro homine vel equo qui
prius debebatur, dentur & promittã-
tur decem: *Sal. in l. fin. numer. 3. C. eodem.
F Bartol. in l. penult. in fin. de prætor. ſtipul.*
non intelligetur prioris obligationis
facta innouatio, ſed noua conſtituta
obligatio, niſi de nouatione expreſſim
inter contrahentes conueniat.

3 ❡ Nouatio *de hoc materia vide etiam*
A *Paul. lib. 5. tit. 8.* autem duplex eſt. Alia
voluntaria quæ fit ſtipulationibus: a-
lia neceſſaria, *l. aliam. 29. hoc titul. l. non
ſolet. 86. de reg. iur.* quam inducit litis cõ-
teſtatio, *d. l. 29. hoc titul.* & ſententia.
*gloſſ. in l. 1. C. de iudicijs. per l. Iulian. 60. de
condictione indebiti.* Ideò autem neceſ-
ſaria dicitur, quia volens nolens debi-
tor ad eam compellitur: Iudicium e-
nim redditur in inuitum. *l. inter. 83. § 1.
B 7. de verb. oblig.*

❡ Cauſa efficiens nouationis, eſt 4
aut litis conteſtatio; aut voluntas per-
ſonarum contrahentium, verbis de-
clarata: dum tamen adultæ perſonæ
ſint, & ſui iuris: neque .n. nouare poſ-
ſunt in aliena poteſtate conſtituti: vt
pupilli, minores, *l. nouare. 20. § 5. hoc tit.*
prodigi, *l. 3. hoc tit.* filijfamilias, *l. filius-
C familias. 23. hoc titul.* & ſeruus. *l. ſeruus.
16. l. fin. hoc titul. §. præterea. Inſtitu. quibus
mod. toll. obl. l. in perſona. 30. §. 1. de pact.
Cuiac. obſer. lib. 8. c. 11.*

❡ Quod ad materiam attinet, di- 5
ctum eſt, omnes obligationes quocũ-
que modo contractas, nouari poſſe. *l.
2. hoc titul.*

❡ Forma nouationis cõſiſtit in ver- 6
bis. nam extra iudicium per ſtipulatio
D nem conficitur. *l. 1. l. 2. de legat. 2. l. 1. §. 1.
hoc titul. l. 1. C. eodem titul.* Nouatio au-
tem fit aut purè; aut in diem, aut ſub
conditione: ſed non ante conditionis
euentum nouatio perfecta eſſe intel-
ligitur. *l. quoties. 14. l. ſi rem. 31. hoc titul.*
Quam etiam in vniuerſum tum de-
mum fieri placuit, cùm hoc expreſſè
& diſertis verbis agitur, vt prior obli-
gatio nouetur. Qua in parte ius vetus
E à nouo diſcrepat. nam iure veteri ſuf-
ficiebat quomodocunque id agi, ſiue
verbis, ſiue conuentione, ſiue nouæ
perſonæ interuentu. *l. 2. hoc titul. l. 2. C.
eodem.* Hodie autem ex conſtitutione
Iuſtiniani non aliter (extra delegatio-
nem tamen, vt paulò pòſt dicetur) fit
nouatio, quàm ſi diſertè cõtrahentes
exprimant ſe velle primam obligatio-
F nem aboleri, & fieri nouam. *l. fin. C. de
nouationib. §. pen. Inſti. quibus mod. tollitur
oblig. l. ſi delegatio. vbi Salic. num. 3. C. eod.
Alex. conſil. 173. viſis. num. 4. 5. 6. 7. vol. 7.
& conſ. 60. viſo nume. 2. vol. 6. ne ope qui-
dem exceptionis, vt dicit communem Alex.
conſil.*

Digitized by Google

conſil.72.viſis.nu.1.vol.2. Quare proro-
gato ſolutionis termino, non intelli-
gitur facta nouatio, nec fideiuſſores
liberantur. *Iaſ.latè in l.1.n.18.& 19. cum
ſeqq.C.de iud.& in l.lecta.ſi cer. pet. vide
Imol.contra alios,in c.conſtitut. de fideiuſſ.*

7 ¶ Finis & effectus nouationis eſt,
vt perempta priore obligatione, vnà
cum acceſſorijs, fideiuſſione puta &
pignoribus, *l.nouatione.18.h.t.* ex ſecun-
da is qui nouauit teneatur. Et hæc de
nouationibus: iam alteram tituli par-
tem, quæ delegationes complectitur,
paucis percurramus.

8 ¶ Delegare, eſt vice ſua aliū reum
creditori, vel cui is iuſſerit, dare. *l.dele-
gare.11.h.t.* Nec multum diſtat delega-
tio à nouatione, præterquam quod in
delegatione ſemper inſit nouatio, *l.2.
C.eod.§.penult.Inſtit.quibus modis tollitur
obligat.* etiam iure, vt putatur, nouiſſi-
mo, *Bart.in l.ſingularia.nu.19. & ibi.Iaſ.
nu.38.39.ſi cert.peta. Dec.conſil.421.plenè.
nu.16.& 17.ex doctrina Bart.in l.delegare.
11.de nouat. Alexan.conſ.173.viſis. num.2.
vol.6.& conſil.10.viſis nu.1.vol.2. & con-
ſil.60 viſo.nu.1.vol.6.* niſi aliud diſertè
ſit actum: non autem ediuersò noua-
tioni ſemper delegatio; cùm inter eoſ-
dem ſine perſonæ nouæ interuentu,
nouatio rectè conſtituatur.

9 ¶ Delegare autem quis poteſt, vel
voce, vel ſcripto, vel nutu: *l.delegare.17
h.tit.* nihil enim aliud eſt, quam man-
dare: *l.ſi quis.12.in fi.h.t.* qui contractus
conſenſu cōſtituitur, vt alibi diximus.
ad ti.mandati.ff. Et hoc quidem verum
eſt, quod ad delegantem attinet: nam
is qui delegatur, non modò conſenti-
re, ſed etiam ſtipulanti verbis promit-
tere debet: *l.1.C.eod.* cōſenſus enim e-
ius neceſſarius eſt, quia nemo inuitus
obligatur. *l.nec emere.C.de iure deliberan
di.l.ſicut.C.de actionib.* Stipulatione au-
tem opus eſt: quia hæc conuentio in
nullū iuris gentium contractum inci-
dit, planè vt verbis ciuilibus ſit corro-
boranda. At nominis vēditio, aut ceſ-
ſio, etiam ignorāte eo aduerſus quem
actiones mandantur, cōtrahi ſolet: *l.1.
C.eod.* nec enim hic noua aliqua obli-
gatiōe implicatur debitor, ſed tantū-
modò ſolutionē veteris obligationis,
& exactionem creditor alteri mādat.

A *l.3.C.eod.* quod inuito etiam debitore
fieri poſſe, certum eſt, *l.1.C.eod.in fin.l.
nominis.C.de hared.vel act.vēd.l.nomina.
ff.de hared.vel act.vend.*

DE SOLVTIONIBVS & liberationibus. Tit. III.

C. S. 48.

1 *Quid ſit ſolutio.*
B 2 *Diſpoſitio huius tituli.*
3 *Quis rectè ſoluat.*
4 *Cui rectè ſoluatur.*
5 *Forma: & quomodo ſolutio rectè fiat.*
6 *Finis & effectus.*
7 *Explicatio.l.1.h.t.*
8 *Quæ vim ſolutionis habeant.*

C SOlutio † largè accipitur pro quali- 1
bet liberatione; *l ſolutionis.54.h.t.l.
ſolutionis.176.l.liberationis.47.infr.de verb.
ſignif.* propriè aūt pro eius rei q̄ debe-
tur exolutione; *vt in tot.h.t.& Inſt.quib.
mod.toll.obl.* de qua† hęc ordine videa- 2
mus: quis rectè ſoluat, cui, quid, quo-
modo, quis ſit ſolutionis effectus, & q̄
affinia. Is igitur † qui debet, rectè ſo- 3
luit, ſi maior ſit, ſuiq; iuris. nam q ſub
D tutoribus curatoribuſq; degunt, vt ſi-
ne horū authoritate contrahere pro-
hibētur, ita nec ſoluere poſſunt, *l.quòd
ſi fortè.13.§.1.cū ll.ſeqq.h.ti.l.quoties.10. §.
ſicut.de adminiſt.tut.l.ſi procurator. 6.§.fi.
de condic.indeb.vide quæ dixi. Inſt.quib.a-
lien.nō lic.§.3.& tit.quib.mod.ob.ſol.* Quin
etiam is qui non debet, nomine debi-
toris, quamuis ignorantis, ſoluere po-
E teſt, & cōtinget liberatio. *l.ſolutionis.25.
l.ſi pro me.40.h.t.l.ſoluendo.41. de negocijs
geſtis.* Sec' ſi ſuo nomine, id eſt, ad ſuā
obligationem, puta fideiuſſoriā diſtra
hendam ſoluat: *l.Caſsius.19.l.quoties.37.
h.t.* tūc enim debitor ſolummodò ope
exceptionis adiuuatur. *l.Papinianus.28.
cum ibi notat.ff.mandati.Dd.in l.Modeſti-
nus.76.h.t.* Soluitur † autem rectè cre- 4
ditori adultæ ætatis, non etiam mino-
F ribus, ſub cura tutelave conſtitutis. *d.l.
quòd ſi fortè §.1.l.in pupillo.47.h.t.* Et qui-
dem inuito creditori rectè ſoluitur. *l.
quod quis.49.de actionib.l.quod in die.70.
h.t.l.acceptam.19.C.de vſuris.l.obſignatio-*

ne.9.C.eo.Dd.in l.qui Roma.122. in prin.ſ. de verb.oblig. item adiecto ſolutioni in obligatione *l.ſi ſtipulatus fuero.11. l.cum qui.2 ſ.l.cum decem.71.h t.* Sed & ſeruo ex peculiari contractu rectè ſoluitur. *l.ſi quis ſeruo.18.l.ſi ſeru.31.l.quod ſeruus. 35.hoc tit.* Extraneis autem, quibus neque debetur, nec ſolutio permiſſa eſt, non rectè: *l.inuito.12.C.de ſolutionibus.* niſi volente mandanteque creditore, *l.4.C.eod...ſolutam.49.h.t.* aut habente ratum: *l.ratum.13.d.l.ſolutam.49.l.cum decem.71.§.1.h.t.* vt cùm procuratori generali, vel ad hoc ſpeciale mandatum habenti ſoluitur *l.verò 12.hoc tit.* Dico Generali: nam ei qui ad litem tantùm datus eſt, non rectè fit ſolutio, *l.hoc iure.86.hoc tit.* vt nec falſo procuratori, aut ei cuius mandatum eſt reuocatum, *d.l.vero.l. cum quis.58.§ 1.hoc titul.* Quanquam hoc caſu, debitor reuocatum mandatum ignorans, ſi ſoluerit, ex æquitate liberatur, *l.qui hominem. 34.§.ſi Titium.d.l.verò §.fin.* Id autem ſoluendum eſt quod debetur: non enim cogitur creditor aliud pro alio recipere, *l.2.§.1.ſupra ſi cert.petat.l.cum is. Cod.eod.*

5 ¶ Forma ſolutionis eſt, Vt eodem omnino modo ſoluatur quo debetur. nā verbi gratia, inuito creditori alio loco quam quo conuentum eſt, non rectè ſoluitur: *l.1.l.penult.& tot. tit. de eo quod certo loco.§.loco.Inſti. de act.* aut alio tempore, *l.qui Romæ.122.in prin.vbi Dd. de verb.obligat.* niſi citeriore (tempus enim adiectum debitoris gratia videtur: *l.cum qui calendis.41.§.1.de verb.obli gat.l.quod in diem.70. hoc tit. l. quod quis. 49.de act.*) aut in alia moneta; niſi creditoris nihil interſit. *l.Paulus.99.hoc tit.* deinde & totum quod debetur eſt ſoluendum, ad hoc vt contingat liberatio: *l.etiam.27.l.qui ſibi.33.§.1.h.t. d.l.obſignatione.9.C.eod.* neque enim per partes ſolutionē admittere creditor compellitur, vt verius pleriq; exiſtimant. *in l.tutor.§.Lucius. de vſuris.& in l.2.§.1. de verb.oblig.* Et quidē ita ſoluendum, ne quo modo res auferri poſſint, ſiue in ſpecie debeatur, *d.l.qui ſibi.in princ. l.ſi rem meam.20.hoc tit.* ſiue in genere, *d.l.etiam.d.l.qui ſibi.§.1.*

6 ¶ Finis & effectus eſt, vt tollatur

A obligatio, quæ ſolutione ipſo iure perimitur. *Inſtit.quib. modis tollitur oblig.in prin.* Sed quoties quis ex plurib.cauſis debet, & ſoluit aliquid, quod non omnibus, ſed aliquibus tantū debitis ſufficiat: hic quæri ſolet, in quam rem ſolutū, & quę extincta obligatio videatur. Et † quidem, vt inquit Vlpianus, *in* 7 *l.1.h.t.* in arbitrio ſoluentis eſt dicere, quod potius debitū voluerit ſolutū: B & quod dixerit, id ſolutum erit. Poſſumus enim certam legē dicere ei quod ſoluimus. Quoties verò non dicimus in quid ſolutum ſit, id eſt, quodnā ex debitis ſolutum eſſe velimus; in arbitrio eſt accipientis, cui potius debito acceptum ferat: dummodo in id conſtituat ſolutum, quod ipſe ſi deberet, eſſet ſoluturus, quoq; debito ſe primò exoneraturus eſſet: id eſt, in id debi- C tum quod non eſt in cōtrouerſia, aut in illud in quod pro alio quis fideiuſſerat, *l.4.l.cum ex pluribus.97.h.tit.* aut cuius dies nondum venerat : *in d.l.1.* quæ quidē lectio ſi mendoſa non eſt, hāc interpretationem neceſſariò habet, vt tum ſolutio cedat debito in diem, cùm nullum præſenti die debetur: alioqui planum eſt, certa & præ- D ſentia grauiora eſſe futuris; & in illa potius quàm hæc, ſolutionem conuertendam, *l.cum ex pluribus.103.h.t.* Neq; vero Vlpia. hic certos gradus facit obligationum, ad quos ſolutio ſit referēda: ſed promiſcue exempla recenſet, omiſſo grauiſſimo etiā debito, quod videlicet vſuris pœniſq; implicatum eſt, & ante omnia ſolui debet. Quare hæc exempla ſuo quæq; loco rectè diſtributa valere debet, vt ita in vnum- E quodq; ſolutio imputetur, cū nullum grauius maioriſq; momenti debitum præcedit. ac fortaſſe pro, Aut in illud, &c. Vlpian. ſcripſerat, Haud in illud, vt Ruſſardus annotauit *in d.l.1.* & Contius *lib. Diſp.1.c.7.* ait, Græcos ita legere paſſim: Non in id debitū quod eſt in cōtrouerſia; aut in illud.&c. vt particula Non, trāſpoſita videatur inſcitè, F etiam in Florent: quæ lectio cōtextui ſanè quā optimè congruit, & omnem difficultatem tollit. Permittitur autē creditori, in id quod velit ſolutū conuertere: dummodò ſic cōſtituat, vt in re ſua

Digitized by Google

re ſua cõſtitueret ipſe. *d.l.cũ ex plurib. 97.* ſed conſtituere in re præſenti, hoc eſt, ſtatim atq; ſolutũ eſt, debet, *l.1.2.3.4.cum multis ſeq.h.t.* Quòd ſi nõ cõſtituat, ſiquidẽ ſummæ ſint omni ex parte æquales, decedit de omnib. pro rata; *l.illud.5.h.t.* ſin autẽ aliqua durior vel grauior exiſtat, primò in eam accepto feretur. *l.3.cum multis ſeq.h.t.*

2 ❡ Sunt porrò quædam vi & effectu ſolutioni paria: vt primò oblatio rei debitæ, depoſitio & cõſignatio, q ipſo iure liberat, *l.obſign.9.C.eo.l.accepta C.de vſur.* Secundò, confuſio obligationũ: vt cũ debitor creditori, aut cõtra creditor debitori ſuccedit, *.Sti.qui.9.§.aditio.h.t.l.1.§.ſi debit:r.ad l.Fal.id.l ſi Stichũ.59.§.1.l.Vranius.72.de fideiuſſ.* Tertiò ſatisfactio, cùm alio modo ſatisfit volenti creditori, quam de quo cõuentũ eſt; puta pignoribus, nouatione, delegatione, *l.ſatisfactio.52.h.t.l.ſi rem alienã §.omnis.de pign.act.* Interit' etiã ſpeciei liberat debitorem, perinde atq; ſolutio: *l.verbor.107.h.t.l.ſi ex legati cauſa.23. ff.de verb.oblig.at.* dũ tamen ante morã debitoris intereat: *l.quod te. ff.ſi certum petatur.* quin & iuſiurandũ loco ſolutionis cedit, *l.iuſiur.27.de iureiur.* & pactũ de nõ petendo: quod tamen naturalẽ tantùm obligationem, quæ conſenſu conſtat, contrario cõſenſu tollit: nam ciuilẽ ſolũmodo elidit æquitate exceptionis, *d.l.Stichum.§.natural.h.t.§.præterea.Inſt.quib.mod.tollitur oblig.* Affinis eſt etiã ceſſio, *l.non ſolum.33.§.3.de vſuc.* Nã quæ res debita ſolui, eadẽ non debita cedi dicitur, *d.l.non ſolùm.vbi Cuiac.§.vlt.vbi vide quæ ſcripſi Inſt.t.de vſufruct.l.Modeſtinus.71.h.t.l.1.2.C.de act.cum ſimil.* Sed ex his omnibus nihil tam ſolutioni cõſimile eſt, quã acceptilatio; de qua reſtat, vt pauca exponamus.

DE ACCEPTILATIONIBUS. Tit. IV. C.8.44.

1 *Quid ſit acceptilatio, & vnde dicta.*

2 *Cauſa efficiens: & an ſit iuris ciuilis.*

3 *Qui acceptum rogare & facere poßint.*

4 *Materia: quæ obligationes per accept. tollantur.*

5 *Forma: quomodo cõtrahatur, an conditionem recipiat: & de Aquiliana ſtipulatione.*

6 *Finis & effectus.*

Acceptilatio† eſt liberatio per mutuam interrogationem, qua vtriuſq; cõtingit ab eodem nexu abſolutio, *l.1.h.t.* nam debitor per acceptilationẽ, quaſi ciuilem ſolutionem liberatur: & creditor dicitur abſolui ac liberari obligationis nexu, quia deſinit ei actio competere. *gl.in l.1.§.nõ autem.de exercit.action.& in l quoties.10. ff.ſi cut.de admin.tut.* Acceptilatio, inquit Iuſtin. *§.1.Inſtit.quib.mod.toll.oblig.* eſt imaginaria ſolutio: id eſt, quæ ſpeciem ſolutionis iure ciuili refert: tollit enim obligationem; cui Theophilus *in d.§.1.* differentiæ gratia addit, Solemnibus verbis conſtans: qua nota ab alijs imaginarijs ſolutionibus diſcriminatur. Eſt autem nouatio quoq; ſolẽnibus verbis conſtat, & priorem obligationem tollit: tamen propriè imaginaria ſolutio nõ eſt, quippe quæ debitorem nõ liberet, neq; abſoluat, ſed alio nouo nexu retineat deuinctum. Acceptilatio autem dicta eſt, ab acceptum ferendo: acceptũ enim ferre nihil aliud eſt, quàm fateri ſe ab aliquo accepiſſe, *l.ſi ex pluribus.89.de ſolutionibus.l.ſeruus.6.de manumiſſ.l.tali.41.§.1.de iure dotiũ.l.cum & ſortis.35.de pignor.action.* Vnde rectè acceptilatio dicta eſt ea verborum conceptio, qua creditor tãquam ſolutione facta acceptum ſe habere dicit, & debitorem liberat.

❡ Cauſa efficiens, eſt voluntas benigna creditoris, acceptum ferentis: quam lex fauens liberationibus, *l.Arrianus.41.de actionib.* approbat, & hanc liberandi formam valere iubet: vnde & iuris ciuilis actus, quod ad formam attinet, dicitur: *l.actus.75.de regul.iuris.* quamuis quatenus conſenſum conuentionemq; continet, & ijs qui iuris non ſunt ciuilis participes permittitur, rectè ad ius gentiũ referatur. *l.an inuiti.8.§.fin.h.t.& §.2.vbi dixi.Inſt.quib.mod.toll.obl.vide Cuiac.lib.5.c.36.& in tit.*

Digitized by Google

3 *de verb.obl.& de tranſ.* Sciendū† tamen eſt,eū duntaxat acceptū rogare poſſe, qui debet:& acceptum facere,cui debetur.Itaq; ꝓcurator, tutor, curator, ſeruus,filius,pater,&c.non rectè alieno nomine acceptū faciūt aut rogāt, niſi nouata priore,& in perſonā rogātis transfuſa obligatione, *l.5.l.an inutilis.8.§.ſeruus cum §.ſeq.l.ſpecies.11.l.& per iuſiurand.13.§.tutor.l.penult.h.tit.* Acceptilatio enim verbis fit per ſtipulationem:nemo autem alteri ſtipulari poteſt *l.ſtipul.38.§.alteri.ſ.de verb.oblig.*

4 ¶ Materia quæ in acceptilationem cadit,eſt verborum obligatio:acceptū enim ferri nō poteſt, niſi quod verbis contractum eſt:nam acceptilatio verborum obligationē tollit, quia & ipſa verbis perficitur:quod aūt verbis non eſt cōtractum,tolli hoc modo nequit, *d.l.8.§.acceptum.l.niſi 94.h.tit.§.item per accept.Inſtit.quibus mod.tollitur obligatio.* Vnumquodq; enim eo modo eſt tollendum,quo eſt colligatum:*l.nihil.36.de reg.iur.l.ab empt.vbi Dd.de pact.* Quia tamen ratione cōuentionis, iuris gentium cenſetur (vt paulò antè diximꝰ) acceptilatio: ideò ſi aliæ quàm verborum obligationes accepto ferantur, vim pacti habebit ea cōuentio.niſi appareat conſenſum non eſſe. *d.l.an inutil.§.l.fin.h.t.l.cum emptor.5. de reſcind. vēd.l.ſi vnus.27.§ ſi acceptilatio.7.de pac.* Plane quoniam libertorum operę per ſtipulationem promittuntur, *l.3.cum legibus ſeqq.l.cum patronus.22. cū ll.ſeqq. de oper.libert.* nihil cauſę eſt,quo minus per acceptilationem ea obligatio tolli poſſit,etiamſi iuſiurandū, vt fit nōnunquā,*l.vt iuriſiurandi.7. de ope.libert.* fuerit adiectum, *l.& per iuſiurādum.13. h.t.* Hoc enim naturam eius obligationis cui adijcitur, induit.*l.vlt.C.de non nu.pec.l.7.§.vlt.de pact.l.ſi.qui ſatiſd. cog. Iaſ.in l.qui iuriſdict.nu.4.de iuriſd.*

5 ¶ Formam acceptilationis hāc tradit Imperator *in d.§.item per acceptilationem.* ex Vlpiano, *in d.l.an inutilis.§.fin.* vt debitor interroget ad hunc modum:Quod ego promiſi tibi, habeſne acceptum?& creditor reſpondeat,Habeo. Quin & Græcis aut alterius linguæ verbis fieri poteſt,ſicuti alia quæuis ſtipulatio,vt hoc modo: ἔχεις λα- βὼν δηνάρια τόσα: ἔχω λαβών: Ex his apparet & verbis tantummodo fieri acceptilationem,& ideo per hanc eas duntaxat diſſolui obligationes,q̄ verbis cōſtant. Quare ſi quid ex alia cauſa debeatur,in ſtipulationem id prius deduci,atq; ita demum per acceptilationē tolli debet: quem ad vſum compoſita eſt ab Aquilio iuriſcōſulto(vnde & Aquiliana dicta) ſtipulatio,per quam cōtingit vt omnium rerum obligatio in ſtipulationem deducatur,& ea tollatur per acceptilationem, *l.& ex vno.18.h.t.d.§.item.* Acceptilatio aūt nec in diem, nec ſub conditione fieri poteſt: *l.4.& 5.h.t.l.actus.78.de reg.iur.* quia exemplo ſolutionis naturalis, (quam realem vocant)eſt indicta.*l.in diem.5.h.tit.* Vt igitur vera ſolutio non fit,niſi numerata in præſens pecunia: *l.3.de pignoratitia actione. l. accē tā.9.vbi Dd.C.de vſuris.* ita nec ficta, cuiuſmodi eſt acceptilatio,quicquam operatur,ſi in præſens nihil efficiat, ſed per adiectionem diei aut conditionis ſuſpendatur:*l.actus.78. de reg.iur.* fictio enim imitari rei veritatem debet.*l.filio.23.de liber.& poſth.l.adopt.16.de adopt. Bar.in l. ſi is qui.nu.22.de vſucap.*

¶ Finis & effectus eſt,vt quaſi ſolutione facta omnis tollatur p̄ acceptilationem obligatio atque actio, *d.l.in diem.§.item.l.4. C. de tranſact.cū ſimilib.* 6

DE PRAETORIIS STIPULATIONIBUS. Tit. V.

1 *Continuatio.*
2 *Species prætoriarū ſtipulationū.*
3 *De iudicialibus.*
4 *De cautionalibus.*
5 *De communibus.*
6 *Quomodo hæc diſtent ab ijs quæ in l.5. de verb.obl.explicātur.*
7 *Cauſa efficiens: & materia.*
8 *Forma.*
9 *Finis & effectus.*

POſtquam † in genere dictū eſt de ſtipulationibus,quomodo contrahantur &diſſoluātur:exequamur nūc quaſdam earum ſpecies,quæ prætoris authoritate ſunt introductę.*de his vide Paul.*

Digitized by Google

Paul.li.5.tit.9.Cuia.obſ.lib.4.c.39.Gouda.
lib.1.cap.35.& qua dixi Inſt.de diuiſ.ſtip.
2 ❡ Prætoriarum ſtipulationum tres
vidētur eſſe ſpecies:iudiciales,cautio-
3 nales,&communes.Iudiciales† eas di
cimus,quę propter iudicium,vt quod
in illud deductum eſt, firmū ratumq́;
ſit,interponūtur:puta rem in iudicio
ratam haberi,iudicatum ſolui,&ex o-
peris noui nunciatione. Hæ porrò di-
ſtant ab ijs iudicialibus ſtipulationi-
bus,quarum alibi fit mentio. *in l.5.de*
verb.obl. Quas ideo iudiciales appel-
lant,nō quòd ad iudicium pertineāt,
ſed quia inductę legibus aut conſtitu-
tionibus,mero iudicis officio exigun-
tur:vt cautio de dolo malo, & conſi-
miles,de quibus Theoph.*Inſt.de diuiſ.*
ſtipulat. At hæ iudiciales dictæ ſint,nō
à iudice,ſed à iudicio,quòd à prætore
ad firmanda iudicia ſint inductę, mul
tumq́; ab illis diſcrepant ; quia ex iu-
riſdictione prætoris deſcendunt,&ſa-
tiſdatione opus habent (vt poſtea di-
cemus) quæ in illis non obtinent.
4 ❡ Cautionales etſi omnes dici poſ-
ſunt prætoriæ aliquo reſpectu :*l.1.§.1.*
*in fin.h.t.*tamen propriè illæ dicuntur,
quæ in hoc proditæ ſunt,non vt iudi-
cium , ſed rem de qua agitur, conſti-
tuant cautiorē:Hæ inſtar actionis ha-
bent:*d.l.1.§.cautionales.*hoc eſt,ab offi-
cio magiſtratus nobili implorantur,
quaſi per actionem : quod enim illo
officio expediendum eſt,id nō minus
peti poteſt , quàm quod iure actionis
debetur , *l 4.§.hoc autem,de dam.infect.*
l.quòd ſi.25.§.fin.de minorib.vide Iaſ. in l.
*1.n.8.de iuriſd.*Deniq;,inquit,I.C.*hi. in*
d.l.1.§.cautionales. vt ſit nouatio,inter-
cedunt: hoc eſt,vt quod alioqui præ-
ſtandum ex aliqua obligatione erat,
in nouā obligationem,nempe ſtipula
tionem,deducatur,& in tuto locetur,
datis fideiuſſoribus:vt de legato ſtipu
latio,*l.ſi Stichū.8.§.1.de noua.tot.t.vt leg.*
*nom.cau.*de tutela,quę eſt rem pupilli
ſaluam fore;*tot.tit.ℑ.tit.1.*rem ratā ha-
beri;*ℑ.tot.tit.rem.rat.hab.*&damni infe
cti: de qua ſtipulatione alibi eſt dictū.
5 ❡ Communes ſunt ſtipulationes,
quę fiunt iudicio ſiſtendi cauſa.*d.l.1.§.*
communes. nam cùm neq; planè iudi-
ciales ſint(non enim in hoc fiunt prę-

A cipuè,vt iudiciū ſit infirmius,&res quę
petitur in tutiore loco collocetur,ſed
ne fruſtra dies agēdi pręſtituatur)nec
omnimodò cautionales(nam aliqua-
tenus ad firmitatem iudicij pertinēt;)
eoq; miſtam quandam habeant natu
ram; viſum fuit,cōmunes appellare.
Alia† ſanè ratione communem vocat
Pomponius,*in l.5.de verb.obl.* eam quæ
eſt Rem pupilli ſaluam fore (nam ea
B hîc ad cautionales pertinet) ſtipula-
tionemq́; duplæ,& de rato:propterea
videlicet,quòd hæ interdum à præto-
re,interdū à iudice dato exigantur, *d.*
l.5.tot.tit.Inſt.de prætor.ſtipulat. Ac ne te
merè hæ ſpecies confundantur ; illud
in vniuerſum tenendum eſt:à Pompo
nio *in d.l.5.*generalem tradi ſtipulatio
num diuiſionem:hîc autē agi de certa
ſtipulationum ſpecie, nempe de præ-
C toria;quæ rurſum ſubdiuiditur in eas
quas modò dixi formas.
❡ Cauſa efficiēs harum ſtipulatio- 7
num eſt prætor,qui eas introduxit, &
cuius iuſſu interponi ſolent. Materia
circa quam,intelligi poteſt ex exem-
plis ſuprà propoſitis.
❡ Forma eſt, vt his ſtipulationibus 8
quid fieri conueniat;*l.6.h.t.* eoq́; no-
D mine fideiuſſores dentur.Generaliter
enim in omnib prætorijs ſtipulatio-
nibus ſatiſdatur *l.3.hoc tit.*perſonæque
deſiderantur interuenientium:*l.præto*
*ria.7.hoc tit.*adeò vt neque pignoribus
quis,neq; pecuniæ,vel auri argentive
depoſitione in vicē ſatiſdationis fun-
gatur : *d.l.prætoria.7.*quod hodie non
admodum obtinet,niſi quando bona
per ſe ſunt pignori ipſo iure tacitè ob-
E ligata,vt in cautione Rem pupilli ſal-
uam fore,& ſimilibus.*vide ī.qui ſatiſd.*
cogan.& tit.in quib.cauſ.pig.tacit. contra.
& qua dixi Inſt.de diuiſ ſtipul. Sunt ta-
men quædam in quibus repromiſſio
ſufficit,quas Vlpianus enumerat.*in l.5*
*§.ſtipul.h.t.*Quia verò hæ ſtipulationes
incertum continent,quanti nimirum
ea res erit:ideo ad euitādas probatio-
num eius quod intereſt,difficultates,
F ſolet in his primò conuenire, vt quid
fiat:& ſi factum nō ſit,certa pœna in-
ſeri,vt pœnæ nomine ſtipulatio com-
mittatur.*l.in omnib.6.l.fin.h.t.* Illud et-
iam ſciendum eſt , ſæpius interponi

prætorias ſtipulationes, cùm ſine culpa ſtipulatoris cautum eſſe deſijt. *l.4. hoc tit.*

9 ¶ Finis eſt, vt res de qua agitur cautior ſit, interpoſita verborum obligatione: ideoq; hæ omnes ſtipulationes natura ſua cautionales ſunt, *l.1.§.1.in fi.h.t.* Effectus eſt, vt niſi quod cōuenit ſit factum, agatur ex ſtipulatione aduerſus debitorem principalem; eiuſq; fideiuſſores, *l.4.§.1.ti 1.* in id quanti ea res eſt: hoc eſt, quanti intereſt factum eſſe: aut ad pœnam, ſi qua ſit verbis comprehenſa, *d.l.6.d.l.fin.hoc tit.*

REM PVPILLI VEL adoleſcentis ſaluam fore. Tit. VI.

1 *Continuatio.*
2 *Qui rem pup.ſal.fore promittere cogantur.*
3 *Cui promiſſio fiat.*
4 *De actione huius ſtipulationis, cui, quando, aduerſus quem, ad quid detur.*

1 CVm † pleræq; ſtipulationum prætoriarum ſpecies, alio loco, prout erat commodum, ſint tractatæ, vt, de legato, *ad tit. vt lega.nom.c.* operis noui nunciatione, *ad tit. de oper.no.nunc c.* damno infecto, *ad tit.de dam.infect.c.* &c. nunc reliquas hîc expediamus, de quibus nihil hactenus fuit dictum: cuiuſmodi ſunt, rem pupilli ſaluā fore, iudicatū ſolui, rem ratā haberi. Rem
2 † pupilli vel adoleſcētis ſaluam fore, tutores & curatores, antequam adminiſtrationem ſuſcipiant, ſatiſdare debent: exceptis teſtamentarijs, & datiuis qui ex inquiſitione ſunt. His tamē à collega poterit offerri, vtrum ſatis accipere velint, an ſatiſdare. *l.datiuus.*
3 *4.h.t.* Cauetur† autem hæc ſtipulatione ipſi pupillo *l.4.in prin.h.t.* qui ſi præſens eſt, & fari poteſt, etiamſi eius ætatis erit, vt non intelligat quid agatur: tamen propter vtilitatem receptū eſt, rectè eum ſtipulari & agere, *l.ſeruum.6.h.t.* Quod ſi aliter erit, ſeruus pupilli; aut eo deficiente, ſeruus ſeu

A notarius publicus, eius nomine ad acquirendam pupillo actionem ſtipulabitur: *l.2.l.ſeruum.6.h.t.* aut ſane dare aliquem prætor debebit cui caueatur, *l.3.h.t.* Ex † cuius ſtipulatione nō quidem ipſo iure pupillo acquiritur: 4 nemo enim alteri ſtipulari poteſt; *l.ſtipulatio iſta.38.§.alteri.ꝯ.de verb.oblig.* ſed ex æquitate vtilis actio datur, *l.4.h.t.* Hac autē ſtipulatione continetur id quod
B ex tutela fieri oportet, *l.cū rem.11.l.cū pupillus.9.l.ſi poſteaquam.10.h.t.* Itaq; datūr eodē modo quo tutelæ actio: & ex ea tum demum agi poteſt, cùm & tutelæ, *l.1.h.t.* finita videlicet tutela: *l.4.§.hanc ſtipulationem.h.t.* etiamſi in curatoribus & protutorib. ſtipulationis dies cedat, & agi poſſit, ſimulatq; quid ſaluū eſſe deſijt, *d.l.4.§.pen.& fin.* Agi-
C tur autem ex hac ſtipulatione aduerſus tutores, protutores, curatores, qui tamē geſſerunt, eorumq; fideiuſſores: *d.l.4.§.1.* & quidem aduerſus ſingulos in ſolidum, ſi pupillus agat: ne ex vna tutela plures cauſæ variæq; quæſtiones apud diuerſos forte iudices, diuiſa actione conſtituantur, *l.fin.in fin.hoc ti. l.1.de exercit.actio.cum ſimilibus.*

D IVDICATVM SOLVI. Titulus VII.

1 *Tres clauſulæ huius ſtipulationis.*
2 *De re iudicata, clauſula.*
3 *De re defendenda.*
4 *Dolum malum abeſſe.*
5 *Explicatio l. nouiſſima.*

E OLim † conuentus actione reali, aut in perſonam, ſed alieno nomine, ſatiſdare iudicatum ſolui cogebatur: *in prin. Inſt. de ſatiſdationib.* quæ quidē ſtipulatio tres clauſulas in vnū collectas habet; nempe de re iudicata, de re defendēda, & de dolo malo, *l.iudic. 6.h.t.* Prima † eſt de re iudicata, vt in 2 tantùm committatur ſtipulatio, præſteturq;, quantum iudex deberi pro-
F nunciauerit, *l.iudicati.9.h.t.* ex cauſa tamē principali: nam ſi quid rei iudicatæ acceſſerit ex cōtumacia aut delicto rei, ad id iniquū eſſet fideiuſſores teneri. *l. vlt.C.de fideiuſſor.l.centum. de eo quod*

Digitized by Google

3 *quod certo loco.* Secunda † eſt de re, hoc eſt, de cauſa defendenda: vt niſi boni viri arbitratu lis agatur, & defendatur reus, quanti hoc nomine intereſt, exigere actor à reo & fideiuſſoribus poſſit, *gl. & Dd. in l. cum quærebatur. 13. & in l. iudicamus. 9. h. t.* Res autem defenſa non videtur, ſi non in ſolidum defendatur, *l. ex clauſula. 17. h. t.* aut non loco idoneo, *l. 5. §. fin. h. t.* aut quãdo certum eſſe incipit, neminem poſſe exiſtere, qui reũ defendat, *d. l. 5. §. ob rem.* Nouiſ-
4 ſima † clauſula iudicatum ſolui ſtipulationis eſt, dolum malum abeſſe, ab-
5 futurumq; eſſe: Quare † & ad principium ſtipulationis refertur, & in futurum temp' permanet, *l. nouiſſima. 19. h. t.* In hac ergo ſtipulatione, quia plures cauſæ ſunt vna quantitate cõcluſæ; ſi cõmittatur ſtipulatio ex vno caſu, ſtatim, (id eſt, ante ſententiã, vt fieri poteſt in duabus poſterioribus clauſulis: *d. l. cũ quærebatur. d. l. nouiſſima.* etiamſi prioris dies non niſi poſt rem iudicatam cedat, *l. 1. h. t.*) amplius committi ex alio non poteſt, *l. 5. §. in hac. h. t.* ſi videlicet idem, puta id quod in vniuerſum intereſt, & ex eadẽ cauſa ab eodẽ petatur: alias enim ſecus eſt, *l. fin. h. t.*

REM RATAM HABERI, & de ratihabitione. Tit. IIX.

1 *Qui ſatiſdare debeant rem ratam haberi.*

2 *Quando committatur hæc ſtipulatio: et quæ actio hinc detur.*

3 *De iure Sax.*

1 REm † ratam haberi petunt à ſe mutuò procuratores actoris & rei, aut cùm non ſatis idoneè de mandato cõ-

A ſtat, *§. ſin autem. Inſtit. de ſatiſdati.* aut etiã alioqui mandatum exhibere non coguntur: vt coniunctæ perſonæ, *l. maritus. 21. C. de procurat.* nam qui alieno nomine agit, quacunq; (vt inquit Vlpianus) actione, id ratum habiturũ eum, ad quem ea res pertinebit, cauere debet: *l. nõ ſolùm. 39. §. 1. de procurator.* rei tamen defenſor, ſi iudicatum ſolui ſatiſdederit, non alio ſatiſdationis onere
B grauandus eſt; niſi in certis caſibus *d. l. non ſolùm. §. ſi ſtatus. & §. eſt caſus.*

¶ Ex hac ſtipulatione agitur aduerſus promiſſorem, eiuſq; fideiuſſores, & ſucceſſores; niſi aliud ſit actum; *l. ſi fine. 22. §. ſi procuratores. & §. ſi in ſtipulatione. h. t.* in id quãti intereſt dominum rem ratam habuiſſe: *l. in ſtipul. 19. hoc ti.* quę quidem ſtipulatio cõmittitur ſtatim atq; dominus de re geſta certior
C factus, ratam eam nõ habet. Hoc autẽ accipiẽdum eſt ἐν πλάτει, & cũ quodam ſpacio temporis, quod magis intellectu percipi, quàm elocutione exprimi poteſt: eiuſmodi enim relinquendum eſt, quod ad deliberandum de præſenti negocio ſufficiat, niſi fortè certum tempus in ſtipulatione ſit adiectum. Quòd ſi dominus primò ratum non habeat, poſtea immutata vo-
D luntate ratificet; etſi ſummo iure cõmiſſa eſt ſtipulatio; tamẽ exceptione doli promiſſor ſe tueri poterit, *l. quo enim. 12. §. 1. hoc tit.* 2

¶ Huius ſatiſdationis apud Saxo. 3 qui in iudicijs vnam tãtùm de expenſis cautionẽ ab actore exigere ſolent, nullam à reo, *Chil. in pract. cap. 46.* non magnus eſt vſus; niſi quando coniun-
E cta perſona ſine mandato agit: tunc enim iuxta leges, *d. l. non ſolùm. d. l. maritus.* rem ratam dominum habiturum, cauere debet, *Chil. prææl. loco c. 21.*

Digitized by Google

DIGEST. LIB. XLVII.

DE PRIVATIS DELICTIS. Titulus. I.

1 *Continuatio, & num. 3.*
2 *Diuiſio criminalium iudiciorũ.*
3 *Quæ priuata, quæ publica iudicia.*
4 *Regulæ cõmunes de iudicijs criminalibus rectè pernoſcendis.*

1 EXPEDITIS † iudicijs tam ciuilibus quàm prętorijs; ad ea tandẽ, quæ crimen continent, pœnamque perſequuntur,
2 veniamus. Hæc † autem criminalia iudicia, aut ſunt priuata, aut publica: vt etiam Platoni Ciceroniq́; *Plato lib. 9. de legib. Cic. lib. 3. de Natur. deor. & alibi*
3 placuiſſe video. Priuata † ſunt, in quibus iniuria priuato illata, cognitione iudicis, etiam pedanei, datiq́; vindicatur: *l. locatio. 9. §. quòd illicitè. de publica. l. vlt. hoc tit. l. 1. de teſtib. l. vnic. C. quand. ciuil. ca. præiud. crim. l. fi. de furt.* publica, quæ ex legibus publicorum iudiciorum veniunt, *l. 1. ff. de pub. iudicijs.* & ſcelus in Rempublicam commiſſum, coram ſuperiore magiſtratu, penes quẽ ſit imperium, perſequuntur. Sed de priuatis, quæ magis cohærent, & vicina ſunt ſuperiorib. iudicijs ciuilibus, prius eſt exponendum: quæ ſunt aut ordinaria, aut extraordinaria. *l. fin. hoc tit. tot. tit. de extraord. crim. vide Cuia. obſ. lib. 8. cap. 33.* Ordinaria ſunt, in quibus certa pœna præſtituta eſt, certaq́; & ciuilis petendi & iudicãdi forma ſeruatur. *l. fin. hoc tit.* eoque non niſi illis quibus iniuria facta eſt, concedi horum actio ſolet. *l. 1. in fin. de iniur.* Extraordinaria verò ſunt, quibus nulla certa pœna pręſtituta eſt; & in quibus ad certam pœnam ſolenni modo, certaq́; petitione non agitur, ſed petitur pro arbitrio iudicis, proque qualitate commiſſi, examinatio fieri, & pœna imponi. Cùm autem illud arbitrium varium ſit; & huiuſmodi examinatio ac pœna, pro varietate delicti commutetur, etiam ad torturam & mortẽ (vt paulò pòſt dicemus) extendi poſſit: ſit

A vt hæc iudicia magis ad publica accedãt, & ſint cumplurimùm popularia, ita vt quilibet de populo hęc intentare poſſit, *t. t. de popul. act. de ſepul. viol. de ex. crim. &c.* & vt actor, velut in publicis, ſe in crimen ac pœnę ſimilitudinẽ ſubſcribere debeat. *l. vlt. h. t.* Etſi autẽ alia delicta priuata ordinarijs iudicijs ſint incluſa, alia arbitrio iudicis extra ordinem punienda relinquantur: *tot.*
B *tit. de ext. crim.* tamen ſciendum eſt, etiam de ordinarijs extra ordinem agi poſſe: *l. fin. h. t. l. vlt. de fur. l. vlt. de iniur.* quia ſæpe circumſtantiæ aggrauant delictum, vt pœna grauiore quàm ſit ordinaria, videatur puniendum.

¶ Porrò in ingreſſu horum iudicio- 4
rum, hęc velut communia ἀξιώματα prænoſſe oportet, antequam ad ſingu-
C lorũ expoſitionem deſcendamus. Primò, pœnalibus actionib. hęredes non teneri, nec cæteros ſucceſſores; *l. 1. in princ. hoc t.* niſi lis cum defuncto fuerit conteſtata: *l. vnica. C. ex delicto defunct. l. pœnalia. 124. l. omnis. 111. de regulis iuris.* ſed noxam ſemper caput ſequi, ſuumque tenere authorem, *d. l. 1. in fin. hoc t. l. ſancimus. C. de pœnis.* & cum eodẽ ex-
D tingui: *tot. tit. C. ſi reus vel accuſ. l. vlt. ad l. Iul. maieſta.* hæredibus tamen actiones plerorumq́; priuatorum iudiciorum dari. *vid. Iaſ. in l. pen. §. fin. ne quis eũ qui in ius voca. glo. in l. 2. §. emancipatus. de coll. bon.* vt furti, &c. *d. l. 1. §. hæredes.* maximè cùm criminaliter intentantur. *Bar. in l. final. nu. 8. hoc tit.* Deinde numquam plura delicta concurrentia facere, vt vllius impunitas detur, quin po-
E tius vnum pręgrauare alterum: *l. 2. h. t. vide ff. tit. de pæn.* maius tamen delictũ plerumque ad ſe trahere quod minus eſt. *Salic. in l. adulter. 5. num. 3. & 4. C. de adulter.*

Digitized by Google

adulter. Item duobus (vt dixi) modis A agi priuatis etiam ordinarijs iudicijs: aut ordinariè ad mulctam certam pecuniariam legibus præſtitutam apud ordinarium judicem: aut extrà ordinē ad vindictam & incertam, neque iure definitam pęnam, ſed ab arbitrio eius cuius ea de re notio eſt, vt præfecti vrbis, pendentem, *l.fin.hoc tit.l.fin.ℑ.tit.1.l.fin.de iniur.* Eiuſmodi autem pœnam, aut actor ſibi petit applicari; B & ciuile, priuatum, ordinarium ac pecuniarium iudicium inſtitutum eſſe intelligitur: *d.l.locatio.9.§.quod illicitè. de publ. d.l.fi.ℑ.tit.1.* aut arbitrio iudicis puniri reum, pœnamve pecuniariam velut mulctam applicari non ſibi, ſed fiſco poſtulat; & vtrouis hoc modo extra ordinem criminaliter agi videtur. *d.l.vlt.de iniur.& de fur. ita eſt communis diſtinct. gl.in l.3.verb. contum. de ſepul.viol.* C *Bart.in l.fin.num.3.& 4. hoc tit. Cano.in Rub.ext. de iud.Imol.in Rub.ℑ.de pub.iud. Iaſ.in Rub.C. de iud.num.2. Mara.in Spec. aur.part.4.diſt.1.§.in ſumma. vbi gloſſ. & Ang. Inſtit. de iniur.* Nam & fiſci cauſa publica eſt, & pœna arbitraria non modò corporalis eſſe, ſed etiam ad mortem extendi, ſi ſubſit delictum ea pœna dignum, poteſt. *hanc dicit cōmunem eſſe concluſionem Marān. in Spec.aur.* D *part.4.diſtinct.1. & in diſp.3.per totum.& eſt originalis ſententia gloſſ. in §.in ſumma. Inſtit.de iniurijs. Bartol.in l.final. vbi pup. educa.deb. Bal.in c.1.§.iniuria.de pact.iur. firm.Iaſ.in l.etſi.nu.3.C.ſi con. ius vel vtil. pub.* Permultum autē intereſt, vtrum criminaliter agatur, an ciuiliter: vt alibi eſt annotatum. *Maran. in Specul.aur. part.4.diſt.1.nu.33. cum mult.ſequent.* E Illud etiam hic tradendum eſt, ex omni delicto, vtrouis modo, & criminaliter agi poſſe ad pœnam, & ciuiliter ad id quod intereſt, & damnum datum: *l.locatio.9.§.quod illicitè.de publica.l.3.C.ad leg.Aquil.l.fin.h.t.l.qui nomine. vbi Bart. l.qui hodie.§.1.de fal.l. nequicquam.vbi gl. ff.pro ſoc. Maran.præalleg.loc. nume.3.Boſſ.* F *in pract.crim.tit.de furt.nu.37.* nec vnam actionem altera conſumi, niſi quando vtraque in vindictam intenta eſt: *l.1.vbi Bart.& Dd.C.quan.ciuil.act.Bar.in l.2.§.1.vi bon.rap.& in l.prætor.§.ſi dicatur. de iniur.Mara.præalleg.loc.num.5.* imò vtranque vno libello poſſe ſimul proponi, non quidem æquè principaliter, ſed ſubalternatim: ſcilicet vt principaliter intētetur criminale iudicium, & ſecundariò damna atque impenſæ, vnà cum ſumptibus litis, iudicis officio reſtitui petantur: *Bartol.& Dd.in l.interdum.de pub. iud. & in l.2.§.1. vi bon. rap. Maran.præall.loc.n.26.* aut ediuersò. Illud vltimò tenendum, non haberi, ne quidem iure Sax. cauſam pro verè criminali, niſi ex qua pœna corpori venit infligenda. *vide quæ dixi.ℑ. ad tit. de quæſt.& de pœn. Fachſ.diff.13.per artic. 53.lib.1.*

DE FVRTIS.

Titul. II. C.6.2.

1 *Continuatio.*
2 *Furtum vnde dictum.*
3 *Quid ſit.*
4 *Nec voluntate ſola, neque conatu furtum fieri.*
5 *Quarum rerum furtum fiat.*
6 *Cuiuſmodi voluntas doloſa attendatur in furto.*
7 *Furtum lege naturæ prohiberi.*
8 *Species furtorum.*
9 *Cauſa efficiens.*
10 *Materia.*
11 *Forma: qui furtum quomodo faciant: & qui pœna furti ex qua cauſa teneantur.*
12 *Finis & effectus.*
13 *De actionibus ciuilibus.*
14 *De actione dupli & quadrupli.*
15 *De actione criminali, & iudicio capitali.*

INter † priuata delicta frequentiſſimum eſt furtum: cui coercēdo, nullæ hodie cruces, nulla tormenta ſufficiunt: tanta eſt in pleriſque aliena habendi rapiendique libido. 1 Furtum, † 2 Labeo ſecutus Varronem ait, dictum à furuo, id eſt, nigro, quòd clàm & obſcurè, ac plerunque noctu fiat, vt apud Homerū. κλέπτη δέ τε νυκτὸς ἀμείνω. Nā & Græci κλέπτην furē, ἀπὸ τοῦ

καλύπτειν, h. e. à tegēdo & occultādo
dixerunt. Sabinus autē Iuriſconſult. *l.
1.h.t.* & Gellius, *l.11. c.18.* à Græco voca-
bulo, quo fures φῶρες appellātur, di-
ctū malūt. nam & Græci παρὰ τὸ φέ-
ρειν, à ferēdo φῶρας dixerūt: *l.1.h.t.* idq;
ꝓbabilius eſt, & rei congruentius, vt
furem ac furtū à ferendo appellatum
dicamus; quia aliter fieri nequit fur-
tū, quàm auferendo & contrectando.
Sola enim cogitatio furem non facit;
l.1.§.1.h.t. ſed fur is eſt, qui dolo malo
rē contrectat alienam. *Paul. libr.2.t.31.*
¶ Furtum eſt contrectatio rei frau-
3 duloſa, lucri faciendi gratia, vel ipſius
rei, vel etiam vſus eius, poſſeſſioniſve:
quod lege naturali ꝓhibitū eſt admit-
tere. *l.1.in fi.h.t.§.1. Inſt. de oblig. quæ ex
delicto.* Eſt cōtrectatio) qui .n. alienam
rē attrectat, cùm ſe id inuito Domino
facere iudicare deberet, furti tenetur.
Gell. li.11.c.18. Itaq; † neq; ſolus animus
4 ſufficit, *d.l.1.§.1.* neq; conatus furādi ſi-
ne cōtrectatione: vt ſi quis intrarit in
domū alienā furti faciendi gratia, ne-
que dū quippiā contrectarit: *l. vulgaris.
21.§.qui furti.h.t.* hic .n. pœna furti non
tenetur, ſed mitiore arbitraria. *l. ſaccu-
larij. de ext. crim. Fel. in tract. quand. crim.
punita. Hipp. conſi.83.n.41. Chaſſ. in conſue.
Burgund. tit. des iuſtices.§.5. verb. s'il n'a
grace.n.113.* Non etiā econtrario plena
ablatio amotioque neceſſaria eſt, ſed
ſufficit attrectari rē tantū, modò ani-
mo lucrādi defraudādiq; ea Dominū:
vt fit in re depoſita, cōmodata, oppi-
gnorataque. *l. ſi pignore.54.h.t.§. furtum
autē. Inſti. de oblig. quæ ex delicto.* Rei) vi-
delicet alienæ, mobilis † & corporalis.
5 nā propriæ regulariter furtū non fit, *l.
qui iniuria.53.§.fin. h.t.* niſi cum alio ſit
communis, *l. ſi ſocius.45.h.t. l. rei commu
niu.45. l. meritò.51. ff. pro ſocio.* aut alius in
ea ius habeat; vt ſi ſit oppignorata; *§.
aliquando. Inſt. de oblig. quæ ex delicto. l. in
actio.19.§.fi.h.t.* vt alterius vſusfructus
ſit, vel poſſeſſio *l. creditoru.15.§.1. l. cum
as.20. l. qui iniuria.53.§.fi.h.t. optimus text.
in l.2.§. in hac action. ff. vbi bon. rapto.* Ad-
do, mobilis.) nam immobilia auferri
aut occultari ad defraudandum Do-
minum non poſſunt. *l. verum.25.h.t.* li-
cet veteres aliter exiſtimarunt. *l. quare:*

A *35. ff. de vſucap. §. quod autem. Inſti. de vſu-
cap.* Subiungo, corporalis.) nam incor-
poralia nec tangi, nec contrectari poſ-
ſunt: *l. ſeruus. §. incorporales. ff. de acqu. re-
rum domin.* etiamſi qui poſſeſſionis in-
teruertendi gratia, quæ incorporalis
eſt, rem contrectat, furtum facere vi-
deatur, in re tamen corporali atque
mobili. *l.1.§. Scæuola. ſi quis teſta. lib. l. ve-
rum.25.h.ti.* Frauduloſa.) id eſt, † eo a- 6
B nimo facta, vt Dominus inuitus re ſua
fraudetur. *l. pen. in fin. ff. de condict. cauſa
data, &c.* nam ſine eiuſmodi fraudu-
lenta voluntate furtum non cōmitti-
tur: vt ſi quis voluntate Domini ſurri-
piat, *l. qui vas.48.§. qui ex voluntate. h.ti.*
aut probabiliter putet Dominum per-
miſſurum. *§. placuit. Inſti. de oblig. quæ ex
delicto.* nam ſine affectu furandi furtū
non fit. *d.§. placuit. vbi paſſim tot. t. de hac
C materia vide quæ ſcripſi.* In hoc autem
verbo differentia latet, qua furtum di
ſtinguitur à rapina, quæ & ipſa lucri
gratia fieri ſolet; nec tamen occulto
ac fraudulenter, ſicuti furtum; ſed a-
perta inuaſione per vim & arma. *tot.
tit. ff. vi bonor. raptor. & tit. ad l. Iuliam de
vi publica. & ad l. Iuliā de vi priuata.* Ad-
ditur, lucri faciendi gratia.) nam qui
D alio animo occultat, aut fraudem cō-
mittit, non facit furtum; vt qui libidi-
nis cauſa alienam ancillam celat, *l. ve-
rum.39.h.t.* aut qui tabulas inſtrumen-
taq; amouet, non lucrandi (nam ſic
furtum committeretur *l. qui tabul.27.
h.t. l. Paulus 16 in prin. ff. de falſis.*) ſed oc-
cultandæ veritatis cauſa. Hic enim
potiùs in falſi crimen ſe induit. *d. l.
Paulus in fin.* Itaque volūtas maleficia
E diſtinguit. *d.l. qui iniuria.53.h.t.* Nihil
autem intereſt, ſiue ipſam quis rem lu
crari velit, ſiue vſum rei (mobilis ſcili-
cet) & poſſeſſionem: *d.l. creditoru. d.l.
verum. d.l. cum as. cum ſimil. h. tit. d.l.1. ſi
quis teſt. lib.* quod enim ius eſt in tota
re, idem eſt in parte aut vſu rei *l. quæ de
tota.75. ff. de rei vendicat.* Poſtremo † lo- 7
co adijcitur: quod lege naturali prohi-
F bitū eſt admittere) quod accipiēdum
eſt de lege in natura humana & ratio-
ne poſita, quę docet abſtinendum eſſe
alienis, oſtenditq; diſtinctionem do-
miniorū huic corruptæ naturæ plano
eſſe conſentaneam. *l.1. cum ibi notatu. ff.
de ac-*

Digitized by Google

de acquirend.rer.dominio:vbi in fin. dixi.

8 ¶ Furtorũ† duo ſunt genera: manifeſtum,& nec manifeſtũ. Fur manifeſtus eſt, quē Græci ἐπ' αὐτοφώρῳ appellant.i.in,aut cum ipſo furto deprehenſum,*l.3.h.t.*aut indicatũ, *l.7.in fin. h.t.l.ſiue.10.quem tex. Bald. in definitione furis manifeſti dicit ſingularem.de condict. fur.* antequam quò deſtinauit, perferret.*l.4.h.t.*Nec manifeſtũ furtum quid ſit,inde apparet: nam ꝙ manifeſtum non eſt.hoc ſcilicet nec manifeſtũ eſt. *l.8.h.t.* Conceptũ & oblatũ furtũ, ſpecies potius actionum ſunt furto cohęrētes,quā genera furtorum, *§.furtorũ. Inſti.de oblig.quæ ex delicto. vbi dixi.* Dicitur & aliud furtũ nocturnum, aliud diurnũ;*l.4.ad l.Aquil.l.2.de fur.vt i Bal. Cuia.lib.obſer.11.c.27.*item quoddã ſimplex,aliud improbum, aliud improbius, *Iaſ.in l.ſeruum. n.12.Cod.de ſer. fug. per l.improbũ.C.ex quib.cauſ.infa.gl in l.ſi te.vbi Bal.eod.tit.*aliud famoſum,*l.capitalium.28.§.famoſos. vbi gloſſ. de pœn.§.de furto in Auth. vt null.iud. Bald. & Dd.in Authen.ſed nouo iure.C.de ſer.fugit.* aliud domeſticum: ſcilicet quod à perſonis domeſticis,puta vxore, filio, miniſtro cōmittitur:quæ ſi leuiora ſunt, nō puniuntur,aut ſaltem leuiter: *l. reſpiciendum.11.§.1.de pœn.l.ſi quis.52.de furt.* ſin grauiora & crebriora, vindicantur arbitrio iudicis, non tamen pœna ordinaria,ſed leuiore: *Bald. & Alex.in l.apud antiquos.C.de furt. Capoll.conſil.crim. vlt.Salic.in l.eot.C.de fur.* quanquã non deſint qui arbitrentur, eo grauius in hoc genus fures animaduerti oportere,quo maior talibus perſonis domeſticis fides habetur: *Boſſ.in pract. crim. cap.de fur.nu.25.& 28. Chaſſ.in conſil. Burgund.ti.des iuſtices.§.5.verb. s'il n'a grace. nu.35. & 37. Tiraq.de pœn.cauſ.58.* quod admitti poteſt in ijs, quorũ fidei ſpecialiter eæ res non ſunt cōmiſſæ, *l.tres tutores de admin.tut. vbi gl. & Bart. verb. contrectare.Bald.c.1.§.ne vitia.n.10.de pace iur.fir.* & qui verè furtũ delinquunt. In parentibus, liberis, viro & vxore, qui ſe inuicē ſpoliāt, recipi nō poteſt: ꝙ hi ob rerum cōmunionē, & perſonarum vnionem, furtum facere nō intelligãtur,nec furti teneantur: quãuis à magiſtratu extra ordinem,minus tamen,coerceri poſſint.*dixi ti.rer. amota.* Sed & propinquis intra quartum gradum, pœnam exiſtimarim mitigãdam: mercenarijs & miniſtris noſtri temporis, liberis vtique hominibus, non item: niſi furtum, vt dictum eſt, ſit paruum,aut in ijs, quæ fidei eorum credita fuere,commiſſum.

¶ Cauſa efficiens furti, eſt fraudulosa voluntas & contrectatio. Cauſa προκαταρκτικὴ poteſt eſſe opportunitas temporis, loci, rerum, ſpes lucri & occultationis. 9

¶ Materia cuius furtũ fit, ſunt (ſicuti dixi) res alienæ,*l.ſi is qui.59.h.t.* corporeæ & mobiles: vt ſerui, animalia, pecunia, tabulæ, *l. qui tabul.27.l.ſi quid fur.22.§.fin.l.itaq; 12.cum ſimil. h.t.* & cęt. (nam immobilium furtũ fieri nequit, *l.quare.38.de vſucap.§.4.Inſt.eo.*) nec intereſt cuius ſint quantitatis aut precij, ꝙ ad delictũ attinet.*§.gallinarum. Inſt. de rer.diuiſ.*itaq; & pro re minima ciuiliter furti agi poteſt.*gloſſ. Faber, Angelus & Dd.in d.§.gallinarum.*nō etiam criminaliter,ſicuti moribus vſurpatur: niſi furtum duos Hungaricos & dimidium excedat.nam actiones quæ infamiam aut grauiorem pœnam irrogant, non debent ex paruis ſummis dari, ſcilicet quæ minores ſint duobus aureis veterum;*l.idem.11. de dolo malo.* quos pluris quàm noſtros valuiſſe conſtat. *Ant. Auguſt.emend.lib.2.c.9. Bald in §.pen. Inſtit.de Atil.tut.* Pro alienis autem rebus in hac materia habentur, quæ cōmunes ſunt: videlicet reſpectu portionis quæ ſocij eſt:*d.l.ſi ſocius.45.h.t.*item propriæ, reſpectu iuris qđ alius in ea habet.*l.ſi is qui rem pig.66.d.l.ſi is qui.59. d.l.creditoris.15.§.fin.d.l.cum is.20.h.t.* Alienæ autē dici non poſſunt, quæ nullius ſunt in bonis:vnde rerum hæreditariarum,iuris ſubtilitate, furtum non fit;*l.hæreditaria.68.h.t.*vt nec derelictarũ,*l.falſus.43.§.qui alienum.h.t.*nec iure Sax.*Fach.diff.59.per art.37.li 2. & Fab. in §.fin.Inſt.de rer.diuiſ.*inuētarũ:quanquã iure cōmuni ad ſe excuſandum,repertor libello publicè propoſito, inuētionē indicare debeat: quo caſu Domino non cōparente, ſibi retinere poteſt, ſi pauper eſt: ſin diues, pauperibus res inuentas diſtribuat oportet, *d.l.falſus.* 10

Digitized by Google

43.§.qui alienũ h.t.Fab.& Ang.in §.fi.Inſti.de rer.diuiſ.vbi dixi. Cæterũ,ſi,vt fieri ſolet, res perdita ꝓclametur publicè, & vt reddatur Domino, magiſtratui, aut Eccleſiæ ſignificetur:nõ erit à pœna,ſaltẽ leniore quàm ſit ordinaria,ne quidem moribus Saxo. immunis,qui contra eiuſmodi denunciationẽ ſciẽs aliena celauit. Rerum tamen ciuitatis furtũ fieri dicitur, quia ſunt in alicuius bonis,nempe vniuerſorũ:*l.ob pecuniam.81.h.t.* quanquã hoc crimẽ etiam in peculatũ incidit.*l.4.§.fi. ad l. Iuliam peculatus.* vt cùm res ſacræ ac religioſæ interuertuntur. *l.1.& 4.ỹ.ad l.Iuliã peculat.* Liberorum etiam hominum,vt filiorum qui ſunt in aliena poteſtate, furtum fieri dicitur. *§.interdum.Inſti.de oblig.quæ ex delicto naſcuntur.*

11 ¶ Forma furti, eſt ipſa rei cõtrectatio, ſine qua furtum nõ committitur. *d.l.1.l.ſi quis vxori.53.§.neque verb. l. inficiando.67.l.falſus.43.§ ſi quis nihil. hoc ti.* Contrectationem autem accipimus, aut verã,vt cum res aufertur, aut ad alium vſum quam in quem cõmodata eſt,transfertur, *§.furti.Inſt.de oblig.quæ ex delict.vbi vide quæ de contrectatione dixi.* aut abducitur,*d.l.ſi quis vxor.§.ſi quis aſinũ.l.alienũ.6.C eod.* aut fictam, quam effectu cõſiderato ius pro vera habet, quomodo tenetur falſus procurator, qui ſe præſente alij numerare iubet,*d.l.falſus.43.§.1.2.* item receptator rerum furtiuarũ,*l eos.14.C.eod.§.conceptũ.in fin. Inſti.de oblig.quæ ex delicto.* & qui in officio fraudulenter verſatur: *l.1.§.fin.l.2. de tut.& rat.diſtr.l.tutor.33.de fur.l.ſi mãdauero.22.§.ſi mandauerim.ff. mand.l.ſi tibi dederim.de donat.in l.etiam. 8. & in l. ſi ſeruum.16. C.eod. vide infr. ad l. Iul.pecu.* quem tamẽ velut & nunciũ,*d.l ſi mandauero.Imol.in d.l.ſi tibi dederim. vid.Iaſ. & Zaſ.in l.eius §.quas actiones. ſi cert.pet. Chaſſ.in conſ. Burgund.tit. des iuſtices.§.1. ordinat. Imp.cap.170.l.ſi is cui. vbi Bald. num.1.C.de fur.* qui pecuniam creditam conſumpſit,non teneri pœna ſtatutaria furti, videlicet capitali, receptius eſt:& ita ſeruari memini, fuſtigatione in eiuſmodi caſu decreta, non pœna capitali. *Iaſ. in l.eius qui.§. quas action.ſi cert.pet.quem ſequitur ibi Zaſ. & dicit eſſe communem vide Chaſſ. in conſ. Burgund.*

A *titul.des iuſtices.§.5. ordinat. Imp.cap 170.* item is qui opem & conſilium ad furtum faciendum præſtitit.*l. is qui opem. 34.h.t.§.interdũ.2.vbi dixi.Inſti.eo.* Nonnunquam & ille qui tantùm conſuluit,aut mandauit; *vide latè Alex.conſil.125.viſa num.28.29.vol.4.* dummodò aliàs furtum non erat futurum: vt cõmuniter volũt Dd. *in d.§.interdum.2. in l.ſæpe.53.vbi Bart.de verb.ſignif. textus in*
B *l.qui ſeruo.36.h.t. Decius in l. conſil.43.de regul.iuris.* aut qui duntaxat opem præſtitit ſine conſilio,*l.ſi pignore. 54.§. pen. h.t.* ſ. pręcedente:ipſo.n.facto,qui opitulatur furanti, non poteſt προαίρεσιν non habere fraudulentam. Sed opem ferre,vel conſilium dare, tunc nocet, authore Vlpiano,*l.ſi quis vxor.52.§.neque verbo.h.t.* quando contrectatio eſt ſecuta, id eſt, furtum conſummatum.
C Quia tamen res mali exempli eſt;memini etiam non ſubſecuto furto, carcere aliquandiu fuiſſe punitos,qui cõſilium furandi dediſſent, aut operã ad id ſceleris eſſent polliciti. Illud verò ſciendũ eſt, qui conſiliũ & opem præſtant, mitius puniri quàm ipſos fures, vt rectè cõtra Bartolum. *in d.l.is qui opem.* exiſtimat Angelus:*in d.§.interdum.*
D quod & vſu obſeruatur,niſi in ipſo furandi actu auxilium fuerit præſtitum: tunc enim auxiliator cum principali eadem pœna plectitur: vt late confirmat,& optime diſcutit Angel. in practica criminali: *ad verb. dicto maleficio ſemper aſtitit.vide Fachſ.diffe.58.* id quod & ius Saxon.ſequitur. *Landr. libr.2.art. 13.Reinhar.diff.crim.10 Fachſ.differ.58.* & meritò: qui enim auxiliũ in ipſo actu
E præſtat, ſocius eſt,ac plane ſimul furtum facit. Plures autem qui ſimul delinquunt & furantur, omnes ſimul ad eandem pœnã, & quidem in ſolidum obligantur;*l vulgaris 21.§.1.h.t.l.ita vulneratus.51.ad l. Aquil.gl. in l.ſi duo.22. depoſ.& in c.prudentiam.21. ad verb. teneatur.de off.& po. iud. deleg. vide Dd. in l.ſi familia. 9. de iuriſdict.l. tres tutores. 56.de adminiſtr. tutor.* etiam vbi ex ſtatuto,
F quinque ſolidorum furtum capite punitur,nec tamen ad ſingulos quinque ſolidi ex furto peruenerunt. *Andr. de Iſer.in c.1.§.ſi quis quinque.num.39.& 40. de pace tenenda.*

¶ Finis

12 ¶ Finis furti eſt lucrum: adeo quidem, vt ſine intentione lucrandi furtũ non fiat, ſicuti paulo ante eſt oſtenſum. Effectus furti, in actionib. & pœnis quę inde exiſtunt, vertitur: de quibus deinceps eſt dicendum. Plane odio furum inductum eſſe vult Iuſtin. vt pluribus teneantur actionib. *§ ſic itaq. verſ. plane. Inſt. de act.*

13 ¶ Itaq; conueniri poſſunt non modo rei perſecutoriis actionibus, puta ad exhibendum, rei vendicatione, condictione furtiua, &c. de quibus ſuo loco diximus: ſed etiam pœnalibus; quæ quidem olim pro diuerſis furtorum generibus, erant diuerſæ. Ac concepti & oblati furti pœnam tripli fuiſſe, author

14 eſt Gellius *lib. 11. cap. vlt.* Quæ † furtorum genera, vel potius actiones, cum in vſu eſſe deſierint, ſuperſunt duæ tãtũ furti actiones, ſicuti & ſpecies, nempe furti nec manifeſti, & furti manifeſti, quarum illa in duplum, hęc in quadruplum datur, *d. § conceptum. in fin. § du* *r. Inſt. de actionib. l. quid ergo. 15. § fin. de his qui notant infam.* veræ videlicet æſtimationis ipſius rei. *l. in furti. 50 hoc t.* Nec in hoc quadruplo aut duplo, ſimplum, id eſt, rei perſecutio continetur, *§ fin. Inſt. de oblig. quæ ex delicto. in princ. Inſt. de vi bonor. raptor.* Furti autem nec manifeſti actionem ex l. xii. Tabularum deſcendere, contra Baronem contenderim. *l. ſi pignore. 54. hoc t. l. 4. ad l. Aquil. § ſunt autem. Inſtit. de noxal. act. & argumento à contrario ſenſu ſumpto. Inſtit. de perpetuis & temporalibus actionib. in princ.* nam quamuis Gellius *vbi alleg. c. vlt. lib. 11.* & Theophil. *Inſt. de perpet. & temp. action.* dicant pœnam capitalem lege xii. Tabularum in fures conſtitutam, à qua deinceps receſſum ſit: tamen conſtat, eos ſolum loqui de furti manifeſti pœna, quam oſtendit Gellius capitalem fuiſſe, morte naturali vel ciuili irrogata. Itaque prætores poſtea mitigata legis acerbitate, pœnam quadrupli in eiuſmodi fures conſtituerunt, *in princ. Inſtit. de perpet. & temp. actio.* ſed dupli pœnam furtis non manifeſtis, lege xii. irrogatam eſſe verba ipſa Gellii oſtendunt. Aliis deinde, inquit furtis omnibus, quæ nec manifeſta appellantur, pœnã impoſuerunt dupli, quo loco non de prætoribus Gellius agit, vt vult Baro: cum de iis verbum ibi extet nullũ; ſed de decemuiris legum xii. latoribus quorum antea fecerat mentionem: idque conſentaneum eſt, ex legibus Solonis acceptum fuiſſe: qui abrogatis Draconis inſtitutis quæ propter acerbitatem ſanguine ſcripta perhibebantur, eiuſmodi pœnam in fures ſtatuit. Cæterum cur dicemus duriorem vindictam placuiſſe in manifeſtis furtis, quam in occultis? An quia propter exemplum grauiora delicta cenſentur, quæ aperte fiunt, quam quæ ſecreto? *l. 2. § qui re depoſit. inſ. vi bono. raptor. l. 3. vbi gl. & Dd. C. de ſumma Trinitate.* Adde quod qui palam furatur, maiorem pręſe fert impudentiam: nec caret violentiæ inferendæ ſuſpicione, qui in aggrediendo palam facinore, vim aliorum non extimeſcit: quod nõ eſt in iis qui clam quid ſurripiunt: quorum aſtum & dolos etiam ad virtutem acuendam conferre Lacedæmonii, vnde multa diſciplinæ exempla Romani mutuati ſunt, arbitrabãtur. Atq; his quidẽ actionib. ciuiliter furtum vindicatur, quę dantur iis quorum intereſt furtum factum non eſſe: *l. in cuius. 11. l. enim qui 14. l. interdum. 49. l. qui iniuria. 53. § qui alieno. l. in cuius intereſt. 85. hoc t. vide quæ dixi. Inſt. de oblig. quæ ex delict. circa finem.* paucis perſonis exceptis vt domeſticis, *l. ſeruus. 17. l. ſi quis vxori. 52. hoc t. l. 1. & 2. ſup. rer. amotar. l. eſſpicienda. 11. § furta. inf. de pœnis.* aduerſus ipſum furẽ etiam impuberem, *l. impuberem. 23. hoc t.* non vero in eius heredem, quia pœnales actiones ſunt, *l. 1. vbi dixi. ſup. de priu. delict. § fin. Inſt. de oblig. quæ ex delict.*

¶ Sed meminiſſe oportet, recte etiã furti criminaliter agi, iure quidem ciuili extra ordinem, ad pœnam arbitrariam, *in l. fin. h. t.* quod tamen iudicium non fuiſſe publicum, I. C. *in d. l. ſi.* oſtendit. Hodie vero reditum eſt ad ius illud antiquiſſimum Draconis, legiſq; ue xii. & publicum quaſi iudicium (vere enim publicum necdum eſſe nonnulli contendunt, *Iaſ. in l. cum ſeruus. num. 4. de condict. ob cauſ. Boſſ. in practic. crimin. tit. de fur. nu. 59.*) furti conſtitutum, quod certam pœnam, eamq; capitalem continet, ex conſtitutione Friderici: qui fur 15

A tum quinq; ſolidorum, ſeu (vt interpretamur) Hungaricorum, quorum ſinguli ſeſqui Ioachimicum valent, aut (quod in idem recidit, *d. §. ſi quæ quinq; ſol. aur. de pace ten.*) rei tantundem iuxta communem æſtimationem non ſecundum affectionem & intereſſe ſingulare valentis, *l. pretia. ad l. Falc. l. ſi ſeruum. 33. ad l. Aquil. gl. in l non eſt. 6. C. de reſc. vend.* laqueo & cruce; minora autem furta, forcipe B ac fuſtigationibus puniri voluit, *d. §. ſi quis quinq; ſolidos & c. de pace tenen.* Quod ius etſi quidam obtinere contendunt tantum in eo caſu de quo conſtitutio loquitur, ſcilic. cum furtum in crimen fractæ pacis incidit, *Pan. in c. tua nos. §. fi. nu. 8. de homi. dicens hanc eſſe comm. Aluar. in d. § ſi quis quinq; ſolidos. vide ord. Imp. c. 160. Zaſ. in §. ex maleficiis. num. 3. Inſt. de act.* tamen eo iure his in terris vtimur *Landr.* C *lib. 2. art. 13. Farinſ diff. 58. Koch. diff. crim. 10.* niſi quod minora furta, quæ tamen duos & dimidiatum Hungaricum ſuperant, ſola fuſtigatione & exilio perpetuo plectantur: inferiora autem in criminale iudicium non cadunt: ſed ciuiliter tantum pœna pecuniaria, aut ſi nihil in ære fur habet carceribus vel relegatione temporali vindicantur. Ex benigna tamen interpretatione, in noD ſtris curiis receptum eſt, vt ea conſtitutio intelligatur, & valere tantum debeat in vno furto atroci & magno, non de rebus eſculentis neceſſitatis cauſa, ſed pecuniariis, lucrandi animo fraudulenter commiſſo, de quo proprie dicta conſtitutio loquitur: non etiam in furtis pluribus modicis, etiamſi ſimul putata & iuncta, eiuſmodi æſtimationem quantitatemq; æquare, vel etiam E ſuperare poſſent. Atque adeo quidem hæc ſeueritas inualuit, vt iam non ſit locus remiſſioni, ſed etiam de furtis alibi commiſſis, fur vbicumq; apprehenſus in furto, vel cum re furtiua, puniatur, & furta alio loco commiſſa, in taxationem imputentur, etſi nſi noſtri ea in re litigent & diſtinguant, *vide Bar. in l. fin. de ſur. l. omnes de iuſt. & iur. l. 1. C. ne F ſum. Tom. Rel. Cur. conſ. crim. tom. 1. conſil. 75. relatu. nu. 57. per tot. Dyn. Alb. & alios in l ſicut § fin. de act. n & ibi Bernar. de Plat. conſ. 133. nu. 3. & 11. & 16. l. ſi abducta. 10. C. eodem. Gand. in tract. de fur. pun. nu. 5.* *Lar. fr. de Oria. in c. quoniam verb. confeſſiones. nu. 11. de prob.* Atq; hæc quidem pœna etſi grauis eſt: qui enim in pecunia tantum delinquit, punitur in corpore, vitamque pro ære reddere cogitur, contra ius gentium, *Theop. in tit. Inſtit. de iure naturali gentium & ciuili. §. 1.* tamē omnibus fere populis placuit, & neceſſaria viſa eſt, quia frequentia furtorum teſtatur, iſtis nouiſſimis ac deterrimis temporibus leui animaduerſione hæc delicta coerceri non poſſe. Quid quod in coercendo, nō tam res quæ violantur, quam qualitas delicti eſt attendenda, an videlicet & quatenus Rempub. ac ſalutem communem lædat: ad cuius conſeruationem, omnes leges ſunt referendæ, ſicuti inquit Cic. Salus populi, ſuprema lex eſto. Porro fures nō minus ſocietatē humanam violant, quam homicidæ & adulteri. Vnde & inter capitalia delicta in Decalogo furtum refertur, & apud veteres Romanos ac Græcos pœna capitis luebatur: vt & iure noſtro cum circumſtantiæ furtum aggrauant. *§. pen. Inſt. de pub. iud. l. capitalium. 28. §. graſſatores. 7 de pœn.* Nec enim modo concordi & tuto conuictu, ac caſta maris & fœminæ coniunctione, ſed etiam diſtinctione dominiorū, tuitioneque rerum ac iuſtorum commerciorum, ad ſocietatem vitæ tenendam opus eſt: quam cum violent fures, non mirum eſt, ſi exemplo ſicariorum & adulterorum, extremo ſupplicio afficiantur. præſertim vbi multis in hac feſſa poſtremæ mundi ætatis barbarie graſſantibus, ſeueriore animaduerſione eſt opus, *l. aut facta. 16 § fin. de pœn.* id quod nunc commune quoddam ius gentium eſt effectum.

DE TIGNO IVNCTO.
Titul. III.

1 *Continuatio.*
2 *Tignum quid.*
3 *Sententia l. 12. de tigno iniuncto & ratio.*
4 *De S.C. huc pertinentibus.*
5 *An hoc caſu detur rei vendicatio.*

ET

1 ET hæc † quidem in genere de furto dicta ſunt: nunc ſpecies quaſdã ſigillatim enarremus. Ac in primis ſciendum eſt, tigna alienæ quandoq; ſurripi, & ad eludendam actionem ædibus iungi. 2 Tigna † autem à tegendo dicta ſunt, eiuſq; appellatione continetur omnis neceſſaria materia, ex qua ædificium vineæque conſtant. *l. . §. . h. t. l. tigni. 62. l. 1. . 8. de verb. ſign.* Porro 3 † tigna furtiua ædibus vel vineis iuncta, lex XII. Tabularum neque ſoluere permittit, neq; vendicare: q… prouidenter lex efficit, ne vel ædifi… ſub hoc prætextu diruantur, deformeturq; ruinis aſpectus publicus, contra quam ex vſu eſt ciuitatum; *l. 2. & 3. Cod. de ædifi. priu. in fin. l. 2. §. ſi quis a nemine. ne quid in loc. pub. vide aliam rationem à me traditam in §. cum in ſuo. 24. Inſtit. de rer. diuiſ.* vel vinearum turbetur cultura: ſed in eum qui conuictus eſt fraudulenter iunxiſſe, in duplum dat actionem. *l. 6. hoc tit. l. gemma. 5. ad exhiben. l. adeo. 7. §. cum in ſuo. de acquir. rerum dom. §. cum in ſuo Inſtit. de rer. diuiſ.* 4 Qua pœna † ob eandem rationem tenetur ex S. C. & is qui rem legatam ædibus eo conſilio iunxit, vt ne præſtare eam cogatur: *l. ſenatus. 43. in princ. de leg. 1.* item qui domum ea cauſa vendidit, vt deſtruatur. *l. ſenatus. 52. de contr. empt. l. fin. de dam. infect.* 5 Sane † ſi quis non pœnam, ſed rei æſtimationẽ velit conſequi, hactenus poterit ad exhibendum & rei vendicatione agere; non vt res reſtituatur, ſed vt aduerſarius, qui ſciens tignum alienum ædibus iniunxit, in æſtimationem condẽnetur, quaſi dolo malo fecerit, quo minus poſſideat: *d. l. 1. in fine. l. in rem. 24. §. pen. vbi gloſſ. & Dd. de rei vendicatione. l. qui res. 98. §. ſi. al. in fin. de ſol.* nec enim hoc vlla in parte legi XII. quæ duntaxat tolli tignum vetat, aduerſatur. Atque hoc modo res vindicari poteſt: etſi proponat tigni furtiui nomine in duplum actum. Extrinſecus enim eſt rei vendicatio & cum actione dupli concurrit, nec alia aliam electione conſumit, *l. 2. hoc tit.* (quippe cum ex diuerſis factis oriantur, altera ex delicto, altera ex dominio:) ſed ſolum perceptione & ſolutione. Nam ſi quis duplum ex hac actione ſit conſecutus, in quo ſim-

A plum ineſt: cum bona fides non patiatur bis idem exigi, non poterit poſtmodum rem vindicare. *§. cum in ſuo. 24. in fin. Inſtitut. de rerum diuiſ. vbi vide quæ dixi.*

B

SI QVIS TESTAMENTO liber eſſe iuſſus fuerit, poſt mortem Domini, ante aditam hereditatẽ ſurripuiſſe aut corrupiſſe dicetur. Tit. IIII.

1 *Ratio edicti.*
2 *Edictum.*
3 *Cui hinc actio, aduerſus quos detur.*

1 HOc † edicto prætor coercet proteruitatem calliditatemque eorum, C qui propter defectum ciuilis actionis, hereditates depopulantur. Nam ſi quis teſtamento liber eſſe iuſſus, ante aditam hereditatem, dolo malo quid auertiſſet, agi cum eo nulla ciuili actione poterat. Facit enim hereditati furtum, hoc eſt, dominæ. *l. 5. in princip. hoc tit.* Dominus autem dominave non D poſſunt habere furti actionem cum ſeruo, etiam poſt libertatem, niſi poſtea quoque eam rem contractauerit: *l. ſeruus 17. ſup. de furtis. l. 1. C. de noxal. act. l. vltim. Cod. an ſeruus ex ſuo facto.* vt interim taceamus rerum hereditariarum furtum non fieri, nec eo nomine furti actionem heredi eſſe; *l. in eo quod 13. de acqu. rer. dom.* quia à nemine poſſidentur: quod autem non poſſidetur: eius E furtum fieri nequit: furto enim tãtum poſſeſſio aufertur, non dominium. *d. l. 1. § Scæuola. 9. hoc tit. l. hereditariæ. 68. cum ll. ſeqq. ſup. de furt.* Itaque ne expilatæ quidem hereditatis nomine conueniri poteſt à domino, quia nec furti tenetur. *l. pen. inf. de crim. expil. hær.* Proinde cum natura ſit æquum, eum non eſſe impunitum, qui hac ſpe hereditatem diſſipauit, prætor eiuſmodi edictum in illum propoſuit. SI † DOLO MA- 2
F LO EIVS QVI LIBER ESSE IVSSVS ERIT, POST MORTEM DOMINI, ANTE ADITAM HÆREDITATEM, IN BONIS QVÆ EIVS

" FVERVNT QVI EVM LIBERVM ES-
" SE IVSSERIT FACTVM ESSE DICE-
" TVR QVO MINVS EX HIS BONIS
" AD HEREDEM ALIQVID PERVE-
" NIRET: IN EVM INTRA ANNVM
" VTILEM DVPLI IVDICIVM DABO.

l.1.in princ.h.t. Hæc actio certum habet finem, vt dolo fecerit, & poſt mortem, & ante aditam hereditatem. *d.l.1 §.1. verſ.habet.* Item † heredi cæteriſq; ſucceſſoribus competit: *d.l.1 §.pen.* aduerſus vnum pluresve; & quidem ſolide in ſingulos, qui ſtatu liberi cum eſſent, dolo malo hereditatem diminuerunt, *d.§.pe.*

FVRTI ADVERSVS nautas, caupones, ſtabularios. Tit. V.

IN eos qui naues, cauponas, ſtabula exercent, ſi quid à quoque eorum, quoſve ibi habebunt, furtum factũ eſſe dicetur, iudicium datur. ſiue furtum ope & conſilio exercitoris factum ſit, ſiue corũ cuiuſvis qui in naui nauigãdi cauſa eſſet, &c. Nauigandi autem cauſa accipere debemus eos, qui adhibentur vt nauis nauiget, hoc eſt, nautas: eorum enim factum præſtat exercitor, quia eius eſt bonos ſeruos ad tale miniſterium eligere: *l.3.in prin. de publica.* vectorum autem culpam non præſtat, vt nec caupo viatorum: neq; enim repellere poteſt ingredientes, & probabiliter eorum ingenia atque mores ignorat: ſed inhabitantium atq; miniſtrorum facta præſtat, quos ipſe elegit. Itaque de his in duplum conuenitur: *l. vnic. hoc tit.* qua de actione ſupra diximus. *ad tit. naut. caup. ſtab.*

SI FAMILIA FVRtum feciſſe dicetur. Tit. VI.

1 *Vtilitas ed cti.*

2 *Quemadmodũ tollatur hæc actio.*

1 VTiliſſimũ id † edictum prætor propoſuit, quo dominus proſpiceret aduerſus maleficia ſeruorum: videlicet ne cum plures furtum admittunt, euertant domini patrimonium, ſi omnes dedere nolit, aut pro ſingulis æſtimationem litis offerre cogatur: quemadmodum alias quot ſunt perſonæ iniuriam inferentium, tot naſcuntur obligationes & actiones, ſinguliq; in ſolidum tenentur. *l.9. de [illegible] l.ſi ; In res. de iniur.* Sed quia furto non iniuria præcipue, ſed potius damnum, cuius æſtimatio in duplum aut quadruplum fit (non enim fit contumeliæ, ſed lucri

B faciendi gratia) infertur: ideo æquius viſum eſt, quemadmodum in l. Aquil. à *l.ſi [illegible] l. Aquil.* ita & in furto pro vno fam[illegible]cto, vna tantum actione dominu[illegible] teneri. Datur ergo illi arbitriũ hoc edicto, vt ſiquidem velit dedere noxios ſeruos, poſſit omnes dedere, qui participauerunt furtum. Sin autẽ maluerit æſtimationem offerre, tantũ

C pro omnibus offerat, quantum ſi vnus liber furtum feciſſet, & retineat familiam: *l.1 in prin. h.t.* id eſt, pœnæ nomine duplum, & condictionis ſimplum præſtet. *l.2. h.t.* Et ſane † per præſtationem ſimpli tollitur obligatio, tanquam ſolutione, *§.1. Inſt. quib. mod. toll. obli.* vt iam amplius pœnæ locus eſſe non debeat, cum nõ ſuperſit quod dupletur. Idemque eſt in Aquilia, quæ damnum perſequitur, etiamſi per accidens pœnalis 2

D ſit; ſed non ſemper, neque ſua natura. At actio edicti de albo corrupto tota eſt pœnalis, in certam pœnam legis, non ſimplicis alicuius damni aut debiti, quod dupletur, concepta: quemadmodum & actio iniuriarum in ſolã iniuriam intenta: vt hic ſolutione ſimpli non æque poſſit tolli obligatio: & proinde nec alterius pœna alterum ſubleuare, vt in hoc edicto. Ex quo tamen

E hæc facultas domino tribuitur toties, quoties ignorante eo furtum factum eſt. Cæterum ſi ſciente eo, & non prohibente facultas ei non erit data nam & ſuo & ſingulorum nomine, iudicio noxali conuenietur; nec vna æſtimatione, quam liber homo ſufferret, poterit defungi. *d.l.1 §.1.*

ARBORVM FVRtim cæſarum. Titulus VII.

F

1 *An cum l. Aquilia hæc actio concurrat.*

2 *Quid*

2 *Quid arborũ nomine cõtineatur.*

3 *Quid ſit furtim cadere, cingere, deglabrare.*

4 *Cuiuſmodi ſit actio, cui aduerſus quos detur.*

5 *Quæ actiones cũ hac concurrant.*

6 *De iure Sax.*

1 SI † furtim arbores cæſæ ſint & ex l. Aquilia, & ex l. XII. Tab. dandam actionem Labeo putat. Sed Trebatius ita vtramque dandam ait, vt iudex in poſteriorem deducat id, quod ex prima conſecutus ſit, & reliquo reũ condemnet. *l. 1. h. t.* Eſt igitur actio arborũ furtim cæſarum antiquiſſima, vtpote quæ ex l. XII. Tabularum deſcendat:
2 *l. pen. h. t.* Arborum † nomine etiam vites continentur: item hederæ, arundines, ſalicta, & ſtirpes. *l. 3. h. tit.* Furtim
3 † cædit arbores qui clam cædit; *l. 7. & 9. h. t.* ignorante videlicet domino, celandiq; eius cauſa *d. l. 7. h. tit.* Cædere autem eſt, non ſolum ſuccidere, ſed etiam ferire cædendi cauſa. *l. 5. h. t.* In eodem delicto ſunt, qui cingunt arborem vel ſubſecant, *d. l. 7. §. 1. & 2.* Cingere arborem, eſt deglabrare, hoc eſt, amputatis ramis, aut abſtracto cortice, glabram facere. Subſecare, eſt aliquo modo ſubſecuiſſe. *d. l. 5. h. t.*

4 ¶ Huius actionis eadem cauſa eſt, quæ & legis Aquiliæ: *d. l. 5. hoc tit.* niſi quod in duplum detur, *l. 7. in fin. h. t.* facienda æſtimatione, quanti domini interſit non lædi. *l. 8. in prin. h. t.* Hæc actio datur dominis etiam vtilibus, non autem vſufructuariis, aut colonis. *l. 5. in fin. h. t.* Et quamuis pœnalis ſit, perpetua tamen eſt, in ſucceſſoreſq; tranſit. *d. l. 7. in fin.* Datur autem aduerſus eos qui cædunt, ſiue vnum, ſiue plures, in ſolidum in ſingulos: *l. 6. l. 9. h. tit.* item aduerſus mandantem, *d. l. 7. § 2.* in hæredem autem non datur, quia pœna-
5 lis eſt *d. l. 7. in fin.* Sed † & aliæ actiones aduerſus hos competunt. nam & furti tenentur, ſi lucri faciendi cauſa cõtrectauerint; *d. l. 9. h. t.* & interdum ex locato, ſi colonus cædat; *d. l. 9.* item condictione, & ad exhibendum. *d. l. 9.* ac criminaliter etiam extra ordinem tanquam latrones puniuntur, maxi-

A me ſi vites ceciderint. *l. 2. hoc titulo.*

¶ Iure Saxon mulcta pecuniaria in 6
eos qui arbores, aut etiam ſtirpes *l. 3. h. tit.* cædunt aut depopulantur, conſtituta eſt, nempe ſolidorum 30. in ſingulas arbores aut ſtirpes: *Zob. lib. 2. art. 28. ſub lit. S. arg. eorum quæ tradit Bart. l. nunquam. nu. 11. de priua delic. l. prætor. §. ſi mihi plures. de iniur. l. 3. de term. mot.* quod ſi etiam auferant animo lucrandi, furtum ſit, & pœna furti locum habet. *Saxon. lib. 2. art. 28. arg. l. facienda. §. furtim. h. t.*
B In quo tamen quidam diſtingũnt: vt ſi noctu id committatur, pœna furti ſcilicet laquei obtineat, vbi æſtimatio quinque Hungaricos excedit: ſin interdiu, aliqua mitior, puta relegatio & fuſtigatio ſit irroganda. *Reinhar. diff. pœn. 1 & 24. per art. 28. lib. 2.* Ceterum qui non lucri, ſed damni faciendi cauſa, alterius hortos, ſyluas, ſtirpes, &c. violat, euellit, l. Aquilia & iniuriarũ ciui-
C liter, *l. furtim. h. t. arg. eorum quæ tradit. Bart. l. fin. de ex. crim. l. qui nomine. de falſ. Bonifac. de inſultu. nu. 36 per l. luctatio. ait locatio. § quod illicite. de publica.* atque adeo pro ratione delicti criminaliter arbitraria tenetur.

VI BONORVM RAPTORum, & de turba. Tit. IIX.

C. 9. 33.

1 *Quomodo differat vis à furto.*

D 2 *Edictum.*

3 *Cui hinc actio detur.*

4 *Aduerſus quem.*

5 *Cuiuſmodi, & ad quid.*

6 *Quare ſingulare iudicium in raptorem detur.*

E 7 *Cur actio furti manifeſti neque tamen manifeſti cum hac cõcurrat.*

8 *De aliis actionibus quæ cum hac concurrunt.*

9 *De damno dato in turba; edictum & actio.*

F SEcundo oritur priuatum criminale iudicium ex rapina & damno in 1
turba dato: quod genus delicti nõn multum à furto abeſt: *l. illud. ad l. Aqui. Inſtit. de vi bon. rap.* præterquam quod

clandeſtine fiat, illud vero vi & committatur, atque ideo atrocius delictum ſit & furtum improbius, quod in l. Iuliam de vi incurrit *l.2.§.vtil.h.t. l.1. de eff. act. l.ſi te. C. ex quib. can. inf. Inſt.h.t. in fin. vbi vide quæ dixi.* A

2 ¶ De vi bonorum raptorum prætor ita edixit: SI CVI DOLO MALO HOMINIBVS COACTIS DAMNI QVID FACTVM ESSE DICETVR, B SIVE CVIVS BONA RAPTA ESSE DICENTVR, IN EVM QVI ID FECISSE DICETVR, IVDICIVM DABO: ITEM SI SERVVS FECISSE DICETVR, IN DOMINVM IVDICIVM NOXALE DABO. *l.1. in prin. h.t.*

3 ¶ Ait prætor, Si cui: videlicet non modo domino, ſed omni ei ex cuius bonis res rapta eſſe dicetur: nam vi bonorum raptorum actione agit, qui furti agere poteſt. nempe is cuius intereſt. *l.2. §. & generaliter 18. h.t.* Quare bonæ fidei poſſeſſor, fructuarius, commodatarius, creditor, cõductor, &c. quatenus eorum intereſt, rem non eſſe raptam hãc actionem recte intentant. *l.2. §. in hac actione 17. h.t.* C

4 ¶ Additur in edicto (dolo malo) In eum igitur ſolum datur hæc actio, qui dolo malo rapuit, aut rapi curauit: *d.l. 2. §. ſi quis. 8.* dolus autem ineſſe ſemper præſumitur. *d.l.2 §. doli. 4. l. ſi cum exceptione 14. §. eum de eo quod metus cauſ.* Eſt enim vis de genere illicitorum, quæ ſemper præſumuntur dolo malo fieri *l. ſi non conuicij. C. de iniuriis. l.1. C. ad l. Iuliam de ſicar.* niſi error, aut alia violentiæ cauſa iuſta probetur, *§.1. Inſt. eod. d.l. 1. §. hac actione. 13* Hac actio etſi ſucceſſorib. datur; quia etiam rei perſecutionem continet; *in prin Inſt. eod.* tamen in eos non datur, nam reſpectu rei pœnalis eſt, quare ſufficere aduerſus eos condictionem prætor putauit. *d.l 2. §. fi.*

5 ¶ Additur in edicto, hominib. coactis) videlicet ad hoc vt damnum daretur. Sed & vnum coactum eſſe, aut ſolum quem damnum dediſſe, ſufficit *d.l.2 §. homines 3. cum ſeqq.* Adiectum eſt damni.) etiam minimi, vel vna tãtum re erepta. *d.l.2. §. vel cuius. 7. in prin. Inſt. eod. vbi dixi. & §. gallinarum. Inſtit. de rer. diuiſ. & ſup. quod met. cauſ.* Iudicium dabo, inquit prætor: videlicet intra annum vtilem in quadruplum, in quo tamen rei perſecutio [illegible] *in prin. Inſt. eod. §.* [illegible] *vi bonorum.* poſt annum vero in ſimplum. Quadruplatur autem verum rei pretium. non etiam quod intereſt *d.l. 2. §. ſi quis. 8. & §. in hac. 9. l.1. C. eodem in prin. Inſtit. eod.*

¶ Singulare autem hoc iudicium in vi rapientem proditum eſt, quod aliud ſit vi rapere quam furari: *d.l.2 ſi quis in re depoſita. 20.* imo fur improbior eſt, vt inquit Iuſtinianus, qui rapit. *in prin. Inſt. eod.* itaque prætor omnino in triplum punit raptorem, nulla adhibita, ſicuti in furto, diſtinctione deprehenſus ne ſit in delicto, an non ſit, res magni momenti ſit necne, &c. vt dictum eſt. *vt in furti actione diſtinguũt, in d. §. ſed itarum. Inſtitut. de vi bonor. & dol. l. ſi quis. 4. §. vlt. cum l. ſeq ſup. de dol. mal.* In eo quoque grauius eſt hoc iudicium, quod hac actione quæ ignominiam irrogat, *l. 7. de his qui not. infam.* res recte petatur. Præterea † rerum raptarum nomine furti nec manifeſti agi poteſt, neque altera actio alteram conſumit, niſi quatenus amplius eſt in actione vi bonorum raptorum *l.1 h.t.* An furti manifeſti recte agatur, dubitari poteſt. Etſi enim manifeſtus fur eſt qui rapit, quia palam & manifeſte furatur; *l. ſi venditor. 80. §. cum raptor. 2. ſu. de furtis. d.l.2 §. ſi in re depoſita. 20.* eoque pœna furti manifeſti; nempe quadrupli, dignus videri debeat: tamen prætor ſingulare iudicium in hũc conſtituit, quod aliud eſſe furtum, aliam rapinam arbitraretur: quo iudicio non quadrupli, vt in furto manifeſto, ſed tripli pœnã irrogat, merito vt vlterius conueniri raptor nequeat: & proinde contra hunc furti manifeſti actio non videatur eſſe danda: quod admittendum eſt, ſi illa iam ſit actum. *§.1. vbi dixi. Inſt. eod. Cuiac. li. 8. obſeru. c. 24.* alioqui verius videtur vtrumq; concurrere. & alterutra agi poſſe, *d. l ſi venditor. §. 2.* etſi vnius electione, altera, vt quæ idem contineat, conſumetur. *Vide quæ dixi d. §.1 Inſtitut. eod. Da. in l.1. hoc titul.* Sed † ſciendum eſt, & aliis actionibus raptores cõueniri poſſe tam ciuilibus, vt lege Aquilia, condictione furti, rei vend-

vendicatione, aliiſq; condictionibus l. *d. l. 2. §. pen. l ſi quis in tantam. C. unde vi. 8. ſi conſtiterit. 4. Cod. finium regund. l. extat. quod metus cauſ.* quam criminalibus *tot. tit. ff. & C. ad l. Iuliam de vi privat. & ad l. Iuliam de vi public. l. vnica. C. de raptoribus virginum. l. ſi quis non dicam rapere. C. de epiſcop. & cleric.* Iure porro Sax. hæc violẽtia mitiſſime videlicet ſimplici rei ablatæ reſtitutione punitur. *Fuchſ. diff. 61. per art. 47. lib. 9.*

9 ¶ De damno quod in turba datum eſt, ita prætor ait, &c. CVIVS DOLO MALO IN TVRBA DAMNVM QVOD FACTVM ESSE DICETVR, IN EVM IN ANNO, QVO PRIMVM DE EA RE EXPERIVNDI POTESTAS FVERIT, IN DVPLVM: POST ANNVM, IN SIMPLVM, IVDICIVM DABO. *l. prætor. 4. in princ. hoc t. Paul. lib. 5. tit. 3.* Loquitur hoc edictum de damno dato. & de amiſſo, non etiam de rapto, vt ſuperius, *d. l. 4. §. loquitur. 5.* Turba, à tumultu dicta, eſt multitudinis hominum, cum minimum decem, perturbatio: rixa vero duorum. *d. l. 4. §. 1.* Hoc edicto tenetur non ſolum qui damnum in turba dedit, ſed etiam is qui dolo malo fecit, vt in turba damni quid daretur: item is qui dolo malo turbam concitauit, vnde damnum datum eſt, *d. l. prætor. §. 1. & 2. cum ſeq.* Hæc actio in duplum intra annum eſt. & ad verum rei precium refertur: æſtimatione ad illud tempus relata, quo damnum factum eſt. *d. l. 4. §. 6.*

DE INCENDIO, RVINA, naufragio, rate, naue expugnata. Tit. IX.

1 *Continuatio.*
2 *Ratio edicti huius.*
3 *Edictum.*
4 *Eius explicatio.*
5 *De aliis actionibus quæ in illis competunt.*
6 *De pœna incendii.*

1 EAdem † actione tenentur, qui licet aliis per vim nihil auferant, tamen ex incendio, ruina, naufragio, A rate, naue expugnata, quid capiunt recipiuntque dolo malo. Cum † enim 2 in hiſce caſibus res per tumultum incuſtoditæ, multorum iniuriis ſint obnoxiæ, publice intereſt, ſecuritatem adhiberi, ne quid in eiuſmodi tumultibus rapiatur.

3 ¶ Ait prætor: IN EVM QVI EX INCENDIO, RVINA, NAVFRAGIO, RATE, NAVE EXPVGNATA, B QVID RAPVISSE, RECEPISSE DOLO MALO, DAMNIVE QVID IN HIS REBVS DEDISSE DICETVR; IN QVADRVPLVM IN ANNO, QVO PRIMVM DE EA RE EXPERIVNDI POTESTAS FVERIT, POST ANNVM, IN SIMPLVM IVDICIVM DABO: ITEM IN SERVVM ET IN FAMILIAM IVDICIVM DABO. *l. 1. in princip. hoc titul. l. in eum. 18. cum Authen. ſeq. Cod. de furt. Paulus lib. 5. titul. 3.* C Ex incendio) id eſt propter incendium, aut occaſione incendii vel naufragii, *d. l. 1. §. ex incendio. cum §. §. & ll. ſequen. vide deciſ. Neap. 57.* Quid rapuiſſe) Non † ſolum autem qui rapuit, ſed 4 etiam qui abſtulit, vel amouit; vel damnum dedit, vel recepit, hac actione tenetur D *l. 3. §. notandum 3. hoc titul.* Merito autem doli mali mentionem prætor facit, nam ſi dolus abſit, ceſſat delictum: vt ſi vicini domum orto incendio deſendendaram mearum ædium cauſſa diſſipem. *d. l. 3. § quod aiunt. 6.* In quadruplum dat actionem hanc prætor ſicuti in ſuperiore edicto, nempe vt & rei perſecutionem contineat. *gloſſ. & Dd. in d. l. in eum.* E Hæ † actiones hæredibus dantur: at in hæredes eatenus, quatenus ad eos peruenit *l. 4. § fin. huc titul.* 5 Sane grauiores etiam pœnæ in eiuſmodi raptores Senatuſconſultis & conſtitutionibus decretæ ſunt. *l. 3. §. final. l. 4. l. ne quid. 7 hoc titul. d. Authen. nauigia. C. de furtis.* Quod † ſi quis author 6 etiam incendii aut naufragii dolo malo fuerit, capitali pœna tenetur, ac plerunque iiſdem ignibus, quos in F damnum aliorum excitauit, concrematur. *l. 3. § final. l qui ædes. 9. l. final. hoc titul. l. capitalium. 28. §. incendiarii. inf. de pœn. vide aſſertionem inf. de ſicar.*

Dico, dolo malo: nam qui culpa & negligentia cauſam incendio dedit, venia indiget, hactenus, vt vitæ corporiq; parcatur: *l. penult. h. tit.* nam damnum merito vicinis ſarcit. *d. l. qui ae des Exod.* 22. 6. data in duplum, ex hoc edicto actione, *l. penult. h. t. l. ſi quis. ad l. Cornel. de ſicar.* quæ incendiaria appellatur. *l. iuris gentium. 7. ſup. de pac. Paul. lib. 5. tit. 3.* Quin & relegationem hoc caſu imponi memini, præſertim apparente culpa aliqua latiore. Sed qui extra omnem omnino ſit culpam nulla pœna dignus eſt. *l. ſi vendita. 11. ſup. de peric. & commodo rei vendit.* quod demonſtrandum erit: cæteroquin incendium præſumitur negligentia habitantium exortum. *l. 3. de offic. præfect. vigil. d. l. ſi vendita. vbi Dd. de qua tamen vide diſtinctionem Henn. Goden. in conſ. de incend. Salic. in l. quæ fortuitu. C. de pig. act. Alexand. in l. ſi quis ex argent. §. prætor ait. de eden. Canc. in c. 1. de commoda.*

DE INIVRIIS, ET FAMOSIS LIBELLIS. Tit. X.

C. 9. 35.

1 *Continuatio.*

2 *Vnde dicta iniuria, & quid ſit.*

3 *Diuiſio.*

4 *Cauſa efficiens, qui iniuriam faciant: an etiam impubes, furioſus, dormiens, ebrius, iratus.*

5 *Tot iniuriæ, quot perſonæ, conuicia, loca.*

6 *Materia: & qui iniuriam patiantur.*

7 *Forma: quot modis fiat iniuria.*

8 *Conuicium: & quæ ſint verba iniurioſa.*

9 *Finis: & ſine animo non fieri iniuriam.*

10 *Effectus, & pœna iniuriarum.*

11 *Edictum prætoris de iniuriis.*

12 *Cui aduerſus quos hinc actio detur.*

13 *An ea tranſmittatur, & quomodo pereat.*

14 *Ciuiliter & criminaliter agi poſſe, & de ciuili iudicio.*

15 *De lege Cornelia de iniuriis, & an ſit annua.*

16 *De criminali iudicio: an in eo procurator admittatur.*

17 *De iure Saxonum ſuper iniuriis.*

18 *Quomodo intelligatur ciuiliter vel criminaliter actum.*

19 *De ſecunda parte huius tituli, nempe de famoſis libellis.*

Ex iniuriis † quoque per contume- 1
liam illatis, pœnale iudicium con-
ſtituitur. Iniuria † dicta eſt ex eo quod 2
non iure fit, itaq; varie id vocabulum accipitur: in l. Aquilia, pro damno dato, culpa ſiue dolo: *l. 5. §. 1. ad l. Aquil.* in iudiciis, pro iniuſtitia: vt ſi quis dicat, ſententiam per iniuriam eſſe datam, quia iure vacet: quam Græci *ἀνομίαν καὶ ἀδικίαν* appellant. *l. 1. ee appellat.* Hoc † autem in tractatu accipi- 3
mus iniuriam pro contumelia; quæ à contemnendo dicta eſt: *l. 1. h. t. in princ. Inſt. eod.* vel quod contemptim fiat, vel quod contemptum & dedecus ei qui iniuriam patitur, accerſat: ſiue pro eo, quod ad alterius ſit infamiam. *l. item 15. §. ait prætor. ne quid. 20. hoc tit. v. de Paul. l. b. 5. titu. 4.* Iniuria porro alia realis eſt, quæ re fit: alia verbalis, quæ verbis, *l. 1. §. 1. hoc tit.* vel ſcriptura (nam & hæc verbalis dicitur: *Rom. conſil. 378. quod.*) alia perſonalis, quæ infertur perſonæ per verbera, cruciatum, *Bart. in l. non ſolum §. ſi mandato. num. 7. h. t.* &c. item alia leuis, alia atrox. quod genus ex facto, loco, perſona, aliiſque circumſtantiis æſtimatur, *§. atrox. Inſt. eod. l. vulneris. 8. hoc tit. l. ſunt facta. 16. §. qualitas. inf. de pœn.*

❡ Cauſa efficiens ſunt homines mentis compotes, doli capaces, & contumeliæ animo quid facientes: à quo tota hæc res penditur & æſtimatur, *l. 1. hoc tit. l. qui iniuria. 53. de furt. l. ſi non conuicii. C. de iniur.* Quare animantes reliquæ, quoniam affectu iniuriæ faciendæ carent, contumeliam inferre non videntur. *l. 1. ſup. ſi quadrup. pauper. feciſſe dicat. cum ibi notatis.* Eademque ratione nec furioſus, neque impubes non doli capax, iniuriarum tenentur.

l. 3.

Digitized by Google

l.3.§.1. hoc tit. Eadem eſt ratio in dormiente, quia furioſo æquiparatur: *c.3. § item quæritur. de baptiſmo.* nec peccare videtur, cum dolo careat. *c. teſtamentum. vbi glo. ad verb. rea. diſtinct. 6. Clement. ſi furioſus 1. de homicidiis. Bart. in l. pen. inf. ad l. Pompei. de parric. per l. fluminum. 24. §. vitium. de damno infecto. c. fin. vbi Dd. de his qui filios occider.* In eo qui per ebrietatem iniuriam facit, magis dubites, etſi enim dolus abeſſe poteſt, *l. omne. 6. §. per vinũ. de re milit. l. vnica C. ſi quis Imperat. maledix.* tamen culpa non abeſt: *l. reſpiciendum. 11. §. penult. inf. de pœnis.* quæ cum caſum præcedit, excuſare non ſolet. *l. ſi ſeruus. 27. §. ſi fornicarius. & §. ſi ex plauſtro. ad l. Aquil.* Verius putarim in atrocib. & realibus eum teneri: cum illius pœnitentia nõ excuſet iniuriam aut tollat *Cyn. in l. ſi non conuicii num. 21. C. eod.* realem; *Lanfran. in c. quoniam. verb. confeſſiones. num. 1. de probat.* puta verbera, vulnera illata; quibus pœnitentia neutiquam medetur: mitigatą tamen pro qualitate circumſtantiarum pœna: *d. l. omne. §. per vinum. c. inebriauerunt. c. ſane, 16. quæſt. 1. Salicetus in l. 1. C. de ſicariis. Bar. & Dd. in d. l. reſpiciendum. & in l. diuus. de offic. præſidis.* in leuioribus vero, vt iniuria verbali, omnimodo excuſari, ſi diſcuſſa vinolentia ſobrium pœniteat. *l. vnica. C. ſi quis Imperat. maledix. Roma. latiſſime in l. 1. de verbor. obligat. Angelus in pract. criminali, ad verb. ſcienter. nu. 17.* pro quo optime facit, quod eum qui per iracundiam (quæ multo minus hac in materia excuſat quam vinolentia, *Decius & Dd. in l. quicquid. 48. de regulis iuris.*) iniurioſa verba dixit, excuſari propter animi commotionem pleriq; volunt, dummodo poſtea ſedato animo pœniteat atq; reuocet. *l. vnic. vbi Salicet. C. ſi quis Imperat. maled. Angelus in l. ſi non conuicii 5. C. de iniuriis. Felin. in c. ſicut ex litteris. num. 2. & 3. de iureiur. Angel. in prac. criminali, ad verb. iniurioſa. n. 10. Chil. in pract. c. 58. nu. 4.* Non ſolum autem is iniuriarum tenetur, qui re ipſa facit iniuriam, ſed qui perſuaſit, iuſſit, mandauit, curauit vt iniuria fieret. *l. non ſolum. 11. in princ. & §. 1. vbi elegantiſſ. Bart.*

5 *hoc tit.* Quo caſu & mandans ſuo nomine tenetur, puta pater; & filius qui executus eſt, ſuo item nomine. nec enim iuſſum patris hic excuſat, *gl. in l. non ſolum. 11. ad verb. idemq; ait. h. t. Bart. in l. ſed ſi vnius §. ſeruus. num. 5. h. t.* vt in leuioribus: *l. qui iuſſu. 12. de his qui notan. infam.* quia quælibet iniuria alteri perſonæ illata, graue crimen eſt. *Bart. in d. l. non ſolum. num 7.* Et cum plures iniuriã faciunt, ſinguli tenẽtur, tot enim ſunt iniuriæ, quot ſunt perſonæ, *l. ſi plur. 34. h. t. l. ſi familia. 9. de iuriſd. omn. iud.* quia in delictis quiſq; obligatur ex ſuo dolo in ſolidum. & pluralitas circumſtantiarum plures efficit iniurias: vt ſi pluribus locis iniuria repetatur, aut vno loco plura conuicia, non ad vnum finẽ tendentia, alicui ingerantur. *Bart in d. l. item. §. agit. gl. Bart. & communiter Dd. in l. 2. ſup. de priuat. delict.* Sed & magiſtratus eorumq; ſatellites iniuriam facere videntur, quando præter & ſupra officiũ aliquem concutiunt, *l. nec magiſtratibus 32. h. t. glo. in l. 2. §. fin. ſi quis cautio. Hipp. in l. 1. §. præterea. n. 7. de ſicar. Fachſ. diff. 67.* aut etiam contumelioſis verbis onerant. *l. item apud Labeonem. §. quod adiicitur. h. t. Chil. in prac. c. 2. num. 36.*

6 ¶ Porro qui faciunt iniuriam, hos conſtat & pati poſſe. *l. 3. in princ. h. t.* Sed & qui facere nequeunt, nonunquam tamen patiuntur: vt impubes, furioſus. *d. l. 3. §. 1.* Itẽ aut per ſemetipſum alicui fit iniuria, aut per alias perſonas. Per ſemetipſum pati quis dicitur, cum directo ei iniuria infertur, ſiue coram præſenti, ſiue abſenti. *l. item ai. §. conuicium. h. t. Salic. in l. vnic. C. ſi quis Imp. mal.* per alias perſonas, cum in aliũ quam qui paſſus eſt, iniuria per conſequentiam redũdat: vt cum liberi noſtri, vel adminiſtri, item vxor, *Alex. conſil 189. nu. 10. vol. 6.* nuruſve, contumelia afficiuntur. ſpectat enim ad nos iniuria, quæ iis fit qui vel poteſtati noſtræ, vel affectui ſubiecti ſunt. *d. l. 1. & 2.* Imo per filii corpus, pater pene magis periclitatur quam filius. *§ fin. Inſtit. de nox. act. l. iſti. 8. in fin. de eo quod met. cauſ.* Sed & iniuria vni ex familia facta, toti familiæ fieri intelligitur: *l. 1. 2. & 3. de lib. cauſ.* vnde nec ad teſtimonium aut dicendã ſententiam, in tali caſu, propinqui admittuntur. *Felin. in c. literas. nu. 4. de præſum. Bart in l. ex Cornelia. nu. 1. h. tit. Bald. in l. vnic. C. de rap. virg. Alex. conſil. 2. num.*

Digitized by Google

8.volum.7. & conſil.24 nu.22. vol.2. Dec. conſil. 165.num 5. Neque tamen omnes huius nomine iniuriæ agere poſſunt, *Bart.in d.l.lex Cornel. a. h. t.* vt nec vxor nomine mariti, *§.patitur. Inſtit. de iniur.* niſi quandoq; criminaliter, *Bar. in l fi. de priuator. delict.* Nec enim pro aliena iniuria quiſquam hanc actionem, vtpote priuatam, recte intentat, niſi is qui habet iniuriatam perſonam in poteſtate, vel in maritali affectione, vt pater & maritus. *l.1.in fi. h.tit.* Quin & magiſtratui fit iniuria, eamq; perſequi poteſt, ſi eius ſatelliti iuſtum munus obeunti, vis & iniuria facta ſit. *Alex.in l.quamuis.de in ius vocan. Pan in c.cum ſit generale.de for. competet. Guid Paſ. quaſt. 557. Chaſſ. in conſue. Burgund. tit. des iuſtices. §.7. verb. de ſimple num 40 Iacobin.in tract. de Royā. nu.12.* Ex iniuria vero ſubdito facta vel vaſallo, an domino ſuperiori naſcatur actio, plus quæſtionis eſt. diſtingui tamē ſolet, vt ratione iniuriæ ſubdito vel vaſallo factæ, dominus agere nequeat, niſi in ipſum quoque redundet: vt ſi in carcerem is coniectus, *Bald.in c.1. §.denique. nu 2. & 3. qui fuit prim. cauſ.* aut alia iniuria reali ita affectus ſit, vt dominus eius operis vti commode nō poſſit, aut iuriſdictio illius per huiuſmodi iniuriam ſit interturbata. *vide in n. cen. Panor Imol in c. dilectis. 55. ex de appell.*

¶ Omnis porro iniuria aut in corpus infertur, aut ad dignitatē, aut in infamiam pertinet. *l 1. §. em autem h.t.* Iniuriam autem fieri Labeo ait, aut re, aut verbis. Re, quoties manus inferuntur, *l.ſed eſt. 9. h.t.* aut alio quo facto iniuria fit. vt ſi quis contumeliæ & vexationis cauſa, alterius familiam contemnat, *l.inter. de adult. vide Paul. lib.1.tit.12* alicui litem moueat, *l. iniuriarum .13. §.1. h. tit §. illud. penult. in Auth. de his qui ingred. de appellat.* aut arreſtando *Bar. in ſing. incip. ſequeſtratio,* impediat quo minus in ſuo publicoue ire, agere, piſcari aucupari poſſit: *d l. iniuriarum 13. § fin. h.t.* verbera non modo inferat, ſed adducta manu, ſiue gladio minetur, *Bart. in l.item apud §.1.n.1. h.tit. Ang. in tract. maleſ. verb. adnumerauit* domum intrōeat, *l ſi inquiſita. ... l.5. hoc tit.* literas reſignet, celet, *Bart de ca ſing. 78. per totum.*

A Verbis, quando fit conuicium. *d.l.1 § 1.* Conuicium † quaſi conuocium dicitur, cum in vnum plures voces conferuntur. *d.l item.15. §.1* eæque iniurioſæ, id eſt, ad alicuius contumeliam & cōtemptum pertinentes: *d.l.ſed eſt.9 §ſ.h. tit.* vt cum quis appellatur ſcurra, nebulo, ſpurius: *l ſi non conuitiis. vbi Dd. C. de iniuriis. l.1. in fin de obſeq. præſtan. Fab.*
B *Angel. & alii ſcribentes, in §. 1. Inſti eodem.* aut ſi cui dicatur, Mentiris, calumniaris, &c. *Bart.num 3. & Dd. in d. l.item. §. ait prætor.* etiamſi additum ſit, ſalua reuerentia. *Dd. in l ſi quis extraneus. 21. de acq. hæred.* niſi quis eiuſmodi dicat laceſſitus, ad exiſtimationem ſuam tuendam. *Angel. in pract. crim. ad verb. verba iniurioſa num.9. Iaſ.late in l. fi. num 3. ſup. quod quiſque iuris.* Huiuſmodi autem
C multa conuiciorum genera apud Dd. alibi videre licet. *in d l. ſi non conuit. in d. l. item apud. 15. in l. 3 de liber. & poſthum. in l.turpia. 57. de legat. 1. Bart. conſil 108. Corneus conſil 172. volum. 3. Socinus conſil. 118. volum.1. Boerius late in conſil.1. Angel. pract. loco.* quo in genere notādum eſt, ſubſannare vel exagitare aliquem nō modo nominatum, ſed tantum etiam
D indicatum, *Bart. in l. item apud. §. cui non fine nu. 1. de iniur.* pro verbali etiam iniuria haberi. *Lucas de Penna in l. orrati. C. de caſtrenſi pecul. lib 12. Boerius in d conſil. 1.* Item nihil intereſſe, ſiue in genere, ſiue in ſpecie iniuria dicatur; *Bald. nu.2. Caſtr.nu.4. Iaſ.nu.5. & 6. in l.3. de li. & poſthum. Bart. in l. item. §. apud hoc titul.* quanquam atrocior ea ſit, quæ fit certa delicti ſpecie expreſſa. *Socin. conſil. 118. viſa. nu.1. vol.1.* Deniq; quicquid dicitur in contumeliam alterius; quod
E vel infamia lacet. apud bonos eū grauet, & reddat contemptibiliorem, etiamſi per ſe non ſit criminoſum: puta ſi quis appelletur claudus, cæcus, mēdicus, *Bart. Alex. & Dd in l. cum qui. h.t. & in l. 3. de lib. & poſthum. & in l turpia. de lega 1.* &c. iniuria eſt *Bar. in d. l.item. §. apud Cyn. in l. ſi non conuitii. nu. 2 C. eod. Caſtr. in d l 3. de liber. & poſthum.* etiamſi quod obiicitur verum ſit. Nec enim
F ſufficit veritas criminis, ſed neceſſe eſt alia ex cauſa obiici quam contumeliæ gratia, vt eſt communior & verior opinio. *Hoſt. de iniur. num.6. per l. 2 C. de offic. rec.*

Digitized by Google

ſic roc. prouin. Felin. in. d. leſte. de except. Tar. ot. & Fel. n. in c. cum te accuretur. Rom. lato, conſil. 97. ſuper. Oldra. conſil. 53. conſuluit. B. ſſ. tr proc. iam. tit. de iniur. num. 8 Quæ in parte præſumptio eſt contra iniuriantē; *l. ſi non conuici. C. eodem.* niſi probet ſe alio animo puta caſtigandi, *Bart. conſil. 104.* vel ſui conſeruandi iuris puplici, *l. quod reſpub. 23. hoc tit.* vel ſui cauſa, aut per iocum dixiſſe, *l. item. 15. §. ſi quis Aſtrologus. hoc tit. Oldra. conſil. 53. nu. 3. 6. 7. Boſſ. de iniur. num. 3.* quælibet enim cauſa, etiam fatua & iniuſta, excuſat à dolo & contumelia, *l. ſi quis. de lib. cauſ. gl. in l. vnic. in fin. vbi i te laſ. ſi quis imp. dicent. non obtemp.* Sed & ſcripto fit iniuria, cum famoſis libellis aut literis alicuius nomen proſcinditur: quo pertinet ſecundo pars huius tituli de famoſis libellis. *l. 5. §. fin. cum l. ſeq. l. item. 15. §. ſi quis libello. 23. hoc tit. l. vnic. C. de fam. lib.*

9 ¶ Finis iniuriarum eſt, vt contumelia alicui fiat: nā ſine hoc animo iniuria non committitur, vt paulo ante dixi. *d. l. 3. §. 1. hoc tit. l. qui ſeruum. 34. de act. l. 1. §. ſi omnes. 2. de ventre inſpic.* Quid enim ſi magiſtratus ex officio quid faciat nocenti ignominioſum, *l. quod reſpu. 33. h. t.* Quid ſi quis publico iure vtatur; certe iuris executionem nō habere iniuriam, dicendum eſt, *d. l. iniuriarum. 13. §. 1. h. t.* Si ſceleratum aliquem infamet vel accuſet, cuius delictū patefieri reipublicæ intersit. *l. eum qui 18. vbi Dd. h. t. late Boerius in d. conſil. 1.* Si domeſticum aut propinquum, emēdandi cauſa acerbius increpet; *tot. tit. C. de emend. propin. l. ea quæ 13. l. verbum. 17. C. ex quibus cauſ. infam.* ſi ad reprobandos teſtes crimen obiiciat; certe iniuriæ cauſa feciſſe non videbitur, *l. fin. vbi Bald. & alii, quod quiſq. iuris.* Quod conſuetudine ſeruari teſtatur Boerius: *d. conſ. 1.* licet Salicetus *in d. l. ſi non conuicii* contra ſenſiſſe videatur. Tutius tamē eſt, hoc caſu proteſtationem addi, nō fieri contumeliæ gratia eam criminatione n. *Oldra. conſ. 53 conſuluit. nu. 9.*

10 ¶ Pœna autem iniuriarum ex lege XII. Tabularum, propter membrum quidem ruptum talio erat, propter os vero fractum nummariæ pœnæ: quæ quid...um temporis in magna vete-

A rum paupertate ſatis videbantur graues & acerbæ. *§. pœna autem. Inſt. de iniuriis.* Quā de re plura Gellius *lib. 20, c. 1.* Sed ea pœna in deſuetudinem abiit, cœperūtq; prætores permittere vt iniuriam paſſi eam æſtimarent, iubereq; in iudicii formula, vt iudex aut tanti reum condemnaret, quanti iniuriam paſſus æſtimaſſet, aut minoris, prout ei eſſet viſum. *d. §. pœna autem.*

B ¶ Quā de re eiuſmodi prætoris edictum extat: QVI AGIT INIVRIARVM, CERTVM DICAT QVID INIVRIÆ FACTVM SIT, *l. prætor. 7. in princ. hoc tit.* VI ADVERSVS BONOS MORES CONVICIVM CVI FECISSE, CVIVSVE OPERA FACTVM ESSE DICETVR, QVO ADVERSVS BONOS MORES CONVICIVM FIERET, IN EVM IVDI-

C CIVM DABO. *d. l. item § ait prætor. 2.* NE QVID INFAMANDI CAVSA FIAT. SI QVIS ADVERSVS EA FECERIT, PROVT QVÆQVE RES ERIT, ANIMADVERTAM. *d. l. ite §. ait. 20* QVI SERVVM ALIENVM ADVERSVS BONOS MORES VERBERAVISSE, DEVE EO INIVSSV DOMINI QVÆSTIONEM HABVISSE DICETVR; IN EVM IVDICIVM DABO.

D ITEM SI QVID ALIVD FACTVM ESSE DICETVR, CAVSA COGNITA, IVDICIVM DABO: SI SERVVS INIVRIAM FECERIT, NOXALE IVDICIVM DABO. *d. l. item. §. 26.* SI EI QVI IN ALTERIVS POTESTATE ERIT, INIVRIA FACTA ESSE DICETVR: ET NEQVE IS CVIVS IN POTESTATE EST, PRÆSENS ERIT, NEQVE PRO-

E CVRATOR QVISQVAM EXISTAT QVI EO NOMINE AGAT: CAVSA COGNITA, IPSI QVI INIVRIAM ACCEPISSE DICETVR, IVDICIVM DABO. *l. ſed ſi vnius. 17. §. ait. 8, hoc titul.*

¶ Ex hoc edicto apparet, nō modo ei qui iniuriam paſſus eſt, dari actionem, ſed omnibus qui per eius latus 12

F patiuntur: vt parentibus, marito &c. Itaque ex vna iniuria interdum tribus actio datur, neq; vnius actio per aliam conſumitur, *d. l. 1. §. ſi* Datur autem aduerſus eum qui iniuriam fecit, vel qui

Digitized by Google

çurauit, mandauitque vt fieret, *§. non*
ſolum. Inſt. eod l. non ſolum. 11. §. ſi mandatũ.
hoc tit. & quidem aduerſus ſingulos in
ſolidum. tot enim ſunt iniuriæ, quot
perſonæ. *l ſi plures. 34. h. t.* Non tamen in
heredes, vt nec heredibus competit,
§. 1. Inſt. de perp. & temp. act. niſi à defun-
cto lis fuerit conteſtata, *l iniuriarũ. 13.*
h. t. l. ſi cum. §. 1. ſi quis caut. aut criminali-
ter ſuo nomine agere intendant. *Bart.*
in l. fin. nu. 8. de priu. delict. quia ad vindi-
ctam tantum actio tendit, *l. 2. §. emanci-*
13 *p tis. de collat. bono.* Neque † in bonis eſt,
antequam lis conteſtetur. *l iniuriarum.*
28. h. t. Quare nec tranſmittitur ad he-
redes, lite non conteſtata, etiamſi cedi
alteri poſſit; *Bart. l. iniuriarum. 28. h. t.*
quod enim non eſt in bonis, in here-
C des tranſire nequit; cum nemo alteri
plus iuris relinquere poſſit quam ipſe
habeat, *l. traditio. de acquir. rer. dominio.* &
cum ſit odioſa, propter vindictam quã
ſolam perſequitur, aliis etiam modis
facile perit atque extinguitur: puta nu
do pacto, *l. ſi tibi. 17. §. quadam. de pactis.*
diſſimulatione; *§ fin. Inſt. eod.* item ſpa-
cio anni continui, *l. ſi non conuicij. 5. Cod.*
eod. (quanquam alii de vtili; anno, præ-
ſertim in prætoria actione, hoc accipi
D volunt, *Gouean. lib. 1. cap. 10.*) niſi ſcripto
quod perpetuo durat, iniuria ſit com-
prehenſa, *Zaſ. in l. cum lex. de legib. vbi di-*
cit ita iudicatum fuiſſe. Secus tamen ſerua
tur iure Sax. Chil. in pract. c. 59. aut lis con-
teſtata. *Spec. de actio. §. 1. num. 38. Iaſ. in §.*
pœnales. nu. 110. Inſtit. de actio. item remiſ-
ſione, vel expreſſa, *Boſſ in pract. crim. de*
iniur. nu. 23. vel tacita; quæ colligitur ex
familiari ſalutatione, colloquio, cõui-
E ctu, manus coniunctione: *§. fi. vbi Ang.*
Inſt. de iniur. Bald. in l. in ſoſius. 5. n. 2. C. fa-
mil. herciſcun. Felin. in c. repellantur. num. 7.
de accuſat. Hoſt. ad tit. de iniur. Ant de
Bat. & Pan. in c. olim. ex eod. Boſſ. in pract.
crim. c. de iniur. nu. 15. niſi ſcilicet antea
ad animum ſit reuocata. *Felin. in d. c. re-*
pellantur. Pan d. c. olim. quod mihi neu-
tiquam probatur. Etſi enim iniuria ad
animum initio reuocetur, tamen hæc
reconciliationis ſigna, animum miti-
gatũ mutatumq; eſſe declarant. Eiuſ-
F modi autem remiſſio magis ciuilem
actionem tollere videtur, quam crimi-
nalem: *Boſſ. in d. pract. crim. cap. de iniur.*

A *nu. 17. per doctrinam Bart. in l. 1. §. vſque a-*
deo. de iniur. Barbat. conſi. 66. vol. 1. cer-
te actioni ad id quod intereſt, repara-
tionemq; damni dati, nequaquã præ-
ſcribit: *Pan. c. 1. cum ſeq. de iniur. Iaſ. in l. 1.*
n. 16. de pact. Henn. God. conſ. 1. de iniur. n. 22.
cuius petitio perpetua eſt, velut rei
perſecutoria *vide ſup. vti poſſid. & ad l. A-*
quil. l. in honorariis. 33. de actionib. 14
B ¶ Sciendum autem eſt, aut ciuiliter,
aut criminaliter iniuriarũ agi poſſe *§.*
in ſumma. Inſtitut. eod. vide Boſſ. optime de-
clarantem in pract. crim. tit. de iniur. ciui
liter agi, quoties actor ſibi æſtimatio-
nem iniuriæ petit; *Panor. c. 1. in fin. ex.*
de iniur. criminaliter, cum fiſco, *Panor.*
ibid. altera tamen actione alteram con-
ſumi, quia vtraq; ad vindictam ten-
C dit: *l. quod ſenatuſconſulto. 6. l. prætor. 7. §.*
1. hoc tit. ſecus enim fuerit, ſi Aquilia ad
damnũ & intereſſe agatur: quę adeo
non tollitur electione, vt cum iniuria
rum actione cumulari poſſit. *Specul.*
eod. tit. de iniur. §. 1. in fin. Dd. in l. dominum.
C. de iniur. vide Myn ſing. obſeru. 25. cent. 1.
ac ſiquidem ciuiliter ex edicto aga-
tur, licebit actori iniuriam ſuam iure
iurando æſtimare: *d. §. in ſumma vide*
Angel. Bart. in l. iniuriarum. 2. hoc tit Pa-
D *norm. in cap. cum te de ſenten. & re iud. c. gl.*
in §. pœna. ad verb. æſtimauerit. Inſtit. eod.
vbi etiam Angel num. 2. Inſtitut. eod. mo-
deratione tamen à iudice adhibenda,
quemadmodum & cum ex l. Corne-
lia agitur. *l. conſtitutionib. 27. hoc titul.*
Bart. in l. iniuriarum. h. t. Angel. in d. § pœ-
na. Quę † lex iniuriam manu factam 15
eodem modo quo prętor, vindicat, pu-
ta, cum quis ſe pulſatum, verberatum,
aut domum ſuam vi introitam dicit; *l.*
E *lex Cornelia §. hoc tit. §. ſed & lex. Inſtit. eod.*
de hac actione vide Paul. lib. 5. titul. 4. Cu-
iac. in l. ſequitur. 4. §. vlti. verb. libertatem.
de vſucap. Quanquam in eo actionem
legis Cornelię grauiorem prętoria
quidam eſſe volunt, quod perpetuo
duret, *Baldus in fin. Angel. & Dd. l. ſi non*
conuicii. C. eodem. ſicuti reliquę ciuiles,
Mart. Fab. Baro, & alii. d. § ſed & lex. Chil.
in tract. cap. 59. Quod alii negant, *Azo*
in Rubric. Cod. eodem. numer. 18. gloſſ. ex
F *ſententia Ioannis. in d. § ſed & lex.* quia
Imperator *in d. l. ſi non conuicii.* gene-
raliter omnes iniuriarum actiones
anno

anno includit: quorum ſentẽtia etiam
apud nos hodie ſeruatur, vt videlicet
poſt annum, & quidem continuum,
non vtilem, *Salicet. in l. ſi non conuicii. Cod.*
eod. Boſſ. in pract. crim. tit. de iniur. num. 23.
Capol. conſil. 70. num. 23. Henning. Ged. con-
ſil. 1. de iniur. num. 18 nulla iniuriæ, etiam
realis, puta verberum, incarcerationis,
iniuſtæ torturæ, &c. querela, quamuis
ſcripto comprehenſa, *Chil. c. 59. cum ſeq.*
in princ. tanquam præſcriptione & diſſi-
mulatione ſopita, audiatur; *Schurff.*
conſil. 10. cent. 1. Fachſ. differ. 67. & ipſe Chil.
in d. ca. 59. Reinhard. iudic. diff. 16. per artic.
31. *lib.* 3. niſi quando pupillis & minori-
bus competit. *Henning. conſil. 1. de iniur.*
nu. 12. Conſtitutio tamen prouincialis
iniuriarum realium actionem perinde
ac famoſi libelli dat. *conſtit.* 46. *part.* 1.
Sed reuertamur ad æſtimationem, quã
ab actore factam moderabitur, & tem-
perabit iudex ex bono & æquo, pro ra-
tione circumſtantiarum: puta perſona-
rum, temporum, locorum, quæ augent
minuuntq; iniuriam. *l. prætor. 7. §. fin. hoc*
tit. §. atrox. Inſtit. eod. Vtrum autem om-
nino neceſſe ſit eam æſtimationem in
libello exprimi & taxari, an vero arbi-
trio iudicis relinqui poſſit, etſi varie
diſputatur, *Cyn. in d. l. ſi non conuicii. nu.* 12.
Bart. in l. iniuriarum æſtimatio. hoc titul. So-
cin. conſi. 146. viſo. in princ. volum. 1: tamen
tutius eſt, certam quantitatem in ciui-
libus taxari. *Iaſ. poſt Angel. in §. 1. num.* 51.
16 *Inſtit. de actio.* Quod † ſi criminaliter a-
gatur, non opus eſt certam pœnam pe-
ti, ſed poteſt ea arbitrio iudicis relin-
qui. nam talis abſque concluſione li-
bellus in criminalibus recte procedit.
vide Iaſ. num. 20. & Dd. in l. 3. C. de eden. in
§. 1. Inſtitut. de act. & inf. de accuſ. & ſup. de
priuat. delic. Et hoc caſu pœna extraor-
dinaria reo imponetur, *Aluar. & Bald.*
in ca. 1 §. iniuria. vbi gl. de pact. iura. fir. gloſſ.
Ang. in §. in ſumma. Inſtit. eod. pro modo
delicti, & perſonarum: & plerunque
humiliores quidem fuſtibus ſubiiciun-
tur, cæteri exilio temporali vel inter-
dictione alicuius certæ rei coercentur.
l. fin. h. t. Non tamen hoc publicum, ſed
priuatum iudicium eſt: *l. iniuriarum. 7.*
C. eod. quia ad vindictam priuatam per-
tinet. Itaque & procurator admittitur,
non modo cum ciuiliter agitur, *l. non*

A *ſolum. 11. §. 1. h. t.* ſed nonnunquam etiam
quando criminaliter, *l. fin. vbi Bald. &*
Salic. admittunt, cum non pœna corporis af-
flictiua, ſed mitior venit imponenda. Cod. eod.
§. in ſumma. Inſtit. eod. Chilian. in pract. cap.
58. Quare Chilianus *præall. loc.* hoc pro
cautela tradit, vti conuentus iniuria-
rum per procuratorem agat, vt hac ra-
tione condemnato procuratore infa-
miam effugiat, quæ alioqui ex vtroli-
B bet iniuriarum iudicio ſequitur. *l. 1. &*
2. de his qui notantur infamia. l. infamem.
vbi Dd. de pub. iud. l. iniuriarum. 10. Cod. ex
quibus cauſis infam. Quæ cautela parum
tuta eſt; quia lex diſerte iubet, ſenten-
tiam ferri in principalem, non autem
in procuratorem *in d. l. fin. C. eod.* Com-
muniter tamen hæc cautela à Dd. eſt
tradita, & in foro recepta eſt. *Cyn. in d.*
l. ſi non conuicii. in fin. Bartolus & Doctores
C *in l. furti, 6. §. 1. ſupra de his qui notan. infam.*
glo. in l. nihil. 20. vbi Bald. num. 5. 6. C. de pro-
cur. Socin. in fall. reg. 179. fall. 1. quanquam
poteſt & aliis modis infamia euitari:
vide quæ dixi ſup. ad tit. de his qui not. infam.
in fin. vt cum iudex maiorem iuſto in-
iuriæ pœnam præſtituit. *l. quid ergo. 13. §.*
pœna. de his qui notan. infam. quod tum
omnino eſt neceſſe, cum alias vilis &
infamis, & qui iam ante ignominio-
D ſus eſt (quod genus plerunque contu-
melioſum eſſe ſolet) venit condemnan-
dus. *Cyn. in d. l. ſi non conuicii. in fi. C. eod.*
¶ Porro iure Saxonum (quod tamẽ 17
nuper conſt. 42. part. 4. abrogatum eſt)
æſtimatio iniuriarum ad infamiam &
triginta groſſos redigitur, in iniuria
viro qualicunq;, etiam nobili, ab ho-
mine plebeio facta: ad 15. vero in iniu-
ria facta mulieri. idque vt vtrolibet
E modo agatur ſiue ciuiliter ſiue crimi-
naliter: niſi enormis grauitas, iniuriæ
præſertim realis, maiorem vindictam
exigat. *§. pœna. Inſt. eod. Fachſius late in d.*
differ. 67. Chilian. d. cap. 58 & 59. Reinh. diff.
iud. 4. & 32. Illud † tamen intereſt, quod 18
vbi ciuiliter agitur, parti pecunia de-
betur: cum criminaliter fiſco. Quare
ſi quando quis ſibi petit applicari il-
F lam pœnam pecuniariam, ciuiliter a-
gere: cum vero fiſco aut ærario publi-
co, *l. arbitor. 42. de recept. arb.* criminalem
actionem intentaſſe videtur: *Chil. d. cap.*
58. *& Marant. late in Specul. ſuo aureo*

part.4.nu.10.cum ſequent. vt & eum, vt quidam volunt, quoties ſibi actor de iniuria ſatisfieri petit aut palinodiam & reuocationem viget: *Maran. in Spec. aur.part.4. diſt.1.num.20. Paris de Put.in tract. ſynd.ad verb.compoſitio.* quod merito improbatur, *d. conſtit.41.part 4* vbi palinodia quaſi ciuilis ſeparatur à pœna criminali, ſic vt vtraque debeatur. quod aliter eſſet, ſi vtraque criminalis foret: quia nemo duabus pœnis affligendus. Etenim quod palinodiam ſibi petat actor, potius ciuiliter egiſſe videtur, *Mynſing.obſeru.98.cent.2. Blarer.l. diffamari.in prin.C.de ing.man.num.56.* Illud etiam notandum eſt, cum iure Saxonum vtrunq; iudicium ſit pecuniarium (etiam quando de reali agitur iniuria, puta verberum, vulneris, incarcerationis; nam & his iniuriis certæ mulctæ pecuniariæ cumplurimum in hoc iure ſunt præſtitutæ, *Land lib.2.art.16. Reinhard.diff.pœn.5.Chil.au.in prac.c 138.*) indiſtincte procuratores admitti, vt Lipſenſes & alii Scabini pronunciant. In quibuſdam tamen curiis ea iuris Saxonici taxatio non conſideratur, & ex ordinationibus Principis, arbitraria conſtituta eſt (& recte quidem) iniuriarum actio, cui reus deponendo (vt fit) mulctam Saxonicam, ſe ſubducere nequeat. Hoc etiam iure, cum totum corpus vniuerſitatis, collegii, ſenatus, iniuriam facit vel patitur, non pro vno corpore (vt alias, *l. proponebatur. 72.de iud. l.1. vbi dixi. ſupra quod cuiuſque vniuerſ.*) habetur, ſed tot intelliguntur factæ iniuriæ, quot ſunt perſonæ. *pro hac doctrina Bart. in l.aut facta §.nonnunquam, num.7.de pœn.* Ac punitur quæuis iniuria arbitrarie, *ex conſtitutione premiſ. 42. part.4.* ſic vt cogatur iniurians & ad palinodiam, & ad pœnam mulctamve arbitrariam. Exiſtimo tamen, ſi tenuis aliquis malit ſibi mulcta Saxon. ſatisfieri, præſertim iniuriarum realiũ nomine, ſicut vidi pronunciatum, *ſecundum art.16.lib.2. artic.4.lib.3. Chil.in prac. cap.138.& vltim.* ei hanc eſſe adiudicandam, ne quod in fauorem eius inductum, retorqueatur in odium: *l. quod fauore. C.de legibus.l nulla eodem.* & vt ſententia congruat petitioni. *l vt fundus. 18. com. diuidun. l. vltim. C.de fid.commiſ. lib.* *c.licet de ſimo.* An autem ſequatur damnatum infamia? equidem cum ea diſpenſatum eſſe, eiuſque gratiam fieri, *per d. conſtitut.42.part.4.* videri poteſt, cũ & pœnam ciuilem reſtituendi honoris, nempe palinodiã; & præterea criminalem imponat. *arg. l. quid ergo. 13. §. pœna grauior. de his qui notan. infam. l. 3. vbi Bald. C. eod.* Et hoc aliquando memini, quoad iniurias præſertim reales, iniuſtæ incarcerationis, &c quoad nobiles, quæſtores, & alios honoratiores huius condemnatos, quib. putabatur dedecori futurum ſi in ſententia conſeruaretur expreſſim illis exiſtimatio. Alias vt fiat, cautionis eſt, vbi probabilis id cauſa ſuadet; hoc aut ſimili modo: Derwegen iſt beklagter / jedoch ohne verletzung ſeiner ehren / den klegern einen Widerwurff zuthun / *&c.* Et hoc humanius, ne propter leuiſſimas iniurias, iracũdia forte prolatas, multi ſocietatibus, ordine collegiiſque ſuis vt infames eiiciãtur, & alia grauiora, quæ ſæpe fit in conuiuiis, conſequantur: Nec valere debet hic lex talionis. Homicida quod fecit expectet. *l.3. C. de epiſcop. audien.* Non enim vt per cædem vita aufertur, quæ vitæ priuatione iure punitur, *Gen.9, 6. Exod.21.12.& 23.* ſic etiam exiſtimatio, per iniuriam. Perditi enim hominis profligatique maledictis, nullius gloria dignitaſque violatur. *Cic. in orat. de aruſp. reſpon.* Superat igitur legem talionis, pro iniuria dicta, quæ famam non abſtulit, ignominiam irrogare perpetuam. Fateor quidem id conari forſan & velle iniuriantem; ſed cum effectus deſtituat conantem, nec vice verſa ſequi talis effectus debet. Quid? quod ſæpe datur iniuriarum actio, vbi non exiſtimatio violata eſt ſed corpus, aut alia res eiuſmodi, velut in realibus: *vt in l.iniuriarum. 13.§. vltim.de iniur.* vt ex regula talionis hic nihil inferri recte poſſit. Quare niſi leuitas iniuriantis, maledicentiæque crebritas, aut ſimilis circumſtãtia ſuadeat aliud; non alienum fuerit, humanius certe. Chriſtianos inter hoc ſeq; licet id neget Zaſ. ne e iudicibus permittat: *in l.actio. §. de amplianda ce res iudic.* quem ex ipſa iudiciorum obſeruantia refutat Blarer. *in repetit. l. diffamari.*

in princ. num. 5. 6. C. de ingen. mar. nec illud alienum in foro noſtro cum grauior ſtatuto Saxon. pœna irrogatur, *ex leg. in ſeruorum. 10. in fin. de pœn.* Et quidem hæc de iniuriis.

19 ❡ Altera pars tituli famoſos libellos arguit, de quibus lex in hanc ſententiam lata fuit: SI QVIS LIBRVM AD INFAMIAM ALICVIVS PERTINENTEM SCRIPSERIT, COMPOSVERIT, ÆDIDERIT, DOLOVE MALO FECERIT, QVO QVID EORVM FIERET: ETIAMSI ALTERIVS NOMINE ÆDIDERIT, VEL SINE NOMINE. VTI DE EA RE AGERE LICEAT. ET SI CONDEMNATVS SIT, INTESTABILIS EX LEGE ESSE IVBETVR. Ex quo apparet, famoſum libellum eſſe, non modo ſi diſſimulato vel ficto authoris nomine æ[illegible]tur, verum etiamſi expreſſo: id quod particula Etiamſi, ſubinnuit. Quid ergo, dices, intereſt inter famoſum libellum & iniuriam ſcripto comprehenſam? Famoſus libellus ad infamiam pertinet, hoc eſt, impingit delictum aliquod notabile: iniuria fit contumeliæ cauſa, etiam abſque infamiæ nota, vt ſi quis luſcus, ſpurius, claudus, aliove contumelioſo nomine, ludibrii cauſa appelletur & traducatur. Quamobrem & grauior eſt famoſi libelli pœna, quam ſimplicis iniuriæ. Qua etiam ex S.C. tenetur, qui epigrammata, aliudve quid etiam ſine ſcriptura in notam aliquorum produxerit: item qui emendum vendendumve curauerit, *d. l. lex Cornelia. 5. §. fin. cum l. ſeq.* Conſtitutiones porro Imperatorum, eiuſmodi delictum capitali ſupplicio vindicant: eandemque pœnam etiam iis irrogant, qui famoſum libellum repererunt, nec ſtatim corruperunt, ne emanaret, *l. vnic. Cod. de famoſis lib.* Quod tamen hodie ita reſtringimus ac interpretamur, ſi in libello famoſo capitale aliquod, aut aliud graue ſcelus, ad creandum alicui periculum, obiectum ſit, tunc enim pœna talionis locum habet eademque animaduerſione coercetur author libelli, qua dignũ eſt illud crimen, quod in libello obiicitur, ſiue falſo, ſiue etiam vere obiiciatur: alias vero, mitius

A & extraordinaria iniuriarum pœna iſtiuſmodi petulantia vindicatur. *Ioann. de Il Lutea. Inſt. de iniuriis, Boniſac. in practic. crim. tit. de fam. lib. Chil. d. c. 59.* Atque ita etiam conſtitutum eſt in ordinationibus Imperii, (quæ à Carolo V. ſunt factæ, *c. 110.* Ex quo inferri poſſe videtur, huic etiam actioni iure Sax. per anni ſilentium præſcribi, ſicuti cuilibet iniuriæ, ſcripto comprehenſæ, moribus noB ſtris præſcribi diximus, *Chil. in prac. c. 59. cum c. ſeq.* etiamſi iure communi aliter plerique ſentiant: quod ſcriptura ſcil. ſeu pictura perpetuo duret, eoque ſemper incontinenti iniuria fieri intelligatur. *Zaſius in l. cum lex ff. de legib.* Sed conſuetudo non abſurde iniuriam ab animo potius & voluntate æſtimat, quam à ſcriptura vel libello, *l. 1. h. t.* Etſi enim C hic duret, tamen poteſt animus & voluntas contumeliæ, à qua hæc res penditur, non durare, *l. 1. h. t. l. qui iniuria. 53. de furt. l. ſi non conuic. n. 5. C. de iniur. l. vnic. C. ſi quis imper. mal.* cum mutabilis ac ambulatoria ſit hominis voluntas, *leg. cum hic ſtatus. 33. §. pœnitentiam. de donatio. int. vir. & vxor. l. 4. de adimend. leg.* vt concludenter inferri nequeat, iniuriam ſemper fieri & permanere, quoad ſcriD ptura extet. Et profecto hanc conſuetudinis interpretationem, ad amputandas iſtiuſmodi altercationes parum Chriſtianas, etiam extra forum Saxonicum, & in terris Imperii, vbi ius commune ſeruatur, attendere & ſequi non fuerit alienum.

DE EXTRAORDINARIIS criminibus. Tit. XI.

E ET hæc quidem de ordinariis priuatorum delictorum iudiciis dicta ſint. Iam videamus de iis quæ extra ordinem proponuntur, vnde nullæ certæ pœnæ exiſtunt, nam eæ in his arbitrio iudicis committuntur. *l. hodie. 13. de pœn. l. 1. C. de recept. l. fin. C. de mod. mult.* Extra ordinem puniuntur ſolicitatores alienarum nuptiarum, & pudiciF tiæ alterius, etiamſi effectu potiri non potuerint, ſi tamen efficere voluerunt, *l. 1. in princ. in verb. propter volunta. eius noc[illegible]tiui.* nam pœnitentia ignoſcendum

Digitized by Google

DE CONCVSSIONE. Tit. XIII.

CIcero *lib. 4. Tuſ.* ait, terrorem eſſe metum concutientem. Quare concutere dicitur, qui percellit ac perturbat aliquem iniecto terrore. Hinc concuſſionis crimē appellatum, cum quis iudicii, magiſtratus alicuiuſve poteſtatis quam habet metu, aut alio terrore, pecuniam alicui extorquet, *l. 1. & 2. h. t. c. militare. 23. qu. 1.* Sed & qui ad aliud quid, puta ad contrahendas nuptias, *l. 1. C. ſi quis. præd. pot.* ad emendum, vendendum, cedendum, *l. principalibus. vbi Dd. ſi cert. pet. l. penult. C. de his quæ vi met. cauſ. f. t. C. de contr. iud.* &c. iure aut errore poteſtatis inuitum cogit, concutere videtur: vt & tum, cum vltra conſtitutum ſalarium imperioſe aliquid exigit. *Iaſ. in §. quadrupli n. 3 Inſt. de act. c. quoniam diſt. 8. c. militare. 23. qu. 1. Spec. de execut. §. 1. nu. 5. & de recuſat. § fin. nu. 18.* Hoc porro concuſſionis crimen extra ordinem punitur: *l. 1. l. quod euitandi. C. de condit. ob turp. cauſ.* quamquam etiam pœna quadrupli, *l. 1. C. ad l. Iul. repet. l. Iul. repet. l. fin. ff. eod. c. quoniam. diſt. 18.* Senatuſconſultis, *l. 1. ad S. C. Turp.* iudicio calumniatorum, *l. 1. de calumn.* atque adeo interdum lege Cornelia de falſis, *l. 1. §. 1. ad l. Cornel. de falſ.* coerceatur.

DE ABIGEIS. Tit. XIV.

1 *Qui ſint abigei.*
2 *Quomodo puniantur.*

1 ABigei † proprie habentur, qui pecora (nam in hominibus plagium publico iudicio dignum committitur, *vide inf. de plag.*) ex paſcuis vel armentis ſubtrahunt, & quodammodo deprædantur, ac abigendi ſtudium quaſi exercent, oues de gregibus, vel boues de armentis abducentes. Ceterum ſi quis oues aberrantes, vel equos in ſolitudine relictos abduxerit, non eſt abigeus, ſed fur potius, *l. 1. §. 1. hoc tit.* niſi ſæpius abigerit, & hanc quaſi artem exerceat, *l. fin. h. t. vide Paul. lib. 5. tit. 18.* Oues pro numero abactarum, aut abigeū, aut fu-

A tem faciunt. Quidam decem oues gregem eſſe putauerunt: porcos etiam quinque vel quatuor abactos, equum vnum vel bouem ab armēto abactum, abigeatus crimen facere, *d. l. fin.* Is quoque qui à ſtabulo domitum pecus abducit, non à ſylua, vel grege, plenius & grauius coercetur, *d. l. fin.*

¶ Abigeatus crimen publici iudicii 2
B non eſt, quia furtum magis eſt. Sed tamen quoniam ferro plerunque abigei vtuntur, ſi deprehendantur, grauius furto, eorum admiſſum punitur, *l. 1. h. t.* Cum duriſſime, ad gladium damnari, *l. 1. in princ. h. t.* aut beſtiis obiici ſolent, *d. l. 1. §. quanquam. 2.* Puniuntur autem duriſſime, non vbiq; ſed vbi frequentius hoc delictum eſt, *d. l. 1. in princ.* item cum gladio abigunt, *d. l. 1 §. 2.* tanquam
C graſſatores. Ceteroquin humiliores in opus temporarium damnantur: honeſtiore loco nati, aut relegandi ſunt, aut ordine mouendi. Sed & hoc notādum, qui porcum vel capram abegit, non tam grauiter quam qui maiora animalia abigunt, plecti oportere, *d. l. 1. §. 1. & 2.* Receptatores porro abigeorum decem annis extra terram Italicam relegari voluit Adrianus. *l. fin. in fi. hoc t.*

D

DE PRÆVARICATIONE. Tit. XV.

1 *Qui ſint prauaricatores.*
2 *De publico iudicio in prauaricatores.*
3 *De priuato.*

E PRÆuaricatorem † à varicando dictum eſſe, verius eſt, *l. prauaricatores. 212. de verborum ſignification.* Varicari autem in tranſuerſum ire ſignificat; à varicibus crurum, teſte Nonio: quibus qui laborant, recta incedere nequeunt. Prauaricator inquit Vlpianus, *l. 1. hoc titul. l. 2. §. final. de his qui notantur infam.* eſt quaſi varicator, qui diuerſam partem adiuuat, prodita cauſa ſua, quod nomen Labeo à varia certatione 1
F tractum ait: nam is qui præuaricatur, ex vtraq; parte conſiſtit, quinimo ex altera, cui ſe aduerſarium ſimulauit: de qua etymologia etſi probabiliter

Digitized by Google

diſputari poteſt: *Cicer. in partit. Orat.* tamen
verius eſt, à varicando præuarica-
torem dictum, *Alc. in d. l. præuaricatores.*
Nam & Labeoni ſyllabæ ratio aduer-
ſatur, quæ in Varicando Præuaricato-
req; producitur, cum Varius primam
corripiat. Alibi idem Vlpian. *in d. l. præ-
uaricatores.* Præuaricatores, inquit, eos
appellamus, qui cauſam aduerſariis
ſuis donant, & ex parte actoris in par-
B tem rei concedunt. Præuaricationis
iudicium aliud publicum, aliud mori-
2 bus inductum eſt *l. 3. h. t.* Publicũ † eſt,
cum quæritur de præuaricatione eius
qui publico iudicio accuſauit: iſq; pro-
prie præuaricator dici poteſt *d. l. 1. h. tit.*
Cic. præall. loc. Id autem ideo publicũ eſt,
cum quia agitur de corruptela publici
iudicii, tũ quod ex hoc extra ordinem
C eadem pœna publica afficiatur præ-
uaricator, qua teneretur, ſi ipſe in legẽ
commiſiſſet, qua reus propter præua-
ricationem abſolutus eſt. *l. pen. hoc tit.*
Quare & infamiam hoc iudicium irro-
gat, *l. 4. h. tit. l. 4 in fin. de his qui not. infam.*
exemplo publicorum iudiciorum, *l. in-*
3 *famem 7 de pub. iud.* Ad † exemplum hu-
ius moribus & ex interpretatione in-
troductum eſt aliud priuatum præua-
ricationis iudicium, in eum qui non
D quidem accuſando, ſed dum partes ad
uocati ſuſtinet, & accuſatori aſſiſtit,
præuaricatus eſt, qui extra ordinem
punitur, *l. 1. in fin. l. 3. h. t. l. 1. C. de aduoc. diu.
iud.* vt & is qui in iudicio non publi-
co prodidiſſe cauſam arguitur, *l. 1. in fin.
vbi gl. l. 2 h. t. l. 1. § præuaricatorem. iuncta l.
3. inf. ad S. C. Turp.* Hodie autem genera-
liter iis qui præuaricati ſunt, pœna in-
E iungitur extraordinaria, *l. 2. hoc t.* iure
vero Sax. mulcta.

DE RECEPTATORIBVS. Tit. XVI. C. 9. 39.

1 *Qui ſint receptatores, & quomodo puniantur.*

2 *An cognati receptatores puniantur.*

F 3 *Quando pœna ceſſet.*

1 PEſſimum † genus eſt receptatorum,
ſine quibus nemo diu latere poteſt:
& præcipitur, vt perinde puniantur at-
A que latrones, *l. 1 hoc tit. l. 1. C. de his qui lat.*
dummodo opem iis tulerint: alioqui ſi
tantum ſciunt & receptent, mitius pu-
niendi videntur, *l. 2. infr. eo. gl. hic in l. 1.* Re-
ceptator autem eſt qui maleficum re-
ceptat in ſuo vel alieno præſtans ei cau-
ſam ſe occultandi, *l. 1. § quod autem. de
ser. corr.* In pari hærent culpa, qui cum
apprehendere latrones poſſunt, pecu-
B nia vel ſurreptarum rerum parte acce-
pta, dimiſerunt, *l. 1. in fi. hoc t.* quoniam
cum publice interſit delicta puniri ma
giſtratui eos tradere oportuit, *l. 1. & 2.
C. eod.* Sed † apud quos affinis vel cogna- 2
tus latro ſeruatus eſt, hos neq; abſol-
uendos, neq; ſeuere admodũ punien-
dos conſtat. Non enim par eſt horum
delictum, & eorum qui nihil ad ſe per-
tinentes latrones recipiunt, *l. 2. h. t.* Si
C enim ſuũ ſanguinem quomodocunq;
redimere licet, *l. 1. in fi. de his qui mor. ſibi
conſciſc.* certe & ſuorum: *Iaſ. & Dd. in l. 3.
de iuſti. & iur.* cum parentes magis ſoli-
citi ſint de liberis quam de ſeipſis, *l. iſti.
8 ſup. de eo quod met. cau.* Quare ignoſcen-
dum aliquo modo eſt iis, qui cõſilium
pro tuendis ſuis capiunt, *l. nec in ea. 22.
infr. ad l. Iul. de adul. l. milites. de re mil.* itaq;
D nec in totum excuſantur, nec ſeuere
puniuntur, ſed mulcta iis pecuniaria
pro modo delicti & facultatum impo-
nitur, *Bonif. in pract. crim. tit. de recept. l. 1. 2.
hoc t. l. 2. § ſi cum de lib. hom. ex. l. 1. C. de re-
cept. arbit* quæ pœna etiam iure Saxo. in
vniuerſum videtur obtinere, *lib. 3. artic.*
23. niſi in grauiorib. delictis, cumque
etiam opem receptatores præſtant, *libr.
2. art. 72. vide omnino Fachſ. diff. 58. per art.
25. lib. 2 Rhein. diff. pæn. 10. & 41.* Porro
E receptatorum † pœna non tenetur qui- 3
ignarus eſt maleficii, *l. 1. C. de his qui latro.
l. quo naufragium. §. non tantum. de incend.
ruin. naufrag. l. ſi quis ſeruum. C. ad l. Flau. de
plagia. l. quicunq. § quod ſi ſeruus. C. de ſeru.
fug.* ſed & in priuatis delictis, puta vul-
neribus illatis, iniuriis, &c. ea ceſſat: vt
memini aliquando iudicatum.

DE FVRIBVS BALNEARIIS. Tit. XVII.

F

FVres nocturni, quia diurnis atro-
ciores ſunt, nec proditoribus diſſi-
miles, *Senec. vltim. declam. Cuiac. obſer. 11.
cap.*

cap.27. extra ordinem audiendi ſunt, &
cauſa cognita puniendi: dummodo
ſciamus in pœna eorum operis publici
temporarii modum non egrediēdum.
vgl. lib. 2. iur. Sax. art. 13. Idem eſt & in bal
neariis furibus *l.1.h.t. Paul. lib.5. & tit.3.*
Et hi autem, & alii fures extra ordinem
accuſari poſſunt: *l. fi. de fur.* tamen quo-
niam in iis pœnam ordinariam iudex
excedere non ſolet hos autem fures
grauius caſtigari publice intereſt, eo
viſum fuit de iſtis ſpecialem titulum
proponere. Ideo autem durius puniū-
tur nocturni quidem, quod tenebræ ad
furtum faciendum oportunæ atrocius
reddant delictum *l. fin. inf. tit. 1. l. itaque.*
§ ad l. Aquil. Paul lib.5. tit.19. & 20. bal-
nearii autem, quia propter communē
balneorum vſum, & quoniam nudis
ibi atq; aliud agentibus hominib. faci-
lius quid ſurripi poteſt, grauiorib. ſan-
ctionibus veſtimenta lauantium ab in
iuriis defendi publice omnium maxi-
me refert. *l.3. in fin. ſup. de offic. præf. vigil.*
Nam in vniuerſum, quo occultius &
impunitius committi flagitia poſſunt,
eo deprehenſa acerbius, maioreque
iuriſdictionis ſeueritate ſunt caſtigan-
da. *l. presbyteri 8. C. de epiſcop. & cleric. Paul.*
lib.5. tit.3.19.20.

DE EFFRACTORIBVS & expilatoribus. Titul. XVIII.

1 *De pœna effractorum.*
2 *De pœna expilatorum.*
3 *De pœna ſacculariorum.*

1 DE his † qui carcere effracto euaſe-
runt, ſumendum ſupplicium diui
fratres reſcripſerūt. *l.1.h.t. l. in eos 13. inf.*
de cuſtod reor. vbi vide l. milites. 13 §. eius. de
re milit. Quod etſi Dd. paſſim ſequuntur,
Bar. Angel. Alex. in l. pen. inf. de cuſtod reor.
Boſſ. de effr. carc. ſiquidem incarcera-
tio debite facta ſit: *Bart. in l. vbi eius. C. de*
probat. Boſſ. de carc. nu. 5. tamen tantum-
modo verum eſſe arbitror, cum carcer
ſummi Principis effringitur (qua in ſpe
cie hoc reſcriptum intelligo) atq; ita
crimen læſæ maieſtatis, ob violatam
Principis cuſtodiam committitur: *l. 4.*
§. fi. ad l. Iuliam maieſt. in aliis inferiorū

A carceribus non item. *per ea qua tradit*
Iaſ. in § pœnales. num. 102. *& 107. Inſtit. de*
action. Quod ſi porro per negligentiam
cuſtodum, contra quos præſumitur, *l.*
fin. hoc tit. gloſſ. Bald. in l. cum ita. § ſpe. rei.
de legat. 2. Alex. conſ. 53. vol 2. Boſſ de car-
cer. num.7. euaſerint, mitius puniendi
ſunt: *l. l 1.* vt & reliqui effractores, pu-
ta qui furti gratia parietem aut oſtia
B effringunt. Nam hi ſiquidem viliores
ſint, in opus damnari, honeſtiores or-
dine moueri, aut relegari ſolent. *d. l. 1.*
& 2. Itaq; pœna arbitraria etiam hodie
plurimum vtimur, quamuis vim ædi-
bus illatam ſupplicio videatur ius Sa-
xon. vt & ſtatuta multarum ciuitatum,
vindicare. *Vueich. art.38. vbi glo. & Landt.*
lib.3. art.67. quod tamen niſi in atrociſ-
ſimis, irrogari non ſolet, ſed tantum
C pœna ciuilis pecuniaria, puta vuerigel
dium, &c. Nocturni effractores gra-
uius puniuntur: fuſtibus enim cæſi dā-
nantur in metallum. *d. l. 2.* Item ſi non
modo furti gratia effractura facta ſit,
ſed etiam furtum ſubſecutum: quo ca-
ſu concurrente vtroq; delicto, pœnam
capitalem conſtitutio imperii irrogat.
Ord. Imper. 159. & 160 Eodem † modo a- 2
nimaduertitur in expilatores, qui ſunt
D fures improbiores *d. l. 1. l. ſi te expilaſſe.*
C. ex quibus cauſ. infam. Expilatores, in-
quit Aſc. *in 2. Verrin.* ſunt, qui ne pilum
quidem in corpore ſpoliatorum relin-
quunt. vnde apparet eos proprie dici,
qui per vim veſtimentis, aut pecunia
hominem exuūt: qui λωποδύτας à ve-
ſtium ereptione, Demoſtheni appel-
lantur. Sed hoc crimen, præſertim ſi
noctu committatur in magnis vrbi-
E bus, vt Antuerpiæ, quæ patria mihi eſt
dulciſſima, irremiſſibiliter capitale eſt,
quemadmodum & cum in via ac iti-
nere fit: nihil enim, propter violen-
tiam, diſtat à graſſatione Saccularios
† etiā impoſtores, quos Græci ψηφο- 3
λόγους ψηφοπαίκτας, Germ. Spitz-
buben appellant, qui vetitas in ſaccu-
lo artes exercentes, partem ſubdu-
cunt, partem ſubtrahunt. item dire-
F ctarios, qui in aliena cœnacula ſe di-
rigunt, & inſinuant furandi animo,
eadem extraordinaria pœna manet, *d.*
l. 1. l. ſaccularii. de extr. crim. vbi vide annot.
Ruſſardi,

Digitized by Google

EXPILATÆ HEREDITATIS. Tit. XIX.

C.9.32.

1 *Continuatio: & quare furti actio iure hereditaria ceſſet.*
2 *Quibus, contra quos detur.*
3 *De pœna expilatorum: & ad quid detur.*

1 CVm † hereditas expilatur, palam eſt, ante aditam hereditatem vel ab herede poſſeſſam, furti agi non poſſe: *l. hereditaria.* 70. *de furt. ſupra.* quia nullius in bonis res hereditariæ tunc temporis fuerint. *l. ſi homo.* 35. *de vſucap. l. ſi is.* 68 §. 1. *l. hereditaria.* 70. *de furt. l. cum hered.* 63. *de acqu. poſſ.* Itaque quamuis hoc nomine ciuiliter rei vendicatione, *l. aduerſus.* 4. *Cod. eod.* aut petitione hereditatis agi poteſt. *l.* 3. *h. t.* tamen quia his actionibus poſſeſſio tantum reuocatur, non etiam coercetur crimen; viſum fuit ceſſante furti actione, extraordinario iudicio fraudẽ expilatæ hereditatis vindicare, *l.* 2. *h. t. l. fin. C. eod.*
2 Hæc † actio datur iis quorum intereſt, *l.* 4. *h. t.* aduerſus eos qui ſurripuerunt, etiam vitricum, *l.* 2. *C. eod.* aut nouercam; *l.* 3. *C. eo.* cũ tamen de hereditate patris non agitur. Nam in vniuerſum vxor defuncti, de cuius hereditate agitur, quamuis officio iudicis hoc nomine puniri poſſit, *Bar. in l.* 1. *nu.* 4. *rer. amot.* tamen expilatæ hereditatis crimine non accuſatur: quia nec furti cum illa agi poteſt, *l. pen. h. t. d. l.* 4. *C. eo.* ſed tantum cõdictione furtiua. *gl. Bart. & Dd. in l.* 3. *in pr. ſupra rer. amo. vbi dixi.* Quare nec liberis defuncti, de cuius hereditate expilata agitur, inter ſe vtilis erit hæc actio; ſi forte frater, fratrem aut ſororem quid ſurripuiſſe ex parentum hereditate, intẽdat. Nam neq; furti tenentur: *l. ſerui.* 17. *de furt.* nec in cohæredem (cohæredes autem ſunt fratres & ſorores, in parentum ſucceſſione) facile hoc iudicium datur: *l.* 3. *C. famil. hercif.* cum quia in rebus communibus pr[illegible] ſuo iure verſari videtur, *l. merito* 51. *ſup. pro ſoc.* tum quod abunde per iudicium familiæ herciſcundæ, & exacta per ſacramentum eius qui ſuſpectus eſt, rerum hæreditariarũ declaratione, *l. fin. §. licentia vbi gl. ad verb. illius. C. de iure delib. l.* 1. *C. quan. & quibus. l.* 16. aut contra eum præſtito in litem iuramento, *l. item.* 20. *§. reſt tuere.* 16. *de petit. hered.* damnum hac fraude datum reſarciatur, & purgetur dolus; *d. l.* 3. vt huic ſubſidiariæ actioni locus eſſe non debeat. *l. fin. C. eod. l.* 2 *h. tit.* Placuit tamen interpretibus, *in d. l.* 3. *fac. l.* 1. *C. eo.* ſi aperte cohæres in dolo hæreat & expilarit, eum hoc quoq; iudicio teneri, perinde atq; furti tenetur. *Dd. in d. l. merito. pro ſoc. l. tres fratres. de pac.*
3 Pœna † autem expilatorum hereditatis extraordinaria eſt, *l.* 1. *h. t. d. l.* 1. *ſup. de effrac. vide Alex. in tractat. ſtat.* 4. *parte. quaſt.* 91. *Caſtr. conſil.* 31. hoc eſt arbitraria.

STELLIONATVS. Tit. XX. C.9.34.

1 *Quid ſit ſtellionatus, vnde dictus.*
2 *Quibus hoc crimen obiiciatur.*
3 *Quæ actio & pœna ex hoc crimine deſcendat.*

1 PLinius *lib.* 30. *cap.* 3. ſcribit, † ſtellionem animal eſſe lacertæ ſimile, quo nullum fraudulentius homini inuideat: indeque ſtellionum nomen in maledicum translatum.
2 Stellionatus, † autem crimen obiicitur iis qui dolo quid fecerint, ſcilicet ſi in aliud accuſationis genus res non cadat. Quod enim in priuatis iudiciis eſt de dolo actio; hoc in criminibus, ſtellionatus perſecutio. Vbicunque igitur titulus criminis deficit: ibi ſtellionatum obiiciemus. Maxime autem in his locum habet, ſi quis rem forte alii obligatam aut datam, diſſimulata priore obligatione alii diſtraxerit, obligarit, in ſolutum dederit. *l.* 3. *h. t. l.* 1. 2. 4. *C. eod.* Sed & ſi quis merces oppoſuerit, ſuppreſſerit, vel obligatas auerterit, vel corruperit: æque ſtellionatus tenetur: item ſi quis impoſturam fecerit vel colluſionem, in necem, hoc eſt, fraudem & damnum alterius. *d. l.* 3.

3 ¶ Actio ſtellionatus, neq; publicis (quia ex nulla pub. iudiciorum lege oritur) neque priuatis (quando pœnam priu[illegible]bitam nullã petat) iudiciis conti-

continetur: *l.1.h.t.l.3. C. eod.* ideoq; nec animaduerſionem legitimam habet, cum legitimum crimen non ſit Solent autem ex hoc crimine, extra ordinem plecti. neq; tamen debet pœna in plebeijs opus metalli egredi: in iis autem qui ſunt in aliquo honore poſiti, ad tẽpus relegatio aut ab ordine remotio retinenda eſt. *d.l.3.§.pœna.* Stellionatus iudicium famoſum non eſt, ſed coercitionem extraordinariam habet. *l. 2.h. tit.* videlicet niſi ex eo crimine deſcendat, quod etiã in priuato iudicio infamiam condemnato importet. *l. infamem. 7. inf. de publ. iud.* verbi gratia, ſi quis ex aperto dolo condemnetur: tunc enim, quia & priuatum doli iudicium exiſtimationem notat; dicendum eſt, & crimen ſtellionatus damnato labem aſpergere. *l. quid ergo. 13. §. fin. de his qui not. infam.* ſecus ſi dolus in contractu ſit, de quo iure ciuili non actione doli, ſed ea quæ ex contractu deſcẽdit, quæreretur: quæ cum exiſtimationem non lædat, *l. ceſſat. 31. de act.* conſentaneum eſt, nec ſtellionatus iudicium extraordinarium hoc caſu opprobrio eſſe. *l. tutor. 16. §.1. de pig. act. d.l.1.2. & 4. C. eod.*

DE TERMINO MOTO. Titul. XXI.

TErminorum auulſorum nõ hodie multa pecuniaria eſt, ſicuti ex lege agraria C. Iulij Cæſaris, qui necdum conſtituta monarchia mitius agendum putauit: *l.3.h.t.* ſed pro conditione admittentium, extraordinaria pœna eiuſmodi admiſſum vindicatur: puta relegatione, verberibus, *l.1.& 2. h. tit. Panor. in c. ex literis. n.13. de probat.* &c. Iure Saxon. qui ignorans amouet, 30. ſolidis mulctatur: qui ſciens, grauius, pro qualitate delicti. *Land. lib. 2. art. 28. Fachſ. diff. 65. Reinhar. diff. pœnal. 2. vide etiam Deut. 19. & 27.*

DE COLLEGIIS ET corporibus. Tit XXII.

COllegæ (inquit Varro) ſunt, qui vna lecti ſunt, ad idem videlicet munus, eandemq; poteſtatem, quaſi collecti. *l. collegarum. 173. de verborum ſi-*

A *gnific.* Hinc collegia dicta, conuentus & concilia opificum, aut aliorum eandem artem exercentium; in quibus qui dant nomina, eliguntur: dum tamẽ ne pauciores tribus ſint. *l. Neratius. 85. de verb. ſignific. Cicer. in Orat. pro domo ſua.* eiuſmodi nonnulla à rege Numa fuerunt inſtituta *Plinius lib. 35. c. 12. & Plutarchus in eius vita.* Sed cum multa B improba, præſertim intempeſtiuis & ſumptuoſis comeſſationibus, aduerſus leges & ordinum concordiam, ac diſciplinam publicam, prætextu taliũ conuentionum improbi machinarentur: *Liuius lib. 39. & Suetonius in Aug. cap. 32.* Primum Senatuſconſulto huiuſmodi conuentus collegiaq; prohibita ſunt; niſi quæ ſpecialiter propter aut C religionem, vt Iudæorum, aut vſum reipubl. eſſent approbata, vt publicanorum, piſtorum, nauiculariorum. *l.3. hoc tit.* &c. Poſtea eam rem & Imperatores curæ habuerunt: *l. 1. & 3. h.t.l. 1. quodcuiuſ. vniuerſ. l. conuenticula. 15. C. de epiſcopis & clericis. Suetonius in Caio Caſ. c. 42. vide Cuiacium. lib. 7. c. 30.* extatq; eã de re Traiani reſcriptum in epiſtolis Plinianis. Etſi autem qui collegium il D licitum vſurpat, contra conſtitutiones & Senatuſconſulta facit, eoq; de reus Maieſtatis & legis Iuliæ de vi publica, atque ex his legibus puniendus videatur: *l. 2. hoc tit. tunc. l. infra ad l. Iul. maieſt. & l. qui coetu. ad. Iul. de vi publ.* tamen apparet olim collegium illicitum ſolere diſſolui, & pœnam mitiorem fuiſſe, ac plane extraordinariam. *l.1. in prin. h.t. d. l. conuenticula.* vnde & hic titulus inter extraordinaria iudicia eſt colle E catus.

DE POPVLARIBVS actionibus. Tit. XXIII.

SCiendum etiam eſt, plerorumque criminum præſertim extraordinariorum accuſationes, quia ius publicum populi tuentur. *l. 1. hoc tit. vide Goueau l. 1. in fin. de iuriſd. & t.* eſſe populares, & cuilibet de populo competere, qui F tamen integræ ſit exiſtimationis. *l. 4. hoc tit.* Quod ſi plures concurrant, prætor eligit maxime idoneum; *l. 2. hoc tit.* ac potiſſime eum cuius intereſt. *l.3. h. tit.*

Digitized by Google

Mulieribus & pupillis populares a- A ctiones non dantur, niſi cum ad eos pertinent *l. mulier.6.hoc tit.* Omnes populares actiones neque in hæredes dantur, neq; ſupra annum extenduntur. *l. fin. hoc tit.* quod de ciuilibus & extraordinariis iudiciis accipiendum eſt: de quibus in hoc libro eſt actum, & ad quæ hic titulus refertur. nam publica iudicia quamuis etiam popularia ſint, tamen plerunq; viginti annos durant. *l. querelam. C. de falſ.*

DIGEST. LIB. XLIIX.

DE PVBLICIS IVDICIIS.

Titulus. I.

1 *Quæ ſunt publica iudicia.*
2 *Cauſa efficiens.*
3 *Materia.*
4 *Forma exercend. pub. iudiciorũ.*
5 *Finis.*
6 *Effectus.*

1 TRANSgrediamur † ad iudicia publica, B quæ ita appellata ſunt, authore Iuſtiniano, quod cuiuis ex populo executio eorum plerunq; detur: *Inſtit. de pub. iud. in princ.* vel potius quia in iis de crimine publico, quod oẽs tangit, quæritur. *l. 4. C. de hæret.* Non omnia autem iudicia, *l. 1. h. t. l. ſtellionatus. ſup. de crim. ſtell. Cuiac. obſeru. lib. 8. c. 35.* C in quibus crimen vertitur & accuſatur, publica ſunt; ſed ea tantum, quæ ex legibus publicorum iudiciorum veniunt: vt Iulia maieſtatis, de adulteriis, Cornelia de ſicariis, *l. 1. h. tit. vide quæ dixi Inſt. eod.* &c. hoc eſt, quæ publica eſſe certa aliqua lex voluit ac decreuit. Publicorum iudiciorum quędam capitalia ſunt, quædã nõ capitalia. Capitalia ſunt, ex qui- D bus pœna, mors aut exilium eſt; hoc eſt, aquæ & ignis interdictio. Cuius in locum hodie deportatio ſucceſſit: *l. 8. inf. ad l. Iul. pecul.* per hanc enim eximitur caput de ciuitate, quod inſtar mortis eſt, & certe ciuilis mors appellatur. *l. 1 §. fin. de bon. poſſeſſ. contr. tab. l. 4. ſupr. qui ſatiſd. cogan.* Cætera exilia, non exilia proprie, ſed relegationes dicuntur, cum ciuitas retinetur: quemadmodũ E & Ouidius in Pontum remotus, diſputat, ſe non exulem, ſed tantum relegatum eſſe. Non capitalia ſunt, ex quibus pecuniaria, aut in corpus aliqua coercitio & relegatio pœna eſt. *l. 2. h. t. §. 1. Inſt. eo.*

¶ Cauſa efficiens publicorum iudiciorum, eſt certa aliqua lex *l. 1. h. t.* vt & Cicer. *in 7. Verr.* pluribus locis teſtatur: quæ modum & formam inquirendi puniendiq; alicuius delicti præſcribit. Hæc iudicia olim in prouinciis exercebant præſides & Procoſſ. in vrbe quæſtores rerum capitalium, qui ad hoc ſpecialiter, cùm eſſet opus, populi electione conſtituebantur *l. 2 §. & quia. ſu. de orig. iur.* ſed poſterioribus temporibus, translato in Auguſtos populi iure, & ab his magiſtratu rerũ criminalium perpetuo creato, præfectura vrbana omnia ſibi crimina in vrbe commiſſa vendicauit. *l. 1 ſup. de off. præ. vrb.* 2

¶ Materia circa quam verſantur, ſunt grauiora delicta: quæ cum publicam & ſingulorum turbent tranquillitatẽ, vindicari publicis iudiciis propter exemplum publice intereſt. *l. congruit. 13. de off. præſ.* 3

¶ Ordo exercendorum olim publicorum iudiciorum, cuius Cicer. *pro Roſ. Amer. pro Milon. & aliis locis.* & alii *Aſcon. pro Milo. & in Verr. Liuius lib. 1. in hiſtoria Horatii.* meminerunt, in vſu eſſe deſiit: durante tamen legum pœna, cum extra ordinem & ſolennitatem antiqui iuris, crimina probantur. *l. ordo. 8. h. t. l. lex. §. vlt. ad l. Iul. repetund. l. vlt. ad l. Fab. de plagia. Cuiac. ad Paulum lib. 5. tit. 10.* quare de eo ordine ſuperuacuũ eſt plura verba facere. Illud ſane ad formam adhuc pertinet, quod procuratore in iſtis iudiciis neutra ex parte 4

Digitized by Google

admittatur, *l. penul. §. 1. hoc t. & l. antepenult. Cod. de accuſat.* niſi ad probandas abſentium excuſationes. *l. inter. 10. hoc titul.* quod accuſatio & totus proceſſus vitio ſolennique more ſit conficiendus, vt paulo poſt oſtendemus: *ad titul. de accuſat.* quod præſes vel alius qui cognoſcit, clariſſimos viros & peritiſſ. cauſarum adhibere; *l. cuſtodiat. 12. hoc tit.* neque pendente vno iudicio, aliud; *l. interdum. 4. vbi gloſſ. & Dd. hoc tit.* non compenſationes relationesque criminum: *l. ii qui reus. 5. hoc tit.* neque probationes non luce clariores *l. fin. Cod. de probat.* admittere debeat. Adde his, quod iure noſtro Saxon. hæc iudicia ante meridiem & ſub dio ſint peragenda. *gloſſ. vlt. art. 61. lib. 3. & text. art. 69. eod. lib.*

5 ¶ Finis eſt, cum vt abſoluatur innocentia, tum vt delicta ſontium puniantur, quibus duabus rebus, præmio ſcilicet atque pœna, quaſi anchoris ciuitatem retineri, Solon arbitrabatur: vtque ſublatis malis ac pernicioſis hominibus, & ſeruetur diſciplina publica, & alii exemplo commonefacti, conſimilibus flagitiis abſtineant, *d. l. congruit. 13.* vnde & Gellio, *libro 6. ca. 14.* τιμωρόυς τοῦδε χάριν, καὶ παραδείγματι, & Iuſtiniano ad totius ciuitatis ſalutē hæc iudicia comparata dicuntur. *§. 1. Inſt. de publ. iud.* Pulchre in hanc ſententiam Cicero *Philippic. 8.* In corpore, inquit, ſi quid eſt eiuſmodi, quod reliquo corpori noceat, vri ac ſecari patimur, vt membrorū aliquid potius quam totum corpus intereat: ſic in republicę corporę, vt totum ſaluum ſit, quicquid eſt peſtiferum amputemus.

6 ¶ Effectus horum iudiciorum eſt, quod & accuſatorem temere aut dolo malo pericula alteri creantem puniāt; *vide infr. tit. 1.* & reos conuictos non modo legitima ipſius iudicii pœna, verumetiam per conſequentiam exiſtimationis, interdum etiam bonorum iactura plectant. *l. infamem. 7. hoc tit. vide inf. tit. de bon. damn.* & interea dum agitantur, omnes alias ab eodē reo accuſationes actioneſque excludant *l. qui de crimine. 9. C. de accuſat. l. 2. §. fin. de cuſtod. reor.*

DE ACCVSATIONIBVS & inſcriptionibus. Tit. II. C. 9. 2.

1 *Diſpoſitio ſequentium titulorum.*
2 *Continuatio huius.*
3 *Sine accuſatione an procedat iudicium, & de denunciatorib.*
4 *Quid ſignificet accuſare.*
5 *Quid ſit accuſatio.*
6 *Cauſa efficiens.*
7 *Apud que accuſatio inſtituenda.*
8 *De remiſſionibus.*
9 *Qui accuſare poſſint.*
10 *Qui accuſari.*
11 *Materia.*
12 *Forma proponendæ accuſationis, faciendæ inſcriptionis, & formandorum libellorum.*
13 *Quomodo contra abſentem procedatur.*
14 *Finis accuſationum.*
15 *Effectus.*
16 *Quomodo extinguantur.*

POſtquam † in genere naturam & vim publicorum iudiciorū vtcunque delineauimus; nūc ſigillatim ſingulas eorum partes perſequamur: & primo quidem quomodo conſtituantur; tum quot ſint horum genera, poſtremo quomodo peragātur & ad executionem perueniant: exponamus. 1

¶ In conſtitutione publici iudicii, neceſſe eſt ante omnia de accuſatore & accuſatione quæri: *author ad Heren. lib. 1. c. 5.* Quia † ſine accuſatore iudicium criminale non procedit *l. quamuis. 19. C. de adul. l. vlt. ſup. de priuat. delic. l. reſcripto. 6. §. ſi quis de mune. l. pen. C. de his qui accuſ. l. ſi cui. 6. t. c. 1. vt Eccl. ſ. ben. ſine dim. c. 1. de accuſ.* vt nec ciuile ſine actore: *l. inter. 62. de iud. Dd. in Rub. ſup. & ext. de iud. c. forus. 5. de verb. ſignif.* niſi cum ex publica fama, quæ loco accuſatoris eſt, *c. cum oporteat. 19. ext. eod. Panor. in c. qualiter. 17. eo.* magiſtratus in delicti authorem inquirit, *l. 2. §. ſi publico. inſ. de adult. l. 3. §. præterea de ſuſ. tut. l. penult. C. de probat. l. nullum. C. de teſt. l. 1. C. de cuſtod. reo. l. ea quidem. 7. C. de accuſat. c. qualiter. 1. & 2* 2 3

extr. eod. vbi Cano. quod olim per denunciationes fiebat. Ne enim deficiētibus accuſatoribus delicta manerent impunita, quæ coerceri publice intereſt, conſtituti olim erant ſtationarii ſeu Irenarchæ quibus publice mandabatur, vt ſi quid grauius accidiſſet, id denunciarent magiſtratibus: *l. ea quidem. 7. C. eod. l. 1. §. quies. de off. præf. vrb. l. diuus. inf. tit. 1. l. 1. C. de furioſ. & ſta. li 11. ua. diſp. lib. 1. c. 38.* qui poſtea ex officio, ſicuti fieri debet, nocentem cōquirebant. *d. l. 1. §. quies l. 4. ad l. Iul pec. l. 3. de off. præf. §. vl. in Auth. de colla. l. 1. C. de cuſtod. reo. l. ſi quis. C. de epiſc. aud.* Denunciatorum autem in eo melior erat conditio, quod exemplo accuſatorū inſcribere ſe non cogebantur. *c. ſuper. 17. extr. eod.*

4 ¶ Accuſare etſi generaliter ſignificat aliquem ad cauſam dicendam vrgere, *c. forum. §. accuſator. de verb. ſign. Alc. in l. qui accuſare. C. de eden.* vnde accuſationis nomine etiam ciuilis *d. l. qui accuſare. l. ex iudiciis. in fin. h. t.* actio & perſecutio *l. viro. 39. ſup. ſol. matr.* venit, ſicuti contra actio pro accuſatione ponitur: *l. 1. de crim. ſtell. toto tit. C. quand. ciu. ac præcri.* tamen obtinuit, vt proprie accuſare & accuſatio, ad criminatones & delationes delictorum referantur. *vt h. t. & C. eo.*

5 Accuſare † autē eſt, Azone *in Rub. C. de his qui accuſ. non poſſ.* authore, aliquem reum criminis per libellum deferre, ad vindictam & pœnam: *l. cum ratione. h. 16. l. 1. l. non ignorat. 9. l. ſi quis. 20. C. de his qui accuſ. non poſſ. l. libellor. 3. in verb. reum deferre. h. t. l. fin. de priua. del. l. 2. §. ſi publ. lic. de adult.* vel ſecundum Duar. *præall. loc.* Accuſatio eſt maleficii alicuius apud iudicem delatio, ad vindictam publicam ſolenniter facta. Prima differentia ſumpta eſt à materia, in verb. maleficii delatio.) nam in ciuilibus, de pecunia agitur: in accuſationibus, pœna publicæ vindictæ fiſco debita petitur. *Iaſ. poſt alios in Rubr. C. de iudic. gloſſ. in l. 3. de ſepulchr. viola. Chil. in pract. ca. 58.* Secunda à fine, ad vindictam publicam. (in pecuniariis enim, & iudiciis priuatis, ius noſtrum petimus, *in princ. Inſt de act. in verb. quod ſibi debetur.* Tertia à forma ſolenniter facta) hoc eſt, oblato libello; & facta inſcriptione: *l. 3. h. t. l. 3. C. de his qui accuſar. non poſſ.* qua

A nota accuſatio ab extraiudiciariis delationibus oſtenditur differre.

¶ Conſtituitur autem accuſatio ex aliqua lege publica, vt diximus: *l. 1. ſup. tit. 1. l. 3. ſup. de præuar.* ita tamē, vt coram idoneo & competente iudice inſtituenda ſit, ab ijs quibus accuſandi ius eſt, contra eos quos accuſare licet. De his igitur omnibus videamus, quandoquidem ſine iuſta harum perſonarum, vt ita dicam, legitimatione, accuſatio rite formari non poteſt. 6

B

¶ Quod igitur ad eos pertinet qui de crimine cognoſcunt, ſciendū eſt, in prouinciis ad præſides & procoſſ. penes quos merum erat imperiū, cognitionem executionemq; criminiū pertinuiſſe: *l. antepen. & l. pen. ſup. tit. 1. l. leuia. 6. l. ſi cui. 7. h. t.* & ad eum præcipue, in cuius territorio crimē contractum eſſet. 7

C In ea enim prouincia agebatur cauſa, in qua erat delictum. *d. l. ſi cui. §. pe. l. fi. h. t. l. non dubiū. 11. vbi gl. inf. de cuſtod. & exhib. reor.* nam & certius, quaſi in re præſenti cognoſci poterat, & conſentaneum videbatur ibi extare exemplum pœnæ, vbi exemplum culpæ extitiſſet: vnde remitti eo rei ſolent. *l. ſolent. 7. inf. de cuſt. & exhib. reor. Auth. qua in prouincia. C. vbi de crimin.*

Sed † hodie vix 8

D remiſſionibus vtimur, maxime cū non vni iam Principi, vt in Imperio Romano, omnes ditiones pareant, nec par in parem eiuſmodi remiſſionis habeat imperium; *l. 4. de recep. arbit. Bart. in l. 1. §. 1. quod cuiuſque vniuerſ.* quare plerunque ſontes eo loci coerceri videmus, vbi inueniuntur. *l. 1. C. vbi de crim.* etiam de delictis alibi commiſſis; *vide Bart. Bald. & Dd. in l. 1. C. de ſum. Trin. &*

E *in l. omnes de iuſtit. & iur.* maxime cum plerique ſint vagabundi, nec certis locis commorentur. *vide l. 1. vbi gloſſ. & Dd. C. vbi de crim. Lanfran. in cap. quoniam verb. confeſſiones. num. 11. de probat. Gand. de furt. punien. numer. 4. & tit. vbi del. pun.* Quod obtinet, vbi reus apprehenſus eſt. nam ſi lateat, aut in fuga ſit, iure Saxon. eo loci vbi delictum eſt, iudi-

F cium in fugitiuum conſtituitur: *vide Chil. in prac. cap.* von der achtt. *item ordin. Imper eod. tit.* qui niſi veniat ſe defenſurus, tertio in termino, reſeruata iuſti impedimenti excuſatione, (biß auff ehehafft)

Digitized by Google

thebaſſt) pro conuicto condemnatur. A In ipſa autem vrbe nulli permiſſum erat magiſtratui ordinario, ne Coſ. quidem, de capite ciuis Roman. ſtatuere, ex lege Valerii Publicolæ: quare quæſtores à populo olim in ſingula delicta cum opus eſſet, creabantur, qui capitalibus reb. præeſſent. Hi quæſtores patricidij (id enim generale cædis nomen eſt) appellabantur. quorum lex etiam XII Tab. meminit. *l. 2. §. & quia. de orig. iur.* B Sed has quæſtiones Lucius Cornelius Sylla poſtea ab equitibus, qui cognitionibus præfici ſolebant ad Senatum transtulit, pœnasq; in pluribus delictis, & iudicia certa ac perpetua conſtituit: vt de falſo, de cæde: idq; eo fine & conſilio, vt eadem forma inſtitueretur ſemper quæſtio, & certa pœna lege comprehenſa locum perpetuo obtineret. *d. l. 2. §. & quia. Tac. Anna. lib. 3.* C Quæ etiam quæſtiones propterea Corneliæ dictæ ſunt. Sed progreſſu tẽporis, præfectura vrbis ab Auguſto primum conſtituta, omnia ſibi crimina vindicauit. *d. l. 1. de off. præf. vrb.* quanquam & latrunculatorum alibi meminerunt leges: *l. ſolemus. 61. §. 1. de iud.* quos veriſimile eſt inquirẽdis per vias publicas & itinera latronib. ac graſſatoribus. Reipub. foris operam nauaſſe, & ius eos coercendi habuiſſe: D cuiuſmodi magiſtratus etiam nũ in Belgico durare paſſim videmus.

¶ Porro qui accuſare poſſint, intelligemus, ſi ſcierimus qui non poſſint. Itaque prohibentur accuſare alii propter ſexum, vt mulier: *l. qui accuſare. 8. h. tit.* nec enim publicorum munerum ac iudiciorũ eſt particeps. *l. 2. de reg. iur.* E neque priuatas aliorum cauſas agere poteſt, *l. alienam. 18. C. de procurat.* nedum publicas: niſi ſuam ſuorumque iniuriam perſequatur, *l. de crimine. Cod. qui accuſ. l. 1. & 2. h. tit. § 1. Inſt. de ſuſp. tut.* aut quæſtio ſit de atrociſſimo crimine, quod quam ocyſſime vindicari Reipub. intereſt. *l. in quæſtionib. ad l. Iuliam maieſt. l. fin. ad l. Iul. de annon. l. 2. hoc tit. l. 13. hoc tit.* alii propter ætatem, vt pupillus: *d. l. qui accuſare.* extra quam ſi paternam in F iuriam authore tutore vindicet. *l. 2. hoc tit. l. 2. C. qui accuſ. non poſſ.* adultos autem, quamuis 25. annis minores, accuſare poſſe verius eſt. *Azo in Rub. C. qui accuſ. num. 4. per l. clarum. C. de auth. præſt. & l. ſi maritus. §. lex Iulia. arg. à contrario ſenſu ſup. de adult.* alij propter ſacramentum, vt qui ſtipendia merent. *d. l. qui accuſare. hoc tit. l. non prohibentur. 8. ſi l. crimen. C. qui accuſ. non.* nam nec procuratores priuatarum rerum eſſe poſſunt, *l. militem. 7. Cod. de procur.* multo minus Reipub. alii propter Magiſtratum poteſtatemve: quippe cum hi impune in ius durante Magiſtratu vocari nequeant, *l. 32. de iniur. l. 2. ſup. de in ius vocan.* certe nec alios interea vocare atq; accuſare debent. *d. l. qui accuſ. h. tit. l. ſi maritus. 15. ad l. Iul. de adul.* alii propter delictum proprium: vt infames, *d. l. qui accuſare.* & iudicio publico damnati. *l. 4. hoc tit.* alii propter turpẽ quæſtũ: vt qui duo iudicia aduerſus duos ſubſcripta habent. *l. cum rationib. 16. C. qui accuſare non poſſ. l. qui accuſare. 8. hoc tit. vide Cuiac. lib. 6. cap. 12. obſeru.* ſufficit enim ex duob. vno tempore eos præmia accuſatorum conſequi, niſi iniuriarum ſuarum cauſa agant. *l. cum rationibus. 16. C. qui accuſa. l. inter. 6. §. vlt. de adul. l. 11. hoc tit.* Item qui nummos ob accuſandum vel non accuſandum acceperunt. *d. l. qui accuſ. l. eadem. §. 1. & 2. ad l. Iul. rep.* Quidam propter ſuam conditionem, vt ſerui. *l. vix certis. 53. de iud. Azo num. 4. C. qui ac.* niſi in caſibus exceptis; *l. nullo. inf. de fal. l. 1. C. de prec. Imp. of.* filii cõtra parentes; liberti contra patronos. *d. l. qui accuſare.* plerique ob ſuſpicionem calumniæ: vt illi qui falſum teſtimonium ſubornati dixerunt. *l. ab his. 9. hoc tit.* nonnulli propter paupertatem: vt ſunt qui minus quam 50. aureos in bonis habent. *l. nonnulli. 10. hoc tit.* Hi tamen omnes, ſi ſuam iniuriam exequantur, mortemve propinquorũ defendant, ab accuſatione non excluduntur. *l. hi tamen. 11. hoc tit.* Sed & propter conſanguinitatem, de enormi delicto conſanguineũ accuſare prohibemur, *l. ſi magnum. 13. l. propter. 14. ſi l. ſi ſororem. 18. C. qui accuſ.* quod minus ex bona fide accuſatio proceſſura videatur. vt in amicis & coniunctis probat Cic. *in Diuinat. in Verrem.* is etiam qui reus factus eſt, purgare ſe debet, nec ante accuſare poteſt, quam

fuerit excuſatus: *l. ii qui. 5. ſup. titul. 1. l. neganda. C. qui accuſ.* nam nec procurator pro alio antea eſſe poteſt. *l. reũ. 6. C. de proc.* Plures autem ſimul vnum accuſare poſſe, ſi ſimul concurrant & omniũ interſit, recte contra communem diſputat Duar. *diſp. lib. 1. c. 39. per l. ſi accuſatoribus. C. de accuſ. l. 3. de ſepulc. viol.* quanquam ſi ab vno accuſatus iam ſit, ab aliis accuſari de eodem crimine nequeat. *l. qui de crim. C. eod. l. ſi maritus. 11. § vlt. h. t.* qui de vno delicto plus quam ſemel queri non poteſt. *l. ſi ſerui. 7. § 1. hoc tit.* niſi prima accuſatio deſerta ſit, aut aliquo caſu impedita. *d. l. ii qui non ſi l. 5. verſ. quod ſi nec tit.* Sed de diuerſis delictis recte vno tempore alicuius nomen defertur; *l. qui de crimin. C. eo.* vt, Milo poſtulatus eſt ab Appiis de vi & de ambitu, de ſodalitiis à P. Nerato. *Aſcon. in ora. pro Milo.* Sed ne in diuerſa reus diſtringatur, tantum de vno, poſt de aliis reſpondere cogitur. *l. 2 § 1 l. 3 inf. de cuſt. reo. Sax. Landr. lib. 3. Art. 12. Rhein. diff. iud. 33.* vt in accuſatione Milonis, primum iudicium fuit de vi: eo expedito, de aliis cognitio futura erat, vt oſtendit Aſcon. Quod ſi autem non conueniat inter plures, quinam accuſare debeat, erit iudicis, magis idoneum eligere: *l. ſi plures. 16. hoc tit. l. 3. de lib. hi. exh. l. ſi vero. §. has aũt. de his qui in acc. l. ſi plures. de pop. act. l. 2. § fin. ad adult.* qua de re etiam eleganter diſputat Cic. in Diuinatione in Verrem. Vocatur enim hæc quæſtio, diuinatio: quod diſceptetur de iudicio futuro, ac diuinetur etiamnum quis accuſare debeat. *Aſcon. in Diui. Cic. in Ver.*

10 ¶ Iam qui accuſari poſſint, videamus: & conſtat, omnes poſſe, tam mares quam fœminas, tam impuberes, quam puberes. *l. pupillum. 111. de reg. iur.* tam liberos quam ſeruos, *l. hos accuſare. 22 § omnib. h. t.* paucis exceptis. excipiuntur autem abſentes, contra quos offerri tantum libellus poteſt; *l. abſentem C. eod. l. 2. Cod. de his re.* mortui, *l. antepen. hoc tit. l. fin. inf. ad l. Iul. maieſt. per l. defuncto. 6. ſup. tit. 1* legati, & magiſtratus, *d. l. 12 hoc tit.* (nam cuius fama, eius magis vitæ parcẽdum eſt. *l. ſi adulterium. 38. § pen. de adul.*) & ſerui, in iis quorum pœna tãtum ciuitatem aut bona adimit; *d. l. hos accuſare. §. omnib. h. t.* hæc enim in ſeruum non cadit. Nec qui accuſatus eſt aliqua lege, de eodem crimine aliis legibus reus fieri poteſt. *d. l. ſenatus. 14. h. t. l. qui de crim. C. eod.* dico De eodem: nam diuerſorum nomine poteſt. *d. l. libellorum. §. ſed ſi aliud. h. t. Azo in Rub. C. eod. nu. 4. vide diſtinctionem Bald. in l. 1. nu. 2. & 3. C. ſi reus vel accuſ. mor. fue.* Sed & plures de vno admiſſo ſimul recte accuſantur. *l. 1. C. ſi reus vel accuſ. mor. fue. l. vim paſſam. 38. § pen. inf. de adul.* de diuerſis autem ab vno non recte, niſi ſuam iniuriam perſequatur. *d. l. 12. § lege. h. t. l. cum ratiocinib. C. qui accuſ.* Sed etſi quis ſemel crimine ac iudicio abſolutus ſit, non debet præſes pati, eundem iterum de eodem accuſari; *d. l. ſi cui. 7. § 1* niſi præuaricatione prioris iudicii approbata: *Paul. lib. 1. tit. 6. l. 3. de prau. ri. l. 4. §. vltimo. de adulter.*

¶ Materia circa quam accuſationes verſantur, ſunt delicta: nõ quidem omnia, ſed quæ publica & ſpeciali aliqua lege vindicantur: vt & antea ſæpe dictum eſt. 11

¶ Forma exercendarũ accuſationũ veteribus vſitata, *Aſcon. pro Mil. Cic. in Ver. ad Herenn. lib. 1. c. 5.* cum ſit abolita, *l. ordo ſup. tit. 1.* alienum à noſtro inſtituto ſit, de ea verba plura facere. Id ſciendũ eſt, qui accerſitur alicuius publici criminis, eum cum plurimum ex vinculis cauſam dicere oportere. niſi perſonæ & rei qualitas leuiorem cautionem, puta prædes, aut promiſſionem cui relinquatur reus, impetret. *l. 1. inf. tit. l. 1. C. de cuſt. reo l. 2. C. de exh. re.* Sed ne innocentia cuiuſquam temere vim calumniæ patiatur, vtiliter prouiſum eſt, ne id ante fiat, neu cuiuſquam nomen inter reos referatur, priuſquam qui crimen intendit, in iudicium veniat, nomen rei indicet, vinculũ inſcriptionis, quo ſi in probatione deficiat, eidẽ pœnæ quam reo intentat, obligatur, arripiat: cuſtodiæ ſimilitudinem (habita tamen dignitatis æſtimatione: nã & ſatiſdationes de exercenda lite admittuntur, *l. 3. C. de his qui accuſ. non poſſ.*) patiatur, nec impunitam fore nouerit licentiam mentiendi, cum calumniantes ad vindictã poſcat ſimilitudo ſupplicii. *l. penultim. & l. fin. C. eod. l. 2. Cod. de exh. re.* 12

exh re vide Cuiac. obſ. lib. 1. cap 20. qua tamen formidine denunciatores, *d. l. ea quidem. Cod. eod* & qui de leuibus accuſant, *l leuia. hoc t. Azo C. eod. nu.* 7. liberantur: etiamſi nec horum calumnia remanere debeat impunita *l. 1 C. de deser. lib. 10. l. diuus. de cuſt. re vide inf. ad S.C. Turpill. in fin.* Libellorum autem inſcriptionis cõceptio talis eſt. Coſ. & dies: Apud illum prætorem (ad hoc conſtitutum electumq; in vrbe) vel Procol. (in prouincia) Lucius Titius profeſſus eſt, ſe Mæuiam lege Iulia de adulteriis ream deferre: quod dicat eam cum C. Seio ex ciuitate illa, domo illius, menſe illo, Coſſ. illis, adulterium commiſiſſe. Vtique enim & locus deſignandus eſt, in quo adulterium commiſſum eſt: & perſona cũ qua admiſſum dicitur, & annus atq; menſis: *vide omnino Iaſ. in §. ex maleficiis. nu. 56. Inſtit. de act.* neque tamen diem neque horam inuitus comprehendet. *vide omnino Iaſ. in l. 2. §. ſi quis Epheſi. de eo quod certo loc.* Si quis tamen diem qui menſem demonſtret expreſſerit, nõ alia menſis nominatione opus fuerit: cùm paria ſint, aliquid certis verbis, vel certa deſignatione ac circumſcriptione exprimi. *l. 2. de lib. & poſthum. l. gerit. l. per hæred. de acquir. har. l. ſi rem. de rei vendic.* Si reus item petat diem conſignari, vt negatiuam loco & tempore. *Bart. in l. ſi quis reus num. 16. de pub. iud per l. 2. §. 1. de eo quod cert. lo. & in l. libellorum. num. 13. de accuſat. Boſſ. in pract. crim. de inquiſit. num. 91. 92. Iaſ. in l. 2 §. ſi quis Epheſi. de eo quod cert. loc.* coarctatam, puta ſe tum temporis à loco delicti abfuiſſe, probare poſſit; ęquum erit huiuſmodi precibus locum dari *l. optimam. C. de contr. ſtipulat. Dd. in l. actor. C. de probat.* Solent etiam libelli accuſatorii non tantum in pœnam, ſed etiam in torturam dirigi, hoc modo: Si reus factum inficias eat, volo hanc actionẽ ſuper his atq; his indiciis propoſitam eſſe: & ex illis quæſtionem, ad eruendam veritatem, reo decerni poſtulo. Quod ſi libelli inſcriptionum legitime ordinati non fuerint, rei nomen, etiam illo non opponente, *Iaſ. poſt Bart. in l. 3. n. 18. C. de eden. & in §. ex maleficiis num. 68. Inſt. de act.* vna cum libellis aboletur, & ex inte-

A gro repetẽdi reum poteſtas fiet. Neque enim poteſt vitium libelli criminalis, puta omiſſo temporis, loci, &c. in probationũ articulis poſtea ſuppleri. *Iaſ. in d. §. ex maleficiis. nu.* 63. Item ſubſcribere debebit is qui dat libellum, ſe profeſſum eſſe, vel alius pro eo, ſi literas neſciat. *l. 3. hoc tit.* quæ ſubſcriptio ideo neceſſaria eſt, vt ſimilitudo ſupplicij B etiam certum accuſatorem obſtringat. Etſi autem hodie inſcriptiones ſubſcriptionesq; obſoluerunt, non tamen ſimilitudo ſupplicii in calumniantibus ceſſat *gloſ. in l. 2. ad verb. periculi. C. de fid. inſtr. per l. 1. C. de ad. diuer. iud. l. 3. §. idem diuus. de teſtib.* Et ideo etiamnũ cuſtodia accuſatori circumdari ſolet, donec de proſequenda lite, & reſarcienda iniu- C ria idonee ſatiſdet. *l. 3. C. de his qui accuſat. l. 2. C. de exhib. reis Angel. in tract. mal. ver. ad querelam Titii. Hipp. in pract. crim. §. diligenter. nu 207. ord. Imp. cap. 12.* Apud nos vero Sax. ſolummodo cautio pecuniaria de ſumptibus litis & iniuria, perinde atq; in ciuilibus, eſt interponenda: *Clel. cap. 47. in prax. art. & lib. 1.* nec enim nomine accuſationis & appoſitæ cuſtodiæ actor vltra pecuniariã D æſtimationem tenetur. *Land. lib. 1. art.* 68. Inſtituta autem accuſatione, relatoq; inter reos nomine, eodem modo cauſa agitur per litis conteſtationem, exceptiones, probationes, &c. quo in ciuilibus agitari ſolet. *l. 2. C. de exh. reis. l. qui accuſare. C. de eden. l. adulterium. C. de adult. l ſi maritus. 15. §. præſcriptiones inf. de adul. Azo in Rub. C. eod. nu.* 9. Illud intereſt, quod in criminalibus apta libelli concluſione non ſit opus, imo nec con- E cluſione quidem. *Bart in l. 2. § ſi publico. num. 13. inſr. de adult. & in l. libellorum. hoc tit. Ferr. in for. inquiſitionu. ad ver. ſuper.* puta ad certam pœnam, nam ea iure comprehenſa eſt, (quod tantũ præſtat in criminali iudicio, quantum petitio agentis in ciuili, *Bald. in l 2. nu. 2. C. de proba.*) ita vt ſuppleri à iudice poſſit: qui propter eandem rationem aliter poteſt condemnare quam ſit petitum. *Iaſ. late in l. vinum. nu. 24. & 25. ſi certo. pe-* F *tat. Bart. in l. quid ergo. §. pœna. ſup. de his qui not. inf.* Item quod probationes requirantur euidentiores, *l. fin. C. de probat.* adeo vt in his præſumptiones nõ ſuffi-

Digitized by Google

ciant ad condemnandum, *l. abſentem. de pœn. c. literas. 14. de præſumpt. Caſt. & Dd. in l. fin. C. de probat. vid. inf. de accuſ.* ſed tantum ad abſoluendum: *glo. in cle. vnic. ad verb. non volens. de homicid. Salic. in l. ea quidem. q. 5. C. de accuſ. Hipp. conſ. 61. poſt veditum. nu. 31.* niſi, vt Dd. tradunt, in delictis quæ tantum per coniecturas & præſumptiones probari poſſunt. *l. non omnes. 6. §. a Barbaris de re mil. c. afferte. c. literas. 12. de præſumpt. Bald. in l. quicunque. per illum tex. de ſeruis fugit. l. ſi quis. 33. C. de adul. c. ex literis. c. tertio loc. de pro. Bart. in l. 2. & §. fin. & l. cap. 25. de adult. Dd. in l. fin. C. de probat. vbi dixi. Euerar. in praam. loc. legal. in princ. Ch. L. in prac. c. 8. n. 9. Schurff. conſ. 38. centur. 1.* quod alibi excuſſimus, *vide inf. de adulter. & l. fin. C. de probat.* Itē quod reo defenſio permittenda ſit, etiamſi appareat iuſtam non ſubeſſe: *Hipp. in prac. §. quoniam. num. 31. & 32.* non modo in termino probationis, ſed etiā C poſt concluſionem in cauſa, atq; adeo poſt ipſam quoque ſententiam. *Hip. in l. vnius. §. cogniturum. n. 36. & 37. de quæſt. & in pract. crim. § occurrunt. num. 3. & in §. ſequens. nu. 8. & 9. Gandin. de homicid. num. 5. 6* Imo neminem etiam nocentiſſimum damnari poſſe volunt, niſi termino defenſionis ante omnia conceſſo atq; aſſignato. *Angel. in tract. maleſ. ad verb. qui iudex inquiſitus. n. 1. Hipp. præ all. lo. paſſim.* D Quin etiamſi reus defenſionem prætermittat, poteſt iudex ſumere perſonam rei, & eius defenſionem proſequi: *l. ſi non defendatur. de pœn. l. 1. in fin. de quæſt. Bart. in l. libellorum. 5. §. ſi accuſator. nu. 4. hoc tit.* ſicuti contra, deſiſtente aut impedito accuſatore, ex officio accuſationē pertexere inchoatam. E *Bart. ibi. num 5. & 7. Bald. in l. vlt. C. ſi accuſat. c. 1. de colluſ.* Item quod celeriter examinatio ſit conficienda, *l. properandum. 2. de iud. tot. tit. C. vt intra cert. temp. quæſt. crim.* ne reus diuturna cuſtodia affligatur. *l. 1. & tot. tit. C. de cuſtod. reo.* Sane leuia crimina audire & diſcutere de plano proconſ. oportet. *l. leuia. 6. h. tit.* Itaque multo magis in his ſufficiet qualis qualis petitio, nec nocebit inepta concluſio: nam quod de neceſſitate non requiritur, ſi inepte interueniat, non vitiat actum. F *Iaſ. in d. l. vinum. numer. 33. per l. 1. in princip. Cod. de rei vx.*

A *act. cum aliis ibi allegat.*

¶ Et hæc quidem ita ſe habent, cum vtraq; pars præſentiam ſui in iudicio facit. Sed quia plerunq; ſontes fuga ſibi conſulunt, priuſquam in vincula conijciantur, videamus quomodo cōtra abſentes accuſatio procedat. Et quamuis reſcriptum eſt, *l. abſenti. 6. C. eod.* abſentem capitali crimine accuſari non poſſe, multo vero minus damnari, etiamſi contumaciter abſit, *l. 5. inf. de pœn.* ſed tantum bona eius annotari, & poſt annum publicari: *d. l. abſentem. l. 1. & 2. C. de req. re.* tamen vſu apud nos inualuit, vt ter per interualla dierum 14. citetur reus: poſt quæ ſi non compareat, nec abſentiæ excuſationes alleget, pro conuicto habetur, & banno Imperii proſcribitur, vt impune poſtmodum interfici poſſit. *Cuil in tit.* von der Acht. Ecōtrario ſi cōtumaciter deſiſtat, & fruſtretur accuſator, ſtatuit ei terminū iudex accuſationis proſequēdæ: poſt quē reus ab obſeruatione iudicij, vt in ciuilibus, abſoluitur; *l. 4. C. eod. l. ſi ea. 7. C. de his qui accuſ. non poſſ. vide gl. & Bal. in l. vnic. in fine. C. vt nem. inuit. ag. & in l. diffamari. C. de ingen. manumiſſ.* ita tamen, vt ab alio accuſari poſſit: *l. accuſat. ſup. tit. 1.* eamq; rem accuſatores moribus impune ferunt plerunq;, quamuis iure ciuili aliter atq; aliter temeritatem & contumaciam eorum punitā fuiſſe conſtet, *l. 4. C. eod. l. qui crim. C. de his qui accuſa. d. l. 5. § pen. de pœn. l. 1. C. vt intra cert. temp. Ang. in tract. mal. ad verba. & ad querelam. n. 66. cum ſequen. Hip. in pract. § quoniam. num. 47.* Sed pœnam extraordinariam, etiamnum durare apud Saxon. præſertim calumniantibus accuſatoribus, verius videtur. *Zobel. in glo. noua. Landr. lib. 2. art. 8.* 13

¶ Finis accuſationum idem eſt qui publicorum iudiciorum, vt videlicet delicta puniantur: quod Reip. ad communem ſalutem & tranquillitatem intereſt. *Cic. in 1. in Verr. Cic. Offic. lib. 3.* de accuſatione: Sin, inquit, erit, cur faciēdum ſit ſæpius, Reipubl. tribuat hoc muneris, cuius inimicos vlciſci non eſt reprehendendum: modus tamē adſit: duri enim hominis, vel potius vix hominis eſſe videtur, periculum capitis inferre multis. 14

¶ Effectus

15 ¶ Effectus accuſationis eſt, vt ea impleta, pœnæ à legib. ordinatæ per ſententiam reus ſubdatur: *l. 1. inf. tit. 1.* non impleta, aut derelicta, reus quidem abſoluatur, accuſator vero pœnas talionis, aliaſve de quibus paulo ante dixi-
16 mus, & vero poſtea dicemus, *ad S. C. Turpill.* incurrat. Non † impletur autẽ accuſatio. vel quia impeditur *l. l. libellorum. §. accuſator. hoc tit.* aut deficit in probatione accuſator, vel quia ſoluitur ceſſatque iudicium, aut per mortem actoris, *l. 2. §. fin. h. t.* (niſi iudex ex officio, velut ſuper notorio procedere, & iudicium proſequi velit, *Bald. in l. fin. C. ſi accuſat. vel reus per l. 2. C. de abolit. Bartol. in l. libellorum. §. ſi accuſator. num. 5. & 7. de accuſat. cap. 1. de colluſ.*) vel rei; *vide l. 1. & 2. C. ſi accuſ. vel reus mort. fuerit. l. defuncto. ſup. tit. 1. l. ex iudiciorum. 20. h. t.* aut per contumaciam eorundem (vt ſupra dictum eſt) aut quia indulgentia principali aboletur; *tot. tit. Cod. de aboli. & de general. abol. vid. l. 3. Cod. de epiſc. audien.* aut quia vel inſtantia biennio, *l. properandum. C. de iud. l. 2. C. vt intra cert. tem. l. vbi C. de falſ.* (olim anno, *l. reus. de muner. l. 1. & 2. C. Theod. vt intra cert. temp. Cuiac. obſer. lib. 1. ca 8.*) vel lis ipſa præſcriptione 20 annorũ eliditur: quo tempore omnia criminalia iudicia, quæ breuiorib. ſpaciis concluſa non ſunt, circumſcribuntur *l. querela. vbi Dd. C. de falſis.*

DE CVSTODIA ET exhibitione reorum. Tit. III.

1 *Continuatio.*
2 *Quando quis cuſtodia vel vinculis mancipandus.*
3 *Mulieres non tradi cuſtodia.*
4 *Pœna captiuorum fugientium.*
5 *Pœna cuſtodum fugiente captiuo.*
6 *Pœna fideiuſſorum.*

1 POſt † accuſationem inſtitutam, ordinarium eſt, vt reus in vincula aut cuſtodiam coniiciatur, ne elabi poſſit: *l. fin. Cod. de accuſ.* præſertim ſi confeſſus
2 fuerit. *l. 7. h. t.* nam † tunc pro conuicto habetur: *l. 1. de confeſſ.* ante vero quam
A quis conuincatur, nõ temere vinciendus eſt in cuſtodia, ſed aſſeruandus; *l. 2. C. de exhib. reo. vide Paul. lib. 5. tit. 31.* niſi de grauiſſimo aliquo crimine agatur, *l. 3. l. carceri. 9. h. tit. Landt lib. 2. art. 9.* aut crimen notorium ſit vel confeſſum. *l. 8. l. ſi confeſſus. 5. h. tit. Bart. in l. 8. h. t. Bald. in l. 2. C. eod. vide Land. lib. 2. art. 9.* Sane † 3
mulieres ne cuſtodiæ tradantur, Iuſtin. propter ſexus pudorem, iniuriæ cuſtodum ac captiuorum obnoxium,
B recte ſanciuit. *Auth. hodie. C. eod.*

¶ Porro cuſtodiæ traditi ſi effugiãt, 4
quamuis alioqui innocẽtes ex eo crimine inueniantur, propter quod impacti ſunt, puniuntur *l. in eos. 13. hoc tit.* tanquam (vt vult Accurſ.) conuicti. *glo. & Alber. Ang. in d. l. eos. per §. prohib. omnes. in nouel. de collat. text. in l. 1. ſup. de effract. Roſ. in prac. crim. tit. de carc. num. 5. & de ef-
C fract. carc. per tot.* eademque pœna qua delictum principaliter erat vindicandum, quod dicere durum eſt; nec ſeruari vidi. ad torturam tamen indicium facere aliquod eiuſmodi fuga poteſt, *vide Iaſ. poſt alios, in l. admonendi. de iureiur. num. 169. vbi dicit eſſe communem.* & delictum commiſſum aggrauare, *Alex. conſil. 35. volu. 1. Capoll. conſil. 26. Boſſ. de ef-
D fract. carc. nu. 1.* effractioque extra ordinem puniri *tot. ti. ſup. de effract.* Quod † ſi 5
dolo aut culpa commentarienſium & cuſtodum effugerint, pro modo culpæ in eos ſtatuetur. *l. milites. 12. l. fin. h. tit.* & ex conſtitutionibus eadem pœna, qua is qui aufugit puniri debebat, afficiuntur: *l. pen. Cod. eo.* quod & ipſum plenum acerbitatis eſt: quare ſatius eſt pro admiſſi qualitate officio iudicis eos pu-
E niri; *l. 9. h. tit. vide bonam diſtinct. Iaſ. in l. 1. §. prætor. num. 12. ſup. ne quis eum qui in ius vocab.* præſertim cum magiſtratui, qui temere reos ſoluunt, & abire patiuntur, mulctam tãtummodo dici videamus *l. ne quis 10. h. t.* Olim cum militibus, permitti cuſtodias & curam carcerũ vſitatum eſſet, minus graue fuit eorum negligentiam capite puniri: *Paul. lib. 5. ti. 31.* quando omnia fere delicta militaria etiam leuia, hoc modo
F puniantur: vt & hodie in militaribus arcium cuſtodibus, quorum fraude vel negligentia præſidia & arces amittuntur. *Iaſ. in l. actionib. num. 14. de in integ.*

Digitized by Google

turan. vide inf. de re milit. Sed cum ruſtici & pagani plerunque nunc carceribus præficiantur, arbitrarer pœna pecuniaria, ſicuti in magiſtratibus ſeruatur, negligentiam eorum puniendam. Quod ſi dolus acceſſerit, videntur extra ordinem tãquam effractores puniendi. Neque enim grauius puniri debent conſcii aut opem ferentes, quam ipſi effractores, quos extra ordinem tantum puniri oportere ſupra oſtenſum eſt *a tit. de effract. & Ne quis eum qui in ius voca. vi ex.* At, qui non reos, ſed iam conuictos damnatoſq; emittunt, & vindictæ publicæ ſuffurãtur, merito, cum maieſtatis rei ſint, grauius puniuntur: *l. 3. §. fin. l. 4 vbi Bar. inſr. tit. 1 Iaſo. in l. 3. §. quod prat. num. 11. ne quis eum, &c.* quod alibi diximus toties verum eſſe, quoties ſummi Principis, vel populi non recognoſcentis ſuperiorem, carcerib: & pœna damnatus eximitur, non etiã quando manibus magiſtratus inferioris eripitur. *Iaſ. in d. l. 3. §. quod prat. num. 11. ne quis eum qui in ius voc. & in §. pœnales. num. 102. 107. Inſt. de acti. Guid. Pap. quaſt. 597. So. in. de crim. art. 34. num. 32.* Sed ſæpenumero fit, vt aut ex criminis qualitate, aut propter ampliſſ. facultates dignitatemque eius qui accuſatur, fideiuſſoribus reus committatur, *vide Land. lib. 2. art. 9. Chil. in pract. c. 46. num. 3. late Boſſ. in pract. crim. tit. de carc. fideiuſſ.* aut ſibi, h. e. nudæ ſuæ promiſſioni. *a l. 1. h. t. d. Auth. hoc ſi l cum clericus. § 1. C. de epiſc. & cler.* Fideiuſſorib. quidem relinqui etiam in cauſis capitalibus ampliſſimos viros, vſitatũ eſt. *l. 1. h. t.* quod beneficii etiam ad decuriones, item Doctores, ac liberalium artium profeſſores, pleriq; trahunt. *Io. de Plat. & alii in l. medicos. Cod. de prof. & med. lib. 10. Alb. de Roſa. in Rub. de mun. nu. 14. & tit. de decur.* Reliqui, in cauſa vnde pœna corporalis venit infligenda, vel pecuniaria in corporalem conuerti poteſt, non fideiuſſoribus, ſed cuſtodiæ committuntur: *gl. & Bart. in l. 1. h. t. Bald in l. 2. C eod. Fel in c. fin. nu. 10. de accu.* quia ad eiuſmodi pœnã fideiuſſores ſe obligare nequeunt. *Bald. & Dd. in l. 2. de pub. iud. & in l. ſi conſtante. numer. 20. ſol. mat. Boſſ. de car. fideiuſſ. num. 7.* In leuioribus autem delictis, vel iudiciis ad ciuilem pœnam intentatis, fideiuſſoribus relinqui rei ſolent, qui, pro iis iudicio ſiſti, aut etiam iudicatum ſolui promittunt. *vide præall. Dd.* Quod ſi fideiuſſores inueniri nequeant, tũc ſuæ promiſſioni iuratæ committũtur *§. neceſſarium. verſ ſi vero iurauerit. in Auth. vt null. iud. Boſſ. præall. loc num. 72. Par. ac Put. in tract. ſynd. verſ. fideiuſſ. num. 1 per l. 1. C. vt omn. iud. Auth. generaliter C. de epiſc. & cler.* Iure Sax. rerum ſoli poſſeſſores tãtum bona ſua pignori pro vadimonio obligare ſolent, *Land. lib. 1. art. 3. & 34. vel 31. nu. 4 & lib. 2. art. 5. & 3. vbi gloſſ. num. 3.* etiamſi id genus cautionis in criminalibus iure ciuili non ſufficiat. *Iaſ. nu. 3. in l. ſciendum. 11. qui ſat. ſd. cog.* Reus porro ita cautioni cuſtodiæve implicatus ſi elabatur, præter perfidiæ crimen quod incurrit, etiam delictum confiteri videtur. *gl. in d. l. in eo.*

¶ Fideiuſſores autem eorum, non quidem corporaliter plectuntur; nec enim ad talem pœnam obligare ſe poſſunt: *Bart. & Dd. in l. 1. 3. & 4. hoc tit. per l. ſi a reo. 71. §. fin. de fideiuſſor.* ſed mulctantur pecunia pro arbitrio iudicis, niſi vel ex promiſſione, vel ex conſuetudine certa ſumma oſtendatur, *l. ſi quis. 4. hoc tit.* ſicut iure Sax. Vuergeldlo: vt vocant, mulctantur. *Landr. l. b. 1. art. 61* Si tamen dolo fideiuſſor faciat, quo minus reus exhibeatur, etiam extra ordinem recte coercetur. *d. l. 4. l ſi Barſatorem. 13. C. de fid. gl. in d. art. 64.* Econtra autem & iudices puniri vſitatum eſt, *Hip. in pract. crim. §. attingam. num. 19.* qui aut iniuſte aliquem cuſtodiæ tradunt, aut cognita innocentia captiuũ diutius detinent. *Bald. in l. ſed etſi de in ius voc. Chil in pract. c. 2. num. 36.* Nec mõdo ad intereſſe, & iniuriarum nomine tenentur, *Bald. in l quemadmodum. 29. §. magiſtratus ad l Aquil.* ſed iure Sax. pro ſingulis diebus quibus cuſtodia iniuſta durauit, ad 30 ſolidos captiuo obligantur, qua pœna etiam is, ad cuius petitionem iniuſta incarceratio decreta eſt, obſtringi: *F. Anſ. aſſ. 67. gloſſ. Land. lib. 2. art. 14.* velut & ad alimenta captiuo præbenda, *l. iubemus. 10. Cod. de Epiſc. aud. ſinc. l. quoniam. verb. ſumptus competentes. cod de teſtibus. l. 4. in fin. verb. ſuum ſumptibus. de eden. & de hac materia, vtrum captiuus à ſe, an ab aduerſario, an &c*

an de publico alendus ſit. vide apud Pariſ. de Pute. diſtinguendum in pauperem captiuum, & ſibi ſufficere valentem, in tractat. ſynd. verb. car. cap. 4 & verb. expenſa. cap. 1 per tot. Fel. in c. 1. de lit. conteſt. & cap. ex reſcripto in fin. de iureiur. gloſſ. l. 2 litim. Cod. de erog. mil. vbi Odofr. & Dd. Angel. in l. minime. de appell. Bart. in l. ſanctum. nu. 1. cum apoſtill. de rer. diuiſ. & idem ac Iaſ. & Dd. in l. ſi victum. de re iud. & in l. 2. l. iudices. C. de Epiſc. aud. per l. lege. de Senatuſc. Syllan. l. diuus. de bon. dam. l. Circenſium. C. de decur. lib. 10. l. quemadmodum. §. magiſtratus. ad l. Aquil. c. ne religioſi. de regul. c. ex parte. de accuſ. §. ſi vnum. vt cum de appell. §. ſi vero. de iureiſt. nup. Boer. deciſ. 303. num. 1. Ang. conſ. 245. quia nu. 4. 5. exiſtimatur.

AD LEGEM IVLIAM maieſtatis. Tit. IV. C. 9. 8.

1 *Diſpoſitio ſequentium titulorũ.*
2 *Continuatio.*
3 *Quid ſit maieſtas.*
4 *Quis maieſtatem lædere videatur.*
5 *Qui, quos de hoc crimine accuſare poſſint.*
6 *Quæ in hoc iudicio obſeruanda.*
7 *Pœna huius delicti, & de leg. 12. Tab. ac Iulia huc pertinente.*

1 SEd † iudicia publica varie conſtituuntur, ex variis generib. delictorum. Delinquitur autem vel in Remp. vel in eius membra: puta aut in perſonas ſingulorum, aut in res. Quod †
2 in Rempub. aut Principem qui Reip. caput eſt, committitur, crimen læſæ ma-
3 ieſtatis appellatur. Maieſtas † enim, authore Cic. *in Part. Orat.* eſt magnitudo quædam populi Rom. in eius poteſtate ac iure retinendo: vertiturque in imperio, atque omni Pop. Rom. dignitate. Maieſtatem igitur minuere, vt idem *lib. 2. de Inuent. cap. 3.* ait, eſt de dignitate, aut amplitudine, aut poteſtate populi, aut eorum quibus populus poteſtatem dedit, aliquid derogare: a quo non abhorret definitio Vlp. *l. 1. hoc tit. vide etiam Paul. lib. 5. tit. 29.* Ma-

A ieſtatis crimen † eſt illud, quod aduerſus popul. Rom. vel aduerſus ſecuritatem eius (noſtri ſaluum conductum 4
vocant, *gloſſ. & Dd. hic qui poſunt vsel niens tentri pœna læſæ maieſtatis. idem Gul. de Lud. ſing. 87. num. 1 Petr. Rauen. in alph. verb. ſaluus conductus. Boer. deciſ. 179. nu. 2. qui dicit arbitrarie puniri. Gui. Pap. dec. 56. nu. 2.)* committitur: quod quibus modis, & quam varie fiat, explicat Cic. *in Part.* &
B I.C. hic paſſim, *l. 1. 2. 3. § 1. l. 4. 5. 6. 7. in fin. 10. 11. hoc titul.* ac noſtri Dd. *in l. quiſquis. C. eod. & extra qui ſint rebell.* quos cõſulere poteſtis. Quia vero ius populi Romani in Imperatorem, quo nihil in terris habetur ſanctius, *l. vlt. C. de legibus.* translatum eſt, *l. 1. de conſtit. Princ.* ideo in hunc ſolum, eiuſque ſecuritatem, crimen læſæ maieſtatis committitur,
C non contra inferiores. *vide ad. ad deciſ. Guid. Pap. 418 ſup. Fab. & Iaſon in § pœnal. num. 107. Inſt. de actio. Iaſon in l. qui iuriſdictioni. de iuriſdictione in prin.*

¶ Porro quia hoc crimen denudari publice intereſt, ideo ius accuſandi hic habent, qui alias non admittuntur: vt famoſi, milites, mulieres, ſerui, *l. 7 & 8. hoc titul.* & accuſantur non modo ſuperſtites, verum etiam defun- 5
D cti, etiamſi alias reatus mortalitate extinguatur, *l. fin. hoc tit.* idque ideo, quoniam & bona publicantur, *§. interdum. Inſtitut. de bo. eo. qui ab inteſt. §. 2. Inſtit. de publ. iud. l. quiſquis. Cod. ad l. Iul. maieſt.* & memoria rei poſt mortem eius damnatur, nec vel commemoratio tam pernicioſi ſceleris ſuperſit, *l. pen. in fin. Cod. eod. §. publ. ca. Inſtit. de publ. iud.* quod tamen non de quouis maieſtatis
E temeratore accipiendum eſt, ſed qui perduellionis reus perhibetur, hoc eſt, qui hoſtilia aduerſus Rempubl. aut Principem agitaſſe conuincitur, *d. l. fin. hoc tit. vide Hotoman. in Commen. iur. verb. perduelles.*

¶ In cognitione autẽ hoc vertitur, vt non modo reus ſuſpectus torqueatur, non admiſſa vlla dignitatis aut priuilegii exceptione, *l. 4. C. eod.* verum etiam ipſe accuſator, *l. 3. C. eod.* Hoc ta- 6
F men crimen a iudicibus nõ in occaſione iniuriæ faciendæ ob principalis maieſtatis venerationem habendum eſt, ſed in veritate rei; nam & perſona ipſe-

Digitized by Google

ctanda eſt, an potuerit facere, & ante quid fecerit, & an ſuæ mentis fuerit: nec lubricum linguæ ad pœnam facile eſt trahendum, *l. famoſi. 7. h. t. l. vnic. C. ſi quis Imper. mal.*

7 ¶Porro hoc genus ſceleris, quod quidem ad perduelles attinet, lex 12. capite puniri voluit: nec in aliis locum habere iuſſit, quã qui hoſtilia in Remp. eſſent machinati. Poſtea lex Iulia imminui maieſtatem popul. Rom. & aliis multis, præter perduellionatũ, *l. 3. h. tit.* modis ſtatuit, quam legem ſui noui imperii muniendi cauſa, Auguſt. tuliſſe; ex actis porro Cæſaris iam demortui, Antonius primum protuliſſe videtur, *Tac. lib. 1. Cic. Phil. 1. Paul. lib. 5. Sent. c. 29.* Iuliamq; à Iulio nominaſſe. Ex hac lege, apparet, aqua & igni condemnatis interdictum fuiſſe, *Paul. lib. 5. tit. 29. vbi Cuiac. Cic. Phil. 1.* nam & Modeſt *l. 3. §. fin. h. t.* ait, in militibus pœnam exacerbari: non igitur in reliquis videtur fuiſſe capitalis, ſed ea pœna hodie, & quidẽ indiſtincte, in capitalem tranſlata eſt, *d. l. quiſquis. §. public.* memoria ſontis inſuper damnata, boniſq; publicatis: olim quidem non extantibus liberis, *l. ex iam. 9. h. t.* hodie ex conſtitutionibus *d. l. quiſquis.* indiſtincte: quin & filii infamia notantur, & factione teſtamenti carent, *d. l. quiſquis. §. filii.* quod crudele videri poteſt: ſed antiquum eſſe, & omnium ciuitatum commune, inquit *Cic. in epiſt. ad Brut.* vt charitas liberorũ amiciores parentes Reipub. redderet. Porro quia tantum ſummi Principis maieſtatem violari diximus, ideo ſi ſecuritas inferiorum infringatur, non capitali, ſed arbitrariæ pœnæ locus erit, *Iaſ. in d. l. qui iuriſdictioni. ff. de iuriſdict. vid. ann. ad deciſ. Guid. Pap. 418. Iaſ. in l. 5. §. prætor. num. 12. ne quis eum qui in ius voc. & in §. pœnales. nu. 107. Inſt. de act.* Ad maieſtatis crimen referri poſſunt delicta immediate in Deum, altiſſimam maieſtatem, *l. vlt. C. de ſer. fugit.* commiſſa: vt ſunt blaſphemiæ, capitaliter, *§. vlt. in Auth. vt non lux. cont. nat. vide ord. imp.* vel præciſione linguæ, *Boer. deciſ. 301. num. 11. Didac. Couar. c. quamuis. §. 7. nu. 11. de pact. in 6.* aliaue pœna arbitraria, *Bonifac. de pœn. blaſphe. nu. 2. Luc. de Penna l. omnes. Cod. de delato. lib. 10.* pro grauitate frequentiaue *Iaſ. l. 3. §. iurari. nu. 11. 12. de iureiur. §. item ſi quis. num. 61. Inſtit. de act.* delicti, aliiſve circumſtantiis, *Bonifac. præallег. loc.* puniendæ: *De his pœnis variis, vide Boer. deciſ. 303. Ludo. Carre. in prac. mihi fol. 233. Couar. d. c. quamuis. §. 7. num. 11 de pact. in 6.* item periuria *l. 2. cum ibi not. C. de reb. cred.* magiæ, & incantationes noxiæ, *vide tot. tit. C. de maleſ. & math. 60. lian. de ſortileg. quæſt. 6. 7.* prædictiones & conſultationes diuinantium, *cap. 2. vbi Panor. nu. 4. de ſortileg.*

AD LEGEM IVLIAM de adulteriis coercendis Tit. V. C. 9. 9.

1 *Continuatio: & de atrocitate huius criminis.*
2 *Adulterium non modo maritũ, ſed etiam totam eius ac delinquentium familiam maculare.*
3 *Differentia inter ſtuprum & adulterium: & vnde hoc ſit dictum.*
4 *Quid ſit adulterium.*
5 *Adulterium ab actu, non voluntate intelligi.*
6 *In qua muliere committatur.*
7 *An in ſolutam, meretricẽ, ſponſam committatur. 5. 6.*
8 *De polygamia & eius pœna.*
9 *Maritum præ reliquis accuſare.*
10 *Intellectus, l. ſi conſtante.*
11 *Pater, agnati, extranei, quando accuſare poſſint.*
12 *Ab vxore accuſari virum non poſſe.*
13 *Qui accuſari poſſint.*
14 *Adulterium ſine dolo non committi, & opem ferentes pro adulteris haberi.*
15 *Forma accuſandi olim.*
16 *Pœna lenocinii: & quomodo ius antiquum ſit mutatum.*
17 *De iure mariti.*
18 *Intra quod tempus accuſandum.*

19 De

Digitized by Google

19 *De pœna adulterij, & l. Iulia.*
20 *Quomodo ciuiliter & priuatim de adulterio cognoſcatur.*
21 *De ſtupro eiuſque pœna.*
22 *Aliud ſtuprum eſſe, aliud raptū: & de pœnis aliarū libidinū.* 2.

1 PErſonæ † præcipuè lædūtur per in-
tolerabilē adulterij iniuriā, quę cri-
mini læſæ maieſtatis (de quo modò di-
ctū eſt) cōparatur, *Mar. Mantua. ſing. 117
n. 1.* & qua grauior nulla inferri poteſt,
*l. codicillis. 91. §. matr. vbi Dd. Bal. & alij. de
legat. 2. vid. Mar. Mant. ſing. 117. & 368.*
2 Etſi † enim adulterij nomine non da-
tur, vt quidā volunt, iniuriarū actio;
quia non contumeliæ inferendæ, ſed
libidinis explendæ cauſa committi vi-
detur: *Bar. in l. verū. de furt. Ang. in tract.
malef. ad ver. che hai adulterato. nu. 60. Ro.
conſ. 184. Alex. conſ. 113. vol. 2.* tamen re-
uera grauiſſima iniuria per adulteriū
infertur marito: *l. codicill. 1. 91. §. matr. v-
bi Bald. de legat. 1. cap. 1. vbi Bald. & Dd. ex
quib. cauſ. feud. amitt. Bar. in l. interdum. §.
1. de publica.* vt verius arbitrer, illi hoc
nomine iniuriarum quoq; actionem
competere iuſtiſſimā: quippe cum id
flagitium non modò ipſum, ſed totam
eius familiam conſpurcet: *l. quamuis. 30
C. de adult. Bal. l. vnic. nu. 5. C. de rap. virg.
& conſ. 427. quadam. n. 7. & 8. vol. 5. Rom.
conſ. 451. num. 10.* nec tantùm huius, ſed
etiam adulteri adulteræque gentem
dedecoret atque euertat: *Philo in lib. De
decem præcept.* atque adeò ipſam etiam
terram quaſi piaculo quodam atq; a-
nathemate polluta, *Leu. 19. Iob. 31. vide
Eccleſ. c. 23.* Quare cū hoc ſcelus admo-
dum graue ſit, *Iob. 31. Hoc enim nefas & i-
niquitas maxima. c. ſi quid. vbi gloſſ. 33. q. 2.
c. criminis. 25. diſt. Geneſ. 25. peccatū gran-
de. vide omnino Eccleſiaſt. c. 23. circa finem.*
ac ipſa natura, *l. probrum. 42. de verb. ſig.*
deteſtabile, *c. 1. 81. diſt. c. quod in omnibus.
32. q. 7. c. vt clericorum. extr. de vi. & hon.
cler. Auth. de nup. in prin.* imprimiſq; ſo-
cietati humanæ exitioſum: *Iob. 31. La-
ctan. lib. de Ira Dei cap. 22.* de hoc primo
loco agamus.
3 ¶ Lex Iulia ſtuprū & adulteriū pro-
miſcuè & καταχρηστικώτερον appellat;
l. inter. 6. §. 1. h. t. hoc eſt, indifferēter his
A verbis vtitur, *l. inter. 101. de verb. ſignif.*
Sed propriè adulterium in nuptā com
mittitur: ſtuprū verò in virginem vi-
duamve, quod Græci φθορὰν appel-
lant, *d. l. 6. §. 1. l. ſtuprum. 35. h. t.* Etſi autē
lex indiſcriminatim his verbis vſa eſt,
fortè quia vtrunq; delictū nō ſuppli-
cio capitali, ſed mitiùs puniebat, vt po
ſtea dicemus, ſic vt diſtinctione non
fuerit opus: tamen conſtat, poſtea aliā
B in adulteris, aliā in ſtupratorib. placu-
iſſe pœnam: *§. item. l. Iulia. Inſt. de pub. iud.*
quapropter ſeparatim de vtroque erit
dicēdum. Adulterium, authore Feſto,
dictum eſt, quaſi ad alterum, quàm
qui iure habetur, acceſſus & agglutina
tio. Papin. verò ait dictum, propter par
tum ex alio conceptum, quaſi alterius
partum, *d. l. 6. §. 1. hoc tit.*
C Eſt igitur adulteriū, violatio thori 4
alieni, *c. non mœchaberis. 32. q. 5. §. 6. Hoſt.
in t. de adult. in prin.* & nonnunquā etiā
proprij: vnde ſignificanter Germanis
ehebrüch; noſtris, etiam ſacrilegiū nu-
ptiarū; ac huius rei, nuptiarū ſacrilegi
l. quamuis. 30. C. de adulter. nominantur.
Rem enim inter homines ſacratiſſ. cō-
iugiū, *Heb. 13.* non tātum polluunt, ſed
honore quoq; ac decore omni ſpoli-
D ant. Poteſt etiam definiri, illicitus coi-
tus cum alterius cōiuge, tam viro quā
fœmina, aut (ſi ἐν πλάτει ſumas) qua-
liſcunq; contra leges ſui vel alieni cō-
iugij, patratus. Sed noſtri ad nuptam
potiſſimū fœminam hoc crimen refe
runt: quod ea re Iuriſconſ. *Azo in Rub.
C. eod.* verecūdè definit alienæ matriſ-
fa. eſſe corruptionē, *l. flagitium. 225. de
verb. ſign.* Dico † illicitū eſſe coitū, itē 5
E matriſfa. corruptionem. nam ab actu,
non à volūtate adulteriū intelligitur;
d. l. fugitiuus. l. quod ait. 23. l. capite. 25. h. tit.
maximè apud nos Saxo. quorū mori-
bus non affectus & conatus, ſed tātùm
effectus delicti punitur. *Reinh. diff. pœn.
6. per c. 36. (Lehenrecht.)* Dico, cū vxore
vel matrefam. aliena: nam in viduam
aut virginem propriè adulterium non
cadit: *d. l. 6. §. 1. d. l. ſtuprum. hoc titul.*
F quòd & Rabini Iudęorum in interpre
tatione Decalogi, & Theologi ſchola-
ſtici, vt Liranus, Magiſter Sententia-
tum, & alij tradunt. Perinde autē eſt,

Digitized by Google

A quomodocũq; ſit vxor, ſiue iuſta, hoc eſt, ſolenni Romanorũ ritu, cũ parentum cõſenſu, ſtipulationib ac manuũ cõuentione, in matremfa. empta atq; capta: ſiue iniuſta, hoc eſt, minus ſolenniter per ſimplicem in domũ deductionem vſumq;, vel abſq; patris voluntate, *l. Paulus. 11. de ſta. hom.* coniuncta: *l. ſi vxor. 13. § plane h. t.* neq; enim qualecunq; matrimonium violare permittitur.

6 B Sed † & in ea vxore poteſt maritus adulterium vindicare, quæ pudicitiam vulgauit: *d. l. ſi vxor. § 1.* nec enim impudica vita vxoris, iniuriã maritali thoro factã lenit, ſed exaſperat magis atque aggrauat: quod & Tiberio placuiſſe author eſt Suet. quãuis ſi vidua eſſet, impune in eam ſtuprum cõmitteretur, pudore nimirũ proſtrato. Nã ſtuprum in meretricibus & vilibus perſonis, ſiquide non ſit violentũ, haud

C quaquã iure noſtro punitur, *d. l. ſi vxor. § 1. vide ſ. de cõcubin.* Atq; ita accipiendæ ſunt Cæſarum cõſtitutiones, *l. ſi ea. 22. l. quæ adulter ũ 29. C. de adult.* quæ de ſtupro, id eſt, carnali copula cum perſona ſoluta loquuntur: vt nõ modo verba, ſed etiam facti ſpecies oſtendunt. Pleriq; tamen eas conſtitutiones ad maritatas quoq; extendunt: vt ſi pudorẽ

D vulgauerint, ipſæ quidẽ pœna adulterij teneantur; *Spec. ad tit. de iniur. in prin.* cũ his conſuetudinẽ habentes, nõ itẽ, ſed puniãtur leuius, etiã maritati: quia violaſſe thorũ alienum non videntur, vbi nullus eſt thori pudor vel reſpectus, ſed promiſcua & vulgaris cõniuente marito turpitudo: *Io. de Plat. in § item lex Iulia de adul. Inſtit. de pub. iud. vide*

E *D. l. Bald. Cyn. Salic. in l. ſi ea. & l. quæ adulterium. C. eo.* qui cum pene lenocinium perferendo eiuſmodi turpitudinem, committat; non videtur ei velut volenti atq; ſcienti fieri iniuria: & proinde vbi minor eſt iniuria, pœna quoq; minor eſſe debet. *Ang. in tract. malef. in verb. ſcienter & dolosè. num. 12. l. vnic. C. de*

7 *fal. mo.* Deniq; † diuus Alexander Seuerus reſcripſit, etiam in ſponſa *l. pro-*

F *pter. 7. C. eod. vide omnino Cuiac. obſer. li. 6. c. 16.* adulterium cõmitti: quia neque matrimonium qualecũque, nec ſpem matrimonij violare permittitur; *d. l. ſi vxor. § 1. verſ. diuus. l. propter. 7. C. eod.* & ſponſa pro vxore habetur: *l. ſi ſponſa de iur. dot. l. Iulianus. de iu. fiſc.* vt mirũ non ſit, iniuriã ſponſæ factam, in ſponſum, veluti maritum redundare: *l. item apud 15. § ſponſum. de iniur. late Tiraq. in leg. cõnubia. l. 15. nu. 4.* quod & legib. Moſi diuinis probatum extat. *Deut. 22.* etiamſi hoc caſu pœna mitior hodie decernatur; *Sal. in l. eũ. 8. C. de adult. Ang. in trac. mal. verſ. che hai adulterata. nu. 16. & 65. &*

B *Alex. conſ. 165. viſis. vol. 7. Rom. ſing. 537.* quia renera vxor non eſt, neq; thorus violatus. Qua ratione, quæ deſerta à viro, in militiam forte profecto, alteri nubit, aut ſui copiam facit, etſi ſtricto iure adulteriũ committit, vt & is qui ei iungitur. *l. vxor. 7. cum Auth. ſeq. C. de repud.* tamẽ & hoc caſu pœna ſolet mitigari, *l. in ſenat. 11. § pen. h. t. vulgo ad verb.*

C *nuptijs.* Sed & ea adulterij tenetur, quæ vt licentius peccaret repudium viro miſit: *l. pen. C. eod.* fraus enim legi facta non excuſat. *l. non dubium. C. de leg.*

8 ❡ Ille quoq; illave ſimili pœna obſtringitur, vt quidam volunt, qui quæve binas nuptias aut bina ſponſalia *gl. & Dd. in d. l. cum qui. Alex. in l. 1. de eo qui nat. in ſum. Ang. in trac. malef. verſ. che hai adulterato. num. 15.* vno tempore habet

D conſtituta: lex tamen magis pro ſtupro quam adulterio, hãc polygamiam videtur habere. *d. l. cum qui 15. C. de adul.* Quare & ſtupri pœna, hoc eſt, fuſtigatione illam puniri, pleriq; arbitrãtur: *l. cum qui duas. 18. vbi bald. & Salic. C. eod. Ang. in tract. mal. verſ. che hai adulterato. num. 65. Alexand. conſil. 165. viſis. volu. 7.* quod & Sax. curiæ ſequuntur. Alijs hic tamen magis placet adulterij pœ-

E na capitalis, nempe gladij: *Rom. ſing. 537. Mar. Man. ſing. 4. vid. Clara in pract. c. de pœn. vide Tiraqu. de leg. connub. 7. lege. nu. 17.* quæ & ordinationibus Imperij, in vtrouis ſexu, hoc in delicti genere decreta eſt. *Ord. Imp. c. 121.* Ego verò diſtinguendum cenſeo: vt ſi quis alterius vxorem priori coniugi ſuperinducat (quod tamen vix fieri poſſe, niſi in deſertrice, videtur) eum velut

F alieni thori temeratorẽ de adulterio teneri. Sin vero ſecundam vxorem ducat ſolutam, vt plerunque fit, nunc tantum ſtupri crimine & pœna obligari, *d. l. cum qui duas. vbi gloſſ. ad verb. inſero.*

A inſereretur, idem videtur ſenſiſſe. ſiquidem perſona honeſta ſit: ſin autem vilis & inhoneſta, ne hæc quidem, ſed leuiore animaduerſione coërcendum eſſe, *l. ſi ea 22. l. quæ adulterium num. 29. C. eod.* Nam in ſolutis, propriè & quo ad pœnam legis, non committitur (vt dictum eſt) adulterium, ſed tantùm ſtuprum. *vide glo. art. 5. lib. 1.* niſi viles ſint, vt ancillæ, etiam liberæ (vt ſunt hoc tempore) meretrices, corruptę, infames, &c. B quo caſu etiã pœna ſtupri remitti debet, *d. l. ſi ea 22. l. quæ adulterium. 2. C. eod. Io. Fab. in §. item lex Iul. inſt. de publ. iud. & Doſſ. in pract. c. im. 1. de cert. dam. num. 25. per doctrinam Bart. in l. ſi vxor. in fin. de adult. Socin. conſ. 148. & late numer. 28. lib. 1.* Ac nomen quoque ipſum indicat, quęſtionem adulterij ad eam iniuriam pertinere, qua alterius familiæ ſtirpes adulterinæ inferuntur *d. l. inter. 6. §. lex Iulia. h. t.* C Et conſtat, hac de cauſa pœnam adulterijs pręcipue pręſtitutam, ne videlicet per hęc confunderetur familię, redderenturq; incerta conſtuprati lecti ſoboles, ac innocentes mariti ſæpe inimicorum filios pro ſuis alere atque agnoſcere cogerentur: *Philo præd. loco. Eccleſiaſt. c. 23.* quæ ratio cum ceſſet in innuptis, mirũ nõ eſt ſi nec in ijs adulterium, quod ad pœnã legis attinet, cõmittatur. D Non enim agentis perſonã, ſed patientis, fœmineq; adulterinũ concipientis, ac confundentis cũ maritali, intuemur. Quare contrario [illegible] iuuenes cũ coniugatis mulieribus [illegible] habentes, lege Iulia tenentur: vt p[illegible] vim apud Sax. etiã ſeruari videmus, quãquam fere mitius puniantur, puta relegatione vel fuſtigatiõe. E Mulieres enim maritatæ indiſtincte adulterium committunt, & cũ his committitur, nullo in diſcrimine poſito, quinam cũ ijs illicitam conſuetudinem habeant: ſemper enim thorum mariti violant, eiq; ſobolem reddunt incertam. Quare & nuptæ, ſi priore viro ſuperſtite alteri nubant, proculdubio adulteriũ indiſtincte cõmittunt: *d. l. vxor 7. C. de repu.* F etiamſi in viris diſtingui diximus, vtrũ cum maritata, an cum ſoluta rem habeant, vel alteras nuptias contrahant. Eade ratione in ſeruis mulieribus non committitur à maritatis adulterium: *l. inter. 6. h. t. l. ſerui. 23. l. etſi. 25. C. eod.* quia finguntur non in matrimonio, ſed cõtubernio tantũ eſſe virorũ, nec ſobolẽ etiam ex marito iuſtam procreant, *gl. in d. l. ſerui. per l. cum ancillis. C. de inceſt. nupt.* His ita pręcognitis, videamus qui à quibus accuſari poſſit: tum quis ſit accuſationis ordo atque forma: poſtremò de effectu & pœna huius iudicij.

¶ Ante reliquos oẽs præcipuũ ius 9
accuſandæ vxoris maritus habet, etiã ante patrẽ mulieris. Nã & propenſiore iure, & maiore dolore executurũ eum accuſationẽ credendũ eſt; *l. 2. § fi. h. t.* niſi pater marito vt infamẽ arguat, aut doceat colludere magis cũ vxore quã accuſare: quo caſu ius accuſandi non modo erit patri pro marito, *l. 5. h. t.* ſed etiam reliquis conſanguineis ad quos iniuria pertinet *l. quamuis, 6. C. eod.* Quid † enim ſi maritus negligat, neq; contaminatione indignetur: an cogentur 10
agnati eius pati, vt familiã alienis falſiſq; hęredibus inquinetur? *l. 2. §. 1. & §. fi. l. 5. l. ſi maritus 15. § ſi negauerit. vbi Bar. h. t.* Nec obſtat quod Vlp. *l. ſi conſtante. 26. hoc tit.* vult, conſtante matrimonio ad accuſationem mulieris extraneum non admitti: propterea quod probatam à marito vxorem, & quieſcens matrimonium, non debeat alius inquietare: non enim prohibet conſtante matrimonio inſtitui accuſationẽ, ſed vult ordinem legibus præſcriptũ ſeruari: *l. 2. §. 1. h. tit.* vt videlicet primò accuſetur lenocinij maritus, qui vxorẽ adulteram contra bonos mores retinet: ac deinde eo lenocinij damnato, ad adulteram mulierem perueniatur. Sed cum hic ordo hodie ſublatus ſit, nec teneatur maritus lenocinij, quãuis impudicam retineat: *Auth. ſed nouo iure. vbi Salic. & alij. C. eod.* nihil cauſę eſt, quamobrem omiſſo marito, non poſſit mulier poſtulari, *Azo in Rub. C. eod. num. 8. per §. quia vero. in Auth. vt liceat mat. ſ. c. l. quamuis. 30. i. ver. ne temere liceat ſedare connubia. C. eod.* Secundum † 11
maritum itaque ceſſantem aut nolentem agere, admittitur mulieris pater, *l. ſi maritus. 1. & 2. ho. tit.* ac deinceps reliqui cognati; & ſi plures concurrant, lege expreſſum eſt, vt is cuius ea de re notio erit, de iuſto accuſatore cõ

Digitized by Google

ſtituat. Sed ceſſantib. agnatis, ijſq; ad
quos iniuria pertinet, an extraneis per
mittenda erit accuſatio? Et quin iure
mariti accuſare nequeant, extra cōtro
uerſiā eſt: *l. 4. §. 1. & 2. h. t. l. iure mariti. 6.
C. eo. l. 1. §. fin. Ja tit. 1.* ſed Conſtantini cō
ſtitutione, etā aliàs prorſus excluſi vi-
dentur: *d. l. quamuis. 30. C. eod.* quod mihi
neutequam probabile videtur. nā ipſe
etiam Iuſtin. *Inſt. de pub. iud.* iudiciū ad-
ulterij inter publica numerat, quorū
executio ad quēlibet de populo perti-
neat, *in prin. Inſt. de pub. iud.* Magis igitur
eſt conſentaneū, non voluiſſe Cōſtāt.
omnino excludere extraneos, ſed ſolū
ab ea accuſatione quæ fit iure mariti,
quā propinquioribus duntaxat conce
dit. At his omnibus ceſſantibus, cur
extranei iure extranei, accuſare crimē
publicum prohibeantur, nulla cauſa
eſt, *glo. in l. 4. ad verb. qui accuſare. h. t. &
in d. l. quamuis. vbi Bald. Salic. & Azo in
Rub. C. eod. num. 6. Lan. in c. 1. ext. eod. Imol.*
12 *in c. in literis. ext. de præſumpt.* Publico †
autem iudicio, vt ſuprà dictum eſt, ne-
minem accuſare poſſunt mulieres, ni-
ſi ſuam ſuorumq; iniuriam perſequā-
tur: at de adulterio ne ſic quidē agere
poſſunt, ſi fidem maritalem ſibi à con
iuge violatam conquerantur, *l. 1. C. eo.*
Adulter enim maritus non ſuum ipſi-
us thorū inquinat, ſed illius, cuius cū
vxore conſuetudinem habet. Huic e-
nim ex adultera coniunctione ſperan
di ſunt liberi adulterini, nō vxor ipſi
mœchi. Quare cum ad ipſam nec præ-
cipua iniuria, neque ratio legis Iuliæ
pertineat: mirum nō eſt, ſi iure Ciuili
ad accuſandum maritum, cui reueren-
tiam, *l. vnic. §. cum autem. C. de rei vx. ac.
l. alia. 15. §. vlt. ſolut. matr.* debet & obſe-
quiū, *l. ſicut. 48. de ope. lib. gl. & Dd. in l. 5.
C. de cond. inſert.* non admittatur: quam-
uis iniuriarum, propter violatum ma-
trimonium, aut ad ſeparationem tho-
ri rectè agat: *l. cōſenſu. 8. C. de repud. c. tua.
ext. de procura. Dd. in c. 1. de adult.* etiam-
ſi ne id quidem apud veteres Rom.
fuerit ſolutum, *Plutar. in vita Romuli.
Plau. in Mercat. Gell. lib. 10. cap. 23. Eu-
rip. in Medea.* De iure Ciuili nunc lo-
quor. nam canones contra ſtatuère, &
fœminas ad accuſandam mariti turpi
tudinem admittere videntur: *vide gloſ.*

A *in d. l. 1. not. in c. ſi quis vxorem. 32. q. 1. &
in c. apud nos. & c. fin. 32. q. 5. Ang. in tract.
malef. ver. che hai adulterato. & Boſſ. in
tract. maleſ. de coit. damnat. Panorm. in c.
tua. de procur. & in c. 1. & 2. vt lit. non con-
teſt.* quos ordinationes Imperij ſe-
quuntur. (*Peinlich Halsgerichts ord.*) *c.
120.* Et hæc de accuſatoribus; iā de reis
videamus.

¶ Accuſari de adulterio poſſunt o- 13
B mnes, quacunq; dignitate præditi, *l. ſi
adulterium. 38. §. vlt. hoc tit.* etiam ſerui: *l.
5. ĩ. de accuſ.* dum tamen habuerint cō-
ſcientiam thori maritalis, id eſt, ſciue-
rint eam qui cum ſcortantur, alterius
eſſe vxorem, *l. vxor. 7. in fin. C. de repud.*
Nam adulterium † ſine dolo malo nō 14
committitur, *l. pen. l. miles. 11. § pen. hoc t.*
vt ſi mulier decepta opprimatur ab a-
lio quem putat maritum eſſe, aut cre-
C dens mortuum maritum cum alio cō-
trahat: *Ang. in tract. malef. ad ver. che
hai adulterato. num. 46.* quare & per cul-
pam aliquam cōmiſſum adulterium,
pœna vacare oportere videtur. Nam
quod dicitur, delictum culpa perpetra
tum mitius puniri, puniri tamen: ve-
rum eſt in his delictis, quæ principali-
ter tendunt in alterius iniuriam, non
in illis quæ non iniuriæ, ſed explendæ
D libidinis cauſa fiunt, *Bart. in l. ſi adulte-
rium. 38. in prin. nu. 14. hoc tit. & in l. in le-
ge de ſicar. Matan. in Spec. aur. parte 4. diſt.
1. num. 61.* Videntur tamen de ſimplici
ſtu[illegible]o, aut fornicatione ſaltem tene-
ri; [illegible] extra velamentum coniugij, rei il
licitæ, hoc eſt, non coniugio, ſed vene-
ri inconceſſæ etiam per culpam opera
ſit data, *Ang. præall. lo. vide Bart. omnino
E in l. ſi adulterium cum inceſtu. num. 8. & 9.
hoc tit.* Non modo autem hi qui mœ-
chātur accuſari poſſunt, ſed etiam qui
quauis ratione ex eo crimine quæſtū
captant: puta lenocinium faciendo,
domum ad ſtupra præbendo, *l. qui do-
mum. 8. l. mariti. 29. §. qui quæſtum. hoc tit.*
&c. item qui illicitas & prohibitas nu-
ptias contrahunt, *l. qui pupillam. 7. h. t. l.
ſi hi qui. C. eod.* quique ſuper adulterio
F trāſigunt. Nam cum tranſactio nullo
dato non procedat, *l. tranſactio. 38. C. de
tranſact.* non poteſt non in lenocinio
hęrere, qui accepta per tranſactionem
pecunia accuſationem huius flagi-
tij

tij remittit, *l. transigere, 18. C. de transact. l. mariti. §. qui quaſtum, l. 2. l. qui domum. l. miles. 10. h. t.*

25 ¶ Quod ad formã huius iudicij attinet, ſciendum eſt, olim conſtante matrimonio accuſationem mulierũ ceſſaſſe, niſi maritus antea lenocinij conuictus eſſet, qui cõpertam adulteram in matrimonio retinuiſſet, *d. l. conſtante*
26 *h. t. vide Paul. lib. 2. tit. 26. l. 2. C. eo.* Sic † enim marito amoto per pœnam lenocinij; quæ olim erat eadem cum pœna adulterij, *l. 2. l. qui domum, 2. h. t. l. 2. l. caſtitati, 6. C. eo. l. nec timorem, 7. §. fin. cum ll. ſeqq. de eo quod met. cauſ.* nempe relegatio aut deportatio, *l. auxiliũ, ff. de minor. l. mariti 29. h. t.* (hodie eſt in mangonib[us] & lenonibus vltimum ſuppliciũ, §. *præconiſamus, vbi gl. in Auth. de lenon. Damhaud. in pract. crim. c. de leno.* in reliquis arbitraria & extraordinaria: *l. 1. §. qui puero. de extr. crim. Bar. in Authen. de leno. Iacob. de Beluiſ. in pract. crim. c. de leno. ord. Imp. c. 133.*) rectè procedebat accuſatio, & non aliter: *l. 2. §. 1. l. qui domũ, 8. l. ſi cuius, 14. h. t.* Cæteroquin obijci poterat agenti, cur marito, cuius potiſſimum iniuria hic vertitur, præreptũ iret actionem? quamobrem quietum & pacatum alterius matrimoniũ inquietaret? quare in mores alterius cõiugis inquireret, quos maritus necdum de lenocinio conuictus, nõ aſpernaretur? Sed hæc ratio in accuſando à coniuge viro ceſſat. nam cùm adeò non præcipua ſit vxoris cauſa, vt nullo modo accuſare poſſit; intelligi licet, mœchũ ab extraneo, etiã durante matrimonio, poſtulari poſſe: *l. virũ paſſam, 39. §. 1. h. t.* nõ tamen à marito adulteræ, *l. miles, 11. § volenti l. ſi dum. 14. l. crimen. 11. C. eo.* quia ſuã ipſius allegaret turpitudinem, nec ſe ſatis à lenocinij crimine tueri poſſet, qui damnari vellet maculam atque labem ea muliere cõtractam, quam ipſe adeò non damnaret, vt etiam in cõiugio & lare ſuo retinere non vereretur. Sed ſi maritus diuortium vltrò faciat, tum ei & patri mulieris currunt à die diuortij 60. dies vtiles, intra quos nemo præter maritum, & eo ceſſante, patrem mulieris rectè accuſat, *l. 2. §. fin. l. 3.*
27 *4. l. pater. 30. l. ſi cuius, 14. §. pen. h. t.* Et † maritus agit quidem intra hos dies iu-

A re mariti: quod eiuſmodi eſt, vt accuſator inſcribere ſe non cogatur; abolere poſſit accuſationem pro ſuo arbitrio; & quamuis ex nudis ſuſpicionibus egerit, de calumnia non teneatur, *l. iure mariti. 6. l. quamuis, 30. vbi Dd. C. eo.* niſi ea plane ſit euidens & aperta, *d. l. ſi cuius, 14. § fi. d. l. pater.* Sane pater ſine periculo calumniæ agere nequit *l. pater 30. h. t.* quamuis alias iuſto eius dolori, & B paternæ pietati ignoſcatur, ſi necem filię vindicare ſtudens in probatione defecerit, *l. fin. ff. de pub. iud.* Poſt autem elapſos hoſce 60. dies, admittuntur etiam extranei, & inter hos quoque maritus & pater; ſed iure extranei, ita vt accuſare vſitato inſcriptionis more cogantur: *d. l. ſi cuius, §. pen.* idq; intra quatuor menſes vtiles, *l. 4. §. 1. h. t.* Itaq; apparet, vtroq; tempore, & 60. dierum & 4. 28
C menſium coniuncto, mulierem intra ſex dũtaxat menſes, à tempore diuortij accuſari poſſe. Idemque tempus in vidua ſeruatur, à die admiſſi criminis computandum, *l. mariti 29. § ſex menſiũ, h. t.* Nam in hac pudoris cauſa nulla dilatio admittenda eſt, *Paul. lib. 2. t. 26. l. in crimine. 41. h. t.* Sed quod dixi, ex die diuortij ſex menſes accuſationibus præſtitui, id ita verum eſt, niſi quinquen-
D nium ex die cõmiſſi criminis præterierit, ne videlicet crimẽ quinquennio ſopitum excitetur: nam quinquenniũ obſeruari voluit Legiſlator, ſi reo reæve ſtuprum, aut lenocinium, aut adulterium objiciatur: *d. l. mariti. §. præterea. cum §. ſeqq. l. 1. § accuſationem, ff. ad Turp.* quod & hodie circumſcripta ſex menſium, de quibus dictũ eſt, præſcriptione indiſtinctè obſeruatur. Etenim di-
E uturnitas temporis à cõmiſſo delicto effluxi, quamuis nõ legitimi, pœnam minuit, *gloſſ. & Dd. l. ſi diutino. 25. de pœn. in l. querelam. 2. C. de fal.* nedum illud ꝗ legibus eſt accuſationi præfinitum. Omnis igitur quæſtio ex lege Iulia, puta adulterij, ſtupri, lenocinij, quinquennio præſcribitur: *d. l. mariti. §. hoc quinquennium l. adulter. 5. C. eod. vbi Salic.* niſi
F præuaricatio, aut aliud impedimentum accuſationem eluſerit, vel vis publica in ſtupro facta arguatur, *d. l. mariti. §. fin. d. l. quinquennium, d. l. 4. glo. in d. l. adulter.* nam de vi publica diutius que-

Digitized by Google

ri poteſt, *arg. d. l. querelam.* Sed quod ad 60. dies attinet, vix eorũ etiam hodie habetur ratio: nam quia placuit, maritum ſine crimine lenocinij vxorem adulteram retinere poſſe, non modo ſi quadam credulitate diſſimulet, *l. 2. l. maritus, h. t.* ſed & ſi deprehendat in adulterio, quippe cum & damnatã impune recipere poſſit: *Auth. ſed hodie. C. eod.* ideo etiam conſtante matrimonio accuſatio hodie recte inſtituetur: *Azo & Hoſt. num. 5. in Rub. de adult.* præſcriptione tamen quinquennij, de qua dixi, aliiſque exceptionibus reo ſaluis, tam dilatorijs, *l. ſi maritus, §. præſcriptiones, & §. pen. l. vlt. l. qui vx. ri. l. denunciaſſe. l. vim paſſam, §. duos, l. nihil. §. vlt. hoc tit.* quàm peremptorijs, *l. 2. §. 1. l. 4. l. adult. 13. l. ſi vxor. 1. §. iudex, & §. pen. l. vim paſſam, 39. l. 1. l. quoniam, 16. C. eo.* In reliquis autem eadem ſeruatur iudicij forma, quæ vſitate in publicis iudicijs vſurpari ſolet: præterquàm quod non ſolum extranei, ſed etiam domeſtici ad teſtimonium in hoc crimine admittantur, *l. conſenſu, §. ſi ex plagu, C. de rep. d. l. vim paſſam, §. vlt. h. t. l. in adulterij. 32. C. eod.* (quia ſecretò committi ſolet) & nonnunquam ex præſumptionibus ad condemnationem perueniatur. *l. ſi qui adulter. 34. C. eod. §. his quoque, in Auth. vt lic. mat. Auth. ſi quis ei. C. eod.* quod verũ eſt in ijs præſumptionibus, quas lex pro idonea probatione habet, & ſuper quibus ſententiam profert: *Caſt. in d. l. fin. C. de prob. & conſil. 179. vol. 1. Hip. de Mar. in Rub. de prob. num. 236. & in pract. crim. §. quoniam. num. 29. §. penult. in Auth. vt null. iud.* alioqui quantumuis ex vrgentiſſimis ſuſpicionibus, non eſt ad condemnationem perueniendum: *d. l. abſentem, de pœn. c. litteras, 14. de præſumpt.* quanquam ſint, qui putent, *Dd. in d. l. fin. & d. l. ſi qui. Lucr. in prin. lo. eg. Chil. in pract. c. 5. num. 7. vide omnin. Decr. deciſ. 104. qui latiſſime tractat, & tandem concludit arbitrio iudicis relinquendum.* in adulterio & furto, ac conſimilibus quæ clandeſtine fiunt, momenta vrgentiſſimarum ſuſpicionum ad damnandum reum valere, etiamſi eas lex pro liquida probatione haberi oportere non certo definiat. Quod verum non eſſe, alibi *in d. l. fin. C. de probat.* fuſius oſtendi

A probauique, ne illam quidem præſumptionem ſufficere, quæ à Canonibus traditur, *c. literis, 12. de præſumpt.* ſolus cũ ſola, nudus cum nuda, &c. nam poteſt quidem ea præſumptio probationem facere in cauſa ciuili, quando agitur ad ſeparationem thori: *c. tua. de procur.* qua de tacite Pontifex *in c. literis. 12.* loquitur. at in iudicio criminali, vbi luce clariores requiri probationes B palam eſt, *d. l. fin. d. l. abſentem, d. c. literas.* nequaquam pro idoneo plenoq; documento recipi debet. Nam quę in ciuilibus ad probationem ſufficiunt, ea in criminalibus plenam non faciunt fidem. *Dec. c. ſi. 173. in cauſa, nu. 6.* Atq; ita periti ſſimi quique criminaliũ rerũ cenſuerunt: *Ang. in l. 2. de fur. & in tract. mal. ad ver. ſi in a publica, num. 22. Imol. in l. ſi quis bar. inſtit. Cand. in trac. mal. de præ- C ſumpt. num. 23. Iacob. de Bel. in pract. ... de l. ... in fin. Cun. in c. ... de præſumpt. Matheſil. ſing. 115. n. 4.* pro quibus leges noſtrę faciunt, quæ in hoc crimine longè apertiores in probationem requirere videntur: *l. quod ait 2. in ver. in ipſa turpitudine deprehendat. cùt. ... l. cap. 25. in ver. adulterum in vxore ſua deprehenſum. vbi gloſſ. ad ver. accuſatio, h. t.* & ipſa etiam lex Iudaica, quæ tantum deprehenſos in ipſo adulterio punit, *Leuit. D 11. in ver. ſi deprehenſa fuerit in ſtupro.* Quare & Ioan. 8. Iudæi ſententiam à Chriſto Domino noſtro & mediatore in adulteram proferri cupientes, eiuſmodi argumentum afferunt: κατειλήφθη ἐπ' αὐτοφώρῳ μοιχευομένη. hoc eſt, in ipſo facto ſeu opere adulterij eſt deprehenſa; vt inficias ire non poſſit. E Id enim Græcis αὐτόφωρον ſignificare conſtat. Quo etiam illud pertinet, ꝙ probatio quæ valuit aduerſus adulterium, fidem contra adulteram non facit, *l. etſi crimine, 12. C. eod. l. denunciaſſe, 17. §. fin. h. t.* Ex quibus omnibus intelligã licet, ex ſuſpicionibus & præſumptionibus nihil in hoc crimine ſtatuendũ eſſe. ſi quis tamen quorundam erroF rem ſecutus, ex indicijs condemnare audeat; is ſaltem hac in parte ſuæ conſcientiæ & religioni conſulet, vt non pœnam ordinariam & legitimam, ſed leuiorem aliquam reo arbitretur irrogandam,

Digitized by Google

gandam, *l. pen. vbi Dd. C. de prob. vid. latiſsime Tiraqu. in tract. de pœn. cauſ. 27. per tot. Caſt. in d. l. fin. Im. l. & l. anorm. & alij in c. quia non eſt veriſimile. ext. de præſump. & in d. c. 2. Angel præall. loc. late Hip. in repet. Rub. de prob. num. 24. & in pract. crim. §. quoniam, num. 29 cum ſeqq. & in §. poſtquam num. 50. & in l. rej etiam nu. 24. de quæſt.*

19 ❡ Iam de effectu & fine accuſationis, nempe de pœna adulterij videamus. In quo ante omnia ſciendum eſt, vnicam tantum pœnam pro adultero vel ſtupro, licet iterato ſæpius, deberi: nec eam multiplicari, etiamſi multiplicatum ſit delictum: *gloſſ. & Bart. in l. nunquam, de pœn. d. l. l. vulgaris, l. ſi ſicut ando. §. inſuper de furt. late Ang. in tract. mal. ver. che hai cauteſato, numer. 61. Boſſ. de dom. cont. num. 3.* Lege porro Iulia, quæ ab Auguſto lata eſt, *Suet. in vita Aug. c. 34. l. 1. hoc tit.* pœnam adulterio non capitalem fuiſſe præſtitutam, ſed relegationem, *l. ſi quis viduam, de quæſt. l. 4. ad l. Iul. Tac. lib. 4. Cuiac. lib. 1. obſeru. 6. c. 11. & ad Paul. lib. 5 t. 26.* tantum, aut deportationem quandoque, vt in militibus, *l. 4. §. adulterij, de re milit. l. miles, hoc tit. cum ſimil.* aperti ſsimum eſt, *l. Claudius, 13. de his quib. vt ind. l. qui cum vno. 4. §. qui adult. de re mil. l. 2. §. miles, de his qui not. inſam. l. ſi quis viduam, 5. de quæſt. Plin. lib 6. epiſt. Tac. lib. 2. ad fin.* Seu temporibus Diocletiani ac Conſtantini, aut certe paulo poſt, *l. 4. C. Theod. quor. ap. Cuiac. lib. 6. c. 11.* pœna ſanguinis & gladij irrogari cœpit: *l. transfigere, 18. Cod. de tranſact. l. quamuis, 30. C. eod.* & quidem vtrique perſonæ, tam fœminæ quam mari, *gloſſ. Bald. & Dd. in d. l. quamuis, 30. ad ver. gladio. C. eod. gloſſ. & Cano. in c. tuæ, de procur.* quod & legi diuinæ conſentaneum eſt, *Deut. 22. Leuit. 22. Ezech. 18.* Itaque quod inquit Iuſtinian. *§. item l. Iulia. Inſtit. de pub. iud.* legem Iuliam temeratores alienarum nuptiarum gladio punire: accipiendũ eſt, pro ſuo ipſius more, non de lege Iulia, prout fuit lata, ſed ſicuti tunc temporis habebatur, *vt paſſim facit in Inſt. de pub. iud. vt dixi,* nempe interpolata conſtitutionibus Imperatorum ſequentium. Hæc pœna in Ducum Saxon. ditionibus, ac toto imperio etiam num in maribus durat, quod ad iuris rigorem attinet. *Saxon. lib. 2. art. 13. ord. Imp. cap. 120.* nam ſæpe in pecuniariam cõuerti ſolet. & alioquin, inquit Bart. eam pœnam variari ſecundum conditionem perſonarum. *Bart. in d. l. ſi quis viduam, de quæſtio.* aliaſque circumſtantias probabiles. *Angel. in tract. maleſ. ad verb. a ben hai adultera 2. nu. 45. vide Rom. ſin. 674.* At fœminis etiam nouella conſtitutione remiſſa eſt, ſtatuente, vt virgis cæſæ in monaſterium abdantur, niſi maritus intra biennium recipere velit. *Auth. ſed hodie. C. eod.* qua fuſtigationis pœna, etiam lege diuina quandoque ſtupra coerceri conſtat, *Leuit. 19.* Saxones, apud quos monaſteria pauca reperiuntur, virgis publice cæſas in perpetuum relegare ſolent, data marito alteram ducendi poteſtate, *text. in conſtit. ſ. 9. §. quod ſi ver. vxorem ſtatim ducere, &c. C. de repud.* Si tamen non cum maritatis, ſed ſolutis rem habuerint, ſolet pœna mitigari, dematta videlicet fuſtigatione. Sed etſi cum maritatis adulterium commiſerit: tamen ſi maritus velit vxorem quamlibet pollutam recipere, *vide Ang. præall. loco, num. 49.* ſeu reducere, *l. ſi vxor. 11. §. vl. l. capite 25. l. mariti. 29. §. 2. hoc tit. Cuiac. lib. 6. cap. 15.* in honorem coniugij, fuſtigatio ceſſat, & ſolummodo maritus cum coniuge aliò migrare in perpetuum cogitur. Atque ita ſæpe pronunciatum eſt. Eodemque modo econtrario, quamuis maritus adulter capite puniatur, ſiquidem cum maritatis ſe polluit: fuſtigetur vero, ſi cũ ſolutis perſonis honeſtis (nam hoc caſu adulterium proprie nõ committit, ſed tantum ſtuprum: vt ſupra dictũ eſt, & paulo poſt dicetur:) tamen ſi vxor ei velit ignoſcere, ignoſcũt enim complures; pro ſuo tamen arbitratu, magiſtratus, & remiſſa grauiore pœna, exilium ſine fuſtigatione decernunt. At ſolutæ mulieres cum maritis rem habentes, quia adulterium ſtuprũmve non committunt, ideo tantum de illicito coitu puniuntur, non criminaliter, ſed vel carcere vel exilio temporali, vel etiam tantum impoſito geſtamine muliebri, quod perpetuo prodeũtes geſtare in ſui opprobrium indicia atque argumentum coguntur: *vide*

glo.art.51.lib.1.Sax. eamque pœnam etiam maritatis decerni, ait quodã loco Romanus: *Rom.ſing.674.incip.nos ſcimus vide Boer.deciſ.297.* vbi quatuor alia pœnarum genera recenſet, quibus in adulteras animaduerti poteſt. Qua in parte mirari licet, quare à Iuſtiniano pœna huius criminis in mulieribus ſit mitigata: cũ & in hoc ſexu eò ſeuerior eſſe debuerit, quò hoc delictum in illo turpius eſt, *l.1.§.conſequens, de ſuſ.tu.l.2. C.de his qui ven.atat. c.1. in prin. de ſtat. reg.lib.6. vide late Tiraq. in ll. connub. lege 9.nu.132.133.cum ſeq.* atque frequentius, *l.aut facta.16.§.fi.de pœn. Dd. in l.auxiliũ. de minor.* mageque perniciosum priuatim & publicè, propter eam quæ conſequitur, liberorum incertitudinem, & confuſionem familiarum. At conſtat etiam, hanc legem diuinam & moralem eſſe, Non mœchaberis; æquè vt eſt illa, Non occides. Vt igitur ratione imbecillioris ſexus, huius pœna fœminis non mitigatur: ita videri poterat, eadem analogia in libidinib. idem tenendum eſſe: eoque magis, quò mage hunc ſexum pudor decet atq; caſtitas, quoq; ſeueriore diſciplina ob procliuitatem, *vide Tiraq.præall.loco.* in id genus turpitudinis, opus habet, id quod omnium ferè gentium cõſenſu receptum putatumq; ſemper fuit. Vnde & grauiores plerunque pœnæ adulterij huic ſexui præſtitutæ. Et diu laborauit Eccleſia noui teſtamenti princeps, vt perſuaderet, non minus hoc in genere mares delinquere, nec minorem commereri animaduerſionem, quàm fœminas: vt ex Auguſtino, Hieronymo, alijſq; illorũ temporũ ſcriptoribus intelligi licet. Sed quoniam (vt dixi) pœna hæc fere arbitraria facta eſt, eò facilius vſu inualuit Iuſtiniani temperatio. Hanc autem præcipuam huius iudicij pœnam ſequi etiam ſolet priuatio dotis, & donationis propter nuptias. Vt enim qui illicitè diuertit, & matrimoniũ diſſoluit, hoc infortunio mulctatur: *l.conſenſu.8.ſ.fin.C.de repud.* ita & qui vagis pollutionib. illud inquinat atq; euertit. Mulier ergò adulterij damnata, dotem amittit, marito aſſignãdam; *d.l.conſenſu 8.§.fin.l.fin.C.de repud.§. quia verò plurimas, in Auth.vt lic.matr. & auia.§.antepenult.in Auth. vt nul.iud. Boer.deciſ.297.* reſeruato liberis, *d.l.conſenſu, §.fin.* iure proprietatis in quota parte. Idemq; in bonis paraphernalib. ſeruari quidam volunt: *Ieſ.in Rub.C.de iud.num.3.& in l.fideicomiſſum, C.de fideicom.Hipp.in l.1.§.item,n.4. de ſicar. Rom. ſing.115.Alex.conſi.111.vol.2.Chaſ.in conſue.Burg.Rub.4.5.6.ver.& ſera teme.nu. 17.late Boſſ.de coit.dam.num.54. Angel. in tract.malef.ver.che hai adulterato.num. 27.gloſſ.in c.plerunq., de donat.int.vir.Fel. c.paſtoralis, num.5.de iud.* quod alij negant; *Panorm.in c.plerunque, de donat.int. vir.& in c.paſtoralis,de iud.Boer.deciſ.331. Hipp.in l.pater.num.10.de quæſtio.* rectiuſque volunt, præter tertiam *§. quia verò plurimas, in Auth.vt lic.matr.& auia.* aut quartam, *l.fin.C.de repud.* marito decidendam, fructus horum, alimentis damnatæ mulieris; *gloſſ.in l.conſenſu.verb. ſibi habere, C.de repud.Ang.in tract.malef. verb.che hai adulterato, num.29.* proprietatem verò, liberis: *d.§.quia verò plurimas, in Auth.vt lic.matr.& auia.* aut proximis hæredibus, *§.ſi quando, in Authen. vt nul.iud.* aut monaſterio cui incluſa eſt, deſtinari. E diuerſò maritus adulterij damnatus, amittit donationem propter nuptias, mulieri vnà cum dote, ſalua tamen liberis proprietate, *l.conſenſu.8.§.vlt C.de repud.* obuenientem; *d.l.conſenſu.d.l.fin.d.§.ſi quando, d.§. quia verò legem.* aut ſi donatio nulla facta eſt, neque pacta dotalia intercesſerũt, mulieri quarta pars ſubſtantiæ mariti, peræquè atque illo mortuo, *Auth. præterea.C.vnde vir & vxor* defertur: *§. ſi quando, in Auth.vt null.iud.§. quia verò in Auth.vt lic.matr.& auia.l.fin. C.de repud.* reliquis bonis ad liberos; aut proximos hæredes redeuntibus: ita tamen, vt inde marito damnato, quoad viuat, alimenta ſint præſtanda, *d. §. quia verò plurimas, d.§.ſi quando, glo.in d. l.conſenſu.verb.ſibi habere.* Et hæc quidem obtinent, cùm criminaliter de adulterio actum eſt: quanquam Iuſtinianus mirè variet, & Protheũ quempiam hic agat, *in Auth.vt null.iud.& vt lic.matr.& auia.* Canonibus certè aliæ pœnæ placent, *vide Hoſt.hoc tit. num.7. Rom.ſing.674. Boer.deciſ.297.*

¶ Sed ſciendum eſt, non modò crimina- [20]

minaliter, verùm ciuiliter etiam de hoc crimine agi poſſe: puta actione iniuriarum, aut ad ſeparationem thori, *c.ſua, de proc.* quo iudicio nihil eſt hodie vſitatius. Sed & priuatim olim adulteria puniebãtur, more maiorum: *Liu.lib.9. Dec.4. Suet.in Tib.cap.35. Tacit.lib.13. Valer.lib.9.cap.3. Dio.Hal.lib.2. c.ſicut,7.quaſt.1.* vnde illud manet, quòd pater deprehenſam filiam cum adultero poteſt occidere: *l.nihil, l.quod ait, h.t.* item maritus, poſt ternam denunciationem adulterum; ſi in domo ſua reperiat, *Auth.ſi quis, C.eod.* aut alioqui vilis ſit, *l.marito.24.h.t.l.Gracchus C.eo.* Sanè in Italia vſitatũ etiam nũc videmus, vt deprehẽſos adulterũ & vxorẽ maritus ſimul iugulare impunè poſſit.

21 ¶ Nunc de ſtupro agamus. Stuprum inquit Põtifex, *c.lex illa, 36.q.1.* propriè eſt virginum illicita defloratio. Sed in hac lege latiùs patet ſtupri appellatio: nam etiam in vidua committitur, quæ quidem integræ vitæ ſit, & extra licitũ concubinatum, ac ſcortationem. *de ſtupro, quando committatur, vide Ange.tract. maleſi.ver.che has adulterato.* Cæteroquin iure Ciuili meretricia cõſuetudo non punitur, *l.ſi vxor, 13.§.planè, h.t.l.quæ adulterium, 29.C.eod.l.1. de concubin. vbi dixi late. Hip.in l.1.n.4.& 5. de ſicar.* Item & in puero ac puella necdum viripotente ſtuprum committitur; *glo.l.inter. 6.§.1.l.ſtuprum, 34.h.t.* quod tum capitale eſt: *l.cum vir.31.C.eod.* in mulierib. adultis commiſſum, aut publicatione partis dimidiæ bonorum, in honeſtioribus; aut ſi humiliores perſonæ ſint, coërcitione corporis cum relegatione *§.item l.Iulia, Inſtit.de pub.iud.* caſtigatur. Sed antiquiſſima patrum diſciplina ſeuerius animaduertebatur, *Geneſ.cap.38. vbi vide M.L.* Lex diuina porrò per Moyſen lata, qua omnis illicitus coitus damnatur, *Deut.23. vide 1.Cor.5.* præcipit vt corrupta virgo dotetur, & in matrimonio habeatur, *Deut.23.* Canon verò legem, vt apparet, ſecutus Atticam; & quoniã vſu venire poteſt, vt ei legi copulatiuè loc⁹ eſſe nequeat, vt cùm quis plures ſtuprauit quas vno tempore ducere non licet, aut coniugatus, propinquus, &c. idcircò adhibita ἐπιεικείᾳ hanc copulationem dotis & nuptiarum in alternatiuã reſoluit, iubetque aut duci violatã, aut pro eius conditione dotari: *c.1.2 bi Dd.extr.eod.* quod ad eam quãtitatem redigi ſolet, quam dediſſet in dotem veriſimiliter corruptę pater: idemq; obtinere videtur, viduis honeſtis vitio oblato: *arg.l.6.l.ſtuprum, h.t. vbi dicitur, ſtuprum in viduam committi.* quanquam ſolutis prius ab alio vitiatis, eadem dotatio non debeatur. *Panorm.in c.1.num.5.de adulter.* Sed hæc pœna canonica eſt, quæ ciuili non derogat, vt nec hæc illi. Cæterùm ſi is qui ducere nequit, puta maritatus, ſtupret: hunc nõ pœna adulterij, quod cum ſoluta non committitur, ſed alia corporalis, puta fuſtigatio coërcet: dũmodò honeſta perſona ſit, quæ ſtuprũ paſſa eſt: nam in vilibus & corruptis ſtuprum non committitur: *d.l.ſi ea.22. l.quæ adulteriũ, 29.C.eod.* & proinde nec ſtupri pœna locum habet. *Ioan.de Plat.in §.item lex Iulia de adult. Inſtit. de pub.iud. Bart.in l.ſi vxor, in fin.h.t. latè Boſſ.in pract.crim.tit.de coit.damn.num.25. Socin.conſil.148.* Idque obſeruatur in ſtupris non violentis: etiamſi lex Moyſi, in quibuſdam caſib. durius animaduertat. nam vult filiã in domo patris ſtuprum paſſam, lapidibus obrui, *Deut.22.* vt & illã, quæ corrupta, alteri ignorãti nupſit, aut quæ alteri deſponſata ſtuprum paſſa eſt, neq; inclamauit opem. *ibidem.* Porrò ſtupra violenta, quæ per vim, precium, promiſſa, lenocinium, alijſq; illicitis artibus committuntur, *l.1.§.fin.de var.& extr.crim.l.ſi quis, §.qui mul.de pæn. Ang.præall.loco, num.55.& 56. Boſſ.de coit.num.66.* lege Iulia de vi publica puniuntur, *l.3.ff.tit.l.1.l.mariti.29.§.fin.hoc tit.* cuius pœna eſt deportatio; quæ ſucceſſit in locum eius, qua aqua & ignis reo interdicebatur: *l.qui dolo, 10.in fin.vbi gloſſ.ff.tit.1.§.item lex Iulia de vi. Inſt.de pub.iud.l.ſi quis viduã, 5. de quæſt.* At Dd. *in §.item l.Iulia de adulterijs, Inſt.de pub.iud. Iaſ.in §.omnes autem. num.24. Inſt.de act.* volunt, eiuſmodi ſtuprum capitale eſſe, propterea quòd Iuſtin. raptum puniri vult gladio, *§.ſin autem per vim. Inſt.de pub.iud.*

¶ Sed ſciendum eſt, aliud ſtuprum 22 eſſe, aliud raptum, *d.c.lex illa.* Raptus enim eſt, cùm mulier de domo pa-

tris, aut aliunde, per vim & adhibitis armis, ad alium locum abducitur, vt corrumpatur, aut in vxoris locum habeatur. *d. c. lex illa. Boſſ. in Rub. de pœn. rap. co. p. nu. 1.* Vnde & ipſi Dd. fatentur, quæ in raptu ſtatuuntur, non habere locum in ſtupro, quamuis violento. *Hip. ſing. 6. allegat a ... Ra. Cuma. conſ. 96. Chriſtoph. Albertin. 3. parte ſtatu. quæſt. 10. Gand. in tract. mal. ſ. ... de mul. quæſt. num. 19. & 20.* Vera tamen hic videtur eorum opinio, quia diſerte ſtuprum violentum excipit Iuſtin. *in d. §. item lex Iulia, de adult. in verb. ſine vi.* & Paulus *l. 1. § qui puero. de extr. crim.* inquit, perfecto ſtupro etiam in puella; in qua præſertim iuniore, violentum committi intelligitur: *Ang. præall. eo. nu. 10. Boſſ. de coit. nu. 67.* capite ſtupratorem puniri. Quod inter noſtros licet cotio tenſum, *vide late Carer. opiniones recenſentem in pract. crim. cap. de ſtupro* & ordinationes imperij. *pein. hals. gericht ordnung cap. 119.* & iura Saxonum *lib. 2. art. 13. lib. 3. art. 46.* ſequuntur, & merito, cum etiam lege diuina idem inueniatur ſancitum, *Deut. 22. Exod. 22.* Non raro tamen pleraque curiæ pœnã fuſtigationis, quæ deportationi ſucceſſit, decernunt. Eadé pœna perſequitur & illos, qui (turpe dictu) cõtra naturam nefandas libidines exercent: *d. l. cum vir nubit, 31. C. eod. Nouell. vt nõ lux. contra nat. c. mulier. 32. q. 1.* qui inceſtu ius ſanguinis polluunt, *l. ſi adulter. 38. vbi gl. Bart. Angel. & alij in t. idem Ang. in §. ſi aduerſus. Inſt. de nupt.* qui, mas iuxta & fœmina, pœna *de hac pœna, vide Paul. Grillan. tract. de pœn. damn. coit. qu. 1. Boer. deciſ. 15. Boſſ. de coit. dam. nu. 71. Chil. in pract. ord. Imp. cap. 117.* adulterij tenentur: *d. l. ſi adulter. l. 5. de quæſt. vide Ang. in tractat. maleſ. verb. che hai adulterato, nu. 66.* quæ hoc caſu in mulieribus non eſt apud Saxones capitalis, vt nec in adulterio. Vnde forte nec in maritis erit, qui cum ſolutis inceſtum committunt: niſi nefario coitu, contra ius gentium, & naturam, cum aſcendentibus, vel deſcendentibus, vel ſorore commiſceantur. *Damh. in pract. cap. 94. Boer. deciſ. 15.* cum his enim proprie inceſtus committitur, *gloſſ. in Auth. inceſtas. C. de inceſt. nupt.* non cum illis qui vlteriore gradu ex latere aut per affinitatem coniunguntur; vt apertè Paulus *in l. vlt. de rit. nupt.* oſtendit: quare in his pœna debet mitigari. *Ioan. de Anan. conſil. 392. Boſſ. de coit. dam. nu. 73. Anchar. conſil. 92. Sig. Hi. conſil. 15. Boer. deciſ. 318. nu. 5. ord. Imp. cap. 117. Mich. Mil. conſil. matr. 16. nu. 7. vol. 1.* Et his quidem modem modis, qui ſtupra inferunt, coercentur: qua vero ratione ij quibus infertur, & qui patiuntur, caſtigari debeant, vna regula explicari nequit, *vide Angel. in tractat. maleſic. verb. che hai adulterato, nu. 53.* Apparet tamen iure ciuili ſtuprũ non violentum (vis enim illata excuſat, *l. vnic. C. de rapt. [illegible] vim paſſam, 19 h. t.*) publicatione dimidiæ partis bonorum, & in monaſterium detruſione, punitum in patiente fœmina fuiſſe: *l. eum qui duas, vbi Sal. in ... num. 2. & in l. ſi mulier. per ... num. 234. C. h. t.* quæ pœna iure Cano. *Salic. in d. l. eum qui duas, num. 2. Cano in d. c. 1. ext. eod.* & moribus noſtris exoleuerit. quibus vt ſimplices fornicationes (de caſtigatione ſupra [illegible] diximus) ſtupra in ijs qui patiuntur ſolent coerceri: niſi cum alteruter ſexus in ſuum ipſius ſexum contra naturam nefandas libidines exercet: tunc enim in vtroq; tam agente, quam ſponte patiente, idem ſupplicium capitis hærere debet: *l. cum vir. 31. l. fœdiſſimam. 20. C. eo. vide in alijs caſibus. Ang. præall. loc.*

AD LEGEM IVLIAM de vi publica. Tit. VI.

C. 9. 12.

1 *Vis publica quomodo cõmittatur.*
2 *Quid armorũ appellatione veniat.*
3 *Qui hac lege teneantur.*
4 *Pœna.*

INiuria † etiam non mediocris inferri ſolet per vim, tam publicam quam priuatam. Nam quicquid per vim fit, in alterutram hac vis ſpeciem incidat, neceſſe eſt, *l. hoc iure, ... de reg. iur.* Vis publica armis committitur, priuata ſine armis, *§. recuperandæ, in fin. Inſt. de interd.* nam cum ad vim arma parare iniuſſu Principis legibus publicè ſit interdictum, *l. 1. h. t. Nouell. 85. de armis. l. 1. C. vt arm. vſ. lib. 11.* qui vim armis illicite 1

facit, publica iura, pacemque omnium communem violat; ac proinde publicam vim merito feciſſe creditur, qui omniã vniuerſam Remp. vt recte inquit Cic. *de aruſp. reſp.* oppugnare videtur.

3 ¶ Armorum autem appellatione *in armatis*, nõ ſolum ſcuta & gladios, ſed fuſtes, lapides, & quicquid nocere poteſt, accipimus, *l. armatos, 9. h. t. a. §. recuperanda. Paul. lib. 5. tit. 3.*

¶ Hac lege tenetur, qui arma præter neceſſariũ vſum cogit, *l. 1. & 2. h. t.* qui turbæ ſeditioniſve faciendæ cauſa conſilium inierint, eove nomine homines in armis habet: aut cum telo in publico eſt, dum tamẽ putes *ſic l. 3. h. t.* qui villas, naues, domos oppugnant, effringunt, expugnant (id quod capitale eſt, *l. penult. h. t. Paul. lib. 5. tit. 3.*) Itaq; forte non ſatis erit ad pœnam huius legis oppugnatio, niſi ſequatur effractio, *l. 3. & l. penult. h. t.* quaſi necdũ conſummato. Bart. *in l. 1. § fin. h. t.* tamen indiſtincte vult pœnam huius legis obtinere, quomodocunque alicui in domo ſua præliũ (ſic enim ipſe loquitur) detur: id quod ſtatuta multarum ciuitatum ſequuntur, qui ex incendio quid armati rapiunt, *d. l. 3. 4.* aut incendium faciunt: *l. 5. h. t.* qui hominem concludit obſidet, diripit, rapit, conſtuprat: *d. l. 3. 6. h. t.* qui in magiſtratu exiſtens, ciuem Romanum torquet, verberat, necat, *l. 7. h. t.* Etſi enim de ſtupro, cæde & incendio etiam lege Cornelia teneatur: tamen nihil prohibet quenquam pluribus legibus teneri: & atrocius crimen eſt, quando publica authoritate aut armis committitur. Item qui Romam euocatum vincit, impedit quo minus ſe ſiſtat: *l. . h. t.* qui dolo perficit: ne iudicia exerceantur: qui conuocatis hominib. vim armis faciat, vt quis verberetur, *l. 10. h. t.* (quo tamen caſu, vnus multorum actus pro vna violentia habetur: *Bart. in l. 2. num. 10. de priua. delict.*) qui noua vectigalia iniuſſu Principis exercent & extorquent, *l. fin. h. t.* aut quod perinde eſt, vetera cumulant & adaugent, *l. 2. vbi Salic. C. no. vec. im. non poſſe.*

4 ¶ Damnato de vi publica olim aqua & igni interdicebatur: *l. 10. § fin. h. t.* cuius in pœnæ locum hodie ſucceſſit deportatio, *l. 3. ad l. Iul. pecul.* Quibuſdam

A tamen, vt ſeruis, incendiarijs, effractoribus, expilatoribus villarum, capitale ſupplicium irrogatur: *l. 4. in fin. l. pen. h. t. l. ſerues. C. eod.* vt & libero, quando ex tumultu & violentia cædes alicuius inſecuta eſt, *l. quoniam. 6. vbi Bart. C. eo.* Pœna etiam donatis adimi ſolere, indicat Cicero in quadam ad Brutum epiſtola: Atque ille, inquit, ſi armis politis de vi damnatus eſſet, quo in iudicio

B certè defenſionem non haberet, eandem calamitatem ſubirent liberi, bonis publicatis, idque & leges veteres cautum habent, *l. ſi quis, 7. in fin. vbi glo. fin. & Bald. num. 11. C. eod.* Sed Iuſtin. bona damnatis adimi vetuit, *Auth. bona damnato um, C. de bon. dam.* quem noſtri S. x. ſequuntur, qui loco deportationis fuſtigationem & relegationem decernunt; *vide j de inter. & releg.* nonnun-

C quam etiam hoc caſu manus amputationem, quæ tamen pœna grauis eſt, & velut capitalis. *Bald. in Auth. ſed nouo. in prin. C. de ſer. fug. §. ad hoc, in Auth. de collat. Bart. in l. 2. num. 12. de publ. iud.*

AD LEGEM IVLIAM de vi priuata. TIT VII.

D

1 *Quid ſit vis priuata.*

2 *Qui in hanc legem committant.*

3 *Pœna.*

DE † vi priuata tenetur, qui ſine armis vim fecit, puta conuocatis hominibus aliquem verberauit, pulſauit, 1

E *l. 2. h. t.* & c. quid, † veluti pignus, *l. 1. & 5. C. eod.* abſtulit: *l. 3. h. t.* (quod iure tamen Saxon. impune quandoque fieri, & iuris ſui tuendi, oſtendique aduerſarij cauſã permitti, ſuprà oſtendimus, *Land. lib. 2. art. 47. & 48. dixi ſ. ad tit. ſi quad. paup. num. 5.*) quo minus quis in ius produceretur, obſtitit, *l. 4. h. t.* alienum agrum remve occupauit, *l. 5. h. t.* quamuis ſibi debitam, *l. 5. l. pen. l. fin. h. t.* 2

F *vide l. extat, de eo quod met. cauſ. gl. ſi. Bart. & Bald. in l. ſi creditores, C. de pign.* Ex S. C. etiam Voluſiano, qui improbe coeunt in alienam litem, vt quicquid ex condẽnatione redactũ fuerit inter eos

Digitized by Google

communicetur, lege Iulia de vi priuata tenetur: *l.6.h.t.* vt & illi qui ex naufragio dolo malo quod rapiunt; quanquam etiam extra ordinem conſtitutionibus puniantur: *l.1.in fin.h.t.* A

3 ¶ Damnati de vi priuata pars tertia bonorum ex l. Iulia publicatur: ac cautum eſt; ne Senator ſit aut decurio, aut vllum honorem capiat, neve in eum ordinem ſedeat, neve iudex ſit: & videlicet omni honore quaſi infamis ex Senatuſconſ. carebit, *l.1.h.t.* Nam hoc iudiciũ exiſtimationem lædit, *l.fin.h.t.* vt reliqua publica omnia, *l.inf.imem,ſ. de pub.iud.l.1.vbi glo. de his qui not. infam.* Illud porrò tenendum vltimo loco, de vi etiam ciuiliter agi poſſe, *l.ſi quis.7.C. eod.l.vnic.C.quand.act.ciu.praiud.crim.* & quando in ſtatutis & legib. vis fit mentio, & pęna additur, in dubio hoc de vi priuata, nõ publica accipiendũ interpretandumq; eſſe. *Dec.i. l. hoc iure,ſ ſs. num 2.de reg.iur.per l.ſi praſci,de pœn. Boſſ. in pract.crim.c.de vi publ.& priuat. nu.5. & tit.de plurib.viol.num.75.* B C

AD LEGEM CORNELIAM de ſicarijs & veneficijs. Tit.VIII. C.9.16.

1 *Continuatio; & de grauitate huius delicti, ac lege Sempronia.* D
2 *Summa legis Corneliæ.*
3 *Sicarij qui, & vnde dicti.*
4 *Veneficium quid.*
5 *Homicidiũ vnde dictũ, & quotuplex.*
6 *De homicidio doloſo, nec in eo diſcrimen perſonarum fieri.*
7 *An in fœtu necdum nato homicidium fiat.* E
8 *Non eſſe diſcrimen, quo teli genere cædes fiat.*
9 *In vulneratione conſiderari teli genus.*
10 *Animum occidendi in homicidio præſumi.* F
11 *Explicata l.1.§.diuus.*
12 *Paria eſſe occidere, & cauſam mortis præbere.*
13 *Mandãtem puniri vt mandatariũ*
14 *An quæ infantes exponunt, hac lege teneantur.*
15 *Caſtrantem etiam volentem, aut qui ſeipſum vel alium volentem occidit, hac pœna teneri.*
16 *An voluntas & vulneratio ſine cæde tanquam homicidium debeat puniri.*
17 *Ordinaria pœna legis Corneliæ.*
18 *Quomodo mitigetur.*
19 *Quid ſi in rixa homo ſit cæſus.*
20 *Qui poſſint impunè occidi.*
21 *De homicidio ex ira vel dolore.*
22 *Probandum eſſe animum defenſionis, & quid ſeruandum, ſi in ea probatione reus deficiat.*
23 *De caſuali homicidio per culpam commiſſo.*
24 *Quid ſi per ebrietatem.*
25 *A furioſo & infante, & qui ſint infantes: item ab impubere.*
26 *A minore.*
27 *De caſuali.*
28 *De veneficijs.*
29 *An mathematici pœna veneficij teneantur.*
30 *Pœna veneficiorum.*
31 *De incendiarijs.*

POſtquam † in genere de violentia dictum eſt, quæ lege Iulia de vi generatim coërcentur: nunc exequamur ſingulares vis ſpecies, quæ propter atrocitatẽ generi exemptæ ſunt, & ſpecialibus legib. ac pœnis coërcentur: *vide Paul.lib.5.tit.23.* quo in numero ſunt cædes, veneficia, incendia, quæ delicta, lege Cornelia vindicantur. Ac profecto ſi quis rem recta putet via, nullam vim grauiorem deteſtabilioremq; reperiet, quam eam quæ ſanguinem humanum effundit, cædibuſque ac luctu graſſatur, & Rempubl. ciuibus orbat. *vide Hipp.ad Rub. hanc,num.2.& 3.h.tit. Damh.in pract.c.67.* Imo & terrã ipſam ſan-

ſanguine pollui, nec mundari niſi ho-
micidę effuſo ruſum ſanguine, lex di-
uina, *Num.35.* teſtatur: vnde & hoc no-
mine preciũ pro pœna ſumi prohibet,
ne tota regio vnius ob ſcelus & furias
anathemate puniatur. *Num.18.* Ad co-
ërcendas autẽ cædes ſeu gladio ſeu ve-
neficio factas, primùm Sempronius
Gracchus legem tulit, cuius meminit
Cic. pòſt Lucius Cornelius Sylla dicta-
tor, de cuius lege hoc in titulo agitur:
qui etſi nõ valde magnus neq; copio-
ſus eſt, tamẽ eius in explicatione, pau-
lò diutius immorari coſiliũ eſt, ꝓpter
frequentiã delicti huius in hoc furio-
ſo mũdi exitu indies inualeſcentis, ꝓ-
pterq; grauiſſimas deliberationes ac
diſputationes, quæ indide oriũtur: ad
quarũ rectã dijudicationem, ſaltẽ adi-
tũ aliquẽ patefacere conemur, Quam
meam voluntatẽ ſpero vobis, qui ad
Reipubl. ſpẽ erudimini, probari poſſe.
2 ❡ Lex igitur Cornelia de trib. deli-
ctis agit: de cæde, veneficio, & incedio.
Martianus: *l.1.h.t. Paul. lib.5 ſnt.23.* Lege
Cornelia, inquit, de ſicarijs & venefi-
cijs tenetur, qui hominẽ occiderit, (vi-
delicet aut gladio, aut veneficio) cu-
iuſq; dolo malo incendium factum e-
rit, &c. De ſingulis ergo ordine erit
diſpiciendum.
3 ❡ Sicarij dicti ſunt à ſica: quod genꝰ
gladij breuioris *§. item l. Cornelia. in fin.
Inſt. de pub. iud.* eſt, quaſi ſeca à ſecando
dictũ: hinc abuſiue, qui quocunq; te-
lo interficiunt, ſicarij appellantur.
4 ❡ Veneficium eſt, venenum facere,
parare, diſtrahere, præbere in alicuius
necem. Veneni aũt appellatio, etiamſi
aliàs generalis eſt, *l. qui venenum. 236. de
verb. ſignif.* vt apud Hom.

*φάρμακα πολλὰ μὲν ἐσθλὰ μεμι-
γμένα, πολλὰ δὲ λυγρά.*

tamen in materia delictorum, pro no-
xio medicamẽto accipitur. Veneficos
eos etiam eſſe vult *Iuſt. d. §. ite lex.* qui
magicis artibus homines interficiunt:
quique mala medicamenta vendunt.
5 ❡ Homicidium ab homine dictum
eſt, vt Græcis *ἀνδροκτασία*. Homo, et-
ſi de viro proprie accipitur, *l. ſi quis ali-
quid. §. qui abortionis. ver. mulier aut homo
perierit. de pæn.* tamen ad vtrunq; ſexũ,
l. hominis. de verb. ſign. atq; adeò ad in-
A fantes etiam, maximè hac in lege per-
tinet. *l. pen. C. eo.* Hoc ita definit Bald. vt
ſit quęlibet exanimatio violẽter facta
qua anima à corpore ſeparatur, *Bal. in
l. qua actione. 7. §. 1. ad l. Aquil. per l. item
Mela. 11 §. Celſus. eod. tit.* Illud Canoniſt.
diuidũt in ſpirituale & corporale. *Hoſt.
in Rub. de hom. nu. 2.* nos priore ſpecie, q̃
ad Eccleſiæ iudicium pertinet, omiſſa,
de altera ſecundum materiam ſubie-
B ctam agamus. Homicidium igitur cor-
porale, aut eſt voluntariũ, aut caſuale:
illud conſultò, hoc caſu aliquo inopi-
nato citra dolum malũ admittitur, *t.t.
ext. de hom. vol. & caſ.* Illud rurſus aut
planè voluntariũ eſt ac doloſum, aut
coactũ: vt cũ quis ſui defendẽdi gratia
aggreſſorem interficere compellitur:
de quibus omnib. ſigillatim videamꝰ. 6
❡ Ergo qui conſultò & dolo malo
C hominem iugulat, dubiũ nõ eſt, quin
lege Cornelia teneatur, *l. pen. h. t.* nullo
in diſcrimine poſito, cuius cõditionis
hominẽ occiderit, ſeruum an librum,
l. 1. §. 1. h. tit. l. inde §. ſi dolo. ad l. Aquil. &c.
Omnes enim ad imaginem Dei creati
ſunt, *l. ſi quis. 17. C. de pæn.* qui omnibus
communem naturam dedit, *l. hos accu-
ſare. 12 §. vlt. ſup. de accuſat.* conſimilem
animã eandemq; vitam infudit: quam
D ſine iuſta cauſa eripi ab homine qui
nõ dedit, parricidiale facinus eſt: præ-
ſertim cũ natura cognationẽ quandam
inter nos conſtituerit, *l. 3. de iuſt. & iure.*
Nam & Decalogus in genere atq; in-
diſcriminatim præcipit, Non occides:
videlicet, quenquã. Et Exod. 21. addi-
ta eſt interpretatio, vt etiam ſi quis ſer
uum ſuum occidit, criminis reus ſit.
E ❡ Qua ratione etiam qui infantes 7
interficiunt, pœna capitali tenentur:
l. pen. vbi Salic. C. eo. Cuia. obſ. lib. 6. ca. 21.
quod tñ in nondũ natis diſtinctionẽ
recipit. nã ſi fœtus abigatur antequã
veriſimiliter animatꝰ fuerit, id eſt, an-
te quadrageſimũ à cõceptione diẽ, mi
tiori pœnæ locus eſt: *l. ſi mulierem. 8. h. t.*
quia homicidiũ ferè nõ cõmittitur in
eo qui anima caret, cũ necdum homo
F ſit: *Hoſt. in Rub. de homic. tex. in c. quod ve-
rò. & c. ſeq. 32. q. 2.* ſin autẽ poſt quadra-
geſimũ diẽ abigatur, cædes facta vide-
bitur, *d. c. quod vero. l. ſi quis. 38. §. qui abortio-
nis. in verb. mulier aut homo (ſcilic. animat-*

Digitized by Google

tu) *perierit. de pœn.* § . & lex Cornelia attendetur, *gloſſ. in l. diuus. de ext. cri. d. l. ſi quis. 38. §. qui abortionis. de pœn* aut etiam lex Pompeia de parricidijs, *l. 1. in fi. ƒ. de parr. tit. 8.* ſi matres ipſæ abigant: quod & olim vſurpatum fuiſſe Cic. *pro A. Cluentio. l. Cicero. inſ. de pœn. dixi ſ. de ext. crim. Conſt. Imp. c. 133.* indicat; quanquam vſu lex Cornelia, velut mitior, potius quam Pompeia hoc caſu locũ habet. B Congruunt hæc cũ lege diuina. *Exod. 21. verſ. 22. 23. de quo Theodor. in Exod. qu. 48.* Quid eſt illud ἐξεικονισμένου? ferũt, cum corp⁹ in vtero perfecte formatũ fuerit, tũc fœtũ animari. Etenim creator prius formauit corpus Adæ, tum illi animam inflauit. Statuit ergo legiſlator, quòd ſi mulier grauida abortiuũ fecerit in rixa; ſi effigiatus infans egrediatur, id eſt, formatus organico corpore; C factum illud homicidium vocãdum, authoremq; ſceleris pœnã luere homicidij debere: ſi verò partus egrediatur informis, homicidium nõ cenſendum, quia nõdum animatum erat quod abortiuum eſt editum, reum tamen de damno teneri. Eodem pertinet ſuper Exod. quæſt. 80. tom. 4. operum Auguſtini, fol. 107. Quod non formatum puerperium noluit ad homicidiũ D pertinere, profectò nec hominem deputauit, q̃ tale in vtero geritur. Hic de anima quæſtio ſolet agitari. Verum quod formatum non eſt, nec animatum quidẽ poſſit intelligi: & ideo non ſit homicidium, quia nec exanimatum dici poteſt, ſi adhuc animam non habeat. Sequitur enim & dicit: Si autem formatum fuerat, dabit animam pro anima: vbi quid aliud intelligitur, E niſi & ipſe moriatur? Et mox: Ideo lex noluit ad homicidium pertinere, quia nondum dici poteſt anima viua in eo corpore, quod ſenſu caret, ſi talis eſt in carne nondum formata, & ideo nondum ſenſibus prædita. Idem lib. quæſtio. veteris & noui Teſtamẽti, quæſtio. 23. Quod quidem Moſes manifeſte tradit; dicens: Si quis percuſſerit mulierem in vtero habentem, & F abortiuerit, ſi formatum fuerit, det animam pro anima; ſin autem informatum fuerit, mulctetur, pecunia: vt probaret, non eſſe animam

A ante formam. Hæc ille. Cæterùm animæ infuſæ non ex traduce, vt quidam ſomniant; ſed factoris ab ore, quomodo loquitur Prudentius, ex nihilo creatæ, reliquorum ſpirituum inſtar. *Gene. 2. 7. de quo Auguſt. q. vet. & noui Teſtam. quæſt. 23. tom. 1. fol. 58. Pſalm. 33. 15. de quo Hier. tom. 8. fol. 47. Iſa. 57. 19. Zach. 12. 1. Iob. 10. 12. de quo H. B. decad. 4 ſer. m. 10. Sapien. 15. 11. Eccleſ. 12. 7. Ioan. 5. 17. Auguſt.* B *de definit. orthod. fidei. cap. 14. & 18. tom. 3. operum Auguſt. fol. 1. 8. & cap. 21. lib. 10. de Geneſi ad literam: & paſſim. Hier. lib. 2. contra Ruffum, ad Pamm. & Mar. tom. 2. pag. 213. Thom. Aquin. ſup. lib. 2. Sent. Lombar. Nazian. Car. de virg. & eiuſdem frater Cæſar. Dial. 2. Hil. lib. 10. de Trin. Proſper. lib. de Prouid. Ambroſ. cap. 7. ad Rom. tom. 5. fol. 206. Petrus Lombar. lib. 2. diſtinct. 17. 18. & ibi Bona. quæſt. 3. gloſſ.* C *c. quod verò. 32. quæſt. 2. Ludo. Viues lib. 2. de anima. Cyrillus lib. 2. tom. fol. 245. in Dialog. Trinit.* Huius igitur animæ viuentis præcipuũ iudicium, eſt motus: ac contra, animã pro vita poni in ſcripturis, & illo ipſo loco ſuperiùs adducto. *Exod. 21. verſ. 23.* animã pro anima. quæ inde etiam ἐνδελέχεια definitur Ariſtoteli lib. de anima, quaſi motus D continuus in ſubiecto, *Syr. cap. Daniel. 1.* ſeu vt Cicero vertit, *Tuſcul. 1.* continua agitatio, motio. Quam conſtitutio prouincialis *4. parte 4.* abactionem fœtus viuentis, pro homicidio habet (*da die frucht gebirt,*) ſi mortuus inde fuerit; non ſi abigatur recentior, (*ſo noch vnder der helffte nach der empfengnuß.*) An verò qui ſeipſum interficere voluit, hac quoque pœna E teneatur? Sane lex inuitem qui ſibi manus ſine iuſta cauſa intulit, capite vult puniri, *l. ſi quis. 38. §. fin. de pœn.* Sed hodie, quia conatus homicidij, pro effectu nunquam punitur, morte non inſecuta, vt poſt dicemus; ideo hoc caſu leuior pœna ſolet imponi. nã ſi quis ſeipſum plane interficiat, de pœna quæri non poteſt, cum crimen mortalitate ſit extinctum, & ſibiipſi F homicida necem intulerit: cadauera tamen eiuſmodi deſperatorum, non communi more ſepeliri, ſed in furcam tolli, aut ſub ea ſepeliri ſolent; vt hoc ſaltē modo, quãdo aliter nequit, quid

meriti

meriti ſint, oſtendatur; ſi tamen id in reatu, non alia ex cauſa fecerint. *ſic. unde diſt. l. 1. l. vlt. de his qui ſibi mort. l. ... C. eo. l. omne. §. qui ſe vulnerauerit. de re mil. ... d. Imp. c. 13 ... S. x. lib. 2. art. 31. Schneid. §. iuris praecepta. inſt. de iuſt. & iur.*

8 ¶ Non autem intereſt, quo teli genere, aut quomodo cædes facta ſit, gladione an fuſte. Teli enim appellatio late patet: *d. l. §. item l. Corn. ſic.* etſi in vulneribus illatis genus armorũ inſpiciatur, vt videlicet inde colligatur, occidendine animo percuſſum ſit, an nõ. Nam
9 † qui gladio, aut alio inſtrumento ad faciendam cædem idoneo verberatis indubitate animo occidẽdi videtur id admiſiſſe, *l. 1. §. diuus. h. t.* Sed ſi clauo percuſſerit, aut cucuma, hoc eſt, ligone ferramentis præmunito: quamuis ferro percuſſerit; tamen quia hæc inſtrumẽta ad alios vſus quam ad cædem & vulnera ſunt facta aptaq;, non videbitur animo occidẽdi percuſſiſſe, *d. l. 1. §. diuus.* Idemq; erit ſi quis baculo percuſſerit, *l. omne. 6. §. ſi quis. de re mil. d. l. 1. C. de emen. ſer. gl. in c. ſignificaſti de homic. Spec. in tit. de accuſ. l. v. ſ. ſed pone. Bar. nu. 7. ... §. diuus. Bald. in l. cum mandati. C. mand.* aut calce, *l. 5. C. eod.* aut cultello domeſtico, *glo. ad verb. minores in Auth. de armi. Bart. in l. 1. & in l. fin. ff. ad l. Iul. de vi pub. Clem. 1. §. quia. de ſta. mon.* quod vix eſt vt admitti poſſit, ſi punctim cultello vis inferatur. Grauius enim ac periculoſius his cultellis ac pugionibus vulnera punctim infliguntur, quam gladio aut ſica. Sed cum cædes ſecuta non eſt, haud diſplicet, vt mitiorem in partem propendeamus; *l. ſæpe. 55. in fin. de verb. ſign. Gand. in prac. crim. tit. de hom. nume. 11. Hip. conſ. 105. circa num. 21.* de quo caſu loquitur Martianus, *in d. § diuus.* Cæde
10 † autem ſecuta, ſemper & indiſtincte præſumitur animus occidendi, niſi aliud ex circumſtantijs colligi probabiliter poſſit, *l. 1. C. vnde vi. l. 1. C. eo.* omnia enim delicta, cum ſint illicita & prohibita legibus præſumuntur dolo malo fieri: *l. ſi non conuitij C. de iniur.* vt reliqua omnia quæ aduerſus leges fi-
11 unt. *c. qui contra de reg. iur. in 6.* Itaque † quod Mart. *in d. §. diuus.* ait, qui clauo aut cũcuma homicidium admiſit, eius pœnam leniendam, quod caſu magis

A quam voluntate id videatur perpetraſſe: non eam interpretationem habet, quaſi ex ſolo teli genere animus dolo vacans debeat præſumi: ſed repetit his verbis I.C. caſum homicidij caſualis, quem initio poſuerat; & hunc opponit vulnerationi, animo occidendi factæ. tantumq; illud innuit in ſumma: vulnus gladio illatum, præſumi animo occidendi factum; quod aut ligone, vel
B cucuma, nequaquam. Quare etiamſi mors inſequatur, adminiculũ hoc eſſe ad leniendam pœnam, ſi alia quoque concurrant, quæ quaſi teſtentur voluntatem interficiendi defuiſſe: vt ſi in rixa ſubito, non conſilio, ſed caſu, potius talibus armis vulnus ſit factum. *ut ... d.*
21 Sed † vt ad propoſitũ reuertamur, 12
illud etiam non intereſt, vtrum quis occidat, an cauſam mortis præbeat: *l.*
C *nihil. 15. h. t.* quod iuxta ſententiam legis Corneliæ eſt accipiendũ. ſcilicet quando cauſa mortis, dolo malo & animo occidendi eſt præbita. Vnde eadẽ eſſe interpretabimur, ſi magiſtratus operã dederit, quo quis falſum iudiciũ, quaſi de communi crimine alicuius conſcius, profiteretur in hoc, vt innocens condemnetur, aut pecuniã acceperit, vt publica lege, hoc eſt, publico iudicio quis
D reus fieret, aut alio quid contra hominis necẽ fecerit, quod legibus permiſſum nõ ſit: *l. 4. in prin. h. t.* quive falſum teſtimonium dolo malo dixerit, quo quis publico iudicio rei capitalis damnaretur: *d. l. 1. §. ... l. 3. § item. h. t.* item, qui per alium cædẽ fieri curauit aut mandauit: *l. non ideo. C. de accuſ. ... Paul. lib. 5. tit. 23. ... aut qui aliter. 5. § fin. quod ... cum*
E *clam, vbi Bar. & in l. non ſolum. ... §. ſi mandato. de iniur. l. hæc verba ff. de adul. c. pro humani. 1. de hom. in 6. Panorm. & alij in c. mulierẽ. de ſent. excom. Dec. in l. ut damnum. 129. num. 3. de reg. iur. vide Ang. & alios in prac. crim.* Quare † verum non vi- 13
detur quod quidam *Dec. & Cag. in d. l. ut damnum. Fel. in d. c. ... excom. vide Myns. obſer. 40. cent. 1.* tradũt, eum qui accuſat aliquem feciſſe homicidium, & probat mandaſſe; nõ videri probaſſe quæ
F in libello deducta ſunt, ac proinde ſuccumbere; quod diuerſa ſint, facere, ac mandare. Nam mandatum hic æquipollet facto; nec diuerſa hæc ſunt, ſed

derogatum. & Cyn. *in d. l. ſi qui cum te-lo.* cum ait; licet lex puniat propoſitum, in homicida; tamen iudicem debere conſiderare euentum, qui delicta aggrauat; *c. periculoſè. de pœ. diſt. 1.* eſtq; cum primis attendendus, *l. aut facta. 16 §. euentus. de pœn. l. ſi quis legatum. 6. verſic. cæterum. d. ſol. gl & Bart. in l. fin. de rer. diuiſ. gloſſ. in l. 1. ad verb. voluerit. quam not. Caſt. & Alex. de leg. 2. & in l. ſi conſtiterit. ad verb. voluiſſe. ſupr. fin. reg.* Et ita iudicari, non modo quando ſtatutum loquitur de homicidio, ſed etiam generaliter ex benigna interpretatione, plerique tradunt. *Spec. præd. loc. Bal in l. huic ſcripturæ. § ſi ſeruus. ad l. Aquil. in l. dota. num. 55. C de iis qui accuſ. Bonif. de mal. tit. de inſ. percuſſ. def. n. 15. Iacob de Bel. in pract. tit. de inuaſ nu. 3. Fel. in tract. quand. conat. puni. Boer. deciſ. 323. nu. 6. par. 2. Matth. de Affl. deciſ. Neap 21 nu 11. Alex. conſ 15 viſo. nu. 5. volu. 1. Hip. conſ. 105. circa n. 21.* Pro quo & illud facit quod communiter traditum eſt eum qui lethaliter vulnerauit, mitius puniri, ſi ab altero poſtea vulneratus occidatur. *l. item Mel. §. Celſ. ad l. Aquil. l. huic § ſi ſeruus. eo. Tiraqu. de pœn. cauſ. 61.* Quibus conſonant criminales Imperii conſtitutiones cap. 117. cum volunt conatum homicidii arbitrio iudicis, puniri, non ſecuto euētu. Pœna autē quæ committitur arbitrio, ſemper mitior eſſe debet, quam quę legibus præſcribitur. ideo non eſt ad pœnam mortis facile extendenda: *l. 1. de fur. Bal. l. 1. §. effractores. de effrac. l. hodie. 13. de pœn: late Boer. deciſ. 254. num. 13. Alex. conſ. 5: in caſu: nu. 13. vol. 1. & conſ. 283 vol. 2.* Nec ab hac æquitate abhorret aut lex diuina. *Exod. 21. verſ. 18. 19. Leuit. 24. nu m. 35: Deut. 19.* aut ius Saxo. quamuis alias durum & terribile. Nam cum ciuiliter de homicidio agitur, ſicuti agi poteſt, *l. 3. C. ad l. Aqu.* cædem vno Vuerigeldio, hoc eſt, 34. aureis (quos Schokos vocāt) hic vſitatis; at vulnera qualiacunque, non ſecuta morte, dimidia tantum eius parte mulctat. *Land. lib. 2. art. 38. vbi gl Farbſ. diff. 62.* Quare & cum criminaliter agitur, mitius ex hoc iure conatum homicidij quam euentū puniendum eſſe, conſentaneū eſt; argumento à ciuilib. ad criminalia ducto. *gloſſ. & Dd. in l. omnem. 20. de iud. c. fin. de for. comp.* Imo quod amplius eſt, non deſunt qui exiſtiment, id quod à Spec ſupra traditum eſſe diximus, etiam Sax. moribus obtinere; iusq; illud puniendi ex æquo, tentatum, atq; delictū conſummatum, eſſe abolitum; & tantum puniri euentum. *Reinhar. diff. pœn. 6. per art. 39. Lehnr.* Concludendum igitur videtur; etiam hoc iure, eum qui animo occidendi vulnerauit, nequaquam cędis, ſed tantum vulneris *Reinh. diff. pœn. 31. per Landt lib. 2. art. 16.* reū eſſe; & huius, non illius pœna teneri. Itaq; ſupra poſita Salic. deciſio, exiſtimantis non compelli iudicem, ſed poſſe pro arbitrio mitius punire conatum quam effectum, cum lex vtrumq; eodem modo coercet: valeat in atrociſſimis delictis. *Bald. in c. § denique, nu. 2. quæ fuit pri. cauſ. feud. & ibi Alex. num* 3. maieſtatis, parricidii, raptus: (quanquam hoc ipſum controuerti poteſt, & dicere durum eſt: *Hip. in l ſi qui cum telo. C. de ſicariis, & conſ. 105. Felin. late in tractat. quand. cona. Chaſſ in conſuet. Burgund. de iuſt. §. 5. verb s'il n'a grace. nu. 23.* niſi quando lex expreſſe conatum punit: vt in raptu, literis hoſtilibus (Veuheden vnd feindsbrieff ſchreiben appellant. &c.) *vide ord Imp. c. 128. 129.* aut etiam in pœnis Eccleſiaſticis: *c. 1. de hom. in 6*) in reliquis dicamus eum oportere omnino pœnā, non ſecuto euentu, mitigare.

¶ Quam ergo pro eiuſmodi vulne- 17
ribus mulctam imponet, & quatenus mitigabit? Conſtat, ordinariam pœnā legis Corneliæ olim fuiſſe deportationem, cum ademptione bonorum: *l. 3 §. fin. h. t.* ſed hodie inquit I. C. ſolent capite puniri: *l. 3 § fi. l. pen. h. t l. pen. C. eod. §. item lex Cornel. Inſt. de pub. iud.* id quod præceptis diuinis conſentaneum eſt. *Gen. 9. Nū. 35. Deuter. 19 Exod. 21. 12 moriendo moriatur. & 20 ſi . 14. tolles eum vt*
moriatur. Hæc † igitur ſi mitiganda eſt. 18
vt certe eſt, non debet ad ſupplicium perueniri. Ac Salic *in Rubr. Cod. de crim. ſacr.* ex ſententia Bald. *in c. 1 § iniuria n. 13. de pace iura. fir.* quidem dicit, in Capitolio ita iudicatum fuiſſe, in minore, cui ratione ætatis mitigari pœnæ ſolent, *l fere de regul. iur. l auxilium de minoribus.* vt ei manus amputaretur: id quod & ius Sax. ſequi videtur. *gloſſ.*

Vueich.art.83.in fin. Sed cum hæc pœna ſit peregrina, & ſæpe acerbior ipſo ſupplicio: (multi enim ex ea diem cũ cruciatu obeunt) cumque regulariter, vbi mitigatur pœna capitalis, non ſit infligenda aliqua corporis afflictiua: *Hipp. in l.1.num.61.C.de ſicar.per l. ſi adult. 38 §. Imp.de adulter.l.ſi quis in graui. §.ſi tamen. ad S.C.Sylla.l.4. C.de adult l.lex Iulia.§.fin. ad l. Iul. repet.* magis placet & obtinuit, vt relegatio ſiue exilium perpetuum, aut damnatio ad remos, deportatiove decernatur. *Bart.in l.legi.de vi pub.* Nam & hæc magis accedit ad pœnam antiquam videlicet deportationem; & honeſtioribus ex ipſa hac lege irrogari ſolet. *d.d.l.1.in fin.hoc tit.* & videmus ipſos Impp. in moderatione legis Corneliæ ſemper huc deuenire, ac pœnam capitalem conuertere in exilium. *d.l.1 §.fi.l.8.§.1.& 4.l.8.h.t.l.4.C.de adult.* atque ita in ſpecie non multum diuerſa, deciſum fuiſſe, teſtatur Boer. *deciſ.254.* & ego iudicatum memini.

19 ¶ Si in rixa percuſſus homo perierit, ictus vniuſcuiuſq; in hoc collectorum ſpectari oportet, quod ſi non poteſt indicari certus percuſſor, tenentur omnes, *gl & Bart. in l.fin.h.t.* niſi homicidam ex numero ſuo deſignent. *l.fin. vbi gl.hoc tit. vide l.Moſaic.Exod.23.* quod & apud nos ſeruatur: ſcilicet, vt ciuiliter teneantur omnes, aut etiam vt criminali in iudicio torqueri poſſint, non etiam vt ea propter condemnari. Etſi enim præſumantur homicidii rei, non tamen ex huiuſmodi præſumptione pœna capitali damnari debent, ſed aliqua duntaxat leuiore. *Felin.in cap.ſignificaſti, 2.de homicid. Gand. in tract.de homicid num.12.cum ſeqq. Dec. in l. fauorabiliores.167.num.6.de regul. iur. Alexand. conſ. 35.viſo. volum.1. & conſil.46. volum. 4 & conſil. 14. volum. 3. & hanc dicit eſſe communem Boſſ.in pract. crim.de homicid.num. 26.& 27. vide iure Saxon. Reinhar.diff.forenſ.29. vide late Tiraq quanquam remiſsiue loquentem. in tract. de pœn.cauſ. 63. qui videtur concludere, nullum teneri pro quo gloſſ. in l. item.11. ad verb.plures cum apoſtill. ad l. Aquil.*

20 ¶ Sciendum autem eſt, homicidii pœnis eximi, ſi quis eos occidat quos interficere fas eſt: vt transfugam, *l.3.§.*

A *fin.hoc t.* vilem adulterum, *l.marito.24.l.ſi adulterum.38.§ Imperatores.de adult l.4.C.eod.tit.l.qui occiſi ad l. Aquil. Hipp.in l.1.num.3.hoc tit.vide gloſſ.Land.lib.1.artic.50.* & iure Imperii ac Saxonum. *libr.1. art.50.lib.3.art.45.* bannitum, &c. item furem nocturnum, *Saxon lib.2.artic.13. Exod.22.gloſſ.Land.lib.1.art.5.* quem tamen indiſtincte iure ciuili interficere non licet; *l.furem.9 hoc tit. l.itaq;.5.ad l. Aquil.cap.3.de homicid.* cuius iuris diſtin-

B ctionem ſequi tutius eſt. Et hæc de prima homicidii ſpecie ſufficiant.

¶ Quod ad eam ex eo attinet, quæ non dolo fit; ſed quodammodo coacte, ex iuſto dolore, vel metu præſentis violentiæ: ſciendum eſt, ſi quis vxorem in adulterio deprehenſam, aut adulterum occidat, plerunq; mitius puniri; quia difficilimum eſt, iuſtum dolorem temperare: *l.. § fin.h t. l.4.Cod.de adu t.d.l.ſi adulterium § fin.ſupr de adult.* ex metu autem illatæ violentiæ homicidium factum ſæpe omnimodo excuſari; vt ſi quis ſibi ſtuprum inferentem interficiat. *d l.1 § fin.* vel furem nocturnum cui parcere ſine periculo ſuo rerumque ſuarum. *gloſſ in l.ſi ex plagis. 53. § 1 ad verb. Vtilet. ad l.Aquil. vide in l.3. de iuſtitia & iure.* non potuit: *l.in furem 9. hoc titul.* aut latronem: *l.4. C. eodem.* & aggreſſorem: *l.2.C.eod.* aliumve quemlibet, qui dubium vitæ periculum intendat: *l.2.& 3. C eod. l.vnica. C.quand. lic. vnicuique. Iaſ. late poſt alios in l.3 de iuſtitia & iure.* vim enim vi repellere, etiam iure naturæ licet: *d l.3 l 1 §.in beſtiis ſi quad paup.* vt & Cicero pro Milone eleganter explicat: cum moderamine tamen inculpatæ tutelæ. *l.1.C.vnde vi.* Quod ex qualitate † perſonarum, 22

E rerum, aliiſque temporum & locorum circumſtantiis eſt æſtimandum & referendum non ad facultatem fugæ, ſed defenſionis: *gloſſ & Dd. præſertim Saly. in dict.l.2.de iuſtitia & iure. Bald. & Sal. in l. ſolam. C.de teſt. Bartol.conſil 110. dixi.Inſt. de pub.iud § item lex Cornel.de ſicariis.* probandumque ab eo qui allegat, *l.1. Cod. eodem.* duobus ſaltem teſtibus: *l.licet.23*

F *de teſt. Bartol in l. ſ. d ſi ad legem Aquiliam. Iaſ.in l 1.num.60. de iuſtitia & iure.* vt verbi gratia, quod primum ſit inuaſus. *Iaſ. num.9.& Dd. in l.3.de iuſtitia & iure. Hipp. ind.*

Digitized by Google

in d. l. 1. numer. 31. quod ſi probare nequeat, puta quia ſolum ſe remotis arbitris ab interfecto aggreſſum aſſeueret, videtur tormentis ſubiiciendus. *Baldus in l. 1. numer. 31. C. de confeſſ. Lanfr. in c. quoniam, ad verb. confeſſiones, numer. 12. de probat.* Nam neque abſolui poteſt, cum fateatur homicidium: nec damnari capitaliter, cum qualitatem & dolum malum, qui in lege Cornelia ſolus attenditur, *l. in lege h. tit.* negat. *Panorm. in c. auditis. num. 32. quem ſequitur Felin. & alij. de praeſcrip. Iaſ. in l. 3. num. 13. de iuſtitia & iure. ſup. Bar. in l. Aurel. §. idem. de lib. leg. Hippol. ſing. 185. Ang. in tract. maleſic. ad ver. comparent. de no. qui ſibi & partem negant. vide Bald. & Salic. in l. 1. Cod. de confeſſ. & l. 1. C. vnde vi Lanfr. praeall. loc. caut. Tho. Ferr. 5.* Si tamen ex circumſtantiis innocentiae ſuſpicio extaret, videtur pro arbitrio iudicis poſſe abſolui. *Boerius late, deciſ. 164.* Nam cum quaedam indicia ſunt pro reo, quaedam contra; in mitiorem abſolutionis partem eſt declinandum, nec perueniendum ad torturam. *idem Boerius deciſ. 265. ord. Imper. capite 143.* Iure tamen Sax. etiam qui probat ſe animo defendendi occidiſſe, vno vuerigeldio agnatos defuncti placare tenetur. *gloſſ. artic. 50. libr. 1.* Si quis ex pugnatoribus mediatorem intercedentem interfecerit; nō deſunt, *gloſſ. Angel. & Dd. in l. 3. C. eodem. Iaſon in l. 1. §. praetor. numer. 4. ne quis eum. Hipp. in l. de minore. numer. 18. de quaeſtion.* qui & hoc excuſent, & ad defenſionis vſum pertinere arbitrentur: quod mihi periculoſum videtur; niſi ſcilicet quis ita ab interceſſore in defenſione impediatur, vt abſque ſuo periculo illi parcere non potuerit. *Hipp. in l. 2. in fi. C. eodem.*

23 ¶ Caſuale ſeu inuoluntarium homicidium, aut culpa fit, aut citra culpam. Culpa quamuis lata, in lege Cornelia pro dolo non habetur: quare putator, etiamſi non proclamet in deiectione rami, & hominem interficiat, non tenetur hac lege; ſed Aquilia *l. in lege Cor. 7. hoc tit.* ciuiliter, ad ceſſationis operarum & medicationis ſumptum reſarciendum: *Exod 21. 19.* criminaliter vero ob culpam latam in metallum damnatur, *Paul, lib. 5. titul. 23.* morib. ex lege diuina vero, relegatur. *Exod. 21. 13. Ioſue 20. 3. Num. 15. & 35. 22. Deut. 9. 5* item is qui noctu infantem per ſomnum comprimit: *cap. conſuluiſti. 2. q. 5. Panorm. & Dd. in cap. fin. de his qui fil. occid. l. in 1. de homicid.* qui canem infeſtantem ſaxo petens praetereuntem interficit caſu, & non ſponte: *Iaſ. in l. 1. num. 23. & 24. de legibus. & in l. in actionib. nu. 28. de in lit. iur. & in l. 2. nu. 41. ſi quis in ius vocat.* qui petulantem equum, cum vitium eius ignoraret, cohibere non potuit quominus puerum opprimeret: *Panor. in c. ſignificaſti. & c. dilectis de homicid.* & ſi qui caſus euenire caſu conſueuerunt ſimiles. *vide Bart in l. diuus. h. t.*

24 ¶ In ebrio merito dubites, etſi enim dolus abeſt, *l. omne delictum. § per vinum. de re milit. l. vnic. C. ſi quis Imper. maled.* tamen per culpam adeſt; vnde quia opera datur rei illicitae, caſus ſubſequens excuſare non videtur: *Panorm. in c. continebatur. in prin. de hom. vide late Tiraque. in tract. de poen. cauſ. 6. per totum.* itaq; Pittacus duplici poena ebrium afficiendum putabat, quod delictum delicto cumulaſſet. *Ariſtoteles in Pol.* Sed plerumq; ita ſeruatur, & eſt communis opinio, vt magna ebrietas, quae mentem aufert, poenam mitiget; parua non item. *l. omne delictum. § per vinum. vbi Bar. de re milit. c. inebriauerunt. 15. quaeſt. 1. Salic. in l. 1. C. eod. Bart in l. reſpiciendum §. delinquunt. & in l. aut facta de poen. Ang. in tract. maleſ. vers. ſciemer. Hipp. in l. 1. nu. 36. de quaeſt.* Sane Carolus v. Imperator in ſuis hereditariis prouinciis conſtituit, vt ne ebrietas in caedibus, quae ſaepe à vinolentis committuntur, excuſationē adferat: & vidi ita obſeruari: quanquā poenam leniri ex hac cauſa meminerim; idq; mihi humanius atq; aequius videtur. nam vbi homicidium non dolo, ſed lata culpa commiſſum eſt, non debet poena capitalis decerni, ſed aliqua mitior. *ita eſt communis concluſio, quam multis confirmat Hipp. in l. in lege. 7. hoc titu. Iaſon in l. 1. de legib. & in l. in actionibus. de in lit. iur. Boſſ. in pract. crim. tit. de homicid. num. 67.*

25 ¶ De furioſo & infante minus dubitandum eſt, cum alterum innocentia conſilii, alterū fati infelicitas excuſet. *l. infans, 12. hoc titul. l. aliud. de off. praeſid.*

Sed furor cum non præſumatur, *c. fin. de ſucceſſ. ab inteſt. l. ſi filium. de acq. her.* probandus erit ex dictis factisq; inſanis, *l. quidam. 27. de cond. inſt. Dd. in l. ſi cum dotem. 22. §. fin autẽ. ſup. ſol. mat.* inordinato memoriæ ſtatu, *Alex. conſ. 54. ad quæſitũ. in fin. vol. 1.* & ex inſania præcedente; *Alex præall. cõſ. Rab. & alij. in cle. 1. de hom.* adhibitis etiam medicis. *Dd. in l. 1. de bon. poſſ. fur. & inf. &c.* nã recordor, poſt perpetratum delictum quoſdam furorem ſimulaſſe ad qualemcunque prętextum. *vide gl. ſſ. in d. l. congruit. in fin. Cor. conſil. 22. viſis. nu. 3. & 4. vol 1.* Infantem autem accipimus, ſeptem annis minorem: *l. ſi infanti. 18. C. de iur. del. c. 1. de deſp. impub. lib. 6* hæc enim ætas quicquid videt, ignorat *l. 1. C. de fal. mon.* Puto tamẽ hoc benigna interpretatione ad eos qui necdum ſunt doli capaces, & pubertati proximi, poſſe extẽdi, *d. l. 1.* hoc eſt, illos qui decimũ annum nondum egreſſi ſunt. *Iaſ. in Auth. ſacramenta puberum. num. 14. cum ſeqq. C. ſi aduer. vend. Panor. cum addit in cap. 1. de del. puer.* Nec enim aliter puniendi videntur, quàm ſi exiſtant capaces doli; *Gand. de pœn. nu. 30* qui ſolus in ſuppliciis, maximeque in lege Cornelia, *l. in lege. 7. h. t.* conſideratur: ac ne tunc etiam quando capaces ſunt, vltimo ſupplicio, quamuis capitaliter deliquerint; ſed mitius, puta exilio aut fuſtigatione, *d. l. vnica C. de fal. mon. Hipp. in § l. de minore. de quæſt. l. 1. §. impubes. vbi Dd. l. excipiuntur. de S. C. Syll. Bal. in l. etſi ſeuerior. C. ex quibus cauſis. inf. irrogat. Dec. in l. ferè. de regulis iur. Saxon. lib. 2. art. 65.* ſunt coercendi: nam in ſuppliciis nũquam habetur impubes pro doli capace. *Iaſ. in d. Auth. ſacramenta n. 15. C. ſi ad vend.*

26 Neque † verò hoc quis non æquiſſimum fatebitur, qui conſideret, etiam puberibus minoribus ratione ætatis pœnas mitigari. *d. l. ferè. vbi Dec. Dd. in l. auxilium. 38. §. in delictis. de min. l. ſi adulterium. §. fratres. de adult. gloſſ. in l. impunitas C. de pœn. Ang. in tract. mal. ad verb. ſcienter. num. 12.* Nam quoties in delicto minor eſt dolus, toties pœna quoq; minor eſſe debet. *Angel. in tract. malef. verb. ſcienter. num. 12. per l. ſi adulterium. 38. §. 1 ſupr. de adulter.* Sed in minore quamuis pubere non eſt tantus dolus, quantus in maiore *Baldus in d. l. etſi ſeuerior. text. in l. impuberem. de fal. Angel. in pract. verb. ſcienter, num. 12.* quare mitius cum minorib. erit agendum. *Gand. præall. loc. de pœn. reo. Hipp in prac. §. quoniam. num. 96. Boer. deciſ. 254.* Idq; videmus etiam in ordinationibus Imperii cautum eſſe; *cap. 178.* vbi pœna in minores nõ ordinaria ſtatuitur, ſed committitur arbitrio iudicis; quæ ad mortem facile extendi nõ debet, vt diximus *l. 1. de fur. baln. l. 1. § effractores. de effract. l. hodie. de pœn. Boer. deciſ. 254. num. 13. Alexander conſilio 5. in caſu. numero 13. volum. 1.*

Porro † vbi nulla omnino culpa poteſt homicidæ imputari, adeo non tenetur lege Cornelia, vt etiam ab Aquilia & ciuili actione ſit liber. *§. r. Inſt. de leg. Aquilia.* iure tamen Sax. pro homicidio caſuali etiam ab impubere doli capace commiſſo, agnatis occiſi vuerigeldium, magiſtratui mulcta ſexaginta ſolidorum minorum (vulgò Schilling vocant) debetur. *Fach, diff. 64. per artic. 65. volum. 2.* 27

¶ Pœna quoque legis Corneliæ tenentur, qui veneficia in perniciem humanę ſalutis exercent. 28 Plus enim eſt hominem extinguere veneno, quàm gladio: *l. 1. C. de mal. & math.* quia minus præcaueri & vitari poteſt. Qui igitur malum venenũ necandi hominis cauſa fecerit, vel vendiderit, vel habuerit, plectitur *l. 3 in princ. hoc titul.* Sed aduertendum eſt, id ſolum notari in lege, quod hominis necandi cauſa venditur habeturque. Lex enim Cornelia dolum duntaxat notat: *d. l. in lege. 7. hoc titul.* quare ea quæ non malo animo, ſed malo exemplo, medicamentum ad conceptionem dedit, ex quo ea quæ accepit deceſſit, relegari Senatuſc. iuſſa eſt. *d. l. 3. §. 1.* Alio autem S C. effectum eſt, vt pigmentarij, ſi cui temere cicutam, ſalamandram, aconiton, aut luſtramenti cauſa cantharides dederint, pœna huius legis teneantur: *d. l. 3. §. alio.* item vt qui mala ſacrificia tenuerint, habuerint, hac lege damnentur, *l. ex S. C. 13. hoc titul.* Ex conſtitutionibus etiam amplius intelligi licet, veneficii quęſtionem ad omnes magos, aruſpices, ſacerdotes vetitorum ſacrificiorum, eiuſcemodique artium doctores ac diſcipulos, quique libris

magicis

Digitized by Google

magicis vtuntur, eſſe extenſam. *l. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. C. de maleſ. Paul lib 5. t. 23.* A

29 ❡ Illud magis mirandum, artes mathematicas inter hæc veneficia referri: *l. 2. 3. 7. C. eod. tit. de maleſ. & math.* cum liberales ſint, & multos egregios ac præſtantes artifices habeant, atq; aſſertores. Sed cum appareat, conſtitutiones dolum tantum malum & perniciẽ humani generis vindicare: *d. l. in lege. 7. h. t. l. 4. in fin. C. de maleſ.* exiſtimo eas accipiendas de iis, qui prætextu artis, B magiam aut alias diuinationum præſtigias, quæ cauſas non habent Phyſicas, ad exitium hominum iniuriamq; exercent. *vide Paul lib 5. tit. 21. & 23.* Eaſdem lex extenditur & ad teſtes, qui necandi hominis cauſa falſum teſtimonium dixerunt; *l. 1. h. t. Paul. lib. 5. tit. 23.* C ad magiſtratum qui in caput hominis pecuniam accepit. *Paul. d. tit. 23.* & medicos qui dolo vel imperitia mortis cauſam male curando præbent, *l. illicitas. §. ſi ut is. de off. praſi l. Paul. d. tit. 23.* & alios ſimilia in necem perniciemq; humanam perpetrantes.

30 ❡ Vt veneficiorum olim eadem pœna fuit quæ cædium, ex lege Cornelia: ita nunc poſtquam homicidia gladio puniri cœptum eſt, veneficia quoque D eodem ſupplicio vindicantur. *l. capitalium §. venenarii, de pœn. l. 5. C. eod.* Sed & cõcremari veneficos Conſtantinus *l. 3. hoc titul* voluit quo genere ſupplicii Saxon. & aliæ paſſim nationes, in hos animaduertunt; *Saxon. lib. 2. art. 14.* potiſſimum eos, qui ſortilegiis & magicis artibus veneficia exercent, nam qui citra eas artes, potionibus & venenis clam interficiunt, velut graſſatores puniri ſolent; mares rota, fœminæ aqua. E *Gerlam. de ſortil. part. 11. nu. 2. 3. 4. ord. Imper. c. 130. Reinhar. differ. pœna. 18. per artic. 14 lib. 2.*

31 ❡ Tertio agit lex Cornelia de incendiariis, qui dolo malo incendium excitant. Dico, dolo malo: nam ſi culpa admittatur, ceſſante publico iudicio, ciuiliter in duplum erit agendum. F *l. diuus. de extr. crim. vid. ſup. de incend. ruina, naufragio, vbi dixi.* At qui per fraudem incendia faciunt, gladio olim feriebãtur: *l. ſi quis. h. t. d. l. qui ades. 9 l. fi. ſup. de incendio, ruina, naufragio. l. data. C. qui accuſar.* Hodie *vide ſententiam in VVeyſch fol. 144. ordin. Imper. cap. 125.* ſecundum pœnam talionis, incendio abſumuntur qui incendia excitarunt *l. capital ũ. 28. de pœn. l. qui ades. 9. de incend. ruin. naufragio. ordin. Imper. cap. 125. Landrecht lib. 2. artic. 13.* quanquam iuris ciuilis interpretes, hac in re varie diſtinguant: vtrum incendium factum ſit in ciuitate, an extra: vtrum magnum, an paruum: vtrum homines perierint, an non: vtrum à vili perſona factum, an à digniore. *Bart. in l. 1. in princ. num. 5. de officio præfect. vigil. Baldus & Salicetus in l. data. 11. in prin. C. qui accuſar. non poſſunt. Angel. late in tract. maleſ. ad verb. incendiario. num. 2.*

AD LEGEM POMPEIAM DE PARRICIDIIS.
Tit. IX.

1 *Continuatio: & de atrocitate huius ſceleris.*
2 *In quibus perſonis lege Pompeia parricidium committatur.*
3 *Quando pœna maiorum, quando legis Corneliæ in parricidio locum habeat.*
4 *De ratione huius pœnæ.*
5 *Matrem & auiam parricidium committere.*
6 *An pater occidens filium, lege Pompeia teneatur.*
7 *Conatum hic puniri pro effectu.*
8 *Non indicantem ſcelus hoc, teneri, et ſi alias nemo prodere maleficium cogatur.*
9 *Ad quem vſque gradum lex extendatur.*
10 *Furorem excuſari.*
11 *Perpetuam eſſe accuſationem.*
12 *Quid ſi pendente accuſatione reus decedat.*

SEd † præ omnibus ſceleſtiſſima eſt, 1
maximeq; nefaria cędes parentum: quo vno maleficio, vt inquit Cicero, *pro ſexto Amerino*, ſcelera omnia complexa eſſe videntur. Etenim ſi, id quod præclare à ſapientibus dicitur, vultu ſæpe læditur pietas; quod ſupplicium

Digitized by Google

ſatis acre reperietur in eum, qui mortem obtulerit parenti, pro quo mori ipſum, ſi res poſtularet, iura diuina atque humana cogebant? Portentũ atq; monſtrum certiſſimũ eſt eſſe aliquem humana ſpecie & figura, qui tantum immanitate beſtias vicerit, vt propter quos hanc ſuauiſſimam lucem aſpexerit, eos indigniſſime luce priuarit: cum etiam feras inter ſeſe partus atq; educatio, & natura ipſa conciliet.

2 ¶ Lege igitur Pompeia, quam Pompeius ille Magnus tulit, de parricidiis cauetur, vt ſi quis patrem, matrem, auum, auiam, fratrem, ſororem, patruelem, matruelem, patruũ, auunculum, amitam, materteram, conſobrinum, conſobrinam, virum, vxorem, generum, nurum, ſocerum, ſocrum, vitricum, priuignum, priuignam, patronum, patronam occiderit, *vide §. alia 5. & ibi gl. ac Dd. Inſt. de pub. iud.* cuiuſve dolo malo id factum erit; vt pœna ea teneatur, quæ eſt legis Corneliæ de ſicariis: *l. 1. & l. penult. h. tit.* quamuis qui parentes occiderint, more maiorum culeo, hoc eſt, corio *Auth. ad Heren.* inſuantur. *Cic. pro Roſc. Amer. & ad Heren. lib. 1. c.* c.

3 Quod † lege Pompeia confirmatum, aut certe non antiquatum fuiſſe probabile eſt: vt videlicet parricida virgis ſanguineis verberatus deinde culeo inſuatur, cum cane & gallo gallinaceo, & vipera, & ſimia, & in mare profundum culeus iactetur: *§. alia Inſtit. de pub. iud. l. penult. hoc t.* quanquam alii eam pœnæ acerbitatem ad Conſtantinum authorem referãt, qui certe ad infanticidia idem porrexiſſe videtur. *l. vnic. Cod. de his qui par. vel lib. occ. vide Cuiac. ad Paul. lib. 5. tit. 24. & quæ dixi in d. §. alia. Inſt. de publ. iudic. & C. ad d. l. vnic.* Exceptis autem iis perſonis, quæ parentum liberorumque *d. l. vnic. d. § alia. vbi gl. ff. & Dd. Inſt. de publ. iud.* appellatione continentur, ſi quis alias perſonas ſanguine affinitateve coniunctas necauerit, pœnam legis Corneliæ de ſicariis ſuſtinebit *d. l. pen. d. § alia.* Atque ita accipiendum eſt quod inquit Marcellus, *in d. l. 1.* parricidas pœna legis Corneliæ teneri.

4 ¶ Hanc pœnam primo violatoribus deorum impoſitam, ac deinde ad ſica- A rios parentum, quib. ſecundum Deum proximus honos debetur, eſſe tranſlatam, tradit Hopperus *in d. §. alia.* Sed Cicero *pro Roſc. Amer.* rationem huius ſupplicii copioſius exponit; ad quam alluſiſſe Impp. *in d. l. vnic. §. alia.* videntur. Quanto, inquit, maiores noſtri ſapientius? qui cum intelligerent nihil eſſe tam ſanctum, quod non aliquando B violaret audacia, ſupplicium in parricidas ſingulare excogitarũt: vt quos natura ipſa retinere in officio non potuiſſet, ii magnitudine pœnæ maleficio ſummouerentur. Inſui voluerunt in culeum viuos, atque ita in flumen deiici. O ſingularem ſapientiam, iudices, nonne videntur hunc hominem ex rerum natura ſuſtuliſſe, & eripuiſſe? cui repente cœlum, ſolem, aquam, C terramque ademerunt: vt qui eum necaſſet vnde ipſe natus eſſet, careret iis rebus omnibus, ex quibus omnia nata eſſe dicuntur. Noluerunt feris corpus obiicere; ne beſtiis quoque, quæ tantum ſcelus attigiſſent, immanioribus vteremur: (quod tamen Adrianus, vbi mare aut flumẽ in propinquo non eſt, poſtea conceſſit: *d. l. penultim.*) D non ſic nudos in flumen deiicere; ne cum delati eſſent in mare, ipſum polluerint, quo cætera quæ violata ſunt, expiari putantur, & reliqua quæ ſequuntur.

¶ Si mater quoque, inquit Marcellus, *in d. l. 1.* filium filiamve occiderit, huius legis pœna afficitur; vt & auus qui nepotem interfecit: quod ex ver- 5 E bis, an ſententia l. Pompeiæ veniat, incertum eſt: certe Conſtant. conſtitutione *d. l. vnic.* habetur expreſſum. Hodie tamẽ, aut gladio feriri, aut in profluentem ſubmergi; aut, vbi deſunt flumina; viuæ etiam apud Saxon. defodi: quæ vero needum editum, ſed in vtero fœtum viventem tamen, perimunt, gladio, ex lege Cornelia feriri, vt iam ſæpe dictum eſt, *vide ſup. de extr.* F *crim. & de ſicar.* ſolent.

¶ Illud probabile eſt, hac lege patres nõ fuiſſe comprehenſos, quorum 6 eſſent in poteſtate liberi: propterea quod his, iure patriæ poteſtatis, liberos interficere, olim erat permiſſum. *l. in ſuis. 11. de lib. & poſth.* Si tamen inauditos

Digitized by Google

ditos interfeciſſent, l. Cornel. de ſicariis, quod hominem occidiſſent, puniri ſolitos apparet. *l. 2. ſup. de ſicar. l. diuus. 5. h. t.* Sed hodie, de parricidio, perinde vt matres tenentur. *d. l. vnic. d. §. alia.* Patria enim poteſtas in pietate debet, non in atrocitate conſiſtere: *d. l. 5.* niſi filius aliquam ingratitudinis cauſam in patrem commiſiſſet, ob quam exheredari poſſit. hoc enim caſu pœnam mitigari volunt: idque generaliter obtinere in aſcendentibus, deſcendentibus, & collateralibus etiam, ſcilicet vt mitigetur pœna ei qui ingratum & enormiter iniurioſum propinquum occiderit, opinatur Bartol. *in l. diuus. 5. per illum text. hac tit. fac. l. nec in ea. 22. de adulter.* Quod & ad eum poteſt extendi, qui filium aut propinquum extrema meritum, & ſceleribus capitalibus coopertum mactat, vt domeſtico potius exemplo quam publico, & manu parentis potius quam carnificis pœnas luat. Quo in genere memini patri fuiſſe parcitum, nec vltra relegationẽ proceſſum.

7 ¶ Preterea inquit Martian. Qui emerit venenum vt patri daret, quamuis non potuerit dare, hac lege tenetur *l. 1. in fin.* Conatus enim qui ad aliquem actũ peruenit, in tam atrociſſimo delicto, merito pro delicto perfecto accipitur. *vide Boſſ. in prac. crim. tit de homicid. n. 13.* Sicut lex diuina, eum qui percuſſit patrem aut matrem, vult moriendo mori, hoc eſt, omnino, & ſine diſtinctione ac miſericordia interfici: nõ addito, vtrũ percuſſus ſit inde mortuus an non; *Exod. 21. 15.* ſicut paulo ante. *verſ. 12.* in ſimplici alterius cæde hoc additur; Qui percuſſerit virum vt mortuus ſit: & paulo poſt: *verſ. 18 19.* Si non fuerit mortuus, &c. Atq; hic vera poteſt eſſe Salic. regula, quam ante tradidimus, vt iudex hoc caſu pœnam legis mitigare poſſit, ſed ad eam moderationem cogi non debeat. Certe ex hoc capite memini, mulierem, quæ in gratiam adulteri, marito pharmacũ animo occidendi dederat, capitis damnari, quamuis maritus veneno non eſſet extinctus. *idem Boſſ. prae alleg. loc. n. 13. ord. Imp. c. 15.* Nam & in coniugibus parricidium committi, Marcellus in dicta *l. 1.* oſtendit. Ego tamen malim hoc caſu pœnã temperare, ſicuti in lege Cornelia: quoniam hoc vere non eſt parricidium, & ſolummodo pœna legis Corneliæ coercetur. *d. l. 1. in fin. l. penult. h. t. l. ſi C de ſicar.* quanquam & pœnam parricidii, videlicet ſubmerſionem in profluentem, mulieribus quę maritos veneno interfeciſſent, apud Saxones decretam eſſe ſæpius, notum eſt, quod verum eſt, morte ſubſecuta. nam euẽtu non conſecuto, videtur pœna mitiganda, vt in lege Cornelia, maxime iure Saxonico, quod nullum delictum niſi euentu ſubſecuto, capitaliter punire, paulo ante oſtẽdimus. *Reinh. diff. part. 6. per 39. cap. Lebenr.*

¶ Sed & conſcii criminis, qui tantum ſcelus tacitum habuerunt, tenẽtur: *l. vtrum. 6. cum l. ſeq. h. t.* quanquam mitius, puta relegatione coerceantur; *l. 2. h. t.* niſi in ipſo actu opem præſtiterint. *vide glo. in d. l. vtrum: h. t. & qua ſup. dixi ad tit. de furt.* Etſi enim alias nemo obligatus eſt ad prodendum maleficum: *Iaſ. in l. 1. §. ſi tibi. de cond. ob turp. cauſ.* tamen tam atrox delictum celare, nec iudicio proferre foras, parricidii inſtar eſt. *fa. l. lege. 9. inf t. 1.* Qui pecuniam etiam ad eiuſmodi ſcelus committendum ſubminiſtrant, puta vt detur latronibus qui patrem aggrediantur, vel vt venena veneficiaq; comparentur, hac pœna velut auxiliarii tenentur: *l. ſciente. 7. h. t.* quia qui pecuniam ad delictum ſuppeditat, opem eo conferre videtur. *Bart. in l. ſciente.* 8

¶ Sciendum eſt etiam, l. Pompeia de cõſobrino comprehenſum eſſe: ſed non eos etiam pariter expreſſis verbis contineri, qui pari propioreve gradu ſunt. Sed & nouercæ & ſponſæ perſonæ omiſſę ſunt, ſententia tamen legis hos omnes complectitur: *l. 3. h. tit.* cum matris loco, nouerca; *§. ſocrum. Inſt. de nupt.* ſponſa, nurus, *l. 4. hoc titul. l. Labeo. 6. de grad. aff. l. 5. de teſt.* atq; ita filiæ. *§. affinitatis. Inſtit. de nupt. l. quia 17. ſup. ſolut. matrimon.* loco habeatur. *gloſſ. & Dd. §. alia. 5. Inſtitut. de publ. iudic.* Sed cum hoc tantum ſit ex interpretatione, non reuera: exiſtimem & in his non ordinariam, ſed legis tantum Corneliæ pœnam obtinere; vt & in iis qui 9

colláterales occidunt; cum parentum liberorumq; vice non ſint.

10 ¶ Sane ſi per furorem aliquis parentem occiderit, impunitus erit: quia ſufficit furore ipſo eum puniri *l. penult. § fin. h. t. l. diuus. 14. de off. præſ.*

11 ¶ Eorum qui parricidii pœna teneri poſſunt, ſemper ſine præſcriptionis metu accuſatio permittitur *l. fin. h. t.*

12 ¶ Parricidii poſtulatus, ſi interim deceſſerit antequam damnetur, ſiquidem ſibi mortem conſciuit, ſucceſſorem fiſcũ habere debebit, perinde atq; damnatus; quia pro confeſſo eſt: *l. 2 & 3. inf. de bo. eor. qui ant. ſent. mor. ſibi conſ* ſin minus, eum quẽ voluit, ſi modo teſtamentum fecerit; ſi vero inteſtatus deceſſerit, eos hæredes habebit, qui lege vocantur, *l. parricidii* 8. *h. t.* Cæterum ſi quis non occiderit, ſed tantum impias manus & verbera parẽtibus intulerit, qua pœna hũc teneri dicemus? Vlpianus ait, pro modo delicti puniendũ. *l. 1 de obſeq. à lib. præſtand.* hoc eſt arbitrarie. *l. 3. & 4. C. de patr. poteſt.* Hodie plerunq; carcere vel relegatione; quam ſuccedere pœnę legis huius, vbi ea mitiganda eſt, alibi oſtenditur. *l. 2. l. e. h. tit.* vel (quod tamẽ durius eſt, nec niſi in atrociſſimis ſequendum) etiam illius manus qua percuſſio facta eſt, amputatione, hæc iniuria vindicari ſolet.

AD L. CORNELIAM DE falſis, & de S.C. Liboniano. Tit. X.

1 *Continuatio.*
2 *Quid ſit falſum, qui falſarii.*
3 *Qui teneãtur lege Cornelia, cum multis ſeq.*
4 *Cõiicere quid: & explicata lex 1.*
5 *Aduocatio quid.*
6 *De S C. Liboniano.*
7 *An in inſtrumentis falſum committatur.*
8 *Quomodo nomen mutans, vel ſe nobilem aſſerens puniatur.*
9 *Quomodo qui falſis mẽſur. vtitur.*
10 *Criminaliter & ciuiliter de falſo agi.*
11 *Accuſ. part. ſuppoſiti cuiuſmodi.*
12 *De pœna falſi.*

A Atque † his quidem modis vindicantur atroces publicæq; iniuriæ, quæ perſonis inferuntur: iam videamus, quemadmodum ex iniuriis quæ circa res fiunt, iudicia publica conſtituantur: ac in primis de l. Cornelia: quam etiam teſtamentariam vocant. *§. item lex. Inſt. de pub. iud.* quæ falſi vel quaſi falſi *l. 1. §. fin. hoc tit.* crimen perſequitur. 1

¶ Falſum definiunt eſſe imitationẽ 2
B veritatis. *Azo in Rub. C. eod. tit. in nouell. conſt 72. de inſtru. caut. in prin.* doloſam. *l. nec exemplum. 20. C. eod. Bart. in d. l. quid ſit falſum. 23. h. tit.* Non enim quicquid verum nõ eſt, falſum eſt, vt apud dialecticos: ſed id putetur, quod animo corrumpendæ veritatis in alterius fraudem dolo malo fit. *d. l. nec exempl.* factum enim falſitatis, non dictum lex
C coercet. *d. l. quid ſit falſum.* Sed quia & hæc definitio ad quemuis dolum extendi poteſt; *Bart. in d. l quid ſit* ideo ne laquei ſtruantur ad faciendam iniuriam, ſtatuamus neminem incidere in crimen falſi, niſi quem lex Cornelia & S. C. Libonianum, quod in ſupplementum legis Corneliæ latum eſt, aliæq; conſtitutiones ac reſponſa I.C.
D quæ eam legem interpretantur, diſerte notant. Lex autem Cornelia à L. Cornelio Sylla dictatore lata eſt. *l. 2. §. deinde Cornelius Sylla. de origine iuris. Cic. in Verr. 3. Sueton. in Auguſt.*

¶ Pœna ergo legis Corneliæ, authore Marciano, *l. 1. hoc tit.* irrogatur ei, qui falſas teſtationes faciendas, teſtimoniave falſa cõiecerit; hoc eſt, apud iudicem expoſuerit, iudicioq; obtru- 3
E ſerit: (coniicere enim eſt, rem breuiter iudici exponere; *Aſcon. 3. in Verrem, Cicer lib. 2. ad Her. Gell. libr. 17. c. 5. & lib. 5. cap. 10*) qui † falſa teſtimonia dixerit, 4
dolo tamen malo. *l. eos. 27. hoc tit. l. qui falſo 16. de teſt.* vt in exemplo Modeſt. *d. l. eos.* cum inter ſe plures teſtimonia præbent, & alius alium mutuis operis falſorum teſtimoniorum iuuat. *l. leg. 9. hoc titul.* Item † qui ob aduocationem 5
F teſtimoniave (aduocationem enim hic pro eo cœtu hominum accipimus, qui ad dicendum in iudicio teſtimonium, & vt cauſæ adſit dictis opitulaturus, aduocatur), inſtruenda, hoc eſt,

Digitized by Google

eſt, ſubornanda erudiendaq; quid quo modo dicere debeant, pecuniam acceperit, pactusve fuerit, ſocietatem coierit, ad obligationem innocẽtium, ex S.C, Liboniano, quod temporib. Hadriani, L. Nonio & M. Annio Libone Coſſ. factum autumant, coercetur. *l. 20. h. t.*

6 Sed † etſi quis ob renunciandũ remittendumve teſtimonium, dicendum vel non dicendum pecuniam acceperit, pœna huius l. Corneliæ afficietur: & qui iudicẽ corruperit, corrumpendumve curarit, quanquã is remiſſius puniri ſolet. *l. qui duobus. 21. in fin. h. tit, vide omnino diſtinctionem Bart. in l. ſi quis vxori. §. ſi fugitiuũ, nu. 2. de furt.* Quin & iudex qui conſtitutiones Principis ſcienter neglexit, hac l. tenetur. *d. l. 1.* Addo autem ſcienter: nam dolum malum lex Cornelia taxat. *d. l. 1. in prin. ver. dolo malo l. impuberem. 22. in prin. hoc tit.* quare qui per imperitiam perperã iudicat, mitius coercetur *l. ſi inf. de var. cognit.* Qui in rationibus, tabulis, cereiſve, vel alia qua re, etiam ſine cõſignatione (nam de hac non dubitatur, cum lege Cornelia ea ſit cõprehenſa, *l. lege. 9. l. Paulus. 16 h. t.*) ſcripturam interleuerint, rem ſicut vere erat perſcripta amouerint, mutarint, corruperint, &c. perinde ex his cauſis, atq; falſarii, ex interpretatione l. Corneliæ puniũtur. Sic & D. Seuerus l. Cornelia de falſis damnauit præfectum Ægypti, quod inſtrumentis ſuis, cum præeſſet prouinciæ, falſum feciſſet, *d. l. 1. v. ſic. &.*

7 ¶ Sed an ſimpliciter qui inſtrumentũ ſurripit, aut amouet, teneatur quaſi falſarius, quæſtionis eſt. Sane, cum qui vel in aliqua parte immutat veritatem inſtrumẽti, teneatur: multo magis qui totum inſtrumentum aufert, ita vt nihil de reconciare poſſit, plectendum eſſe, conſentaneum eſt. Et hoc quidem in teſtamentis, *l. 2. hoc tit. l. eum. 14. C. eo.* (quo nomine etiam codicillos complectimur, *Paul. l. 4. tit. 7. vide ſup. de tab. exhiben.*) de quibus l. Cornelia teſtamentaria loquitur. *l. 3. § ſi quis. de tabul. exhib. l. 1. vbi glo. de publ. iud.* dubium non habet: in reliquis, negat Paulus, *l. Paulus. 16. h. t.* inſtrumẽtorum ſurreptorũ crimen publici eſſe iudicii, quia lex, quæ ſola iudicium facit publicum, *l. 1. ſup. de publ. iud.* de his nihil expreſſit, extra ordinẽ tamen pœna falſi plectuntur: *d. l. Paul. in fin.* quod non modo falſi ſignatione, *d. l. Paul. §. 1. l. damus. 23. l. ſi quis. 21. C. eo. t.* alieni chirographi imitatione, *d. l. quid ſit. 23. h. t.* ſcripti immutatione, reſignatione, falſum committatur, *l. ſi à debitore. 28. hoc tit.* ſed etiam cum celatur, ſubijcitur, ſurripitur inſtrumentum, eo animo vt verum non appareat. *d. l. 6 h. t.* Ex cauſa enim finali & propoſito, maleficia ſunt diſtinguenda. *l. qui iniuria. 35. de furt.* Itaq; qui tabulas alienas ſurripit lucri ſui cauſa, potius in furtũ quam in falſi crimẽ incidit. *l. qui tabulas. 27. l. quidam. 32. l. Sempronia. 72. l. ſullo. 82. §. fin. de furt.* Furtum autem non ad publica iudicia, ſed priuata pertinet. At cum non lucrandi, verum occultandæ veritatis animo tabulæ ſurripiuntur: hic quando definitio furti non congruit, quæ eſt contrectatio animo lucrandi facta: *l. 1. de furt.* certe nec definitum cõuenire poteſt. quare in tali ſpecie falſum etiam in priuatis tabulis cõmitti verius eſt, *Bart. in d. l. Paulus. per illum tex. in fin. gloſ. in l. ſi quis affirmauerit. de dolo malo, & in l. eum qui, 14. vbi Bald. Cyn. Salic. C. de fal. Salic. in l. ſi de poſſeſſione. C. de probat. Ang. & Imol. in l. 1. de pub. iud. Iaſ. in §. ſ annales. nu. 33, Inſtit. de actio. Boer. deciſ. 272.* maxime cum ex conſtit. in quauis hodie ſcriptura, tam publica quam priuata, falſum fieri poſſit. *l. penult. vbi Bald. l. ſi quis. 21. verb. publicis priuatiſue. C. eod.* Sed & qui viui teſtamẽtum aperit, *d. l. 1 §. is qui aperuit. h. t. l. ſi quis. 38. §. qui viui. inf. de pœn.* aut prodit aduerſario, reſignatve depoſita apud ſe inſtrumenta, in hoc crimẽ ſe induit. *d. l. 1. §. is qui d. l. § quis. §. inſtrumenta.* S.C. etiam Libonianũ ſtatuit l. Cornelia teneri, qui ſibi legatum fideicommiſſumve aſcribunt, tã in teſtamentis militum, quam paganorum. *d. l. 1. §. inſtrumenta. l. 4. 5. 11. 12. 15. 17. 18. 22. §. 1. hoc tit.* Qui teſtamentum amouerit, celauerit, rapuerit, deleuerit, interleuerit, ſubiecerit, reſignauerit, recitauerit, mutauerit, dolo malo, cuiuſue dolo malo id factum erit, legis Corneliæ pœna damnatur: *d. l. 2. l. ſi quis. 26. hoc tit.* item qui nummos aureos radunt, tingunt, *l. quicunq. 8. h. tit.*

inve aurum vitii qui addũt; *l. lege. 9. hoc t.* qui adulterinos argenteos conflant. *d. l. lege.* 9. niſi ante perfectionem pœnitẽtia ducti intermittant *l. qui falſum.* 19 *h. t.* Sed & ille ſimili pœna afficitur, qui cum prohibere tale quid poſſet, non prohibuit, *d. l. lege.* Eadẽ lege Cornelia exprimitur, ne quis nummos ſtanneos plumbeoſve emere, vendere dolo malo velit. *d. l. lege.*

8 ¶ Falſi nominis vel cognominis aſſeueratio pœna falſi coercetur. *l. falſi.* 13. *h. t.* dum tamen dolo malo fiat. *l. vnic. C. de mut. nom.* Hinc tradunt; qui ſe nobilem, aut militem profitetur dolo malo, (hoc eſt iuxta analogiam & rationẽ criminis falſi, ad decipiendum, fraudandum concutiendum alterum *Paul. lib. 5 tit. 15.*) in eandem legem incidere, pœna tamen mitigata; *l. eos qui.* 27. *§ fin. hoc tit. Bart. in l. reddatur. 1. notab. cum apoſtil. ibi marginal. C. de prof. & med. lib. 10. & in l. 1. C. de dig. lib 12. Bald. in l. data. C. qui accuſ. non poſſ. Iaſ. in l. Barbarius. nu. 20. de off. prat. Guid. Pap. deciſ. 89. cum ad Chaſſ. in conſ. Burg. tit. des conſ. de plur. ho. § 4. nu.* 10. quam arbitrariam eſſe hoc caſu I. C. *d. l. eos qui. in verb. pro admiſſi qualitate* oſtendit. Huc referantur, qui falſum partum ſupponũt: *l. qui falſum.* 29 *§ 1. hoc tit.* (id quod tam mulieri, quã obſtetrici capitale eſt: *l. 1. de Carbo. edic. Paul. lib. 2 tit. 24*) qui duobus in ſolidũ eandem rem diuerſis contractib. vendit, quanquam leuius puniatur: *l. qui duob. 21. hoc t.* qui nomine magiſtratus falſas literas proponit, aut reddit: *l. qui nomine. 25. hoc tit.* (vt facere hodie validi mendicantes, & prætextu falſarum literarum emungere pecunias ſolent: *vide de his l. vnic. C. de mendic. val. lib. 11. & ſententiam in Vueych. in qua tanquam falſarij fuſtigatione, & vt fures laqueo plectuntur.*) qui falſo teſtimonio, inſtrumento, ſciens in iudicio vtitur; cui pœna tamen lenitur, ſi ex eo non obtinuit. *l. antepen. hoc tit. l. pe . C. de probat.* qui falſum teſtimonium dicit, *Paul. lib. 5. tit. 15.* edicta propoſita dolo malo corrumpit; *l. pen. hoc tit.* præſidi falſa interpellatione obrepit; *l ſi quis. 29 h. tit.* qui tutor cum eſſet, eo diſſimulato, vectigalia publica conducit: *l vnic. C. ne tut. vel cur. vectig.* qui ſignum adulterinum

A dolo malo ſculpſit, fecit; *l. lege. 30. hoc t.* menſuras vini vel frumenti publice probatas corrupit, vel ijs fraudem fecit. *l. penul. hoc tit.*

¶ Sed iure Saxo. inter hos diſtinctio eſt, quod ad pœnam attinet. Nam qui corrumpit menſuram, cum fuſtigatione: *gloſſ. Landtr. lib. 1. artic. 13. D. Reinh. diff. pœn. 22* qui ea vtitur tantum, ſine fuſtigatione relegatur. *Coll. in prac. titul. de* 9

B *pœn. text. in l. antepen. de ext. crim.* Si quis falſis etiam reſcriptis. *l 4. Cod. eod. Paul. lib. 1. tit. 12.* aut conſtitutionibus nullo authore habito vtitur, lege Cornelia aqua & igni interdicitur. *l. fin. h. t. l. 4. C. eod. tit.*

¶ Porro de crimine falſi tam ciuiliter, actione in factum *l. qui nomine. 25. vbi glo. hoc tit. & glo. ad verb. ciuiliter. in l. vnic. C. quan. ciuil. act.* ad id quod inter- 10

C eſt, ad duplum *l. hodie. 32. in fin. hoc t.* vel ad retractandum falſum; *l. penult. C. de transact. l. diuus. de re iud. tot. tit. C. ſi ex falſ. allegat.* quam criminaliter ad vindictam agi poteſt *l. penult. C. eod.* quanquam & excipiendo, querela falſi moueri poteſt. *l. 2. vbi g. ad verb. paratus. C. de fide inſtrum. per not. in l. ſi ex falſis. C. de transa.* Sed de publico falſi iudicio hic tantum tractatur, de quo eſt vidẽdum.

¶ Legis igitur Corneliæ accuſatio 11

D de falſo publica eſt: *l. 1. de pub. iud.* excepto quod de partu ſuppoſito ſoli accuſant parentes *l. lege. 30. h. t* in qua accuſatione & illud putatur (nam non deſunt qui diſſentiant, *Cuiac. obſ. lib. 4. ca. 14.*) ſingulare, quod nulla temporis præſcriptione tollatur: *d. l. qui falſum. 19 § 1. h. t.* ne videlicet ſpuriis & adulterinis liberis familiæ vllo tempore polluantur: cum alias falſi querela vigin-

E ti tantum annis duret. *l. querela. 12. C. eo.* In hoc autem iudicio acerrima fit indagatio, vt & à reo probatio quandoq; exigatur: *l. penult. C. eod.* quod tamẽ nuſquam vidi ſeruari, niſi quod iuramentum purgationis, oneratis ſuſpicione reis, neque tamen conuictis, imponi ſoleat, *tot. tit. ex. de purg. cano.*

F ¶ Pœna autem falſi vel quaſi falſi; id eſt, eius delicti quod ex S. C. aut interpretatione prudentum pro falſo habetur, eſt deportatio, & omnium bonorum publicatio, in liberis: in ſer- 12

uis

uis, vltimum ſupplicium. *l.* 1. §. *fin. hoc tit.* §. *item lex Cornelia, de falſis. Inſtit. de pub. iudic. Paul. lib. 4. tit. 7. & lib. 5 tit. 25.* nam deportatio ſucceſſit in locum pœnæ, qua aqua & igni olim interdicebatur *d. l. fin.* Hodie apud Sax. pro deportatione vſitata eſt et hoc in delicto fuſtigatio. *glo. Land. lib. 1. artic. 13. Reinhard. diff. pœn. 22. Chil. praall. loco.* Sed hæc pœna pro qualitate delicti, aut intenditur vſq; ad ſupplicium *d. l. vbi in fin. C. eod. Deuter. 19.* aut remittitur vſque ad manus amputationem, *Nouell. 42. & 17. c. 1. de prob. feud. alie. per Feder.* vel relegationem etiã temporalem; *l. qui duob. 21. l. falſis. 13. §. 1. l. ante pen. cum ſimilib. hoc tit.* quandoque vel in totum aufertur, vt impuberibus; *l. impuberem. 22. hoc tit.* Interdum aliter variatur, vt cum falſo teſti eadem pœna lege talionis imponitur, quæ ſi verum fuiſſet teſtimonium, reum manſura fuiſſet: *Iaſ. in l. pen. in fin. C. ſi con. tut. Deut. 19.* facile vt appareat, non vſquequaq; certam in hoc iudicio præſcribi poſſe pœnam; cum ea ad qualitatem factorũ, quæ varia in hoc genere ſunt, & alia aliis grauiora, referri aptè & æquabiliter debeat *l. qui duob. 21. cũ ſimilib. h. t.* Nam iudicia etiam publica poſterioribus temporibus, & tranſlato iam imperio, mutatisq; veterũ iudiciorum ſolennibus, cœperunt eſſe extraordinaria; non tantum quo ad ordinẽ proceſſus, *l. ordo. 8. ſup. de pub. iud. §. vlt. Inſt. de interdict.* verumetiã quo ad definitionẽ pœnæ: idque tutius eſt ac rectius; cum circumſtantiæ delictorum etiam publicorum varient, non ad vnum animaduerſionis genus religionem iudicantis alligant. lex enim abſque perſonarum & rerum complexu, arithmetica proportione pœnam delicto commẽſurat. Cæterum iudex qui perſonis eã applicat, & pro qualitate perſonarum, ac factorum circumſtantia diſtribuere recte debet, vt ad analogiam geometricã omnia expendat atque exequatur opus eſt. *vide ſup. de iuſt. & iur. n 11.* Nam exempli cauſa cum à nobilioribus & dignioribus maxime debeat abeſſe falſitas, ſicut eſt à dignitate alieniſſima: idcirco putant hoc nomine præſtantiores grauius eſſe ple-

A ctendos. *l. pres. yteri. C. de epiſc. & cler. l. qui decurio. C. de quaſt. Albet. l. quadam. de pœn. Affl. d. deciſ 4 4. Tiraq. cum multis in tract. de pœn. cauſa 31. num. 23.* Sed hæc pœna qualiſcunque ſit, hæredem non tenet. Quare ſi falſi reus ante ſententiam deceſſerit, ceſſante lege Cornelia, quod ſcelere quæſitum eſt, hæredibus aufertur *l. cum falſi. 12 hoc tit.* turpia enim lucra etiam ſucceſſoribus extorB quenda eſſe conſtitutum eſt; *l. 5. ad calumnia. l. Lucius. 9. de iur. fiſc.*

AD LEGEM IVLIAM repetundarum. Tit. XI. C. 9. 27.

1 *Lex Iulia à quo lata, & de quib. pecuniis loquatur.*

2 *De corruptione magiſtratus.*

3 *De muneribus.*

4 *De contractibus.*

5 *De ciuili actione legis Iuliæ.*

6 *De criminali.*

LEx † Iulia, quæ à Cæſare Iulio au- 1 thore ſic dicta eſt, repetundarum ſcilicet pecuniar. vel de pecuniis repeD tundis pertinet ad eas pecunias, quas quis in magiſtratu, poteſtate, curatione, legatione, vel quo alio officio, munere, miniſteriove *vide Cuiac. lib. obſer. 7. cap. 9* publico cepit; vel cum ex cohorte cuius eorum eſt. *l. 1. hoc t. Paul. lib. 5. tit. 28.* Quod hanc habet diſtinctionem. Vetat † lex Iulia, ne quis in 2 magiſtratu, aut comitatu eius conſtiE tutus, vllam omnino pecuniam accipiat, *l. lex Iul. 7. verſ. apparet. hoc t.* quo minus quid ex officio faciat. *l. 4. hoc. t.* aut vt quid gratis facere oportebat, data pecunia faciat, puta ob iudicandum vel non iudicandum, *l. 3. hoc titu.* denunciandum teſtimonium vel non denunciandum, *l. eadem. 6. hoc tit.* legẽF dum militem, iudicem. *l. 6. 7. hoc tit.* dimittendum captiuum, *d. l. 7.* honorem alicui vel magiſtratum decernendum, *l. fin. C. eod.* &c. Extra † has autem cau- 3 ſas cauetur l. Iulia, vt ab omni etiã forde magiſtratus abſtineãt: ne plus doni

Digitized by Google

munerisve in anno accipiãt, quã quod ſit aureorum centum. *l. 6. hoc tit.* Hinc excipit lex quoſdam : à quibus in infinitum capere licet: *d. l. 7. verſ. apparet.* extra tamen offici rationem, vt ſupra dictum eſt. nam vt præter officium aliquid fiat vel non fiat, in eam rem nullo modo à quopiam accipere fas eſt. Accipere autem licet ab vxore *l. 1. hoc tit. Cuiac. obſer. lib. 6. c. 18.* dignitatis cauſa iuuandæ: licet alias inter coniuges donationes ſint prohibitæ. *ſup. de donat. int. vir.* item à ſobrinis, propioreve gradu iunctis *l. 1. in fin. hoc tit.* quod contra hanc legem datum eſt, non poteſt
4 vſucapi. *l. pen. hoc tit.* Sed † & eadem lex vēditiones omnes & locationes, eius rei cauſa pluris minorisve factas, irritas facit. *d. l. pen.*

5 ¶ Duplex autem oritur ex lege Iulia actio; altera ciuilis, altera criminalis: ciuilis datur in quadruplum eius quod illicite datum eſt, *l. 1. & l. fin. C. eo.* quod quadruplum fiſco applicari vult Azo *in Rub. C. eod.* tam aduerſus magiſtratus, quam eorum comites; *l. in comites. 5. h. t.* item eos qui ob adipiſcendam dignitatem pecuniam præſidi dederunt *l. fin. C. eod.* ac quod magis mirandum eſt, ab hæredibus quoq; pœnam exigi placuit, *l. 2. C. eod.* quia in his principalis quæſtio illatæ pecuniæ mouetur. *l. fin. inf. ad l. Iul. pecul.* Pecuniariæ autē actiones, quamuis ex delicto naſcantur, non raro ad hæredē tranſeunt: *l. 5. de calum. l. in condictione. 9. de condict. fur. l. Lucius. 9. de iur fiſc. l. cū falſi. 12. ſup. tit. 1.* quare & eos in quos pecuniam repetendam magiſtratus tranſtuliſſent, conuenire potuiſſe Cicer. *pro C. Rab. Poſthumo.* oſtendit.

6 ¶ Criminalis actio ex lege Iulia publicum iudicium conſtituit, de quo hoc in titulo agitur. In hoc damnati extra ordinem puniri ſolent, & plerunque vel exilio, vel durius, prout admiſerint. Quid enim ſi ob hominē necandum pecuniam acceperint, vel licet non acceperint, calore tamen iracundiæ aut odio inducti interfecerint innocentem, quem punire non debuerunt? capite vtique plecti debent, vel certe in inſulam deportari, vt plerique puniti ſunt. *d. l. 7 §. fin.* Hac

A lege damnatus teſtimonium publice dicere, aut iudex eſſe, poſtulareve prohibetur. *l. 6. in prin hoc tit.*

AD LEGEM IVLIAM de annona. Titulus XII.

1 *Qui hac lege teneantur.*
2 *Pœna.*
B
3 *Qui accuſare poſſint.*
4 *Reſcripta huc pertinentia.*

LEge † Iulia de annona, pœna ſtatuitur aduerſus eum qui contra annonam fecerit, ſocietatemve coierit, quo annona carior fiat. Eadem lege continetur, ne quis nauem nautamve retineat aut dolo malo faciat quo magis detineantur; & pœna viginti aureorum ſtatuitur *l. 2. hoc tit.* 1

C ¶ Sed ſuperiores qui annonam flagellant, extra ordinem puniri ſolent. *l. annona. ſup. de extra. crim. l. ſolet. §. liberalia. de ſeruit.* 2

¶ Hæc accuſatio non modo publica eſt, ſed etiam ſeruis & mulieribus conceditur: *l. 1. l. fin. §. fin. hoc tit.* nam nihil æque Reipublicæ intereſt, quam fraudes in annonæ ratione factas de-
D tegi. 3

¶ Huc pertinet, quod reſcriptum eſt à diuis fratribus, minime æquum eſſe decuriones ciuibus ſuis frumentū vilius quam annona exigit, vendere: item, ius non eſſe ordini cuiuſq; ciuitatis, precium grani quod inuehitur, ſtatuere: *l. fin. hoc tit.* quodque ſub pœna deportatiōis, cuiuſuis generis monopolia, Principum conſtitutionibus
E ſint interdicta. *l. vnica. C. de monopol.* 4

AD LEGEM IVLIAM peculatus, & de ſacrilegiis, & de reſiduis. Titulus XIII.

F 1 *Peculatus quid, & vnde dictus.*
2 *Summa huius legis.*
3 *Pecuniæ nomine quid veniat.*
4 *De pecunia ſacra ſubtracta, & pœna*

pœna

Digitized by Google

pœna ſacrilegorum.

5 *De publica: & an omnium ciuitatum pecunia publica ſit.*

6 *Qui præterea hac lege teneantur.*

7 *De accuſatione & pœna ex hac lege.*

8 *De lege Iulia, de reſiduis.*

9 *An hæc iudicia tranſeant in hæredes.*

1 FVrtum † publicę pecunię, peculatus dicitur, *l. ſacrilegij 9. § 1 h. t.* à pecore: quod ab eo initium eius fraudis eſſe cœpit, authore Feſto.

2 ¶ Lege Iulia peculatus cauetur, ne quis ex pecunia ſacra religioſa, publicave auferat, neve intercipiat, vel in rem ſuam vertat, neu faciat quos quis auferat, intercipiat, in rem ſuam vertat; niſi cui vtique lege licebit: neve quis in aurum, argentum, ęs publicum quid indat, neve immiſceat: neve quo qd indatur, immiſceatur, faciat ſciens, dolo malo quo id peius fiat. *l. 1. hoc tit. Paul. lib. 5, tit. 27.*

3 ¶ Pecuniæ nomen hic large pro omnibus rebus accipitur: *l. 2. C. de conſt. pec. l. pecuniæ. 178. de verb. ſignif.* quare etſi alia res ſurripiatur, peculatus committitur. *l. 4 § fin.*

4 ¶ Sacram accipe, Deo conſecratam aut donatam: *l. 4. in prin. hoc tit.* nam res priuatæ in ædem ſacram depoſitæ & ſurreptæ, furti actione, nō publico iudicio repetuntur. *l. 5. hoc tit.* Religioſa eſt, quæ ex loco religioſo, puta ornamentis ſepulchrorū aufertur. quarum rerum furtū etiam priuata actione de ſepulchro violato coercetur. *tot. tit. ſupr. de ſepul. viol.* Sacrilegij, præſertim nocturni, *Paul lib. 5. tit. 19.* pœna etſi capitalis eſt, *l. ſacrilegi. 9. hoc tit.* tamen plerunque extra ordinem, pro qualitate perſonarum & rerum, vel clementius, vel ſeuerius ſtatuitur. *l. 4. l. ſacrilegij. 6. l. ſacrilegi. 9. § 1. l. hac lege. 10. hoc tit.* Hodie ſacrilegi exemplo furum, in furcas ſuſpenduntur: quod & olim vſitatum fuiſſe indicat Vlp. *in d. l. 9.* Iure Sax. etiam rota velut graſſatores, concutiuntur. *Land. l. b. 2 art. 13. Fachſ. diff. 60*

5 ¶ Publica pecunia dicitur, quæ ad

A rempubl Roman. vel ad Cæſarem pertinet. *d. l. 6 § fin* Dico, Romanam. nam qui alij ciuitati eripit, furtum quidem facit, *l. ob pecuniam 83. de furt.* non tamen ex l. Iulia peculatus tenetur: ciuitates enim loco priuatorum ſunt. *l. eum qui. 16. de verb. ſignif* ſed & harum quoque res conſtitutionibus Principum, crimen peculatus eſt poſtea extenſum. *l. 4. §. fin. hoc tit.*

B Qui tabulā æream legis, formamve agrorum, aut quid aliud continentem refixerit, vel quid inde immutauerit, lege publica peculatus tenetur: vt & is qui quid in tabulis publicis deleuerit, vel induxerit. *l. qui tabulam. 8. h. tit.* vel minorem iuſto pecuniam retulerit *l. hac lege. 10. hoc tit.* qui perforauerit muros, vel inde aliquid abſtulerit. *l. qui perforauerit. 11. hoc tit.* Sed & Senatus iuſſit lege peculatus in eos agi, qui C iniuſſu eius qui rei præerat, tabularū publicarum inſpiciendarum poteſtatem fecerit: *l. ſacrilegi. 9. §. fin. hoc titul.* Is etiam qui prędam ab hoſtibus captam ſurripuit, lege peculatus damnatur in quadruplum. *l. 13. hoc tit.* 6

Huius criminis accuſatio quinquennio durat. *l. peculatus. 7. hoc tit.* eius pœna aquæ & ignis interdictionē, in cuius D locum ſucceſſit hodie deportatio, *vide ſup. ad l. Iul. de vi pub. l. & ad l. Corn. de falſ.* continet. *l. 3. hoc tit.* Iuſtinian. vero magiſtratus & iudices ex hac l. capite voluit puniri: reliquos, & eorum adminiſtros deportatione. *§. penult. Inſt. de publ. iudic. l. vnic. C. de crim. pecul.* 7

¶ Quia vero hac peculatus lege nō tenentur, quorum periculo & fidei res publicæ ſacrave committuntur: *d. l. 9. E §. Labeo. Bart. l. 4. hoc tit. Fab. §. item lex Iul. de pec. rum. 3. Inſtit de publ. iud. & ibid. Ang. Azo in Sum. C. eod.* ideo ad compeſcenda magiſtratuum & æditorum furta, alia lex Iulia de reſiduis lata eſt. qua lege tenetur qui publicam pecuniam delegatam in vſum aliquem, retinuit, neque in eum vſum conſumpſit, *l. 2. l. 4 §. ſed & qui. l. 9. § fin. hoc t.* item F apud quem ex locatione emptione, alimentaria ratione, ex pecunia quam acceperit, aliave qua ex cauſa, pecunia publica reſedit; *d. l. 4 §. lege* 8 *&* qui fiſco debet ex officio ante ...

Digitized by Google

poſt annum reſiduam eam eſſe pecu- A
niam l. Iulia iuſſit *l. ſacrilegi. 9. in fin. h. t.* Hac porro lege damnatus amplius tertia parte quam debet, hoc eſt, in triplũ damnatur: *d. l. 4. § ſed & qui.* nonnunquam etiam in duplum *l. excellentia. C. de erog. milit. anno. lib. 12.*

9 ¶ Publica iudicia peculatus, & de reſiduis, & repetundarũ, ſimiliter aduerſus heredes exercentur, quatenus pecuniam reſpiciunt: quia de ablata pecunia agitur *l fin. h. t.* Ex his autem omnibus intelligi poteſt, etiã eos qui ſunt in officio atque adminiſtratione, furtum facere, & hoc nomine furti actione, aliiſque ſimilibus teneri: *l fin. 7. l. ſi ſeruũ. 16. C. de furt. l. 1. § fin l. 2. de tut. & rat. diſtr.* nec prætextu officii, quaſi domini ſint, *vide tam in l. tres tut. & ibi Bart. poſt gloſſ. de adminiſt. tut* aut domeſticum furtũ *l. eſpiciendum 11. § furta de pœn.* fecerint excuſari: etiamſi ex hac cauſa pœnam mitigari pleriq; velint: *Iaſ. in l. eius qui. § quæ actiones ſi cert. peta. c. ſi vero. vbi Pan. de ſent. excom. vide Tiraquel. late de pœn. cauſ. 58. Chaſſ. in conſuet. Burgund. tit. des iuſtic. §. 5 nu.* 6. quando & hic non grauiore pœna peculatus, ſed leuiore de reſiduis teneatur: niſi admixtum falſum furtum, aut aliæ circumſtantiæ pœnam exaſperent, *d. l. excellentia. C. de erogat. milit. anno. lib. 12. § cogerim auth. de mand. princ. Ioan. de Ardizo in 4. part. feudor. ca. 151. Lud. Rom ſing. 379. Capoll. in Auth. ſed nouo iure nu. 15 C. de ſer. fugitiuis.* Nam lex de reliquatoribus tantum videtur accipienda, qui vel abſque furto falſove reliqua debere poſſunt Quod ſi furtum magiſtratuum coarguatur, de peculatu tenẽtur, & pœnæ capitali obligantur. *§ pen Inſt. de pub. iud. l. vnic. C. de crim. pecul.*

DE LEGE IVLIA AMbitus. Tit. XIIII.

C. 9. 26.

1 *Ambitus quid, & unde dictus.*
2 *Quis tulerit legem de ambitu.*
3 *Qui hac lege teneantur.*
4 *De pœna legis.*
5 *De vſu legis, & S. C. ac lege Iulia iudiciaria, & conſtitutionibus huc pertinentibus.*

AMbitus † ab ambitione differt: nã prior eſt criminis appellatio, poſterior cupiditatis. 1 vtrumque ab eo dictũ apparet, quod candidati ad honorem aſpirantes, circumire tribus & ambire, prehenſareque ſingulos ex populo
B ſolent. Legem † autem de ambitu aut latam eſſe ab Auguſto aut interpolatã renouatamque ex hiſtoriis diſcimus. 2 *Sueton. in Dione. & aliis. vide Paul. lib. 5. ti.* 30. Sane ante eius tempora viguiſſe legem de ambitu, oratio Cic. pro Murena, & actiones Catonis; quas Plutarchus in vita eius enarrat, oſtendunt. Quin etiã Cicerone coſ. legem de ambitu ſeuerius fuiſſe ſancitam, addi-
C tumque prioribus pœnis exilium decennii, ex Cic. *in orat pro Planc.* & Dione intelligi licet.

¶ Hac lege tenebantur, qui in petitione magiſtratus, aut prouinciæ, ſacerdotiive, 3 turbam ſuffragiorum cauſa conduxiſſe, ſeruos aduocaſſe, aliamve quam multitudinem mercede ſibi conciliaſſe, cõuicti erant. Cuius † pœna pro admiſſo interdum durior eſt, vt 4
D cum propter conductos armatos homines publicamq; vim deportatio decernitur: *l vnic. C. eod.* interdum lenior, vt cum ambitus ergo per quinquennium honoribus reo interdicitur. Sed † hodie in vrbe lex Iulia ceſſat: quia 5 ad curam Principis magiſtratuum creatio pertinet, non ad populi fauorem. *d. l. vnic. hoc tit.* Non tamen hoc nomine accipere pecuniam & nundinari occaſione dominationis officia Princeps
E debet, alteroqui in legem hanc committit, etiamſi nemo pœnam exigere poſſit. *Gemin. in c. 1 §. 1. num. 5. de homicid. lib. 6. cum ibi alleg.* Quod vtinam ſibi perſuadere paterentur, qui ad gubernacula rerum ſedent. Nam plerunque vſu venit, vt vbi venalia ſint officia, ibi officiorum, etiam iuriſque admini-
F ſtratio venum exponatur. In municipijs porro, vbi adhuc creandi magiſtratus ius penes populum eſt, ſi quis magiſtratum aut ſacerdotium contra hanc legem petierit per S. C. centum aureis & exiſtimatione mulctatur; qua

Digitized by Google

qua lege damnatus ſi alium conuicerit, in integrum reſtituitur, pecuniam tamen non recipit. Item is qui nouum vectigal inſtituerit, ex S. C. hac pœna plectetur. Et ſi quis reus vel accuſator domum iudicis ingrediatur, aucupandæ videlicet gratiæ cauſa per l. Iuliam iudiciariam in legem ambitus cõmittit: id eſt, aureos centum fiſco inferre iubetur. *l. vnic. h. t.* Illud grauius, quod eum qui magiſtratum repetit, duriſſima ambitus pœna, nempe deportatione, Arc. & Hono. Imp. plecti voluerunt, *l. vnic. C. eodem.* qua conſtitutione hodie non vtimur.

DE LEGE FABIA DE plagiariis. Tit. XV. C. 9. 20.

1 *Summa legis.*
2 *Verbo vẽditionis quid contineatur.*
3 *De accuſatione ex hac lege.*
4 *De pœna.*

1 LEgis † Fabiæ de plagiariis. Cic. *pro Rabirio.* & Paulus *l. 5. ſent. cap. 7.* meminere: qua cautum eſt, vt qui ſciens liberum hominẽ inuitum emerit, vendiderit, celauerit, vinctum habuerit, ſeruum alienum dolo malo abduxerit, celauerit, retinuerit, coerceatur. *l. 1. 2. 3. 4. 5. 6. h. t. l. 1. 5. 6. 7. 9. 10. 15. C. eodem.*

2 Venditionis † verbo omnes conſimiles contractus, quib. dominium transfertur, comprehendimus: *l. 4. h. t.* etiã ſi plagii crimen dominium non transferat, neque ſtatum mutet. *l. abducti. 11. C. eod.* Hæc lex dolum & ſcientiam notat, non etiam ignorantiam, *l. 2. & 3. h. tit.* aut voluntatem à conſilio celandi alienam. *l. 6. in princ. h. tit. l. plagii. 14. Cod. eodem.*

3 Eſt autem † huius criminis accuſatio publici iudicii, *l. plagii. 13. C. eod.* criminalis: *l. præſes. 8. C. eod.* vnde nec per procuratorem agi poteſt, *l. 2. C. eod.* & inſcriptione accuſationis ac ſententia ordinaria expeditur. *l. 3. 4. C. eodem.*

4 Damnatis † añt olim pecuniaria pœna irrogabatur. *l. fin. h. tit. l. in fuga 6. Cod. eod. l. leg. 12. vbi gl. ſup. de man. m.* Sed quia per hoc ſcelus ingenui homines ſæpius

A aſportantur, vt grauioris pœnæ genere deterreri cæteri poſſint, pro delicti modo grauius puniri ſolent. *l. quoniam 7. C. eod.* puta aut in metallum dari. *l. fin. hoc tit.* aut etiã ſi filios parentibus intercepiſſe demonſtrentur, gladio feriri, ſi quidem digniores ſint: (qua pœna etiam lege diuina fuit præſtituta: *Deuter. 24. Exod. 21. 16.*) ſin autem libertinæ conditionis homines, beſtiis ſubiici. *l.*
B *fin. C. eod.* ſed hæc pœna ex cauſa mitiganda eſt. Quid enim ſi quis non rapuit ſeruum, ſed fugitiui & erronem vendat, aut diſtrahat volentem? certe videtur leuius, & pœna tantum pecuniaria mulctandus. *d. l. 6. C. eod.*

AD SENATVSCONſultum Turpilianum, & de abolitionib. criminum. Tit. XVI. C. 9. 42. 43. 44. 45.

C

1 *Continuatio.*
2 *Quid ſit calumniari.*
3 *De calumnia, quomodo cognoſcatur.*
4 *De pœna calumniatorum.*
5 *De præuaricatoribus.*
D 6 *Deſiſtere & tergiuerſari quid.*
7 *Pœna deſiſtentium.*
8 *Quandò, & qui in pœnam incidant.*
9 *De nunciatoribus.*
10 *De abolitionibus.*

IAm † videamus de progreſſu, ordine & executione criminalium iudiciorum: in quibus, quia ſæpenumero E vſuuenire cõſueuit, vt aut calumnientur accuſatores, aut prçuaricentur, aut deſiſtant, de his iudicii remotis ante omnia eſt videndum. 1

¶ Calũniari, eſt falſa crimina ſcienter & dolo malo intendere. *l. 1. §. 1. hoc tit. l. athletas. §. calumniator. de his qui not. infam.* aut in fraudem alicuius falſum F teſtimonium conficere, aut falſum iudicium profiteri: *l. ab accuſatione. 6. §. final. hoc titul.* id eſt, indicare falſo, & deferre alicuius crimen, vel per ſe, vel per alios, *d. l. 1. §. incidit.* aut mandato alterius: *l. noſtra. 8. C. de calumniat.* Dico † 2

autem Scienter & dolo malo: neque enim qui non probat quod intẽdit, protinus calumniari videtur. nam eius rei inquiſitio, arbitrio iudicis cognoſcentis committitur: qui reo ſua deſtinatione abſoluto, priuſquã ſententiam publicè ferat, de accuſatoris conſilio incipit quærere, qua mente ductus ad accuſationem proceſſerit: & ſiquidem eius iuſtũ errorem, aut aliam cauſam quæ à dolo excuſet, *l. igitur. de lib. cauſ. gl. in l.1. in fin. vbi Dd. ſi quis ius dic.* reperierit, abſoluit eũm *d.l.1. § ſed non vtique. hoc tit.* idemque erit, ſi iuſto dolore potius quàm calumniandi animo ad accuſandum videatur progreſſus: vt ſunt parentes liberiq;, qui ſuorum iniuriam perſequuntur. *l. in S. C. 15. § eti. h.t. l.2. & 4 C. de calum. l.2. C. de abolit. l. fi. ſup. de publ. iud.* Si vero in euidenti calũnia eum deprehẽderit, legitimam pœnam ei irrogat: quorum alterutrum ipſius verbis pronunciationis manifeſtatur. nam ſimul in ſentẽtia ſuper calumnia cognoſcendum eſt *l.1. C. eodem.* Ergo ſiquidẽ ita pronunciauerit: Non probaſti; aut Temere accuſaſti: videtur vel iſto errori, vel inconſulto calori peperciſſe. Sin autem pronunciauerit, Calumniatus es; condẽnauit eum: & quamuis nihil de pœna ſubiecerit, tamen legis poteſtas aduerſus eum exercebitur *d.l.1. § ſed non vtique. h.t.*

4 ¶ Calumniatorib. pœna lege Remmia irrogatur, *d.l.1. § 1. l. quæſitum. ſup. de teſt.* cuius meminerũt Cic *pro S. Roſcio* & Val. *lib.3 cap. 7.* Ea olim forte pecuniaria fuit. *§. hoc autẽ. Inſtit. de pœn. tem. litig.* ſed hodie in publicis iudiciis eſt ſimilitudo ſupplicij, vt quod aliis calumnioſe creare moliti ſunt, ipſi luãt: *l. fin. C. de calum. l 3. de præuar.* ad quam pœnã inſcriptione ſe accuſatores obligabant. *l. fin. C. de accuſ.* In priuatis autem & extraordinarijs criminibus, in quibus inſcriptionis ſeueritas omittitur, (cuiuſmodi nunc fere omnia eſſe diximus) extra ordinem pro qualitate admiſſi puniuntur. *l 3. h.t.* Et hæc dicta ſint de calumniatoribus.

5 ¶ Præuaricatorem eſſe eum ſuprà *ad titul. de præuar.* oſtendimus, qui vera crimine abſcondit, colluditque cum reo, & translatitio munere accuſandi fungitur, eo quod proprias quidem probationes diſſimulet, falſas vero accuſationes admittat. *l. 1. in princ. & §. præuaricatorem. 3. h. t. l. præuaricatores. 212. de verb. ſignific. d. l. athletas. § præuar. l. 1. ſup. de præuar.* De id genus hominum pœnis ſuprà *ad titul. de præuaric.* eſt dictum. 6

¶ Deſiſtere ſiue tergiuerſari, eſt in totum ab accuſatione deſiſtere: *l. 1. in prin. h. t.* differre autem non eſt deſiſtere. *l. ab accuſatione 6. l deſtitiſſe 13. h t. l. fi. C. eod* qui tamẽ reum intra præfinitum accuſationis tempus non peragit, deſtitiſſe videtur, *d. l. 6 § 1.* niſi magiſtratus, occupationibus fuerit impeditus. *l. in S. C. 15 § penul. hoc t.* Horum delictum S. C. Turp. coercetur Publice enim intereſt, accuſationem non intermitti; ſiue vera ſit, vt delicta puniantur: *l. ſi ita 51. ad l. Aquil. l. congruit ſup. de off. præſ.* ſiue falſa ne calumniatores impune euadant. Si quis † igitur ab accuſatione citra abolitionem deſtiterit, punitur *d. l. 1 § ſi quis* extraordinario iudicio, *d. l 1 §. ſuſpecti.* pœna 5. librarum auri; *l. 3. de præuar.* ſed iure Saxon. mitius. *Landt lib. 1. artic. 69.* Quod accipiendum eſt de accuſatione publici iudicij: *l. 1. C. eod.* nam extraordinaria, S. C. quod publicam tantum cauſam cõplectitur, non arguit. *d. l. 1. § ſuſpecti.* quanquam & hi extraordinarie puniãtur, qui extra ordinem deſiſtunt: *l 3. hoc tit. l. ab accuſatione. 6. h. tit.* ſi tamen de publico iudicio, vt fere fit, extra ordinem cognoſcatur, ordinariæ pœnæ locus erit *d. l. in S. C. 15 § 1 h. t.* Sed † non ante, quod ad pœnam attinet, deſtitiſſe accuſator videtur; quàm ſi iam inſtituta & ordinata ſit accuſatio, inſcriptionibus depoſitis, & fideiuſſore de exercenda lite præſtito. *l. 1. Cod. ad S. C. Turp. d. l. 15. § ſi poſt.* Nam qui libello dato, duntaxat minatur ſe crimen intentaturum, S. C. non cõtinetur, etiam ſi deſiſtat. *l. 5. h t.* Quæſitũ eſt & illud, an qui ab inſtituta accuſatione præſcriptione temporis excluduntur, in S. C. incidant: & quidẽ Papin. reſpondit, de calumnia non puniri. *l. quærebatur. 11. hoc tit.* quod verum eſt, cum obiecta à reo præſcriptione actio eliditur. nihil enim eſt quod imputare queas actori: qui ignorare potuit, qua defenſione reus eſſet viſurus.

Sed

Sed ſi nulla exceptione oppoſita ipſe deſiſtere velit, hoc prætextu, quod actio ſit præſcripta: verius eſt incidere eum in S.C cum exceptiones non actorio, ſed reis opitulentur: *l. non exceptionib.* 10. *C. de exceptio.* & accuſatio, ſiue iuſta ſiue iniuſta, quoniam publica eſt, non voluntate actoris, ſed cognitione iudicis debeat aboleri: maiore etiã odio dignus videatur, qui non explorato præſcriptionis iure, ad tam improbam accuſationẽ proceſſit. *l. 1. § accuſatorem h. t.* Parcitur tamen hac in parte mulierũ & minoris ætatis infirmo conſilio, *d. l. 1. §. accuſatio.* quanquam alias mulier ab inſtituta idoneè ordinataq; actione deſiſtens, in S. C. incidat. *l. pen. C. eod.* Tenetur etiam S. C qui alium accuſatorẽ ſubmittit atq; inſtruit: quia alium ſubornando diffidere cauſæ, atque ita per dolum ſe velle ſubducere periculo inſcriptionis videtur. *d. l. 1. §. incidit.* 8. *d. l. 15. in S. C. in prin.*

9 ¶ Nunciatores etiam qui abſq; inſcriptione & metu ſimilitudinis ſupplicii, *dixi ſup. de accuſ. n.* 12. per notoria indicia produnt, hoc eſt, indicant magiſtratui delicta, quaſi certis elogiis & notoriis argumentis deprehenſa, iiſdẽ illis argumẽtis ſuis in inquiſitione aſſiſtere coguntur: *d. l. 6 §. 1. h. t.* quod ſi calumnioſe detuliſſe deprehendentur, impunitam eorum audaciam remanere non oportet. *l. 1. Cod. de curio. & ſtat. lib.* 12. *l. diuus Adrianus de cuſtod. reo.*

10 ¶ Sed hæc omnia ceſſant, cum abolitio à Principe impetratur. Nam quod magiſtratu authore fit, nullam meretur pœnam *l. ſi quis id quod. §. deli. de iur. omn. iud. l. quanquam. de aqu. plu. arc. vide Doctor. in l. non videntur.* 127. *§. qui iuſſu, de reg. iur. Dyn. in c. quod quis mandat. eod. tit.* Eſt autem abolitio, qua reorum numero reus eximitur, & aboletur accuſationis memoria. *l. ſi interueniente.* 12. *h. t.* Ea porro fit triplici modo: *vide Cuiac. qui duplicem tantũ facit, ad Paul. lib. 5. tit. 17 ex tit. 17. C. de abol* primo publice ob diẽ inſignem, gratulationem, remve proſpere geſtam. *l. 8. & 9. h. t.*, quo caſu durantibus feriis accuſationes omnium criminum, paucis exceptis, *l. antipen. & l. pen h. tit* abolentur, ne quiſquam tempore publicæ lætitiæ in ſordibus ſit, & luctu. Sed feriis finitis, intra 30. dies vtiles repeti accuſatio poteſt. *d. l. 1. l. aut priuatim.* 10. *l. 12. & 15. § fin. h. t. vide Paul. lib. 5. tit. 17 & ibi Cuiac.* Secundo fit abolitio lege, mortuo ſcilicet reo, vel accuſatore, vel iuſta cauſa, puta morbis impedito. *d. l 10. & 15. §. ſi propter.* Tertio priuatim, actore vel reo poſtulante: *d. l 16.* cui id cauſa cognita concedi à præſide ſolet *d. l. 1. §. abolitio.* In cauſæ autem cognitione verſatur, an reus aſſentiatur abolitioni, an non calumnioſe actio ſit inſtituta, nam neq; aduerſario inuito, *l. fin. h. t.* nec calumniantibus, hoc eſt indulgendum. *l. 2. & 3. C. de abol. t. ubi dixi.* Impetrata autem abolitione, is qui deſiſtit, accuſare amplius nequit, *l* 3. & 4. *C. eod.* niſi ex indulgentia Principis, *l. 3. C. eod.*

DE REQVIRENDIS VEL abſentibus damnandis. Tit. XVII. C. 9. 40.

1 *Continuatio.*
2 *De annotatione bonorum.*
3 *Quomodo contra fiſcum præſcribatur.*
4 *De remiſſionibus.*
5 *An hæc hodie obtineant.*
6 *De proceſſu Sax. contra abſentes.*

In proceſſu † criminalium iudiciorũ illud in primis curæ eſſe debet, vt abſens reus requiratur, neq; enim abſentem inauditumq; damnari oportet. *l. 1. h. t.* cum ſatius ſit nocentem abſolui, quam innocẽtem indicta cauſa damnari. *l. abſentem. 5. de pœn. d. l. 1.* Itaque ſi reus ad diem inſtituendæ accuſationis vocatus, præſentiam ſui nõ faciat, annotatur, referturq; eius nomen in publica acta: vt ita annotatos requiri, & edictis adeſſe præſides iubeant, *l. 1. h. t.* non vtique ad pœnam, ſed vt poteſtas ſit ſui purgandi, *l. 1. C. eod.* Si † itaq; intra annum ex quo ea annotatio facta eſt, *l. 4. C. eod.* ſe purgarit, aut mortuus fuerit, bona ad ſuos hæredes tranſmittit. *l. 1. C. eod l. 1. in fi. h. t.* Sin anno elapſo venire ceſſet, bona fiſco irreuocabiliter vindicantur: adeo vt etiam innocentia

(cuius defenſioni nullo tempore præſcribitur. l. 4. h. t.) poſtmodum probata, nihil recuperetur: l. 2 C. eodem quin & infamiam quaſi conuictus incurrit. l. fin. C. eod. Quæ cum ita ſe habeant meritò prouiſum eſt, ne per anni ſpacium dum expectatur reus, bona dilabantur, & eant perditum, vt ea bona annotentur, & in his mobilia, ſi ſeruari nequeant, diſtrahantur, precio eorum in depoſitum redacto. Fructus quoq; inter mouentia haberi reſponſum eſt. Curandum erit etiam, ne quid ei qui profugit medio tempore à debitorib. eius ſoluatur, ne per hoc fuga eius commeatu

3 inſtruatur, l. fin. h. t. Sed ſi † fiſcus bona negligat, ceſſetque per viginti annos; poſtea præſcriptione vel ab ipſo reo, vel ab heredibus eius ſubmouebitur, l. 2. h. t. quamcunque enim quæſtionem apud fiſcum (ſi non alia ſit propria præſcriptio) viginti annorum ſilentio præſcribi, diui fratres volue-

4 runt: l. 3. hoc titul. Illud † quoque Iuſt. § ſi vero. in Auth. vt nulli iud. addidit, vt ſi in aliqua prouincia reum degere dignoſcatur, præſes eius loci eum capiat, remittatque ad locum vbi deliquit, &

5 bona annotet. Hodie † videntur hæc aliqua in parte correcta: nam neque remiſſionibus vtimur, l. 1. vbi glo. & Dd. C. vbi de crim. agi. & Fridericus Imperator voluit abſentis & cõtumacis homicidę bona, duntaxat mobilia publicari, ius vero immobilium ſeruari heredibus. c. 1. § ſi vero vel Alna. de pac. ten. quod eo magis dicendum videtur, quia Iuſt. Auth. damnatorum. C. de bon. damn. publicationem bonorum in damnatis ſuſtulit: multo ergo magis in fugitiuis

6 Vtcunque † ſit, conſtat iure noſtro Saxonum abſentes reos tribus edictis per interualla 14. dierum publice ad iudicium vocari: qui ſi in tertio termino præſentiam ſui non faciant reſponſuri, banno imperiali proſcribuntur (hiſſ auff eh berfing) id eſt, et niſi in 4 termino veniant, legitimaſque cauſas impedimenti demonſtrent, quam ob rem in 3. termino comparere non fuerit ſolutum: plane banniti declarentur, proque talibus habeantur: atque ita in 4. termino contumacia non purgata ſimpliciter & executiue, vt ita dicam (biſ auff die hulff) banniantur. Cuius vis ea eſt, vt in loco illius territorii impune occidi poſſint. pœna etiã iis qui his opitulantur, imminente: vide Chil. in pro. in cantro. qua de re plura alibi Dd. In bona autem in d. c. 1. § ſi vero. & in l. 1. C. de bon. eo. ſit cum ſim. l. fugitiuorum, moribus noſtris non ſæuitur, nec annotatio ſemper aut arreſtatio locum habet: de annot. Saxon. vide art. 38. l. b. 1. l. ſtiſſime Chriſſan in confiſcat. Burgund. Rubr. 2. de confiſcat. in prin. præſertim cum iure Saxon. bona ex delictis non confiſcentur.

DE QVÆSTIONIBVS
Titulus XVIII. C. 9. 41.

1 *Continuatio.*
2 *Tormenta quare inducta: eorũq; genera & gradus.*
3 *Cauſa efficiens.*
4 *Quæ debeant concurrere vt quæſtioni locus ſit.*
5 *Qualis cauſa admittat torturã.*
6 *In defectum probationum ad torturam perueniri.*
7 *De iudiciis.*
8 *Pœna iudicis indebite torquentis.*
9 *Pœna iuris Saxon.*
10 *Qui torqueri poſſint, vel non.*
11 *Quomodo in tortura procedendum.*
12 *Finis & effectus torturæ.*

CVm † autem reus non abeſt, ſed 1
vel in cuſtodiam traditus eſt, vel alioqui copiam ſui facit: tum aut confitetur crimen, aut negat. Si ſponte confiteatur, ex ſua confeſſione condemnatur l. ſi is. ſ. ſlue. 5. de cuſt. & exh. reo. Sin eat inficias teſtibus eſt conuincendus. l. qui ſententiam 16. C. de pœn. Sed † 2
quia pleraq; crimina clam arbitris & occulte committuntur, vt ſemper copia teſtium haberi non poſſit: ideo more maiorum introductum eſſe inquit Cic. in part. Orat. vt per tormenta veritas exquiratur: vide Tuſc. lib. 5. tit. 4. & 16. quem

Digitized by Google

16. quem morem innuit ab Athenienſibus, & Rhodiis, vt pleraq; alia ſumptum eſſe. Genera tormentorum varia ſunt, *vide Hipp. in pract. cr. & in quaſt. l. 1. Paul. Grill. in tract. tor. cap. 4.* varii item gradus. alia enim dicitur tortura leuiſſima, quæ pro tortura nõ habetur *Hipp. in l. furem. num. 13. de ſic ar. & in l. ... num. 5. & in pract. crim. §. quoniam. nu. 3.* alia leuis, alia grauis, alia grauiſſima. *Bal. l. conſ. 177. volum. 3. Paul. Grill. ... 4. Boſſ. in prac. crim. de tortur. nu. 16.*

3 ¶ Cauſa efficiens quæſtionum eſt mos antiquiſſimus, omnium fere bene inſtitutorum populorum communis: vt non immerito pro lege ac iure quo-

4 dam gentium habeatur. Neque † tamen paſſim & ex qualibet cauſa quæſtiones decernendæ ſunt, ſed tria ſemper velut cauſæ προηγούμεναι concurrant, oportet. Primum, † vt cauſa &

5 accuſatio ſit criminalis, eaq; atrox & capitalis: *l. 1. l. 8. h. t.* vt adulterii *l. pater. 6. h. t.* homicidii *l. ... §. ſi quis hoc tit.* falſi, *d. l. 6. hoc. tit. l. cum testamentum. 10. Cod. eo. t.* & hodie etiam furti: *Bart. in l. pen. hoc tit.* ac cum minimum tale crimen, propter quod reus relegari in perpetuum poſſit, *in fin. Cod. de iniur. & Bar. to. in l. pen. l. §. ad crimen. nu. 11. & 12. de pub. iud.* vt non pauci contendunt. Nam relegationis pœna non eſt modo (vt aiunt) capitalis, ſed etiam corporalis: *l. 2. vbi Bart. & D. in princ. de pub. iud. Bart. in l. ſi conſtante. num. 22. ſolut. matrim.* quia redigit ad paupertatem, & complures affecit corpori atque animo moleſtias, vnde etiam mortem interdum ſubſequi & cauſari videmus. *Alex. conſ. 16. volum. 2. Boſſ. in pract. crim. de carcer. fideiuſſo. nu. 7.* quod ego nequaquam verum exiſtimo; quin potius arbitror, pœnam relegationis comparari pœnæ pecuniariæ. nam cum relegatio eſt imponenda, procurator perinde vt in ciuili cauſa admittitur. *Bartol. in l. ſeruum quoq; §. publice. in princ. de procur. l. abſentem. ... inf. de pœn. app. g. l. ff. in d. l. pen. §. ad crimen.* quod Bart. *in d. § ad crim. num. 11.* & Pan. *in c. veniens. num. 8. de accuſ.* licet controuertant, tamẽ fatentur communius eſſe, & ſeruari, nec ab eo in conſulendo iudicandoq; eſſe recedendum. Quare ſi in procuratoris admiſſione pro ciui-

A li cauſa & leui habetur ea, ex qua pœna relegationis venit imponenda: multo magis pro tali habenda eſt, vbi de tortura quæritur, quæ magni eſt præiudicii & ipſa relegationis pœna grauior. *§. fin. in Aut. ... Hipp. in ... num. 2. hoc tit. in l. 1. §. pra... numer. 8. de ſicar.* veriusq; eſt, cum quæſtio corpus laceret, & ipſa fere morte durior ſit, *Bal. ... num. 6. C. de tranſ.*

B *& in l. 1. circa fin. C. ... Par. de Put. in tr. 3. cap. 1.* certe grauior quam manus abſciſſio. *Hipp. in l. 1. § pr... numer. 8. de ſic. ... 2. ... quaſt.* non aliter eam decerni poſſe, quam cum pœna corporalis eſt infligenda. *Damo. ... in tract. cap. 35. nu. 4.* Nam quod dicitur, relegationis cauſam eſſe capitalem in fauorabilibus, puta pœna vel formentis prægnantis fœminæ differendis, item relegatione non ſimplici,

C ſed cui inſit deportatio, verum eſſe fateor. *l. ex ... & relega. l. 1. vbi Baldus & D. ... nſtit.* Cuius in locum hodie ſucceſſit apud Sax. fuſtigatio, alibi damnatio in metallum, ad remos, &c. Quibus in cauſis locum eſſe torturæ poſſe, non inficior, quia hæ pœnæ procuuldubio corporales

D & capitales ſunt: in ſimplici vero relegationis cauſa id non admitto, præſertim cum in hac procurator, velut in ciuili recipiatur, vt ante dictum. & cum talis cauſa capitalis perhibeatur, ſcite id tantum & per ſimilitudinis interpretationem dici, facile intelligatur. Cum autem nullum ſimile ſit idem, *Bart. in l. quod ... de ...* non debet in quæſtionibus acerbiſſimis eiuſmodi interpretatio ... præſertim iu-

E re Saxon. quum nulla cauſa pro capitali ſit, niſi ex qua pœna capitalis debetur. *Fachſ. ... 13. Reinhardt. ... 24.* In cæteris ergo puta pecuniariis, *vide Paul. l. 6. ... 15. & 16.* aut iniuriarum etiam celſium, *... de ind. & tortur. parte 2. quaſt. 3.* ratio æqualitatis non admittit corpori cruciatus inferri, vbi tantum pecuniæ periculum eſt: *l. ... num. 9. ... 10. hoc*

F *titul.* quanquam & in his ſeruus olim torqueri ſuit ... *Paul. ... 16. l. ... vlt. §. licentia. C. ... Quod & ipſũ*

argumento eſt, cum relegatio tantum delicto probato imponenda venit, tũ ad torturam perueniri non poſſe. Nam cum relegatio nullum cruciatum corpori inferat, iniquiſſimum & abſurdiſſimũ fuerit, probationes criminis quęrere ac decernere, quæ ipſa pœna crimini debita ſint acerbiores. Sunt qui exiſtiment, totum hoc arbitrio iudicis relinquendum eſſe; vt ipſe arbitretur, vtrum talis cauſa agatur, quæ torturæ viam faciat, an non. *Brun. in tract. de ind. & tor. part. 2. quæſt. 3.* Sed tantam iudici concedi in re tam ardua licentiã, mihi periculoſum videtur. atq; hoc quidem primum requiſitum, nempe cauſę grauitas eſto. Secundo, † neceſſum eſt
6 alias deeſſe probationes, ſic vt veritas aliter haberi non queat. *d. l. 8. vbi Hipp. Aluar. in c. 1. §. publicet. n. 2. de pac. tenen.* non enim eſt à tormentis incipiendum. *l. 1.*
7 *in prin. l. 20. h. t. l. 8. C. eod.* Tertio, † vt multis indiciis oneratus, & (vt inquit Vlp.) argumentis pene conuictus ſit reus. *l. 1. verſ. ad tormenta. l. 18. § 1. l. 2. l. fin. hoc tit. l. 3. l. 8. C. eod.* Neq; vnum indicium ſufficiet; niſi admodum prægnans, *vide omnino Alex. poſt Bart. in l. v. t. ho. titul. & in conſi. 77. in cauſa. num. 12. vol. 1. Ioan. Andr. ad Spec. tit. de præſumpt. § ſpecies. verſic. violenta. Bart. l. & Dd. præſertim Io. Ig. in l. 1. §. ... Angel. in tract. mal. verb. quod fama.* vt vnus teſtis, qui delictum ſe vidiſſe aſſerat, omni exceptione maior, *Fauor. in c. 1. de depoſ.* cum lex vbiuis plurali numero vtatur; ideo cum minimum duo *Bart. in l ſi quo. n. 2. C. ad l. Iul. ma. eſt.* certa & probata requiruntur *l. vbi numerus de teſt.* Cuiuſmodi autem indiciis opus ſit, vna regula explicari nequit: certe grauibus, vrgentibus, & pene certis opus eſſe, leuium non haberi rationem, conſtat. Quare etiamſi plura indicia per ſingulares teſtes probentur, ea non erunt coniungenda; quia vnumquodque indicium, quale quale illud ſit, per duos cum minimum teſtes eſt probandum *Hipp. in l. vnius. §. teſt. n. 2. & in l. de minor. §. plurimum hoc tit.* Nec enim indicia ad torturam ſufficiunt, niſi faciant ſemiplenã probationem *Bart. & Dd. in l ſi ... in l 1. iurand.* Atqui talem probationem non inducunt indicia, per ſingulares teſtes

A probata, præſertim remota. quæq; ad circumſtantias tantum delicti pertinent: *Boſſ. in prac. crim. de tormen. num. 30. cum ſeq.* nam in propinquis quandoq; aliud ſeruatur: vt cum teſtis vnus, de ipſo delicto à ſe viſo teſtatur. *Boſſ. præall. leg. loc.* in quo iudicis arbitrio & prudẽtiæ multa relinqui, eſt neceſſe: *Boſſ. ibi. Paris de Put. in tract. ſyn. ad verb. tortur. ca. 3. nu 27. l 3 verſicul. magis vero. de teſtibus.*
B præſertim in ſecretis conſiliis & tractatibus, puta furti, adulterii, proditionis, & ſimilibus, quæ clam geri ſolent, ita vt non niſi ex remotis indiciis ſuſpiciones ſumi poſſint. *Bald. in l. quicunque circa fin. C. de ſeru. fug. Hipp. in prac. crim. §. principium. n. 16.* Si tamen quædam indicia pro reo faciant, quæ elidant contraria, ita vt amplius ea ſemiplenam pro-
C bationem non impleant; dubium non eſt, quin ad torturã perueniri non debeat. *Iaſ. in l. 1. nu. 10. 11. C. com. de leg. Hipp. in pract. crim. § e b. diligenter. nu. 190. & in l. 1. num. 59. de ſicar. Boer. de if. 155. numer. 9.* Sed hac de re conſulendi ſunt amplius Dd. *Bart. & alii in l. fin. hoc tit. Cyn. in l fin. C. eod. Hipp. in pract. §. diligenter.* His † au- 8
tem non concurrentibus, iudex ad quæſtionem procedere non debet, et-
D iamſi ad eam ſe reus ſponte offerat: *Dd. contra gl. ff. in l. interdum. 5. § 1. de fur. & in l. penul. Cod. de cond. ob cauſ. Hipp. in l. 1. numer. 2. ſup. ad ſicar. & in pract. criminal. § expedita numer. 55. & ſeq. 164. nemo debet.* Quod ſi procedat, punitur, & quidẽ capitali pœna ex conſtitutionibus. *l. decuriones. 16. C. eod.* quas tamen non eſſe extendendas extra caſum de quo loquuntur, arbitror: *Iaſ. in l. 1. num. 34 ſup. quod quiſque iur.* videlicet cum iniu-
E riam exitiumque qui patitur, vt enectus tormentis deficiat, quæſtio tentatur: alias putarim extraordinariã pœnæ pro qualitate committi, locum eſſe. *vide Hipp. in d. §. expedita. numer. 89. Bartol. in l. quæſtionis. 21. hoc titul. Iaſ. in l. 1. ſup. quod quiſque iur. Paris de Put. in tract. ſyn. an ſi ... aliqu. tortura verber. tortura ... 12. numer. 1. & per totum.* Saxonum † ius alioqui ſeuerum, hic 9 nimis lene eſt: nam litigatorem iudicemve, qui per iniuriam torqueri ali-
F quem curauit pœna tantum pecuniaria non ita magna mulctat. *Vnay. b. fol.*

Digitized by Google

fol. 129. Chil. in tit. de inquiſit. num. 38. D. Reinhar. differ. pæn. 9. Fachſ. d ff. 67. in fin. quod obtinere arbitror, cum per imperitiam aut culpam peccatum eſt: ſecus ſi dolo, qui proculdubio legitimis pœnis eſt coercendus. Torturam autem factam eſſe, & quidem indebite factam, facile probari poteſt; niſi doceatur contrarium. Nam factum quidem ipſum torturæ, ex ſolis indiciis leuibus, puta per incarcerationem, clamorem rei, liuorem corporis, famam, & ſimiles coniecturas plene conuincitur. *Bald. in l. falſus. in fin C. de fur. Cyn. in l. 2. C. de eo quod met. cauſ. Late Hip. in l. 1. §. diuus Seuerus. num 4 5. 6. h. t.* Ius autem torturæ, videlicet iniuſte eam decretam eſſe, probatur eo ipſo quod non oſtendatur diuerſum. Stat enim pro reo iuris præſumptio, contra iudicem: niſi ille ſufficientia iudicia præſto fuiſſe, liquido demonſtret. *Hipp. in d. §. diu. num. 3.*

10 ¶ Iam de materia videamus, & in quos tortura decerni poſſit. Seruos torqueri olim, quibus ſine quæſtione nihil credebatur, vſitatiſſimum fuit: *l. 1. § in cauſ. l. 13. h. t.* neque tamen in dominum niſi in cauſa fraudati tributi, & aliis quibuſdam; nec pro domino, *l. 1. § diuus. A cum §. ſeq. & §. Antoninus. § quidam. §. in cauſa l. 9. §. pen. l. 10. §. 1. h t. l 1. C. eod. l. vix de iud. vide Cuiac. lib. 6. c. 19.* eiusve in parentes aut liberos, *l. 2. Cod. eod.* torquendi ſunt. Sed ne tunc etiam admittendi, cum ex domo accuſatoris producuntur *l. 1. §. ad quæſtionem. h. t. l. 2. C. de teſt.* Qua ratione nec liberi in parentes, nec liberti in patronos; *Paul. lib. 1. tit. 12.* denique nemo torqueri poteſt in alium, qui ad dicendum teſtimonium cogi non poteſt. *d. l. 1 §. ſed nec libertum. & §. Imper.* Torquendi etiam non ſunt innocentes, *l. penult. C. eod.* nec liberi homines, propter teſtimonium non vacillans: *l 15. 18 §. teſtes. h t.* neque etiam, quamuis nocentes, impuberes, *l. 10 l. 15. vide contra Cuiac. lib. 6. c. 22.* prægnantes, *l. 3. de pœn. inf.* milites, nobiles, *l. nullus. C. ad l. Iul. maieſt. l. deſertorem. §. 1. de re mil. l. tar. l. milites. l. diuo. C. de quæſt. l. ſeueram. C. de dig. lib. 12.* ſenatores, decuriones, *l. 8. 11. 16. C eod* horumq; liberi, *d. l. 16.* quamuis dignitate abierint; *l. ge-* *nul. C. eod.* item doctores, quia priuilegio militari gaudent; & aduocati *Bar. in l. 1. C. de ad. diuerſ. iud.* paucis exceptis caſibus. Atq; ita quidem hæc obtinere & rata eſſe, volunt Dd vt conſuetudo in contrarium non valeat, *d. l. omnes. vbi Bart. & Dd. C. de decur. l. b. 10.* nec quiſquam præter Imperatorem hæc iuris priuilegia imminuere poſſit *fac. l. de minore 10. h. t. tex. optimus in l. 4. C. ad l. Iul. maieſt. vbi Bald.* Verum ego aliquando contrarium ſeruari vidi, ſicut idem de Franciæ vſu teſtatur Tiraq. *d. tract. de pœn. cauſ. 31 num 16.* & de Neapolitano Afflict. *in c. ſi voluerit. nu. 14. de capita. qui cur. vend. Tiraqu. præall. loc. num. 16.* quod reatus omnem dignitatem excludat. *l. 1 C. vbi ſena. vel clariſſ. vide Ioan. de Plat. in l. medicos. C. de profeſſ. lib. 10.*

¶ Forma eſt, vt ne à quæſtionibus 11
incipiatur, *l. 1. in prin. l. maritus. 20. hoc tit. l. 8. C. eod* ſed prius indicia reo communicentur. *Bart. in l. vlt. num. 8. hoc tit. per l. vnius. §. cogniturum. hoc tit. & in l. cuſtodias. de publ. iud. Iaſ. l. 2. num. 5. C. de eden. Paul lib 5. tit. 16. vbi addit rationem. Ang. in l. ſi vacantia. C. de bon. vacan lib. 10. Alex conſil. 65. habita num. 2 vol 1.* & ſuper his lis negative conteſtetur, *Bart. in l ſi quis adult. num. 1. de adulter.* & audiantur rei defenſiones, quibus indicia purgari refutariq; poſſe confidit *d. l. vnius. 18. §. 1 hoc tit. Paul. lib. 5. tit. 16.* Cum autem ad quæſtionem erit ventum, ab illo erit inchoanda, qui ſuſpectiſſimus eſt, *d. l. 1. §. 1* aut timidiſſimus, qui facile verum metu tormentorum dicturus præſumatur: vt ſunt mulieres, minores; *d. l. 18. h. t.* &c. De ſe autem quiſque interrogādus eſt, *d. l. 1. §. diuus.* non in caput aliorum *d. l repeti 16. hoc tit.* De ſe confeſſus, inquit Paulus, *li. 1. tit. 12 eod. pertinet d l repeti. hoc titul.* in caput aliorum non torquetur, ne alienam ſalutem in dubium deducat, qui de ſua deſperauit. Sed needum confeſſus, & ideo in ſe torquendus; recte & in ſocios examinatur. *l. 1. §. qui quæſtionem.* Itaque videre quotidie licet, fures ac latrones, decreta his quæſtione; etſi nō principaliter, *d. l. repet. 16. § 1. vbi Hippo. h. tit. Bald. conſil 95. reg. vol. 1.* tamē ſecundario, & per conſequentiam de complicib. ſociisq; interrogari. Tormenta

Digitized by Google

autem variis inſtrumentis atq; modis exercentur: *vide Hip. in l. n. 27 h. t. Paul. Grillen tract. quæſt. cap.* [illegible] quæ tamen omnia cum moderamine adhibenda ſunt, *l. de minore. §. tormenta h. t.* vt perſona ſit ſalua; *l. 7. h. t.* quod iudicis arbitrio relinquitur *d. l.* qui etiam repetere quæſtionem non ex nouis indiciis non debebit *h. t.*

12 ¶ Finis torturæ eſt, vt veritas tormentis adhibitis exprimatur, non etiã vt quis hac ratione enecetur, vel puniatur. *l. aut damnum. 8. §. hoſtes. de pœn.* [illegible] *tradit, in eorum pœnam talionem non poſſe inquiri. qui ei debuit. l. si torſit.* Quod ad effectum attinet, inquit I.C. non omnino quæſtionibus fidem eſſe adhibendam: ſed neque ſemper, *l. 1 in prin. h. t.* neq; nunquam. Etenim res eſt fragilis & periculoſa, quia alii tanta ſunt duritia, vt cruciamenta contemnant: alii doloris impatientia, in quouis potius mentiri, quam pati eiuſmodi dolores volũt *d. l. 1. § quæſt.* ſiue de habenda quæſtione agetur, inquit, *Quint. l. 5 c. 4* plurimum intererit, quis & quẽ poſtulet, aut offerat, & in quem ex qua cauſa fuerit habita, quis ei præfuerit, quis & quomodo ſit tortus: an credibilia dixerit, an inter ſe conſtantia; perſeuerauerit in eo quod cœperat, an aliquid dolore mutauerit; prima parte quæſtionis, an creſcente [illegible]: quæ vtrimq; iam infinita ſunt quam ipſa rerum varietas. *Hodie vide Reinh. diff. can. 34. per tot. 18. lib. 2.* tamen cum conſtat de delicto, nec alius author inuenitur, ſi in confeſſione tormentis extorta reus publice in iudicio perduret, ex ea confeſſione condemnatur. Nam etſi confeſſio in tormentis facta ad condemnationem non ſufficiat quaſi metu extorta: *d. l. 1. § diuus hoc tit.* tamen ea vis purgatur, quando poſtea extra locum carceris, eiuſmodi cõfeſſio libere renouatur. *Bart. in l. 1 §. ſi quis vltro. hoc tit. per l. 2. C. de cuſto. reor. Paris de Put. in tract. ſynd. verb. tortura. c. 9. & verb. tortur. c. n. 29.* Ea tamen renouatio non ſufficeret, ſi tortura eſſet indebite iniuſteque facta, vel confeſſio nõ veriſimilis. *Hipp. in l. 1. §. diuus num: 6. & 7. h. t.* Sed quid ſi (vt fit quandoq;)

A retractetur in hac repetitione confeſſio? Hoc caſu volũt reum redire ad eculeum poſſe, quia prior confeſſio in tormentis facta, eſt loco ſemiplenæ probationis, & facit indicium ſufficiens, *Bald. in l. fin. C. de prob. Hipp. in l. repetit. num 12 h. tit. Chil. in pract. tit. 2. de inquiſit. num. 22. ord. Imp. c. 57.* Quod ſi pluries reus fidibus examinatus confiteatur, poſtea vero ſolutus identidem reuocet, neceſſe eſt B tandem ad abſolutionem perueniri; quia ſatius eſt abſolui nocentem, quam innocentẽ damnari. *l. abſentem 5. ff. de pœn.* & ſane tortura ſæpius repetita non minor cruciatus eſt re ipſa, quam cuiuslibet pœna capitalis. *vide hac de re Hipp. in d. l. repet. n. 13. h. t.* Eſt aũt ad euitandã hanc fraudem illud vſitatũ, vt poſt confeſſionem quæſtionibus expreſſam, interiecto vnius vel alterius diei interuallo *Hipp. in l. 1. §. diuus* C *Seuer. n. 5 & 6* reus in locum liberum educatur, inibiq; confeſſio eius iterum audiatur ac renouetur, cõprehendaturq; à notario ſcriptis & inſtrumento; vt ita geminata & ſcripto comprehenſa, *Iaſ. in l. error. n. 8. C. de iur. & fac. ign.* amplius reuocari non poſſit. *Bar. in l. cum fratrimus. Cod. de agr. & cenſ. Hip. in l. 1. §. diuus. n. 5 & 6. & in §. quæſt. nu. 1. 2. 10. & 11. h. t.*

D

DE POENIS. Tit. XIX

C. 9. 47.

1 *Continuatio.*
2 *Quæ ſint capitales pœnæ.*
3 *Gradus capitalium pœnarum.*
4 *Pœnæ non capitales.*
5 *Cauſa efficiens: & qui irrogare pœnam poſſint.*
E
6 *Materia.*
7 *Forma.*
8 *De ſeptem circumſtantiis quæ in pœnis ſunt conſideranda.*
9 *Finis, & effectus.*
10 *Contraria.*

Poſt † confeſſionem delicti, ſeu ſponte factam; ſeu extortam tormentis; ſequitur, vt pœnæ nocens ſubdatur; quam crimine denudato differri non oportet. *l. cum reu. 18. Cod. eod. l. ſi quis fortè. 6 hoc tit. l. 1 & l. fin. C. de cuſt.* 1
F

Digitized by Google

caſt. reat. l. mol. in l. ii qui rew. nu. 7. ſupr. de publ. iudic. Paul. lib. 5. tit. 16. Proprium pœnæ, vt conſtringat authorem, *l. ſancimus. C. de pœn.* nec tranſeat in heredem. *l. ſi pœna. 20. h. t.*

¶ Pœna autem pro varietate delictorum varia eſt. aliæ enim ſunt capitales aliæ non capitales. Capitales lata ſignificatione *Alcia. de praſum. in fin. nu. 11. 12. cum ſeq.* generaliter & ἐν πλάτει appellantur, quæ vel vitam, vel libertatem, ciuitatemque (vt deportatio, *l. 1. vbi DD. C. de hæret. l. qui cum 24. § 1. de bon. lib.*) adimunt *l. 2. h. t.* nam & ſeruitus, & ademptio ciuitatis, *l. 1. §. fin. de bon. poſſ. contra tab.* pro morte ciuili habetur, vnde hodie pœnam capitalem indefinite in ſtatuto poſitam, de relegatione accipiendam interpretandamq; eſſe, nonnulli volunt: *Hipp. in rub. §. opportune. num. 39. dicens hanc eſſe communem. Alc. de praſump. in fin. nu. 11 cum ſeq.* quia in ambiguis minor pœna eſt eligenda. *Hipp. in rub. § opportune. num. 40. cum ſeq. allegat.* Propriè tamen ſtrictèq; capitalia pœnarum genera ſunt, quæ caput vitamq; adimunt, ea alio nomine ſupplicia appellantur. *l. vltim. 21. h. tit.* In his gradus quidam ſunt. *vide Paul. lib. 5, tit. 17.* nam ſummum ſupplicium apud veteres fuit crux, ſeu furca; *l. capitalium. 28 hoc tit.* qua authores ſeditionis excarnificari ſolebant *l. ſi quis. 38. § authores hoc tit.* Iudæi tamen prius lapidare ſolebant quam ſuſpenderent, reliquæ gentes non item. *Geneſ. 40. 19.* vt eſt videre apud Polyb. & alios, quem morem Rom. quoque in Iudæa tempore Dominicæ paſſionis retinuerunt. Hāc enim pœnam filius Dei λόγος æterni Patris, induta carne noſtra, velut ſeditionis reus (vt hic prætextus inde vſq; ab initio ſemper Eccleſiam oppreſſit) perpeſſus eſt, ſeipſum offerēs hoſtiam immaculatam Deo; & in ſe iuſtam Patris iram, noſtris lapſibus debitam deriuans: vt eſſet [illegible] pro peccatis noſtris: & nos efficeremur iuſtitia Dei per ipſum, quam quidem ſui abiectionem, & myſterium vere a ſeculis abſconditum, nullius creaturę notio & intelligentia aut cogitatione complecti, aut oratione eloqui ſatis digne, & pro merito celebrare poteſt. Porro

A in huius locum pœnæ, quæ inter Chriſtianos reuerentia Dominicæ paſſionis, authore Conſtantino *vide Niceph. lib. 7 cap. 46. Caſſio. lib. 1. hiſtor. tripart. cap. 10. Sozomen. lib. 1. cap. 8. Didac. Couar. var. reſ. l. lib. 4. cap. 5.* vſurpari deſiit: videtur Tribonianus furcam ſubſtituiſſe: *l. aut damnum. 8 §. 1 hoc tit. Cuiac. ad Paulum lib. 5. titul. 17.* hodie ſucceſſiſſe membrorum per rotam contractio, quā in latrones & graſſatores viarum, Germani & Galli animaduertunt. Secundum genus eſt ignis quo abſumi ſolent hoſtes & transfugæ *l. aut damnum. 8. § hoſtes. d. l. 38 §. 1 hoc tit.* inſidiatores plebeij *d. l. 28 § ... hoc tit.* & hodie hæretici, venefici, magi. Tertium. beſtiis obijci vel ſubijci ad lanienam: *l. ad beſtias. 10 § fin. hoc tit. l. pœna. ad l. Pomp. de parr.* quod hodie exoleuit. Quartum, gladius: quo ſolo, & non aliis inſtrumētis, puta fuſtibus aut ſecuri, animaduerti placuit. *d. l. 8. § 1 h. t.* Vulgata ſunt hodie & alia ſupplicia: vt in proditores illud antiquum Metij, de quo Virgilius 8. Æneid.

Haud procul inde, citæ Metium in diuerſa quadrigæ
Diſtulerant, (at tu dictis Albane maneres)
Raptabatque viri mendacis viſcera Tullus
Per ſyluam, & ſparſi rorabant ſanguine vepres.

Quanquam plerunq; nunc abſque equis ferro ſecari: ſępe etiam prius capite plecti, ac tum demum differri in partes ſoleant. In fures ſtrangulatio: in mulieres, in profluentem demerſio. Capitalia etiam ſunt *l. vlt. C. de pœn. l. pœn. C. Theod. de off. rect. prou. Cuiac. lib. 3. cap. 36.* quamuis vitam non adimant damnari ad beſtias, hoc eſt ad depugnandum cum beſtiis, nam ſerui pœnæ efficiuntur. *d. l. 8 §. quicunque, l. capitalium. 28. §. fin. l. ad beſtias 31. hoc tit.* item in metallum, vel opus metalli. *d. l. 8. §. eſt pœna. vide diſtinctionem d. l. capitalium. § cætera. h. t. Cuiac. ad Paul. lib. 5. tit. 17.* qui in metallum damnātur, grauioribus: qui in opus, leuioribus vinculis coercentur. *d. l. 8. §. in metallum.* hæc pœna libertatem adimit, quando perpetua eſt: *l. 6. in fin. hoc tit.* ſicut deportatio, quæ ſucceſſit in

locum interdictionis aqua & igni, *l. 2. §. 1. hoc tit.* cui comparatur: *l. 1. C. eod.* & bona aufert. *l. 6. C. eod.* ſtatim à damnatione: *l. 2. §. 1. l. 10. §. 1. l. 12. l. 29. h. t.* cum enim ſerui pœnæ efficiantur, *l. in metallum. 36. h. t.* nihil proprii habere poſſunt. Imo ſi quid ipſis relinquatur, tanquam incapacibus relictum pro non ſcripto habetur *l. quidam. 17. h. t. l. 1. C. de her. inſt.* quod & in iis qui ad tempus hoc modo damnati ſunt, ſeruatur, quoad ea damnatio durat; *l. fratres 33. h. t. l. pen. C. eod.* quanquam hi nō libertatem, ſeu ciuitatem tantum amittant. *d. l. 8. §. in miniſter. d. l. 28. § dum.* Hodie tamen Iuſt. neque libertatem ex pœna, *§. quod autem. in Auth. de nup.* nec bona *Auth. bona. C. de bon. dam.* auferri voluit. In capitalium pœnarum numerum poteſt hodie referri & fuſtigatio, quæ in locū deportationis apud Sax ſucceſſit, cum iure ciuili habita fuerit leuior: *l. 1. de off. præfec. vrb.* item amputatio manus vel pedis quanquam regulariter nullum membrum præter manum ſit amputandum, *l. 3. vbi Bald. C. de ſer. fug. Bart. in*
4 *l. 2. nu. 12. de pub. iud.* Cæteræ † pœnæ, vt inquit I C ad exiſtimationem, non ad capitis periculū pertinent; *d. l. 28.* hoc eſt, infamiam irrogant, ſine periculo vitæ: vt relegatio, *d. l. 5. §. 1. d. l. 28.* exilium, *l. 6. in fi. l. 28. § 1. h. t.* (quod genus ne bona quidem aufert, *l. 8. C. eod.*) incarceratio, compedes, vincula, *l. 7. l. 28. §. h. t. l. fuſtib. 10. C. de infa. l. ictu ff. eo.* aut ad exiſtimationem & damnum, ſine cruciatu corporis; vt cum quis furti, iniuriarum damnatur. *d. l. 8. in prin.* nonnunquam ſine iactura exiſtimationis damnum complectuntur; vt ademptio dignitatis, aut alicuius actus. *d. l. 8. in prin. l. 19. h. t. l. 9. C. eod.* Sunt etiam quædam pœnæ legales, & à iure limitatæ atq; expreſſæ: quædam arbitrariæ, hoc eſt, iudicis arbitrio commiſſæ. *Iaſ in l. qui iuriſdict. 14. nu. 3. de iuriſdict.*

¶ Cauſa efficiens pœnæ, eſt lex, quæ
5 delictis pro ſingulorum qualitate iuſtas pœnas irrogat. Legis autem executor eſt magiſtratus (non priuati homines, qui quamlibet nocētem interficere aut punire non poſſunt, niſi bannitum, *Bal. in l. addictos. C. de ep. ſc. aud. vide Dd. in l. 3. de iuſt. & iur. in l. 1. C. de hered. inſt.*) qui legem aut cōſuetudinem ſequi, nec durior clementiorve ea eſſe debet. *l. ſeruus. 8. C. ad l. Iul. de vi pub. § oportet & §. fin. in Auth. de iud.* aut etiam poteſt, *l. 1. §. 1. & fin. ad S. C. Turpill. l. ſi qua pœna de verb. ſignif. c. de cauſis. de off. del. c. licet. de pœn. l. ſi operis. C. eod. late Tiraq. in tract. de pœn. in prin. nu. 1. & 2. de conſuetudine. tex. in l. ſi quis reum. de cuſt. reo. Can. in c. de cauſis. de off. deleg. Tiraq. præall. loc. nu. 4.* alioqui (niſi ex iuſta fiat, præſertim ab ordinario, cauſa, *l. licet. de pœn. Pan. in c. quoniam §. fin. num. 34. vt l. t. non conteſt.*) merito petitur, vt ſententia ad arbitrium boni viri redigatur. *Imol. poſt Bart. circa fin. in l. pen. §. ad crimen. de pub. iud. Ang. in tract. mal. verb. præſente Caio & appellante. Tiraq præall. loc. num. 4.* nam alterare pœnam, idem eſt quod remittere *l. ſeruus. in fin. C. de vi pub. l. 1. vbi Luc. de Pen. C. de deſer. lib. 12. Tiraqu. de pœn. in prin. nu. 8.* neq; tamen omnes magiſtratus poteſtatem animaduertendi habent, ſed hi duntaxat, penes quos ius eſt gladii, & merum imperium: vt præfectus vrbi, præſes. *l. 1. §. 1. l. 2. §. 1. l. 8. §. eſt pœna. h. t.* &c. Nam verbi gratia, procurator Cæſaris ita punire nequit, quia eiuſmodi poteſtatem non habet. *l. 2. C. eod.* Deinde de decurionum delictis nemo cognoſcit præter Principem, aut cui à Principe mandatur. *l. 27. in fin. h. t.* Illud ſciendum etiam eſt, etſi magiſtratus pœnā imponere poſſint; tamen eam ſemel impoſitam reuocare non poſſe, ſolo Principe excepto. *l. 27. 31. h. t. l. 14. l. 16. C. eod.* Ex quibus autem cauſis pœnę imponantur, in ſuperioribus titulis eſt expoſitum. Id in genere teneatur, neminem abſentem, indefenſum, aut ex ſuſpicionibus eſſe damnandum: *l. 5. h. t.* ſed rem totam diligenter explorandam eſſe, *l. aut facta. 16. §. cauſa. h. t.* & probationes luce clariores adhibendas. *l. fin. C. de probat.*

¶ Materia in qua pœnæ exercentur, ſunt homines noxii. nam animalia quæ affectu delinquendi & dolo carent, perraro puniuntur: *tot. tit. l. ſi quad. paup. feciſſ. dicat. vide c. mulier. 15. q. 1.* neque ij qui non deliquerūt, vt liberi & heredes noxiorum. *l. ſi pœna. 20. l. crimen. 26. hoc tit. l. ſancimus. C. eod.* Vnuſquiſque enim ex ſuo admiſſo ſorti

ſubiicitur

ſubiicitur, nec alieni criminis ſucceſ-
ſor conſtituitur, vt ait Calliſtratus *d.l.*
crim.26.h.t. Pręgnantes etiam mulie-
res puniri non debent intra quadra-
geſimum à partu diem: *l. prægnātis.3.h.t.*
l. Imperat. de ſtat. ho. quia partus nō pœ-
næ, ſed Reipub. naſcitur. *l.1. §. ſi ea. de*
vent. in poſſ. mit. l. vetat. de mort. infer.
Quare etiam in relegatione, & omni
pœna, quæ per interpretationem, capi
talis, aut corporis affictiua eſſe per-
hibetur, idē ſeruandū puto: ne ex mo-
leſtia animi aut corporis, quę mulier
ex pœnæ impoſitione capere poteſt,
partus ſcilicet aliquomodo affligatur:
eaq; ſententia cum ſit humanior, me-
rito in dubiis, & lege inter genera pœ-
narum nō diſtinguente, *d.l. prægnantis.*
h.t. eſt amplectenda. Sed nec honeſtio
res fuſtibus ſubiici ſolent, *d.l. 28. §. non*
omnes. h.t. neq; decuriones in metallū
damnari *l.3. de priuil. vet. l. moris. 9. §. fi. h.*
t. Illud etiam tenendum, noxios puni-
ri propter facta, dicta, ſcripta, conſilia.
l. aut facta. 16. h.t. Et plures qui vnū de-
lictum commiſerunt, omnes teneri in
ſolidum, & ad pœnam integram ſin-
gulos obligari, non modo capitalem.
Vide ſup. de furt. ſed etiam pecuniariam.
l. ſi id quod. vbi Iaſ. & Dd. de iuriſd. Bart. in
l. prætor. §. ſi mihi. de iniur. & l. nunquam. de
priu. delic. Quare quæ iure Sax. pro vul-
neribus, cædib. caſualib. vel neceſſa-
riis, ac ſimilibus delictis mulctæ pecu-
niariæ debentur, eę à ſingulis, cū plu-
res cędem fecerunt, aut quid commi-
ſerunt iſtiuſmodi pœna dignū, erunt
præſtandæ.
7 ¶ Forma imponendæ pœnæ cuiuſ-
modi eſſe debeat, ex recitatis paulo
ante pœnarum generibus colligi po-
teſt. Sane ſic nemo damnandus eſt, vt
verberibus, vel tormentis, vel virgis
necetur, *d.l.8. §. hoſtes. h.t.* nec ad perpe-
tuos carceres *d.l.8. § ſolent. 7. l.35. h.t. l.6.*
C. eod. quod tamen & prius licuit, *l. capi-*
talium. 28. §. in exulibus. 1. h.t. & hodie
per canones admittitur, *c. quamuis. de*
pœn. lib.6.) nec vt de ſaxo pręcipitetur,
l.25. h.t. neq; vt in frōte ſignetur. *l.17. C.*
eod. (quod tamen olim in calumnia-
tores, *l. ſi quis. 17. C. eod.* & hodie varie
Saxonibus frequentatum eſt, *Fach. diff.*
66. Remb. diff. pæn. 7. per gl. lib. 2. artic. 13.

A *Vv ych. art. 38.*) neque vt negocietur, *l.*
9. §. ſunt autem. h.t. neque vt certo corpo
ri collegiove addicatur: quanquam ex
Iuſt. lege mulieres adulteræ in mona-
ſteriū abdantur: *l. ne quis. 19. C. eod.* nec
vt duplici quis pœna afficiatur. *c. at ſi*
clerici. in fin. de iud. Spec. de expenſ. §. ſi ante
3. nu. 7. Relegationi etiam & deporta-
tioni addi tempus ſolet: quod ſi non
addatur perpetua, ſin indefinite adda
B tur, decem annorum eſſe intelligitur,
l. ſi re. 23. cum ſeq. h.t. ita ſane damna-
ri quis poteſt, vt ne de domo ſuo pro-
cedat, *l. fin. inſ. de interd. & releg.* Modus
porro imponendæ pœnæ, ita ab Vlp.
deſcribitur: Debebit procoſ. pro quali-
tate perſonæ, proque rei conditione,
& temporis, & ætatis, & ſexus, vel ſe-
uerius vel clementius ſtatuere *l. ſacrile-*
gij. 6. ad leg. Iul. pecul. ac † modus hic po- 8
C tiſſimum ex ſeptem circūſtantiis me-
tiendus eſt: cauſa, perſona, loco, tem-
pore, qualitate, quantitate, euentu.
Nam refert vtrum conſulto & propo-
ſito relinquatur; quo caſu pœna ordi-
naria imponitur: *l.5. §. fi. l.11. §. pen. h. tit.*
an impetu & iuſto dolore: quem cum
temperare ſit difficilimum, *l. ſi adulte-*
rium 38. §. Imperatores. ſup. de adul. fit vt in
terdum in hac ſpecie, prouocatis ma-
D xime, *l. quæ omnia §.1. de procur. l.1. §. cum*
arietes. ſi quadru. pauper. vide late Tiraq. de
pœn. cauſ. 1. nu. 5. Bald. l.1. C. vnde vi Paul.
c. d. l. ſtt. num. 18. de except. c.1. num. 2. de in-
iur. pœna leniatur: *d.l.11. §. pen. Bald. &*
Dd. in l.1. C. vnde vi. an vero caſu, qui cri-
minaliter puniri non ſolet. *d.l.11 § pen.*
l.5. § fin. huì tit. deinde, an id quod com-
miſſum dicitur, iuſtam cauſam habe-
at, nec ne. nam, verbi gratia, verbera à
E parente vel magiſtro illata, impunita
ſunt. *d.l.16. §. cauſa. h.t.* an triſtior euētus
conſecutus ſit, quam is qui fecit, ha-
buit animo propoſitum. *l. fugitiuus.*
225. de verb. ſignif. Bald. poſt Cyn. in l. quo-
niam. 6. C. ad l. Iul. de vi publ. Dd. in l. vul-
garis. §. ſi quis. de fur. & in l. eum qui. § cum
aliquis. & 5. iniuria. de iniur. Dec. in l. totum
76. nu. 3. de reg. iur. Perſona dupliciter
F ſpectatur: eius qui fecit, & illius qui
paſſus eſt. Aliter enim ex iiſdem faci-
noribus puniuntur ſerui, quam liberi.
l.10. 17. §. perſona. famoſi, quam integræ
famæ homines & honeſti. *l. 28. §. fi. h.t.*

adulti quam minores *l. 16. § perſo. ⁊ h. t.* A *vel in l. 7. C. eod. vide Bald. & D. l. eiſi C. in quibus cauſ. in ſam. l. auxilium. de minor. l. fere vol . . . de reg. iur. c. vlt. de ſent. excom. Tiraq. de pœn. c. 7. Carter. in pra. crim. mihi ſol. 16 nu. 51. Feler. in pract. crim. parte 4. verb. . . . nu. 17. Tho. Gramma. deciſ. 23.* Peter a Thla lib 1. . . c. 32 pręter iam impuberes, *l. . . furt. de ſi. . . l. c. pueg . . . l. . . C. de fil. . . . D. . . Sg. loc.* B ſæpius deprehenſi, quam ſemel; *l. . . § ſol. . . h. t.* milites in delictis militaribus, quam pagani. *l. . . § ſi . . . l. 1. a. h. . . l. . . C. eod.* deinde grauior eſt pœna eius qui quid in parentem, parricidium, magiſtratum a . . us eſt, qui . . in extraneũ. *d. l. 17. § p . . . am.* L . . us facit, vt idem vel furtum vel ſacrilegium ſit, & capite luendum, vel mitiore ſupplicio: *d. l. 16. § locus.* Iniuria quoq; loco augetur: vt ſi inferatur in curia, foro, æde ſacra *§. atrox. l. . . iniur.* &c. & in vniuerſum, iis locis delicta grauius puniuntur, vbi C propter opportunitatem delinquendi, & crebrius committi, & plus damni afferre poſſunt: vt in Africa meſſium incenſores; in Myſia vitium; vbi metalla ſunt, adulteratores monetæ *d. l. 16 §. fin.* Tempus diſcernit emanſorem à fugitiuo, effractorem vel furem diurnum à nocturno *d. l. 19. § tempus.* Qualitate etiam factum vel atrocius, vel lenius eſt: vt furta manifeſta à non manifeſtis diſcerni ſolent, rixæ à graſſaturis, expilationes à furtis, violentia à petulantia, tumultus modicus à ſeditione, vulnus paruum à magno, *d. l. 16. § qualitate* &c. Quantitas diſcernit furem ab abigeo; nam qui vnum ſuem ſurripuit, vt fur coercebitur: qui gregẽ, vt abigeus. *d. l. 16. § quantitas.* Hodie etiam furta quæ excedunt quinq; ſolidos, laqueo: minora, leuius; modica, quæ infra tres aureos ſunt, nunquam criminaliter apud Saxones puniuntur. Huc etiam referri poteſt pluralitas criminum, acrius enim puniẽdus eſt qui ſæpius quam qui ſemel tantum deliquit. *l. ſeruus. C. vbi . . . l. ſi & . . . C. ad l. Iul. de vi pub. l. capitalium. 28. § graſſatores. h. tit. . . . qui ſem. l. vbi . . . quomodo & quand. . . . Dec. in l. bona. . . . num. 7. & 8. de reg. iur. S . . . in l. . . 5. num. 5. & 6. poſt gloſ. C. . .* Euentus ſpectatur in iis puniendis, quæ à clementiſſimo, ſeu vt alii leguñt, dementiſſimo quoq; id eſt, qui animum delinquẽdi, puta occidendi non habuit, ſunt facta. Euentus enim, tam exitum quam finẽ, cauſam finalem, ἀποτέλεσμα facti ſignificat tam Latinis, *Cicer. Quint. &c.* quam hic noſtri: *l. rem non nouam 12. C. de iud. c. ſi forte. 11. vbi DD. de el . . . 6.* ideoq; olim fortuiti caſus exilio luebantur: *d. l. 16. § euentus.* & hodie apud Sax. eiuſmodi cædes Vuerigeldio, vt vocant, redimenda ſunt & lex Cornelia, maiorem B ἀποτελέσματος, quam effectus rationem habet; *d. §. euentus l. 15 . . . C. de ſicar.* etiãſi hac in parte ea nõ per omnia nunc ſeruetur, *vt l. Cor. d. ſi . . .* ad ad exitum potiſſimum reſpectus habeatur.

Finis pœnarũ eſt, vt delicta, propter mandatum Dei, qui lucere iuſtitiam ſuam in his vult exemplis, & ad C publicam tranquillitatem conſeruandã, puniantur; emendentur formidine pœnę, qui virtutis amore a ſcelere abduci nequeant, *l. ſi pœna. 20. h. t.* alii exemplo deterreãtur, *d. l. 6. pen. l. 28. § famoſos. h. t. nu. 21. Plato in Gorgia* ſolatio etiam ſit affectis iniuria, pœna nocentũ. *d. l. 28. §. famoſos.* Deut. 1 . Reddes illi D ſicut fratri ſuo facere cogitauit; & auferes malum de medio tui: vt audientes cæteri timorem habeant, & nequaquam talia audeant facere. Deut. 13. 10. 21. 21. Lapidibus obrutus necabitur vt omnis Iſrael audiens timeat, & ne faciat quippiam huius ſimile, &c. Effectus eſt, quod pœna omnem reatum tollit. Lex enim omnis cum obligat aut ad obedientiam aut ad pœnã, E eo fit, vt qui perſoluit pœnam, pro abſoluto debeat haberi *l. diuus. 7. Bald. de iur. patr. in Auth. ſed nouo nu. 4. C. de ſeru. fugitiu.* quod etiam de pœna inchoata quidam interpretantur: vt ſi, verbi gratia, damnatus ad mortem laquei, rupto laqueo in terram cadat incolumis, liberari debeat. *Luc. de Penn. in l. 1. C. de ſer. & occul. lib. 12. Dec. in l. fauorabiliores. 125. ff. de regulis iuris. Tiraquell. in tra F ctat. de can. cauſ. 64. vide Boſſ. in pract. criminal. de exe. ſen. num. 25.* illud ſane verum eſt; ex prioribus delictis quamuis coercitis, ſubſequentia tamen aggrauari. *Dec. in l. bona. 57. de reg. iur. Bart. in l.*

Digitized by Google

in l. ſi cui. §. fin. de accuſ. Bal. in c. ſicut. nu. 4. de teſtib. Catalys. de syndicat nu. 67. Olim ex pœna etiam ſerui pœnæ efficiebantur damnati. *l. ſunt quidam. 17. & paſſim. hoc tit.* & bona amittebant: *l. fi. de con. ldam.* vnde nec contrahendi *vide Dd. l. poſt contractum de donat.* nec teſtamenti, *dixi ſup. de teſtam* faciendi poteſtatem, nec iura nuptiarum. *ſupra de nupt.* aliaque ciuium Rom. communia, *l. 1. ubi Dd. C. de hered. inſtituen.* retinebant. Cæterum Iuſtin. ex nullo delicto, quamlibet capitali, libertatem amitti voluit; *§. deportat. e in Auth. ut. de nupt. Salic. & Dd. in Auth. ſed h. ſu. C. de dona ante nupt.* & bona heredibus cedere, niſi certis ex delictis permiſit: *Auth. bona damnatorũ. C. de bon. proſc.* Quod Saxo. mores hodie ſequuntur: aliarum nationum non item. *Chaſſ. in Rubr. des iuſtices & des confiſcations.*

10 ¶ Contraria, per quæ pœna tollitur, ſunt; mors damnati *l. 2. & 3. C. ſi reus vel accuſ. mort. l. defuncto. de publ. iud. l. ex iudiciorum. de accuſ.* abolitio, indulgentia, reſtitutio & gratia (vt vocant) ſeu remiſſio à ſummo Principe facta, *tit. ff. & C. de ſent. paſſ. reſtit. tot. tit. de abol. t. vide Chaſſ. conſuet. Burgund. tit. des iuſtices. §. 5. verb. s'il a grace. vide Tiraq. de pœn. nu. 9. 10. 11. 12.* (quanquam eandem poteſtatem duces & barones quoque vſurpent: *Cyn. in l. ſi reus. in fin. C. de vi publ. Tiraq. de pœn. nu. 12. in proœm.*) item præſcriptio 20. annorum, qua pœnis omnibus temporalibus, nõ etiam ſpiritualibus. *Spec. de ſent. §. quoniam num. 9.* præſcribit, & officium, *Bald. in l. 1. nu. 2. & 3. de his qui ſunt ſui vel alie. iur.* (*Ang. tamẽ contrarium concludere videtur*) iudicis atque accuſationes excludit. *l. querela. 12 C. de fal. l. Boerius decis. 26. cum hac quæſtio. par. 1. vide Spec. de ſent. §. quoniam. nu. 9.* regulariter omnes, niſi cum certæ breuioribus ſpacijs ſunt circumſcriptæ, vt iniuriarum *l. ſi non conuicij. C. de iniur.* adulterij quæſtio, *vid. l. adult. 5. C. de adult.* &c. Quin etſi præſcriptio non ſit completa, tamen diuturnitas temporis pœnam ſolet alleuare ac mitigare, *gl. & Dd. in l. ſi diutino 25. hoc tit. & in l. que ele. C. de falſ. Tiraq. de pœn. cauſ. 29.* vt & ira, *l. 3. ff. de diuor. l. ſi non conuicij. C. de iniur. l. vnica. C. ſi quis Imp. maled. vide*

A *Dec. & Dd. in l. quicquid de regula iuris. Tiraq. de pœ. cauſ.* 1. dolor. *l. aut facta. §. cauſa. de pœn. l. marit. §. ex Iul. de adul.* furor *l. inſtit. de off. præſ.* infans. *de ſicar.* etiam poſt commiſſum ſuperueniens *Bald. Alex. Iaſ. in l. furioſum. C. qui teſt. fac. & l. humanitatis. vbi Areti. C. de impub. & alijs ſub Hipp. in l. 1. de ſi. ar.* ebrietas, *l. omne delictum § per vinũ. de re milit. c. ſane*

B *c. inebriauerunt. 5. q. 4. Bald. in c. à crapula. de vit. & ho. cler. vide late Tira. de pœn. c. nu. 6* ætas, *l. auxilium. de min. l. 1. § impubes. ad S. C. Claud. l. fere de reg iur.* etiam ſenilis, *l. ſi quis in graui. §. ignoſc tur. de S. C. Syll. l. 2. de term. mot. c. tanta. § 6. diſt. c. tanta. 1. q 7. gl & Dd. in l. quid ergo. §. pœn. de his qui not. infa. l. etſi. C. ad. Gon de pœn. Tiraq. de pœ. cauſ 8.* ſexus, *l. ſacrilegij 6. ad l. Iul. pecul. c. ſicut. de homicid. l. ſi adult. § ſtuprum.*

C *§ fratres. de adult. c. indignantur 32. quæſt. 6. l. quiſquis. §. ad ſ l. C. ad l. Iul. maieſt. Bal. in l. qui cunq. C. de ſeru fugit. Tiraq cauſ. 9.* imperitia, *l. deſertorem. § ſi plures. de re mil. l. 1. l. qui cum vno. §. vlt. eod. tit. Bart. in rub. C qui admitt. Rom. conſ. 228 251. Bald. & Iaſ in l. 1. C. de ſumm. Trin. Tiraq. de pœn. cauſ. 10. & late cauſ. 44.* ruſticitas, *l. ſi quis 8. de iuriſd. l. 2. ſi quis in ius voc* ignorantia iuris *gloſſ. in l. plagij. C. ad l. Flau. de plagiar. vide Iaſ & Dd. in l. 1 de leg. Tiraq. cauſ.*

D 11. & facti, *l. 1. §. diuus. de ſi. ar. l. abſentem. § vlt. de pœn. l. Metrodorum. l. eſpicienddum. §. delinquunt. de pœn. l. 3. §. ſed enim. l. ſi fortuito de incend. ruin. Tiraq. cauſ. 13.* culpa etiam lata. *l. 1. § 1. l. in lege. de ſicar. Anch. cons. 283. Iaſ. in l 1 de leg Tiraq. cauſ. 14. 42.* dolus minor, *Bal. Salic. l. etſi. C. ex quibus cauſ. infam. Alex. conſ. 144. poſt redditum. l. 6. 2 & conſ. 160. viſis. hb 7 per l. 1. C. de falſ. monet. Tiraq. cauſ. 15.* affectio conſangui-

E nitatis, *l. 2 de recep l. 1 C. de his qui latro. Tiraq. cauſ. 20.* pœnitentia. *Hip. in l. qui falſam. de falſ. Tiraq. cauſ. 28.* ſpontanea cõfeſſio, *l. 1. C ne tut. vel cur. vectig. Auth. ſed nouo. C. de pœn. iud. c. vlt. de fur. l. edicto. de iur. fiſc. Tiraq. cauſ 30.* ſuique indicatiõ, *l. edicto. de iure fiſc. l. 3. de alien. iud. l. in cuſtod. de cuſtod. reor. Tiraq. cauſ. 30. nu 2.* dignitas, *l. ſacrilegij. ad l. Iul. pec. l. vlt. de incend. l. annonam. l. vlt. de ſepul. viol. l. 1. de abig.*

F *Tiraq. cauſ 31.* nobilitas, *ſecundum tamen l. quadam. de pœn. & diſtinctionem Tiraq. cauſ. 31. nu. 18. cum ſeq.* paupertas, *l. illicitas. §. vltim. de off. præſid. Tiraq. cauſ. 32. nu.*

Digitized by Google

ceſſitas famis, *c. ſi quis propter. de fur. c. quoniam. de ſimo.* Tiraq. *cauſ.* 33. iuſſum domini aut ſuperioris, *l. ſeruus. vbi Bal. C. ad l. Iul. de vi pub. l. 2. de ſepul. viol. l. vnic. C. ſi rell. prouin. vbi glo.* Tiraqu. *cauſ.* 34. 35. metus, *c. ſacris. de his qua vi met. cauſ.* Baldus *in §. iniuria. verb. furtum. de pac. iur. fir.* Tiraq. *cauſ.* 36. euentus non inſecutus. *l. 1. de extr. crim. Dd. l. ſi quis non dicam. C. de epiſcopis & clericis. vide late Tiraq. cauſ.* 37. 38. 39. 40. ſcandalum publicum *l. qui cadē de ſicar.* Tira. *cauſ.* 46. cōſuetudo, *gl. & Dd. in c. cū venerabil. verb. migraſſe. de conſuet. u.* Tiraq. *cauſ.* 42. multitudo, *c. vlt. de tranſ. c. latores. de cler. ext.* Tiraq. *cauſ.* 47. merita publica, *l. non omnes. 5. §. 1. l. de re mil. l. 1. l. 2. §. poſita. de orig. iur.* Tiraqu. *cauſ.* 49. inſigne artificium *l. ad beſtias. de pæn.* Tira. *cauſ.* 50. vita ante bene acta, *l. non omnes. 5. in prin. de re milit.* Alex. *conſ.* 121. *viſo. lib. 7.* Tiraq. *cauſ.* 51. officium, Tiraq. *cauſ.* 58. *l. tres tutores. vbi gl. de admin. tut.* reſtitutio, Tiraq. *cauſa* 60. *per l. qui ea. de fur. l. quis ſit. §. 1. de ad l. t. edict.* mutua compenſatio, *l. viro. ſolut. matr. gl.* Bar. & Dd. *in l. 1. §. cum arietes. ſi quadru. paup.* Tiraq. *cauſ.* 62. & ſi quæ ſunt cauſæ ſimiles: *vide de his Tiraq. in d. elegantiſſ. tract. de pæn.* quibus deficientibus, conſtat iudicem pœnam lege, conſuetudine, vel ſtatuto definitam tollere, alterare, aut mitigare non poſſe. *l. 1. §. 1. ad S. C. Turpil. l. ſeruus. 8. C. ad l. Iul. de vi pub. c. de cauſ. de off. deleg. c. licet. de pæn. l. ſi quis reum. de cuſtod. reor. l. ſecularis. de ext. crim. l. non poterit. 65. de furt. l. ordine. 16. ad munic.* Tiraq. *l. vlt. de pæn. in prin.*

DE BONIS DAMNATORUM. Tit. XX.

C. 9. 49.

1 *Continuatio.*

2 *Qui quorum bona, quando, ex qua cauſa confiſcent.*

3 *Forma publicationis.*

4 *De iure pannicul ariorum, & explicatio l. pen.*

5 *Liberis dānatorū quid debeatur.*

6 *Quid hodie circa publicationem ſeruetur.*

1 ADnectitur † grauioribus pœnis publicatio bonorum; vt omnes animi & corporis cruciatus, Cicer. *in Cat.* teſte, etiam egeſtas ac mendicitas conſequatur. Bona † autem publicantur, id eſt, rediguntur in fiſcum publicum, à magiſtratu ſummæ poteſtatis, *l. vnic. C. ne ſine iuſſ. Princ.* cum autem vita adimitur, aut libertas, aut ciuitas; *l. 3. inſ. de interd. & rel.* vt in deportatione. *l. 1. in prin. h. tit.* nam qui ciuitatem non amittunt, vt relegati, bona retinent. *l. 1. § relegatorum. §. ad tempus. inf. de interd. & rel. 5.* Non tamen ſtatim vt quis in carcerē ductus eſt, ſpoliari debet; ſed poſt condemnationē: *l. 2. h. t.* nam ante reus etiam alienare poteſt. *l. poſt contractum. de don.* Etſi † autem in publicatione diligens omnium bonorum facienda eſt inquiſitio & annotatio: tamen in eam pannicularia non veniunt. Pannicularia † autem à panniculis dicta ſunt, hoc eſt, ſordidis & vilib. pannis, quibus plerunq; rei induebantur & quod opus erat pecuniæ in quotidianum vſum geſtabant, vnde & pannoſi appellatio. Vlp. *l. diuus. 6. hoc titul.* Pannicularia, inquit, ſunt ea quæ in cuſtodiam acceptus ſecum attulit ſpolia, quibus indutus quis eſt cum ad ſupplicium ducitur; vt & ipſa appellatio oſtendit. Itaque pannicularis cauſa, quemadmodum intelligi debeat, ex ipſo nomine apparet. Non enim bona damnatorū pannicularia ſignificare, probe quis dixerit: neque ſi zonam (qua circumferri maioris ſummæ pecuniæ ſolent: *Gell. lib. 17. cap. 12.* vnde prouerbium, Zonā perdidit) circa ſe reus habuerit, protinus aliquis ex magiſtratu aut apparatoribus ſibi vendicare, ſed in fiſcum redigere debebit: ſed veſtem qua is fuerit indutus, aut nummulos in ventralem, ſiue, ut alii legunt, ventralem aut lateralem, *vide Ruffar. hic ad l. diuus. 6.* (ſacculi genus id eſt) quos victus ſui cauſa in promptu habuerit, aut leues annulos, id eſt, qui rem non excedunt aureorum quinque: ex quo æſtimatio furtorum quinq; aureos excedentium, de qua ſupra dictum eſt, ſumpta videri poteſt. Hęc itaque pannicularia ſunt, & retineri poſſunt. Sed ſi quis gemma magni precii in digito, aut chirographum magnæ ſummæ in ſinu habuerit, nullo iure iſtud in panni-

I annicularia ratione tenebitur: ſed in fiſcũ referendum eſt. Panniculararia autem nec ſpiculatores, neque optiones, id eſt, optati & allecti ad cuſtodiam captiuorum agendam *Buda in l. fin. de iur. immun. vid Cuiac. lib. 6. c. 33.* & cõmentarienſes, h. e. præfecti carceris, qui nomina captiuorum in cõmentarios referunt, *l. 4. de cuſtod. reo.* vendicare debent: ſed ad ea ſeruanda ſunt, quæ iure præſidum ſunt eroganda; vt eſt, chartiaticum quibuſdam officialib. ſubſcribere, id eſt, donatiuum aliquod, ſeu *χαρτιατικὸν* officialib. in charta, nomine geſtæ bene rei aut pro honorario chartarum ſeu ſcriptionũ, *vide Cuiac. lib. 4. c. 18. & lib. 6. c. 23* ſubſcribendo petito ab his in libellis ſalario definire atq; aſſignare; aut ad aliam officii neceſſitatem erogare. Pleriq; tamen præſidum etiam inde corraſas pecunias ad fiſcũ tranſmiſerunt: quod perquã nimiæ diligentiæ eſt: cum ſufficiat, ſi quis non in vſus proprios verterit, ſed ad vtilitatem officii patiatur deſeruire *l pen. h. t.* Et hæc obtinent, ſi liberos damnatus non habeat. Nam

5 † iis dimidia bonorum pars cedere debet; *l. 1. l fin. h. t. l. fin. C. eod.* vt & parenti peculium; *l. 3. Cod. eod.* & patrono id quod habiturus eſſet; ſi libertus in quem eſt animaduerſum, ſua morte deceſſiſſet. *l. fin. §. 1. h. t.*

6 ¶ Sed nouiſſimo iure bona non publicantur, ſi exiſtant agnati ad tertium vſq; gradum; excepto læſæ maieſtatis crimine. *d. Authent. bona damnatorum. l. ſi quis. C. ad l. Iul. maieſt. vid. ord. Imp.* quod & olim in antiqua Rep. obtinuiſſe videtur: *Cic. de Inuent. lib. 2. capit. 11. & ad Heren.* hodieque apud Sax. plerunque ſeruatur. at cõtra apud Gallos, *qui confiſque le corps confiſque les biens: vid. Chaſſ. Boer. & alios in conſ. Burgund. & Gall. tit. de confiſcat.* quod accipiendum eſt de bonis dãnatorum propriis, non alienis, quæ domino reddenda ſunt: *l. interdum §. qui furem. vbi Bar. de furt. §. oportet. in Auth. vt iud. ſine ſuff. §. illud. in Authen. vt bon. l. ſi ab eod. re. alium. Bald. in l. 3. Cod. de cond. ob tur. cauſ. vide Landt. lib. 2. artic. 3. & articul. 25. & 26. vbi glo. vide late Chaſſ. in conſuet. Burgund. de confiſcat. §. 2.* item de allodialibus, non feudalibus; *Bart. & Doctores in l. ſi finita. §. ſi de vectigalibus. vbi Dd. de dam. inf. Iacob. in tract. feud. verb. dilique vaſalls. num. 61. 63 Curt. in eod. tractat. 5. part. quæſt. 1 li. num. 15. Zaſ. part. 10.* niſi ob Feloniam; aut quando in vniuerſitate velut pars territorii publicantur: *Iaſon in l. ſeruit. §. Labeo. num. 9. de leg. 1. Landt. artic. 38. lib. 1. tot. tit. in quibus cauſ. feud. amit. & quæ fuit prim. cauſ. bene amit. cum ſimil. vbi dixi.* neque in iis quæ ante damnationem alteri quæſita, *vide Dd. in l. poſt contractum. de donat. in l. Gallus. §. & quid ſi tantum. de lib. & poſt. ſtr. l. vlt. de pact. cum ſimil.* vel poſt eam reo acquiſita ſunt; *l ſi mandauero. 22 §. in cuius. mandat.* quibus deportati atque alii pœnæ ſerui ad vitam vtuntur, *l. 1. C. de hære. inſtitut. vbi Dd.* morientes, quia heredem habere nequeunt, fiſcum locupletant: *l. 2. Cod. de bon. proſcr.* relegati vero, & qui libertatem ac bona retinent, integre perfruuntur, ſic vt & ad heredem ea tranſmittant, quem habere poſſunt, *ad l. ſi mandauero. Cuiac. obſer. lib. 6. cap. 23.* id quod ſoluit Paulus, *l. vlt. §. 1 lt. h. t.* cuius reſponſum, vt alia nonnulla, ad hunc titulum deſideratur, *l. 8. 9 10 11 h t. vt ex Baſilico h. t. apparet. vide Cuiac. obſer. l b. 6. c. 23:*

DE BONIS EORVM qui ante ſententiam vel mortem ſibi conſciuerunt, vel accuſatorem corruperunt. Tit XXI.

C. 9. 50.

1 *Summa tituli.*
2 *Explicatio l. 2.*
3 *Explicatio l. fin.*

PRo † confeſſis & illi habentur, eorumque bona perinde ac damnatorum publicantur, qui ante ſententiã, poſt accuſatiõem tamen inſtitutam, vel cum in ſcelere ſunt deprehenſi; *l. in fraudem. 45 §. 2. & 3. de iur. fiſc. l. vlt. & tot. h. t. l. 1. & 2. Cod. eod.* aut ſibi ipſi mortem conſciuerũt; (videntur enim conſcientiæ metu id feciſſe: *d. l. vlt. §. 1.*) ſi tamen eo crimine innexi fuerint, vt conuicti bonis caruerint: *d. l. vl. §. 1. in pr. ff.* aut corrupto aduerſario eſſe reint diem. *l. 1. & 2. h. t.* Qui enim paciſcitur, de eo 1

ſſo confiteri videtur: *l. 5. de his qui not. inf.* nedum ille qui corrupit aduerſarium, vt eius præuaricatione abſoluatur, cõfeſſus videri debet Quare † eos
2 qui à latronibus inter conſcios nominati corruptis accuſatorib. diem obierint, (cum conſcii leuius puniri ſoleāt quā latrones qui nec ipſi capitali ſupplicio afficiuntur, niſi ſint famoſi; *l. capit. lıū. 28. & grassatores. ſu. de pœn*) & confeſſos de crimine, non relinquere (iuſtam ſcilicet, & præſumptiue) defenſionem heredibus, rationis eſt *l 2. h. tit. vide Cuiac. lib. 6 c. 24. qui negatiue leg. 1, in termin non eſt.* nam heredes ſuſcipere cauſam poſſe, poſtea dicetur. Cæterum in capitalibus, vbi vita in diſcrimē vocatur, licet ſanguinē ſuum, paciſcēdo, & qualitercunq; redimere *l 1. h. t. l. transigere. C. de tran.*
3 Quanquā † aut qui poſt accuſationem mortem ſibi conſciuit, & qui ſuper iudicio non capitali paciſcitur, videatur crimen fateri; tamen ea præſumptio cōtraria probatione poteſt tolli *l. continuus. 137. §. cum ita. de verbo. ob.* Quare ſi heredes velint cauſam ſuſcipere, audiendi ſunt *l fin § fin. h. t. de iu. fiſ. vide Cuiac. lib. 6 c. 24* quaſi probent, ex alia cauſa mortem conſcitam, puta tedio vitæ, impatientia. *d. l. fin. § idem* &c aut defunctū innocētem fuiſſe, neq; conſcietiæ metu depectum eſſe, bona non erunt publicanda: *l 2. Cod. qui teſt. fac.* ſicuti D. Pius Taurino reſcripſit; ſi parati ſint heredes defenſionem ſuſcipere, bona non eſſe publicanda, niſi de crimine fuerit probatū. *d. l fin. §. fin. h. t.* Probatum autē de crimine hoc caſu intelligitur cum heredes præſumptionē iuris ex morte conſcita captam (qꝫ enim illicite fit, malo animo præſumitur factum *l. 1. C. vnde vi l. ſi non conuicii C. de iniur.*) contrariis documentis refellere non poſſunt. *d. l. fin §. 1. iuncto § fin. in verb. innocentem defunctum oſtendi.* Attamen incarceratum non ſibi manum intuliſſe, ſed aliunde & culpa cuſtodum mortem oblatam eſſe, pꝛſumptio eſt *gloſſ. in l omnia. 32. § ſ... verb. nec dolo. d. l. gat. a. l. pen. Cod. de cuſt. reor. Angel. in tract. maleſ. verb. carcerari iuſſit. Par. de Put. in tract ſynd. verb. an poteſtas.* quæ & ipſa præſumptio heredes in probando alleuat; donec magiſtratus & cuſtodes ſeſe purgent; qua purgatione facta, luere non debet. ſi quid atrocius in ſe captiuus ſtatuerit. *B. II. in l quemadmodum. 29 §. magiſtratus n. 4. a l. Aquil.* Atq; hæc quidē ſtricto iure rationem habent Nono, quia Iuſtin bonorum publicationem in damnatis ſuſtulit; *Auth. bon. C. de bon. dam.* videtur multo magis eam in bonis iſtorum, qui ſibi deſperatione aliqua, & diabolorum homicidarum inſtinctū vim intulerunt, ceſſare oportere. *Ord. Imper. c. 135. Schneid §. item pœna. epta. num. 6 Inſt. de iu. na.* Atque ita apud nos Saxon. memini iudicatum. *ex art. 31. lib. 2. d. h. eod. præſ. alio. vbi dixi.*

DE INTERDICTIS, ET relegatis, & deportatis Titul. XXII.

1 *Continuatio: & relegatos ciuitatem retinere.*
2 *Diuiſio exiliorum.*
3 *Forma relegandi.*
4 *Forma deportandi.*

Sed † publicatio bonorum ceſſat in
1 terdictis & relegatis: *l. 1. h. tit.* quia ciuitatem Rom. & per conſequens ius teſt. ... retinent *l. 4. l. relegatorum. 7 §. fin. h. t.* Interdicti & relegati ab exulibus diſtant Exiliū enim proprie aquæ & ignis interdictionem ſignificat; *Lic. ad Her. ... lib. 2. Tac. lib. ... Cuiac. l. 6. ... cap. 25.* cuius in locum hodie ſucceſſit deportatio, quanquam ... omnes relegati, exules dicantur Quo † ſenſu, exi-
2 lium triplex eſſe vult Marc *l. 5. h. t.* aut enim eſt certorum locorū interdictio, quæ & lata fuga appellatur, vt cum alicui patria interdicitur. is enim extra patriam vbiuis gentium, excepta vrbe Roma, quæ & ipſa cōmunis patria eſt, cōmorari poteſt. *l. relegatorum. 7. §. conſtitutum. h. t.* aut omnib. locis præter vnū interdicitur aut eſt inſulæ vinculū, id eſt relegatio in inſulam. Relegare autem in eam inſulam magiſtratus poteſt, quæ ſub ſe eſt, & non in aliam: ſicuti interdicere ea prouincia quam regit, poteſt, alia non poteſt ... *fin. & § interdicere.* Rel... autem aut
3 ſit ad tempus, quo caſu bona ... requeunt

nequeunt: *d. l. 7* aut eſt aut in perpetuũ, & tunc pars bonorum expreſſim (nam tacite non ſequitur relegationẽ, velut deportationem, publicatio) adimi poteſt, *l. 4. h. t. l. deportatorum. C. de bon. vide om. Cui. d. c. 25.*
4 Aliud autem † eſt in inſulam deportare, quam relegare, *l. eius. 8. de ceſſ.* nam deportatio ius ciuitatis & bona adimit, *l. deportatorum. 8. C. de pœn. l. ſi* ideoq; ne præſidibus quidem prouinciarum licet inconſulto Principe pœnam hanc irrogare, *d. l. 6.* Quod autem de relegatis ſeu interdictis diximus, id multo magis in leuioribus pœnis obtinet, vt nimirum ceſſet publicatio *d. l. 7. §. 1. l. 2. § 2. de bon. damnat. ... ſi ... l. ... de ber. ...* verbi gratia: Si aliquis ab ordine, aut aliquo honore aut negociatione interdicatur: nam muneribus non interdicitur, ne pœna immunitatem tribuat *... cauit.* Multum igitur intereſt inter exilium ſeu deportationem, & relegationem: vt etiam exponitur Baſil. lib. 60. cap. 54. Illa ciuitatem adimit, *l. quidam. 17. de pœn. l. 3. ... h. t. l. 1. C. de hered. inſtit. l. qui cum 14. §. 1. de bon. lib. ... §. cum autem ... quib. ... patr. poteſt.* & bona, *l. deportatorum. 8. C. de pœn. l. tutelas. de capit. dem. l. de bonu. 6. C. de bon. damn. l. bona. 59. de iure fiſc. l. ea 98.* vbi *Dec. Cog. & Dd. de reg. iur.* eoq; ſuppliciũ capitale eſt, *l. ... princ. ſi quis cau.* quod morti comparatur, *d. l. 9. l. 4. qui ſatiſdar. cogar. l. 1. §. pen. de bon. poſſ. contr. tab.* Relegatio vero neq; bona: *l. deportatorum. 8. C. de pœn. l. ... ſ ... 32. § fin. de admin. tutor.* neque ciuitatis vllum ius aufert: *l. 3. & 7. h. tit.* quia caput ciuitati non eximit. *l. qui cum 14. §. 1. de bon. lib.* Quare & Ouidius ſe non exulem, ſed relegatum eſſe defendit: Nempe relegatus, non exul dicor, &c. ſed tantum infamiam irrogat, *l. capital. ... in princ. verſ. cætera ſi ... de pœn.* quamdiu ea decreta eſt; *l. 4. Cod. ex quib. cauſ. infam.* idque operatur, vt niſi quis relegationi pareat, alibi deprehenſus deportari poſſit. *l. 4. de pœn.* Porro deportationis in locum hodie apud Saxon. ſucceſſit fuſtigatio cum relegatione perpetua. quæ tamen non adimit bona, vt nec aliæ pœnæ capitales, vt ſupra eſt expoſitum: *ad tit. de com. damnat.* Vtrum aute banniti noſtri temporis adæquentur deportatis, an relegatis, *vide apud gl. & Dd. § relegati. inſtit. quib. mod. ius patr. pot. ſol. Alex. & Dd. l. 1. C. de her. inſt. l. ex facto. 17. §. ex facto ad Treb. & ... Cag. d. l. ea. 89. ...*

DE SENTENTIAM PASſis & reſtitutis. Titulus XXIII. C.

9. 51.

1 *Continuatio.*
2 *Quid inſit reſtitutioni.*
3 *Quid liberationi & indulgentia.*

Sed † pœnæ ſæpenumero, aut viuis aut defunctis remittuntur. 1 Viuis † quidem, cum damnati in integrũ aut à lege *l. de ambitu. Cui. ... ep. 28.* aut à ſummo Principe, nec enim inferiores eiuſmodi poteſtatem habent, *l. 4. de pœn. l. 1. § fin. de quæſt. Bart. in l. 3. de quib. ... l. ... de virtub. ...*) reſtituuntur, quo caſu bona, famam, honores recuperant: *l. 1. h. t. l. 3. l. ant. pœn. Cod. eod.* aut † indulgentia Principis liberantur à pœna; qua indulgentia remiſſio pœnæ, *vide l. antepenult. C. eod. Coſſ. in conſuet. Burgund. Rubr. 1. de iuſtit. § 5. verſic. s'il n'a grace. num. 7.* non autem reſtitutio bonorum & exiſtimationis intelligitur facta, *l. fruſtra. l. ſi pater. leg. gener. l. ... l. tutor. l. cum patrem. l. ſi ademptu. l. ſi in inſulam. Cod. eodem.* niſi Princeps aliter determinarit. *l. ſi debitor. Cod. eod. l. 2. & 4. hoc tit.* Qua in re illud quæri ſolet, an ad bona alii tertio quæſita, & ad fructus interea perceptos, reſtitutus debeat videri: Communis diſtinctio eſt, vt reſtitutio gratię ad neutrum horum trahatur. *gloſſ. Bart. & Dd. præſertim Iaſon num. 70. in l. Gallus. §. & quid ſi tantum. de liber. & poſthum.* reſtitutio autem iuſtitiæ & priſtini ſtatus, in integrum reſtituat eam quoad fructus, *vide ſupr. de minor. & in l. vicecomes. §. in Fauiana. de vſur. c. grauu de reſtit. ſpol. Rom. conſil. 454. Chaſſan. in conſuetud. Burgund. Rubr. de feud. §. 2. in princ. num. 20.* quam quo ad bona in tertium à filio alienata. *Iaſon in d. l. Gallus. §. & quid ſi tantum. numero 75. per l. 1. §. final. de quæſt. l. quod ſi minor. §. Scæuola de minoribus.* Quæ ca-

Digitized by Google

ſuen tertius pro iure dominii conſum-
pſit, imminuit, bona fide donauit, ea
exigi fuerit iniquum, cum ne à bonæ
quidem fidei poſſeſſoribus debeantur:
vide ſupr. de pet. her. maximeque id obti-
nere debet in iuriſdictionibus & Ba-
roniis tertio conceſſis: ne videlicet re-
ſtitutione facta, conceſſiones, iudicia,
inueſtituræ eorum qui illiuſmodi ter-
ritoriis præfuerunt, cum multorum in
commodo annihilentur: *vide l. Barba-
rius ubi Dd. præſertim Iaſon num. 60. cum
ſeqq. de off. præt.*

DE CADAVERIBVS punitorum. Tit. XXIV.

IN mortuis ex pœna, id humanitatis
cauſa inductum eſt, vt cadauera co-
gnatis non denegentur. Atque hoc
Verri in probris obiicit Cicero, *in Ver-
rem.* quod ſepulturam punitorum de-
negare aut diuendere ſit ſolitus. Ho-
die tamen cadauera punitorum non
aliter ſepeliuntur, quam ſi fuerit peti-
tum ac permiſſum à Principe: qui nō-
nunquam non permittit, maxime ma-
ieſtatis cauſa damnatorum: ſicuti et
iam nunc ſuſpenſorum cadauera non
ſepeliri, ſed ad exemplum in furca re-
linqui cernimus: *gl. Landt. lib. 1. artic. 53.
l. capitalium. 28. §. famoſis. de pœn. Pariſ. de
Put. in tract. ſynd. verb. morte [illegible], cap. 1. num.
3. & verb. furcarum erectio. num. 1. contra
legem Moſi Deuter. 21. in fine. vide omnino
Couar. var. reſol. lib. 2. cap. 1. num. 11.* & an-
tiquiſſimum id eſſe comparet, *ex Gen.
cap. 40. 19.* etiamſi poſt in lege vetuerit
Dominus poſt Solis occaſum manere
in cruce. *Deuteron. 21. 23.* ſuſpenſos: &
quamlibet nocentibus non denegari
ſepulturæ ius, humanum & ſanctum
eſſe dicit lex Græca. 9. Cod. de hæret.

A quam reſtituit Cuiac. obſer. 12. cap. 30.
In reliquis igitur, non modo cognatis,
ſed etiam quibuſcunque petentib. ad
ſepulturam corpora danda ſunt: *l. vlt.
hoc titul. vide Bald. in c. 1. §. iniur. de pace iur.
fir. Chaſſ. in conſ. Burg. Rubr. 2. § 1. verb. il con-
fiſq. nu. 8. qui dicunt iudicem peccare morta-
liter, ſi deneget.* in quibus ſæuiri, & exe-
cutio poſt mortem fieri. *Bald. in l. ſi ſoro-
rem. 10. in fin. C. de bo quib. vt indign. Gun-
diſſ. tract. de hæret. quæſt. 22. num. 4. Dec. in*
B *l. pupillum. 111. §. in hered. nu. 2. de regul. iur.
Iaſ. Bald. Ang. & Dd. in l. 2. C. qui teſt. fac.
Hippo. in l. vlt. de quæſt. Boſſ. in pract. cri. de
exec. ſent. nu. 18. fac. l. 1. §. quoties vbi Imol.
de iniur. & in l. defunct. vbi etiam Ang.
ſup. de publ. iud.* arreſtatio, *tot. tit. in Auth.
vt defunct. ſeu corp. & §. meminimus. in
Auth vt cum de appell. cog. l. ſi quis ſepul-
chrum. §. hoc edictum. de relig.* exhumatio,
C niſi ob atrox ſcelus, permitti non de-
bet. *l. vlt. vbi Bart. & Dd. de ſepul. vio. In-
nocent. in c. certificari. 9. de ſepul. l. oſſa. vbi
Bald. de relig. & in l. principal. ter. Cod. de lib.
cauſ.* Ad anatomen tamen cadauera
punitorum, medicis concedi ſolent:
*Bart. quamuis non decid. in l. vlt. hoc titul.
Chaſſ. in conſ. Burg. Rub. 1. § 1. verb. il. confiſ-
que num. 8. Aran. in c. 2. in fin. de fer. Dec.
nu. 17. Curt. nu. 38. Valaſ. nu. 17. Sapia. n. 11.*
D *in l. imperium. de iurisd. omn. iud. Iul. Clar.
lib. 5. §. [illegible] qu. vlt. Anto. Gomez. reſol. lib. 3.
c. 14. & vltim.* ex ſola ſcilicet Principis,
non etiam inferioris authoritate. Cæ-
terum qui priuata hac temeritate vio-
lant, arbitrarie puniuntur, pro quali-
tate delicti. Nam, verbi gratia, qui ſu-
ſpenſo cadaueri digitos abſcindit ad
vſum furti, incantationis, &c. hic pro-
culdubio grauius coercendus erit,
E quam qui corpus eiuſmodi ad ſaluta-
rem medicinam vel anatomen
ſubtrahit, &c.

DIGEST. LIBER XLIX.

DE APPELLATIONIBVS ET RELATIONIBUS. Titulus I. C.7.62.

1 *Continuatio.*
2 *Appellare quid ſignificet.*
3 *Quid ſit appellatio.*
4 *Quid referre & relatio.*
5 *Species appellationum.*
6 *Cauſa efficiens: vnde introducta appellatio.*
7 *Qui appellare poſſint.*
8 *Materia: à quib. ſentẽtiis & actibus tã iudicialib. quã extraiudicialib. poſſit appellari.*
9 *Forma: quomodo inſtituenda appellationes.*
10 *Finis & effectus.*
11 *De pœna temere Appellantium.*
12 *De relationibus.*

1 ABSOLVTIS † iudiciis omnibus, tam pecuniariis quam criminalibus: conſequens eſt, vt de appellationibus diſpiciamus: quæ vltimo loco in iuriſdictione omni interponi ſolent, vt aut iniquitatem aut imperitiam iudicantium corrigant *l.1.h.t.*

2 ¶ Appellare varia ſignificat. Appellati enim debitor dicitur, qui de ſolutione interpellatur: *l. fideiuſſor.16.§.fin. de fideiuſſor.* & puella, cuius attentatur pudicitia, *l. item.15.§.ſi quis virgines.17.de iniur.* Sed in iure proprie appellare eum dicimus, qui auxilium à ſuperiore, aduerſus alterius magiſtratus iniuriam implorat. *l.1.circa fin. ex quibus cauſis maior.* Quare appellare ſimpliciter ii dicuntur, qui ab inferioris iudicis ſentẽtia, tanquam iniuſta, ad ſuperiorẽ prouocant, obtinendi iuris ſui gratia. Eſt
3 igitur † appellatio, ab inferiore iudice ad ſuperiorem gradatim facta prouocatio; vt is cauſam antea quidem cognitam, ſed, vt appellans intendit, iniuſte definitam, denuo cognoſcat, & ſententiam prius latam in melius reformet.

4 ¶ Referre inter alia ſignificat idem quod denuo agere, vel iterare, aut renouare aliquid: quo ſignificatu Teren. in Hecyr. referre comœdiam. & Cicer. lib 3. de Orator. referre myſteria dixit. Hinc referre rem iudicatam, eſt retractandam cognitioni alterius ſubiicere:
A quo modo Cic. vſurpat in Orat. pro domo ſua, nec multum in hac ſignificatione abeſt à verbo appellãdi. Crebrius tamen referre pro eo accipitur, quod eſt in deliberationem proponere, vt Cicer. ſæpiſſime, referre ad Senatum dicit, pro eo quod eſt proponere Senatui rem deliberandam conſultandamq;. hinc relatio in iure proprie eſt
B remiſſio cauſæ ad ſuperiorem: cum videlicet ſuper re dubia ſuperior, puta Princeps conſulitur, & quid ſeruari in iudicãdo velit, interrogatur, *l.1.§.1.t.h. t.tot.t.C.de relat.c.inſinuaſti.ext.eod.* Quare idem in inſcriptione huius tituli ſignificat relatio, quod in eodem titul. Cod. conſultatio, hæc enim ſynonyma ſunt, & promiſcue vſurpantur. *l.1. in ver. conſultationib. & verb. relatio. C. de relat.*
C Appellatio ſpecies imperii magis eſt, quam iuriſdictionis. *Iaſ.nu.24. Vall.nu.243. in l.3. de iuriſdict.* quæ vel iuſta, vel iniuſta. *l.13.21.24.h.t.*

¶ Species appellationum Bartol. 5
hic in l.1. tres poſuit: interiudicialem, videlicet interpoſitã ab interlocutoria: iudicialem, à definitiua: & extraiudicialem. Alii *Bal. auth. de S. Georg. & Can. in rubr. ext. eod.* quatuor malunt: anteiudicialem,
D quæ fit ante litis conteſtationem. *c. ſignificante.34. c. Rodolphus.35.ext. de reſcript.* intraiudicialem, quæ poſt litem conteſtatam ante ſententiam: *c.1. de dilat.* iudicialem, à ſententia definitiua: poſtiudicialem, quæ poſt rem iudicatam, ab executione. *l. ab executore.*

Digitized by Google

4. h. t. l. ac executione. C. quor. app. non rec. c. quod ad conſultationem de re iud. c. momit extr. eo. Sed hæ temporib. tantum differunt. Quare ſatius eſt duas tantum tradi ſpecies, videlicet iudicialem & extraiudicialem: quarum illa à ſententia, hæc ab actib. & decretis extraiudicialibus interponitur, *l. 1. §. ſolent inf. quan. app.*

6 ❡ Appellationis vſum in Rep. Rom. fuiſſe antiquiſſimum, argumento eſt hiſt. Horatii apud Liuium lib. 1. Hic n. ob interfectam ſororem perduellionis à duumuiris damnatus, ad populum prouocauit, & abſolutus eſt. Appellandi vſus, inquit Vlp. *l. 1. h. t.* quam ſit vetus, frequens, quamque neceſſarius, nemo eſt qui neſciat, quippe cum iniquitatem iudicantium vel imperitiam corrigat. Quare apparet vſu magis quam certa aliqua lege appellationis beneficium eſſe inductum, cum ratio communis oſtenderet, oppreſſos aut iniquitate aut inſcitia iudicis, eſſe auxilio dignioris magiſtratus ſubleuandos.

7 ❡ Appellare autem poſſunt, qui cōdemnati ſunt, ſiue vnus, ſiue plures, *t. t. C. ſi vnus ex plur.* ſiue ſuo nomine, ſiue alieno, puta procuratorio, tutorio, &c. ſint damnati: *l. tutor. 27 l. ab executore. 45. §. fin. h. t.* dum ne tamen ex contumacia *l. 1. C. quor. app. non recip.* Sed & ii qui non ſunt cōdemnati, dummodo eorum intererſit ſententiam retractari, recte appellarit. *d. l. ab executore. §. alio. l. a ſententia. §. ſi heres. l. ſi prælusor. h. tit. l. 2. quan. app. ſit* Qua ratione placuit, pro eo qui ad ſupplicium ducitur, quemuis prouocationem interponere poſſe: *l. non tantum 6. h. t.* quaſi omnium interſit innocentes defendi, & hominem hominis beneficio affici. *l. ſeruus. 7 de ſer. expor.* Hoc caſu excepto, externorum appellatio non admittitur, vt nec ſeruorum, qui perſonam ſtandi in iudicio legitimam non habent: *l. 1. C. de proc. l. mp. eſſ. l. vix certo. de iud.* quare eorū nomine domini appellāt: *l. ſeru. l. Lucius. l. creditor h. t.* quamuis in filiisfamil. aliter obſeruetur, *l. ex conſenſu. §. 1 l. vlt. h. t.*

8 ❡ Materia ex qua, vel à qua potius appellationes procedunt, ſunt ſententiæ definitiuæ, eæq; validæ: nam à nullis & inualidis fruſtra appellatur *tot. t. C. quando pro. non eſt nec. & inſr. quæ ſent. ſi-*
A *ne appell. reſ. l. ex conſenſu. 23. §. 1. l. ſi expreſſim. 19. hoc tit.* cum ipſo iure corruant: quamuis in dubio, nullitas appellationi, per alternatiuam coniungi poſſit. *Bart. & communiter Dd. in d. l. ſi expreſſim. Innoc. in c. cum dilecto. ext. eo. fac. c. conſtitutus. 8. de in integr. reſtit.* Dixi de definitiua: nā ab interlocutoria iure ciuili non appellatur: *l. ante ſententiam. 2. infr. de app. rec.* vt nec à ſententia poſſeſſionis, quæ
B formam interlocutoriæ habet; cum momentanea ſit, & iniuria per eam facta poſſit in cauſa proprietatis citra appellationem emendari. *l. unica. C. ſi de moment. poſſ.* Eſt autem momentaria poſſeſſionis cauſa; iudicium ſpoliationis, *l. momentaria. 8. C. vnde vi* quod ſummarie & velut in momento expediri conſueuit. *d. l. momentaria. Maran. in Spec. l. aur. de app. nu. 1. c. 1.* nec eā cauſam omnia
C poſſeſſoria iudicia complecti ex eo intelligi poteſt, quod diſerte ab interdicto adipiſcendæ diſtinguatur: *l. fin. Cod. qui legit. perſo. ſtan. in iud.* & ſolummodo ad querelam violentiæ pertinuiſſe, in qua curſim ſpoliatus ante omnia reſtituendus ſit, multis doceri poteſt, *tit. C. vnde vi l. 1. C. vbi de poſſ. Symmach lib. epiſt. 1. Cuiac. obſ. lib. 1. c. 20.* Quare ab interlocutoria, qua ſpoliatus ante omnia re-
D ſtituitur, nō poteſt appellari: cum quia eum reſtitui ante omnia æquū eſt, tum quod iudicio vel poſſeſſorio vel petitorio, interlocutoriæ iniquitas facillime corrigatur. A reliquis ſane ſententiis iudicii poſſeſſorii recte appellatur, quoniam definitiuæ ſunt. *gloſſ. 3 & Dd. in d. l. vnic. C. ſi de mo. poſſ.* Quamobrem & hodie quia non ſummarie & per interlocutionem (vt olim) ſed plerunque
E iudicialiter & definitiue, de ſpoliatione decernitur: ideo etiam in hoc iudicio poſſeſſorio, ſcil. quando momentaneum non eſt, prouocatio ſolet admitti. Quod ſi porro talis iniuria per interlocutionem decreta ſit, quæ poſtmodum corrigi nequeat: vt quia perſonæ conaret, puta ſi compedes, carceres, *vide Reinh. diff. pœn. 23 per articulo 12 h. S. 1.* quæſtiones ſint indictæ: hoc ca-
F ſu etiam ab interlocutoria (nam tunc vim & ſpeciem definitiuæ obtinet) recte appellatur, *c. 2. vbi Panorm. num. 14. infr. de appell. rec.* Sed hæc iure ciuili obti-

obtinent. Pōtifices autem adeo ius appellationum ampliarunt, vt ex eorum Decretalibus epiſtolis a quolibet grauamine liceat prouocare; *c. 1 c. cum Romana. 3. de appell. in 6 c. l. appellanti. 5 eod.* quod & apud Saxones obſeruatur. Illud etiam ſciendum, non modo à tota ſententia, verum etiam certis eius capitulis recte appellari *l. etiam 30. § ex cauſa de minor. gl. ff. in l. fin. ad ver. iudicatū. C. eod.* De iis quæ extraiudicium fiunt, an appellatio inſtitui poſſit, diſtinctione explicādum eſt. nam quæ formam aut vim ſententiæ iudicialis habent, ab his verius eſt poſſe appellari: vt à primo, vel ſecundo decreto; *Bald. in l. 2. num. 15. & 16. C. de epiſc. audien.* ab executione; *l. ab executione. C. quor. appell.* conſultatione; *l. 1. §. 1. h. tit. tot. tit. C. de relat.* iniqua interpretatione ſententiæ, facta ab eo qui ius dicere poteſt. *l. ab executore. hoc tit.* Denique aiunt noſtri, *Bart. numer. 4. Ang. in l. fi. inſ. de appell. recip.* quotieſcunque permiſſum eſt iudicis officium extra ordinem implorare; toties ab eius intuito decreto & actu illo extraiudiciali, appellationis beneficiū eſſe cōcedendum, *l. 1 § ſolent. inſ. quan. appell. ſit. c. cum ſit Romana. 5. eod. gloſſ. [illegible]* Alias extra iudicium non prouocatur; vt à ſententia arbitri: *l. 1. C. de rec. arb.* etiamſi [illegible] dici poteſt appellaſſe, qui petijt rem ad arbitrium boni viri reduci. Sed hoc proprie appellare non eſt *Dd. in d. l. 1. & 2. C. de arb. Bartol. in l. 1. ff. eod. tit. c. [illegible] de arb.* neque in eiuſmodi locū habent, quæ de appellationibus hic proponuntur. *Cano. in c bona. 51. & c. cum ſit Romana. 5 ext. eod.*

Iam de forma videamus Appellatio ab inferiore ad ſuperiorem in proximo ordine *c. dilect. 66 ext. eod.* facienda eſt *l. 1. § ſi quis. l. Imperatores. h. t.* [illegible] *de app. in 6.* vt a delegato ad ordinarium *l. 1 §. vlt. inſ. quis & a quo.* & alia exempla alibi recenſet Iuſtin. *l. præcipimus. l. in offerendis. C. eod.* Poteſt autem prouocatio interponi ſtatim poſt ſententiam, apud acta illius iudicis qui pronunciauit: nam coram illo appellandū eſt, *gl. in c. ſugg. ſum. 15. ad verb. in voce in de appell. & in c. appellatio. eod. l. b. 6 text. in c. fin. de appel.* & non alibi, *c. vt debitum. &*

A *cum Spec. l. c. fin ext. eod.* niſi iudex A quo, copiam ſui non faciat aut propter metum prouocari coram eo liceret neſque- *[illegible] C. de hi qu [illegible] c. fin. vbi Dd. ext. eod. vide Bart. & Iaſ. in l. [illegible] ſup. Eo. § ſi quis ipſi [illegible] de [illegible]* de quo vtile eſt proteſtari, *Bald. in c. l 2. Bart. in d. l. de pupillo §. ſi quis. Cano. in d. c. fin.* 1. non tamen neceſſarium. *Ia. in d. §. ſi quis. nu. 2. Dec. num. 3. Cag. num. 9 & 10 in l. in omnibus 39 de regulis iuris. idem Dec. in c. fin. extr. eod. & conſ. 356 in cauſa. nu. 4 ex [illegible] A ex in l. 2. §. quod diximus. ſi quis cau.* B Appellari autem poteſt aut alternatiue: vt, Dico ſententiam eſſe nullam, vel ſi eſt aliqua, appello *Bart in l. qui ceſſura. §. item quæro. nu. 7. de excuſ. tutor.* aut ſimpliciter, vel ſcripto, vel viua voce: vt ſi lata ſententia, confeſtim dicat apud acta, Appello: *l. 2 h. t. l. litigatoribus. l. eod. §. fin autem. & §. fin. C. eodem.* C quod ſi id non ſtatim fiat, ſed poſtea intra decē dies, quod tempus præſtitutum eſt. *vide C. de temp. appell.* (niſi quando grauamen eſt continuum, *c. ex parte de appell. Bald. in l. addictos nu. 2. & 3. C. de epiſ. op. apud Spec. de appell. § [illegible] num. 6. Iaſ. in l ita. 13. num. 5. C. de [illegible]*) ſiquidem à definitiua grauioris momenti appelletur, in ſcriptis erit facienda: *l. 3. hoc tit. l. Bart. & Ang. in l. litigatoribus. C. eod.* D ſecus, in leuioris momenti negociis. *Bal. in l. & in maioribus. C. eod.* Appellationem autem ab interlocutoria indiſtincte in ſcriptis eſſe faciendam, Canones volunt; *c. ex ordi. de appell. l. 6. Alex. poſt Bart. in l. illud. inf. de recip. appell. Bald. & Ang. in l. patris. de vulg. & pup.* quibus cauſæ appellationis idoneæ omnes exprimatur. Nam cū E ab interlocutoriis appellare nō liceat, niſi ex iuſtis cauſis: voluerūt Canones eas inſtrumento appellationis exprimi, vt inde intelligi ſtatim, iudicarique; poſſit iuſta nec ne eſſet eiuſmodi appellatio: quare ex iiſdem cauſis, eadem iuſtificari debet, nō ex aliis: *cle. appellanti. de app. gloſſ. in c. cum Ec. l. fin. c. vt [illegible] ext. eodem Reinhart. d. ff. ind. 35. Chil. in pract. cap. 105.* etiamſi appellatio à definitiua inſtituta, etiam ex F aliis quām quæ inſtrumento comprehenſa ſunt, argumentis recte approbetur. *Bartolus in l. ſi mater. §. fin. de except. rei iudic. Chilo. in pract. capite 106. per l.*

ſpectam. l. eos. §. fin. de app. Hodie in vniuerſum appellandi tempus decem eſt dierum. *auth. hod. C. de app. c. quod ad. l. 31. de ſent. & re. nul.* qui currunt de momento ad momentum à tempore ſententiæ: *gl. in d. auth. hodie* adeo vt et ainſi nulliter & friuole inſtituta ſit appellatio, non poſſit tamen eiuſmodi error poſt effluxum dierum decem, ſpacium corrigi: *Arct. in l. qui Romæ. §. Seia. col. 2. de verb. obl. g. Ale. in l. 3. verb. emendare. Cod. de ed. ow. l. ſi eo tempore. C. de rem. iſſ. g. fin. l. bonorum 24. ff. rem rat. hab.* niſi ſi licet vbi non ſola ſententia grauat, ſed grauamen eſt continuum, vt incarceratio, miſſio in poſſeſſionem, & ſimilia. In his enim tamdiu appellari ſine vlla temporis circumſcriptione poteſt, quo aggrauamen durat. *Spec. eo. p. oh. §. effic. tu. c. laſ. n. 1. n. 13. cum ſ. C. de procur. Dill. in l. ainſi cleos cum 2. & 3. C. de epiſc. aud.* Saxones quibuſdam caſibus in continenti a ſententia prouocari volunt: *Spec. d. 2. art. ... c. 124. & c. 125.* id quod perraro ſeruatur; legitimum namq; tempus vſurpa nus, itaque ſiue apud acta ſtatim prouocatum ſit, ſiue non ſit, per aque licet poſitos in ſcriptis iuſto in tempore appellare. *Mynſing. obſ. 7. cent 1.*

4 ¶ Tempus petendi apoſtolos, eſt 30. dierum; quod incipit currere ſtatim atque ſententia lata eſt: *l. in ſum C. de appell.* qui niſi hoc tempore petantur, appellationi renunciatum videbitur. *clem. quamuis. de appell. c. ab eo. 6. de appell. lib. 6.*

5 ¶ Tertium tempus præſentandæ appellationis eſt in arbitrio iudicis Ad quem. *gloſſ. in l. præſes. Cod. de appell. ... c. 1. de iur. delib. c. perſonas. de appell. ... ff. in c. quoniam ad verb. interlocutoria nu. 43. de prob.*

6 ¶ Tempus proſequendæ appellationis, eſt annus; & ex iuſta cauſa biennium; *Auth. ei qui. C. de temp. appell.* quod currit à tempore interpoſitæ appellationis: *cle. ſi nul. de appellat. g. eiſ. & Doſtores in l. fin. Cod. de temp. appell.* intra quod niſi proſequatur ius appellans ſuum, appellatio pronunciatur eſſe deſerta; & ad iudicem A quo cauſa remittitur. *vide Mynſing. cent. 1. obſer. 8.*

DE APPELLATIONIBUS recipiendis, vel non Titul. V.

C. 7. 65.

1 *Quorum appellationes non recipiantur.*

2 *An in criminalibus appelletur.*

3 *Cauſa reſpuéres prouocationem.*

SED † ſciendum eſt, non omnium appellationes recipi. Nam † aliquando beneficium appellationis excluditur, aut facto appellantis, puta, quia antea ſuo iuri renunciauit; *l. 1. §. ſi quis. ſup. qui & à quibus. Pan. l. 1. 5. tit. 24.* aut delicto, ſi videlicet ob contumaciam condemnatus ſit: *l. 1. C. quor. appell. l. p. operaneum. §. cum autem. C. de iud.* vel † ob male geſtum officium publicum; *l. 3. C. eod.* vel in æs alienum quod fiſco debeatur; *l. fin. l. 4. C. eod.* vel ob delictum confeſſum tamen, *l. 2. C. eod.* quod ſtatim puniri propter atrocitatem publice intereſt. *l. conſtitutiones. 16. ſupra de appell. l. ſi quis. 244. de verb. ſignif.* cuiuſmodi eſt ſeditio, latrocinium, & ex conſtitutione Conſtantini *l. 2. C. eod.* & Iuſtin. *l. 1. § fin autem. Cod de rapt. Virg.* cædes, veneficium, adulterium, raptus &c. Quod conſuetudo pleriſque locis in Germania (nam in Gallijs aliter obſeruatur) ad omnia criminalia iudicia extendit. Aliquando cauſa ipſa eiuſmodi eſt, vt prouocationem reſpuat, veluti eſt lis de momentanea poſſeſſione, iure ciuili *l. vnic. Cod. ſi à non p. ſ.* item, cum quis ad munus publicum tutelæ eſt cooptatus: *l. 1. § ſi quis ... tit. 1.* ab huiuſmodi enim nominatione non prouocatur, ſed tantũ à propoſitarum reiectarumq; excuſationum iudicio, *l. 3. l. inter. 18. C. de excuſ. tut. l. 5. l. 1. ... eadem. 11 § ſi quis. quand. appell.* licet in alijs electionibus aliud ſeruetur, & ius ſit prouocandi: *l. 2. C. d. ... c. 4. ... 7. l. cum. 11. C. de appel.* item, cum res non recipit dilationem, vt quando incidit quæſtio de annona, de aperiendo teſtamento, miſſione in poſſeſſionem bonorum. *l. vlt. ... l. quiſquis. C. eodem. &c.* Sed nec admittitur prouocatio

tio poſt binam appellationem inſtitu- A tam, ſeu tres ſententias conformiter latas. *tot. tit. C. ne lic. in vna. ead. cauſ.*

DE LIBELLIS DIMISſoriis, qui apoſtoli dicuntur. Tit. VI.

1 *Quid dimiſſorii libel. & apoſtoli.*
2 *Quando dandi.*
3 *Qua forma.*
4 *Intra quod tempus.*

1 DImiſſorii † libelli dicuntur, quod per eos cauſa ad eum qui appellatus eſt, dimittatur, *l. dimiſſoria. 106 de verb. ſign.* qui Græco nomine ἀπὸ τοῦ ἀποστέλλειν, quod mittere ſignificat, apo-
2 ſtoli vulgo dicuntur. Hi † poſt appellationem interpoſitã à qualibet cauſa, *c. vt ſuper. 4. de appell. li. 6.* dandi ſunt, ab eo à quo eſt appellatum, ad eũ qui de appellatione cogniturus eſt. Sen-
3 ſus † autem literarum talis eſt: appellaſſe Lucium Titium à ſententia illius, quæ inter illos dicta eſt. *l. vnic. h. tit.* Pe-
4 tendi † autem ſunt intra 30. dies, vt ſupra dixi: alioqui inſtitutæ appellationi renunciatum videbitur; niſi iuſtum impedimentum probare poſſit appellans, quare nõ petierit. Nec vero ſimpliciter petendi ſunt, ſed (vt hic inquit Marcian. *in d. l. vnic.*) inſtanter & ſæpius. Quare petitio ita concipi ſolet: Peto inſtanter, inſtãtius & inſtantiſſime. *gloſſ. in c. ab eo. in verb. inſtanter. de appell. lib. 6.* Quod ſi porro per iudicẽ ſtet, quo minus dentur, nihil oberit appellanti, *l. 1. §. dies ſup. quando app.* dummodo intra 30. dies de ſua diligentia fuerit proteſtatus: *d. l. vnic. in fin. d. c. ab eod. §. illud. Chil. an. in prac. cap.* 130. niſi iudex intra idem illud tempus, refutatoriis apoſtolis, cauſam oſtenderit, quamobrem libellos dimiſſorios non putarit dandos *l. pen. & fin. ſup. de appell. re ſp cap. cordi. de appell. in 6.* Sunt & alia apoſtolorum genera, de quibus D. Chilianũ *d. c.* 130 conſulere licet.

NIHIL NOVARI APpellatione interpoſita. Tit. VII.

1 *Ratio quare nihil poſſit innouari.*
2 *Attentata quomodo reuocentur.*
3 *De inhibitione.*

EFfectus † appellationis præcipuus 1 hic eſt, quod appellatione interpoſita, ſiue recepta ſit ſiue non ſit; medio tempore nihil nouari, id eſt, attentari, & ad executionem perduci oportet: ſiquidem fuerit recepta appella-
B tio; quia recepta eſt: ſi vero non recepta eſt, ne præiudicium fiat ei quoad deliberetur, vtrum recipienda ſit appellatio, an non ſit. Recepta porro appellatione tam diu nihil erit innouandum: ſed omnia relinquẽda in eo ſtatu, quo erant tempore appellationis; quoad de appellatione erit pronũciatum. *l. vnic. h. t. Paul. lib. 5. tit. 36.* Nam, vt loquuntur, per appellationem iudici
C A quo, quaſi manus conſtringuntur, nequid amplius in cauſa attẽtare poſſit. Quod † ſi attenter, id ipſum officio 2 iudicis ad quem eſt prouocatum, ante omnia & ſummarie reuocatur: *d. l. vni. h. t. l. chirographo. 58. §. 2. de ad. tut. c. non ſolum. 7. de appell. in 6. c. bona. 51. c. dilectis. 55. de appell. gloſſ. in l. 2. vt lit. pen. & c. venientes. de iur.* quod verum eſt, maxime cum poſt inhibitionem quid attenta-
D tur. Inhibitionem † autem vocant li- 3 teras compulſoriales, quibus iudex, Ad quem, admiſſa appellatione, mandat ei à quo, vt ad ſe acta cauſæ tranſmittat, prohibetq; ne in eadem quippiam deinceps moliatur. *c. Roman. 3. §. ſi vero vocatn de appell. lib. 6. l. 2. vbi Bartol. Bald. & alii. C. de exen. l. a proconſul. 6. C. de appell.* Quod ſi quid porro ante inhi-
E bitionem, præſertim cum de interlocutoria eſt appellatum, innouetur; viſitatum eſt, id principali ſententia in cauſa appellationis lata reſcindi ac reuocari. *c. ſignificantib. 49. de appell. Innoc. in c. dilecti. ad verb. reuocatio. de except. & in d. c. non ſolum de appell. l. 6. vide etiam quæ ſup. dixi ad tit. de appell. & c. paſtoralis. in fin. de cauſ. poſſeſſ. & propri.*

QVÆ SENTENTIÆ F ſine appellatione reſcindantur. Tit. IX.

C: 7. 64.

1 *Ratio huius tituli.*

ſpectum. l. eos. § fin. de app. Hodie inueſtiture appellandi tempus decem eſt dierum. *auth. hod. C. de app. quod [illegible] 35. de ſeri. & re [illegible]* qui currunt de momento ad momentum à tempore ſententiæ; *gl. [illegible] auth. h. [illegible]* adeo vt etiamſi nulliter & friuole inſtituta ſit appellatio, non poſſit tamen eiuſmodi error poſt effluxum dierum decem, ſpacium corrigi: *Acc. in l. qui Romæ. §. Seia col. 2. de verb. obl. [illegible] Acc. in l. 3. verb. emendare. Cod. de ed. [illegible] l. ſi eo tempore. C. de remiſſ. [illegible] l. bonorum 24. ff. rem rat. hab.* niſi ſcilicet vbi non ſola ſententia grauat, ſed grauamen eſt continuum, vt incarceratio, miſſio in poſſeſſionem, & ſimilia. In his enim tamdiu appellari ſine vlla temporis circumſcriptione poteſt, quo ad grauamen durat. *Spec. de appell. §. [illegible] Iaſ. in l. [illegible] 13. [illegible] C. de procur. [illegible] in l. [illegible] 2. & 3. C. de [illegible].* Saxones quibuſdam caſibus in continenti à ſententia prouocari volunt: *Spec. [illegible] 2. art. [illegible] 124. & 125.* id quod perraro ſeruatur, legitimum namq; tempus vſurpamus, itaque ſiue apud acta ſtatim prouocatum ſit, ſiue non ſit, peraque licet poſtea in ſcriptis iuſto in tempore appellare. *Myſing. obſ. 7. cent. 1.*

4 ¶ Tempus petendi apoſtolos, eſt 30. dierum; quod incipit currere ſtatim atque ſententia lata eſt: *l. [illegible] C. de appell.* qui niſi hoc tempore petantur, appellationi renunciatum videbitur. *clem. quamuis de appell. [illegible] 6. de appell. [illegible] 6.*

5 ¶ Tertium tempus præſentandæ appellationis eſt in arbitrio iudicis Ad quem: *gloſſ. in l. præſes. Cod. de appellat. [illegible] l. de iur. delib. [illegible] perſonas. de appell. [illegible] in c. quoniam ad verb. interlocutoria nu. 43. de prob.*

6 ¶ Tempus proſequendæ appellationis, eſt annus; & ex iuſta cauſa biennium; *Auth. et qui. C. de temp. appell.* quod currit à tempore interpoſitæ appellationis: *cle. ſicut. de appellat. [illegible] & Doctores in l. fin. Cod. de temp. appell.* intra quod niſi proſequatur ius appellans ſuum, appellatio pronunciatur eſſe deſerta; & ad iudicem A quo cauſa remittitur. *vide Myſing. cent. 1. obſer. 8.*

DE APPELLATIONIBUS RECIPIENDIS, VEL NON. TITUL. V.

C. 7. 65.

1 *Quorum appellationes non recipiantur.*

2 *An in criminalibus appelletur.*

3 *Cauſa reſpuētes prouocationem.*

SEd † ſciendum eſt, non omnium appellationes recipi. Nam † aliquando beneficium appellationis excluditur, aut facto appellantis, puta, quia antea ſuo iuri renunciauit; *l. 1. § ſi quis. [illegible] à quibus. Pan. [illegible] 24.* aut delicto, ſi videlicet ob contumaciam condemnatus ſit: *l. 1. C. quor. appell. [illegible] operarum. §. cum autem. C. de iud.* vel † ob male geſtum officium publicum; *l. 3. C. eod.* vel in æs alienum quod fiſco debeatur; *l. fin. l. 4. C. eod.* vel ob delictum confeſſum tamen, *l. 2. C. eod.* quod ſtatim puniri propter atrocitatem publice interſit, *l. conſtitutiones. 16. ſupra de appell. l. ſi quis. 244. de verb. ſignif.* cuiuſmodi eſt ſeditio, latrocinium, & ex conſtitutione Conſtantini *l. 2. C. eod.* & Iuſtin. *l. 1. § fin. autem. Cod. de rapt. Virg.* cædes, veneficium, adulterium, raptus &c. Quod conſuetudo pleriſque locis in Germania (nam in Gallijs aliter obſeruatur) ad omnia criminalia iudicia extendit. Aliquando cauſa ipſa eiuſmodi eſt, vt prouocationem reſpuat, veluti eſt lis de momentanea poſſeſſione, iure ciuili *l. vnic. Cod. ſi a [illegible]* item, cum quis ad munus publicū tutelæ eſt cooptatus: *l. 1. § ſi quis [illegible] tit. 1.* ab huiuſmodi enim nominatione non prouocatur, ſed tantū à propoſitarum reiectarumq; excuſationum iudicio, *l. 3. l. [illegible] 18. C. de excuſ. tut. l. 5. l. [illegible] ff. eodem. l. 1. § ſi quis. quand. appell.* licet in alijs electionibus aliud ſeruetur, & ius ſit prouocandi; *l. 2. C. d. [illegible] l. ciues. 11. C. de appel.* item, cum res non recipit dilationem, vt quando incidit quæſtio de annona, de aperiendo teſtamento, miſſione in poſſeſſionem bonorum: *l. vlt. [illegible] l. quiſquis. C. eodem. &c.* Sed nec admittitur prouoca-

tio

ſio poſt binam appellationem inſtitu- A
tam, ſeu tres ſententias conformiter
latas. *tot. tit. C. ne lic. in vna. ead. cauſ.*

DE LIBELLIS DIMISſoriis, qui apoſtoli dicuntur. Tit. VI.

1 *Quid dimiſſorii libel. & apoſtoli.*
2 *Quando dandi.*
3 *Quæ forma.*
4 *Intra quod tempus.*

1 Dimiſſorii † libelli dicuntur, quod per eos cauſa ad eum qui appellatus eſt, dimittatur, *l. dimiſſoria. 106 de verb. ſign.* qui Græco nomine ἀπὸ τοῦ ἀποστέλλειν, quod mittere ſignificat, apo-
2 ſtoli vulgo dicuntur. Hi † poſt appellationem interpoſitã à qualibet cau- C
ſa, *c. vt ſuper. 4. de appell. lib. 6.* dandi ſunt, ab eo à quo eſt appellatum, ad eũ qui de appellatione cogniturus eſt. Sen-
3 ſus † autem literarum talis eſt: appellaſſe Lucium Titium a ſententia illius, quæ inter illos dicta eſt *l. vnic. h. tit.* Pe-
4 tendi † autem ſunt intra 30. dies, vt ſupra dixi: alioqui inſtitutæ appellationi renunciatum videbitur; niſi iuſtum impedimentum probare poſſit appel- D
lans, quare nõ petierit. Nec vero ſimpliciter petendi ſunt, ſed (vt hic inquit Marcian. *in d. l. vnic.*) inſtanter & ſæpius. Quare petitio ita concipi ſolet: Peto inſtanter, inſtãtius & inſtantiſſime. *gloſſ. in c. ab eo. in verb. inſtanter. de appell. lib. 6.* Quod ſi porro per iudicẽ ſtet, quo minus dentur, nihil oberit appellanti, *l. 1. § dies ſup. quando app.* dummodo E
intra 30. dies de ſua diligentia fuerit proteſtatus: *d. l. vnic. in fin. d. c. ab eod. § illud. Chil. an. in prac. cap. 130.* niſi iudex intra idem illud tempus, refutatoriis apoſtolis, cauſam oſtenderit, quamobrem libellos dimiſſorios non putarit dandos *l. pen. & fin. ſup. de appell. & c. cap. cordi. de appell. in 6.* Sunt & alia apoſtolorum genera, de quibus D. Chilianũ *d. c. 130* conſulere licet.

NIHIL NOVARI APpellatione interpoſita. Tit. VII.

1 *Ratio quare nihil poſſit innouari.*
2 *Attentata quomodo reuocentur.*
3 *De inhibitione.*

Effectus † appellationis præcipuus hic eſt, quod appellatione interpoſita, ſiue recepta ſit ſiue non ſit; medio tempore nihil nouari, id eſt, attentari, & ad executionem perduci oportet: ſiquidem fuerit recepta appella- 1
B tio; quia recepta eſt: ſi vero non recepta eſt, ne præiudicium fiat ei quoad deliberetur, vtrum recipienda ſit appellatio, an non ſit. Recepta porro appellatione tam diu nihil erit innouandum: ſed omnia relinquẽda in eo ſtatu, quo erant tempore appellationis; quoad de appellatione erit pronũciatum. *l. vnic. h. t. Paul. lib. 5. tit. 36.* Nam, vt loquuntur, per appellationem iudici
C A quo, quaſi manus conſtringuntur, nequid amplius in cauſa attẽtare poſ- 2
ſit. Quod † ſi attentet, id ipſum officio iudicis ad quem eſt prouocatum, ante omnia & ſummarie reuocatur: *d. l. vni. h. t. l. chirographis. 58. § 2. de ad. tut. c. non ſoluto. 7. de appell. in 6. c. bona. 51. c. dilecti. 55. de appell. gloſſ. in l. 2. vt lit. pen. & c. venientes. de iur.* quod verum eſt, maxime cum poſt inhibitionem quid attenta-
D tur. Inhibitionem † autem vocant li- 3
teras compulſoriales, quibus iudex, Ad quem, admiſſa appellatione, mandat ei à quo, vt ad ſe acta cauſæ tranſmittat, prohibetq; ne in eadem quippiam deinceps moliatur. *c. Roman. 3 § ſi vero vocatus de appell. lib. 6. l. 2 vbi Bartol. Bald. & alii. C. de eden. l. a proconſul. 6. C. de appell.* Quod ſi quid porro ante inhi-
E bitionem, præſertim cum de interlocutoria eſt appellatum, innouetur; viſitatum eſt, id principali ſententia in cauſa appellationis lata reſcindi ac reuocari. *c. ſignificantib. 49. de appell. Innoc. in c. dilecti. ad verb. reuocatio. de except. & in d. c. non ſoluto de appell. l. 6. vide etiam quæ ſup. dixi ad tit. de appell. & c. paſtoralis. in fin. de cauſ. poſſeſſ. & propriet.*

QVÆ SENTENTIÆ F ſine appellatione reſcindantur. Tit. IX.

C. 7. 64.

1 *Ratio huius tituli.*

2 *Septem ſpecies ſententiarum quæ ipſo iure nulla ſunt.*

1 IAm † & illud tenendum eſt, interdũ prouocari à ſententia non eſſe neceſſe, vt cum prior ſententia eſt ipſo iure nulla. Nam quod nullum eſt, vt reſcindatur non habet opus. *l 5. de iniuſt. rup. teſt.* Porro Iuriſconſultus ſeptem hic formas ſententiarum quæ nullæ
2 ſunt, proponit. 1. Si † ſententia contra rem ante iudicatam probetur lata. *l. 1. in prin. h. t. l. 1. C. quan. pro. non eſt nec. tot. tit. C. de ſent. contra ſentit. c. inter. de re iud.* 2. Si in calculo iudex errarit. *l. 1. §. 1. h. t. l. 2. C. de re iud. l. 1. C. de erro. cal.* 3. Si contra ſacras pronunciet conſtitutiones, hoc eſt, de iure conſtitutionis, non de iure litigatoris. *l. 1. §. item. h. t. l. ſi expreſſim. de appell. l. 2. C. quan. prou. non eſt neo.* 4. Si quis ex edicto peremptorio, tanquam cõtumax ſit condemnatus, quod neq; propoſitum eſt, neq; in notitiam peruenit: *l. 1. §. pen. h. tit.* ſecus ſi fuiſſet propoſitum. *l. ab eod. C. quomodo & quando. Auth. ſi omnes. Cod ſi min. har. ab. l. 4. §. toties. de dam. inf.* 5. Si in cauſa conuentionis & reconuentionis ſeu obiectæ compenſationis iudex alteram litem decidat, altera pendente: quia ſuper vtraq; cauſa ſimul & procedi & pronunciari debet. *l. cum Papinianus cum Auth. ſeq. C. de ſent. cap. 1. ext. de mut. petit.* Sed magis eſt, vt inquit Macer, *hic in l. 1. in fin.* id eſt, potius & ſecurius, vt hoc caſu appellatio interponatur. 6. Si condemnatus ſit, qui tempore quo ſententia dicta eſt, in rebus humanis eſſe deſiit; *l. 2. h. tit. l. in ſumma. §. fin. de re iud.* etiamſi ab aliis fuerit defenſus. *l. de qua re 74. §. cum abſentem. de iud.* 7. Impoſſibile præceptum iudicis, ſeu natura, ſeu lege, nullius eſſe momenti Paulus reſpondit. *l. fin. h. t.* Impoſſibilium enim nulla eſt obligatio. *l. impoſſibilium. 145. de reg. iur.* Quare eiuſmodi ſententiæ & ſimiles, *vide C. eod. quan. prou.* vtpote nullæ, nunquam tranſeunt in rem iudicatã; & ad 30. annos impugnari propoſita nullitatis quæſtione poſſunt: *dic. ut ſup. de re ind. vide Ferra. in for. app. verb. fuiſſe. nu. 4. Bart. in l. ſi expreſſim. nu. 12. de appell. Bald. in l. 1. num. 3. C. de ſer. & elegãter Ang. conſil. 107. Iacobell. nu 1.*

A

AN PER ALIVM CAVſæ appellationum reddi poſſunt. Tit. IX.

1 *Regula quando iuſtificari appellatio poſſit per procuratorem aut non poſſit.*
2 *Cauſas capitales per procuratorem non iuſtificari.*
B
3 *Quæ dicatur capitalis.*
4 *Explicatio l. 2. hoc tit.*

IN materia appellationum de quibuſdam articulis quæri ſolet, quos operæ precium eſt hic explicare. Principio illud quæſtionis eſt, an per alium cauſa inſtitutæ appellationis (quam nunc iuſtificationem vocant) reddi poſſit, qua in re tenenda eſt regula: † Quæ 1
C cauſa per alium agi nequit, eius nec appellationem per alium poſſe expediri. *l. 1. in fin. h. t. Paulus lib. 5. tit. 35.* Ex † 2 quo ſequitur, cauſas capitales per procuratorem in ſecũda inſtantia agi non poſſe: *l. 1. h. tit.* quia nec in prima poſſunt. *l pen. § ad crimen. de pub. iud.* Capitalem † autẽ dicimus, ex qua ſequi- 3 tur pœna vſq; ad relegationem excluſiue, vt vult hic Acc. Nam † cum rele- 4
D gatio, aut leuior pœna, puta infamiæ nota imponitur, tum cauſa conſimilis eſt pecuniariæ: *d. l. 1. verſ. ſ. lane l. abſentem. ſup. de pœn.* quare & procurator admittetur. *gloſſ. hic per l. ſeruum. §. publice de procur. vide quæ dixi ſupr. ad tit. de quæſt.* Sane ſi procurator abſente domino appellauit, & poſtea redditis rationibus procurator eſſe deſiit, nihilominus abſente domino reſpõdere, & cauſas ap-
E pellationis, ſeu (vt loquuntur) grauamina proponere debet. Sed an eo ceſſante dominus litis reſpondere poterit? Et quamuis regulariter cauſas appellationis reddere debeãt, qui primo ſunt experti, & prouocauerunt: *l fin. §. fi. ſup. de appell.* magis tamẽ obſeruatur, vt audiri debeat in cauſis appellationum reddendis is, cuius abſentis pro-
F curator appellauit: *l. 2 h. t.* idq; exemplo adoleſcentis vel pupilli, qui interpoſitam à tutore appellationem ipſe iã adultus, finita tutela aut cura, perſequi poteſt, *d. l. 2. h. t. d. l. fin. § fin.*

SI TV-

Digitized by Google

SI TVTOR VEL CVRATOR, vel magiſtratus creatus appellauerit. Titulus X.

HI qui ad munera publica nominati & electi, à ſententia qua eorum excuſationes repudiabantur (ab hac enim ſola prouocatio eſt, *l.* 4. *C. de appell. vide tamen diſtinctionem ſup. poſitam, tit. de app. recip.*) appellarint; nec cauſas, quare iuſta fuerit appellatio, probauerint; ſciant ad ſuum periculum pertinere, ſi quid damni, per morã appellationis, Reip. acciderit; *l.* 1. *h. t.* quod & in tutoribus ſeruatur. *l.* 2. *in verb. periculum medii temporis h. t. l. ſi quis tut.* 60. §. *fin. de rit. nupt. l. quanquam.* 15. *C. de ext. tut.* Quare etiamſi tutor vel curator prouocauerit, & ante cauſam actam moriatur; propter periculum medii temporis, ſucceſſores eius cauſas appellationis reddere neceſſe habebunt. *l.* 2. *h. t. l. vni. in fin. inf. ſi pend. app. mors inter.*

EVM QVI APPELLAuerit, in prouincia defendi. Titulus XI.

CVm quis appellationis cauſa peregrinatur, quæri ſolet, an interea domi in ſua prouincia defendi in aliis ſuis cauſis tanquam præſens debeat. Et reſcriptum eſt, defendendum eſſe: nam hoc beneficii illis præſtatur, ne neceſſe habeant ſe defendere, qui Reipub. gratia abſunt.

APVD EVM A QVO appellatur, aliam cauſam agere compellendum. Tit. XII.

SI quis ex alia cauſa appellauerit à iudice, an in alia cauſa (nam in eadem res plana eſt, *l. eos.* 5. *C. de app.*) eundem iudicem habere neceſſe habeat, videamus. Et hodie hoc iure vtimur, vt tametſi appellatio interpoſita ſit; tamen apud eundem ſuum ordinariũ iudicem, à quo quis prouocauit, compellatur alias cauſas agere; nec vtatus hoc prætextu, quaſi apud offenſum iudicem non debeat experiri: cum quia hæc ſuſcipionis cauſa idonea non eſt, *l. & in maioribus. C. de app. not. in l. apertiſſimi. C. de iud.* tum quod ſi eius ſententia lædatur, denuo prouocare poſſit. *l. vnic. hoc titul.*

SI PENDENTE APpellatione mors interuenerit. Titulus XIII. C. 7. 66.

APpellatore defuncto; ſiquidem ſine hærede, cuiuſcunq; generis appellatio, ſiue de cauſa ciuili, ſiue de criminali inſtituta, euaneſcit: vtpote altera parte litigatorũ extincta. Quod ſi appellatori hæres extiterit; ſiquidẽ nullius alterius intereſt, cauſas appellationis reddi; cogendus non eſt peragere appellationem: iuxta reg. Vt nemo inuitus agere cogatur. *tot. tit. C. vt nemo inui.* nam & liti ſuæ vnuſquiſque renunciare poteſt. *l. poſtquam.* 4. *C. de pact.* Si vero fiſci vel alterius contra quẽ appellatum eſt, intereſt, hæres cauſas appellationis reddere neceſſe habet. *l. vnic. hoc tit.*

DE IVRE FISCI. Titulus XIV. C. 10. 1.

1 *Continuatio.*
2 *Quid ſit fiſcus.*
3 *De iure ſingulari, & priuilegiis fiſci.*
4 *De iudiciis & nunciationib. quæ ad fiſcum pertinent.*

HActenus † expoſita ſunt ea omnia quæ ad inſtitutionem, progreſſum exitumque iudiciorum ordinariorum pertinere videbantur: nunc, vt nihil prætermittatur, coronidis vice exequamur illa, de quib. extra ordinem iure quodam ſingulari ius dici ſolet. Quæ quoniam vt plurimum cognitione vel reſcripto Principis, à quo non eſt prouocatio, ſummarie expediuntur, ideo recte extraordinaria vocan-

Digitized by Google

tur; & poſt ordinarium appellationis tractatum, cuius hic nullus aut perexiguus eſt vſus, examināda ſuſcipiuntur. Quo in genere primum locum obtinet fiſcus, cuius multa in iure ſunt
5 priuilegia. Fiſcus † autem propriè Principis ærarium, & Reipub. patrimoniū dicitur illud priuatū, hoc publicum. *Plin. in Paneg. Suet. in Aug. l. fin. Cod. de fund. rei priu. lib. 11.* Sed cum vtrunq; ſit vnius Principis, promiſcue hæc vſurpari ſolent: *l. 2. C. de quad. præſcrip. § res fiſci Inſt. de vſucap.* nec dubium eſt, quin Cæſaris priuata ratio, idem ius habeat quod fiſcus *l. 6. §. fin. h. t.* In multis autem fiſcus iure ſingulari vtitur. *P. r. l. 5. tit. 12. vid. C. eod.* Nam & priuatos ad
B editionem inſtrumentorum cogit. *l. 2. §. 4. h. t.* contra regulam: *l. 1. & 4. C. de edend.* & interdum conductores rerū publicarum inuitos detinet, ſi maximos fructus fecerint. *l. eod. 11. §. fin. de publ.* alias ſecus; *l. 3. §. cum in quinquennium. hoc tit. l. inuitos. 11. C. de l. c.* debitores debitorum ſuorum exigit; *l. 3. §. multa. h. t.* euictionem ſimplicem tantum præſtet, etiamſi duplam promiſerit; *l. 5. h. t.* ius pignoris ſemper habet *l. aufertur. 46. §. tum pignoris. h. t.* ac vt ſibi ſatisfiat, etiam aliis creditorib. perſoluta auffert: *l. deferre. 18. §. fi. cum ll. ſeqq. h. t.* quia ius fiſci priuato præponderat, *l. apud. 35. hoc tit.* etiamſi alias vnicuiq; liceat ſibi vigilare, *l. pupillus 24. quæ in fraud. cred.* nec ſit repetitio ab eo qui ſuum recepit *l.*
6 *repetitio. 44. de cond. ind.* Sed † & alia priuilegia multa habet, quæ longum eſſet referre, *t. t. C. de priuil. fiſ. & de quad. præſc. vid. tract. de priuil. fiſ.* ac peculiaria etiam quædam iudicia: vt cum bona vacantia aut cōmiſſa nunciantur ex cauſis, quas ad quindecim numero recitat Calliſtratus *l. 1. h. t.* In his enim nunciationibus multa ſunt ſpecialia. Nam nec ab omnib. denunciari poteſt. *l. 2. §. pen. l. edicto. 13. §. extat. l. ait. 16. l. deferre. 18. h. t.* neq; ex omnibus cauſis *l. 1. §. an bona. l. non poſſunt. 11. d. l. edicto. l. 3. 12. 17. 22. §. pen. 45. hoc tit.* pœnæ etiam ſingulares in temere aut falſo deferentes, ſunt conſtitutæ, *l. 2. 15. 42. § fin. hoc tit. l. ex vaga. C. de delat. lib. 10.* ſicuti præmia iis qui vera deferunt. *l. 13. in prin. l. 15. §. Senatus. l. 49. h. t.* neq; omni tempore, *l. 13. §. an-*

A *te open. h. t.* nam & præſcribi fiſco poteſt *l. 1. §. diuus. l. fin. h. t.* neq; coram omni iudice cauſa fiſcalis agitanda eſt. *l. 3. §. diuus Adrianus. l. 7. l. 45. § quoties hoc tit. tot. tit. C. vbi cauſ. fiſ.* Apud nos Sax. plerique iudices & magiſtratus, item Reſpub. quæ ſummum imperium habent, etiā iure fiſci præſcripto quodam inueteratoq; more, vtuntur, quamuis ſuperiorem recognoſcant: *dixi ſup. de priu.*
B *cred. & tit. in quib. cauſ. pig.* vnde & hæreditates vacantes, ſi poſt annum nullus appareat hęres, in ſuos vſus, ſuumque ærarium cōuertunt *Land. lib. 1. art. 28. Fach. diff. 35. Reinh. diff. 34.*

DE CAPTIVIS ET de poſtliminio, & redemptis ab hoſtibus. Titulus XV. C.

C 8. 51.

1 *Qui à quib. hoſtibus captiui ſerui fiant, vel non.*
2 *Poſtliminium vnde dictum, & quid ſit.*
3 *Species poſtliminii.*
4 *Cauſa efficiens.*
D 5 *Materia: & de perſonis ac rebus quæ poſtliminium habent.*
6 *Forma.*
7 *Finis.*
8 *Effectus.*
9 *De redemptis ab hoſtibus.*

De † captiuis quoque & de poſtliminio, ac redemptis ab hoſtibus, quædam iura peculiaria prodita ſunt. 1
E Humanitatis enim eſt, iſtis cōtra ſubtilitatem iuris ciuilis ſubuenire. In primis ſicut quę cœlo terra marique capiuntur, fiunt occupantiū: *l. 1. cū ll. ſeqq. de acq. rer. dom.* ita capti ab hoſtibus, in eorum rediguntur poteſtatē, omniaq; iura ciuitatis cū libertate amittunt. *l. 1. l. 12. §. ſi quis ab hoſtibus. h. t.* Hoſtes autē accipimus, quib. bellum pop. Rom. de-
F creuit. *l. hoſtes. 24. hoc tit. l. hoſtes. 118. de verb. ſig.* Quare ſerui non fiunt, qui vel in diſſenſione ciuili. *lege ſi quis. 21. h. tit.* (ſicut hodie ſunt Chriſtianorum inter ſe laniena, *vide Innoc. in c. ſicut. nu. 6. de iureiur.*

iuretur, Fab. in § item ea quæ ex hoſtib. Inſt. de rer. diuiſ. Bart. in l. hoſtes. 24. hoc tit. Cap. ſuſtact. ſet. c. 1. num. 4) vel a latronibus, vel confœderatis, *l. ...* 7. *hoc tit.* capiuntur *l. hoſtes. 24. §. ſi. l. poſt. l. mirum. 19. § à piratis. h. t.* Ac diſplicere Domino Deo in populis qui nomē ei dederunt, iura captiuitatis ac ſeruitutis mutua, quibus alii alios barbarum in morem ſibi ſubiiciunt, intelligi poteſt cum ex eo quod grauiter offenſus eſt Iſraelitis: quamuis iuſto prælio victores tribum Iuda afflixiſſent: cum captiuam eam ſibi facere inſtituiſſent: Sic enim inquit Propheta: *2 Paralip. 28.* Inſuper filios Iuda & Ieruſalem vultis vobis ſubijcere, in ſeruos & ancillas: quod nequaquam facto opus eſt: peccaſtis enim ſuper hoc Domino Deo veſtro, tum multo magis ex lege Moſi, in qua Deus quid ſibi placeret, non obſcure oſtendit, ac inter alia, ciues tribulesq; ſui vnius populi, vtpote fratres, in ſeruitutē redigi prohibuit. *Leuit. 25. Deut. 24.* Capti autem ab his gentibus quibus cum nec fœdus, nec ſocietas, neq; hoſpitium eſt, poſtliminium habent. *l. 2. §. in pace hoc tit.*

2 ¶ Poſtliminium inquit Imperator, *§. ſi quis ab hoſtib. Inſt. quib. mo. iu. patr. po. ſol.* ex Cicer. *in Topicis.* à limine & poſt dictum eſt. Nam limina ſicut in domo finem quendam faciunt, ſic & imperii finem eſſe limen, veteres voluerunt. Hinc & limen dictum eſt, quaſi finis quidam & terminus, & ingreſſus atq; exitus imperii: ab eo poſt liminiū dictum, quia ad idem limen reuertebatur, quod amiſerat. Id ad hunc modū Paulus *l. poſtliminiū. 19. h. t.* definit: Poſtliminium eſt ius amiſſæ rei recuperādæ ab extraneo, & in ſtatum priſtinum reſtituēdæ, inter nos ac liberos omnes populos regesq; moribus ac legibus conſtitutum. Nam quod bello amiſimus, aut etiam citra bellum, hoc ſi rurſus recipiamus, dicimur poſtliminio recipere: idq; naturali æquitate introductum eſt; vt qui per iniuriam ab extraneis detinebatur, is vbi in fines ſuos rediiſſet, priſtinū ius ſuum reciperet.

3 ¶ Duæ ſunt ſpecies poſtliminij: nam aut nos reuertimur ex captiuitate, recuperamusq; poſtliminio res noſtras: aut per vim hoſtium capta recipimus *l. cum duo. 4. eo. tit.*

¶ Cauſa efficiens poſtliminij, eſt lex ducta partim à naturali æquitate, partim ex iure gentium *d. l. 19.* 4

¶ Materia circa quam, ſunt perſonæ, aut res. Poſtliminium enim habent ab hoſtibus capti, cuiuſcunque ſint ſexus aut conditionis *d. l. 19. §. vlt.* 5 Transfugæ tamen nullum poſtliminium eſt; *d. l. 19. §. transfuga*, quia malo conſilio, & proditoris animo patriam reliquit, nec in ciuium, ſed hoſtiū numero habendus eſt, ac propterea ſupplicio afficiendus *l. 3. §. is qui. l. proditores. 7. inf. de re mil. tit. vide omnino Cuiac. lib. 4. cap. 9.* ſed his tantum hoc beneficii indultum eſt, qui neceſſitate captiuitatis inuiti abducti ſunt. *l. penult. C. eod.* Quare & qui armis victi hoſtibus ſeſe dediderunt poſtliminio carent: nam volentes ſe hoſtibus ſubiiciunt *l. poſtliminio 17. h. t.* Quod ſi dubitetur, captus quis ſit, an transfugerit, inſpiciēda erit vitæ prioris conditio: quæ ſi fuerit illæſa, iuratæ eius affirmationi credetur. *l. non omnes §. a Barbaris de re milit.* Filij ante captiuitatem concepti, ius poſtliminij habent: *l. ab hoſtibus. ex quib. cauſ. ma.* quia cum pro natis habeantur, *l. qui in vtero. de ſtat. homi.* ſimul capti videntur: apud hoſtes concepti, iure proprio poſtliminium non habent, vtpote e ſeruis nati, ſed ex perſona parentum, ſi hi reuertantur. *l. 1. C. eod. l. apud. 9. l. diuus. 26. hoc tit.* Res eodem modo habent poſtliminium, quæ quidem non turpiter amiſſæ ſunt, vt ager ab hoſtibus captus, & denuo recuperatus, *l. ſi captiuus. 20. §. expulſis hoc titul.* naues, equi, *l. 2. hoc titul.* &c. In armis & veſtibus nō idem iuris eſt: quia ex diſciplina Laconica, vnde Romani militarem artem ſunt mutuati, non ſine flagitio timoris & fugæ amittuntur, *l. 2. & 3. hoc tit.*

¶ Forma poſtliminij eſt, quod ſtatim atque captiuus fines noſtros attigit, recuperat omnia iura priſtina, *l. in bello 2. § ſi quis capiatur. h. t.* fingiturque retro in ciuitate ſemper fuiſſe, *l. retro. 16. h. t. d. §. ſi quis capiatur.* 6

¶ Finis eſt, vt ex naturali æquitate, qui per iniuriam ab extraneis detinebatur, 7

men tertius pro iure dominii conſumpſit, imminuit, bona fide donauit, ea exigi fuerit iniquum, cum ne à bonæ quidem fidei poſſeſſoribus debeantur: *vide ſupr. de rei. vir.* maximeque id obtinere debet in iuriſdictionibus & Baronijs tertio conceſſis: ne videlicet reſtitutione facta, conceſſiones, iudicia, inueſtituræ eorum qui huiuſmodi territoriis præfuerunt, cum multorum incommodo annihilentur: *vide l. Barbarius ubi Dd. præſertim Iaſon num. 60. cum ſeqq. de off. præt.*

DE CADAVERIBVS punitorum. Tit. XXIV.

IN mortuis ex pœna, id humanitatis cauſa inductum eſt, vt cadauera cognatis non denegentur. Atque hoc Verri in probris obiicit Cicero, *in Verrem.* quod ſepulturam punitorum denegare aut diuendere ſit ſolitus. Hodie tamen cadauera punitorum non aliter ſepeliuntur, quam ſi fuerit petitum ac permiſſum à Principe: qui nõnunquam non permittit, maxime maieſtatis cauſa damnatorum: ſicuti et iam nunc ſuſpenſorum cadauera non ſepeliri, ſed ad exemplum in furca relinqui cernimus: *gl. Landr. lib. 1. artic. 53. l. capitalium. 28. §. famoſis. de pœn. Pariſ. de Put. in tract. ſynd. verb. mortu , cap. 1. num. 3. & verb. furcarum erectio. num. 1. contra legem Moſi Deuter. 21. in fine. vide omnino Couar. var. reſol. lib. 2. cap. 1. num. 11.* & antiquiſſimum id eſſe comparet, *ex Gen. cap 40. 19.* etiamſi poſt in lege vetuerit Dominus poſt Solis occaſum manere in cruce. *Deuteron. 21. 23* ſuſpenſos: & quamlibet nocentibus non denegari ſepulturæ ius, humanum & ſanctum eſſe dicit lex Græca. 9. Cod. de hæret.

A quam reſtituit Cuiac. obſer. 12. cap. 30. In reliquis igitur, non modo cognatis, ſed etiam quibuſcunque petentib. ad ſepulturam corpora danda ſunt: *l. vlt. hoc titul. vide Bald. in c. 1. § iniur. de pace iur. fir. Chaſſ. in conſ. Burg. Rubr. 2. § 1. verb. il conſiſq. nu. 8. qui dicunt iudicem peccare mortaliter, ſi deneget.* in quibus ſæuiri, & executio poſt mortem fieri. *Bald. in l. ſi ſororem. 10. in fin. C. de his quib. vt indign. Gundiſſ. tract. de hæret. quæſt. 22. num. 4. Dec. in l. pupillum. 111. §. in hered. nu. 2. de regul. iur. Iaſ. Bald. Ang. & Dd. in l. 2. C. qui teſt. fac. Hip-po. in l. vlt. de quæſt. Boſſ. in pract. cri. de exe. ſent. nu. 18. fac. l. 1. §. quoties vbi Imol. de iniur. & in l. defunct. vbi etiam Ang. ſup. de publ. iud.* arreſtatio, *tot. tit. in Auth. vt defunct. ſeu corp. & §. meminimus. in Auth. vt cum de appell. cog. l. ſi quis ſepulchrum §. hoc edictum. de relig.* exhumatio, C niſi ob atrox ſcelus, permitti non debet. *l. vlt. vbi Bart. & Dd. de ſepul. vio. Innocent. in c. certificari. 9. de ſepul. l. oſſa. vbi Bald. de relig. & in l. principal. ter. Cod. de lib. cauſ.* Ad anatomen tamen cadauera punitorum, medicis concedi ſolent: *Bart. quamuis non decid. t. in l. vlt. hoc titul. Chaſſ. in conſ. Burg. Rub. 1. § 1. verb. il. confiſque num. 8.. Aran. in c. 2. in fin. de fer. Dec. nu. 17. Curt. nu. 38. Valaſ. nu. 17. Sapia. n. 11. in l. imperium. de iuriſ. omn. iud. Iul. Clar. lib. 5. §. ſt. quæ. vlt. Anto. Gomez. reſol. lib. 3. c. 14. & vltim.* ex ſola ſcilicet Principis, non etiam inferioris authoritate. Cæterum qui priuata hac temeritate violant, arbitrarie puniuntur, pro qualitate delicti. Nam, verbi gratia, qui ſuſpenſo cadaueri digitos abſcindit ad vſum furti, incantationis, &c. hic proculdubio grauius coercendus erit, E quam qui corpus eiuſmodi ad ſalutarem medicinam vel anatomen ſubtrahit, &c.

DIGEST.

DIGEST. LIBER XLIX.

DE APPELLATIONIBVS ET RELATIONIBUS. Titulus I. C. 7. 62.

1 *Continuatio.*
2 *Appellare quid ſignificet.*
3 *Quid ſit appellatio.*
4 *Quid referre & relatio.*
5 *Species appellationum.*
6 *Cauſa efficiens: vnde introducta appellatio.*
7 *Qui appellare poſſint.*
8 *Materia: à quib. ſentẽtiis & actibus tã iudicialib. quã extraiudicialib. poſſit appellari.*
9 *Forma: quomodo inſtituendæ appellationes.*
10 *Finis & effectus.*
11 *De pœna temere Appellantium.*
12 *De relationibus.*

1 ABSOLVTIS † iudiciis omnibus, tam pecuniariis quam criminalibus: conſequens eſt, vt de appellationibus diſpiciamus: quæ vltimo loco in iuriſdictione omni interponi ſolent, vt aut iniquitatem aut imperitiam iudicantium corrigant *l. 1. h. t.*

2 ¶ Appellare varia ſignificat. Appellati enim debitor dicitur, qui de ſolutione interpellatur: *l. fideiuſſor. 16. §. fin. de fideiuſſor.* & puella, cuius attentatur pudicitia. *l. item. 15. §. ſi quis virgines. 17. de iniur.* Sed in iure proprie appellare eum dicimus, qui auxilium à ſuperiore, aduerſus alterius magiſtratus iniuriam implorat. *l. 1. circa fin. ex quibus cauſis maior.* Quare appellare ſimpliciter ii dicuntur, qui ab inferioris iudicis ſentẽtia, tanquam iniuſta, ad ſuperiorẽ prouocant, obtinendi iuris ſui gratia. Eſt
3 igitur † appellatio, ab inferiore iudice ad ſuperiorem gradatim facta prouocatio; vt is cauſam antea quidem cognitam, ſed, vt appellans intendit, iniuſte definitam, denuo cognoſcat, & ſententiam prius latam in melius reformet.

4 ¶ Referre inter alia ſignificat idem quod denuo agere, vel iterare, aut renouare aliquid: quo ſignificatu Teren. in Hecyr. referre comœdiam. & Cicer. lib 3. de Orator. referre myſteria dixit. Hinc referre rem iudicatam, eſt retractandam cognitioni alterius ſubiicere: quo modo Cic. vſurpat in Orat. pro domo ſua, nec multum in hac ſignificatione abeſt à verbo appellãdi Crebrius tamen referre pro eo accipitur, quod eſt in deliberationem proponere, vt Cicer. ſæpiſſime, referre ad Senatum dicit, pro eo quod eſt proponere Senatui rem deliberandam conſultandamq;. hinc relatio in iure proprie eſt remiſſio cauſæ ad ſuperiorem: cum videlicet ſuper re dubia ſuperior, puta Princeps conſulitur, & quid ſeruari in iudicãdo velit, interrogatur, *l. 1. §. 1. t. h. t. tot. t. C. de relat. c. intimaſti, ext. eod.* Quare idem in inſcriptione huius tituli ſignificat relatio, quod in eodem titul. Cod. conſultatio, hæc enim ſynonyma ſunt, & promiſcue vſurpantur. *l. 1. in ver. conſultationis. & verb. relatio. C. de relat.* Appellatio ſpecies imperii magis eſt, quam iuriſdictionis. *Iaſ. nu. 24. Vall. nu. 243. in l. 3. de iuriſdict.* quæ vel iuſta, vel iniuſta. *l. 13. 21. 24. h. t.*

5 ¶ Species appellationum Bartol. *hic in l. 1.* tres poſuit: interiudicialem, videlicet interpoſitã ab interlocutoriã: iudicialem, à definitiua: & extraiudicialem. Alii *Bal. auth. de S. Georg. & Can. in rubr. ext. eod.* quatuor malunt: anteiudicialem, quæ fit ante litis conteſtationem. *c. ſignificante. 34. c. Rodolphus. 35. ext. de reſcript.* intraiudicialem, quæ poſt litem conteſtatam ante ſententiam: *c. 1. de dilat.* iudicialem, à ſententia definitiua: poſtiudicialem, quæ poſt rem iudicatam, ab executione. *l. ab executore.*

Digitized by Google

7\. obtinent. Pōtifices autem adeo ius appellationum ampliarunt, vt ex eorum Decretalibus epiſtolis a quolibet grauamine liceat prouocare; *c. cum Romana.3. de appell. in 6 & c. appellanti. 5 eod.* quod & apud Saxones obſeruatur. Illud etiam ſciendum, non modo à tota ſententia, verum etiam certis eius capitulis recte appellari *l. etiam 30. § ex cauſa de minor. gl. ff. in l. fin. ad ver. ſubiectū. C. eod.* De iis quæ extraiudicium fiunt, an appellatio inſtitui poſſit, diſtinctione explicandum eſt. nam quæ formam aut vim ſententiæ iudicialis habent, ab his verius eſt poſſe appellari: vt à primo, vel ſecundo decreto; *Bald. in l. 2. num. 15. & 16. C. de epiſc. audien.* ab executione; *l. ab executione. C. quor. appell.* conſultatione; *l. 1. §. 1. h. tit. ter. tit. C. de relat.* iniqua interpretatione ſententiæ, facta ab eo qui ius dicere poteſt. *l. ab executore. hoc tit.* Denique aiunt noſtri, *Bart. numer. 4. & Ang. in l. ſi. tuſ. de appell. recip.* quotieſcunque permiſſum eſt iudicis officium extra ordinem implorare, toties ab eius inuito decreto & actu illo extraiudiciali, appellationis beneficiū eſſe cōcedendum, *l. 1 § ſolent. inſ. quan. appell. ſit. c. cum ſit Romana. 5. extr. eod. gloſſ. in d. l. 1. in verſ. uenerat mox ad eum e patre.* Alias extra iudicium non prouocatur; vt à ſententia arbitri: *l. 1. C. de rec. arb.* etiamſi, ὡς πλατὺ dici poteſt appellaſſe, qui petit rem ad arbitrium boni viri reduci. Sed hoc proprie appellare non eſt *Dd. in d. l. 1. & 2. C. de arb. Bartol. in l. 1. ff. eod. tit. extra. c. ex tollit. de arb.* neque in eiuſmodi locū habent, quæ de appellationibus hic proponuntur. *Can. in c. bona. 51. & c. cum ſit Romana. 5 ext. eod.*

9 ¶ Iam de forma videamus. Appellatio ab inferiore ad ſuperiorem in proximo ordinē *c. dilect. 66 ext. eod.* facienda eſt *l. 1. § ſi quis. l. Imperatores. h. t. c. Romana. de app. in 6.* vt a delegato ad ordinarium. *l. 1 §. vlt. inſ. quis & a quo.* & alia exempla alibi recenſet Iuſtin. *l. gracioſiſſimus. l. in offerendo. C. eod.* Poteſt autem prouocatio interponi ſtatim poſt ſententiam, apud acta illius iudicis qui pronunciauit: nam coram illo appellandū eſt. *gl. in c. ſugg. ſtum. 15. ad verſ. in voce n. de appell. & in c. appell. [illegible] eod. l. 6 text. in c. fin. de appel.* & non alibi, *c. vt debitum 4.*

A *cum ſpe [illegible] fin ext. eod.* niſi iudex A quo, copiam ſui non faciat aut propter metum prius [illegible] coram eo [illegible] nequeat: *l. [illegible] & [illegible] debitum [illegible] c. fin. vbi Dd. ext. eod. vide Bart. & Iaſ. in l. [illegible] §. ſi quis [illegible] de [illegible]* de quo vtile eſt proteſtari, *Bald. in c. l. 2. Bart. in d. l. de [illegible] §. ſi quis. [illegible] fin. 1.* non tamen neceſſarium *[illegible] §. ſi quis. nu. 8. Dec. num. 3. [illegible] in l. in omnibus 39 de regul. iuris. idem Dec. in [illegible]*

B *extr. eod. & conſ. 356. in cauſa [illegible] ex [illegible] A. ex. in l. 2. §. quod dximus. ſi [illegible]* Appellari autem poteſt aut alternatiue: vt, Dico ſententiam eſſe nullam, vel ſi eſt aliqua, appello *Bart. in l. [illegible] §. item quæro. nu. 7. de ex. [illegible]* aut ſimpliciter, vel ſcripto, vel viua voce: vt ſi lata ſententia, confeſtim dicat apud acta, Appello: *l. 2 h. t. l. litigatoribus. l. [illegible] §.*

C *ſin autem & §. fin. C. eodem.* quod ſi id non ſtatim fiat, ſed poſtea intra decē dies, quod tempus præſtitutum eſt *vide C. de temp. appell.* (niſi quando grauamen eſt continuum, *c. ex parte de appell. Bald. in l. addictos nu. 2. & 3. C. de epiſc. [illegible] apud Spec. de appell. § reſt. num. 6. Iaſ. in l. ita. 13. num. 5. C. de [illegible]*) ſiquidem à definitiua grauioris momenti appelletur, in ſcriptis

D erit facienda: *l. 3 hoc tit. l. Bart. & Ang. in l. litigatoribus. C. eodem.* ſecus, in leuioris momenti negociis *Bal. in l. & in [illegible] C. eod.* Appellationem autem ab interlocutoria [illegible] in ſcriptis eſſe faciendam, Canones volunt, *c. cordi. de appell. l. [illegible] 6. [illegible] Bart. in l. [illegible] de recep. appell. Bald. & A[illegible] in l. patiu. de vulg. & pup.* quibus cauſæ appellationis idoneæ omnes exprimantur. Nam cū

E ab interlocutoriis appellare nō liceat, niſi ex iuſtis cauſis, voluerūt Canones eas in inſtrumento appellationis exprimi, vt inde intelligi ſtatim, iudicariq; poſſit iuſta nec ne eſſet eiuſmodi appellatio: quare ex iiſdem cauſis, eadem iuſtificari debet, non ex aliis: *cle. appellanti. de app. gloſſ. in c. cum Ec. l fin. c. vt debitum ext. eodem Reinhart. diff. iud. 35. Chil. in pract. cap.* 105. etiamſi appellatio à definitiua inſtituta, etiam ex

F aliis quam quæ inſtrumento comprehenſa ſunt, argumentis recte approbetur. *Bartol. in l. ſi mater. §. fin. de excuſat. tut. ſtudio. Chil. in pract. capite* 106. *per l.*

Digitized by Google

per hanc. C. de temp. appell. tot. titul. an per alium cauſ. appell. Inſtrumentum porro appellationis, ſeu vt I.C. locuti ſunt, libelli qui dantur appellatorii, ita ſunt concipiendi; vt habeant ſcriptum, & à quo dati ſint, hoc eſt, qui appellet; & aduerſus quos; & à qua, cuiuſve iudicis ſententia. *d.l.1.§.fin.*

10 ¶ Finis appellationum eſt, vt ſententia iniuſte lata in melius reformetur. *d.l.1.in prin.* Effectus multiplex eſt. nam prouocationem iudex cogitur admittere, *l.vlt.infra de appel.recip.* niſi ex certis cauſis iure exceptis; alioqui punitur. *l. quoniam. C. eo.* & per appellationem ſuſpenditur prior ſententia, *l.furti. 6.ſup. de his qui not. infam.* ita vt non poſſit mãdari executioni, aut quicquam nouari pendente appellatione, *infra nihil non app.pen l 5.infra.de app. recip.* adeo vt ſi qd innouatum attẽtatumq; fuerit, id ſtatim & ante omnia reſcindatur; ſiquidem appellatum ſit à definitiua: ſin autem ab interlocutoria, tunc demum cũ approbata fuerit appellatio, & inhibitio facta. *c. non ſolum. eo. in 6. c. ſignificantibus. 49. eod. gloſſ. in clem. 2. vt lit. pend. vide L. 17 fr. in c quoniam. ver. appellationib. nu. 67. 69. de proba. Maran. in Spec. tit. de appell. nu. 161. & 196.* Appellatio & illum quoque effectum habet, quod cauſam reducit ad tempus litis conteſtatæ. Quare illæ exceptiones, quæ poſt litem cõteſtatam opponi poſſunt, recte in cauſa appellationis proponuntur: vt peremptoriæ: non etiam hæ, quas ante litis cõteſtationem proponi neceſſe eſt, vt ſunt dilatoriæ. *l. ita 13. vbi poſt alios Iaſ. nu 6. C. de procur. Rom. conſ. 381. quaſt. Alc. in l. 3. in verb. emendari. C. de eden.* Eadem ratione & articulos nouos proponere, non tamen prioribus directo contrarios, *cle. fin. de teſtib. Dd. in l. eos. l. per hanc. C. eo. Gui. Pap. deciſ. 14. Lanfr. in c. quoniam. 8. verb. teſtium. n 38. de teſtib. gl. Latina Zobel Land. li. 1. art 62* iure Pontificio, (qđ in terris Imperii nõ vſquequaque recipitur. *vid. Mynſ. obſ. 41. cent. 1. ex doctrina [illegible] l. per hanc. C. eo.*) probationeſq; vt in [illegible] inſtantia facere, & nõ allegata allegare, non probata probare. *l. eos. §. 1. l. in afferendi. C. eod.* licet: ſcilicet quia hæc poſt litem demum conteſtatam ſolent expediri, *c. 1. ext. vt lit. non conteſt.*

¶ Ne tamen quis per calumniam iudicia fatiget, & citra probabile grauamen appellet à ſentẽtia bene lata: pœna 50. librarum auri, cum exiſtimationis iactura, in temere prouocantes eſt conſtituta. *l. eos. 6. §. ne temere. l. à proconſu. lib. 19. C. eo. l. 5. in fin. C. quor. appell. non recip.* Sed hæc pœna, vtpote grauis & prædura, moribus antiquata eſt: certe iure Canonum tantum in expenſas temeratius prouocator condemnatur. *c. reprehenſibile. 26. ext. eo. c. 1. de elec. in 6. Abb. in c. inter cætera. de appel.* Iure noſtro Sax. præter expenſas, 30. ſolidos parti aduerſæ; mulctam vero arbitrariã iudici pendere cogitur; *Fach diff. 55. Reinh. diff. ind. 28. per art. 12. lib. 2.* quod tamen in curiis non ſeruatur, ſed iuxta ius Pontificium ſolummodo expenſarum damno mulctari ſolet. Aliis in locis, vt in Gallia & Belgico, certæ pœnæ pecuniariæ conſtitutæ ſunt. 11

¶ Iam de relationibus, altera huius Tituli parte pauca dicamus: quarum alia cauſa eſt, quam appellationum. nã non poſt, ſed ante ſententiam interponuntur: *in Auth. de iud.* niſi in cauſis criminalibus. *l. inter pœnas. 6. ſup. de inter & releg. l. ſi quis filio. §. quid tamen. de iniuſt. rup. teſtam.* Eſt autem relatio, cum iudex de iure dubitans (nam in ambiguitatibus factorum improbata eſt relatio) Principem conſulit, quid in iudicando ſit ſequẽdum. *l. cum quero. 79. §. iudicib. de iud. §. fin. in Auth de iud.* Conſultationis autem exemplum partib edendum eſt: vt ſi forte relatio alicui minus plena videatur, opponere ſuas rationes, & refutatorios libellos Principi offerre poſſit: *l. 1. & 2. & tot. tit. C. de relat.* quod & iudices in petendis hodie à ſede aliqua, vt loquuntur, ſcabinali ſententiis, facere conuenit. 12

A QVIBVS APPELLARE non licet, Tit. II.

1 *A Principe non appellari.*
2 *Nec à ducibus Saxoniæ.*
3 *Neque à Senatu.*
4 *Neq; eum prouocare qui appellationi renunciauit.*
5 *An ab arbitris appelletur.*

Tractan-

Digitized by Google

1 TRactandum † eſt ſecundo loco à A
quibus appellare non ſit conceſ-
ſum: Et quidem ſtultū eſt illud admo-
nere à Principe appellare fas non eſſe:
cum ipſe ſit qui prouocetur, nec maior
eo in terris inueniri poſſit, ad quē ea-
2 tur. *l. 1. in prin. h. t.* Saxoniæ † duces, etſi
Imperatori ſubiecti ſunt, ſicuti & alii
electores atque Principes qui ea pro-
pter appellationem ad Cameram Spi-
renſem admittunt; tamen à ſe appel- B
lari non patiuntur: quia defenſores
ſunt iuris Sax. ſecundum quod in his
terris iudicatur, in Camera aūt nulla
3 eius habetur ratio. Sciendum † eſt; nec
à Senatu appellari poſſe, *l. 1. §. 1. h. t.* quia
ius condendæ legis habet, *l. non ambi-
gitur. de legib. l. 2. de flumin.* & Principem
repræſentat: *l. 1. in princ. ad l. Iul. maieſt.*
neque à præfecto prætorio. *tot. tit. C. de
ſent. præf. prætor.* cuius prærogatiuis ele- C
4 ctores Sax (vt dixi) vtuntur. Sed † & et-
ſi quis ante ſententiam in iudicio pro-
feſſus fuerit, ſe non prouocaturum; in-
dubitate prouocandi auxilium perdi-
dit; *d. l. 1. §. ſi quis.* ſicut & cum ea de re
cum aduerſario pactus ita eſt. *l. fin. § fi.
5 C. de temp. appel.* Quæſitum † eſt etiam,
an ab arbitris recte appelletur; & di-
cendum eſt, non appellari, quia iuriſ-
dictionē non habent: *l. 1. C. de recept. arb.*
præterquam ab iis qui à iudicibus ad D
fideiuſſores probandos, aut ad aliud
negocium exequēdum, cum quadam
cognitionis poteſtate dantur; *l. fin. h. t.*
quos Commiſſarios vocant. A reliquis
omnibus, tam ordinariis quam dele-
gatis iudicibus prouocatio inſtitui po-
teſt; niſi forte Princeps hac forma quē
delegarit, vt non liceat ab eo prouoca- E
re: qua forma prȩter Principem, nemo
alius iudicem dare poteſt; alioqui hac
ratione appellationis beneficium pla-
ne tolleretur. *l. 1. § fin. h. t.*

QVIS A QVO APPELLE-tur. Tit. III.

A Iudice delegato appellatur ad eū
qui dedit *l. 1. in princ. l. 2. & 3. hoc tit.* F
Si tamē quis ita iuriſdictionem ſuam
mandet, vt alius ſuo loco & nomine
eam exerceat, quos nunc vicarios ſeu
locum tenentes nominamus, quia per
ſe facere videtur qui per alium facit, *c.
qui facit. de reg. iur. in 6.* & vicarius ean-
dem iuriſdictionem & idem audito-
rium tenet, quod is cuius vices gerit:
merito hoc caſu nō ipſe prouocabitur:
cuius nomine exercetur iuriſdictio,
ſed ille qui prouocaretur, ſi ipſemet
mandans ſententiam protuliſſet. *l. 1. §.
1. vbi Bart. hoc tit. c. ſuper. 27. § porro. de off.
iud. deleg. c. Romana. de appel. lib. 6. cap. 2. de
conſt. eod. lib. Cyn. in l. à iudice. C. de iud. vide
Cuiacium li. obſ. 7 c. 21.* At cum delegans,
aliquam ſibi iuriſdictionem propriam,
reſeruat; tum ad eum, non ad Princi-
pem prouocatur: *glo. in l. Imp. §. ſi magi-
ſtratus. ſup. de app. cum ibi alleg.* quare &
à legato, cui nō omnis iuriſdictio mā-
dari ſolet. *l. ſolent. 6. de off. procon.* procon-
ſul (nam prȩſides legato carent. *ſup. de
off. præſid.*) appellatur. *l. 2. h. t. vid. Cuiac.
præalleg. loc.*

QVANDO APPELLAN-dum ſit, & intra quæ tem-pora. Tit. IV.

C. 7. 63.

1 *Ante ſententiam non appellari.*
2 *Quatuor tempora conſideranda.*
3 *Tempus interponendæ appella-tionis.*
4 *Tempus petendi apoſtolos.*
5 *Tēpus præſentādæ appellationis.*
6 *Tempus proſequendæ.*

IAm, † quando, & intra quȩ tempo- 1
ra appellandum ſit, videamus, *vide
Paul. lib. 5. tit. 32.* Et quidē ante ſenten-
tiam nō appellari, ſupra diximus. *l. pe-
nult. C. quor. app. non recip. l. 2. de app. rec.*
Tempora † porro appellationum qua- 2
tuor diſtinguuntur. Aliud eſt enim tē-
pus interponendȩ appellationis: aliud
petendi apoſtolos: aliud præſentandi
ſe coram iudice ad quem: aliud appel-
lationis proſequendæ.

¶ Tempus interponendæ appella- 3
tionis, olim erat in propria cauſa bi-
duum *l. quis ſuſpectum. 20. ſup. de ap. l. 1. §.
biduum. h. t. c. eos. 6. §. pen. C. de ap.* Propria
aūt cauſa ea eſt, cuius emolumentum
vel damnum ad aliquem ſuo nomine
pertinet *l. 1. §. in propria.* in alieno vero,
triduū *l. 1. §. biduum, & §. ſi h. t. d. l. quis ſuſ*

ſpectum. l. eos. § fin. de app. Hodie in ciuilibus eſſe appellandi tempus decem eſſe dierum. *auth. hodie. C. de appell. quod à l. 35. de ſent. & re iud.* qui currunt de momento ad momentum à tempore ſententiæ; *gl. in d. Auth. hodie.* adeo vt etiamſi nulliter & friuole inſtituta ſit appellatio, non poſſit tamen eiuſmodi error poſt effluxum dierum decem ſpatium corrigi; *Aret. in l. qui Romæ. §. Seia. col. 2. de verb. obl. Alc. in l. 3. verb. emendare. Cod. de ed. diu. l. ſi eo tempore. C. de remiſſ. pign. l. bonorum 24. ff. rem rat. hab.* niſi ſcilicet vbi non ſola ſententia grauat, ſed grauamen eſt continuum, vt incarceratio, miſſio in poſſeſſionem, & ſimilia. In his enim tamdiu appellari ſine vlla temporis circumſcriptione poteſt, quo adhuc grauamen durat. *Spec. de app. §. nunc. poſt. nu. 6. Iaſ. in l. 13. num. 5. C. de procur. Bald. in l. aditus. num. 2. & 3. C. de epiſc. aud.* Saxones quibuſdam caſibus in continenti à ſententia prouocari volunt: *Spec. Sax. 2. art. 6. Cl. in gl. proſſ. c. 124. & 125.* id quod perraro ſeruatur, legitimum namq; tempus vſurpa nuſitaque ſiue apud acta ſtatim prouocatum ſit ſiue non ſit, per aque interpoſita in ſcriptis iuſto in tempore appellare. *Mynſing. obſ. 7. cent 1.*

4 ¶ Tempus petendi apoſtolos, eſt 30. dierum; quod incipit currere ſtatim atque ſententia lata eſt, *l. iniquas. C. de appell.* qui niſi hoc tempore petantur, appellationi renunciatum videbitur. *clem. quamuis. de appell. c. ab eo. 6. de appell. lib. 6.*

5 ¶ Tertium tempus præſentandæ appellationis eſt in arbitrio iudicis Ad quem: *gloſſ. in l. præſes. Cod. de appellat. per c. 1. de iur. delib. c. perſonas. de appell. Auff. in c. quoniam ad verb. interlocutoria nu. 43. de prob.*

6 ¶ Tempus proſequendæ appellationis, eſt annus; & ex iuſta cauſa biennium; *Auth. et qui. C. de temp. appell.* quod currit à tempore interpoſitæ appellationis: *cle ſi uit. de appellat. & oſſ. & Doctores in l. fin. Cod. de temp. appell.* intra quod niſi proſequatur ius appellans ſuum, appellatio pronunciatur eſſe deſerta; & ad iudicem A quo cauſa remittitur. *vide Mynſing. cent. 1. obſer. 8.*

DE APPELLATIONIBUS RECIPIENDIS, VEL NON. TITUL. V.

C. 7. 65.

1 *Quorum appellationes non recipiantur.*

2 *An in criminalibus appelletur.*

3 *Cauſa reſpuentes prouocationem.*

Sed † ſciendum eſt, non omnium appellationes recipi. Nam † aliquando beneficium appellationis excluditur, aut facto appellantis, puta, quia antea ſuo iuri renunciauit; *l. 1. §. ſi quis. ſin. qui & à quibus. Pan. lib. 5. tit. 24.* aut delicto, ſi videlicet ob contumaciam condemnatus ſit: *l. 1. C. quor. appell. l. 2. operarum. §. cum autem. C. de iud.* vel † ob male geſtum officium publicum; *l. 3. C. eod.* vel in æs alienum quod fiſco debeatur; *l. fin. l. 4. C. eod.* vel ob delictum confeſſum tamen, *l. 2. C. eod.* quod ſtatim puniri propter atrocitatem publice intereſt. *l. conſtitutiones. 16. ſupra de appell. l. ſi quis. 244. de verb. ſignif.* cuiuſmodi eſt ſeditio, latrocinium, & ex conſtitutione Conſtantini *l. 2. C. eod.* & Iuſtin. *l. 1. § fin. autem. Cod. de rapt. Virg.* cædes, veneficium, adulterium, raptus &c. Quod conſuetudo pleriſque locis in Germania (nam in Gallijs aliter obſeruatur) ad omnia criminalia iudicia extendit. Aliquando cauſa ipſa eiuſmodi eſt, vt prouocationem reſpuat, veluti eſt lis de momentanea poſſeſſione, iure ciuili *l. vnic. Cod. ſi à non comp. iud.* item, cum quis ad munus publicũ tutelæ eſt cooptatus: *l. 1. § ſi quis. tit. ſin. tit. 1.* ab huiuſmodi enim nominatione non prouocatur, ſed tantũ à propoſitarum reiectarumq; excuſationum iudicio, *l. 3. l. inter. 18. C. de excuſ. tut. l. 5. l. ſi ne. ff. eodem. l. 1 § ſi quis. quand. appell.* licet in aliis electionibus aliud ſeruetur, & ius ſit prouocandi. *l. 2. C. d. ecur. tit. c. 4. l. neque 7. l. cines. 11. C. de appel.* item cum res non recipit dilationem, vt quando incidit quæſtio de annona, de aperiendo teſtamento, miſſione in poſſeſſionem bonorum. *l. vlt. vers. hoc titul. l. quiſquis. C. eodem, &c.* Sed nec admittitur prouocatio

ſic poſt binam appellationem inſtitutam, ſeu tres ſententias conformiter latas. *tot. tit. C. ne lic. in vna. ead. cauſ.* A

DE LIBELLIS DIMISſoriis, qui apoſtoli dicuntur. Tit. VI.

1 *Quid dimiſſorii libel. & apoſtoli.*
2 *Quando dandi.*
3 *Qua forma.*
4 *Intra quod tempus.*

1 DImiſſorii † libelli dicuntur, quod per eos cauſa ad eum qui appellatus eſt, dimittatur, *l. dimiſſoria. 106. de verb. ſign.* qui Græco nomine ἀπὸ τοῦ ἀποστέλλειν, quod mittere ſignificat, apo-
2 ſtoli vulgo dicuntur. Hi † poſt appellationem interpoſitã à qualibet cauſa, *c. vt ſuper. 4. de appell. lib. 6.* dandi ſunt, ab eo à quo eſt appellatum, ad eũ qui de appellatione cogniturus eſt. Sen-
3 ſus † autem literarum talis eſt: appellaſſe Lucium Titium à ſententia illius, quæ inter illos dicta eſt. *l. vnic. h. tit.* Pe-
4 tendi † autem ſunt intra 30. dies, vt ſupra dixi: alioqui inſtitutæ appellationi renunciatum videbitur; niſi iuſtum impedimentum probare poſſit appellans, quare nõ petierit. Nec vero ſimpliciter petendi ſunt, ſed (vt hic inquit Marcian. *in d. l. vnic.*) inſtanter & ſæpius. Quare petitio ita concipi ſolet: Peto inſtanter, inſtãtius & inſtantiſſime. *gloſſ. in c. ab eo. in verb. inſtanter. de appell. lib. 6.* Quod ſi porro per iudicẽ ſtet, quo minus dentur, nihil oberit appellanti, *l. 1. § dies ſup. quando app.* dummodo intra 30. dies de ſua diligentia fuerit proteſtatus: *d. l. vnic. in fin. d. c. ab eod. §. illud. Chil. an. in prac. cap. 130.* niſi iudex intra idem illud tempus, refutatoriis apoſtolis, cauſam oſtenderit, quamobrem libellos dimiſſorios non putarit dandos *l. pen. & fin. ſup. de appell. recip. cap. cordi. de appell. in 6.* Sunt & alia apoſtolorum genera, de quibus D. Chilianũ *d. c. 130* conſulere licet.

NIHIL NOVARI APpellatione interpoſita. Tit. VII.

1 *Ratio quare nihil poſſit innouari.*
2 *Attentata quomodo reuocentur.*
3 *De inhibitione.*

1 EFfectus † appellationis præcipuus hic eſt, quod appellatione interpoſita, ſiue recepta ſit ſiue non ſit; medio tempore nihil nouari, id eſt, attentari, & ad executionem perduci oportet: ſiquidem fuerit recepta appellatio; quia recepta eſt: ſi vero non recepta eſt, ne præiudicium fiat ei quoad deliberetur, vtrum recipienda ſit appellatio, an non ſit. Recepta porro appellatione tam diu nihil erit innouandum: ſed omnia relinquẽda in eo ſtatu, quo erant tempore appellationis; quoad de appellatione erit pronũciatum. *l. vnic. h. t. Paul. lib. 5. tit. 36.* Nam, vt loquuntur, per appellationem iudici A quo, quaſi manus conſtringuntur, ne quid amplius in cauſa attẽtare poſ- 2
ſit. Quod † ſi attentet, id ipſum officio iudicis ad quem eſt prouocatum, ante omnia & ſummarie reuocatur: *d. l. vni. h. t. l. chirographis. 58. §. 2. de ad. tut. c. non ſolum. 7. de appell. in 6. c. bona. 51. c. dilecti. 55. de appell. gloſſ. in l. 2. vt lit. pen. & c. venientes. de teſt.* quod verum eſt, maxime cum poſt inhibitionem quid attenta- 3
tur. Inhibitionem † autem vocant literas compulſoriales, quibus iudex, Ad quem, admiſſa appellatione, mandat ei à quo, vt ad ſe acta cauſæ tranſmittat, prohibetq; ne in eadem quippiam deinceps moliatur. *c. Roman. 3. §. ſi vero vocatu. de appell. lib. 6. l. 2. vbi Bartol. Bald. & alii. C. de eden. l. a proconſul. 6. C. de appell.* Quod ſi quid porro ante inhibitionem, præſertim cum de interlocutoria eſt appellatum, innouetur; vſitatum eſt, id principali ſententia in cauſa appellationis lata reſcindi ac reuocari. *c. ſignificantib. 49. de appell. Innoc. in c. dilecti. ad verb. reuocatio. de except. & in d. c. non ſolum de appell. l. 6. vide etiam quæ ſup. dixi ad tit. de appell. & c. paſtoralis. in fin. de cauſ. poſſeſſ. & propri.*

QVÆ SENTENTIÆ ſine appellatione reſcindantur. Tit. VIII.

C. 7. 64.

1 *Ratio huius tituli.*

Digitized by Google

2 *Septem ſpecies ſententiarum quæ ipſo iure nulla ſunt.*

IAm † & illud tenendum eſt, interdũ prouocari à ſententia non eſſe neceſſe, vt cum prior ſententia eſt ipſo iure nulla. Nam quod nullum eſt, vt reſcindatur non habet opus. *l 5. de iniuſt. rup. teſt.* Porro Iuriſconſultus ſeptem hic formas ſententiarum quæ nullæ ſunt proponit. 1. Si † ſententia contra rem ante iudicatam probetur lata. *l. 1. in prin. h. t. l. 1. C. quan. pro. non eſt nec. tot. tit. C. de ſent. contra ſentit. c. inter. de re iud.* 2. Si in calculo iudex errarit. *l. 1. §. 1. h. t. l. 2. C. de re iud. l. 1. C. de erro. cal.* 3. Si contra ſacras pronunciet conſtitutiones, hoc eſt, de iure conſtitutionis, non de iure litigatoris. *l. 1. §. item. h. t. l. ſi expreſſim. de appell. l. 2. C. quan. prou. non eſt neceſ.* 4. Si quis ex edicto peremptorio, tanquam cõtumax ſit condemnatus, quod neq; propoſitum eſt, neq; in notitiam peruenit: *l. 1. §. pen. h. tit.* ſecus ſi fuiſſet propoſitum. *l. ab eod. C. quomodo & quando. Auth. ſi omnes. Cod. ſi min. har. ab. l. 4. §. totiens. de dam. inf.* 5. Si in cauſa conuentionis & reconuentionis ſeu obiectæ compenſationis iudex alteram litem decidat, altera pendente: quia ſuper vtraq; cauſa ſimul & procedi & pronunciari debet. *l. cum Papinianus cum Auth. ſeq. C. de ſent. cap. 1. ext. de mut. petit.* Sed magis eſt, vt inquit Macer, *hic in l. 1. in fin.* id eſt, potius & ſecurius, vt hoc caſu appellatio interponatur. 6. Si condemnatus ſit, qui tempore quo ſententia dicta eſt, in rebus humanis eſſe deſiit; *l. 2. h. tit. l. in ſumma. §. fin. de re iud.* etiamſi ab aliis fuerit defenſus. *l. de qua re 74. §. cum abſentem. de iud.* 7. Impoſſibile præceptum iudicis, ſeu natura, ſeu lege, nullius eſſe momenti Paulus reſpondit. *l. fin. h. t.* Impoſſibilium enim nulla eſt obligatio. *l. impoſſibilium. 145. de reg. iur.* Quare eiuſmodi ſententiæ & ſimiles, *vide C. eod. quan. prou.* vtpote nullæ, nunquam tranſeunt in rem iudicatã; & ad 30. annos impugnari propoſita nullitatis quæſtione poſſunt: *dicto ſup. de re iud. vide Ferra. in for. app. verb. fuiſſe. nu. 4. Bart. in l. ſi expreſſim. nu. 12. de appell. Bald. in l. 1. num. 3. C. de fer. & elegãter Ang. conſil. 107. Iacobell. nu 1.*

AN PER ALIVM CAVſæ appellationum reddi poſſunt. Tit. IX.

1 *Regula quando iuſtificari appellatio poſſit per procuratorem aut non poſſit.*

2 *Cauſas capitales per procuratorem non iuſtificari.*

3 *Quæ dicatur capitalis.*

4 *Explicatio l. 2. hoc tit.*

IN materia appellationum de quibuſdam articulis quæri ſolet, quos operæ precium eſt hic explicare. Principio illud quæſtionis eſt, an per alium cauſa inſtitutæ appellationis (quam nunc iuſtificationem vocant) reddi poſſit, qua in re tenenda eſt regula: † Quæ 1
cauſa per alium agi nequit, eius nec appellationem per alium poſſe expediri. *l. 1. in fin. h. t. Paulus lib. 5. tit. 35.* Ex † 2
quo ſequitur, cauſas capitales per procuratorem in ſecũda inſtantia agi non poſſe: *l. 1. h. tit.* quia nec in prima poſſunt. *l pen. §. ad crimen. de pub. iud.* Capitalem † autẽ dicimus, ex qua ſequi- 3
tur pœna vſq; ad relegationem excluſiue, vt vult hic Acc. Nam † cum rele- 4
gatio, aut leuior pœna, puta infamiæ nota imponitur, tum cauſa conſimilis eſt pecuniariæ: *d. l. 1. verſ. plane l. abſentem. ſup. de pœn.* quare & procurator admittetur. *gloſſ. hic per l. ſeruum. §. publice de procur. vide quæ dixi ſupr. ad tit. de quæſt.* Sane ſi procurator abſente domino appellauit, & poſtea redditis rationibus procurator eſſe deſiit, nihilominus abſente domino reſpõdere, & cauſas appellationis, ſeu (vt loquuntur) grauamina proponere debet. Sed an eo ceſſante dominus litis reſpondere poterit? Et quamuis regulariter cauſas appellationis reddere debeãt, qui primo ſunt experti, & prouocauerunt: *l. fin. §. fi. ſup. de appell.* magis tamẽ obſeruatur, vt audiri debeat in cauſis appellationum reddendis is, cuius abſentis procurator appellauit: *l. 2 h. t.* idq; exemplo adoleſcentis vel pupilli, qui interpoſitam à tutore appellationem ipſe iã adultus, finita tutela aut cura, perſequi poteſt, *d. l. 2. h. t. d. l. fin. § fin.*

SI TV-

SI TVTOR VEL CVrator, vel magiſtratus creatus appellauerit. Titulus X.

HI qui ad munera publica nominati & electi, à ſententia qua eorum excuſationes repudiabantur (ab hac enim ſola prouocatio eſt, *l. 4. C. de appell. vide tamen diſtinctionem ſup. poſitam, tit. de app. recip.*) appellarint; nec cauſas, quare iuſta fuerit appellatio, probauerint; ſciant ad ſuum periculum pertinere, ſi quid damni, per morã appellationis, Reip. acciderit; *l. 1. h. t.* quod & in tutoribus ſeruatur. *l. 2. in verb. periculum medii temporis h. t. l. ſi quis tut. 60. §. fin. de rit. nupt. l. quanquam. 15. C. de ext. tut.* Quare etiamſi tutor vel curator prouocauerit, & ante cauſam actam moriatur; propter periculum medii temporis, ſucceſſores eius cauſas appellationis reddere neceſſe habebunt. *l. 2. h. t. l. vni. in fin. inf. ſi pend. app. mors inter.*

EVM QVI APPELLAuerit, in prouincia defendi. Titulus XI.

CVm quis appellationis cauſa peregrinatur, quæri ſolet, an interea domi in ſua prouincia defendi in aliis ſuis cauſis tanquam præſens debeat. Et reſcriptum eſt, defendendum eſſe: nam hoc beneficii illis præſtatur, ne neceſſe habeant ſe defendere, qui Reipub. gratia abſunt.

APVD EVM A QVO appellatur, aliam cauſam agere compellendum. Tit. XII.

SI quis ex alia cauſa appellauerit à iudice, an in alia cauſa (nam in eadem res plana eſt, *l. eos. 5. C. de app.*) eundem iudicem habere neceſſe habeat, videamus. Et hodie hoc iure vtimur, vt tametſi appellatio interpoſita ſit; tamen apud eundem ſuum ordinariũ iudicem, à quo quis prouocauit, compellatur alias cauſas agere; nec vtatur hoc prætextu, quaſi apud offenſum iudicem non debeat experiri: cum quia hæc ſuſcipionis cauſa idonea non eſt, *l. & in maioribus. C. de app. not. in l. apertiſſimi. C. de iud.* tum quod ſi eius ſententia lædatur, denuo prouocare poſſit. *l. vnic. hoc titul.*

SI PENDENTE APpellatione mors interuenerit. Titulus XIII. C. 7. 66.

APpellatore defuncto; ſiquidem ſine hærede, cuiuſcunq; generis appellatio, ſiue de cauſa ciuili, ſiue de criminali inſtituta, euaneſcit: vtpote altera parte litigatorũ extincta. Quod ſi appellatori hæres extiterit; ſiquidẽ nullius alterius intereſt, cauſas appellationis reddi; cogendus non eſt peragere appellationem: iuxta reg. Vt nemo inuitus agere cogatur. *tot. tit. C. vt nemo inui.* nam & liti ſuæ vnuſquiſque renunciare poteſt. *l. poſtquam. 4. C. de pact.* Si vero fiſci vel alterius contra quẽ appellatum eſt, intereſt, hæres cauſas appellationis reddere neceſſe habet. *l. vnic. hoc tit.*

DE IVRE FISCI. Titulus XIV. C. 10. 1.

1 *Continuatio.*
2 *Quid ſit fiſcus.*
3 *De iure ſingulari, & priuilegiis fiſci.*
4 *De iudiciis & nunciationib. quæ ad fiſcum pertinent.*

HActenus † expoſita ſunt ea omnia quæ ad inſtitutionem, progreſſum exitumque iudiciorum ordinariorum pertinere videbantur: nunc, vt nihil prætermittatur, coronidis vice exequamur illa, de quib. extra ordinem iure quodam ſingulari ius dici ſolet. Quæ quoniam vt plurimum cognitione vel reſcripto Principis, à quo non eſt prouocatio, ſummarie expediuntur, ideo recte extraordinaria vocan-

Digitized by Google

tur; & poſt ordinarium appellationis tractatum, cuius hic nullus aut perexiguus eſt vſus, examinãda ſuſcipiuntur. Quo in genere primum locum obtinet fiſcus, cuius multa in iure ſunt
7 priuilegia. Fiſcus † autem propriè Principis ærarium, & Reipub. patrimoniũ dicitur: illud priuatũ, hoc publicum. *Plin. in Paneg. Suet. in Aug. l. fin. Cod. de fund. rei priu. lib. 11.* Sed cum vtrunq; ſit vnius Principis, promiſcue hæc vſurpari ſolent: *l. ... C. de quad. præſc. §. res fiſci Inſt. de vſucap.* nec dubium eſt, quin Cæſaris priuata ratio, idem ius habeat quod fiſcus *l. 6. §. fin. h. t.* In multis autem fiſcus iure ſingulari vtitur. *P... l. ... tit. ... vid. C. eod.* Nam & †
8 priuatos ad editionem inſtrumentorum cogit. *l. 2. §. 1. h. t.* contra regulam: *l. 1. & t. t. C. de edit.* & interdum conductores rerũ publicarum inuitos detinet, ſi maximos fructus fecerint, *l. eod. 11. §. fin. de publ.* alias ſecus; *l. 3. §. cum in quinquennium. hoc tit. l. inuitos. 11. C. de loc.* debitores debitorum ſuorum exigit; *l. 3. §. multa. h. t.* euictionem ſimplicem tantum præſtet, etiamſi duplam promiſerit; *l. 5. h. t.* ius pignoris ſemper habet *l. auſertur. 46. §. ... pignoris. h. t.* ac vt ſibi ſatisfiat, etiam aliis creditorib. perſoluta auſert: *l. deferre. 18. §. ſi. cum ll. ſeqq. h. t.* quia ius fiſci priuato præponderat, *l. apud. 35. hoc tit.* etiamſi alias vnicuiq; liceat ſibi vigilare, *l. pupillus 24. quæ in fra. cred.* nec ſit repetitio ab eo qui ſuum recepit *l.*
6 *repetitio. 44. de cond. ind.* Sed † & alia priuilegia multa habet, quæ longum eſſet referre, *t. t. C. de priuil. fiſc. & de quad. præſc. vid. tract. de priuil. fiſ.* ac peculiaria etiam quædã iudicia: vt cum bona vacantia aut cõmiſſa nunciantur ex cauſis, quas ad quindecim numero recitat Calliſtratus *l. 1. h. t.* In his enim nunciationibus multa ſunt ſpecialia. Nam nec ab omnib. denunciari poteſt. *l. 2. §. pen. l. edicto. 13. §. extat. l. ... 16. l. deferre. 18. h. t.* neq; ex omnibus cauſis. *l. 1. §. an bona. l. non poſſunt. 11. d. l. edicto. l. 3. 12. 17. 22. §. pen. 45. hoc tit.* pœnæ etiam ſingulares in temere aut falſo deferentes, ſunt conſtitutæ, *l. 2. 15. 42. § fin hoc tit. l. ex variis. C. de dela. lib. 10.* ſicuti prœmia iis qui vera deferunt. *l. 13. in prin. l. 15. § Senatus. 48. h. t.* neq; omni tempore, *l. 13. §. ante*

A *tempus h. t.* nam & præſcribi fiſco poteſt: *l. 1. §. diuus. l. fin. h. t.* neq; coram omni iudice cauſa fiſcalis agitanda eſt. *l. 3. §. diuus Adrianus. l. 7. l. 45. § quoties hoc tit. tot. tit. C. vbi cauſ. fiſ.* Apud nos Sax. pleriq; iudices & magiſtratus, item Reſpub. quæ ſummum imperium habent, etiã iure fiſci præſcripto quodam inueteratoq; more, vtuntur; quamuis ſuperiorem recognoſcant: *dix. ſup. de priu.*
B *cred. & tit. in quib. cauſ. pig.* vnde & hæreditates vacantes, ſi poſt annum nullus appareat heres, in ſuos vſus, ſuumque ærarium conuertunt *Land. l. b. 1. art. 28. Fa. h. diff. 35. Reinh. diff. 34.*

DE CAPTIVIS ET de poſtliminio, & redemptis ab hoſtibus. Titulus XV. C. 8. 51.

C

1 *Qui à quib. hoſtibus captiui ſerui fiant, vel non.*
2 *Poſtliminium vnde dictum, & quid ſit.*
3 *Species poſtliminii.*
4 *Cauſa efficiens.*
D 5 *Materia: & de perſonis ac rebus quæ poſtliminium habent.*
6 *Forma.*
7 *Finis.*
8 *Effectus.*
9 *De redemptis ab hoſtibus.*

De † captiuis quoque & de poſtliminio, ac redemptis ab hoſtibus, 1
quædam iura peculiaria prodita ſunt.
E Humanitatis enim eſt, illis cõtra ſubtilitatem iuris ciuilis ſubuenire. In primis ſicut quę cœlo terra marique capiuntur, fiunt occupantiũ: *l. 1. cũ ll. ſeqq. de acq. rer. dom.* ita capti ab hoſtibus, in eorum rediguntur poteſtatẽ, omniaq; iura ciuitatis cũ libertate amittunt. *l. 1. l. 12. §. ſi quis ab hoſtibus. h. t.* Hoſtes autẽ accipimus, quib. bellum pop. Rom. de-
F creuit. *l. hoſtes. 24. hoc tit. l. hoſtes. 118. de verb. ſig.* Quare ſerui non fiunt, qui vel in diſſenſione ciuili, *lege ſi quis. 21. h. tit.* (ſicut hodie ſunt Chriſtianorum inter ſe laniena, *vide Innoc. in c. ſicut. nu. 6. de iureiur.*

Digitized by Google

iuretur, Fab. in § atque eo qua ex hoſtib. Inſt. de rer. diuiſ. Bart. in l. hoſtes. 24. ho. tit. Cap. in Stat. ſer. c. 1. num. 4) vel a latronibus, vel confœderatis, *l. non autem. 7. hoc tit.* capiuntur *l. hoſtes. 24. §. fi. l. poſtliminium. 19. §. à piratis. h. t.* Ac diſplicere Domino Deo in populis qui nomẽ ei dederant, iura captiuitatis ac ſeruitutis mutua, quibus alii alios barbarum in morem ſibi ſubiiciunt, intelligi poteſt cum ex eo quod grauiter offenſus eſt Iſraelitis: quamuis iuſto prælio victores tribum Iuda afflixiſſent: cum captiuam eam ſibi facere inſtituiſſent: Sic enim inquit Propheta: *2 Paralip. 28.* Inſuper filios Iuda & Ieruſalem vultis vobis ſubijcere, in ſeruos & ancillas: quod nequaquam facto opus eſt: peccaſtis enim ſuper hoc Domino Deo veſtro, tum multo magis ex lege Moſi, in qua Deus quid ſibi placeret, non obſcure oſtendit, ac inter alia, ciues tribulesq; ſui vnius populi, vtpote fratres, in ſeruitutẽ redigi prohibuit. *Leuit. 25. Deut. 24.* Capti autem ab his gentibus quibus cum nec fœdus, nec ſocietas, neq; hoſpitium eſt poſtliminium habent. *l. 2. §. in pace hoc tit.*

2 ¶ Poſtliminium inquit Imperator, *§. ſi quis ab hoſtib. Inſt. quib. mo. iu. patr. po. ſol.* ex Cicer. *in Topicis.* à limine & poſt dictum eſt. Nam limina ſicut in domo finem quendam faciunt, ſic & imperii finem eſſe limen, veteres voluerunt. Hinc & limen dictum eſt, quaſi finis quidam & terminus, & ingreſſus atq; exitus imperii: ab eo poſt liminiũ dictum, quia ad idem limen reuertebatur, quod amiſerat. Id ad hunc modũ Paulus *l. poſtliminiũ, 19. h. t.* definit; Poſtliminium eſt ius amiſſæ rei recuperãdæ ab extraneo, & in ſtatum priſtinum reſtituẽda, inter nos ac liberos omnes populos regesq; morib. ac leg b. conſtitutum. Nam quod bello amiſimus, aut etiam citra bellum, hoc ſi rurſus recipiamus, dicimur poſtliminio recipere: idq; naturali æquitate introductum eſt; vt qui per iniuriam ab extraneis detinebatur, is vbi in fines ſuos rediiſſet, priſtinũ ius ſuum reciperet.

3 ¶ Duæ ſunt ſpecies poſtliminij: nam aut nos reuertimur ex captiuitate, recuperamusq; poſtliminio res noſtras:

A aut per vim hoſtium capta recipimus *l. cum duo. 4. eo. tit.*

¶ Cauſa efficiens poſtliminij, eſt lex ducta partim à naturali æquitate, partim ex iure gentium *d. l. 19.* 4

¶ Materia circa quam, ſunt perſona, aut res. Poſtliminium enim habent ab hoſtibus capti, cuiuſcunque ſint ſexus aut conditionis *d. l. 19. §. vlt.* 5
B Transfugæ tamen nullum poſtliminium eſt; *d. l. 19. §. transfuga,* quia malo conſilio, & proditoris animo patriam reliquit, nec in ciuium, ſed hoſtiũ numero habendus eſt, ac propterea ſupplicio afficiendus *l. 3. §. n qui l. proditores. 7. inſ. de re mil. lit. vide omnino Cuiac. lib. 4. cap. 9.* ſed his tantum hoc beneficii indultum eſt, qui neceſſitate captiuitatis inuiti abducti ſunt. *l. penul. C. eod.*
C Quare & qui armis victi hoſtibus ſeſe dediderunt poſtliminio carent: nam volentes ſe hoſtibus ſubiiciunt *l. poſtliminio 17. h. t.* Quod ſi dubitetur, captus quis ſit, an transfugerit, inſpiciẽda erit vitæ prioris conditio: quæ ſi fuerit illæſa, iuratæ eius affirmationi credetur. *l. non omnes §. a Barbaris de re milit.* Filij ante captiuitatem concepti,
D ius poſtliminij habent: *l. ab hoſtibus. ex quib. cauſ. ma.* quia cum pro natis habeantur, *l. qui in vtero. de ſtat. hom.* ſimul capti videntur: apud hoſtes concepti, iure proprio poſtliminium non habent, vtpote e ſeruis nati, ſed ex perſona parentum, ſi hi reuertantur. *l. 1. C. eod. l. apud. 9. l. diuus. 26. hoc tit.* Res eodem modo habent poſtliminium, quæ quidem non turpiter amiſſæ ſunt, vt ager ab hoſtibus captus, & denuo recuperatus, *l. ſi captiuus. 20. §. expulſis hoc titul* naues, equi, *l. 2. hoc titul* &c. In ar-
E mis & veſtibus nõ idem iuris eſt: quia ex diſciplina Laconica, vnde Romani militarem artem ſunt mutuati, non ſine flagitio timoris & fugæ amittuntur. *l. 2. & 3. hoc tit.*

¶ Forma poſtliminij eſt, quod ſtatim atque captiuus fines noſtros attigit, recuperat omnia iura priſtina, *l. in bello 2. § ſi quis capiatur. h. t.* fingiturque retro in ciuitate ſemper fuiſſe, *l. retro. 16. h. t. d. §. ſi quis capiatur.* 6
F

¶ Finis eſt, vt ex naturali æquitate, q per iniuriã ab extraneis detinebatur, 7

recuperata ciuitate iura etiam ſua recuperet. *d. l. 19.*

¶ Effectus poſt liminii partim eſt in fictione, partim in ſuſpēſione iurium. *Sal. in l. Gallus. § quid ſi u. de lib. & poſth. vide Cuiac. in l. in lege. de teſtamen.* Fingit enim ius, eum qui reuerſus eſt, nunquam abfuiſſe. *d. l. retro. cum ll. ſeqq.* Quare & teſtamentum ante confectū ſeruatur, *§. fin. Inſt. quib. non eſt per. fac. teſt. l. ſi quis. §. quatenus de inu. rup. irr fac. teſt.* & inſuper actio reuocatoria reuerſo datur ad res perditas vſucapione, recuperandas. *l. 1. ex quib. cauſ. maior. d. l. ab hoſtib.* Suſpenditur ius patriæ poteſtatis capto patre, donec pater vel redeat, vel deſinat poſſe redire: idque ideo, vt interea filii contrahere nuptias, *l. ſi nepos. 9. cum ll. ſeq. de rit. nupt.* agere tanquam patresfam. poſſint, *Sal. in d. l. Gallus. §. quid ſi u.* Pater tamen reuerſus. ius poteſtatis & peculium filii medio tempore quæſitum acquirit: *l. pen. de ſuis & leg. l. in bello. 12. §. ſi quis.* quia fingitur nunquam abfuiſſe. Inducta eſt & altera fictio lege Cornelia: nam cum quis apud hoſtes moriebatur, quia in ſeruitute decedebat, non poterat relinquere hæredem. Id cum plenū videretur iniquitatis, lege Cornelia inductū eſt, vt qui ita obiiſſet, ab eo tempore quo captus eſſet, obiiſſe fingeretur? quo tempore cū fuerit liber, hæredes tam ab inteſtato quam ex teſtamento, ſi quod ante captiuitatem forte reliquit, ex hac fictione habet: *l. 1. C. eod. §. fi. Inſtit. quib. non eſt per. fac. teſta. l. lex Cornelia. de vulg. & pup.* quib. deficientibus, fiſcus ſuccedit, *d. l. bona. 22. hoc tit.*

¶ Redempti ab hoſtib. precio, quod λύτρον vocant, poſtliminium habent; non enim emuntur tanquam mancipia: & iniquiſſimum ſane eſſet, ciui liberato hanc ſeruitutis calamitatē pro beneficio inferre: quare poſtliminium habent, ſiquidem ante fuerint liberi. *l. ſi captiuus. 20. h. t.* nam ſerui dominis reſtituuntur, refuſo precio, *l. in bello. 12. § ſi quis ſeruum. hoc tit.* Pignori tamen etiam liberi homines, redemptori ſuo pro λύτρῳ donec ſoluant, obligantur; niſi animo donādi ſumptus ſint facti: *l. liber. 17. C. eo.* quod ſi ſoluere nequeāt, per quinquennium ei operas præſtare in authoramentum coguntur: *l. fi. C. eod.* vnde ius noſtrū Sax. de addicendo creditoribus in ſeruitutem operarum debitore, manaſſe poteſt videri.

DE RE MILITARI, Titul. XVI.

1 *Continuatio.*
2 *Omnes cogi ad militiam.*
3 *Qui militare non poſſint, aut excuſentur.*
4 *Qui ſint milites.*
5 *Genera militum.*
6 *De delictis militum.*
7 *De pœnis.*
8 *De miſſionibus.*

SEd † & rei militaris, quæ Principi 1
& bono publico vtilem nauat operam, iura quædam ſunt ſingularia: de quibus extra ordinem; interdū etiam ſub pellibus & inter claſſica, quæ ſubtilitates iuris minus exaudiunt, *tot. t. de re milit. vide Cicer. pro Muren.* diſceptatur. In † primis ſciendum eſt, omnes 2
omnino ciues ad militiam cogi; adeo vt qui ad edictum olim non reſpondiſſet, vt proditor libertatis, in ſeruitutem redigeretur; *l. 4. § qui poſt hoc tit.* & qui filium ſubtraxiſſet militiæ, mulctaretur exilio ac parte bonorum, *d. l. 4. §. qui filium.* Excipiuntur † tamen qui 3
militare non poſſunt: vt ſerui, facinoroſi, infames, rei, qui ſub obtentu militiæ aduerſariis negocium facere machinantur; atq; alii multi *l. 4. l. proditores. l. qui ſtatu. 8, l. ab omni 11. h. t. tot. tit. C. qui milit. non poſſ. lib. 12.* item qui à militia ætate, aut ſimili priuilegio, excuſantur. *vide inf. de vacat. & excommun. & de iur. immun. & Cod. qui ætat. ſe excuſ. cum tit. ſeq. lib. 10* Ex † eo tempore quis iure 4
militare incipit, & miles appellatur, quo in numero relatus eſt, *l. ex eo. 43. de teſtam. milit.* & ſacramentum præſtitit. *l. ex militari. 11. eod. tit.*

¶ Militum alii ſunt tyrones *l. 3. §. ſi* 5
plures. h. t. qui publicis ſtipēdiis ad militiam inſtituebantur, nondum tamen in ordinem relati; *d. l. ex eo.* alii veterani: *inf. de prim. vet.* alii gregarii; alii centu-

centuriones, *l. milites.* 13. *§. irreuerens. h. t.* tribuni. *l. officium.* 12. *§.* 1. præpoſiti. *d. l. omne.* 6. *§.* 1. *l. officium.* 12. *h. t.*

6 ¶ Sed in primis, in iure de delictis militum quæritur. Hæc enim res proprie ad iudicia & doctrinam noſtram pertinet, conſeruandæque diſciplinæ militari plane eſt neceſſaria. Militum autem delicta aut propria ſunt, aut cũ cæteris communia. *l.* 2. *h. t.* Communia ſunt, quæ etiam in reliquos homines cadunt, & communibus rerum criminalium iudiciis coercentur, vt homicidium, adulterium, furtum: propria ſunt, quæ proprie ad diſciplinam militarem pertinent, & extraordinem puniuntur, cuiuſmodi ſunt, non dare nomẽ ad edictum Imperatoris, *d. l.* 3. *§. qui poſt.* dare ſe militem cui non licet, aut nomen dare contra prohibitionem legum; *l.* 2. *h. t.* (nec enim omnib. militare conceſſum eſt, vt diximus) emanere, *l.* 3. *§ emanſor h. t.* deſerere militiam, *d. l.* 3. ſtationem; *d. l.* 3. *qui ſtationis.* transfugere, *d. l.* 3. *§. is qui ad hoſtes.* enunciare hoſtibus conſilia, & prodere exercitum: *l.* 6 *§. exploratores. h. t.* non parere duci, *l.* 3. *§. in bello* præſidi, *l.* 3. *§ ſi præſides.* centurioni, *l. militib.* 13. *§. irreuerens. h. t.* arma amittere, *l.* 3. *§. miles.* alienare, *d. l.* 3. *§ miles l. qui commeatus.* 14. *h. t.* ſurripere, *d. l.* 3 *§. qui aliena.* commeatum non recte procurare, *d. l.* 3. *§. ſi ad diem. d. l. qui commeatus.* cuſtodiam negligere, *l.* 4. *& tot. tit. de cuſtod. reor.* turbare pacem. *l. fin. hoc titul.* fugam in acie primum facere: *l.* 6. *§.* 1. *h. t.* & alia conſimilia, quæ hoc in titulo paſſim traduntur: *l.* 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 12. 13. 14. 15. 16. *h. t.* de quibus in genere inquit Arrianus: *l.* 6. *h. t.* Omne delictũ eſt militis, quod aliter quam diſciplina communis exigit, committitur: veluti ſegnitiæ crimen, vel contumaciæ, vel deſidiæ.

7 ¶ Puniuntur autem hæc delicta, aut caſtigatione corporali, aut pecuniaria mulcta, aut indictione munerum, (à quib. alioqui milites ſunt immunes) aut gradus deiectione, aut miſſione
8 ignominioſa. *d. l.* 3 *§.* 1. Nam † præter hanc, alia eſt cauſaria miſſio, quæ propter cauſam, puta vitium corporis aut animi: alia honeſta, quæ expleto militiæ tempore datur. Sed caſtigationes corporales plerunque capitis pœnam continent, *d. l.* 3. 4. 5. 6. 10. 13. 14. aut cũ minimum verbera: *d. l.* 14. *in fi.* niſi pœnam mitiget vel tyrocinium, *l.* 3. *§. ſi plures. l.* 4. *in fi. l. qui commeatus.* 14. *h. tit.* vel licentia militaris, ad laſciuiam vino incitata, *d. l.* 6. *§. per vinum.* vel miſeratio pietatis, vt cum pater filium ad pœnã offert: *l.* 4. *§. qui filium. l. non omnes* 5. *§. quod in deſertione. l. milites.* 13. *§. fi. h. t.* nec enim videtur ad capitale ſupplicium obtuliſſe. *l.* 3. *C. de patr. po.* Quæ iura cum ſint in militib. ſingularia, haud temere ad conſequentias, vt nec alia iura militaria, produci debent. *l.* 1 *de teſta. milit. & toto illo tit. ff. C. & Inſt. l. quod contra. de leg. l.* 5 *ff. ſup. de conſt. Prin.*

DE CASTRENSI PEculio. Tit. XVII.

1 *Caſtrenſe peculium quid.*
2 *Priuilegia huius peculii.*

AD † rem militarem pertinet & priuilegium peculij caſtrenſis: Caſtrenſe autem peculium eſt: quod à parentibus, vel cognatis, vel ab vxore, in militia degenti donatum eſt. vel quod ipſe filiusfam. in militia acquiſiuit, quod niſi militaret, acquiſiturus non fuiſſet: *l. caſtrenſe.* 11. *l. ſi militi.* 6. *hoc tit. vide quæ dixi Inſtit. quib. non eſt permiſſ. fac. teſtam. & per quas perſon. nob. acqu.* vt ſi militiæ ergo hæres inſtituatur. *l. diuus.* 13. *hoc tit.* 1
Huius † autem peculii hæc priuilegia ſunt: quod non acquiratur patri, ſicuti reliqua bona, iure patriæ poteſtatis; *tot. t. Inſtitut. per quas perſ.* item quod de eo pro lubitu diſponere, vel inter viuos, vel teſtamento filiusfam. poſsit, *l.* 2. *hoc tit. l. fin.* 9. *de inoffic. teſta.* in eoque patrisfamilias perſonam plane gerat. *l.* 2. *ad S. C. Maced.* Sed nec ab inteſtato decedens, patrem in eo habet heredem: *l.* 1. *hoc titu.* veruntamen bona quaſi peculii iure patri deferuntur, *l.* 1. *hoc tit. vide §. ſi igitur. in Authentic. de her. ab inteſt.* dum tamen non extent liberi, quos patri præferendos, naturalis ſucceſsionum ratio docet. *l ſacroſancta. Cod. de epiſc. & cleric. l.* 1. *§. nepos. ſup. ſi à pat. fu. man.* Sunt & alia peculii caſtren- 2

Digitized by Google

ſis iura ſingularia, quæ omnia expo-
nere huius non eſt loci. Ad exemplum porro caſtrenſis peculii, conſtitutionibus Principum eadem priuilegia filiisfam. indulta ſunt, in his quæ honeſtis togatæ militiæ (quæ armatæ comparatur, *l. aduocati. 14. & tot. tit. C. de aduoc. diuer. iud. v. de Euerar. in Top. a lit. arm. ad l.* artibus *vide diſtinctionem Baldi in l. fin. in princip. C. de bon. quæ liber.* parant & lu-
B crantur: vnde hæc Quaſi caſtrenſe peculium ſolent appellari *l. vlt. Cod. de inoffic. teſt. in prin. Inſt. per quas perſon. nob. acquir.* à quo diſtant; peculium profectitium, *l. 5. de iur. dot.* quod à patre aut eius occaſione obuenit: & aduentitiũ, quod filius aliunde parauit vel quæſiuit, puta ſucceſſione materna, opificio aliquo & induſtria, quæ togatæ mili-
C tiæ artificio atque iure non cenſeatur. Illa enim profectitia patri acquiruntur omnimodo; hæc vero aduentitia tantummodo quo ad vſumfructum *l. 2. 3. 4. 5. 6 & tot. tit. C. de bon. matr. §. 1. Inſt. per quas perſ. nob. acquir.* Sunt igitur varia nunc peculii genera: vnum caſtrenſe, alterum non caſtrenſe; illud caſtrenſe, vel quaſi; hoc profectitium, vel aduentitium. *vide gloſ. & Dd. Inſt. per quas perſon. vbi dixi.*

DE VETERANORUM priuilegiis Tit. XVIII.

1 *Qui ſunt veterani.*
2 *De priuilegiis eorum.*

HVc † referantur & veteranorum 1
priuilegia; hoc eſt, eorum qui exacto militiæ tẽpore, honeſtiſſime miſſi ſunt. *Theo. in § 1. Inſt. de teſta. ord. l. 2. hoc tit.* Nam † hi immunitatem habent à 2
muneribus, precipue perſonalibus. *l. 2. l. 5 hoc tit.* A vectigalibus autem, & patrimoniorum oneribus, difficile eſt, vt per omnia excuſentur. *l. 2. in fin. l. 4. hoc tit. vid. l. 1. Cod. de veter.* Deinde veteranis, & eorum liberis, idem honos habetur qui & decurionibus *l. 3 h. tit.* Igitur nec in metallum damnabũtur; nec in opus publicum, vel ad beſtias; nec fuſtibus cædentur, *d. l. 1 & 3.*

DIGEST. LIBER L.

AD MVNICIPALEM, ET DE INCOLIS Tit. I. C. 10. 38. 39.

Videlicet legem: vt communis eſt interpretatio. Cuiacius Ciuem:

1 *Continuatio.*
2 *Genera ſubditorum.*
3 *Municipes vnde dicti, & q. ſint.*
4 *Incola quis.*
5 *Cauſa efficiens municipii.*
6 *Effectus & vis municipii.*
7 *De iure incolarum.*
8 *De iudiciis municipalibus.*

1 ET † hæc de his q. Remp. regunt ac tuentur, ſpecialiter diſpoſita ſunt: nunc de ſubditis, eorumque rebus videamus. Subditi †
2 aut ſunt municipales, aut incolæ, aut coloni. De colonis dici non eſt neceſſe, cum iure inſtitutiſque ciuitatis Rom. aut ſuæ metropoleos reg[illegible] *vide Bart. & Dd. in l. vni. C. de metro. Bert. lib. 11. G. l. lib. 36. c. 13.*

D ¶ Municipes autẽ ſunt ciues Roma- 3
ni ex municipiis, ſuo iure & legib. vtentes, muneris tantum honorarii cum pop. Ro. participes: a quo munere capeſſendo appellati videntur: *l. munus. 1. in fi. de verb. ſign.* neq. vlla pop. Rom. lege aſtringuntur, niſi in quam nunquam eorum fundus P. R. [illegible] *prael. leg.*
E Municipes, [illegible] appellatur muneris [illegible], vt muneranobilcum faciant. Sed nunc ab-

nuo

uſiue municipes dicimus, ſuos cuiuſq; ciuitatis ciues. Alibi Paulus: *l. munici-pes 228. de verb. ſign.* Municipes intelligendi ſunt, & qui in eodem municipio nati ſunt.

4 ¶ Incola eſt, qui domicilium tãtum alicubi habet, non etiã munerũ & honorũ particeps. *l. domicilium 2. h. t.* Incola inquit Pomponius. *l. pupill. 239. § incola. de ver. ſign.* eſt qui in aliquã regionẽ domicilium ſuum contulit, quẽ Græci πάροικον appellant. Nec tantum qui in oppido morantur, incolæ ſunt: ſed & qui in alicuius oppidi finib. ita agrum habent, vt in eum ſe quaſi in aliquam ſedem recipiant. Aduena eſt, quã Græci ἄοικον, h. e ſine domo appellant.

5 ¶ Municipem facit, aut natiuitas, *l. 1 in prin. h. t.* h. e origo: *d. l. 1. in prin. & l. fin. h. t.* nam qui Campano patre natus eſt, Cãpanus municeps cenſetur; quia patris ſequitur originem, *d. l. 1 §. qui ex* nõ etiã matris, niſi ſit ſpurius *d. l. 1. §. fi. l. 9.* talive priuilegio donatus: *d. l. §. fi.* aut manumiſſio, quia libertus originẽ patroni ſequitur *l. 6. § fi. l. 22. 23. 25 h. t.* &, ſi plures ſint, omniũ: *l. 7. l. 17. § ex cauſa.* aut adoptio, qua cumulatur, nõ etiam adimitur prior origo. *l. ordine. 15. § fin. l. 17. §. in adoptiua. h. t.* Nam adoptiuus, patris adoptantis originem acquirit, & ſui patris naturalis retinet; atque ita vtroque loco munera præſtat. *d. l ordine. 15. §. fi.* Sed adoptionis origo emancipatione tollitur, *l. 16. h. tit.* ſicuti naturalis origo per ſenatoriam dignitatẽ, quod ad munera attinet, *l. 23. h. t.* Etſi autem filius patris originem ſequitur, non tamen domicilium, *l. 17. §. 9. l. 27. h. t.* q ipſe ſibi pro arbitrio conſtituit, *l. 23 h. t.*

6 ¶ Municipes aũt coguntur ad munera tam perſonalia quam realia, eo loci vnde originem ducunt, q̃uis alibi habeant domiciliũ: *l. 16. § præſumptio. l. 22. §. municipes. h. t* tam filii, quam patres, *l. 21. h. t.* nam patriæ poteſtatis in publicis non habetur ratio. *l. ... quod. 14. ad S. C. Treb.* Quod ſi detrectẽt vindicta munera ſubire, damnum Reip. præſtabunt: *l. 21. h. t.* niſi ſe excuſent aut dignitate, *l. 17. §. præſcriptio. l. 18. h. t.* aut ætate, *l. 3. §. fi. l. 6. §. 1. l. 11. inf. de decur.* aut alia ex cauſa. *l. 7. inf. de decur. & t. t. de vac. & excuſ. mun.* Sed vt onera ferunt municipes, ita etiã

A cõmodis priuilegiis & honorib. ſui municipii potiuntur: *vt ſ. tit. de decur.* quæ tamen priuilegia, iure noſtro, minora eſſe iuribus fiſci, dicendum eſt. *l. 10. l. 21. § fin. huc tit.* Et hæc quidem de municipibus.

7 ¶ Alia autem eſt incolarum conditio, qui domicilium tantum aliquo in loco habent, aliunde orti: *gloſſ. in l. 20. h.* B *t.* quod domicilium pro lubitu & commodo rei familiaris vbiuis poteſt conſtitui, tam à filio, quam patre familiarum: *3. 4. 6. l. 11. §. fin. l. 17. § patris. h. t.* etiam pluribus locis *l. 6. in pr. & §. pen. l. 27. in fin. h. t.* dummodo ne ſit aliquo interdictum, *l. 31. h. t.* Neque tamen conſtituitur domicilium nuda conteſtatione *l. 2. h. tit.* nec ſolius emptione domus, *l. 17 § fin. h. t* ſed re & facto: *l. 20.* C *27. h. tit.* vnde qui in certis ſedibus hinc inde vagatur, domicilium non habet: *d. l. 27. circa fin.* vt ſcholaſticus, qui quãdiu ſtudiorum cauſa in vniuerſitate commoratur, nullo tempore ſortitur domicilium; niſi animum commorandi, figendique vitæ tabernaculum, aliquo facto, puta vxore ducta, familiaq; conſtituta, habitandi perpetuo cauſa declararit: quo caſu ſtatim domicilium D conſtituiſſe videtur: in certis enim nõ eſt locus coniecturis. In dubiis porro, cum neutrum conſtat demum poſt decem annorum continuam habitationem, domicilium conſtituitur. *Ang. & Dd. in l. 2. C. de incol. lib. 10. Bart. in l. lex Cornelia. 5. §. ſi ...* incola & iis magiſtratibus parere debet apud quos incola eſt, & illis apud quos ciuis eſt: nec tantum municipali iuriſdi- E ctioni in vtroque municipio ſubiectus eſt, verum etiam omnib. publicis muneribus, paucis quibuſdam exceptis. *l. 2. C. de incol. lib. 10. l. libertus. 17. §. ſola. h. t.* fungi debet, *l. incol. 29. h. t. l. 1. C. de incol.*

8 ¶ Vltimo ſciendum, ſi de iure municipii aut incolatus controuerſia oriatur, coram præſide eam expediri oportere. *l. 37. huc tit.*

F

DE DECVRIONIBVS, & de filiis eorum. Tit. II.

C. 10. 31.

1 *Continuatio.*

2 *Decuriones q̃ ſint, & eſſe poſſ. ...*

Digitized by Google

3 *Qui eſſe non poſſint.*
4 *De officio decurionum.*
5 *De priuilegiis.*

1 INter municipes † vel præcipuum locum obtinent decuriones: *l. 2 h. tit. l. fin. de alb. ſcrib.* velut Senatorius ordo, & magiſtratus cuiuſque ciuitatis: non à popul. Rom. miſſi, qui ſunt ἄρχοντες ἀρχόντων, ſed inibi electi, *l. 6 quod cuiuſ. vniuerſ.* qui municipales appellantur: *l. magiſtratib. 12. de iuriſdict. & ibi Goncan.* & in his duumuiri, *l. 1. infr. de alb. ſcrib.* tanquam conſules, defenſores ciuitatum; velut plebis tribuni, *l. 4. C. de defenſ. ciuitat. l. vlt. C. de off. iurid. Alex.* qui & præſidis partib. funguntur, *Nou. 15. de defenſ. ciuitat. §. nulla.* in his quæ ſunt ſuæ iuriſdictionis, non imperii: *l. 1. C. de defenſ. ciuit.* & ordinariam in iiſdem iuriſdictionem ac executionem habent. *d. Nouell. 15. §. deinde. gl. in l ſi idem. 11. de iuriſdict.*

2 Decuriones quidam ex eo dictos aiunt, quod initio cum coloniæ deducerentur, decima pars eorum qui deducebantur, conſilii publici gratia conſcribi ſolita ſit. *l. pupillus. 239. §. decuriones, de verb ſignif.* Hi autem ex omni fere hominum genere eligi ſolent, *l. 9. h. tit.* atq; etiam cogi: *l. fin. ſupr. tit. 1. l. 9. l. 17. hoc tit.* quin & ſpurii in penuria meliorum admittuntur: *l 3. § ſpurios. hoc titul.* non enim impedienda eſt dignitas eius, qui nihil admiſit. *l. 6. hoc tit.* præſertim quæ ad Reip. emolumentum, non cuiuſquam iniuriam referuntur: *vide in c. per venerabilem. qui fil. ſint legit. gloſſ. Landt. libr. 1. art. 51.* Sed vbi aliorum copia eſt, potiores à præſide ac ditiores eligendi ſunt. *l. 6. 7. 11. hoc t.* & gradatim euehendi: *l. 3. §. præſes. l. 11. l. 13 §. pen. h. t.* excluſis plebeiis: *l. 7. §. 2 l 9 hoc tit.* & vilibus, *l. 12. h. tit.* ac minoribus ætate *l 11. hoc tit.* ſenioq; confectis. *d. l. 11.* Sunt †
3 etiam qui omnino admittendi non ſunt, vt ignominioſe ordine moti. relegati, *l. ordine. 15. l. libertus 17 §. in quæſtionib. ad municip. l. 2. 3. 13. hoc tit.* criminum capitalium rei, *d. §. in quæſtionib.* & qui alium magiſtratum ſuſtinet: *l. libertus. 17. §. præſcriptio. ſupr. tit. 1* neque enim fas eſt, pluribus functionib. vno tempore præeſſe, *c. 1. diſt. 89.* Nam vere dixit Xenophon, *lib. vii. Cyropæd.* ἀδύνατον εἶναι πολλὰ πραττόμενον ἄνθρωπον, πάντα καλῶς ποιεῖν. Item qui eundem paulo ante magiſtratum geſſit. Neque enim honores ſunt continuandi: *l. 18. h. t.* ne in tyrannidem tandem exeat aucta firmataque diuturnitate temporis poteſtas, & libertas publica imminuatur. *gloſſ. in l. pen. C. ad l. Iul. de ambit. & in l. decurionum. 18. ſup. tit. 1.*

¶ Decurionum officium pro neceſſitatibus Reipub. varium eſt & multiplex: vt pecuniam publicam habere, recipere, tractare, *l. 2. § geſturum. ad municip.* curare annonam, *l. non debere. 8. ſupr. de municip.* tributa exigere, *l. libertus. 17. § exigendi. eod. tit.* adminiſtrare Rempub. *l. ad Remp. 8. inf. de mun.* & iuriſdictionẽ, ad certum tamen modum exercere. *l. inter. 28 l ea quæ. 26. ad municip. Nouell. de defenſ. ciuit. l. magiſtratus. 12. de iuriſdict. l. v 1. in prin ſi quis ius dicent.* 4

¶ Decurionum priuilegia ſunt, vt ne torqueantur, neque damnentur in metallum. *l. fin. hoc tit. l. 3. ſupr. de priu. vet.* quãquam hoc hodie parum ſeruatur, quia delictum non excuſatur dignitate *l. 1. C. vbi ſenat. vel. la. l. raptores. Cod. de epiſc. & cl. r. l. quoties. de dign. lib. 12.* aggrauatur potius, *l. presbyteri. 8. C. de epiſc. & cler. l. 4. §. adulterii. de re milit. l. quædam. de pœn. Tiraqu. eodem tract. cauſ. 31.* nam, vt inquit ille: 5

Omne animi vitium tanto conſpectius in ſe
Crimen habet, quanto qui peccat maior habetur.

Deinde, vt alantur pauperes, *l. 8. hoc tit.* vt ſua iura ſingularia ac priuilegia in liberos tranſmittant. *l. 2. §. fin. h. t. &c.*

DE ALBO SCRIbendo. Tit. III.

DEcurionum nomina in albo & tabula publica ſcribi ſolẽt. Decuriones autem ita ſcriptos eſſe oportet, vt lege municipali præcipitur. Sed ſi lex ceſſat, dignitates erunt ſpectandæ, vt ſcribantur eo ordine, quo quiſque eorũ maximo honore in municipio functus eſt: vtputa qui duumuiratum geſſerunt, ſi hic honor præcellat, & inter duumuirales, antiquiſſimus quiſque

prior

Digitized by Google

prior. In ſententijs quoque dicendis
idem ordo ſeruandus eſt, quem in al-
bo ſcribendo diximus, *l.1.2.h.t.*

DE MVNERIBVS ET honoribus. Tit. IV. C.10.40.41.

1 *Quid ſit munus.*
2 *Diuiſio munerum.*
3 *De patrimonialibus.*
4 *De perſonalibus.*
5 *De mixtis.*

1 PRæter † decurionatum, & alij hono-
res, aliaque munera in municipijs
ſunt obeunda. Munus tribus modis
dicitur: vno donum, altero onus, ter-
tio officiũ, *l.mun°.18.de ver.ſignif.* in hoc
titulo in altero ſignificatu potiſſimũ
accipitur. Nam munus proprie hic di-
citur onus, quod neceſſario ſubimus
lege, more, imperiove eius qui iuben-
di poteſtatem habet, *l.munus, 214.de
verb.ſignif.* Cùm autem in tertio ſenſu
munus accipitur, ſolet addi adiectiuũ
publicum. Munus enim publicum au-
thore Pomponio, *l.pupillus, 237.§.munus
de ver.ſignif.* eſt officium priuati homi-
nis, ex quo cõmodum ad ſingulos v-
niuerſoſq; ciues, remq; eorũ, extraor-
dinario magiſtratus officio peruenit.
2 ¶ Munera autem ciuilia triplicia
ſunt: alia patrimonij, alia perſonarum,
3 alia mixta, *l.1.l.fin.h.t.* Patrimoniale †
eſt, in quo ſumptus maximè poſtula-
tur, *d.l.1.§ patrimonialia.* quodque ſum-
ptibus patrimonij & damno admini-
ſtrantis expeditur, *l.fin.§.patrim.h.t.* Ho-
rum quædam poſſeſſoribus iniungun-
tur, ſiue municipes ſint, ſiue non ſint:
l.6.§.fin.h.t. vt viarum munitiones, col-
lationes prædiorum, *l.13.§. munus.h.t.*
agminales equi, angariæ, aliæque con-
tributiones: *d.l.fin.§.patrimoniorũ.* quæ-
dam verò nõ niſi municipibus, vel in-
colis, vt exactio tributorum, *l.3.§.exactio.
l.fin.§.patrimoniorum. h.t.&c.* Perſona-
4 le † eſt, quod cum corporis labore, &
ſolicitudine animi ac vigilantia prin-
cipaliter exiſtit, *d.l.1.§.illud.* vel eſt, qđ
animi prouiſione, & corporalis labo-
ris intentione ſine aliquo gerentis de-
trimento perutractatur: *d.l.fin.in prin.* vt
A tutela, cura: *d.l.1.d.l.fin.&c.* Horum au-
tem alia publica ſunt, *d.l.pupillus.139.§.
munus.de verſignif.* quæ in adminiſtrã-
da Republ. cum ſumptu ſine titulo di-
gnitatis ſubimus. hęc diſtant ab hono-
ribus, qui conſiſtunt in adminiſtratio-
ne Reipub. cum dignitatis gradu, ſiue
cum ſumptu, ſiue ſine ſumptu cõtin-
gente, *l.honor.14. h.t.* alia autem ſunt
priuata, quæ ad priuatos pertinent, vt
B tutela, *l.honor.14.§.munus.h.t.&c.* Mixta
† munera ſunt, que partim animi cor- 5
poriſq; intentionem, partim ſumptus
exigunt, *d.l.fin.§.mixta.* Doctores, *vide
latiſſime hic in repet. huius Rubric. Alb. de
Roſat. in prin. Iaſ. in l.placet.nu.1.& 2. C.de
ſacr. Eccleſ. Io. de Plat. & alios in Rub. C.de
excuſ.mu. Chaſſ. in conſ. Burg. Rubr.1. des
iuſticen §.4. ad verb. indire.n.25.* hæc pau-
lo aliter definiunt. Perſonalia munera
C eſſe volunt, quæ perſonis imponũtur,
& in labore perſonæ conſiſtunt: eaq;
triplicia faciunt, videlicet dignitatem
habentia, dignitatem non habentia,
ſeu media & ſordida. Realia vocant,
quæ rei imponuntur propter rem, &
poſſeſſorem comitantur, & horũ plu-
ra rurſus genera tradunt. Mixta verò
quæ perſonę imponuntur, & in laborē
perſonę conſiſtunt, ſed propter rem &
D perſonam imponuntur; vt operæ ru-
ſticorũ, Germanis Pfronen dictæ.

DE VACATIONE ET excuſatione munerum. Tit. V. C.10.44. 45.47.

1 *Munera neceſſaria eſſe, niſi excu-
E ſentur.*
2 *Quando excuſatio proponenda.*
3 *Qui excuſentur.*
4 *Vacationes quatenus extendan-
tur.*

ETſi † municipes ad munera cogi 1
poſſunt, ſicuti tutores, *l.9.h.t.* puta
captis pignoribus, *§.pen. Inſtitut. de ſa-
F tiſd. tut. glo. in l.1. in princ. de ad. tuto.* nec
excuſentur oblatione pecuniæ, qua ſe
redimere volunt, *l.17.§.de mun.* tamen
ex ęquitate quibuſdam perſonis excu-
ſatio & vacatio a muneribus concedi-

Digitized by Google

2 tur, *l.1.in prin.hoc tit.* Quæ † excuſatio initio proponenda eſt, ſimulatq; munus iniungitur : alioqui poſtmodum fruſtra opponetur, *l.pen.§.penul.h.tit.* & quidem per appellationem proponẽda eſt in his publicis; nominatione atque electione, videlicet facta & inſinuata : idque fauore Reip. ne diutius munerum vſu careat, *l.2. vbi Io.de Plat. C.de decur.lib.10.l.ſi adſcribatum. C.de appell. idem Io. de Plat.in Rub. C.de excuſ. muner.lib.10.* etiamſi in tutelis non ab ipſa nominatione, ſed ab excuſationũ reiectione appelletur, *l.hi qui. de appell. §.qui autem.Inſtit.de excuſ.tut.vide rationem diuerſitatis apud Io.de Plat.in d.l.2. C. de decu. & in Rub. de excuſa.mun.lib.10.*

3 Excuſantur † autem quidam ætate, *vide Cuiac.Inſtit.de excuſat.tuto. & in l.3.C. qui ætate ſe excuſ. lib.11.* vt minores 25. maiores 55. annis, in perſonalibus pleriſque: in realibus verò & mixtis, item tutelis, maiores 70. vel interdũ 75. annis: *l.2.§.1.h.t.l.1.& tot.tit.C.qui æta.ſe excuſ.li.10.l.3.de iur.immun.* quia ſenectus venerabilis eſt, & quiete digna, *l.5. de iur.immu. vide in Cato. Cicero.* Quidam beneficio in Rẽpub. vt numero quinque liberorum, *l.3.§.cura ad municip.* nõ adoptiuorum, *l.2.§.adoptiui. ſ. de vac. mun.* neq; mortuorum, *l.2.§.qui ad hoc tit.* niſi ob rempublicam, *l.fin.h.t.* Quidam ob valetudinem, *l.2.§.quem ita.l. pen.h.t.* inopiam, *l.4.§.1.& 2.l.10.h.t.* fortunam plebeiam, *l.13.§.plebey.h.t.* dignitatem, *l.10.l.fin.h.t.l.pen. & l.fin. C.de decur. lib.10.* officium quo inſeruiunt Reipub. *l.1.C. quem ciuil.mun.indic. vbi omninò vide Dd.* vt profeſſores bonarũ artium, *l.fin.§ fin.ad mun.l.8.§.fin.l.9.h.t.* frumentarij, *l.4.h.t.* nauicularij, *l.3.h.t.* negociatores publico ſeruientes, *l.5.§. negociatores.h.t.* milites, *l.3.§.1. ad munici. l.6.h.t.* collegia, *l.5.§.quibuſdam.h.t.* Nemo .n. de vno collegio in aliud transferri debet: *d.l.1.C.quem.ciuil.muner.lib. 10.* nec vno munere grauatus, alio inſuper eſt onerandus: *gloſſ.& Dd.in d.l.1.* neq; à maiore functione ad minorem quiſpiam ignominioſe eſt deducendus, *l.2.C.quemadmod. ciui.muner.lib.10.* De quibus omnibus alibi, *l.fin.ſ. tit.1. l.1. vbi Dd.& l.2.C.quem.ciuil.mun.li.10.Alter.* *in Rubr.* plura traduntur. Sed † ad-

4 A monendi ſumus, pleroſque horum à perſonalibus duntaxat excuſari; non etiam ab honoribus delatis, *l.in honoribus,5.h.tit.* aut his quæ poſſeſſionibus ſiue patrimonio indicuntur, *l.10.h.t.l. fin.§.patrimoniorum.ſ.tit.1.* Nam ſciendum eſt duo genera eſſe vacationis: alterum plenius, cùm & militiæ vacatio datur; alterũ exiguius, in quo nuda muneris eſt vacatio, *l.prætor.13.h.tit.*
B *l.quiſquis.27.C.de epiſco.& cler.* ſeu alterum generale eſt vacationis genus, quod nec ab honoribus, nec ab ordinarijs excuſat ; vt eſt eorum qui nullam militiam, hoc eſt (vt interpretantur Dd.) officium caſtrenſis aut togatæ militiæ retinent: aliud vero eſt ſpeciale, vt illorum qui officium in vacatione retinent, item qui ſpecialiter excuſantur, vt profeſſores, medici publici,
C officiales, aduocati, & ſimiles, hi enim etiam ab honoribus excuſati ſunt, *Bart.Alb.& Dd.d.l.in honoribus, & in d.l. medicos. vbi Ioan.de Plat.l. Seuerus,9.de decu.l.ſemper.5.§.fin.de immun.l.eos.9.h. tit.* & ab omnibus perſonalibus, *d.l.medicos. verb.ab omnibus,l.fi.C.de profeſſ.li.10. l.2.C.de his qui non impl.ſtipen.li.10.* item realibus extraordinarijs, *l.maximarum. C.de exc.mun.l.his oneribus.10.§.pen. h.tit.*
D *vide Guid.Pap.deciſ.357.358.cum ſeq.* non item à patrimonialibus ordinarijs, *ita ſe habet communis concluſio in d.l. medicos. & in l maximarum, C.de excuſ.mun.quam late confirmat Ægid. Thom. in tract. de collect.§.medici.per totũ.vide etiã Schurff. conſ.44.cent.1.* muneribus immunitatem habent.

E DE IVRE IMMVNITATIS. Titulus VI.

ET illi quidem legibus excuſantur: quibus quia Princeps par eſt, ideò excuſare etiam ſe poſſunt, quibus immunitas, hoc eſt, vacatio a ſummo Principe conceſſa eſt : quæ non modò ſingulis perſonis, ſed totis etiam collegijs conceditur; alijs tamen aliter, *l.*
F *Paulus 8.h.tit.* Illud conſtat, immunitates eſſe perſonales, neque tranſire ad hæredes, *l.1.h.tit.l.3.ſ.de cenſ.* vt nec cætera perſonalia priuilegia, *l.1. de conſt. Prin.* niſi id in forma conceſſionis fuerit

Digitized by Google

tit comprehenſum: *l. 4. h. t.* quo caſu tranſit in poſteros mares; non etiam eos qui ex fœminis naſcuntur, *d. l. 1. in fin.* Sed immunitates collegijs tributæ perpetuæ ſunt, *d. l. pen. h. t. l. 7. §. fin. cum ibi not. quod cuiuſ. vniuerſ. no.* quia collegia haud facile extinguuntur, *d. l. 7. §. fi. vbi gloſſ.* Hæ tamen nō ad ſingulos pertinent, ſed & artifices tantùm, qui neceſſariam operam publicis vtilitatib. exhibent, *l. pen. §. pen. h. t.*

DE LEGATIONIBVS. Tit. VII. C. 10. 63.

1 *Quamdiu habeant legati vacationem.*

2 *Qui ſint legati, & vnde dicti: quid legatio.*

3 *De legatione libera, & neceſſaria.*

4 *Qui legari poſſint, vel non.*

5 *Quæ legatus facere debeat, aut poſſit.*

6 *De legatiuo.*

7 *De veneratione quæ legatis debetur.*

1 Vacationem † à muneribus etiam legati Reipub. obtinent, non modò in ipſa legatione, ſed biēnio etiam
2 poſt. *l. 7. & 8. h. t.* Legati † ſunt, qui publice ad expedienda Reipub. negocia mittuntur; quorum opera conſilioq; peregrè vteretur magiſtratus, quive nuncij Senatus aut populi eſſent: dicti ab eo, quòd vt publice mittantur, legentur. *Varro lib. 4. de lingua Lat.* Hinc legatio dicta, munus illud quod legati
3 ſuſtinent. Hæc aut † Reip. cauſa ſuſcipitur: aut eſt libera, quę ſine vlla Reip. procuratione, ac ſine mandatis Senatus, priuatæ rei gratiæ, puta ob ſyngrapham exigendam, hæreditatem conſequendam, aut votum ſoluēdum dabatur: *Cic. li. 3. de Leg.* quam qui ſuſtinēt quia Reipub. cauſa nō abſunt, ſed ſua, vacationem non habent, *l. 14. h. t.* Quare non de his, ſed de Reip. legatis propriè hic agi, facile intelligi poteſt. Sci-
4 endum † autem eſt; debitores Reipub.
A item infames, & qui ius poſtulandi nō habent, legatione fungi non poſſe, *l. 4. h. t.* & ordine vnumquenque curialiū ad functionem legationis cogendum: plures etiam quàm tres non eſſe mittendos; niſi aliud legationis dignitas exigat, *l. 4. in fin. h. t.* Porrò † is qui lega- 5
tione fungitur, neque alijs neq; proprijs negocijs ſe debet interponere, *l. Paulus. 8. h. t.* quæ quidem eſſe poſſunt
B impedimento procuranti Rempubl. vt agere, conueniri, *l. 3. h. t.* &c. Nemo enim prohibetur, verbi gratia, emere domum aut aliud aliquid facere, quod impedimento non ſit legationi, *l. legatus, 12. h. t.* Sed & quæ morā non patiūtur, rectè exequetur: vt quæ ad iniuriam ſuam, *l. legatus. 10. h. t.* item pupillos pupillaſque, *l. ſi abſenti. 11. h. t.* pertinent. Legati alios dare vicarios quàm
C filios non poſſunt, *l. 4. §. legati. h. t.* niſi gratuitam legationem ſuſceperint, *d. l. 11.* nam † aliàs ſumptus ex publico ha- 6
bent, quod legatiuum dicitur: *l. 2. §. his. qui. h. t. l. vlt. §. 1. de mun.* cuius priuilegiū eſt, vt non reſtituatur, ſi quis fortè in legatione deceſſerit, *l. legatus. 10. in fi. h. t.* Legati † ſancti habentur: ideoq; ſi quis 7
legatum hoſtium pulſet, contra ius feciale exiſtimatur, *l. fin. h. t.* Cicero: *in O-*
D *ratione de Aruſp. reſp.* Ius, inquit, legatorum cùm hominum præſidio munitū, tum iure diuino vallatum eſt. Eſt & illud legatorum priuilegium, vt ſi quid ijs ſit donatum; non leganti ſed ipſis quæratur: quamuis legantis contemplatione donatum videri poſſit, *gloſſ. in l. ſi verò. § item. vbi Bart. nu. 3. ſolut. mat. glo. in l. qui proprio. 46. §. procurator. de procura. Cyn. in l. manifeſtiſſimi. n. 4. C. de furt.*
E

DE ADMINISTRATIONE rerum ad ciuitatem pertinentium. Tit. VIII.

1 *Quid præſtent adminiſtratores.*

2 *De officio eorum.*

F DE adminiſtratione † etiam rerum 2
ad ciuitates pertinentium, ſingulariter ius dicitur. Nam Magiſtratus, & adminiſtratores Reip. (qui hoc in titulo quæſtores, ædiles, præfectoſque

Digitized by Google

rei pecuniariæ ciuitatū ſignare viden-
tur)non modò dolum & latam culpā,
ſed etiam diligentiam præſtare debēt,
l.magiſtratus.7.h.t. nam ex neglectu te-
nentur,*l.2.l.fin.h.t.* non autem ad for-
tuitos caſus,*d.l.2.§.gram.* ad inſtar etiā
tutorum pro ſe inuicem conueniun-
tur,*l.2.§.ius Reipub.l.3.& 4.h.t.*ſed & fi-
deiuſſoribus cauere ſolent,*l.1.§.fin.l.4.*
h.t.& pater, cuius voluntate filius ad-
miniſtrauit,pro fideiuſſore eſt:*l.4.& 8.*
h.t. qui omnes in ſubſidium conueni-
ri poſſunt,*l.2.l.4.§.fin.h.t.*Ei tamen qui
pro collega ſoluit, ex æquitate datur
2 actio,*d.l.2.§.actio.* Officium † autem ho-
rum in eo verſatur (quod ipſum indi-
ciò eſt,adminiſtratores,hic dici ædiles
viarum,&c.curatores,quæſtores, præ-
fectoſq; ærario)vt rationes ſecundum
fidem datorum & acceptorum ponāt,
d.l.2.§.quod de.(excepto tamen ſemper
calculi errore, *l.calculi.9.h.t.*)ius Rei-
publ.ſine cautione ne locent:*l.fin.§.1.*
h.t. nec pecuniam in alios vſus cōuer-
tant,quam ad quos deſtinata eſt, *l.2.*
h.t. Si tamen legata ſit municipio pe-
cunia ad certum vſum, & is Reipub.
parum decoris aut vtilitatis allaturus
videatur, poterit ea in aliū vſum ma-
ximè neceſſarium conuerti, *l.1.l.5.h.t.*
l.fin.ff.de oper.pub. De reliquis tenentur
adminiſtratores, duntaxat in ſimplū,
l.2.§.frumentaria,cum l.ſequ.l.fin.h.t. ex-
ceptis his quæ per fraudem geſta ap-
parent, quorum duplum præſtare co-
guntur,*l.fin §.item h.t.* Curatores ciui-
tatis, quorum hic ſit mentio, Cuiac.
vult eſſe,ecdicos, defenſoreſque ciui-
tatum, qui ſimul ædiliū munus in ſua
ciuitate impleant, *l.3. C.de his qui ſpon.*
mun.ſuſ.Cuiac.obſer.12.c.30.& 3.obſer.14.

DE DECRETIS AB ORdine faciendis. Tit.IX. C.10.46.

1 *Cauſa efficiens.*

2 *De quibus fieri decreta debeant.*

3 *Forma: & quis ſit legitimus decurionum numerus.*

4 *De fine, vi & effectu decretorum.*

A ADminiſtratores † ciuitatum, & or- 1
do decurionum, pro vſu Reip.de-
creta facere ſolent, communi vel ma-
ioris partis conſenſu:*l.2.3.1.hoc tit.*quæ
quam vim habeant videamus. Decre-
ta † de his fieri debent, quæ pertinent 2
ad ciuium ſalutem: vt de medicis con-
ſtituendis,*l.1.h.t.*aut reprobandis: de
ſalarijs pro vtili in cōmune opera or-
dinandi, *l.4.h.t.* &c. non de illis quæ
B ſpectent ad ambitionem priuatorum:
l.ambitioſa.4.h.t. Quare ſi quis ambi-
tionis gratia ad captandam auram po-
pularem debitori Reipub.debitum re-
miſerit,aut largitus ſit;id decretū non
valet;*d.l.4.*quia adminiſtratores liqui-
da iura remittere non poſſunt;*l.præſes.*
12.C.de tranſ.vbi Dd.vide Dd.in l.pactum
17.C.de pact.& in l.ciuitas.27.ſi cert.petat.
C vt nec quod ſit contra leges, *l.3.de ſep.*
*vio.*aut non legitimo decurionum nu-
mero vocato,*l.2.h.t.*Numerus † autem 3
legitimus eſt,cum duæ cum minimum
partes ſunt præſentes,*l.3.h.t.*Ad † ſalu- 4
tem autem Reipub.& municipiorum,
non in priuatorum gratiam facienda
ſunt,*l.1.& l.4.h.t.*decreta:quorum ef-
fectus eſt,vt quod ordo ſemel rectè ri-
teque decreuit,reſcindi non oporteat,
D niſi ex vtilitate Reipub.*d.l.5.* Decreta
tamen non ſunt leges generales, neq;
apertè proponuntur,ſed fiunt in curia
ab ordine.quare non obligant ad pœ-
nam ignorantes, ſicuti leges quæ pu-
blicè promulgantur;*l.leges.C.de leg.*ſed
tantùm ſcientes,*l.fin.h.t.*

DE OPERIBVS PVblicis. Tit. X. C.8.12.

E

1 *Quis, quale opus publicum facere poſsit.*

2 *De curatoribus publicorum operum.*

VT de † perſonis,ita de rebus quoq;
publicis iura ſingularia extant: vt
F in primis de operibus publicis. Opus
publicum nouum facere quis poteſt,
ſuo ſumptu, ſine authoritate Princi-
pis,ad Reipub.tamen vtilitatem; niſi
ad æmulationem fiat,vel materiā præ-
beat

beat ſeditioni. *l.3.h.t.* Sed in veteribus operibus publicis, quæ ſecuritatem publicam continent, vt ſunt mœnia & portæ, nihil ſine reſcripto Principis fieri poteſt. *l.pen.h.t.* Operibus publicis vilius quàm Principis nomen inſcribi nefas eſt: *l.23.h.tit.* exceptó eius, cuius munificentia opus factum eſt. *l.2.& .h.t.* vel inſtauratum, *l.pen.h.tit.*
2 His † autem conſtruendis ſolent curatores legi, qui ceſſationis nomine tenentur. *l.1.h.t.* Nam curatores operum cum redemptoribus negociū habent, Reſp. autem cum ijs quos efficiendo operi præſtituit. *l.2.h.t.*

DE NVNDINIS. Tit. XI. C.4.60.

1 *Nundinæ vnde dictæ.*
2 *Quomodo conſtituantur.*
3 *De nundinarum priuilegijs.*
4 *Quomodo amittantur.*

1 DE nundinis † etiam ſingulare ius extat. Nundinæ quaſi nouendinæ à nono quoq; die dictæ ſunt, quo agricolæ vendendæ emendæq; mercis & audiendarū legum cauſa, in vrbem confluebant. De his tamen annonæ gratia vſu quodam inductis, hîc non accipitur, ſed de nundinis maioribus, quæ mercatus cauſa, inſtar priuilegij ab Imperatore ciuitatibus conceduntur: quales in Repub. Rom. feriæ fuerunt Latinæ: hodie apud nos ſunt nundinæ Francofortenſes & ſimiles. Nun-
2 dinæ † igitur a ſolo Imperatore impetrantur, *l. vnic. C. eod. l.1.h.t. Sax. lib.3.ar. 65.& lib.2.art.26.* conſtituunturq; exercendorum mercatorum cauſa: *l.1. hoc tit.* qui ne qua impediantur, inductum eſt, vt in nundinis nemo conueniri ſub prætextu priuati debiti, ac moleſtiam pati præcludiq;, ſeu (vt nunc loquūtur) arreſtari poſſit. *l. vnic. C. eod.* De contractibus tamen qui in ipſis nundinis fiunt, nulla cauſa eſt, quare non actio exceptioq; detur: *l.hæres.19.de iudic.* cum contrahendo quiſque ſortiatur eo loci forum, quo contraxit. *d.l. hæres.§.1.c.Romana.§.contrahentes.de for.*
3 *comp.in 6.* Nundinis † impetratis à Principe, non vtendo, qui meruit, decennij tempore vſum amittit. *l.1.h.tit.* Iure † Sax. annis demum 31. per non 4
vſum nundinæ, vt reliqua priuilegia, amittuntur. *vide ſ. de vſucap.*

DE POLLICITATIONIBUS. Tit. XII.

1 *Pollicitatio vnde dicta, & quid ſit, quomodo à pacto diſtet.*
2 *Quæ pollicitationes valeant, aut non valeant.*
3 *Ratio obligationis: & qui obligentur.*
4 *De votis.*
5 *An in hæredē obligatio tranſeat.*
6 *De cognitione pollicitationum.*

DE pollicitationibus † quoque extra ordinem ius dicitur. Pollicitatio à poſſe & liceri videtur dicta. *Alc. lib. Parer.1.ca.1.per l.cum duobus.52.§.ſi in coeundo.ſ.pro ſoc.* Quamuis autem promiſcue pro qualicunque promiſſione accipi ſolet: *l.pollicitatione. C. de don. ante nupt. l.pen. Cod. de dot. prom. l.fin. C. ad Vell.* tamen hîc nudum & ſpontaneum offerentis promiſſum ſignificat, qui benigne Reipub. ſe facturum pollicetur. *l.3.h.t.* quare diſtat à pacto, quod duorum eſt conuentio atq; conſenſus, *l.1. de pact.* non vnius, vt pollicitatio: quæ ſingulari iure obligationem hoc caſu conſtituit; cùm alias, ſine mutua voluntate, vnius conſenſu nulla perficiatur conuentio, *l.1.§ 1.l.ab emptione. 59.l.tale pactum.41. de pact.* nec obligatio inducatur, ſed tantùm liberatio. *d.l 41.* Neque † tamen ex omni pollicitatione obligatio oritur. Quid enim ſi quis ſine cauſa promiſit, puta edere munus, ſeu exhibere ludos? Certè cùm ne ſtipulatio quidem ſine cauſa facta effectu valeat, *l.2.§.circa, de dol. except. l.qui ſine. de cond. ſine cauſ.* nec alia vlla pactio: *l.iuriſgentium. §. ſed cum nulla de pact.* iniquū eſſet ex eiuſmodi pollicitatione quempiam teneri, *l.5.h.t.* niſi opus promiſſum iam ſit inchoatum. *l.1.§.cœpiſſe.h.tit.* Inchoatio

enim ſeriam deliberatamque fuiſſe promiſſionem denotat. Ergo tum efficax eſt pollicitatio, cùm ex certa aliqua cauſa ſit, vnde intelligi poſſit, deliberatè promiſſum eſſe: vt ſi quis honoris *d.l.1.§ 1.l.6.l.9.h.t.* aut decreti impetrandi gratia. *d.l.1.§.* promiſit, aut ob aliam iuſtā cauſam, vt propter incendiū quod Reſpublica paſſa ſit, *l.4. l.ob caſum.7.h.t.&c.* Itaq; his caſibus liberalitatem promiſſor perficere cogetur. *d.l.1.circa fin.* æquiſſimū enim eſt, eiuſmodi voluntates in ciuitates collatas, pœnitentia non reuocari. *d.l.4.*

3 Nec † tantùm maſculos, ſed etiam fœminas, ſi quid ob honorem pollicitæ ſint, debere implere ſciendum eſt. *l.toties.6.§ non tantum.h.t.*

4 Sed † & ſi quis rem aliquam vouerit, voto obligatur; quod perſonam vouentis, non etiam rem quæ vouetur, obligat. Res enim quæ vouetur, ſoluta quidē liberat votum & fit ſacra; ſicuti ſolutione tollitur omnis obligatio: ſed ipſo voto, hoc eſt, ſola voti promiſſione, ſacra nō efficitur. Eſt autem votum, alicuius faciendi vel nō faciendi verſus Deum declarata promiſſio, authore Alc. *in l.ſi calumnietur.232.de verb.ſignif.* Voto autē patresfam. puberes ſui iuris obligantur, non filiusfam. aut ſeruus, ſine domini patriſve authoritate. *d.l.2.h.t.*

5 In † hæredem obligatio pollicitationis tranſit, quamuis interdum minuatur. *d.l.ioties.l.ex pollicitatione.l.pen.h.t.* Sed ſi quis ob honorem vel ſacerdotium ſibi delatum pecuniam promiſit, vt ſi fortè ædilis deſignatus, ludos ſe tempore ſui magiſtratus facturū ſit pollicitus, & antequam magiſtratum iniret, deceſſerit: æquiſſimum eſt, hæredes eius in pecuniam quam is ob honorē promiſerat, non conueniri. *l.ſi quis.11.h.t.* Non enim ex liberalitate profecta eſt hæc pollicitatio, ſed ex iuſta & penè neceſſaria cauſa: quæ cùm fuerit finalis pollicitationis, certè ea ceſſante, etiam ipſa pollicitatio ceſſare debet. Secus, ſi tantum eſſet impulſiua, vt ſi quis demerendi populi, aut adipiſcendi honoris, aucupandęq; gratiæ cauſa promiſiſſet, & decederet. *l.6.§.h.t.* Nam impulſiuę quamuis ceſſent, nihil operantur, aut mutant. *gloſſ.in l.1.§.ſecundo loco.de poſt. vide ad tit. de cond.& demonſt.*

6 De † pollicitationibus in ciuitate factis iudicū cognitionem eſſe diui fratres reſcripſerunt. *l.de pollicitationib.8.h.t.* qui formam pollicitationi datam ſeruari curabunt, *l.Septicia.10.h.t.* niſi aliud Reipub. vtilitas poſtulabit. *l.imperator.13.h.t.*

DE VARIIS ET EXtraordinarijs cognitionibus, & ſi iudex litem ſuā feciſſe dicetur. Tit. XIII.

1 *Genera cognitionum extraordinariarum.*

2 *Quib. de ſalario ius dicatur aut nō.*

3 *De priuilegio ſalarij.*

Ordinariè prætor non ſolet iudicare ipſe, ſed iubere iudicare alios, videlicet iudices pedaneos. *Cic.in epiſt.ad Q.fratrem.* Extra ordinem tamen, & abſq; figura iudicij, ex nobili officio iudicat interdum ſummatim, *l.1.C.vt in poſſ.legat.* & cognoſcit certum cauſarum genus ſpeciatim, ſingulari aliqua lege ipſius cognitioni commiſſum & iniunctum. *vt l.cum ij.8.de tranſac.l.2.de fer.l.3.l.5.de reb.eor.d.t. & tot.tit. quemad.teſtam.aperian.l.1. & tot.t.de ſuſ. tut.* Eæ cognitiones extraordinariæ vocantur. Non enim fluunt ex ordinario iure pacti, obligationis, actionis: ſed citra conuentionem & actionem ordinariam, ex æquitate & priuilegio, iudicis officio extra ordinem implorato, proponuntur, & ſummariè diſceptantur. Cognitionū quæ extra ordine fiunt numerus cùm ex varijs cauſis deſcendat, in genera diuidi facilè non poteſt, niſi ſummatim diuidatur.

1 Numerus † harum ergo cognitionum in quatuor ferè genera diſtribui poteſt. Aut enim de muneribus ſiue honoribus gerendis agitur, aut de pecuniaria re diſceptatur, aut de exiſtimatione alicuius cognoſcitur, aut de capitali crimine quæritur. *l.1.h.t.*

2 De † re pecuniaria, varijs etiam perſonis, præſes in prouincia, prætor in vrbe ex priuilegio aliquo extra ordinem ius dicit, vt de ſalario profeſſoribus ſtudiorum

rũ liberaliũ, quę ἐλευθέρια μαθήματα vocantur, *l.1. in prin. h.t.* & medicis, *d.l.1. §. medicos.* & cõtra eoſdem *l.5.h.t.* nam quibus ius dicit extra ordinem, aduerſus eos quoq; mutuas petitiones etiã ordinar as admittit, *l.1.§. fi. h.t. vide l. cũ Papin. 14. C. de ſent. cum Auth ſeq. toto tit. ex. de mut. petit.* Item ludi literarij magiſtris, *d.l.1.§. ludi.* & nutricib⁹, *d.l.1.§. pen.* Philoſophis vero nequaquã: non quia non religioſa res eſt: ſed quia hoc primùm profiteri eos oportet, mercenariam ſe operã ſpernere, *d.l.1.§. medicos.* Proinde nec iuris quidem profeſſoribus ius dicit. Eſt enim res quidem ſanctiſſima ciuilis ſapientia, ſed quæ precio nummario non ſit æſtimanda, nec dehoneſtanda, dum in iudicio honorarium petitur, quod initio ſacramenti & cauſæ vltro à litigatore erat offerendum. Quædam enim honeſtè accipiuntur, etſi inhoneſtè petantur, *l.1.§. proinde. h.t.* Et hæc quidem obtinent in ijs qui gratis ius ciuile profitentur, vt olim I.C. *Cic. lib. 1. de orat. & alijs locis.* At alijs qui operam ſuam aduocationib. & conſilijs faciendis venditant, certa cauſa nulla eſt, quare ius de ſalario dici nõ debeat, vt aduocatis, *d.l.1.§. in honorarijs.* dum tamen illud legitimam ſummam, videlicet cẽtum aureos pro ſingulis cauſis, nõ excedat, nec improbe ſit promiſſum. *d.l.1.§. in honorarijs. cũ ſeq. l. quiſquis. C. de poſtul.* Eadem ratione, & aſſeſſoribus ac Comitibus iudicum ius dicitur, *d.l.1.§. item comites. l.1. de off. aſſ. l. mortu. 9.§. ſolet. de pœn. vide Cuiac. obſer. lib. 7. c. 25.* & iuris ſtudioſis, qui mercedis cauſa praxim exercent, *l. 4. h.t.* partibuſque aſſeſſorum fungi, & à conſilijs magiſtratui eſſe ſolent, *vide ſup. de off. aſſeſſ.*

5 Salarij † autem cauſa tam eſt fauorabilis, vt ſi deceſſerit, nõdum abſoluto officio, qui ex gratia honorarium accepit: ab hæredibus eius nihil repeti queat. *d.l.1.§. diuus.* De alijs quoq; rebus varijs extra ordinem ius dicitur, quas omnes eſt difficile perſenſere: quaſdam tamen enumerat Vlp. *in l.2. h.t.* & Caius, *in l. fin. hoc titul.* qui vult iudicem imperite iudicantem, in quantum æquum religioni iudicantis viſum fuerit, condemnari, quod & in executoribus iniuſtè exe-

A quentibus receptum eſt. *Bald. in l. ſancimus. C. de iudi. Par. de Put. in tract. ſynd. ad verb. executio. c.1.*

DE PROXENETICIS. Tit. XIV.

1. *Quare proxenetica licitè exigantur.*

B 2 *Vnde dicti proxenetæ.*

EOdem † modo, etſi ſordidum eſt 1 proxeneticum ſeu ἑρμηνευτικὸν petere, pro leuidẽſi videlicet operula, quæ contrahentib. in conciliandis cõuentionibus, & interpretatione non intellectæ linguæ præſtatur, tamen cùm vſus horum hominũ in magnis emporijs ſit neceſſarius, proxenetica quoq; licito iure extra ordinem petũ-

C tur, *l.1.2.3. h.t.* quòd humanum ſit, *d. l.2. in verb. philanthropi* qualem qualem operam remunerari. Contrà verò proxeneta reconueniri nõ poteſt tanquam mandator, neq; ex locato tenetur, ſed ex dolo tantum & lata culpa, *l.2. h. tit.* inſtar menſorum. *tot. tit. ſi menſ. fal. mod. dix.* An autem proxeneta teſtis eſſe poſſit de contractu quem conciliauit,

D alterius eſt loci. *§ quoniam. in Auth. de teſte. in l. omnibus. C. de teſt. vbi Salic. gloſſ. & Canon. in c.1 de teſtib. lib. 6. gl. Land. tit. 1. art. 13. Lanfr. in ca. quoniam. verb. teſtium. n. 75. de prob.* quod etſi diſputationibus ac diſtinctionibus eſt inuolutũ: tamen cõmunius receptum videtur, non poſſe hic teſtem eſſe, ne volentè quidem, & quamuis nullum inde commodum ſperet, niſi vtraq; parte conſentiente,

E *Alex. l. tẽ, qui dicit hanc communem. conſ. 19. in his. nu. 16. vol. 4.* aut in caſibus exceptis, ſimoniæ, *cap. 1. de teſtib. in 6. Alex. præall. loc.* matrimonij. *Rum. conſ. 30. vol. 4. vide conſ. Soc. iun. 29. nu. 16. volu 2. conſ. mat. 70. nu. 90. conſ. 71. nu. 22. conſ. 72. nu. 3. c. 73. num. 7. c. 74. nu. 4. c. 75. num. 19 vol. 1. &c.* quanquam in hoc conciliatores, velut in facto proprio, quidam non admittãt, *Dec. conſ. 133. Pariſ. conſ. 55. vol.*

F *4. conſ. mat. 61. nu. 13. vol. 1. per c. 1. de teſtib. in 6.* plerique recipiunt, *vide Strach. tractat. de proxen. vbi hoc late examinatur, parte 4. §. illa numer. 16.* quod pro matrimonio conceſſero, alijs concuſ-

Digitized by Google

gentibus. *vide Panorm. c.ſi pro debilitate. de off.de leg. Dec.conſ.133.conſ.310.conſ. 163. Pariſ.conſ.66.nu.18.conſ.69.nu.4. conſ. 61. in fi 1.vol.4 Tiraqu.de leg. connub.parte 9. gl.o.1.nu.30.64. Alex.conſ.174.viſo. vol.5. Stracha de proxen.parte.4.§. illa.nume.19.*
2 *20.21.*contrà non item. Dicti † autem ſunt proxenetę ἀπὸ τοῦ προξενεῖν, quod ſignificat conciliare, maxime hoſpites ac ignotos, diuerſęq; lingue homines, quibus potiſſimùm hoc genus hominum inſeruit, *gloſſ.definit proxenetam in Rub.hoc tit. Azo C.de ſponſa.nu.10. Stracha parte 1.in princ.de prox. num.3.* Hinc proxenetica merces, quæ pro opera eiuſmodi debetur: quo nomine & munuſcula, γαμήλια & arthæ quibus ſpõſalia conciliantur, veniunt, *tot.tit.C.de ſponſ. & prox.* & extra ordinem officio iudicis petuntur. *vide late Stracham de proxen. parte vlt. in fin.§.poſtremo. nu.2.3.* Cæterum de reliquis mercedularum generibus conſulendus eſt Contius, *lib.2.Diſp.cap.14.*

DE CENSIBVS.
Tit. XV.

1 *Quid ſit cenſus.*
2 *Quotuplex.*
3 *Quis cẽſitor, magiſter cẽſus, cẽſor.*
4 *De forma cenſuali, & pœnis fraudatorum.*
5 *De iure Italico.*

1 CEnſus † etſi ſignificat aliquando facultates & patrimonium, *l.cogi. 16.in prin.ad S.C.Treb.l.de creationib.C.de epiſc.audi.* vt apud Ouidium:

---dat cenſus honores, &c.

item patrimonij reditum: *tot.tit.ex.de cenſib.l.frugem. 76. de verb.ſign.l.ſi ſponſalib.§.1.de iur.dot.* tamen apud Iureconſultos communiter accipitur pro tributo, penſitatione ſeu præſtatione, quæ fiſco Imperatoris debetur, *tot.tit. C.ſi prop.pub.penſ. & tit.ſine cenſ.vel rel.l.compet.C.de præſ.30.& c.§.coges.in Auth. de mand.prin.* in recognitionem vniuerſalis dominij, & in auxilium ac tuitionem Reipublicę, quæ Principi incumbit. *Molin.in conſ.Par.tit.2.de conſ.in prin.*

A *n.15.per t.in Nou.de collat.* Cenſus, inquit Zaſ. *intellect.ſing.lib.2.c.3. vide Landt.art. 54.lib.1.* eſt æſtimatio patrimonij, ad hoc vt annuũ tributũ ſoluatur, vnde cenſitores dicti, qui cenſum æſtimant & exigunt. Profiteri verò dicũtur, qui patrimonij ſui quantitatem ad cẽſum indicant. Theophilo porrò cenſus ſignificat tabulam, in qua Romani facultates ſuas cõſcribebant, vt neceſſi-
B tatis tẽpore, pro modo patrimonij ſui quiſq; conferret. *vide eum in §.6.Inſt.de his qui ſunt ſui vel alien.iur.* Nã cenſebantur olim ciues tãtùm Romani quinto quoque anno vrbe luſtrata, & prædia tantũ mãcipi, hoc eſt, iuris Italici, poſt in prouincijs alia videtur cenſus ratio inita: ſic vt eſſet cenſus duplex, alius capitis, alius ſoli vel agrorum, *l.3.l.fi.h.t.* Primus † viritim, ratione perſonarũ 2
C per ſingula capita præſtabatur, *d.l.3.l.cum antea.C.de agr.& cenſ.l.11.* à prouincialibus, *l.3.h.t.* non etiam ab Italicis, *l.vlt.verb.tributum his remiſit capitis. h.tit.* Secundus pro modo iugerum, vnde & iugatio dicitur, *l.immunitates.C.de agr. & cenſ.lib.11.l.vnic.C.de colo.Thrac.eod.li.* & pro ſeruis cenſitis atq; addictis, qui pars fundi tanquam inſtrumentũ eſſe
D intelliguntur: *l.3.l.quemadmodum.l.cum ſatis.Cod.de agricol.& cenſ.* nam de cæteris mobilibus alioqui cenſus non præſtantur, *d.l.fin.* & hic quidem durauit, ac manauit latius, præſertim ſublata per Conſtantini conſtitutionẽ, *l.vnic. Cod.de cap.ciuil.cenſ.exim. lib.11.* priore illa cenſus ratione, quæ in capita erat conſtituta.

¶ Cenſitor dicitur magiſtratus, qui 3
E cenſibus & tributis exigendis præeſt, *l.4.§.illum.hoc tit.* qui & peræquator. *tot.t.C.de cenſ.& cenſ.& peraq.lib.11.§.coges.in Auth.de man.princ.* Alius autem ab hoc eſt, magiſter cenſus, *l.25.26.27. C.de dona.l.conſulta.C.de teſt.§.& hic verò. in Auth.de teſt.§.illud.in Auth. vt frat.fil.* cuiuſmodi & cenſor, qui antiquitùs moribus & diſciplinæ erat præfectus, *l.2.§.poſt deinde.de orig.iur.l.cenſere.111.de*
F *verb.ſignif.* & quinto quoque anno, ex inſtitutione Seruij Tullij regis, ciuium capita, & quantum cuique in bonis eſſet, recognoſcebat. *vide Dionyſ.Halicarn.hiſt.lib.4.*

¶ De

4 De forma cenſuali, quomodo videlicet agri ſint in cenſum referendi, extat prolixum Vlp. *l.4.h.t.* reſpōſum: in quo etiam de coercitione eius tractatur, qui falsò cenſum profeſſus eſt: *d.l.4.§.pen.* de pœna autē eius, qui ſua die non ſoluit, Paulus *in l.* agit.

5 Sciendum autem eſt, cenſum nō præſtare immunia prædia, *l.vlt.verb. ſolum immune factum.h.t.l.4.§.3 h.t.* ciuitates, regiones: ſed nec integrum ea quæ ſunt Italici iuris. Itali enim cùm eſſent pop. Rom. ſocij & confœderati, non æque pendebant tributa, *l.de hu. 3.C.de epiſc.& cler.* vt prouinciales: *§.per traditionem, vbi Theoph. Inſt. de rer.diuiſ.* vnde ciuitates, quæ ius Italicum beneficio Principis erant cōſecutæ, quas hîc recēſent Vlp. *l.1.h.t.* Celſus, *l.6.h.t.* Caius, *l.iuris.7.h.t.* Paulus, *l.vlt.hoc tit.* leuationem à tributis, præſertim capitis habebant, non integram immunitatem: niſi quibus ea ſpeciàliter data eſſet, *d.l.vlt.Cuiac.obſ.lib.10.c.35. vide de hoc iure Italico etiam Gou.lib.4.c.1.* Coloniç in quas mittebātur ciues Rom. non erant Italici iuris aut ſoli, cuius propria fuère alienationum. *§.per traditionem Inſt.de rer.diuiſ.Vlp.tit.1.* & vſucapionum *§.1.vbi dixi Inſt.de vſuc.Vlp.ti.1.* iura: multò minus ciuitatis Rom. participes, abſque priuilegio ſpeciali, *l.1. verb.neutra ius Italicum habet.l.vlt.verb. Coloniam & iuris Italici fecit. item: Colonos fecit, non adiecto vt Italici iuris eſſent. hoc tit.* Qui enim in colonias deducebantur, ius ciuitatis Rom. amittebant, *Cic.2.Catil.& alibi paſſim.* vt qui amplius Romę inter ciues nō cenſerentur, quo & ipſo non cenſitos, numero ciuium exemptos fuiſſe conſtat. *Bon. de cenſib. lib.1.c.1.nu.5.* Cæterùm colonias meliore fuiſſe conditione quàm prouinciales, argumento eſt, quod id beneficij loco datum fuerit multis ciuitatibus: & quibuſdam, ſaluis tamen tributis, à quib. immunes iure coloniæ fuiſſent, niſi expreſſim reſeruatę eſſent, *l.vltim. §.1.hoc tit.* Cæterùm nec ipſæ coloniæ vnius erant iuris atq; generis: *Bon.de cenſib.lib.1.art.2.nu.10.* quæ nunc omnia perſequi, non eſt propoſitum, nec, vt arbitror, in hoc exorſu neceſſarium. Duraſſe hæc diſcrimina videntur poſt Seuerum, *l.1.verſic.à diuis Seuero & Antonino.h.t.* vſq; dum filius eius Antoninus rerum potitus omnes ingenuos in orbe Rom. nedum colonos Latinos, ſed ciues Rom. fecit, *d.l.in orb.17.de ſtat. hom.* quod beneficium non primis illis Antoninis, ſed vel huic Seueri filio, vel qui eum cōſecutus eſt, Alexandro Seuero Antonino acceptum ferēdum eſſe, cùm hic locus, tū alia multa conuincunt. Quin hoc beneficio potius diſcrimina perſonarum quàm prædiorum ſublata fuiſſe, multa ſunt argumento, quę ſummam à Iuſtiniano manum hiſce rebus impoſitam conuincant, *in principio. Inſt.de vſucap.vbi dixi l. vnic.C.de vſucap.transforman.*

DE VERBORVM SIgnificatione. Tit. XVI.

1 *Continuatio.*
2 *Voluntatem potius quàm verba inſpici.*
3 *Verba quatuor modis accipi.*
4 *De ſignificatione nominum.*
5 *De ſignificatione verborum.*
6 *De ſignificatione aliarū partium.*
7 *De ſignificationibus rerum.*
8 *De ijs quæ ad perſonas pertinēt.*
9 *De ſignificatione rerum.*
10 *De ſignificatione earum quæ ad actiones pertinent.*

Abſolutis † omnib. quæ cùm in ordinariam iudiciorum cognitionē cadunt, tum extra ordinem diſceptantur: iam vno quaſi faſce, quæcunque ſparſim ſuprà dicta ſunt, coronidis vice in his duobus titulis concluduntur. 1 At cùm ius omne cōſiſtat partim in rerum diuinarum atq; humanarū, quæ quidem ad iuris ſcientiam pertinent, cognitione; partim in iuſti atq; iniuſti notitia: rectè atq; ordine hoc in titulo ſignificationes verborum, ex quibus cognitione prima ſumēda eſt, expoſitæ ſunt: poſt in ſequentē de his ipſis rebus definitiones ac regulæ iuris, quæ oſtendunt quid quaq; in re iuſtū iniuſtumque ſit, referuntur.

Digitized by Google

2 ¶ Quod ad verborũ ſignificationẽ
attinet, illud in genere ſciendum eſt,
quandoquidem verba inuẽta ſunt, vt
mẽtem exprimant, *l. Labeo. 7. de ſup. leg.*
ſemper voluntatẽ potius ſpectandam
quam verba, *l. in conuentionib. 219. hoc t.*
Sed quia mutuum iter eſt inter animum,
& ſermonem, eius interpretem:
ideo non minus ex verbis colligimus
voluntatẽ, quam contra ex voluntate
ſenſum verborũ. Nemo enim pręſumi
tur aliter loqui, quã ſentiat, *d. l. Labeo.*

3 ¶ Verba, inquit Alc. *lib. 1. de verb. ſignif.*
quatuor modis accipiuntur: ex ꝓprietate,
improprio vſu, & interpretatione.
Verborũ proprietas nõ tantùm
ad nomẽ, ſed ad vim ſignificãdi referẽda
eſt, quare & appellatio per metaphoram
aliamve figuram ſumpta propria
nobis erit, dummodò nihil ſignificãtius
dici poſſit. Impropriũ eſt, quod
nõ ſuo nomine dicitur, vt vẽdere pro
locare, *Bart. in l. cotem. §. qui maximos de publ.*
dare pro tradere: *l. verb. 94. h. t. l. 4. de vſur.*
aut perfectionẽ dicitur: Ex vſu
communi loquendi, verba ſignificationem
accipiũt. nam vſus etiam proprietati
præſcribit, *l. cũ de lanionis. §. aſinam de fund. inſtru.*
vt merito de illo dixerit
Horatius: *Quem penes arbitriũ eſt, & ius, & norma loquẽdi.*
Per interpretationem
vel extenſionẽ, cũ de ſimilib.
ad ſimilia proceditur. *l. 1. h. t.* Verbi autem
appellatio hic tam nomina quàm
verba, aliaſq; orationis partes, atq; ipſam
adeò orationem comprehendit,
de omnibus enim videmus hic agi.

4 ¶ De nominibus, aut vim nominis
habentibus: vt cùm exponitur quid
dies, *l. 2. 3. h. t.* iter diei, *d. l. 3.* mille paſſus:
l. mille. 154. h. t. annus, annus biſſextilis,
l. 48. h. t. anniculus, *l. anniculus. l. 132. h. t.*
menſis, *l. 98. h. t.* quæ anni maior
pars, *l. maiore. 156. h. t.* quid ſubſignatũ,
l. 39. probrum, opprobrium, *l. 42. 224. h. tit.*
auxilium, conſilium, *l. 53. hoc tit.* geſtum,
l. 15. 20. 58 hoc tit. factum, *l. 59. hoc t.*
magiſter, *l. 57. h. t.* inteſtatus, *l. 64. h. tit.*
arbitratus, *l. 68. hoc tit.* dolus malus, *l. 69. hoc tit.*
impenſæ, *l. 79. hoc tit.* optimus
maximus, *l. 90. 220. 101. 169. hoc tit.* proximus,
l. 92. d. l. 155. h. t. ſupremus, *l. 92. hoc tit.*
reliqui, *l. 95. 160. h. t.* cæteri, *l. 160. hoc tit.*
meum, tuum, *l. 25. 91. 205. hoc t.* ſuum,

A *l. 239. h. t.* aliquorum, *l. 98. h. t.* ter enixa,
l. 137. hoc tit. pellex, *l. 144. hoc tit.* ille aut
ille, *l. 224. hoc tit.* ſpecioſus, *l. 100. hoc tit.*
ſtuprum, *l. 101. hoc t.* adulterium, *d. l. 101.*
furtum, *l. 229. 230. h. t.* diuortium, *l. 101. 181.*
repudium, *l. 101. 191.* morbus, *d. l. 101.*
morbus ſonticus, *l. 113. hoc tit.* vitium
corporis, *l. 101. hoc tit.* hoſtes, *l. 118. hoc tit.*
vſura, *l. 121. hoc tit.* fraus, *l. 131. h. t.* pœna
d. l. 131. mulcta, *d. l. 131. l. 244.* portio, *l.*
B *164. hoc tit.* portio virilis, *l. 145. hoc titul.*
coniunctio, *l. 142. hoc tit.* cauillatio, *l. 177. 233. hoc tit.*
donum, munus, *l. 18. 194. 214. hoc tit.*
munus publicum, *l. 239. hoc tit.*
abſens, *l. 199. hoc tit.* mangones, *l. 207. hoc tit.*
mercatores, *d. l. 207.* venaliciarij,
d. l. 207. pluris, *l. 192. 232.* dolus, *l. 226. h. tit.*
lata culpa, *l. 213. 223. 226. hoc tit.* negligentia,
l. 226. hoc tit. poteſtas, *l. 215. hoc tit.*
vincula, *l. 216. 224. hoc tit.* carcer, *d. l.*
C *216.* cuſtodia, *l. 224. hoc tit.* nomina pluralis
numeri, *l. 221. hoc tit.* falſum teſtamentum,
l. 221. hoc tit. amici, *l. 223. hoc tit.*
fugitiuus, *l. 225. hoc tit.* erro, *d. l. 225.* noxa,
l. 237. hoc tit. tranſacta, finita, *l. 229. 230. hoc tit.*
locupletes, *l. 235. hoc tit.* ruta
cæſa, *l. 241. hoc tit. &c.*

¶ De verbis; vt quid ſignificet verbum 5
oportebit, *l. 8. h. t.* oportere, *l. 37. h. t.*
rapuiſſe, *l. 9. h. t.* reſtituere, *l. 22. 35. h. tit.*
D deteſtari, *l. 39. 237. h. t.* ſolui vinculis,
l. 48. h. t. perſequi, *l. 57. h. t.* pertinere, *l. 70. 181. h. t.*
capere, accipere, *l. 76. h. t.* præſtare,
l. 71. h. t. dare, *l. 76. h. t.* cognoſcere,
recognoſcere, *l. 56. h. t.* diſpungere, *d. l. 56.*
rationes edere, reddere, *l. 89. 94. h. t.*
derogare, abrogare, *l. 102. h. t.* aſſignare
libertum, *l. 107. h. t.* cenſere, *l. 111. h. t.* debere,
l. 114. h. t. ſoluere, *l. 176. hoc t.* ligare,
E *l. 120. h. t.* eſt: *l. 123. h. t.* erit, *l. 123. h. t.* pepeπiſſe,
l. 132. in fin. l. 171. perficere, *l. 135. h. t.*
capere, *l. 140. h. t* habere, *l. 143. 164. 181.*
habere filium. *l. 141. h. tit.* pernoctare, *l. 166. h. t.*
abeſſe, *l. 173. 199. h. t.* facere, *l. 175. 218. h. t.*
cõmendare, *l. 180.* exigere, *l. 187. h. t.*
cauere, *l. 188. h. t.* indicare reum, *l. 197. h. t.*
cedere diem, *l. 213.* calumniari,
fruſtrari, morari, *l. 233.* viuere, *l. 234.* ferri,
portari, *l. 235.* exhibere, *l. fin. h. t.*

F ¶ De præpoſitionibus, & conſimilibus 6
orationis partibus: vt quid ſignificet
penes, & apud, *l. 63.* ante, *l. 132.* poſt
l. 132. cum, *l. 219.* coram, *l. 209.* palam, *l. 33.*
recte, *l. 33.* amplius, *l. 12.* dum, *l. 89.* ma-

Digitized by Google

nus,*l.150.*duntaxat, *l.202.*poſtquam,*l.*
217. De oratione: quam vim habeat
coniuncta,diſiuncta, diſiunctiua,ſub-
diſiunctiua, ſeparata, *l.28.29.53.* Item
hæc cum erit commodum, *l.125.* cùm
potero,*l.125.*intra diem mortis, *l.124.*
furem eſſe aut furto noxaq; ſolutum,
*l.174.200.*quanti ea res erit,vel eam eſ-
ſe apparet,*l.179.193.* ſoluto matrimo-
nio.*l.240.* Qua in parte etiam obſer-
uandum eſt, ſingulare ſæpe vſurpari
pro plurali,*l.158.* & duas negatiuas va-
lere affirmatiuam,*l.237.hoc tit.*

7 ❡ Iam quod ad res attinet, tenen-
dum eſt;rei nomen,eſſe vocabulū (vt
dialectici appellāt) tranſcēdens, quod
omnia quæ in toto vniuerſo exiſtunt,
vno ſignificatu comprehendit. *l.5.hoc
tit.*nec vllo prædicamentorum ordine
aut gradu coercetur. Sed res omnes in
doctrina iuris, ad tres ordines redigi
ſolent: ad perſonas videlicet,res, & a-
ctiones:nā hæc ſunt obiecta iuris pro-
pria,vt alibi dictum eſt, *l.1.& 2.de ſtatu
hominum.§.final.Inſtit.de iur. nat.gent. &
ciuil.* Quare ſignificationes earum dū-
taxat rerum,quæ ad ea obiecta perti-
nent,hoc in Titulo inueſtigantur. Ac
8 † primò quia triplex eſt perſonarum
reſpectus;quorum vnus ex iure natu-
ræ, alter ex iure gentium, tertius ex
iure ciuili deſumitur:primo quo ad na
turalem hominum reſpectū hic quę-
ritur,quis hominis appellatione con-
tineatur,*l.152.* an monſtra, *l.135.* an is
qui in vtero eſt,*l.1.3.162.231.* qui mor-
tuus naſcitur, *l.129.*ſpado.*l.128.*an no-
mine virili veniat mulier, *l.1.101.§ fin.
195.*mulieris virgo,*l.13.*virgines viduę,
l.242.§. vidua. Qui cōprehendantur no
mine parentum,*l.51.*liberorum, *l.56.
148.149.220.*filiorum, *l.84.116.122.201.*
filiarum,*l.164.*natorum,*l.104.* poſthu-
morum,*l.164.*puerorum, *l.16.204.*fra-
trum,*l.261.*ſoceri, *l.146.* generi, *l.136.*
nurus, *l.50.*neptis,*l.136.* De reſpectu
perſonarū iuxta ius gentium hęc ex-
ponuntur:quinam ſint liberi, qui ſer-
ui:*l.20.239.* & inter hos qui vrbani,ru-
ſtici, villici,*l.203.*&c.qui patroni, *l.12.*
liberti, *l.59.105.172.254.* quis vere poſ-
ſeſſor,*l.39.*locuples,*l.134.*emptor,*l.110.*
debitor,*l.108.*creditor, *l.10.11.12.54.55.*
hoſtes perduelles,*l.234.* &c. Circa re-

A ſpectū iuris ciuilis hęc traduntur: quid
ſit ciuis,municeps,*l.228.*incola, *l.229.*
paterfamilias, *l.195.* materfamilias,*l.
40.* familia, *l.40.116.195.196.* teſtator,
inteſtatus,*l.64.*hę res, *l.65.70.170.227.
219.*tutor,*l.221.* pupillus,*l.239.*ſequeſter,
*l.109.*plebs, *l.238.*collegium, *l.85.*colle-
gæ,*l.172.*contubernales,*l.184.*decurio-
nes,*l.239.*prouinciales,*l.190.*

❡ De rebus primùm in genere quę- 9
B ritur,quid ſit res,*l.5.6.23.72.* opus, *l.5.*
totum,*l.25.§.1.*pars:*l.25.26.* deinde ſpe-
ciatim de rebus corporalibus &incor-
poralibus. Corporalia aut publica
ſunt,aut priuata: in publicis oſtendi-
tur quid ſit vrbs, oppidum, *l.239.*vrbs
Roma,*l.87.139.147.*bona ciuitatis, ſeu
Reipubl.*l.15.16.*publica, *l.15.16.17.* pu-
blica vectigalia,*l.17.*oſtentum,*l.38.* De
priuatis, quid ſit res mobilis aut ſoli:
C *l.93.*deinde in mobilibus quidē merx,
l.66.207. pecunia, *l.4.97.178.222.* æs,
*l.159.*ęs alienum ſuum,*l.213.* peculium,
*l.182.*ſtipula,*l.30.* fruges, frumentum,
l.77. glans caduca, *l.30.236.* pomum,
*l.205.*victus, *l.43.44.234.* veſtimenta,
veſtis, *l.45.127.* toga,*l.180.*inſtratum,
ſtragula.*l.45.*ornamenta, *l.74.*boues,
*l.89.*carbones, *l.167.*ligna, *l.167.168.*
D vinaria vaſa, *l.206.* dolia, ſerrę, am-
phorę,*l.206.*ruta cęſa, *l.243.*telum, *l.
233.*arma,*l.41.*venenum, *l.236.* malum
nauis,artemon,*l.242.* tabernacula, *l.
184.* De rebus ſoli,quid fundus,*l.60.211.
115.*ager,*l.27.111.115.* ſylua cędua, *l.30.*
terra noualis,integra, *l.30.* continens,
*l.99.*littus,*l.96.112.*paſcua,*l.30.* pratum,
*l.31.*portus, *l.59.* locus, *l.60.*area,*l.111.*
prędia vrbana,ruſtica;*l.198.* ędificium,
E *l.241.245.*ędes,domus,*l.203.*tugurium,
*l.180.*taberna, *l.183.*taberna inſtructa,
l.186. proiectum immiſſum.*l.242.* De
incorporalibus, quid ſit & contineat
hęreditas, *l.3.24.119.138.165.178.* *vide
l.62.infra tit.1.* hęreditas lege obue-
niens, *l.130.* hęreditas deleta, *l.151.*
ſponſio,*l.7.*ſolutio perfecta, imper-
fecta,*l.12.32.82.117.176.*actus, *l.19.*con-
tractus,*l.19.20.* geſtus, *l.19.20.*donatio,
F *l.67.*bona, *l.21.39.83.88.152.208.* & ea
quotuplicia,*l.44.*reſtitutio, *l.22.35.73.
75.81.241.* exhibitio, *l.22.*poſſeſſio,*l.7.*
iura prædiorum, *l.86.* fructus vſusfru-
ctus,*l.25.26.*vſus,*l.230.*via,*l.157.* ſtipen-

dium tributum, *l.27.* alienatio, *l.26.67.* A
deteſtatio, *l.40.* liberatio, *l.46. 47.* ſub-
ſtitutio, *l.163.*
8 ¶ De actionibus, ſeu iudicijs: quid
ſit lis, *l.36.* actio, *l.8.78.* perſecutio, *l.34.*
18. petitio, *l.178.* cauſa capitalis, *l.103.* no-
tio, *l.99.* præuaricatio, *l.112.* ſatiſdatio,
l.111. pronũciatum, ſtatutũ, *l.46.* tranſ-
actum, finitum, *l.229.230.*

DE REGVLIS IVRIS. B
Titulus XVII.

1 *Quid ſit regula.*
2 *Quid cauſæ coniectio.*
3 *Quomodo concipiantur regulæ.*
4 *Regularum definitiones eſſe periculoſas.*
5 *Quæ regulæ ad perſonas pertineant.*
6 *Quæ ad res.*
7 *Quæ ad actiones.*

1 QVod † ad regulas iuris attinet, quæ
iuſti atque iniuſti ſcientiam breui-
ter comprehendant. eas ſic definit
Paulus: *l.1.hoc tit.* Regula eſt, quæ rem
quæ eſt, id eſt, ius de rebus conſtitutũ, D
breuiter enarrat: non vt ex regula ius
ſumatur, ſed ex iure quod eſt, regula
fiat. Per regulam igitur breuis rerum,
quæ iure conſtitutæ ſunt, narratio tra-
ditur: &, vt Sabinus ait, quaſi cauſæ
cõiectio, id eſt, in breui coactio. *Aſco.*
2 *3.Verr.* Nam † cauſam conijcere, eſt ar-
gumentum rei breuiter & ſummatim
iudici exponere. *Cic. ad Herenn. li.2. Gell.*
lib.17.c.5.& lib.5.cap.10. Aſco. præall. loc. E
Duar. in l.iuris gẽtium. §. quinimò. de pact.
& lib.diſp.2.c.46. Vt igitur coniectio,
cauſæ ſummatim continet: ita regulæ,
earum rerum quæ iure cõſtitutæ ſunt,
breuiaria atq; ſummas complectun-
3 tur. Quare † & circa generalia iuris
præcepta verſantur, & concipi ſolent
aut ſub vniuerſali ſigno, *l.omnes. l.in o-*
mnib. l.omnia. l.nullum. cum ſimilibus. hoc
tit. aut indefinito, *l.2.3.cum ſimilibus.* F
quod vniuerſali æquipollet, *l.ſi plurib.*
44.de leg.2. aut alijs dictionibus, quæ ſi
non omnia, tamen multa comprehen
dunt: vt ferè, *l.ferè.100.& 196.hoc titul.*

A pleruműque, *l.plerunq.h.t.* frequenter,
l.ea quæ.61.cum ſim.h.t. & conſimilibus.
Sed † cùm in toto iure generi per ſpe- 4
ciem derogetur, *l.in toto.* fit, vt regularũ
quæ res generatim comprehendunt,
definitio exiſtat periculoſa, *l.omnes.203.*
vt nõ temerè eis ſit fidendũ. Nec enim
raro ſubuertuntur oſtenſa lege aut ra-
tione, diſtinctione aliqua, propter quã
in præſenti ſpecie locum habere non
B debeant: quod cùm ſit, amittũt ſuum
officium, quaſi excluſæ exceptione, *l.*
1.in fin.hoc tit.
¶ Vt autem omne ius, ita & regulæ 5
quæ inde ſumũtur, ad perſonas, res &
actiones pertinent. Ad perſonas hæ,
quib. definitur, qua in parte fœminæ
ſint maribus deteriori iure, *l.2.111.* quo
vtãtur iure furioſi, *l.5.41.167.* muti, ſur-
di, *l.167.* liberi *l.148.* filij familias, *l.4.94*
C Deinde quę ſint iura libertatis & libe-
rorum, *l.21.107.137.140.165.* ſeruitutis &
ſeruorum, *l.133.108.136.161.176.189.212.*
poſſeſſorũ, *l.199.* tam bonæ fidei, *l.180.*
quàm malæ, *l.165.* item eorũ qui dolo
deſierunt poſſidere, *l.174.193.200.* em-
ptoris & vẽditoris, *l.199.* fideiuſſoris, *l.*
44.111. ſocij, *l.48.* debitoris, *l.67.96.* &c.
Poſtremò quæ ſint iura teſtantium &
D inteſtatorũ, *l.7.142.* hæredũ, *l.6.39.44.*
45.60.90.112.153.154.155.163.171.184.192.
195.193.100. bonorũ poſſeſſoris, *l.118.171.*
ſucceſſoris, *l.138.* authoris, *l.138.* tutoris,
l.74. pupilli, *l.2.5.111.132.150.*
¶ Ad res pertinent eæ regulæ, quæ 6
oſtendunt quid iuris ſit in toto & par-
te, *l.11.114.191.* quanta in rebus cautio,
l.261. quid obtineant in rebus quæ nul
lius cenſentur in bonis, *l.143.* quid in
E rebus quæ ſunt alicuius, tam corpora-
libus, vt eſt domus, quæ dicitur tutiſ-
ſimum cuiuſque refugium, *l.52.104.*
quam incorporalibus, cuiuſmodi ſunt
iura ſanguinis, *l.8.* teſtamẽtorum, *l.12.*
20.90.202.211. legatorum, *l.18.* hæredita-
tum, *l.39.63.74.92.181.* repudiationis, *l.*
35. poteſtatis, *l.18.19.* nuptiarum, *l.31.*
158. actuum legitimorum, *l.78.* contra-
ctuum, *l.18.19.20.28.32.46.* obligatio-
F num, *l.131.145.196.* alienationis, *l.162.*
206. tranſlationis iuriũ, *l.55.121.163.186.*
iuſſus mandati, *l.61.130.140.200.* ratiha-
bitionis, *l.61.195.* venditionis, *l.61.121.*
131. donationis, *l.54.70.83.124.126.*
188.

Digitized by Google

*199.*doris,*l.86.* ſtipulationis, *l.187.* aliorumq; factorum, *l.32.90.108.* quid ſeruetur in ijs quę contractibus accedũt, vt ſunt res de quibus contrahitur,*l.49.145.*poſſibiles aut impoſſibiles:*l.51.110.178.149.*item in ijs quæ contractus aut firmant,*l.30.86.211.*vt ius pignoris;*l.119.* aut repręſentant, vt tempus;*l.14.17.30.* aut tollunt,*l.36.162.* Item de circumuentione,*l.50.*& dolo ac culpa: quis videlicet intelligatur eſſe in culpa, *l.37.81.130.175.204.* dolo, *l.55.64.70.80.102.110.117.128.134.158.160 172.* mora, *l.64.89.139.* aut alio delicto, *l.177. 195. 198.* quid præſtet bona fides, *l.58.179.* poſſeſſio,*l.106.* fructus rei,*l.72.* euictio, *l.151.* Sed in primis & præcipuè regulæ traduntur de interpretatione nominum,verborum,& clauſularum, quæ actionibus hominum explicandis adhibentur : vt quam vim habeant, & quomodo interpretanda ſint obſcura,*l.9.42.140.129.*dubia,*l.21.57.163.* ambigua,*l.68.86.97.*repugnantia,*l.149.*cauillationibus obnoxia, *l.201.* rarò vel frequenter accidentia.*l.63.115.* ſingularia,*l.184.*Qua in parte in genere pręcipitur, iuſtis decretis rem temperandam eſſe:*l.86.* & in omnibus, maximè tamen in iure,id eſt,iudicio, ſpectandam eſſe æquitatem,*l.91.*In contractibus,primò inſpiciendum quid actum, etiamſi verba non conſonent; *l.93.95.* tum conſuetudinem: poſtremò id quod eſt minimum,*l.35.* & tempus contractus,*l.19 30.*

7 ¶ Ad actiones & iudicia ex regulæ ſpectant,quibus definitur, quid ſit ius

A gladij, *l.61.* quæ poteſtas magiſtratus, *l.103.*iudicis,*l.132.137.*quid ſit arbitrium *l.83.*quæ vis cognitionis & iudicij, *l.28.73.106.*Item de iure petitionis, *l.34.* actoris,*l.42.4 .79.*procuratoris,*l.166.*rei, *l.43.168.* defenſoris,*l.53.199.127.* an proponi poſſint plures actiones,an plures exceptiones,*l.44.* quæ actio alia momentoſior,*l.105.* De petitionibus ante tempus,*l.147.*tranſitorijs in hęredem,
B *l.170.* pœnalibus, *l.173.* quis actionem dare poſſit,*l.103.* De effectu exceptionis,*l.113.* & litis conteſtatæ: *l.87.88.99.125.128.*quis condemnare poſſit, *l.38.*& quatenus,*l.29.* Item in condemnationibus ſpectandam ἐπιείκειαν & æquitatem, *l.91.* præſertim in pœnalibus, *l.195.*ad hęc,ætatem & imprudentiam, *l.119.*effectum autem rei iudicatæ eſſe, vt pro veritate habeatur, *l.208.* atque
C alia id genus : quæ omnia perſequi, noſtri non eſt iam inſtituti. Atqui ita tandem γῆν ὁρῶμεν, & primus hic labor,opinione noſtra,quam initio operis conceperamus, longè maior difficiliorque,ad metam,adſpirante Deo decurrit: Cui ſoli,vero,iuſto,immortali, immenſæ potentiæ & bonitatis Deo,Patri æterno; cum Filio ſuo Do-
D mino & redẽptore noſtro Ieſu Chriſto,patefacto in Ieruſalem, & Spiritu ſancto effuſo in Apoſtolos: conditori & conſeruatori omnium rerum, & in primis Eccleſiæ ſuæ ac honeſtorũ ſtudiorum,quæ Eccleſiæ ancillantur; ſit laus,honor & gloria,in omnes æternitates.

Amen.

FINIS.

RERVM ET VERBORVM
PRAECIPVE MEMORABILIVM
INDEX.

A

ABigei qui ſint 1249.e quomodo puniantur 1250.d
abolitio quid ſit 1205.e quomodo fiat 1206.a
contra Abſentem quomodo procedatur 1272.a
abſentes an procuratorem relinquere debeant 319.b
contra Abſentes quomodo procedāt Saxones 1347.e
abſentia omnis & emanſio doloſa & contumax præſumitur 138.b
abſentiæ iuſtæ cauſæ ibid.
acceptatio nulli fraudi eſſe debet 227.d
acceptilatio an conditionem recipiat 1200.b an ſit iuris ciuilis 1198.e quid ſit ibid.b quomodo contrahatur 119.e vnde dicta 1198 d
acceptilationis cauſa efficiens 1298.d finis & effectus 1200.c
acceptilationum materia 1199.b
per Acceptilationes quæ obligationes tollantur ibid.
acceptum rogare & facere qui poſſint 1200.b
de Acceſſionibus temporum 1042.f
accreſcendi ius in quib. obtineat 389.f quid ſit 390.a
accuſare qui poſſint 1265. d quid ſignificet 1263.c
accuſare qui non poſſint 1266.f
accuſatio apud quē inſtituenda 1264.b quid ſit 1263.c
accuſationis cauſa efficiens 1264.a materia 1268.c
accuſationis proponendæ forma ibid.
accuſatione pendente ſi reus decedat, quid agendum 1327.b
accuſationes quomodo extinguantur 1273.c
accuſationū effectus ibi.a finis 1272.e
actio cui competit, ei multo magis exceptio 350.b quarum rerum non detur 1153. quid ſit 1160.f quomodo rectè intelligatur 590.d vtrinq; par & æqualis quādo naſcatur 560.c
actionis nomen quā latè pateat 1159.f verbo quæ comprehendantur 52.c
actiones quomodo recte proponantur 1159.f
actionum cauſæ & effectus 1162.a
actionibus quanto tempore præſcribatur 1150.f
actio ad exhibendum cui detur 476.a contra quos detur ibid. an cumuletur cum petitorijs 474.a de quibus rebus detur 478.d ex qua cauſa detur 476.a mixta cur ſit, & dicatur 476.f quid ſit 475.c. vnde appellata 476.f
actionis ad exhibendum adfine remedium 480.c affinitas cum reliquis eius generis actionibus 476. b vſus ibid.c
in Actionem ad exhibendum quid veniat 479.a
in Actione ad exhibendum officium iudicis ibid.b
in Actione ad exhibendum quis exhibeat 475.c
actio aduerſus iuſiurandum, & ex iureiurando 519.f
actio arbitraria cur in bonæ fidei iudicijs ceſſet 546.d ex qua cauſa ſit inducta 543.f quamobrem ita dicatur ibid. eiuſdem forma 544.c
actionem arbitrariam nō eſſe nouam actionis ſpeciem 544.e
in Actione arbitraria quàm latè pateat iudicis poteſtas 545.e quomodo intereſſe tàm actoris quā rei æſtimetur, ratio ibid.d
actio arborum furtim cæſarū an cum cuiuſ-

Digitized by Google

cuiuſmodi ſit ibid.d
L. Aquilia concurrat 1225.b
cui, aduerſus quos detur ibid c
cum Actione arborum furtim cæſarũ quæ concurrant ibid.
actio commodati contraria cuiuſmodi, cui, ad quid detur 554.f
directa cuiuſmodi, cui, ad quid, aduerſus quem detur ibid d
actio commodati qualis ibid c
quotuplex ibid.
actio confeſſoria quid 437.c
cui competat 438.c
non datur domino fundi 398.d
inter Actionem confeſſoriam & perſonalem differentia ibid.a
actione cõfeſſoria quis, aduerſus quẽ, ad quid agat 497.d
actio damni quamdiu duret 446.c
actio de conſtituta pecunia, prætoria eſt & ſubſidiaria 547.c
qualis ibid.c
actione de conſtituta pecunia quæ res petantur 548.d
in Actione de conſtituta pecunia cur ex nudo pacto detur actio ib.a
actio de deiecto & effuſo an in hæredes tranſeat, & quando ſit popularis 454.b cui aduerſus quos detur 452.c
in Actionem de deiecto vel effuſo qd veniat 453.b
actio de dolo quando detur vel non 305.b.c.656.e
actio de eo, per quem factum erit, quo minus quis in iudicio ſiſtat, quãdo, cui, aduerſus quos, ad quid detur 136.c
actionis de falſo modo affines actiones 489.e
actio de inofficioſo teſt. aduerſus quos detur 356 b
actionis de in rem verſo vtilitas 580.e
eam eſſe perpetuam ibid.
actio de libero homine exhibendo criminalis 1134.e
cui, aduerſus quem, ad quid detur ibid.
actio de liberis exhibendis, item ducendis, cui, contra quem, ad quid detur 1135.e
actio de metu arbitraria 298.a
in eam quid veniat 300.b
actio de peculio in quos ad quid competat 578.a
quando ſit annalis 579.e
actionis de petitione hæred. partes duæ 365.e
actio de poſito ſuſpenſoque in quem, cui, ad quid detur 456.a
actio de quadrupede vnde deſcendat 441.a cui, aduerſus quem, ad quid detur 443.a
actio de rationibus diſtrahendis 843 c
in Actione de tigno iuncto an detur rei vendicatio 1221.d
actio directa an aduerſus neceſſarium geſtorem detur 28.c
actio doli qualis 184.a
in Actionem dotis repetitæ quid veniat 796.e
actio duplæ 679.e
actio emphyteuticaria ex qua cauſa, cui, & aduerſus quos detur 380.a, e
inter Actionem empti & quanti minoris quid interſit 676.d
actiones empti & venditi directa & vtilis quibus, & contra quos dentur 635.a qua forma proponendæ & agendæ 639.d
quales ſint, & quotuplices 365.d
in Actiones empti & venditi quid veniat 636.b
actio exercitoria aduerſus quos; ad quid detur 563.c
eius ratio & cauſa 561.b
actionem exercitoriam non dari ex contractu nautarum 564.a
actio expilatæ hæreditatis quibus, contra quos detur 1255.d
actio finium regundorum ad quos fines, quaſq; cauſas pertineat 460.d
quibus, contra quos detur 461.a
eiuſdem finis 459.b
actio furti aduerſus nautas, caupones, ſtabularios 1224.c
furti manifeſti, neque tamen manifeſti, cur cum actione vi bonorũ raptorum concurrat 1228.c
actio in factum 805.d
ab actione præſcriptis verbis quam longe abſit 858.b
ſubſidiaria 450.d
actio iniuriarum an ſit annua 1240.a
an tranſmittatur 1239.b
cui aduerſus quos detur 1238.b
quomodo pereat 1240.d

Digitized by Google

actio inſtitoria cui, de quibus reb. aduerſus quos detur 568.d
in Actione inſtitoria an & quomodo ſuccurratur domino 570.a
actiones inſtitorias perpetuas eſſe & directas ibid.d
actio interrogatoria qualitas tantùm eſt adiectitia, non propria actionis ſpecies 482.c
actiones interrogatoriæ cur introductæ 481.c in deſuetudinem venerunt 483.a
actiones legis ſeu legitimæ quæ 35.c
actio metus cauſa, annalis & perpetua 300.d cui & aduerſus quem non detur 296.c
actionis metus cauſa, affinia remedia, quæ vim paſſis dantur 301.b
actio negatoria quid 438.a cui, ad qd detur ibid.d quę, & vnde dicta ib.f quare in incorporalib. non in corporalibus detur 439.b
actio negocij geſti pro tutore vel curatore, cui, aduerſus quos, ad quid detur 845.d quare introducta ib.a negociorum directa & vtilis 285.d negociorum geſtorum ex qua cauſa detur 282.f quibus competat 284.c tranſitoria 285.a
in Actionem negociorum geſtorum contrariam quid veniat 286.b in directam quid veniat 285.c
in actionem noxalē quid veniat 457.c
actiones noxales adiectitiæ tantum ſunt qualitates ibid.c in delictis publicis non habent locum ibid.b quæ ciuiles, quæ prætoriæ dicantur ibid.f quare dentur 456.f
de Actionibus noxalibus generale edictum 458.c
actiones perſonales & reales an poſſint venditione alienari 625.e
actionum perſonalium propriū 355.a
actio petitionis hæreditatis quam ob cauſam dicatur, & ſit vendicatio 366.c
actio pignoratitia contraria qualis ſit, cui, quādo, aduerſus quem, ad quid detur 559.c vnde appelletur 555.f directa qualis ſit: cui, quando, aduerſus quem, ad quid detur 557.d
actio pœnalis de corrupto iuriſdictionis albo, cui, contra quem, ad quid detur 98.c
actiones populares quales & cui competant 1258.e
actiones populares omnes ſupra annum non extendi 1260.a
actionibus præiudicialibus quomodo agatur 1008.f
actio præſcriptis verbis qualis ſit 658.a
actionem præſcriptis verbis ex duplicibus contractibus dari 649.d
actiones præſcriptis verbis quare ſint contractus innominati 655.f
actio Publiciana contra dominū non datur 379.e cui detur ibid.b ad quid detur ibid c vnde dicta 378.c
actionem Publicianam quare prætor introduxerit ibid.d
actio quāti minoris, qualis 676.c quaſi inſtitoria 569.d
actio quod iuſſu vnde oriatur 580.d
actio receptitia vnde dicta 548.f redhibitoria aduerſus quem competat 676.a
actio repetendę dotis nomine, cui, aduerſus quos detur 796.e
actio rerum amotarum quibus, contra quos detur 801.f
actionis rerum amotarū effectus 802.e ratio & cauſa ibid.d
actioni rerum amotarum quando ſit locus 801.e
in Actionem rerum amotarum quid veniat 802.d
actio reſcindens & reſciſſoria 321.c reſtitutoria 584.b ſequeſtraria 592.c ſerui corrupti 484.c
actio ſi familia furtum feciſſe dicetur 1223.f ſi menſor falſum modum dixerit, ex qua cauſa, cui, aduerſus quos, ad quid detur 487.a
actio ſtipulationis, de rebus pupillaribus, cui, quando, aduerſus quem, ad quid detur 1204
actiones ſubſidiarias dari in caſibus dubijs ad lites præcidendas, quæ aliàs non darentur 656.e
actio tributoria quare & vnde ita dicta 570. in eandē quid veniat ibi.a
de Actione tributoria edictum prętoris 571.f
actio vi bonorum raptorum cui detur 1227.c cuiuſmodi, aduerſus quem, & ad quid detur ibid.e
actio vtilis quoties detur 447.e
apud Acta fieri quæ intelligātur 859.c

Digitized by Google

actor quis ſit 340.c vnde dicatur ibid.
Actorem ſuo iure metiri actionē 370.d
actores qui 273.b
actus à iudice tempore feriarũ factus, quando nullus 143.d
actus continui & diſcõtinui diſcrimen in quibus obtineat 389.d
Inter Actum & iter differentia 432.b
actum non redigi ad nihilum, deficiente cauſa impulſiua 769.b
actũ cõtrario ſeruitutem amitti 440.a
addicere quid 77.c 622.b
addictio in diem quomodo contrahatur 621.c quid ſit 620.e
addictionis conuentio, vnde nomen habeat 602.b in diem vis & effectus 621.d
aditionis cauſa efficiens, & formalis 886.a finis & effectus ib.e forma & ſolennitas 886.c
aditionem eſſe perpetuam 887.a
aditionem retrahi poſſe ibid.b
adire hæreditatem quid ſit 885.e
adoptare qui quos poſſint 60.c
adoptatorum iura 62.f
adoptio naturæ imitatrix 60.e quid ſit 59.c quotuplex ib.b
adoptionis confirmatio, quando & à quo impetranda 62.f cauſa efficiens 60.b cauſa formalis 61.e effectus 62.a ſolennia 62.a
de Arrogatoris cautione 62.e
adſeſſores vnde dicti 90.a
adſeſſorum creatio & officium ib.e ſalarium ibid.e
pro Adulteris qui habeantur 1288.e
adulterium ab actu, an à voluntate intelligatur 1282.e in qua muliere committatur 1283.b in ſolutam, meretricem, ſponſam an committatur ib.d quid ſit 1292.c quos maculet 128.b
adulterium ſine dolo non committi 1283.b vnde dictum 1282.b
adulterij ab vxore virum accuſari non poſſe 1287.c accuſandi forma olim quæ 1259.a accuſare pater, agnati, extranei quãdo poſſint 1286. accuſare qui poſſint ibid. qui accuſari 1288.b intra quod tempus accuſandum 1290.c pœna quæ 1293.b quãta atrocitas 1282.c
Inter Adulterium & ſtuprum differentia 1281.f
de Adulterio quomodo ciuiliter & criminaliter cognoſcatur 1297.a
aduocatio quid 1328.f
edenda quæ ſint, vel non 152.b
edere qui cogantur ibid.e
quid ſit 150.f
edificiorum vſus 25.f
editio cuius fiat ſumptibus 155.e
quotuplex 151.c
editionis cauſa efficiens propinqua & remota ibid. προκαταρκτικὴ, 151.e faciendæ forma 154.c finis tum omnis in genere, tum quę poſt litem ſit conteſtatam 155.f materia 152.b petitio quomodo fit ibid.c
in Editione tempus adſcribi an debeat 154.e
editione non facta quid ſequatur 156.b
æquitas in quibus conſiſtat, & eluceat 33.c naturalis quæ 163.b quo referatur 34.c
aëris vſus communis 1017.c
in Ære qui non habet, luat in corpore 115.e
æſtimatio pluris quanto tempore terminetur 447.a
æſtimatoria actio qualis 650.b ex qua cauſa detur ibid.
in Æſtimatoria cuius ſit periculum ib.d
affirmanti vni plus creditur quàm decem negantibus 732.d
agendi de inofficioſo modus 349.f
agere, ad animalia propriè pertinet 432.b
agere qui poſſint 340.d vel conueniri vbi quiſq; debeat 343.d
alea quare prohibita 485.c
de Aleæ ludo prohibito ſenatuſconſultum 486.c
aleatorum hoſpites quomodo puniantur 485.f quæ pœna ibid.
alienationi fundi dotali an conſentire mulier valide poſſit 784.e
de Alienatione rerum quæ actiones minori competant 851.a
in Alienatione rerum minorum quæ ſint neceſſaria 850.e
alimenta quomodo relinqui poſſint, 902.d
ambitus quid 1340.a vnde dictus ib.
anima nõ ex traduce, ſed ab ore factoris, ſpirituũ patre, creata 1208.a 53.e

animæ viuentis præcipuum indicium motus 1308.c
animā pro vita poni in Scripturis ib.d
de Annona accuſare qui poſſint 1336.d
de Annotatione bonorum 1346.a
annulorum aureorum ius ex qua cauſa tribui conſueuerit 1007.d quod ius olim fuerit ibid. minus nataliū reſtitutione,& quare ibid.e
ἀνομίαν καὶ ἄδειαν 4.d
ἀντιαποχαὶ 710.f
ἀντίφερνα 7?8.b
ἀντίχρησις 660.c
apertionis tabularum teſtamenti effectus 888 f ſolennitas ibid.d
apoſtoli mitti quod tempus dādi 1389.b qua forma ibid. quando dandi ib.c qui ibid.
apoſtolos petendi tempus ibid.d
ἀποχαὶ 710.f
in Appellando quatuor tempora conſideranda 1386.c
appellantium temerè pœna 1388.a
appellare qui poſſint 1379.c quid ſignificet 1377.b
non appellari ante ſententiam 1386.d
appellari à quibus ſententijs & actib. tam iudicialibus, quàm extraiudicialibus poſſit 1379.f
in criminalibus an poſſit 1388.b
quis à quo poſſit 1385.f
appellatio per procuratorem quando iuſtificari poſſit,aut non 1392.c quid ſit 1377.c ſpecies imperij magis,quàm iuriſdictionis 138.c vnde introducta 1379.c
appellationis cauſa ibi. interponendæ tempus 1386.c præſentandæ tempus 1367.e proſequendę tempus ib.
appellationi qui renunciauit, eum nō prouocare 1385.c
de Appellatione tutoris vel curatoris, vel magiſtratus creati 1393.c
appellationes quō inſtituendæ 1381.e quorum non recipiantur 1388.b
appellationum finis & effectus 1384.a ſpecies 1385.c
aqua an per alienum fundū duci poſſit 434.e quomodo ducatur 433.f
aquæductus quid ſit ib.a
Aquiliæ locus non eſt, vbi iniuria deeſt 445 f
arbitraria pœna etiam ad mortem extendi poteſt 331.a
arbitri ſententię ſtandum 332.e
ex Arbitri ſentētia hodie oritur actio, ibid.f
ab Arbitris an appelletur 1345.d
de Arbitris edictum 329.e
arbitrium olim nullius efficaciæ, niſi adiecta pœna 331.a quid ſignificet 544.d quid ſit,& quotuplex 326.a quomodo finiatur 332.a
de Arbitrij ſuſcepti exequutione edicti pars 330.e
arbitraria affinia iudiciorum 343.e
arborum nomine quid contineatur, 1225.b
armorum appellatione quid veniat, 1301.a
de Arreſtatione iuris Sax. 524.f
arrhæ in ſponſalib.datæ materia 745.a
arrogatio & adoptio vbi fieri debeant 62.c
arrogationis iura ib.e
articuli probatorij aduerſæ parti communicandi à quibus 730.c impertinentes 731.c
attentata quomodo reuocētur 1390.e
aucupium quatenus & quibus licitum 1022.c
per Auerſionem conducere quid ſit, 563.a
Aulus Ofilius 76.a
authorandi forma & ſolennitas 831.b
authoratio in quib.neceſſaria vel non 829.f
authores qui quibus eſſe poſſint 830.
authoritatis tutorum vel curatorum finis & effectus 833.a
inter Authoritatem & cēſenſum differentia ib.b
authoritatem præſtare quid ſit 828.d

B

BAnniti noſtri temporis vtrum deportatis an relegatis adęquentur 1374.f
beneficium actionis vtilis quare fideiuſſori non detur 827.f
de Beneficio actionis vtilis ibid.
beneficium cedendarum ibid.e l.fin. C.de iur.delib. 883.b
bona an mala fide quis poſſideat,nihil refert 410.e
bonorum poſſeſſio à quibus, quando petenda 942.c
bonorum poſſeſſio cōtra tabulas quibus

bus dari poſſit 943.c quare non detur exhæredatis ibid.b
à Bonorum poſſeſſione certo tempore petenda qui excuſentur 942.d

C

CÆdes quo teli genere fiat, non eſſe diſcrimen 1309.a
de Calumnia quomodo cognoſcatur 1343.a
calumniari quid ſit 1342.e
quid dicatur in criminalibus 287.b
in Calumniatores quæ actiones, quibus, aduerſus quos, & ad quid dentur ibid.e
calumniatorum quæ pœna 288.d
canis numero pecudum an ſit 445.c
capio quid ſit 999.f
caput hominis iure ciuili quotuplex 56.b
capitis minutio quid 314.b minutionis quot & quæ genera ib.c
captiuitate quatenus acquiratur dominium 1024.d
captiuorum fugientium pœna 1274.b
caſus periculoſos præuertere expedit 455.d
cauſa capitalis quæ dicatur 1392.c
cauſa quid 688.e
cauſa impulſiua licet deficiente, non tamen ad nihilum redigi actum ſeu contractum 769 c
de Cauſa liberali agere quib. permiſſum 1009.a
cauſæ liberales ibid.b
cauſas capitales per procuratorem nõ iuſtificari 1392.c
caueri ab vſufructuario quãdo & quomodo oporteat 405. b
cautio iuratoria an ab actore in criminalibus recipienda 133.d
cautio qualis exigi videatur ib.a
cautionis hodiernæ forma 130.b
de Cautione in iudicio quæ fit pignoribus 131.d
in Cautione vſufructuarij quid inſit 404.e
cautiones in noxali cauſa quomodo inſtituantur 135.e
cedere bonis qui poſſint 1072.b
quid ſit 1071.a
cedere quid ſignificet Contiõ 147.a
cenſus ratio quæ fuerit olim in ciuib. Romanis 1424.a quæ poſt inita in prouincijs ibid.
certum ex quo cõtractu petatur 507.a
certum quid ſit ibid.
ceſſio bonorum an hodie admittatur 1071.c quomodo fiat 1072.e
in Ceſſionem bonorum quæ cadant ibid.f
ceſſiones bonorum quare introductæ 1071.a
ceſſionum finis & effectus 1075.a
χρήσεως δόσις 1132.e
citare qui poſſint 122.c
citari qui poſſint ibid.e
citatio & citare quid 116.d
citatio in quibus cauſis facienda 119.a
initium litis 120.e
citationis cauſa efficiens, inſtrumentalis, προκαταρκτική, 118.a cauſa finalis 120.b effectus ib.c forma cõmunis 119.c origo 115.a partes 119.f ſpecies 117.d
ciuitas an habet priuilegium perſonale 1079.c
clàm feciſſe quis videatur 1129.f
cloaca quid ſit, & vnde dicta 429.c
cloacæ immittendæ ius, ſeruitus prædij vrbani ibid.
de Cloacis purgandis interdictum, & eius explicatio 432. d de iiſdem aliud reſtitutorium ibid.f
codicillus an in ſcriptis fieri debeat 892.e quid ſit ibid.d vnde dictus ibid.
codicilli quomodo reuocentur 894.e
codicillorum cauſæ 893.d
effectus 894.b
forma 892.e
in codicillis quare hæreditas relinqui nequeat 893.b
in Cognitionem cauſæ minoris quid veniat 310.e
cognitionum iudicialium genera 311.c
collatio quomodo fiat 945.f
collationi inter quas perſonas locus ſit ibid.a
collationes quid ſint 944.e
vnde ortæ ibid.
collationum cauſa efficiens ib.f effectus 946.d finis ibid. varia iura 944.f
collegium quot perſonæ conſtituant 272.a quomodo diſtet ab vniuerſitate ibid.c
collegia prohibita quæ ibid.d

Digitized by Google

collegia vnde dicta 1010.a
de Colluſione detegenda 1010.c
commiſſa pactione quod venditoris priuilegium 618.d
commodare quid 522.b
commodatarius ad quam culpam & cuſtodiam teneatur 553.e
commodatum vnde dictum, & quid ſit 552.b
commodati actio qualis 554.c cauſa efficiens, materia, forma, finis 552.c, d, e, f
inter Commodatum & mutuum differentiæ 553.b
commodari quæ res poſſint 552.e
communi diuidundo actio ex qua cauſa detur 471.c qualis ibid. quare introducta, ibid. quibus, contra quos detur 472.a quomodo differat a reliquis actionibus 471.c
in communi diuidundo actionem qd veniat 472.f
communi diuidundo iudicium quale ſit 273.e
ex Communi diuidundo iudicio vtilis actio 472.b
communium diuiſio quomodo facienda 472.d
communio diſcordiarum cauſa 465.a quarum ſit rerum ib.d
ad Commutationem iuſtam quæ requirantur 14.c
comparitio in ius quib. remiſſa 121 e
comparitionem in iudicio quid ſequatur 146.f
compenſatio an ipſo iure fiat 587.e in quibus debitis locum habeat 586.d quid ſit ibid.a vnde oriatur ib.b
cōpenſationis effectus, affinia, contraria 589.c ineundæ forma 587.e
compenſationem in criminibus publicis non habere locum 586.d non in ſpeciebus, ſed in quantitate & genere locum habere ib.e
compenſationum finis 589.b
compromiſſorum cauſa 329.c
conatus pro effectu quando puniatur 1325.c
in Conceſſione aliqua quę intelligantur eſſe conceſſa 1015.f
concluſio libelli in quibus conſiſtat 147.c
concubina quæ ſit 808.c
concubinatus quare permiſſus, quid ſit. ibid.
in Concubinatu quam habere liceat, vel non [illegible] e
concuſſionis crimen quod 1249.a
concutere quis dicatur ibid.
condictio cauſa data, cauſa nō ſecuta, ex qua cauſa detur 520.f certi 1172.b certi & incerti 507.a
condictio cui detur vel nō detur 534.c ex lege quando, contra quem, ex quibus obligationibus detur aut non 540.f
condictio furtiua cui & aduerſus quos detur 538.b quid ſit ibid.a quare non detur tranſlato dominio 537.d quomodo concurrat cum actionib. rei perſecutorijs, ib. b item cum pœnalibus ib.
condictio indebiti ex qua cauſa detur 531.b quando ceſſet 533.d quare, contra quem, ad quid detur 534.e quid ſit ibid.
condictio nulla eſt debiti naturalis 532.f ob turpem vel iniuſtam cauſam quando ceſſet 529.d & 530 a quando detur 529.f
condictio ſine cauſa generalis 536.f in ſubſidium datur ibidem. latiſſime patet 535.f quibus caſibus detur ib. quomodo concurrat cum condictione cauſa dati 336.c quomodo concurrat cum condictione indebiti 535 f
condictio triticaria ex quibus cauſis, ad quas res detur 542.a vnde nomen habeat ibid.
condictionis ex lege vſus & exempla 541.d furtiuæ ratio 537.a
cōdictionis nomine quæ veniant 506.e ratio 531.e triticarię vſus 542.b
condictioni ob turpem vel iniuſtam cauſam quando locus ſit 529.e
in Condictionem furtiuam quæ veniant 539.e
de Condictione indebiti regula generalis 531.d
in Condictione triticaria res quæ petita eſt, cuius temporis æſtimationem recipiat 543.d
condictiones ex quaſi mutuo 526.e
condictionum alteratio 543.e
conditio impoſſibilis quæ 880.d poſſibilis quæ, & quotuplex 881.a
conditio melior adferri quando dicatur

tur 521.f
de Conditione cretionum 882.a
cōducere per auerſionē quid ſit 563.a
in Conducti actione quid veniat 648.e
conductor quando dolum, culpā, cuſtodiam præſtet 648.a quis ſit 643.d
conferri quænam bona poſſint 945.d
confeſſio cui noceat 1069.c de quibus rebus facta valeat 1067.a quotuplex 1066.c
confeſſionis cauſa efficiens ibid.c extraiudicialis effectus 768.d finis & effectus 1068.c
poſt Confeſſionem an ferenda ſententia ibid.
cōfeſſiones quomodo faciendę 1067.c quorum operentur aliquid ibid.f
de Confeſſionibus varijs verſiculi 1068.b
confeſſus pro iudicato eſt 227 b
pro Confeſſis qui habeantur 1370.e
de Confirmatione tacita & expreſſa 786.a.
confiſcationis bonorum circumſtantiæ 1368.a.
confiteri quis non videatur 228.a
conijcere quid 1328.e
coniugium legitimum & non ratum 789.d quæ vel impediant, vel diſſoluant 761.f ratum & legitimum 750.a ratum & non legitimu 749.e
coniugij ius habitatione induci non poteſt 751.a
pro Coniugio in dubijs pronunciari tutius 795.d
coniugia clandeſtina quæ 749.c publica quæ ſint ibid. vera & præſumpta quæ dicantur 750.a
coniugia ob vllum delictum diſſolui noluit Iuſtinianus 795.d
coniuncti qui vocentur 390.c
coniunctio quotupliciter fiat ibid.
coniunctio re, verbis, re & verbis quomodo fiat ibid.
conſenſus parentum in matrimonio quomodo interueniat 752.e patris in nuptijs neceſſarius ibid.d
conſenſus in nuptijs tacitus ibid.c matris, curatoru & propinquorum in nuptijs an neceſſarius 751.e
conſentire in matrimonio quādo putetur filius vel filia 744.e
conſolidatione vſusfructus amittitur 439.e
conſtituendi pecuniam forma 550.b
conſtituere quid 547.d
conſtitutæ pecuniæ iudiciū cuiuſmodi ſit 551.a
conſtitutæ pecuniæ iudicium quomodo cum alijs concurrat ibid.
conſtitutio pecuniæ quare purè non rectè fiat 550.c
conſtitutiones poſteriores prioribus ſunt potiores 51.d Principum quò pertineant ibid.a
conſtitutionum authoritas ibid.f ſpecies ibid.
conſtitutum an ſit debitum 549.b
conſuetudo circa quem materiam verſetur 45.d generalis & ſpecialis quę 44.c qualis eſſe debeat 46.a quid 44.a quotuplex ibid.d
conſuetudinis finis 49.a effectus ibid. principium rationabile 47.c
ad Conſuetudinem inducendam quę requirantur 46.o
conſuetudinem introducere qui poſſint 44.e
in Conſuetudine probanda quę veniant 48.c quomodo probentur ibid.
conſularis poteſtas eneruari quando cœperit 71.a Romæ præcipua 70.c
conſulis officium quod 71.c
cōtractus emphyteuticus qd ſit 380.f quid cum locatione & cōductione habeat commune, quid ab ea diuerſum 647.a
in Contractu auerſionis cuius ſit periculum 632.c quatenus liceat decipere 627.b
contractus acceſſorij induere debent naturam principalis 549.f ſemper induunt naturam principalis contractus 162.c irriti 1335.b
contractus conſenſu quare cōſtare dicantur 597.c perſonarum qui ſint 741.c quidam cur re contrahi dicantur 497.d
contractuum nominatorum & innominatorum ratio 527.c innominatorum genera 655.b
aduerſus Contrahentes cum magiſtro nauis quomodo conſulatur domino 563.f
ad Contribuendum qua actione agatur 566.a
contributio quando ceſſet ibid.f
contributionis exemplum 565.e

ineundæ ratio 566.b
in Contributionem quæ veniant 565
in Contributione quomodo res æſtimentur ibid.e
conuentio legitima quæ ſit 163.e publica quæ 162.f
conuentionis priuatæ diuiſio 163.c
conuentiones innominatæ quotuplices ſint 164.d
cõuentiones iuris gentium quomodo diuidantur ibid.d vnde ortum habeant ibid. nominatæ quæ ſint ibi.
ex quibus Conuentionibus actio naſcatur 163.f
conuicium quomodo fiat 1236. vnde dictum ibid.
credere quid ſit 496.a
creditor ad exhibendum pignus tenetur 477.f an de euictione, & de iure dominij impetrãdo teneatur 669.a quis ſit 496.a
creditoris voluntate ſoluitur pignus 670.e
creditori quomodo ſuccurratur, ſi debitor hypothecam teneat 668.b
creditores diuidere quomodo debeãt 1081.b hypothecarij perſonalibus præferuntur 1078
in Creditorum priorum locũ qui ſuccedant 1081.b
inter Creditores chirographarios quis cui præferetur 1078.e
creditum quid ſit 496.a
in Creditum quot modis eatur ibid.c
cretionum conditio 882.a
crimen fateri quis videatur 227.b
crimen læſæ maieſtatis quid 1277.e
criminis læſæ maieſtatis pœna 1279.a
de Crimine læſæ maieſtatis qui quos accuſare poſſint 1278.c
criminum extraordinariorum pœna quæ 1247.a
in Criminib. extraordinarijs quomodo procedatur ibid.
culpa quid ſit 250.c lata quæ 740.c
Cuiacij laus 238.d
culpæ latæ nomine qs teneatur 596.d
cura ſeu curatio quid 818.d
cura datiua quæ ſit ibid.f
cura furioſi, prodigi, & aliorum extra minores, quomodo finiatur 854.a
cura legitima quæ ſit 818.d mulierum qualis ſit 853.a
curę ſpecies 818.c
curator mulieribus an detur [illegible]
à quibus detur ibid.
curatores ad quid dentur 818.c à magiſtratu quib, & quomodo dentur 823.b an neceſſario petantur 824.b quibus dentur 823.b
curatores ciuitatis Cuiacio qui 1415.d
curatorum quorundam officiũ 854.c
in Curatoribus conſtituendis quę obtineant 818.c
cuſtodię quãdo qs mãcipandus 1273.f
cuſtodũ fugiẽte captiuo pœna 1274.d

D.

DE Damno dato in turba, edictum & actio 1229.b
damnatũ alieno nomine infamia non ſequitur 227.a
dãnatorũ liberis qd debeatur 1369.e
dare ob rem vel ob cauſam quid ſit 529.a quid ſit 183.d
debitorum perſonæ mutatione pign. ſoluitur 672.e
debitũ an aliud cõſtitui poſſit, quàm quod debetur 549.b cuius in compenſatione habeatur ratio, quale debeat eſſe 587.c ex qua cauſa conſtituatur 549.c quomodo accipiatur tam in perſonis quàm in rebus ibid. defendere quid ſit 269.a
defendi quis dicatur, aut non 319.e
defenſio ob quas cauſas detrectari poſſit 269.e quõ inſtitui debeat 271.b
in Defenſionis probatione ſi reus deficiat, quid ſeruandum 1317.a
defenſoris officia 271.b
defenſores neceſſarij qui 269.b qui eſſe poſſint ibid.f quomodo admittantur ibid. quotuplices ibid.b
deiectum quid ſignificet 452.a
delegare an poſſit vnus reus inuito altero 1180.b quid ſit 1193.b quis poſſit ibid.d
delegatio à nouatione quid differat ibid.d quomodo cõtrahatur ibid.e
deliberandi ius nouum 883.b ius quale olim 882.b
deliberatione pendente quæ res alienari poſſint 883.a
delictum non excuſari dignitate, ſed potius aggrauari 1408.c
ex Delicto ſinguli in ſolidum obligantur 125.a
delicta extra ordinẽ coerceri quæ ſoleant 1246.e.

deno-

Digitized by Google

denominatio vnde fiat 176 b
de Denunciatoribus 563.a
deponi quæ res poſſint 598.c
deportandi forma 1364 a
depoſitario quæ competat actio 598.a
contra Depoſitarium quibus actionibus agatur 592.d
depoſit.. quas pactiones recipiat 590.c quomodo contrahatur 591.a quid ſit ibid.c vnde dictum ibid.
depoſiti actio aduerſus quem detur 593.c in ſimplum 596.d ciuilis 595 c cui detur 592.c directa & contraria 598.a quatenus in hæredes detur 594.c
depoſiti cauſa efficiens 590.e in duplū actio 596.b
in Depoſiti in ſimplum actionē quid veniat ibid.
depoſiti iudicium perpetuū eſſe ac infamoſum 597.a ſimile 591.c
inter Depoſitum & ſequeſtrationem differentia ibid.d
derelictum idem eſſe quod donationem 1057.b
pro Derelicto quis videatur habere 10.
deſiſtentium pœna 1344.c
deſiſtere quid ibid b
differre litem quid ſit 144 b
dilatio quid ſit ibid. quib. detur 145.b
dilationis dandæ modus quis ibid.a
dilationis propria 144.c
dilationes ex qua cauſa dentur 145.b ob quam cauſam dentur & petantur 146.a quot dandæ cauſarum ſingularum & perſonarum reſpectu 145.c vnde & a quib. dentur 144.c
dilationum effectus 143.c materia quando amputanda 145.c materia vel obiectum 142.b ſpecies 144 d
diſciplina naualis Rhodiorum 564.f
diſſentiendi à patre poteſtas in matrimonio quando liberis conceſſa 744.d
diſſolutio cuiuſque rei quō fiat 626.e
ad Diſtractionem bonorum quando perueniatur 1076.e
diuertentis iniuſtè pœna 592.f
diuiſionis beneficium quibus tutorib. competat 829.a quæ ratio ineunda 468.a
inter Diuiſionem, & diuiſionis placitum differentia 470.d
diuortium an hodie concedatur 792.c
cum corrupta an admittendū 765.a
hodie ex qua cauſa admittatur 792.c
c qd ſit 791.e quomodo fiat 790.b
dolus defuncti an obliget quenquam 594.d malus quid ſit 303.d quibus olim caſibus vindicatus 302.d quid ſit 224.b quomodo inſit contractibus 627.c
dolum malum abeſſe, clauſula nouiſſima, quid ſit 1205.b
de Dolo actio quatenus trāſeat ad hęredes 307.c quo tempore finiatur 306.c
dolo facere quis videatur 602.f
dolo malo feciſſe quis putetur 136.d & quis dolus malus ibid.
dolo poſſidere qui deſijt, quomodo conueniatur 458.c
de Dolo quatem actionē, cui, aduerſus quos prætor det, & ad quid 304.d
dolo quo quid factum dicatur 1052.c
ex Dolo ſuo vtrum quis infametur, an etiam ex culpa 224.c
domeſtici an teſtimoniū rogari & perhibere poſſint 723.d
dominiū confuſione & mixtura quomodo acquiratur 1025.d directum an ex voluntate domini adijciatur 1036.a iure ciuili quomodo acquiratur 1026.b iure gentium quomodo acquiratur 1013.c 1024.d
dominium & ius habere in re, latius quam actionem & ius ad rem 780.a
dominium plenum quis habere dicitur 1013.b quando traditione transferatur 618.c quid ſit 1011.d ſpecificatione quomodo acquiratur 1025.a venatione quomodo acquiratur 1013.c vnde dictum 1011.c
dominij cauſa efficiens, & formalis 1013.d cognata 1027.e diuiſio, partes, & ſpecies 1012.d finis 1027.c materia 1026.c
dominio contraria 1028.a
dominium rei dotalis ad mulierem redire ipſo iure 796.c
dominiorum effectus 1027.d
dominus & domina an actione furti cū ſeruo habere poſſint 1222.d ob delictū ſerui conueniri poteſt 456.e
domini proprietatis erga fructuarium aut vſuarium officium 404 b
domino ſuares quare non recte legetur 906.b

donare quis cui poſſit 993.e. qui quibus cauſa mortis poſſint 1000.a
donari aliena res quomodo poſſit 1056.d cauſa mortis quę res poſſint. 1000.e
donari quæ res poſſint 994.e donatio cauſa mortis quę ſit 999.b quomodo fiat 1002.a quomodo reſoluatur, vel reuocetur ibid.d
donatio propter nuptias quæ 778.a quomodo diſtet à donatione ante nuptias ibid.d
donatio quid ſit 992.c. ſimplex quid 993.a ſub modo cauſa aut conditione, quid. ibid.b vnde dicta 992.c
donationis cauſa efficiens 993.c
donationis cauſa mortis effectus & finis 1002.a.d ſpecies 999.b
donationis diuiſio 993.a effectus finis ibid.
donationis propter nuptias affinia & ſpecies 778.e
in Donatione cauſa mortis an locum habeat pœnitentia 1002.e
donationes cuius ſint iuris 992.a
donationes inter coniuges quare prohibitæ 787.a
donationes quędam cur inſinuatione indigeāt quatenus reuocētur 788.d quomodo cōtrahantur 995.a quomodo firmentur 994.e quomodo reuocentur, & retrictentur 997.f ſimplices an conferantur 946.f
de Donationum natura 997.a
in Donationibus cauſa mortis quot teſtes requirantur 1002.a
dormiens furioſo ſimilis 1233.a
dos nudo pacto an conſtituatur 776.a quare cōferatur 946.c quid ſit 774.b quo caſu exigi poſſit conſtante matrimonio 777.e quomodo conſtituatur 776.b quomodo legetur 995.e ſine certa quantitate an conſtitui poſſit 776.e vnde dicta 774.b
dotis affinia 778.a
dotis dominus quis ſit, conſtante matrimonio 777.c
dotis exactionem quæ cauſæ impediant 797.b finis & effectus 776.e
ad Dotis reſtitutionem maritum compelli, matrimonio ſoluto 777.d
dotis ſpecies 774.e
dotem cuiuſmodi impenſæ minuant 799.a
dotem eſſe in dominio mulieris, licet ſit in bonis viri 774.e
dotem iure Sax. tranſire in bona mariti 779.e
ex Dote quæ actio detur 776.e
dotes nuptias ſequi 373.f
ſine Dotibus an nuptiæ eſſe poſſint. 774.a
res Dotales quo die ſint reſtituendæ 797.e
dotalia non eſſe propriè vxoris, ſed viri 786.c
à Ducib. Saxon. an appelletur 1385.a

E

EBrietas an in cædib. excuſet 1318 b ebrius duplici pœna afficiendus ibid.c
edictum de calumniatoribus 287.a de conſtituta pecunia 548.c de depoſito 595.d de dolo 304.c de eo qui conſcius fraudulenti conſilij, cum debitore contraxit 1085.d de in ius vocando extenſum, ne quis de domo vocetur, neve puella impubes vocetur 115.a de in ius vocando quandiu detur ibid.d de iure deliberandi 882.e de iureiurando 515.c de metu & vi 713.a in rem ſcriptum cui & aduerſus quos detur 296.c de negocijs geſtis 283.c de peculio 578.b de poſito ſuſpenſoque 455.e de rebus authoritate iudicis poſſidendis ſeu vendendis 1077.c de religioſis 490.d de religioſis de quo loco agat. ibid. e de reſtitutione capite minutorum 313.c eius explicatio, & ad quos pertineat ibid.d de reſtitutione maiorum vigintiquinque annis 316.d de ſepulchro violato 1248.a de ſeruo corrupto 84.c de ventre inſpiciendo, cuſtodiendoq; partu 805.a
edictum perpetuū à quo compoſitū, & cur ſic dictum 37.a
edictum Prætoris de iniurijs 1238.b
edictum, quod falſo tutore authore geſtum eſſe dicetur 846.e edictum, ſi quis ius dicenti non obtemperauerit, ad quos magiſtratus ſpectet 106.a vtrum competat litigatori ibid.b ad quid detur ibid.f
edictum vi bonorū raptorum 1227.b
edicti de aleatoribus pars prima & ſecunda

Digitized by Google

cunda 455.c de calumniatorib. interpretatio 287.a de conſtituta pecunia explicatio 548.d de deiecto vel effuſo caput primum 451.c alterum 455.b eiuſdem ratio 551.a
edicti de dolo ratio 303.e de incendio, ruina, naufragio, rate, naue expugnata, forma & ratio 1229.f de in ius vocãdo, interpretatio 114.e eiuſdem partes 112.d ratio 111.f forma 112.f
edicti, de non eximendo in ius vocatum ratio 124 c de pecunia conſtituta explicatio 548.d de quadrupede explicatio 442.a de recepti reſtitutione duo capita 334.b
ex Edicti de recepti reſti. ſecundo capite quæ detur actio, contra quos & ex qua cauſa 336.c
edicti de teſtamentis aperiendis, inſpiciendis & deſcribendis, ratio & ſumma 388.a
edicti ædilitij ſumma & finis 671.f
edicti, ſi menſor falſum modum dixerit, ratio 487.b ſi mulier ventris nomine in poſſeſſione calumniæ, &c. ratio 807.d ſi quis omiſſa cauſa teſtamenti ab inteſtato, &c. ratio 889 c ſi quis teſtamento liber eſſe iuſſus fuerit, poſt morte domini ante ad. hær. ſurr. aut corrup. dicatur, forma & ratio 1222.c ſi ventris nomine in poſſ. &c. ratio 807.a vt quod iuris in alterũ ſtatuerit, ipſe eodem iure vtatur, cauſa. res b æquitas 101.e
inter Edictum quod datur in eos qui iudicio ſiſti impediuerunt, & qui vi exemerunt, differentia 137.b
edicto de calumniatoribus quis teneatur 287.b de dolo malo quando nõ ſit locus 304 c
ex Edicto, de non eximendo in ius vocatum, quæ detur actio 124.e & cõtra quos detur vel non detur ibid.a de in ius vocando quæ actio 114.d de recepti reſtitutione qualiſnam actio detur, & cum quibus concurrat 335.d de religioſis qualis detur actio, & ea cui, contra quem, & ad quid 491.c de ſumptib. funerũ quæ actio, cui, aduerſus quẽ, ad qd detur. 492.a de minorib. viginti quinque annis nulla proficiſcitur actio 312.a
edicto de reſtitutione capite minutorum, quando ſit locus 315.a
ex Edicto, ſi mulier ventris nomine in poſſeſſione calumniæ, &c. actio cui, aduerſus quẽ, ad quid detur 807.e
edicto, ſi quis aliquem teſtari prohibuerit, &c. quæ teneantur 891.b ſi quis in ius vocatus non ierit, partis actioni non præiudicari 123.a
ex Edicto, ſi quis omiſſa cauſa teſtam. ab inteſtato, &c. in quem, ad quid actio detur 889.d ſi ventris nomine in poſſ. cui, in quem, ad quid detur actio 807.a
edicta de miſſione in poſſeſſionem 1074.b 1075.e pro cõparitione 123.a
edictorum formulæ quomodo concipi claudiq; ſoleant 455.b
effractorum pœna 1253.e
effuſum quid ſignificet 452.b
emãcipatio quid ſit 63.e quõ fiat 64.a
emancipati quare ſuis conferre debeant 944.c
emi & vendi quæ res poſſint, aut non poſſint 613.e
emphyteuſis in quib. reb. cõtrahatur, & quomodo 382.b quomodo finiatur 383.a vnde dicta, & qd ſit 380.f
emphyteuſeos cauſa efficiens 381.f finis & effectus 382.c
emptio & venditio quomodo cõmittatur 622.d quomodo contrahatur 615.d quomodo perficiatur 617.a
emptio qua ratione diſſoluatur 626.e quid ſit 611.b
emptionis à permutatione differentia 612.a cauſa efficiens 613.e
emptionis contractus conditione ſuſpenditur 617.e
in Emptionis & venditionis cõtractũ quid, quantumq; veniat 614.e
emptionis & venditionis finis & effectus 618.b materia 613.a partes ibi. b pugnantia 619.f
emptionis origo 612.a
in Emptione conditionali cuius ſit periculum 631.e
in Emptione in diem cuius ſit periculum 632.b
emptiones vſurariæ quæ 688.a
emptionũ & vẽditionũ frequẽtia 611.
emptionum pacta 617.d
emptor ad quid teneatur venditori 636.b quando agere poſſit 638.b
pro Emptore quis habeatur 1054.e

Digitized by Google

quis vſucapiat 1052.c
Inter Emptorem & venditorem hæreditatis quid agi intelligatur 624.f
ἐνδελεχία quid 1308.c
erciſcere quid ſit 465.c
erro quis ſit 674.c
error in perſona an reſcindat & impediat matrimonium 764.c
error iuris in damno vitando nocere non ſolet 534.d in pœnalib. 740.c vnde probandus 741.a iuſtus quando excuſet 1053.f
eſſe rei a quo dependet, ad eundem etia debet referri præcipua eius vis, modus, & effectus 560.d
euictio quid ſit 677.e
euictionis in actione ſimplæ ſtipulationis quæ & quot capita 679.b
euictioni contraria 680.b
de Euictione actio quotuplex 679.e
de Euictione quem tenet actio, eum multo magis agentem repellet exceptio 681.b
de Euictione quō caueatur 677.e
examinatione actoris & rei peracta quid ſequatur 731.d
exceptio quid ſit 1141.d
exceptio de dolo, qui cauſam dat contractui 1154.b de iis quæ onerandæ libertatis cauſa promittūtur 1153.f de litigioſis cuiuſmodi ſit 1154.e
exceptio doli mali quamdiu competat 1152.f quam late pateat ibid.a quare detur ibid.b quibus obiici poſſit, vel non ibid.e
exceptio rei iudicatæ quando obſtet 1149.c quare detur ibi.a rei vēditæ quibus, & contra quos detur 681.a
per Exceptionis obiectionem an lis videatur conteſtata 1146.f
exceptionis pacti quæ cauſa 157.a
exceptionis proponēdæ forma 1145.a
exceptioni de dolo malo quando locus ſit 1152.d
in Exceptione metus quæ obtineant 1153.b
exceptiones proponi quādo debeant 1145.e
exceptionum cauſa efficiens & materialis 1244.c diuiſiones & ſpecies 1145.d finis & effectus 1146.d
exceptionibus contraria 1147.c
excipere quid ſignificet 1139.e
excipiendi nomine quæ veniāt 1141.b
excuſatio tutelæ quid 874
excuſationis tutelæ cauſa efficiēs ibi.a
excuſationis tutelæ vel curæ finis & effectus 840.f proponendæ materia & forma 839.c
excuſationem tutelæ vel curæ iuſtam quæ cauſæ pariant 837.e
executionis modus & tempus 1004.d
exempla quæ 71..a
exercitor quis 563.a
exhæredationis cauſæ 865.a
ad Exhibendum plures agere poſſunt 476.c
exhibenda quæ ſint, vel non 478.d
exhibere quid ſit 475.e
exhiberi commiſtæ & ſpecificatæ materiæ an debeant 479.c res in qua cauſa debeat 480.b
exhiberi vbi debeat 480.e
exhibitio quomodo ſit faciēda 479.c
exhibitionis conſequentia 480.b
exiliorum diuiſio 1372.c
eximere quis videatur 124.d
exiſtimatio quid ſit 222.a
expilatores qui ſint 1254.d
expilatorum pœna ibid.e
expromiſſor quis 1183.b
extraneum ſub omni cōditione recte inſtitui 881.b
extraordinariè qui puniantur 1246.c

F

FActores qui 548.a
factu vni' an noceat alteri 1177.b
facta probari quæ debeant 955.d
falſarij qui 1228.b
falſitas a dignitate alieniſſima 1333.f
falſum in inſtrumentis an committatur 1329.c quid ſit 1328.b
falſi pœna 1332.f
de Falſo criminaliter & ciuiliter agi ibid.c
falſis menſuris qui vtitur, quomodo puniatur ibid.a
fama quàm variè accipiatur 222.b quid ibid.a
familiæ erciſcundæ actio quando, & quamdiu detur 469.d quib. detur 466.c
familiæ erciſcundæ definitio 465.b effectus 470.a iudicium cur ciuile, duplex, mixtum, bonę fidei, vniuerſale 465.c ex quot & quibus conſtet 467.d
in Familiæ erciſcundæ iudicium quid veniat

Digitized by Google

veniat ibid.a
familiæ erciſcūdę iudiciū quale ibid.b
familiæ erciſcundæ iudicio quid petatur 467.c ercircundæ ratio & origo 464.e
familiæ ſignificatio 465.b
de Famoſis libellis 1245.a
in Fauorem cuiuſquam inductū, non retorquendum in odium 1243.f
ferarum genera 1020.f
feriæ indictæ quæ ſint 141.a olim à quibus & hodie conſtituantur. ibid.e repentinæ ibid.b ſolennes quæ ſint ibid. quotuplices ibid. vnde ſint dictæ, & quid ſint 140.e
feriarum colendarum modus & tempus 142.d cumulatio Pontificiorum 142.f diuiſio 141.a effectus 143.c materia circa quam 142.b neceſſariarum finis 143.a publicarum ſpecies 141.a repentinarum ſeu extraordinariarum finis 143.c ſolennium finis ibid.a
die Feriato quibus de rebus ius dici poſſit ibid.f
fides coniugalis in vinolentia data an obliget 770.d
fideicommiſſa quomodo diſtent à legatis 898.c. vnde dicta ibid e
fideiubere qui poſſint vel non 1183.e
fideiuſſio an in duriorem cauſam accipi poſſit 1187.c quomodo contrahatur ibid. b
fideiuſſionis cauſa efficiens 1183.d finis & effectus 1189.a materiæ 1184.c
fideiuſſor an naturali, ciuili, criminali obligationi accedere poſſit ibid. ad quid conueniatur 132.c hodie in iudicio qualis dari debeat, & an pignora ſufficiant 130.d hodie quomodo conueniantur 1189.d quis 1183.a vnde dictus ibid.
fideiuſſores in iudicio pluresne dandi, an vnus ſufficiat 131.b quando & quomodo cōueniantur 847.f quomodo conueniantur 1189.c
fideiuſſorum pœna 1276.c
pro Fideiuſſoribus qui habeantur 848.a
fictio quid ſit 777.e
finium regundorum actio quomodo probanda 461.e iudicium cuiuſmodi ſit 461.c
in Finium regūdorum iudicium quid veniat ibid. in eodem quomodo procedendum ibid.
finium regundorum iudicium quotuplex 461.e
finium regundorum remedia 463.d
de Finibus regundis iuris origo 459.b
filiusfamiliàs an rectè contrahat 573.a
fiſci ius qui non habeant 662.c
fiſco quando & quare locus fiat 891.c
contra Fiſcum quomodo præſcribatur 1327.b
flumen quid 428.a
fœdera quæ 165.a
fœminæ adoptare an & quatenus poſſint 60.d cuius iuris, ſeu in cuius poteſtate 58.d
fœnerandi modus licitus 685.a
formatum quod non eſt, vtrum nec animatum quidem poſſit intelligi 1307.d
fructus vſui deeſt 387.e
fructus vnde dicti 688.b
fructuum ſpecies ibid.c
frui pro parte, non vti, cur poſſumus 403.c
fugitiuus quis ſit 674.e
fundus dotalis quis ſit 383.d
fundum Italicum & dotalem L. Iulia prohiberi ibid. b
fundi cur dicantur ſeruire 385.b
funus ducere prohibito quæ detur actio 491.d
funeris cauſa ſumptus factus quando videatur 492.c
furcæ ſupplicium ſummum apud veteres 1357.d
fures balnearij quando puniendi, & quomodo 1253.b nocturni cur grauius puniantur ibid. quando audiendi 1252.f
furioſo an curator, an verò tutor proximus agnatus detur 852.d
furor quomodo probandus 1319.a
furor an impediat & diſtrahat matrimonium 770.e
furtim cædere, cingere, deglabrare quid ſit 1225.c
furtum an voluntate ſola, an conatu ſolo fiat 1211.c
quarum rerum fiat ibid.e
quid ſit 1610.b vnde dictum 1210.f

Digitized by Google

furti actio criminalis 1218.e dupli & quadrupli 1217.c in re hæreditaria quare ceſſet 1255.b
furti actiones ciuiles quæ 1217.b cauſa efficiens 1214.b effectus 1217.a finis ibid. iudicium capitale 1218.e materia 1214.b pœna ex qua cauſa teneantur 1215.d
in Furto cuiuſmodi voluntas doloſa attendatur 1212.b
furtum lege naturæ prohiberi ibi.e
furtum qui quomodo faciant 1215.c
furtorum ſpecies 1213.a

G

GErada Saxonum quid 105.c 780.a
genere quid 285.a
glandis nomine quid veniat 1333.e
de Guſtatione vini,& de menſuratione explicata difficultas 631.b
guſtus & menſuræ differentia 617.b
Guaranda 516.b
Guarentigionata inſtrumenta 716.f

H

HAbitatio quibus extinguatur vel non 403 f
habitationis iura ibid.b
habitationi quid inſit 440.a
de Habitatione legata 904.a
habitator ſuorũ culpã præſtat 456.e
hæreditas delata quæ 872.a in codicillis quare relinqui nequeat 893 b legitima quæ 871.e quando perdat nomen 872.b quid 354.f 869.e quomodo adeatur 885.e quomodo diuidatur 877.b quot modis & quo iure petatur 353.e viuentis nulla eſt 623.f vt veneat, quæ requirantur 624.a
hæreditatis petitio præcedit diuiſionem 467.a res etiam recte geruntur 284.e
de Hæreditate amittenda 887.c
ex Hęreditate ſurrepti aut corrupti actio cui &aduers'quos detur 1223.b
hæres eodem iure vtitur, quo defunctus 682.a ex pacto non notatur infamia 228.a vnde dictus ſit 869.d
contra Hęredem contumacis cur non iuretur in litem 524.c
hæredem inſtituere quid 871.a
pro Hærede quænam res vſucapiantur, quæ non 1055.e
hæredes an etiam reſtituantur 289.f
hæredes & fideiuſſores eorum quatenus teneantur 849.b
hæredum diuiſio,& differentia 871.b
hæredib. actio depoſiti an detur 593.e
hermaphroditi cuius ſint exiſtimandi ſexus 53 f
homicida quod fecit, expectet, talionis lex vbi non valeat 1244.e
homicidium an in fœtu needum nato fiat 1306.e
homicidium an ſit, ſi in rixa homo ſit cæſus 1315.e quotuplex 1306.b
homicidij an teneatur, qui ſeipſum vel alium volentem occidit 1311.e
homicidij lege an teneantur, quæ infantes exponunt ibi.a pœna an teneatur caſtrans volentem ibid.d
de Homicidio a furioſo & infante & impubere commiſſo 1318.f a minore commiſſo 1329.f
in Homicidio animum occidẽdi præſumi 1309.e
de Homicidio caſuali per culpam cõmiſſo 1317.e
in Homicidio doloſo an diſcrimen perſonarum fiat 1306.c
de Homicidio ex ira vel dolore 1316.b
in Homicidio mandantem puniri vt mandatarium 1310.f
de Homicidio per ebrietatẽ commiſſo 1318.b
in Homicidio probandum eſſe animũ defenſionis 1316.e
hominis triplex reſpectus 5.b
hominis voluntas mutabilis & ambulatoria 1246.c
honorium quid, & vnde dictũ 487.d
hypotheca quid 556.b 659.a
hypothecæ ſpecies ibid.e
inter Hypothecam expreſſam & tacitam differentia 662.e
inter Hypothecarios quis cui præferatur 1078.f

I

IGnorantia facti alieni quando excuſationem mereatur 738.a an probabilis 737.f
ignorantia facti circa quæ verſetur 736.a proprij quando præſumatur, vel non ibi.f facti quando quos excuſet, vel non excuſet ibid quid ſit ibid.d quomodo non noceat 738.a quotuplex 736.b
Ignorantia in quibus caſibus non ſit tolorabilis ibid.

igno-

Digitized by Google

ignorantia iuris in pœnalibus à quib. excuſet 740.c quando quos excuſet vel nō excuſet,ib.a quid ſit 739. e quotuplex ib.f
ignorantia quæ non excuſetur 740.a quando probanda 739.c quomodo probetur ib.d
ignorantiæ iuris & facti differentia 739.c
ignorantiæ poſitio negatiua 736. b præſumptio quatenus ab onere ꝓbandi releuet ibid. prætextus inutilis ib.c
ignorantiam præſumi ib.b
contra Ignorantiam iuris pręſumptio 740.c
de Ignorantia factíne an iuris prius quæratur 736.b
illegitimi in poteſtate non ſunt 57.d
imbreuiatura quid 710.d
immiſcere ſe hæreditati quid ſit 885.d
impenſę ſtudiorum,& ſimilia,an conferantur 947.c voluptuariæ quæ ſint 800.a vtiles quæ 799.c
de Impenſis neceſſarijs ib.b
imperiū cur & vnde dicatur 94.a merum quid 93.e mixtum quid ib.f
imperij merij gradus quot ibid. mixti & iuriſdictionis differentia 94.a
imperium mixtum quis habere videatur 94.c
ad Impoſſibile nullus obligatur 133.a
impoſſibilia lege pręcipi non poſſunt, nec debent 7.b
impubes an in ſupplicijs pro doli capace habeatur 1319.e
impuberes in tutela cur eſſe debeant 817.b teſtimonium dicere prohibentur 722.a
de Incendiarijs 1321.c
incendij quæ pœna 1230.f
indebitum quid ſit 571.f
inducere quid ſit 888.e
infamia an ſit perpetua 236.d quibus irrogari poſſit vel non 223.e
infamia facti alia leuior, & grauior alia,ib.c quid,& quotuplex 222.a
iuris quid 223.b
quando locum non habeat 226.f
quid ſit 222.e quot modis euitari poſſit 238.e quot modis irrogetur 231.c quotuplex 222.f
infamiæ cauſa efficiens 223.d
contraria 238.e effectus 235.e
iuris gradus 225.c quando non ſit locus 224.b
infamiam probandi modus 234.d
infamia quinam edicto,lege,&ex qua cauſa notentur 225.e
infantes qui ſint 319.b
ingenuitatē quis conſequatur 1008.b
ad Ingenuitatem repetendam quatenus agere poſſit libertus 1009.b
ingenui qui 55.a
ingenuorum differentia ib.c
de Inhibitione 1390.d
iniuria in primo capite legis Aquiliæ quid ſignificet 445.d
quid ſit 226.f 1232.b quot modis fiat 1235.d vnde dicta 1232.b
iniuriæ diuiſio ib.d finis 1237.e
iniuriam an etiam impubes, furioſus, dormiens,ebrius,iratus faciat 1232. b quid faciant ib.c qui patiantur 1234.d ſine animo non fieri 1237.e
iniuriæ tot,quot perſonę,conuicia,loca 1234.a
iniuriarum ciuiliter & criminaliter agi poſſe 1240. b damnatum an infamia ſequatur 1243.f
de Iniuriarum iudicio ciuili 1240.c
in Iniuriarum iudicio criminali an ꝓcurator admittatur 1241.f
iniuriarum pœna 1237.e
iniuriarum quomodo intelligatur ciuiliter vel criminaliter actū 1242.e
iniuriarum realium nomine ſi quis tenuis ſibi mulcta Sax.ſatisfieri velit, an id ei concedendum 1234.e
ſuper Iniurijs quomodo habeat ius Saxonum 1242.d
iniurioſa verba quæ ſint 1236.a
iniuſtitia vniuerſalis & particularis quid 4.c
innouari , appellatione interpoſita, quare nihil poſſit 1390.a
inofficioſum teſtamentū dicere quid ſit 349.f
inſcita iuris quid ſit 739.e
inſcriptionis faciendę forma 1269.b
inſtituere qui quos poſſint , vel non 873.a
inſtitutio quibus in rebus fieri poſſit ib.e quomodo fiat 874.c
inſtitutionis finis & effectus 877.a
ſuſcipiendæ aliqua de re ordo 1.a
in Inſtitutione directa verba, & obliqua & communia quæ 874.d

Digitized by Google

inſtitutionum conditiones quotuplices 880.d ſpecies 872.c
inſtitor quis ſit 560.a vnde appellatus ibid.
ex Inſtitoris contractu quamdiu dominus obligatus ſit 569.c
cum Inſtitore an poſſit agi ib.c
ex Inſtitorum contractu quę actio cōtra quos detur 562.d
inſtrumentum an totum edendum ſit 155.c meum quod ſit 153.d plenam fidem quatenus faciat 716.f quid ſit 908.e transſumptū 710.c
inſtrumenti legato dotes prædiorum non comprehendi 909.b ſpecies 709.c
ex Inſtrumento quæ oriātur præſumptiones 716.a
inſtrumento vtēs, pati debet vt idem contra ſe valeat 105.c
inſtrumenta authentica 711.b cauſarum omnia an edenda 152.c extraiudicialia 810.c in qua materia confici debeant 712.e iudicialia 710.c originalia 711.b publica quæ 709.c quæque quam fidem faciant 715.e quibus de rebus conficiantur 712.c quibus & quomodo oppugnari poſſint 719. b quid 708.c quomodo interpretanda 718.c quomodo legentur 989.a vnde dicta 708.c
inſtrumentorum clauſulæ 414.d conficiendorum ratio 713.e effectus 715.e finis ibid.d
Inſtrumentorum priuatorum ſpecies 711. a producendorum ratio 715.e publicorum ſpecies 709.c quot genera ibid. d requiſita & ſolennia 713.e
contra Inſtrumenta an rogari teſtes poſſint 716.d
inſtrumenta quinam rectè conficiant 711.d
in Inſtrumentis an ſubſcriptio & contrahentium & teſtium ſit neceſſaria 714.a
interdictum de cloacis reſtitutorium 1128.d exhibendis liberis, ab interdicto de ducendis liberis quomodo diſtet 1135.e de glande legenda 1133.e an iure Saxonum obtineat 1134.b de libero homine exhibendo ibid.d de migrando 1137.a de mortuo inferendo 493.d de precario 1131.b de ruſticis arboribus 1133.c de ſepulchro ædificando 494.c de vrbanis arboribus 1133.b quod vi aut clam, ad quid competat 1130.b quamdiu duret, & an in hæredes tranſeat ib.c Saluianum quomodo diſtet à Seruiana 1138.e vtrubi 1136.d
interdicti de libero homine exhibendo explicatio 1134.d remiſſionibus verba 1130.f de mortuo inferendo explicatio 493.d quod vi aut clam verba 1129.e Saluian. etym. 1138.f
ex Interdicto de migrādo, quando, cui & ad quid detur actio 1137.d de precario cui, aduerſus quē, ad quid detur actio 1132.b quod vi aut clam cui, aduerſus quem actio detur 1129.e Saluiano quare, cui, & aduerſus quem detur actio 1139.a
in Interdicto vtrubiq; ſeruetur 1136.d
interitu rei ſeruitutem amitti 440.b
interrogandi in iudicio mos 481.d
interrogationum iur. Saxon. quis vſus 483.d
interruptio quid 1048.a ciuilis quę ſit ibid.c naturalis quę ibid b vſucapionis quotuplex 1047.f
ab Inteſtato quare relinq; poſſit 894.a
iter quid ſit 432.f
iudex abſente reo ex qua cauſa cognoſcat & pronunciet 432.d quis à quo dari poſſit 340.b vnde dict. ib.
iudicis dandi licentiā quis habeat 94.b in actione ad exhibendum officiū 479.a indebite torquentis quę pœna 1352.d iuſſui mox gerendus 106.a iuſſu reū in pœnis excuſari 227.f
ad Iudicem eundem de quibus rebus eatur 483.e
iudicem vno remedio non ſufficiente ad aliud poſſe redire 110.e
iudices in iudicijs quam poteſtatem habeant 40.
Iudicandi forma, materia 1062.e
iudicare vel ius dicere in ſua cauſa nemo poteſt 342.c
iudicium criminale ſine accuſatore an procedat 1262.e
iudicij mutandi cauſa fieri quid dicatur 326.d partes 339.a
iudicium publicum ſola lex facit 1329.f quæ perſonæ conſtituant 340.a

quid

quid finiat 343.d
in iudicio maieſtatis quæ obſeruanda 1278.e
iudicia ciuilia quomodo expediantur 339 quotuplicia ibid.
iudicia criminalia quomodo expediantur ibid.d
iudicia liberalia quæ ſint 1008.e
omnia publica infamant 22.a
iudicia prætoria quomodo expediantur 339 c priuata quæ 1207.b
publica peculatus an tranſeant in hæredes 1339.a
publica quæ 1205.b
realia quotuplicia 339.d
iudiciorum criminalium diuiſio ibid. 1207.a
iudiciorum affinia 343.c contraria ibid. effectus 342.f finis ibid. forma vetus & noua 341.e materia quæ 340.f
iudiciorum petitoriorum diuiſio 339.e
iudiciorum publicorum cauſa efficiẽs 1260.d materia ib.c
exercendorum forma ib.e
iudiciorum publicorum finis & effectus ib.e 1261.c
iudiciorum ſpecies 339.c
de Iudicijs criminalibus rectè pernoſcendis regulæ communes 1208.b
ius dici quibus debeat aut non 95.d
ciuile bifariam capitur 31.d
ius gentium ex notitia ſimplici & cõpoſita ortum 25.c
quid & quotuplex 30.c
ius gladij ſpecialiter, extra caſum neceſſitatis, delegari non poſſe 87.e
ius naturale vnde oriatur 23 d
non ſcriptum quod 41.c
priuatum quid 20.e quotuplex, ſeu vnde collectum 22.f
ius prudentum vnde natum 35.c
ius publicum & priuatum quomodo differant 20.e
publicum quid ibid.
ius teſtium adprobatione an habeat opus 30.c vnde dictum 18.b quid ſit ibid.c quotuplex 20 e
iuris ciuilis origo 31.e diuiſio 32.c
ſcientiam qui profeſſi ſint 36.c
ſpecies & partes 38.d
iuris error in quib. cauſis nemini obſit 740.b obiecta quæ & quot 52.b
Romani cauſa efficiens quæ 40.e
materialis 39.d formalis 41.a
finalis 42.c
iuris Romani origo quotuplex 34.d
origo ciuilis ſeu hiſtorica quæ ib.
iuri Diuino nulla cõſuetudine poteſt præſcribi 512.e
ad Ius gentium quæ pertineant 25.b
in Ius vocandi forma antiqua 111.d
in Ius vocare quid ſit ibid.
in Ius vocari quis dicatur 125.e
qui non poſſint 112.f
in Ius vocari qui poſſint 118.f
in Ius vocari venia prætoris impetrata qui debeant 113.e
iura incorporalia an poſſint vendi 623.c
iuramentum an ab Eccleſia relaxari poſſit 523.a aſſertorium quomodo hodie appelletur 519.a ἐπακτὸν ibid.b non eſt obligatorium cõtra bonos mores 509.c
iuramenti promiſſorij diuiſio 519.a
iuramenti ſpecies ſecundùm Theologos ibid.b
iuramentum non temerè, nec in quibuslibet cauſis perhibendum 510.e
iurandum in ſolius Dei nomine 512.a
iuratò qui promittant 132.d
iuridicus Alexandriæ à quo conſtitutus 85.e eiuſdem officium ib.
iuriſconſultorum veterum nomina, & ſucceſſio 36.c
iuriſdictio delegata quomodo finiatur 100.d nõ præſcribitur, & quare ib.e
ordinaria quomodo finiatur ib.a
in ſingulis cauſis ibid. prorogata quomodo finiatur ib.f quam producat actionem 99.b
quid ſignificet 91.b quid ſit 92.a
iuriſdictionis affinia quæ 99.f cõtraria ibid. cauſa 92.b cauſa efficiens 95.a effectus 98.c exercendæ forma 97.e finis 98.c materia in qua 96.a circa quam ib.c præſcribendæ ratio 97.b probandæ ratio ibi. propria 94.d ſpecies ib.f tuendæ quæ remedia 109.a
iuriſdictionem mandare, quid ſit propriè 86.d mandatam habens, mandare eam cur nequeat 89.c
iuriſdictione mandata merum imperium cur non tranſeat 87.e quæ nõ tranſeant ibid.d quæ tranſeant ib.e
iuriſdictione quę mandari poſſint, vel

Digitized by Google

non 96.e
Iuſiurandum ad quæ adhiberi ſoleat, 509.c alieni iuris emplaſtrum 508.d calumniæ delationem iuriſiurandi iudicialis præcedere poteſt 514.b induit naturam actus, cui accedit 521.c probatio priuilegiata 234.e in litem à quo defeiatur 523.f an tutores nomine pupillorum ſubire cogantur 524.e ex qua cauſa deferatur 524.a in foro cur inualuerit 525.c quibus actionibus deferatur ib.a pupillis non defertur ib.a quando habeat locum ib.b quid ſit 523.e iudiciale deferre quis poſſit 515.b deferenti quid prius agendum ib.d delatum an ſuſcipere compellatur reus ib.e iudiciale quod 514.c neceſſariũ ſuſcipere quis cogatur 517.a per hæredem pręſtari an poſſit 516.c per procuratorem præſtari an poſſit ib.b quando actionem impediat 519.e quando & quomodo impugnandum 518.d quid ſit 508.c voluntarium quod ſit 513.f
Iuriſiurandi cauſa efficiens 508.f.509.a
iuriſiurandi cauti quę capita 133.e
effectus 519.f
iuriſiurandi iudicialis delatio quando facienda iure Saxonum 515.b
iuriſiurandi in litem effectus 525.f
iuriſiurandi materia 509.c forma 511.a
origo 509.b partes 508.e
quanta apud veteres religio 520.a
relatio cui conceſſa 513.b
ſpecies 513.e
iurijurando affinia, contraria 522.a
quæ adiaceant ib.c
iureiurando pignus ſoluitur 672.c
iuriſprudentia quaſi ſanitas politiarũ 3.a Romana vnde ducatur 19.a
iuriſprudentiæ doctrina & vis quibus contineatur 34.b finis & media ad finem ducentia 3.a
iuſſum iudicis ſemper iuſtum eſſe pręſumitur 227.e
iuſtitia quid 10.b commutatiua quid ſit 16.f quæ cauſæ eius, fines, affinia, contraria ib.e diſtributiua quid ſit 15.b vnde dicta, & quàm variè accipiatur 3.f
iuſtitiæ Ariſtotelicę cauſa remota quę 8.d quæ proxima ib.
iuſtitiæ diſtributiuæ cauſæ, fines, affinia, contraria 115.b
iuſtitię munus ſeu officium quod 10.d
iuſtitiæ particularis definitio ib.e
diuiſio & ſpecies ib.f
iuſtitiæ vniuerſalis cauſa efficiens 8.b
cognata & contraria 9.d diuiſio, partes, & ſpecies 7.d
iuſtitiæ vniuerſalis & particularis differentia 9.e
iuſtitię vniuerſalis forma, finis, & effectus 9.a, b materia in qua & circa quam 8.e triplex definitio 5.b

L

LÆſionum ſpecies quæ 291.e
Legandi vſumfructum forma multiplex 903.d
legari quæ res poſſint 891.e
quibus poſſit 899.b
legatum annuũ quando præſtandum 901.d quare non tranſeat ad hæredem ib.c quatenus ſimile ſit vſufructui, quatenus diſſimile ib.d
legatum peculij quando extinguatur 909.f
legatum quid ſit 895.e
legati annui natura 901.a
inſtructi vel inſtrumenti interpretandi modus 909.d
in Legatum penoris quid veniat 910.c
legato alimentorum quid cõtineatur 913.a
legato inſtrumenti quid comprehendatur 909.a
in Legato optionis quare electionem habeat legatarius 906.c
in Legato quid amplius ſit, quàm in actione dotis 905.b
de Legato tritici & olei 908.b
legato vini quid contineatur 907.c
de Legato reditus 903.f
de Legata habitatione 904.a
legata à morte teſtatoris quare cedãt 391.e
legatorum cauſa efficiens 897.b effectus 898.a finis 897.e forma ib.d
genera 896.c
de Legatis diarijs 913.b
de Legatis operis ſerui 904.a
de Legatis præſtandis, contra tabulas bonorum poſſeſſione petita 943.d
legitimationem eſſe pro natalium reſtitutione 1008.d
lex à conſuetudine quomodo differat

quid

Digitized by Google

quid ſit 38.e
lex quod diſponit, id ipſo iure operatur 164.c
legis & populi ius penes quem hodie 95.b
inter Legis ſententiam & rationem differentia 42.b
legis ſignificatio varia 38.c
legem quis proprie condat. 39.e
leges quid requirant ab homine 7.b
legum cauſa finalis 42.e. diuiſio. 39.c effectus. 43.b
de Legum inquiſitione & interpretatione ibid.c
legum prohibentium & permittentiũ collatio 41.d
de Legibus Moſi forenſibus iudicium 765.d
legibus omnibus commune quid 41.d
de L. Aelia Sentia 1006.d
legis Aquiliç author 444.f eiuſdem vſus 445.a
lege commiſſoria quomodo olim emptiones celebratæ 622.c
L. Cornelia de iniurijs 1240.d
legis Corneliæ pœna ordinaria 1314.d quomodo mitigetur ibid.e ſumma 1305.
lege Cornelia de falſis qui teneantur 1328.d
legis Fabiæ de plagiarijs ſumma 1342.f
ex Lege Fabia de plagiarijs accuſatio quæ competat, & quomodo inſtituenda 1341
lex Iulia à quo lata 1334.d de quibus pecunijs loquatur ibid.
de Legis Iuliæ actione ciuili & criminali 1335.c
legis Iuliæ de ambitu pœna 1340.c vſus ibid.d Iuliæ de annona pœna 1336.e de fundo dotali ſententia 783.b peculatus ſumma 1337.b
legem Iuliam de ambitu quis tulerit 1340.a
ad Legem Iuliam de annona reſcripta pertinentia 1336.c
in legem Iuliam de vi priuata qui committant 1302.e
lege Iulia de ambitu qs teneatur 1340.c de annona qui teneantur 1336.b
de Lege Iulia, de reſiduis 1338.e
lege Iulia de vi publica qui teneantur 1301.b
ex Lege Iulia peculatus accuſatio & pœna 1338.c
lege Iulia peculatus qui teneantur ibid.b
legis naturæ Paulina deſcriptio 28.b
lex pompeia de parricidijs ad quẽ vſq; gradum extendatur 1326.d
L. Rhodiæ origo & diſpoſitio 564.f
de L. Sempronia 1305.a
lex T. Cornelij, de iuriſdictione pretorum 75.e
lenocinij pœna 1289.b
libellus cui offerendus 148.e in quem finem offeratur 149.e in quib. cauſis offerendus 148.d quando non neceſſarius ibid. vnde dictus, & quid ſit 147.b vtrum emendari aut mutari poſſit 150.d
libelli cauſa efficiens 148.c
de Libelli concluſione 149.b
libelli effectus ibid.e forma quæ generalis & ſpecialis, & in quo conſiſtit 148.f genus 151.f omiſſio vitiat proceſſum 149.f partes quot 147.d propria 148.b
libellum ineptum iudex reijcere poteſt 150.a
libelli dimiſſorij qui 1389.b
libellorum formãdorum ratio 1269.e ſpecies 148.a
liberationi & indulgentiæ quid inſit 1374.c
libertas à quo adimi poſſit 1005.d directe quomodo detur ibid.e per fideicommiſſum quomodo detur ib. b quid ſit 54.d
libertas teſtamento quomodo adimatur 1005.d quotupliciter detur ibi.a
libertatis dationem in fraudem creditorum non valere 1006.f
ad Libertatem quibus proclamare nõ licet 1009.a
in Libertate præſcribenda quid requiratur 413.d
liberi iuſti qui 57.a iniuſti qui ibid.d 751.d qui ſint 54.d
liberorum appellatione qui veniant 864.e conditio varia 54.f
circa Liberorum inſtitutionem quid hodie obſeruetur 864.f
libertini qui 55.d
libidinum quæ pœna 1299.c
litis conteſtatio quando expectari nulla poſſit 697.e quomodo fiat 339.b

litis euentus dubius 117.b ingreſſus quomodo impediatur ibid.
ante Litem conteſtatam an poſſit tráſigi,& de quibus 128.b
in Litem quomodo iuretur 525.e
litium hoc tempore nullus finis neq; modus,& quæ cauſa 304.f
litigioſa quæ res dicatur 1154.f
locare quid ſit 643.d
locari quæ res poſſint 644.e
in Locati actionem quę veniant 647.d
locatio &conductio quando contrahi intelligatur 644.e
locatio quid ſit ibid.a quomodo contrahatur ibid.b
locationis adiuncta & affinia 646.d finis ibid.d
locationis & conductionis pugnantia 647 a quæ tempora 645.b
ex Locatione & cōduct. quæ actiones dentur 647.c
locator quis ſit 643.d
locuples quomodo æſtimandus 123.d
locus purus aut religioſus quis 490.f
λωποδύτῃ 1254.d
lucra turpia etiam ſucceſſoribus extorquenda 1334.b
lumen quod intelligatur 426.f
luſus veſcendi cauſa & exercendi permiſſus 486.d

M

Magiſter nauis quis dicatur 562.b
magiſtratus citra cauſæ cognitionem non exequitur 94.b
de Magiſtratus corruptione 1334.e
magiſtratus ex quibus cauſis conueniantur 848. e pedarij olim qui 70.a quo ordine conueniantur 848.e ſinguli quatenus teneantur 849.a
magiſtratuum in Repub. Romana genera quot 69.e quæ origo 36.a
maieſtas quid ſit 1277.e
maieſtatem lædere quis videatur 1278.a
maiores vigintiquinq; annis ex quib. cauſis in integrū reſtituantur 315.f
maiorib. quomodo officio iudicis abſque reſtitutione ſubueniatur 323.b
maleficio ex cauſa finali & propoſito diſtinguenda 1330.b
mandare quid 598.a
mandare tua ſolius gratia an poſſim 600.e
mandari quæ res poſſint 599.d
mandator quis 1183.e
mandatum gratuitum & mercenariū 599.b quid ſit 598.f quomodo contrahatur 599.a quomodo diſſoluatur 601 b vnde dictum 598.e voluntarium & coactum 599.a
mandati actio contraria 603.b directa cui aduerſus quem, ad quid detur 602.b cauſa efficiens 599.c effectus 601.a
pro Mandati exequutione an ſalarium recte exigatur 703 d
mandati finis 600.d partes & ſpecies 599.a
mandati procuratorij finis 257.e ſuſcepti effectus 258.a
mandatum procuratorium probandi forma 256.a
manumiſſi quomodo conſequantur dignitatem 1007.d
manumiſſio quid ſit 1003.e
citra Manumiſſionem qui & quomodo liberi fiant 1006.a
manumittendi forma 1003.e modus per vindictam ibid.e poteſtas cui, quo tempore permiſſa 100.e
manumitti an poſſit à quoquam, qui toti vniuerſitati ſeruit ibid.d
de Mariti iure 1289.f
maritum quamuis dominum, non tamen poſſe res dotales alienare 783.a
matrem percutientis pœna, ex lege diuina 1325.d
matrimonium per vim metúmve contractum an valeat 770.f quibus cōſummetur 750.b quomodo probari debeat 556.c quomodo ſoluatur 790.e
in Matrimonium conſentire qui prohibeantur natura, lege diuina, naturali ciuili 552.e
matrimonia debent eſſe libera 744.d vnde dicta 748.e
in Matrimonijs cōtrahendis naturale ius & pudor inſpicienda 24.c
maxima muſica quid 6.e
menſor quis dicatur 487.b
menſuræ & guſtus differentia 617.b
merces an debeat in pecunia conſiſtere 644.e
minor ex quo geſtu reſtituatur 310.b
ex Minoris perſona qui reſtituantur, aut non 309.

minori

minori contra curatorem quæ actiones dentur 843.c
minores 20. annis an poſſint teſtes eſſe 722.b
de Minorum rebus non alienandis, oratio Seueri 850.a
minoribus quomodo ſubueniatur 310.b
de Minoribus vigintiquinq; annis reſtituendis edictum 308.d
miſſio honeſta & cauſaria quæ 225.e
miſſio in poſſeſſionem ex quib. cauſis decernatur 1074.a iure nouo ſecundùm debita quomodo fiat ibid.b
miſſionis in poſſeſſionem cauſa efficiens 1074.c effectus 1075.a finis, forma, materia 1074.e f
de Miſſione in poſſeſſionē edicta Prætoris 1074.b 1075.e
monſtra an pro liberis habeantur 54.a
monopolium an licitum 605.e
monopolij ſocietas an iniri poſſit ibi.
monumentum quid 491.a
mora quomodo fiat 683.b
morbo ſontico remitti iudicandi neceſſitatem 344.d
mulier prægnans ne humetur, antequam excindatur partus, lege regia vetitum 494
mulier quomodo adiuuetur 583.f
mulieres non tradi cuſtodiæ 1274.b
mulieribus an detur curator 853.b in ſuo contractu non ſuccurri 583.a quando ſubueniatur ibid.a
munera magiſtratibus dari prohibita 1329.b
mutuationes quando & quomodo fiant 499.c
mutuum an debeat eſſe gratuitū 500.d eſt reciprocum 449.b quando non exiſtat 501.e quid ſit 499.d quomodo à commodato & permutatione differat 500.b vnde dictum 499.c
mutui cauſa efficiens 500.c finalis 506.c
mutui conuentio quo iure inuenta 500.f datio quo fiat animo 502.d
mutui forma ibi.a materia 501.a ſubſtantialia & naturalia 502.d
in Mutuum quæ res cadant 501.a
mutuum reddere propriè quis dicatur 499.c
in Mutuo eadē res reddenda eſt 501.f
ex Mutuo quæ detur actio 507.a
in Mutuo quid requiratur 502.

N

Natalium reſtitutionem olim maius quid fuiſſe quàm ius aureorum annulorum 1001.d
pro Natalium reſtitutione eſſe legitimationem 1008.d
Neceſſitas non habet legem 89.a
negantis nulla eſt probatio 693.e
negocium quot modis dicatur ad aliquem pertinere 284.a
de Negocio geſto cum eo qui in aliena poteſtate eſt, edictum 572.d
negocio quis cuius gerere poſſit 283.d
nobilem ſe eſſe aſſerens quomodo puniatur 1331.b
nobilitas affinis iuri ſtatus 55.f
nomen mutans quomodo puniatur 1331.b
nomina debitorum an poſſint vendi 625.e
notarius an quis inuitus fieri poſſit 712.c
notarios creandi poteſtas penes quem ibid.b
notoria non indigere probatione 691.e
nouare an poſſit vnus reus inuito altero 1180.b
nouatio quid ſit 1191.c quomodo contrahatur 1192.d vnde dicta 1191.c
nouationum cauſa efficiens 1192.b effectus & finis 1193.a materia 1192.c ſpecies ibid.a
noxa ſequitur caput 135.f
nullum quod eſt, fruſtra reſcindi petitur 346.a
nunciatio quando dicatur remiſſa 1130.e
de Nunciatoribus 1345.d
nuptiæ an ſine dotibus eſſe poſſint 773.f contractæ an ob diſſenſum parentum diſſoluantur 752.a iniuſtæ quæ 751.c
nuptiæ quomodo contrahantur 755.e quid ſint 749.b vnde dictæ 748.e
nuptiarum affinia 761.e cauſa efficiens 750.d diuiſio & genera 737.e finis 759.d origo 750.d ritus antiquus 749.a
nuptias contrahere qui poſſint vel nō

poſſint 752.e 764.a iuſtas qui contrahant 751.c
nuptias, nomen ciuile eſſe 748.d
in Nuptijs quorum requiratur conſenſus 751.c

O

OBligatio quę propriè dicatur 1157.c quid ſit 1156.d quomodo extinguatur 1159.d quotuplex 1156.a rerum turpium nulla eſt 599.e
obligationis cauſa efficiens 1157.d principalis & accęſſoriæ non poteſt eſſe diuerſa forma 549.f
obligationem qui quomodo contrahere poſſint vel non 1157.d
obligationes per acceptilationem quę tollantur 1199.b
obligationũ effectus 1159.b finis ibid. c. forma 1158.f materia ibid.e
non Obtemperaſſe quis dicatur 108.c
occidens filiũ pater an lege Pompeia de parricidijs teneatur 1324.f
occiſus in lege Aquilia quid ſignificet 446.c
occidere, & cauſam mortis præbere, eſſe paria 1310.c
occidi impunè qui poſſint 1315.f
operæ ſeruorum quomodo amittãtur 401.a
operarum cũ dominio cognatio ibi.b
de Operis ſerui legatis 904.a
oppignorare quæ perſonæ nequeant 476.a
oppignorari quæ res poſſint, vel non poſſint. 663 b
oppignoratio quando non idoneè fiat ibid.f
de oppignoratione rei dotalis 784.c
optio quando facienda 907.b quomodo olim fiebat 906.c
optionis legatum eſſe tranſitorium 907.c
in Optione quare non ſit locus pœnitentiæ ibid.b
ordinis beneficium quando locum habeat 839.a
orphanotrophorum officium. 819.a

P

PAciſci qui cum quibus poſſint, vel non poſſint 167.a quibus de rebus liceat vel non liceat 168.d
pactum à contractu & tranſactione qd differat 157.d quàm variè ſumatur 159.a quando bonæ ſit fidei 162.c quando non valeat 166.d quid ſit 158.c ſtricti eſt iuris 162.b. vnde dictum 158.d vnius an noceat alteri 440
pacti à pollicitatione diſtinctio 159.d à conuentione diſtinctio 157.f
pacti cauſa finalis 172. d diuiſiones cõmunes quæ 162.a
pacti & tranſactionis differentia 161.d
ex Pacto an iure naturali ſeu gentium naſcatur obligatio naturalis 174.f
ex Pacto nudo non oritur actio 168.e
ex Pacto quæ actio detur 189. f vt quis infamia notetur, quid requiratur 228.a
pacta cur exceptionem tantùm, non etiam actionem producãt 176.a dotalia ſeruanda 780. e expreſſa quæ 165.c in rem, non in perſonam diriguntur 161. f iudicialia & extraiudicialia 165.f obligatoria & liberatoria quæ, & quomodo differant 166.b omnia gratuita 161. e publica à priuatis quid differant 162.f quando pariant actionem 184.c quo iure quibus caſibus actionẽ pariant 180.e quæ non valeant 780.e quib. conſtent 771.f realia quæ ſint 165.d tacita quæ ſint, ibid.e turpia aut crudelia an valeant. 634.c
pactorum cauſa efficiens. 166.c effectus 174.d diuiſio & ſpecies 162.e diuiſiones quo referendæ ibid. dotalium forma & effectus 781.a
de Pactorum interpretatione & cui proſint, vel noceãt, & ad quas perſonas vel res, & quam late extendantur 192.c
pactorum materia 168.d natura & proprietates 161.e perſonalium diuiſio 165.e varij modi 161.e
pactis contraria quæ 195.f legitimis quæ actio tollatur 164.a priuatorum non datur iuriſdictio. 101.a
in Pactis iure nouiſſimo æqualitatem requiri 781.a
de Pannicularioru̅m iure 1368.c
parricidium lege Pompeia in quibus perſonis committatur 1323.b
parricidij accuſatio perpetua 1327.a pœna 1323.d quãta atrocitas 1322.f
parricidij voce veteribus quid ſignificatum 74.f

parri-

Digitized by Google

parricidium an committat mater & auia 1224.d
in Parricidio furor excuſatur 1324.a quando pœna maiorum, quando legis Cornelię locum habeat 1323.c
in Parte idem iuris quod in toto 370.d
partus ſuppoſiti accuſatio cuiuſmodi 1332.d
partum falſum ſupponere, capitale 1331.d. ſubijcientem de falſo teneri 803.d
pater impedire nuptias quatenus poſſit, vel non 762.f quis intelligatur 803.e
patrem percutientis pœna, ex lege diuina 1325.d
patres conſcripti qui 69.f
patientia pro traditione in rebus incorporalibus habetur 422.b
patria poteſtas diſſoluta quomodo redintegretur 64.d
de Patria poteſtate 57.a
patricij qui 70.b
pauperies quid ſit 442.a quomodo æſtimetur 443.d
pacis fractæ pœna quis teneatur hodie 98.d
peculatus quid 1337.b. vnde dictus ib.
peculium quid ſit, & vnde dictũ 577.b quomodo legetur 909.e
peculij legatum acceſſionis vicem obtinet 110.a
à Peculio quæ deducantur ibid.
in Peculio quid ſit 577.c
pecunia mutuo data, an in eadem ſpecie monetæ reddenda ſit 505.c. publica αἷμα καὶ ψυχὴ ciuitatũ 74.b an omnium ciuitatum ſit 1338.a
pecuniæ nomine quid veniat 1337.c
de Pecunia in alimentum legata 913.b de publica 1337.f de ſacra ſubtracta ibid.d
penus quid propriè 910.b
de Penu legata ibid.
perfectum in rerum natura quod 33.f
permutatio quare cõtractus innominatus 651.b. quid ſit 653.e quomodo contrahatur ibid.
permutationis à venditione differẽtia 651.c cauſa efficiens 654.a cum venditione affinitas 651.c effectus 654.b finis ibid. forma ib.a genera ib.a materia quæ ibid. partes 653.c
ex Permutatione quæ oriantur actiones 653.b
perſonarũ diuiſio ciuilis 56.b ex iure gentium 54.d naturalis 53.e triplex ibid. familiæ reſpectu 56.d
petendæ hæredit. forma 365.e
ad Petendum incertum quæ actiones competant 507.a
petens hæreditatem quo iure vtatur 361.b
petitio hæreditatis cur dicatur ciuilis, vniuerſalis, realis, bonæ fidei 354.a cur non detur contra ſingulari titulo poſſidentem 361.a hæreditatis de inofficioſo quid differat à ſimplice 346.c hæreditatis directa & ciuilis quæ 356.b fideicommiſſaria cui, aduerſus quem, ad quid detur 372.c poſſeſſoria qualis ſit actio 371.b & cui, aduerſus quem, ad q̃d detur ibid. quando ſit proponenda 357.d querelæ inofficioſi coniungi ſolet 346.c quid ſit 352.c quomodo & quo ordine proponenda 356.f quotuplex ſit ibid.b quid 352.e
petitionis hæred. actio quare dicatur & ſit vendicatio 366.d affinia 368.c contraria 369.b cauſa efficiens 356.d finis & effectus 368 d propria 353.d
petitioni hæreditatis quomodo præſcribi poſſit 369.e
in Petitionem hęred. quid veniat 361.f
petitione principaliter in id agitur, vt actor hæres declaretur 370.e
pignus ab hypotheca quid differat 556.a cur diſtrahi a creditore poſſit 667.e expreſſa volũtate quomodo conſtituantur 556.c tacita ibid.d quid ſit 556.b 659.c quomodo diſtrahatur 667.e quomodo contrahatur 556.c tacitum in inuectis & illatis in prædium vrbanum, non ruſticum, contractum 661.b in renouata locatione, cõtractum ibi.c quomodo contrahatur in mutuo refectionis ibid.a ratione perſonę creditoris, vt pupilli, fiſci, &c. contractum ibid.d
pignus vel hypotheca in quibus cauſis tacite contrahatur ibid.a quibus modis ſoluatur 670.c
pignus vnde dictum 555.e voluntate quomodo conſtituatur 556.c
pignoris cauſa efficiens ibid. cõtractus quomodo fiat 660.a diſtractio an

Digitized by Google

impediatur denunciationib. 668.e
pignoris effectus 667.b materia, forma, finis 557.a ſpecies 660 e
pignus diſtrahendo quid iuris creditor transferat 668.f
inter Pignus & hypothecam quid interſit 659.a
pignus perſequendi ius quãdo habeat creditor 664.d
in Pignore vel hypotheca qui potiores habeantur ibid.e
pignorum pacta 660. b ſpecies quomodo diſtinguantur 557.a
pignorari quæ res poſſint ibid.
piſcatio quatenus libera 1022.e quibus permiſſa, vel non 1014.a
plagij quæ pœna 341.f
plebiſcitorũ origo & confirmatio 35.d
pœnæ forma 1361.d materia 1378.f proprium 1344.c
ad Pœnam compromiſſam exigẽdam quæ actio detur 332.e
pœnam irrogare qui poſſint 1359.e
pœnæ capitales quæ ſint 1357.a non capitales 1359. c quot annis præſcribantur 107.c
pœnæ cuius ratione varientur 13.e
pœnarum capitalium gradus 1357.d
pœnarum finis & effectus 1364.b contraria 1365.c
pœnis duab. nemo affligendus 1243.b
de Pœnis alienantium res litigioſas 1155 a
in Pœnis quæ & quot circumſtantiæ conſiderandæ 1372.c
pœnitentia in quib. contractibus conceſſa 528.d
poſitionum hodie in iudicijs quis vſus 483.a
poſſeſſio ciuilis 1030.f decreta in realibus quando obtineat 1076.e naturalis quæ ſit 1031.a
poſſeſſio quid ſit 1029.b quomodo amittatur 1034.d vnde dicta 1039.a
poſſeſſionis acquirendæ forma 1031.d
de Poſſeſſionis continuatione, interruptione & vſurpatione 1036.d
poſſeſſionis decretæ effectus 1076.d
poſſeſſionis diuiſio 1029.f finis 1033.e
poſſeſſionem quæ efficiant 1031.b
in Poſſeſſionem quomodo quis mittatur 1076.b
in Poſſeſſione acquirenda, retinenda, amittenda quando animus, quando corpus requiratur 1031.d
in Poſſeſſione per calumniam quis dicatur fuiſſe 807.e
poſſeſſiones in qua conſiſtant materia 1031.c
poſſeſſionũ affinia & contraria 1034.b vſus 1033.e
poſſeſſor ad exhibendum an teneatur 477.c quis 134.e
pro Poſſeſſore quis vſucapiat 1056.b
pro Poſſeſſore vel hærede quis poſſideat 359.c.e
poſſidere nullo titulo, & non valido, paria eſſe 360.d
poſthumi qui ſint 864 c
poſtulare quid ſit 215.e qui edicto prohibeantur 217.d qui prohibeantur lege vel ſententia iudicis 220.a
poſtulare quomodo à procuratione differat 215.d
poſtulatio an ſit munus neceſſarium 216.c
poſtulationis cauſa efficiens ibid b finis & effectus 220.f forma ibid.a
poteſtas domini in ſeruos hodie reſtricta 56.f patria cuius generis ibid. e
poteſtatis verbum quouſque porrigatur 571 e
de Poteſtate dominica 56.d
de Prædio in alimentum legato 943.d
prædia ruſtica quæ ſint 425.b.431.d
prædia vnde dicta 425.a vrbana quæ ſint ibid. d
prædiorũ vrbanorũ iura quę ſint 426.c
prædiorũ diuiſio 425.b tam vrbanorũ quàm ruſticorum communia 436.a
præfectus Auguſtalis à quo dari olim conſueuit 81.b vnde dictus ibid.e
præfectus prætorio quis 71.e quomodo & in cuius vicem inſtitutus ibid.
præfectus vrbi cur creatus 72.d perpetuus quando creari cœperit 73. b vnde dictus ibid.a
præfecti Auguſtalis officium 59.a
præfecti vigilum officium & poteſtas 81.b. c
præfecti prętorio quæ dignitas, quęve authoritas 72.a
præfecti vrbi origo ibid.d
præfecti vigilum qui 77.d
præfectorum vrbi officium, & poteſtas 73.b
præiudicium quid 142 c
præſcribi quid nequeat 1039.b

Digitized by Google

præſcriptio nulla cõtra inſtitutionem iuris diuini currit 751. a quid ſit 1141.f quinque pedum 460.a
præſcriptiones temporales cuiuſmodi ſint 1150.b
præſcriptionum in poſſeſſione vſus 1038.b
præſcriptionibus vtens, pati debet vt eadem contra ſe valeant 102.e
præſes proprie quis 82. e vnde dictus 81.f
præſidis officium & poteſtas 82.a nomen generale ibid.e
præſidum poteſtas quando imminuta 83.a
præſumendi modus 706.b
præſumere quid ſit 701.a
præſumi quæ poſſint vel non poſſint 703.c
præſumptio iuris,& de iure,& modica quæ ſit 701.e
præſumptio quid ſit ibid.c quotuplex ibid.d
præſumptionis cauſa efficiens 702.f finis & effectus 706.c
præſumptioni adfinia 702.b opponi quæ poſſint ibid.e quamdiu ſtetur 706.f
præſumptionem qui teſtes non faciãt 732.b
inter Præſumptionem & fictionem differentia 707.b
præteritio teſtamentum quare vitiet 864.e
prætor edicto quomodo parere cogat 807.b
prætor non reſtituit cõtra leges 323.d nullo ſe arbitrio aut inefficaci, aut finito interponit 331.e
prætor peregrinus 76.f
prætor præſentibus contra abſentes quomodo ſuccurrat 319.b quomodo abſentibus cõſulat,& ex qua abſentia ibid. veteribus quis 71. d vnde dictus 77.d
prętoris officium & poteſtas ibid.
prætores prouinciales 77.a
prætorum edicta in quem finem proponi ſolent 75.d
prætorum origo ibi.b poteſtas quando eneruata 76.d quibus verbis notata olim 77.b
de Prætorum numero 76.e
prætorium quid 71.e
præuaricatores qui ſint 1250.a
in Præuaricatores iudicium publicum 1251.b priuatum ibid.
de Præuaricatoribus 1343.f
precarium quid ſit 1131.e quomodo diſtet accommodato ibid. f quomodo à donatione ibid.d
precij in emptionis contractu origo & vſus 612.a
à Principe an appelletur 1385.a
à Principe contractus facti ratio 51.e
Principes, inſtar priuatorum ex contractibus cum ſubditis factis teneri ibid.f
principium cuiuſq; rei quod 33.f
principia practica quæ 27.f quæ ſpeculabilia 28.a
principiorum mentis diuiſio & genera 27.e
de Principijs in mente practicis ibid.b
prior tempore potior iure quando ſit 664.d
priuatio præſupponit habitum 401.b
priuilegiati an ſibi inuicem præferantur 1180.c qui ſint 1079 e quomodo concurrentes alij alijs pręferantur 666.d
priuilegium militare in condendo teſtamento quatenus à Iuſtiniano reſtrictum 885.d
priuilegium perſonale an habeat ciuitas 1079.b
probare, duplicis ſignificationis apud Latinos 690.d quid ibid.e
probanda quę ſint,vel non 694.c
probandi forma 696.d
probatio à quo imponatur 693.d cui imponatur ibid.c
probatio,dolum,& culpam abeſſe cui incumbat 849.a
probatio artificialis quæ 692.c inartificialis quæ ibid. impertinens quę ibid.d iudicialis quæ 693.c plena quæ 692.d
probatio quando abſoluenda 698.c quando,& quo loco facienda 697.d quid ſit 690.f quotuplex 692.c ſemiplena quę 695.a vnde dicta 690.d vocis mortuæ quæ 793.e
probationis effectus 699.b finis ibid. interpretatio 700.a
probationis plenæ ſpecies 692.e
probationis propria 691.d

probationis ſemiplenæ ſpecies 693.a
probationis terminus quis 697.a
probationi affinia 699.c cõtraria 700.d quæ opponi poſſint ibid.e
inter Probationem & præſumptionẽ quæ ſimilitudo 701.d
probationẽ inducens cauſa quæ 693.a
proconſul quò & à quibus mittebatur olim 78.f vnde dictus 79.c eiuſdem officium & poteſtas ibid.d
procurare quid 243.b
procurator Cæſaris & rationalis quid differant 84.d quid ſit 243.b quomodo ab alijs adminiſtratorib. differat ibid. quomodo & quàm variè conſtituatur 253.c quomodo reuocetur 264.c vnde dictus 243.b
procuratoris & defenſoris differentia 269.a ſatiſdatio 255.a
procuratori quid obijci poſſit 264.c
procuratores ad quas res gerẽdas conſtitui poſſint, vel non 150.e
procuratores Cæſaris quando conſtituti 81.e
procuratores qui dare poſſint 245.e qui eſſe poſſint vel nõ poſſint 247.b
procuratorum Cæſaris nomen 84.d officium 85.a
procuratorum diuiſio & genera 244.c excuſatio 258.a officium ac poteſtas ibid.c
procuratoribus quæ adfinia 189.e
procuratoriæ actiones 262
procuratorij contractus interpretatio 261.c
procuratorum inſtrumentum quale 256.a
prodigus quis ſit 852.e
prodigo an curator, an verò tutor proximus agnatus detur ibid.
proiectum quid dicatur 428.f
promiſſio rei pupillaris nomine cui fiat 1203.e
promiſſioni ſuæ qui committantur 143.c
promiſſor & fideiuſſores quomodo, & ad quid teneantur, ſi ſtatum iudicio non ſit 137.e
promittens imperſonaliter, an obligetur 1165.d
promittere, rem pupilli ſaluam fore, qui cogantur 1203.e
protegere quid ſit 429.b
protocollum quid 710.d
protutor quis 844.d
prouocationem quæ cauſæ reſpuant 1388.c
ψυφολόγοι 1254.c
ψυφοπαίκται ibid.
publicationis bonorum forma 1368.b
circa Publicationem bonorum quid hodie obſeruetur 1369.d
de Punitorum cadaueribus 989.c
pupillus an naturaliter ſine authoritate tutoris obligetur 828.d vbi & apud quem educandus 841.e
pupillo alimẽta quomodo decernenda ibid.e in tutorem quotuplex detur actio ibid.f quando ex facto tutoris detur actio 833.d
contra Pupillum quando detur actio ibid.e

Q

QVæſtioni vt ſit locus quæ concurrere debeant 1349.e
quæſtionum cauſa efficiens ibid.
quæſitores plures quando creati 54.a qui & vnde appellati 74.b rerum capitalium ibid.e
quæſitorum creandorum origo quæ ibid.b
querela inofficioſi an & quãdo in hæredes tranſeat 348.f quando ceſſet, aut præſcribatur 346.f nõ eſt perpetua 350.c quib. detur aut non 346.f quid ſit 346.a quatenus teſtamenta reſcindat 350.e qua ratione, & ex qua cauſa ſit introducta 345.d
querelæ inofficioſi adfinia 352.d
querelæ inofficioſi an & quando hodie locus ſit 348.c
querelæ inofficioſi effectus 350.e
querelam inofficioſi & petitionẽ hæreditatis, vniuerſalia eſſe iudicia 545.e

R

in Raptorem quare ſingulare iudiciũ detur 1228.e
ratio anima legis 42.a
rationes quibus pro ſe quis vſus eſt, contra ipſum quoq; valere æquum eſt 154.b
ratihabitio apud Saxones quomodo inſtituatur 1206.b iuſſui comparatur 580.d
receptator quis 1251.f
receptatores abigeorum quomodo puniantur 1250.c

rece-

receptatores cognati an puniantur 1252.b quomodo puniantur ibi.c
receptatorũ pœna quando ceſſat ib.e
receptum quando dicatur, vt locus ſit edicto 335.a
redhibere quid ſit 674.f
redhibitio quid ſit 675.d
in Redhibitionem quid veniat ibid.b
reductio ad arbitrium boni viri quando & quomodo fiat 333.a
referre quid. 1377.d
regalia quæ 67.e
regiſtra 710.e
relatio quid 137.e.1384.e
relationes ab appellationib. quid differant ibid.
relegandi forma 1372.f
relegatos ciuitatem retinere ibid.e
de Remiſſionibus 1264.d
repeti an aliquid poſſit ab eo, qui ſibi vigilauit 1081.d
repudium quid ſit 791.f vnde dictum 792.a
res iudicata quid 1061.d
rei interitu pignus ſoluitur 671.b
reipublicæ intereſt, ne quis re ſua abutatur 485.d
rempub. domi olim qui ſuſtinuerint 69.e
rem inter alios actam alijs non obeſſe 1009.c
in Rem verſum quando dicatur 580.a
in Re dominium & ius habere, ſatius quam actionem & ius ad rem 780.a
de Re iudicata, clauſula 1204.f
re quot modis contrahatur 497.f
res amotæ quæ dicantur 801.d communes quæ 65.b diuini iuris quæ 65.c humani iuris quæ 66.a iudicatæ an retractentur 518.d religioſæ quæ 65.d
res priuatæ quæ 66.b publicæ quæ ib. ſacræ quæ 65.c ſanctæ quæ ib.e
inter Res æſtimatas & non æſtimatas differentia 777.d
rerum diuiſio duplex 65.b corporalium diuiſio antiqua 69.b
rerum humani iuris diuiſio 66.a
rerum impoſſibilium & turpiũ nulla eſt obligatio 599.c.45.d
rerum in corporales & incorporales diuiſio 68.b & quid ſint ibid.
rerum publicarũ & communiũ differentia 66.c. ſignificatio varia 65.b
reſcriptum de ventre inſpiciendo, cuſtodiendoq; partu 806.b
reſtituere quid ſit 290.e
reſtitutio de alienatione iudicij mutãdi cauſa facta, ad futura tantummodo iudicia pertinet: & quare 325.c ex quibus cauſis detur 324.e ad quid detur 326.b ceſſante intereſſe, ceſſat ibid. vt fiat, quæ requirantur ibid.e
reſtitutio minoris in integrum quomodo fiat 312.b ſine cauſæ cognitione non fit 310.d
reſtitutio per Prætorem quomodo fiat 297.f propter quem metũ vel violentiam fiat 293.f
reſtitutio quid ſit 290.f
reſtitutionis beneficium quibus minoribus ad quod vſque tempus detur 308.f capite minutorum quis effectus 315.e
reſtitutionis cauſa efficiens, προηγουμενικὴ, impulſiua 291.d de alienat. iudic. mut. cauſ. fac. actio quamdiu & an hæredibus detur 327.b eiuſdem ratio 324.d
reſtitutionis in integrum finis & effectus 291.c forma ibid.e
reſtitutionis maiorũ beneficiũ quamdiu duret 321.b maiorum viginti quinq; annis ratio 316.c
reſtitutionis materia 291.d
reſtitutionis minutorum capite ratio 312.f minoris effectus & vis 315.d
reſtitutionis quæ cauſa 289.e
reſtitutioni quid inſit 1373.b
reus an mulctam offerendo liberetur à pœna infamię iniuriarum 237.e
reus cõtumax iure Sax. quomodo habeatur 342.e pœnam debitam ante ſententiam offerens, infamiam effugit 228.f quibus ex cauſis iuriſdictioni obnoxius fiat 343.d vnde dictus 342.d
rei duo quomodo cõſtituantur 1174.d
rei fieri qui poſſint 340.e q ſint 1174.a
rei ſtipulationis duo quomodo in ſolidum petant vel conueniãtur 1176.a
rei vnde dicti 1174.a
inter Rixam & turbã diſcrimẽ 1229.e
ruſticitati quando parcendum 122.e

S

SAcculariorum pœna 1254.e

Digitized by Google

Sacrilegorum quæ pœna 1337.e
Saluij Iuliani in edicti perpetui compoſitione labor 76.c
ad Satiſdandum quomodo, & quos prætor cogat 128.e
ſatiſdare qui debeant rem ratam haberi 1205.e
ſatiſdatio circa quam materiam verſetur 129.c quid ſit & quotuplex 127.f voluntaria & neceſſaria quid 128.b
ſatiſdationis cauſa efficiens ibid.d effectus 132.a finis ibid. forma 129.e
ſatiſdationes in cauſa noxali præſtitæ quomodo eludi olim poterãt 135.e
ſatiſdationum effectus ibid.f
ſatisfacere cui dicamur 127.e
ſcelus non indicãs an teneatur 1326.b
ſcientia quomodo exiſtimetur 738.e
ſcripturæ genera 710.d
ſcripturarũ priuatarum ſpecies ibid.e
ſenatores qui 69.e ſub Auguſtis qui 70.b
ſenatorum ordo triplex 69.f
à Senatu an appelletur 1385. b
ſenatuſconſulto non congruere definitionem legis in repub.Rom. 39.c
ſenatuſconſulta de agnoſcendis liberis 803.c de tigno iuncto 1220.e
de S.C.Liboniano 1329.a
S.C.Macedonianum in mutuo duntaxat locum habet 575.d quibus caſibus ceſſet 576.d
S.C. Macedoniani beneficiũ ad quos porrigatur ibid.c verba, & origo 574.b
S.C.Macedoniano quibus denegetur actio ex mutuo 576.e quis filiusfamilias intelligatur 575.e
S.C.Sillaniani & Claudiani ratio 890.b ſumma ibid.c
S.C.Sillaniano & Claudiano qui comprehendantur ibid.b
S.C.Velleianum de quibus obligationibus loquatur 583.b eius ratio 581.b verba 582.b
S.C. Velleiano an & quando mulier renunciare poſſit 584.d
ſententia contra conſuetudinem lata nulla 50 b poſt confeſſionem an ferenda 1068.e quæ tranſiuit in rem iudicatam, an inſtrumentis nouè repertis retractari poſſit 518.b quid 1061. c quomodo retractetur 1065. a quibus ex cauſis annulletur ibid.b
ſentẽtiæ cauſam inſeri nõ neceſſe ib.f
ſententiam ferre quis poſſit 1062.d
ad Sententiam ſine litis conteſtatione non facilè perueniendum 342.e
ſententia pignus ſoluitur 672.c
ſententiarum finis & effectus 1063.d ſpecies ibid.f ipſo iure nullæ 1391.b
ex Separatis nulla fit rectè illatio 87.e 185.e
ſepulchrum quid 491.a
ſepulchra violantium pœna 1298.d
ſepulturæ ius non denegari quamlibet nocentibus, humanum & ſanctum 1375.e
ſequeſtratio quid 591.e
verbi Seruare quæ vis 175.b
ſeruus ſtipulãdo quib. acquirat 1182.b
aduerſus Seruũ cur agi nequeat 456.e
ſerui è dominica poteſtate quomodo liberentur 59.d ſtipulari an & cur poſſint 1181.b vnde dicti 54.d
ſeruorum conditio qualis ibid.e fugitiuorũ occultatores quomodo puniantur 484.e fugitiuorum pœna ibid.
ſeruitus altius tollendi, vel nõ tollendi 426.c aquæ hauſtus 435.a ad aliquam vtilitatem referenda 407.e cloacæ 429.e diuiſionem non recipit 423.f foraminis 429.e in toto fundo tota eſt, & tota in qualibet eius parte 424.c luminum à iure altius non tollendi quid differat 427.b ne proſpectui officiatur ibid. d non vtentis negligentia amittitur 440.e oneris ferendi 429.c pecoris appellendi, paſcendi, &c. 435.e poſitum non habendi 430.e
ſeruitus prædiorum cur dicatur 436.d
ſeruitus proiectum habendi 428.e
ſeruitus quid ſit 54.d quid ſit, ex definitione Doctorum improbata 408.d
ſeruitus realis quid ſit 406.f reſoluto iure amittentis amittitur 440.e
ſeruitus ſtillicidi vel fluminis 427.e tigni immittendi 428.d
ſeruitutis conſtituendę forma 422.a
ſeruitutis nomen quid indicet 407.e
ſeruitutis perſonalis actiones quæ 397.a
ſeruitutis proprium 423.f vſus quare non rectè legetur 904.e

Digitized by Google

ſeruitutem imponere ſocius cur nequeat 436.f legare qui quibus poſſint 904.e
inter Seruitutem ſtillicidij & fluminis differentia 428.e
ſeruitute conceſſa, quæ præterea conceſſa videantur 437.b
ſeruitutes communiter quibus conſtituantur 436 d cur neq; ex tempore, neq; ad tempus, neq; ſub conditione, neq; ad certam conditionẽ poſſint conſtitui 422.b
ſeruitutes fundum ſequuntur, & vnà per alienationem tranſeunt 436.e natura ſua perpetuę ſunt 423.e personales pro continuis habentur 389.e
ſeruitutes perſonarum quæ ſint 385.b 408.e prædiales cur & vnde dictæ 407.b
ſeruitutes quæ habeant inter ſe communia 436.d quibus imponi fundis poſſint ibid.e quibus in rebus conſtituantur 421.e
ſeruitutes quomodo amittantur 438.c quomodo conſtituantur 409.d quotuplicitet legentur 904.e reales quæ ſint 409.a
ſeruitutes rerum quæ ſint 385.b 405.e
ſeruitutes rusticæ, iter, actus, via, quomodo differant 431.d
ſeruitutes tum continuæ, tum diſcontinuæ an præſcribantur 410.a vrbanæ in perpetuo actu eſſe intelliguntur 413.f
ſeruitutum diuiſio 385.b 408.e effectus, vis & natura 423.b ſpecies 408.e
ſeruitutum perſonalium ſpecies 385.b prædialium diſtinctio 409.b
inter Seruitutes perſonales & reales diſcrimen vbi non habeat locum 410.b
de Seruitutibus in rem actiones quæ, quibus, aduerſus quos dentur 437.e ad quid dentur 439.a
ſicarij qui 1305.d vnde dicti ibid.
ſignorum diuiſio in neceſſaria & non neceſſaria 703.b
ſiſti quis non videatur 138.a
ſocietas de quibus rebus iniri poſſit 605.e quæ pacta recipiat ibid.f quid ſit ibid.b quomodo conſtituatur ibid.a
quomodo ſoluatur 608.d
ſocietatis cauſas efficiens 605.d
ſocietatis & communionis differentia 604.f
ſocietatis finis & effectus 607.d ineundæ forma 605.f partes quomodo conſtituantur 606.e ſpecies 605.c
ſocietati contraria 608.c
in Societate quæ diuidenda ſint, aut non ſint 607.f
ſocietatum genera 605.a
pro Socio actio, cui, aduerſus quos, & ad quid detur 609.d
ſocij qui putandi 605.b
ſoluere rectè quis dicatur 1194.d
ſolui cui dicatur ibid.f
ſolutio quid ſit ibid.c
quomodo rectè fiat 1195.d
ſolutionis effectus & finis ibid.f
modus ibid.d
ſolutionis vim quæ habeant 1197.b
ſolutione rei debitæ ſoluitur pignus 670.c
pro Soluto quis vſucapiat 1051.b
ſpondere vnde veniat 742.c
ſponſa in quibus cauſis vxoris loco habeatur vel non 745.f
ſponſalia citra arrham an eſſe poſſint 745.c. de futuro quæ ſint 743.b de præſenti quę ſint ibid.c hodie quomodo contrahantur 745.c quid ſint 742.c quomodo concipi poſſint 745.e quomodo diſſoluantur 747.b vnde dicta 742.c
ſponſaliorum cauſa efficiens 744.b
ſponſaliorum de præſenti verba 743.d
ſponſaliorum finis & effectus 745.f materia 744.f ſpecies 743.b
ſponſalia contrahendi forma 745.b
ſponſalia contrahere qui cum quibus poſſint vel non poſſint ibidem c
ſponſio quæ appelletur 742.e
ſtatus hominis & dignitatis differentia 52.b
ſtatus tria capita ibid.
de Statu defunctorum quando quærere non liceat 1009.d
ſtatuliberi qui & vnde appellentur 1005.f

Digitized by Google

ſtatutum ſecundùm ius ciuile interpretandum 779.f
ſtellio quid ſit 1256.c
ſtellionatus quid ſit ibid. vnde dictus ibid. c crimen quibus objiciatur ibid.d
ex Stellionatus crimine quæ actio & pœna deſcendat ibid.f
ſtillicidium quid ſit 427.f
ſtipulari quę poſſumus aut non 1169.e
ſtipulatio Aquiliana 1200.a
ſtipulatio certi & incerti 1168.c de ratihabitione quando committatur 1206. b duplæ quid contineat 678.c
ſtipulatio iudicialis quæ ſit 1166. b prætoria quæ ibid.
ſtipulatio quid ſit 1164. c ſimpla quo modo olim fiebat 678.b
ſtipulatio vnde dicta 1163.c
ſtipulationis contrahendæ forma 1170.b
ſtipulationis duorum reorum finis & effectus 1176.b cauſa efficiens, forma, materia 1174.b
ſtipulationis effectus 1172.b
finis 1171.e
ſtipulationis Iudicatum ſolui, clauſulæ 1204.d
ſtipulationis partes 1166.a
ſponſalitiæ origo 742.d
ſtipulationi contraria 1173.b
ex Stipulatione, de ratihabitione, quæ detur actio 1206.b
de Stipulatione ſeruorum 1181.a
ſtipulationes cautionales 1201.c communes quomodo diſtent ab ijs, quę in l. 5. de verb. oblig. explicantur ibid.f
ſtipulationes diuiduæ & indiuiduæ 1166.d dandi & faciendi ibid. iudiciales 1201.a puræ & conditionales 1168.d
ſtipulationes quare inter iudicia Prætoria referantur 1156. b quomodo dicantur Prætoriæ ibid. c ſimplæ & duplæ quomodo committantur 678.d
ſtipulationum cauſa efficiens 1168.e
diuiſiones 1166.b
materia 1169.c
ſtipulationum Prætoriarũ effectus, finis & forma 1203. a cauſa efficiens 1202. materia ibid. ſpecies 1201.
ex Stipulatu actio quando competat 679.f
ſtupri quæ pœna 1301.f
inter Stuprum & raptum differentia 1298.f
ſubiecta talia ſunt, qualia à prædicatis eſſe permittuntur 4.b
ſubſtitutio compendioſa ſeu militaris quæ 879.b exemplaris ibid.c obliqua quæ 163.a pupillaris quæ 878.d quid ſit ibid.a vulgaris quæ ibi.c
ſubſtitutionis ſpecies ibid.b
ſubſtitutionũ diuiſio Duareni approbata 879.c
ſucceſſionis nomen quomodo accipiendum 870.b
de Succeſſiõe in tutela legitima 822.a
ſupellex quas res contineat 911.b
quid ibid. vnde dicta ibid.c
ſuſpectus qs dicatur 835.a quare quis reddatur, quæ cauſæ iuſtæ 835.f
ſuſpecti accuſatio quare & qua lege ſit inducta 835.b eiuſdem effectus 836. c ſuſpecti crimen quibus ex cauſis amoueri poſſit 835.f
ſuſpectum ſine accuſatione quando remouere iudex poſſit 835.e
de Suſpecto qui a quibus accuſari poſſint ibid.c quis cognoſcat ibid.b
ſuus quibus ſub conditionibus poſſit inſtitui hæres 881.b
pro Suo quis poſſideat, vel non 1060.a
ſuis hæredibus an querela inofficioſi olim competierit 348.f
συνάλλαγμα quando contrahatur 329.c
ſyndicatus quib. modis finiatur 281.e
ſyndicus quare conſtituatur 280. b quibus in cauſis conſtitui poſſit 277.f
quomodo conſtituatur 278.d
ſyndici officium ac poteſtas 280.d
ſyndicum conſtituere qui poſſint 724.a
ſyndici qui conſtitui poſſint 276.a qui ſint 172.e

T

TAberna vnde dicta 656.a
tabernaculum prætorium 71.c
tabulæ teſtamenti quibus exhibendæ 888.c
talionis lex naturalis 16.e
temporis diuturnitas quomodo definienda 47.b

tem-

tempore pignus ſoluitur 671.c
tergiuerſari quid 1344.a
in Tergiuerſationis pœnam qui & quando incidant ibid.d
termini mori pœna 463.f
teſtamentum calatis comitijs quod 810. a deſtitutum 667.d iniuſtum ibid.b
teſtamentũ in procinctu quod 856.a
teſtamentum irritum 867.c
nullum quando reddatur 862.e
nullius momenti 867.c
teſtamentum per æs & libram 856.b
prætorium ibid.d
teſtamentum quid ſit 855.e quo caſu pro parte tantum reſcindatur 353.d quotuplex 856.a ruptum quomodo reconualeſcat 868.a vnde dictũ 855.c
teſtamenti cauſa efficiens 857.b
teſtamenti & ſcripti & nuncupatiui forma 858.b
teſtamenti finis & effectus 860.f
militaris ratio & forma 883.d
teſtamentum facere qui non poſſint 861.c
in Teſtamento deleta quando ſeruentur, quando ſecus 868.d
in Teſtamẽto eodem plures ſimul teſtari an poſſint 863.a
teſtamẽto rũpto omnia corruere 867.e
in Teſtamento teſtes qui eſſe poſſint 860
teſtamenta in qua & de qua materia fiant 857.e quomodo reuocentur 894.c
teſtamentorum antiquorum genera 855.a hodie quæ genera 856.d
teſtari quid ſignificet 720
teſtimoniorum extra iudicium vſus 727.f
contra Teſtimoniorum formam quomodo excipi poſſit 735.b
teſtis vnus proficit, non ſufficit. 732.f
teſtes fidem quando faciant vel non faciant ibid. b in cauſis criminalibus an requirantur 727.e in teſtamento qui eſſe poſſint 860.a inuicem contrarij 733.a qua de re interrogari & teſtari conueniat 727.d quando producendi 729. a quantam fidem quique faciant 731.f
teſtes qui 720.d quorum ſumptibus producantur 731.f ſuper quibus teſtificari debeant 728.a ſuſpecti qua de cauſa fiant 721.d vnde dicti 720.b
contra Teſtium dicta quomodo excipiatur 735.b diſputationes quando & cur admittendæ 733.f
teſtium examinatorum dicta quomodo & à quo conciliãda & interpretanda ibid.c
teſtium fides vnde æſtimanda ibid.a
teſtium finis & effectus 731.f genera 720.d reproductio quomodo fiat 731.b
teſtibus, non teſtimonijs credi oportere 733.c
teſtibus opponi quæ poſſint 734.a
quando non credatur 728.a
teſtes examinandi ratio 731.d
aduerſus Teſtes exceptiones vnde deſumantur 734.a
teſtibus vtens, pati debet vt ijdem cõtra ſe valeant 105.b
de Thori ſeparatione diſputatio quo iure introducta 793.a
tigni appellatione quid contineatur 428.d
tigna quid 1221.a
tollitur vnumquodque eodem modo, quo inducitur 175.f
tormenta quare inducta 1348.f
tormentorum genera & gradus ibid.
torqueri qui poſſint vel non 1352.e
torturæ finis & effectus 1355.a
torturã qualis cauſa admittat 1349.c
ad Torturam quare & quando perueniatur ibid.
in Tortura quomodo procedendum 1354.c
traditione quando dominium transferatur 618.f
traditum ex iuſta cauſa quid intelligatur 378.e
tranſactio quàm variè ſumatur, & qd ſit 198.e quomodo cõtractus ſit, & diſtractus 200.a quotuplex ſit 201.d vnde dicta 198.e
tranſactionis cauſa efficiens 201.f cauſæ neceſſariæ 227.e finis & effectus 208.c forma 207.e genus 198.e materia 203.a partes & ſpecies 201.d affinia & cõtraria 213.a
in Tranſactione an pœnitere liceat 212.a
ex Tranſactione quæ actio vel exceptio

ptio quando detur 208.d
tranſactionum varia pacta 207.e
tranſigere qui poſſint vel non 202.a
traiectitia pecunia vnde dicta & quid ſit 689.c
tritici vocabulo quid olim continebatur 542.a
turba vnde dicta 1229.c quid ſit ibid.
inter Turbam & rixam diſcrimen ibi.
tutela fiduciaria quæ 822.c
legitima patronorum ibid.d
tutela legitima quare introducta 821.d quibus detur ibid.e vnde deſcendat ibid.
tutela præcipua quæ ſit 820.b
quibus modis finiatur 840.f
quid ſit 810.a quotuplex 185.a
tutela teſtamentaria quid 819.f vnde habeat originem ibid.
tutelæ actio contraria aduerſus quos & ad quid detur 844.e qualis ſit ibid.c quibus detur ibid.d vnde oriatur ibid.c
tutelæ actio cui, & aduerſus quem detur 842.e quando detur ibid. quid ſit ibid.
in Tutelæ actionē quid veniat ibid.e
tutelæ affinia & contraria 818.b effectus 817.c finis ibid.b
tutelam hodie etiam cognatis deferri 821.d
tutela finita, finiri & moleſtias & onera tutelæ 834.b
tutor ad quid teneatur 826.d
an ſtatim gerere neceſſariò debeat 825.e quaſi dominus rerum pupillarium 818.a quomodo adminiſtrare debeat 825.a
tutoris vel curatoris confirmatio ex quibus fiat cauſis 820.d
inter Tutorem falſum & protutorem diſcrimen 846.d
pro Tutore negocia quis gerat 845.c
tutores, fideiuſſores, & magiſtratus quo ordine conueniantur 826.e
tutores quando ſint petendi 824.c
quo loco ſint petendi ibid.
tutores vel curatores à matre dati quomodo confirmentur 820.f à patre dati quomodo confirmentur ibid.ab extraneo dati, inquiſitioni & ſatiſdationi obnoxij 821.a
tutorum hæredes quomodo conueniantur 848.c
tutoribus quibus remedijs ſubueniatur 827.a
inter Tutores plures cui adminiſtratio credenda 825.e
tutores pro arbitrio qui petant 824.e
quando magiſtratus, & quibus dare debeat 823.b quinam neceſſariò petere debeant 824.b
teſtamento dari qui poſſint 820.a

V

Vadimonium deſertum quomodò vindicetur 138.b
de Vadimonio finito negocio diſputare, ridiculum ibid.e
varicari quid ſignificet 1250.e
via quaſi veha 432.f
venandi iure vbi vti liceat 1020.d
venandi modus 1023.b
venatio an turpe & illicitum exercitium 1014.d
venatio, piſcatio, & aucupium quid differant ibid.a
venationis effectus 1023.c
vſus & abuſus 1014.e
per Venationem cur legitimè acquiramus, rationes 1017.f
de Venatione ferarum 1014.d
venationes vbi fiant 1021.b
venationum ſpecies 1014.d
vendicari quæ res poſſint 374.e
vendicatio cui & aduerſus quos detur ibid.a quotuplex 375.b
vendicatio rei quid ſit 373.b
vnde dicta ibid.
vendicationis cauſa efficiens ibid.e
finis & effectus, & contraria 376.f
vendicationis inſtituēdæ forma 375.b
in Vendicationem quid veniat ibid.
vendicationum diuiſio 341.b
vendicationum omnium capita quæ 366.d
de Vendicationibus cur primo loco agatur 337.e
venditio mutuo conſenſu quādo non diſſoluatur 627.d quando intelligatur perfici 631.a quomodo ob dolum, læſionem, metum, &c. retractetur 627.e quō reſcindatur 626.e
venditionis verbo quid contineatur 1341.d
venditionem mutuo conſenſu diſſolui, quomodo accipiendum 627.a
inter Venditionem & locationē differentia 619.b 646.e

vendi-

venditione perfecta ad quem pertineat periculum 630.f
venditionibus ſeruorum quæ pacta ſoleant apponi 633.d
venditor an præciſè tradere cogatur 636.b an teneatur transferre dominium 618.c emptori ad quid teneatur ex natura contractus 636.c
venditor hæreditatis an teneatur de euictione rerum ſingularium 624.a
venditor quando agere poſſit 638.c quatenus de rerum vitijs & ex commendatione teneatur 637.d ſi ſit in mora tradendi, cuius ſit periculum 632.c
venditorem cuſtodiam & culpā præſtare ibid.d
venditum quid intelligatur 614.c
veneficium quid 1305.d
veneficij pœna an teneatur mathematici 1321.a
veneficiorum pœna ibid.c
de Veneficijs 1320.c
venter an poſſit exhæredari 948.f in poſſeſſionem quo iure, & quando mittatur ibid.e
verba cum effectu accipienda 125.d pro præſentibus quæ accipiantur 743.c ſecundum ſubiectam materiam accipiuntur 4.b
Verres inſignis artifex edicta ambigua proponendi, & malignè interpretandi 75.f
via quid ſit 432.d
vicini conditio melior fieri poteſt, deterior non poteſt 428.c
villicus vnde appelletur 433.c
vindicta quid ſit 1003.e
viridaria an ædificij & conſequenter ſeruitutis nomine veniant 426.f
ad Virtutum perfectionem quæ requirantur 8.c
vis a furto quomodo differat 1226.f
vis priuata quid ſit 1302.d publica quomodo committatur 1300.c eius pœna 1301.f
vis priuatæ pœna 1303.a
inter Vim & metum differentia 292.f
vi feciſſe quis videatur 1129.f
vniuerſitas quid ſit 271.f quotuplex ibid.
circa Vocationem in ius quid hodie obſeruetur 914.b
vocatus in ius quomodo dimittendus 1015.d
vocari in ius quid ſit 111.d
voluntas & vulneratio ſine cæde an tanquam homicidium debeat puniri 1312.b
voluntas hominis mutabilis & ambulatoria 1246.c
voluntatem coactam eſſe volūtatem, & rigore iuris obligare 293.c
vox vnius, vox nullius 732.e
vſus à fructu quid differat 387.d fructui ineſt ibid. quid contineat 402.b ſine fructu quomodo conſtituatur ibid.
vſuifructui ſimilis ibid.f
vſucapere pro derelicto quis videatur 1057.e pro hærede & pro poſſeſſore qui nequeant 1055.b pro legato quis poſſit 1057.f pro ſuo quis dicatur 1060.b
vſucapi ante matrimoniū datū quomodo poſſit 1058.d pro dote quare poſſit ibid.
vſucapi quæ res poſſint, aut nō 1039.e
ad Vſucapiendam rem an ſufficiat titulus erroneus 1051.e
in Vſucapienda re pro emptore, non ſufficere errorem, quamuis iuſtum 1052.d
vſucapio ex titulo pro donato, quādo procedat 1056.c pro emptore in quibus emptionibus habeat locum 1053.c
vſucapio quid ſit 1035.f ſuo genere odioſa eſt 413.c vnde ſit dicta 1035.e
vſucapionis effectus 1044.a
vſucapioni contraria quæ ſint 1047.e
vſucapionem an impediat interruptio ibid.
ad Vſucapionem cuiuſmodi poſſeſſio requiratur 1040.f
in Vſucapionem pro dote cur æſtimatæ res ante nuptias non veniant 1058.e
ad Vſucapionem pro Emptore quę requirantur 1053.e
in Vſucapione pro derelicto an error ſufficiat 1057.d
in Vſucapione pro hærede & pro poſſeſſore, defuncti, nō etiam hæredis bonam malāmve fidē inſpici 1055.a errorem probabilem ſufficere, ibid.c

Digitized by Google

vſucapionum cauſa efficiens 1039.c finalis 1049.b ratio 1039.c ſpecies à diuerſitate temporum, & de iure Sax. 1037.b
in Vſucapionibus quis titulus, quæ bona fides, qualis continuata poſſeſſio, & quanti temporis requiratur 1040.c
vſura compenſatoria permiſſa 684.d quæ 683.a lucratoria quæ ibid. punitoria quæ ibid.685.e
vſura quando debeatur, necne 641.e 683.a quare ex pacto in traiectitia debeatur, quãuis grauiſſima 689.c quatenus acceſſione debeatur 683.a quid ſignificet ibid.b ſtrictè accepta quid ſit ibid.c
vſuræ ſpecies ibid.d
inter Vſuram & intereſſe differentia 687.e
inter Vſuram & reditus differentia ibid.d
vſuram largè ſumptam pro omni acceſſione capi 682.c
vſuræ centeſima 687.c lucratoriæ quare illicitæ & turpes 683.e punitoriæ licitæ 665.e
vſuræ quare ex nudo pacto non debeantur 689.a quare quadantenus tolerẽtur, ratio 684.e quomodo debeantur 689.a
vſuræ Saxonicæ 687.a
vſurarum taxatio 686.c
vſurariæ emptiones quæ ſint, & cuiuſmodi 687.e
vſurpare quid ſit 1035.e
ab Vſu quid fructus differat, & an alterum alteri inſit 387.f
vſusfructus ab operis ſeruorum quid differat 400.f cauſalis quid 385.d
vſusfructus finitur morte 392.d capitis diminutione, interitu vel mutatione rei, ceſſione, conſolidatione, non vtendo ibid.e 393.a & inde vſusfructus formalis qd 386.b
vſusfructus omnium bonorum an legari poſſit 904.c
vſusfructus quando vſus nomine contineatur 402.f quare in rebus quæ cõſumuntur cõſtitui nequeat 395.e quarum rerum habeatur 387.a
quaſi Vſusfructus quib. finiatur 396.a
vſusfructus quibus in rebus conſtitui poſſit 395.d quibus modis conſtituatur 389.b quid ſit 386.c
quaſi Vſusfructus quomodo in rebus quæ vſu conſumuntur conſtituatur 396.a
vſusfructus quotuplex 385.c
vſusfructus cauſa efficiens, remota, propinqua, materialis, formalis, finalis, affinia, vſus, & contraria 388.b & inde
vſusfructus conſimile legatum operarum 400.d
vſusfructus dies ab adita hæreditate cedit 301.d eiuſque ratio ibid.
vſumfructũ aliquando extingui quare placuerit 392.d
in Vſufructu quid inſit 387.b
vſufructuarius male vtendo an iure ſuo cadat 344.d quomodo vti debeat 387.f
vſufructuarij cautio quare ſit introducta 404.d
in Vtero exiſtentium conditio 54.b
Vuerigeldium 1313.c
in Vulneratione quæ conſiderentur 1309.b

INDICIS PARATITLORVM
FINIS.

Digitized by Google

1451

Matthæi VVeſenbecij

IN

CODICEM D. IVSTINIANI COMMENTARIVS.

Cum Rerum & Verborum Indice copioſiſſ.

FRANCOFVRTI AD MOENVM,
Sumptibus Antonij Hierati
M. DC. XII.

Digitized by Google

AD ILLVSTRISS.
INCLYTVMQVE PRINCIPEM ac Dominum,

DVCEM SAXONIAE, &c. S. R. I. Archimareſcallum, VIIR. Electorem, &c.

CVM omnia liberalium doctrinarum genera, in quibus grataq́; DEO fama, ſecundùm Platonem, eſt ſparſa, florere diſcentium doctorumq́; ſtudijs oportet: tum Iuriſprudentiæ ſtudium præcipua quadam ſtudioſæ iuuentutis opera percolendum eſt. Nec enim ſi ſacrarum monumenta literarum excipias, ex vllis diſciplinis de diuina voluntate certius argumentum haurire poſſumus, quā ex hoc Iuris fonte: qui in hominum mentib. innatus, atque ab ipſo rerum conditore DEO conſecratus guſtum præbet in hac imbecilli caliganteq́; natura ſaltem aliquem, qualiſnam ſit cœleſtis illa mens cuncta gubernantis tuentisq́; Dei: nempe quæ honeſtis, iuſtis, rectis ordine, diſciplina, & Rerumpub. εὐταξίᾳ gaudeat: auerſetur autem, horribiliterq́; vindicet contraria. Quid autem eſt in terris præſtabilius, quid hominis naturæ magis officioq́; conſentaneum, quàm diuinitatis voluntatem inueſtigatione ingenij perſcrutari ac inquirere, eamq́; perquiſitam atque cognitam, quanto maximè fieri poteſt cultu, honore, obſeruantia proſequi, & ad eius normam omnia conſilia, cogitationes, actiones, totius denique vitæ flectere curſum ac conformare: In hoc enim conditi, in hoc nati educatiq́; ſumus, vt architectum cùm rerum omnium, tum humani generis, Deum agnoſcamus & veneremur, eiq́; in huius vitæ ſtatione, grata dicere & facere ſtudeamus. Iam verò, ſi ad homines, nihil eſt magnificentius, laudabiliusq́;, quàm ciuilis vitæ rationibus publicè priuateq́; plurimùm commodare: quis non intelligit Iuriſprudentiæ ſtudium ampliſſimum eſſe, ſummopereq́; colendum? Hæc enim ſcientia latiſſimè in omnes ciuilium actionum partes miris opportunitatibus porrigitur: qua concordia

 1452

cordia hominum inter ipſos, & vitæ communitas continetur : cuius præſidio & boni propugnantur ab iniurijs , & improborum violentæ cupiditates à maleficijs quaſi freno coërcentur : cuius ductu & gubernatione denique ciuium felicitas omnis & fortuna ſingulorum retinetur atque conſiſtit. Nec modò tantos tamq; vberes fructus in commune ad tuitionem ſocietatis humanæ confert : ſed etiam ad claritatem amplificationemq; eorũ, qui ſe huic ſcientiæ dediderunt, maximè eſt opportuna. Cui enim dubium eſſe poteſt, quin vt quæq; ars plurimùm ad publicam vtilitatem conducit, ita maximè conciliet adiungatq; ſibi hominum ſtudia, & ad ornandos augendosq; eos, in quibus eæ ipſæ artes ineſſe videntur, excitet? vt honeſtiſsimos ampliſſimosq; eſſe velint, quorum induſtria & conſilio, tum ſuis, tum communibus rebus optimè conſultum iri intelligunt. Itaque ad omnem ſapientem & benè inſtitutum populum , cùm opportunitatem huius doctrinæ perſpexiſſet , maximo ſemper in honore fuiſſe cognitionem Iuris, compertum eſt. Quin etiam his temporibus, quamuis difficillimis, ingratiſque, videre tamen licet, in ſummis opum dignitatumq; gradibus illos locari, qui ſuum cuique ius aptè diſpartiuntur , atque hoc ſcientiæ genere quamplurimis vſui ſunt. Quamobrem quis non iure colat, multumq; operæ ac temporis in eius doctrinæ indagatione ponendum arbitretur, quæ & honori ſuis eſt cultoribus, & innocentibus præſidio, terroriq; malis, & vniuerſæ Reipublicæ emolumento, & ipſi adeò Deo gratiſsima : vtpote æternæ ipſius voluntatis interpres fidelis, atque executrix ? Sed quia conatus perueniendi aliquò, nihil proſunt, niſi id quod eò ferat, deducatq; cognôris : non modò quidem ardor & flagrans cognoſcendi deſiderium ad Iuriſprudentiam eſt afferendum, verùm certa quoque Methodus, qua ſine errore ad conſummationem aliquam eius doctrinæ perueniamus , omninò eſt opus. Nam ſi reliquæ artes nullæ, citra commodam inſtitutionis rationem perueſtigari poſſunt : quanto magis hoc immenſum confuſumq; Iuris ſtudium , rectam diſcendi viam lumenq; ordinis deſiderat ? Quæ quidem in parte, ſicut grauiter patrum memoria in meliorum diſciplinarum, & ſanè dialectices altiſsima ignoratione eſt hallucinatum : ita contrà, in huius ſeculi feraciſsimo optimorum ingeniorum, optimarumq; artium prouentu, cùm aliæ omnes bonæ diſciplinæ diuinitùs repurgatæ ſunt à ſordibus , & antiquò

Digitized by Google

veroq́ docendi lumine illato, decenter illuſtrata, tum etiam Iuriſprudentia ab eruditis hominibus ad rectam architectationem reuocata, paulatim erigere ſe de puluere gloſſematum, & ad antiquum aſpirare ſplendorem cœpit. Atque hoc quidem in genere cùm alia aliorum extant ſcripta, quæ caneſcent ſæclis innumerabilibus. tum in hoc opere qualis qualis opera eſt nauata: quam prudenti forſan attentoq́ lectori, lectio commodùm ipſa ſuppeditabit. Nam aut hæc induſtria nauataq́ hic diligentia documentum aliquod dabit: aut, ſi id omninò parum eſt, nos illud oratione noſtra maius efficere non poſſumus. Quanquam autem opus imperfectum eſt: tamen cùm incertum ſit, an & quando perfici queat: viſum fuit hanc partem, velut in periculum coniectam emittere, potiusq́ ſtudioſis, quanta quanta foret, communicare, quàm dum moramur, varijs eam relinquere caſibus, quibus (vt in alijs vſu venit) ſurripi vel eripi, vel alioquin interire, tam formidoloſo tempore poſſet. Ea iuris Cæſarei πρῶτα, tuo ſereniſſ. Septemuir inclyte nomini meritò dedicantur: quando ius Imperatorium omne, quod his libris continetur, ita tuorum inſtar illuſtriſſ. maiorum antiquum habeas, vt cum Saxonicis, alijsq́ ſtatutis municipalibus, quorum & hic ſæpe fit mentio, huic vni locum præcipuum & regnum forenſe tuis in ditionibus pulcherrimo exemplo, ingenti tuorum ciuium bono, maxima tua cum laude, perbenignè concedas. Quid? quod ipſum prætorio Imperiali præfectum, ius eiuſdem meritò aſſerere, tutandumq́ ſuſcipere conuenit? quòd hæc ipſa tuis in ditionibus nata, iure quodam herili T. Excell. debeantur? Suſcipies igitur quod tuum eſt: & his legum firmamentis, longè firmius, quàm arcibus ac propugnaculis Reſpub. muniri, pro tua ſapientia prudenter exiſtimabis.

MATTHAEI

Digitized by Google

1453

MATTHAEI VVESENBECII

IN CODICEM IVSTINIANEVM COMMENTARIVS.

De NOVO CODICE FACIENDO.

1 *Cauſa huius operis.*
2 *Materia.*
3 *Forma.*
4 *Finis & effectus.*

1 SICVT † perpetui A
ſummam Edicti,
eiuſq; interpreta-
tionem de Iuriſc.
cōmentarijs ſum-
ptam, omne deni-
que ius vet⁹, qua-
tenus vſum haberet, in Pandectas di-
geri Iuſtinian⁹ per ſuos Iuris arbitros
curauit: ita ius nouum, quod poſt oc-
cupatam Auguſtorū dominatu Rem- B
pub. ex eorum conſtitutionibus inua-
luit, quoq; ius antiquū partim emen-
datur, partim ſuppletur, vt in vnū Co-
dicem aptum atq; conſonum contra-
heretur, operā dedit: vſus ad eam rem
adminiſtris potiſſimùm atq; arbitris,
Ioāne, Leontio, Phoca, Baſilide, Tho-
ma, Triboniano, Conſtantino, Theo-
philo, Dioſcoro, & Præſentino, am-
pliſſimis & experientiſſimis togatis: C
2 quibus mandauit, cùm Impp. † con-
ſtitutiones partim confuſæ, diſſonæ,
inutiles, contrariæ in Codicibus trib.
Gregoriano, Hermogeniano, Theo-
doſiano extarent: partim pòſt editæ,
incerta authoritate per manus homi-
num vagarentur, ſic, vt emendatio-
nem & conſonantiam tam confuſi iu-
ris neceſſitas ipſa forenſis poſtularet:
3 vt ipſi † collatis operis ex omnibus iis D
certum aliquod ius Reipub. vſui futu-
rum colligerent: reſecatis obſoletis,
ſuperfluis, ſimilibus & contrarijs, niſi
qua iuris diuiſione, hoc eſt, diſtinctio-
ne conciliari poſſent: breuique ac cla-
ro ſermone, mutatis etiam verbis ac
ſententijs priorum ſanctionum, ſicu-
bi opus eſſet, in vnum Codicem, vnā-
que conſonantiam ſub congruos titu-
los, addita tamen temporum, quibus
quæque conſtitutio lata eſſet, & au-
thorum, à quib. lata eſſet, quoad eius
fieri poſſet, notatione: vt ita † liquidū 4
deinceps ius Cæſareum eſſet, rebuſq;
conſuleretur cōmunibus: quas in illa
incerta & ambigua iuris ac fori ratio-
ne peſſum ire, & innumeris differri
perplexitatibus, ipſa ſatis experientia
commonſtrabat.

DE IVSTINIANEO Cod. confirmando.

1 *Quando Codex editus.*
2 *Effectus Codicis.*
3 *Quæ conſtitutiones quomodo allegandæ.*

POſtquam † ergo de præſcripto Iu- 1
ſtiniani, Codex, altero, ex quo cœ-
ptus erat, anno (vt ex data huius cōſt.
intelligi poteſt) nimis feſtinato & ea
re ſuſpecto ſtudio, ab illis, quos modò
nominauimus, compoſitoribus, abſo-
lutus, & Principi oblatus eſſet, is illum
hac conſtitutione publicatum confir-

2 mauit: vtq; † rebus profuturum communibus, ſuoq; Imperio conuenientem pro iure Cæſareo vnum valere, & ex eo tantum conſtitutiones Principũ ad deciſione cauſarum allegari iuſſit: nulla dubitatione emergenda, vel ex eo quòd quædam ſine die & coſ. editę ſint (nec enim notatio temporum in omnibus haberi potuit) vel quòd ad certas perſonas reſcriptæ, cum omnes generalium conſtitutionum vim obtineant: ſecundum l. 2. l. vlt. C. de legibus. & ſi quæ earundem detractis vel additis vel permutatis verbis aut ſententijs (quod neceſſitas compoſitionis interdũ poſtulabat) compoſi-

3 tæ ſint, vt † nulli liceat eas ex veterum libris aliter recitare: ſed tum demum vetuſtam lectionem aut interpretationem cõmendare, cùm minimè cõſtitutionibus aduerſatur. Nam has omnibus prioribus, etiam ſtatutis ac conſuetudinibus, voluit Imper. derogare, *ſecundum l. vlt. de conſt. Princ. l. 1. ad l. Aquil. l. 3. de ſep. viola. l. 1. 2. C. quæ ſit lon. conſ. c. vlt. de conſue.* non tamen ciuitatum priuilegijs: *vt l. in toto de reg. iur. Iaſon l. 4. in fin. C. de pac.* & pœnam falſi denunciauit *ex l. vlt. de falſ.* ijs, qui alias ab his conſtitutiones (quæ omnes ſemel abrogatæ hac lege ſunt) vel haſce de veterũ libris aliter allegaret, quàm paulò antè declaratum eſt, vt de lectione huius conſtitutionis planius intelligi licet.

A B C D

DE EMENDATIONE Codicis D. Iuſtiniani, & ſecunda eius editione.

1 *Occaſio, & cauſa ſecundæ editionis.*

2 *Tempus & effectus.*

3 *Cur Nouellarum volumen ſeparatim à Cod. factum.*

CVm † poſt editum iam Codicem reſponſa Iuriſc. & ius omne perpetui Edicti vetus, in Pandectas digeri Iuſtinianus mandaſſet, & ad inſtruendos operi præfectos, definiendaſque tum ipſorum inter ſeſe, tum veterum I.C. diſceptationes, quinquaginta deciſiones, eorum admonitu feciſſet, nouas etiam conſtitutiones pro vſu incidentiũ negociorum promulgaſſet: quæ Nouellarum titulo extra Codicis corpus vagabantur: neceſſarium exiſtimauit, vt eædem ſub competentibus titulis Codici insererentur. Cuius rei curam togatis ſuis imponens, ſimul iuſſit, vt ſi quid in hac recognitione emendandum, addendum, detrahendum Codici videretur, id ex repetita prælectione facerent: atque ita Codicem meliorem, magiſque abſolutum, & cum Pandectis iam editis congruentem redderent. Quod † vbi factum eſt, eundem Iuſtinianus octauo Imperij ſui anno (vt ex data intelligitur) publicauit, ac priore abolito, ſolum in foro regnare iuſſit. Cęterùm † ne nouis ſubinde conſtitutionibus, quas vſus poſtularet, poſt hoc editum exemplum, ſæpius Codex deinceps retractaretur, atque ita vim & authoritatem amitteret à crebra mutatione ſuâm: voluit, vt quæ deinceps Principis nomine edicta exirent, ea non in Codicem, ſed ſingulare Nouellarum volumen (id quod poſtea factum eſt) referrentur.

1 2 3

B C D E

COD.

Digitized by Google

COD. D. IVSTINIANI SACRATISS. PRINCIPIS EX REPETITA PRAELECtione Lib. I.

DE SVMMA TRINITATE, ET FIDE catholica,& vt nemo publice de ea contendere audeat. Titul. I.

1 *Continuatio tituli.*
2 *Iuris partitio.*
3 *Conſtantinus primus Imp. Rom. veræ Religionis auctor.*
4 *Summa conſtitutionum de fide Chriſtiana à Iuſt. editarum.*

1 HACTENVS † munito ſacrationib. Codice, ſubijcitur Principum de quaq; iuris parte cōſtitutiones, ſuis apte titulis diſtributæ.
2 ius † omne publicū eſt, aut priuatum. Publicū ad ſtatū Reipub. Romanæ, hoc eſt, ad ſacra, ſacerdotes, magiſtratus (quo nomine etiam leges velut mutum magiſtratum complectimur) pertinet, *l. 1. §. 1. de iuſt. & iure. c. pen. diſt. 1.* De publico iure, velut digniore & magis vniuerſali, pri⁹ merito tractatur, *l. 1. in princ. de rei vend. l. 1. 2. de ſt. at. hom. §. vlt. Inſt. de iur. nat. gen. & ciuil.* quare cōſtitutiones huc pertinētes in primū Codicis librū idoneos ſub titulos redigūtur. In his primū eſt, vt a ſacris primordia rerum capiantur.
3 Hæc † Romanis varia fuerūt: nullā enim no religionem, præter verā, initio receperunt, donec hanc Cōſtātinus magno animo, maioreq; ſucceſſu profeſſus, in toto Imperio, quod bonam tum generis humani partem moderabatur, ſonare vnam publice coliq;, clauſis Gentilium templis, iuſſit, *l. 1. & tot. tit. inf. de pagan.* Illius ductum & auſpicia ſecutus Iuſtinianus, edicta Ethnicorum Cæſarum, ſanguine Chriſtianorum cōſcripta aboleuit: tantumq; piorum Principum conſtitutiones, quib. religio Chriſtiana ſanciretur, huc referri voluit.
4 Quarum † prima de Deo vero, quem Chriſtiana fides profitetur ac adorat, nimirū quis & qualis ſit, exponit, reſpondens pri-
A mæ tituli parti, quæ de ſumma Trinitate eſt inſcripta. Altera conſtitutio, qua fide religioneq; (cuius eſt ſumma ratio: *l. ſunt. 43. de relig. & ſump. funer.* ſic tamen, ne quis eius authoritate abutatur *l. 6. j. de pagan.*) a nobis is Deus agnoſcēdus & colendus ſit, præcipit: & ad ſecundam tituli partem, quæ de fide catholica inſcribitur, pertinet. Tertia & quarta, *de qua Cuiac. obſ. lib. 12. cap.*
B *26.* muniunt ac tuentur dogmatis huius diſciplinam: omneſq; pariter vno pietatis nexu ſummos ac infimos colligant. Pax enim Eccleſiæ, religionis eſt vnitas, *vt dicitur l. 4. in prin. verſ. nam pax Eccleſia. hoc tit.* vetantq; temere, & extra vocationis metas, in vulgus publice de veritate noſtræ religionis cōtendere: quia Scriptura, quæ velut e-
C piſtola Dei eſt, ad genus humanū ſua de voluntate cōſcripta, ſolui non poteſt, teſte Domino: *Ioan. 10. 35.* cum ſit *ἀκατάγνωστος* *tit. 2. 8.* Prohibēt igitur recte leges ea quæ diuinitùs de ſacris cōſtituta ſunt, pieq; creduntur, in dubium aſtutis neq; neceſſarijs diſputationibus reuocare. De Deo namque non humano, ſed diuino ore loquendum eſt: *vt ait Spec. de ſum. Trinit. per ca.*
D *in Chriſto, diſt. 2. de conſ.* & mala eſt conſuetudo, contra numen diſputandi, ſiue id ex animo, ſiue ſecus fiat, *Cic. lib. 2. de nat. Deo.* Vnde conuenticula de his priuata celebrare non licet: *l. conuenticula. 15. j. de epiſ. & cler. Nou. 57. Nou. 131. Nou. 132.* & quæ fiunt in hoc, vt leues
E hominū animi ſuperſtitione terrean-

pral.c.2.de in integ.reſt.li.6. & priuilegijs gaudent, §. de temporalib. in Auth. de eccleſ.tit. hoc diſtant, quòd hæc vſibus ac alimentationi religioſarum aut miſerabilium perſonarum, Eccleſiæ verò cultui præcipuè diuino dedicetur. *Inſtit.de rer.diuiſ.§.ſacra,cum ſeq.* Affinia etiam ſunt loca religioſa, ſancta, & publica: *Inſtit.de rer.diuiſ.§.2.cum ſeq.* quibus cum eodem plurimùm iure ac priuilegio Eccleſiæ vtuntur, *l.vlt.h.t.*

5 ¶ Contraria ſunt, conuenticula priuata: *l.3.ʒ.de haret.l.conuenticula.15.ʒ.ti.1.Nou.57.131.132.* item quibus ius Eccleſiæ vel amittitur, vel impeditur. Amittitur deſtructione, quæ iure fit, *Innocẽ. in c.cum ex iniunčto.de oper.no.nunc. Bart. poſt gl.in l.ſeruitutes.19. verb.ſi ſublatum. de ſer.vrb.prad.* translatione, *gl.in c.priuilegium. de reg.iur. Innoc.in c.2.de oper.no.nunc.* occupatione hoſtili, *l.cum loca.36 de reg. & ſump.fun.* incendio, præſcriptione, bonorum ceſſione ac venditione, *c.ecclesijs, de conſec.diſt.1.c.1.c. quod in dubijs de conſec.eccleſ. vbi Hoſt.nu.5.& 6.l.ade.ff.de cont.empt.* ob æs alienum facta, *§.1.in Authen. vt de fin.ſit nu. Bal. & Dd.in l ſi pencia.C.de exec.rei iudi. & in l.1.C.de bon.ced.* Impeditur officium ac vſus eius, excommunicatione & interdicto *cle.1.§.terra.vbi Zab.de pœ.* flagitijsq; in Eccleſia perpetratis, *c.eccleſijs.68.d ſtinčt.Hoſt.de conſec.eccleſ. Dd. in c.1.de celeb.miſſ. & c.* Et tantum de Eccleſijs. nunc reliquas duas huius tituli partes, quæ de adiacẽtibus nempe rebus, & priuilegijs Eccleſiarum inſcriptæ ſunt, paucis exequamur.

6 ¶ Res Eccleſiæ, ſicut Reipub. aut nullius ſunt in bonis, & extra cõmercium: aut ſunt in patrimonio Eccleſiæ, ideoque & in commercio, *l.6.vbi Dd.de contrahen. emp.* Ad illud genus pertinent res Deo ſacratæ, vt Eccleſia ipſa *§. ſacra.Inſt. de rer.diuiſ.* cum loco areaq; ſua, *l.6.de rer.diuiſ.l.ade.73. de contrahen. empt.* & donarijs diuino cultui conſecratis, *d.§.ſacra.* quæ alienari non poſſunt, niſi in vſum ipſius, vt ita loquar, heri cuius ſunt: puta in redemptionem captiuorum, *l.ſancimus.17.hoc tit.* ab hoſtibus, *Bald.& Imol.in l.quamuis.ſolut.matr.* & pauperum alimenta: *Bart.num.17.in d.l.ſancimus, 17. hoc t.per*

A *l.illud hoc tit.* quibus quicquid impenditur, hoc ſibi Deus fert expenſum. *Matth.25.* Ad alterum genus referuntur, quæ ſunt patrimonialia Eccleſiæ bona, pro dote aut ad fabricam aſſignata, *c.vnio. 10.q.3.c.decernimus.10.q.1.* aut ad piam cauſam relicta: *d.Authent. omnes.ʒ.com.de ſucceſ.c.relatum c.cum eſſes.de teſtam.Tiraqu.de priuil.pia cauſa.in prin.* quod etiam ſi ad aliam, quamuis

B im piam, relictum ſit, non ideo minus valere debet, & in vſum aliquẽ pium ab œconomis conuertendum eſt: *d.l.iubemus.14.hoc t.* qui exemplo curatorũ, bona Eccleſiæ adminiſtrant, *§.vlt.in Authen.de eccleſ.tit.l.orphanotrophos.30.ʒ.t.1.Panor. & Dd.c.1.de in integ.reſt.* nec alienare poſſunt, *Dd.in l.præſes 12. ʒ.de tranſact.* niſi multiplici canonum interueniente ſolennitate, *t.t.extr. & lib.*

C *6 de reb.eccle.non alien.vbi Hoſt.num.2. & 3.Rebuff.in c.ſine.12.q.2.*

¶ Nam quæ iure ciuili ſolẽnia eam 7 ad rem ſunt inducta, *l.iubemus.14.cum Authen.ſeq.hoc t.* nunquam ab Eccleſia fuere recepta, *Bart.nu.19. in d.l.iubemus.* 8

¶ Priuilegia Eccleſiæ, hoc eſt, ſingularia iura, *c.priuil.diſt.3.Hoſt.de priuil.num.2.* pertinent, exemplo iuris communis, *l.1.& 2.de ſtat.hom.§.vlt.Inſt.de*

D *iur.nat gent.& ciuil.* aut ad perſonas, aut ad res, aut ad actiones. Perſonam etſi Eccleſia propriè non habet, *Spec.de lib. concept. §. iam nunc videndum.num.15. & 16.* iuris tamẽ interpretatione ſuſtinet, vt quælibet vniuerſitas, *l.proponebatur.76.de iud.Bart.l.aut facta.§.nonnunquam, num.4.de pœn.* & quidem multo maximè fauorabilem, vt matris, *l.um.1.de ſum Trin.l.iub.num.14.hoc tit.* filij, *Bart.l.*

E *hæredib.§.Titius.num.3.ad Trebell.Tiraq. priuil.p.pia cauſa.* hæredis, *§.ſi quis.in Authen.d.eccleſ.tit.c.relatum.12. de teſta. c.final.de offic.ord in lib.6.* minoris, *c.1.2.3.& 7.t.de in integr.reſtitut* ciuitatis, *l.vlt.hoc tit.* imperij, *gl.c.3.verb. eccleſia.de in integr.reſtitut.per §.ſancimus in Auth. de non alien.c.ſolita.de maiorit.* fiſci, *clem.2.§.1.de haret.Bar.in Rubr.ʒ.de priuileg.fiſci.* pauperum, *Bal.in l.omnes.31.per illum*

F *text in princip. & num.7.ʒ.tit.1.* etiamſi perſonalibus (nam in realibus ordinarijs & neceſſarijs contra eſt, *l.ad inſtructiones.hoc tit.vide Thom. in tract. de*

AA 5

Digitized by Google

colle&t.) muneribus & oneribus non obligetur, *l. 1. 2. 6. §. tit. ſequent. Azo hic num. 7. 8. Hoſtien. de immun. eccleſ. num. 3. Thom. præ lleg. l c.* Eſt etiam priuilegiata variè in rebus cùm acquirendis, *l. vlt. hoc tit.* tum conſeruandis, *l. priuilegia. 12. cum l. ſequē. h. t. c. quiſquis. 17. quæſt. 4. tot. titul. de rebus eccleſ. non alien. l. iubemus. 14. hoc tit.* tum amittendis, *l. vlt. hoc tit. in Authent. de non alien. extr. de rebus eccleſ. non alien. d. l. iubemus.* aliiſque piis cauſis vel actionū inter viuos, vel vltimarū voluntatum, *l. 1. vbi Bart. Bald. & Dd. hoc tit. Rom. in Authen. ſimiliter. §. ad l. Falcid.* item in iudiciis, omniq; iuriſdictionis parte: *gl. in c. 3. de in integ. reſtitut. c. ex ratione. de appell. c. in præſentia. de proba. c. vlt. de ſentent. & de re iudic. c. at ſi. de iudic. c. 1. extr. de for. comp. & §. de epiſc. & c. c.* vt hæc copioſè à multis tradita ſūt, *Bart. Bald. ſic in l. 1. h. t. Rom. in d. Anthent. ſimiliter. Tiraquel. trac. de priuil. pia cauſa.* nec in hoc cōmentariolo explicari ſatis idoneè poſſunt. Quare ſufficiat ad ea digitum nunc intendiſſe, & aliquā ordinis præmonſtraſſe rationem iis, qui ad certa capita hoc genus priuilegiorū redigere & diſtribuere volent.

DE EPISCOPIS ET clericis, orphanotrophis, & xenodochiis, & prochotrophis, & aſceteriis, & monachis, & priuilegiis eorum, & caſtrenſi peculio, & de redimēdis captiuis, & de nuptiis clericorum vetitis ſeu permiſsis. Tit. III.

1 *Continuatio.*
2 *De epiſcopis.*
3 *De clericis.*
4 *De affinibus horum.*
5 *De priuilegiis & adiacentibus.*

1 IVs† publicum non tantùm ad ſacra, verum & ad ſacerdotes pertinet, *l. 1. §. huius. de inſt. & iur.* qui publico in Eccleſia miniſterio diſtinguntur. Quare Poſt illa expoſita, de altero hoc iuris Publici obiecto, cōſtitutiones ordine cōſequuntur. Sacerdotes à ſacris dicti ſunt, quib. dati ac cōſecrati ſunt: *Varro lib. 1. cap. cleros. verſ. ſacerdos. 21. diſt.* preſbyteri, Græco nomine ab ætate, *d. c. cleros. ca. quiſquis. 8. c. diſt.* In hoc ordine primū locum obtinent Epiſcopi, † velut 2
inſpectores ac ſuperintendentes reliquorum: *c. qui epiſcopatū. 8. q. 1. d. c. cleros. verſ. epiſcopus.* à vigilantia, cura, labore, fide docēdi, quā Eccleſię debēt, *Canon. 58.* ſic dicti: *d. c. cleros.* quaſi prǽſides religionis, quib. adęquantur, *l. ſi quis. 8. cum l. ſeq. §. tit. 1.* de quorū tractatur generibus, *d. c. cleros. l. ſi quęquam. 29. l. ad ſimilitudinē. 21. h. t.* numero, *in Auth. vt deſ ſit. n. & de ſanctiſſ. epiſc.* electione, *d. l. ſi quem quā 29. h. t. in Auth. de ſanct. epiſc. c. 1. 3. 16. diſt. & ext. de elect. & de poſtul. præla. in decreta.* dignitate, *Auth. ſed epiſcopalis l. ad ſimilitudinē. 21. h. t. c. quorum. 69. diſt. in decret. tit. de maio. & obed.* officio, *c. epiſcopi. 2. q. 1. l. nulli. 28. h. t. l. addictos. 7. §. tit. 1.* poteſtate, *in Auth. vt diff. iud. §. de epiſc. audien. extr. de elect. & c. ecclē. poteſt. c. de perſona. 6. q. 1. c. Rom. de appell.* cū ſimilib. priuilegiis. *L. 1. 2. & tot. h. t. & extr. de priuil.* Proximi ab his presbyteri, *l. presbyteri. 8. h. t.* Inferiorum † locū tenēt clerici ex 3
ſorte dicti, qua primùm & antiquitus eligebantur, *d. c. cleros.* In his præſtant reliquis presbyteri & ſacerdotes, *l. preſbyteri. 8. l. ſi quis. 10. l. ad ſimilitudinē. 21. h. t.* nam parochi paſtoreſq;, quos in hunc numerum ius Canonicū aggregat, *tit. de paroch.* fuerunt in primitiua Eccleſia Epiſcopi, & ad ſuperiorem ordinē pertinebant. *d. c. cleros. verſ. epiſcopus.* Adiacent priuilegia, *l. 2. h. t.* peculiū, *d. l. 1. l. ſacroſancta. 32. hoc t.* immunitas, *d. l. 2. l. 6. h. t.* caſtitas, *l. eum. 19. h. t.* vitæ probitas, *l. 4 h. t.* dignitas, *l. ad ſimilitudinem. 21. hoc t.* Affines † ſunt Orphanotrophi, Xenodochi, Prochotrophi, velut tutores & curatores perſonarum miſerabilium: 4
vt Orphanorum, expoſitorum infantum, hoſpitum, pauperum, rerum atque cauſarum piarum: *l. orphanotroph. 8. 30. h. t.* item monachi & moniales, quique aſceteriis inhabitant, *l. omnes. 31. l. iubemus. 34. vltim. hoc tit.* quorum nuptiæ olim liberæ, *l. 2. hoc t. Nou. 14.* pōſt vetitæ, *l. 5. Auth. ſed neque. hoc t. in Auth. de ſanct. epiſc. ext. de conuerſ. coniug.* Varia præterea† ſunt priuilegia quæ non 5
tantùm

tãtùm honori perſonarum, ſed etiam Dei maieſtati, cuius ſacris vacare ſacerdotes oportet, indulgentur: *l. non diſtinguemus. 32. §. ſacerdotio. 3. de recep. arbit.* & peculium quaſi caſtrenſe: quod partim ſibi ſuiſq; quærunt, *l. ſacroſancta. 32. h. t.* partim alijs & imprimis Eccleſiæ ſuæ, *l. ſi quis. 1. ſ. h. t.* potiſſimùm vt in redemptionem captiuorum, aliaſq; pias cauſas conuertatur, *l. 2. h. t.* Cęterũ quo digniore loco ſunt, eo grauius puniuntur, ſi grad⁹ elati dignitate delinquãt, *l. presbyteri 8. in fin. C. de epiſc. & cler.* vt in *l. quadam. 9. de pœn. & pluribus ex Aquinate confirmat Tiraq. de pœn. cauſ. 31. num. 11. 20. cum ſeq.* Nec enim veritas ex perſonis, ſed perſonæ ex veritate ſunt iudicandæ, ſecundum Tertullianum.

DE EPISCOPALI AVdientia, & diuerſis capitulis, quæ ad curam pertinent põtificalẽ, hoc eſt, Epiſcopalẽ. Titulus IV.

1 *Cauſæ Epiſcopalis audientiæ.*

2 *Materia, & quibus de rebus ibi ius dicatur.*

3 *Forma.*

4 *Finis.*

5 *Effectus.*

1 ETſi † præcipuum Pontificis ſeu Epiſcopi munus eſt, doctrina verbi populum moderari: *l. addictos. 7. hoc t. d. Canon. 55.* tamen quia non omnes dicto audientes ſunt, nec eiuſmodi perſuaſione ad diſciplinam perduci, vel in officio retineri poſſunt, & ſuperioritas, in qua ſunt Eccleſiaſtici, *l. presbyteri. 8. ſ. t. 1.* abſq; imperio & iuriſdictione, non ſatis habet neruorum & authoritatis, *l. 2. de iuriſd.* denique quoniam Eccleſia mater ac cultrix eſt iuſtitiæ: *c. 1. §. 1. de alien. feu.* ideo Epiſcopis peculiaris quædam iuriſdictio Eccleſiaſtica, ciuili dignior, *c. ſolitæ. 5. de maio. & obed. l. presbyteri. 8. ſ. t. 1.* in perſonas & cauſas Eccleſiaſticas, legibus Impp. eſt attributa: vt ius dicant clericis, *l. 2. hoc t.* monachis, *l. addictos. 7. h. t.* œconomis, *l. decernimus. 14. hoc t.* ac ſimilibus perſonis Eccleſiaſticis. quæ etſi olim

A etiam corã magiſtratu ſæculari forum ſortiebãtur: *l. cum clericis. 25. ſ. tit. 1. l. decernimus. 14. h. t.* hodie tamẽ non niſi in auditorio, *l. lecta. 40. ſi cert. petat. l. prouidendum. 7. ſ. de poſtul.* ſeu audientia, *hic in Rub. l. cum clericis. 25. ſ. tit. 1.* Epiſcopali nequeunt conueniri (nam agentes forum ſequuntur rei, *c. 3. c. ſi clericus. 5. c. cum ſit generale. 8. de for. cõp.*) ne ſponte quidem & conſentientes, *c.*

B *ſignificaſti. 18. de for. compet. Authent. clericos. Auth. cauſa. ſ. tit. 1. gl. d. l. cũ clericis. verb. volẽtib. ſ. tit. 1. c. 1. 2. extr. de for. comp.*

¶ Præterea ius dicunt laicis vel ex conſenſu, *l. ſi qui. 8. gl. l. epiſcopale. 9. verb. audiri hoc t. vide l. 1. C. Theod. de epiſc. iud.* vel ex neceſſitate: vt pauperibus, *l. 1. h. t.* captiuis, *l. 3. l. addictos. 7. l. iudices. 10. h. t.* alijſque miſerabilibus: *l. nemini. 19. cum ſeq. hoc t.* item quando iudex ſæcularis 2

C adiri nequit, *l. ſi præſens. 18. l. vlt. hoc titul.* vel ob dignitatem aliquis cõuenitur, *d. l. ſi præſens.* aut iuſtitiam facere magiſtrat⁹ detrectat: *c. ex tenore 11. de for. cõp.* deniq; & in cauſis ſpiritualibus, *l. omni 6. ſ. de ſacr. eccleſ.* quæ animas & conſcientiã cõtingunt: *l. pen. l. ſi legib. 16. l. nulli 28. l. ſi lenones. 13. l. nemini. 19. l. iubemus. 17. l. de creationibus. 18. l. 6. l. 1. & paſſim. h. t.* vt

D ſunt matrimoniales, *l. ſi legib. 16. l. pen. h. t.* ac ſimiles, *l. ſi lenones. 13. l. nemini. 19. cũ ſeq. h. t.* relicta ad piam cauſam, *l. nulli. 28 cum Auth. ſeq. h. t.* annonæ merciumq; precium iuſtum, &c. *l. 1. vbi Bald. nu. 2. 3. h. t.* infantum expoſitiones, *l. nemini. 19. h. t.* curationes, *l. antepen. h. t.* legitimatio, *c. 5. & paſſim. qui ſint fil. leg.* decimæ, *t. t. extr. de decim.* vſuræ: *t. t. extr. de vſur.* ſcilicet cum de iure talium rerum, nõ

E de facto, puta poſſeſſione quæritur, *c. tuã, de ord. cog. Bar. & Dd. Iaſ. nu. 6. l. 3. C. de iud. l. 2. de iuriſd. l. 6. ſ. de ſacroſanct. eccleſ. Myrſing. obſ. 67. cent. 1.*

¶ Exercent aũt iuriſdictionẽ hanc vel ipſi per ſe Epiſcopi, vel vnà cum ciuilibus magiſtratibus: *l. iubemus. 17. l. de creationib. 18. hoc tit.* ac cum ſint ordinarij iudices, *l. ſi qui. 8. vbi Bald. nu. 1. h. t.* ſimiles præfectis prætorio, *l. epiſcopali. 9. vbi Bal. nu. 1. 2. h. t.* ordinariè quoq; pro- 3

F cedũt: *t. t. ext. de iud. cũ multis ſeq. & li. 6. ac in clem. eod. cle. ſæpe. de verb. ſignific.* ita tamẽ, vt in omnib. geminã fide & ſanctitatem tam incorrupti iudicis, quam

Digitized by Google

ſancti ſacerdotis, gratis præſtent, *l. decernimus. 14. l. tam dementia. 21. hoc tit. c. cum ab omni. de vita & honeſt. cler. Spec. de off. ord. §. 1. num. 6.*

4 ❡ Finis huius iuriſdictionis, vt cultus diuinus, pietas & caſtitas morum integre ſeruetur: *l. ſi lenones. 13. l. 6. 1. mathematicos. 11. hoc tit.* pauperibus, & in neceſſitate poſitis prouideatur, *l. 1. hoc tit.* maxime de alimentis. *Bald. d. l. 1. iudices. 10. l. nemini hoc t.* captiui liberentur *l. 3. l. 7. iudices. 12. l. Chriſt. anos. 12. hoc tit.* Chriſtiani magiſtratus, & officia eligantur: *l. 4. l. 7. l. nemo. 11. l. iuuenimus. 17. hoc tit.* præſcriptiones etiam actionũ, adita ſaltem in ſubſidium Epiſcopali ſede, interrumpi queant, *l. ſi præſens. 18. verſic. ſtatuimus ita temporis interrumpere. l. vltim. verſic. libellum ei porrigere. & c. h. t.*

5 ❡ Effectus, quod eorum † ſententiæ decretaq; rata ſint: *l. 9. hoc tit.* nec modo ab ipſis, quatenus eorum iuriſdictio porrigitur, ſed etiam a magiſtratibus ciuilibus, citra vlteriorem cognitionem executioni mandentur: *l. episcopale. 9. hoc tit.* niſi appellatione poſt (non ante) *l. 2. hoc tit.* ſententiam ad Principem inſtituta ſuſpendantur: *l. additos. 7. hoc t.* quæ tamen non permittitur ijs, qui ſponte hic litigant, *l. episcopale. 9. vbi Bal. hoc tit.* Et quia nulla iuriſdictio ſine coercitione ſatis virium habet, commodeq; exerceri poteſt: *l. 2. de iuriſdict.* ideo etiam hæc Epiſcopalis annexam habet puniendi poteſtatem: *c. 1. c. irrefragabile. 3. de off. ord. t. t. extr. de pœn.* non tamen corporaliter pœna ſanguinis: *Bald. l. in ipſius C. fam. hercisc. Iaſ. l. transigere num. 4. C. de transact. Panor. nu. 4. c. ad audientiam. de crim. falſ. c. ut ſi clerici nu. 43. de iud.* damnandi ad carceres perpetuos, *c. quamuis de pœn. lib. 6.* excommunicandi, *t. t. de ſent. excommun. ext.* interdicendi, *c. 3. c. ad reprimendum. 8. de off. ord. cle. 1. de pœ.* ſuſpendendi, *d. c. 3.* mulctandi: *g. o. & Dd. in c. 3. c. dilectus. de pœn. vbi Hoſt. num. 8. de Spec. de contumac. §. 4. nu. 2.* ita tamẽ, vt mulctæ non ipſius ſint, *l. 2. hoc t. Hoſt. de pœn. num. 8. per c. 2. eod. t. Panor. in c. vt clericorum. de vit. & honeſt. cler. Maran. in Spec. parte 6. nu. 116.* ſed in pauperum fiſcum atq; vtilitatem, vel ad alios pios vſus conuertantur, *l. 2. hoc t. l. 2. ſ. tit. 1.*

A DE HAERETICIS ET Manichæis & Samaritanis.

Titulus V.

1 *Hæreſis vnde dicta, quid ſit.*
2 *Propria.*
3 *Gradus & genera.*
4 *Cauſæ.*
5 *Effectus & pœnæ.*
B 6 *Mod.^9 procedẽdi cõtra hæreticos.*
7 *Adiacentia.*
8 *Affinia.*
9 *Contraria.*

PRæcipuè ad curam epiſcopalẽ ſpectat, vt hęreſes extirpentur, *l. 4. ſ. de ſum. Trin. & extr. in 6. ac c. e. t. de hær.* Hæ-

C reſis † Græco nomine ſectam, diuiſionem, inſtituta philoſophorum, habitũ animi, opinionem de aliquo dogmate confirmatam ſignificat: *l. 6. §. 1. de excuſat. tut.* ducto vocabulo ab electione: *c. hæreſis. 24. qu. 3.* vnde & προαίρεσις. ita vt ambiguũ in vtramq; partem ſit verbum, *l. vlt. verb. ſecta meorum temporum. ff. de pact. §. vlt. Inſti. de lega. vt Actor. 24. 14.* quãquam vſu factum ſit odioſum, 1

D *2. Pet. 2. 1. Cor. 11. 18.* & in malam partem, pręſertim hoc in tractatu, pro erronea fidei opinione accipiatur, *c. inter. c. hæreſis. 24. q. 3.* Hæreſis igitur eſt pertinax in articulis fidei ſeu religione Chriſtiana error: ἑτεροδιδασκαλία cũ pertinacia, *1. Timot. 6. 2. 3.* Hæreticus, qui in errore eiuſmodi pertinaciter perſeuerat, falſus doctor, *2. Pet. 2. 1.* via veritatis blaſ-

E phemans: *2. Pet. 2.* qui ſectas inducit exitiales, *2. Pet. 2. 1. 1. Corinth. 11. 18.* contra doctrinam Apoſtolicam, *Rom. 16. 17. l. 1. ſ. de ſum. Trin.* errans & alios in errorem inducens: *2. Timoth. 3. 13.* a ſcopo, hoc eſt, circa veritatem fidei aberrans: *2. Timoth. 2. 18.* cum peruicacia, monitionibus omnibus contemptis, *Tit. 3. 10. Matth. 18. 17.* non acquieſcente ſanis ſermonibus, *1. Timoth. 6. 3.* ſed ijſ-

F dem cõtradicente peruicaciter, *Tit. 1. 9.* non enim error (videlicet ſolus) facit hæreticum, verum pertinacia: ſcilicet non ſola, ſed in errore perſeuerans. *Galat. 5. 12. Philip. 3. Tit. 3. 1. 2. Pet. 2.*

Pet.2.1.Rom.14.13.cap.dixit,24. quaſt.3. Archidiacon.in d.cap.hereſis,c.accuſatus, de haret.in 6.cle.1.§.porrò, de ſum. Trin it. clem.vnic.§.penult.de vſur. nec hæreticus dici poteſt, qui paratus eſt doceri, & meliora doctus errorem corrigere, *cap.2.in fin.de ſum.Trinit.* Error, initium ſeu fundamentum eſt:pertinacia, terminus, ac. vt noſtri loquuntur,complementum. Quare quod dicitur, *l.2.in fin.hoc tit.* hæreticum eſſe, qui vel leui argumento(opinionis ſcilicet,non ꝓbationis, de qua poſt agitur.verb delecti,vt hinc male colligant, leui argumento quem hæreſeos cōuinci. *Afelat.de har.nota.2.Gundiſ.eo.tract.quaſt. 13.num.19.fac.c contra.eo.c.5.eo.lib 6.*) à iudicio catholicæ religionis & tramite detecti fuerint deuiare: accipiendū eſt ſecundùm ea quæ ſequuntur l.4.h.tit. de impœnitentib.& αὐτοκατακρίτοις. Cæterum No.109.de hæreticis, ſeu vt eſt in vulg.de priuileg. dot.definiutur eſſe hæretici,qui cùm nomē ſibi Chriſtianum impoſuerint,tamen ſe à Chriſtianorum fide & communione ſeparant,qui ſe alienant ab ouili Dei, qui ſacramēta in catholica Eccleſia aſpernantur, ſeque ſeparant à ſancta Dei Catholica & Apoſtolica Eccleſia, & ſacroſanctam in ea cōmunionem non percipiunt, quæ coniunctim,non diuiſim ſunt accipienda.

a ¶ Proprium igitur hæreſeos, errare in fide, *l.2.hoc tit.* & in eo errore perſeuerare: *l.4.h.t.d.c.hareſis* quæ perniccioſa & tetra eſt gangræna, *2.Tim 2.7.* labes atq; prauitas, *l.quicunq, 8.h.t. cle.1.§. verum,eo.c.accuſatus,§.ſane,eo.in 6.c.excommunicamus,§.credentes,eo.exitialis, 2. Pet.2.1.2.3.* incidens in crimen publicū, *l.4.h.t.* maieſtatis, *d l.4.h.t. Auth.gazaros,h.t.* & ſacrilegij, *l.quicunq, 8.h.t.* Hæretici refractarij,vaniloqui, mentium deceptores, *Tit.1.10.* mendaces, *Tit.1.12.* polluti,infideles,abominādi, rebelles, *Tit.1.15.16.* αὐτοκατάκριτοι, *Tit.3.11.* audaces, ſibi placentes, *2.Pet.2.10.* exsecrandi, *2.Pet.2.14.* ſibi & alijs exitioſi, *2. Pet.2.3.* Partes hæreſeos duę ſunt,error & pertinacia, *d.c.hareſis,cum alijs.ſ.alleg.*

3 ¶ Genera complura, ſpecieſque innumerabiles: *l.4.5.6 penult,h.t. No.109.* A *de quibus vide Epiphan.de hareſ.* ſicut ſathan mille fraudum eſt opifex, vna omnium prauitas & ſacrilegium: *d l quicunque,8.h.t.c.excommunicamus,13.eo.* etiamſi gradibus differant,& alij errores alijs ſunt pernicioſiores, magiſq; deteſtabiles: *l.pen.h.t.* nec in pari hæreant culpa pœnaq; (quod quidem ad iura noſtra,quæ locomotiuam regunt, *l.cogitationis,de pœn.* attinet, *l.quicunque,8. h.t.*) qui tantum mente ſunt hæretici, B *gloſſ.in c.1.verb.eſſe ere.de ſum.Trin.lib.6.* cum illis qui verbis atque facto errores propugnant, & alijs etiam infundere atque affricare machinantur, *d.l. quicunq, h.t.1.Tim.6 2.3.Rom.16.17.2.Pet. 2.1.* totalis; domos ſubuertūt, *Tit.1.11.*

¶ Cauſa præcipua, furor & inſidiæ diaboli, *gloſſ.in c 1.verb.aſſe.ere,de ſum. Trin.li.6.* hominum ſuperbia ambitio, 4
C cupiditas, *c.hareſis,24.q.3.* Σύνεργα, ingeniorum leuitas, *2.Pet.2.14.l.ſi quis,30. verb. leues hominum animi ſuperſtitione numinis terreantur, de pœn.* ἀμαθία, ignorantia,auaritia, *Tit.1.11.2 Pet.2 2.14.* rerum vſitatarum odium, *2.Tim. vlt. 2.Pet.2.Iud.1.* & curioſitas, auiditas nouarum, *2.Tim.vlt.3.* zelus, ſed non ſecundū n ſcientiam, *Rom.10.* προσωποληψία, ſi la veritatis ſpecies. glau-
D coma animis non ſatis peritis obijciēs, *2.Pet.2.* negligentia paſtorum, *Matt.13.* exempla,inſidæ ſocietates, fatum veritatis diuinæ multis ſcandalis obnoxiæ,alijs odor ad vitam, alijs odor ad mortem, *2.Cor.2.16.* Materia in qua,ita diſtinguitur, *gloſ.in c.qui aliorum,24 q.3.* vt hæreſis ſit falſa credulitas in rationali, peruerſa voluntas in concupiſci-
E bili, impugnationis pertinacitas in iraſcibili. Simplicius eſt dicere, hæreſin tantùm cadere in eos, qui profeſſione eiuſdem ſunt nobiſcum religionis,nec articulos fidei omnes ex profeſſo abijciunt(hoc enim eſt apoſtatarum, de quibus infrà de apoſtat.)ſed aliqua ex parte corrumpunt.In his materia,in qua eſt mens & volūtas.vt .n.
F fides eſt ἔλεγχος in mēte, ἀπόστασις in voluntate, *Heb.11.* ita hæreſis eſt opinio in mente, & perſuaſio pertinax in voluntate: & in animo potius conſiſtit,quàm in actu extrinſeco, *Girl.de*

hæret.q.1.n.3. principaliter, vt noſtri loquũtur in corde, quanquam ſecundariò in ore & factis. *Girl.de hæret.q.1.nu.5.& 6.* Neceſſum eſt enim, errorẽ foràs aliquo modo proferri, *ca.exiſtimauit.c.non ſolùm,11. quæſt.3.c.violatores,25.q.1. Arel.de hær.nu.1.* vt hæreſis eſſe iudicetur: cum motuum cordis & cogitationum vnus cognitor & iudex ſit Deus καρδιογνώστης: *Bal.l.ſi quis non dicam,n.1.C.de epiſ.& cler.* coram quo ſola quis mẽte hæreticus eſſe poteſt: *gl.c.1.verb.aſſerere,de ſum.Trin.li.6.* ad homines nõ item, quanquam hoc verum, ſola voluntate ſeu προαιρέσει crimen hoc cõmitti, & hic errorem animi iure ſingulari, contra l.cogitationis, de pœn. puniri dũmodò indubitatis indicijs, puta ex cõfeſſione, facto, &c probari poſſit *d.c.1.§.verũ,vbi gl.verb.eo ipſo.eo. Bal.d.l.ſi quis non dicam,nu.1.Girl.& Arel.præall.loc.* Materia circa quã, ſunt articuli fidei, nam circa ea duntaxat, quæ fidei ſunt, hæreſis verſatur: *1.Tim.1.14.* περὶ τὴν πίστιν ἐναυάγησαν, &c. non ſecũdùm alia opinionũ & ſententiarũ obiecta. Quare in Aſtronomicis, Iure, Medica arte, Philoſophia, abſurdas opiniones mordicùs defendens, fatuus potius & ſeruus abſurdarũ opinionũ, quàm hæreticus eſt cenſendus: *l.Sernius,4 quod vi aut clam.* Sed & ij qui noſtræ non ſunt fidei, neque vnquam in Eccleſia fuerunt, nec ab ea diſceſſerũt, vt Ethnici, Mahumetani, Iudæi, ꝓpriè hæretici dici nequeunt: cũ hoc nomen ciues Eccleſię eiuſdem doctrinam corrumpentes aut deſerentes notet, *d.No.109.* licet nomen Chriſtianum ſibi impoſuerint: vnde & diuerſis in titulis de his ſeparatim agi videmus, hic, & infrà de Iudæ. de paganis, &c. Itaque quod Panor. *c.ad abolendũ,n.3.de hær.* his accẽſet eos, qui de ſacramentis parũ commode ſentiũt, cõmoda interpretatione accipiendũ eſt: quia propriè ſacramenta nõ ſunt articuli fidei, ſed eorũ ſigilla: *Rom.4.11.* ſumatur autem interpretatio ex d.No.109. quoties ab errore circa fidem etiã ſacramenta cõtemnuntur aut violantur. Formã in duob: eſſe diximus, errore mẽtis, & pertinacia volũtatis, verbo vel facto declarata. Fines cur in Eccleſia graſſentur hæ-

A reſes, varij ſunt. Permittit enim id Deus primò ad δοκιμασίαν piorum, ἵνα οἱ δόκιμοι φανεροὶ γένωνται, *1.Cor.11.* Nã vt tyranni patientiam Eccleſiæ exercent, ita hæretici fidem acuunt, ſtudiũque intendunt, veritaſq; contentione illuſtratur, ab ipſo ſumẽs opes animũque ferro: *c.vlt.24.q.3.* Secundo in pœnam negligentiũ & contemnentium ſummũ hoc patefactę verę de Deo do-
B ctrinæ beneficiũ, *2.Theſſ.2.Pſ.51.* In diabolo finis eſt naturæ cõgruens, vt Deus cõtumelia afficiatur, Eccleſiæ fructus zizanijs aut opprimantur aut corrumpantur, *Matth.13.* multiq; à vera Dei cognitione, hoc eſt, vita ęterna, *Ioan.17.3.* in exitium pertrahantur, *2.Pet.2.2.Tim.2.1.Tim.1.* In hominib. κενοδοξία, ambitus gloriæ, ſanctitatis, excellẽtiæ, po-
C tentiæ, etiã odium, vindictæq; ſtudiũ; & ſimiles cupiditates deprauatæ: de quib. 2.Tim.1.vlt.2.Pet.2.Iud 1.

¶ Effectum notat D.Paulus 2.Tim.2. dum hæreſem ſerpere ait velut γάγγραινα: quod malum non niſi pręciſo infecto membro amoueri poteſt: & niſi ſic abſcindatur, paulatim arrodẽdo carnem & oſſa, hominem interficit. quare & hæreſis, vt lethale ac pe- 5
D ſtiferum nedũ impiũ virus, ex finibus agriſq; Eccleſiæ, etiam reſecto putido membro, exterminandum eſt, *c.reſecanda,24.q.3.* Nam quod Dominus zizania vt creſcere ſinant, iubet, Matth.13. Apoſtolis dicitur, non magiſtratui: Illorum eſt, hęreſes iudicare (quanquã hoc omnes etiam facere decet, *Innoc. in c.1.nu.4.& 5.de teſtib.cog.* vt in parricidio: *l.diuus: vbi Dd.d.l. Pomp. de parr.*)
E arguere, conuincere, damnare, excommunicatione profligare, vt Paulus ad Timot. & Tit. item Petrus ac Iudas in Canonica docent: magiſtratus eſt, qui non fruſtra gladium gerit, *Rom.13.* in conuictos ac impœnitentes æquè animaduertere, atque in reliquos facino- 6
roſos: *l.4.h.t.* ita † tamen, vt legitimus criminalium rerũ ordo ſeruetur: præ-
F miſſa denunciatione, *Authen.Gazaros verſ.ad mandatum Eccleſiæ,h.t. Matth.18. Tit.3.c.qui dignior.24.q.3.c.2.c.qualiter.c.ſuper his,de accuſat.c.vt cõmiſſi.§.1.de hær.lib 6.* & ſi ea nihil proficitur, inſtituta

accuſatione,*l.4.h.t.*vel inquiſitione, *c.*
a.9.10.cum ſeq.c.inquiſit.16.eod. c.vlt. &
paſſim,eod.in 6.cle.1.eod. etiã abſq; diffa-
matione præcedente:*Carer.de hæret.nu.*
110.Arelat.eod.notab.26. Simancas de hæ-
ret.tit.22.nu.7.Menoch.conſ.110.nu.67. in
qua etſi nõ omnia iudiciorũ ſolennia
ad amuſſim ſeruari neceſſe eſt: *c.vlt.de*
*hæret.n.6.Gundiſſ.de hær.quæſt.12.*tamen
ſubſtantialia legitimæ cognitionis o-
mitti non debent:*Felin.c.auditæ,n.27.de*
*præſcr.Arelat.de hæret.notab.2.*vt ſunt ci-
tatio partis,*c.vlt.eo.in 6.gl.1. l.4.ꝟ.de a-*
*poſtat.*examinatio cauſę idonea,admiſ-
ſio defenſionum,*clem.paſtoral.de re iud.*
probationum ab vtraq; parte,*arg. l.v-*
*bi D.C.de falſ.*per confeſſionem,*Felin.c.*
auditæ,nu.27.cum ſeqq.de præſcr. Bald l.ſi
quis,nu.15.de epiſc.& cler. Arelat.de hæ-
*ret.not.2.num.2.3.*teſtes ſaltem duos, *c.*
vt officium,§.verum.eod.li.6.Hoſt.eod. nu.
5.Ioan. Lig.in clem.in fin.eod. Gundiſſ.de
hær.quæst.13.num.9. omni ſcilicet exce-
ptione maiores, *l.vbi numerus,de teſtib.*
l.4.l.admonendi,de iuretur. nam plures
requiruntur,ſi minus idonei ſint, qui
& hic recipiuntur:*c.contra eod.c.in fidei.*
5.eo.in 6.Gundiſſ.eo.quæſt.13.nu.11. item
per literas,inſtrumenta,libros impro-
batæ lectionis:*Gundiſſ.qu.13.nu.19.per c.*
*qui de menſa.§.ſed econtra.37.diſt.*etiam
tormenta (vt quidam volunt, ſed ni-
mis hic quidem periculose, tanquam
cruce innocentibus etiam fixa) ex in-
dicijs tamen ſufficientibus,*cle.1.§.1. eo.*
Gundiſſ. q.13. in prin. Probatione verò
contra hæreſin impleta, quæ hic vr-
gentiſſima, & validiſſimè concludens
eſſe debet: *Gundiſſ.præalleg.loc.nu.21.22.*
fac.l.vlt. C.de probat. etiamſi nonnulli
non rectè leuiores ſufficere putent,
Clarus l.5.§.hæreſis,num.20. adhibito ſa-
pientum conſilio,& exquiſito eorum,
qui de doctrina Eccleſiæ, ac contraria
illi hæreſi,rectè iudicare poſſunt,iudi-
cio, ſententia declaratoria in hæreti-
cum eſt ferenda,*c.vt commiſſi.12. de hæ-*
ret.l.6. Hoſt.eo.nu.5.& 6. qua declaretur
hæreticus, & ideò ijs ſubiectus pœnis,
quæ ipſo iure huic generi imponũtur:
v.excommunicamus,13.q.15.c.vergentis.10.
extr.eod.c.cùm ſecundum.19.eo. quam o-
mnem cognoſcendi & iudicandi po-
teſtatem Eccleſiaſtici ſuum ad forum

A traxerunt, *c.ad abolendam,de hæret.c.vt*
commiſſi,c.per hoc c.vt inquiſitionis,de hær.
li.6.cle.1.eo Clarus li 5.ſent.§.hæreſis. præ-
ciſa omni appellandi facultate.*c.vt in-*
quiſitionis.18.eo.l.6. magiſtratibus ſæcu-
laribus (vt appellant) nulla huius rei
cognitione,ſed tantũ executione poſt
imploratum à ſententia brachium ſæ-
culare relicta,*c.ad abolendam, & paſſim*
*de hæret.*quod olim non perinde vſita-
B tum fuit, *l.4.& paſſim. h.t.l.1. ꝟ.de ſum.*
Trin Nam Conſtantinus,exempli gra-
tia,cauſam Arrij primum in legitima
ſynodo Nicena cognoſci ſe non præ-
ſente tantum,ſed præſidente iuſſit:re-
que idonee cognita,& conſentientib.
Epiſcoporũ, qui Eccleſiam repræſen-
tabant,ſuffragijs,ad normã ſacræ Scri-
pturæ congruentibus hæreſeos dam-
natũ,&in ea pertinaciter reſiſtantem,
C exilio multauit.Etenim ſicut in prima
Eccleſia,cùm ope & auxilio magiſtra-
tus Epiſcopi deſtituerentur, excõmu-
nicatione tantùm,ꝙ vnum poterant,
hæreticos profligabãt: *Tit.3.1.Cor.5.*ita
deinceps ſub Auguſtis Chriſtianis,hę-
reſeos ab Eccleſia damnati, a Principe
relegabantur,*l.2.in fi.C.de ſum.Trin.l.vlt.*
*ꝟ.ne ſanct.bapt.*aut deportabãtur, *l.qui-*
cunque.5.h.t. aut plectebantur arbitra-
D rie:l.1.ꝟ.de ſum.Trin.vbi tamen Bald.
nu.7.vult pœnam hæreſis ex lege or-
dinariam eſſe,quo ad inferiores magi-
ſtratus: arbitrariam verò quo ad Prin-
cipẽ,cui pœnæ ſunt omnes arbitrariæ,
ſicut iudicia ipſa vniuerſa:*Menoch.conſ.*
1.nu.159.cum ſeq. vt quos ſpiritualis di-
ſciplina non corrigit, eos pœna tẽpo-
ralis debito modo corripiat,*c.vergentis*
E *10.eod.*Porrò quod dicitur l.4.h.t.con-
tra Manichęos inquiſitionem in mor-
tem extendi: hoc non ad ſupplicium
capitis, ſed vltimarũ volũtatum caſſa-
tionem,item ad hoc,vt mortuus accu-
ſari, & memoria eius damnari poſſit,
ſpectare,ipſe text.oſtendit: *& gloſſ.d.l.*
4.verb.ſubire.l.2.ꝟ.de apoſt.l.1.in pri. C.de
*ſum.Trin.*niſi dicamus,ſingulare fuiſſe
in Manichæis,& ſimilibus, qui ad imã
F vſq; ſcelerum nequitiam peruenerãt,
l.5.hoc tit. vt vltimo ſupplicio iure tra-
derentur,*l.5.l.quicunque,5.in fin. hoc tit.*
*l.2.ꝟ.ne ſanc.bapt.iter.*tametſi & has cõ-
ſtitutiones interpretari fas ſit, non de

amiſſione vitæ, ſed de deportatione: A
quæ & ipſa vltimum ac capitale ſup-
plicium dicitur, *l.vlt. C.de executor.& exact.lib.12.* quanquam I.C.impropriè
fateor, l.vltim. 21. de pœn. loqui vi-
deatur) cum hæc coniunguntur in d.
l.4.l.quicunque,8.h.t. Manichæis etiã
de ciuitatibus pellendis,& vltimo ſup-
plicio afficiendis: quomodo enim po-
tuerunt ciuitate expelli, aut quid illa
verba operabuntur, ſi interpretemur B
ſupplicium de amiſſione vitæ, ac non
potius de deportatione? Quamobrem
& reliquas leges, quæ capitis pœnam
decernunt, ita licet interpretari, l.2.
infrà ne ſanc. bapt. quam niſi ſic in-
terpretere,pugnabit cum l.vlt.eo. tit.
l.pen.de apoſtat.&c.Et hęc pœna cum
Eccleſiaſtica congruit, quod enim hic
eſt excommunicatio, id in Imperio &
πολιτείᾳ ciuili eſt bãnum ſeu exiliũ: C
item quæ Canonibus pœna perpetui
carceris impœnitẽtibus hæreticis prę-
ſtituitur, *c.pen.§.vlt.ext.eo.* ea in foro
ſæculari eſt deportatio, *l.5.de interdict. & relegat.* Idque hoc minus incurrit in
illud Chriſti dictum, Matth.13. Sinite
creſcere zizania: ſi quis hoc generali-
ter (quamuis non recte, cæteroquin
idem in alijs ſceleroſis reprobiſque va- D
leret)& abſq; diſtinctione officiorum
intelligere velit:datq; ſpacium pœni-
tentiæ errantibus,quoad viuũt: quod
priuatione vitæ intercipitur. Nec vl-
tra hunc gradum olim in hæreticos
ſæuitum fuiſſe,& ſic Impp.conſtituti-
ones acceptas, exilium Arrij,ac ſimi-
liũ,docet. pro quo illud Auguſtini cõ-
tra Creſcentium grammaticum, lib.3.
c.50.Nullis,inquit,placet hoc in catho- E
lica Eccleſia, ſi vſque ad mortem in
quenquam,licet hæreticum,ſæuiatur.
Eſt etiam humanius; licet I.C. pro-
prietatis verborum ſeruantiſſ. ſuppli-
cium de morte naturali interpreten-
tur: *d.l.vlt.de pœn.l.qui cum.14.§.1.de bon. lib.* tamen in pœnalib. cùm aliud ver-
bis legis diſertè nihil admodũ eſt ex-
preſſum, ſupplicium ſeu pœnam capi-
tis, potiùs de deportatione, quàm a- F
miſſione vitæ interpretari: vt pœnæ,
quoad eius fieri poteſt,benigna inter-
pretatione molliantur,*l.pen.de pœn.* &
ad minimum accommodentur: *l.ſem-*

A *per in obſcuris,de reg.iur.vbi Dec.c.odia,eo.*
præſertim cùm error animi & opinio-
nis non ſit ex genere capitalium, imò
potius quæ per ſe capitalia ſunt, miti-
get, *l.ſi adulteriũ cum inceſtu,§.1. de adult.*
Idq; probat l.quicunq; 8.h.t. vbi pœ-
na deportationis initio pręſtituta,pòſt
appellatur ſupplicium capitale: verſ.
vlt.etiam(quę particula illatoria ſe re-
fert ad pœnam ſuperiorem) ſupplicio
B coërceantur:quę aliter accepta,ſibi nõ
conſtaret,vt contraria,ſeq; ipſam cor-
rigeret,velut lex 2.& 3. infrà ne ſanct.
bapt.quod nõ eſt præſumendum. Sed
nec Canones aliam hic pœnam irro-
gant,quàm excommunicationem: *d.c. excommunicamus,13.c.ad abolendam.8.eo.*
reliquam poteſtati & arbitrio iudicis
ſæcularis committunt: *d.c. ad abolendã, d.c.excom.c.pen.eo.cum ſimil.* quæ arbi-
C traria regulariter ad mortem extendi
non debet *l.hodie.de pœn. Boer.deciſ.254. nu.13. Alex.conſ.5.in caſu,n.13. vol.1. conſ. 281.vol.2. Maran.in Spec.aur.part.4.diſt. 1.nu.53.& diſput.3.per l.1.de fur. Bart.Bal. l.1.§.expilatores,de effract.Hipp.in pract.§. quoniam,n.96 pro quo,& l.1.in fi.C.de ſum. Trin.* quapropter huius erit, pęnam le-
gis,hoc eſt,deportationem, vt dictum
D eſt,non tranſgredi, *l.1.§.1. ad S.C.Turp. l.aliud.l.ſi qua pœna,de verb.ſign. c.de cauſis,de off.del. Tiraq.de pœ.num.1.in prœm.*
Cæterùm gloſſatores, *in l.1.vbi Azo.ſ. nem.lic.ſig.Saluat.Hoſt.eo.§.qua pœna,nu. 10.& Canoniſtæ,c.vergentis.10.c.ad abolendam,ext.eod.* pœnam hanc nõ modo de
amiſſione vitæ interpretantur, *vt & Zaſ.conſ.23.li.1.Coraſ.li.3.Miſcell.c.8.nu.5.*
ſed ad ignis etiam cruciatus extendũt:
E quod conſuetudo ſequitur, *vt volunt Couar.var.reſol.lib.2.c.10. num.10. Pan.c. ad abolendam,nu.13.eo.Grillan.de hæret.q. 3.num.3. Gund.eo.q.15.n.4.Carer.in practica.hæreſis,Clarus lib.5.§.hæreſis,nu.7. & 8. Gomez.reſol.tom.3.c.2.nu.1. Laur.Corr.in prato.& cur.li.1.§.3.c.9.de hære.n.12.& cõſonat ius Sax.art.13.l.2.quanquam de apoſtatis tantùm propriè loquatur.* Atqui hoc
genus ſupplicij nunquam decerni de-
F bet,niſi cũ lege diſertè eſt expreſſum,
l.vnic.vbi Salic.C.de agger.Nili rump.l.capitalium,28.§.1.§.igni cremantur,l.aut dãnum,8.§.beſti.l.ſi quis,38.§.1.de pœn. Gundiſſ.d.q.15.n.4. Quare Zaſio *d.cõſ.23.li.1.*

magis

magis placet gladij pœna: nec ſe ſatis explicat Coraſ.præall.loc licet tamen fateor in atrocioribus pœnam legis tranſgredi, *Bal.l.obſeruandum.q.10.de off. præſid.Innoc.c.1.de conſt.* etiam in delicto hæreſis,vt Maieſtatis. *Menoch.conſ 100. nu.c s.66.* Sed id ſummis tantum principibus permittitur, *vt dextrè reſtringit Iaſ.in l.qui iuriſdictioni nu.4.& 5.de iuriſdict.om.iud.* nec eadem inferiorum poteſtas eſt, *Bal.Auth.hodie.C.de iud.l.1.C. de precib.Imper.off.Iaſ.d.l.qui Iuriſdictioni.* Deinde alij alijs grauius & peius errant: diſcipuli etiam pecunia,atque mitius quàm doctores & corruptores puniuntur, *l.quicunq.8.in fi.h.t.* vt non videatur certa pœna,ſed arbitraria potius eſſe ſtatuenda, *l.1.in fin.in l.vlt.C. de ſum.Trin.* etiamſi gl.& Dd.certã eſſe velint,& ordinariam:*l.1.in fi.C. de ſum. Trin.* reſpectu ſcilicet inferiorũ à Principe *Bal. l.1.num.7.C.de ſum.Trin.* Sanè lex Moſi, *Deut.13.ac paſſim.* id genus hominum lapidibus adobruit:ac capitali ſupplicio in ſacerdotes Baalis; ſimileſq; fanaticos animaduerſum à pijs regibus olim, *l.4.reg.c.23.*& prophetis, vt Helia,&c. haud dubiè diuino inſtinctu & præcepto diuinarũ hiſtoriæ rerum oſtendunt. Ac extat cenſura in pſeudoprophetas catholica, propriè ſpectans,&directa in regnum Chriſti: *Zach.13.3.* Non viues,quia mẽdacium locutus es in nomine Iehouæ. Sed in illa Repub.atq; alijs omnibus,præſertim in imperio Rom. aliter atq; aliter in hos animaduerſum eſſe patet. *l.1.2. ne ſanct.bapt.l.quicunq.5.circa finem.h.t.* Quare dicamus Iure noſtro, cũ nõ ſit vnum & ſimplex crimen, ſed varium; etiam pœnam eſſe variam, *d.l.quicunq. 8.*& proinde arbitrariam, *l.1.in fin.C.de ſum.Trin.d.c.8.c.13.eod.* pro atrocitate & qualitate delicti, alijſq; perſonarum circũſtantijs,vt ſimplicitate,errore, ignorantia, veſania, deceptione perſonæ:*l.quicunq.8.h.t.* quæ tamen pœna regulariter nõ debeat excedere deportationem, *l.4.h.t.* Vt enim hæc in crimine falſi regularis eſt & ſumma; niſi in caſibus exceptis, *l.vbi in fin.C.de falſ.* ita & hic præcipua; regulariter de deportatione,vel relegatione, interpretemur: *l.4.cum l.ſeq.l.8.h.t.* ſicut & in primitiua Eccleſia apparet obſeruatum,quam tamen pœnam aliæ ex cõſtitutionib.ſequuntur: *de quibus Boniſ. de Vitell.Rubr.de crim.hær.num.6.Bernar. Diaz.in pract.crim.c.106 in fine.* vt infamia, *l.1.in fi.C.de ſum.Trin.Auth. Gazaros.hoc tit.* amiſſio bonorum, *l.5.8.hoc tit. c.vergentis.10.eod.* cohęrens deportationi: *l.deportatorum.8.C.de pœn.l.de bonis.6. de bon.dam.l.bona.39. de iure fiſc.* quæ bona proximis cedunt; dum tamen orthodoxis. *Cuiac.obſ.lib.12.cap.30. ex Cod. Theodoſ.& Baſil. vnde legem.4.hoc ti.ſupplet.* Item amiſſio priuilegiorum, *l.1. cum Authent.ſeq.hoc tit. d.c.vergentis.c. decreuit.eodem in 6.* iuris contrahendi, *l.4.hoc tit.cap.vltim.eod.* teſtandi, *d.l.4. l quoniam.12.hoc tit.* ſuccedendi, *l.cognouimus.10.hoc tit.* poſtulandi, *l.nemo.15.C. titul.1.Authent.credentes.hoc titul.* militandi, *l.5.l.8.hoc tit.* conuenticula habendi, *l.5.& Authent.Gazaros.hoc titul.* honorem agendi, *Cuiac.obſ.lib.12.ca.30. in fin.hoc tit.ex conſtitutione Græca, quæ congruit.l.vltim.infr.de Iud.d. Auth. credentes.l.nemo.1.C.ſupra tit.1.* cùm tamen hæretici omnibus reſpondere cogantur, *d.Authe.t.credentes.Arelat.notab.1.* quod & in excommunicatis tralatitium eſt. *cap.cum inter.5.de excep.* At ſepulturæ ius habet,quod ἀνθρώπινόν ὅσιον vult eſſe lex Græca huius titul.quamCuiacius reſtituit, *obſ.12.c.30.*

¶ Adiacet hæreſi ſchiſma, *cap.2.diſtinct.8.* error, *l.2.hoc titul.* pertinacia, *c. inter. c.hæreſis.24. quæſt.3.cap.2. in fin.de ſum.Trini.cap.accuſ.de hær.in 6.clem.1.§. porrò.de ſum Trin.cle.vnic.§.penult. de vſur.* diſceſſus ab Eccleſiæ cõmunione: *l.quicunq.8.hoc t.c.2.eod.l.-.d.Nou.10.* 7

¶ Amnes ſunt Manichęi,de quibus vide Auguſt.paſſim, *l.Manichæos.4.cũ ſeq.hoc tit.* qui cum ad imam ſcelerum nequitiam peruenerint, *l.5.hoc tit.* ſingularibus quibuſdam exemplis coercentur: de quibus, *l.5.l.8.hoc tit.* item Samaritani, *de quibus Nou.45.& 129.& ibi Cuiac.* Iudæi, *de quibus C.tit.9.de Iud.* pagani, *de quorum gentilitate.C.titu.11.de Pagan.& ſacrif.* Mahometani; *de quibus extr. de Iudæis & Saracenis*, qui propriè hæretici non ſunt,cum non ſint Eccleſiæ ciues & indigenæ; ſed diuerſum prorſus, & noſtrę fidei articulis cõtra- 8

BB

rium dogma profiteantur, nec poſſint videri ab Eccleſia diſceſſionẽ feciſſe, qui in ea nunquam fuerint. *gloſſ. pen. in cle. vnic. verb. hæreticum. de vſur.* Quare nec ijſdem pœnis ſubiacent. *ff. 1. 1. de Iuda.* cùm non ſoleat Eccleſia de his, quæ extra ſunt, iudicare. *1. Corinth. 5. 12. 13.* Receptatores etiã, fautores, adhærentes hæreticis, valde illis vicini, & pares etiam, quo ad pœnas, habentur. *c. excommunicamus. 13. §. credentes. eod. tit. l. Arrian. 5 cum l. ſeq. l. 8. hoc tit. cap. vſura. eod. lib. 6. glo. cle. vnic. §. vlt. verb. ſi quis. de vſur. Gundiſ. quæſt. 16. de hær.* Sanè, ꝓ eo quod de Samaritanis (quorũ modò mentionem fecimus) hoc in titulo legitur, quidam reponunt, de ſchiſmaticis: quos & ipſos quoque hæreticis non multum eſſe diſſimiles, apertum eſt, *c. inter. c. hæreſis. 24. quæſt. 3.* hæreſis enim cauſa ſchiſmatis eſt: & omnis hæreticus, ſchiſmaticus eſt: *c. 2. diſtinct. 8.* non etiam retrò, & econuerſo, *gloſſ. vlt. d. c. inter.* Hæreſis eſt diſſenſio & diſtractio doctrinę & fidei: ſchiſma, animorum, etiam in religionis cõſenſu. velut inter Apoſtolos ipſos ſchiſmata fuerunt, *Actor. 15. Galat. 2.* hæreſes nunquam.

9 ¶ Contraria hęreſi ſunt orthodoxa & catholica fides, *l. 1. ff. de ſum. Trinit.* lex Chriſtiana, *l. cælicolarum. 11. in fin. ff. de iuda.* ſcrutari ſcripturas: *Ioann. 5. 39. Ioan. 7. 17. Actor. 17. 11.* vbi hoc veræ generoſitatis eſſe ſtudium perhibetur. Item ὀρθοτομεῖν τὸν λόγον τῆς ἀληθείας, & hinc ducta veritatis demonſtratio, qua longe melius conuincitur error, quã multis vociferationib, & inſectationibus: quomodo D. Ioannes cap. 1. non inſectando, ſed veritatem aſſerendo, Cerinthum & alios hęreticos optime refutauit. Item pœnitentia, *l. 4. h. t.* ac reuocatio, *Arelat. not. 46. Gundiſſ. qu. 20.* An præſcriptio obſtet accuſationi hæreſeos, meritò dubites. Equidem à morte quinquẽnio præſcribitur, *l. 2. ff. de apoſtat.* vt & aliæ quæſtiones ſtatus omnes, *tot. tit. ne de ſtat. def.* inter viuos nullis finiri temporibus, ea accuſatio ſcribitur. *l. 4. ff. de apoſtat.* Quanquã ante is textus de apoſtatis loquitur: qui cùm in eodẽ crimine perſeuerẽt (nec enim aliàs apoſtatæ ſunt) iure ſemper conueniuntur: tamẽ quoniam hic eadem militat ratio, etiam in hæreticis peſuicacibus idem ſtatuendum videtur. cum præſcriptio tantùm currat à tempore delicti perpetrati, *l. querela. Cod. de falſ.* non etiam obtineat in ijs quæ continua ſunt, & hodie eadem quæ ante 20. annos fuère, deprehenduntur: vt de grauamine incarcerationis continuò dicitur, quod præſcriptionem appellationis excludat, *Bald. l. addictos. num. 2. 3. C. de Epiſcop. aud. Iaſ. l. ſi. 15. numer. 5. C. de procurat. Specul. de appell. §. reſtat. numer. 5.* Cæterùm qui ante vicennium apoſtata, aut hæreticus factus, mox ad cor & Eccleſiã rèdijt, is accuſationis præſcriptione ſe tueri rectè poteſt, eo magis, quod pœnitentes, vt dictum eſt, pro hæreticis non habeantur, *l. 4. hoc tit.*

NE SANCTVM baptiſma iteretur. Tit. VI.

1 *Cauſæ erroris reiterandi baptiſmatis: & n. 3.*

2 *Erroris refutatio late.*

4 *Pœna huius hæreſeos.*

HÆreticis iure annumerantur, qui baptiſma ſacrum, quo in Eccleſiæ conſortiũ recipimur, Chriſto vnimur, filij Dei renunciamur, nefariè iterant, *clem. 1. §. vlt. de ſum. Trin.* & Chriſtiani nominis ſacramenta ſortitos, alio rurſum baptiſmate nõ purificant, ſed inceſtãt, lauacri nomine polluentes: *l. 1. h. t.* quorũ cum ſingularis ſit furor, viſum fuit de his ſpecialiter pręcipere. *ex ratione. l. item. 15. §. ait prætor. 20. de iniur.*

¶ Habent alij alias erroris ſui cauſas: ſed huc res redit, quod exiſtiment, 1 cùm baptiſmus lauacrum ſit, *Epheſ. 5. 26.* regenerationis, *Tit. 3. 5.* & purificationis, *Coloſſ. 2. 12. 1. Pet. 3. 21.* ſæpius ideò huic naturæ, quotidie ſe peccatis inquinanti, opus eſſe *d. l. 1. verb. lauacri nomine. hoc tit.* quemadmodum & ſacræ cœnæ vſu: quem Dominus ſæpe iterari voluit in verbo: Hoc facite in mei recordationem, *Luca 22. 19. 1. Corinth. 11. 24. & 25.* item: Quotieſcunque ederitis panem hunc, & poculum hoc

hoc biberitis, mortem Domini annũciabitis, &c. *1. Cor. 11. 26.*

¶ Contra furores eiuſmodi tenẽda eſt regula: Nihil haberi ratione ſacramenti, extrà vſum & finem à Deo inſtitutum, *Roman. 2. 25. Eſa. 1. 11. 12. 13. & c. 66. 3. Iere. 7. 4. 5. 21. 22. 23. 1. Cor. 11. 20.* vnde res æſtimantur, *l. pen. C. de rod. l. nõ codicillum. C. de teſta. Bald. l. 1. in fin. C. de rebus credit.* quare veriſſ. hic eſt regula: Ceſſante cauſa, ceſſat effectus. *l. vlt. de teſtam. tutel. l. generaliter. 40. vbi gloſſ. C. de epiſc. & Cleric.* Vt arrha nuptiarum non habet vim obligandi, extra ſponſaliorum cauſam, propter quã data eſt: ſic ſacramenta non conſtant, niſi ex ordinatione inſtitutoris, & ad eũ vſum, cuius gratia conſtituit. Eſt autem baptiſmus vice circumciſionis, *Col. 2. 11. & 12. c. ex quo. cum cano. ſeq. de conſecrat. diſtinct. 4. ex Auguſt.* inſtitutus, vt ſit primum regenerationis lauacrũ, *Tit. 3. 5.* quo inſerimur corpori Chriſti, & initiamur Eccleſiæ, ac velut in filios Dei adoptati renũciamur. *Colo. 2. 11. 12.* Hęc autẽ externa initiatio, incorporatio; inſitio, receptio in Eccleſiam, hoc principiũ, hic viſibilis adoptionis ingreſſus, non poteſt eſſe diuiduus, & non niſi vnus: velut & qui filiusfamil. eſt, nequit amplius quam ſemel fieri & effici filius: *vt §. ſic itaq. Inſt. de actio.* ſicut nec bis aut denuò naſci, adoptari: generari, in eandem familiam poſſumus: quod ſi fiat, primũ actum nullitatis damnari neceſſe eſt: quomodo contra rem ſemel iudicatã aliter pronunciari nequit. *l. 1. C. quand. prouoc. non eſt neceſſe. l. 1. in princip. quæ ſent. ſine appellat.* Itaq; qui baptiſmum repetunt, priorem fidem faciunt irritam, *1. Tim. 5. 12.* indutum ſemel baptiſmo Chriſtũ *Gal. 3. 27.* exuunt: & vere primum ſacramentum inceſtant, *l. 1. hoc titul.* quod ipſum per ſe piaculum eſt ingens, quo temeratur diuina maieſtas & promiſſio, quæ primo in ſacramento per verbum fuit efficax. Vt igitur circũciſio, ſic & baptiſmus repeti non debet, nec abſque iniuria prioris poteſt: præſertim quando nullum ſuper iteratione præceptum extet. Et cùm in baptiſmo feriatur fœdus cum Deo mutuum: *1. Pet. 3. 21.* vel ideò non debet iterari, vt admoneamur, promiſſiones Dei ratas eſſe, & donationes irreuocabiles, *Rom. 11. 29. Hebr. 6. 17. & 18.* ſicut ipſe Deus eſt immutabilis, *Num. 23. 19. 1. Samuel. 15. 29. Malach. 3. 6. Hebr. 17.* Qualis enim cauſa, talis effectus: proindeq; manere fœdus, etiam lapſis, fixũ, dummodo pœnitentibus, *Pſal. 19. 29. 34. 35. Ioann. 6. 37. 39. 1. Ioan. 2. 1.* Cœnæ alia ratio eſt, cùm requirat probationẽ fidei, *1. Corinth. 11. 28.* & hic extet verbum repetitionis, Quotieſcunq;: & alia ſit inſtitutionis cauſa, nempe congregatio Eccleſiæ publica, beneficiorum Chriſti recordatio, quæ ſæpius renouanda ſunt, exemplo veteris Paſchę. Eadem ratione poteſt eorum error redargui, qui pædobaptiſmum annihilantes, tantũ adultos, qui fidei ſuæ rationẽ reddere poſſunt, abluendos iudicant. Cùm enim puſiones ſanctorum, ſint etiã promiſſionis participes, & fœderis diuini, *Gen. 17. 7. & 19. Matt. 19. 14. & c. 18. 3. & 10. Marc. 10. 14. Luc. 18. 16.* ac ſancti adeò ſint, *Rom. 11. 16. 1. Corinth. 7. 14.* iubeatque Chriſtus, vt ſinant Apoſtoli puerulos ad ſe venire: *Matth. 19. 14. Marc. 10. 14. Luc. 18. 16.* quis audebit ex Chriſtianis natos, vel in illorum poteſtatẽ exiſtentes, ac in cœtu vocatorum repertos, quæ illis profeſſio realis eſt, ſigno & nota huius adoptionis, atque fœderis diuini, quod irritum eſſe nequit, arcere? præſertim quãdo baptiſmus noſter ſurrogatus ſit loco circumciſionis, *Coloſſ. 2. 11. 12.* quo velut ſymbolo ac ſignaculo iuſtitiæ fidei, *Roman. 4. 11.* peræquè fuerunt olim initiati, ac natu grandiores: *Gen. 18. 12.* nec immeritò. Si enim retinentur in Eccleſia vt ciues, ſpe bona ſecuturæ fidelitatis: certè nec ſymbolo & teſſara, nomine ciuium carere debent. Et cùm nati in peccatis, *Pſal. 51. 7.* mortique perinde obnoxij, *Rom. 5. 14.* æquè hac ablutione regenerationis indigeant regenerati, *Matth. 18. 3.* atq; adulti: *c. illud cum multis ſeqq. de conſecrat. diſtinct. 9.* nec quiſquam poſſit illis detrahere fidei donum, ſaltem quo ad ſemen & radicem attinet, licet actus necdum compareat, vt fructus; multò minus fidei ſacramentum: *Auguſt. epiſt. 23. ad Bonif.* cũq; illud nõ ſit rationis humanæ, ſed

Digitized by Google

Dei donum & opus, *Ioan.6.29.* qui vocat ea quæ non ſunt vt ſint, ex ore infantum perficit laudem ſuam, *Pſ.l.8.3.* apud quem non eſt impoſſibile vllum verbum *Luc.1.37.* cuius dicere eſt facere, *Pſal.33.7.* quique non minus in his quàm adultis efficax eſſe poteſt, vt hiſtoria Ioan. Bapt. repleti ab vtero matris Spiritu ſancto & in vtero Dominum præſentem agnoſcẽtis, *Luc.1.* euidenter demonſtrat: certè incredulitas nulla iis imputari queat, aut impœnitẽtia vlla, quib. etiam diſcipulos ſuos adultos vult conuerſione ſimiles fieri Chriſtus, *Matth.18.3. niſi conuerſi fueritis vt paruuli.* &c. Deniq; vis huius ſacramenti quãdo non à fidei noſtrę dignitate & excellentia, ſed à promiſſione gratiaq; Dei dependeat: *1.Timot.2.13.c. Romanus. & paſſim, de conſecrat. diſt.4.* & cùm Dominus infantib. benedixerit, iiſq; regnum cęlorum promiſſione & oſculo amplexuque pacis addixerit, *Matth.18. & 19. Marc.10. Luc.18.* hiſq; ſimiles etiam adultos fieri voluerit: *Matth.18.3. Marc.9.33. Luc. 9.46.* his de cauſis quo tãdem ore miniſter à publica benedictionis ac fœderis huius nota, electos puſiones & regeneratos excludet? Num quis aquã baptiſmi prohibere poteſt, quo minus videlicet baptizentur iſti, qui Spiritum ſanctũ acceperunt, vt ait Petrus? *Actor.10.47.* & vbi par donũ cõfertur, quis impediat, quo minus ſigillum doni par ſit & cõferatur in omnes? *Actor.11.17. & 15.* iuxta mandatũ vniuerſale, *Matth.28.19.* Docete omnes, baptizantes eos. Aug. epiſt.23. ad quęſt. Bonif. Paruulum, inquit, etſi nondũ fides illa quæ in credentium voluntate cõſiſtit, iam tamẽ ipſius fidei ſacramẽtum fidelem facit. Nam ſicut credere reſpondetur, ita etiam fidelis vocatur: nõ ad rem ipſam mente annuendo, ſed ipſius rei ſacramentum percipiendo. Et ſuper Ioan. tract.80. Hoc verbum fidei tãtum valet in Eccleſia Dei, vt per ipſum credentem, offerẽtem, benedicẽtem, tingentem, etiam tantillũ mundet infantem, quamuis nondum valentẽ corde credere ad iuſtitiam, & ore cõfiteri ad ſalutẽ. Nec verò dubiũ eſt, cum totas familias Apoſtoli baptizarint, *1.Cor.1.*

A *16. Act.10. & 16.33.* ſimul & infantulos, vt fœderis, ſic etiã ſignaculi huius participes eſſe factos. *Auguſt.c.6.Ro.* Quibus eſſe in Eccleſia vocatio & cõfeſſio (ſicut in circumciſionis fœdere) ſatis eſt idonea. *1.Cor.7.14.* Liberi veſtri ſancti ſunt, hoc eſt, ad Eccleſiam viſibilẽ pertinẽt. Nec verò filij promiſſionis ac fœderis efficiũtur per baptiſmum, ſed quia ſunt, ideo baptizantur: *Act.9.17.*
B *& 18.* & hoc ſigillo iuſtitiæ adoptatos eſſe in iuſtitiã Chriſti, ac fœdus filiorũ Dei, propter fuſum ſanguinem & totã obedientiã Chriſti, cuius membra, tãquã capiti, ſint inſerti, confirmatur. Cæterum quod Marci vltimo traditur: Qui crediderit, & baptizatus fuerit: ſpecioſum eſſet argumẽtum, ſiquidẽ cõcedi his poſſet, τὸ πιστεύειν aut infantibus
C deeſſe, aut adultis, quamuis oretenus profiteantur, ſupereſſe. Corde enim creditur: *Rom.10.* huius latebrę penitus abſconditæ ſunt, nec ſemper idẽ occultant, quod in ore recitatur: vndę Dei propriũ phibetur eſſe καρδιογνώστην. Atqui cùm ſit opus Dei, non rationis humanę, nec ſalus noſtra à magnitudine & robore fidei noſtræ dependeat, ſed à gratia, promiſſione & veri-
D tate Dei, qui etiam infirmos in fide aſſumit: *Rom.14.* cui dubium eſſe poteſt, quin hæc nullius rei ſit obiectio? Nam Eccleſia de externa tantùm, nõ interna vocatione iudicat: ideoq; vel indignos, qui ſint in vocatorũ cœtu, ad ſacramenta recipit: *1.Cor.11.27.29.30.* quæ ſunt ἀσφαλίσματα ac teſtimonia tãtùm icti fœderis inter Deum & homines, per ſanguinem noui teſtamenti.
E Vnde nec in adultis præciſè requiritur ad baptiſmũ fides, de qua vt occulta, nihil iudicare poteſt Eccleſia, ſed tantum profeſſio. *Matth.3.6. Act.3.8.* Quid ſi reſpõdeatur, in verbis illis eſſe ἀναστροφὴν, nec in eadẽ oratione ordinẽ verborum, ſed rerum potiùs eſſe tenendũ? alioquin ex Paulo, Rom.10. cùm inquit: Si confitearis ore tuo Do-
F minũ Ieſum, & in corde tuo credideris, quod Deus illum ſuſcitauit a mortuis, ſaluus eris, &c. licebit hac inductione concludere, confeſſionem oris priorẽ eſſe fide cordis: cõtra illud Pſal. 115. Cre-

us. Credidi, propter quod locutus
ſum. Et quod Paulus mox ſubijcit ibi-
dem: Corde creditur ad iuſtitiam, ore
fit confeſſio ad ſalutem. quid ſi quod
verum eſt, replicemus, Marc. vlt. non
præſcribi, quinam baptizari debeant,
ſed quinam ſeruentur, aut non ſeruen
tur? Quin potius cùm Chriſtus omnes
vocatos, præcipuè electos & regene-
ratos baptizari præcepit: *Matth. 29. 19.*
Ioan. 3. 3. relinquitur etiam illud man-
datum vniuerſale complecti infantes,
quos teſtatur conuerſos, *Matth. 18. 3.* nõ
minus quàm præceptum cœnæ, Bibite
ex hoc omnes: pertinet ad fœminas,
licet de his ad ſynaxin recipiẽdis, nul-
la ſingularis præceptio, nullum exem-
plum extet. Addatur etiã illud, Marc.
vlt. de toto agi miniſterio, quod erat
tum tẽporis in re publice noua incho-
andum ab adultis, qui docerentur, & ea
rebaptizarentur, *vt Matth. 3. 6. Actor. 8.*
36. & c. 10. in fi. c. 6. 33. Nam & ſimiles ſen
tentiæ de fide ac pœnitentia, pertinet
ad eos, qui capere poſſunt, vt habiles,
capaces, *Dd. l. 1. C. de ſacroſan. Eccleſ. l. ſi*
quando. C. de in off. teſtam vt Heb. 11. Sine
fide impoſſibile eſt placere Deo, Rom.
10. Qui inuocauerit, ſaluus erit, Rom.
14. Quicquid nõ eſt ex fide, peccatum
eſt. Sed refutationem errorum, Eccle-
ſiæ doctoribus relinquamus: quibus
etiam D. Paulus ad Timotheum ac
Titum hoc commendat & committit.

3 ¶ Fuit autem huius erroris non mi-
nima labes, & illa olim, quod hæretici
baptizatos ab orthodoxis, tanquam
minus ritè purificatos, in ſuis iterum
luſtris inceſtarent: *vt oſtendunt l. 1. 2. 3. h.*
t. l. 3. & 5. tit. ſeq. de apoſtat. & Canones de
conſecrat. quaſi vis ſacramentorum à
dignitate miniſtri, nõ ab inſtitutione
diuina dependeret: & in vſu vero ritus
diuinitus inſtituti, vel miniſtri tanquã
inſtrumenti ac internuncij pietas pro-
ſit malè accipienti, velut literæ pro-
mittentis ac mittentis per nuncium
incredulo, vel obſit malitia illius rectè
riteque accipienti.

4 ¶ Hos etiam ceu hæreticos, vt Au-
guſtinus ac alij doctores Eccleſiæ gla-
dio ſpiritus domarunt, ſic Chriſtiani
principes pœnis etiam ciuilibus perſe-
cuti ſunt: non modo abrogantes illi

A miniſterium, qui aliquem rebaptizaſ-
ſet, ſed & baptizantem ac rebaptizatũ
(ſi tamen criminis per ætatem capax,
hoc eſt, pubes ſit) vltimo ſupplicio præ
cellentes, *l. 2. h. t.* Quod ego, vt & 5. tit.
de hær. de deportatione libens inter-
pretarer, præſertim cũ lex tertia mox
ſubſequens, exilio duntaxat, & mulcta
decem librarũ auri, cum ademptione
iuris teſtandi & donandi, eoſdem da-
B mnet, *vt l. 3. 5. tit. ſeq. de Apoſtat.* Quod
nõ de ſimplici relegatiõe accipi poteſt
ſed vt alibi oſtenditur, de deportatio-
ne aut exilio, quod ſit vice deportatio-
nis: *l. qui cum 14. §. is demum, 2. de bon. li.*
quæ propriè exiliũ vocatur, *l. 2. de pub.*
iud. d. l. qui cum. 14. §. 2. Cumq; ciuitatis
ius adimeret, & caput ex numero tol-
leret ac minueret, *§. 1. Inſt. de ca. dimin.*
annexam habuit ademptionem iuris
C teſtandi, *l. eius. 8. ff. de teſtam. l. 1. vbi Dd.*
C. de hæred. inſt. velut iuris Quiritum, *l.*
ſunt quidã, 17. de pœn. l. 3. de teſtã. & donã-
di, *l. poſt contractũ, 15. de don.* ob ea præſer-
tim crimina quę per inquiſitionem in
mortem extenduntur, & hęredi quoq;
bona auferunt, *l. donationes, 3. in fi. de do-*
nat. cuiuſmodi eſt hæreſis, *l. 4. 5. de hær.*
Item & publicationem bonorũ habet
adiunctam, *l. de bonis, 6. de bon. dam. l. de-*
D *portatorũ, 8. C. de pœn l. bona. 39. de iure fiſci.*
quoniã dominia bonorum iuris man-
cipi Quiritũq; ſunt: *l. 1. §. 1. de rei vend.*
§. 1. 2. Inſt. de bon. poſſ. vbi dixi. Vlp. tit. 1. At-
que ita quidem hæc iura ſpecie cõtra-
ria, pulchre congruent: *iuxta l. vnic. C.*
de in ff. dot. l. non eſt nouum: 16. cum l. ſeq.
de legib. & ita fuiſſe accepta in Principe
Eccleſia, hiſtoriæ docent, quæ tantùm
relegatione vel deportatione tum in
E hæreticos ſæuitum fuiſſe monſtrant.
Quod ſi durius l. 2. huius tit. interpre-
têre, ſequetur, quod abſurdũ dictu ſit,
eam corrigi per l. ſequentem, vt poſte-
riorem, ex l. vlt. de conſt Princ. Cæte-
rùm quod videmus nunc in Anabapti
ſtas gladio quandoque animaduerti,
hoc compertum eſt non ratione erro-
ris, ſed ob ſeditiones vel adulteria, iure
F capitalia, quibus hoc genus plerunq;
contaminatum eſt, illis euenire.

DE APOSTATIS.
Tit. VII.

Digitized by Google

1 *Quid ſit apoſtaſia, quiue apoſtata.*
2 *Quotuplex ſit.*
3 *Quomodo fiat apoſtaſia.*
4 *Pœnæ apoſtatarum.*

HÆreticis pares vel etiam deterio-
res ſunt apoſtatæ, *l. vlt. h. t.* Turpius
enim & ſceleratius eſt veritatem ſe-
mel agnitam abijcere, *2. Pet. 2. verſ. 20. 21.*
Luc. 12. 47. Heb. 9. 6. & cap. 3. 12. & c. 6. 67.
cum ſeq. quam nunquam cognouiſſe,
fac. à ſimil. l. 3. & t. t. de re mil. Apoſtaſia,
1 † quo nomine & Paulus vtitur, *2. Theſ.*
2. eſt à fide Chriſtiana defectio: Apo-
ſtatæ, qui deficiunt & fidem produnt,
ſeu qui prodentes diuinum myſteriũ
in prophana migrant, *l. 3. hoc tit.* Eam
2 † triplicem faciunt Canoniſtæ, *gl. c. 1.*
de apoſtat. Cyril. de hær. quæſt. 2. num. 8. v-
nam fidei, *c. non poteſt, 11. quæſt. 7.* alte-
ram inobedientiæ, *c. ſi quis venerit, c. il-*
lud. de maior. & obed. tertiam irregulari-
tatis, *glo. d. c. 1. ver. apoſtaſia, de apoſtat.*
Prior eſt propria & princeps apoſtaſia,
3 de qua etiam ſola hic agitur. Fit † au-
tem dupliciter, vel cùm à vera religio-
ne tranſitur in hęreſim, retento Chri-
ſtianiſmi titulo: *l. 5. l. penult. l. vltim. hoc*
tit. vel cum profeſſione Chriſtiana
prorſus abiecta, partes contrariæ pla-
cent Iudæorum, Ethnicorum, Maho-
metiſtarum, & aliorum, qui Chriſtum
ignorant, vel ex profeſſo perſequun-
tur, *l. 1. 2. hoc t.*

4 ¶ Vt autem cauſæ eædem ſunt, quę
aliarum hæreſium, ita & pœnæ: nem-
pe diuina, finalis impœnitentia, & e-
xitium: *Hebr. 4. 5. 6.* humana, exilium
cum ademptione bonorum & iuris te-
ſtandi, ciuitatis, *l. 3. l. vlt. h. t.* &c. Et ita
accipiatur quod hic dicitur, apoſtatam
cum diſpendio fortunarum capite
(quo minuitur quod punitur depor-
tatione, *§. 1. Inſtit. de cap. dim. l. 3. eo.*) pu-
niendum eſſe, *l. penul. hoc tit.* Non enim
erat neceſſe fortunarum diſpendium
adijcere vitæ amiſſioni, cùm hanc ſem-
per publicatio bonorum iure iſto Co-
dicis conſequatur, *t. t. ff. & C. de bon. dam-*
nator. Sed pœnæ capitis non naturalis,
verum ciuilis, hoc eſt, deportationi, *§. 1.*
quib. mod. tutel. finit. adijci ſolet bono-
rum multa, ad differentiam relegatio-
nis vel alterius exilij. Atque ita qui-

A dem hoc in argumento iuribus iura
recte conciliantur, vt antè dictum eſt.
Illud alienum, *l. 4. T. de hær.* quod pœ-
nitentibus nihil de pœna remittit, l. 3.
h. t. Animaduertendum tamen eſt, nõ
de apoſtatis in genere eam agere: ſed
de anabaptiſtis. Lapſis enim, inquit, &
errantibus ſubuenitur: perditis verò,
hoc eſt, (vt ſe textus exponit) ſanctum
baptiſma profanantibus, nullo ſuccur-
B ritur remedio pœnitentiæ, vt alijs in
criminibus materiæ ſcilicet hæreſeos
ſubiectæ, *d. l. 4.* Nam ciuilia delicta eo-
rumq; pœnam pœnitentia non tollit,
l. qui falſam, 19. ad l. Cor. de fal. Tiraq. tract.
de pœn. cauſ. 28. Ratio diſcriminis in a-
perto eſt. Illa enim crimina facti ſunt,
ſicut & anabaptiſmus, quod factum
non tollitur pœnitentia, vt nec cędes,
adulterium, vulnus: ideoq; nec pœna
C tollitur, quia manente cauſa manet
effectus. At reliquæ hæreſes non con-
ſiſtũt in facto, quod grauius eſt, *l. 5. t. 9*
de iniur. & irreuocabile, *l. in bello, § facta,*
de capt. & poſtl. reuerſ. ſed in opinionis
errore verſantur: qui error cum me-
lioribus cogitationibus adobruitur &
reuocatur, nihil ſupereſt quod punia-
tur: *l. cogitationis, de pœn.* ſed error cum
reliquis ſtultis cogitationibus euane-
D ſcit: qua ratione & reliqua delicta
προαιρέσει tantùm inchoata, non fa-
cto conſummata, per pœnitentiam
pœnę eximuntur: *d. l. cogitationis, d. l. qui*
falſam. 16. de falſ. perfecta facto ipſo, nõ
item, *glo. & Doctores, d. l. qui falſam. vbi*
Hipp. de Marſ. Tiraq. de pœn. cauſ. 28.

NEMINI LICERE SIGNVM ſaluatoris Chriſti humi vel in ſilice, vel in marmore aut inſculpere aut pingere.

Titul. IIX.

FVit etiam hæreticis & infidelibus in
more poſitum, vt ſignum ſaluato-
ris Chriſti crucis ſcilicet, ſeu crucifixi,
per ludibrium, quo conculcaretur, de-
E ſculperent in ſilice, marmore, alia que
F materia durabili: quod iure prohibe-
tur, & factum tolli iubetur, *vt Exod. 20.*
33. Deut. 17. 27. Eſa. 40. 41. 45. 46. Ierem.
11. Abacuc 2. Actor. 2. 17. ſicut & Iudæis
interdicitur ſub pœna amiſſionis ſuo-
rum

A rum priuilegiorum, ne eo per cõtemptum abutantur, *l. Iudæis, 10. §. de Iud.*

DE IVDAEIS ET COElicolis. Tit. IX.

1 *Iudæi qui ſint, & eorum genera.*
2 *Priuilegia & iura Iudæorum.*
3 *Pœnæ & onera.*
4 *An expelli poſſint.*
5 *De Cœlicolis.*

B DE Iudæis etiam & cœlicolis cura Epiſcopis & Magiſtratibus incumbit, vt ne quid inde detrimenti Eccleſia capiat. Etſi enim propriè hæretici non ſunt, qui religionem noſtram nõ ſimulant, neq; per baptiſmum nomen ei dederunt, vt ſuprà dixi de hæret. tamen quantum ſæpè damni Eccleſiæ dederint id genus fanatici, hiſtorijs C demonſtratur.

1 ¶ Diſtinguendi ſunt autem Iudæi recentiores, de quibus agimus, quique Chriſtum Dominum repudiant, à veteribus, qui eadem nobiſcum fide ſalutem quæſierunt, & adepti ſunt, *Act. 15.11. Rom. 4.* Hos Eccleſia Chriſtiana veneratur, proque patribus agnoſcit: illos auerſatur & damnat. Perdiu tamen olim Chriſtiani Principes hos tolerarunt, D recente adhuc Eccleſia, velut & paganos: ſic tamen, vt aliquo modo coërcerent.

2 ¶ Quamuis igitur conſtitutionibus Principum Romanorum conceſſa ſint ijs templa, ſynagogæ, *l. 3. l. nullus, 13. l. pen. l. vlt. hoc tit.* quæ tamen fulcire tantum, non noua conſtruere poſſunt, *l. vlt. hoc tit.* item propria quædam liberaq; αὐτονομία E in religione, *l. Iudæos, 10. l. die 12. l. nullus, 13. l. circumcidere. 11. de ſicar.* collegia, *l. ſpadonem, 15. §. iam & Iudæi, de excuſ. tut. l. 3. §. vlt. de Decurion.* ſynedria, *l. pen. hoc tit.* ſeniores, *l. ſi quis 14. hoc tit.* primates, *l. pen. hoc tit.* commercia, *l. nemo, 7. hoc tit.* iura defenſionis, *l. nullus, 13 h. t.* & alia Romanorũ ciuium communia, *l. Iudæi. 8. l. nemo 7. & paſſim h. t. Saxo. art. 7. lib. 3.* maximè quoad onera munera; F *l. 4. l. quicunque, 9. hoc tit.* in multis tamen deteriore ſunt conditione, vt quoad honores, quorum ſunt incapaces, *l. vlt. hoc tit.* Item cum Chriſtianis litigare debent apud magiſtratum

A Chriſtianum: *l. ſi quis, 6. l. ſi qui 14. hoc tit.* nec legari eis poteſt, *l. 1. hoc t.* nec coniugia cum Chriſtianis contrahere poſſunt, *l. 5. hoc tit.* ne quidem inter ſe, contra ll. Chriſtianas per polygamiam aut, aliter, *l. 6. h. t.* Licet autem caueatur, ne quis eis moleſtias aut impedimentum in ſuæ religionis profeſſione aut vſurpatione creet: *d. l. ſpadonem, §. iam & Iudæi, l. 3. l. de die. 12. l. nullus, 13. h. t.* tamen B quia non modò circumcidere Chriſtianorum liberos ſolent, *l. Iudæi. 15. hoc tit. d. l. circumcidere, de ſicar.* ſed etiam occidere, quauis occaſione ſe coniuratos Chriſtiani nominis hoſtes declarantes, ideò † bonorum proſcriptione & perpetuo exilio, quæ fuit pœna legis Corneliæ ordinaria, *l. 1. in fi. de ſicar. §. item lex Corn. Inſtit. de public. iud.* mulctantur, ſi noſtræ fidei hominẽ C circumcidiſſe, aut circumcidendum mandaſſe, conuincantur, *l. Iudæi. 15. hoc tit.* Nam mãdans in lege Cornelia, qua & hoc coërcetur circumciſionis crimen, *l. circumcidere, 11. de ſicar.* pro faciente habetur: *clem. 1. de homic.* ſin verò ſuæ ſectæ profugum, & ad meliora conuerſum, ſaxis aut alia vi tentent, flammis abſumuntur, *l. 2. hoc tit.* Cæterùm & illa priuilegia qualiacunq; iure D Pontificio & communi quadam inueterataq; gentium omnium Chriſtianarũ conſuetudine paulatim illis ſunt imminuta, vel etiam adempta propter abuſum quo ſolent committi: *l. Iudæos, 10. hoc t.* obtentumque vt & liberi eorum ipſis inuitis baptizentur, *Zaſ. in tract. de infan. Iudæor. baptiz.* & nulla illis certa libertas atque ſedes ſecundùm E diuina oracula ſit reliqua, *Pſal. 109. 10.* ſed tantùm ex gratia & indulgentia terras Principũ Chriſtianorũ incolãt, *c. 2. c. etſi. 13. de Iud.* & † ad lubitum, præſertim imminente periculo vel ſcandalo, expelli, atque adeò etiam bonis deſpoliari poſſint, *c. 3. c. 9. extr. eod. vbi Dd. Oldr. conſil. 264. nu. 1. Iacob. tract. feud. verb. Dux. quæſt. vlt. in fin.* Quò pertinet, quod tradunt quidam non licere cum F id genus hæreticis ac ſimilibus paciſci, vt libere in damnata ſua ſecta viuant. *Menoch. conſil. 100. num. 225. cum ibi alleg. l. cœlicolarum, 11. h. t.* Sicut & præceptum eſt Exod. 23. 32. Non percuties cũ eis &c.

Margin numbers in right column: 3 (beside "ratos Chriſtiani nominis hoſtes de-"), 4 (beside "c. 2. c. etſi. 13. de Iud.").

Digitized by Google

dijs eorum fœdus. Non habitabunt in terra tua, ne forte peccare te faciant contra me, quando colueris Deos eorum: nam eſſet tibi in laqueum.

5 ¶ Cœlicolarum non diſpar admodum eſt ratio: *l. 2. hoc tit.* hoc differunt, quòd illi planè ab Eccleſia, cui nomẽ nunquam dederunt, ſint alieni; hi verò ciues Eccleſiæ per baptiſmum effecti, ab ea turpiter deficiunt, eiuſdemq; doctrinæ puritatem inquinant & corrumpunt. Quare niſi ad ſanam mentem, & quam proiecerunt Chriſtianæ religionis venerationem reuertantur, pro hæreticis & habentur, & puniuntur: *d. l. cælicolarum. 11.* eorumq; templa Eccleſijs orthodoxis attribuuntur, *d. l. cælicolarum.* Vnde quoque patet, eos à nomine Chriſtiano non eſſe prorſus alienos, alioqui fiſco potius illa vindicarentur, *l. 5. j. de pag. & ſacrif. vt diſtinxi. conſil. 37.*

NE CHRISTIANVM MANcipium hæreticus, vel Iudæus, vel paganus habeat vel poſſideat, vel circumcidat. Tit. X.

ILlud commune ſectis omnibus, Iudæis item & paganis, ne liceat ijs ſeruos, colonos, domeſticos Chriſtianos habere, *l. vnic. h. t. c. mancip. 54. diſt. c. 2. c. ad hæc 6. eo. ext. de Iud. & Sarra.* & eorum ſeruis, *l. Deo nobis. §. vlt. vbi Bar. C. de epiſ. & cler. c. multi. vbi Fel. de Iud.* Quòd ſi etiam circũcidere nõ ſuæ religionis hominem tentarint, vel etiã id fieri mandauerint, *l. Iud. 15. h. t.* pœna legis Corneliæ peræq; atq; qui caſtrant. *Nouell. 142. l. 4. §. vlt. cum ll. ſeq. ad l. Cor. de ſicar.* tenentur: *l. circumcidere. 1. de ſicar. l. vni. h. t. l. Iudæi. 15. ſ. tit. 1. Paul. lib. 5. ſent. tit. 22. h. t.* bonorũ proſcriptione, & perpetuo puniuntur exilio, *l. Iudæi. 15. h. t.* quæ eſt deportatio, *vt tit. de interdic. & releg. dictum eſt. l. 5. in fin. ſ. de ſacro. eccle. l. 1. C. Theod. ad l. Iul. de amb.* Quod ſi quem à ferali ſua ſecta deſciſcentem, & ad veri cultum Dei reſpicientem violarint, ſaxis appetierint, (ſicuti Theodoreto ab hæreticis factum legimus) flammis cum omnib. ſuis participibus, hoc eſt, auxiliarijs concremantur, *l. 2. de Iud.*

A

DE PAGANIS ET SAcrificijs, & templis. Tit. XI.

1 *Pagani vnde dicti, & qui.*
2 *Paganorum priuilegia.*
3 *Eorum pœna.*
4 *Semel Deo dicatum amplius prophanari nequit.*

B AD curam etiam Epiſcoporum attinet paganiſmum & idololatrica ſacrificia procul ex agris finibuſque Eccleſiæ exterminare. Pagani † a pagis, 1 hi verò ἀπὸ τῶν πηγῶν, hoc eſt, fontibus, circa quos Villæ ædificantur, dicti ſunt. Pagani in foro ciuili militib. opponuntur, *l. ius noſtrum, vbi Mont. de reg. iur. §. 1. Inſt. de mil. teſt.* in Eccleſiaſtico C (vt hic) ijs, qui veræ Chriſti religioni nomen dederunt. Ac propriè hoc nomine denotantur, qui gentilium ſacra & ritus retinent. quem morem in pagis diutius quàm ciuitatibus retentũ, & hinc nomen factum eſſe, conſentaneum eſt. Certè Vigilij martyris indigna nex & ſimiles hiſtoriæ planum faciunt, difficilius paganos & rudiores & illiteratos, a maiorũ inſtitutis, quà- D uis falſis, abduci. cum plerunque ſint ignari iuris. *pen. de iur. & fact. ig. l. ſi quis. 7 de iuriſd.* quod diuinarum etiam rerũ ſcientiam complectitur, *§. iuriſprudentia. Inſt. de iuſt. & iur.*

¶ Paganos quidem æquè vt Iudæos 2 à violentia Impp. Chriſtianorum conſtitutiones defendunt, *l. Chriſtianis. 6. hoc tit.* & iure communi Romanorum ciuium vti permittunt. Nec enim tum E in rei inueteratæ recenti mutatione fieri aliter potuit, licet crimen per ſe capitale ſit, *Exod. 22. 20.*

¶ Cæterum ſacrificia eorum velut impia abolent, 3 *l. 1. l. pen. l. vlt. l. 2. h. t.* templa concludunt, *Niceph. lib. 8. c. 18. & 25.* fiſco vindicãt, *l. omnia. 5. h. t.* exceptis ijs, quæ vel Chriſtianis deſtinata, vel in alios tranſlata ſunt, *d. l. 5.* 4 Nam † ſemel ſacrata vero numini, per veram Eccle- F ſiam, prophanari rurſus, aut in fiſcũ redigi non poſſunt: *c. omnes. 16. q. 7. l. inter. §. ſacram. ibi Iaſ. num. 4. ſ. de verb. oblig. c. 1. vbi gloſſ. de re ig. do. §. ſacra. Inſt. de rer. diuiſ.* ne quidem propter abuſum: *clemen.*

Digitized by Google

*men.1. vbi Zab. de relig. dom. No.37. de ec-
cleſ. Aphr. l. legatum, 16. de vſufruct. lega. l.
legatum. 1. de adm. rer. ad ciuita. pertinent.
Schurff. cum multis, conſil. 48. l. cet, num. 4.
5. cent. 1.* & *dixi conſil. 37. nu. 7. 8. 9.*

DE IIS QVI AD ECCLESIAS CONFUGIUNT, VEL IBI EXCLAMĀT, & NE QUIS AB ECCLESIA EXTRAHATUR. TIT. XII.

1 *Quibus ad Eccleſiam confugere liceat: & nu. 3.*

2 *Confugientes ad Eccleſiam quando extrahi poſſint, vel non: & num. 4.*

5 *Confugientes ad Eccleſiam cautionem iudicio ſiſti præſtare coguntur.*

AD iuriſdictionem & curam Epiſcopalem etiam illi pertinent, qui ad Eccleſiā ſalutis ſuæ cauſa confugiunt, vel ibi exclamant: ne videlicet inde extrahātur, aut ibidem vim iniuriamque patiantur, abſq; cognitione Pontificiali, qua cauſarum perſonarumq; circumſtantium complexus eiuſmodi in caſibus expendendus diligenter eſt *l. vltim. hoc tit.* ne immunitas Eccleſiæ, vel ad impunitatem malitiæ, vel oppreſſionem innocentię detorqueatur.

1 ¶ Confugiunt ad Eccleſiam liberi vel ſerui, aut armati, aut ſine armis. Serui, aut ob ſuam culpam, puta metu pœnæ ob ſuum admiſſum, aut ob culpam domini: videlicet metu ſæuitiæ dominicæ vim iniuſtam declinantes.

2 Priore † caſu, ſi grauius delictum ſit, vel ſi cum armis confugiant, extrahēdi, & domino indiſtinctè reddēdi ſunt. *l. 3. l. vlt. hoc tit.* Sin admiſſum leuius, nō aliter quàm domino, Pontificis opera ad lenitatem traducto, præſtitoq; iureiurando eam fugam ſeruo fraudi nō eſſe futuram, *d. l. vlt.* Poſteriore caſu domino reddendi non ſunt, ſed danda opera, ſiquidem ita ſe res habuerit, bonis vt conditionibus diſtrahantur, *l. 2. de ijs qui ſunt ſui vel alien. iur. §. 1. l. vlt. hoc tit.*

3 ¶ Seruorum hic nomine & iure li-
A beros quoque perſonalibus miniſterijs obnoxios, vt libertos, colonos, aſcriptitios accenſemus, *l. vlt. §. ſ... h. t. pro quo l. 3. Cod. de infan. exp.* etiam vaſallos. *Bald. hic in l. 2 lt. & l. 1. ff. de emen. ſeru.* Reliqui porrò liberi homines ad Eccleſiam confugientes, aut Chriſtiani ſunt, aut hæretici, pagani, Iudæi. hi iure immunitatis Eccleſiarum carent:
l. 1. hoc tit. vbi gloſſ. verb. arceantur. Illi † 4
B aut ob delictum, aut ob æs alienum vel cauſam ſimilem in illas ſe latebras abdunt, *l. 2. l. vlt. hoc tit. c. ſicut. 17. quæſt. 4.* Si propter delictum grauius vel in Eccleſia ipſa admiſſum, non eſt immunitas malitijs eiuſmodi propoſita: *c. de iure. 22. quæſt. 2. c. quia fruſtra de vſur. §. neque in Auth. de man. prin.* quibus non eſt indulgendum, *l. in fundo, de rei vend.* vtpote legis beneficio indi-
C gnis, *l. auxilium, de minor.* vt quod fecerunt facinoroſi expectent, *l. 3. C. de epi. c. aud.* Quod ductum videri poteſt ex lege diuina: *Exod. 21. 14.* Ab altari meo tolles, inquit Dominus, illum, vt moriatur. Sin leuius vel ob debitum aliamve cauſam eò confugerint, extrahi abſque violatione Maieſtatis non poſſunt, *l. hoc tit.* Cautionem † 6
D tamen iudicio ſiſti præſtare coguntur: cæteroqui contra eos proceditur per miſſionem in bona, *l. vlt. hoc tit. Azo hic in fine.* vt iure communi contra fruſtratores & latitantes, *l. Fulcinius, 7. & tot. tit. quib. ex cauſ. in poſſ. l. ſi finita. §. Iul. anu. de damn. inf.* Quod ſi bona non ſufficiant, ſaltem ad hoc extrahi poſſe videntur, vt bonis creditoribus ordine iuris cedant, *l. 1. vbi Dd. C. qui bon. ced.*
E Eadem ſeruatur diſtinctio in ijs, qui in Eccleſia opem præſidiumque Eccleſię implorant. Quòd ſi verò id tumultus aut ſeditionis faciendæ cauſa faciant, vltimo etiam ſupplicio ſubijciuntur, *l. 4. in fin. hoc tit.* velut publicę pacis turbatores, *l. vlt. de re mil. in fin. & tot. tit. ff. de ſeditioſ.*

F
DE HIS QVI IN ECCLESIJS MANUMITTUNTUR. TIT. XIII.

1 *Manumiſſio cuius iuriſdictionis.*

2 *Manumiſſionis in Eccleſia origo.*

BB 5

1 IVriſdictio † omnis aut contentioſa eſt, aut voluntaria: *gl. verb. conſilium, in l. 1. de off. conſ.* ſuperiora ferè ad contentioſam, manumiſſio, quæ fit in Eccleſijs, ad voluntariã iuriſdictionem ſpectat, *l. 1. vbi gloſſ. de off. conſ. l. 1. de off. præt.*

2 Vt † autem olim qui ſeruos data libertate ciues efficere Romanos volebat, per cẽſum, vindictam, aut teſtamentũ eos manumittere cogebatur: *Vlp. tit. 1. & 19. Theoph. Inſtit. de libertin.* ſic poſtea ſub Impp. Chriſtianis cenſu & ſolennib. illis veterũ obſoleſcentib, receptũ vt in Eccleſia coram Antiſtite, & cętu fideliũ manumitterentur, actis interuenientibus, qui plenã libertatem cõſecuturi eſſent, *l. 1. 2. hoc t.* Sed hodie hac ſolennitate non eſt opus, poſtquã ſublatis beneficio Iuſtiniani libertinitatũ generibus, omnes qui quocunq; modo manumittuntur, ciues Rom. fiunt: *l. vn. C. de Lat. lib. l. vnic. C. de dedit. lib.* vel [illegible] prius ex Conſtit. Antonini Seueri omnes ingenui in Imperio Rom. ciues effecti ſunt, *l. in orbe de ſtat. hom.*

DE LEGIB. ET CONſtitutionibus Principum & edictis. Tit. XIV.

1 *Quid lex, conſtitutio.*
2 *Propria, ſpecies, & cauſa conſtitutionum.*
3 *Princeps quis ſit.*
4 *Materia conſtitutionum.*
5 *Forma.*
6 *Finis & effectus.*
7 *Adiacentia, affinia, contraria.*

NOn tantùm ſacra & ſacerdotes, verùm etiam leges ad ius pertinent publicum, *l. 1. §. 1. de iuſt. & iur.* Nam † &

1 lex mutus magiſtratus eſt, *l. nam & ipſum ff. de iuſt. & iur.* vel ἀρχιτεκτονικὴ potius poteſtas: *l. poteſtatis, 215. de verb. ſig. cum l. 4. hoc tit.* & qui has violat, in publicum ius committit, *l. ſi quis, 7. vbi D.d. de iuriſd.* Vnde hac in parte leges legum ipſarum ac tuendi iuris publici cauſa proponuntur, quas ideò leges legum hic appellat Placentinus. Lex hoc in tit. ius deſignat, *l. 1. verb. iura, q. l. 2 verſ. nec generalia iura ſint, ſed leges faciant*

A *ijs duntaxat negocijs, & c. l. 4. l. 5. l. 6. l. leges, 9. l. cùm de nouo. 10. hoc titul.* & per ἐξοχὴν ſignificat ius à Principe conſtitutum, *l. 2. l. 3. hoc t.* velut principalem ſpeciem: *l. humanum, 8. l. vlt. hoc tit.* à qua tamen ipſum hic ſecernitur, *in inſcriptione. item l. leges & conſtitutiones, 7. l. humanum, 8. verſ. formam generalem, & antiquis legib. non inſertam, l. vlt. verſ. conſtitutiones legis vim obtinere, hoc tit.* De legibus ſatis eſt

B dictum, quantum inſtituti ratio patitur, ad Pandectas. de conſtitutionibus hic agendũ, quæ propria eſt materia Codicis, in quem Cõſtitutiones Principũ relatę ſunt. Vnde in Cod. Theod. lib. 1. tit. 1. detracta legis mentione inſcriptio facta eſt, de Conſtitutionibus & Edictis.

¶ Conſtitutio ἐν πλάτει & genere 2

C ſignificat quodlibet ius ſcriptum, *c. 1. diſt. 8. c. 1. diſt. 9.* vel etiam hominum cõuentionem, *l. 3. §. ductus aquæ, 4. verb. iure conſtitut. de aqu. quot.* ſicut & lex, *l. 1. in fi. de aqu. pluu. l. 1. §. ſi conuenit, depoſ.* quãdo ad hominis factum refertur: *Corſius lib. 1. indag. c. 9.* Quo in ſignificatu Conſtitutio ſignificat quodlibet ius conſtitutum, ſed præcipuè ſcriptum: *c. lex c. conſtitutio. diſt. 1.* quare & iuri nõ ſcri-

D pto opponitur, *c. 1. 2. diſt. 8. c. 1. diſt. 9. & paſſim ibidem.* Sed propriè conſtitutiones ſunt ius quod Princeps conſtituit, *§. ſed quod Principi. Inſtit. de iur. nat. l. vltim. verſ. conſtitutiones, quæ ex imperiali decreto proceſſerunt, h. t. l. 1. ff. eod.* Earum propria, quòd ſint humanitati Imperatoriæ, *l. vlt. C. de donat. inter vir.* congruę, *l. leges, 9. in fin. hoc tit.* æquales, in omnes, *l. capitalium, 28. verſ. cùm leges æqualiter*

E *ſecuritatem omnibus tribuant de pœn.* ſacratæ, *l. leges ſacratiſſ. 9. hoc tit. l. humanum. 8. hoc tit.* Forma generalis, *d. l. humanum.* interdum tamen & particularis, *l. 2. l. vltim. hoc tit.* aut etiam perſonalis ac ſingularis, *l. 1. de conſtit. princ.* quæ propriè leges aut Conſtitutiones non ſunt, ſed Priuilegia, *d. l. 1. de quibus extr. de priuileg.* ſtricti iuris, *c. ex tuarum. de author. & vſu pal. Bald. l. 1. num. 2. hoc*

F *tit.* Generalis non item: *Bald. ibidem, per illum text. & l. ne Chriſtiani, cum ſeq. de legib.* cuiuſmodi ex ipſa forma circumſtantijſque diſcernenda ſunt. *Bald. nu. 3. & Dd. l. 2. l. 3. hoc t. per illos textus.* Species

cies ſunt, Edictum, Decretum, Epiſto- A
la, Reſcriptum, Sententiæ, *l.2.l.vlt.hoc tit.de quibus Theoph.§.ſed & quod princip. Inſt.de iur.natur.gent.& ciuil.* Legis interpretatio, *l.vltim.hoc tit.* Pragmatica ſanctio, *l.vlt.ʒ.de diuerſ.reſcr.* Mandata, *de quib.tit.ſeq.* Diſtinguitur etiam inter Deciſiones & Conſtitutiones, *Conſt.C. ʒ.de emend.Cod.* Cauſa eſt Princeps, *l.1. l.vlt.hoc tit.l.Princeps,de legibus.* qui hic
in tituli inſcriptione, & ff.cod.ſignifi- B
cat Imperatorem, *l.vltim.verſ.quia ſanctius Imperiali eſt maieſtate,& ibi: qua ex Imperiali decr.hoc tit.vel Regem, d.l. vlt. verſ.quis tãta ſuperbia faſtidio tumidus eſt vt regalem ſenſum contemnat? hoc tit.* qui eſt lex animata diuinitùs terris data, cum poteſtate iuris condendi, *§. vlt,in Authen.de conſul.Henn.God.coſ.1. num.2.* Nam † propriè ſignificat eum, qui
non recognoſcit ſuperiorem: *gloſſ.& C
Card.quæſt 1.clemen.1.de baptiſ. clem.1.de iureiuran.Bald.& Dd.in proœm. Digeſt. in princ.* qualis eſt etiam Rex in ſuo regno, *c. ſcitote, 6. quæſt.3.c. in apibus,7. quæſt.1.Corſet.de pot.reg.quæſt.45. Chaſſ. in conſuet.Burg.in prin.verb.duc.numer.2. Pan.& Dd.c.per venerabilem, qui fil.ſint leg.* Quin etiamſi teneat regnum ab alio in feudum, nihilominus poteſt,
quæ Imperator in Imperio. *Corſetus & D
Chaſſ. præalleg.loc. Aluar.c.1.quis dica. dux.Iacob. in proœm. feud.inueſt. vbi de proprijs, cuiuſmodi eſt humanitas, l.vltim. C.de donat.inter vir.& vxor.effectu,officio, dignitate,poteſtate, priuilegijs ac regalibus Principum plura, e quibus & Chaſſ.in catalogo gloriæ part.5. An idem iuris ſit in inferioribus, Iacob.præalleg.loc.Iaſon. & Dd. l.5.de verb.obligat.& d.c.1. quis dica.dux.
march.* Itaque Princeps in ſua ditio- E
ne eſt, quoad ius politicum, cauſa cauſarum, *Sal.c.eccleſia.num.7. vt lite pend. Iaſo.conſ.223.nu.2.vol.2.* vt penes quem ſit omnis condendi, interpretandi, abrogandi iuris poteſtas, *l.1.l.vlt.hoc tit. l.princeps. de legibus.* Inferiores verò, hoc eſt, qui recognoſcũt ſuperiorem, non ll. aut conſtitutiones, ſed ius tan-
tùm Prætorium, ac Edicta facere pu- F
tantur. *Iaſo. poſt Bart.in l. ſtipulationem 5.in princ.num.9.& 10.de verb. oblig.& l. omnes,9.vbi Bart. de iuſt. & iur.* Synergi ſunt, proceres Palatini. *l.humanum,8.*

A *hoc tit.* & Senatus, *l.3.d.l.8.hoc tit.* Cauſa προηγουμένη, motus proprius Principis, *l.3.hoc t.* Impulſiua, ſuggeſtio iudicum, magiſtratuum, *l.3.l.pen.verb.ſuggeſtio iudicantis, h.t.l.2.hoc tit.* ſupplicationes ſubditorum. *l.3.l.vlt.hoc tit.* lites motæ, *l.2.l.3.l.humanum,8.h. tit.* neceſſitas, vtilitas publica, *l.humanum.8.h.t. l.vltim.de diuerſ.reſcrip.* multitudo delinquentium. *Bart.in extrauag.ad repri-*
B *mendum.verb.multorum. quomodo in læſ. Maieſt.reos proced.*

¶ Materia circa quam, ſunt perſo- 4
næ, res, negocia. *l.2. verb.perſonis atq; negocijs.l.3.h.tit.c.pen.diſtinct.10.* Nam rebus non verbis, leges ſunt imponẽdæ, *l.2.C.commun. de lega.l.vltim. C. de vſur.* Item cauſæ, actiones, *l.3.l.humanũ.8.l. vlt.hoc.tit* futuræ, *l.leges.7.hoc t.* dubiæ, *l.vlt.verb.ſi dubitatio in litibus oriatur.hoc*
C *tit.l.Domitius de teſta.l.vlt.in fin. verſ.in futuris cauſis obtinent.ʒ. de loca.* non pendentes: *l.leges.7.h.t.* neque præteritæ, & *l.leges.7.h.t.l.3.C.Theodoſ.de conſtit.* præſertim cùm nec opus ſit de præteritis ac deciſis nouas facere cõſtitutiones. *l.1.ʒ.de vet.iur.enuclean.* Materia pragmaticæ ſanctionis non ſunt priuata negocia, ſed cauſę publicæ vniuerſitatum, Prouinciarum, Curiarum, Scho-
D larum, &c. *l.vlt.ʒ.de diuerſ.reſcript.*

¶ Formam faciendæ conſtitutionis 5
proponit l.humanum. 8. hoc tit. quæ non ſcripturam, ſed recitationem in Conſiſtorio, & confirmationem Principis ac promulgationẽ requirit, *ſicut & l.3.vbi Bald.nu.2. hoc t.tit. c. in iſtis.diſtinct.4.§.ſi.in Auth.de hær.& Fal.* Vnde deciſum, ſcripturam non eſſe de ſub-
E ſtantia conſtitutionis, *deci.Rot.1.in rub. de conſtit.vbi dicitur eſſe communis, quanquam aliter publicè non facilè præſcribi poteſt, l.leges.9.verb.præſcripto earum cognitio.hoc tit.* Perſonales Conſtitutiones, quæ facilius corrumpi poſſunt & ſupponi, diem etiam & conſulem requirunt, *l.4.ʒ.de diuerſ.reſcrip* & proinde ſcripturam, *l.ſacri.6.ʒ. de diuer. reſcript.* cui eiuſmodi inſerantur, *l.1.C Theod.de*
F *conſtit.gloſſ.& Dd.l.generali. ʒ. de tab.lib. 10.Bart.c.vnic.§.data. quæ ſint reg. Alexan.& Dd.rub.de oper.no.nunc.* Quod ſi ſunt ſpecies etiam iuris ſcripti, *vt dictũ eſt.Inſt.de iur.nat.gen,& ciuil.§.conſtat.5.*

Digitized by Google

certè ſcriptura conſtare debent, *l.2.in fine,C.de frum.ſeu cano.vrb.Conſt.lib.11.*& quidem plena; non abbreuiata notis, *l.1.§.pen.in fin.C.de vet.iur. enuclean. c.2. diſt.8.reg.c.lex eſt,diſt.1.*Scriptura tamē amiſſa vel nō comparente, æquius eſt per teſtes Conſtitutionem probari poſſe,*d.deciſ.1.Rota,de conſt.* Et Bald. *l. humanum.9.hoc tit.* ſcripturam ait non eſſe de forma ſubſtantiali quoad Principem, quo etiam mortuo antequam perſcriberetur aut promulgaretur cōſtitutio,nihilominus in effectum produci debet: *Bald.l.8.in fin.h.t per c.instituttionu,25.q.2.* ſed de forma accidentali, quoad ſubditorum obſeruantiam: quibus non poteſt innoteſcere, niſi per ſcripturam promulgetur. *Alb. 1. part.ſtat.q.14.*

6 ¶ Finis,vt pertineant & referantur non ad priuatum commodum, *c. erit. diſt.4.* ſed ad communem imperij ſalutem,*l.humanum. 8.h.t.in Authent. de mand.prin.in prin.*& vtilitatem,*in princ. Nou.1.de har.& Falc.*vt communiter omnibus proſint,non viuis tantùm,ſed & mortuis,*§.vltim.in Authen.de har.& Falc.*ad Principis gloriam, *d. l.humanū, 8.h t.*tuitionem innocentiæ, terrorem & vindictam iniuriæ,*c.1.2.3.diſt.4.* ſic, vt nemini adminiculum earum ſit denegandum, *l.vnic.C.de ſent.præfect.prætor.* & neminem ſinant in paupertate viuere,aut anxietate mori; *§.vlt.Nou. 1.de hared. & Falcid.* cùm æqualiter omnibus ſecuritatem tribuant,*l.capitalium,28.verſ.cùm leges omnibus hominibus ſecuritatem tribuāt,de pœnis.* Denique vt vniuerſi, præſcripto earum manifeſtiùs cognito, vel inhibita declinent, vel permiſſa ſectentur,*l.leges.9.h.t.* Effectus,quod vim habeant legis, *l.vlt. h.t.* ideoque intelligi debeant ab omnibus,*l.leges.9.h.t.*& audiri,*§.fin.Nouel. 1.de hared.& Falc.* quibus nihil eſt ſtudio dignius,*l.1.§.1.Cod. de vet.iur.enucl.* cùm vitas hominum conſtringant, *l. leges.9.h.t.* obligentque ad ſcientiam, *d.l.leges.9.h.t.*..*2. C. Theod.num.1.* obedientiam,*d.l.humanum,8.hoc tit.§.fin.in Auth.de har.& Falc.Nou.1.*aut pœnam, *l.5.h.t.c.quis autem, diſt.10.* Quæ cùm expreſſa non eſt, arbitraria ſubintelligitur, *l.hodie.13.de pæn.l.1.§. expilatores*

A *de effractoribus.* poſt duos à promulgatione menſes, *in Authen. vt facta noua conſtit.§.vlt. Nou. cler. vel cur.cùm infirmat,§.1.de pœnit.Hoſt.de conſt.nu.13.* Nec verba tantùm legis obligāt: ſed etiam mens atq; ſententia: *l.5.h.t.l.contra.29. cum l.ſeq.de legib.* contra quæ,quicquid fit,ad nihilum reducitur, *l.5.h.t.c.2.de teſtib.*vi legis, quæ ſemper in viridi eſt obſeruantia,*l.5.in fin.C.de haret.*Cano-

B nibus tamen non præeminent,ſed obſequuntur, *c.1.c.2. & paſſim,diſt.10.in Authen.vt cler. apud proprium epiſc.in fin.* Quamobrem vbi Euangelicis vel canonicis decretis non obuiant,tum ſanè nec aliter omni reuerentia dignæ ſunt,*c.ſuſcipitu.c.pen.diſt.10.*Sed nec Eccleſiam ligant. *c. quæ in eccleſiarum,7.de cōſtit.c.2.diſt.8.& c.1.2.diſt.10.*nec ipſum authorem ſeu legiſlatorem authorita-

C te,*l.princeps.ff.eod.* honeſtate tamen & ratione naturali,*l.digna.4.h.t.c.iuſtum, diſt.9.c.cùm omnes de conſt. l. antepen.de adm.tut.c.pro illorum,de præben. l. ex imperfecto.ff. de leg.3.* Domeſticos etiam principis obligant,*ex conſtitutione græca huius ti.9 quam reperis Cuia.obſ.li.12.c.31.*

¶ Adiacet poteſtas legi,ſicut Prætori imperium,iudici officium, *l.obligationes,26.de obl.& act.*Item æquitas, *l.1. 7*

D *h.t.l.hac lege.8. C.de pac.conuent.* interpretatio, *l.1.l 5.l.vlt.h.t.* quæ cùm ſit à Principe per modum legis, ſpecies cōſtitutionis eſt,*l.1.l.leges,9.l.pen.l.vlt.h.t.* A reliquis ſecundùm eius ſententiam ferri debet, &in fauorem hominum, non læſionem,*l.quod fauore.6.h.t.* pœna infamiæ ijs,qui malitioſè interpretentur vel circumueniant, præſtituta, *l.2. hoc tit.* Affinia conſtitutionibus

E ſunt priuilegia,*l.2.3.l.vlt.hoc tit. conſt.2. §.pen.ſ.de Iuſtin. Cod.confir. l.1. de conſt. prin.*de quibus dicetur extr. tit.de priuil. Item forma generalis Præfecti Prætorio:*l.formam,2.ſ.de off.præfec.prætor.*ſtatuta,cuiuſmodi inferiores à Principe condere putantur. *Iaſ.l.ſtipulationum.5.num.9.10.de verb.oblig.& l. de quibus num.82.de legib.*Contraria, deſuetu-

F do,*l.de quib.31.de legib.c.in iſtis,cum ſeq. diſt.4.* mala interpretatio, *l.2.h.t.* aut reſcriptum contrarium, *d.l.2.*beneficium,*l.5.in fin.ſ.de hare.*obſcuritas, *c.erit.diſt.4.l.leg.9.h.t.*duritia,*d l.9.*

Digitized by Google

DE MANDATIS PRINcipum. Tit. XV.

1 *Mandata Principum quid à Conſtitutionibus differant.*

2 *Mandata vnde dicta.*

3 *Mandata priuatorum quatenus à Principum diſtinguantur. Mandati item & præcepti diſcrimen.*

4 *Mandatorum cauſa efficiens.*

5 *Materia.*

6 *Forma, & quemadmodũ in Prouincijs proponi ſolita ſint.*

7 *Finis & effectus.*

1 Conſtitutionibus principum ſimilia
ſunt mandata: hoc † differũt, quòd
illæ generales ſunt, *l.2.l.3.ff.tit.1.* & per-
petuæ, *l.5.in fi.ff.de her.* hæ prouinciales
& locales, velut ordinationes: ſæpe et-
iam ad certum duntaxat tempus, vel
magiſtratu aliquo durante, vim habẽ-
tes: cuiuſmodi nunc Principum inſtru
ctiones appellant.

2 ❡ Mandata à manu danda, quia pro-
miſſiones firmari ſolent, ductum ver-
bum, *Valla lib.5.ex Quintilian.* ſignificat
aliquid gerendum exequendumq́; al-
teri cõmittere: *l.1.& t.t.manda.l.1.& t.t.
de off.eius cui mand.eſt iuriſdi.l.ſi minoris.
25.de ad.tut.l.Modeſtinus.76.de ſolut.l.vlt.*
3 *§.vlt.de condic.ob turp.cauſ.* quod † inter
priuatos voluntatis & arbitrij eſt, *l.1.l.
qui patitur.mand.& Inſt.eo.l.in cõmodato.
17.§.ſicut.3.ff.cõmod.l.ſicut.C.de act.* vbi
par in parem nõ habet imperiũ, *l.4.de
recept.arbit.* inter dominũ & ſubditos
vim habet præcipiẽdi: *l.vnic.h.t.in auth.
eo.* velut & preces, *l.1.vbi gl.ff.quod iuſſu.*
quanquã inter præceptum & manda-
tũ Principis nonnulli ſubtiliter diſtin
guant. *gl.verb.neceſſitatem.in l.ſæpe.8.vbi
Bald.de off.præſ.* Mandatum dat Prin-
ceps aut de negocio aliquo priuato co
gnoſcendo, exequendo: quæ vulgò
Commiſſiones vocantur: *in auth.de
mand.Princ.l.diuus.6.§.1. de cuſtod. reor.*
aut de gubernatione prouinciarum &
ciuitatum præſidibus & magiſtratibus
cuiuſq; loci, quas Inſtructiones, vt di-
A xi, vulgò nominant: quo hic potiſſi-
mum ſenſu accipitur.
❡ Author ergo & cauſa mandato- 4
rum eſt Princeps, qui cum codicillis &
mandatis rerum ex vſu & opportuni-
tate temporis ac loci gerẽdarum, ma-
giſtratus adminiſtraturos in prouin-
cias & præfecturas mittit. *in Auth. de
mand. Princ.in prin.l.3.l.obſeruandum.19.
de off.præſ.l.diui.27.§.1.de man.prin.l.diu*.
B *7.§.1.de iur.patron.l.aliud.13.§.1. de verb.
ſign.d.l.6.de cuſtod.reor.*
❡ Materia ſunt ea, quæ ad guber- 5
nationem prouinciarum recte inſti-
tuendam, & publicum veluti ius, hoc
eſt, ſtatum cuiuſq; loci bene tuendum
pertinent, *in Auth.eod.l.diui.28.in fin. de
pœn.l.1.2.ff.de off.præfect.prætor. Africa.*
Forma † conſtat ſcripturã. l.1. & 2. hoc 6
tit. quam repoſuit Cuiac. lib. ob.12.
C cap.31. vbi confirmat mandata eiuſ-
modi ſcripturis conſtare, ex quibus e-
tiam mandatum probandum eſt: *l.v-
nic.hoc t.c.cùm in iure.de off.di.leg.* nec e-
nim nuncio Principis creditur ſine li-
teris, *l.prohibitum.C.de iur.fiſc.lib.10.* &
probandum eſt ex literis in originali,
non per relationem. *Cuiac.d.c.31.ex l.2.
hoc tit.* cuiuſmodi formam Nouella Iu
D ſtiniani proponit in auth.eo. Porrò
ſummam poſtea mandati in ſuis pro-
uincijs Præſides vice edicti propone-
bant, *l.6.§.1.de cuſtod.reor.* vt ad quam
gubernationis rationem ipſius pote-
ſtas eſſet aſtricta, & quis futurus ad-
miniſtrationis curſus, quid etiam v-
numquenque illo tempore facere de
voluntate Principis oporteret, publi-
cè conſtaret & innoteſceret omnibus.
E ❡ Finis, vt omnia in prouincijs lau- 7
dabiliter gerantur, & certis legibus
conſtricta ſit magiſtratuũ poteſtas. *in
Auth.in eod.in princ.* Effectus, vt Præſi-
dẽ & prouinciales velut lex obligent,
in Authent.eod. in ipſa ſcilicet prouin-
cia, tanquam lex localis: *l.eos.63.de rit.
nup.l.3.l.obſeruandũ.§.1. de off.præſid.* niſi
Princeps generaliter & perpetuò va-
lere pro conſtitutione iubeat, vt ſunt
F mandata in Corpus iuris relata. *d.l.eos.
l.& ſi.6.C.de nupt.l.leges.ff.tit.1.l.diuus.
§.1.de pœn.l.131.§.vlt.de verb.
ſign.l.6.de cuſtod.
reor.*

Digitized by Google

DE SENATVSCONſultis. Tit. XVI.

1 *Senatuſconſultum quid.*
2 *Eius partes & ſpecies.*
3 *Senatum cogere quib. olim permiſſum.*
4 *Cauſa efficiens S.C.*
5 *Materia.*
6 *Forma.*
7 *Finis & effectus.*
8 *Contraria.*

Species Iuris ſunt & Senatuſconſulta: *l. non ambigitur. 8. de legib. §. conſtat. Inſt. de iur. nat. gen. & ciuili.* quæ principum etiam conſtitutione hoc in titulo confirmantur. *l. vnic. hoc tit.* Senatuſconſultum

1 † eſt Ius, quod Senatus, *de quo ff. de ſenatorib.* cõſtituit *§. ſenatuſconſ. Inſt. de iur. nat. gent. & ciuil.* ſeu quod Senatu conſtituente, ſine lege populariter facta introducitur, *l. 2. §. deinde de orig. iur. l. non ambigitur. de legib.*

2 *§. ſenatuſc. Inſt. de iur. natur.* Partes † S.C. plerunque ſunt: prima, procœmiũ ſeu ἀφορμὴ & cauſa προκαταρκτικὴ, quæ initio proponi ſolet. *l. 1. ad Maced.* Secunda, Definitio ſeu deciſio & decretũ Senatus. *l. item. 20. §. 6. de pet. hær.* Tertia, Ratio decreti, *l. 2. ad Velleian.* Quarta, Sanctio, *d. l. 2. in fin. ad ſenatuſcon. Velleian.* Sunt autem S.C. in ius noſtrũ relata, aut Nominata: vt Macedonianũ, *ad S.C. Maced.* Velleianum, *ad Velleian.* Trebellianum: *ad Trebell.* aut Innominata, ſcilicet abſque nomine Coſſ. vel authoris, quo præſidente vel ſuadente, S.C. factum eſt, in corpus iuris relata, *l. ſenatus. 52. de contrah. empt. l. cætera. 41. de lega. 1. d. l. vltim. de dam. infec. l. hos accuſare. 12. §. 3. de accuſ. l. 1. §. 1. de ſer. fug. l. 3. qui. 6. de ſicar. l. 1. de colleg. ill. l. pen. de tutel. l. ſi quis. 11. de teſta. tut. l. 4. Cod. de fideicom. lib. l. 1. Cod. de vſufruct. l. 2. de aleat.*

3 *& ſimil.* Senatum † indicit & cogit, aut lex, quæ ſingulis Calendis, Nonis, Idib. Senatum haberi ſtatuit: *Suet. in Auguſt.* aut Magiſtratus maior, vt Dictator, & huius loco poſtea Princeps. *l. item 20. §. præter. 6. de pet. hæred. verſ. de his quæ Imperator libello complexus eſſet, quid fieri placeat.* Item Coſſ. Prætores,

A Tribuni plebis, Interrex, Præfecti vrbis. Præter quos nulli ius fuit conuocandi, & non niſi his authoribus, & ſententias rogantibus, fieri S.C. in libera Repub. poterat: *Cic. Phil. 1. Gell. libro 14. cap. 17.* etiamſi poſtea ſub Principibus etiam ad horũ libellum S.C. facta ſint. *d. l. item. 20. §. præt. 6.*

¶ Fiebant autem de ſententia & decreto maioris partis, ex cuius con- 4

B gruentibus ſuffragijs ſtatuebatur, vt & aliàs ſemper, *l. 1. & l. 1 1. de pac. l. 1. 2. de decret. ab ord. fac. extr. de his quæ à maior. part.* hoc eſt, cùm duę ex tribus partes, cum minimùm conſentiebant. *l. 3. de decret. ab or. fac. l. 4. quod cuiuſque vniverſ.* Ac olim non minore numero quàm 100. ſenatorum, pòſt 200. ſub Auguſtis 400. ſenatuſconſultum poterat fieri: licet factum à paucioribus, rectè

C perſcribebatur. *Dionyſ. lib. 11. Hotom. de ſenatuſconſ. cap. 7.* Erat & tribuni alicuius plebis ſuffragatio neceſſaria: *Val. lib. 2. cap. 2.* quò vice plebis vt hæc S.C. obligaretur, in illud conſentiret. Ea autem poteſtàs pòſtea in Principes translata eſt, quæ ne in ſingulis S.C. opus eſſet, videntur Impp. generali hac lege *l. vnic. h. t.* S.C. voluiſſe confir-

D mare, etiamſi nullum aliud tribunitiæ poteſtatis ſuffragium accederet.

¶ De omnibus rebus publicis pri- 5
uatiſve, criminalibus & ciuilibus S.C. fieri poſſunt, cùm Reſpub. omnis in ſenatus poteſtate ſit, præter creationem magiſtratus, & legumlationẽ, & arbitrium pacis & belli. *Halicarn. lib. 6.* De quibus tribus, quæ initiò fuerant in poteſtate populi, pòſt penes Augu-

E ſtos, nihil poterat ſtatui ſenatuſconſulto, ſed lege tantùm in Comitijs populi lata, pòſt ex Auguſti arbitrio, *l. vnic. ad l. Iul. amb.*

¶ Senatuſconſulta fiebant in tem- 6
plis & Curijs auguratò conſecratis, vt Hoſtilia, Pompeia, Iulia: nam aliò ſenatus conuocari non poterat temporibus aut legitimis, puta Calend. Nonis, &c. aut indictis à Coſ. p̃ vſu Reip.

F à Calendis tamen Februarij vſque ad Martium non aliter S.C. fieri poterãt, abſolutis legationibus quibus toto illo tempore vacare ſenatus cogebatur: *Cic. lib. 2. epiſt. 2. & ad Lent:* De ſenatuſ-

conſulto

conſulto autem nec ante exortum So-
lis,neq; poſt occaſum ſtatui poterat.
Gell.lib.14.cap.17. Itaque qui interce-
dere volebant, ſoliti ſunt eximere di-
cendo diem. Perficiebatur autem S.C.
duplici ratione,aut exquiſitis ſingulo-
rum ſententijs,in maximi ſcilicet mo-
menti negotijs:aut facto præconio,vt
qui primò rogati,& dicentis (rogaban
tur autem primò Coſſ.deſignati, aut
aliàs honeſtiſſimi) ſententiam ſeque-
rentur,ad eam partem, in qua is ſede-
ret,diſcederent: atque ita pedibus in
ſententiam eius irent. *Gell.lib.14.cap.9.
lib.3.cap.18. Feſtus l.15. Hirc. lib. 8. de bell.
gall. Plin.lib.8.epiſt.* Qui verò diſſenti-
ret,primus in aliam partem tranſiret:
& hunc ſimiliter ſui ſuffragatores ſe-
querentur,atq; ita in alia omnia tran-
ſirent. Ex maioris autem partis, vt di-
ctum eſt,ſententia & concluſione fie-
bat S.C.aut non fiebat. Factum,reci-
tata decreti ſumma, perſcribi ſolet ad
pedes Coſſ. *Lamp.in Heliog.* ea ferè for-
mā,quæ in libris noſtris extat: *l.item
20.l.prætor.6.de pet.hær.l.2.in prin.ad Vell.
l.1.ad S.C.Mace.* ſubſcriptis omniū no-
minibus Senatorum,qui affuiſſent, &
laudato, velut authore, ex cuius ſen-
tentia S.C.factum eſſet. *Cic. lib.4. ad
Attic.* Accedebat deinde & tribuni
plebis authoritas,qui licet ius ſuffra-
gij & veniendi in ſenatum,non habe-
bat: *Val. lib.2.c.2.* ideoq; non in Curia
adeſſe,ſed ante illam ſtare,opis feren-
dæ cauſa,ſolebat; intercedere tamen,
ſi detrimētoſum plebi fore S. C. vide-
retur,poterat. Tribunis laudantibus,
ſubſcribebatur litera T, & in æs S.C.
incidebatur; intercedentibus, inter-
ceſſio à quo facta eſſet addebatur: ne-
que intercedentibus, neq; probātib⁹,
authoritas perſcripta dicebatur: vtro-
que hoc caſu poſteriore, non promul-
gabatur aut incidebatur S.C.quòd cō-
firmatio plebis deeſſet, ſed vt autho-
ritas perſcripta, *Cic.lib.3.de Orat.* depo-
nebatur in aliud tempus apud Coſſ.
poſt quoniam hoc adulterationi ob-
noxium eſſe comperiebatur, in æde
Cereris, *Liuius lib.3.* vel apud ærarium
publicum. *Cicer.Philipp.5.Suet.in Augu-
ſto. Tac. lib.3.* Sed de forma tota pan-
gendi S.C.plura Forſterus lib.2.hiſto-
A riæ iuris ciuilis, Hotomanus & alij in
peculiari S.C.tractatione.

¶ Finis,vt ſenatus in legib. & ordi- 7
nationibus neceſſarijs ſuppleat vices
populi, *l.2.§.deinde.ſ.de orig.iur.* & dein-
ceps Principis,qui ius populi ad ſe tra-
duxit: *l.1.de conſt.prin.* quorū vtriq; non
omnib. ritè ordinandis vacare pote-
rant. Effectus,vt S.C. ita,vt dixi,per-
fectū pro lege ſeu ius ſit, *l.non ambigi-
B tur.9.de leg.l.vnic.h.t.§.ſenatuſcon.Inſt. de
iur.nat.gen.& ciuil.* non tamen legem
faciat (id enim ſolius eſt populi libe-
ri, *§.lex.Inſt.de iur.natur.* vel principis,
l.1.l.2.l.vlt.ſ.de legib.) ſed generale ius
inter omnes faciat, *d.l.non ambigitur.*
lege Cæſarea cōfirmatum: *l vnic.h.t.*
adeò vt abſque crimine ambitus (ſci-
licet cùm fraus ſubeſt,ſicut in crimine
ambitus & omni publico ſubeſſe de-
C bet, *l in lege de ſicar.* ac ſanè ſubeſſe rei
illicitæ præſumitur, *l.ſi non conuicij.C.de
iniur.l.1.C.vnde vi.*) non liceat cōtra id
quod à ſenatu ſtatutū eſt ſupplicare:
l.vnic.h.t vt nec contra ius publ.gene-
rale *l.vlt.ſ.ſi contra ius.*

¶ Contraria ſunt,iuſti ſeu legitimi 8
ſenatorū numeri defectus, *l.3.de decret.
ab ord.fac.ſ.* quo deficiēte, dicere cuiq;
D ad Coſſ.licebat: Numera ſenatum. *Sex.
Pomp.lib.12.* Item vitium loci aut tem-
pòris: exemptio diei per eos facta qui
S.C.impedire vellent. *Gell.lib.4.cap.10.*
Licebat enim ſenatori ſententiam ro-
gato tantum de Repub.dicere,quantū
vellet: extracto autē die legitimo an-
te rem perfectam, altero qui poſt Ca-
lendas, Nonas,& Idus Nefaſtus erat,
nihil peragi poterat: *Gell.li.5.c.17.* & a-
E lijs diebus difficulter ſenatus eam ob
cauſam indicebatur: ac fortaſſis ſolen-
ne & hoc fuit,vno eodemq; die,velut
vno cōtinuo actu, totam rem conſum-
mare. *vt l.hæred.§. vno contextu.de teſt.l.
continuus.de verb.oblig.* Itaq; & Cic. ad
Lentulū ſcribens,queritur Catonē diē
dicendo exemiſſe. Interceſſio quoque
Tribunorū S.C.impediebat, *Gell.li.14.
c.7.* tēpus verò ab iiſdem ad deliberā-
F dū petitū,cùm apertè intercedere ve-
rebātur,rem totā differebat. *Cic.pro Se-
ſtio, vt t.t.ff.& C.de iure deliberā.* Auguſti
etiam,qui vt alias leges etiā ſuas, *l.1.l.
vlt.ſ.de leg.*& formā a præfecto præto-

Digitized by Google

rio ſtatutam, *l.1.ℨ.de off.præf.prær.* ſic & cōſulta ſenatus, mutare vel etiam abrogare, pro vſu rerum incidentium potuerint, dubitari non debet. *l.1.2.C.de petit.hæred.cum ſimil.*

DE VETERE IVRE enucleando, & authoritate Iuriſprudentiũ, qui in digeſtis referuntur. Tit. XVII.

1 *Reſponſa I.C. veterum vim Conſtitutionum Impp. habent.*

2 *Iulianus edicti perpetui author eiusq; encomium.*

3 *Papiniani laus.*

4 *Recentiorum I.C. autoritas quæ.*

1 SPecies † Principalis Conſtitutionis
ſunt & I.C. reſponſa ex veterũ mo-
numẽtis enucleata, & in Pandectas re-
lata: nõ ex multitudine aut dignitate
vel cõmuni opinione authorũ, ſed ꝑ
vſu rerum, & prout quidq; æquius ac
melius fuit, etiam verbis ac ſententijs
veterum, pro vtilitate rerum præſen-
tium, & ad harmoniã iuris inducẽdam
immutatis. *l. vnic. cum conſt. ſeq. h.t.* Quæ
quidem iam pro ſpecie Conſtitutionis
habentur, quia Iuſtinianus ijs vim Cõ-
ſtitutionis tribuit, & eã ꝑ ſua lege pu-
blicauit. l. vlt. verſ. nihil hac lege dero-
gante veteris iuris cõditionibus; quia
& hoc eis Maieſtas imperialis ꝑmiſit,
ℨ. de legibus. cũm qui ſubtiliter factũ
emẽdat, laudabilior ſit eo, qui primus
inuenit: nec minus ſibi emendatum
opus aſcribere poſſit, quam qui prim⁹
reperit: vt hæc plenius ex ipſis Iuſtinia-
ni verbis intelligi poſſunt, qui de ve-
tere iure enucleando, de confirmatio-
ne ac diſpoſitione Digeſtorum, de au-
thoritate Iuriſprudentum plenis buc-
cis hic buccinatur. Eam ad authori-
tatem faciunt & elogia, quæ paſſim in
2 libris noſtris † alia alijs tribuuntur: vt
l. penul. C. de condic. ind. ſublimiſſimũ
teſtem & ſummæ authoritatis homi-
nem & edicti perpetui ordinatorẽ vo-
cat Iulianum, eundemq;, ſummum iu-
ris authorem facit ac probat, *l. inter. 15.*
3 *C. de vſufr.* Summi † ingenij dicitur Pa-
pinianus, *in l. pen. C. de ſen.* & acutiſſi-
A mus, ac meritò antè alios excellens: *l.
cum acutiſs. 30. ℨ. de fideicom.* & cuius po-
tiſſimùm ſententia ſit amplectenda, *l.
pen. ℨ. de cond. indeb. l. 1. C. Theod. de reſpon.
pruden.* Atque ita de ſimilibus, qui o-
ptimam ſui memoriam in legibus re-
liquerunt, vt de ſuæ ætatis I.C. teſta-
tur Iuſt. hic, de confir. Digeſt. verſic.
quæ omnia. De citerioris † vero ſęculi 4
prudentum authoritate, plura ſtudio-
B ſis paſſim colligere licet: *Vt de gloſſæ au-
thoritate apud Bart. num 8. Iaſ. num. 34.
cum ſeq. Bo ogne. & alios in l. 3. de iuſtit. &
iure. Schurff. conſ 90. num. 31. centur. 3. con-
ſil. 41. cent. 1.* Quæ tamen in diſputando
non ſunt alleganda, ſicut nec Docto-
rum authoritates opponendæ diſqui-
ſitioni veritatis, *gloſſ. l. licet, de off. præſid.
Iaſ. l. 1. num. 94. C. de iur. emphy.* Barto-
lum vero quotuſquiſque non appel-
C lat lucernam Iuris? *Ang. conſ. 151.* & do-
minum & aurigam Dd. *Socin. rub ſol.
matr. nu. 2.* cuius opinionem totus mun-
dus ſeruet. *Iaſo. l. Marcellus. §. idem Pom-
ponius ad Trebell. de quo Iaſo: plura l. qui-
dam cùm filium, de verb. ob.* Baldi autho-
ritas minor habetur; quòd ſæpè mul-
tas cumulet deciſiones ſine lege aut
ratione certã ac idonea, diſceptans ex
D philoſophia, dubijs interdum argu-
mentis, quæ facile queant euerti: quę-
que non peræquè valent in foro, at-
que de legum diuinarũ humanarum-
que fontibus deducta. Eſt tamen ni-
hilominus magnæ Bald. etiam autho-
ritatis, quoties non habet contradi-
centem: *Alex. l. ſi quis vi. §. differentia. in
fin. de acqu. poſſ. Iaſ. l. naturaliter. 11. §. nihil
commune; num. 17. eod. tit.* & haud ſcio
E an inter noſtros extet qui philoſophe-
tur vberius. Sed infinitum fuerit iſta
perſequi.

DE IVRIS ET FACTI ignorantia. Tit. XVIII.

1 *Error facti excuſat, iuris non item.*

2 *Error iuris quando noceat, vel non.*

F AD effectum Conſtitutionum per- 1
tinet, quod nemini liceat eas igno-
rare, *l. 1. cum t. hoc tit. l. leges. 9. ℨ. de legib.*
Nam † error facti probabilis eſt & ex-
cuſat:

Digitized by Google

cuſat, *l.2.hoc tit.& ff.eod.* iuris non item: *l.2.l.vltim.hoc tit.* quod ignorare, turpe eſt homini in ciuili vita, hoc eſt, ipſo
2 Iuriſprudentiæ regno verſanti. *l.2.§. Seruius.22.de orig.iur.* Non † prodeſt ergo iuris error in acquirendo vel recuperando: non nocet etiam vſquequaque in ſuo retinendo: non ſi apices etiam Iuris ignorentur: *l.ſi fideiuſſor.29. §.antepen.ff.manda.* quando communis legum publicè propoſitarum intelligentia ſufficere vulgò debeat. *l.leges.9. C. de legib. Cuiac. lib.5.ob.cap.39.* Neque nocet ne quidem in captandis lucris (vbi alijs officere ſolet, hoc eſt, non prodeſſe, *l.regula.ff.eo. Cuiac.d.cap.39.libro 5.*) minoribus, *l.ſi adulterium cū inceſt.§.1.de adult.l.a'iam.Cod.de his quibus vt indig. l.pen.ff.eod. l.ſi quis in graui.§.ſi quis ignorans.de S. C. Syll.l.ſi quis id quod.7.de iuriſdict.l.diuus.§.pen. de falſ.* militibus, *l.1.hoc tit* neque etiam ſemper fœminis, *l.vltim.hoc tit. Harm. lib.1.tit.13.* & ruſticis, *l.penultim. eod.l.ſi quis.7.de iuriſdict.* ſcilicet in caſibus iure expreſſis: *d.l.vlt.* quam regulam etiam ruſticis adiungit Cuiacius. *d.c.39 obſer.lib.5.*

DE PRECIBVS IMperatori offerendis.

TIT. XIX.

1 *Continuatio tituli.*
2 *Reſcriptorum cauſa impulſiua.*
3 *Preces quid, earū diuiſio multiplex.*
4 *Preces offerre vel ſupplicare qui*
5 *Precum cauſa impulſiua.*
6 *Materia & forma.*
7 *Finis & effectus.*
8 *Adiacentia, & contraria.*

1 HActenus† de Conſtitutionib. Principum, earūq; ſpeciebus, velut iure vniuerſali eſt dictum: ſequens nūc eſt, vt de ſpeciali & ſingulari iure Cæſareo, nempe de Reſcriptis agatur. Nam de iure prætorio, quod ipſum quoque pars iuris ciuilis eſt, *§.prætorum.Inſt.de iur.nat.l.ius autē 7.in fin.cum l.ſeq.de iuſt.& iur.* nihil opus fuit hic ſpeciatim dicere, cùm illud, quatenus quidē vſum

A habet ad perpetuum edictum, in Pandectis ſit expoſitum, magna etiam ex parte in Cæſareas conſtitutiones commutatum & transfuſum. *vt l.3.§.de eden.t.1.§ qui admitti,& paſſim.*

¶ Reſcriptorum cauſa impulſiua & 2
prima ſunt preces ſupplicantium: *l.vt reſponſum.15.C.de tranſ.* nō enim reſcribitur, niſi quid ad Principem ſcriptum
B ſit, cui, quod nomen indicat, reſcribatur: nec aliter reſcribi ſolet, quàm ſit petitum, *l.1.hoc tit.d.l.vt reſponſum.l.1. infra de reſcript.* etiamſi non ſemper ad voluntatem ſententiamque petentis. Quare de precib⁹ Imperatori offerendis primo loco hac in parte eſt diſpiciendum.

¶ Preces vocantur ſupplicationes 3
ſeu libelli ſupplices, q Principi ſuper aliqua re impetranda offeruntur. Pre-
C ces a materia, *hic in rub.& l.1.l.vlt.ac t.1.l.1.2.3.§.vt lit.pend.* libelli a forma, *t.t.§.quan.lib.prin.ob.l.1.2.h.t.* ſcripto enim conſtare debeat & offeruntur: *l.pen.§. de diuerſ.reſcrip.* ſupplicationes a fine & concluſione *l.2.4.6.7.vlt.hoc tit. l.1.t.3.& t.t.vt lit.pen. Auth. quæ ſupplicatio hoc tit.* quæ potiſſimum in omnibus libellis attenditur. *c.ex parte de reſcrip.c.ex*
D *parte.de for.comp.* Hi a materia diuiduntur in libellum Criminalem & Ciuilem. *Iaſ.poſt.Bald.l.2.§. quan lib.princ.da.* Item aut veræ ſunt preces, aut falſæ. *l.vltim.hoc tit.c.ex parte.15.de for.comp.l.3.§.ſi con.ius.§.* Verarum vnū eſt genus, ſicut vna & ſimplex eſt veritas. Falſæ in multas abeunt ſpecies; vt, non veras. *l.vltim.ſi contra ius.* (quibus veritas abeſt) fraudulentas, *l.4.ſi contra ius:*
E (quæ fraus, vel machinatione, vel reipſa ſubeſſe poteſt, *l.ſi quis cum aliter. de verb.ob.*) medaces, *l.2.l.5.ſi contra ius.* & hæ in ſubreptitias; quibus ineſt peccatum omiſſionis, tacetur enim veritas, *c.cæterum.vbi Pan.nu.3. & c.ſuper literis: vbi poſt Pan.Fel.num.1. cap.ex parte. 2.de reſcrip.* & obreptitias, quibus ineſt peccatum commiſſionis: *l.2.in fin.§.de legibus.c.ex part.de for.comp.* exprimitur
F enim falſitas, *l.2.§.ſi con.ius.Felin.in cap.ad audientiam. numer.15.fall 1.de reſcript. Bella.deciſ.54.per Innoc. in c.cum dilecta, eod.tit.* vt vtramque ſpeciem exprimit *d.c.ex parte 15.de for.comp.*

Digitized by Google

4 ¶ Supplicare omnes poſſunt, qui non prohibentur, *l.1.hoc t.* dummodo ſint liberi, (nec enim ſeruis, niſi certis caſibus, eadem facultas eſt. *l.1.hoc tit.*) non excommunicati: *c.1.de reſcript.in 6.* nam reliquorum ſupplicantium defectus reſcripto minime obſtant. *l. ge vniuerſis.6. vbi Bart.nu.1.h.t.*

5 ¶ Cauſa impulſiua neceſſitas publica & priuata: *leg. vltim. de diuerſ. reſcript.* cui non aliter ſubueniri, quam Principe coſulto poſſit. Etſi enim ſubditorum preces & magiſtratuum conſultationes libenter Principes admittunt: *l.2.§ de off. vicar.* tamen non aliter hi Domino, publicis curis diſtricto, negocium faceſſere, qui ſunt cum poteſtate, debent: quam ſi ſeie ipſi ſatis inſtruere nequeant. *§.ſi vero in Auth. vt diff. iud. §.ſi tibi in Auth. de manda. princ.* Litigantium verò precibus tum demũ aures eius obtundendæ, cum per inferiorem ius obtineri nequit, *dicto.§.ſi vero d.§.ſi tibi.* ſcilicet in his, quæ ſunt iuſtitiæ: nam in iis quæ ſunt gratiæ, ſtatim adire Principem licet, cum fruſtra de his inferior, qui concedere nequeat, adeatur *Azo in ſub.§.vt tit. ... per l.vltim. vbi gloſſ. l.1.verb. licet. Bart. l.2. eo. tit.* Materia, quo ad concluſionem & conſequens, ſunt dubia iuris: quoad narrationem vero ſeu antecedens, ea quæ ſunt facti, *lege vltima. hoc tit.* quod Princeps non ſupplet, *d.l. vt reſponſum. C. de tranſactionib.* Itaq; & cauſa facti exprimenda eſt: *gl. ca. dilectus 26. ver. cauſa de reſcript.* item eiuſmodi, quæ petenti proſint, alteri per iniuriam non noceant. *l. reſcripta 7. hoc tit. Spec. de ſuppli. §... num.5.* quæ non aduerſentur iuri publico, *l.3.h.t.* legibus, *l.vlt.§.ſi contra ius.* Senatuſconſultis, *lege vnic. §. de S.C.* commodis fieri, *l. ... h.t.* iuri tertij, *lege 2.§. merito. ne quid in lo. pub. l.2.h.t. l.2.§.ſi contra ius.* rebus iudicatis, *l.vlt.§.vt lit. pen.* niſi quæ ſint ipſo iure nullæ: *Alex.conſ.41. parte 4. & c. ſuper literis. de reſcript. l.ſin. C. ſent. reſc. non. ca. cũ inter de re iud.* aut petatur nemini nociturum, petenti profuturum: *d.l. reſcripta. 7. hoc t.* vt nobilitas, dignitas, *Iaſ. d.l. reſcripta num..., l.1.§.idem. ... varius. de aq. pluu. arc. Azo hic nu.7.* indulgentia; remiſſio delicti, *d.l. reſcripta.7. hoc t.*

A *& tot. tit. de ſent. paſſ. & reſt.* Et in vniuerſum, quæ iure non conceduntur, ea nec recte petuntur. *tot. tit. C. de pet. bon. ſub. lib.10.* illa quoque ſuperuacuum eſt poſtulare, quæ iure communi definita ſunt, aut cõpetere poſſunt. *l. Impp. vbi Bart. de priuileg. cred. ...*

¶ Preces autem ſecundum formam ſtyli & conſuetudinis, aut vbi ea deficit, iuris, concipiendæ & offerendæ 6
B ſunt. *Azo hic nu.2.* Concipiuntur autẽ ſcriptura, ſicut diximus, *l.pen.§.de reſcript.* & nomen ipſum libelli docet: qua ſcriptura, dilucide & breuiter, ſumma negocij & petitionis, omnia denique quæ ad fundandum ſupplicationis ius pertinent, exponuntur. *d.l.1. vbi Caſtr. Iaſ. l. vlt. infr. ſi cont. ius* quatenus quidem in facto, non in notorio iure conſiſtunt. *l. vt reſponſum. 15. infr. de*
C *tranſa. l. Authen. quæ ſupplicatio, & l.4.h. vt hoc t. l. cùm vero. §. ſi... de fideicom. liber.* Eo autem pertinere omnia cenſentur, non modo, ppter quæ Princeps ad concedendũ vel denegandum permoueri poteſt, ſed etiam quib. ad faciliùs difficiliuſque dandum denegandumq; poterat impelli, *l.1. vbi poſt Caſt. Iaſ. nu.2. l.2. nu.32. §.ſi cont. ius vel vti. pub. & in l.3. nu.3. ... tit. c. poſtulaſti. c. pa-*
D *ſtoralis. verſic. de leui. vbi Pan. de reſcript. c. ex parte d. for. compet. A. ex. conſ.114 ponderatiis. ... l.1. deciſ. Rota 3. de reſcrip. n.1.4. Afflic. deciſ. Neap. 220. nu.4.* Diem porro & tempus libellis adijci, ſubſtantiale non eſt, niſi cum hoc quoque ad ius ſupplicationis facit, & impetrationi momentum afferre poteſt. *l.1.ſ. in Auth. quæ ſupplicatio nu.5. per illam tex. in verbis*
E *ſub hac forma. h.t. Bald. in l. ordo. infr. de ex. rei iu...* Offerre autem libellum quocũque tempore & loco Principi licet, cũ res ſit voluntariæ iuriſdictionis, vel potius meræ facultatis, quæ ideo etiam partis citatione non habet opus. *Iaſ. l.1. in fin. ... quando. lib. Prin. dat. & l.2. hoc tit. Bald. & Canon. in Rubr. ext. de reſcript. Alex. poſt Bart. l. nam ita diuus. de adopt. l.2. Cod. de temp. app. c. cum olim. de re iud. c. ex*
F *parte de verb. ſignif.*

¶ Finis ſupplicationum eſt, vt reſcriptum impetretur: *l.1.2. & 1. hoc t. l. vt reſponſum. 15. infra de tranſact.* quem finem conſequi ſemper ſupplicatio, neque 7

Digitized by Google

neque ſupplicans in ſuſpenſo relinqui debet, etiamſi neceſſe non ſit eo modo reſcribi quo poſtulatur. multa enim petuntur, quæ iure non concedun- tur, aut aliter quam petitum ſit, concedantur. *Caſtr. l. 1. num. 2. ʒ. de diuerſ. reſ.* Effectus ſupplicationum ſunt multiplices & varij, pro earum varietate & multiplici natura. Interdum habent vim appellationis, *Auth. quæ ſupplicatio. hoc tit.* libelli conuentionalis, *Dd. tot. tit. 1. ʒ. quand. lib. l. 2. ʒ. de an. ex. cept. l. 2. ʒ. vbi in rem act.* præſertim in ſummarijs: *Iaſ. l. 1. num. 5. quand. lib. Francd. l. 1.* citationis item, *Auther. tus. 15. vbi Dd. de in ius vocan.* & litis conteſtatæ, *ʒ. tit. 1. quan. l. lib. Princ. ob. v. 1.* confeſſionis, *l. 2. ʒ. de err. ad.* (nam probat contra libellantem, *l. 1. vbi Iaſ. n. 1. ʒ. vt lit. pend. & in fine ibid. per c. vt de litis. de appell.*) Interdum & ſuſpendit proceſſum, *d. l. 1. vbi Iaſo. & Dd. ʒ. vt lite pen.* & in temerarijs aut malitioſis pœnam etiam ſupplicanti affert, *l. vl. ʒ. vt lite pend. & vnic. ſup. de S. C. l. ſi quis. 41. ʒ. de tranſ. 2. ʒ. de legib.* maxime poſt reſcriptum impetratum. *Caſtr. & Dd. in d. l. ſi quis maior. Alex. conſ. 34. volum. 1.*

6 ❡ Adiacet precibus veritas. *l. 2. ʒ. ſi contra ius l. vlt. hoc tit.* Contraria eſt falſitas, ſiue ſubreptionis tacita veritate, ſiue obreptionis expreſſa falſitate. *l. 2. l. 3. l. penult. l. vlt. ʒ. ſi contra ius. l. vlt. ʒ. de diuerſ. reſcript. l. ſi quis obrepſerit. 29. de falſ. l. 3. §. puber. de verbo. edic. l. ſin autem §. 1. de nego. geſt. l. ſed ſi. § patronum. de in ius vocan. l. prædia. C. de locat. prædi. lib. 11. l. ſi. C. de fund. & ſal rei dom. lib. 11. lib. 1. C. de petit. bono ſub. lib. 10.*

QVANDO LIBELLVS Principi datus, litis cõteſtationem facit. Tit. XX.

AD effectum precum Principi non inferiori oblatarum *l. ʒ. de off. præfe. prætor.* & hoc referatur, quod ſiue ciuilis, ſiue criminalis ſit libellus, eas que temporales ſua natura ſunt actiones, perpetuet: *Bald. Iaſon l. 2. hoc tit. &* ad hæredes, quæ alias tranſitoriæ non ſunt, tranſmittat, *l. 2. hoc tit.* reſcripto ſcilicet impetrato. *l. 2. vbi Dd. hoc tit. & in l. 1. ʒ. tit. 1. c. ſuper literis. vbi Innocen. ext. eod.*

VT LITE PENDENte vel poſt prouocationem aut definitiuam ſententiam nulli liceat Imperatori ſupplicare. Tit XXI.

1 *Contraria ſupplicationis à circumſtantia tempor. : & numer. 3. 4.*

2 *Lis pendere quando dicatur.*

VIdendum † eſt vltimo loco de contrarijs, quæ ſupplicationi obſtant. 1 Eorum tria à circumſtantia temporis hoc in titulo totidem numero, quæ à materia vitioſa manant, in ſequente titulo proponuntur. Circumſtantia temporis non legitimi obſtat ſupplicationi, ſi † vel lite pendente, vel poſt 2 prouocationem à ſententia inſtitutam, vel poſt ſententiam, quæ in rem tranſierit iudicatam, ſupplicetur. Iure Ciuili lis pendere cenſetur à conteſtatione, *l. 1. in. litis. 1. c. rem rat. hab. l. vbi. 30. de iud. Bald. l. 1. in fin. ʒ. de relat. gl. & Dd. l. vbi cœptum. de iud.* iure Canonico poſt oblatum libellum, & parti per citationem inſinuatum: *cle. 2. vt lite pend. cap. gratum. 20. de off. dele.* cui quidem iuri hac in parte ſtandum eſt, *Myſing. obſer. 25. cent. 4.* iuxta regulam, quam ponit Iaſon: *in l. 2. num. 23. infra tit. 1. per no. in l. priuilegia. ſup. de ſacroſanct. eccleſ. cap. 12. de oper. no. nunc.* ex quo res in ſcholis ciuilibus eſt controuerſa. *Iaſon. hic in l. 2. numer. 2. gloſſ. & Dd. in d. l. vbi cœptum. de iudic.* Hoc † itaq; toto tem- 3 pore cum nihil ſit innouandum, *tot. tit. ext. vt lite pendent. & in clem. 1. eod. tit.* obſtat ſupplicationi ex reſcripto tam in prima quam ſecunda inſtantia, vt oſtendit verbum prouocationis hic in Rubr. excepto litis pendentiæ: *Iaſ. hic in Rubr. num. 1. per l. ſi curiales. ʒ. de iure fiſci. lib. 10.* quæ vires priuilegij impedit ac elidit. *Bal. in c. vt lite. in fin. extr. eod. Iaſ. hic in l. 2. hoc tit.* Eademque † eſt 4 ratio ſententia per appellationem ſuſpenſa: nam & tũc lis ſecundæ inſtantiæ pendet, & ad tempus litis in prima

inſtantia cōteſtatæ reducta. *l.ita demū. ff.de procur.* Ideoque nihil etiam tum poteſt innouari, *tot.tit.ff.nihil innc.pen. app.* niſi fortè qd petatur, quod ius litis non alteret neque innouet, vt editio actorum, *l.2.hoc tit.* aut iudex officium debitum parti petenti deneget, *in Auth.in med.lit.& §.ſi er hoc de quaſt.* vel alioqui ſuſpectus ſit, *Azo hi in fin. & Bart.in l.2.nume 2.hoc tit per d.§ ſuper.* vel facta ſit litis pendentiæ ſpecialis & certa in libello mentio, *Iaſ.hic in l. 2.num.2.Ancha.conſ.16.viſo.* & Princeps eidem ex certa ſcientia, vel cum clauſula, non obſtante, aut ex plenitudine poteſtatis, motúve proprio reſcribat, *Caſt.Sal.Iaſ.hic in l.2.* Contra rem quoque iudicatam abſque not. infamiæ ſupplicare non licet. *l.vlt.hoc tit.vbi ratio eius traditur alia in l.4. & paſſim.ff.de re iud. l.fratris.10.infr.de tranſact.*

SI CONTRA IVS, VEL vtilitatem publicā, vel per mendacium fuerit aliquid poſtulatum vel impetratū. Tit. XXII.

1 *Contraria ſupplicationis à materia vitioſa manantia.*

2 *Clauſula, Si preces veritate nitātur, iure ciuili eſt exprimēda, iure Canonico ſubintelligenda.*

1 Contraria† in materia & quo ad obiectū ſunt: primò, ſi ſupplicetur cōtra ius Diuinū. *gl.l.vlt.in fin.h.t.Iaſ.n.4.* naturæ, *gl.Iaſ.d.l.vlt.* vt contra bonos mores. *c.conſtitutiones diſt.10.* ius gentiū, *gl.d.l.vlt.vbi Iaſ.nu.2.h.t. Bar.l.2.C.de fund.pat.li.11.* ciuile, *l.reſcripta.6.ſup.de precib.im p.off.l.vlt.h.t.c.1. vbi Panor.& Dd. vt lit.non conteſtat.& Rub. de conſ.nu.2.gl. l.vlt.h.t.* aut etiā contra ſtatutariū non ſcriptū, locale, &c. *Bald.c.1.de pace Conſt. vero.nos Romano ū l.eſ.l 2.n.15.16.20. dicūt hanc eſſe cōmunem.n.t.& omnes.nu.20.de iuſt.& iur. Maran.diſp.2.nu.15.* Secundò, ſi precibus petatur, quod ſit contra vtilitatē publicam fiſci, *l.3.ſup de precib. Imp.off.* vel Reipub. *l.vlt.h.t.l.vlt.C.de pet.bono.ſubla.Iaſ.& Dd.l.vlt.hoc t.* etiam priuatam tertij, vt iuri eius detraha-

A tur. *d.l.vlt.hoc tit.vbi glo.Iaſ.nu.3.4.& l. quo minus.de flum.l.2.§.merito ne quid in loc.publ.* Tertiò, ſi preces fiant contra veritatem *l.2.l.penul.l.vlt.hoc t.* vel per obreptionem, hoc eſt, exprimendo falſum. *l.ſi quis obrep.2.C.de falſ.l.3.§.pu. ff.de carb.edi.* vel per ſubreptionem, ſupprimendo verum. *c.5.& paſſ.de reſc l.vltim. ſup.de precib.l.12.hoc t.vbi Caſt.Iaſ.& Dd. c.ex parte; de for.comp.* Nam ſi pacta priuatorum iuri aduerſaria reſpuuntur, *l.6.infr.de pac.l.iuriſg.7.in fin.ff.eod.* multò magis eorum ſupplicationes. *l.3.l.pen. ff.de prec.* Sed & publica vtilitas anteferenda priuatæ eſt, *l.1.C.de off.rector.l. 4.§.fin.vbi Bar.C.de cad.toll.l.1. vbi Dd.ſolut.matrimon. l.ſi ita.in fin.ad l. Aquil.* nec mēdax precator potiri optatis debet *l.pen.hoc tit.* cùm † omne reſcriptū 2 habeat clauſulam, Si preces veritate nitantur, iure Ciuili expreſſam, *l.vlt.ff.tit.1.de diuerſ.reſcript.* Canonico ſubintellectam: *Iaſ.hic l.2.num.22.24.hoc tit.* deficiente igitur conditione ob ſurreptionem vel obreptionem obiectam, *l.3.verb.a-gui.hoc tit.* nec demonſtratione veritatis precum refutatam. *l.vlt. infr.tit.1.* deficit diſpoſitio reſcripti, *l.1. l.2.l.vlt.hoc tit.* dūmodo eiuſmodi quid aliter quam decuit vel expreſſum vel celatum ſit, quo verè declarato cognitoq; Princeps aut aliter, aut certè difficilius in eam ſententiam reſcripturus fuiſſet *Iaſ.num.2.32.poſt Caſtr.l.1.2. hoc tit.& l.3.numer.3.ff.de precib.c.paſtoralis 14.vbi gl.verb.de leui.vbi Pan.ca.poſtulaſti.27.c.3.vbi Pan.1.not.de reſcript. Alex. conſ.14.ponderat. volum.1. deciſ.Rom.ſo num.3.4.*

DE DIVERS. RESC. ET prag. ſanctionibus. Tit. XXIII.

1 *Reſcriptum quid propriè.*

2 *Quid à reſcriptis gratiæ & ſimilibus differat.*

3 *Propria & ſpecies.*

4 *Cauſa efficiens & impulſiua.*

5 *Materia & forma.*

6 *Finis & effectus.*

Suppli-

Digitized by Google

SVpplicationum terminus atq; finis
ſunt reſcripta, quibus Princeps ſup-
plicibus libellis reſpondet ac reſcribit,
vnde & nomen ſortiuntur, *l. licet. 13. de*
1 *vſu. lega. l. 4. de appell.* Itaq; † omne Prin-
cipis reſponſum generali nomine re-
ſcripti appellatur, *extr. eo.* licet proprie
reſcriptum ſit id, quod ſecundum ius
commune ſupplicanti de iure ſuo re-
ſpondetur, *Bart. Iaſ. & Dd. in l. benef. de*
conſt. prin. glo. c. 1. verb. noſcatur. de conſt. in
6. pertinetq; ad iuſtitiæ executionem,
l. 2. ꝟ. ſi contra ius. Bar. nu. 3. Iaſ. & Dd. l. be-
neficia. de conſt. Princ. gloſſ. c. 1. verb. noſca-
2 *tur, de conſt. in 6.* quod † genus diſtat à
reſcriptis gratiæ, *l. 4. hoc t. l. pen. ꝟ. de pre-*
cib. Caſt. nu. 4. in l. 2. h. t. legibus, mãdatis,
pragmaticis ſanctionibus, priuilegijs,
diſpenſationibus, indulgentijs, reſtitu-
tionibus, beneficijs Principum, *Iaſ. &*
Dd. d. l. beneficium, in prin. de conſt. Prin. In
3 † hoc tamen titulo non ſolum de re-
ſcriptis iuſtitiæ, ſed etiam gratię agi, in
aperto eſt, quæ ad naturam diſpenſa-
tionum priuilegiorum ac beneficiorũ
declinant, & ex re gratia vulgò dicun-
tur, *Chaſſ. in conſt. Burgund. Rub. 1. de iuſt.*
ve b. ſ'il n'a grace. propria, quòd ſint
ſtricti iuris, *cle. 2. de prab. c. cauſam, c. cum*
dilecta. c. ſignificante. extr. de reſcrip. & ibi
Fel. in Rub. num. 5. eo. tit. de reſc. gl. l. ſæpe. 8.
verb. neceſſitatis, de off. præſ. Bart. l. beneficiũ
nu. 3. de conſt. Prin. Tiraq. de retract. prox. §.
1. gloſſ. 9. nu. 1. 3. 8. & §. 35. gl. 1. nu. 3. perpe-
tua, *l. 2. h. t. c. decet, de reg. iur. in 6. Menoch.*
conſ. 106. nu. 33. perennia, *l. 2. h. t.* trãſmiſ-
ſibilia in hæredes, *l. 1. ꝟ. quand. lib.* nõ ta-
men æquè ceſſibilia, *c. vlt. de re tr. vbi*
Pan. & Dd. Tir. de retract. prox. §. 26. gloſſ. 1.
nu. 42. Sunt autem alia iuſtitiæ, *l. 2. vbi*
Caſt. h. t. alia gratię, *l. 4. h. t. l. pen. ꝟ. de pre-*
cib. Imp. off. alia perſonalia, *l. 4. h. t. l. 1. de*
conſt. Prin. alia realia, *l. 4. vbi Iaſ. nu. 1. h.*
t. alia authentica ſeu originalia, *l. 3. h. t.*
alia exempla tantùm, *d. l. 3.* alia vera, a-
lia falſa, *l. 2. vbi Iaſ. l. vlt. ꝟ. ſi contra ius vel*
vti. pub. & hæc aut ſubreptitia, *l. 2. ꝟ. de*
leg. verb. per ſurreptionem elicita. c. ſuper. 20.
de reſt. c. ex parte de for. comp. aut obrepti-
tia, *l. ſi quis obrepſerit, de falſ. l. 5. ꝟ. quomo-*
do & quando iud. d. c. ex parte. Bald. l. 2. nu.
12. ꝟ. tit. 1. in dubio tamen verum præ-
ſumitur reſcriptum, *Felin. c. vlt. in fin. de*
præſump. Alcia. reg. præſumpt. 3. præſ. 3. do-

A nec falſitas arguatur, *l. 3. ꝟ. tit. 1. ſi contra*
ius. quo caſu veritas precum quib. im-
petratum ſit, probari debet, *l. vlt. h. t.*
¶ Cauſa eſt Princeps: nam inferio- 4
res non dicuntur reſcribere, ſed reſpõ-
dere, præfectis prętorio exceptis, quo-
rum iure nunc Duces imperij vtũtur.
Impulſiua eſt ſupplicantis ſuggeſtio &
petitio, *l. vlt. h. t.* in qua reſcriptum fun-
datur, *l. 2. ꝟ. de vſufr. l. vlt. hoc tit.*
B ¶ Materia res omnes quæ concedi 5
poſſunt, *l. 4. 5. h. t.* quatenus ad ius per-
tinent non factum, *Bar. l. 2. num. 2. C. de*
eden. præcipue verò lites, *l. 1. hoc t.* Vnde
reſcripta ad lites appellantur, *Menoch.*
conſ. 100. nu. 34. vel beneficia: *l. 3. h. t. l. 5.*
ꝟ. de prec. Imp. off. de illis reſcripta iuſti-
tiæ, de his gratiæ reſcripta impetrari
dicuntur, *l. 2. l. 4. hoc tit. vbi Dd.* Materia
in qua ſunt chartæ & membrana, *l. pe-*
C *nult. hoc t.* Nam præcipua reſcripti for-
ma eſt, vt ſcriptura (vnde nomen ha-
bet) in chartis facta conſtet, *l. pen. h. t. in*
Auth. vt diui. iuſſ. præpoſito Principis
nomine, *in Auth. vt præpon. nom. Imp.* &
ſubiecta ſubſcriptione aut Principis,
l. pen. l. 3. hoc t. aut quæſtoris, *gl. Caſt. &*
Dd. in l. vlt. hoc t. & in Auth. vt diu. iuſſ.
verb. quæſtor. appenſo etiam in maioris
momenti cauſis ſigillo, *l. pen. hoc tit.*
D *Caſt. in l. vlt. hoc tit.* quod voluntate
Principis appenſum præſumitur, *Mo-*
lin. conſ. Pari. tit. 1. de feu. §. 5. num. 14. 15.
quo confirmatur, *l. 2. vbi glo. Bald. C. de*
reb. alie. non alien. l. ſi qua 22. C. de epiſc. &
cleric. Innoc. c. 1. de fide inſtrum. c. poſt ceſ-
ſionem, de probat. Lanfr. c. quoniam. 11. verb.
inſtrumentorum, nu. 2. eod. tit. & ſit publi-
cum inſtrumentum, *c. poſt ceſſionem, vbi*
E *Fel. num. 8. de prob. c. cum dilectus, de fide*
inſtru. Iaſ. l. pacta nouiſſima, num. 16. C. de
pac. & rep. l. admonendi, num. 90. de iureiur.
Crau. de antiq. temp. §. 2. num. 27. Schurff.
conſ. 7. licet, num. 6. conſ. 17. num. 12. conſ. 39.
num. 1. cent. 1. ſubſcriptione verò appro-
batur: *l. ſicut, §. non videtur, verſ. ſed ſi ſub-*
ſcripſerit quibus mod. pig. ſol. §. 1. verb. ſub-
ſcripto. Inſt. de emp. l. ſi ita, 126. §. Chryſogo-
nus, vbi Iaſ. 1. notab. de verb. obl. Rom. conſ.
F *303. hac ſcriptura, n. 1. 2. Schurff. conſ. 17. nu.*
12. 13. cent. 1. ita tamen; ſiquidem om-
nes cauſæ, quibus Princeps in vtram-
uis partem commoueri poteſt, expri-
mantur, *c. ſuper. c. cæterum, ex. eo. c. inter*

Digitized by Google

mon.de re iudic. ne ſubreptionis vel obreptionis argui poſſit, *c.ex part. c.caterũ c.poſtulaſti, de reſcr. c.ex par. de for. comp.* quare & olim ſolēne fuit inſerere conditionem, Si preces veritate nitantur, *l.vlt.h.t. c.2.ex.eod. & Dec.conſ.350. viſis, nu.1.* quæ tamen omiſſa hodie ex iure Can. non vitiat, *d.c.2. vbi Dd. ex eo.* cùm ſemper tacitè ſubintelligatur, *Iaſ.num. 22. & Dd.l.2. ff. ſi contra ius vel vtil.pub. & l.vlt.h.t. Bart. l.a diuo Pio. in pri. de re iud.* Annotatione etiam temporis, hoc eſt, anni & diei, quod datum eſt, reſcriptũ opus habet, *l.4.h.t.* vt & aliud quodlibet publicum inſtrumentum, *l.cùm tabernam, §.fin. de pig. Iaſ. & Dd in repet.l.admonendi, de iureiur.* Cætera purpureæ inſcriptionis ſolennia, *l.pen.h.t.* hodie non ſunt in vſu, *Caſt. & Dd. d.l. pen.* Clauſulæ porrò reſcriptorum pro ſubiecta materia variant, in quibus ſtylus curię & conſuetudo eſt obſeruāda, alioqui ſuſpectum redditur reſcriptum: *Felin. & Dd.c.ex parte 3. de reſcr. c. porrecta, de confir. vti. Anto. Gab. Rom. concluſ lib.6. de reſcr. concluſ.1.2.*

6 ¶ Finis reſcriptorum generalis & vltimus idem eſt, qui totius iuris, nempe iuſtitiæ adminiſtratio, aut gratiæ conceſſio: *l.2. vbi Dd. ff. de prec. l.2. ff. ſi contra ius vel vti.pub.* proximus, vt reſponſum ſupplicans accipiat, *l.vt reſponſum, ff. de tranſact.* vel impetratis quæ poſtulabantur, vel denegatis, *l.2.h.t.* & paſſim: Effectus ingens tribuitur, cum ſacrilegij inſtar eſſe ſcribitur de poteſtate & viribus horum dubitare: *l.5 hoc t.* quod in materia ſubiecta verum eſt, cùm ſcilicet Princeps de his reſcribit, quæ nemini nocent, proprieque ab ipſius poteſtate dependent, vt ſunt adminiſtrationes, iuriſdictiones, dignitates, *de quibus loquitur d.l.5 & l.vni. ad l. Iul. de amb.* nam quæ ad rem priuatam ſpectant, & alterius ius lędere poſſunt, ijs quiſque ſe opponere, & contrà ius ſuum tueri poteſt, *l.vlt. hoc t. l.2. l.vlt. ff. tit.1.* Non igitur habet vim legis reſcriptum; *l.1. ff. de leg.* niſi inter partes acquieſcentes, *Felin. in Rubr. ex. eod. nu.1.2. cum ſeq.* aut niſi aliud Princeps expreſſerit, *l.1. ff. de leg.* aut iuri communi conforme ſit, *glo. verb. ſubſcriptionem, & Dd. l.1. Cod. quomodo & quando iud. l. liberos,*

A *18. vbi Bald. num.1. C. de colla.* aut in corpus iuris relatum ſit, *l.2. l.vlt. C de legib. & paſſim in C.* ſed nec extra perſonas ad quas pertinet, extenditur, *l.1. de conſt. Prin. l.2. C. de legibus, l.2. §. merito ne quid in lo. pub.* ſed ſtrictam recipit interpretationem, *l.ſi quando, C. de inoff. teſt. Felin. num.5. & Dd. Rub. ex. de reſcript.* maxime quoad tertium, *c.dudum, de priuil. clem.2. de præben.* etiamſi reſpectu concedentis

B vberiorem, *l. beneficium, vbi vbi Iaſ. & Dd. de conſt. Prin.* Conditionē tamen ex reſcripto ſeu actionem perſonalem, aut ſaltem implorationem officij iudicis parit, *c.dudum, 2. vbi Innocen. de priuileg. iuxta diſtinctionem Bart. in l.omnes, 9. num.66. de iuſt. & iur. Iaſ. in l. ea demum, 8. n.4. ſeu l.ſi forer. vbi glo. verb. reſtitut. C. de collat.* & proficit etiam ſocio, *l.1. hoc t. l.ſi is qui duas, de lib. lega. de*

C *quo Bald & Dd. l.vlt. de reſcript. Tiraq. de retract. pro .§.26. glo.1. num.42. & 30.* atq; adeo aduerſario quoque, ſi quis in iudicio vtatur: fit enim illi commune, *Spec. de reſcr. §.1.* ſicut alia acta iudicialia, *l.vlt. in fi. C. de app. l.ſi quis teſtibus, C. de legibus, l.1. §. de eden.* Contraria ſurreptio, obreptio, quæ illi fructum adimit, *l.2. ff. de legib.* omnem & effectum,

D *l.2. l.4. l.5. ff. tit.1. l.vlt. h.t.*

DE STATVIS ET IMAGINIBUS. TIT. XXIV.

1 *Statuæ & imaginis etymon.*

2 *Cauſa impulſiua.*

3 *Materia & forma, finis.*

SVpplicatur non modò Principi præ-

E ſenti per libellum, ſed etiam eo abſente in ſubditis, ad ſtatuas & imagines eius confugitur, opis petendæ & violentiæ depellendæ cauſa, *tot. tit. ff. tit.1.* Nam ob venerationem Principis pro aſylo habentur: cuius violationem ſæpè quàm acerbiſſime à Principibus eſſe punitam, hiſtoriæ docent.

¶ Statua à ſtatuendo: imago, authore Feſto, ab imitando eſt: vtraque cor- 1

F poris ſimulacrum, *l.1. hoc tit. l.1. ff. tit.1. Cicero pro Archia.* ſed propriè ſculptile aut fuſum, imago pictum. Statuas ſibi Principes locari permittunt, *l.2. l.3. h.t.* reliquis magiſtratibus aut alijs, poni abſque

Digitized by Google

abſque Principis venia non poſſunt: *l.1. eod tit. l. ſi quis. §. ſi quando 15. ff. de operibus pub.* niſi à liberis ciuitatibus, quæ ſuperiorem non recognoſcunt: *Caſt. l. 1. hoc t.*

2 ¶ Cauſa impulſiua non adulationis ſtudium aut metus. *l. 1. hoc t.* ſed dignitas & reuerentia Principis: *l. 2. hoc tit.* feſtorum dierum ac ludorum celebritas, *l. 2. hoc t.* benemerita eius, cui ſtatua locatur: *l. vlt. h. t.* poſtulatio prouinciæ, ciuitatis, vniuerſitatis, quæ alicui de ſe bene merito ſtatuam poni, vt à Principe permittatur, ſupplicat, *l. vlt. hoc tit.*

3 ¶ Materia ex qua aurum, argentum, æs, marmor, ſaxa, lignum, *l. 1. h. t.* A forma aliæ equeſtres, aliæ pedeſtres, loricatæ, armatæ, inermes, paludatæ, togatæ, Romanæ, peregrinæ. Eriguntur autem poſitæ num diebus feſtis, & ludorum ſumptibus publicis, Principi: *l. 3. h. t.* priuato ipſiuſque impenſis, *l. vltim. h. t.* Quia ſicut virtutis præmia tribui benemerentibus conuenit: ita aliorum honores alijs damnorum ac ſumptuum occaſionem fieri non oportet, *l. vlt. hoc tit.* Quemadmodum & cùm Princeps alicui tributorum, collectarum, & ſeruitiorum onus remittit: illa immunitas domino concedenti detrahit, non aliorum, qui ſimilia debeant, ſubiectorum onus cumulat. *Angel. Bald. & Dd. l. ſi vnus, §. item ſi pactus, §. ſed ſi generaliter, de pac. & Angel. inter debitorem, eod. tit. per gl. l. vacuatu, C. de decur. lib. 10. Iacobin. de S. Georg. tit. de homag. num. 38.* & honori ſint, *d. l. vlt.* ac reuerentiæ: *l. 2. hoc tit.* memoriamque abſentis vel demortui repræſentent, *d. l. 2.* & ſine ambitioſo adorationis faſtigio ludos aut feſtu diem exornent, *d. l. 2.*

DE IIS QVI AD STATVAS confugiunt. Tit. XXV.

1. *Ad ſtatuas confugere quando permiſſum.*
2. *Pœna temerè ad ſtatuas confugientium.*

1 VT reliquæ † actiones humanæ à cauſis finalibus pendent & æſtimantur: *l. qui iniuriæ, de fur. Bart. l. eam quam in princ. & num. 14. C. de fideicom.* ſic ad ſtatuas Principis confugere pro huiuſmodi cauſarum diſtinctione & varietate, aut vetitum eſt aut permiſſum. Permiſſum, vitandi metus, hoc eſt violentiæ, quæ metum inferat, iniuriæ, turpitudinis, periculi cauſa, *l. vnic. hoc tit.* vt confugientes eo tuti ſint, ac iure legibuſque vindicentur, *l. 2. de his qui sui vel alien. iur. l. vnic. hoc tit.* Vetitum abſque iuſta vel ex improbabili cauſa, puta ad alterius infamiam, *l. in eum. ſ. de extr. crim.* inuidiam, *l. ſenatusconſ. 38. de mun. l. vnic. h. t.* iniuriam, *l. capitalium. 28. §. ad ſtatuas ſ. de pæn.* vt illi velut formidoloſo & vim iniuſtam, quæ aliter depelli nequeat, paranti, inuidia concilietur: cuius rei exemplum ponit Caſtr. *hoc in l. vnic.* Quod † genus ſimulationis iniuſtæ, velut iniuria publica, *d. l. capitalium. §. ad ſtatuas. de pænis* incuſis publicis coercetur: *d. §. ad ſtatuas, l. ſenatuſconſ. 38. ita igitur. Cuiac. obſer. 12. cap. 29.* aut arbitrariè, *l. 5. verb. in eum ſeuere animaduertitur, de extr. crim.* vel etiam pœna talionis. *Caſtr. hoc l. vnic.* Quia tamen hæc res eſt mali exempli, ideo regulariter prohibitum ad ſtatuas confugere, punitùrque fugiens, niſi iuſtam cauſam probet, quoniam aduerſus eum præſumitur, *d. l. capitalium. 28. §. ad ſtatuas, vbi glo. verb. confugere de pæn.*

DE OFFICIO PRÆFECTI Prætoriorum Orientis & Illyrici. Tit. XXVI.

1. *Continuatio.*
2. *Origo Præfecti Prætoriorum & numerus.*
3. *Eorum officium, & quis eos conſtituat.*

1 HActenus † dictum eſt de legibus, quæ ſunt mutus quidam magiſtratus: ſequitur altera huius tractatus pars, de Magiſtratibus, qui viua quædam lex ſunt, ſeu legis executores, *l. nam & ſ. de inſt. & iur.* Quo pertinere tertium iuris publici membrum.

Digitized by Google

initio huius libri dictum eſt. Inter hos primum à Principe (de cuius poteſtate & iure hactenus expoſitum eſt) locum obtinet Præfectus Prætorio: *l.1.ʒ.de*
2 *offic. ic l.vnic.ff.eod.Caſſ.li.6.epiſt.* qui † tantum vnus, exemplo magiſtri equitum, initiò creatus eſt, *l.vnic.ff.eo.* poſt quàm pluribus in locis legiones Romanæ contra hoſtes diuerſos alendæ eſſent, tres in tribus orbis terrarum partibus ſunt conſtituti. Vnus in Aſia Præfectus prætorio Orientis, vt hoc tit. alter in Europa Præfectus Prætorio Illyrici, *tot.hoc tit.* tertius in Aphrica Præfectus legionibus & militiæ Africanæ, *ʒ.tit.1.*

3 ❡ Conſtituit Præfectos Princeps eiuſmodi, qui ob ſingularem induſtriã explorata eorum fide & grauitate, ad huius officij magnitudinem adhibentur, non aliter iudicaturos pro ſapientia ac luce dignitatis ſuę, quam ipſe iudicaret: *d.l.vnic.* non vt vni prouinciæ præſint tanquam Præſes, Proconſul, ſed toti diœceſi ſeu tractui, partique terrarum, quæ multas prouincias contineat: *l.1.ʒ.de prox.ſacr.ſcrini.li.12.l.1.ʒ.de off.vica.l.1.ʒ.vt omn.iud.l.1.§.à præfec.de leg.3.* vt in ijs diſciplinã militarẽ & ciuilem tueantur, & ſummam rerum Imperij, nomine Principis, cuius Prætorio præſident, & in quo ius dicunt vice Principis, gubernent, *l.2.h.t.* Quare Pręſides prouinciarum ſibi habet obnoxios Præfectus, *l.2.l.4.ʒ.de offic.rec.prou.* & de delictis eorum, ac reliquorum in prouincijs officialium, cognoſcit, *l.4 ʒ.de off.rec.prou* eoſdemque creat, eligit, *l.1.ʒ.tit.1.l.ſi quis,9.ʒ.de aduocat.diu.iud.* caſtigat, remouet: *l.3.l.4.hoc tit.* nec appellari ab eius iudicio & ſententia poteſt, *l.vnic.ff.eod.ʒ.de ſent.præſ.præt. l.4.cum auth.ſeq.ſup.de pre.Imp.offic.* Formam etiam generalem vice conſtitutionis in ſua diœceſi valituram, rectè proponit, *l.2.hoc tit.* quam nemo præter Principem innouare queat, *d.l.2.hoc tit.* Supplices libellos recipit & expedit, non tamen propterea vim litis conteſtatæ habituros, *l.1.hoc tit.* Violentis etiam caſibus, & alijs quibus Præſides ſingularum prouinciarum pares eſſe nequeunt, remedium affert, *l.2.ʒ.de off.rec.prou.*

A DE OFFICIO PRAEFECti Prætorio Aphricę, & de omni eiuſdem diœceſeos ſtatu. Tit. XXVII.

Recuperatę auſpicijs Belliſarij & immanibus Vandalorum manibus ereptæ Africæ, Iuſtinianus Præfectum prætorio dedit, cuius Carthagine ſedes eſſet, quique ſeptem Aphricę B prouincijs, tam Conſularibus quàm Cæſareis, ſuper omnes Pręſides vice Principis pręeſſet: religionem, diſciplinam, ciuitates, agros, munita loca, denique reliqua omnia à Vandalis vaſtata, inſtauraret, & ad priorem cultum reduceret. Quibus in mandatis, quia pro eius prouinciæ neceſſitate & vſu, multa ſunt ſingularia, neq; aliorum Præ- C toriorum Præfectis communia, ideò de officio huius ſpecialiter & ſeparatim edicendum putauit: quod de electione melius intelligi poteſt.

DE OFFICIO PRAEFECti vrbis. Tit. XXIIX.

Sicut foris & militiæ Præfectus Præ- D torio: ſic domi & in vrbe Pręfectus vrbis ſummum & primum à Principe locum tenet: cæteroſque magiſtratus vrbanos facilè dignitate antecellit, *l.3.h.t.* Omnia crimina ſibi vindicat: *l.1.ff.eod.l.vnic.ʒ.de off.præfect.vig.* ſtatum vrbis annonamque ac diſciplinam vrbanam, curat: *l.1.h.t.* omnes ciues, collegia, corpora, reliquaque vrbana omnia, ſuæ iuriſdictioni obnoxia & ſub- E iecta habet, *l.pen.h.t.*

DE OFFICIO MAGISTRI militum. Tit. XXIX.

Secundùm Præfectum Prætorio, *l.4.hoc t.l.2.ʒ.de off.præſ.præt.Aphricæ.* ſummam in milites, equites, peditesque, atque adeò ipſos quoq; prouin- F cialium exercituum Duces, poteſtatem habuit Militum magiſter: *l.pen.l.vlt.h.t.* illuſtri & Comitatiua dignitate excellens: *l.1.hoc tit.* & eo quidem maiorem, quòd in eadem prouincia ipſe præ-

præſente Præfectura Prætorij ſeu Prętoriana, quamuis ampliſſima, nullam tamen in milites habeat poteſtatem: *d.l.1.l.4.hoc t.d.l.2.ʒ.de off.rec.prouinc.* vt nec è diuerſo Magiſter militum in reliquos prouinciales, *l.1.h.t.* Hoc officiũ maxima virtute & felicitate, ſed aulica nimirum anguina mercede, ſub Iuſtiniano Belizarius geſſit, *l.2.ɛ.de off.praf. prat. Aphrica.*

DE OFFICIO QVAEſtoris. Tit. XXX.

1 *Quaſtorum origo.*

2 *Dignitas & munus.*

1 QVæſtorum † vt munus olim aliud fuit, *l.1.& t.t.ff.eod.* ita & dignitas minor, cùm primus ad maiores honores gradus eſſet, *l.1.in fin.ff.eod.* Poſtea ſub Auguſtis nouum quæſtorum genus creatum, qui à veſte candida Principis candidati appellaretur: non quęrendis pecunijs, ſed legendis Principum in ſenatu libris, hoc eſt, codicillis & epiſtolis operam dantes, *l.vnic.in fin.* 2 *ff.eod.* Horum † dignitas pòſt ita creuit, vt in Palatio ſacro libellos ſupplices reciperent, ijs ſicut & nouis legibus, mandatis, vice Principis ſubſcriberent, reſponſa redderent, leges & mandata dictarent, *l.vlt. ɛ.de reſcript.* minori laterculo, hoc eſt, Codicibus & regiſtris dignitatum, officiorum, adminiſtrationum, notitiarum, redituũ, & aſſignationum Imperij præeſſent: *l.1.l.2.hoc tit.l.comperimus,12. ʒ.de proxim.ſacr.ſcrinio. vbi Cuiacius, & l.3.de agent.in rebus,lib.12.* omnem denique iuris ac iuſtitiæ poteſtatem in Aula haberent: *l.vlt. ɛ.de diuerſ.reſcript.l.2.de pet.bon.ſub.lib.10.No.53.111.l.iubemus,34. C.de app.l.1.de off.quaſt. Nouell.valent. de homicid. caſu fac. Procopius lib.1.de bello Perſico.* quam nunc penes eũ, qui Cancellarius vocatur, eſſe videmus, quod nomen huic officio poſtea eſſe prælatum, Niceta teſtatur, *lib.7.*

DE OFFICIO MAGISTRI officiorum. Tit. XXXI.

A 1 *Magiſter vnde dictus.*

2 *Magiſter officiorum quis.*

ERat & in præeminenti dignitate ac iuriſdictione Magiſter ſeu Comes officiorum, *l.3.hoc t.l.2.3.4. ʒ.de caſtren. l.1. ʒ.de decan.l.3.de cur.pub.lib.12.l.10. C. T. eod.de curio.* Magiſter † à monendo 1 vel monſtrando dictus, omnem ſignificat, cui præcipua alicuius rei cura & B gubernatio incumbit, *l.cui pracipua.57. de verb.ſign.l.1.in princ. verſ.magiſtrum, & §.magiſtrum,3.de exerc.act.* Vnde magiſtratus, *d.l.cui.57.* magiſter populi, (dictator ſcilicet) equitum, *l.vnic.de off. praf.prat.fiſci.Euſeb.lib.8.* militum, *ɛ.tit. 2.de off.mag.mil.* ſcripturæ, *l.1.2.3.ɛ.tit.1.* bonorum, *l.3.de prapoſ.ſacr.cub.lib.12.* & hic, officiorum: quod nomen hoc in argumento Palatina officia aulicaſque C functiones ſignificat.

¶ Erat igitur Magiſter officiorum 2 Iudex & velut Epiſcopus ac ſuperintendens cubiculariorum, *l.3.de prapoſ. ſacr.cub.lib.12.* decanorum, *l.2.de deca. lib.12.* militantium in ſacris ſcrinijs, *t.t. de prox.ſacr.ſcrinio.* agentium in rebus, *l.2.h.t.l.ex eo.de agen.in rebus,lib.12.* ſcholarum, *l.1.2.3.vlt.h.tit.* ſilentiariorum, ſeu, vt nunc vocant, ſecretariorum, o- D mniumq; miniſtrorum Aulæ, *l.4. C.de ſilent.l.vlt. de caſt. lib.12.* Etiam in prouincijs ſibi aſſignatis, & Imperij limitibus, quis eſſet militũ numerus, quæ caſtrorum ac clauſularum diſciplina, munitio, ordo, obſeruans, quotannis ad principem referebat: *l.pen.h.t.* cuiuſmodi ferè munus ij hodie ſuſtinent, qui Magiſtri curiæ nunc appellantur.

E

DE OFFICIO COMItis ſacrarum largitionum. Tit. XXXII.

1 *Comes vnde dictus.*

2 *Sacra largitiones quid.*

COmitem † à comitando, & Comi- 1 tes eos, qui aliquem ſequuntur & F obſeruant, dici palàm eſt, *l.item,15.§. comitem,de minorib.* Hinc Comites Proconſ. qui his apparent, aſſidẽt, operam in officio dant: *l.ſenatuſc.16.de off.praſ. l.adminiſtrantes,41.de ex.tut. l.4.de offic.*

aſſ. l. legato. 12. §. 7. de vacat. mun. & Principum, qui in Comitatu Palatij præſto ſunt Principi, & aliquo officio inſeruiunt: quorum pro varietate munerũ, alij primi, alij ſecundi, alij tertij ordinis cenſentur, *l. vnic. ∫. de comitibus qui prox. reg. lib. 12. ubi Cuiac. & l. vnic. ∫. de com. ſac. pal. eod. lib.* Nam dignitatis & claritatis ordo velut ſenatorius, ſub Auguſtis eſſe cœpit, *l. vnic. ∫. de com. ſacri palat. & t. t. de agẽ. lib. 12.* quemadmodum & Ducũ: *d. l. vnic. l. 1. 2. ∫. eceſſ. præſ. prat. Aph* qui ordines eminentię etiam hodie perdurant.

2 ❡ Sacræ largitiones, ſunt theſaurus & ærarium Principis publicum, ex quo Princeps dona & largitiones publice priuateque facit, quod Principi maxime conuenit, ſic vt tutores etiam eius eiuſmodi facere queant *Iaſ. nu. 2. 3. in l. pactum curatoru, C. de pac. per c. grandi. de ſup. neg. ræl. & l. 6. C. de adm. tut. l. cum in plures, §. pen. cum l. ſeq. de adm. tut. l. 1. §. 1. de tute & rat. diſtrah.* Eodem etiam donata Principi referebantur. Inde ſtipẽdia militibus & officijs ſoluebantur, *tot. tit. C. de can. larg. tit. l. 2. de cupreſſ. l. 1. de metall. l. 2. de conſ. l. vnic. de quæſt. ∫. lib. 12.* Huic præfectus iure veteri, Præfectus dicebatur ærario, *l. ſenatus, 15. de iure fiſ.* deinceps procurator fiſci dictus, *tot. tit. de off. pro. Caſ.* poſt Comes Palatinus, *l. palatinos, ∫. de pal. ſacr. larg. lib. 12.* ſacrarũ ſcilicet largitionum & theſaurorum.

DE OFFICIO COMITIS rerum priuatarum. Titulus XXXIII.

1 *Officium Comitis ſacrarum largitionum.*

HVic par & eadem illuſtri dignitate excellens Comes rerum Cæſaris priuatarum, *l. 2. ∫. de pal. ſacr. larg.* ſeu Rei Dominicæ: *l. ſuper. 9. ubi Cuiac. ∫. de*

2 *iure fiſ. lib. 10.* cuius † officium eſt, gubernare priuatam Principis ſubſtantiam; *Theod. lib. 3. cap. 12. Cuiac. d. l. ſuper.* quę nõ ad largitiones & expenſas ac ſalaria militum & officiorum, ſed ad proprios & priuatos vſus Principis eſt deſtinata & ſeparata, *6. fil. lib. 6.* Eo referebantur olim fiſcalia commoda, *l. vnic. hoc tit.* bona vacantia & caduca, omniſque

A fiſci ratio ac procuratio: hodie confiſcationes, *l. 1. & tot. tit. de iur. fiſc. l. vlt. de delat. l. 3. de bon. vac. & l. vlt. de iur. & fact. ig. l. 1. Cuiac. in l. de petit. bon. ſub. ∫. eo. lib.*

DE OFFICIO COMITIS Sacri Palatij. Titulus XXXIV.

COmitis Sacri Palatij nomẽ aliàs generale eſt, plurium officiorum

B Aulæ ſeruientium: *l. vnic. ∫. de com. & arch. ſacri palatij lib. 12. C. Theodo. vs in fine lit. 6.* hic curatorem denotat ſeu procuratorem Diuinæ dom9, *l. 3. ∫. de quad. præſ.* vt ſarta tecta ſit: & quod eo pertinet, Iuris perpetuarij ſeu emphyteuticarij: *l. 1. 2. h. t.* ac forte etiam cellæ, penuſq; Principalis, omniumque obuentionum & rerum eo deſtinatarum: quod munus

C in aulis hodie ſuſtinet, quem Mareſchallum vulgo appellant.

DE OFFICIO PROCONSVLIS & legati. Titulus XXXV.

1 *Continuatio tituli.*

2 *Proconſulis officium.*

D HActenus † de magiſtratibus & iudicibus, qui in comitatu ſunt Principis, & miniſterijs atque officijs eſt 1
dictum: iam dicendum de ijs, qui extra Palatium iuriſdictioni domi vel foris præſunt. In his præcipuum foris erat Procoſ. & legati eius officium. Nam † Proconſ. omnium vrbanorum 2
magiſtratuum vice in prouincijs fun-

E gitur: quippe qui cum plena & conſulari poteſtate, annua tamen, velut in libera Repub. vſitatum erat, in prouincias conſulares amandetur, & aſciſcere ſibi legatum, eidemque mandare iuriſdictionem, vel non mandare, pro arbitrio poteſt: ſemel mandatam tamen inconſulto Principe auferre non poteſt, *l. 4. l. 5. l. ſolent, verſ. ſicut. eo.* Quanquam autem in vrbe duo Coſſ.

F annuum imperium habuerut, tamen Proconſulatus vnus tantum in quaque prouincia eſt: *l. meminiſſe, 10. de offic. præſ.* etiamſi pro numero prouinciarum complures fuerint, *l. proceſſ. 14. ff. eod.*

eod.tit. Mittitur igitur Procoſ. cum poteſtate annua in prouincias cõſulares more maiorũ ex authoritate ſenatus, *Cicero ad Q. fratrem & paſſim.* at reliquis prouincijs Cæſareis Imperator præſides & Rectores minore cum poteſtate, diuturniore tamen quàm annua, ad ſuum arbitrium, & arctioribus diplomatis, atque ideo abſque legato, cum ipſi Cæſaris legati ſint, præficit, *l. pen. de offic. ſ. ta.* Quod diſcrimen prouinciarum Conſularium & Cęſarearũ ab Auguſto inſtitutum, *Suet. in Aug. c. 47. Dion. Strabo,* &c. aduſque tempora Iuſtiniani durauit, *l. 1. §. de off. præfect. Aphr.* vnde & officium Helleſponti Conſulare hic vocatur: & Aſiæ; videlicet minoris, Proconſuli in ſecũda huius tituli conſtitutione ſubeſſe iubetur, l. officium. 2. hoc tit. quæ alias eſt l. vnic. de off. com. ſacr. patri. & perperã ad ſingularem titulum, qui de Officio Comitis ſacri patrimonij vulgo inſcriptus eſt, refertur: cùm de hoc in nigro nullum prorſus verbum, & iam deinceps non de Palatinis, ſed alijs officijs agatur, & officium Comitis ſacri patrimonij, aut idem ſit quod Comitis ſacrarum largitionum ſacrive ærarij: *d. l. ſuper. 9. vbi Cuiac. de iur. fiſ. lib. 10.* aut ꝙ Comitis rei & patrimonij Cæſaris priuati, quod à bonis Imperij publicis diſtat: *l. ſolent. 6. eod.* quò etiam hęc conſtitutio ab Haloandro vnà cum rub. refertur. In prima huius tit. conſtitutione legatum non ſolum ciuiles, ſed etiã criminales cauſas audire, non etiã decidere poſſe, ſed ad Principem referre oportere ſtatuitur: quæ extraordinarij olim mandati iuriſdictio fuit: *d. l. ſolent. 6. eod.* hodie, ex hac cõſtitutione, vt videtur, ordinarij eſt iuris. Non tamen adoptioni aut alteri legitimo actui pͣeſſe legatus poteſt, *l. 3. eo.* quia non eſt apud eũ legis actio, *l. obſeruare. 4. eod. tit.* hoc eſt, ius actũ legitimum celebrãdi.

DE OFFICIO COMITIS SAcri patrimonij Titulus XXXVI.

IN vulga. deeſt in emendatioribus exemplis, cum eius lex vnica pertineat ad titul. præcedentem.

DE OFFICIO COMITIS Orientis. Tit. XXXVII.

COmitis Orientis officium à Proconſulari, Præſidumque & aliarũ prouinciarum Naroliæ (vt nunc corrupta gręca voce nominant) gubernatorum poteſtate ſeiunctum fuiſſe, conſtitutio vnica huius rub. oſtendit, in qua diſertè hæc diſtinguuntur, & alia Rectori prouincię, alia Comiti aſſignantur. Nõ enim Palatini prouincijs præficiebantur, nec quicquam in prouinciales iuris habebant, ſed ipſis magiſtratibus imminere, & eorum obſeruare actus, & contra eos audire, & ad Principem referre prouincialium querelas iubebantur: *l. 3. §. de off. rec. prouin. l. 2. §. de off. vica.* vt veriſimile ſit, Principes aliquando ex ſuis Comitibus aliquos in prouincias ablegaſſe, velùt inſpectores adminiſtrationis Rectorum aliorumque officialium, quorum fides ſuſpecta Principi eſſet, *l. nullum. 10. §. de off. rec. prouinc.* aut limitibus præfeciſſe contra hoſtes tanquam Duces, *l. 2. §. de off. præf. prat. Aph.* ſeu Comites militibus limitaneis dediſſe, *l. vnic. §. vt omnes ind. verb. quicunque dux vel comes, l. 1. infr. de off. vica.* per prouincias, maximè Orientis, vbi à Parthis & Perſis perpetuę incurſiones timebantur, *l. 3. in verb. comitibus, qui per prouincias conſtituti ſunt, infra de offi. rec. l. vnic. Cod. de com. qui pro. re. 10. 12. vt hoc titul. l. vnic. infra vt omn. iud.*

DE OFFICIO PRÆFECTI Auguſtalis. Titulus XXXVIII.

PRæfectum Auguſtalem Ægypto, vt prouinciæ Cæſareæ (quam primus Auguſtus, vnde nomen huic officio, in ſuam prouinciam redegit) & validiori ac ob id formidoloſæ, ſingularibus Auguſti diplomatibus immiſſum, & poteſtatem eius varijs modis reſtrictam fuiſſe diximus: *ff. eod. tit.* quod etiam intelligi poteſt ex conſtit. huius tituli ſecunda, qua datur illi cognoſcendi & referendi poteſtas de

Digitized by Google

flagitijs ordinariorum ſub ſe iudicum, vt iuridici Alexandriæ, non etiam amouendi, vel puniendi.

DE OFFICIO VICARII. Tit. XXXIX.

1 *Vicarij etymon, & quis:*

2 *Dignitas & officium.*

1 VIcarius † à vice, qui alterius vicem gerit & ſuſtinet, vnde vicarius ſeruus, *l. ſi ſeruus, 17. de pecul. §. cùm autem. Inſt. quod cum eo qui in alie. pot.* qualem ſe etſi nō ſtatu, tamen officio eſſe queritur Martialis ac deprecatur:

Liber at eſt ſeruū, iam nolo vicarius eſſe.

Ita vicarius in officio & iuriſdictione is dicitur, qui vice alterius, a quo mandatam habet iuriſdictionem, gerit, *ff. de offic. eius, qui vicar. alt. iud. ger. ext. de*
2 *off. vicar.* Inter † vicarios, præcipua & quidem Comitatiua primi ordinis in dignitate Ducibus pari, eſt vicarius Præfecti prætorio: *l. vnica, infra de com. & arch. lib. 12. 3. ff. de off. vic. pro.* quem huc auocato, aut alibi occupato, Princeps ſubmittere ſolet, vt non ſolùm præfecti, ſed ipſius etiam Principis in omni iuriſdictionis munere reuerentiam repræſentet, ſuæque cognitionis habeat poteſtatem, *l. 1. hoc t.* Quanquam ſi quando vſus venerit, referre ad Principem ea debeat, *l. 2. hoc tit.* quæ ſupremæ poteſtati peculiariter ſunt reſeruata, *l. 2. ff. de off. præfec. Auguſt. de quibus Dd. in l. 4. C. de præſcr. 30. anno. c. ſuper. 24. de verb. ſignif. c. vnic. vbi affic. copioſe, quæ ſint rega.*

DE OFFICIO PRAETORIS. Tit. XL.

1 *Prætoris officium aut vrbanum aut prouinciale.*

2 *Vtriuſque deſcriptio.*

3 *Qui vrbani prætores creari poſſint.*

1 PRætoris † officium, de quo in Pandectis quoque eodem hoc titulo dictum eſt, aut Vrbanum eſt, aut Pro-
2 uinciale. Prouinciale, † cum pro præ-

A tore in prouinciam mittitur adminiſtrationis cauſa. Vrbanum, quoties in vrbe creatur, vt iuriſdictioni cum mixto imperio præſit: *l. 1. & tot. tit. de iuriſd.* cauſas liberales tractet, præſit emancipationibus, adoptionibus, reſtitutionibus, decreta faciat, *l. 1. h. t.* Nam criminalia, quæ meri ſunt imperij, Præfectura ſibi vindicauit, *l. vnica, de offic. præfect. vrbis.* In † vrbe Prætores tātùm 3
B ij fieri poſſunt, qui larem in ea habent *l. 2. hoc tit. l. 1. ff. de prætor. lib. 12.* Sumptus hoc nomine, vt olim, inferre non coguntur inuiti: *l. 2. ff. de prætor. lib. 12.* ſed habent ſpontaneum liberalitatis arbitrium, *l. 2. h. t. d. l. 2. ff. de prætor. lib. 12.*

DE OFFICIO RECTORIS prouinciæ, & vt nulli patriæ ſuæ adminiſtratio ſine ſpeciali permiſſu principis permittatur. Tit. XLI.

1 *Rectoris prouinciæ nomen bifariam capitur.*

REctoris † prouinciæ nomen aliquando generaliter accipitur pro 1
D quolibet gubernatore, Præfecto prætorio, *l. 3. l. 4. h. t.* Proconſule, Comite, *l. 5. h. t. l. vnic. C. de com. qui prou. reg.* iudice, *l. 5. 6. 7. 8. h. t.* quo pertinet regula: Nemini ſine ſpeciali Principis permiſſu patriæ ſuæ gubernationem ab inferiore ſub ſpecie legationis vel mandatæ iuriſdictionis permittendam eſſe: *l. vlt. hoc t.* cum propter ſuſpicionem & affectione in eadem vel aſſidere prohibeatur, *l. 3. ff. de off. aſſ.* Aliquando, &
E magis propriè denotat Præſidem, *l. 1. & 2. h. t.* qui a Cæſare cum certis formulis mandati, & abſque temporis definitione ex arbitrio Principis, hoc eſt, in perpetuum, donec Princeps reuocet, ad gubernandam prouinciam ablegatur. *Bart. l. de pupillo. §. ſi quis, de oper. no. nunc. Iaſ. in l. cum quis. num. 20. de iur. & fac. ig.* De cuius officio ad
F Pandectas eod. tit. dictum eſt.

Digitized by Google

DE OFFICIO PRAEfecti vigilum. Titul. XLII.

A

INter vrbanos magiſtratus ſunt, Vigilum præfecti, de quorum poteſtate & officio dictum eſt, *ſſ. eod. & ſu. ad hunc tit.* in Oeconomia. qui cũ ſint extraordinarij, *l. 2. §. capita. 17. de orig. iur.* de capitalibus cauſis nihil ſua authoritate ſtatuere, ſed ſi quid eiuſmodi euenerit, ad Præfectum vrbis referre debent, vt celſiore ſententia iudicetur, *l. 1. inc. h. t.* Quoci.ca præfecto non Vigilum, vt habent exempla vulgaria, ſed Vrbi, lex huius tit. eſt inſcripta, quod docent verba textus: Culmini tuæ poteſtatis referre.

B

DE OFFICIO CIVIlium iudicum. Titulus XLIII.

C

1 *Continuatio.*
2 *Iudicum ſpecies.*

1 HActenus † de ſingulis Magiſtratuum & iudicum tam Vrbanorum, quàm Prouincialium ſpeciebus, deq; proprio ſingulorum officio eſt dictũ: nunc communia quædam, vt ſæpè fit, & generalia vtriuſq; iura ſubijciuntur. *infr. vt om. iud. tam ciuiles quàm milita. l. vnica C. de anno. & capitat. C. tot. tit. com. lega. & com. vtriuſque iud. & ff. com. præd.*

D

2 Omnes † autem iſtiuſmodi iudices vel Ciuiles ſunt, vel Militares: quod accipiendum, non reſpectu cauſarum, de quibus iudicant, ſed ratione perſonarũ, quibus ius dicunt. Ciuiles enim ius reddunt priuatis perſonis, *l. 1. C. tit. 1.* curialibus. *l. 2. C. tit. 1.* honoratis, *l. . hoc tit.* de publicis priuatiſque rebus: *l. 2. hoc t.* & verò abſque ſuſpicione incorruptè dicere debent *l. 1. 2. hoc t.* Nam ſi quem audire nolint, auri mulcta vna cum apparitoribus & officialibus ſuis plectuntur. *l. 2. hoc tit.*

E

DE OFFICIO MILITArium iudicum. Tit. XLIV.

1 *Militares iudices qui.*
2 *Iudices militares ad ſtrictũ iuris ordinem non aſtringuntur.*

MIlitares † iudices ſunt, qui militibus, non etiam priuatis & paganis ius dicunt, *l. 1. 2. h. t.* vt Militũ magiſtri, de quibus ſuprà: Duces, *l. 1. C. im. h. tit.* Tribuni, Comites militum, & qui ab his delegantur, *l. . infr. t. 1.* Nec † dubium eſt, quin vt teſtamenta militum libera ſunt, *l. 1. & tot. tit. de mil. teſt. Inſt. & ff.* à ſolennibus ciuilib. *l. 3. de teſta. & Inſt. de teſta. or.* ſic militaria iudicia, more militari abſque ſtrictis ciuilium iudiciorum formulis atq; regulis, ſimpliciore quadam via, & de plano, vt dicimus, exerceantur. *l. ne quic. ua. 9. §. 1. & 3. de off. procon. ſ. cle. ſæpe. de verb. ſig.* 1 2

NE REI MILITARIS Comitibus, vel tribunis lauacra præſtētur. Tit. XLV.

IVdicum militarium alij illuſtres & Comitatiua primi ordinis dignitate ornati, vt Magiſtri militum: alij inferioris ordinis Duces, Comites, Tribuni militum: illis balnea eorumque adærationes & ſumptus, his nequaquã à prouincialibus debentur.

DE OFFICIO DIVERſorum iudicum. Titulus XLVI.

1 *Communia iudicum.*
2 *Eorum officium duplex.*

COmmune † diuerſorum Iudicum hoc eſt, omnium cuiuſcunque ſint generis, officiũ eſt, vt inter ſe quidem inferiores ſuperioribus reuerentiam exhibeant: *l. 5. C. de off. rec. prou. l. 2. hoc tit.* neq; fratres & collegas eos nominēt, *d. l. 2. h. t.* niſi quatenus diſpenſatio iuſtitiæ προσωποληψίαν excludat, *c. in iudicijs. vbi Dd. de reg. iur. in 6.* ſint iuſti vigilãtes, *l. 3. C. de off. rec. pro.* vtriq; parti cõmunes, *c. non ſanè. 11. q. 1. Specu. de ſal. §. 1. n. 2.* ex æquo vtramq; audiant, non tamen in loco ſuſpecto. *l. 1. 2. C. de off. ciuil. iud.* debitum honorem deferant infirmiori ſexui, *l. 1. h. t.* honoratis. *l. vlt. h. t.* 1

F

Digitized by Google

inſtantia cōteſtatæ reducta. *l.ita demū. ſ.de procur.* Ideoque nihil etiam tum poteſt innouari, *tot.tit.ff.nihil inn.pen. app.* niſi forte qd petatur, quod ius litis non alteret neque innouet, vt editio actorum, *l.2.hoc tit.* aut iudex officium debitum parti petenti deneget, *in Auth.in med.lit.& §.ſu er hoc de quaſt.* vel alioqui ſuſpectus ſit, *Azo hi in fin. & Bart.in l.2.nume 2.hoc tit per d.§ ſuper.* vel facta ſit litis pendentiæ ſpecialis & certa in libello mentio, *Iaſ.hic in l. 2.num.2.Ancha.conſ.16.viſo.* & Princeps eidem ex certa ſcientia, vel cum clauſula, non obſtante, aut ex plenitudine poteſtatis, motúve proprio reſcribat, *Caſt.Sal.Iaſ.hic in l.2.* Contra rem quoque iudicatam abſque not. infamiæ ſupplicare non licet. *l.vlt.hoc tit.vbi ratio eius traditur alia in l.4. & paſſim. ſ. de re iud. fratris.10.inſr.de tranſact.*

SI CONTRA IVS, VEL vtilitatem publicā, vel per mendacium fuerit aliquid poſtulatum vel impetratū. Tit. XXII.

1 *Contraria ſupplicationis à materia vitioſa manantia.*

2 *Clauſula, Si preces veritate nitātur, iure ciuili eſt exprimēda, iure Canonico ſubintelligenda.*

1 Contraria † in materia & quo ad obiectū ſunt: primò, ſi ſupplicetur cōtra ius Diuinū, *gl.l.vlt.in fin.h.t.Iaſ.n.4.* naturæ, *gl.Iaſ.d.l.vlt.* vt contra bonos mores. *c.conſtitutiones diſt.10.* ius gentiū, *gl.d.l.vlt.vbi Iaſ.nu.2.h.t. Bar.l.2.C.de fund.par.li.11.* ciuile, *l.reſcripta.6.ſup.precib.in p.eſſ.l.vlt.h.t.c.1. vbi Panor.& Dd. vt lit.non conteſtat.& Rub. de conſ.nu.2.gl. l.vlt.h.t.* aut etiā contra ſtatutariū non ſcriptū, locale, &c. *Bald.c.1.de pace Conſt. vero.nos Romano ū Iaſ.l 2.n.15.16.20. dicēs hanc eſſe cōmunem.n.t.& omnes.nu.20.de iuſt.& iur. Maran.diſp.2.nu.18.* Secundò, ſi precibus petatur, quod ſit contra vtilitate publicam fiſci, *l.3.ſup de precib. Imp.off.* vel Reipub. *l.vlt.h.t.l.vlt.C.de pe tit.bono.ſubla.Iaſ.& Dd.l.vlt.* etiam priuatam tertij, vt iuri eius detraha-

A tur. *d.l.vlt.hoc tit.vbi glo.Iaſ.nu.3.4.& l. quo minus.de flum.l.2.§.merito ne quid in loc.publ.* Tertiò, ſi preces fiant contra veritatem *l.2.l.penul l.vlt.hoc t.* vel per obreptionem, hoc eſt, exprimendo falſum. *l ſi quis obrep.20.de falſ.l.3.§.pu er.de carb edi.* vel per ſubreptionem, ſupprimendo verum. *c.3.& paſſ.de reſc l.vltim. ſup.de precib.l.12.hoc t.vbi Caſt.Iaſ.& Dd. c.ex parte; de for.comp.* Nam ſi pacta pri-
B uatorum iuri aduerſaria reſpuuntur, *l. 6.inſr.de pac.l.iuriſg.7.in fin.ff.eod.* multò magis eorum ſupplicationes. *l.3.l.pen. ſ.de prec.* Sed & publica vtilitas anteferenda priuatæ eſt, *l.1.C.de off.rector.l. 1.§.fin.vbi Bar.C.de cad.toll.l.1. vbi Dd.ſolut. matrimon. l.ſi ita.in fin.ad l. Aquil.* nec mēdax precator potiri optatis debet *l.pen.hoc tit.* cùm † omne reſcriptū 2
habeat clauſulam, Si preces veritate
C nitantur, iure Ciuili expreſſam, *l.vlt.ſ. tit.1.de diuerſ.reſcript.* Canonico ſubintellectam: *Iaſ.hic l.2.num.22.24.hoc tit.* deficiente igitur conditione ob ſurreptionem vel obreptionem obiectam, *l.3.verb.argui.hoc tit.* nec demonſtratione veritatis precum refutatam. *l.vlt. inſr.tit.1.* deficit diſpoſitio reſcripti, *l.1. l.2.l.vlt.hoc tit.* dūmodo eiuſmodi quid aliter quam decuit vel expreſſum vel
D celatum ſit, quo verè declarato cognitoq; Princeps aut aliter, aut certè difficilius in eam ſententiam reſcripturus fuiſſet *Iaſ.num.2.32.poſt Caſtr.l.1.2. hoc tit.& l.3.numer.3.ſ.de precib.c.paſtoral 14.vbi gl.verb.de leui.vbi Ioan.ca.poſtulaſti.27.c.3.vbi Pan.1.not.de reſcript. Alex. conſ.14.ponderat. volum.1. deciſ. Rom.3. num.3.4.*

E

DE DIVERS. RESC. ET prag. ſanctionibus. Tit. XXIII.

1 *Reſcriptum quid propriè.*

2 *Quid à reſcriptis gratiæ & ſimilibus differat.*

F 3 *Propria & ſpecies.*

4 *Cauſa efficiens & impulſiua.*

5 *Materia & forma.*

6 *Finis & effectus.*

Suppli-

Digitized by Google

SVpplicationum terminus atq; finis
ſunt reſcripta, quibus Princeps ſup-
plicibus libellis reſpondet ac reſcribit,
vnde & nomen ſortiuntur, *l. licet. 23. de*
1 *vſu. lega. l. 4. de appell.* Itaq; † omne Prin-
cipis reſponſum generali nomine re-
ſcripti appellatur, *extr. eo.* licet propriè
reſcriptum ſit id, quod ſecundum ius
commune ſupplicanti de iure ſuo re-
ſpondetur, *Bart. Iaſ. & Dd. in l. benef. de*
conſt. prin. glo. c. 1. verb. noſcatur. de conſt. in
6. pertinetq; ad iuſtitiæ executionem,
l. 2. ſ. ſi contra ius. Bar. nu. 3. Iaſ. & Dd. l. be-
neficia. de conſt. Princ. gloſſ. c. 1. verb. noſca-
2 *tur, de conſt. in 6.* quod † genus diſtat à
reſcriptis gratiæ, *l. 4. hoc t. l. pen. ſ. de pre-*
cib. Caſt. nu. 4. in l. 2. h. t. legibus, mādatis,
pragmaticis ſanctionibus, priuilegijs,
diſpenſationibus, indulgentijs, reſtitu-
tionibus, beneficijs Principum, *Iaſ. &*
Dd. d. l. beneficium, in prin. de conſt. Prin. In
3 † hoc tamen titulo non ſolum de re-
ſcriptis iuſtitiæ, ſed etiam gratię agi, in
aperto eſt, quæ ad naturam diſpenſa-
tionum priuilegiorum ac beneficiorū
declinant, & ex re gratia vulgò dicun-
tur, *Chaſſ. in conſt. Burgund. Rub. 1. de iuſt.*
ve b. ſ'il n'a grace. propria, quòd ſint
ſtricti iuris, *gle. 2. de præb. c. cauſam, c. cum*
dilecta. c. ſignificante. extr. de reſcrip. & ibi
Fel. in Rub. num. 5. eo. tit. de reſc. gl. l. ſæpe. 8.
verb. neceſſitatis, de off. præſ. Bart. l. beneficiū
nu. 3. de conſt. Prin. Tiraq. de retract. prox. §.
1. gloſſ. 9. nu. 1. 3. 8. & §. 35. gl. 1. nu. 3. perpe-
tua, *l. 2. h. t. c. decet, de reg. iur. in 6. Menoch.*
conſ. 106. nu. 33. perennia, *l. 2. h. t.* trāſmiſ-
ſibilia in hæredes, *l. 1. ſ. quand. lib.* nō ta-
men æquè ceſſibilia, *c. vlt. de retr. vbi*
Pan. & Dd. Tir. de retract. prox. §. 26. gloſſ. 1.
nu. 42. Sunt autem alia iuſtitiæ, *l. 2. vbi*
Caſt. h. t. alia gratię, *l. 4. h. t. l. pen. ſ. de pre-*
cib. Imp. off. alia perſonalia, *l. 4. h. t. l. 1. de*
conſt. Prin. alia realia, *l. 4. vbi Iaſ. nu. 1. h.*
t. alia authentica ſeu originalia, *l. 3. h. t.*
alia exempla tantùm, *d. l. 3.* alia vera, a-
lia falſa, *l. 2. vbi Iaſ. l. vlt. ſ. ſi contra ius vel*
vti. pub. & hæc aut ſubreptitia, *l. 2. ſ. de*
leg. verb. per ſurreptionem elicita. c. ſuper. 20.
de reſt. c. ex parte de for. comp. aut obrepti-
tia, *l. ſi quis obrepſerit, de falſ. l. 5. ſ. quomo-*
do, & quando iud. d. c. ex parte. Bald. l. 2. nu.
12. ſ. tit. 1. in dubio tamen verum præ-
ſumitur reſcriptum, *Felin. c. vlt. in fin. de*
præſump. Alcia. reg. præſumpt. 3. præſ. 3. do-

A nec falſitas arguatur, *l. 3. ſ. tit. 1. ſi contra*
ius. quo caſu veritas precum quib. im-
petratum ſit, probari debet, *l. vlt. h. t.*
¶ Cauſa eſt Princeps: nam inferio- 4
res non dicuntur reſcribere, ſed reſpō-
dere, præfectis prętorio exceptis, quo-
rum iure nunc Duces imperij vtūtur.
Impulſiua eſt ſupplicantis ſuggeſtio &
petitio, *l. vlt. h. t.* in qua reſcriptum fun-
datur, *l. 2. ſ. de vſufr. l. vlt. hoc tit.*
B ¶ Materia res omnes quæ concedi 5
poſſunt, *l. 4. 5. h. t.* quatenus ad ius per-
tinent non factum, *Bar. l. 2. num. 2. C. de*
eden. præcipue verò lites, *l. 1. hoc t.* Vnde
reſcripta ad lites appellantur, *Menoch.*
conſi. 100. nu. 34. vel beneficia: *l. 3. h. t. l. 5.*
ſ. de prec. Imp. off. de illis reſcripta iuſti-
tiæ, de his gratiæ reſcripta impetrari
dicuntur, *l. 2. l. 4. hoc tit. vbi Dd.* Materia
in qua ſunt chartæ & membrana, *l. pe-*
C *nult. hoc t.* Nam præcipua reſcripti for-
ma eſt, vt ſcriptura (vnde nomen ha-
bet) in chartis facta conſtet, *l. pen. h. t. in*
Auth. vt diui iuſſ. præpoſito Principis
nomine, *in Auth. vt præpon. nom. Imp.* &
ſubiecta ſubſcriptione aut Principis,
l. pen. l. 3. hoc t. aut quæſtoris, *gl. Caſt. &*
Dd. in l. vlt. hoc t. & in Auth. vt di. iuſſ.
verb. quæſtor. appenſo etiam in maioris
momenti cauſis ſigillo, *l. pen. hoc tit.*
D *Caſt. in l. vlt. hoc tit.* quod voluntate
Principis appenſum præſumitur, *Mo-*
lin conſ. Pari. tit. 1. de feu. §. 5. num. 14. 15.
quo confirmatur, *l. 2. vbi glo. Bald. C. de*
reb. alie. non alien. l. ſi qua 22. C. de epiſc. &
cleric. Innoc. c. 1. de fide inſtrum. c. poſt ceſ-
ſionem, de probat. Lanfr. c. quoniam. 11. verb.
inſtrumentorum, nu. 2. eod. tit. & ſit publi-
cum inſtrumentum, *c. poſt ceſſionem, vbi*
E *Fel. num. 8. de prob. c. cum dilectus, de fide*
inſtru. Iaſ. l. pacta nouiſſima, num. 16. C. de
pac. & rep. l. admonendi, num. 90. de iureiur.
Crau. de antiq. temp. §. 2. num. 27. Schurff.
conſ. 7. licet, num. 6. conſ. 17. num. 12. conſ. 39.
num. 1. cent. 1. ſubſcriptione verò appro-
batur: *l. ſicut, §. non videtur, verſ. ſed ſi ſub-*
ſcripſerit quibus mod. pig. ſol. §. 1. verb. ſub-
ſcripto. Inſt. de emp. l. ſi ita, 126. §. Chryſogo-
nus, vbi Iaſ. 5. notab. de verb. obl. Rom. conſ.
F *303. hac ſcriptura, n. 1. 2. Schurff. conſ. 27. nu.*
12. 13. cent. 1. ita tamen; ſiquidem om-
nes cauſæ, quibus Princeps in vtram-
uis partem commoueri poteſt, expri-
mantur, *c. ſuper. c. cæterum, ex. eo. c. inter*

mon.de re iudic. ne ſubreptionis vel obreptionis argui poſſit, *c.ex part. c.caterũ c.poſtulaſti,de reſcr.c.ex par.de for.comp.* quare & olim ſolẽne fuit inſerere conditionem, Si preces veritate nitantur, *l.vlt.h.t.c.2.ex.eod.& Dec.conſ.350. viſis, nu.1.* quæ tamen omiſſa hodie ex iure Can.non vitiat, *d.c.2.vbi Dd.ex eo.* cùm ſemper tacitè ſubintelligatur, *Iaſ.num.22.& Dd.l.2. ℨ. ſi contra ius vel vtil.pub. & l.vlt.h.t. Bart. l.à diuo Pio.in pri. de re iud.* Annotatione etiam temporis, hoc eſt, anni & diei, quod datum eſt, reſcriptũ opus habet, *l.4.h.t.* vt & aliud quodlibet publicum inſtrumentum, *l.cùm tabernam,§.fin.de pig. Iaſ.& Dd.in repet.l.admonendi,de iureiur.* Cætera puræ inſcriptionis ſolennia, *l.pen.h.t.* hodie non ſunt in vſu, *Caſt.& Dd. d.l.pen.* Clauſulæ porrò reſcriptorum pro ſubiecta materia variant, in quibus ſtylus curię & conſuetudo eſt obſeruãda, alioqui ſuſpectum redditur reſcriptum: *Felin. & Dd.c.ex parte 3.de reſcr.c.porrecta,de confir.vti.Anto.Gab.Rom.concluſ.lib.6.de reſcr.concluſ.1.2.*

6 ¶ Finis reſcriptorum generalis & vltimus idem eſt, qui totius iuris, nempe iuſtitiæ adminiſtratio, aut gratiæ conceſſio: *l.2.vbi Dd.ℨ.de prec.l.2.ℨ.ſi contra ius vel v.u.pub.* proximus, vt reſponſum ſupplicans accipiat, *l.vt reſponſum, ℨ.de tranſact.* vel impetratis quæ poſtulabantur, vel denegatis, *l.2.h.t.*& paſſim: Effectus ingens tribuitur, cum ſacrilegij inſtar eſſe ſcribitur de poteſtate & viribus horum dubitare: *l.3 hoc t.* quod in materia ſubiecta verum eſt, cùm ſcilicet Princeps de his reſcribit, quæ nemini nocent, proptereque ab ipſius poteſtate dependent, vt ſunt adminiſtrationes, iuriſdictiones, dignitates, *de quibus loquitur d.l.3 & l.vni.ad l.Iul.de amb.* nam quæ ad rem priuatam ſpectant, & alterius ius lędere poſſunt, ijs quiſque ſe opponere, & contrà ius ſuum tueri poteſt, *l.vlt.hoc t.l.2. l.vlt.ℨ.tit.1.* Non igitur habet vim legis reſcriptum; *l.2.ℨ.de leg.* niſi inter partes acquieſcentes, *Felin.in Rubr. ex.eod.nu.1.2.cum ſeq.* aut niſi aliud Princeps expreſſerit, *l.3.ℨ.de leg.* aut iuri communi conforme ſit, *gl.verb.ſubſcriptionem,& Dd.l.1. Cod. quomodo & quando iud.l.liberos,*

A *18.vbi Bald.num.1. C.de colla.* aut in corpus iuris relatum ſit, *l.2.l.vlt. C de legib. & paſſim in C.* ſed nec extra perſonas ad quas pertinet, extenditur, *l.1.de conſt.Prin.l.2.C.de legibus, l.2.§.merito ne quid in lo.pub.* ſed ſtrictam recipit interpretationem, *l.ſi quando, C.de inoff.teſt.Felin.num.5.& Dd.Rub.ex.de reſcript.* maxime quoad tertium, *c.ducum, de priuil. clem.2.de præben.* etiamſi reſpectu concedentis vberiorem,
B *l. beneficium, vbi vbi Iaſ.& Dd.de conſt.Prin.* Conditionẽ tamen ex reſcripto ſeu actionem perſonalem, aut ſaltem implorationem officij iudicis parit, *c.ducum,12.vbi Innocen.de priuileg.iuxta diſtinctionem Bart.in l.omnes,9.num.66.de iuſt.& iur.Iaſ.in l.ea demum,8.n.4.ſeu l.ſi ſoror.vbi gl.verb.reſtitut.C.de collat.* & proficit etiam ſocio, *l.1. hoc t.l.ſi is qui duos, de lib.lega.de*
C *quo Bald & Dd.l.vlt.de reſcript. Tiraq.de retract.pro.§.26.glo.1.num.42.& 30.* atq; adeò aduerſario quoque, ſi quis in iudicio vtatur: fit enim illi commune, *Spec.de reſcr.§.1.* ſicut alia acta iudicialia, *l.vlt.in fi.C.de app. l.ſi quis teſtibus,C.de legibus,l.1.§..de eden.* Contraria ſurreptio, obreptio, quæ illi fructum adimit, *l.2. ℨ.de legib.* omnem & effectum,
D *l.2.l.4.l.5.ℨ.tit.1.l.vlt.h.t.*

DE STATVIS ET IMAGINIBUS. Tit. XXIV.

1 *Statuæ & imaginis etymon.*
2 *Cauſa impulſiua.*
3 *Materia & forma, finis.*

SVpplicatur non modò Principi præſenti per libellum, ſed etiam eo abſente
E in ſubditis, ad ſtatuas & imagines eius confugitur, opis petendæ & violentiæ depellendæ cauſa, *tot.tit. ℨ. tit.1.* Nam ob venerationem Principis pro aſylo habentur: cuius violationem ſæpè quàm acerbiſſimè à Principibus eſſe punitam, hiſtoriæ docent.

¶ Statua à ſtatuendo: imago, autho- 1
F re Feſto, ab imitando eſt: vtraque corporis ſimulacrum, *l.1.hoc tit.l.1. ℨ tit.1. Cicero pro Archia.* ſed propriè ſculptile aut fuſum, imago pictum. Statuas ſibi Principes locari permittunt, *l.2.l.3.h.t.* reliquis magiſtratibus aut alijs, poni abſque

Digitized by Google

abſque Principis venia non poſſunt: *l.1.2.hoc tit.l.ſi quis.9.§.ſi quando 1 c.3.de operibus pub.* niſi à liberis ciuitatibus, quæ ſuperiorem non recognoſcunt: *Caſt.l.1.hoc t.* A

2 ¶ Cauſa impulſiua non adulationis ſtudium aut metus.*l.1.hoc t.* ſed dignitas & reuerentia Principis: *l.2.hoc tit.* feſtorum dierum ac ludorum celebritas,*l.2.hoc tit.* benemerita eius,cui ſtatua locatur*l.vlt.h.t.* poſtulatio prouinciæ,ciuitatis,vniuerſitatis, quæ alicui de ſe bene merito ſtatuam poni, vt à Principe permittatur,ſupplicat, *l.vlt. hoc tit.* B

3 ¶ Materia ex qua aurum, argentum,æs,marmor,ſaxa,lignum, *l.1.h.t.* A forma aliæ equeſtres,aliæ pedeſtres, loricatæ,armatæ,inermes, paludatæ, togatæ,Romanæ,peregrinæ. Eriguntur autem potiſſimum diebus feſtis,& ludorum ſumptibus publicis,Principi: *l.3.h.t.* priuato ipſiusq́ue impenſis,*l.vltim.h.t.* Quia ſicut virtutis præmia tribui benemerentibus conuenit: ita aliorum honores aliis damnorum ac ſumptuum occaſionem fieri non oportet,*l.vlt.hoc tit.* Quemadmodum & cùm Princeps alicui tributorum, collectarum, & ſeruitiorum onus remittit:illa immunitas domino concedenti detrahit, non aliorum, qui ſimilia debeant, ſubiectorum onus cumulat. *Angel.Bald.& Dd.l.ſi vnus, §.item ſi pactus.§.ſed ſi generaliter,de pac. & Ang.l. inter debitorem,cod.tit.per gl.l.vacuatu, C. de decur.lib.10. Iacobin.de S.Georg. tit.de homag.num.38.* & honori ſint,*d.l.vlt.* ac reuerentiæ:*l.2.hoc tit.* memoriamque abſentis vel demortui repreſentent, *d.l.2.*& ſine ambitioſo adorationis faſtigio ludos aut feſtū diem exornent, *d.l.2.* C D E

DE IIS QVI AD STATVAS confugiunt. Tit XXV.

1 *Ad ſtatuas confugere quando permiſſum.*

2 *Pœna temerè ad ſtatuas confugientium.*

1 VT reliquæ † actiones humanæ à cauſis finalibus pendent & æſtimantur: *l.qui iniuria,de fur. Bart.l.eam quam in princ.& num.14. C. de fideicom.* ſic ad ſtatuas Principis confugere pro iuiuſmodi cauſarum diſtinctione & varietate, aut vetitum eſt aut permiſſum. Permiſſum,vitandi metus, hoc eſt violentiæ, quæ metum inferat,iniuriæ,turpitudinis,periculi cauſa, *l.vnic.hoc tit.* vt confugientes eo tuti ſint, ac iure legibuſq́ue vindicentur, *l.2.de his qui ſui ſui vel alien. iur.l.vnic.hoc tit.* Vetitum abſque iuſta vel ex improbabili cauſa, puta ad alterius infamiam, *l.in eum.5.de extr.crim.* inuidiam, *l.ſenatuſ.conſ.38.de inu.l.vnic.h.c tit.* iniuriam, *l.capitalium.28.§.ad ſtatuas 5.de pæn.* vt illi velut formidoloſo & vim iniuſtam, quæ aliter depelli nequeat,paranti, inuidia concilietur: cuius rei exemplum ponit Caſtr. *hic in l. vnic.* Quod † genus ſimulationis iniuſtæ, velut iniuria publica, *d.l.capitalium.§.ad ſtatuas.de pœnis* vinculis publicis coercetur:*d.§.ad ſtatuas,l.ſenatuſconſ.38.itaque. Cuiac.obſer.12.cap.29.* aut arbitrariè,*l.5.verb.in eum ſeuere animaduertitur, de extr.crim.* vel etiam pœna talionis. *Caſtr.hic l.vnic.* Quia tamen hæc res eſt mali exempli,ideo regulariter prohibitum ad ſtatuas confugere, puniturque fugiens, niſi iuſtam cauſam probet, quoniam aduerſus eum præſumitur,*d.l.capitalium,28.§.ad ſtatuas,vbi glo.verb.confugere de pænis.* 2

DE OFFICIO PRÆFECTI Prætoriorum Orientis & Illyrici. Tit.XXVI.

1 *Continuatio.*

2 *Origo Præfecti Prætoriorum & numerus.*

3 *Eorum officium, & quis eos conſtituat.*

HActenus † dictum eſt de legibus, quæ ſunt mutus quidam magiſtratus: ſequitur altera huius tractatus pars,de Magiſtratibus, qui viua quædam lex ſunt, ſeu legis executores, *l.2.am & 8.de inſt.& iur.* Quo pertinere tertium iuris publici membrum. F 1

Digitized by Google

præſente Præfectura Prætorij ſeu Prę-
toriana, quamuis ampliſſima, nullam
tamen in milites habeat poteſtatem:
d.l.1.l.4.hoc t.d.l.2.ī.de off.rec.prouinc. vt
nec è diuerſo Magiſter militum in re-
liquos prouinciales, *l.1.h.t.* Hoc officiũ
maxima virtute & felicitate, ſed aulica
nimirum anguina mercede, ſub Iuſti-
niano Belizarius geſſit, *l.2.ī.de off.præf.
præt.Aphrica.*

DE OFFICIO QVAE-ſtoris. Tit. XXX.

1 *Quæſtorum origo.*
2 *Dignitas & munus.*

1 QVæſtorum † vt munus olim aliud
fuit, *l.1.& t.t.ff.eod.* ita & dignitas
minor, cùm primus ad maiores hono-
res gradus eſſet, *l.1.in fin.ff.eod.* Poſtea
ſub Auguſtis nouum quæſtorum ge-
nus creatum, qui à veſte candida Prin-
cipis canditati appellaretur: non quę-
rendis pecunijs, ſed legendis Princi-
pum in ſenatu libris, hoc eſt, codicillis
& epiſtolis operam dantes, *l.vnic.in fin.*
2 *ff.eod.* Horum † dignitas pòſt ita cre-
uit, vt in Palatio ſacro libellos ſuppli-
ces reciperent, ijs ſicut & nouis legi-
bus, mandatis, vice Principis ſubſcri-
berent, reſponſa redderent, leges &
mandata dictarent, *l.vlt. ī.de reſcript.*
minori laterculo, hoc eſt, Codicibus &
regiſtris dignitatum, officiorum, ad-
miniſtrationum, notitiarum, redituũ,
& aſſignationum Imperij præeſſent:
*l.1.l.2.hoc tit.l.comperimus,12. ī.de proxi-
m.ſacr.ſcrinio. vbi Cuiacius, & l.3.de a-
gent.in rebus,lib.12.* omnem denique iu-
ris ac iuſtitiæ poteſtatem in Aula ha-
berent: *l.vlt. ī.de diuerſ. reſcript.l.2.de
pet.bon.ſub.lib.10.No.53.111.l.iubemus,34.
C.de app.l 1.de off.quæſt. Nouell.valent. de
homicid. caſu fac. Procopius lib.1.de bello
Perſico.* quam nunc penes eũ, qui Can-
cellarius vocatur, eſſe videmus, quod
nomen huic officio poſtea eſſe prælа-
tum, Niceta teſtatur, *lib.7.*

DE OFFICIO MAGISTRI officiorum. Tit. XXXI.

A 1 *Magiſter vnde dictus.*
2 *Magiſter officiorum quis.*

ERat & in præeminenti dignitate ac
iuriſdictione Magiſter ſeu Comes
officiorum, *l.3.hoc t.l.2.3.4. ī.de caſtren.
l.1. ī.de decan.l.3.de cur.pub.lib.12.l.10. C.
T. eod.de curio.* Magiſter † à monendo 1
vel monſtrando dictus, omnem ſigni-
ficat, cui præcipua alicuius rei cura &
B gubernatio incumbit, *l.cui præcipua.57.
de verb.ſign. l.1.in princ. verſ.magiſtrum,
& §.magiſtrum,3.de exerc.act.* Vnde ma-
giſtratus, *d.l. cui.57.* magiſter populi,
(dictator ſcilicet) equitum, *l.vnic.de off.
præf.præt.fiſci.Euſeb.lib.8.* militum, *ī.tit.
2.de off.mag.mil.* ſcripturæ, *l.1.2.3.ī.tit.1.*
bonorum, *l.3.de præpoſ.ſacr.cub.lib.12.* &
hic, officiorum: quod nomen hoc in
argumento Palatina officia aulicaſque
C functiones ſignificat.

¶ Erat igitur Magiſter officiorum 2
Iudex & velut Epiſcopus ac ſuperin-
tendens cubiculariorum, *l.3.de præpoſ.
ſacr.cub.lib.12.* decanorum, *l 2.de deca.
lib.12.* militantium in ſacris ſcrinijs, *t.t.
de prox.ſacr.ſcrinio.* agentium in rebus,
l.2.h.t.l.ex eo.de agen.in rebus,lib.12. ſcho-
larum, *l.1.2.3.vlt.h.tit.* ſilentiariorum,
ſeu, vt nunc vocant, ſecretariorum, o-
D mniumq; miniſtrorum Aulæ, *l.4. C.de
ſilent.l.vlt. de caſt. lib.12.* Etiam in pro-
uincijs ſibi aſſignatis, & Imperij limi-
tibus, quis eſſet militũ numerus, quæ
caſtrorum ac clauſularum diſciplina,
munitio, ordo, obſeruans, quotannis
ad principem referebat: *l.pen.h.t.* cuiuſ-
modi ferè munus ij hodie ſuſtinent,
qui Magiſtri curiæ nunc appellantur.

E

DE OFFICIO COMI-tis ſacrarum largitionum. Tit. XXXII.

1 *Comes vnde dictus.*
2 *Sacræ largitiones quid.*

COmitem † à comitando, & Comi- 1
tes eos, qui aliquem ſequuntur &
F obſeruant, dici palàm eſt, *l.item.15.§.
comitem,de minorib.* Hinc Comites Pro-
coſſ. qui his apparent, aſſidet, operam
in officio dant: *l.ſenatuſc.16.de off.præſ.
l.adminiſtrantes,41.de ex.tut. l.4.de offic.*

Digitized by Google

aſſ.l.legato.12.§.7.de vacat.mun. & Principum, qui in Comitatu Palatij præſto ſunt Principi, & aliquo officio inſeruiunt: quorum pro varietate munerũ, alij primi, alij ſecundi, alij tertij ordinis cenſentur, *l.vnic.* ℑ *.de comit. qui prox.reg.lib.12.* & *Cuiac.d.l.vnic.* ℑ *.de com. ſac.pal.eod.lib.* Nam dignitatis & claritatis ordo veluti ſenatorius, ſub Auguſtis eſſe cœpit, *l.vnic.* ℑ *.de com.ſac.pal.*&*t.t.de dig.lib.12.* quemadmodum & Ducũ: *d.l.vnic.l.1.2.* ℑ *.de off.præf.præt. Afr.* qui ordines eminentię etiam hodie perdurant.

2 ¶ Sacræ largitiones, ſunt theſaurus & ærarium Principis publicum, ex quo Princeps dona & largitiones publice priuateque facit, quod Principi maxime conuenit, ſic vt tutores etiam eius eiuſmodi facere queant *l.1.ſ.nu.2.3. in l. pactum curatoru, C.de pac.pet c. grandi.de ſup.neg.præl.* & *l.6.C.de adm. tut. l.cum in plures, §.pen.cum l.ſeq.de adm.tut. l.1.§.1. de tute & rat.diſtrah.* Eodem etiam donata Principi referebantur. Inde ſtipẽdia militibus & officijs ſoluebantur, *tot.tit.C.de can.larg.tit.l.2.de cupreſſ.l.1.de metall.l.2.de conſ.l.vnic.de quaſt.* ℑ *.lib.12.* Huic præfectus iure veteri, Præfectus dicebatur ærario, *l.ſenatus,15. de iure fiſ.* deinceps procurator fiſci dictus, *tot.tit. de off.pro.Caſ.* poſt Comes Palatinus, *l. palatinos,* ℑ *de pal.ſacr.larg.lib.12.* ſacrarũ ſcilicet largitionum & theſaurorum.

DE OFFICIO COMITIS rerum priuatarum. Titulus XXXIII.

1 *Officium Comitis ſacrarum largitionum.*

HVic par & eadem illuſtri dignitate excellens Comes rerum Cæſaris priuatarum, *l.2.* ℑ *.de pal.t.ſacr.larg.* ſeu Rei Dominicæ: *l.ſuper.9.* & *ibi Cuiac.* ℑ *.de iure fiſ.lib.10.* cuius † officium eſt, gubernare priuatam Principis ſubſtantiam; *Theod.lib.3.cap.12.Cuiac.d.l.ſuper.* quę nõ ad largitiones & expenſas ac ſalaria militum & officiorum, ſed ad proprios & priuatos vſus Principis eſt deſtinata & ſeparata, *6.ſil.lib.6.* Eo referebantur olim fiſcalia commoda, *l.vnic.hoc tit.* bona vacantia & caduca, omniſque

A fiſci ratio ac procuratio: hodie confiſcationes, *l.1.* & *tot.tit.de iur.fiſc.l.vlt.de delat.l.3.de bon.vac.* & *l.vlt de iur.haſt.fiſc.lib.10.Cuiac.in l.de petit.bon.ſub.* ℑ *.eo.lib.*

DE OFFICIO COMITIS Sacri Palatij. Titulus XXXIV.

COmitis Sacri Palatij nomẽ aliàs ge-
B nerale eſt, plurium officiorum Aulæ ſeruientium: *l.vnic.* ℑ *.de com.* & *arch.ſacri palatij lib.12.C.Theodo.* & *in fine lib.6.* hic curatorem denotat ſeu procuratorem Diuinæ dom⁹, *l.3.* ℑ *.de quad.præſ.* vt ſarta tecta ſit: & quod eo pertinet, Iuris perpetuarij ſeu emphyteuticarij: *l.1.* & *h.t.* ac forte etiam cellæ, penuſq; Principalis, omniumque obuentionum &
C rerum eo deſtinatarum: quod munus in aulis hodie ſuſtinet, quem Mareſchallum vulgo appellant.

DE OFFICIO PROCONSVLIS & legati. Titulus XXXV.

1 *Continuatio tituli.*

2 *Proconſulis officium.*

D HActenus † de magiſtratibus & iudicibus, qui in comitatu ſunt Principis, & miniſterijs atque officijs eſt dictum: iam dicendum de ijs, qui extra Palatium iuriſdictioni domi vel foris præſunt. In his præcipuum foris erat Procoſ. & legati eius officium. Nam † Proconſ. omnium vrbanorum magiſtratuum vice in prouincijs fungitur: quippe qui cum plena & conſu- 1
E lari poteſtate, annua tamen, velut in libera Repub. vſitatum erat, in prouincias conſulares amandetur, & aſciſcere ſibi legatum, eidemque mandare iuriſdictionem, vel non mandare, pro arbitrio poteſt: ſemel mandatam tamen inconſulto Principe auferre non poteſt, *l.4.l.5.l.ſolent, verſ.ſicut.eo.* Quanquam autem in vrbe duo Coſſ.
F annuum imperium habuerunt, tamen Proconſulatus vnus tantum in quaque prouincia eſt: *l meminiſſe,10.de offic. præſ.* etiamſi pro numero prouinciarum complures fuerint, *l.proconſ.14.ff.* 2

Digitized by Google

A *eod. tit.* Mittitur igitur Procoſ. cum poteſtate annua in prouincias cōſulares more maiorū ex authoritate ſenatus, *Cicero ad Q. fratrem & paſſim.* at reliquis prouincijs Cæſareis Imperator præſides & Rectores minore cum poteſtate, diuturniore tamen quàm annua, ad ſuum arbitrium, & arctioribus diplomatis, atque ideò abſque legato, cum ipſi Cæſaris legati ſint, præficit, *l. pen. de offic. aſſeſ.* Quod diſcrimen
B prouinciarum Conſularium & Cęſareſarū ab Auguſto inſtitutum, *Suet. in Aug. c. 47. Dion, Strabo,* &c. adusque tempora Iuſtiniani durauit, *l. 1. §. de off. præfect. Aphr.* vnde & officium Helleſponti Conſulare hic vocatur: & Aſiæ; videlicet minoris, Proconſuli in ſecūda huius tituli conſtitutione ſubeſſe iubetur, l. officium. 2. hoc tit. quæ alias eſt l.
C vnic. de off. com. ſacr. patri. & perperā ad ſingularem titulum, qui de Officio Comitis ſacri patrimonij vulgo inſcriptus eſt, refertur: cùm de hoc in nigro nullum prorſus verbum, & iam deinceps non de Palatinis, ſed alijs officijs agatur, & officium Comitis ſacri patrimonij, aut idem ſit quod Comitis ſacrarum largitionum ſacrive ærarij: *d. l. ſuper. 9. vbi Cuiac. de iur. fiſ. lib. 10.* aut ꝙ
D Comitis rei & patrimonij Cæſaris priuati, quod à bonis Imperij publicis diſtat: *l. ſolent. 6. eod.* quò etiam hęc conſtitutio ab Haloandro vnà cum rub. refertur. In prima huius tit. conſtitutione legatum non ſolùm ciuiles, ſed etiā criminales cauſas audire, non etiā decidere poſſe, ſed ad Principem referre oportere ſtatuitur: quæ extraordinarij olim mandati iuriſdictio fuit: *d. l. ſolent.*
E *6. eod.* hodie, ex hac cōſtitutione, vt videtur, ordinarij eſt iuris. Non tamen adoptioni aut alteri legitimo actui p̄eſſe legatus poteſt, *l. 3. eo.* quia non eſt apud eu legis actio, *l. obſeruare. 4. eod. tit.* hoc eſt, ius actū legitimum celebrādi.

DE OFFICIO COMITIS SAcri patrimonij Titulus XXXVI.

F IN vulga. deeſt in emendatioribus exemplis, cum eius lex vnica pertineat ad titul. præcedentem.

DE OFFICIO COMITIS Orientis. Tit. XXXVII.

COmitis Orientis officium à Procōſulari, Præſidumque & aliarū prouinciarum Natolię (vt nunc corrupta gręca voce nominant) gubernatorum poteſtate ſeiunctum fuiſſe, conſtitutio vnica huius rub. oſtendit, in qua diſertè hæc diſtinguuntur, & alia Rectori prouincię, alia Comiti aſſignantur. Nō enim Palatini prouincijs præficiebantur, nec quicquam in prouinciales iuris habebant, ſed ipſis magiſtratibus imminere, & eorum obſeruare actus, & contra eos audire, & ad Principem referre prouincialium querelas iubebantur: *l. 3. §. de off. rec. prouin. l. 2. §. de off. vica.* vt veriſimile ſit, Principes aliquando ex ſuis Comitibus aliquos in prouincias ablegaſſe, velùt inſpectores adminiſtrationis Rectorum aliorumque officialium, quorum fides ſuſpecta Principi eſſet, *l. nullum. 10. §. de off. rec. prouinc.* aut limitibus præfeciſſe contra hoſtes tanquam Duces, *l. 2. §. de off. præf. p. præt. Aph.* ſeu Comites militibus limitaneis dediſſe, *l. vnic. §. vt omnes iud. verb. quicunque dux vel comes, l. 1. infr. de off. vica.* per prouincias, maximè Orientis, vbi à Parthis & Perſis perpetuę incurſiones timebantur, *l. 3. in verb. comitibus, qui per prouincias conſtituti ſunt, infra de offi. rec. l. vnic. Cod. de com. qui pro. re. 10. 12. vt. hoc titul. l. vnic. infra vt omn. iud.*

DE OFFICIO PRÆFECTI Auguſtalis. Titulus XXXVIII.

PRæfectum Auguſtalem Ægypto, vt prouinciæ Cæſareæ (quam primus Auguſtus, vnde nomen huic officio, in ſuam prouinciam redegit) & validiori ac ob id formidoloſæ, ſingularibus Auguſti diplomatibus immiſſum, & poteſtatem eius varijs modis reſtrictam fuiſſe diximus: *ff. eod. tit.* quod etiam intelligi poteſt ex conſtit. huius tituli ſecunda, qua datur illi cognoſcendi & referendi poteſtas de

Digitized by Google

DE OFFICIO PRAEfecti vigilum. Titul. XLII.

INter vrbanos magiſtratus ſunt, Vigilum præfecti, de quorum poteſtate & officio dictum eſt, *ſſ. eod. & ſu. ad hunc tit.* in Oeconomia. qui cũ ſint extraordinarij, *l. 2. §. capita. 17. de orig. iur.* de capitalibus cauſis nihil ſua authoritate ſtatuere, ſed ſi quid eiuſmodi euenerit, ad Præfectum vrbis referre debent, vt celſiore ſententia iudicetur, *l. 1. in fi. h. t.* Quocirca præfecto non Vigilum, vt habent exempla vulgaria, ſed Vrbi, lex huius tit. eſt inſcripta, quod docent verba textus: Culmini tuæ poteſtatis referre.

DE OFFICIO CIVIlium iudicum. Titulus XLIII

1 *Continuatio.*

2 *Iudicum ſpecies.*

1 HActenus † de ſingulis Magiſtratuum & iudicum tam Vrbanorum, quàm Prouincialium ſpeciebus, deq; proprio ſingulorum officio eſt dictũ: nunc communia quædam, vt ſæpè fit, & generalia vtriuſq; iuris ſubijciuntur. *infr. vt om. iud. tam ciuiles quam milita. l. vnica ſ. de anno. & capitat. ſ. tot. tit. com. lega. & com. vtriuſque iud. & ſſ. com. præd.*

2 Omnes † autem iſtiuſmodi iudices vel Ciuiles ſunt, vel Militares: quod accipiendum, non reſpectu cauſarum, de quibus iudicant, ſed ratione perſonarũ, quibus ius dicunt. Ciuiles enim ius reddũt priuatis perſonis, *l. 1. ſ. tit. 1.* curialibus *l. 2. ſ. tit. 1.* honoratis, *l. 1. hoc tit.* de publicis priuatiſque rebus: *l. 2. hoc t.* & verò abſque ſuſpicione incorruptè dicere debent *l. 1. 2. hoc t.* Nam ſi quem audire nolint, auri mulcta vna cum apparitoribus & officialibus ſuis plectuntur. *l. 2. hoc tit.*

DE OFFICIO MILITArium iudicum. Tit. XLIV.

1 *Militares iudices qui.*

2 *Iudices militares ad ſtrictũ iuris ordinem non aſtringuntur.*

A

Militares † iudices ſunt, qui militibus, non etiam priuatis & paganis ius dicunt, *l. 1. 2. 3. h. t.* vt Militũ magiſtri, de quibus ſuprà: Duces, *l. 1. l. im. h. tit.* Tribuni, Comites militum, & qui àb his delegantur, *l. 1. infr. t. 1.* Nec † dubium eſt, quin vt teſtamenta militum libera ſunt, *l. 1. & tot. tit. de mil. teſt. Inſt. & ſſ.* à ſolennibus ciuilib. *l. 3. de teſta. & Inſt. de teſta. or.* ſic militaria iudicia, more militari abſque ſtrictis ciuilium iudiciorum formulis atq; regulis, ſimpliciore quadam via, & de plano, vt dicimus, exerceantur. *l. ne quic, uam. 9. §. 1. & 3. de off. procon. cle. ſæpe. de verb. ſig.* 1 2

B

NE REI MILITARIS Comitibus, vel tribunis lauacra præſtetur. Tit. XLV.

C

IVdicum militarium alij illuſtres & Comitatiua primi ordinis dignitate ornati, vt Magiſtri militum: alij inferioris ordinis Duces, Comites, Tribuni militum: illis balnea eorumque aderationes & ſumptus, his nequaquã à prouincialibus debentur.

D

DE OFFICIO DIVERſorum iudicum. Titulus XLVI.

1 *Communia iudicum.*

2 *Eorum officium duplex.*

E

COmmune † diuerſorum Iudicum hoc eſt, omnium cuiuſcunque ſint generis, officiũ eſt, vt inter ſe quidem inferiores ſuperioribus reuerentiam exhibeant: *l. 5. ſ. de off. rec. prou. l. 2. hoc tit.* neq; fratres & collegas eos nominẽt, *d. l. 2. h. t.* niſi quaten' diſpenſatio iuſtitiæ *προσωποληψίαν* excludat, *c. in iudicijs. vbi Dd. de reg. iur. in 6.* ſint iuſti vigilãtes, *l. 3. ſ. de off. rec. pro.* vtriq; parti communes, *c. non ſanè. 11. q. 3. Specu. de ſal. §. 1. n. 2.* ex æquo vtramq; audiant, non tamen in loco ſuſpecto. *l. 1. 2. ſ. de off. ciuil. iud.* debitum honorem deferant inferiori ſexui, *l. 1. h. t.* honoratis. *l. vlt. h. t.* 1

F

muneribus abſtinendũ eſt, tamen debita vitæ ſubſidia, velut Annona & Capitus ſeu Capitatio, præſtanda ſunt: *l. vnic. §. t. t.* nec enim quiſquam ſuis ſtipẽdijs militat, *c. cum ex officij 16. de præſcrip. Spec. de ſal. nu. 6. 6.*
1 neq; † officium cuiquam ſuũ damnoſum eſſe debet, *l. ſed ſi. 7. quem. deteſt. ap.* aut ſumptuoſum *l. 1. de conſtut. l. 4. de act. & oblig. l. ſin autem 27 § 4. de neg. geſt.*

2 ¶ Annona ab anno, annuam alimoniam ſignificat *l. 3. de anno.* quæ in frumento, oleo, vino, carne, ſale, & ſimilibus ad victum & amictum pertinentibus, conſiſtit, *l. vnic. §. tit. t.*

3 ¶ Capitatio tributum & præſtatio ſeu penſitatio eſt annua, quę agris imponitur pro numero iugerum, ſeu quę in iugo ſunt capitũ (vide nomine) quib. colũtur. *l. ſi mino 9 C. de act. emp.* Annonas & harũ prętextu capitationes non alias magiſtratus exigere vel accipere poſſũt, quam quæ particularibus delegationibus, hoc eſt, Principum diplomatis, libellis & mandatis, quibus delegare officia ſolent, continentur. *l. vnic. h. t.* ſicut etiam nunc ea ordinationibus regijs taxari & definiri ſolent. Quod ſi quid amplius exigant, videntur teneri in duplum, *vt in l. vnic. ſi ne rei milit. l. vltim. j. de mod. mult.* aut triplum, *vt in §. trip. Inſt. de act.* aut etiam quadruplum, *vt l. non licet. 40. de cont. empt.* maxime propter concuſſionem. *l. iubemus. C. de concuſſ. l. fin. C. ad l. Iul. repet. c. quoniam. diſt. 18.* & terrorem. *l. item 14. §. quadruplatur. 7. quod metus cauſa. §. quadrupli. Inſtitut. de act.*

DE CONTRACT. IVdic. vel eor. qui ſunt circa eos, & inhibẽdis donationib. in eos faciendis, & ne adminiſtrationis tempore proprias ædes ædificent, ſine ſanctione pragmatica. Tit. LI.

PRæter annonã adiacet officio iudicũ, ne quid pręter annonã & veſtẽ durãte adminiſtratione in ſua prouincia vel ciuitate vbi adminiſtrat, per ſe

A vel per interpoſitas perſonas emant, *l. non licet. 46. de cont. empt.* aedificent, *l. vnic. in prin. ibi domos extruere & ſol. aedificat. on. h. t.* neu donationis maximè titulo, abſq; ſpeciali Principis permiſſu, accipiãt. *l. vni. h. t.* Cõtractus enim, etſi alias ſtricte capiatur, *l. Labeo. de ver. ſig.* tñ hic quelibet titulũ ſignificat, quo dominiũ trãsfertur, *vt l. 3. §. vlt. de acq. poſſ. l. 1 C. de fun. dot. l. vl. C. reb. alien. nõ alien.*
B Multo vero minus licet quid ex officio quod quis adminiſtrat, emere vel per ſe, vel per aliã pſonã: alioquin non tantũ re amittit, q fecit, ſed & in quadruplũ cõuenitur *l. non licet. 46 de contrahen. emp.* Hæc olim obtinuerunt in magiſtratib. Romanis, qui tãtum erãt annui etiã in prouincijs *Cic. ... fin.* hodie non itẽ, poſtquã iudices cœperunt eſſe perpetui. *Fab. hic. Gui. Pap. dec. 1. 195.*
C *Bugno. lib. 7. legum abrogata. c. 67.*

DE MOD. MVLCTAE quæ à iudic. inflig. Titulus LII.

1 *Mulcta quid.*

2 *A pœna quid diſtet.*

3 *Pœnarum diſcrimen.*

D 4 *Mulctare quibus permiſſum.*

5 *Cauſa impulſiua.*

6 *Materia, finis, effectus, cõtraria.*

ADiacet † officio iudicũ mulctę indictio, quę vox Oſca lingua pœnã ſignificat, *Fe. d. li. 11. Gon. l. 1. t. de Iuriſd.* latina pœnã pecuniariã. *Varro li. 4.* quę † 1
tamẽ non parũ a pœna legali diſtat, *l. aliud. 131. §. pen. de verb. ſig.* etiamſi ργματικῶς pœna vocetur. *l. 2. ſi quis in ius vocat. gl. c. 1 de do. & cõtuma.* Nã pœna certa eſt, *d. l. aliud.* mulcta arbitraria. *Dd. l. 1. h. t. & in mul. 2. C. de app. l. vnic. ſi quis ius dicen. l. 2 ſi quis in ius voc. vbi Bart. & Dd. l. 4. l. 5. l. 6. h. t.* Mulcta eſt in pecunia, *l. 4. 5. 6. h. t.* nõ in exiſtimatione, *l. 1. h. t.* vel corpore, *Zab. cle. 2 §. 1. de hæ.* pœna in omnib. his, *l. 2. & paſſim. de pœ. l. 1. 2. de his qui not. inf.* Eſt † aut vel modica, *l.* 3
F *2. C. de ſport. l. 6. h. t.* leuis, *Alex. l. vnica in principi. ſi quis ius dic.* vel grauis, *l. 4. 6. h. t.* aut lege taxata. *l. 4. l. h. t.* aut arbitraria, *Old. conſ. 15.* pro delicti grauitate, *l. 4. h. t.* Item alia comminata tantum, *l. 4.*

ad officium adigi ſolent, *Boſſ. in pract. tit. de mulctis, nu. 8. & 17.* Effectus, quod non damnum famę, ſed pecuniæ irroget, *l. 1. h. t.* quæ non iudici debetur, *l. 5. h. t.* ſed ſi parti non ſit applicata in condemnatione, vt fieri poteſt, *Bart. l. 4. h. t. Alex. l. 1. § fin. ſi quis ius dicen.* quęritur fiſco, *Menoch. con. 66. nu. 5. d. l. 5. l. 6 h. t. l. 2. ſi quis in ius voca. c. 1. quæ ſint rega.* vt in iniurijs, *Pan. ca. 1. in fin. de iniur.* aut publicis operibus, vt ædificationi templi, publici noſocomij, *Bart. l. 4. h. t.* curſui publico, alijſque neceſſarijs impendijs aſſignatur, *l. 5. hoc tit. & l. vlt. de bon. dam.* Hodie tamen id non ita ſtricte ſeruatur, vbi mulctæ pro fructu quæſtuque iuriſdictionis habentur, *Bald. l. 1. n. 10. C. de fruct. & lit. expen. Alex. n. 10. & alij l. diuortio. § ſi vir ſolut. matri. Menoch. remed. recup. 9. nu. 321.* Cæterum nec condemnatione ſemel facta proprio imponētis arbitrio citra iuſtam cauſam, puta condemnati paupertatem, mulcta remittenda vel immutanda eſt: *l. illicitas in fi. de off. præſ. l. vlt. in fi. h. t. Iaſ. & Doctores l. vnic. ſi quis ius dicen. l. ſi id quod, nu. 18. de iuriſd.* etiamſi pœnā legis ne quidem ob hanc cauſam mutetur, ſed potius in corporalem conuertatur, *l. pen. l. vlt. de in ius voc. vbi Bald. & Doctores, c. finem litib. de do. & contu. Soc. de cita. art. 10. nu. 91. Couar. var. reſo. lib. 2. cap. 1. nu. 8.* Adiacet ſeueritas, *l. 5. verbo, ſeuera, hoc t.* moderatio, *l. vlt. § 1.* Affines ſunt, pœnæ pecuniariæ legales: *de quibus Dd. l. ſi quis id quod, de iuriſd. l. pen. l. vlt. de in ius voc. l. aliud, de ver. ſig.* quæ ſępe cum mulcta concurrunt: ſic tamen, vt alterutra ſufficere debeat *Roff. ſi quis ius dic. num. 10. per l. licet, nau. caupon. ſtab. Alex. conſ. 75. num. 7. vol. 2. Boer. deciſ. 304. n. 7.* Quia pluribus pœnis nemo propter vnum delictum puniendus eſt: *c. at ſi clerici, de iud.* niſi pergat eſſe contumax, atq; ita denuo delinquat, *l. vlt. h. t. Bar. d. l. vnic. in fi. vbi ait magiſtratum tam diu alio poſt aliud remedio contra contumacem vti poſſe, donec obtemperet.* Affines etiam ſunt alię pœnæ pecuniarię, & primum decretū: *Alex. l. 1. § is videtur. § vlt. ſi quis ius dic.* item bannum, *Bar. l. illicitas, § vlt. de off. præſ. Spec. de contu. § 3.* cuius quædam ſpecies mulcta eſt. *Spec. de pœ § 2. de quibus prim. Nouell. 131.* Contraria eſt defe-

A ctus culpæ in patiente, *l. vlt. in fin. verbo quem culpa non aggrauat. h. t.* etiam cauſa iniuſta, neduin iuſta excuſationis: *gloſſ. vlt. & ibi Bar. Iaſ. & Dd. l. 1. ſi quis ius dicen.* pręcipitantia in iudice imponente, *d. l. vlt. in fin. verb. præcipiti perſuaſione*, & erubeſcenda varietate, *d. l. vlt. verbo aut erubeſcenda varietas, h. t.*

DE DEFENSORIBVS ciuitatum. Tit. LIII.

1 *Continuatio tituli.*

2 *Defenſores qui, quod eorum officium, numerus.*

HActenus † dictum eſt de magiſtratibus ſuperioribus & generalibus, qui ius mulctandi habent: reſtat vt aliquid ſubijciamus de municipalibus & oppidanis, quibus idem ius legibus non eſt, *l. 5. h. tit.* nam moribus aliter obſeruatur. *Dd. l. 1. ſi quis ius dicen.* Defenſor † ab officio nomen habet: *l. 5 h. t.* eſt enim talis in municipijs poteſtas (non tamen propriè magiſtratus, *l. vnic. in fi. 3. de offi. iur. Alexan.*) qualis ferè in vrbe erat Tribunus plebis, nēpe defenſor vulgi & tenuiorum, *l. 1. 4. 5. 6. cum ſi. quis h. t.* maximè ruſticorum, *d. l. 4.* quanquam & decurionum, *l. 5. h. t.* aduerſus omnem iniuriam iudicū (ad quos liberam etiam ingrediendi facultatem habent, *l. 4. h. t.* quod olim tribunis conceſſum non erat) exactorum item ac ſuſceptorum violentiam, *l. penult. hoc tit.* inſolentiam, *d. l. 5.* fraudem, expilationem: *d. l. penult.* cuſtos diſciplinæ, & quæſitor ſcelerum, *l. 6. hoc tit.* De quibus tamen non ipſe cognoſcere, ſed referre debet ad ordinarium Præſidis iudicium: *d. l. 6.* ſicut & cauſas 50. ſolidis maiores: *l. 1. hoc tit.* nam minorum ipſius competēs iudex eſt: *l. 3. hoc tit.* atque adeò ecdicus atque ædilis eſt. *Cuiac. lib. ob. 12. cap. 30.* Defenſores vnus aut plures eligūtur orthodoxi, *l. iubemus, 17. C. de epiſc. aud. l. defenſores, 8. hoc tit.* pro quantitate ciuitatis: *In auth. de defenſ. ciui.* non ex decurionum ſeu cohortalium corpore, ſed ex alijs idoneis perſonis, *l. 2. hoc tit.* orthodoxi tamen, *l. defenſores, 8. hoc tit.* Epiſcopis Clericorum ac curialium ciuitatis de-

Digitized by Google

creto: *d.l.defenſores.8.l.iubemus.17. C.de epiſc. aud.* ita tamen, vt de eorum electorum ordinatione ad Prætorianam ſedem præfecti prætorio per literas præſidis prouinciæ referatur. *d l.8.h.t.* in hoc vt publica in ſolicitudine, *l.vlt. h.t.* parentis vicem plebi exhibeant, *l. 4.h t.Cuiac.d.c.30.lib.12.obſeru.*& ſecundum nomen, *l.5.h.t.* omnes ciuitatis incolas tueantur, etiam poſſeſſiones, *l. decernimus.5.h.t.* ab iniurijs defendant, *d.l.5.&9.h.t.* diſciplinam cuſtodiant, *l.6. & 8.h.t.* nec crimina coaleſcere patiantur, *d.l.6.h.t.* Qui magiſtratus quinquénio durat, *l.4. h.t.* nec abſque venia Principis deponi poteſt, *l.vlt.h.t.*

DE MAGISTRATIBVS municipalibus. Titulus LIV.

1 *Magiſtratus etymon, eiuſq; definitio.*
2 *Officium, & num.* 8.
3 *Genera.*
4 *Qui magiſtratus creent.*
5 *Cauſæ impulſiuæ creandorum magiſtratuum: & qui creari poſſint.*
6 *Materia.*
7 *Forma, finis, effectus.*
9 *Adiacentia & affinia.*
10 *Contraria.*

VT in Vrbe à ſenatorum corpore & magiſtratibus diſtincti erant tribuni: ſic & in alijs ciuitatibus defenſores: *l.vnic.verb. vel magiſtratus, vel defenſores plebis. ſ.tit.1.* nam hi non legebantur ex corpore decurionum, *l.2.ſ.tit.1.* vnde omnino magiſtratus creari neceſſe eſt, *l.honores,7.§.is qui.8.de decur.* Ma-
1 giſtratus † à magiſtro dicitur, *l.cui præcipua.57.de verb.ſig.* qui eum ſignificat, cui præcipua alicuius rei cura incumbit: *d.l.cui præcipua.57.l.1.in prin. & §.3. de exer.act.* & aliquando quamlibet in genere poteſtatem, *l.eum,1 3.de iuriſd. om.iud.l.poteſtatis, 215.de verb.ſign:ſ.l.2. verb.magiſtratus, qui imperium habent, de iuriſd.l.ſed etſi,15.§.att.4.ex qui.cauſ.ma-*

A iorum perſonam, quàm honorem, *Feſtus lib.11.* Crebrius eos, qui in ciuitatibus ius dicunt, denotat: *l.magiſtratibus, 12.de iuriſd.& toto h.t.l.3.de arb. l.vnic.ſi quis ius dicen.*& à poteſtate, quæ imperium in magiſtratu ſignat, *l.poteſtatis.de verb.ſign.* ſeparatur, *l.qui accuſare.verb. magiſtratū, poteſtatem, de accuſ.l.3.§.1.quod met.cauſ.l.magiſtratibus, 12. de iuriſd.l.1. quod quiſque iur.l.3.de arb.l.qui accuſare.*
B *8.de accuſ.* maximè cùm refertur ad illos, qui non in vrbe Rom. ſed in municipijs ac cæteris oppidis ius dicunt, quippe penes quos imperium non ſit, *l.ea quæ.26.ad munic.*& à re ac loco municipales appellantur, *d.l.magiſtratibus, 12,de iuriſd l.qui accuſare,8.de accuſ.* etiā Reip magiſtratus, *l.6.de ad. rer.ad ciuit pert.*Cuiac.*ad tit.de orig.iur.* Magiſtratus eſt publica perſona, quæ iuriſdictioni
C præeſt, vel qui pro tribunali cognoſcit vel cui publicè iudicum iuriſdictio data eſt, ſed ea definitio magis ad magiſtratus pertinet Roman.de quibus illo in tit.agitur, qui poteſtatem & imperium habent, *l.2.de in ius voc.* quo municipales carent, *d.l.26.ad municip.Gœuca.l.4.de iuriſd. l.magiſtratib. de iuriſd.* Cæterùm Inſtit. de pœna temerè litigant.in prin.videntur eſſe ij, qui iura
D in municipijs ſuſtinēt, hoc eſt, reddūt: *l.2.§.poſt originem,de ori.iur.* proprie hic, qui magiſtratum municipalem adminiſtrant, *l.magiſtratus,25.ad municip.* vel Remp.*l.ad Rempub.8.de munerib. l.magiſtratus, 6.de ad.rer ad ciuit.* magiſtratus patriæ:*l.Titio.26. ad municip.* qui & honor municipalis ac adminiſtratio reip. in dignitatis gradu eſt, *l. honor.14. de*
E *mun.& hono.* Nam ad honorem magis quàm munera magiſtratus pertinet, *l. cui.12.de munerib.* vt ſplendor publicus, *l.reſcripto.6.in princ. de muner. & honorib.* dignitas:*d.l.6.§.1.* etiamſi munus quoque ſit, *l.quis,9.de munerib.* fauorabile, *l. ad remp.verſ.fauoris cauſa,de munerib.*

¶ Horum magiſtratuum officiū eſt 2 indiuiduum ac periculum commune, *l.imperator.11. l.quis ergo, 13.ad municip.*
F Quod intelligendum de ijs, qui vnum magiſtratū adminiſtrant, *l.magiſtratus, 25.ad municip.* ideoque vnius hominis vicē ſuſtinent, *d.l. Magiſtratus.* Nam † a- 3 lioqui plura ſunt horū magiſtratuum genera,

Digitized by Google

genera, vt Duûmuiri, *l.vn.c.ſi quis ius dicent.l.1.de albo ſcriben.l.honores.7.§.2.de decur.* curatores,*l.3.& tot.tit.de ad.rer.ad ciuit ..rt.de quibus Cuiac.li.2.obſ.c.23.* ecdici: *de quibus Cuiac.li.12.c.30.* vnum tamen eorum corpus eſt,*t.t.de decur.* Vt enim corpus & collegium magiſtratuum Rom.eſt Senatus, *de quo.ff.de ſenato.* ſic in municipijs curia decurionũ, *l.1.hoc tot.tit.de decur.* ſeu ordo, *l.ordine,15.& paſſim,ad municip.l.ad tempus,5.de decur.* qui decurionalis & ipſe honor eſt,*l.5.de vaca.& excuſ.munic.* & municipalis dignitas:*l.filij.22.§.ſenatores.5.ad munic.* ſic tamẽ,vt ab alio honore, hoc eſt magiſtratu, vacationem nullã præbeat,*l.a decurionatu.10.de vacat.mun.* nã ex iſto decurionũ corpore magiſtratus municipales leguntur, defenſorib.exceptis,*l.2.ſ.tit.1.* Quanquam autem alij magiſtratus Romani maiores ſint, *l.2.de in ius voc.* quæ dignitates vocantur maiores,*l.3.C.de dig.l.12.* & ab honoribus municipalibus diſtinguuntur: *l.2.de albo ſcriben.* alij minores: *l.nec magiſtratib.32.de iniur.* Municipales tamen omnes pro minoribus habentur illorum reſpectu,*d.l.2.* nam poteſtatẽ non habent,quæ penes Roman.mag. puta præſidem eſt:*d.l.ea quæ.26.ad mun.* & apud municipales de re maiori nõ agitur,niſi inter conuenientes, *l.inter.38.ad mun.* Cæterùm reſpectu Reip.etiam alij minores,alij maiores ſunt: *l.honor.14.de muner.l.1.de albo ſcrib.* ac velut Romæ Conſulatus,ſic in municipijs præcellit plerunq; Duûmuiratus: inde alij atq; alij honores,*l.1.de albo ſcriben.* ſecundùm legem moremque cuiuſque municipij,*l.magiſtratus,25.ad municip.*

4 ¶ Cęterùm Rom.Princeps dignitates Romanas in monarchia Rom.confert, *l.2.de albo ſcrib.l.1.& tot.tit.ad leg.Iul.de amb.l.5.C.de diuerſ.reſ.& de muner.* At in municipijs creatur magiſtratus decreto Curialiũ,*l.defenſores.8.ſ.tit.1.l.iubemus.17.C.de epiſc.aud.* à collegio Decurionũ,*l.ſi quis.9.verſ.magiſtratus creatus.l.reſcripto.6.verb.allectus. l.honor.14.§.vlt.de munerib.l.Herennius.10.verb.decurio creatus,de decur.* aut maiore parte, *l.quod maior.19.ad municip.* per electionem, *l.non tantum,11.de decur.* allegãdis in ordinem,*l.pen.de decur.* ex prouiſione tamen & cõfirmatione Prędis,*l.5.§.præſes,12.de muner.l.vlt.§.1.ad munic.d.l.3.§.præſes.* qui detrectãtes (nam inuitis iniungũtur,*d.l.5.§.vlt.de muner.*) ijs remedijs cogit ad officiũ neceſſariò ſubeundũ,*l.vlt.in fi.l.incol.29.ad munic.* quibus tutores adigi ſolẽt, *l.ſi quis magiſtratus,9.de munerib.* A patre quoq; fieri decurio filius dicitur, *l.Lucius.21.§.2.ad municip.* quãdo voluntate ſcilicet eius fit,*d.l.Lucius,21.§.idem.3.ad municip.*

¶ Cauſæ impulſiuæ,honeſtas, vtilitas Reip.*d.l.6.de mun.l.eos,12.verb.inhoneſtum,de dec.* penuria magiſtratus, *l.vt gradatim,11.§.quoties penuria,2.de munerib.* petitio,*l.3.§.1.de decur.l.eos,12.de dec.l.reus,7.de muner.* oblatio,nominatio:*l.Imperator.11.ad municip.l.honor.14.§.plebeij.3.verſ.periculo eius qui nominauerit,de munerib.* ſicut finito officio ſucceſſores nominari ſolent ab eo qui defungitur, *l.ordine.15.l.libertus,17.§.vlt.ad municip.* Cæterùm in parte ſufficit ſola voluntas,*l.Lucius,21.§.idem.3.& §.Imp.4.ad municip.* hoc eſt,ſi non cõtradicat honoribus filio impoſitis; conteſtãta contraria voluntate,*l.honores.7.§.vlt.de decur.* Nam qui contradixit,nec ratum habuit,non tenetur pro filio,*l.ſpurij.§.pater.4.de decur.* Quod quoad electionem in ordinem,verum videtur; non etiã quoad magiſtratus; quorũ nomine etiã inuitus pater pro filio tenetur, adeò vt nec emancipare conſultò & de induſtria ad hoc, nec pro filij magiſtratu caueat,poſſit, *l.fin.in fi. ad mun.* prout autẽ quiſq; decurio creatus eſt, ita magiſtratũ adipiſci debet:*l.reſcripto.6.ad munic.* dũmodo tamen idoneus ſit *d.l.6.l.vt gradatim,11.verſ.ſi idonei ſint.de munerib.* ſiue pater, *l.æſtimationem,16.§.2.de munerib:* ſiue filiusfam:*l.honores.7.in fin.de decur.l.ordine,15.in fin.ad mu..l.libertus 17.§.1.eo.tit.* negociator, *l.eos,12.de decur.* incola,*l.incola.29.ad municip.* Cæterùm ſi quidam ita tenues & exhauſti ſint, vt non modo publicis honoribus pares non ſint,ſed & vix de ſuo victum ſuſtinere poſſint, minus vtile & nequaquã honeſtum eſt,talibus mandari magiſtratum:præſertim cùm ſint qui conuenienter & ſuæ fortunæ & ſplendori publico poſſint creari, *d.l.6.de mun.* Quamobrem etſi lege mu-

nicipali caueatur, vt preferantur certa
conditionis homines: attamen ſcien-
dum eſt, hoc eſſe obſeruandum, ſi ido-
nei ſint, *d.l. vt gradatim, 11. de muneribus.*
ſi copia inibi ſit virorum honeſtorũ: *l.*
eos. 12. de decur. alioqui neceſſitati & vti-
litati Reipub. potius conſulendum, *d.*
l. 11. de mun. Nam & plebei admittun-
tur ad decurionatum, *l. reus, 7. l. honor.*
14. §. plebeij. 3. de mun. l. 3. §. 1. de dec. & ex-
tranei, ſi preſtò non ſint indigenę, *Bal.*
Sal. l. in eccleſ. de epiſ. & cler. qui præferũ-
tur aliàs, *l. libertus, 17. §. 4. & 9. ad munic.*
ſicut & incolæ: *l. incola. 29. ad munic.* qui
licet poſtliminio reuerſi, & in alijs ci-
uitatis finibus conſiſtentes, cogi poſ-
ſunt: *l. libertus. 17. §. poſtliminio 4. ad mu-*
nic. etiam ſpurij, *l. 3. §. 1. l. 6. ad munic.* in-
ceſtuoſi, *d. l. ſpurij. 6. in princ. de decur.* ſi nõ
ſit competitor legitimè quæſitus, *l. 3.*
§. 1. de dec. Sic, licet defenſionem Reip.
amplius quàm ſemel ſuſcipere nemo
cogatur: *l. æſtimationem. 16. in fi. de mu-*
ner. tamen ſi alij non ſint idonei, ij qui
geſſerũt, & antè functi ſunt, compelli
poſſunt, *l. honor. 14. §. vlt. de muner.* ſed
& flagellis cæſi, non tamen cum infa-
mia, licet non admittuntur aliàs, ſi co-
pia ſit honeſtorum, tamen in horum
penuria recipiuntur, ſi facultates ha-
beant, *l. eos. 12. in fi. de decur.* Etenim quo
ad fieri poteſt, potioribus ſemper ho-
nores ac munera deferenda ſunt: *l. ho-*
nores. 7. de dec. in caſu neceſſitatis qui
poſſunt haberi, recipiuntur, *d. l. 3. §. 1. l.*
eos, de decur. Maiores 55. annis ad Decu-
rionatum inuiti non vocantur: *l. 2. §. fi.*
de decur. qui grandes natu dicuntur, *l.*
non tantùm. 11. de decur. nec admitti, niſi
ex cauſa, debent, *d. l. non tantùm. 11.* & à
munerib. excuſantur: *l. ſemper. 5. de iur.*
immu. ſi tamen conſenſerint, vel ſint
iam antea in collegio ętate prouectio-
res, etſi ad munera non adigantur, ho-
nores tamen à quibus nõ excuſantur,
l. in honorib. 8. de vacat. muner. gerere de-
bent, *l. 2. §. vlt. de decur.* Reliqui ſeniores
non excuſantur ob ætatẽ non ita gran
dem, *d. l. 2. §. vl.* Minores 25. annis in de-
curionum ordinem ex conſenſu reci-
piuntur: *l. ſpurij, 6. de decur.* etiam infan-
tes, *l. Lucius, 21. §. pen. ad municip.* non ta-
men ad ſuffragie, *d. l. ſpurij, 6. §. 1.* ſenten-
tiæ dicẽde, *d. l. ſpurij, 6. §. vlt.* aut alia mu-
A nera ætati non congrua, *l. Lucius. 21. §.*
pen. ad munic. neq; ad honores; *l. ad Rep.*
8. de munerib. vbi iuſta ætas ſeruãda eſt:
l. 2. in prin. de vaca. mun. præterq[illegible]m ex
Principis ſcitu, *l. quidã. 57. de re iud.* Imò
ne quidem in ordinem decurionũ re-
cipiuntur, vt inhabiles Rempub. tueri:
l. ad Rempub. 8. de mun. niſi ex iuſta cau-
ſa, *l. non tantùm 11. de dec.* quanquã cœ-
ptus hic annus 25. ſufficiat, *d. l. ad Rem.*
B aliter quam in Edicto de minorib. *l. 3.*
cum ſeq. de minorib. Cæterũ ad iſtiuſmo-
di honores nec debitores Reipubl. ad-
mittuntur, ſcil. qui non ex mutuo de-
bent aut ſimili cõtractu, ſed ex admi-
niſtratione relinquãtur, *l. reſcripto 6. §.*
1. de munerib. neq; rei criminũ: *l. Lucius.*
21. §. idem. 5. ad municip. l. reus. 7. de muner.
multo minus dãnati, relegati, *l. 3. C. de*
dec. ſceleris conuicti, *l. iudices. 12. C. de dig.*
C *li. 12.* infamia notati, *l. ſpurij. 6. §. 2. de dec.*
l. 2. C. de dig. lib. 12. vileſq; perſonæ, *d. l. eos.*
12. de dec. & operarij ſordidiq; negocia-
tores, *l. ne quis. 6. C. de dig. lib. 12.* Inter
quos non puto nauicularios eſſe, ſed
potius ideo non debere decuriones
creari, *l. Seuerus. 9. §. 1. de dec.* quoniã fa-
uore annonæ, cui ſeruiũt, vacationem
habent propter nauim, qua Reip. com
modis ſeruiunt, *l. 3. de vac. mun.* ſaltem
D ad quinquennium, vt & mercatores
olearij, *l. 1. l. 5. de mune.* Sed neq; mulier
ad magiſtratus hoſce recipitur, *l. 2. vbi*
Rauar. & Dd. de reg. iur. quanquã ab alijs
munerib. non excuſetur, *l. pen. in fin. ad*
municip. Neque ſurdus aut mutus, *l. ho-*
nores. 7. §. 1. de decur. aut cæcus, licet ma-
giſtratum ante adeptum retinere poſ-
ſit: *l. 1. §. 4. in fin. de poſtul.* nec honorem
ſuſtinenti, alius honor rectè imponi-
E tur, *l. liberti. 17. §. 2. ad munic.* aut munus,
l. honorem, 10. de municip. vt nec Iudæo a-
lijve ἑτεροδόξῳ. *l. vlt. C. de Iuda. l. defen-*
ſores. 8. ſ. de defenſ. ciuit. Nam quod Iu-
daicam ſuperſtitionem ſequentes, ad-
miſerint ad honores Seuerus & An-
toninus, & neceſſitates eis impoſue-
rint, quæ ſuperſtitionem eorum non
læderent, *l. 3. in fin. de decur.* id de Chri-
F ſtianis intelligi vult Alciatus, *l. quidam*
ignauia. C. de decur. lib. 10. Ruſſar. d. l. 3. in
fin. ex Tacit. lib. 18. Suet. in Tiber. Plin. in
epiſt. Sed neq; ſerui ciuilium eiuſmo-
di munerum capaces ſunt, *l. cum præ-*
tor.

Digitized by Google

tor.12.§.final.de iudic.l.per.§.fin.vbi Lucas de Penna,C.qui mil.lib.12.l.in omnibus.135.vbi Dec.num.1.& Cag.1.in perſona.l.quod attinet, de reg.iur. licet ex ſeruo natus, dum tamen ex ventre libero huic admittatur, *l.Seuerus.9.de decurionibus.* ſicut & libertus, *l.de iure 37.§.1.ad munici.* quanquam non æquè ad clariſſimam dignitatem aſpirare queant, ſicut eorum liberi. *l.libertorum.9.C.de dign.lib.12.*

6 ❡ Materia circa quam, habentur ea, quæ iuriſdictionis ſunt: *l.ea quæ 26.ad municip.* vt vẽdere pignus: *l.Titio.36.in fin.ad municip.* item annona publica, *l.non debere.8.ad municipal.lege 1.h.tit.* Cæterùm ea quæ magis imperij ſunt, quàm iuriſdictionis, magiſtratus municipalis facere non poteſt: *d.l.ea.26.ad municip. de quo Gouea.l.4.de iuriſdict.* vt in integrum reſtituere *d.l.ea.26.§.1.ad municip.* iubere bona poſſideri: *d.§.1.* inter conuenientes tamẽ de re maiori apud municipales agitur, *l.inter.28.ad municip.* Prohibentur & conducere publica, *l.4.de dec* & vectigalia ſuę patriæ exercere, *l.ſpuriȷ.6.§.decurio.2.de decur.*

7 ❡ Honores autem gradatim deferẽdi ſunt, *l.vt gradatim.11.l.honor.§.4.de munerib.l.* ſecundũ legẽ: *l.Herennius.10.de decur.* nec ſola alibi proſcriptione, relato ſcilicet in illud nomine, *l.1.7.de albo ſcriben.* decurio quis ſit, niſi ſecundum legem creatus ſit, *l.Herennius.10.de decur.* quæ lex etiam conſuetudinem complectitur longam: *l.non tantùm.21.in fin.de decur. l.magiſtratus.25.in fin.ad municip.* & plerunque prout quiſque decurio creatus eſt. *l.reſcripto.16.in princ.de munerib.* De honoribus ſiue muneribus gerendis, inquit Calliſtratus, *l.honor.14.§.2.de munerib.* cùm quæritur, in primis conſideranda perſona eſt eius, cui defertur honor ſiue muneris adminiſtratio: item origo nataliũ, facultates quoque, an ſufficere iniuncto muneri poſſit: item lex, ſecundum quam muneribus quiſque fungi debet: & paulò pòſt, §.4. Gerendorum, inquit, honorum non promiſcua facultas eſt, ſed ordo certus huic rei adhibitus eſt, nam neque prius maiorem quiſquam magiſtratum, niſi minorem ſuſceperit, gerere poteſt, neq; ab omni ætate, neq; continuare quiſquam honores poteſt: quanquam per interuallum repeti poſſint, *d.l.honor.14.§.vltim.* hoc eſt, imponi inuitis, *l.diuus.ad muni.* & Vlpian. *l.3.§.præſes.12.de munerib.* Præſes, inquit, prouinciæ prouideat munera & honores in ciuitatibus æqualiter per vices, ſecundum ætates, & dignitates, vel gradus munerum honorumq;, qui antiquitùs ſtatuti ſunt, iniungi: ne ſine diſcrimine & frequenter eiſdem oppreſſis, ſimul viris & viribus Reſpub. deſtituatur. Finis, vt ſalua ſit res communis, *l.libertus.17.§.vlt.ad munic.* ſine damno, *l.Lucius 21.ad municip.* vt ab habilibus Reſpub. geri, defendiq; poſſit, *l.non tantùm.11.verſ.inhabiles Rempub. tueri.de decur.* nec viris viribuſq; Reſpub. deſtituatur, *l.3.§.præſes.12.de munerib.* Effectus, vt non modò ipſi obligentur Reip. ſed etiam qui pro ijs interuenerunt, *l.2.3.4.l.vlt.§.2.ad municip.* quiq; eos nominarunt: *d.l.2 in fin.cum ſeqq.de quo Cuiac.obſer.lib 13.c.14.* atq; adeo in ſubſidium collegæ, *l.2.3.4.eodem.* niſi aliud lege municipali cautum, *l.magiſtratus.25.ad municip.* in damnum ſortis, non etiam ad vſuras, *l.Lucius.21.§.damnum, l.conſtitutionibus ad munic.* Nam & aliàs etiam aliorum honor alijs occaſio damnorum eſſe non debet, *l.vlt.C.de ſtatu lib.*

8 ❡ Officium horum magiſtratuum, præbere frumentum ciuibus non tamen viliùs quàm annona exigit, *l.non debere.8.ad munic.* exigere annonas, *l.1.h.t.* Rempubl. tueri, *l.nõ tantùm.11.verſ.Rempub.tueri de decur.* exigere pecunias Reipub. legatas, alioqui ipſi eorumq; heredes ac interuentores hoc nomine tenentur, *l.vlt.§.2.ad municip.* Poteſtas, quòd actorum conficiendorum habeant facultatem, *l.2.h.t.* quæ ſunt ſcripturæ coram iudice factæ, *Bart.l.illud, n.1.ſup.de ſacr.Eccleſ.* vel etiam teſtationes, *l.penult.vbi Cuiac. C.de teſtib.l.penul.infra de rebus cred.* etiam ſine ſcriptura regulariter, etiamſi redigi debeant in ſcriptis. *Alex.de Neuis conſil.39.num.14.tomo primo.conſ.matrim.per c.quoniam.11.in fin.de probat.vbi Innoc.Heſt.Ioan.Andr.Anton.de Butr.Panorm. & alij. & c.fin.eod.tit.* Item ea quæ ſunt iuriſdictionis expediendi, *d.l.ea quæ 26.ad municip.* & Rempub. adminiſtrandi, *l.adRempub.8.*

COD. D. IVSTINIANI SACRATISS. PRINCIPIS EX REPETITA PRAELE-ctione Lib. II.

De edendo. Titul. I.

1 *Continuatio.*
2 *Editio quid ſit, & quotuplex.*
3 *Cauſæ editionis, & qui ex quibus cauſis edere cogantur.*
4 *Argẽtarij & numularij qui ſint, & cur edere cogantur.*
5 *Rationes quid ſint.*
6 *Materia: & quænam ſint edendæ.*
7 *Forma, & quomodo fiat editio.*
8 *Finis & effectus editionis.*

1. ABſoluto † iure publico, quod ſuperiore libro perpurgatũ eſt, ſequitur expoſitio iuris priuati, quod ſicut in iudicijs redditur, *l. nullus. 13. C. de Iudæ. c. forus de verb. ſignif.* ita rectè per partes & gradus iudiciorum exponitur. Primus autẽ in iudicia gradus eſt, edere iudici & reo actionẽ iudicij, vt ſpeciem futuræ litis cognoſcat: *l. 3. h. t.* reo proinde, vt ſciat, vtrum cedere an contendere vltrà debeat, & ſi contendendũ putet, veniat inſtructus ad agendũ cognita actione, qua conueniatur, *l. 1. ff. de eden.* Quamobrem editione libelli facta, certum ad deliberandum temporis ſpacium petenti reo datur. *Auth. offeratur. C. de lit. cont. & ext. de lib. oblat.*

a ¶ Edere vt aliàs ſignificat aliquid publicare, profiteri, *l. 6. §. ſi initium. 6. eo. l. boues. 89. §. inter. de verb. ſig. l. ſi ſine. 22. §. 4. rem rat. hab. l. 1. de eſſ. cõſ.* ſic in hac materia eſt libello ſuam complecti actionem, & offerre iudici, *l. 3. h. t.* item dare deſcribendam, aduerſario copiam deſcribendi facere, aut dictare, *l. 1. in prin. l. 6. §. edi. 6. eodem.* Eum quoq; edere Labeo ait: *l. 1. verſ. 1. eo.* qui producit aduerſarium ad album Prætoris (cui inſcribebantur edicta, & ex his agendi formulæ) & demonſtrat ex eo, quam actionem dictaturus ſit. Editio alia libelli eſt, *l. 1. eodem. l. 3. h. t.* alia inſtrumẽtorum, *l. 4. l. pen. hoc t. l. 1. §. 1. eod.* alia rationum, *l. 1. l. 5. l. 6. l. vltim. hoc titulo. l. 1. §. 1. & §. vlt. eod.* alia actorum, *l. 2. hoc*
A *titul.* alia iudicialis, alia extraiudicialis, *cap. 1. vbi Imol. & Dd. de probat.*

¶ Edere alij coguntur iure ciuili ex ciuilibus obligationibus & ordinarijs actionibus: *l. quædam. 9. hoc titul.* vt procurator domino actione mandati, *dicta l. quædam. l. 6. §. ex. eodem.* ſocius ſocio actione pro ſocio, *l. procurator. 7. hoc titulo,* tutor pupillo iudi- 3
B cio tutelæ, *l. 5. fam. her. l. vltim. de fide inſtrum.* hæres cohæredi familiæ erciſcundæ, venditor emptori actione empti, &c. *l. Titius. 48. l. creditor. 52. de ac. emp.* Eſt etiam fiſco edendum à poſſeſſore, *l. 2. §. 1 de iur. fiſc. l. 3. de eden.* ex Senatuſconſulto, *l. 3. eod.* quod ipſum quoque iuris ciuilis pars eſt, *l. non ambigitur. 9. de legibus. §. ſenatuſconſult. Inſt. de iure nat.* Sed & ab actuarijs eduntur
C acta petentibus, *ex l. 2. vbi Dd. h. t.* Ad hoc impetrandum quoties ciuiles ſufficiunt actiones, vel exceptiones, aut imploratio iudicis officij, *innocent. cap. 1. num. 3. de probat.* nullam ex ſua iuriſdictione actionem Prætor pollicetur, *l. quædam. 9. in princip. eod. l. in cauſa. 17. de mino.* Quando porrò remedia ciuilia deficiunt, ipſus ſuccurrit, *l. quædam. 9. ff. eod.* vt & aliàs, *l. in cauſa. 17. &*
D *paſſim. de minor. l. 6. de iuſt. & iur. §. 1. 2. Inſt. de bon. poſſ. l. 1. de dol. l. 10. 14. l. quoties. de præſc. verb.* Alij igitur edere coguntur ex edicto, propoſita in factum actione Prætoria, *dict. l. quædam. 9.* aut implorato iudicis officio vel nobili, vel pediſſequo: *vide Innocentium in*

DD 4.

At quemadmodũ facienda eſt editio? libellus ſanè ita edi debet, vt ſpeciem futuræ litis demonſtret, *l.3.hoc tit.*

7 ¶ Inſtrumentorũ porrò quib. quis vſurus eſt, editiones, ſine die & Coſſ. fiunt, ne quid fraudis prolato die fiat: *l.1.verſ.editiones. eod. vide Cuiac.lib.ob.3. cap.8. Conſt.lib.1.epiſt.4.* maxime cùm hæc editio non ad fidem faciendã, ſed inſtruendum iudicem & aduerſarium fiat, *Bar.in d.l.procurator.7.n.2.h.t.* Quid autem opus eſt anſam hanc dari nequã & improbis, fabricandi falſi, & aliud poſterioris tẽporis inſtrumentũ, quod priori deroget, *ex l.pacta nouiſſima.ff.de pact.l.3.de fid.inſtr. vide Conſt. & Cuiac praalleg.loc.* effingendi: cùm æquè de argumentis quæ allegat, quibuſq; vſurus ſit actor, doceri antagoniſta poſſit, ſiue dies edatur, ſiue ſecus? Quare & ſola exempla inſtrumentorũ ſine ſubſcriptione edentis, edi poſſe, receptum eſt, *l.antepen.h.t.* Diem autem & Coſſ. excipit Prætor, quo inſtrumentũ conſcriptum eſt, non in quem ſolutio eſt concepta; nam dies ſolutionis ſumma pars eſt ſcriptionis: *d.l.1. verſ.ed tiones.ff.eo.Bart.l.1.in fin. de cond.ind. l.lecta. in fin.ſi cert.pet.late Tiraq.de retract.prox. §.1.gloſſ.18.nu.38.* ſicuti aliud quoduis pactum: *l.fundi partem.de contrah.emp.l. ſi ſterilis.§.ſi tibi.de act.empt. Tiraq. de retract.con.in princ.nu.21.& §.1.num.1.* pro ratione enim termini huius intendi vel minui precia rerum ſolent, *l.ſi venditor.§.ſi quid in fi.de ſer.exper.l.fundi partem.verb.vilius vendidiſti.de cont.emp.l.ſi ſterilis.§.ſi tibi.de ac.em. l.iuriſgentium.§. quinimo.de pact.l.cum.§.vl.de in diem addict. Can. c. cum dilectus. de fid.inſtr.Tiraq de retract.conuent.in pr.nu.21.* Vt igitur integræ tabulæ de contractu ſcriptæ, ita quoq; hic dies edendus eſt, alioqui tota ſcriptio edita non videbitur, *l.1.verſ.diem eod.* Et hæc quidem ita ſe habent circa editionem, quæ ab actore ad inſtruendum ſuper futuro iudicio iudicẽ reúmve fieri debet: nam illam, quæ à lite conteſtata ad finẽ fit probationis, vt & rationũ actorumq; exhibitionem, tempus & diem habere conuenit: *gl.l.1.verb.die.vbi Bald. Alex. & Dd.eo.& in l.2.h.t.* abſq; quo ſcriptura nihil probat, *l.3.C.de diuerſ.reſcript.*

A *Bart. & Dd.in l.pen.§.1.de pignor.* & authenticam inſuper ſcripturam requirit, *Auth ſi quis in aliquo.hoc t.l.2.de fid. inſtr.* cùm exemplis non credatur, *d.l. 2.de fid.inſtr.l.ſi quis.l.Pomponius.fam. her. l.1. C.de diuerſ.reſcrip.c.dict.1.§.ſancimus. 25.q.2.c. cũ P. tabellio de fid. in, r.Iaſ.4.oſt Bar.l.admonendi.1.lec.nu.84.in rep. nume. 155.& ibi Purp.n.20. Cureitus.& de auth. ad hoc.vbi Iaſ.nu.1.Curt.nu 30.Purp. num. 30.C.de eden.* Alia ſolennitas in his

B editionibus, quæ ſunt iuris cõmunis, nulla deſideratur. *Bart.in d.l.procurator.7.n. 2.hoc t.* Cęterùm ab eo qui ex edicto rationum inſpectionem vrget, exigitur iuſiurandum, non calumniæ cauſa poſtulare ſibi edi, ne fortè ſuperuacuas rationes, vel quas habet, edi ſibi, vexandi argentarij cauſa, poſtulet. *l.6. §.exigitur.2.d.l.quadam.9.§.vl.eo.* Editio

C etiam hæc cum die & Conſule facienda eſt, quia data aliter apparere non poſſunt, *l.1.§.rationes.l.6.ſi initium.eod.* cum pleraq; tam varia ſint & multiplicia, vt abſq; temporũ diſtinctione explicari non poſſint. Eadem ex cauſa à capite ratio eſt edenda, quoniam aliter intelligi nequit, *l.argentarius.10.§.1. eod.* At quando? Eorum, ad fundandã intentionem, quę in libello inſerũtur,

D editio ſtatim cum hoc facienda, *l.1.§.1. eod.* quæ verò pertinent ad inſtruendã probationem, nec in libello commemorantur, illa poſt litem conteſtatam tempore probationis, vel alio quocũque, edi petuntur, *Bart.d.l.1.§.edenda. n. 7.& l.2.eod.l. 1 l. C.eod.Iaſ. in rubric.Cod. eod.* At quoties? Semel tantùm: nam iterum edi Prætor non iubet, vt nec ipſi argentario, niſi ex cauſa: *d.l.6.§.vlt.*

E *cum l ſeq.ff.eod.* veluti ſi caſu ſcripturã amiſit, aut peregrè habeat, *d.l.6 §.vlt. cum l.ſeq.* At vbi facienda eſt editio? Ibi quis compellitur edere, vbi argentariam exercuit, ſumptibus tamen petentis: *l.4.§.fin. cum ll.ſeqq.hoc t.l.argentarium.47.de iud.* quod in omnibus editionibus tralatitium eſt. *l.3.h.t.*

¶ Vt autem editionis finis duplex 8

F eſt: vnus inſtructio iudicis, *l.3.hoc tit.* atq; aduerſarij, *l.1 eod.* ad præparandam litem: *Iaſ.in rub.hic, nu.2.Bart.in l. inſulam.de verb.obligat.Myn ſing.obſer.53. cent.2.* alter fidei faciendę inſtruendæ-

Digitized by Google

que probationis, *l.quadam. 9.§.2.verb. quorum probatio.l.argentarius.10.§.1.verb. ad inſtruendum pertinent. eo.* in actionibus, *l.2.§.1. de iur.fiſ.* exceptionibus, *l.5. §.vlt.hoc tit.* replicationibus, *Iaſ. & Dd. in l.vlt.h.t.* ita diuerſimodè Prætor editiones eiuſmodi fieri decernit. Priorem quidē illam officio iudicis, quod actioni deſeruit, hoc eſt, mercenario, ex quo iudex denegata audientia aut alijs modis compellit, *Bald. Alciat. & alij in l.1.& in l.1.non eſt nouum. 5. hoc tit. gloſſ.vlt.in l.1.§ fin.eod.fac. l.ſed etſi.26 §. ait.4.verſ.ſed etſi.l.1.ex quib.cauſis maior.* Alteram autem eodem quidem modo, cum pendente iudicio ab eo qui cum lis eſt, incidenter poſtulatur, *l.1. verb.ad iudicis officium pertinet hoc titulo. vide Innocent.in c.1.n.3.de probat.* Quando verò extra iudicium principaliter, aut abs eo, qui in lite non ſit, petitur, ex officio iudicis nobili, & cauſa ſummatim cognita decernit, *l.vbi.8.verb. cùm a pratore decerneretur, eod.* & ad eam cogit, *l.quadam.9.verb.cogit prator.* Nam iuxta decretum hoc niſi editio fiat, vel quod perinde eſt, ſi malitiosè nec integrè fiat, datur ex edicto actio, non ad id quod intereſt hodie, ſed quanti tum temporis, quo editio decernebatur, interfuit editas rationes fuiſſe, vt tanti, qui in hoc edictum incidit, condemnetur, *l.6.§.ex hoc.4.l.5.eo.* etiamſi poſt intereſſe deſijt, vel minoris pluriſq; intereſſe cœpit. Quare ſi quis cōdemnatus ſit, ſiue quod petijt, nō obtinuit, eo quod non habuit rationes, quibus cauſam ſuam tueretur, id ipſum, quod ita perdidit, hac actione conſequetur, *d.l.argentarius.10.§.vltim.* Hæc tamen actio neque in hæredem datur, *d.l.vlt.eodem.* niſi ex ſuo facto & contumacia nō edendi conueniatur, *l.vlt.l.6.§.1.l.quadam.9.§.nihil.eod.* Eſt enim pœnalis reſpectu rei, qui quod non accepit, ſoluere cogitur: eademq; ratione, *ex l.in honorarijs.34.de act. & oblig.in princip.Inſtit.de perp.& temp. act.* nec poſt annum datur: *d.l.vlt.* quanquam hæredi eius, qui editionem petijt, quoniam ab hac parte actio rei eſt perſecutoria (poſtulat enim damnum datum reſarciri) non ſit deneganda, *iuxta.l.vltim.* Adiacent editioni intereſſe eius qui editionem petit, *l.6.§. ex hoc,4.§.pen.l.7.verſ.quoties opus erit.l. vbi 8.l.argentarius 10.§.2. verſ. quanti argentarij interſit rationes editas eſſe.* & iuſiurandum calumniæ, quod hoc nomine poteſt exigi, *l.6.§.exigitur.2.eo.* ſumptus, *l.4.in fin.verſ.tuis ſumptibus. eodem.* Affinia ſunt & alia remedia, quibus ad editionem inuiti adiguntur, vel manu militari. *Bartol.l.ſtipulationes.72. q.8.nu.57.de verb.ob.* vel denegando audientiam, *gl.l.1.§.vlt. verb.ſubuenitur.ff. eod.* vel cōſtituendo ne amplius credatur inſtrumento, quod non editur: *Innocent.c.6.perpetuus.12.de fide inſt. Alcia. l.vlt.in fin.h.t.* aut contra, vt exemplari credatur aduerſus eum, qui originale producere detrectat. *Bald.l.2.nu.8.C.de teſt.per l.chirographis.58.verſ.cum ex inuentario conuenire eos poſſint.de ad.tuto. Alci. d.l.vlt.in fin.h.t.* Actio in factum contra iudicem, qui editionē decernere neglexit, *l.argentarius.10.eod.* Subuenitur tamen eis, qui ob ætatem, vel ruſticitatem, vel ob ſexum (fœmininum ſcilicet) lapſi, non ediderint, *l.1.in fin.ff.eo.* ne videlicet in pœnam harū actionū cadant, vt & alias hinc excuſantur ac eximuntur, *l.ſi id quod.7. vbi Iaſ. & Dd. de iuriſdict.* Sed & aliàs calumniosè vexandi aduerſarij cauſa petenti, edendum non eſt: *d.l.6.§.2.eo.* nec enim malitijs indulgendum, *l.in fundo. 38. de rei. vend.* vt nec iterum atq; iterum ſemel editione facta, niſi ex iuſta cauſa probata, vt caſu amiſſionis, &c. *l.6.§. vlt. cum ll.ſeqq.eod.* Eſt etiam cōtraria actio ſumptuum nomine qui debentur, *l.4. in fi.eo.* puta imploratio officij Iudicis, aut vtilis ex locato. *Bar.l.argentarius.10. in princ.de eden.* Item ſi iuret is à quo petitur editio, ſe inſtrumentum perdidiſſe, *l.vlt.de bon.auth. iud.poſſ.Iaſ.l.6.§. prator ait.nu.17.de eden.*

DE IN IVS VOCANDO. Tit. II.

1 *Continuatio.*
2 *Citatio quid ſit.*
3 *Eius propria.*
4 *Partes.*
5 *Species.*

6 Con-

6 *Cauſa.*
7 *Qui citare poſſint.*
8 *Qui citare debent.*
9 *Materia.*
10 *Forma.*
11 *Finis.*
12 *Effectus.*
13 *Affinia.*
14 *Contraria.*

1 COgnita † per editionẽ actoris petitione, de qua tit. ſuperiore, iudex, ſi res digna videbitur, in ius vocat eũ, vt veniat libello reſpõſurus, *l.1.de eden. l.cum clericis.25.vbi Bald. & Odofred.ſup. de epiſc.& cler.Iaſ.nu.9.Alex.& a ij hic in*
2 *Rubr.* In † ius vocare eſt, experiundi iuris cauſa vocare, *l.1.de in ius vocan.* hoc eſt, vt nunc loquimur, citare. Citationem nuſquam à Dd. definitam ſic deſcribit Socin. *tract.de citat.artic.1.* vt ſit actus vocatiuus alicuius, cuius interſit: qui fit vel iuris diſpoſitione, vel iudicialiter iudicis mandato, aut arbitri commiſſione ad partis inſtantiam, vel ex officio, quandoq; per ipſum iudicem, quandoque per nuncium, aut alium in ſubſidium, quandoq; per partem, epiſtolas, præconem, campanam, ad iudicij & eorũ quæ in iudicio fiunt, fundamentum, validitatem & defenſionem, & ad alios variè effectus iudiciales legitimè celebratos. Breuius, citatio eſt actus iudicialis, *§.vlt.hoc tit.c. quoniam. verb.citationes.de probat.* quo is quẽ iudicio ſiſti opus eſt, *l.de vnoquoq. de re iudic.* mandato iudicis, *l.vlt.C.de exhib.reu.* in iudicium vocatur, *l.1.ff.eo.* Iuris experiũdi cauſa, *l.vlt.h.t.l.1.ff.eod.*

3 ❡ Eius propria, quod natura ſua ſit peremptoria, & eſſe debeat. *l.vltim.de fer.l.1.C.de dilat.Specu.de citat.§.viſo.nu. 3.* legitima, *Panorm. c.illud.num.14.de præſumpt.Felin.in cap.gratum.20. nu.5.de off.deleg.* non obſcura, *Bald. l. hac cõſultiſſima.nu.4.C.de teſt.per l.eum.79.de iud. c.quia nonnulli.de reſc. Dec. Rot.17. relãto. de re iudic.* non nimis arcta, *l.eum quem temerè, vbi Bald.de iud.Bald. & Dd.l. iubemus.9.vbi Iaſon num.2.C.de indic.c.5.de dilationibus,&c.*

4 ❡ Partes tres. *Bald.l.vltim. num.3.de*
A *fer. Soc.art.4.de citat.in fin.Mynſing.obſ. 77.cent.1.Schurff.conſ.35.prima.nu.3.cent. 1.* Prima commiſſio iudicis: *l.neminem. C.de exhib.reu. l. contumacia. de re iud. c.2.§.contrahentes.in verb. eorum authoritati.de foro compet.in 6.c.prudentiam.21.de off.deleg.* altera executio ſeu intimatio citationis: *Felin.ca.gratum.20.nu.5.de off. deleg.* tertia executionis relatio, quæ ad acta referri per nuncium, & relata à
B Notario regiſtrari debet. *Spe.de citat.§. ſequitur.num.11. Mynſing.obſer.79. cent.1. Bald.nu.3.Salic.nu.7.in l.vlt.C.de fer.Maran.de citat.num.55.gloſſ.c.quoniam.verb. per duos de probationibus.*

❡ Species ſex ponit Maranta, *de iud. parte.6.num.50.* plures Socinus: *eod.art. 3.* nobis liceat diuidere primùm à cauſa efficiente, in ciuilẽ, *l.2.ff.eod.* & præ- 5
C toriam: *l.4.ff.eod. & §. vlt. hoc tit.in fin.* item aliam legis, *c.ſæpe.44. de appell.ca. 2.§.cupientes.de elect.lib. 6.* aliam hominis, *c.2.de pæn.* Deinde à materia, in vniuerſalem, *Auth.ſi omnes. C.ſi minor ſe hæred. Bart. l.ſi.eod.6.C.de remiſſione pig.* generalem ad totam cauſam, *c.vltim. vbi Panorm.c.cùm dilecti.6.de dol. & contumac. Larfran. c.quoniam.11.num.12.de probat.* & ſpecialem, ſeu particularem
D ad ſingulos cauſæ actus, *cap.1.de cauſ. poſſ.& prop.c.inter.de maior. & obed.clem. ſæpe.de verbor.ſignificat.Iaſon. in l.1.in fin. C.quan.lib.princ.dat. per l.nam ita diuus. de ado, t.l.de vnoquoque. de re iudic. Socin. de citat. artic.7. numer.5.6. Schurff. conſ. 9.num.3.cent.1.* A forma, in legitimam, ſeu ordinariam, & anomalam, ſeu extraordinariam: quæ in caſu fit neceſſitatis contra morem, & regulas vſi-
E tatas, *Felin.c.gratum.20. num.5. de off.deleg.* vt ſunt arreſtationes, *l.ait.10.§.ſi debitorem.quæ in fraud.cred. l. generali.54. vbi Bart.de decur.lib.10.l.cum. eod. C. ad l. Iul. pecul.l.1.C.de rap. virg.l.ſi quis.7.de fur.l.capite.25.de adult. Iaſon. §.ſupereſt. num.68.Inſt.de act.* Item in realem ſeu perſonalem, & verbalem. Realis eſt, qua perſona vel bona propter delictum, æs alienum, aut aliam cauſam
F iuſtam apprehenduntur, & arreſtãtur: *c.ſi clericus.11.de ſent.excom.in 6.Authen. quæ in prouincia. C.vbi de crimin.l.conſentaneum.8.& Auth.qui ſemel. C. quomodo & quando iud.l.plerique.18. vbi Iaſon.nu.*

Digitized by Google

33.de in ius vocan.& in l.penul. num.17.de iuriſd. regulariter in criminalib. *Marā. de citat.nu.58.* irregulariter in ciuilib. *d.l.ait prat.10.§.ſi debitorē.qua in fraud.cred. l.vlt.C.de his qui ad eccleſ.confug.* Verbalis eſt, quæ fit verbo, hoc eſt, per literas, apparitorem, denunciationem, *c.6.de dol.& contum.& paſſim, tot.tit.de in ius vocan.l.ad peremptorium.68. cum ſeq. de iud.* A fine & effectu, in conuentionalem, monitoriam, & peremptoriā. B *Spec.de citat. §.viſo. nu.16. gloſſ.c.1.de mil. val.qui cont.eſt.* Conuentionalis prima eſt, qua reus in iudicium vocatur. *Spec. prælleg.loco, per d.l.ad peremptorium.* monitoria altera, quæ ſub interminatione peremptorij emittitur: tertia perēptoria. *Specul.præalleg.loco.* Vlp. tamē *d.l.ad peremptorium.* primum, alterum & tertium edictum vocat, oſtēditq́; poſt C tertiam demum denūciationem peremptorium edictum ſolere impetrari. *l.& tertium.70.de iud.* Quanquam & aliquando citius pro iudicis arbitratu. *l.nonnunquam.72.de iud.Bart.l.ſi finita.§. Iulia.nu.4.de dam.infect. Spec.de dilat.§.1.nu.3.* Et ſanè olim pluribus opus fuit. cùm cauſa caderēt vocati rei, niſi parerent: *l.diuus.8.de in integ.reſtit. l.contumacia.de re iudic.* ſicut & nunc moribus Sax. D ſi quidem ante litem conteſtatam emaneant: *Land.lib.2.art.9. & lib.3.art.5.Chil.cap.37.* nam ſi poſt, tantùm vtilitatem termini perdunt. *vide lib.2.art.6.li.3.art.50.* Actor verò ne quidem ante conteſtationem ex hoc capite plectitur damno litis: ſed ob eius contumaciā, circumducto edicto, reus ab inſtantia abſoluitur, hac addita lege: E ne cogatur deinceps reſpondere, niſi refectis ei expenſis, quas ex priore citatione & fruſtratione petitoris, ſit perpeſſus. *l.ſancim.13. vbi Bal. Salic.& Dd.Cod.de iud.cap.4.5. & paſſim.extr. de dol.& contum. Cacher.deciſ.Peds.9.num.2.& deciſ.3.num.4.Chil.cap.36.*

6 ❡ Cauſam trahit citatio à natura, *clem.paſtoralis de ſentent.& re iud. Bart.l.omnes.de iuſt.& iur. Bald.l.cum fratrem.9.nu.8.C.de his quibus vt indig.& in l.executorem.nu.34.C.de execut.rei iudic.* F cùm ſit ſpecies quædam defenſionis: *d.cle. ſæpe.vbi gloſ.verb.citatio.de verb.ſign.Bal. d.l.cum fratrem.Maran.de citat.nu.13.* cuA ius reſpectu dicitur eſſe iuris naturæ. *Bald.d.l.executorē.n.34.C.de exec.rei iud.*

❡ Cauſa efficiens præcipua præceptum, ſeu commiſſio iudicis, *l.vlt.vbi Bart.C.de exhib.reis. l.conſentaneum.9. C. quomodo & quando iud.l.etiam.30.§.vlti. in verb.ad agendum à præſide euocatus. de minor.* videlicet competentis: *l.1.C.de ann.præſcript.Ang.l.ſi vacantia.C.de bon. vacan.* aut etiam arbitri, *l.non diſtinguemus.32.§.ſi domini.16.l.quid tamen.21.* B *circa fi.l.ſed & 49.§.1.de recept.arb.* nam apparitores abſque præcepto iudicantis per ſe citare nequeunt. *Bald.numer.2.l.vltim.C.de exhib.reis. Fab.nu.2.Iaſon.nu.12.in §.quadrupli. Inſtit.de act.* Præceptū autem tale iudicis vel vniuerſale eſt, vt cùm initio ſui officij viatoribus hęc poteſtas à iudice datur: vel generale, initio litis ad totam cauſam: vel parC ticulare in ſingulis cuiuſq; actus citationibus. *Felin.in cap.1.nu.13.de iud. Alciat.in Rubr. C.de eden. Imbertus Inſt.forenſ.lib.1.* Cauſa impulſiua petitio partis, *c.ſignificaſti.18.verb.ad petitionem.de for.comp.l.ad peremptorium.68.verb.primò quis petat.de iud.l.vltim.de bon.authorit.iud.poſſ.* & ſummaria ſuper petitione cognitio, vtrum ſcilicet iuſta, an inD iuſta ſit: *Felin.cap.1.num.12.de iudic.Alexand.Iaſ.& Dd.in Rubr.C.de eden* quanquam in prima citatione non admodum eam requirat Felin. *c.ad petitionem de accuſa. de quo noſtri ad Rubr.ff.de in ius vocan.* Ex quo facilè intelligi poteſt, cur apparitori non ſit licitum ſuo arbitratu citare, cùm exequendi tantùm, non cognoſcendi poteſtatem habeat. *l.ſi vt.6.C.de exe.rei iudic.* Itaque E non hic curatur de nuncio, qui quiuis eſſe poteſt. *Bart.l.eum.§.ſi epiſtola.num.1.de furt.Panorm.ca.cùm ſit Romana.numer.24.de appell.Iaſon in Rubr.C.vt lite.ſine iudic.authorit.num.4.* dummodo conſtet de iudicis commiſſione, vt loquitur Panorm. *d.c.cùm ſit Romana.num.23.de appella.*

❡ Citari autem omnes debēt, quorum intereſt. *l.de vnoquoq.47.de re iu-* 8 F *dic.l.nam ita 39.de adopt.l.ſi quando.15.C.de teſtib.* Citari non poſſunt alij indiſtinctè, propter prohibitionem legis: *qui numerantur in l.1.de in ius voc.* alij nō aliter quàm venia prætoris ſpeciatim impetrata.

impetrata, *de quibus in l.4. & paſſim. de in ius voc. l.2. C. eod.*

9 ¶ Materia ſunt omnes cauſæ, quæ cognitionem deſiderant: *l. in cauſa. 13. §. 1. de minor. l.1. §. ex eod. quæ ſentent. ſine appell. l. ea quæ. C. quomodo & quando iudex.* etiam ſinguli cauſarum actus, in quib. aliqua cognitione ſit opus, *l.4. C. de dilat. c. Rom. §. quod ſi de appell. in 6. c. ex ratione, extr. eod. Socin. de citat. art. 7 num. 6.* Nam vbi cauſæ cognitio non requiritur, ibi nec citatione opus eſt, *l. vlt. C. ſi per vim vel alio modo. l. ne quicquam. §. vbi decretum. vbi Iaſo. & Dd. de offic. procõſ. Socin. de cita. art. 7. num. 66. Felin. in c. qualiter. §. licet, nu. 15. de accuſat. Maran. de citat. nu. 37. Bald. l. ſi qua per calumniam. C. de epiſc. & cler. de quibus caſib. Bald. l. ceſſante, n. 10. 11. C. quomodo & quando iudex. Felin. d. c. qualiter. Socin. & Maran. præalleg. loco.*

10 ¶ Citatio porrò fieri debet ſecundùm ſtatuta cuiuſque loci, *Bald. l. ceſſante, num. 8. C. quomodo & quando iudex,* aliàs non valet. *Bald. in l. non ſunt liberi. de ſtat. homin. Tiraquell. de retract. lig. §. 8. gl. 2. nu. 3.* nam ſtatutis noua citationis forma tribuitur. *Bald. l.1. C. quomodo & quando iudex.* Quòd ſi nulla peculiariter data ſit, ſeruanda erit forma iuris communis: vt per nuncium vel epiſtolam à iudice citatio fiat, *l. ſed & 49. §. 1. de recept. arbitr.* & dirigatur ad perſonã, ſi haberi poteſt: *l.1. §. permittit. de lib. agn. l.4. §. prætor. de damn. infe.* ſin minus, ad domum eius, *l.2. §.1. quod vi aut clam. Dd. d. §. prætor. Tiraq. de retract. lig. §. 9. gl. 2. nu. 44. Mynſing. obſer. 69. cent. 2.* aut vxorem & familiam, *Mynſing. obſer. 37. cent. 3.* vel amicos, *d. l. 3. §. 1. quod vi aut clàm.* vel ſi nec hi quidem in promptu ſint, affixa publicè ſcriptura, eo loci vnde veriſimiliter notitiæ eius, qui vocatur, inſinuari poſſit. *Bald. & Angel. in l. vt perfectius C. de annali. except. Innocen. & Dd. in c. vlt. de eo qui mittitur in poſſeſſ. Tiraquell. de retractu lig. §. 6 gl. 1. num. 8. 9. cum ſeq.* Quæ ſcriptura ſex continere debet, ſecundùm noſtros. Primò, nomen iudicis citantis, *l. eum quem temerè. 79. de iudic.* Secundò, nomen eius qui citatur, *l. vlt. de dol. & contumac. c. 1. & 3. 5. quæſt. 3.* Tertiò, nomen eius ad cuius inſtantiam citatur, *Dd. d. c. vlt.* Quartò,

A cauſam propter quam citatur, *c. 1. 5. q. 2. l. 1. de fer. cle. 2. vt lit. pend. Innoc. in c. conſuluit. de offic. delegat. Bald. Sal. l. conſentaneum, C. quomodo & quando iud. Socin. de citat. art. 20. num. 9.* Quintò, locum ad quem citetur: *l. quid tamen. 21. §. antepen. & penult. de recep. arb. l. ſi locus, 59. de iud. c. cùm parati. 19. de appell. vbi gl. & Dd. & in c. vlt. de reſcrip. Bart. & Ang. in l. ſi vt proponis. C. quomodo & quando iud.* Sextò, B tempus ſeu terminum quo citatus cõparere debeat, *c. conſuluit. 24. de off. deleg. cohortamur, 3. q. 9. Bart. liber homo. 11. §. decem. de verb. obl. Bart. l. vlt. C. de iure dom. impetran. De his ſex requiſitis plura Socin. de citat. art. 20. cum ſeq. Spec. de cita. §. iam de citat. nu. 1.* In citatione tamen iudicis delegati ſolẽne eſt mandatum quoq; ſuæ commiſſionis initio inſeri, *c. cùm in iure de off. deleg. c. 2. de dilat. Socin.* C *de cita. art. 20. nu. 10. Schurff. conſ. 60. cent. 1.* Sed & generaliter ad totam cauſam citationes fiunt. *Mynſing. obſer. 33. cent. 4.* etiam per modum præcepti, *Bal. Sal. in rub. & l. 1. C. comminat. vel epiſtolas. Iaſo. l. nequicquam. §. vbi decretum, nu. 19. de off. proconſ. gl. vlt. c. ex parte 24. de verb. ſignif. Innoc. in c. tua nos. de cohabitat. cler.* & conditionis: vti, Si vis opponere, venias. D *Innoc. in c. dilecti num. 2. de excep. Bald. in Auth. ſi quis, C. de teſtibus, per c. ſignificauit, eo. tit. Bald. in l. conſentaneum, Cod. quo. & qua. iud.* In citanda verò vniuerſitate, non ſufficit citari Syndicum, ſed opus eſt eos vocari qui præſunt. *Bart. in l. ciuitates, 8. ff. quod cuiuſq. vniuerſ.* Illud tralatitium in omnib⁹, vt ad acta ſcribatur commiſſio iudicis nuncio factæ *Schurff. conſi. 38. prima. num. 3. cent. 1. per c.* E *quoniam, de probat.* & deinde, poſt citationem factam, nuncij relatio. *Spec. de citat. §. ſequitur. Socin. de citat. art. 13. nu. 5. Bart. l. ne in arbitris. C. de arbitr. Lanfran. c. quoniam, verb. citationes, num. 2. de proba. Schurff. conſi. 38. num. 2. & 3. vol. 1. Maran. part. 6. nu. 56. & part. 4. diſtinct. 16. num. 9. Chil. in pra. cap. 24. in fin. apud quos plura de forma licet reperire, ſicut & in l. 5. §. 1. quod vi aut clàm. l. 1. §. 1. quod cuiuſque v-* F *niuerſ. l. ad peremptorium, 68. cum ll. ſeqq. de iudic. l. 4. §. prætor ait, vbi Bart. & Dd. de damn. infect.*

¶ Finem citationis oſtendit l. 1. de in ius vocand. in verb. iuris experiundi 11

Digitized by Google

cauſa: quem ita explicat Bald. *in l. cum fratrem, num. 9. Cod. de his quibus vt indig.* Citatio fit, inquit, ad duo: nempe ad effectum comparitionis, & præparandæ defenſionis, *ſequitur Socin. de citat. art. 5. quaſt. 16. num. 22. & art. 31. nu. 5. Maran. num. 13. part. 6. ſac. l. 1. in prin. de eden. Auth. offeratur. C. de lit. conteſt. l. nam ita de adopt. clem. paſtoralis de ſent. & re iudic.*

12 ¶ Effectum exhibet hic §. vlt. cùm ait: citationem eſſe omnium iudiciorum principium, ſeu, vt alibi dicitur, fundamẽtum: *d. clem. paſtoralis.* vt actus iudicialis ſine citatione geſtus, ſit ipſo iure nullus, *d. clem. paſtoralis. l. 1. §. item, quæ ſent. ſine appella. Schurff. conſi. 9. nu. 1. cent. 2. & conſ. 38. cent. 1. Chilian. c. 24. nu. 3.* Citatus autem credere nuncio debet, *c. cùm parati. 19. vbi gloſſ. ad verb. ſuus nũcius, de appell. Spec. de citat. §. ſequitur, nu. 7.* & vocanti parere, *l. ex quacunque. 5. ſi quis in ius voca. l. 5. de iudic. c. ſuper. de reſcript. c. ſi diligenti. de for. comp.* alioqui pro præſente habetur, *Auth. qua in prouincia, Cod. vbi de crim.* & contra eum velut contumacem proceditur, *t. t. extr. de dol. & contum. l. 2. ſi quis in ius voc. l. diuus. 8. de in integ. reſtit. l. properandum, 11. §. 1. & 2. Cod. de iud. l. conſentaneum. Cod. quo. & quan. iud. l. ad peremptorium, ff. de iud.* Ac olim quidem rectè vltima citatio peremptoria vocabatur: cum eius, qui peremptorio edicto non paruiſſet, ius omne perimeretur, & caderet, *ad l. diuus, de in integ. reſt. l. contum. de re iud.* Citatio quoque inducit præuentionem, *c. propoſuiſti, pen. de for. comp. vbi Socin. gloſ. l. vbi 30. de iud. & clem. 1. verb. citat. de iud. c. gratum. 20. de off. delegat. Pan. Felin. Socin. c. vlt. de for. comp. Socin. in tract. de citat. art. 31. nu. 2.* perpetuat iuriſdictionẽ, *d. c. gratũ, Dd. l. & quia, o. de iuriſd.* inducit litis pendentiam, *Socin. de citat. art. 31. num. 4. & latiſſime in tit. vt lit. pend. per clem. 1. 2. eo. tit. &c.* interrumpit præſcriptionem longiſſimi temporis, *l. ſicut. 3. vbi gloſſ. verb. executorem, l. cum notiſſimi. vbi gloſſ. verb. conuentionem, de præſcript. 30. anno.* non breuioris: *Bart. d. l. ſicut. per l. mora, C. de rei vend. Franc. Balb. tracta. præſcript. part. 3. ſexta partis prin. quaſt. 4. nu. 3. & 4.* interdum & perpetuat actionem, *l. 1. 2. Cod. quan. lib. prin. dat.* ſuſpendit iudicis poteſtatem per interuallũ

A termino datum: *l. ſiue. 3. C. de dilat. c. cùm inter. 15. de elect. Socin. de citat. art. 30. num. 19.* Cæterùm de effectu citationis plura licet inuenire in tit. ſi quis ius dicẽt. cum multis ſeqq. De effectu citationis generalis, vide Myniing. *obſer. 31. cent. 4.* & alios paſſim, *Bart. d. l. ſi eo. C. de remiſ. pig. Dd. Auth. ſi omnes, Cod. ſi minor ſe hæred. abſtin.*

¶ Affinia ſunt, denunciatio, *l. 1. C. v*
B *bi in rem actio.* nominatio, *l. 2. C. eod. tit.* 13
præceptum iudicis, *Bald. in rub. C. comminationes vel epiſtolas*, arreſtatio, *l. pen. in quib. cauſ. pig. Molin. in conſ. Pariſ. tit. 2. verb. arreſt. nu. 1.*

¶ Contraria ſunt, defectus cauſarũ, 14
vt quis citetur ab eo qui ius citandi non habeat: *l. 3. vbi Bart. ne vis fiat ei, l. prohibitum, vbi Bart. C. de iure fiſci, lib. 10. Dd. l. 2. ſi quis in ius voc.* ſi vocetur qui
C vocari non debuit, *l. quæmuis, 11. de in ius vocan.* ſi ad diem feriatam, *l. 1. de feriis.* locum inhoneſtum, *l. quid tamen, 21. §. antepen. de recep. arbitr.* aut non tutum: *c. ex part. 48. de appell. c. 4. vt lit. non conteſt. clem. paſtoralis de ſent.* ſi termino nimis arcto, *l. eum quem temerè, vbi Bald. poſt gloſſ. 1. de iud. c. quia nonnulli, de reſcr. Bald. l. hac conſultiſſ. nu. 4. C. de teſtam. c. 2. 3. de dilat.* vel nimis tardè inſinuetur,
D *Mynſin. obſer. 62. cent. 2.* vt ei cui fit, inutilis ſit futura, *l. ſi dictum, §. vlt. de euict.* & caritura finibus illis, de quib. ſuprà.

DE PACTIS.
Tit. III.

1 *Continuatio tituli.*
2 *Pactum quid hic ſignificet.*
E 3 *Diuiſio & ſpecies pactorum.*

VOcatus † in iudicium reus, ſolet cognito actoris iure cum eo paciſci ac 1
tranſigere potius quàm dubium litis euentum ſubire, *l. quod debetur. 52. de pecul. gl. vlt. in l. Lucius, 78. in fin. ad Trebell.* aut ſi ante pactum tranſactumque ſit, obiectu exceptionis inde ſumptæ, litis
F ingreſſum impedire, *l. 5. vbi Iaſ. num. 6. hoc tit.* Eſt enim ea priuilegiata nõ modò quando venit ex tranſactione, *c. 1. de lit. cont. in 6.* ſed etiam ex pacto: *l. 4. vbi Iaſ. num. 4. & in l. 5. nu. 6. hoc t. Franc.*

poſt

Digitized by Google

poſt Gemin.in cap.1.nu.34. cum ſeq. de lit. cont.in 6.Socin.in c.olim,cum multu,de lit. cont. Blanc.in tract.de comprom. parte 4. cap. de imped.lit.ingreſſ. ſic,vt tum quoque dilatoriè ad impediendum litis ingreſſum vtiliter proponatur, dum tamen in continenti probari poſſit, *ex doctrina Bart. in l.vlt. nu.3. ff.pro ſuo.* hoc eſt,intra triduum, vel decem aut quindecim dies, aliove ſpacio pro æſtimatione iudicis ſtatuendo, *l.vlt. vbi Caſtr. ff.de error.aduocat. & ibid. gloſſ.per l.vlt. C.de iudic.* Rectè igitur de pactis & tranſactionibus ante iudiciorum ingreſſum ac præparationem tractatur.

2 ¶ Pactum in genere quamlibet cōuentionem ac *συμφωνίαν* ſignificat: *l.1.§.1.§.vlt.l.iuriſgentium,7. de pact.* in ſpecie,& hoc propriè argumento,atq; alias in dubio,nudam conuentionem: *l.legem,10.vbi Salic.hoc tit.Felin.in c.1.nu.8.eo.* cui nulla cauſa ſubſit, præter ipſam nudam conuentionem: *d.l.7.verſ. ſed cum nulla,eo.* ideoque non obligationem, ſed exceptionem tantum pariat,*d.l.7.verſ.igitur,eo.*

3 ¶ Pactum aut publicum eſt,aut priuatum,*l.5.eo.* aut iuriſgentium, *l.6.7. eo.*aut legitimum,*d.l.6.* Priuatum, aut nominatum,aut innominatum: *d.l.7.* hoc,aut ſecundum,aut præter, aut cōtra legem,*l.6.vbi gloſſ. hoc tit. l.iuriſgentium, 7.§.5.eod.* Nominata in contractus ſpeciem abeunt, quibus adiungantur pacta in contractibus iiſdem conuenta,quæ illos informant, *d.l.7. §.1.2.de pact.l in bonæ,13. l.petens.27. hoc tit.* Innominata, aut in ciuile negociū aut contractum quendam innominatum reſpectiuum tranſeūt:*d.l.7.in prin.* vnde obligatio, & cùm actio ad implendum, tum condictio ad reſcindēdum pactum,datur: *d.l.7. & tot.tit. de præſcr.verb.*quò pertinent etiam pacta conuenta in traditionibus ac alijs ciuilibus negocijs, *d.l.7.l.in traditionibus, 48.eod.l.legem,10.hoc tit.*de quibus accipiendum edictum, Pacta conuenta quæ non ſunt contra leges, ſeruabo: *l.7.§.12.ff.eod.* aut manent in terminis nudæ pactionis, eaque ſola æquitatis cauſa nituntur,*l.1.in prin.eod.* quod genus exceptionem tantùm, non obli-

A gationem aut actionem parit iure Ciuili:*l.legem,10.cum l.ſeq.hoc tit.d.l.7.§.1. 2.3.vbi Dd.eod.* iure autem Canonico, quod potiſſimum nunc vſu ſequimur, per omnia vt reliqui contractus, ad agendum condictione ex Canone firmum eſt atque efficax:*c.1.vbi Dd.Curt. præcipuè,num.10.* dummodò ab idoneis perſonis ſine dolo, metu, de re licita conuentum ſit, *d.l.7.§.ait prætor.3.l.8.9.*
B *10.11.cum ſeq.in d.l.3.l.6. 22.23.25.hoc tit.l. interpoſitas.15.ff.tit.1.* Sed hac de re ſatis multa ad Pandectas diximus.

DE TRANSACTIONIbus. Tit. IV.

1 *Tranſactio à pacto quid differat.*

C Tranſactio † pacti in genere ſumpti 1
ſpecies eſt,à pacto propriè ſic dicto, hoc eſt, nudo & conuento tantùm, differt:cauſa efficiente, cùm à lege ſuſtentetur: *l.cauſas,16. hoc tit.*materia, quia fit de re incerta & litigioſa,*l.1.l.ſi cauſa.32.hoc tit.*illud de certa: *l.1.ff.eo.* forma, quoniam non nuda conuentione, vt pactio, ſed rebus conſtat, hoc eſt,rei tranſactione,finitione, *c.1.*
D *de lit.cont. in 6.l.fratris,10. & paſſim. h.t.* (vnde & nomen habet) ac contraria mutuaque præſtatione: *l.tranſactio.38. hoc tit.* & plērunque Aquiliana etiam ſtipulatione conſtat: *l.3.l.4.hoc tit.l.4. ff.eod.* Fine, quia pactum nudum non eſt reſpectiuum, nec vllam habet niſi donationis cauſam:*l.1.eod.* tranſactionis verò finis vltimus eſt, vt lis ſopia-
E tur:*l.1.l.fratris,10.l.cauſas.16.hoc tit.* medius,vt pro remiſſione litis aliquid detur vel fiat,*l.tranſactio.38. hoc tit.* Effectu,quoniam illud nudum ex æquitate conuentionis tantùm exceptionem parit,*l.1. de pac.in prin.* quæ ex æquitate ſolet dari: *§.1.Inſtit.de except.* hæc verò,quippe rebus conſtans conuentaque, non ſolùm exceptionem ſuppeditat, *l. ſi ſuper.l.cum proponas,17.*
F *l.ſub prætextu.19.hoc t.*verumetiam non minorem vim habet quàm res iudicata, *l.non minorem,20.hoc tit.* Ideoque pœnitentiam excludit, *l.5.l.fratris,10.l. de fideiuſſ. l.cauſas, 16. l.nec intentio. 24.*

l.cum donationis.34.& paſſim.hoc tit. & a-
ctionem parit, vel ex ſtipulatu, *l.6.cum
proponas,17.hoc tit.* aut Aquilianæ ſtipu-
lationis: *l.3.l.4.l.vt reſponſum,15.h.t.* vel
vbi hæc deeſt, Præſcriptis verbis: *l.6.in
fin.de dolo,l.4. l.ſub prætextu,39. hoc tit.*
quemadmodum Digeſt. eod tit. expo-
ſuimus.

DE ERRORE CALculi. Tit. V.

1 *Calculus quid.*
2 *Eius partes, ſpecies, num.4.*
3 *Propria.*
4 *Rationes quotuplices.*
5 *A quibus rationes exigi poſſunt, & quo iure.*
6 *Materia.*
7 *Forma.*
8 *Finis.*

PErtinet ad pacta & tranſactiones
quæſtio & error calculi, *l.emptor.42.
§.Lucius,de pac.Iaſon.in l.ſi cauſa. nu.3.&
4.C.de tranſact.& in l elegantér. num.3.de*
1 *cond.indeb.* Calculus † hic ſignificat ra-
tionem ſeu rationis poſitionem, ratio-
cinium, *ext.de ob.ad rat.vbi Hoſt. Panor.
& communiter Dd.l.vnic.h.t.ſi ſponſus.5.
§.ſi quis rogatus.10.de donat.int. vir. & v-
xor.l.quod priuilegium,8.depoſ.l.1.§.1. quæ
ſent.ſine app. l.Sabin.29.de dol.mal.l.6.de*
2 *his qui not.infam.* Cuius † partes extre-
mæ ſunt, introitus & exitus: *l.non ſolum
8.§.is qui.de lib.leg.gl.6.§.rationem, 3.ver.
nec vllam.de eden.l.ſpadonem.17.§.ratioci-
natio. vbi gl.de excuſ.tut. Socin.conſi.213.
cum præſenti,nu.4.& conſi.190.memini.nu.
2.& 3.vol.2.* mediæ, Codices & inſtru-
3 menta † edere, conferre, diſpungere,
*l.cum ſeruus,83.de cond.& dem.l.ſtatulibe-
ra.6.§.vlt.de ſtatu lib. l.vlt.§.inter. de lib.
lega.* calculum datorum & acceptorum
ponere: *l.ſi quis ex argentarijs, 6.§.3.de e-
den.* oſtendendo, vnde, ex qua cauſa,
quid, cui, à quo creditum, datum, acce-
ptum ſit. *Socin.d.conſi.215. cum præſenti,
nu.1.& conſ.73.circa nu.6.* Culpam pur-
gare adminiſtrationis vel præſtare: *l.2.
C.de hæred.tut.l.1.de tut.& curat.l.pupillo-
rum.21.ff.de adm.tut.l.quicquid.7.ff.arb.*

A *tut.d.l.cum ſeruus.l.antepen.de cond.& d.l.
ſi pure.57.de fideic.liber.* reliqua facere &
diſſoluere, *d.l.cum ſeruus,d.l.ſi pure.l.ſi
pater,47.§.ſi Sticho.de fid.lib l.qui liberta-
tis.69.§.ſeruus, vbi gloſſ. de euict.l.non ſo-
lum.8.§.is qui.de lib.leg.l.ſi quis,13.§.ſi duo
de ſtatulib.l.quamuis, 32.de cond. & dem.
l.4.ff.de teſt.manum.* liberare ſeu quie-
tationem facere, *l.diſſoluta,ff.de cond.ex
lege,vide Socin.conſ.219.in præſenti. nu.11.*
B *vol.2.*

¶ Ratiocinia ſunt aut militaria, *l.2.* 4
ff.vbi de rat.in l.1.hoc tit. aut ciuilia, *tot.
tit.ff.vbi de rat.tam pub. quam priu.* aut
publica aut priuata. Nam † ab omni- 5
bus exigitur ratio, geſtoribus alienæ
rei, ſeu publicæ, *§ œconomos, in Auth.de
ſanct.Epiſc.cle.2.§.vt autem.de rel.dom. l.
4.l.orphanotrophos,30. C.de Epiſ .l.2.§.1.de
adm.rer.ciui.l.iuſtas.6.ff.de iur.fiſc.l qua-*
C *dam.6.vbi gloſſ.verb.magiſtros.de adm.tut.*
ſeu priuatæ, *tot.tit.de tut. & rat.diſtrah.
& ff.arb.tut.l.2.l.rationes, 14. ff.de adm.
tut.* Et exigi poteſt, *d.cle.2.§. vt autem,
Bart.l.1.§.officio.nu.2.de tute.& ra.Hoſt.de
ob.ad rat.num.2. Socin.conſ.213.cum præ-
ſenti,num.1.2.vol.2.Panorm.conſi.12. ma-
gnificus,vol.1.Corn.conſi.24.num.12.vol.1.
Schurff.conſi.65.quod in præſentia,num.4.
cent.1.* aut iure obligationis aut actio-
D nis ex contractibus, vel quaſi, *l.quæ-
dam. 9.de eden.l.1.§.officio. vbi Bart.nu.3.
& tot.tit.de tut.& rat.* aut extra hos, of-
ficio iudicis implorato, *Bart.in d.l.1.§.
officio num.3.Ferra.in for.red.ra. in fin.nu.
7.Iaſ.conſ.219.in iſta,vol.2. Spec. de iud.§.
generalia,nu.31.* ex æquitate, *l.4.l.6.verb.
æquum. l.quædam,9.l.argen. 10. de eden.
Iaſ.conſ.316.in cauſa,num.3.vol.1. Spec.de*
E *inſt.edit.§ fin.nu.45.*

¶ Materia ex qua ſunt vnus pluresſ- 6
ve contractus, *l.vnic.hoc tit.* & admini-
ſtrationes, *l.1.ff.vbi de rat.* Materia cir-
ca quam, ſunt data, accepta, *l.2.§.1.de
adm.rer.ad ciuit.* reliqua, *l. cum ſeruus,83. de
condit.& demonſt.cum alijs, ſ.alleg.ex tit.
de fideicom.liber.&c.*

¶ Forma, vt ratio reddatur ex bo- 7
na fide, *l.2.§.1.de adm.rer.l.ſi ita,8.de ma-*
F *nu.teſt.l.ſi pure,37.de fid.lib.* arbitrio bo-
ni viri, *d.l.ſi puré,verb.arbitrium, Bald.l.
voluntatis,7.nu.4 ff.de fideic. per l.Thais.
41.ſoror.3.de fid.lib.* abſque dolo, *gloſſ.in
§.peculium,verb.cum rationibus,Inſtit.de
lega*

leg.per d.l.Thaii.§.Stichus. legaliter, *d.l.cùm ſequus.l.qui ſub conditione, de condit. & d.l.Thau.§.ſororem.de fid.lib. qui filium verb.bonus paterf.2.de manum.teſt.Bald.in d.l.voluntatis.* non ſub nube, *Socin.d.conſil.213.cum præſenti, num.4.* ſed per ſingulas partes, ſpecies, capita, *Socin.ibid. & conſil.73.circa nu.6.Iaſ.d. conſil.219.* integrè, *l.argentarius.10.§.1.de eden.* plenè, *Bal.l.pen.num.17.ſ.de cond.inſer.* aperte diluciddeque, *l.ſi ita.8.l.qui filium.22. de manu.teſt.l.ſi purè.37.de fid.lib.gl.l.final.§.inter.de lib.legat. Iaſ.conſ.4.num.1.vol.3. Schurff.conſ.9.viſis,n.5.6.cent.2. Molin in conſuet.Par.tit.1.gloſſ.6.nu.14.cum ſeq.*

8 ¶ Finis, vt examinentur, excutiantur, diſpungantur rationes, *l.ſi ſtatulibera.6.§.vlt. de ſtatulib.* reliqua ſoluantur, *l.cùm ſeruus.82. de condit. & dem.* & adminiſtratio diſtrahatur, *l.2.ſ.de cond. ex lege.t.tit.de tut. & rat. diſt.* Nam calculus rite redditus, rationem diſtrahit, *t.tit.de tut.& rat. diſtrah.* ab obligatione liberat, *l.ſemel.vbi Bar.C. de apoch. lib.10.d.l.cùm ſeruus. d.l.ſi purè.de fid.lib.* velut tranſactio: *l.emptor.43. §.Lucius, de pac.Iaſ.l.ſi cauſa nu.3. & 4.ſ. de tranſact.Soc.conſ.190.memini. vol.2.* adeò vt non modò quietatio ſeu liberatio, eiuſque confeſſio debeatur: *l.1.& t.t.ſ.de apoch.li.10.l.2. vbi Bart. ſ. de iur.fiſc.l.plures.18. ſ.de fide inſt.Caſtr.conſ.377. ad primum.n.2.vol.2.* ſed etiam negocium fieri ei, qui ſemel reddidit, non debeat: *l.ſemel.vbi Bart.& D.l.ſ.de apoch. lib.10. cle.2.§.illi.vbi Zab.num.57. & Imol. col. pen.verb.annus ſingulis de rel.dom. Gemin. nu.5.& Can.in c. vnic.§.fin. de cler.agro. li.6.* niſi ſcilicet error calculi arguatur, *l.vnic.h.t.l.ſi ſponſus.5. §.ſi quis.10. de donat.inter vir.& vxor. l.Aurelio.21.§.Caius.l.Lucius.de lib.leg. Anch.conſ.330.viſit.& conſ.180.viſa.nu.5.Caſtr. conſ.377.ad primum,nu.2.part.2.Socin.de conſ.119. nu.11.vol.2.& conſil.13.num.3.vol.1.Dd.hic in l.vnic.& l.inſtar.9.ſ.de iur.fiſc. lib.10.Iaſ.in §.quædam,num.83.Inſt.de act.Franc.in d.c.vnic.§.vlt. num.2.de cle.ag.in 6.* qui poteſt coargui etiam poſt approbatã rationem, *Bart.num.1.Bald.num.1. Caſt. num.2.Iaſ.num 3.& 6.Fab. nu.4. hic in l.vnic.per d.l.inſtar.ſ.de iur. fiſc.lib.10.* ad triginta vſque annos, *gl.Bart.& Dd.in d.l.inſtar.ſ.de iur.fiſ.& l.calculi.9. de adrer.ad ciuit.pertinen.Fab.num.4. Iaſ.nu.3. hic in l.vnic. Bald.in l.aduerſus.ſ.de neg.geſt.Phil.Franc in c.vnic.§ final.num.2.de cler.agr.lib.6.* niſi ſuper ipſo errore ſit tranſactum, *l.vnic. vbi Dd.hoc tit. & in d.l.vnic.de cler.agr.in 6.* aut de rationib. iudicatum, *d.l.vnic.Dd.l.1.§.1.quæ ſen.ſine app.* vel iuratum, *Bart.num.16.Sal.nu.20.Iaſ. num.56.in Auth.ſacramenta. ſ.ſi ad ven.Iaſ.in §. item ſi quis.nu.12. Inſt.de act.*

DE POSTVLANDO.
Titulus VI.

DE poſtulando ſatis multa ad Pandectas diximus: & cùm propriè res hæc ad aduocatos cauſarum pertinere ſub Impp. ac referri cœperit, *l.1.2.3.& tot.hoc t.* opportuniùs ad tit. ſequẽtem, qui de aduocatis inſcriptus eſt, quod reſtat agetur.

DE ADVOCATIS DIuerſorum iudiciorum.
Tit. VII.

1 *Aduocatorum dignitas: & nu 6.*
2 *Qui olim aduocati, & quomodo ab oratorib. diſtincti, & quod eorum munus.*
3 *Aduocatorum pœna.*
4 *Finis.*
5 *Salarium quando debeatur aduocatis, & quando transmittatur ad hæredem.*
7 *Adiacentia & affinia.*
8 *Contraria.*

POſtulant in iudicijs maximè aduocati, *l.3.4.5.6.h.t.* patroni, *l.4.5.6.* cauſidici, *l.6.h.t.* qui † dirimunt ambigua 1
cauſarum fata, ſuæque defenſionis viribus in rebus publicis priuatiſq; lapſa erigũt, fatigata reparant, *l.aduocati.14. hoc tit.* meritoque ſe nobiliſſimos efficiunt, *l.pen.ſ.tit.1.de poſtulan. &c.* Nam
† etſi olim diſtinctum fuit oratoris & 2
aduocati, ſeu pragmatici officium: *Cic. lib.1.de Orat.Quint.li.12.c.3. & li.3.cap.8.* cùm is aduocatus eſſet, qui ius in iudicio ſuggereret oratori, vel præſentiam

ſuam amico commodaret: Aſcon. 4. Verrin. aut quoquo modo cauſis agendis operaretur: l.1.§.in honorariis, 4. de var.& extraord.cog. tamen ſub Auguſtis vnum cœpit vtriuſq; eſſe munus, vt iam aduocati, oratoris, & patroni quoq; partibus fungatur, cauſarū merita & fata in iudicio exponentes, l.1.ſ. de off.diuer.iud.l.pen.l.vlt.ſ.tit.1. l.aduocati,14.hoc tit.l.1.cum ſeq.ſ.tit.1.perorātes, l.nemini,10.h.t.& defendentes, l.4.5.6.h.t. Quorum certum quoque corpus certus togatorū ordo, definito numero fuit: l.3.l.nemini.l.per hanc 24.l.petitionem,13.laudabile,21.h.t. excellens honore, l.quiſquis,6.ſ.tit.1.vbi gloſſ.ad verb.honoratis, l.ſuggeſtionem,18.hoc t.ac dignitate, l.prouidendum,7.ſ.tit.1.Bald.in Rub. de off.iud.nu.16.& in l.mutus,in princ.de procur.Tiraq.de nobil c.29.nu.11 12.19.publici officij, Bald.l.fori 4.hoc t.cuius in matriculam recipiuntur, l. ſuggeſtionem,18. beneficio Principis, l.quiſquis.6.ſ.tit.1. vel electione præfecti prætorio, l.vlt.l.ſi quis,9.h.t. qui per ſtatuta tempora legum eruditioni inhæſerunt: l.iubemus,10.h.t. quorumque conueniunt natales, l.nemini.11. vbi Bald.nu.6.l.iubemus,10.h.t.religio, l.vlt.de poſtul.eruditio, facundia, vſus, ingenium, iudicium: d.l.nemini,l.vlt.h.t.ita ſpectata, & per examen explorata ſunt, l.nemini 11.l.vl.h.t. vt cum dignitate ac dexteritate cauſas litigantium tractare, defendere, atque agere poſſint. Cæterùm recepti etiam inuiti patrocinium debent clientibus, pro competente ſalario: l.properandum,11.§.pen. ſ.de iud.vide l.1.2 ſ.tit.1.l.reſtituendæ,23.cum l.ſeq.hoc tit. in bonis ſcilicet cauſis (non malis, l. rem nō nouam,12.§.patroni, ſ.de iudic. ſed neque contra patriam ſuam, l.penult.in fine, de poſtul.l.penult.hoc tit. Spec.de aduoc.§.1.nu.31.) officio iudicis: l.1.§.ait prætor. verb. ipſe dabo de poſtul. gloſſ.in cap.1. §. item ſi delator.verb.perdit,quæ fuit prim.cauſ.vbi Alua.num.6.per l.prouidendum, ſ.de poſtul.l.nec quicquam,8.l.obſeruare,4.de off.procon. cuius eſt prouidere, vt ex æquo adſint litigatoribus, l.penultim. hoc titul.l. pen.ſ.tit.1. quos idoneè defendi publicè intereſt: l.ſeruum,33.§.1. de procur.vtque prouideant & conſulant in ſingulis cauſæ partibus, d.l.properandū,

A penult.omni diligentia, ſtudio, l.ſuggeſtionem,18.hoc tit.fide, induſtria, d.l.18.h.t. quod iuſtum ſit verumque, l.rem non nouam,§.vlt.ſ.de iudic. neceſſarium ac vtile, l.quiſquis.6. ſ.tit.1. temperent iniuria, ratione, non probris certent, iure ac legibus clientem cauſamq; huius tueantur, non dolo & fraudibus, d.l.quiſq.niſi in bona cauſa, Mynſing.obſ.6.cent.6. Agant quod cauſa deſiderat,
B & litium poſtulat vtilitas, d.l.quiſquis, omni abſtineant cupiditate, l.1.hoc tit. pactioneque, l.5.ſ.de poſtul.l.item.15. ſ. de procur.

¶ Cæteroquin in officio peccantes arbitrariè puniuntur, vel etiam ordine remouentur: l.5.l.6.ſ.t.1.l.1.h.t.l. Imperator.8. cum ll.ſeqq. de poſt.l.moris,9.de pœn. clienti verò ad reſtitutionem ſalarij, & id quod intereſt, velut ex con- 3
C tractu mandati tenentur, l.vltim.ſ.de cond.ob cauſ.Spec.§.vlt.num.17.18. de aduocat.

¶ Finis publicus, vt hominum ſaluti prouideant, l.laudabile.21.hoc t.rebus publicis conſulant, l.aduocati,14. hoc t. priuatus, vt priuatorum cauſas tueantur, d.l.aduocati,l.rem non nouam,12 l.penult.C.de iudic.Spec.de aduoc.§.1. num.13. & hinc ſubſidia vitæ neceſſaria com- 4
D parent, l.4.l.ſi quis,9.hoc tit. Nam debetur ijs honorarium: l.3.ſ.tit.1. non ſuprà 100.tamen aureos in ſingulas cauſas, d.l.1.de var.& ext.cog. Hodie ex conſuetudine æſtimandum, gl.d.l.3. ſ.tit.1. Bald.in Rubr.de off.iudic. Olim & ex publico ſalarium habuerunt, l.reſtituendæ,23.h.t. hodie non item, niſi pauperum aduocati, Bald.l.fori,4.num.2.h.t. vel fi-
E ſci, l.reſtituendæ,23.hoc tit.ciuitatum, l.2. hoc tit.

¶ Vtrum autem illis initiò debeatur honorarium, an in fine actionis præſtita iam opera, quod magis eſt dicendum, ex l.venditor.14.§.ſi conſtet, vbi glo.verb.ſalaria.com.prad.quam ſequuntur Iaſ.nu.11.& Dd.l.diem,4.de off.aſſ. Bart.l.archiatri.per illum tex.C.de profeſſ. lib.10. Mynſing.obſeru.7.centur.2. Sanè quoad 5
F tranſmiſſionem, ſalarium annuum initio anni cedit, vt ad hæredem velut debitum tranſmittatur, l.poſt duos,15.hoc tit. Baldus l.1.C.de ſuff.& l.petitionem, h.t. Mynſing.obſer.8.cent.3.Iaſ.& Dd. d.l. diem.

Digitized by Google

diem,de off.aſſ.l.qui operas,36. l.ex condu-
*cto.15.§.item 5.locat.*illius anni, ſed non
ſequentium,*Mynſing.obſ.8.cent.3.*Cæte-
rùm vbi nulla ſpecialis extat conſue-
tudo vel pactio(nam primò conuentũ
debetur,& in defectũ illius conſuetũ,
aut ſi nec hoc apparet, legitimum ar-
bitrarium,*l.qui hoc anno,42. vbi Dd. de*
verb.oblig.gl.l.3.verb.verſata. ff.de loca.)
non abſurdum fuerit dicere, in ſingu-
los actus operæ præſtitæ deberi, *l.pro-*
perandum,11.§.pen.ff.de iud.l.per hanc an-
tepen.h.t. Bald.l.vnic.num.6.C.de ſuff. vbi
diſputatur etiam , qua actione peti poſſit.
quemadmodum & ſumptus debentur
ac vacationes,*l.ſed & ha.33. §.non ſolum,*
de procur. ſecundùm qualitatem ſcili-
cet perſonarum ac rerum: *Bald.l.vnic.*
num.10.ff.de ſuffrag.per l.idemq́ 10.§.idem
Labeo.ff.mand. niſi aliter conuenerit cũ
ſalario, *d.§. idem Labeo. Guid.Pap.de-*
ciſ.102. qui quoties honorarium acci-
pit,nihil putatur officio dediſſe,&pro-
inde nulla ei gratia debetur. *Corſus li.2.*
indag.c.5. Quãquam autem aduocatus
non fiat dominus litis , *Bald.l.1.nu.3.C.*
*de error.aduoc.*vt procurator , *l.procura-*
torib.12.cum l.ſeq.de procu.c.1.§.1. eo. in 6.
l.4.§. vlt. de app. tamen eius abſentia
iuſtam præbet dilationis materiam, &
excuſationem in negocijs pendentib.
c.1.vbi gl.verb.aduocatus , vt lite non con-
teſt.l.pen.vbi Odofr.C.de delatorib. li.10.d.
l.properandum,11.§.pen.verſ. ne ex eorum
excuſatione fiat cauſarum dilatio,ff. de iud.
non etiam finitis,*l.4.ff.de poſtul.* Et co-
gitur ſuſceptam litem ad exitum per-
ducere,*d.l.properandum,§.pen.h.t.* vſque
ad ſententiam definitiuam. Nam in
ſecunda inſtantia patrocinari inuitus
non cogitur , *Bald.nu.10.poſt gl.vlt.l.v-*
nic.ff.de ſuffrag.fac.l.inuitus,17. vbi gloſſ.
verb. extendere, C.de procur. niſi aliter
conuentum ſit,*Guid.Pap.deciſ.102.* vel
cauſam compererit iniuſtam,*l.rem no-*
uam,12.§.vlt.verſ.hocq́ ſubſecuto.C. de iu-
dic. Litigator tamen pœnitere,aliumq́ue eligere poteſt:*d.l.properandũ,§. pen.*
quod in procuratore poſt conteſtatio-
nem non æquè licet,*l.poſt litem, 7. cum*
ll.ſeqq.de procur.vt plurib. expoſui. conſ.35.
6 ¶ Eodem referatur aduocatorũ di-
gnitas,*l.ſuggeſtionem,18.hoc tit.* honor,*l.*
quiſquis.7.in fine verb.honori ſuo. ff.tit.1.

A decurionatus, *l.2.hoc tit.* ſacerdotalis,
*Guid.Pap.dec.388.num.8.*nobilitas,*l.pro-*
uidendum,7.verb.nobiliſsimos, ff.de poſtul.
l.aduocati,19.hoc t.Bal.ex.de off.iud.in Ru-
bric.nu.16. Guid.Pap.deciſ.388.389. Tiraq.
*de nobil.cap.29.num.12.*Item officium,*de*
quo d.l.quiſquis,6.ff.tit.1.l.1.hoc t. Spec.§.
1.nu.14.15.& paſſim,de aduoc. vt eſt me-
rita cauſæ pandere,*l.1.ff.de off.diuer.iud.*
non plures lites ſuſcipere quàm pera-
B gere commodùm queant,*Specul.§.vlt.*
*num.14.15.*non eaſdem protelare,*Spec.*
§.1.nu.15. non fraudibus ſe tueri, *Spec.*
*§.ſequitur,nu.4.*niſi in bona cauſa,*Myn-*
*ſing.obſ.6.centur.3.*non per ſubſtitutum
agere,*d.l.properandum,§.pen.* alioqui ſa-
larium non debetur, *Iaſ.l.diem functo.*
in fin.de off.aſſeſſ. non inſtruere teſtes,
Spec.§.vlt. num.3. cum ſeq. Denique vt
ſit cautus in conſilio, fidelis in patro-
C cinio,iuſtus in iudicio,*Spec.§.vlt.nu.21.*
Eodem referatur poteſtas,*de qua l.1.ff.*
*de errore aduoc.*priuilegia,*de quibus l.4.l.*
5.l.cum aduocatio.8.l.aduocati.14.l. aduo-
*catos,19.l.laudabile,21.hoc t.*vt immuni-
tas,*l.3.l.5.l.ſuggeſtionem.18. hoc tit. Guid.*
Pap.deciſ.388.cum ſeq. Tho.de colle.§.me-
dici.num.6.

¶ Adiacent eruditio , *l.2.ff.de poſtul.* 7
D fides,induſtria,&c.*l.ſuggeſtionem,18.hoc*
tit.l.rem non nouam,12.§.vlt.ff. de iud. o-
mne ſtudium clientis cauſæ adhiben-
dum,*d.l.rem nõ nouam,§.vlt.*affines ſunt
adiutores,*l.per hanc,24.h.t.* & iure præ-
ſertim Sax.procuratores, *Landr.art.61.*
62.lib.1. quanquam his digniores ſint,
*Tiraq.de nobil.cap.29.num.14.*ſicut & no-
tarijs,*l.vniuerſos,15.ff.de decur.li.10.Bald.*
in Rub.de off.iud.in fin. quorum officijs
E ideò abſtinere debent, *Bald.Tiraquell.*
praall.lo. Inter iudicem quoque & ad-
uocatum fieri diſcrimen iubet, *l.quiſ-*
quis,6.ff.tit.1. Affines ſunt & procura-
tores,& procuratio , *l.vlt.verſ.aduoca-*
tionem præbuit , procurationémve ſuſcepit,
*de inoff.teſta.*Iudicat tamen Vlpian.*l.in-*
ter.54.de rei vend. Inter officium aduo-
cationis & rei ſuæ defenſionem mul-
tum intereſſe: Nec propterea quis,in-
F quit , ſi poſtea cognouerit rem ad ſe
pertinere , quod alij eam vindicanti
tunc ignorans ſuam eſſe, aſſiſtebat,do
minium ſuum amiſit.

¶ Cõtraria ſunt,diuturna aduocatis

abſentia,*l.per hanc.24.h t.* finis vitæ aduocati, *l.poſt duos,15.h.t.* profeſſionis, *l.cum aduocatio.8.l.petitiones,22.l.vlt. hoc t.* vel voluntarie depoſitæ,*l.ſi quis,9. l.petitiones 22.h.t.* aut per tranſlationem,*l.2.l.ſi quis,9.hoc tit.* vel coacte,*l.1.ſ.6.ſ.tit.1.l.1.hoc tit.* vt cùm remouentur ordine,*l.moris,9.de pœn.*agere,poſtulare, ꝓhibentur,*l.1.ſ.tit.1.* ob pactum de quota.*l.5.ſ.2.1.*aut alias cauſas,*de qu.b.Spec. §.1.nu.9. cum ſeq.Guid. Pap.deciſ.402.*In ſingulis etiam cauſis finitur officium reuocatione clientis,qui amplius opera aduocati nolit vti,*l.properandum,11.§.pen. l.rem non nouam.12. in fin. C. de iud.* aut huius contraria ſuſceptæ litis renunciatio,quę tamen non niſi ex cauſa recipitur,*d.l.rem non nouam,§.pen. vbi gloſſ.verb.iuſta cauſa.*

DE ADVOCATIS DIuerſorum iudicum. Titulus IIX.

Vnus & idem eſt cum præcedenti.

DE ADVOCATIS FIſci. Tit.IX.

INter aduocatos pręcipuum eminentiæ gradum aduocati(duo enim eliguntur, *l.binos,10.l. poſt duos,15. ſ.tit.1.*) fiſci tenent,*d.l.binos,l.pen.iubemus,10. l. petitiones,22.ſ.tit.1.* tanquam primates, *l.iubemus,10.l.petitiones,22.ſ.tit.1.* ex corpore togatorum,*l.cum aduocatio. 8.l.aduocatos,15.ſ.tit.1.*vt cauſas agant fiſci ,*l.1.l.vlt.hoc tit. l.binos,10.l.poſt.15. ſ.tit.1.* non aliorum contra fiſcum, niſi coniunctorum:*l.pen.de poſtulat. l petitionem,13.ſ.tit.1.*iura commodaque fiſci abſq; calumnia, tamen pro publico ſalario tueantur & curent,*l.3.h.t. l. reſtituenda. 23.l.per hanc,24.ſ.tit.1.*

DE ERRORE ADVOCAtorum,vel libellos ſeu preces concipientium.Tit.X.

ADuocatus etſi dominus cauſæ non eſt,*Bal.l.1.num.3.h t.* vt procurator, *l.nulla,23.Inſt.de procur.* tame quia cauſam alterius,non ſuam agit, *l.alienam,*

A *18.ſ.de procur.l.2.3.5.ſ.de poſtul.* ideò ipſius dictum in lite factúmve perǽquè habetur,atque ſi litigator ipſe,dixiſſet feciſſet:*l.1.hoc tit.Placen.hic in Rub.glo.in c.o im,10.verb.non reuocata, de cenſib.* niſi abſit,*arg.l.1.h.t.a contrario ſenſu.*aut proteſtetur , nolle ſe ſermonem vel confeſſionem aduocati ratam habere,*Bar. d.l.1.per l.at ſi quis,§.pietiq. de rel.& ſump. fun.* aut antequam ſententia tranſeat
B in rem iudicatam , in continenti,hoc eſt,intra triduum , quod appellationibus olim dabatur,*l.1.quan. & intra que temp.1eu.l.vlt.hoc t.* Nam poſt rem iudicatam probationes non admittuntur, *l.4.ſ.de re iud.l.ſub prætextu,ſ.de tranſact.* nec error ideo reuocari poteſt , *l.error. ſ.de iur.& fact.ign.*quia probandus eſt, *l.2.vbi Cait. hoc tit.* probatio autem,vt diximus,tum non recipitur : proinde
C nec reſcriptis firma per ſententiam rei iudicatæ negocia, ex hoc capite in dubium reuocantur,*l.vlt.h.t.* Eadem ferè cauſa eſt in errore eorum, qui libellos ſeu preces concipiunt , quos referendarios appellat No.de referenda : niſi quod ad ſupplicem libellum reſcripta non ſic finiant negocia, vt res iudicata,quo minus pòſt liceat errore libelli, cum ſit reſcriptum,reuocare , probare,
D &c.*l.2.hoc tit.vbi Dd.*

VT QVAE DESVNT ADvocatis partium,iudex ſuppleat. Titulus XI.

POrrò vt aduocati errorem in facto admiſſum litigator reuocat & emēdat:*l.2.3.ſ.tit.1.* ita eiuſdem lapſum de-
E fectumque iuris corrigit index & ſuppleti:*l.vnic.hoc tit.* non tamen conſuetudinem,*Bart.in l.omnes,9.nu.76. de iuſt. & iur.& in l.2.ſ.ſi contra ius vel vtil.pub. Caſtr.hic in l.vnic.num.2.* quæ facti eſt, & probari debet , *l.4.de cuſt.reor.* præter notoriam : *Iaſ.in l.2.num.11. ſup.ſi cont.ius vel vtil.Bart.in d.l.omnes. Crau. conſil.137.nu.5.ex Bald.l filiusfamil.§. veterani,de procurat.l.iubemus, Cod.de iudic.*
F *l.ſi fugitiui.C. de ſer.fugit.* neque actionem,*Caſtr.hic, num.4.* exceptionem, *Caſtr.hic,nu.4.per l.ſi vnus,§.partus, vbi gl.in verb.opponendo, de pac.* niſi ex actis

&

& narratione apparentem: *l.2.§.quòd ſi actor. vbi gloſſ. infra de iur. prop. cal. l. age. 3. ſuprà de tranſact. Caſtr. hic, nume. 4. Innoc. in c. vltim. de lib. oblat. Anch. conſil. 148. Socin. & Doctores in Rubr. de except. per l. 1. illo tit. l. itaque. 48. de prec. l. qui per dentem 26. de act. empt.* nec probationem cæteroſque iudicij actus, qui in parte, non iudice potiſſimùm radicantur. *Bald. hic num. 7.* Cæterùm quod dicitur, iudicis factum eſſe factum partis, *l. ſi ob cauſam. 13. C. de euict.* accipiendum eſt de ijs, quæ iudici facienda incumbunt, & iure fiunt : *Bald. d. l. ſi ob cauſam.* ſeu quæ clauduntur adminiſtratione iuriſdictionis, *Iaſon. l. à diuo. §. ſed ſi emptor. num. 3. de re iud.*

EX QVIBVS CAVSIS infamia irrogatur. Tit. XII.

POſtulantibus aduocatis maximè obſtat infamia: *l. 1. de poſtul. l. 5. 6. ſupr. eodem.* quæ vt à reliquis dignitatib. notatum abigit, *l. 2. infr. de dig. lib. 12.* ſic & à publico ac honorabili aduocandi munere excludit. *Spec. de aduoc. §. 1. num. 10. per l. quiſquis. 6. C. de poſtulan.* quamobrē rectè atq; ordine ſubijcitur, quibus ex cauſis infamia alicui irrogetur. De quibus cùm ad Pandectas dictū ſit, nō opus eſt candē hic tundere incudem.

DE PROCVRATOribus. Tit. XIII.

POſtquam de aduocatis & infamia, quæ his obſtat, expoſitum eſt, ſequens fuit dicere de procuratorib⁹, & quæ his obijci poſſunt. nam infamia huic muneri priuato non æquè eſt impedimento, *§. fin. Inſtit. de except.* Proximum autem aduocato ꝓcuratoris eſt officium : vterque alienam cauſam agit in iudicio : aduocatus poſtulando, hic inſtar domini curando: ille oratione & viua voce, hic ſolicitudine, ſolicitatione, omnique actione, quæ litigatori, in qualibet iudicij parte incumbit, *§. pen. Inſtit. de ijs, per quos ag. poſſ. §. 4. Inſtit. de ſatiſd. l. 1. ff. eod.* Sed de horum quoque generibus poteſtate, officio,

A quoniam in Digeſtis titul. de procurat. multa diximus, ſatis ſit hic locum indicaſſe.

NE LICEAT POTENtioribus patrociniū litigantibus præſtare, vel actiones in ſe transferre. Tit. XIV.

B OBſtat procuratori ipſiuſmet potentia, gratia, opes, *l. 1. vbi gl. verb. potentiorum. & Bald. hoc tit.* dignitas, *l. 1. verb. viris clariſſ. hoc tit.* eruditio, *Caſtr. l. 1. in fin hoc tit.* & denique quæuis excellentia, qua pars aduerſa prægrauari poteſt. Prohibitum eſt enim potentioribus, qui in ordine aduocatorum nō ſint, lege Claudij patrocinium formidoloſum alijs contra alios præſta-

C re, vel poſtulando, vel procurando, *d. l. 1. verb. ſeu procuratores.* vel interceſſionibus, *l. 1. verb. interceſſionib.* ceſſionibus, *l. 2. hoc tit.* literis commendatitijs: *Caſtr. l. 1. num. 3. hoc tit.* aut alienas in ſe actiones per ceſſionem transferre, *l. 2. hoc t.* vt iudiciariæ lites ſuo poti⁹ marte decurrant, quàm alienis opibus atq; copijs nitantur, vel potius corrumpan-

D tur, *l. 1. h. t.* amiſſione cauſæ litigatorib. imminente, *l. 2. hoc t.* pœna vero arbitraria potentioribus, ſi contra hanc prohibitionem quid machinentur: *l. 1. vbi Bald. hoc tit.* Cauſa igitur huius prohibitionis edictum Claudij : *l. 1. hoc tit.* cuius ratio ſumatur ex edicto, quo ꝓhibetur mutandi iudicij cauſa alium grauiorē aduerſariū ſurrogare : quod fit, ſubmiſſo procuratore potentiore,

E quia litis fit dominus, *l. nulla. 23. ſuprà de procurat.* quod ſecus eſt in aduocato: *Baldus l. 1. n. 3. ſupr. de error. ad.* ad quē ideo huius titul. prohibitio non pertinet. Impulſiua querela tenuiorum, concuſſio potentum, *l. 1. hoc tit.* quare ceſſante hac cauſa, licet defenſorem potentiorem adſciſcere, vt contra vim æque potentis. *Caſtr. hic. l. 1. num. 2. per l. cum pater. §. Titio. in fin. de legatu. 2. c. recepimus. c. ex part. de priuileg.*

F Materia, ceſſiones actionum, *l. 2. hoc t.* procurationes reorum & defenſiones, *l. 1. 2. hoc tit.* ſuffragia occulta. *Caſtrenſ. hic. l. 1. numer. 1.* Finis, vt iudicia ſuo potius marte

decurrant, quàm potentiorum opibus nitantur, *l.1.hoc tit.* qui vicinis & alijs, obtentu poſſeſſionis alienæ ſuæq; dignitatis, graues eſſe non debent, *l.milites.31.l.vlt.C.de loca.* Effectus, vt damno litis plectantur, & cauſa cadant, qui vel cedunt potentioribus litis redemptoribus actiones ſuas, *l.1.hoc tit.* vel ab ijſdem formidoloſum patrocinium accerſunt: *l.1.hoc tit.* ipſi verò potentiores, qui tale quid committunt, arbitrariè cauſa cognita puniuntur, *l.1. vbi Bald.h.t.* Eadem ratione curatores & milites prohibentur titulo conductionis aliena procurare: *l.curialis.30.l.milites.31.l.vlt.ſ.de loca.& conduc.* quod ſi contrà fiat, nec ex tali contractu naſcitur obligatio & actio: *d.l.curalis.d.l.vlt.* & miles militia, locator reditibus priuatur, *d.l.vlt.* Sunt & affines cõſtitutiones, interminantes eundẽ ob cauſam, vt nemo ad ſuuũ patrociniũ ſuſcipiat ruſticanos, vel vicos eorum, *tot.tit.ſ.vt nemo ad ſuum pat.ſuſ.vic.*

DE HIS QVI POTENTIORŨ NOMINE TITULOS PRÆDIJS AFFIGUNT, VEL EORUM NOMINA IN LITEM PRÆTENDUNT. TIT. XV.

IN eadem vel potius grauiore cauſa ac pœna hærent, qui potentiorũ nomine titulos litigioſis prædijs affigũt, *l.vnic.h.t.* velut arma, inſignia, nomen potentum, quaſi horum ſit poſſeſſio, aut eorum tutelæ, & vt nunc loquimur, ſaluæ guardiæ res commiſſa ſit. Item qui potentis nomen in litem deterrendi aduerſarij cauſa prætendunt, laudantes hunc authorem, poſſeſſorem, *l.2.ſ.vbi in rem act.* ius habentem, cui vt intereſſenti litem denunciari oporteat, &c. *l.1.2.ſ.vbi in rem act.* Vt autem hæc inferendi alteri metus cauſa rectè prohibentur, ita cum à finibus actus diſtinguantur, *l.qui iniuria, de fur.* depellendi à ſe metus & periculi cauſa rurſum permittuntur: adeo vt liceat etiam vniuerſitatibus, ſe ſuaq; in potentioris alicuius, quamuis non ſuperioris ordinarij, tutelam & protectionem dedere, *c.recepimus.c.ex parte.de*

A *priuil.Schurff.conſ.23. quod veritas.nu.1.2. cent.3.* titulos Principis & ſaluam guardiam, quæ prędijs, villis, ædibus affigatur, impetrare, *Bart. Bald.l.ſanctum.de rer.diuiſ.Chaſſ.in conſil.Burg.Rub.1.de iuſt. verb.& droict.num.67.in fin. & nu.47.ex conſt.reg.Matth.de Affl.quæ eſt de regalib. Ioan.de Plat.l.cum ſæpe cõtingit.C.de erog. mil.anno.lib.12.* vbi tamen dicit, etiam præſides dare ſaluaguardias ſpeciales,

B hoc eſt locales, licet non generales: *ſequitur Chaſſ.in conſ.Burg.Rub.1.§.4.verb. & ſur les hommes. nu.65..66.* qui nunc etiam à ducibus & comitibus ſuo in territorio conceduntur. Itaque tituli huius non magnus eſt hodie vſus, teſte hic Caſtren.*in princ.& num.1.*

VT NEMO PRIVATVS

C titulos prædijs ſuis, vel alienis imponat, vel vela Regia ſuſpendat. Tit. XVI.

NOn tamen priuatis licet eiuſmodi titulos vel vela & vexilla principum regia, ſuis vel alienis prædijs, de quibus timeri quæſtio poteſt, terroris faciendi cauſa imponere, pœna grauiſſima ſecus facientibus præſtituta:

D *l.1.& 2.h.t.* ſed eiuſmodi aut à principe impetrantur, *Caſtr.l.vnic.num.2. infrà tit.1.Panorm.c.delicta.num.3. de exceſſ.prælato.* aut iure & ſententia euincuntur: aut vſu immemoriali, qui priuilegij loco eſt, præſcribũtur, *c.1.§.1.de verbor.ſign.* Et hodie ſanè in Imperio nullus feuda vexillorum (*fanlehn*) habet, & vexillum titulis ac poſſeſſioni-

E bus ſuis præferre poteſt, qui non ab Imperio peculiariter cum hac vexilli prærogatiua & faſtigio ſit inueſtitus. *Lands.lib.3.art.60.* Cæterùm alio fine inſignia principis addere prædijs licet, & portis, vt in ſignum ſubiectionis: *Bartol. tract. de inſign. & armis. num.2.* per quę ſuperioritas etiam probatur. *Hipp.in Rub. de probat. numer.191. Franc. Mar. deciſ.Delph.91. quæritur. in*

F *fin.Archid.c.quicunque.30. diſtinct. Panorm.d.c.dilect.1.cum add. de exceſſ. præla.Felin.c.cum cauſam.2.3.4.de probationib.*

VT

VT NEMINI LICEAT A ſine iudicis authoritate ſigna rebus imponere alienis. Tit. XVII.

QVemadmodum ad alterius inuidiã, terrorẽ, iniuriã nõ licet titulos aut inſignia potentiorũ prædijs ſuis vel alienis imponere: ſic multò minus permittitur, vt quis ſua ſigna (quæ ſignacula vel ſigilla, *l.1.§.ſi pecunia.depoſ.* paruæq; ſtatuæ, *l.quæſitum.de fund.inſt.leg.*) vel titulos reb. ab alio poſſeſſis, quãuis ius in ijs habeat, vt propria abſq; iudicis authoritate iuris alicuius ſibi aſſerendi cauſâ apponat, *l.1.l.2.h.t.* atq; ita iudicis cognitionẽ priuato, & ob hoc ſuſpecto iudicio, quod in propria cauſa minus eſt idoneum, anteuertat. Idcirco enim iudiciorum vigor, iuriſque publici tutela in medio conſtituta eſt, ne quiſquam ſibi permittere valeat cognitionem aut vltionem, *l.nullus.13 ſupra de iud.* Tituli rebus immobilibus imponuntur, *Nou.164.* ſigna mobilib. *l.1.§.1.§.ſi dolum.2.l.quod ſi.4. de peric. & com.rei vend.l.1.§.idem ait.nau.caup.ſtab.* quanquam ædificijs legantur impoſita, *l.ſi cuius.13.§.ſed ſi adium.7.de vſufruc.*

NE FISCVS VEL RESpublica procuratione alicui patrocinij cauſa in lite præſtet. Tit XVIII.

POtentiorib. quorũ patrocinio alienæ cauſæ prægrauari, aut ſubleuari non debent, iure aggregãtur fiſcus & ciuitates: non modo quod opibus, ſed etiã gratia & põtẽtia vt plurimum priuatis antecedant, *l.3.§.item ſi cui plus quam per l.Falc.l.2.de fund.dota.glo.l.1.§.ſi ad fiſ.uni.vt lega.nom.cauea.* Quapropter alienas in ſe ſuſcipere lites, vel ijs patrocinium impertiri non debent, ne prætextu quidẽ æris alieni, *l.1.3.h.t.* aut ceſſionis: *d.l.2.l.vlt.h.t.* niſi ob iuſtũ intereſſe, *l.ſi cui.§.de non nu.pec.Caſtr.hic.*

DE NEGOCIIS GEſtis. Tit. XIX.

1 *Continuatio tituli.*
2 *Negociorum geſtores qui.*
3 *Cauſa efficiens, & impulſiua.*
4 *Materia.*
5 *Actio negociorum geſtorum.*
6 *Adiacentia, affinia, contraria.*

HActenus† de procuratoribus eſt dictum, qui cum mandato negocia aliena adminiſtrant: *l.1.de procur.* iam de B negociorũ geſtoribus videamus, qui † ſine mandato litem remq; alienã, tam in iudicio, quàm extra iudicium adminiſtrant, qui voluntarij ob id dicũtur. *Cic.in Bruto, Paul.lib.3.* procuratores, *l.qui hominem 34.§.ſi gener.6.de ſolution.* quanquã ſunt quandoq; & neceſſarij, vt qui ex obligatione vel officio adminiſtrare coguntur: *l.tutori.20.l.ob negocium.18.l.1.l.5.l.alimenta.11.l.quod in vxorẽ.* C *13.h.t.l.3.§.ſi executor.3.eod.* item quaſi neceſſarij, qui non vltrò volenteſque, ſed ſuſpicione neceſſitatis aliqua adducti, alienis negocijs citra mandatũ domini ſe immergũt, *l.atqui.19.§.ſi libero.2.l.cũ pater.29.l.3.§.etſi eod.l.curatoris.17.hoc tit.l.quicquid.§.de ad.tut.* 1 2

❡ Cauſa ergo efficiens, eſt voluntas non domini (dum tamen ne cõtradicat, *l.vlt.h.t.*) ſed geſtoris, aut libera D & ſpontanea, *l.atqui.19.§.ſi libero eo.l.tutori.20.h.t.* aut coacta, *d.l.tutori.d.l.curatoris.14.h.t.* ἀϊτία προηγουμένη & impulſiua, officium, *l.5.h.t.* pietas, *l.liberto.31.§.pen.eo.l.1.l.alimenta.11.h.t.* affectio, *l.1.l.quod in vxorẽ.13.h.t.* amicitia, *l.liberto.31.§.item.l.is qui.44.l.mandaſti.46.eo.l.tutori.20.h.t.* benemerita neceſſitas, *l.3.§.ſi executor.l.ſi pupilli.6.eod.l.4.§.1.de act.& oblig.l.4.l.ſi mandatum.14.h.t.* 3

E ❡ Poſſunt autem omnium negocia geri: *l.3.§.2.l.6.l.ſucceſſori.12.l.Pomp.15.l.atqui.19.§.ſi.eo.* extra iudicium quidem ab ijs, quib. contrahendi poteſtas eſt: *l.ſi filiusf.14.eo.* in iudicio ab his, quib. litigandi ius eſt: *gloſ.& Dd.d.l.filiusfa.14.* ab vno vel pluribus *l.3.l.cum alieni.26.eo.* Poſsũt omnia geri, tam iudicialia, quã extraiudicialia, *l.3.eod.* vnũ vel plura: F *l.Pomp.15.eo.l.tutori.20.h.t.* dum tamen ea dominus geſturus eſſet: *l.ſed an.10.eum ll.ſeqq.eo.* hoc eſt, quæ pertinent ita ad eius vtilitatem, vt geri ſit opus: *l.nam & Seruius.21.§.2.de neg.geſt.* nã ne vtile 4

Digitized by Google

quidem, nedum inutile, non tamẽ neceſſarium inchoare geſtor & tentare debet, niſi euentu quoque vtile futurum ſit, *dicta lege, ſed an vltrò. 10. cum multis legibus ſequentibus, eod.* Geruntur porrò aliena, alterius, vt domini, contemplatione, *l. liberto. 31. in principio. & §. 1. eod.* cura, ſollicitudine, re, geſtuque ipſo, *l. qua vtiliter. 45. §. fin. l. cum alien. 28. l. ex facto. 30. l. vl. . eo. gl. l. 6. §. itẽ quæritur. verb. ipſo geſtu. eod.* ratihabitione, *l. ſi ego. 24. eo. l. 2. l. 7. de calumn. l. ſi pecuniam. 9. l. ab vno. 19. hoc tit. l. ſi fundus. §. 1. de pign.* non ad gerentis commodum, *l. ſi pupil. 6. §. ſed ſi quis 2. ff. eod.* ſed vt rebus abſentis amici, cuius nomine geſtio fit, conſulatur. *l. 1. . . §. 1. lege n qui. 44. l. mandaſti. 46. eod. l. tutori. 20. hoc tit. l. 4. §. 1. de oblig. & act.*

5 ¶ Quare bona fide adminiſtrare, & adminiſtrationis rationem cum reliquis, omnique eo quod obuenit, domino reddere, actione negociorum geſtorum, quæ ex quaſi contractu oritur, geſtor debet: *l. 4. l. ſi mend. tuta. 14. l. aduerſus. 9. l. negocijs 23. hoc tit. l. 2. vbi Bart. l. ſin autem. 20. eod. §. 1. Inſt. de ob. quæ ex quaſi contract. l. 4. §. 1. de act. & obl.* cui tamen ne officium ſit damnoſum, *l. ſed ſi. 7. quemadmod. teſtam. aper.* præſtò eſt contraria ex geſtu actio, *l. 2. l. ſin autem 20. l. actio. 47. eo. §. 1. Inſtit. de oblig. quæ ex q. contractu. d. l. 4. de act. & oblig.* bonæ fidei, *l. ob negocium. 18. hoc t.* qua indemnis ſeruatur, & quicquid in rem alterius impenſum eſt, repetit, *l. 2. vbi Bart. l. 3. §. 1. l. Pomp. 9. cum ll. ſeqq. l. atqui. 19 §. 3. eo l. ſi negocium. 10. l. alimenta. 11. cum l. ſeq. hoc tit.* quaſi iure quodam compenſationis. *l. 3. §. 1. l ſi autem. 8. §. ſi quocunq. 2. eod.*

6 ¶ Adiacent impenſæ & ſumptus, *l. liberto. 31. §. qui aliena. 3. l. Neſenn. 34. eo.* damni cum lucro compenſatio, *l. ſi negocia. 11. eo.* Affinis igitur eſt compenſatio, *d. l. 3 §. 1. eod.* mandatum, & actio mandati, *l. ſi avis. 28. l. mandaſti. 4. . eo.* tutelæ, *l. cum pater. 29. eo.* de in rem verſo. *l. ſi ſerui. 41. eo.* Contraria, non præſcriptio 20. annorum, *l. aduerſus. 8. C eo.* ſed 30. *l. 3. cum ſeq. C. de praſc. 30. anno.* neceſſitas officij, *l. tutori. 20. hoc tit.* prohibitio domini, *l. vlt. h. t.* donandi animus, *l. 1. l. . l. . . menta. 11. l. ſi filius. 12. h. t.*

A

DE IIS QVAE VI METVSVE CAVSA GESTA SVNT.

Tit. XX.

1 *Continuatio.*
2 *Reſtitutio quid.*
3 *Vis & metus differentia & conuenientia et quid propriè: n. 6.*
B 4 *Forma proponendi.*
5 *Cui detur, & ex qua cauſa.*
6 *Affinia, contraria.*

NOn † tantùm de legitimatione perſonarum, quam hactenus tractauimus, initio iudicij quæritur, ſed & de legitimatione, vt ita dicam, rerum: vt cùm in controuerſiam adducitur, vtrum cauſa eiuſmodi ſit, in iudicio ſubijci, an verò vt reſtitutione in C integrum ad priſtinum ſtatum reduci, an arbitrio boni viri potius committi debeat: de quibus deinceps eſt perpurgandum. 1

¶ Reſtitutio, eſt prioris ſtatus vel iuris redintegratio, *Spec. de reſt. §. 1. per c. notandum. 2. q. 3. c. ex literis. de in int. reſtit.* in priſtinum ſtatum repoſitio. *Maur. c. tract. reſt. c. 1. per l. quod ſi minor. §. reſtitutio de minorib.* ea extra ordinem, & con D tra communes iuris & contractuum regulas indulgetur: *l. quod ſi minor. § fin. de minor. Maur. de reſt. c. 2.* ex iuſta aliqua cauſa, *l. 1. 2. 3. 4. de in int. reſt.* puta ob vim metumve, *de quo hoc t.* dolum, *ī. de dol. mal.* quem quis paſſus ſit contrahendo ob fraudem damnumve, ætatis fragilitate factum: *ī. de in integ. reſt. min.* ob aliam denique quamuis cauſam iuſtam, *ī. ex quib. cauſ. maior. cum ſeq.* 2

E ¶ Vis & metus etſi inter ſe differũt: *c. ſacris. 5. eo. l. 3. verb. ſi vi vel met. h. t. l. nihil. 117. de reg. iur.* quoniam illa corporis, hæc animi magis eſt paſſio: *d. c. ſacris. 5. eod.* ab illa voluntas patientis abeſt, quã vi extorquetur, ab hoc non abeſt, quod voluntas coacta ſit etiam voluntas, *l. ſi mulier. 21 §. penult. vbi gl. eod. l. 4. C. de her. inſtit. Dec. nu. 3. & Dd. l. velle* F *non creantur. de reg. iur. l. ſi priuatus. ff. qui & a quib.* periculi metu minus malum eligens: *c. metu 0. 15. quæſt. 1.* illa præſens malum eſt, hic futuri ſeu impendentis mali & periculi formido eſt: 3

tamen

tamen quo ad hoc edictum, & iuſtam reſtitutionis cauſam, nihil refert, vtrū quis vi an metu cogatur, *l.1.3.eod.* nam & vis corpori intentata metum ſemper animo incutit, *l.7.ſ.eod.* & vtrobique, quoad effectū iuris, deeſt conſenſus, *l.nihil.117.de reg.iur.* ac libera προαίρεσις voluntaſq; patientis, vt velle nō videatur, *l.4.l.nihil.117.de reg. iur.* nam ad actus perfectionem & certa ſcientia requiritur, *l.in totum.77.de reg.iur.* & libera voluntas. *c.1.§.ex voluntate.15. Dec.quaſt.1.d.l.4.n.12.de reg.iur.Bal.paſſim, in tract.de ſchiſma.qui eſt poſt. l.vltimā.C.de edict.diui Adria.Menochius conſ.1.nu.259.conſ.105.n.5.* Quare licet naturaliter hęc differant, tamen ciuiliter in foro ac iuris diſciplina, & quo ad reſcindendum id, quod vi metuue geſtū eſt, nihil diſcrepare putantur. *d.l.1.cum ſeq.* proindeq; detracta eſt de edicto vis mentio, cùm metus ſufficiat: qui à vi abeſſe nequit: *d.l.1.2.3.eod.* nec cuiuſuis in iudicio poſtulantis ſit, philoſophica ratione ſcienter vim à metu, vel contrà, diſcernere. Ne igitur ignorantia & errore perperam huius rei querela proponatur, aptius eſt, certe popularius, omiſſa vis mētione, de metu tantùm, qui violentiæ quoq; effectus, & proxima cauſa actus contractuſque (de quo hic agitur) ab animo profecti eſt, querimoniam proponere, dummodo iuſta fuerit timendi cauſa, *l.habitatores.30.in fin.ff.locati.*

4 ❡ Proponitur autē, vel per modum actionis tam realis, *l.metum.9.§.volēti.eo.* quàm perſonalis, *d.l.metum.9.§.ſed quod l.ſi mulier.21.§.vl.eo.* in rem tamen ſcriptæ, *d.l.metū.9.§.1.& §.vlt.l.itē.14.§.in hac.3.eo.* negocijs iam perfectis: *d.l.metum.9.cum ll.ſeqq.* vel per modū exceptionis, *§.1.vbi Ang.& Dd.Inſt.de excep.& ff.de do.& met. except.* ex imperfectis, *d.l.metū.9.§.ſed quod.* vt ni fiat reſtitutio, damnetur is qui metū intulit, in quadruplum: poſt annū verò à metus illatione elapſum, ſi queratur, in ſimplū. Nam prætoriæ perſecutiones, cuiuſmodi hæc eſt, *l.1.verſ.perſecutionis.h.t.* ad pœnam intra annum tātùm, ad rei perſecutionem in perpetuum com perunt, *l.in honorarijs.34.de act.l.2. vi bo.rap.inſt.eo.t.& de perp.& temp.act.* Vnde dicitur prætorem quod metu geſtum eſt, nullo vnquam tempore pati ratū eſſe, *l.ſi mulier.21.quod met.cau.*

❡ Datur & hoc nomine actio quandoq; nullitatis, *c.1.eo.in 6.* condictio ex 5
lege, *l.pen.h.t.* ac iudicis etiam officium rectè imploratur, *l.1.ō eſt.l.vlt §.fi. eo.glo. l.penu.h.t.* Cauſa dādi vis, metus, *l.3.h.t.*

❡ Vim accipimus atrocē, *l.3.verſi.ſed* 6
vim accipimus atrocem.eo. & quæ contra
B bonos mores fiat: *d.l.3.eo.* metū, qui cadere poſſit in cōſtantem virum, *l.6.eo.* mulierem: *c.cùm locum, vbi gloſſ.de ſponſ.* nam ex affectu & qualitate patientis, æſtimandus eſt, *l.3.ex quib.cauſ.maio.* arbitrio iudicis: *d.l.metum.9.h.t.* adeò vt & reuerentialis interdum iuſtam præbeat reſtitutionis cauſam, officio ſaltē iudicis, ſi non ex edicto. *Bart.l.1.§.quæ onerandd.n.4.quar.rer.act.l.pen. de fur.gl.*
C *& Dd.in d.§.quæ oneranda.Felin.c.1.nu.2. c.cùm cauſam.de off.deleg.late Tiraquel.in ll.connub.in fi.verb.contracter.gloſſ.5.nu.33. 34.cum multis ſequen.* Et quia in rem eſt hæc querela, *l.item.14.§.2.l.metum.9.eo.* datur omnibus qui quomodocūq; ex vi metuve læſi ſunt, etiam in corpore alieno: *l.1.ſi.1.ſ.in fi.eod §.vlt. Inſt.de noxal. act.* vt & ſucceſſoribus, *l.item.14.§.2.l. quod diximus.16.§.fi.eod.l.3.h.t.* fideiuſſo-
D ribus, *l.illud.10.l.item.14.§ ſi quis.8.eod.* aduerſus omnes, *l.metum.9 §.vlt.eo.* qui nō modò vim fecerunt, *l.metum.9.cum ſeq.l.item.14.eod.* etiamſi rei ad eos nihil peruenit, *l.itē.14.§ aliquando.5.eo.* ſed quibus ea bona fuit, *l.item.14.§.2.3.§.aliquando.5.eod.* etiam hæredes, *d.l.item.14.§.aliquando.5.* vel ſucceſſores ſingulares, *l.3.h.t.l.item.14.§.in hac.3.eod.* Nec
E cuiquam iniquum videatur, ex alieno facto aliū in quadruplum condemnari: quia nō ſtatim quadrupli eſt actio, ſed ſi res nō reſtituatur, *l.item 14.§.3.in fi.eod.* Et datur ad retractandū quemlibet actum metu factum, contractū, geſtum negocium, *l.7.8.& paſſim.eod.l.1.cum ſeq.h.t.* etiam iuratum. *Auth. ſacram.C.ſi ad.vend.c.cum contingat. de iureiur.* vnà cū fructibus, intereſſe, dam-
F no, & quicquid ob vim metúmve abeſt: *l.item.14.§.vlt.eod.* dūmodo vis metûſve, quæ non præſumuntur, *l.vltim. eod.* ℈ delicta, *ſ.meritò.pro ſoc.* probari idoneè poſſint, *l.extat.13. verb. pro-*

batus fuerit.eum l.ſeq. l. vlt.eod.metum.9. A
h.t. nõ per iuramentum,*c.vlt.eod.* (cui
tantùm in damnis taxandis, poſtquã
de delicto conſtitit,locus eſt, *l.ſi quando 9.C unde vi.d.c.vlt.eod.*) neque ex ſo
lis minarum iactationibus,*d.l.metum.*
6.h.t. ſed per teſtes,*d.c.vlt.eod.* aliaque
idonea documenta, *l.ſi donationis.7.hoc t.Bald. in l.fin.nu.8.h.t.Bart.Iaſ. & Dd.l.de*
pupillo.§.ſi quis.de oper. no.nunc. arbitrio
iudicis,*Boſſ.de plu. vio.nu.82.* qd' hic plu- B
rimũ poteſt,*l.itẽ.14.§.hac actio.cũ multis*
ſeqq.eo. adhibita cauſæ cognitione, ci-
tatione, cæteriſque iuſtæ cognitionis
ſolennibus, ac toto proceſſu ordina-
rio,*Bart.l.extat.nu.8.eod.l.etiam 30.§.vlt.*
de minor.Iaſ.l.nec quicquam.§. vbi decretum.de off.procõſ.bonus tex. in Authent.ſi
omnes.C.ſi minor ſe hæred.abſt. Quod me-
ritò prouiſum eſt, ne impotentes per
oppreſſionem potentiorum iniuria af- C
ficiantur, *l.penult.l.vlt.hoc tit.* ne dolus
cuiquam ſuus delictumve proſit,*leg.2.*
de eo per quem fac.l.5.ſi quis cautio.l.nemo ex
dolo 13.de dolo malo. neve alienus imbe-
cillioris metus in alterius præmium
vertatur,*l.itẽ.14.§.5.verſ.Pedius.eo.* ſed
potius iniuſta lucra tali ex cauſa poſ-
ſidentibus extorqueantur, *l.metum.9.*
§.1.d.l.it.14.§.2.§.5. & paſſim,l.quod diximus.16.verſ.quod turpiter & ſcelere quæſi- D
tum eſt.eodem. & quod ſuum eſt, cui-
que ſecundum finem iuris ac iuſtitiæ
reddatur, *l.3.7.8.9.leg.14. & paſſim.eod.*
fiatque reſtitutio, *l.1.C.de reſ.vend.l.3.*
l.4.pen.l.vlt.hoc tit. prout res perfecta
vel imperfecta eſt,*l.metum. 9.§ 3.eod.*
cum omni cauſa: *l.ſed & partus.12. eod.*
nec modò cum fructibus perceptis,
ſed etiam qui percipi potuerunt: *d.l.* E
ſed & partus. ac niſi reddantur,arbitrio
iudicis in quadruplum cõtumax reus
cõdemnetur, *d.l.itẽ.14.§.3.4.cũ ſeq.eod.*

7 ¶ Affinia ſunt, iudicia publica de
vi, *d.l.ſed & partus.12.§.vltim.l.extat.13.*
eodem. tot.tit.ad l.Iul.de vi. actio doli, *l.*
item.14.§.cum.13.eod. furti,*l.1. hoc tit.* in-
terdictum quod vi aut clàm, & ſimi-
lia:*l.metum.9.eod.* excommunicatio Ec
cleſiaſtica,*c.vnic. eod. in 6.* implorato F
officio iudicis, maximè ob metum,
qui nõ ſit edicto cõprehẽſus, *l.vlt. vbi*
Bart.eodem. quæſtio nullitatis, *d.c.vnic.*
eod.in 6. inquiſitio fiſcalis, *Boſſ.de plur.*
violen.nu.106. Contraria, rei ſine culpa
extinctio,amiſſio,*l.item.14.§.aliquãdo.*
5.§.quid ſi.10.l.ipſa.18.eo. ratificatio ſpõ-
tanea eius quod metu geſtum eſt, *l.1.l.*
4.hoc t. præſcriptio,*l.1.verſ.neq; vi bonorum raptorum.C.de anna.except.lib.3.in fi.*
hoc t.l.item.14.§.quid ſi.10.verſ.intra tempora.eod.gla.pen.l.1.hoc tit.

DE DOLO MALO
Tit. XXI.

1 *Dolus quid, et quid à fraude diſtet.*

2 *Eius ſpecies, cauſæ.*

3 *Materia, forma, finis, affinia, contraria.*

Eſt etiam iuſta reſtitutionis cauſa,
ſi quis dolo alterius deceptus ſit,
l.1.& paſſim,eo.l.1.l.3.§.4.& paſſim,de dol.
& met.except. Dolum † definit Seruius
machinationem alterius decipiendi 1
cauſa ita comparatam, vt aliud agatur
reipſa, aliud ſimuletur:*L.1.h.tit.* aliud
ἄπιον ſit,aliud πρόφασις. Id Labeo re-
prehendit, quòd abſque dolo quid ſi-
mulari poſſit: Atqui Seruius non om-
nem ſimulationem dolum dixit, ſed
definit dolum eſſe machinationem,
in alterius fraudem inſtructam: cuius
forma ſit aliud agere, aliud ſimulare,
reſpectu ſcilicet eius qui dolum pa-
titur, cui decipiendo fraus inſtruitur.
Quare Ciceroni quoq; in Officijs, &
Vlpiano,*l.iuriſgen.7.§.prætor.de pac.* ea-
dem ſæpe definitio vſurpatur: repre-
hendi tamen hoc in argumentõ ea ra-
tione poteſt,quòd anguſtis illis ſimu-
lationum cancellis,malitia doli mul-
tiplex includi non debeat, cùm nedũ
velatus dolus ſimulationis, ſed aper-
tus etiam ſubeſſe poſſit,*d.l.1.§.1.eo.* cau
ſamq; reſtitutioni præbere iuſtam *gl.*
l.dolo.5.C.de inut.ſtip. Bald. l.quæ fortuitu.
nu.1.C.de pign.act. Quamobrem omnis
calliditas,fallacia, machinatio,ſiue te-
cta,ſiue aperta ſit, dum tamen ad cir-
cumueniendum alterũ inſtituta,rectè
Labeoni dolus putatur,*l.1.§.1.h.t.* qui di
ſtat à fraude: *Bart.& Dd.l.iuriſgentiũ.7.*
§.ſed ſi fraudãdi.de pact. quod ille abſque
malitia & intẽtione fallendi nunquã
cõmittatur,*l.1.h.t.Bal.l.quæ fortuitu n.5.*
C.de pig.act.l.vlt.ff.de litig.vbi Bald.nu.3.
Soc.reg.159.& cõſ.161.memini,vol.2. frau-
dem

dē, res etiam abſq; dolo, puta læſionē & damnum continere poſſit: *l. ſi quis. 36. de verb. obl. l. iuriſg. 7. §. ſed ſi fraudandi. de pac.* quanquam his etiam promiſcuè, vt fit, quandoque vtamur. *l. fraudis. 80. de reg. iur. Bart. l. quod Nerua depoſ.* Additur autem adiectio, mali: quia bonus etiam dolus eſt aduerſus hoſtem Reip. *l. 1. §. 2. eo. l. 5. in fin. de re milita.* aduerſus aggreſſorem, *c. dominus. 23. qu. 2. Panor. c. in noſtra. num. 7. de ſepult. Menoch. con. 100. n. 222.* ad tuendū ius ſuum, *l. atqui. 13. §. cum me. 3. de neg. geſt.* contra calumniatorē veritatis & iuſtitiæ, *Mynſ. obſ. 6. cent. 3.* aut fallere volentem: *Bald. conſ. 127. in fi. vol. 3. Æmyl. conſ. 2. num. 13.* cuiuſmodi hoc edicto non vindicatur neq; reſtituitur. *Corn. conſ. 8. lib. part. 3. conſ. 52. in hac. vol. 2.*

2 ¶ Eſt & alius dolus apertus. *d. l. 1. §. 1. eod.* alius velatus, *g. l. 5. C. de inut. ſtip.* alius perfectus, alius imperfectus, *l. hæredib. 13. §. 1. eo. Bal. l. etſi. n. 34. C. ex quib. cau. infa. irrog.* alius verus, alius præſumpt⁹, *Bart. l. quod Nerua. depoſ.* alia calliditas magna & euidens, quæ propriè hanc producit actionem. *lib. 7. in fin. eod.* alia minor. *l. hæredib. 13. fin. eod.* Cauſæ, affectus eſt animi. *l. vlt. C. de litig. l. 1. C. ſi aduerſ. del. l. 2. §. & generaliter. de do. excep.* & fraudulenta machinatio, ad fallendū alterum intenta, *l. 1. eod. l. 2. §. & generaliter. de. do. l. except.* impulſiua, lucri ſpes ex alieno, *l. ſi quis. 15. §. fin. de inſt. act. l. ne ex dolo. 13. l. itaq;. 29. §. fin. de dol. mal.* materia, commiſſum doloſum factum, *l. 1. in fin. l. 4. §. generaliter. de do. except. l. iuriſgentium. 7. §. ſed ſi fraudandi. de pact.* culpa enim in omittendo (quanquā & illi dolus ineſſe poſſit, *l. dolus. 44. mandat.*) dolus in committendo verſatur: *l. 2. de Senatuſc. Syllan. l. quod Nerua. vbi Bartol. depoſ. l. ſi mora. 10. vbi gloſſ. verb. ne facto. ſolut. matrim. Iſer. capitulo primo, §. iniuriarum. num. 18. de pac. tenen. Iaſ. l. 2. num. 9. C. ſi cōtra ius vel vtilita. pub. l. ſancimus. num. 22. C. de iudic.* atque etiam aliquādo ſine conſilio in ipſa re ineſt. *l. exceptione. 7. in fi. verſ. ſi deceptus re de exceptio. §. 2. Inſt. quibus ex cauſ. l. 7. ſi quid in fraud. patro. l. 5. C. quæ in frau. cred. Iaſ. §. itē ſi quis in fraudem. Inſtit. de actio.*

3 ¶ Committitur autem dolus vel in contractibus, vel extra contractus, prorſus variè. *l. 1. in fin. de excep. do. Bal. l. quæ fortuitis. nu. 5. C. de pig. act.* Forma, ſimulatio, diſſimulatio, *l. 1. §. 1. eod.* vis aperta, cui dolus ſemper ineſt. *l. item. 14. §. cum qui, quod met. cauſ.* falſitas, *l. & eleganter. 7. §. vlt. cum ſeq. eod.* falſa affirmatio, *l. ſeruus. 20. l. ſi legatarius. 23. l. cum à te. 25. eo.* perſuaſio, *d. l. ſi legatarius. 23. l. cum à te. 25. l. cum quis. 31. l. vlt. eod.* commendatio, *l. quod ſi. 5. l. quod vendit. 37. eo.* mēdacium, *l. quid enim. 14. eod.* factum aliquod doloſum, vt incēdium, *l. arbitrio. 18. §. 1. eo.* cædes, *d. l. arbitr. §. final.* mercib. ponderib. falſis vti: *l. arbitr. 18. §. de eo. 3. eod.* extrahere lites, quò præſcribantur, *d. l. arbrio. §. dolo. 4.* & corrūpere tabulas, *l. ſi quis. 31. eod.* ſupprimere, *l. ſi quis. 9. §. 1. eod.* epiſtolis mendacibus alterum decipere, *l. penult. eod.* alios ſubornare, *l. ſeruus. 20. l. 7. hoc tit. l. non licet. 46. verſ. per aliam perſonam. de contrah. empt.* Finis, alterius deceptio, cum ſpe lucri, *d. l. 1. §. dolum. eo. l. 2. §. & generaliter. de doli excep.* ſic vt ſubeſſe toties putetur, quoties ex aliena iactura lucrum quæritur. *l. ſi quis. 15. §. vl. de inſtit. act.* Effectus, quòd dolus infamet committentem: *l. 1. de his qui no. infa. l. 1. §. non ſuſt. 2. hoc t. l. 5. commoc. §. ſuſpectus. Inſtit. de ſuſ. tuto.* quod dolo geſtum eſt, retractetur aut annihiletur: *l. & eleganter. 7. eod. l. ſi dolo. C. de reſ. vend. l. 4. C. de inutil ſtipul, l. ſi quis cum aliter. de verb. oblig.* ne cui malitia ſua lucroſa ſit, alteri damnoſa: *leg. 1. l. 8. leg. 4. & paſſim, de do. except. l. electio. 26. §. vltim. de nox. act.* ob dolum reſtitutio recte petatur & impetretur, *tot. hoc tit. & ff. eo.* vel actione doli, *leg. 1. §. 3. 4. eod.* vel exceptione *d. l. 3. §. 3. l. vltim. eod.* doli, *tot. tit. de doli except.* perpetua, *l. 5. §. fin. eod.* Actio porro doli perſonalis eſt, *l. ſed & 16. eod.* prætoria, *l. 1. §. 1. eod.* non in rem ſcripta, *d. l. ſed & 16. §. fin. cum l. ſeq. eod.* niſi contra hæredes, *l. hæredib. 13. eod.* famoſa, *d. l. 1. §. 3. verſ. quoniam famoſa eod.* extraordinaria, *dicta l. 1. §. 3. l. in honorarijs. 34. de act.* annalis olim, *l. 3. hoc tit. d. l. in honorarijs.* hodie biennalis, *l. vlt. hoc tit.* ſubſidiaria, *d. l. 1. §. 3. eod.* tranſiens in hæredum actionem, *l. hæredib. 13. eod. paſſim.* nō niſi quatenus ad eum peruenit: *l. in hæredem. 26. eod.* quo caſu vt rei perſecutoria ſimpliciter nō eſt famoſa, *l. Sabinus 29. eod.* & abſ-

Digitized by Google

que cauſæ cognitione datur,*l.neque.31. eod.* ſine qua datur: cuius cognitionis duplex eſt quæſtio:an alia cauſa ſit, *d. l.1.§.3.4.cum ſeq.eo.* an iuſta cauſa dandi ſit,*l.& eleganter.7. in fin. verſ. niſi ex magna & euidenti callidutate non debet de dolo dari actio. l. ſi quis. 9. §. vlt. cum ll. ſeq. l.heredib.13.§.1.eod.* Veniunt autem in hãc reſtitutionem fructus, & quicquid ob dolum alterius intereſt,*l.1.h. t.l.arbitrio.18.§.1.l.rei.35.eo.*qua parte ob contumaciam non reſtituentis ad iuramentum in litem peruenitur:*d.l.arbitrio.18.eod.* ſi tamen & deſignetur dolus,*l.ſed & 16.§.vlt.eod.*atq; adeò etiam perſpicuis indicijs (vix enim aliter occultus dolus redargui poteſt,*l. vlt.C.de litig.*) probetur,*l.dolum.6.hoc tit.* Affinis dolo eſt culpa, præſertim lata: *l.quod Nerua.depoſ.*diſſoluta negligentia, *l.ſi fideiuſſor.29.mand.* vis,*l.item.14.§.cum. 13. quod met.cauſ.l.5.C.de inutil.ſtipul.*imperitia,*l.ſi quis.7.de iuriſdi.* ruſticitas,*d.l.7. l.2.C.de in ius voc.* Affines actiones in factũ,*l.ideoq..c.l.& eleganter 7.§.2.l.nõ debet.11.eo.*vtilis,*l.verum.11. de mino.* legis Corneliæ de falſo, *l.ſi quis.9.§.1.de dol. mal.*ſtelionatus,*l.1.de cri.ſtell.* metus,*l. itẽ.24.§.cum.3.quod met.cauſ.* Contraria dolo ignorãtia,*l,qui in ius.138.de reg.iur. l.2.§.& generaliter.de dol.except.* imperitia,ruſticitas,*l.ſi quis.7.de iuriſdi.*quęlibet cauſa etiã iniuſta,*l.igitur.de lib.cauſ. gl.& Dd.l.vnic.in fi.ſi quis ius dicen.*Contraria actioni,doli præſcriptio,*l.3.l.vlt. h.t.*reuerẽtia perſonæ debita,cuius dolus ſit arguendus: *l.ideoq..c.h.t.l.non debet.11.eo.*compenſatio doli,cum dolo *l. ſi duo.36.eod.l.viro.40.ſolu.matrim.*remiſſio:*l.ſi vnus.27.§.illud.de pac.* item ſi alia actio,nempe ciuilis nõ famoſa, aliúdve remedium pręſto ſit,quo res ſeruari poſſit,*l.1.§.3.4.5.6.l.2.3.4.5.6.7.eod.*

DE IN INTEGRVM reſtitutione minorũ vigintiquinque annis. Tit.XXII.

1 *Reſtitutio in integrum quid.*
2 *Cauſa.*
3 *Quibus competat.*
4 *Forma,adiacentia,contraria.*

A Tertia reſtitutionis cauſa eſt, ſi quid cum minore vigintiquinque annis geſtum dicatur,ex quo idem læſus ſit.Fauor enim & imbecillitas ętatis meretur,vt iura ſubueniant, ſiue is quo cum minor contraxit,in dolo (vt plurimum) ſit,ſiue nõ ſit.*l.1.l.3.& paſſim.eod.* Sufficere enim gratia & læſio ætatis debet, etiamſi machinatio aduerſarij, cuius ſæpe vt occultæ difficilis eſt demonſtratio, redargui nõ poſ-B ſit.*l.5.verſ.e:ſi dolus aduerſarij non probetur.hoc ti. l.1.§.1.cum ſeq.*

1 ¶ Reſtitutio,eſt priſtini iuris redintegratio,*l.1.ff.ſi ad tranſac. l.in cauſa.17. §.1.de minorib.* redintegratio cauſæ amiſſæ,*l.2.ff.in quibus.cauſ.in int.* reſtauratio,*l.aut prætor.7.§.vlt. de min.* Reſtitutio in integrum minorum,eſt auxilium iuris prætorij, *l.1.verb.prætor pro-C poſuit.eod.Maur.de reſt.c.2.num.4.9.* extraordinarium, *l.in cauſa.16.eod:Maur. d.c.2.numer.6.*fauorabiliter tamen, & pro quo in dubio pronuncietur: *l.cum de ætate.ie probat.Salic.l.3.num.2.5.7.hoc tit.*perſonale,*l.3.§.ſed vtrum.eod.*in rem tamen.*l.in cauſa.13.§.interdum.2.eod.* & iuri familiæ inhærens, *Caſtr.& Dd.l.1. 2.C.de filiisfam.min.* eoque ad hæredem D tranſiens,*l.2.l.4.ff.de temp. in int. reſtit. l.non ſolùm.6. de in integ. reſt. l.interdum. 19.cum ll.ſeqq.eod.* & ceſſibile, *l.quod ſi 24.in prin.de min.Maur.de in integr. reſt. cap.17.Bart.l.ſi minor.11.de ad.tuto. Tiraq. de retract.prox.§.16.gloſſ.3.num.13. tot.tit. ff.de fid.min.*non etiam in fideiuſſorem tranſitorium, aut ſocium: *l.vn.C.ſi in com.ead.cauſa.*vnde mixtum videri poteſt,*Myſing.obſ.18.cent. 4.* quo minor E ob detrimentum, *l.1.l.6.l.quod ſi 24.§. 1.l.verum.11. §.ſciendum. 3. eod.* ætatis imprudentia ex geſtu acceptum, *l.4. 5.hoc tit.l.1.l. ait 7. & paſſim, eod.* aduerſus id quod damnosè geſſit, *d.l.6.* vel non geſſit cum deberet, *l.minorib. 8.l.pen.hoc tit.* implorato nobili iudicis officio,*l.quod ſi minor.24. §. vlt. eod.* & cauſa cognita,*l.verum.11.§.ſciendum. 3.l.in cauſa.16.eod.* in integrum ius ſu-F um,quod ante detrimentoſum geſtũ habuerat,reponitur. *l. quod ſi.24.§. reſtitutio.4.eod.*

¶ Cauſa & author reſtitutionis,prętor,qui edictum hac de re propoſuit:*l. 1.eod.* 2

*1.eod.*inſtrumentalis,petitio: *d.l.quòd ſi minor,§.vlt.eod.*impulſiua, minor ætas, *l.1.l.3.eo.l.5.hoc tit.*& damnum,*l.nam poſtea,9.§.ſi minor.3.de iureiur.* ætatis lapſu factum,*d.l.4,l.5.h.t. Bald.in l. minor autem,in fin.& l.minor.25.annu,in fin eo.*nec enim prudenter rem gerentibus ob euentum ſiniſtrum ſuccurritur,*l.verum 11.§.ſciendum,3.eo.l.vlt.h.t.*Itaque læſionem ſubeſſe oportet,*l.5.hoc t.*non modicam,*l.4 de in integ.reſt.* neque maximam, vt ſupra dimidium iuſti precij, *Scurff.conſ.27.quod ſuper. numer.3. cent.1. conſ.13.cent.4 Salic.l.1.num.1. C.ſi aduerſ. vend.pig.* ſed arbitrio iudicis æſtimandam,*l.quod ſi minor,24.§.1. cum leg.ſeq. eod.* Cauſa ſine qua non, validitas act⁹, *l.in cauſæ,16.eo.* nam cùm ipſo iure tuti ſunt minores,vt quia actus geſtus planè nullus ſit, non opus eſt vt reſtituatur,quod per ſe nullum habet effectũ, ideoque nec rem minoris imminuauit, *d.l.in cauſa,16.t.t.ʒ.in quib. cauſ. in integ. reſt. non eſt neceſſ.* nulla vt iuſta ſit hic reſtitutionis cauſa, læſione nimirum ceſſante:*l.1.vbi Salic.ʒ.t.1. le filioſa.min.* nec propterea opinandum eſt,hoc extraordinarium remedium non cõcurrere cum alijs actionibus ordinarijs: *l. vlt.& tit.ʒ.ſi tut.vel cura.interu.l.tutor. 47.eod.l.properandum,11.§.vlt.C.de iudic.* cum multò ſit locupletius, & minorũ interſit, pluribus actionibus ius ſuum poſſe perſequi & obtinere.

8 ¶ Petit autẽ reſtitutionem minor, *l.1.l.3.& paſſim, eo.* vel etiam maior, de geſtis in minore ętate,intra quadriennium ab ingreſſu maioris ætatis: *l.vlt. ʒ.de temp.in integ. reſt.* item eius nomine ac iure pater, *l.3.§.1. §.pen.l.patri.17. eo.*dominus,*l.6.de in integ.reſt.*tutor,curator, *Bald.in l.vnic.C.etiam per procur. Mauric.de in integ.reſt.c.27.* procurator, *l.etiam,29.eo.l.1.ʒ.ſi tut.l.vnic.ʒ.etiam per proc.l.6.de in integ.reſt.l.minor 18.§.vlt.eo.* & illius etiam exemplo,Eccleſia, *c.1.2. de in integ.reſt.*ciuitas, *l.4.Cod.ex quibus cauſ.ma.*vniuerſitas,*Panor.cap.1.eod. Ro. conſ.423.* harumque nomine Oeconomi ac ſyndici: *Bald.d.l.vnic.C.etiam per procur. Maur.d.c.27.28.per l.minorum.18. §.defenſores,de munerib.*furioſus, prodigus,alijque qui in curatione ſunt aliena,*l.ſi curatorem.3.vbi Caſt.nu.5.h.t.* re-

A gulariter contra eum,qui cum eſt contractum,*d.l.in cauſa,16.§.2.eod.l.5.6. hoc tit.* interdum etiam aduerſus tertium poſſeſſorem:*d.l.in cauſa,16.§. interdum. Mauric.de reſt.cap.21.* non tamen facilè contra minorem, *l.ſi minor,34.eod.* de rebus qualitercunque, non tamen alieno mandatu, *l.cum mandatu.23 eod.* contractis,*l.verum,11.§.2.verſ. contractũ cum minor, de minoribus*,vel geſtis, *l.mi-*
B *norib.8.h.t.l.1. l.3.6.7.eo.* quibus tamen læſus ſit,*d.l.4.5.6.& paſſim,hoc t.*etiamſi tutoris vel curatoris authoritas interuenerit,*tot.tit.ʒ.ſi tutor*, atque adeo decretum etiam prætoris,*l.ſi quidem. Cod. de præd.minor.Iaſon,l.1. num.1. ſi aduerſ. vend.*non tamen rectè cõtra ſtatum & libertatem,*l.1.2.ʒ.ſi aduerſ.lib.l.ſi ex cauſa,9.§.vlt.cum ll.ſeqq.eod. Mauric.de reſt. cap.202.& 249.*quanquam aduerſus ar-
C rogationem,*l.3.§ ſi quis,6.eod.* nec facilè contra iuſiurandum, *l.1.cum Auth. ſeq.Cod.ſi aduerſ.vend.* niſi alio quoque vitio hoc laboret:*Auth.ſacramenta. vbi Iaſon.C.ſi aduerſ.vend.c.ſacris,5.eod.*neq; contra ius commune,*l.vl.h.t.l.ſi ſine,33. §.Lucius de ad.tut. Tiraq.de retract. prox. in fin.nu.14.latè Mauric. de in integ.reſt c. 112.cum multis ſeq.*aut coniugium, *Spec. de in integ.reſt. Maur.eo.tract.cap.265.* vo-
D tum,cęteraq; iura ſpiritualia,*Spec.ibid. de reſti.in integ. Maur.cap.246.* vt nec aduerſus delictum & pœnam, cui ſe ſua culpa induit,*l.ſi ex cauſa.9.§.2.l.auxiliũ. 37.eo.l.1.2. C.ſi aduerſ.delic. Maur. tract. reſt.cap.150.cum ſeq.*

¶ Proponitur verò hæc petitio non iure actionis,ſed implorato iudicis of- 9
ficio,*l. quòd ſi minor,24.§.vlt.eod.* apud
E ordinarium illius, contra quem petitur reſtitutio,*tot.tit,ʒ.vbi & apud quem*, & ſolenni iudiciorum more,*l.in cauſa. 13.§.1.eod.l.3.de in integ.reſtit.*hoc eſt,oblato libello, *Bald.l.minor.25.annis,in fin. eod.*citationibus factis, *l.in cauſa.13. §. cauſa.l.quòd ſi minor.24. eod.l. vnic. verb. præſente parte aduerſa,C.ſi ad dot. Authen. ſi omnes,ʒ.ſi min.hær.ab.* item conteſtatione litis, cauſæ cognitione, proba-
F tionibuſq; inductis,*l.verum,11. §.ſciendum,eod.l.excuſare,28. de excuſ. tut. Spec. de in integ.reſt.§.1.num.3. &c.* Duo autem, vt hic alleganda in libello ſunt, *Salic.l.vltim.nu.2.hoc tit.l.1. ʒ.ſi ad ven.*

Digitized by Google

ita præcipuè probanda ſunt: *l.5.h.t.* videlicet minor ætas, *l.4.h.t.l.2.Cod.ſi minor ſe maio.dix.* qua quid geſtum ſit: *l.1.l.3.eod.l.3.l.vl.C.ſi minor ſe maior.Schurff.conſ.28.quod ſuper.num 1.cent.1.* & damnum ex eo geſtu conſecutum, *l.5.h.t.l.1.C.ſi ad.vend.l. nam poſtea,9.§.ſi minor,de iureiur.* quibus probatis verius opinor, non opus eſſe, vt probet ſe minor ætatis vitio læſum: id enim ex præcedentibus cõcludendum ac preſumendum eſt, *l.1.C.qui & aduerſ.quos.Mynſin.obſ.15.cent.4.* niſi ecõtrario alia læſionis cauſa probetur. Impleta porrò intentione reſtitutio facienda eſt ob naturalem æquitatem, & fauorem huic ætati debitum, *l.1.l.quòd ſi minor,24.§.1.eo.* quæ diſtrahit & reſcindit geſtum: *l.2.ℑ.vbi & apud quem,* ita tamen, vt minor quidem ius ſuum integrè cum omni cauſa & fructib. recuperet *l.quod ſi minor,24.§.pen.l.patri.27.§.1.vbi gloſſ. verb.cum fructib.eod.Ro.ſing.528. Cremon.ſing.134.* contrà verò creditori ſua quoque reſtituantur, quatenus tamen minor factus eſt locupletior, *l.patri.27.§.1.eod.* cuius fauorabilior eſt cauſa: *Sal.l.3.n.2.2.h.t.per l.cùm de ætate,de probat* vt ęqualitas vtrinque, quoad eius fieri poteſt ſeruetur, *l.vnic.ℑ.de reputat. l.ait prætor.7.§.non ſolùm,3.l.quòd ſi minor.24.§.reſtitutio.4.l.patri.27.§.1. l.etiam 29. l.tutor.47.l.ſi iudex 41.eod.l.1.& 2.ℑ. ſi ad. cred.* Adiacet ſumptus litis, *l.6.eo.* Affines, nullitatis quæſtiones, *l.in cauſa.16.eo.l.4.C.ſi tutor vel curator,l.3.C.ſi ad lib.tot.t.ℑ.in quibus cauſ.in integ.reſt.* actio tutelæ, *l.etiam 45.ff.eod.l.1.3.5. ℑ.ſi tutor vel curat.* negociorum geſtorum, *l.1.C.ſi ad lib.* reſtitutiones maiorum, *l.vlt. §.vlt.de temp.in integ.reſt.tot.tit.ℑ.de reſt.mil.cum tit.ſeq.* Cõtraria ſunt dolus minoris, *tot.t.ℑ.ſi minor ſe maior.* delictum. *t.t.ℑ.ſi ad.del.l.auxilium,eod.* ſacramentum ſeu iuſiurandum, *l.1. cum Auth.ſeq. ℑ.ſi ad.vend.* res contra iudicata, *l.1.& 1.t.ℑ.ſi ſæp.in integ.reſt.* tranſactio, ratihabitio, *l.3.§.1.eod.tot.t.ℑ.ſi maior fac.rat.hab.* renunciatio in maiore ætate facta, *l.ſi iudex,41.l.Papinian.20.cum l.ſeq.eo.* præſcriptio quadriennij in his extraordinarijs, *l.vlt.ℑ.de temp.in integ.reſt.* quinquennij in ordinarijs, *l.vlt. ℑ.ſi maior fac.* quæ lex pertinet nõ ad reſtitutio-

A nes extraordinarias, ſed cõtractus minorum ipſo iure communi & ordinario, propter decreti defectum, nullos, contra quos non opus ſit reſtituere, *d.l.cauſa.16.eo.l.2.C.ſi vt omiſſ.hær.*

DE FILIOFAMILIAS minore. Tit. XXIII.

B POſtquam in genere de reſtitutione minorum dictum eſt, nunc aliqua ſigillatim & magis ſpecialiter ſunt exponenda, quæ Pandectis propter ſeriá perpetui edicti, in quo tantùm de minoribus edictum proponebatur, inſeri non potuerunt. Ac primùm de perſonis, quarum cauſa ius omne conſtitutum, *l.1.2.de ſta.hom.* hoc eſt, de ijs, qui vt minores vel iure minorum reſtitui

C poſſunt, vel nõ poſſunt. In quo ſciendum, minoribus ſuccurri, cuiuſcunq; ſint dignitatis & ſtatus, dum modo liberis, (nam ſeruis nõ datur reſtitutio, quia nec prodeſſe ijs poteſt, verũ eorú duntaxat dominis, *l.3.§.vlt.cum leg.ſeq.eod.*) non modo patribus, ſed etiam filijsfam. *l.1.2.h.t.* niſi in rem patris iuſſuve eius contraxerint, quo caſu reſtitutio nõ eſt, ne eorum per latus pater

D ipſe maior, cuius res agitur, contra edicti ſententiam reſtituatur. Pater enim nomine filij duntaxat reſtitui poteſt, non ſuo, ne filius quidem nomine patris, *l.3.§.1.§.4.de minor.*

DE FIDEIVSSORIBVS minorum. Tit. XXIV.

E HÆredibus minorum datur reſtitutio, *l.6.de integ.reſt.l.minor.18. §.vlt.eod.gloſſ.l.6.hoc tit.* quamuis maioribus, *d.l.minor.18.§.fin.eod.* alijſque ſucceſſoribus: *Mynſing.obſeru.19.cent.4. Mauric.cap.15.num.12.* quia damnum eſt familiæ, *Caſtr.hic l.1.2.hoc t.* quæ in hęredem tranſmittitur: *§.vlt. Inſt.de hæred.qual.l.hæreditas,de reg.iuris,* ideoque & cauſa reſtitutionis inhærens, *d.l.6.Caſtr.hic.*

F nam & tralatitium eſt, hæredem vti iure defuncti, *l.hæredem 59.vbi Dec.Cag.& Dd.de reg.iuris,* cuius in locum & ius ſuccedit, *l.cùm hæres,11.de diuerſ.& temp.præſcript.* & perſonam repræſentat, *§.1.*

in

Digitized by Google

in Authen.de iure.à minor.praſt.Dec.conſil.202.num.3.& d.l.hæredem,num 1. fideiuſſoribus verò non datur, *l.1.2.hoc t.l.in cauſa.13.eodem,* cùm ſint extra familiam minoris, nec perſonalibus beneficijs adiuuentur: *l.exceptiones,7.de except.l.2.hoc tit.Caſtr.l.1.num.2.hoc t.l.2.ſ.de reſc.vend.* neque decipi creditor debeat, qui ſibi per fideiuſſionem cōſultum voluit, *d.l.in cauſa,13.eodem.* niſi ipſius & minorem & fideiuſſorem deceperit, *l.2.hoc t.* nec enim decipientibus iura ſubueniunt, *l.2.ad Senatuſconſ. Vell. l.tranſactio 30.ſ.de tranſact.* aut niſi minor vti reſtitutione nolit: quo caſu ſideiuſſorem eius nomine admitti volunt Mantic.quamuis dubitans, *reſt.c.16.*& alij quos allegat.

SI TVTOR VEL CVRATOR interuenerit. Titulus XXV.

DIctum eſt de cauſa efficiente ac perſonis, quæ reſtitui poſſint, vel non poſſint: iam de materia & geſtis, quæ reſtitutionem quando admittant aut reſpuant, conſequenter eſt diſpiciendum. Tenendum ergò, non tantùm eas contra pactiones minoribus ſuccurri, quas abſque curatorum authoritate fecerunt: *l.puberes,101.de verb.oblig.* ſed etiam quæ tutore, curatore, parente, iudice, procuratore, authore geſta ſunt: *l.ſiquidem,ſ.de præd.min.l.vl.ſi min.ſe maio.dix.l.1.2.3.h.t.* etiamſi ordinaria tutelæ, mandati, &c. actione ab his indemnitatem iuſque conſequi ſuum poſſint, *l.3.l.vlt.hoc tit.* Vtilius enim ſæpè illis eſt, rem ſuam recuperare, *l.ſi ex cauſa.9.in prin.l.ſi in emptionem,35.eo.* quàm id quod intereſt perſequi: *d.l.ſi ex cauſa.* cuius plerunq; probatio ad minimum reducitur, *l.vlt.de prætor.ſtipulat.* Ex quo planum fit, cum ordinarijs remedijs hoc extraordinarium concurrere: *d.l.3.h.t.* vt quod famoſum non ſit, ſed ciuile, rei perſecutorium, *Caſtr.& Dd.l.1.ſ.de fideiuſſ.mino.* longeq́ue aliud eſſe, ipſo iure tutum eſſe minorem, vel reſtitutione opus non habeat: *l.in cauſa.16.eod.* aliud verò, habere actiones quibus agere poſſit, *l.ſi ex*

A *cauſa,9.eod.l.3.l.vlt.hoc t.* Imò ipſe dubius litis euentus, ſumptus etiam & moleſtiæ variæ cauſam afferunt, cur ad hæc euitāda minor reſtitui debeat: *l.6.eod* tantum abeſt, vt alia agendi facultas hoc illi beneficium interuertere debeat, *d.l.3.hoc tit.*

SI IN COMMVNI EAdemq́ue cauſa. Titulus XXVI.

B

IN communi quam minor cum maiore habet cauſa, ipſe quidem reſtituitur, ſed pro ſua portione tantum, *l.vnic.hoc t.l.ſi vnus.ſ.ſi vnus ex plurib.* ne contra regulas ad maiorem ætatem beneficium minori conceſſum, extendatur: niſi aliter ſcilicet illi conſuli nequeat, præterquam conſeruato etiam C maioris iure, vt in indiuiduis: *l.ſi communem.10.quem.ſer.amitt. Caſtrenſ.in l.vnic.num.3.hoc tit.*

SI ADVERSVS REM IVdicatam reſtitutio poſtuletur. Tit. XXVII.

D ADuerſus rem iudicatam an reſtitutio detur, quæſtionis eſt: non dico ſententiam, quæ appellatione ſuſpendi poteſt, *vt ſ.de ſentent.2.1.l.furti,6.de his qui notan.infam. l.1. & t.t. de appell.* cur enim hac via non potius vtatur, *l.ait,7.§.penult.de minorib.* vel impetrata ad perſequendam appellationem reſtitutione? *d.l.7.§.penult.Spec.de in integr.reſt.§.1. num.30. Mynſing.obſeru.20.* E *centuria 4.* Non etiam loquor de ſententia nulla, quę nomen hoc non meretur: *l.4.§.condemnatum, de re iudicata,* vt ſi indefenſus condemnatus ſit: *l.penult.hoc t.* tunc enim ipſo iure tutus eſt *l.4.hoc t.l.acta,§.vlt.l.contra.de re iud.* vt reſtitutione non ſit opus: ſed de ea, quæ poſt appellationis tempora tranſijt in rem iudicatam, *tot.tit.ſ.de re iud.* & ex qua iam agi poteſt ad executio-F nem, *l.actori.8.vbi Dd.ſ.de reb.cred.l.a diuo.15. de re iud.* & contra quam nulla recipitur probatio, *l.4.ſ.de re iud.* aut ſupplicatio, *l.vlt.C.vt lite pend.* Quanquam aūt maioribus hic nō ſuccurra-

Digitized by Google

& eadem diſpoſitio: *l.illud.ad l.Aquil.* quod accipiendum, quoties valet donatio. nam ſi prędia eius abſque decreto & alijs ſolennibus prætextu nuptiarum, aut ob aliã cauſam alienata ſint, reſtitutio non eſt neceſſaria, cum ipſo iure tutus ſit minor, nec valeat alienatio, *l.2.hoc tit.* Porro facilius contra donationem reſtitui debet, quod hic contractus non habeat ſynallagma, nec bono ſit minori: cum donare ſit perdere, & dilapidare potius, *l. filiusfam.7. de donat.* quam adminiſtrare, *l.ſi fundũ. §.penult.de legat.1.l.ab agnato.de cur. fur. hal.l.pactum curat.ſup.de pac.* eoque difficilius hoc genus in minore ratum habetur, *l.vltim.infra ſi ma. ſuc.rat.* facilius retractatur, *l.in omni.16. C. de ad. tuto.l.cùm plures, §.non liceat.eod.* ad donationem autem refertur etiam iuris liquidi remiſſio: *l.ſi quis delegauerit,32. vbi Bart.de nouat.l.4.C.eod.l.hoc iure.§.1. de nouat.l.ſi quis obligatione,de reg.iur.Bartol.l.ſi quis cum aliter,num.8.de verbor.oblig.* vt cum filiæ modico contentæ, etiam authore curatore opulentæ hæreditati paternæ, in gratiam fratrum renunciant, *c.2.de pa.. in 6.vbi Dd.Bald.l.1. num.3.h.t.Ang.conſil.59.quidam, num 3.* quod nunc in nobilibus familijs ſic vſitatum eſt, vt fere abierit in mores, & pro iure ſumma iniuria habeatur, *l.4. Cod.de lib.præter.* Itaq; non mirandum eſt, multis omnia retrofluere & ſublapſa referri, cum ipſi tam iniuſtis rationibus cognatũ ſanguinem exorbeant, & ſexum imbecilliorem miſericordia potius quàm iniuria dignum, rapinis & inſidijs miriticis, vano conſeruandę gentis prætextu deglubant.

SI ADVERSVS LIBERtatem. Tit. XXXI.

IN cauſa libertatis & liberali iudicio minor reſtituitur: *l.1.h.t.l.ſi minor.34. eo.* non item contra libertatẽ ſemel datam, aut ſententiam pro eo latam, *l.vlt.h.t.* nèc appellatione ſuſpenſam: *l.2.& toto h.t.* quia iura magis libertatibus quàm minoribus fauent: *l. ſi ex cauſa.10.§.Pomponius.eod.* & libertas iuris publici eſt, *l.ſi quis.53.de fid.lib.* quod priuatorum iuri præponderare ac prę-

A ualere debet. *Authent.res quæ. Cod. commu.de legat.l.5. ſ.de off.rec.prouinc. l.1.§. vlt.ſ.de cad.tollen.* Conſulitur ergò minori, data in tutorem aut curatorem, cuius facto ſeruum per manumiſſionem amiſit, actione perpetua, *l.1.l.3. h.t.* in ipſum etiam manumiſſum ad id quod intereſt, ſi huius fraude læſus ſit, *l.2.hoc tit.*

B SI ADVERSVS TRANSactionem vel diuiſionem in integrum minor reſtitui velit. Tit. XXXII.

ADuerſus tranſactionem ac diuiſionem, (quæ & ipſa plerunque quædam tranſactionis eſt ſpecies: *gloſ.l.1.ſ. com.vtr.iud.*) vt quæ priuati ſint iuris,

C minori eſt reſtitutio: attamen ſeruandæ cauſa æqualitatis, ediuerſo etiam ijs, quibus cum tranſactum diuiſumq; eſt, priſtini iuris redintegratio, *l.1.h.tit.* etiamſi acceptilatione prior obligatio fuerit ipſo iure ſublata, *l.1.h.t.*

SI ADVERSVS SOLVtionem à tutore vel à ſe factam, &c. Tit. XXXIII.

D

COntra damnoſam ſolutionem minori factam, facile datur reſtitutio, *l.2.h.t.* ſecundùm diſtinctionem, *l.ait. 7.eodem.* debuit enim debitor curatorum, quos minor habuit, authoritatem ſolutioni adhibere: aut ſi non habuit, compellere eum ad petendos curatores, priuſquam ſolueret; aut in ædem ſacram debitum deponere, *d.l.*

E *ait.7.§.penult.ver. quod facere neceſſe eſt, quia æs alienum ſoluitur, de minor.* Quòd ſi authoritate tutorum curatorúmve, aut iuſſu iudicis ſoluat debitor, non facilè minor reſtituetur, *l.1.h.t.l.6.eod.* quia debitor ſoluere habuit neceſſe, *d. l.6.* Sin autem interpoſita tutoris authoritate etiam decretum & ſententia iudicis acceſſerit ſolutioni, iam nihil dubium eſt, quin ex Iuſtiniani

F conſtitutione, eiuſmodi cauſam pleniſſima ſecuritas cõſequatur, nec amplius debitor inquietari poſſit. Cæterum ſi minor ſoluendo indebitum lædatur,

non admodum habet reſtitutione opus, ſiquidem iure communi conſiſtere poſſit, *l. illud. 25. l. in cauſa, 16. §. 1. eo.*

SI ADVERSVS DOTEM reſtitutio poſtuletur. Tit XXXIV.

ADuerſus dotem mulier, eiuſque hæres intra ſtatutum tempus reſtituitur, *l. 1. hoc tit.* ſi minor omnia bona doti dederit, atque ita circumuenta ſit re ipſa, *l. ſi quis cum aliter, de ver. oblig. ita accipe verb. circumuentâ, in l. vnic. l. 1.* quod ſi machinatione decipientium huc inducatur, ipſo iure tuta eſt, neque reſtitutiõe eget: *l. fine, 61. de iur. do. l. & elegãter, 7. de dolo malo.* quemadmodum & tum, cùm prædia eius contra S.C. hoc eſt, abſque decreto & conſenſu curatoris doti data ſunt, *l. prædia. 8. C. de præd. minor. l. vlt. C. ſi ma. fa. d. l. 2. ꝟ. ſi ad donat. Cuiac. lib. obſ. 7. c. 23.* Hinc autem notare licet, etiam contra dotem, atq; ita aduerſus priuilegiatum peti recte reſtitutionem, *l. verum, 12. §. fin. cum l. ſeq. eo l. 2. vbi gloſſ. verbor. patrono ꝟ. ſi ad fiſc. vide gloſſ. in l. vlt. in fin. ex quibus cauſ. ma.* hic enim minus quàm cõtra donationem propter nuptias, *l. 1. ꝟ. ſi ad d. n.* aut fiſcũ, *tot. tit. ꝟ. ſi ad fiſcum.* qui paribus cum dote paſſibus in ius priuilegiorum ſingulare ambulat, *ꝟ. de priuil. fi. c. de priuil. dot.*

SI ADVERSVS DELICtum ſuum Titulus XXXV.

IN criminibus minores ætatis ſuffragio non iuuantur, *l. ſi ex cauſa. 9. §. 2. & l. auxilium, 37. de minoribus.* etenim malorum mores ætatis infirmitas nõ excuſat: *l. 1. h. t.* nec eſt ætatis excuſatio aduerſus præcepta legum ei, qui dum leges inuocat, contra eas committit, *l. auxilium, 37. in fin. de minorib.* nihil igitur commune habet crimen cum venia ætatis: *l. Papini. nu. 20. de minor.* niſi iuris ignorantia, aut alia culpa, non dolo, in delictum, quod crimine lenitatis habetur, *l. quid ſit. 17. §. quod aiunt, 6. de adil. edic.* minor ſit lapſus, *d. l. ſi a-*

A *dulterium, §. 1. de adulteriis.* nam culpa delictum omiſſionis eſt, non commiſſionis: *l. quod Nerua. vbi Bar. depo. l. ſi mora ſolut. matr.* in quo facilior eſt aduerſus pœnam, vtpote pecuniarum, reſtitutio: *l. 1. h. t.* quemadmodum & tum, cùm in pari dolo hæret aduerſarius, de cuius ſolius intereſſe (vt in priuatis delictis) agitur: hic enim minori potius conſuletur, *l. ſi minor. 33. l. 3. C. ſi mi-*
B *nor ſe maior.* Cæterum etſi pœnæ corporales aut capitales ob delictum perſoluendæ non tollantur reſtitutione, tamen miſericordia ætatis vt plurimũ mitigantur, *l. ſere. vbi Decius num. 2. de reg. iuris, & l. auxilium, §. in delictis, de minor. l. ſi adulterium. §. fratres, de adulter. gl. l. impunitas verb. non datur. C. de pœn. Hipp. in pract. §. quoniam nu. 96. & in l. inſant. num. 5 de ſicar.* Vbi poſt addit, *num. 13.* dë
C delicto minori in ætate commiſſo, nõ aliter poſſe puniri maiorem factum, quam tum temporis, cùm delinquebat, puniri potuiſſet: *per gloſſ. & Doctores, l. ſciant. C. de leg. her. l. 1. in prin. de pœn. idem Hipp. in l. de minore, in princip. nu. 4. ꝟ. de quæſt. & l. ſi quis nu. 6. de ſicar. Dec. l. 2. §. impuberes. num. 11. de reg. iuris. Alexan conſil. 29. clariſſime. num. 11. vol. 7.*

D
SI ADVERSVS VSVCApionem reſtitutio poſtuletur. Tit. XXXVI.

VSucapio contra minorem impleta, facilius reſtitutione interrumpitur: cùm quia ciuilis eſt, *l. 1. & tot. tit. de vſucap. Vlpian. tit. 1.* tum quod ex negligentia cauſam trahat, *l. alienationis, 28. de*
E *verb. ſign.* aduerſus quam eſt minori reſtitutio, *l. 1. ꝟ. t. 1. l. 2. l. 3. ꝟ. in quib. cauſ. in integ. reſt. l. aut 7. §. vlt. cum ll. ſeqq. de minor.* Ea olim contra minores currebat & perficiebatur: quanquam non æque præſcriptio, *l. contra. ꝟ. de inoff. teſtam. l. 2. ꝟ. in quibus cauſ. in integ. reſt.* aut renunciatio, *l. 1. & 2. ꝟ. de in integr. reſt. l. ſi filius, 30. de minor. Iaſ. num 36. C. ſi ad vend.*
F Hodie receptum eſt, nullam contra minores incipere vſucapionem aut præſcriptionem, niſi forte 30. & 40. annorum: vt velut in l. vlt. ꝟ. in quib. cauſ. in integ. reſt. inchoatam autem contra

autho-

Digitized by Google

authorem, in cuius ius minor ſucceſſit A dormire, durante pupillari ætate: *l. ſicut. vbi gloſſ. verb. ſeruanda, l. cùm notiſſimi, vbi Bald. nu. 1. Cod. de præſcrip. 30. anno. gl. Bart. & D.D. in l. vnic. h. t. & in d. l. vlt. & l. etiam, ff. de minor. & hunc dicit cõmunem, Bald. in tract. præſcrip. 1. parte 6. partu prin. num. 34. Schurff. conſil. 25. quod ſuper. num. 10. conſ. 65. quod in præſentiarum, nu. 2. centur. 1.* contra puberem rurſum currere & continuari, ſed beneficio reſtitutio- B nis ob ætatem reſcindi, *d. l. vlt. d. l. ſicut vbi Bald. nu. 1. 2. Bart. d. l. etiam. Salic. hic in l. vnic. num. 1. Cano. in c. conſtitutus, de in integ. reſt. Bald. præall. loc. num. 35. Schurff. præall. conſil. 21. Tiraq. de retract. lig. §. 35. gloſſ. 2.*

SI ADVERSVS FISCVM reſtitutio poſtuletur. Titul. XXXVII.

FIſcus vt aliàs, *l. item 10. §. ait. 7. de pet. hær.* ſic & hic iure cõmuni vtitur & admittit reſtitutiones minorũ, quibus præſcriptiones fiſci quadriennales aut quinquennales impugnent, *l. 1. 2. 3. h. t.* Eius rei tamen notio non ad ſolũ prætorem aut præſidem pertinet, ſed quia fiſci res vertitur, procuratore & patrono fiſci adhibitis ſuſcipienda, *l. 1. hoc tit.* Hodie ſolus ea de re Princeps cognoſcere putatur, *gl. in d. l. 1.*

SI ADVERSVS CREDITorem. Tit. XXXVIII.

ADuerſus creditorem qui mutuum dedit (hic enim propriè credere & creditor dicitur, *l. creditores 10. in fin. cum l. ſeq. de verb. ſignif. l. 1. 2. & paſſim, ff. & C. ad Senatuſc. Maced.*) minori eſt reſtitutio, *l. 1. ỹ. de filiofam. minor. Nouell. 155.* ſiquidem ſe læſum, hoc eſt, id mutuum in rem ſuam non eſſe verſum, ſed temerè conſumptum, probet, *Bart. hic in l. 1.* quemadmodum aliàs quoque læſionem, quæ non pręſumitur, probare debet, *l. 5. ỹ. de in integ. reſt.* Cæterùm ſi fœnerato accepit, ipſum fœnus & vſura per ſe ſatis magna lęſio eſt, cùm abſque compenſatione & ſynallagmate debeatur, *l. 2. verb. fœnori accepiſti, hoc tit.* Itaque hoc caſu, velut probata læſione, quæ ex ipſo contractu conſtet, minor reſtituitur: niſi creditor contrà probet, pecuniam in rem eius eſſe conuerſam, *l. 1. 2. h. t.* quo tamen ipſo caſu etſi non cõtra mutuum, quo locupletatus eſt, tamen aduerſus vſuras, quæ ſemper debenti damnoſæ ſunt, arbitror eum eſſe reſtituendum.

SI MINOR AB HAEREditate ſe abſtineat. Tit. XXXIX.

MInores qui ſe parentum hæreditate abſtinent (ſicut iure prætorio, quod ex conſtit. ciuile factum eſt, abſtinere poſſunt, *vt dixi §. 2. Inſt. de hær. qual.*) extra læſionem cauſæ ſunt hæreditariç, etiamſi teſtificatio abſtinentiæ non ſit interpoſita, ſed ſimpliciter C tantùm facto ipſo non immiſcuerint ſe paternæ hæreditati, *l. 1. h. t.* Fides. n. veritatis verborum adminicula nõ deſiderat, *d. l. 1.* nec præſumuntur ſe immiſcuiſſe, hiſi probetur, *gloſſ. l. 1. verb. ob eam. Bart. l. neceſſar. de acqu. hær. Affl. nu. 40. poſt Bald. c. 1. an agna. vel fil.* Immiſcere enim facti eſt: *l. 1. h. t. l. cum antiquioribus 10. ỹ. de iur. delib.* facta autem non D præſumuntur, ſed probantur, *l. aſſeueratio, C. de non num. pecun.* quare cùm eorum abſtinentia in non faciendo conſiſtat, abſq; vllà verborum teſtificatione & ſolenni profeſſione, quæ vt aditiones, ita repudiationes hæreditatum fiunt, ſatis defenduntur, donec factum immixtionis vel aditionis contrà probetur: *arg. l. actor. Cod. de probat.* nec hîc vlla reſtitutione habent opus, *l. vlt. ỹ. de in integr. reſtitut.* Cæterùm ſi adie- E rint parentum hæreditatem, *l. 1. verb. adiſti, hoc tit.* aut pro hærede ſę geſſerint, *l. 1. hoc tit.* atque ita ſeſe ipſo facto, puta commorando deinceps in ædibus paternis, immiſcuerint, *gloſſ. l. 1. hoc titul. verb. ob eam.* hæredeſque iure ciuili, aut poſſeſſione bonorum agnita, effectu hæredes iure prætorio facti ſint, & ex hoc damnum fecerint, à damnoſa hæreditate, *vt vocatur, l. nec emere, Cod. de iure delib.* reſtitui F in integrum contra factum, & iterum abſtinere poſſunt: *l. 1. hoc titul. l. ait. 7. §. reſtitutus, ỹ. de minor.* vel vnius paren-

tis damnoſa hæreditate omiſſa, alterius locupletem ſucceſſionem retinere aut adire: *l.2. hoc tit.* dummodò ad id creditores, & alij quorum intereſt, citentur, & omnia ſolenniter authore iudice peragantur. *Authen. ſi omnes. vbi Bal. Sal. h.t.*

SI VT OMISSAM HAEreditatem, vel bonorũ poſſeſſionem, vel quid aliud acquirant. Tit. XL.

NOn eadem ſemper eſt ratio lucri captandi, quæ damni vitandi, *l. vlt. §. licentia. C. de iure delib. l. vlt. C. de codicill. l. vlt. C. de rep. hær.* maximè in extraordinarijs, & quæ in ius commune incurrunt, *l. ſciendum. 18. ex quibus cauſis maio.* Nam in damnis faciliùs, in lucro difficilius contra ius ſubuenitur, *l. iuris. 7. l. 4. de iur. & fac. ignor.* Cæterùm minoribus nõ tantum in ijs, quæ ex proprijs bonis amiſerunt, id eſt, damnis acceptis, vt ſi damnoſam hæreditatem adierint, ſuccurritur, verumetiam ſi lucrum, quod capere poterant, omiſerint: *l. non omnia. 44. l. att. 7. §. hodie. 4. cum multis ſeq. de minor. l. minorib. 5. ?. de in integ. reſt.* vt ſi locupletem hæreditatem, aut bonorum poſſeſſionem oblatam temerè repudiarint: *l. it. 7. §. ſed quod 7. de min.* niſi iam res non ſit integra: *l. quod ſi min. 24. §. Scæuola. eod.* aut circa eandem hæreditatem ſæpius variarint, *l. vlt. vbi Dd. ?. de rep. hær. & l. vl. §. vbi autem. de bon. qua lib.*

IN QVIBVS CAVSIS in integrum reſtitutio neceſſaria non eſt. Tit. XLI.

SEd hæc omnia obtinent, cùm hæc de quibus dictum eſt, geſta contractus negocia valent ipſo iure, & minori niſi reſtituatur, nocumento eſſe poſſunt. Cæterùm ſi communi auxilio & mero iure muniatur, non debet ei tribui extraordinarium auxiliũ, *l. in cauſa. 16. de minorib.* Quod non ita accipiendum, quaſi vbi præſtò eſt actio ordinaria, huc iri nequeat: nam etiam vel ex hac cauſa reſtituitur, *d. l. in cau-*

A *ſa. §. 2. in verb. nõ enim ipſo iure, ſed per conditionem munitus eſt, de minorib. ? ?. ?. ſi tutor. interu.* ne litigare cogatur, quòd interſit eius, litibus & ſumptibus non vexari, *l. minorib. 6. eod.* verùm hanc habet ſententiam, vt quando cauſa ei integra communi iure ſeruatur, *l. 2. h. tit.* redintegratione reſtitutionis non ſit opus, *d. l. in cauſa, §. 1.* priuatio enim habitum præſupponit, *l. decem. de verb. ob-*
B *lig. l. nam etſi. ?. de iniuſt. rupt. teſtament.* Quare ſi contractum nullum geſſit, ex quo nihil accepit, neque obligatus ſit, nulla eſt reſtitutio, *d. l. in cauſa. in princ. & §. 1. in verb. & generaliter proban lum, vbi contractus non valet. de minorib.* quoniã integra cauſa vetus ſupereſt, cùm quod nullum eſt, nullum pariat effectum: *l. 1. C. de cõdict. ob cauſ. l. 5. C. de legib. l. non putauit. ?. §. non quamuis. 2. vbi Bar.*
C *de bon. poſſ. contra t. bal. l. 4. §. condem-atũ. 4. de re iu. Socin. conſi. 115. videtur. num. 15. vol. 4.* nec ex eo conueniri minor, aut lædi poſſit, *d. l. in cauſ. t. & eleganter. 7. de dolo malo,* vt hic etiam deſit reſtitutionis æquitas, *l. verum. 11. §. 5. de mi.* quæ à læſione ſumitur, *l. 4. de in integ. reſt.* Sic ſi ſententia contra ipſos lata nulla ſit, aut eos non teneat, eadem erit ratio, *l. penult. hoc tit. l. contra. ?. 4. de re*
D *iudic. vbi Doctores.* Sed & quia curſus temporalium actionum his non obſicit, *l. 3. l. fin. h. t. l. ?. ?. de temp. in integr. reſt.* vt nec mortem patris ſuiſſe inultam, *l. 1 hoc t.* neque tutores curatoreſve petijſſe liberis, *l. vlt. ?. ſi ad. de ic.* neq; debitorem ſuum non interpellaſſe: cùm ad moram ex perſona minoris, diei lapſus ſeu tarditas ſolutionis ſufficiat, *l. 3.*
E *h. t.* idcircò facile eſt intelligere, in iſtis caſibus, quandoquidem ius eius integrum ſit, nullum eſſe locum reſtitutioni poſſe *d. l. in cauſa. 10. de minor. d. l. & eleganter, 7. de dolo malo.* ac melius ſanè eſt, intacta minorũ iura ſeruari, quam poſt cauſam vulneratam remedium quæri, *l. vlt. h. t.* Sic ſi repetere condictione indebiti quod ſoluit, poteſt, quid opus fuerit reſti-
F tutione? *vt l. illud. 25. de min.*

QVI

QVI ET ADVERSVS quos in integrum reſtitui non poſſint. Tit. XLII.

PRæter has cauſas & aliæ circumſtātiæ reſtitutionē interdū excludunt. Quid enim, ſi rem prudenter gerens nō ætatis vitio, ſed fatali aliquo euentu, qui maximè induſtrios falleret, damnum fecerit: *l. verū. 11. §. ſciendū. 3. de minorib.* Vtiq; non reſtituetur cōtra id quod benè prudenterq; geſtū eſt, *l. vlt. ſupra de in integ. reſt.* etiamſi euentū habuerit minus fortunatum, *d. §. ſciendū. in l. verum. 11. l. aut. 7. §. 1. de minor.* Cæterum, niſi alia ab aduerſario damni cauſa oſtendatur, verius eſt, probata ætate & læſione præſumi minorē ętatis impulſu lapſum, *l. 2. l. 3. infra ſi min. ſe maio.* ac proinde reſtituendū eſſe: *l. 1. in verb. ſi cauſa cognita circumuentus deprehendetur. h. t.* non tamen contra minorem, *l. verum. 11. §. vlt. de minoribus.* nec aduerſus parētem & patronum indiſtinctè. quod olim controuerſum ex Iuſtiniani deciſione, *l. vlt. h. t.* in Pādectas quoque relatum videtur, *l. pari. 21. §. vlt. h. t. & cuiac. lib. 1. cap. 14.*

B

C

SI MINOR SE MAIOrem dixerit, vel maior probatus fuerit. Tit. XLIII.

D

SEd etſi minor dolo (errori enim, niſi iuramentum acceſſerit, *l. 3. h. t.* ignoſcitur, *l. 1. hoc tit.*) hoc eſt, circumſcribendi aduerſarij (ſecus enim, ſi ab hoc decipiatur, *d. l. 3.*) cauſā maiorem ſe dixerit, aut apud præſidem probauerit, ceſſāt reſtitutionis beneficiū: quo deceptis, non decipientibus in quibus malitia ſupplet ætatem, *d. l. 3.* ſubuenitur, *l. 2. h. t. l. 2. ad S. C. Vell.*

E

SI SAEPIVS IN INTEgrum reſtitutio poſtuletur Tit. XLIV.

F

PRæterea ſi ſemel in integrum reſtitutio petita, nec obtenta, ſed per ſententiam abiudicata ſit, amplius eandem petere non licet, *l. 1. l. vlt. hoc tit.* niſi ex nouis defenſionib. *l. 2. l. vlt. h. tit.* ſed aut à ſententia appellandum: *l. 1. hoc titulo.* aut ſi id incaute omiſſum, appellationis duntaxat facultas per reſtitutionem impetranda, *l. 1. in f. n. h. t. vt l. aut. 7. §. fin. de minorib.*

DE HIS QVI VENIAM ætatis impetrauerunt. Tit. XLV.

SVper hæc ſi veniam ætatis minor impetrauit, in ea cauſa eſt, vt de poſtea geſtis (nam de ante contractis quadriennium ex tempore veniæ impetrari debet, *l. 5. infra de in integ. reſt.*) reſtitui non debeat: *l. 1. & tot. hoc tit.* ne qui cum eis contrahunt, principali authoritate circumſcribantur, *l. 1. hoc tit.* Impetrant autem veniam mares poſt 20. annum, fœminæ ab 18. ætatis anno exacto, vt pro maioribus habeantur: dummodo probatum ſit (nec enim præſumitur. *l. 1. cum ſeq. de minorib.*) eos illius eſſe frugis & prudentiæ, vt rem cōmodè ſuam velut maiores negociando, &c. adminiſtrare poſſint: *l. 2. hoc tit.* ita tamen, vt prædia ſine decreto prohibeantur vel ſic alienare, *d. l. 2.* vel hypothecis onerare, *l. 3. hoc tit.*

SI MAIOR FACTVS ratum habuerit. Titulus XLVI.

DEniq; ſi maior factus, quod geſſit in minore ætate, ratum habuerit, non poterit id quod ratificauit ſemel, amplius improbare: alioqui maiori cōtra ratificationem in ætate maiore factam daretur reſtitutio: quod non eſt admittendum. *l. 1. l. 2. hoc tit. l. 3. eod.* Ratum autem habetur aut expreſsè, *l. vnic. verſ. niſi ſpecialiter ratum habuerint. ſ. de contract. iud.* aut tacitè. Expreſsè vel verbis, ſcripturis, *d. l. vnic. verb. in ſcriptu ratum habuerit.* vel facto: *l. pro hærede. 20. l. gerit. 88. & paſſim, de acq. hær.* vt ex contractu priore pecuniam, rem exigendo, recipiendo, poſſidendo, *l. 4. vbi gloſſ. C. de rei vend. l. 4. C. de pac. int. emp. l. contra. §. ſi filius. de pac.* Tacitè per ſilentium quadriennij, *l. vnic. verſ. tempus prætererit. ſupr. de contra. iud.* ab ingreſ-

ſu maioris ætatis computandi, quo extraordinarium reſtitutionis beneficium excluditur, *l. vlt. ſ. de temp. in integ. reſt.* licet ordinariæ actiones, quæ non contra ius, vt reſtitutio, ſed ſecundum ius dantur, vt quando decretum non interuenit, aliquanto diutius durent, *l. vltim ſi maior. fac. alien. t. fac. rat. hab. qua de re Menoch. remed. recuper. 15.* nempe quinquennio, *d. l. vlt. ſup. de contract. iud.* vel decennio, *d. l. vlt. ſ. ſi maior fac. alien. rat. hab.*

VBI ET APVD QVEM cognitio in integrum reſtitutionis agitanda ſit. Tit. XLVII.

HActenus de perſonis & rebus, circa quas reſtitutiones verſantur: nunc de actionibus & iudiciis earũ dicamus. Horum initio recte quæritur, vbi cognitio in integrum reſtitutionis ſit agitãda. quæ prima eſt in omni iudicio, quæſtio, *l. ſi quis ex ſi. 22. de iudic.* vt ſcilicet coram competente iudice, ſeu in foro competenti agatur, *tot tit. ſ. ſi à nõ comp. & tit. de iuriſd. & de for. comp.* Eſt autem & hic ſequenda regula, actorem ſequi forum rei oportere: *l. 2. l. vlt. h. t.* cùm enim reſtitutio diſtrahat prius geſtum: *l. 2. h. t.* eadem autem ſit natura diſtractus, quæ eſt contractus: *l. ab emptione, de pact. l. 4. de iuſt. & iur. Schurff. conſ. 17. in prim. cent. 2. & 10 cent. 1.* efficitur, vt in contractibus ſequitur debitoris forum: *l. 2. l. 5. ſ. de iuriſd. c. cum ſit generale. & paſſim, de for. comp.* ſic etiam in reſtitutionis diſtractu oportere minorem adire iudicem eius loci, vbi domicilium habent, contra quos reſtitui petit, *d. l. 2. in fin. hoc tit.*

DE REPVTATIONIBVS, quæ fiunt in iudicio in integrum reſtitutionis. Tit. XLVIII.

QVi reſtituitur in integrum, ſicut in damno morari nõ debet, cuius nomine reſtituitur, *l. verum. 11. ſ. 3. & paſſim. de minor.* ita nec in lucro, *l. 1. h. t. & l. vn. gloſſ. eod.* propter quod conſequen-

A dum nulla datur reſtitutio quæ prius ius redintegrat, *l. 2. ſ. in quibus cauſ. reſt.* nõ addit nouũ, *l. quod ſi minor. 24. ſ. Scæuola. 4. de minoribus.* Quicquid igitur hac occaſione ad reſtitutũ peruenit, reſtituere debet, quatenus eſt locupletior, *d. l. 24. ſ. reſtitutio. 4. l. patri. 27. ſ. 1. eod. gl. hic verb. reſtituere. ad l. vnic. h. t.* aut dolo quid eius factum eſt: *l. vnic. in fin. h. tit.* quia paria ſunt, locupletiorem eſſe, &

B in dolo hærere, *gl. vlt. hic, l. 1. ſ. an in pupillum depoſ.* qui pro poſſeſſore doloſum haberi facit: *c. pro poſſeſſore, de reg. iur.* quia pro poſſeſſore dolus eſt: *l. qui dolo 174. de reg. iur.* Sed & in veterem debitorem reſtituitur actio. *l. vnic. hoc tit.* & quod ad tertium hinc peruenit, reddendum eſt, *l. ſi cui. de tutel. & rat. diſtrah. gl. vnic. verb. debet reſtitui.*

C ETIAM PER PROCVRATOREM cauſam in integrum reſtitutionis agi poſſe. Tit. XLIX.

CAuſæ criminales per procuratorem non recte peraguntur, *l. vltim. ſup. de procur. l. vltim. ſ. de iniur. l. pen. ſ. 1. de publ. iud.* velut ciuiles, *tot. tit. ff. & C. de proc.*

D Eiuſmodi reſtitutionis eſt cauſa, *l. Papin. 20. de min.* igitur per procuratorem agi poteſt, *l. vnic. hoc tit. tac. Mauric. tract. de in integ. reſt. cap. 22. 23. 24. cum ſeq.* cui nominatim id ſit mandatum: *l. 1. hic. 2. c. ſ. 1. eodem.* hoc eſt, qui ſpeciale ad id mandatum habeat, *d. l. illud. 25. ſ. ſi tel. 1. de minoribus, l. Pompon. 1. in princip. de procur. c. coram. c. ſuſcitata. vt i gl. ſ. eodem. Mauric. d. tract. reſt.*

E *c. p. 23. 24.* cui etiam cauſam reſtitutionis inſeri vult Bart. *d. ſ. ſi te lu. de quo Maur. cap. 23. per l. ſi quis mihi bona. ſ. ſed vtrum. de acq. her.* Eſt enim remedium extraordinarium, *l. in cauſæ. 16. verb. extraordinarium. eod. m.* quod non venit in mandatum generale. *d. l. illud. 25. in fin. de minor.* niſi quibuſdam eius generis expreſſis, & ſubiecta clauſula ge-

F nerali ſuper ſimilibus: *cap. 4. de procurat. in 6.* & præterquam ſi incidenter petatur ab eo, qui generale mandatum habet: *l. 1. in C. vbi & apud quem. Bart. l. ſi procurator, de oper. no. nunciat. Mauric.*

Digitized by Google

ric. de in integ. reſt. ca. 25. aut niſi petatur per tutorem, œconomum, ſimileſque adminiſtratores, *Mauru. eod. tract. c. 27.* qui ſpeciali mandato nō habent op', *l. munerum. §. defenſores. de muneribus.*

IN INTEGRVM RESTItutione poſtulata ne quid noui fiat. Tit. L.

POſtulata in integrum reſtitutione, omnia in ſuo ſtatu eſſe debent, donec res finiatur, *l. vnic. hoc t. Mauric. de reſt. cap. 19.* ſicut & aliàs pendente lite, *tot. tit. C. vt lit. penden.* quod iudicis eſt prouidere, *l. vnic. in fin. hoc tit.* quare nec ſententia poterit executioni mandari, quādiu contrà reſtitutionis quæſtio propoſita pendet indiſcuſſa, *l. vnic. hoc tit. l. ſi cauſa cognita. verb. ſuſpenſum. ff. de tranſact. c. ſuſcitata. de in integ. reſt. de qua copioſe Maur. tract. reſt. c. 29. 30.*

DE RESTITVTIONE militum, & eorum qui Reip. cauſa abſunt. Tit. LI.

DIctum eſt de reſtitutione minorum: videamus, quibus ex cauſis maiores reſtituantur, quibus non ſuccurritur ob damnum, niſi quod dimidiam iuſti precij partem excludat: *l. 2. C. de rei vend. Dd. l. 3. C. com. vtriuſ. iud.* diſcant enim cautius mercari: *l. 2. ff. de fur.* ſed ob aliam iuſtam cauſam, velut abſentiam Reip. gratia ſuſceptam, ex qua tali ſint, *l. 2. 4. 5. h. t.* propter quam etiam milites reſtituuntur, *l. 1. l. 6. hoc t.* eorumq; hæredes ex perſona illorum, *l. 1. h. t.* quia Reip. cauſa abſunt, *l. 3. h. t.* quamdiu ſc. in expeditione ſunt, *l. vlt. h. t.* & cùm ex ſua, non alterius perſona, reſtitutionem petunt, *l. pen. h. t.*

DE VXORIBVS MILItum, & eorum qui Reip. cauſa abſunt. Tit. LII.

MVlieres quamuis non abſint Reipub. cauſa, *gl. l. 1. verb. ad exemplum. h. t.* quia munera Reip. publica non ſu

A ſtinent, *l. 2. de reg. iur.* tamen quæ cum maritis Reip. vt militiæ cauſa abſentib. peregrinantur & abſunt, ijs ad exēplum militum & abſentiū Reip. cauſa, ſubueniri ſolet, *l. 1. 2. h. t.* quando pro eadem perſona cū maritis habeantur, *c. admonere. 33. q. 2. c. debitum. de biga. c. ſtudeat. vbi gl. 5. dist.* Quamobrem idem erit & in illorum liberis, patrem comitantib. *d. c. ſtudeat. & ca. contra adicimus. §.*
B *hac authoritate. 35. q. 3. l. vlt. C. de impub. & ſubſt.* ac miniſtris. *Aut. habita. vbi gl. Bal. Rebuf. ff. ne fil. pro p. tre. Dec l. lecta. nu. 3. ſi cert. peta. l. adminiſtrantes. §. 1. l. non ſolū. §. qui primipilum. de excuſ. tut. l. ſemper. §. immunitati. vbi Bart. de iur. immun.*

DE TEMPORIBVS IN integrum reſtitutionis. Tit. LIII.

C

QVamdiu durat minor ætas, non currunt tempora petendæ reſtitutionis, *l. 3. l. 5. §. 1. hoc tit.* maiori facto, eiuſque hæredi, ſuper ijs duntaxat damnis, quæ in minori fecerat ætate, tantum intra annum olim vtilem deinceps indulgebatur, *l. 1. l. 2. l. 4. l. 5. in fin.*
D *h. t. l. minor. 20. §. vlt. cum ll. ſeqq. de minor.* quod ſtatutum tempus appellat, *l. nemo poſtea. 9. § ſi minor. 3. de iureiur.* Poſt Coſtantinus, ſublato vtili anno, quinque annos Romæ, quatuor in Italia, tres in prouincijs reſtitutioni dedit, *l. vlt. in prin. h. t. Cuiac. obſer. 2. c. 18.* Sed diſcrimina hæc vt in alijs Iuſtinianus ſuſtulit, *l. vni. C. de vſuc. transforman. §. 1. Inſtit. de vſucap. l. vnic. C. de Lat. lib.* ſic e-
E tiam hac in parte: voluitque ad reſtitutionem adulto poſt ætatem minorem indiſtincte quadriennium dari, *l. vltim. hoc tit.* ſicut & maiori, ex alia quàm ætatis cauſa reſtitutionem petenti intra quadriennium à tempore ſcientiæ computandum: *gloſſ. ſi partem. 19. §. ſi per fundum. l. ſi ſic. 7. vbi Caſtr. quem ſer. amitt. & gloſſ. vlt. l. 2. vbi Dd. C. de iur. emphyt. dixi conſ. 42. num. 38.* ſic tamen,
F vt illud non currat minoribus maiori ſuccedentibus, *l. 5. hoc tit. l. vnic. ff. ſi ad dat.* vt nec aliæ temporales, *l. vlt. ſup. in quib. cauſ. in integ. reſt.* aut maiorib. Reipub. cauſa abſentibus, *l. 1. ſup. de reſt.*

mi ſ. ir vel aliter impeditis, *l. vlt. in fi. h. t.* A *& qua de re dixi conſ. 42. circa finem.* An vero & quomodo tempus hoc currat ciuitati, vel eccleſiæ, vide apud Panor. *c. 1. cum ſeq. de in integ. reſt. c. 1. de praſc. Dd. l. 4. ǯ. tit. 1.*

QVIBVS EX CAVSIS maiores in integrum reſtituantur. Tit. LIV.

NOn tantùm minores reſtituuntur ob damnum ætatis infirmitate factum, *l. nam poſtea. 9. §. ſi minor. 3. de iureiur.* ſed maiores: *tot. h. t. & ff. eo.* quæ & ipſa reſtitutio eſt priſtini iuris redintegratio, *l. 1. ſup. ſi ad. tranſact.* extraordinaria, *l. 3. verb. officio iudicis. hoc titulo. l. 4. vbi gloſſ. & Dd. ff. de in integ. reſtit. l. ſi quis. 43. verb. officium prætoris. de in integ. reſt. Iaſ. n. 1. poſt Ang. §. rurſus. Inſtit. de act.* ſimilis minorum reſtitutioni, *l. vlt. in fi. ǯ. tit. 1.* arbitraria, *l. non enim. 16. verſ. toto arbitrio prætoris temperabitur. eo.* Cauſa eſt prætoris edictum, *l. 1. l. item. 21. l. ait prætor. 23. l. ſed etſi. 26. in princ. & §. pen. & paſſim eo.* Impulſiua, æquitas, *l. ſed etſi. 26. § pen. verſ. quoties æquitas reſtitutionem ſuggerit. eo.* ex iuſta cauſa: *l. 1. in fi. ff. ex quib. cauſ. maio. l. 4. de in integ. reſt.* vt ſi per abſentiã detrimentũ acceperint, vel Reip. cauſa ſuſceptam, & legationis. *l. 1. hoc tit.* vel alterius impedimenti probabilis, vt carceris, *l. 2. h. t. Philip. Corn. conſi. 1. Mi. iu. conſil. 19. viſis. per totum.* captiuitatis hoſtilis, *l. 5. h. t.* ac ſimilium, *de quib. l. 2. ſi quis caut. & paſſim. ff. eod.* Semper enim reſtauratio datur ex iuſta cauſa, *l. 7. §. vltim. de minor.* Et generaliter, quotieſcunque quis ex neceſſitate, non voluntate abfuit, dici opus ei ſubueniendum, etiam cùm ex voluntate abeſt, ex iuſta tamen cauſa, puta ſtudiorum, *l. nec non. 28. eod.* Eſt & dolus aduerſarij iuſta reſtitutionis huius cauſa. *Tiraquell. de retract. prox. §. 1. gloſſ. 12. numer. 6. per l. cùm proponas. C. de naut. fœno. l. qui officij. §. vltim. de contrahen. empt. l. 1. §. ſi reus. l. vltim. §. ſed etſi, de eo per quem fac. erit.* Reſpub. quoque minorum iure vtitur, & reſtitutionẽ impetrat, *l. 4. hoc titulo. l. 3. ǯ. de iur. Reip. lib. 11.* ſicut & eccleſia, *l. 1. 2. 3. de in* A *integ. reſtit. vbi Panorm. & Dd. qui loc. & infrà de iure Reip. lib. 11. commodiùs id exequemur.* Materia huius reſtitutionis ſimiliter eſt damnum, *l. vltim. verſ. ſi aliquid damni. eod.* quod aliàs paſſurus non erat, *l. ſi qui. 44. eo.* non modicum, propter quod quis reſtituatur, *l. 4. de in integrum reſt. l. 3. vbi Dd. ǯ. com. vtriuſque iud.* ſiue in iudicio acceptum, *l. 1. hoc titulo.* ſiue in arbitrio, *l. 2. hoc titul.* B ſiue extra iudicium in contractibus factum, *l. 3. hoc titulo l. 3. ǯ. com. vtriuſque iud.* Damni nomine non venit hoc in argumento extraordinario & odioſo propter reſciſſionem, *l. in honorarijs. 34. verſ. ſed cum reſciſſio. de obliga. & act.* lucri amiſſio, *l. ſecundum. 18. eod.* vt aliàs in ordinarijs, *l. 2. in fin. de eo quod cert. lo. l. vn. C. vbi conu. qui certo. loc. dare prom.* Sicut enim prætor abſentes vel ſimiles C affici damno non vult, ſic nec lucrum eos facere patitur: *l. ergo. 22. eod.* iuxta tamen diſtinctionem, *l. & pre. 27. eodem.* Forma, vt petatur officio iudicis implorato, *l. 2. hoc tit.* & cauſa cognita, *l. 3. hoc tit.* ac probata: *l. 2. hoc titul.* nec enim præſumitur. *Bart. l. inter omnes. §. recte. de furt. Tiraquell. de pæn. conſ. 43. nu. 6.* Finis, vt ſubueniatur ijs, D qui non ſua, ſed aliena culpa, vel fatali neceſſitate damnum paſſi ſunt. Effectus, quod totum ius vetus hac reſtitutione inſtauretur, *l. 1. 2. h. tit.* & vtiles etiam actiones in rem reſtituto dentur, *l. hoc tit. l. nec vtilem. 20. eodem.* Adiacet bona fides, *l. 1. verſ. ſi bona fide. l. 1.* æquitas, *l. 1. in prin. vbi Dd. eod. l. 4. l. penultim. & paſſim de in integrum reſtit.* Affinis reſtitutio minorum, *l. vlt. in fin. ſup. de temp. in integ. reſt.* Reipub. *l. 4. hoc* E *tit.* Eccleſiæ, *c. 1. 2. 3. de in int. reſt.* Contraria, dolus malus: *l. ſed etſi 26 §. ait 4. verſic. adijcitur ſine dolo malo ſ. ſuo.* videlicet vt ſi dolus ipſius interuenit, non ei ſuccurratur, *eod.* & culpa reſtitutionem petentis, *l. 4. verb. ſine dolo malo. cũ ll. ſeqq. eod.* & negligentia, *l. non enim negligentibus. 16. eod.* vel aliud delictum: *l. ſed etſi 26. §. ait. 4. verſ. ſed ſi quem tamen prætor non ſubu... it. eod.* item renunciatio, *l.* F *ſi intra. 6. ǯ. de in integrum reſtit. gl. & Doctores. l. 4. C. de pact.* defenſio idonea, *l. ſi qui 39. l. item. 21. cum l. ſeq. eod.* præſcriptio: *l. vltim. ǯ. tit. 1.*

DE

DE ALIENATIONE iudicij mutandi cauſa facta. Tit. LV.

ALienatione, quæ ſignificat dominij tranſlationem, *l.1.C.de fund.do.* & ſimilia, *de quib.l.vltim. C. de reb.alien. non alien.c.1.3.de reb.Eccl.non alien.* inter viuos tamen, *l.ex hoc 8.§.vltim.ff.eodem. h.t.* etiam iudicij mutandi cauſa fraudulenter celebrata, in integrum reſtitutio edicto perpetuo permittitur, *l.3. §.ex quib.4.eod.* vt ſi rem, ne ſecum ageretur, qui poſſidebat, venundedit & tradidit, *l.vnic.hoc tit.* Nec enim modò tum res à poſſeſſore vindicari poteſt, *l.vnic.hoc tit.* verùm datur etiam actio reſtitutoria, *Cuiac.obſ.lib.10. cap.3.* prætoria, *l.communi.24.§.1.com.diuid.* & ideo annalis, *l.vel poſt annum. 6. ff. eod.* in factum, *l.1.in fin.eo.* non pœnalis tamen, reſpectu agentis, ſed rei perſecutoria, *l.4.§.vlt.eo.* arbitraria, *d.l.4.§.vlt.* vtilis, *l.nam etſi.10.eod.* in eum, qui ſic alienauit fraudulenter, tanquam poſſeſſorem, *l.ſi bona.12. de nox.act.* quod fecit ne ſecum ageretur, *d.l.communi.24.in fin.com.diuid.* Eſt igitur hæc actio ex cauſa doli, & ex delicto datur eius qui conuenitur: *Cuiac.obſ.lib.13.c.37.l.1.verſ. idq; data opera in fraudem fecerit.eod.l.nam etſi.verſ. conſilium huius fraudis inire eo.* atq; ideo in hæredem non datur, *l.4.§. vlt.eod.* niſi quatenus ad eum peruenit: *l.quia pertinet.7.de alien.iud.mut.cauſ.* at hæredi datur, *d.l.4.§.vlt.* quia reſpectu agentis, rei, id eſt, damni, & eius quod intereſt, perſecutionem cõtinet, *d.l.4. §.vlt.l.quia.7.eod.* Pertinet autem tantum ad actiones in rem aut mixtas, nõ ad perſonales: *Cuiac obſ.lib.10.c.3.* nec enim debitor alienare ius quo creditori tenetur, poteſt, *l.1.C.de nouat.l.debitorum.25.C. de pact.* at hic, nempe creditor, qui agere & exigere debitum ſibi poteſt, credere ius hoc ſuum poteſt, *l.1. C.de donat.* quod quidem ſi fiat in fraudem aduerſarij, ad antagoniſtam illi duriorem conſtituendum, erit locus huic edicto, *l.nõ ſolùm.§.1.l.pen.l.vlt.eo.* Forma huius reſtitutionis eſt, vt agatur in factum contra eum, qui in fraudem alienauit, *l.1.l.3.§.vlt.eod.* quanti noſtra interſit, alium aduerſariu non

A habuiſſe: *d.l.1.l.item.4.§.4.& vlt.eo.* aut (in quo vis huius reſtitutionis præcipua) vt patiatur ſecum priſtina actione vtiliter agi, perẹquè atq; ſi poſſideret: *l.3.§.vlt.eo.l ſi bona.12.de nox.act.l.cõmuni.24.§.vlt. com.diuidun.* aut ſi actor ius ſuum fraudulenter iudicij mutãdi cauſa alienauit, vt prior ipſe alienator agat, *l.pen.eo* & agere vetetur is, in quẽ hac fraude ſit alienatum, *l.vl.h.t.* quod

B interpretatur Cuiac.*obſ lib.10.c.3.* ſi velit vti iure aliquo vel priuilegio ſuo proprio, vt militari: *l.pen.eod.* non ſi iure cedentis communi ad quantitatem precij, ſi quo fortè actio ſit empta, *l.pe. l.vlt.ff.mand.* ſicut emi vendi poteſt, *l. 4.cum ll.ſeqq.de hær.vel act.ven.l.3.l.pen. l.vlt.C.eod.tit.* Finis ne alterius cõditio fiat deterior ex alieno facto, *l.1.in pr.ff. eo.l.non debet.de reg.iur.*

C

DE RECEPTIS ARBItris. Tit. LVI.

1 *Continuatio tituli.*

2 *Recipiẽdi verbum quid denotet: quid item Compromiſſum, Arbitrium, &c.*

D 3 *Quid arbiter, & quomodo à iudice differat, & arbitrorum genera, num. 6.*

4 *Propria compromiſſi.*

5 *Partes, ſpecies, & cauſæ: nu. 7.*

8 *Qui cõpromittere poſſint vel nõ: & in quos: & quib. de rebus.*

E 9 *Forma, finis, adiacentia, affinia, contraria: & n.10.11.12.13.*

PRiuſquam † in iudicium litigatores detrudantur, iudex vt vir bonus, *l.vir bonus.18. iud.ſol.l continuus.137. §.cum ita.3.de verb.obl.l.ſed ſi vnius.17.§. ait prætor.5.verb.arbitratu iudicis quæſi bo ni viri de iniur.Bartol.l.ſi ſocietatem.§. arbitrorum.nu.4.pro ſoc.* operam dare de- 1

F bet, ac ſolet, vt res arbitrio componatur: *d.l.ſed ſi vnius. §. ait prætor §.1.in Auth.vt diff. iud.c.vlt.vbi gloſſ.de tranſact.c.diſcordantes. cum ſeq. diſt.90.* quo & ipſo tanquam compromiſſo iudicia

initiò conformari receptum eſt, *l.2.§. ſed quia.verb.iudices licet ex com. venisse cognoſcant ʒ.de iura.calum.* de quo ſtatutis quoq; locorum caueri ſolet, *Iaſo. l.ſi cauſa.32.n.3.4.ʒ. de tranſact.* præſertim inter coniunctos aut vicinos, *l.ſi. eleganter. in pr.nu.3. de cond.ind. Blanc.in tract.de cõpro.in pr.& paſſim.* Præmittitur ergo tractatui de iudicijs rectè titul' de Receptis arbitrijs, vt in edicto. Qui arbitriũ receperit.*l.3.§.1.§.aut Prætor.l.2.Pompon.13.§.2.eo t.*aut, vt alia exemplaria habent, quod ſequuntur Decretales,*tit.eo.de arbit.* De receptis arbitrijs, *vt in l.rem non nouam.12.ʒ.de iud.*

2 ❡ Recipere Latinis inter alia ſignificat promittere, *l.1.nau.caupo.ſtab.l.qui fundum.205.de verbor.ſignif.* vnde Iuſtinianus receptum interpretatur compromiſſum, *l.rem non nouam.12.verb.qui ex recepto,hoc eſt,compromiſſo ʒ. de iudic.* quod ex eo dictum, quia litigatores ſe ſententię arbitri ſtaturos compromittant, *l.1.verb.inuicem promittunt.h.t.Cic. epiſt.29.ad Cornif.lib.12.* Vnde compromiſſum facere, eſt ex compromiſſo ad arbitrum ire, *l.ſocietaté.71.§.1.ff.pro ſocio.* aut de re aliqua arbitrio ſubijcienda,compromittere, *l.de iu.46.l.ſi compromiſſu.47.l.ſed etſi.49.eo t.* addita per ſtipulationem pœna, quæ ſoluenda ſit ab eo qui non paruerit: *l.1.2.l.ſed ſi 9.h.t.*quod compromiſſum iure perfectũ dicitur, *l.1.h.t.* & diſtinguitur ab arbitrio recepto, quod ſine pœna eſſe poteſt, *l.rem non nouam.12.§.1.2.C.de iudic.l.vlt.C. vbi & apud quos.l.4. hoc tit. de quo Spec.eod.§.num.1.per l.penult.hoc t.l.diem.27.in fin.eod.* Ac ipſum compromittendi verbum ſtipulationem denotat, *§.ſi ſcriptum.Inſtit.de inutil.ſtipul. l.ſciendum, de verb.oblig.*ſine qua non conſtat arbitrium, *l.litigatores.11. cum ll.ſeqq.eo.* Deſignat igitur hoc formam: at cum iudex ex conſenſu datus dicitur, ad cauſam efficientem reſpectus habetur, *l. quidam.57.de re iud.*Sed quia forma dat eſſe rei, *l.Iulianus.9.§.3.ad exhib.* rectius & crebrius compromittere,quam conſentire aut conuenire, quæ latius patent, *l.1.in fin.de pac.* Compromiſſum etiam ſententiam arbitri ſignificat, *l. 1.eod.*quã noſtri Laudum vocant, *Bald. l.9.iiii.§.ſed etſi.num. 6. com. delegat.* &

A ἐν πλάτει quodlibet arbitrium, *l.diem. 27.§ vltim.eod.l.penult.hoc tit.*vnde arbiter iudex à poteſtate iudicãdi, *l.2.§.ſed quia veremur.C.de iur.prop.cal.dan.*etiam compromiſſarius dicitur, *l.cùm lege.41. ff.eo.l.pen.ſup.de pac.l.vlt.ʒ.de teſtib.l.pen. de iudi..*& arbiter ex cõpromiſſo ſumptus, *l.arbiter.33.l.arbiter.32.eo.*ad quẽ ex compromiſſo eatur, *d.l.ſocietatem.27.§. 2.pro ſoc.*Arbitrari & arbitrium ſignificant opinionem & ſententiam boni

B viri ex æquo bono deſumptam, *l.in perſonam.23.§.1.de reg.iur.l.1.de legat.2.l.hac venditio.6.de contrah.emp.*non aſtrictam iuris formulis ac anguſtijs, *Cic.pro Sex. Roſ.& lib.3.Off.Boet.in Top.Seneca lib.3.de clem.& de benef.* Vnde iudicium bonæ fidei arbitriũ dicitur,eiuſq; iudex Arbiter:*l.1.in fin.de collat.d.l. Mauius.11.§. arbiter.fam.her.l.in ipſius.5.l.ſi diuiſionem.*

C *13.C.eod.tit.l.ii qui.31.cum diuidun.l.pro ſocio.38.pro ſoc.l.1.3.C.arb.tut.l.vlt.§.vltim. Cod.de appellat.* ſicut & in arbitrarijs, *l. item.14.§ hoc autẽ.4.quod met.cauſ. l.vicinus.24.de aq.pluu.arc.* Eadem ratione cõpromiſſarius hic iudex arbiter perhibetur, qui ſic eligitur, vt liberam habeat de re ſtatuendi poteſtatem, *l. item.17.§.2.l.quatenus.19.verſic.quod ſibi*

D *videtur.eod.*ex bono & æquo: *gl.& Dd. l.1.eod.Felin.cap.1.num.3.de pact.Bald.l.1. de euict.* quantumuis quoad ordinem & proceſſus rationem ad ſimilitudinem iudiciorum redigatur, *l.1.eodem.* Compromiſſum igitur eſt mutua ſtipulatio vel contractus, *Maran.Specul. aur.parte 4.diſtinct.14.num.3. Bald.l.1.in fin.eod.*innominatus, *Bald.in rubr.Cod.de rer.permut.num.5.* quo litigatores rem

E cõtrouerſam arbitrio ſequeſtrare velle ſententię arbitri ſub certa pœna vel alia cautione compromittunt, *l.1.l.4. l.e.hoc titul.d.l.rem non nouam.12.ʒ.de iudic.l.diem.27.§.vlt.eod.*

❡ Arbiter iudex qui ex compromiſſo cognoſcit, *l.2.§.ſed quia veremur.C.de iur.prop.calum.dan.* Iudex ἐν πλάτει ex conſenſu electis, datus, acceptus, *l. quidam. 57. de re iudic.l. properandum.11. §.penult.l.rem non nouam.12.ʒ. de iud.* vel 3

F potius non iudex, vt volunt, ordinarius, *l.ſed etſi.9.§.ſi quis iudex.eo* ſed priuato litigantium conſenſu delectus, diſcepta-

A diſceptator atq; cognitor, aliquis priuatus,qui ſua ſe ſententia finem controuerſię impoſiturum recipit:*l.3.§.vltim.eod.l.1.l.vlt.& paſſim,hoc t.* qui procuſdubio diſtat à iudice etiam conſentientibus dato: de quo loqui videtur d.l.quidam, cum ſimil.quantum ſcilicet iuriſdictio iudiciumq; ab arbitrio diſtat *l.priuatorum.C.de iuriſdict.*

4 ❡ Propria,quòd compromiſſum ſit ac eſſe debeat liberum,reſpectu cauſæ B efficientis,*l.item.17.§.1.eod.* & effectus, hoc eſt,pronunciationis: *l.qualem.19.eod.*reſpectu proceſſus & ordinis ſimile iudiciorum, *l.1.eod.l.rem non noua.12.ff.de iudic.*etiam reſpectu finis & ſententiæ congruens æquitati legum,ac rationis naturalis:*Menoch.lib.1.de arb.iud.quaſt.13.*æquale,*l.quid tam.nu.21.vbi glo.l.ſi cum dies.§.pen.l.Tædius.§.in ſeruum.l.idem Pomponius.vbi Bart.eod.* C *Dyn.ca.in iudicijs.nu.3.de reg.iur.in 6.Spec.de arb.§.differt.n.12.Menoch.de arb.iud.lib.1.quaſt.11.nu.7.*ſtricti iuris,*gloſſ.vlt.c.vlt.eod.Socin.conſi.20.num.8.vol.1.Corn.conſ.253.videtur.vol.4.*extraordinarium, *Blanc.de compro.quaſt.2.num.41.* perſonale, *l.in comprom ſſu.45.l.non diſtinguemus.32.§.ſi diu.16.eod.* nec tranſiens in hæredes,*l.diem.27.§.1.d.l.non diſtinguemus.§.2.eo.c.vlt.eo.*niſi hominum facta ſit in pactione D mentio: *d.l.non diſtinguemus.§.ſi diu.16.l.ſi compromiſſum.47.l.ſed & .49.§.vltim.eod c.vlt.eod.* aut reſpectu dignitatis, officij, muneris,ſi in perſonam compromiſſum, quo caſu in ſucceſſorem tranſit,*c.in præſentia.vbi Felin.nu.1.cum ſequen.de probat.Bald.c.1.num.9.de inueſt.in mar.fac.*

5 ❡ Partes compromiſſi reſpectu cōuentionis, mutua promiſſio litigatorum: *l.1.hoc tit.verb. mutuo promittunt.* E receptio arbitri,*l.1.§.penul.l.pen.eodem.* pœnalis ſtipulatio, *l.litigatores,11.§.2.l.non autem.25.l.diem 27.§.vlt.eod.* reſpectu ordinis & finis, omnes iudicij partes:vt libelli oblatio, *Bart.Bald.num.8.auth.offeratur.C.de litis conteſt.*citatio, *l.quid tamen.21.§.ſi arbiter.9.l.diem.27.§.ſi quis.4.cum.§.ſeq.eod.Socin.de cita.artic.* F *7.nu.47.*litis conteſtatio: *l.rem non nouam.12.infra de iudic. gloſſ.l.1.verb.cum iudex.infra de lit.conteſt.Baldus, & Dd.ibidem,ac l.1.de rec.arbit.Canon.in c.Quintauallis.de iureiurand.Specu.eodem.§.nunc tractemus.Bartol.d.authent. offeratur.in fin.Cod.de litis conteſt. Socin.latè ca.vnic.num.10.vt lite non conteſt.* deinde reliqua quæ litis conteſtationem ſequuntur,exceptiones,probationes, *gloſſ.& Dd.d.l.1.eodem.*ſententia, *d.l.diem.§.ſtari.eod.cap.in rebus.extr.eodem.* A cauſa efficiente diuidere licet, vt ſit compromiſſum aut Voluntarium ex partium electione, aut Neceſſarium ex iudicis commiſſione, *l.omnes.9.Cod.de fer.vt l.apertiſſimi.14.infra de iudic.l.arbitrio.9.cum l.ſeq.qui ſatiſd.cogan.*vel ſtatuto, quod Statutarium dici poteſt: *Panorm.cap.cùm dilectus.nume.6,eodem.Iaſon.l ſi cauſa.32. num.4.5.ſup.de tranſ.& l.elegantor.num.3.de cond.ind.Maran.Specul.aur.parte 4.diſtinct.14.num.3.* vel conſuetudine familiæ, quod familiare liceat appellare. *Blanc.de compro.quaſtio.2.num.48.de quorum diſcrimine Mynſing.obſer.68.centur.4.* A materia,compromiſſum ſpeciale,generale, plenum, *l.de rebus.43.l.quid tamen.§.plenum.6.eodem.* A forma, aliud conuentum,aliud ſtipulatum, *l.litigatores.11.l.2.& 3.eodem.*aliud iuratum, *l.4.hoc tit.* Ab euentu aliud Appellatione ſuſpenſum,aliud Homologatum, *l.4.§.vlt.l.5.hoc tit.*

❡ Arbitri ſunt aut iuris,*d.l.apertiſſimi.ff.de iud.d.l.9.10.qui ſa.iſd.cogan.* aut Voluntarij,*Bald.l.libera.num.7.C.de ſentent.* Horum duo genera ponit I.C. *in l.ſi ſocietatem.77.§.1.pro ſocio & glo.Auth.ſi verò.verb.compulſionem.ff.de iudic.* pro ſubiecta nimirum ſocietatis, de qua tractat, materia: vbi vel in arbitros compromitti ſolet, qui ſecundum iuris ordinem procedant, *l.1.eodem.* vel in arbitratores, qui tanquam compoſitores & tranſactores, *Auth.ſi vero.ff.de iudic.*nullo iuris ordine,nec ex iure, ſed de facto diſceptent,*l.ſi quis arbitratu.vbi Bartol.numer.8.9.de verbor.obligat.& d.l.ſi ſocietatem.§.arbitrorum.cum ll.ſeqq.pro ſocio.Bartol.l.2.numer.2.ſup.vbi & apud quem.* ſine aliqua iudicij figura ac ſimilitudine,*Imol.& Dd.cap.Quintauallis.num.7.de iureiurand.Maran.parte iudic.4.diſtinct.15.numer.3.Zaſ.de feud.alien.numer.20.Iacob.in inueſt.verber.27.cum parte.numero 1.* 6

Dec.conſil.60. Alexand.conſ.52. vol.1. In dubio tamen potius in arbitrū, quàm arbitratorem intelligitur compromitti: *Spec.t.e arbitr.§.vlt.nu.10.Innocent.cap. quintevallu.nu.7.de iureiur.Blanc.de compro.part.1.nu.29.* quia contrahentes intelliguntur ſe iuri magis voluiſſe conformare. *Corne. conſil.196. plures.in fin. part.4.per l.ſi prius.17.§.1.de aq.pluu. arcen.Socin.conſil.19.ad ſit.nu.6.vol.1.*

7 ❡ Cauſa voluntarij, voluntas in id conuenientium, *l.3.§.1.cod.l.rem non nouam.12.infra de iudic.* Neceſſarij, lex, *l. apertiſſimi.14. infra de iudic.* ſtatutum, *Bart.d.l.praetor.nu.1.2.de tuto. dat.* coactio, decretum iudicis, *l.arbitrio.9.cum l.ſeq.qui ſatiſd.cogan.l.6.ſup. de aduocat.diuers.iud.* ex cauſa praeſertim publica, *Bart.d.l.praetor.numer.2.de tutor. & cur. dat.ab. Bart.l.furti.6.§.qui iuſſu. num.2. de his qui not.infam.Iaſ.l. quidam exiſtimauerunt.num.7.ſi certi.petat.* ad petitionem patris. *Blanc.de compro. quaeſt.3.nu.58.quaeſt.5.nu.1.& 2.* Regulariter enim partes inuitas ad arbitrium cogere non poteſt. *Bart.d.l.praetor.d.l.furti.§.qui iuſſu.Iaſ.d.l.quidam exiſtimauerunt.Bald. l.ex ſtipulatione.infra de ſentent. vbi Bald. num.7. ait compromiſſum a iudice potius ſuaderi quam imperari.* Nam quod debet fieri ex voluntate, non eſt imponendum ex neceſſitate, *l.ſolent. vbi Bart. in princ.de offic.procōnſ.* Sed hoc accipiendum, vt in contractibus, de initio: *l.ſicut.3.de actionibus.* nam ſemel ſuſceptum cogitur arbiter exequi, *l.3.§.pen. eod.*ex recepto: *l.rem non nouam.12.3.de iudic.*niſi iuſtam probet excuſationis cauſam: *l.licet 14.eod.* & eidem ſtare conuento partes adiguntur, *l.diem.§. ſtari.eo.l.vlt.hoc tit.*

8 ❡ Compromittere omnes poſſunt q non prohibentur etiam forenſes, *l.non diſtinguemus.32.§.item.6.codem. Blanc. de compro.quaeſt.3.num.40.* Iudaei, *Blanc.ibidem,num.47.* filius familias, *Hoſtienſ.eodem.per l.licet.§.ſi ſeruus.§.ſed ſi lius.de pecul.Bart.l.fin.§. neceſſitate. Codic.de bon. quae lib.Blanc.de compro.quaeſt.3.nume.43.* praelatus, *Alexand. conſil.52.opportune. num.5. volum. 2.* vaſallus, *Iacob.in inueſt.verb.& cum parte. num. 20.* tutor, curator, & quilibet adminiſtrator, cui libera adminiſtratio rerum commiſſa eſt, *l.procurator.58. de procur.cap.per tuas, eod.Dd.l.praeſes.12. Codic. de tranſact. l.ſi plures. de pac. Blanc. de compro. quaeſt.3. num.39.* Prohibentur alij propter dementiam, *l.diem.27.§.coram.5.& penult. eod.*alij ob infirmitatem aetatis, *d.§.penult.l.ſi pupillus.35. eod. l.3. verb.commiſiſſe.vbi gloſſ.hoc tit.* alij ob ſtatum, vt ſeruus: *l.non diſtinguemus.32.§.ſi ſeruus. 7.*alij ob ſexum, vt mulier in cauſa aliena, *d.leg.non diſtinguemus.§.1.eodem. l. vltim.hoc tit.* Sic etiam in omnes compromitti poteſt, quibus id non prohibeatur, *l.3.§.vltim.cum l ſeq.eod.ca.inter. de tranſlat.epiſc.ep. Blanc. de compro.quaeſt. 2.numer.2.*cuiuſcunque dignitatis, *l.3. cum l.ſeq.eod.*vel exiſtimationis: *l.Pedius.7.eod.Blanc.de compro.quaeſt.2. nu.8. & 13.*vnum vel plures, etiam filiosfamil. *l.5.6.eod.*eccleſiaſticos & laicos, *ca. per tuas.9.c. expoſita 21. eodem Myſing. obſer.67.centur.2.*militares, paganos: *l. certi.27.Cod.de iudic.*numero potius impari quàm pari, *cap.1.eod.*propter naturalem hominum ad diſſentiendum procliuitatem: *l.item.17.§.ſi in dues.3.eodem.*vt orta diſſenſione, plurium ſententia praeualere poſſit, *l.diem.27.§.ſi plures.3.eodem.* Nam alij abſq; alijs arbitrari nequeunt, licet diſcrepare ſententijs poſſint, *l.item.17.§. vlt.l.ſicut.18. de recep.arbit.*Vetitum autem eſt compromittere in ſeruos, *l.Pedius.7.cum l.ſeq.eod.*in pupillum, furioſum, *l.ſed ſi.9.§.1.eod.*ſurdum, mutum, caecum, *d. leg.ſed ſi.§.1.eo.* minorem 18.annis, iure ciuili: *vt volunt gloſſ.& Dd.l.quidam. 57. verb.ſed etſi ex conſenſu iudex datus ſit. de re iud.c.*minorem 20 annis, iure canonico: *c.cum vigeſimum.41.vbi glo. & Dd. de offic.deleg.Spec.de arbitr.§.poteſt.* quod verius videtur etiam iure ciuili. *l. cum leg.41.eod.Blanc.de compro. quaeſt.2. nu.22.* Nam d.l.quidam, non loquitur de arbitro, ſed de iudice delegato, conſentientibus dato, ab eo qui ius dandi habeat. Sed nec in foeminam recte compromittitur, *l.vltim.hoc tit.* niſi iuriſdictionem habeat ordinariam: *cap.4. eod.*non tamen ordinarius ſit cauſe, de qua compromittitur, iudex: *l.ſed ſi 9. §.ſi quis.1.eodem. vbi gloſſ.& Dd.* quanquam tex.in *l.ſed ſi.9.§.ſi quis. eodem.*de delegato loquatur, & in ordinarium

recte

rectè compromitti oſtendit, *l.3. in fin. cum ll.ſequen.eod.* Quod Canoniſtæ ſequuntur *Panorm.c.cum tempore. 5. nu.6. eod.c.cùm cauſam,de elect.c.venient.16.de iureiurand.Guid.Pap.deciſ.69.*adeò,vt & in delegatum compromitti permittant:*cap.1.de præſumpt.c.vlt.eod.c niſi.21. de præben.Blanc. de compro. parte 2. num. 47.50.* ante iudicium tamen cœptum. *Blanc.de compro.parte 2.num.41. cum ſeq.* Sed de omnibus rebus controuerſis vna vel pluribus compromitti poteſt: *l.de rebus.33.l.Pomponius.13.de recep.arb t.* quæ ſint facti,non iuris,*l.cùm proponas. 6.vbi Salic.Cod.de rebus cred.* niſi ipſum quoque ius ſit incertum , *Blanc. de compro. quæſt.4. num.1.2.* Item de ipſa quæſtione compromittendi,*Blanc.eod. quæſt.5. num.7.* dummodo ſit itidem controuerſa : de rebus enim claris,vt tranſactis, iuratis, iudicatis, fruſtra compromittitur,*l.eleganter.27. vbi gloſſ. & Dd. de cond. indeb. Blanc. de compro. quæſtio.4. num.4.5.6.l. poſt rem.11. vbi Iaſon de tranſact.* Nam qua de re tranſigi nequit , de eadem nec compromitti : *Bartol.l.ius dandi.de tutor. & curator. dat.Blanc.de compro.quæſt.4.num. 7.* vt de alimentis,*Iaſon.l.de alimentis, in prin. C.de tranſact.*rebus alienari prohibitis, *Auth.res quæ.C.fideicom.* velut emphyteuſi,feudo,*Blanc.d.q.4.num.28. Cur.de feu.parte 4.Dec.conſ.39.iuridicum,nu.2.3.* cauſis ſpiritualibus,*c contingit.8.eodem.* in laicum,*Dd.ibidem,Guid.Pap.deciſ.69. num.2.Blanc.quæſt.2.num.62.& quæſt.4. num.7.8.* pernicioſis Eccleſiæ,Reipub. *c.3.eodem.* criminalibus, popularibus, liberalibus,*l.non diſtinguemus. 32.§.5 §. de liberali.6.eodem. l.ſi quis.8. C.de epiſc. aud.de quibus plura Blanc. de compro. q.4. num.11.12.*

9 ¶ Formam arbitrium ex conuentione capit:*l.non diſtinguemus,32.§.de off. 14.§.vlt.eod.* ſic tamen , vt ſemper incluſam habeat neceſſitatem definiendi,non tantū experiundi:*l.Pomp.13.§.1. 57.* quòd ſi nihil conuentum ſpecialiter,ad ordinem iudiciorum informatur,*l.1.eod.* ſecundùm conſuetudinem & ſtatuta cuiuſq; loci. *Spec.eod. §.vlt. nu.1.§.differt. num.2.12.§.excipitur.nu.9. 11.12.Inno.c. Quintauallis.nu. 7.de iureiur. Maran.in Spec.parte 4.diſtinct.14.num.2.*

A *Blanc.parte 1.num.20.29.& q.2.num.47.*

¶ Finem cōpromiſſi metiuntur I.C. 10
aiens,illud nō differendarum , ſed tollendarum litium cauſa fieri:*l. quæmuis. 37.eodem.*pertinet enim ad lites finiendas,*l.1.h.t.* rem terminandam, *l.inter. 44.eodem.*arbitrio cognitoris , *l non diſtinguemus,32.§.quæſitum.15. eod.* Quocirca non poteſt arbiter iubere ad alium arbitrum iri,ne finis non ſit,*d.§.quæſitum.15.*
B & pœna quoque ſolet adijci,vt eius metu,ſententiæ qualicunque ſtetur:*l.1.hoc tit.l.diem.27.§.ſtari 2.eod.*nam olim aliàs non erat ex arbitrio actio vel exceptio,*l.2.3.eod.* Hodie eſt,ſi non ſit intra decennium ab alterutra parte contradictum,*l.4.c.penult.h.t.* non quidem appellando,*l.1.hoc t.*præter quam ab arbitrio iuris,*Blanc.q.5.num.8.*ſed ad arbitrium boni viri reducendo , *l.pen.*
C *eod.c.per tuas 9.eod.* Cæteroquin oritur ex ſententia nunc arbitri exceptio atque actio, *Iaſon l 5.num.45.de iuſiur.& iur.*peræque ac ex ſententia, *l alioqui.8. Cod.de rebus cred.ſic ſ. præalleg.loc.* ad intereſſe, *c.per tuas.9.eod.* vel vt præcisè officio iudicis cogatur parere : *c.3.eod.* quæ tamen omnia,nihil efficiunt tertio,*iuxta reg.res inter alios acta,tot.tit. res*
D *int.al.& quibus res iud.l.ſæpe, de re iudic.* Nam , vt ait Sabinus,non poteſt arbiter inter alios iudicando alterius ius mutare, *l.Sabinus.31.in fin. de vſufruct. lega.*

¶ Adiacent locus honeſtus , tutus, 11
competens, *l.quia tamen.21.§.ſi arbiter. 9.eod.* tempus legitimum,non feriatū, *l.ſi feriatu,36.eodem.* idoneum , iuſtum, *l.Pompon.13.§.vlt.cum ll.ſeqq.l. quid ta-*
E *men,21.l.Labeo.25.l.arbiter.13.eod. Guid. Papa quæſt.69.310.* ſumptus ab vtraque parte præſtandi.*Guid.Papa deciſ.68.Specul.de ſalar.§.1.num.2.* ſalarium,aut conuentum , aut legitimum duorum aureorum,*l.in ſacris,verſ.in arbitrium. Cod. de prox.ſacro.ſcrinio. Guid. Papa deciſ.05. num.7.*

¶ Affinia compromiſſis,iudicia, *l.1.* 12
eodem.& ordinariæ actiones : *l.non di-*
F *ſtinguemus,32.§.item.8.eo.* vnde quando non poteſt dari ratio diuerſitatis, procedit à ſimili argumentum:*Io.Andr.ad Specul.de ſalar.§.1.in fin. Euerar.loco lege. à iud. ad arbitria,per tot.* arbitramenta,

tis damnoſa hæreditate omiſſa, alterius locupletem ſucceſſionem retinere aut adire: *l.2. hoc tit.* dummodò ad id creditores, & alij quorum intereſt, citentur, & omnia ſolenniter authore iudice peragantur. *Authen. ſi omnes. vbi Bal. Sal. h. t.*

SI VT OMISSAM HAEreditatem, vel bonorũ poſſeſſionem, vel quid aliud acquirant. Tit. XL.

NOn eadem ſemper eſt ratio lucri captandi, quæ damni vitandi, *l. vlt. §. licentia. C. de iure delib. l. vlt. C. de codicill. l. vlt. C. de rep. hær.* maximè in extraordinarijs, & quæ in ius commune incurrunt, *l. ſciendum. 18. ex quibus cauſis maio.* Nam in damnis faciliùs, in lucro difficilius contra ius ſubuenitur, *l. iuris. 7. l. 4. de iur. & fac. ignor.* Cæterùm minoribus nõ tantum in iis, quæ ex proprijs bonis amiſerunt, id eſt, damnis acceptis, vt ſi damnoſam hæreditatem adierint, ſuccurritur, verumetiam ſi lucrum, quod capere poterant, omiſerint: *l. non omnia. 44. l. aut. 7. §. hodie. 4. cum multis ſeq. de minor. l. minorib. 5. ſ. de in integ. reſt.* vt ſi locupletem hæreditatem, aut bonorum poſſeſſionem oblatam temerè repudiarint: *l. 11. 7. §. ſed quod 7. de min* niſi iam res non ſit integra: *l. quod ſi min. 24. §. Scæuola. eod.* aut circa eandem hæreditatem ſæpius variarint, *l. vlt. vbi Dd. ſ. de rep. hær. & l. vl. §. vbi autem. de bon. quæ lib.*

IN QVIBVS CAVSIS in integrum reſtitutio neceſſaria non eſt. Tit. XLI.

SEd hæc omnia obtinent, cùm hæc de quibus dictum eſt, geſta contractus negocia valent ipſo iure, & minori niſi reſtituatur, nocumento eſſe poſſunt. Cæterùm ſi communi auxilio & mero iure muniatur, non debet ei tribui extraordinarium auxiliũ, *l. in cauſa. 16. de minorib.* Quod non ita accipiendum, quaſi vbi præſtò eſt actio ordinaria, huc iri nequeat: nam etiam vel ex hac cauſa reſtituitur, *d. l. in cauſa. §. 2. in verb. nõ enim ipſo iure, ſed per conditionem munitus eſt, de minorib. 2. ſ. tit. ſi tutor. interu.* ne litigare cogatur, quòd interſit eius, litibus & ſumptibus non vexari, *l. minorib. 6. eod.* verùm hanc habet ſententiam, vt quando cauſa ei integra communi iure ſeruatur, *l. 2. h. tit.* redintegratione reſtitutionis non ſit opus, *d. l. in cauſa, §. 1.* priuatio enim habitum præſupponit, *l. decem. de verb. oblig. l. nam etſi, ſ. de iniuſt. rupt. teſtament.* Quare ſi contractum nullum geſſit, ex quo nihil accepit, neque obligatus ſit, nulla eſt reſtitutio, *d. l. in cauſa. in princ. & §. 1. in verb. & generaliter probandum, vbi contractus non valet. de minorib.* quoniã integra cauſa vetus ſupereſt, cùm quod nullum eſt, nullum pariat effectum: *l. 1. C. de cõdict. ob cauſ. l. 5. C. de legib. l. non putauit. 6. §. non quaſi. 2. vbi Bar. de bon. poſſ. contra t. bal. l. 4. §. condemnatũ. 4. de re iu. Socin. conſ. 115. videtur, num. 15. vol. 4.* nec ex eo conueniri minor, aut lædi poſſit, *d. l. in cauſ. l. & eleganter, 7. de dolo malo,* vt hic etiam deſit reſtitutionis æquitas, *l. verum. 11. §. 3. de mi.* quæ à læſione ſumitur, *l. 4. de in integ. reſt.* Sic ſi ſententia contra ipſos lata nulla ſit, aut eos non teneat, eadem erit ratio, *l. nenuit. hoc tit. l. contra. 4. de re iudic. vbi Doctores.* Sed & quia curſus temporalium actionum his non officit, *l. 3. l. fin. h. t. l. 5. ſ. de temp. in integr. reſt.* vt nec mortem patris fuiſſe inultam, *l. 1 hoc t.* neque tutores curatoresve petiſſe liberis, *l. vlt. ſ. ſi ad. de ic.* neq; debitorem ſuum non interpellaſſe: cùm ad moram ex perſona minoris, diei lapſus ſeu tarditas ſolutionis ſufficiat, *l. 2. h. t.* idcircò facile eſt intelligere, in iſtis caſibus, quandoquidem ius eius integrum ſit, nullum eſſe locum reſtitutioni poſſe *d. l. in cauſa. 16. de minor. d. l. & eleganter, 7. de dolo malo.* ac melius ſanè eſt, intacta minorũ iura ſeruari, quam poſt cauſam vulneratam remedium quæri, *l. vlt. h. t.* Sic ſi repetere conditione indebiti quod ſoluit, poteſt, quid opus fuerit reſtitutione? *vt l. illud. 25. de min.*

QVI

Digitized by Google

QVI ET ADVERSVS quos in integrum reſtitui non poſſint. Tit. XLII.

PRæter has cauſas & aliæ circumſtātiæ reſtitutionē interdū excludunt. Quid enim, ſi rem prudenter gerens nō ætatis vitio, ſed fatali aliquo euentu, qui maximè induſtrios falleret, damnum fecerit? *l. verū. 11. §. ſciendū. 3. de minoribus*. Vtiq; non reſtituetur cōtra id quod bene prudenterq; geſtū eſt, *l. vl. ſuprà de in integ. reſt.* etiamſi euentū habuerit minus fortunatum, *d. §. ſciendū. in l. verum. 11. l. ait. 7. §. 5. de minor.* Cæterum, niſi alia ab aduerſario damni cauſa oſtendatur, verius eſt, probata ætate & læſione præſumi minore ętatis impulſu lapſum, *l. 2. l. 3 infra ſi min. ſe maio.* ac proinde reſtituendū eſſe: *l. 1. in verb. ſi cauſa cognita circumuentus deprehendetur. h. t.* non tamen contra minorem, *l. verum. 11. §. vlt. de minoribus.* nec aduerſus parētem & patronum indiſtinctè. quod olim controuerſum ex Iuſtiniani deciſione, *l. vlt. h. t.* in Pādectas quoque relatum videtur, *l. pari. 28. §. vlt. h. t. Cuiac. lib. 1. cap. 14.*

SI MINOR SE MAIOrem dixerit, vel maior probatus fuerit. Tit. XLIII.

SEd etſi minor dolo (errori enim, niſi iuramentum acceſſerit, *l. 3. h. t.* ignoſcitur, *l. 1 hoc tit.*) hoc eſt, circumſcribendi aduerſarij (ſecus enim, ſi ab hoc decipiatur, *d. l. 3.*) cauſā maiorem ſe dixerit, aut apud præſidem probauerit, ceſſat reſtitutionis beneficiū: quo deceptis, non decipientibus in quibus malitia ſupplet ætatem, *d. l. 3.* ſubuenitur, *l. 2. h. t. l. 2. ad S. C. Vell.*

SI SAEPIVS IN INTEgrum reſtitutio poſtuletur Tit. XLIV.

PRæterea ſi ſemel in integrum reſtitutio petita, nec obtenta, ſed per ſententiam abiudicata ſit, amplius eandem petere non licet, *l. 1 l. vlt. hoc tit.* niſi ex nouis defenſionib. *l. 2 l. vlt. h.*

A *tit.* ſed aut à ſententia appellandum: *l. 1. hoc titulo.* aut ſi id incaute omiſſum, appellationis duntaxat facultas per reſtitutionem impetranda, *l. 1. in fin. h. t. vt l. ait. 7. §. fin. de minorib.*

DE HIS QVI VENIAM ætatis impetrauerunt. Tit. XLV.

B SVper hæc ſi veniam ætatis minor impetrauit, in ea cauſa eſt, vt de poſtea geſtis (nam de ante contractis quadriennium ex tempore veniæ impetrari debet, *l. 5. infra de in integ. reſt.*) reſtitui non debeat *l. 1. & tot. hoc tit.* ne qui cum eis contrahunt, principali authoritate circumſcribantur, *l. 1. hoc tit.* Impetrant autem veniam mares
C poſt 20. annum, fœminæ ab 18. ætatis anno exacto, vt pro maioribus habeantur: dummodo probatum ſit (nec enim prę́ſumitur *l. 1. cum ſeq. de minorib.*) eos illius eſſe frugis & prudentiæ, vt rem cōmodè ſuam velut maiores negociando, &c. adminiſtrare poſſint: *l. 2. hoc tit.* ita tamen, vt prædia ſine decreto prohibeantur vel ſic alienare, *d. l. 2.* vel hypothecis onerare, *l. 3. hoc tit.*

D SI MAIOR FACTVS ratum habuerit. Titulus XLVI.

DEniq; ſi maior factus, quod geſſit in minore ætate, ratum habuerit, non poterit id quod ratificauit ſemel, amplius improbare: alioqui maiori cō
E tra ratificationem in ætate maiore factam daretur reſtitutio: quod non eſt admittendum *l. 1. l. 2. hoc tit. l. 3. eod.* Ratum autem habetur aut expreſsè, *l. vnic. verſ. niſi ſpecialiter ratum habuerint. C. de contract. iud.* aut tacitè. Expreſsè vel verbis, ſcripturis, *d. l. vnic. verb. in ſcriptu ratum habuerit.* vel facto: *l. pro hærede. 20. l. gerit. 88. & paſſim, de acq. hær.* vt ex contractu priore pecuniam, rem exi-
F gendo, recipiendo, poſſidendo, *l. 4. vbi gloſſ. C. de rei vend. l. 4. C. de pac. int. emp. l. contra. §. ſi filius. de pac.* Tacitè per ſilentium quadriennij, *l. vnic. verſ. tempus prætetierit. ſupr. de contra. iud.* ab ingreſ-

ſu maioris ætatis computandi, quo extraordinarium reſtitutionis beneficium excluditur, *l.vlt.C.de temp.in integ.reſt.* licet ordinariæ actiones, quæ non contra ius, vt reſtitutio, ſed ſecundum ius dantur, vt quando decretum non interuenit, aliquanto diutius durent, *l.vltim ſi mater.fac.alien.1.fac.rat.hab.qua de re Menoch. remed. recuper.15.* nempe quinquennio, *d.l.vlt.ſup.de contr.actionis iud.* vel decennio, *d.l.vlt.C.ſi maior fac.alien.rat.hab.*

VBI ET APVD QVEM cognitio in integrum reſtitutionis agitanda ſit. Tit. XLVII.

HActenus de perſonis & rebus, circa quas reſtitutiones verſantur: nunc C de actionibus & iudicijs earũ dicamus. Forum initio recte quæramus, vbi cognitio in integrum reſtitutionis ſit agitãda, quæ prima eſt in omni iudicio, quæſtio, *l.ſed etſi.52.de iudic.* vt ſcilicet coram competente iudice, ſeu in foro competenti agatur, *tot.tit.C.ſi a nõ comp.& tit.de iuriſd.ict.& for.comp.* Eſt autem & hic ſequenda regula, actorem ſequi D forum rei oportere: *l.2.l.vlt.h.t.* cùm enim reſtitutio diſtrahat prius geſtum: *l.2.h.t.* eadem autem ſit natura diſtractus, quæ eſt contractus: *l.ab emptione, de pac.l.4.de iuſt.& iur.Schurff.conſ.17.in prim.nu.9.& 10 cent.1.* efficitur, vt in contractibus ſequitur debitoris forum: *l.2.l.5.C.de iuriſd.c.cum ſit generale. & paſſim, de for.comp.* ſic etiam in reſtitutionis diſtractu oportere minorem adire E iudicem eius loci, vbi domicilium habent, contra quos reſtitui petit, *d.l.2.in fin.hoc tit.*

DE REPVTATIONIBVS, quæ fiunt in iudicio in integrum reſtitutionis. Tit XLVIII.

QVi reſtituitur in integrum, ſicut in F damno morari nõ debet, cuius nomine reſtituitur, *l.verum.1.§.3. & paſſim.de minor.* ita nec in lucro, *l.1.C.eod.vbi gloſſ.eod.* propter quod conſequen-

A dum nulla datur reſtitutio quæ prius ius redintegrat, *l.2.C.in quibus cauſ.reſt.* nõ addit nouũ, *l.quod ſi minor.24.§.Scæuola.2.de minoribus.* Quicquid igitur hac occaſione ad reſtitutũ peruenit, reſtituere debet, quatenus eſt locupletior, *d.l.24.§.reſtitutio.4.l.patri.27.§.1.eod.gloſ.hic verb.reſtituere.ad l.vnic.h.t.* aut dolo quid eius factum eſt: *l.vnic.in fin.h.tit.* quia paria ſunt, locupletiorem eſſe, & B in dolo hærere, *gl.vlt.hic,l.1.§. an in pupillum depoſ.* qui pro poſſeſſore doloſum haberi facit: *c.pro poſſeſſore, de reg.iur.* quia pro poſſeſſore dolus eſt: *l.qui dolo 174.de reg.iur.* Sed & in veterem debitorem reſtituitur actio: *l.vnic.hoc tit.* & quod ad tertium hinc peruenit, reddendum eſt, *l.alterius.de ratei.& rat.diſtrai.cn.gl.inc,verb.debet reſtitui.*

ETIAM PER PROCVRATOREM cauſam in integrum reſtitutionis agi poſſe. Tit. XLIX.

CAuſæ criminales per procuratorem non recte peraguntur, *l.vltim.ſup.de procur.l.vltim.C.de iniur.l.pen.§.1.de pub.iud.* velut ciuiles, *tot.tit.ff.& C.de proc.* Eiuſmodi reſtitutionis eſt cauſa, *l.Papin.20.de min.* igitur per procuratorem agi poteſt, *l.vnic.hoc tit.late Mauric.tract.de in integ.reſt. cap.22.23.24.cum ſeq.* cui nominatim id ſit mandatum: *l.illud.25.§.1.eodem.* hoc eſt, qui ſpeciale ad id mandatum habeat, *d.l.illud.25.§.ſi te iu.1.de minoribus, l.Pomponius, in princip.de procur.c.coram.c ſuſcitata.vbi gloſſ.eodem.Mauric. d.tract.reſt.cap.23.24.* cui etiam cauſam reſtitutionis inſeri vult Bart. *d.§.ſi te iu. de quo Maur cap.23.per l ſi quis mihi bona.§.ſed vtrum.de acq.her.* Eſt enim remedium extraordinarium, *l.in cauſa.16.verb.extraordinarium.eod-m.* quod non venit in mandatum generale. *d.l.illud.25.in fin.de minor.* niſi quibuſdam eius generis expreſſis, & ſubiecta clauſula generali ſuper ſimilibus: *cap.4.de procurat.in 6.* & prætérquam ſi incidenter petatur ab eo, qui generale mandatum habet: *l.fin.C.vbi & apud quem.Bart.l.ſi procurator, de oper.no. nunciat.e Mauric.*

Digitized by Google

tit. de in integ. reſt. ca. 25. aut niſi petatur per tutorem, œconomum, ſimilesque adminiſtratores, *Mauric. eod. tract. c. 27.* qui ſpeciali mandato nō habent op⁹, *l. munerum. §. defenſores, de muneribus.*

IN INTEGRVM RESTITUTIONE poſtulata ne quid noui fiat. Tit. L.

POſtulata in integrum reſtitutione, omnia in ſuo ſtatu eſſe debent, donec res finiatur, *l. vnic. hoc t. Mauric. de reſt. cap. 19.* ſicut & aliàs pendente lite, *tot. tit. ℥. vt lit. penden.* quod iudicis eſt prouidere, *l. vnic. in fin. hoc tit.* quare nec ſententia poterit exceutioni mandari, quādiu contrà reſtitutionis quæſtio propoſita pendet indiſcuſſa, *l. vnic. hoc tit. l. ſi cauſa cognita. verb. ſuſpenſum. ℥. de tranſact. c. ſuſcitata. de in integ. reſt. de qua copioſe Maur. tract. reſt. c. 29. 30.*

DE RESTITVTIONE militum, & eorum qui Reip. cauſa abſunt. Tit. LI.

DIctum eſt de reſtitutione minorum: videamus, quibus ex cauſis maiores reſtituantur, quibus non ſuccurritur ob damnum, niſi quod dimidiam iuſti precij partem excludat: *l. 2. C. de rei vend. Dd. l. 3. C. com. vtriuſ. iud.* diſcant enim cautius mercari: *l. 2. ℥. de fur.* ſed ob aliam iuſtam cauſam, velut abſentiam Reip. gratia ſuſceptam, ex qua læſi ſint, *l. 2. 4. 5. h. t.* propter quam etiam milites reſtituuntur, *l. 1. l. 6. hoc t.* eorumq; hæredes ex perſona illorum, *l. 1. h. t.* quia Reip. cauſa abſunt, *l. 3. h. t.* quamdiu ſc. in expeditione ſunt, *l. vlt. h. t.* & cùm ex ſua, non alterius perſona, reſtitutionem petunt, *l. pen. h. t.*

DE VXORIBVS MILItum, & eorum qui Reip. cauſa abſunt. Tit. LII.

MVlieres quamuis non abſint Reipub. cauſa, *gl. l. 1. verb. ad exemplum. h. t.* quia munera Reip. publica non ſu-

A ſtinent, *l. 2. de reg. iur.* tamen quæ cum maritis Reip. vt militiæ cauſa abſentib. peregrinantur & abſunt, ijs ad exēplum militum & abſentiu Reip. cauſa, ſubueniri ſolet, *l. 1. 2 h. t.* quando pro eadem perſona cū maritis habeantur, *c. admonere. 33. q. 2. c. debitum. de biga. c. ſtudeat. vbi gl. 5. dist.* Quamobrem idem erit & in illorum liberis, patrem comitantib. *d. c. ſtudeat. & ca. conti adicimus. §.*
B *hac authoritate. 35. q. 3. l. vlt. C. de impub. & ſubſt.* ac miniſtris. *Aut. habita. vbi gl. Bal. Rebuf. ℥. ne fil. pro p. tre. Dec. l. lecta. nu. 30. ſi cert. peta. l. adminiſtrantes. §. 1. l. non ſolū. §. qui primipilum. de excuſ. tut. l. ſemper. §. immunitatis. vbi Bart. de iur. immun.*

DE TEMPORIBVS IN integrum reſtitutionis. Tit. LIII.

C

QVamdiu durat minor ætas, non curriunt tempora petendæ reſtitutionis, *l. 3. l. 5. §. 1. hoc tit.* maiori facto, eiusque hæredi, ſuper ijs duntaxat damnis, quæ in minori fecerat ætate, tantùm intra annum olim vtilem deinceps indulgebatur, *l. 1. l. 2. l. 4. l. 5. in fin.*
D *h. t. l. minor. 25. §. vlt. cum ll. ſeqq. de minor.* quod ſtatutum tempus appellat, *l. nemo poſtea. 9. §. ſi minor. 3. de iureiur.* Poſt Coſtantinus, ſublato vtili anno, quinque annos Romæ, quatuor in Italia, tres in prouincijs reſtitutioni dedit, *l. vlt. in prin. h. t. Cuiac. obſer. 2. c. 15.* Sed diſcrimina hæc vt in alijs Iuſtinianus ſuſtulit, *l. vni. C. de vſuc. transforman. §. 1. Inſtit. de vſucap. l. vnic. C. de Lat. lib.* ſic e-
E tiam hac in parte: voluitque ad reſtitutionem adulto poſt ætatem minorem indiſtinctè quadriennium dari, *l. vltim. hoc tit.* ſicut & maiori, ex alia quàm ætatis cauſa reſtitutionem petenti intra quadriennium à tempore ſcientiæ computandum: *gloſſ. ſi partem. 15. §. ſi per fundum. l. ſi ſic. 7. vbi Caſtr. quem. ſer. amitt. & gloſſ. vlt. l. 2. vbi Dd. C. de iur. emphyt. dixi conſ. 42. num. 38.* ſic tamen,
F vt illud non currat minoribus maiori ſuccedentibus, *l. 5. hoc tit. l. vnic. ℥. ſi ad* *de.* vt nec aliæ temporales, *l. vlt. ſup. in quib. cauſ. in integ. reſt.* aut maiorib. Reipub. cauſa abſentibus, *l. 1. ſup. de reſt.*

mitt vel aliter impeditis, *l.vlt.in fi.h.t.* A *qua de re dixi conſ.42.circa finem.* An vero & quomodo tempus hoc currat ciuitati, vel eccleſiæ, vide apud Panor. *c. 1.cum ſeq.de in integ.reſt.c.1.de praſc. Dd. l.4.§.tit.1.*

QVIBVS EX CAVSIS maiores in integrum reſtituantur. Tit LIV.

NOn tantùm minores reſtituuntur ob damnum ætatis infirmitate factum, *l.nam poſtea.9.§.ſi minor.3. de iureiur.* ſed maiores: *tot.h.t.& ff.eo.* quæ & ipſa reſtitutio eſt priſtini iuris redintegratio, *l.1.ſup.ſi ad.tranſact.* extraordinaria, *l.3. verb.officio iudicu.hoc titulo.l.4.vbi gloſſ.& Dd.ff. de in integ. reſtit.l. ſi quis.41.verb.officium pratoris. de in integ.reſt.Iaſ.in.1.poſt Ang. §. rurſus. Inſtit. de act.* ſimilis minorum reſtitutioni, *l. vlt.in fi.§.tit.1.* arbitraria, *l.non enim.16. verſ.toto.arbitrio pratoris temperabitur. eo.* Cauſa eſt prætoris edictum, *l.1.l.item. 21.l.ait prator.23.l.ſed etſi.26.in princ.& §. pen.& paſſim eo.* Impulſiua, æquitas, *l. ſed etſi.26.§ pen.verſ. quoties aquitas reſtitutionem ſuggerit.eo.* ex iuſta cauſa: *l.1. in fi.ff.ex quib.cauſ. maio.l.4. de in integ. reſt.* vt ſi per abſentiã detrimentũ acceperint, vel Reip.cauſa ſuſceptam, & legationis. *l.1 hoc tit.* vel alterius impedimenti probabilis, vt carceris, *l.2.h.t. Philip.Corc.conſi .1. Mein. conſil.19. viſis. per totum.* captiuitatis hoſtilis, *l.5.h.t.* ac ſimilium, *de quib.l.2.ſi quis cautio.& paſſim.ff.eod.* Semper enim reſtauratio datur ex iuſta cauſa, *l.7.§.vltim.de minor.* Et generaliter, quotieſcunque quis ex neceſſitate, non voluntate abſuit, dici opus ei ſubueniendum, etiam cùm ex voluntate abeſt, ex iuſta tamen cauſa, puta ſtudiorum, *l.nec non.18.eod.* Eſt & dolus aduerſarij iuſta reſtitutionis huius cauſa. *Tiraquell. de retract. prox. §.35.gloſſ.12.numer.6.per l. cùm proponas. C.de naut. fano. l.qui officij. §. vltim. de contrahen.empt.l.1.§.ſi reus.l.vltim.§. ſed etſi.de eo per quem fac.erit.* Reſpub. quoque minorum iure vtitur, & reſtitutionẽ impetrat, *l.4.hoc titulo.l.3. §. de iur. Reip.lib.11.* ſicut & eccleſia, *l.1.2.3.de in*

integ.reſtit. vbi Panorm. & Dd.quæ loco & infra de iure Reip.lib.11. commodiùs id exequemur. Materia huius reſtitutionis ſimiliter eſt damnum, *l.vltim.verſ ſi aliquid damni. eod.* quod aliàs paſſurus non erat, *l.is qui.44.eo.* non modicum, propter quod quis reſtituatur, *l.4.de in integrum reſt.l.3.vbi Dd.§. com.vtriuſque iud.* ſiue in iudicio acceptum, *l.1. hoc titulo.* ſiue in arbitrio, *l.2.hoc titul.*
B ſiue extra iudicium in contractibus factum, *l.3.hoc titulo l.3.§. com.vtriuſque iud.* Damni nomine non venit hoc in argumento extraordinario & odioſo propter reſciſſionem, *l.in honerarijs. 34. verſ.ſed cum reſciſſio.de obliga. & act.* lucri amiſſio, *l.ſecundum.15.eod.* vt aliàs in ordinarijs, *l. 2.in fin.de eo quod cert.lo.l. vn. C. vbi conu. qui certo.loc. de re prom.*
C Sicut enim prætor abſentes vel ſimiles affici damno non vult, ſic nec lucrum eos facere patitur: *l.ergo.22.eod.* iuxta tamen diſtinctionem, *l. & fine.27.eodem.* Forma, vt petatur officio iudicis implorato, *l.2.hoc.t.t.* & cauſa cognita, *l.3.hoc tit.* ac probata: *l.2.hoc titul.* nec enim præſumitur. *Bart.l.inter omnes. §.recte.ce ſu t. Tiraquell. de pœn. cauſ.4.num.6.* Finis, vt ſubueniatur ijs,
D qui non ſua, ſed aliena culpa, vel fatali neceſſitate damnum paſſi ſunt. Effectus, quod totum ius vetus hac reſtitutione inſtauretur, *l.1.2.h.tit.* & vtiles etiam actiones in rem reſtituto dentur, *l.1.hoc tit.l.nec vtilem.20. eodem.* Adiacet bona fides, *l.1.verb.ſi bona fide. l.t.* æquitas, *l.1.in fi.vbi Dd. eod.l.4.l.penultim & paſſim de in integrum reſtit* Affinis reſtitutio minorum, *l.vlt.in fin.*
E *ſup.de temp.in integ.reſt.* Reipub. *l.4.hoc tit.* Eccleſiæ, *c.1.2.3.de in int. reſt.* Contraria, dolus malus: *l.ſed etſi 26.§.en 4. verſic.adijcitur ſine dolo malo in fine.* videlicet vt ſi dolus ipſius interuenit, non ei ſuccurratur, *eod.*& culpa reſtitutionem petentis, *l.4.verb.ſine dolo malo. cũ ll.ſeqq.eod.*& negligentia, *l.non enim negligentibus.16.eod.* vel aliud delictum: *l. ſed etſi 26.§.ait.4.verſ.'elut quemdam prator non ſubu... it.eod.* item renunciatio, *l.*
F *ſi intra.6.§.de in integrum reſtit.gl. & Decio.in l.4.C.de pact.* de ſenſio idonea, *l.is qui 39.l.item.21.cum l. ſeq. eod.* præſcriptio: *l.vltim.§.tit.1.*

DE

DE ALIENATIONE iudicij mutandi cauſa facta. Tit. LV.

A Lienatione, quæ ſignificat dominij translationem, *l.1.C.de ſund.do.* & ſimilia, *de quib.l.vltim. C. de reb.alien. non alien.c.1.3.de reb.Eccl.non alien.* inter viuos tamen, *l.ex hoc 8.§.vltim.ff.eodem. h.t.* etiam iudicij mutandi cauſa fraudulenter celebrata, in integrum reſtitutio edicto perpetuo permittitur, *l.3. §.ex quib.4.eod.* vt ſi rem, ne ſecum ageretur, qui poſſidebat, venundedit & tradidit, *l.vnic.hoc tit.* Nec enim modò tum res à poſſeſſore vindicari poteſt, *l.vnic.hoc tit.* verùm datur etiam actio reſtitutoria, *Cuiac.obſ.lib.10. cap.3.* prætoria, *l.communi.24.§.1.com.diuid.* & ideo annalis, *l.vel poſt annum. 6. ff. eod.* in factum, *l.1.in fin.eo.* non pœnalis tamen, reſpectu agentis, ſed rei perſecutoria, *l.4.§.vlt.eo.* arbitraria, *d.l.4.§.vlt.* vtilis, *l.nam etſi.10.eod.* in eum, qui ſic alienauit fraudulenter, tanquam poſſeſſorem, *l.ſi bona.12. de nox.act.* quod fecit ne ſecum ageretur, *d.l.communi.24.in fin.com.diuid.* Eſt igitur hæc actio ex cauſa doli, & ex delicto datur eius qui conuenitur: *Cuiac.obſ.lib.13.c.37.l.1.verſ. idq; data opera in fraudem fecerit.eod.l.nam etſi.verſ. conſilium huius fraudis inire eo.* atq; ideo in hęredem non datur, *l.4.§. vlt.eod.* niſi quatenus ad eum peruenit: *l.quia pertinet.7.de alien. iud.mut. cauſ.* at hæredi datur, *d.l.4.§.vlt.* quia reſpectu agentis, rei, id eſt, damni, & eius quod intereſt, perſecutionem cõtinet, *d.l.4. §.vlt.l.quia.7.eod.* Pertinet autem tantum ad actiones in rem aut mixtas, nõ ad perſonales: *Cuiac.obſ.lib.10.c.3.* nec enim debitor alienare ius quo creditori tenetur, poteſt, *l.1.C.de nouat.l.debitorum.25.C. de pact.* at hic, nempe creditor, qui agere & exigere debitum ſibi poteſt, credere ius hoc ſuum poteſt, *l.1. C.de donat.* quod quidem ſi ſiat in fraudem aduerſarij, ad antagoniſtam illi duriorem conſtituendum, erit locus huic édicto, *l.nõ ſolùm.§.1.l.pen.l.vlt.eo.* Forma huius reſtitutionis eſt, vt agatur in factum contra eum, qui in fraudem alienauit, *l.1.l.3.§.vlt.eod.* quanti noſtra interſit, alium aduerſariũ non habuiſſe: *d.l.1.l.item.4.§.4.& vlt.eo.* aut (in quo vis huius reſtitutionis præcipua) vt patiatur ſecum priſtina actione vtiliter agi, peręquè atq; ſi poſſideret: *l.3.§.vlt.eo.l.ſi bona.12.de nox.act.l.communi.24.§.vlt. com.diuidun.* aut ſi actor ius ſuum fraudulenter iudicij mutãdi cauſa alienauit, vt prior ipſe alienator agat, *l.pen.eo* & agere vetetur is, in quẽ hac fraude ſit alienatum, *l.vl.h.t.* quod interpretatur Cuiac. *obſ lib.10.c.3.* ſi velit vti iure aliquo vel priuilegio ſuo proprio, vt militari: *l.pen.eod.* non ſi iure cedentis communi ad quantitatem precij, ſi quo forte actio ſit empta, *l.pe. l.vlt. ff.mand.* ſicut emi vendi poteſt, *l.4.cum ll.ſeqq.de har.vel act.ven.l.3.l.pen. l.vlt.C.eod.tit.* Finis ne alterius cõditio fiat deterior ex alieno facto, *l.1.in pr.ff. eo.l.non debet.de reg.iur.*

DE RECEPTIS ARBITRIS. Tit. LVI.

1 *Continuatio tituli.*

2 *Recipiẽdi verbum quid denotet: quid item Compromiſſum, Arbitrium, &c.*

3 *Quid arbiter, & quomodo à iudice differat, & arbitrorum genera, num.6.*

4 *Propria compromiſſi.*

5 *Partes, ſpecies, & cauſæ: nu.7.*

8 *Qui cõpromittere poßint vel nõ: & in quos: & quib.de rebus.*

9 *Forma, finis, adiacentia, affinia, contraria: & n.10.11.12.13.*

PRiuſquam † in iudicium litigatores detrudantur, iudex vt vir bonus, *l.vir bonus. 8. iud.ſol.l.continuus.137. §.cum ita.3.de verb.obl.l.ſed ſi vnius.17.§. ait prætor.5.verb.arbitratu iudicis quęſi 10 ni viri de iniur.Bartol.l.ſi ſocietatem.§. arbitrorum,nu.4.pro ſoc.* operam dare debet, ac ſolet, vt res arbitrio componatur: *d.l.ſed ſi vnius. §. ait prætor.§.1.in Auth.vt diff. iud.c.vlt.vbi gloſſ.de tranſact.c.diſcordantes. cum ſeq. diſt.90.* quo & ipſo tanquam compromiſſo iudicia 1

initiò conformari receptum eſt, *l.2.§. ſed quia.verb.iudices licet ex com.renſiſſe cognoſcant.* ℑ.*de iura.calum.* de quo ſtatutis quoq; locorum caueri ſolet, *Iaſo. l.ſi cauſa.32.n.3.4.* ℑ. *de tranſact.* præterim inter coniunctos aut vicinos, *l.ſi. eleganter. in pr.nu.3. de cond.ind. Blanc.in tract.de cõpro.in pr.& paſſim.* Præmittitur ergo tractatui de iudicijs recte titul' de Receptis arbitrijs, vt in edicto. Qui arbitriũ receperit. *l.3.§.1.§.ait Prætor.l.2.Pompon.13.§.2.eod.* aut, vt alia exeplaria habent, quod ſequuntur Decretales, *tit.eo.de arbit.* De receptis arbitrijs, *vt in l.rem non nouam.12.* ℑ.*de iud.*

2 ¶ Recipere Latinis inter alia ſignificat promittere, *l.1.nau.caupo.ſtab.l.qui fundum.203.de verbor.ſignif.* vnde Iuſtinianus receptum interpretatur compromiſſum, *l.rem non nouam.12.verb.qui ex recepto,hoc eſt,e compromiſſo* ℑ. *de iudic.* quod ex eo dictum, quia litigatores ſe ſententię arbitri ſtatutos compromittant, *l.1.verb.inuicem promittunt.h.t.Cic. epiſt.29.ad Cornif.lib.12.* Vnde compromiſſum facere, eſt ex compromiſſo ad arbitrum ire, *l.ſocietatẽ.70.§.1.ff.pro ſocio.* aut de re aliqua arbitrio ſubijcienda, compromittere, *l.de hu.46.l.ſi compromiſſu.47.l.ſed etſi.49.eod.* addita per ſtipulationem pœna, quæ ſoluenda ſit ab eo qui non paruerit: *l.1.2.l.ſed ſi 9.h.t.* quod compromiſſum iure perfectũ dicitur, *l.1.h.t.* & diſtinguitur ab arbitrio recepto, quod ſine pœna eſſe poteſt, *l.rem non nouam.12.§.1.2.C.de iudic.l. vlt.C. vbi & apud quos.l.4. hoc tit. de quo Spec.eod.§.num.1.per l.penult.hoc t.l.diem. 27.in fin.eod.* Ac ipſum compromittendi verbum ſtipulationem denotat, *§.ſi ſcriptum.Inſtit.de inutil.ſtipul. l.ſecundum, de verb.oblig.* ſine qua non conſtat arbitrium, *l.litigatores.11. cum l.ſeqq.eo.* Deſignat igitur hoc formam: at cum iudex ex conſenſu datus dicitur, ad cauſam efficientem reſpectus habetur, *l. quidam.57.de re iud.* Sed quia forma dat eſſe rei, *l.Iulianus.9.§.3.ad exhib.* rectius & crebrius compromittere, quam conſentire aut conuenire, quæ latius patent, *l.1.in fin.de pac.* Compromiſſum etiam ſententiam arbitri ſignificat, *l. 2.eod.* quã noſtri Laudum vocant, *Bald. l.3.vlt.§.ſed etſi.num. 6.com. delegat.* &

A ἐν πλάτει quodlibet arbitrium, *l.diem. 27.§.vltim.eod.l.penult.hoc tit.* vnde arbiter iudex à poteſtate iudicãdi, *l.2.§.ſed quia veremur.C.de iur.prop.cal.den.* etiam compromiſſarius dicitur, *l.cum lege.41. ff.eo.l.pen.ſup.de pac.l.vlt.* ℑ.*de teſtib.l.pen. de iudic.* & arbiter ex cõpromiſſo ſumptus, *l.arbiter.33.l.arbiter.50.eo.* ad quẽ ex compromiſſo eatur, *d.l.ſocietatem.27.§. 2.pro ſoc.* Arbitrari & arbitrium ſignificant opinionem & ſententiam boni

B viri ex ęquo bono deſumptam, *l.in perſonam.22.§.1.de reg.iur.l.1.ſe legat.2.l.hæc venditio.8.de contrah.emp.* non aſtrictam iuris formulis ac anguſtijs, *Cic.pro Sex. Roſ.& lib.3.Off.Boet.in Top.Seneca lib.3.de clem.& de benef.* Vnde iudicium bonæ fidei arbitriũ dicitur, eiuſq; iudex Arbiter: *l.1.in fin.de colliat.d.l.Mauius.52.§. arbiter.fam.her.l.in ipſius.51.l.ſi diuiſionem. 13.C.eod.tit.l.ii qui.31.com diuidun.l.pro ſocio.38.pro ſoc.l.1.2.C.arb.tut.l.vlt.§.vltim.*

C *Cod.de appellat.* ſicut & in arbitrarijs, *l. item.14.§.hoc autẽ.4.quod met.cauſ.l.vicinus.24.de aq.pluu.arc.* Eadem ratione cõpromiſſarius hic iudex arbiter perhibetur, qui ſic eligitur, vt liberam habeat de re ſtatuendi poteſtatem, *l. item.17.§.2.l.quatenus.19.verſic.quod ſibi videtur.eod.* ex bono & æquo: *gl.& Dd.*

D *l.1.eod.Felin.cap.1.num.3.de pact.Bald.l.1. de euict.* quantumuis quoad ordinem & proceſſus rationem ad ſimilitudinem iudiciorum redigatur, *l.1.eodem.* Compromiſſum igitur eſt mutua ſtipulatio vel contractus, *Maran.Specul. aur.parte 4.diſtinct.14.num.3. Bald.l.1.in fin.eod.* innominatus, *Bald.in rubr.Cod.de rer.permut.num.5.* quo litigatores rem

E cõtrouerſam arbitrio ſeque ſtrare velle ſententię arbitri ſub certa pœna vel alia cautione compromittunt, *l.1.l.4. l.5.hoc titul.d.l.rem non nouam.12.* ℑ.*de iudic.l.diem.27.§.vlt.eod.*

¶ Arbiter iudex qui ex compromiſſo cognoſcit, *l.2.§.ſed quia veremur.C.de iur.prop.calum.den.* Iudex ἐν πλάτει ex conſenſu electus, datus, acceptus, *l.* 3

F *quidam.57.de re iudic.l.properandum.11. §.penult.l.rem non nouam.12.* ℑ. *de iud.* vel potius non iudex, vt volunt, ordinarius, *l.ſed etſi.9.§.ſi quis iudex.eo.* ſed priuato litigantium conſenſu delectus, diſcepta-

diſceptator atq; cognitor, aliquis priuatus, qui ſua ſe ſententia finem controuerſię impoſiturum recipit: *l.3.§.vltim.eod.l.1.l.vlt.& paſſim,hoc t.* qui procul dubio diſtat à iudice etiam conſentientibus dato: de quo loqui videtur d.l.quidam, cum ſimil. quantum ſcilicet iuriſdictio iudiciumq; ab arbitrio diſtat *l.priuatorum.C.de iuriſdict.*

4 ¶ Propria, quòd compromiſſum ſit ac eſſe debeat liberum, reſpectu cauſæ efficientis, *l.item.17.§.1.eod.* & effectus, hoc eſt, pronunciationis: *l.qualem.19.eod.* reſpectu proceſſus & ordinis ſimile iudiciorum, *l.1.eod.l.rem non noua.12.ff.de iudic.* etiam reſpectu finis & ſententiæ congruens æquitati legum, ac rationis naturalis: *Menoch.lib.1.de arb.iud.quaſt.13.* æquale, *l.quid tam.nu.21.vbi glo.l.ſi cum dies.§.pen.l.Titius.§.in ſeruum.l.idem Pomponius.vbi Bart.eod. Dyn.ca.in iudicijs.nu.3.de reg.iur.in 6.Spec. de arb.§.differt.n.12.Menoch.de arb.iud.lib.1.quaſt.12.nu.7.* ſtricti iuris, *gloſſ.in lt.c.vlt.eod.Socin.conſi.20.num.8.vol.1.Corn.conſ.233.videtur.vol.4.* extraordinarium, *Blanc.de compro.quaſt.2.num.41.* perſonale, *l.in comprom ſſo 45.l.non diſtinguemus.32.§.ſi diu.16.eod.* nec tranſiens in hæredes, *l.diem.27.§.1.d.l.non diſtinguemus.§.2.eo.c.vlt.eo.* niſi horum facta ſit in pactione mentio: *d.l.non diſtinguemus.§.ſi diu.16.l.ſi compromiſſum.47.l.ſed & .49.§.vltim.eod.c.vlt.eod.* aut reſpectu dignitatis, officij, muneris, ſi in perſonam compromiſſum, quo caſu in ſucceſſorem tranſit, *c.in præſentia.vbi Felin.nu.1.cum ſequen.de probat.Bald.c.1.num.9.de inueſt.in mar.fac.*

5 ¶ Partes compromiſſi reſpectu conuentionis, mutua promiſſio litigatorum: *l.1.hoc tit.verb. mutuo promittunt.* receptio arbitri, *l.3.§.penul.l.pen.eodem.* pœnalis ſtipulatio, *l.litigatores,11.§.2.l.non autem.28.l.diem 27.§.vlt.eod.* reſpectu ordinis & finis, omnes iudicij partes: vt libelli oblatio, *Bart.Bald.num.1.auth.offeratur.C.de litis conteſt.* citatio, *l.quid tamen.21.§.ſi arbiter.9.l.diem.27.§.ſi quis.4.cum.§.ſeq.eod.Socin.de citat.artic.7.nu.47.* litis conteſtatio: *l.rem non nouam.12.infrà de iudic. gloſſ.l.1.verb.cùm iudex. infra de lit.conteſt.Baldus, & Dd.ibidem, ac l.1.de rec.arbit.Canon.in c.Quintauallis.de iureiurand.Specu.eodem.§.nunc tractemus.Bartol.d.authent.offeratur.in fin.Cod.de litis conteſt. Socin.latè ca.vnic.num.10.vt litè non conteſt.* deinde reliqua quæ litis conteſtationem ſequuntur, exceptiones, probationes, *gloſſ.& Dd.d.l.1.eodem.* ſententia, *d.l.diem.§.ſtari.eod.cap.in rebus.extr.eodem.* A cauſa efficiente diuidere licet, vt ſit compromiſſum aut Voluntarium ex partium electione, aut Neceſſarium ex iudicis commiſſione, *l.omnes.9.Cod.de fer.vt l.apertiſſimi.14.infra de iudic.l.arbitria.9.cum l.ſeq.qui ſatiſd.cogan.* vel ſtatuto, quod Statutarium dici poteſt: *Parorm.cap.cùm dilectus.nume.6.eodem.Iaſon.l.ſi cauſa.32.num.4.5.ſup.de tranſ.& l.eleganter.num.3.de cond.ind.Maran.Specul.aur.parte 4.diſtinct.14.num.3.* vel conſuetudine familiæ, quod familiare liceat appellare. *Blanc.de compro.quaſtio.2.num.48.de quorum diſcrimine Mynſing.obſer.68.centur.4.* A materia, compromiſſum ſpeciale, generale, plenum, *l.de rebus.43.l.quid tamen.§.plenum.6.eodem.* A forma, aliud conuentum, aliud ſtipulatum, *l.litigatores.11.l.2.& 3.eodem.* aliud iuratum, *l.4.hoc tit.* Ab euentu aliud Appellatione ſuſpenſum, aliud Homologatum, *l.4.§.vlt.l.5.hoc tit.*

6 ¶ Arbitri ſunt aut iuris, *d.l.apertiſſimi.ff.de iud.d.l.9.10.qui ſatiſd.cogan.* aut Voluntarij, *Bald.l.libera.num.7.C.de ſentent.* Horum duo genera ponit I.C. *in l.ſi ſocietatem.77.§.1.pro ſocio & glo.Auth.ſi vero.verb.compulſionem.ff.de iudic.* pro ſubiecta nimirum ſocietatis, de qua tractat, materia: vbi vel in arbitros compromitti ſolet, qui ſecundum iuris ordinem procedant, *l.1.eodem.* vel in arbitratores, qui tanquam compoſitores & tranſactores, *Auth.ſi vero.ff.de iudic.* nullo iuris ordine, nec ex iure, ſed de facto diſceptent, *l.ſi quis arbitratu.vbi Bartol.numer.8.9.de verbor.obligat.& d.l.ſi ſocietatem.§.arbitrorum.cum ll.ſeqq.pro ſocio.Bartol.l.2.numer.2.ſup.vbi & apud quem.* ſine aliqua iudicij figura ac ſimilitudine, *Imol.& Dd.cap.Quintauallis.num.7.de iureiurand.Maran.parte iudic.4.diſtinct.15.numer.3.Zaſ.de feud.alien.numer.20.Iacob.in inueſt.tertor.& cum parte.numero 1.*

Digitized by Google

rectè compromitti oſtendit, *l.3. in fin. cum ll. ſequen. eod.* Quod Canoniſtæ ſequuntur *Panorm. c. cum tempore. 5. nu. 6. eod. c. cùm cauſam, de elect. c. veniens. 16. de iureiurand. Guid. Pap. decif. 69.* adeò, vt & in delegatum compromitti permittant: *cap. 1. de præſumpt. c. vlt. eod. c. niſi. 21. de praben. Blanc. de compro. parte 2. num. 47. 50.* ante iudicium tamen cœptum. *Blanc. de compro. parte 2. num. 41. cum ſeq.* Sed de omnibus rebus controuerſis vna vel pluribus compromitti poteſt: *l. de rebus. 33. l. Pomponius. 13. de recep. arb. t.* quæ ſint facti, non iuris, *l. cùm proponas. 6. vbi Salic. Cod. de rebus cred.* niſi ipſum quoque ius ſit incertum, *Blanc. de compro. quaſt. 4. num. 1. 2.* Item de ipſa quæſtione compromittendi, *Blanc. eod. quaſt. 5. num. 7.* dummodo ſit itidem controuerſa: de rebus enim claris, vt tranſactis, iuratis, iudicatis, fruſtra compromittitur, *l. elegánter. 27. vbi gloſſ. & Dd. de cond. indeb. Blanc. de compro. quaſtio. 4. num. 4. 5. 6. l. poſt rem. 11. vbi Iaſon de tranſact.* Nam qua de re tranſigi nequit, de eadem nec compromitti: *Bartol. l. ius dandi. de tutor. & curator. dat. Blanc. de compro. quaſt. 4. num. 7.* vt de alimentis, *Iaſon. l. de alimentis, in prin. C. de tran. ac.* rebus alienari prohibitis, *Auth. res qua. C. fideicom.* velut emphyteuſi, feudo, *Blanc. d. q. 4. num. 28. Cur. de feu. parte 4. Dec. conſ. 39. iuridicam, nu. 2. 3.* cauſis ſpiritualibus, *c. contingit. 8. eodem.* in laicum, *Dd. ibidem, Guid. Pap. decif. 69. num. 2. Blanc. quaſt. 2. num. 62. & quaſt. 4. num. 7. 8.* pernicioſis Eccleſiæ, Reipub. *c. 3. eodem.* criminalibus, popularibus, liberalibus, *l. non diſtinguemus. 32. §. 5. §. de liberali. 6. eodem. l. ſi quis. 8. C. de epiſc. aud. de quibus plura Blanc. de compro. q. 4. num. 11. 12.*

9 ❡ Formam arbitrium ex conuentione capit: *l. non diſtinguemus. 32. §. de off. 14. §. vlt. eod.* ſic tamen, vt ſemper incluſam habeat neceſſitatem definiendi, non tantū experiundi: *l. Pomp. 13. §. 1. eo.* quòd ſi nihil conuentum ſpecialiter, ad ordinem iudiciorum informatur, *l. 1. eod.* ſecundùm conſuetudinem & ſtatuta cuiuſq; loci. *Spec. eod. §. vlt. nu. 1. §. differt. num. 2. 12. §. excipitur. nu. 9. 11. 12. Imo. c. Quintauallu. nu. 7. de iureiur. Maran. in Spec. parte 4. diſtinct. 14. num. 2.* A *Blanc. parte 1. num. 20. 29. & q. 2. num. 47.*

❡ Finem cōpromiſſi monſtrat I. C. aiens, illud nō differendarum, ſed tollendarum litium cauſa fieri: *l. quamuis. 37. eodem.* pertinet enim ad lites finiendas, *l. 1. h. t.* rem terminandam, *l. inter. 44. eodem.* arbitrio cognitoris, *l. non diſtinguemus, 32. §. quaſitum. 15. eod.* Quocirca non poteſt arbiter iubere ad alium arbitrum iri, ne finis non ſit, *d. §. quaſitum. 15.* & pœna quoque ſolet adijci, vt eius metu, ſententiæ qualicunque ſtetur: *l. 1. hoc tit. l. diem. 27. §. ſtari. 2. eod.* nam olim aliàs non erat ex arbitrio actio vel exceptio, *l. 2. 3. eod.* Hodiè eſt, ſi non ſit intra decennium ab alterutra parte contradictum, *l. 4. . penult. h. t.* non quidem appellando, *l. 5. hoc t.* præter quam ab arbitrio iuris, *Blanc. q. 5. num. 8.* ſed ad arbitrium boni viri reducendo, *l. per. eod. c. per tuas 9. eod.* Cæteroquin oritur ex ſententia nunc arbitri exceptio atque actio, *Iaſon l. 5. num. 45. de iuſt. & iur.* peræque ac ex ſententia, *l. altero. 8. Cod. de rebus cred. Iaſ. praall. ſ. loc.* ad intereſſe, *c. per tuas. 9. eod.* vel vt præciſè officio iudicis cogatur parere: *c. 2. eod.* quæ tamen omnia, nihil officiunt tertio, *iuxta reg. res inter alios acta, tot. tit. res int. al. & quibus res iud. l. ſæpe, de re iudic.* Nam, vt ait Sabinus, non poteſt arbiter inter alios iudicando alterius ius mutare, *l. Sabinus. 31. in fin. de vſufruct. lega.* 10

❡ Adiacent locus honeſtus, tutus, competens, *l. quia tamen. 21. §. ſi arbiter. 9. eod.* tempus legitimum, non feriatū, *l. ſi feriatu. 36. eodem.* idoneum, iuſtum, *l. Pompon. 13. §. vlt. cum ll. ſeqq. l. quid tamen, 21. l. Labeo. 25. l. arbiter. 13. eod. Guid. Papa quaſt. 69. 310.* ſumptus ab vtraque parte præſtandi. *Guid. Papa decif. 68. Specul. de ſalar. §. 1. num. 2.* ſalarium, aut conuentum, aut legitimum duorum aureorum, *l. in ſacru, verſ. in arbitrium. Cod. de prox. ſacro. ſcrinio. Guid. Papa decif. 68. num. 7.* 11

❡ Affinia compromiſſis, iudicia, *l. 1. eodem.* & ordinariæ actiones: *l. non diſtinguemus, 32. §. item. 1. eo.* vnde quando non poteſt dari ratio diuerſitatis, procedit a ſimili argumentum: *Io. Andr. ad Specul. de ſalar. §. 1. in fin. Euerar. loco leg. a iud. ad arbitria, per tot.* arbitramenta 12

Item viri clariſſimi : *l. in ſacru. 12. C. de prox. ſacr. ſcrinior. lib. 12.* illuſtres, *l pen. l. vlt. C. de dig. lib. 12.* magiſtratus: *l. vnic. verb. iuratoria cautione. C. vt magiſt. poſt. depoſ.* ſi tamen perſona digna & honeſta ſit: *Auth. cui re ill. C. de indic. vid. toll. Mynſing. d. obſeru 11. cent. 1.* alia nuda repromiſſio, *l. ſciendum, 15. quam ſatiſd c g. l. 1. C. de verb ſignif.* cui etiam œconomi & clerici relinquuntur *l. cum clericu, 2. C. de epiſc. & cler. c. 1. de iuramẽ. calum. Cuiac. Nouell. 49. in fine.* Ponit & alias ſpecies, *gl. l. 1. C. de procur.* quę diſtinctis perſonis, quę iudicia ſuſtinent, rectius poterunt intelligi. Eæ ſunt, iudex, actor, reus, *c. forum, de verb. ſignif.*

4 ❡ Iudex olim in ſingulis cauſis iureiurando cauebat : *l. rem non nouam, cum auth. ſeq. C. de iud. & paſſim in oratione Cic. pro Roſ. Com. &c.* hodie ſolum initio officij, non ad ſingulas cauſas præſtat iuramentum. *Nou. 9. tit. iuſiurand. quod præſtatur.* Nam poſt cœperunt officia eſſe, cùm olim electione prætoris ſingulis etiam cauſis iudices vel priuati darentur, *l. ſolent, de iuriſdict.* vt omnino tum opus fuerit in ſingulas iurari : hodie non item, mandata quaſi vniuerſitate cauſarum officijs, *in auth. de iud. & defenſ. ciui.* In criminalibus tamen iudex etiamnum cauet interdũ, petentibus litigatorib. præſertim reis : (*gibt jhnen ſicher geleit zu recht, vnd fur vnrechten gewalt,*) quæ noſtris Cautio ſecuritatis: aut Saluus conductus dicitur: *Panor. c. vlt. de treug. & pac. Bar. l. vtimur, ſ. de ſepulcr. viol. in l. is qui reus, ſ. de publ. iud. l. 1. de cuſtod. reor.* & contra violentiam facti, non iuris, cauet. *Bart. d. l. vlt. num. 1. C. de dign. lib. 12. & in l. 3. num. 31 ad l. Iul. maieſt. l. 1. vbi Rebuſ. de nauicular. lib. 11. Alex. l. 1. §. non fuit, de dolo malo, & conſ. 15. vol. 4. Mynſing. obſ. 32. cent. 1.* Continet autem liberam non tantùm accedendi, ſed & recedendi facultatem, *Bart. d. l. vlt. d. l. 3. Rebuff. in d. l. 1. C. de nauicul. li. 11. Bar. l. vtimur, de ſepulc. viol. Alex. d. l. 1. §. non fuit, & d. conſ. 15. vol. 4. Panor. d. c. vlt. de treug.* (*Sicher geleit zu vnd abe,*) vt vulgo loquuntur, *de quo Clarus lib. 5. ſent. §. fin. q. 32. Menoch. li. 1. de iud. arbitra. q. 80.* quam tum fragilem cautionem vocat Menoch. *conſ. 100. nu. 185.* Iudex delegatus partibus etiã cauet per

A documentum ſuæ commiſſionis, *c. cùm contingat, 24. de reſcr. cum ſimilib.*

❡ Actor quanquam iure veteri ſatiſdare non cogebatur, *§. 1. h. t.* hodie tamen ſatiſdat, intra duos à tempore porrecti libelli menſes, ſe litem conteſtaturum : *§. 1. in auth. de execut. auth. libellum, C. de litis conteſt. gl. verb. nullam, §. 1. hoc tit.* deinde, ad finem vſque iudicij ſe in lite permanſurum: *Spec. de ſatiſd. in* 5

B *princ.* tertio, pro expenſis, ſi contingat ipſum ſuccumbere, & in expenſis condemnari, *auth. generaliter, vbi Bart. Bald. & Dd. C. de epiſc. & cler. §. ad excludendas, in auth. de litig. c. calumniam, de prin. c. vlt. de maior. & obed. gloſſ. §. 1. verb. nullam, h. t.* Addit Speculator, *eo. tit. in prin.* has ſatiſdationes conſuetudine nonnunquam remitti : ſicut remittũtur interdum, vt immobilia poſſidenti, tàm iu-

C re ciuili, l. ſciendum, qui ſatiſdar. cog. quæ ſecundum cõmunem opinionem etiam in actore obtinet, *Iaſon ibid. nu. 1. & 2. contra Bart. & alios.* quàm etiam iure Sax. diuerſimodè tamen. Nam iure ciuili cauet poſſeſſor ſaltem promiſſione, *vt inſcriptio oſtendit tit. & d. l ſciendum, 15. ff. qui ſatiſda. cogan. vbi Bart. Iaſon. nu. 6. & Dd. exigunt ab eodem bonorum*

D *expignorationem: alij etiam iuratoriam cautionem, gloſſ. 1. ibidem : quam ſequitur ibi Iaſon. num. 6. & in l. vlt. vbi glo. C. de princ. agen. in reb. lib. 12.* Iure Saxonico nihil promittit, ſed ſunt pro prædibus prædia obligata. *Chilia. in prac. cap. 46. conſtit. pro. 5. parte 1,* ſi tamen dominus poſſideat, quem tenet executio. Nam procuratorem poſſidere non ſufficit, niſi vadem ſe pro ſuo principali præ-

E beat. Quamobrem domino poſſidente procurator à ſatiſdando immunis eſt, dũmodò de mandato eius conſtet. Porro quæ exigitur ab eo, qui res ſoli in territorio iudicij non poſſidet, cautio, tria habet capita : vnum de reſarciendo damno, alterum de reſarciendis expenſis, ſi contingit actorem ſuccumbere, tertium, de proſequenda ad finem vſque lite, *Landtrecht lib. 2. art. 9.*

F *Chilia. c. 46. Sachſ. differ. iud. 40.* eandemque duntaxat in criminalibus præſtat actor iure Saxon. *Chilia. cap. 47.* quanquam ex ordinatione Imperij grauiorem, *vt apparet Reichßordnung ca. 13.* ſicut

13.mand. niſi probetur mādatum reuo-
catum, *d.l. vnic. in fin C. eod.* Si nullum
mādatum habeat procurator, ne cum
cautione quidem admittitur. *D.d.l.1.C.*
de procurat. & c.1. vbi gl. verb. partitorib.
eodem, & in l. non ſolum. 39.§. qui alieno.
verb. debet, de procur. per l.6.§. fin. de neg.
geſt. (niſi coniuncta ſit perſona, *l. ſed &*
ha. 35. de procur. l. maritus, 21. C. eod. intra
quartum gradum, *gl. in l. cùm alienam.*
C. de legatis, quæ tamen nec ipſa admit-
titur, ſi de contraria domini volunta-
te conſtet: *l. Pomponius, 40.§. fi. de procur.*
l. maritus, C. eod.) aut niſi mandatum al-
legauerit, *l.2.§. hoc etiā, vbi gl. verb. nullo*
mandato. C. de iuram. prop. calum. dan. iu-
dicemque in illam opinionem addu-
xerit, vt exiſtimet etiam cum vſitata
Rati cautione admittendum, *d.l.2.§.*
hec etiam. Nam ſi dubitetur probabili-
ter de mandato, aut non plenum illud
ſit, cogitur de Rato cautionem præſta-
re, *l.1. vbi Iaſ. nu.3. C. de procur.* At procu-
rator rei Rem ratam dominum habi-
turum cauere non cogitur: *l. exigendi,*
12. C. de procur. niſi quandoque in reali-
bus, *Spec. de ſatiſda. §. expedito. nu.3.* Nam
de ſuo dependet, ſi dominus non rati-
ficat: *l. non cogendum, 45. de procur.* vt qui
non admittatur, niſi præſtita de Iudi-
cato ſoluendo cautione: *vt hic in princ.*
& §. ſi verò reus, l. vnic. C. eod. etiamſi mā-
datum habeat, *l. qui proprio. 46.§. qui a-*
lium, l. minor. 51. de procu. d.l. exigendi. quia
ſine hac ſatiſdatione nemo idoneus
eſt alienæ rei defenſor, *§. vlt. h.t. d.l. v-*
nic. d.§. qui alium. Quæ tamen & ipſa
cautio moribus Saxon. vt principali,
ſic etiam procuratori remittitur, dum
tamen de mandato conſtet, *vt Chil. &*
alij pragmatici ad tit. de ſatiſdat. (oder vom
verſtādt,) in ſuis practicis libellis annotarūt.

9 ¶ Cauſa efficiens remota Lex, S.C.
aut aliud quod vim legis habeat, *in*
prin. Inſtit. eod. l.2. de vſufruct. ea. rerum, l.
5. de petit. hered. l.2.§.2. qui ſatiſdar. cog. vt
ſtatutum, cōſuetudo, *l.4. de cuſtod. reor.*
Marant. de ſatiſdat. num.5. Propinqua,
iuſſus iudicis, *l.1. C. vt in poſſeſ. leg. l. in*
omnib. 41. de iud. l. vnic. C. vt in poſſeſſ. aut
partium conſenſus, *l. de die. 8. l. ſi fideiuſ-*
ſor. §. pen. qui ſatiſd. cogan. l. interdum, 10. ff.
rem rat. hab. Impulſiua, à parte eius cui
ſatiſdatur, petitio ante litem conteſta-
A tam facta: *l. vn. verb. in ipſo litis exordio.*
C. eod. l. Pomponius. 40.§. ratihabitionis, de
procur. l. ita 13. C. eod. vbi Iaſ. Zobel. Landtr.
lib.2. art.9. ſine qua iudex eum non de-
cernit: *Hippol. in pract. crim. §. nunc viden-*
dum, nu.5. per l.4.§. hoc autem, de damn. in-
fect. nec enim exceptiones ſupplet, *l.*
vn. vbi Caſt. n.3. & 4. C. vt quæ deſ. aduo.
A parte eius à quo petitur, paupertas
& ſuſpicio fugæ contra principalem,
B *Marant. de ſatiſdat. nu.2. d.l. in omnib. 41.*
de iudic. defectus pleni mandati in pro-
curatore: *l.1. vbi D.d. C. de procur.* in vni-
uerſum æquitas aliqua ex varijs cauſa-
rum figuris & circumſtātijs occurren-
tibus ducta, *d.l. in omnibus.*

¶ Materia ſunt cauſæ omnes ciui- 10
les, *l. vn. C. eod. h.t.* etiam criminales, ſal-
tem leuiores, *l. diuus, 4. l.1. vbi Bart. de*
cuſt. reor. Nam in capitalibus iure ciuili
C ſatiſdatio non admittitur, *d.l. diuus. Pa-*
nor. & Feli. in c. cogebatur, de maio. & obed.
etiamſi poſſideantur immobilia, *Iaſo.*
d.l. ſciendum, nu.3. qui ſatiſd. vel mille te-
ſtes offerantur, *Bald. conſil. 337. vol.2.* ſed
vinculis & carceribus nocentes aſſer-
uantur, *Bald. l.1. de cuſtod. reor. Bald. l.2. C.*
eod. Felin. c. vlt. num.10. de accuſat. quan-
quam, vt dixi, iure Sax. etiam hic ad-
mittatur ſatiſdatio. *Landtrecht lib.1. art.*
D *3. & 34. vbi gl. num.4. & lib.3. art.5. vbi gl.*
nu.3. Sed ad quam vſq; quantitatem?
Iure ciuili ad 30. ſolidos in ſatiſdatione
iudicio ſiſti, vel ſimili. *Auth. libellum, C.*
de lit. conteſt. Iure Saxonico ad viginti-
quatuor Schockios ſiue VVergeldum,
Chil. d. c. 46. (vom verſtandt,) niſi aliud
momentum cauſæ requirat, vt *in Hoff-*
gerichtsordnungen cautum eſt, & in no-
E ſtris curijs hactenus obſeruatum. Quis
enim iudicatum ſolui ſatiſdationem
in cauſa magna tam leui defungi ſum-
ma permittat? In criminalibus igitur
vtroque iure pro circumſtantia perſo-
narum delictorumque quantitas taxatur,
l.1. vbi Bart. C. de de cuſtod. reor. Vi-
di in cauſa homicidij reos tenuiores
relaxari carceribus præſtita ſatiſdatio-
ne ad 100. 200. 300. à Nobilioribus ve-
F ro cautionem ad 1000. 2000. 3000. exi-
gi. Nam vnuſquiſq; talem præſtat ſer-
uitutem, qualem poteſt, *l.1.§.2. C. de aſ-*
ſert. toll. Auth. ſi cui relictum, vbi Bald. C.
de indict. vid. toll.

11 ¶ Quod ad formam attinet, ſatiſdationem verbo offerri non ſufficit, ſed realiter illa præſtanda eſt: *gl. vlt. c. paſtoralis, de off. ord. & c. quoniam §. cum a'ijs, verb. cautione, vt lit. nõ conteſt. Zob. Landt. lib. 2. art. 5.* vbi enim facto opus eſt, verba non ſufficiunt, *l. non omnes, §. fin. de re mil. l. peculium in ſi princ. de pecul. Hippol. l. qui falſam, nu. 29. de falſ.* ſcilicet vt ſatiſdás cum ſua acceſſione realiter obligetur, *Marant. de ſatiſd. nu. 76. per Bald. conſi. 261. vol. 2.* puta datis fideiuſſorib. *l. 1. l. 7. eod.* vno in leuioribus, *l. 2. 3. 4. 5. §. 1. eod.* pluribus in grauioribus cauſis: *Mar n. præall. l. ro. c. 7.* idoneis nõ ſolùm facultatibus, ſed etiam facilitate conueniendi, *l. 2. ſi quis in ius vocat. l. pen. C. de pact. l. 2. l. de die. 8. §. 1. qui ſatiſd. cog. Dd. in Auth. præſent C. de fideiuſ.* quod per arbitros exploratur, *l. 5. §. 1. l. arbitror, 9. eod.* niſi abſq; controuerſia aduerſarius recipiat, *l. ſi ab. arbit. 10. eod.* aut à parentib. ac ſimilibus cautio præſtetur: *l. 2. §. prætor. eod l. 1. 2. ſi quis in ius voca.* vel etiam pro vade pignori obligatis rebus mobilib. *l. promiſſor. 21. §. vlt. de conſtit. pecun. l. litigatores. 11. §. 2. de arbit.* vel pecunia in iudicio depoſita: *d. l. litigatores. Faber hoc tit. verſ. ſin aliquis, num. 4.* vel ſoli rebus in territorio ſitis hoc nomine hypothecatis, *d. l. promiſſor. §. vlt. l. ſi mandato, 59. §. vlt. mand. l. 1. §. iubet, de collat. bon. l. 2. §. penult. quorum leg. Rauard. in regul. plus cautionis, de reg. iur.* de quo ſuprà initio huius argumenti dictum eſt. Forma cautionis iuratoriæ, *eam ponit, gl. §. neceſſarium, verb. iudicij, in auth. vt null. ind. per illum text. verſ. ſi verò iurauerit. Bald. in auth. generaliter, C. de epiſc. & cler. Alex. l. ſi verò, nu. 14. qui ſatiſdat. cog. Chil. c. 46. n. 4.* talis hodie exigitur, vt anceps periurium euitetur: *l. 4 de in lit. iurand.* vtcunque Mauſerus contrà diſputet in ſua praxi, (*Da kleger ſchweren dorffte, daß er glaube, daß er nach angewandtem moglichem fleiß die* caution *mit Burgen vnd pfanden nicht beſtellen mogen, &c.*) Formã promiſſionis ſimplicis, quam poſſeſſores immobilium faciunt, *l. ſciendum, 15. & in rub. qui ſatiſ. in verb. ſua promiſſioni committantur*, gl. vult iuramento concipiendam eſſe, *d. l. ſciendum, verb. non compelli, & in l. vlt. C. de princ. agent. in reb. lib. 12.* quod meritò Bart. reprobat: *in d.* A *l. ſciendum, num. 7. & 8.* addens tamen, promittentem bona ſua hypothecare oportere, *per l. vlt. §. defenſionem, C. de ad. tut. l. filio. vt in poſſeſſ. lega. ſequitur Iaſ. l. ſi priuſquam, de oper. no. nunc.* Ex quo conficeretur, cùm iure Saxon. immobilia non niſi cum authoritate iudicis, cui ſubiecta ſunt, oppignorari poſſint, *differ. Saxon. 4. in fin. & D. Reinhar. in differ. per art. 33. li. 1. & Vueychbi d. tit (von verpſen lung.)* B ſicut & in nouiſſimis ordinationibus cautum eſt, *part. 2. conſt. 23.* etiam iſto caſu conſenſum illius iudicis fore neceſſarium: quod tamen vſu non ſeruatur: & quia talis hypotheca tacitè promiſſioni ineſt, quod fortè Bart. voluit, & quia iudex intelligitur conſentire: tantum enim illa prædia liberant à cautione, quæ ſunt in territorio vbi agitur. Sane cùm edictum C promiſſionem tantùm exigat, *in rub. qui ſatiſd. cog.* cur requiratur hypotheca, quæ præſertim tacitè inducitur, vt non opus ſit expreſſa? *l. 3. cum ibi nota. ſi cert. petat.* Quanquam iure Saxon. nec promiſſio quidem vſitata ſit, ſed ſimpliciter qui poſſidet immobilia, ſatiſdatione ac cautione omni liberatur.

¶ At in quo loco ſatiſdatio facienda, vel prædia poſſideri oportet? 12 D In loco iudicij vel illius territorij vicino, *Bart. d. l. ſciendum, §. 1. Iaſ. l. ſi fideiuſſor, §. 1. num. 8. qui ſatiſdat. cog.* vt & in excuſſione bonorum principalis, *Sal. n. 2. & Dd. in Auth. præſente, C. fideiuſſ.* Sed quoniam eadem debet eſſe conueniendi ſatiſdationum facilitas, quæ eſt in reo principali, *l. 2. eod.* idcirco rectè in noſtris curijs, (*in Hoffgerichten*) non alia E recipitur cautio, quam in loco ipſi curiæ, (*dem Hoffgericht*) ſubiecto At quãdo? Regulariter ante conteſtationem: *l. Pompon. 40. § ratihabitionis, 3. verb. ante litis conteſtationem, de procur. l. vn. verb. in limine iudicij, nec poſt ipſo litis exordio, & c. h. t.* niſi ex noua cauſa, vt ſi prædes facultatibus labãtur, *l. de die. 8. §. ſi fideiuſ. 4. eo.* At quoties? Semel tantum, niſi deſinat eſſe ſufficiens cautio, *d. l. de die.* F *§. ſi fideiuſſor, l. arbitro. 9. cum l. ſeq. eod.*

¶ Finis ſatiſdationum, ne reddatur 13 iudicium fruſtratorium & inane, *contra. l. ſi prætor, de iudic.* & vt ſecura ſit res eius cuia agitur, *l. 1. verb. ſecurum facimus,*

mius, eod. Maran. de ſatiſd. num. 2. Quod ad A
effectum attinet, videtur conſentire
in iudicem, qui ſatiſdationem petit, *l.*
ſed etſi, 52. de iud. de quo latè poſt Bart. Iaſon
l. ſi conuenerit, nu. 32. 33. de iuriſ. Bar. & Dd.
l. quidam, de re iud. Illam qui offert, non
poteſt in ius trahi, arreſtari, vel carce-
rari (niſi in capitalibus) includi: *l. ſi verò*
5. §. eo. Etiam procurator qui ſatiſdedit
loco domini eſt, *l. Titius, 20. de procur.* Ex
cautione perſonali oritur obligatio & B
actio perſonalis, tam contra reũ quàm
aduerſus fideiuſſores, *l. 2. l. pen. & t. t. ſi*
quis caut. ſecundùm tamen ordinem Auth.
præſente, C. de fideiuſſ. Maran. eo. num. 19.
Ex pignore, cautione reali naſcitur
realis etiam hypothecaria, *vt dictum*
eſt, §. item Seruia. ſ. de actio. ad pœnam
vel certam, ſi comprehenſa ſit, & ex-
preſſa in cautione, vel incertam, (eius
ſcilicet quod intereſt) ſi nulla ſit ex- C
preſſa, perſequendam: *l. vlt. ſi quis in ius*
vocat. l. pen. ſi quis caut. niſi excuſatione
iuſta illa temperetur vel excludatur, *l.*
2. & toto tit. ſi quis cau. Quòd ſi plures
ſint præſtitutæ cautiones, non erit in
arbitrio rei ex qua velit conueniri, ſed
actoris, ex qua velit agere. *Caſtr. l. cùm*
proponas, in fi. C. de tranſact.

14 ¶ Affinia fides publica, *§. ſed neq. in*
Authen. de mandat. prin. de qua Couar. c. D
quamuis, nu. 4. de pact. in 6. & illa milita-
ris, quam Saluam guardiam vocant, *de*
qua diximus tit. C. ne liceat potẽtiorib. cum
tit. ſeq. ſequeſtratio, arreſtatio, *d. l. ſi fide-*
iuſ. §. fi. eod. cautio de non offendendo:
de qua dixi d. tit. de eo quod met. cauſ. quã
coniuges à quibus violentia nimiaq;
ſæuities timetur, inuicem præſtant,
Schurff. conſi. 42. & prædicta, nu. 4. cent. 1. E
& aliæ extraiudiciales, *de quibus in tit.*
de prætor. ſtip. cum ſeq. & extra de pignorib.

15 ¶ Contraria ſatiſdationi: ſi vitioſe
caueatur: *l. quoties, 6. qui ſatiſd. cog.* ſi
principalis aut fideiuſſores facultati-
bus labantur: *l. ſi ab arbitrio, 10. l. de die. 8.*
§ ſi fideiuſſ. 4. qui ſatiſd. cog. l. Labeo. 25. §.
vlt. cum l. ſeq. de recept. arb. ſi fideiuſſor
parum idoneus ſit non modò faculta-
tibus, *d. l. ſi ab arbitro, l. 2. in prin. qui ſatiſd.* F
ſed etiam facultate conueniendi: *d. l. 2.*
in prin. l. ſi fideiuſſor. 7. l. de die. 8. § 1. qui ſa-
tiſd. cog. vt ſi fori præſcriptione vti poſ-
ſit, *l. fideiuſſ. 7. ff. qui ſatiſd. cog.* aut alio
priuilegio: velut miles, minor, mulier,
d. l. de die. 8. §. 1. qui ſatiſd. cogant.

DE FORMVLIS ET IMpetrationibus actionum ſublatis. Tit. LIIX.

1 *Actionum ciuiliũ formulæ & impetratio à Conſtant. & Theod. & Valent. Impp. ſublatæ.*
2 *Actio hodie proponenda.*
3 *Actio hic idem ſignificat, quod Libellus, & quid ſit: quæque eius requiſita, num. 4.*
5 *Partes libelli & ſpecies.*
6 *Eius oblatio, & quibus in cauſis offerri poſsit & debeat, hoc eſt materia.*
7 *Forma.*
8 *Finis, & effectus.*
9 *Adiacentia, affinia, contraria.*

ACtiones † tam in arbitrijs proponẽ- 1
dæ ſunt, *Auth. offeratur, vbi Bart. Bal.*
nu. 8. C. de lit. conteſt. quàm iudicijs: *l. 1. C.*
de eden. quarum vtrq; ciuiliũ certa fuit
olim formula, *l. 4. de pign. l. 2. §. 3. de orig.*
iur. Paul. lib. 3. tit. 3. Vlp. tit. 25. & tit. 19. quę
& impetrãda, & danda à Prætore erat,
l. 1. §. idem Pompon. 4. de dolo malo, cauſa
obligationis cognita, *Rauard. l. nec ex.*
37. de reg. iur. Qui formula excideret,
cauſa cadebat, *Cic. pro Cæcinna, & li. 1. de*
Orat. Quas iuris formulas aucupatione
ſyllabarum inſidiantes, Conſtantinus
ſuſtulit: *l. 1. h. t.* quòd tranſlato in Thra-
ciam imperio, vetus illa ſuperſtitio,
quam Cicero quoque exagitat, *pro Cæ-*
cinna. minus in Græcia probaretur:
ſicut & impetrationem actionum o-
lim vſitatam, *l. cum debitoris, 7. ſ. de iud.*
l. 3. C. de bon. author. iud. venund. pau-
lò poſt Theodoſ. & Valent. eadem ra-
tione ſuſtulerunt; *l. 2. hoc tit. & Cod.*
Theod. li. 2. t. 3. l. 1. Oportet † tamen con- 2
uenientem negocio actionem etiam-
num proponi; *l. 2. hoc tit. l. 3. ſ. de eden.*
l. 1. eod. tit. quæ ſpeciem futuræ litis de-
monſtret: *d. l. 3.* & cui accommodentur
cùm probationes, *c. ſignificauerit, de te-*
ſtibus, c. licet, §. idem, de probat. Hoſtien. de

Digitized by Google

probat.num.5. tum ipſa ſententia,*l.vlt. C.de fideic.lib.l.vt fundus.com.diuidun.*

¶ Actio eſt ius perſequendi in iudicio quod ſibi debetur: *§.1.Inſt.de act.l. nihil,de oblig.& act.* ſed hic non tam ſignificat hoc ius:*de qua Inſt.de actionib.lib.4.* quam formulam & ſcripturam,quę litis initio proponitur, *l.1.2.h.t.l.3.ff.de eden.* qui libellus appellari cœpit, *cap.1. e.vl.& t.t.de lib.obl.Spec.de li.cõcep auth. offeratur,ff.de lit. conteſt. l. libellorum,de accuſat.* Eſtq; ſcriptura cõtinens quid, à quo,ex qua cauſa petatur:*gl.c.1.verb. libelli,de lib.obla.* hoc eſt,petitionẽ actoris,*Hoſt.in rub.de lib.obla.n.1.* & eius cauſam,ſeu ius:*c.vlt.eod. Spec.de lib.oblat.§. 1.Odofred.in Summa,c.quid ſit libellus.* quẽ

4 † oportet eſſe certum *l.prætor.in prin.& §.quod autem,de iniur.l.item 17.de dolo malo,l.ſi in rem.6.de rei vend.Schurff.conſ.63. quod prædicta,nu.133.cent.1.* breuem,qui tantùm neceſſaria cõplectatur:*Spec.de lib.obla.§.vlt.nu.16.* dilucidum, *Spec.eod. tit.§.pen.nu.5.§.1.in auth.de teſtib.* nõ obſcurum,non ambiguum, *l.cum Stichũ. 29.de ſolut.d.l.item.17.de dol.ma.* non vagum,non incertũ,*c.1.c.3. vbi Dd.de lib. obla.* nec generalem , *c.2.c.vlt.eo.l.inter. §.1.de verb.ob.c.3.§.ſecus de re iud.in 6.* aut ſibi ipſi contrarium,*l.1.C.de fur.* aut ineptum: *l.1.h.t gl.& Dd.l.1.ne off.eſſ.* qui tamen nõ vitiat vbi libello nõ eſt opꝰ: *Bar.Rom.l.& fine. C. de re iud.l.1.C.de re iud.Iaſ.l.vinũ,n.33.ſi cert.petat.* aut alternatiuum,*c.Raynald.vbi Dd.de teſt. l.Iulianus,14.§.ſi quis colludens,de act.empt.c. olim,2 de priuileg.late Ferra.in for.reſp.rei, verb.libellus incertus,&c.* quanquam hic ſuſtineri ſolet, *c.conſtitutus,de in integr. reſt.Mynſ.obſ.11.cent.4.* maximè ex obligatione alternatiua, *l.3. de eo quod cert. loc.Bart.l.Prætor. §.quod autem, de iniur. Alex.& Dd.l.ſtipulationes, de verb.oblig. Bart.l.1.§.qui autem,quor.leg.Dec.l.nemo, 43.§.quoties,in fin.de reg.iur. Alex.conſil. 182.lectis,num.2.3.4.vol.2.Spec.eod.§.iam nunc videndũ,nu.17.* aut legis diſpoſitione.*Spec.ibid.nu.19* Quod & de generali quoq; dici poteſt, *gloſ.mag.& Dd.l.1.in pr.de eden.c.1.2.ext.de lib.oblat.*

5 ¶ Vt autem ſyllogiſmi,ſic etiam tres ſunt libelli partes:*Zaſ.& Doctores, §.1. Inſtit.de act.Spec.de lib.conc.§.quid lib.nu.*

6 quarum præcipua eſt,concluſio, *Iaſ.* A *nu.129.cum multis ſequ.§. omnium,Inſt.de act.* hoc eſt,petitio:*Bald.l.vlt.in fin. C.de fideic.lib.* qua tamen in criminalib.non æquè putatur opus. *Bart. l.quid ergo, §. pœna.num.8.de his qui notan.infam. Bald. l.etſi,num.13.14.C. ex quibus cauſ.infam. Iaſ.d.§.omnium,nu.137.Inſtit.de actio.Bar. l.2.§.ſi publico,num.13.de adult. Chilian.in prac.cap.54.nu.2. Mynſing.obſ.60.cent.4.* Vt enim cauſæ ſunt ciuiles aut crimi-

B nales:*l.properandum,11.ff.de iud.l.3.& l.4 ff.de ord.iud.l.vnic.ff. quand ciuil.act.l.1. §.1.de ca'um.* ſic etiam libellus pro diuerſitate materiæ,*gl c.1.verb.libellum.de lib.ob.* aut conuentionalis , *c.vlt.de lib. obla.§.tripli.Inſtit.de act.Iaſo.l.1. C.quãn. lib.prin.dat.Lanfr.c.quoniam,11. verb.petitiones,de probat.* aut criminalis, accuſatorius inſcriptionis , *l 3.de accuſ. l. qui crimen.C.qui accuſ.*

C ¶ Offertur autem libellus ab actore agere volente:*auth.offeratur. Cod.de lit. con.c.licet,de ſimon.* & offerri debet nullo quoque petente,*c.1.c.offeratur,3.q.3. Spec.§ vtrum,nu.4.de lib.con.arg. l.ſi fideicõmiſſa.§.ſi rem.de legat.3.* Nam ignorantiam prętendere nemo poteſt in ordine iuris omiſſo,*§.vlt.in auth.in med. lit.* Si tamen omiſſus ſit,altera parte nihil

D opponente,proceſſus valebit:*Specul.§. nunc dicendum,nu.30.eo.& in l.filiusfa.8.§. veterani,2.ff.de procura.* dummodo petitio extet qualis qualis ſuper qua iudiciũ fundetur,*clem.ſæpe,de verb ſign.Pan. & Dd.c.dilectus,de iudic. Ioan. Andr. ad Spec.§.nũc videndum,nu.8.verb.non apparet.* Offertur porrò libellus principaliter iudici,*c.1.de lib.ob.Spec.eod.§.reſtat in prin.* cuilibet etiam arbitro, *Spec.de lib. concep.§.reſtat.n.3.& 4.* competenti ta-

E men:*Spec.eod.§.nunc videamus, in fin.per c.at ſi clerici,de iudic.tot.t. C.ſi à non comp. iud.* qui poſt aduerſario communicat exemplum,*auth.offeratur. C.de lit.cõteſt. auth.litigioſa.C.de litigioſ.auth.generaliter, C.de epiſcopis & clericis,* originali ſibi retento,ne qua corrumpi poſſit: *Spec.d. §.reſtat.num 1.* etiamſi olim in iuriſdictione Romana alia fuerit edendæ a-

F ctionis ratio,*l.1.in princ. de eden.* ſicut impetrationis , *l.2.hoc titu'.* & formularum,*l. .h. t.* Nec intereſt vtrum cum vno,an pluribus agatur:nam & plures vno libello rectè coueniuntur, proin-

deque

deq; contra plures vnum offerri ſatis eſt: *l. 3. C. de accuſat. l. cum hi. §. ſi plures. de tranſa. l. 3. de duobus reis. l. 1. & tot. t. ff. de cenſor. eiuſde lit. l. 1. 2. de quib. reb. ad eundē iud. eatur. Alex. conſ. 54. circa finem. vol. 5.* niſi ſint diuerſæ & diſſimiles cauſæ, quo caſu ſinguli petere poſſunt offerri ſingulis libellum ſingular. in, *Spec. eod. §. vlt. num. 11.* Offerendus eſt autem libellus vbicunq; interuenit iudicium. *Spec. eod. §. nunc dicendum. in princip. & c. licet. Hel. de ſimo. de auth. offeratur. ff. de lit. con.* etiam arbitrium, *Spec. d. §. reſtat. nu. 3. de lib. conc.* & agitur, *Spec. ibidem. num. 1. § ſumma. in auth. de exhib. rei.* non itidem ſi excipiatur, *Spec. de except. §. viſo. verſ. ſi d nun. quid iudex.* In cauſis ciuilibus, *d. auth. offeratur. l. 1. hac tit. l. 3. ſup. de edend.* perſonalibus, *l. 3 ſeu vltim. Cod. de annal. except.* realibus, *l. e. de rei vend. Bartol. l. vti frui. ſi vſuſfruct. pet.* petitorijs, *d. l. ſi in rem. ff. de vend. l. 1. 2. Cod. vbi in rem. ac. l. 2. Cod. de annal. except.* item & in poſſeſſorijs, *Specul. praall. lo. numer. 2 18. 20. 21. per. c. ſignificauerunt. de teſtib.* niſi petatur poſſeſſio nullo contradicente, *Specu. ibidem, nu. 21. et. l. 3. §. ſi cauſa. de bon. poſſeſſ.* quanquam & tum petere iudex libellum poterit ad ſe informandum, *Spec. ibidem. num. 20.* item niſi in ſummarijs, *Menoch. in poſſ. recuperan. in princip. num. 27.* vel vbi vterq; ſe, vt à probationibus vtrinq; res ſit inchoanda, *c. de ord. cog. Specu. eo. §. nunc videndum. num. 14. arg. l. libero. § fin. de lib. cauſ.* (quo caſu ipſi articuli ſunt loco libelli, quia continent partium intentionem. *Ioan. And. ad Spec. praall. lo. § 1. in fine.*) poſſidere contendit, nec actoris vult ſuſcipere perſonam: atque etiam criminalibus, *l. 3. de accuſat. Specu. de accuſat. § 1. num. 31. l. vlt. de priua. de lict. l. vlt. C. de Iur. l. 2. l. 4. l. de crimine. l. ſi crimen. l. negandi. Cod. qui accuſa. l. ſi quis ſe iniuriam. l. in cauſis. l. accuſationu. C. de accuſat. l. ſine metu. l. iure mariti. Cod. de adulter. l. quaſitum. ad Senatuſc. Turpill.* præterquam cùm iudex ex officio, vt per modum inquiſitionis, procedit: *c. cum oliu. de teſtibus. c. olim. de accuſat. l. 4. Cod. de apoſtat. Spec. §. nunc dicendum. nume. 7. 9. 15. per l. ne quis. Cod. de Iude. c. vt noſtrū, vt eccleſ. beneſ.* quamuis tum capita & articuli, illius accuſationis loco ſint

A exhibendi: *c. qualiter. 24. de accuſat. Spec. eo. §. nunc dicendum. numer. 20.* aut ſi tantùm implorato eius officio diſceptetur: *c. fin. de off. iud. l ſi irruptione. in fin. ff. fin. reg. Spec. ibidem. num. 7.* aut alioquin ſummatim & de plano res eſt expedienda, *clem. ſæpe. verb. libellum non exigat. & verb. ſignific. c. olim. de accuſat. c. ea qua de ſtat. mo. l. vltim. C. de naufrag. lib. 11. Spec. §. nunc dicendum. num. 1.* niſi ex aduerſo petatur, *Spec. ibidem. numer. 20. 30.*

B Item in notorijs, vbi ex officio proceditur, *ca. ad noſtram. 3. de iureiur. cap. quoniam. de fil. presbyt. c. euidentia. de accuſat. l. ea quid. in. vbi copioſè Bald. ac Salic. C. de accuſat. c. manifeſta. 2. quaſt. 1.* cauſiſque paruis, ac tenues inter perſonas, *Specu. eodem. §. nunc dicendum. nu. 3.* executionibus, *Specul. praall. lo. num. 17. vbi Ioan. Andr. verb. offerendus.* nam & in his ſum

C marie proceditur: *l. à diuo. 15. §. ſi ſuper rebus. de re iud.* cauſiſq; nullitatis ſimilibus, *Spec. praall. lo. num 39. per l. 1. C. quan. pro. non eſt neceſſ.* Denique quoties vel partium conuentione, vel ex conſuetudine ſit ordinatum, vt ne libellus detur, *l. quoties. l. vlt. C. de priuil. ſcho. lib. 12. l. 1. C. de auro corro. eo. lib. l. 2. Cod. de primic. lib. 12. l. vltim. in fin. C. de app. auth. generaliter. C. de epiſc. & cler. Spec. praall. loc.*

D *num. 7 8. 13.* In cauſis appellationum an opus ſit libello, varie diſputatur, *c. Raynaldus. de teſtam. Spec. §. nunc dicendū. num. 37. 38.* Diſtingui tum ſolet, vt ſi ante ſententiam definitiuam appelletur, ſufficiat prior libellus: ſin poſt, nouo ſit opus, *Spec. ibidem. §. nolumus. in auth. de his qui ingred. ad app. l. fin. §. illud. C. de temp. app.*

E ¶ Forma libelli ad formam ſyllogiſmi redigenda eſt, *Iaſo, in §. omnium. num. 115. & §. aquè. num. 45. Inſt. de actio.* 7 Quod apud Sax. obſeruatur, nō etiam in Camera & alibi, vbi articulatis libellis eſt locus: *ex. cap. 1. 2. de confeſſ. in 6.* quos forum Sax. repudiat. *conſtit. prouinc. 2. parte 1.* Nam in hoc argumento ſemper cuiuſque loci conſuetudo ſequēda eſt, *l. ſed etſi. 11. §. proſcribere. verb.*

F *ſecundum loci conditionem. de inſtit. l. 3. in fin. de teſtib. c. conſuetudinis. diſt. 11. Specul. eodem. §. nunc dicendum. num. 3. & §. vlt. in princ.* Nec enim contra ſtylum Curiæ admittitur, *Bald. l. de quibus. in 2. lect.*

Digitized by Google

in fin. & ibi Iaſon, num. 52. de legibus, per gl. ibi. verb. inueterata. Fel. c. 2. num. 16. de reſcript. neq; pars ei reſpondere cogitur, *c. 2. vbi Fel. num. 5. de lib. obla. c. vlt. vbi Socin. nu. 6. eod. tit. Lanfr. c. quoniam, 11. verb. petitione. num. 4. de probat.* nec quicquã eiuſmodi libellus operatur, vt interruptionẽ, &c. *l. accuſaturus, 35. vbi Bart. de adulter. Felin. c. cauſam quæ. num. 2. & 29. de teſtibus.* ſed in primis conuentio partium tanquam magis ſpecialis eſt attendenda, quæ cõpromiſſo formante iudicium, includi ſolet, *Spec. d. §. nunc dicendum. num. 3. & 8. l. quoties. C. de priuil. ſchola. lib. 12. l. vltim. in fin. C. de temp. app. authen. generaliter. C. de epiſc. & cler.* Quòd ſi nihil horum extat, ſecundum formam iuris libellus erit concipiendus, *Euerar. lo. lega. à ſtylo Curiæ.* ſcriptura: *authent. offeratur. C. de lit. con. l. 1. in prin. verb. copiam deſcribẽdi. de edend.* & vt alicubi (non vbiuis) ſeruatur, ſubſcribendis, *c. 1. verb veſtris manibus roboraram. de lib. obla. Spec eodem. §. iuxta. nu. 2.* Quæ ſcriptura continere debet initio, nomẽ iudicis cui offertur, *c. libellorum, 2. quæſt. 8.* deinde actoris, à quo offeratur: *c. querelam, 24. de elec. Spec. §. nunc videndum. num. 10. 11.* poſt illius contra quem offertur: *d. c. querelam. c. nullus, 4. quæſt. 4. l. vlt. C. de eden. ca. 2. de ord. cognit.* tum rem petitam, *l. 6. de rei vend. Specu. §. iuxta. num. 11. Specul. §. iam nunc videndum. num. 20.* cum petitionis cauſa, *cap. abbate de re iud. in 6. l. ſi mater, 11. §. eandẽ, §. ſi quis. de ex. rei iud. gloſſ. magna, l. 1. in princip. de edend. Iaſon, l. de quibus. num. 97. de legib.* ex qua aptè ſequatur concluſio, *Bar. l. 1. num. 12. de eden.* Cæteroquin inepta cauſa concludendi libellum reddet nullum, *Iaſon, l. 3. num. 19. C. de eden. Dec. l. quæ dubitationis, 81. num. 5. 6. de reg. iur. ſubijciens procedere libellum ſine cauſa, parte non opponente, ideoq; ſatius eſſe nullam cauſam exprimi quàm ineptam, quæ libellum annihilet.* Aptitudinis autem fundamentum eſt idonea facti narratio, *l. 3. de accuſat.* addito die & anno, vbi neceſſe eſt, vt in criminalibus, *d. l. 3. Iaſ. & Dd. l. 3. C. de eden. l. 1. §. editiones. eod. Spec. eo. §. quid libellus, num. 2. Fe in. c. cum dilecta. de reſcript. Iaſon, §. ex maleficijs. Inſt. de act.* etiam tẽpore oblationis libelli, cùm agitur de præſcri-

A ptione interrumpenda, *Specu. eod. §. vlt. num. 3.* Terminus relationis, in quo præcipua vis, forma finiſq; eſt concluſio: *Bald l. 2. nu. 2. verſ. præterea, C. de prob. & l. vlt. num. 1. 2. C. de in integ. reſt. Innoc. c. ſuper. num. 3. de reſcript.* quæ cuiuſmodi debeat eſſe, proſequitur Iaſo. *§. huic autem. num. 13. Inſtitut. de act. & Dd. §. omnium. eodem tit.* quæ tamen in criminalibus non putatur neceſſaria, *l. 2. § ſi*
B *publico. vbi Bart. num. 18. de adulter. l. 3. de accuſat. Mynſing. obſ. 60. cent. 4. Ferra. in inquiſ. verb. ſuper. Chilia. in pra. cap. 54. nu. 2.* cùm ſufficiat hîc peti iuſtitiæ adminiſtrationẽ, *l. 1. §. 1. ad Turp. c. 2. de off. ord. c. dilect. de ord. cog.* quam lex & iudex ſupplent: *Bald. l. 2. num. 2. C. de probat. per l. 3. l. ſenatus. de accuſat.* ſiue rectè, ſiue perperam, ſiue nihil etiam ab accuſatore petitum ſit, *Bart. l. 2. §. ſi publico. de*
C *adult. l. quid ergo. §. pœna, num. 8. de his qui notan. infa. Iaſon, §. omnium. num. 137. inſt. de act.* Solent etiam addi libellis clauſulæ: *de quibus Iaſon, Zaſ. & Dd. §. omnium Inſt. de act. Spec. §. vltim. num. 19. eodem.* quarum maximè ſalutaris, quæ petit ius ac iuſtitiam adminiſtrari, *c. 2. de off. ord. Iaſon, l. petens, num. 5. C. de pac. c. 1. de off. deleg. c. 1. de mut. pet. Menoch. poſſ. recup. in princip. num. 14. 15. Anton. Gab. Ro.*
D *lib. 6. de clauſ. concluſ. 4. Mynſing. conſil. 59. num. 15.* Nam ex hac videtur omnis actio propoſita, quæ poteſt cõijci ex narratione, *Iaſon, d. §. omnium, num. 150. Inſt. de act.* vltra quam non extenditur, *Alex. conſil. 121. nu. 12. vol. 1.* Eſt huic affinis clauſula Omni meliore modo, *de qua l. ſ. §. omnium. nu. 151. Inſt. de act. Bal. l. incerti. num. 35. C. de interdict. Felin. c. licet. num. 44. de ſimon. Grat. conſ. 6. num.*
E *21. lib. 1. ad c. 2. de ord. cognit.* Clauſula non in forma ſolemnis libelli, ſed ſimplicis petitionis valde ſolet frequentari, & operatur vt de plano procedi queat, *gloſſ. fin. l. proinde, 25. ad l. Aquil. Bald. l. diffamari, num. 6. Cod. de ing. ma.* quod non eſt admittendum niſi in ſummarijs; alioquin inuita altera parte, ex iudicio ordinario facere poſſet peti-
F tor extraordinarium & ſummarium arbitratu ſuo. Quamobrem verius, in ordinarijs hanc clauſulã inutilem eſſe & ineptam: *Anchara. conſ. 33. per ſtatutum, num. 2. 3.* præterquam ſi addatur,

Niſi

Digitized by Google

Niſi quatenus à iure ſolennis libellus requiratur, *Iaſ. l. ait prætor. in prin. n. 19. de iureiuran.* hoc ferme modo: (*doch nicht in form eines zierlichen libells, ſondern* ſummariæ narrationis & qualiſcunque petitionis, *es vvere dann daſs der kleger zu recht denſelbigen* ſolenniter *zu præparieren ſchuldig ſein ſolte.*) De clauſula Saluo iure addendi, minuendi, glo. & Dd. *c. inter verb. ſ. lua d. fid. inſt Iaſ. l. 3. n. 41. C. de eden. d. Iaſ. §. omnium. nu. 157. Fe i. c. ex parte de reſcript.* De clauſula quę ſolet initio poni, Non ſe adſtringens ad probandum niſi neceſſaria, Bart. Iaſ. & Dd. *l. diuus, de re iud. Canon. c. dilectus de dol. & contu. Iaſ. §. omnium, nu. 161. Inſt. de act. Caſt. l. 1. de inſtit. ac Bald. l. habebat, 13. eod. tit. c. licet. de probat. Iaſon l. penultim. §. in eum, num. 7. ne quis eum qui in ius voca.* De clauſula Reſeruante poteſtatē recedendi à probatione, & iuramentum deferendi, Iaſo. *l. admonendi, nu. 72. de iureiurand. Sax. Land. lib. 1. art. 6. & 22. art. 9. vbi gloſſ. lib. 3.* Sed hæc apud nos parum habet ponderis, quando non niſi ante litem conteſtatam, vel quod perinde eſt, præſtitam guarandam liceat deferre. Verum omnes recenſere longum foret, & de his quærant ſtudioſi apud Iaſ. ac alios, *in d. §. omniũ Inſt. de act. d. l. 3. C. de eden. Spec. eod. §. vlt. num. 19. cum ſeq.* Libellus autem initio offertur, *auth. offeratur, C. de lit. con. c. licet. de Simon. Spec. eod. §. nunc videamus. in princ.* iudici quouis tempore, etiam feriato, & vbiuis: litigatori tantùm in iudicio, *Spec. d. §. nunc videamus.* ſi præſens inueniatur: *Spec. §. ſequitur. nu. 6.* alioquin ad eum mittitur, *§. tripli. Inſt. de act. d. auth. offeratur.* qui recipere ſolet cum proteſtatione contradictionis, & ſaluo ſuo iure, *c. vltim. de dilat. c. inter. de re iud. c. cum olim. de cenſib. Spe. præall. lo. n. 1.*

2. ❧ Finis eius, vt futuræ litis ſpeciem demonſtret: *l. 3. ſup. de eden.* indeque ſciat aduerſarius, qua de re litigaturus ſit, ac deliberare queat, vtrum con tendere an cedere velit, *l. 1. in princ. de eden.* Effectus, quod ſit fundamentum iudicij, *Spec. d. §. nunc videamus. in prin.* & ſecundum libellum omnes iudicij actus reguletur: *l. pen. §. fin. ne quis eũ qui in ius voca. l. ſi arbiter, de probat.* præcipuè probatio, *cap. 2. vbi Dd. de confeſſ. in 6.*

A *Hoſtien. in rub. de proba. numer. 5. per cap. ſignificauerunt. de teſtibus, l. argentarius, 10. §. cum autem, de edend.* & ſententia, *l. vltim. Cod. de fid. l. 1. l. vt fundus. com. diuid. c. licet Heli. de ſimon. Specul. §. nunc videndum, num. 14. c. definitiua, 2. quæſt. 6. Bald. l. 1. l. vltim. C. de ſent. quæ ſine cert. quant.* adeò vt ſine libello, vel inepto libello exiſtente, ſentētia ferri nequeat, *Spec. d. §. nunc videndum, num. 14.* ac totus annihiletur

B proceſſus, *Felin. c. examinata, num. 14. de iudic.* nec obtinere poſſit actor, *conſ. matri. 13. num. 36. volum. 1.* velut ſubſtantia ac fundamento eius deficiente, *Spec. eod. §. vtrum, num. 14. c. 1. de lib. oblat. c. quoniam, de probat.* Actor etiam fateri creditur quicquid libello complexus eſt: *Panorm. num. 34. c. examinata, de iudic. Bald. l. cum precum, num. 1. Cod. de lib. cauſ.* niſi probet errorem,

C *l. qui familia, 38. famil. herc.* & reus eidem non reſpondens ſit contumax, *Bart. l. vnic. C. de lit. con.*

❧ Adiacet mutatio, vel emendatio libelli: *de qua in l. 3. C. de eden. l. ſi quis, 66. de iudic. l. 4. §. fin. de nox. act. c. inter, de fid. inſtr.* item interpretatio, *l. ſi quis, 66. de iudic. l. ſed etſi, 11. §. item. vbi Iaſ. num. 1. de iureiur. & l. 1. num. 1. de iuriſd. l. 2. num. 16. C. ſi contra ius.* Affinis, libellus Principi 3

D oblatus, *tot. tit. ſup. de precib. imp. off.* qui litis conteſtationem interdũ inducit, *l. 1. 2. C. quan. lib. Prin. obla.* non item hic conuentionalis: *Iaſ. l. 3. nu. 7. C. de edend. per illum text. verb. futura litis, quæ indicant non induci libello litem, ſed futuram indicari, l. amplius rem rat. hab. l. 1. cum auth. ſeq. C. de lit. conteſt.* Contraria ſunt ineptitudo, *gl. & Dd. l. 1. de off. aſſ. c. examinata, de iud. Spec. §. ſequitur, num. 4.* vt

E cauſa inepta inſerta: *Iaſo. l. 3. num. 4. & 19. C. de edend.* generalitas & incertitudo: *c. 2. de lib. oblat. vbi Dd. Spec. §. iuxta, num. 1. 6. 11. l. ſi rem. 6. de rei vend.* quæ tamen minus vitiat, parte vtique nihil opponente, quàm inepta cauſa expreſſa: quæ facit vt ex officio iudex libellum reijciat vt nullum, *Dec. l. ea. 1. nu. 5. de reg. iur.* quoniam ineptum, *gloſſ. &*

F *Dd. l. 1. de off. aſſeſſ.* Item aduertatur contrarietas, *l. 1. de fer. Dyn. c. nullus, de reg. iur. Extra in for. 1 eſſ. rei. verb. contrarietatem.* ac ſimilia, *de quib. ſuperius, vbi propria ſumus executi.*

DE IVREIVRANDO propter calumniã dando. Titul. LIX.

1 *Calumnia vnde & quid.*
2 *Calumniæ iuramentum quid.*
3 *Propria huius iuriſiurandi.*
4 *Species.*
5 *Cauſæ.*
6 *Qui cogantur iurare vel non.*
7 *Materia, quibus in cauſis præſte-tur & quid contineat.*
8 *Forma.*
9 *Quando iurandum ſit.*
10 *Finis.*
11 *Effectus.*
12 *Affinia.*
13 *Contraria.*

1 CAluo † caluis, caluire, & paſſiuè caluor, fruſtrari, decipere antiquitas
ſignificabat, vnde dicta Calumnia, *l. ſi caluitur. 233. de verb. ſignif.* quæ omnem
verſutiam & malitiã in alterius incommodum intentatam denotat, *Cic. lib 2.
de Repub. & 1. Off.* præcipuè tamen malitioſam iuris interpretationẽ, *Cic. lib.
1. Off.* & fraudes, quibus litigatores in iudicijs vtuntur: vt eſt Nonio malitioſa
& mendax alterius infamatio, *l. 2. §. 1. ad Turpill.* Item falſa crimina intẽdere,
l. 1. §. calũniari. 1. ad Turpill. l. ſancimus. C. de pœn. per fraudem & fruſtrationem
aliquem iudicio vexare: *l. 1. & t. t. de calu.* non debitum petere, *l. pen. ne quis eũ
qui in ius vocat.* vexandi alicuius cauſa petere: *l. poſtquam. 43. de pet. hæred.* temere
controuerſiam mouere: *l. cui neceſſitas. 39. §. 1. de li. cauſ. l. auxilium. de minor. c.
calumniam. de pæn.* ſcienter, prudẽterq; negociũ alicui facere, vel comparare:
Paul. ſent. 1. tit. 5. nullo iure, vexandi aduerſarij cauſa poſtulare, *l. 3. §. 1. vt in poſſ.
lega. l. 1. §. vlt. & l. Paulus. 8. de præt. ſtipula.* Deniq; ex certa ſcientia, & dolo malo
tam agere quàm excipere, *l. 1. §. per calumniam. ſi mulier ventris nomine in poſſeſ.
l. 2. in principio. C. de iura. propter calu. vbi Azo ad rubr.* Nam pro iniuſta actione
capitur titulus de calumniatoribus ac-

A cuſatione, *l. auxilium. de minor. l. 1. §. 1. ad Turp. l. ſancimus. C. de pœnis. l. 2. de cenſib.
lib. 11.* exceptione, *c. calumniam. de pœnis.* temeraria litigatione: *d. c. calumniam d.
l. auxilium, & h. t.* quomodo Cic. *lib. 2. de Repub.* ait, Carneadẽ ſæpè optimas cauſas
ingenij calumnia ludificari ſolitũ.
Hinc † dictum iuramẽtum calumniæ, 2
quod initio diſceptationis litigatores
eorumq; adminiſtri de bona ſua con-
B ſcientia, *No. 50. Theoph. hic. §. 1.* bonitateq;, quam opinantur cauſæ ſuæ, præ-
ſtent, *l. 2. C. eo. §. 1. §. item actoris. cum ſeq. h. t.* Propriũ † huius iuramenti, quod 3
ſit non de veritate, *c. dudum. 54. vbi glo. verb. de veritate. de elect.* ſed de credulitate,
gl. 1. circa pr. c. pen. eo. per tex. in l. 2. §. quod obſeruari. verſ. & licet. C. eod.

¶ Iuramentũ autem calumniæ, vel 4
eſt iudiciale, de quo hic: vel Extraiu-
C diciale, quod in actibus extraiudicialibus præſtatur, *l. 6. 7. l. quædam. 9. §. vlt.
de edend. l. 15. ad exhibend. l. penult. quemadmod. teſta. aper. l. vlt. 3. de quæſt. l. de pupillo.
§. qui opus. de op. nou. nunc. l. qui bona. §. qui damn. de damn. infect.* Iudiciale, aut
ſpeciale, aut generale eſt. Speciale olim in ſingulis iudicij partibus exigebatur,
l. 1. C. eod. l. de die. 8. §. 4. qui ſatiſd. cog. hodie, ne ſæpius in vna cauſa iure-
D tur, *authen. in iſto. C. eod. Nou. 50. §. pen. & fin. de ijs qui ingred. ad appell.* ſufficit
generale, (quanquam & hoc ſpeciale faciat Cuiac. *Nouell. 49. in fin.*) quo iuratur
initio litis, nihil in toto negocio calumniæ cauſa factitatũ iri *in auth. hoc ſacramentum.
C. eod. & Nouell. 50. §. pen. de his qui ingred. ad appell. Innoc. Panor. & Dd. c. vlt.
eod.* Sed hoc Sax. non vtũtur, retinent ſpeciale, *art. 41. lib. 1. & Lehenrecht. c. 68.*
E cum videlicet quis alteri iuſiurandum in iudicio defert, poteſt enim tum, &
ſolet etiã in his Curijs, a deferente iuſiurandum exigi, non calumniæ cauſa
deferri, *l. iuſiurandum. 34. §. quo iuſiurandum. 3. l. ſi non fuerit. 37. de iureiur. l. vltim.
C. de fideicom. l. delata. C. de reb. cred.* Ac fortaſſis alijs quoque caſibus lege
deſignatis etiamnum exigi noſtro in
F foro poterit: vt cum ſerui in quæſtionem petuntur, *l. 1. C. eod. l. vltim. C.
de quæſtion. Cuiac. Nou. 49. in fin.* aut in comparatione literarum, *Nouell. 73.*
vel accuſatione falſi inſtrumenti: *l. vlt.*

Digitized by Google

vlt. C. de fide inſtr. item in operis noui nunciatione, *l. de pupillo. 5. §. qui opus. 13. de oper. nou. nunc. & l. ſi quis. 6. §. 2. de eden.*

5 ¶ Cauſa lex, *l. 1. 2. C. de iuram. propter calum.* aut ſaltem mos vetus, *Cic. pro Roſc.* ductus, vt alia multa ab Athenienſium Repub. in qua reus & actor æquè de calumnia iurabant: illius iuſiurandũ *διωμοσία*, huius *ἀντωμοσία* vocabatur, cuius etiam veſtigium in ff. extat: *in l. inter. 44. §. ſi cohæredes. 4. §. qui familia. ff. famil. herciſc.* vt cauſa non fuerit cur Iuſtinianus ſe huius iuris authorẽ gloriaretur, *l. 1. 2. C. de iur. prop. calumn.* niſi quoad interpolationem, *l. 1. §. omnia enim noſtra facimus. C. de vet. iure enucl.* Impulſiua publici boni ratio: *l. 2. §. ſed quia. verſ. non pro cõmodo priuatorum, ſed pro communi vtilitate præſentem legem poſuimus. Cod. eodem.* quo ſacramenti timore contentioſa litigantiũ inſtantia compeſcatur, *l. 1. verſ. non ſacramenti. Cod. eodem.* Item petitio partis aduerſæ: *arg. l. 5. §. qui opus. 13. de operis noui nunciatione. l. iuſiurandum. 34. §. qui iuſiurandum. 3. verſ. ſi hoc exigatur. de iureiur.* nam niſi petatur, iudex non tenetur exigere iure Canon. *cap. 1. eod. in 6.* quod nunc vſu ſeruatur. *Marant. par. 6. iud. in cap. de iuram. calum. num. 2.* quamuis iure ciuili etiam partibus diſſimulantibus iudex omnino exigere cogatur. *l. 2. §. ſed quia veremur. hoc tit. qui textus non de expreſſa remiſſione loquitur, vt Dd. male interpretantur, ſed de tacita in verb. colluſione a quia vte 8 1. item diſſimulatione noſtram ſanctionem deludente, &c. ſicut & Bartol. recte interpretatur in lib. 4. §. prætor. num. 4. & 5. de dam. infect.* Id ſane fatendum eſt, ſpeciale iuramentum calumniæ non exigi, niſi ab aduerſa parte fuerit petitum: *l. de pupillo. §. cui opus. de operis noui nunciatione. d. l. iuſiurandum. 34. §. de iureiuran.* quod poſt etiam ad illud generale porrectum eſt, *in d. c. 1. eod. in 6.* tandem etiam apud Saxo. (nam in Camera & alibi ſeruatur) prorſus iſtud antiquatum eſt. Credo quod in caligine doctrinæ cœleſtis religionem iuriſiurandi, vt reliquam omnem, minus homines curarint, eoque periuria multa committerentur, de quo Baldus etiam conqueritur, *l. ſi poſt. C. de euictio.* quem *ſequitur Maran. præall. loco. num. 11.* Iſtud, inquit, iuramentũ hodie non æſtimatur vno obulo: quia facti ſumus contemptores Dei, & religionis eius. Vnde puto, quòd litigatores noſtri temporis potius iurant de calumnia committenda, quàm vitanda, & ideo melius eſſet, quòd iſtud iuramentum ex toto tolleretur à iudicio, cauſa vitandi tot periuria, nõ obſtante quòd hoc iuramentum ſit inuentum ob publicam vtilitatẽ: *d. l. 2. §. ſed quia veremur.* tamen iſtud parum curant iurantes, argumento illius dicti per poëtam Aquinatem: Quid enim ſaluis infamia nummis? Hæc ille, Inſtrumentalis eſt præceptum, & interlocutio iudicis qua imponi ſolet, *l. 2. §. hoc etiam. in ver. à iudice ſtatuendum. C. eod.*

¶ Præſtant autem iuramentum calumniæ non quidem iudex in ſingulas cauſas, quanquam olim cogebatur, *l. rem non nouam. 12. in princ. C. de iudic. Cic. pro S. Roſ. & in orat. paſſim.* cùm ſufficiat cum initio officij iurare, *auth. hodie. C. de iudi. Nouell. 9. §. pen. Nou. 15. §. pen.* ſed partes principales, *l. 7. §. ſed quia. in fin. C. eod.* videlicet cuiuſcunq; dignitatis, *l. 2. §. ſin autem vel dignitas. C. eod.* etiam cõmunitates, quę per ſuos Syndicos iurant, *l. 2. §. hoc etiam in fin. C. eod. c. 4. eod.* ex conſtitutionibus Principis, vbicunque opus eſt, per tres aut quatuor pręcipuos ſui ordinis, *part. 1. conſtit. 13.* Iurat autem tam actor, *§. item actoris. h. t.* quam reus: *§. ecce. h. t.* item hęredes vtriuſq;, *auth. principales. vbi gloſſ. verb. migrauerit. C. eod. per l. qui bona. §. ſi quis. de damn. inf.* Eſt enim credulitatis, vt dixi, quod heredes ſalua conſcientia pręſtare poſſunt, ſicut & nuper ordinatum eſt, *cõſt. 24. par. 1.* etiamſi probabilem obtendere poſſint factorum defuncti ignorantiam, *l. qui in alterius. 42. de reg. iur. c. cũ quis. eod. in 6. vbi Dyn. & Dec. nu. 1. 2. 3. cum multis ſequen. Cagn. Mayner. ac reliqui. d. l. qui in alterius. Molin. in conſ. Par. tit. 1. §. 1. gl. 7. nu. 4. & §. 13. gl. 5. num. 4.* & alioquin in iure noſtro rẽs non careat diſputatione, *l. generaliter. 12. in principio, verb. iuramentum hæreditarium. Cod. de rebus cred. & l. 1. 2. C. de in lit. iuran. Iaſo. l. admonendi, num. 313. de iureiur. l. penultim. §. hoc Iudicium.* ne quis

GG 5 6

eum qui in iuſ voca. gloſſ. Land.lib.1.art 6. lib.1.art.11. Præterea aduocati vtriuſque partis, *§.vtriuſq. h.t.l 21 in fi prin. & §.ſed quia veremur:in fin. C. eodem.l.rem non nouam,12.C.de iud.* quanquam etiã hi pleriſque nunc locis initio ſui muneris, non in ſingulas cauſas iurant: quod in noſtris curijs ſeruatur. Item procuratores, *d.auth.principales.vbi gloſ. verb.pro arbitrio tamẽ iudicis. C.eo,c.3.extr.eo.* niſi pro his ipſi principales iurent, quod fieri debet, ſicubi poteſt: *l.2.§.ſin autem & l.ſi fuerit & § hoc etiam. C.eo.* etiam in cauſa collegij vel vniuerſitatis, *d.l.2.§ hoc etiam.* Et defenſores, qui ſine mandato agunt, *d.l.2.§.ſin autem abſuerit.* Quin etiam ſi poſt iuſiurandũ à principali præſtitum primùm ordinetur procurator, etiam hic de calumnia iurare debet *c.2.§.1.eod.in 6.* Sicut tutores etiam & curatores, *aut.principales.in fi.C.eod.* non eorum pupilli & adulti, quorum res adminiſtrant, *ex ratione.l.2.§. quod obſeruari. C.eod.* item œconomi, *c.3.eod.* etiam vniuerſitatũ, *c.4.eo.* imò tanto magis in aduocatis & procuratoribus ac ſimilibus requiritur hoc iuſiurandum, etiamſi principales iurauerint, quanto melius calumniari norunt, quam partes, *l.ab Anaſtaſio.vbi glo. verb morantes.C.mandati.* & niſi coherceantur, de omnib. cauſis, etiam peſſimis ſe impediunt, *vbi Iaſ l. rem non nouam.12 §.patroni.nu.3.C.de iud.* Quamobrem non putatur valere conſuetudo, qua his iuramentum iſtud remittatur, *Ioan.And.c.Rom.verb.aduocatorũ.de for.comp.in 6. Spec. de aduoc.1.n.31.* Contrà tamen vſu receptum eſt, ne religioſiores abſterreantur aduocationibus, quos publice intereſt præ alijs huic rei operam dare, *l.rem.12.§.vlt.C.de iud.l.ſeruum,33.§.2.de proc.* Ac memini quoſdã integræ fidei frontiſque patronos dicere, ſe potius abſtinere foro quam tot iuramenti religionib. implicari velle: quod vſu venire non expedit, ne melioribus improbi nulliuſq; conſcientiæ ſuccedant, *d.l.rem.12.§.1.* Non coguntur etiam in iudicio iurare clerici, *l.cum cleri. ii.20.de epiſc. & cler.* ideoq; nec præſtare calumniæ iuramentum *c.4.eo.* ac ne poſſunt quidem, niſi cum venia ſuperioris aut ex reſcripto,

A quo tamen caſu per alium iurare poſſunt: *d.c.1.* quod alijs non licet: *l.2.in pr. & § ſin aũt.h.t. maximè contra ibi ſtatuãs Bal. & Bar. in l.qui bona. §.fin.de dam.inf.* exceptis Principibus quorũ procuratores in animas ipſorũ iurant, *c.1.§.nomina.vbi gl.verb.in anim.de pace Conſtan.* ſicut & epiſcoporum, *c.vlt.eod.* Quanquam iure Canon. hoc ad alios etiam perductum: vt ex ſpeciali ſcilicet mandato B per procuratorẽ quiſq; iuramentum hoc præſtare poſſit: *c.vlt de iur.calum.in 6.* ex arbitrio tamen iudicis, vt diſpiciat vtrum à principali potius, ob honeſtatẽ perſonæ, an à procuratore vel œconomo ſit hoc exigendũ, *c.3.eo.*

¶ Materia in qua hoc iuramentum præſtatur, olim quælibet iudicij pars: 7 *l.1.C.eo l.de die.8.§.4.qui ſatiſda.cog.* hodie tota cauſa, *auth.C.hoc ſacramentum, C.eo.* C ciuilis, qualiſcunque, ſiue parua, ſiue magna, ſiue etiam compromiſſoria, ordinaria, delegata, *l.rem non nouam.12.in prin. & §.patroni.in princ. C.de iudic.l.2.§.ſed quia. verſ. licet ex compromiſſo cognoſcant.C.eo.* Dico ciuilis. Nam in ſpiritualibus nõ iurabatur olim de calumnia: *c.2.eod.* neq; iuramentum calumniæ, ſed de veritate dicenda præſtabatur, *c.dudũ,54.vbi glo.verb.de veritate. de* D *elect.* Sed poſt propter calumnias clericorum inductum eſt, vt hic ſimul & de calumnia, & de veritate iuretur, *c.1.§.vlt.eo.in 6.* Sed nec in criminalibus, *Nouell.Leo.97.107.* cùm ſufficiat inſcriptio, *l.vlt.Cod.de accuſat. cum ſimil. Cuia. Nouell.49.in fine.* Quæ quanquam hodie obſoleuit quoad ſolennitatem, nõ tamen quoad effectionem: nam etiã nunc abſq; inſcriptione ex diſpoſitio- E ne legis calumnioſus accuſator ad ſimilitudinem pœnæ obligatur: *l.vlt.C.de calum.* Iure Sax. ad arbitrariam, *Zobe.gl.l.noua. Landtrecht.lib.2.art.8.* Iuramentum hoc præſtatur tam in prima inſtantia, quàm ſecunda, *c.1.in princ.eo.in 6.* Quamobrem & hodie quibuſdam in locis in vſu eſt, vt de non temere appellando perſequendoq; F iuretur, *Mynſing.obſer.65.cent.3.* Continet autem iſtud iuſiurandum hæc fere capita, *ſecundum Marant. de iur.c.l.nu.10.* Primò, quod iurans credat ſe iuſtè agere & non calumnioſe. Secundo, quod

quòd reſpondebit veritatem ſuper omnibus. Tertiò, quòd non vtetur falſa probatione. Quartò, quod non corrumpet iudicem nec tabellionē. Quintò, quòd calumnioſam dilationem nō petet, *vt nota. Spec. de iuram. calum. §. nūc dicamus. in princip. & tangitur per Bart. ac Dd. in auth. principales, C. eod.*

1 ¶ Quod ad formam attinet, in hoc iureiurando velut & in alijs olim obſeruatum fuit, vt tactis ſacroſanctis ſcripturis præſtaretur, *l. 1. in fin. l. 2. in prin. C. eo.* hoc eſt affirmaretur, *l. hac conſultiſſ. in fin. C. de teſtam. gloſ. in d. l. 1. verbo, deponant.* Hodie ſufficit ad acta iurari: *auth. principales in fin. verſ. ſub geſtis monumentorum. & verſ. ſed ſi in ſacro conſiſtorio. item verſ. ſub præſentia ſacri ſenatus, l. 2. §. ſin autem abſuerit. verſ. actis interuenientibus. verſ. inter acta iuramentum præſtat, §. hoc etiam verb. inter acta. Cod. eod.* publicè: nimirum excepta ob verecundiam ſexus, *l. alienam, C. de procur. l. ad egregias. de iureiuran.* muliere: *d. auth. principales. verſ. mulier, h. t. l. 2. §. ſin autem, C. eod.* per Deum, digitis erectis, præſente aduerſario, *authen. principales. verb. cum aduerſa parte. l. 2. § ſin autem. C. eod.* aut eius procuratore, *d. l. 2. §. ſin autem abſuerit, 2. §. hoc etiam. Cod. eo.* aut ſaltem citato: *aut. principales, in fin. verſ. vel vna earum abſens fuerit. C. eod. l. 2. §. ſin autem abfuerit. vbi gl. verb. abſente. Cod. eo.* in præſentia iudicis, *l. 2. in princ. verb. euangelijs ante iudicem poſitis. auth. principales. verb. coram iudicibus. & §. 1. verb. ſub præſentia ſacri ſenatus. §. vltim. verb. apud iudicem prouinciæ: & §. ſin autem abſuerit. C. eod.* Aut ſi eò venire nequeunt, coram officijs ad hoc à iudice delegatis: *d. aut. principales.* vel apud iudicem prouinciæ aut defenſorem loci vbi degunt, *d. auth. principal. §. ſed ſi partes. l. 2. §. ſin autē abſuerit. verb. in prouincia in qua degit. & §. hoc etiam. verb. apud defenſorem loci. Cod. eod.* Quanquam & in domo litigatoris interdum hoc ſacramētum procedit, coram miſſis ab hoc ex officio, *§. ſi verò Nou. 50. vt litigan. iurent. l. ad perſonas. de iureiur. l. generaliter. C. de rebus creditis. §. & quoniam. in authen. de teſtibus. vbi gloſſ. d. l. 2. §. ſin autem. verb. litigatoris. C. eod.* altera videlicet parte, vel procuratore eius præſente: *d. l. 2. §. ſin*

A *autem.* ſi vel dignitas perſonæ id exigat: *d. §. ſin aūt. ſcilicet egregia, d. l. ad perſonas.* vel ſexus, *d. §. ſin autem.* puta mulieris, *l. 1. C. de off. diuerſ. iud.* honeſtæ vitæ: *aut princi. ales, verſ. mulier honeſta vita. C. eodem.* ſic vt iuret actor, quòd non calumniandi animo litem mouerit, ſed exiſtimando ſe bonā cauſam habere, *§. item actoris. hoc t. l. 2. in princ. Cod. eodem.* Nam in vniuerſum hic ex animi

B ſui ſcientia, ſeu vt alij legunt, ſententia & conſcientia iuratur, *l. 2. §. quod obſeruari. vbi gl. verb. ſcientia. Cod. eodem.* Et licet vera cauſæ natura fortaſſis alia eſt, tamen quod quiſque credit & exiſtimat, hoc eſt affirmandum, *l. 2. §. quod obſeruari. verſ. & licet. C. eod* Reus verò, quòd putans ſe bona inſtantia vti, *§. 1. Inſt. de pœna tem. lit. l. 2. in princ. Cod. eodem.* vel potius conſcientia, *Nou. 50. ſi-*

C *cut Theop. interpretatur, §. 1. hoc tit.* peruenerit ad reluctandum, *d. l. 2. in prin.* vel contradicendum, *d. §. 1. Inſt. eod.* Hodie adijcitur, nullam in tota lite probationem exactum iri, niſi quam pro veritate putauerit litigator neceſſariò exhibendam, *§. pen. Nou. 50. de ijs qui ingred. auth. in iſto. C. eodem.* Item nihil penitùs patrocinij cauſa, iudicibus, vel alij cuicunque perſonæ, pro hac cauſa datum promiſſumve eſſe: nihil datum promiſſumve iri, vel per ſe, vel etiam

D intermediam perſonam, exceptis ijs, quæ dari ll. diſponunt *§. 1. Nouell. 124. vt litig. iurent. auth. principales. C. de iuram. propt. calum. dand.* Poſt litigatores, vtriuſq; partis aduocati iurant eodem titul. *l. 2. in prin. C. eodem.* videlicet coram iudice tactis ſacroſanctis euangelijs, *d. l. 2. in princ. l. rem non nouam. 12. §. patroni. C. de iudic. §. vtriuſque. hoc tit.* Sed alia tamen conceptionis forma: nem-

E pe quòd omni virtute ſua, omnique ope, quod verum & iuſtum exiſtimauerint, clientibus ſuis inferre procurabunt: nihil ſtudij relinquentes, quātum ſibi poſſibile ſit: cognito autem quòd cauſa ſibi credita ſit improba, vel penitùs deſperata, & ex menda-

F cibus allegationibus compoſita, ipſi ſcientes prudenteſque mala conſcientia liti non patrocinabuntur. Sed & ſi certamine procedente aliquid tale ſibi cognitum fuerit, à cauſa rece-

Digitized by Google

dent,ab huiuſmodi cōmunione ſe penitus ſeparantes, *d.l.rem nō no.§.patron.* Quod ſi plures erunt aduocati adhibiti, ab omnib.ſigillatim iuſiurandum tale erit præſtandum, *d.l.rem non nouā. in fin.Cod.de iudici.* Procuratores quoties admittuntur, nō ſolum in animā domini,ſed etiam ſuam iurare debent *gloſſ.verb.ab ipſis,cap.2.§.1.eod.in 6.*quod vtinam ſtrictius obſeruaretur.

9 ❡ Præſtatur autem hoc iuſiurandū ſtatim in exordio, *l.2.§.vltim.Cod.eod.* aut ſaltem poſt litem conteſtatam, *l. rem non nouam.12. §.1.in princip. Cod.de. iud.l.1.in princip.vbi gl. & Dd.Cod.eodem.* intra tempus ſeu terminum ad hoc à iudice ſtatuendum, *d.l.2.§.hoc etiam.C. de iuram.prop.calum.* Quanquam hoc non ſit de ſubſtantia iudicij, cùm in qualibet litis parte iurari poſſit, *d.l.2. §.1.& §.vltim.Codic.eodem.cap.1.in princ. eodem in 6.*

10 ❡ Finis eſt vt ſacramenti timore litigantium ſecuritas & audacia compeſcatur,*in princ.& §.1.& §.hac autem. Inſtit.de pœna tem.lit.l.1.verſ. nam.ſacramēti timore.l.2.§.1.en.Cod.eod. vbi dicitur: Sic enim non ſtites ſolùm, ſed etiam calumniatores minuentur, & pro iudicijs putabunt ſe homines in ſacrarijs ſiſti. Et paulò poſt: Si enim principales partes per iuramentum lites exerceant,&c. quid aliud niſi pro hominibus Deum in omnibus cauſis eſſe iudicem credendum eſt?* Item, vt ſit diriméndarum controuerſiarum remedium, *l.2.§.penultim.in fin.Cod.eod.arg. l.1.2.de iureiur.*& litium compendium: *d.l.2.§.vltim.*vt per illud veritas eliciatur:*c.cæterum.5.verb.ad eliciendam veritatem.vbi gl.eod.* & ſummatim, vt calumnioſæ lites omittātur: partes probationibus exonerentur, veritas cauſæ manifeſtetur, *§.quia igitur in authen. de ijs qui ing.ad appell.*

11 ❡ Effectus non præſtiti, vt ſi actor hoc præſtare iuſiurandum noluerit, per ſententiam iudicis caſum actionis ſuſtineat,hoc eſt, cauſa cadat:*auth.principales.verſ.penult.l.2.§.penult.& ibi Bart. Bald.ac Dd.Cod.eod.Spec.eod.§.1. Maran. de iuram.calum.num.6.gl.cap.2. eod.lib.6.* reus verò tanquam confeſſus cōdemnationem ſuſtineat, *d.auth.principales. verſ.pen.d.l.2.§.pen.Cod.eod.glo.d.c.2.Spec.*

A *Maran.præall.loco.* Effectus iuramenti præſtiti quod patroni dant, eiuſmodi eſt:quod nō liceat partibus alios poſt aduocatos adſciſcere: *d.l.rem non nouā. 12.in fin. C. de iudic.* aut his à cauſa ſemel ſuſcepta recedere: *d.l.rem non nouam.*niſi iniuſtam compererint, *d.l.rē non nouam.* Quo tamen caſu ad partem diuerſam tranſire non poſſunt,ne melioribus improbi ſuccedant: *vt dicitur. d.l.rem non nouam.§.1.*quæ tamen hodie

B non vſquequaque ſeruantur, *vt ib.d. Caſtr.& Iaſ.annotant.* Effectus in genere, vt à calumnijs iurantes arceantur. Si vero peieratum ſit, non tantùm Deum habeant vltorem periurij, *l.2. Cod.de reb.cred.* ſed etiam alias pœnas ſuſtineant: vt fuſtigationis, *l.ſi duo.§. vltim. de iureiurand. l.ſuſtibus.16.C. ex quib. cauſ.infam. quæ propriè de calumniatore agunt.*item infamiæ, *l.ſi quis maior.*

C *C.de tranſact. l penultim. Cod. de dignit. lib.12.Nouell.117.§.ſin verò & extraordinariam.glo.& Dd.l.vltim.de crim.ſtell. & d. l.2.Cod.de rebus cred.* Quin & linguam illis abſcindi ſolēne quandoque fuit. *Harmenop.lib.1.tit.7. ex Nouell. Leonis & Conſtan.*ſicut nunc manet,binos ijs digitos quibus iurarunt,præcidi, *Grammat.deciſ.16.verſ.in cauſa. & in ordinat.*

D *Imperij, (peinlich halſgerichts ordnung,) cap.107.101.299.gloſſ. Lands. artic.9.lib.3. & ordin.Princip.parte vltim. conſtit.vltim.* Vnde vſitatum,vt in iurando duos digitos, puta indicem & medium, erigere cogantur: quo & pœnæ huius admoneantur, & ea conuenientius a periuris exigi poſſit. Quanquam enim iuramentum calumniæ hoc operetur, vt iurans a præſumpta

E calumnia excuſetur: *Maran. præalleg.loco,numero 12.* non tamen excuſatur nec liberatur ab expreſſa. *Bartol.l.ſi quis.§.ſtellionatus ad Turpill. Bald. l.ſi tibi.Cod.de lib.cauſa. Alexand. l. ait prætor,in princip. de iureiurando.* Quamobrem committens calumniam nedum in criminali, verum etiam in ciuili cauſa poteſt ea finita accuſari cri-

F minaliter: *gloſſ.in l. & in priuatis ad Turpill. Bald.in d.l.ſi tibi.* & conuictus punitur pœnis,de quibus ſup.& D. ac C.de calum.

❡ Affinis eſt cautio de decima parte 12
litis

litis reo pręſtanda, ſi actorem ſuccumbere contingat: olim vſitata, *§.hac autem, hoc tit.l.2.§.pen.verſ.antiqua. C.eod.* iure Codicis abrogata, *d.l.2.§.penultim.* iure Nouell. iterum inducta. *Nouell. 112.de litigioſ.§. ad excludendas.2. de qua Cuiac.Nouell.96.* Item affine iuramentum veritatis, *cap.1.in princ.& §.vlt.c.2. eod.in 6.cap.dudum.54.vbi gl.verb.de veritate, de elect.* iuramentum malitiæ, quod in omnibus cauſæ partibus etiam poſt præſtitum iuramentum calumniæ poteſt iudex, prout opus videbitur, exigere: *c.2.§.vlt.eod.in 6.* iuramentum quo poſitionibus reſpondetur, *cap.1. & 2.de confeſſ.in 6.* nam & id per iuramentum quoddam fit calumniæ. *Ferrar.in f.r.act.real.& in form.poſit.Franc.Gemin.& Dd.d.cap.1.cap.2. de confeſſ.in 6.*

13 ¶ Contraria remiſſio litigantium, quam lex quidem Ciuilis inhibet, *l.2.§.ſed quia veremur.Cod.de iuram.prop.ca-*

A *lum.* ſed Canonica tacitè permittit, *c.1.§.1.eod.in 6.* An conſuetudo? Iura quidem prohibent conſuetudine remitti, *cap.5.eodem.* etiam aduocatis & procuratoribus: *Ioan.Andr.c. Romana. verbor.aduocatorum, de foro compet.in 6. Specul. de aduoc.§.1. num.31.* ſed vſu non ſeruatur, vt ex moribus Saxon.apparet. Et certe quod pacto remitti poteſt, multo magis conſuetudine vel B ſtatuto: cùm ſint publica pacta decretaque, *l.1.l.de quib.31.de ll.* quæ priuatis plus operari debent, *l.ius publicum cum ſim.l.de pact.authen.res qua.C.com.de leg. Euerar. in loco lega. à pacto ad ſtatutum.* Quanquam reſpōdere licet, non ideò poſſe hoc iuramentum pacto expreſſim remitti, *l.2.§.ſed quia veremur. Cod. eod.* etiamſi tacitè queat omitti, *d.c.1.* C *eod.in 6.c.filiusfam.8.§.veterani, vbi gloſſ. verb.prætermiſſum de proc. Iaſ.n.30. 96.& 127.in repet.l.nemo, de legat.1.*

COD. D. IVSTINIANI
SACRATISS. PRINCIPIS EX REPETITA PRAELECTIONE
Lib. III.

De Iudicicijs. Titul. I.

1 *Continuatio, & quòd ius omne iudicijs concludatur.*
2 *Quid ſit iudicium.*
3 *Propria iudicij.*
4 *Partes iudicij.*
5 *Species iudicij.*
6 *Cauſæ.*
7 *Materia.*
8 *Forma.*
9 *Finis.*
10 *Effectus.*
11 *Adiacentia iudiciorum.*
12 *Secundùm quod ius ſit indicandum.*
13 *Affinia.*
14 *Contraria.*

1 EXPLICATIS † hactenus A tam iuriſprudentiæ principijs in primo Codicis libro, quàm iudiciorū præparatorijs in ſecūdo, progrediuntur iam iuris noſtri compoſitores in hoc tertio ad ipſa iudicia, quibus omne concluditur ac redditur, *l.1.§.2.de orig.iur.l.nullus,13.ſ.de Iudæ.c.nonnulli.28.de reſcrip.§.1.in auth. vt diff.iud.& de iudicib.c.forus, de verb.ſignif.*

¶ Iudicium eſt actus legitimus trīū 2

perſonarum in iudicio diſceptantium, Bald.nu.1.Heſt.2.Felin.& Dd.in rub.eod.
Siue, eſt legitima controuerſiæ iudicialis, quæ eſt inter actorem & reum,
apud iudicem diſceptatio & dijudicatio, vt publica authoritate lites ſopi-
3 antur.l.nullus,13.C.de iudic. Eſt † autem munus publicum,l.vltim.§.1.de muner.
publici iuris,l.nullus,13.C.de iudic. ciuile,Cuiac.l.2.de reg.iur.neceſſarium, Hippol.ſing.7.127.indiuiduum, l.nulli,10. C.
eod.l.1.ſi familia,48.fam.hercis. Spec.de arbit.§.8. diurnum, §.ſedebant, in auth.de
indicibus. Dd l.non minorem,in fine, C.de tranſact. diuturnum, l.etiam 16. vt leg.
nom.cauea.Iaſ.l.iudices,C.de indic.num.2. olim annale,l.reus,7.de muneribus. hodie in criminalibus biennale, in ciuilibus triennale : l. properandum, 12.in
princip C.eo.Iaſ.l.ſi fideiuſſor, §.ſi ſatiſdatum,qui ſatiſd.cogan. æquale, c. in iudicijs,de reg.in 6.ſtricti iuris. Decius in l.ius
4 noſtrum,7.num.11.de reg.iuris.Eius † duæ inſtantiæ,l.& poſt 73.§.penult.de iudic.
Prima & ſecunda, nimirum appellationis: Dd.d.l.properandum, vtriuſque
vna pars prior,altera media,tertia poſterior, auth. ad hæc,vbi Iaſ.num.2.C.de
iud Primę partis decem membra conſtituit Maran. in Specul.aur. in 6.par.in
princip.num.3. primum citationem, de qua hic,& ff.ac.C. de in ius vocan. quam
deſcribit Socin.tractat.de citat.artic.1. ſecundum contumaciam , de qua in d.l.
properandum,§.1.2.l.conſentaneum,6.quomodo & quan.ind.ext. de dol. & contum.
tertium libelli oblationem , de qua in l.1.de eden.auth.offeratur,C.de lit. conteſt.
Quartum conuentionem , l.cùm Papinianus,14.C.de ſentent.l.2.§.item,ſ. de iudic.tot.tit.extr.de mut.pet. quintum authoris laudationem ; l.Pomponius,13.§.
tum quis,de acquir.poſſeſſ. l.5. de diuer.& temp.præſcr.l.authore,7. C. de euict.l.1.C.
vbi in rem act. ſextum poſſeſſoris nominationem:l.2.C.vbi in rem act.c.5. vt
lit.non conteſt. ſeptimum interrogationem,tot.tit.de inter.act.l.cogi.11. C.de petit.hæred. l.qui interrogatus,12. ff. eodem.
Spec.tit.de interrog.quæ fiunt ante lit.conteſt.octauum ſatiſdationem , de qua ſ.
tit.de ſatiſdat.nonum exceptionem dilatoriam,l.exceptionem,19. C.de probat.l.
ita,13. C.de procurat. decimum litis de-
A nique conteſtationem,l.1.& t.t.C.de litis conteſt. Mediæ partis membra ponit
iuramentum calumnię,de quo ſ.in prin. huius tit. cōpromiſſum, c.expoſita,11.de
arbitr. (quanquam hoc cum dilationibus rectius ad primam partem refertur,quoniam & arbitria iudicijs antecedunt:l.ſi quis,30.de recep.arbit.& ſtatim à libelli oblatione dilatio reo datur,auth.offeratur. C.de lit.conteſt.) ter-
B minum ad probandum,l.1. Cod.de dilat. l.vltim. de fer. poſitiones, & articulorum exhibitionem, c.1.2. de confeſſ. in
6.ac interrogatoriorum : c.præſentium, de teſti.in 6. Teſtium productionem,
de qua extr.de teſtib.Specul.de teſt. & inſtrumentorum , de qua tit.de fid.inſtrumen.& Specul.de inſtrum.edit. Iuramenti præſtationem : c.vltim. de iureiuran.
Actorum editionem,de qua l.2. Cod. de
C eden.Proceſſus publicationem, authen. at qui ſemel.C.de probat.c.cùm dilectus , 9.
vbi gloſſ. de fid.inſtrum. Falſi quæſtionem,l.nullum,12.Cod.de teſtibus, l.penult.
Cod.de fid.inſtrum.Teſtium reprobationem,c.præſentium.31. de teſtib. Torturam,de qua tit.de quæſtion. Concluſionem in cauſa,authen.iubemus.Cod.de iudic.clem.ſæpè.§.& quia de verbor. ſignific.
Allegationes iuris,c.quoniam,de probat.
D c.paſtoralis,de cauſa poſſeſſ.Tertię poſtremæque partis membra facit ſententiam,de qua titul. de re indic. & Cod. de
ſent.Appellationem,de qua tit.de appell.
Executionem , de qua in l. à diuo Pio, 15.de re iudic.& Cod.de execut. rei iud. per tot.

¶ Diuiditur porrò iuditium aut à 5
cauſa:ſic,vt aliud ſit Iuriſgentium, Panor.c.dilecti.§.num.1.de indic. aliud Ciui-
E le,Bal.& Dd.l.prolatam.C.de ſent. aliud Eccleſiaſticum,tot.t.C.de epiſc.audien. aliud Sæculare, c.4. de iudic.c.1.cum ſequen.de for.compet. aliud Spirituale, aliud Temporale,Marant.parte 4.diſtinction.13. & hoc aut Ciuile, aut Prætorium, §.1. Inſtit.de bon.poſſeſſ.l.1.ſi menſ.
falſ.mod. dixer. aut extraordinarium, tot.tit.de var.& extraord.cognit. aut De-
F legatum,Marant.in Spec.parte 4. diſtinction.5.aut Subdelegatum, l.5. C.de iudic.Maran.parte 4.diſtinct.15. A materia,aliud Ciuile,aliud Criminale,aliud
Miſtum.Maran.par.4.diſt.num.1.l.1.§.1.
de eo

Digitized by Google

A *de calum. Bar. & Dd. in l. vl. de priuat. del. l. 3. de ſepul. viol.* Criminale aliud capitale, aliud non capitale, *l. 2. l. capitalium. 28. de pœn.* aliud Priuatum, *tot. tit. de priuat. del.* aliud Publicum, *tot. tit. de pub. iud.* aliud Extraordinarium, *tot. tit. de extraord. cri.* Ciuile, vel rei perſecutorium: & hoc aut Reale, quod vel Petitorium, vel Poſſeſſoriũ eſt: *ext. de cauſ. poſſ.* aut Perſonale, *§. 1. Inſtit. de act.* aut

B Pœnale: *§. ſequens. Inſt. de act.* & aut Vniuerſale, *l. 1. in prin. de rei vendic. gl. mag. & Dd. ff. de eden.* aut Generale, *l. 2. vbi Bart. n. 2. de neg. geſt. l. 2. C. de iud.* aut Particulare, *l. 1. in prin. de rei vend.* A forma aliud Ordinarium, aliud Extraordinarium: *l. antepen. de neg. geſt. § vlt. Inſt. de interd. l. ordo. de pub. iudic. cum ſimilib.* aliud Simplex, aliud Duplex, *l. in tribus. 13. de iud. l. 2. de interd. §. duplicia. Inſtit. eo.*

C A fine & effectu, alia Publica, *ff. de pub. iud.* alia Priuata, *ff. de priuat. delict.* & hęc in Simplum, Duplum, Triplum, Quadruplum. *§. quadam. Inſt. de acti.* alia Extraordinaria, *§. vl. Inſt. de interdict.* aliud Principale, aliud Præiudiciale, *t. t. ſam. her. l. fundum. 16. cum ll. ſeq. de excep.* aliud Præparatorium, *l. 1. l. 3. ad exhib. l. 1. de inter. act. l. is qui, de rei vend.*

6 ¶ Cauſam habet ex iure gentium, *Mar. par. 3. num. 133.* vel potius diuino: quod libri Moyſis teſtatum faciunt:

D formam ex iure ciuili, *gloſſ. §. 1. verb. neceſſitate. Inſt. de oblig. Iaſ. §. ſupereſt. num. 41. Inſt. de actio.* Proximam cauſam perhibeamus licet Magiſtratum, qui iudicia conſtituit, *l. cum prætor. 12. de iudic. l. nam & ipſum. 8. de iuſt. & iur.* & perſonas quæ iudicia ſuſtinẽt: nempe, Iudicem, Actorem & Reum, *c. forus. de verb. ſignif.*

E Impulſiuam generalem, humanarum rerum neceſſitatem: *c. ad hoc. 16. quæſt. 1. c. niſi. 23. q. 1. §. ius autẽ. verſ. exigentib. neceſſitatib. Inſt. de iur. nat. gent. & ciuil. Maran. par. 3. n. 136.* προηγματικὴν particularem, reorum fruſtrationem: *Dd. in §. ſic itaque. verſ. appellamus, vbi Fab. nu. 5. Platea nu. 5. 6. Iaſ. nu. 41. Inſt. de act. Zobel. Landtrecht li. 2. art. 2.* quam ideò in libellando ſolet actor allegare,

F *vt Zaſ. & alij notant, §. 1. Inſt. de act.*

7 ¶ Materia ſunt cauſæ ciuiles, & criminales, *l. 1. §. pen. de calum.* etiam minimæ, *§. gallinarum, vbi glo. verb. qui lucratam di, Inſtit. de rer. diuiſ.* Nam ordinariæ actiones etiam ob rem minimã dantur *l. ſi proprietarius, 22. de damn. infect. l. 1. §. illud, de coniungen. cum emancip. lib.* ſaltem ciuiliter: *c. ven. c. vlt. 14. quæſt. vlt. & d. l. ſi proprietarius,* non etiam criminales ſortè, *l. 6. vbi Dd. de accuſat.* vel famoſæ, *l. ſi quis. 9. §. vlt. cum ll. ſeqq. ff. de dolo malo, vbi Dd.* quæ criminalibus, imò capitalibus adæquantur: *l. iuſta, de ma. vind. Iaſ. in rep. l. admonendi, num. 275. de iureiuran.* ſicut moribus noſtris ob minimũ furtum non eſt criminale iudicium, nec extraordinaria odioſa, *l. 4. de in integr. reſtit. l. ſi quis, 9. § vlt. cum ll. ſeqq. ff. de dolo malo.* Extraordinarijs cognitionibus, quæ magiſtratui ſpeciali lege imponuntur, ſic vt delegare nequeat: *l. 1. 3. C. de pedan. iud. l. 1. & paſſim, de var. & extraord.* ſicut alias, *l. ſolet cum ſeq. de iuriſdict.* hæc materia ſubſternitur quod in ijs aut de muneribus ac honoribus agitur, aut de re pecuniaria, aut de exiſtimatione, aut de capitali crimine: *l. cognitionum, 5. de var. & extraord.* quam materiam etiam ordinarijs licet ſubiungere, præſentem tamen, non futuram, *l. non quemadmodum, 35. de iudic.* Nõ enim venit in iudicium, quod poſt accidit: *l. non poteſt, 23. de iud.* ſed illud tãtùm, quod actione comprehenſum eſt: *l. ſolemus, 61. de iud.* exceptis acceſſionibus, quæ poſt litem conteſtatam non iure actionis, ſed officio iudicis veniũt: *l. ædiles, 25. §. item. 4. de ædil. edict. l. ex diuerſo, 35. §. 1. vbi Bart. de rei vend. l. 1. C. de iud. l. litem, l. videamus, 38. & paſſim, de vſur.*

8 ¶ Forma iudiciorum à tribus obiectis petenda. Primùm à perſonis, Actore, Reo & Iudice: *d. c. forus, de verb. ſignif.* vt rectè conſtituantur & diſcriminentur, *l. inter. de iud.* ne iudicium claudicet *c. cùm inter. de except. Spec. de actio. nu. 4.* aut confuſis partium officijs, confundatur, *l. ille, 13. §. penult. ad Trebell.* Secundo, à Rebus, vt poſſeſſorium petitorio præuertatur: *c. 2. de ordin. cog. l. ordinarij. C. de rei vendic. l. ſi de vi. de iudi.* incidens principali: *l. 3. C. de iudic.* præiudicialis quæſtio finali: *l. 1. 2. Cod. de ordin. iudic.* criminalis ciuili: *l. 3. l. vlt. Cod. de ordin. iudic.* Tertiò ab Actionibus, & partibus iudicij, vt ordine ſecundum iuris for-

Digitized by Google

mam obſeruentur:clem.ſæpe. de verbor. A
ſign.c.quoniam.11.de probat. nempe cita-
tio,libelli oblatio,cautio, conteſtatio,
cauſæ cognitio,definitio,&c. de quib.
partibus ſuprà dictum eſt. & tractatur
in authen.offeratur,ac t.t.C.de lit. conteſt.
l.iubemus.9.C.de iud.l.prolatam, vbi Bald.
9 num.3.4.5.C.de ſent.

¶ De fine iudiciorum pro Cecinna
Cicero:Omnia,inquit,iudicia, aut di-
ſtrahendarum controuerſiarum, aut B
puniendorum maleficiorum cauſa re-
perta ſunt. Nam ideò iudiciorum vi-
gor,iuriſq; publici tutela in medio cō-
ſtituta eſt, ne quiſquam ſibi ipſi per-
mittere valeat vltionem, l.nullus.13.C.
de iud. Spec.de offic.omn.iud.§.7. Item vt
oppreſſis liceat legitimum impetrare
præſidium,l.4.C.de his qui ad eccleſ. con-
fug.vt lites terminentur:l.properandum,
11.C.de iud.l. quidam.21. ſi cert.pet. finis C
controuerſijs ſententia iudicis impo-
natur:l.1.de re iudic. atque ita ius ſuum
vnicuique publica authoritate redda-
tur,c.cum æterni.de re iud.in 6.non iniu-
ria,c.nonnulli.28.de reſcript.l. meminerint.
C.vnde vi.l.nulli.ff.de legibus.l.1.de app.l.
pen.vbi Dd.de iuſtitia & iure.

10 ¶ Quod ad effectum attinet, iudi-
cium redditur in inuitum,l.inter.83.§.1.
de verb.obl.hoc eſt,reum. Nec enim a- D
ctor inuitus initio agere cogitur, tot.t.
C.vt nem.inuit. niſi poſt litis conteſta-
tionem,auth.qui ſemel;C.quom.& quan.
iud.qua contrahitur:l.3.§.idem ſcribit, 8.
de pecul. vt hic obtineat regula l. ſicut
C.de act.qua de re plura Alciat.l.4. C.de
pact.Item inducit obligationem, d.l.3.
§.idem.8.de pecul.nouationem, l.aliam,
de nouat.l.non ſolet,87.de reg. iur. iuriſdi- E
ctionem,c.gratum, de off.iud.deleg.l.1.2.
l.ſed etſi,de iudic.l.4.5.de iuriſdict.præuē-
tionem,l.vbi cœptum,de iud.c. vltim. vbi
Pan.& Dd.de for.comp.perpetuat actio-
nes,l.vn.C.ex delict.defunct.interrumpit
præſcriptiones, l. vlt.C.de præſcript.30.
ann. moræ purgationem & pœniten-
tiam excludit,l.ſi inſulam.vbi Iaſ.& Dd.
de verb.obligat. conſtituit in mala fide
poſſeſſorem, condemnatione ſcilicet F
ſecuta,l.ſed etſi,25.§.ſi ante, 5.de petit.hæ-
red.authen.malæ fidei,l.nemo,C. de acquir.
poſſeſſ.l.2.l.antepen.C.de præſcr.long. temp.
c.vlt.de præſcrip.denique nullius ius de-

A terius facit,ſed firmius, l.non ſolet, 87. l.
nemo,55.de reg.iur.l.aliam,de nouat.

¶ Adiacentia ſunt,ſportulæ, ſum- 11
ptus,tot.t.C.de ſport.& ſump.acta, c.quo-
niam,11.de probat. ſcripturæ, l.properan-
dum,11.§.cùm autem,l.rem non nouam, 12.
C.de iud.l.2.C.de iur.prop.cal.dand.tot.t.C.
de ſent.ex bre.recit.mora:l.etiā, 15. vt leg.
no. hoc eſt,iuſtum cognoſcendi tem-
pus,Iaſ.l.iudices,9.h.t.tempus diurnum,
B §.interdiu,in authen. de iudic. c. conſul.de
offic.deleg.Dd.l.non minorem,C.de tranſac.
non feriatum,l.2.3.4.& paſſim,de fer. &
C.eod. non nimis anguſtum, l.iubemus.
9.vbi Iaſ.nu.2.& 3.C.de iud.cap.2. & paſ-
ſim,ext.de dilat.locus competens,tot.tit.
ext.de for.compet. & Cod.de iuriſdict.cum
multis tt.ſeqq.l.4.de iud.honeſtus, l.quid
tamen,21.§ ſi arbiter,9.§.ſed ſi in aliquem,
10.de recip.arb.idoneus,tutus, c.ex parte
C 47.de appellat.ſolennis,l.penult.de iuſt.&
iur.publicus, l.cum ſententiam,6. Cod.de
ſent.

¶ Ius denique ipſum vel municipa- 12
le,l.an in totum,Cod.de ædif.priu. c.3.de eo.
qui mitt.in poſſeſſ.vel ciuile,l.rem.12. cum
authen.inſerta ; h.t. quo in foro ciuili
cauſæ terminantur, c.quod clericis,9.de
for.comp. etiam in eccleſiaſtico,quan-
do canonicū deeſt:c.1.2.de oper.no.nunc.
D Iaſ.l.2.C.ſi contra ius vel vtil.vel canoni-
cum, ſecundùm quod deciduntur cau
ſæ in foro eccleſiaſtico,d.c.quod clericis.
etiam in foro ciuili, quando agitur de
materia eccleſiaſtica : c.1.de conſtit. &
paſſim, diſt.8.9.10.12. vel cauſa peccati,
c.cùm venerabilis,c.ad audientiam, c.vlt.
de conſuet.c.1.eo.in 6.l.6. vbi Bald.& Dd.
Cod.de ſacroſanct.eccleſ. & in auth. de ec-
cleſ.tit.c.venerabilem,13. vbi Panormit.&
E Dd.qui fil.ſint leg.gloſſ.ord.in §.hactenus,
verb.generalia. Inſtit.de grad.cognat. aut
vbi ius ciuile deeſt, vel controuerſum
eſt,cap.1.in fi.de iureiur.in 6.c.1.2. vbi Dd.
de oper.nou.nunc. Iaſ. l. 2. nu.23.C.ſi contra
ius vel vtil.pub.Corſ.indag.li.2.c.6.Blanc.
de compro.quæſt.2.nu.47.

¶ Affinia ſunt, Arbitrium,l.1.de arb. 13
arbitramentum,tranſactio, l.non mino-
F rem,Cod.de tranſact.iuſiurandum, l.1.2.
de iureiur.confeſſio, l.1.de conf.l.poſtrem.
de re iud.priuata vindicta,defenſio, l.1.
2.C.quand.liceat vnicuique,l.nemo,13.ff.de
Iud.l.5.ff.de iure fiſci,recuperatio, l.1.§.
vltim.

Digitized by Google

§. vim. 16. l. 3. §. eum. 5. de vi arma. Bald. & Dd. l. 1. ȷ̃. vnde vi. arreſtatio debitoris, l. ait. 10. §. ſi debitore, 12. quæ in frau. credito. cuſtodia, Bart. l. capite. num. 3. de adulter. & l. vnic. num. 7. ſi quis ius. dicen. Socin. c. cum contingat. num. 18. de for. comp. Mynſing. obſer. 19. cent. 1. & vltimæ interdum voluntates, l. non eſt mirum, 26. vbi Bart. de pig. act. l. 2. vbi Bald. de diuiden. tutel. l. 1. §. ſi pupillus. 4. vbi Bald. de tut. & rat. diſtrah. l. qui teſtamento, 20. §. cui. 5. vbi Bart. & Dd de teſtamen.

14 ¶ Contraria ſunt, præſcriptio inſtantiæ, l. properandum. 1. in prin. hoc tit. quæ tamen hodie non vſquequaque locum habet ſecundum communem: Iaſ. l. ſi fideiuſſor. §. ſi ſatisdatum. qui ſatiſd. cogan. litis item præſcriptio, l. vlt. l. 3. 4. C. de præſcr. 30. anno. l. mora. C. de rei vend. l. hæreditas. C. de pet. hæred. inæqualitas, c. 5. de except. c. 1. de mut. pet. l. in ſcrinijs. l. 4. C. de prox. ſacro. ſcrin. lib. 12. l. litigatores, 11. de recep. arb. l. non debet. 42. de regul. iur. c. non licet. 12. eo. in 6. mors iudicis, l. venditor, 49. l. mortuo, 60. vbi Dd. de iud. l. 4. de iuriſ. c. gratum. 20. de offi. del. & morbus ſonticus: l. iudex, 46. de iud. item mors accuſatoris: l. petitor, 31. de iud. rei: tot. t. ſi reus vel accuſ. l. 1. quæ ſent. ſine app. prohibitio ſuperioris: l. iudicium. 58. de iud. partium à lite diſceſſus: l. 4. Cod. de pact. tranſactio, l. neque. 22. de donat. inter vir. & vxor. ſolutio rei petitæ, ſatisfactio, §. vltim. Inſt. t. de perp. & temp. act. l. ſi reus. 73. de procu. l. ſi debitori. 21. de iud. qua iudicium finitur, ſicut & ſententia, l. 1. l. iudex poſteaquam. de re iud. denique omnia quæ reddunt proceſſum retrò nullum: l. 1. vbi Iaſ. & Dd. C. de condic. ob cauſ. vt incompetentia iudicis & iuriſdictionis, l. vlt. & tot. t. C. de his qui à non comp. iud. c. 1. de præſcr. in 6. clem. vt calumnijs. de re iud. illegitimatio litigatorum, vt vocant: l. licet. vbi Dd. Cod. de procurat. Philip. Por. conſil. 134. nu. 7. & 17. ineptitudo libelli, c. examinata. 11. de iud. Iaſ. l. ſi patronus. numer. 2. 3. de iureiur. omiſſio formæ & legitimi proceſſus, l. 4. vbi Baldus. C. de ſent. l. iudices. 9. vbi Iaſon, numer. 2. hoc tit. c. cum dilecta. vbi Felin. nu. 6. de reſcr. & ſimilia, de quib. Blanc. de compro. quæſt. 7 c. de annullantib. compro. & alij in tract. de nullita. ſenten.

A

DE SPORTVLIS ET ſumptibus in diuerſis iudicijs faciendis. Tit. II.

1 Sportulæ quid, earum diſtinctio, & cur debeantur.

2 Executores qui, eorum officium publicum, deque eorundem electione.

B

ADiacẽt iudicijs, ſportulæ, † hoc eſt, ſalaria perſonarũ forenſium: l. nihil, 120. de legat. 1. aut certa & ordinaria, aut incerta & extraordinaria: Specu. de ſala. procur. in prin. l. ſalarium, 17. ȷ̃. mand. l. qui mutuam, 56. §. penult. eod. tit. debita, vel ex conuentione, l. ſi remunerand. mand. vel extra ordinẽ, l. 1. de var. & ext. cogni. officio iudicis, Iaſ. l. item, 4. nu. 24. de off. aſſ. ex æquitatis ratione, l. ſumptus, 48. de rei vend. qua pro miniſterio debetur honorarium ſeu præmium: c. eccleſiaſticis, 1. 2. quæſt. 1. c. cũ ex officijs, 15. de præſcr. ex qua cauſa debentur etiam multò magis ſumptus, l. ſi neceſſarias, de pig. act. l. 5. cõmod. l. 1. de cont. act. tut. Guid. Pap. deciſ. 68. l. ſumptus, 98. de rei vend. ab eo cui ſeruitur: l. prætor. in fin. de eden. c. nonnulli. de reſcript. ne officium cuiquam ſuum ſit damnoſum, l. ſed ſi. 7. quem. teſt. ap. cuiuſmodi potiſſimùm omnia debentur † executoribus, §. tripli. Inſt. de act. l. omnes, 11. Cod. de epiſcopis & cleric. l. vlti. C. de princip. agen. in rebus. lib. 12. qui iudici in executione iudiciorum apparent atq; adminiſtrant, l. 1. 2. h. t. l. ſi pignora, 50. de euict. l. 2. ȷ̃. de off. diuer. iud. & in auth. exe. Spe. eo. §. 1. quorum officium publicum eſt, Spec. in prin. eod. num. 1. executionis (vnde nomen) non cognitionis: l. pen. l. 6. ȷ̃. de exec. rei iud. ca. nouit. 44. de app. c. paſtoralis, 27. §. 2. de off. deleg. Bart. nu. 3. & Dd. l. à diuo. 15. in princ. de re iud. quorum olim certa ſchola fuit ſeu collegium: l. vlt. ȷ̃. de app. præf. lib. 12. velut & Notariorum: l. vltim. de primicer. eod. ſicut & nunc eſt in magnis Curijs: quẽ in ordinem per magiſtrum ſcholarum ſeu primicerium eligebantur, §. is qui cauſas. in auth. de iud. l. 1. h. t. l. vlt. vbi Cuiac. C. de appar. non pauciores duobus, d. §. his qui cauſas. in auth. de iud. iure Canonico quilibet iudex eos ſibi co-

The first 1 of the right column stands in the margin beside "hoc eſt,"; the 2 beside "l. omnes"; letters C, D, E, F in the inner margin.

Digitized by Google

optat, *c.cum paratis,19.de appell.c.prudentiam,21.de off.deleg.* officiales ciuitatum, *Spec.§.1.nu.2.* & cuiuslibet curiæ aſſeſſores: *ord.Came.par.1.c.36.* licet Cuiac. *obſ.lib.4.c.22.* velit à Principe eos conſtitui, vt alios magiſtratus.

DE PEDANEIS IVDICIBVS. Tit. III.

IVdiciũ ſuſtinent potiſſimùm Iudex, Actor, Reus, *c.forus.de verb.ſignif.* Magiſtratus olim nõ iudicabant de ſingulis cauſis, ſed ijs iudices dabant, *l.3.l.cũ,13.l.ſolet,16 de iuriſdi.* qui Pedanei dicebantur, *l.vl.l.2.3.4.c.h.t.* quod ad pedes tribunalis in minorib. ſubſellijs ius dicerent, *Cuiac.ad Paulum.lib.5.ſent.tit.29.*

QVI PRO SVA IVRISdictione iudices dare, darive poſſint. Tit. IV.

IVdices dare poſſunt, magiſtratus, *l.2.3.l.vlt.h.t.l.4.5.13.& paſſim, de iuriſdict.* quibus id lege moribuſq; conceditur, *l.cum prætor,12.de iud.* Dari quoq; poſſunt oẽs qui nõ prohibentur, *de quib.d.l.cum prætor,l.cæcus,16.de iud.gl.art.55.nu.5.lib.1.l.quidam,57.de re iud.l.cum lege,4.de recep.arb.* Prohibentur aũt illiterati, *l.pen.ſ.de iud.c.ſciſcitatus,13.de reſcrip.* infames, *d.l.cum prætor.l.2.ſ.de off.aſſ.l.1.de vi priuat.* hæretici, *l.4.l.ſi qui.9.ſ. de hæret.* Iudæi, *l.vlt.ſ.de iud.* excommunicati, banniti, *gloſſ.d.art.55.lib.1.* ſerui, fœminæ, minores ſeptemdecim annis, *de quib.d.l.cum prætor.d.l.quidam,&c.*

NE QVIS IN SVA cauſa iudicet, vel ſibi ius dicat. Tit. V.

1 *Materia iudiciorum, & iudicum.*
2 *Neminem ſibi ipſi ius dicere poſſe.*

1 MAteria † circa quam iudices & iudicia verſantur, ſunt cauſæ tam ciuiles, quàm criminales: *l.1.de calum.l.illicitas,6.§.qui vniuerſas,8.l.ex omnibus,10.de off.præſ.* qua parte rectè cauetur, ne
2 † quis in ſua cauſa ius dicat, officio iudicis nobili pro tribunali: *l. qui iuriſdi-*

A *ctioni.de iuriſd.* vel iudicet officio mercenario, vt pedaneus, delegatus, &c. *l.4.de inter.act.* cùm quod iniquum ſit, licentiam alicui ſententiæ tribuere in re propria, *l.Iulianus,17.de iu..* hoc eſt, cuius aliqua vtilitas ad eum redeat, *l.1.§.proprio,quand.app.& intra quæ temp.* tũ iudicis & partis eadem perſona ſuſtinere nequit, cũ iudicium ſuis ex partibus integrum non conſtet, niſi partib. ac iudice diſcretis, *l.ille,13.§.penul.ad Se-* B *natuſc.Trebell.* De antinomia apparente *ex l.qui iuriſdictioni,10.de iuriſdict.l.in priuatis,77.de iudic.l.quiſquis,6.ſ. de poſtulan.* conſule *Cuiacium ad Africanum.*

QVI LEGITIMAM perſonam ſtandi in iudicijs habeant, vel non. Tit. VI.

C 1 *Continuatio.*
2 *Agere quinam poſſint, vel non.*
3 *Qui item conueniri.*

DIctum † eſt de iudice, huiuſque adminiſtris, executoribus: ſequitur de litigatoribus, qui legitimam perſonã ſtandi in iudicio habere debent: hoc eſt, vt agere poſſint & conueniri. 1

¶ Agere poſſunt quicunq; nõ prohibentur, *l.1.2.de poſt.l.l.mutus,43.de* 2
D *procur.c.cùm locum,14. de ſpõſ. Spec. de act.in princ.* Prohibentur ſerui, *l.non idcirco,44.§.vl.de iud l.1.ſ.de precibus imp. off.* niſi quibuſdam caſibus: *l.vix certis,15.de iud.l.6.ſ.eo* l. mulieres in criminalibus, *l.qui accuſare,8. l. mulierem,13.de accuſat.* niſi ſuam iniuriam perſequantur: *l.4.5.6.12.14.ſ.qui accuſa.* Iure
E Saxon. indiſtinctè abſque tutore, curatore, *art.44.46.lib.1.art.63.lib.2.* quomodo pupilli, minores, *l.1.2.h.t.* Sed nec ob dignitatem agunt magiſtratus, quamdiu in officio ſunt: *l.ſenatuſconſ.16.de off.præſ.l.pars,48.de iudic.* nec ob pœnam excommunicati, *c.2.c.exceptionem,12.cap. cum inter 5.de excep.* deportati, *l.ſi debitori,47.de fideiuſſ.l.quoties,14.de nouat.l.ſi quis,9.ſ. de bon.damn.*
F hæretici, *c.vergentis,10.de hæret.*

¶ Conueniri tamen hi omnes poſſunt: *c.2.5.de excep.* exceptis ſeruis, & alijs qui pecuniam non habent, in re pecuniaria: *l.hos accuſare, de accuſat.* & ob ſta- 3

Digitized by Google

ob ſtatum ac poteſtatem, in alijs etiã A cauſis, *l. ſeruus, 6. ff. de iud. l. lis. de iud.* exemplo filiorum famil. *l. ſi iuſſam, 30. de obligat. & act. l. 1. infr. de bon. mat. l. vltim. infr. de bon. quæ lib. de quibus Cuiac. obſ. li. 9. c. 13.* ob dignitatẽ, magiſtratus: *l. par. 48. de iud. l. 2. de in ius voc. l. ſed & 21. ex quib. cauſ. maio.* ob impedimentũ, abſentes, *l. hos accuſare, 12. de accuſat.* ægrotantes, *c. 2. de proc. l. quidam. de re iud.* trãſeuntes, *l. 2. de in ius. voc. l. hæres, 19. inf. 2. §. 3. de iud.* B

VT NEMO INVITVS agere vel accuſ. cog. Titulus VII.

DIſcrimen inter has partes, hoc eſt, quod nemo cogatur inuitus agere in ciuilib⁹, vel accuſare in criminalib. *l. vnic. h. t. l. vlt. infr. de vſur. pup. l. pure. §. vlt. de dol. mal. excep.* quod priuilegiũ, id eſt, ius ſingulare actoris vocatur, *Nouell. 112.* Nam idẽ in Reo, qui tamẽ aliàs eſt fauorabilior, *l. fauorabi. ioris. de reg. iur.* non obtinet: *d. l. pu e. §. fin. de dol. excep. cõtra l. nemo ex his. de reg. iur. c. 5. c. cum liceat, 12. eo. in 6.* qui ſe defẽdere cogitur, *l. ſed & 35. §. 1. de proc.* & in quem, licet inuitum, iudicium redditur, *l. inter. 11. §. 1. de verbor. obl. l. 2. §. 5. l. ſi quis de iud.*

DE ORDINE IVDICIORUM. Tit. VIII.

ORdo iudiciorũ eſt, vt ne cauſæ præiudiciales minores præuertantur maiorib⁹. *l. 1. 2. h. t.* nec ciuiles criminalibus: *l. pen. l. vlt. h. t.* quæ nec ſimul recipiuntur æquè principaliter, *l. 3. h. t. l. 2. §. 1. vbi Bal. de vi. bo. rap.* Sed & poſſeſſoriũ petitorio anteponi debet: *l. ordinarij, 13. infr. de rei vend. l. ſi de vi. de iud. c. 4. 5. extr. de cauſ. poſſ.* nec cõtrariæ actiones recipiendæ, *l. 1. infr. de fur. l. vlt. infr. de codicill. Iaſ. latè & Soc. iun. l. naturaliter. § nihil. de acq. poſſ.*

DE LITIS CONTESTATIONE. Tit. IX.

1 *Litis conteſtatio quid.*
2 *Propria.*
3 *Partes & ſpecies.*
4 *Cauſæ.*
5 *Materia.*
6 *Forma.*
7 *Finis & effectus.*
8 *Affinia, contraria.*

SEd potiſſimũ ordinãtur iudicia per litis conteſtationẽ, *l. ordinata. 24. de lib. cauſ. l. 1. h. tit. l. vnic. infr. tit. 1. l. amplius, 15. rem ra. hab.* tanquã principiũ formale, *Spec. de ſal. § 1. nu. 10. & de ſent. §. iuxta. n. 6.* Eſt enim † primordiũ litis, quod 1 narratione actoris & reſponſione rei conſtituitur, *l. 2. in prin. C. de iu. iur. prop. cal. dan. l. 1. h. t. cu. eo. c. dudum. 54. de elec. Cuiac. obſ. lib. 9. c. 21.* Ex more fori, eſt reſponſio rei, animo litẽ conteſtandi, de principali negotio facta, *Soc. c. vnic. nu. 7. eo. Cl. in prac. c. 60. Ter. c. 31.* Propriũ, † 2 C vt expreſse fiat, *Soc. d. rub. eo nu. 1.* categorice, nõ cõdionaliter & in pendenti, *l. non quemadmodũ, 35. de iud. l. actus legitimi. de reg. iur.* Itẽ quod ſtricti iuris, *l. nõ poteſt. 23. de iud. l. aediles. § vlt. de ad. edic.* quod actus continuus, indiuiduus, &c.

¶ Partes eius, narratio ſeu petitio 3 actoris, & reſponſio rei: *l. 2. C. de iura. prop. cal. c. vnic. eod. c. dudum. 54. verſ. per petitionem propoſitã & reſponſionẽ. de elect.* D ac iure Sax. Guaranda *Chil. in prac. c. 6. & art. 14. lib. 3. art. 62. lib. 1. art. 1. . li. 2. V veyc. art. 25. & 35.* Eſt autem alia affirmatiua, *l. ſi reus. 73. de procu. l. ſi debitori. 21. de iud. l. debitorib. 31. de re iud. l. ſi quidem. 9. C. de except.* Alia negatiua: *Soc. d. c. vnic. nu. 71.* eaq; vel generalis ſeu implicita, *ca. cum ad ſedem. 15. de reſt. ſpol. c. ex literis 5. de diuor. Soc. d. c. vnic. nu. 70.* qualem in vniuerſalibus potiſſimum multorumque E capitum iudicijs prohibet conſtit. 10. parte 1. vel ſpecialis ſeu explicata: *c. cauſam. eod* & pro iudicij genere alia ciuilis, alia criminalis, *Cuia obſ. lib. 9. cap. 21.* Eſt & quaſi conteſtatio primus actus, qui ſequi conteſtationem ſolet, *Mar. eod. num. 2.* vel iudicis cognitio, *Bart. & Dd. l. nulla. l. 2. ibi. de procu rat. c. 1. vt lit. non cont.*

F ¶ Cauſa remota; lex, *l. 1. h. t. c. 1. eod.* 4 conſuetudo, *Soc. d. c. vnic. n. 11. poſt Pan. ibi. n. 13. Myns. obſ. 62. cent. 4.* Propinqua iudicis præceptũ, ſententia interlocutoria, *c. prout. 4. de do. & contu. c. 1. vt li-*

te non conteſt. animus litem conteſtandi, *c.pen.de iur.calumn.* verbo factove declaratus, *Soc.d.c.vnic.num.88.*

5 ¶ Materia, cauſæ ciuiles & criminales: *Bart.l.1.§ accuſationem. ad Turpill. Cuiac.obſ.lib.9.c.21.gloſſ. art.14.lib.3.nu.3. per art.63.lib.1.art.15.lib.2.Vveych.art.23.* non ſummariæ, *cle.2.de verb.ſig.Bart.l. Fulcin.§.cũ hoc.n.5.ex quibus cauſ.in poſſ. eatur,* aut ſpirituales, *c.quoniam.5.§. porrò.vt lite non conteſt. clem.2. de iud.* aut ſecundæ inſtantiæ, *l.ita demum.ff.de procu..deciſ.R.1.de lit.cont. Mynſ.obſ.1.& 38.cent.* id eſt, executionis, *ca.quoniam. vbi Soc.nu.75. vt lite non cont.* notoriæ, *c. vltim.de cohab.cler.* & ſimiles. vnde Socin. ait: *d.c.nu.16.cum ſeq.* non requiri conteſtationem, vbi nõ opus eſt libello, *c.1.de lib.ob.Soc.d.ca.quoniam.num.27.* vel perueniri poteſt ad teſtium receptionem ſine conteſtatione: *c.1.2.3.vt lit.non conteſt. Soc.d.c.quoniam.num.8.& 77.* vel publicum vertitur cõmodum: *l. ne diu.C.de pœn.c.quia.3.q.2.Soc.d.ca.quoniam.nu.4.* aut periculum animæ: *Soc. ibid.nu.54.* aut periculum eſt in mora: *Iaſ.l.naturaliter.11.§.1. num.172.de acqui poſſ.per doctrinam Bald.l.incerti. quæſt.13. C.de interdic.* aut ſibi quis ipſi ius dicere poteſt: *vt l.3.ff.de pig.Soc.d.c.quoniam. n.61.62. & c.1.art.5.fall.29.55.de lib.oblat.* aut ſtatim de re liquere poteſt, *deciſ. Ro.1.de lit conteſt.* Verſatur autem circa merita cauſæ principalis, *Soc.c.vnic.eo. nu.67.& d.c.quoniam.nu.3.art.prin.* antè in iudicium deducta: *l.non poteſt.23.de iud.* & quidem omnia, *l.ſolemus.61.l.non poteſt.23.de iud. c. veniens.2. de teſtibus.* hoc eſt, libello & petitione comprehenſa, *c.vn.eo.c.dudum.54.de elect.*

6 ¶ Formam habet à iure ordinatam, *l.1.2.hoc tit.l.rem non nouam.12.§.1 ſup. de iud.l.2.in princ.de iur.propt. calum.* quam *proſequuntur hic Bart.Bald.num.4.& Dd. Cano.d.c.vnic.Caſtr.conſ.401.num.2.vol.1.* à qua recedi non oportet, *Socin.d.c.vnic.nu.16.Caſt.d.conſ.401.viſo.nu.2.vol.1.* & quæ ſcriptura concipiatur oportet, *c.vnic.vbi Panor.nu.3.& 29.Fel.& Soc.in princ.eod.* Fit autem aiendo vel negando, *c.cum ad ſedem.15.de reſt. ſpol.c ex literis de diuor.* narratur, prout narrantur, quod factum reſpicit: & petita prout petuntur, quod ad ius pertinet: *Bart.*

A *hic.nu.3.Caſtr.l.rem.non nouam.nu.4.ff.de iud.Fel.num.20.Soc.num.67.ca. vn.de lite conteſt.Ferrar.in for.reſponſ.verb.nego narrata.* Non etiam fit tantùm excipiendo, niſi vlterius ad negationem vel affirmationem procedatur: *gloſſ.& Dd. c.2.eod.c.prout.de dol.& cont.ca. cum cauſam.62.de appell. c.cum venerabilis.6. de excep.ca.Raynucius.5.de teſte. Soc.d.c.vn. num.73.* ſed neque rectè per verba cre-
B dulitatis, aut ambiguitatis, *l.ſi debitor. vbi Bald.& Dd.de pet.hær.gl.c. cum ad ſedem.verb.credere de reſt.ſpol. Panor.nu.27. Soc.nu.81.d.c.vnic.eod.*

¶ Finis eſt, ordinatio iudicij, *Socin. c.vn.nu.73.eod.* vt procedi poſſit, *ca.dudum.54.de elect.* ad probationem, *c.3.vbi Socin.num.8.vt lit.non conteſt.* cognitionem, *Mynſing.obſ.6.centur.4.* definitionem, *§.ſi vero in auth. de exi.reu.tot. ff.vt lite non conteſt.* Effectus, quòd ſit 7
C ſubſtantiale iudicij fundamentum, *c. vnic.eod.in 6.Spe.de lite conteſt.§.1. Mynſ. obſ.74.cent.3.* excludens exceptiones dilatorias, *l ita demum.ff.de proc.l. Pomponius,§.ratih.eod.c.inter.de re iud.* declinatorias, *l.ſed etſi.de iud.* pœnitentiam, *l.vn. infra de plus petit.l.electio.26.§.1.de nox.act.* libelli mutationem, *l.3.vbi Dd. ff.de eden.* perpetuas actiones, *l.ordinata.ff.de lib.cauſ.l.vlt.ff. de præſcr.30 anno.*
D interrũpens præſcriptiones, *l.mora. ff. de rei vend.l.ſicut.ff.de præſcr.30.a n.*

¶ Affinis eſt libelli oblatio: *tot.tit. ſupra quand.lib.Bald.l.1.numer.4. infra vt int.cert.temp.* prima contradictio meritis cauſæ oppoſita: *authent.niſi vbi Bald.infra de ſent.ex bre.r.ci.Caſtr. d.conſ. 401.num.1.lib.1.Socin.d.c.vnic. num.54. eodem.* citatio & denunciatio, *l.2.ff.vbi* 8
E *in rem act.* Contraria, quæ vel impediunt conteſtationem, vt exceptiones dilatoriæ, *l.ita.13.ſupra de procurat.* declinatoriæ, *l.1.infra vbi de crim.* etiam peremptoriæ in vim illarum propoſitæ: *c.1.eo.lib.6.* animus litem non conteſtandi, *c.penult.de iur calum.* declaratus proteſtatione, *d.c.vn.vbi Socin.n.68. & Hoſt.num.2.gloſſ. hic in fin.l.1.* facta ab
F eo qui ius habeat impediendi: *l.ſi maior.13.C.de reſ.vend.* vel tollunt, vt lex reſcriptum, *clem.ſæpe.de verb.ſignif.* conſuetudo, *Soc.poſt Pan.d.c.vn.n.11. Mynſ. obſ.62.cent.4.* ſtatutum, *Soc.d.c.vn.n.26.*

D d

Digitized by Google

DE PLVS PETITIONIBUS. TIT. X.

1 *Petionis verbum quid denotet.*
2 *Plus quot modis petatur.*
3 *Cauſæ plus petendi.*
4 *Materia.*
5 *Forma, finis, effectus.*
6 *Adiacentia, affinia, contraria.*

IN conteſtationem ſolet reus exceptiones ſuas includere, *l. ſi quide. verb habita exceptionis conteſtatione, l. præſcriptionem, §. verb. antè conteſtari, C. de excep.* quarum vel præcipua maximeq; frequens eſt, Inepti exceptio libelli, *l. exceptionem, 19. vbi Dd. ʒ. de probat. c. examinata, de iud. Fers. in for. reſponſ. rei. verb. libellus ineptus*, qui poſtea mutari nequit, *l. amplius, rem rat. hab. Dd. l. 3. ʒ. de eden.* ſeu petitionis iniuſtæ, ineptæ, vt Pluris, &c. Nam & Pluris petitio vt inepta olim iactura cauſæ conſtabat, *§ ſi quis, 28. Inſtit. de act. §. appellantur. Inſt. de except.*

1 ¶ Petitio licet propriè realem actionem deſignet, *l. actio. 27. de obl. & act.* tamen hic complectitur actiones etiã perſonales, & alias quaſuis, *l. vnic. verb. certa quantitate debiti, hoc tit. l. 1. ſi menſ. falſ. mod.*

2 ¶ Plus petitur quatuor modis: Re, Tempore, Loco, & Cauſa, *§. plus autem 29. Inſt de act. c. vn. ext. eod. vbi gl. verſus, Plus petitur cauſa vel tempore, re q̃ loco q̃.* Addit quintum modum Bart. *num. 2. 3. l. ſi creditori. 28. de legat. 1.*

3 ¶ Cauſa plus petendi vel fraus eſt, *l. vnic. hoc t. §. tripli. Inſt. de act.* vel error, *l. 1. §. 1. quor. legat.*

4 ¶ Materia, in qua ſunt cauſę ciuiles: nam in criminalibus cum non ſit opus concluſione, nihil habet momenti Pluris aut inepta petitio. Materia circa quam & obiectum, eſt id quod reuera debetur, cuius reſpectu plus peti dicitur: & ad quod petitio Pluris exigitur, *l. hac adiectio, 192. de verb. ſign.*

5 ¶ Formæ Pluris petendi variæ proponuntur, *§. plus autem, Inſt. de act. c. vn. ext. de plus pet. Paul. lib. 1. ſent. c. 10. l. hactenus, 11. §. 1. de conſt. pec. l. rectè, 25. de verb. ſign. §. ſi cui, 10. Inſt. de lega. l. 1. & t. t. de eo*

A *quod cer. loc.* Finis aut fraudulentus, *Nouell. 15. de defenſ. §. tripli. Inſtit. de act.* aut erroneus: *§. ſi quis agens, 8. Inſtit. de act.* vltimus idem qui actionum, vt actor quod petit conſequatur, *§. 1. Inſt. de act.* Effectus olim, quod Plus petens cauſa caderet: *Paul. lib. 1. ſent. c. 10. Cic. l. 1. de Orat. Cuiac. obſ. 7. c. 27.* quod etſi in alijs hodie temperatum, *d. §. ſi quis. 28. §. ſed hac, 33. §. plus autem. Inſt. de act. §. appellã-*

B *tur. 6. Inſt. de except. c. vn. ext. de plus pet. Sax. lib. 1. art. 16.* durat tamen in caſu huius Legis, cùm quis dolo malo maiorem debito petit quãtitatem, vt à minoribus ſubſellijs, puta defenſorum ciuitatis, ad maius tribunal aduerſarius pertrahatur, *cui conſonat, l. 5. ʒ. de iuriſd. omn. iud.*

¶ Adiacet compenſatio, *c. vnic. eod.* 6
& damnum expenſarum, *c. vnic. extr.*

C *eod. c. examinata, de iud. §. appellantur, 6. Inſt. de act.* intereſſe, *§. tripli. Inſt. de act.* Affine pluris petitioni, ſi petatur non debitum: *l. 1. in fin. quan. dies leg.* aut aliud pro alio, *§. ſi minus, 33. verſ. ſi quis aliud, inſt. de act.* Item præpoſtera petitio, *l. 5. C. de pet. har.* præpropera: *l. 1. quan. dies vſuſr.* reliquæq; petitiones ineptæ, vt conceptæ contra legem, *Bald. l. de quibus, in fin. de leg.* conſuetudinem: *Fel.*

D *c. 2. nu. 16. de reſc. Bal. arg. d. l. de quibus,* aut expreſſa inepta petitionis cauſa, *Iaſ. l. 3. nu. 4. & 19. ʒ. de eden.* aut ſi petantur interminata, *l. 6. de rei vend. l. 4. de cenſ. c. 2. de lib. ob. c. 3. de dilat.* vel deſit aliquid de ſubſtantialibus libelli: *Spec. de lib. ob. §. iuxta num. 2.* præcipuè apta concluſio in ciuilibus, *Bal. l. vlt. num. 1. 2. C. de in integ. reſt. l. 2. nu. 2. ʒ. de prob. Caſt. l. rem non nouam, 12. nu. 3. ʒ. de iud.* ſolennis ratio in

E criminalibus, *l. 3. de accuſ. Bal. l. cùm fratrem, 9. num. 4. ʒ. de his quib. vt indig. Iaſ. l. 3. nu. 18. C. de eden. & §. ex maleficijs, num. 55. 56. Inſt. de act. Maran. par. 4. diſt. 1. nu. 76.* Contraria eſt pœnitentia ante litem conteſtatam, *l. vn. h. t.* exceptio ineptitudinis libelli, officiũ iudicis quo libellus ineptus reijcitur, *Bart. l. prætor. §. 1. nu. 5. de iniur. per l. ſi extraneus, de iure*

F *dot. l. ſi ſeruus, C. de his qui ad eccleſ. conf. gl. & Dd. l. 1. de off. aſſeſſ. Iaſ. l. 3. num. 18. 19. ʒ. de eden.* tranſactio bona fide facta: *l. vn. vbi Bal. num. 1. hoc t.* item minus petere quàm debetur, quod extra pœ-

Digitized by Google

nem eſt:§.ſi quis agens,38.Inſt.de act. ſic-
ut & Pluris negatio, *Pan.d.c.vn.in fin.*
eo.Lanfr.c.quoniam,verb.expenſa,de prob.

DE DILATIONIBVS.
Tit. XI.

1 *Dilatio quid.*
2 *Eius propria & ſpecies.*
3 *Cauſæ.*
4 *Materia.*
5 *Forma.*
6 *Finis & effectus.*
7 *Adiacentia,contraria.*

ACcidunt iudicijs dilationes, omni
fere tempore,initio, *auth.offeratur,*
C.de lit.conteſt. in medio, *l.vlt.de fer.*in
fine,*l.conſentaneum,C. quomodo & quan.*
iud.tot.tit.de temp.app.l.debitorib.31. de re
iud.& l.vlt.§.de vſur.rei iud.de quib.Cyn.
l.1.h.t.Hoſt.& Dd.extr.eo.Termin.in prac.
1 *tit.de dilat.* Dilatio† non eſt actus iudi-
cialis, ſed tempus quod ad actum iu-
dicialem faciendum conceditur, quã-
quam & iudiciorum actibus ſeu parti-
bus annumeretur, *c. quoniam, ii. vbi*
Lanfr.de prob. Eſt aſſignatio termini,*c.*
4.de excep.c.ſi compromiſſarius, de dila.in
6. quo actus iudicialis peragendus ſit,
cum iuſto temporis interuallo facta,
cap.1.2.3. & paſſim,ext.eo.c.4.de excep.de
cuius definitione plura Cyn.l.1. num.1.h.t.
Hoſt.ext.eo.in prin.Ter.in prac.ea.de dilat.
2 Eſt †autem & eſſe debet continua,*l.1.*
*l.3.h.t.l.more,8.de fer.*peremptoria,*l.1.h.*
t.l.vlt.de fer.l.mancipiorum,0. de op. lega.
laxa & idonea,*c.1.c. vlt.eo.* communis
vtrique parti, *l.petendi,6. ff.de temp.in*
*integ.reſt.l.vlt.in fin.C de app.*toto gene-
re odioſa, *c.4.de excep.l.2.in pr.de temp.*
app.ele.ſæpe,de verb.ſig. Maran.in Spec.de
*dila.n.16.*Eſt alia legalis, *l.properandum,*
11.in princ.vbi glo.verb.triennij, C. de iud.
quam iudex breuiare, niſi ex iuſtiſſi-
ma cauſa,non debet,*c.1.eo.Tiraq.de re-*
*trac.prox.§.1.gl.10.nu 31.*aut mutare, *l.2.*
C.ex quib.cauſ.infa.l.ſciendum.6. de appel.
alia arbitraria,*l.nonnunquam,73.de iud.l.*
3.l.4.h.t.de quarum ſpecieb.varijs, c.1.3.q.
6.Hoſt.Spec.h.t.in prin. Bar.& Dd. l.2.de
re iud.Panor.c.1.de appellat.
3 ¶ Cauſam igitur legẽ & hominem
ponere licet,*l.3.l.4.h.t.c.cum ſit.5.de ap-*
*pell.*etiam priuatum, *l de die,in prin.qui*
ſatiſ.cog. Impulſiua, æquitas, *l.2.h.t.*
Spec.§.1. num.26.eod. πρὸς ἀπαίτησιν
petitio partis,*l.1.h.t.c.cũ cauſam,de app.*
Inſtrumentalis,iudicis interlocutoria,
l.4.verb.per ſententiam, h.t.l.diem,23. de
recep.arb.
¶ Materia ſunt omnia iudicia, *l.in-* 4
ter.6.h.t.l.vlt de fer. & ſinguli iudiciorũ
actus,*l.vlt.de fer.* vbi ſingulas cauſas de
ſingulis iudiciorum actibus interpre-
tatur Iaſon, *l.properandum,11.in pr.C.de*
iud.
¶ Forma,vt dentur cauſa cognita, 5
*l.4.h.t.l.in crimine 41. de adulter.*ſcilicet
arbitrariæ: nam legales de præſcripto
legis,inuitis etiam partibus, abſque a-
lia cognitione conceduntur,*c.2.eo.au-*
then.offeratur,C.de lit.con.qua vtrum bre-
uiari aut diffundi poſſint, vide apud Spec.
eo.§ vlt.l.vlt.de fer.Chil.in pract.c.40.nu.
2.Bar.l.2.de re iud.Gauon. c.ſignificante,&
cùm ſit Romana.de appell.
¶ Finis, vt commodum habeant li- 6
tigantes ſpatium ad deliberandum, *&*
auth.offeratur,l.1. de eden. ad cauſæ in-
ſtructionẽ:*l.1.h.t.l.ſi ea.§. de accuſ.* & vt
alius quiuis actus iudicij cõmodè poſ-
ſit expediri: *l.conſentaneum,C.quom.&*
quan.iud.§.1. Inſt. de off.iud.l.2.3.§.de v-
ſur.rei iud.l.iudices, 9. vbi Iaſ. nu.2.3. C.
de iud. etiam contumacia fruſtrantis
& abſentis coargui, *auth.iubemus, C.de*
iud.c.prout,vbi gl.verb.conuincendam, de
d.l.& con.c.1.de mil.vaſ.qui cont. Habet
autem dilatio vim interlocutoriæ, *l.*
diem,l.qualem,27.de recep.arb.& perem-
ptionis,*l.vlt.vbi Dd.de fer.c.paſtoralis,de*
excep.Spec.eod §.2.num.4.§.vlt. num.9.
niſi ex iuſta cauſa prorogetur,*l.2.de fer.*
Spec.§.vlt.num.7.eod.tit.Mynſing.obſ.71.
*cent.1.*Quòd ſi iniuſtè prorogetur,bre-
uietur,denegetur,appellare licet:*c.1.2.*
3.eo.c.ſignificante.de app.Bal.ld.2.nu.18.C.
de epiſc.audien. A dilatione verò legali
prouocatio nulla eſt,*l.ſi qua de app.Chil.*
in prac.c.40.num.6,Bal. ad Spec.eo.§.vlt.
verſ.item poſt terminum.
¶ Adiacet, iuſtitia, dilationis iuſta 7
cauſa,*c.5.de do.& con.l.2.& paſſim,de fer.*
*l.1.2.3.4.h.t.*Conſequens eſt terminus,
l.de die.qui ſatiſ.cog. Iaſ.l.vlt num.9.de
fer.Spec.de comp.in ter. Contraria,defe-
ctus

ctus iuſtæ cauſæ, *d.c.5.de do.& cont.* co-
gnitionis, *l.4.h.t. Spec.eo.§.2.num.5. Ma-
ran.eo.nu.12.* breuitas, anguſtia, coarcta-
tio nimia, *c.1.c.vlt.vbi Dd.ext.eo. Alex.
& Dd,l.2.de re iud. Maran.eo.num.1534.*

DE FERIIS. Tit. XII.

Adiacent & inſunt dilationibus fe-
riæ, *l.3.h.t.de quib. eſt dictum ff.eo.tit.*

DE IVRISD. OMNIVM iud. & foro compet. Tit. XIII.

1 *Foru͂ vnde, & quid hic denotet.*
2 *Eius partes & ſpecies.*
3 *Cauſæ.*
4 *Materia.*
5 *Finis & effectus.*
6 *Adiacentia, affinia, contraria.*

1 DE Iuriſdictione dictum eſt Pand.
eod. tit. Ea fori competentis eſſe
debet. *t.t.ext.de for.comp.l.vlt.ff. de ex-
cep.* Forum † à fundo ducit Iſidorus: *c.
forus,10.de verb.ſignif.* Varro à ferendo,
quod in illud res cùm venales tum li-
tigioſæ deferantur: quod aliàs alia ſig-
nificat, hic iuriſdictionis locum, in
quo iudicia exercentur, *l.vlt.h.t.l.vlt.
ff.de ext.l.ſi fideiuſſor.7.qui ſatiſ.cog.l. mo-
ris,9.de pæn.* Forus, inquit Iſidorus, eſt
exercendorum iudiciorum locus, *d.c.
forus,* ſeu ordinaria iuriſdictionis ſedes
l.9.h.t.

2 ¶ Partes fori materiales apud Vi-
truuium duæ: Inferior, in qua res ve-
num exponuntur: ſuperior, in qua iu-
dicia exercentur. *Iaſ.l.inter.83.§.ſacram.
num.3.de verb.oblig.* Artificiales Iſidor.
tres facit, *in d.c.forus.* videlicet cauſam
quæ in forum deducitur: iudiciu͂ quod
in foro agitur, legem ſiue ſenten-
tiam qua illud definitur, *l.iudex poſtea-
quam,de re iud.* Dicitur in hoc argume͂-
to aliud forum competens, *tot.t.ext. de
for.comp.* ordinaria ſedes: *l.4.h.t.* aliud,
illi oppoſitum, incompetens, *l.1.h.t.*
vetitum examen, *l.5.h.t.* Illud aut com-
A mune, *c.vlt.eo.l.Rom.33.ad mu. l.ſed etſi,
26.l.vlt. ex quib.cauſ. ma.* aut ſpeciale,
locale, de quo hic: *& ext.eo.* & in his a-
liud inferius, ſubalternum, aliud ſupe-
rius, *l.4.l.5.h.t.c.1.eo.in 6.*

¶ Cauſa, quæ forum compete͂s effi- 3
cit, lex aut conſuetudo, *c.5.c.licet 10. cum
contingat,13.de for.comp.* partium conue͂-
tio, *l.ſi conuenerit,18.l.eſt receptum, 14.l.ſi
per errorem,15.eod.* iudicis præuentio: *c.
B pen.eod.* negligentia, & iuſtitię denega-
tio, *c.dilecti.17.eo. Mynſing.obſ.58. cent.1.
Boer.deciſ.304.n.7.*

¶ Materia ſunt cauſæ cuiuſque iu- 4
riſdictionis propriæ: Eccleſiaſticæ, *c.1.
2.5.eod.* temporales, *c.licet 10.eo.* feuda-
les, *c.ex tranſmiſſa.6.c.verum, 6.eod. c.cæ-
terum,5.de iud.* Ad formam referatur,
quòd vnuſquiſque foru͂ ſortiatur com
petens ratione domicilij, *c.vlt.eo.l.li-
C bertus,17.ad mun.l.2.ff. de incol.l.hæres ab-
ſens,de iud.c.Roman.de for.comp.in 6.* con-
tractus, *d.l.hæres abſens,d.c.Roman.§.con-
trahentes,d.c.vlt.eo.* delicti, *d.c.vlt.d.1.ff.
vbi de crim.l.omnem,19.de iud.* rei; *l.1.ff.
vbi de hær.l.vlt.& t.t.ff.vbi in rem ac. d.
c.vlt.* Item, quòd actor ſequitur forum
rei, *l.2.h.t.c.5.c.cùm ſit,8.eod.*

¶ Finis & effectus, vt cuiq; ſua con- 5
ſtet iuriſdictio intemerata: *c.1.cum ſeq.
D eod.in 6.cle.1.eo.c.conqueſtus,16.eod.* & iu-
dicijs ſua vis atque authoritas, quæ in
foro competente exercita ad nihilum
redire ſolet, *t.t.ff.ſi à non comp.iud.* Qua-
re cauſam trahens ad forum incom-
petens, ea multari ſolet, *l.5.h.t.l.1.ff.de
aſſer.toll.Iaſ.num.1 l.nulli.ff.de iud.* quod
intelligo, cùm ſit dolo malo & perſe-
ueranter ac præfractè, *iuxta l.vn.vbi
Bal.ff.de plus pet.*

E ¶ Adiacet ſtylus & ius cuiuſque cu- 6
riæ, quod ſequendum ac ſeruandu͂ eſt:
c.quod cler.9.eod. præterquam in execu-
tione, quam facit iudex ſuo more, co͂-
petens, non qui cognouit, ſed vbi bo-
na ſita ſunt & reperiuntur. *c.poſtulaſti,
14.eo.c.1.§.pen. eo,in 6.* quo fit, vt arre-
ſtatio bonorum moribus forum com-
petens faciat. Affinis eſt, arbitrij lo-
F cus, *l.quid tamen,21. §.ſi arbiter.9. de re-
cep.arb.* Contraria ſunt, ius reuocan-
di domum, *c.vltim.eod.l.2.§.legatis, 3. de
iud.* vel ad ſuum aliumve iudicem, *l.
venditor.49.ff.de iud.* priuilegia, præſcri-

ptiones fori, *l. ſi fideiuſſor, 7. qui ſatiſd. cog. l. pen. C. de excep.* niſi renunciatum ijs ſit *l. pen. ꝟ. de pact. l. 1. ꝟ. tit. 1.* aut alioquin omittantur, *d. l. ſi fideiuſſor, verſ. non vſurũ priuilegio.* exceptio fori incompetentis, *c. ex par. 15. de foro comp.*

QVANDO IMPERATOR inter pupillos, viduas, vel alias miſerabiles perſonas cognoſcat. Tit. XIV.

A Fori competentis iuriſdictione excipiuntur perſonæ miſerabiles, pupilli, viduæ, ſimiliterque deſtitutæ: *c. ſignificantibus, 38. de off. iud. deleg. c. non inferenda, 23. quæſt. 3. c. deſolatis, 87. diſt. c. error 83. diſt.* quarum hic duplex eſt priuilegiũ: vt vel citatæ ad Curiam principis poſſint ob ſumptus & alias difficultates eam cognitionem deprecari ac declinare: vel alio ſi vocatę ſint, abſque alio grauamine, vel alia cauſa permittatur ijs ad Principem prouocare, *l. vnic. h. t. c. ex tenore, 11. vbi Soc. num. 5. 6. c. ex parte, 15. ext. de for. comp. c. ſignificantibus, de off. deleg. c. nuper, de donat. poſt diuor. c. ſuggeſtum, de decur.*

VBI DE CRIMINIBVS agi oporteat. Titulus XV.

1 *Continuatio.*

2 *Crimen quid hic ſignificet.*

1 POſtquam † in genere de foro competente dictum, & eius regula cum exceptione propoſita eſt: iam ſpeciatim exponitur, ex quibus quiſq; cauſis, & vbi forum competens ac primũ
2 ex crimine ſortiatur. Crimen † propriè ſignificat grauius commiſſum, *l. quid ſit, 17. §. quod aiunt, de ad. edic.* ſed hic pro quolibet accipiatur delicto, *l. actiones, de oblig.* per quod quiſq; ſortitur forũ, *c. vlt. ec. l. capitalium, 28. §. pen. de pœn.* tàm vbi inchoatum eſt delictum, quàm vbi perfectum, *l. 1. h. t.* adeò vt vbi iure noſtro remitti debeat, cùm reperiri poteſt, *Auth. quà in prouincia, hoc tit. d. l. capitalium, in fine, de pœn.* vagabundi verò & fugitiui vbiuis hoc nomine forũ ſortiantur, *gl. & Dd. l. 1. hoc tit.*

A

VBI DE POSSESSIONE agi oporteat. Titulus XVI.

MOmentaria poſſeſſio, cuius hic fit mentio, ſignificat ſpoliatæ poſſeſſionis cauſam, *l. vlt. ꝟ. qui leg. perſ. l. 1. ꝟ. ſi per vim, l. momentaria, 8. ꝟ. vnde vi l. vn. ꝟ. ſi de mo. poſſ. Cuiac. obſ. lib. 1. c. 20. lib. 5. c. 17.*
B cuius forum competens propter delictum ibi eſt, vbi vis facta eſt, *l. vn. hoc t.* propter rem vbi poſſeſſio reſtituenda eſt: *l. vnic. hoc tit. vbi gl. & Caſt.* nam in eam poſſeſſoria iudicia ſcripta ſunt, *l. 1. in fin. de interd. Cuiac. lib. 5. obſ. c. 17.* licet per ſe ſint perſonalia, *d. l. 1. Bal. l. vlt. nu. 29. ꝟ. de edic. diui Adriani tollen.*

C

VBI FIDEICOMMISſum peti oporteat. Titulus XVII.

PEtitur ibi fideicommiſſum, vbi res relicta eſt, & exiſtit: *l. 1. h. t. l. ſed etſi, 52. §. 2. de iud. l. cum res, 47. de le. 1.* vel maior pars eſt hæreditatis, *l. vnic. h. t.* vel hæres domicilium habet, *l. ſi fideicom-*
D *miſſum, 50. §. 1. de iud. Saiic. hic op ime declarans, num. 3 cum ſeq* Et quoniam hoc nomine ex Iuſtin. conſtitutione competere poſſunt tam perſonales quàm reales, *l. 1. 2. C. com. de lega.* exiſtimari poteſt, perſonali hęredem conueniendũ, vbi domicilium habet: *d. l. ſi fideicommiſſum, §. pen. de iud.* reali etiam, vbi res eſt. *d. l. 1. hoc t. d. l. ſed etſi, cum ſimil.*

E

VBI CONVENIATVR qui certo loco dare promiſit. Tit. XVIII.

QVI certo loco dare promiſit, ibi cõuenitur directa actione: *l. 1. de eo quod cer. lo.* quoniam ibi forum ſortitur, velut ex contractu. Ibi enim contractum intelligitur, vbi ſolutio deſti-
F natur: *l. contraxiſſe, 20. de act. l. 3. de bo. auth. iud. poſſ.* non in loco vbi conuentum eſt, adeò vt ibidem conueniri nequeat, *Iaſ. l. 1. num. 4. 5. de eo quod cer. lo.*

Alibi verò, hoc eſt, in foro domicilij

aut

Digitized by Google

ſut alio competente, non vbiuis, *Iaſ. d. l. 1. in fine, de eo quod cert. lo.* conueniri poteſt: arbitraria loci vtilitate reputata, *l. 1. & tot. tit. de eo quod cert.* §. *loco, Inſtit. de act.*

VBI IN REM ACTIO exerceri debeat. Tit. XIX.

REales actiones rem comitantur, *l. Impp. de publica. l. actionum, 24. de ob. & act. l. ſi dubitet, 12. C. de diſtract. pign. l. ſi fundus, 1. C.* §. *2. l. pignoris, 17. de pig. Iaſ.* §. *omnium. num 3. Inſt. de act.* ideo proponi contra quemuis poſſunt eo loci, vbi res eſt: *l. 1. 2. 3. hoc tit.* etiamſi alieno nomine poſſidens dominum contra verùmve poſſeſſorem nominare, & hac ratione differre litem poſſit: *l. 2. hoc tit.* authori litem denunciando, eumque laudando non item, *l. 1. hoc t.* Sed quoniam nomine rei in perſonam aliquã & hæ actiones diriguntur, ideò putant noſtri etiam in loco domicilij illius, pro electione & arbitratu petitoris has proponi poſſe: *gl. ſſ. & Dd. l. vlt. h. t. per l. vnic. ſ. tit. 1.* quamuis ſimpliciter dicat Iuriſc. Vbi in rem agitur, ibi peti debere vbi res eſt, *l. quod legatur, 38. in fin. de iudic.*

VBI DE HAEREDITATE agatur, vel vbi hæredes ſcripti in poſſeſſioné mitti debeant. Tit. XX.

ILlic vbi res hæreditarias eſſe proponis, hæredes in poſſeſſionem rerum hæreditariarum mitti poſtulandũ eſt: *l. vnic. hoc tit.* quæ cùm agat de poſſeſſione hæreditatis, hæredibus ſcriptis danda, non poteſt accipi de poſſeſſione prætoria, de qua tit. de bono poſſeſſ. nec enim hæredibus datur, §. *1 2. Inſtit. de bon. poſſ.* non etiam accipiatur de interdictis, quæ vt actiones perſonales: *l. 1.* §. *pen. de interdict. Cuiac. li. obſ. 5. c. 7.* in domicilio rei conuenti proponi debent, *l. 2 ſ. de interd.* ſed exiſtimemus agi hic de poſſeſſione quæ ſummariè petatur, *ex l. vlt. ſ. de edic. diui Adrian. toll. Cuiac. lib. obſ. c. c. 19.* vel potius quæ petatur per modum executionis (quæ ſemper fieri debet, vbi res eſt, *l. cùm vnus, 12.* §. *1. de bon. auth. iud. poſſ.*) officio iudicis implorato, etiam nomine aduerſario conſtituto. *l. 3.* §. *pen. de bon. auth. iudic. poſſ.* Controuerſiæ porrò hæreditatis definiendæ ſunt eo loco, vbi domicilium habet is qui conuenitur, hæres, bonorum poſſeſſor, aut alius quiuis: ſiue vbi maior eſt pars hæreditatis, ſiue alibi degat, *l. vn. in fin. h. t.* quod in perſonalibus actionibus verũ eſt, *l. hæres, 19. de iud. c. 2. de for. comp. in 6.* etiam in mixtis, ſicut eſt petitio hæreditatis, *l. hæreditatis, 7. C. de pet. hær.* quod dilucide probat, *l. ſi ſuſpecta 29.* §. *vlt. de inoff. teſt.* Quia tamen quadamtenus etiam realis eſt, ideò volunt noſtri eam proponi quoque, extra domiciliũ conuenìri poſſe ijs locis, vbi res hæreditariæ deprehenduntur, per hunc text. qui paulo obſcuriùs id probat.

VBI DE RATIOCINIIS tam publicis quàm priuatis agi oporteat. Tit. XXI.

1 *Actiones de ratiocinijs perſonales ſunt.*

2 *Vbi de ijs agi debeat.*

ACtiones † de ratiocinijs eſſe perſonales, cùm ex geſtu dentur, palàm eſt, *l. 2. vbi Bart num. 2. de neg. geſt.* Cuiuſmodi omnes in loco geſtus, forum quidem ſortiuntur: *d. l. hæres, 19.* §. *1. de iud. l. 1 l. 2. h. t.* ſed † hoc intereſt, quòd in reliquis non ſit remiſſioni locus, nec cogatur ibi reus inuitus comparere, niſi fuerit inibi deprehenſus & citatione apprehenſus, *d. c. 2.* §. *1. de for. comp. in 6. d. l. hæres,* §. *1. 2. de iud.* atque ita præuentus: *c. pen. & vlt. vbi Panor. & Dd. de for. comp.* at de ratiocinijs omninò ſe reus ibi defendere cogatur, vbi res geſta eſt, nec habeat ius reuocandi domum, & forum illud declinandi, *l. 1. 2. h. t vbi eius rei ratio redditur, d. l. hær.* §. *1 de iudic. l. cũ vnus, 12.* §. *ii qui, de bon. auth. iud. poſſ.* quod placet etiam. *Fel. poſt Panor. num. 22. in c. vlt. ext. de for. comp.* in quo naturam realium videtur imitari, *l. 1. 2. 3. vbi gl. & Dd. ſ. vbi in rem act. l. vn. ſ. t. 1.*

Digitized by Google

VBI CAVSA STATVS agi debeat. Tit. XXII.

AD realium actionũ claſſem & cauſa ſtatus pertinere videtur, *§. præiudiciales, vbi Theoph. & Ioſ. nu. 36. Inſt. de act.* in qua quoque ſuperior eſt regula retinenda: nempe actorem ſequi forum rei, *l. 3. l. 4. h. t.* hoc eſt poſſeſſoris, *l. 3. h. t.* cùm res hic à perſona poſſeſſoris ſecreta, nulla poſſideatur, ſed ius ſtatus perſonale, vt omninò perſona ſequẽda ſit, apud iudicem ſcilicet maiorem & tribunal, vbi cauſa ſtatus peragenda eſt, *l. 1. l. 5. l. vlt. hoc tit. l. 3. ff. de iud. l. 1. ff. de ord. iud. Gouea. lib. 1. lec. c. 33.* Quòd ſi agatur hoc nomine ex l. diffamari, vt agi poteſt, *Cag. & Dd. d. l. diffamari, ff. de ing. man. Scharff. conſ. 34. cent. 1. conſ. 15. num. 7. cent. 3.* hic quoniã agens effectu reus eſt, *Felin. in c. ea quæ. num. 1. de ſent. & re iud.* ad ſuum quaſi conuenti forũ pertrahere diffamantem poteſt, *Felin. præall. loc. Cag. num. 3. Blater. c. 6. & paſſim. in d. l. diffamari. Alex. conſil. 103. conſideratu, n. 3. vol. 5.* licet contrà diſputet Caſtren. *l. in criminali. 5. n. 3. ff. de iuriſd.*

VBI QVIS DE CVRIALI vel cohortali aliave conditione conueniatur. Titulus XXIII.

1. *Curiales qui, & qui cohortales.*
2. *Decuriones cohortalibus & curialibus annumerantur.*

SImilis eſt planè actio, qua ſuum ad curiam vel cohortem, cohortales aut curiales reuocantur, *gl. l. 1. verb. à*
1 *iudice, h. t.* Curiales † qui alicui curiæ obnoxij ſunt, cohortales qui cohortalibus debentur officijs: *l. 1. l. 2. h. t.* quib. præſides & magiſtratus maiores, qui manu militari cohorteque prætoria in exequendo vti ſolent, *l. qui reſtituere, de rei vend.*

2 ¶ Decuriones quoq; curiales ſunt, *l. 3. l. 4. 5. l. cùm quis. 10. C. de nat. lib. l. 3. §. 1. de decur. §. quib. 2. verb. curijs ciuitatum, Inſt. de hæred. quæ ab inteſtato.* ac cohortales, *l. 2. 8. ff. de defenſ. ciu.* qui côueniun-

A tur omnes rectè coram magiſtratu eius loci, vbi ad conditionis ſubiectionem vocantur, *l. 2. h. t.* vt in ſuo domicilio, *l. 3. §. exactio, l. vlt. §. patrimonium, de munerib.* Quod ſi fruſtratores ſint & fugitiui, poſſunt vbiuis, vbi deprehenduntur, conueniri, *l. 1. h. t. gl. & Dd. l. 1. ff. vbi de crim.*

B VBI SENATORES VEL clariſſimi ciuiliter vel criminaliter conueniantur. Tit. XXIV.

DIctum eſt de foro realium ac ſimilium actionum: videamus de perſonalibus, quo genere quiſque conuenitur in loco contractus, ſi quidem ibi reperiatur, *l. hæres, de iud. c. 2. de for. comp.*
C *in 6.* vel in ſuo domicilio, *d. c. 2. c. vl. eo. t. ext.* etiam Senatores ac clariſſimi: *l. 2. h. t. l. 2. §. omnes. 4. verſ. caterùm ſi contraxerunt, de iud.* quemadmodum & in delictis eadem ratione forum ſortiuntur vbi deliquerunt: *l. 1. h. t.* apud inferiorem quidem iudicem, quoties per procuratorem (vt in ciuili cauſa) coram eo honeſte litigare poſſunt: *l. vlt. h. t.* cæterum in criminalibus, vbi non
D æquè procurator recipitur, *l. vlt. ff. de procur. l. pen. de pub. iud.* ſed per ſe litigare coguntur, *d. l. vlt. l. 1. an per alium cauſ. app. d. l. penult. § 1. de pub. iud.* tantùm coram Principe & eius delegato rectè conueniuntur: à ſolo verò Principe condemnari poſſunt, *l. 2. h. t.*

IN QVIBVS CAVSIS E militantes fori præſcriptione vti poſſint. Titulus XXV.

1. *Milites vbi forum ſortiantur.*
2. *In quibus caſibus fori præſcriptione non poſſint vti.*

MIlitantes † forum ſortiuntur competens apud iudices militares, *l. 1.* 1
F *ff. de off. mil. iudic. & titulo vt omnes tam ciui. quàm mil.* hoc eſt, magiſtrum militiæ, qui ſub præfectis prætorio rei militari præſunt: *l. 4. c. de off. mag. milit.* vel ipſum prætorij præfectum:

l. 2.

Digitized by Google

8 *l. 1. §. vbi quis de curia.* Eius † tamen præſcriptione prohibentur vti, coramque ordinario loci conueniuntur, ſi pro functionibus debitiſq; publicis in iudicium vocentur: *l. vnic. in princ. h. t.* aut priuilegio fori renunciarint: *l. pen. vbi Alex. §. de pact.* vel priuatis actionibus, puta negotiationibus occupentur, *l. vnic. hoc tit.* Non enim merentur priuilegia militiæ, qui non hac, ſed alijs cōmunis vitæ negocijs exercentur, *§. 1. 2. Inſt. de mi. teſta.* neque tum vt milites, ſed vt pagani, reſpectu talium occupationum conueniuntur, *de quo l. militem, 7. l. qui ſtipendia. 9. ſup. de procur. l. vlt. §. de loc. & conduc.* Idq; etiam in ſimilibus valet nomine participibus muneris exortibus, vt de ſe ſcribit Auſonius: *Bald. & I. d. l. medicos, §. de prof. & med. li. 11. cle. 2. de magiſt. l. 1. C. de colleg. li. 11. l. 5. §. vlt. de iure immun. l. 4. §. de ſacro. eccleſ.* quanquam alij velint ſufficere immatriculatos eſſe. *Bart. & D. l. 1. C. de tyroc. lib. 12. Bal. & alij, auth. habita, C. ne fil. pro patr. l. ſcriniarios, 6. §. de teſta. mil. Guid. Pap. deciſ. 58. Bauer. §. 1. Inſt. de mil. teſtam. & attigi conſil. 50.*

VBI CAVSAE FISCALES vel diuinæ domus hominumque eius agantur. Titulus XXVI.

1 *Cauſarum fiſcalium forum.*

2 *Rationales vbi conueniantur.*

3 *Procurator Cæſaris de quib. cauſis ius dicere poſſit.*

CAuſæ ſunt aut ciuiles, aut criminales, aut fiſcales: *l. 1. §. 1. de calum.* illarū
1 de foro diximus. Harum † competens eſt apud procuratorem fiſci ſeu rationalem, *l. 2. 5. h. t.* vt de bonis fiſco debitis, *l. 2. h. t.* de contractibus cum fiſco celebratis, *l. 4. h. t.* de colonis dominicis ac patrimonialibus: *l. dominicis, 7. h. t.* qui tamen in cauſa criminali, quæ dignitatem omnem excludit, *l. 1. §. vbi ſenato.* coram ordinario loci cōueniuntur, procuratore qui criminalium iuriſdictionē nō habet, *l. 3. l. pen. h. t.* præſente, *l. cùm aliquid, 8. h. t.* In aula degentes apud præpoſitum ſacri cubiculi, ſeu comitem ſacræ domus, *l. vlt. h. t.* Ratio-
A nales † etiam, & qui exactioni chartiſque publicorum vectigalium ſeruiūt, 2
in ciuilib. coram procuratore cauſam dicunt, *l. pen. hoc t.* hoc eſt, de ratiociniis ac ſimilibus: in criminalibus nō item, *l. 1. l. pen. h. t.* ne quidem in hoc, vt ob delictum pœna fiſco inferatur: *l. 3. h. t.* ſed de his coram præſide aut alio ordinario reſpondent, *d. l. 1. l. cùm aliquid, 8. h. t.* Procurator † enim cùm pecunia- 3
B rijs ſit cauſis præpoſitus, *l. 1. de offic. proc. Caſ.* atque ita limitatam habeat iuriſdictionem, *d. l. 1.* ſupra quam ius dicere non licet, *l. vlt. de iuriſdict.* idcirco de criminibus cognoſcere nequit, *l. 3. de off. procur. Caſ. l. 3. h. t.* niſi quoad compeſcendos tumultuatores: *l. 3. de off. procur. Caſ.* neque de cauſa ſtatus, *l. 2. l. pen. §. vbi de cauſ. ſtat.* quæ capitali comparatur: *l. iuſta, 9. de m. a. vind. d. l. Iulianus,*
C *16. ſi quis omiſſ. cauſ. teſt. l. 5. de vac. & excog.* adeò vt nec iudicem dare poſſit ijs cauſis, quarum iuriſdictionem non habet, niſi ex vicaria præſidis poteſtate, *l. 1. §. de pedan. iud.*

D

QVANDO LICEAT VNIcuique ſe vel publicam deuotionem vindicare. Titulus XXVII.

1 *Continuatio.*

2 *Etiam extra iudicium licitum eſt defendere.*

3 *Defenſio iuſta quæ.*

4 *Eius ſpecies.*

E 5 *Cauſa.*

6 *Materia.*

7 *Forma, & quomodo probetur.*

8 *Finis & effectus.*

9 *Affinia, contraria.*

DIximus † de ratione conueniendi reum in iudicio: videamus 1
quomodo extra iudicium: quam † licet 2
id irregulare eſt, *l. nullus 13. §. de iud.* ta-
F men neceſſitas impetrat, vt in caſu neceſſariæ ſuæ vel reip. defenſionis liceat debeat vindicare ſe publicamque deuotionem, & aggreſſorē vlciſci: *l. 1. 2. h. t.* quæ verba nihil hic aliud, quam

priuatam defenſionem cuique tutan-
dæ ſuę publicæq; ſalutis cauſa permiſ-
ſam denotant: qua certo modo, qui le-
gibus definitus eſt, iniuſtam vim illa-
tam reprimere licet, *l.3. de iuſt. & iur. l.*
4.5.l.ſcientiam,45.§.vlt.& paſſim, ad l.A-
3 *quil.l.ſed & partus,12.quod met.cauſ.*
¶ Eam Solomonius, *l.3.de iuſt.& iur.*
ſic definit, vt ſit inſtantis offenſionis
inculpata propulſatio. Poſſumus & ita
deſcribere, vt ſit ius à natura conceſ-
ſum, ſe vel alios atq; etiam Rempubl.
contra vim ac iniuriam imminentem
moderate tuendi, *d.l.3.C.vnde vi.d.l.ſci-*
entiam, cum ſimil. Quanquam autem
defenſio iudicialis aut ſimilis virile ſit
officium, *l.alienam 22.ff.de procur.* tamē
vt alia iuris naturæ communia ſunt, *§.*
1. Inſt. de rerum diuiſ. ſic hæc defenſio
communis eſt, *c.ius naturale, diſtinct.1.*
c.3.§ ſi verò, de ſent ex Corn.conſ.133.par.3.
vtilis omnibus, *Hippol.l.vnic.§.cogni-*
turum,nu.50.de quaſi. fauorabilis, *Felin.*
c.ſignificaſti,18.num.13.de homicid.Iaſ.l.vt
vim.3.num.4.5.de iuſt.& iur. durabilis,
l.2.in fine,ex quibus cauſ.in poſſeſſ.ea. Cag.
l.non videtur,51.nu.1.de reg.iur. dummo-
do ſit neceſſaria: *d.l.ſcientiam.§.qui cum*
aliter tueri ſe non poſſet,ad l.Aquil. bonæ
fidei non ſimulata, *l.1.circa fin. de Sena-*
tuſconſ.Syllan. ſubſidiaria, *Bald.l.1.num.*
12.C.vnde vi. & ad vim aut iniuriam il-
latam proportionata, *l.3.§.cum igitur,5.*
de vi ar.gl.d.l.1.verb.moderamen. & ibi Bal.
num.11.12.cum ſeq.C.vnde vi. cuiuſmodi
moderata, temperata, *l.1.C.vnde vi.vbi*
Bald.num.3.Bart.num.5. d.l.3. de iuſt &
iur.l.ſi ex plagis,52.§.1. ad l.Aquil. pro-
bato inſultu & aggreſſione, ſemper
præſumitur fuiſſe: *Iaſon.l.3.nume. 3.4.*
de iuſt.& iur. Bal d.l.ſolu.3.in fine. C.de te-
ſtibus, & extra noxam ac maleficium
ponitur, *Hippol. in pract. §. aggredior,*
num.32.

4 ¶ Defenſio alia iudicialis, *l. vir bo-*
nus,18.iud. ol.l.defenſiones,& paſſim,t.t.ff.
de except. alia extraiudicialis: & hęc aut
publica, vt ſaluæ guardiæ, ſalui condu-
ctus, *Bart.l.vlt.num.2.3.de ſep.viol. l.vlt.*
num.1.C.de di .lib.12.l.3.num.3.de iuſt. &
iur. Maieſt. aut priuata, de qua hic agi-
5 mus, *l.1.l.2.hoc tit.* cuius † cauſam natu-
ra communis ſuſtinet. *l.1.§.cùm arietes,*
5. ſi quad.paup. temperat naturalis ra-

A tio. *l.4.ad l.Aquil.Bart.l.3.num.3.& 5.de*
iuſtit.& iure. vt ius ſit naturale, hoc eſt,
recta hominis ratione conformatum,
cap.ius naturale, diſtinction. 1.l.1. §.vim
vi.16.de vi ar. vt non immeritò ad ius
gentium ſeu rationis in Roman. Re-
pub. referatur, *l.3.de iuſt.& iur.* Cauſa
προηγουμενη, imminens periculū,
l.3.§.1.§.5.cum ſeq.de vi ar.l.1.ff.de iur.fiſc.
c.2.de homic. terror armorum, *d.l.3.§.2.*
B *ver.ſufficit terror armorum.de vi arma.* nō
minarum, niſi alia vis præparamenta
accedant. *Bald.l.1.in fine,hoc tit. & l.1.nu.*
16.ff.vnde vi.Iaſ.l.3.num.14.de iuſt.& iur.
Sufficit & iniuria, *l.3.de iuſt.& iur.* dum
eadem ratione & temperatione, ver-
balis iniuria, verbis: realis, re quoque
ipſa repellatur, *Bald.d.l.1.num.11.12.ff.*
vnde vi.l.quæ omnia.25.§.1.de procurat.l.
C *item 15.§.1.vbi Bart.de iniur. Iaſ.num. 36.*
poſt Ang.d.l.3 de iuſt.& iur. Bald.l.1.nu.
16.C.vnde vi.
¶ Materia circa quam, eſt offenſio à 6
parte aggreſſoris: *l.1.2.hoc tit.l.2.4.ff.de*
ſicar. & oppoſita à parte propugnato-
ris, defenſio perſonarum publicarum,
c.quanta.47.de ſentent.excommun.gloſſ.l.
non videntur,128.de regulis iur. priuatarū,
vt ſuæ, *l.2.Cod.de ſicar.l.3.de iuſt. & iur.*
D ſuorum, *l.iſti.8.quod met.cauſ.l.4. C. de*
adult. ſuperiorum, *l.1.& toto hoc tit.* vici-
norum, *l.3.l.cùm fundus, de vi arma.* et-
iam alienæ, extraneorum: *l.ſed & par-*
tus,12.§.1.quod met.cauſ. l.deuotum, in fi-
ne,C.de meta.li.12. nec perſonarum tan-
tùm, verùm & rerum, ac bonorum: *l.1.*
2.hoc tit.c.2.verb.te & tuam, de homic.l.3.
§ cum,5.de vi arma. quanquam iuſtior
ſit perſonæ, tanquam rei pretioſioris,
E *l.in ſeruorum,18.de pœnis,l.ſancimus, 27.C.*
de ſacr.eccleſ. Itaq; quoties permiſſa re-
rum tuitio, toties multo magis perſo-
narū permitti ratiocinandū eſt: non è
contrario, *c.ſuſcepimus,10.de homicid.A-*
lex.conſ.76.viſa,num.6.vol.1.Iaſ. l.3. num.
25.& 26.de iuſt.& iur. Perſonæ accedat
& adiungatur ſtatus exiſtimatio, *l.qui*
cum maior.14.ſi libertus,de bon.lib.l.quæ o-
mnia,25.§.1. de procur. cauſis omnibus
F pecuniarijs anteponenda, *l.ſi in duabus,*
105.de reg.iuris,de cuius inculpata defenſio-
ne Iaſon d.l.3. num.36. 37. de iuſt.& iur.
Bald.l.1.numer.16.C.vnde vi. An autem
aduerſus vim iuſtam liceat ſe defendere,
& qua-

Digitized by Google

& quatenus obtineat regula, Vbi licita offenſio, ubi illicita defenſio, diſcendum ex l.3. vbi Salic.C.de ijs qui ad eccleſ.conf.

7 ¶ Formam & modum defenſionis oſtendũt, l.1.§.excuſantur, 19.de S.C. Syllan.l.1.vbi gloſ. magna Bald.num. 11.12.13.14. Cod. vnde vi. l.2.l.4. vbi Ang.Hipp.C. de ſicar. cuius definitio licet iudicis arbitrio permittatur, *Panor.c.olim. nu.4.de reſt.ſpol.Bald.l.1.nu.3.6.C.vnde vi.*& viri boni, *Bal.d.l.1.nu.11.* tamen ad tria ferè redigitur: videlicet ad æqualitatẽ modi, temporis, & cauſæ, *Iaſon, l.3.num.2.& Dd.de inſt.& iur. Ang.in pract. verb. dictus Titius ſe defendendo,num. 18. gloſſ. magna præcipue Bald. num.8.10.11.cum multis ſeq.l.1.C.vnde vi.* Et probatur defenſio vt priuilegiata, coniecturis, teſtibus, etiam aliàs parũ idoneis, *Iaſo.l.3.num.4.5.de inſtit.& iur. conſ. 8.parte 4. Angel. præallegat.loc. in pract.num.18.Mattheſ.ſing.37.*

8 ¶ Finis eſt, non vltio, *l.ſcientiam,47.§.pen.ad l.Aquil.* ſed defenſio, *l.3.de inſt.& iur l.furem,9.de ſicar.c.1.§.ſi quis hominem. ubi, vitam ſuam defendendo. de pace tenen.l.4.5.ad l.Aquil.* quæ tamen vltionem, reſpectu offendentis, ſecum trahit, *l.1.hoc t.l.ſed & partus, 12.§.1.quod met.cauſ.l.3.de epiſc.aud.* Effectus, quòd in nullo peccaſſe defenſor intelligatur, *l.3.vbi Hipp.C.ad l.Corn. de ſicar.* ſed aggreſſor, *l.1.§. cum arietes. ſi quad.paup.l. quemadmodũ,19.§ ſi nauis ad l.Aquil.* ille igitur pro innocente habetur, *Hipp.in pract.§.opportunè,n.27.*& extra pœnã eſt, *c.2.de hom.cle.1.eod.l.3.C.de ſicar.d.c.1.§.ſi quis.de pace tenen.Hipp.l.in lege.n.81. de ſicar.* Adiacet telũ tutandæ ſalutis cauſa gerere, *l.pen.§.vlt.de vi pub.* in continẽti defenſione vti, non ex interuallo, *l.1.l.3.de vi arma.*

9 ¶ Affinis eſt, exceſſus moderatę tutelæ: *Sali.l.4.n.3.C.de adulter.Iaſ.l.3.n.11.de inſtit.& iur.& l.1.n.18.de legib.* apprehenſio nocentis, *l.4.l.5.ad l.Aquil.* pœna iuſta, *l.1. hoc tit.l.3.C. de epiſc.audien.* Contraria eſt, offenſio, *l.1.2.hoc t.* iniuſtitia, *l.3.vbi Salic.C.de his qui ad eccl.* dolus malus, *l.1.in fin.de Senatuſconſ. Sylla.* renunciatio in ciuilibus, *l.penul.vbi Iaſ.n.17.C.de pact.* nõ in criminalibus: *Bart. l.cuſtodias,12.nu.5.de publ.iud.Iaſ.l.3.n.31.de inſt.& iur.* non præſcriptio, quia de-

A fenſioni nunquam præſcribitur, *l.4.de req.reu,l.quicunq.vbi Bar.C.eod.*

DE INOFFICIOSO teſtamento. Titulus XXIIX.

1 *Continuatio.*
2 *Actiones quid, & quotuplices.*
B 3 *Inofficioſi querela quid.*
4 *Propria.*
5 *Partes.*
6 *Cauſa.*
7 *Quibus detur querela.*
8 *In quos detur.*
9 *Materia & ſubiectum.*
10 *Forma actionis:*
C 11 *Vbi quando, quamdiu detur.*
12 *Quis probare teneatur.*
13 *Finis & effectus.*
14 *Adiacentia & Affinia.*
15 *Legitima quid.*
16 *Contraria.*
17 *An & quando titulo inſtitutionis relinqui ſit neceſſe.*
D
18 *De cauſis ingratitudinis.*

HActenus † de iudicijs dictum eſt: 1
ſequens eſt, vt perpurgentur actiones, quib.† ius noſtrum iudicio perſequimur 2 *§.1.Inſt.de ac.l.nihil,51.ff.eodem.* tam ciuiles, de quib. vſque ad lib.nonum.C.quàm criminales, quæ proponuntur lib.9. & fiſcales, quæ tractãtur lib.deinceps 10.11.12. In hæc enim genera
E tribuuntur actiones, *l.1.de calum.* Ciuiles aut in rem ſunt, *l.actionũ,25.l.actionis,37.de ob.& ac.* petitiones: *l.actio.28.de oblig.& act.* aut in perſonam, actiones, *d.l.actio.28.* ſeu conditiones, *d.l.actionum.25.& §.ſic itaque. Inſt. de act.* De illis, vt potioribus, *l.plus cautionis,25.de reg.iur.Iaſ.& Dd.hic in rub.Alciat.in tit.de reb. cred.in princ.* primo loco a-
F gendum: *l.1.de rei vend. §. vlt. vbi gloſſ. Inſtit. de iur.nat.l.1.2. de ſta. homin.* quæ ſunt aut vniuerſales, aut ſingulares, *l.1.de rei ven.*& ſpeciales, *l.in ſpeciali.73.de rei vend.* Illas primo depromi conſen-

Digitized by Google

tandum eſt: vt quarũ ex iure reliquas metiamur, *l. quæ de tot. 76. de rei vend. l. 1. ſi pars hæred. l. 2. de poſſ. hær. petit. l. 2. de ſid hær. pet.* Eiuſmodi ſunt, quæ de vniuerſitate proponuntur, *l. 1. de rei vend.* puta hæreditate, *d. l. 1. de rei vend. g'eſſ. & Dd. l. 1. in prin. de eden. Spec. de act.* cuiuſ-
3 modi † eſt inofficioſi querela, *l. qui repudiantu, 17. verb. vniuerſam hæreditatem. ff. eod.* ſeu de Inofficioſo hæreditatis petitio: *l. 1. l. ſi quis filium, 34. h. t. l. qui de inoff. 22. eod. l. ſi. ium. 20. §. ſed quemad m. de bon. poſſ. con. t. b.* quæ accuſat teſtamentum vt inofficioſum, in quo agens ſit exhæredatus vel præteritus cõtra pietatis officium: *l. 2. 3. 4. cum ſeq. ff. eod.* petitq; reſciſſo eiuſmodi teſtamento, *l. qui repudiantu, 17. l. Titia. 13. eodem, l. cùm duob. 13. h. t.* tanquam à non ſanæ mentis teſtatore inofficioſè facto, *l. 2. 1. c. eod.* hæreditatẽ agenti ab inteſtato adiudicari; *l. Pap. 8. §. quoniam, 8. l. cum qui. 21. eod.* ac reſtitui, *l. ſi quis, 34. hoc tit.*

4 ❡ Eſt igitur actio ciuilis, *l. ſi 10. §. ſin. vbi Dd. hoc tit. l. non putauit, 8. in princ. verb. iure ciuili. de bon. poſſ. cont. tab.* ſubſidiaria, *l. 4. verb. ſubſidiarium auxilium. ff. de lib. præter. §. tam autem 3. Inſt. eo* petitorij iudicij, *l. ſi quis filium, 34. hoc tit.* centumuiralis, *l. Titia. 13. l. qui repudiantu, 17. eo.* ſicut alia quælibet hæreditatis petitio: *l. vlt. ff. de hær. pet.* ſtricti tamen, vt exiſtimo, iuris: quia non ſolum vendicat rem, *l. qui repudiantu, 17. ver. vindicaſſet. eod.* quod genus ſtrictum eſt: *l. vtique, 16. cum l. ſeq. de rei vend. l. videamus, 38. de vſur.* ſed accuſat etiam teſtatorem furoris, neglectiq; officij: *l. 2. 5. cum ſeq. eod.* & teſtamentum, cuius magnus eſt fauor, *l. ſi pars. 10. eod* reſcindi contra ius ciuile petit: *l. 3. de teſtam. d. l. qui repudiantu.* vt cenſeri debeat exemplo reliquarum reſciſſoriarum, *l. in honorarys, 34. de oblig. & ac. §. rurſus. Inſt. eo. de act.* ſtricta, *l. cum quidam, 19. de lib. & poſthum. Dd. d. §. rurſus.* & temporalis, *l. ſi mus, 36. §. vlt. h. t. l. 6. eod.*

5 ❡ Partes igitur eius duæ ſunt: altera accuſatio inofficioſi *l. 2. cũ ſeq. eod* continens querelã iniuſtæ exhæredationis, *l. 3. 4. eod.* altera petitio, ſeu vendicatio hæreditatis, *l. 2. l. poſthu. 6. l. quemadmodũ, 7. l. nam & 15. l. qui repud. 17. l. mater, 19. eod. l. cùm duo 13. l. ſi quis filiũ, 34. h. t.*

A ❡ Cauſam trahit ex iure ciuili, *d. l. non putauit, 8. de bon. poſſ. cont. tab.* vetere, *l. quoniam, 32. h. t. l. 1. in fin. ſi quis à par. ma. l. quoties, 91. de reg. iur.* hoc eſt, lege, *§. ſi: Nouell. 15.* vt putatur Glycia: *l. 4. vbi eſt inſcriptio eiuſmodi. eo: Cuiac. lib. obſ. 2. c. 21.* propter frequẽtiam iniurioſarum exhæredationũ lata, *l. 1. 3. eod.* Exhæredationis nomine complectimur, hic & p̃teritionis: *l. 3. vero. exhæredari vel præteriri. eo.* quæ ſunt loco exhæredationis, 6
B *§. vlt. Inſt. de exhær. lib.* ideoq; teſtamentum non annihilant, vt maternę: nam quæ illud ad nihilum redigunt, vt paternæ, *§. 1. cum ſeq. Inſt. de exhær. lib.* quæſtionem pariunt nullitatis, *§ 1. 2. Inſt. de exhær. lib. l. inter. 30. de lib. & poſthu. Auth. ex cauſa. vbi Dd. C. de lib. præt. l. 1. & paſſim, de iniuſt. rup. teſt.* non querelam, quę reſcindi petit: *d. l. qui repudiantu, 17. ff. eod.*
C quod non recte poſtulatur circa id, quod nullum eſſe, ex præteritione intenditur, *l. ... de iniuſt. rup. teſt.*

❡ Datur igitur querela liberis exhæredatis, *l. 1. 2. eod.* vtriuſq; ſexus, *l. 4. l. liberi, 28. l. filium, 15. l. ſi maritus, 22. hoc tit.* in infinitum *l. ſi inſtituta, 27. §. 1. eo. l. omnimodo, 30. hoc tit.* tam naturalib⁹, quam adoptiuis: *§. tam autẽ, 3. Inſtit. eod.* etiam ſpurijs, contra teſtamentum mater- 7
D num, *l. ſi ſuſpecta, 29. § 1. eo iem.* non paternum: *Schneiaeuuin. §. 1. num. 4.* quia iure ciuili, vnde eſt hæc actio, pro liberis huiuſmodi non agnoſcuntur, *l. vulgo, 23. cum l. ſeq. de ſtatu hom.* Datur & vice verſa parentibus, ex interpretatione; *l. 1. ... nam & 15. eo. l. cum filium, 11. ... l. liberi, 28. l. omnimodo, 30. hoc tit.* non collateralibus, *l. 1. eodem.* niſi ſolis fratribus, *l. fratru, 21. hoc tit.* ac ſororibus,
E *§ ſoror. Inſtit. eodem.* vtrinque coniunctis, *d. l. fratres. circa, 24. eodem.* vel conſanguineis, *l. fratru, 21. l. fratres, 27. hoc tit. vide Schurff. conſil. 8. num. 2. & conſil. 24. cent. 1.* (non vterinis, *d. l. fratru 21. vbi rationem differentiæ reddit Bal. num. 3.*) vno ſcilicet caſu, turpibus nempe perſonis inſtitutis, *l. fratres, 27. hoc t.* aut ingratis libertis hæredibus relictis, *d. l. fratres;*
F Datur autem omnibus his, quoties ab inteſtato vt proximi hęredes, ſuccedere poſſunt; *l. 1. l. poſthumus, 6. l. pater, 14. eodem.* & eorum hæredibus ſuis; *l. ſi quis filium, 34. l. ſcimus, 36. hoc tit. l. nam*

eſt

*rſi.15.§.1.eod.*non extraneis: niſi que-
rela præparata, *l.5.6.eod.l.ſcimus,36.hoc*
*tit.*quod indiſtincte in fratrum quere-
la putatur obtinere: ſcilicet vt non ni-
ſi præparata, ne quidem in ſuos tranſ-
mittatur, *Iaſ.l.ſi.pater,5.num.3.h.t.per l.ſi*
quis,34.hoc tit.contra gl.

8 ❡ Datur autem in rem, hoc eſt, te-
ſtamentum, quod arguitur: *l.2.3.5.6.*
eod.& hæreditatem inde relictam: *l.5.*
l. Pap.8.§.vlt.eod. atq; ita contra om-
nes, qui defendunt illa: puta hæredes
inſtitutos, *l.qui repudiantis,17.§.vltim.l.*
nam & 15.§.vlt.l.mater.19.l.circa.24.eod.
ſubſtitutos, *Paul.lib.4.ſent.tit.5.ver.vlt.*
bonorum poſſeſſorem, *l.1.hoc tit.* lega-
tarium, *l.1.hoc tit.* fideicommiſſarium,
*d.l.1.*fiſcũ, *l.ſi hæred.10.hoc tit.*non etiam
aduerſus cohæredem ab inteſtato, ſi-
quidem alter extraneus vna ſit hæres
inſtitutus, *l.nam & 15.§.vlt.l.mater,19.l.*
circa,24.eod.l.3.hoc tit.

9 ❡ Subiectũ & materia igitur actio-
nis huius eſt teſtamentum *l.Papin.8.in*
princ.& §.2.eod. qualecunq;, *d.l.Pap.8.*
*§.4.*etiam militare, *gloſſ.Iaſ.& Dd.l.vlt.*
infr.de mil.teſt. vel de peculio caſtrenſi
aut quaſi factum, *glo.verb.teſtamenta,l.*
*vlt.vbi Dd.hoc tit.*aut Eccleſiaſtico: *l.ſa-*
croſancta, 32. Authent.presbyteros.ſup.de
epiſcop.& cleric.extr.num.12. & 115. licet
hæc olim non æquè poterant impu-
gnari: *l. Papin.8.§.3.4.§.quoniam,8.l.ſi*
inſtituta,27.§.4.l.mater,19.eod.l.de inoffic.
5.l.teſtamentum,24. hoc tit.l.ſicut,9. infr.
de teſtam. milit. vnde petitur portio,
quam actor ab inteſtato erat conſe-
cuturus, *l.Papin.8.§.quoniam,8.l.mater,*
19.eodem.

10 ❡ Forma actionis hoc colore pingi-
tur, quaſi demens fuerit teſtator, qui
alienis relinquere maluerit hæredita-
tem, quàm ſuis, quos contra pietatis
officium exhæredauit, *l.2.l.5.eod.* Ideo-
que teſtamentum eius, tanquam con-
ditum ab eo qui factionem teſtamen
ti non habuerit, *l. qui repudiantis,17.*
*§.vltim.eod.*vt inofficioſum meritò ſit
reſcindendum, *l.5.l.qui repudiantis,17.*
§.1.vbi Bar.num.2.eod. hæreditate pe-
tenti vt proximo ab inteſtato hære-
di adiudicata: *l. Pap.8.§.vlt. eod.* non
quod vere furioſus fuerit teſtator, ſic
enim diceretur teſtamentum nullum,

A *l.2.eod.*& ea re perperam intenderetur
reſcindi oporteret: *l.5.de iniuſt.rup.teſta.*
ſed quaſi furioſus, non ex officio pie-
tatis, teſtamentũ fecerit, *d.l.2.vbi Bart.*
num.4. & furioſi propterea exitum pa-
ti debeat, *l.qui repudiantis,17.§. vltim.l.*
mater, 19.de inoffic.teſtam.l.cùm duobus,
13.hoc tit.l.nec fideicommiſſa,36. de lega.3.
Eſt enim amentiæ, contra mẽtem ſen-
ſumque ac affectum hominum natu-
B ralem, *§.1.nu.18.in authen.de trien.* alie-
nis relinquere hæreditatem, ſuis qui-
bus iure debebatur excluſis, *c.ius.diſt.*
1.l.cum ratio,7. de bon. damn.l.ſcripto,6.ſi
tab.teſtam.ex.vnde lib.l.nam & 15.eodem.
inuitaque natura citra cauſam iuſtam
exhæreditatis, *§.cum itaque. verb.ſecun-*
dum naturam,num.1.in authent.de hær. &
Falc.& in egeſtate relictis, *Nouell.18.§.*
1.de trient.& ſemiſ.& Nou.115.

C ❡ Sed de formatione huius actio- 11
nis cõſulant, qui volent, noſtros, *Bart.*
& Dd.l.2.3.5.hoc tit. Roffred.& Olderi.in
for.huius lib. At vbi proponenda eſt?
olim apud centumuiros, *l.Titia.13.l.qui*
repudiantis,17.eod. hodie vbicunque peti
poteſt hæreditas: *l.1.ĩ.vbi de hær.aga.* in
domicilio tamen eorum, qui conue-
niuntur, *l.ſi ſuſpecta,29.§.vlt.de inoff.teſt.*
D Quando? poſt aditam ab inſtituto hæ-
reditatem, *l.Pap.8.§.ſi conditioni,10.eod.l.*
*ſcimus,36.§.vltim.hoc tit.*quę vt intra ſe-
meſtre ſaltem ea propter adeatur, pe-
ti poteſt, *d.l.ſcimus,§.vltim.* Quamdiu?
intra quinquennium, *l.ſi autem,9.eod.*
ab adita hæreditate computandum: *l.*
ſi quis filium,34. l.ſcimus,36.§.vlt.hoc tit.
niſi iuſta cauſa tarditatem excuſet, *l.*
contra,16.hoc tit.

E ❡ At cuius erit probatio? Olim vter- 12
que ꝓbare videtur intentionẽ debuiſ-
ſe, *ex reg.l.2.de prob. Iaſo.l.ſi verò.5.§.qui*
pro rei.nu.15.qui ſatiſd.cog. & actor præ-
ſtiti officij, *l.liberi,28.in prin.hoc t.* & ex-
cipiens neglecti, *d.l.liberi,l.ſi maritus,22.*
*l.omnimodo,30.h.t.*vnde iuſta ingratitu-
dinis cauſa duceretur: *d.l.ſi maritus,cũ*
alijs ĩ.alleg. ſed hodie totum hoc onus
probandi reo incũbit: *Nou.115.vt cũ de*
F *appel.§.ſine igitur.*cũ habeat intentionẽ
pietatis, & officij pſtiti, fundatã ex p̃-
ſumptione iuris, actor, cui nõ negetur
ꝓximitas, donec ingratus erga defun-
ctũ, atq; ita offensã & exhæredationẽ

Digitized by Google

eius iure commeritus probetur, *d. Nou. 115. §. ſiue igitur. l. liberi. 28. vbi gloſſ. & Dd. l. omnimodo. 30. in prin. verſ. ſi tamen non ingrati legitimis modis arguantur, cum eos ſcilicet ingratos circa ſe fuiſſe teſtator dixerit. hoc tit.*

13 ¶ Finis eſt, vt parentes & liberi teſtamentaria contumelia liberati, *§. hoc autem Nou. 115.* debitam hæreditatem conſequãtur, *l. filiam. 15. h. t. l. poſthu. 6. §. 1. eo* Effectus abſolutorij iudicij, quòd actor cauſa cadens damnum expenſarũ toleret, *l. 1. eo. ex l. properandũ. 1. §. ſiue autem. vbi Iaſ. n. 5. de iud.* indignumq; ſe reddat teſtamẽto relictis, *l. Pap. 8. §. meminiſſe. 14. eod. l. quæſitum. 40. de acq. hær. ex ratione. l. ſi patronus. 18. de bo. lib. l. ſi pecul. 20. in prin. de ſtatu lib.* q̃ fiſcus auferat. *l. filius. 22. §. in eo. l. alia. 8. ʒ. de his quib. vt indig.* Condemnatorij, quòd inteſtatũ faciat teſtatorẽ, *l. poſthumus. 6. §. 1. l. cum qui. 21. §. vlt. eo. l. cùm duob. 13. h. t.* reſciſſo teſtamento, *l. qui repudiantis. 17. § 1. l. Titia. 13. eo.* quaſi furioſi: *l. Titia. 13. eo. l. nec fideicommiſſa. 36. de lega. 3. l. qui repudiantis. 17. §. v. t. eo.* hodie tamen quo ad inſtitutionem tantùm, reliquis ſaluis, *Nouell. 115. auth. ex cauſa. ʒ. de lib. præter.*

14 ¶ Adiacet bonorum poſſeſſio ordinandæ litis cauſa, verbo magis quàm re decernenda: *l. 2. l. in arenam. 11. hoc t. l. poſthumus, 6. in fin. eod.* pœna tertiæ partis pluris, ſi ſoluere vſq; ad ſententiam hæres ceſſet: *l. ſi quis. 33. h. t.* condemnatio expenſarum, *l. 1. eo.* alimẽtatio, quæ debetur actori vna ſententia obtenta, *l. ſi inſtituta, 27. eod.* non ante *l. qui de. 20. eo.* Affinis, petitio legitimæ, *l. omnimodo. 30. l. ſi quis. 33. cũ l. ſeq. h. t.* vel ſupplementi eius, *l. ſcimus. 36. h. t.*

15 ¶ Legitima eſt, ſucceſſionis portio lege debita: *l. ſi duo. 13. de iureiur. l. 2. ʒ. t. 1. Nouell. 1. de hære. in prin. Nouell. 18. de trien. & ſemiſſ.* ſicut nomen indicat, *l. 2. ʒ. de inoff. don.* ſiue ab inteſtato, *l. parentibus, 8. hoc tit.* ſiue ex teſtamento, *l. 2. ʒ. tit. 1. de inoff. don.* ideoque pro ære alieno eſt, *l. vnic. Cod. de impo. lucra. deſ. lib. 10. gloſſ. l. ſi quis. 6. verb. poſſeſſione ad l. Corn. de fal. Coraſ. & Dd. l. filium. 24. ʒ. fam. herc.* non quidem hæreditatis, *l. filius. 14. de falſ. l. pater. 54. ad l. Falci. l. & quia. 10. pro ſoc. l. fin. §. ſin autem. C. de cur. fur.* ſed bonorũ, *d. l. ſi duo. de iureiuran. l. 2. ʒ. tit. 1. l. ſcimus.*

A *36. hoc tit.* quæ deducto ære alieno ſuperſunt: *l. Pap. 8. §. quarta. 9. ff. de inoff. teſt. Caſt. & Dd. l. vltim. §. in computatione. Cod. de iure delib. ex regula. l. ſubſignatum §. bona. de verb. ſignif.* meretúrque fauorem, *l. ſi quis. 37. ſup. de epiſcop. & cler. & ibi gloſſ. & Dd.* alimentorum, *Cyn. l. ſancimus. 24. num. 2. Cod. de nup. per. §. hoc nos §. prohibemus. num. 18. de trien. Bald. l. ſi quis. 33. num. 3. hoc tit.* ac dotis, *Iaſo. num. 25. & Dd. in rub. ff ſo. ut. matrimon.* vnà
B cum ſua conditione vel petitione, *l. ſi quis. 33. l. ſcimus. 36. l. omnimodo. 30. hoc tit.* velut partis hæreditariæ, *l. omnimodo. 30. l. ſcimus. 36. hoc tot. tit. ſi pars hæred.* aut ſaltem bonorum: *d. l. 2. ʒ. tit. 1. l. Pap. 8. §. quarta. 9. de inoff. teſt.* eſtque perpetua, *Iaſon l. ſi quis ſuo. 3. numer. 6. hoc tit. l. certi. num. 24 ſi cert. pet.* & tranſmiſſibilis, *Iaſ. l. emancipati. 4 nu. 4. C. qui ad-*
C *mit. l. Lucius. 2. num. 34. de vulg. & pup. Caſtr. & Dd. l. cum antiquioris. ʒ. de iure delib. Alex. conſ. 150. viſo. num. 1. vol. 1.* ac ordinarij iuris, *l. ſi quis. 33. verb. ex ætate iudiciorum ſtrepitu. vbi Bald. nu. 5. Iaſ. nu. 3. hoc tit.* Habetur autem duplex: altera ab inteſtato pars lege debita: *l. parentibus. 8. hoc tit.* quæ tamen veriùs hæreditas, ſeu ſucceſſio legitima dici poteſt: *l. lege. de verbor. ſignific. l. 3. de pet. hær.* al-
D tera (de qua hîc agimus) teſtamentaria; illius olim portionis ab inteſtato quarta, *l. cum quæritur, 6. l. parentibus, 8. hoc tit. l. Pap. 8. §. quarta. eod.* hodie triens vel ſemiſſis: *Nouell. 18. & authent. nouiſſ. l. omnimod. 30. cum ll. ſeqq. h. c tit.* prout debita eſt vel deſcendentibus, *vt hac authen. nouiſſ. l. omnimodo. 30.* vel aſcendentibus, *Authent. licet. infr. de nat. lib. Nouell. 1. 18. 15. l. ſed etſi. 15. de inoff. teſt.*
E vel collateralib⁹ (quib. etiam auctam eſſe cõtra cõmunem ſtatuit Cuiacius) hoc eſt fratribus: *Nouell. 1. de hær. & Falci. in prin. l. fratres. 21. hoc tit. l. 1. eod.* non tamen vterinis, *l. fratres. 27. hoc tit.* vno tantum caſu, turpib⁹ ſcilicet perſonis, vel quod perinde eſt, ingratis libertis hæredibus inſtitutis: *d. l. fratres, 27. hoc tit. ex lege Nouell. 92. de immen. dona. &*
F *Nouell. 1. ac 18.* pietateque naturæ, *Nouell. 1. de hær. & Falc. in princ. gloſſ. l. ſi quis. 37. verb. ſimili. ſup. de epiſc. & cler. gloſſ. c. officij. 14. de teſtam. Bald. l. lege, 14. num. 4. Cod. de leg. hær. Bart. Iaſo. & Dd. l. 1.*

§. vlt.

Digitized by Google

§.vlt.de iuſt.& iur. & affectione votoq; A
parentum, *Nouell.18.verb.natura curata.*
Nouell.115. nam etſi.15.eod.l.ſcripto. vnde
lib.l.vlt.de bon.dam. Ea legitima cuiuſq;
ſupplementum petitur condictione
ex lege: *gloſſ.verb.ipſo iure.& Dd.l.ſci-*
mus.30.h.tit.Bald.num.11.12.l. vnic.ſup.vt
quæ deſunt aduoc.& in Authent. presbyte-
ri.vbi gloſſ.C.de epiſcop. & cleric. ea tam
eſt propinqua querelæ, vt & hanc ex-
cludat, & eadem tractatione hoc in B
titulo comprehēdatur, *l.omnimodo.30.*
cum ll.ſeqq.hoc tit.§.3.Inſt.eo.l.4.in fin.de
lib.præter. Affinis querelę inoffi.eſt etiā
petitio hæreditatis, *l.5.§.vlt.de pet. hær.*
l.3.ꝟ.eo.tit. bonorum poſſeſſionis, *l.in*
arenam.11.h.t. querela teſtamēti rupti,
l.Pap.8.§.ſi quis.12.eo. iniuſti, *l.contra.16.*
h.t. accuſatio falſi, *l.cum.14.h.t.* quere-
la inofficioſæ donationis, *l.1.2.4.5.6.*
vlt.ꝟ.tit.1. & dotis, *l.vnic.ꝟ.de inoff.dotib.* C

16 ¶ Cōtraria renūciatio, *l.ſi ponat.23.§.*
vltim.eod.l.ſi quis.34.h.t. deſiſtere que-
rela, *l.nam etſi.15.§.1.eod.* agnoſcere vo-
luntatem defuncti, *l.ſi ponat.23.eod.l.ſi*
quis.33 h.t. petere accipere ex ea lega-
tum, *l.ſi part.10.§.vl.eod l.ſi duobus.14. de*
bon.poſſ.cont.tab. quartam: *l.Papin.8.§.ſi*
quis.6.l.ſi inſtituta.27.§.1.eo.l.quoniā.29.
l.ſi quis.33.h.t. repudiatio hæreditatis,
l.qui repudiatis.17.eod. tranſactio cū de-
functo, *l.ſi non mortis.24.l.Pap.8.§.ſi quis*
mortis.eod.l.ſi quando.35.§.1.h.t. vel hæ- D
redibus eius, hoc nomine facta, *d.l.ſi*
quando.35.§.2.hoc t. Quanquam autem
à nullitatis quæſtione nō liberetur te-
ſtamentum, niſi liberis aliquid inſti-
tutionis titulo ſit relictum, tam iure
veteri, *§.1.2.Inſt.de exhib.lib.l.filio. de in-*
iuſt.rupt.teſtam. quàm nouo: *Nouell.115.*
tamen quoad excludendam querelā
extraordinariam & reſciſſoriam, ſuf-
17 ficit † relinqui aliquid nomine legiti- E
mæ, quod ſuppleri poſſit, *l.omnimodo.*
30.l.ſi quis.34.l.ſcimus.36.h.t.§.ſed hoc.In-
ſtit.eo… quouis etiam titulo: *l.ſi quis.33.*
hoc t.& l.Pap.8.§.ſi quis 6.l.ſi inſtituta.27.
§.1.l.ſi non mortis.24.eod. l.quoniam.29. l.
ſi quis.33.hoc t. cū inofficioſum dici ne-
queat, in quo quarta ſit relicta, *d.l.Pa-* F
pin.8.§.ſi quis.6.cum ſequ.§. tam autem.3.
cum ſeq.Inſtitut.eod: Idemque vice ver-
ſa in parētibus ſtatuatur, quibus & i-
pſis titulo inſtitutionis oportere re-
linqui placuit, *Nou.115.Iaſ.& Dd.Auth.*
ex cauſa.1.de lib.præt.& Auth. nouiſſima.
hoc t. At reliquis quos inſtitui nihil eſt
neceſſe, quartam, aut quamlibet legi-
timam, quolibet relinqui titulo indi-
ſtinctè, ſatis eſt, *l.3.§.toties.de bonis lib.*

¶ Contraria eſt item præſcriptio 18
quinquennij, *l.parentibus.8.hoc titul.* &
iuſtæ exhæredationis; *l.in arenam.11.l.*
liberi.28. l.omnimodo.30. hoc tit.l.cum ra-
tio.7.de bonis damnat. ex idoneis ingra-
titudinis cauſis, *l.omnimodo.30.hoc titul.*
vbi ingrati nominatio pro exhæredatiōe eſt.
Huiuſmodi cauſæ olim erant arbitra-
riæ: *§.aliud. Nouell.115. vt cum de appell.*
hodie in liberis ſunt decem & qua-
tuor: *d.§.aliud.* in parentibus ſeptem,
gloſſ.vltim.Authen.non licet ꝟ.de lib. præ-
ter.& d.§.aliud, verſ.has eſſe.& in §.1.verb.
ingratos. numer.22. de nupt. l. parentes.8.
verb.legitimo.hoc ti… aut octo: *Dd d. Au-*
thent.non licet. §. ſancimus. Nouell.115.
Chaſſ.in conſ. Burgund.§. 2. de ſucceſſ. in
fratribus tres expreſſæ, *§. ingratitudinē.*
nu.22.de nupt.gl.d.Auth.non licet.ꝟ. de li.
præter.& locis ſ. alleg. Quanquam his
pares vel grauiores etiā admitti, tra-
laticium eſt: *Iaſon & Doctores.d.Auth.*
non licet. ꝗ admitto quoad parētes &
fratres, caſu quo querelā habent: *gloſſ.*
d.§.ingratitudinem.& §.præcedente.nu.21.
in filijs non vſquequaq;, cum hîc di-
ſertè lex alias cauſas excludat, *§.aliud.*
§.ſiue.Nouell.115. nec vlla, meo quidem
iudicio, dari poſſit, quę nō includi poſ-
ſet in grauem & inhoneſtam iniuriā,
quam inter ſufficientes cauſas ponit,
d.§.aliud.Nouel.115. aliter tamen grauē;
quàm ex conſideratione perſonarum,
Natta conſ. 452.num. 25.vol.2. licet hæc
aliàs omnem iniuriam, in tales perſo-
nas commiſſam, aggrauet: *§.atrox.Inſt.*
de iniur.l.prætor.7.§.vlt.de iniur. nam re-
ſpectu perſonæ omnis eſt atrox iniu-
ria, quæ committitur in tales, *l.capita-*
lem.28.§.omnia admiſſā in parentes.de pœn.
Cùm autem lex diſertè velit nō quaſ-
libet hîc ſufficere, ſed requirat graues
& inhoneſtas: *d.§.aliud.Nouell.115.* neceſ-
ſum eſt, omnino hoc accipi de eiuſ-
modi iniuria, quæ per ſe talis ſit in ab-
ſtracto, & abſq; complexu perſonæ il-
lius, cui ſit illata: quod & in feudo ob-
tinere dixi, *conſil.45.& alibi.*

DE INOFFICIOSIS DOnationibus. Titulus XXIX.

1 *Querela inofficioſæ donationis quid: & cuiuſmodi actio.*
2 *Eius partes.*
3 *Cauſæ, & quibus competat.*
4 *Materia.*
5 *Antecedentia, conſequentia, finis, affinia, contraria.*

AD exemplum inofficioſi, producta conſtitutionib. eſt Inofficioſæ donationis querela, *l.1.2.3.h.t. Auth. vnde ſi parens. ǁ. tit.1.* quę & † ipſa eſt actio ciuilis ex conſtitutionibus, reuocatoria, ideoq; ſubſidiaria: qua deficiente, alio remedio permittitur legitimã, aut quod legitimæ deeſt, ex immenſis donationibus tanquã inofficioſis, reuocare, *l. 5.l. ſi mater.7.l.pen.l.vlt.h.t.* Ciuilẽ eſſe probat, *l.pen.h.t.* reuocatoriam, *l.ſi mater.7.hoc t.* ſubſidiariam, *l.2.l.4.h.tit.* Eſt etiam realis aut ſaltem mixta, cùm inofficioſi querelæ ſimilis ſit, *l.vlt.h.t.* eademq; ratione temporalis, *d.l.vlt.h.t.*

2 ¶ Partes igitur & eaſdem habet, videlicet accuſationem inofficioſæ donationis, & portionis debitæ bonorũ petitionem, *l.1.& paſſim.h.t.*

3 ¶ Cauſa conuenit, quoniã eſt ex lege cõſtitutionum, & datur ijs tantùm quibus inofficioſi querela, & propter eandẽ cauſam, ſcilicet quod aliter legitima recuperari ex bonis defuncti nequeat, *l.1.vbi Bald. Caſtr. & Dd.l.4.& paſſim.hoc tit.*

4 ¶ Materia ſunt donationes quæcũque, *d.l.1.2.3.& paſſim.h.t.* non reliqui tituli onerosi: *l.1.§.ſi quis.8.ſi quid in fraud.pa.* niſi quatenus in donationem incidunt, *Bal.l.1.num.14.hoc t.* & quatenus ab his læditur legitima debita, *l.1. 2.3.4.5.6.7.hoc tit.*

5 ¶ Antecedẽs huius actionis (nec enim ipſo iure ſit reuocatio, ſed per querelam, *Molin.l.5.gl.vlt.h.t.*) eſt accuſatio inofficioſę donationis: *l.vl.h.t. l.vnic.ǁ.tit.1.* conſequens, petitio debitæ portionis *l.1.2.hoc titul.* Finis, vt de inofficioſa donatione petitor legitimam cõſequatur, *l.2.l.5.h.t.* Nec enim

A vlterius reuocatur, quià nec cauſa reuocationis, nempe inofficioſi, vlterius extenditur, *l.1.l.pen.h.tit. quomodo & accipiẽda l. Titia.87.§.imperator.3.de lega.2. Cuiac.obſ.5.c.14. quod indiſtinctè probat. cõſt.pro.10.par.3.* Nec ex l.ſi vnquam. C. de rer.do. alia eſt reuocatio à liberis, *l. 5.h.t. Nou.95.de immenſ.don.* licet ab extraneis in ſolidum videatur reuocari poſſe: *Dd.l.ſi vnquam.8.vbi lanſ. Tiraq. ǁ.*
B *de reu.don.c.vlt.17.q.4.Cuiac.d. Nou.95.* quanquã contra diſputari poſſit ex generalitate, *l.5.h.t.* Affinis eſt & huic actioni querela inofficioſę dotis. *de qua tit.ſeq.* inofficioſi teſtamẽti, *l.1.2.4.l.pe. l.vlt.h.t.* actio fam.her. *l.2.h.t.* Cõtraria, ingratitudo, *l.5.verb.non ingratu.h.t.§. vlt.in Auth.de immenſ.donat. Nou.95.* renunciatio, *l.ſi quando.35.§.1.2.ǁ.tit.1.* prę ſertim iurata, *conſt.pro.9.& 10.par.3.* prę-
C ſcriptio quinquennalis, *l.vlt.h.t.*

DE INOFFICIOSIS dotibus. Tit. XXX.

EAdem querela datur aduerſus immodicas dotes, vt inde emolumenta debita, nempe legitimæ, conferantur, *l.vnic.h.t.* Quamuis enim hic titu-
D lus non æquè ſit ex donatione lucratiuus, cùm dos detur ob cauſam onerosam, *l.pro oneribus, C.de iur.dot.l.ex promiſſione.19.de oblig.& act.Iaſo.l.ſi donaturus.§.1.nu.10.de cond.cauſ.da.& l.licet.19. nu.13.ǁ.de pac.l.1.ǁ.de impo.lucr.deſ.li.10.* tamen hoc verum eſt reſpectu mariti, qui ob onus accipit, *d.l.pro oneribus.* nõ reſpectu dotem dantis: qui in dotem etiam promiſſam omnia bona effun-
E dere nõ cogitur inuitus, ne ſibimet auferat liberam teſtandi facultatem, liberis legitimam: *l.mulier bona.73.de iur. dot.l.nulla.4.ǁ.eod.t.* quæ propterea inde velut ex inofficioſa donatione, in quam hactenus incidit, *Bald.l.1.nu.14. ǁ.tit.1.* repeti poteſt, *d.l.vn.h.t. vbi Caſt. Bald.& Dd.* In dotalitio non idem noſtri contra rationem admittunt.

F DE PETITIONE HAEreditatis. Tit. XXXI.

PRoxima querelis his eſt, Petitio hæreditatis, hoc eſt, vendicatio, *l. 4.ǁ.in*

Digitized by Google

4. ff. in quib. cauſ. ceſſ. lon. temp. praeſcr. ex l. actio. 25. de obli. mixta tamẽ, *l. 7. h. t.* quoniam vniuerſalis, *l. 1. de rei vend.* Vindicat enim hęreditatem, *l. 3. h. t. l. 1. §. vl. ff. pars hared.* ius vniuerſale, *l. hereditas. de reg. iur.* quam intendit petitor eſſe ſuã: *l. licet. 12. eod.* non res ſingulas, quas neutiquam vendicat, ſed iure illo hæreditatis ſuo, reſtitui tantùm petit, *l. licet. 10. l. ſi bona. 49. eod. l. 6. h. t.* De quo genere petitionis quia ſatis multa ſunt ad Pand. eo. tit. dicta, non hic idem agemus.

DE REI VINDICATIONE. Tit. XXXII.

POſt vindicationes vniuerſales, ſequitur ſpecialis, *l. 1. de rei vẽd.* rei vindicatio, *l. hæreditatis. 7. ſup. tit. 1.* quam & ipſam in ff. hoc tit. declaraſſe ſatis eſt.

DE VSVFRVCTV ET habitatione & miniſterio ſeruorum. Tit. XXXIII.

VIndicationibus ſpecialibus annumerantur actiones ſeruitutum, *l. 3. in princ. ff. de præſcrip. 30. annor.* quib. vindicantur, *l. creditori. 9. de oper. no. nũc. l. 4. de ſeru. l. 5. de ſer. ruſtic. l. 1. ſi ſer. vend.* ſeu petuntur, *l. ſi qui pig. 16. de ſer.* quod in idem recidit: *l. actio. 28. de obligat. & ſiue* perſonales, vt vſusfructus, *de quo ff. eod.* habitatio, *de qua l. habitatio. 11. l. cum antiquitas. 13. ho. tit. & ff. de vſu & hab.* miniſteria operæq; ſeruorum: *de qua l. vſuſfructu. 9. hoc tit. & ff. de oper. ſer. de qua actione in Pandect. ſi vſuſfruct. pet.* ſiue reales vindicentur, *vt. t. t. ſi ſer. vind.*

DE SERVITVTIB. ET aqua. Tit. XXXIV.

1 *Continuatio tituli.*

2 *Aqua quid hic denotet, & cuiuſmodi ſeruitus, & quid aquæductus.*

3 *Cauſæ huius ſeruitutis.*

4 *Materia & eius ducẽdæ formæ.*

5 *Finis.*

6 *Adiacentia, affinia, contraria.*

A DIctum † eſt de ſeruitutibus perſonalibus: ſequitur de realibus, quæ abſolutè ſeruitutes nominantur, tot. tit. ff. de ſeruit. vbi fuſiùs hæc materia generatim tractatur: hic verò potiſſimùm de vna ſpecie, quod & inſcriptio denotat, nempe de Aqua: † quæ hic aquæductum ſeu ſeruitutem aquæ aďctus deſignat, *l. 3. l. 4. cum multis ſeqq. h. tit.* Nam & hæc in dubio ſeruitus 1 2
B magis eſt realis quã perſonalis, & potiùs intelligitur conſtituta prædio quàm homini: *l. 1. §. illud. §. permit. de aq. quot. & æſt.* etiam cum ad vſum communitatis in oppida deducitur, *Zaſ. lib. 1. reſponſ. c. 11. nu. 3. Menoch. remed. retinen. 6. num. 38.* Aquæductus eſt iter aquæ, *l. Quintus. 15. de ſer. ruſt.* aquę actio, act°, *l. 1. §. vtile. de riui.* vnde & aquagium, *d. l. Quint. l. hoc iure. §. ii qui. l. vl. de aq. quo. l. ſi partem. 19. quem. ſer. amitt.*
C Quę ſeruitus aut perſonalis eſt, quoties ad vſum perſonæ conſtituitur: *l. 4. l. Lucius. 37. de ſer. ruſtic.* aut prædialis, quando (velut in dubio præſumitur, *Capoll. c. de ſer. rea. nu. 2. & c. 7. de aqua hauſtu.*) ad vſum prædij, *l. 2. 3. 4. 5. de ſer. ruſtic.* cum quo cohæret, *l. 2. de ſer.* atq; tranſit: *l. via. 23. §. ſi fundus, de ſer. ruſtic. l. ſi aquaductus. l. alienatio. de cõt. emp. l. niſi de diſtract. pig.*
D loquimur autem hic de ſeruitutibus priuatis: (nam de iure priuatorum à libro 2. Cod. vſq; ad 9. & 10. tractatur) atque ita de priuatis potiùs aquæductibus, *l. 2. 3. 4. hoc tit.* quàm publicis: *toto titul. ff. de aquaductibus. lib. 11.* quos priuatis non iure aliquo ſeruitutis, quod in publicis nõ conſtituitur, ſed tantùm aut naturali libertate & vſu publicorum fluminũ,
E *§. flumina. Inſtit. de rer. diuiſ.* aut ex priuilegio conceſſuque Principis ducere licet, *l. Impp. 17. de ſer. ruſt. præd. l. 2. de fluminib. l. ſi autem. §. vltim. de aq. pluu. & t. t. ff. de aquaduct.*

¶ Cæterùm cauſa priuati aquæductus eſt eadem quæ aliarum ſeruitutum, nempe remotior, conuentio, ſtipulatio: *l. cum eſſent. 33. §. 1. l. qui duo. 29. l. Labeo. 10. de ſer. ruſt. præd. l. 1. §. item, de aq.* 3
F *pluu. arcen.* proxima, quaſi traditio, ex vſu eius cui conſtituitur, & patientia domini à quo conceditur, *l. 1. in fi. de ſer. ruſt. l. 3. §. 2. de act. emp.*

¶ Materia, eſt aqua, cuius varię ſpe- 4

ſi plures, vbi gloſſ. l. illud, l. ait. 21. in fine, l. inde. 23. § hanc. 6. eod. §. 4. Inſt. eod. tranſitoria, *l. inde. 23. §. hanc actionem, 6. eod.* ſimplex natura ſua, niſi cùm ex accidenti, putà inficiatione, duplatur, *l. 4. hoc tit.* & dolo: *l. ven. h. t.* perpetua, *Oldendorp. in tract. act. cap. de l. Aquil. ver. perpetua, quia ciuilis & rei perſecutoria, §. 1. Inſtit. de perp. & temp. act. Bald. in fin. Angel. & Dd. l. ſi non conuicy, C. de iniur.* etiamſi æſtimatio damni ad annuũ tempus, quanti pluris fuerit, æſtimetur, *l. ait, 21. & paſſim, eo t.* qua parte pœna eſt in pluri. *§. 4. Inſt. eod.* ideoque tantùm hactenus annua: cæterum poſt licebit verum damnũ perſequi, quod hactenus merè ſit rei perſecutoria actio: quod iure Saxon. expeditam habet rationem, quanti æſtimauerit actor, niſi quatenus reus ſuo iureiurando minuat,

4 ¶ Capita legis Aquiliæ tria: *l. 2. ſi ſeruus, 27. §. 4. l. quemadmodum, 29. §. hac actione, eo t. §. 1. §. 6. §. 7. Inſt. eod.* ſpecies actionis alia directa, *§. vlt. Inſt. eod. l. item 11. l. penult. ff. ad exhib.* alia vtilis, *l. 7. §. proinde, 3. l. item, 11. §. 1. cum ſeq. l. ſi ſeruus, 27. §. ſi quis, 12. l. quemadmodum, 29. §. pen. l. proinde, 25. § 1. eo.* alia in factum ſubſidiaria, *§. vlt. Inſt. eo. l. boues, 53. l. ſed etſi, 12. eo. l. qui. 11. l. qui ſeruandarum, 34. de praeſ. verb.* Quas inter actiones hodie non admodum diſtinguitur, *c. 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. & vlt. extr. de iniur. & dam. da.* cum effectu in idem redeant, *l. antepen. de neg. geſt.* Cauſam trahit ex l. 12. quam lex Aquilia ſequens interpolauit, *l. 1. eod.* antiquiſſima: *l. Quintus, 39. eo. Cic. in Bru. & pro Roſ. Com.* quæ licet initio plebiſcitum fuerit, *h. t. eod.* tamen poſt lex eſſe cœpit, quæ Quirites omnes communi conſenſu populi obligaret, *§. plebiſcitum, Inſt. de iure nat.* Impulſiua, à parte agentis, damnum ſine ſua culpa acceptum: a parte conuenti, damnum iniuria, id eſt, culpa datum, *l. 5. eod. §. 2. Inſt. eod. c. vlt. de iniur.*

5 ¶ Vnde datur actio domino corporis, quod damno affectum ſit, *l. item 11. §. legis, 6. l. ſi ſeruus, 27. §. ſi cùm maritus, 14 eod.* vel quaſi domino, qui ius tantum aliquod reale in corpore habeat, *l. item 11. §. vlt. eo.* libero autem homini datur nomine ſuo, *l. liber. 13. eod.* etiam ſucceſſoribus, *l. inde, 23. §. hanc actionem, 6. eod.*

A *§. his autem verbis, Inſtit. eod.* ſaltem vtiliter, *l. ſed etſi, 14. eo.* Datur aduerſus omnes, qui corpore ſuo damnum dederunt, vel dari iuſſerunt, *l. ſi ſeruus, 27. §. ſi eum, 19. liber. 37. eod.* vnum pluresve, *l. ita. 51. l. item 11. §. 1. & 2 eod.* etiam in dominum noxaliter, *§. ſunt autem, Inſtit. de nox. act.* In hæredem non datur, *§. his autem, Inſt. eod.* niſi ex damno locupletior, *l. inde, 23. §. hanc actionem, 6. eo. §. his*
B *autem, Inſt. eod.*

¶ Materia ſunt res & corpora, cùm quæ damnum dederunt, tum quæ fecerunt & paſſa ſunt: *§. vlt. Inſt. eod. l. 5. §. vlt. quibus mod. vſusfr. amitt. c. 1. 2. 3. de iniur. l. ven. l. vlt. h. t.* & æſtimatio damni, *l. ait lex 21. eod.* cuius ſarciendi gratia datur, *l. 3. h. t. c. vlt. de iniur.* vt res in priſtinam cauſam reſtituatur, quatenus poteſt, *l. 2. h. t.* & detrimentum omne præ- 6
C ſtetur, *l. ait 21. cum ll. ſeqq. eod.* etiam lucrum amiſſum, *l. ſi ſeruum, 33. l. inde, 23. §. in ſumma. eod.*

¶ Adiacet æſtimatio, *l. ait, lex. 21. cum multis ſequent. ff. eod. tit.* cautio damni infecti, *l. ſi fiſtula, 18. de ſer. vrban. l. ſi ſeruus, 27. §. ſi furnum. eo. l. fluminũ, §. præterea, de damno inf.* Affinis eſt actio de pauperie, *l. 1. ſi quadr. paup. feciſſ. dicat.* item de his qui deiecerunt, *l. 5. §. cùm* 7
D *autem, 6. de his qui deiec.* Interdictum quod vi, aut clam, *l. in duobus, 28. §. colonus, 6. de iureiur.* criminales de homine perempto, *l. 3. hoc t.* vulnerato, *l. ſi vulnerauerit, 43. loca.* arborum furtim cæſarum, *t. t. arb. fur.* iniuriarum, *l. iniuriarum, 14. §. vlt. de iniur.* cum qua cumulari poteſt, *Mynſing. obſ. 25. cent. 1.* quemadmodum & cum actione locati con-
E currit: *l. ſi locatum, 42. loca.* ſic tamen vt alterutra contentus actor eſſe debeat, *l. ſi vulnerauerit, 43. loca. ex regula, l. bona fidei non patitur, de reg. iur.* Contraria mutua compenſatio, *l. ſcientiam, 45. §. cùm ſtramenta. 2. eo. de qua Pan. c. 1. num. 1. de iniur.* remiſſio, *c. penultim. eodem,* iuſta defenſio, *l. 4. l. ſcientiam, 45. §. qui cum 3. eodem.* caſus, *§. iniuria, 2. Inſtit. hoc tit. l. in lege 44. eodem.* diligentia cauen-
F di damnum, *c. vltim. in fin. de iniur.* noxæ deditio, *c. vltim. de iniur.* quæ tamen non ſemper à ſatisfactione damni liberat: *d. c. vltim. vbi Panor. & Dd.* item præſcriptio 30. annorum, *ex regula. §. 1.*

Inſtit.de perp.& temp. l.3. C.de præſc. 30. anno.

A

FAMILIAE ERCISCVNDæ. Tit. XXXVI.

AD reales actiones pertinent diuiſoria iudicia: *§.quadam, Inſt.de act.* Quanquam enim reſpectu perſonaliũ præſtationũ perſonales ſint, *l.item 22.§. vlt.fam.her.* ſicut & petitio hæreditatis *l.7.ff.de pet.hær.* præcipua tamen parte reales ſunt, *§.quadam,18.Inſt.de act.* quia rem vt ſuam, pro diuiſo petũt, & ideò diuidi petunt, *l.in rem.22.eod.* Eſt autem etiam petitio partis rei vẽdicatio, *l.quæ de tota, de rei vend.l.1. & t.t.ſi pars hæred. peta.* inter hæc iudicia præcipuum & magis vniuerſale, fam.herciſc. de quo Pand. ad hunc tit. eſt expoſitum.

B

C

COMMVNI DIVIDVNDO. Tit. XXXVII.

ALterum iudicium diuiſorium eſt actio Communi diuidundo, magis quàm illa ſpecialis: qua petuntur res extra cauſam hæreditatis, quacunque ex cauſa communes, diuidi, *l.2.4.7.10.19.& paſſim.ff.com diuid. vbi hoc genus vtrumque declarauimus.*

D

COMMVNIA VTRIVSque iudicij, tam familię erciſcundæ, quàm communi diuidundo. Tit. XXXIIX.

COmmunia ſunt his iudicijs pleraq; iura. In proprijs, quoniam vtrumq; bonæ fidei, *l.3.l.8.h.t.l.9.ff.fam.herciſ.l.4.§.hoc iudicium, communi diuid.* duplex, *l.2.famil.herciſc.l.2.com.diuid. l.iudicium, 10.fin.reg.l.in trib.de iud.* mixtum, *l.item, 22.§.3.fam.her.l.4.com.diu.* Cauſa, quoniam vtrumque ex communione venit, quæ diſtrahi petatur: *l.vlt.ff.tit.1.l.8.ff.eod.l.5.7.& paſſim, h.t.* & datur hæredibus dominis, eorumque ſucceſſoribus ac alijs qui pro domino habentur, ſocijs, *l.2.7.h.t.l.1.2.4.& paſſim, communi diuidundo.* Materia, quod vtrumq; circa res communes diuidundas vertatur: *l.5.vbi Cyn.& Dd.h.t.* nec aliter his, quã ad corpora communia agi poſſit. *l.familia. 9.h.t.* etiamſi ante diuiſio facta

E

F

ſit, *l.6.l.7.l.ſcriptura.10.h.t.* Eadem agendi vtrobiq; ratio ſecundùm iuris formam, *l.3 ſupra fam. her.* ad diuiſionem: *§.quadam.Inſt.de act.* vt quæ communia ſunt, diuidantur, *d.§.quadam, l.6.7.10.h.tit.* omnia: *l.bona.8.ff.fam.her.* nec quiſquam litigantium in communione inuitus manere cogatur, *l.vlt.ff.tit.1.* omniumque indemnitati conſulatur, *l.3.ff.fam.her.* Euentus etiam idem quo ad communionem, *l.9.h.t.* diuidendã, *l.pen.h.t.* quæ diuiſio vtrobique eſt eadem, *l.6. §.vlt.l.arbor.in fin.com. diuid.* Adiacent eædem licitationes, *l.item 22. §.1.fam.her.* condemnationes, abſolutiones, *l.cùm putarem,30.fam. hercij.* æqualitas, *l.vlt.l.3.h.t.* adiudicationes, *§.1.Inſt.de off.iud.l.item,23.§.1.l. cùm putarem, 26. fam.herciſ.* euictionis cautiones, *l.in hoc 47.l.hæredes,25.§.vlt.fam.her.* obligationes, *l.1.hoc tit.* denique vtrumq; alteri ſic adiacet, vt communi diuidũdo, familiæ erciſcundæ ſurrogetur, *l.ſi filia.§.familiæ, l.intr.fam.her.* Affines, eædem vindicationes, *l.ſi diuiſionem. 15.ff.fam.her.* aut actiones perſonales: pro ſocio, *l.1.com.diuid.* mandati, *l.in familia 20.fam.her.ex l.2.C.de reſcind.vend.l.3. h.t.* præſcriptis verbis, *l.licet, 23. ff.famil.herciſc.* Contraria vtrobique inæqualitas, *l.3.h.t.* diuiſio facta, *l.1.2.4.l.ſi inter, 8.l.familia.9.h.t.* tranſactio, *l.1.h.t.* fraus & dolus, *l.3.l.ſi cum patruo, 6.h.t.* & denique præſcriptio, *ſecundùm diſtinctionem traditam, l.1.§.nemo.C.de annal.excep.Dd.l.1.l.vlt.ff.com.diuid. Iaſ.§. quadam, nu.31.32.35. & ibi Schneidewin. num. 68.Inſt.de actio.*

FINIVM REGVNDOrum. Tit. XXXIX.

FInium regundorũ actio licet in perſonam ſit, tamen pro vindicatione eſt, *l.1.ff.fin.reg.* & vindicationibus cohæret, *l.3.h.t. Cuiac.obſ.5.c.21.* ac communi diuidundo actioni, quoniam eodem modo partes diuidi & addici petit: *l.1.l.4.§.ſi alter.5.eod.* vnde multa cum ſuperioribus iudicijs habet communia, *l.iudicium,10.eod.l. in trib. de iud. §.quadam, Inſt.de act.quæ de re ſuſius actum, ff.eod.t.fin.reg.*

Digitized by Google

DE CONSORTIBVS eiuſdem litis. Titulus XL.

1 *Continuatio.*

2 *Conſortium quid, & quid ſors.*

1 IN † duplicibus iſtis iudicijs cùm plurimum de re communi diſceptetur, fit, vt plures ſint vnius rei conſortes: *l. vnic. C. Theod. lib. 2. tit. 5.* vnde hoc corollarium ſubijcitur: Conſortium † ſignificat communionem. *Cuiac. obſ. 5. c. 11. & li. 3. de feud. c. 12* ſicut & conſortio, *Ranard. l. in ambiguis, 8. §. quoties, 2. de reg. iur.* ſors ipſa patrimonium, *gloſſ. vlt. l. ſi u qui 34. §. vlt. de excuſ. tutor.* cuius domini ſocij, conſortes, Feſto & Sydonio Apollinari, *epiſt. 4.* ſicut Tertulliano corpus animæ cohæres atque conſors. Hinc fratres & cohæredes dicuntur conſortes, qui pro indiuiſo patrimonium poſſident, *l. ſi u qui 34. vbi glo. vlt. de excuſ. tu. Cuiac. obſ. 5. c. 30.* & alij denique omnes qui ius commune in re habent: *l. vnic. §. ſi lib. imper. ſoc. lib. 10.* de qua cùm litigatur, fiunt eiuſdem litis conſortes, maxime qui litem vnà conteſtantur, *l. 1. l. 2. h. t.* quibus nihil obeſt diſcrepantia fori: *l. 3. h. t.* nam ne continentiã cauſæ diuidantur, *l. nulli, §. de iud.* omnes ad eundem iudicem mittuntur, *l. 1. & 2. t. de quibus rebus ad eund. iud. ea.* & alij pro alijs recte agunt ac conueniuntur in indiuiduis, ante litem conteſtatam, abſque cautione: *l. 1. h. t. l. ſi cum vno, 4. ſi ex nox. cauſ. ag.* in diuiduis poſt cõteſtationem ſub idonea cautione, *l. 2. h. t. vbi Bart. & Dd.* niſi expreſſim alter prohibeat, *l. ſi petitor. 31. verb. inuito cohærede, de iud. l. vlt. §. de negot. geſt.*

DE NOXALIBVS Actionibus. Tit. XLI.

1 *Continuatio tituli, & quòd hæc actio ſit mixta.*

2 *Noxia quid, & noxalis actio.*

3 *Propria huius actionis.*

4 *Species.*

5 *Cauſa.*

6 *Quibus, contra quos detur.*

A 7 *Materia.*

8 *Forma.*

9 *Finis & effectus.*

10 *Affinia.*

11 *Contraria.*

AD † mixtas actiones referri quoq; poteſt Noxalis, vtpote quo ad cauſam finalem realis: *l. pen. de nox. act.* quatenus reſpectu dominij ſcilicet in dominos datur, *l. pen. ff. eod.* licet quoad B cauſam efficiẽtem perſonalis ſit, quoniam ex delicto noxiaq; ſerui datur, *l. 1. ff. eod. in pr. Inſt. eod. tit.* 1

¶ Noxia eſt ipſum maleficium, veluti furtum, damnum, rapina, iniuria: noxa ipſum corpus, quod deliquit, vt hic dicitur in principio: illa cauſa eſt, hæc effectus. Proprie noxa pœna eſt: C vnde noxæ, hoc eſt, pœnæ dedere, *vt hic, & §. de off. iud. & l. quid ſit, 17. §. quod aiunt, 16. de ædil. edict.* Quia verò corpus pœnæ deditur, recte & hoc noxa vocatur: quomodo maledictum in ſcripturis corpus maledictioni deuotum. Noxalis igitur eſt, quælibet pœnalis actio, quæ ex delicto ſerui in dominũ datur alternatiuè: vt aut damni quod petitur æſtimationem præſtet, aut ſer- D uum noxæ dedat. Noxales, inquit Caius, *l. 1. ff. eod.* actiones appellantur, quæ non ex contractu, ſed ex noxa atque maleficio ſeruorum aduerſus nos inſtituuntur: quarum actionum vis atq; poteſtas hæc eſt, vt ſi dãnati fuerimus, liceat nobis deditione ipſius corporis, q deliquerit, euitare litis ęſtimationę. 2

¶ Proprium noxalium eſt, quòd nõ ſint directæ, ſed in harum locum potius ſuccedant, *l. electio. 26. §. ſi is. 4. eod.* E hoc eſt, nõ dentur in authorem maleficij, ſed vtiles in eum qui non deliquit, puta dominum: *§. omnis, h. t.* quomodo vtiles directis opponuntur etiã ſupra: *tit. 1. quid cum eo qui in alien. poteſt.* quanquam alio reſpectu, nempe domini, etiam recte dicatur directò agi, *l. electio. 26. §. 2. & 4. eod.* Item, quòd non F ſint puræ, ſed alternatiuè concipiantur, nempe vt dominus aut damnum præſtet, aut noxium corpus noxæ dedat, quòd in ſolidum, *l. 5. eod.* quamuis per deditionem beneficio legis à ſoli-

do liberetur condemnatus, *l. miles, 6. §. 1. de re iud.* Quòd ſint perpetuæ, *l. pen. §. vlt. eod.* dummodò actio cui adhæret hæc qualitas, perpetua ſit, *l. 4. C. eod.* Abſurdum enim eſſet acceſſorium ſine principali durare: *l. cùm principalis, de reg. iur.* tanquam accidens abſque ſubſtantia cui accedat, *l. actor. C. de prob.* Quare noxalis Vi bonorum raptorum intra annum in quadruplum datur: nec enim rapinæ actio diutius durat: *l. 1. 2. & paſſim, ff. de vi. bo. rapt.* poſt annũ in ſimplum: *per l. 4. C. eod.* quia hæc eſt perpetua, *d. l. 1. & 2.* Quòd perſonales, dantur enim ex delicto, *l. 1. eod. in. noxo §. 1. Inſt. de action.* non ratione domini agentis, *l. & generaliter, 28. ff. eod.* vt reales, *l. in rem 23. de rei vend. vnic. C. de alie. mut. ind. cauſ. fac.* Vnde transeũt in ſucceſſores actiue, *l. pen. eod.* non tamen paſſiue, niſi poſſideant, *l. noxales, 7. l. pen. eod.* Sed nec diuiſionem recipiunt, *l ſi ſeruus, 27. §. 1. ad l. Aquil.* quia pro parte noxæ dari nequit: *l. ſi ſeruus, 8. eod.* ideoque cum quolibet domino in ſolidum agitur, *l. 5. eod. l. 1. §. & cum. in fin. ve. b. ſicuti in homine, ſi quadr. paup. fecis. dica.*

4 ¶ Species noxalium duæ ſunt. Eſt enim aut legitima omnis noxalis, aut honoraria, *§. ſunt autem. Inſt. eo. l. pen. l. vlt. C. eo. l. 2. ff eod.* ſicut & reliquæ actiones, *§. ſed iſtæ. Inſt. de actio.* Quibus actionibus in legibus additum eſt caput de Noxa hæ legitimę ſunt, vt actioni furti nec manifeſti ex *l. 12. d. §. ſunt autem. Inſt. eo. l. 2. ff. eo.* nam manifeſti ex iure Prætorio eſt, *in prin. J. de perp. & temp. act. vt expoſui copioſius ad t. ff. de furt.* itẽ actioni damni iniuria dati ex l. Aquil. *d. §. ſunt autẽ, d. l. 2. §. 1. eo.* Cùm verò Prętor clauſulã de Noxa ciuilib. aut prætorijs actionibus adiungit, noxalis eſt honoria, etiamſi directa ciuilis ſit, *l. ſi plurium, 39. eo.* ſicut adiecit actioni iniuriarum, *d. §. ſunt autem.* quæ tamen aliquãdo ciuilis eſt; *l. lex Cornelia, de iniur.* & actioni de vi bonorum raptorum, *d. §. ſunt autem, l. 1. in pr. de vi bo. rapt.* Sic adiecit actioni de his qui deiecerunt, *l. 1. in pr. de his qui deiecer.* quæ eſt prætoria, *l. electi. 26. §. 2. eo.* Eſt & noxalis, quam cuiuſcunq; actionis nomine, etiã ciuilis, *d. l. ſi plurium.* Prætor dat contra eum qui mentitus eſt ſe poſſidere, *l. elect.*

A *26. §. neque 5. eo.* aut dolo poſſidere deſijt, *l. quoties, 21. §. prætor. 2. d. l. electio. §. 1. §. 2. 4. cum ſeq. d. l. ſi plurium, eo.*

¶ Dantur ex maleficijs ſeruorum 5
priuatis, *l. 1. eod.* puta furto, dãno, rapina, iniuria, quæ hic recenſentur: item dolo, vi: ex beneficio legis, quo dominis conſulitur, ne ſupra corporis ſerui æſtimationem teneantur, *l. miles, 6. §. 1. de re iud.* Cauſa proxima actionis à parte agentis, non eſt dominium, B *l. generaliter, 28. eod.* vt in realibus: *l. vn. C. de alie. iud. mut. §. 1 Inſt. de actionib.* ſed obligatio ex delicto ſerui, ad damnum repetendum, agenti quæſita: *d. l. 1.* à parte rei, dominiũ: *l. pen. in fi. eo.* vel aliquid quod ꝑ dominio ſit, vt poſſeſſio bonæ fidei, *l. bona. 11. eod.* vel malæ: *l. non ſolùm, 13. eo.* defenſio, *l. ſi plurium, 39. §. 1. eo.* dolo deſijſſe poſſidere, *l. quoties, 21. §. prætor. 2. l. ſi* C *bona. 12. eo.* vel inficiari poſſeſſionem, *l. electio. 26. §. neq. 5. eo.* Cauſa impulſiua eſt ratio, quod iniquum erat nequitiã ſeruorũ vltra illorũ corpora dominis damnoſam eſſe, *vt hic in pr. verſ. namq. l. 2. C. eo. l. 2. ff. eo.* Rurſum quoniam iniquum illos tãtùm peculiotenus ex delicto ſerui teneri, cum hac ratione impune ſeruus eſſet euaſurus: contra regulã, qua traditur, Delicta non oportere D manere impunita, *l. ſi ita, in fine, ad l. Aquil.* Si tamen ſeruus domino noxã commiſerit, nulla eſt actio: *§. ſi ſeruus pen. Inſt. eo.* quia nulla conſtat inter hos qui pro eodem ſunt, obligatio, *l. 1. C. eo. l. vl. C. an ſeruus pro ſuo del.* etiamſi poteſtate abierit, *l. quod dicitur, 18. de furt.* quoniã actio nulla nata fuit, *l. 1. C. eod.* Quãobrem ne, ſi ſeruus quidem alienus in E te deliquerit, ſupererit noxalis, ſi in tuam poteſtatem venerit: quia in eum caſum deducta res eſt, vnde incipere nõ potuit: *l. quia, 16. ad l. Aquil. l. 3. de his quæ pro non ſcrip. hab. l. ſi à me. 11. de iud.* nec ſemel extincta actio reuiuiſceret, etiamſi poteſtate tua ſeruus exeat, *§. pen. h. t. ex reg. l. qui res. 98. §. aream, de ſolut.*

¶ Datur vt ſuperiores omnib. qui- 6
bus à ſeruis dolo culpave damnum il-
F latum eſt, *vt paſſim h. t. & ff. eo.* In ſeruũ qui deliquit, non datur noxalis: eſt enim pecuniaria, petens damni ęſtimationem, quam conditio ſerui facit inanem, *l. nam ſi, 6. de dol. mal. l. itaque, 12. de furt.*

Digitized by Google

furt. vt qui nullam pecuniam habeat, l.hos,12.§.vlt.de accuſ. Sed datur in eum directa tantùm,ſi liber euaſerit, §.omnis.Inſt.eod. Quare,quod dicitur, §.vlt. h.t.in ſeruos tantummodo noxales actiones eſſe proponendas: ſic accipe, tantùm nomine, & ex delicto ſeruorum proponi,l.apud,21.C.de furt. Datur ergò noxalis in dominum ſerui,cui ſicut hic omnem pecuniam acquirit,ſic etiam meritò damnum, quod ex pecunia debetur arg.l.1.in prin.de inſt.actio. Quoniam autem cũ noxio capite noxalis ambulat,l.1.C.eod.datur in quemuis,cuius tempore agendi ſeruus ſit in poteſtate,etiamſi apud alium deliquerit, §.omnis,Inſt.eod.l.noxalis, 7.eod.l.1.§. & cùm etiam,*.ſi quadr.paup.feciſſ. dica. Datur autem in ignorantem vel prohibentem,l.2.l.3.C.eod. aut prohibere nequeuntem,l.4.C.eod. Cæteroqui iubentem,conſentientem, neque cùm poſſet prohibentem, tenet directa actio,detracta noxæ mentione, l.2.ff.eo. l.4.C.eod. etiam poſtquam ſeruus alienatus eſt,tanquam ex proprio delicto, d.l.2.§.1.l.5.eo. cuius tamen actio in heredem non tranſit,l.5.eo ex regula,l.omnis,de reg.iur. Nam ſcientia eius qui prohibere poteſt,pro voluntate eſt, l.2.3.4.eo. Datur autem in plures dominos, & in quemuis eorum,l.5.eod.in ſolidũ: l.ſi ſeruus communis, 8.eod. quia diuiſionem non recipit,d.l.ſi ſeruus, 8.eod. etiã bonæ fidei poſſeſſorem, l.bona 11. eod. atq; adeò malæ quoq; fidei poſſeſſorem,dum tamẽ pro ſuo poſſideat: nec enim meliori in conditione debet eſſe mala fides,quam bona:l.nõ ſolùm,13.eo. non etiam in eos qui nulla opinione domini poſſident, vt eſt vſufructuarius,l.is qui,18.cũ l.ſeq.§.1. de noxal.actio. creditor,l.ſi ſeruus,22.§.1.de noxal.action. commodatarius,depoſitarius, d.l.ſi ſeruus,in pr. niſi pro ſuo intereſſe negligente domino intercedant,l.electio.26. §.vlt.eod. Sed dominus tantùm hac actione regulariter conuenitur, d.l.is qui,d.l.ſi ſeruus. etiam quoties ei dominium ab alio auferri poteſt: l.ſi quis,36. eod. aut qui ſe pro domino offert, l.ſi plurium,39.§.1.eod. Datur etiam ſucceſſoribus hæc actio,l.pen.eod.& in ſucceſſores:non tamen vt ſucceſſores, ſed vt

A dominos & poſſeſſores,l.pen.in fi.eo.l.1. §.vlt.ſi quadrup.pauper. quamdiu ſeruus viuit,l.noxales,eod.nõnunquam etiamſi dominium abſit, vt ex inficiatione, l.electio.26.§.neq;,5.eod. Filiorumfamil. eadem olim erat ratio: §.vlt.Inſt.eod. cùm omnia parentibus tanquam dominis acquirerent, nihil ipſi in bonis retinerent, ſup.per quas perſ.nob.acquir. in pr. Nec multum patria poteſtas à B dominica differt Bart.l.in ſuis, 11.de lib. & poſt. l.2 C de patrib.qui filios diſtrax. ſicut nec emancip.tio à manumiſſione, l.vn.C.de ingra. lib.l.vlt. C.de emanc.lib. Proindeque nec abſurdum videretur, quamuis parentes illis adimere libertatem non poſſint, l.vlt.C.de pat.poteſt. tamen & illos ex ſuo delicto ſeruos quadamtenus fieri,l.2.& 1.t.de pæn. nõ quidem in perpetuum, ſed donec da- C mnum datum ſarciretur, §. dominus. Inſt.eod. Sed hoc pòſt iniquum viſum eſt, ex delicto præſertim ciuili & priuato auferri filijsfam.libertatem:cum patribusfam. ex hac cauſa, quæ non ſit capitalis,auferri non ſoleat: quos cum fas non ſit in noxam ex tali delicto ducere: cur illud in filijsfamil.& filiabus, quæ idem ius libertatis habent,cum periculo etiam pudoris ad- D mittatur? d.§.vlt.Inſt.eod.

¶ Materia ex qua, non ſunt contractus,ſed noxæ, & maleficia ſeruorum, l.1.eo.priuata,in princ. Inſt.eod. Materia circa quam, corpus ſerui, & quidem ſolidum,l.ſi ſeruus,8.eod. cum quo hæ actiones ambulant, & tranſeunt in quemuis poſſeſſorem, l.vlt.l.noxalis,7. & paſſim,eod.§.omnis.Inſt.h.t. aut litis æſtimatio,l.& generaliter,28.verb.litis æſti- E mationem ſufferat, l ſi ſeruus,8. & paſſim, eod. 7

¶ Noxalibus actionibus permittitur domino damnato,aut litis æſtimationem ſufferre, aut ipſum hominem noxæ dedere,l.3.4.Cod.eod. in prin. Inſt. hoc tit. Nam ſic condemnari debent, vt aut noxæ dedere, aut condemnationem ſufferre,habeant in ſua poteſtate,l.2.C.eod.l.miles,6.§.1.de re iud. Cùm F autem ſententia congruat libello, l. vlt.C.de fideicomm.libert.conſentaneum eſt his actionib. ſic alternatiue oportere agi,vt dominus aut damnum, aut 8

noxam præſtet, *l.1.§.cùm arietes,5.verb. competeret actio,quamobrem, &c.& §.interdum,7.in verb. in hoc non conuenietur vt noxa dedat.ff.ſi quad.paup.feciſſ. dica.* Ibi autem agi,& exhiberi etiam à reo ſeruus debet,vbi deliquit: *l.vl.de noxal. act.* & intra tempus cuiq; actioni præfinitum:*l.4.C.de noxal.act.*& exacta ſatiſdatione ſi alienus defendatur,*l.ſi plurium,39.§.1.& 2.eod.*

9 ❡ Finis eſt , ne delictum ſerui alijs noceat,& impunitum maneat: domino verò,ne vltra corpus ſerui noceat, *in prin.h.t.* Effectus,quòd dominus noxali conuentus, ſeruum noxæ dedendo liberetur:*ex beneficio.l.miles, 6 §.1. de re iudic.* dummodo in ſolidum dedat, non partim:*l.ſi ſeruus,5.eod.*& in perpetuum eius ſerui dominium à domino transferatur in eum , cui ſeruus deditur , *§.1.h.t.* & cui dominium acquiritur , *l.electio.25.§.vlt.eod.* aut cauſa dominij:*l.& generaliter,28.de noxal. action.* non quidem pleno Quiritum ire, ſed quoad damnum reſarciatur , *Theophilus hic,l.2.ſi ex noxali cauſ.* vnde dictus ſeruus rectiùs in bonis eſſe dicitur, quàm verò Quiritum iure, *l.electio.26. §.vlt.eod.* Ex hac enim cauſa noxæ fit deditio:quamobrem ſi damnum aliũde reſarcire ſeruus actori , cui deditus eſt, poſtea poſſit, auxilio Prætoris,nimirum contra ſubtilem ſtrictamque iuris rationem , quæ inuito ius ſuum auferri non patitur , *l.vlt. de pact. l. id quod noſtrum.de reg.iur.* etiam inuito domino manumittitur, *§.1.h.t.vbi Theophil.* cùm fauore libertatis , tùm quia ceſſante cauſa ceſſare debet effectus, *c.cum ceſſante,de appell.Tiraq.late in tract. ceſſante cauſa.* Sed etſi dominus non ſit conuentus, tamen ſufficit eum cedere toto illo iure,quod habet, ſiue poſſeſſionis,*l.bona,11.eod.*ſiue alio quouis, *l.ſi haret.21.eo.*

10 ❡ Affinis maximè eſt directa , quæ in delinquentem datur: vt enim aliàs in ſymbolizantibus facilis eſt tranſitus,ſic etiam noxalis tranſit in directã ſeruo manumiſſo : *§.omnis,h.t.l.1.C.eod.* contrà directa fit noxalis,ſi nocens ex libero ſeruus factus ſit, *d.§.omnis, h.t.* Cæterùm directa ex his delictis priuatis non datur in ſeruum, cùm actio ſit

A pecuniaria, quæ hunc non tenet , *l.hos accuſare,12.de accuſat.* Quod tamen ex his agatur extra ordinem, ſicut agi poteſt,*l.vltim.de furt.l.vlt.de iniur.* videtur poſſe directò cum hoc agi , præſertim cùm in ſeruili corpore facile ad verbera & in caput,etiam ex leui delicto eatur,*l.capitalium,28.§.vlt.l.in ſeruorum,10. de pœnis.* Nam extraordinariæ,& capitales actiones pœnales,quæ in corpus,
B non bona diriguntur,etiam ſeruos directo tenent,*l.3.l.4. C.de noxal. action. d.l.hos accuſare.* Affinis eſt & directa, quæ datur in filiumfamil. ex ſuo maleficio , quandoquidem noxalis in eum non habeat locum : *§.vltim. hoc tit.* qui quidem ſi ſatisfacere nequeat, pater peculio tenus eius nomine poterit conueniri : *l.noxal.33. cum ſeq.ff. eod.l.l.filiusfam.35.de iud. l.1.§.ſi filius de his qui deiecer.* vel poteſt etiam hic ob-
C tinere reg. Vt qui non habet in ære, luat in corpore, *l.pen.& l.vlt. de in ius voc.* Item directa quæ detracta noxæ mentione datur in dominum conſentientem , vel cùm poſſet non prohibentem, *l.4.C.eod.l.2.3.4.5.ff.eod.* tanquam contra conſcium:*l.in delictis,4.§. ſi detracta.3.eod.* & quidem in ſolidum, *l.5.ff.eo.*vel in dominum,qui dolo poſ-
D ſidere deſijt, vel ſe poſſidere negauit, *l.quoties,21.§.prætor.2.eod.l.1. §.item 7.ſi quadr.paup.&c.* Mendacij enim pœna eſt in ſolidum & purè exigi : *l.1.§.interdum,7.ſi quadrup.paup.feciſſ.dica.* etiam plures aut ſingulos,quemadmodum ſi plures deliquiſſent,*l.5.eod.*Et alia directa de eo quod ad dominum ex delicto ſerui peruenit , *l.ſi ſeruus,4.C.eod.*
E (nam iniuſta lucra cuiuis poſſeſſori extorqueri iuſtum eſt)hoc eſt,Condictio,*vt volunt,l.vlt.verb.condictione , vbi glo. C.eod.l.proinde, de condict.furt.* aut quo ad res extantes , etiam vendicatio:*d.l.vlt.*quarum altera alteram conſumit, cùm vtraque rei ſit perſecutoria , *gl.dicta l.vlt.per l.nemo ex his,§.quoties,de reg.iur.* Item noxæ deditio , ſi dominus ſuſcipere nolit iudicium:*d.l.*
F *noxali,33. l.vlt.eod.* & ductio eius qui non defenditur,*l.is qui 32.l.etiam 26. §. vlt.l.ſi plurium,39.§.vlt.eod.l.& generaliter, 28.§.vlt.*vel pro derelicto habetur,quæ derelictio dominum actione liberat,

l.quem-

Digitized by Google

l.quemadmodum,38.§.1. de noxal.action. A
Sed ſi dominus ſeruum non exhibeat, vel doloſè exhibere non poſſit, in ſolidum actio, detracta noxæ mentione datur, *d.l.quoties, 21.§.2.cum multis ſeq. eo.* Item exceptio & replicatio doli, *de qua in l.& generaliter,15.eo.* actio ad exhibendum, quæ datur agere de noxa volenti, *l.de eo,§.ſæpius,ad exh.* quæque cum hac rectè poteſt cumulari, *argum. l.quoties,21.§. præter.2.verſ. quod ſi verb. neq; exhibere,& paſſim,eo.* B

11 ¶ Contraria ſunt, ſi ſeruus libertatem adipiſcatur, *§.pen.h.t.* aut in eius poteſtatem tranſeat, cui deliquit: *d.§. pen.* aut deceſſerit prius quàm lis conteſtetur, *l.noxalis 7.l.electio.26.§.ſi u.4.eo.* vel ab ignorante mortem lis conteſtata ſit: *l.pen.§.1.eod.* morte enim noxæ, noxalis tollitur, *d.l.7.* Item exceptio rei iudicatæ, ſi cum domino, tanquam C conſcio, ſine noxæ deditione actum ſit, & eo abſoluto noxalis intentetur: *l.4.§.ſi detracta.3.eod.* vel litis exceptio pendentis, aut ſolutionis inde factæ: vt ſi à pluribus noxali dominus conueniatur, cùm eum omnibus noxæ dedere nequeat, ei qui prius ad ſententiam peruenit ſoluendo, à reliquorum actione liberatur, *l.ſi quis 14. eod.* Nam deditio ſerui omnem noxalem tollit: D *l.electio.26.§.vlt eod.* niſi tamen ex ſcientia conueniatur, quæ viliſſimi hominis deditione actionem non tollit, *l.ſi ex duob.17.eo.* Item ſi ſeruus non ſit in poteſtate abſq; dolo domini malo, *l.quoties,21.§.2. eod.* quo nomine iuſiurandum præſtatur, aut abſque noxæ mentione, fit in ſolidum condemnatio, tanquam ex contumacia, *d.l.quoties,§.2.& 3.* E Ceterùm huius iuriſiurandi exceptio non obſtat, ſi pòſt deprehendatur ſeruus in domini poteſtate, *d.l.quoties,§.vlt.eod.* cùm hic ceſſet iuramenti cauſa, & conditio, & proinde effectus, *l.vlt.C.de non nu.pecu.* Item ſi pro derelicto habeatur, *l.quemadmodum,38.§.eod.* vel deſeratur, neq; defendatur, *l.noxal.33.eod.* dum tamen ſine dolo malo: nam ſi dimiſerit, nec agi cum eo noxali poſſit, quaſi dolo deſierit poſſidere, cùm exhibere poſſit, tenetur, *l.ſi bona.12.eod.* niſi ius ſuum omne recuſando iudicium, ad actorem transferat: *l.non ſolum,20. eod.* item exceptio doli mali, *l.ſi plurium,39.§.2.& 3.eo.*

AD EXHIBENDVM. Titul XLII.

Actio ad exhibendum tàm vindicationibus cohæret, *l.1.eod.* quàm noxalibus: *l.de eo,§.ſæpius ad exhib.l.quoties, 21.§.præter.2.de noxal.* de qua dictum eſt ff.eod. nec dici plura neceſſe, cùm non valde magnum habeat in foro nunc vſum.

DE RELIGIOSIS ET ſumptibus funerum, & aleæ luſu, & aleatoribus. Tit. XLIII.

De religioſis non eſt in rem actio, quia nullius in dominio ſunt: *l.4.h.t.l.in rem.§.1.l.qua de religioſis, de rei vend.* datur tamen hoc nomine actio ſimilis, *l.1.2.3.4.5.6.7.8.9.10.11.12.13.14.h.t.* de qua dictum eſt ff eo.t. ſicut & de ſumptibus funerum, *l.3.hoc tit.* actio funeraria, *l.etſi 14.§.hac actio.5.§.ſi quis,10.l. Neratius,20.l.in patrem,21.l.ſic pro rata,27.l.ſi poſſeſſ.32. de relig.& ſumpt.* ſeu actio funeralitia, *l.contra.30.eo. vbi declarauimus.* & de aleæ luſu, *l.vlt.h.t.* & aleatoribus, *de quib. Pandect.eo.tit.de aleatorib.*

Atque hæc quidem hactenus perfunctoriè. Reliqua ſi Dominus vitam & valetudinem, ac etiam otiolum aliquod concedet, paulò pòſt ſequentur. Cuius rei in argumentum ac fidem, viſum eſt ſubiungere duos hoſce titulos, qui præ manibus erant.

Digitized by Google

DE SVSPECTIS TVTORIBVS ET CVRATORIBVS. Titul. XLIII. Libri V.

1 *Suſpicio quid, & quid ab opinione differat.*
2 *Eius ſpecies.*
3 *Suſpectus tutor quis, & ſuſpecti tutoris duplex cognitio. & num. 6.*
4 *Accuſatio ab actione in hac materia quid differat.*
5 *Cauſæ huius accuſationis: & qui accuſare poßint & accuſari.*
7 *Materia & forma, & qualiter ſuſpicio probetur.*
8 *Finis & effectus.*
9 *Affinia, contraria.*

1 SVSPICIO, † quemadmodum A
notum eſt, ſignificat coniectu-
ram ſeu incertam notitiam: &
ſolet diſtingui ab opinione,
quod hæc nitatur probabili a-
liqua ratione, & pene fidem faciat:
illa verò nequaquam. Suſpicio, inquit
Bald. eſt paßio animi, non elicientis
certam concluſionem, *in rub. C. de pro-
bat.* Sed rectius Bart. & ſignificantius,
ſuſpicionem ab opinione & reliquis B
coniecturis diſtingui: *in l. admonendi,
num. 21. De iureiur.* nam ſuſpicionem
ponit in primo gradu ad fidem & pro-
bationem faciendam deſtinato, *l. in leg.
ad l. Aquil. l. abſentem, ſ. de pœnis.* vt ſit
leue argumentum, quo animus iudi-
cantis commonetur ad aliquid exiſti-
mandum, non tamen à dubitatione
remouetur. Opinionem vero conſti- C
tuit in gradu ſecundo, in quem ex ſu-
ſpicione quaſi fit tranſitus, firmiori-
bus accedentibus argumentis, quæ
quidem plenam fidem non faciant,
ſed tamen omnem eximant fere du-
bitationem, *l. 3. §. eiuſdem, de teſtib. l. 1. de
quæſt.* Atque ita quidem propriè ſuſpi-
cio ſumitur, quanquam in hac mate-
ria & alijs ſæpe hoc diſcrimen cõfun-
2 datur: & † triplex conſtituatur ſuſpi- D
cionis ſpecies: vna temeraria, altera
probabilis, (quæ propriè dicitur opi-
nio) tertia violenta, quæ in probatio-
nem incidit, *c. dixit, 2. quæſt. 1. vbi gl. &
Doctores.* quæ in hoc tractatu omnes
tres ſpecies concurrunt. Primùm e-
nim qui accuſat, affert ſuſpicionem

A leuis momenti, quæ parum apud iu-
dicem valet initiò, quia is contra in
benigniorem partem pro tutoris fide
præſumit, cùm quiſque præſumi a le-
ge atque à magiſtratu bonus debeat,
donec probetur malus: *vt dixi ad tit.
probat. & præſump. Parat.* Hæc autem ſu-
ſpicio progreſſu litis fit probabilior, ac
tranſit in opinionem, & tandem in e-
xitu facta probatione, violenta effici-
B tur, ex qua iudex ſententiam profert.
Ab iſtiuſmodi autem ſuſpicione tutor
vel curator ſuſpectus dicitur.

¶ Suſpectus tutor is eſt, qui non ex 3
fide tutelam gerit, *§. 3. h. t.* Alibi I.C.
ſuſpectum, inquit, eum eſſe putamus,
qui moribus talis ſit, vt merito pro
ſuſpecto haberi poſſit, *l. ſuſpectum, ſ. eod.*
De ſuſpecto autem tutore ſciendum
C eſt duplici modo cognoſci, vno ordi-
narie, per accuſationem, vel actionem
vel exceptionem: altero verò extra
ordinem officio iudicis nobili, cum vi-
delicet per viam inquiſitionis citra
accuſatorem iudex de ſuſpecto tutore
cognoſcit: *l. 1. l. 3. §. præterea, & §. ſi tutor.
ff. eo.* penes quem ipſa fama vicem ac-
cuſatoris ſupplet, *c. inquiſitionis, c. cùm
oporteat, c. qualiter, 1. 2. de accuſ. l. 2. §. ſi pu-
D blico. de adulter. l. 1. 2. C. ſi ſeru. export. Chi-
lian. in prac. nu. 2. 3: & alij cap. de inquiſit.
Bar. l. 3. de off. præſid. gl. & C. no. c. veniens
1. de teſtib. Bart. l. 1. §. idem Cornelio. de quæ-
ſtionibus. Hipp. conſ. 50. & conſ. 64. Bal. &
Salic. l. ea quidem. 7. C. de accuſat.*

¶ Accuſatio aũt ab actione differt, 4
quamuis in hac materia paſſim & pro-
miſcuà

Digitized by Google

miſcuè aliàs accuſatio appelletur, *in l.
1. §. oſtendimus. & §. pen. ff. eo. & in l. 1 §.
ſuſpectis. ad S. C. Turp.* alias vero actio, *d.
l. 1. §. pen. l. 1. C. ſi tutor vel curator geſſ.* Ac
cuſatio propriè eſt, cùm de crimine tu
toris quæritur, *l. 1. in princ. & §. 1. ff. eod.*
iſq; non modò petitur remoueri, ſed
etiam puniri: *l. 1. §. vlt. l. 2. l. 3. §. tutor qui
alimenta. ff. eo.* actio vero proprie dicitur,
cùm non de crimine quæritur, ſed de
culpa, negligẽtia, paupertate, &c. *l. 3. §.
vlt. ff. eod. l. vlt. C. eod. §. vlt. Inſt. h. t.* Quan
quam etiam hæc quadantenus eſt ac-
cuſatio: primò, quia nihil petit appli-
cari agenti, ſed tantummodo poſtulat
remoueri tutorem. Eſt aut genus pœ-
næ ab ordine vel officio remoueri, *l.
moris. 9. ff. de pœnis. l. 6. 7. & paſſim, de po-
ſtulan.* Et hæc propria nota eſt, qua a-
ctiones ab accuſationib. diſtinguun-
tur, quod in illis petitur aliquid ab
agẽte, *§. 1. Inſt. de actio.* in his vero actor
ſibi nihil poſtulet, ſed aut pœnã fiſco
applicari, aut reo infligi petat, *gl. Bart.
& Dd. in l. 3. verb. centum. de ſepul. violat.
Bart. in l. fin. nu. 3. & 4. de priua. delict. per l.
locatio. 9 §. quod illicite. de publican. Iaſ. in
rub. C. de iud. n. 2. Ang. poſt. glo. in §. in ſum-
ma. Inſtit. de iniur. Maran. in ſpec. aureo.
part. 4. diſt. 1. & diſt. 3.* Secundo, quòd
hęc actio non ſit priuata, ſicut iniuria-
rum, *l. 1. in fin. l. vlt. de iniur. Bald. c. 1. §. de-
nique. nu. 2. 3. quæ fuit pri. cauſ. beneſ. amit.
in vſib. ſeu l. 3. de crim. ſtellion.* ſed popu-
laris, & quaſi publica accuſatio: quia
pupillorum cauſa, quorum hic fauor
vertitur, eſt publica & cõmunis, *in prin.
h. t. l. 1. §. pen. ff. eo.* Non eſt igitur neceſſe
ſubtile diſcrimẽ inter actionem & ac-
cuſationem ſuſpecti conſtituere: quæ
ſit nobis actio ſeu accuſatio de ſuſpe-
cto, vel actio criminalis priuati iudicij
(non enim eſt publicum, ſed quaſi pu
blicum) popularis, ex lege 12. tabula-
rum deſcendens, qua tutor veluti ſu-
ſpectus accuſatur, & ob ſuſpicionem à
tutela remoueri petitur. Dico eſſe cri-
minalẽ, quia in ea vel de crimine vel
quaſi crimine, & de pœna reo infli-
genda quæritur. Dico eſſe priuati iu-
dicij, quia publicum iudicium nõ eſſe
ex eo intelligitur, quòd & procurator
interuenire poteſt: *vt tradunt Dd. Bart.
in l. 1. & l. accuſat. 12. §. ad crimen. de publ.*

A *iud. per c. tua. de proc. & c. ex part. de teſtib.*
& quoniã agitur de pœna, quæ minor
ſit relegatione, *l. 1. ff. an per alium cauſa
appell.* Dico eſſe popularẽ quia nõ mo-
do iis datur, quorũ intereſt, ſed etiam
cuilibet agere volenti, *d. l. 1. in prin. eod.* 5

❡ Cauſa efficiens eſt lex 12. quæ
hac actione de tutorum dolo queri,
eoſq; amoueri permiſit, *l. 1. 2. et ſſ ſcien-
dum. ff. eo. in prin. Inſt. h. t. quod & Cic. lib. 3.*
B *Officiorum oſtendit.* Accuſare autem ſu-
ſpectos poſſunt omnes qui non prohi
bentur, quia popularis eſt actio: *l. 1. §.
pen. ff. eod.* etiam mulieres, quæ aliàs ab
omni accuſatione remouentur: *l. de cri
mine. C. de accuſatio. l. qui accuſ. re ff. eod.*
[illegible]m tamen non leuitate, ſed pietatis
[illegible] ad accuſationẽ veniant, *l. 1. §.
pen. ff. eo.* Pupillus ſuſpectum tutorem
ſuum facere nõ poteſt, quia nec ratio-
C nem ab eo repoſcere poteſt: *l. in. ube-
rib. 7. eod. §. 2. Inſt. h. t.* vt nec libertus pa-
tronum, & per conſequens, nec filius
patrem, *l. 3. §. 1. ff. eod.* Accuſari autem
omnes tutores poſſunt, ſiue teſtamen
to, ſiue lege, ſiue à magiſtratu dati: *d.
l. 1. §. oſtendimus. ff. eod.* etiamſi ſatiſde-
derint aut offerant: quia tatius eſt rem
pupilli à principio ſaluam eſſe, quàm
dubiis cautionũ tabulis inhærere, *l. 5.
D ff. eod. l. vnic. C. quando liceat vnicuique.*
Item omnes curatores de ſuſpecto po
ſtulari poſſunt, non modò adoleſcen-
tum, ſed etiam furioſorum, prodigo-
rum, Eccleſiarum, &c. *l. 3. § non tantum.
ff. eod.* Legitimus tamen tutor, cui reue
rentia maior ob ſanguinis cõiunctio-
nem debetur, & à quo, vt proximo ple
runq; hærede, non æquè damnum ti-
E metur, accuſari hoc nomine facilè ne-
quit, ſed potius adiungendus eſt illi
curator: *l. ſi tutor. 9. ff. eod.* niſi tanta
fraus ſubſit, vt melius pupillo ſit eum
planè remoueri, *l. pietatis. 6. C. eod.* Quo
tamen caſu in factum agendum erit,
vt exiſtimationi parcatur, *d. l. 1. §. 1. in fi.
ff. eod.* Nam ſi durius agatur cum hoc,
ipſi quodammodò pupillo fiet iniu-
ria, qui per latus propinqui contume-
F lia afficietur, *l. 2. & 3. de lib. cauſa.*

❡ De hac olim cognoſcere poterat 6
in vrbe quidem Prætor, ſi tantùm de
amotione ageretur: ſin verò de grauio
re pœna, præfectus vrbi, (ad quẽ ſub

Digitized by Google

Auguſtis pertinuit cognitio crimina-
lis, *l.1.de officio præf. vrb.*) in prouincijs
autem tantummodò conſul & eius le-
gatus, *l.1.§.7.ff.eo.* & præſes, non etiam
præſidis legatus, *l.1.§.ſuſpecti.ad Turpil.*
Hodie aũt ſicuti tutores dant omnes
ordinarij magiſtratus: ita poſſunt de
ſuſpecto cognoſcere, & eoſdem remo-
uere, *Dd.in d.l.1.§.3.ff.eod.*

7 ¶ Materia huius iudicij eſt, aut do-
lus, aut culpa, aut iniqua tutoris for-
tuna, propter quam à tutela petitur vt
parum idoneus amoueri, *§.vlt.h.t.l.vl.*
C.eo. Forma proponendæ huius actio-
nis, ex ſuprà dictis intelligi poteſt.
Quadrifariam enim de ſuſpecto tuto-
re quæritur: primò per accuſationem
criminalem: *l.1.§.vlt.l.2.l.3.§.pen.ff.eo.l.*
vlt.C.arb.tut. ſecundò, per actionẽ ci-
uilem vel in factum: *l.1.§.oſtendimus.l.ſi*
tut.9.ff.eo. tertiò, per inquiſitionem ex
motu proprio iudicis, vbi accuſator
deeſt: *l.3.§ ſi tutor.& §.vlt.l.4.§.1.hoc tit.*
quartò incidenter & per modũ exce-
ptiõis in alio iudicio, *d.l.3.§.præterea.d.*
l.impuberib.7.ff.eo. Cùm autem per ac-
cuſationem iudiciũ proponitur, ſcien-
dum eſt omnia in libello ſeruãda eſſe,
quæ in libellis accuſatorijs requirun-
tur, *de quib.in l.libellor.3.ff.de accuſat. vt*
rectè volunt Dd. Bart. & alij in l.1.ff.eod.
Quod ad formam probãdam attinet,
tenẽdum eſt, non ſufficere ſuſpicionẽ
allegari, ſed etiam probari oportere, *l.*
pietatis.6.C.eod.l.quoties.§. qui dolo.de pro-
bat. Itẽ nõ neceſſum eſſe, liquidò pro-
bari crimẽ aut dolum tutoris, ſed ſuf-
ficere probari ſuſpicionẽ: de his enim
agitur, *l.apertiſſimi. vbi Dd.C.de iudicijs.*
Nec certè ea res aliter quàm per ſuſpi-
ciones probari poteſt, cùm ſolus tutor
ſuo arbitrio, clam arbitris alijs in ad-
miniſtratione verſetur: vt alius nemo
niſi per ſuſpiciones eũ coarguere per-
fidiæ nõ ſatis commodè plerunq; poſ-
ſit. Quamobrem hoc genus probatio-
nis meritò in hac cauſa eſt admitten-
dũ, *l.non omnis.6.§.a barbaris.ff. de re mi-*
lita.l.quicunque.C.de ſer.fug.c.afferte.ext.
de præſumpt. Probantur ſuſpiciones ex
cauſis geſtis & circumſtantijs admini-
ſtrationis: vt ſi tutor probetur aliquod
delictum aut fraudem in tutela com-
miſiſſe, *l.3.§.nũc videamus.& §.Seuerus.*

A *h.t.* aut ſi oſtendatur eius culpa nõ mo-
do lata, ſed etiam leuis, hoc eſt, aut ne-
gligẽtia magna aut mediocris, qua res
pupilli delabi & corrumpi ſinat, *l.im-*
puberib.7.§.1.h.t.§.3.Inſt.h.t. Item ſi pro-
bentur inimicitię inter tutorem & pu-
pillum, aut eius propinquos enatæ: *d.l.*
3.§.ſi tut. ſi tutor alimenta pupillo ſub-
trahere aſſeratur, *d.l.3 l.tutor qui alimen*
ta.h.t. ſi repertorium ſeu inuentarium
B datorum & acceptorum non conficiat
initio adminiſtrationis: *d.l.7.§.pen.h.t.*
ſi nimis magnos ſumptus aut non ne-
ceſſarios tutor faciat, vel res pupilli ſi-
ne cauſa & decreto alienet, idq; pro-
bari poſſit, *l.in eos.9. vbi Bart.de tutel.* Itẽ
ſi cũ collegis adminiſtrationem com-
municare nolle cõuincatur: *l.actus.20.*
vbi Bart.de adminiſtr.tut.l.1.ff.eod. ſi ad-
monitus à magiſtratu adminiſtratio-
C nem negligat: *l.3.C.eod.* aut citatus ad
ſe purgandum, non compareat, *l.vn.§.*
vlt.ff.ſi quis ius dic. non obtemp.l.impube-
rib.7.§.vlt.ff.eod. Et generaliter, ſi qua
cauſa iuſta magiſtratum mouerit, cur
non putet pupillo conſultũ, vt diutius
tutor in adminiſtratione verſetur, po-
terit quaſi accuſatione probata, remo-
tionẽ decernere. Pendet enim hæc to-
D ta res vt popularis, & quaſi publica;
non tàm à ꝓbatione accuſantis, quàm
ab arbitrio iudicis: qui etiam ſine ac-
cuſatore & iudicio, poteſt ex officio
remouere, *d.l.3.C.eo.§.ſi quis tutor.& §.*
vlt.Inſt.h.t. Nã duplex eſt remouẽdi tu-
toris forma, ſicut & duplex inquiſitio.

¶ Finis huius remotionis aut accu- 8
ſationis eſt, vt res pupilli ſalua potius
maneat amoto ſuſpecto tutore, quã vt
E per actionẽ tutelæ, amiſſa repetantur.
l.vnic.C.quando liceat vnicuique.l.ſuſpe-
ctus.5.ff.eo.l.pietatis.6.C.eo. Effectus ve-
rò, quod pendente hoc iudicio admi-
niſtratio tutori auferatur, vſq; dũ de
te ſit plene cognitum, *l.cum.7.C.eo.§.ſi*
quis.aũt h.t. Item quod probata inten-
tione accuſantis, tutor remouetur, &
quidem cum nota infamiæ, ſi propter
dolum: abſq; nota vero, ſi ob culpam:
F *l.3.§.vlt.ff.eo.l.vlt.C.eo.§.ſuſpectus.h.t.*

¶ Affinis aũt huic accuſationi ma- 9
xime eſt, tutelę actio: nam & in hac de
dolo & culpa tutoris quæritur, & peti-
tur res pupilli ſalua conſeruari: *l.quit*

quide

quid & l.1.C.arb.tutel.4.ff.de tutel.& ratio.diſtrah.& damnum tutelę ſequitur peræq; infamia, l.1.in verb.tutelæ.ff.de his qui notan.infa. In paucis tamen differunt. Nam hæc quaſi popularis eſt, tutelæ verò actio plane ciuilis, quæ tantùm pupillo eiuſq; hæredi datur. Deinde hæc accuſationē ſapit, quia nihil petit actori tribui, ſed poſtulat tutorē remoueri: actio verò tutelæ merè pecuniaria eſt, quoniam petit pecuniam pupillo debitam. Deinde in hac tantū de dolo & culpa quæritur, lata & leui: tutelę verò iudicio agitur etiam de leuiſſima, d.l.quicquid.vbi Dd.C.arbi.tutel. Poſtremò hæc actio tantum datur durante tutela: l.pen.ff.eod. actio verò tutelę nonniſi ea finita: ff.de tutel.& ratio.diſt. vt meritò in l.1.C.eo.dicantur hæ actiones ab Accurſio & Dd. eſſe incōpatibiles. Nam quandiu vni locus eſt, altera non poteſt agi. Affines etiā huic actioni ſunt, accuſationes criminales, quibus delictum tutoris petitur maiore aliqua, vel publica pœna coerceri: puta ſi inſidię ſtructæ pupillo, aut furtū cōmiſſum allegetur, & ſi qua ſunt ſimilia, l.1.§.vlt.l.3.§.tutor qui alimēta ff.eod. Finitur autem hæc accuſatio, finita tutela: l.1.C.eo. etiamſi ſit antea pridem incœpta: §.ſed ſi.h.t.l.pen.ff.eod. nō ea ratione, vt quidā arbitrantur, quia accuſationes aut iniuriæ non tranſeunt ad hæredem: nam ſic lite conteſtata duraret hæc actio, l.vnic.C.ex delict.def. quod tamen contrà eſt: §.ſed ſi.h.t. ſed ideo, quoniā intentio huius actionis impleta eſt poſt tutelam finitam. Nihil enim aliud petitur, quàm vt tutor remoueatur, atq; ita finiatur eius tutela. Vt igitur ſoluitur omne iudiciū quando ante ſententiam reus petitioni ſatisfacit: §.vlt.Inſt.de perpet.& temp.actio.l.ſi debitor.ff.de iud. ita & hoc iudicium finita tutela finitur, quia intentioni eſt ſatisfactum, & eius finis habetur. Eademq; eſt ratio, cur hęc actio dicatur extingui mortuo tutore, vel pupillo: §.3.h.t. nam & iſtis modis tutela finitur, § 1.2.Inſt.quib.mod.tutel.fin. An aūt morte accuſantis eodē modo iudiciū hoc ſoluatur? probabilius dubitari poteſt: ſed ſicut in reliquis accuſationibus iudex ex officio defendere

A poteſt reum indefenſum: l.ſi non defendantur.ff.de pæn. & cōtrà, mortuo aut impedito accuſatore, iudicium criminale ex officio proſequi: l.2.C.de abolitio l.libellorum 5.§.pen.ff.de accuſ.l.vlt.vbi Bal.& Dd.C.ſi accuſator vel reus mortuus fuerit: ita cū hæc actio ſit popularis, & publicè interſit, rē pupillorū eſſe ſaluam, totaq; hæc res ſit arbitraria: arbitror mortuo accuſatore poſſe iudicantes B cognitionem perducere ad exitū, & ex officio quæſtionem remotionis definire, l.4.§.1.ff.eod.

DE EXCEPTIONIBVS ſeu præſcriptionibus.

Tit. XXXV. Libri viij.

1 *Continuatio.*
C
2 *Exceptio quid ſit.*
3 *Eius propria.*
4 *Species.*
5 *Cauſa efficiens.*
6 *Quinam excipere poßint.*
7 *Materia exceptionum.*
8 *Forma.*
D
9 *Quando & vbi proponi debeant.*
10 *Quomodo probetur exceptiones.*
11 *Finis exceptionum.*
12 *Effectus.*
13 *Adiacentia.*
14 *Affinia.*
15 *Contraria.*

POſtquam † actionibus ſatis inſtruximus petitorē, ſequēs eſt, vt de exceptionibus, quę defendendorū reorū cauſa comparatæ ſunt, & tam actioni, quàm rei iudicatæ, atq; adeò excutioni poſſunt obijci, deinceps agamus. 1
E

¶ Exceptionē ab excludēdo dictā, inquit Vlp.l.2.in prin.eo. vtens nota improprietatis, quaſi vim poti' quā vocē ponderans, fortaſſe ſecutus Ciceronē, lib.de Inuen.2. qui Prętorijs exceptionibus ait multas excludi actiones. Nec id nouū eſt noſtris, vt cū in l.1. de iniur. dicitur, Cōtumelia dicta à cōtēnendo, cū potiùs ſit à cōtumeo: ſed eo ſcilicet ſenſu, quo contemptionem alterius 2
F

Digitized by Google

ſignificat:ſic exceptio, propriè ducitur ab Excipere,ſed ea ſignificatiõne, qua excluſionẽ ſignificat. Nam inter alia ſignificat eximere aliquid de regula, excludere,demere, *vt Cicero in Acade. & 1.Tuſcul.nihil excipit. & de Diuinat.1. excepi de antiquis prater Xenophontem neminem.ad Att.lib. 6. per aliquem aliquid excipere. & 11.nominatim aliquid excipere Q.fratri, lib.1. in ſummis laudibus vnam excipere iracundiam.ad Att.lib.11.Tum ille edixit ita,vt me exciperet nominatim:& in iudicialibus. Q.fratr.,lib.1. epiſtol.1.nominatim excipit lex.pro Cornelio : vbi eſt exceptum fœdere.pro Cluen.in emptionibus alij plura,alij pauciora excipiunt.de Inuent. 1.aſſcribat ad legem, & addat exceptionem hanc. Item pratorijs exceptionibus multa excluduntur actiones & lib. 2. legem exceptam.de Amicitia,ſine exceptione.2.de Diuina.tacita exceptiones de Finib.2.dare exceptionem alicui. Att.lib.6. habere rectam exceptionem, &c.* Quanquam igitur exceptionis nomine veniat omnis ἐν πλάτει defenſio:*l.defenſiones.11.C.eo. Doctores in rub.ff.& ext.eod.* tamen propriè ſolũ hoc nomine notatur, quod ad excludendã actionem reus obijcit, *l.2.l.antep ff.eod.* Vnde aiunt, eum qui ſimpliciter negat, non videri excipere, *Bal.& Fel.in rub.eod.idem Bal.l.1.n.6. C.de iur. & fac.ign. & l.peremptor.C.ſent. reſc.in.non poſſ.gl.Bart. & Dd.in l. nam poſtea in prin.de iureiur.* aut qui negat intentionem tenere,vel cõpetere actionem, *vt in c.1.de lit.conteſt. in 6.* quæ exceptio intẽtionis dicitur, *Soc.in rub. & in l.1.eo.* Item ſtatutum, aut reſcriptũ, auferens exceptionem, nõ tollere defenſionem, aut iudicis implorationẽ *Bart.d.l.plane.in fine.de petit. hared. Fel. praall.loco.* Quod ſanè fateor,eum eiuſmodi nõ modo de his, ſed ne de iuſtis quidem exceptionibus intelligantur: verum eò valere tantùm debeant, vt friuolæ exceptiones excludantur, *Iaſ. l.ſed etſi.§.quaſit.nu.6.& 7 ſi quis caut.& l.penult.num.17.18. C. de pactis.l.1.nu.6.de condict.indeb.Bart.l.1.§.1.nu.3.quod vi aut clam.Specul.de renunc.& de oblig.ac ſolut. §.1.Hipp.ſing.96.Corſet.ſing.91.verb. exceptio.n.1.Mant.ſing.1.nu.1.Alexand.conſ.1. nu.5.vol.6.& conſ.205.nu.6.vol.6.* Et huic ſane ſenſui congruunt exempla exce-

A ptionũ hic ſubiecta,quæ ſunt eiuſmodi,vt fateantur tenere quidem actionem,ſed in re propoſita eſſe iniuſtã& excludendam: & congruunt huc definitiones I.C. Exceptio eſt quędam excluſio,quæ opponi actioni cuiuſq; rei ſolet,ad excludendum id, quod in intentionẽ condemnationemve (quam in concluſione libelli præſcribit iudici actor, *l.vlt.C.de fid.lib.1. vt fundus. com-*
B *mun.diuid.c.licet.de ſimoni.Iaſon, Zaſ. & Doctores.§.1.Inſt.de action.*) deductũ eſt: *l.2.eo.* ſeu eſt conditio (nã conditionaliter olim exceptiones reus proponebat, *in princ.ĵ.tit.1.verſ.ſi non conuenerit.* formulis prætor adijciebat, *l.1.fam.herciſ.l.2.§.1.l.4.§.1.ẽ.8.§. Labeo.14.§.ſi a Titio.28.cum ſequent.de dol. except.*) quæ modo eximit reũ damnatũ,modò minuit damnationem, *l.except.22.eod.* Sed
C hæ definitiones congruũt tantùm exceptionibus peremptorijs. Ad hoc tit. agitur etiã de dilatorijs, *vt §.appellantur.§.vlt.Inſt.eo.* in Codice etiam de declinatorijs : *l.vlt.C.eod.* vt omnino latiùs debeat hic nomen exceptionis vſurpari, *l.antepen.C.eod.* pro omni videlicet defenſione, quàm non modò ad actionẽ excludendam,ſed etiam ſuam ad vtilitatem,ſuiq; tuitionẽ qualem-
D cunq; reus vſurpat, *in prin.Inſt.h.t.verb. defendendorum reor.gratia.* Arctius tamen hic ſumitur illud nomen, quam in Pandectis, vbi replicationes includit: *l.2.§.1.eod.* hic excludit, vt patet ex titul.ſequ. de replicat. Quamobrem pro ſubiecta hic materia ſic deſcriberẽ poſſumus, *ex l.non exceptionib.10.C.eod.* vt ſit defenſio, qua certis ac iuſtis ex cauſis auxilium reo tribuitur aduer-
E ſus intentionẽ actoris, *l.4.verb.integras defenſion.l.ſi quidem.9.l. antepe.C.eod. &c.*

¶ Propria exceptionis, quòd ſit excluſoria, *l.2.§ illud eod.* multiplicabilis, *d.§.illud.* perpetua, *l.3.eod.* non modò ad 30 annos,ſed in æternum, *d.l.ſi pactum. 6.verb ſine temporis definitione.C. eod.glo.l. 3.verb.praſcriptio.C.de praſcript.30. anno. Panor.c.ſi autem. de reſcrip.Fran. Balb. de*
F *praſcrip.4.part.4.partis prin.quaſt.37.* etiam cum actio tantum eſt annalis, *l.6. 7.C.eod.l.pure.5.§.vlt.de dol.excep.* Nam quæ annua ſunt ad agendum, eadem perpetua manent ad excipiendum, *l.quaſi-*

l.quæſitum §.an vltro.de pecul. Cuius rei A ratione reddit Paulus:*d.l.5.§.vlt.* Non, inquit, ſicut de dolo actio certo tempore finitur, ita & exceptio eodem tempore danda eſt. Nam hæc perpetuo cõpetit, cum actor quidem in ſua poteſtate habeat, quando vtatur ſuo iure: is autem, cum quo agitur, non habeat poteſtatem, quando conueniatur. Nã præſcriptio in odium negligentiæ non B agentium introducta, *l.cum notiſſimi.in prin.vbi Dd.C.de præſcript.30.ann.* nõ ſolet currere agere nequeuntibus *l.1.in prin.& §.C.de anna.except.l.1.de vſucap. transfor.d.l.cum notiſſimi.& paſſim. C.de præſcrip.30.an.nor.iuxta reg.ceſſante ratione legis, ceſſat lex l.adigei.§.quam.de iur.patr.l.quod dictum.de pactis.* Quare quando eiuſmodi eſt exceptio, vt etiã per modum actionis proponi poſſit, C velut ſimulationis contractus, *de quã Capol.in tract.de ſimul.contra.* numeratæ pecuniæ: *Bald.Salycetus,& communiter Doctores.l.ſi ex cautione.C.de non nu.pecu. Fel.in c.ſi cautio.nu.60.de fide inſtr.* tum præſcribetur intra legitima actionum tempora: *Bald.Sal.& communiter Doctores in l.5.& 6.C.eo.per l.quæſitum.§.vlt.de pecul.Bal.l.ſicut.n.12.C.de præſc.30.annor.* cùm hic imputari poſſit negligentiæ D excipientis, cur non definito tempore egerit. *Bald.d.l.ſicut.Franc.Balb.tractat. præſcr.4.parte.4.partis prin.quæſt.37.nu. 3.* Sunt & aliæ temporales, ex vi pacti temporalis, puta ne intra quinquennium agatur: *l.3.in fin.eod.* vel reſcripti. *l.vltim.C.quæ bon.ce.l.poſſ.d.§.appellantur. Inſt.h.t.l.2.C.de precib.Impe.offer.vbi Dd.* Aliæ quoq; exceptiones ſunt perſonales, neq; tranſitoriæ, hoc eſt, perſonæ E cohærent, nec tranſeunt ad alios: *l.exceptiones.7.eod.* vt priuilegij perſonalis. In quantum facere poſſis: *§.vlt.inſt.de repl.iunct.§.vlt.Inſt.de act.* quę nedum in fideiuſſorem, *d.l.exceptiones.l.quod dictum.l.ſi fideiuſſor.de pact.* ſed ne quidem in extraneum hæredem tranſit, *l.maritum.12.cum l.ſequent.ff.ſol.matrim.* Exceptio tamen reſtitutionis minorũ in hæredem tranſit, *l.3.§.pen.l.minor.18. §.fin.cum l.ſequent.de minor.* quia dam- F num familiæ eſt: *Caſtrenſ.& Doctores d.l.1.2.C.de fideiuſſ.minor.* non fideiuſſore, *d.l.1.2.C.de fideiuſſ.minor. d.l.exceptiones.*

in fine eod. ne inutilis fiat reſtitutio: *l.an.7.§.non ſolum.3.de min.* præſertim cum fideiuſſor ſibi imputare debeat, quod vltro interceſſerit pro minore, cuius conditionem aut ius ſciuit, vel ſcire debuit, *l.qui cum a.io.de regulis iuris.* quod perinde eſt, *l.quod te.ſi cert.pet.l.qui quũ.Co.de reſcind.vend.vbi gl.* Exceptio tamen Velleiani tranſit non ſolum in hæredem, *l.in actionem.10.de ſenatuſconſ.Vell ian.* verum & fideiuſſorem, *l.exceptiones.7.§.1.eo.& l.ſi mulier.16.§.1.ad ſenatuſconſ.Velleian.* quia totam obligationem ſenatus improbat, vt ibi dicitur, ſicut & Macedonianũ, *d.l.exceptiones.7.§.1.l.ſed ſi paterfamilias.9.§.non ſolum.3.l.7.§.quanquam de ſenatuſconſ.Macedon.l.penult.Cod.eod.* Aliæ vero ſunt reales, ideoque tranſitoriæ, hoc eſt, in rem conceptæ, ſeu rei cohærentes: *l.exceptiones.7.§.1.eodem.l.ſi fideiuſſor.l.quod dictum.de pact.* quæ tranſeunt in hæredem, *l.exceptio.ſ.de except.rei iudic.* & fideiuſſorem: *d.l.except.§.1.d.l.ſi fideiuſſor.d.§.vltim.l.ſi.t.de repl.* vt rei iudicatę, metus, doli, iuſiurandi, pacti de non petendo, interceſſionis, Macedoniani, libertatis onerandæ: de quibus eſt vera regula: Omnes exceptiones quę reo competunt, fideiuſſori quoque, etiam inuito reo competere, *l.omnes.19.ff.eodem.* Debent tamen velut poſitiones concludere non tantùm ſecundum veritatem, verum etiã communem opinionem, *Ieſo.l.1.nu.3.C.de teſtam.*

¶ Species diſtribuuntur à cauſa efficiente, in Ciuiles, *§.alioqui.Inſtit.h.tit.* & Prætorias, *d.§.alioqui.Cic.lib.2.de Inuent.* A materia, in exceptionẽ metus, *in princip.Inſtit.eod.tot.tit.quod met.cauſ. ff & C.& de except.doli & met.l.except.7.* doli, *in princip.Inſtit.eodem.tot.tit.de dol. except.t.tit.de dolo malo.l.in pupill.4.l.3.l.ſi rem.2.l.excep.7.eod.tit.ff.de except.l.t.C. eod.* qui vel conſilio, vel re ipſa committatur: *l.ſi quis cũ aliter.de verb.obl ig.* erroris, imprudentiæ, in princ. *Inſt.h.t.l.Iulian.de d. except.* rei non traditæ, *l.except.20.eod.* vel precij non ſoluti, *l.Iulianus.3.§.offerri.de act.empt.* non numeratæ pecuniæ: *l.qui pecuniam.ſi cert.petat.§.item inter.Inſt.* quę contra reliquarum naturam biennio præſcribi-

4

tur: *Dyn. in c. locupletari. . . num. 7. de regul. iur. in 6.* pacti de non petendo, *l. 1. eod. §. praeterea. d. inter. Instit. hoc titul. l. ſi vnus § pactus. de pactis. l. 4. vbi Iaſon. & Doctores. C. de pact. in princ. Inſtitu. de repl.* cum qua cōcurrit exceptio doli, *l. 6. Co. eodem* generalis, *l. 1. cum ſequent. de dol. except.* vel tranſactionis, *l. 3. C. eod. l. 1. C. de tranſact. l. qui cum tutoribus. ff. eo.* iuriſiurandi, *l. 2. & 3. de iureiur. §. aeque in Inſt. h. tit. l. ii qui. 5. l. excep. 7. l. vlt. eod.* rei iudicatae, *§. item. Inſtit. eod. tit. tit. de except. rei iu. l. 3. l. except. 7. l. Modeſtinus. 10. eodem. l. 2. Cod. eod.* etiamſi alio in foro, puta Eccleſiaſtico, ſententia ſit lata, *c. 2. eod. in 6.* dū tamen eadem nunc agatur cauſa. *c. aduerſario. 13. eodem. l. c. 7. 11. cum multis ſeq. de except. rei iud.* His adduntur exceptiones, in quantum facere poſſit, *l. except. 7. eodem.* interceſſionis ex Senatuſconſulto Velleiano, *d. l. except. 7.* libertatis onerandae, *d. l. except. 7. l. 1. & tot. t. quar. rer. act. non detur.* Macedoniani, *d. l. excep. 7. eod.* reſtitutionis in integrum, *d. l. except. 7.* praeiudiciales, non tantum ſtatus *de quibus in. §. praeiudiciales. Inſtitut. de act.* ſed etiam aliae, quibus petitur ne praeiudicium alij cauſae fiat, *l. generaliter. 12. l. ſi poſt litem 13. l. fundum. 10. cum ll. ſequ. l. 1. fam. hercisc.* praeſertim maiori, *l. vltim. Cod. de ord. iud. l. per minorem. de iud. l. rei. 21. eod.* Rei maioris quaeſtio in iudicium deduci videtur, cum ea quaeſtio deducitur, quae vel tota, vel aliqua ex parte communis eſt quaeſtioni de re maiori. *d. l. rei. 21. eod.* A forma exceptio alia eſt iuſta, *in princ. inſt. de repl.* alia iniuſta, *ibid. & l. 3. l. pen. C. eod.* friuola, *Bar. l. 1. §. 1. n. 3. quod vi aut clam. Spec. de renun. in princip.* prae poſtera, hoc eſt, non ſuo tempore oppoſita, *l. pen. C. eod.* Item aliae exceptiones in factum, *l. 4. §. aduerſus. 16. de dol. except.* quanquā & alia ratione in factum quoque dicantur, l. filiusfamil. 14. l. penult. & l. 2. § circa. 4. & generaliter. de dol. exceptio. (vt earum quatuor genera cōſtituat. Ang. in §. 1. nu. 38. Inſt. h. t.) conditionales, *l. ante penult. eod. tit. ff.* quemadmodum etiamnum & hodie ſublatis licet formulis, *l. 1. C. de form. ſublata.* quaedam proponuntur: vt, ſi feci, dico me ad meam defenſionem feciſſe: Si debui, ſolui, *Dyn. c. exceptionem. 63. in fin. de*

A *regulis iuris in 6. per l. ſequidem. C. hoc tit.* Huc referri poſſunt & duplicationes, *§. 1. Inſtit. de replic.* quadruplicationes, & caeterae: nam multiplicantur nomina, quamdiu reus aut actor obijcit, *l. 2. § illud. 2. eod.* A fine & effectu, aliae dilatoriae, aliae peremptoriae: *§. appellantur. Inſt. h. t. l. 2. §. vltim. l. 3. eod.* illae differunt, hae perimunt actionem: vnde vtrique nomen: *l. 2. §. vlti. eod.* dilatoriae,
B aut declinatoriae fori, *vt l. 2. de iud. & extra. de for. comp.* quae & praeſcriptiones, *l. vltim. C. eod.* quanquam hoc nomen alijs quoq; exceptionibus tribuatur. *vt in rubr. C. de exception. ſeu praeſcript. l. 3 de praeuarica.* etiam peremptorijs, *l. praeſcriptionem. 8. C. de except. l. qui agnitu. 11. l. penul. eodem l. 2. C. ſent. reſcin. non poſſ.* maximè tamen dilatorijs: *l. penult. l. vltim. Cod. eodem.* aut recuſatoriae iudicis,
C ſeu iudicem vt ſuſpectum recuſantes: *l. apertiſſimi. 14. C. de iudic. gloſſ. c. 4. verbo proteſtata. eod. c. quoniam. de probat.* etiam ratione loci, vt quod vltra duas dietas reus reuocetur: *c. nonnulli. 7. eodem.* vel in locum inhoneſtum, *l. quid tamen. 21. §. ſed ſi. 10. de recept. arb.* aut inſolitum, neque ſolennem: *l. c. 6. Cod. de ſent. l. penult. de iuſtitia & iure.* aut dilatoriae propriè,
D vel ex perſona agentis, quae & procuratoriae vocantur: *§. praeterea. hoc titul.* vt cùm obijcitur actori, nō ei licere procuratorio nomine agere; *§. penult. cum ſequent. hoc titul. l. 3. §. vltim. eodem.* vel excommunicationis exceptio, *c. 2. c. 5. c. dilecti. c. dilecta. 10. eod. c. 1. eodem. in 6.* aut aliud vitium repellens perſonam agentis: *c. dilect. eod.* vt eſt ſuſpenſio, amotio ab ordine: *c. apoſtolicae. 9. eodem.* vel ex re ipſa, vt pacti conuenti de cer-
E to tempore: *§. appellantur. hoc tit. l. 3. eod.* item viſitatiſſimè iure Saxon. exceptiones ſatiſdationis, & guarandae. *de quib. Phil. Teſm. & aly in ſua prax. c. (vom verſtandt. von der gevvehr.)* Peremptoriae quoque in vim dilatoriarum putantur proponi, quoties ante litem conteſtatam inducuntur ad impediendum litis ingreſſum, *c. 1. de lit. conteſtat. in 6.*
F *latiſſ. Blanc. tract. de compromiſ. part. 4. de except. imped.* quod reſpectu temporis verum eſt: ante namq; litem conteſtatam tum proponuntur vt reliquae dilatoriae. *l. vltim. C. eod. l. ita. 13. C. de procuratoribus.*

Digitized by Google

ratoribus. Cæterùm reſpectu effectus vim ſuam retinent; quia negocium perimunt, & agentem à limine iudicij præcludunt: dummodò in continenti probentur: *Bart.l.vlt.num.3.ff.pro ſuo. Iaſ.poſt Bart.l.nam poſtea. num.16.17.in princip.de iureiur. Bald. & Doctores.l.vlt. C.de edict.diui Adrian. toll. Gemin. Phil. Franc.nu. 8. in c.1.de lit.conteſt. in 6.* qua probatione facta, iudicantes tali ferè forma in pronunciando ſolemus vti: (*Daranß ſo viel zubefinden, daß clegern diſſfals keine clage gebure, dervvegen vvird beclagter von gerichts ſtande billich entbunden.*) Dilatoriæ plerunq; tẽporales ſunt, neq; ſemper locum habent, ſed vitari poſſunt: *l.3.verſ.temporales eod.* vt procuratoria: *d.l.3.in fine.* peremptoriæ verò ſunt perpetuæ, ſemper locum habẽt, nec euitari poſſunt: qualis eſt doli mali, & rei iudicatæ, & ſi quid contra leges ſenatuſue conſultum factum eſſe dicetur, *d.l.3.in prin. vt l.iuris gentium.7.§.ait.2.de pact. l.pacta.6. C.eod.tit.* item pacti conuenti perpetui; id eſt, ne omnino pecunia petatur, *d.l.3.verſ.1.* quę putatur etiam eſſe litis finitæ, *Iaſo.& Dd.in l.4.C.de pact. Blanc.d. tract.de compromiſſ.par.4.de excep.imped.*

5 ¶ Cauſa efficiens lex, *§.alioqui.h.tit.* Senatuſconſultum, *l.qui except.de cond. indeb.* Edictum, *d.§.alioqui.& to.tit.de do. except.* Impulſiua æquitas, *§.idem.verſ. ſed quia iniquum eſt.h.t.l.1.§.1.de dol.excep. l.iſ.l.huiuſmodi.§.ſi cui.nu.1.de legat.1.* de qua Paul.in l.exceptiones.20. eodem: Omnes, inquit, exceptiones opponuntur, aut quia factum ſit, quod fieri oportet, ex quo datur exceptio rei iudicatæ, *l.exceptiones.20.eod.* item rei venditę, neq; traditæ: *de qua titul. de excep. rei vend.* aut quia factum ſit, quod fieri non oportuit: vnde exceptio doli, quę doloſo prodeſſe, alteri obeſſe non debet: *l.4.l.11.& paſſim, de dol.exceptio.* aut quia factum nõ ſit, quod fieri debuit: vt bonorum poſſeſſiones non datæ, *d. l.exceptio.20.* quia nimirum intra legitima tempora petita non ſit, *l.3.l.4.C. qui ad bon.poſſ.admit.* Cùm autem ęquitas eiuſmodi ſit naturalis, *§.theſauros. §.per traditionem.Inſtit.de rer. diuiſ.l.nam hoc 14.de condiction.indeb.* inde noſtri referunt exceptiones ad ius gentium & naturæ. *in rubr.ff.& extr.eo.& Ang.Inſt. in prin.nu.9.11.* Cauſa ſine qua non, actio: quæ niſi competat, nulla datur exceptio: *l.pure 5.§.vlt.de dol.excep.* cùm nulla ſubſit actio quam excludat, *l.2. §.1.& 2.ff.eod.* Priuatio enim habitum præſupponit, *l.nam & 5.de iniuſt.rupt. teſt.l.decem.de verb.oblig.* Sed neq; neceſſaria eſt exceptio, niſi actor intentionem impleret, *l.ſi quidem.9. C.eodem.* Excipere autem eſt reorum: *l.1.2.& paſſim, eod.l.in exceptionibus.19.de probat.in princ.* nec enim actoribus exceptiones dantur, *l.non exceptionibus.19.Cod.de except.* ſed replicationes: *d.l.non exceptionibus l.2.eadem.* & latiùs patet excipiendi facultas, quàm agendi. Nõ enim pauci prohibentur agere, quibus tamen permittitur excipere: *c.dilecti.de exceptio c.intelleximus.de iud.* cùm ſit ſpecies quędam defenſionis, *d.l.antepen. d.c.dilecti.* ex iure naturali omnibus conceſſa, *l.3.vbi Dd.præſertim Salomonius.ff.de iuſtitia & iure.l.4.& paſſim, ad l.Aquil.l.1.§. cum arietes.ſi quad. pauper. feciſſe dicatur.* Reales porrò dantur non modo authori, *l.exceptiones. 7. in fin.eod.* & eiuſdem ſucceſſori: *l.ſi a te.§.Iulianus. l.except.28.de excep.rei iud.l.aliud.l.in hu. §.1.de regulis iuris.* ſed etiam fideiuſſori: *l.exceptiones.7.l.omnes.19.eod §.vlt.Inſtit. de repl.* quod ſecus eſt in perſonalibus, *d.l.exceptiones.7.d.§.vlt.* Dantur & patri, cui filius quęſiuit, vel cuius nomine iurauit, *l.vlt.eod.*

6 ¶ Et in ſumma admonendi ſumus, multos arceri actione, qui non vetantur excipere: *c.dilecti 8.de excep.c.intelleximus.de iud.* vt excõmunicatus nõ poteſt agere vel reconuenire, *c.1.in eod.in 6.c.5.8.10.eo.* at benè excipere, & ſe defendere, *c.cum inter.6.eo.* Nõ tamen cõtrà, qui prohibetur excipere poſſe agere, *l.nõ debet de reg.iur.* Itẽ qui agere poteſt, eũ multò magis excipere poſſe; *l.1.§.ii aũt.4.ver.nam cui damus.de ſuperficieb.c.qui ad agendum. de regul.iur. in 6.* Imò quæ ſunt ad agendum annua vel temporalia, ſunt ad excipiendum perpetua, *l.quaſitum §.in dolo de pecul.* Non tamen datur exceptio contra perſonã agentis ei, qui eodem quo actor vitio laborat, *c.2.& 3.eo.* quod verũ eſt, cùm vtrinq; idẽ valeat ac operatur propter

terminos eoſdem: ſecus, ſi non ſit eadem correlatiuorum ratio, vt ſi reus obijciat actori exceptionem excommunicationis, periurij, &c. propter quod agere non poſſit: non proderit actori replicando eadem reo obijcere, cùm hæc non repellant ab excipiendo, ſicut ab agendo: *c. d.lecti.8.eo.* excepta appellationis cauſa, *c.ſignificauerunt.11. ca.vlt.eo.* quia hæc indiſtinctè quædam eſt defenſio, *d.cap.ſignificauerũt. Ant.de S.Georg.in rub.de app.in prin. n.70.* quæ nulli propter excommunicationem auferri debet. *cap.5. c.dilecti.8. c.ſignificauerunt. eodem.* Datur autem exceptio aduerſus actores, *l.2.eod.* eorumque hæredes, *l.ſi rem.6.eod.l.1.l.2.C. eod.* aut ſucceſſores etiam ſingulares, vt legatarios, *d.l.ſi rem.6.eod.*

7 ¶ Materia circa quam, eſt actio, *l.2. §.1.cum ſeq.ff.eod.* etiamſi ex inſtrumẽto guarentigionato agatur. Nam licet hoc paratam habeat executionem nõ admiſſa exceptione, ſicut etiam in his terris ordinatũ eſt, vt non admittatur exceptio (*vvider Siegel vnd Brieff:*) tamen hoc intelligendum eſt, quando agitur ad executionem ex inſtrumento, non etiam quoties ordinaria actio proponitur, & inſtrumentum in vim probationis inducitur: nam tunc vt in alijs iudicijs omnibus, exceptionibus erit locus. *Soc conſ.51.praſtantiſſime.nu.1. vol.1.* Si verò non agatur ex inſtrumẽto, ſed petatur ſimpliciter ex illo velut cõfeſſæ liquidæq; debitionis executio, tũ his in terris habet inſtrumentum, vt loquuntur executionẽ in dorſo, non admiſſa exceptione ex Principis ordinatione ſub tit. (*verſatzte brief vnd ſiegel.*) cuiuſmodi ſtatutum valet: *Felin.Dec.& Dd.cap.cum te.2.de off.deleg.* ſtrictè tamen interpretandum eſt, *Soc. conſ.51.praſtantiſſime.n.2.cum multis ſeqq. vol.1.* quoniam iuri cõmuni eſt contrarium: quo iure inſtrumentũ nõ habet executionẽ paratã: *Rub.con.164.nu.7.l.4.per l.min.25.ann.cui fideic.de minor. adde tex.in l.vn.vbi dixi, C.de plus petit. Ang. l.ſi cum dotem.§. eo aũt tẽm. ire.ff.ſol.mat. & in l.ait prætor.§.1. de re iud.* aliquę tamẽ exceptiones cõtra inſtrumentum opponi poſſunt: ſc. quæ in executione rectè opponuntur: vt falſitatis, *Dec.c.*

A *ex par.2.de off.deleg.* raſurę, vel cancellationis, *Iaſ.l.vlt.nu.5.C.de edic. diui Adr. toll.* defectus ſolẽnium, *Dec.Neapol.281 n.11.Dec.d.c.ex parte fall.2.* turpis cauſa ex qua promiſſum ſit, vt & ipſa prouincialis cõſtitutio indicat. Cæterum exceptio cauſę vnde debeatur, & quę obligationẽ pariat, deficientis, vt nõ expreſſæ, vel nullæ quæ aliàs inſtrumẽt rectè obijcitur, *c.ſi caut.extr. de fid.inſt. l.2.§.circa.vbi Dd.de except.dol.*

B nõ poteſt tali guarentigionatę ſcripturæ cõmodum opponi: *Dec.con.682.n.3.& 4.* ſicut nec iure cõmuni liberatoriæ. *Iaſ.l.creditori.nu.2.C.de pact. Dd.l.tale pact.41.in prin.ff.eo.* aut etiam obligatorię, ſaltem inter mercatores, *Iaſ.l.qui pecun.nu.6. vbi addit, nec excep.non numer. ita pecuniæ inter hos attendi.ff.ſi cert.pet. Fel.& Dd.d. c.ſi caut.* Obijciuntur his etiam exce-

C ptio ſolutionis, *Dec.d.c.ex part.fall.25.* ac quæ huic cõparantur, tranſactionis, *c.1.de tranſa.* nouationis: *§ præterea.Inſtit. quib. mo. tu toll.obl.* deniq; cuiuslibet liberationis, quæ omnes ſolutionis nomine continentur, *Corn.conſ.121.vol.4.* ſimulationis, *Fel.in 12.fal.& Dec.in 12.d. c.ex parte.* quamquam in ea diſtinguant: *Bal.l.1.C.plus valere.Panor.c.item cũ quis. n.7.de reſt.ſpol.* denique quælibet exce-

D ptio, quę ſolennitatem & valorem inſtrumenti annihilat, atque ita cauſam qua ſe fũdat inſtrumẽtũ euacuat. *Dec. in 2.fall.ac Dd.d.c.ex part.2.de off. deleg.* Moribus tamen noſtris difficulter admittitur aliqua contra tale inſtrumentum præter exceptionẽ ſolutionis, aut liberationis, item nullitatis, ac falſitatis inſtrumenti, quę tum etiam in cõti-

E nenti probari debet, per inſtrumentũ, confeſſionẽ, &c. *Maran.Spec.aur.par.6. memb.9.verb.exceptio.n.13.* aut cũ lõgiſſimo intra 15.dies. *c.1.de reſtit.ſpol.in 6.* quos indulgere malim quàm triduum ex l.vlt.C.de error.aduoc. quæ loqui (mihi quidem) videtur de triduo non probationis, ſed appellationis, quod in cauſa aliena olim triduum erat, *l.1. quando & intra qua tempora.* Quod ſi ve-

F ro altiorem requirant indaginem, ſit illis reiectis executio, & exceptiones, per modũ actionis proponendæ reſeruantur. *ex doctrina Bart.& Dd.l.vlt. pro ſuo.l.nam poſtea.vbi Iaſ.de iureiur. c.1.de*

lite

lite conteſt.in 6.vbi Phil. Franc.Gemin.& Doctores. Materia ex qua ius cuiuſque proprium fluens & debitum ex obligatione vel ſimili cauſa, *§.1.2.Inſtit. h.t.* etiam ex tempore,loco,perſonis,alijſque circumſtantijs:*§.appellantur.Inſt.eo. l.2.§.vlt.l.3.ff.eod.*non ius alienum,quia nemini de iure tertij datur exceptio,*l.loci.§.competit.ſi ſeru.vend.l.ſi quis.§.1. C. de praeſcr.30.ann. Bart.Caſtr.& alij in l.1. de re iud.& d.§.competit. Spec.de emphyt. num.13.*

8 ¶ Forma, vt exceptio proponatur à reo,*l.2.eod.cum ſimilib.* Nec enim iudex ſupplet,*l.vnic.vbi Caſtr.nu.4. C.vt quae deſ.aduocat.*niſi ex actis appareat: *Ang. §.1.nu.20.22.Inſt.h.t.Boer.deciſ.344.* vt ſi ex libello agentis appareat præſcriptã eſſe iniuriarũ, vel ſimilem actionem temporalem:*Boer.praeall.loco,Pan.& Doctores c.ad aures.in vlt.notab.de praeſc.*quo caſu nedum in ciuilibus ſupplere poteſt iudex:*Mynſin.obſ.28.cent.3.*(ac mea ſententia debet, cum acta faciant notorium:*Socin.l.1.nu.5.de except.Iaſ.l.etiam qui.nu.3.ſi cer.pet. Socin.late co.ſil.96. vol.4.vbi diſputat, an eodem modo fac. ant notorium in ſummarijs.*) ſed etiam criminalibus;vtcunque aliqui præter rationem diſſentiant:*Boer.praeal.loco.Mynſin. obſ.35.cent.4.& Bart.in l.eum qui.§.qui ita ſtipulat.de verb.oblig. Guido.Pap.deciſ.221.* ſicut nouiſſime principis noſtri conſtitutione prudenter ordinatum eſt: *part.1. conſtit.25.* quemadmodum in ſimili vel potius e contrario(contrariorum autem & correlatiuorum eadem ratio doctrinaque, *l.vlt. C. de ind.vid. toll. l.2. de his qui ſunt ſui vel alien. iur.*) quoties iudici apparet non competere actionem, poteſt agentem repellere in quacunque iudicij parte,etiam non oppoſita exceptione, *gloſſ.& Dd.communit.l.vbi C.de tranſact.l.2.§. quod ſi actor.C.de iur.calum. Marantæ ſpec.part.6. c.de except.n.6.*Proponebatur autem olim conditionaliter,*in princ. Inſtitut.de repl.verſ.excipiat debitor.* vt ita demum condemnetur reus,ſi non conuenerit ne eam pecuniam petat, vnde conditiones dictæ,*l.antepen.eo.*Hodie proponitur exceptio ſine certa forma, vel propoſita nuda facti narratione, vnde ius exceptionis reſultet:*Dd.in l.1.praeſert.*

A *Soc.ff.eo.per l.itaque,48.de procurat. l. qui pendentem,25.de act.empt.* idque tam in ſcriptis,quam ſine ſcriptis, *Bart.l.ſcire. §.oportet,nu.5.per illum,ſ.ex.de excuſat.tut. vt hoc copioſius explanat Ang. Inſt.eo.§.1. nu.20.21.22. qui materiam exceptionum omnem hic diligentiſſimè viſus eſt enucleaſſe:vnde lector diligens petat.Nec enim nobis permittamus de alieno libro transſcribere, neſcio quid,& pro noſtris vendicare.* Licet
B autem cuique vti non vna tantùm exceptione,ſed etiã pluribus: *l.ſi qui.5.eo.* quamuis diuerſis,*l.nemo.8.eo.*atq; adeò contrarijs:*gl.in d.l.nemo.8.per c.nullus pluribus.de reg.iur.in 6.l.nemo ex his.eod.tit. l.ſi.qui.5. de excep.* Forma proponendi exceptionem excommunicationis extat in c.1.eo. in 6.clem.1.eod.vnde multa ad aliarũ quoq; formã trahi poſſunt.

¶ Quod ad circumſtantiam loci & 9
C temporis attinet, exceptio proponenda eſt ad acta in loco iudicij:*c.quoniam verb.except. de prob.* aut ſaltem eò à iudice redigi debet.*Ang.Inſt.eod.§.1. n.23.* Et quoties de delicto excipitur,etiam locus & tempus cõmiſſi delicti exprimendum eſt,*Ang.praeall.loco,nu.20. cum ſeq.*ſicut in actionib.*l.3.de accuſat.* Sed ante actionem proponi num poterit exceptio? Non videtur,quum illius ſit
D excluſio,*l.2.ff.eod.idq; probat.l.5.§ fin. de dol.except.* Sed ab hac regula caſus neceſſitatis excipitur, vt ſi extrahat doloſe actionem actor, vſque dum reus abfuturus eſt. Poteſt enim adire iudicem, & ei ſuam exceptionem indicare,petereque vti cogat actorem intra certum tempus experiri, poſt non audiendum. *Bart.l.mancipiorum,de opt.leg. & in l.ſi quis libertatem,nu.8.de petit.haered.*
E *per l.ſi ita quis,§.Seian.de verb.oblig.Ang. d.§.1.n.19.& 20.h.t.*Declinatoriæ porro proponi debent initio litis, *l.vlt.C.eod.* non modo ante litis conteſtationem, ſed ante reliquas exceptiones omnes, *gl.l. exceptionem.19.C.de prob.*Alioqui videbitur in iudicem reus conſenſiſſe: *l.ſed etſi,52.in prin.de iud.*quemadmodum & exceptio recuſationis,qua iudex vt ſu-
F ſpectus recuſatur,*gl.ver.proteſtatur,in c. 4.eod.& in c.quoniam,de prob. Dd.l.apertiſſimi.14.C.de iud.vbi dixi,&c.*Dilatoriæ ante litis conteſtationem,*l.ita demum. 13.vbi Iaſ.& Dd.C.de proc.l.Pompo.§.rati-*

habitis.de proc.l.exceptione, vbi Bald. & A
Dd.C.de prob.Mar in Spec.aur.part.6.c.de
excep.n.6.& 7. quod intelligo de dila-
torijs reſpectu perſonarum ad dilatio-
nem proceſſus attinentibus, *l.4. ver.*
cauſam dilata.C.eo. Nam dilatoriæ intē-
tionis & rei petitæ videntur ad merita
cauſæ , & ita poſt litem conteſtatam
proponi poſſe, *l.exception.19. C.de prob.*
quam de eiuſmodi dilatoria accipit, gl.ibid.
circa finem. Aduocatus qui dilatoriam B
inter exordia litis prætermiſſam vult
exercere, & ab huiuſmodi opitulatio-
ne ſubmotus(forte per interlocutoriā
iudicis vel præceptum , *vt l.qui agnitu.*
11.eo.) ſi nihilominꝰ perſeueret,& præ-
poſteræ defenſioni inſtiterit, vnius li-
bræ auri condemnatione mulctatur,
l.pen.C.eo. Quoniā verò malitioſè non-
nunquam per dilatorias cauſæ proro-
gantur,ideo iudex aſſignare ſolet ter- C
minū ad omnes dilatorias proponen-
das,intra quem omnes allegādæ ſunt,
aut certe ſi aliquæ prius , & ante reli-
quas excutiendæ , vt declinatoria,re-
cuſatoria,cæteræ nominandæ, & pro-
teſtatione conſeruandę ſunt,ſalua tali
& tali exceptione: *c.paſtor.4. vbi gloſſ.*
verb.proteſtatur,ext.eod. poſt quem ter-
minum aliæ id genus deinceps non au
diuntur,niſi de nouo emergentes: *l.ſi* D
mulier.vbi Alex.ſol.matr.Caſtr.l.vlt.C.de
except.Mar.præalleg.loco,num.8. aut quas
ante competentes iuret excipiens,iam
primum ad ſui notitiam perueniſſe: *c.*
4.eo. aut niſi quæ reddere poſſint pro-
ceſſum retro nullum , *l.licet,vbi Dd.C.*
de procur.Maran.part.iud.6.c.de excep.nu.
9.Fel.d.c.except.fallen.5. de except. Excō-
municationis tamen exceptio poſt op
poni poteſt, *cle.1.eod.* refuſis agenti ex- E
penſis,ſi reus malitioſè diſtulerit, *c.ex-*
cept.12.eod. Nam tam peremptoriè quā
dilatoriè proponitur, *clem.1.vbi gl.verb*
dilatorid.eod. Peremptoria verò poteſt
opponi & probari quandocunq; ante
ſententiam, *l.4.§.ſi quidem.9.C.eo. l.per-*
emptor.2.C.ſen.reſc.non poſſ. l.emptor.9.C.
de præſcr.long.temp.gl.l.excep.19. C.de pro-
ba:. Apparet tamen olim initio ſolere
proponi conteſtando,quòd ea reus vti F
vellet, ſi actorem implere intētionem
contingeret: *l.præſcript.8.l.ſi quidem,9.*
verb.habita conteſtatione.C.eod.l.filiusfam.

A *1.§.veterani.verb.niſi hoc tempore litis con*
teſtata quocunq; caſu prætermiſſum eſt, & ex
procura.d.l.except.19.verb. opponi quidem
initio.C.de prob. poſt verò probari,quàm
actor intentionem impleuiſſet, *d.l. ſi*
quidem.d.l.except. Poſt ſententiam,hoc
eſt,rem iudicatam (nam in cauſa ap-
pellationis licet ꝓponere peremptο-
rias, *l.eos.6.C.de appell. l.per hanc. 4. C.de*
temp.appell. non dilatorias omiſſas, *l.ita.*
B *13.C.de procur.)* nunquam licet excipe-
re, *l.4.C.de re iud.* niſi in caſu c.apoſto-
licæ,9.extr.eodem, & excommunica-
tionis: *c.1.eod.in 6.* item niſi exceptione
falſi, *c.cùm venerabilis.6.ext.eod. l.qui a-*
gnitis.11.ff.eod.l.penult.C.de tranſact. l.diuus
de re iud.& tot.t.C.ſi ex fal.inſtr. nullita-
tis, *l.ſi feriatis,vbi Iaſ.nu.3.C.de ferijs. l.1.*
C.de ſent.ex breuic. & ſimilibus,quę pro-
ceſſum reddunt retrò nullum , *l. licet.*
C *24.C.de procurat.l.ſi vt proponis, l.iudex.C.*
quom.& quand.iud. Eoque & poſt rem
iudicatam in executione opponi poſ-
ſunt, *d.l.licet,24.vbi Dd.C.de procur. Fe-*
lin.in c.exception.nu.28. de except. ſicut &
illæ quæ ſententiam non impugnant,
ſed modificant , vt exceptio priuilegij
in quantum facere poteſt, inuentarij,
&c. *Bart.Alexand.& Dd.l. ex diuerſo.§.*
fin.ſolut.matrim. Bald.l.except.in fin.C.de
D *probat.Bart.l.1.C.de iur.& fact. ign. Ma-*
ranta præall.loco part.6.c.de excep.num.17.
Zaſ.reſponſ.lib.2.c.1.

¶ Omnis autem exceptio proban- 10
da, *l.in except. 19.de prob.* cùm in hac a-
gentis partes ſuſtineat actor, *d.l.in ex-*
ception.l.1.eod. cuius proprium eſt pro-
bare, *l.qui accuſare.C.de eden. l.2.l.ſciend.*
C.de prob. Priuilegiatę,quoniam in con
E tinenti probandæ ſunt, *Bart.l.vlt.nu.3.*
pro ſuo.& in l.nam poſtea,in princ. vbi Iaſ.
& Dd.de iureiu.Phil.Fran.nu.6. & Cano.
in c.1.de lit.conteſt.in 6. ideò optimè pro-
bantur per inſtrumenta, *Marant.par.6.*
c.de excep.nu.15.& deciſ.Neap.63. confeſ-
ſionem aduerſarij, *Alciat.in tract.præ-*
ſump.in prin. qua non eſt melior proba-
tio de mundo, *vt inquit Ioan.de Amicu.*
conſ.8.nu.65. item per acta iudicij,quæ
F rem faciunt notoriam ſaltem intra 15.
dies,vt ſuprà probaui, *ex c.1.de reſtitut.*
ſpol.in 6. niſi vbi aliter ſtatutum eſt, *ſic-*
ut Maran.præall.loc.n.15. ait conſtit.in reg.
Neapol.ſpacium quinq; dierum. Quòd ſi
proba-

Digitized by Google

probari in continenti nequeant, reiſcit eas iudex poſt litem conteſtatam, *Bart. & Dd. l. nam poſtea, in princ. de iureiurand. & in l. ſi quis, C. depoſ. & l. ille à quo, §. ſi de teſtamento, ad Trebell. Maran. pract. 3. loco, nu. 14. hoc modo.* hoc modo: (*Es iſt beklagter ſeines vorwendens vngeacht zuantworten ſchuldig, vnd werden jhme ſeine angezogene ſchutzwehren nach der Kriegsbefeſtigung zerſtorlich einzubringen hiemit vorbehalten.*) quæ reſeruatio eò prodeſt, vt ſi pòſt probentur, proceſſus reddatur retrò nullus, quaſi nulla actione actori competente: *vt ait Maran. part. 5. cap. de except. num. 14. per doctrinam Bart. l. ille à quo, §. ſi de teſtamento, ad Trebell.* Reliquæ verò exceptiones poſt litem conteſtatam & impletam actoris intentionem probandæ ſunt *l. ſi quidem C. eod.* dato ad hoc legitimo termino, qualis actori dari ſolet, *l. 1. C. de dilat.* qui iure ciuili eſt trium menſium, *d. l. 1.* iure Saxon. ſex ſeptimanarum & trium dierum. *Landtrecht art. 29. & 62. lib. 1. lib. 2. art. 3.* quanquam propter diſtantiam locorũ poteſt longior dari, *d. l. 1. Landr. lib. 1. art. 72. (als gedoppelt Sechſiſche friſt.)* Quoties tamen reus directò contraria agentis articulis excipit, & allegat vt non impletam qua nitatur actor præſcriptionem, nõ factum contractum ex quo agitur, & c cuiuſmodi ſunt exceptiones intentionis, *de quibus Bart. l. mater decedens. & l. Papinian. §. ſi quis de inoff. teſtam. gloſſ. & Dd. l. vbi. C. de tranſact. l. ſi pupilli. §. videamus, de negot. geſt. Maranta præalleg. loco, num. 6. Socin. in rubr. & l. 1. de except.* toties in eodem termino quo actor, aut ſaltem paulò pòſt ante publicationem atteſtationum agentis probare reus debet: *conſ. pro. 16. part. 6.* nam poſt publicationem ſuper ijſdem aut directo contrarijs articulis probatio vlterior non admitteretur. *Caſtr. & Dd. auth. at qui ſemel. C. de probat. clem. 2. de teſtib.* Ad probationem autem exceptionis cogitur actor edere reo inſtrumenta ſua: *l. 5. l. 6. l. penult. l. vlt. C. de edend.* quamuis ipſe nullas actori, *l. 1. C. de eden. c. 1. de fide inſtrum.* Non tamen antè cogitur probare reus exceptionem, quam actor intentionem impleuerit, *l. exception. 19. C. de probat. 10. l. ſi quidem, 9, C. eod. l. emptor,*

A *9. C. de præſc. long. temp.* vel reus ipſe agentis intentionem confeſſus ſit, *l. ſi quidem, 9. C. de except.* Confeſſio enim aduerſarij & probatio paribus paſſibus ambulant, *l. qui ſententiam, 16. C. de pæn. l. poſt rem iudicatam, de re iud.*

¶ Quod ad finem attinet, exceptiones defendendorum reorum gratia comparatæ ſunt, *in princ. Inſt. h. t.* ad impugnãdam actionem, *in princ. verſ. ideoque h. t.* ſeu, vt dicitur *in l. 2. eod.* vt actionem excludant. 11

B

¶ Effectus, quòd reus in exceptione actor fit, *l. 1. eod. l. actionis, de oblig.* nõ tamen excipiendo intelligatur confiteri intentionem agentis: *l. non vtique, 9. eod. c. cùm venerabilis, 6. eod.* exceptione probata abſoluatur, *c. olim, eo.* non tamen ſuper ipſa exceptione pronunciet̃ur ... *eod. l. Lucius, de his qui notan. infam.* niſi vel ... ſui ... dominium contra agentem reus probarit: *l. cũ ea, de probat.* ea enim non exceptio, ſed quædam contrauendicatio eſt, *de qua §. 1. Inſt. de actionib.* 12

C

¶ Adiacentia, æquitas, iuſtitia, *in pr. hoc tit. §. rurſus. Inſtit. de rep.* actio quam excludat exceptio: *l. 2. eod. l. pure, 5. §. vlt. de dol. excep.* allegatio, *§. rurſus. verb. allegatione opus. Inſt. de replic. l. 4. verb. allegatis, l. vlt. verb. opponendas eſſe. C. eod.* quia iudex eam non ſupplet. *Caſtr. num. 4. l. vnic. C. vt quæ deſ. ad. per l. ſi vnus. §. pactum. vbi gl. verb. opponendo. C. de pact.* Item probatio, *l. in exceptionibus, 14. de prob. l. ſi quidem, 9. C. de excep.* pluralitas & cumulatio, *l. qui, 5 l. nemo, ff. eod.* contradictio, *l. except. 22. & antepen. eod.* conteſtatio, *l. exceptionem, 19. C. de probat. l. præſcriptionem, 8. l. ſi quidem, 9. l. vlt. C. eod. de except.* confeſſio, nõ quidem intentionis, *l. non vtique, 9. ff. eod. non exceptionibus, 10. vbi gloſſ. verb. conteſtatione, Cod.* ſed eorum quæ narratione exceptionis comprehenduntur: *gloſſ. Landtrecht. lib. artic. 15. Dd. c. exceptionem, de reg. iur. c. cum venerabilis, de except.* ſicut contra petitor narrata libelli confiteri putatur. *Panorm. c. examinata, num. 3. 4. de iud.* 13

D

E

F

¶ Affinis eſt duplicatio, quadruplicatio, &c. *l. 2. §. 2. eod. §. 1. Inſtit. de replic.* quæ ad ſpecies referri poſſunt. Item reconuentio, *c. 5. in fin. de except.* etiamſi 14

magis ad actiones tendat: *c. tuæ. de pæni. per l. 1. §. 2. verſ. ſed ſi agant, de tu... l. cum Papinianus 4. C. de ſent.* *Maran. in ſpec. aureo, parte 4. diſt. 6. c. cuius. 3. queſt. 8.* actio legis diffamari, *C. de inge. manumiſſ. & ibi Blarer. cap. 1. & 4.* Imploratio officij iudicis, vt actori certus terminus ad agendum præfigatur, *l. ſi contendat, de fideiuſ. l. ... iure ... §. centum, de lib. lega. c. conqueren... de eſſic. ord. l. ſi eo tempore, vbi Bart. C. de ... emiſſ. ... 1. quoniam, vt lite non conteſt. l. Titius. vbi Bart. num. 8. de accuſat. & l. ſi quis libertatem, num. 8. de pet. hæred. l. ſi ſocietatem, §. arbitrorum, nu. 10. pro ſoc. Blarer. d. l. diffamari. c. 1. num. 2. 3. c. 4. num. 50.* conteſtatio ſuper exceptionibus facta, vt iudex eas competere declaret, *Felin. in c. ea quæ, nu. 1. de re iud. Alex. conſ. 103. in princ. vol. 5.*

25 ¶ Contraria eſt replicatio, *l. ...* [illegible] *de rep.* nullitas [illegible] exceptionum, [illegible] *quamuis, §. ſi conuenerit, vbi Bartol. ad S. C. Trebell. l. non putauit. §.* *cum quis, de bon. poſſ. cont. tab. l. quoties, vbi Iaſ. & Dd. qui ſatiſd. cogant. §. rurſus. Inſt. de rep.* Item reſcriptum, compromiſſum, quo præciditur exceptio, friuola ſcil. non legitima: *gl. c. licet, verb. abſque vlla exceptione, de elect. Bart. l. 1. §. 1. nu. 3. quod vi aut clam. Iaſ. l. 3. §. ſi is pro quo, nu. 5. quod quiſq; iur. l. pen. nu. 17. C. de pact. l. ſed et ſi. §. quæſitum, num. 6. 7. ſi quis caut. l. 1. nu. 6. de conſti. ... nd.* Statutum prohibens exceptionem opponi inſtrumentis guarentigionatis, *Iaſ. l. error. nu. 25. C. de iur. & fac. ig.* aut alijs: *Fel. Dec. in c. cum te. 2. de offic. deleg. Soc. conſ. 51. præſtantiſſime, num. 5. vol. 1.* vt in hac terra, (*wider bekant ſiegel vnd brieff.*) *Ord. pro. ſub tit.* (*verſatzten brieff vnd ſiegel.*) Admittuntur tamen contra exceptiones falſitatis, ſolutionis & ſimiles, quę vires & ſubſtantiam inſtrumenti tollunt. *Dec. Felin. d. c. ex parte 2. de off. deleg. Iaſ. l. vlt. nu. 5. C. de edic. diui Adria. per illum text. Afflict. dec. 283. num. 1.*

FINIS.

IN

N CODIC. IVSTINIANEVM COMMENTARII MATTHÆI VVESENBECII accuratus Index.

A

ABſentes Reipubl. cauſa quatenus in integrum reſtituantur 165
acceſſorium ſine principali durare, abſurdum 213
accuſatio ab actione quid in materia de ſuſpectis tutor. & curat. differat 273
actio quid 191
actio de ſuſpectis tutoribus, & actio tutelæ, in quibus differant 277
actio doli qualis 142
actio finium regundorum qualis 260
actio in rem an ſit de religioſis 270
actio in rem vbi debeat exerceri 233
actio l. Aquiliæ ex qua cauſa detur 255
cui & aduerſus quem detur 257
vindicationis proxima 256
actio metus nomine cui, & ex qua cauſa detur 137
actio negocio conueniens hodie proponenda 191
actio negociorum geſtorum 135
actio noxalis quid 262
mixta 261
actio quæ detur in alienatione iudicij mutandi cauſa facta 169
quæ de ſumptibus funerum detur, 270
actionis de ſuſpectis tutoribus cauſæ, materia & forma 274 finis & effectus 277
actionis noxalis propria, ſpecies 261 cauſæ 262 materia, forma, finis & effectus 267
actionis querelæ inofficioſi forma 245
actioni de ſuſpectis tutoribus affinia 277
actioni noxalis affinia 268
contraria ibid.
actionem ad exhibendum tàm vendicationibus, quàm noxalibus cohærere 270
ante Actionem an poſſit exceptio proponi 289
actione communi diuidundo quid petatur 259
actiones quid, & quotuplices ab accuſationibus qua propria nota diſtinguantur 273
actiones de ratiocinijs perſonales, 232
actiones noxales quibus contra quos dentur 264
actiones quæ ſeruos directò teneant ibid.
actionum ciuilium formulæ & impetratio à Conſtantino, Theodoſio & Valent. Impp. ſublatæ 190
ad Actiones reales quæ pertineant, 258
actiones reales rem comitari 252
actiones ſeruitutum vindicationibus ſpecialibus annumerari 253
actor forum ſequitur rei 22
quomodo ſatiſdet ibid.
actoris ius ſingulare quod 22
actoris proprium probare 297
actoribus non exceptiones, ſed replicationes dari 206
aduocatus an dominus fiat litis 124
aduocati abſentia quid operetur 126
inter Aduocatũ & procuratorem differentia 127
aduocati olim qui, quomodo ab oratoribus diſtincti, & quod eorũ munus 123
aduocati quomodo caueant 134
aduocatorum dignitas 123
aduocatorum error an & quando noceat litigatori 127
aduocatorum finis 124
adiacentia & affinia 125
contraria 126

aduocatorum fiſci munus ibid.
aduocatorum in officio peccantium pœna 124
aduocatis partium quæ deſunt, quomodo ſuppleat iudex 128
aduocatis quando debeatur ſalarium, & quando tranſmittatur ad hæredem 125
Ægyptus ab Auguſto primũ in ſuam prouinciam redacta 78
in Ære qui non habet, luat in corpore 268
ætatis infirmitas an excuſet malorum mores 155
ætatis veniam quando impetrant mares, quando fœminæ 162
agere qui poſſint, vel non 220
ad Agendum quæ annua ſunt, vel temporalia, perpetua eſſe ad excipiendum 281, 287
alienatio quid 169
alienatione iudicij mutandi cauſa facta, in integrum reſtitutionem permitti ibid.
in Anabaptiſtas cur gladio quandoq; animaduertatur 34
annona vnde dicta, & in quibus conſiſtat 85
apoſtaſia quid 35
quomodo fiat 36 triplex 36
apoſtatæ qui ibid.
pares hæreticis, vel deteriores ibid.
apoſtatarum pœnæ 36
proprium quid 28
in Appellationis cauſa exceptiones cuiuſmodi proponere liceat 292
in Appellationum cauſis an opus ſit libello 165
apparitori cur non licitum, ſuo arbitratu citare 113
aquæ ducendæ forma 254
ſeruitus cuiuſmodi ibi.
aquæ nomine quid veniat in tit. de ſeruitutibus & aqua ibid.
aquæductus quid ibid.
aquæductus cauſæ, materia & forma ibid.
finis 268
aquæductui adiacentia, affinia, contraria ibid.
Aquilia lex. vide lex Aquilia.
arbiter quid 174
quomodo differat à iudice ibid.
In Arbitrum potius, quam in arbitratorem intelligi in dubio c[...]
mitti [...]
arbitrorum genera ib.
arbitrari quid 172
arbitrium quid ibid.
arbitrium ſemel ſuſceptum exequendum 176
vnde capiat formam 177
ad Arbitrium partes inuitas cogi non poſſe 176
arbitrio vt res componatur, antequã litigatores in iudicium detrudantur, iudicis eſt operam dare 170
argentarij qui 164
cur edere cogantur ibid.
Arrij cauſa quomodo à Conſtantino Magno dijudicata 32
Aſſeſſores vnde dicti 84
audientiæ Epiſcopalis cauſæ 22
materia ibid.
forma, finis, & effectus 23

B

BAldi autoritas cur minor autoritate Bartoli 56
bannum ſeu exilium in politia, & excommunicatio in Eccleſia, idem 31
baptiſmus quid 29
vice circumciſionis inſtitutus ibid.
baptiſmatis reiterandi erroris cauſæ ibid.
eiuſdem erroris refutatio ibid. hæreticos illius pœnæ 34
Bartolus lucerna iuris, dominus & auriga DD. 56
Beliſarius, magiſter militum ſub Iuſtiniano 72
boui trituranti non obligandum os 196

C

CÆcum in compromittere vetitum 176
calculus quid 119
eius partes, ſpecies, propria, materia, forma, finis, ibid. & inde
calumnia vnde dicta: & quid ſit 199
calumniæ iuramentum, vide iuramentum calumniæ.
cancellarij vnde dicti 84
qui ibid.
candidati principis qui dicti 73
capitatio quid: & vnde dicta 86
cauere quid 180
cauſa ſtatus vbi debeat agi 234
cauſæ cognitio vbi non requiritur, nec-

citatione opus 113
cauſa ceſſante, ceſſare effectum 29
manente, effectum manere 36
cauſæ aut ciuiles, aut criminales 19
criminales an per procuratorem recte peragantur 164
cauſarum fiſcalium forum 237
cauſas quærere in eo qui omnium rerum ſit cauſa & finis, temerarium 15
in Cauſis capitalibus an ſatiſdatio iure ciuili admittatur 187
cautio aduocati, item procuratoris, qualis 181
iudicis qualis 181
ſecuritatis quid ibid.
tam actoris quam rei qualis 183
cautionis actoris partes 182
cautionis iuratoriæ forma qualis hodie exigatur 187
ex Cautione perſonali quæ oriatur obligatio & actio 188
ex reali quæ ibid,
Chriſtianum mancipium ne habeat, poſſideat, vel circumcidat hæretic⁹, Iudæus, aut paganus, interdictum 39
citare qui poſſint 112
citari qui debeant ibid,
citatio quid 109 cuius reſpectu ſit iuris naturæ 113 ſpecies quædam defenſionis ibid.
citationis propria 109
partes ibid. ſpecies 110. cauſæ 111. materia, forma 112 finis, effectus 115 affinia, contraria 116
citationis ſcriptura quæ continere debeat 114
ciuitates cur iure aggregentur potentioribus 134
clariſſimi vbi ciuiliter, vel criminaliter conueniantur 235
clauſula, Si preces veritate nitantur, exprimenda iure ciuili, canonico autem ſubintelligenda 64
clerici an in iudicio iurare cogantur 203 vnde dicti 29
clericorum antiquitus electio quæ ib.
Codex quando editus 11
Codicis editionis ſecundæ occaſio & cauſa 13 tempus & effectus 14
Codicis effectus 12
Codicis noui faciendi cauſa quæ 11 materia ibid. forma ibid. finis & effectus ibid,
Cælicolæ quid differant à Iudæis 18
cohortales qui 235
Comes vnde dictus 74
Comitis Orientis officium ſeiunctum à Proconſulari aliorumque gubernatorum poteſtate 78
Comitis ſacri Palatij munus 76
Comitis ſacrarum largitionum officium 74
Comites qui ibid.
Comites Procoſſ. & Principum qui ibid.
commiſſiones vulgò quid 49
communi diuidundo actione quę petantur 258
communi diuidundo & familiæ erciſcundæ iudiciorum communia 260
compromittere qui poſſint, vel non, in quos, & quibus de rebus 175
compromiſſum quid 172
vnde dictum ibid.
quid denotet ibid.
compromiſſi propria 173
partes, ſpecies, & cauſæ ibid.
forma, finis 177
compromiſſo adiacentia, affinia, contraria 178
compromiſſum facere quid 172
de Conditione curiali, vel cohortali, aliave, vbi quis conueniatur 235
conditiones vnde dictæ 250
confeſſionem aduerſarij, & probationem, paribus paſſibus ambulare 293
conſortium quid 262
Conſtantinus primus Imp. Rom. veræ religionis author 19
quomodo in Arrij cauſa dijudicanda proceſſerit 30
conſtitutio quid 43
de Conſtitutionis ſubſtantia non eſſe ſcripturam 46
conſtitutiones quæ quomodo allegādæ 12
conſtitutionum de fide Chriſtiana, à Iuſtin. editarum ſumma 14
conſtitutionum materia, forma, finis & effectus 46
propria, ſpecies & cauſæ 44
conſtitutionibus adiacentia, affinia, contraria 47
conſtitutiones canonibus non præeminere, ſed ijs obſequi ibid.
inter conſtitutiones & deciſiones differentia 45

à Conſtitutionib.quid differant Principum mandata 49
conteſtatio litis. vide Litis conteſtatio
ante Conteſtationem regulariter ſatiſdandum 188
de Contractib. iudicum olim promulgata, an hodie iudices obligent 85
contrariorum eadem ratio & doctrina 290
contumelia vnde dicta 278
conuenire qui poſſint, vel non 221
conuenticula priuata celebrare interdictum 15. eorundem pœna ib.
in Corpore luat, qui non habet in ære 268
correlatiuorum eadem ratio & doctrina 290
creditor propriè quis 157
aduerſus Creditorem qui mutuũ dedit, an minori ſit reſtitutio ibid.
crimen quid 232
crimini nihil commune cum venia ætatis 155
in Criminibus minores ætatis ſuffragio non iuuari ibid.
de Criminibus vbi agi oporteat 232
culpa lata dolo affinis 144
culpæ delictum omiſſionis eſſe, non commiſſionis 156
curatores qui vt ſuſpecti accuſari poſſint 274
curiales qui 235
curialibus & cohortalibus annumerari decuriones ibid.

D

DAmnis in facilius, in lucro difficilius, contra ius ſubueniri 159
dare loco certo qui promiſit, vbi conueniatur 232
decipientibus iura non ſubuenire 149
inter Deciſiones & conſtitutiones differentia 45
decuriones curialibus & cohortalibus annumerari 232
defenſio iuſta quę 239 quomodo probetur 241
defenſionis iuſtæ ſpecięs, cauſæ 240
materia, forma, finis, & effectus ib.
defenſioni iuſtæ affinia & contraria ib.
defenſores qui 90
defenſorum officium & numerus 10.
delictum ſuum nemini proſit 140
propter Delictum vnum nemo pluribus pœnis affligendus 20
delicta ciuilia, eorumq; pœna, an tollantur per pœnitentiam 34
delicta non oportet manere impunita 264
deportatio in crimine falſi, regularis & ſumma pœna 26 in foro ſeculari, ſimilis pęna perpetua carceris 24
deportatio, vltimum & capitale ſupplicium quomodo dicatur & inde 24
deuotionem publicam vindicare, vnicuique licitum 238
Deus καρδιογνώστης 27
Deus omnium rerum cauſa & finis 15
Deus vnus cognitor & iudex motuum cordis & cogitationum 27
Dei proprium, eſſe καρδιογνώστην 30
Deo ſemel dicatum, amplius nequit prophanari 40
de Deo, non humano, ſed diuino ore loquendum 15
coram Deo ſola mente quempiam eſſe poſſe hæreticum 27
dilatio quid 227
dilationis propria & ſpecies, cauſæ, materia ibid.
forma, finis & effectus ibid.
dilationi adiacentia & contraria 228
diſciplina ſpiritualis quos non corrigit, eos pœna corporalis debito corripiat modo 30
diſtractus natura eadem, quæ eſt contractus 163
diuiſio, tranſactionis quædam ſpecies 154
aduerſus Diuiſionem an minori detur reſtitutio ibid.
dolus quid, & quid à fraude diſtet 140
eius ſpecies, cauſæ ibid.
materia, forma, finis effectus 142
dolus ſuus nemini prodeſſe debet 140
doli actio qualis 142
dolo affinia & contraria 143
donare, eſt perdere, & dilapidare potius quam adminiſtrare 151
donationis inofficioſæ querela. vide Querela inofficioſæ donationis
ad Donationem referenda remiſſio liquidi iuris 153
aduerſus Donationes an minori concedatur reſtitutio ibid.
aduerſus Dotem an & quando mulier reſtituatur 154

aduer-

Digitized by Google

aduerſus Dotes inofficioſas quę detur querela 232

E

ECcleſia an & qualem ſuſtineat perſonam 18
mater & cultrix iuſtitiæ 21
Eccleſiæ definitio & diuiſio 15
cauſæ 16
affinia & contraria ibid.
Eccleſię iudicium de externa tantùm, non de interna vocatione 30
Eccleſiæ ius quibus amittatur, vel impediatur 13
Eccleſiæ pax, religionis vnitas 14
Eccleſiæ priuilegia quæ, & cuiuſmodi 18
Eccleſiæ res cuiuſmodi ſint ibid.
ad Eccleſiā confugere quib. licitū 41
ad Eccleſiam confugientes, cautionē iudicio ſiſti, coguntur præſtare 42
quando extrahi poſſint, vel non 41
Eccleſiam iure minorum vti, & impetrare reſtitutionem 167
Eccleſiæ cur ſacroſanctæ dictæ 15 in quem potiſſimum vſum conſtruantur 16
quid diſtent ab orphanotrophijs, prochotrophijs, &c. 19
edere qui ex quib. cauſis cogantur 102
edenda quæ ſint 104
editio quid: & quotuplex 101
quomodo fiat 104
vbi facienda 131
editionis cauſa 102
materia 104
forma 105
finis & effectus 107
editioni adiacentia & affinia 108
emancipationem a manumiſſione nō multum differre 266
Epiſcopalis audientia. vide Audientia Epiſcopalis.
Epiſcopi præcipuum munus quod 21
Epiſcopi vnde dicti 20
in Epiſcoporum iudicio quibus de rebus ius dicatur 22
Epiſcopis affines qui 20
error & pertinacia partes hæreſeos 24
error facti excuſat, iuris non item 58
error iuris quando noceat, vel non ib.
error ſolus an faciat hæreticum 24
errori minoris, niſi iuramētum acceſſerit, ignoſci 161
in Eſſentia ſimpliciſſima diuiſionem quærere temerarium 15
exceptio quid 208 an poſſit ante actionem proponi 290 contra quos detur, vel non 287 ſpecies quædam defenſionis ex iure naturali omnibus conceſſa 286. vnde dicta 278
exceptio excommunicationis quādo poſſit opponi 291
exceptio, niſi actor intentionem impleuerit, non neceſſaria 280
exceptionis propria 286
ſpecies 282
cauſa efficiens 286
materia 287
forma 291 finis & effectus 293
exceptioni adiacentia, affinia 293
contraria 294
exceptione non vna tantùm, ſed & pluribus vti, cuique licitum 290
exceptiones an, & quæ contra inſtrumentum opponi poſſint 285.288
an & quando poſt ſententiam admittantur 292
exceptiones omnes cur opponantur 286
exceptiones quando & vbi proponi debeant 288 quomodo probentur 293 reorum defendendorum cauſa comparatæ 279
exceptiones omnes, reo competētes, fideiuſſori quoq;, etiam inuito reo, competere 282
excipere eſſe reorum 285
excipere quid ſignificet 278
qui poſſint 287
excipiendi facultatem latiùs, quàm agendi, patere 285
ad Excipiendum manere perpetua, quæ annua ſunt ad agendum 281
excommunicatio in Eccleſia, & bannum ſeu exiliū in politia, idem 31
executores qui 218
eorundem officium & electio ibid.
exhęredationis nomine quæ veniant 243

F

FActum quomodo ratum habeatur 162
Factum ſubtiliter emendans, laudabilior eo, qui primus inuenit 55
facta non præſumi, ſed probari 156
Familiæ erciſcūdę & Communi diuidundo, iudiciorum communia 259
ferias dilationibus adiacere & ineſſe 229

Fides quid 27
fidem veritatis verborum adminicula non deſiderare 158
de Fide Chriſtiana conſtitutionum à Iuſtiniano editarum ſumma 14
fideicommiſſum vbi oporteat peti 232
fideiuſſoribus minorum an reſtitutio detur 148
filijfam. quatenus in integrum reſtituantur 148
finium regundorum actio qualis 259
fiſcus an & quatenus patrocinium impartiri litibus alienis poſſit 134
cur iure aggregetur potentioribus ibid.
aduerſus Fiſcum an reſtitutio admittatur 157
fiſcum paribus cum dote paſſibus in ius priuilegiorum ſingulare ambulare 156
in Fœminam an & quatenus compromittatur 176
forma dat eſſe rei 172
forum vnde dictum 229 quid ibid.
à Fori competentis iuriſdictione quæ perſonæ excipiantur 230
fori partes & ſpecies 229
cauſæ, materia, finis & effectus 230
foro adiacētia, affinia, contraria ibid.
fraus vbi ſubeſſe requiratur 54
à Fraude dolus quid differ 140
in Furioſum compromittere licitum 176

G

Gangrænæ malum cuiuſmodi 28

H

HÆredem vti iure defuncti 148
hæredes ſcripti vbi mitti debeant in poſſeſſionem 233
de Hæreditate vbi agatur ibid.
hæreſis cauſa ſchiſmatis 27
circa quæ verſetur ibid.
in quo conſiſtat ibid.
in quos cadat ibid.
hæreſis, opinio in mente, & perſuaſio pertinax in voluntate ibid.
hæreſis vnde dicta 24
quid ſit ibid.
hæreſis vocabulum vſu factum odioſum ibid.
hæreſeos accuſationis an obſtet præſcriptio 27
hæreſeos cauſæ 26
effectus & pœnæ 28
genera & gradus 28
materia in qua, & circa quam ibid.
hæreſeos pœnam publicam congruere cum eccleſiaſtica 31
hæreſeos propria quæ 26
hæreſi adiacentia & affinia ibid.
contraria 28
hæreſes vt in Eccleſia graſſentur, cur Deus permittat 27
hæreticus quis 24
an ſit, qui vel leui argumento à iudicio catholicæ religionis deflectus fuerit deuiare 25
hæreticus coram Deo quis 27
hæreticus omnis, ſchiſmaticus: non contrà 28
hæreticus quis dici nequeat 24
hæreticum quid efficiat ibid.
hæretici propriè qui non dicantur 27
hæreticorum omnium an eadem pœna 26
hæreticis annumerari, baptiſma sacrũ iterantes 28
hæreticis cur pares vel deteriores apoſtatæ 35
contra Hæreticos procedendi modus 28
honores gradatim ſecundum legem deferendi 97 potioribus, quoad fieri poteſt, deferendi 96
de Honoribus gerendis cùm quæritur, quæ conſideranda 97

I

IGnorare, turpe homini in ciuili vita verſanti 57
imaginis etymon 30
Imperator quando inter perſonas miſerabiles cognoſcat 231
infamia notatos à dignitatibus excludi 129
ingratitudinis cauſæ quæ iuſtam operentur exhæredationem 250
inofficioſi querela: vide Querela inofficioſi.
inſtitutionis tit. an & quando relinqui ſit neceſſe 249
inſtructiones vulgò quid 49
contra Inſtrumenta an & quæ exceptiones poſſint opponi 287
Iudæi qui ſint, eorumq; genera 27 an expelli poſſint 38. quid à cœlicolis differant ibid.
Iudæorum priuilegia & iura 37. eorumdem pœnæ & onera. 38

Iudæis,

Digitized by Google

Iudæis, ne ſigno Saluatoris Chriſti crucis per contemptum abutantur, ſub pœna amiſſionis priuilegiorum interdictum 37
iudex compromiſſarius quis 172
iudicis alicuius, vel præſidis vicē obtinentis munus 84
iudicis cautio qualis 181
iudicis factum, factū eſſe partis, quomodo accipiendum 120
à Iudice quomodo arbiter differat 172
iudices militares qui 82
pedanei qui sit vnde dicti ibid.
iudices qui pro ſua iuriſdictione dare, darive poſſint ibid.
iudicum communia quæ 82
de Iudicum contractibus, an hodie obtineant 86
iudices militares ad ſtrictum iuris ordinem non aſtringuntur 82
eorum ſpecies ibid.
iudicum officium duplex 82
ſpecies 81
iudicibus tàm ciuilibus, quā militaribus, poſt adminiſtrationem depoſitā quinquaginta dies in ciuitatib', vel certis locis permanendum 84
iudicium quid 211
iudicij propria, partes ibid.
ſpecies, cauſæ, materia, forma, finis effectus 212
extra Iudicium etiam licitum ſe defendere 238
iudicium qui ſuſtineant 220
iudicium reddi in inuitum 216
in Iudicio qui perſonam habeant legitimam, vel non 226
iudiciorum & iudicum materia ibid.
iudiciorum ordo quis 221
vigor cur conſtitutus 215.132
iudicijs adiacentia 216
affinia, contraria 217
Iulianus edicti perpetui autor eiuſque encomium 55
iuramentum calumniæ quid 200
quando præſtandum 206
quibus in cauſis præſtetur, & quid contineat 203
iuramēti calumniæ falsò præſtiti pœna 208
iuramenti calumniæ propria 199
ſpecies ibid. cauſæ 200
materia 205 forma 204 finis 207 effectus 207
iuramento calumniæ affinis & contraria 208
iuramentum calumniæ qui præſtare cogantur, qui non 212
ius prætorium pars iuris ciuilis 58
iuris liquidi remiſſio ad donationem referenda 153
iuris partitio 13
iuris publici tutela cur in medio conſtituta 133
ius omne iudicijs concludi 210
ius publicum priuatorum iuri præponderare 160
ſecundum Ius quod iudicandum 216
ius ſibipſi dicere neminem poſſe 220
in Ius vocare quid 109
iura iuribus rectè conciliari 36
iura magis libertatibus, quàm minoribus fauere 160
non ſubuenire decipientibus 119
iuridici Alexandriæ officium 100
Iuriſconſulti proprietatis verborum ſeruantiſſimi 31
Iuriſconſul. recentiorum quæ autoritas 56
veterum reſponſa quam habeant vim 55
iuriſdictio fori ſit competentis 229
iuriſdictio omnis aut contentioſa, aut voluntaria 42
iuriſdictionem nullam ſine coërcitione ſatis habere virium. 23

L

LArgitiones ſacræ quid 75
Laudum quid 172
legati Proconſulis officium 76
legitima quid 248
duplex ibid.
lex quid 43
lex Aquilia vnde dicta 256
quid ſit, & qualis ibid.
l. Aquiliæ actio qua ex cauſa detur 256
cui & aduerſus quem detur 257
partes & ſpecies ibid.
materia 258
l. Aquiliæ adiacentia, affinia, contraria ibid.
legis non verba tantùm, ſed & mentem ac ſententiam obligare 49
legis vim ſemper in viridi eſſe obſeruantia ibid.
legem facere ſolius eſſe populi liberi, vel Principis 54

leges, mutus quidā magiſtratus 13.70
leges rebus, non verbis imponēdæ 45
libellus quid 190 eius requiſita ibid.
libellus principi datus, quando litis faciat conteſtationem 61
libellus quibus in cauſis offerri poſſit & debeat 192
libelli partes & ſpecies 191 materia 192 forma 193 finis & effectus 197
libello adiacentia, affinia, contraria ibid.
libellos concipientium error an & quando noceat 127
in Libertatis cauſa minorem reſtitui 153
libertatem iuris eſſe publici ibid.
contra Libertatem temere datam an minor reſtituatur ibid.
lis pendere quando dicatur 62
litis conteſtatio quid 222
litis conteſtationis propria, partes & ſpecies 222
cauſæ, materia, forma 223
finis & effectus ibid.
litis conteſtationi affinia & contraria 224
loco certo dare qui promiſit, vbi conueniatur 232
lucri captandi non eadem ſemper ratio, quæ vitandi damni 159
ob Lucrum conſequendum nullam dari reſtitutionem 164
lucra inhoneſta cuiuis poſſeſſori extorqueri, iuſtum 268

M

Magiſter officiorum quis 74
Magiſter vnde dictus ibid.
magiſtri militia dignitas & munus 72
magiſtri curiæ hodie qui 73
magiſtratus etymon: eiuſq; definitio 91 officium 92
genera ibid.
magiſtratus, viua quædam lex, ſeu legis executores 71
magiſtratuum creandorum cauſæ impulſiuæ 94
magiſtratuum materia, forma, finis, effectus 97
magiſtratibus adiacentia, & affinia 98
contraria 99
magiſtratus qui creent 93
qui creari poſſint ibid.
maiores quibus ex cauſis in integrum reſtituantur 165.167
maledictum in Scripturis quid 262
mandati & præcepti diſcrimen 49
mandata principum quid differant à conſtitutionibus ibid.
mandata priuatorū quatenus à principum diſtinguantur ibid.
mandata vnde dicta ibid.
mandatorum cauſa efficiens materia ibid. forma, finis & effectus 50
Manichæi ob vnam ſcelerum, nequitiam ſingularibus quibuſdam exēplis coerciti 26
manumiſſio cuius ſit iuriſdictionis 42
manumiſſionis in Eccleſia origo ibid.
Mareſchallus quis 76 eius munus ibid.
metus propriè quid 136
violentiæ effectus, & proxima cauſa actus contractuſq; ibid.
metus & vis differentia & conuenientia ibid.
metus nomine actio cui, & ex qua cauſa detur 137
metus actioni affinia & contraria 139
metum proponendi forma 138
milites eorumq; hæredes, an & quatenus in integrum reſtituantur 165
milites vbi forum ſortiantur 236 in quibus caſibus fori præſcriptione vti nequeant ibid.
militum vxoribus, eorumq; liberis, an & quatenus ſubueniatur 165
militantes in quibus cauſis fori præſcriptione vti poſſint 236
minor in quibus caſibus in integrum reſtitui nequeat 161 inde maior factus ſi factum ratum habuerit, an reſtitui poſſit 162
ſi veniā ætatis impetrauerit, an reſtitui debeat de poſtea geſtis ibid.
minori in quibus cauſis reſtitutio impetretur 143, inde
in Minore octodecim vel viginti annis compromittere illicitum 176
minorem reſtitui etiam in iis, quæ tutore, curatore, &c. authore ſunt geſta 149 in communi item & eadem, quam cū maiore habet, cauſa 150
minores ab hæreditate parentum ſe abſtinentes, an reſtituantur 158 an ætatis ſuffragio in criminibus iuuentur 156
minores læſi, an aduerſus venditionē tutore authore factā reſtituātur 152
minorum fideiuſſorib. an detur reſtitutio

ſtutio 148

minorum hæredibus, maioribus licet, dari reſtitutionem ibid.

minoribus an & quatenus in omiſſa hæreditate, alijſve id genus ſuccurratur 159

minoribus ſuccurri, cuiuſcunque ſint dignitatis & ſtatus, dummodo liberis 148

mulcta quid 86

quid à pœna diſtet ibid.

mulctæ cauſa impulſiua 87. materia, finis, effectus contraria ibid.

mulctare quibus permiſſum ibid.

mulier, eiuſque hæres, an & quando aduerſus dotem reſtituantur 155

mulieres munerum Reip. publicorum incapaces 166

munera potioribus, quoad fieri poteſt deferenda 96

de Muneribus gerendis cùm eſt quæſtio, quæ conſideranda 97

in Mutum compromittere, vetitum 176

N

NEgociorum geſtores qui 133

eorundem cauſa efficiens & impulſiua ibid. materia ibid.

negociorum geſtorib. adiacentia, affinia, contraria 135

negociorum geſtorum actio 133

neminem in ſua cauſa ius dicere poſſe 220

noxa quid 263

noxia quid ib.

Nouellarum volumen cur ſeparatum à Cod. factum 14

nullum quod eſt, nullum parit effectum 160

contra Numen diſputandi conſuetudo mala 14

numen infinitum definire, temerariũ ibid.

numularij qui 103

cur edere cogantur ib.

O

OFficium Comitis ſacrarum largitionum, Proconſulis, &c. vide Comitis ſacr. largit. &c. officium.

officium ſuum nemini debet eſſe damnoſum 85

ab Opinione qd differat ſuſpicio 272

ab Oratoribus quomodo olim diſtincti aduocati 123

P

PActum quid ſignificet 115

à Pacto quid tranſactio differat ibid.

pactorum diuiſio & ſpecies 117

pædobaptiſmum annihilantis punitio 30 & inde

pagani vnde dicti, & qui 40

paganorum priuilegia 40

eorundem pœnæ 40

Papiniani lexus 55

parochi & paſtores in primitiua Eccleſia qui 21

patrem filij nomine, non ſuo reſtitui 148

pauperibus quicquid impẽditur, Deus ſibi fert expenſum 17

perſecutiones prętoriæ quamdiu competant 137

perſonæ ex veritate, non veritas ex perſonis iudicanda 21

perſonarum cauſa ius omne conſtitutum 148

perſonas miſerabiles excipi à fori competentis iuriſdictione 231

pertinacia & error hæreſeos partes 25

pertinacia quæ faciat hæreticum 24

petitio hæreditatis proxima querelis inofficioſi teſtamenti, inoff. donat. &c. 252

petitionis verbum quid denotet 225

plus petendi cauſæ ibid. materia, forma, finis, effectus, adiacentia, affinia, contraria 226

plus quot modis petatur 215

à Pœna quid mulcta diſtet 86

pœnæ plures ob vnum delictum nemini infligendæ 89

pœna, quoad eius fieri poteſt, benigna interpretatione molliendę 31

pœnarum diſcrimen 87

per Pœnitentiam quæ delicta pœnæ eximantur 36

pœnitentia non tolli ciuilia delicta; eorumq; pœnam ibid.

Pontificis pręcipuum munus quod 21

poſſeſſio momentaria quid 231

de Poſſeſſione vbi agi oporteat ibid.

potentiorum nomine titulos prædijs affigentium, eorumve nomina prętendentium in litem pœna 131

potentioribus ne liceat patrocinium litigantibus pręſtare, edictum 129

poteſtatem patriam à dominica non multum differre 265

præcepti & mandati diſcrimen 49
præfecti Auguſtalis Ægypto poteſtas varijs modis reſtricta 78
præfecti prætorio Africæ officium 71
præfecti Prætoriorum origo & numerus 70. eorúdem officium: & qui eos conſtituat 71
præfecti vrbis dignitas & munus ibid.
præfecti vigilum an de capitalibus cauſis ſua autoritate quid ſtatuere poſſint 81
præſcriptio an & quatenus hodie cótra minores currat 156. an obſtet hęreſeos accuſationi 27 quibus currere non ſoleat 281 vbi & quando currat 28
Prætoris officium aut vrbanum, aut prouinciale 79
vtriuſque deſcriptio ibid.
Prætores vrbani, qui creari poſſint ib.
preces quid, earumque diuiſio multiplex 58
precum cauſa impulſiua 59
materia ibid. forma ibid.
finis & effectus 59
precibus adiacentia & contraria ibid.
preces offerre qui poſſint 59
presbyteri, proximi ab Epiſcopis 20
vnde dicti ibid.
Princeps quis 45
principum ſtatuas & imagines pro aſylo ob venerationem haberi 68
priuatio præſupponit habitum 285
πρεσβύτεροι vnde 24
probationem, & confeſſionem aduerſarij, parib. paſſibus ambulare 293
Proconſulis officium 76
procurator Cæſaris dę quibus cauſis ius dicere poſſit 238
procurator quomodo caueat 184
inter Procuratorem & aduocatú differentia 127.129
per Procuratorem litigans, quomodo ſatiſdare debeat 183
procuratorum officium 129
in Pupillum compromittere an liceat 175

Q

Quæſtorum origo 72
dignitas & munus ibid.
querela aduerſus dotes immodicas quæ detur 251
querelæ inofficioſæ donationis quid 251 cuiuſmodi ſit actio ibid. quibus detur 251
querelæ inofficioſæ donationis partes ibidem.
cauſæ, materia, antecedétia, conſequentia, finis, affinia, contraria ibi.
querela inofficioſi quid 243
quibus detur ibid. in quos 245
vbi, quando, & quamdiu detur ibid.
querelæ inofficioſi actionis forma ib.
querelę inofficioſi propria partes cauſa 243 materia & ſubiectum ibid.
finis & effectus 277
querelæ inofficioſi adiacentia affinia 247 contraria 249
querelá inofficioſi quis teneatur probare 246

R

de Ratiocinijs actiones perſonales 234 tam publicis, quàm priuatis, vbi oporteat agi ibid.
rationales vbi conueniantur 222
rationes quid 103 à quibus exigi poſſint, & quo iure 170
recipiendi verbum quid denotet 171
Rectoris prouinciæ nomen bifariam capi 80
religionis ſumma ratio 14
religionis vnitas, pax eccleſiæ ibid.
de Religioſis non eſſe in rem actioné: & quare 269
replicationes actoribus, nó exceptiones dari 285
de qua Re tranſigi nequit, de ea nec compromitti 177
de Rebus claris fruſtra compromitti ibid.
Reſpub. an & quatenus patrocinium impertiri litibus alienis poſſit 131
Rempub. iure minorum vti, & impetrare reſtitutionem 167
reſcriptum quid propriè 64 quid à reſcriptis gratiæ & ſimilibus differat ibid.
reſcriptorum cauſa impulſiua 58
nomen vnde 65 propria & ſpecies ibid. cauſa efficiens & impulſiua, materia & forma 66
finis & effectus 67
reſtitui in integrum qui & aduerſus quos non poſſint 161
reſtitutio quid 136 an detur aduerſus rem iudicatam 149 an aduerſus venditionem tutore autore factam 150 an interrumpat vſucapionem cótra

minorem

Digitized by Google

minorem impletam 156
an minori concedatur aduerſus do
n..tiones 152
an minori impetretur contra pi-
gnoris venditionem 152
an ſeruis detur 148
reſtitutio in integrum quid 143
eius cauſa 144
forma,adiacentia,contraria 146
in quibus cauſis minori detur 141
& inde quibus ex cauſis maioribus
concedatur 165.167. in quibus cau-
ſis non ſit neceſſaria 159
reſtitutionis beneficium in quibus
ceſſet 161 cauſa qualis 164
reſtitutionis in integrum beneficium
quibus competat 145
cauſa an per procuratorem agi poſ-
ſit 164 cognitio vbi & apud quem
agitanda 163
in Reſtitutionis in integrum iudicio
quæ fiant 245
reputationes 163
reſtitutionis in integrum maiorum
cauſæ, materia, forma, finis, effe-
ctus 167 & inde
reſtitutionis in integrum petendæ tē-
pus quod induitum 166
reſtitutioni in integrum maiorū ad-
iacentia,affinia, contraria 168
reſtitutionem in integrum ſemel pe-
titam,nec obtentam, an denuo pe-
tere liceat 161
reſtitutionem propter lucrum conſe-
quendum nullum dari 163
reſtitutione in integrum poſtulata,ni
hil noui fiat 164
reus fauorabilior actore 221
quomodo ſatiſdet 183
Romanis nulla non religio,præter ve-
ram,initio recepta 13

S

SAcerdotes vnde dicti 19
ſacerdotum priuilegia ibid.
ſacerdotibus affines qui ibid.
ſacramēti rationem nihil habere, ex-
tra vſum & finē a Deo inſtitutū 29
ſacramentorum vim non à dignitate
miniſtri, ſed ab inſtitutione diuina
dependere 30
ſacramenta non eſſe propriè articulos
fidei,ſed eorum ſigilla 27
de Sacramentis parum commodè ſen
tentes,an hæreticis adcēſendi ibi.
ſacra quæ 15
ſacra Romanorum varia 13
ſalarium quando debeatur aduoca-
tis,& quando tranſmittatur ad hæ-
redes 124
ſaluus conductus quid 181
ſathan,mille fraudum opifex 26
ſatiſdare quid 179
ſatiſdatio quid ibid. in quo loco faci-
enda 188 quando & quoties ibid.
ſatiſdatio actoris qualis 181
rei qualis 182
ſatiſdationis ſpecies 179 cauſæ 185 ma-
teria ibid.forma 187 circumſtantiæ
188 finis & effectus ibid. ſatiſdatio-
ni affinia & contraria 189
ſine Satiſdatione litigantes, maximè
nomine alieno,vix admitti 179
ſchiſma quid 27
ſchiſmaticus omnis an hæreticus ibid.
ſchiſmatici hęreticis non multum diſ-
ſimiles ibid.
ſcriptura an ſit de ſubſtantia conſtitu-
tionis 45
ſcriptura citationis quæ debeat conti-
nere 113
ſcriptura,mandatorum forma 50
ſcripturam S. ceu epiſtolam Dei eſſe
ad genus humanum, de voluntate
ſua conſcriptam 15
ſolui non poſſe ibid.
ſenatores vbi ciuiliter, vel criminali-
ter conueniantur 236
ſenatum cogere quibus olim permiſ-
ſum 52
ſenatuſconſultum quid 51
S.C.cauſa efficiens,materia,forma 52
inde..qu.s & effectus 53 partes & ſpe
cies 51
S.C.contraria 53
ſenatuſconſulto de quibus ſtatui ne-
quiuerit 52
poſt Sententiam an & quando liceat
excipere 291
ſepulturæ ius, ἀνθρώπινον καὶ ὅσιον,an
habeant hæretici 26
ſeruitutē talem præſtare vnumquem-
que qualem poteſt 186
ſerui an reſtitui poſſint 148
in Seruos compromittere vetitum 175
ſi preces veritate nitātur, clauſula vbi
exprimeda,vel ſubintelligenda 67
ſignum Saluatoris Chriſti inſculpere
aut pingere humi,in ſilice,vel mar-

more, nemini licitum 96
ſigna rebus alienis imponere, nemini licitum ſine iudicis autoritate 131
ſigna rebus imponi mobilibus ib.
cõtra Solutionem damnoſam minori factam, an detur reſtitutio 154
ſors quid 261
ſportulæ quid 218. earum diſtinctio: & cur debeantur ibid.
ſtatuæ etymon 68
ſtatuarum principis cauſa impulſiua, materia, forma & finis ibid.
ad Statuas principis confugere, quando permiſſum 70
ad Statuas principis temerè confugientium pœna ibid.
ſtatus cauſa vbi debeat agi 234
ſtudiorum cauſa abſentibus iuſtè ſubueniri 167
de Sumptibus funerum quæ actio detur 270
ſupplicare contra rem iudicatam, abſque nota infamiæ non licitum 63
ſupplicare qui poſſint 58
ſupplicatio: vide Preces.
ſupplicatio contra S. C. & ius publicũ generale impermiſſa 53
ſupplicationis contraria, à circumſtantia temporis 62
à materia vitioſa manantia 64
ſupplicationum terminus & finis 65
in Surdum cõpromittere, illicitum 176
ſuſpectus quis 237
de Suſpecto qui poſtulari poſſint 274
ſuſpicio quid 272
ab opinione quid differat ibid.
ſuſpicio probabilis, propriè opinio ib.
ſuſpicio qualiter probetur 275
ſuſpicionis ſpecies 272

T

TEſtamenti inofficioſi querela: vide Querela inofficioſi.
teſtes quales in hæreſi probanda requirantur 29
titulos rebus immobilib. imponi 133
tranſactio quid à pacto differat 118
aduerſus Tranſactionem an minori detur reſtitutio 154
tranſigi de qua re nequit, de ea nec compromitti 177
tutoris remouendi forma duplex 275
tutor ſuſpectus quis 273
tutoris ſuſpecti duplex cognitio ibid.
tutoris ſuſpicio qualiter probanda 275
de Tutore ſuſpecto quadrifariã quæri ibid.
tutores qui vt ſuſpecti accuſari poſſint ibid.
tutores ſuſpectos qui accuſare poſſint ibid.
de Tutoribus ſuſpectis actio: vide Actio de ſuſpect. tutor
de Tutoribus ſuſpectis iudicium an morte accuſantis ſoluatur 277
de Tutoribus ſuſpectis qui cognoſcãt 73

V

contra VEnditionem pignoris an reſtitutio impetretur minori 152
aduerſus Venditionem tutore authore factam an detur reſtitutio ibid.
veritas non ex perſonis, ſed perſonæ ex veritate iudicandæ 20
veritas vna & ſimplex 58
vexillorum feuda an & quomodo quis habeat in Imperio 132
vicarij etymon: & quis 79
eiuſdem dignitas & officium 80
vindicare ſe, vel deuotionem publicã, vnicuique licitum 238
vindicationibus ſpecialib. quæ actiones annumerentur 253
vis propriè quid 136. 137
vis & metus differentia & conuenientia 136
vltio priuata prohibita 133. 215
pro Voluntate eſſe ſcientiam eius, qui poteſt prohibere 265
ex Voluntate quod fieri debet, nõ eſt imponendum ex neceſſitate 175
vſucapio an & quatenus hodie contra minores currat 156
vſucapio contra minorem impleta, an reſtitutione interrumpatur ibid.
vſus immemorialis loco priuilegij 132
vtilitas publica priuatæ anteferenda 64
Vvechſeler qui 104

Z

ZIzania creſcere quomodo iubeat Chriſtus. 11

INDICIS FINIS.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

LEGATORIA A. PANDIMIGLIO - ROMA
1971